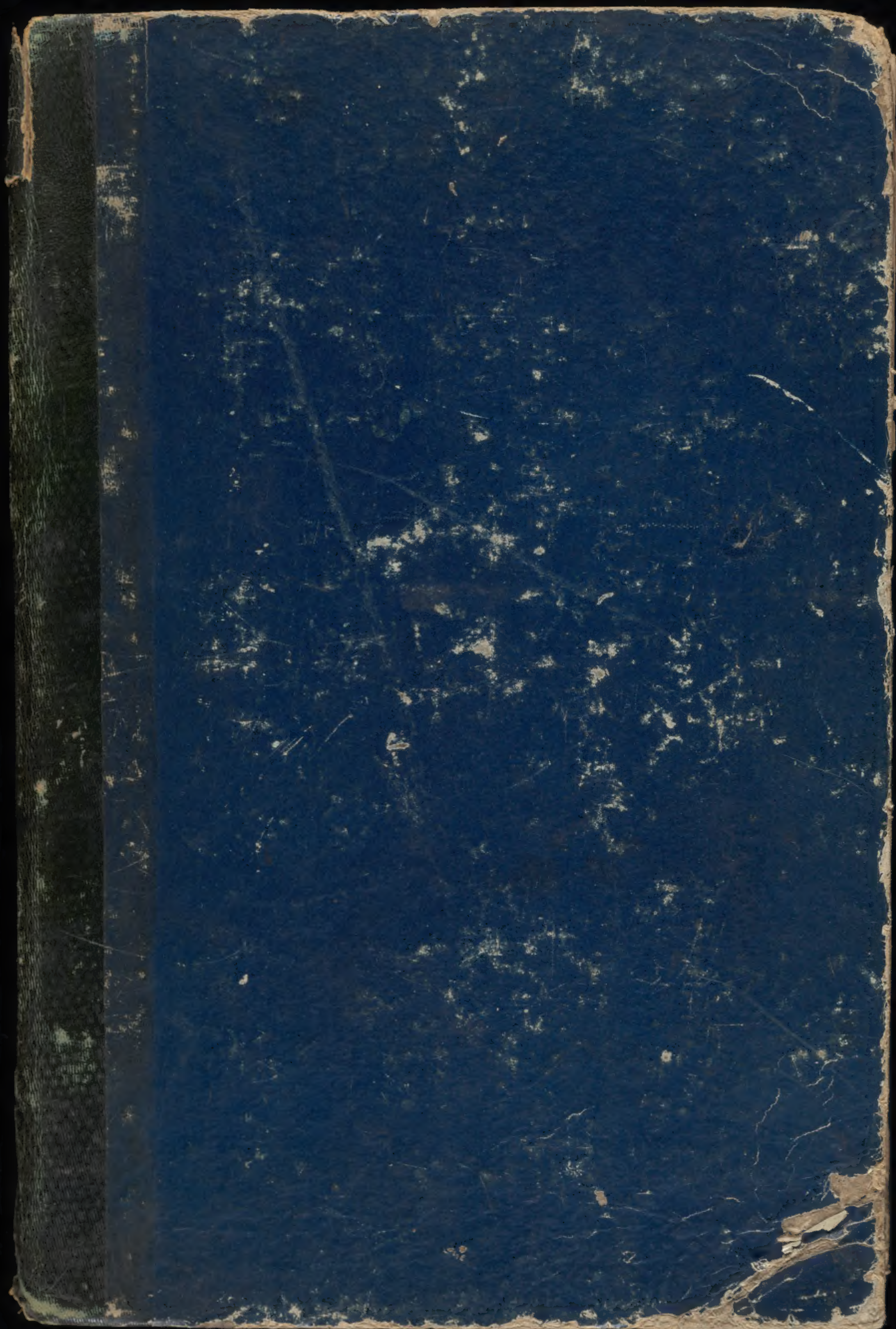

PETER
SEABY
B

f. 40–

GERARD VAN LOONS

ALOUDE HOLLANDSCHE

HISTORI.

EERSTE DEEL.

L.F.D.B. inv. F. Morellon la Cave sculp 1734.

GERARD VAN LOONS
ALOUDE HOLLANDSCHE
HISTORI
DER
KEYZEREN, KONINGEN, HERTOGEN EN GRAAVEN;

welken, sedert de komst der Batavieren in het thans genaamde

HOLLAND,

tot de herstelling van 's Graaven

FLORENTS DEN EERSTENS ZOON,

aldaar het Hooggebied gehad hebben.

BEWEEZEN EN BEVESTIGD

door de woordlyke getuygenissen van zoodaanige Schryvers, welken in en naast die tyden geleefd hebben, als de beschreevene zaaken zyn voorgevallen:

EN VOORTS NOG VERSIERD EN OPGEHELDERD

met de noodige Landkaarten, Geslachtlysten, Keyzer- en Koninglyke Penningen en veelvuldige andere Gedenkstukken, in die overoude tyden gemaakt.

EERSTE DEEL.

IN 's GRAAVENHAAGE,
By PIETER DE HONDT.
MDCCXXXIV.

aan den
Hoog Edelen Welgebooren HEERE,
JONKHEER
WILLEM BARON VAN LIER,
Heer van beyde de Katwyken,
't Zand en Carniſſe;
BURGEMEESTER,
Raad inde Vroedſchap, Electeur, Raad
en Penſionaris der Stad Schoonhove;
gelyk ook
wegens de zelve Stad,
Gecommitteerd in het Edele Moogende Collegië
der
Gecommitteerde Raaden
van hunne Edele Grootmoogenden de HEEREN
STAATEN van HOLLAND en WESTVRIESLAND;
midſgaders
HoogheemRaad van RYNLAND,
Caſtelein, Droſſaard en Dykgraaf
der Stad en Landen van HEUSDEN.

OOG EDELE WELGEBOORE HEER,

GElyk *het eene waare en door de ervaare Oudheyd goedgekeurde Spreuk is*, dat uyt eene geringe vonk altemets een zeer geweldig voortſlaande vuur ontſtaan kan, *zoo is't niet min zeker dat door eene invallende gedachte, door eene gehoude zameſpraak, ja door een enkel by geval uytgeſprooke woord, des gelyks een voet tot het opſtellen eener zwaarwigtige Historië kan gegeeven worden. Om welken laatſten ſtelregel te bevestigen de bewyzen niet ver te zoeken, maar in de gevallige herkomste deezer door my thans opgeſtelde* ALOUDE HOLLANDSCHE HISTORIË *ſtraks aan de hand zyn. Want*

worden

worden 'er gevonden, welken eenen afkeer en walg van het leezen onzer aloude Vaderlandsche Geschiedenisſen hebben, zoo moet ik rondborstig bekennen my eenen der voornaamſten van de zoodanigen geweest te zyn; niet om dat ik in my geene geneygdheyd tot de kennisſe dier om haare gryze oudheyd anders zoo achtbaar zynde Geschiedenisſen gewaar wierd; (want het tegendeel en om die te moogen weeten heb ik ſteeds, en dat zelf van myne jeugd af, gewenscht) maar om dat ik my tot het leezen der totnogtoe voor de hand geweest zynde Hiſtoriën onzes Lands verleedigende, ſtraks in de zelven zoo veele tastbaare verdichtſelen en ongerymde tegenſtrydigheden ontmoette, dat ik die, als hooploos opgeevende, dierhalve, wel ver van ooit die oude Geschiedenisſen te zullen beschryven, zelf nooit de gedachten gehad heb, van het gene reeds van de zelven geschreeven was, te zullen leezen.

Dan UWE HOOG ED. WELGEB. over weynige Jaaren de goedheyd hebbende van myn gering gevoelen, wegens de oude Regeeringsform onzes lands, te innen; gaf dit my de eerste lust en handleyding om de reeds als voor altoos uyt het oog verloore Geschiedenisſen onzes Lands, naar de wyze van den zoo zeer beroemden Filozoof Des Cartes, naa te ſpeuren; dat is, met aan alles te twyfelen, wat door de laatere Historiſchryvers in opzigte onzes Lands was te boek geſteld, en diensvolgens niets voor waar en echt aan te neemen, dan 't gene men in de Schriften van de zoodaanigen gemeld vindt, welken in en naast die tyden geleefd hebben, als de door hen beschreevene zaaken zyn voorgevallen.

Het is dan uyt deeze echte Historiſchriften, om welken te bekomen ik bynaar jaarlyks, tot het bezigtigen der oude kloosterlyke Boekzaalen, de Keyzerlyke Nederlanden doorreysd heb, dat deeze ALOUDE HOLLANDSCHE HISTORI, *op zoo gevallige wyze binnen den tyd van vyf Jaaren is opgeſteld: en die ik, mids der zelver opſtelling wel meest door UWE HOOG ED. WELGEB. toedoen veroorzaakt is, my daarom ook verſtoute aan UW HOOG ED. WELGEB., als die zoo zonderlinge zugt en hoogachting voor de kennisſe dier overoude Geschiedenisſen deezes Lands ſteeds betuygd heeft, thans by 't uytkomen der zelven op het onderdaanigst opdraagende toe te wyen.*

Of nu alles naar vereysch eener zoo zwaarwigtige onderneeminge, uyt zoo ongemeene woeste zee van oude Schriften met de behoorlyke omzigtigheyd opgevischt, het opgevischte in gevoeglyke orde weer zamengehecht, en het zamengehechte met die leevendigheyd van

 ſtyl,

ſtyl, met die ſierlykheyd van uytdrukkingen en met die beknopte klaarheyd op het papier gebragt is; welken met den anderen alleen bequaam zyn om de afgebrookenſte zaaken, als of die onderling op 't naauwst vereenigdt waaren, te doen beſchouwen, en dus der Leezeren aandacht tot het eynde des werks aan het zelve, als in zeegepraal, verknocht te houden, durf ik, als myne eyge zwakheyd in dat opzigte niet dan te wel kennende, my des ook geenszins belooven.

Echter vley ik my met die hoope, dat UWE HOOG ED. WELGEB. *ſlechts eenige dierbaare oogenblikken Zyner* HOOG ED. WELGEB. *dagelykſche Staatsbezigheden, tot het leezen deezer thans aangeboode Hiſtorië, afſnipperende, ſtraks zal gewaar worden, hoe ongegrond het totnogtoe bynaar alom aangenomen gevoelen van de zoodaanigen is, welken gewild hebben*, dat deeze Landen door de invallen, plonderingen en bloedſtortingen der Deenen, Noordmannen en andere Noordſche volken, omtrent eene eeuw lang, onophoudelyk geplaagd en dus veele VRYHEEREN, of byzondere Graaven en Edelen geſneuveld zynde, 's LANDS STAATEN op middelen van eenpaariger en des ook beſtandiger tegenweer bedacht zouden zyn geworden, en diensvolgens TOT ALGEMEENEN GRAAF *of* OPPERHOOFD VAN DE REPUBLYK eenen DIRK, Zoon van Gerolf, als zynde een Inlandſch en byzonder Graaf, GEKOOREN EN OP ZEKERE BEPAALDE VOORWAARDEN GEHULD HEBBEN: en gevolglyk dat de eerſte aanſtelling der GRAAVEN NIET DOOR DE GIFTEN DER KEYZEREN OF VAN EENEN DER FRANSCHE KONINGEN, maar de VRYWILLIGE VERKIEZING VAN DE HOLLANDSCHE VRYHEEREN, toen genaamd GRAAVEN, RIDDEREN en EDELEN en de VOORTREFFELYKSTEN DES VOLKS, DIE DE HOOGE MAGT AAN ZICH HADDEN, zoude geſchied zyn. *Alle ſtellingen, welken, als zonder bewys van eenigen in dien tyd geleefd hebbenden ſchryver, met eene ongehoorde vermeetelheyd den Leezer zynde op den mouw geſpeld, diensvolgens, zoodra die maar ontkend worden, ook, als eyge uytgedachte harſenſchimmen, van zelve vervallen.*

Zekerer is 't, even gelyk zulks ook uyt de tydgenootige Schryvers kan worden beweezen, dat deeze thans zoo zeer gezeegende Landen, naa de vernietiging des Romeynſchen Gebieds in Gallië, eerst onder de

Fran-

Fransche en sedert ook onder de Duytsche Vorsten, als een gedeelte van het Oostfrankische Ryk, gestaan hebben: en diensvolgens, (het en waar iemand eene Handvest dier oude Koningen, by welken deeze hunne onderhoorige Landen van de gewoonlyke regeeringswyze zyn onthest geworden, wist voor den dag te brengen) volgens de by die Vorsten toen alom in zwang zynde regeeringsform ook zyn bestuurd geworden; te weeten: ieder PROVINÇI, *gelyk het thans genaamde Holland toen was en nu nog is, door eenen* HERTOG, *en van welken UW HOOG ED. WELGEB. daarom verscheyden in 't vervolg deezer Historië zullen voorkomen: ieder der twaalf in eene Provinçi weer zynde* PAGI, *door eenen* GRAAF: *en eyndelyk ieder* GEHUCHT, *wier honderd gemeenlyk een Graafschap uytmaakten, door eenen* HONDERDMAN; *onder wien de* DECANI, *by ons sedert onder den naam van* WELGEBOOREMANNEN *bekend, te die tyden stonden. Even gelyk zulks zeker geleerd Schryver aldus kortlyks aanmerkt als hy meldt:* quælibet PROVINCIA in COMITATUS divisa, COMITATUS in CENTENAS, CENTENÆ in DECURIAS; indeque DUCES, COMITES, CENTENARII, DECANI vocati. *Tot dat zy het juk deezer over hen het gebied gehad hebbende Graaven en Vorsten met het punt van den degen in den laatst voorgevallen Spaanschen oorlog verbreekende, eyndelyk* VRYGEVOCHTE LANDEN, *gelyk zulks de Staaten des Lands zelfs in hunne Plakaaten uytdrukkelyk getuygen, ten koste van zoo veel bloeds geworden, en dus ook van* IEDER, *niet als altyd vry geweest, maar als zoodanigen door de wapenen alleen geworden zynde te recht erkend zyn. Even gelyk weer deeze zoo dier* VERKREEGE VRYHEYD *door de zelfde middelen en de onvermoeide vlyt der zedert in 't bewind geweest zynde Staatsdienaaren, onder welken die van UW HOOG ED. WELGEB. Geslacht steeds onder de eersten met zoo veel luyster en eer geweest zyn, totnogtoe op eene zoo roemryke wyze tegen alle In- en Uytheemsche aanslagen is gehandhaafd geworden.*

Een geluk voorwaar zoo groot en zonderling! dat alle die genen, welken de rechte waarde van zoo dierbaar een Kleynood, naar den nood dier vroegere, ja zelf van laatere tyden, opweegen en schatten, steeds zullen moeten worden aangespoord, om door eene vrye doch volslaage onderwerpinge den zwaardrukkenden last van het op zich ge-

nome Staatsbestuur, aan de thans over hen gestelde wettige Overheden, zoo veel maar in hun vermoogen is, te verligten.

Dus kan, dus zal de door de wapenen verkreege Vryheyd, niet min in den oorlog dan in den vreede diepere wortelen schietende dagelyks bloeijen, groeijen en des ook voor altoos bestandig blyven: ja UWE HOOG ED. WELGEB., even gelyk ook zoo veele andere uytmuntende Staatsleden worden opgewakkerd, om, met den zelfden yver, de zelfde lust, en de zelfde onvermoeidheyd, in het tortsen van het op zich genoome Staatsbewind, aan 't welke UWE HOOG ED. WELGEB. en zoo veele andere doorluchte Medeleden ten nutte van 't Gemeen het grootste gedeelte huns leevens reeds te kost gelegd hebben, en nog dagelyks zwoegende slyten, op eene wyze te achtervolgen; welke de Inwoonderen alleen gelukkig, den Staat ontzaglyk, en door die beyden weer des zelfs daardoor geducht geworden welstand, het opmerkend voorwerp der grootste Moogendheden van Europa, kan doen worden.

Eer ik echter deeze sluyte, neem ik de vryheyd van UWE HOOG ED. WELGEB. te smeeken, van de zoohier zoodaar begaane feylen, welken 'er zeker, mids zoo woest bestek des werks, niet dan te veel zullen ingesloopen zyn, volgens UWER HOOG ED. WELGEB. aangeboore en steeds alom zoo zeer geroemd wordende inschikkendheyd te verschoonen, en diensvolgens deeze thans aangeboode ALOUDE HOLLANDSCHE HISTORI *met die meewaardiging te ontfangen, even gelyk die aan UWE HOOG ED. WELGEB. uyt eene enkele hoogachting voor UWER HOOG ED. WELGEB. doorluchtige hoedaanigheden van eenen wordt aangebooden; welke het zich daarom tot een zonderling geluk rekent van ten minste op deeze wyze te moogen betuygen, hoe zeer hy is,*

HOOG EDELE WELGEBOORE HEER,

UWER HOOG EDELE WELGEBORENHEYDS

zeer verpligtste, zeer genege en onderdaanige dienaar

GERARD VAN LOON.

VOORBERICHT.

Elyk de Profeſyen het verhaal der toekomende, zoo bevatten de Historiën dat der voorleedene zaaken; welke laatſten hoe die ouder, hoe zy, als de eeuwigheyd meer naderende, des ook te eerwaardiger zyn: doch die ſteeds onder de aſche zoo veeler (1) verdichtſelen begraaven leggen, dat eenigen, dit gebrek bemerkende, altemets het waare en onwaare op gelyke waarde ſtellende, des van het leezen en naaſpeuren der zelven, zoo al niet eenen volkomen afkeer gekreegen, ten minſte alle de in de zelven verhaalde zaaken als onzeker en onwis, en dierhalve als aan hunne oplettendheyd onwaardig beſchouwd hebben.

Dit zoo zonderling gebrek is echter aan alle oude Historiën gemeen; mids der zelver beſchryveren, iet Godlyks (2) in zich gewaar wordende, daarom, hoewel tegen de waarheyd, de ſtichters hunner volken ook van hunne Goden of Halvegoden hebben afgeleyd. Dus weet men hoe de Syriers hunne Semiramis, als van de door hen aanbedene Godinne Dercetes (3) afkomſtig en door de (4) duyven gevoed, ja in de zelven herſchept verdicht hebben. De Perſen weer hielden ſtaande, dat hun ſtichter Cyrus door eene Ree, even gelyk de Romeynen hunne Romulus door eene Wolfin niet alleen zoude gezoogd zyn, maar dat de laatſte zelf den (5) Oorlogsgod Mars tot Vader gehad hadt. Zoo pochten ook de Spartaners hunnen Lacedemon; even gelyk de Miceners hunnen Perſeus van (6) Jupiter af te ſtammen. Zoo rekenden de Atheners het verdichte geſchil tusſchen Minerva en Neptunus, wegens de (7) benaaming hunner ſtad, tot eene zonderlinge eer: zoo beroemden zich de Thebaners wegens het gewaande huuwelyk van Cadmus, ſtichter (8) hunner ſtad, met Hermione Mars dochter, en dus hebben ook de meesten onzer oude Historiſchryveren de Batavieren van eenen Bato, hunne Graaven (9) van de Trojaanen, eenen Heer Lem (10) tot Stichter van Haarlem, des zelfs Zoon Arundelius, om zyne ſtyle ooren Koning (11) Ezelsoor genaamd, als bouwheer van het ſlot Voorburg, zynen broeder Valkoog als ſtichter van Valkenburg, en meer andere tastbaare verdichtſelen, als lautere waarheden, te boek geſteld.

En zekerlyk de waare herkomst van den tot den arbeyd verweezen Adam en des zelfs landbouwende naakomelingſchap ſcheen hen te gering, om de op het tooneel te voeren helden den vereyschten luyster by te zetten: des moeten'er andere grooterſchynende voorwerpen verdicht worden, welken, hoe zy zeldzaamer waaren, des ook in hooger waarde gehouden, en met den tyd in getal en geloofbaarheyd zynde toegenomen, te graager aanvaard wierden.

Niet weynig hielp hier toe, dat de oude Batavieren en overige Duytſchers eenen zeer langen tyd noch (12) leezen noch ſchryven konden, en, naa zelf al die konst by hen en de andere Duytſche volken was doorgedrongen, zy, naar hunnen

(1) T. Livii Præf. pag. 4.
(2) *Handelingen der Apost. XVII. Hoofdſt. vs. 29.*
(3) Ovid. Metam. Lib. IV. vſu 43.
(4) Diodor. Lib. II. cap. 4.
(5) T. Livii Præf. pag. 4.
(6) Ovid. Metamorph. Lib. IV. vſu 611.
(7) Ibidem Lib. VI. vſu 70.
(8) Ibidem Lib. III. vſu 130. Lib. IV. 571. &c.
(9) J. a Leidis Chron. Lib. V. cap. 36.
(10) Ibidem Lib. I. cap. 11.
(11) Ibidem Lib. I. cap. 12.
(12) Tacit. de Morib. Germ. cap. 19.

***

nen krygszugtigen aardt, meer op het roemryk bedryven, dan wel het fierlyk beſchryven hunner zeldzaame heldendaaden hebben toegelegd. Zulks alles, wat ons van die oude tyden overig is, niet dan zeer ſchraal by de Romeynſche Historiſchryvers gevonden wordt; mids die de buytenlandſche geſchiedenisſen niet anders, dan voor zoo ver die tot de hunne betrekkelyk waaren, en dat zelf, gelyk de Heer de Groot (1) wel aantekent, op eene vry achtelooze wyze hebben te boek geſteld.

Met het ten val neygen des Romeynſchen Ryks is deeze onkunde der ſtaatsgevallen van het thans genaamde Holland nog grooter: mids men door de barbaarschheyd der van alom invallende woeste volken alle konſten en geleerdheyd by die voorheen zoo afgeregte Romeynen tot zoo verre heeft zien uytdooven, dat die, wel ver van nog aan de buytenlandſche geſchiedenisſen te gedenken, naauwlyks eenige lust of bequaamheyd overig hielden, om die van hun eyge land, op eene behoorlyke wyze, te beſchryven.

En zekerlyk, wat de lust aanbelangt, gelyk men in de voorſpoed de ſchryveren als om ſtryd de aan 't land gunſtig zynde ſtaatsgevallen heeft zien aantekenen, zoo baarde de tegenſpoed verdriet, het verdriet weder eenen afkeer, om zoo ſmartlyk zynde zaaken aan 't papier te beveelen: te meer, mids die genen, welken dat anders nog al zouden beſtaan hebben, zich door de onſtuymigheyd des tyds van die rust ontzet en beroofd vonden, welke, tot het opſtellen der historiſchriften, zoo noodwendig vereyscht wordt. En het is hierom, dat ons de Geſchiedenisſen dier tyden, als het Romeynſche Ryk in 't Weste eerst vaneengeſcheurd, en door de ingevallene Franken onder Klovis eyndelyk geheel vernietigd wierdt, zoo merkelyk ontbreeken. Ja 't is ook door de in dien tyd voorgevallene verwoestingen dat zoo veele deftige geſchriften, welken te voore reeds waaren opgeſteld en die men in de nog voorhanden zynde ſchryvers gemeld vindt, tot geene kleyne afbreuk der geleerdheyd, te gelyk met den val dier woeste Moogendheyd zyn verbrand, verſcheurd en te niet gegaan.

By deeze woeste en van de onderſcheydene deelen des Romeynſchen Ryks aldus meester gewordene volken, was het aantekenen der dagelyks by hen voorvallende ſtaat- en krygszaaken geheel onbekend, ten minſte geenszins behartigd: mids die geheel en al bezorgd waaren, om zich eensdeels in de veroverde landen door de wapenen te handhaaven, andersdeels hunne reeds bekomene gewesten, ten koste der gebuurvolken, door kryg op kryg te vergrooten. Zulks alles, 't gene men van die overoude tyden vindt te boek geſteld, door de Geestlyken, en dat zelf nog zeer duyster, kort en verward gedaan is; als meer, volgens hun beroep, in die tyden toeleggende, om de van 't land meester gewordene Barbaarſche volken tot het Christengeloof te bekeeren, dan hunne afſchuuwlyke, Heydenſche en door hen daarom gelaakt wordende bedryven, door 't geſchrift, te vereeuwigen.

Deeze geloofsbekeering zoohier zoodaar alengs gelukt zynde, wierden onder die bekeerde volken alom kerken geſticht, Geestlyken, tot het verrichten van den Godsdienst, aangeſteld, en onder deezen weder t'hunner onderwyzinge en aanqueekinge verſcheydene ſchoolen opgerecht; wier geweeze Leermeesters thans nog, met den naam van SCHOLASTERS, onder de Kanoniken bekend zyn. Welke ſchoolen, ſedert Benedictus zynen kloosterregel in de zesde eeuwe hadt ingeſteld, en des ook eerlang zeer veele Abtdyen van des zelfs ordre in alle oorden

(1) De antiq. Reipubl. Batav. cap. 1. in fine.

den zoo van Italië, Spanje, Engeland, als het Franſche ryk geſticht waaren, zeer merkelyk ook in getal zyn toegenomen: mids in iedere Abtdy, niet alleen ter onderwyzinge der jonge Moniken, maar zelf voor de werreldlyke aldaar beſtelde jeugd van den beginnen af was opgerecht; als uyt Maurus en (1) Placidus, beyde jongelingen van een Raadsheerlyk geſlacht, is af te meeten; welken, gelyk ook meer anderen, door Benedictus zelf, van hunne jeugd zyn opgevoed en in verſcheydene weetenſchappen onderrecht geworden. In den beginne waaren deeze ſchoolen gemeen, dan de Werreldlyken de Geestlyken verhinderende, zyn die vaneengeſcheyden, en in die der eerſten ſedert zoodaanige welgeregelde leerorde onderhouden, dat men, zoo als zeker ſchryver (2) getuygt, den Koninglyke kinderen geene betere zou hebben konnen geeven, en waarom ons de oude kloosterſchriften aantekenen, hoe Lotharis, Zoon van Koning Karel den Kaalen, in de Abtdy van Sint Germain, Koning Dirk de III in die van Chelles, Lodewyk de VI in die van Sint Denys, Keyzer Henrik de II in die (3) van Hildesheym, even gelyk ook andere Koning- en Vorstlyke kinderen in andere Abtdyen tot zoo ver hunne leeroeffeningen gedaan hebben, dat men in verſcheydene nog voorhanden zynde Chronyken het getal der Hertoglyke en Graaflyke kinderen, midsgaders die van den eerſten Adel vindt opgeteld, welke in de zelven hunne leeroeffeningen gedaan hebben. Ja het is uyt deeze kloosterlyke ſchoolen dat Wilfrid, Willibrord, Bonifacius, Adelbert en anderen, wier geloofſpreeking de oude inwoonders van het thans genaamde Holland tot het Christengeloof gebragt heeft, zyn voortgeſprooten.

In deeze ſchoolen wierden dus niet alleen de Jonge Moniken in de Gewyde letterkunde, maar ook de Werreldlyke jeugd in de ſchriften der oude Latynſche Dichteren en Historiſchryveren onderweezen, maar wel voornaamelyk de Historiën zelfs der aanmerkenswaardige voorvallen zoo van de kerk als den ſtaat te boek geſteld, en om 't welke naar vereysch te doen in alle de Koninglyke (4) Abtdyen van Engeland een der ervaarenſte Moniken, onder den naam van (5) SCHOLASTICUS was aangeſteld; en het is aan deeze en diergelyke voorzorg dat de Jaarboeken van Fulden, van Toirs, van Hildesheym, van Korbeije, van Mets, van Sint Bertin en honderde anderen hunne herkomst alleen verſchuld zyn. Terwyl niet alleen zeer veele andere Moniken, maar de in de kloosters woonende Nonnen zelve, een groot deel huns leevens, in 't uytſchryven zoo der oude Romeynſche als der aldus laater opgeſtelde historiſchriften verſleeten; en waarom aan verſcheydene kloosters de Jagt (6) van Harten en andere wilde dieren door de Koningen is afgeſtaan, niet om zich op die wyze te verlusten, maar om van de aldus bekome vellen het veelvuldig Pargement te maaken, welken de kloosterlingen, tot het ſchryven der boeken dagelyks noodig hadden, of ook om met de zelven hunne reeds geſchreevene boeken van buyten te bekleeden. Zulks men aan dit veelvuldig uytſchryven der oude Romeynſche ſchriften door de kloosterlingen, als was, by voorbeeld, door die

(1) Mabillonii Præfat. in act. SS. ord. S. Bened. Seculi III. Part. I. fol. 24.

(2) Udalric. de conſuet. Cluniac. Lib. III. cap. 8.

(3) Vita Meinwerci Ep. cap. 4.

(4) Præfatio Matthæo Pariſio præfixa ex Scoti Chronico.

(5) Baldrici Chron. Camerac. Lib. III. cap. 61.

(6) Caroli M. Diploma pro monast. S. Dionyſ. ad ann. 774. apud J. ab Eckhart. de reb. Franc. Orient. tom. I. fol. 635.

die van Korbeije aan de Wezer, de behoudenis der vyf (1) eerſte Jaarboeken van Tacitus alleen heeft dank te weeten.

Met het op den troon ſtygen van Keyzer Karel den Grooten, 't gene in 't jaar zevenhonderdachtenzestig voorviel, heeft men de beſchaafde weetenſchappen en des ook het beſchryven der geſchiedenisſen nog meer het hoofd zien opbeuren: mids dees roemryke Keyzer niet min op het aanqueeken der geleerdheyd, dan het ten onderbrengen der volken indiervoege bekommerd was, dat hy zich zelf in de Starre- Dicht- Wis- en Historikennisſe liet onderwyzen: tot dat eynde de daaden der oude Vorsten onder 't eeten deedt voorleezen, ja uyt de oude bardzangen, als zynde geweest de eenigſte jaarboeken der oude Duytſchers, de Histori (2) zelf niet alleen opſtelde, en te bed leggende, met die te leezen, zich de zelven aldus geſtadig herinnerde, maar zelfs, door 't doen van ryke vergeldingen, om die te beſchryven, en zyne onderdaanen in de zelven te onderwyzen, de ervaarenſte perſoonen in zyn ryk lokte; vervolgens op het beſchaaven der taale toeleggende de Maanden en Winden, met afſchaffinge (3) der totnogtoe in gebruyk geweest zynde Barbaarſche naamen, naar haare waare eygenſchappen en des op die wyze, gelyk wy dat thans doen, beval te noemen.

Dit is 't minst. Gelyk dees groote Keyzer by uytdrukkelyke (4) en tot dat eynde afgevaardigde vermaanbrieven in 't algemeen bevoolen hadt, dat in alle de Abtdyen en Bisſchoplyke ſteden zyns ryks de noodige ſchoolen voor de onderhoorige jeugd van ieder Bisdom zouden worden opgerecht; zoo is ook door den zelven daarenboven nog een diergelyk bevel voor zyne onderhoorige Heydenſche (5) jeugd in 't byzonder in 't licht gegeeven, en dat weer tot zoo verre ter uytvoeringe gebragt, dat men in de volgende Historië (6) zal zien, hoe 'er eene zoodaanige ſchool, ſtaande des zelfs regeeringe, voor de Vrieſche Jeugd te Rome geweest is: niet tegenſtaande 'er reeds te voore eene ſchool in de Bisſchoplyke ſtad Uytrecht voor de zelfde volken was opgerecht. Van welke onder anderen eene (7) Gregoor, Achterkleynzoon (8) van Koning Dagobert den II, eerst leermeester geweest, en eyndelyk Bisſchop dier kerke zelve geworden is.

Onder deezen niet min geleerden dan hoogvorstlyken meester heeft Lutgerus, wiens (9) Grootvader een voornaam Edelman aan het hof van den Vrieſchen Koning Radboud geweest was, zyne leeroeffeningen (10) voltrokken: en het is ook van deezen Edelen Vries, welke getuygt (11) hoe hy Bonifacius nu door den ouderdom vergrysd, en reeds ſchuddebollende met zyne eyge oogen gezien heeft, dat wy het oudſte Historiſchrift deezes (12) lands, bevattende den leevensloop van zynen leermeester Gregoor, alsnog bezitten. Te voore hadt dees Lutgerus, wien naamaals dees Keyzer tot eerſten Bisſchop van Meminfort, dat is van het thans genaamde Munſter, aanſtelde, onder den beſaamden Alcuin zyne leeroeffeningen in Engeland gedaan: welke ſedert door den leergierigen Keyzer tot des zelfs onderwyzinge uyt die Overzeeſche landen in Vrankryk zynde genoodigd, het leeven van Willibrord zeer omſtandig heeft beſchreeven; 't gene wy insgelyks (13) bezitten, en uyt het welke Johan van Ley-

(1) M. Hankius de R. rerum Scriptorib. pag. 95.
(2) Eginhart. Vita & Gesta Caroli M. fol. 10.
(3) Ibidem fol. 11.
(4) Baluzii Capitul. Reg. Franc. tom. I. fol. 202.
(5) Ibidem fol. 992.
(6) *Zie II. deel. fol.* 13.
(7) Vita Lutgeri Lib. I. cap. 8.
(8) *Zie I. Deel fol.* 335. *en* 336.
(9) Vita Lutgeri Lib. I. cap. 2.
(10) Ibidem cap. 8.
(11) Lutger. in vita Gregor. cap. 14.
(12) In Actis SS. ordinis S. Benedicti parte II. Seculi III. fol. 319.
(13) Ibidem Seculi III. part I. fol. 605.

Leyden, Willibrords daaden (1) beſchryvende, het zyne bynaar woordlyk getrokken heeft. En waarom men de getuygenis van dien Haarlemſchen Karmeliet, mids des zelfs Chronyk, meer dan het door Alcuin opgeſtelde leeven van Willibrord in allen mans handen is, in 't vervolg deezer Historië zoo menigmaal zal gemeld vinden.

En hoewel Keyzer Lodewyk de Godvruchtige zynen Vader niet min in 't ryk, dan in de genegenheyd tot het aanqueeken der Geleerdheyd opvolgde, als uyt de beſluyten ten zynen overſtaan zoo op den landdag in 't jaar achthonderdvyfentwintig te (2) Aken, als op de kerkvergadering van Parys (3) drie Jaaren laater genomen, is af te meeten; en dat gevolglyk meer andere Historiſchriften deezes lands zoo in de Uytrechtſche als de andere ſchoolen van zoo ongemeete ryk zekerlyk zullen zyn opgeſteld; zoo zyn de meesten der zelven echter, tot geen kleyn achterdeel der Historië deezes lands, tot ons niet afgedaald. Want als in 't jaar achthonderdzesentwintig dees (4) Godvruchtige Keyzer het Hertoglyk gebied van het thans genaamde Zeeland, Holland en Vriesland aan de Christengeworden Jutlandſche Prinſen, ter oorzaake die van het oude Koninglyke Huys van Vriesland afſtamden, door hem eerst tot eene pillegaaf gegeeven, en ſedert (5) in 't volgende jaar, ter oorzaake zy om het aanvaarden van dat geloof uyt hunne ſtaaten verjaagd wierden, in 't bezit van 't zelve geſteld waaren, heeft men die Gewesten, mids de hier te land gekomen Jutlandſche Vorsten, met de hulpe hunner nieuwe Vrieſche (6) onderdaanen, getracht hadden hunne in Jutland ontnomene landen te heroveren, acht jaaren laater het tooneel (7) des Deenſchen krygs zien worden. In welken gevolglyk de inwoonders op eene allerelendigſte wyze vermoord, de ſchoolhoudende Geestlyken verſtrooid, de kerken en kloosters verbrand, ja de ſteden Duurſtede en Uytrecht zelf een- en andermaal tot den grond verwoest, en dus met de zelven te gelyk meest alle de in die ſchoolen aldaar opgeſtelde Historiſchriften vernietigd zyn geworden.

Welke aldus alhier te land ontſtaane brand, mids de kort daaropgevolgde broedertwist van Lodewyks drie aan 't ryk geraakte (8) Zoonen, voorts nog tot alle de naastgelegene oorden van het totnogtoe zoo bloeijend geweest hebbende ryk, met zoo dolle raazerny is voortgeſlaagen; dat meest alle de doorluchtige kloosterlyke boekzaalen door des zelfs gloed verteerd, de kloosters zelfs nevens de ſteden verdelgd, ja verſcheydene landen tot in Italië zelf, mids de tallooze meenigte dier in 't land gevallene Barbaaren, zyn overſtroomd, en meenigte jaaren naa den anderen op de allerongehoordſte wyze beroofd en mishandeld geworden.

Dan deeze zoo algemeene verdelging der ſchriften, volken en gebouwen, in 't begin der tiende eeuwe eyndelyk een eynde neemende, heeft men de geleerdheyd wederom het hoofd zien opbeuren, het ſchoolhouden op nieuws zien hervatten, en dus ook onder anderen de ſtad Uytrecht, en in die weer de aldaar voorheen geweest zynde ſchool door Bisſchop Baldrik met dien uytſlag herſtellen; dat Koning Henrik de I. goedvondt zynen jongſten Zoon Bruno, welke ſedert Aartsbisſchop van Kolen en de eerſte Aartshertog van Lotteringe geweest is,

(1) Chron. Belgicum in collect. F. Sweertii fol. 1.
(2) Capitul. Lud. Pii cap. V.
(3) Ibidem cap. XII.
(4) *Zie II. Deel fol.* 50.
(5) *Zie II. Deel fol.* 54.
(6) *Zie II. Deel fol.* 56.
(7) *Zie II. Deel fol.* 61.
(8) *Zie II. Deel fol.* 62.

is, onder deezes Bisſchops ervaare opzigt, des zelfs leeroeffeningen aldaar te laaten verrichten.

En dewyl nu uyt deeze toen onvernield gebleevene of ſedert nog opgeſtelde oude Historiſchriften, de genome kerklyke beſluyten en de Gift- Gunst- en Stichtingbrieven, zoo door de oude (1) Koningen zelfs, als de byzondere (2) perſoonen, aan de Bisdommen, Kloosters, en Kerken van tyd tot tyd verleend, niet alleen de oude aardrykskunde kan opgedolven, de vastgaande geſlachtlysten der Vorstlyke Huyzen van dien tyd zamengeſteld, en de ſterfdagen der doorluchtigſte perſoonen uyt de kloosterlyke (3) doodlysten ontdekt, maar zelf de geheele Histori der middeleeuwe op onverwrikbaare gronden opgemaakt en dus de totnogtoe zoo lang in zwang geweest zynde verdichtſelen wederlegd worden; zoo zyn die niet zonder rede daarom door zoo veele geleerden, als de Bolandisten, Muratorius, Martene, d'Aſchery, Leibnits, Meyboom, du Chesne, Pistorius, Eckhart, Reuberus, Freherus, Menkenius, Goldastus, Labbe, Mabillon, Hervagius, Scardius, Pithœus, Sparke, Reineccius, Urſtitius, Lindenbrochius, Gale, Scheldon, Beuclerus, Leukveldius, Ludewig, Schannat, Twysden, Pezius, Hofmannus, Sweertius, Caniſius en anderen met zeer groote moeite, voor zoo ver die de ſchenzieke handen der Noordſche plonderaars en de wederwaardigheden des tyds in de kloosterlyke boekzaalen ontdooken waaren, van alom verzameld, en ten dienſte van 't gemeen, in meer dan honderd ſtukken *in folio*, door den druk ſedert eene eeuwe herwaart, gemeen gemaakt.

Zulks wel ver van, gelyk veelen zeer verkeerdlyk doen, en dit doende dus niet dan hunne onkunde te meer ten toon ſtellen, tegen het niet ſchryven der kloosterlingen, op eene onbezonne wyze in hunne ſchriften uyt te vaaren, men integendeel, aan de overgebleevene kloosterchronyken en andere eerwaardige ſtukken der oudheyd, de kennis van alle de ſtaatsgevallen der middeleeuwe, gelyk zeker geleerd Engelsch ſchryver (4) te recht getuygt, geheel en alleen heeft dank te weeten; mids de werreldlyken, niettegenſtaande het hunne eygene zaaken waaren, dat echter te doen op eene onverantwoordelyke wyze in die tyden verzuymd hebben.

Het is dan uyt deeze en zoodaanige Schryvers, dat de volgende Histori is zamengeſteld, en welke des, niettegenſtaande'er zeer veele zaaken, voornaamlyk in opzigte van de oude Regeeringsform deezer landen, tegen het totnogtoe alom aangenome gevoelen, zyn te boek geſlaagen, echter haare volle bevestiging door de onwraakbaare geloofbaarheyd der in dien tyd geleefd hebbende Schryveren vinden. En zekerlyk! wie kan twyfelen, aan 't gene Eddius van den Vrieſchen Koning Adgillus, in 't leeven van Wilfrid Bisſchop van Jork, verhaalt? mids die (5) Schryver getuygt hoe de brief, welken de Westfrankiſche Groothofmeester Ebroin aan dien Vrieſchen Koning tot het hem in handen ſtellen van Wilfrid, zondt, in zyne tegenwoordigheyd en dus als Eddius zich in die over-

(1) Diplomata Admotenſis Cœnobii, Bremenſia, Capeldorfenſia, Chomburgenſis Monasterii, Frederici III. Imp. Gaudersheimenſia, Garſtenſia, Glichenſia, Misniæ & Thuringiæ, Oldislebenſia, Ottonis I Imp. Retisbonenſia, Sileſiaca &c. &c. &c.

(2) Traditiones Erfordenſes, Fuldenſes, Herbipolenſes, &c. &c.

(3) Necrologium Admontenſe, Bambergenſe, Erfordenſe, Hildesheimenſe, Kemnizenſe, Laurishamenſe, Lucidæ vallis, Moguntinum, Mollenbeccanenſe, Neoburgenſe, Viennenſe, Tirſtainenſe, Werthinenſe Winpinenſe &c. &c.

(4) J. Marshamus, *absque Monachis*, inquit, *nos ſane in Historia patriæ ſemper esſemus pueri.* Zie ook *J. Vedian Lib. I. de Collegiis & Monaster. Germaniæ.*

(5) Vita Wilfridi cap. 26.

overoude tyden aan dat hof bevondt, is voorgeleezen. Van geene mindere achtbaarheyd is de in het volgende werk zoo meenigmaal aangehaalde Histori van Nithard; in welke de oorlog tusſchen Keyzer Lotharis en des zelfs twee Broeders Lodewyk Koning van Duytschland, en Karel den Kaalen Koning van Vrankryk, en de verdeeling deezer landen, by den opgevolgden vreedehandel voorgevallen, zeer omſtandig beſchreeven is. Mids de Schryver niet alleen in dien tyd leefde, maar, als met het Keyzerlyke huys zeer naauw vermaagſchapt zynde, volgens zyne eyge (1) getuygenis, een der Afgezanten op den gemelden vreedehandel geweest is. Wie kan ook in twyfel trekken het gene men van deeze landen, in de hiernaa zoo veelmaal aangehaalde Jaarboeken van zekeren Starrenkundigen, gemeld vindt? dewyl die Schryver in zoo groot aanzien te die tyden aan het hof van Keyzer Lodewyk was, dat hy (2) getuygt, hoe die Vorst, by 't verſchynen eener Staartſtarre, hem by zich ontboodt om des zelfs gevoelen, wegens zoo zeldzaam verſchynſel, te innen. Van geene mindere geloofwaardigheyd zyn de vier in dicht beſchreevene Historiboeken van den Abt Ermold Nigellus; in welken men de ontfangenis van den Jutlandſchen Koning Heriold te Nieumeege, des zelfs ſedert voorgevalle doop te Ingelenheym en zeer veele byzondere zaaken van Keyzer Lodewyk den Godvruchtigen zoo omſtandig beſchreeven vindt: mids de Schryver zyn werk aan dien (3) Keyzer opdraagt en des, hoewel hy den zelven wel eenigszins kon gevleyd, doch echter zich wel zal gewacht hebben, eene Histori van eenen Prins, die toen niet bekend was, in het aan dien Keyzer aangeboode werk met alle die omſtandigheden te verſieren, te meer: dewyl de opdragt alleen geſchiedde, op dat de Schryver uyt zyn Ballingſchap, in 't welk hem de Keyzer verzonden hadt, mogt worden herroepen. Om de zelfde rede kan het verhaal van den Abt Regino geenszins in twyfel getrokken worden, als die meldt hoe de Vrieſche PROVINÇI van het thans genaamde Holland aan den Noordman Godefrid, nevens Gizela Dochter van Koning Lotharis, tot een Bruydſchat wierdt afgeſtaan: ter oorzaake die Schryver, verhaalende den ſedert voorgevallen afval van Godefrid met hulpe van zyner Gemaalinne Broeder Hugo ondernomen, verklaart, dat hy den gemelden Hugo, als die om deeze trouwloosheyd eerst de oogen uytgeſtooken en ſedert in een klooster verbannen was, als Abt der Abtdye van Prume met zyne EYGE HANDEN (4) HET HAAIR by die gelegenheyd heeft AFGESCHOOREN. Van het zelfde gewigt zyn de getuygenisſen van (5) Willibald in 't leeven van Bonifacius, van Lutgerus in 't leeven van zynen Leermeester Gregoor, Bisſchop van Uytrecht, van Rembert in 't leeven van (6) zynen voorganger en Meester Anſcharius, en van Anſcharius (7) zelf weer in 't leeven van Willehad, Bisſchop van Bremen, even gelyk ook van meest alle de andere gebruykte Schryvers, in opzigte van wier geloofbaarheyd men de voorreden maar heeft in te zien, welken door de uytgeevers dier werken voor de zelven geplaatst zyn.

Maar ligt zou my iemand hier konnen tegenwerpen het gene zeker Roomsch Schryver

(1) Lib. IV. fol. 104.
(2) Annal. ad ann. 839.
(3) J. Menkenii rerum Germ. Scriptores, tom. I. fol. 882.
(4) Chron. ad ann. 885.
(5) Acta SS. Ordinis S. Benedicti ſæculi III. parte II. fol. 4.
(6) In collect. Lambecii fol. 51. item actis SS. menſis febr. tom. I. fol. 391.
(7) Acta SS. Ord. S. Bened. ſæculi III. part. II. fol. 404.

Schryver (1) van verſcheydene leevens der in zyne kerk gevierd wordende Heyligen aldus aantekent: *Le Cardinal Augustin Valere Eveque de Verone, Prelat d'une ſainteté éminente, ami particulier & Auteur de la vie de Saint Charles Boromée, pretend, que tant de vies differentes que nous avons ſouvent d'un même Saint, & que toutes ces merveilles, qu'on y trouve, venoient de la coutume, qui s'obſervoit autrefois en pluſieurs monasteres, d'exercer les jeunes Religieux par des amplifications Latines ſur la vie de quelque Saint, pour esſayer dans ces pieuſes fictions, s'ils avoient l'esprit inventif, & s'ils ſçavoient bien manier un lieu commun. Que ces jeunes Moines compoſoient alors des especes d'histoires, où ils jettoient du merveilleux à pleines mains, & où il ſe trouvoit toujours plus d'ornemens que de verité. Ces ornemens conſistoient ordinairement en miracles extraordinaires & la plupart copiez, quoi qu'il y eut plus d'art & d'habileté d'en inventer de nouveaux, que d'en emprunter, comme faiſoient la plupart de ces jeunes Moines. Combien, dit M. (2) Baillet, le baton de Saint Gregoire Thaumaturge fiché en terre & prenant racine, na-til point fait d'arbres à ſon imitation! Dans combien de vies de Saints n'a-t-on point vu multiplier le miracle des faux morts & des faux aveugles, devenus enſuite ce qu'ils n'avoient voulu que contrefaire. Celui des têtes coupées & portées enſuite dans le bras des troncs même, d'où elles avoient eté abbatuës: Celui des Dragons liez avec des étoles: Celui des Cercueils appeſantis durant les convois: Celui des gands ou des manteaux pendus à des rayons du Soleil, toutes ces relations admirables, ou copiées ſur de veritables originaux, ou qui n'étoient ſimplement qu'un jeu de l'imagination de quelques Legendaires, ſe trouverent dans la ſuite mêlees dans les Manuscrits des Bibliotheques, & le defaut de discernement les a fait pasſer inſenſiblement pour des pieces veritables & originales.*

Waarop hier alleen tot antwoord ſtrekt, dat ik, wel ver van dat gemelde te verwerpen, aan het zelve integendeel volkomelyk myn zegel hange, dewyl de bygebragte tegenwerping aan de geloofbaarheyd der uyt de leevens gehaalde ſtaatszaaken geen het minſte hinder kan toebrengen, mids door my geenszins zoodaanige laatere en door de jonge Moniken ſlechts opgeſtelde leevensbeſchryvingen, maar alleen zulken ter bevestiginge worden aangehaald, wier Schryvers de beſchreevene perſoonen zelf gezien, gekend, geſprooken en die voorts nog gemeenlyk hunne Leermeesters geweest hebben. Behalve dat uyt die leevensbeſchryvingen dan nog maar de ſtaatsgevallen, op welken zekerlyk geene bedenking valt, getrokken zyn. Dewyl het tegen alle waarſchynlykheyd aanloopt, dat de Schryvers zelfs de Staatszaaken in eenen tyd zouden verſierd hebben, als de menſchen, die de zelven gezien en bygewoond hadden, nog leefden; en des zoo tastbaare en alom bekend zynde verdichtſelen zekerlyk zouden tegengeſprooken, en op die wyze deeze verſiering der Staatszaaken, zelve het verhaal der andere te boek geſteldene wonderdaaden, geheel ongeloofbaar gemaakt hebben.

Naa deeze tydgenootige Schryvers komen vervolgens die genen alhier in opmerkinge, welken of kort of eene wyl daarnaa opgevolgd zyn, en het te boek geſtelde uyt de vroegere ſchriften getrokken hebben, en wier ſchriften, even gelyk wy van den Haarlemſchen Karmeliet, in opzigte van de daaden van Willibrord gemeld hebben, des ook ter bevestiginge der volgende Historië niet ongegrond zyn

(1) *Vertot Hiſt. Critiq. des l'establiſ. des Bretons en Gaule tom. I. pag.* 39.
(2) *Hiſt. Critiq. ſur les Vies des Saints.*

zyn aangehaald. Want hoewel men in de zelven veele vroegere zaaken uyt verſcheydene vroegere Schryvers getrokken, verhaald vindt, welken thans verlooren en des ook niet meer voor de hand zyn, zoo verdienen zy echter in de zelven zoolang geloof, tot dat nader ſchriften, uyt de welken de waarheyd beter kan worden aangeweezen, voor den dag komen. Te meer byaldien men bevindt dat zy, met die ſchriften, welken ſedert ontdekt zyn, getrouwlyk overeen ſtemmen en in de zelven hunne bevestiging vinden. En het is hierom dat de Rymchronyk van Klaas Kolyn zoo meenigmaal ter bevestiginge zal worden aangehaald, niet tegenſtaande die Schryver eerst omtrent het eynde der dertiende eeuwe geſchreeven heeft. En niet zonder reden. Want dewyl die verhaalende hoe de Cimbers, als de Nederlanden (1) door de zee overſtroomd waaren, zich naar Gallië, Spanje en Italië in optogt begaaven om andere landen op te zoeken, hy dat uyt de Historië van (2) Florus, en beſchryvende het huuwelyk van Rime (3) Dochter van Waromir, Hertog der Batavieren, dat verhaal woordlyks van den Griekſchen Schryver (4) Strabo, even als den beſchreeven inval (5) van den Deenſchen Koning Godefrid met tweehonderd ſcheepen in Vriesland, uyt de (6) Jaarboeken van Regino, en dus ook meer andere verhaalen ſteeds uyt andere ſedert ontdekte oude Schryvers ontleend heeft, zoo kan men aan dien Schryver, mids de zelve getuygt geheel zyn werk op die wyze uyt echte ſtukken getrokken te hebben, daarom ook in andere verhaalen, als is by voorbeeld het inneemen van Uytrecht door Koning Dagobert den I., de aanſtelbrief van Dirk den IV. tot Graaf in Vriesland, en meer andere zaaken in zoo lang geen geloof wygeren, tot dat'er nader ſtukken der oudheyd ontdekt worden, door welken het tegendeel zou konnen worden beweezen; 't gene ook plaats heeft in alle andere diergelyke Schryvers.

Eer de leezer echter tot het leezen van het volgende werk, 't gene uyt zoodaanige Schryvers is zaamengeſteld, toetreedt, acht ik my verpligt den zelven by deeze voorreede van verſcheydene zaaken, en wel eerstlyk van de (7) hiernaa ingelaste Romeynſche opſchriften, te moeten verwittigen: hoe naamelyk de uytlegging der zelven, mids eensdeels tot het bekomen eener grondige kennisſe van alle zoodaanige oudheden eene benaarſtiging van zeer veele jaaren vereyscht wordt, en ik andersdeels, om my in diergelyke zaaken te oeffenen, nooit hebbe toegelegd, de zelven vervolgens, zoo als die my waarſchynlykst voorkomen, maar alleen zyn opgegeeven; zulks het ieder vryſtaa, beter weetende, die uytlegging te verbeteren, of, zich daartoe niet in ſtaat vindende, zoo lang zyn oordeel op te ſchorten, tot het overdeftig en thans onderhanden zynde werk van den Heer Henrik Kannegieter, Hoogleeraar te Arnhem, in 't licht kome; in 't welke die en alle andere oudheden der Romeynen, welken zoo in Zeeland Holland, Uytrecht en zoo voorts den Ryn langs tot Kolen toe ontdekt zyn, omſtandig uyt de oude Romeynſche Schryvers zullen worden opgehelderd, en beſchreeven.

Het zelfde heeft ook plaats in opzigte van twee Romeynſche ſtandplaatſen, door ons, by 't beſchryven der Romeynſche wegen, gemeld: te weeten; wat de Noordweg aanbelangt van (8) LEVEFANUM, 't gene ik te Viane, even als, in opzigte

(1) *K. Kolyn vs* 14. *enz.*
(2) Lib. III. cap. 3.
(3) *K. Kolyn vs* 52. *enz.*
(4) Geograph. Lib. VII. fol. 447.
(5) *K. Kolyn vs* 221.
(6) Annal. ad ann. 810.
(7) *I Deel fol.* 16[illegible], 1[illegible]5. 1[illegible]7. 19[illegible].
(8) *I Deel fol.* [illegible]

zigte van den zuydweg van (1) GRINNES, 't gene ik aan de Waal te Gornichem geplaatst hebbe. Dewyl'er gevonden worden, mids de Romeynſche wegen ſteeds recht waaren, welken beter oordeelen van dat LEVEFANUM achtduyzend ſchreeden, den Ryn vervolgende, boven Uytrecht, en Grinnes zesduyzend ſchreeden recht opwaart boven CASPINGIUM naar Nieumeege geplaatst wierdt; ter oorzaake alsdan de voetmaat der ons door de Romeynen opgegeeve tusſchenwydte beter uytkomt: zulks ik van deeze twee verſchillende gevoelens het doen der verkiezinge by deezen aan het ervaare oordeel van den Leezer volkome overlaate.

Het voornaamſte echter van het welke ik den zelven voorts nog noodig geoordeeld heb, te moeten verwittigen, is wegens de oude regeeringsform der oude Franſche Koningen. Op dat die, mids het thans genaamde Zeeland, Holland en Vriesland, als een gedeelte van het Oostfrankiſche ryk, onder de Franſche Vorsten geſtaan heeft, in 't vervolg deezer Historië van eenen Vrieſchen Hertog van het thans genaamde Holland (als zynde eene zaak van welke totnogtoe niemand geſchreeven heeft) hoorende melden, zich des geenszins belge, of, zonder deeze voorafgaande ophelderinge, ingevolge van het totnogtoe in zwang geweest zynde vooroordeel, ſtraks by de eerſte melding van zoodaanige Hertogen, die voor eyge uytgedachte verſierſelen aanmerke.

De Franſche Koningen dan, want het is van hen dat ik een begin maake, leefden in die overoude tyden, geenszins, als thans te tyd, uyt de belastingen op de eetwaaren en andere goederen hunner onderdaanen geſteld, maar uyt de inkomſten hunner eyge Koninglyke goederen, de tienden en de twee (2) derde deelen der van tyd tot tyd voorgevallene breuken, door de onderſcheydene Graaven in hunne onderhoorige Graafſchappen ten voordeele des Konings uytgewonnen. Het zelve hadt ook plaats in de tén kryg opontboodene benden, naa Keyzer Karel de Groote omtrent het jaar zevenhonderdtweeënnegentig het leveren van twee derden van 's lands vrugten, uyt welken (3) zy totnogtoe in het veld zynde onderhouden waaren, hadt afgeſchaft. En waarom zeker zeer geleerd (4) Schryver te recht aldus aantekent: *Ex quibus apparet, reges illius temporis non ex tributo ſubditorum, ſed ex propriis bonis & latifundiis vixisſe:* FODERUMQUE *in Germania abrogatum esſe a Carolo Rege. In Italia vero diu adhuc obtinuit. Nomen* FODERI, *deſcendit a veteri Germanico* FOEDEN, *nutrire; & idem est ac nostrum* FUTTER, *quo pro alimento animalium adhuc utimur. Hinc dicti ſunt* FODRARII, *Gallice* FOURRIERS, *quorum officium est ea, quæ ad victum militum & equorum necesſaria ſunt, exigere & procurare.* Door het welke nu het gevoelen van de zulken eensſlags wordt omgeſtooten, welke, van dit overoud gebruyk onbewust, gewild hebben, dat de oude Franſche Koningen als Vorsten deezes lands hunne gelden, tot den oorlog noodig, alleen by BEDE EN VERZOGTE TOESTEMMING DER GEMEENTE, zouden bekomen hebben. Wel is waar dat altemets (5) door de Koningen eenige belastingen op de goederen hunner onderdaanen gelegd zyn, dan dewyl zulks alleen uyt nood en tegens de in zwang zynde gewoonte geſchiedde, zoo hebben de Schryvers der middeleeuwe daarom ook nooit verzuymd zoodaanige ongewoone voorvallen in hunne ſchriften aan te tekenen.

De eerste herkomst nu van zoo aanzienlyke goederen, wier inkomsten bequaam

(1) *I Deel fol.* 181.
(2) Capit. Carol. M. anno 793. cap. 5.
(3) Capit. III. Caroli M. anno 813. cap. 10.
(4) J. ab Eckhart de reb. Franc. Orient. tom. I. fol. 753.
(5) *Zie II Deel fol.* 93.

quaam waaren om en den Koning, des zelfs hof, en de ten kryg opontboodene onderdaanen te onderhouden, moet al van de eerste bezitneeming van Gallië door de Westgotthen, Bourgonjers en Franken worden afgeleyd: want als de eersten zich van Aquitanië meester gemaakt hadden, hebben zy de oude inwooners (1) twee derden hunner goederen afgenomen. Het zelve hebben ook de (2) Bourgonjers in de door hen in bezit genomene landen, de (3) Oostgotthen in Italië en des ook (4) zekerlyk de Franken, by 't veroveren van Gallië, gedaan, en deeze aldus bekomene goederen en landen weer tusfchen den Vorst en des zelfs krygsbenden onderling verdeeld. En welke aan de benden ten deel gevallene landen, als met den degen door de mans veroverd, des ook niet aan der SCHEE dat is der vrouwe, maar des Zwaards of der Mannen (5) zyde, volgens de SALISCHE WETTEN, overgaande, daarom ook SALISCHE LANDEN genaamd zyn.

Naa het den Vorsten te beurt gevalle aandeel, onder den naam van BONA PUBLICA in 't eerst bekend, aan de veelvuldige HOVEN in alle ryks oorden tot het houden der jaarlykfche landdagen, op welken zoo de Geestlyke als Wereldlyke Hoofdvazalen, ftaande den eerften en tweeden Koninglyken ftam, meer om ten beste te raaden dan te gebieden, van tyd tot tyd (6) befchreeven wierden, zoo tot onderhoud van den aldaar aangelanden Vorst en zyn gevolg gehecht waaren, zyn die onder den naam van HOFLANDEN hier te land bekend, en, mids de Vorst van zyne eygene goederen te zynen voordeele geene tienden kon vorderen, des ook van dien last ontheft en bevryd geweest. En gelyk de Vorsten door het wegfchenken en te leen geeven van veelen dier goederen aan de Bisdommen, Kloosters, en de Werreldlyke hen wel gediend hebbende onderdaanen de zelven aan den eenen kant van tyd tot tyd wel verminderden, zoo wierdt deeze affteeking aan den anderen kant door de dagelyks aangeflaagen en verbeurd gemaakt wordende goederen hunner misdoende onderdaanen weer geboet. En dus zal men (7) in 't vervolg deezer Historië zien, hoe de Goederen van eenen Everard, Graaf in de Betuwe, te Elst, ter oorzaake hy met de ongeloovigen, verftaa den Heydenfchen Koning Radboud, tegen zynen Koning Dirk den III (8) hadt aangefpannen, de Koninglyke fchatkamer worden ingelyfd: en om welke rede deeze Koninglyke goederen, als door den FISKAAL ten voordeele der Vorsten uytgewonnen, daarom ook wel meest onder den naam van FISKAALSCHE GOEDEREN bekend zyn; over welke de Graaven in hun onderhoorig (9) Graaffchap het opzigt, en, ter vergeldinge van die zorg weer, de tienden dier ingegaarde vrugten hadden. En dus zal men konnen verftaan wat Karel de Eenvoudige gewild heeft, als hy, naa de dood van Graaf Dirk den III, des zelfs Zoon Dirk den IV, niet by erfvolginge, maar by eenen nieuwen daartoe verleenden aanftelbrief, zich in deeze aanmerkelyke (10) woorden uytlaat:

Wtgenomen eenige landen
Ti onze STAMME EYGEN SUNT.
DAER EM DIBREUKE OF WART GEGUNT,
EN DIE TIENDEN TE HEFFEN MEDE.
Dese blyven ons ter ftede
Met haren rechten bewaert als voor,
Datter niet ave ga te loor.

Uyt

(1) L. X. tit. 8.
(2) Lex Burg. tit. 54.
(3) Casfiod. Epift. Lib. II, Epift. 16.
(4) P. Daniel. Hift. de Franc. tom. I. pag. 5.
(5) Lex Salica tit. 62.
(6) *Zie II. Deel fol.* 7.
(7) *Zie I. Deel fol.* 301.
(8) *Zie I. Deel fol.* 300.
(9) Gregor. Turon. Hift. Lib. IV. cap. 22.
(10) *K. Kolyn vs* 470.

Uyt welk grondbeginſel volgt, mids de Graaven hunne Graafſchappen in 't eerst in BENEFICIUM ontfangen, en, naa de erfvolging was ingevoerd, ſedert te LEEN van de zoodaanige Vorsten gehouden hebben, welke geene belastingen op de goederen hunner onderdaanen gelegd noch van de zelven eenige geldgeevingen gevorderd hebben, dat die gevolglyk geene grooter magt dan de Vorsten zelf gebruykten, by 't bekomen des Graafſchaps, ontfangen hebben, en diensvolgens dat de laatere Graaven, willende naar 't voorbeeld der Koningen oorloogen, en hunne gewoonlyke en bepaalde inkomſten, om dat uyt te voeren, te kort ſchietende, die buyten gewoone en hen daartoe noodig zynde gelden van de onderdaanen huns Graafſchaps by BEDEN hebben moeten verzoeken; mids zy in den beginne het Graafſchap ontfangende, tot zoodaanige geldligtinge, als ſtrydende met de toen in zwang zynde gewoonte, in geenen deele zyn gemagtigd geworden, en dierhalve geenszins, gelyk (1) de Groot wil, uyt krachten van zeker voorbeding, door de Staaten des lands by het aanſtellen van eenen algemeenen Graaf, tusſchen hen en den door hen aangeſtelden Graaf gemaakt.

Gelyk Klovis, het gebied der Romeynen in Gallië hebbende vernietigd, ſtraks Ragnacharius Koning van Kameryk (2) en alle andere Koningtjes (3) van kant hielp, en hunne ryken het zyne inlyfde, zoo hebben dat ook de ſedert hem opgevolgde Franſche Vorsten, als eene onverbreekelyke wet, en dat zelf in opzigte van den Koninglyken tytel der aan hen maar Synsbaar gemaakte ryken naagevolgd en dus der zelver bezitteren gedwongen den Koninglyken en aan de Franſche Vorsten te zeer in 't oog loopenden tytel af te ſtaan, en dien ſlechts van HERTOG aan te neemen. Invoege, volgens deeze gewoonte, de Vrieſche Koning Radboud, naa des zelfs leger in 't jaar zeshonderdennegentig (4) door Pipyn van Herſtalle verſlaagen was, en hy zich, naa deeze ontfange nederlaag, aan de Oostfrankiſche Koningen Synsbaar gemaakt hadt, den tot dien tyd toe gevoerden KONINGLYKEN tytel heeft moeten achter laaten en ſlechts dien van HERTOG voeren. Volgens de getuygenis van (5) eene onzer eyge Chronyken, welke meldt; *tunc fuit ibi rex nomine Radbodus: ſed Cronica Francica nominant istum Radbodum* NON REGEM, *ſed* DUCEM; QUIA FRANCIA *tunc* DOMINABATUR FRISIÆ *&* VOLUIT QUOD NON REX *ſed* DUX VOCARETUR DOMINUS FRISIÆ; *ſed* FRISONES *eum habebant ut* REGEM. Uyt het welke nu de waare en eenige beweegrede kan worden opgemaakt en ontdekt, om welke de zelfde Radboud, naa die ondergaane Synsbaarheyd, by de Franſche Schryvers van dien tyd alleen HERTOG, en by onze Inlandſche Schryvers integendeel KONING genoemd wordt.

Hadt dit plaats in de ſlechts Synsbaar gemaakte Koningen, zoo zal zich niemand verwonderen van het volgende by eenen (6) Schryver van de overwonnen Koningen te boek geſteld te vinden. *Iste Carolus in Alemania* OMNES REGES DEPOSUIT *& ipſos & hæredes eorum in* DUCES *creavit: ſimiliter* OMNIA REGNA *in Alemania* DESTRUXIT *& in* DUCATUS *redegit.* Doch echter met die bepaalinge dat zy, uyt hoogachtinge van het voorige Koninglyke Huys, aan de overwonne Koningen en der zelver naakomelingen ſteeds het HERTOGLYK BEWIND over de ten ondergebragte ſtaaten, volgens ſteeds nieuwe verleende aanſtelbrieven, lieten behouden. Gelyk zeker geleerd Jeſuit in (7) zyne Historië aldus wel aan-

(1) *Oudheyd der Bataviſche Republ. fol.* 23.
(2) Gregor. Turon. Hiſt. Lib. II. cap. 42.
(3) Montfaucon Monum. de Franc. tom. I. fol. 26. & 27.
(4) *Zie I. Deel. fol.* 290.
(5) Chron. MS. de Traject. in Art. de Radbodo.
(6) Hiſt. de Landgrav. Thuring. cap. 7.
(7) P. Daniel Hiſt. de France tom. I. pag. 353.

aanmerkt. *C'étoit la confideration, qu'on avoit pour les familles regnantes, dans lesquelles nos premiers Rois, en recevant ces Nations au nombre de leurs fujets, ou de leurs tributaires, s'estoient engagez à conferver toujours le titre & le pouvoir de* DUC. En waarom men ook, naa het Vriefche Koningryk ftaande de regeeringe van Koning Poppo door Karel Martel vernietigd en het Franfche ryk ingelyfd was, zynen Broeder en des zelfs Naazaaten het HERTOGLYK BEWIND en den TYTEL in dien oord zal zien voeren, en te gelyk verftaan konnen wat zeker (1) Schryver gewild heeft als hy meldt: van daffem HARTOGEN Räbeden eyn Here der Frefen quemen Eddele flechte/ HERTOGEN und GREVEN in Freslant.

Dewyl nu het Franfche Ryk geenszins tot die uytgebreydheyd gefteegen is, in welke men het ftaande de regeering van Karel den Grooten en des zelfs Zoon Lodewyk den Godvruchtigen zal befchouwen, dan door het fteeds inlyven der gebuurryken, met die in Hertogdommen te veranderen, zoo zal aan niemand vreemd voorkomen dat integendeel weer eenige Hertogdommen altemets zelfs Koningryken genoemd zyn, voornaamlyk die, welken eertyds Koningryken geweest waaren. By voorbeeld: als aan den Noordman Godefrid, Neef van Roruk, geweezen Hertog van het thans genaamde Holland, dat gewest ten huuwelyk gegeeven wierdt, zoo vindt men by zekeren (2) Chronykfchryver dier tyden aldus aangetekend: *Cui Imperator* (CAROLUS CRASSUS) REGNUM FRISONUM, *quod olim Roricus rex Nortmannorum tenuerat, dedit*: En niet zonder rede, mids de Vriefche Vorsten, gelyk ieder bekend is en onze Rymchronykfchryvers (3) getuygen, hun gebied tot over de Schelde uytgeftrekt hebben. Zulks, mids veelen der Hertogdommen eerst Koningryken geweest hadden, der zelver beftierders daarom de eerfte perfoonen naast den Koning waaren en des altemets ook, naar 't voorbeeld der Koningen, in het ondertekenen hunner brieven de jaarrekeningen van het door hen gevoerd wordende Hertoglyk bewind gebruykt hebben; even gelyk de in de oudheyd zoo zeer ervaare Eckhart (4) zeer wel aantekent. *Tales erant Duces Alemanniæ, Bajoariæ & Thuringiæ, qui inde Ducatus fuos* REGNA *vocabant, annosque regiminis fui, Regum inftar, in Chartis numerabant, & Regibus Francorum conniventibus, dignitatem Ducalem in filios transmittebant.* De Hertogen by de eerste Franfche Koningen wierden, even als wy van de Batavieren melden (5) zullen, naar hunne dapperheyd gekoozen, gelyk men uyt den Brief van Paus Gregoor den Grooten aan Koning Childebert (6) gefchreeven kan afmeeten, als die meldt: *Certum namque est, non vos ante excercitui* DUCEM *præponere; nifi vobis* LABOR *ejus fidesque probata conftiterit, nifi eum* ANTEACTAE VITÆ VIRTUS *& folicitudo aptum esfe monftraverit.* Mids de Franken, Duytfchers zynde, even als de (7) Batavieren, ftaande de pays in 't eerst geene Hertogen hadden. En welke bevel gevoerd hebbende HERTOG, naa 't eyndigen des krygs, daarom EXDUCE genaamd wierdt, als by Gregoor van Tours in zyne Historië op veele plaatfen kan gezien worden. Dan de Christelyke Godsdienst aan alle oorden des Franfchen ryks zynde

(1) Bothon Chron. Brunsvic. Picturat. fol. 295.
(2) Chron. de Normann. Gestis ad ann. 882.
(3) Melis Stoke fol. 3. vs 6.
(4) De reb. Franc. Orient. tom. I. fol. 398.
(5) *Zie I. Deel fol.* 13.
(6) Lib. IV. Epift. 53.
(7) *Zie I. Deel fol.* 13.

zynde ingevoerd, zyn'er bestandige Hertogen alom aangesteld, en aan de zelven het Oppergebied over de Graaven opgedraagen, om dus de zelven, zoo die hunne onderhoorige landzaaten onderdrukten, naar vereysch te beteugelen. En waarom de voorgemelde Eckhardt aldus (1) aantekent: *Mox tamen* DUCES *regimen quoque civile usurparunt. Remotiores populos cum Reges præsentes gubernare non possent, nec querelas de* COMITIBUS *ob justitiam denegatam motas ipsi audire,* DUCES *in iis constituerunt Proregum potestate.*

Het Fransche ryk nu, het welke, staande de eerste Koninglyke stam, naar 't enkel welgeval des bezitters, en, staande de tweede stam, met de toestemminge der voornaamste Hoofdvazalen onder de kinderen van den overleeden Vorst steeds verdeeldbaar was, bestondt uyt onderscheyde PROVINÇIËN, de Provinçiën weer uyt PAGI, de Pagi eyndelyk uyt CENTENEN. Dus (2) getuygt Lindenbrog: *quælibet* PROVINCIA *in* COMITATUS *divisa, Comitatus in* CENTENAS, CENTENÆ *in* DECURIAS; *indeque* DUCES, COMITES, CENTENARII, DECANI VOCATI. Welke DECANI, sedert by ons onder den naam van WELGEBOOREMANNEN bekend, de kleynste (3) rechters in de gehuchten onder de Honderdmannen waaren. In eene zoodaanige Provinçi nu hadt een HERTOG het gebiedt over des zelfs onderhoorige Graaven, en waarom zyn bewind door eenen (4) ouden Schryver by dat der Metropolitaansche Bisschoppen te recht wordt vergeleeken. ARCHIEPISCOPOS, *qui ipsis* METROPOLITANIS *Præeminent, Regibus conferamus;* METROPOLITANOS DUCIBUS COMPAREMUS, *quia, sicut* DUCES SINGULARUM *sunt* PROVINCIARUM, *ita & illi singulis provinciis singuli proponuntur* ..... *Quod Comites vel Præfecti in seculo, hoc Episcopi cæteri in ecclesia explent.* Even (5) gelyk ook elders: DUCATUS *est dignitas* DUCIS, *vel ejus terra.* DUCATUS *sive* PROVINCIA.

Gelyk nu geheel Vriesland, als een gedeelte van het Oostfrankische ryk, onder het gebied der Fransche Koningen, buyten alle bedenkelykheyd gestaan heeft, zoo is dat en des ook het thans genaamde Holland, als toen een gedeelte van 't zelve zynde, mids 'er geene uytzondering in opzigte van Vriesland kan worden aangeweezen, gevolglyk ook op den zelfden voet, als de overige landen van zoo groote moogendheyd, bestierd; doch, om zyne grootte, in verscheyde PROVINÇIËN verdeeld en des ook door verscheydene HERTOGEN bestierd geworden: even als zulks door eene onzer eyge Chronyken (6) bevestigd wordt. FRISIA *est valde magna, &* MULTÆ PROVINCIÆ *sunt in ea;* QUARE MULTI SUNT IBI (NB.) ... DUCATUS *& Comitatus, qui modo satis sunt famosi & honesti.* Te weeten: in drie onderscheydene HERTOGDOMMEN. Het eerste van de Schelde tot de Maas: En waarom men den aldaar bevel gevoerd hebbenden HERTOG HEMMING, ter oorzaake die, naa het afzweeren des Heydendoms, het door hem te Ingelenheym aanvaardde Christengeloof sedert op eene zeer voorbeeldlyke wyze beleefde, DUX (7) CHRISTIANISSIMUS genaamd vindt. Het TWEEDE van de Maas tot de Zuyderzee ten Westen van den Ysfel.

(1) De reb. Franc. Orient. tom. I. fol. 398.
(2) Glossar. vet.
(3) Bignonii notæ ad append. Marculf. apud Baluzium tom. II. fol. 959.
(4) Walafridus Strab. de reb. Ecclesiast. cap. 31.
(5) Joannes de Janua in Conf. Vermeriensf. ann. 752. cap. 9.
(6) Chron. MS. de Traject. in principio.
(7) Append. Theg. sub anno XXIV. Ludov. Imp.

Ysſel. En eyndelyk het DERDE van de Zuyderzee tot de Wezer of Elve; en 't gene onder anderen CUMMINGE in Westergouwe bevattede, zulks dat, volgens het (1) *Diploma* van Keyzer Lodewyk den Godvruchtigen; CUMMINGE *in pago Westarcha*, *in* DUCATU FRISIÆ, daarom genaamd wordt. En het is om de zelfde rede, dat men het van de Schelde tot de Elve zich uytgeſtrekt hebbende Vriesland, by de ſedert hiernaa beſchreevene ryksverdeelingen onder de Vorstlyke (2) kinderen, nooit in twee of vier, maar ſteeds in drie deelen, naar het getal deezer drie Hertogdommen, zal zien verdeelen. By voorbeeld: Keyzer Lodewyk de Godvruchtige, naa die aan zynen tweeden Zoon Lodewyk, geheel Duytschland en alle de landen aan de Oostzyde van den Ryn en den by Kampen in de Zuyderzee vallenden Ysſel vooraf gegeeven hadt, trok eene lyn van den oorſpronk der Rhone tot dien der Maaze: welke, nevens die twee ſtroomen, alle het overige zyner nog niet weg geſchonkene ſtaaten zouden in tween ſcheyden. Van welke twee aldus vaneengeſcheydene ryken, hy het doen der keuze aan Lotharis zynen oudſten Zoon overliet. En dewyl die, nevens den Keyzerlyken tytel, de landen aan de Oostzyde dier twee ſtroomen koos, zoo ſtondt hy gevolglyk maar alleen het Vrieſche Hertogdom van het thans genaamde Holland onder zyn ryksaandeel te bezitten. Mids, gelyk aan Lodewyk het Hertogdom van het thans genaamde Vriesland, als aan de Oostzyde van den Ryn leggende, te voore reeds was afgeſtaan, zoo ook aan zyn jongſten Broeder Karel, het Vrieſche Hertogdom van het thans genaamde Zeeland, als gelege aan de Zuydzyde der Maaze, by deeze ſcheydinge was te beurt gevallen. Dit aan Lotharis aldus aanbedeelde Vrieſche Hertogdom van het thans genaamde Holland wordt zeer net door de Jaarboeken (3) van St. Bertin bepaald, als die optellende de landen, welken by deeze ryksverdeeling aan den zelven te beurt vielen, zich aldus uytlaaten: DUCATUM FRISIÆ *usque* AD MOSAM. En vervolgens optellende de Graafſchappen, welken het gemelde Vrieſche Hertogdom bevattede, aldus vervolgen: COMITATUS HAMELAND, dat is de Veluwe, COMITATUS BATAVORUM, dat is de Betuwe. COMITATUS TESTRABANT, dat is de thans genaamde Thielerwaart en de landen van Dordrecht. Vervolgens weer van de Zuyderzee beginnende, mids de Overmaasſche landen toen nog niet bedykt, maar onder den naam van HEDINEZEE, zynde de oude ſcheyding tusſchen Holland en (4) Zeeland, bekend waaren, DORESTADO dat is de toen zoo zeer befaamde koopſtad Duurſtede, en voorts, om niet te langwylig te worden, met alle de andere onderhoorige Graafſchappen van het Vrieſche Hertogdom van het thans genaamde Holland op te tellen, 'er eyndelyk tot ſlot byvoegen: ET SIC PER DECURSUM MOSÆ USQUE IN MARE.

Hierom als de Noordman Godefrid, Broeders zoon van den voorgemelden Hertog Hemming, deeze landen, welken zyn Oom Roruk als Hertog beſtuurd hadt, van Keyzer Karel den Dikken nevens Gizela,

(1) Apud Schaten. Annal. Paderb. circa ann. 839.
(2) *Zie II. Deel fol.* 73.
(3) Annal. ad ann. 839.

(4) Pactum pacis inter Margaret. Comit. Flandriæ, & Florent. Tutorem Hollandiæ. Item, Pactum pacis inter Philipp. Flandriæ & Florent. Hollandiæ Comites.

la, natuurlyke Dochter van Koning Lotharis, in 't jaar achthonderddrieëntachtig, ten huuwelyk verzogt, zoo getuygt (1) Regino, die in dien tyd leefde, dat de gemelde Noordman geenszins eyschte het een of ander Graafſchap van het thans genaamde Holland, maar die PROVINÇI zelve. *Novisſime Rex Godefridus Nortmannorum ea conditione Christianum ſe fieri pollicetur, ſi* EI, *munere Regis* FRISIA PROVINCIA *concederetur.* Dat nu deeze geëyschte PROVINÇI, die van het thans genaamde HOLLAND en geenszins van het over de Zuyderzee leggende Vriesland was, wordt volkomen opgehelderd en bevestigd door de Jaarboeken der (2) Abtdye van Fulden; in welken de zelfde gift aldus gemeld wordt. *Nam* COMITATUS *& beneficia, quæ Rorich Nordmannus, Francorum Regibus fidelis*, IN KINNIM *tenuerat, eidem hosti* (Godefrido) *ſuisque hominibus ad inhabitandum dedit.* KINMERLAND en zyne andere rondom zynde Graafſchappen leggen immers in de Vrieſche PROVINÇI van het thans genaamde HOLLAND, en geenszins in die van het over de Zuyderzee zynde Vriesland.

Invoege men uyt dit alles met volle zekerheyd moet beſluyten, dat het thans genaamde Holland nevens de Betuwe en Veluwe eene byzondere PROVINÇI, in die tyden geweest, en volgens de toen alom in zwang zynde regeeringsform dier Vorsten, naar 't voorbeeld der andere Provinçiën, ook door eenen HERTOG is beſtuurd geworden, en diensvolgens dat zich niemand moet belgen van, in het vervolg deezer Historië, zoodaanige HERTOGEN van het thans genaamde HOLLAND gemeld te vinden: te meer mids 'er uyt de oudheyd geen bewyzen konnen worden bygebragt, uyt welken zou blyken, dat dat gewest van de gewoonlyke en alom gebruykte regeeringswys dier Koningen, alleen en byzonderlyk zou zyn ontheft en bevryd geweest.

Gelyk nu de Koningryken aldus in onderſcheydene PROVINÇIEN, over ieder van welken een Hertog het bevel hadt, zoo wierden de PROVINÇIËN, ſedert de tyden van (3) Koning Pipyn, weer gemeenlyk in TWAALF onderhoorige GRAAFSCHAPPEN verdeeld. En dus leest (5) men: *Domumque reverſus Grifonem*, MORE DUCUM XII. COMITATIBUS *donavit;* en (4) elders: *Rex autem hæc audiens oppido contristatus est, promittensque ei* DUODECIM *& amplius Comitatus ſe daturum, ſi hoc dimitteret & in ſua militia perſeveraret;* ID EST DUCATUM. DUCES PROVINCIÆ, ET IN PROVINCIIS CONSTITUTI. En waarom men de Koningen, als de Hertogen door eenig misdryf der Vorsten gramſchap op zich gehaald hadden, het TWAALFTAL hunner ONDERHOORIGE GRAAFSCHAPPEN in driemaal vier Graafſchappen heeft zien (6) vaneenſplitſen: *Itidemque Baldrico* DUCI *Forojulienſi dum objiceretur & probatum esſet ejus ignavia & incuria vastatam a Bulgaris nostram regionem, pulſus est* DUCATU & IN TER QUATUOR COMITATUS EST EJUSDEM POTESTAS DISSECTA.

Zulks

(1) Chron. ad ann. 883.
(2) Annal. Fuld. ad ann. 883.
(3) J. ab Eckhart de reb. Franc. Orient. tom. I. fol. 398.
(4) Eginhart. Annal. ad ann. 748.
(5) Vita Aldrici Episc. Cenom. cap. 1.
(6) Anonym. vita Lud. Pii ad ann. 828.

Zulks uyt dit by gebragte ook blykt dat de Graafſchappen niet ſteeds onder het zelfde Hertogdom bleeven, maar, naar 't welgevallen der Koningen of by 't doen der veelvuldige ryksverdeelingen, of ook om den eenen Hertog te begunſtigen en den anderen, als hier voore, te ſtraffen, verſcheydene Graafſchappen nu van het eene Hertogdom wierden afgenomen, dan weer aan het naastgelege Hertogdom gehecht. Op deeze wyze is eertyds het LAND VAN HADELEN, een gedeelte van het over de Zuyderzee leggende VRIESCHE HERTOGDOM geweest, en ſedert onder dat van SAXENLAND gekomen; en waarom men in zeker geleerd (1) werk, handelende van de oude PAGI van Duytſchland, te recht aldus vindt aangetekend: HADULLA *pagus* SAXONIÆ *& antehac* FRISIÆ. Uyt het welke men nu ook verſtaan kan, waarom het hiervoorgemelde Graafſchap Hameland, 't gene ten tyde van Keyzer Lotharis onder het VRIESCHE HERTOGDOM van het thans genaamde Holland behoorde, ſedert onder dat van Nederſaxenland gelegen heeft en des ook naar de (2) Saxiſche rechten is beſtuurd geworden. Gelyk, wat dit eerſte aanbelangt, ter zelver (3) plaatſe ook wordt inachtgenomen: HAMALANT PAGUS DUCATUS RIPUARIORUM, POSTMODUM DUCATUS SAXONIÆ.

Onder welk overoude Hertogdom van Ripuarië ook Nieumeege, Thiel en voorts alle de UYTERSTE TUSSCHEN den RYN en de WAAL gelegene landen, en des ook het thans genaamde Holland in de oudſte tyden behoord hebben; gelyk men kan afmeeten uyt (4) zekeren Dichter, beſchryvende den Saxiſchen oorlog tegen Keyzer Henrik den IV; als die aldus opzingt.

> RIPHEAS *habitant* URBES, THILEN, NIMAGUM*que*
> EXTREMOS REGNI FINES, *ubi bella moventur*
> *Semper, & hostili crudescit ſanguine terra.*

Van welk Ripuariſche Hertogdom, ten tyde van Keyzer Karel den Grooten, deezes Konings behuuwde Neef Dirk (want die hadt des zelfs Grootvaders kleyndochter Ida tot Gemaalin) het Hertoglyk bewind gevoerd heeft; en waarom zeker geleerd (5) Schryver te recht aldus aantekent: *Theodericus* RIPUARIORUM *& Saxonum inter Rhenum & Viſurgim* DUX. Het is ook om de zelfde rede dat men den zelven zyne benden in RIPUARIE zal zien vergaderen, als (6) Adelmus getuygt: *quibus in ipſa Saxonia obviavit* THEODORICUS - - - - *cum his copiis, quas, audita Saxonum defectione,* IN RIBUARIA *congregare potuit.* Ja het is ook hierom, mids het gemelde Vriesland toen onder het groote Hertogdom van Ripuarië behoorde, dat men de Vriezen onder zyn bevel niet alleen zal zien optrekken, als de laastgemelde Jaarboeken (7) insgelyks aantekenen; *Saxones autem &* FRISONES *cum* THEODORICO; maar van deezen aldaar bevelgevoerd hebbenden

(1) Tomi prodromi pars altera Chron. Gottwicenſ. fol. 618.
(2) *Zie II. deel fol.* 218.
(3) Tomi prodromi pars altera Chron. Gottwicenſ. fol. 619.
(4) Hiſt. de bello Saxon. Lib. III. vſu 81.
(5) J. ab Eckhart de reb. Franc. Orient. tom. I. fol. 751.
(6) Annal. ad ann. 782.
(7) Ibidem ad ann. 791.

den Dirk, de laatere Vriesche (1) Graaven van den Karolynschen stam afdaalen. Dan dit zoo groot en wyduytgebreyd Ripuarische Hertogdom, is, staande de regeering van Keyzer Lodewyk, of ligt al ten tyde van des zelfs Vader, in mindere Hertogdommen gesplitst, en over dat van het thans genaamde HOLLAND, de hiervoorgemelde Noordman Roruk in 't jaar (2) achthonderdzesentwintig aangesteld, en heeft sedert den zelven tot de tyden van Keyzer Otto den eersten steeds zyne eyge en afzonderlyke Hertogen gehadt. Tot dat des zelfs Broeder Bruno, welke Koning Otto tot Aartshertog, dat is algemeenen Hertog, over alle de Provinçiaale Hertogen van Lotteringe hadt aangesteld, bemerkende hoe de byzondere Graaven, door het bezitten van meer dan een Graafschap, niet wel door de over hen totnogtoe het bevel gevoerd hebbende kleyne Hertogen konden bedwongen worden, geheel Lotteringe, met afschaffinge van alle de Provinçiaale Hertogen, slechts in de Hertogdommen van (3) OP- en NEDERLOTTERINGE heeft verdeeld, en het is uyt dit grondbeginsel dat men, naa deeze voorgevalle verandering, de gemelde Hertogen van Nederlotteringe de Keyzerlyke bevelen tegen de Hollandsche (4) Graaven, als onder der zelver gebied staande, zal zien uytvoeren.

Een zoodaanig Provinçiaal Hertog, als wy gemeld hebben dat in het thans genaamde Holland, voor deeze verandering, het bevel gevoerd heeft, wierdt gemeenlyk uyt eenen der twaalf onderhoorige Graaven des gewests tot die waardigheyd door den (5) Koning verheven en aangesteld.

Qui modo dat COMITIS, *det tibi* JURA DUCIS.

En waarom in de volgende historië staat gemeld te worden, hoe eene (6) Everhard Graaf van Hameland, naa die den aanbevoolen moord van den over hem het bevel gevoerd hebbenden Noordman Godefrid, Hertog van het thans genaamde Holland, in de Betuwe gelukkiglyk volvoerd hadt, in des zelfs plaats tot Hertog van dat gewest door Keyzer Karel den Dikken, is aangesteld, en sedert door zynen Broeder Meginhard in die hooge bedieninge weder opgevolgd geworden. Welke aanstelling gemeenlyk door het overleveren van den Hertoglyken standaard, die staande de veldtogt voor des Hertogen tent geplaatst wierdt, op eene plegtige wyze geschiedde; als men uyt de Chronyk van Ditman kan opmaaken, als (7) hy schryft: *E quibus unus calliditate æque & velocitate persæpe probatus propius accessit*, SIGNIFERAMQUE LANCEAM, QUA BENEFICIUM DUCIS COMES IDEM ACCEPERAT A REGE, *coram tentorio ejus assiam elevando circumspexit.*

Gelyk nu het Fransche ryk tot zoo ongemeene grootte niet, dan door het steeds inlyven der overwonnene volken, gesteegen was, zoo wierden die echter naar elks onderscheydene, het zy Salische, Duytsche, Saxische, Engelsche, Thuringsche Bourgondische, Fransche Ripuarische,

(1) *Zie der zelver Geslachtlyst II. Deel. fol.* 10.
(2) *Zie II. Deel. fol.* 50.
(3) Butkens Troph. de Brab. tom. I. fol. 6.
(4) *Zie II. Deel fol.* 274.
(5) Fortunat. Lib. X. Pœm. 22.
(6) *Zie II. Deel. fol.* 126.
(7) Lib. V. fol. 369.

rifche, Beijerfche, Longobardifche, Wennifche, Theutoonfche, als Vriefche Wetten beftuurd; en des ook ieder aangeftelde Hertog volgens het in zwang zynde recht van die landen, over welken hy (1) het bevel voerde, gevonnist. En dus zyn ook de over het thans genaamde Holland het bevel gevoerd hebbende Hertogen eerst naar de Ripuarifche Wetten, zoo lang het thans genaamde Holland onder het groote Hertogdom Ripuarië behoorde, en federt een eyge afzonderlyk Hertogdom zynde geworden, naar de Vriefche Wetten gevonnist; welken door Keyzer Karel den Grooten, federt Vriesland, naa het dempen van alle opftanden, volkomelyk ten onder gebragt was, zoo my toefchynt, eerst zullen gemaakt zyn.

Uyt het welke volgt dat de Hertogen nu eens naar deeze dan weer naar die Wetten gevonnist wierden, naar gelang der onderfcheydene Hertogdommen, over welken zy ftaande hun leeven het bevel gevoerd hebben, het zy naar 't enkel welgevallen der Koningen, het zy door het vrywillig verlaaten huns bewinds, by de voorvallende ryksverdeelingen, om die Vorsten aan te kleeven, tot welken zy eene byzondere genegendheyd hadden, doch buyten wiens te beurt gevalle ryksdeel hun aanbetrouwde Hertogdom gevallen was; als uyt dit zonderling befluyt eener oude (2) kerkvergaderinge ook eenigszins is af te meeten; *Si quis necesfitate inevitabili cogente in alium Ducatum feu Provinciam fugerit, aut feniorem fuum, cui fidem mentiri non poterat, fecutus fuerit, & uxor ejus, cum valet & potest, amore parentum aut rerum fuarum, eum fequi noluerit, ipfa omni tempore, quamdiu vir ejus, quam fecuta non fuit, vivit, femper innupta permaneat. Nam ille vir ejus, qui necesfitate cogente, in alium locum fugit, fi fe abftinere non potest, aliam uxorem cum pœnitentia potest accipere.*

De bediening deezer Hertogen, welken tot de tyden van Keyzer Otto (3) den I. nooit tot de Zoonen, dan volgens uytdrukkelyke daartoe verleende aanftelbrieven der Koningen overgongen, en van welken nog een affchrift by Marculfus gevonden wordt, beftondt in Vreedestyds om hunne twaalf onderhoorige Graaven, gelyk wy hier voore al eenigszins gemeld hebben, en in opzigte der Hollandfche Graaven in 't vervolg deezer Historië (4) zien zullen, binnen de paalen van het hen aanbevoole gezag te houden, de daarbuyten gaanden, volgens den daar toe ontfangen last der Koningen, te ftraffen, en den te zwakken, tot het uytvoeren der Vorstlyke bevelen, de fterke Hand, te leenen. Want dus (5) meldt de Koninglyke Wet: *Et fi est talis perfona, quam Comes in placito, vel Centenarius, vel misfus Comitis distringere non potest, tunc cum Dux legitime distringat; plusque quærat Deo placere quam homini, ut nullum negleƈtum in anima Ducis a Deo requiratur;* en op (6) eene andere plaats: *Si talis homo potens hoc fecerit, quem ille Comes distringere non potest, tunc* DICAT DUCI SUO, *& Dux illum distringat fecundum legem.*

By 't ontftaan van eenen oorlog, moesten zy, aan de Graaven huns Hertogdoms, tot het doen opzitten van der zelver onderhoorige volken, de ontfan-

(1) J. ab Eckhart de reb. Franc. Orient Tom. I. fol. 726.
(2) Synodus Vermerienfis, Canon XI.
(3) *Zie dit beweezen* Tomi prodromi part. I. Chron. Gottwicenf. fol. 173.
(4) *Zie II. Deel fol.* 274.
(5) Capit. Regis Dagob. anno 630. cap. 36. §. 6.
(6) Ibidem tit. II. cap. 5. §. 4.

ontfangen Bevelbrieven des Konings aankondigen, vervolgens aan 't hoofd der onder hun bevel ſtaande Graaven zich ter beſtemde plaatſe by 's Konings leger vervoegen, en ſtaande de veldtogt, even als thans de Brigadiers doen, over hunne twaalf onderhoorige Graaven het bevel voeren; en waarom, als het geheele leger of Brigade van Hertog Bruno, Broeder van de Koninginne Liutgard, te (1) Ebbekſtorf in 't jaar 880 door de Deenen verſlaagen wierdt, de oude ſchriften aantekenen, dat nevens den zelven ook alle zyne TWAALF onderhoorige (2) GRAAVEN ſneuvelden; *Tunc Saxonia a Danis vastata est, ſive Nordmannis, Brun* DUX *occiſus, cum aliis* XII. COMITIBUS.

Gelyk nu uyt het reeds gezegde blykt, dat de HERTOGDOMMEN oudtyds uyt TWAALF onderhoorige GRAAFSCHAPPEN gemeenlyk beſtonden, zoo zyn in het oude hiervoor gemelde VRIESCHE HERTOGDOM, gelege tusſchen de Zuyderzee en de Maas, ook TWAALF zoodaanige GRAAFSCHAPPEN geweest: en welken ik my, mids zulks niet weynig tot opheldering der volgende Historië zal ſtrekken, des ook de moeite waardig achtte, om alhier, uyt onbetwistbaare ſtukken der Oudheyd, te bewyzen. In de hiervoorgemelde plaats der Jaarboeken van Sint Bertin hebben wy reeds gezien, even gelyk dat uyt de Keyzerlyke Giftbrieven van dien tyd voorts nog zou konnen worden beweezen, dat in het gemelde Vrieſche Hertogdom de drie volgende Graafſchappen lagen, te weeten: I HAMELAND, II de BETUWE, en III TEYSTERBAND. By welken ten IV^de^ HOLLAND, als dat nog in zyn kleyn begrip en aan de Noordzyde (3) van den door Leyden loopenden Ryn by Bodelograave gelegen was, moet geteld worden; en 't welke door Keyzer Henrik den IV. des Graaven van Hollands weduwe, naa die met Robbert den Vries getrouwd was, ontnomen en by zyne plegtige brieven (4) aan de kerk van Uytrecht geſchonken is; *ad hoc* COMITATUS *omnis* IN HOLLANDT *cum omnibus ad bannum Regalem pertinentibus.* Ten V^de^ het zoo even gemelde BODELOGRAAVE, 't gene aan de Uytrechtſche kerk toebehoorde en eerst Graaf Wirich, naa Wirich Godezo, naa Godezo Dirk Bavo de Zoon, van die kerk te leen bezeeten hadden, en uyt het welke de laatſte door Dirk den VI. Graaf van Holland verjaagd, en dus dat Graafſchap die kerk afgenomen is, als de zelfde Keyzer getuygt. *Præterea beneficium, quod* COMES WIRICH *ab Episcopo Adelboldo tenuit, ab eo loco, qui dicitur Sigeldrecht usque Rinesmuthen, item ſurſum ab occidentali parte Rheni usque in* BODEGRAVE, *& post Wirich Godezo, post Godezonem Theodoricus Bavo filius poſſedit, quem Theodoricus Comes expulit & vi S. Martino abſtulit.* Even gelyk deszelfs Zoon en naamgenoot het MARKGRAAFSCHAP van VLAARDINGE, zynde het VI^de^ Graafſchap, heeft ingenomen; en waarom hy ſedert zelf MARKGRAAF van VLAARDINGE by Herman (5) Contractus genaamd wordt. *Theodericus quoque de* PHLARDIRTINGE MARCHIO *rebellavisſe* &c. By welken men ten VII. LOENE en des zelfs onderhoorig gewest moet voegen; als zynde dit mede een GRAAFSCHAP geweest, en door Hatto, Zoon van Walger Graaf van Teysterband, beſtierd geworden. Ter bevestiging ſtrekt de (6) brief van Keyzer Otto den I. in welken hy dus meldt; *inſuper terram, quam Hatto,* COMES IN LONE, *habuit, firmiter illuc delegamus.* Het VIII^ſte^ Graafſchap geeft ons de (7) Giftbrief

(1) *Zie II. Deel fol.* 110.
(2) Adam. Bremenſ. Hiſt. Eccl. Lib. I. cap. 34.
(3) *Zie II. Deel fol.* 55.
(4) Hedæ Hiſt. fol. 130.
(5) Chron. ad ann. 1047.
(6) Hedæ Hiſt. fol. 86.
(7) Ibidem fol. 130.

Giftbrief van Keyzer Henrik den IV. aan de hand, te weeten; het Kloostergraafſchap van Egmond of van WESTFLINGE, dat is het meeste gedeelte van het thans genaamde Westvriesland; COMITATUM *omnem in* WESTFLINGE *& circa oras Rheni, quem Theodoricus Comes habuit, cum omnibus ad bannum Regium pertinentibus, universisque ad eundem* COMITATUM *respicientibus hoc est* ABBATIA IN EGMONDE. Het IX[de] Graafſchap is AMUYDE en de om die ſtad gelegene landen, van 't welke Radboud, Broeder van den voorgemelden Hatto, en beyde Zoonen van Walger, Graaf geweest is; want de Giftbrief (1) van Keyzer Otto den II. luydt aldus; *in* COMITATU RUOTBODONIS *villam* AMUDUM *vocatam*. By welken eyndelyk, tot volmaaking van het twaafal, nog de Graafſchappen van ten X[de] MAASLAND, ten XI[de] KINEMERLAND en ten XII[de] TEXEL moeten gevoegd worden. Mids men die drie Gewesten als Graafſchappen in eenen (2) Brief van Keyzer Otto den III aldus genaamd vindt. *Excepto quod vulgari lingua dicitur Huslada, ad integrum ſibi in proprium tradimus in* COMITATIBUS *ita nuncupatis* MASALANT, KINHEM, TEXLA. En alle welke Graafſchappen (zoo men alleen Hameland en de Betuwe uytzondert en die daarom thans onder Gelderland behooren) men kan aantoonen, hoe en wanneer die, het zy by gifte der Keyzeren, het zy door de wapenen, met het kleyne Graafſchap van Holland alengs vereenigd zyn, en op die wyze hunne voorige naamen verliezende, onder den algemeenen naam van HOLLAND ſedert zyn bekend gebleeven; hoewel ieder, in opzigte van zyne onderſcheydene voorheen gehad hebbende Rechten, Gewigten en Maaten, ſedert tot den huydigen dag toe op onderſcheyde wyze zyn beſtuurd geworden.

Welke Graaven nu in deeze twaalf onderſcheydene Graafſchappen van tyd tot tyd het gebied gevoerd hebben, is, niet tegenſtaande my in verſcheydene tyden ook zeer veele Vrieſche Graaven in de Oude Schriften zyn voorgekomen, echter geenszins te melden; ter oorzaake in die overoude tyden, alswanneer de Graaven hunne Graafſchappen maar voor eenen tyd beſtuurden, en dus van 't eene weer in 't ander Graafſchap volgens enkel welgevallen der Vorsten verplaatst wierden, zy ook geenszins (3) naar hunne Graafſchappen, even als de Bisſchoppen naar hunne Bisdommen, genaamd (4) wierden; door 't welke eene onbeſchryvelyke duysterheyd aan de Oude Geſchiedenisſen is bygebleeven. Want vindende, by voorbeeld, gemeld hoe *Graaf Peter viel in 't Graafſchap van Jan, en Jan by dat voorval verſlaagen zynde des zelfs Graaflyk bewind aan eenen Dirk wierdt opgedraagen*, zoo laat dit echter den Leezer in onzekerheyd waar de gemelde Graafſchappen van Peter en Jan gelegen hebben. Het zelve heeft ook plaats in verſcheydene Oude Hertogen En hoewel men uyt verſcheydene nog voor de hand zynde Giftbrieven, by welken de Graaven eenigen hunner goederen aan de kloosters ſchenken, de Graafſchappen, in welken zy het bevel gevoerd hebben, ſchynt te konnen opmaaken, zoo gaat dit echter niet altyd zeker; mids die weggeſchonkene goederen hen ook van hunne Vrouwen of Moeders konnen opgekomen zyn, en des in een ander Graafſchap, dan in 't welk zy het gebied voerden, gelegen hebben. Met meerder zekerheyd zouden de plaatſen, welken in ieder Graafſchap gelegen hebben, uyt die oude Giftbrieven konnen opgemaakt, en dus by voorbeeld, beweezen worden, dat in het Oude GRAAFSCHAP TEYSTERBAND, de volgende plaatſen gelegen

(1) Hedæ Hiſt. fol. 87.

(2) *Zie deezen Brief in het II. Deel deezer Hiſtorië fol. 215.*

(3) Pistorius in præfation. tom. III. rerum Germ. Scriptor. fol. A. 4.

(4) H. Meybomii Rer. Germ. Script. tom. III. fol. 41.

legen hebben: naamelyk ARKEL en BOMMEL, *uyt den Giftb. van Keyzer Otto den III. by Heda fol.* 85. BRAKEL, AMELROG en HEMERT, *Giftb. van Keyzer Henrik den II. by Heda fol.* 106. MALSEM, ZANDWYK, SCHOENERWORD, OUDHEUSDEN, AELBORCH, WOUDRICHEM, GILSEN, RYSWYK, ALMKERK, ERKUM, AYESAET; *uyt den gewaanden Marcellus in 't leeven van S. Suibert cap.* 12. *fol.* 229. THUYL, *in 't leeven van Bisſ. Meinwerk cap.* 10. *fol.* 560. DRIEL, *in de Giftb. van Keyzer Otto den III. en van Henrik den II.* VELVE, waarſchynlyk WEL by Heusde, *in 't leeven van Bisſchop Meinwerk cap.* 44. *fol.* 545. NIEUVEL nu NIEUWAALE, HELVE nu HELWEY, HAFTEN, en GAMBEREM nu GAMMEREN, *in 't leeven van Bisſchop Meinwerk cap.* 110 *fol.* 560. HUNSETE nu HEUSDE, BURIA nu BUURE en EMPHELE, *in de Giftbrieven der Abtdye van Laurisheym*;

Het zelfde zoude men, ook van de andere byzondere Graafſchappen eenigszins konnen doen, dan dewyl het een onbeſchryvelyke arbeyd is, ter oorzaake de hedendaagſche plaatſen, toen met andere en thans bynaar geheel onbekend zynde naamen genoemd wierden; en dat ook de Aardrykskunde daaruyt meer voordeels dan wel de Histori in 't byzonder kan trekken, heb ik dat te doen aan anderen overgelaaten; als konnende de zulken, welken hierin vermaak mogten ſcheppen, die Schryvers (1) te raade gaan en inzien; welken over de oude Aardrykskunde en de PAGI in 't breede geſchreeven hebben. Het is ook om de zelfde rede, dat ik de naamen der plaatſen, welken in de volgende Vorstlyke Giftbrieven den Leezer zullen voorkomen, hoewel het zeker is dat de meesten der zelven door het uytſchryven bedorven zyn, zonder die te veranderen, en des zoo als men die in de Vorstlyke brieven geſchreeven vindt, gelaaten heb: zoo om dat zoodaanige veranderingen veele vitteryen onderworpen zyn, als om dat my uyt de nader ontdekte Oude Schriften gebleeken is, dat anderen, zulks hebbende willen beſtaan, en de ſtandplaatſen aanwyzen, alwaar die zouden geweest zyn, de zelven nog meerder altemets bedorven, en zich en hunne Leezers misleyd hebben. Ten bewys van dit gezegde kan alleen de hiervoorgemelde HEDINEZEE verſtrekken, welke Alting, in Melis Stoke alleen hebbende gevonden, omtrent de Helder en Texel plaatst: daar het nogthans uyt de ſedert ontdekte (2) ſtukken kan worden beweezen, dat die wyde binneboezem eertyds Holland van Zeeland ſcheydde, zulks de zelve geenszins omtrent de bovengemelde plaatſen kan gelegen hebben. En waarom ik het genoeg oordeel hiervan den Leezer by deezen verwittigd te hebben, op dat die, of meerder ervaarenheyd of beter beſcheyden, dan ik, aan de hand hebbende, dat op vastere gronden zoude konnen verrichten.

En zekerlyk dat wy allen niet alles weeten, en dat de laatere tyden vroegere en totnogtoe onbekend geweest zynde ſtukken aan de hand geeven, uyt welken de Historiën dagelyks meer en meer konnen worden opgehelderd; vley ik my dat ieder uyt het leezen der volgende Historië genoeg zal gewaar worden, zoo die de zelve met het gene, men totnogtoe van ons Land heeft geſchreeven gevonden, eens met opmerkinge gelieft te vergelyken. Dit echter wordt hier geenszins ter neder geſteld, als of aan den Leezer thans eene volmaakte Oude Histori onzes Lands, en aan welke niets meer ontbreekt, zoude worden aangebooden, geenszins. In tegendeel heeft my de behandeling zoo veeler Oude Stukken niet dan te veel doen gewaar worden, hoe ligt men door verſcheydene ons gunſtig ſcheynende omſtandigheden kan misleyd worden en gevolglyk mistasten, het zy in de tydrekenkunde, het zy in dat gene uyt de tegen den anderen aanloopende verhaalen der Schryveren

(1) H. Meybom. de pagis Saxoniæ in coll. rerum Germ. ſcript. Tom III. fol. 96. Chron. Gottwicenſ. Tomi prodrom. pars II. fol. 527. & ſeq.

(2) *Zie I. Deel fol.* 151. *in de aantek. N.* 2.

veren uyt te kippen, 't gene, volgens de regels der thans alom aangenome (1) ziftkunde, het naast aan de waarheyd is. By voorbeeld, wat zwaarigheden doen zich niet ſtraks, in 't optellen der eerſte Hollandſche Graaven, tusſchen Klaas Kolyn en Melis Stoke op? mids de eerſte wil, dat 'er maar eene Dirk, en de ander weder twee, te weeten Vader en Zoon, naa den anderen voor Graaf Arnoud zouden zyn opgevolgd: en waarom zelf eenigen, deeze haar onoplosbaar ſchynende ſtrydigheden bemerkende, die geheele opvolging, als lautere verdichtſelen der Egmonder Moniken, ten onrecht hebben uytgekreeten. Want hoewel men aan 't verhaal van den eerſten, als den oudſten, zou dienen geloof te ſlaan, zoo is 't echter zeker, dat die, wat dat verhaal aangaat, zekerlyk mistast; als uyt het Leeven van Sint Adelbert kan worden beweezen; mids de Schryver van 't zelve, welke in dien tyd leefde, uytdrukkelyk getuygt (2) dat hy ZELF de Egmondſche ABTDY van ſteen door GRAAF DIRK DEN JONGEN HEEFT ZIEN OPBOUWEN, naa die te voore door des zelfs Vader GRAAF DIRK DEN EERSTEN van hout was gemaakt geweest. Dit heeft ook plaats in honderd andere tegen den anderen aanloopende Historiſche gevallen. En hoewel, met deeze my overgehaald hebbende beweegreden aan den Leezer telkens kenbaar te maaken, des Schryvers moeite, zorg en omzigtigheyd wel aan den eenen kant meer doorſchynt, zoo wordt weer aan den anderen kant, zulks alom doende, de draad der Historië telkens afgebrooken, der Leezeren aandacht verdeeld, en dus het vermaak, 't gene men in 't leezen der Historiën voornaamlyk beoogt, niet weynig verminderd, zoo niet geheel verlooren. En het is ook hierom, dat ik de beweegreden, om welken ik het een verhaal voor het ander verkooren heb, in 't vervolg deezer Historië, het en waar zulks met korte woorden geſchieden kon, naar 't voorbeeld der ervaare Bouwmeesteren, willens heb achtergelaaten; dewyl die ſlechts als de ſtygeringen tot het opmaaken eens gebouws zynde gebruykt, door alle afgerechte Bouwmeesters, naa het werk voltrokken is, worden weggenomen, op dat de regelmaatigheyd des werks aan de beſchouweren, even als de zamenhang der Historië aan den Leezer, des te aangenaamer en bevalliger voorkome.

Het zelve is ook in opzigte der opgeſtelde Geſlachtlysten geſchied, welken in 't vervolg, tot ophelderinge der Historië, zullen voorkomen: konnende zich de Leezer verzekerd houden dat die, hoe zeer de zelven tegens de tot nogtoe elders gevondene Geſlachtafelen aanloopen, echter op vaste gronden, getrokken uyt de echte Stukken der Oudheyd, zyn te zamen geſteld: en waarom ik ter bevestiginge van ieder een byzonder werkje, bevattende elks bewyzen, voor myn eyge gebruyk wel gemaakt, doch van de zelven ſlechts en alleen die genen aan den voet van ieder blad geſteld heb, welken tot bewys van zulke perſoonen ſtrekken, die in de volgende Historië voornaamlyk voorkomen. Des dat zich niemand belge van de naamen van zommige Vorsten, vooral van die, welken tot onze Historië behooren (want wat de anderen aangaat de zelven heb ik veeltyds willens achter gelaaten) altemets open, en der zelver Gemaalinnen, zelve achter gelaaten te vinden: dewyl ik geene vaste bewyzen in de Oudheyd ter bevestiginge konnende aantreffen, beter geoordeeld heb, die door de letteren NN. aan te wyzen, dan aan de zelven zoodaanige naamen toe te voegen, welken ſlechts by de laatere Schryveren bekend en des ook waarſchynlyk verdicht zyn. Hooglyk waar het dan te wenſchen, dat de een of ander Liefhebber, de echte Geſlachtlysten aller Hollandſche Graaven en Graavinnen en der van de zelven afdaalende Huyzen, even gelyk de befaamde Butkens van die van Brabant gedaan heeft, uyt de nog voor handen zynde Stukken

(1) Ars Critica. (2) Vita Adalberti cap. 3.

Stukken der oudheyd opmaakte, en dus aan onze Vaderlandſche Historiën een licht byzettede, zonder 't welke de zelven, niet dan gebreklyk, konnen verſtaan worden. Als uyt de hiernaa ingelaste Geſlachtlyst van Oda of Othilda, Vrouw van Graaf Dirk den VIII, zal blyken: mids men zonder behulp van eene zoodaanige Geſlachtlyst geenszins zou konnen begrypen, waarom naa 't overlyden van den gemelden Dirk den VIII, ſtaande de minderjaarigheyd van des zelfs Zoon Florents den II., het beſtier deezer Landen door Keyzer Henrik den IV. eerst aan Koenraad, Graaf van Werla, en ſedert aan Henrik Graaf van Northeym en eyndelyk aan Kuno, Graaf van Bichlinge, te weeten de eerſte als Heele- en de tweede volgende als Halvebroeders van des Graaven naagelaate Gemaalinne Oda of Othilda, is opgedraagen. Zynde de eerſte met een bovengeſtelde 1 gemerkt, als uyt zyner Moedere eerſte huuwelyk; de tweede anderen met 2, als uyt der zelver tweede huuwelyk voortgeſprooten; 't gene ook in opzigten van andere Kinderen in andere Geſlachtlysten is waargenomen, wier Ouders meer dan eens getrouwd zyn geweest; op dat men weete, uyt welk Echtverbond zy zyn voortgeſprooten.

Dit is 't, van 't welke ik vooraf noodig geacht hebbe den Leezer te moeten verwittigen, eer die tot het hem aangeboode werk zelf toetreedt; met verzoek alleen van het totnogtoe zoo algemeen en diep ingeworteld geweest zynde vooroordeel, wegens eene oude Staatſche regeeringsform deezer Landen, zoo lang op te ſchorten, tot dat hy de volgende Historië eerst geheel doorleezen en het gewigt der zaamengevoegde bewyzen, met de vereyſchte aandacht overwoogen hebbe; welken, ter bevestiginge van het daartegenaanloopende, en in de volgende Historië ſtaande gehouden gevoelen, uyt de tydgenootige Schryvers aan den voet van ieder blad woordlyks geſteld zyn. Zonder welke Bewysſtukken der Oudheyd, het niet min ongerymd is, dan aan eenen Rechtsgeleerden buyten de Wetten, eenige gronſtellingen door enkele redeneeringen, getrokken zoo uyt de laatere als tegenwoordige Regeeringsform deezer Landen, te willen opmaaken en vestigen.

Zoo de Leezer echter betere bewyzen, dan die hem in de volgende Historië zullen worden aangebooden, uyt de Oudheyd voor het ſtrydige gevoelen mogt aan de hand hebben, zal hy niet min het Gemeen, dan my, ten hoogſte verpligten, met die op te geeven; op dat de tot duslang vlottende en zoo zeer tegen den anderen aangeloopen hebbende gevoelens, wegens de wyze hoe deeze Landen Oudſtyds beſtuurd, en de eerſte Graaven in den beginne aangeſteld zyn, daardoor eyndelyk eens vereend en op vaste en onverwrikbaare gronden naar de waarheyd voor altyd moogen gevestigd worden. Dit kan ik echter den Leezer ſtoutmoedig verzekeren, hoe die tot laatere tyden meer zoude afdaalen, in welken des ook meer Bewysſtukken tot het verder opmaaken deezer Historië aan de hand zyn, hy ook de door my gelegde gronden ſteeds meer en meer zal bevestigd vinden. Lees dan het volgende met aandacht, toets de bygebragte Bewysſtukken ryplyk, en verſchoon, of liever verbeter de ingeſloopene feylen met beſcheydenheyd. Welken, mids zoo ongemeen woest beſtek des Werks, de veelheyd der Historiſche bewyzen, midsgaders de verſchillendheyd der tydrekeningen, gewoontens, en de tegen den anderen aanloopende verhaalen der Oude Stukken, ik wel voorzie, dat niet dan te veel in het werk geſloopen en met den tyd, door het naarſtig naaſpeuren der Oude Schryveren zullen konnen ontdekt worden, en van welken ik 'er reeds eenigen, in de achter eder deel geplaatſte lyst der drukfeylen, zelf heb aangeweezen. Eyndelyk wordt, op dat de Leezer geenszins zoo veel tyds, dan ik in den beginne, in het opzoeken en naaſpeuren der Oude Stukken zou behoeven te ſpillen, tot ſlot hier aangehecht eene

NAAM-

N A A M L Y S T

van alle zoodaanige

SCHRYVERS EN HUNNE WERKEN;

wier woordlyke getuygenisſen men ter beveſtiginge deezer *Historië* aan den voet der bladzyden telkens geſteld heeft

M I D S G A D E R S

in welke grootte, wanneer en waar die gedrukt, of de ongedrukten te vinden zyn.

A

Acta Gregorii Papæ VII. ex Chron. Bertholdi Conſtantienſ. collecta in actis SS. Maii Tom. VI. fol. 143.

——— impiæ ac nefandæ exauctorationis Lud. Pii Imp. in Coll. Andr. Du Cheſne Tom. II. fol. 331.

Adalberti (Sancti) Diaconi vita, in actis SS. menſis Junii Tom. V. fol. 94.

Adami Bremenſis hiſtoria Eccleſ. in Coll. E. Lindenbrogii fol. 1.

Adelboldus Episc. Traject. vita Henrici Sti. Imp. in Coll. G. Leibnitii Tom. I. fol 430.

Adelmi Benedicti annales in Corp. Francicæ Hiſt. fol. 381.

Ægidii Aureæ Vallis religioſi Geſta Pontificum Leodienſ. in Collect. Joannis Chapeaville Tom. II. pag. 1.

Agathias de Imperio & rebus geſtis Juſtiniani in fol. Pariſiis 1660.

Agobardi Archiep. Lugdun. Epiſtola pro filiis Lud. Pii contra Patrem; in Coll. Andr. Du Cheſne Tom. II. fol. 329.

Aimoïni Monachi Hiſt. Franc. in Coll. Andr. Du Cheſne Tom. III, fol. 2. item in Corp. hiſt. Franc. fol. 247.

Alberici monachi trium fontium Chron. in 4, Hannovere 1698.

Alberti Stadensis abbatis, Chron. in Coll. Boucleri, Kulpiſii & Schilteri fol. 123.

Alcuinus, Flaccus, vita Sti. Willibrordi, in actis SS. Ordinis Sti. Benedicti parte I. Seculi III. fol. 605.

Aldrici Episcopi Cenom. vitæ fragmentum in Gloſſar. Caroli du Cange a Monachus Sti. Mauri aucto Tom. II. fol. 1703. & 1714.

Alfrici Abindonenſis abbatis Grammatica Anglo-Saxono-Latina.

Alpertus Monachus Sti. Symphoriani Metenſis de diverſitate temporum in Coll. J. Eccardi Tom. I. fol. 91.

Alting (Menſonis) notitia Germaniæ inferioris Tom. II. in fol. Amſteld. 1697 & 1701.

Ambasiæ Caſtri Dominorum geſta in Coll. L. d'Aſchery Tom. III. fol. 266.

Ammiani Marcellini hiſt. in Collectione J. Gruteri hiſt. Auguſtæ Scriptorum minorum fol. 453.

Andaginensis Monaſterii Sti. Huberti Hiſt. in Coll. nova Edm. Martene Tom. IV. fol. 914.

Andegavense Chron. breve in theſaur. anecdotor. E. Martene Tom. III. fol. 1373.

Andegavensium Conſulum geſta in Coll. L. d'Aſchery Tom. III. fol. 234.

Andreæ Presbyteri Chron. breve in Collect. J. B. Menckenii Tom. I. fol. 90.

Andrensis Monaſterii Chron. in Collect. L. d'Aſchery Tom. II. fol. 781.

Annales breves Francorum ab anno 707. uſq. ad 790, in Coll. Andr. Du Cheſne Tom. II. fol. 3.

——— Francorum ab anno 708. uſq. ann. 808, in Coll. Andr. Du Cheſne Tom. II. fol. 11.

——— Francicarum rerum, quæ a Pipino & Carolo M. geſtæ ſunt, in Coll. Andr. Du Cheſne Tom. II. fol. 24.

——— Francorum Pipini, Caroli M. & Lud. Pii, in Coll. Andr. Du Cheſne Tom. II. fol. 233.

——— Francorum ab anno 708. uſque ad ann. 800 in Coll. Andr. Du Cheſne Tom. II. fol. 6.

——— Francorum ab ann. 741. uſq. ad ann. 814. in Coll. And. du Cheſne Tom. II. fol. 24.

——— Veteres Francorum ab anno 670 uſque ad ann. 840. in Coll. Nova E. Martene Tom. V. fol. 884.

——— veteres Francorum ab anno 801 uſque ad ann. 822. in Collect. Joan. Burchardi Menckenii Tom. I. fol. 102.

Annalista Saxo in Collect. J. Eccardi Tom. I. fol. 134.

Annotatio Civitat. & Metropol. deſumpta ex codice, qui anno Caroli Magni XLII. Imperii IX. ſcriptus est, in Coll. M. Goldaſti Tom. III. fol. 122.

Anonymi poetæ annal. de geſtis Caroli M. in Coll. Joan. Boecleri; item in Coll. G. Leibnitii Tom. I. fol. 120.

——— vita Ludovici Pii in Coll. Andr. Du Cheſne Tom. II. fol. 286.

Anscharii (Sancti) vita Metrica in actis SS. menſis Februarii Tom. I. fol. 427.

——— ——— vita a S. Remberto conſcripta in collect. P. Lambecii fol. 51. Item in actis SS. menſis Februarii Tom. I. fol. 391.

Anselmi Canonici Leod. geſta Pontificum Trajectenſium in Coll. Joannis Chapeaville Tom. I. pag. 99.

Appiani Alexandrini hiſtoria Romana Tom. II. in 8. Amſtelod. 1670.

Arnulfi Episcopi Sueſſ. vita, in actis SS. Ordinis Sti. Benedicti, part. II. Seculi VI. fol. 502.

Aschery (D. Lucæ d') Specilegium veter. aliquot Script: in fol. Tom. IV. Pariſiis 1723.

Asserii Annales in collect. Thomæ Gale Tom. I. fol. 141.

Astronomi annales Regum Francorum Pipini, Caroli Magni & Ludov. Pii in Collect. Reuberi fol 35, & Andreæ du Cheſne Tom. II. fol. 233.

Athenæi Deipnoſophiſtarum lib. quindecim in fol. Tom. I. Lugd. 1657

Avennis (Balduini de) Genealogica, ex Chronicis Hannonienſ. coll. in Collect. Lucæ d'Aſchery Tom. III. fol. 286.

B.

C.

CHRO-

CHRONICON de Nordmannorum gestis, in collect. Andr. Du Chesne Tom. II. fol. 524.

——— Egmondense de gestis Dominorum de Egmond M. S. *by my.*

——— Hist. de Germanis auctore monacho Helverdensi in Coll. Sim. Schardii Tom. I. fol. 369.

——— incerti auctoris ab ann. 688. usq. ad ann. 1015. in Coll. Andr. Du Chesne Tom. III. fol. 349.

——— Vetus a Carolo M. usque ad Frederic. II in Coll. Joannis Menkenii Tom. I. fol. 1.

CHRONYK der Fürsten und Herren zu Gulick / Cleve und Berge in 4. te Dortmund 1549.

——— van een ongenoemt Clerck geboren wyten laegen landen byder Zee M. S. in 4. by my.

——— van Vrieslandt door Broeder Peter Munik te Tabor, groot 91. pag. eyndigt 1519. M. S. in 4. by my.

CLAUDI CLAUDIANI Opera in 4. Tom. I. Francof. 1650.

CLUVERII (Philippi) Germania antiqua in fol. Tom I. Lugd. Batav. 1616.

CLUVERIUS (Philippus) de Rheni alveis & eorum accolis, in 4. Lugd. Batav. 1611.

COLDICENSE Chron. in Coll. J. Menckenii Tom. II. fol. 663.

COLONIENSIUM Archiepiscoporum Catalogus in collectione Henrici Meybomii Tom. II. fol. 4.

COLUMBANI (Sancti) vita in Coll. du Chesne Tom. I. fol. 554.

COLLECTIO Hist. Chronograph. ex anonymo, qui sub Alexandro Severo Imp: vixit, collectore Vallo Caroli M. temporibus, in Coll. Canisii Tom. II. fol. 155.

COLYN (Claes) Rymchronyk in analect. Gerardi Dumbar Tom. I. pag. 247.

COMPILATIO Chronologica a temp. Caroli M. ad ann. 1410. in Coll. G. Leibnitii Tom. II. fol. 62.

CONRINGIUS (Hermannus) de finibus Imperii in 4. Francof. 1680.

CORBEJENSES annales in Coll. G. Leibnitii Tom. II fol. 296.

CORNERI (Hermanni) Chronicon in Coll. J. Eccardi Tom. II. fol. 431.

CORPUS Francicæ hist. veteris & sinceræ Tom. I. in fol. Hanoviæ 1613.

——— JURIS Tom. II. in fol. Amst. 1663.

CUNIGUNDIS (Sanctæ) Imperatric. vita in Actis. SS. mens. Martii Tom. I. fol. 266.

CURTII (Quinti) historia Alexand. Mag. in usum Delphini in 4. Parisiis 1678.

CUTBERTI (Sancti) translatio & miracula in actis SS. Benedictin. Seculi IV. Part. II. fol. 276.

D.

DAGOBERTI I. regis gesta in Coll. And. Du Chesne Tom. I. fol. 574.

DANIEL (*Pere G.*) *Histoire de France in 4. Tom. VI. à Amst.* 1720.

DAM (H. van) Beschryving van het Eylandt Westvoorn in 8. Rotterdam 1680.

DATT (Joannis Philippi) volumen rerum Germanic. novum in fol. Tom. I. Ulmæ. 1698.

DINTER (Edmundi de) Chron. M. S. Lotharingiæ, Brabantiæque ducum, nec non regum Franc. ab origine gentis Francorum ad ann. 1452. in fol. Tom. I. *by my.*

DIOCOLI abbatis vita, in actis SS. Mens. Jan. Tom. II. fol. 200.

DIODORI Siculi Bibliotheca Historica in 8 Tom. I. Hanoviæ 1611.

DIONIS Cassii Historiæ Romanæ Tom. I. in 8. Francofurti 1592.

DITMARI Episcopi Mersiburgensis Chronicon. in Coll. G. Leibnitii Tom. I. fol. 323.

DODECHINI abbatis appendix ad Marian. Scotum in Coll. J. Pistorii Tom. I. fol. 657.

DONATI Accioli vita Caroli Magni in Coll. J. B. Menckenii Tom. I fol. 814. item in Corp. Hist. Franc. fol. 549.

DOUSÆ (Jani) Filii Bataviæ Hollandiæque annales in 4. Tom. I. Lugd. Batav. 1601.

DUDO de Moribus & actis Normannorum in Coll. Andr. Du Chesne de Rebus Normannicis fol. 62.

DUMBAR (Gerardi) Analecta in 8. Tom. III. Daventriæ 1719, 1721. & 1722.

E.

ECCARDI (Joannis Georgii) Corpus historicum medii ævi in fol. Tom. II. Lipsiæ 1723.

——— — — origines serenissimæ ac potentissimæ familiæ Habsburgo-Austriacæ in fol. Lipsiæ 1721.

——— Commentarii de rebus Franciæ Orientalis & Episcopat. Wirceburgensis Tom. II. in fol. Wirceburgi 1729.

——— Historia Genealogica principum Saxoniæ superioris in fol. Tom. I. Lipsiæ 1722.

EGINHARDI annales ab ann. 741. ad ann. usq. 829. in Coll. Andr. Du Chesne Tom. II. fol. 233.

——— Vita Caroli Magni in Coll. J. Reuberi fol. 3. item in Corp. hist. Franc. fol. 433.

ECOLISMENSIS Monachi vita Caroli Magni in Coll. Andr. Du Chesne Tom. II. fol. 68.

ELIGII Episcopi Noviomensis vita, in Coll. Lucæ d'Aschery Tom. II. fol. 76.

ELNONENSE Chronicon breve St. Amandi in thesauro anecdotorum Edm. Martene Tom. III. fol. 1390.

ENGELHUSII Chron. in Coll. G. Leibnitii Tom. II. fol. 977.

EPIE (Zacharias l') onderzoek over de oude en tegenwoordige gesteldheyt van Holl. en Westv. in 8. Amst. 1724.

EUSEBII Pamphili opera in fol. Tom. III. Cantabrigiæ 1720.

EUTROPII historiæ Romanæ breviarium in usum Delphini in 4. Parisiis 1683.

EUTROPII presbyteri tractatus de juribus ac privilegiis Imperatorum in imperio Romano in Coll. M. Goldasti de Monarchia R. Imp. tom. I. fol. 8.

EXCERPTA ex Chron. Brem. Joh. Rhode Archiep. in Coll. G. Leibnitii Tom. II. fol. 253.

EXTRACT gemaakt en opgesteld door wylen den Heer P. P. van de Staatsrekken der Rekenkamere van Holland M. S. by my.

EYKELENBERG (Simon) gedaante van Westvriesland in 4. Alkmaar 1714.

F.

FARONIS Episcopi Meldensis vita in Coll. G. Leibnitii tom. I. fol. 62.

FISEN (Bartholomæi) Leodiensis Sancta Legia sive Historia eccles. Leodiens. in fol. Tom. I. Leodii 1696.

FLORENTII (Sancti) Salmuriensis Chron. breve in Coll. nova E. Martene Tom. V. fol. 1140.

FLORI (Lucii Annæi) rerum Romanarum Epitome in usum Delphini Tom. I. in 4. Parisiis 1674.

FONTALANENSE Chron. in Coll. L. d'Achery Tom. II. fol. 263.

FONTANELLENSIS Chron. fragmentum in Coll. And. Du Chesne Tom. II. fol. 387.

FORTUNATI (Venantii Honorii Clementiani) presbyteri Italiæ, Episc. Pictavienfis Carmina hiftorica in Coll. Andr. Du Chesne tom. I. fol. 460.

FRAGMENTUM Hiftoriæ Francicæ a Lud. Pio usq. ad Robertum Regem in Coll. Andr. Du Chesne Tom. III. fol. 334.

FRAGMENTUM hiftoricum incerti auctoris in Coll. Andr. du Chesne Tom. I. fol. 782.

FREDEGARII Scholaftici Chronicon quod ille procurante Childobrando Comite Pipini Regis patruo fcripfit, in Coll. Andr. Du Chesne Tom. I. fol 745. item in Corp. hift. Franc. fol. 120.

FREDEGARII excerpta five Hift. Franc. epitomata in Coll. Andreæ Du Chesne Tom. I. fol. 724.

FREHERI (Marquardi) rerum Germ. Scriptor. in fol. Tom. III. Argent. 1717.

FRODOARDI Chron. in Coll. Andr. Du Chesne Tom. II. fol. 590.

FRONTINUS (Sextus Julius) de aquæductib. urbis Romæ in 4. Patavii 1722.

FRIDERICI Episcopi Trajectenf. & Martyris vita in Actis SS. menf. Julii Tom. IV. fol. 452.

FULDENSES annales, in Coll. Marq. Freheri rerum Germ. Scriptor. Tom. I. fol. 1.

G.

GALE (Thomæ) Antonini iter Britannicum in 4. Londini 1709.

——— ——— hiftoriæ Britannicæ, Saxonicæ Anglodanicæ Scriptores XV. in fol. Tom. II. Oxoniæ 1691.

GALENI (Cl.) opera omnia in fol. Tom. V. Venet. 1525.

GALLI (Sancti) Chronicon breve in Coll. Andr. du Chesne Tom. III. fol. 466.

GARGON (Mattheus) Walchersche Arkadia in 8. Tom. II. Leyden 1715.

GELENIUS (Ægidius) de admiranda facra & civil. magnitud. Coloniæ Claudiæ Agrippinenfis in 4. Coloniæ 1645.

GELLII (Auli) Noctes Atticæ cum notis Thyfii in 8. Lugd. Batav. 1666.

GENEALOGIA Comitum Flandriæ in thefauro anecdotorum Edmundi Martene Tom. III. fol. 380.

GERBERTI Remorum Archiepisc. Epift. in Coll. Du Chesne Tom. II. fol. 789.

GERNRODENSIUM (annales) in Coll. Henr. Meibomii Tom. II. fol. 417.

GERTRUDIS (Sanctæ) vita in Actis SS. menf. Mart. Tom. II. fol. 592.

GERVASII Tilberienfis Otia Imperialia in Coll. G. Leibnitii Tom. I. fol. 881.

GESTA Francorum ab Anonymo confcripta in Coll. Du Chesne tom. I. fol. 690.

——— Regum Francorum in Coll. Andr. Du Chesne Tom. I. fol. 692. item in Corp. hift. Franc. fol. 57.

——— Episcoporum Leodienfium in Coll. nova Ed. Martene Tom. IV. fol. 845.

——— Trevirenfium Archiepiscoporum in Coll. nova Ed. Martene Tom. IV. fol. 146.

GODFRIDI Viterbienfis Chron. in Coll. J. Pistorii Tom. II. fol. 14.

GOETEN (Mr. Claes) Chronijcke van Holland M. S. by my.

GOLDASTI (Melchioris) Haimensfeldii ftatuta & refcripta Imperialia in fol. Tom. IV. Francof. 1713.

——— ——— Monarchia S. R. Imp. in fol. Tom. III. Hanoviæ 1612.

——— ——— rerum German. Scriptor. in fol. Tom. III. Francof. 1661.

GOTWICENSE Chronicon in fol. Tom. III. typis monasterii Tegerfeenfis O. S. Benedicti 1732.

GOUDHOEVE (W. van) oude Chronyk van Holl. Zeeland / &c. in fol. Tom. I. 's Gravenhage 1636.

GOUDSCHE Chronykje met de noten van P. Scriverius in 4. Amft. 1663.

GREGORII MAGNI PAPÆ Epistolæ in Collect. Andr. Du Chesne, Tom. I. fol. 889.

——— (Sancti) Papæ VII. vita in Actis SS. ordinis Sti. Benedicti part. II. Seculi VI. fol. 407.

——— ——— Episcopi Traject. vita auct. S. Ludgero Mimigardev. Episc. in Actis SS. ordinis Sti. Benedicti part. II. Seculi III. fol. 319.

——— Turonenfis Episcopi Chron. in Coll. du Chesne tom. I. fol. 245. item in Corp. hift. Franc. fol. 225.

GRONOVII (J.) adlocutio ad Dom. Jacobum Baron. de Wasfenaar in 4. Lugd. Batav. 1703.

GROTII (Hugonis) hiftoria Gothor. in 8. Amft. 1655.

GROTIUS (Hugo) de antiquitate Reipublicæ Batavicæ in 8. Lugd. Batav. 1617.

GRUTERI (Jani) collectio hiftoriæ Augustæ fcriptorum minorum in fol. Tom. I Hanoviæ 1611.

——— ——— Corpus infcript. cum notis J. G. Grævii in fol. Tom. II. Amft. 1707.

GUICCIARDYN (M. Lodewyk) befchryving van al de Nederlanden in fol. Amft. 1612.

GUILIELMI Hermani Gaudani Hollandiæ Gelriæque bellum in 4. Amfteld. 1506.

H.

HAMELENSE Chron. in Coll. G. Leibnitii Tom. II. fol. 508.

HARDUINI (Joannis) e Societate Jefu opera varia in fol. Tom. I. Amftelod. & Hagæ Comit. 1733.

HEDÆ (Wilhelmi) Hift. Episcop. Ultraj. cum notis Arnoldi Buchelii in fol. Ultraj. 1642.

HEINECCII (Johannis Michaelis) rerum Germanic. Scriptores in fol. Tom. II. Francofurti 1707.

——— ——— ——— de Codrone Harzburgico idolo in fua Coll. rerum German. Scriptor. Tom. I. N°. 3.

——— ——— ——— Sylloge numorum Goslarienf. in fol. Francof. ad Mœnum 1707.

HEISS *Hift. de l'Empire in 8. Tom. IV. à la Haye* 1715.

HELMOLDI presbyteri Bofovienfis Chron. Slavorum in Coll. G. Leibnitii Tom. II. fol. 537.

HENRICI IV. Imperatoris vita a quodam ejus temporibus confcripta in Coll. J. Reuberi fol. 181.

HENSCHENIUS (Godefridus) de tribus Dagobertis in 4. Antverp. 1655.

HEPIDANNI monachi annal. breves in Coll. Andr. du Chesne Tom. III. fol. 471.

HERMANNI Contracti Comitis Viringenfis Chron. in Coll. J. Piftorii Tom. I. fol. 117.

HERODIANI hiftoria in Coll. Friderici Sylburgii Roman. hift. Script. Græc. Tom. III. fol. 453.

HILDENSHEIMENSE Chron. in Coll. Andr. du Chesne, Tom. III. fol. 504.

HILDESHEMENSES annales in Coll. G. Leibnitii Tom. I. fol. 710.

HINCMARI Epistolæ, in Coll. Andr. du Chesne Tom. II. fol. 487.

HIRTII (Auli) commentaria in ufum Delphini Tom. I. in 4. Parifiis 1678.

HISTORIA de Landgraviis Thuringiæ in Coll. J. Pistorii Tom. I. fol. 1296.

——— belli Saxonici heroico carmine descripta in Coll. J. Reuberi fol. 202.

HUGONIS Flaviacensis Abbat. Chron. in Bibliotheca Philippi Labbe Tom. I. fol. 75.

I.

IDATII Episcopi Lemovicensis Chron. in Coll. Andr. du Chesne Tom. I. fol. 183.

JOANNIS (Sancti) abbatis Gorziensis vita in Actis SS. ord. Sti. Benedicti Secul. V. fol. 363.

J[illegible] (Lodewyk) kennisse der aloude en hedendaagsche gedenkp. in 8. te Leyden [illegible].

JORNANDES Episcop. Ravennas de rebus Geticis in Coll. J. Gruteri hist. Aug. Scriptorum Latin. minorum fol. 1049.

JOSEPHI (Flavii) opera in fol. Tom. II. Amst. & Lugd. Batav. 1726.

IPERII (Joannis) Chron. Sti. Bertini in Thesauro anecdotorum Edmundi Martene Tom. III. fol. 450.

ISIDORI Hispalensis Opera in fol. Tom. I. Parisiis 1601.

ITINERARIUM Antonini cum notis J. Gronovii in fol. Amst. 1688.

JULII CÆSARIS (CAJI) hist. in usum Delphini Tom. I. in 4. Parisiis 1678.

JUNII (Hadriani) Batavia, in 4. Lugd. Batav. 1588.

JUSTINI historia Philippica in usum Delphini Tom. I. in 4. Parisiis 1676.

JUVENALIS (D. Junius) in 4. Lugd. Batav. 1695.

K.

KENNEMERLANDS Handvesten en Privilegien door Willem Gerrits. Lams in 4. Amst. 1664.

KEYSLERI (Joannis Georgii) antiquitat. Septentrion. & Celticæ in 8. Hanoveræ 1720.

KILIANI (Cornelii) Dufflæi Etymologicum Teutonicæ Linguæ in 8. Antverpiæ 1599.

KNAUT (Christiani) antiquitates Pagorum & Comitatuum Principatus Anhaltini in 4. Francof. ad Mœn. 1699.

L.

LABBE (Philippi) Bibliotheca nova MS. Tom. II. in fol. Parisiis 1657.

——— ——— Concilia Patrum in fol. Tom. XVIII. Parisiis 1671.

LÆTI (Pomponii) hist. Roman. Compend. in Coll. J. Gruteri Rom. hist. Script. Latin. minor. Tom. II. fol. 520. Francof. 1588.

LAMBECII (Petri) Origines Hamburgens. in fol. Hamb. 1706.

LAMBERTI Schaffnabrugensis Chron. in Coll. J. Pistorii Tom. I. fol. 301.

LANGE (Mr. Daniel de) **Verhandeling van de gemeene bestiering en levenswyze der oude Batavieren**, in 8. 's Gravenhaage 17[illegible].

LANGII (Pauli) Episcop. Citicensis Ecclesiæ hist. in Coll. Pistorii Tom. I. fol. 1120.

LAURENTII (Sancti) Leodiensis monasterii hist. in Coll. nova E. Martene Tom. IV. fol. 1035.

LAURISHAMENSE Chron. in Coll. B. Freheri Tom. I. fol. [illegible].

LEGES Salicæ, Alemannorum, Saxonum, Angl. Thuring. Burgund. Francor. Ripuarior. Bajoarior. Wesphalor. Werin. Frisonum, Longobard. & Theutonum in fol. Basiliæ 1557.

LEGMANNI (Christophori) Chron. Spirense, cum notis Joan. Fuchsii in fol. Francof. 1711.

LEIBNITII (Godefridi Guilielmi) accessiones historicæ in 4. Lipsiæ 1698.

——— ——— ——— Scriptores rerum Brunsvicens. Tom. III. in fol. Hanov. 1707.

LEIDARDI Episc. Lugdunens. lib. de Sacramento Baptism. ad Carolum Magn. Imp. in Coll. L. d'Aschery Tom. IV. fol. 78.

LEIDIS (Joannis a) annales Egmondani cum notis Anth. Matth. in 4. Lugd. Batav. 1692.

——— ——— Chron. Belgicum in Coll. J. Sweertii fol. 1.

LEMMEGE (Joannis de) Chron. Groninganum in Tom. I. analect. Anth. Matthæi. pag. 102.

LEMOVICENSE Chron. breve, in Thesauro anecdotorum Edmund. Martene Tom. III. fol. 1400.

LEODIENSE Chronicon breve in Thesauro anecdotor. Ed. Martene Tom. III. fol. 1403.

LEODIENSIUM Episcoporum gesta in Coll. nova. E. Martene Tom. IV. fol. 843.

LEONIS Marsicani Episcopi Ostiensis Chron. in 4. Venet. 1513.

LEONIS monachii Egmond. brevicul. cum notis Ant. Matth. in 4. Lugd. Batav. 1692.

LIETBERTI Episcopi Cameracensis vita, in Coll. Lucæ d'Aschery Tom. II. fol. 138.

LINDENBROGII (Erpoldi) Scriptores Septentrionales in fol. Tom. I. Hamb. 1706.

LIVII (Titi) Epitome in 12. Lugd. Bat. 1634.

LOBICENSE Chron. breve in Thesauro anecdotorum Edm. Martene Tom. III. fol. 1410.

LOBIENSIUM abbatum gesta in Coll. L. d'Aschery Tom. II. fol. 731.

LOBINEAU (Guy Alexis) *Histoire de Bretagne in fol. Tom. II. à Paris* 1707.

LUCANI (M. Annæi) Cordubensis Pharsalia sive bellum Civile in 4. Tom. II. Lugd. Bat. 1728.

LUDOVICI Pii vita in Corpore Francicæ hist. fol. 445.

LUITPRANDI Ticinensis historia in Coll. Reuberi fol. 90.

LUNEBURGENSE Chron. vernacula lingua scriptum in Coll. J. Eccardi Tom. I. fol. 1315.

LUTGERI (Sancti) vita in Coll. G. Leibnitii Tom. I. fol. 85.

LUPI (Sancti) Episcopi Senonens. vita in coll. Andr. Du Chesne Tom. I. fol. 562.

LYRENSIS monasterii Chron. breve, in thesauro anecdotorum Edm. Martene Tom. III. fol. 1432.

M.

MABILLONII (Joannis) acta SS. ordinis Sti. Benedicti in fol. Tom. IX. Lutet. Parisior. 1669.

MACHTILDIS reginæ vita in Coll. G. Leibnitii Tom. I. fol. 192.

——— item in actis SS. mens. Martii Tom. II. fol. 358.

MAJORIBUS (de) domus regiæ libellus in Coll. Andr. Chesne Tom. II. fol. 1.

MALBRANCQ. (Jacobus) de Morinis Tom. II. in 4. Tornaci 1647.

MANTELII (Joannis) historia Losfensis; nec non recollectio edictorum, diplom. &c. auctore Laurentio Robyns in 4. Leodii 1717.

MARKA (Comitum de) Chronica in Coll. H. Meibomii Tom. I. fol. 377.

Martene (Edmundi) Thesaurus novus anecdotor. in fol. Tom. V. Lutet. Parisior. 1717.
———— ———— veterum Scriptor. & Monum. Coll. nova in fol. Tom. IX. Parisiis 1724.
Martialis (M. Valerius) in 8. Amst. 1701.
Martini Minoritæ flores temporum in Coll. J. Eccardi Tom. I. fol. 1551.
Martyrologium MS. Adonis, in Monasterio Sancti Laurentii juxta Leodium
Matthæi Paris. historia Angliæ in fol. Tom. I. Londini 1686.
Matthæi (Antonii) Analecta veteris ævi in 8. Tom. X. Lugd. Bat. 1698. 1699. 1700. 1701. 1704, 1706, 1708, 1709, 1710.
Matthæus (Antonius) de Nobilit. Tom. I. in 4. Amst. & Lugd. Bat. 1686.
Mauri abbatis in Fossatense monasterium translatio, in actis SS. ordinis Sti. Benedicti Seculi IV. parte II. fol. 167.
Medardi (Sancti) Chron. in Coll. Lucæ d'Aschery Tom. II. fol. 486.
Meerhoutii Chron. Belgicum, ante annos CCCCC. scriptum MS. invenitur etiam pro parte in Coll. J. Sweertii fol. 351. & in Tom. V. pag. 1. anal. Ant. Matth.
Meibomii (Henrici) rerum Germ. Scriptores Tom. III. in fol. Helmæstadii 1688.
Meinwerci Episcopi Paterbrunnensis vita in Coll. G. Leibnitii Tom. I. fol. 517.
Mela (Pomponius) de situ orbis in 8. Lugd. Batav. 1722.
Menkenii (Joannis Buchardi) rerum Germ. Scriptores in fol. Tom. III. Lipsiæ 1728.
Metenses annales Francorum in Coll. Andr. Du Chesne Tom. III. fol. 262.
Meteren (Emanuel van) **Nederlandsche Histori in fol.** Tom. I. **op Schotland** 1609.
Meyeri (Jacobi) annales Flandriæ in fol. Antv. 1561.
Mezeray (F. de) *Histoire de France tom. III. in fol. à Paris* 1685.
Michaelis (Sancti) Chron. de monte in periculo maris, in bibliotheca Philippi Labbe Tom. I. fol. 347. & 349.
Michaelis (Sancti) Cœnobii Chron. in Hildeshem in Coll. G. Leibnitii Tom. II. fol. 399.
Mindense Chron. in Coll. Henr. Meibomii Tom. I. fol. 554.
Mindensium Episcop. Chron. in Coll. J. Pistorii Tom. III. fol. 807.
Miracula S. P. Benedicti auctore Tortario, in actis SS. ordinis St. Benedicti Seculi IV. parte II. fol. 356.
Miræi (Auberti) opera diplomatica & histor. in fol. Tom. II. Lovan. 1723.
Moissiacensis cœnobii Chron. vetus in Coll. And. du Chesne Tom. III. fol. 130.
Montfaucon (Bernard) *L'antiq. expliquée Tom. XV. in fol. à Paris* 1716.
———— ———— *les monumens de la monarchie Françoise, Tom. V. in fol. à Paris* 1729.
Moonen (Arnold) **Nederduitsche Spraakkunst in** 8. **Amst.** 1719.
Mutii (Hilderici) Chron. de Germanis in Coll. J. Pistorii Tom. II. fol. 609.

N.

Narratio restauration. abbat. Sti. Martini Tornac. in Coll. Lucæ d'Aschery Tom. II. fol. 888.
Necrologium Fuldense in Coll. G. Leibnitii Tom. III. fol. 759.
———— Laureshamense in Vindem. Literar. J. F. Schannat fol. 23.
Nennii Historia Brittannica in Coll. Thom. Gale Tom. I. fol. 93.
Neomagi (Gerardi) historia Batavica in P. Scriverii Batavia illustrata pag. 9.
Nepos (Cornelius) de vita excellentium Imperatorum in usum Delphini Tom. I. in 8. Parisiis 1685.
Nigelli (Ermoldi) de rebus Ludov. Pii Carmen elegiacum in Coll. J. Buch. Menkenii Tom. I. fol. 883.
Nithardi Hist. de dissensionibus filiorum Ludov. Pii Imp. in Coll. Boucleri Kulpisii & Scilteri Tom. II. fol. 85.
Notitia dignitatum Imperii per Gallias in Coll. And. Du Chesne Tom. I. fol. 1.
Notulen **der Staaten Generaal van 't jaar** 1723.
Novesienses annales in Coll. nova Edm. Martene Tom. IV. fol. 526.

O.

Occonis (Adolfi) Imperatorum Romanorum numismata Tom. I. in fol. Mediolani 1730.
Oderici Vitalis hist. eccl. in Coll. Andr. du Chesne de Rebus Normannicis fol. 323.
Ottonis Frisingensis Chron. in Coll. Ch. Urstitii fol. 9.
———— Fuldensis vita Bonifacii Episc. Mogunt. in Coll. H. Canisii Tom. III. parte I. fol. 333.
Ottonis (Sancti) vita in actis SS. mens. Julii Tom. I. fol. 420.
Oudaan (Joachim) **Roomsche Moogendheyd in** 4. Tom. I. **Gouda** 1706.
Ovidii Nasonis (Publii) opera in 4. Tom. IV. Amst. 1727.

P.

Pactum Bonnense inter Carolum R. Franc. & Henric. R. Aleman. in Coll. Andr. Du Chesne Tom. II. fol. 587.
Palatii (Joannis) Aquila Saxonica in fol. tom. I. Venet. 1673.
Panegyrici veteres in usum Delphini in 4. Parisiis 1676.
Pantaleonis (Sancti) Chron. regia in Coll. Joannis Eccardi Tom. I. fol. 682.
Patin (Caroli) familiæ Romanæ in antiquis numismatibus ab urbe condita ad tempora divi Augusti in fol. Parisiis 1663.
Patrum veterum Bibliotheca magna Tom. XIV. in fol. Coloniæ Agrippinæ 1618.
Pauli diaconi hist. in J. Gruteri Coll. hist. August. Scriptorum minorum fol. 771.
Personæ (Gobilini) Decani Bilfeldens. Cosmodromium, sive Chron. univers. ab O. C. usque ad A. C. 1418. in Coll. H. Meibomii Tom. I. fol. 55.
Petavii (Dionysii) rationarium temporum Tom. II. in 8. Lugd. Bat. 1724.
Petri (Sancti) Vivi Senonensis Chron. in Coll. Lucæ d'Aschery Tom. II. fol. 463.
Petri venerabilis Statutor. pro Cluniacis fragmentum in Glossario Caroli du Cange citatum, Tom. II. fol. 544.
Pezii (Bernardi) thesaurus anecdotor. novissimus in fol. Tom. IV. August. Vindel. 1721. & 1723.
Pistorii (Joannis) rerum Germ. Scriptor. in fol. Tom. III. Ratisbonæ 1726.
Pithoei (Petri) annalium & hist. Francorum ab A. C. 708. ad ann. 990. Scriptores coætanei XII. in 8. Francof. 1594.
Pitisci (Samuelis) lexicon antiq. Romanar. Tom. II. in fol. Leovardiæ 1713.

PLATINA (Bap.) de vitis Pontificum in fol. Tom. I. Lovanii 1582.
PLINII (Caji Secundi) naturalis historia in usum Delphini Tom. V. in 4. Parisiis 1685.
PLUTARCHI Chæronei vitæ Græcorum Romanorumque in fol. Tom. I. Lutetiæ Paris. 1558.
POEMA de bello Saxonico Henrici IV. Imp. in Coll. J. Reuberi fol. 202.
POETA Saxonicus de gestis Caroli M. Imp. in Coll. Andr. du Chesne Tom. II. fol. 136. item in Coll. G. Leibnitii Tom. I. fol. 120.
POLLIO (Trebellius) in Coll. J. Gruteri hist. Aug. Script. minor. fol. 385.
PONTANI (Joannis Isaci) hist. Geldrica in fol. Tom. I. Amst. 1639.
PRÆFATIO in translation. divinor. libr. in Theudiscam linguam, jussu Ludov. Pii, factam in Coll. Andr. du Chesne Tom. II. fol. 326.
PROCOPII Cæsariensis historiæ in Coll. H. Grotii de rebus Goticis pag. 3.
PROSPERI Aquitani Chron. in Coll. Canisii Tom. I. fol. 264. item in Coll. Andr. Du Chesne Tom I. fol. 196.
PTOLEMÆI (Claudii) Alexandrini Cosmographia in fol. Colon. Vicenc. 1475.

Q.

QUEDLINBURGENSE Chron. Saxonum in Coll. G. Leibnitii Tom. II. fol. 272.

R.

RADBODI (Sancti) Episcopi Trajectens. vita in actis SS. Ordinis St. Benedicti Seculo V. fol. 25.
RADULFI de Diceto Chron. in Coll. Rogeri Twysden Scriptor. Historiæ Anglicanæ X. tom. I. N. 5.
RADULFI Higdeni Polii Chron. in Collect. Thomæ Gale Tom. I. fol. 179.
REGINONIS Chron. in Coll. J. Pistorii Tom. I. fol. 1.
REINERUS monachus S. Laurentii Leodiensis de claris Scriptoribus monasterii sui, in thesauro B. Pezii Tom. IV. fol. 1.
——— Chron. in Coll. Nova E. Martene Tom. V. fol. 6.
REMIGII Remorum Episcopi vita in Collect. Andr. du Chesne Tom. I. fol. 524.
REUBERI (Justi) rerum Germanicarum script. Coll. in fol. Tom. I. Francof. 1584.
RICHARDI Pictaviensis Chron. in Coll. nova E. Martene, Tom. V. fol. 1160.
RIGOBERTI (Sancti) Remorum Archiepisc. vita in Coll. Andr. du Chesne Tom. I. fol. 788.
ROLLONIS Ducis Normanniæ Genealogia in Coll. Lucæ d'Aschery Tom. II. fol. 494.
ROY (Jacobi Le) notitia Marchionatus S. R. Imp. in fol. Amst. 1678.

S.

SANGALLENSIS monachi de rebus ecclesiast. & bellicis Caroli Magni lib. II. in Coll. Andr. du Chesne Tom. II. fol. 107.
SAXONIS Grammatici hist. Daniæ in fol. Hafniæ 1694.
SCHANNAT (Joannis Frederici) Vindemiæ Literariæ, sive veterum monumentorum Collectio in fol. Lipsiæ 1723.
——— ——— ——— conspectus trium vetustiss. Codicum in fol. Lipsiæ 1724.
SCHARDII (Ad. Simonis) rerum Germanic. Script. in fol. Tom. IV. Giessæ 1673.
SCHATENII (Nicolai) hist. Westphaliæ & annales Paderbornenses in fol. Tom. I. Neuh. 1691.
SCHELLING (G. vander) **Hollands tiendregt in** 8. II. **deelen Rotterd.** 1727.
SCHILTERI (Joannis) Glossarium Teutonicum Tom. III. in fol. Ulmæ 1728.
SCOTI (Mariani) Chron. in Coll. J. Pistorii Tom. I. fol. 448.
SCRIVERII (Petri) antiquitatum Batavicarum tabularium in 4. Lugd. Batav. 1609.
——— ——— Batavia illustrata in 4. Lugd. Bat. 1609.
SCRIVERII (Petri) Principes Hollandiæ & Westfrisiæ in fol. Harlemi 1650.
SCRIVERIUS (Pieter) **Beschryving van Holland / Zeeland en Vriesland mitsgaders der zelver Graaven in** 4. **'s Graavenhage** 1667.
SENECÆ (Annæi) opera cum comment. variorum & J. Gruteri in fol. Parisiis 1598.
SENONENSE Sanctæ Columbæ Chron. breve, in thesauro anecdotor. Edmundi Martene Tom. III. fol. 1449.
SENTENTIA Episcoporum Imperial. damnans Hildebrandum Papam, apud Gold. in Constit. Imp. Tom. I. fol. 238.
SEVERINI (Sancti) vita ab Eugippo Abbate scripta, in opere M. Velseri fol. 697.
SIGEBERTI Gemblacensis Chronicon in Coll. J. Pistorii Tom. I. fol. 689.
SIGEBERTI regis vita in Coll. Andr. du Chesne Tom. I. fol. 591.
SILIUS ITALICUS (Cajus) de bello Punico secundo in 4. Tom. I. Traject. ad Rhen. 1717.
SILVII (Andreæ) Hist. Franco-Merovingicæ Synopsis in 4. Duaci 1633.
SINDULFI & Helenæ SS. translatio in monasterium Altivillarense in actis SS. ordin. St. Benedicti Secul. IV. part. II. fol. 153.
SIRMUNDI Concilia Galliæ antiq. in fol. Tom. III. Parisiis 1629.
SLAVORUM Chron. in Coll. G. Leibnitii Tom. II. fol. 537.
SNELLII (Willibr.) Eratosthenes Batavus in 4. Lugd. Batav. 1617.
SNOII (Reneri) rerum Batav. lib. XIII. in Coll. Franc. Sweertii. N°. 3.
SMETII (Joannis) antiquitates Neomagenses Tom. I. in 4. Neomag. 1678.
SPAAN (Gerard van) **Beschryving van Rotterdam in** 8. 1713.
SPARTIANUS (Ælius) in Coll. J. Gruteri hist. Rom. Script. min fol. 291.
SPECULUM Saxonicon in 4. Tom. I. Hallæ 1720.
STADTWEGII Chron. in Coll. G. Leibnitii Tom. III. fol. 263.
STEDEBURGENSE Chron. in Coll. Henr. Meibomii Tom. I. fol. 450.
STOKE (Melis) **Rymchronyk in fol. Leyden** 1699.
STRABO (Walafridus) de rebus ecclesiastic. in Bibliotheca magna Patrum Tom. IX. fol. 950.
STRABONIS rerum Geographicarum lib. XVIII. Tom. II. in fol. Amst. 1707.
STRUVII (Burcardi Gotthelffii) corpus hist. Germ. in fol. Tom. II. Jenæ 1730.
STURLON (Snorron) hist. regum Sept. in fol. Stocholmiæ 1697.
SUETONII (Caji) Tranquilli opera omnia in usum Delphini Tom. I. in 4. Parisiis 1684.
SUIDA (e) excerptæ Cæsarum vitæ in Fr. Sylburgii Coll. R. hist. Scriptorum Græc. minorum fol. 856.
SURITÆ (Hieronimi) commentarium ad Itinerar. Anton. in 8. Coloniæ 1600.
SYLBURGII (Friderici) Veterensis Romanæ hist. Scriptores Græci minores Tom. III. in fol. Francof. 1590.
SWEERTII (Francisci) Antverpiani rerum belgicarum Scriptores in fol. Tom. I. Francof. 1620.

T.

V.

U.

W.

X.

Z.

GERARD VAN LOONS
ALOUDE
HOLLANDSCHE HISTORI.
EERSTE BOEK:
Bevattende den Oorſpronk der Batavieren, de Bezitneeming van het thans genaamde Holland, hunne Leevenswys en Regeering.

INdien de gewyde bladen ons (1) al niet verzekerden, dat de werreld geenszins eeuwig, maar in den tyd geſchaapen was, zoo zou dat echter uyt de eerſte uytvindinge aller konſten en den aanvang aller volken blyken, en dit aan een opmerkend verſtand tot een handleydend richtſnoer verſtrekken, langs het welke (hoe veele eeuwen 'er ook ſedert den aanvang der tyden verloopen zyn) het eyndelyk tot de eerſte menſchen zoude konnen opklimmen: welken Adam (2) en

(1) *Petav. ration. temp. Tom. I. pag.* 1. Mundum a Deo eſſe factum, ſi non Divina perſuaderet auctoritas, ſatis nos ejus per ſeſe contemplatio doceret.

(2) *Lib. Geneſ. cap. II. vſu* 22. & ædificavit Dominus Deus Coſtam, quam tulerat de Adam, in mulierem: & adduxit ad eam.

en Heva (1) geweeſt zyn. Wier kinderen, kindskinderen, achterneeven en verdere afdaalende naakomelingen, naarmaate hun (2) geſlacht vermeerderde en in getal toenam, zich ook ter kostvindinge meer en meer van een verſpreid, en dus eyndelyk de geheele bewoonbaare oppervlakte des aardbodems bevolkt hebben.

De ongehoorzaamheyd dier eerſte menſchen nogthans hadt hen en alle hunne naakomelingen aan veelvuldige elenden onderhevig gemaakt, en daarenboven eene inwendige verlokkende genegenheyd tot alle quaad aangezet; door welke temet alle vlees (3) zoodaanig bedorven wierdt, dat God, Schepper der menſchen, eyndelyk beſloot (4) die allen door eenen algemeenen zondvloed, naa de werreld omtrent (5) zestienhonderdzesenvyftig jaaren geſtaan hadt, te doen omkomen. Van zoo ſchriklyke ſtrafneeminge is Noach (6) nogthans, zyne vrou, en zyne drie zoonen Sem, Cham en Japheth, nevens hunne vrouwen de algemeene verdelging door een door hem gebouwd ſchip of arke genadiglyk ontdooken; en dus is ſedert door Noach en zyne naakomelingen de weer droog geworde werreld voor de tweede maal (7) bevolkt geworden.

Gelyk nu Sem de Stamvader der Israëlieten, en bygevolge ook eyndelyk van den zoo lang beloofden Heyland des gevallen menschdoms geweest is, zoo hebben Japheths naakomelingen (8) de eylanden der volken, door welken de (9) Geleerden Europa verſtaan, en des ook Duytschland, 't gene van hetzelve zoo groot een deel uytmaakt, alom bevolkt. Want naa des zelfs naakomelingſchap zich eene wyl tyds met de woon (10) in Azië hadt opgehouden, en ſtaande dat verblyf aldaar merkelyk, in getal was toegenomen, is die, 't zy uyt lust om nieuwe en vrugtbaarere landen Noordwaart op te zoeken, 't zy dat de zelve door andere barbaarſche volken van achter den rug gedrukt wierdt, eyndelyk langs Schitië tot in Europa temet wyder en wyder doorgedrongen, en waarom het aldus bevolkt geworde Duytschland by de Grieken eertyds onder den naam van (11) Schitië niet alleen bekend, maar dier inwoonderen taal daarenboven met oneyndige Schitiſche woor-

den

(1) *Lib. Geneſ. cap. IV. vſu* 1. Adam vero cognovit uxorem ſuam Hevam, & concepit & peperit Cain.

(2) *Lib. Geneſ. cap. VI. vſu* 1. Cumque cæpiſſent homines multiplicari ſuper terram, & filias procreaſſent, videntes filii Dei filias hominum quod eſſent pulchræ, acceperunt ſibi uxores ex omnibus quas elegerant.

(3) *Lib. Geneſ. cap. VI. vſu* 12. Cumque vidiſſet Deus terram eſſe corruptam, omnis quippe caro corruperat viam ſuam ſuper terram.

(4) *Lib. Geneſ. cap. VI. vſu* 13. Dixit ad Noe: finis univerſæ carnis venit coram me: repleta eſt terra iniquitate a facie eorum, & ego diſperdam eos cum terra. *Ibidem cap. VII. vſu* 23. Et delevit omnem ſubſtantiam, quæ erat ſuper terram ab homine uſque ad pecus tam reptile quam volucres cœli, & deleta ſunt de terra: remanſit autem ſolus Noe & qui cum eo erant in arca.

(5) *Petavii ration. temp. part. I. cap.* 1 *pag.* 2. Annus ab rerum exordio 1656 tunc agebatur.

(6) *Lib. Geneſ. cap. VII. vſu* 13. In articulo diei illius ingreſſus & Noe, & Sem, & Cham, & Japheth, filii ejus, uxor illius & tres uxores filiorum ejus cum eis in arca.

(7) *Lib. Geneſ. cap. IX. vſu* 19. Tres iſti filii Noe, & ab his diſſeminatum eſt omne genus hominum ſuper univerſam terram.

(8) *Lib. Geneſ. cap. X. vſu* 5. Et ab his diviſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis, unuſquiſque ſecundum linguam ſuam & familias ſuas in nationibus ſuis.

(9) Ditwordt wydloopig beweezen, door *Joſephus Lib. I. Antiq. Judaicarum cap.* 8. *Arias Montanus in Phaleg. Bochartus in Phaleg. Lib. III. Hadrianus Junius in Batavia cap.* 21.

(10) *Chron. Carionis Lib. IV. pag.* 625. Valde ergo conſentaneum eſt, has gentes primas & vetuſtiſſimas ſedes habuiſſe in Aſia, indeque paulatim proceſſiſſe in Europam, ſeu quod Peregrinationibus delectarentur, inquietati natura, ſeu quod terras quærerent uberiores, & opulentiores, ſeu quod a tergo urgerentur a barbaris gentibus multitudine infinitis, natura feris, lingua diverſis, quæ per vaſtiſſimas illas Orientis ad Boream ſolitudines aſſidue vagantur ac ſedes ſubinde transferunt; migrationibus turbulentiſſimis, ſicut oſtendunt Tartaricæ in Aſiam minorem & Europam irruptiones.

(11) *Strabon. Geograph. Lib. XI. fol.* 507. Veteres Græcorum ſcriptores univerſos ſeptentrionales SCYTHARUM & Celto SCYTHARUM nomine affecerunt.

Plutarch. in vita Marii cap. 20. Quidam ferunt Celticam terram propter magnitudinem regionis ab extremo mari a ſeptentrionalibus climatibus ad orientem verſus Mæotim fluvium converſam, Ponticam Scythiam attingere, & hinc gentium commiſtionem factam eſſe: hos non uno impe-

tu,

den (1) alsnog doormengd is: betekenende dus, by voorbeeld, het woord SCHITEN in de taal der Duytſchers *eenen pyl uytwerpen*, door welke boogbehandelinge men weet, dat de Schiten boven alle andere volken (2) vermaard waaren. Daarenboven zoo komen de ruuwe zeden der oude Duytſchers, welken tevoore zelfs al een (3) gedeelte der Perſiſche volken uytmaakten, met die der Schiten geheel overeen.

En zekerlyk dat alle de langs Schitië in Duytschland gekomene inwoonders van eenen Stamvader afdaalen, bevestigen de gevolgen; want hoe is 't anders moogelyk dat (4) de oude ingezeetenen van Duytschland, niettegenſtaande zy in zoo veele volken onderſcheyden waaren, echter allen de zelfde geſtalte, en meest ook de zelfde hoofdzeden met den anderen gemeen hadden, by aldien zy niet uyt den zelfden ſtronk waaren voortgeſprooten, of wel door het aangaan van huuwelyken met andere vreemde volken verbastaard, of door 't geweld (5) der wapenen overſtroomd geworden.

Invoege zy hunne onderſcheydene naamen van KATTEN, USIPEETEN, BRUKTEREN en veele anderen, door welken de onderſcheydene bewoonders van Duytschland van den andere ren onderſcheyden waaren, niet van vreemde of van elders opgekomene barbaarſche volken ontfangen hebben, maar zullen die aan ieder ſmaldeelinge of van haaren byzonderen Stamvader, of van eenen uytmuntenden held uyt de haaren, of van de eene of andere gewoonte, of ook van het land zelf, 't gene zy bewoonde, waarſchynlyk zyn opgekomen.

Hoe 't zy, de voorgemelde Katten, zynde ſterk (6) van lighaamen, grof van gewrigten, ſtuurs van gezigt en van eene wonderbaare dapperheyd des gemoeds, bewoonden eertyds die gewesten, welken thans (7) Hesſenland genaamd zyn, en (8) geenszins zoo vogtig of moerig dan de andere landſchappen van Duytschland waaren; mids van het Herſiniſche bosch (9) af zich geſtadige heuvelen verhieven, doch die allengskens verder en verder loopende wederom verminderden.

En hoewel men by Tacitus (10) vindt aangetekend, dat zy in hoogachtinge hielden en gaarn die gene gehoorzaamden, welken zy tot eenige Overheyd verheven hadden, zoo weet men ech-

tu, nec continuo, ſed quolibet anno veris tempore ſedibus relictis, ultra ſemper progrediendo, vix longo tempore vi belli ſedes ſibi & ſolum parare. Quapropter ſigillatim multa nomina cum habeant, CELTOSCYTHÆ communi nomine appellantur.

Plinius Hiſt. natural. Lib. IV. cap. 25. Scytharum nomen uſquequaque tranſit in Sarmatos atque GERMANOS nec aliis priſca illa duravit appellatio, quam qui extremi gentium harum ignoti prope cæteris mortalibus degunt.

Aventin. Lib. I. cap. 5. Pars Germaniæ in confinio Auſtriæ & Ungariæ SCYTHIÆ nomen etiam nunc retinet. *te weeten het Eyland* SCHUTT.

(1) *H. Grotii proleg. ad Script. Gothicos pag.* 18. Scythicam linguam matricem eſſe Germanicæ, cujus pars Suedica ac Norwagica multa ſunt, quæ credi jubeant: primum ipſum SCYTHARUM nomen Sagittarios ſignificans, quo illi armorum genere cæteris præſtabant.

(2) *Chron. Carion. Lib. IV. pag.* 625. Græci univerſos uno nomine Scythas nominarunt, ſicut nos hodie Tartaros. Et haud ſcio an non ſit GERMANICUM vocabulum SCYTHA. Sic enim jaculatorem ſeu Sagittarium Saxones vocant. Scythæ vero pro armis plurimum arcubus utuntur.

(3) Herodotus Lib. I. cap. 125. in fin. ἄλλοι δε Πέρσαι εἰσι οἵδε Πανθιαλᾶιοι Δηρουσιαῖοι, Γερμάνιοι. alii Perſæ hi ſunt Panthialæi, Deruſiæi, GERMANII.

(4) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 4. Ipſe eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis aliis aliarum nationum connubiis infectos, propriam & ſinceram & tantum ſui ſimilem gentem exſtitisſe arbitrantur. Unde habitus quoque corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus.

(5) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 2. Ipſos Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium adventibus & hoſpitiis mixtos.

(6) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 30. Duriora genti corpora, ſtricti artus, minax vultus & major animi vigor.

(7) *Klaas Kolyn vs* 24.
Wt der HASSEN und gebuuren. &c.

(8) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 30. Ultra hos CATTI initium ſedis ab Hercynio ſaltu inchoant, non ita effuſis ac paluſtribus locis ut cæteræ Civitates, in quas Germania pateſcit.

(9) *Ibidem.* Durant ſiquidem Colles paulatimque rareſcunt, & CATTOS ſuos ſaltus Hercynius proſequitur ſimul atque deponit.

(10) *Ibidem* Multum (ut inter Germanos) rationis & ſolertiæ præponere ELECTOS, audire PRÆPOSITOS &c.

echter aan den anderen kant hoe een (1) gevaarlyke tweedragt, zynde de peſt door welke zoo veele moogendheden geſloopt en vernietigd zyn, by die volken ook eyndelyk zoodaanig onderling heeft grond gewonnen, dat men de wapenen wederzyds opvattede, ja eenigen, om hunne ſtreng nog meer te verſterken, zich met hunne (2) gebuuren de Serbſten, midsgaders met de HERMUNDUREN, welken tusſchen de (3) Sale, Munden en het begin der (4) Elve woonden, en naamaals Meyſenland in Saxen innamen, onderling op het naauwst verbonden, om de Batavieren hunne landgenooten de vrugtbaare gewesten te doen verlaaten, welken de zelven totnogtoe omtrent de Eder en Gilze op de grenzen van het thans genaamde Graafſchap Waldek (5) bewoond hadden, en van wier voorheen aldaar geweeſt hebbende inwooninge eenigen vermeenen, dat het ſlot BATENBURG, gelegen op eenen heuvel by den eerſtgemelden ſtroom, en het dorp BATENHUYS, tusſchen de ſtroomen War en Gilze, totnogtoe hunne naamen behouden te hebben.

Aldus ſtondt alles geſchaapen om eerlang elkanderen op 't lyf te vallen. Dan eer het dus wederzydsch tot daadlykheden uytborſte, beſtonden de Batavieren, als de zwakſten, naar de wyze der Duytſchers, welken boven alle andere volken zeer naarſtig waaren in 't waarneemen der (6) voorzeggingen, zoo uyt het vogelgeſchrey als de lotraaminge, zich by de Prieſters van (7) hunne wyk, welken zy als (8) GODESSCHALKEN dat is Godsgeleerden aanzagen, te vervoegen, om en den uytſlag des ontſtaanen geſchils en wat hen thans in dit uyterſte te doen ſtondt te verneemen. Welken hen, naa zy der Goden wil, het zy op de twee voorgemelde wyzen, of ook uyt (9) het briesſen der paarden of onderling (10) kampgevecht (want deeze twee laatſte lotraamingen waaren ook by die volken gebruyklyk) op eene plegtige wyze hadden te raade gegaan, hen op het naadruklykst verbooden, het geſchil door den kryg te beſlechten, veel min het zoo naabeſtaande bloed der wederzydſche volken om het bezit van die landen, welken zy tot nogtoe bewoond hadden, te verſpillen; dewyl hen van de Goden veel vrugtbaarere, en thans onbevolkt leggende gewesten, en waarom dierhalve geen (11) bloed ſtondt vergooten te worden, langs de Noordzee, en tus-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 12. BATAVI, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum SEDITIONE DOMESTICA pulſi, extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus &c.

(2) *Klaas Kolyn vs* 24.
Wt der Haſſen und gebuuren
SERBSTEN ond ti IMMUNDUEREN
Al mit krafte oberſpanden
Ade Batten uten Landen
Te verdriive motten wapen.

(3) *Chron. Coldicenſ. ad ann.* 451. Expulſi Suevi & HERMUNDURI ſive Myſnenſes, Saxonum terras invadunt. . . . . . Interea Heneti ab Odera & Sprea moventes HERMUNDURORUM provinciam & Albim, Salam & Muldam occupant.

(4) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 41. In Hermunduris Albis oritur flumen inclitum & notum olim, nunc tantum auditur.

(5) *J. Douſæ F. Bataviæ Annal. pag.* 3. Si quis tamen conjecturæ a locorum nominibus petitæ locus eſt, ſuſpicor eos circa Adranam & Gilſam fluvios in Waldeckenſis Comitatus confiniis ſitos fuiſſe. Cujus rei teſtimonium perhibere videntur & BATOBERGUM, arx edito in colle Adranæ alluenti adſidens; & BADDENFELDUM, prope eundem fluvium locus nominatus Auctori annalium de geſtis Caroli Magni: & pagus BATENHAUSEN, quaſi Batavorum domum dicas, inter Varum & Gilſam fluvios.

(6) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 10. Auſpicia ſortesque ut qui maxime obſervant.

(7) *Ibidem.* Mox ſi publice conſulatur Sacerdos.

(8) *Klaas Kolyn. vs* 29.
By rade der bande Papen/
Ende GODESCALKEN waren.

(9) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 10. Proprium gentis equorum quoque præſagia ac monitus experiri.

(10) *Ibidem.* Ejus Gentis, cum qua bellum eſt, captivum quoquo modo interceptum cum electo popularium ſuorum patriis quemque armis committunt. Victoria hujus vel illius pro præjudicio accipitur.

(11) *Klaas Kolyn vs* 29.
By rade der bande Papen
Ende Godescalken waren
Met die aldel Batte ſcharen
Die ne (*) raden deze wiken/
Die wy beſitten/ te beſtriken.
Zonder ſlach/ wan zy ne (*) wisten
Daer ne woonden/ ni dat ti visten/
Al dat lant was laech gelaghen.

(*) hen rieden
(*) hen verzekerden.

tusſchen de uytwateringen des Ryns, waaren toegeſchikt.

Ieder ſtondt verſteld over die onverwachte Godsſpraak, echter zonden zy, want wie dorst der Goden beſluyt wederſtaan? op die ontfange (1) verzekering eenigen hunner landgenooten derwaart; welken volgens hunne hoope de aangeweezene landen niet alleen zeer vis- en houtryk, maar zelfs zonder menſchen bevonden, mids de voorige inwoonders, nevens de Cimbers, Theutonen, en Tigurinen dat land verlaaten hadden, om eenen verſchriklyken (2) watervloed, veroorzaakt door eenen ſtorm uyt den Noordweſten, door welken niet alleen zeer veele menſchen en vee elendig verdronken waaren, maar zelfs de geweldige bosſchen, wier lommer den inwoonderen tot beſchutſel en de wilde vrugten hen tot ſpyze verſtrekt hadden, wyd en zyd geveld, en diensvolgens een oneyndig getal der zwaarlyvigſte boomen, wier wortels de over het land rollende zeebaaren in dien ſtorm hadden losgeſpoeld, hol over bol geſlaagen waaren; en van welke aldus omgeſmeetene boomen men nog dagelyks zeer veelen, die allen met hunne kruynen daarom naar het (3) Ooſten of Zuydooſten (4) geveld leggen, nevens verſcheydene hazelnooten, by 't opgraaven van de ſedert daarover geſpoelde moeren en veenen, als nog door het geheel land ontdekt: tot een onwederſpreekelyk bewys, dat dees gemelde ſtorm en de daardoor veroorzaakte watervloed niet dan laat in den Herfſt of het naajaar, te weeten, als die vrugten ryp waaren, is voorgevallen.

Zulks de voorige oude inwoonders, welken dit doodsgevaar ontkomen waaren, ziende zich aldus van de noodige eetwaaren voor den ophanden zynden winter ontzet, nevens de hiervoorgemelde andere gebuurvolken een beſluyt namen om andere landen ten (5) verblyf op te zoeken, en dierhalve zich in zeer groot getal naar Galliё, Spanje en Italiё (6) in optogt begaven: mids de Cimbers alleen, behalven hunne vrouwen en kinderren, over de vyfmaalhonderdduyzend ſtrydbaare mannen ſterk waaren. Wel is waar dat deeze woeſte menigte haar het verzogte verblyf in de vrugtbaare gewesten van Italiё door den Romeynſchen Raad (7) geweygerd ziende, het geluk hadt van niet alleen eerſt den Burgemeeſter (8) Marcus Silanus, maar in een tweede gevecht Aurelius (9) Scaurus, ja in een derde zelf Servilius Cæpio zoodaanig te ſlaan, dat

(1) *Klaas Kolyn vs* 37.
Dus beſonden zy di 't zaghen:
Het bevil tot haren heyen.

(2) *Flori Hiſtor. Lib. III. cap.* 3. Cimbri, Theutoni atque Tigurini ab extremis Galliæ profugi, quum terras eorum inundaſſet oceanus, novas ſedes toto orbe quærebant.
Klaas Kolyn vs 14.
'T is geſchiet als ic oirconde
Over menich hondert jaren
Toe de (*) Nedergouwen waren
Van de watere overlopen
En de mensken rote te hopen
Gaulen en Spangen ave te lopen.

(*) Nederlanden.

(3) *Anth. Matthæus de nobilit. pag.* 48. Obverſo in Eurum Capite.

(4) Gargon. Walcherſche Arkadia I. deel pag. 42. Deeze ſtreek geeft een van de vier Quartieren van de Mayerye den naam van PEEL - LAND, dat ſommigen voor het oude Taxandria houden. Hier leggen veele boomen onder de aarde / hoewel 'er geene boomen groejen: 't geen ſommigen van de Zeevloeden halen / om dat alle die boomen leggen van het Noordweſte met de takken na het Ooſten.

(5) *Flori Hiſt. Lib. III. cap.* 3. Cimbri, Theutoni atque Tigurini ab extremis Galliæ profugi, quum terras eorum inundaſſet oceanus, NOVAS SEDES TOTO ORBE QUÆREBANT.
K. Kolyn vs 18.
En de mensken rote te hopen
Gaulen en Spangen ave le lopen.

(6) *Flori Hiſt. Lib. III. cap.* 3. Excluſique Gallia & Hiſpania, quum in Italiam REMIGRARENT.

(7) *Ibidem.* Miſere legatos in caſtra Silani, inde ad Senatum, petentes ut martius populus aliquid ſibi terræ daret, quaſi ſtipendium: cæterum, ut vellet, manibus atque armis ſuis uteretur. Sed quas daret terras populus Romanus agrariis ligibus inter ſe dimicaturus? Repulſi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere conſtituunt.

(8) *Ibidem.* Sed nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec ſecundum Manlius, nec tertium Cæpio ſuſtinere potuerunt. Omnes fugati, exuti caſtris.

(9) *Tacit. de Morib. Germ. cap.* 37. At Germani Carbone & Caſſio, & Scauro Aurelio, & Servilio Cæpione, M. quoque Manlio fuſis vel captis quinque ſimul conſulareis exercitus populo Romano.

dat in deeze laatste nederlaag alleen (1) tachtigduyzend Romeynsche krygsknechten en veertigduyzend zoo zoetelaars als landslieden omkwamen; dan willende deeze behaalde overwinningen achtervolgen, en voortzetten, bragt de Burgemeester Cajus Marius eerst in 't jaar zeshonderdtweeënvyftig naa de opbouwing van Rome, dat is honderdeneen jaar (2) voor de geboorte van Christus, omtrent de Stad Aix (3) den Theutonen en Ambronen, midsgaders in het volgende aan de (4) Cimberen zelfs, met hulpe van (5) den Stadhouder Catulus in de vlakte van Verçelli wederom zoo zwaare nederlaag toe, dat in beyden die gevechten driehonderdtwintigduyzend menschen geveld, honderdtwintigduyzend (6) gevangen en de weynige overigen indiervoege verstrooid wierden, dat zy sedert noch zin noch vermoogen hadden om de door hen voorheen verlaatene landen weer in bezit te neemen: invoege die door dit voorval sedert tot de komst der voorgemelde Batavische afgezondenen waaren onbevolkt (7) gebleeven.

Welken by hunne landgenooten zynde te rug gekeerd, van dat aan de zee ontdekte gewest zoo heerlyke beschryving deeden, dat de gedreygde Batavieren eenpaarig besflooten liever hunne voorouderlyke erflanden te verlaaten, dan onder het juk hunner verbitterde landgenooten te bukken.

Ieder maakte zich dan tot de algemeene landverwisseling gereed, en, naa het noodige tot het doen van dien togt verzameld te hebben, begaven zy zich eyndelyk zoo mannen, vrouwen (8) als kinderen, nevens hunne slaaven, vee en tilbaare goederen naar de houtvlotten en scheepen, die de Duytschers gemeenlyk van zeer zwaare uytgeholde (9) boomen maakten, en zy in groote menigte thans op den Ryn vervaardigd hadden; met welken zy dien stroom afdreeven en aldus eyndelyk, zonder een gevecht te ondergaan, volgens het aller billykste recht (10) der natuure, zich van die voorheen (11) verlaatene landen by bezitneeminge meester maakten: zynde onzeker of deeze nieuwe inwoonders naar deeze in bezit genomene landen sedert BATAVIEREN, of wel de aldus bevolkte landen van hunne bezitneemers BATAVIA in 't vervolg (12) zyn genaamd geworden. Hoe

(1) *Paul. Diaconi Hist. miscellæ Lib. V. cap.* 1. Siquidem in ea pugna Marcus Manlius consul captus atque interfectus est. Duo filii cæsi: octoginta millia Romanorum Sociorumque ea tempestate trucidata; quadraginta millia Colonum atque Lixarum interfecta Antias scribit.

(2) *Volgens de tydrekening van* Ad. Occo num. Imp. R. fol. 40. *is Christus gebooren naa Romes opbouwing in 't jaar* - - - - - - - - - - - - - 753

De nederlaag der Theutonen en Ambronen is, volgens Petavius tom. I. lib. 21. cap. 12., *voorgevallen naa de opbouwing dier stad, in 't jaar* - - - - - - - - - - - - - - - 652

Vervolgens voor Christus geboorte - - - - 101

(3) *Flori Hist. Lib. III. cap.* 3. Marius mira statim velocitate occupatis compendiis prævenit hostem: prioresque Theutones sub ipsis alpium radicibus assequutus in locum, quem AQUAS SEXTEAS vocant, quo, fidem numinum prælio oppressit.

(4) *Ibidem.* Sublatis funditus Theutonis in Cimbros revertitur.

(5) *Ibidem.* In patentissimo, quem Raudium vocant, campo procurrit.

(6) *Petav. Ration. temp. tom. I. Lib. IV. pag.* 161. Demum a Mario IV Consule Theutoni & Ambrones pene omnes trucidati, interfectis millibus ducentis, captis septuaginta M. urbis anno 652. Idem Consul anno 653 cum Catulo proconsule Cimbros per Noricum irrumpentes cecidit, interemptis millibus C. XX. Captis LX millibus.

(7) *Tacit. Hist. Lib. IV. cap.* 12. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum seditione domestica pulsi extrema Gallicæ Oræ VACUA CULTORIBUS, simulque insulam inter vada sitam occupavere.

(8) *Klaas Kolyn vs* 39.

Dus toghen zy af met scepen
Mannen, have / dee tien tiden
En begrepen / zonder striden /
Mitte kinderen ende Vrouwen
Tussen Rien en Wahl tie (*) gouwen (*) die
Wied en bried / als ic verhale. Landen.

(9) *Plin. Lib. XVI. cap.* 40. Germaniæ prædones singulis arboribus cavatis navigant, quarum quædam & triginta homines ferunt.

(10) §. 22. *Instit. de rerum adquir. domin.* Insula, quæ in mari nata est (quod raro accidit) occupantis fit. Nullius enim esse creditur.

(11) *Tacit. Hist. Lib. IV. cap.* 12. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum seditione domestica pulsi extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam occupavere, quam mare Oceanum a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit.

(12) *Ph. Cluverius de Rheni alveis & eorum accolis cap.* 17. *pag.* 141. Nomen *Batavorum* domo attulerint, an vero egressi, jam ex Cattis id primum inter se constituerint, haud facile dictu est.

Hoe 't zy, men meent, en niet buyten rede, dat van deeze alhier aangekoome KATTEN, KATWYK op den Zeeoever, KATWYK op den Ryn, de KATWYKERBUURT tusſchen Pynaker en Soetermeer, KATTENDRECHT over de Maas by Rotterdam, KATSHOEK buyten de zelfde Stad aan de Rotte, de KATTENPOLDER te Zevenhuyze, KATTENBROEK by Woerde, KATTENDYK in de Krimperwaard, KATWYK by de Stad Graaf en alle andere plaatſen van eenen diergelyken naamklank in het door de Batavieren ingenome land haare naamen bekomen hebben.

Wat het in bezit genome land aanbelangt, het legt op de hoogte (1) van ruym tweeënvyftig graaden Noorderbreedte; invoege de ſtrafheyd des winters door de lengte der Zomerdagen ryklyk geboed wordt, als bevattende de langſte zestien uuren achtendertig minuuten: en gelyk het aan den Weſtkant de (2) Britanniſche zee voor de borst heeft, zoo wordt het aan de Noordzyde door eenen arm des Ryns, die zich als toen by Katwyk in de zee ontlaſtte, even gelyk ook aan de Zuydzyde door eenen anderen van den zelfden ſtroom omvangen, doch die de (3) Waal genaamd wordt, en met de Maas vermengeld omtrent tachtigduyzend ſchreeden van daar zich in de Noordzee insgelyks, langs verſcheydene (4) monden, uytſtort. Zulks het door die twee takken des Ryns van 't andere vaſte land zynde afgeſcheyden by de oude Schryvers daarom als een eyland bekend is, 't gene in zyne geheele lengte, volgens (5) Plinius, omtrent honderdduyzend ſchreeden bevattede.

Daarenboven zoo waaren de hooge landen met zwaare bosſchen, de gewoonlyke ſchuylplaatſen van 't wild, bezet, en de laage beemden en weylanden door veelvuldige visryke vlieten, wateren, poelen en meeren doorſneeden, die niet alleen onderling veeltyds met elkanderen, maar gezamentlyk, door middel der zich (6) in de zee ontlastende ſtroomen, met de zelve gemeen lagen; zulks die, mids zy toen nog geenszins door (7) opgeworpene dyken binnen hunne boorden bekneld waaren, by het indringen van 't zeewater ook geweldig (8) altemets opzwollen en hunne gewoonlyke paalen overſchreydende, het laage land wyd en zyd als eene baarezee onder water zetteden, en

(1) *Snellius in Eratoſthene Batavo l. 2. c. 9. pag.* 197. Altitudo Poli Leidenſis pluries & modis compluribus inventa eſt 52. graduum 10½. ſcrupulorum. *Idem initio laudati operis* Amstelodamum 52. d. 25. ſcrup. *vide Tabulas Geographicas Atlantis Blaviani, aliorumque eximiorum Geographorum.*

(2) *Taciti Hiſt. Lib. IV. cap.* 12. Simulque inſulam inter vada ſitam occupavere, quam mare Oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit.

(3) *Cæſar de bello Gall. Lib. IV. cap.* 10. Moſa profluit ex monte Vogeſo, qui eſt in finibus Lingonum & parte quadam Rheni recepta, QUÆ APPELLATUR WALIS, inſulam efficit Batavorum, neque longius ab eo millibus paſſuum LXXX in Oceanum tranſit.

(4) *Cæſ. de bello Gall. Lib. IV. cap.* 10. Moſa profluit ex monte Vogeſo . . . . . & ubi Oceano appropinquavit, in plures diffluit partes, multis ingentibuſque inſulis effectis, . . MULTISQUE CAPITIBUS IN OCEANUM INFLUIT.

(5) *Lib. IV. cap.* 15. In Rheno ipſo, prope Centum M paſſuum in longitudinem, nobiliſſima Batavorum inſula &c.

(6) S. Eykelenbergs Gedaante van Weſtfrieſl. pag. 7. art. 27. **In zoo kleinen hoek lands bevind men dat al voor den jaare MCCC een menigte zoo meiren als ſtaande wateren / die alle / door zekere killen en boeſems met elkander en met de Zuyderzee gemeen lagen / en by hooge vloeden de lage landen overſtroomden / inzonderheid na de kant van Kennemerland en Waterland / hebben geweest.**

(7) S. Eykelenbergs Gedaante van Weſtfr. pag. 7. art. 33. **dat nu deze meiren / zedert het maken der zeedyken / die omtrent het jaar MCC begonnen zyn / of maar weynig tyds te vooren / zyn onſtaan / acht ik niet dat iemand zal kennen denken / veel min zeggen : maar veel eer datze lang voor de dyken / doe 't land nog met de zee gemeen lag / ja veele eeuwen te vooren / ſyn geweest.**

(8) *Plinius Lib. XVI. cap.* 1. Vaſto ibi meatu, bis dierum noctuumque ſingularum intervallis, effuſus in immenſum agitur Oceanus, æternam operiens rerum naturæ controverſiam: dubiamque terræ ſit, an parte in maris.

en waarom de voorige inwoonders, als wy gemeld hebben, dat geweſt hadden moeten verlaaten.

Invoege deeze nieuwe bewoonders, om zich tegen diergelyk ongemak te beſchutten, naar 't voorbeeld (1) der over den Ryn woonende Chauchen, hunne woonſteden op hoogten, by hen vliebergen of TERPEN genaamd, bouwden, en van welke aldus bebouwde hoogten onze hedendaagſche zamenwooningen op het platte land daarom eertyds TERPEN (2) of TORPEN (3) en thans nog, volgens eene zagtere uytſpraak, DORPEN genaamd zyn.

Want ſteden te (4) bouwen was by hen onbekend, en timmerden zy hunne (5) vlekken niet huys aan huys in goede orde zamengevoegd, gelyk men thans doet, maar ieder ſtelde zyn huys of liever ronde STOLP, en wier eenigen altemets twee ingangen naaſt den anderen hadden, naar dat hem eene BRON, VELD, of BOSCH behaagde en aanſtondt, van den anderen afgeſcheyde, het zy om 't gevaar van den brand te ontgaan of by gebrek (6) van betere bouwkunde. En van welke onderſcheydene plaatsverkiezingen, als was, by voorbeeld by een Boſch of Woud, de Dorpen ZOETERWOUDE, KATTENWOUD, het WOUD, HASAARTSWOUDE, BOXWOUD, SCHELLINGERWOUD, SPARENWOUDE en diergelyken, even als weer de anderen van andere hoedaanigheden der in 't eerſt (7) begreepene woonplaatſen hunne voorheen daarom verkreege benaamingen tot den huydigen dag toe behouden hebben. Voorts was iedere werf met eene beheyniging van paalen omzet, en zommigen hunner van ruuw hout en teen gevlogte ronde huyzingen, mids zy geene kennis van (8) kalk, of tiggelſteenen hadden, ſlechts met witte en blinkende (9) aarde, in de plaats der thans in zwang zynde verwen, beſtreeken; midsgaders het dak met riet, 't gene in overvloed langs de veelvuldige biezige oevers gevonden wierdt, tot afweering van 't regen water en den ſneuw overdekt, als uyt de naavolgende afbeeldingen is af te meeten, welke naar de huyzen der Duytſchers, zoo als die op de zeegezuyl (10) van Keyzer Antoninus te Rome alsnog bewaard en door ons hiervoore beſchreeven zyn, is te zamen geſteld.

Zoo

(1) *Plinius Lib. XVI. cap.* 1. Illic miſera gens TUMULOS obtinet ALTOS, aut tribunalia ſtructa manibus ad experimenta altiſſimi æſtus, caſis ita impoſitis: navigantibus ſimiles, cum integant aquæ circumdata, naufragis vero cum receſſerint.

(2) *K. Kolyn vs* 62. *en* 712.
TERPEN vinde ix harde (*) wale
(3) *K. Kolyn vs* 138.
Vien en Mase en TORP Asse.
(*) zeer wel.

(4) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 16. Nullas Germanorum populis urbes habitari ſatis notum eſt, ne pati quidem inter ſe junctas ſedes. Colunt diſcreti ac diverſi ut fons, ut campus, ut NEMUS placuit.

(5) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 16. Vicos locant non in noſtrum morem, connexis & cohærentibus ædificiis.

(6) *Ibidem.* Suam quiſque domum ſpatio circumdat, ſive adverſus caſus ignis remedium, ſive inſcitia ædificandi.

(7) *B. Struvii Corp. Hiſt. Germ. Tom. I. fol.* 37. Dum autem coluerint diſcreti, ut fons, ut campus, ut nemus placuit, occaſionem hoc dedit vicorum nomina in BORN, FELD, WALD terminandi, qualia antiquiſſimorum locorum adhuc ſuperſunt.

(8) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 16. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum uſus, materia ad omnia utuntur informi & citra ſpeciem aut delectationem.

(9) *Ibidem.* Quædam loca diligentius illinunt terra ita pura ac ſplendente ut picturam ac lineamenta colorum imitetur.

(10) Montfaucon. l'Antiq. Expliq. Supplem. Tom. III. fol. 63. N. 2. *Nous en remarquons ſur la même Colonne d'Antonin* (des maiſons des Germains) *dont le couvert eſt rond, comme une voute, ou ſe termine en cône. Elles paroiſſent pourtant aſſez propres. Il n'y entroit du jour, que par la porte, qui eſt fort grande, & qui dans quelques-unes monte preſque au toit.*

Aloude Kleedy en wapenrus

I. Deel Pl. 9.

-ting der Batavische mannen

Zoo eenvoudig als zy in hunne huyzen waaren, zoo eenvoudig waaren en de mans en de vrouwen in hunne kleederen. En wat de eerſten aanbelangt, de geringſten liepen ſteeds met (1) het meeſte gedeelte huns lighaams naakt; dewyl zy ſlegs rondom hun middel en deijen een kleyn omhangſel van het een of ander beestenvacht, vastgemaakt met eenen gesp of, daar die zelf ontbrak, met eenen (2) doorn; of wel eene wyde (3) broek, op de wyze der Sarmaaten droegen. Die van wat meerder aanzien waaren hadden een wambes 't gene het heele lyf, de armen, en beenen tot de enkelen dekte, doch 't gene geenszins wyd (4) of flodderig, naar de wyze der Parten, maar zoo eng om het lyf geſlooten was, dat het, by 't doen der minſte beweegingen, de hoogſelen en diepſelen der ledemaaten genoegzaam uytdrukte De ſtof hier toe waaren de afgeſtroopte bonte (5) vachten van de door hen op de jagt gevelde dieren, welken zy daarenboven nog door verſcheydene ingewrogte ſtukjes van verſchillende kleuren van andere dieren, in den verder afgeleegen Oceaan of onbekende zeen geteeld, verſierden, en waarſchynlyk de vellen der alsnog bekende Zeehonden zullen geweeſt zyn. De rykſten en die van den eerſten rang hadden daarenboven nog eene voor- en achterafhangende borstlap, op het hoofd, gelyk de voorgaanden, het haair, naar de wyze der (6) Sueven, zynde een der talrykſte volken van Duitschland, by een geknoopt en onder eene ronde en temets zelf van teende gevlogte muts, geſtooken, als in de nevens geſtelde afbeelding kan gezien wor-

(1) *Cæſar de bello Gall. Lib. VI. cap.* 20. Pellibus aut parvis renonum tegumentis utuntur, magna corporis parte nuda.

(2) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 17. Tegumen omnibus ſagum, fibula, aut, ſi deſit, ſpina conſertum.

(3) *Lucanus Lib. I. vſu* 430.
Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis
Vangiones BATAVIQUE truces, quos ære recurvo
Stridentes acuere tubæ.

(4) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 17. Locupletisſimi veste diſtinguuntur, non fluitante ſicut Sarmatæ ac Parthi, ſed ſtricta & ſingulos artus exprimente.

(5) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 17. Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligenter, ulteriores exquiſitius, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras, & detracta velamina ſpargunt maculis, pellibuſque belluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignit.

(6) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 38. Nunc de Suevis

worden: welkè zoo naar de beſchryving, die ons daarvan de oude historiſchryvers hebben achtergelaaten, als wel voornaamlyk uyt de nog voorhanden, te Nieumeege (1) uytgegraave kopſtukken der Batavieren, gelyk ook naar de Romeynſche penningen, op welken zy onderſcheydenlyk verbeeld zyn, is ſamengeſteld.

De vrouwen waaren bynaar op de zelfde wys gekleed, doch hadden den (2) boezem en de armen bloot, het haair in de nek byeen gebonden en voorts los en flodderend op den rug achteraf hangen. Van de aanzienlykſten nogthans was het hoofd met eene lynwaate fluijer gedekt, in welke zy, verſcheydene purpere ſieraadjen gewrogt hadden. En welk aldus doorwrogt hoofddekſel ter beſchuttinge zoo tegen de koude als hitte over de eene ſchouder en den rug vry onbedwonge afhong, als uyt de nog voorhanden zynde Romeynſche penningen is af te meeten, naar wier opgeſtempelde beeldenisſen de kleeding der op deeze plaat verbeelde Bataviſche vrouwen gemaakt is.

Dit naakt loopen was oorzaak dat zy niet alleen hunne huyzen zeer laag en naauw bouwden om daar binnen des te meer warmte te hebben, maar zelfs in de wintertyden zich nevens hunne vrugten in onderaardſche en met (3) miſt overdekte holen ophielden, om tegen de ſtrafheyd der vorſte beſchut te zyn; invoege zy op die wyze, buyten den oorlog zynde een groot gedeelte (4) huns leevens by 't vuur ſlaapende of ſlempende bedryveloos ſleeten. Niet weynig hielp hier toe, dat niemand eenige landen in (5) eygendom bezat, maar die wierden in den beginne jaarlyks op de Landdagen door de Graaven en de Honderdmannen der gehuchten, naar de grootte der huysgezinnen, aan de zelven, om die voor dat jaar te bebouwen, uytgedeeld. Het gene dan ook niet meer, dan voor zoo ver hen de nood daar toe praamde, ſteeds en alom geſchiedde, dewyl zy het voor een teken van vadzige blooheyd (6) aanzagen door eenen langen zuuren arbeyd te willen verkrygen 't gene men ten koſten van een weynig bloeds vechtende aanſtonds bekomen kon. Invoege de kloekmoedigſte en ſtrydbaarſte manſchap, buyten den oorlog zynde, bynaar niets ter hand nam, maar de huyszorg (7) en den landbouw aan de vrou-

---

vis dicendum est, quorum non una ut Cattorum Tencterorumque gens: majorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in commune SUEVI vocentur. INSIGNE GENTIS OBLIQUARE CRINEM, nodoque ſubſtringere.

Seneca de ira Lib. III. cap. 26. Non eſt Æthiopis inter ſuos inſignitus color: nec ruffus CRINIS & COACTUS IN NODUM APUD GERMANOS.

Idem, *Epist.* 124. Quid capillum ingenti diligentia comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel NODO MORE GERMANORUM VINXERIS.

(1) *Joan. Smetii antiq. Neomag. pag.* 70. Capita Sicambrorum ſeu BATAVORUM veterum ex ære, quæ restant, ſunt duodecim, illa reflexis anſarum ænearum extremitatibus instar glandium præfixa fuere: forma & facies ſingulis diverſa, ſed omnibus tetrica & ſevera est, frons alta, barba promisſa, oculi grandes, auresque fere arrectæ & capaces, CAPILLUS IN NODUM CIRCA VERTICEM ligatus conglobatur, extremitates ejus pilorum occiput verſus post-ventulæ ſparguntur.

(2) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 17. Nec alius feminis quam viris habitus, niſi quod feminæ ſæpius lineis amictibus velantur, eosque purpura variant, partemque vestitus ſuperioris in manicas non extendunt, nudæ brachia & lacertos: ſed & proxima pars pectoris patet.

(3) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 16. Solent & ſubterraneos ſpecus aperire, eoſque multo inſuper fimo onerant, ſuffugium hiemi, & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum ejuſmodi locis molliunt.

(4) *Ibidem cap.* 15. Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium tranſigunt, dediti ſomno ciboque.

(5) *Cæſar de bello Gall. Lib. VI. cap.* 21. neque quiſquam agri modum certum, aut fines proprios habet; ſed magistratus, ac principes, in annos ſingulos gentibus, cognationibusque hominum, qui una coierunt, quantum eis, & quo loco viſum est, attribuunt agri; atque anno post alio tranſire cogunt.

(6) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 14. Nec arare terram, aut exſpectare annum, tam facile perſuaſeris, quam vocare hostes, & vulnera mereri: pigrum quinimo & iners videtur ſudore acquirere, quod posſis ſanguine parare.

(7) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 15. Fortisſimus quisque ac bellicoſisſimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura feminis ſenibuſque, & infirmisſimo cuique ex familia, ipſi habent.

I Deel Fol. 10

C. Pronk inv.

ALOUDE KLEEDY DER

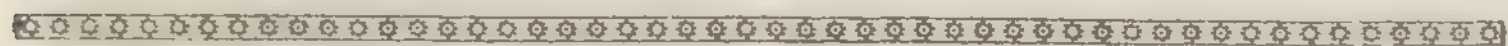
Sculp.

BATAVISCHE VROUWEN.

vrouwen, de oude mannen en de zwakſten des huysgezins overlaatende, zich of in den krygsdienſt van andere (1) in oorlog zynde gebuurvolken, of t' huys zynde, tot het bekomen van voedzel, op de jagt (2) begaf: mids dier volken gewoonlyke ſpyzen beſtonden in (3) Gerſtepap, wilde (4) appelen, een verſch door hen op de jagt geveld wild dier altemets zelf raauw te lyf (5) geſlaage, geronne melk of (6) kaas; en was hunne drank (7) uyt gerſt en water, door eene bedorve gisting de ſmaak des wyns eenigszins toegevoegd: waar door men of het hedendaagſche bier of, gelyk anderen (8) willen, eenen drank, gelyk aan den thans zoo zeer in zwang zynden moutwyn, verſtaan kan.

Niet tegenſtaande deeze eenvoudige ſpyzen zoo hadden zy, als gewoon zynde den honger en de guurheyd der lucht (9) te verdraagen, zeer groſſpierige en overſterke lighaamen, een ſtuurs gezigt, ſtyle doch veeltyds toegevouwe ooren, hemelblaauwe (10) oogen, en, naar de (11) wyze der Schiten, als van welken alle de oude Duytſchers afſtammen, geelblinkend (12) haair. Invoege deeze volken daarom by eenige oude (13) ſchryvers GOUDHAAIRIGE BATAVIEREN genaamd zyn: te meer, mids zy zoo groote pracht en praal in dusdaanig geelblinkend haair ſtelden, dat die genen, welken het uyt de natuur niet hadden, hun haair met eene van kalk gemaakte (14) loog die kleur wisten te geeven, en op welke het Romeynſche Jufferſchap met den tyd zoodaanig verſlingerde, dat het niet alleen zyn haair ook op die (15) wyze verwde, maar, even gelyk men weet dat ook Keyzer Antoninus (16) gedaan heeft, zelf hulſels van dit geelverwig haair der groſlyvige (17) Duytſchers droeg.

Tot welke verwonderenswaardige grootheyd hunner lighaamen niet weynig hielp, dat de kinderen, die nooit

(1) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 14. Si civitas, in qua orti ſunt, longa pace & otio torpeat, plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt, quia & ingrata genti quies & felicius inter ancipitia clarescunt, magnumque comitatum non niſi vi belloque tuearis.

(2) *Cæſ. de bell. Gall. Lib. VI. cap.* 20. Vita omnis in venationibus, atque in ſtudiis rei militaris conſiſtit.

(3) *Plin. Lib. XVIII. cap.* 44. Primum omnium frumenti vitium avena est, & hordeum in eam degenerat, ſicut ipſa frumenti fit instar: quippe cum Germaniæ populi ſerant eam, neque alia pulte vivant.

(4) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 23. Cibi ſimplices, agrestia poma, recens fera, aut lac concretum.

(5) *P. Mela Lib. III. cap.* 3. *de Germanis.* victu ita aſperi incultique, ut cruda etiam carne vescantur.

(6) *Cæſar de bello Gall. Lib. IV. cap.* 12. majorque pars victus eorum lacte, & caſeo, & carne conſiſtit.

(7) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 23. Potui humor ex hordeo aut frumento in quandam ſimilitudinem vini corruptus.

(8) *Zie* Hr. D. de Lange, verhandeling der Batavieren pag. 25. &c.

(9) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 4. Frigora atque inediam cœlo ſolove asſueverunt.

(10) *Ibidem.* Truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad impetum valida. *Juvenal. Satyr. XIII. vſu* 164.

Cœrula quis ſtupuit Germani lumina, flavam
Cæſariem, &c.

(11) *Clemens Lib. III.* Inter gentes præcipue coma gloriantius Celtæ atque SCYTHÆ, quamvis non ornentur, habet aliquid terribile magnitudo crinium in barbaris, & FLAVUS color ipſorum quaſi bellum minatur, qui color cognatus est ſanguini.

(12) *Martial. Lib. XIV. Epigr.* 176.

Sum figuli luſus RUFI perſona BATAVI,
Quæ tu derides, hæc timet ora puer.

Calpurn. Flacc. declam. 2. Sua cuique genti etiam facies manet. Rutili ſunt Germanice vultus & flava proceritas.

(13) *Silius Ital. Lib. III. vſu* 606.

At tu tranſcendes Germanice, facta tuorum
Jampuer AURICOMO præformidate BATAVO.

(14) *Diodor. Sicul. Lib. V. cap.* 28. Ceſariem non modo natura gerunt rufam, ſed arte quoque nativam coloris proprietatem augere ſtudent: Calcis enim lixivia capillos lavent, eosque a fronte ad verticem, atque inde ad cervicem, ut eo magis ſint conſpicui, retorquent.

(15) *Mart. Lib. VIII. Epig.* 33.

Mutat Latias ſpuma Batava Comas.

Lib. XIV. Epig. 26.

Caustica Theutonicos accendit ſpuma capillos.

Valerius Max. Lib. II. cap. 1. *No* 5. Summa cum diligentia capillos cinere rutilandi.

(16) *Herod. Hiſt. Lib. IV. fol.* 547. Sæpe etiam Romano cultu depoſito, veſtem Germanicam induebat, atque in eorum ſagulis, argento variegatis, conſpiciebatur: etiam FLAVAM capiti CÆSARIEM imponens ad modum GERMANIÆ TONSURÆ.

(17) *Ovid. amor. Lib. I. Eleg. XIV. vſu* 45.

Jam tibi captivos mittet Germania crines:
Culta triumphatæ munere gentis eris.

nooit door minnen maar ſteeds door hunne eyge moeders (1) gezoogd wierden, in alle huysgezinnen naakt en onachtzaam wierden (2) opgevoed: zulks men noch Heer noch knecht door de tederheyd (3) der opvoedinge kon onderſcheyden, mids zy gezamentlyk in hunne jeugd onder het vee op gelyke wyze verkeerden, tot dat hun behoorlyke ouderdom de vryen van de onvryen afſcheydde en de aangeboore dapperheyd hen voorts nog boven de onvryen bekend maakte. Daarenboven, gelyk zy 't voor de grootſte (4) ſchande achtten, dat een jongman beneden de twintig jaaren eenen vrouperſoon bekend hadt, zoo begaven die zich ook zeer (5) laat, en niet dan met maagden van eenen gelyken ouderdom en ſtaat ten huuwelyk, waardoor hunne gewrigten ſterk waaren, en hunne lighaamen tot eene grootte, die den (6) Romeynen tot verwondering ſtrekte, opgroeiden; ja hunne huuwelyken, mids zy hunne krachten nooit in hunne jeugd hadden uytgeput, waaren ongemeen vrugtbaar: Invoege men deeze hier te land gekome Katten temet in getal zoodaanig heeft zien toeneemen, dat zy zich, zoo door de talrykheyd van de aldus dagelyks aangefokt wordende manſchap, als onder de gunst der hun land alom omringende ſtroomen in de in bezit genomene gewesten, ſedert by de vier eeuwen zeer manmoedig gehandhaafd, en dus niet min hunnen naam, dan hun nieuw geſticht (7) Koningryk, en geenszins eenen vryenſtaat, gelyk eenigen (8) willen, alom ruchtbaar gemaakt hebben.

Wat de Koningen aanbelangt; die wierden, als moetende de Majesteyt en glori des volks vertoonen, uyt den (9) eerſten Adel verkoozen; doch die hadden echter geenszins eene ONEYNDIGE of ONBETEUGELDE (10) magt, tot zoo verre dat hun enkele wil en welbehaage den onderdaanen op eene ſlaafſche wys tot eene onſchenbaare wet moeſt verſtrekken, even gelyk Syrië Azië (11) en het ganſche Oosten op dien voet gewoon waaren onder Koningen dienstbaar te zyn, zulks de zelven naauwlyks (12) van de mannen gezien, en des dier vorsten bevelen door hunne Staatsdienaaren den volken aangekondig wierden, maar de Bataviſche Koningen regeerden in tegendeel naar de oude inzettingen, en hadden de onderdaanen vryen toegang tot de zelven, voornaamlyk op de landdagen, die (13) op zekere gezette tyden, te weeten: als de maan of nieuw of vol was, in het open veld en onder (14) de wapenen wierden

(1) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 19. Sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur.

(2) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 19. In omni domo nudi ac ſordidi in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excreſcunt.

(3) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 20. Dominum ac ſervum nullis educationis deliciis dignoscas. Inter eadem pecora in eadem humo degunt, donec ætas ſeparet ingenuos, virtus agnoscat.

(4) *Cæſar de bello Gall. Lib. VI. cap.* 20. Intra annum vero XX. feminæ notitiam habuiſſe, in turpisſimis habent rebus.

(5) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 20. Sera juvenum Venus, eoque inexhausta pubertas, nec virgines festinantur, eadem juventa, ſimilis proceritas, pares validique miſcentur.

(6) *Plutarchus in vita Marii cap.* 19. Sed Romani ex eo arbitrabantur populos GERMANOS esſe ejus generis, quod ad Borealem Oceanum ſedem habent, quod HOMINES MAGNO CORPORE, HORRENDISQUE OCULIS esſent.

Tacit. de morib. Germ. cap. 19. In omni domo nudi ac ſordidi, in hos artus, in hæc corpora, QUÆ MIRAMUR, excreſcunt.

(7) M. Voſſii Hiſt. jaarb. pag. 2. **De heerſchappye over Hollandt is van den beginne / toen het** Batavien **wierdt genoemt / by Koningen geweest.**

(8) Vide *Hugon. Grotium de antiquit. Reipub. Batav.*

(9) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 7. Reges ex nobilitate, duces ex virtute ſumunt.

(10) *Ibidem.* Nec regibus INFINITA aut libera potestas.

(11) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 17. Servirent Syria, Aſiaque & Suetus regibus oriens.

(12) *Justin. de Hiſt. Philipp. Lib. I. cap.* 2. Raro a viris viſus in feminarum turba conſenuit. POSTERI QUOQUE ID EXEMPLUM SEQUUTI, RESPONSA GENTIBUS PER INTERNUNTIOS dabant.

(13) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 11. Coeunt... certis diebus, cum aut inchoatur luna, aut impletur.

(14) *Ibidem.* Ut turbæ placuit conſidunt armati.

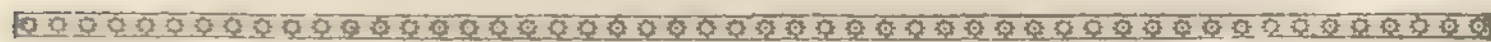
INHULDING OP EEN SCHILD,
Zoo als die Oudlings Geschiedde, en Waar van de Aftekening,
inde Tiende Eeuwe gemaakt, thans nog inde
Boekzaal des Franschen Konings bewaard wordt.

den gehouden. Op welken eerſt de Koning, voorts zyne onderhoorige Graaven, naar dat zy in oudheyd van jaaren, edelheyd van (1) geſlacht, ervaarenheyd in krygszaaken, of ook welſpreekendheyd boven de anderen uytmuntten, hun gevoelen over het onderhanden zynde voorwerp vrylyk uytten en dat de vergaderinge voordroegen; doch echter alleen meer met achtbaarheyd van ten beste te raaden, dan wel met magt van te (2) gebieden. Was het voorſtel onaangenaam, ſtraks wierdt een binnensmonds gemor, zoo 't behaagde, dan een gerinkel van (3) de achter hunne ſchilden gehechte werpſpeeren gehoord en ſtrekte dit in de plaats van het inzamelen der ſtemmen. Het was ook op deeze landdagen geoorlofd de (4) misdaadigen te beſchuldigen, ja zelf om 't leeven aan te ſpreeken, en wierdt de opgelegde boete, die naar 't onderſcheyd der misdaaden ook onderſcheyden was, voor een gedeelte den Koning of de (5) gemeene ſchatkiſt, het overige den beleedigden of des zelfs bloedvrienden toegeweezen. Eyndelyk was 't ook op deeze landdagen (6) dat de Graaven, dat zyn de Landvoogden en Hoofdrechters der byzondere gewesten, gekoozen wierden.

Naa den Koning komt de Hertog of Hoogkrygsgezaghebber der legeren in aanmerking: welke, mids zyn bewind alleen in de wapenen beſtondt, des ook niet, gelyk de Koning naar den rang zyner hooge geboorte, maar naar (7) zyne betoonde dapperheyd en ervaarenheyd in krygszaaken, doch ſlechts alleen en voor zoo lang de oorlog duurde, tot die waardigheydt wierd verkoozen. Mids de Duytſchers, volgens de (8) getuygenis van Cæſar, in den vreedestyd geenen Hoogkrygsgezaghebber hadden. Staande zyn bewind nogthans was hem de magt van 't leeven en de dood over de onder zyn gebied ſtaande krygsknechten opgedraagen: want de verraaders en (9) overloopers wierden, ten ſpiegel van anderen, aan de boomen opgehangen.

Dees Hertog door de (10) menigte uyt de Graaven (11) of onderbevelhebbers gekooren, wierdt gevolglyk door de zelven, tot een teken van het aan hem opgedraage hoogkrygsgezag, op een ſchild (12) geſteld (even gelyk men dat in de nevensgeſtelde verbeelding, die in de tiende-eeuwe (13) gemaakt is, vindt

(1) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 11. Mox rex, vel princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur.

(2) *Ibidem.* Auctoritate ſuadendi magis, quam jubendi potestate.

(3) *Ibidem.* Si diſplicuit ſententia fremitu aſpernantur, ſin placuit frameas concutiunt.

(4) *Ibidem, cap.* 12. Licet apud concilium accuſare quoque, & diſcrimen capitis intendere. Distinctio pœnarum ex delicto.

(5) *Ibidem.* Pars mulctæ Regi vel civitati, pars ipſi, qui vindicatur, vel propinquis ejus exſolvitur.

(6) *Ibidem.* Eliguntur in iiſdem conciliis principes, qui jura per pagos vicoſque reddunt.

(7) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 7. Reges ex nobilitate, DUCES ex VIRTUTE ſumunt.

(8) *De bello Gallic. Lib. VI. cap.* 12. Quum bellum civitas aut illatum defendit, aut infert; magistratus, qui ei bello præſint, ut vitæ neciſque habeant potestatem, deliguntur. In pace nullus communis est magistratus. *Het is zeker dat door het woord* MAGISTRAAT *hier geene burgerlyke, maar een* KRYGSGEZAGHEBBER *verſtaan moet worden, zoo om dat hy even te voore gemeld heeft*, ſed deligi, qui bello præſint, *als om dat men weet dat ook in vreedestyd de Duytſchers Graaven en Honderdmannen gehadt hebben. Zulks, zoo dit een Burgerlyke Magistraat betekende, dit gezegde dan zou valsch zyn.*

(9) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 12. Proditores & transfugas arboribus ſuſpendunt.

(10) *Strab. Lib. IV.* In bello unus a multitudine deſignabatur Imperator.

(11) *Fortun. Lib. X. poema* 22.

Qui modo dat Comitis, det tibi jura Ducis.

Meibomii vindiciæ Billinganæ fol. 40. COMITES isti ſuppeditabant PROVINCIÆ DUCES & Marchiones.

(12) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 15. Impoſitusque ſcutò more gentis, & ſustinentium humeris vibratus DUX DELIGITUR.

(13) Montfaucon les Mon. de la Monarch. Franç. Tom. I. fol. XIX. *Nous trouvons dans un beau manuſcrit Grec de la Bibliotheque du Roy, du dixieme Siecle, une peinture, où David eſt déclaré Roi, monté ſur un bouclier ſoutenu par ſes gens.*

vindt afgebeeld) aldus omhoog op de ſchouderen getorst en aan de in de wapenen gekome menigte voorgedraagen, zoo om door een algemeen gejuyg en wapenklank (als zynde (1) de eerlykſte wys om iet goed te keuren) de gedaane keuze te bevestigen, als op dat zy weeten zoude, wien zy, als Hoogkrygsgezaghebber, ſtaande de oorlog, hadt te gehoorzaamen, 't gene ook ſedert van de (2) Romeynen, (3) Franken, (4) Gothen en andere volken is naagevolgd. En op welke wys men in 't vervolg de Kaninefaaten, als zy tegen de Romeynen den oorlog zouden aanvangen, eenen Brinio, als zynde een jongman van eene (5) ongemeene ſtoutheyd, dat hoogkrygsgezag zal zien opdraagen, en te gelyk uyt dit verhaal konnen opmaaken, wat de oude ſchryvers gewild hebben, als zy nu eens den Koning (6) zelf, dan ſlechts den aldus gekoozen (7) Hertog aan 't hoofd der Bataviſche benden, het zy by de minderjaarigheyd of het niet te veldtrekken der Koningen, beſchryven.

Onder deezen gekoozen Hertog ſtonden alle de byzondere Graaven ten tyde des oorlogs: tot welke aanzienlyke waardigheyd, mids die niet ervelyk was, zelfs (8) jongelingen, het zy om hunnen hoogen adel, het zy om de groote dienſten hunner voorouderen op de betekende (9) landdagen altemets wierden verheven en aan iederen Graaf (10) honderd medegezellen uyt de gemeente zoo in vreedes-als oorlogstyden toegevoegd. Mids het bewind eens Graafs tweeledig was: want by het ontſtaan van eenen kryg trok ieder Graaf, onder het bevel van den voorgemelden Hertog, met deeze hem toegevoegde (11) Honderdmannen te veld, en ſtrekte het hem, als om de (12) overwinning ſtrydende, tot geene kleyne ſchande door zyne onderhoorige Honderdmannen in (13) dapperheyd te worden voorbygeſtreefd.

Gelyk zy aldus in oorlogstyden den Graaf tot ſteun waaren, zoo verſtrekten zy in vreedestyden den zelven ook tot (14) RAAD. Mids de Graaven, behalven het krygsbewind daarenboven nog Landvoogden en Hoofdrechters hunner Graafſchappen waaren, en des, ten overſtaan van eenigen dier Honderdmannen, nu in deeze dan in gene onderſcheydene (15) wyken en gehuchten huns Graafſchepen-

(1) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 12. Honoratisſimum aſſenſus genus est, armis laudare.

(2) *Ammian. Marcell. Lib. XX. cap.* 4. Impoſitusque ſcuto pedestri & ſublatius eminens, nullo ſilente, Augustus renuntiatur.

(3) *Greg. Turon. Lib. II. cap.* 40. At illi ista audientes, plaudentes tam palmis quam vocibus, eum clypeo evectum ſuper ſe regem constituunt.

Greg. Turon. Lib. VIII. cap. 10. Parmæ ſuperpoſitus rex est elevatus.

(4) *Casſiod. Lib. X. Epiſt.* 31. Judicamus parentes nostros Gothos inter procinctuales gladios more majorum SCUTORUM SUPPOSITO regalem nobis contulisſe, præſtante Deo, dignitatem.

(5) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 15. Erat in Caninefatibus ſtolidæ audaciæ Brinio, claritate natalium inſigni.

(6) *Ammiam. Marcell. Hiſt. Lib. XVI.* Celeri curſu BATAVI venere cum REGIBUS, formidabilis manus extremæ necesſitatis articulo circumventos &c.

(7) *Tacit. Annal. Lib. II. cap.* 11. Cariovalda DUX BATAVORUM erupit.

Plutarch. in vita Othonis. Varus Alphenus BATAVORUM DUCTOR adduxit eos, qui Batavi dicuntur.

(8) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 13. Inſignis nobilitas aut magna patrum merita principis dignationem etiam adolescentulis asſignant.

(9) *Ibidem cap.* 12. eliguntur in iisdem conciliis & principes.

(10) *Ibidem cap.* 12. Centeni ſingulis ex plebe Comites, conſilium ſimul & auctoritas, adſunt.

(11) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 13. In pace decus, IN BELLO PRÆSIDIUM.

(12) *Ibidem cap.* 24. Principes pro victoria pugnant.

(13) *Ibidem cap.* 24. Cum ventum in aciem turpe principi virtute vinci, turpe comitatui virtutem principis non adæquare.

(14) *Ibidem cap.* 13. Centeni ſingulis ex plebe comites, CONSILIUM ſimul & autoritas, adſunt.

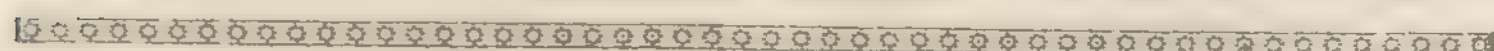
(15) *Ibidem pag.* 12. Principes, qui jura per pagos vicosque reddunt.

pendoms (1) de klachten der inwoonderen hoorden, de vonnisſen over zwaarwigtige zaaken velden, en aldus de geſchillen verminderden. Zynde het zeer aanmerklyk dat de tytel van (2) PRINS, zoo als Tacitus de Graaven hier ſteeds noemt, hen tot in het midden der elfde eeuwe en nog lang daarnaa zoodaanig is bygebleeven, dat door dien van Prins, ſteeds een Graaf in die tyden alsnog betekend wierd.

Deeze toegevoegde Honderdmannen waaren de hoofden der byzondere gehuchten, en waarom zelf op laatere (3) tyden de Heerlykheden niet alleen CENTENÆ, maar de Heeren zelfs in 't Latyn (4) CENTENARII en in 't Duytſch (5) CENTGRAFS dat is 's Graavenhonderdman genaamd zyn. Invoege, 't gene eertyds maar een getal betekende, ſedert, gelyk Tacitus (6) zeer wel aanmerkt, een tytel en eernaam is geworden. Deezen ſpraken ook wel het recht over kleyne zaaken ieder in zyn onderhoorig gehucht uyt, doch zy mogten niemand (7) ter dood, ſlaaverny, of tot de uytkeering van goederen en ſlaaven verwyzen, maar dit ſtondt alleen aan de hooge rechtbank des Graafs, of van des Konings buytengewoone gemagtigden.

Deeze Honderdmannen, hoewel van eene en de zelfde bedieninge, waaren echter van geen eenen en den zelfden rang, maar zulks hong af van het (8) oordeel des Graafs, dien zy volgden. En het was hierom dat men onder deeze Honderdmannen (9) eenen zeer grooten naayver beſpeurde, wie naamelyk de eerſte plaats by den Graaf zou bekleeden. Wiens grootſte (10) eer en vermoogen ook beſtondt van ſteeds door een goedgetal dier Honderdmannen omringd te zyn; mids zy in den vreede hem als zyn hofſtoet tot luyſter, en in 't veld als zyne Hopluyden tot STEUNSEL verſtrekten. En zekerlyk, wat den oorlog aangaat, zy (11) moesten onder den Graaf met hunne onderhoorige in de wapenen gerukte ingezeetenen van hun gehucht te veld trekken, mids de benden niet door (12) eene gevallige of verſpreyde werving van alom, maar by opbod (onder den naam van HEIRVAART naamaals bekend) uyt de zelfde gehuchten ja huysgezinnen geſchiedde.

Met

(1) *K. Kolyn vs* 444.
Zo das was hie te boren
IN SINE GREEFSCEPE **bekent.**

(2) *Notæ G. Leibnitii ad vitam Comitiſſ. Machtildis Tom. I. fol.* 633. ATTO PRINCEPS) nempe Comes, nam illis temporibus & adhuc multo post, etiam COMITES ſub PRINCIPUM NOMINE comprehendebantur.

(3) *Du Cange Gloſſar. Med. Latin. fol.* 1122. CENTENA pars Comitatus aut regionis, nam ſinguli Comitatus, pagi ſeu territoria & regiones dividebantur in CENTENAS, quibus præerant minores Judices SUB COMITIS DISPOSITIONE, qui a CENTENA CENTENARII appellabantur.

In diplom. Heriman. Epiſc. Metenſ. ann. 1090. *apud Meurisſium.* Dedi etiam totum bannum & CENTENAM quinque parochiarum in villa, quæ dicitur ad Baſilicas.

(4) *Walafrid. Strabo de reb. Eccleſ. cap.* 31. CENTENARII qui & CENTENARIONES vel vicarii, qui per PAGOS ſtatuti ſunt.

(5) *Du Cange Gloſſ. Med. Latinit. Tom. I. fol.* 926. CENTENARII ...... JUDICES MINORES, qui .... COMITI ſuberant CENTGRAFFS germanis.

(6) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 6. Quod primo numerus fuit, jam NOMEN & HONOR est.

(7) *Capitul. Caroli M. ann.* 812. *cap.* 4. Ut nullus homo in placito CENTENARII neque ad mortem neque ad libertatem amittendam, aut ad res reddendas vel mancipia judicetur: ſed ista aut in PRÆSENTIA COMITIS vel misſorum nostrorum judicentur.

(8) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 13. Gradus quinetiam & ipſe comitatus habet, judicio ejus quem ſectantur.

(9) *Ibidem.* Magnaque & Comitum æmulatio quibus primus apud Principem ſuum locus.

(10) *Ibidem.* Hæc dignitas, hæ vires magno ſemper electorum juvenum globo circumdari; in pace decus, in BELLO PRÆSIDIUM.

(11) Ut patet ex Legib. Wiſigoth. Lib. IX. tit. II. §. 3.

(12) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 7. Quodque præcipuum fortitudinis incitamentum est non caſus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, ſed familiæ & propinquitates.

Met deeze vermaagſchapte benden ſtreeden (1) zy voor den Graaf en was het hen ſchandlyk den (2) zelven in dapperheyd niet te evenaaren. Voorts wierden zy hun geheel leeven lang eerloos (3) geacht, naa 't ſneuvelen des Graafs, het gevecht te zyn ontkomen: want hem by te ſtaan, te beſchermen, en alle hunne krachten aan zyne glori op te offeren, was het gene zy by den krygseed voornaamlyk beloofd hadden.

Deeze benden nu beſtonden uyt voetgasten of ruyters, by welken geene praal of pracht (4) van krygskleeden gezien wierdt, maar beſtondt hun onderſcheyd in 't verſchil der uytgezogte kleuren, met welken ieder ſchild, zynde van dunne teend gevlogten (5) onderſcheydlyk beſtreeken en ieder voetgaſt, t' zyner beſcherminge, voorzien was. Tot geweer hadden zy eene halve en zeer ligte piek of werpſpeer, die van voore heel (6) dun, doch, met een ſcherp eyzer beſlaagen was, en met welken zy niet min van naaby, dan van verre by wyze van werpſchichten vochten, en wel vooral op het ſchenden (7) van hunner vyanden aangezigten, volgens de les, die zy hiernaa van (8) Cæſar ontfongen, ook ſedert toeleyden. Hoe nu deeze werpſpeeren teene ſchilden, hunne het zy rechte, het zy krom-gebooge (9) kopere klaroenen, veldtekens en ander krygstuyg geweeſt zyn, kan uyt de voorgaande (10) afbeelding blyken, welke getekend is naar de verbeeldingen, die ons de Romeynen op hunne (11) gedenkpenningen, zoo ter eere van den Keyzer Domitianus als van den Veldheer Druſus gemaakt, hebben achtergelaaten.

Hunne ruytery was op de zelfde wyze (12) gewapend, en wonderlyk afgerecht in het doorwaaden der ſtroomen; zulks zy in volle wapenruſting en geſloote (13) geleden met heele benden teffens den wyden Rynſtroom overzwom, en waarom zy als de beste van (14) geheel Nederduytſchland vermaard was.

Deeze Honderdmannen, het zy als Bevelhebbers der ruyterye, die men in 't Latyn EQUITES, dat is in 't Duytſch RYDERS of RIDDERS noemt, of ook als Bevelhebbers van het voetvolk en dus den eenvoudigen naam van MILITES, dat

(1) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 14. Principes pro victoria pugnant, COMITES PRO PRINCIPE.

(2) *Ibidem.* Turpe Comiti virtutem principis non adæquare.

(3) *Ibidem.* Jam vero infame in omnem vitam ac probroſum ſuperstitem principi ſuo ex acie recesſisſe: illum defendere, tueri, ſua quoque fortia facta gloriæ ejus asſignare præcipuum ſacramentum est.

(4) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 6. Nulla cultus jactatio. Scuta tantum lectisſimis coloribus distinguunt.

(5) *Tacit. Annal. Lib. II. cap.* 14. Non loricam Germano, non galeam, ne ſcuta quidem ferro, nervove firmata, ſed viminum textus vel tenuis & fucatas colore tabulas.

(6) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 6. Hastas, vel eorum vocabulo *frameas*, gerunt, angusto & brevi ferro, ſed ita acri, & ad uſum habili, ut eodem telo, prout ratio poſcit, vel cominus vel eminus pugnent.

(7) *Taciti Agricola cap.* 36. Igitur ut BATAVI miscere ictus, ferire umbonibus, ORA FOEDARE.

(8) *Plutarch. in vita Cæſar. cap.* 88. At priuſquam congrederentur immisſæ a Cæſare (*Germanorum*) cohortes procurrere, nec ut ante ſolebant pila jactare, nec hostium crura ſuraſque manu percutere, verum OCULOS & VULTUS obnixe ferire. Ita enim a Cæſare præmoniti. Eos namque Juvenes coma & ætatis flore decoros, parum bellis ac vulneribus aſſuetos tales maxime plagas devitaturos; nec expectaturos in præſentia, cum ſimul & diſcrimen ac oris difformitatem reformident. Quod haud ſecus accidit. Vehementia autem tela ne ſustinere quidem poterant, atque ferrum ante oculos verſari cernebant, omnem protinus exuentes audaciam avertebantur, ſimulque ut vultibus parceretur, capita velabant.

(9) *Luc. Lib. I. vſu* 134.
Batavique truces quos ÆRE RECURVO
Stridentes acuere TUBÆ.

(10) *Zie hier voore, fol.* 9.

(11) Oudaan R. Moogendh. pag. 151. **Nog op een andere** (penning) **ſodanige ſchilden / die in 't gemeen met den blixem of eenig ander bemaakzel verciert zyn over elkanderen / met eenige pylen / of werppieken / een vendel en eenige klaroenen / waaronder twee met kromme ſtengen / en beestekoppen / byna op de zelfde wys als op een penning van Druſus.**

(12) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 6. Et EQUES quidem ſcuto frameaque contentus est.

(13) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 14. Erat & domi delectus eques, præcipuo nandi ſtudio, arma equoſque retinens, integris turmis Rhenum perrumpere.

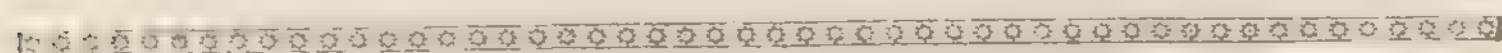
(14) *Plutarch. in vita Othonis cap.* 23. Oppoſuit Varus Alphenus BATAVOS. Et ſunt hi quidem inter Germanos optimi equites, inſulam habitant, quam Rhenus circumfluit.

dat is EDELLIEDEN, voerden, waaren gezamentlyk den Graaf zoo tot grooteren luyfter als tot RAADEN (1) toegevoegd. Invoege toen te tyd al de hooge Raad eens Graafs uyt RIDDEREN en EDELEN beftondt, en welke regeeringsformmen hiernaa, zoo ftaande de Franfche Koningen, die, naamaals hier het gebied gehad hebben, en als Cikambers (2) dat is (3) Duytfchers zynde, de zelfde gewoonten hadden, als de laatere Hollandfche Graaven zelfs nog eenen zeer langen tyd zal zien in weezen blyven.

Hoewel de Batavieren aldus in dapperheyd boven alle andere volken uytmuntten, zoo waaren zy, even als de meeften der anderen, in de diepe duysternisfe des heydendoms gedompeld: dewyl zy het Opperweezen onkundig, 't gene in den aanvang der tyden de werreld, den eerften menfch, ja hen zelfs federt hadt voortgebragt, en nog dagelyks volgens den wil zyns vermoogens in weezen hieldt, de deswege aan hem verfchuldigd zynde eer, dienft en dankbaarheyd, aan de naar hunne eyge herfenfchimmige uytgedachte Godheden, met zeer veele bygeloovige Godsdienftigheden verkeerdlyk toepasten. En dewyl de Duytfchers, gelyk (4) wy gemeld hebben, langs Schitië uyt het Ooften herwaart gekomen waaren, zoo hadden zy, naar 't voorbeeld der (5) Egiptenaaren en andere Oosterfche volken, welken op iederen dag der weeke eene byzondere dwaalftar of *planeet* eerden, ook vandaar die bygeloovige gewoonte herwaart overgebragt.

Dus eerden zy de (6) Zon de oudfte aller aangebedene fchepfelen; dewyl zy die als de moeder aller lichten, de ziel der gefchaapene zaaken, en de (7) voortbrengfter en voedfter der vrugtbaare natuure aanzagen: voornaamelyk de Saxers; welken federt deeze landen overftroomd en den dienft der Zonne, naar Engeland overfteekende, ook derwaart gebragt (8) hebben. En van welken ZONNEDIENST, onze ZONDAG, zynde de dag op welken die verricht wierdt, alsnog zynen naam heeft.

Naa de Zon volgt de Maan, die de Duytfchers, welken daarom de lengte der tyden niet naar de dagen, maar naar de (9) nachten rekenden, ook onder hunne Goden ftelden, des op de nieuwe of volle Maan (10) hunne landdagen hielden, en

(1) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 12. Centeni fingulis ex plebe Comites, CONSILIUM fimul & auctoritas adfunt.

(2) *Greg. Turonenf. Hift. Lib. II. cap.* 31. Cui (*Chlodoveo*) ingresfo ad baptismum fanctus Dei fic infit ore facundo: *mitis depone colla* SICAMBER, *adora quod incendisti, incende quod adorasti.*
Fortunat. in laud. Chariberti Lib. VI. cap. 4. *vfu* 93.
Cum fis PROGENITUS clara de gente SICAMBER.

(3) *Claudian. de laud. Stilic. Lib. II. vfu* 242.
Qui mihi GERMANOS SOLUS FRANCOSQUE fubegit
Cur nondum legitur factis?
Dan die hy hier FRANKEN *noemt, worden door hem naamaals* SICAMBERS *genaamd.*
Ibid. Lib. III. vfu 18.
. . . . illinc flavente SICAMBRI
Cæfarie, nigris hinc Mauri crinibus irent.

(4) *Zie hier voore fol:* 2.

(5) *Dion. Hift. Rom. Lib. XXXVI. pag.* 38. Quod autem dies ad feptem fidera illa, quos planetas appellarunt, referuntur, id ab Ægyptiis haud ita dudum, ut paucis dicam, institutum, ad omnes homines dimanavit. Het zelve bevestigt, *Herodot. Lib. II. cap.* 82. zie ook *Marshami Can. Chron. Sec. IX. p.* 197. *Heineccii Diff. de Crodone* §. 16. *&c.*

(6) *Cæfar de bello Gall. Lib. VII. cap.* 12. Deorum numero eos folos ducunt, quos cernunt, & quorum opibus aperte juvantur, SOLEM, & Vulcanum, & Lunam.

(7) *Cicero in fomnium Scipion. Macrob. Saturn. Lib. I. cap.* 18. zie ook *Philippus a Turre, monument. veter. Antii. Voffius in Theolog. Gentil. Joan. Owenus in Theologumenis. Anth. van Dalen de Idololatria.*

(8) *Wernerus Rolefinck in Antiq. Saxon. Lib. I. cap.* 6. Si vero de religione quæritur, noveris nos juxta morem paternum Solem adorare.

(9) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 11. Nec dierum numerum, ut nos, fed noctium computant.

(10) *Ibidem.* Coeunt . . . . certis diebus cum aut inchoatur Luna, aut impletur.

en naar der zelver waarneeming (1) hunne veldslagen regelden. Aan deeze was de tweede dag der weeke toegewyd en die (2) daarom MAANDAG genaamd.

De derde (3) dag wordt DYNSDAG of THEISDAG genaamd, mids zy den Oorlogsgod MARS, dien de Duytschers THEIS (4) noemden, op dien dag, even als Herkules, met beestenofferinge (5) eerden.

Onder allen echter hielden zy voornaamelyk Merkuur in hoogachtinge, en dat zelf door het slachten (6) van Menschen in den stryd gevangen, doch wien zy den naam van GODAN of WODAN (7) gaven, en van wien onze hedendaagsche Woonsdag (8) (want het was op dien dag, dat zyn dienst verricht wierdt) alsnog dien naam behouden heeft.

De verschrikkelykheyd des donders deedt hen dien ook als eene Godheyd eeren, welke zy den naam van (9) THORN dat is DONDERAAR gaven, en waarvan nog (10) de THORSDAG of (11) DONDERDAG zynen naamen behouden heeft.

De zesde plaats bekleedde VENUS, de Godin der wellusten, by de oude Duytschers FRIEGE (12) genaamd, en van welke onze FRIEDAG of VRYDAG, zynen naam heeft, en, als een jongman eene dochter om te trouwen aanspreekt, dat nog FRIEN of VRYEN genaamd wordt.

Eyndelyk vierden ze op den laatsten dag der weeke (13) SATURNUS, by hen met of onder den naam van SATER bekend, en waarom die dag alsnog SATERdag genaamd is.

Behalven deeze Goden, die de Batavieren met alle de Duytsche (14) volken gemeen hadden, zoo waaren 'er nog anderen hun land alleen eygen,

(1) Conr. Bothon. Chron. Brunsvic. fig. fol. 282. Sie richten sick na dem MANE, dar hadden se sunderlike gesichte na/ wan [illegible] striden w[illegible]lden.

(2) *Buchard. Struvii Corp. Hist. Germ. Tom. I. fol.* 16. Huic (*Lunæ*) secundus dies erat destinatus, qui exinde dicitur DER MAENDAG.

(3) *Buch. Struvii Corp. Hist. Germ. Tom. I. fol.* 16. Dicebatur autem Mars Germanis *Theis*, hinc tertius in hebdomade dies ipsi consecratus, dicitur THEISDAG.

(4) *Cluverii Germ. Antiq. Lib. I. cap.* 28. Nomen igitur alterum Martis apud Celtas fuisse arbitror THIES, ex quo factum, adspiratione abjecta, TIES unde septentrionales antiquitatem linguæ mirum in modum præ reliquis Germanis in plerisque servantes, etiamnum habent TIISDAG & Rheni ostiorum accolæ, mutata littera aspirata in meliorem DYS DACH.

(5) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 9. Herculem ac MARTEM concessis animalibus placant.

(6) *Ibidem cap.* 9. Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent.

(7) *Paullus Warnefridus de gestis Longobard Lib. I. cap.* 9. WODAN sanè, quem adjecta littera GWODAN dixerunt, ipse est, qui apud Romanos Mercurius dicitur, & ab universis Germaniæ gentibus ut Deus adoratur.

Gobel. person. Cosm. æt. VI. cap. 38. Mercurius vulgo GODAN, quasi bonum faciens . . . seu mutata litera Wodan apud incolas regionis illius, quam Saxones in Germania occupant, dicebatur.

(8) *Kiliani Etymol.* GOENSDAGH, WOENSDAGH dies Mercurii q. d. godensdagh sive WODENSDAGH i.e. Dei dies. Mercurium enim Deum Teutones maxime coluerunt, eumque GODE, WODE, WOODE, & VODE vocaverunt.

(9) *H. Grotii Prolegom. Hist. Goth. p.* 21. Veteres Germani Deum cœli non alio nomine quam THORN vocarunt, quod est TONANS.

(10) *Wormii Monum. Dan. Lib. III. p.* 149. Deorum primarius THOR dictus fuit, a quo quinti septimanæ diei nomen THORSDAG ortum traxit, & Martio mensi TORMANET.

(11) *Gobelin. person: Cosm. æt. VI. cap.* 4. Dies jovis dicitur DONNERSTAG, id est dies tonitrui, quia gentiles potestatem tonandi attribuebant Jovi tanquam summo Deorum.

(12) *Ibidem æt. III. cap.* 4. Dies veneris dicebatur FRITAGE; unde Venus dicebatur Dea amoris & ut mihi videtur, salvo judicio meliori, VENUS apud quosdam Teutonicos dicta est FRIEGE.

(13) *Cicero de divinat. Lib. III. pag.* 339. Quid enim, ajebat, si ii fratres sunt in numero Deorum, num de patre eorum SATURNO negari potest? quem vulgo maxime ad OCCIDENTEM colunt.

Witichind. Chron. Lib. III. fol. 660. Milites Wicmanni (*patris Comitis Hollandiæ*) variis pænis afflixit, urbis (*Brandenburg.cæ*) prædam suis militibus donavit; simulacro SATURNI ex ære fuso, quod ibi inter alia urbis spolia reperit, magnum spectaculum populo præbuit.

(14) *B. Struvii Corp. Hist. Germ. Tom. I. fol.* 18. Præter hosce Deos universales erant quoque cæterarum gentium dii particulares.

eygen, van welken wy in 't vervolg ſtaan te handelen, houdende ons thans voldaan met hier alleen aan te tekenen, dat zy voor de zelven in den beginne geene (1) tempelen ſtichtten, noch die onder eenige zigbaare gedaanten verbeelden; wyl de Batavieren vastſtelden, dat zy binnen geene tempelmuuren konden beſlooten, noch door eenige beeldlyke vertoonſelen, om hunne ongemeene grootheyd, verbeeld worden. Maar zy wydden hen afgeheynde Bosſchen en Poelen toe, wier akeligheyd in de aannaderaars ontzag verwekte, welk ontzag zy den naam van Goden gaven. Deezen ſtrekten ook aan de (2) derwaart gevlugten tot eene vryplaats, ja 't was in die heylige bosſchen dat, om de verhandelde zaaken grooter achting, en 't beſlootene meerdere kracht by te zetten, de Koningen gekoozen, de volksvergaderingen (3) gehouden, en de Landwetten gemaakt wierden. En waarom de wetten eertyds onder den befaamden Upſtalſchen boom in Oostvriesland ontworpen, alsnog met den naam van *Upſtalſche* (4) BOOMWETTEN bekend zyn. Zoo worden in Brunswyk DIE KOENINGSEICHE, desgelyks DER SCHMUCKE BAUM, en (5) in andere gewesten van Duytschland andere boomen, met eene Godsdienſtige eere voorheen aldaar gevierd, met diergelyke benaamingen alsnog gevonden.

Hoewel het nu zeker is dat een oneyndig getal van weetenswaardige geſchiedenisſen ſedert onze voorouders deeze landen op de voorbeſchreeve wyze in bezit namen, tot dat zy met de Romeynen in verbond traden, in verſcheydene tyden zyn voorgevallen, zoo is der zelver geheugenis echter door den alverſlindenden tyd voor eeuwig uytgewist, en zal van de zelven waarſchynlyk nooit iet weer ontdekt worden; mids die oude volken noch leezen (6) noch ſchryven konden, en dierhalve ons die by hen voorgevalle geſchiedenisſen niet hebben konnen achterlaaten, dan door eenige (7) Bardzangen, die by hen de gewoonlyke hiſtoriſche (8) jaarboeken waaren, en van wel-

(1) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 9. Cæterum nec cohibere parietibus Deos, neque in ullam humani oris ſpeciem aſſimilare ex magnitudine cœlestium arbitrantur. Lucos ac nemora conſecrant Deorumque nominibus appellant ſecretum illud, quod ſola reverentia vident.

(2) *Helmoldi Chron. Slavonum Lib. I. cap.* 83. Accidit autem ut in transitu veniremus in nemus, quod unicum est in terra illa: tota enim in planitiem ſternitur. Illuc inter vetustisſimas arbores vidimus ſacras quercus, quæ dicatæ fuerunt Deo terræ Provinciæ, quas ambiebat atrium & ſepes accuratior lignis constructa, continens duas portas. Ingreſſus atrii omnibus inhibitus, niſi ſacerdoti tantum & ſacrificare volentibus, vel quos mortis urgebat periculum; his enim minime negabatur aſylum. Tantam enim ſacris ſuis Sclavi exhibent reverentiam, ut ambitum fani nec in hostibus ſanguine pollui ſinant.

(3) *Aventin. Annal. Boior. Lib. III. cap.* 1. Extabant in ripa Danubii & ora Germaniæ duæ vetustiſſimæ quercus prodigioſæ magnitudinis, . . . has quoque gentili cæremonia Bojus conſecravit, eo [illegible]

Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap. 14. Civilis primores gentis & promptiſſimos vulgi ſpecie epularum ſacrum in nemus vocatos &c.

(4) *Keyslerus in Antiquitat. Septentrion. ſect.* 1. *cap.* 4. §. 11. *pag.* 77. Ejuſmodi Campum novit Auricanus ager (Aurich) Friſiæ orientalis *Upstallesbomum* dictum & tribus prægrandibus ac annoſis quercubus olim inumbratum. In eo Friſiæ Orientalis Ordines conveniebant de publicis rebus conſulturi, *Legeſque*, quas inde *Upstallesbomicas* dicebant, condituri, &c.

(5) *B. Struvii Corp. Hiſt. Germ. Tom. I. fol.* 29. In terris Megapolitanis, prope Doberanum reperiuntur quercus tres annoſæ, hodie dictæ DIE FURSTENEICHEN. In ditione Brunſvicenſi haud procul Luchovia in tractu ſilvestri DIE PLANCKEN dicto, reperitur DIE KOENINGSEICHE, item DER SCHMUCKE BAUM.

(6) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 19. Literarum ſecreta viri pariter ac feminæ ignorant.

(7) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 3. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu, quem BARDITUM vocant, accendunt animos, futuræque pugnæ fortunam ipſo cantu augurantur; terrent enim, trepidantve prout ſonuit acies.

(8) *Ibidem cap.* 2. Celebrant carminibus antiquis, (quod unum apud illos memoriæ & annalium genus est.)

welken eenigen ſedert door de Runers (1) met grove en plompe letteren, by ons thans onder den naam (2) van Runisch geſchrift bekend, zyn te boek geſteld, en wier eenigen nog op het eynde der twaalfde eeuwe (3) in 't klooſter te Egmond, 't gene als de gedenkſchriftkamer des geheelen land was, bewaard wierden. Dan deezen zyn mede door de barbaarschheyd der tyden in den ontſtaanen burgerlyken oorlog door de knechten van Brederode en het jaar vyftienhonderdzevenenzestig nevens dat Klooſter (4) vernield, en wordt dierhalve ſedert niet zekers van hen voor de tyden, van Julius Cæſar gevonden, met welke tydſtip daarom ook het volgende boek zyn begin neemt.

(1) *Klaas Kolyn vs* 50.

Wan ti RUNERS je ontbraken
Tie woizen skriban irrer zaken.

(2) Vide *Schilt. Gloſſ. Teuton. fol.* 693. item *Wormii monum. Danica pag.* 514.

(3) *K. Kolyn vs* 154.

Vele haben twifelt zere
Of ti Tietsken emmermere
Ti Bardſangen te skriban ploenen;
Mes das folcks bestonden doenen
Hat ie ir voor overwaren.
- - - - - - - -
En ti Barden woizen lezen
Ti nog overich haben wezen
Minen daghen binnen Hegmonde
Zolckes hab ic zo bevonden.

(4) Meter. Nederl. Hiſt. fol. 50. Het krygsvolk (van Brederode) ſynde fraey volck / ende wel vier of vyf hondert ſterck / ſyn oock afgedanckt / ende nae dat SY HET CLOOSTER TOT EGMONT ende anderen BEROOFT HADDEN &c.

G E-

GERARD VAN LOONS

A L O U D E

HOLLANDSCHE HISTORI.

T W E E D E   B O E K:

Bevattende het verbond der Batavieren met de Romeynen en hunne krygsdaaden, ſtaande de regeering der negen eerste Keyzeren.

DE Romeynſche Staat, welke eertyds door (1) Koningen doch thans door Burgemeesteren, volgens de inſtelling van Brutus, beſtierd wierdt, zag zich, naa 't verdelgen van Kartago, 't gene met den zelven om de heerſchappy des (2) aardryks geſtreeden hadt, niet alleen van geheel (3) Italië, maar ook van Afrika (4), Macedonië, Sicilië, Spanje, Azië (5) en veele andere gewesten meeſter, en des in ſtaat om aan alle volken de wet voor te ſchryven.

Zulks des zelfs Raad, verſtaande hoe de (6) Zwitſers van zin waaren om uyt hun bergachtig land over zynen grond zich in Gallië met de woon te begeeven, in 't zevenen- 57.
vyftigſte jaar voor de geboorte van Christus aan Cajus Julius Cæſar (7) het hoogbewind zyner krygsbenden, om dat te beletten, ter hand ſtelde. En zekerlyk! Cæſar ſloeg deeze opgetooge Zwitſers zoodaanig, dat van driehonderdachtenzestigduyzend, die zy in den beginne ſterk waaren, hy het overſchot, 't gene (8) maar uyt honderdtienduyzend menſchen beſtondt, noodzaakte zich in de voorheen verlaatene valeyen weer met de woon te begeeven. Welke verkreege oorlogsroem, door het verſlaan van Ariovistus Koning der Duytſchers, die de (9)

ſchrik

(1) *Tacit. annal. Lib. I. cap.* 1. Urbem Romam a principio reges habuere: libertatem & conſulatum L. Brutus inſtituit.

(2) *L. Flori Hiſt. Lib. II. cap.* 2. Eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus, imperium orbis agitabat.

(3) *Ibidem cap.* 1. Domita ſubactaque Italia populus Romanus prope quinquageſimum annum agens.

(4) *Ibidem cap.* 19. quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hiſpaniam domuit.

(5) *Ibidem Lib. III. cap.* 10. Aſia Pompeji manibus ſubacta, reliqua, quæ reſtabant in Europa, fortuna in Cæſarem transtulit.

(6) *Caſ. de bello Gall. Lib. I. pag.* 9. Omnibus rebus ad profectionem comparatis, diem dicunt, qua die ad ripam Rhodani omnes conveniant. Is dies erat a. d. V. Kal. April. L. Piſone, A. Gabinio conſulibus.

(7) *Cæſ. de bello Gall. Lib. I. pag.* 9. Cæſari quum id nuntiatum eſſet, eos per provinciam nostram iter facere conari, maturat ab Urbe proficisci, & quammaximis itineribus potest, in Galliam ulteriorem contendit, & ad Genevam pervenit. Provinciæ toti quammaximum militum numerum imperat. Erat omnino in Gallia ulteriore legio una. Pontem, qui erat ad Genevam, jubet reſcindi.

(8) *Cæſ. de bello Gall. Lib. I. cap.* 29. Summa omnium fuerant ad millia CCCLXVIII. Eorum, qui domum redierunt, cenſu habito, ut Cæſar imperaverat, repertus eſt numerus millium C. & X.

(9) *Ibidem cap.* 33. Ipſe autem Ariovistus tantos ſibi ſpiritus, tantam arrogantiam ſumpſerat, ut ferendus non videretur.

ſchrik zyner gebuuren geworden was,
nog (1) merkelyk is vermeerderd.
56. Sedert in de twee volgende veld-
— togten, naa 't behaalen van veel-
55. vuldige overwinningen, tot in het
— thans genaamde Brabant en Luyker-
land zynde doorgedrongen, beſloot hy
de Uſipeeten en Tenćteren, welken
54. over den Ryn (2) gekomen en in
— de landen der met hem in verbond
zynde Menapiën gevallen waaren,
deswege (3) te ſtraffen. Zulks zy,
om deeze ophanden zynde wraaknee-
ming te voorkomen, eenige Gezan-
ten (4) aan Cæſar zonden; dan ſtaan-
de die handeling en dat de hen ver-
gunde (5) ſtilſtand duurde, vielen
eenigen, hiervan onbewuſt, de Ro-
meynſche ruyters, die om paarde-
voeder uytgezonden waaren, zeer
onvoorziens op 't lyf; ja zy verſloe-
gen en joegen gevolglyk de vlugte-
lingen ten koſte van vierenzestig tot
aan Cæſars (6) leger te rug. Zulks
die deswege ten hoogſte (7) gevoe-
lig, de gezanten, der Uſipeeten en
Tenćteren, welken 's daags daarnaa,
om zich wegens dit voorval te ont-
ſchuldigen, andermaal nevens de
voornaamsten van hunnen Landaard by Cæſar gekomen waaren, niet alleen (8) in de boeijen ſmeet, maar met zyn leger zynde opgetrokken, die volken, eer zy zulks verwachtten, ylings op 't lyf viel. De opgevolgde ſlachting was dierhalve overgroot, en wierden de vlugtelingen tot daar de Maas en Ryn (9) ineenvloeijen; en waaromtrent thans te tyd de ſtad Thiel gebouwd is, onophoudelyk vervolgd, en eyndelyk, mids de weg tot het verder vlugten daardoor was afgeſneeden, met heele benden in dien ſtroom gejaagd; wiens ſterke vloed de ingeſtorte menigte, door vermoeidheyd en wapenen bezwaard, des eerlang inzwolg, en door de alom op de oevers geſmeetene lyken der verdronkenen de grootheyd van Cæſars behaalde overwinninge aan de naastgelegene Batavieren verkondigde.

Deeze volken echter waaren ſtout op hunne aloude dapperheyd, door welke zy boven alle de Duytſchers (10) vermaard waaren, te meer mids de veelvuldige ſtroomen hun land omringende dat genoegzaam ontoegangklyk maakten: dan ſedert tot hunne onge-

(1) *Cæſ. de bello Gall. Lib. I. cap.* 53. Ariovistus, qui naviculam deligatam ad ripam nactus, ea profugit: reliquos omnes equites conſecuti nostri interfecerunt.

(2) *Cæſ. de bello Gall. Lib. IV. cap.* 4. Qui, de Germanorum diſceſſu per exploratores certiores facti, ſine metu trans Rhenum in ſuos vicos remigraverant. His interfectis, navibusque eorum occupatis, priusquam ea pars Menapiorum, quæ citra Rhenum erat, certior fieret, flumen transierunt, atque omnibus eorum ædificiis occupatis, reliquam partem hiemis ſe eorum copiis aluerunt.

(3) *Ibidem cap.* 6. Beſlum cum Germanis gerere conſtituit.

(4) *Ibidem cap.* 7. Legati ab iis venerunt.

(5) *Ibidem cap.* 9. Legati hæc ſe ad ſuos relaturos dixerunt, &, re deliberata, poſt diem tertium ad Cæſarem reverſuros.

(6) *Ibidem cap.* 12. Atque is dies induciis erat ab iis petitus: impetu facto, celeriter nostros perturbaverunt: rurſus reſiſtentibus nostris, conſuetudine ſua, ad pedes deſilierunt ſuffosſisque equis, compluribusque nostris dejectis, reliquos in fugam conjecerunt; atque ita perterritos egerunt, ut non prius fuga deſisterent, quam in conſpectum agminis nostri venisſent.

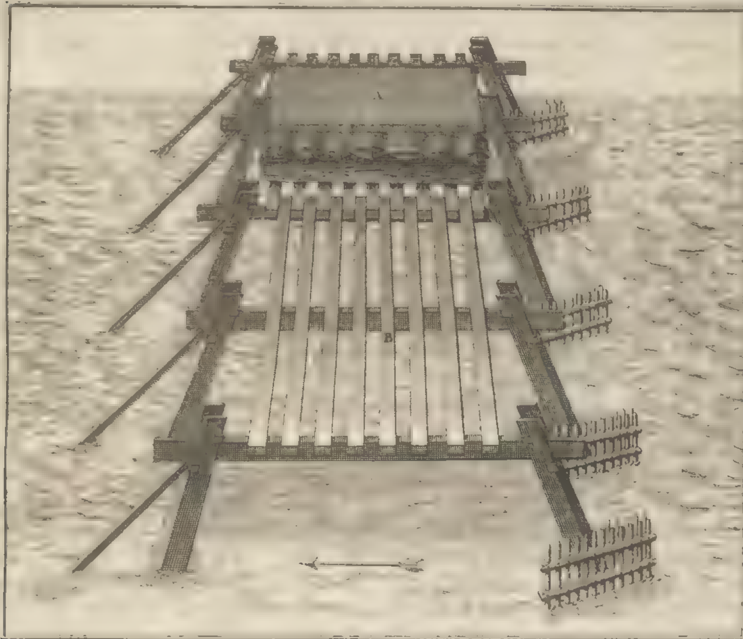
(7) *Ibidem cap.* 13. Cæſar neque jam ſibi legatos audiendos, neque conditiones accipiendas arbitrabatur ab iis, qui, per dolum atque inſidias, petita pace, ultro bellum intulisſent.

(8) *Ibidem.* Postridie ejus diei mane eadem & perfidia & ſimulatione uſi Germani frequentes, omnibus principibus, majoribusque natu adhibitis, ad eum in castra venerunt; ſimul, ut dicebatur, ſui purgandi cauſa quod contra atque esſet dictum, & ipſi petiisſent, prælium pridie commiſisſent: ſimul, ut, ſi quid posſent, de induciis fallendo impetrarent. Quos ſibi Cæſar oblatos gaviſus retineri jusſit. Ipſe omnes copias castris eduxit.

(9) *Ibidem cap.* 15. Germani post tergum clamore audito, quum ſuos interfici viderent, armis abjectis, ſignisque militaribus relictis, ſe ex castris ejecerunt: & quum ad FLUENTEM MOSÆ & RHENI pervenisſent, reliqua fuga deſperata, magno numero interfecto, reliqui ſe in flumen præcipitaverunt, atque ibi, timore, lasſitudine, & vi fluminis oppresſi, perierunt.

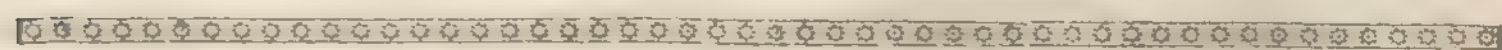
(10) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 29. Omnium harum gentium virtute præcipui Batavi, non multum ex ripa, ſed inſulam Rheni amnis colunt.

ongemeene (1) verbaasdheyd verſtaande, hoe de Romeynen door (2) den Ryn zelf niet geſtuyt, maar langs eene dusdaanige (3) brug,

door hen in tien dagen vervaardigd, over dien wyden ſtroom in de landen der Cykamberen geraakt waaren, beſlooten zy liever der zelver vriendſchap by verdrag te zoeken, dan tegen zoo onweerſtaanbaare moogendheyd, gelyk veele anderen tot hun verderf gedaan hadden, de wapenen op te vatten.

Zy zonden dan eenige (4) Gezanten aan Cæſar: welke overweegende eensdeels wat moeite het zoude inhebben zoo ongenaak- en ſtrydbaare vol-

(1) *Flori Hiſt. Lib. III. cap.* 10. Sed major aliquànto trepidatio, quippe quum Rhenum ſuum ſic ponte, quaſi jugo captum viderent.

(2) *Cæſ. de bello Gall. Lib. IV. cap.* 18. Diebus X. quibus materia cœpta erat comportari, omni opere effecto, exercitus transducitur.

(3) *Ibidem cap.* 17. Tigna bina ſesquipedalia paullum ab imo præacuta, dimenſa ad altitudinem fluminis, intervallo pedum duorum inter ſe jungebat: hæc cum machinationibus demisſa in flumen defixerat, fistucisque adegerat, non ſublicæ modo directa ad perpendiculum, ſed prona ac fastigiata, ut ſecundum naturam fluminis procumberent: his item contraria duo ad eundem modum juncta, intervallo pedum quadragenûm ab inferiore parte contra vim atque impetum converſa ſtatuebat: hæc utraque bipedalibus trabibus immisſis, quantum eorum tignorum junctura distabat, binis utrimque fibulis ab extrema parte distinebantur: quibus discluſis, atque in contrariam partem revinctis, tanta erat operis firmitudo, atque ea rerum natura, ut quo major vis aquæ ſe incitavisſet, hoc arctius illigata tenerentur: hæc directa materia injecta contexebantur ac longuriis cratibusque consternebantur: ac nihilo ſecius ſublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquæ adigebantur; quæ pro pariete ſubjectæ, & cum omni opere conjunctæ, vim fluminis exciperent: & alia item ſupra pontem mediocri ſpatio, ut ſi arborum trunci, ſive naves, dejiciendi operis cauſa, esſent a barbaris misſæ, his defenſoribus earum rerum vis minueretur, neu ponti nocerent.

(4) *Ibidem Cap.* 18. Interim a compluribus civitatibus ad eum legati veniunt. *Zie over het afzenden dier Gezanten*, Cluverius de Rheni alveis, & eorum accolis Cap. XVII. pag. 146.

volken door de wapenen te dwingen, andersdeels wat vrugten hy, by 't aangaan dier verbintenisſe, in 't uytvoeren zyner hooge voorneemens in 't vervolg zoude konnen trekken, hen dierhalve, naar de aloude (1) wyze van verbond maaken, onder handtasting, mids de Batavieren in dien tyd noch (2) leezen noch ſchryven konden, door de tusſchenkomſte van (3) eenen Kattenwald, welke het grootſte gedeelte van het land tusſchen (4) den Ryn (5) en de Maas, als Koning beheerschte, niet alleen den verzogten vreede gunde; maar ontheffende van alle ſchotten (6) lotbetaalingen tot Bondgenooten en Vrienden des Romeynſchen Volks aannam: onder voorwaarden echter dat zy weer van hunnen kant, met hunne onverwinnelyke benden en (7) wapenen het zelve altyd getrouwlyk zouden ten dienst ſtaan, en, tot naakominge dier aangegaane verbintenisſe, de gevorderde (8) pandsluyden overleveren. Dit geſchiedde; en heeft men ſedert de Bataviſche hulpbenden in de verafgelegenſte landen en hachlykſte gevechten voor den Romeynſchen Staat, naa des zelfs gebied aldus tot den (9) Oceaan was uygebreyd, met geene mindere dapperheyd dan trouwe de wapenen zien omvoeren.

En zekerlyk deeze Bataviſche hulpbenden behaalden ſtraks (10) eene ongemeene glori in den overzeeſchen togt naar Britannië, welken Cæſar nog in (11) dit zelve jaar des gemaakten verbonds derwaart ondernam: want hy bragt met hulpe der zelven niet alleen de tegen hem op het (12) ſtrand geſchaarde Britten, welken hem gewapender hand het landen poogden te beletten, eyndelyk op de vlugt; maar in het volgende jaar, die togt hervat zynde, de weer tegen hem in de wapenen (13) gerukte inwooners een- en andermaal (14) geene kleyne nêerlaag toe. 53.

Aldus op zoo vaardige wyze een groot gedeelte des eylands aan 't Romeynſche ryk ſynsbaar gemaakt en de noodig geachte (15) pandsluyden van de onder 't juk gebragte Britten gevorderd hebbende, keerde Cæſar, mids

(1) *Tacit. Annal. Lib. XII. cap.* 47. Mos eſt regibus, quotiens in ſocietatem coeant, implicare dextras.

(2) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 19. Litterarum ſecreta viri pariter ac feminæ ignorant.

(3) *K. Kolyn vs* 64.

KATENWALD di metten eyſer
Van Romen Gillis (*) eirſte Keyſer
Maeckte daingh over landen
Ende gaven 'er toe tie handen
Zoo als 't lanch gebleven waren
Zonder ſchot of lot te garen.
Das géen ander land mogt beuren
Want zi Broeders hieten heuren.

(*) Julius.

(4) *Cæſ. de bello Gall. Lib. VI. cap.* 30. CATIVULCUS rex dimidiæ partis Eburonum.

(5) *Ibidem Lib. V. cap.* 24. In Eburones, quorum pars maxima est inter Moſam & Rhenum, qui ſub Imperio Ambiorigis & CATIVULCI erant, miſit.

(6) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 29. Manet honos & antiquæ Societatis inſigne. Nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit. Exempti oneribus & collationibus, & tantum in uſum præliorum ſepoſiti.

(7) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 12. Viros tantum armaque imperio miniſtrant.

(8) *Cæſ. de bello Gall. Lib. IV. cap.* 18. Quibus pacem atque amicitiam petentibus, liberaliter respondit, OBSIDESque ad ſe adduci jubet.

(9) *Dion. Hiſt. Lib. XLIV. pag.* 263. Germaniam ad Oceanum usque Septentrionalem ſubegisſet.

(10) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 12. MOX aucta per Britanniam gloria, transmisſis illuc cohortibus.

(11) *Cæſ. de bello Gall. Lib. IV. cap.* 23. His conſtitutis rebus nactus idoneam ad navigandum tempeſtatem tertia fere vigilia ſolvit, equitesque in ulteriorem portum progredi, & naves conſcendere ac ſe ſequi jusſit.

(12) *Ibidem cap.* 26. Noſtri, ſimul atque in arido conſtiterunt, ſuis omnibus conſecutis, in hoſtes impetum fecerunt, atque eos in fugam dederunt.

(13) *Cæſar de bello Gall. Lib. V. cap.* 9. At milites Legionis VII. testudine facta, & aggere ad munitiones adjecto, locum ceperunt, eosque ex ſilvis expulerunt, paucis vulneribus acceptis.

(14) *Ibidem cap.* 17. Noſtri acriter in eos impetu facto, repulerunt; neque finem inſequendi fecerunt.

(15) *Ibidem cap.* 22. Cæſar, quum ſtatuisſet hiemem in continente propter repentinos Galliæ motus agere, neque multum æſtatis ſuperesſet, atque id facile extrahi posſe intelligeret, obſides imperat: & quid in annos ſingulos vectigalis populo Romano Britannia penderet, conſtituit.

Voetmaat van vyftien Duytsche mylen, wier ieder weer vyf duyzend Romeynsche Schreden bevat

LANDKAART
van 't
OUDE GALLIË,
ten tyde
van
IULIUS CÆSAR.

GALLIÆ
Veteris typus
ÆVO IULII CÆSARIS.

Het Eyland Britannie
BRITANNIÆ INSULA
Britannische OCEANUS
of Noordzee BRITANNICUS
Mond der Seine Sequanæ Ostium
Scaldis Ostium
Atrechten ATREBATI
BELLOVACI
PARISI
AULERCI
SENONES
Loire LIGER fl.
Mond der Loire Ostium Ligeris
Mond der Garonne Garumnæ Ostium
ARVERNI
Garonne Garumna fl.
Pireneesche gebergte
PYRENÆI MONTES
Spanje
HISPANIA

GERMANIA
CHATTUARIORUM PAGUS
Cheruszen of Serbusten
CHERUSCI
Hermonduren
HERMUNDURI
BATAVORUM PAGUS
RHENANA
INFERIOR
GERMANIA
RHENANA SUPERIOR
TRANSRHENANA
HELVETII
AEDUI
RAURACI
ITALIA
Italie
Middellandsche Zee
MARE INTERNUM quod et MEDITERRANEUM

mids de winter op handen was, met zyne vloot en benden ter tweedemaale te rug naar Galliё, alwaar hy de zelven in (1) bezettinge zondt, en onder anderen een legioen en vyf(2) keurbenden naar Luykerland, om op het gedrag van Ambiorix acht te geeven: welke nevens den voorgemelden Kattenwald, die, gelyk wy gemeld hebben, het verbond tusſchen de Batavieren en Cæſar bemiddeld hadt, het meeſte land tusſchen de Maas en den Ryn beheerschte, en van welken eerſten Vorſt deeze twee overoude geldſtukken in de vermaarde (3) penningkasſe des Franſchen Konings alsnog bewaard worden.

Het kopſtuk van den Luykſchen Koning is met eenen gevleugelden helm op de voorzyde van het eerſte, nevens de vier eerſte letteren zyns naams, geſteld:

A M B I O R I X.

Op de tegenzyde ziet men eenen Luykſchen Ruyter, want de grootſte kracht dier volken beſtondt in hunne Ruytery, met eene ſpeer verbeeld, boven het woord:

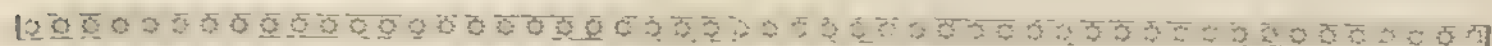
E B U R O N E S.

L U Y K E N A A R S.

Het tweede, 't gene de zelfde rugzyde heeft, voert, nevens het gehelmde kopſtuk van den voorgemelden Koning, des zelven geheel uytgeſchreeven naam:

A M B I O R I X.

52. Welke, onaangezien hy deeze Romeynſche bezetting in zyne ſtaaten ontfangen hadt, eerst bedekt- en daarnaa openlyk den (4) oorlog tegen Cæſar aanvong, en door de geſleepenheyd zyner tonge daarenboven nog den voorgemelden Kattenwald in den zelven wikkelde. Doch die, zynde nu door den hoogen ouderdom geſleeten, en des buyten ſtaat om den last van den aangevangen kryg te konnen torſen, mids die hem thans meer tegen-dan voorliep, eerlang in hevige (5) ſcheldwoorden tegen

(1) *Cæſar. de bello Gall. Lib. V. cap.* 24. Coactus eſt aliter, ac ſuperioribus annis, exercitum in hibernis collocare, legionesque in plures civitates distribuere.

(2) *Ibidem.* Unam Legionem, quam proxime trans Padum conſcripſerat, & cohortes V. in Eburones, quorum pars maxima eſt inter Moſam & Rhenum, qui ſub imperio Ambiorigis & Cativulci erant, miſit.

(3) Bouterouë Recherches des mon. de Franc. fol. 42. *Ces pieces ſont des monnoyes des Liegois, nommez* EBURONES, *fabriquées dans* ADUATUCA, *leur ville capitale, ſous le regne d'Ambiorich, qui etoit l'un de leurs Roys, quand Ceſar arriva en Gaule.*

(4) *Cæſ. de bello Gall. Lib. V. cap.* 26. Diebus circiter XV, quibus in hiberna ventum eſt, initium repentini tumultus ac defectionis ortum eſt ab Ambiorige & Cativulco: qui, quum ad fines regni ſui Sabino Cottæque præsto fuisſent frumentumque in hiberna comportavisſent Indutiomari Treviri nunciis impulſi ſuos concitaverunt, ſubitoque oppresſis lignatoribus magna manu castra oppugnatum venerunt.

(5) *Cæſ. de bello Gall. Lib. VI. cap.* 30. Cativulcus rex dimidiæ partis Eburonum, qui una cum Ambiorige conſilium inierat, ætate jam confectus, quum laborem aut belli aut fugæ ferre non posſet, omnibus [illegible], qui ejus conſilii auctor fuisſet, taxo, cujus magna in Gallia Germaniaque copia eſt, ſe exanimavit.

tegen Ambiorix, als den aanraader des krygs niet alleen uytvoer, maar voorts nog door de wanhoop vervoerd met de thans zoo zeer gemeen zynde taxis, van welken eene zeer groote menigte zoo in Gallië als Duytschland te die tyden gevonden wierdt, zich zelven heeft vergeeven, en aldus van het hem lastig geworde leeven beroofd.

Des onaangezien vervolgde Ambiorix den aangevangen kryg: welke
51. in het volgende jaar door den afval (1) van Vercingetorix vergroot wierdt; want dees door de zynen voor (2) Koning gegroet, wist door 't afzenden van veelvuldige Gezanten (3) ook de gebuurlanden, in den schyn van de gemeene vryheyd tegen de Romeynen te willen beschermen, in zyne belangen te wikkelen. Invoege aan Vercingetorix door die van Sens, Parys, Quercy Orleäns en Neuvy, midsgaders veele andere aan de zee gelegene gewesten (4) en steden tot dat eynde het hoog gebied wierdt opgedraagen, en zy, volgens het van hem ontfange bevel, hunne onderhoorige landzaaten tegen de Romeynen in de wapenen rukten. Zulks Cæsar, om 't afgevalle Neuvy te dwingen, straks daarvoor (5) het beleg, en, om dat te ontzetten, Vercingetorix weer met de aldus in 't geweer gebragte benden tegen den zelven eerlang op (6) weg sloeg. Aldus de vyand de belegeraaren genaderd, en die weer met hunne ruyterbenden buyten de betrokke legerplaats gerukt zynde, zag men des eerlang een zeer streng gevecht (7) tusschen het wederzydsche paardevolk aanhechten. Dan in 't welke de Romeynen het te quaad krygende, met eene wisse nederlaag gedreygd scheenen, 't en waar Cæsar, in dit uyterste, omtrent vierhonderd (8) Duytsche (ik acht Batavische) ruyters, welken hy van het begin af, dat het verbond door de tusschenkomste van den thans vergeeven Kattenwald met die volken voorheen getroffen was, besloten hadt by zich te houden, de zynen net van pas hadt te hulpe gezonden. Wier sterken aandrang Vercingetorixs benden niet konnende verdraagen, des eyndelyk met eene groote nederlaag der haaren, het op een vlugten stelden: 't gene van de overgaave der stad zelve gevolgd wierdt.

En hoewel Cæsar sedert nog veelvuldige andere steden en landschappen dwong, zoo zag hy echter dat de vyand hem eerlang weer in ruytery overtrof, en des zoodanig alle wegen en (9) toegangen bezet en afgesnee-

(1) *Cæs. de bello Gall. Lib. VII. cap.* 4. Hortatur (*Vercingetorix*) ut, communis Libertatis causa arma capiant.

(2) *Ibidem.* Rex ab suis appellatur.

(3) *Ibidem.* Dimittit quoquoversus Legationes, obtestatur, ut in fide maneant.

(4) *Ibidem.* Celeriter sibi Senones, Parisios, Pictones, Cadurcos, Turones, Aulercos, Lemovices, Andes, reliquosque omnes, qui oceanum attingunt, adjungit; omnium consensu ad eum defertur imperium.

(5) *Ibidem. cap.* 12. Ille (*Cæsar*) opidum Biturigum positum in via Noviodunum oppugnare instituerat.

(6) *Ibidem.* Vercingetorix, ubi de Cæsaris adventu cognovit, oppugnatione desistit, atque obviam Cæsari proficiscitur.

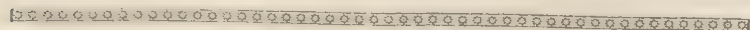
(7) *Ibidem. cap.* 13. Cæsar ex castris equitatum educi jubet, præliumque equestre committit.

(8) *Ibidem.* Cæsar ex castris equitatum educi jubet, præliumque equestre committit, laborantibus jam suis Germanos equites circiter CD submittit, quos ab initio secum habere instituerat. Eorum impetum Galli sustinere non potuerunt: atque in fugam conjecti, multis amissis, sese ad agmen receperunt. Quibus profligatis, rursus oppidani perterriti, comprehensos eos, quorum opera plebem concitatam existimabant, ad Cæsarem perduxerunt, seseque ei dediderunt.

(9) *Cæs. de bello Gall. Lib. VII. cap.* 65. Cæsar, quod hostes equitatu superiores esse intelligebat, &, interclusis omnibus itineribus, nulla re ex Provincia atque Italia sublevari poterat, trans Rhenum in Germaniam mittit ad eas civitates, quas superioribus annis pacaverat, equitesque ab his accersit, & levis armaturæ pedites, qui inter eos præliari consueverant. Eorum adventu, quod minus idoneis equis utebantur, a Tribunis militum reliquisque sed & equitibus Romanis, atque evocatis, equos sumit, Germanisque distribuit.

gesneeden hadt, dat hy noch uyt Provanse, noch uyt Italië den hem steeds noodig zynden toevoer konde bekomen. Dierhalve zondt hy over den Ryn in Duytschland en des ook in Batavie, als welk gewest hy in de voorige jaaren met den Romeynschen Staat verbonden hadt, ten eynde het met zyne afgerechte ruytery en ligtgewapend voetvolk, 't gene reeds onder hen gewoon was ten stryd te trekken, hem in der yl hadt te hulpe te komen: dan op haare aankomst bemerkende dat die opontboodene benden van zeer slechte en tot den kryg onbequaam zynde paarden voorzien waaren, heeft hy niet alleen den Opperhoofden der Soldaaten en anderen, maar ook den Romeynsche Ridders en oude vrywilligers de zelven afgenomen en onder de te zynen onderstand aangelande Duytschers verdeeld, op hoope van by de eerste gelegenheyd uyt de hulp dier zoo zeer afgerechte volken dus meer voordeels te zullen trekken.

En zekerlyk, als Vercingetorix met een (1) zeer magtig leger (want by 't zelven hadden zich alle de opontboodene ruyterbenden van geheel Gallië vervoegd) zich in drie hoofddeelen tien duyzend schreeden van de Romeynen hadt neêrgeslaagen, en op den volgenden dag zyne ruytery in drie (2) slagorden verdeeld, tegen Cæsar, ter wederzyde aanvoerde, geboodt die ook de zyne in drie gelyke hoopen, terwyl zyn voetvolk de pakkaadje en troswagens dekte, tegen de vyandlyke ruytery op te trekken. Heftig was dierhalve het opgevolgde gevecht, mids Cæsar aan alle oorden, alwaar zyne volken het te quaad kreegen, die tydig met nieuwe hulpbenden ondersteunde. Als nu dus eene wyl met groote hardnekkigheyd gestreeden was, maakten zich de Duytsche en Bataviſche hulpbenden van het naastgelege gebergte aan de rechterzyde eyndelyk meester, en het gewigt van haare grove lighaamen (3) met haare gewoonlyke dapperheyd paarende, verjoegen de aldaar geschaarde Gallische ruyters, onder 't maaken van eene ongemeene slachtinge, tot op den boord der (4) bygelege riviere op de vlugt, alwaar der zelver achtergelaate voetvolk in goede orde en de wapenen geschaard stondt. Naauwlyks was deeze nederlaag door 's vyands andere vleugel ontdekt, of deeze is, bevreesd van omringd te zullen worden, met geene mindere wanorde dan verlies uyt het gevecht naar Vercingetorix geweeken. Welke ziende zyne ruytery, op wier dapperheyd hy zyn grootste vertrouwen gesteld hadt, door de Duytsche hulpbenden tegen zyne verwachting aldus uyt het veld gejaagd, zich met eene zeer zwaare bezetting in

(1) *Cæs. de bello Gall. Lib. VII. cap. 66.* Interea dum hæc geruntur, hostium copiæ ex Arvernis, equitesque, qui toti Galliæ erant imperati, conveniunt. Magno horum coacto numero, quum Cæsar in Sequanos per extremos Lingonum fines iter faceret, quo facilius subsidium Provinciæ ferri posset, circiter millia passuum X. ab Romanis trinis castris Vercingetorix consedit.

(2) *Ibidem. cap. 67.* Probata re, atque omnibus ad jusjurandum adactis, postero die in tres partes distributo equitatu, duæ se acies a duobus lateribus ostendunt. Una a primo agmine iter impedire cœpit, qua re nuntiata, Cæsar suum quoque equitatum tripartito divisum ire contra hostem jubet.

(3) *Dion. Hist. Lib. XL. pag.* 138. Haud parum ad eam victoriam Germani, quod ad auxilium Cæsar evocaverat, Romanis contulerunt, qui audaciam suam ingenti corporum mole ac robore confirmantes, circumjectorum hostium ordinem perruperant.

(4) *Cæs. de bello Gall. Lib. VII. cap. 67.* Tandem Germani ab dextro latere, summum jugum nacti, hostes loco depellunt: fugientes usque ad flumen, ubi Vercingetorix cum pedestribus copiis consederat, persequuntur, compluresque interficiunt. Qua re animadversa, reliqui, ne circumvenirentur, veriti, se fugæ mandant. Omnibus locis fit cædes.

in (1) Alize wierp; doch in 't welke hy zich eerlang ook door Cæſars benden (2) berend vondt.

Naauwlyks waaren voor 't meeſte gedeelte de omſchanſingen door de Romeynen voltrokken, of daar is een nieuwe ruyterſtryd in de voor de ſtad leggende (3) vlakte, met geene mindere hardnekkigheyd dan voorheen, tusſchen de belegeraars en de uyt de Stad geſpatte belegerden voorgevallen: en alzoo de Romeynen in dit gevecht wederom de minſten begonden te worden, heeft Cæſar ook andermaal de Duytſche en Bataviſche hulpbenden den zynen ten onderſtand toegezonden. Waardoor die eenen (4) nieuwen moed ſcheppende den uyt de ſtad gevallen vyand op de vlugt dreeven; welke, mids zyne menigte, elkanderen in de naauwte overliep en verdrong. Zulks de Duytſchers, deeze verwarring ziende, de vlugtelingen met des te grooteren naadruk op de hielen zaten, tot aan de werken der ſtad vervolgden, en dus, naa zeer veelen (5) gedood en geen kleyn getal paarden tot buyt bekomen te hebben, eyndelyk op eene zeegepraalende wyze weer naar de beſchanſing der belegeraars te rug keerden.

Naa deeze nederlaag geboodt Vercingetorix (6) de poorten der ſtad te ſluyten, zoo op dat de wallen van krygsvolk niet zouden ontbloot worden, als om dat hy hoope hadt van door zyne land-en bondgenooten (mids hy hen reeds van zynen gevaarlyken ſtaat verwittigd hadt) nog tydig te zullen ontzet worden.

Des zag men eerlang een zeer (7) machtig leger, beſtaande uyt achtduyzend ruyters en omtrent tweehonderdenveertigduyzend voetgasten, ten zynen onderſtand voor Cæſars verſchanſing en onder 't bevel van vier zeer ervaare legerhoofden, verſchynen, te weeten: Comius van Atrecht, Viridomarus en Eporedorix uyt Nederbourgonje, en Vergaſillaunus van Auvergne; die de eyge Neef van Vercingetorix was, en door wien eenigen (8) meenen dit geldſtuk ſtaande dees krygstogt, ter betaalinge van zoo talryk leger, gemunt te zyn.

Op de eene zyde is een paard verbeeld, mids de voornaamſte krygsmagt der Gallen, als

(1) *Cæſ. de bello Gall. Lib. VII. cap.* 68. Fugato omni equitatu Vercingetorix copias ſuas, ut pro castris collocaverat, reduxit; protinusque Aleſiam, quod est Oppidum Mandubiorum, iter facere cœpit; celeriterque impedimenta ex castris educi & ſe ſubſequi jusſit.

(2) *Ibidem.* Aleſiam circumvallare inſtituit.

(3) *Ibidem. cap.* 70. Opere inſtituto, fit equestre prælium in ea planicie, quam intermisſam collibus III. millium pasſuum in longitudinem patere ſupra demonſtravimus. Summa vi ab utrisque contenditur. Laborantibus nostris Cæſar GERMANOS SUBMITTIT; Legionesque pro castris conſtituit, ne qua ſubito irruptio ab hostium peditatu fiat.

(4) *Ibidem.* Nostris animus augetur: hostes in fugam conjecti ſe ipſi multitudine impediunt; atque angustioribus portis relictis coarctantur. GERMANI acrius uſque ad munitiones ſequuntur. Fit magna cædes. Nonnulli, relictis equis, fosſam transire & maccriam transcendere conantur.

(5) *Ibidem.* Multis interfectis, compluribus equis captis, Germani ſeſe recipiunt.

(6) *Ibidem.* Vercingetorix jubet portas claudi, ne castra nudentur.

(7) *Cæſ. de bello Gall. Lib. VII. cap.* 76. Coactis equitum IIX. millibus & peditum circiter CCXL. hæc in Æduorum finibus recenſebantur; numerusque inibatur; præfecti conſtituebantur: Comio Atrebati, Viridomaro & Eporedorigi Æduis, Vergaſillauno Arverno, Conſobrino, Vercingetorigis ſumma imperii transditur.

(8) Bouterouë Recherches des mon. de Franc. fol 65. *On peut croire que Vergaſillaunus fit fabriquer cette monoye pour la commodité de l'armée & qu'en ayant*

pris

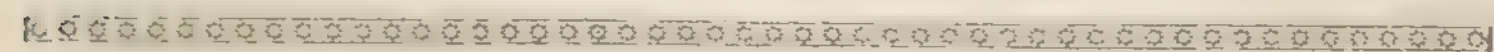
als uyt het voorgaande verhaal is af te meeten, in hunne (1) ruytery beſtondt, en op de andere zyde het borstbeeld van Vercingetorix met een Vorſtlyke paarlſnoer, ter oorzaake van de aan hem opgedraage Koninglyke waardigheyd, verſierd: midsgaders in den rand, als maaker van 't zelve, de naam geſteld van zynen hem thans te hulp komenden Neef

VERGAsillaunus.

Deeze groote menigte, eenen bygelegen heuvel (2) hebbende ingenomen, ſloeg zich vyfhonderd ſchreeden van 't beſchanſte leger der Romeynen neder, en deedt den daarnaa volgenden dag haare medegebragte ruytery buyten den gemaakten legerwal trekkende, de voorleggende vlakte beſlaan; midsgaders tot een rugſteunſel op de achtergelege hoogten haar voetvolk ſtal houden en ſlechts een goed getal boogſchutters en (3) ligtgewapenden tusſchen de ruyters ſchaaren, om de zelven, daar 't pas gaf, tegen de Romeynen te onderſteunen. Deeze voorzorg was niet vrugtloos, mids Cæſars uytgeſpatte ruyterbenden te onvoorzigtig aanvallende, zich eerlang geſtuyt, en voorts nog aan verſcheydene oorden, door die tusſchen geſchaarde voetgasten, niet weynig bekneld vonden. Zulks geen kleyn gejuyg en vreugdegalm zoo onder de belegerden als de hen te hulp komende Gallen (mids zy nu de zeege zeker waanden) allerwegen opgong.

Als nu de ontzetters, om 't reeds bekome voordeel te vervolgen, en de Romeynen, om zich te handhaaven, van den middag tot bynaar der zonne ondergang ter wederzyde zeer (4) twyfelachtig geſtreeden hadden, zyn de Duytſchers en des ook de Bataviſche hulpbenden eyndelyk aan de eene zyde met zeer digtgeſlootene hoopen op de vyandlyke ruytery indiervoege, volgens haare gewoonte, aangevallen, dat zy eensdeels de zelven op de vlugt gebragt, andersdeels de tusſchen geplaatste boogſchutters en ligtgewapenden (5) omringden teffens verſlaagen hebben. De andere tot duslang (6) bekneld gehoude Romeynſche benden hierdoor nieuwen moed ſcheppende, zaten de vlugtelingen onvermoeid op de hielen, en, hen dus geenen tyd om zich te herſtellen geevende, joegen de overigen naar hunne verſchanste legerplaats te rug.

En

pris le ſoin, il y auroit fait graver ſon nom, & la teste de Vercingetorich, avec les marques de la qualité, qui lui avoit esté donnée par toute la Gaule. Welk gebruyk van naamelyk des muntmeesters naam rondom des Konings beeldenis op de voorzyde te ſtellen, niemand moet vreemd voorkomen, mids men het zelve nog ten tyde der Franſche Koningen van den eerſten ſtam, naa die zich van Gallië meeſter gemaakt hadden, eene wyl tyds zal zien in weezen blyven.

(1) *Cæſ. de bell. Gall. Lib. VII. cap.* 68. Altero die ad Aleſiam castra fecit perſpecto urbis ſitu, perterritisque hostibus, quod EQUITATU, QUA MAXIME PARTE EXERCITUS CONFIDEBANT, erant pulſi.

(2) *Ibidem cap.* 79. Colle exteriore occupato, non longius D pasſibus a nostris munitionibus conſidunt. Postero die equitatu ex castris educto, omnem eam planitiem, quam in longitudinem III millia pasſuum patere demonſtravimus, complent; pedestresque copias, paullum ab eo loco, abditas, in locis ſuperioribus conſtituunt.

(3) *Cæſ. de bello Gall. Lib. VII. cap.* 80. Galli inter equites raros ſagittarios expeditosque levis armaturæ interjecerant, qui ſuis cedentibus auxilio ſuccurrerent & nostrorum equitum impetum ſustinerent. Ab his complures de improviſo vulnerati, prælio excedebant. Quum ſuos pugna ſuperiores esſe Galli conſiderent, & nostros premi multitudine viderent, ex omnibus partibus, & ii, qui munitionibus continebantur, & ii, qui ad auxilium convenerant, clamore & ululatu ſuorum animos confirmabant.

(4) *Cæſ. de bell. Gallic. Lib. VII. cap.* 80. Quum a meridie prope ad ſolis occaſum dubia victoria pugnaretur, GERMANI una in parte confertis turmis in hostes impetum fecerunt, eosque propulerunt.

(5) *Ibidem.* Quibus in fugam conjectis, ſagittarii circumventi, interfectique ſunt.

(6) *Ibidem.* Item ex reliquis partibus nostri cedentes usque ad castra inſecuti, ſui colligendi facultatem non dederunt. At ii, qui ab Aleſia processerant, mœsti, prope victoria desperata, ſe in oppidum receperunt.

En dewyl de volgende aanval, op de beſchanſing der belegeraars ſedert nog ondernomen, van geenen beteren uytſlag was, wierdt de duslang ingeſloote ſtad, met gevangeneeminge van (1) Vercingetorix zelf, eyndelyk overgegeeven, dit weer van de onderwerping van geheel Galliё gevolgd, en voorts het afgematte (2) leger der Romeynen in bezetting, hoewel maar voor eenen korten tyd, gezonden, mids het zich, om eene nieuwe zamenzweering door die van Bovais, Berry en anderen gemaakt, genoodzaakt vondt, om onaangezien het winter was, tot verydeling der zelven weder in 't veld te rukken.

Wier eerſten zich (3) op eene hoogte, door moeren omringd, hadden gelegerd, en aldaar zich ſchuylhoudende, ſlechts op het belemmeren van den toevoer der weer te veld gerukte Romeynen toeleyden. Dan als de Duytſchers, welken Cæſar om hunne nu zoo menigmaal betoonde dapperheyd, van (4) over den Ryn, om tusſchen de ruytery te ſtryden, ſtaande die togt, hadt medegevoerd, en onder welken ik voor vaſt ſtel dat ook de Batavieren geweeſt zyn, met eenen onverſchrokken moed verſcheydene moeraſſen, volgens hunne gewoonte, waaren doorgewaad, en voorts eenigen geveld hebbende de overige menigte beſtonden aan te grypen, bevong de ſchrik niet min de veraf- dan de naastgelegerde vyandlyke benden zoodaanig, dat zy ſtraks niet dan om een goed heenkomen dachten, 't gene hen ook, hoewel buyten alle verwachting, onder de gunst van een (5) rondom hun leger ontſtooke vuur, volkomelyk gelukte. Dan willende ſedert de Romeynen in eene toegeſtelde hinderlaag lokken, zagen zy zich zelfs daarin verſtrikt, en nevens de gemeenen (6) alle hunne bevelhebbers, uytgenome de voorgemelde Comius van (7) Atrecht, verſlaagen.

Sedert nog de landen van den afgevallen Ambiorix op de allerſchriklykſte wyze (8) verwoest zynde, leyde Cæſar, den hervatten opſtand aldus

(1) *Cæſ. de bello Gall. Lib. VII. cap.* 89. Postero die Vercingetorix, concilio convocato, id ſe bellum ſuſcepisſe non ſuarum necesſitatum, ſed communis libertatis causſa demonstrat; & quoniam ſit fortunæ cedendum, ad utramque rem ſe illis offerre, ſeu morte ſua Romanis ſatisfacere, ſeu vivum transdere velint. Mittuntur de his rebus ad Cæſarem legati. Jubet arma transdi, principes produci: ipſe in munitione pro castris conſedit; eo principes producuntur. Vercingetorix deditur; arma projiciuntur.

(2) *Hirtius de bello Gall. Lib. I. cap.* 1. Omni Gallia devicta, Cæſar quum à ſuperiore æstate nullum bellandi tempus intermiſisſet, militesque hibernorum quiete reficere à tantis laboribus vellet, complures eodem tempore civitates renovare belli conſilia nuntiabantur, conjurationesque facere.

(3) *Ibidem cap.* 7. Inveniebat, Bellovacos omnes, qui arma ferre posſent, in unum locum convenisſe, itemque Ambianos, Aulercos, Caletes, Vellocasſes, Atrebates locum castris excelſum, impedita circumdatum palude, delegisſe &c.

(4) *Hirtius de bello Gall. Lib. I. cap.* 13. Qua contentione Germani, quos propterea Cæſar transduxerat Rhenum, ut equitibus interpoſiti præliarentur, quum conſtantius univerſi paludem tranſisſent, paucisque reſistentibus interfectis, pertinacius reliquam multitudinem esſent inſecuti, perterriti non ſolum ii, qui aut cominus opprimebantur, aut eminus vulnerabantur; ſed etiam qui longius ſubſidiari conſueverant, turpiter fugerunt.

(5) *Ibidem cap.* 15. Fasces ubi conſederant (nam, in acie ſedere Galios conſuesſe ſuperioribus commentariis declaratum eſt) ſtramentorum ac virgultorum, quorum ſumma erat in castris copia, per manus inter ſe transditos, ante aciem collocaverunt; extremoque tempore diei, ſigno pronuntiato, uno tempore incenderunt. Ita continens flamma copias omnes repente à conſpectu texit Romanorum. Quod ubi accidit barbari vehementisſimo curſu fugerunt.

(6) *Ibidem cap.* 19. Hostes concidunt animis; atque itineribus diverſis fugam quærunt; nequidquam; nam quibus difficultatibus locorum Romanos claudere voluerant, iis ipſi tenebantur. Victi tamen, propulſique, majore parte amisſa, conſternati, quo ſors tulerat, confugiunt, partim Silvis petitis, partim flumine, qui tamen in fuga à nostris acriter inſequentibus conficiuntur.

(7) *Ibidem cap.* 21. Comius Atrebas ad eos profugit Germanos, à quibus ad id bellum auxilia mutuatus erat.

(8) *A. Hirtius de bello Gall. Lib. I. cap.* 24. Ipſe ad devastandos depopulandosque fines Ambiorigis proficiscitur: quem perterritum, atque fugientem quum redigi posſe in ſuam potestatem deſperasſet; proximum (ſuæ dignitati) esſe ducebat, adeo fines ejus vastare civibus, adificiis, pecore, ut odio ſuorum Ambiorix, ſi quos fortuna fecisſet reliquos, nullum reditum propter tantas calamitates haberet in civitatem.

aldus gelukkiglyk gedempt hebbende, zyn eyge volk en de hem ten onderſtand gekomene hulpbenden andermaal in bezetting, en zondt onder den Stadhouder Cajus Fabius vyfentwintig keurbenden (1) naar de verafgelegenſte gewesten van Gallië, ten onderſtand van den aldaar bevelvoerenden Cajus Caninius.

Welke op 't ontfangen deezer hulpe en der wisſe tydinge van dat een goed gedeelte der oproerigen zich tienduyzend ſchreden vandaar onder eenen (2) Drapes ophieldt, ſtraks al de ruytery en Duytſche hulpbenden, als zynde die van eene ongemeene vaardigheyd, op hen afzondt: welken den langs den ſtroom gelegerden vyand zeer onvoorwagts op 't lyf (3) vielen, en ſedert nog, ziende zich net van pas door Caninius met een Legioen onderſteund, het aangevange gevecht met zoo veel vroomheyd voortzetteden, dat de meeſte (4) Gallen, onder 't maaken van eenen grooten buyt, of verſlaagen of nevens hunnen Bevelhebber Drapes (5) zelf gevangen wierden. Invoege dit van de onderwerping van geheel Gallië, dat weer van het maaken van deeze twee penningen ter eere van Cæſar gevolgd wierdt, welken ik, mids de op der Gallen bevochte voordeelen wel byzonderlyk door de dapperheyd en ten koſten van het bloed der (6) Batavieren en andere Duytſche hulpbenden verkreegen waaren, daarom ook alhier plaats geeve.

Op de voorzyde van den eerſten is, nevens het bekende minnewigt, de borstbeeldenis van Venus geſtempeld, ter oorzaake het geſlacht JULIA voorgaf, van (7) van JULUS af te ſtammen, wiens Vader Æneas de Dichters willen dat de hier verbeelde Godin Venus tot Moeder zoude gehad hebben. De tegenzyde verbeeldt eenen opgerechten zeegeſtandaard, aan wiens ſtronk, mids Cæſar, naar 't beteugelen der Zwitſers, eerst de Duytſchers onder Ariovistus, en daarnaa nog dien zelven landaard omtrent Thiel verſlaagen hadt, daarom een naakt Duytſcher ter rechterzyde geboeid,

(1) *A Hirtius de bello Gall. Lib. I. cap.* 24. C. Fabium legatum cum cohortibus XXV. mittit in diverſisſimam partem Galliæ, quod ibi quasdam civitates in armis esſe audiebat, neque C. Caninium Rebilum legatum, qui illis regionibus præerat, ſatis firmas II legiones habere exiſtimabat.

(2) *Ibidem cap.* 35. Conſidunt Drapes & Luterius non longius ab opido X millibus pasſuum, unde paullatim frumentum in oppidum ſupportarent.

(3) *Ibidem. cap.* 36. Sed quum in experiundo periculum nullum videret, equitatum omnem, Germanosque pedites ſummæ velocitatis omnes ad castra hoſtium præmittit. Ipſe legionem unam in trina castra diſtribuit.

(4) *Ibidem.* Quod ibi accidit, Germani equites, ſignis legionis viſis, vehementisſime præliantur. Confestim omnes cohortes undique impetum faciunt: omnibus aut interfectis, aut captis, magna præda potiuntur.

(5) *Ibidem.* Capitur ipſe eo prælio Drapes. Caninius felicisſime re gesta, ſine ullo pene militis vulnere, ad obſidendos opidanos revertitur.

(6) *Joannis Goduini notæ in J. Cæſar. pag.* 176. *N.* 2. Hoc in Germanorum laudem esto ſemel dictum, eos Romanis IMPERIUM TRADIDISSE GALLIÆ, eosdem tandem abſtulisſe Honorii temporibus, eosdem bello Civili, ut postea videbitur, Romanorum quoque Imperium ipſi Cæſari dedisſe.

(7) *A. Occo imp. R. numism. fol.* 3. Nummus hic, cum aliis, in quibus Venus conſpicitur, ad originem gentis Juliæ indicandam cuſus eſt; a Julo enim Æneæ filio Julium genus, Julusque Veneris per Æneam patrem Nepos.

boeid, en eene treurende vrou, zynde het zinnebeeld van 't veroverde Gallië, ter flinker zyde zittende verbeeld is; voerende voorts nog de voorgrond den naam van

C A E S A R.

De tweede heeft wederom het kopftuk dier zelfde Godinne, doch hier zonder Wichgel- of bevelftaf en het gezigt naar de rugzyde gekeerd, wier beeldenis alleen hierin verfchilt, dat thans de treurende vrou aan de rechter en de geboeide Duytfcher aan de flinker zyde van den zeegeftandaard geplaatft is, boven den hiervoorgemelden naam van

C A E S A R.

50. Het volgende jaar wierdt door Cæfar befteed eensdeels om in de ruft (1) en zekerheyd van het door hem veroverde Gallië te voorzien, met de hoofden der overwonnene Volken door (2) weldaaden op te hoopen, andersdeels om zyn reeds bekome gezag door 't maaken van vrienden, nog meer te beveftigen, tot welk eynde hy alle de landen (3) en fteden van het thans genaamde Lombardië met groote togten doorreysde. Dan naarmaate zyn vermoogen en glori op deeze wyze toenam, zoo groeide ook de (4) afgunst van zynen fchoonzoon Pompejus, welke, door het ten (5) onderbrengen van Azië, de eerfte perfoon van den Romeynfchen Staat geworden was. Zulks die, ziende door de dood van Julia (6) Cæfars dochter, welke zyne Gemaalin geweeft was, den band, die hen onderling totnogtoe hadt vereenigd gehouden, althans verbrooken, zich nu openlyk tegen zynen geweezen fchoonvader verklaarde, dewyl hy, gelyk Cæfar niemand (7) boven zich, zoo ook niemand nevens zich konde dulden, en dierhalve, ftaande het Burgemeesterfchap van Lucius Lentulus (8) en Marcus Marcellus, een befluyt in den Romeynfchen Raad doordrong, waarby Cæfar wierdt gelast zich voor zekeren dag van de (9) benden, welken onder zyn gezag ftonden, te ontdoen, of, daaraan niet gehoorzaamende, voor eenen vyand zyns Vaderlands verklaard.

Hoewel Cæfar, om aan dit bevel te gehoorzaamen, zich ftraks genegen toonde, zoo zag hy echter zynen tegendinger Pompejus tot eene gelyke gezagsaflegging (10) geheel onwillig, en befloot dierhalven zyn 49.
hoogvermoogen, 't gene hy alleen door

(1) *A. Hirtius de bello Gall. Lib. I. cap.* 49. Cæfar, quum in Belgio hiemaret, unum illud propofitum habebat, continere in amicitia civitates, nulli fpem aut causfam dare armorum, nihil enim minus volebat, quam fub difcesfum fuum necesfitatem fibi aliquam imponi belli gerendi.

(2) *Ibidem.* Itaque, honorifice civitates appellando, principes maximis præmiis afficiendo, nulla onera nova imponendo, defesfam tot adverfis præliis Galliam, conditione parendi meliore, facile in pace continuit.

(3) *Ibidem cap.* 50. Ipfe, hibernis peractis, contra confuetudinem in Italiam quam maximis itineribus eft profectus, ut municipia & colonias appellaret, quibus M. Antonii quæstoris fui commendaret facerdotii petitionem.

(4) *Flori Hift. Lib. IV. cap.* 2. Jam Pompejo fuspectæ Cæfaris opes, & Cæfari Pompejana dignitas gravis.

(5) *Ibidem.* Afia Pompeji manibus fubacta.

(6) *Ibidem.* Morte Juliæ Cæfaris filiæ, quæ nupta Pompejo, generi focerique concordiam matrimonii fœdere tenebat, ftatim emulatio erupit.

(7) *Ibidem cap.* 2. Neque hic ferebat parem, necille fuperiorem.

(8) *Ibidem.* Ergo Lentulo Marcelloque confulibus rupta prima conjurationis fide.

(9) *Cæf. de bello Civil. Lib. I. cap.* 2. Uti ante certam diem Cæfar exercitum dimittat, fi non faciat eum adverfus rempublicam facturum videri.

(10) *Ibidem cap.* 9. Quum litteras ad Senatum miferit ut omnes ab exercitibus difcederent, ne id quidem impetravisfe.

door de wapenen verkreegen hadt, thans ook door (1) de wapenen te handhaaven.

Des hebbende de door hem veroverde landen in Gallië met de daar toe noodig geachte benden bezet gelaaten, is hy met zyne overige krygsmagt en zes keurbenden, onder welken, nevens de Vangionen, zich ook niet zonder rede de nu alom (2) vreeslyk geworde Batavische hulpvolken bevonden, als door wier beleyd hy nu zoo menige zeege in Gallië bevochten hadt, met den uytersten spoed naar Italië getrokken.

Hier zwigtten straks alle steden en sterkten (3) voor zyne omgevoerde wapenen, hier voegden zich alle benden en krygsbevelhebberen onder zyne standaarden, invoege hy binnen zestig dagen (4) zich van geheel Italië, ja van de Stad Rome zelve en haare (5) schatkist zonder eenige merklyke bloedstortinge meester zag; mids Pompejus, de meeste Raadsheeren en zyne verdere aanhangeren, op een valsch (6) gerucht van Cæsars aannaderinge, reeds te voore daaruyt naar Brundes, eene stad en haaven van het thans genaamde Pouille in Italië, gevlugt waaren.

Dierhalve, om geenen vyand ach- 48.
ter den rug te hebben, begaf hy zich nevens zyne hier voorgemelde Batavische en andere Duytsche hulpbenden, naar (7) Spanje. En waarlyk deeze derwaart gevoerde Duytschers beweezen aldaar geene mindere dapperheyd, dan zy voorheen, onder de Romeynsche standaarden stryden de, in Gallië betoond hadden: want als Cæsar, naa 't doen van verscheyde zeer gevaarlyke togten, het leger van Pompejus Stadhouders eyndelyk aan de Segro zeer naauw bezet, en dat weder, om'er over en uyt dat gevaar te raaken, de diepte van dien stroom reeds gepeyld hadt, heeft hy deeze (8) ligtgewapende Duytsche hulpbenden, mids de Batavieren gewoon (9) waaren met geslootene leden en hunne krygswapenen door den Ryn te waaden, nevens een gedeelte der ruyterye over dien stroom gezonden, hen den overgelegen oever doen bezetten; en dus den alom beknelden vyand genoodzaakt zyn verdrag te maaken, uyt krachte van 't welke het vyandlyke (10) leger afgedankt, en geheel Spanje (11) onder Cæsar gebragt wierdt. Welke sedert nevens zyn leger in Italie zynde

(1) *Flori Hist. Lib. IV. cap.* 2. His Cæsar agitatus statuit præmia armorum armis defendere.

(2) *Lucanus de bello Civili Lib. I. vsu* 430.

Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis
Vangiones, BATAVIQUE TRUCES.

(3) *Flori Hist. Lib. IV. cap.* 2. Prima Civilis belli arena Italia fuit, cujus arces levibus præsidiis Pompejus insederat; sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt.

(4) *Plutarch. in vita Cæs. cap.* 70. Dehinc Romam conversus, diebus sexaginta, nullo cruore profuso, cunctam in potestatem redegit Italiam.

(5) *Flori Hist. Lib. IV. cap.* 2. Nec Pompejus ab Italia, quam senatus ab urbe fugatur prior. Quam pæne vacuam metu Cæsar ingressus, consulem se ipse fecit. Ærarium quoque sanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, jussit effringi.

(6) *A. Hirtius de bello Gall. Lib. I. cap.* 14. Cæsar enim adventare, jam jamque adesse ejus equites falso nuntiabantur. Hunc Marcellus Collega & plerique magistratus consecuti sunt. Cn. Pompejus pridie ejus diei ex urbe profectus iter ad Legiones habebat.

(7) *Plutarch. in vita Cæs. cap.* 72. In primis Hispaniensem expeditionem egit, ut inde Afranium & Varronem Pompeji legatos expelleret, & redactis in potestatem copiis atque provinciis, cum nullum post terga reliquisset hostem, Pompejum invaderet.

(8) *A. Hirtius de bello Civili Lib. I. cap.* 83. Illi Vadum fluminis Sicoris tentare, si transire possent. Quare animadversa Cæsar GERMANOS LEVIS ARMATURÆ, equitumque partem flumen transjicit, crebrasque in ripis custodias disponit. Tandem, omnibus rebus obsessi quartum jam diem sine pabulo retentis jumentis, aquæ, lignorum, frumenti inopia, colloquium petunt.

(9) *Tacit. Hist. Lib. IV. cap.* 12. Erat & domi delectus eques præcipuo nandi studio: arma equosque retinens, integris turmis Rhenum perrumpere.

(10) *A. Hirtius de bello Civili Lib. I. cap.* 86. Res huc deducitur, ut ii, qui habeant domicilium, aut possessiones in Hispania, statim: reliqui ad Varum flumen dimittantur.

(11) *Flori Hist. Lib. IV. cap.* 2. Cedentes ad Celtiberiam consequutus, aggere & vallo, ac per hæc siti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est; neç ulterior moram fecit.

de te rug gekeerd en aldaar de noodige krygsrusting tegen Pompejus vervaardigd hebbende, naar Epire
47. overſtak, om den zelven aldaar te bevechten. Dan die in Macedonië den aangebooden veldſlag (1) hebbende gewygerd, toog Cæſar met zyn onderhoorig leger naar Dirrachië, thans by de Italiaanen Durazzo genaamd, mids in 't zelve alle Mond- en Oorlogs Voorraad ten dienſte van (2) Pompejus leger, van alom verzameld was. Zulks die, om den zelve niet ontzet te worden, zich 's daags naa Cæſars vertrek, mede derwaart in optogt begaf. Invoege men deeze twee (3) zeer ontzaglyke legers in den volgenden morgenſtond bynaar te gelyk aldaar zag aankomen.

Pompejus ſloeg zyn leger (4) langs de zeekust op eene hoogte en Cæſar het zyne voor die ſtad neder. Onbeſchryvelyk is 't, wat verſchanſingen ſedert hier wederzydsch gemaakt, wat ſterkten geſticht, ja wat al watervlieten, om Pompejus daar van te ontzetten, door Cæſars benden of opgeſtopt of elders heen geleyd (5) wierden. 't Gene zoonu alsdan gelegenheyd tot zeer ſcherpe ontmoetingen en wederzydſche gevechten (6) tusſchen de zich bloot ſtellende benden gaf; in welken de derwaart gevoerde Duytſchers wederom geene geringe blyken van hunne nu zoo menigmaal betoonde dapperheyd gaven: want die, naar 't voorbeeld van anderen begeerig om ook op den langs de zee gelegerden vyand eenen aanval te doen, begaven zich (7) insgelyks buyten Cæſars verſchanſing; by welk voorval zy het geluk hadden van verſcheydenen van Pompejus aanhang te dooden en echter weder behouden en onbeſchaadigd by hunne Spitsbroeders te rug te keeren.

Aldus nu een zeer geruyme tyd, zonder dat het hoofdgeſchil daardoor hadt konnen beſlecht worden, wederzydsch zynde geſleeten, verſpreyde zich eyndelyk eene zeer gevaarlyke ziekte, veroorzaakt zoo door 't ongewoone voedſel als den geſtadigen arbeyd, onder Cæſars benden. Zulks die de eerſte was, welke zyn leger (8) opbrak, en, hebbende ſtaande zyn aftogt de ſtad (9) Gomphi ſtormenderhand veroverd, de zelve, mids haare inwoonders de poorten voor hem geſlooten hadden, aan zyne verhongerde benden ten

roof

(1) *A. Hirtius de bello Civili Lib. III. cap.* 41. *III.* die in Macedoniam ad Pompejum pervenit, juxtaque eum castra poſuit; & postridie, eductis omnibus copiis, acie inſtructa, decernendi potestatem Pompejo fecit, ubi eum ſuis locis ſe tenere animadvertit: reducto in castra exercitu, aliud ſibi conſilium capiendum existimavit.

(2) *Ibidem.* Itaque postero die omnibus copiis, magno circuitu, difficili angustoque itinere, Dyrrhachium profectus est, ſperans Pompejum aut Dyrrhachium compelli, aut ab eo intercludi poſſe, quod omnem commeatum, totiusque belli apparatum is eo contuliſſet.

(3) *Ibidem.* Pompejus - - - - postero die castra movit; breviore itinere ſe occurrere ei poſſe ſperans. Quod fore ſuspicatus Cæſar, militesque adhortatus, ut æquo animo laborem ferrent, parva parte noctis itinere intermiſſo, mane Dyrrhachium venit, quum primum agmen Pompeji procul cerneretur; atque ibi castra poſuit.

(4) *Ibidem cap.* 42. Pompejus interclufus Dyrrhachio, ubi propoſitum tenere non potuit, ſecundo uſus conſilio, edito loco, qui appellatur Petra, aditumque habet navibus mediocrem, atque eas a quibusdam protegit ventis, castra communit.

(5) *Ibidem cap.* 49. Omnia enim flumina, atque omnes rivos, qui ad mare pertinebant, Cæſar aut averterat, aut magnis operibus obſtruxerat.

(6) *Ibidem cap.* 45. Cæſar, ut quam angustiſſime Pompejum contineret; Pompejus, ut quam plurimos colles quam maximo circuitu occuparet; crebraque ob eam cauſſam prælia fiebant.

(7) *Ibidem cap.* 52. GERMANI munitiones nostras egreſſi, compluribus interfectis, ſeſe ad ſuos incolumes receperunt.

(8) *Ibidem cap.* 75. Relictisque munitionibus magnopere rei frumentariæ timebat. Itaque nulla interpoſita mora, ſauciorum modo, & ægrorum habita ratione, impedimenta omnia ſilentio prima nocte ex castris Apolloniam præmiſit, ac conquieſcere ante iter confectum vetuit.

(9) *Ibidem cap.* 80. Itaque uſus ſingulari militum ſtudio, eodem, quo venerat, die, post horam IX oppidum altiſſimis mœnibus oppugnare aggreſſus, ante ſolis occaſum expugnavit, & ad diripiendum militibus conceſſit.

roof gaf. Welken by dit voorval (1) haare maagen niet weynig met ſpys en drank overlaadden, voornaamelyk de hiervoorgemelde Duytſche hulpbenden, zulks die door den te gulzig binnen geſlaagen wyn zynde dronken geworden, gelyk zy zich tot nogtoe in den kryg zeer roemruchtig gedraagen hadden, zoo thans ook langs den weg als Bacchanten door 't danſen, tieren, en (2) aangerechte mommeryen alom zich zeer belachelyk aanſtelden. Doch by welk voorval de ziekte, die uyt het geleede gebrek ontſtaan was, door deezen bekomen overvloed eerlang buyten verwachting geneezen wierdt.

Naa 't vertrek van Cæſar, Pompejus zyn leger door twee (3) zeer aanzienlyke heirkrachten verſterkt ziende, beſloot dan eyndelyk, mids hem de ſoldaaten van blooheyd, de Bondgenooten van vertraaginge en de Vorsten als of hy het thans bekome gezag alleen poogde uyt te rekken, (4) dagelyks betichtten, met Cæſar een gevecht te waagen, 't gene niet min het noodlot van (5) Rome dan van de geheele werreld ſtondt te beſlechten. Tot dat eynde dan raakten de twee legers in de Farſaliſche velden tegen den anderen onder de wapenen geſchaard; beſtaande (6) gezamelyk uyt meer dan driehonderdduyzend man, zynde, behalven de aangebragte hulpbenden der Koningen en landſchappen, de bloem des Romeynſchen volks.

Naa 't leger van Pompejus dan den eerſten aanval van Cæſars benden manmoedig (7) weerſtaan hadt, geboodt de eerſte zyne ruytery der ſlinkere (8) vleugele, door de ganſche menigte der boogſchutters onderſteund, met dien naadruk aan te vallen, dat Cæſars benden, mids het overtreffend getal, der aanvalleren, eenigszins achterwaart deynsden. Waarom die, de zes (9) Duytſche en Bataviſche hulpbenden, welke hy uyt voorzorge in de vierde ſlagorde geſteld, en van wier gewoonlyke dapperheyd hy de (10) overwinning te gemoet gezien hadt, in dit uyterſte geboodt aan te vallen. En zekerlyk die voerden deezen ontfangen last met zoo groote vaardigheyd uyt, dat zy, hoewel ſlechts te voet vechtende, door haare gezwindheyd (11) ruyters, Pompejus ruyters integendeel

(1) *Appian. de bello Civili Lib. II.* Gomphos modicum oppidum quod ſibi portas clauſerat, expugnavit præ ira, militibusque diripiendum concesſit, qui famelici explebant ſe effatim, & vino ingurgitabant, OMNIUM VERO GERMANI RIDICULOSISSIMOS [illegible]

(2) *Plutarch. in vita Cæſ. cap* 82. Ut vero Gomphos Thesſaliæ oppidum cœpit, non modo exercitum aluit, verum etiam ab ægritudine liberatum mirabili quodam modo reddidit. Ingentem namque vini affluentiam nacti, cum largisſime potasſent, immodestis per vias ſaltibus debachabantur. Unde rejecto ac propulſato languore, alteram ſubinde cor[illegible]

(3) *A. Hirtius de bello Civili Lib. III. cap.* 8. Auctis copiis Pompeji, duobusque magnis exercitibus conjunctis, pristina omnium confirmatur opinio, & ſpes victoriæ augetur adeo, ut, quidquid intercederet temporis, id morari reditum in Italiam videretur.

(4) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 11. Milites ocium, ſocii moram, principes ambitum ducis increpabant.

(5) *Ibidem.* Prælio ſumpta est Thesſalia: & Philippicis campis; urbis, imperii, generis humani fata commisſa ſunt.

(6) *Ibidem.* Trecenta amplius millia hinc vel illinc, præter auxilia regum, & ſenatus.

(7) *A. Hirtius de bello Civili Lib. III. cap.* 93. Neque vero Pompejani huic rei defuerunt: nam & tela misſa exceperunt, & impetum legionum tulerunt, & ordines conſervaverunt.

(8) *Ibidem.* Eodem tempore equites a ſinistro Pompeji cornu, ut erat imperatum, univerſi procucurrerunt: omnisque multitudo ſagittariorum ſe profudit: quorum impetum noster equitatus non tulit, ſed paullum loco motus cesſit.

(9) *Ibidem.* Quod ubi Cæſar animadvertit, IV aciei, quam inſtituerat ſex cohortium numero, ſignum dedit.

(10) *Ibidem cap.* 94. Neque vero Cæſarem fefellit, quin ab iis cohortibus, quæ contra equitatum in IV acie collocatæ esſent, initium victoriæ oriretur.

(11) *Flori Hiſtor. Lib. IV. cap.* 11. Quippe quam Pompejus adeo equitum copia abundaret, ut facile circumventurus ſibi Cæſarem videretur, circumventus ipſe est. Nam quum diu æquo Marte contenderent, jusſuque Pompeji fuſus à cornu erupisſet equitatus, repente hinc ſigno dato, Germanorum cohortes tantum in effuſos equites fecere impetum, ut illi esſe pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc ſtragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua ſtrages quaſi una manu facta est.

deel voetgasten ſcheenen te weezen, en zich des eerlang geheel (1) verſlaagen zagen. Eene zelfde nederlaag wierdt den (2) bygevoegde ſlingerwerperen en boogſchutteren door de aldus aangevalle Duytſche en Bataviſche hulpbenden toegebragt, 't gene, mids die ſedert ook het overige leger van (3) achteren begonden aan te tasten, gevolglyk van de geheele nederlaag van Pompejus overtreffend leger gevolgd wierdt.

Welke, ziende ſedert nog zyne verſchanſte legerplaats ingenomen, zich aanſtonds te paard (4) op de vlugt naar Lariſſa, en van daar weer te ſcheep naar Egipte begaf; doch alwaar hy door 't zwaard van zynen overlooper Septimius op 't bevel van den onmondigen Koning Ptolomeus en den raad zyner gelubden verraadlyk in 't gezigt zyner (5) vrouwe en kinderen van 't leeven is beroofd, en dus Cæſar weer van zoo magtigen tegendinger verlost geworden.

Dees was hem ſtraks (6) met zyn 46.
zeeghaftig leger tot in dat ryk gevolgd, en aldaar geland zynde, met die volken ſtraks in oorlog geraakt, doch in welken hem niet min het gevaar in 't eerst dan het geluk ſedert groot was.

Want vindende zich door die genen, welken (7) Pompejus vermoord hadden, eerlang binnen Alexandrië aangetast, heeft hy dien aanval verduurd, de alom befaamde Egiptiſche boekzaal, midsgaders de naastgelege gebouwen en Koninglyke vloote verbrand en zich uyt het door hem ingenome halfeyland verdrongen ziende, zyne op de ree leggende vloot eensdeels zwemmende berykt, andersdeels zich met Mithridates, als die met een (8) aanzienlyke krygsmagt t' zynen onderſtand op weg gerukt

(1) *Appian. bello Civil. l. 2. pag.* 476. Pompejani numero potiores circumveniebant legionem decimam. Tum vero Cæſar ſignum dat ſubſidiariis. Illi cohorti hastis infectis equitum facies fodiunt; qui non ferentes deſperatorum audaciam, & ora oculosque ſibi configi, turpiter ſe fugæ mandarunt: moxque nudatas eo latere legiones, Cæſariani equites circumvenere; qui prius, ne ipſi circumvenirentur, timuerant.

(2) *A. Hirtius de bello Civili Lib. III. cap.* 93. Quod ubi Cæſar animadvertit, IV aciei, quam inſtituerat ſex cohortium numero, ſignum dedit. Illi celeriter procucurrerunt, infestisque ſignis tanta vi in Pompeji equites impetum fecerunt, ut eorum nemo conſisteret, omnesque converſi non ſolum loco excederent, ſed protinus incitati, fuga montes altisſimos peterent; quibus ſummotis, omnes ſagittarii, funditoresque destituti inermes, ſine præſidio, interfecti ſunt.

(3) *Ibidem cap.* 94. Eodem impetu cohortes ſiniſtrum cornu, pugnantibus etiam tum ac reſiſtentibus in acie Pompejanis, circumierunt, eosque a tergo ſunt adorti. Eodem tempore tertiam aciem Cæſar, quæ quieta fuerat, & ſe ad id tempus loco tenuerat procurrere jusſit. Ita, quum recentes atque integri, defesſis ſuccesſisſent, alii autem a tergo adorirentur, ſustinere Pompejani non potuerunt, atque univerſi terga verterunt. Neque vero Cæſarem fefellit, quin ab iis cohortibus, quæ contra equitatum in IV acie collocatæ esſent, initium victoriæ oriretur, ut ipſe in cohortandis militibus pronunciaverat; ab his enim primum equitatus est pulſus: ab iisdem facta cædes ſagittariorum, atque funditorum: ab iisdem acies Pompejana a ſiniſtra parte erat circumventa, atque initium fugæ factum.

(4) *Ibidem cap.* 96. Pompejus jam, quum intra vallum nostri verſarentur, equum nactus, detractis inſignibus Imperatoris, decumana porta ſe ex castris ejecit; protinusque equo citato Lariſſam contendit.

(5) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 11. Superſtes dignitati ſuæ vixit, ut cum majore dedecore per Thesſalia Tempe equo fugeret, ut una navicula Lesbon applicaretur: pulſus Hedris in deſerto Ciliciæ ſcopulo, fugam in Parthos Africam, vel Ægyptum agitaret: ut denique in Peluſio litore, imperio vilisſimi regis, conſiliis ſpadonum, &, ne quid malis deſit, Septimii deſertoris ſui gladio trucidatus, ſub oculis uxoris ſuæ, liberorumque moreretur.

(6) *A. Hirtius de bello Civili Lib. III. cap.* 106. Cæſar paucos dies in Aſia moratus, quum audisſet Pompejum Cypri viſum, conjectans eum in Ægyptum iter habere, propter necesſitudines regni, reliquasque ejus loci opportunitates, cum legionibus, una, quam ex Thesſalia ſe ſequi jusſerat, & altera, quam ex Achaia a Fuſio legato evocaverat, equitibusque DCCC. & navibus longis Rhodiis X. & Aſiaticis paucis, Alexandriam pervenit.

(7) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 7. Quam ubi Cæſar reſtitui jusſit in regnum, ſtatim ab eisdem percusſoribus Pompeji, obſesſus in regia, quamvis exigua manu, ingentis exercitus molem mira virtute ſuſtinuit. Ac primum, ædificiorum proximorum, atque navalium incendio, infestorum hostium tela ſubmovit: mox in pæninſulam Pharum ſubitus evaſit: inde depulſus in maria, mira felicitate ad proximam clasſem enatavit.

(8) *A. Hirtius de bello Alexand. cap.* 26. Sub idem tempus Mithridates Pergamenus magnæ nobilitatis domi, ſcientiæque in bello, & virtutis, fidei dignitatisque in amicitia Cæſaris, misſus in Syriam Ciliciamque initio belli Alexandrini ad auxilia accerſenda, cum magnis copiis quas celeriter & propenſisſima

rukt was, voorts nog gelukkiglyk (1) vereenigd, niet tegenſtaande de Egiptiſche Koning, om die gevreesde zamenvoeging en den verderen optogt te beletten, alle zyne ruytery (2) en uytgeleezenſte voetgasten achter eenen ſtroom gelegerd hadt. Want de Duytſche (3) en Bataviſche hulpbenden, als gewoon zynde in haar land met geſloote leden over den Ryn te zwemmen, hebben dit zelve hier ook werkſtellig gemaakt, en dus aan het geſtuyte leger eerst den weg daarover, en daarna dien tot de opgevolgde zeege gebaand. Invoege, naa de Egiptiſche Koning zelf ſedert in een tweede gevecht was omgekomen, met Alexandrië geheel Egipte door Cæſar ten onder gebragt is, waarvan men de gedachtenis op deezen gouden penning, welken eenigen voor echt, anderen weer voor onecht houden, bewaard vindt.

Op de voorzyde is het kopſtuk van Cæſar nevens eenen wiggelſtaf, tot een teken dat hy (4) Hoogepriester was, geſteld; even gelyk op de tegenzyde eene Krokodil, zynde het zinnebeeld van Egipte, mids die in zeer (5) groot getal in den Nyl aldaar gevonden worden. Het opſchrift is:

AEGYPTO CAPTA.

EGIPTE VEROVERD.

Gelyk hy nog voor het uytgaan deezes jaars de rust, met het ten onderbrengen van Koning (6) Pharnaces, in Azië, door het hem leveren van eenen veldſlag, herſteld hadt, zoo gelukte het Cæſar ook in 't volgende, door den ongemeenen zeege, die hy op het tegen hem in 't veld gebragte leger van Cato, Scipio en Petreus in Afrika (7) bevocht, voor al- 45.

ſima civitatum voluntate, & ſua diligentia confecerat, itinere pedestri, quo conjungitur Ægyptus Syriæ, Peluſium adduxit.

(1) *Hirtius de bello Alexand. cap.* 28. Prius tamen Regis copiis occurrit, quam is Mithridatem aggredi posſet, cumque ad ſe victorem incolumi exercitu recepit.

(2) *Ibidem cap.* 29. Rex quum hoc itinere venire Cæſarem comperisſet, equitatum omnem, expeditosque delectos pedites ad id flumen miſit, qui tranſitu Cæſarem prohiberent, & eminus ex ripis prælium impar inirent.

(3) *Ibidem.* Itaque eodem tempore equites Germani disperſi vada fluminis quærentes; partim demisſioribus ripis flumen transnarunt, & legionarii, magnis arboribus exciſis, quæ longitudine utramque ripam contingerent, projectis, repentinoque aggere injecto, flumen tranſierunt. Quorum impetum adeo pertimuerunt hostes, ut in fuga ſpem ſalutis collocarent.

(4) *C. Suetonius Lib. I. cap.* 13. Depoſita provinciæ ſpe, pontificatum maximum petiit, non ſine profuſisſima largitione; in qua reputans magnitudinem æris alieni, cum mane ad comitia deſcenderet, prædixisſe matri oſculanti fertur, domum ſe niſi pontificem non reverſurum; atque ita potentisſimos duos competitores, multumque & ætate & dignitate antecedentes, ſuperavit.

(5) *Amm. Marc. Lib. XXII. cap.* 37. Exuberat Ægyptus etiam pecudibus multis, inter quas terrestres ſunt & aquatiles: ... inter aquatiles autem bestias Crocodilus ubique per eos tractus abundat.

(6) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 2. Rex Pharnaces magis discordiæ nostræ fiducia, quam virtutis ſuæ, infesto in Cappadociam agmine ruebat: ſed hunc Cæſar aggresſus, uno &, ut ſic dixerim, non toto prœlio, obtrivit; more fulminis, quod uno eodemque momento venit, procusſit, abſcesſit.

(7) *Ibidem.* Quippe ſatis ample ſonabant in Pompejani nominis locum Cato & Scipio. Accesſit copiis Mauritaniæ rex Juba, videlicet ut latius vinceret Cæſar. Nihil ergo inter Pharſaliam & Thapſon, niſi quod amplior, eoque acrior Cæſarianorum impetus fuit, indignantium post Pompejum crevisſe bellum. Denique, quod alias nunquam, ante Im[illegible] ſponte ſigna cecinerunt. Strages a Juba cœpit. &c.

altoos zyn gezag in dien oord te vestigen, en liet dierhalve alles vervaardigen om den weer ontstaanen kryg in Spanje te dempen, mids Cnæus (1) Pompejus, om zyns gesneuvelden Vaders verloopene zaaken te herstellen, geen kleyn leger uyt de hem van alom toegevloeide soldaaten tegen Cæsar, staande des zelfs verblyf in 't Ooste, hadt op
44. de been gebragt. Dan dien volgde (2) ook het zelfde geluk in Spanje, hoewel geene zeege hem strenger betwist wierdt, geen gevecht langer dan hier in twyfel stondt, tot dat hy, ziende de zynen reeds aan 't wyken, van zyn paard sprong, die dus uyt schaamte niet alleen deedt stand houden, maar zelf tegens ieders verwachtinge de half ontglipte zeege wegdraagen. Sedert wierdt nog Cnæus Pompejus, die in den slag reeds zwaar gewond was, vlugtende achterhaald en afgemaakt, waar op geheel Spanje, mids nu de krachten van den Pompejaanschen aanhang vooraltyd in dien oord geknakt, en alle hoofdbevelhebbers of gesneuveld of verstrooid waaren, zich ter tweedemaale aan Cæsar onderwierp.

Dus overwinnaar (3) van alle zyne tegenstreevers te Rome zynde weêrgekeerd, heeft hy (4) verscheydene maalen, zoo wegens het overwinnen van Gallië, Egipte en Azië, als het een- en andermaal ten onderbrengen van Spanje op eene staatlyke wyze gezeegepraald. En dewyl wy by de eerste verovering van dat laatst genoemde ryk van de aldaar betoonde dapperheyd der Batavische en andere Duytsche hulpbenden gewaagd hebben, zoo kan de inlassing der twee volgende zilvere penningen geenszins als overtollig gelaakt worden, mids men de gedachtenis van Cæsars in dat ryk behaalde overwinningen op de zelven bewaard vindt.

De voorzyde van den eersten is met het gepaarlde kopstuk van Venus, en de tegenzyde met eenen opgerechten zeegestandaard tusschen verscheydene op den grond leggende wapenen bestempeld, en de rand omzoomd door dit byschrift:

C A E-

(1) *Vell. Patercul. Hist. Lib. II. cap.* 55. Victorem Africani belli Cajum Cæsarem excepit Hispaniense (nam victus ab eo Pharnaces vix quidquam gloriæ ejus adstruxit) quod Cnæus Pompejus, magni filius, adolescens impetus ad bella maximi, ingens ac terribile conflaverat, undique ad eum adhuc paterni nominis magnitudinem sequentium, ex toto orbe terrarum auxiliis confluentibus.

(2) *Ibidem.* Sua Cæsarem in Hispaniam comitata fortuna est, sed nullum unquam atrocius periculosiusque ab eo initum prœlium, adeo ut plus quam dubio marte, descenderet equo, consistensque ante recedentem suorum aciem, increpitâ prius fortunâ, quod se in eum servasset exitum, denunciaret militibus, vestigio se non recessurum: proinde viderent quem & quo loco Imperatorem deserturi forent. Vereeundia magis quam virtute acies restitutæ a Duce, quam a milite, fortius. Cnæus Pompejus, gravis vulneré inventus inter solitudines avias, interemptus est.

(3) *Ibidem cap.* 56. Cæsar, omnium victor, regressus in urbem &c.

(4) *Flori Hist. Lib. IV. cap.* 2. Cæsar in patriam victor invehitur; primum de Gallia triumphum transmiserat Rhenus, Rhodanus & ex auro captivus oceanus. Altera Laurus Ægyptia. Tunc in ferculis Nilus, Arsinoe, & ad simulacrum ignium ardens Pharus, tertius de Pharnace Currus, & Ponto. Quartus Jubam & Mauros & BIS SUBACTAM OSTENDEBAT HISPANIAM. Pharsalia & Thapsos & Munda nusquam.

CAESAR IMPERATOR.

CAESAR HOOGGEZAGHEBBER.

De tweede, wiens voorzyde met het kopſtuk van Veſta beſtempeld is, vertoont op de tegenzyde eenen opgerechten zeegeſtandaard, tusſchen eenen lauwerkrans en eenige beloftesſchilden, boven den naam van

CAESAR.

43. Dusdaanig was het (1) eynde van den ontſtaanen burgerkryg. Het daarin geleeden verlies wierdt door Cæſars goedaardtigheyd rykelyk geboet; mids hy aan allen, welken tegen hem de wapenen gevoerd hadden, zoo men Afranius en Sylla uytzondert, het voorige beſtaan op eene edelmoedige wys niet alleen vergaf, maar, naa 't vertoonen van menigvuldige ſpelen zoo te voet als te paard, veelen der zelven met veelvuldige weldaaden ophoopte, en zich voorts (2) gereedmaakte om de ſmaad, die 't Romeynſche volk door de aan Crasſus (3) toegebragte nederlaag van de Parthen voorheen ontfangen hadt, thans overwinnaar zynde op zoo onbedwonge gebuurvolken en zyne beurt te wreeken. Met dit oogmerk deedt hy zestien legioenen en (4) tienduyzend ruyters, zynde het zelve getal als hy voorheen tegen Pompejus hadt in 't veld gebragt, van Italië naar (5) Macedonië overvoeren: Zulks het zeker is dat onder die overgevoerde ruyters ook de meergemelde Bataviſche en andere Duytſche hulpbenden, als welken hy van den beginne (6) af beſlooten hadt by zich te houden, en door wier dapperheyd hy nu zoo menige zeegen bevochten hadt, zullen geweest zyn, gelyk uyt het vervolg nog klaarer zal blyken.

Terwyl hy met deeze en andere hooge voorneemens zwangergong, viel (7) Cæſars vermoogen den vrygeboore Romeynen, van hen met zoo veelvuldige weldaaden te konnen ophoopen, overlastig; zulks zy verbitterd van in zyne beſtiering niet laakbaars te ontmoeten, dierhalve, in den ſchyn van den Staat te willen in vryheyd ſtellen, onder de aanleydinge (8) van Marcus en Decimus Brutus, midsgaders Cajus Casſius eene (9) zamenzweering tegen het leeven van Cæſar ontworpen, en de uyt-

(1) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 2. Hic aliquando finis armis fuit. Reliqua pax incruenta: penſatumque clementia bellum. Nemo cæſus imperio præter Afranium, ſatis ignoverat ſemel, & Faustum Syllam: didicerat generos timere &c:

(2) *Sueton. Lib. I. cap.* 46. Jam de ornanda inſtruendaque urbe, item de tuendo ampliandoque Imperio plura ac majora in dies deſtinabat..... Mox Parthis inferre bellum per Armeniam minorem, nec niſi ante expertos aggredi prœlio.

(3) *Vell. Patercul. Hiſt. Lib. II. cap.* 44. Transgresſum Euphratem Crasſum, petentemque Seleuciam, circumfuſis immanibus copiis equitum, Rex Orodes, uña cum parte majore Romani Exercitus, interemit.

(4) *Appianus de bello Civ. Lib. II. pag.* 810. Cogitavit expeditionem longinquam contra Getas, & [illegible] ter ea quæ in Crasſum contra fœdus patraverant: præmiſit ergo trans ſinum Adriaticum legiones ſedecim, & equitum decem millia.

(5) *Dion. Hiſt. Lib. XLV. pag.* 277. Antonio Brundulium ad milites, QUI EO EX MACEDONIA TRANSMISERANT, profecto.

(6) *Cæſ. de bello Gall. Lib. VII. cap.* 6. GERMANOS EQUITES . . . quos ab initio ſecum habere inſtituerat.

(7) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 2. Quippe clementiam principis vicit invidia: gravisque erat liberis ipſa beneficiorum potentia.

(8) *Suetonii Hiſt. Lib. I. cap.* 80. Couſpiratum eſt in eum a LX amplius, C. Casſio, Marcoque & Decimo Bruto principibus conſpirationis.

(9) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 2. Nec diutius dilatio donata est; ſed Brutus & Casſius aliique patricii conſenſerunt in cædem principis.

uytvoering des beflooten moords eyndelyk den vyftienden (1) van Lentemaand drieënveertig jaaren voor de geboorte des beloofden Heylands, als Cæfar ingevolge van hun (2) aanhoudend verzoek in den Raad verfcheenen was, op eene zeer wreede wyze werkftellig maakten; mids hy zoo door de voorgemelde als andere eedverwanten, aan de voeten (3) van Pompejus beeld, met drieëntwintig (4) wonden van het leeven beroofd wierdt. De dag zyns omkomens vindt men op deezen gouden (5) penning bewaard.

Met het kopftuk van Marcus Brutus is de voorzyde beftempeld, wiens naam en die van Plætorius Cestianus, welke deezen penning heeft laaten maaken, naa Brutus door het onder zyn bevel ftaande leger tot (6) Hooggezaghebber gegroet was, op deeze wyze tot randfchrift rondom het zelve gefteld zyn:

BRUTus IMPERATOR, Lucius PLAETorius CESTianus.

BRUTUS HOOGGEZAGHEBBER, LUCIUS PLAETORIUS CESTIANUS.

En dewyl de (7) moordenaars, naa dit beftaan, hunne klederen als fchilden om den flinkeren arm windende, de dolken, nog met het vergoote bloed befmet, langs de ftraaten bloot in hunne handen hielden, onder 't uytroepen: *dat zy den Koning en gewelderaar gedood hadden*, midsgaders dat zy zich eenen hoed, het teken der Vryheyd, lieten voordraagen; zoo zal niemand zich verwonderen van op de tegenzyde eenen hoed tusfchen twee dolken, boven dit tydfchrift, van Cæfars bedreeven moord, gefteld te zien:

EIDibus MARtiis.

DEN VYFTIENDEN VAN LENTEMAAND.

Op de tyding van Cæfars dood keerden aanftonds de naar Macedonië gezondene krygsvolken, en des ook de Duytfche hulpbenden te rug naar

(1) *Velleji Patercul. Hift. Lib. II. cap.* 56. Quippe cum menfe Octobri in urbem revertisfet, idibus Martiis conjurationis auctoribus Bruto & Casfio (...) interemptus est.

(2) *Suet. Hift. Lib. I. cap.* 81. Ob hæc fimul & ob infirmam valetudinem diu cunctatus, an fe contineret & quæ apud Senatum propofuerat, agere differret: tandem D. Bruto adhortante, ne frequentes ac jam dudum opperientes destitueret, quinta fere hora progresfus est.

(3) *Dion. Hift. Lib. XLIV. pag.* 269. Et quoniam in curia a Pompejo ædificata ac pone STATUAM EJUS ibi pofitam occifus fuit &c.

(4) *Flori Hift. Lib. IV. cap.* 2. Ibi in curuli fedentem eum Senatus invafit, tribusque & viginti vulneribus ad terram datus est.

(5) *C. Patin. familiæ Romanæ fol.* 142.

(6) *Ibidem fol.* 143. Denarius autem a L. Plætorio Cestiano cufus ut videtur, fuit, cum Brutus devictis Besfis Imperator appellatus reverfus in Afiam esfet.

(7) *Appian. de bellis Civil. Lib. II. pag.* 818. Percusfores autem ejus voluerant quidem aliquid in Senatu dicere: Sed quum nemo ibi maneret, togis circum lævas manus obvolutis vice clypei, cruentos gladios tenentes currentesque vociferabantur; *Regem & tyrannum fe occidisfe*, præferente quodam in hasta pileum, recuperatæ libertatis infigne; fimulque hortabantur populum ad reftituendam rempublicam, revocando in memoriam Brutum illum primum, & jusjurandum, quo tunc cives univerfos una cum omni posteritate obftrinxit.

G E S L A C

D

Z E S E E R S T E K E Y

Voor zoo verre die tot de H

LUCIUS JULIUS CÆSAR, te Pisa schout zynde, schielyk overleeden.

Gemaalin

AURELIA, dochter van C. Cotta, gestorven terwyl haar zoon in Gallië oorloogde.

JULIA.

Gemaal

MARCUS ATIUS BALBUS.

I. Keyzer.

JULIUS CÆSAR, maakt het verbond met de Batavieren, met wier hulpe hy Gallië overwint en Pompejus verslaat; maakt zich meester van den Staat, wordt in den Raad door Brutus en Cassius 43 jaar voor Christus geboorte vermoord.

1 *Gemaalin*

CORNELIA, dochter van L. Cornelius Cinna.

2 *Gemaalin*

POMPEJA, dochter van Q. Pompejus, van hem verstooten.

3 *Gemaalin*

CALPURNIA, dochter van L. Calpurnius Piso, die haaren Gemaal overleeft.

ATIA.

Gemaal

CAJUS OCTAVIUS, landvoogd van Macedonië, naa hy by zyne eerste Gemaalin Ancharia eene dochter Octavia de oude geteeld hadt, van wier huuwelyk men niets gewaagd vindt.

JULIA overleeden voor haaren

Gemaal

POMPEJUS den Grooten; verlieft den Veldslag tegen zyner geweeze Gemaalinne Vader, vlugt naar Egipte, en wordt aldaar omgebragt.

TIBERIUS CLAUDIUS.

NERO, heeft tot

Gemaalin

LIVIA DRUSILLA, dochter van Livius Drusus Calidianus; haaren Gemaal, zwanger zynde, ontnomen en getrouwd met Keyzer Augustus.

OCTAVIA de jonge;

1 *Gemaal*

C. CLAUDIUS MARCELLUS.

2 *Gemaal*

M. ANTONIUS, de Drieman, die haar, om Kleopatra Koningin van Egipte, verstiet.

II. Keyzer.

OCTAVIUS, van zynen oudoom Julius Cæsar, tot Zoon en Erfgenaam aangesteld, en daarom Cæsar en in het vervolg Augustus genaamd. Recht het befaamde Driemanschap op, verslaat Antonius Vloot, maakt zich alleen meester van den Staat, neemt de Batavieren tot zyne lyfwachters, ontslaat hen van den dienst naa de nederlaag van Varus, stelt hen weer in die bediening, en sterft in het 14 jaar naa Christus geboorte te Nola.

1 *Gemaalin*

CLAUDIA, dochter van P. Claudius en Fulvia, van hem verstooten.

2 *Gemaalin*

SCRIBONIA, dochter van L. Scribonius Libo, insgelyks verstooten.

3 *Gemaalin*

LIVIA DRUSILLA, bezwangerde en ontnome vrou vanden bovengestelden Tiberius Claudius Nero, doch die by Augustus geene kinderen teelde.

III. K

TIBERIUS CÆS vader Augustus ve Kaninefaaten, vol geboorte Augustus manicus, zoon z derland, zendt he hy vergeeven wo tegen hem op, st maand 37. jaar naa lands.

1

VIPSANIA AGR M. Vipsanius Ag gen zynen wil v

2

JULIA, dochter en Scribonia.

DRUSUS NERO boore, naa zyne met Keyzer Augu weest, maakt tw Sticht eenen altaa loogt de Cheruss vieren, zyn been voor Christus geb

Ge

ANTONIA de jo hier voor gemelde en Octavia de jon Keyzer Augustus.

JULIA, dochte Augustus en van

1

M. CLAUDIUS van Octavia de jo cellus: doch die ren teelt.

2

M. VIPSANIU

3

TIBERIUS CÆS rius Claudius Nero silla, by wien zy e het geene jong o

H T L Y S T
E R
Z E R E N V A N R O M E;
ſtori der Batavieren betrekkelyk is.

…Y Z E R.

R, door zynen ſtief-
…oond, overwint de
14. jaar naa Chriſti
't ryk, ontbiedt Ger-
s Broeders, uyt Ne-
naar 't Ooſten, daar
t, de Vriezen ſtaan
ſt den 16 van Lente-
e geboorte des Hey-

…naalin

…PINA, dochter van
…pa, door hem te-
…ooten.

…naalin

…n Keyzer Auguſtus

…ERMANICUS, ge-
…oeder drie maanden
…s was getrouwd ge-
… gragten over, en
…an den Ryn, beoor-
…met hulp der Bata-
…eekende ſterft 7 jaar
…rte in Duitſchland.

…alin

…e, dochter van den
…Drieman Antonius,
…, volle zuſter van

…van Octavius Cæſar
…bonia.

…maal

…RCELLLUS, zoon
…e en Claudius Mar-
… haar geene kinde-

…naal

… AGRIPPA.

…maal

…R, zoon van Tibe-
…en van Livia Dru-
… kind teelde, doch
…leedt.

DRUSUS, trekt naar Pannonië en ſtilt met de hulp der Batavieren en andere lyftraauwanten zyns Vaders, de aldaar ontſtaane beroerenis, wordt door de liſt van zyne eyge Gemaalin en Sejanus, ſtaande zyns Vaders leeven, vergeeven.

GERMANICUS CÆSAR brengt de Krygsbenden in Nederland onder den eed zyns Ooms, bevaart tweemaal den Oceeaan, ſticht eene School in het hof, door zyne Gemaalin te Katwyk gebouwd, op dat de Bataviſche en andere Duytſche jeugd, aan de Romeynen verpand, in de beſchaafde weetenſchappen zou worden onderweezen; wordt t'huis ontbooden, naar het Ooſten gezonden en aldaar, uyt nyd zyner deugden, vergeeven.

Gemaalin

AGRIPPINA, dochter van Julia, kleyndochter van Auguſtus, beroemd om haare kuysheyd en grootmoedigheyd, ſticht een Prætorium of hof te Katwyk, 't gene zedert het huys te Britte genaamd is.

V. K E Y Z E R.

CLAUDIUS CÆSAR, volgt zynen Neef Caligula in 't ryk, herſtelt zyns Vaders altaar te Katwyk, ſtelt Corbulo tot landvoogd in Neerland, die de Chauchen beteugelt, en tuſſchen de Maas en Ryn eene gragt graaft, word opontbooden door Claudius, en die zelf 54 jaaren naa Chriſti geboorte door zyne laatſte Gemaalin vergeeven.

1 Gemaalin

PLAUTIA URGULANILLA.

2 Gemaalin

ELIA PETINA.

3 Gemaalin

VALERIA MESSALINA, kleyndochter van Octavia de jonge.

4 Gemaalin

AGRIPPINA, dochter van Germanicus Cæſar, en Wed. van Cn. Domitius Ænobarbus, vergeeft haaren Gemaal Claudius en helpt dus haaren eigen Zoon Domitius Nero aan 't Ryk.

AGRIPPINA, dochter van Julia en van M. Vipſanius Agrippa, Sticht het prætorium te Katwyk, 't gene zedert het huis te Britte genaamd is.

Gemaal

GERMANICUS CÆSAR, zoon van Druſus Nero Germanicus en van Antonia de jonge, dogter van den Drieman Antonius en de hier voorgemelde Octavia de jonge, in 't Ooſte oorloomende uyt nyd vergeeven.

IV. K E Y Z E R.

CAJUS CÆSAR, om 't draagen der Krygskleederen, CALIGULA bygenaamd, volgt zynen oudoom Tiberius in 't ryk. Doet een togt naar Batavie, verſtrooit de Schoolieren van zyns Vaders geſtichte School in 't huys te Britte, doedt een Spiegel gevecht op 't ſtrand, ſticht een vuurboet aan den mond des Ryns, te Rome wedergekeerd wordt om zyne gruweldaaden 41 jaar naa Chriſtus geboorte vermoord.

1 Gemaalin

LIVIA ORESTILLA, weynig dagen daar naa verſtooten.

2 Gemaalin

LOLLIA PAULINA, insgelyks verſtooten.

3 Gemaalin

CÆSONIA, door welke men meent hem eene minnedrank gegeeven en daardoor zyne harſens ontſteld te zyn geworden.

4 Gemaalinnen

voorts zyne eyge zuſters.

AGRIPPINA, heeft de Batavieren tot lyfwachters, dan die worden haar ontnoomen en zy op laſt van haaren zoon, door haar toedoen Keyzer geworden, van 't leeven beroofd.

1 Gemaal

CN. DOMITIUS ÆNOBARBUS, zoon van L. Domitius Ænobarbus.

2 Gemaal

Keyzer CLAUDIUS CÆSAR, dien zy haaren voorzoon doedt verzoonen, dit verricht zynde, deezen haaren Gemaal vergeeft, en dus haaren eygen zoon Nero aan 't ryk helpt.

CLAUDIUS BRITANNICUS, eerſt door de liſt van zyne ſtiefmoeder Agrippina van des ryks opvolginge verſtooken, vervolgens door bevel van zynen Stiefbroeder Keyſer Nero vergeeven.

OCTAVIA, eerſt verloofd aan L. Silanus, krygt daar na tot

Gemaal

L: DOMITIUS NERO, zoon van haare Stiefmoeder Agrippina en Cn: Domitius Ænobarbus, welke haar, in 't ryk haars Vaders zynde opgevolgd, eerſt verbant, en daarna laat dooden.

VI. K E Y Z E R.

L. DOMITIUS NERO, volgt zynen Stiefvader Claudius in 't ryk, zendt Paullinus Pompejus in Neerland, die den zuydoever des Ryns in Batavie bedykt. Nero zelf ontbiedt de Bataviſche benden uyt Britannië, vergeeft eerſt zynen ſtiefbroeder, doodt zyne Moeder en Gemaalinnen, en, tot vyand van den Staat verklaard zynde, eyndelyk ook in 't 68. jaar naa Chriſtus geboorte zich zelf.

1 Gemaalin

OCTAVIA, dochter van Keyzer Claudius en Meſſalina, door hem eerſt verbannen, daar naa gedood.

2 Gemaalin

POPPEA SABINA, door hem zwanger zynde met den voet doodgeſchopt.

3 Gemaalin

STATILIA MESSALINA, wiens man hy had doorſtooten.

naar (1) Italië; alwaar Octavius, zynde (2) de Kleynzoon van Cæſars zuster, door wien hy thans (3) voor drie vierden tot zynen erfgenaam aangeſteld, en te gelyk by verzooninge zynen ſtam ingelyfd was, deeze teruggekeerde krygsvolken, door verſcheydene hen toegezondene gelden, ſtraks in zyne (4) belangen bragt: dan Marcus Antonius, aan wien de Raad, om alle oploop te verhoeden, het bevel dier benden naa Cæſars dood hadt opgedraagen, perſoonlyk by de zelven te Brundes ſedert zynde aangeland, wist des onaangezien zoo door geſchenken als door de daartoe onwillig zynde honderdmannen voor haare oogen te laaten dooden, zich van de zelven te doen gehoorzaamen, en beval hen dierhalve naar Gallië te trekken. Dan ſtaande die togt liepen veelen, (5) misnoegd wegens te geringe belooninge van hem ontfangen te hebben, tot Octavius over, welke nu openlyk de wapenen tegen Antonius opgevat, en ſedert nog het geluk hadt van, nevens de in 't veld gebragte Elefanten, ook de overigen van Antonius trouw gebleevene benden, en des ook de Batavieren onderſcheppende, aldus zyne reeds in 't veld gebragte krygsmagt niet weynig te verſterken. Invoege hy zich met zyn aldus vermeerderd leger ſtraks tegen Antonius in optogt begaf ter oorzaake die (6) Brutus, als met wien zich Octavius thans verbonden hadt, binnen Modena belegerd hieldt. De wederzydſche (7) krygsmagten aldus tegen den anderen eenige dagen zynde gelegerd, vielen 'er zoonu alsdan eenige ligte en twyfelachtige ruytergevechten voor, tot dat de Bataviſche en andere Duytſche hulpbenden, welken Octavius Cæſar nevens de Elefanten onderſchept hadt, tot Antonius overliepen. Want die nevens de overigen buyten de legerplaats zynde getrokken, ja hen zelf voorgegaan in den ſchyn of zy den aannaderenden vyand alleen wilden bevechten, hebben, indachtig aan den eed, dien zy te Brundes aan Antonius gedaan hadden, zich tegen de hen naavolgende benden van Octavius Cæſar, terwyl die niet minders verwachtten, ylings gekeerd en dus, ter

(1) *Dion. Hiſt. Lib. XLV. pag.* 277. Antonio, Brunduſium ad milites, qui eo EX MACEDONIA TRANSMISERANT, profecto &c.

(2) *Suet. Hiſt. Lib. II. cap.* 4. Decedens Macedonia, priusquam confiteri ſe candidatum conſulatus posſet, morte obiit (*Augusti Pater*) repentina, ſuperſtitibus libris, Octavia majore, quam ex Ancharia, & Octavia minore item Augusto, quos ex Atia tulerat. Atia M. Atio Balbo & Julia Sorore C. Cæſaris genita est.

(3) *Ibidem Lib. I. cap.* 83. Sed novisſimo testamento tres inſtituit hæredes ſororum nepotes, C. OCTAVIUM EX DODRANTE & L. Pinarium & Q. Pedium ex quadrante reliquos in ima cera. C. OCTAVIUM ETIAM IN FAMILIAM NOMEMQUE [illegible]

(4) *Dion. Hiſt. Lib. XLV. pag.* 274. Has ob cauſas milites etiam prompte Cæſari ſeſe adjunxerunt, præſertim nonnullis pecunia conciliatis.

(5) *Ibidem pag.* 278. Antonium autem milites, qui Brunduſii erant, primo amice acceperunt, ſperantes ſe plura iis, quæ a Cæſare promisſa fuerant accepturos. Nam & longe locupletiorem eo esſe credebant; postquam quadringentos tantum ſingulis ſestertios pollicitus est, ortoque tumultu eam ob [illegible] centuriones quosdam jusſit, eo quidem tempore quieverunt: ſe euntes in Galliam, quum non procul ab urbe abesſent, tumultuati ſunt: ſpretisque tribunis militum ſibi præfectis, complures ad Cæſarem tranſierunt: legioque Martia tota & legio quarta ei ſe adjunxerunt. His Cæſar acceptis quum ſicut prioribus argentum diviſisſet, multos etiam reliquorum ad ſe pertraxit. Elephantisque Antonii ſubito omnibus potitus est, quum in eos prætervehentes incidisſet.

(6) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 4. Jam parato exercitu in Ciſalpina Gallia reſistentem motibus ſuis Decimum Brutum obſidebat. Octavius Cæſar, ætate & injuria favorabilis & nominis majestate, quod ſibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus (quis crederet) conſulem aggreditur: obſidio Mutinæ liberat Brutum: Antonium exuit Castris.

(7) *Dion. Hiſt. Lib. XLVI. pag.* 317. Quum castra castris esſent oppoſita per aliquot dies equestria prœlia levia & dubia victoria commisſa ſunt. Deinde GERMANI equites, quos cum Elephantis Cæſar adeptus fuerat, iterum ad Antonium defecerunt: egresſique castris cum reliquis Cæſarianis & progresſi ante reliquos tanquam ſoli cum hostibus occurrentibus conflicturi, mox converſi in Cæſarianos, qui nihil ſinistri ſuſpicantes eos ſubſequebantur, magnam ſtragem ediderunt.

ter wraakneeminge dat hy hen in zynen dienst gedwongen hadt, aan de zynen geene kleyne nederlaag toegebragt. Dees kryg nogthans door het oprechten van het beſaamde driemanſchap tusſchen hen en Lepidus ſedert onderling zynde beſlecht, zullen de aldus overgeloope Bataviſche hulpbenden met Octavius verzoend zyn, en des ook nevens hem (1) onder Antonius den daarop aangevangen kryg tegen Brutus en Casſius, ter wraakneeminge van den aan Cæſars bedreeven moord, zekerlyk bygewoond en tot het wel (2) eyndigen van den zelven, volgens haare
40. totnogtoe betoonde dapperheyd, niet weynig geholpen hebben, te meer mids de zeege door de onder Antonius bevel ſtaande benden, voornaamelyk behaald wierdt.

Zulks, mids (3) Octavius Cæſar deeze oude benden, welken hem in dien kryg zoo wel gediend hadden, volgens de beloften, die hy en Antonius voorheen aan de zelven gedaan hadt, thans met de bouwlanden in Italië, ter belooninge van den lang ondergaanen krygsdienst aan den eenen kant beſchonk, en de Raadsheer Lucius Antonius, des Driemans Broeder, zich aan den anderen kant uyt al zyn vermoogen daar tegen ſtellende, de zelven uyt de aldus verkreege landen en akkers joeg, dit hen onderling eerlang tegen den anderen niet alleen in de wapenen, maar ook alle de oude en dus door Antonius verongelykte benden, en gevolglyk ook de Batavieren, als van dat getal zynde, in den dienst van Octavius bragt: met wier hulpe hy dan aanſtonds den gemelden Lucius Antonius, mids die nu door den Raad tot vyand des vaderlands verklaard was, binnen Peruſië belegerde en eyndelyk tot rede bragt.

Sedert nog de Drieman (4) Lepidus van alle gezag door Octavius ontblood, en deezes (5) zuster door Marcus Antonius, om zyne ongehoorde minneryen met Cleopatra Koninginne van Egipte, verſtooten zynde,
rukte Octavius ter wraakneeminge 30.
zoo van zyns gehoond huys als van des Romeynſchen Staats, alle krygsbenden, die maar van eenig belang (6) waaren en des ook zekerlyk de reeds alom beroemd geworden Batavieren, welken hy met het aanvangen van deezen

(1) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 7. Igitur ordinata magis ut poterat quam ut debebat in triumviros republica, relicto ad urbis præſidium Lepido, Cæſar cum Antonio in Casſium Brutumque ſuccingitur.

(2) *Ibidem.* Acie namque commisſa quum pari ardore aliquandiu dimicatum foret, & quamvis duces non esſent præſentes, quorum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignavia ſubduxisſent; ſtaret tamen pro partibus invicta fortuna & ultoris, & qui vindicabatur: primum adeo anceps fuit & par utrimque diſcrimen, ut exitus prœlii docuit. Capta ſunt hinc Cæſaris castra, inde Casſii. Sed quanto efficacior est fortuna quam virtus! & quam verum est, quod moriens efflavit, non in re, ſed in verbo tantum esſe virtutem! Victoriam illi prœlio error dedit Casſius inclinato cornu ſuorum, quum captis Cæſaris castris, rapido impetu recipientes ſe equites videret, fugere arbitratus, evadit in tumulum. Inde pulvere & ſtrepitu, etiam nocte vicina, eximentibus gestæ rei ſenſum, quum ſpeculator quoque in id misſus, tardius renuntiaret, transactum de partibus ratus, uni de proximis auferendum præbuit caput. Brutus quum in Casſio etiam ſuum animum perdidisſet ne quid ex conſtituti fide reſignaret (ita enim par ſuperesſe bello convenerat) ipſe quoque uni comitum ſuorum confodiendum præbuit latus.

(3) *Ibidem cap.* 5. Alterum bellum concitavit agrorum diviſio, quos Cæſar veteranis in Castris prætium militiæ perſolvebat. Semper alias Antonii pesſimum ingenium Fulvia gladio cincta, virilis militiæ uxor agitabat. Ergo depulſos agris Colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic vero jam non privatis ſed totius Senatus ſuffragiis judicatum hostem Cæſar aggresſus, intra Peruſiæ muros redigit, compulitque ad extrema deditionis, turpi & nihil non experta fame.

(4) *Sueton. Hiſt. Lib. II. cap.* 16. Post Pompeji fugam collegarum alterum M. Lepidum, quem ex Africa in auxilium evocarat, ſuperbientem XX legionum fiducia ſummasque ſibi partes terrore ac minis vindicantem, ſpoliavit exercitu, ſupplicemque concesſa vita Circejos in perpetuum relegavit.

(5) *Eutrop. Hiſt. Lib. VII. cap.* 6. Antonius qui Aſiam & Orientem tenebat repudiata ſorore Cæſaris Augusti Octaviani, Cleopatram reginam Ægypti duxit uxorem.

(6) *Dion. Hiſt. Lib. L. pag.* 425. Brunduſium omneis milites, qui alicujus esſent pretii, Brunduſium condixit.

deezen (1) oorlog tot zyne lyfwach-
ters om hunne trouw hadt aangeno-
men, te Brundes, tegen de zich in
Egipte onthoudende Antonius en
Cleopatra by een. Door de (2) op-
29. gevolgde nederlaag van zyns tegen-
— dingers vloot te Actium, en de vry-
willige zich toegebragte dood zoo
van Antonius als van Cleopatra, zag
zich Octavius nogthans van het vol-
25. kome gezag des Roomſchen Staats
— meeſter, wierdt ſedert (3) Augustus
genaamd, en welken naam, mids
hy by den zelven wel 't meest be-
kend is, wy hem in 't vervolg ook
ſtaan te geeven. Dus de burgerkryg
geëyndig zynde, ſloot hy, (4) ten
teken van de algemeene rust herſteld
te hebben, den tempel van den Oor-
logsgod Janus, aan welk zeldzaam 24.
voorval men meent deezen (5) penning —
zyne geboorte verſchuld te zyn, wel-
ken ik hier plaats geeve, mids tot
het bekomen der zelve de Bataviſche
hulpbenden niet weynig van het haa-
re hadden toegebragt.

Op de eene zyde leest men rondom des Keyzers kopſtuk des zelfs naam tot randſchrift:

C Æ S A R. A U G U S T U S.

Ter wederzyde van eenen werreldkloot is op de tegenzyde een Olyſtak geſteld, zynde het zinnebeeld van de bekome rust, verzeld van dit randſchrift:

PAX ORBIS TERRARUM: SENATUS POPULUSQUE ROMANUS.

DE VREEDE DES AARDBODEMS: DE RAAD EN 'T VOLK VAN ROME.

Augustus aldus wel een eynde van den bloedigen Burgerkryk, doch te gelyk (6) ook een eynde van de tot nogtoe beſtandig geweest zynde Staat-

(1) *Dion. Casſii Hiſt. Lib. LV. pag.* 563. Stipatores autem Corporis Imperatoris ſunt decem millia in decem diviſi partes: urbis præſidium destinasti ſex millia, quadrifariam diviſi, tum equites ALIENIGENÆ EXTRAORDINARII, BATAVI appellati a BATAVA, quæ eſt in Rheno inſula, cujus incolæ arte EQUITANDI POLLENT, nomen habent. Eorum ſicut & evocatorum ſummam dicere non posſum. UTI ILLIS AUGUSTUS COEPIT, TUNC PRIMUM, QUUM VETERANOS PATRIS CONTRA ANTONIUM CONVOCAVIT, SERVAVITQUE DEINDE.

(2) *Eutrop. Hiſt. Lib. VII. cap.* 7. Victus est (*Antonius*) ab Augusto navali pugna clara & illùstri apud Actium, qui locus in Epiro est: ex qua fugit in Ægyptum & deſperatis rebus, cum omnes ad Augustum tranſirent, ipſe ſe interemit. Cleopatra ſibi aspidem admiſit, & veneno ejus extincta est.

(3) *Sueton. Hiſt. Lib. II. cap.* 7. Postea C. Cæſaris & deinde AUGUSTI cognomen asſumſit, alterum testamento majoris Avunculi (*Julii Cæſaris*) alterum Munatii Planci Sententia.

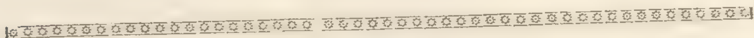
(4) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 12. Auſusque tandem Cæſar Augustus ſeptingenteſimo ab Urbe condita anno, Janum geminum claudere.

Suet. Hiſt. Lib. II. cap. 22. Janum Quirinum ſemel atque iterum a condita Urbe memoriam ante ſuam clauſum, in multo breviore temporis ſpatio, TERRA MARIQUE PACE PARTA, ter cluſit.

(5) *Ad. Occon. Imp. R. Numism. fol.* 30.

(6) *Tacit. Annal. Lib. I. cap.* 2. Exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Julianis quidem partibus niſi Cæſar dux reliquus: poſito Triumviri nomine Conſulem ſe ferens, & ad tuendam plebem Tribunicio jure contentum, ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, inſurgere paulatim, munia Senatus, Magistratuum, legum in ſe trahere nullo adverſante.

Staatſche regeeringe gemaakt hebben-
de, was ſedert bezorgd om die vol-
ken, welken begunstigd door de (1)
voorige burgerlyke beroerenisſen,
de grenzen van den Romeynſchen
Staat door 't doen van vyandlyke in-
vallen ontrust hadden, eensdeels naar
vereyſch te beteugelen, andersdeels,
door 't ſtichten der noodige ſterkten
langs de grenzen, hen het doen der
zelven voor het toekomende te be-
13. — letten. Dus wat Duytſchland aanbe-
langt, droeg hy, als van zin zynde
van het zelve een wingewest van (2)
den Roomſchen Staat te maaken,
de uytvoering daarvan zynen ſtief-
zoon (3) Claudius Druſus op, want
die was een Zoon van Tiberius Clau-
dius Nero en Livia Druſilla, welke,
als zy van deezen Druſus omtrent
zes maanden zwanger was, aan haa-
ren (4) man door Augustus ontno-
men wierdt en dus met dien Keyzer
getrouwd zynde, nog voor de der-
de (5) maand van dit tweede huu-
welyk deezen Zoon van het eerste
ter werreld gebragt hadt. Dees was
thans een jongeling van omtrent drie-
entwingtig jaaren, dus in de bloei
zyner jeugd, midsgaders van gee-
ne (6) mindere dapperheyd dan be-
leyd, en heeft des den oorlog, welken
hy tegen de thans genaamde Beyer-
ſchen en andere gebuurvolken (7)
van Zwitſerland begonnen hadt,
ſtraks gelukkiglyk (8) voleynd.
Vergolgens het hoogkrygsgezag in
Nederland door hem aanvaard, en 10. —
hy daarop in 't eyland der met het
ryk in verbond zynde Batavieren ge-
komen zynde, zoo acht ik dat door
hem, even gelyk hy de over den Ryn
woonende Uſipeeten en (9) Tencte-
ren naamaals verwon, zoo ook ſtraks
de in dat eyland woonende Kanine-
faaten, bedwongen te zyn, dewyl
het geenszins waarſchynlyk is, den aan
gelanden Veldheer de Overrynſche
volken tot aan de Eems te hebben
beoorlogd, op eenen tyd, dat de ach-
ter den rug gelaate Kaninefaaten, nog
niet aan 't ryk vooraf onderdaanig
gemaakt waaren. En by welk voorval
ik voor vast ſtel, dat ook door hem,
ter plaatſe, alwaar naamaals het huys
te Britte geſticht is, naar 't voorbeeld
van (10) Alexander den Grooten,
en zoo als hy zelf, naar 't gebruyk (11)
der

(1) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 12. Hic finis armorum civilium, reliqua adverſus exteras gentes, quæ districto circa mala ſua Imperio, diverſis orbis oris emicabant.

(2) *Ibidem.* Quatenus ſciebat patrem ſuum Cæſarem bis trajecto ponte Rheno quæſisſe bellum, in illius honorem CONCUPIIT FACERE PROVINCIAM.

(3) *Ibidem.* Sed omnes illius Cardinis populos ... per privignum ſuum Claudium Druſum perpacavit.

(4) *Sueton. Hiſt. Lib. II. cap.* 62. Statim Liviam Druſillam matrimonio Tiberii Neronis & quidem prægnantem abduxit, dilexitque & probavit unice ac perſeveranter.

(5) *Ibidem Lib. V. cap. I.* Livia, cum Augusto, gravida nupſisſet, intra menſem tertium peperit.

(6) *Velleji Patercul. Hiſt. Lib. II. cap.* 97. Cura deinde, atque onus Germanici belli delegata DRUSO CLAUDIO, fratri Neronis, ADOLESCENTI TOT TANTARUMQUE VIRTUTUM QUOT ET QUANTAS NATURA MORTALIS RECIPIT, VEL INDUSTRIA PERCIPIT.

(7) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 12. Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non posſet aſcendere: ſed omnes illius Cardinis populos Brenos, Senones, atque Vindelicos per privignum ſuum Claudium Druſum perpacavit.

(8) Zie van deeze overwinning *Horat. Lib. IV. Od. XIV. ad Augustum.*

(9) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 12. Druſus, primos domuit Uſipetes; inde Tenctheros percucurrit & Cattos.

(10) *Justinus Lib. XII. cap.* 10. Expugnata deinde urbe reverſus in naves Oceano libamenta dedit, prosperum in Patriam reditum precatus, ac veluti curru circa metam acto, poſitis *imperii terminis*, quatenus aut terrarum ſolitudines prodire pasſæ ſunt, aut mare navigabile fuit, ſecundo æſtu ostio fluminis Indi invehitur. Ibi in monumenta rerum a ſe gestarum Urbem Barcen condidit *Arasque* ſtatuit.

(11) *Henr. Cannegieteri Disſert. de Brittenburgo. &c. pag.* 103. Tales certe illae Arae Sestianae in Hispania, ſive eae fuerint in Asturum littore, ut Mela ſcribit Libro III. cap. 1. n. 94. ſive in Tamoricorum peninſula, ut Plinius Libro IV. cap. 20. ſive in Artabrorum regione, ut Ptolemaeus, ad Oceanum utique in extrema Hispania atque ad eum locum, qui *Cabo finis terrae* hodie appellatur, ut intelligas in ultimo orbis recesſu esſe. Harum autem ararum tanto libentius hoc loco memini, quia arae nostrae ſimillimae

LANDKAART
van het
EYLAND DER BATAVIEREN
en der
aangrenzende volken,
ten tyde
van
N: CLAUDIUS DRUSUS
GERMANICUS.
Britannische of Noord Zee
OCEANUS BRITANNICUS
Vriezen FRISII
Mond des Ryns
OSTIUM RHENI
Kaninefaaten
CANINEFATES
Drusiana
fossa Drusiana
mond der Maase
MOSÆ OSTIUM
Hel of Heldine Zee
HELIUM VEL IMMENSUM MOSÆ OS.
TAX
ANDRI
Gemeene mond der maase en Schelde
MOSÆ SCALDISQUE OSTIUM
mond der Schelde
OSTIUM SCALDIS
Scheldt
Scaldis flu.
Vlamingers
MORINI
Schelde
Scaldis flu.
Yssel
Isala flu.
Voetmaat van vyf D
weer vyfduyzend Rome

STURII
Zuyder zee
FLEVO LACUS
Frisia boenen
FRISIABONES
Isala flu
Ysselt flu
Chauchen
CAUCHI
Rhenus flu
toegestopte Yssel
Dyk van Drusus
Drusi moles
Drusi fossa
Oude Yssel
Vetus Isla
Usipers
USIPETES
Ysselt R
Isla flu
Ryn R
Batavieren
Linge R
Lingium
UM INSULA
Waal R
Vahalis flu
Maas R
Mosa flu
Rhenus flu
N A P I I
GUGERNI
Mosa flu
Maas R
Luykenaars
EBURONES
3 4 5

der Romeynen daarnaa nog over den (1) Ryn gedaan heeft, een grensaltaar, ten blyk dat het ryk zich toen door den (2) Oceaan en Ryn (3) bepaald vondt, omtrent des zelfs mond zoo aan den (4) Ryn als aan de Goden der plaatſe, volgens 't gebruyk der (5) Romeynen, is opgerecht: welken wy hiernaa, naa die door de ſedert afgevalle Kaninefaaten was verwoest, door zynen aan 't ryk geraakten Zoon Claudius zullen zien herſtellen.

Dit is 't minst, Druſus eensdeels bemerkende hoe de twee hoofdtakken des Ryns, welken het eyland der gemelde Kaninefaaten en Batavieren van 't vaste land afſcheyden, zich langs verſcheydene monden in de tot nog toe door de Romeynen (6) onbevaare Noordzee wel West-en Noordwestwaart, doch geenszins Oostwaart op, dat is naar den kant der over den Ryn woonende Duytſchers, uitſtrekten, andersdeels hebbende in 't ſedert beoorlogen der Uſipeeten gewaar geworden, hoe in hunne landen een maatig riviertje een weynig boven het thans genaamde Zutfen gevonden wierdt, 't gene zich Noordwaart uytſtrekte, en, naar maate van den toevloed van verſcheydene zich daarin ontlastende andere riviertjes wyder wordende, zich, benede het thans genaamde Kampen, in eenen wyden binnenboezem (nu onder den naam van de ZUYDERZEE bekend) eyndelyk ontlastte, welken zoo die gezamelyk verwyd, en door 't graaven eener gragt aan den daaromtrent zynden Yſſel gekoppeld wierden, welke eerst Noord- daarnaa Zuydwestwaart loopende by het thans genaamde Yſſeloord in den Ryn valt, den Romeynen zoude gelegenheyd geeven om, den Oceaan vermydende, uyt het eyland der aan de Romeynen zoo zeer verknogt zynde Batavieren, langs de binnenſtroomen het anders om zyne geweldige boſſchen en poelen ontoeganglyk zynde Duytschland, zelf te ſcheep dieper in te booren, beſloot hy dierhalve, ſtaande zyn verblyf hier te land, die twee zoo digt by den anderen geleegene ſtroomen eensdeels te verwyden, andersdeels, door het delven van eene gragt, 8.
aaneen te koppelen. Dit werk (7) dan, van hoe groot een uytzigt, wierdt door de onder zyn bevel ſtaande ſoldaaten volvoerd, en nam deeze nieuwe gragt haaren aanvang wat boven het thans genaamde Zutfen, en vereenigde zich, van daar Zuydwestwaart loopende, met de kromme bogt des over den Ryn zynden Yſſels, alwaar nu te tyd de ſtad Does-

mae ſunt. Nam ut haec Claudii aliorumque Imperatorum nomen inſcriptum habet, ita illae Augusti: atque ut turris phari huic, ita & illis turris, quam Phari uſum habuiſſe ſupra diximus, vicina. Non omittenda quoque & ara & Phari turris in Cantii littore in Brittannia, in quo eodem littore locus Anglis *Stone-end* dictus, ut intelligas aram ſive lapidem ad ſignandum ultimae terrae limitem fuiſſe poſitum: vide Gulielmum Camdenum in Brittannia pag. 263.

(1) *Tacit. Annal. Lib. II. cap.* 7. Tumulum tamen nuper Varianis legionibus ſtructum, & veterem aram Druſo ſitam dejecerant.

(2) *Virg. Æneid. Lib. I. vſu* 291.
Imperium *Oceano*, famam qui terminet astris.

(3) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 12. Omnibus ad Oceanum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoque duntaxat intra Rhenum atque Danubium.

(4) *Lapis Coloniæ in aureo S.' Urſulæ ſacrario repertus, cujus inſcriptio.*

I. O M. E T
GENIO LOCI
E T R H E
N O C L. M A R
G E L L N V S B I
C O S. V. S. L. M.
IMP. COMMODO
V I C O S.

(5) *Virg. Æn. Lib. VII. vſu* 135.
—— —— frondenti tempora ramo
Implicat, & *geniumque loci*, primamque Deorum
Tellurem, Nymphasque & adhuc ignota precatur
Flumina.

(6) *Sueton. Hiſt. Lib. V. cap.* 1. Is Druſus in Quæsturæ Præturæque honore, dux Rhætici deinde Germanici belli, OCEANUM SEPTENTRIONALEM PRIMUS ROMANORUM DUCUM NAVIGAVIT.

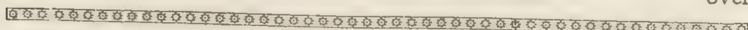
(7) *Ibidem.* Is Druſus in Quæſturæ Præturæque honore, Dux Rhætici deinde Germanici belli, Oceanum ſeptentrionalem primus Romanorum ducum navigavit, TRANSQUE RHENUM FOSSAS NOVI ET IMMENSI OPERIS EFFECIT, QUÆ NUNC ADHUC DRUSINÆ VOCANTUR.

Tacit. Annal. Lib. II. cap. 8. Jamque Claſſis advenerat, cum præmiſſo commeatu & distributis in legiones ac ſocios navibus FOSSAM, CUI DRUSIANÆ NOMEN ingreſſus precatusque Druſum patrem ut ſe eadem auſum libens placatusque exemplo ac memoria conſiliorum atque operum juvaret; LACUS INDE & OCEANUM uſque ad AMASIAM flumen ſecunda navigatione pervehitur.

Doesburg gebouwd is. Welke eenigen, gelyk deeze nieuwe gegraave vaart naar den maaker de DRUSIAANSCHE GRAGT, zoo ook alleen zoodaanig genaamd achtten, ter oorzaake zy eertyds flechts een BURG zoude geweest zyn, welke door DRUSUS ter befcherminge van deeze door hem gegraave gragt, zoo tegen de daarby woonende Ufipeeten, als andere nog onbeteugelde gebuurvolken, gefticht was: Want hoewel het eene waarheyd is, dat de Romeynen naamaals geene fterkten over den Ryn gehadt hebben, daarom alleen dit gevoelen, gelyk (1) eenigen doen, als ongerymd en belachgelyk te verwerpen, acht ik te onbezonnen, mids het zeker is dat de zelfde Drufus ook andere fterkten over den Ryn, te weeten te (2) Elfen, daar de Lip en Els in een vloeijen, midsgaders onder de over den Ryn woonende Katten by dien ftroom gefticht heeft, doch welken federt weer door de Romeynen verlaaten zyn, mids de tegenwoordige Keyzer Augustus, als zich met de over den Ryn woonende en daardoor getergde Duytfchers in geene geftaadige oorlogen willende (3) inlaaten, niet alleen Drufus van het verder voortzetten zyner overwinningen (4) over dien ftroom weerhouden, maar den Ryn zelf, naa de federt voorgevalle nederlaag (5) van Varus, tot eene (6) grensfcheyding tusfchen de daarover woonende Duytfchers, en het Romeynfche ryk (7) gefteld heeft; naa dat vooraf door Drufus, om dien te befchermen, omtrent (8) vyftig fterkten of burgen langs des zelfs zuydboord gefticht waaren.

Gelyk deeze geheele gemaakte vaart in tegenftellinge van de WYDEREWAAL, die voorby Nieumeege ftroomt, in 't algemeen de NAUWALE, zoo wordt het verwyde en van de Zuyderzee tot benede Zutfen aan den Yffel gekoppelde gedeelte, de NIEUWE (9) YSSEL, van daar tot Doesburg, als nieuwlyk gegraave, de DRUSIAANSCHE GRAGT, en van hier weer tot aan den Ryn, als altyd de Yffel geweest zynde, des te recht de OUDE YSSEL genaamd, wiens hervatte afleyding uyt den Ryn Drufus voorts nog door 't leggen van (10) eenen dyk, loopende van het thans genaamde tolhuys tot benede Duurftede, is toegeftopt; zoo om aan zyne nieuwe tusfchen den Ryn en Zuyderzee gemaakte vaart meer waters te verfchaffen, als om het eyland der Batavieren tegen het gewoonlyk overftroomend winterwater te befchutten.

Behalve deeze, zoo meen ik dat ook door hem, mids Suetonius getuygt dat hy meer dan eene (11) gragt over

(1) *Philp. Cluverius de Rheni alveis pag.* 224. Ceterum vehementer falluntur, qui Dusburgum a Drufi nomine, quafi castra Drufi cognominatum judicant. Castra quidpe Drufi, præfidiaque Romana in læva medii Rheni ripa cuncta directa fuisfe fupra demonftratum est.

(2) *Dion. Hift. Lib. LIV. pag.* 543. Ita ut Drufus vicisfim iis contemptis Castellum contra eos ad Lupiæ & Alifonis fluviorum confluentes, aliudque in Chattis ad ipfum Rhenum extruxerit.

Zie van dit flot in 't breede FERDINANDUS FURSTENBERGIUS monum. Paderborn. pag. 2. & feqq.

(3) *Strabo Lib. VII. fol.* 447. Ac fuisfent, ut apparet, plures etiam cognitæ, fi Augustus militibus permififfet, ut transmisfo Albi eo rebellantes perfequerentur.

(4) *Ibidem.* Sed promtius cenfuit Augustus fe bellum, quod erat præ manibus confecturum, fi populos ultra Albim fitos ac nihil moventes, misfos faceret, neque irritatos maleficio ad focietatem cum hostibus ineundam invitaret.

(5) *Flori. Hift. Lib. IV. cap.* 12. Hac clade factum ut imperium quod in littore Oceani non fteterat, IN RIPA RHENI FLUMINIS ftaret.

(6) *Flori Hift. Lib. IV. cap.* 12. Omnibus ad Oceanum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoque duntaxat INTRA RHENUM atque Danubium.

(7) *Tacit. Hift. Lib. IV. cap.* 26. Rhenus incognita illi cœlo ficcitate, vix navium patiens . . . . . tamquam nos omnes quoque & VETERA IMPERII munimenta, defererent.

(8) *Flori Hift. Lib. IV. cap.* 12. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius Casftella direxit.

(9) *Philip. Cluv. de Rheni alveis pag.* 224. At controverfia tamen heic oriri videtur ex eo, quod fuperior fluminis pars DUSBURGO TENUS VETUS ISELA, vulgo accolis DIE OLDE ISEL cognominatur, inferior vero ad Daventriam & Campos non item.

(10) *Tacit. Hift. Lib. V. cap.* 19. Quin & (*Civilis*) diruit MOLEM A DRUSO GERMANICO FACTAM Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, DISJECTIS QUÆ MORABANTUR, effudit.

(11) *Suet. Hift. Lib. V. cap.* 1. Drufus . . . . transque Rhenum FOSSAS novi & IMMENSI OPERIS effecit.

over den Ryn gemaakt heeft, nog eene tweede tusſchen de Marezaaten en Chauchen gegraaven is, welke mede uyt den Ryn haar begin neemende langs de Wyd Aa, de Brazemer- en Haarlemmermeer midsgaders het Y met de Zuyd- en Noordzee gemeenſchap hadt; te meer mids deeze tweede gragt tot den huydigen dag toe naar den maaker niet alleen de DOES genaamd is, maar aan der zelver mond ook een DOESBURG gevonden wordt, en waarom men hier naa zynen Zoon Germanicus, naa hy zyns Vaders gragt bevaaren en in 't wederkeeren eenen geweldigen ſtorm omtrent de Vrieſche eylanden geleeden hadt, met zyne drieriemige galey in 't land der (1) Chauchen, als door wier grond deeze tweede gragt liep, gelukkiglyk zal zien aanlanden. Noch hier ſtrydt niet mede dat Tacitus (2) ſlechts maar van eene gragt gewaagt, mids hy ter dier plaatſe, niet zoo zeer het graaven zyner gragten, dan wel het bevaaren van eene der zelven, en zyne aldaar gedaane offering beſchryft.

Ja, zoo als 't my toeſchynt, acht ik ook door hem de van Vlaardinge naar Leyde loopende Vliet gegraaven te zyn, zoo tot eene grensſcheyding tusſchen de Batavieren en de door hem pas bedwonge Kaninefaaten, als om, mids het toeſtoppen des Ysſels, echter zyne vlooten, zonder het gevaar der Zee te ondergaan, uyt de Maas in den Ryn, en vandaar naar de door hem gegraave en thans genaamde Does te konnen voeren: te meer, mids ook deeze derde gragt over den Ryn lag, te weeten, van dien ſprank, welke Gallië van het eyland der Batavieren ſcheydde.

Druſus dan een werk van zulk een ongemeete (3) beſlag, als was het graaven niet van eene maar drie onderſcheydene gragten, gelukkiglyk voltrokken hebbende, hadt op deeze wyze aan den Ryn, welken de voorige ſchryvers als (4) maar twee uytwateringen hebbende te boek ſtellen, nu nog eene derde langs de Zuyderzee toegevoegd. Welke, eene nieuwe en vry verder uytgebreyde afſcheyding met Duytschland maakende, dus de tusſchen het Vlie en den door Leyde loopenden Ryn woonende Vriezen, Marezaaten, Chauchen, Friſiabonen, en Strurien (5) met het eyland der Batavieren, en Kaninefaaten als vereenigd hadt. Naa 't voltrekken deezer nieuwe gemeenſchap tusſchen den Ryn (6) en de thans genaamde Zuyderzee, die zich by 't Vlie eyland in de Noordzee ontlaſt, gaf Druſus bevel tot het uytrusten eener vloote, op welke hy zoo zyne eyge als de overige onder zyn bevel ſtaande hulpbenden inſcheepte, en onder welke laatſten, mids de vloot in het naastgeleege eyland der Bata-

(1) *Tacit. annal. Lid. II. cap.* 24. Sola Germanici TRIREMIS CHAUCORUM TERRAM ADPULIT.

(2) *Ibidem. cap.* 8. Jamque claſſis advenerat, cum præmiſſo commeatu & diſtributis in legiones ac ſocios navibus FOSSAM, CUI DRUSIANÆ NOMEN ingreſſus.

(3) *Sueton. Hiſt. Lib. V. cap. I.* Druſus......... transque Rhenum FOSSAS novi & IMMENSI OPERIS effecit.

(4) *Virgil. Æn. Lib. VIII. vſu* 727.

Extremique hominum Morini, RHENUSQUE BICORNIS.

(5) *Plinius Lib. IV. cap.* 15. In Rheno ipſo, prope centum M. paſſuum in longitudinem, nobiliſſima Batavorum inſula, & Cannenufatum, & ALIÆ friſiorum, Chaucorum, Friſiabonum, Struriorum, Marſaciorum, quæ ſternitur inter Helium & FLEVUM. NB. *dat Plinius zyn werk aan Titus, Zoon van Veſpaſianus, heeft opgedraagen, en des naa 't maaken deezer gragt door Druſus geſchreeven heeft.*

(6) *P. Mela Lib. III. cap.* 2. § 65. Rhenus ab Alpibus decidens prope a Capite duos lacus efficit, Venetum & Acronium. Mox diu ſolidus & certo alveo lapſus haud procul a mari HUC & ILLUC diſpergitur: ſed ad ſiniſtrum amnis etiam tum & donec effluat Rhenus, AD DEXTRAM primo anguſtus & ſui ſimilis; poſt ripis LONGE & LATE recedentibus, jam non amnis ſed INGENS LACUS, ubi campos implevit, FLEVO dicitur.

Batavieren was uytgerust, die, als by uytneemendheyd de ſtroomen en den vloed der Noordzee kundig, ook zekerlyk zullen geweest zyn, en des deezen (1) eerſten ſcheepstogt des Romeynſchen Bevelhebbers op de Noordzee, insgelyks bygewoond hebben. De aldus op zyn bevel vervaardigde vloot wierdt dan eerst langs eene dier nieuwe door hen gemaakte (2) gragten in de thans genaamde Zuyderzee gebragt, en langs 't Wad, by de Romeynen onder den naam van MARE (3) VADOSUM bekend, naar de Eems gevoerd; alwaar hem de naastgelege Bructeren, als van deeze tegen hem gemaakte krygsrusting verwittigd, met hunne ſcheepen wel te gemoet zeylden, doch zich echter, hoe zeer ook op 't zeebebouwen afgerecht, door de Romeynen (4) geſlaagen zagen, welken te land geſtapt voorts nog alles wyd en zyd voor hunne wapenen deeden zwigten.

Aldus zoo groote zaaken op de grenzen der Batavieren verricht hebbende, en, om nog grootere uyt te voeren, zich tuſſchen den (5) Ryn en de Sala met zyne benden in de door hem betrokke (6) Zomerlegeringe ophoudende, hadt hy aldaar 7.
het ongeluk van, door 't vallen van een (7) paard, zyn been te breeken; en door de aldus ontfange wond op den dertigſten dag daarnaa en in het (8) dertigſte jaar zyns ouderdoms uyt het leeven gerukt te worden; doch welke in (9) Duitschland voorgevalle dood, even gelyk ook zyne voorheen aldaar behaalde overwinningen eenen voet gegeeven hebben, dat hem en alle zyne naakomelingen de eernaam van GERMANICUS, dat is de *Duytſcher*, by een plegtig (10) beſluyt des Raads is toegekeurd, en daarom ook op den (11) volgenden penning, gemaakt ter gedachteniſſe zyner in Duytschland bevochte zeegen, dees aldus bekoome eertytel geſteld geworden.

De voorzyde is beſtempeld met het kopſtuk van den aldus ongelukkig aan zyn eynd ge-

(1) *Sueton. Hiſt. Lib. V. cap. I.* DRUSUS in quæſturæ præturæque honore Dux Rhætici deinde GERMANICI belli, OCEANUM SEPTENTRIONALEM PRIMUS ROMANORUM DUCUM NAVIGAVIT.

(2) *Tacit. annal. Lib. II. Cap.* 8. Jamque claſſis advenerat cum præmiſſo commeatu, & diſtributis in legiones ac ſocios navibus FOSSAM CUI DRUSIANÆ NOMEN INGRESSUS precatusque Druſum patrem ut ſe EADEM auſum libens placatusque EXEMPLO ac MEMORIA CONSILIORUM atque OPERUM juvaret.

(3) *Tacit. annal. Lib. I. cap.* 70. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, ſecundam & quartamdecimam itinere terreſtri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior claſſis VADOSO MARI innaret vel reciproco ſideret.

(4) *Strabo Lib. VII. fol.* 444. Inter hos & alia ſunt navigabilia flumina, de quibus eſt Amaſia, in quo BRUCTROS DRUSUS NAVALI PRÆLIO VICIT.

(5) *Strabo Lib. VII. fol.* 447. Eſt & SALA fluvius, inter quem & RHENUM bellum felici ſucceſſu gerens, OBIIT DRUSUS GERMANICUS.

(6) *Suet. Lib. V. cap.* I. Atque expeditione repetita, ſupremum diem morbo obiit IN ÆSTIVIS CASTRIS.

(7) *Livii Epitome Lib.* 140. Bellum adverſus Germanorum trans Rhenum civitates a Druſo gestum refertur ipſe ex FRACTURA EQUO SUPER CRUS EJUS COLLAPSO, TRIGESIMO DIE, quam id acciderat, mortuus est.

(8) *Velleji Patercul. Hiſt. Lib. II. Cap.* 97. Sed illum, magna ex parte domitorem Germaniæ, plurimo ejus gentis variis in locis profuſo ſanguine, fatorum iniquitas, Conſulem, AGENTEM ANNUM TRICESIMUM rapuit.

(9) *Ovid. Faſt. Lib. I. vſu 597.*
Et mortem & nomen Druſo GERMANIA fecit.

(10) *Suet. Lib. V. Cap. I.* Præterea Senatus inter alia complura, marmoreum arcum cum tropæis via Appia decrevit, & GERMANICI COGNOMEN IPSI POSTERISQUE EJUS.

(11) *Adolf. Occon. Imp. R. num. fol. 59.*

gekomen Drusus, welke getrouwd was met (1) Antonia de Jonge, dochter (2) van den Driemann Antonius en van Octavia de Jonge, zynde zy de door hem verstootene (3) vel-leczuster van den tegenwoordigen Keyzer Augustus. Het randschrift luydt aldus:

NERO CLAUDIUS DRUSUS, GERMANICUS, IMPERATOR.

NERO CLAUDIUS DRUSUS, DE DUYTSCHER, DE VELDHEER.

De tegenzyde verbeeldt twee schilden en even zoo veele klaroenen der Duytschers, aan eenen standaard gehecht, zoo en indiervoege als wy die, hiervoor (4) van hunne wapenen gewaagende, verbeeld en beschreeven hebben. Het bovengestelde randschrift is dusdaanig:

DE GERMANIS.

VAN DE DUYTSCHERS.

I. Omtrent zeven jaaren naa de dood van Drusus verscheen eyndelyk die allergelukkigste en des lang gewenschte tydstip, in welke Gods eenig geboore Zoon, volgens zyn eeuwig genomen raadbesluyt en de beloften die hy aan 't gevalle menschdom sedert gedaan hadt, het vlees aanneemende te (5) Bethlehem, eene stad van Juda, gebooren wierdt; mids zyne Moedermaagd, om aan 't gebod van den tegenwoordigen Keyzer Augustus te voldoen, welke de onder zyn gebied staande werreld, ter opgelegde schattinggeevinge, hadt bevoolen (6) op te schryven, zich, als van het huys van David zynde, ook derwaart ingevolge van dat bevel, niettegenstaande zy hoog zwanger was, begeeven hadt. Gelyk nu dees menschgeworde God de waarheyd zyner uyt den hemel medegebragte en aan het verharde Joodendom verkondigde heylleere door veelvuldige (7) wonderdaaden staande zyn leeven bevestigd hadt, zoo is ook door zyne sedert ondergaane kruysdood het (8) schuldschrift uytgewist, en de zoolang bestandig geweest zynde scheymuur tusschen den beleedigden God en het gevallen menschdom weggenomen, en dus voor allen, die (9) oprechtelyk in den op de werreld gezonden Heyland gelooven zouden, de deur des Hemels geopend. Dit hebben zyne aangestelde leerlingen, volgens het van hem ontfange (10) bevel, sedert eerst den Jooden, daarnaa ook den Heydenen alom verkondigd. Deeze is ook door veelen (11) aangenomen en dus eene nieuwe kerk en godsdienst

(1) *Suet. Lib. V. cap.* 1. Ex Antonia minore complures quidem liberos tulit, verum tres omnino reliquit GERMANICUM, Livillam, CLAUDIUM.

(2) *Dion. Hist. Lib. XLVIII. pag.* 391. Quoque pluribus necessitudinis vinculis continerentur, Cæsar Antyllo Antonii filio, filiam suam, ac contra Antonius suam EX OCTAVIA.

(3) *Ibidem. Lib. L. pag.* 421. Antonius iis auditis, Senatu præsentium habito, multis contra dictis, [illegible]

(4) *Zie hier voor I. Boek fol.* 16.

(5) *Euangel. Lucæ Cap. II. vsu* 4. *& seqq.* Ascendit autem Joseph a Galilæa de Civitate Nazareth in Ju[illegible] Bethlehem: eo quod esset de domo & familia David. 5 ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. 6 factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret. 7 & peperit filium suum primogenitum.

(6) *Euangel. Lucæ cap. II. vsu* 1. Factum est autem in diebus illis, exiit edictum a Cæsare Augusto ut describeretur totus mundus.

(7) *Euangel. Joan. cap. XV. vsu* 24. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem & viderunt, & oderunt & me & patrem meum.

(8) *Epist. Pauli ad Colosfens. cap. II. vsu* 13. Delens quod adversus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud Cruci.

(9) *Euangel. Joan. cap. III. vsu* 16. Ut omnis, qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.

(10) *Euangel. Joan. cap. XX. vsu* 21. Pax vobis, sicut misit me pater & ego mitto vos.

Euangel. Matthæi cap. XXVIII. vsu 19. Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti.

(11) *Act. Apostol. Cap. IV. vsu* 4. Multi autem eorum, qui audierant verbum, crediderunt.

dienſt onder de zelven tot zaligheyd van veelen opgerecht. En hoewel de meeste inwoonders van het thans genaamde Holland, ſedert meer dan zes eeuwen, nog van der zelver kennisſe zyn beroofd en verſtooken gebleeven, zoo zullen wy echter, in 't achtervolgen deezer Hiſtori, van dit heyltoebrengende geboorte jaar, volgens de thans in gebruyk zynde gewoonte, ook onze tydrekeninge afleyden en regelen.

Naa Druſus met zyn leeven te gelyk het bevel in Duytschland hadt afgelegd, was het hoogbewind des krygs in dien oord door Augustus aan des overleedens ouderen Broeder Tiberius (1) Nero, en, naa die een groot gedeelte van Duytschland, door zyne aldaar behaalde overwinningen, tot bynaar een wingewest des Romeynſchen ryks gemaakt hadt, ſedert in 't vierde jaar naa des Heylands voorge-
4 melde geboorte eerst aan M. (2) Vinicius en eyndelyk aan Domitius Ænobarbus opgedraagen, mids, naa des eerſtens vertrek, de Attuarien, Bructeren en Kaninefaaten de wapenen tegen het ryk opgevat, en deeze laatſten wel in het byzonder den voorheen omtrent hun land door Druſus opgerechten altaar, even als (3) de Duytſchers zynen anderen altaar over den Ryn verwoeſt hadden, of om dus hunne verbitterdheyd te meer te doen blyken, of wel om, door het ſchenden der allerheyligst geachte zaaken der Romeynen, zich des te onverzoenbaarer en te gelyk ook hunnen landaard, om zich tegen zoo zeer verbitterd geworden vyanden beter te verweeren, heldhaftiger en vroomer te maaken. Doch wat ook van dit laatſte zy, deeze volken woonden tusſchen de Noordzee, den Ryn, de van Delft naar Leyden loopende Vliet, en den ſedert te Naaldwyk ontdekten grenspaal; als wiens (4) opſchrift getuygt, dat hy tiend'halfduyzend ſchreeden van de Maas tot by de uyterſte Kaninefaaten geplaatst was: welken alleen de UYTERSTE genaamd worden, om dat, even als de Morinen, dat zyn de thans genaamde Vlamingen, de uyterſte langs de kust woonende volken (5) van 't vasteland van Galliё, zoo ook de Kaninefaaten de uyterſte volken van 't eyland der Batavieren waaren.

En hoewel die Kaninefaaten aldus een vry kleyner gedeelte des eylands bewoonden, en daarom ook niet zoo talryk (6) dan de Batavieren waaren, zoo hadden zy, als zynde van de zelfde herkomst, ook de zelfde taal, hoofdzeden, en eene gelyke heldhaftige dapperheyd, en waaren dus niet min aan hunne gebuuren dan aan de Romeynen ontzaglyk; zulks Tiberius, hierom andermaal perſoonlyk in Neerland kwam, den last deezes krygs op zich nam, en dien, volgens het hem totnogtoe alom verzeld hebbende geluk, door 't beteugelen der afgevalle (7) Kaninefaaten,

(1) *Velleji Paterc. Hiſt. Lib. II. cap.* 97. Moles deinde ejus belli translata in Neronem est: quod is ſua & virtute & fortuna administravit, peragratusque victor omnes partes Germaniæ, ſine ullo detrimento commisſi exercitus, quod præcipue huic Duci ſemper curæ fuit, ſic perdomuit eam, ut in FORMAM PÆNE STIPENDIARIÆ REDIGERET PROVINCIÆ.

(2) *Ibidem cap.* 104. Non diu vindicem custodemque Imperii ſui morata in urbe patria, protinus in Germaniam miſit, ubi ante triennium ſub Marco Vinicio avo tuo, Clarisſimo viro, immenſum exarſerat bellum.

(3) *H. Cannegieteri Disſertat. de Brittenburgo, &c. pag.* 100. Ut autem inviſa fuerunt, maximopere Romana monumenta omnia barbaris, ita non castella tantum ſed & ARAS Romanorum Diis & Imperatoribus inſcriptas everterunt: ſic namque & ARAS DRUSI & alia ejus opera Germani disjecerunt; vide Tacitum annalium Lib. II. cap. 7.

(4) *Ibidem pag.* 43. A Moſa Ad Extremos Caninefates Millia Pasſuum XII.

(5) *Virgil. Æn. Lib. VIII. vſu* 727.
EXTREMIque HOMINUM MORINI.

(6) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 15. Misſi ad Caninefates, qui conſilia ſociarent. EA GENS PARTEM INSULÆ COLIT, ORIGINE, LINGUA, VIRTUTE PAR BATAVIS: NUMERO SUPERANTUR.

(7) *Velleji Patercul. Hiſt. Lib. II. cap.* 105. Intrata protinus Germania, SUBACTI CANINEFATES; Attuarii, Bructeri recepti, Cheruscæ gentis & Inguiomerus, mox nostra clade nobilis.

ſaaten, eerlang ook tot een goed eynde bragt.

8. Niet zoo gelukkig was zyn opvolger Quinctilius (1) Varus, mids hy zich met de wel bevochte, dan geenszins overwonne Duytſchers, welken om zyne hoovaardy en geylheyd de wapenen tegen hem hadden opgevat, in een gevecht inlaatende, zyn leger door Arminius Bevelhebber der Cherusſen, zoodaanig, met verlies van drie Romeynſche Legioenen, alle de hulpbenden en der zelver bevelhebberen, geſlaagen zag, dat hy om de gevreesde gevangenis, en de ſchande der geleede neêrlaage niet te ondergaan, zich met eygene handen den doodſteek gaf.

Onbeſchryvelyk was de ontſteltenis, als de tyding deezer tegenſpoeden te Rome kwam. Augustus liep als raadloos door zyn hof veelmaal uytroepende, *O Varus geef my* (2) *myne legioenen weer*, ja bekommerd dat de Duytſche benden, welken hy tot zyne lyfwachters om haare trouw en dapperheyd hadt aangeſteld, verſtaande deeze bevochte zeege haarer landgenooten, wel iet euvels zoo tegen zynen perſoon als den Staat onderneemen mogten, heeft hy niet alleen verſcheydene wachten door de ſtad geſteld om op 't gedrag der zich te Rome onthoudende (3) Duytſchers acht te geeven, maar de Batavieren en andere zyne Duytſche lyfbenden van haaren dienſt ontſlaande, naar haare Eylanden, terug gezonden.

Dan naa de gevreesde gevolgen 10.
dier ondergaane nederlaage door den
daarop weer in Duytschland gekomen
Tiberius verhoed, en dat door de aldus
afgedankte en daardoor niet weynig
verootmoedigde Bataviſche benden
echter geene beroerenisſen aangevangen
waaren, zyn de zelven ſedert
weer naar Italië ontbooden en
vervolgens in deeze haare ontnome
waardigheyd, en dat zelf nog voor
het (4) overlyden van Augustus,
herſteld; 't gene den negentienden 14.
van (5) Oogstmaand vier jaaren daar
naa

(1) *Flori Hiſt. Lib. IV. Cap.* 12. Postquam vero ille (*Druſus*) defunctus, Vari Quinctilii libidinem ac ſuperbiam, haud ſecus quam ſævitiam odisſe cæperunt. Auſus ille agere conventum, & in castris jus dicebat, quaſi violentiam Barbarorum & lictoris virgis, & præconis voce posſet inhibere; at illi qui jam pridem rubigine oblitos enſes, inertesque mærerent equos, ut primum togas, & ſæviora armis jura viderunt, duce Arminio arma corripiunt. Quum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prædicta quidem, & prodita per Segestem, unum principum, conjuratione commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem improviſo adorti, quum ille (ô ſecuritas!) ad tribunal citaret, undique invadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem, quo Cannenſem diem Paulus, & fato est & animo ſequutus. Nihil illa cæde per paludes, perque ſilvas cruentius: Nihil inſultatione Barbarorum intolerantius, præcipue tamen in cauſarum patronos, aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os ſutum reciſa prius lingua, quam in manu tenens Barbarus, tandem, inquit, vipera ſibilare deſiste. Ipſius quoque conſulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effosſum. Signa & aquilas duas adhuc Barbari posſident. Tertiam ſignifer, priusquam in manus hostium veniret, evulſit, merſamque intra baltei ſui latebras gerens, in cruenta palude ſic latuit.

(2) *Suet. Hiſt. Lib. II. cap.* 23. Graves ignominias cladesque, duas omnino, nec alibi quam in Germania, accepit, Lollianam & Varianam: Sed Lollianam majoris infamiæ, quam detrimenti: Varianam pene exitiabilem, tribus legionibus, cum duce legatisque & auxiliis omnibus, cæſis. Hac nuntiata, excubias per urbem indixit, ne quis tumultus existeret: Et præſidibus provinciarum propagavit imperium, ut & à peritis & asſuetis ſocii continerentur. Vovit & magos Ludos Jovi Opt. Max. SI REMPUBLICAM IN MELIOREM STATUM VERTISSET. Quod factum Cimbrico Marſicoque bello erat. Adeo namque conſternatum ferunt, ut per continuos menſes barba capilloque ſummisſo caput interdum foribus illideret, vociferans: *Quinctili Vare, legiones redde:* diemque cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem.

(3) *Dion. Casſ. Hiſt. Lib. LVI.* Quia complures Galli ac Germani Romæ obſervabantur; partim peregrinantes, partim inter ſtipatores recipiendi, veritus (*Augustus*) ne quid novi molirentur, in inſulas (armatos) amandavit, inermes urbe exire jusſit.

Sueton. Hiſt. Lib. II. cap. 49. Item Germanorum, quam usque ad cladem Varianam, inter armigeros circa ſe habuerat.

(4) *NB. Dat de aldus afgedankte Bataviſche en andere Duytſche lyfſchutbenden, nog voor de dood van Augustus weer te Rome in haare waardigheyd herſteld zyn, blykt daaruyt, dat zy, zoodraa Tiberius in 't ryk was opgevolgd, ſtraks door hem onder zynen Zoon Druſus naar Pannonië gezonden zyn, als hiernaa zal gemeld worden.*

(5) *Suet. Hiſt. Lib. II. cap.* 100. Obiit in cubiculo eodem, quo Pater Octavius: duobus Sextis, Pompejo & Apulejo Coſ. XIV. Kal. Septembris, hora diei nona, ſeptuageſimo & ſexto ætatis anno, diebus quinque & triginta minus.

naa te Nola voorviel. Wiens gedachtenis men op deezen (1) penning, wegens zyne vergodinge gemaakt, bewaard vindt.

Het kopſtuk van den vergoden Keyzer, en daarom met een ſtraalkroon verſierd, is op de voorzyde omringd door dit randſchrift:

D I V O   A U G U S T O.

A A N   D E N   V E R G O D E N   A U G U S T U S.

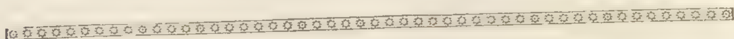
Op de tegenzyde is een Arend met uytgeſpreyde vleugelen verbeeld, welken men voorgaf de ziel des Vergoden (2) Keyzers naar 't geſternte te voeren. Het byſchrift is:

C O N S E C R A T I O.

V E R G O D I N G.

Niet zoodra was de hiervoor eenen andermaal gemelde Tiberius, naa het overlyden van zynen Stiefvader Augustus, die hem ſtaande zyn leeven door (3) verzooning zynen huyze nog hadt ingelyfd, in het door hem afgeleyde hooggezag des Romeynſchen ryks opgevolgd, of hy verſtaande hoe de benden (4) in Pannonie wegens zyne opvolging oproerig geworden waaren, zondt
15. zynen lyflyken en nog zeer jongen zoon Druſus, onder opzigt van Ælius Sejanus derwaart. Welke thans in zeer groot aanzien by Tiberius, en overſte der Vorstlyke Lyfſchutbenden was, en onder wiens beleyd des ook een groot gedeelte der zelven even gelyk ook nog het puyk der thans weer in hunnen Dienſt herſtelde Bataviſche (5) en andere Duytſche Hofruyters tot te beter hoede van 's Keyzers zoon dien togt verzelde. Hier aangeland gelukte het Druſus de vry gevaarlyke geworde muytery in dien oord niet alleen te dempen, maar is der zaaken meester, en de hoofd aanleggers in des bevelhebbers verblyf geſtraft zynde, door (6) den hem toegevoegde Bataviſche

en

(1) *Adr. Occon. Imp. R. num. fol.* 44.

(2) *Herodiani Hiſt. Lib. IV. cap.* 89. Mox ab extremo minimoque tabernaculo, tamquam è fastigio quodam, ſimul cum ſubjecto igni aſcenſura in ætherem Aquila dimittitur: quæ in cœlum creditur ipſam principis animam deferre. Ac jam ex illo una cum ceteris numinibus Imperator colitur.

(3) *Sueton. Hiſt. Lib. III. cap.* 15. Cajo & Lucio intra triennium defunctis, ADOPTATUR AB AUGUSTO.

(4) *Tacit. annal. Lib. I. cap.* 24. Hæc audita, quamquam abſtruſum & triſtisſima quæque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Druſum filium cum primoribus civitatis duabusque prætoriis cohortibus mitteret, nullis ſatis certis mandatis ex re conſulturum, & cohortes delecto milite ſupra ſolitum firmatæ, additur magna pars prætoriani equitis & ROBORA (5) GERMANORUM, qui tum cuſtodes Imperatori aderant: ſimul Prætorii præfectus Ælius Sejanus, collega Straboni patri ſuo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector Juveni, & cæteris periculorum præmiorumque ostentator.

(5) *Ibidem. Lib. IV. cap.* 22. Cum ROBORE BATAVORUM.

(6) *Ibidem. Lib. I. cap.* 29. Vocatos Vibulenum & Percennium interfici jubet. Tradunt plerique intra tabernaculum Ducis obrutos, alii corpora extra vallum abjecta ostentui; TUM UT QUISQUE PRÆCIPUUS TURBATOR CONQUISITI, ET PARS EXTRA CASTRA PALANTES a centurionibus, & PRÆTORIANORUM COHORTIUM MILITIBUS CÆSI.

en verdere Duytſche lyfknechten, voorts nog een groot gedeelte van die genen, welken daaraan medepligtig en thans uyt vreeze buyten de legerſteê geweeken waaren, achterhaald en van 't leeven beroofd.

In den zelfden tyd en (1) om de zelfde oorzaak is'er een gelyk ja nog zwaarer oproer, mids haare talrykheyd, onder de benden, aan wie de wacht zoo langs den boven- (2) als den benedenrynsoever in Duytschland was aanbevoolen, ontſtaan, doch die eyndelyk door de onvermoeide vlyt van Germanicus (3) Cæſar, Zoon van Claudius Druſus, dien wy gemeld hebben dat door 't breeken zyns beens in Duytschland geſtorven was, insgelyks geſust, en de krygsmagt in dien oord door hem onder den eed zyns Ooms gebragt is.

Dit verricht, en te Zante op de grenzen der Batavieren gekomen zynde, zondt hy Cæcina met veertig (4) Romeynſche benden naar den Eems, en is, terwyl de Bevelhebber Pedo met de ruytery langs de grenzen der Vriezen mede derwaart toog, nevens vier legioenen te ſcheep langs deszelfs meeren ook aldaar in perſoon zelf aangeland: vervolgens ter plaatſe zynde gekomen, alwaar het leger (5) van Varus eertyds verſlaagen was, heeft hy de zoohier zoodaar nog langs 't veld en de bosſchen verſtrooid leggende beenderen der geſneuvelden met eerbied doen (6) vergaderen, en die voorts zonder onderſcheyd eene eerlyke begraavenis verſchaft, ja hy was zelf by dit voorval de eerſte welke de zooden, tot het ſtichten van den lykheuvel, met eygene handen aanbragt.

Sedert wierden, wel de Duytſchers onder (7) Arminius door hem aangetast, dan dat gevecht door een (8) gelyk voordeel geëyndig zynde, liep het daarop terugkeerende leger der Romeynen zoo te land als te water voorts nog geen kleyn gevaar: want als Germanicus zich met (9) zyne ſcheepen, en ingeſcheepte legioenen van de Eems weer in zee en de ruytery zich langs de Vrieſche ſtranden naar den Ryn in optogt begeeven hadt, overviel hen in de nachtseveninge des herfsts een zoo geweldige ſtorm uyt den Noorden, dat de op zee zynde ſcheepen door den zelven eensdeels vreeslyk gezold, andersdeels de ſtranden en velden wyd en zyd door 't aangedreeve zeewater overſtroomd, en dus de twee daar langs ſtrekkende legioenen in 't uyterſte gevaar gebragt wierden, mids veelen door 't ſlaan der golven of de onbekende diepten komende te ſtruykelen, nevens de jukbees-

(1) *Tacit. Annal. Lib. I. cap.* 30. Iisdem ferme diebus, iisdem cauſis Germanicæ legiones turbatæ, quanto plures, tanto violentius.

(2) *Ibidem.* Duo apud ripam Rheni exercitus erant, cui nomen ſuperiori ſub C. Silio legato, inferiorem A. Cæcina curabat.

(3) *Ibidem. cap.* 33. Ipſe (*Germanicus*) Druſo, fratre Tiberii genitus Auguſtæ Nepos.

(4) *Ibidem. cap.* 60. Cæcinam cum quadraginta cohortibus Romanis diſtrahendo hosti per Bructeros ad flumen Amiſiam mittit. Equitem Pedo præfectus finibus Friſiorum ducit, ipſe impoſitas navibus quatuor legiones per lacus vexit; ſimulque pedes, eques, claſſis apud prædictum amnem convenere.

(5) *Ibidem.* Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum, quantumque Amiſiam & Luppiam amnes inter vastatum: haud procul Teutoburgienſi ſaltu, in quo reliquiæ Vari Legionumque inſepultæ dicebantur.

(6) *Ibidem. cap.* 62. Igitur Romanus qui aderat exercitus ſextum post cladis annum, trium legionum oſſa, nullo noſcente, alienas reliquias, an ſuorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut conſanguineos, aucta in hostem ira, mœsti ſimul & infenſi condebant. Primum extruendo tumulo cespitem Cæſar poſuit.

(7) *Ibidem. cap.* 63. Sed Germanicus cedentem avia Arminium ſecutus, ubi primum copia fuit, evehi equites, campumque, quem hostis inſederat, eripi jubet.

(8) *Ibidem.* Inde hostibus terror, fiducia militi: & MANIBUS ÆQUIS ABSCESSUM.

(9) *Ibidem.* Mox reducto ad Amiſiam exercitu Legiones claſſe, ut advexerat, reportat: pars equitum littore Oceani, petere Rhenum juſſa.

beesten, pakken en lyken eerſt onder een geſtommeld, daarnaa door de hervloed t' zeewaart geſleept wierden. De rotten raakten ondereen gemengeld, nu eens tot den mond, dan weer tot de borſt in 't water ſtaande, of ook wel den grond verliezende wierden overſtort of verſtrooid: tot dat (1) Vitellius, (want die hadt 'er 't bevel over) hooger ſtandplaats eyndelyk bereykt hebbende, ook de zynen daar op kreeg. Hier zonder pakkaadje, zonder vuur en met bezeerde lighaamen een groot deel des nachts zynde overgebragt, leverde de opvolgende dagenraad hen het gezicht des zoo lang gewenschten lands weder, en ſtreefden zy voorts naar den betekenden ſtroom, daar Germanicus met de vloot naartoe gezeyld was; en alwaar dan het overſchot wierdt ingeſcheept, invoege zy gezamentlyk aan deeze zyde des Ryns nog behouden aankwamen.

Geen minder gevaar hadt het andere deel, 't gene onder Cæcina hooger opwaart langs 't land getoogen was, zoo door de akeligheyd der bosſchen, en de ſteeds voor de borst komende poelen en moeren, als door het ſtaag aanvallen van den hen naatrekkenden vyand ondergaan: zulks zich reeds alom een (2) gerucht verſpreyd hadt, *hoe 't heir bezet en de Duitſchers in optogt waaren, om gewapenderhand in Gallië te vallen*, invoege eenige vreesachtigen reeds bereyd waaren om, tot ſtuyting des vyands, de over den Ryn leggende brug af te breeken; welke ik meen die van Geldub geweeſt te zyn, zoo om dat die de naaste, en door Druſus (3) te voore aldaar geſticht was. Dan Agrippina, Gemaalin (4) van Germanicus ſtremde niet alleen dit onbezuysde voorneemen, maar op dien dag het ampt van Veldheer aanneemende heeft den ſoldaaten, als zy eyndelyk tegen verwachting terug gekeerd waaren, naar dat ieder berooid of gequetst was, de noodige kleederen of verquikking bygezet. Tot zoo verre dat de tegenwoordige Keyzer Tiberius hier uyt geenen kleynen nyd en argwaan opvattende, deswege zyn beklag aan den Romeynſchen Raad deedt: *hoe*, namelyk, *het (5) gezag des Veldheers uythadt, daar eene vrou de rotten ging bezoeken, zich by de Legertekens vervoegde en de heiren door 't geeven van ſchenkaadjen ſtreelde, als of zy 't krygsvolk niet genoeg vleyde en aanzogt, met haaren jongen Zoon Cajus, in ſlechte ſol-*

(1) *Tacit.an.Lib.I.cap.*70. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, ſecundam & quartamdecimam itinere terreſtri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior claſſis vadoſo mari innaret, vel reciproco ſideret. Vitellius primum iter ſicca humo, aut modice adlabente æſtu, quietum habuit: mox impulſu aquilonis, ſimul ſidere æquinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen. Et opplebantur terræ: eadem freto littori, campis facies, neque diſcerni poterant incerta ab ſolidis, brevia à profundis. Sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: jumenta, ſarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occurſant: permiſcentur inter ſe manipuli, modo pectore, modo ore tenus exſtantes, aliquando ſubtracto ſolo disjecti aut obruti. Non vox & mutui hortatus juvabant, adverſante unda: nihil ſtrenuus ab ignavo, ſapiens ab imprudenti, conſilia à caſu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora eniſus, eodem agmen ſubduxit. Pernoctavere ſine utenſilibus, ſine igni: magna pars nudo aut mulcato corpore, haud minus miſerabiles, quam quos hoſtis circumſidet. Quippe illis etiam honeſtæ mortis uſus: his inglorium exitium. Lux reddidit terram: penetratumque ad amnem Viſurgim, quo Cæſar claſſe contenderat. Impoſitæ deinde legiones, vagante fama ſubmerſas.

(2) *Ibidem. cap.* 68. Pervaſerat interim *circumventi excercitus* fama, *& infeſto Germanorum agmine Gallias peti:* ac ni Agrippina, impoſitum Rheno pontem ſolvi prohibuiſſet, erant qui id flagitium formidine auderent. Sed femina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibusque ut quis inops, aut ſaucius, veſtem & fomenta dilargita eſt.

(3) *Flori Hiſt. Lib. IV. cap.* 12. Bonnam, & Geldubam pontibus junxit, claſſibusque firmavit.

(4) *Suet. Lib. IV. cap.* 7. Habuit (*Germanicus*) in matrimonio Agrippinam M. Agrippæ & Juliæ filiam.

(5) *Tacit. Annal. Lib. I. cap.* 68. *Nihil relictum Imperatoribus, ubi fæmina manipulos interviſat, ſigna adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitioſe filium ducis gregali habitu circumferat, Cæſaremque* CALIGULAM *appellari velit.*

ſoldaats kleederen te laaten loopen, willende hem om (1) 't draagen der ſoldaatenſchoenen (2) CALIGULA *genaamd hebben.*

Zoo gemeenzaam als zy op deeze wys onder de benden verkeerde, zoo beroemd (3) was zy aan den anderen kant wegens haare (4) ongemeene kuyschheyd, en des ſteeds gezellin van haars Gemaals buyten het land ondernomene krygstochten. Zulks dit haar langwylig verblyf hier te land onder anderen ook aanleyding gegeeven heeft tot het ſtichten van zeker Vorstlyk lusthuys, 't gene toen onder den naam van 't PRAETORIUM AGRIPPINAE, dat is, *Landhof van Agrippina*, en thans onder dien van (5) het HUYS TE BRITTE bekend, omtrent (6) zestienhonderd ſchreeden ten Noordwesten van het thans genaamde Katwyk op zee, en dat waarſchynlyk wel te dier plaatſe alwaar zyns Vaders altaar voorheen geſtaan hadt, het zy ter gedachtenisſe van den zelven, het zy om de aangenaamheyd des gewests geſticht was, en buyten alle twyfel zeer trots en prachtig zal geweest zyn, te meer zoo men aanmerkt hoe zy, als zynde eene der eerſte perſoonen des aardryks (want zy hadt den tegenwoordigen Keyzer (7) tot Stief-, en den laatst overleeden tot Grootvader gehadt) volgens den hoogen rang dier Vorstlyke geboorte ſteeds ook eene zoo ongemeene grootsheyd in al haar gedrag liet uytſchynen, dat haar Gemaal, als die naamaals op 't ſterven lag, haar met veel naadruks bezwoer van zich (8) in dat opzigte te maatigen.

Dit door haar dan geſtichte Lusthof was van geſtalte vierkant, ieder (9) zyde tweehonderdveertig voeten lang, en hadt aan den voorgevel ter wederzyde des ingangs eenen dubbelen hoektooren, zoo als eensdeels uyt de door Velſer uytgegeevene Romeynſche Reystafelen, andersdeels uyt

(1) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 9. CALIGULÆ cognomen Caſtrenſi joco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur.

(2) *Tacit. annal. Lib. I. cap.* 41. Militari vocabulo CALIGULAM appellabant, qui plerumque ad concilianda vulgi ſtudia, eo tegmine PEDUM induebatur.

(3) *Ibidem Lib. I. cap.* 33. Agrippina paulo commotior niſi quod CASTITATE & MARITI AMORE, quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

(4) *Ibidem. cap.* 41. Ipſa (*Agrippina*) inſigni fecunditate, PRÆCLARA PUDICITIA:

(5) (*Zie hier de beweegreden deezer ſtellinge*; 1 om dat de ontdekte grondſlag aan de uytwatering des Ryns gevonden, even als het *Prætorium* in de Reystafelen, ook aldaar geplaatſt is. 2 om dat de geſtalte der grondſlagen met het verbeelde *Prætorium* overeenkomen. 3 om dat, dit onderſteld zynde, men dan alle de andere plaatſen zoo in die tafelen verbeeld als in het *Itinerarium* van *Antoninus* gemeld, naar hunne aangetekende wydte, eenigszins kan aanwyzen. 4. om dat men van de verandering des naams, gelyk naamaals zal gedaan worden, de reede en den tyd kan aanwyzen. 5 om dat de ontdekte grondſlagen het HUYS en niet het SLOT of KASTEEL genaamd zyn, even gelyk dat van Agrippina in 't eerst maar geweest is. 6 om dat, zoo het Huys te Britte het *Prætorium Agrippinæ* niet is, men nergens voetſtappen vindt waar zoo deftig een gebouw, der ſtichteresſe trotsheyd waardig, zou geſtaan hebben. 7 om dat dan ook de noorder weg der Romeynen in 't oud Batavie volgens de gemelde reystafelen en 't *Itinerarium* naar de aldaar opgegeeve verdeeling geenszins kan worden aangeweezen. 8 om dat men dan uyt de geheele oudheyd, de op-en herkomste van het Huys te Britte niet kan aantoonen, onaangezien dat het prachtigſte Romeynſche gebouw des geheelen lands geweest is.

(6) Guicciardyn Beſch. van Neêrland fol. 243. **Omtrent duyſent ſes hondert ſchreden van Catwyck oock aen de zee en aen den mondt van den voorſeyden Rynſtroom hebben de Romeynen- - - - gebouwt een geweldigh ſterck ſlot / met een ſchoone havene.**

(7) *Sueton. Hiſt. Lib. III. cap.* 7. Juliam Augusti filiam confestim coactus (*Tiberius*) est ducere: non ſine magno angore animi, cum & Agrippinæ conſuetudine teneretur, & Juliæ mores improbaret.

(8) *Tacit. annal. Lib. II. cap.* 72. Tum ad uxorem verſus, *per memoriam ſui, per communes liberos*, oravit, *exueret ferociam, ſævienti fortunæ ſubmitteret animum; neu regresſa in urbem* ÆMULATIONE POTENTIÆ *validiores inritaret.*

(9) *P. Scriverii antiq. Batavic. tabular. pag.* 176. Istud armentarium forma quadratum, paribus in omnes partes ſpatiis productum - - - - quodlibet autem univerſi operis latus ducenos quadragenos pedes complectitur, nimirum vicenas nostrates metatorum decempedas, quo menſuræ modo decempedam in duodenos porrigi pedes cognoscitur. Turrium propugnacula in Rheni præterlabentis ripam obverſa fuisſe apparet, ad majorem operis firmitudinem contra fluenti vim & hostilem quoque, ſi quam piratica adferret.

uyt de oude grondſlagen des gebouws zelfs is af te meeten, welken, even gelyk nog verſcheydene tegels, ſleutels, Beeldtjes en andere Romeynſche overblyfſelen by het ſterk afloopen der zee (want het is door die landvreetende kanker dat het PRAETORIUM AGRIPPINAE of Huys te Britte over lange ook al is afgeknaagd, en onder de golven bedolven,) in verſcheydene (1) tyden zoo en indiervoege ontdekt zyn, als zy in de nevensgeſtelde prentverbeelding konnen gezien worden.

En hoewel noch dit grondſlag noch de althans nog te vinden afbeelding der Romeynſche Reystafelen, in de Peutingeriſche boekzaale, te Augsburg eertyds ontdekt, ons den minſten voet geeven, om van dit Vorstlyk Hof naar vereysch eene omſtandige beſchryving te konnen doen, zoo weet men echter, uyt de oude ſchriften, hoe de PRÆTORIEN in 't gemeen geſchikt waaren ter verblyf der hooge Landvoogden: dus getuygen ons de heylige (2) bladen dat Pilatus de Landvoogd van Judea te Jeruzalem in een zoodaanig *Prætorium* woonde, en dus zal ook in dat van Agrippina, zy en haar gemaal Germanicus, hun verblyf, ſtaande zyn bewind hier te Land, gehouden hebben. Het was ook in de zelve Prætoriën, dat de Landvoogden wegens de Staatszaaken des gewests zich met de door hen beroepe onderbevelhebbers beraadſlaagden; dat zelfs de halszaaken onderzocht, doch de gevelde vonnisſen buyten het zelve verkondigd wierden, als uyt het voorbeeld van Christus is (3) af te meeten. Het was ook hier dat de Prætoriaanſche knechten, aan wie de hoede van den Landvoogd was aanbevoolen, by beurten

---

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 55. Ante quod ferunt & Castrum fuiſſe conſtitutum, cujus fundamenta jam INTERDUM VISUNTUR, refluente Oceano, quem Britannicum vocant.

Hadrian. Jun. Batav. cap. 10. *pag.* 113. Istud vero armamentarium forma quadratum, paribus in omnes partes ſpatiis productum ſatis loquitur ac commonstrat, quam hic damus, ejus Ichnographia è nudatis (quod ter mea ætate accidit, primum anno ſalutis MDXX, deinde iterum CIↃ IↃLII die divo Pontiano ſacrata: tertio CIↃ IↃLXII) fundamentis fideliter expreſſa.

Guicciardyn Beſchryving van Neërland fol. 243. Dit ſelve ſlot werdt naemaels / overmits den afganck des Roomſchen Rycks / van de Nortmannen ingheromen / ende eensdeels verdorven jae eyndelyck by gebreecke van onderhoudinghe ende vermaeckinghe / door het geweldt der zee gantsgelick overloopen ende verdroncken / alſoo dat inlangen tydt gheen teecken oft ſchyn daer af geſien en werdt. Maer ontrent twee hondert jaren herwaerts / als de zee buyten gewoonte / nae haer oudt vertreck den wederkeer by tyden heeft genomen / ſoo is dit ſlot wat meer tevoorſchyn ghecomen: ende beſonderlyck in 't jaer 1520. heeft het hem wel twee daghen lanck by nae gantſchelyck laten ſien: indervoegen dat de bywoonders ende meer andere ſeven groote ſteenen daer uyt hebben gehaelt / op eenige van welcke ſtonden ſommighe woorden ende Roomſche grafſchriften / welke ſteenen in het huys van myn heer van Waſſenaer in het Dorp van den Haghe gebracht zyn / aldaer zy noch op den dagh van heden geſien worden. Hier nae in het jaer 1552. is dit ſlot wederom ontdeckt tot op den grondt / ende bevonden vierhoeckich te weſen / gelyckelyck in breedde ende lengde / hebbende 960. Roomſche voeten van den eenen hoeck tot den anderen. Voorts ſach men een ſchutſel van eenen muer zuydtwaerts ſtreckende / altwaer ſchynt dat voorder inwaarts te lande de voorneemſte wooninghen van deſe ſterckte hebben gheſtaen / die nu tertydt wederom overdeckt zyn van de duynen. De landtlieden hebben ſeer veel graeuwen ſteen hier uyt ghehaelt: de fondeerſelſteenen waren vier voeten breedt / ende drie voeten hooghe: oock vonden zy kareelſteenen van gebacken aerde / eenen vierkanten voet groot / al gantſch ende gheheel / als oft die noch verſch ende nieuw gebacken hadden geweeſt met de letteren X. G. I. welke ſchynen te bedieden EX GERMANIA INFERIORI; ende voorwaer hier ontrent is ſeer goede aerde om kareelſteenen ende andere dinghen te maken: maar dit volck en heeft de konſte noch niet om de aerde bequaemelyck te backen / ende te temperen ſoo het behoort. Daer en boven zyn hier ghevonden veel oude metalen vaten / medalien / ende andere antyckſche dinghen nae de Roomſche wyſe. Voorts in het jaer 1562. ſoo ick dit boeck voleynde / is dit ſlot meer dan oyt te vooren ontdeckt / ende bleef alſoo meer dan twintich daghen / indervoeghen dat de gebueren menigh duyſent ſteenen daar uyt haelden / vonden oock noch medalien ende ſchoone vaten / met deſe letteren oft woorden: *Ex Germ. Inf.* dat is gheſeyt / uyt Nederduytſch landt.

(2) *Marc. cap. XV. vſu* 16. Milites autem duxerunt eum in atrium PRÆTORII, & convocant totam cohortem.

Joann. XIX. vſu 8. Cum ergo audisſet Pilatus hunc ſermonem magis timuit & ingresſus est PRÆTORIUM iterum.

(3) *Joan. cap. XIX. vſu* 13. Pilatus autem cum audisſet hos ſermones, adduxit foras Jeſum, & ſedit pro tribunali.

20

Britannische
of
Noord Zee

VRIE

Deeze Landen w
Rynssprank, t

15

Hof van Agrippina
PRÆTORIUM AGRIPPIN

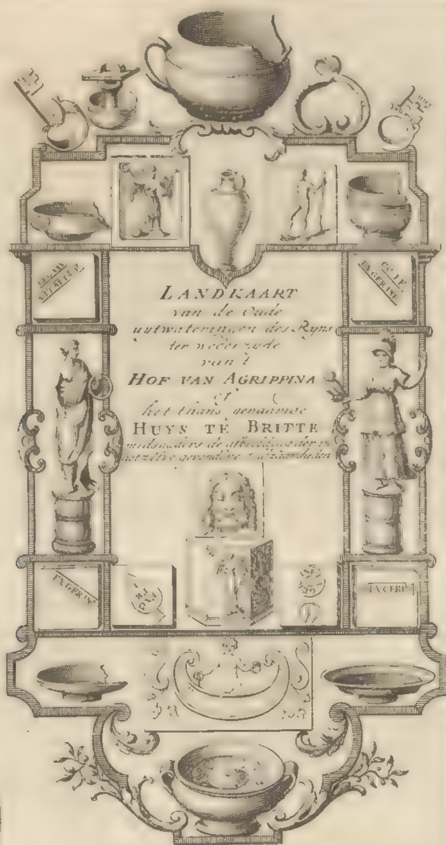
Voorhof
ATRIUM PRAETORII

Ryn

LAND DER KANINEFAA

15

Z E N

Ryn

AE

MAREZAATEN

Oude Ryn

Nieuwe Ryn

Vliet

T E N

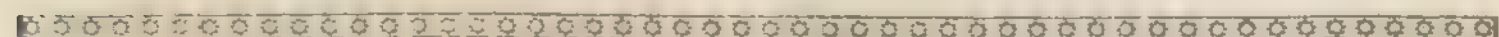
BATA=
VIEREN

Gragt van Drusus

ten de wacht hadden, en welken dus zekerlyk ook aldaar hun wachthuys zullen gehadt hebben: even gelyk ook nog meer andere zaaken te lang om hier plaats te geeven, konnende de genen, welken zulks zouden begeeren te weeten, met de nog voorhanden zynde Romeynſche Schryvers te raade gaan.

Eer ik van dit *Prætorium* afſcheyde, dunkt my nog tot ſlot alhier te moeten aantekenen dat het zelve, zoo als 't my toeſchynt, en even gelyk men dat ook zoodaanig in alle Landkaarten verbeeld vindt, vry wat ten Noordoosten van het thans genaamde dorp Katwykopzee, en des ook over den zich aldaar in zee ontlastenden Rynſprank gelegen heeft. Noch dit moet den zulken geenszins omgerymd voorkomen, welken de gemelde uytwatering des Ryns als de ſcheyding tusſchen het ryksgebied der Romeynen en de daaroverwoonende Vriezen aanmerken, dewyl 'er zekerlyk nog een andere Rynsſprank, te weeten: van het thans genaamde Leyde naar Noordwyk geloopen en aldaar zich in de zee ontlast heeft, en waarom ook in dien oord ruym zoo veele overblyfſelen van deeze aldaar geweest zynde kil des Ryns, dan te Katwyk gevonden worden. Zulks zoo de te Katwyk zich in zee ontlastende Rynsſprank te voore de ſcheyding tusſchen de Kanineſaaten en Vriezen maakte, dit PRÆTORIUM dan eygentlyk op der Vriezen grond, doch naa die hen door de Romeynen vooraf was ontnomen, gebouwd was; en dierhalve dat het in dit over of in den Ryn leggende Duytschland kan geweest zyn, dat niet alleen het thans zoo zeer betwist wordende (1) *Brittannisch Kruyd*, als een hulpmiddel tegen de ſcheurbuyk, maar ook de befaamde Bron of Wel, door de aldaar toen nog woonende Vriezen aan Germanicus is aangeweezen; wiens gedronke water, hoewel zoet, echter de kracht hadt van binnen twee jaaren de tanden te doen uytvallen en de gewrigten der kniën te ontbinden. Ja ik twyfel zelf of niet in dit *Prætorium* een Bad of Badſtoof geweest zy, mids men het zelve in de Peutingeriſche Reystafelen, op de zelfde wyze, als de AQUÆ CALIDÆ, AQUÆ SEGESTÆ, AQUÆ NISMEI, AQUÆ BORMONIS, AQUÆ VOLITERNÆ, AQUÆ POPULANIÆ, AQUÆ HERCULIS, en alle andere plaatſen, alwaar, het zy warme, het zy koude Baden door het geheele Romeynſche ryk geweest zyn, verbeeld vindt. Laatende dit alles echter aan het ervaare oordeel van den beſcheyden leezer over; als my voldaan houdende van dit ſlechts ter bedenkinge, met de vinger, gelyk men zegt, in 't voorbygaan te hebben aangeweezen.

Onaangezien de Romeynen zoo groot gevaar door den Laatstbeſchreeven ſtorm, in 't weêrkeeren van de Eems op de Vrieſche kusten ondergaan hadden, zoo liet Germanicus echter, de winter voorby zynde,

(1) *Plinii Hiſt. natural. Lib. XXV. cap.* 3. In Germania trans Rhenum castris a Germanico Cæſare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ dulcis ſolus, qua pota intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus ſolverentur. Stomacacen medici vocabant, & Sceletyrben, ea mala. Reperta auxilio est herba, quæ vocatur Britannica, non nervis modo & oris malis ſalutaris, ſed contra anginas quoque, & contra ſerpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus ejus exprimitur & ex radice. Florem vibones vocant: qui collectus prius, quam tonitrua audiantur, & devoratus, ſecuros in totum reddit. Friſii, qua castra erant, nostris demonstravere illam.

16. — zynde, in het volgende jaar eene nieuwe (1) vloot van omtrent duyzend zoo roei- als zeylſchuyten in verſcheydene plaatſen onder 't beleyd van Antejus, Silius en Cæcina, uytrusten, wier eenigen hoewel kort en met puntige voor- en achterſtevens voorzien, echter wyd van buyk waaren, zoo om beter de baaren te konnen klieven als meerder volks te voeren; anderen weer hadden platte bodems, om byaldien zy vastraakten, by 't ſtooten en holgaan der baaren geen ſchaade te lyden: ja daar waaren 'er met roers te wedereynden, om, by 't ſchielyk wenden van 't geroei, zoo wel achter- als voorwaart te konnen voortzetten. Veelen ook hadt men met zolderingen overvloerd, om de ſchietgevaarten daarop te plaatſen, welken, hoewel daarenboven nog bequaam om de paarden en lyftogt te voeren, echter ſnel in 't zeylen, handig op de riemen, en voorts nog te aanzienlyker in ſieraad en ſchriklykheyd door de gezwindheyd der ſoldaaten waaren.

Deeze onderſcheydene ſchuyten dan zynde vervaardigd, wierd het (2) eyland der Batavieren tot zamelplaatſe betekend, om het gemaklyk aanleggen, en als zynde voorts nog zeer wel gelegen zoo om het heir te ontfangen, als den kryg en de krygsvolken, werwaart men wilde, bequaamlyk over te voeren. Ingevolge van dat bevel, zag men de vervaardigde (3) vloot en vooruytgezonde lyftogt op de ſtroomen van 't gemelde eyland verzamelden, en de ſcheepen zoo onder de Legioenen als de Bataviſche en andere hulpbenden bequaamlyk verdeelen. Vervolgens zyn zy naar eene der Druſiaanſche vaarten gevoerd, welken, gelyk wy gemeld (4) hebben, door Germanicus Vader, om met de Zuyderzee gemeenſchap te hebben, eensdeels uyt den Overrynſchen Yszel tot de gemelde Zuyderzee, andersdeels uyt den Ryn tot de Wyd Aa gegraaven waaren. Hier gekomen heeft Germanicus volgens 't gebruyk (5) van 't heydens bygeloof, zynen afgeſtorven Vader (6) gebeden van hem, als des zelfs voorig beſtaan thans naavolgende, ook door het voorbeeld en de gedachtenis van des zelfs heldhaftige raadſlagen en aldaar bedreeve heldendaaden te willen te hulp komen. Vervolgens voer hy ſpoediglyk voort door de meeren en den Oceaan tot aan den Eemsſtroom; alwaar hy de benden aan den Zuydoever, hoewel tot geenen kleynen misſlag, deedt te land ſtappen, in de plaats van de zelven met de vloot aan den overkant te voeren, alwaar zy weezen moesten; zulks zy ſedert langs den ſtroom hoo-

(1) *Tacit. annal. Lib. II. cap.* 6. Silius & Antejus & Cæcina fabricandæ claſſi præponuntur. Mille naves ſufficere viſæ, properatæque: aliæ breves, anguſta puppi proraque & lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis ut ſine noxa ſiderent. Plures appoſitis utrimque gubernaculis, converſo ut repente remigio, hinc vel illinc appellerent. Multæ pontibus ſtratæ, ſuper quas tormenta veherentur. Simul aptæ ferendis equis aut commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum in ſpeciem ac terrorem.

(2) *Ibidem.* Inſula Batavorum, in quam convenirent, prædicta, ob faciles adpulſus, accipiendisque copiis & transmittendum ad bellum opportuna.

(3) *Ibidem. cap.* 8. Jamque claſſis advenerat, cum præmiſſo commeatu, & diſtributis in legiones ac ſocios navibus, foſſam, cui Druſianæ nomen, ingresſus.

(4) *Zie hier voor fol.* 46, 47.

(5) *Quint. Curtii Hiſt. Lib. III. cap.* 20. Ipſe in jugum editi montis ascendit, multisque collucentibus facibus PATRIO MORE SACRIFICIUM Diis PRÆSIDIBUS LOCI fecit.

Silius Lib. XV. vſu 203.

Ac ſupplex PATRIOS compellat nomine MANES;
ESTE DUCES BELLO & monstratam ducite ad urbem.

(6) *Tacit. annal. Lib. II. cap.* 8. Precatusque (*Germanicus*) Druſum patrem, ut ſe eadem auſum, libens placatusque exemplo ac memoria conſiliorum atque operum juvaret; lacus inde, & Oceanum uſque ad Amiſiam flumen ſecunda navigatione pervehitur: Claſſis Amiſiæ relicta, lævo amne, erratumque in eo, quod non ſubvexit: transpoſuit militem dextras in terras iturum, ita plures dies efficiendis pontibus abſumpti.

hooger zynde opgerukt, dus verſcheydene dagen met het maaken der noodige bruggen, nutloos geſleeten hebben. De ruytery nogthans en de Legioenknechten zyn over de eerſte wadden, als de vloed nog niet aanwies, zonder vreeze geraakt; dan als (1) de achterhoede, beſtaande uyt de hulpvolken, dit insgelyks ondernam, zyn de Batavieren, welken zich onder de zelven bevonden, mids zy den meeſter op 't water ſpeelen, en hunne konst in 't zwemmen toonen wilden, in wanorde geraakt, en zommigen der zelven by dat toeval elendig omgekomen en in den Eems verdronken.

Ten zelven tyde ook, en dat Germanicus in 't betrekken zyns legers over dien ſtroom bezig was, kreeg hy tyding hoe de achter den rug gelaate Angrivariën waaren afgevallen: des wierdt Stertinius met de ruytery en ligt gewapenden derwaart gezonden, en dus door hem zoo onverwachte trouwloosheyd, met branden en moorden wyd en zyd naar vereysch gewrooken.

En hoewel de Cherusſen den overgelegen oever van de Wezer immiddels bezet hadden, zoo beſloot Germanicus echter zyne benden ook over dien ſtroom te voeren, en deedt des onder den wedergekeerden Stertilius en Æmilius (2) dien aan verſcheyde oorden den ruyter doorwaaden, terwyl Cariovalda (3) Hertog der Batavieren met die van zynen landaard, ter plaatſe daar de vloed van den ſtroom in 't hevigst was, dat insgelyks beſtondt en ſtraks op de aldaar geſchaarde Cherusſen ſtortte, welken veynzende te vlugten, hen dus in eene vlakte, door bosſchen omheynd, lokten. Dit gelukt zynde reezen zy ſchielyk op, vielen van alle kanten aan, en treffende de ſtandhouders en aanzettende op de deynzenden, deeden zy, zich in een rond lighaam geſchaard hebbende, de nu van ver dan van naaby aangegreepe verweerders eyndelyk verſtuyven, onaangezien Cariovalda het geweld der Duytſchers eene lange wyl weêrſtaan hebbende, de Batavieren aanmaande om zich mede in eenen ronden hoop te ſchaaren, en dus de aandringelingen op hunne beurt te verbreeken. Dit is 't minst, hy zelf toeſtootende alwaar 't gevecht het hevigst was, wierdt, mids de menigte der ſchichten en 't ſneuvelen zyns paards, even gelyk ook een goed deel des Bataviſchen Adels van 't leeven beroofd: Terwyl de overigen of door eyge dapperheyd, of onderſteund door de hen te hulp gekome ruyters van Stertilius en Æmilius een gelyk ſterflot ontdooken.

Dit verlies echter wierdt aan den daardoor nog moediger geworden vyand eerlang ryklyk betaald gezet, mids Arminius, hoofdbevelhebber der Cherusſen, zich ſedert in eenen volkomen veldſlag, met de Romeynen inlaatende, door de geheele (4) neder-

(1) *Tac. Ann. Lib.II. cap.*8. Et eques quidem ac legiones prima æſtuaria, nondum accreſcente unda, intrepidi tranſierunt: poſtremum auxiliorum agmen, Batavique in parte ea, dum inſultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati & quidam hauſti ſunt. Metanti castra Cæſari Angrivariorum defectio a tergo nuntiatur, misſus illico Stertinius cum equite & armatura levi, igne & cædibus perfidiam ultus est. Flumen Viſurgis Romanos Cheruscosque interfluebat.

(2) *Ibidem. cap.* 9. Cæſar, niſi pontibus præſidiisque impoſitis, dare in discrimen legiones haud Imperatorium ratus, equitem vado tramittit. Præfuere Stertinius, & è numero primipilarium Æmilius, distantibus locis invecti.

(3) *Ibidem cap.* 11. Qua celerrimus amnis Cariovalda, Dux Batavorum erupit; eum Cherusci fugam ſimulantes in planitiem ſaltibus circumjectam traxere: dein coorti & undique effuſi trudunt adverſos, inſtant cedentibus, collectosque in orbem, pars congresſi quidam eminus proturbant. Cariovalda diu ſustentata hoſtium ſævitia, hortatus ſuos, ut ingruentes catervas globo frangerent; atque ipſe in denſisſimos inrumpens, congestis telis & ſuffosſo equo labitur, ac multi nobilium circa: cæteros vis ſua, aut equites cum Stertinio Æmilioque ſubvenientes periculo exemere.

(4) *Ibidem. cap.* 18. Magna ea victoria neque cruenta nobis fuit. Quinta ab hora diei ad noctem cæſi hostes decem millia pasſuum cadaveribus atque armis opplevere.

nederlaag zyns legers de glori eensſlags vertrapt zag, welke hy door 't verſlaan van Quinctilius Varus te voore behaald hadt. En zekerlyk by het bevechten deezer overwinninge vielen aan Germanicus zeer veele (1) doorluchtige gevangen, het zy mans het zy vrouwen, leevendig in handen; onder welken onder anderen eene (2) SESITHACUS Hertog der Cherusſen, nevens zyne gemaalin (3) RIEME geteld, en die weer hier te liever genoemd wordt, mids zy eene dochter van Waromir Hertog der Batavieren was.

Met deeze en andere krygsbedryven in dien oord het grootſte gedeelte des Zomers zynde geſleeten, wierden (4) eenigen der Legioenen, te land, naar hunne winterlegering gezonden en de overige benden met de vloot door Germanicus van de Eems den Oceaan ingevoerd, alwaar hen in den beginne het weer begunſtigde, dan als de lucht eerlang met zeer dikke wolken overtrokken was, ſtortte eyndelyk eene zwaare hagelvlaag op de in zee zynde vloot, 't gene van verſcheydene zeer geweldige buijen van alle kanten gevolgd wierdt, zulks hen door de aldus gegeeszelde golven het gezigt benomen en 't ſtuuren der ſcheepen belet wierdt, waar voorts nog bykwam dat de ſoldaat verzaagd en onkundig der zeevlaagen, terwyl hy het bootsvolk in den weg liep, of t' onpas helpen wilde, den dienſt der zich des verſtaanden verbrodde. Hierop de wind ten Zuyden ſchietende wierden de ligte ſcheepen van 't ſtrand diep zeevaart geſleept of aan eylanden, door hunne onbekende kusten (5) en banken, gevaarlyk her-en derwaart geſmeeten; welken wel, zoo veel moogelyk was, door 't uytſmyten der ankers in 't eerſt gemeyd wierden, doch de vloed der zee met den wind by 't Ebben eene ſtreek trekkende, was 'er geen kabel hecht genoeg nog middel voorhanden om 't overſtolpend zeewater uyt te keeren. De paarden, 't vee, de pakken ja de wapenen zelfs wierden dan, om 't hol der ſcheepen te ligten, overboord geworpen, welken reeds water ſchepten en door golf op golf overvallen wierden. Invoege (6) zoo veel als deeze Noordzee geweldiger dan de anderen is, zoo ook de alhier ondergaane nederlaag in nieuw- en grootheyd de anderen ver te boven gong, te meer mids de golven des Oceaans hier ongemeen woeſt, de gronden diep,

(1) *Strabon. Geograph. lib. VII. fol.* 447. pœnas tamen univerſi dederunt, ac Germanico juniori pulcherrimam triumphi materiam, in quo is illustrisſimos viros ac feminas duxit.

(2) *Ibidem.* Nec non Seſithacus Ægimeri filius Cheruscorum ducis, ejusque uxor Rhamis Veromeri filia Batavorum Ducis.

(3) *K. Kolyn vs* 52.
Onder allen die gewezen
Haben Greven vin ir dese
WAROMIER, wins Tochter RHFIME
Wafte (*) SESITHAG van 't heime (*) trouwde.
Der Herbusten / zonder mere.

(4) *Tacit. annal. Lib. II. cap.* 23. Sed æstate jam adulta legionum aliæ itinere terrestri in hibernacula remisſæ: plures Cæſar clasſi impoſitas per flumen Amiſiam Oceano invexit. Ac primo placidum æquor mille navium remis ſtrepere aut velis impelli: mox atro nubium globo effuſa grando, ſimul variis undique procellis, incerti fluctus proſpectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus & caſuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpebat. Omne dehinc cœlum & mare omne in auſtrum cesſit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenſo nubium tractu validus.

(5) *Ibidem.* Et rigore vicini ſeptemtrionis horridior, rapuit disjecitque naves in aperta Oceani, aut inſulas ſaxis abruptis vel per occulta vada infestas, quibus paulum ægreque vitatis, postquam mutabat æstus eodemque quo ventus ferebat; non adhærere anchoris, non exhaurire irrumpentis undas poterant: equi, jumenta, ſarcinæ, etiam arma præcipitantur, quo levarentur alvei manantes per latera, & fluctu ſuperurgente.

(6) *Ibidem cap.* 24. Quanto violentior cætero mari Oceanus, & truculentia cœli præſtat Germania, tantum illa clades novitate & magnitudine excesſit, hostilibus circum litoribus, aut ita vasto & profundo ut credatur novisſimum aut ſine terris mare. Pars, navium hauſtæ ſunt; plures apud inſulas longius ſitas ejectæ: milesque nullo illic hominum cultu, fame abſumtus, niſi quos corpora equorum eodem eliſa toleraverant.

diep, midsgaders de naastgelege oevers door menſchen, met hen in oorlog zynde, bevolkt waaren. Een deel der ſcheepen dan is 'er door de woedende zeegolven ingezwolgen, en 't grootſte getal aan verdere afgelege eylanden geſtrand, dan alwaar allen de aldus te land geraakte ſoldaaten, mids die gewesten onbewoond waaren, van honger vergaan zyn, uytgezonderd alleen die genen, welken by de op het ſtrand geſmeete lighaamen der verdronkene paarden, de veege ziel nog te lyve gehouden hadden. De drieriemige (1) galey nogthans van Germanicus is in het gewest der Chauchen, door wier landen wy gemeld hebben dat zyns Vaders tweede gragt gegraaven was, alleen behouden aangekomen; welke zich dus als de oorzaak van dit verlies aanziende, naauwlyks kon weerhouden worden, of hy hadt zich zelven uyt wanhoop wegens het wraakloos ſneuvelen zoo veeler helden, ook in de zelfde zee werpende verdronken.

Dan eyndelyk de vloed te rug keerende, en met een de wind dienende, zag men veelen der vergaan geachte ſcheepen met reddeloos want, berooid roeituyg en uytgeſpanne kleeren, in de plaats van zeylen gebruykt, opkomen; die ten ſpoedigſte van de geleede ſchaade herſteld naar de naastgelegene eylanden, om die te doorſnuffelen, gezonden zyn; door welk middel nog zeer veelen der her-en derwaart geſinectenen behouden zyn. Gelyk het gerucht deezer ondergaane ſchaade (2) den Duytſchers nieuwen moed inboezemde, en dees weer hen de wapenen deedt opvatten, zoo wierdt C. Silius met dertigduyzend knechten en drieduyzend ruyters naar de grenzen der oproerig geworde Katten gezonden, terwyl Germanicus zelf in de landen der Marſen zynde gevallen by dat voorval het geluk hadt van eensdeels eenen Romeynſchen Arendſtandaard, welke ſedert de nederlaag van Varus in een daaromtrent zynde bosch door de Duytſchers begraaven was, te bekomen, andersdeels den voor hem niet meer beſtandigzynden vyand wyd en zyd te verſlaan en uyt te rooijen.

Naar maate aldus de glori van Germanicus en daardoor weer de liefde der (3) benden tot den zelven toenam, zoo groeide ook de daaruyt opgevatte nyd van Tiberius, zulks die hem met brief op (4) brief t' huys ontboodt, om de eer der hem voorheen reeds toegelegde zeegepraale te komen genieten. Des alles hier te land geregeld, en (zoo my toeſchynt) eene (5) ſchool ter onderwyzinge zoo der Bataviſche als andere Duytſche jeugd, die den Romeynen tot gyzelaars gegee-

(1) *Tacit. Ann. Lib. II. c.* 24. Sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit, quem per omnes illos dies noctesque apud ſcopulos & prominentis oras, cum ſe tanti exitii reum clamitaret, vix cohibuere amici quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu & ſecundante vento, claudæ naves, raro remigio, aut intentis vestibus, & quædam a validioribus tractæ revertere: quas raptim refectas miſit, ut ſcrutarentur inſulas: collecti ea cura plerique.

(2) *Ibidem. cap.* 25. Sed fama claſſis amiſſæ, ut Germanos ad ſpem belli, ita Cæſarem ad coërcendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Cattos imperat: ipſe majoribus copiis Marſos inrumpit: quorum Dux Malovendus nuper in deditionem acceptus, *propinquo luco defosſam Varianæ Legionis aquilam modico præſidio ſervari* indicat. Miſſa extemplo manus, quæ hostem a fronte eliceret; alii qui terga [illegible] recluderent humum: & utrisque adfuit fortuna: eo promptior Cæſar pergit introrſus, populatur, exſcindit non auſum congredi hostem; aut ſicubi restiterat ſtatim pulſum.

(3) *Ibidem. cap.* 5. Quanto acriora in eum ſtudia militum & averſa patrui voluntas.

(4) *Ibidem. cap.* 26. Sed crebris epistolis Tiberius monebat, *rediret ad decretum Triumphum, ſatis jam eventuum, ſatis caſuum.*

(5) *Cornelii Aurelii Batavia pag.* 106. Quid denique loquar de Latinarum ſchola Literarum, quam ibidem ad Rhenum haud procul a castro (quod arcem dicimus Romanorum) aperuerunt? Videntes enim Batavinam juventutem procera pueritia, acrique ingenio, ſi ſtudium non deesſet: linguam eorum ſuapte natura exſertam, vocalem, expeditam & ad omnia habilem idiomata, & cui extremæ non [illegible]

geeven was, in het door hen gestichte PRAETORIUM opgerecht hebbende, verreysde hy eyndelyk naar Italië; zulks nog den zesentwintigsten van Bloeimaand van het zeven-
17. tiende jaar naa des Heylands geboorte als overwinnaar der Katten, Cherussen, en andere volken tot de Elve toe in die groote werreldstad zyne zeegepraalende intreede geschiedde, by die gelegenheyd de bekoome roof, gevangenen en de schilderyen der door hem beklomme bergen, bezeylde stroomen en gewonne veldslagen ten toon omgevoerd zyn, even gelyk men de gedachtenis dier staatlyke intreede te Rome, en zyner overwinningen in Duytschland behaald, op deezen (1) penning alsnog bewaard vindt.

Boven de beeldenis van Germanicus staande in eene kar, door vier paarden getrokken en met welke hy zyne zeegepraalende intreede te Rome gedaan heeft, leest men deszelfs naam.

GERMANICUS CAESAR.

Op de tegenzyde heeft hy de rechter hand als ter bevelgeevinge uytgestrekt, en in de slinker een Romeinsch legerteken, 't gene in de Variaansche Nederlaag verlooren, doch door hem onlangs, als gemeld is, naa 't verslaan der Duytschers weer bekomen was; en waarom in den rand staat.

SIGNIS RECEPTis, DEVICTIS GERManis,

SENATUS CONSULTO.

DE KRYGSTEKENEN WEERGEKREEGEN, DE DUYTSCHEN OVERWONNEN, OP BESLUYT DES RAADS.

28. Elf jaaren hiernaa wierden door den opstand der (2) Vriezen, veroorzaakt eer door der Romeynen gierigheyd, dan dier volken ongehoorzaamheyd, de grenslanden der Batavieren ontrust, en zy des genoodzaakt

sed plano resonat pectore, sermoque profertur expressior: non potuere committere quin Romano eos instituerent eloquio, quorum industriam & linguam, sua tum eruditam, sibi adhuc usui fore sperabant. Nam quoniam Batavia portuosa est, & mare ei apertum, quod ad omnes facillima navigatione pervenias nationes: credebant Romani; in nullo sibi utilius consultum iri, quam ut Batavorum pueros bonas artes omnemque civilitatem edocerent; ut utriusque linguæ suffragio facilius ad subjugendas ignotæ sibi linguæ nationes perrumperent; & Batavos eorundem juvenum parentes ea specie in officio arctius retinerent, quorum filiis tantam impendere curam videbantur. *NB. hoewel dit van eenen laateren Schryver slechts te boek gesteld en des' aan 't zelve geen groot geloof te geeven is, zoo zal men, als uyt het vervolg zal blyken, gewaar worden, dat dit niet zonder grond gezegd is.*

(1) *Adolf. Occon. Imp. R. Num. fol.* 73.

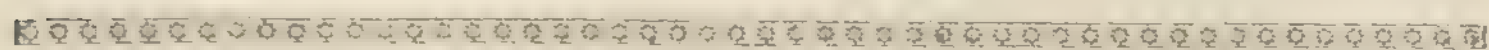
(2) *Tacit. Ann. Lib. IV. cap.* 72. Eodem anno Frisii transrhenanus populus pacem exuere, nostra magis avaritia, quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus jusserat modicum, pro angustia rerum, *ut in usus militares coria boum penderent*: non intenta cujusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura: donec Olennius è primipilaribus, regendis Frisiis impositus, *terga urorum* delegit quorum ad formam acciperentur.

zaakt om, volgens 't verbond met Cæſar eertyds aangegaan, ten dienſte des Romeynſchen ryks, hunne wapenen tegen deeze afgevalle gebuurvolken te keeren.

Deezen waaren terwyl Germanicus Vader zich in Neêrland ophieldt aan 't Romeynſche ryk Synsbaar gemaakt en des tot het betaalen van eene maatige ſchatting, naar de geringheyd huns vermoogens, verpligt geworden, te weeten; van jaarlyks ten dienſte der ſoldaaten, als gewoon zich onder leere (1) tenten te legeren, en met leer overtrokken ſchilden te dekken, eenige koehuyden op te brengen, zonder dat'er tot nogtoe door iemand naauwe acht gegeeven was, wat vastigheyd of maate de door hen opgeleverde huyden hadden. Tot dat Olennius, aan wien thans de regeering der Vriezen was aanbevoolen, eenige huyden van wilde osſen uytgeleezen heeft, naar wier form en hoedaanigheyd hy wilde dat die voorthaan ook door de Vriezen zouden geleverd worden. Dit gegeeve bevel, gelyk het aan andere volken (2) reeds te overlastig was, drukte de Duytſchers nog te zwaarer, ter oorzaake zy wel geweldige bosſchen ryk van allerhande wilde dieren, maar ſlechts zeer kleyne en ſchraale (3) koejen bezaaten. Des gaven zy in 't eerst voor de zelven hunne koejen zelfs, daarnaa hunne akkers, en eyndelyk de lighaamen hunner vrouwen en kinderen ter ſlaavernye over. Hieruyt ſproot gramſchap en beklag, en namen zy, des onaangezien ongeholpen blyvende, den kryg ter verligtinge te baate, zulks zy de Romeynſche ſoldaaten, bezig met het innen dier gehaate ſchattinge, alom by den hals greepen en aan de door hen geplante galgen ophongen. Een gelyk onthaal is Olennius (4) echter door eene tydige vlugt in zeker ſlot ontdooken, 't gene Vlie genaamd en zoo als eenigen (5) meenen op het thans verlaate eyland Grind, om de aldaar ontdekte en van oude ſteenen opgemetſelde waterputten, zou gelegen hebben, en in 't welke eene troep van Romeynen en hulpvolken, wier getal niet te verachten was, ter beveyliginge der zeeſtranden in bezetting lag.

Dit alles (6) van L. Apronius, wien thans de beſtiering van Nederland was aanbevoolen, zynde vernomen, heeft hy de Adelaars der Legioenen uyt het bovenſte wingewest, en de keurlingen der bondgenooten zoo te voet als te paard by zich ontbooden en teffens beyden de heiren den Ryn afvoerende in Vriesland geworpen, onaangezien het ſlot reeds van het ſedert daarvoor ondernome beleg weer verlost, en de afgevalle menigte, om 't haare te beſchermen, naar haar land te rug geweeken was.

Ver-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 22. Inciſis tabernaculorum funibus, ſuismet CORIIS coopertos trucidabant.

(2) *Tacit. annal. Lib. IV. cap.* 72. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces ſaltus, modica domi armenta ſunt. Ac primo boves ipſos mox agros, postremo corpora conjugum aut liberorum ſervitio tradebant. Hinc ira & questus. Et postquam non ſubveniebatur remedium ex bello; rapti qui tributo aderant milites & patibulo adfixi.

(3) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 5. (*Germania*) pecorum fecunda, ſed plerumque IMPROCERA, ne armentis quidem ſuus honor aut gloria frontis; numero gaudent eæque ſolæ & gratisſimæ opes ſunt.

(4) *Tacit. annal. Lib. IV. cap.* 73. Olennius infenſos fuga prævenit, receptus caſtello cui nomen FLEVUM, & haut ſpernenda illic civium ſociorumque manus littora Oceani præſidebat.

(5) Zie, *Zach. l'Epie Onderzoek over de oude geſteltheyd van Holl. en Westf. pag.* 12. 13.

(6) *Ibidem. cap.* 73. Quod ubi L. Apronio, inferioris Germaniæ proprætori cognitum, vexilla legionum e ſuperiore provincia, peditumque & equitum auxiliarium delectos accivit: ac ſimul utrumque exercitum Rheno devectum, Friſiis intulit: ſoluto jam caſtelli obſidio & ad ſua tutanda digresſis rebellibus. Igitur proxima æſtuaria aggeribus & pontibus traducendo graviori agmini firmat. Atque interim repertis vadis, alam Caninefatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet.

Vervolgens zyn de naaste wadden en moeren door dyken en bruggen aaneengehecht en bevloerd om den zwaar gewapenden hoop daarover te brengen. Dan immiddels ook eene doorwaadbaare plaats ontdekt zynde, beval hy eene van de (1) twee thans in dienst zynde vleugels der Kaninifaaten, midsgaders alles, wat van 't Duytsche voetvolk zich toen in den dienst der Romeynen bevondt, en gevolglyk ook de Batavieren, de afgevalle Vriezen van achter te omringen.

Dan deezen, als reeds in eene wel geregelde slagorde geschaard zynde, hebben (2) eerst alle de hulpbenden, voorts de nog in der haast tegen hen aangevoerde Legioenruyters op de vlugt gedreeven. En hoewel daarop straks weer drie ligte regementen, voorts nog twee anderen, en eyndelyk weynig tyds daarnaa nog de hulpruyters tegen hen gezonden, en zy dus met den anderen sterk genoeg waaren, indien de aanval gelyklyk geschied was, hebben zy echter, mids de een eene wyl naa den anderen het gevecht aanvong, den ontsnoerden niet alleen geenen nieuwen moed bygezet, maar zyn door de verschriktheyd der vlugtelingen nevens de zelven te gelyk weggesleept. Hierop gaf Apronius het overschot der hulpbenden aan Cethegus Labeo, bevelhebber van 't vyfde Legioen, welke zich daarop wel in 't gevaar wierp, dan, mids de zaak der zynen reeds hachlyk stondt, straks door afgevaardigde booden de hulp der Legioenknechten aanriep; invoege de vyftiendelingen vooruytspattende den half zeegepraalenden vyand op zyne beurt verjoegen, waardoor de keur- en hulpbenden, reeds mad door de wonden, nog tydig gered zyn. Des (3) onaangezien heeft de Romeynsche Bevelhebber geene wraak op de vlugtelingen gaan neemen, noch zich, niet tegenstaande daar veele Bevelhebbers, uytmuntende Hopluyden, en befaamde Honderdmannen gesneuvelt waaren, met het begraaven van der zelver lyken gekreund. Sedert vernam men nog uyt de overloopers hoe 'er negenhonderd Romeynen, by 't woud, 't gene BADUHENNA genaamd wordt, mids het hervatten van 't gevecht, op den volgenden dag waaren afgemaakt; even hoe ook nog vierhonderd anderen, welken de hoef van den eertyds Synsbaar geweest zynden Cruptorix bezet hielden, zich door onderlinge wonden, uyt vreeze van inwendig verraad, hadden afgemaakt.

Door dit voorval wierdt wel der Vriezen (4) naam by alle de Duytschers vermaard, doch het geleede verlies door Tiberius ontveynsd, mids hy aan niemand het beleyd dee-

(1) *Cujus mentio Vulsiniis in lapide.* PRÆF. EQUITUM ALÆ PRIMÆ CANNANEFATUM.

(2) *Tacit. annal. Lib. IV. cap.* 73. Qui Jam acie compositi pellunt turmas sociales, equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leves cohortes; ac rursum duæ; dein tempore interjecto alarius eques immissus. Satis validi si simul incubuissent; per intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis & pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni Legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit; atque ille dubia suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis vim legionum implorabat. Prorumpunt quintani ante alios, & acri pugna hoste pulso recipiunt cohortes alasque fessas vulneribus.

(3) *Ibidem.* Neque Dux Romanus ultum iit, aut corpora humavit, quamquam multi tribunorum, præfectorumque & insignes centuriones cecidissent. Mox compertum a transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem BADUHENNÆ vocant, pugna in posterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis quondam stipendiarii villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse.

(4) *Ibidem. cap.* 74. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret.

deezes krygs dorst aanbeveelen: als nu in ledige geylheyd zyne dagen buyten Rome tot zyne dood toe
37. flytende ; welke negen jaaren daarnaa (1) den zestienden van Lentemaand voorviel. Zie van deezen Keyzer den volgenden (2) penning, in het vyftiende jaar naa de geboorte des Heylands gemaakt, als wanneer hy ter zeventiende maale Gemeensman, en ter zevende maale hooggezaghebber was.

Des zelfs kopftuk is op de voorzyde geftempeld, en dat weer omringd door deezen tytel:

TIBERIUS CAESAR, DIVI AUGUSTI FILIUS AUGUSTUS.

TIBERIUS CAESAR AUGUSTUS, ZOON VAN DEN VERGODEN AUGUSTUS.

De tegenzyde verbeeldt hem in eene zeegekar, door vier paarden voortgetrokken, met welke hy zyne ftaatlyke intreede, by het doen van den zeegepraal, te Rome gedaan heeft. Het op- en omfchrift luydt aldus:

IMPERATOR VII. TRIBUNITIÆ POTESTATIS XVII.

HOOGGEZAGHEBBER TER VII EN GEMEENSMAN TER XVII MAALE.

Hoewel Tiberius, gelyk wy (3) gemeld hebben, Germanicus eerst uyt Duitschland ontbooden, en federt naar 't Oosten (4) gezonden hadt, alwaar hy eerlang het flagoffer van des zelfs tegen (5) hem opgevatten nyd wierdt, zoo is hem echter, mids des Keyzers eyge zoon Drufus, die met hulpe der Bataviſche (6) benden den ontftaanen opftand in Pannonië gedempt hadt, federt door de list van zyns Vaders liefling Sejanus mede door vergif (7) uyt den weg geruymd was, des vankant geholpen Germanicus Zoon Cajus in 't opperryksgezag, uyt

(1) *Sueton. Hist. Lib. III. cap.* 73. Sed & tempeftatibus & ingravefcente vi morbi retentus paullo post obiit in villa Luculliana, octavo & feptuagefimo ætatis anno, tertio & vigefimo Imperii, decimo feptimo Kalend. Aprilis.
(2) *Adolf. Occon. Imp. R. numism. fol.* 64.
(3) *Zie hier voor fol.* 61.
(4) *Tacit. annal. Lib. II. cap.* 43. Igitur hæc, & de Armenia, quæ fupra memoravi, apud patres disferuit: *nec posse motum Orientem nisi Germanici fapientiâ componi* - - - - Tunc decreto patrum permisfæ Germanico provinciæ, quæ mari dividuntur.
(5) *Ibidem. cap.* 69. Sævam vim morbi augebat perfuafio veneni a Pifone accepti.
Ibidem. cap. 72. Hæc palam & alia fecreto, per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio: neque multo post extinguitur.
(6) *Zie hier voor fol.* 52.
(7) *Tacit. annal. Lib. IV. cap.* 8. Igitur Sejanus maturandum ratus, deligit venenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adfimularetur. Id Drufo datum per Lygdum fpadonem, ut octo post annos cognitum est. Cæterum Tiberius per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu (an ut firmitudinem animi ostentaret) etiam defuncto, necdum fepulto curiam ingresfus est.

uyt hoogachtinge van zyns Vaders (1) wydberoemde eygenſchappen, tot geene kleyne vreugde der Bataviſche Lyfſchutbenden, (2) opgevolgd; als welke in zyne jeugd en hun land, ſtaande zyns Vaders bewind aldaar, onder de krygsknechten met de gemelde ſcheenlaarzen hadt verkeerd, en waarom CALIGULA gebynaamd was.

Dees jonge Keyzer, hoewel afgedaald van zoo roemryken Vader, bezat nogthans geenszins des zelfs hooge eygenſchappen, maar in zyne jeugd met de vallende (3) ziekte gequeld zynde geweest, ſcheen hy door die quaal of, gelyk anderen willen, door eenen (4) minnedrank, hem door zyne Gemaalin Cæſonia ſedert toegebragt, in verſcheydene tyden als in de (5) harſenen geraakt te zyn, en beſtondt des altemets zaaken uyt te voeren, welken hem, om haare ongerymdheyd, den ſpot van vrienden en (6) vreemden op den hals haalden.

40. Onder deezen moet de krygstogt, welken hy in 't derde jaar zyner regeeringe naar Batavië ondernam, voor zeker geſteld worden. Want als (7) hy om 't bezigtigen van het bosch en den ſtroom Levene, gelegen omtrent het thans genaamde Ferrara, naar Bevagna, zynde een ſtad van het tegenwoordige Hertogdom van Spoleto, gereysd was, en tot het voltalligmaaken zyner by zich hebbende Bataviſche lyftrauwanten ſtaande die reys wierdt aangemaand, beſloot hy onverhoeds het doen van eenen togt derwaart. Tot dat eynde dan, zonder 't neemen van langeren uytſtel, wierden de Legioenen en hulpbenden van alom byeen getrokken, de nieuwelingen met ongemeene ſtrengheyd te hoop gerukt, en voorts zoo groote menigte van allerhanden lyftog verzameld als tot het doen van eenigen reystocht totnogtoe niet geſchied was.

Deeze reys dan aldus plotslyk begonnen, is door hem nu eens met zoo groote haast en ſpoed voortgezet, dat zyne lyftrauwanten, wilden zy hem byhouden, tegen het tot nogtoe onderhoude gebruyk, genoodzaakt waaren hunne krygstekenen op de lastbeesten te leggen: dan weer met zoo groote traagheyd en gemak, dat hy, even als de (8) zieken, zich in

(1) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 13. Sic imperium adeptus, populum Romanum, vel, ut ita dicam, hominum genus voti compotem fecit, exoptatisſimus princeps maximæ parti provincialium ac militum, quod infantem plerique cognoverant: ſed & univerſæ plebi urbanæ ob memoriam Germanici patris miſerationemque prope afflictæ domus.

(2) *Tacit. Annal. Lib. VI. cap.* 50. Decimo ſeptimo Kalend. Aprilis intercluſa anima, creditus est mortalitatem explevisſe. Et multa gratantum concurſu ad capienda imperii primordia CAJUS CÆSAR egrediebatur.

Eutrop. Lib. VII. cap. 12. Succesſit ei (*Tiberio*) Cajus Cæſar, cognomento Caligula, Druſi privigni Augusti, & ipſius Tiberii nepos.

(3) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 50. Valetudo ei neque animi neque corporis conſtitit. Puer comitiali morbo vexatus.

(4) *Ibidem.* Mentis valetudinem & ipſe ſenſerat: ac ſubinde de ſecesſu deque purgando cerebro cogitavit. Creditur potionatus Cæſonia uxore, amatorio quidem medicamento, ſed quod in furorem verterit..

(5) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 48. Mox Cajus Cæſar turbidus animi.

(6) *Ibidem. Lib. IV. cap.* 15. Erat in Caninefatibus ſtolidæ audaciæ Brinio, claritate natalium inſigini; pater ejus multa hostilia auſus CAJANARUM EXPEDITIONUM LUDIBRIUM impune SPREVERAT.

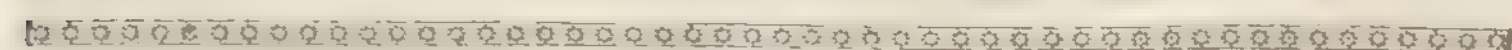
(7) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 43. Cum ad viſendum nemus flumenque Clitumni, Mævaniam procesſisſet; admonitus de ſupplendo numero Batavorum, quos circa ſe habebat, expeditionis Germanicæ impetum cepit: neque distulit, ſed legionibus & auxiliis undique excitis, delectibus ubique acerbisſime actis, contracto & omnis generis commeatu quantum numquam alius, iter ingresſus eſt: confecitque modo tam festinanter & rapide, ut prætorianæ cohortes contra morem ſigna jumentis imponere & ita ſubſequi cogerentur: interdum adeo ſegniter & dilicate, ut octophoro veheretur, atque a propinquarum urbium plebe verri ſibi vias & conſpergi propter pulverem exigeret.

(8) *Martial. Lib. VI. Epig.* 84.

Octaphoro ſanus portatur, Avite, Philippus:
Hunc tu ſi ſanum credis, Avite, furis.

in eenen zetel door acht ſlaaven liet torſen, en aan de inwoonderen der naastgelegene ſteden bevel geeven, van de wegen tegen zyne komst te keeren en, ter verhinderinge van het ſtof, met water te beſproeijen.

Aldus in den ſchyn van de Duytſchers (1) te willen beoorlogen, doch waarlyk om de Gallen en (2) andere volken van hunne ſchatten te berooven, eerst in zyn leger, en vervolgens met het zelve en eenen zeer grooten ſleep (3) van kamerſpeelers, ſchermers, danſers, vrouwvolk en verder dartel gevolg in Batavië zynde aangeland, alwaar wy gezien hebben hoe hy in zyne jeugd terwyl zyn Vader met zoo veel loſs den kryg tegen de Duytſchers voerde, zoo in het (4) door zyne Moeder aan den mond des Ryns geſtichte Lusthof gewoond, en onder de benden met ſlechte krygskleeren verkeerd hadt, heeft hy ſtraks (5) Adminius, zoon van Cinobellinus, een der Koningen van 't overgelege Brittannië, welke door zynen vader uyt dat ryk gejaagd en thans met verſcheydene hem aankleevende Britten herwaart gevlugt was, niet alleen onder zyne hoede en beſcherminge ontfangen, maar meenen (6) eenigen dat hy dien ontvlugten Prins en zyn Britſch gevolg eenige landen, te weeten het eyland, in het welke het gemelde Lusthof van zyne Moeder gebouwd was, ten verblyf zoude hebben aangeweezen, en waarom dit aan de Britten gegeeven gewest zelf ſedert Brittië, even gelyk ook zyner Moedere Lusthuys, als in dat nieuwe Brittië geleege, het HUYS te BRITTE eyndelyk genaamd, en ſedert tot in het begin van de tiende eeuw onder dien naam ook bekend gebleeven is, en waarom naamaals des Graaven van Hollands zoon Egbert, Biſchop van Trier, als in dit onder zyns vaders gebied leggende (7) Brittië gebooren, de BRITTENAAR gebynaamd is. Ja ik geef den leezer in bedenken of het hiervoor (8) gemelde Brittisch kruyd, dien naam van deezen alhier met de woon geplaatsten Brittiſchen Konings zoon, mids volgens Plinius (9) de Koningen het geeven hunner naamen aan de geneeskruyden zich tot eene eer achtten, des insgelyks niet zal gekreegen hebben? mids Plinius zyne hiſtori eerst naa dit voorval geſchreeven heeft, en dus dat kruyd, te voore ligt onder, eenen

(1) *Dion Hiſt. Lib. LIX. pag.* 657. Eodem tempore ad Oceanum profectus, tamquam in Brittanniam bellum tranſlaturus.

(2) *Ibidem pag.* 653. Igitur Cajus in Galliam abiit, obtentu Germanici belli uſus, quod is populus aliquid novi motus dediſſet: ipſe revera in animo habens Gallias quoque opibus florentes, & Hispaniam expilare.

(3) *Ibidem, pag.* 653. Abitum ſuum non palam prius ostendit, ſed in ſuburbium progresſus, inde ſubito discesſit; abductis ſecum multis ſaltatoribus, gladiatoribus, equis, mulieribus ac reliquo luxus famulitio.

(4) *Zie hiervoor fol.* 55.

(5) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 44. Poſtquam castra attigit, ut ſe acrem & ſeverum Ducem oſtenderet, legatos, qui auxilia ſerius ex diverſis locis adduxerunt, cum ignominia dimiſit. At in exercitu recenſendo, plerisque Centurionum maturis jam & nonnullis ante [illegible] quam confirmatam esſent dies, primos pilos ademit, cauſſatus ſenium cujusque & imbecillitatem: cæterorum increpita cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad ſex millium ſummam rescidit. Nihil autem amplius quam Adminio Cinobellini Britannorum regis filio, qui pulſus a patre, cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto.

(6) *H. Cannegieteri Disſertat. de Brittenburgo, &c. pag.* 56. Transfugerat autem ille (*Adminius*) ex Britannorum inſula ad Caligulam, morantem eo tempore in Batavorum inſula, a quo & una cum comitibus fugæ locum in ea regione habitandum accepit.

(7) *K. Kolyn vs* 565.
Egbert iren zoene fier
Tie Aartsbiscoppe van Trier
IN BRETTANGEN van ir gebore.

(8) *Zie hier voore II. Boek fol.* 57.

(9) *Plinii Hiſt. Natural. lib. XXV. cap.* 3. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus ſuis eas adoptandi, ut docebimus FECISSE REGES: tanta res videbatur, herbam invenire, vitam juvare, nunc fortasſis aliquibus curam noſtram frivolam quoque existimaturis: adeo deliciis ſordent etiam, quæ ad ſalutem pertinent.

eenen anderen naam bekend, ſedert naar deeze Britten aldus zal genaamd zyn. Hoe 't zy, men meent ook dit geldſtuk door den voorgemelden Cinobellinus gemaakt te zyn, 't gene, by 't afloopen van 't zeewater, in de overblyfſelen van het Huys (1) te Britte ſedert gevonden is, waartoe het verblyf van des zelfs daaromtrent met de woon geplaatſten Zoon Adminius kan aanleyding gegeeven hebben.

De eene zyde verbeeldt een paard met de letteren CUNO, zynde de vier eerſte van des Britſchen Konings naam

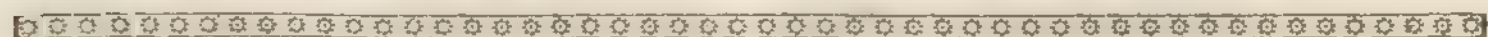
CUNOBELLINUS.

Want dus wordt ook zyn naam altemets op andere geldſtukken voluyt geleezen: zynde zeer aanmerkelyk dit geldſtuk in 't midden een ronde opening te hebben, mids ons de oude (2) hiſtoriën getuygen hoe de Britten de gewoonte hadden, van hun ringachtig geld aan ſnoeren te rygen. Op de tegenzyde is een koorenair, zynde het zinnebeeld van den overvloed des (3) gewests, geſteld, van het welke toen de ſtad (4) Walden de Koninglyke (5) hoofdplaats was, en waarom ook, als aldaar waarſchynlyk gemaakt zynde, ter wederzyde van de koornair ſtaat:

CAMULODUNUM.

SAFFRON WALDEN.

Caligula (6) was zoodaanig wegens de onderwerping van CUNOBELLINUS zoon verheugd, dat hy ſtraks zeer hoogdraavende brieven, even als of daar door het geheele eyland van Brittannië hem was onderworpen geworden, aan den Romeynſchen Raad ſchreef, met naadruklyk bevel aan de brengers, van met hunne renzetels tot op de markt voor het Raadhuys te ryden, en den hen medegegeeven brief aan de Burgemees-

(1) Oudaan Room. moogendh. pag. 163. **Hier kan ik nu een tweede penning bydoen, gevonden in de bouvalligheden van het** Huys te Britten, **alhier op het ſtrande by Katwyk, en my van den vinder, een Zeeman, zelf behandigt.**

(2) *Cæſ. de bello Gall. Lib. V. cap.* 12. Utuntur aut ÆREO aut TALEIS ferreis ad certum pondus examinatis pro nummo.

(3) *Th. Galæ Antonini iter Britan. pag.* 113. His adde ſitum loci adeo ſalubrem esſe & amœnum, ut nihil ſupra facile videas, unde & hic *amœnitati prius quam uſui conſulebatur a ducibus Romanis.* Campi lætisſima ſegete ubique arrident, id eſt quod Cunobelini nummus per ſpicam repræſentant, hic enim regiam ſuam habuit.

(4) *Ibidem. pag.* 111. CAMULODUNO in nummis Abbreviate CAMU. fluvius oritur, ut diximus, in confiniis Esſexiæ cui nomen camus, CAM Britannis; COLLEM ſive DUNUM præterlabitur, cujus a vertice urbis Romanæ reliquiæ regias ſedes, ANDLEY-END deſpectant, ſed ad primum ab hodierno oppido *Walden* lapidem & occidentem verſus. A fluvio isto & Duno Camalodunum formarunt Romani.

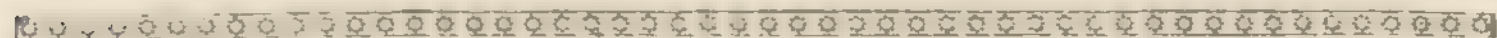
(5) *Dion. Casſ. Hiſt. Lib. LX. pag.* 676. CAMALODUNUM CYNOBELLINI regiam cepit.

(6) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 44. Quaſi univerſa tradita inſula, magnificas Romam Literas miſit: monitis ſpeculatoribus ut vehiculo ad forum usque & curiam pertenderent, nec niſi in æde Martis ac frequente Senatu Conſulibus traderent.

meesteren niet eer over te leveren, voor dat de Raad in den tempel van Mars en ten vollen getale zoude vergaderd zyn.

Dit verricht en geene ſtoffe of liever moed tot het aanvangen van eenen kryg tegen de Duytſchers hebbende, heeft hy echter eenige weynigen zyner Duytſche (1) lyftrauwanten doen over den naastgelegen Ryn trekken, met bevel van zich aldaar in de bosſchen te verbergen. Waarop, als men hem, naa 't gehoude middagmaal, volgens den last, dien hy te voore gegeeven hadt, met eene gemaakte verbaasdheyd en ongemeene beroerenis kwam boodſchappen, hoe de vyandlyke benden, verſtaa de hiervoor verſtookene knechten, op de grenzen in vollen aantogt waaren, hy is ſchielyk, verzeld van eenigen zyner boezemvrienden en voorts nog omheynd door een goed getal zyner Hofruyters, in den ſchyn als om den aangelanden vyand te bevechten, naar 't over den Ryn gelege bosch gerukt. Alwaar hy, om dit guygelſpel zyn volle beſlag te geeven, zyne togtgenooten beval eenige boomen te knotten, en die, op de wyze van eenen zeegeſtandaard met helm, ſchild, beukelaar, en verdere krygswapenen te verſieren, om den Goden tot een dankoffer, wegens de aan hem verleende zeege, in den ſchyn toe te wyen. Vervolgens onder 't bylichten van eene groote menigte (2) van toortſen, of om dus den luyster van de gewaande zeege te vergrooten, of wel om dat hy tot het vallen van den avond in het toerusten van dit gewaand zeegeteken den tyd geſpild hadt, is hy eyndelyk tot die genen, welken hem op dien togt niet verzeld hadden, wedergekeerd, wien hy diensvolgens aan den eenen kant wegens hunne aldus betoonde vreeze en blooheyd beſtraft, even gelyk aan den anderen kant zyne togt-en krygsgenooten weer met eerkroonen, niet min nieuwerwets van naam dan maakſel, beſchonken heeft: want die waaren door de verbeeldingen van Zon, Maan of ander geſtarnte onderſcheyden, en door hem VERSPIEKRANSEN genaamd, ter oorzaake de begiftigden des vyands voorgemelde aankomst zoo wel en tydig verſpied hadden.

Gelyk de Romeynen, volgens hunne gewoonlyke ſtaatkunde, bezorgd waaren om onder de overwonnene of met het ryk in verbond getreedene volken ſtraks zoohier (3) zoodaar eenige ſchoolen op te rechten, in welken de jeugd zoo dier gewesten als die door andere Synsbaar gemaakte volken den Romeynen tot gyzelaars gegeeven waaren, in de Griekſche en Latynſche taalen onderweezen wierdt, op dat zy dus haare aangeboore barbaarsheyd afleggende aan de beſchaafdere zeden en gewoonten der Romeynen zich zoude gewennen,

(1) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 45. Mox deficiente belli materia, paucos de custodia Germanos trajici occulique trans Rhenum jusſit: ac ſibi post prandium quam tumultuoſisſime adesſe hostem nunciari. Quo facto proripuit ſe cum amicis & parte equitum Prætorianorum in proximam ſilvam: truncatisque arboribus, & in modum tropæorum adornatis.

(2) *Ibidem.* Ad lumina reverſus eorum quidem, qui ſecuti non esſent, timiditatem & ignaviam corripuit: comites autem & participes victoriæ novo genere ac nomine coronarum donavit, quas distinctas ſolis ac Lunæ ſiderumque ſpecie EXPLORATORIAS appellavit.

(3) Vide *Auſonium de Profesſorib. a pag.* 145. *usq. ad pag.* 188.

Strabo Lib. IV. fol. 181. Itaque urbs ea paulo ante Barbaris loco ludi literarii patefacta.

Tacit. annal. Lib. III. cap. 43. Augustodunum Caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, Nobilisſimam Galliarum SUBOLEM LIBERALIBUS STUDIIS IBI OPERATAM &c.

nen, zoo was ook onder de toen met het Romeynſche Ryk in verbond zynde Kaninefaaten eene zoodaanige ſchool in het Agrippienſche Lusthuys, en dat zelf, als wy gemeld hebben, door haaren Gemaal Germanicus, opgerecht, in welke de (1) Barden onder anderen leermeeſters waaren, om de hen aanbevoole jeugd in het (2) maaken en zingen der Latynſche Bard-of Heldenzangen en andere weetenſchappen te onderwyzen, mids deeze Bardzangen de eenige (3) jaarboeken der Duytſchers waaren, en met welken te maaken en zingen zy, even als de RETHORYKERS naamaals, toen te tyd tegen den anderen om den prys kampten en ſtreeden.

Uyt dit ſchool dan zyn door den hier te land zynden Keyzer eenigen dier aan 't ryk ter gyzelinge gegeeve jeugd, eerst geligt, en voorts in 't geheym verzonden, doch welke (4) ſtraks weer door hem, den maaltyd daar laatende, even of zy uyt haare gyzeling gevlugt waaren, met zyne ruytery zyn naagejaagd, en die achterhaald hebbende geboeyd weer te rug gebragt. Dit verricht en vervolgens weer ter tafele gekeerd zynde, beval hy de hopluyden, welken, als of 't was om hem in dien gevaarlyken togt te onderſteunen, zich in de wapenen begeeven hadden, met hunne krygskolders zich maar nevens hem aan den disch te vervoegen, en hen voorts nog, met het bekende gedicht van Virgilius, aanmaanende van *te volharden en zich op hoope van betere zaaken te ſpaaren*, zondt hy integendeel aan den Romeynſchen Raad en 't volk zeer naadruklyke brieven, hen beſtraffende van dat die, *terwyl de Keyzer aldus oorloogde, en aan zoo zwaare gevaaren was blootgeſteld, zich met ontydige gaſtmaalen, den ſchouwburg, het tooneel en vermaaklyke vertrekplaatſen, verluſtigde.*

Gelyk Germanicus, als van ons gemeld (5) is, dit ſchool aldus onder de Kaninefaaten hadt opgerecht, zoo acht ik het zelve zoo door dit gevangen neemen van eenigen dier ſchoolieren, en de vlugt der anderen, om een gelyk onthaal te ontgaan, genoegzaam verlaaten, en door dit onbezonne gedrag van Caligula vernietigd te zyn.

Welke op het punt des in den Ryn leggende eylands, tot het veyliger des nachts bevaaren van den Oceaan, en het wederzyds inkomen van dien ſtroom eene vuurboet of toorn (6), drie vierden van een uur beneden het Lusthuys van zyne Moeder, doen ſtichten heeft, en die, hoewel thans mede door de woeste zeegolven ingezwolgen, echter door de zeevaarende (7) visſchers met hunne haaken en boomen altemets nog onder

(1) *K. Kolyn vs* 101.
Ti man waant dat haben mit czen
BRIT- en Romonburche gewezen
DAER ti BARDEN GARVEN waaren.

(2) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 3. Primumque omnium virorum fortium ituri in prælia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu, quem BARDITUM vocant, accendunt animos.

Atheneus Lib. VI. Cap. 12. Apud ſingulos privatim, qui audire velint earumque cantionum BARDOS POETAS eſſe, laudes illustrium hominum & patronorum cum cantu celebrantes.

(3) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 2. Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriæ & annalium genus est.

(4) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 45. Rurſus obſides quosdam abductos è literario Ludo, clamque præmisſos, deſerto repente convivio cum equitatu inſecutus, veluti profugos ac reprehenſos in catenis reduxit, in hoc quoque mimo præter modum intemperans. Repetita cœna renuntiantes coactum agmen, ſicut erant, loricatos ad discumbendum adhortatus est. Monuit etiam notisſimo virgilii verſu, DURARENT, SECUNDISQUE SE REBUS SERVARENT. Atque inter hæc abſentem Senatum populumque gravisſimo objurgavit edicto, quod *Cæſare præliante, & tantis discriminibus objecto, intempestiva convivia, circum, & theatra & amænos ſecesſus celebrarent.*

(5) *Zie hier voor fol.*

(6) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 46. Et in indicium victoriæ altisſimam turrem excitavit, ex qua, ut ex Pharo noctibus ad regendos navium curſus ignes emicarent.

(7) Oudaan R. Moogendh. pag. 25. **Zoo is / myns achtens / een onwankelbaar bewys / dat nog tegenwoordig by de visſers en zeeluyden / dien haar leven noyt de naam van** KALIGULA **voor de**

I. Deel fol. 70.

20

Britannische of Noord Zee

VRIE

Deeze Landen wo
Rynssprank, th

Vuurboet van Caligula

15

B R I T

Waterleuding of onderaardsche gemeenschap tusschen de Vuurboet van Caligula en het Hof van Agrippina.

Hof van Agrippina

PRÆTORIUM AGRIPPINA

Voorhof

ATRIUM PRAETORII

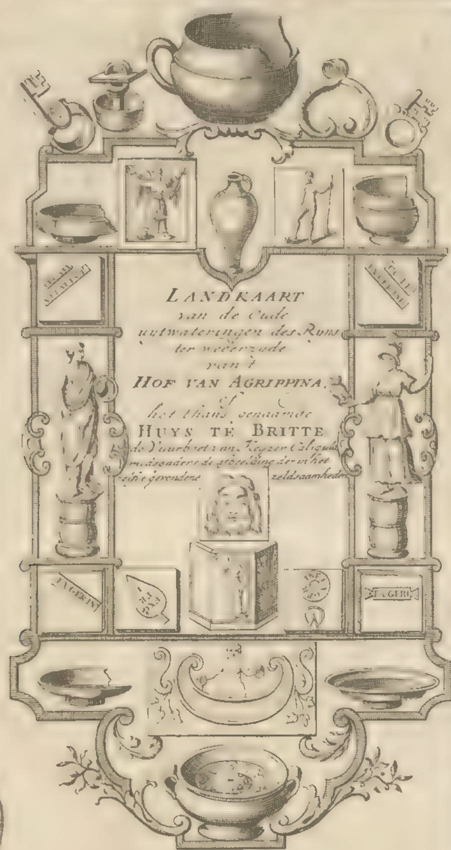
Ryn

LAND DER KANINEFAAT

15

ZEN

Ryn

TIE

MAREZAATEN

Oude Ryn

Nieuwe Ryn

Vliet

BATA=
VIEREN

Graft van Drusus

der 't water gevoeld wordt, en tot den huydigen dag toe, by het gemelde zeevaarend volk onder den naam van den TOREN VAN KALA dat is, volgens de inkrimpende ſpreekwyze onzer taale, in 't uytſpreeken der Latynſche woorden gebruyklyk, van CALIGULA bekend is: zynde voorts nog aanmerkelyk dat tusſchen deeze vuurboet, en het gemelde PRAETORIUM AGRIPPINAE of Huys te Britten zoonu zoodan nog eenige ſtruyken en ſtronken van boomen, welken altemets der visſcheren netten geſcheuren, in geen kleyn getal gevonden worden, ten blyk dat tusſchen die twee gebouwen zoo niet een boomgaard van 't Lusthof, ten minſte een bosch geweest is.

Deeze aan den mond des Ryns geſtelde vuurboet was niet alleen geſticht tot gemak der by nacht daaromtrent vaarende ſcheepen, maar ook om de gedachtenis te vereeuwigen van zyne voorgewende overwinninge op deeze niet min belachelyke wyze door hem op den Oceaan behaald.

Op zekeren dag, voorgeevende eenen krygstogt naar 't overgelege Brittannië te willen doen, heeft hy zich in eene drieriemige galey, en met de zelve een weynig zeewaart begeeven, dan eerlang te rug keerende en den veldheerlyken zetel beklommen hebbende, deedt hy, naa de (1) ſtormgevaarten als tot het bevechten eener Stad waaren gerecht, aan de op het ſtrand en onder de wapenen geſchaarde benden, door het ſteeken der krygklaroenen, het teken (2) ten ſtryd geeven; doch eyndelyk de ſoldaaten de opſtrand leggende zeehorens en ſchulpen in hunne ſchooten en ſtormhoeden vergaderen, om de aldus bevochte roof des Oceaans, tot een teken hy den zelven overwonnen hadt, naar Rome te voeren. Wegens deeze zoo belachelyke zeege, met welke de Vader van zekeren (3) Brinio, zynde een Kaninefaat van geboorte en des daaromtrent woonachtig, ongeſtraft zelf openlyk den gek ſtak, voorts de benden ryklyk hebbende beſchonken, was (4) hy, voor zyn vertrek, niet weynig bezorgd in het regelen der aanſtaande zeegepraale. Tot dat eynde dan, behalven de aldus gevangen beko-

de oozen gewaar is, deze plaats in de zee de TOOREN VAN KALA, of om kortsheids wil, op KALLA genoemt word: en waar uyt dog anders, als door een van hand te hand ontfangen overlevering en verkorting van de naam KALIGULA, die by onze voorouderen anders dan by de Romeinen is uytgeſproken. 't Geene ik u hier zegge, is my niet by eene, maar by verſcheyde Katwykers, visſchers en Zeeluyden, die elk van den anderen niet en wisten verzekert. Tusſchen dezen tooren en het huys zelve vernemen zy oude ſtruyken en ſtronken van boomen, waar aan nu en dan de netten geſcheurt worden: zulks men die plaats in 't visſchen moet vermyden; en vermoed men dat dit de boomgaard geweest is aan 30 [illegible].

(1) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 46. Postremo quaſi perpetraturus bellum, directa acie in littore Oceani, de ballistis machinisque diſpoſitis, nemine gnaro aut opinante quidnam cœpturus esſet, repente ut conchas legerent, galeasque & ſinus replerent imperavit: *Spolia Oceani vocans Capitolio Palatioque debita.*

(2) *Dion. Hiſt. Lib. LIX. pag.* 657. Eodem tempore ad Oceanum profectus, tanquam in Britanniam bellum translaturus omnes in acie milites ſuos propter littus collocavit; ipſe triremi conſcenſa paululum a terra avectus rediit, ac deinde alto in ſuggestu conſidens, ſignum pugnæ militibus dedit, clasſicumque canere jusſit, ac ſubito mandavit ut conchylia legerent. His partis ſpoliis (nimium exuviis hoſtium ad triumphum indigens), animum ſustulit, quaſi ipſum Oceanum ſubegisſet; donatisque liberaliter militibus, conchylia hæc Romam attulit, ut ibi quoque ſpolia ſua ostentaret.

(3) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 15. Erat in Caninefatibus ſtolidæ audaciæ Brinio, claritate natalium inſigni, pater ejus multa hoſtilia auſus Cajanarum expeditionum ludibrium impune ſpreverat.

(4) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 47. Converſus hinc ad curam triumphi, præter captivos & transfugas barbaros, Galliarum quoque proceris ſimum quemque, &, ut ipſe dicebat, ἀξιοθριάμβευτον, ac nonnullos ex principibus legit ac ſepoſuit ad pompam: coëgitque non tantum rutilare & ſubmittere comam, ſed & ſermonem Germanicum addiscere & nomina barbarica ferre. Præcepit etiam triremes, quibus introierat Oceanum magna ex parte itinere terreſtri Romam devehi. Scripſit & procuratoribus, *Triumphum appararent quam minima ſumma: ſed quantus numquam alius fuisſet.*

bekome jeugd en overgeloopene barbaaren, midsgaders de langste manschap der Gallen, en onder de zelven zelf zommigen der voornaamste Heeren, ter vergrootinge van de aanstaande zeegepraal hebbende uytgekoozen, heeft hy hen, even als of zy gevange Duytschers geweest waren, niet alleen gedwongen, naar de wyze dier volken, hun haair geel te maaken, en dat lang te laaten hangen, maar zelf de Duytsche spraak leerende, barbaarsche naamen aan te neemen. Voorts beval hy de drieriemige galey, met welke hy van 't strand de Zee bevaaren hadt, een groot deel des wegs te land naar Rome te voeren, werwaart hy ook ondertusschen bevel gezonden hadt van ten minste koste, doch echter zoo prachtige zeegepraal te vervaardigen als totnogtoe van niemand genooten was.

Niet min was hy laatdunkend, onkuysch en bloedgierig, zulks hy zich als eenen God liet eeren, zyne (1) zusters tot byzitten misbruykte, midsgaders een zee van menschenbloed, en daaronder dat zyner eyge maagen vergoot. Des van ieder eerlang nog meer gehaat dan hy in den beginne bemind geweest was, is hy weinigen tyd naar zyne terugkomst te Rome, te weeten: op 41.
den (2) vierentwintigsten van Louwmaand des volgenden jaars door Cassius Chærea en zyne verdere eedgenooten van 't leeven beroofd.

De gedachtenis van Caligula wordt op deezen (3) penning bewaard, welke in het jaar voor zyne dood gemaakt is, ter gedachtenisse eener aanspraake tot de krygsknechten gedaan, waarschynlyk als die onder de wapenen langs de zee op het Batavische strand geschaard stonden.

Rondom zyn gelaurierd kopstuk, 't gene op de voorzyde gesteld is, leest men in den rand deezen tytel:

CAJUS CÆSAR AUGustus, POntifex Maximus, TRibunitiæ POTestatis III, COnSul III.

CAJUS CÆSAR AUGUSTUS, OPPERPRIESTER, GEMEENSMAN EN BURGEMEESTER TER DERDEMAALE.

Op

(1) *Dion. Hist. Lib. LIX. pag.* 639. Sorores suas omnes vitiavit, ac duas in insulas quasdam exposuit: tertia morte id prævertit.

(2) *Sueton. Hist. Lib. IV. cap.* 58. Nono Kalendas Februarias, hora quasi septima, cunctatus an ad prandium surgeret, marcente adhuc stomacho pridiani cibi onere, tandem suadentibus amicis egressus est. Cum in crypta, per quam transeundum erat, pueri nobiles ex Asia ad edendas in scena operas evocati præpararentur, ut eos inspiceret hortareturque, restitit. Ac nisi princeps gregis algere se diceret, redire ac repræsentare spectaculum voluit. Duplex dehinc fama est: alii tradunt alloquenti pueros a tergo Chæream cervicem gladio cæsim graviter percussisse, præmissa voce: *Hoc age.* Dehinc Cornelium Sabinum, alterum è conjuratis Tribunum, ex adverso trajecisse pectus: alii, Sabinum, submota per conscios centuriones turba, signum more militiæ petisse, & Caïo *Jovem* dante, Chæream exclamasse: *Accipe ratum*: respicientique maxillam ictu discidisse. Jacentem contractisque membris clamitantem se vivere, cæteri vulneribus triginta confecerunt. Nam signum erat, *Repete.* Quidam etiam per obscœna ferrum adegerunt.

(3) *Adolf: Occon. Imp. R. numism. fol.* 78.

LANDKAART
verbeeldende het
Vriesche Hertogdom
van het thans genaamde
HOLLAND,
en des zelfs
twaalf onderhoorige
GRAAFSCHAPPEN:
zoo als dat aan
KEYZER LOTHARIS,
in 't jaar 839 by zyns vaders
gemaakte ryksverdeeling,
was te beurt gevallen.

Graafschap WEST
Graafschap KENMERLAND
Graafschap MAASLAND
Graafschap BODELDELO GRAVE
Graafschap VLAARDINGE
TYSTER
Maas R.
Heldine Zee
Graafschap WALCHERE
Graafschap REYEN
HOOGE ... ZEELAND
Ryks aan
Gedeelte van 't
KAREL den
KAALEN
van
VR

Voetmaat van vyf Duytsche mylen, wier ieder weer vyf duysent Romeynsche schreden bevat.
1 2 3 4 5
Graafschap
TEXEL
Graafschap WESTER=GOUWE
Ryks aandeel van LODEWYK
Graafschap STAVEREN
Graafschap ISLEGOA
Koning van DUYTSCHLAND
MUYDE
Graafschap LOENE
SCHE HERTOG=
Graafschap HAMELAND
Sticht aan deel
OM UYTRECHT
VAN HET
HAN S G ENAAM=
van
Graafschap ZUTFEN
Graaf schap
DE HOLLAND
van de BETUWE
Keyser LOTHARIS
Graafschap MAASLAND beneden
RYK
Graafschap MAASLAND boven
Graafschap REDICHEN

Op de tegenzyde ziet men hem van de veldheerlyke vertoogplaats, aan vyf voor hem ſtaande Krygsknechten eene aanſpraak doen, als dit byſchrift beveſtigt:

ADLOCUTIO COHORTIUM:

AANSPRAAK TOT DE REGEMENTEN.

Hoewel aldus het Romeynſche ryk van zoo afgruuwelyk ſchrikdier verlost, en des ieder wegens de hem toegebragte dood niet zonder rede verheugd was, zag men echter de Bataviſche en andere Duytſche Lyftrauwanten, volgens de trouw, die zy aan hunnen meeſter verſchuld waaren, verſtaande des zelfs bedreeve moord, de wapenen ter wraake opneemen, en niet alleen verſcheyden (1) der moordenaars, maar zelfs eenige onſchuldige Raadsheeren, ter oorzaake die deswege by hen verdacht waaren, van het leeven berooven.

Mids deeze woede hadt zich des vermoordens Oom Tiberius Claudius Cæſar achter (2) de tapyten zyns huys op eene vliering verſtooken, dan die wierdt aldaar door eenen in 't huys gevallen hofſoldaat ontdekt, vervolgens naar 't leger geſleept, en eyndelyk, op eenen tyd als zyn leeven in 't uyterſte gevaar ſcheen, (3) door het belooven van vyftien Seſtertien aan iederen ſoldaat, door de zelven tegen zyne eyge verwachting tot Keyzer uytgeroepen en in die hoedaanigheyd vervolgens ook door den Raad erkend.

Dees was de Zoon (4) van den in Duytschland geſtorven Druſus, Broeder van den Roemryken Germanicus, en ſtaande zyne jonge (5) jaaren om zyn grof verſtand zeer weynig by die van zynen huyze geacht. En gelyk hy nog onlangs door den Romeynſchen Raad aan (6) zynen thans vermoorden Neef Caligula, als die zich in Batavië ophieldt, derwaart gezonden was, en des, terwyl hy zelf geen kleyn gevaar loopende, met zyne eygene oogen gezien of ten minste uyt de daarzynde volken verſtaan hadt, op hoe onhebbelyke wyze door Caligula eensdeels een groot gedeelte van de in het Agrippiner ſlot ter ſchool gaande jeugd mishandeld, andersdeels de rest, om een gelyk onthaal te ontgaan, verſtrooid en des zoo nutbaare inſtelling zyns Broeders voor geen kleyn gedeelte te gronde gegaan was, zoo vertrouw ik hem ſtraks by den aanvang zyner regeeringe, als weeten-

(1) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 58. Ad primun tumultum lecticarii cum asſeribus in auxilium accurrerunt: [illegible] GERMANI CORPORIS CUSTODES: ac nonnullos ex percusſoribus, quosdam etiam Se[illegible]

(2) *Ibidem Lib. V. cap.* 10. Neque multo post rumore cædis exterritus, prorepſit ad Solarium [illegible] ſe abdi[illegible] animadverſis pedibus è ſtudio ſciscitandi quisnam esſet, agnovit, extractumque & præ metu ad genua ſibi accidentem IMPERATOREM ſalutavit.

(3) *Ibidem.* Armatos pro concione jurare in nomen ſuum pasſus est: promiſitque ſingulis quinadena H S. primus Cæſarum fidem militis etiam præmio pigno[illegible]

(4) *Eutrop. Hiſt. Lib. VII. cap.* 13. Post hunc Claudius fuit, patruus Caligulæ, Druſi, qui apud Moguntiacum monumentum habet, FILIUS.

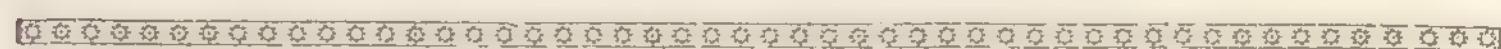
(5) *Sueton. Hiſt. Lib. V. cap. III.* Mater Antonia *Portentum eum hominis* dictitabat, *nec abſolutum a natura, ſed tantum incboatum:* ac ſi quem ſocordiæ argueret *ſtultiorem* aiebat *filio ſuo Claudio.* Avia Augusta pro deſpectisſimo ſemper habuit: non affari, niſi rarisſime: non monere, niſi acerbo & brevi ſcripto, aut per internuntios, ſolita. Soror Livilla, cum audisſet quandoque imperaturum, tam iniquam & tam indignam ſortem Pop. Rom. palam, & clare detestata est.

(6) *Ibidem Lib. V. cap.* 9. Misſus in Germaniam inter legatos ad gratulandum, etiam vitæ periculum adiit: indignante ac fremente Cajo, patruum potisſimum ad ſe misſum, quaſi ad puerum regendum: adeo ut non defuerint qui traderent, præcipitatum quoque in flumen, ſicut veſtitus advene[illegible]

tende van hoe groot belang het was, dat de met het ryk zoo naauw in verbond ſtaande Batavieren, op eene behoorlyke wyze in de Romeynſche taal en zeden onderweezen wierden, niet min de Brittenburgſche ſchool dan zyns Vaders aldaar geweeſt hebbenden altaar, welke ſtaande de voorige afval der Kaninefaaten vernield was, herſteld (1) te hebben: invoege het SCHOOL houden, als van de Romeynen geleerd, daarom ook althans nog met het Latynsch woord SCHOOLE hier tè land wordt uytgedrukt; even gelyk de nu nog ingebruyk zynde woorden *ſement* (2) van CAEMENTUM, *tegel* van TEGULA, *poorte* (3) van PORTA, *letter* (4) van LITERA en meer diergelyke anderen, wier daardoor betekende zaaken, voor de aankomst der Romeynen, den Batavieren waaren onbekend geweeſt, en van welken zy dierhalve niet min deeze naamen, dan 't gebruyk der zaaken zelf ſedert geleerd hebben.

Voor het eynde van het derde (5)
43. Jaar deezer nieuwe regeeringe, zynde het drieënveertigſte naa des Heylands geboorte, beſloot de aldus aan 't ryk gekome Claudius het gezag des Romeynſchen Volks tot in Britanië uyt te breyden, mids de Britten, gelyk hiervoore (6) gemeld is, door Julius Cæſar wel overwonnen; doch ſtraks, naa zyn vertrek, weer afvallig geworden waaren. Het beleyd dan van deezen kryg wierdt aan (7) Cnæus Sentius en Aulus Plautius, beroemd om hunne dapperheyd en hoogen Adel, opgedraagen; welken vervolgens in Gallië gekomen de hen daartoe noodig zynde benden te zamen rukten en onder welken ook de Bataviſche (8) ruytery, en by die weer de ſedert zoo zeer vermaard geworde Claudius Civilis zich bevondt: want het was in het daaraan-
volgende jaar dat hy, volgens zy- 44.
ne (9) eyge getuygenis, voor de eerste maal ten dienste des Romeynſchen ryks de wapenen gevoerd heeft, en des ook by die gelegenheyd de eerſte kennis en naauwe vriendſchap met den toen ook aldaar zynden Vespaſianus zal gemaakt hebben, op welke men hem hiernaa, als die tot Keyzer verheeven was, by de met Cerialis gehoude zamenſpraak zynen roem zal (10) zien ſtellen, naa hy te voore op Vespaſianus (11) naam ook den oorlog tegen de Romeynen met zoo veel beleyds en dapperheyd hadt aangevangen.

De aldus vergaderde benden landden zonder den minsten tegenſtand in

(1) *P. Scriverii Tabul. antiq. Batav. pag.* 180. BRITANNIC. GERMANIC. PIUS FELIX AUGUSTUS PONT. MAX. TRIB. POT. XVIII. COS. IIII. PP IMP. III ARAM A DIVO CLAUDIO ET POSTEA A DIVO SEVERO PATRE SUO RESTITUTAM

(2) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 16. Ne CÆMENTORUM quidem apud illos aut TEGULARUM uſus &c.

(3) *Ibidem.* Nullas Germanorum populis URBES habitari, ſatis notum eſt.

(4) *Ibidem. cap.* 19. LITERARUM ſecreta viri pariter ac feminæ ignorant.

(5) *Dion. Hiſt. Lib. LX. pag.* 673. Post hæc Claudius III. conſul. . . . pag. 675. Eodem fere tempore A. Plautius Senator, vir clariſſimus in Britanniam exercitum duxit.

(6) *Zie hier voor II. Boek fol.* 24.

(7) *Eutropii Hiſt. Lib. VII. cap.* 13. Britanniæ intulit bellum, quam nullus Romanorum post Julium Cæſarem attigerat: eaque devicta per Cnæum Sentium & Aulum Plautium, illuſtres & nobiles viros, triumphum celebrem egit.

(8) *Dat de Batavieren deezen togt in Britannië bywoonden is buyten twyfel, mids zy tot de tyden van Galba, als naamaals zal blyken, aldaar geoorlogd hebben.*

(9) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 32. orſus a questu, periculisque quæ per QUINQUE ET VIGINTI ANNOS IN CASTRIS ROMANIS exhauſiſſet. *Dit zeyde hy in 't jaar 69. vervolgens zoo was het eerſte jaar van zynen krygsdienst het tegenwoordige.*

(10) *Ibidem. Lib. V. cap.* 26. Erga Vespaſianum, vetus mihi obſervantia: & cum privatus eſſet, AMICI VOCABAMUR.

(11) *Ibidem. Lib. IV. cap.* 13. Ne ut hosti obviam iretur, ſi a populo Romano palam deſciviſſet, VESPASIANI AMICITIAM STUDIUMQUE PARTIUM PRÆTENDIT.

in dat eyland, mids de inwoonders, zich hadden (1) ingebeeld, dat de Romeynſche vloot door den op zee geleeden ſtorm, zoo al niet vergaan, ten minste buyten ſtaat geraakt was: doch hen ſedert ziende geland, waaren zy in de bosſchen en achter de poelen en ſtroomen, op hoope dat de Romeynen hun land weer van zelf zouden verlaaten, zorgloos geweeken, als oordeelende de zelven, zonder 't maaken eener bruge, hen niet te konnen aantasten. Dan als Plautius eerst de (2) Zoonen van Cinobellinus, wier Broeder voorheen in Batavië was komen (3) vlugten, en nevens zyn gevolg, door Caligula omtrent het huys van zyne Moeder met de woongeplaatst, den eenen naa den anderen verſlaagen hadt, en voorts nog den vyandlyken oever met zyn leger genaderd wás, heeft hy de naar Britannië overgevoerde Bataviſche benden, als (4) gewoon met haare paarden en wapenen den ſnel afloopenden Ryn te doorwaaden, tegen (5) den vyand gezonden: en door welken dit dan hier ook met eene wonderlyke vaardigheyd is te werk geſteld. Op deeze wyze over den ondoorwaadbaar geachten ſtroom geraakt, hebben de Batavieren, zonder zich met het doodſlaan der aldus verraſchte Britten op te houden, ſlechts de voor de krygswagens geſpannene paarden, zoo veel maar in hun vermoogen wás, met hunne werpſpeeren gequetst, waardoor ſtraks geene kleyne verwarring alom ontſtondt en die genen, welken ze menden, gevolglyk dus buyten ſtaat raakten, om dat naar vereysch te verrichten. Hier op (6) is Vespaſianus, van wiens Vriendſchap met Civilis wy zoo even gewaagd hebben, onderſteund door zynen Broeder Sabinus, net van pas aangevallen, en door den zelven op die wyze geene kleyne nederlaag onder de daardoor benard geworden Britten toegebragt.

Welken, naa zy op den volgenden dag eene tweede van Sidius Geta ontfangen hadden, over den Teems geweeken zyn, op hoope van ten minste alhier, mids de wydte des ſtrooms, de in 't land gekome vreemdelingen te zullen konnen ſtuyten. En zekerlyk de hen naagezette Romeynen raakten in den beginne in (7) geen kleyn gevaar, mids de Britten zich ter dier plaatſe gelegerd hadden, alwaar de ſtroom by 't zwellen der zee, het voorgelege land wyd en zyd onder water zettede. Dan als de Bataviſche ruytery dien des-

(1) *Dion. Hiſt. Lib. LX.* pag. 675. Inſulam advecti ſunt, nemine prohibente. Britanni enim quum ob ea, quæ narravi, eos non adventuros credidisſent, non convenerant: ideoque non congresſi in paludes ſe ac ſilvas abdiderunt, ſpe Romanos mora extrahendi, ut re infecta decedere cogerentur.

(2) *Ibidem.* Plautius. . . . postquam invenit primo Cataratacum, post Togodumnum CYNOBELLINI filios vicit, patre ante mortuo.

(3) *Zie hier voore fol.* 67.

(4) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 12. erat & domi delectus eques præcipuo nandi ſtudio: arma equosque retinens integris turmis Rhenum perrumpere.

(5) *Dion. Hiſt. Lib. LX. pag.* 675. Ad fluvium quendam progresſus est: quem, quia barbari ſine ponte a Romanis tranſire non poſſe credebant, ſocordius in altera ejus parte castra habebant. Igitur Plautius GERMANOS MISIT, SOLITOS ETIAM RAPIDISSIMA FLUMINA FACILE IN ARMIS TRANARE. Hi hostem inopinatum invadentes, neminem virûm ſauciarunt, equis tantum, qui currus traherent, vulneratis: quibus turbatis, ne ſesſores quidem conſtare valebant.

(6) *Dion Hiſt. Lib. LX. pag.* 675. & 676. Tum Flavium Vespaſianum (qui ſummo post imperio potitus est) hujusque fratrem Sabinum legatum miſit, qui ipſi etiam trajecto amne permultos barbaros improviſo interfecerunt. Neque vero reliqui fugæ ſe dederunt: Sed iterum postero die prœlium incerta victoria conſeruerunt, donec C. Sidius Geta, quum prope in hostium potestatem venisſet, ita eos vicit, ut ei propterea honores triumphales, quamquam conſul non fuisſet, dati ſunt. Inde ſe barbari ad flumen Tameſin, qua is in Oceanum ſe exonerat, eoque affluente ſtagnat, receperunt.

(7) *Ibidem pag.* 676. Eos Romani inſequentes, periclitati ſunt. Mox quum ITERUM GERMANI TRANAVISSENT, ac ſuperiori loco per pontem quidam transgresſi esſent, undique barbari cir-[illegible] ſtragem ediderunt

desonaangezien wederom overgezwommen en verſcheyde andere benden hoogerop langs eene brug ook over den Teems geraakt waaren, hebben zy den vyand van alle kanten omringd, en dus voor de derde maal, eene zeer zwaare nederlaag toegebragt. Invoege Claudius (1) perſoonlyk daarop in 't eyland kwam, de hiervoorgemelde hoofdſtad van Cinobellinus, naa het nogmaals op de vlugt dryven der Britten innam, en, zynde binnen (2) zes maanden te Rome weder gekeerd, over het voor een gedeelte ten onderbrengen van Britannië heeft gezegepraald, van 't welke de gedachtenis op deezen (3) penning bewaard wordt.

De Voorzyde, beſtempeld met zyn gelaurierd kopſtuk, voert in den rand deezen tytel:

TIberius CLAUDius CAESAR AUGustus, Pontifex Maximus, TRibunitiæ Potestatis VI, IMPerator XI.

TIBERIUS CLAUDIUS CÆSAR AUGUSTUS, OPPERPRIESTER, GEMEENSMAN TER ZESDE, EN HOOGGEZAGHEBBER TER ELFDE MAALE.

Tusſchen twee zeegeſtandaards is de Keyzer op een paard zittende op de bovenvlakte van eene praalboog verbeeld, wier lyst tot opſchrift voert:

DE BRITANNIs.

VAN DE BRITTEN.

47. De aldus uyt Britannië te rug gekeerde Claudius, ſedert verſtaande, hoe de over den Ryn woonende Chauchen, als zynde in hun land zonder twist en verheugd over de dood van (4) Sanquinius Maximus, welke als zynde een man van Raadsheerlyken rang en des het bevel tot nogtoe in Nederland gevoerd hadt, die gewesten onder 't beleyd (5) van eenen Gannascus, eertyds zynde in den dienst der Romeynen geweest doch thans tot de Chauchen overgeloopen en een Kaninefaat van geboorte, door het doen van veelvuldige zeeſchuymeryen quelden, zondt dan

(1) *Dion. Hiſt. Lib. LX. pag.* 677. Claudius accepto nuntio.... ab urbe Ostiam devectus est navigio, inde Masſiliam reliquoque itinere partim terra partim mari facto, ad Oceanum venit, transmiſitque in Britanniam & ad copias ad Tameſin ſe exſpectantes, perrexit. Quibus ad ſe receptis transgresſus fluvium, cum barbaris, qui ad ejus adventum convenerant, ſignis collatis, dimicavit, victoriaque potitus est, & Camulodunum Cinobellini regiam cepit.

(2) *Ibidem pag.* 677. Cæterum Britanniæ parte aliqua ſubacta, Romam rediit Claudius, C. Crispo II. T. Statilio, conſulibus, ſexto quam discesſerat menſe, ſedecim tantum Diebus in Britannia actis: triumphavitque.

(3) *Adolf. Occon. Imp. R. Numism. fol.* 83.

(4) *Tacit. Annal. VI. cap.* 4. Sanquinius Maximus è Conſularibus.

(5) *Tacit. annal. XI. cap.* 18. Per idem tempus Chauci nulla disſenſione domi, & morte Sanquinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incurſavere; duce Gannaſco, qui natione Caninefas, auxiliaris & diu meritus, post transfuga, levibus navigiis prædabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus dites & imbelles esſe.

dan Domitius Corbulo, beroemd om zyne ongemeene vaardigheyd, tot het beteugelen dier afgevallene gebuurvolken, in het zevenenveertigſte jaar naa des Heylands geboorte, derwaart: te meer mids deeze tusſchen den Ryn en de Zuyderzee woonende Chauchen met hunne ligte en ten roof uytgeruste ſchuyten de meeſte kusten der Gallen, als welken zy wisten (1) t' overryk en op het water onſtrydbaar te zyn, wyd en zyd ontrustten.

Tot het beteugelen dier zeeſchuymeryen liet Corbulo op zyne (2) aankomst ſtraks de drieriemige galeyen door de kil van den Ryn, en de rest der ſcheepen, naar dat elks bequaamheyd zulks toeliet, door de wadden en de door Druſus gemaakte gragten, uyt het eyland der Batavieren tegen den vyand voeren; wiens aangegreepene ſchuyten, volgens de gewoonte (3) der Duytſchers waarſchynlyk van uytgeholde boomen gemaakt, hy eerlang in den grond boorde, vervolgens den overgeloopen Kaninefaat Gannascus uyt de zee dreef, en dus, tot geenen kleynen aanwas zyner glorië, de in dien oord geſtoorde rust met eene ongemeene vaardigheyd herſtelde.

Dit 's minst, de Legioenknechten, mids de langgenoote pays, noch van wachthouden noch van arbeyden weetende, en zich des ſlechts met ſtroopen geneerende, bragt hy onder de oude ſtrenge krygstugt, met bevel dat niemand zich van den troep hadt af te ſcheyden, of, buyten zyn bevel, in eenig gevecht in te laaten. Invoege men wil dat hy eenen ſoldaat, om dat hy zonder geweer, eenen anderen integendeel, om dat die ſlechts met eenen dolk gewapend aan den legerwal arbeydde, met de dood zoude geſtraft hebben. Door welke overgroote (4) ſtrengheyd, geen kleyn ontzag onder de benden, en vrees by de vyanden te wege gebragt, en daardoor weer niet min de krygsknecht in zynen pligt, dan de aangeboore forsheyd der Duytſchers onder bedwang gehouden wierdt.

De naastgelegene Vriezen zelfs, welken hiervoor, als (5) gemeld is, om 't ſtreng invorderen der koehuyden, tegen de Romeynen waaren opgeſtaan, en door de opgevolgde nederlaag van de tegen hen aangevoerde benden van Apronius zich eenen grooten (6) naam by alle de Duytſchers verworven hadden, leyden thans zelf (7) het hoofd in den ſchoot, invoege zy zich, naa 't overleveren der gevor-

derde

(1) *Plin. Lib. XXXIV. cap.* 17. Album incoquitur æreis operibus, Galliarum invento, ita ut vix discerni posſit ab argento, eaque incoctilia vocant. Deinde & argentum incoquere ſimili modo cœpere, equorum maxime ornamentis, jumentorum jugis in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & esſeda, & vehicula, & petotia exornare: ſimilique modo ad aurea quoque, non modo argentea ſtaticula inanis luxuria pervenit: quæque in ſcyphis, cerni prodigium erat, hæc in vehiculis atteri, cultus vocatur.

(2) *Tacit. annal. Lib. XI. cap.* 18. At Corbulo provinciam ingresſus, magna cum cura & mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, cæteras navium ut quæque habiles, per æstuaria & fosſas adegit. Lintribusque hostium depresſis & exturbato Gannasco; ubi præſentia ſatis composita ſunt, Legiones operum & laboris ignaras, [illegible] veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, nec pugnam, niſi jusſus iniret. Stationes, Vigiliæ, diurna nocturnaque munia in armis agitabantur. Feruntque militem, quia vallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos.

(3) *Plinii Hiſt. Natural. Lib. XVI. cap.* 40. Germaniæ prædones ſingulis arboribus cavatis navigant, quarum quædam & triginta homines ferunt.

(4) *Tacit. annal. Lib. XI. cap.* 19. Cæterum is terror milites hostesque in diverſum affecit; nos virtutem auximus, barbari ferociam infringere.

(5) *Zie hiervoor fol.* 62, 63 *en* 64.

(6) *Tacit. annal. Lib. IV. cap.* 74. Clarum inde inter Germanos Friſium nomen.

(7) *Tacit. annal. Lib. XI. cap.* 19. Et natio Friſiorum post rebellionem, clade L. Apronii cœptam, infenſa aut male fida, datis obſidibus, conſedit apud agros a Corbulone deſcriptos.

derde gyzelaars, niet alleen in die velden goedwillig met de woon neêrſloegen, welken hen tot dat eynde door Corbulo waaren aangeweezen, maar hebben zich zelf aan de over hen geſtelde Vroedſchap, Magiſtraat en wetten onderworpen.

Voorts, op dat zy zich (1) aan deeze gedaane onderwerping te eenigen tyd niet weer ontrokken, in dien oord eene ſterkte geſticht en in de zelve de vereyſchte bezetting gelegd hebbende, heeft hy eenigen naar de groote Chauchen gezonden, zoo om die volken tot eene gelyke onderwerping aan te maanen, als om den derwaart gevlugten Gannascus met liſt van kant te helpen. En hoewel dees aanſlag, tegen den overgeloopen eedbreeker, naar wensch volvoerd wierdt, zoo is daardoor echter het gemoed der Chauchen beroerd, en dus door Corbulo te gelyk het zaad tot eenen nieuwen opſtand onder de zelven gezaaid geworden. 't Gene, gelyk het door de meeſten met vreugde verſtaan, zoo weer door anderen, als onhebbelyk, gelaakt is. *Want waarom haalde* (2) *hy eenen nieuwen vyand op den hals? Zoo 't quaalyk uytviel, dan zou de Staat de ſchaade moeten draagen: indien 't hem wel gelukte, zoude zoo uytmuntende Veldheer in den pays te duchten, en des den vuydigen Vorst zelf over de hand zyn.*

En zekerlyk als (3) Corbulo tot het bevechten der door hem beroerd gemaakt zynde Chauchen, zich nevens zyn leger, reeds op hunnen grond bevondt; ontfong hy brieven van Claudius, by welken hem bevolen wierdt met zyne benden aan deeze zyde des Ryns te rug te keeren; 't gene dan ook, hoewel tot geen kleyn ongenoege van den zich daardoor beleedigd achtenden Veldheer, geſchiedde.

Welke, hoe zeer hem op deeze wyze de middelen benomen wierden, om door 't voeren der wapenen zynen naam alom beroemd te maaken, echter beſloot, op dat de ſoldaat door eene lange en ſteeds gevaarlyk zynde bedryveloosheyd niet weer van de door hem herſtelde krygstucht ontaarde, ten nutte zoo van de Romeynſche ſcheepvaart als van het eyland der Batavieren zelf, het een of ander aanzienlyk werk, door zyne thans ledig zynde benden, naar 't voorbeeld van den hiervoorgemelden Druſus, te doen by de hand vatten. Dierhalve hebbende aangemerkt eensdeels de gevaaren, welken (4) de Romeynſche vlooten, zich van de Maas naar den Bovenryn en Yſſel begeevende, zoonu zoodan op den Oceaan ondergongen, andersdeels ook hoe de Ryn, zynen afvloed by 't opzwellen der beroerd geworde zee vindende geſtuyt, het beneden gedeelte van het (5) Bataviſche eyland wyd

(1) *Tacit. Ann. Lib. XI. cap.* 19. Ac ne juſſa exuerent præſidium immunivit; miſſis qui majores Chaucos ad deditionem pellicerent, ſimul Gannascum dolo aggrederentur. Nec irritæ aut degeneres inſidiæ fuere adverſus transfugam & violatorem fidei. Sed cæde ejus motæ Chaucorum mentes, & Corbulo ſemina rebellionis præbebat; ut læta apud plerosque, ita apud quosdam ſiniſtra fama.

(2) Ibidem. *Cur bostem conciret? adverſa in rempublicam caſura: ſin prospere egisſet formidoloſum paci virum inſignem, & ignavo principi prægravem.* Ideo Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, *ut referri præſidia cis Rbenum* juberet.

(3) *Dion. Hiſt. Lib. LX. pag.* 682. At Cn. Domitius Corbulo in Germania exercitui præfectus, milites exercuit, ac barbaros, inprimis autem Chaucos vexavit: Cujus ubi virtutem ac ſtudia Claudius cognovit, non pasſus majora augmenta accipere ex hostico revocavit.

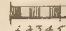
(4) *Tacit. Annal. Lib. XI. cap.* 20. Ne tamen miles otium exueret, inter Moſam Rhenumque trium & viginti millium ſpatio fosſam produxit, QUA INCERTA OCEANI VETARENTUR.

(5) *Dion. Hiſt. Lib. LX. pag.* 683. Iterum Copiis præpoſitus nihilominus eas in exercitiis habuit: quumque pax eſſet eorum opera fosſam a Rheno ad Moſam perduxit, longam ad millia pasſuum XXI, NE II FLUVII, ÆSTUANTE OCEANO, REFLUENTES STAGNARENT.

LANDKAART
van het
EYLAND DER BATAVIEREN,
en de daarin
gemaakte Gragt
van
DOMITIUS CORBULO;
welke nevens de heropende
Bovenyssel, op het eynde
der achtste eeuwe LOCKIA, en
eyndelyk de LEK genaamd is.

Noord Zee
OCEANUS BRITANNICUS
Britannische of
Friezen
FRISII
mond des Ryns
OSTIUM RHENI
Kaninefaaten
CANINEFATES
Marezaaten
MARSACII
fossa Drusiana
Gragt van Drusus
fossa Drusiana
Eyland
BATAV
Yssel
Isla flu.
Gragt van C
fossa
mond der Maase
MOSÆ OSTIUM
mond der Maase
MOSÆ OSTIUM
mond der Maase
MOSÆ OSTIUM
Helium of Helinieze
HELIUM VEL IMMENSUM
MOSÆ OS
gemeene mond der
Maase en Schelde
MOSÆ SCALDISQUE
OSTIUM
TAX
ANDRI
mond der Schelde
OSTIUM SCALDIS
Schelde
Scaldis flu.
Me
ME
Vlamingers
MORINI
Schelde R.
Scaldis flu.

Voetmaat van vyf Duyts
weer vyfduyzend Romeyns

1 2 3 4 5

Zuyeer Zee
FLEVO LACUS
STURII
Chauchen
CAUCHI
Frisia boonen
FRISIABONES
Rhenus flu
Corbulonis
Drusi moles
Vetus Isla
USIPETES
Isla flu
Lingium
Vahalis flu
INSULA
Moas R
Mosa flu
Rhenus flu
GUGERNI
NAPII
Mosa flu
Luykenaars
EBURONES
24

wyd en zyd, mids het toeſtoppen des Ysſels door Druſus, altemets onderwater zettede, deedt hy door de onder zyn bevel ſtaande benden eene nieuwe gragt of vaart, tusſchen de Maas en den Ryn, graaven; waardoor niet min de nu zoo meenigmaal geleede overſtrooming zoude geweerd, dan het gemelde gevaar des Oceaans vermyd worden. Deeze dan door hem gedolve gragt nam haar begin van de Maas by het thans genaamde (1) Krimpen, en ſtrekte zich dus omtrent een- of drieëntwintig duyzend ſchreeden Noordoostwaart op, tot omtrent het daarom genaamde dorp LEKSMOND, mids de andere mond deezer nieuwgedolve gragte zich ter dier plaatſe met de oude kil van den door hem aldaar thans afgedamden (2) Ysſel vereende; invoege nu het overtollig opperwater des Ryns (want het was ook hierom dat deeze gragt voornaamlyk gemaakt was) eensdeels zoo langs de oude kil des Ysſels van den Ryn tot Leksmond, als vandaar langs de nieuwe thans gemaakte gragt zich te Krimpen in de Maas ontlastte, andersdeels ook aan de Romeynſche vlooten gelegenheyd gegeeven wierdt, om uyt den laatstgemelden ſtroom, zonder zee te kiezen, in den Ryn, en van daar weer, langs de door Druſus gemaakte gragten, tot in de thans genaamde Zuyderzee te konnen komen: als in de nevensgeſtelde Landkaart kan gezien worden.

Hoe 't zy, Claudius ſtondt wel aan Corbulo de eer (3) der zegepraale, wegens het beteugelen der afgevalle Chauchen toe, doch riep hem, als wiens werkzaame aardt aan dien Keyzer niet weynig in 't oog liep, eerlang te rug naar Rome; mids alles zoo by, als op de grenzen der Batavieren in volle rust was. Desonaangezien verſchafte de ſedert in 50.
Britannië, ontſtaane beroerte aan de aldaar gebleeve Batavieren eerlang gelegenheyd, om van hunne nu zoo menigmaal betoonde dapperheyd nieuwe blyken te geeven. Mids de aldaar bevel voerende P. Oſtorius, onaangezien hy toen geene Romeynſche (4) Legioenen by zich hadt, echter de afgevalle Iceenen ſlechts met de hulpbenden der Bondgenooten aantastte, hunnen legerwal verbrak, en dus die zamengerotte volken verſtrooide. En onder welke zich

(1) *NB. Ik weet wel dat door Cluverius*, (zie zyn tractaat *de Rheni alveis pag.* 47.) *de van Leyden door Delft naar Maasland loopende vlied voor deeze gragt van Corbulo genomen wordt, doch te onrecht: want op wat wyze wordt door die vaart belet, dat het Bataviſche eyland, door het opperwater, by 't woeden der zee, niet overſtroomd wordt, 't gene immers als een der hoofdreden gemeld wordt, waarom deeze gragt gemaakt is. Noch hier ſtrydt niet mede, dat de wydte, gelyk de zelfde ſchryver wil, van Krimpe tot den Ryn langer dan XXIII. duyzend ſchreeden is, dewyl wy ze geensins van Krimpe tot den Ryn, maar ſlecht van Krimpe tot omtrent tweeduyzend treden boven het daarom genaamde dorp Leksmond uytſtrekken, en volgens welke ſtelling zy dan de vereyſchte lengte heeft: zynde voorts nog aanmerkelyk, hoe tusſchen de gemelde plaats en Yzelſteyn nog ſtukken van de oude dyken* (2) *gevonden worden, tusſchen welken de Yzel met den Ryn eertyds gemeenſchap gehad heeft.*

(2) Walvis beſchryving van Gouda pag. 9. **Want het waterlop vanden Ysſel onder door den Lekkendyk en de oude kil, brokken en ſtukken van oude Dyken des Ysſels, als noch heden tusſchen IJsſelsteyn en de Lek te zien, zyn overtuygende bewyzen dat die ſtroom zyn begin in de Lek wel eer nam**

(3) *Tacit. Annal. Lib. XI. cap.* 20. Inſignia tamen triumphi indulſit Cæſar, quamvis bellum negavisſet.

(4) *Ibidem Lib. XII. cap.* 31. At in Britannia P. Ostorium proprætorem turbidæ res excepere..... ille gnarus primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas COHORTES rapit: & cæſis qui restiterunt, disjectos conſectatus, ne rurſus conglobarentur, infenſaque & fida pax non Duci, non militi requiem permitteret; detrahere arma ſuſpectis cinctosque castris Antonam & Sabrinam fluvios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gens, nec præliis contuſi, quia ſocietatem nostram volentes accesſerant: hisque auctoribus circumjectæ nationes locum pugnæ delegere, ſeptum agrestri aggere & aditu angusto ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, QUAMQUAM SINE ROBORE LEGIONUM SOCIALES COPIAS DUCEBAT, perrumpere aggreditur & distributis cohortibus turmas quoque peditum ad munia accingit. Tunc dato ſigno perfringunt aggerem, ſuisque clauſtris impeditos turbant. &c.

zich hier zoo roemryk gedraagene hulpbenden, buyten allen twyfel, ook de Batavifche zullen geweest zyn; mids die, gelyk naamaals zal blyken, tot de laatfte regeeringstyden van Nero in Britanië geoorlogd hebben.

Niet lang genoot Claudius de vrugten zoo van deeze als andere behaalde overwinningen, mids hy door (1) zyne eyge Gemaalin Agrippina, zynde zy de Dochter van des zelfs hier voorgemelden Broeder Germanicus, met hulpe van de vergifmengfter (2) Locusta en den Arts (3) Xenophon zynde vergeeven, in den ouderdom van drieën-
zestig jaaren (4) den twaalfden 54
van Wynmaand des jaars vierenvyftig overleedt: wordende hy onder de Goden gefteld, en daarvan de geheugenis op deezen (5) penning bewaard.

Zyne beeldenis is op de voorzyde geftempeld, en dat verzeld van deezen tytel:

DIVUS CLAUDIUS AUGUSTUS.

DE VERGODE CLAUDIUS AUGUSTUS.

De tegenzyde verbeeldt eene kar, by de Romeynen onder den naam van THENSA (6) bekend, op welke zy de gewoonte hadden van de beeldenisfen zoo der (7) Goden als der vergode (8) Keyzeren in de renbaanen om te voeren. En dewyl zyne vergoding op 't bevel des Raads (9) gefchied is, zoo leest men op den voorgrond der rugzyde dit opfchrift:

EX SENATUS CONSULTO.

VOLGENS 'T BESLUYT DES RAADS.

Niettegenftaande de aldus van kant geholpe Claudius eenen eygen wettiggebooren Zoon, met naame Claudius (10) Britannicus, achterliet,

(1) *Tacit. annal. Lib. XII. cap.* 64. Tum Agrippina fecleris olim certa, & oblatæ occafionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni confultavit.

(2) *Ibidem cap.* 66. Deligitur artifex talium, vocabulo Locusta nuper veneficii damnata & diu inter inftrumenta regni habita.

(3) *Ibidem cap.* 67. Spreta præfentium invidia provifam jam fibi Xenophontis medici confcientiam adhibet. Ille tamquam nifus evomentis adjuvaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus ejus demififfe creditur.

(4) *Dion. Hift. Lib. LX. pag.* 685. Diem claufit III. idus octobris, quum vixisfet annos LXIII, imperasfet XIII. menfesque præterea VIII. dies XX.

(5) *Adolf Occon. Imp. R. Numism. fol.* 85.

(6) *Cicero Verr. I.* 59. Omnes Dii, qui vehiculis THENSARUM folennes cœtus ludorum initis.

(7) *A. Babelonii notæ in Sueton. pag.* 79. *N.* 8. THENSAM) Sacri cujusdam vehiculi genus eft, quo folennibus ludorum pompis, Deorum fimulacra vehebantur.

(8) *S. Pitisci lexicon Antiq. Rom. Tom. II. fol.* 951. Sequentibus temporibus etiam Cæfarum imagines post illorum obitum. Primus, cui hic honor eft tributus, Julius fuit, qui obtinuit etiam vivus per adulationem.

(9) *Tacit. Annal. Lib. XII. cap.* 69. Cœlestesque honores Claudio decernuntur, & funeris folenne perinde ac divo Augusto celebratur.

(10) *Suet. Hift. Lib. V. cap.* 27. Liberos ex tribus uxoribus tulit: ex Urgulanilla Drufum & Claudiam; ex Petina Antoniam: ex Mesfallina Octaviam, & quem primo Germanicum mox Britannicum cognominavit. Drufum Pompejis impuberem amifit.

LANDKAART
van het
EYLAND DER BATAVIEREN,
zoo als dat ten tyde
van
KEYZER NERO,
door
PAULLINUS POMPEIUS,
des zelfs stedehouder
in Nederduytschland,
is bedykt geworden.
Britannische Noord Zee
OCEANUS BRITANNICUS
Friezen
FRISII
mond des Ryns
OSTIUM RHENI
Kanninefaaten
CANINEFATES
fossa Drusiana
Bedyking van Paullinus Pompeius
Eyland
BATAV
mond der Maase
MOSÆ OSTIUM
Haven der Britannische Vloot
PORTUS CLASSIS BRITANNICÆ
HELIUM VEL IMMENSUM
MOSÆ OS
gemene mond der Maase en Schelde
MOSÆ SCALDISQUE OSTIUM
TAXANDRI
mond der Schelde
OSTIUM SCALDIS
Scaldis flu:
Vlamingers
MORINI
Schelde
Scaldis flu
M E
Voetmaat van vyf Duytsche
weer vyfduyzend Romeynsch
1 2 3
1 2 3 4 5

Flevus flu.

STURII

Zuyder Zee

FLEVO LACUS

Frisia boonen

FRISIABONES

AUCHI

Rhenus flu

Corbulonis

Drusi moles

Vetus Isla

USIPETES

Isla flu

RUM INSULA

Lingium

Pompejus

Vahalis flu

Maas R.

Mosa flu

Rhenus flu

GUGERNI

NAPII

Maas R.

Mosa flu

Luykenaars

EBURONES

Schreden berat.

liet, zoo volgde hem echter zyner tegenwoordige Gemaalinne Voorzoon Nero (1) Claudius Cæſar in 't Keyzerryk; mids die met des vergeeven Keyzers dochter (2) Octavia getrouwd, te voore by verzooning des zelfs huyze was ingelyfd. By deezen jongen Keyzer, (want hy was omtrent (3) zeventien jaaren oud, wanneer hy aan het ryk kwam) waaren de Bataviſche Lyftrauwanten zoo om hunne ongemeene dapperheyd als beſtandige trouw, welke zy totnogtoe aan 't Huys der Cæſars beweezen hadden, in zonderlinge hoogachtinge. En waarom dan Nero, zoo dra Claudius uyt den lyve geſcheyden was, zich, als op de zelven zich ten volle verlaatende, ſtraks naar de buyten de (4) ſtad zynde legerſtee, zoo van deeze als de andere Lyfſchutbenden vervoegde en door welken hy dan ook aan de trappen des hofs reeds Keyzer gegroet zynde, vandaar met veel ſpoeds ten Raadshuyze is ingevoerd. Invoege zich niemand verwondere dat zy die zelfde bediening zoo by dien (5) Vorst, als by des zelfs Moeder (6) Agrippina, mids hy aan (7) haar het hooge ryksbeſtier in den beginne genoegzaam geheel overliet, insgelyks bekleed hebben. Gelyk de vyf (8) eerſte jaaren der regeeringe van Nero eeniger maate verdraagelyk, zoo waaren ook de zaaken (9) van Duytschland in volle rust, door 't 55.
wys (10) beleyd van Paullinus Pompejus, en L. Vetus, wier laatſte het hooggebied, over de onderſcheydene krygsbenden aan den Bovenryn, even gelyk de eerſte weer over die van den Nederryn en bygevolge ook in Batavia voerde. Hier hadt Druſus over drieënzestig jaaren zyne hiervoorbeſchreeve gragten tusſchen den Ryn en de Zuyderzee graavende, langs den Westoever des Ryns van de punt der Betuwe tot benede Duurſtede wel eenen (11) zwaaren dyk gelegd, zoo om het afkomende bovenwater naar deeze nieuwgedolve gragten te leyden, als om het befaamde eyland der Batavieren van de ſteeds ondergaane overſtroomingen te ontlasten. Dan dewyl deeze bedyking zich geenszins tot aan den mond des Ryns by Katwyk uytſtrekte, zoo was dat laatſte oogmerk ook maar voor een gedeelte bereykt, en diensvolgens het overige des ey-

(1) *Dion. Hiſt. Lib. LXI. pag.* 687. Post Claudii mortem Britannicum optimo jure Imperio ſuccedere oportebat; quod erat ejus naturalis & legitimus filius, quodque valebat viribus corporis & flore ætatis vigebat. Jure autem Civili propter jus adoptionis imperium ad Neronem quoque pertinebat.

(2) *Suet. Hiſt. Lib. V. cap.* 27. Antoniam Cn. Pompejo Magno, deinde Fausto Syllæ, nobilisſimis juvenibus, Octaviam Neroni privigno ſuo collocavit.

(3) *Sueton. Hiſt. Lib. VI. cap.* 8. Septemdecim natus annos, ut de Claudio palam factum est, inter horam ſextam ſeptimamque procesſit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur: proque Palatii gradibus IMPERATOR conſalutatus, lectica in castra, & inde raptim appellatis militibus in curiam delatus eſt.

(4) *Sueton. Hiſt. Lib. III. cap.* 37. Romæ castra [illegible] ante id tempus, & per hospitia disperſæ, contine[illegible]

(5) *Tacit. Annal. Lib. XV. cap.* 58. Volitabantque per fora, per domos, rura quoque & proxima municipiorum, pedites equitesque permixti GERMANIS, QUIBUS FIDEBAT PRINCEPS QUASI EXTERNIS.

(6) *Ibidem. Lib. XIII. cap.* 18. Cognitum id Ner[illegible] toris olim, tum & ut matri, ſervabantur, & GERMANOS ſuper eundem honorem custodes additos digredi jubet.

(7) *Suet. Hiſt. Lib. VI. cap.* 9. Matri ſummam omnium rerum publicarum privatarumque permiſit.

(8) *Aurel. Vict. Epitome pag.* 191. Domitius Nero [illegible] imperavit annos tredecim. Iste quinquennio tolerabilis viſus.

(9) *Tacit. Annal. Lib. XIII. cap.* 53. Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio Ducum.

(10) *Ibidem.* Paullinus Pompejus, L. Vetus ea tempe[illegible]

(11) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 19. Quin & diruit MOLEM A [illegible] QUE PRONO ALVEO IN GALLIAM RUENTEM, [illegible]

eylands aan het zelve ongemak totnogtoe onderhevig gebleeven; zulks de thans alhier bevel voerende Paullinus Pompejus, willende (1) de onder zyn gebied ſtaande benden eenig handgebaar verſchaffen, op dat zy, mids het genieten van zoo lange rust, geenszins door eene vadzige ledigheyd van haaren pligt ontaarden, deeze dusver gedaane bedyking op nieuws by de hand vattede en ook gelukkiglyk voltrok. Invoege de Ryn langs den Zuydoever aldus binnen zyne kil bekneld, by 't opzwellen zich nu over de Noordoever en de daarlangs gelegene landen verſpreyde, dewyl aan dien kant tot den huydigen dag toe, zynde eene zaak zeer opmerkelyk, aan verſcheydene oorden geene dyk langs den Ryn gevonden wordt, mids het Ryksgebied der Romeynen zich binnen den Zuydoever van dien ſtroom bepaald vondt: als in deeze nevensgeſtelde landkaarte met den eerſten opſlag des oogs kan ontdekt worden.

Dit werk, hoewel het beste daarmede beoogd, gaf echter eenen voet (2) tot veel geſnaps; mids eenigen voorgaven dit niet zoo zeer ten nutte des eylands by de hand gevat te zyn, dan om de ſchande te bedekken, hoe den legerhoofden de magt benomen was, van de onder hun bevel ſtaande benden tegen de over den Ryn woonende Duytſchers te voeren. Des hebben de Vriezen, zynde een Overrynsch (3) volk, hunne jeugd door de bosſchen (4) en poelen, en hunne onſtrydbaare ouderdom door de veelvuldige wadden en meeren niet alleen tot aan den onbedykt gebleeven Rynsoever gevoerd, maar zelf de akkers, welken totnogtoe aldaar ten gebruyk der Romeynſche ſoldaaten ledig gelegen hadden, op den raad van Verritus en Malorix in bezit genomen, als welke beyden in dien tyd, voor zoo veel zich de Duytſchers lieten beheerſchen, over de Vriezen het hooggebied hadden. Vervolgens zag men hen de noodige huyzen opſlaan, in de omgeploegde akkers het zaad werpen, en het aldus in bezit genome gewest, als of het hun Vaderlyke erfgrond was, alom bebouwen; tot dat Dubius Avitus (want aan hem hadt de voorgemelde Pompejus het beſtier van Nederland voor zyn ſedert voorgevalle vertrek ter hand geſteld) hen daarom dreygde met de geheele Romeynſche krygsmagt op den hals te komen; het en waar zy naar hunne voorige landen te rug keerden, of ten minste, tot het bebouwen van de door hen in bezit genome akkers, vooraf van den Keyzer verlof verzogt en bekomen hadden.

Tot dat eynde dan begaven zich de voorgemelde Verritus en Malorix naar (5) Rome; alwaar men hen, terwyl zy op de begeerde gehoorhebbing van Nero, als met andere zaaken bezig zynde, wachtten, onder ande-

(1) *Tacit. Annal. Lib. XIII. cap.* 53. Ne tamen ſegnem militem attinerent, ille (*Paullinus Pompejus*) inchoatum ante tres & ſexaginta annos a Druſo aggerem coërcendo Rheno, abſolvit.

(2) *Tacit. Annal. Lib. XIII. cap.* 54. Cæterum continuo exercituum otio fama incesſit, *ereptum jus legatis ducendi in hostem.*

(3) *Tacit. Annal. Lib. IV. Cap.* 72. Eodem anno Friſii transrhenanus populus.

(4) *Ibidem Lib. XIII. cap.* 54. Eoque Friſii juventutem ſaltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admovere ripæ, agrosque vacuos, & militum uſui ſepoſitos inſedere, auctore Verrito & Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. Jamque fixerant domos, ſemina arvis intulerant, utque patrium ſolum exercebant; cum Dubius Avitus accepta a Paullino provincia, minitando *vim Romanam, niſi abſcederent Friſii veteres in locos, aut novam ſedem a Cæſare impetrarent*, perpulit Verritum & Malorigem preces ſuscipere.

(6) *Ibidem cap.* 54. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea, quæ barbaris ostentantur, intravere Pompeji theatrum, quo magnitudinem populi viſerent.

andere zeldzaamheden, die men den uytheemſchen tot praal laat zien, ook in den wydberoemden ſchouwburg van Pompejus leydde, om hen een denkbeeld van de Majesteyt des Romeynſchen volks te geeven. Dan in hun land ſlechts gewoon zynde eenige (1) naakte jongelingen, tusſchen het bloot geweer en venynige werpſpeeren ſpeelswyze zich te zien werpen, zonder eenige andere belooning dan de toejuyging der toekeykeren daar voor te erlangen, (2) gaven zy op 't gene 'er vertoond wierdt, als dat geenszins verſtaande, weynig acht; maar vroegen naar de genen, die in 't ruym zaten, naar het onderſcheyd der orde; en wie de Ridderſchap, of wie de Raad was: dit doende en immiddels gewaar wordende hoe eenigen, met uytheemsch gewaad, in de zetels der Raadsperſoonen zaten, vroegen zy *wie die waaren.* Dan, als hen hierop geantwoord wierdt, *dat men die eer aan de Gezanten van zulke volken bewees, welken in vroomheyd en vriendſchap tot de Romeynen uytſtaaken*, riepen zy luydkeels uyt: *dat geenerley menſchen in wapenen of trouwe de Duitſchers te bovengingen:* vervolgens uit hunne plaatſen opſtaande zetteden zy zich, als of 't een voorrecht was, dat hen daarom toekwam, onder de Raadsheeren, zonder daartoe verlof verzogt te hebben, ſtoutmoedig neder. Het welk van de toekeykers ten goede (3) genomen wierdt, als ſmaakende naar de aloude bruskheyd en eenen goeden naayver. Ja Nero zelf, wel ver van hen deswege te beſtraffen, beſchonk hen beyden met het Roomſche burgerſchap, doch beval hunne onderhoorige Vriezen de door hen ingenomene akkers langs den Ryn te ontruymen. Dan alzoo die op dat bevel weynig pasten, zyn de naastgelegene hulpruyters, welken geene anderen, om de naabyheyd des gewests, dan de Bataviſche ſchynen geweest te zyn, tegen de onwilligen gezonden en zy dus genoodzaakt, naa zeer veelen der hartnekkigſte weerſtreevers of verſlaagen of gevangen waaren, aan des Keyzers voorgemelde bevelen te gehoorzaamen.

Gelyk op deeze wyze de rust op de grenzen der Batavieren door die volken zeer vaardig herſteld was, zoo gaven hunne althans nog in Britannië zynde hulpruyters eerlang ook nieuwe blyken van hunne ervaarenheyd in 't doorzwemmen der ſtroomen: Want als Paullinus Suetonius, by 't aanvaarden van het (4) hoog gebied in dien oord, beſlooten hadt het thans genaamde eyland (5) Angleſey, als zynde talryk van inwoonders en de gewoonlyke ſchuylplaats der overloopers, gewapender hand te vermeesteren, en tot dat eynde zyn voet-

(1) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 24. Genus ſpectaculorum unum atque in omni cœtu idem. Nudi juvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios ſe, atque infestas frameas ſaltu jaciunt. Exercitatio artem paravit, ars decorem. Non in quæstum tamen aut mercedem, quamvis audacis lasciviæ pretium eſt, voluptas ſpectantium.

(2) *Tacit. Annal. Lib. XIII. cap.* 54. Illic per otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum *concesſum caveæ, discrimina ordinum, quis eques, ubi Senatus*, percunctantur, advertere quosdam cultu externo in ſedilibus ſenatorum & *quinam forent*, rogitantes, postquam audiverant, *earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent: nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esſe* exclamant, degrediunturque & inter Patres conſidunt.

(3) *Ibidem.* Quod comiter a viſentibus exceptum, quaſi impetus antiqui & bona emulatione. Nero civitate Romana ambos donavit: *Friſios decedere agris* jusſit. Atque illis aſpernentibus, AUXILIARIS EQUES repente immisſus, necesſitatem attulit, captis cæſisque, qui pervicacius restiterant.

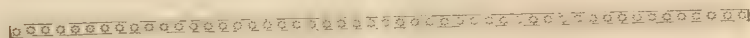
(4) *Ibidem. Lib. XIV. cap.* 29. Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos.

(5) *Ibidem.* Igitur Monam inſulam incolis validam & receptaculum perfugarum aggredi parat, navesque fabricatur plano alveo, adverſus breve litus & incertum. Sic pedites. Equites vado ſecuti, aut altiores inter undas, adnatantes equis transmiſere.

voetvolk met platbodemde ſchuyten
op 't zelve gebragt hadt, zyn hem
de hulpruyters door 't wad gevolgd,
of, daar 't water te diep was, naast
de paarden overgezwommen: 't ge-
ne eerlang van de (1) nederlaag der
op 't ſtrand ſtaande verweerders,
deeze weer van de overheeringe des
eylands gevolgd is.

Immiddels bedreef Nero te Rome
allerhande dartelheden en ongehoor-
de gruweldaaden en deedt eene zee
van het (2) doorluchtigſte bloed
der Romeynen, en daar onder dat
zelf van zyne naamaagſchap ſtroo-
men. Dus hadt hy zynen Stief-
broeder (3) Britannicus, Zoon van
den laastvergeeven Keyzer, ook
door vergif van kant geholpen; des
zelfs zuster Octavia, die hy zelf tot
vrouwe hadt om eene byzit (4) eerst
verbannen daarnaa doen (5) doo-
den; Ja zyne eyge Moeder Agrip-
pina, naa haar de voorheen toege-
voegde Bataviſche lyfwacht weer (6)
ontnomen en zy de door hem toe-
geſtelde ſchipbreuk tegen zyne ver-
wachting (7) ontkomen was, door
eenen Amicetus van het leeven be-
rooven. Zulks hy daarom niet min (8)
dan zyn Oom Caligula (9) thans
gehaat was, en des ook veelen ee-
ne zamenzweering tegen 't leeven des
geweldenaars maakten: dan die toe- 68.
leg zynde (10) ontdekt, en verſchey-
den der meêwustigen hierop gevat
om in 't vervolg geſtraft te worden,
renden de Bataviſche (11) en andere
Lyfſchutbenden, met welken Ne-
ro, als zynde vreemden en op wie
hy zich des verliet, de ſtad bezet
hadt, uyt zugt voor haaren daar-
door in gevaar geweest zynden
meeſter, eerst door de markten,
ſtraaten, en huyzen, ja daarnaa zelf
langs het platte land en naastgelege-
ne ſteden, om alle de genen, wel-
ken men aan 't ontdekte ſchelmſtuk
verdacht hieldt, ter ſtraffe te ſlee-
pen.

Gelyk de werreld ſteeds naar (12)
't voorbeeld van den Vorst beſtierd
wordt, zoo volgden de Landvoog-
den der byzondere gewesten ook
het zelfde ſpoor, en ſpanden des al-
le hunne krachten in om, door 't
doen

(1) *Tacit. Annal. Lib. XIV. cap.* 30. Dein cohortationibus ducis & ſe ipſi ſtimulantes, ne muliebre & fanaticum agmen paveſcerent, inferunt ſigna, ſternuntque obvios & igni ſuo involvunt. Præſidium post hac impoſitum victis.

(2) *Eutropii Hiſt. Lib. VII. cap.* 14. Infinitam partem Senatus interfecit, bonis omnibus hostis fuit; ad postremum ſe tanto dedecore proſtituit ut ſaltaret & cantaret in ſcena, citharædico habitu & tragico: parricidia multa commiſit, fratre, uxore, matre interfectis.

(3) *Tacit. Annal. Lib. XIII. cap.* 16. Talis dolus repertus est. Innoxia adhuc a præcalida, & libata gustu potio traditur Britannico: dein postquam fervore aspernabatur, frigida in aqua affunditur venenum, quod ita cunctos ejus artus pervaſit ut vox pariter & ſpiritus ejus raperentur.

(4) *Ibidem. Lib. XIV. cap.* 63. Inſulaque Pandateria Octaviam claudit.

(5) *Ibidem. cap.* 64. Reſtringitur (*Octavia*) vinculis, venæque ejus per omnes artus exſolvuntur: & quia presſus pavore ſanguis tardius labebatur præfervidi balnei vapore enecatur.

(6) *Ibidem. Lib. XIII. cap.* 18. Cognitum id Neroni, EXCUBIASQUE MILITARES, quæ ut conjugi Imperatoris olim, tum & ut matri ſervabantur, & GERMANOS ſuper eundem honorem custodes additos, DIGREDI JUBET.

(7) *Sueton. Hiſt. Lib. VI. cap.* 34. Liburnicam, qua advecta erat, velut fortuito concurſu confringerent, protraxit convivium. repetentique Baulos, in locum corrupti navigii, machinoſum illud obtulit, hilare proſecutus: atque in digresſu papillas quoque exoſculatus reliquum temporis cum magna trepidatione vigilavit, cœptorum opperiens exitum. Sed ut diverſa omnia, nandoque evaſisſe eam comperit, inops conſilii, L. Agernium libertum ejus, ſalvam & incolumen cum gaudio nuntiantem, objecto clam juxta pugione, ut percusſorem ſibi ſubornatum arripi conſtringique jusſit, matremque occidi.

(8) *Eutrop. Hiſt. Lib. VII. cap.* 14. Succesſit huic Nero, Caligulæ avunculo ſuo ſimillimus.

(9) *Ibidem cap.* 15. Propter hoc Romanæ urbi exſecrabilis.

(10) *Tacit. Annal. Lib. XV. cap.* 55. Deductusque ab janitoribus ad libertum Neronis Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, *urgens periculum*, *graves conjurationes*, & cætera quæ audierat, conjectaveratque, docet.

(11) *Ibidem cap.* 58. Quin & urbem per manipulos occupatis mœnibus, inſesſo etiam mari & amne, velut in custodiam dedit. Volitabantque per fora, per domos, rura quoque & proxima municipiorum, pedites equitesque permixti GERMANIS QUIBUS FIDEBAT PRINCEPS QUASI EXTERNIS. Continua hinc & juncta agmina trahi ac foribus horrorum adjacere.

(12) *Claudian: de IV. Conſ. Honorii Carmin. VIII. vſu* 298.

Componitur orbis
Regis ad exemplum.

doen van gelyke ontdekkingen, of, daar zy ontbraken, met die te verſieren, de gunst van het thans argwaanend geworde gemoed des Keyzers te bekruypen. Dus wierdt Julius (1) Paulus, onaangezien hy van het bloed der Bataviſche Koningen was, op een valsch voorgeeven, als of hy mede eenen opſtand brouwde, door Fontejus Capito, welke toen het gebied in Neêrland van 's Keyzers wege voerde, niet alleen van kant geholpen; maar ook zyn Broeder Claudius Civilis, onaangezien hy over eenige (2) jaaren zoo doorluchtige blyken zyner dapperheyd in Britannië gegeeven hadt, met ketenen overlaaden naar Rome aan Nero gezonden. Welke nu een wyd veld voor allerhande bloedvergietingen ziende geopend, des ook zyne aangeboore verwoedheyd den ruymen teugel vierde, doch te gelyk daardoor zynen val verhaastte.

Want Cajus (3) Julius Vindex, welke thans in Gallië om zyne hooge afkomst het bevel hadt, niet langer konnende de Majeſteyt des Romeynſchen volks op zoo ſchandige wyze onderdrukt zien, onttrok zich des Keyzers gehoorzaamheyd, en wist zoo wel des zelfs begaane gruweldaaden en de ſchattingen, den Gallen afgeperst, aan die onder zyn bevel ſtaande volken voor oogen te ſtellen, dat zy zich onderling nevens hem verbonden, om 't Romeynſche ryk van zoo (4) ſchriklyk wangedrogt te verlosſen. Zulks Nero tot demping van deezen aan hem bekend geworden afval niet alleen het (5) veertiende Legioen, maar ook de in Britannië totnogtoe geweest zynde Bataviſche hulpbenden vandaar naar Duytschland tegen Vindex ontboodt. Mids de trouw van dien landaard hem, by 't ontdekken der laatſte zamezweeringe in 't byzonder, en des zelfs ongemeene dapperheyd, by verſcheydene andere voorvallen aan den Staat beweeze in 't algemeen, niet dan te wel gebleeken was. En dewyl het dierhalve geene kleyne zaak voor hem was, welke zyde de Bataviſche (6) hulpbenden by deeze hachlyke tydsgeſtalte koozen, zoo acht ik dit ook de waare oorzaak geweest te zyn, waarom Nero, volgens zyne gewoonlyke bloeddorſtigheyd den aan hem geboeid gezonden Claudius Civilis niet ſtraks ter ſtraffe geſleept, maar ſlecht gevangen gehouden heeft; uyt vreeze van zyne dood bevorderende zoo (7) geducht een volk van zich te zullen vervreemden. Hoe 't zy, Virginius Rufus, die uyt 's Keyzers naam over de benden in Duytschland geboodt, verſtaande den afval der Gallen, rukte de onder zyn bevel

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 13. Julius Paulus & Claudius Civilis, regia ſtirpe, multo ceteros anteibant. Paulum Fontejus Capito, falſo rebellionis crimine interfecit. Injectæ Civili catenæ, misſusque ad Neronem.

(2) *Zie hier voore fol.* 75, 76.

(3) *Dion. Hiſt. Lib. LXIII. pag.* 724. Cajus Julius Vindex, natione Gallus, propter majores è ſtirpe regia, propter patrem ordinis erat Senatorii, homo magnis viribus corporis & multa præditus prudentia, peritusque rei militaris & ad omne præclarum facinus audax. Hic igitur congregata Gallorum multitudine, qui crebris pecuniarum exactionibus gravisſima quæque a Nerone pertulerant, & adhuc perferebant, in tribunal aſcendit atque inde multa contra Neronem dixit, non ſolum ab eo deficere, ſed etiam eum invadere opportere.

(4) *Idem.* Hæc atque alia quædam a Vindice in eandem ſententiam dicta omnes comprobant.

(5) *Tacit. Hiſt. Lib. II. cap.* 66. Remitti eos IN BRITANNIAM, UNDE A NERONE EXCITI ERANT, placuit.

(6) *Ibidem Lib. I. cap.* 59. Erant in Civitate Lingonum VIII Batavorum Cohortes, quartædecimæ Legionis auxilia, tum diſcordia temporum a Legione digresſæ: PROUT INCLINASSENT, GRANDE MOMENTUM SOCIÆ aut ADVERSÆ.

(7) *Tacit. Hiſt. Lib. I. cap.* 59. Julius deinde Civilis periculo exemptus, præpotens inter Batavos, NE SUPPLICIO EJUS FEROX GENS ALIENARETUR.

vel ſtaande Legioenen, midsgaders de (1) Bataviſche en andere Duytſche hulpbenden (2) tegen de afvalligen by een, en ſloeg het beleg voor Bezançon, mids het, als de zyde van Vindex aankleevende, voor hem zyne poorten geſlooten hadt. Zulks die met zyne benden zich ſtraks ten ontzet der aangegreepe ſtad op weg begaf, en die dus eerlang genaderd de zynen niet wyd van de belegeraars neêrſloeg. Vervolgens liet zich Rufus, door herhaalde brieven van Vindex daartoe zynde aangemaand, met den zelven in een afzonderlyk geſprek, by 't welke men meent, mids zy beyden daarop wel vernoegd van den anderen ſcheyden, dat ook door beyden Neroos val zoude gezwooren zyn. Dan als (3) Vindex daarop met de zynen onbeſchroomd de belegeraars naderde, greepen die, van den inhoud dier zameſpraake onbewust, uyt vreeze dat Vindex kwam om hen te bevechten, buyten bevel van Rufus de wapenen op en ſtortten met dien naadruk op de zulks niet verwacht hebbende Gallen, dat die, mids de alhier weer betoonde dapperheyd (4) der Batavieren, zich eerlang alom geſlaagen zagen en (5) Vindex uyt wanhoope wegens zoo onverwacht voorval zich met eyge handen den doodſteek gaf.

Door dit voorval echter wierdt Neroos gezag niet verſterkt, mids Galba, door Vindex te voore by herhaalde brieven zynde opgehitst, zich nu openlyk voor het welzyn van den Staat in (6) Spanje verklaarde: waar nog by ſloeg dat de acht uyt Britannië ontboodene en thans in Italië aangelande Bataviſche hulpbenden, waarſchynlyk misnoegd wegens de gevangehouding van hunnen beroemden bevelhebber Civilis, wel ver van alsnog Neroos zaak te bevorderen, dit te doen nu in tegendeel aan het ook aldaar gekome veertiende (7) Legioen belet en dus aan des zelfs reeds ontzinkend gezag in dien oord de laatste ſchop toegebragt hebben. Zulks Nero daarop uyt de (8) ſtad zynde gevlugt, en verſtaande hoe hy eensdeels door den Raad tot vyand des Vaderlands verklaard, andersdeels de ruytery om hem te vangen voor de hand was, zich (9) zelf, mids dit te doen (10) anderen weygerden, met eene pook den

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. c.* 17. Ne Vindicis aciem cogitarent: BATAVO EQUITE, protritos Æduos, Arvernosque fuisſe, INTER VERGINII AUXILIA, Belgas.

(2) *Dion Hiſt. Lib. LXIII. pag.* 725. Cumque Vindex eo animus esſet, Rufus, qui Germaniam obtinebat, inde profectus est, ut Vindici bellum inferret. Is postquam Veſontionem venit, cœpit eam urbem obſidere, quod ab ea non fuisſet exceptus. Vindex ad opem urbi ferendam contendit, nec procul castra poſuit. Tandem ambo, misſis ad ſe litteris, in colloquium ſoli venerunt remotis arbitris, ibi ſuspicio fuit, eos una contra Neronem conjurasſe.

(3) *Ibidem.* Post hæc Vindex properat cum exercitu, quaſi ſtatuisſet urbem capere: quorum adventum ubi cognoscunt milites Rufi, rati eos aperte contra ſe venire, injusſi impetum faciunt, imperatosque & parum inſtructos invadunt ac postremo magnum numerum eorum concidunt.

(4) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 17. Ne Vindicis aciem cogitarent: Batavo equite protritos Æduos Arvernosque fuisſe, inter Verginii auxilia, Belgas.

(5) *Dionis Hiſt. Lib. LXIII. pag.* 725. Quod cum Vindex videret ferretque graviter, ipſe ſibi manus attulit.

(6) *Ibidem pag.* 726. Sed postquam Galbam a militibus Imperatorem deſignatum esſe, Rufumque ab ſe defecisſe intellexit, magno timore perculſus est.

(7) Tacit. Hiſt. Lib. II. cap. 27. *Coërcitos a ſe quartadecimanos; ablatam Neroni Italiam: atque omnem belli fortunam in ipſorum manu ſitam* jactantes.

(8) *Dion. Hiſt. Lib. LXIII. pag.* 726. Sed ubi ſenſit ſe a ſuis etiam ſtipatoribus esſe destitutum.... conabatur fugæ ſe mandare, vesteque vili amictus, equum nihilo meliorem conſcendit, in quo ſedens obvolutus ad prædium Phaonis Cæſariani, una cum Phaone & Epaphrodito & Sporo ſub noctem venit.

(9) *Ibidem pag.* 727. Ante omnia Nero ſtudioſe perquiritur. Ignoratum est aliquandiu quo profectus fuisſet; post ubi cognitum est adverſum eum equites mittuntur.

(10) *Sex. Aurelii Victoris Epit. pag.* 192. Ubi adventare Nero Galbam didicit, ſenatusque ſententia conſtitutum, ut more majorum collo in furcam conjecto, virgis ad necem cæderetur: deſertus undique, noctis medio egresſus urbem, ſequentibus Phaone, Epaphrodito, Neophytoque & ſpadone Sporo, quem quondam (*Nero*) exſectum formare in mulierem tentaverat, ſemet ictu gladii transegit, adjuvante trepidantem manum impuro.

den ſtrot afſlak. Zie hier eenen (1) penning van deezen Keyzer en des zelfs ſtaatzugtige moeder Agrippina.

Rondom het kopſtuk van Nero leest men in den rand der eene zyde deezen tytel:

NERO CLAUDius, DIVI CLAUDii Filius, CÆSAR AUGustus GERManicus.

NERO CLAUDIUS, ZOON VAN DEN VERGODEN CLAUDIUS, CÆSAR, AUGUSTUS, DE DUYTSCHER.

De tegenzyde, die met de beeldenisſe zyner moeder beſtempeld is, voert dierhalve dit randſchrift:

AGRIPPINA AUGUSTA, MATER AUGUSTI.

DE KEYZERIN AGRIPPINA, MOEDER DES KEYZERS.

Hoewel des nieuwen Keyzers intrede te Rome, wel traag (2) doch te gelyk zeer bloedig was, door 't ſtraffen van die genen, welken in 't uytvoeren der voorgaande gruweldaaden de handen geleend hadden, zoo heeft Galba (3) thans echter den voorheen naar Rome geboeid gevoerden Batavier Claudius Civilis geheel vry verklaard en vervolgens by de zynen te rug gezonden, zoo om dat zyn aanklaager zelf (4), als op nieuwigheden toeleggende, door Fabius Valens was van kant geholpen en dus zyne zaak daardoor niet weynig gevorderd, dan wel voornaamelyk om door de ſtrafpleginge van zoo doorluchtige telg van 't Koninglyke huys

(1) *Adolf. Occon. Imp. R. Numism. fol.* 89.

(2) *Tacit. Hiſt. Lib. I. cap.* 6. Tardum Galbæ iter & cruentum.

(3) *Ibidem. cap.* 59. Julius deinde Civilis periculo exemptus, præpotens inter Batavos, ne ſupplicio ejus ferox gens alienaretur.

(4) *Ibidem. Lib. III. cap.* 62. Fontejum Capitonem in proditionem corruptum, ſeu quia corrumpere nequiverat, (*Fabius Valens*) interfecit.

huys der Batavieren al het overige van zoo fors een volk van zich niet te vervreemden.

Voorts heeft ook Galba de acht (1) Bataviſche ruyterbenden, welken met het veertiende Legioen overhoop raakende, het zelve Neroos gehoorzaamheyd hadden doen verlaaten, van dat Legioen tot demping van de nog duurende twist geſcheyden en langs hun land naar Britannië terug in bezettinge gezonden. Ingevolge van dit bevel begaven zy zich uyt Italië (2) naar het bovenleger in 't Duytschland, alwaar des nieuwen Keyzers zaaken (3) reeds zeer gevaarlyk ſtonden, ter oorzaake de aldaar zynde Bataviſche en andere benden, aan welken, onder de by hen reeds in kleynachting zynde Hordeonius Flaccus, de bewaaring van den Bovenryn was aanbevolen, niet weynig misnoegd waaren van zich door 's Vorsten gierigheyd van die (4) belooninge verſteeken te zien, welke zy, door 't verſlaan der Gallen onder Vindex, meenden niet dan te wel verdiend te hebben; zulks zy de eerſte waaren, welken niet alleen de ſtoutheyd hadden van op
69. den eerſten dag des volgenden jaars hem haare trouw te weygeren en den hen voorgehouden eed in den naam des Raads ſlechts af te leggen, maar zelf eenige Gezanten aan de Bataviſche en andere Lyfſchutbenden te Rome zonden, met betuyginge dat hen eenen Keyzer in Spanje gemaakt mishaagde, en door hen dierhalve een ander te kiezen was, wien alle de heiren hadden goed te keuren, 't gene ik achtte de waare rede geweest te zyn, waarom dan Galba, de Bataviſche en andere Duytſche Lyfſchutbenden, als doorverwd in den (5) langduurigen eed der Cæſars, onaangezien de ongemeene groote trouwe, welke zy aan de zelven beweezen hadden, als van een ander huys zynde, van die totnogtoe zoo lang bekleede waardigheyd (6) heeft afgezet en, zonder daaruyt eenige de minſte vrucht te trekken, naar hun vaderland mede te rug gezonden.

Deeze voorzorg vertraagde echter zynen voor de deur ſtaanden val niet. Mids hy om zynen hoogen ouderdom reeds verachtelyk, om zyne (7) gierigheyd by ieder gehaat, en door de oude krygstugt te willen herſtellen, aan de onder (8) den voorigen Keyzer ongebonden geworden overige hofſoldaaten in zoo verre onverdraagelyk geworden was, dat zy hem eerſt af-, en, als hy om dit te ſtuyten op de (9) markt zynde gekomen was, ſedert zelf op 't lyf vie-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. II. cap.* 27. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quarta decima legione digresſas, CUM BRITANNIAM peterent.

(2) *Sueton. Hiſt. Lib. VII. in Galba cap.* 16. Maxime fremebat ſuperioris Germaniæ exercitus.

(3) *Tacit. Hiſt. Lib. I. cap.* 9. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum ſpernebat, ſenecta ac debilitate pedum invalidum.

(4) *Sueton. Hiſt. Lib. VII. in Galba cap.* 16. Fraudari ſe præmiis navatæ adverſus Gallos & Vindicem operæ. Ergo primi obſequium rumpere auſi, Kalend. Januarii adigi ſacramento niſi in nomen ſenatus, recuſarunt: ſtatimque legationem ad Prætorianos cum mandatis destinaverunt, *diſplicere Imperatorem in Hiſpania factum, eligerent ipſi, quem cuncti exercitus comprobarent.*

(5) *Tacit. Hiſt. Lib. I. cap.* 5. Miles urbanus longo Cæſarum ſacramento imbutus.

(6) *Sueton. Hiſt. Lib. VII. in Galba cap.* 12. Item Germanorum cohortem a Cæſaribus olim ad custodiam corporis inſtitutam, multisque experimentis fidelisſimam, diſſolvit, ac ſine ullo commodo remiſit in patriam.

(7) *Tacit. Hiſt. Lib. I. cap.* 5. Sed quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conſcientia, nec deërant ſermones, *ſenium atque avaritiam Galbæ* increpantium.

(8) *Ibidem.* Laudata olim & militari fama celebrata ſeveritas ejus, angebat coaspernantes veterem diſciplinam, atque ita XIV. annis a Nerone asſuefactos.

(9) *Sueton. Hiſt. Lib. VII. in Galba cap.* 19. Atque in forum usque procesſit. Ibi equites, quibus mandata cædes erat: cum per publicum dimota paganorum turba equos adegiſſent, viſo procul eo, parumper restiterunt: deinde rurſum incitati, deſertum a ſuis contrucidarunt.

vielen, en op deeze wys in het drieënzeventigſte jaar zyns ouderdoms, en de (1) zevende maand zyner heerſchappye van de zelve, te gelyk met het leeven beroofd hebben. Zie hier eenen (2) penning, welke zyne gedachtenis bewaart.

Het randſchrift, 't gene op de voorzyde rondom zyne gelaurierde beeldenis ſtaat, luydt aldus:

IMPERATOR SERVIUS GALBA AUGUSTUS.

KEYZER SERVIUS GALBA AUGUSTUS.

Op de tegenzyde is de ſtad Rome in de gedaante eener Amazoone verbeeld, welke op haare rechter hand een overwinning beeldje torst, en in de ſlinker eene ſpeer houdt, verzeld van deeze ſpreuk:

ROMA RENASCENS.

HET HERBOORE WORDENDE ROME.

Otho, door wiens list (3) dees opſtand beleyd, en vervolgens ook Galbaas dood bewerkt was, volgde hem des, hoewel maar voor eenen korten tyd, in die hooge Keyzerlyke waardigheyd, mids de benden aan den Nederryn, eenen Aulus Vitellius, aan wien Galba tegens ieders verwachting (4) het gebied in dien oord gegeeven hadt, tot Tegenkeyzer opwierpen, en welke dan ook deeze hem aangeboode waardigheyd, hoewel geheel (5) daartoe onbequaam, meer uyt (6) ſtaatzugt, dan een vast vertrouwen dat de aanſlag wel ſtondt te gelukken, eyndelyk aannam.

Omtrent den zelfden tyd, dat dit in Nederland voorviel, hadden de acht Bataviſche ruyterbenden, welken Galba, als (7) gemeld is, van het veertiende Legioen afſcheydende, uyt Italië naar Britannië te rug gezonden hadt, in 't volvoeren van dien aanbevoolen togt thans de landen der Lingoonen (verſtaa die van het thans

(1) *Sueton. Hiſt. Lib. VII. in Galba. cap.* 23. Periit tertio & ſeptuageſimo ætatis anno, Imperii menſe ſeptimo.

(2) *Adolf. Occon. Imp. R. numism. fol.* 99.

(3) *Sext. Aurelius Victor de Cæſarib. pag.* 119. Quis rebus inſtabilior (dum gravius offendunt, quos mollius conſulturos ſpes erat) ſimul quia opes militum nimis pecuniæ cupidus attenuaverat, Othone authore, interficitur.

(4) *Sueton. Hiſt. Lib. VII. in Vitellio cap.* 7. A Galba in inferiorem Germaniam (*Vitellius*) contra opinionem miſſus est.

(5) *Tacit. Hiſt. Lib. I. cap.* 62. Torpebat Vitellius, & fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis præſumebat, medio diei temulentus, & ſagina gravis.

(6) *Ibidem. cap.* 53. Quatiebatur his ſegne ingenium, ut concupiſceret magis, quam ut ſperaret.

(7) *Zie hier voor fol.* 88.

thans genaamde (1) Bisdom Langres) (2) bereykt, en des alle landschappen, als weetende van hoe groot een gevolg het waar, voor wiens belangen zy zich verklaarden, niet zonder rede op het gedrag dier geduchte benden de oogen gevestigd. Welken verstaande hoe de in Nederland gezag voerende Vitellius door de aldaar onder zyn bevel staande landen en volken, en gevolglyk ook door de Batavische inwoonders en krygsbenden, voor Keyzer erkend was, des ook dat voorbeeld van haare overige landgenooten volgden. En dewyl op gelyke wyze alle (3) de overige krygsvolken aan den Bovenryn, even gelyk (4) ook die van Retië en Britannië zich voor Vitellius verklaarden, zoo zag die het aan hem opgedraage Keyzerlyk gezag door geene krygsmagt eerlang ondersteund, en liet voorts op zyn bevel alle de noodige toebereydselen maaken om den in Italië zynden Otho te bestooken.

Tot dat eynde wierden twee legers vergaderd, over wier een, bestaande uyt omtrent (5) dertigduyzend man, Cæcina, en over het ander, 't gene wel veertigduyzend man sterk was, Fabius Valens het bevel hadt; en dewyl dit laatste uyt de uytgeleezenste volken bestondt, zoo bevonden zich ook by 't zelve de acht hier voorgemelde Batavische ruyterbenden, welken verwaand op haare bedreevene heldendaaden zelf de in het heir zynde legioenknechten versmaadden. Hieruyt reezen (6) kyvaadjen, daaruyt weer gevechten, en, terwyl de een en ander door de gunst der deelneemende soldaaten gesterkt wierdt, zyn zy beyden bynaar tot eenen volkomen stryd tegen den anderen ontstooken, het en waar Valens, door 't straffen van eenige weynigen, de aldus oproerig geworde Batavieren hadt doen gedenken aan 't opperbevel, 't gene zy by deeze gelegenheyd vergeeten hadden.

Gelyk Fabius Valens met dit heir (7) gelast was den weg langs Lions te neemen, om in 't doortrekken de Gallen of aan Vitellius zyde te lokken, of door de hem toevertrouwde magt van wapenen daar toe te dwingen, en vervolgens langs het thans genaamde Savoije en Piëmont in Italië te booren, zoo trok Cæcina door de landen van Duytschland om, langs het Peniner gebergte van eenen anderen kant, mede in Italië te geraaken. Dan als hy nu alles om

(1) *J. Pichonii notæ in Tacit. tom. III. pag.* 167. Lingones, populi provinciæ Lugdunensis primæ in Gallia: hodie diœcesis Episcopatus *Langres*, vel secundum divisionem temporalem, pars est meridionalis provinciæ *Champagne*, & pars est septentrionalis ducatus Burgundiæ *Bourgogne* in latere orientali regni Franciæ.

(2) *Tacit. Hist. Lib. I. cap.* 59. Erant in civitate Lingonum VIII. Batavorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digresfæ: prout inclinasfent, grande momentum, sociæ aut adversæ.

(3) *Ibidem cap.* 57. Is die postero Coloniam Agrippinensem cum equitibus Legionis, auxiliariorumque ingresfus IMPERATOREM Vitellium consalutavit. Secutæ ingenti certamine ejusdem provinciæ Legiones: & superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis, III nonas Januarias Vitellio accesfit.

(4) *Ibidem cap.* 59. Nec in Rhæticis copiis mora, quo minus statim adjungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum.

(5) *Ibidem cap.* 61. Valenti inferioris exercitus electi cum Aquila quintæ Legionis, & cohortibus alisque ad XL. millia armatorum data. XXX. millia Cæcina è superiore Germania ducebat, quorum robur legio una-&-vicesima fuit. Addita utrique GERMANORUM auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

(6) *Ibidem cap.* 64. Sed brevis lætitia fuit cohortium intemperie, quas a Legione quartadecima, ut supra memoravimus, digresfas exercitui suo Fabius Valens adjunxerat. Jurgio primum, mox rixa inter Batavos & Legionarios, dum his aut illis studja militum adgregantur, prope in prœlium exarsere; ni Valens animadversione paucorum, oblitos jam Batavos Imperii admonuisfet.

(7) *Ibidem cap.* 61. Valens *allicere, vel si abnuerent, vastare Gallias, & Cottianis Alpibus Italiam irrumpere;* Cæcina *propiore transitu, Peninis Jugis degredi* jusfus.

om over het Alpiſche gebergte te rukken vervaardigde, kreeg hy (1) de aangenaame tyding, hoe de benden, welken de landen tusſchen dat gebergte en de Po voor Otho in bezit hielden, zich voor Vitellius verklaard hadden, en vervolgens de ſteden Milaan, Novara, Yvrea, en Verçelli ten onderpand haarer trouwe aanbooden; waarop hen, om beſtandig te zyn, een vaardig onderſtand, zoo dra maar moogelyk was, volgens haar gedaan verzoek, wierdt toegezonden. Eer dit echter aankwam, ſtak (2) de Batavieren (want onder de aldus overgekomene volken bevonden zich ook eenige benden van dien landaardt) midsgaders de verdere Overrynſche Duytſchers de graagte, om ſtraks een blyk van de hen zoo eygen zynde zwemkonst, door het overzwemmen van de Po, te geeven. Des dien ſtroom omtrent Plaçentie op die wyze zynde overgeraakt, hebben zy, door 't opvangen van eenige verſpieders, het naastgelege land wyd en zyd in rep en roer gebragt, door een daaruyt ontſtaan gerucht, als of het geheele heir van Cæcina eerdaags voor de hand was.

En zekerlyk niet lang leedt het of die ſloeg, zoo dra hy in dien oord was aangeland, het beleg voor de laatst gemelde ſtad: en hoewel hy dezelven daarop, een-en andermaal liet aantasten, en dat ook de Duytſche hulpbenden by 't doen des aanvals, met naakte (3) lighaamen en ſlechts de ſchilden op haare ſchouders houdende ſtoutmoedig ſtormliepen, zoo moest hy echter, mids de ſterkte der wallen en de moed der verweerders, het beleg opbreeken, ſonder ander voordeel bejaagd te hebben, dan dat Turullius (4) Cerialis met veele vlootelingen en Julius Brigantinus met eenige weynige ruyters zich by hem vervoegden. Welke laatste, een Batavier van geboorte, midsgaders de Zusters (5) Zoon van den befaamden Claudius Civilis was, doch die, gelyk 't gemeenlyk onder de naabloedverwanten gaat, eenen zeer vinnigen haat tegen zynen Oom hadt opgevat, even gelyk ook, om zyne beproefde krygskunde en hooge afkomst, ſedert eenigen tyd herwaard het gebied over eene vleugel der hulpbenden gevoerd.

Immiddels was Fabius Valens met het ander leger te (6) Pavië aangeland, en het pas gedoofde vuur der voorige muyterye onder de onder zyn bevelſtaande Batavieren, met nog grooter raazernye, dan voorheen aldaar weer ontſtooken: want deezen

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. I. cap.* 70. Cæcina paucos in Helvetiis moratus dies, dum ſententiæ Vitellii certior fieret, ſimul tranſitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit, *alam Syllanam circa Padum agentem, ſacramento Vitellii accesſisſe.* Proconſulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox a Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur, exciti, & ob bellum Vindicis remorati, ac tum in Italia manentes, inſtinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obſtricti, robur adventantium Legionum, & famam Germanici exercitus attollebant, tranſiere in partes: & ut donum aliquod novo principi, firmisſima Transpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, & Eporediam, ac Vercellas adjunxere. Id Cæcinæ per ipſos compertum. Et quia præſidio alæ unius latisſima pars Italiæ defendi nequibat, præmisſis Gallorum, Luſitanorum, Britannorumque cohortibus & Germanorum vexillis cum ala Petrina.

(2) *Ibidem Lib. II. cap.* 17. Irritabat quin etiam BATAVOS Transrhenanosque Padus ipſe: quem repente contra Placentiam transgresſi, raptis quibusdam exploratoribus, ita cæteros terruere, ut *adesſe omnem Cæcinæ exercitum*, trepidi ac falſi nuntiarent.

(3) *Ibidem cap.* 22. Ingerunt deſuper Othoniani pila, librato magis & certo ictu adverſus temere ſubeuntes cohortes Germanorum, cantu truci & more patrio nudis corporibus ſuper humeros ſcuta quatientium.

(4) *Ibidem.* Tradidere ſeſe abeunti Turullius Cerialis cum compluribus clasſicis; & Julius Briganticus, cum paucis equitum: hic præfectus alæ in Batavis genitus.

(5) *Ibidem Lib. IV. cap.* 70. Præerat Julius Briganticus, Sorore Civilis genitus, ut ferme accerrima proximorum odia ſunt, inviſus avunculo infenſusque.

(6) *Ibidem Lib. II. cap.* 27. Sed Fabii quoque Valentis copiæ, jam enim Ticinum venerat.

zen zich aan de tenten der Legioenknechten vervoegende ſtoften en pochten openlyk; *dat zy de veertiendelingen ingetoomd, Italië aan Nero ontnomen, en het geheele lot des oorlogs in hunne handen hadden.* Dit was ſmaadlyk voor den Romeynſchen ſoldaat, bitter voor den overſten, en wierdt de tucht meer en meer door het daaruyt ontſtaan gekyf en krakeel bedorven. Invoege (1) Valens uyt zoo ongeregeld gedrag eenige ontrouw vermoedde, en, verſtaande hoe de hulpbenden der Treveren en Tongeren door Othoos vlootlingen verjaagd en de landſchappen van het Narbonenzer Gallië door des zelfs aanhang omringd waaren, dierhalve beſloot, volgens de gewoonlyke list der Bevelhebberen, eenige dier onrustige Bataviſche benden derwaart te zenden, in den ſchyn om aldus de in gevaar zynde bondgenooten te willen helpen, doch waarlyk om den overmoed der overigen, aldus van een geſpreyd zynde, te beter te konnen dempen. Dan als dit loos beſluyt gehoord (2) en onder de benden ruchtbaar wierdt, ſcheenen de Bondgenooten en hulpvolken treurig, en ſloegen de Legioenknechten zelfs aan 't morren, voorgeevende: *dat men hen op die wyze, van den byſtand der allervroomste mannen ontblootte. Dat de oude krygsknechten, en de overwinnaars van zoo veele oorlogen, en dan zelf, wanneer men den vyand voor oogen hadt, gelyk als het gevecht onttrokken wierden. Indien het in gevaar zynde wingewest van meerer aangelegenheyd dan de Stad en de behoudenis des Ryks was, zoo waaren zy alle te zamen bereyd, om ook derwaart te trekken: maar zoo de kracht, het heyl en de ziel der zeege, in 't veroveren van Italië lag, hadt men de allerſterkſte gewrigten, even als van een lighaam, niet af te ſcheuren.* Als zy dit (3) forslyk uytſloegen, en Valens de muytery, door het tegen hen afzenden zyner lyftrauwanten, poogde te beteugelen, randden zy hem openlyk aan, wierpen met ſteenen, en liepen hem, daarop de vlugt neemenden, onder een voorgeeven naa, *van dat hy den roof* (4) *der Gallen, het goud van die van Viënnen, en 't loon van allen hunnen arbeyd achter de hand hieldt.* Des rukken zy des Bevelhebbers pakken los, doorwroeten des Hoofdmans tent, ja zelf den daarin zynden grond met ſchichten en ſpieſen; terwyl hy zelf, in het kleed eens ſlaafs, by eenen tiendman der ruyterye zich immiddels ſchuyl hieldt.

In

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. II. cap.*27. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima Legione digresſas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas rettulimus, ſuperbe agebant; ut cujusque legionis tentoria accesſisſent: *coercitos a ſe quartadecimanos; ablatam Neroni Italiam: atque omnem belli fortunam in ipſorum manu ſitam*, jactantes. Contumelioſum id militibus, acerbum duci, corrupta jurgiis aut rixis diſciplina. Ad postremum Valens è petulantia etiam perfidiam ſuſpectabat. Igitur nuntio allato, *pulſam Treverorum alam, Tongrosque a claſſe Othonis, & Narbonenſem Galliam circumiri*; ſimul cura ſocios tuendi, & militari astu cohortes turbidas, ac ſi una forent, prævalidas, dispergendi partem Batavorum, *ire in ſubſidium*, jubet.

(2) *Ibidem cap.* 28. Quod ubi auditum vulgatumque mœrere ſocii, fremere Legiones; *orbari ſe fortisſimorum virorum auxilio. Veteres illos & tot bellorum victores, postquam in conſpectu ſit hostis, velut ex acie abduci. Si provincia urbe & ſalute Imperii potior ſit, omnes illuc ſequerentur: ſin victoriæ ſanitas, ſustentaculum columen in Italia verteretur, non abrumpendos, ut corpori, validisſimos artus.*

(3) *Ibidem cap.* 29. Hæc ferociter jactando, postquam, immisſis lictoribus, Valens coërcere ſeditionem cœptabat, ipſum invadunt, ſaxa jaciunt, fugientem ſequuntur.

(4) *Ibidem. Lib. II. cap.* 29. *Spolia Galliarum & Viennenſium aurum & pretia laborum ſuorum occultare*, clamitantes, direptis ſarcinis, tabernacula ducis, ipſamque humum pilis & lanceis rimabantur. Nam Valens ſervili veste apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus præfectus castrorum, de flagrante paulatim ſeditione, addit conſilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisſo tubæ ſono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti circumſpectare inter ſe attoniti, & id ipſum quod nemo regeret paventes: ſilentio, patientia, postremo precibus ac lachrimis veniam quærebant.

In deeze verwarring en dat de muytery nu in 't afgaan was, nam de legermeester Alphenus Varus de list te baat, en verboodt des den Honderdmannen niet alleen de ronde te doen, maar zelf de trompet te steeken, door 't welken den soldaat de wachtstonden worden aangekondigd. Hierop zuffen zy allen te zaamen, en zien verbaasd elkander in 't ronde aan; te meer, mids zy gewaar wierden, dat hen thans niemand regeerde; dierhalven verzogten zy eerst met zwygen, voorts met berouw, ja ten laatste zelf met bidden en traanen in de oogen, vergiffenis van 't voorgaande.

Als nu hierop Valens (1) wanhavenig, schryende, en tegens ieders hoope, behoude te voorschyn kwam, was 'er straks blydschap, erberming, gunst, en overslaande tot vreugde (gelyk het gemeen in geen van beyden maat houdt) voeren zy, hem loovende en alle heyl toewenschende, en omringende met de Arenden en andere krygstekenen ten Veldheerlyken aanspraakzetel. Hier gekomen heeft hy zyne rechtmaatige gramschap bedwongen, niemand ter straffe gevorderd, maar, om zich door al te groote oogluykinge echter niet verdacht te maaken, slechts eenige weynigen beschuldigd: als weetende hoe in den burgerkryg den soldaat meer dan den hoofdluyden geoorlofd is.

Naauwlyks was dit verricht of men kreeg, in het leger van Valens te Paviё, de (2) tyding van 't voorgemelde opbreeken der belegeringe van Plaçentiё, en der hachlykheyd waarin zich sedert Cæcinaas zaaken bevonden, zulks die twee (3) legers daarop met den anderen vereenden, om met te meerer naadruks den kryg tegen Otho voort te zetten. Tot dat eynde dan wierdt 'er straks een aanvang gemaakt van het slaan eener brugge over de Po, ter plaatse alwaar te midden van dien stroom een eyland (4) was, van 't welke zich de overgelegerde Schermers van Othoos heir met schuyten, om 't volbouwen der voorgemelde brugge te verydelen, wel poogden meester te maaken: dan de Batavieren en andere Duytsche hulpbenden, als zich by uytneemendheyd op 't zwemmen verstaande, namen 'er ook op die wyze te voore bezit van. Invoege sedert de voorgemelde schermers te scheep zynde genaderd, straks alle krachten inspanden om de tegen hunne verwachting aldaar geland zynde Duytschers dat eyland weer te doen ontruymen. Dan mids de aanvallers geenszins de zelfde (5) vastigheyd te scheep dan de aangetaste Batavieren op het eyland hadden, schooten zy hun-

(1) *Tacit. Hist. Lib. II. cap.* 29. Ut vero deformis & flens & præter spem incolumis Valens processit, gaudium, miseratio, favor: versi in lætitiam (ut est vulgus utroque immodicum) laudantes gratantesque circundatum aquilis signisque in tribunal ferunt. Ille utili moderatione non supplicium cujusquam poposcit: ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit: gnarus civilibus bellis plus militibus quam ducibus licere.

(2) *Ibidem. cap.* 30. Munientibus castra apud Ticinum, de adversa Cæcinæ pugna, allatum.

(3) *Ibidem. cap.* 31. Conjunctis Cæcinæ & Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent.

(4) *Ibidem. cap.* 35. Erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac forte plures transgressos, completis liburnicis, per promptissimos Gladiatorum Macer aggreditur.

(5) *Ibidem. cap.* 35. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad prælia quæ militibus; nec perinde nutantes e navibus, quam stabili gradu e ripa, vulnera dirigebant. Et cum variis trepidantium inclinationibus, immixti remiges propugnatoresque turbarentur desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere: quæ cuncta in oculis utriusque exercitus, quanto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur. Et prælium quidem abruptis quæ superfuerant navibus, fuga direptum.

hunne pylen in 't wild, en ontfongen in tegendeel van den oever te wisſere wonden; onderwyl temet, naar den eenzydigen drang der beteuterde ſcheeplingen, de roeiſchuyten geheel op zyde helden, waardoor de roeijers en verweerders door den anderen zoodaanig verward en verbeyſterd wierden, dat de Batavieren eyndelyk de ſtoutheyd hadden, van zich van 't drooge, tot het halve lyf in 't water te werpen, en de achterſtevens aangrypende, die verwarring te vermeeren, of die zelfs te beklimmen, of de reeds op zyde hellende boorden voorts geheel onder 't water te dompelen. Dit zeldzaam gevecht geſchiedde in 't gezigt van beyden de heiren; 't gene hoe 't den Vitelliaanen meer begunſtigde en verblydde, zoo ook weer den Othoniaanen, den uytvinder dier qualyk gelukte onderneeminge, te heftiger deedt uytſchelden: Invoege de aldus afgeweeze aanvallers, naa de overgebleeve ſcheepen dus eyndelyk ook meest alle van een geſcheurd en ontſnoerd waaren, met de zelven en het vallen des nachts, welke het gevecht eyndigde, het op een vlugten ſtelden.

Onaangezien dit voorval, 't gene grooter vermindering in den moed dan de krachten van Othoos heir hadt te wege gebragt, beſloot die echter het lot des krygs door 't waagen van eenen (1) veldſlag te beſlechten, en des zelfs uytſlag, als daarvan de uytvoering (2) aan zyne bevelhebbers hebbende overgelaaten, te (3) Brixellum te verwachten. Niet lang leedt het dierhalve of de wederzydſche Legers raakten omtrent Bedriacum handgemeen, en hadt dat van Otho, den aanval doende, het geluk van het (4) eenentwintigſte Legioen, met het bekomen van des zelfs Arendſtandaard te ontſnoeren: doch dat herzamelde zich niet alleen eerlang op zyne beurt, maar herwon zelf verſcheyden zyner eerst verloorene veldtekens. Waarop Varus Alphenus (5) ziende de over den ſtroom geraakte ſchermers van Otho ten ſtryd komen, op wier ervaarenheyd die Vorst zyn meeſte vertrouwen geſteld hadt, hen de Bataviſche hulpbenden, als niet weynig beroemd om haare nu zoo menigmaal betoonde dapperheyd, heeft tegengeworpen. Wier geduchten aanval ſlechts zeer weynigen eene wyltyds weerſtonden, mids de overigen eerlang ontſnoerd zich naar den ſtroom op de vlugt begaven; alwaar zy door de aldaar geplaatſte regementen ſtraks omringd, en tot een toe verſlaagen zyn. Vervolgens met eene gelyke onverzaagdheyd Othoos leger in de lenden (6) zynde aangegreepe, is 't middellyf ook eyndelyk verbrooken-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. II. cap.* 33. Otho pronus ad decertandum. Frater ejus Titianus & præfectus prætorii Proculus imperitia properantes, *fortunam & deos & numenOthonis adeſſe conſiliis, affore conatibus*, testabantur.

(2) *Dion. Caſſ. Hiſt. Lib. LXIIII. pag.* 732. Itaque contra cum exercitum miſit, eique exercitui duces complures præfecit.

(3) *Tacit. Hiſt. Lib. II. cap.* 33. Paullino & Celſo jam non adverſantibus; ne principem objectare periculis viderentur, iidem illi deterioris conſilii auctores perpulere, *ut Brixellum, concederet, ac dubiis præliorum exemptus, ſummæ rerum & imperii ſe ipſum ſervaret.*

(4) *Ibidem. cap.* 43. Inter Padum viamque patenti campo duæ Legiones congresſæ ſunt: pro Vitellio unaet viceſima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloria inſignis; è parte Othonis Prima *adjutrix*, non ante in aciem deducta, ſed ferox, & novi decoris avida. Primani, ſtratis unaet viceſimanorum principiis, aquilam abſtulere: quo dolore accenſa legio & impulit rurſus Primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima ſigna vexillaque ex hostibus rapuit.

(5) *Plutarch: in Othon: cap.* 23. Gladiatoribus vero, qui præliandi peritia fiduciaque valere viderentur, oppoſuit Varus Alfenus Batavos. Et ſunt hi quidem inter Germanos optimi equites, inſulam habitantes, quam Rhenus circumfluit. Hos autem illorum pauci ſustinuerunt: at plurimi cum ſub rhenum fugerent, incidunt in cohortes hostium illic poſitas, a quibus circumventi, ad unum omnes perierunt.

(6) *Tacit. Hiſt. Lib. II. cap.* 43. Acceſſit recens auxilium, Varus Alphenus cum Batavis, fuſa gladiatorum manu, quam navibus transvectam, oppoſitæ cohortes in ipſo flumine (*Pado*) trucidaverant. Ita victores latus hostium invecti. Et media acie perrupta, fugere pasſim Othoniani Bedriacum petentes. Immenſum id ſpatium: obſtructæ ſtrage corporum viæ, quo plus cædis fuit.

ken en dat weer van de vlugt des geheelen legers naar Bedriacum gevolgd geworden.

Otho ontfong de tyding deezer nederlaage met eene zeldzaame onverſchillendheyd: en hoewel hy (1) heirskrachten genoeg overig hadt, om nogmaals het geluk te beproeven, beval hy echter zyne vrienden (2) zich aan den Overwinnaar te onderwerpen, beſchonk ieder (3) naar verdienſten, nam (4) afſcheyd van de weggaanden, ſliep den volgenden (5) nacht gerustlyk en, zettende toen zyn zwaard tegen de borst, viel in het zelve, zonder andere betuyging van pyne daarin te gevoelen, dan dat hy te gelyk met den geest eene zwaare zugt gaf. Hoewel Othoos ryksgezag dus ſlechts (6) vyfennegentig dagen geduurd heeft, zoo vindt men echter deszelfs gedachtenis op deezen (7) penning bewaard.

De voorzyde is met zyne beeldenis, en de rand met deezen tytel beſtempeld:

IMPERATOR OTHO CÆSAR AUGUSTUS TRIBUNITIA POTESTATE.

KEYZER OTHO, CÆSAR, AUGUSTUS, MET GEMEENSMAAKLYKE MAGT.

De tegenzyde bevat een ſtaande vrouwebeeld, hebbende in de rechter hand eenen krans, en in de ſlinkere eenen overvloedshoorn; verzeld van dit randſchrift:

SECURITAS POPULI ROMANI.

DE VEYLIGHEYD DES ROMEYNSCHEN VOLKS.

Aldus zag zich Vitellius van zynen tegendinger verlost, en eerlang van het geheele Ryk meeſter, mids hy door den Romeynſchen Raad, en 't volk niet alleen voor Keyzer erkend, maar hem (8) alles, wat in de langduurige vorſtendommen tot verheerlyking der Keyzeren door anderen was

(1) *Dion. Hiſt. Lib. LXIIII. pag.* 732. Quumque posſent facile bellum renovare (erant enim permulti, aderantque aliæ Legiones ex Pannonia &, quod est in tali re maximum, Othonem amplectebantur, ſigularemque ſuam fidem & benevolentiam in eum non modo verbis ostendebant, ſed etiam animo) factum est, ut otioſe ceſſaret, quousque cæterorum concurſu idem renuntiatum est.

(2) *Tacit. Hiſt. Lib. II. cap.* 48. Talia locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, *irent propere, neu remanendo iram victoris aſperarent*, juvenes auctoritate, ſenes precibus movebat.

(3) *Ibidem.* Pecunias diſtribuit, parce, nec ut periturus.

(4) *Ibidem. cap.* 49. Post quæ, dimotis omnibus paulum requievit.

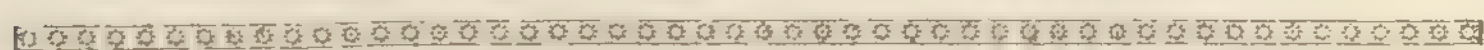
(5) *Ibidem.* Jam profectos amicos noctem quietam, utque affirmatur, non inſomnem egit. Luce prima, in ferrum pectore incubuit. Ad gemitum morientis, ingresſi liberti, ſervique & Plotius Firmus prætorii præfectus, unum vulnus invenere.

(6) *Suet. Hiſt. Lib. VII. in Oth. cap.* 11. Circa lucem demum expergefactus, uno ſe trajecit ictu infra lævam papillam; irrumpentibusque ad primum gemitum, modo celans, modo detegens plagam, exanimatus est; & celeriter (nam ita præceperat) feneratus, XXXVIII. ætatis anno XCV. Imperii die.

(7) *Adolf. Occon. Imp. R. Numism. fol.* 102.

(8) *Tacit. Hiſt. Lib. II. cap.* 55. In ſenatu, cuncta longis aliorum principatibus compoſita, ſtatim decernuntur. Additæ *erga Germanicos exercitus laudes, gratesque.* Et misſa legatio, quæ gaudio fungeretur.

was uytgevonden, eensſlags wierdt toegevoegd. Boven dit alles wierden nog lof- en dankzeggingen aan de Duytſche heiren, als door wier toedoen de tegenwoordige Keyzer aan 't ryk geraakt was, met overdaadig gevley toegevoegd, en, om zoo blyde boodſchap aan de zelven te brengen, eene ſtaatlyke bezending derwaart geſchikt. Dit verhief nog meer den reeds zoo hoog geſteegen moed der Batavieren, en ontſtak de nydigheyd der anderen. Zulks het (1) veertiende Legioen, 't gene Othoos zyde gehouden hadt en tusſchen het welke en de Batavieren de voorheen opgevatte en door ons gemelde afgunſt en twist nog duurde, daarom openlyk lochende in het laatſte gevecht, te meer mids zich de Batavieren de voornaamſte eer dier overwinninge toeſchreeven, overwonnen te zyn, op een voorgeeven dat ſlechts zyne oude en tochtpligtige ſoldaaten uyt het veld gedreeven, doch de ervaarenſte knechten van het zelve geenszins in den ſtryd geweest waaren. Invoege Vitellius tot voorkoming van allerhande handdaadigheden dat legioen beval naar Britannië te trekken, dan mids de Bataviſche benden, even als voor 't ontſtaan des weer ontfonkten twist nevens het zelve immiddels nog gelegerd waaren, leedt het niet lang of men wierdt de uytwerkſels van den ouden haat onder de zelven op nieuws gewaar. Want (2) als zeker Batavier te Turin eenen ambachtsman als eenen bedrieger naajoeg, en een ſoldaat van 't veertiende Legioen dien als zynen waard poogde te beſchermen, zyn de overige Batavieren hunnen landsman, de veertiendelingen weer hunnen ſpitsbroeder te hulp gekomen, en die beyden onderling van 't ſchelden tot het doodſlaan voortgevaaren. Invoege dit van een zeer bloedig gevecht gewislyk zou zyn gevolgd geweest, het en waar twee Hofbenden, zich de zaak der veertiendelingen aantrekkende, deezen het hart vermeerderd en dus de Batavieren weer, uyt ontzag wegens hun overtreffend getal, van verdere handdaadigheden weerhouden hadden. Zulks Vitellius zoo onrustige volken, in 't eerst, mids zy hem zoo ongemeene trouw beweezen hadden, wel by zich hieldt, doch in 't vervolg, op dat zy niet wrangs (3) by 't verder intrekken van Italië beſtonden, naar Duytschland insgelyks te rug zondt, en dus onweetende weer het voedſel aan eenen nieuwen oorlog gegeeven heeft: wiens begin en voortgang wy in het volgende boek ſtaan te beſchouwen.

(1) *Tacit. Hiſt. Lib.II. cap. 66.* Præcipua quartadecimanorum ferocia, quæ *ſe victos* abnuebant; *quippe Bedriacenſi acie vexillariis tantum pulſis, vires legionis non affuiſſe.* Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes una tendere, ob veterem adverſus quartadecimanos discordiam. Nec diu in tantis armatorum odiis, quies fuit.

(2) *Ibidem.* Augustæ Taurinorum, dum opificem quendam Batavus ut fraudatorem inſectatur, legionarius ut hospitem tuetur cuique commilitones aggregati, a conviciis ad cædem tranſiere. Et prœlium atrox arſisſet, ni duæ prætoriæ cohortes, cauſſam quartadecimanorum ſecutæ, his fiduciam & metum Batavis fecisſent. *Quos* Vitellius *agmini ſuo jungi ut fidos; legionem Graiis Alpibus traductam, eo flexu itineris ire* jubet, *quo Viennam vitarent.*

(3) *Ibidem. cap. 69.* Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remisſæ, principium interno ſimul externoque bello parantibus fatis.

Voetmaat van vyftien Duytsche Mylen, wier ieder weer vyf duyzend Romeynsche Schreden bevat.
LANDKAART van 't OUDE GALLIE ten tyde van IULIUS CLAUDIUS CIVILIS.
GALLIÆ Veteris typus ÆVO IULII CLAUDII CIVILIS.
Britannie
BRITANNIA
Britannische OCEANUS
BRITANNICUS
Mond der Seine Sequanæ Ostium
Mond der Schelde Scaldis Ostium
Portus classis
Varia Mosa
Atrechtenaars ATREBATES
BELLOVACI
PARISII
SENONES
AULERCI
Loire
Liger fl.
Mond der Loire Ostium Ligeris
Avergners ARVERNI
Mond der Garonne Garumnæ Ostium
Garonne R.
Garumna fl.
Gasconiers
VASCONES
Spanje
HISPANIA

MENAPII
GERMANIA
RHENA
CA
Neder Duytschland
INFERIOR
TREVERI
TUNGRI
REMI
BRUCTERI MINORES
Lippa fl
CATTI
Adrana fl
MATTIACI
BRUCTERI MAIORES
MAGUNTIA
Cheruszen of Serbister
CHERUSCI
Sala fl
Hermonduren
HERMUNDURI
TRANS RHENANA
Duytschland
TRIBOCI
GERMANIA
LINGONES
RHENANA SUPERIOR
HELVETII
SEQUANI
ITALIA
ALPES
PROVENCIA
Middellandsche Zee
MARE INTERNUM Quod & MEDITERRANEUM

GERARD VAN LOONS

A L O U D E

HOLLANDSCHE HISTORI.

D E R D E   B O E K:

Bevattende den Oorlog der Batavieren, onder het beleyd van Claudius Civilis, tegen de Romeynen.

69. HOewel door de Batavische hulpbenden aldus meer dan eene eeuw, ſedert zy met Julius Cæſar in verbond traden, de wapenen met zoo groote dapperheyd in de voornaamſte werrelds-deelen waaren omgevoerd, en zy dus niet min haaren naam daardoor onſtervelyk gemaakt, dan aan den met hen in verbond getreeden Romeynſchen Staat ſteeds en alom eene ongekreukte trouw beweezen hadden, zoo zagen zy zich echter aan den eenen kant ſlechts met eenen drang van wuytſche tytelen, als was van BONDGENOOTEN, VRIENDEN (1), ja (2) BROEDERS des Romeynſchen Volks opgehoopt, doch aan den anderen kant, door het ontfangen der Romeynſche bezettelingen in haar land, dat alengs een (3) gedeelte dier woeste Mogendheyd geworden: te meer, mids de ſterkten, in den ſchyn als t' haarer beſcherming in dat eyland gebouwd, te gelyk ook tot een teugel ſtrekten, om, zoo zy zich te eenigen tyd aan die heerſchappy weer zouden willen onttrekken, haar in weerwil zelf te bedwingen. Naar maate dan het vermoogen der Romeynen in Batavië aldus vergrootte, zoo verminderde ook het ontzag, 't gene zy te voore aan zoo trouwe Bondgenooten betuygd hadden. Zy zagen hen dierhalve nu ſlechts maar als (4) pylen en andere krygswapenen aan, welken in den vredestyd worden geſpaard en weggelegd, om, by 't ontſtaan van eenen kryg, ten dienſte des Romeynſchen Ryks des te overdaadiger geſpild te worden. Wie hen hierin hinderlyk ſcheen, of door zyne hooge geboorte maar verdacht was, wierdt, onder looze en opgeraapte betigtingen, zoo al niet van 't leeven beroofd, ten

minſte

(1) *Cluverius de Rheni alveis & eorum accolis pag.* 173.

BATAVORUM
AMICI ET FRATRES
ROMANI IMPERII

(2) *K. Kolyn vs* 70.
[illegible] geen ander land mocht beuren:
want zy BROEDERS hieten heuren

(3) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 29. In quibus PARS ROMANI IMPERII FIERENT.
Zoſimi Hiſt. Lib. III. fol. 707. Hæc inſula prius ROMANIS in UNIVERSUM PARENS.

(4) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 29. Tantum in uſum prœliorum ſepoſiti, velut tela atque arma bellis reſervantur.

minſte in de boeijen geſlaagen en ter verzekeringe zyner trouwe, buyten het land gevoerd. Dus was (1) Julius Paullus, gelyk wy gemeld hebben, onaangezien hy van 't geſlacht (2) der Bataviſche Koningen was, op een valsch voorgeeven, als of hy verraad ſmeedde, door Fontejus Capito vankant geholpen. Dus was ook zyn Broeder Claudius Civilis geboeid aan Keyzer Nero naar Rome gezonden, en hoewel (3) men hem ſedert door Keyzer Galba weer in vryheyd heeft zien ſtellen, zoo hadt hy echter, by den aanvang der regeeringe van den tegenwoordigen Keyzer Vitellius, zyn leeven andermaal in gevaar gezien, ter oorzaake de verbitterde Romeynſche krygsknechten hem met veel naadruks ter ſtraffe gevorderd hadden, en welke onderdrukkingen in 't gemeen, en de hem aangedaane wederwaardigheden in 't byzonder, de waare oorzaak zoo van de afgekeerdheyd des volks als van den byzonderen haat van Civilis geweest zyn.

Welke behalven den luyſter zyner hooge geboorte voorts nog eene ſchranderheyd, meer dan den Barbaaren gemeenlyk eygen was, bezat, zich des gedroeg als een andere (4) Sertorius of Hannibal, te meer, mids Civilis, even als zy, een oog (5) verlooren hadt, doch in welk gebrek, wel ver van deswege beſchaamd te zyn, hy in tegendeel, als dat in den kryg gekreegen hebbende, zyne voornaamſte glori ſtelde. Om dan de geduchte magt des Romeynſchen ryks niet te gelyk op den hals te krygen, (want Civilis hadt nu in 't geheym beſlooten het zelve te beoorlogen) veynsde hy zich den ſtreng van Veſpaſianus, wien 't leger in (6) Palestina thans tot Keyzer tegen den pas aan 't ryk gekoomen Vitellius hadt opgeworpen, met veel naadruks aan te kleeven, zoo om dat de zelve hiervoore in Britannië oorlogende reeds zyn byzondere vriend geworden was, als wel om dat hem (7) Primus Antonius door herhaalde brieven aanzettede, om dus Vitellius niet alleen van de door hem uyt Duytschland te rug ontboodene hulpbenden, te ontzetten, maar zelfs, in den ſchyn dat'er eene beroerte onder de Duytſchers gevreesd wierdt, de Legioenen zelfs in dien oord by zich te houden. Het zelve hadt hem Hordeonius Flaccus, wien Vitellius de zorg (8) van den Rynsoever hadt aanbevoolen, mondelings verzogt, mids hy, als het heyl des Ryks en daarom weer Veſpaſianus ten hoogſte zynde toegedaan den wisſen ondergang van den Staat aanſtaande achtte, byaldien, by het aanvangen van eenen onderlingen burgerkryg, ter onderſteuninge der wederzydſche belangen zoo vee-

(1) *Tacit. Hiſtor. Lib. IV. cap.* 13. Paullum Fontejus Capito, falſo rebellionis crimine interfecit.

(2) *Ibidem.* Julius Paullus & Claudius Civilis, REGIA STIRPE, multo cæteros anteibant.

(3) *Ibidem.* Injectæ Civili catenæ, misſusque ad Neronem, & a Galba abſolutus, ſub Vitellio rusſus diſcrimen adiit, flagitante ſupplicium ejus exercitu. Inde cauſæ irarum, ſpesque ex malis nostris.

(4) *Ibidem.* Sed Civilis, ultra quam barbaris ſolitum, ingenio ſollers, & *Sertorium ſe aut Hannibalem* ferens, ſimili oris dehonestamento.

(5) *Plutarch. in Sertorio.* Age & addamus illud iſtis quod duces bellicoſisſimi & qui multa egregia facinora per astutiam & ſumma calliditate perfecerunt, ii ALTERO OCULO ORBI EXSTITERE, Philippus, Antigonus, ANNIBAL, & ISTE, de quo nunc ſcribimus, SERTORIUS.

(6) *Eutrop. breviar. Lib. VII. cap.* 19. Vespaſianus huic ſuccesſit, factus apud Palæstinam Imperator.

(7) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 13. Ne ut hosti obviam iretur, ſi a populo Romano palam deſcivisſet, Vespaſiani amicitiam ſtudiumque partium prætendit. Misſis ſane ad eum Primi Antonii litteris, quibus *avertere accita a Vitellio auxilia, & tumultus Germanici ſpecie, retentare Legiones* jubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus præſens monuerat, inclinato in Vespaſianum animo, & Reipublicæ cura, cui excidium adventabat, ſi redintegratum bellum & tot armatorum millia Italiam irrupisſent.

(8) *Ibidem. Lib. II. cap.* 57. Cura ripæ Hordeonio Flacco permisſa.

GESLACHTLYST

VAN

CLAUDIUS CIVILIS.

SIVERT BOUWENS.

Gemaalin

N: N: die den ſlag haars Zoons tegen de Romeynen bywoont: wordt aan die van Kolen tot naakominge van het getroffe verbond verpand, doch door de zelven aan de Romeynen overgeleverd.

JULIUS PAULUS, door Fontejus Capito, als of hy verraad brouwde, ſtaande de regeering van Keyzer Nero, van kant geholpen.

JULIUS CLAUDIUS CIVILIS, geboeid aan Nero gezonden, door Galba vrygeſteld, word Hoofdbevelhebber in den kryg tegen de Romeynen.

Gemaalin

N: N: wordt door haaren Gemaal verpand aan die van Kolen ter beveſtiging des verbonds, doch die zich dies ontrekkende haar aan de Romeynen overleveren.

- N: N: Zoon van Civilis, die door de Kolenaars, op 't aanvangen des oorlogs, wierdt vaſtgehouden en eerlyk bewaard.
- N: N: zeer jonge Zoon van Civilis, die uyt haat verſcheydene door zynen Vader gevangen bekomen Romeynen tot vermaak met kinderpyltjes doodſchiet.

N: N: zuſter van Civilis.

Gemaal

N: N:

- VERAX, Bevelhebber over een gedeelte van zyns Ooms Civilis Leger, taſt een der vier legeringen van de Romeynen aan.
- CLAUDIUS VICTOR, Bevelhebber nevens Julius Maximus tegen de Romeynen.

N: N: zuſter van Civilis.

Gemaal

N: N:

- JULIUS BRIGANTICUS, Bevelhebber over eene bende ruyters voor de Romeynen; verlaat de zyde van Otho, en loopt over tot Vitellius; is doodvyand van zynen Oom Civilis, en wordt te Grinnes verſlaagen.

veele duyzenden van gewapenden Italië inboorden. Dierhalve onder den ſchyn van aan beyder verzoek gehoor te geeven zyn recht voorneemen (1) verbergende, verbeydde Civilis ſlechts ter uytvoeringe van 't zelve, maar bequaame gelegenheyd, welke hem, de op nieuws aangevange werving, die Vitellius ter verſterkinge zyner legers in Batavië te doen bevoolen hadt, eerlang aan de hand gaf. Mids de last dier volkligting, hoewel uyt zynen eygen aardt t'over zwaar, door de gierigheyd en geylheyd der wervers nog merkelyk wierdt vermeerderd, ter oorzaake zy ſlechts eensdeels ſtokoude en afgeleefde mannen, andersdeels de ſchoonſte jonglingſchap, van welke het gewest ryklyk voorzien was, op de krygsrol ſtelden: de eerſten om, als zynde tot het draagen van den last des krygs onbequaam, des voor hunne ontſlaaging eenige afkoopspenningen te bedingen; en de laatſten om buyten het land gevoerd aan allerhande onkuyſche misbruykingen overgegeeven te worden. Hierdoor was nu de ingevreete etterbuyl van 't algemeen misnoegen tot die rypte geſteegen, dat'er maar een hoofdarts mangelde, om by 't doorvlymen, dat is het opvatten der wapenen tegen de Romeynen, zich op hen van den deswege opgevatten haat te ontlasten.

By dit gunſtig gety, in 't welke men de geboode volkligting zelfs weygerde te ondergaan, verzamelde Civilis, in (2) den ſchyn van eên door hem aangelegd gastmaal, en de eerſtelingen des volks en de hoofden der gemeente in zeker HEYLIG BOSCH by een, 't gene eenige willen of het Haagſche (3) of het Schaakersbosch, 't welke (4) in 't midden der zestiende eeuwe door den Prins van Ligne, als Heer van Voorſchooten, eerſt is uytgerooid, en anderen weder een (5) ander omtrent Batenburg geweest te zyn. Welk 't ook zy: Civilis ziende in 't midden (6) des nachts de gemoederen door den binnengeſlaagen drank in vrooilykheyd uytgelaaten, beſtondt hen eensdeels den alom verkreegen lof en de glori des volks, andersdeels de hen aangedaane wederwaardigheden op 't levendigst voor oogen te ſtellen. *Wy worden*, dus waaren zyne woorden, *niet meer als Bondgenooten*, *gelyk voorheen*,

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 14. Igitur Civilis deſciscendi certus, occultato interim altiore conſilio, cætera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo cæpit. Juſſu Vitellii Batavorum juventus ad delectum vocabatur: quem ſuapte natura gravem onerabant miniſtri avaritia ac luxu, ſenes autem aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent. Rurſus impuberes ſed forma conſpicui (& eſt plerisque procera pueritia) ad ſtuprum trahebantur. Hinc invidia & compoſiti ſeditionis auctores perpulere ut delectum abnuerent.

(2) *Ibidem.* Civilis primores gentis & promptisſimos vulgi, ſpecie epularum, ſacrum in nemus vocatos, &c.

(3) *Cluverius de Rheni alv. & cor. accol. pag.* 139. Plerique rerum Batavicarum ſcriptores, nemus hoc interpretantur SILVAM HAGENSEM, quidam etiam locum, qui vulgo nunc Lugdunum inter Hagamque dicitur SCHAKENBOSCH. . . . Verum ho- [illegible] . . . . . At caput totius gentis ſedemque Civilis fuiſſe *oppidum Batavorum* extra inſulam, quod nunc vulgo BATENBURG nuncupatur ſupra oſtenſum est. In quem locum *primores* quoque *gentis*, quoties de publicis negotiis conſultandum decernendumque, conveniſſe veriſimile est. Prope hunc igitur *nemus* illud *ſacrum* fuiſſe haud inepte fortasſis conjecero.

(4) *Het IV. geluwe Register der Rekenkamer van Holland, beginnende* 1 *October* 1563. *fol.* 185. Is by octrooy van Koning Philips in dato 26 April 1569. aan den Prins van Ligne toegeſtaan, dat hy den grond, daar het SCHAAKERBOSCH opſtondt, zoude mogen afkarren, de boomen omhakken, en den grond tot teelland maaken.

(5) *M. Alting Notitia Bataviæ antiq. fol.* 103. Cluverius noster, per ſummam rationem conjecit, prope hoc, fuiſſe NEMUS illud SACRUM, hodie licet penitus exciſum; atque in illo LEWEN vicus, tum forte ara LEVÆ DEÆ. . . . dicata, ceu nemoris præſidi. Quam & Loevesteiniæ arci, aliisque homogeniis, auctorem nominis eſſe credidit.

(6) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 14. Ubi nocte ac lætitia incaluiſſe videt, a laude gloriaque gentis orſus injurias & raptus, & cætera ſervitii mala enumerat. N[illegible] *haberi. Quando legatum, gravi quidem comitatu & ſuperbo cum imperio venire? tradi ſe præfectis centurionibusque, quos ubi ſpoliis & ſanguine expleverint, mutari, exquirique novos ſinus, & varia prædandi vocabula.*

heen, maar als ſlaaven door de van tyd tot tyd in 't Land gezondene Stedehouders gehandeld, welken ſteeds van geen minder talryk gevolg verzeld, dan met zeer zwaardrukkende heerschlust behebd zyn. Dus zien wy ons ten prooye aan de ſlechtſte Hoofd- en Hondermannen overgegeeven, welken, als zy nu door den roof en 't bloed der gemeente gemest zyn, door anderen worden opgevolgd, die onder nieuwe benaamingen weer nieuwe roofmiddelen uytdenken. Dus ſtaat'er nu weer (1) *eene nieuwe volkwerving voor handen, door welke de kinderen van hunne ouders, de een Broeder van den anderen voor eeuwig als ſtaan geſcheiden te worden. Integendeel zoo men den tegenwoordigen ſtand der Romeynen hier te Land te recht beſchouwt, nooit was die ſlibberiger dan nu, mids hunne winterlegeringen meer met den byeengeſchraapten buyt, dan met de in den kryg ervaare manſchap bezet, en des thans de rechte tyd te zyn om zich van 't opgedronge juk dier werrelddwingeren te ontlasten. Nochte laat het ydel ontzag voor den geduchten naam der zes verzwakte Legioenen u hiervan niet afſchrikken; maar neemt in acht het groot getal van ons eige voet- en paardevolk, en hoe de Duitſchers aan ons vermaagdſchapt zyn. Die van Gallië wenſchen het zelve, ja den Romeynen zelf zal de oorlog niet onaangenaam zyn; wiens uytkomst, zoo zy al ongelukkig is, men aan Veſpaſianus, als des zelfs ſtreng getrokken hebbende, kan te last leggen, en van de overwinninge, zoo zy bejaagd wordt, men aan niemand behoeft rekening te geeven.*

Dit naadruklyk vertoog wierdt ſtraks met een algemeen gejuyg (2) goedgekeurd, en 't onderlinge verbond van den voorgenomen kryg onder de allerſchriklykſte eedzweeringen, zoo als die by de toen nog heydensch zynde Batavieren gebruyklyk waaren, op het plegtigst bevestigd. Vervolgens zyn eenige Gezanten aan de naastgelegene Kaninefaaten afgezonden, welken, gelyk wy (3) gemeld hebben, een gedeelte van Batavië, tusſchen den langs Katwyk loopenden Ryn, de Noordzee en de van tot Leyden naar Voorburg loopende vliet bewoonden, en, als zynde dit land kleyner van beſtek, des ook niet zoo talryk dan de Batavieren waaren, dan, mids zy de zelfde herkomſt, taal, hoofdzeden en belangen met hen gemeen hadden, zich ook aanſtonds in de voorgeſlaage verbindenis inlieten. Dit voorbeeld wierdt ook weynigen tyd daarnaa door die Bataviſche regementen naagevolgd, welken nog onlangs met zoo groote dapperheyd voor Vitellius in Italië tegen Otho gevochten hadden, en ſedert vandaar naar Duytschland zynde gezonden, thans te Ments in bezetting lagen.

De kryg aldus beſlooten zynde, beſtonden de Kaninefaaten, mids zy in den vreedestyd, geenen Hoogkrygsgezaghebber (4) hadden, eenen

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 14. *Inſtare delectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus, velut ſupremum dividantur. Nunquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis quam prædam & ſenes. Attollerent tantum oculos & inania legionum nomina ne pavescerent. Esſe ſibi robur peditum equitumque, conſanguineos Germanos: Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cujus ambiguam fortunam Veſpaſiano imputaturos; victoriæ rationem non reddi.*

(2) *Ibidem cap.* 15. Magno cum asſenſu auditus, barbaro ritu & patriis execrationibus univerſos adigit. Misſi ad Caninefates, qui conſilia ſociarent. Ea gens partem inſulæ colit, origine, lingua, virtute par Batavis: numero ſuperantur. Mox occulte nuntiis pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, misſas in Germaniam, ut ſupra rettulimus, ac tum Maguntiaci agentes.

(3) *Zie hiervoor II. Boek fol.* 50.

(4) *Cæſ. de bello Gall. Lib. VI. cap.* 22. Quum bellum civitas aut illatum defendit, aut infert, MAGISTRATUS, QUI EI BELLO PRÆSINT, ut vitæ necisque habeant potestatem, DELIGUNTUR. IN PACE NULLUS COMMUNIS MAGISTRATUS. *Door deezen Magiſtraat, wordt zekerlyk een Krygsbevelhebber, die 't beleyd des Krygs hadt, en geene Burgerlyke verſtaan; mids wy gezien hebben, dat die volken en Graaven en Honderdmannen in vreedestyden hadden.*

nen (1) Brinio, zoo om zynen hoogen afkomst, als om dat hy een jongeling van overdaadige stoutheyd was, tot die hooge waardigheyd te verheffen, te meer mids zyn vader zeer veele vyandlykheden tegen de Romeynen niet alleen bestaan, maar ook met den dwaazen zeetogt van Caligula, en dat zelf, gelyk wy (2) gezien hebben, zonder deswege gestraft te worden, openlyk den spot gedreeven hadt. Dierhalve deeze (3) overgeërfde haat tegen de Romeynen hen behaagende, wierdt hy, volgens het gewoonlyke gebruyk, op een schild gesteld, en dus op de schouders, zoo tot teken zyner verheffinge, rond getorst, als op dat de benden weeten zouden, wien zy als gehooren Hooggezaghebber in den voorhanden zynden kryg te gehoorzaamen hadden.

Voorts hebbende de over den door Leyden loopenden Ryn woonende Vriezen (4) te zynen onderstand ontbooden, heeft Brinio met hunne hulpe te scheep langs de Noordzee in de Katwyker waard twee naast gelege Winterlegeringen der Romeynen, welken, volgens het gevoelen van den oudsten Rymchronykschryver onzes lands, Brit- en Roomburg (5) zouden geweest zyn, zeer onvoorziens aangetast en de eene naa de andere te ligter overweldigd, ter oorzaake der zelver bezettelingen zulks niet verwacht hadden, en, zoo zy'er van bewust geweest waaren, door hunne zwakheyd, mids Vitellius te zynen onderstand tegen Vespasianus de ervaarenste (6) volken uyt het land getrokken hadt, tegen deeze woeste menigte niet bestandig waaren. Vervolgens de twee veroverde blokkuyzen, in wier een de Barden de leermeesters der Jeugd (7) in het maaken en zingen der heldenzangen waaren, zynde (8) geslecht, wierden de daarin gevondene goederen der Romeynen aan zyne zeegepraalende benden ten proy gegeeven, de door het land verspreydde Romeynsche Soetelaars en Koopluyden, vyandlyk overvallen, en voorts gereedschap gemaakt om ook de andere sterkten in dien oord op gelyke wyze aan te tasten. Zulks de van een gespreyde Romeynsche benden, zich (mids haare zwakheyd) buyten staat ziende, om die allen gelyklyk te beschermen, de zelven, op dat 'er de vyand geen voordeel uyt zou trekken, zelfs aan 't vuur ten beste, en zich nevens hunne Adelaars

(1) *Tacit. Hist. Lib. IV. cap.* 15. Erat in Caninefatibus, stolidæ audaciæ Brinio claritate natalium insigni, pater ejus multa hostilia ausus, Cajanarum expeditionum ludibrium impune spreverat.

(2) *Zie hier voor II. Boek fol.* 71.

(3) *Tacit. Hist. Lib. IV. cap.* 51. Igitur ipso rebellis familiæ nomine placuit, impositusque scuto more gentis, & sustinentium humeris vibratus, dux deligitur.

(4) *Ibidem cap.* 15. Statimque accitis Frisiis (transrhenana gens est) duarum Cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano irrumpit. Nec prævidérant impetum hostium milites: nec si prævidissent satis virium ad arcendum erat.

(5) [illegible]

In zyn tyden hier te voren
Was een adel vel te voren
Her / wes name vint ic zo
Dat hi hete Brinio.
Die met sine krieggebarden
In den [illegible] warde
Twe Romeinen blockhusen flecht:
En twie wyghen wan mit vechten.
Ti man waant dat haben met ezen.
Brit- en Romonburche gewezen.
Daer ti Barden garben waren.

(6) *Tacit. Hist. Lib. IV. cap.* 15. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius è proximis Nerviorum Germanorumque pagis, segnem numerum armis oneraverat.

(7) *Tacit de Morib. Germ. cap.* 3. Primumque omnium virorum fortium ituri in prœlia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu, quem BARDITUM vocant, accendunt animos.

Athenæus Lib. VI. cap. 12. Apud singulos privatim, qui audire velint earumque cantionum BARDOS POETAS esse, laudes illustrium hominum & Patronorum cum cantu celebrantes.

(8) *Tacit. Hist. Lib. IV. cap.* 15. Capta igitur & direpta castra, dein vagos & pacis modo effusos lixas negotiatoresque Romanos invadunt. Simul excidiis castellorum imminebant, quæ a præfectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant.

laars en (1) andere Legertekens, onder 't beleyd van eenen Aquilius, Hoofdman van 't eerfte rot, naar de bovenfte deelen des eylands begaven.

Hooglyk dreef Civilis (2) met dit voorbaarig verlaaten aller fterkten, even als of dat alleen uyt blooheyd verricht was, openlyk den fpot, onder voorgeeven, *dat hy flechts met het een regement, 't gene onder zyn bevel flondt, zich alleen in flaat oordeelde om den aangevangen afval der Kaninefaaten te konnen dempen, en porde hen des aan, van ten fpoedigfte tog weer de verlaatene winterlegeringen te betrekken:* op hoope van hen, zoo dit gefchiedde, dus van een gefpreid zynde, dan des te gemaklyker te zullen konnen onderdrukken. Dees raad, hoe listig ook uytgedacht, vondt echter geenen ingang, mids men nu by de Romeynen ontdekt hadt, niet Brinio, maar den nog in den fchyn getrouw gebleeven Civilis den hoofdaanlegger des afvals te weezen.

Dierhalve ziende hoe dees uyt list gegeeve raad geenen ingang vondt, heeft zich Civilis (3) tot openbaar geweld gekeerd, en alle de Vriefche en Kaninefaatfche hulp- en eyge krygsbenden, ieder onder haare eyge flagorden, tegen de Romeynen aangevoerd, welken in den fchyn van een groot leger, doch in de daad van zeer geringe fterkte, niet ver van den Ryn by hunne fcheepen gelegerd waaren, die allen, naa 't verbranden der fterkten, derwaart gevoerd, en thans tegen den vyanden gekeerd lagen.

Eerlang dan zag men hier de wederzydfche heiren handgemeen, doch eerlang ook de Tongerfche hulpbenden tot Civilis overloopen, zulks de Romeynen, de overigen insgelyks mistrouwende, den moed lieten zakken, en dus hier ontfnoerd, daar geveld, en, met een woord, alom, zoo door de afgevallene vrienden als aangevalle vyanden, op eene elendige wyze verflaagen wierden.

Geen mindere ontrouw wierdt op de vloot befpeurd, mids de roeijers, welken (4) meest Batavieren waaren, alwillens en als of 't was uyt onkunde, eerst de fchippers en het ingefcheepte krygsvolk het waarneemen van hunnen pligt verhinderden, daarnaa openlyk tegen hen opftaande, de ftevens tegen den vyandlyken oever aanzetteden, ja eyndelyk de Beftierders en Honderdmannen, of omhals bragten, of met geweld dwongen hunnen zin te doen; zulks op deeze wys de geheele vloot, beftaande uyt vierentwintig roeyfcheepen, den Batavieren tot geen minder nut dan glori in handen gevallen is: Gelyk zy aldus en de noodige krygsfcheepen en wapenen, aan welken

zy

(1) *Tacit. Hift. Lib. IV. cap. 15.* Signa vexillaque & quod militum, in fuperiorem infulæ partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus quam robur.

(2) *Ibidem. cap. 16.* Civilis dolo grasfandum ratus, incufavit ultro præfectos, *quod castella deferuisfent: fe cum coborte, cui præerat, Caninefatem tumultum compresfurum. Illi fua quisque biberna repeterent.* Subesfe fraudem confilio & disperfas cohortes facilius opprimi, nec Brinionem ducem ejus belli, fed Civilem esfe patuit.

(3) *Ibidem.* Erumpentibus paulatim indiciis, quæ Germani, læta bello gens, non diu occultaverant. Ubi infidiæ parum cesfere, ad vim transgresfus Caninefates, Frifios, Batavos propriis cuneis componit. Directa ex diverfo acies, haud procul a flumine Rheno & obverfis in hostem navibus, quas incenfis castellis illuc appulerant. Nec diu certato Tungrorum cohors figna ad Civilem transtulit: perculfique milites improvifa proditione, a fociis hostibusque cædebantur.

(4) *Ibidem.* Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigum e Batavis, tamquam imperitia, officia nautarum propugnatorumque impediebant. Mox contra tendere & puppes hostili ripæ objicere. Ad postremum gubernatores centurionesque, nifi eadem volentes, trucidant; donec univerfa quatuor & viginti navium clasfis, transfugeret aut caperetur. Clara ea victoria in præfens, in posterum ufui, armaque & naves, quibus indigebant, adepti, magna per Germanias Galliasque fama: *libertatis auctores* celebrabantur.

zy gebrek hadden, tot het voortzetten van den kryg bekwamen, zoo was ook hun oorlogsroem daardoor, zoo by de Duytſchers als Gallen, tot die hoogte geſteegen, dat men den lof der zelven, als van de herſtellers der algemeene vryheyd door die volken hoorde opdeunen.

En gelyk de Duytſchers ſtraks door het (1) afzenden van Gezanten hunne hulp en byſtand uyt eyge beweeginge Civilis aanbooden, zoo trachtte die ook de Galliſche Landſchappen, zoo door loos beleyd als geſchenken, aan zyne belangen te hechten, door de in den ſtryd bekomene hopluyden dier gewesten, zonder het afvorderen van eenig losgeld, in volle vryheyd naar hun land te zenden. Dit is 't minst, de gevangen bekome regementen zelfs gaf hy de keur van te blyven of te vertrekken; den blyvenden eenen eerlyken krygsdienst onder zyne benden, en den vertrekkenden ook zeker aandeel in den roof op de Romeynen bevochten, en wie hy voorts nog onder de hand de zoo veele jaaren ondergaane (2) wederwaardigheden op het leevendigſte voor oogen ſtelde. *Ten onrecht dan*, want dus ſprak hy hen aan, *noemt gy eene zoo ſlaafſche dienstbaarheyd vreede. Des hebben de Batavieren, hoewel bevryd van ſchot- en lotbetaalingen, de wapenen tegen die werelddwingeren opgenomen, en ſtraks ook by 't eerſte gevecht de zeege weggedraagen. Dierhalve wat ſtaat 'er niet te hoopen, zoo die van Gallië insgelyks het juk afwerpen, en hoe gering is de magt, die hen dan in Italië overblyft? want het is ten koste van 't bloed der wingewesten dat zy de Landſchappen onderbrengen. Noch ſtelt hier niet tegen den gevalligen nederlaag der Gallen tegen Nero door Vindex in 't veld gebragt, en waarom hy zich korts daarnaa (3) uyt wanhoope den doodſteek gaf, maar hoe 't de Bataviſche (4) Ruytery was, door welken de toen onder zyn bevel ſtaande Borgonjers en Auvergners verſlaagen zyn. Ingevoege de Nederlanders een gedeelte van 't leger van Verginius uytmaakten, als die zich bevlytigde om dien opſtand in Gallië te dempen. Dierhalve, zoo zy de zaaken eens in der zelver rechten dag beſchouwden, zouden zy bevinden hoe de Gallen niet dan door hunne eyge benden waaren overheerd geworden. Thans houdt ons het zelve belang vereenigd, en zien wy ons door die oude regementen geſtyfd, welken de bloem der Romeynſche heiren hebben uytgemaakt, gelyk ook met die in den kryg verouderde benden, door wier dapperheid Othoos val verhaast was. Laat dan Aſië, laat dan Sirië, ja laat (5) geheel het Oosten, als gewoon door Koningen op eene ſlaafſche wys geregeerd te wor-*

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 17. Germaniæ ſtatim miſere legatos, auxilia offerentes. Galliarum ſocietatem Civilis arte donisque affectabat, captos cohortium præfectos ſuas in civitates remittendo: [illegible] Manentibus honorata militia: degredientibus ſpolia Romanorum afferebantur.

(2) [illegible] *malorum, quæ tot annis perpeſſi, miſeram ſervitutem falſo pacem vocarent. Batavos quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisſe. Prima acie fuſum victumque Romanum: Quid ſi Galliæ jugum exuant? quantum in Italia reliquum? Provinciarum ſanguine provincias vinci. Ne Vindicis aciem cogitarent.*

(3) *Dion. Hiſt. Lib. LXIII. pag.* 725. Poſt hæc Vindex properat cum exercitu, quaſi ſtatuisſet urbem capere: quorum adventum ubi cognoscunt milites Rufi, rati eos aperte contra ſe venire, injusſi impetum faciunt, imparatosque & parum inſtructos invadunt, ac postremo magnum numerum eorum concidunt. Quod quum Vindex videret, fer[illegible]

(4) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 17. *Batavo equite protritos Æduos Arvernosque, fuiſſe inter Verginii auxilia Belgas, vereque reputantibus Galliam ſuismet viribus concidisſe. Nunc easdem omnium partes, addito ſi quid militaris disciplinæ in castris Romanorum viguerit, esſe ſecum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Servirent Syria, Aſiaque & ſuetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere, ante tributa genitos.*

(5) *Tacit. de Morib. Germ. cap.* 37. Quippe regno Arſacis acrior est Germanorum Libertas.

worden, de hier onbekend zynde dienstbaarheyd willig aankleeven, in Gallië leeven 'er nog zeer veelen, welken gebooren zyn, eer de ſchattinggeevingen, door Octavius Augustus uytgedacht, aldaar zyn ingevoerd. Van welken ſedert (1) *eenigen tyd herwaart door 't verſlaan van Quinctilius Varus, de Duytſchers zich hebben vrygemaakt, onaangezien zy toen geenszins met eenen zwakken Keyzer, en wiens gezag, even als thans van Vitellius, aan 't bezwyken was, maar met Augustus hadden te doen gehad. Dat de vryheyd wel uyt de natuur aan alle ſtomme dieren, doch de dapperheid alleen den menſchen byzonderlyk eygen was, wier ſtoutſten de Goden zelfs begunstigden. Vervolgens dat zy, die thans onbelemmerd en vol van krachten waaren, de alom door tweedragt bekommerde en afgematte Romeynen maar hadden aan te tasten, mids, daar de een voor Vitellius en de ander voor Veſpaſianus yverde, hen daardoor thans de weg gebaand was, om hen beyden te onderdrukken.*

Ondertusſchen hadt Flaccus Hordeonius, zynde een man van Burgemeeſterlyken rang, dit beſtaan van (2) Civilis, met het zelve door de vingers te zien, totnogtoe niet weynig bevorderd, dan door de aangelande renbooden de wisſe tyding ontfangende, hoe de legerſteden der Romeynen verkracht, de regementen of verſlaagen, of, nevens het voorheen zoo zeer geducht ontzag des ryks uyt Batavië verdreeven waaren, beval hy Mumius Lupercus, bevelhebber van twee Legioenen, tegen de afvalligen op te trekken. Zulks die ſtraks met den uyterſten ſpoed, niet alleen met alle de te Kolen, Trier, en in andere oorden daaromtrent in bezetting leggende benden, maar zelfs met de Bataviſche ruyters zich in optogt begaf: welken, hoewel reeds door Civilis overgehaald, zich echter uyterlyk aan de Romeynen getrouw veynsden, om hen, by 't aangaan des gevechts verlaatende, des te zwaarer neerlaag toe te brengen..

Als nu op deeze wys de Romeynſche benden by Civilis genaderd waaren, vertoonde dees zich (3) met de veroverde Romeynſche Legertekenen omringd, zoo om de zynen, dus aan de voorige overwinningen doende gedenken, nieuwen moed by te zetten, als om den aangenaderden vyand door de deswege opgevatte vrees neerſlachtiger te maaken. Voorts hadt hy zyne Moeder en Zusters, gelyk ook de vrouwen en kleyne kinderen van alle de overigen, zoo tot eenen prikkel en het beter bejaagen der overwinninge, als tot vermeerdering der ſchande voor de vlugtigen, achter den rug zyns Legers geplaatst. In 't welke, ſtraks onder 't aannaderen, eens-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 17. *Nuper certe cæſo Quinctilio Varo, pulſam è Germania ſervitutem. Nec Vitellium Principem ſed Cæſarem Augustum bello provocatum. Libertatem natura etiam mutis animalibus datam. Virtutem proprium hominis bonum. Deos fortioribus adesſe. Proinde arriperent vacui occupatos: integri fesſos. Dum alii Veſpaſianum, alii Vitellium foveant, patere locum adverſus utrumque.*

(2) *Ibidem cap.* 18. At Flaccus Hordeonius, primos Civilis conatus per disſimulationem aluit. Ubi *expugnata castra, deletas cohortes, pulſum Batavorum inſula Romanum nomen*, trepidi nuntii afferebant: Mumium Lupercum legatum (is duarum Legionum hibernis præerat) *egredi adverſus hostem* jubet. Lupercus Legionarios è præſentibus, Ubios è proximis, Treverorum equites haud longe agentes, raptim transmiſit: addita Batavorum ala, quæ jam pridem corrupta, fidem ſimulabat, ut proditis in ipſa acie Romanis, majore pretio fugeret.

(3) *Ibidem.* Civilis captorum cohortium ſignis circumdatus, ut ſuo militi recens gloria ante oculos, & hostes memoria cladis terrerentur, matrem ſuam, ſororesque, ſimul omnium conjuges, pavosque liberos, conſiſtere a tergo jubet: hortamenta victoriæ vel pulſis pudorem. Ut virorum cantu, fœminarum ululatu, ſonuit acies, nequaquam par a Legionibus cohortibusque redditur clamor. Nudaverat ſiniſtrum cornu Batavorum ala transfugiens, ſtatimque in nos verſa.

eensdeels een verſchrikkelyk veldgeſchry der mannen, andersdeels een ongemeen gehuyl en opgaande jammerkreet der vrouwen, ter verzaaginge der Romeynen gehoord wierdt, doch welken het zelve door geen tegenſchreeuw beantwoordden, maar by 't aanvangen des gevechts ſtraks hunne ſlinkervleugel, door 't overloopen der Bataviſche ruyterbenden, welken onder 't bevel van Claudius Labeo (1) ſtonden, niet alleen ontbloot; maar zelf door de afvalligen (2) in de lenden aangetast zagen. Desonaangezien zoo handhaafden zich de Legioenknechten, hoewel door dat naadeel niet weynig belemmerd, gewapenderhand nog in hunne ſtandplaatſen. Dan als ſedert ook de Koolſche en Trierſche hulpbenden door eene ſchandlyke vlugt ontſnoerd, zich wyd en zyd zonder orde langs het veld verſpreydden, en daarop de drang der aanvalleren verdubbelde, deynsden zy eyndelyk af naar hunne oude beſchanſte legerplaats, welke te Zanten (3) was: terwyl de overgeloope Claudius Labeo, als met Civilis om een burgerlyk geſchil (4) overhoopleggende, onder de bewaaring der Vriezen geſteld wierdt, zoo om dus het aanwakkeren van hunnen onderlingen twist te verhoeden, als om dat men niet raadſaam oordeelde hem toen, uyt vreeze van het geduchte misnoegen der zynen, te dooden.

Het gelukte voorts nog aan Civilis de Bataviſche en Kaninefaatſche benden, welken zich op 't bevel van Vitellius thans weer te rug naar Italië begaven, door de hen naagezondene renbooden (5) onderwege in te haalen, en, door het verhaal van 't gene'er, ſtaande haar afzyn hier te land was voorgevallen, voorts in haare trouw tot de Romeynen te doen wankelen. Des ſtraks zich hoogmoedig en weerbarſtig tegen de zelven gedraagende, beſtonden zy *de gewoonlyke tochtgelden*, *haare vereeringen*, *dubbele ſoldy*, *en dat het getal der ruyteren zou vermeerderd worden*, gelyk dit alles door Vitellius beloofd was, op eene forſe wyze af te vorderen, niet zoo zeer echter uyt eene begeerte om het gevorderde te erlangen, dan wel, om hen dat geweygerd ziende, eenige ſchynrede tot den reeds beſlooten afval te hebben. Invoege men hen, hoemeer Flaccus Hordeonius, die over de zelven en de andere benden het hoog bevel hadt, van het verzogte inwilligde, ook te grootere eyſchen zag maaken, en, die hen geweygerd zynde, eyndelyk van hem afſcheydden, om zich by Civilis te voegen.

Hoewel Flaccus Hordeonius (6) hierop

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 18. Præfectus alæ [illegible]

(2) *Ibidem.* Sed Legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebant. [illegible] Germani. Et fuit interim effugium Legionibus in castra quibus *Veterum* nomen est.

(3) *Ph. Cluverii de Rheni alveis & eor. accol. pag.* 10. In oppugnatione VETERUM & Geldubæ, quorum ILLA nunc SANTEN dicitur.

(4) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 18. Præfectus alæ [illegible] vel, ſi retineretur, ſemina discordiæ præberet, in Friſios avehitur.

(5) *Ibidem cap.* 19. Iisdem diebus Batavorum & Caniſatum cohortes, cum juſſu Vitellii in urbem pergerent, miſſus a Civile nuntius aſſequitur. Intumuere ſtatim ſuperbia ferociaque & *pretium itineris*, *donativum*, *duplex ſtipendium*, *augeri equitum numerum*, promiſſa ſane a Vitellio, postulabant: non ut aſſequerentur, ſed cauſam ſeditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quam ut acrius [illegible] inferiorem Germaniam petivere, ut Civili jungerentur.

(6) [illegible] Hordeonius [illegible] rio-

hierop aan den door hem beroepen krygsraad in 't eerst in bedenken gaf, of men niet, alle die genen, welken hem onderdaanigheyd weygerden, door 't geweld van wapenen diende tot hunnen pligt en orde te brengen, zoo heeft hy, als die flap uyt den aardt, en door een deel verzaagde Raadslieden omringd was, echter eyndelyk besflooten, zyne bygebleevene foldaaten binnen de legerplaats te houden, zoo om dat hen de trouw der andere hulpbenden verdacht was, als om dat de verzwakte legioenen, flechts door eene haastige werving, met de zoo vanhier als vandaar byeengeraapte foldaaten, nog maar pas voltallig gemaakt waaren. Dan eerlang door berouw, en die genen, welken dit hem eerst geraaden hadden, tot het tegendeel zynde aangemaand, heeft men hem, even als of hy besflooten hadt de weggetrokkenen naa te zetten, aan Herennius Gallus, die te Bon over 't eerfte Legioen het gebied voerde, een naadruklyk bevel zien afvaardigen, *van den wegtrekkende Batavieren den verderen aftogt van voor te beletten, als van zin zynde hen van achter met zyn geheel leger op de hielen te zitten:* 't gene zekerlyk wel zou gelukt (1) zyn, hadt hy niet ylings weer dit besfluyt veranderd en een tegenbevel afgevaardigd. Uyt welke onbeftandigheyd veelen een besfluyt maakten, dat de onheylen, die reeds geleeden of nog gevreesd wierden, noch door de blooheyd der krygsknechten, noch door de overmagt des vyands, maar door de ontrouw der Bevelhebberen willens veroorzaakt wierden.

Immiddels waaren de weggetrokkene Batavieren Bon genaderd, werwaart zy eenigen vooruytzonden, die aan den aldaar bevel voerenden Herennius boodfchapten, *hoe door hen tegen de Romeynen, als ten dienste van welken zy nu zoo lange jaaren de wapenen gedraagen hadden, geenen oorlog (2) besflooten was; maar om flechts, den last des krygs moede zynde, uyt begeerte van rust, naar hun vaderland te keeren. Des zoo hy hen niet tegenftondt, zy ook niet vyandlyks beftaan, maar de wapenen opvattende, zich ook den weg door de wapenen baanen zouden.* Als de Stedevoogd op dit bericht in 't eerst in twyfel ftondt, hebben hem zyne eyge knechten, tot het waagen van eene krygskans overgehaald; zulks men ftraks drieduyzend Legioenknechten, onderfteund door de in der yl byeengeraapte benden der Nederlanders, en eenen blooden hoop landzaaten en trosjongens, die fteeds buyten gevaar eenen wonderen moed betoonden, ter poorte zag uytfpatten, op hoope, mids

rionibusque, confultavit, *num obfequium abnuentes vi coerceret.* Mox infita ignavia & trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus & fubito delectu fuppletæ Legiones augebant, ftatuit continere intra castra militem. Dein pœnitentia & arguentibus ipfis qui fuaferant, tamquam fecuturus fcripfit Herennio Gallo, Legionis primæ Legato, qui Bonnam obtinebat, *ut arceret tranfitu Batavos, fe cum exercitu tergis eorum hæfurum.*

(1) *Tacit Hift. Lib. IV. cap.* 19. Et opprimi poterant, fi hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios claufisfent. Flaccus omifit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Unde fufpicio, fponte Legatorum excitari bellum: quin cuncta quæ acciderant aut metuebantur, non inertia militis neque hostium vi, fed fraude ducum evenire. Batavi, cum castris Bonnenfibus propinquarent, præmifere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent.

(2) *Ibidem. cap.* 20. *Nullum fibi bellum adverfos Romanos, pro quibus totiens bellasfent. Longa atque irrita militia fesfis, patriæ atque otii cupidinem esfe. Si nemo obfifteret, innoxium iter fore: Sin arma occurrant, ferro viam inventuros.* Cunctantem Legatum milites perpulerant, fortunam prælii experiretur. Tria millia Legionariorum & tumultuariæ Belgarum cohortes, fimul paganorum lixarumque ignava, fed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi veteres militiæ, in cuneos congregantur, denfi undique & frontem tergaque ac latus tuti.

mids hun overtreffend getal, van de aftrekkende Batavieren zeer ligt te zullen onderdrukken. Dan die, als nu van overlang in den kryg ervaaren, hebben zich in een driehoekig en zeer digt op een gepakt lighaam ten ſtryd geſchaard, en aldus niet min van vooren als ter zyde en van achteren geſlooten zynde, den eerſten aanval weerſtaan, en eyndelyk (1) de aangevalle Nederlanders zelfs ontſnoerd. Vervolgens ook de Legioenknechten zynde op de vlugt gebragt, rende ieder met den uyterſten ſpoed en verwarring naar den wal en de poorten. Dees drang vermeerderde de neerlaag, de grachten wierden door de inſtortende menigte gedempt, wier veelen, niet zoo zeer door de van den vyand ontfangene wonden, dan door de opgekome verwarring en de pylen van hun eyge volk elendig omkwamen.

De overwinnaars, in 't voortzetten van den togt, de ſtad Kolen met voordagt ontwykende, hebben ſedert niet vyandlyks beſtaan, en het te Bon voorgevalle gevecht verſchoond, ter oorzaake men hen den vreede verzoekende, door de wapenen eerst aangetast, en dus ook tot eyge lyfsbeſcherming genoodzaakt hadt. Civilis door (2) de aankomst deezer in den kryg verouderde benden, zich aan 't hoofd van een zeer ontzaglyk leger ziende, als zich niet rechtdraads tegen de geduchte magt des Romeynſchen ryks durvende kanten, heeft haar allen, die tegenwoordig waaren, den eed in den naam van den in 't Oosten opgeworpen Vespaſianus afgenomen, en ſtraks eenige Gezanten aan de twee Legioenen gezonden, welken naa de voorlaatſte nederlaag in de oude legerplaats geweeken waaren, *op dat zy den zelfden eed zouden hebben af te leggen.* Dan hen wierdt geantwoord, *dat het geenszins hunne gewoonte was van den raad eens verraders of der vyanden gebruyk te maaken. Dat Vitellius hun (3) Vorst was, wien zy trouw gezwooren hadden, en tot het eynde huns leevens ook wilden aankleeven. Voorts dat het geenszins aan eenen afvalligen ſtondt, rechter van het lot des Romeynſchen ryks te zyn, en dierhalve dat hy de welverdiende ſtraf wegens zyne gepleegde trouwloosheyd eerlang te wachten hadt.* Zoo bitſe weygering wettede Civilis gramſchap, zulks hy alle de Bataviſche volken in de wapenen rukte, midsgaders met de Tencteren en Bructeren, wier eerſte een gedeelte van het thans genaamde Overyſſel en Kleefsland, en de tweede het geheele Land van Westfaale bewoonden, aan zich verbondt, ja geheel Duytschland aanzogt, om deel te neemen in den aanſtaanden roof en de zich toegedachte glori.

Om dit ophanden zynde onweer af te keeren, beſtonden, Mumius Lu-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 20. Sic tenuem aciem nostrorum perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur Legio, & vallum portasque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis. Cumulatæ corporibus foſſæ, nec cæde tantum & vulneribus, ſed ruina & ſuis plerique telis interiere. Victores, Colonia Agrippinenſium vitata, nihil cætero in itinere hostile auſi, Bonnenſe prœlium excuſabant: tamquam petita pace, postquam negabatur, ſibimet ipſi conſuluiſſent.

(2) *Ibidem cap.* 21. Civilis adventu veteranarum cohortium, juſti jam exercitus ductor, ſed conſilii ambiguus & vim Romanam reputans, cunctos, qui aderent, in verba Vespaſiani adigit. Mittitque legatos ad duas legiones, quæ priori acie pulſæ, in Vetera castra conceſſerant, *ut idem Sacramentum acciperent.* Redditur responſum, *neque proditoris neque hostium ſe conſiliis uti.*

(3) *Ibidem. Eſſe ſibi Vitellium principem, pro quo fidem & arma usque ad ſupremum ſpiritum retenturos. Proinde perfuga Batavus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, ſed meritas ſceleris pœnas exſpectaret.* Quæ ubi relata Civili, incenſus ira, univerſam Batavorum gentem in arma rapit. Junguntur Bructeri, Tencterique & excita nuntiis Germania ad prædam famamque.

Lupercus, en Numiſius Rufus, die over de twee te Zanten gelegerde Legioenen het bevel voerden, hunne legerſtee (1) met nieuwe vestingwerken te verſterken, midsgaders alle de daar buyten ſtaande huyzen, welken, mids de langduurige vreede, by wyze van eene voorſtad, ten gebruyk der kooplieden gebouwd waaren, zonder onderſcheyd, af te breeken, om den vyand, zoo die hen wilde aantasten, van de zelven het gebruyk te beneemen. De daarin gevondene eetwaaren wierden, hoewel tot groot achterdeel, zoo als in 't vervolg bleek, den benden ten prooi gegeeven, welken, zoo zy op eene behoorlyke wyze binnen de legerſtee gebragt waaren, hen, in den nood, voor eenen langen tyd, zouden te ſtade gekomen hebben.

Civilis vervolgens, zich, en zyne eygene benden, in 't midden van 't byeengerukte leger geſteld hebbende, trok dan ten beleg der twee verſchanste Legioenen, doende, om de Romeynen te verbaazen, de wederzydſche oevers (2) des Ryns door de Duytſche hulpbenden beſlaan, terwyl zyne ruytery het platte land afliep, en zyne vloot den ſtroom bezet hieldt. Dus zag men aan de eene zyde de veldtekens der nu zoolang in de Romeynſche legers gediend hebbende Batavieren brallen, even gelyk aan de andere zyde die der Duytſchers, welken uyt hunne heylige bosſchen zynde geligt, de afbeeldſelen van verſcheydene dieren, naa 't verſchil der onderſcheydene volken, voerden. Zoodaanig krygsvertoog kon den Romeynen niet dan verſchriklyk voorkomen, mids zy eene beſchanſing, die voor twaalfduyzend man gemaakt was, thans ſlechts met vyfduyzend moesten beſchermen; beſtaande het overige ſlechts uyt eenen woeſten en ongeoffenden hoop, welke, by 't aanvangen des krygs, derwaart geweeken was, doch echter in 't vervolg, den Romeynen door de gedaane handryking, ſtaande het opvolgende beleg des verſchanſten (3) legers, niet weynig te ſtade kwam. Dit was eensdeels op eene afdaalende hoogte, andersdeels in eene vlakte, door Augustus, ten tyde des vreedes, met geen ander oogmerk gebouwd, dan om de Duytſchers te beteugelen, en geenszins om zich daarin belegerd zynde, 't gene hy nooit gedacht hadt, te beſchermen: zulks men, zonder dat met veelvuldige werken te verſterken, eene ligte krygsmagt alleen bequaam oordeelde, zoo om dat bezet als de Duytſchers in ontzag te houden.

De Batavieren (4) en Overrynſche Duytſchers beſtonden, dan langs twee

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 22. Adverſus has belli concurrentis minas legati Legionum Mumius Lupercus, & Numiſius Rufus vallum murosque firmabant. Subverſa longæ pacis opera, haud procul castris in modum municipii exſtructa, ne hostibus uſui forent. Sed parum proviſum, ut copiæ in castra conveherentur, rapi permisêre. Ita paucis diebus per licentiam abſumpta ſunt, quæ adverſus necesſitates in longum ſuffecisſent.

(2) *Ibidem.* Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens utramque Rheni ripam, quo truculentior viſu foret, Germanorum catervis complet asſultante per campos equite. Simul naves in adverſum amnem agebantur. Hinc Veteranorum Cohortium ſigna, inde depromptæ ſilvis lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire prœlium mos est, mixta belli civilis externique facie obſtupefecerant obſesſos, & ſpem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus Legionibus ſitum, vix quinque millia armatorum Romanorum tuebantur.

(3) *Ibidem.* Sed lixarum multitudo turbata pace illuc congregata & bello ministra aderat. Pars castrorum in collem leniter asſurgens, pars æquo adibatur. Quippe illis hibernis obſideri premique Germanias Augustus crediderat, neque unquam id malorum ut oppugnatum ultro legiones nostras venirent. Inde non loco neque munimentis labor additus; vis & arma ſatis placebant.

(4) *Ibidem. cap.* 23. Batavi Transrhenanique, quo diſcreta virtus manifestius ſpectaretur, ſibi quæque gens conſistunt, eminus laceſſentes.

twee onderſcheydene oorden het aldus beſchanſte leger onderſcheydelyk aan te tasten, op dat het heldhaftig gedrag en van den eenen en den anderen des te meer bekend wierdt, en dat dus onderling aan elkander tot een prikkel der dapperheyd zoude ſtrekken. Naa dan de pylen en werpſchichten, wel in zeer groot getal, doch met kleyn voordeel tegen de belegerden verſchooten en uytgeworpen waaren, mids die alom (1) vrugteloos in de toorens en borstweeringen bleeven hangen, en zy zich integendeel door de uytgeworpene ſteenen der bezittelingen op 't vinnigſt voelden getroffen, beſtonden de belegeraars, zonder langer te toeven, onder 't maaken van een yſlyk geſchreuw, langs alle kanten, hier met ladders, daar over de ſchilden, die hunne ſpitsbroeders als eene brug boven hunne hoofden in een geſlooten hielden, van alle kanten den wal, met die ſtoutheyd, te beklimmen, dat zelf eenigen des zelfs kruyn wonnen: doch die wierden door de Romeynen met het geweer in de hand van bovenneer geſmeeten, en voorts met javelynen en werpſpeeren in zeer groot getal van 't leeven beroofd. Desonaangezien, mids zy moedig op de voorheen behaalde overwinningen, op hoop des buyts thans geen gevaar te groot achtten, beſtonden zy zelfs de ſtormgevaarten, die zy op de Romeynen veroverd, en van welken hen de overloopers en gevangen het gebruyk geweezen hadden, op wielen tegen den wal aanvoerende, dien van boven als van eenen dyk te bevechten en van onder, dus gedekt, des zelfs muur te verbreeken. Maar deeze uyt onkunde niet wel behandelde (2) gevaarten deeden die van binnen door 't geweld der uyt de ſlingers geworpe zwaarwigtige ſteenen eerlang inſtorten, even gelyk ook de aangevoerde blinden, die, hoewel van dun reys gevlogten, echter den aanvalleren tot een borstweer dienden, door de tegen de zelven uytgeſchootene konstvuuren tot geene kleyne belemmering der aanvalleren verteeren. De ſtorm aldus mislukt zynde wierdt in den krygsraad beſlooten 't beſchanſte leger door de uythongeringe te dwingen, zoo om dat de levensvoorraad binnen 't zelve ſchaars, en het getal der onnutte monden in tegendeel groot was, als om dat zy het beſteeken van het een of ander verraad, mids de veelheyd van de daarbinnen zynde (3) ſlaaven, te gemoet zagen, als welken in den hongersnood zeer ligt zyn om te koopen, behalven nog andere onverhoopte toevallen, welken, vooral ſtaande eene langduurige belegering, zich veeltyds van zelfs aanbieden.

Flaccus Hordeonius verſtaande hoe de (4) Romeynen te Zanten belegerd

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 23. Post ubi pleraque telorum turribus pinnisque mœnium irrita hærebant & deſuper ſaxis vulnerabantur; clamore atque impetu invaſere vallum, appoſitis plerique ſcalis, alii per testudinem ſuorum ſcandebantque jam quidam, cum gladiis & armorum incusſu præcipitati, ſudibus & pilis obruuntur, præferoces initio, & rebus ſecundis nimii: ſed tum prædæ cupidine adverſa quoque tolerabant.

(2) *Ibidem.* Machinas etiam inſolitum ſibi, auſi. Nec alia ipſis ſolertia profugæ captivique docebant ſtruere materias in modum pontis, mox ſubjectis rotis propellere: ut alii ſuperſtantes, tamquam ex aggere prœliarentur. Pars intus occulti muros obruerent. Sed excusſa balistis ſaxa ſtravere informe opus. Et crates vineasque parantibus adactæ tormentis ardentes haſtæ, ultroque ipſi oppugnatores ignibus petebantur: Donec deſperata vi, verterent conſilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesſe alimenta, & multum imbellis turbæ.

(3) *Ibidem.* Simul ex inopia proditio, & fluxa ſervitiorum fides, ac fortuita belli ſperabantur.

(4) *Ibidem. cap.* 24. Flaccus interim cognito castrorum obſidio & misſis per Gallias qui auxilia concirent, lectos è legionibus Dillio Voculæ duodevicesimæ Legionis Legato tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret. Ipſe pavidus torpere, inviſus militibus. Neque enim ambigue fremebant: *emisſas a Maguntiaco Batavorum cohortes, disſimulates Civili conatus, acciri in ſocietatem Germanos.*

gerd waaren, zondt verſcheydene renbooden, tot het bekomen van onderſtand, naar Gallië, en ſtelde de bloem zyner voetgasten onder 't beleyd van Dillius Vocula, Bevelhebber van het achtiende Legioen, met last van zich ten ſpoedigſte langs den boord des Ryns ten onderſtand der belegerden in optogt te begeeven. Hy zelf bevreesd bleef achter, en dus bloot geſteld aan den laster der op hem gebeete krygsknechten. Welken des hem openlyk te last leyden, *dat hy met voordagt de Bataviſche regementen uyt Ments hadt laaten vertrekken, midsgaders den opſtand van Civilis, en de hulp, die hem door de Duytſchers verzorgd was, door de vingers gezien. Dat Vespaſianus zaak nooit zoo zeer door de openbaare hulpe van* (1) *Primus Antonius en Mucianus, dan die van Civilis door zyne oogluykinge in vermoogen geſterkt was. Voorwaar! openbaare vyandſchap en wapenen konnen openlyk weerſtaan worden, maar verraad en ſchelmery zyn gemeenlyk gehym, en overzulks niet zoo ligt te ontduyken. Dus, daar Civilis zich openlyk aankant en legers te veld brengt, beveelt Hordeonius ſlechts uyt zyn bed en kamer 't gene den vyand voordeeligst is. Beklaagenswaardig is 't voorwaar! zoo veele gewapende heirkrachten der allerſterkſte mannen, door de zwakheyd van eenen afgeleefden, en ten graf neygenden ouden man beſtierd te worden. Des dat het best was, door 't ombrengen des verraders, hun geluk en hunne vroomheyd van alle naaklap te zuyveren.*

Dus elkanderen (2) ophitſende, wierden zy ſedert door de in 't leger gebragte brieven van Vespaſianus nog meerder ontſtooken. Zulks Flaccus, mids hy de zelven niet kon verborgen houden, hen die openlyk voorlas, en voorts de brengers der zelven geboeid aan Vitellius zondt. Hierdoor de gemoederen eenigzins bedaard zynde, is men (3) te Bon, alwaar 't eerſte Legioen in bezetting lag, eyndelyk aangeland. Wiens krygsknechten nog meer op Hordeonius gebeeten, des hem al den ſchuld hunner geleede nederlaage te last leyden. *Want 't was op zyn bevel dat zy zich tegen de Batavieren ten ſtryd geſchaard hadden, op hoope van door de Legioenen van Ments te zullen gevolgt worden. 't Was ook door de zelfde verraadery dat zy geſlaagen waaren, by 't niet opkomen dier beloofde onderſtanden. Hiervan wisten de andere heiren* (4) *niet, noch het werdt den Keyzer geboodſchapt: onaangezien zoo ſchielyke trouwloosheyd door den toeloop zoo veeler Wingewesten, niet min ſchielyk ook hadt konnen gedempt worden.* Hordeonius, om zich van dien opgelegden laster te zuyveren, deedt dan alle de afſchriften der brieven, by welken hy die van Gallië, Britannië en Spanje, om onderſtand gebe-

---

(1) Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap. 24. *Non Primi Antonii neque Muciani ope Vespaſianum magis adolevisſe. Aperta odia, armaque palam depelli, fraudem & dolum obscura eoque inevitabilia. Civilem ſtare contra, ſtruere aciem, Hordeonium è cubiculo & lectulo jubere quidquid hosti conducat. Tot armatas fortisſimorum virorum manus unius ſenis valetudine regi. Quin potius interfecto traditore fortunam virtutemque ſuam malo omine exſolverent.*

(2) *Ibidem.* His inter ſe vocibus inſtinctos flammavere inſuper allatæ a Vespaſiano Litteræ. Quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit: Vinctosque, qui attulerant, ad Vitellium miſit.

(3) *Ibidem cap.* 25. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primæ legionis ventum. Infenſior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: *ejus juſſu d'r[illegible] adverſus Batav[illegible], tanquam a Maguntiaco Legiones ſequerentur, ejusdem proditione cæſos, nullis ſupervenientibus auxiliis.*

(4) *Ibidem. Ignota hæc cæteris exercitibus, neque imperatori ſuo nuntiari: cum accurſu tot provinciarum exſtingui repens perfidia potuerit.* Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque & Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit: inſtituitque pesſimum facinus, ut epiſtolæ Aquiliferis legionum traderentur, à quis ante militi quam ducibus legebantur. Tum è ſeditioſis unum vinciri jubet, magis uſurpandi juris, quam quia unius culpa foret.

gebeden hadt, door de Arenddraagers der regementen aan het heir eensdeels voorleezen, andersdeels eenen der muytelingen in de boeijen ſmyten, meer om zyn gezag te betoonen, dan wel dat het de ſchuld van eenen was. Dit verricht en voort het heir van Bon naar Kolen gevoerd zynde, zag hy het zelve door den toevloed der Galliſche hulpbenden niet weynig geſterkt, mids die de Romeynſche zaak thans te tyd nog manlyk (1) hielpen. Aan den anderen kant, naarmaate de Duytſchers in magt toenamen, zoo vatteden ook veele ſteden de wapenen op tegen de Romeynen, zoo uyt hoope der Vryheyd, of ten minſte (indien men 't juk der dienstbaarheyd niet kon afſchudden) uyt graagte om te heerſchen. Ondertusſchen groeide ook de gramſchap der Legioenknechten, mids 't boeijen van eenen Soldaat geen ontzag genoeg onder hen hadt te wege gebragt. Te meer dewyl die zelf de trouw des Bevelhebbers nog meer verdacht maakte, op een voorgeeven, *dat hy, als gediend hebbende voor boode tusſchen Civilis en Flaccus, thans, op dat hy geene getuygenis der waarheyd gaf, door eene hem te onrecht aangetygde misdaad onderdrukt wierdt.* Hierop beklimt (2) Vocula met eene onverwachte ſtoutmoedigheyd, in der yl de aanſpreekzetels, en gebiedt den aangegreepen en thans ſchreeuwenden Soldaat ter ſtraffe te ſleepen, 't gene, terwyl de quaaden vreezen, door de besten wierdt uytgevoerd. Daarnaa, als zy eenſtemmiglyk Vocula tot Bevelhebber vorderden, heeft Flaccus hem het hoogbewind der zaaken willig toegelaaten. Desonaangezien wierden de tweedragtige gemoederen door 't gebrek aan ſoldy en (3) koorn en dat die van Galliën de geboode volklichting en gewoonlyke ſchattinggeeving nu mede weygerden, nog meer beroerd. Waarby kwam, dat de Ryn, door de ongemeene droogte des jaars, naauwlyks het vaaren van ſcheepen duldde, 't gene den toevoer ſchaarſcher, en de wachtſtanden veelvuldiger, om den Duytſchen het overkomen te verhinderen, langs den oever maakte, waardoor vermindering van vrugten veroorzaakt, en meerder volks, 't gene haar verteerde, vereyſcht wierdt. Welk gebrek van water de (4) onbedreeven voor een quaad voorſpook opnamen, als of hen thans zelfs de ſtroomen, zynde de oude grensvestingen des ryks, begaven; 't gene in den vreede 't *geval* of de *natuur*, en thans het *noodlot* of der *Goden gramſchap* genoemd wierdt.

Immiddels het leger van Kolen te Nuys zynde aangeland, wierdt dat door het

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 25. Motusque Bonna exercitus, in Coloniam Agrippinenſem, affluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe juvabant. Mox valescentibus Germanis, pleræque civitates adverſum nos armatæ, ſpe libertatis; &, ſi exuisſent ſervitium cupidine imperitandi. Gliscebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant. Quin idem ille arguebat ultro *conſcientiam ducis: tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque, falſo crimine, teſtis veri opprimeretur.*

(2) *Ibidem.* Conſcendit tribunal Vocula, mira [illegible] *duci ad ſupplicium* jusſit. Et dum mali pavent, optimus quisque jusſis paruere. Exin, conſenſu, *ducem Voculam* poscentibus, Flaccus ſummam rerum ei [illegible].

(3) *Ibidem. cap.* 26. Sed diſcordes animos multa efferabant, inopia ſtipendii frumentique, & ſimul delectum tributaque Galliæ aſpernantes: Rhenus, incognita illi cælo ſiccitate, vix navium patiens, arti commeatus: diſpoſitæ per omnem ripam ſtationes, quæ Germanos vado arcerent: eademque de causſa minus frugum, & plures qui conſumerent.

(4) *Ibidem.* Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipſa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque, & vetera imperii munimenta, deſererent. Quod in pace, *fors*, ſeu *natura*, tunc *fatum* & *ira Dei* vocabatur. Ingresſis Noveſium, tertiadecima legio conjungitur. Additus Voculæ in partem curarum, Herennius Gallus, legatus: nec auſi ad hostem pergere, loco, Gelduba nomen eſt, castra fecere. Ibi ſtruenda acie, muniendo vallandoque, & ceteris belli meditamentis militem firmabant.

het dertiende Legioen verſterkt, en aan Vocula, om een deel der zorge te helpen draagen, den Stedehouder Herennius Gallus toegevoegd; welken, als den vyand niet durvende tegentrekken, zich en 't leger ter plaatſe, Geldub genaamd, neerſloegen, alwaar zy beyden den ſoldaat, door 't doen der wapenoeffeningen, opwerpen van legerwallen en veldſchanſingen, midsgaders andere betrachtingen des oorlogs tot zynen pligt gewend hebben. Voorts, op dat de (1) roofbekoming hem tot dapperheyd ontſteeken mogt, is een gedeelte des heirs door Vocula naar 't naaste dorp der Gugernen geleyd, ter oorzaake die zich in 't verbond met Civilis hadden ingelaaten. Het ander deel bleef onder Herennius in des zelfs beſchanſte legerſteê, welke ziende een ſchip (2) zwaar van koorn en niet ver van 't heir in den ondiepen Ryn belemmerd, en hoe de aldaar bygeval aangelande Duytſchers alle hunne krachten inſpanden, om dat aan hunne zyde trekkende te vermeesteren, ſtraks den zynen, als zulk een beſtaan niet konnende dulden, een Regement ten onderſtand zondt. Hier tegen groeide ook het getal der Duytſchers, en tegelyk het daarop onderling aangevange gevecht: doch 't gene door de Duytſchers gewonnen, en des ook het ſchip, onder 't ſneuvelen veeler Romeynen, veroverd wierdt.

De (3) verwonnelingen (want dit was nu eene gewoonte geworden) leiden den ſlinkſchen uytſlag des gevechts niet hunne eyge vuygheyd, maar de trouwloosheyd des Bevelhebbers te last, des wordt die uyt zyne tente gerukt, zyn kleed doorſneeden, en onder 't geeven van ſtokſlagen, gelast te melden, *voor welken prys en by wiens medeweeten hy 't heir verraaden hadt.* Voorts ook de eerst opgevatte haat tegen Hordeonius weer opborrellende, noemden zy *dien den aanlegger en hem den uitvoerder des ſchelmſtuks te weezen.* Zulks hy verſchrikt, mids men hem met de dood dreygde, het begeerde verraad aan Hordeonius eyndelyk te last lei, en dus tot de herkomst van Vocula in de boeijen gehouden wierdt, welke wedergekeerd, hem aanſtonds beval te ontſlaan, en ten volgenden dage de ſtichters dier muyterye met de dood te ſtraffen. Zoo groote verſcheydenheyd (4) was in een en het zelfde leger, ter oorzaake de gemeene ſoldaat tot Vitellius, en ieder der Bevelhebberen tot Vespaſianus genegen was. Hieruyt ſprooten de beurtelingſche ſchelmeryen en ſtrafpleegingen, het nu tegenſtribbelen, en dan gehoorzaamen, waardoor men die genen buyten ſtaat was te

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 26. Utque præda ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui ſocietatem Civilis acceperant, ductus à Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permanſit.

(2) *Ibidem. cap.* 27. Forte navem haud procul castris, frumento gravem, cum per vada hæſisſet, Germani in ſuam ripam trahebant. Non tulit Gallus, miſitque ſubſidio cohortem. Auctus & Germanorum numerus, paulatimque aggregantibus ſe auxiliis, acie certatum. Germani, multa cum ſtrage nostrorum, navem abripiunt.

(3) *Ibidem.* Victi (quod tum in morem verterat) non ſuam ignaviam, ſed perfidiam legati culpabant. Protractum è tentorio, ſciſſa veſte, verberato corpore, *quo pretio, quibus conſciis prodidisſet exercitum, dicere* jubent. Redit in Hordeonium invidia. *Illum auctorem ſceleris, hunc ministrum* vocant: donec exitium minitantibus exterritus, proditionem & ipſe Hordeonio objecit. Vinctusque, adventu demum Voculæ, exſolvitur. Is poſtera die auctores ſeditionis morte affecit.

(4) *Ibidem.* Tanta illi excercitui diverſitas inerat, licentiæ, patientiæque. Haud dubie gregarius miles, Vitellio fidus: ſplendidisſimus quisque, in Vespaſianum proni. Inde ſcelerum ac ſuppliciorum vices, & mixtus obſequio furor: ut contineri non posſent, qui puniri poterant.

te beteugelen, welken men ſtraffen kon.

Civilis ondertusſchen ziende zich (1) door alle de Duytſchers ongemeen geroemd, en het met hen aangegaane verbond door 't overleveren der edelſte gyzelaars uyt de hunnen bevestigd, beval dan, naar dat ieder 't naast was, *de Ubiën en Treveren* (dat zyn de Kolenaars en die van Trier) *te verwoesten en met eenen anderen hoop over den Maasſtroom te rukken, om de thans genaamde Meyery, Brabant en Vlaandre, en voorts de overige eynden van Gallië door dien inval te doen daveren.* Op deeze wys (2) wierdt 'er in beyde de oorden geen kleyne roof bekomen, doch het bitterst op de Kolenaars gewoed, om dat zy, zynde Duytſchers van herkomſte en hebbende als het belang huns Vaderlands afgezwooren, thans onder den Romeynſchen naam van AGRIPPINENSEN bekend waaren. En hoewel zy hunne benden, welken zorgloos te Dure gelegerd waaren, mids het verafzyn des Ryns, ſedert ook hadden geſlaagen gezien, zoo beſtonden zy echter hunne uytloopen in 't eerst met voor- daarnaa met tegenſpoed en dus met grooter trouw dan geluk, tegen de met Civilis in verbond getreedene Duytſchers te achtervolgen.

Dees door dit nieuw bekome voordeel nu nog meer opgeblaazen en onverzaagd, deedt dan de aanvechtinge tegen de oude legerſtee, en de daarin beſlooten gehoude Romeynen met meerder ernst op nieuws weer voort- en te gelyk zeer naauw alle toegangen in 't ronde bezetten, om dus te verhinderen, dat de belegerden geene tyding van den op weg zynden onderſtand bekwamen. Voorts hebbende den last der werken en de behandeling der ſtormgevaarten den Batavieren aanbevoolen, geboodt hy, door de Duytſchers tot het gevecht verzogt zynde, door de zelven eenen algemeenen aanval te doen, en die zynde afgeſlaagen, dien ook andermaal te hervatten; mids zyn leger talryk, en des de geleede ſchaade niet veel te achten was. De opkomende nacht zelf maakte geen eynde des gevechts, maar zynde veel houds, op last van Civilis rondom des zelfs leger zamengebragt en ontſtooken, begaven zich daarop de Duytſchers, (4) verhit door den wyn, welke zy in 't voorgegaane banket te lyf geſlaagen hadden, met eene ongemeene reukeloosheyd nogmaals ten ſtryd. Hiertegen ſtelden zich de Romeynen, onder 't bylichten des vuurs, alom ſchrap, en allen, die door dapperheyd of eertekenen uytblonken, ten doel der wonden. Dierhalve be-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 28. At Civilem immenſis auctibus univerſa Germania extollebat, ſocietate nobilliſſimis obſidum firmata. Ille ut cuique proximum, *vaſtari Ubios, Treverosque, & alia manu Moſam amnem tranſire* jubet, *ut Menapios & Morinos & extrema Galliarum quaterent.*

(2) *Ibidem.* Actæ utrobique prædæ. Infeſtius in Ubiis, quod gens Germanicæ originis, ejurata patria, Romanorum nomine *Agrippinenſes* vocarentur. Cæſæ cohortes eorum in vico Marcoduro, incurioſius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quievere Ubii, quominus prædas è Germania peterent. Primo impune, dein circumventi ſunt, per omne id bellum meliore uſi fide quam fortuna.

(3) *Ibidem.* Contuſis Ubiis, gravior & ſucceſſu rerum ferocior Civilis obſidium legionum urgebat, intentis custodiis; ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum, Batavis delegat. Transrhenanos *prælium* poscentis, *ad ſcindendum vallum ire, detruſosque redintegrare certamen* jubet: ſuperante multitudine, & facili damno: Nec finem labori nox attulit.

(4) *Ibidem. cap.* 29. Congestis circum lignis, accenſisque, ſimul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipſorum tela, per tenebras vana. Romani conſpicuam Barbarorum aciem, & ſi quis audacia aut inſignibus effulgens, ad ictum destinabant. Intellectum id Civili: *& reſtincto igne, miſceri cuncta tenebris & armis* jubet. Tum vero ſtrepitus disſoni, caſus incerti, neque feriendi, neque declinandi providentia. Unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: Nihil prodesſe virtus, ſors cuncta turbare, & ignavorum ſæpe telis fortisſimi cadere.

beval Civilis, dit gebrek bemerkende, het vuur te blusſen, en, onaangezien de daardoor veroorzaakte duyſterheyd, 't gevecht te achtervolgen. Dus verhefte zich alom een verward gedruys, en een onwisſe ſtryd, als zynde zonder uytzigt om te raaken of te ſchuuwen. Daar 't meeste gekrys gehoord wierdt derwaart wendden zich de benden, aan wie de vroomheyd niet te ſtade kwam als zynde alles aan 't geval overgelaaten, zulks de dapperſten altemets door 't geweer der vuydigſten geveld wierden.

Gelyk (1) by de aangevalle Duytſchers eene onberaade gramſchap, ſtaande dit nachtgevecht in zwang gong; zoo wierp de Romeynſche ſoldaat, als zich op 't gevaar verſtaande, eenen hagel van werpſpeeren en zwaare ſteenen met een goed beleyd, en ſtiet, daar 't geluyd der aanvoerderen of het gedruys der geplante ladders hen de aanvallers ontdekt hadt, die met de ſchildpin van boven, terwyl de anderen, zoo zy reeds den kruyn des wals betraden, met de dagge wierden afgemaakt.

Als de nacht in zoo (2) verwarden ſtryd geſpild was, ontdekte de opvolgende dageraad een nieuw krygsgevaarte, 't gene twee verdiepingen hoog en door de Batavieren tegen de hoofdpoort, als zynde de grond daaromtrent het effenst, tot geen kleyn verderf der Romeynen was aangevoerd, doch 't gene door de verweerders eyndelyk verbrooken, en voorts nog van eenen ſchielyken en wel gelukten uytval, tegen den moed verliezenden gevolgd wierdt. Hierenboven was (3) door de legioenknechten, als overtreffende in konst en nyverheyd, zeker opgehange en wippend magneel toegeſteld, wiens uytwerking den aanvallende Duytſchers geen kleyne vrees op 't lyf joeg: mids het ſchielyk zynde neergelaate, eenen of meer der aanvalleren door zyne nypers vastgreep, voorts in 't gezigt der omſtaanderen door de lugt zwaayde, en, met wenden des gewigs her-en derwaart in 't leger wierp. Zulks Civilis hierom andermaal de hoope der aanvechtinge laatende dryven, ledig voor de legerſteê bleef, en ſlechts, nu door bedrygingen dan door beloften, de trouw der tot duslang berend gehoudene Legioenen poogde te doen wankelen.

Dit alles geſchiedde in Duytschland, eer de befaamde veldſlag in het negenenzestigſte jaar naa de geboorte des Heylands den laatsten van Wynmaand te Kremona voorviel, door welke Vitellius val verhaast wierdt. Want als de tyding (4) van dat de Vespaziaanſche aanhang de overwinning behaald hadt, door de Brieven van Primus Antonius in 't leger van Hor-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 29. Apud Germanos inconſulta ira: Romanus miles periculorum gnarus, ferratas ſudes, gravia ſaxa, non forte jaciebat. Ubi ſonus molientium, aut appoſitæ ſcalæ, hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo ſequi multos in mœnia egresſos, pugionibus fodere.

(2) *Ibidem cap.* 30. Sic exhauſta nocte, novam aciem dies aperuit. Eduxerant Batavi turrim, duplici tabulato, quam prætoriæ portæ (is æquisſimus locus) propinquantem, promoti contra validi asſeres, & incusſæ trabes perfregere, multa ſuperſtantium pernicie. Pugnatumque in perculſos, ſubita & prospera eruptione.

(3) *Ibidem.* Simul a legionariis peritia & arte præſtantibus, plura ſtruebantur. Præcipuum pavorem intulit ſuspenſum & nutans machinamentum, quo repente demisſo præter ſuorum ora, ſinguli pluresve hostium ſublime rapti, verſo pondere intra castra effundebantur. Civilis omisſa oppugnandi ſpe, rurſus per otium asſidebat, nuntiis & promisſis fidem legionum convellens.

(4) *Ibidem cap.* 31. Hæc in Germania ante Cremonenſe prælium geſta, cujus eventum litteræ primi Antonii docuere, addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis è victis, Alpinus Montanus, fortunam partium præſens fatebatur. Diverſi hinc motus animorum. Auxilia è Gallia, quis nec amor, nec odium in partes militiæ, ſine affectu, hortantibus præfectis, ſtatim à Vitellio deſciscunt: vetus miles cunctabatur.

Hordeonius uyt Italië gebragt, en die voorts nog door de komst van Alpinus Montanus, zynde Overste van een in den stryd overwonne regement, ten volle bevestigd was, reezen daaruyt verscheydene beweegenissen der gemoederen. Dus vielen de Gallische hulpbenden, mids die noch liefde noch haat tot de partyen droegen, en des ook geene zugt tot het achtervolgen van dien kryg hadden, op de aanmaaninge hunner Oversten terstond Vitellius af. Wel is waar dat de oude Krygsbenden nog eene wyl, eer zy zich verklaarden, morden: dan als Hordeonius Flaccus hen den eed van Vespasianus (1) voorhieldt, en de bevelhebbers tot het afleggen van den zelven aandrongen, deeden zy dien eyndelyk zonder dat echter met een bly gelaat of inwendig gemoed te bevestigen, en waarom zy in 't doen van den zelven, of met een ligt gemor, of meermaals ook met zwygen den naam van Vespasianus willens oversloegen, welke afgekeerdheyd sedert nog meer voedzel kreeg, naa hen de voorheen geschreevene brieven van Antonius aan Civilis waaren voorgeleezen, mids dees als een Bondgenoot, genen in tegendeel als vyanden daarin gemeld waaren.

De zelfde tyding sedert ook in 't leger te Geldub zynde gekomen, gaf eenen voet tot gelyke raadhoudingen en besluyten, en wierdt des Montanus met last aan Civilis gezonden, *ten eynde hy van het achtervolgen des krygs afstondt, en niet langer het opvatten der wapenen met eenen valschen schyn bewimpelde, midsdien, zoo hy waarlyk voor (2) Vespasianus, gelyk hy voorgaf, den oorlog hadt aangevangen, dat oogmerk, thans door des zelfs erkenninge, bereykt was.* Hierop antwoordde Civilis in 't eerst dubbelzinnig, dan ziende Montanus, fors van aardt en voort bereyd tot allerhande nieuwigheden, valt hy hem aan met klagen wegens de gevaarlykheden die hy, vyfentwintig jaaren in de Romeynsche legers dienende, ondergaan hadt. *Een fraaije loon*, zeyde hy, *voorwaar heb ik voor mynen zoo langen arbeyd ontfangen, te weeten de dood myns Broeders, myne eyge boeijen, en 't overwreed geroep des heirs, waarby ik, ten onrecht ter straffe gevorderd, thans, volgens 't recht der volken, ook straffe eysche. Gy Treveren*, want het was tot de zelven dat hy zich keerde, *en andere verslaafde Zielen, wel wat loon voor zoo veel (3) vergoote bloed, staat u te wachten, dan krygsdienst zonder dank, onafschaflyke schattinggeevingen; roeden, bylen en den wreevelen aard dier Heeren? Wat my aanbelangt, met de benden, over welken ik thans het bevel heb, en met de hulpe der Ka-*

(1) *Tacit. Hist. Lib. IV. cap.* 31. Sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non vultu neque animo satis affirmans: & cum cætera jurisjurandi verba conciperent, *Vespasiani* nomen hæsitantes, aut levi murmure, & plerumque silentio transmittebant. Lectæ deinde pro concione epistolæ Antonii ad Civilem, suspiciones militum irritavere, tanquam ad socium partium scriptæ, & de Germanico exercitu hostiliter. Mox allatis Geldubam in castra nuntiis, eadem dicta, factaque: & missus cum mandatis Montanus ad Civilem, *ut absisteret bello, neve externa arma falsis velaret.*

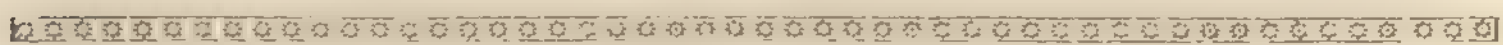
(2) *Ibidem. cap.* 32. Si *Vespasianum juvare aggressus foret, satisfactum cæptis.* Ad ea Civilis primo, callide: post, ubi videt Montanum præferocem ingenio, paratumque in res novas, orsus a questu, periculisque, quæ per quinque & viginti annos in castris Romanis exhausisset, *Egregium*, inquit, *pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & sævissimas hujus exercitus voces, quibus ad supplicium petitus, jure gentium pœnas reposco.*

(3) *Ibidem.* Vos *autem Treveri, ceteræque servientium animæ, quod pretium effusi totiens sanguinis exspectatis, nisi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, secures, & dominorum ingenia? En ego præfectus unius cohortis, & caninefates Batavique, exigua Gallorum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro fameque premimus. Denique ausis aut libertas sequetur, aut victi iidem erimus.* Sic accensum, *sed molliora referre* jussum, dimittit. Ille ut irritus legationis rediit, cætera dissimulans, quæ mox erupere.

Kaninefaaten en Batavieren, hoewel ſlechts maar een klein gedeelte der Gallen, heb ik eensdeels de Romeynſche legerſteden uytgerooid, en houde de overigen andersdeels, met honger en kommer in hunne oude legerſteê beſlooten. Eyndelyk zoo wy harts genoeg hebben, zullen de vryheid en eene onſterffelyke roem ons tot loon, of verſlaagen wordende, wy ten minſte maar de zelfde weezen. Montanus aldus ter handhaavinge der vryheyd aanzettende, liet hy hem, met bevel *van de zaaken echter ten zagtſte voor te draagen*, tot de zynen te rug keeren. Aan welken hy dan ook *hoe zyne boodſchap vrugtloos geweest was*, doch van 't overige niets bekend maakte, hoewel dat in 't vervolg genoegzaam rugtbaar wierdt.

Civilis ſedert ſlechts een gedeelte zyns legers by (1) zich houdende, zondt dan onder 't beleyd van Julius Maximus en Claudius Victor, zynde hy de Zoon van zyne Zuster, de oude regementen, en de vaardigſten der Duytſchers tegen het leger van Vocula. Welken in 't optrekken de Winterlegering der hulpruyteren, gewoon de lenden des heirs te dekken en die te Aſchelburg, zynde een kleyn dorp van het thans genaamde Kleefsland, gelegerd waaren, hebbende veroverd en uytgeplonderd, vervolgens zoo onvoorziens het te Geldub gelegerde heir van Vocula indrongen, dat die geenen tyd hadt om tot zyne benden eene aanſpraak te doen, of die in bekwaame ſlagorde te ſchaaren; zulks hy de Romeynen ſlechts beval zich in 't midden te houden en de hulpbenden op de vleugels te plaatſen.

Wel is waar dat (2) de ruytery ſtraks op de indringelingen ſtortte, dan die wierdt in zoo goede orde ontfangen, dat zy afgeweeze by haare eyge benden eerlang te rug keerde. Sedert was 't geen geregeld gevecht meer, maar ſlechts eene ſlachting, mids de Doornikſche hulpbenden, 't zy uyt vrees, 't zy door ontrouw door haare vlugt de zyden der Romeynen blootgaven, waarop de aanvallers doordrongen, en onder 't veroveren van verſcheydene krygstekens, dus binnen den wal onder de zelven aan alle kanten eene ſchriklyke ſlachting maakten. Eerlang nogthans wierdt dees voorſpoed door de aankomst der Gaskonjeſche hulpbenden, die door Galba opgerecht, en thans ontbooden waaren, ſchielyk geſtremd. Dewyl zy onder 't aannaderen hoorende het gekrys der ſtrydenden, den bezigzynden vyand in de ſtaart aangreepen, en op die wyze dus grooter vrees, naar gelang van haar gering getal, onder den zelven te wege bragten; mids de aangegreepenen haar waanden de van Nuys of Ments verwacht wordende benden te weezen. Deeze (3) dwaaling zettede den

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 33. Civilis parte copiarum retenta, veteranas cohortes, & quod è Germanis maxime promptum, adverſus Voculam exercitumque ejus mittit: Julio Maximo, & Claudio Victore ſororis ſuæ filio, ducibus. Rapiunt in tranſitu hiberna alæ, Aſciburgii ſita; adeoque improviſi castra involavere, ut non alloqui, non pandere aciem Vocula potuerit: id ſolum, ut in tumultu, monuit, *ſubſignano milite media firmare* auxilia paſſim circumfuſa ſunt.

(2) *Ibidem.* Eques prorupit, exceptusque compoſitis hostium ordinibus terga in ſuos vertit. Cædes inde, non prælium. Et Nerviorum cohortes, metu ſeu perfidia, latera nostrorum nudavere. Sic ad legiones perventum quæ, amiſſis ſignis, intra vallum ſternebantur; cum repente novo auxilio, fortuna pugnæ mutatur. Vaſconum lectæ à Galba cohortes, ac tum accitæ, dum castris propinquant, audito præliantium clamore, intentos hostes a tergo invadunt, latioremque quam pro numero terrorem faciunt: aliis à Noveſio, aliis à Maguntiaco univerſas copias adveniſſe credentibus.

(3) *Ibidem.* Is error Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, ſuas recepere. Fortismus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur, eques evaſit, cum ſignis captivisque, quos prima acie corripuerant. Cæſorum eo die in partibus nostris major numerus & imbellior: e Germanis ipſa robora. Dux uterque pari culpa meritus adverſa proſperis defuere.

den Romeynen moed by: welken, terwyl zy op de krachten van anderen vertrouwden, hunne eygene wederkreegen. Dus wierden de vroomſten der Bataviſche voetgasten op hunne beurt geveld, en voorts hunne Ruytery nog genoodzaakt, met de voorheen reeds verkreege krygstekenen en gevangens, het gevecht afbreekende, te rug te wyken. Zynde in 't zelve het grootſte en ongeoeffenſte getal aan de zyde der Romeynen, dat der besten aan die der Batavieren geſneuveld, doch beyden de Hoofdbevelhebbers even zeer te laaken, als die door 't niet by 't haair grypen van het hen reeds toelachende geluk, deezen ondergaanen tegenſpoed verdiend hadden. Want zoo Civilis met meerdere benden den (1) ſtryd begonnen hadt, zoo zoude hem zoo gering getal niet omringd, en weer uyt de reeds ingenome legerſteê gejaagd hebben. Vocula daartegen, zoo hy de aankomst der vyanden naar behooren verſpied hadt, zoude zich, zoodra hy maar was uytgetreeden, niet aanſtonds hebben verwonnen gezien. Hoe 't zy, dees als zich op de verkreege zeege luttel vertrouwende heeft ſedert verſcheydene dagen nutloos verſpild, eer hy tegen Civilis optrok, 't gene, zoo hy aanſtonds gedaan hadt, zekerlyk van het ontzet der nu zoo lang berend gehoude Legioenen zou gevolgd zyn. Wier gemoederen immiddels Civilis aanvocht, als of het met de zaak der Romeynen omgekomen en de zeege door de zynen behaald was; doende ter bekrachtinge van dit voorgeeven de veroverde vaandels en krygstekens niet alleen in hun gezigt planten, maar zelfs de verkreege gevangenen te voorſchyn brengen. Van wier een (2) een vry ſtout ſtuk beſtondt: want hy riep luydkeels *dat dit voorgeeven valsch en aan Civilis de nederlaag te beurt gevallen was.* Waarop hy wel aanſtonds door de Duytſchers doorſtooten, doch te gelyk de waarheyd zyns zeggens, bekrachtigd wierdt. En zekerlyk eerlang bemerkten de belegerden, door den opgaanden damp der in den brand geſtookene hoeven, dat het zeeghaftig heir van Vocula t' hunnen onderſtand op weg was. Welke genaderd *de krygstekenen geboodt in 't gezigt des legers te ſtellen, midsgaders daarrondom eene gracht en wal te ſlaan, op dat zy met de pakken alle verhindering hebbende afgelegd, ook des te onbelemmerder ſtreeden.* Hier tegen eyschten de benden, als nu gewoon zynde te dreygen, dat de ſtryd aanſtonds zou worden aangevangen. En wierdt die dan ook, zonder hem tyd te geeven van de vermoeide benden in orde te ſchaaren, tegen Civilis begonnen, want die was juyst by de hand, en zyn vertrouwen niet min op dit gebrek der Romeynen dan de dapperheyd der zynen gevestigd. Ondertus-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 34. Nam Civilis, ſi majoribus copiis inſtruxisſet aciem, circumiri à tam paucis cohortibus nequisſet, castraque perrupta excidisſet. Vocula, nec adventum hostium exploravit, eoque ſimul egresſus victusque; dein victoriæ parum confiſus, tritis frustra diebus castra in hostem movit quem ſi ſtatim impellere, curſumque rerum ſequi maturasſet, ſolvere obſidium legionum eodem impetu potuisſet. Tentaverat interim Civilis obſesſorum animos tamquam perditæ apud Romanos res, & ſuis victoria provenisſet. Circumferebantur ſigna vexillaque; oſtentati etiam captivi.

(2) *Ibidem.* Ex quibus unus egregium facinus auſus, clara voce gesta patefecit, confosſus illic à Germanis, unde major indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. *In conſpectu castrorum conſtitui ſigna, fosſamque & vallum circumdari* Vocula jubet, *ut depoſitis impedimentis ſarcinisque expediti certarent.* Hinc in ducem clamor pugnam poſcentium, & minari asſueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompoſiti fesſique prælium ſumpſere. Nam Civilis aderat, non minus vitiis hostium, quam virtute ſuorum fretus.

tusſchen (1) was aan de verſcheydene oorden het lot des gevechts verſcheyde en by de meeste muyters de minſte heldemoed, terwyl weer anderen, indachtig der voorige zeege, zich en hunne ſpitsbroeders, ter dapperheyd aanprikkelden, het gevecht manmoedig ſtaande hielden, en door 't opſteeken der handen den belegerden het teken tot den uytval gaven. Dit was niet zoodra door de op de muur ſtaande Romeynen gemerkt, of de tot duslang berend gehoude menigte ſtort aanſtonds langs alle legerpoorten ter vestinge uyt, en Civilis in deezen aandrang, door 't ſtruykelen zyns paards, van 't zelve ter aarde; 't gene, mids nu 't gerucht door beyden de heiren liep *dat hy of zwaar gewond of zelf dood was*, geene mindere verſlaagenheyd onder de zynen, dan aanwas van dapperheyd onder de ontzetters maakte.

Maar (2) Vocula zonder zich met het naazetten der hierdoor op de vlugt gebragte Duytſchers te bekreunen, beval ſlechts, als of 'er een nieuw beleg voor handen waar, de wallen en toorens van de oude legerſteê te ſterken: door 't welke hy geen ongegrond vermoede op zich laadde, van dat hy, zoo meenigmaal de zeege verwaarloozende, het ſleependhouden des oorlogs liefst hadt. Geen ding echter bezwaarde het heir zoo zeer dan het gebrek van lyftogt. Des wierdt de belemmering der Legioenen en de onſtrydbaarſte hoop naar Nuys gezonden, om vandaar het koren te land aan te voeren; mids de Duytſchers den ſtroom bezet hielden.

Dit geſchiedde (want Civilis was van den ondergaanen val nog niet (3) volkomen herſteld) voor de eerſtemaal veylig. Dan als die vernam hoe ſedert wederom nieuwe korenhaalers naar Nuys gezonden, de hen bygeleydende volken, als in eenen tyd van vreede geheel zorgeloos, de krygstekenen door zoo luttel volks beſtuuwd, ja de wapenen zelfs op wagens gelaaden, en alle benden tot uytgebondenheyd uytgelaaten waaren, randde hy hen in goede orde met een goed deel zyns volks zeer onverhoeds aan, naa dat eene andere vooruytgezonde hoop de bruggen en engten der wegen, vooraf bezet hadt. Dus wierdt'er zeer lang en twyfelachtig geſtreeden, tot dat het begin des nachts een eynde van 't vechten maakte. Staande welke de aangetaste keurbenden naar Geldub toogen, blyvende het leger, gelyk 't geweest was, met de aldaar gebleevene ſoldaaten ſlechts bezet, en geen twyfel over wegens 't gevaar, 't gene den korenhaaleren, niet min door dien last dan de vreeze bezwaard, in

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 34. Varia apud Romanos fortuna, & ſeditioſisſimus quisque ignavus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hostem, ſeque & proximos hortari. Et redintegrata acie manus ad obſesſos tendere, *ne tempori deesſent*. Illi cuncta è muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac forte Civilis lapſu equi proſtratus, credita per utrumque exercitum fama, *vulneratum aut interfectum*, immane quantum ſuis pavoris, & hostibus alacritatis indidit.

(2) *Ibidem. cap.* 35. Sed Vocula, omisſis fugientium tergis, vallum turresque castrorum augebat, tanquam rurſus obſidium immineret: corrupta totiens victoria, non falſo ſuſpectus bellum malle. Nihil æque exercitus nostros, quam egestas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Noveſium misſa, ut inde terrestri itinere frumentum adveherent. Nam flumine hostes potiebantur.

(3) *Ibidem.* Primum agmen ſecurum incesſit, nondum ſatis firmo Civile: qui ubi *rurſus misſos Noveſium frumentatores, datasque in præſidium cohortes, velut multa pace, ingredi* accepit; rarum apud ſigna militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compoſitus invadit: præmisſis, qui pontes & viarum angusta inſiderent pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec prælium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus ut fuerant castris, quæ relictorum illic militum præſidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regresſu discriminis adeundum foret, frumentatoribus onuſtis pauculisque.

in 't wederkeeren op nieuws over het hoofd hong.

Immiddels (1) voegde Vocula by zyn heir duyzend Keurlingen uyt het vyfde en vyftiende Legioen in de oude legerplaats te Zanten, zynde een ongetemde manſchap, en gebeete op haare Hopluyden. In grooter getal dan bevoolen was, gevolglyk zich op reys begeevende, morden de wegtrekkenden openlyk, *dat zy niet langer den honger en de laagen der Stedehouderen draagen zouden:* en de blyvende daarentegen, *hoe zy, door 't verzenden van een gedeelte der legioenen, verlaaten wierden.* Hier uyt rees eene dubbele muytery: zulks de blyvende benden Vocula te rug riepen, en de wegtrekkenden weygerden weer te rug naar 't leger te keeren.

Zulks Civilis, terwyl Vocula eerst naar Geldub en voorts van daar (2) naar Nuys vertrokken was, de oude Zantiſche legerſteê op nieuws heeft omringd, vervolgens Geldub zelf ingenomen, en voorts nog, niet ver van Nuys, eenen ſedert aldaar ondernomen ruyterſtryd gelukkiglyk voltrokken.

Ondertusſchen wierdt de ſoldaat door voor- en tegenſpoed, even zeer tenbederve der Hoofdluyden ontſtooken, zulks de Legioenen, vermeerderd door de aankomst der vyf- en vyftiendelingen, ſtoutmoedig de aan hen voorheen beloofde ſchenkaadje eyschten, als bewust dat 'er thans geld van Vitellius aan 't leger gezonden was: het gene hen dan ook Hordeonius zonder lang marren, hoewel op den naam van Vespaſianus, even als dat weer het voedzel tot eene nieuwe muytery gegeeven heeft. Want de begiftigde benden door de ruymte van 't ontfange geld gevallen tot overdaad, banketten (3) en nachtrottingen, vernieuwden den ouden haat indiervoege tegen Hordeonius, dat zy, zonder dat iemand der Krygsbevelhebberen of Hondermannen zich daar tegen durfde ſtellen (want de nacht hadt nu alle ſchaamte weg genomen) hem eerst ten bedde uyt, en voorts 't geweer door 't lyf ſtieten. Het zelfde meenden zy ook aan Vocula werkſtellig te maaken, het en waar hy in het kleed eens ſlaafs en begunſtigd door de duysterheyd des nachts, dus onbekend een gelyk onthaal ontkomen was.

Als, naa 't bezaadigen dier eerſt opgevatte hevigheyd, de voorheen afgelegde vrees thans wedergekeerd was, zonden zy verſcheydene Honderdmannen met brieven aan de Galliſche gewesten, om hulp en ſoldy biddende: terwyl zy zelfs (gelyk de gemeente zonder regeerder ſteeds ſchichtig

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 35. Addit exercitui ſuo Vocula mille delectos, è quinta & quartadecima (*quintadecima*) legionibus apud Vetera obſesſis, indomitum militem & ducibus infenſum. Plures quam jusſum erat profecti, palem in agmine fremebant, *non ſe ultra famem, inſidias legatorum toleraturos.* At qui remanſerant, *deſertos ſe abducta parte legionum* querebantur. Duplex hinc ſeditio, aliis revocantibus Voculam, aliis redire in caſtra abnuentibus.

(2) *Ibidem cap.* 36. Interim Civilis Vetera circumſedit. Vocula Geldubam, atque inde Noveſium concesſit. Civilis capit Geldubam. Mox haud procul Noveſio, equestri prælio proſpere certavit. Sed miles, [illegible]ndis adverſisque, perinde in exitium ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctæ legiones *donativum* expoſcunt, comperto pecuniam à Vitellio misſam. Nec diu cunctatus Hordeonius, nomine Vespaſiani dedit. Idque præcipuum fuit ſeditionis alimentum.

(3) *Ibidem.* Effuſi in luxum & epulas, & nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium iram renovant: nec ullo legatorum, tribunorumve obſistere auſo (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum è cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, niſi ſervili habitu, per tenebras, ignoratus evaſisſet. Ubi ſedato impetu, metus rediit: centuriones cum epistolis ad civitates Galliarum miſere *auxilia ac ſtipendia* oraturos.

ſchichtig, vreesachtig en dom is) op de aankomst van Civilis (1) de wapenen niet min reukeloos aanſchooten, dan die weer vaardig afleidden en dus ligtlyk op de vlugt gedreeven wierden. Deeze ondergaane tegenſpoed, mids de een den anderen van de zelve de ſchuld gaf, baarde tweedragt: invoege die genen, welken van het bovenſte heir waaren, hunne zaaken van de anderen afſcheydden. Dit is 't minst, de beelden van Vitellius, onaangezien die reeds afgezwooren was, wierden zoo in 't leger als de naaste gewesten der Belgen herſteld. Die van 't eerſte, vierde en achttiende Legioen nogthans eerlang tot berouw gekeerd, vleyden zich onder Vocula, welke hen, naa den eed aan Vespaſianus vernieuwd was, ſtraks ten ontzet van Ments leydde, zulks de belegeraars, beſtaande uyt Katten, Uſipeeten en Mattiacen, als zich met den bekoomen roof voldaan houdende, op hunne aankomst het beleg, hoe wel niet onbebloed opbraken; mids de (2) Romeynen, als de aftrekkelingen zorgloos langs den weg verſpreyd waaren, hen onvoorziens op 't lyf vielen, en die van Trier langs hunne grenzen niet alleen eenen landwal ter beſcherminge geſticht, maar zelfs de Duytſchers in verſcheydene tyden zeer heftig en met verſchillende uytkomſten beſtreeden hadden. Doch welke alhier beweeze trouw zy eerlang, door hunnen ſedert ondernomen afval, niet weynig bevlekt hebben.

Want als in het zeventigſte jaar 70.
naa de geboorte onzes Heylands, de tyding van den aan Vitellius (3) bedreeven moord in Duytschland gekomen, en daardoor weer de kryg in dien oord te vinniger ontſtooken was, leyde Civilis het masker af, en zich openlyk tegen de Romeynen verklaarende beſtondt hen aan alle oorden als vyanden aan te tasten. Te meer mids de Vitelliaansgezinde Legioenen (4) de belangen der afvallige vreemdelingen liever wilden aankleeven, dan den thans aan 't ryk geraakten Vespaſianus, tegen wien zy zich totnogtoe zoo afkeerig getoond hadden, tot Keyzer hebben. Die van Gallië ſtaken ook de ooren op, als achtende het lot der Romeynſche heiren alom eveneens te weezen; mids 'er thans een gerucht onder den man liep, *dat de Mæſiſche en Pannoniſche winterlegers door de Sarmaaten en Dacen insgelyks belegerd waaren*, even gelyk men zulks ook van die van Britannië verſierde. Niets echter dreef hen zoo zeer om te gelooven het eynde des Romeynſchen ryks voor handen te weezen, dan de thans voorgevalle brand van het Kapitool. Mids men voorgaf, *dat het ryk, als Rome eertyds door de Gal-*

(1) *Tacit. Hiſt. Lib.IV. cap.* 37. Ipſi ut est vulgus ſine rectore præceps, pavidum, ſocors, adventante Civile, raptis temere armis, ac ſtatim omisſis, in fugam vertuntur. Res adverſæ, discordiam peperere, iis qui è ſuperiore exercitu erant, causſam ſuam disſociantibus: Vitellii tamen imagines, in caſtris, & per proximas Belgarum civitates, repoſitæ, cum jam Vitellius occidisſet. Dein mutati in pænitentiam primani, quartanique, & duodeviceſimani, Voculam ſequuntur: apud quem reſumpto Vespaſiani Sacramento, ad liberandum Maguntiaci obſidium ducebantur. Discesſerant obſesſores, mixtus ex Cattis, Uſipiis, Mattiacis exercitus, ſatietate prædæ, nec incruenti.

(2) *Ibidem.* In via disperſos & nescios miles noster invaſerat. Quin & loricam vallumque per fines ſuos Treveri ſtruxere, magnisque invicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga Populum Romanum merita mox rebelles fædarent.

(3) *Ibidem. cap.* 54. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii, duplicaverat bellum. Nam Civilis omisſa disſimulatione in Populum Romanum ruere.

(4) *Ibidem.* Vittellianæ Legiones vel externum ſervitium, quam imperatorem Vespaſianum malle. Galli ſuſtulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati: vulgato rumore *à Sarmatis Dacisque Mæſica ac Pannonica biberna circumſideri:* paria de Britannia fingebantur. Sed nihil æque, quam incendium Capitolii, ut finem imperii adesſe crederent, impulerat. *Captam olim a Gallis urbem, ſed integra Jovis ſede, manſisſe imperium. Fatali nunc igne, ſignum cælestis iræ datum.*

Gallen was ingenomen, alleen door beſtandig blyven van Jupyns zetel, ook beſtandig gebleeven was; daar nu integendeel uyt dit noodlottige vuur des Hemels opgevatte gramſchap tegen die ſtad was af te meeten. Des zongen (1) de DRUÏDEN (zynde eene ſoort (2) van Prieſters, aan wie de onderwyzing der jeugd en het leeren der heldendichten (3) was aanbevolen) thans met een ydel wangeloof, *dat het bezit des ryks door de Goden den volken aan deeze zyde der Alpen was toegeſchikt.* Ook liep 'er een (4) gerucht *dat de treffelykſten der Gallen, welken door Otho tegen Vitellius voorheen opontbooden waaren, zich, voor hun vertrek, onderling verbonden hadden om de vryheyd te herkrygen, zoo 't vermoogen des Romeynſchen volks door de geduurige burgeroorlogen en de daaruyt voortſpruytende elenden, te eenigen tyd eens verbrooken wierdt.*

Desonaangezien hadt men, voor den bedreeven moord van Flaccus Hordeonius, niets ontdekt, uyt het welke men het aangaan van eenig onderling vloekverwanſchap beſluyten kon; dan zoodra die volvoerd was, zenden de booden over en weder tusſchen Civilis en Clasſicus. Welke (5) laatſte, behalven dat hy overſte over eene vleugel der Trierſche hulpbenden was, daarenboven nog alle zyne landgenooten zoo in ryk- als adeldom overtrof, als zynde van Koninglyke afkomst en zyne voorouders niet min beroemd in den pais dan den oorlog, doch van welken hy de zulken meer roemde, welken vyanden dan die Bongenooten des Romeynſchen volks geweest waaren. By deezen voegden zich Julius Tutor, en Julius Sabinus. Aan wier eerſten, mede van Trier herkomſtig, Vitellius de wacht des Rynsoevers hadt aanbevoolen, en de tweede, van Langres herkomstig, boven zyne aangeboore verwaandheyd, voorts nog op de glori van eene verdichte afkomst pochte: wyl hy voorgaf *dat zyne Overgrootmoeder aan den thans vergoden Julius Cæſar, als die in Galliё oorloogde, met haar lighaam en overſpel behaagd hadt.*

Deezen nu (6) de gemoederen der anderen door heymelyk geſprek ondertast, en die genen, welken hen het bekwaamst toeſcheenen, door de meêweetenſchap huns voorneemens aan 't zelve verknocht hebbende, kwamen dan eyndelyk in een gemeenmans huys van de Agrippiner bouwſtad, welke thans Kolen genaamd is, te zaamen. En mids der zelver burgery in 't gemeen een afgryzen van zulk een beſtaan hadt, zoo

(1) Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap. 54. *Et posſesſionem rerum humanarum tranſalpinis gentibus portendi*, ſuperſtitione vana Druidæ canebant.

(2) *Cæſ. de bello Gall. Lib. VI. cap.* 12. Sed de his duobus generibus alterum eſt Druidum, alterum Equitum. Illi rebus divinis interſunt, ſacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ cauſa concurrit.

(3) *Ibidem cap.* 13. Magnum ibi numerum verſuum ediscere dicuntur. Itaque nonnulli annos vicenos in diſciplina permanent.

(4) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 54. Incesſeratque fama, primores Galliarum ab Othone adverſus Vitellium misſos antequam digrederentur, pepigisſe, *ne deeſſent libertati, ſi populum Romanum continua bellorum civilium ſeries & interna mala fregisſent.* Ante Flacci Hordeonii cædem, nihil prorupit, quo conjuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio commeavere nuntii inter Civilem Clasſicumque præfectum alæ Treverorum.

(5) *Ibidem. cap.* 55. Clasſicus, nobilitate opibusque, anteibat alios. Regium illi genus, & pace belloque clara origo. Ipſe, e majoribus ſuis, hostis populi Rom. quam ſocius jactabat. Miſcuere ſeſe Julius Tutor, & Julius Sabinus: hic Trevir, hic Lingon. Tutor, ripæ Rheni a Vitellio præfectus: Sabinus ſuper inſitam vanitatem, falſæ ſtirpis gloria incendebatur, *proaviam ſuam divo Julio per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuisſe.*

(6) *Ibidem.* Hi ſecretis ſermonibus, animos cæterorum ſcrutari. Ubi, quos idoneos rebantur, conſcientia obſtrinxere, in Colonia Agrippinenſi, in domum privatam conveniunt. Nam publice, civitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Ubiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros, ac Lingonas. Nec tulere moras conſultandi.

zoo vervoegden zich ſlechts eenige weynigen der zelven, gelyk ook van Tongre by hen, zulks het meeſte getal by die van Trier en Langres was.

Vervolgens geen lange tyd in 't raadſlaagen geſpild zynde, vong men ſtraks om ſtryd aan met te ſchreeuwen, *dat het Romeynſche volk verwoed was in tweedragt, de keurbenden* (1) *verſlaagen waaren, Italië verwoest, ja Rome zelf* ('t *gene wel het meest was*) *door den Vespaſiaanſchen aanhang overweldigd, en alle heiren, door zynen byzonderen oorlog, van elkanderen geſcheyden. Dierhalve, indien de doortogt van het Alpiſche gebergte, door eene goede bezetting, geſtopt wierdt, zouden het dien van Galliën zelfs, naa 't begroeijen der vryheyd, vryſtaan, de bepaaling te beraamen, welken zy aan hunne eygene krachten geeven wilden.*

Dit gezegd (2) en teffens goedgekeurd zynde, was men ſedert in twyfel wat men met het overſchot van 't Vitelliaanſche heir te doen hadt. Veelen verſtonden, *men moest de oproerigen, de trouwloozen en die zich met het bloed hunner overſten bezoedeld hadden ombrengen.* Doch uyt vreeze dat zy, zoo dit werkſtellig gemaakt wierdt, uyt wanhoope dan hun leeven ten dierſte zouden verkoopen, wierdt 'er beſlooten (3) *ſlechts de Bevelhebbers der Legioenen te dooden, op hoope dat het gemeen op den aanbod van vergiffenisſe, en 't erinneren zyner bedreeve ſchelmſtukken, zich dan wel van zelfs zoude onderwerpen.*

Dusdaanig was het eerſte raadsbeſluyt: vervolgens wierden verſcheyden ophitſers naar Galliën gezonden, om de byzondere gewesten tot den afval aan te zetten; terwyl zy zelfs dit openlyk te doen nog uytſtelden, om den Romeynſchen Bevelhebber Vocula dus te gemaklyker te konnen onderdrukken. Dees wierdt nogthans van dit alles verwittigd, dan dewyl hy geene magt genoeg hadt om hen te bedwingen, ter oorzaake zyne Legioenen niet min zwak van manſchap, dan trouwe waaren, waande hy 't best, tusſchen (4) waifelachtige ſoldaaten en verborge vyanden, met gelyke ontveynzinge en de zelfde ſtreeken, met welken men op hem toeleyde, thans ook te werk te gaan, en begaf zich dierhalve naar de Agrippienſche bouwſtad Kolen. Derwaart is ook Claudius Labeo, welke, voorheen tot Civilis, gelyk wy gemeld hebben wel overgeloopen, doch ſedert, om de onderlinge verwydering met den zelven, gevanglyk naar Vriesland gezonden was, naa 't omkoopen zyner toegevoegde wachters, komen vlugten, beloovende aan Vo-

cula

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 55. Certatim proclamant *furere diſcordiis populum Romanum, cæſas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnes exercitus ſuis quemque bellis diſtineri: Si Alpes præſidiis firmentur: coalita libertate, diſpecturas Gallias, quem virium ſuarum terminum velint.*

(2) *Ibidem. cap.* 56. Hæc dicta pariter, probataque de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. Plerique *interficiendos*, cenſebant, *turbidos, infidos, ſanguine ducum pollutos.* Vicit ratio parcendi.

(3) Ibidem. *Ne ſublata ſpe veniæ, pertinacia accenderentur. Alliciendos potius in ſocietatem, legatis tantum legionum interfectis, cæterum vulgus conſcientia ſcelerum, & ſpe impunitatis facile acceſſurum.* Ea primi conſilii forma misſique per Gallias concitores belli. Simultatum ipſis obſequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coerçendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus.

(4) *Ibidem.* Inter ambiguos milites, & occultos hostes, optimum è præſentibus ratus, mutua disſimulatione, & iisdem quibus petebatur artibus grasſari, in Coloniam Agrippinenſem deſcendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra conventum amandatum in Friſios diximus, corruptis custodibus perfugit. Pollicitusque, *ſi præſidium daretur, iturum in Batavos, & potiorem civitatis partem ad ſocietatem Romanam retracturum*: accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos auſus, quosdam Nerviorum Bethaſiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quam bello, Caninefates Marſacosque incurſabat.

cula, zoo men hem byſtand gave, dat hy naar de Batavieren gaan, en 't meeste gedeelte dier volken tot het Romeynſche bondgenootſchap trekken zoude. En hoewel hem tot dat eynde een maatlyke hoop voetknechten en ruyters wierdt ter hand geſteld, zoo heeft hy, als by de Batavieren niets durvende beſtaan, ſlechts eenige Nerviën en Bethaſiën in de wapenen gerukt, en met de zelven eer ſteelswyze dan voor de vuyst de landen der Kaninefaaten en naastgezeete Marezaaten, door 't doen van onverhoedſche uytloopen, beſtaan te ontrusten.

Ondertusſchen is (1) Vocula, uytgelokt door 't bedrog der hem reeds ontrouw gewordene Gallen, naar den vyand getoogen. Dan als hy op deeze wyze niet ver van de oude Winterlegeringe te Zanten gekomen was, zag men Clasſicus en Tutor, in den ſchyn als of 't was om den vyand te verſpieden, vooruyttrekken, en vervolgens het voorheen reeds te Kolen ontworpe verbond met de Duytſche Hoofdbevelhebberen bevestigen. En dewyl zy vervolgens hunne onderhoorige benden van de Legioenen afſcheydende, die in eene byzondere legerplaats afzonderlyk verſchansten, betuygde hen Vocula, (2) *de zaaken des Roomſchen ryks, door de burgerlyke oorlogen, nog geenszins tot dat uyterſte gekomen te zyn, dat zy daarom door die van Trier en Langres behoefden verſmaad te worden. Want daar ſchooten nog getrouwe wingewesten, zeegbaſtige heiren, het geluk des ryks en de zelfde Goden ter wraaknecmingen hunner trouwloosheyd over. Alzoo waaren oudtyds Sacrovir en de Eduën en nog onlangs Vindex en de Gallen door 't doen van ſlechts eenen veldſlag teſſens ten val gekomen, en hadden des de verbreekers der verbonden de zelfde Godheden, en 't zelfde noodlot te duchten. Beter was hun aard aan den vergoden Cæſar en Augustus dan aan Galba bekend geweest, welke door 't afſchaffen der voorige ſchattinggeevinge hunnen overmoed ſlechts vermeerderd hadt. Zulks hy hen voorſpelde, dat gelyk de zagtheyd der dienstbaarheyd, hen thans vyanden van den Romeynſchen Staat hadt doen worden, zoo ook des zelfs vriendſchap, naa zy berooid en uytgeſchud zouden zyn, naamaals door hen, hoewel ligt dan te laat, zoude gezogt worden.* Dit (3) met eene veldheerlyke dapperheyd zynde uytgeſprooken, is hy, mids Clasſicus en Tutor des onaangezien in hunne trouwloosheyd volhardden, met de weynigen hem nog bygebleevene benden zynen weg veranderende naar Nuys geweeken.

De Gallen volgende dit voorbeeld ſloegen zich diensvolgens duyzend ſchreeden van de Romeynen in eene vlakte neder, en trachtten der zelver gemoederen, door 't over-en weergaan

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 57. Vocula Gallorum fraude illectus, ad hostem contendit. Nec procul Veteribus aberat, cum Clasſicus ac Tutor per ſpeciem explorandi prægresſi, cum ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primum discreti à legionibus, proprio vallo castra ſua circumdant, ob- [illegible]

(2) Ibidem. cap. 57. *Non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque deſpectui ſit. Supereſſe fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii, & ultores deos. Sic olim, Sacrovirum & Æduos: nuper, Vindicem Galliasque ſingulis prœliis concidiſſe. Eadem rurſus numina, eadem fata, ruptores fœderum exſpectarent. Melius divo Julio, divoque Augusto notos eorum animos. Galbam, & infracta tributa, hostiles ſpiritus induiſſe. Nunc hostes, quia molle ſervitium: cum ſpoliati exutique fuerint, amicos fore.*

(3) *Ibidem.* Hæc ferociter locutus, postquam perſtare in perfidia Clasſicum Tutoremque videt: verſo itinere, Novefium concedit. Galli, duum millium ſpatio diſtantibus campis, conſedere. Illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi: ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba jurarent, pignusque tanti ſceleris, nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula quam- [illegible] vocata concione, in hunc modum disſeruit.

gaan der Honderdmannen en ſoldaaten, zoo verre eyndelyk in hunne belangen, dat men het Romeynſche heir (zynde een ſchelmſtuk zonder voorbeeld) den eed van getrouwheyd aan uytheemſchen zag afleggen, en voorts, als of dit nog niet genoeg was, zoo groot een wanbedryf, door 't dooden en boeijen hunner eygene Bevelhebberen, bevestigen.

Vocula nogthans, hoewel hem eenigen tot de vlugt rieden, vermeende echter het best te zyn zich thans onbeſchroomd te gedraagen, en beſtondt des de te zamen geroepe menigte in deeze wyze aan te ſpreeken. *Nooit voerde* (1) *ik het woord by u, met grooter bekommeringe voor ulieden, en minder zorge voor my zelf: want dat men op myn bederf uyt is, hoor ik gaarn, als verwachtende, in zoo veele onheylen van den vyand, de dood, als het wiste eynde, myner elenden. Uwer ſchaam ik, uwer erberm ik my, als tegen welken geen ſtryd, noch heirkracht vervaardigd wordt; want zulks vordert ſlechts het recht des oorlogs tegen den vyand; maar* (2) *dat Clasſicus met uwe handen zelfs den oorlog tegen het Romeynſche volk zal voeren, en naar het opperkrygsgezag ſtaan, even gelyk de eeden aan de Gallen afgelegd, genoeg bevestigen. Ontbreeken ons dan in zoo verre, indien ons al het geluk en de vroomheyd begeeſt, ook de oude voorbeelden? Hoe dikwyls hebben de Romeynſche Legioenen liever gewenscht te vergaan, dan van hunne ſtandplaatſen verdreeven te worden. Daarom hebben ook onze bondgenooten zoo menigmaal verdraagen dat men hunne ſteeden uytrooide, ja hen met hunne huysvrouwen en kinderen verbrandde. En wat was doch het loon van deezen hunnen willigen ondergang, immers niet anders dan de beſtandigheyd hunner trouwe en aanwas der faame? De legioenen, daar het meest opaankomt, ſtaan in de winterlegering te Zanten de armoede en belegeringe uyt, nochte worden door ſchrik of beloften van hunnen pligt getrokken. Wy integendeel, behalven de noodige wapenen, manſchap, en eene* (1) *welgeſterkte legerſteê, hebben koorn en toevoer genoeg om, al waar het tot eenen langen oorlog, te konnen ſtrekken. Onlangs is 'er ook gelds genoeg geweest tot het doen der ſchenkaadje, welke gy, 't zy dat gy die liever hebt te duyden, dat de zelve u van Vitellius, dan van Veſpaſianus gegeeven zy, echter van eenen Romeynſchen Keyzer ontfangen hebt. Zoo gy, door wier dapperheyd de vyanden te Geldub, te Zanten en elders verſtrooid zyn, echter eenen afſchrik van den ſtryd hebt, zoo zyn, hoewel deeze blooheyd zelve ſchandlyk is, nog wal, muuren, en krygslisten, tot het ſleepend houden van den oorlog, over; tot dat uyt de naaste wingewesten t' uwen onderſtand de noodige hulpbenden en heiren opkomen. Of is 't ligt om dat ik u mishaage, zoo zyn'er an-*

(1) Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap. 58. *Nunquam apud vos verba feci, aut pro vobis ſolicitior, aut pro me ſecurior. Nam mihi exitium parari, libens audio: mortemque in tot malis hostium ut finem miſeriarum exſpecto. Veſtri me pudet miſeretque, adverſus quos non prælium & acies parantur: id enim fas armorum, & jus hostium.*

(1) Ibidem. *Bellum cum populo Romano vestris ſe manibus gesturum, Clasſicus ſperat: imperiumque & ſacramentum Galliarum oſtentat. Adeo nos, ſi fortuna in præſens virtusque deſeruit, etiam vetera exempla deficiunt; quotiens Romanæ legiones perire præoptaverint, ne loco pellerentur. Socii ſæpe nostri, exſcindi urbes ſuas, ſeque cum conjugibus ac liberis cremari pertulerunt. Neque aliud pretium exitus quam fides famaque.*

(1) Ibidem. *Tolerant cum maxime inopiam obſidiumque apud Vetera legiones, nec terrore aut promisſis demoventur. Nobis, ſuper arma & viros, & egregia castrorum munimenta, frumentum, & commeatus quamvis longo bello pares. Pecunia nuper etiam donativo ſuffecit: quod ſive à Veſpaſiano, ſive à Vitellio datum interpretari mavûltis, ab imperatore certe Romano accepistis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuſo totiens hoste, ſi pavetis aciem, indignum id quidem: ſed est vallum murique, & trahendi artes, donec è proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant.*

andere (1) *Stedehouders, andere Bevelhebbers, andere Honderdmannen, of ten laatſte zelf een eenig ſoldaat over om over u 't bevel te voeren, op dat dees gruuwel niet over den ganſchen aardbodem ruchtbaar worde, van dat Civilis en Clasſicus u tot trauwanten gebruyken zullen, om Italië in te booren. Hoe, zult gy dan, zoo de Duytſchers en Gallen u naar de vesten van Rome voeren, de wapenen tegen uw vaderland vellen? De geest ſiddert my, op 't denkbeeld van zoo groot een ſchelmſtuk. Zal men voor den Trierſchen Tutor op ſchildwacht ſtaan? Zal een Batavier de leus des oorlogs geeven? Zult gy, tot het voltalligmaaken der Duytſche benden, de zelven worden ingelyfd? Wat zal daarnaa de uytgang van zoodaanig een ſchelmſtuk zyn? dan dat gy, als de Romeynſche Legioenen tegen u ten ſtryd geſchaard ſtaan, uyt* (2) *overloopers nogmaals overloopers, uyt verraaders op nieuws verraaders wordende, dus tusſchen den verſchen en ouden eed, en gehaat van de Goden, met een wroegend geweeten gaat omdwaalen. U, ô Jupiter* (want het was tot de Goden dat hy vervolgens zyne aanſpraak richtte) *allerbeste, allergrootſte! dien wy achthonderdtwintig jaaren lang met zoo veele zeegetekens geëerd hebben; en u Quirinus, vader der ſtad Rome! bid en ſmeek ik, dat, zoo 't u niet behaagd heeft dit leger onder myn Hoofdmanſchap, onbedorven en onbezoedeld te bewaaren, gy ten minſte eensdeels verhindere dat het door Tutor en Clasſicus vuylgemaakt en bezoedeld worde, andersdeels den Romeynſchen ſoldaat of in zyne onnozelheyd handhaave of een tydig en ſchaadloos berouw verleene.*

Deeze ernſtige redevoering wierdt (3) verſcheydelyk tusſchen de hoop, vrees en ſchaamte opgenomen, en Vocula zynde vandaar gegaan en ſedert zynen uyterſten uytgang betrachtende, door zyne eyge vrylingen en ſlaaven belet, van door eene eyge willige, eene allervuylſte dood te voorkomen. Mids Emilius Longinus verlaater van 't eerſte legioen, door Clasſicus afgezonden, en immiddels aangeland den hem aanbevoolen doodſlag aan Vocula volvoerd heeft; terwyl de twee andere Legioenbevelhebbers Herennius en Numiſius ſlechts in de boeijen geſmeeten wierden.

Claſſicus vervolgens de eertekenen der Romeynſche Veldheerſchappye hebbende aangedaan, verſcheen in 't Romeynſche leger, wien echter, hoe verhard anders in allerhande ſchelmſtukken, thans meer woorden, dan om hen den eed voor te leezen, ontbraken. De daar tegenwoordig zynde afvalligen

(1) Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap. 58. *Sane ego diſpliceam. Sunt alii legati, tribuni, centurio denique, aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis ſatellibus, Civilem & Clasſicum Italiam invaſuros. An ſi ad mænia urbis Germani Gallique duxerint, arma patriæ inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine. Tutori Trevero agentur excubiæ? Signum belli Batavus dabit? Germanorum catervas ſupplebitis? quis deinde ſceleris exitus.*

(2) Ibidem. *Cum Romanæ Legiones contra direxerint: transfugæ è transfugis, & proditores è proditoribus, inter recens & vetus ſacramentum invisi deis errabitis? Te Jupiter Optime Maxime, quem per octingentos viginti annos, tot triumphis coluimus: te Quirine Romanæ parens urbis, precor veneror que, ut ſi vobis non fuit cordi, me duce hæc castra incorrupta & intemerata ſervari: at certe pollui fœdarique à Tutore & Claſſico, ne ſinatis. Militibus Romanis, aut innocentiam detis, aut maturam, & ſine noxa pœnitentiam.*

(3) *Ibidem. cap.* 59. Varie excepta oratio inter ſpem metumque ac pudorem. Digresſum Voculam, & de ſupremis agitantem, liberti ſervique prohibuere fœdisſimam mortem ſponte prævenire. Et Clasſicus, misſo Æmilio Longino deſertore primæ legionis, cædem ejus maturavit. Herennium & Numiſium legatos, vinciri ſatis viſum. Dein ſumptis Romani imperii inſignibus, in castra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra ſuppeditavere, quam ut ſacramentum recitaret.

gen (1) zwoeren dan voor 't ryk der Gallen, wordende voorts de ombrenger van Vocula met hooge krygsbedieninge, en de anderen, naar maate dat zich elk in ſchelmſtukken het meest gequeeten hadt, met andere eergaaven verheerlykt. Vervolgens wierdt de zorg des krygs tusſchen Tutor en Clasſicus verdeeld en door den eerſten, eerst de ſtad Kolen omringd, en die, even gelyk ook alle de ſoldaaten, welken zich aan den bovenoever des Ryns bevonden, dus eyndelyk onder den zelfden eed gebragt. Sedert nog de Legioenbevelhebbers te Ments en andere Legeroverſten, welken dat te doen openlyk wygerden, in koelen bloede van 't leeven zynde beroofd, geboodt Clasſicus de bedorvenſten der overlooperen zich naar de te Zanten als nog belegerd gehouden Romeynen te vervoegen, *met aanbod van vergifſenisſe, zoo die zich naar den tyd ſchikten: zoo niet, dat zy dan den honger, het ſtaal en eyndelyk het uyterſte ondergaan zouden.* Door dit vertoog en 't afvallig voorbeeld (2) der genen, die aan hen gezonden waaren, wierden de belegerden ter eener zyde van de trouw, ter andere zyde van 't gebrek tusſchen de eer en 't aangepreeze ſchelmſtuk in zoo lange over-en weergetrokken, dat hen eyndelyk het gewoone en ongewoone voedſel ontbrak, als zynde de jukbeesten, paarden en andere dieren, door den hongersnood, hoe heyloos en gruwzaam ook in andere tyden, thans tot voedſel te lyf geſlaagen en verteerd: zulks men hen eyndelyk de ſpruyten; ſtruyken en de tusſchen de ſteenen gegroeide kruyden zag uytpluyzen, en dus te gelyk een ongemeen voorbeeld van elende en lydzaamheyd worden, tot dat zy den daardoor verkreegen roem, met een ſchandlyk eynde (3) beklad hebben: want zy zonden eyndelyk Gezanten aan Civilis *nu alleen maar om 't leeven* ſmeekende. Dan dit wierdt hen toen ook geweygerd, tot dat de ſmeekelingen den eed der Gallen leyden, en aan Civilis de buyt des legers was afgeſtaan. Des gaf die, dit zynde ingewilligd, hen de noodige afwachters, welken het geld, de zoetelaars, en pakkaadje aanhouden, en hen, ſlechts ligt gelaaden, in het weggaan geleyden zouden. Aldus uytgetoogen, en tot omtrent vyfduyzend ſchreeden zorgeloos zynde voortgerukt, wierden zy door de tegen hen opgetrokke Duytſchers op 't onvoorzienst overvallen. Desonaangezien verweerden zich de ſtoutſten, alwaar zy ſtonden t' overdapper, terwyl anderen her-en derwaart verſpreyd ter neer geſtooten en de overigen al vlugtende naar de pas ont-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap. 59.* Juravere, qui aderant, *pro imperio Galliarum.* Interfectorem Voculæ, altis ordinibus, cæteros, ut quisque flagitium navaverat, præmiis attollit. Diviſæ inde inter Tutorem & Clasſicum curæ. Tutor, valida manu circumdatos Agrippinenſes, quantumque militum apud ſuperiorem Rheni ripam: in eadem verba adigit, occiſis Maguntiaci tribunis, pulſo castrorum præfecto, qui detrectaverant. Clasſicus corruptisſimum quemque è deditis *pergere ad obſesſos* jubet, *veniam oſtentantes ſi præſentia ſequerentur. Aliter nihil ſpei; famem, ferrumque & extrema posſuros.*

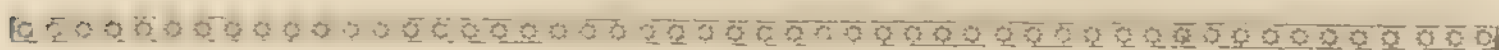
(2) *Ibidem cap. 60.* Adjecere qui misſi erant, exemplum ſuum. Obſesſos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus ſolita inſolitaque alimenta deerant, abſumptis jumentis equisque, & cæteris animalibus, quæ profana fædaque in uſum necesſitas vertit. Virgulta postremo & ſtirpes & internatas ſaxis herbas vellentes, miſeriarum patientiæque documentum fuere.

(3) *Ibidem.* Donec egregiam laudem fine turpi macularent, misſis ad Civilem legatis *vitam* orantes. Neque ante preces admisſæ, quam in verba Galliarum, jurarent. Tum pactus *prædam castorum*, dat custodes, qui pecuniam, calones, ſarcinas retentarent, atque ipſos leves abeuntes proſequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani, incautum agmen aggrediantur. Pugnacisſimus quisque, in vestigio: multi palantes occubuere. Cæteri retro in castra profugiunt.

ontruymde winterlegeringe weer te rug gekeerd zyn. Wel is waar (1) dat Civilis wegens dit onheusch voorval klaagende, de Duytſchers heftig begraauwde, *als of zy uyt ſchelmery de beloofde trouw verbraken.* Dan of dit geveynst werk geweest zy, of wel dat hy in de daad de woedende menigte niet heeft konnen beteugelen, is weynige zekerheyd. Hoe 't zy, naa 't leger gevolglyk uytgeplonderd was, wierden des zelfs werken aan 't vuur ten beste gegeeven, en te gelyk allen, welken uyt den laatſten ſtryd derwaart ontvlooden waaren, door dien gloed verteerd.

Dit verricht zynde heeft Civilis (2) zyn hair, 't gene hy, volgens de barbaarſche gelofte, gedaan by 't opneemen der wapenen tegen de Romeynen, in 't wild hadt laaten wasſen, naa 't volbrengen van den moord der Legioenen, doen afſcheeren; ja men wil zelf dat hy aan zyn kleyn zoontje eenigen der gevangenen ten doel geſteld heeft om hen met kinderpyltjes en ſchichten te doorbooren, om dus van jongs af in hem den haat tegen de zelven te vermeerderen. Hy zelf (3) heeft noch zich, noch eenigen Batavier onder den eed der Gallen gebragt: dewyl Civilis, zoo men om 't bezit der heerſchappye tegens de Gallen te ſtryden hadt, zich eensdeels op de magt der Duytſchers, anderdeels op zyne eyge en hen ver overtreffende faame vertrouwde.

Voorts zich kittelende over dit gunſtige beloop der dingen, heeft hy den gevangen bekomen Mumius Lupercus, Bevelhebber van een Legioen nevens meer andere geſchenken aan eene zekere Velleda gezonden, zynde eene maagd uyt het geſlagt der Bructeren, die toen een groot gedeelte van het thans genaamde Westfaale bewoonden. Deeze was thans, volgens de gewoonte der Duytſchers by allen wyd en zyd in zeer groot ontzag, mids zy veele wyven voor verklaarſters van 't noodlot, en, by aanwas van dat wangeloof, zelfs voor Godinnen hielden. Welke (4) achtbaarheyd van Velleda thans te grooter was, ter oorzaak zy den Duytſcheren deezen hunnen voorſpoed en het uytrooijen der Legioenen te voore reeds voorſpeld hadt. Onderwege nogthans wierdt de aan haar ten geſchenk gezonden Lupercus omgebragt, en ſlechts een kleyn getal der Legioenhoofden en honderdmannen, die in Gallië gebooren waaren, tot onderpand van het met die volken aangegaane verbond geſpaard. Op gelyke wys zyn alle de beſchanſte legerſteeden, zoo der regementen, en vleugelen (verſtaa hierdoor de (5) hulpruyters die te wederzyde, ſtaande het gevecht, de lenden dekken) als der Legioenen

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 60. Querente ſane Civile & increpante Germanos *tamquam fidem per ſcelus abrumperent.* Simulata ea fuerint, an retinere ſævientes nequiverit, parum affirmatur. Direptis Castris, faces injiciunt. Cunctosque, qui praelio ſuperfuerant, incendium hauſit.

(2) *Ibidem. cap.* 61. Civilis barbaro voto, post cœpta adverſus Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patrata demum cæde legionum, depoſuit. Et ferebatur, parvulo filio, quosdam captivorum, ſagittis jaculisque puerilibus figendos, obtulisſe.

(3) *Ibidem.* Cæterum neque ſe, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adegit: fiſus Germanorum opibus, & ſi certandum adverſus Gallos de posſesſione rerum foret, inclytus fama, & potior. Mumius Lupercus legatus legionis, inter dona misſus Velledæ. Ea virgo nationis Bructeræ, late imperitabat: vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, & augescente ſuperſtitione arbitrentur deas.

(4) *Ibidem.* Tuncque Velledæ auctoritas adolevit: nam *prosperas Germanis res, & excidium legionum* prædixerat. Sed Lupercus, in itinere interfectus. Pauci centuriorum tribunorumque in Gallia geniti reſervantur, pignus ſocietatis. Cohortium, alarum, legionum hiberna ſubverſa cremataque: iis tantum relictis quæ Maguntiaci ac Vindonisſæ ſita ſunt.

(5) *Aul. Gell. Lib. XVI. cap.* 4. Alæ dictæ exercitus equitum ordines, quod circum legiones dextra ſinistraque, tanquam alæ in avium corporibus, locabantur.

nen, uytgezonderd te Ments en Vindisch, alom onder den voet gesmeeten en verbrand.

Vervolgens ontfongen en die van het dertiende Legioen (1) en alle de overige hulpbenden, welken zich aan die van Trier onderworpen hadden, van de zelven bevel om op zekeren gestelden dag zich, uyt hunne betrokke legerstee te Nuys, naar Trier te begeeven; zulks, hangende die tusschentyd, zy den zelven met zeer veele bekommeringen doorbragten: want de vuydigsten, zich erinnerende den trouwloozen moord aan de wegtrekkende bezettelingen van Zanten nog onlangs bedreeven, waaren vol vrees: het beste deel integendeel bloosde van schaamte in 't overdenken der oneere van den aanstaanden togt, als onzeker zynde wie leydsman, staande de zelve, weezen zou, en hoe nu alles stondt aan 't welbehaagen der genen, die zy zoo reukeloos meesters over hun leeven en dood gemaakt hadden. Anderen weder, zich weynig dier oneere bekreunende, hingen slechts hun geld en alles, wat zy 't liefst hadden, om 't lyf. Sommigen nogthans maakten de wapenen vaardig en rustten zich als ten stryd toe. Immiddels verscheen, in (2) zoo verscheydene betrachtingen, de betekende uur des aftogts, welke nog droeviger dan de voorige verbeyding was. Want binnen den legerwal blyvende was de afzienlykheyd niet zoo zigtbaar, dan zynde uytgetoogen ontdekte het veld en de dag de op zich gelaade schandvlek. Hier waaren de beelden des Keyzers afgerukt, daar de krygstekenen ontsierd, en geschiedde voorts nog de aftogt, terwyl de ontrolde vaandels der Gallen ter wederzyde bralden, geenszins met het gewoonlyk krygsgeluyd der klaroenen, maar in volle stilte, even als of het eene treurige lyksleep geweest waar. De leydsman was Claudius Sanctus, wien een oog was uytgestooken; welke, hoe afzienlyk ook daar door van opzigt, echter nog geringer van beleyd was. Hoe afschuwlyk dit alles was zoo wierdt hun lasterstuk verdubbeld, zoodraa de andere Legioenen, hebbende de legerstee te Bon verlaaten, zich by deeze optreklingen vervoegd hadden.

Op de alom (3) uytgebreyde faame van het gevangen bekomen der Legioenen kwam en allen, en daaronder zelfs die genen, welken nog luttel tyds te voore voor den enkelen naam der Romeynen gesidderd hadden, uyt alle akkeren, huyzen en hoeken, door nieuwsgierigheyd zamengeschoold, toeschieten, als wien zoo ongewoon een schouwspel niet weynig tot

(1) *Tacit. Hist. Lib. IV. cap.* 62. Legio XIII. cum auxiliis simul deditis, à Novesio in Coloniam Treverorum transgredi jubetur, præfinita die intra quam castris excederet. Medium omne tempus, per varias curas egere. Ignavissimus quisque, cæsorum apud Vetera exemplo, paventes; melior pars rubore & infamia, *quale illud iter, quis dux viæ, & omnia in arbitrio eorum, quos vitæ necisque dominos fecissent.* Alii nulla dedecoris cura, pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare. Quidam expedire arma, telisque tamquam in aciem accingi.

(2) *Ibidem.* Hæc meditantibus, advenit proficiscendi hora, exspectatione tristior. Quippe intra vallum, deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus, & dies. Revulsæ imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis, silens agmen, & velut longæ exsequiæ. Dux Claudius Sanctus effosso oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam desertis Bonnensibus castris, altera se legio miscuerat.

(3) *Ibidem.* Et vulgata captarum legionum fama, cuncti qui paulo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque, & undique effusi, insolito spectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi: Spretisque Sancti promissis, aut minis, Maguntiacum abeunt: ac forte obvio interfectore Voculæ Longino, conjectis in eum telis, initium exsolvendæ in posterum culpæ fecere. Legiones nihil mutato itinere, ante mœnia Treverorum considunt.

tot vermaak ſtrekte. De Picentiner hulpruyters echter konnende niet langer de blydſchap des tergenden graauws verdraagen, ſcheydden zich, zonder op de beloſte of bedreygingen van hun geleyder Sanctus acht te ſlaan, van de overigen en namen den weg naar Ments, ſtaande welke aftogt hen by geval Longinus, ombrenger van Vocula, ontmoette, wien zy uyt verbittering wegens zoo ſnood beſtaan, hunne pylen naar 't lyf wierpen, en dus een begin maakten om zich voortaan van hunnen pligt te quyten: terwyl de Legioenen zelfs, zonder van weg te veranderen, zich vervolgens voor de wallen van Trier neêrſloegen.

By Civilis en (1) Clasſicus, zich nu nog meer verheffende over deezen ongemeenen voorſpoed, wierdt gevolglyk beraadſlaagd, of zy hunne heiren zouden toelaaten, de Agrippiner bouwſtad Kolen te plonderen. En hoewel de wreedheyd van hunnen aangebooren aardt en de begeerte tot den buyt, hen tot het uytrooyen der overheerde ſteden aanzetteden, zoo wierdt dit echter uyt belang des oorlogs, en de noodiggeachte faam van zagtmoedigheyd afgekeurd, als zynde die de nutbaarſte eygenſchap voor de aanvangers eener nieuwe heerſchappye: behalven dat Civilis daar toe nog in 't byzonder wierdt overgehaald door de van haar ontfange weldaad; wegens men zynen Zoon, die by den aanvang des krygs te Kolen achterhaald was, ſedert zeer eerlyk aldaar bewaard had.

Des zelfs inwoonders nogthans wierden benyd van alle de Overrynſche volken om hunnen ongemeenen rykdom en aanwas, zulks die vastſtelden, dat de kryg anders geen eynde neemen kon, het en waar die woonplaats of aan alle de Duytſchers zonder onderſcheyd openſtondt, of dat men de zelve omverwerpende voorts de Kolenaars verſtrooid hadt.

De Tencteren (2) dierhalven, zynde een Overrynsch volk, zonden dan eenige Gezanten aan die van Kolen; wier bequaamste in het taalvoeren de daarop te zamengeroepe menigte op deeze wyze aanſprak: *Wy danken de gemeene Goden, dan byzonderlyk den Oorlogsgod Mars, als den voornaamſten van allen, ter oorzaake gy weder tot het lighaam en den naam der Duytſchers gekeerd zyt, en verheugen ons des nevens u, dat gy ten laatſte ook vry onder de vrye luyden zult weezen: want totnogtoe hadden de Romeynen de ſtroomen en den aardbodem, ja eenigerwyze den hemel zelf geſlooten, om dus onze zameſpraaken en byeenkomſten te weeren, of, 't gene ſmaadlyker voor mannen, gebooren tot de wapenen is, op dat wy ongewapend, bynaar naakt, onder opzigt hunner toegevoegde wachteren, en, naa daartoe nog eerst van hen verlof*

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. c.* 63. Civilis & Clasſicus rebus ſecundis ſublati, an Coloniam Agrippinenſem diripiendam exercitibus ſuis permitterent, dubitavere. Sævitia ingenii, & cupidine prædæ, ad excidium civitatis trahebantur. Obſtabat ratio belli, & novum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium ejus primo rerum motu in Colonia Agrippinenſi deprehenſum, honorate custodierant.

(2) *Ibidem. cap.* 64. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, misſis legatis, mandata apud concilium Agrippinenſium edi jubent. Quæ ferocisſimus è legatis, in hunc modum protulit *Redisſe vos in corpus nomenque Germaniæ, communibus deis, ſed præcipuo deorum Marti grates agimus, vobisque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem, flumina ac terras, & cælum quodammodo ipſum clauſerant Romani: ut colloquia congresſusque nostros arcerent; vel, quod contumelioſius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi, ſub custode & pretio coiremus.*

lof gekogt te hebben, byeen kwamen. Dierhalve, op dat (1) *onze vriendschap en onderlinge maatschappy in eeuwigheyd van waarde en bestandig zy, vorderen wy thans van u, dat gy de vestingwerken der vreemdelingen, als de breydels der slavernye ter aarde werpt: dewyl zelfs de wildste dieren, zoo men hen steeds opgeslooten houdt, hunner moedigheyd vergeeten. Voorts nog dat gy alle de Romeynen, binnen uwe grenzen, om hals brengt; mids de vryheyd en Heerschers zich niet lichtlyk onderling vermengen. Dat ook de goederen der omgebragten ten gemeenen voordeele gekeerd worden, noch iemand iet verberge of zyne zaak van die der gemeene afzondere. En eyndelyk dat het ons en u, even als eertyds aan onze voorouders, geoorloofd zy den eenen en anderen rynsoever te bebouwen, dewyl de natuur, gelyk zy het licht en den nacht voor alle menschen gemeen, zoo ook het aardryk voor alle vroome mannen ten gebruyk gelaaten heeft. Volgt dan* (2) *weder de oude instellingen en zeden des vaderlands, ten afbreuke der ingevoerde wellusten; als door welken de Romeynen meer vermoogen op hunne onderwerpelingen dan wel door de kracht der wapenen. Aldus een zuyver en oprecht volk zynde geworden, 't gene de slaaverny vergeeten heeft, zult gy gelyk aan de anderen zyn, en des ook over anderen heerschen.*

Naa (3) de Kolenaars tyd tot het beraadslaagen op een stuk van zulk een gewigt genomen hadden, mids de vrees voor het toekomende hen niet toeliet het verzogte op te volgen, noch de tegenwoordige tydsgestalte het zelve plotslyk te versmaaden, antwoordden zy eyndelyk op deeze wyze: *Wy hebben* (4) *de eerste ons voorkomende gelegenheyd om vry te zyn, straks met meerder graagte dan voorzigtigheyd by 't haair gegreepen, op dat wy ons by u en de andere Duytschers vervoegen mogten. De muuren der stad nogthans, mids de Romeynsche heiren zich tegen ons verzamelen, is 't veyliger te sterken, dan, volgens uw verzoek, te sloopen. Zoo eenige uytlanders uyt Italië of der naaste wingewesten binnen onze grenzen geweest zyn, die heeft de kryg verteerd, of naar hunne voorheen verlaate geboorteplaatsen weer doen vlieden. En wat die genen aanbelangt, welken eertyds gevallig herwaart gevoerd, en sedert door den echt met ons vermaagdschapt, of daaruyt weder voortgesprooten zyn, die hebben dit thans ook tot hun vaderland. Des achten wy u ook zoo onbillyk niet, dat gy onze ouders, broeders, en kinderen van ons zoudt willen omgebragt hebben.*

De

(1) Tac. Hist. Lib. IV. c. 64. *Sed ut amicitia societasque nostra in æternum rata sint: postulamus a vobis, muros coloniæ, munimenta servitii, detrahatis. Etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur. Romanos omnes, in finibus vestris, trucidetis. Haud facile libertas, & domini miscentur. Bona interfectorum, in medium cedant, ne quis occulere quidquam, aut segregare caussam suam possit. Liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim majoribus nostris. Quomodo lucem diemque omnibus hominibus; ita omnes terras fortibus viris natura aperuit.*

(2) Ibidem. *Instituta cultumque patrium resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subjectos quam armis valent. Sincerus & integer, & servitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, aut aliis imperitabitis.*

(3) *Ibidem. cap.* 65. Agrippinenses, sumpto consultandi spatio, quando neque subire conditiones metus futuri, neque palam aspernari conditio præsens sinebat, in hunc modum respondent.

(4) Ibidem. *Quæ prima libertatis facultas data est, avidius quam cautius sumpsimus, ut vobis ceterisque Germanis consanguineis nostris jungeremur. Muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis, quam diruere tutius est. Si qui ex Italia aut provinciis alienigenæ in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit: vel in suas quisque sedes refugere. Deductis olim, & nobiscum per connubium sociatis, quique mox provenere, hæc patria est. Nec vos adeo iniquos existimamus ut interfici a nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis. Vectigal & onera commerciorum, resolvimus. Sint transitus incustoditi, sed diurni & inermes: donec nova & recentia jura, in vetustatem consuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Civilem & Veledam, apud quos pacta sancientur.*

De tolgeevingen hebben wy af- en den koophandel en het overtrekken des Ryns vrygesteld, mids dat dit laatste echter by dag, en zonder wapenen geschiedde; tot dat de nieuwe en versche rechten door gewoonte in ouderdom begrooijen: stellende voor 't overige tot zegsluyden Civilis en Velleda, naar welker goeddunken, het verdrag zal bevestigd worden.

Aldus de eerste (1) hevigheyd der Tencteren zynde tot staan gebragt, hebben de Gezanten, die daarop aan Civilis en Velleda wierden afgevaardigd, alles, naar den zin der Kolenaars, door 't ryklyk geeven van geschenken, te wege gebragt. Doch by Velleda in persoon te komen of haar aan te spreeken stondt hen niet vry, maar wierden zy afgeweerd van die Goedergelukvrouwe te aanschouwen, op dat de eerbiedenis dus grooter wierdt. Tot dat eynde hieldt zy zich op eenen hoogen toren opgeslooten, en bragt iemand, haarer naaste maagen, als tusschenboode der gewaande Godinne, de gedaane raadvraagingen en de daarop door haar gegeevene antwoorden, over en weder.

Civilis, aldus versterkt (2) met het bondgenootschap van die van Kolen, nam voor naar de naaste landschappen te staan, of, zoo zy wederstreefden, die door den oorlog aan te tasten. En hoewel hy met dit oogmerk die van Suns, een volk woonachtig benede Kolen, daarop straks vermeesterd, en voorts hunne jongelingschap in benden verdeeld hadt, zoo wierdt hem echter het voortzetten van dien togt door Claudius Labeo belet, mids die met eene inder haast opgestommelde troep Bethasiën, Tongren en Vlaamingen, de brug der Maaze bezet hadt. En waarom in de engten eene wyl tyds daaromtrent zeer twyfelachtig gevochten wierdt, tot dat de Duytschers dien stroom zynde doorgewaad, de strydende volken van Labeo van achteren begonden aan te tasten. Waarop Civilis, 't zy dat zulks koenheyd (3) of bestooke werk was, zich onverzaagd voor de benden der Tongren wierp, en die met eene heldere stem toeriep, *niet daarom hebben wy den oorlog aanvaard, op dat de Batavieren en die van Trier over de gebuurvolken zouden heerschen. Verre van ons zy deeze verwaandheyd. Neemt slechts het bondgenoodschap aan, en ziet, ik treede over tot u, het zy gy my tot Veldheer, of liever soldaat begeert.* Hierdoor wierdt het graauw bewoogen, zulks het de zwaarden in de schee stak, ja Campanus en Juvenalis, zynde van de voortreffelykste der Tongren, vleyden zich nevens die volken onder Civilis; waarop Labeo, eer hy omringd wierdt, zich nog tydig op de vlugt begaf. Civilis sedert ook de Bethasiën zelfs, midsgaders de Vlaamin-

(1) *Tacit. Hist. Lib. IV. cap.* 65. Sic lenitis Tencteris, legati ad Civilem & Velledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetravere. [illegible] Arcebantur aspectu, quo venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre. delectus è propinquis, consulta responsaque, ut internuntius numinis, portabat.

(2) *Ibidem. cap.* 66. Civilis societate Agrippinensium auctus, proximas civitates affectare, aut adversantibus bellum inferre statuit. Occupatisque Sunicis, & juventute eorum per cohortes composita; quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Bethasiorum Tungrorumque & Nerviorum tumultuaria manu restitit. Fretus loco, qui pontem Mosæ fluminis anteceperat. Pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani transnatantes, terga Labeonis invasere.

(3) *Ibidem.* Simul Civilis, ausus, an ex composito, intulit se agmini Tungrorum & clara voce; *non ideo*, inquit, *bellum sumpsimus ut Batavi & Treveri gentibus imperent. Procul hæc à nobis arrogantia; accipite societatem. Transgredior ad vos, seu me ducem, seu militem mavultis.* Movebatur vulgus, condebantque gladios; cum Campanus, ac Juvenalis ex primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere. Labeo, antequam circumveniretur, profugit. Civilis Bethasios quoque ac Nervios in fidem acceptos, copiis suis adjunxit: ingens rerum, perculsis civitatum animis, vel sponte inclinantibus.

mingen aan zyne belangen verbonden hebbende, vergrootte zyne krygsmagt met de zelven, als zynde de gemoederen der gebuurlanden door zyn geweldig bedryf verſlaagen, of uyt hunnen eygen aardt tot het bondgenootſchap met hem genygd.

Julius Sabinus (1) daarentusſchen, verwaand wegens zyne te onrecht voorgewende afkomst van Cæſar, beval dat men hem voor Keyzer groette, en rukte voorts met eenen talryken doch wanſchiklyken drom zyner Landsgenooten, naar de naastgelege Sequaanen toe, welken, toen woonachtig in het thans genaamde Bourgonje, de Romeynen aankleefden, en des geenszins het gevecht ontwykende, vervolgens het geluk hadden van de tegen hen opgetrokke volken van Langues onder Sabinus te verſtrooyen. Zulks die, uyt den zoo reukeloos aangevangen ſtryd met gelyke blooheyd zynde gevlugt, om het gerucht van dat hy was omgekomen te verſpreyden, de hoeve, waarop hy in 't eerst geweeken was, voordagtlyk in den brand ſtak: invoege ſedert (2) ieder geloofde dat hy eene gewillige dood ondergaan hadt; hoewel hy, door verſcheyde listen, en met zich in afgelege ſchuylhoeken op te houden, het leeven nog meer dan negen jaaren ſedert op die wyze heeft uytgerekt.

Met dit voorſpoedig vechten der Sequaanen hortte de eerſte hevigheyd des oorlogs, de onderſcheydene landſchappen bedachten zich alengs, ja begonden zich der verbonden met de Romeynen eertyds aangegaan, naar 't voorbeeld van die van Reyms, te erinneren. Welken alle gewesten van Gallië het afzenden van eenige Gezanten zeer ernstlyk verzogten, om gezamelyk te beraadſlaagen, of men, mids het tegenwoordig gewrigt van zaaken, thans de oude vryheyd, of wel den nog verwerfbaaren vreede te zoeken hadt.

Als de tyding van alle deeze onlusten, volgens de gewoonte boven de waarheyd vergroot, te Rome kwam, overviel Mucianus, welke aldaar voor den afweezigen Vespaſianus het Hoog Gezag voerde, geen kleyne (3) angst van dat aan den eenen kant, de twee door hem aangeſtelde Bevelhebberen, welken Gallus Annius en Petilius Cerialis waaren, den last des oorlogs, hoewel anders heldhaftig genoeg, bezwaarlyk zouden konnen torſen, en hy aan den anderen kant de Hoofdſtad des Ryks niet zonder Regeerder dorst laaten, als bevreesd zynde zoo voor de onbeteugelde lusten van Domitianus des Keyzers tweeden zoon, als om dat hem Primus Antonius en Varus Arius verdacht waaren, hebbende de laatſte, als geſteld over de Hofſoldaaten, het geweld en de wapenen in de

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 67. Interea Julius Sabinus, projectis fœderis Romani monumentis, *Cæſarem* ſe ſalutari jubet: magnamque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem & nobis fidam. Nec Sequani detrectavere certamen. Fortuna melioribus affuit. Fuſi Lingones. Sabinus festinatum temere prælium, pari formidine deſeruit. Utque famam exitii ſui faceret, villam, in quam perfugerat, cremavit.

(2) *Ibidem.* Illic voluntaria morte interiiſſe creditus. Sed quibus artibus latebrisque, vitam per novem mox annos traduxerit, ſimul amicorum ejus constantiam, inſigne Epponinæ uxoris exemplum, ſuo loco reddemus. Sequanorum prospera acie, belli impetus ſtetit. Reſipiscere paulatim civitates, fasque & fœdera reſpicere, principibus Remis: qui per Gallias edixere, *ut misſis legatis in commune conſultarent, libertas an pax placeret.*

(3) *Ibidem cap.* 68. At Romæ cuncta in deterius audita, Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces (jam enim Gallum Annium, & Petilium Cerialem delegerat) ſummam belli parum tolerarent. Nec relinquenda urbs, ſine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur: ſuſpectis, uti diximus, primo Antonio, Varoque Arrio. Varus prætorianis præpoſitus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus pulſum loco, ne ſiné ſolatio ageret, annonæ præfecit. Utque Domitiani, animum, Varo haud alienum, deliniret: Arretinum Clementem, domui Vespaſiani per affinitatem innexum, & gratisſimum Domitiano, prætorianis præpoſuit.

de hand. Dierhalven aan Varus dat bewind ontneemende maakte hem Mucianus, op dat hy niet troostloos wierdt, Bewindsman over de koornzaaken, en ftelde, om ook Domitianus eenig genoegen te geeven, mids die de afgezette Varus een goed hart toedroeg, Arretinus Clemens in des zelfs plaats, zoo om dat hy door huuwelyk en met Vespafianus vermaagfchapt, en daarenboven dien Keyzer zeer aangenaam was; bewimpelende voorts nog dit gedrag door een voorgeeven *van dat des aangefteldens Vader (1) onder Cajus Cæfar zich, als Hoofdbevelhebber van 's Keyzers lyfwacht, treffelyk gequeeten hadt; dat de foldaaten met dien naam in hunnen fchik waaren, en hy, hoewel van Raadsheerlyken rang, de bequaamheyd genoeg hadt tot beyde de Ampten.*

Aldus in de rust der ftad, ftaande zyn voorgenoome afweezen, voorzien, en den vermaardften uyt de burgery en anderen, om dat zy'er naar ftonden, tot het bywoonen van den togt verlof gegeeven zynde, vervaardigden zich 's Keyzers zoon en Mucianus, hoewel met verfcheyden zin, tot het aanvangen van den zelven. De eerfte was togtig door de hoope en jeugd, de tweede integendeel draalende om des jongelings onbezonnen drift te beteugelen, op dat hy door de gistinge zyner jeugd, en de opruyingen der vleyers, zoo hy 't gebied der heiren onder zyn geweld kreeg, niet te gelyk en den pais en oorlog verbrodde.

Immiddels zakten van alle kanten tot het oprechten eens legers de benden byeen. Dus wierdt het zesde en (2) achtfte, midsgaders het eenentwintigfte, en het tweede der nieuwlyks befchreevene Legioenen, zoo langs den thans genaamden Grooten als Kleynen Sint Bernard, over het Alpifche gebergte gevoerd, gelyk ook het veertiende uyt Grootbritannië en het zesde en tiende uyt Spanje ontbooden. Invoege de Gallen, op 't gerucht van den aantogt zoo veeler krygsbenden, als uyt hunnen eygen aardt tot zagtheyd genege zynde, te Ryms zamenkwamen, alwaar ook de Afgezanten van die van Trier verwacht wierden; van welken eene Tullius Valentinus de hevigfte aanhitfer des krygs was, en des met eene voorbedagte redevoeringe den laster, haat en voorts alles wat men aan groote heerfchappyen te verwyten plagt, het Roomfche volk te last leyde, als zynde hy een wargeest, bequaam om muytery te brouwen, en aangenaam aan veelen, om zyne breynlooze taalkunde.

Maar (3) Julius Auspex, een der treffelykften van Ryms, deedt daar tegen eene redeneering, waarin hy en

(1) Tacit. Hift. Lib. IV. cap. 68. *Patrem ejus fub Cajo Cæfare egregie functum ea cura dictitans. Lætum militibus idem nomen; atque ipfum quamquam fenatorii ordinis ad utraque munia fufficere.* Asfumuntur è civitate clarisfimus quisque, & alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo. ille fpe ac juventa properus; hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia ætatis, & pravis impulforibus fi exercitum invafisfet, paci belloque male confuleret.

(2) *Ibidem.* Legiones victrices VI. & VIII. Vitellianarum unaetvicefima, è recens confcriptis fecunda, Peninis Coctianisque Alpibus, pars monte C[illegible] XIIII L[illegible] Britannia, fexta ac decima ex Hispania accitæ. Igitur venientis exercitus fama, & fuopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo inftinctore belli Tullio Valentino. Is mediata oratione, cuncta magnis imperiis objectari folita, contumeliasque & invidiam in populum Romanum effudit: turbidus miscendis feditionibus, & plerisque gratus vecordi facundia.

(3) *Ibidem cap.* 69. At Julius Auspex è primoribus Remorum, *vim Romanam, pacisque bona disfertans, & fumi bellum etiam ab ignavis, ftrenuisfimi cujusque periculo geri: jamque fuper caput legiones:* Sapientisfimum quemque reverentia fideque, juniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, confilium Aufpicis fequebantur.

en het overgeducht vermoogen des Romeynſchen volks, en 't geluk van den vreede met de leevendigſte verwen afſchilderde; betuygende onder anderen, *hoe de kryg veeltyds door de blooſten wel reukeloos aanvaard, doch ten koste der vroomſten gevoerd wierdt, en, om welken met naadruk voort te zetten, de op den weg zynde Legioenen hen reeds als over het hoofd hongen.* Invoege hy de ervaarenſten door de eerbiedenis en trouw, de ten kryg haakende jongelingſchap door de hachlykheyd en vreeze in toom gehouden, en dus de vergadering zelve den heldenmoed van Valentinus pryzende, den raad echter van Auspex gevolgd heeft. Te meer (1) mids die van Trier en Langres in de voorheen voorgevalle beroerenis van Vindex, tegen die van Ryms den ſtreng van Virginius getrokken hadden. Daarenboven zoo gaf de onderlinge naayver der wingewesten aan veelen eenen afſchrik; want, *wie zou 't hoofd des oorlogs zyn? by wien zou men 't recht, en de oppermagtsoeffening gaan zoeken, en waar zou men, zoo alles wel uytviel, den zetel des ryks plaatſen?* Aldus hadt men alsnog geene zeege, en echter reeds alom tweedragt, pochgende de een tot twistens toe op de aangegaane verbindtenisſen, die op rykdom of kracht, en genen weer op de oudheyd hunner afkomſte: invoege het verdriet van 't aanſtaande aan veelen het tegenwoordige tot zoo ver deedt behaagen, dat men eenen brief aan die van Trier ſchreef, *ten eynde zy ophielden van 't voeren der wapenen, als zynde de vergiffenis verwerfbaar, en zy, in geval van berouw, t' hunner voorbiddinge bereyd.* Dan de te Ryms voor 't hoofdgeſtoote (2) Valentinus verydelde nu op zyne beurt zoo heylzaamen raad te Trier, en ſtoppende de ooren zyner landgenooten, was hy niet min yverig in het toerusten ten kryg, als mild in het doen van oproerige aanſpraaken.

Des onaangezien (3) droegen zich noch die van Trier en Langres noch de andere burgeryen der weerſpannelingen niet zoodaanig als wel de grootheyd van 't gevaar, in 't welke zy zich geſtooken hadden, thans vereyſchte. Invoege zelfs de Hoofdbeleggers des krygs geene onderlinge gemeenſchap van raad hielden. Civilis nogthans reysde de buytenweegſche plaatſen der Belgen herom, met inzigt, om den gevlugten Claudius Labeo of te vangen, of ten minſte ten lande uyt te ſtommelen. Clasſicus in tegendeel ſlytende doorgaans den tyd in vuydige ledigheyd, maakte goede ſier ſtaande de heerſchappyvoering, als waar die voor altyd verkreegen geweest. Ja Tutor zelf ſpoeide zich niet om den boven

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 69. Constat obſtetisſe Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod Vindicis motu cum Verginio ſteterant. Deterruit plerosque provinciarum æmulatio: *quod bello caput? unde jus auſpiciumque peteretur? quam, ſi cuncta provenisſent, ſedem imperio legerent?* Nondum victoria, jam discordia erat: aliis fœdera, quibusdam opes viresque, aut vetustatem originis, per jurgia jactantibus. Tædio futurorum, præſentia placuere. Scribuntur ad Treveros epistolæ, nomine Galliarum, *ut abſtinerent armis, impetrabili venia, & paratis deprecatoribus, ſi pœniteret.*

(2) *Ibidem.* Reſtitit idem Valentinus obſtruxitque civitatis ſuæ aures, haud perinde inſtruendo bello intentus, quam frequens concionibus.

(3) *Ibidem. cap.* 70. Igitur non Treveri, neque Lingones, ceteræve rebellium civitates, pro magnitudine ſuscepti discriminis agere. Ne duces quidem, in unum conſulere. Sed Civilis avia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Clasſicus, ſegne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit ſuperiorem Germaniæ ripam, & ardua Alpium præſidiis claudere.

ven Rynsoever en de ſteylte der Alpen door de noodige bezetting te ſluyten.

Invoege het (1) eenentwintigſte Legioen langs Vindisch in Zwitſerland, en de hulpbenden onder 't beleyd van Sextilius Felix langs de Graauwbunders doorbraken, by welken zich de ruyterbenden voegden, welken eertyds door Vitellius, als zyne zaak begunſtigende, opontbooden, doch zich in 't vervolg voor Vespaſianus verklaard hadden. Over deezen hadt Julius Brigantinus het bevel, zynde hy gebooren uyt eene Zuster van Civilis, en, gelyk de haat der bloedverwanten gemeenlyk de heftigste is, zoo was hy niet min gebeeten op zynen Oom, dan gehaat van den zelven.

Hier tegen heeft Tutor de Trierſche benden, hoewel te voore reeds door de versch gedaane werving der Vangionen, Karakaaten, en Triboken vermeerderd, voorts nog met het oude voetvolk en de ruyters geſtyfd, hebbende daarenboven de Legioenknechten, of bekoord door de hoope, of t' ondergebragt door de vrees, en welken des het vooruytgezonde Vaandel van Sextilius Felix ſtraks verſloegen: dan als (2) daarop ook de overige Romeynſche Hoofdluyden en heiren naderden, verklaarden zy zich voor de zelven, welk voorbeeld voorts nog door de voorgemelde Triboken, Vangionen en Karakaaten zelfs gevolgd wierdt. Zulks Tutor ſlechts aan 't hoofd der Trierſche benden, Ments ontwykende, zich naar Bing begaf, als zich op die plaats vertrouwende, ter oorzaake hy de brug, gelege over den ſtroom Nave, verbrooken hadt; doch door den ſchielyk daarop gedaanen aanval der Romeynen, beleyd door Sextilius, en het ontdekken eener doorwaadbaare plaatſe, wierdt hy desonaangezien aldaar verſchalkt en zyn krygsvolk verſtrooid.

Op deeze nederlaag ontzonk den Trierſchen de moed, en 't graauw verlaatende de wapenen liep rinkelrooijen langs de akkers: ja zelfs zommigen der voornaamſten, op dat zy ſcheenen het eerst uyt den oorlog geſcheyden te zyn, vlooden naar die ſteden, welken het verbond, voorheen met de Romeynen opgerecht, ſedert ongeſchonden bewaard hadden. Dit is 't minst, de Legioenen zelfs, die, gelyk wy hiervoore gemeld hebben, zich van (3) Nuys en Bon, naar Trier vervoegd hadden, bragten zich van zelf onder den eed van Vespaſianus. Dan als de oorlogs gezinde Valentinus immiddels raazende aldaar aankwam, en dees zyne oorlogzugtige aardt des geſchaapen ſcheen om alles weer in 't war en ver-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. c.* 70. Atque interim unaetvicesima legio Vindonisſa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rhætiam irrupere. Accesſit ala Singularium, excita olim à Vitellio, deinde in partes Vespaſiani transgresſa. Præerat Julius Briganticus, ſorore Civilis genitus, ut fermè acerrima proximorum odia ſunt, inviſus avunculo infenſusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit; corruptis ſpe, aut metu ſubactis legionariis; qui primo cohortem præmisſam à Sextilio Felice, interficiunt.

(2) *Ibidem.* Mox ubi Duces exercitusque Romani propinquabant, honesto transfugio rediere: ſecutis Tribocis, Vangionibusque & Caracatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Maguntiaco, Bingium concesſit: fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat: ſed incurſu cohortium, quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fuſusque. Ea clade perculſi Treveri, & plebes omisſis armis, per agros palatur. Quidam principum, ut primi poſuisſe bellum viderentur, in civitates quæ ſocietatem Romanam non exuerant, perfugerunt.

(3) *Ibidem.* Legiones a Novefio Bonnaque in Treveros, ut ſupra memoravimus, traductæ, ſe ipſas in verba Vespaſiani adigunt. Hæc Valentino abſente gesta: qui ubi adventabat, furens, cunctaque rurſus in turbas & exitium converſurus: legiones in Mediomatricos, ſociam civitatem, abscesſere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt: occiſis Herennio ac Numiſio legatis, quo minore ſpe veniæ cresceret vinculum ſceleris.

verderf te werpen, zyn die Legioenen naar de gewesten van Mets, als met de Romeynen in verbond zynde, geweeken. Valentinus en Tutor rukten hierop weer die van Trier in de wapenen, ja doodden zelfs de Legioenbevelhebbers Herennius, en Numifius, op dat de wanhoope van vergiffenisfe 't verbond des hervatten opftands bet kracht gaf.

Dusdaanig (1) was de ftand der zaaken als Petilius Cerialis te Ments aanlandde, met wiens komst zich de hoope opbeurde, mids hy zelf, graag naar den ftryd doch bequaamer om den vyand te verfmaaden, dan'er zich voor te hoeden, den foldaat door kracht van woorden een hart onder den riem ftak, als beflooten hebbende, zoo dra 't hem maar gebeuren mogt, zonder tyds verzuym een gevecht te waagen. Desonaangezien zondt hy (2) de knechten, geworven in Gallië, naar hunne gewesten te rug, met bevel van aldaar te boodfchappen, *dat het ryk genoeg hadt aan zyne eyge Legioenen, de bondgenooten konden in vreê naar huys keeren, ter verrichtinge hunner zaaken, en voorts wegens den oorlog gerust zyn, als wiens uytvoering de Romeynen op zich genomen hadden.* Een gedrag voorwaar! 't gene de gevolgzaamheyd der Gallen niet weynig vermeerde; want hebbende hunne jeugd weder t' huys gekreegen, droegen zy de opgelegde fchattingen eensdeels te ligter, en queeten zich, mids zy hunne hulp verfmaad zagen, andersdeels te vlytiger.

Civilis en (3) Clasficus, immiddels verftaande hoe Tutor verjaagd was, die van Trier geflaagen waaren, en dat alles den vyand medeliep, rukten bevreesd en neerflagtig hunne verfpreyde benden te hoop en vermaanden den oorlogsgezinden Valentinus door boode op boode *dat hy tog het uyterfte der zaaken niet in de waag fchaal ftellen zoude.* Hiertegen is Cerialis, hebbende de naar Mets geweeke legioenen te gezwinder doen voortrukken, en voorts zyne eyge medegebragte benden en al wat in die Stad was, byeengetrokken, in den derden optogt te Rigol gekomen, zynde eene plaats maar vyftien uuren van Konftans gelegen. Aldaar hadt zich Valentinus met eenen goeden hoop Trierfchen neêrgeflaagen, mids die plaats eensdeels door bergen omheynd, en den Moezelftroom gedekt, andersdeels door gragten en eene borstweeringe van opeengeftapelde fteenen door hem gefterkt was. Dit alles echter weerhieldt den Romeynfchen (4) Bevelhebber niet van hem van voore met zyn voetvolk aan te tasten, terwyl zyne ruytery, den ongeregeld ver-

(1) *Tacit. Hift. Lib. IV. cap.* 71. Hic belli ftatus erat, cum Petilius Cerialis Maguntiacum venit. Ejus adventu, erectæ fpes. Ipfe pugnæ avidus & contemnendis quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat, ubi primum congredi licuisfet, nullam prælio moram facturus.

(2) *Ibidem.* Delectus per Galliam habitos, in civitates remittit, ac nuntiare jubet *Sufficere imperio legiones. Socii ad munia pacis redirent, fecuri velut confecto bello, quod Romanæ manus excepisfent.* Auxit ea res Gallorum obfequium: nam recepta juventute, facilius tributa toleravere, proniores ad officia quod fpernebantur.

(3) *Ibidem.* At Civilis & Clasficus, ubi pulfum Tutorem, cæfos Treveros, cuncta hostibus prospera accepere: trepidi ac properantes, dum difperfas fuorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, *ne fummæ rei periculum faceret.* Eo rapidius Cerialis, misfis in Mediomatricos, qui breviore itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Maguntiaci, quantumque fecum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit. Quem locum, magna Treverorum manu, Valentinus infederat, montibus & Mofella amne feptum. Et addiderat fosfas, obicesque faxorum.

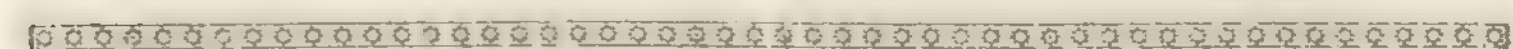
(4) *Ibidem.* Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere juberet: equitum aciem in collem erigeret, fpreto hoste, quem temere collectum, haud ita loco juvari, ut non plus fuis in virtute foret. Paulum moræ in ascenfu, dum misfilia hostium prævehuntur. Ut ventum ad manus, deturbati, ruinæ modo, præcipitantur. Et pars equitum æquioribus jugis circumvecta, nobilisfimos Belgarum, in quis ducem Valentinum, cepit.

vergaderden vyand verachtende, eenen heuvel beklom, en aldus meer heul in haare vroomheyd dan de verſchanſelingen in de ſterkte der plaatſe hadden; onaangezien zy de aanvallers, door de veelheyd van het uytgeſmeete werpgeweer in den beginne een weynig vertraagden. Dan als men eyndelyk onderling handgemeen wierdt, zag men de verweerders, als een inſtortend gebouw, hals over kop van boven neer geworpen; 't gene voorts, mids de ruytery langs eenige effener bergen was omgereeden, van de gevangenneeminge der edelſte Belgen, ja van Valentinus zelf gevolg wierdt.

Hierop is Cerialis den volgenden dag te Trier gekomen, en het zeegepraalend heir overtogtig geworden, om die afvallige (1) ſtad door moord en plonderinge te verdelgen. *Deeze was*, dus ſprak men, *de vaderlyke ſtad van Claſicus en Tutor. Zy waaren de ſchelmen, die de Legioenen omringd en vermoord hadden. Waaraan doch hadt Kremona zoo grootlyks verbeurd, zulks het uyt den ſchoot van Italië gerukt was, dan om dat het den overwinnaar ſlechts eenen enkelen nacht hadt opgehouden? Op de grenzen van Duytschland zou dan eene ſtad, vervuld met den roof der heiren, en bevlekt met het verschvergoote bloed der vermoorde Hoofdluyden, in vollen bloei gelaaten worden! Hy zou den buyt in de ſchatkamer brengen, zy hadden genoeg aan den gevorderden brand en val eener weerſpannige ſtad, ter wraakneeminge van zoo veele door haar vernielde legerſteden der Romeynen.* Dan Cerialis uyt vreeze voor opſpraak, van dat hy, dit toeſtemmende, den ſoldaat door dartelheden en wreedheyd bedorf, heeft (2) zyne opgevatte gramſchap, en dat zelfs zonder veel arbeyds nedergezet; ter oorzaake hy, naa 't eyndigen van den burgerkryg, zich gehoorzaamer tegen zyne Bevelhebbers en zediger tegen de Uytheemſchen gedroeg, te meer, mids zyn gemoed tot medelyden gebragt was, door 't erbarmlyk aanſchouwen der Legioenen, die uyt de landen van Mets ontbooden waaren.

Deezen, overtuygd door eyge gewisſe van 't bedreeve lasterſtuk, ſtonden bedroefd en met de oogen naar de aarde gekeerd; noch viel, gelyk men anders gewoon was, tusſchen de byeenkomende heiren eenige groetenis, ja wat men hen troostte of aanmoedigde, zy gaven geen antwoord, maar zich in hunne tenten verbergende, ſchuuwden het licht zelf, mids hen niet zoo zeer het gevaar of de vrees dan de ſchaamte en ſchande verbaasde; terwyl de getrouwgebleevenen noch ſpreeken noch bidden durvende, ſlechts door traanen en zwygen, voor hunne ſpitsbroeders vergiffenis by Cerialis eyschten.

Dees

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 72. Cerialis postero die Coloniam Treverorum ingresſus est, avido milite eruendæ civitatis: *Hanc eſſe Claſici, hanc Tutoris patriam. Horum ſcelere clauſas cæſasque legiones. Quid tantum Cremonam meruiſſe, quam è gremio Italiæ raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit? Stare in confinio Germaniæ integram ſedem, ſpoliis exercituum & ducum cædibus ovantem. Redigeretur præda in fiscum: ipſis ſufficere ignes, & rebellis coloniæ ruinas, quibus tot castrorum excidia pen-*[illegible]

(2) *Ibidem.* Cerialis metu infamiæ, ſi licentia ſævitiaque imbuere militem crederetur, presſit iras, & paruere, poſito civili bello ad externa modestiores. Convertit inde animos, accitarum è Mediomatricis legionum miſerabilis aſpectus. Stabant conſcientia flagitii mæſtæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coeuntes exercitus conſalutatio neque ſolantibus hortantibusve reſponſa dabant, abditi per tentoria, & lucem ipſam vitantes. Nec perinde periculum aut metus, quam pudor ac dedecus obſtupefecerat: attonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non auſi, lacrymis ac ſilentio veniam poscebant.

Dees ook (1) ſtreelde de gemoederen, zeggende *door 't noodlot bedreeven te zyn, 't genc door den tweedragt der ſoldaaten, en Hoofdluyden of door 't bedrog des vyands was toegekomen. Zy hadden dan den tegenwoordigen dag voor den eerſten van hunnen krygsdienst en eed te houden: aan 't voorgaande misdryf wilde noch de Keyzer noch hy gedenken.* Hierop (2) zyn de tot hunnen pligt gekeerde benden in 't zelfde leger ontfangen, en wierdt onder de onderſcheydene rotten uytgeroepen, dat niemand, by 't ontſtaan van twist of gekyf, zynen ſpitsbroeder der voorige muyterye of geleedene nederlaagen te verwyten hadt.

Vervolgens heeft hy, die van Trier en Langres te (3) zamen geroepen hebbende, aldus aangeſproken. *Niet zoo zeer heb ik my in de welſpreekenheyd geoeffend, dan wel de manhaftigheyd des Romeynſchen volks, door het beromvoeren der wapenen, ſteeds beweezen: maar om dat by u geene zaak meer dan woorden geldt, en 't heyl en onheyl, niet naar elks eygen aardt, maar naar 't roepen der oproerigen geſchat wordt, zoo is myn voorneemen eene korte reeden te doen, welke, de kryg nu verdreeven zynde, u nutter om te hooren, dan my om te zeggen is. In uw en der Gallen land zyn de Romeynſche Hoofdluyden en Veldheeren gekomen, niet uyt eyge begeerlykheyd, maar ingeroepen van uwe voorvaders, als die door tweedrag, ten bederve toe, geplaagd wierden. Want de Duytſchers, te voore ook ontbooden, hadden ſedert beyde Bondgenooten en vyanden in ſlaaverny gebragt. Hoe veele ſtryden wy tegen de Cimberen en Teutonen gedaan, hoe zwaaren arbeyd onze heiren ondergaan, en met welke uytkomst wy de Duytſche oorlogen beleyd hebben, is klaar genoeg. En zekerlyk (4) wy hebben ons niet gezet langs den Rynsoever om Italië te beſchermen: maar op dat geen andere Ariovistus, even als ten tyde van Cæſar, meeſter wierde. Wat waant gy? dat Civilis de Batavieren en de Overrynſche volken u hooger ſchatten, dan hunne voorouders uwe vaders en grootvaders gedaan hebben. De Duytſchers hebben altyd de zelfde beweegrede om in Gallië over te ſteeken: naamlyk, de geylheyd, gierigheyd en lust om van woonplaats te wisſelen: op dat zy, verlaatende hunne drasſige poelen en akelige Woeſtynen, dit overvruchtbaare aardryk en u zelf bezitten moogen. Voor eerst, men doet ſchoon voor met Vryheyd en aanzienlyke woorden: doch 't is bekend, dat niemand ooit naar eens anderen mans ſlaaverny geſtaan heeft, of hy bediende zich van de zelfde*

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 72. Donec Cerialis mulceret animos, *fato acta dictitans, quæ militum ducumque diſcordia, vel fraude hostium evenisſent. Primum illum ſtipendiorum & ſacramenti diem haberent: priorum facinorum neque imperatorem, neque ſe meminisſe.*

(2) *Ibidem. cap.* 73. Tunc recepti in eadem castra, & edictum per manipulos, ne quis in certamine jurgiove ſeditionem aut cladem commilitoni objectaret.

(3) *Ibidem.* Mox Treveros ac Lingonas, ad concionem vocatos ita alloquitur. *Neque ego unquam facundiam exercui: & populi Romani virtutem armis affirmavi. Sed quia apud vos verba plurimum valent, bonaque ac mala non ſua natura, ſed vocibus ſeditioſorum æſtimantur: ſtatui pauca disſerere, quæ profligato bello, utilius ſit vobis audisſe, quam nobis dixisſe. Terram vestram ceterorumque Gallorum, ingresſi ſunt duces imperatoresque Romani, nulla cupidine, ſed majoribus vestris invocantibus, quos diſcordiæ uſque ad exitium fatigabant, & acciti auxilio Germani, ſociis pariter atque hostibus ſervitutem impoſuerant. Quot præliis adverſus Cimbros Teutonosque, quantis exercituum nostrorum laboribus, quove eventu Germanica bella tractaverimus, ſatis clarum.*

(4) Ibidem. *Nec ideo Rhenum inſedimus, ut Italiam tueremur: Sed ne quis alius Ariovistus, regno Galliarum potiretur. An vos cariores Civili Batavisque & transrhenanis gentibus creditis, quam majoribus eorum patres avique vestri fuerunt? Eadem ſemper causſa Germanis tranſcendendi in Gallias, libido atque avaritia, & mutandæ ſedis amor: relictis paludibus & ſolitudinibus ſuis, fecundisſimum hoc ſolum, vosque ipſos posſiderent. Cæterum libertas, & ſpecioſa nomina prætexuntur. Nec quisquam alienum ſervitium, & dominationem ſibi concupivit, ut non eadem ista vocabula uſurparet.*

zelfde ſchynnaamen. Koningryken (1) *en Oorlogen zyn 'er altyd in Gallië geweest, tot dat gy u aan onze wetten onderwierp. Hiertegen hebben wy, alhoewel zoo menigmaal getergd, u echter, volgens het recht den overwinnaaren eygen, alleenlyk dat gene opgelegd, door het welke wy den pais beſchermen mogten: want noch de rust der volken kan men zonder de wapenen, noch de wapenen zonder de ſoldy, noch de ſoldy zonder het vorderen van ſchattingen hebben. Voor 't overige is alles aan allen even naa. Gy zelfs zyt doorgaans Overſten onzer Legioenen, gy zelfs regeert deeze en andere Wingewesten; Niets is 'er afgezonderd, niets uytgeſlooten. Van eenen loflyken Vorst, onaangezien men veraf woonachtig is, trekt men het zelfde nut, daar de wreeden den naastwoonenden het zwaarſte op den hals leggen. Dierhalve, gelyk gy de onvruchtbaarheyd, of al te veel ſlagregens, en 't meerendeel van het kwaade der natuure* (2) *ongeboord ondergaan moet, zoo verdraagt ook alzoo de overdaad en gierigheyd der Heerſcheren: want feylen zullen zyn, zoo lang 'er menſchen gevonden worden; doch echter niet met een onafgebrooke geduurzaamheyd, mids zy, door de tusſchenkomst van betere dingen, vergolden worden. Het en waar gy u misſchien onder de regeering van Tutor en Clasſicus met de hoope eener gemaatigder heerſchappye vleyde, en dat dus met mindere ſchattinggeevingen, dan nu, de heiren, tot weering der Duytſchers en Britten, zullen konnen worden toegerust. Want zynde ('t gene de Goden verhoeden) de Romeynen eens verdreeven, wat kan daar anders uyt, dan de eene oorlog op den anderen onder de onderſcheydene volken voortvloeijen? Door de fortuyn en het krygskundig beleyd van achthonderd jaaren is het zwaarwigtige gevaarte des Romeynſchen ryks te zamen geronnen, 't gene niet weer geſloopt kan worden, zonder 't bederf der ontſloopers. Onder* (3) *welken gy dan, die goud en rykdommen bezit, als zynde de voornaamſte aanprikkelingen ten kryg, ook het grootſte gevaar loopt. Dierhalve bemint en eert den vreede en de ſtad, die gy verwonnelingen en wy verwinnaars met een gelyk recht bezitten. De leering van de eene en andere fortuyn onderwyze u, niet liever hardnekkig t' uwen bederve, dan gehoorzaam t' uwer veyligheyd te weezen.* Door zoodaanige redevoering heeft hy de genen, die wranger gevolgen vreesden, te gelyk van die vrees ontheven en verquikt.

Het zeegepraalend (4) heir bevondt

(1) Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap. 74. *Regna bellaque per Gallias ſemper fuere, donec in nostrum jus concederetis. Nos, quamquam totiens lacesſiti, jure victoriæ id ſolum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium ſine armis: neque arma ſine ſtipendiis: neque ſtipendia, ſine tributis haberi queunt. Cætera in communi ſita ſunt. Ipſi plerumque legionibus nostris præſidetis: ipſi has aliasque provincias regitis. Nihil ſeparatum, clauſumve. Et laudatorum principum uſus ex æquo, quamvis procul agentibus: ſævi proximis ingruunt.*

(2) Ibidem. *Quomodo ſterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala; ita luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines. Sed neque hæc continua, & meliorum interventu penſantur. Niſi forte Tutore & Clasſico regnantibus, moderatius imperium ſperatis: aut minoribus quam nunc tributis, parabuntur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulſis (quod dii prohibeant) Romanis, quid aliud quam bella omnium inter ſe gentium exſistent? Octingentorum annorum fortuna diſciplinaque, compages hæc coaluit: quæ convelli, ſine exitio convellentium non potest.*

(3) Ibidem. *Sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum & opes, præcipuæ bellorum cauſſæ. Proinde pacem & urbem, quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite. Moneant vos utriusque fortunæ documenta, ne contumaciam cum pernicie, quam obſequium cum ſecuritate malitis.* Tali oratione graviora metuenteis compoſuit, erexitque.

(4) *Ibidem. cap.* 75. Tenebantur victore exercitu Treveri, cum Civilis & Clasſicus miſere epistolas ad Cerialem, quarum hæc ſententia fuit. *Vespaſianum, quamquam nuntios occultarent, excesſiſſe vita..*

vondt zich in de landen van Trier, als Civilis en Clasſicus aan Cerialis brieven, van deezen inhoud, zonden. *Dat Veſpaſianus, hoe zeer men ook de tyding voor 't gemeen poogde te verbergen, uyt het leeven geſcheyden was, en daarom en de Stad en Italië* (1) *zelf, door inwendige oorlogen, vaneen gereeten, even gelyk ook de opweg zynde Mucianus en Domitianus ſlechts ydele en krachtlooze naamvorſten waaren. Des, zoo Cerialis de heerſchappy der Galliën begeerde, zy hielden zich vernoegd met de grenzen hunner burgeryen; zoo hy echter het ſtryden beter achtte, zy hadden daar ook niets tegen.* Dan dewyl Cerialis aan Civilis en Clasſicus hierop niets antwoordde, maar zelf den brievenbrenger gevanglyk aan Domitianus zondt, rukten de totnogtoe verſpreydene benden der Bondgenooten van alle kanten te zamen. Zulks veelen Cerialis beſchuldigden als of hy, die 't vry geſtaan hadt hen te onderſcheppen, als zy nog verſpreyd geweest waaren, deeze hunne zamenvoeging alwillens geleeden hadt. Hoe 't zy, het Romeynſche (2) heir omringde met graf en wal zyne betrokke legerſteê, als in welke, hoe onveylig uyt den aardt, het zich vry reukeloos in den beginne hadt neêrgeſlaagen.

Ondertusſchen wierdt by de Duytſchers, mids de verſcheydenheyd van gevoelens, niet weynig getwist; want Civilis (3) verſtondt: *Dat men de Overrynſche volken verbeyden moest, door den ſchrik van welken de reeds gekneusde krachten des Romeynſchen volks voorts nog in 't geheel zouden vertreeden worden. En wat de Gallen aangong, die waaren wel ten prooi des verwinnaars geworden, doch het gene 'er kloeks onder was, te weeten de Belgen, die hielden nogthans, zoo al niet openlyk, ten minſte met de wensch, hunne zyde.* Tutor integendeel beweerde, *dat de zaaken der Romeynen door verbeyden toenamen, mids het te hoop rukken der heiren uyt alle hoeken; daar was reeds* (3) *een Legioen uyt Britannië overgevoerd; daar waaren 'er uyt Spanje ontbooden; ja daar kwamen 'er nog anderen uyt Italië toeſchieten, zynde dit geen ſchielyk byeengeraapt volk; maar oude en in den kryg ervaare knechten. Dat daarentegen de Duytſchers, op welken zy hoopten, noch op bevel noch op regeering pasten, maar alles naar hun eyge welgevallen deeden. Van geld en giften, door welken zy voornaamelyk te bekooren waaren, vermogten de Romeynen het meest, en was niemand daarenboven zoo greetig tot de wapenen, of hy hadt liever eene vaardige rust dan gevaar voor eenen zelfden loon, te bejaagen. Byaldien zy terſtond den vyand aangreepen, zoo hadt Cerialis* geenè

(1) Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap. 75. *Urbem atque Italiam, interno bello conſumptam. Muciani ac Domitiani vana & ſine viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipſos finibus civitatum ſuarum contentos: Si prælium mallet, ne id quidem abnuere.* Ad ea Cerialis Civili & Clasſico nihil. Eum qui attulerat ipſas epistolas, ad Domitianum miſit. Hostes diviſis copiis advenere undique. Plerique culpabant Cerialem pasſum jungi, quos discretos intercipere licuisſet.

(2) *Ibidem. cap.* 76. Romanus exercitus castra fosſa valloque circumdedit: quis temere antea intutis conſederat. Apud Germanos diverſis ſententiis certabatur. *Civilis opperiendas Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractæ Populi Romani vires obtererentur. Gallos quid aliud quam prædam victoribus? & tamen quod roboris ſit, Belgas, ſecum palam, aut voto ſtare.*

(3) *Ibidem.* Tutor *cunctatione crescere rem Romanam* affirmabat, *coeuntibus undique exercitibus: Transvectam è Britannia legionem: accitas ex Hispania; adventare ex Italia: nec ſubitum militem, ſed veterem expertumque belli. Nam Germanos, qui ab ipſis ſperentur, non juberi, non regi, ſed cuncta ex libidine agere. Pecuniamque ac dona, quis ſolis corrumpantur, majora apud Romanos, & neminem adeo in arma promptum, ut non idem pretium quietis quam periculi malit. Quod ſi ſtatim congrediantur, nullas esſe Ceriali, niſi ex reliquiis Germanici exercitus legiones; fæderibus Galliarum obſtrictas.*

geene Legioenen, dan uyt het overgeloope overſchot des Duytſchen heirs, by zich, welken aan de oude verbindtenis der Gallen door hunne voorheen gedaane eeden alsnog verknocht waaren. Wel was waar, dat zy (1) *onlangs den ongeſchikten hoop van Valentinus, tegen hunne eyge verwachting, verſtrooid hadden, dan dat zelf ſtrekte hen en den hoofdmannen tot voedzel van reukeloosheyd. Zy zouden het weder beſtaan, en kiezen liever de zyde van Civilis en Clasſicus, dan van eenen onervaaren jongeling, welke meer zyne zinnen te doen gaf met het woordvoeren en zamening te houden, dan met het yzer en de wapenen. Want de eerſten wordende van hen aanſchouwd, zoude hen weder in gedachten komen, de ſchrik, vlugt, honger en 't leeven, den geenen afgebeden, die hen voorheen gevangen gehadt hadden. Daarenboven zoo wierden de Triernaars en Langren door geene goedwilligheyd weerhouden, en zouden des de wapenen weer aangrypen, zoodraa hen de vrees die hen te rug hieldt, maar verlaaten hadt.*

Dit geſchil der gevoelens wierdt beſlecht door (2) Clasſicus, met den voorſtel van Tutor goed te keuren, en waarom men het ook aanſtonds zag werkſtellig maken. Het Middenlyf dan wierdt uyt de Kolenaars en Langren, de rechter vleugel uyt de Bataviſche benden, en de ſlinker uyt de Tenčteren en Bručteren te zamen geſteld, van welken een deel langs de bergen, en de anderen weder tusſchen den weg en den Moezelſtroom zoo onvoorziens aanvielen, dat Cerialis in zyne ſlaapkamer en bedde (want hy hadt zich dien nacht in 't leger niet gehouden) tegelyk hoorde hoe men alom in gevecht was en de zynen verwonnen wierden: des begraauwde hy zoolang het traaglyk aankomen der boodſchapbrengers, tot dat hy de ganſche nederlaag voor zyne oogen beſchouwde. Want de legerſteê der Legioenen wierdt verbrooken, de ruytery verſtrooid en de middenbrug van de Moezel, welke de overzyde der ſtad aan de andere hechtte, door den vyand bezet.

Cerialis, (3) onaangezien dit wankelen der zaaken, rukte echter onbeteuterd de vlugtelingen met de hand te rug, vloog met een ongedekt lyf onder 't werpgeweer, en heeft dus door eene gelukkige reukeloosheyd en den toeloop der vroomſten de daarop herwonne brug bezet. Vervolgens zynde in 't leger gekeerd, zag hy de rotten der Legioenen, welken eertyds by Nuys en Bon gevangen genomen waaren, wyd en zyd verſtrooid, ja den ſoldaat in zoo kleyn een getal by de krygstekens, dat de ade-

(1) Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap. 76. *Idque ipſum, quod inconditam nuper Valentini manum contra ſpem ſuam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis. Auſuros rurſus, venturosque in manus, non imperiti adolescentuli verba & conciones, quam ferrum & arma meditantis, ſed Civilis & Clasſici: quos ubi aſpexerint, redituram in animos formidinem, fugam, famemque, ac totiens captis precariam vitam. Neque Treveros, aut Lingonas benevolentia contineri: reſumpturos arma, ubi metus abſcesſerit.*

(2) *Ibidem cap.* 77. Diremit Conſiliorum diverſitatem: approbata Tutoris Sententia Clasſicus, ſtatimque exſequuntur. Media acies Ubiis Lingonibusque data, dextro cornu cohortes Batavorum, ſiniſtro Bručteri Tenčterique. pars montibus, alii viam inter Moſellamque flumen tam improviſi asſiluere, ut in cubiculo ac lečtulo Cerialis (neque enim nočtem in castris egerat) pugnari ſimul, vincique ſuos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec univerſa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fuſi equites: medius Moſellæ pons, qui ulteriora Coloniæ annečtit, ab hostibus inſesſus.

(3) *Ibidem.* Cerialis turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, intečto corpore promptus inter tela, felici temeritate, & fortisſimi cujusque accurſu, reciperatum pontem lečta manu firmavit. Mox in castra reverſus, palantes captarum apud Noveſium Bonnamque legionum manipulos, & rarum apud ſigna militem, ac prope circumventas aquilas videt. Incenſus ira, *non Flaccum*, inquit, *non Voculam deſeritis. Nulla hic proditio; neque aliud excuſandum habeo, quam quod vos Gallici fœderis oblitos prædixerim, memoriam Romani ſacramenti tenere credidi.*

adelaars door de indringelingen bykans omringd waaren. Des in felle gramschap ontstooken; *gy verlaat*, snaauwde hy hen toe, *noch Flaccus noch Vocula. Geen verraad is hiermede gemengd; en ik heb my wegens niet anders te ontschuldigen, dan dat ik te ligtvaardig geloofd hadt, hoe gy het voorheen met de Gallen aangegaane verbond reeds vergeeten, en den Romeynschen eed thans in uwe gedachten gehouden hadt. Des dat men my vry by het getal (1) der voorheen vermoorde Numisiën en Herenniën voege, op dat alle bevelhebbers over u, of door der soldaaten of der vyanden handen zyn omgekomen. Gaa boodschapt aan Vespasianus, of, dat nog nader is, aan Civilis en Clasficus, dat gy uwen Bevelhebber in den stryd verlaaten hebt. Doch weet echter dat 'er eerlang Legioenen te verwachten staan, die noch my ongewrooken, noch u ongestraft zullen laaten.*

En zekerlyk dit was (2) de waarheyd, en waarom hen het zelfde ook door de Hopluyden en Oversten wierdt toegedreeven. Des hielden zy stand, hier by benden, daar by rotten, onaangezien de plaats des gevechts geene meerdere uytbreyding toeliet, mids de aanvallers zich wyd en zyd uytgestrekt en de hutten en pakkaadje integendeel in den weg waaren en alom binnen den legerwal gestreeden wierdt. Tutor, Clasficus en Civilis ondertusschen hitsten ieder ter plaatse, daar hy stondt (3) te weeten de Batavieren *om de glori*, de Gallen *om de vryheyd*, en de Duytschers *om den buyt* tot het voortzetten van het tot dus' ver wel gelukte gevecht aan. Dus liep alles den aanvalleren meê, tot dat het eenentwintigste Legioen, te zamen geschoold in eene ope ruymte, de indringelingen eerst stuytte, en eyndelyk deinzen deedt; waarop de verwinnaars, niet zonder 't toedoen der Goden, schielyk den moed laatende vallen, hen den rug toekeerden; op 't aanschouwen der Legioenen, welken, verstrooid by den eersten aanval, doch sedert op de toppen der bergen weer verzaamd, hen dus als een nieuw aangelande onderstand hadden toegescheenen. Hoewel het zeker was, dat niets meer dan de onderling ontstaane twist, om, met het laaten vaaren des vyands, achter den buyt te geraaken, hen de zeege uyt de hand gerukt hadt.

Cerialis, gelyk hy door onachtzaamheyd (4) de zaaken in den beginne zelf verbrod hadt, heeft de zelven aldus door bestandigheyd sedert weder hersteld, en voorts 't herkreege geluk vervolgende nog ten zelven dage de vyandlyke

(1) Tacit. Hist. Lib. IV. cap. 77. *Annumerabor Numisiis & Herenniis, ut omnes legati vestri, aut militum manibus, aut hostium ceciderint. Ite, nuntiate Vespasiano, vel quod propius est, Civili & Clasfico, relictum a vobis in acie ducem. Venient legiones, quæ neque me inultum, neque vos impunitos patiantur.*

(2) *Ibidem. cap.* 78. Vera erant, & a tribunis præfectisque eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes, & manipulos. Neque enim poterat patescere acies effuso hoste, & impedientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur.

(3) *Ibidem.* Tutor, & Clasficus, & Civilis, suis quisque locis pugnam ciebant: Gallos *pro libertate*, Batavos *pro gloria*, Germanos *ad prædam* instigantes. Et cuncta pro hostibus erant donec legio unaetvicesima, patentiore quam ceteræ spatio conglobata, sustinuit ruentes, mox impulit. Nec sine ope divina, mutatis repente animis, terga victores vertere. Ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quæ primo impetu disjectæ, summis rursus jugis congregabantur, ac speciem novi auxilii fecerant. Sed obstituit vincentibus pravum inter ipsos certamen, hoste omisso spolia consectandi.

(4) *Ibidem cap.* 79. Cerialis, ut incuria prope rem afflixit, ita constantia restituit. Secutusque fortunam, castra hostium eodem die capit exscinditque. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenses, offerebantque uxorem ac Sororem Civilis, & filiam Clasfici, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant. Unde metus & justæ preces invocantium, antequam hostes reparatis viribus ad spem, vel ad ultionem accingerentur.

lyke legerſteê veroverd en uytgerooid.

Vervolgens zonder den ſoldaaten eenige rust te geeven, ſpoeide hy zich ten onderſtand der om hulp ſmeekende Kolenaars, welken hem de gemaalin en zuster van Civilis, even gelyk ook de dochter van Clasſicus, by hen voorheen ten onderpand van het geſloote verbond gelaaten, thans aanbooden: hebbende ook de Duytſchers ondertusſchen om hals gebragt, welken aldaar in bezetting leggende door de huyzen en buurten verſtrooid waaren. Ter oorzaak zy bevreesd waaren dat de geſlaage Bondgenooten hunne magt herſteld hebbende, zich of tot de hoope of wraak t'hunnen naadeel bereyden mogten. Te meer, mids Civilis, en dat (1) zelf met geenen magtlooſen hoop, zich reeds derwaart hadt in optogt begeeven; als zynde het puyk zyner benden, beſtaande uyt Chauchen en Vriezen, in zyn geheel, en hy te Zulpich, gelegen in de gebuurſchap van Kolen, gelegerd. Dan hier verſtaande de voorgemelde droeve tyding, hoe naamlyk de te Kolen in bezetting leggende Duytſchers, door 't gulzig ſlempen en het binnenſlaan des wyns listig in ſlaap gebragt zynde met geſloote deuren en door 't ingeworpen vuur verbrand waaren, is hy ſchielyk afgetoogen; zoo om dat Cerialis met eenen goeden hoop reeds te hunnen onderſtand aankwam, als beducht dat het veertiende Legioen, zich vereend hebbende met de ſcheepsmagt van Britannië de Batavieren, ter plaatſe daar hen de Oceaan omvangt, mogt beſchaadigen.

Aan den anderen kant heeft de Bevelhebber Fabius Priscus langs den landweg een Legioen naar de Tongeren en Nerviën, dat zyn de thans genaamde Vlaamingen geleyd, en die beyden in (2) genade ontfangen. Hiertegen is de voorgemelde Britanniſche vloot door de Kanineſaaten zelfs aangetast, en 't grootſte deel der ſcheepen of in den grond geboord of genomen; dit is 't minst: de menigte der Nerviën, bewoogen uyt eene eyge drift om den oorlog voor de Romeynen te voeren, zyn door de zelſde Kaninefaaten op de vlugt gedreeven, wordende dit alles nog vergroot door de overwinning, die Clasſicus op de door Cerialis vooruyt naar Nuys gezonden Ruytery immiddels behaald hadt. Zulks deeze hoewel maatlyke, doch te gelyk de eene ſtraks naa de andere ontfange ſchaade, de reeds zoo wyd uytgebreyde faam der onlangs verkreege zeege niet weynig bezwalkt heeft.

Civilis (3) immiddels hebbende, naa den ongelukkigen ſtryd omtrent Trier, zyn heir in Duytschland herſteld, zettede zich te (4) Furſtenbarch

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 79. Namque & Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantisſima cohortium ſuarum integra: quæ ex Chaucis Friſiisque compoſita, Tolbiaci, in finibus Agrippinenſium agebat. Sed tristis nuntius avertit *deletam cohortem dolo Agrippinenſium*: qui largis epulis vinoque ſopitos Germanos, clauſis foribus, igne injecto cremavere. ſimul Cerialis propero agmine ſubvenit. Circumſteterat Civilem & alius metus, ne quartadecima legio adjuncta Britannica claſſe, afflictaret Batavos, qua Oceano ambiuntur.

(2) *Ibidem.* Sed Legionem terrestri itinere Fabius Priscus legatus in Nervios Tungrosque duxit. Eæque civitates in deditionem acceptæ. Claſſem ultro Caninefates aggresſi ſunt: majorque pars navium depresſa, aut capta. Et Nerviorum multitudinem ſponte commotam, ut pro Romanis bellum capesſeret, iidem Caninefates fudere. Clasſicus quoque adverſus equites Noveſium à Ceriale præmisſos, ſecundum prælium fecit. Quæ modica, ſed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant.

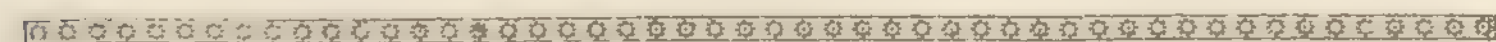
(3) *Ibidem Lib. V. cap.* 14. At Civilis post malam in Treveris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud vetera castra conſedit: tutus loco: & ut memoria prosperarum illic rerum, augescerent Barbarorum animi.

(4) *K. Kolyn vs* 83.
Tot i zelve wort geslagen.
Tot Furstenbarch. . . .

barch, zynde thans een Klooster by de Oude Zantiſche winterlegeringe neder, als zich verlaatende op de ſterkte eener plaatſe, alwaar hy reeds verſcheydene overwinningen behaald hadt, en wier gedachtenis hy des bequaam oordeelde om den moed der zynen op te beuren. Niet lang (1) leedt het of Cerialis begaf zich ook derwaart met verdubbelde krachten, door de aankomst zoo van het tweede, veertiende en zestiende Legioen, als van het opontboode voet-en paardevolk der Bondgenooten, en welken, ſedert het behaalen van de laatſte zeege om part en deel te hebben in de verhoopte overwinning, zich byzonderlyk geſpoeid hadden.

En hoewel zoo wel de een als ander Bevelhebber naar 't waagen van eenen nieuwen veldſlag haakte, zoo weerhieldt hen in 't eerst de breedte der velden, welken, zynde vogtig uyt den aardt, Civilis daarenboven nog, mids het leggen van eenen dam in den Ryn, door des zelfs aldus tegen gehouden vloed wyd en zyd onder water gezet hadt.

Hierdoor was de ſtandplaats, mids (2) de onzekerheyd der diepten, bedriegelyk en dus den Romeyn, als zynde zwaar gewapend en beſchreumd te zwemmen, alom tegen. By de Duytſchers in tegendeel, door de ligtheyd hunner wapenen en de ryzigheyd hunner lighaamen, was, als gewoon de ſtroomen te doorwaaden, geenszins de zelfde belemmering. Des onaangezien vongen de moedigſten der Romeynen, door de Batavieren uytgetart, wel den ſtryd aan, doch eerlang bekroop hen geene kleyne beteutering, als de wapenen en paarden door de onbekende diepten des wads zoohier zoodaar wierden ingeſlorpt. De Duytſchers aan den anderen kant naaderden langs de hen bekend zynde ondiepten, en, het gevecht van voore vermydende, tastten zy de Romeynen in den rug en de zyden aan. Invoege 'er dus hier niet hand voor de hand, als eene geregelde ſlagorde te voet, maar, even als of het een ſcheepsſtryd geweest waar, tusſchen de golven vaneengeſpreyd gevochten wierdt. Zoo (3) dra daar iet voorkwam, om met zekerheyd op 't zelve den voet te vestigen, en dus te konnen ſtaande blyven, drong ſtraks de geheele menigte derwaart, waardoor de gequetſten met de ongequetſten, en de zwemmers met de des onkundigen vermengd, en zy dus beyden ten bederf geſleept wierden. De moord echter was minder dan 't geſtommel, mids de Duytſchers niet durvende ten poele uyttreeden, naar 't leger keerden. De uytkomst des gevechts heeft nogthans en den eenen en anderen Bevelhebber, door verſcheyde beweegenisſen des gemoeds

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 14. Secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis, adventu ſecundæ & X V I. & X I V. legionum. Cohortesque & alæ jampridem accitæ, post victoriam properaverant. Neuter ducum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, ſuopte ingenio humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cujus objectu revolutus amnis; adjacentibus ſuperfunderetur.

(2) *Ibidem.* Ea loci forma, incertis vadis ſubdola, & nobis adverſa quippe miles Romanus armis gravis, & nandi pavidus: Germanos fluminibus ſuetos, levitas armorum, & proceritas corporum attollit. Igitur laceſſentibus Batavis, ferociſſimo cuique nostrorum cæptum certamen. Deinde orta trepidatio, cum præaltis paludibus arma equique haurirentur. Germani notis vadis perſultabant, omisſa plerumque fronte, latera ac terga circumvenientes: neque ut in pedestri acie, cominus certabatur, ſed tamquam navali pugna, vagi inter undas.

(3) *Ibidem cap.* 15. Si quid ſtabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur. Minor tamen quam pro tumultu cædes: quia non auſi egredi paludem Germani, in castra rediêre. Ejus prælii eventus, utrumque ducem, diverſis animi motibus, ad maturandum ſummæ rei discrimen erexit. Civilis inſtare fortunæ; Cerialis abolere ignominiam. Germani prosperis feroces: Romanos pudor excitaverat.

moeds opgebeurd; te weeten Civilis, om het bekomen geluk te vervolgen, en Cerialis om de ſchande af te wisſen door 't hoofdgeſchil met het waagen van een nader gevecht te beſlisſen; als waartoe de Duytſchers door den voorſpoed en de Romeynen door de ſchaamte even zeer wierden opgewekt.

De opvolgende nacht dan (1) door de Duytſchers met gezang en krygsgegil, en by de Romeynen met toorn en dreygen zynde doorgebragt, rukt Cerialis met de aankomſte des dags zyn leger in drie lynen, onder de wapenen: In de eerſte plaatſte hy de ruytery en hulpbenden, in de tweede de Legioenen en achter deezen in de derde verdeeling eenige uytgekipte keurlingen, om 'er, daar het de nood vereyschte, zich van te bedienen. Hiertegen ſchaarde Civilis de zynen, zonder de zelven eene groote uytgebreydheyd te geeven, ſlechts in onderſcheydene hoopen; te weeten: de Batavieren en Cugernen aan de rechter, en de Overrynſche volken aan de ſlinker zyde en dus uytgeſtrekt tot tegen den boord des Ryns. Dit verricht en de benden in beweeging gebragt zynde, deeden de wederzydſche legerhoofden geene aanſpraak tot het geheele heir, maar ſlechts aan iederen afzonderlyken hoop, naar gelang dat die ten ſtryd trok. *Cerialis verhief de oude glori (2) des Romeynſchen naams, en de overoude, en jongstbehaalde overwinningen. Het was nu de tyd om den trouwloozen, vuydigen en halfverwonnen vyand voor eeuwig uyt te rooijen, waartoe thans meer eene wraakneminge dan ſtreng gevecht vereyscht wierdt. Want kleyner in getal zynde, hadden zy de hen overtreffende Duytſchers voorheen al verſtrooid, en der zelver braafſten verſlaagen. Zulks dit onedel overſchot de vlugt reeds in het hart, en de lidtekens der voorheen van hen ontfangene wonden nog op den rug droeg.* Daarnaa elk Legioen naar des zelfs afzonderlinge eygenſchap ter betrachtiginge van des zelfs plicht aanprikkelende, noemde hy de veertiendelingen *temmers van Britannië.* Van het zesde, verhaalde hy, *hoe des zelfs achtbaarheyd Galba tot Vorst gemaakt hadt.* Het tweede, als nieuwlyks geworven, vermaande hy *des zelfs pas ontfange krygstekenen en Arenden ſtaande het opvolgende gevecht door vroomheyd in te wyen.* Vervolgens (3) zich aan 't hoofd des heirs geſteld hebbende, riep hy het toe, de handen naar 't Duytſche leger uytſtrekkende, *dat het des zelfs oever, en oude legerſteé, ten koste van 's vyands bloed, zoude trachten weer te krygen.* Hierop verhief zich alom een wakker krygsgeſchrey van die genen, welken, mids de lang genoote rust, thans of naar een gevecht, of den oorlog, moede zynde, naar den vreede wenſchten; als in welken zy eenmaal rust

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 15. Nox apud Barbaros cantu aut clamore, nostris per iram & minas acta. Postera luce, Cerialis equite & auxiliariis cohortibus frontem explet: in ſecunda acie, legiones locatæ, dux ſibi delectos retinuerat ad improviſa. Civilis haud porrecto agmine, ſed cuneis astitit. Batavi Cugernique in dextro, læva ac propiora fluminis Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud univerſos, ſed ut quosque ſuorum advehebantur.

(2) Ibidem. cap. 16. *Cerialis veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias: ut perfidum, igna-* [illegible] *quam prælio opus esſe. Pauciores nuper cum pluribus certasſe: attamen fuſos Germanos, quod roboris fuerit. Superesſe, qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant.* Proprios inde ſtimulos legionibus admovebat, *domitores Britanniæ* quartadecimanos appellans: *Principem Galbam, Sextæ legionis auctoritate factum: illa primum acie, ſecundanos nova ſigna, novamque aquilam dicaturos.*

(3) *Ibidem.* Hinc prævectus ad Germanicum exercitum manus tendebat, *ut ſuam ripam, ſua castra ſanguine hostium reciperarent.* Alacrior omnium clamor, quis vel è longa pace prælii cupido, vel fesſis bello pacis amor, præmiaque & quies in posterum ſperabantur.

rust en eene eerlyke belooning te gemoet zagen.

Civilis (1) aan den anderen kant, mede niet zwygende, leydde zyne benden op eene plaats ten ſtryd, welke getuygenis gaf van haare voorheen aldaar betoonde dapperheyd. *Gy Duytſchers*, *Gy Batavieren* (want het was op deeze wys dat hy de zelven beyden opwakkerde) *ſtaat in de zelfde voetſtappen uwer hiervoor verkreege glorië, trappende thans nog met de voeten de asch en 't gebeente der verſlaage Legioenen. De Romeynen integendeel, werwaart zy de oogen wenden, zien niet dan de merktekens hunner voorheen ondergaane gevangenisſe, nederlaagen, en andere gruuwzaamheden. Nochte (2) en zyt niet verſchrikt wegens den ſlinkſchen uytgang van het omtrent Trier voorgevallen gevecht, alwaar de reeds behaalde zeege u zelf is in den weg geweest; dewyl gy, verlaatende het geweer, uwe ſtrydbaare handen met den ontydigen roof belemmerden. Dan thans is u alles meê en den vyand tegen: wat 'er door eens Veldheeren list dient bezorgt te worden, heb ik ook verricht, en des natte velden, en hen onbekend, midsgaders poelen ſchaadlyk voor den vyand ter ſtrydplaatſe uytgekoozen. Den Ryn en de Goden van Duytschland hebt gy, als zoo veel ſpoorſlagen ter dapperheyd, voor uw gezigt, en met hulpe van welke Godheden gy den ſtryd, gedachtig uwer echtgenooten, ouderen en vaderland, op deezen dag maar te aanvaarden hebt: welke door de uytkomst of de loſlykſte onder de voorigen, of de ſmaadlykſte by de naakomelingen ſtaat te weezen.*

Als hierop (3) door een algemeen gerinkel der wapenen en vrooilyk gehippel (want dus is hunne gewoonte) alom getoond was, dat hen deeze redevoering ſmaakte, wierdt het gevecht met het ſmyten van ſteenen, ſchichten, en ander werpgeweer begonnen, treedende de Romeynen geenszins ten poele in, onaangezien het tergen der Duytſchers, om hen derwaart te lokken. Dus, 't gene gooibaar (4) was, eerst zynde verbezigd, verdubbelde de ſtryd, en, ſtootende de Duytſchers met hunne ongemeen grove lighaamen en zeer lange ſpietſen fellyk voorwaart, doorreegen de van ver halfvlottende en reeds zwichtende Romeynen. Met een zwom (5) het rot der Bructeren van den dam, dien wy verhaald hebben dat in den Ryn gelegd was, en veroorzaakte dus alom eene ſchriklyke verwarring; want zy dreeven door hunnen onvoorzienen aanval de in orde geſchaarde hulpbenden des Romeynſchen legers uyt haare ſtandplaatſen, tot dat haar de Legioenen ondervongen, waardoor der aanval-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 17. Nec Civilis ſilentem ſtruxit aciem, locum pugnæ testem virtutis ciens: *Stare Germanos Batavosque ſuper vestigia gloriæ, cineres osſaque legionum calcantes. Quocumque oculos Romanus intenderet, captivitatem, clademque & dira omina obverſari.*

(2) Ibidem. *Ne terrerentur vario Treverici prælii eventu: ſuam illic victoriam Germanis obſtitisſe, dum omisſis telis, præda manus impediunt. Sed cuncta mox prospera, & hosti contraria evenisſe. Quæ provideri astu ducis oportuerit, providisſe: campos madentes, & ipſis gnaros, paludes hostibus noxias: Rhenum & Germaniæ deos in aſpectu, quorum numine capesſerent pugnam, conjugum, parentum, patriæ memores. Illum diem aut glorioſisſimum inter majores, aut ignominioſum apud posteros fore.*

(3) *Ibidem.* Ubi ſono armorum tripudiisque (ita illis mos) approbata ſunt dicta, ſaxis, glandibusque & cæteris misſilibus prælium incipitur: neque nostro milite paludem ingrediente, & Germanis ut elicerent lacesſentibus.

(4) *Ibidem. cap.* 18. Abſumptis quæ jaciuntur, & ardescente pugna, procurſum ab hoste infestius, immenſis corporibus, & prælongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant.

(5) *Ibidem.* Simul e mole, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus transnatavit. Turbata ibi res & pellebatur ſociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt, ſuppresſaque hostium ferocia, prælium exæquatur. Inter quæ, perfuga Batavus adiit Cerialem, *terga hostium promittens, ſi extremo paludis eques mitteretur. Solidum illa, & Cugernos quibus custodia obvenisſet, parum intentos.* Duæ alæ cum perfuga misſæ, incauto hosti circumfunduntur.

LANDKAART
van het
EYLAND DER BATAVIEREN;
verbeeldende
de vier Romeynsche standplaatsen
door
IULIUS CLAUDIUS CIVILIS,
op't eynde van den Batavischen
kryg, aangetast;
het doorsteeken van den Dyk van
Drusus;
het onder water zetten der
Betuwe,
en het bynaar droog worden
van den beneden Ryn.
Britannische of Noord Zee
OCEANUS BRITANNICUS
Friezen
FRISII
mond des Ryns
OSTIUM RHENI
Marezaten
MARSACI
fossa Drusiana
CANINEFATES
Drusiana
Bedyking van Paullinus
Eyland
BATAVIA
mond der Maase
MOSÆ OSTIUM
Haven der Britannische Vloot
PORTUS CLASSIS BRITANNICÆ
HELIUM VEL IMMENSUM
MOSÆ OS
Gemeene Mond der Maase en Schelde
MOSÆ SCALDISQUE OSTIUM
mond der Schelde
OSTIUM SCALDIS
TAXANDRI
Scaldis flu.
Menapiers
ME
Vlamingers
MORINI
Voetmaat van vyf Duyts...
weer vyfduyzend Romeyns...
1 2 3 4 5

STURII

Zuyder Zee

FLEVO LACUS

Frisia beenen

FRISIABONES

hauchen

AUCHI

Rhenus flu

Corbulonis

INSULA

Lingium

Pompejus

Vahal flu

Batavodurum

Nieumegge

NOVIOMAGUM

BURGINATIUM

Mosa flu

Velus Isla

USIPETES

Isla flu

Rhenus flu

GUGERNI

napiën

NAPII

Maas R.

Mosa flu

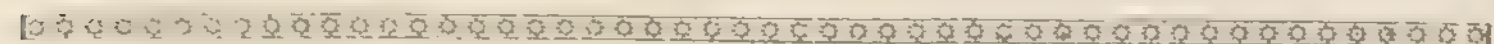
Luyk.kenaars

EBURONES

valleren indrang eerst geſtuyt en voorts het gevecht even ſchoon wierdt.

Op den zelven tyd boodt zich een overgeloope Batavier by Cerialis aan, *om 's vyands rug, zoo men de ruyters door het uyterſte des poels, alwaar het hard was, zondt, met vrugt te zullen aantasten;* mids de Cugernen, aan welken de wacht in dien oord was toevertrouwd, weynig op hunne hoede waaren. Twee ruyterbenden wierden dan nevens den overlooper derwaart geſchikt, die het geluk hadden van den vyand onverhoeds te omringen, zulks de Legioenen, dit uyt 't opgaande geſchreeuw (1) bemerkende, ook van voore aanvielen, en aldus de Duytſchers eyndelyk geheel op de vlugt naar den Ryn dreeven. Invoege op dien dag een eynde des krygs zoude gemaakt zyn geweest, zoo de Romeynſche vloot te gelyk in het naazetten des ontſnoerden vyands zich geſpoed hadt, en de ruytery van dit te achtervolgen, zoo door 't ſchielyk neerſtorten van eenen zwaaren ſlagregen als het opkomen des nachts, niet verhinderd geweest waar.

Den volgenden dag (2) wierdt het veertiende Legioen aan Gallus Annius, welke zich thans in Gallië ophieldt, gezonden en met het tiende, thans nieuwlyks uyt Spanje aangeland, des zelfs plaats weer vervuld. Zulks Civilis, onaangezien hy ſedert ook eenen nieuwen onderſtand van de Chauchen bekomen hadt, echter (3) Batenburg, werwaart hy ſedert het laatſte gevecht geweeken was, als onhoubaar, doch naa alvoorens alles, wat vervoerbaar was, daar uyt geligt te hebben, aan 't vuur ten beste gaf: en vervolgens over de Waal in de Betuwe toog, als wel weetende dat de Romeynen, aan ſcheepen tot het maaken der noodige bruggen gebrek hadden, zonder welken zy niet zouden overzetten. Dan ſedert verſtaande hoe die volken echter over de Waal geraakt, zich eensdeels te Vada nu Waardenburg, andersdeels te Grinnis nu Grinnichem of Gronichem, boven de Linge hadden neergeſlaagen, heeft hy den (4) Dyk, voorheen door Druſus Germanicus langs den Zuydlyken Rynsoever gemaakt, even gelyk ook de door Corbulo opgeworpe ſcheyding tusſchen de Lek en Ysſel, zoo my toeſchynt, ſtraks geſlecht; mids die twee ſtroomen, volgens 't ondergeſtelde verdrag (5) tusſchen Jan Bisſchop van Uytrecht en Graaf Florents

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 18. Quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte incubuere, pulſique Germani Rhenum fuga petebant. Debellatum eo die foret, ſi Romana claſſis ſequi maturasſet. Ne eques quidem inſtitit, repente fuſis imbribus, & propinqua nocte.

(2) *Ibidem. cap.* 19. Postera die, quartadecima legio in ſuperiorem provinciam Gallo Annio miſſa: Cerialis exercitum decima ex Hispania legio ſupplevit. Civili Chaucorum auxilia venere, non tamen auſus opidum Batavorum armis tueri, raptis quæ ferri poterant, cæteris injecto igni in inſulam conceſſit: gnarus deeſſe naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter transmisſurum.

(3) *K. Kolyn. vs.* 84.

. . . . En over Nymagen
Liten Batenborge bornen
En ten Battenwaerde tornen.
Over ſtroem.

(4) *Ibidem.* Quin & diruit molem a Druſo Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disjectis quæ morabantur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alveus, inſulam inter, Germanosque, continentium terrarum ſpeciem fecerat. Tranſiere Rhenum Tutor quoque & Claſſicus, & centum tredecim Treverorum Senatores: in quis fuit Alpinus Montanus, quem à Primo Antonio misſum in Gallias ſuperius memoravimus. Comitabatur eum frater Didius Alpinus. Simul cæteri miſeratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum avidas.

(5) Walvis Beſchryv. van Gouda pag. 10. Wy Johan by der gratie Gods Bisſchop t' Uytrecht doen condt ende weten / maken condig allen den geenen / die onſe brieven ſullen ſien of hooren leſen / hoe dat wy openlyck protesteren / dat om profytelyckheydt ende betermisſe van onſe landen en des Bisdoms ende van de Graeffelyckheydt van Hollandt daer toe gebracht / ende by rade der Prelaten ende onſe getrouwe Dienaeren ende by den conſenten van den Welgeboren Man / Heer Floris / Graven van Hollandt hebben wy oorloff gegeven / den voorz: luyden om te maken eenen dyck over die Yſele om te ſtoppen die loop van den

rents den V. gemaakt, eerst in 't jaar twaalfhonderdvyfentachtig weer van den anderen gescheyden zyn. Zulks nu de Ryn, naa 't wegneemen van 't gene hem tot nogtoe gestuyt hadt, niet alleen langs de Lek en Ysfel, maar by 't opzwellen zelfs over alle de laage landen, gelegen tusschen dien stroom en de Waal onbedwonge naar Gallië stroomde, waardoor de Benederyn van Duurstede tot Katwyk genoegzaam zonder water geworden en het eyland der Batavieren met het Overrynsche Duytschland als vereend was; zoo op dat de daarachter gelegene landen tegen de over de Waal gekome Romeynen des te beter zouden gedekt zyn, als door de met hem in verbond zynde Duytschers te gemaklyker beschermd worden.

Aan den anderen kant hadt zich Tutor en Clasficus nevens honderddertien Raadsmannen van Trier, en onder welken zich Alpinus Montanus, die door Primus Antonius naar Gallië gezonden was, en zyn Broeder Didius Alpinus bevonden, sedert het laatste gevecht over den Ryn begeeven, en de aldaar woonende volken, als uyt den aardt graag naar gevaar, zoo uyt erberming van hunnen elendigen staat, als door 't ryklyk geeven van geschenken, t' hunnen onderstand op nieuws in de wapenen gebragt. Invoege de oorlog door het laatstbehaalde voordeel zoo weynig (1) geeyndigd was, dat Civilis, naa aldus in de zekerheyd der grenzen voorzien te hebben, besloot de Romeynsche Legioenen, en hunne hulpbenden, in vier onderscheydene wyken verdeeld, te gelyk aan te tasten; onaangezien zy niet verder dan ruym drie Duytsche mylen van den anderen gelegen waaren. Want het tiende legioen lag in bezetting te Zanten, het tweede in het door hem verlaate Batenburg, en de hulpbenden zoo te voet als te paard te Vada, nu Waardenburg genaamd, en te Grinnes of Gronichem, gelegen aan den noordhoek, alwaar zich de Linge in de Waal ontlast. Met dit inzigt rukte Civilis en Verax, zynde dees een Zoon van des eerstens Zuster, midsgaders Clasficus en Tutor ieder onder zyn beleyd eene aanzienlyke krygsmagt in de wapenen, op hoope dat de aanslag, zoo niet alom, ten minste aan den eenen of anderen oord wel stondt te gelukken. Hierenboven,

---

den Ysfel in onse landen en alsulcke plaetsen / die men noemdt HOPPENESSE by 't Geyn / en zoo hebben wy hem ter goeder trouwe beloofd waert dat saecke / dat iemandt den voorz: dyck oft dam impedierde beletten of verderven wilde / soo sullen wy naar onse macht ende mogen den voorsz. dyck defenderen ende beschermen / tegens een ygelyk / soo dikwils als van noden wesen sal / ende als wy van hem daer toe gerequireert sullen worden. Voorts soo sullen sy luyden met haerder eygen Cost den voorsz. dyck met ons gesamender handt beschermen ende daer toe sullen hen luiden mogen bedwingen op die verbeuringe van hunne goeden / te weten die luyden van onse landen / ende en sullen wy noch onse successeurs ofte naecomelingen niet gehouden wesen te houden dezen voorsz. dyck hier naemaels / wy en sullen oock niet toelaeten dat hy verdurven ofte verdestruecert wordt / maer ons sal toebehooren nu en eeuwighlyck te defenderen trouwelijck ende te houden / maer allen den geenen / die aen desen dyck profyt hebben / die sullen tot ons seggen / en tot seggen van den Grave van Hollandt by staen ende houden den voorsz: dyck ende die luyden van onse landen / woonende in die steden om te sustineren / ende in wesen te houden / hoe dickwils het is / is 't saecke dat wy sien dat het van nooden is tot welcker conservatie van den dyck / wy willen dat allen bedwongen sullen wesen / die geene / die woonen aan de noordzyde van den Ysfele. In teken der waerheydt ende getuygenisse van desen soo hebben wy desen tegenwoordige brieve doen scryven ende besegelen met onse segele ende met den segele van myn Heere van Cuyck. Gegeven in 't jaar MCCLXXXV des donderdaghs voor Marie Magdelen dagh.

(1) *Tacit. Hist. Lib. V. cap.* 20. Tantumque belli superfuit, ut præsidia cohortium, alarum, Legionum, modicis vicis quadripartita Civilis invaserit: decimam Legionem, Arenaci; secundam Batavoduri, & Grinnes Vadamque cohortium alarumque castra: ita divisis copiis, ut ipse & Verax sorore ejus genitus, Clasficusque ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia patrandi fiducia, sed *multa ausis aliqua in parte fortunam affore. Simul Cerialem, neque satis cautum, & pluribus nuntiis huc illuc cursantem, posse medio intercipi.*

boven, weetende hoe Cerialis ſteeds weynig op zyne hoede was, vleyden zy zich van hem te zullen onderſcheppen, als hy zich van de eene aangevochte legerſteê naar de andere, tot aanmoediging der zynen, ſtondt te begeeven.

En hoewel de (1) Duytſchers, welken het tiende Legioen te Zanten moesten aantasten, aan de uytvoering van dat voorneemen, als het verste en buyten het eyland gelegen, wanhoopende, dierhalve ſlechts den hoofdbevelhebber van die oude legerſteê nevens vyf der voornaamſte bevelhebbers, als de zelven om hout te hakken, zich buyten die verſchanſinge begeeven hadden, van 't leeven beroofden en voorts de overigen, met achterlaatinge van verſcheyde gemeenen, naar hunne vesting dreeven: en dat ook de anderen door 't opkomen des nachts de te Batenburg begonne brug niet hadden konnen vernielen, zoo liepen (2) de te Waardenburg en Gronichem in bezetting leggende Romeynſche hulpbenden echter zeer groot gevaar, als wier eerſten door Civilis zelf, mids de aangelegenheyd der verloore ſtandplaatſe, en de tweede door Clasſicus met zoo veel beleyds wierden aangetast, dat zy in 't eerst niet te ſtuyten waaren; ter oorzaak de voornaamſten ſtraks by 't aanvangen des gevechts het leeven daarby ingeſchooten hadden. En van welken onder anderen Brigantinus, bevelhebber van eene ruyterbende een, en, gelyk wy gemeld hebben, den Romeynen eensdeels zeer getrouw, doch op Civilis zynen moederlyken Oom andersdeels by uytneemendheyd gebeeten was.

Dan als (3) Cerialis met eenen goeden hoop uytgeleeze ruyters de zynen te hulp kwam verwisſelde het geluk, de aangevalle Duytſchers wierden halsoverkop in de naaſtgelegen Lingh gedreeven. Ja Civilis zelf, terwyl hy de vlugtenden weerhieldt, wierdt ontdekt en met werpgeweer in diervoege aangetast, dat hy zyn paard verlaatende, den zelven ſtroom genoodzaakt was over te zwemmen: welk voorbeeld door alle de Duytſchers, behalven van Tutor en Clasſicus, wierdt naagevolgd, mids zy met eenige voor de hand zynde ſchuyten den overkant bereykten, ter oorzaake de Romeynſche vloot, met welken men de Lingh hadt konnen bezetten en dus den vlugtelingen de hertred afſnyden, tegen het ontfangen bevel, wederom afweezig was, zoo om dat haar de vrees weerhouden, als om dat men 't roeivolk in anderen dienst gebruykt hadt.

En zekerlyk Cerialis gaf luttel tyds tot het uytvoeren der geboden, was ſchielyk in 't beraadſlaagen, doch gelukkig in 't uytvoeren; mids

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 20. Quibus obvenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egresſum militem & cædendis materiis operatum turbavere, occiſo præfecto castrorum & quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Cæteri ſe munimentis defendere. Et interim Germanorum manus, Batavoduri, irrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prælium nox diremit.

(2) *Ibidem. cap.* 21. Plus diſcriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Clasſicus, oppugnabant: nec ſiſti poterant, interfecto fortisſimo quoque; in quis Briganticus præfectus alæ ceciderat, quem fidum Romanis & Civili avunculo infenſum diximus.

(3) *Ibidem. cap.* 21. Sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu ſubvenit, verſa fortuna, præcipites Germani in amnem aguntur. Civilis, dum fugientes retentat, agnitus petitusque telis, relicto equo transnatavit. Idem Germanis effugium. Tutorem Clasſicumque appulſæ lintres vexere. Ne tum quidem Romana Clasſis pugnæ affuit, ut jusſum erat. Sed obſtitit formido, & remiges per alia militiæ munia disperſi. Sane Cerialis parum temporis ad exſequenda imperia dabat; ſubitus conſiliis, ſed eventu clarus. Aderat fortuna, etiam ubi artes defuisſent. Hinc ipſi exercituique, minor cura diſciplinæ. Et paucos post dies quamquam periculum captivitatis evaſisſet, infamiam non vitavit.

hy zich dan zelf, als het hem aan beleyd ontbrak, door 't geluk begunſtigd zag: en waarom ook het heir de tucht, min dan het betaamde, in acht nam. Dus gelukte het hem ook weynig dagen daarnaa het gevaar der gevangenisſe, doch geenszins de ſchande zyner reukeloosheyd te vermyden: want (1) gereysd van Nuys naar Bon om de legerſteden te bezigtigen, die aldaar tot het overwinteren der Legioenen wierden vervaardigd, keerde hy te ſcheep wederom, en ſlechts begeleyd door eene vry zorgelooze en vaneengeſpreyde wacht. Dit door de Duytſchers zynde verſpied, leggen zy hem eene hinderlaag, en hebbende daartoe eenen nacht ongemeen duyster door de betrokkenheyd der lucht verkoozen, komen zy den ſtroom af, en zonder iemands tegenſtand tot zelf binnen den legerwal. Dit geluk hadt voorts nog de list te baat: want hebbende de touwen der opgeſlaage tenten afgeſneeden, ontlyfden zy de genen, die door de aldus neergeſtorte leere uytſpanſels overſtolpt waaren. Terwyl een andere hoop de vloot ontrust, de touwen aan de ſcheepen hecht en die vermeesterd hebbende weg ſleepte. En gelyk de beſtookers om te verſchalken zich in 't eerst zeer ſtil gehouden hadden, zoo hebben zy, naa 't aanvangen des moords, om meer ſchriks daar by te voegen, het alom nog door een algemeen en yslyk geſchreeuw doen daveren.

De Romeynen (2) door de ontſange wonden op zoo onzagte wyze gewekt, zogten voorts hun geweer, en ſtreefden de wyken door, zynde weynigen daarom ordentelyk gewapend, en des de meesten ſlechts met het kleed, in de plaats van een ſchild, om den arm geſlingerd en het bloote geweer in de vuyst. Ja Cerialis zelf, halfſlaapende en bynaar ongekleed, wierdt door de dooling der beſtookers alleen behouden. Want zyne hoofdgaley, uytmuntende door haare vlag, ſleepten zy weg, als denkende den Bevelhebber daarop te weezen. Doch die hadt den nacht elders doorgebragt in 't beſlaapen, zoo 't gemeenlyk geloofd wordt, van Claudia Sacrata, zynde een vrouw van Kolen. De op de wacht geſtaan hebbende knechten bedekten hun wangedrag met des Bevelhebbers oneer, als waar hen het zwygen bevoolen geweest, om zyne rust niet te ſtooren, waar door zy, van 't leus geeven en 't zameſpreeken weerhouden, eyndelyk zelf in ſlaap gevallen waaren. Hoe 't zy, met de opkomst des dags, voeren de Duytſchers met de vermeesterde ſcheepen te rug en ſleepten de ten buyt bekome hoofdgaley langs de Lipſtroom, tot een geſchenk voor Velleda.

Im-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 22. Profectus Noveſium Bonnamque ad viſenda castra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat, disjecto agmine, incurioſis vigiliis. Animadverſum id Germanis; & inſidias compoſuere: Electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. Prima cædes aſtu adjuta: inciſis tabernaculorum funibus, ſuismet coriis coöpertos trucidabant. Aliud agmen turbare claſſem: injicere vincla; trahere puppes. Utque ad fallendum ſilentio; ita cæpta cæde, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miſcebant.

(2) *Ibidem.* Romani vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste & ſtrictis mucronibus. Dux ſemiſomnis ac prope intectus, errore hostium ſervatur. Namque prætoriam navem, vexillo inſignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob ſtuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Ubiæ. Vigiles flagitium ſuum ducis dedecore excuſabant, tamquam *jusſi ſilere, ne quietem ejus turbarent. Ita intermisſo ſigno, & vocibus, ſe quoque in ſomnum lapſos.* Multa luce revecti hostes, captivis navibus, prætoriam triremem, flumine Luppia, donum Velledæ traxere.

Immiddels bevong Civilis (1) de lust om ook eene krygsvloot uyt te rusten: tot dat eynde bemande hy niet alleen alle de tweeriemige galeyen, maar die zelfs met eene enkele ry worden voortgedreeven, by welken voorts nog een zeer groot aantal van andere ſchuyten gevoegd wierdt. Dertig of veertig der zelven hadt hy als Liburniſche jagten, toegerust, welken gelyk ook alle de overige veroverde ſchuyten met veelkleurige zyde wimpels en vlaggen verſierd, en dus niet onaangenaam voor 't gezigt waaren. Tot eene plaats voor 't gevecht koos hy eene ruyme waterplas of binnezee uyt, waaromtrent de Ryn en Maas zich in de Noordzee ontlasten, welke toen het thans genaamde Holland van Zeeland ſcheydde, en ſtaande de dertiende eeuwe nog de (2) HEDINEZEE genaamd wierdt, doch wiens ondiep geworde middelboezem, volgens de gunstbrieven (3) door Philips den II. Koning van Spanje, op den achttienden van Herfstmaand des jaars vyftienhonderdzesenvyftig aan den Graaf van Egmond verleend, door den zelven bedykt, en thans het eyland Flakkee, evengelyk het ander gedeelte Beyerland genaamd wordt.

De waare (4) oorzaak van het uytrusten dezer vloote was, om behalven de aangeboore ydelheyd des volks, door dien ſchrik, den uyt Gallië komenden toevoer, te onderſcheppen. Hiertegen heeft Cerialis, meer uyt verwondering dan vreeze, mede eene vloot, hoewel ongelyk van getal, doch overtreffende in ervaarenheyd der riemſlaageren, konst van ſtuurluyden, en grootte van ſcheepen, toegerust; welke voor ſtroom, even als de Bataviſche, weer voor den wind gedreeven wierdt. Aldus elkanderen voorby vaarende worden zy, naa de een des anders krachten door 't werpgeweer beproefd hadt, eerlang weer geſcheyden en Civilis te raade, zonder iet verders te onderneemen zyn Vaderland verlaatende, in Duytschland en over den Ryn te wyken. Des plonderde Cerialis op eene vyandlyke wyze het door hem verlaate eyland der Batavieren, laatende ſlechts, naar de oude bekende krygslist der Bevelhebberen, de akkers en hoeven van Civilis, onaangezien hy de aanlegger des krygs was, onbeſchaadigd.

Ondertusſchen (5) met het naderen van den Herfst, en het dikwyls vallen van zwaare ſlagregens, overdekten de daar door gezwollene binnen-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 23. Civilem Cupido incesſit, navalem aciem ostentandi. Complet quod biremium, quæque ſimplici ordine agebantur. Adjecta ingens lintrium vis, tricenis quadragenisque armamenta Liburnicis ſolita: & ſimul captæ lintres, ſagulis verſicoloribus haud indecore pro velis juvabantur. Spatium velut æquoris electum, quo moſæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit.

(2) *Pactum pacis inter Ph. Flandr. & Florent. Holl. Com. in theſaur. anecd. Martene tom. I. fol.* 1035. Quicumque obſides inter Sceled, & HEDINEZIE accepti fuerint.

Pactum pacis inter Margaret: Com. Fland: & Florent. Tutor. Holl. ibidem fol. 1074. Quia de tota terra prædicta ZELANDIÆ inter HEDINEZE & Scaldam ſita. *Het is ook van deeze zee, dat de ſedert bedykte* HEDINE *polder gelegen aan den zuydboek van den mond der Bredaſche vaart, dus genaamd wordt.*

(3) *Uyt het derde geluwe register beginnende An:* 1555. *der Rekenkamere van Holland, fol.* 26.

(4) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 23. Cauſa inſtruendæ clasſis, ſuper inſitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quam metu, direxit claſſem: numero imparem uſu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorem. His flumen ſecundum: illi vento agebantur. Sic provecti, tentato telorum jactu, dirimuntur. Civilis nihil ultra auſus, trans Rhenum concesſit; Cerialis inſulam Batavorum hoſtiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, nota arte ducum, ſinebat.

(5) *Ibidem.* Cum interim flexu autumni, & crebris pluvialibus imbribus ſuperfuſus amnis, paluſtrem humilemque inſulam in faciem ſtagni opplevit. Nec clasſis, aut commeatus aderant: castraque in plano ſita, vi fluminis differebantur.

nenſtroomen het poelig en laage eyland in de gedaante eener meere: hier kwam nog by dat men'er noch vloot noch toevoer hadt, en des de benden, als gelegerd in de moerige vlakten, mids de kracht der ſtroomen, genoodzaakt waaren zich van een te ſpreyden. Invoege Civilis (1) voorgaf, *dat men toen de in 't land gekome Legioenen hadt konnen verderven, even gelyk dat door de Duytſchers wel gewild, doch door hem, naa die listlyk waaren omgezet, verhinderd was.* En zekerlyk! dat voorgeeven hadt ſchyn, mids het van zyne onderwerping weynige dagen laater gevolgd is.

Want Cirialis laatende door heymelyke booden aan de Batavieren pais, en aan Civilis vergiffenis aanbieden, vermaande Velleda en voorts haare naabeſtaanden, *het beloop des oorlogs hen door zoo veele nederlaagen wederſtreevende, door eene tydige verdienſte op 't Romeynſche volk, te verwisſelen. Die van (2) Trier waaren verſlaagen, de Kolenaars tot hunne pligt gekeerd, en de hoofden der Batavieren van hun vaderland ontzet, en hadden zy anders niet dan wonden, vlugt en rou, met de vriendſchap van Civilis bekomen. Hy zelf, nu een balling en uyt zyn land verdreeveling, was een laſt aan den genen, die hem ontfingen, en hadden zy genoeg misdaan met den Ryn zoo menigmaal te overſchryden. Zoo zy zich iet vorders nog onderwonden, aan die zyde zou't ongelyk en de ſchuld, en aan den Romeynen daar tegen de wraak en de gunſt der Goden weezen.* By deeze bedrygingen wierden beloften gevoegd: zulks, mids de trouw der Overrynſchen hierdoor reeds aan 't wankelen (3) was, vervolgens onder de Batavieren zelfs verſcheydene bedenkingen reezen, *men moest den val niet verder laaten komen, en vermogt een landaardt alleen niet de ſlaverny des ganſchen aardbodems af te dryven. Wat was 'er dog uytgerecht met het vermoorden en verbranden der keurbenden, dan dat men 'er meer en magtigere ontboodt? Zoo men den oorlog om (4) Veſpaſianus wille gevoerd hadt, die was thans meeſter der dingen. Maar zoo zy het Roomſche volk door de wapenen uytdaagden, het hoemeenigſte gedeelte des menſchelyken geſlagts waaren tog de Batavieren? Zy zouden eens het oog keeren op de Rhæten, Noricen en de opgelegde lasten der andere bondgenooten. Want van hen wierden geene ſchattingen dan manhaſtigheyd en manſchap gevorderd. Dit was 't naast aan de vryheyd: en zoo 'er verkiezing tusſchen de Heeren viel, eerlyker verdroeg men de Vorſten der Romeynen dan de goedergelukvrouwen der Duytſchers.* Dusdaanig was het gekal der gemeenen, de treflykſten voegden 'er by: *dat zy door de felle raazerny van Civilis alleen*

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 24. *Potuisſe tunc opprimi legiones, & voluisſe Germanos, ſed dolo à ſe flexos*, imputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio infecuta est. Nam Cerialis, per occultos nuntios, *Batavis pacem, Civili veniam* ostentans, Velledam propinquosque monebat, *fortunam belli tot cladibus adverſam, opportuno erga populum Romanum merito mutare.*

(2) Ibidem. *Cæſos Treveros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam: neque aliud Civilis amicitia peractum, quam vulnera, fugas, luctus. Exſulem eum & extorrem, recipientibus oneri: & ſatis peccavisſe, quod totiens Rhenum tranſcenderint. Si quid ultra moliantur, inde injuriam & culpam, hinc ultionem & deos fore.*

(3) *Ibidem cap.* 25. Miscebantur minis promisſa & concusſa Transrhenanorum fide, inter Batavos quoque ſermones orti; *Non prorogandam ultra ruinam: Nec posſe ab una natione totius orbis ſervitium depelli. Quid perfectum cæde & incendiis legionum, niſi ut plures validioresque accirentur.*

(4) Ibidem. *Si Veſpaſiano bellum navaverint, Veſpaſianum rerum potiri. Sin populum Romanum armis provocent, quotam partem generis humani Batavos esſe? reſpicerent Rhætos Noricosque, & cæterorum onera ſociorum: ſibi non tributa, ſed virtutem & viros indici. proximum id libertati: & ſi dominoroum electio ſit: honestius principes Romanorum, quam Germanorum feminal tolerari.* Hæc vulgus: Proceres; *atrociore Civilis rabie ſemet in arma truſos.*

leen tot de wapenen waaren voortgestuuwd. Hy hadt (1) *slechts gezogt het quaade zyns huys met den ondergang des geheelen landaardts te heelen. Toen waaren de Goden op de Batavieren gestoord geweest als de Legioenen belegerd, de Stedehouders omgebragt en de wapenen, hem alleen noodig en hen doodlyk, in den schyn als voor 't gemeen aanvaard waaren. Het was des thans tot het uyterste gekomen, 't en waar men zich bezinde en door de straf des hoofdsbeleyders hun leedweezen betuygde.*

Voor (2) Civilis bleef deeze geneygdheyd niet verhoolen, en nam hy des voor die te voorkomen, zoo uyt verdriet als de hoope des leevens, welke doorgaans zelf de grootste gemoederen gedwee maakt. Naa 't verzoeken dan eener zamespraake, wierdt de brug der (3) Nauwaale, welke eenigen meenen een gedeelte der door Drusus tusschen den Ryn en de Zuyderzee gegraave gragt geweest, en zoo my toeschynt, alleen zoodaanig, in tegenstellinge van den anderen en wyderen tak der Waale, genaamd te zyn, welke, mede uyt den Ryn, doch hoogerop zynen oorspronk neemende, voorby Nieumeege stroomt.

Hoe 't zy, de onderscheyde (4) Legerhoofden dan ter wederzyde tot aan de gemaakte afbreuke der brugge zynde genaderd, hief Civilis aldus aan: *Indien ik my by eenen Stedehouder van Vitellius te verontschuldigen hadt, men was, wegens myn bedryf, noch aan my vergiffenis noch aan myne woorden geloof verschuldigd. Tusschen ons was alle haat en vyandschap, door hem eerst begonnen en van my voorts vermeerderd. Tegens Vespasianus integendeel is myne eerbiedenis oud; zulks, als hy nog geenszins Vorst was, wy reeds onderlinge vrienden waaren. Dit is aan Primus Antonius bekend, door wiens brieven ik tot den oorlog ben opgeruyd, op dat de Duytsche hulpbenden en Gallische jeugd de Alpen niet overklommen. De wapenen, waartoe my Antonius afweezig, en Hordeonius Flaccus tegenwoordig zynde aanzetteden, heb ik in Duytschland opgevat, even als Mucianus in Syrië, Aponius in Mæsië en Flavianus in Pannonië gedaan hebben…*

En hoewel wy thans het vervolg deezer aanspraake van Civilis, en het daarop gegeeve antwoord van Cerialis, welke beyden buyten allen twyfel overdeftig zullen geweest zyn, door het verliezen der oude historischriften ontbeeren; en men uyt de oude Dichters zou moeten (5) besluyten

(1) Tacit. Hist. Lib. V. cap. 25. *Illum domesticis malis, excidium gentis opposuisse. Tunc infensos Batavis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. Ventum ad extrema ni recipiscere incipiant & noxii capitis pœna pœnitentiam fateantur.*

(2) *Ibidem. cap.* 26. Non fefellit Civilem ea inclinatio, & prævenire statuit: super tædium malorum, etiam spe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, scinditur Nabaliæ fluminis pons.

(3) *K. Kolyn vs* 87.

. . . . . Zo dat te male
Op die brugge van die NAUWALE
Wurt gedwinget van den peyse.

(4) *Tacit. Hist. lib. V. cap.* 26. In cujus abrupta pro[illegible], & C[illegible] ita cæpit. *Si apud Vitellii* [illegible] *defenderer: neque facto meo venia, neque dictis* [illegible] *debebatur. Cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo cæpta, à me aucta erant. Erga Vespasianum vetus mihi observantia: & cum privatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cujus epistolis ad bellum accitus sum, ne Germanicæ legiones & Gallica juventus Alpes transcenderet. Quæ Antonius epistolis, Hordeonius Flaccus præsens monebat, arma in Germania movi, quæ Mucianus in Syria, Aponius in Mæsia, Flavianus in Pannonia.*

(5) *Martial. Epigram. Lib. VI. Epigram. 7. vsu* 3.

Fractusque cornu jam ter improbo Rhenus,
Teneat domantem regna perfidæ Gentis.
Te summe mundi Rector & Parens orbis,
Abesse nostris non tamen potes votis.

Juvenal. Satyr. VIII. vsu 51.

Hic petit Euphraten juvenis, DOMITIQUE BATAVI
Custodes Aquilas, armis industrius.

Silius Lib. III. vsu 607.

At tu transcendes, Germanice facta tuorum,
Jam puer auricomo præformidate Batavo.

ten dat des tegenwoordigen Keyzers hier te land daarop aangelande Zoon Domitianus, van wiens vertrek uyt Rome wy (1) hier voore gewaagd hebben, ſedert nog gewapender hand in Bataviё gerukt en dat voorts door hem bedwongen was, zoo weet men dit echter zeker, dat de beſaamde goedergelukvrouw (2) Velleda, welke als eene (3) Godin door de Duytſchers in haar leeven reeds geëerd, en die volken, gelyk wy (4) gezien hebben, niet weynig tot het voeren der wapenen tegen de Romeynen door haare gewaande Godſpraaken hadt opgehitst, door hem eyndelyk gevangen, en in perſoon, naar Rome gevoerd is. En van welke gevangenneeminge van Velleda eenigen (5) meenen, (want vastgaande bewys is, by gebrek van eenig ophelderend byſchrift, niet te geeven) dat de gedachtenis op deezen nevens- en naar zyne waare grootte verbeelden rooden gebakken ſteen zou bewaard zyn, welke eertyds onder de bouwvalligheden van het ontdekte Huys te Britte, by 't ſterk afloopen der zee is gevonden, en thans door den Hoogleeraar Sigbert Haverkamp te Leyden bezeten wordt.

Zeker gaat het ook, even gelyk men uyt den (6) Joodſchen Historiſchryver kan bewyzen, dat deeze gehoude zamenſpraak van eenen Vreede, welke hier te voore door Cerialis (7) aan de Batavieren, even als vergiffenis aan Civilis van ter zyde reeds was aangebooden, weynige dagen (8) laater gevolgd is; uyt krachte van welken de Batavieren by hunne oude regeeringsform gelaaten wierden, en zy, zonder eenige (9) ſchot- of lotbetaalingen als voorheen, tot vrienden en bondgenooten des Romeynſchen volks weer zyn aangenomen.

(1) *Zie hier voor III. Boek fol.* 133.

(2) *Statius Sylvarum Lib. I. Carm. IV. vſu* 89.
Non vacat Arctaos acies Rhenumque rebellem,
Captivæque preces Veledæ, &, quæ maxima nuper
Gloria, depoſitam Dacis pereuntibus urbem
Pandere.

(3) *Zie hier voor III. Boek fol.* 131.

(4) *Zie hier voor III. Boek fol.* 127.

(5) *H. Cannegieteri Diſſertat. de Brittenburgo, matribus Brittis &c. pag.* 143. Captam autem domitamque per hæc tempora Veledam existimo, cujus virginis imaginem, ut captiva manibus vinctis ducitur, ex lapide Brittenburgico pulcherrimo dabimus opportuniore tempore. Servat hunc lapidem Cl. Havercampus, qui picturam ejus nuper ad me miſit.

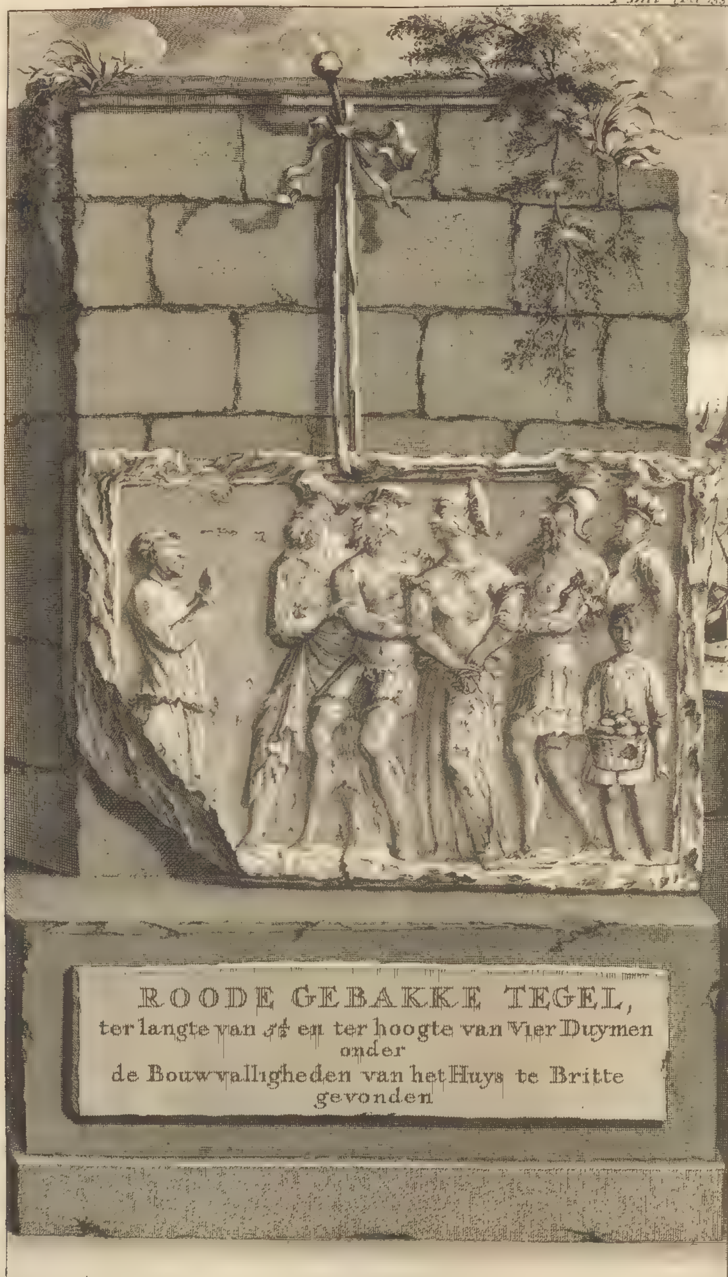
(6) *Fl. Joſeph. de bello Judaico Lib. VII, cap. 4. N.* 2. Illi vero ad rumorem de incurſu conſternati, præ metu ſe ſubmiſerunt, lucrum hoc ex ea re maxime nacti, quod ſine clade & calamitate PRISTINO JUGO ſubjicerentur.

(7) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 24. Nam Cerialis, per occultos nuntios, Batavis pacem, Civili veniam ostentans.

(8) *Ibidem.* Neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio inſecuta eſt.

(9) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 29. Manet honos, & antiquæ ſocietatis inſigne: nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit. Exempti oneribus & collationibus, & tantum in uſum præliorum ſepoſiti, velut tela atque arma bellis reſervantur. *Staat hier aan te merken dat Tacitus dit in het tweede Burgemeeſterſchap van Trajanus, dat is in het honderdſte jaar naa des Heylands geboorte, en dus lang naa den voorgegemelde Bataviſche kryg was voorgevallen, geſchreeven heeft.*

GE-

F. v. Bleyswyck delin. & Fecit

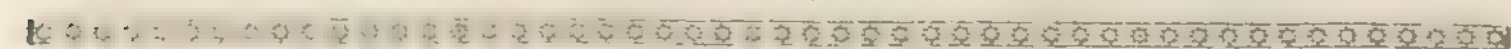
GERARD VAN LOONS
A L O U D E
HOLLANDSCHE HISTORI.

V I E R D E B O E K:

Bevattende den verderen voort- en eyndelyken ondergang zoo der Batavieren als des Romeynſchen ryks.

ALdus was wel de oorlog in eenen vreede verwisſeld, dan, mids de Batavieren in den zelven geenszins de overwinning ten eynde toe behaald hadden, zoo waaren, even gelyk Civilis (1) hen te voore voorſpeld hadt, eer de ketenen der voorige afhangelykheyd geſchut dan verbrooken; invoege men hen ſedert, even als te voore het Romeynſche ryk, in de ſteeds alom voorvallende oorlogen, met hunne ontzaglyke benden, en geene mindere trouw dan dapperheyd, heeft zien ten dienst ſtaan. Want als (2) door den tegenwoordigen Keyzer Vespaſianus eerst aan Petilius Cerialis, die den vreede met de Batavieren op de voorgemelde wyze getroffen hadt, daarnaa aan Julius Frontinus en thans aan Julius Agricola de landvoogdy van Britannië was opgedraagen, 79.
beſloot die, als weetende dat alles gaan zou, naar dat de eerste onderneeming des nieuwen bewinds gelukte, het thans genaamde eyland Angleſey, 't gene de Romeynen door 't beleyd der Batavieren (3) eertyds wel veroverd doch ſedert verlooren hadden, door de hulp dier zelfde volken (4) thans weer te herwinnen. En hoewel daartoe de noodige ſcheepen ontbraaken, zoo heeft het overleg en de ſtandvastigheyd des nieuwen Landvoogds dat gebrek geboet. Alle pakkaadje en de verdere belemmering dan hebbende geboođen af te leggen en in de legerſteê achter te laaten, heeft hy het puyk der Bataviſche hulpbenden, die waarſchynlyk met Cerialis weer in Britannië geko-

(1) Tacit Hiſt. Lib. IV. cap. 32. *Denique auſos aut* LIBERTAS *ſequetur*, AUT VICTI *iidem* ERIMUS.

(2) *Tacit. Agricol. cap.* 17. Et cum Cerialis quidem alterius ſucceſſoris curam famamque obruiſſet, ſuſtinuit quoque molem Julius Frontinus, vir magnus quantum licebat, validamque & pugnacem Silurum gentem armis ſubegit; ſuper virtutem hostium, locorum quoque difficultates eluctatus. Hunc Britanniæ ſtatum, has bellorum vices media jam æstate transgreſſus Agricola invenit.

(3) *Zie hier voor II. Boek fol.* 83.

(4) *Tacit. Agricola cap.* 18. Non ignarus inſtandum famæ, ac prout prima ceſſiſſent fore univerſa; Monam inſulam, cujus poſſeſſione revocatum Paullinum rebellione totius Britanniæ ſupra memoravi, redigere in poteſtatem animo intendit. Sed ut in dubiis conſiliis, naves deerant, ratio & conſtantia ducis transvexit.

gekomen, en aan welken de wadden des eylands, ſedert de voorgaande (1) onderneeminge als nog bekend waaren, zoo ſchielyk tegen de zorgloos zynde Britten gezonden, dat die, mids zy vooraf de aankomst eener vloote of ten minſte het uytrusten van eenige ſcheepen, en de bequaamheyd der zee by 't ebben verbeydden, niet weynig wegens zoo onverwachten overtogt verbaasd ſtonden; als geloovende dat'er niet zwaars, niet onverwinnelyks was voor lieden, welken op deeze wyze en zonder door de ſtroomen weerhouden te worden, ten oorlog kwamen. Dierhalve hebben zy den vreede verzogt, zich en het eyland overgegeeven: en is dus de naam niet min des nieuwen Landvoogds, die den aanſlag beleyd, dan van den door de zee gezwommen Batavier, die den zelven zoo gezwind volvoerd hadt, alom door 't eyland beroemd geworden.

In 't zelfde jaar overleedt Veſpa-
ſianus den vierentwintigſten van (2)
Zomermaand, en wierdt door zynen
oudſten Zoon Titus in 't ryk opge- 81.
volgd: welke ruym twee (3) jaaren
daarnaa het zelfde lot der natuure betaalde; niet zonder vermoede van door zynen Jongeren Broeder en Opvolger Domitianus vergeeven (4) te zyn. Hoe 't zy, Titus hadt door het inneemen en verwoesten van Jeruzalem zynen naam onſtervelyk gemaakt, en wordt de gedachtenis van deeze uytrooijing des Joodſchen volks op den volgenden (5) penning bewaard.

Zyn gelaurierd kopſtuk, met het welke men de voorzyde beſtempeld ziet, is in den rand omzoomd door deezen tytel:

IMPERATOR TITUS CAESAR VESPASIANUS AUGUSTUS, PONTIFEX MAXIMUS, TRIBUNITIA POTESTATE, PATER PATRIÆ, CONSUL VIII.

KEYZER TITUS CÆSAR VESPASIANUS AUGUSTUS, OPPERPRIESTER, MET GEMEENSMANLYKE MAGT, VADER DES VADERLANDS EN VOOR DE ACHTSTE MAAL BURGEMEESTER.

Op

(1) *Tacit. Agricola cap.* 18. Depoſitis omnibus ſarcinis, LECTISSIMOS AUXILIARIUM, quibus NOTA VADA, & PATRIUS NANDI USUS, quo ſimul ſeque & arma & equos regunt, ita repente immiſit, ut obſtupefacti hostes, qui claſſem, qui naves, qui mare exſpectabant, nihil arduum aut invictum crediderint, ſic ad bellum venientibus. Ita petita pace, ac dedita inſula clarus ac magnus haberi Agricola. (*NB.*) *Welke uytgeleezenſte hulphenden geene anderen dan de Batavieren konnen geweest zyn; mids zy als de ervaarenſten van geheel Duytſchland vermaard, en in 't doorwaaden der ſtroomen, zynde de wys op welke dat eyland overheerd wierdt, voornaamelyk afgericht, midsgaders den toeſtand des wads, als dat eyland te voore vermeeſterd hebbende, als nog kundig waaren.*

(2) *Sueton. Hiſt. Lib. VIII. in Veſpaſian. cap.* 24. Dumque conſurgit ac nititur, inter manus ſublevantium exſtinctus est VIIII. Kalend: Jul. annum agens ſexageſinum ac nonum.

(3) *Ibidem in Tit. Veſpaſ. cap.* 11. Exceſſit in eadem, qua pater, villa Idib. ſeptembris post biennium ac menſes duos, diesque XX, quam ſucceſſerat patri.

(4) *Dion. Hiſt. Lib. LXVI. pag.* 759. Fama est fratrem ei mortem attuliſſe, præſertim, quod ei inſidias ante paraverat.

(5) *Adolf. Occon. Imp. Rom. Num. fol.* 125.

Op het ruggeſtuk is aan de rechter zyde van eenen vrugtdraagenden palmboom, zynde het zinnebeeld des Joodſchen lands, de bevelgevoerd hebbende Jood SIMON met de handen op den rug geboeid; en aan de ſlinkerzyde eene zittende vrou verbeeld, welke tot teken haarer droefheyd, als zynde 't zinnebeeld van 't bedrukte Joodendom, met het hoofd op haare ſlinker hand rust; onder dit byſchrift:

J U D A E A   C A P T A.

J U D E A   V E R O V E R D.

En dewyl de Keyzers het munten van 't kopergeld ſlechts aan den Raad gelaaten hadden, zoo ſtaat, mids dit van koper en des op last des Raads gemunt is, voorts nog op den voorgrond:

S E N A T U S   C O N S U L T O.

O P 'S   R A A D S   B E S L U Y T.

84. In het derde jaar van deezes Keyzers regeeringe beſtonden de inwoonders van (1) Caledonië, dat is der Noorderlanden van het thans genaamde Schotland, de blokhuyzen, door de Romeynen in verſcheydene oorden van Britannië geſticht, met veel gewelds aan te tasten, en wierdt des Agricola, (want die voerde aldaar nog het bevel) te raade met de onder zyn gebied ſtaande benden, in drie hoopen (2) verdeeld, tegen die afgevalle volken op te trekken. Welken van zyne aankomst hebbende bericht gekreegen des op 't onvoorzienst het negende Legioen, als het zwakſte, des nachts op het lyf vielen, en, naa 't dooden der waakers, dus tot zelf binnen den legerwal drongen. Zulks Agricola door de ſpieden van den weg, dien de byeengerukte vyand hieldt, zynde verwittigd, de ſnelſte ruyters en voetgasten, welken geene anderen dan de thans aldaar zynde Batavieren, als zynde de (3) vermaardſte van geheel Duytschland, konnen geweest zyn, beval op den rug der aangevalle Schotten, onder 't maaken van een geweldig geſchreeuw, ſtoutmoedig te ſtorten. Dit geſchiedde volgens den ontfangen last, waardoor eensdeels de (4) Schotten, mids het tweezydig gevaar, verſchrikt wierden, andersdeels de in 't eerst zoo zeer bekneld geweest zynde Romey-

(1) *Tacit. Agricola cap.* 25. Ad manus & arma converſi Caledoniam incolentes populi, paratu magno, majore fama, uti mos est de ignotis oppugnasſe ultro, castella adorti.

(2) *Ibidem cap.* 26. Ac ne ſuperante numero, & peritia locorum circumiretur, diviſo & ipſe in tres partes exercitu incesſit. Quod ubi cognitum hosti, mutato repente conſilio, univerſi nonam Legionem, ut maxime invalidam, nocte aggresſi inter ſomnum ac trepidationem cæſis vigilibus irrupere. Jamque in ipſis castris pugnabant, cum Agricola iter hostium ab exploratoribus edoctus, & vestigiis inſecutus, velocisſimos equitum peditumque asſultare tergis pugnantium jubet, mox ab univerſis adjici clamorem.

(3) *Plutarch. vita Othon. cap.* 23. Gladiatoribus vero, qui præliandi peritia fiduciaque valere viderentur, oppoſuit Varus Alphenus BATAVOS. ET SUNT HI QUIDEM INTER GERMANOS OPTIMI EQUITES.

(4) *Tacit. Agricola cap.* 26. Ita ancipiti malo territi Britanni: & Romanis redit animus, ac ſecuri pro ſalute, de gloria certabant; ultro quinetiam irrupere. Et fuit atrox in ipſis portarum angustiis prælium, donec pulſi hostes, utroque exercitu certante, his ut tulisſe opem, illis ne eguisſe auxilio viderentur. Quod niſi paludes & ſilvæ fugientes texisſent, debellatum illa victoria foret.

meynen, nu van hunne behoudenis zeker zynde, en des nieuwen moed krygende, thans om de glori der overwinninge met dien naadruk ſtreeden, dat zy, wel ver van zich ſlechts te verweeren, integendeel op den vyand van voore aanvielen, zulks 'er toen zelf zeer ſtreng in de engte der legerpoorten gevochten wierdt, tot dat de Schotten, niet langer beſtandig zynde, eyndelyk zich naar de naastgelege bosſchen en' poelen op de vlugt begaven.

Deezen dus eer verſtrooid (1) dan verdelgd, en des nu nog meer dan voorheen tegen de Romeynen verbitterd, verbonden zich ſedert met alle de naastgelegene volken tegen de zelven. Invoege men in
86. het zesentachtigſte jaar naa des Heylands geboorte de aldus in verbond getreedene (2) Britten, ten getale van ruym dertigduyzend gewapenden, onder het beleyd van eenen Galgacus tegen Agricola weer zag in 't veld verſchynen. Welke deeze menigte tegentrok, en, naa 't doen van eene aanmoedigende aanſpraak, de zynen beval de aannaderaars met hun werpgeweer en ſchichten van ver te beſtooken: doch welken zy door krygskonst en kloekheyd (3) op hunne kleyne ſchilden behendig niet alleen afkeerden, maar den Romeynen integendeel, mids de langte hunner ſlagzwaarden, de eene wond op de andere toebragten; tot dat Agricola drie hulpbenden der Batavieren, en twee Tongerſchen beval dit van ver ſtryden tot een nader handgemeenſchap te brengen, als om 't welke uyt te voeren zy door de langduurigheyd van den krygsdienst byzonderlyk afgerecht en geoeffend waaren. En zekerlyk, als de Batavieren (4) hier op den aanval met een geweldig treffen mengden, de verweerders met de ſchildpinnen ſtieten, de aanzigten ſchonden, en, naa 't verdryven der genen, die in de vlakte geſtaan hadden, voorts ook de wapenen tegen de anderen ophieven, welken op de hoogten geſchaard waaren, beſtonden ook de overige aangevalle benden zich, uyt naayver met veele hevigheyd, daaronder te mengen, alle de naastſtaande Schotten te verſlaan, en dus eyndelyk de wyd en zyd ontſnaarde vlugtelingen ten koste (5) van tienduyzend der hunnen, zoolang de dag het doodſlaan toeliet, met het geweer in de vuyst te vervolgen.

Wegens deeze overwinning wierdt 87.
wel aan Agricola (6) de eer der zegepraale toegelegd, doch hy te gelyk uyt nyd door den argwaanend geworden Domitianus t'huys ontbooden

(1) *Tacit. Agricola cap.* 29. Nam Britanni nihil fracti pugnæ prioris eventu, & ultionem aut ſervitium exſpectantes, tandemque docti commune periculum concordia propulſandum, legationibus & fœderibus omnium civitatum vires exciverant.

(2) *Ibidem.* Jamque ſuper triginta millia armatorum aspiciebantur, & adhuc affluebat omnis juventus, & quibus cruda ac viridis ſenectus, clari bello, ac ſua quisque decora gestantes: cum inter plures duces virtute & genere præstans, nomine Galgacus, apud contractam multitudinem prœlium poscentem in hunc modum locutus fertur.

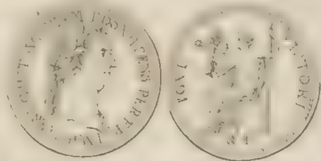
(3) *Ibidem cap.* 36. Ac primo congresſu eminus certabatur; ſimul conſtantia, ſimul arte Britanni, ingentibus gladiis & brevibus cetris, misſilia nostrorum vitare, vel excutere atque ipſi magnam vim telorum ſuperfundere: donec Agricola tres Batavorum cohortes ac Tungrorum duas cohortatus est ut rem ad mucrones ac manus adducerent. Quod & ipſis vetustate militiæ exercitatum & hostibus inhabile parva ſcuta & enormes gladios gerentibus. Nam Britannorum gladii ſine mucrore complexum armorum, & in aperto pugnam non tolerabant.

(4) *Ibidem.* Igitur ut Batavi miscere ictus, ferire umbonibus, ora fœdare, & tractis, qui in æquo obſtiterant, erigere in colles aciem cœpere: cæteræ cohortes æmulatione & impetu commistæ proximos quosque cædere.

(5) *Ibidem cap.* 37. Finis ſequendi nox & ſatietas fuit. Cæſa hostium ad decem millia.

(6) *Ibidem cap.* 40. Igitur triumphalia ornamenta, & illustris ſtatuæ honorem, & quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata decerni in ſenatu jubet.

96. den; welke negen jaaren (1) daarnaa door een tegen hem gesmeed vloekverwantschap van 't ryk en leeven beroofd wierdt. Zie hier eenen (2) penning van deezen Keyzer ter gedachtenisse zyner overwinningen in dat zelfde jaar gemunt, als zyn Landvoogd Agricola de Britten onder Galgacus, met hulpe der Batavieren overwonnen hadt.

De voorzyde voert zyne gelaurierde beeldenis, omzoomd door het randschrift deezer tytelen:

IMPERATOR CÆSAR DOMITIANUS AUGUSTUS, GERMANICUS, CONSUL XII, CENSOR PERPETUUS, PATER PATRIÆ.

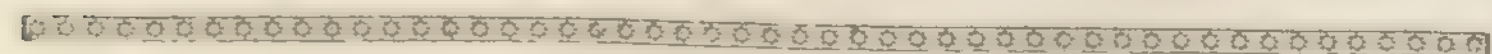
KEYZER CÆSAR DOMITIANUS AUGUSTUS, DE DUYTSCHER, BURGEMEESTER TER XII MAALE, ALTYDDUUREND ZEDEMEESTER, VADER DES VADERLANDS.

Op de tegenzyde is hy in de gedaante van eenen zittenden Jupiter verbeeld, welke op zyne rechter hand een overwinningbeeldtje voert, en met de flinker eene speer houdt; verzeld van dit byschrift:

JOVI VICTORI, SENATUS CONSULTO.

AAN JUPITER DEN OVERWINNAAR, VOLGENS 'S RAADS BESLUYT.

De vermoordde Vorst wierdt door Nerva Coccejus (3) in 't ryk opgevolgd, welke, mids'er straks eene zamezweering tegen zyn leeven ontdekt, en voorts nog zyne in 't eerst opgevatte hoogachting, om zynen hoo-

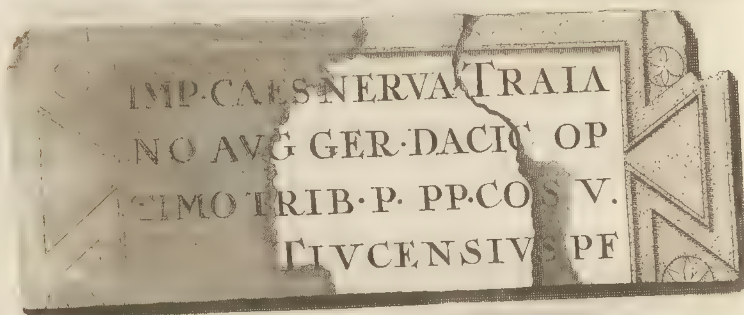

(1) *Petavii Ration. Temp. part. I. Lib. V. cap.* 4. Initium imperandi cum habuisset anno Christi 81. conspiratione suorum opprimitur anno 96. decimo quarto Kalend. Octobris, anno ætatis 45. cum imperasset annos 15. dies 6.

(2) *Adolf Occon. Imp. Rom. Num. fol.* 135.

(3) *Eutropii Hist. Lib. VIII. cap.* 1. Domitiano enim exitiali tyranno Nerva successit, vir in privata vita moderatus & strenuus, nobilitatis mediæ qui SENEX admodum, ... imperator factus, æquissimum se & civilissimum præbuit. Reipublicæ divina provisione consuluit Trajanum adoptando. Mortuus est Romæ post annum & quatuor menses imperii sui ac dies octo: ætatis LXX. & altero anno atque inter Divos relatus est. Successit ei Ulpius Trajanus.

hoogen ouderdom eerlang niet wey-
nig verminderd was, den alom be-
97. roemden Ulpius Trajanus, als die
het gebied in Nederland voerde, tot
zynen aangenoomen Zoon en voor-
ſchikten Opvolger verklaarde: invoe-
ge dees te Kolen de tyding dier ver-
98. zooninge, en binnen 't jaar, uyt
krachte der zelve, naa Nerva binnen
vier maanden uyt den lyve geſchey-
den was, het hooge ryksgebied in
handen kreeg. By wien de Batavie-
ren, even als by de voorige Vors-
ten, in de zelfde hoogachting waa-
ren. Invoege (1) zy als nog vry van
alle ſchot- en lotbetaalingen, als Vrien-
100. den en Bondgenooten des Romeyn-
ſchen Ryks wierden gehouden, dat
met hunne benden ten dienst ſton-
den, en des ook buyten allen twy-
fel de lyfſchutbenden van Trajanus
zullen geweest zyn. In wiens vyfde
Burgemeesterſchap, dat is op het
eynde van het zesde of begin van 't 106.
zevende jaar der tweede eeuwe, de
volgende ſteen in het Prætorium A- 107.
grippinæ door eenen Tiucenſius is
opgerecht, waarſchynlyk naa dat
prachtig gebouw, 't gene wy (2) ge-
zien hebben dat ſtaande de Ba-
taviſche kryg door de Kaninefaa-
ten en Vriezen was verwoest ge-
worden, het zy door deezen Key-
zer, 't gene my het waarſchynelyk-
ſte voorkomt, het zy door eenen
der voorigen van zyne ondergaa-
ne verwoestinge was herſteld gewor-
den.

Dees bovenverbeelde ſteen, is ſedert by het ſterk afloopen der zee, onder de bouwvalligheden van het voorheen zoo prachtig geweest zynde gebouw, gevonden, en wordt thans nog op de buytenplaats van den (3) Hoogedelen en overleeden Heer Jakob van Duyvenvoorde, gelegen tusſchen den Leydſchendam en Voorſchooten, voor dat gedeelte, als hy hier wit verbeeld is, gevonden: zynde het overige, zoo als wy meenen

(1) *Tacit. de Morib. Germ. cap.* 29. Omnium harum gentium virtute præcipui Batavi, non multum ex ripa, ſed inſulam Rheni amnis colunt. Cattorum quondam populus & ſeditione domestica in eas ſedes transgresſus, in quibus pars Romani Imperii, fierent. MANET HONOS, & ANTIQUÆ SOCIETATIS INSIGNE. Nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit. EXEMPTI ONERIBUS ET COLLATIONIBUS, & tantum in uſum præliorum ſepoſiti, velut tela atque arma bellis reſervantur. *NB. Dat dit Tacitus in het derde burgemeesterſchap van den bovengemelden Keyzer Trajanus, dat is in het honderdſte jaar naa Christus geboorte, geſchreeven heeft.*

(2) *Zie hier voor III. Boek fol.* 101.

(3) *Jac. Gronovii Alloc. ad Nobill. dom. Jacob. de Wasſenaar pag.* 33. & 38.

nen dat het verdere des verlooren opſchrifts geweest is, door ons daarby geſteld, en des te zamen van deezen inhoudt:

> *Imperatore* *Cae*SARE NERVA TRAJA-
> *no au*GUSTO, GERMANICO, DACICO OP
> TIMO, TRIBUNITIA POTESTATE, PATRE PATRIÆ, CONſULE V.
> - - - - TIUCENSIUS PONI FECIT.

ALS KEYZER CÆSAR NERVA TRAJANUS AUGUSTUS, DE DUYTSCHER, DE DACER, DE BESTE, MET GEMEENSMANLYKE MAGT, DE VADER DES VADERLANDS, DE VYFDE MAAL BURGEMEESTER WAS, HEEFT - - - - TIUCENSIUS DEEZEN DOEN STELLEN.

Gelyk het zeker is dat voor den naam van (1) Tiucenſius zyn voornaam en bediening zal geſtaan hebben, welke hy te die tyden hier te land bekleedde, zoo is 't ook zeker dat op den zelven ſteen voorts nog de rede, waarom hy daar geplaatst was, zal geſteld zyn, doch 't gene, mids hy beneden ook afgebrooken en verlooren is, thans met geene zekerheyd kan gemeld worden. Hoewel ik achte dat hy aldaar, wegens de herſtellinge van dat gebouw, zal geſteld zyn.

Dees roemryke Vorst willende de in den kryg verouderde Soldaaten van het dertigſte legioen, 't gene, naar deezen Keyzer Ulpius Trajanus, toen het (2) Ulpiſche genaamd was, uyt aanmerkinge hunner langduurige dienſten, en den in den kryg ondergaanen arbeid beloonen, beſloot dan, naar 't voorbeeld der voorige Keyzeren, van de zelven eene volkplanting in Nederland te doen, en heeft des aan de ouwelingen van dat Legioen de hen daartoe noodig zynde landen op de grenzen der Batavieren, als hebbende ſedert verſcheydene (3) jaaren herwaart aldaar ter bewaaringe des Ryns in bezetting gelegen, in (4) of omtrent Zante, zynde volgens de Romeynſche reystafelen: veertigduyzend treden van (5) Burginatio gelegen, en 't gene ik acht het thans genaamde Burgare geweest te zyn, ter woon aangeweezen, en hen voorts nog, zoo niet met het volle burgerrecht van Rome, ten minſte met dat der Latynen beſchonken.

Gelyk nu zoodaanige volkplantingen

(1) *NB. Dat het woord* TIUCENSIUS, *een eyge naam is, achte ik buyten alle bedenkinge, ter oorzaake het met een groote* T, *even als die van Trajanus naam, zynen aanvang neemt. En waarom doch zou het niet zoo wel een eygen naam zyn, als van* M. TIUCIUS Mesula, *by Gruterus fol. 476. N. 2. te vinden.*

(2) *M. Velſeri opera fol.* 430. Romæ in Capitolio, columella rotunda nomina legionum.

II AUGUSTA.
VI VICTRIX.
XX VICTRIX.
VIII AUGUSTA.
XXII PRIMIGENIA.
I MINERVIA.
XXX ULPIA.

(3) *H. Cannegieteri Disſertat. de Brittenburgo &c. pag.* 22. Ab eadem tamen legione id animadverti posſet, diutisſime namque, ut ſupra docui, legio hæc Rheni limitem in illis castris est tuita.

(4) *M. Velſeri Opera fol.* 736. Nam certis argumentis mihi vereſimile fit, quod Pighius valde contendit, Trajanam aut Ulpia Veteribus fuisſe vicina, fere conjuncta.

(5) *Tabul. Peuting.*

NEOMAGI . . .	
Arenatio	MP. VI.
Burgenatio	MP. V.
COLONIA TRAJANA	MP. XL.
Veteribus . . .	MP. XIII

gen uyt (1) verſcheydene ſtaatkundige inzigten geſchiedden, te weeten, eerstlyk om de ſtad van het overtollig volk te ontlasten: ten tweede op dat de uytgedeelde landen door de aankomst der aldaar met de woon geplaatſte volken, meer bezogt, bete, eebouwd, en de daaromtrent woonende volken, te ligter beſchaafd zouden worden: ten derde om aan 't gering en den ſtaat lastig geworde volk een bequaam middel van beſtaan te geeven: ten vierde om de ſoldaaten, als hier, wegens hunnen lang ondergaanen krygsdienst eene eerlyke belooning, buyten last van den Staat, te verſchaffen: en eyndelyk ten vyfde op dat de nieuw aldus geſtichte bouwſteden als zoo veele burgen en bolwerken aan 't ryk ter beteugeling der naastgelegene volken zouden verſtrekken; zoo acht ik dat dit laatſte ook wel voornaamlyk door Trajaan by het doen deezer volkplantinge zou konnen beoogd zyn geweest, mids de naastgelege Batavieren, gelyk wy ten tyde van Vitellius gezien (2) hebben, in verſcheydene gelegenheden hunne tanden den Romeynen niet dan te veel getoond hadden.

In wat jaar nu van Trajanus regeeringe deeze volkplanting, welke naar des ſtichters (3) naam toen de volkplanting van Ulpius en die plaats thans nog, zoo my toeſchynt, Alphen genaamd is, door den gemelden Keyzer geſchied zy, is ons door de Oudheyd geenszins achtergelaaten: even gelyk men weet hoe dees roemryke Vorst, naa hy het ryk ruym negentien (4) jaaren met veel loſs
beſtierd hadt, in Cilicie en het hon- 117.
derdzeventiende jaar naa des Heylands geboorte is overleeden, wordende hy om zyne loflyke regeering onder de Goden geplaatst, en daar van de gedachtenis op deezen (5) penning bewaard.

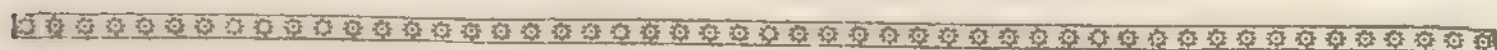

Zyn kopſtuk, op de voorzyde met een ſtraalkroon verſierd, is in den rand omzoomd door dit kort doch groots byſchrift:

DIVO TRAJANO.

AAN DEN VERGODEN TRAJANUS.

Een Arend met uytgeſpanne vleugelen is op de tegenzyde verbeeld, welken men uyt den

(1) *S. Pitisci Lexicon Antiq. Rom. tom. I. fol.* 501. Deductæ ſunt, I. quod allevabatur urbs illa princeps & ſuperfluam nimiamque multitudinem, ut ſanguinem emittebat. . . . . . II. Quod ibi Coloniæ ſic collocatæ, loca frequentabantur, colebantur, poliebantur etiam, novorum hospitum adventu, & artium invectu. . . . . III. Quod ſparſa tot opſida, locis opportunis, & in iis Romanus ſanguis, erant tot arces & propugnacula imperii Romani. . . . IV. Quod plebem inopem & gravem ſic exhauriebant. . . . . V. Quod militibus emeritis præmia ſic largiebantur.

(2) *Zie hier voor II. Boek fol.* 88. 90. *en* 92.

(3) *Eutropii Hiſt. Lib. VIII. cap.* 2. Succesſit ei ULPIUS Trajanus Crinitus, natus Italicæ in Hispania, familia antiqua magis quam clara.

(4) *Eutropii Hiſt. Lib. VIII. cap.* 5. Obiit autem ætatis anno LXII menſe nono & die quarto, imperii anno XIX, menſe VI, die XV, inter Divos relatus est.

(5) *A. Occonis Imperat. Rom. Num. fol.* 163.

den hoogſten trans van den (1) Vorstlyken lykmyt, by 't verbranden van des Prinſen lyk, liet vliegen, en doorwien men voorgaf de ziel des vergoden (2.) Keyzers naar 't geſternte gevoerd te worden. Het randſchrift is:

CONSECRATIO.

VERGODING.

Hoewel de overleede Keyzer ſtaande zyn leeven geweygerd (3) hadt, zyner moederlyke Moeije Kleynzoon Ælius Hadrianus zynen huyze by verzooning in te lyven, zoo volgde die hem echter, door het toedoen van Plotina des overleedens naagelaate weduwe, in het Keyzerryk. Wiens grenzen hy in 't Oosten binnen (4) den Eufraat en Donau bepaald, en verſcheydene jaaren naa den anderen, tot handhaaving van den (5) vreede, perſoonlyk doorreysd heeft. Op deeze wyze zich onder
120. anderen, in het honderdtwintigſte jaar naa des Heylands menschwordinge, naar den Donau begeevende, heeft hy de aldaar zynde benden in allerhanden (6) wapenhandel geoefſend, en die wel voornaamlyk door zyn eygen voorbeeld tot het draagen van den last des krygs opgewekt: mids hy met ontdekten hoofde en zonder eenig behulp van rytuyg ſteeds te voet zyne ondernome reyzen voortzettede.

En hoewel des alle gebuurvolken uyt ontzag zyns naams niet vyandlyks tegen de ryksgrenzen undernamen, maar ieder de zoete vrugten van den door hem gehandhaafden vreede ſmaakte, zoo vondt hy echter goed eene proef van de nu zoo menigmaal betoonde krygskunde der in dien oord zynde Bataviſche (7) ruyterbenden te neemen, en deedt haar des met volle wapenrustinge den wyden en ſteeds zeer ſterk vliedenden ſtroom des Donaus overzwemmen. Welk ongemeen ſtout en in dien oord tot nogtoe ongehoord beſtaan, de daarover woonende barbaaren indiervoege verbaasde, dat zy, zynde door eenen zeer geweldigen twist tegen

(1) *Herodian. Hiſt. Lib. IV. cap.* 89. Mox ab extremo minimoque tabernaculo, tanquam e fastigio quodam, ſimul cum ſubjecto igni ascenſura in ætherem aquila dimittitur: quæ in cælum creditur ipſam principis animam deferre, ac jam ex illo una cum cæteris numinibus imperator colitur.

(2) *Dion. Hiſt. Lib. LVI. pag.* 597. Cæterum Livia Numerio cuidam Attico ſenatori & prætorio decies ſestertium dona dedit; quod juraverat, vidisſe Augustum in cælum adſcendentem quemadmodum antiquitus Romulum Proculus vidisſe perhibetur.

(3) *Eutropii Hiſt. Lib. VIII. cap.* 6. Defuncto Trajano, Ælius Adrianus creatus est princeps: ſine aliqua quidem voluntate Trajani, ſed operam dante Plotina Trajani uxore: nam cum Trajanus, quamquam conſobrinæ filium, vivens noluerat adoptare.

(4) *Ibidem* Finem imperii esſe voluit Euphratem.

(5) *Ibidem cap.* 7. Pacem tamen omni tempore imperii ſui habuit; ſemel tantum per præſidem dimicavit, orbem Romanum circumivit & multa ædificavit.

(6) *J. Xiphilini Epitom. Dion. fol.* 355. Tum cœpit eos ad omne genus pugnæ exercere, atque interim alios afficere honore, alios castigare verbis; postremo, omnes ea quæ ſe facere oporteret, docere, atque ut milites haberent unde exemplum peterent, ipſe duriter vivere, pedibus iter facere aut in quævis loca admisſo equo proficisci; numquam enim vehicula aut quadrigas conſcendere: nulloque calore, nullo frigore, ut capite operto esſet, adduci: nec enim umquam aut propter nives Celticas, aut Calores Ægyptios opertum caput habuit. Itaque, ut uno verbo dicam, ita milites, quamdiu principatum tenuit, rebus ipſis exercuit, inſtituitque præceptis ut quæ tum ab illo inſtituta ſunt, ad hæc tempora vim legis atque disciplinæ militaris obtineant.

(7) *Ibidem.* Quamobrem præſertim cum pax esſet, apud populos externos morabatur. Illi enim, quod ejus apparatum viderent, quodque non modo nulla afficerentur injuria, ſed etiam ab eo pecuniam acciperent, nihil moliebantur. Cumque ita milites exercuisſet, equitatus, qui Batavus nominatus est, Danubium tranſiit armatus. Qua re animadverſa, barbari ita Romanos obſtupescere cœperunt, ut in ſe invicem converſi, ad componendas controverſias, quæ inter ipſos erant, Adriano arbitro uterentur.

tegen den anderen op het vinnigst verbitterd, de beslisfing des ontstaane geschils aan de uytspraake van den daardoor by hen geducht geworden Hadrianus stelden. Welke, gelyk hy des niet zonder rede eene ongemeene hoogachting, wegens deeze alhier betoonde zwemkunde der Batavische ruyterbenden, tot de zelven in 't algemeen, zoo ook voor eenen (1) Soranus, als zynde van den zelven landaard, om deszelfs handigheyd in het pylschieten, in 't byzonder opvattede: mids die niet alleen nevens zyne landgenooten den Donau was overgezwommen, maar in 't aanzien van Hadrianus eene uytgeschoote pyl, als die in 't neerdaalen was, met de zyne, daar op mikkende, tot eene ongemeene verwondering des Keyzers, trof, en dus aan stukken schoot; en van welk voorval hy zelf de gedachtenis op het door hem opgerechte en hier onder gestelde Grafschrift (2) zou bewaard hebben.

Geene minder zorg betoonde dees op alles achtgeevende Keyzer, staande deeze zyne veelvuldige reystogten, zoo in opzigte der (3) door hem bezogte grensterkten als de openbaare gebouwen, Zulks op zyn bevel hier nieuwe vestingwerken aangelegd, daar de oude verbeterd of verplaatst, gins weer de noodiggeachte tempelen (4) schouwburgen, markten (5) en altaaren gesticht, en dus geene landen door hem bezogt zyn, in welken hy geene voetstappen van zyne hoogvorstlyke zorg en milddaadigheyd, door 't maaken van allerhande openbaare gestichten, achterliet.

Op de zelfde wys twee jaaren laater (6) Duytschland doorreysd hebbende, besloot hy zich naar 't over de zee gelege Britannië, en dat waarschynlyk langs 't eyland der Batavieren, te begeeven. Mids dat voorheen zoo wild en woest geweest zynde gewest, door het bestandig verblyf der Romeynsche bezettingen aldaar, thans te tyd een paradys van wellusten, en dier inwoonderen gedrag niet weynig beschaafd geworden was: waartoe de in het Huys te Britte opgerechte school de aanleyding gegeeven hadt, gelyk ook nog dat de landen nu niet meer, even als voor de aankomst der Romeynen (7) gemeen, en des slechts jaarlyks ter bebouwinge uytgedeeld, maar thans in

---

(1) *Suid. Excerptæ Cæs. vitæ, fol.* 866. Et quendam Soranum Batavum celebravit.

(2) *G. Neomag. Batav. Hist. pag.* 12.

Ille ego Pannoniis quondam notissimus oris,
Inter mille viros primus fortisque Batavos:
Hadriano potui qui judice vasta profundi
Æquora Danubii cunctis tranare sub armis;
Emissumque arcu, dum pendet in aere telum,
Ac redit, ex alia fixi fregique sagitta:
Quem neque Romanus potuit, neque barbarus umquam,
Non jaculo miles, non arcu vincere Parthus:
Hic situs, hic memori saxo mea facta sacravi.
Viderit anne aliquis post me mea facta sequatur.
Exemplo mihi sum, primus qui talia feci.

(3) *Xiphil. Epitom. Dion. fol.* 355. Hic in primis cujusque arces & mœnia considerat; eorumque partem transfert in loca magis idonea, partem diruit, ædificat.

(4) *Ibidem.* In hac peregrinatione ædificavit theatra in plerisque civitatibus, instituitque certamina.

(5) *Æl. Spartian. Hadrianus Cæsar. cap.* 19. Cum opera ubique infinita fecisset, numquam ipse, nisi in Trajani patris templo, nomen suum scripsit. Romæ instauravit Pantheum, septa, basilicam Neptuni, sacras ædes plurimas, FORUM Augusti, lavacrum Agrippæ: eaque omnia propriis & veteribus nominibus consecravit. Fecit & sui nominis pontem & sepulchrum juxta Tiberim, & ædem bonæ Deæ transtulit, & colossum stantem atque suspensum per Decrianum architectum de eo loco, in quo nunc templum urbis est, ingenti molimine, ita ut operi etiam elephantes viginti quatuor exhiberet &c.

(6) *Ibidem cap.* 10. Post hæc profectus in Gallias, omnes caussariis liberalitatibus sublevavit. Inde in Germaniam transiit: pacisque magis quam belli cupidus.

(7) *Cæs. de bello Gall. Lib. VI. cap.* 21. Agriculturæ non student: majorque pars victus eorum lacte, & caseo, & carne consistit. Neque quisquam agri modum certum, aut fines proprios habet: Sed magistratus, ac principes, in annos singulos gentibus, cognationibusque hominum, qui una coierunt, quantum eis, & quo loco visum est, attribuunt agri atque anno post alio transire cogunt.

in (1) eygendom bezeten, en hierdoor weer de bezitters opgewekt wierden, om de zelven met meer lust en zugt, uyt hoope voor het toekomende, te bebouwen, midsgaders naar den voet der Romeynen, waarvan zy de voorbeelden in Italië dienende, gezien hadden, met boomen op eene ſierlyke en regelmaatige wyze te beplanten. Waar nog bykwam, dat de Romeynen, naa 't veroveren van 't voorgemelde Britannië ſteeds eene weluytgeruste vloot zoo ter beveyliginge der Britanniſche zee, en waarom (2) zy altemets de Britanniſche vloot genaamd wordt, als tot handhaavinge der noodige gemeenſchap met dat eyland op de ſtroomen der Batavieren hielden; en dit diensvolgens wel voornaamlyk aan zoo reyszugtigen Keyzer den voet en lust te zullen gegeeven hebben, zoo om het eyland der alom zeer vermaard geworde Batavieren zelf te bezigtigen, als om, dat bezigtigd hebbende, uyt den mond des Ryns, zynde eene der (3) vier gewoonlyke afvaarten, vervolgens naar 't overgelege Britannië over te ſteeken. Welke afvaarte uyt het HELIUM, buyten alle tegenſpraake uyt de Voorlanden, dus genaamd om dat zy gelegen waaren voor den wyden binnezeeboezem, die voorheen de Heldinezee of Hedinezee genaamd was, zal geſchied zyn: En dat wel uyt eene have, geleege op WESTVOOREN of het thans genaamde eyland Goeree by de Oostduynen, mids aldaar niet alleen eene (4) oude ſtad met ſtraaten en de grondſlagen van zeer zwaare gebouwen ontdekt, maar zelfs Romeynſche (5) ringen, ſleutels en verſcheydene geldſtukken van Augustus, Hadrianus, Antoninus en andere Keyzeren gevonden zyn: zulks ter deezer plaatſe in die tyden de overzeeſche koophandel ſchynt gebloeid te hebben. En zekerlyk dat die al van de tyden der eerste Romeynſche Keyzeren in het thans zoo (6) zeer beſchaafd geworde eyland der Batavieren gedreeven is, ſchynt men uyt de aldaar gehoude verkooping van Keyzer Caligula te moeten beſluyten: dewyl die, als ons de oude ſchriften getuygen, de overprachtige kleederen (7), ſlaaven, ja vrye bedienden en verderen Vorstlyken huys-

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 23. Cerialis inſulam Batavorum hostiliter populatus, AGROS VILLASque CIVILIS intactos, nota arte ducum, ſinebat.

(2) *Ibidem. Lib. IV. cap.* 79. Et alius metus, ne quartadecima legio adjuncta BRITANNICA CLASSE, affli̇ctaret Batavos, qua Occeano ambiuntur. *Hegeſippus de bello Judaico Lib. II. cap.* 9.

(3) *Strabo Lib. IV. fol.* 199. QUATUOR ſunt uſitati è continente in inſulam TRAJECTUS, nimirum AB OSTIIS FLUMINUM RHENI, Sequanæ, Ligeris & Garumnæ.

(4) P. Jansz. Twistht Chronyk: II deel pag. 1762. By Goeree een ſtedeke na den Briel is deſen ſomer noordtwaarts naar de zee een oude vervallene ſtedeken ontdekt het welke nogh ettelyke hondert jaren met ſandt is over‚tolpt en bedekt geweest. Het is nu door de affpoeling van de zee ontbloot geworden: men vint 'er fundamenten van groote huyzen, ja ook groote ſtraaten ſoo dat eenigen daaruyt oordeelen dat het wel eertydts een treffelycke ſtad geweest is / van welkers ondergangh nochtans de Chronycken / of oude Historien geen mentie en maecken; hier heeft men veelderhande antiquiteyten gevonden / als onder anderen twee groote tanden aan mal kander / twee kopere ringen die van outheyt of van den roeſt ſchier opgegeten zyn / het ſchynt dat in den eene wel eertyds een ſteen geſtaan heeft: ook heeft men hier gevonden eenige kopere penningen daar beeltenisſen op ſtonden / op den eerſten ſtaat geſchreven Adrianus / op den ander Antonius / daar uyt men oordeelt / dat deeze ſtad eertyds onder der Romeynen gebied geſtaan heeft.

(5) H. van Dam beſch. van Westvoorn, pag. 12. Ik vinde ook in de aenteyckeninghe van L. de Zutters Secreten. . . . . dat 'er goude ende zilvere penningen ghevonden zyn / onder allen oock een Ringh daar de Beeltenisſe ſoo ſommige willen / van ALEXANDER MAGNUS op ſtont; andere wederom achten 't te weſen het Hooft van MINERVA OF PALLAS.

(6) *H. Cannegieteri Disſert. de Brittenburgo &c. pag.* 138. Necdum autem animum inducere potui, ut vera crederem quæ alii de tetra ac horrida antiquæ Bataviæ conditione & incolarum vita prodiderint.

(7) *Sueton. Hiſt. Lib. IV. cap.* 39. In Gallia quoque, cum damnatarum ſororum ornamenta & ſupellectilem & ſervos atque etiam liberos immenſis pretiis vendidisſet; invitatus lucro, quidquid inſtrumenti veteris aulæ erat ab urbe repetiit. *Niemand ſtoore zich, dat Suetonius hier Gallië ſchryft, dewyl het Bataviſche eyland,* gelyk

huysraad zyner door hem veroordeelde zusteren, en dat wel voor eenen vry hoogeren prys, dan hy van de zelven te Rome zou gemaakt hebben, in Batavië niet alleen verkocht, maar uyt begeerte van winst, ziende de groote geldſommen die hy voor de zelven aldaar gemaakt hadt, ook de andere oude hoffieraaden der voorige Keyzers van Rome, om die insgelyks aldaar te verkoopen, derwaart ontboodt. Naa ſedert nog het overgelege eyland Britannië door Claudius (1) onder het gebied des Romeynſchen ryks gebragt was, en dat ook de Romeynen, mids hun beſtandig verblyf, tot vyftien (2) onderſcheydene ſtand-of legerplaatſen in dat beroemd eyland hadden, is niet min de (3) Koophandel dan de toevloed der Kooplieden van alom derwaart tot het vertieren hunner waaren, nog merkelyk toegenoomen. En van welken veelen (4) gelyk wy gezien hebben, by het ontſtaan van den Bataviſchen kryg door de afgevalle Kaninefaaten gevangen en van het hunne beroofd zyn. Dan door 't opgevolgde verdrag van onderwerpinge eerst (5) de vreede; en door dien weer de door den kryg afgebrooke koophandel ſedert in zynen eerſten ſtand herſteld, ja door de onbelemmerde vaart op Britannië ſedert nog merkelyk vermeerderd zynde, gelyk getuygen de opſchriften der ſteenen (6) door de Britanniſche kooplieden uyt dankbaare erkentenis, wegens het gelukkig voltrekken hunner overzeeſche reyzen, aan de Stroomgodinne Nehalennië opgerecht, zoo beſloot de tegenwoordige Keyzer Hadrianus, en dat licht ſtaande zyn voorgemelde verblyf hier te land, tusſchen het thans genaamde dorp Voorburg en de Geestbrugge, aan de Westzyde der van Delft naar Leyden loopende Vliet, ter plaatſe, die thans de burg genaamd wordt en toen (7) twaalf duyzend ſchreeden van den op de kust geſtelden Mylpaal gelegen was, eene Vorstlyke Markt, ten gebruyke des geheele eylands, te ſtichten: welke, zoo men der zelver deftigheyd naar zyne andere gebouwen afmeet, als was, by voorbeeld, de ſcheymuur, die ter langte (8) van tachtigduyzend ſchreeden door hem ſedert in Britannië, ter intoominge der tot nog toe achtervolgde invallen der in Schotland woonende Pikten gemaakt was, des zekerlyk, hoewel men bynaar geene voetſtappen van dat Vorstlyk gebouw meer vindt, zeer groot, ongemeen prachtig en het vermoogen

gelyd Civilis zelf getuygt (Tacit. Hiſt. Lib. I. cap. 32.) *een gedeelte van Gallië was, en alwaar, volgens de getuygenis van* Dion Casſius Lib. LIX. pag. 654. *deeze verkooping is voorgevallen.*

(1) *Zie hier voore II. Boek fol.* 74, 75, 76.

(2) *Tabula Itinerar. Peuting.* LUGDUNUM, prætorium Agrippinæ, Matilo, Albiniana, Niger pullus, Lauri, Fletio, Levefanum, Carvo, Castra Herculis, Flenium, Tablæ, Caspingium, Grinnes, ad duodecimum.

(3) *H. Cannegieteri Disſert. de Brittenburgo &c. pag.* 138. Sed posteaquam Romani binis militaribus viis hoc ſolum, clasſi autem Germanicæ, quæ Britannica appellatur a Tacito annal. (*Lege Hiſt.*) Lib. IV. cap. 79. & Rheni fluenta pererrabat, ut ſcribit Hegeſippus de bello Judaico Lib. II. cap. 9. ET NEGOTIATIONIBUS deductis hic illic fosſis, amnes aperuerunt &c.

(4) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 15. Capta igitur & direpta castra, dein vagos & pacis modo effuſos lixas, NEGOTIATORESQUE ROMANOS, invadunt.

(5) *Zie hier voor III. Boek fol.* 101.

(6) *H. Cannegiet. Disſert. de Brittenburgo &c. pag.* 14.

DEAE NEHALENNIAE
OB MERCES RECTE CONSER
VATAS SECUND SILVANUS
NEGO†TOR CRETARIUS
BRITANNICIANUS.
V S L M

(7) *Tabula Itinerar. Peuting.*

Columella milliaris.
FORUM ADRIANI MP XII
Flenio - - - - - - - - MP XVIII.

(8) *Ælii Spartiani Hadrianus Cæſar cap.* XI. Ergo converſis regio more militibus, Britanniam petiit: in qua multa correxit, murumque per octoginta millia pasſuum primus duxit, qui barbaros Romanosque divideret.

gen van zoo bouwzugtigen Keyzer waardig zal geweest zyn. Want het was op deeze markten dat de inwoonders tot het dryven (1) van hunnen koophandel, even als thans te tyd op de zoogenaamde Beurzen, te zamen kwamen, en waarom die steeds uyt zoo groote vierkante (2) plaatsen bestonden, dat onze oude Chronykschryvers van deeze markt gewaagende gewilt hebben, dat zy wel tien (3) morgen lands zoude groot geweest zyn. En hoewel deeze grootte de waarschynlykheyd te boven gaat, zoo weet men echter hoe deeze vierkante plaatsen veeltyds, tot gemak der handeldryvers, niet alleen met (4) verwulfde galeryen omringd, maar die zelfs altemets met verscheydene verdiepingen boven den anderen gesteld en met onderscheydene Standbeelden versierd waaren: als in welke gebouwen de Romeynen de ongemeete grootheyd huns vermoogens voornaamlyk deeden uytmunten, en onder welken dit, zoo men de trouw en zwemkunde aanmerkt, welke de (5) Batavieren tot nogtoe ten voordeele des ryks alom en nog laatslyk aan den Donau beweezen hadden, geen van de minsten zal geweest zyn. Te meer, mids men omtrent het jaar vyftienhonderd (6) de grondslagen van deeze sedert verwoest geworde markt ontdekkende, verscheydene brokken van een zeer sierlyk ingeleyd (7) vloerwerk, den voet van een gebrooke metaale standbeeld, eene goude halsketen met zeshoekige smaragden versierd, en, mids de koophandel aldaar gedreeven wierdt, voorts nog geen kleyn getal van Romeynsche geldstukken in verscheydene andere tyden aldaar gevonden heeft.

Op deeze wyze de vervalle krygstugt alom hersteld, en de door hem doorreysde werreld met veelvuldige prachtige gebouwen ten dienste van het gemeen versierd hebbende, behoeft zich niemand te verwonderen deezen (8) volgenden penning ter

eere

(1) *S. Pitisci Lexicon antiq. Rom. tom. I. fol.* 811. Nulla fuit unquam in prisca vetustate tam exigua civitas, uti nec hodie nulla reperitur, quæ non aliquod habeat rerum venalium forum, sive aream, quo plebs urbana rusticaque convenire soleat.

(2) *Ibidem.* Erant autem (*fora*) areæ quadratæ laxæ, & spatiosæ, cinctæ undique porticibus fornicatis, uti sunt Lutetiæ in area Regia, LA PLACE ROYALE.

(3) *R. Snoi Rerum Batav. Lib. IV. fol.* 35. Voor- [illegible]

Oudaan R. Mo gendb. pag. 30. **Waar tot Voorburg de zelve naarstigheid gepleegt 't zoude den beminners der oudheden, en der bouwkunst te geen geringen nut strekken en doen bespeuren hoe na dat het met de waarheid overeenkomt dat onze schryvers zeggen dat dit gebouw tien mergen lands in zyn ommetrek begrepen heeft.**

(4) N. Bergier Hist. des grands Chem: Lib. V. chap. VIII. §. 7. *Les marchez, qu'ils appelloient* Fora *sont encore au nombre des plus grands & plus superbes edifices, qui fussent dans la ville de Rome: & servoient tant pour rendre la justice au peuple que pour exposer en vente les vivres & autres marchandises. C'estoient de grandes & larges places carrées ou quadrangulaires, environnées de galeries soutenues sur arcades, ainsi que la place Royale à Paris, mais beaucoup plus grandes & plus superbes en Architecture. Sur tout paroissoit celui de Trajan, depeint par Ammian Marcellin, qui raconte, que Constantinus le voyant composé de plusieurs arcades les unes sur les autres, en demeura tout esperdu, & hors d'esperance de faire jamais rien de semblable, & que ceux qui le voyoient tous les jours ne s'en lassoient jamais & ne laissoient de la tenir pour un miracle. Après ce marché suivoit en ordre d'excellence celui que l'on appelloit* Forum Urbis, sive Forum Romanum, *que Strabon dit avoir esté si beau, & si bien accompagné de Galeries, de Temples & autres Edifices magnifiques, que ceux qui le contemploient, venoient facilement à oublier tout ce qu'ils avoient veu de beau es autres places de la ville:* Quæ singula contemplans, alia exteriora facile oblivione deleb[illegible].

(5) *M. Velseri Explicat. Itinerariæ Schedæ fol.* 737. In Batavis privatam forsan causam spectavit, gentis fortitudinem scilicet. Nam miraculi vice fuit, Batavum equitatum illo imperante Danubium transnatasse armatum, ut Barbari obstupefacti pacem peterent.

(6) *Buchelii notæ in Chron. Joannis de Beka fol.* 19. Fundamenta hujus castri apud Voorburch circa annum Christi 1500. detecta variaque Rom: antiquitatis monumenta ibidem inventa, & mea ætate plures numi Rom.

(7) *Hedæ Hist. fol.* 54. In vico Voorburch, cujus vestigia ipsi vidimus nostra ætate, & fragmenta Romanam Architecturam ostentantia effodi: veluti partem pavimenti, pedem æreum confractæ statuæ, nummos æreos, argenteos atque aureos cum inscriptione Aureliani, nec non catenulam auream cum aliquot Smaragdis sesquiangulis politis & perforatis contra Epilepsiam, ad collum infantum suspendi solitis.

(8) *Adolf. Occon. Imp. Rom. Num. fol.* 177.

eere van Hadrianus, ſtaande des zelfs leeven, gemaakt te vinden; 't gene
138. hy in het honderdachtendertigſte jaar naa de geboorte van Christus ſedert in Kampanie (1) afleide, naa hy tweeënzestig (2) jaaren, vyf maanden en negentien dagen geleefd, en twintig jaaren elf maanden het hooge ryksgezag in handen gehad hadt.

Rondom zyn kopſtuk, waarmede de voorzyde beſtempeld is, leest men in den rand deezen tytel:

IMPERATOR CÆSAR TRAJANUS HADRIANUS AUGUSTUS,
PONTIFEX MAXIMUS, TRIBUNITIA POTETATE,
CONSUL III, PATER PATRIÆ.

*KEYZER CÆSAR TRAJANUS HADRIANUS AUGUSTUS,
OPPERPRIESTER, MET GEMEENSMANLYKE MACHT,
BURGEMEESTER TER DERDE MAALE, VADER
DES VADERLANDS.*

De door hem doorreysde en niet weynig verſierde werreld, welke in de gedaante eener knielende vrouwe, het hoofd met eene muurkroon gedekt, en den aardkloot op haare ſlinker knie heeft, wordt op de tegenzyde door den nevensſtaanden Keyzer met de hand van den grond opgeheeven; onder dit kort, doch overdeftig randſchrift:

RESTITUTORI ORBIS TERRARUM.

AAN DEN HERSTELLER DES AARDKLOOTS.

Dees wierdt thans door (3) Antoninus, bygenaamd den Godvruchtigen, die ſedert weder (4) door Marcus Aurelius en Lucius Verus, als welken hy beyden op bevel van Hadrianus verzoond hadt, in het honderdeenenzestigſte jaar naa des Heylands geboorte in 't ryk opgevolgd 161.
en dat gevolglyk door twee Keyzers te gelyk beſtuurd, zynde eene zaak van welke tot nogtoe geen voorbeeld geweest was.

Ge-

(1) *Eutrop. Hiſt. Lib. VIII. cap.* 7. Obiit in Campania major ſexagenario.

(2) *J. Xiphil. Epitom. Dion. fol.* 361. Vixit annos LXII, menſes V, dies XIX; regnavit annos viginti, menſes undecim.

(3) *Eutropii Hiſt. VIII. cap.* 8. Ergo Adriano ſuccesſit T. Antoninus Fulvius Bojonius, idem etiam Pius nominatus.

(4) *Ibidem cap.* 9. Post hunc imperavit Marcus Antoninus Verus, haud dubie nobilisſimus, quippe cum ejus origo paterna a Numa Pompilio, Materna a Salentino rege penderet; & cum eo Lucius Annius Antoninus Verus: tumque primum Romana reſpublica duobus æquo jure imperium adminiſtrantibus paruit, cum usque ad eum ſingulos ſemper habuisſet Augustos.

Gelyk nu der Batavieren moed, door hunne alom betoonde krygsdeugd zoo veeler jaaren, tot dien top van vermaardheyd gesteegen was, dat men hen heeft hooren stoffen, HOE ZY HET (1) LOT DES ROMEYNSCHEN RYKS IN HUNNE HANDEN HADDEN, zoo was des ook het land, alwaar zoo roemruchtige volken woonden, het byzonder voorwerp van der Keyzeren oplettendheyd geworden, zoo om dat tegen alle invallen der over den Ryn woonende Duytschers te versterken, als door 't stichten van Schoolen, Wapenhuyzen, Markten en andere aldaar noodig geachte gebouwen, gelyk wy reeds gezien hebben, te versieren, en in het aldus versierde land weer de noodige straat- of krygswegen te laaten maaken, op dat de aldaar in bezetting leggende benden, naar tyds vereyscht, zich nu naar 't een, dan weer naar 't ander gedeelte des eylands, zonder eenig hinder of ongemak zouden konnen begeeven: want onder alle zaaken, voor en wegens welken de Romeynen, zoo staande de voorige Burgemeesterlyke als de tegenwoordige Keyzerlyke regeering, voornaamlyk bezorgd waaren, was het maaken en onderhouden der openbaare straatwegen geene der minste, op dat, mids de Raad altyd en de Keyzer wel het meest zich te Rome ophielden, de noodige berichten van de verafgelegenste ryksgrenzen met de vereyschte vaardigheyd door de alom (2) aangestelde renbooden derwaart gebragt, en de daarop genomene besluyten weer te rug, even gelyk ook de krygsbenden, stormgevaarten en andere grove krygsrusting werwaart het de nood vereyschte, zouden konnen gezonden worden.

Dit maaken der straatwegen was door Appius (3) Claudius, in het vierhonderdtweeënveertigste jaar naa Romes opbouwing, dat is driehonderdelf jaaren voor 's Heylands geboorte van die stad tot Kapua (4) allereerst begonnen, en sedert door anderen niet (5) alleen langs de onderscheydene gewesten van Italië, maar zelf, naar maate zich het gebied der Romeynen tot aan den Eufraat, Donau, Ryn, en de uyterste eynden van Gallië, Spanje, ja door Egypte tot op de grenzen van het thans genaamde Fesch en Marokko van tyd tot tyd wyder uytbreydde, bynaar in een oneyndig getal, onder het opzigt der voornaamste persoonen van den Staat, in zoo ver achtervolgd; dat men, als het ryk tot den hoogsten top zyner glorië gesteegen was, daarvan zelf het beleyd door den Raad aan Keyzer Augus-

(1) *Tacit. Hist. Lib. II. cap.* 27. Superbe agebant; ut [illegible] *a se quartadecimanos; ablatam Neroni Italiam: atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam*, jactantes.

(2) *Sueton. Hist. Lib. II. cap.* 49. Et quo celerius, ac sub manum annuntiari cognoscique posset, quid in provincia quaque gereretur, juvenes primo modicis intervallis per militares vias, dehinc vehicula disposuit.

(3) *Cassiodor. in Chronic. fol.* 596. M. Valerio P. Decio Consulibus per Appium Claudium Censorem via facta & aqua inducta est, quæ ipsius nomine nuncupatur.

(4) *Jul. Frontinus Lib. I. de aquæ ductib. pag.* 14. Aqua Appia inducta est ab Appio Claudio Crasso Censore, cui postea cæco fuit cognomen. Qui & viam Appiam a porta Capena usque ad urbem Capuam muniendam curavit.

(5) *H. Surita in præfatione Comment: Itinerar. Ant.* Neque Italiam modo, sed & universas Romani Imperii PROVINCIAS eodem decore atque ornamento idem princeps effecit, ut præsides, & qui pro consulibus eo munere fungerentur, facilius provinciarum urbes atque conventus obirent.

tus, als zynde (1) eene zaak zyne hoogvorstlyke oplettenheyd waardig, heeft zien opdraagen.

En zekerlyk, zoo men der zelver uytgeſtrektheyd, de onnoemelyke ſchatten, die daartoe (2) geſpild zyn, en de wys op welke zy gemaakt wierden, met opmerkinge beſchouwt, moet men bekennen dat zy in groots- en kostbaarheyd de ſchouwburgen, zeegeboogen, renbaanen, markten, waterleydingen, tempelen, badſtooven en met een woord alles, wat in zoo vermoogend ryk de verwondering der beſchouweren tot zich trok, op eene oneyndige wys overtroffen: dus wierden, mids zy meest allen (3) recht waaren, de in den weg leggende bergen geſlecht, de ſteenrotſen (4) doorhouwen de laagten en poelen (5) gevuld, de te weeke gronden met balken onderſteund en de ſteenen en ander daartoe noodig zynde zaaken naar zulke plaatſen, alwaar die geenszins gevonden wierden, met oneyndige kosten, tyd en vlyt gevoerd. Zulks om den leezer eensdeels van der zelver deftigheyd een behoorlyk denkbeeld te geeven, andersdeels om, met dat alles omſtandig beſchryvende niet te ver af te wyden, ik niet ondienſtig geoordeeld heb de nevensgeſtelde verbeelding hier plaats te geeven, welke door den geleerden Hennin indiervoege ontworpen is, als ons der zelver beſchryving in de thans nog voorhanden zynde historiſchriften der Ouden is achtergelaaten.

Deeze veelvuldige ſtraatwegen, om welken te maaken niet alleen de naastwoonende volken maar ten tyde des vreedes (6) de ſoldaaten zelfs gebezigd wierden, namen alle hunnen aanvang van den (7) gulden mylpaal, welken Augustus op de (8) markt te Rome, als zynde het middelpunt des ryks, ſtaande (9) zyne regeering hadt opgerecht, en ſtrekten zich dus onafgebrooken tot de uyterſte grenzen der onder zyn gebied ſtaande landen uyt. Dus liep

(1) *Dion. Hiſt. Lib. LIV. pag.* 525. Tunc autem ipſe (*Augustus*) viarum, quæ ſunt circa Romam, CURATOR CONSTITUTUS, milliarium aureum, quod vocatur, fecit: quique viis muniendis præesſent, prætorios viros, qui binis lictoribus uterentur, deſignavit.

(2) N. Bergier des grands Chemins de l'Emp. tom. I. pag. 34. *On ne peut parler ſans estonnement des ſommes miſes à bastir l'Amphitheatre de Pompée, le Pantheon d'Agrippa, le temple de Paix de Vespaſian, & pluſieurs grands ouvrages mentionnez en l'Hiſtoire. Mais ſi après toutes ces ſommes, qui ſont grandes à la verité, nous venons à examiner celles qui ont esté employées aux grands Chemins de l'Empire, nous trouverons, qu'elles pasſent de bien loin les plus grandes ſommes, qui furent jamais despenſées aux plus ſomptueux ouvrages faits de main, en quelque partie du monde, que ce ſoit.*

(3) *Iſidor. Hisp. Orig. Lib. XV. cap.* 16. Romani vias per omnem pene orbem diſpoſuerunt PROPTER RECTITUDINEM ITINERUM.

(4) *Aurel. Victor, de Vespaſ. pag.* 122. Per omnes terras, qui jus Romanum est, renovatæ urbes cultu egregio, viæque operibus maximis munitæ & CAVARI MONTES per Flaminiam, prono transgresſu.

(5) *Galen. de Methodo medendi Lib. IX. cap.* 8. Itaque cum ſic ſe haberent omnes in Italia viæ, eas Trajanus refecit: quæ quidem earum humidæ, ac lutuoſæ partes erant, lapidibus ſternens, aut editis aggestionibus exaltans; quæ ſenticoſæ & aſperæ erant, eas expurgans, ac flumina, quæ tranſiri non posſent, pontibus jungens: ubi longior, quam opus erat, via videbatur; aliam breviorem exſcindens: ſicubi vero propter arduum collem difficilis erat, per mitiora loca deflectens: jam ſi obſesſa feris, vel deſerta erat, ab illa transferens ac per habitata ducens: tum aſperas complanans.

(6) N. Bergier Hiſt. des grands Chemins de l'Emp. tom. I. pag. 30. *Ce grand & heureux Empereur, d'un eſprit vif & remply de fortes conceptions, ſe voyant, en pleine paix avec tant de legions ſur les bras, que l'oiſiveté pouvoit gaster & corrompre, penſa, qu'il ne pouvoit employer tant d'hommes, disperſez pas ſes Provinces, à un travail plus utile & necesſaire, qu'à faire & fabriquer de neuf des grands Chemins, par tous les endroits de ſon Empire.*

(7) *Plutarchus in Galba cap.* 43. Gradiebatur in forum, ubi ſtabat columna aurea, in quam inciſæ omnes Italiæ viæ finiunt.

(8) *Dion. Hiſt. Lib. LIV. pag.* 525. Tunc autem ipſe (*Augustus*) viarum, quæ ſunt circa Romam, curator conſtitutus MILLIARIUM AUREUM, quod vocatur, fecit.

(9) N. Bergier Hiſt. des grands Chemins de l'Emp. tom. II. pag. 762. *Plutarque dit, que c'eſt au dit Milliare que tous les Grands Chemins d'Italie ſe viennent rendere:* IN QUAM ITALIÆ OMNES (4) VIÆ FINIUNT. *Bref, il n'eut le nom de* MILLIARIUM *ſinon à cauſe que ſon auteur voulut, que d'iceluy commenceroient à courir les milles, qui ſervent de meſure aux grands Chemins.*

Ontwerp of schetſe van de Groote heirbaanen en
door HENRIK CHRISTIAAN HENNIN naar de m

andere kleynere Zydwegen der ROMEYNEN,
eeſte waarſchynlykheyd, eertyds opgeſteld.
M.P.IIII.

liep 'er een by voorbeeld, welke (1) vyfhonderdachtëntwintigduyzend schreeden lang was, en wier (2) vyfduyzend schreeden, eene Duytsche myl, deeze vyftien weer het driehonderdzestigste deel van den geheelen omtrek des aardkloots uytleverden, van Rome tot Milaane: van Milaane weer ter lengte van vierhonderdachtduyzend (3) schreeden door het Apenninische gebergte tot Ments, en vandaar langs Bon, Kolen, en de voorgemelde volkplantinge van Trajanus naar Nieumeege; welke, volgens de Peutingerische (4) rystafelen, honderdzevenënzeventigduyzend schreeden zoude lang geweest zyn, en zich aan de overzyde der Waale vervolgens in tween scheydende door het besaamde eyland der Batavieren en Kaninefaaten eensdeels langs den gemelden stroom, andersdeels langs de Lek en den door Leyden loopenden Ryn, tweeduyzend schreeden ten westen van zekere plaats, welke toen Lugdunum genaamd en, even als het naast gelege Huys te Britte, thans door de zee is ingezwolgen, weer te zaamen vereenden. En van welken aan 't duyn geplaatsten mylpaal, welke ten zuyden van het gemelde Lugdunum gesteld was, de Romeynen zuydwaart op naar Nieumeege, zoo in opzigte van den Noordweg, die langs den Ryn, als den Zuydweg, die langs de Markt by Voorburg gelege ten Noorde van Naaldwyk liep, de langte der wegen telden, als in de Peutingerische rystafelen, door Markus Velser uytgegeeven, kan gezien worden.

Omtrent welk zoo evengemelde dorp Naaldwyk (5) in het honderddrieënzestigste jaar naa de geboorte van Gods Zoon, zekere Grenspaal, hoedaanigen de Romeynen de gewoonte (6) hadden van op de uyterste grenzen der onderscheydene volken te 163

(1) *Itiner. Anton.* Ab urbe Mediolanum M. P. DXXVIII.

(2) *NB. Hoewel* Ph. Cluverius de Rheni alveis pag. 29, *en andere Aardryksbeschryvers, de Duytsche myl als slechts vier duyzend Romeynsche schreeden bevattende te boek stellen, zoo is het echter zeker, even gelyk dat ook uyt de plaatsen, wier tusschenwydte zeker is, kan worden beweezen, dat zy vyf duyzend Romeynsche schreeden, gelyk wy hierboven gemeld hebben, bevattede.*

(3) *Itinerarium Anton.*

[illegible]	M. P.	XXXIII.
Vercellas	M. P.	XVI.
Eporediam	M. P.	XXXIII.
Vitricium	M. P.	XXI.
Augustam prætoriam .	M. P.	XXV.
Summum penninum . .	M. P.	XXV.
Octodurum	M. P.	XXV.
Tarnadas	M. P.	XII.
Pennelocos	M. P.	XIII.
Ubiscum	M. P.	IX.
Bromagum	M. P.	IX.
Minnidunum	M. P.	VI.
Aventicum Helvetiorum	M. P.	XIII.
Penesticam	M. P.	XIII:
[illegible]	M. P.	X.
Augustam Rauracum .	M. P.	XXII.
[illegible]	M. P.	XII.
[illegible]	M. P.	VI.
Argentonariam . . .	M. P.	XVIII.
Elcebum	M. P.	VI.
Argentoratum	M. P.	XII.
Saletionem	M. P.	VII.
Tabernas	M. P.	XIII.
Noviomagum	M. P.	XI.
Borbitamagum . . .	M. P.	XIIII.
Bauconicam	M. P.	XIII.
Maguntiacum	M. P.	XI.
	M. P.	CCCCVIII.

(4) *Tabula Itineraria Peuting.*

Moguntiacum		
Bingium	M. P.	IX.
Vosavia	M. P.	XII.
Butobrice	M. P.	IX.
Confluentes	M. P.	IX.
Antunnaco	M. P.	VII.
Rigomagus	M. P.	IX.
Bonnæ	M. P.	IX.
Agrippina	M. P.	VIII.
Novelio	M. P.	XI.
Asciburgio	M. P.	XVI.
Veteribus	M. P.	XIIII.
Colonia trajana . . .	M. P.	XIII.
Burginatio	M. P.	XL.
Arenatio	M. P.	V.
Neomagum	M. P.	VI.
	M. P.	CLXXVII.

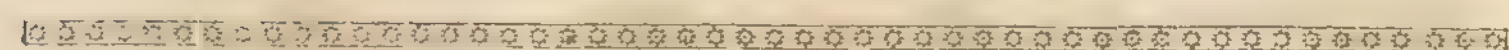
(5) *Hedæ Hist. fol.* 13. In conventu Sion prope Delft, Columna reperta in Vliegene prope NAELTWYC.

(6) *Virgil. Æn. Lib. XII. vsu* 897.
Saxum antiquum ingens, campo quod forte jacebat,
Limes agro positus.
Vide Velseri Opera fol. 246, 247 *&c.*

te plaatſen, ter eere van den tegenwoordigen Keyzer Marcus Aurelius Antoninus en des zelfs Ryksgenoot Lucius Aurelius Verus, op de grenzen der Kaninefaaten, zynde de UYTERSTE der onder het Romeynſche gebied ſtaande kustvolken, is opgerecht; doch welke ſedert, of by het invallen der over den Ryn woonende Barbaarſche volken hier te land, ofwel by het aanvangen der Christengeloofſpreekinge, alswanneer men op (1) last der Geestlyken alle overblyffelen der Heydenen en des ook de grenspaalen vernielde, ter oorzaake die gewoon waaren hunne jaarlykſche (2) offeringen aan de zelven als eenen (3) God te doen, zal omvergeworpen, en dus des zelfs geheugenis zoo lang verlooren zyn, tot dat de dus vermist geworde paal door eenen huysman, den grond met de ploeg roerende, omtrent het begin der zestiende eeuwe weer is ontdekt, vervolgens eerst in het Klooster Sion, buyten Delft, en vandaar ſedert door den Uytrechtſchen Hoofdraad, (4) Hyppolitus Perſyn op zyne buytenplaats, gelege een kleyn uur ten Oosten van 's Graavenhaage in 't duyn, geplaatst geworden: alwaar hy, zynde van gryzen ſteen, achttien Rynlandſche duymen over het kruys dik, en met zyn dekſtuk driënvyftig en $\frac{1}{4}$ duym hoog, op een achtkantig voetſtuk ter hoogte van twintig en $\frac{1}{2}$ duym, alsnog ſtaat, en dit volgende ingehakte opſchrift, door my zelf afgeſchreeven, voert.

IMPeratori CAESari
Marco AURELio ANTO-
NINO AUGusto, PONTifici
MAXimo, TRibunitia POTestate XVI,
COnSuli III; ET
IMPeratori CAESari
Lucio AURELio VERO AUGusto,
TRibunitia Potestate II, COnSuli II;
A Mosa Ad Extremos Caninefates
Millia Passuum XII.

AAN

(1) *Prudentius in Sym. Lib. II. vſu 525.*

Lapis illic
Si ſtetit antiquus, quem cingere ſueverat error
Faſciolis, vel gallinæ pulmone rigare,
Frangitur, & nullis violatur Terminus exteis:
Et quæ fumificas arbor vittata lucernas
Servabat, cadit ultrici ſuccisa bipenni.

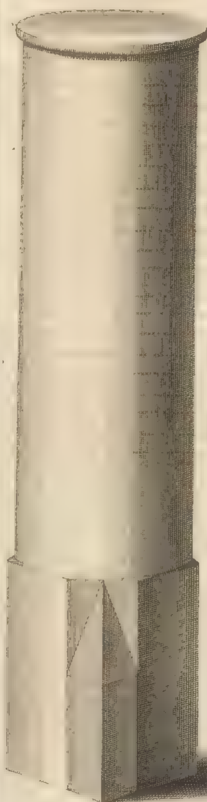
(2) *Dionys: II. fol.* 133. Jusſitque (*Numa*) ut quotannis ſtata die res divina eo loco in paganorum cœtu fieret, ſacrato cum primis nobili festo in honorem Deorum qui terminis tutelares præſident. Id Romani vocant terminalia, ſicut lapides ipſos terminos ..... Quos ſi quis transferre auſus fuisſet aut tollere lege terminali caput ejus his Diis devovit, interfectori ipſius tanquam ſacrilegi impunitate promisſa & puritate a ſcelere. Estque jus hoc non in privatis modo posſesſionibus, ſed in PUBLICIS quoque conſtitutum.

(3) *Ovid. Faſtor. Lib. II. vſu 641.*

TERME, ſive LAPIS, ſive es deſertus in agro
Stipes; ab antiquis tu quoque numen habes.

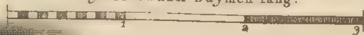
(4) *P. Scriverii Antiq. Batav. tabul. pag.* 213. Lapis olim, dum novale aratro proſcinditur erutus translatus inde Sionem (quod cœnobio Monachorum Delfis, ſuburbano nunc diruto, nomen fuit) atque iſthinc porro ſubſtituto meliori e marmore exemplari apud incurioſos antiquitatis Cœnobitas ablatus & in villam Perſiniam Hagæ Comitis propinquam transportatus ab amplisſimo Ultrajectini Senatus præſide Hyppolito Perſinio.

GRENSPAAL
tusschen
de Batavieren en Kaninefaaten;
te Vliegene
omtrent Naaldwyk, in het jaar Vyftienhonderd
Gevonden.

IMP· CAES
M·AVREL·ANTO
NINO AVG PONT
MAX·TR·POT·XVI·
COXIII · ET
IMP CAES
L·AVREL·VERO AVG
TR·POT II, COS II
A, M, A, E, C,
M, P, XII.

Voetmaat van drie Voeten,
Eyder twaalf Duymen lang.

F v Bleyswyck Fecit.

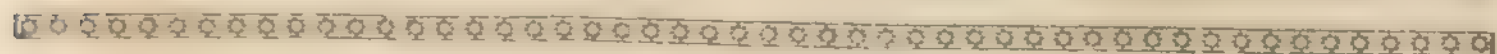
AAN

KEYZER CÆSAR MARCUS AURELIUS ANTONINUS AUGUSTUS,

OPPERPRIESTER, MET GEMEENSMANLYKE MACHT TER VYFTIENDE, EN BURGEMEESTER TER TWEEDE MAALE: MIDSGADERS AAN

KEYZER CÆSAR LUCIUS AURELIUS VERUS AUGUSTUS MET GEMEENSMANLYKE MACHT TER TWEEDE, EN BURGEMEESTER TER TWEEDE MAALE; TIEND'HALF-DUYZEND SCHREEDEN VAN DE MAAS TOT BY DE UYTERSTE KANINEFAATEN.

Dewyl men nu op den beſchreeven Grenspaal geene volkome X, maar die Romeynſche telletter met achterlaatinge van de rechter benedehelft ſlechts aldus ⋌ eensdeels geſteld vindt: en dat andersdeels dat gedeelte van de X geenszins uytgeſleeten, maar de ſteen ter dier plaatſe volkoome gaaf en ongeſchonden is, zulks ieder den zelven beſchouwende ſtraks overtuygd wordt, dat die thans ontbreekende benedehelft nooit op den zelven geſtaan heeft, zoo meent de Heer Henrik Cannegieter, zoo afgerecht in 't uytleggen der oude Romeynſche opſchriften, even gelyk ook meer anderen en wy, dat hy, mids het gebrek van dat vierdedeel, ook een vierde minder dan tien, en gevolglyk maar zeven en een half betekent: te meer mids alle de Romeynſche telletteren (1) van de I, by onderſcheyde verzetting en verdubbeling worden afgeleyd. Zulks twee aldus \/ ſchuyns geſtelde Iën, eene V uytleverende, vyf; en aldus X verdubbeld twee tegen den anderen aangeſtelde X of X uytmaaken, de, tien betekenen. Noch hier ſtrydt niet mede, dat de Romeynen, naar 't eerſte (2) voorbeeld van C. Graccus, alleen om de duyzend ſchreeden, en geene mindere tusſchenwydte, eenen mylpaal ſtelden; dewyl wy hier voore gemeld hebben, hoe de omtrent Naaldwyk ontdekte ſteen, geenszins een Myl- maar Grenspaal tusſchen de Kaninefaaten en Batavieren geweest is: op welken, mids over de grensſcheydingen anders veelvuldige geſchillen zouden ontſtaan hebben, men dierhalve verpligt was, eene naauwere be-

(1) A. Moonen Nederd. Spraakkunst pag. 39. Van deeze beteekent I, die uit eene enkele rechtopgaende ſtreep beſtaet, het getal van een; de V, uit twee ſchuinſe *I* ſamengeſtelt, vyf; de X, die niet anders is, dan twee V, met het ſcherpe tegens elkandere geſtelt, tien. L, beſtaende uit eene rechte en een dwersſe I, beduidt vyfmael X, of vyftig; C, of eerst twee L waer van de eene recht, de andere omgekeert is, op deeze wyſe ⌈ L, betekent tweemaal L, of hondert; D, of eene ⌈ L van alle kanten geſlooten op deeze wyze ⌈⌉ LJ, betekent vyfhondert, en M duizent, of tweemael ⌈⌉ LJ.

(2) *Plutarch. in vita C. Gracci cap.* 45. Dimenſo præterea viarum ſpatio, ſingulis milliariis (est autem milliarium paulo minus quam octo ſtadia) columnas lapideas, ſpatii ſigna præferentes, conſtituit.

bepaaling, en dat zelf tot halve mylen, als hier, te ſtellen. Zoo echter iemand, onaangezien aan de X een vierde ontbreekt, de zelve in het tellen, voor het volle tiental te neemen, beter achtte, dat zulks hem ook vry ſtaa; doch in welk geval dan de Grenspaal derd'halfduyzend ſchreeden verder van de Maas geſtaan heeft. Dewyl nu de bouwzugtige Romeynen hunne prachtige grafſteden, mids dit te doen in de ſteden op zeer zwaare (1) geldboete verbooden was, langs de openbaare (2) wegen bouwden en andere door hen gemaakte gedenktekenen ſtelden, wier ingehakte opſchriften men daarom zoohier zoodaar in verſcheydene tyden door 't land ontdekt heeft, en dat de hier te land gemaakte gebouwen, ſterkten, en legerſteden der Romeynen langs de zelven geplaatſt waaren, zoo acht ik my verpligt, van die twee hier geweest zynde wegen der Romeynen gewaagende, de zelven en hunne daarlangs gelegene gebouwen en ſtandplaatſen, zoo en indiervoege, als my dat waarſchynlyk voorkomt, dat zy geweest hebben, te beſchryven. Dewyl ik dat op eene wiskonſtige wyze te konnen doen volſlaage onmoogelyk achte, zoo om dat alle de nog voorhanden zynde ſchriften der ouden en wel voornaamlyk in opzigte van de daarin aangetekende (3) getalletteren in 't algemeen zeer jammerlyk door het uytſchryven bedorven, als om dat de echte Romeynſche reystafelen, omtrent eenen voet breed en ruym tweeëntwintig lang, in 't byzonder, en naar welken Velſer de zynen heeft uytgegeeven, om haare oudheyd op veele plaatſen (4) bynaar onleesbaar zynde, des veelen der aangetekende getallen altemets zelfs meer by loſſe gisſingen dan naar de waare tusſchenwydte der plaatſen, in de zelven geſteld zyn.

De door Batavië dan loopende Noordweg (want het is dees, welken wy thans aanvangen te beſchryven) nam zyn begin van den op de kust geſtelden mylpaal, en ſtrekte zich ter langte van (5) tweeduyzend ſchreeden tot eene plaats, welke thans door de zee ingezwolge, toen LUGDUNUM genaamd, en, mids de Romeynen altemets in de eyge naamen voor eene C eene G en dus voor Cneus Gneus ſchreeven, waarſcheynlyk zal te zamengeſteld zyn, uyt het Latynſche woord LUCUS (een (6) geheyligd Bosch) en DUNUM, betekenende in de (7) Celtiſche taal, eenen BERG, en des eensdeels naar het aldaar geweest zynde Heylig Bosch (welken (8) men weet dat onder de Duytſchers veel-vul-

(1) *L. 3. §. 5. ff. de Sepulchro viol.* Divus Hadrianus pœnam ſtatuit quadraginta aureorum in eos, qui in civitate ſepeliunt, quam fisco inferri jusſit.

(2) *Varro de Ling. Latin. Lib. V. cap.* 6. Sic monumenta quæ in ſepulchris, & ideo SECUNDUM VIAM, quo prætereuntes admoneant & ſe fuisſe & illos esſe mortales.

(3) *J. Goduini notæ in Julium Cæſar. pag.* 22. *N.* 5. Mirum quantum in his numeris & a Cæſare & inter ſe etiam discrepent Strabo, Plutarchus, Eutropius & Oroſius, cujus varietatis cauſa petenda ex ſcribarum erroribus, qui facile in numerorum notas invaſerunt.

(4) *M. Velſeri opera fol.* 713. Nam in tabula quædam errata esſe cur negamus? Sed alia a deſcriptoribus vulnera addita, ſignificat in prima ſchedarum disſenſio: quæ faciliorem veniam meretur, quod originem ducere videatur ex litteris in autographo obſcuris & dubiis vetustate exolescentibus.

(5) *Tabula itinerar: Peuting.*

COLUMELLA MILLIARIS
LUGDUNUM . . . MP. . II.

(6) *Juvenal. Sat. I. vſu* 7.

Nota magis nulli domus est ſua, quam mihi
LUCUS
Martis.

(7) *M. Alting. notit. Germ. inf. tom. I. fol.* 87. Celtas veteres, per omnem fere Europam, Græciâ & Italiâ exceptis, ejusdem matricis lingua uſos fuisſe, inter alia quam plurima, perſpicuum est ex DUYN, vocabulo MONTEM omnibus ſignificante: unde Romanorum DUNUM, & Græcorum DOUNON.

(8) *Tacit. de Morib. Germ. cap.* 9. Cæterum nec cohibere parietibus deos, neque in ullam humani oris ſpeciem asſimulare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur LUCOS ac NEMORA conſecrant.

Britannische of Noord Zee

VRIE

I. Deel. fol. 175

vuldig waaren) andersdeels naar de op de kust geleege DUYNEN of zandBERGEN aldus genaamd was: even gelyk de Romeynen in Britannië (1) van den ſtroom CAM en den daarnaast gelegen BERG den naam van de aldaar geweest zynde ſtad CAMuloDUNUM gevormd hebben. Te meer, mids wy gemeld(2) hebben dat omtrent het naastgelege Prætorium Agrippinæ een zoodaanig bosch geweest is, en van 't welke thans nog veelvuldige afgeſcheurde takken en hout ter dier plaatſe op het zeeſtrand geſmeeten worden, als ik zelf nog in ſprokkelmaand deezes jaars, te Katwyk zynde, gezien heb. Zekerer is 't dat men dit LUGDUNUM, als geleege op de uyterſte punt van het onder het Romeynſche gebied leggende Duytschland, ter dier oorzaake als HET HOOFD (3) van DUYTSCHLAND in de oude ſchriften genaamd vindt. Vanhier, naa eene tusſchenwydte van (4) drieduyzend ſchreeden afgelegd te hebben, ſtrekte hy zich uyt tot het hiervoorbeſchreeve Prætorium Agrippinæ of het thans genaamde en door de zee mede ingezwolge HUYS TE BRITTE, wiens grondſlagen nog in 't begin deezes jaars hebben bloot gelegen: vandaar weder ter langte van vyfduyzend (4) ſchreeden tot MATILO, gelege ter zelver plaatſe, alwaar ſedert de Burg van Leyden gebouwd is, en 't gene ik zoodaanig alleen genaamd achte, om dat het eensdeels op een HOOG in den Ryn gelege EYLAND (want dat (5) betekenen, volgens de oude Duytſche landtaal, de twee laatſte lettergreepen TI-LO) andersdeels tegen de overgelege MA geſticht was, en aan welken Noordoever des Ryns, niet min dan aan den Zuydoever der Kaninefaaten de uyt zee komende ſcheepen op de REE kwamen, en waarom die aan de MA geweest hebbende REE thans nog de MA-REE, even als de aldaar woonende volken MAREE-ZAATEN, dat is bewoonders van de MA-REE toen genaamd wierden, en van welken wy hiervoore (6) een-en andermaal gewaagd hebben, als zy nevens de aan de overzyde des Ryns woonende Kaninefaaten door Claudius Labeo, geduurende de laastbeſchreeve Bataviſche kryg (7), wierden aangetast; ja het is van deeze MA dat het over den Ryn leggende gedeelte der oude ſtad nog het MAREEdorp, desgelyks de MAREkerk, de MAREpoort, midsgaders de buyten die ſtad geleege plaatſen HOMA, ALKEMA en anderen van diergelyken uytgang in dien oord haare naamen nog ſchynen eensdeels behouden, andersdeels op nieuws bekomen te hebben.

Dit

(1) *Th. Gale Anton. Iter Britan. pag.* 111. Camuloduno in nummis abbreviate CAMU. Fluvius oritur, ut diximus, in confiniis Esſexiæ cui nomen camus, CAM Britannis; COLLEM ſive DUNUM præterlabitur, cujus a vertice urbis Romanæ reliquiæ regias ſedes, *Andley-end* ſpectant, ſed ad primum ab hodierno oppido *Waldem* Lapidem ad occidentem verſus. A FLUVIO ISTO ET DUNO CAMALODUNUM FORMARUNT ROMANI.

(2) *Zie hier voor II. Boek. fol.* 71.

([illegible] Caput Germanorum.

(3) *Tabula itinerar. Peuting.*

[illegible]

LUGDUNUM . . . . . MP. . . . II.
PRÆTORIUM AGRIPPINÆ MP. . . . III.
MATILO . . . . MP. . . . V.

(5) *C. Kiliani Etymolog. Teuton. ling. pag.* 291. LOO, LO inquit Becanus LOCUS ALTUS ADJACENS ſtagnis, TORRENTIBUS, aut paludibus; hinc Borckelo, Beverlo, Eecklo, Kallo, Oosterlo, Tongherlo, Tesſanderlo, Venlo &c.

(6) *Zie hier voore III. Boek fol.* 123.

(7) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 56. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra conventum amandatum in Friſios diximus, corruptis custodibus perfugit. Pollicitusque, *ſi præſidium daretur, iturum in Batavos, & potiorem civitatis partem ad ſocietatem Ro-* [illegible] modica manu, nihil apud Batavos auſus, quosdam Nerviorum Bethaſiorumque in arma traxit, & furtim [illegible] CANINEFATES MARSACOSque incurſabat.

Dit Matilo is eene van die (1) drie plaatſen, welken op het eynde der negende eeuwe LEITHEN genaamd waaren, naamlyk dit van het bygelege riviertje de LEE, en betekent zoo veel als het HEYM, dat is de GEMEÈNTE, der by de LEE woonende volken. Het ander en OUDSTE was gelegen aan het begin (2) der Rotte, en daarom onder den naam van de OUWELEE bekend, en eyndelyk het laatſte aan het riviertje de LEE in Delftland by Naaldwyk, ligt dus genaamd om dat het eene buurt of wyk, gelege by de hiervoorbeſchreeve grensNAALDE der Kaninefaaten, geweest is. Ja dit Matilo heeft tot in het midden der dertiende eeuwe nog den naam van LEITHEN gevoerd, en wierden de bewaarders van des zelfs Burg toen ſlotvoogden (3) van LEITHEN genaamd, dan eyndelyk volgens de zagtere en ſedert ingevoerde ſpreekwyze de T in (4) D veranderd wordende, heeft het, gelyk wy dat thans noemen, den naam van LEYDEN gekreegen.

Van dit Matilo liep de Romeynſche weg door dat eyland tweeduyzend (5) ſchreeden tot aan het thans genaamde ROOM- of RODENBURG, 't gene een (6) wapenhuys der hier te land in bezetting leggende Romeynſche krygsknechten, en volgens de reysbeſchryving van Antoninus (7) ALBIMANA, dat is Witte MA, of, volgens de reystafelen van Peutingerus, ſedert, gelyk my toeſchynt, en van 't welke in 't vervolg deezer Historië de rede zal gegeeven worden, eerst ALBINIANA genaamd was. Zynde het zeer opmerkelyk dat dit in den Ryn leggende eyland omtrent het gemelde Roomburg, toen door eene brugge, dyk, of ſteene beer aan het vaste land gehecht was; welke ſedert weggenomen, doch de plaats, alwaar die gelegen heeft, thans nog om haare vast-en hechtheyd onder den naam van den HARDENGROND bekend is.

Invoege dees inham des Ryns tusſchen dien dyk, brug of beer, het eyland Matilo, en het vaste land van Roomburg toen eene kom of dok ſchynt geweest te zyn; welke langs twee kanten, te weeten: langs eene gracht die recht van Matilo, en eene andere, die voorby Roomburg liep, met de naar Voorburg loopende Vliet gemeenſchap hadt: zulks op die wyze de ſcheepen uyt dat dok of de gemelde have dieper het land konden worden ingevoerd, en dus met de hiervoorbeſchreeve markt van Hadrianus omtrent Voorburg gemeenſchap hadden, om de uyt zee gekomene

(1) *Bona & immun. eccleſ. Traject. apud Hedam fol.* 65. In PRIMA LEITHEM II, in SECUNDA & in TERTIA unus.

(2) *M. Alting. Notit. Germ. inf. tom. II. fol.* 111. Circa Rottæ rivi initium, ubi reperitur nomen OUWE-LEE.

(3) *Want de handvest door K. Willem op S. Clemens dag* 1245. *aan de ſtad Haarlem gegeeven, en welke nog aldaar in de groote kerk in eene yzere kist berust, was aldus onderſchreeven.* Testes autem hi ſunt.
Dus. Lubbertus abbas de Ebmuda.
Dus. Nicolaus Perſin CASTELLANUS de LEITHEN.
Magister Daniel. &c.

(4) *K. Kolyn vs* 50.
Want (†) die Runers. (†) voor DIE Runers *vs* 101.
Ti (‡) **man waant** (‡) voor DIE men waant. *vs* 138.
Rien en Maſe en (*) Torp Asſen (*) voor dorp Asſen.

(5) *Tabula itiner. Peuting.*

Columella milliaris . . .		
Lugdunum	MP. . . .	II.
Prætorium Agrippinæ . . .	MP. . . .	III.
Matilo	MP. . . .	V.
ALBINIANA	MP. . . .	II.

(6) *Dit blykt uyt den alhier gevonden en in 't vervolg verbeelden ſteen, op welken ſtaat.* ARMAMENTARIUM vetustate conlabſum.

(7) *Itinerar. Ant.*
A Lugduno, capite Germaniarum

ALBIMANAS, ...	MP. . . .	X.
Trajectum, ...	MP. . . .	XVII.

mene koopmanſchappen derwaart te voeren.

Van dit althans genaamde Room- of Rodenburg ſtrekte zich de Romeynſche weg langs den Zuydboord des bedykten Ryns, vyfduyzend (1) ſchreeden lang tot eene plaats uyt, welk, zoo men die langte te raaden gaat, omtrent Alphen ſchynt gelegen te hebben, en in de voorgemelde Peutingeriſche reystafelen met den Latynſchen naam van NIGERPULLUS ſtaat aangetekend, betekenende in het Neerduytsch HET ZWARTE KIEKE; thans nog overig onder den naam van de ZWARTE KIEKEBUURT, en zal, mids de Romeynen de gewoonte hadden van ſteeds tot het doen hunner wichgelaaryen eenige kiekens (2) mede te voeren, ligt op eene toevallige en aan ons thans onbekend zynde wyze dien naam bekomen hebben. Even gelyk men uyt de oude historiën weet hoe zekere (3) plaats in Italië alleen de HEN of het HOEN genaamd was, ter oorzaake een Arend by geval aldaar eene WITTE HEN of HOEN in den ſchoot van Livia, vrou van Keyzer Augustus, onbeſchaadigd hadt laaten vallen. Ten minſte het is waarſchynlyk, dat van deeze daaromtrent geweest zynde Romeynſche legerplaats, by de oude inwoonders onder den (4) naam van BURGEN bekend, dit bygelege dorp daarom oudtyds AlpenBURG genaamd geweest. Ja ik achte dat deeze ZWARTE KIEKEBUURT zich (5) twaalfduyzend Romeynſche ſchreeden, langs den Ryn, mids dees weg, ſteeds den Zuydoever des gemelden ſtrooms ter dier langte volgende, tot eene andere ſtandplaats en alwaar de gemelde ZWARTE KIEKEBUURT alsnog gevonden wordt, heeft uytgeſtrekt, welke by de Romeynen in hunne taal LAURI genaamd was, 't gene ik achte by verbuyging WAURI of het thans genaamde WOERDE te zyn, mids dat omtrent zoo ver van Alphen gelegen is. Vanwaar hy zich ter langte van zestienduyzend ſchreeden, tot aan de van Viane naar Uytrecht loopende Vaart of Vliet uytſtrekte, en welke aldaar geweest hebbende Romeynſche ſtandplaats des toen naar deeze VLIET den naam van (6) FLETIO,

(1) *Tabula Itiner. Peuting.*
Columella Milliaris.
Lugdunum . . . . MP. . . II
Prætorium Agrippinæ . . MP. . . III
Matilo . . . . MP. . . V
albiniana . . . . MP. . . II
NIGER PULLUS . . . MP. . . V.

(2) *Pitisc. Lexic. Antiq. Rom. tom. I. fol.* 208. Solebant enim Romani PULLOS cavea incluſos FERRE IN BELLIS, ex quibus obſervabant rerum eventum.

(3) *Plin. Hiſt. Natur. Lib. XV. cap.* 40. Sunt & circa Divum Augustum eventa ejus digna memoratu. Namque Liviæ Druſillæ, quæ postea Augusta matrimonii nomen accepit, cum pacta esſet illa Cæſari, gallinam conſpicui candoris ſedenti aquila ex alto abjecit in gremium illæſam: intrepideque miranti accesſit, miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum ſuis baccis. Conſervari alitem & ſobolem jusſere aruspices, ramumque eum ſeri, ac rite custodiri. Quod factum est in villa Cæſarum, fluvio Tiberi impoſita juxta nonum lapidem Flaminia via, quæ ob id vocatur ad gallinas. *Item Dio Lib. XLVIII. & Suet. Lib. VII. cap.* 1.

(4) *K. Kolyn vs* 101.
Ti man waant dat haben met ezen
BRIT- **en** ROMONBURCHE **gewezen.**
Paulli Diacon. Hiſt. Lib. XII. cap. 8. Quia crebra per limitem habitacula conſtituta, BURGOS vulgo VOCANT.

(5) *Tabula etiner. Peuting.*
Columella Milliaris.
Lugdunum . . . . MP. . . II.
Prætorium Agrippinæ . . . MP. . . III.
Matilo . . . . MP. . . V.
Albiniana . . . . MP. . . II.
Niger pullus . . . . . MP. . . V.
LAURI . . . . MP. . . XII.

(6) *Tabula itiner. Peuting.*
Columella milliaris.
Lugdunum . . . . . . MP. . . II.
Prætorium Agrippinæ . . MP. . . III.
Matilo . . . . MP. . . V.
Albiniana . . . . . . MP. . . II.
Niger pullus . . . . . MP. . . V.
Lauri . . . . MP. . . XII.
FLETIO . . . . MP. . . XVI.

TIO, en ſedert dien van TRAJECTUM, dat is overtogt, zynde de naam van het thans genaamde Uytrecht, voerde: ter oorzaake aldaar eene overtogt over den Ryn naar zekeren burg of ſterkte geweest is; welken onze oude (1) Chronyken Antonia noemen. En hoewel het zeker is dat zy des zelfs ſtichting verkeerdlyk aan eenen Raadsheer Antonius, welken zy willen, dat door Nero uyt Rome zou verjaagd zyn, toepasſen, zoo geeven echter de opſchriften van de omtrent Uytrecht uytgegraaven Romeynſche ſteenen onbetwistbaare blyken aan de hand, van dat die volken aldaar eene ſterkte gehad, en hunne benden in de zelve ter bezettinge gelegen hebben. Dees Overrynſche burg is, naa hy door de uyt het thans genaamde Holland verjaagde (2) WILTEN was ingenomen, voor 't eynde der vyfde eeuwe naar die nieuwe bezitters WILTENBURG, en naa hem de Vriezen ſedert op de Wilten, en de Franken eyndelyk weder (3) op de Vriezen veroverd hadden, in de middel eeuwe, naa hy met de aan deeze zyde des Ryns geweest zynde ſtandplaats eene ſtad geworden was, TRAJECTUM (4) VETUS genaamd, zoo om zyne OUDE overtogt, als in tegenſtellinge van Maastricht; 't gene, gelyk ieder weet, nieuwer doch mede, om eene gelyke overtogt over de Maas, den naam van TRAJECTUM voerde.

Op deeze hoogte van het thans genaamde Uytrecht ſcheydde zich de Romeynſche weg van den Ryn en liep vervolgens achtduyzend ſchreeden langs de voorgemelde Vliet zuydwaart op tot eene plaats aan de Lek, toen met den naam van (5) LEVÆ FANUM, en nu naar onze inkrimpender ſpreekwyze, eensdeels met vooraf ſnyding der twee eerſte letteren, gelyk in 't woord Hispania nu SPANJE, andersdeels met uytlaatinge van de hardluydende medeklinker F, thans VEANE genaamd is, als zynde daarenboven nog de Latynſche eyndneeming UM, volgens den gewoonlyken uytgang der Duytſche naamen in E veranderd, even gelyk men voor de woorden BYZANTIUM en MEDIOLANUM thans nog BIZANTIE en MILAANE ſchryft.

En dewyl de oude Latynſche benaaming van LEVÆ FANUM in het Duytsch den TEMPEL van LEVE betekent, zoo ſchynt men daaruyt te moeten opmaaken dat deeze ſtandplaats alleen dien naam voerde, ter oor-

(1) MS. Chron. van Claes Goete pag. 3. Anthonius toech nevens veel volc door Germanien/ ende door Duutslant, ende quam hier neder in der wilder Sassenlant/ dat nu Vriesland es: daer hy by den ſtroem van den Ryn maecte een veste ende een toren / ende deden hieten na hem Anthonia na hem ſelven. Dat nu ter tyt Utrecht hiet.

Chron. MS. de Traj. cap. de Anthonio, quomodo fecit Anthoniam. Anthonius feliciter receſſit a Roma cum omnibus ſuis, quæ habere potuit, & profectus est per Germaniam & venit in inferiorem Saxoniam vel Friſiam, & in finibus, quod modo est Hollandia, fecit palatium circa Renum cum fortalicio & vocavit eum Anthoniam juxta nomen ſuum.

(2) MS. Chron. van Claes Goete pag. 3. vſa Ende als dit vernamen die Slaven en die WILTEN, dit was dat volc dat in Suuthollant woende. Deſe ſtaken hem te ſamen en quamen met groter macht en de wonnen hem af deſen grooten toren Anthonia, ende verſlaegen die ander: Ende ſu VERNAEMDE deſen toren/ die te voren Anthonia hiet en deden HIETEN WILTENBURCH.

(3) Ibidem pag. 5. Deſe Coning Dagombaert/ die belach WILTENBURCH &c.

(4) *Diplom. Caroli M. apud Hedam fol.* 41. Qualiter donamus ad baſilicam Sancti Martini, quæ est conſtructa in TRAJECTO VETERI.

(5) *Tabula Itineraria Peuting.*

Columella milliaris

Lugdunum	MP. . . II
Prætorium Agrippinæ . . .	MP. . . III
Matilo	MP. . . V
Albiniana	MP. . . II
Niger pullus	MP. . . V
Lauri	MP. . . XII
Fletio	MP. . . XVI
LEVÆ FANUM . . .	MP. . . VIII.

oorzaake, naar de gewoonte (1) der Duytſchers, welken hunne Goedergelukvrouwen als Godinnen eerden, deeze Leve ook eene zoodaanige (2) geweest en om die rede weer met Godlyke eerbewyzinge ter dier plaatſe byzonderlyk gevierd is. Van het zelve getal is (3) oudtyds eene Aurinia; even gelyk ook ſtaande de Bataviſche kryg de toen beſchreeve (4) Velleda, en ſedert nog eene (5) Ganna geweest, die tot de tyden van Domitianus geleefd, en om haare ongemeene vermaardheyd, zelf eenige giften van dien Keyzer ontfangen heeft. Gelyk nu de Wichgelaars, die, als mannen zynde, Runers genaamd waaren, zoo wierden ook deeze Goedergelukvrouwen door de Gothen in 't algemeen (6) Runinnen, even als door de Hoogduytſchen (7) zoo om haare gewaande wysheyd als gewoonlyke witte kleedy Die Weissen Frauen en door de Nederlanders de witte of grauwe wyfjes genaamd.

Van Viane ſtrekte zich dees weg nog dertienduyzend ſchreeden en des tot daar omtrent de Yſſel, of thans genaamde Lek uyt den Ryn wederom haaren loop begint; 't gene gevolglyk in de Betuwe over Wyk te Duurſtede omtrent Ravesway gelegen, en toen Carvo genaamd was. Van waar hy den Ryn volgende, naa eene tusſchenwydte van achtduyzend ſchreeden, eyndelyk eene ſtandplaats bereykte; welke toen (8) Castra Herculis, dat is de legerſtee van Herkules genaamd, volgens die wydte over Wageninge omtrent Rawyk gelegen, en zekerlyk onder dien naam bekend was, ter oorzaake Herkules aldaar, even gelyk wy van de Goedergelukvrouwe Leve te Viane, gemeld hebben, volgens het bekende gebruyk der Duytſchers, die hem (9) even als Mars met beestenofferingen eerden, des ook zynen altaar en byzonderlyken dienst zal gehadt hebben. Invoege dees Noordweg, naa van hier de Betuwe ter langte van (10) tienduyzend ſchreeden doorſneeden te hebben, eyndelyk

(1) *Tacit. de Morib. Germ. cap.* 8. Inesſe quin etiam ſanctum aliquid, & providum putant; nec aut conſilia earum aspernantur, aut reſponſa negligunt.

(2) *M. Alting. Notit. Germ. inf. part. I. fol.* 87. Levam quandam Deam, apud Batavos ſaltem & Friſios cultam fuisſe, tum ex hoc loco, tum ex alio in oppoſita Friſiorum ripa, cui hodieque nomen Levendal, id est Levæ vallis Cluverius rectisſime colligit. . . . . Conſentaneum foret, hanc Levam fuisſe unam ex virginibus illis indigenis, quibus Divinitatem inesſe credebant, propter eximiam ſapientiam, quæ & omnibus aliis attributi nominis ratio.

(3) *Tacit. de Morib. Germ. cap.* 8. Vidimus ſub Divo Vespaſiano Velledam diu apud plerosque numinis loco habitam. Sed & olim Auriniam & compluręis alias venerati ſunt, non adulatione, nec [illegible]

(4) *Zie hier voore III. Boek fol.* 127, 131 *en* 154.

(5) *Dion. Hiſt. Lib. LXVII. pag.* 762. Maſyus rex ſemnonum & Ganna virgo, ea post Veledam, in Germania divina & vates oracula reddebat, Domitianum adierunt, & honorifice ab eo tractari, domum redierunt.

(6) *Paull. Diacon. Hiſt. miscell. Lib. XII. cap.* 13. Reperit in populo quasdam magas mulieres, quas G[illegible] [illegible] (R[illegible] [illegible]ninas) vocant.

(7) *J. Keysler. Disſertatio de mulieribus fatidicis cap.* 69. E ſecreta ſcientia ſacerdotum Germanicarum vestibusque albis, quibus indutas fuisſe ex Plinio, Cæſare, Strabone &c. cognoscimus, novum etiam ſpectri genus plerumque non inauſpicati nominis, Die Weissen Frauen prognatum e[illegible] non dubitamus. Weis enim & ſapientem notat Germanis & Weiss album colorem. Belgis ſunt Witte of Grawe Wyfjes. Ex Velleda in regione Erfurtenſi ſpectrum Frau Holde dictum formatum esſe, jam notavimus.

(8) *Tabula itineraria Peuting.*

Columella milliaris	
Lugdunum	MP. . . II
Prætorium Agrippinæ . .	MP. . . III
Matilo	MP. . . V
Albiniana	MP. . . II
Niger pullus	MP. . . V
Lauri	MP. . . XII
Fletio	MP. . . XVI
Levæ fanum	MP. . . VIII
Carvo	MP. . . XIII
Castra Herculis . .	MP. . . VIII

(9) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 9. Herculem ac Martem concesſis animalibus placant.

(10) *Tabul. itin. Peuting.*

Columella milliaris	
[illegible]	MP. . . II
Prætorium Agrippinæ . .	MP. . . III

lyk de Waal over Nieumeege berykte, en dus, als uyt het voorgemelde en de nevens geſtelde landkaart eenigszins is af te meeten, vierentachtigduyzend ſchreeden in zyne geheele langte zoude bevat hebben; En diensvolgens (1) Plinius, het eyland der Batavieren beſchryvende, zeer wel gemeld te hebben, dat het zelve, gerekend van de punt der Betuwe of het thans genaamde Tolhuys, omtrent honderdduyzend ſchreeden lang was.

De andere, te weeten de Zuydweg, welke hier nevens ook is afgebeeld, nam mede zynen aanvang van den mylpaal, geſteld op de Zeekust der Kaninefaaten tweeduyzend ſchreeden ten Zuyden van het voorgemelde Lugdunum, en liep vervolgens ter langte (2) van twaalfduyzend ſchreeden tot de door ons hiervoorbeſchreeve markt van Hadrianus, vandaar weer, ten zuyde HELGERSBERG, zynde eene ongemeene hoogte gemaakt van welzand omtrent de Rotte, welke de inwoonders, om haar overgroot beſlag en geleegen alom in zeer weeke en moerige gronden daarom voorgeeven dat door hexſery, zwarte konst, of reuzen zou gemaakt zyn; doch die ik door de Romeynen alleen opgeworpen achte, om van de zelve een ruymer uytzigt over den wyden (3) mond van het naastgelege HELIUM of HEL te hebben, 't gene zich toen tot hier toe en dus ver benede Rotterdam uytſtrekte, als uyt de naamen van den voorheen daarlangs gelegen BeukHELSDYK, BloemHELSDYK, de KeetHEL, POHELDYK, en HondsHELLERDYK, is af te meeten. En welke weg, mids hy achtienduyzend (4) ſchreeden lang was, zich des tot aan de Rotte uytſtrekte: alwaar eene zwaare (5) wachttoren, of liever een vierkant Romeynſch gebouw met twee torens van Duyfſteen geweest is, 't gene toen den naam van FLENIUM voerde, en van welken naam de daaromtrent thans zynde Fleet- of Vlietſloot, nog haare benaaming ſchynt te ontleenen. Doch welke de

Matilo	MP. . . V
Albiniana	MP. . . II
Niger pullus	MP. . . V
Lauri	MP. . . XII
Fletio	MP. . . XVI
Levæ fanum	MP. . . VIII
Carvo	MP. . . XIII
Castra Herculis . . .	MP. . . VIII
Neomagum	MP. . . X
	MP. . . LXXXIV.

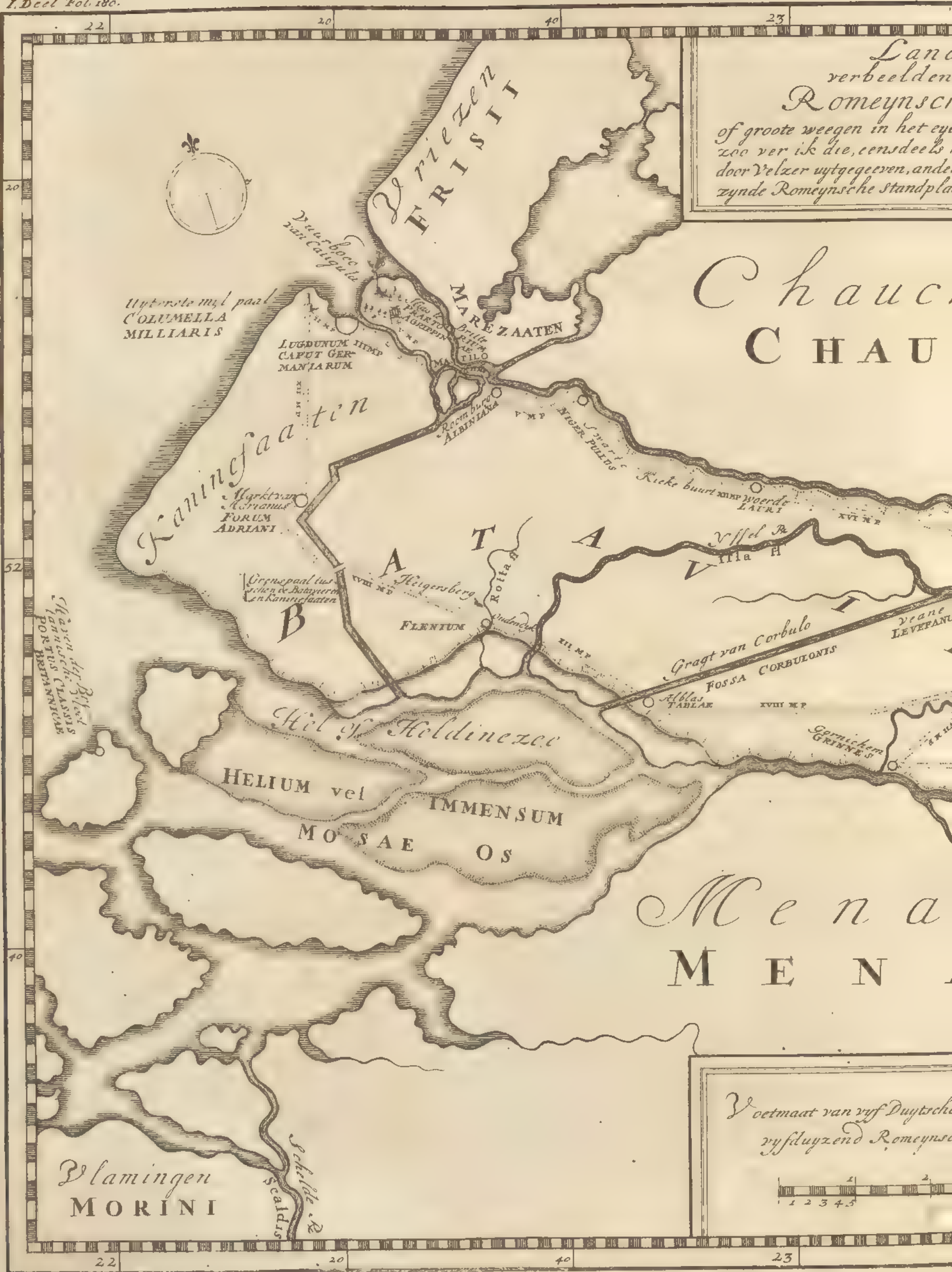
(1) *Hiſt. Natural. Lib. IV. cap.* 15. In Rheno ipſo, prope Centum M. pasſuum in longitudinem, nobilisſima Batavorum inſula.

(2) *Tabula itiner. Peuting.*
COLUMELLA MILLIARIS.
Forum Adriani . . . . MP. . . XII

(3) *Tacit. Annal. Lib. II. cap.* 7. Ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verſo cognomento VAHALEM accolæ dicunt, mox id quoque vocabulum mutat MOSA flumine, ejusque IMMENSO ORE eundem IN OCEANUM effuditur. *En zekerlyk! dat de Maas hier, onder den naam van Helium toen bekend, zich tot deeze daarom zoogenaamde dyken uytſtrekte, moet niemand vreemd voorkomen dewyl het daar buytengelegen land, als nieuwlyks ingedykt, daarom nog het* NIEUWE LAND *genaamd wordt. Tot zoo verre dat alle het land van de Rotterdamſche Beurs, tot de Boomtjes toe binnen den tyd van honderdvyfentwintig jaaren is aangewonnen, als uyt de toen gemaakte verbeelding dier ſtad is af te meeten, welke in Guicciardyn, beſchryving der Nederlanden op fol.* 227. *gevonden wordt.*

(4) *Tabula itin. Peuting.*
COLUMELLA MILLIARIS.
Forum Adriani . . . . MP. . . XII.
FLENIUM . . . . . . MP. . . XVIII.

(5) G. van Spaan beſchryv. van Rotterd. pag. 193. Van Jaffa liep ze (Oudendyk) door 't land op het oude DUIFHUIS aan. Alhier liep de Rotte met sluizen onder den dyck door: de dorpels van deze sluizen hebben niet lang geleden nog tussen Krooswyk en Swaanshals in de Rotte gelegen: maar Verdoes heeft z'er van daan gehaald, en de dorpels van zyn huys afgemaakt. Tot bewaring van deze sluizen heeft eertyds een ronde toorn gelegen; andere zeggen een vierkant gebouw met twee toorens verzien. . . . . Dit oud gebouw wil men dat van de Romeinen gesticht is, om dat men in 't graven aldaar eenige penningen gevonden heeft, pronkende met de beeltenis van den Roomsen Keizer Hadrianus. Voorts zeggen de liefhebbers dat dit tegenwoordig Huis te KROES- of KROOSWYK op de fundamenten van het oude DUIFHUIS gebouwt is.

Land
verbeelden
Romeynsch
of groote weegen in het eyg
zoo ver ik die, eensdeels
door Velzer uytgegeeven, ande
zynde Romeynsche standpla
Vriezen
FRISII
Chauc
CHAU
MAREZAATEN
Uyterste myl paal
COLUMELLA
MILLIARIS
LUGDUNUM
CAPUT GERMANIARUM
Kaninefaaten
Marktvan Adrianus
FORUM ADRIANI
ALBINIANA
NIGER PULLUS
Kieke buurt
Woerde
LAURI
B A T A V I
Heigersberg
FLENIUM
Oudendyk
Gragt van Corbulo
FOSSA CORBULONIS
Alblas
TABLAE
Gornichem
GRINNES
Veane
LEVEFANUM
Hil of Holdinezee
HELIUM vel
IMMENSUM
MOSAE OS
Menap
MEN
Vlamingen
MORINI
Schelde R.
Scaldis
Voetmaat van vyf Duytsche
vyfduyzend Romeynsc
1 2 3 4 5
22
20
40
23
52

...kaart
...de de twee
...he heirbaanen
...lant der Batavieren: voor
...met de Romeynsche reystafelen
...andeels met de hier te land geweest
...aten heb konnen overeenbrengen.

Zuyderzee

...hen
...CI

Frisiaboonen
FRISIABONES

Utrecht
TRAJECTUM

Rhenus fl.

R E N

Carvo
Castra Herculis
Ad Duodecimum
Lingium
Waardenburg
VADA
Arenatium
Nieumegen
NOVIOMAGUM
Burgare
BURGINATIUM
Batenburg
BATAVODURUM
Maas
Mosa fl.
Weg naar Colonia Ulpia Trajana

Uusipeeten
USIPETI
Isla fl.

...piën
...APII

...mylen Weer ieder weer
...e schreeden seval

ſtandplaats, hoewel het gebouw zelf niet meer in weezen is, thans echter, naar de aldaar geweest zynde Duyfſteenen, het DUYVEHUYS genaamd wordt, en zekerlyk van de Romeynen haare herkomst heeft, even gelyk zulks de aldaar gevondene penningen van Hadrianus en andere Romeynſche Keyzers onwederſpreekelyk bevestigen. Ja men wil zelf dat op de oude grondſlagen van dat gebouw het thans genaamde Huys te KROES- of KROOSWYK zoude gebouwd zyn. Vanhier ſtrekte zich de Romeynſche weg langs eene Brug over de Rotte, en van welke of der zelver daarin geweest hebbende ſluyzen, de oude grondſlagen by het laag afloopen van die rivier altemets nog gezien zyn, langs den OUDENDYK van het Ambagt van Kralinge: alwaar men, even gelyk ook in veele andere plaatſen van Holland van deezen aldaar geweest hebbenden OUDEN weg der Romeynen nog eene ſpreekwys heeft van te zeggen, HET IS ZOO OUD ALS DE WEG VAN KRALINGE, welke hoewel gemaakt in zoo weeke en moerige veengronden, dat al de daarop geſtelde gebouwen binnen weynige jaaren van een ſcheuren en wegzinken, echter tot den huydigen dag nog zoo vast, hecht en beſtandig is, dat men op den zelven zonder heywerk en de minste vreeze van te zullen zakken, de zwaarwigtigſte gebouwen zou konnen ſtellen: tot zoo verre dat ik in den grond van dien ouden weg op de katoendrukkery of buytenplaats van den Heer Johan Burger eenen gegraaven kelder gezien heb, welke, hoewel door geen muurwerk omvangen, echter des winters zelf volkome waterdicht is. Dees zoo beſtandige weg of dyk liep vervolgens door de zelfde moerige veengronden van den 's Graavenweg ter zyde Trompenburg door de Esſchelaan tot het Huys Rustwat, zoo voorts langs den Maasdyk naar den Yſſel, vandaar weer, naa dus gezamelyk eene tuſſchenwydte van twaalfduyzend (1) ſchreeden afgelegd te hebben, tot Alblas, toen by de Romeynen onder den naam van TABLÆ of in den meervoudigen vierden naamval van TABLAS (2) bekend. Vanwaar hy Oostwaart op, ter langte van achttienduyzend (3) ſchreeden, eyndelyk CASPINGIUM nu (4) ASPERE, gelege aan de Linge, berykte; en welken ſtroom wy (5) gemeld hebben dat Civilis, naa hy nevens Claſſicus de twee naastgelegene ſtandplaatſen der Romeynen te vergeefsch hadt aangetast, genoodzaakt is geweest van zyn paard ſpringende over te zwemmen. Eene deezer twee aangevogte ſtandplaatſen was by de Romeynen GRINNES genaamd, 't gene ik achtte Grinnichen of het thans genaamde GRONICHEM te zyn, en werwaart de gemelde weg van Aspere zesduyzend (6) ſchreeden lang zich

(1) *Tabula Itineraria Peuting.*
Columella Milliaris
Forum Adriani . . . . MP. . . XII
Flenium . . . . MP. . . XVIII
TABLÆ . . . . MP. . . XII.

(2) *M. Alting. Notit. Germ. inferior. parte I. fol.* 120. Sed quod inter obliquos, accuſativus faciat TABLAS, affinis ſoni cum Batavo ALBLAS Romano ore nonnihil detorti.

(3) *Tabula itin. Peuting.*
Columella milliaris
Forum Adriani . . . . MP. . . XII
Flenium . . . . MP. . . XVIII
Tablæ . . . . MP. . . XII
CASPINGIUM . . . . MP. . . XVIII.

(4) *M. Alting. Notit. Germ. inf. parte I. fol.* 28. Grinnibus igitur cum ſuis VI. MP. hinc ſummotis, inter dictam manſionem AD DUODECIMUM & CASPINGIUM intercedunt XVIII. MP. qui recta via, mare verſus, pertingunt ad ASPEREN Arculanæ quondam potentiæ opidulum, priſci nominis ſic ſatis ſervans.

(5) *Zie hier voore III. Boek fol.* 169.

(6) *Tabula itineraria Peuting.*
[illegible]
Forum Adriani . . . MP. . . XII
Flenium . . . . MP. . . XVIII
Tablæ . . . . MP. . . XII
Caspingium . . . . MP. . . XVIII
GRINNES . . . . . . MP. . . VI

Zz

zich voorts nog uytſtrekte, hoewel 'er gevonden (1) worden, welken dit Grinnes van Grinnibus, zoo als het in de Romeynſche reystafelen genaamd wordt, onderſcheyden, en des dit eerste buyten het eyland en over de Waal, hoewel ten onrecht, zoo my toeſchynt, plaatſen: mids Tacitus de overzwemming van Civilis verhaalende niet ſchryft zulks juyst door de Waal, maar in 't algemeen door eenen (2) ſtroom geſchied te zyn, welken wy gemeld hebben dat de bygelege Linge geweest is, en waarom Civilis, ziende den vyand tegen zyne verwachting in de Betuwe gekomen, den Rynsdyk door Druſus eertyds gemaakt, doorſtak, en op die wyze het laage land der Betuwe onder water zettede, om aan de over de Waal gekome Romeynen, dus ten minſte het dieper indringen des eylands te beletten. Van Gronichem liep de dus ver beſchreeve weg ter Noordzyde der Waale langs Vada, 't gene Civilis naa het doorſteeken van den Rynsdyk te vergeefſch hadt aangetast, en thans den naam van WAERDENBURG voert, ter langte van achttienduyzend ſchreeden tot eene ſtandplaats by de Romeynen (3) AD DUODECIMUM genaamd. En welke benaaming geenszins aan de zulken vreemd zal voorkomen, aan wie bekend is, hoe die volken de langte hunner wegen, niet naar de voeten of ſchreeden, maar door het getal der ſteenen uytdrukten van welken'er een om de duyzend ſchreeden, en daarom mylpaal genaamd, langs de zelven geſteld was en dus tot den (4) TIENDEN, tot den ZEVENTIENDEN, tot den TWINTIGSTEN of tot den HONDERSTEN (5) ſteen (in de plaats van zoo veele duyzend ſchreeden) zeyden, en gevolglyk deeſe ſtandplaats tot den TWAALFDEN (verſtaa ſteen) alleen zoodaanig genaamd was, ter oorzaake hy twaalf ſteenen (dat is zoo veele duyzend ſchreeden) beneden Nieumeege, en diensvolgens tusſchen het thans genaamde dorp Oyen, en het huys Appenburg aan de Waal geplaatst was, en aan wier boord omtrent het thans genaamde Lent over Nieumeege dees zuydweg, naa die de gemelde twaalfduyzend ſchreeden nog verder langs dien ſtroom achtervolgd hadt, en dus van den mylpaal, op de zeekust der Kaninefaaten geplaatst, tot Nieumeege in 't geheel (6) vyfennegentigduyzend ſchreeden lang was, zich met den eerst

(1) *M. Velſeri opera fol.* 737. GRINNIBUS, 6.) Num Grinnes Taciti? nequaquam.

(2) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 21. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis; Grinnes Claſſicus oppugnabant: nec ſisti poterant, interfecto fortisſimo quoque, in quis Briganticus præfectus alæ ceciderat, quem fidum Romanis, & Civili avunculo infenſum diximus. Sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu ſubvenit, verſa fortuna, præcipites Germani in amnem aguntur. Civilis dum fugientes retentat, agnitus petitusque telis, relicto equo transnatavit.

(3) *Tabula itiner. Peuting.*

Columella milliaris

Forum Adriani	MP. . . XII
Flenium	MP. . . XVIII
Tablæ	MP. . . XII
Caspingium	MP. . . XVIII
Grinnes . , ...	MP. . . VI
AD DUODECIMUM . .	MP. . . XVIII.

(4) *M. Velſeri opera fol.* 737. AD DUODECIMUM) Nominis ratio in aperto. Ejusmodi apud Ant. AD DECIMUM, AD SEPTIMUMDECIMUM, AD VIGESIMUM, AD CENTESIMUM &c.

(5) *S. Pitisci Lexicon. Ant. R. tom. II. fol.* 203. Milliare ſeu milliarium, a mille pasſibus deductum esſe vel ex ipſo conſtat nomine. Continet autem octo ſtadia, cujus terminus lapis appellatur: ut cum dicimus rem aliquam SEXTO AB URBE LAPIDE distare, intelligi volumus, INTER SINGULOS LAPIDES milliare comprehendi.

(6) *Tabula itineraria Peuting.*

Columella milliaris.

Forum Adriani	MP. . . XII
Flenium	MP. . . XVIII
Tablæ	MP. . . XII
Caspingium	MP. . . XVIII
Grinnes	MP. . . VI
Ad duodecimum . . .	MP. . . XVIII
NEOMAGUM	MP. . . XII
	XCV.

eerst beſchreeven Noordweg vereenigde, gelyk in de hiervoorgemelde landkaart kan gezien worden; in welke zy beyden, midsgaders de hiervoorbeſchreeve ſtandplaatſen verbeeld zyn, hoewel der zelver onderſcheyde tusſchenwydten, om rede hier voore gemeld, altemets vry wat met de Romeynſche voetmaat verſchillen.

Wegens de vergoding van Verus, welke in Wintermaand des jaars eenhonderdnegenenzestig overleedt, 169.
wordt dees (1) penning gevonden, en die daarom alhier tot beſluyt zyns leevens aangehecht.

De rand der voorzyde voert rondom zyn kopſtuk, 't gene hier met kort gekroesd hoofdhaair en baard verbeeld is, deezen tytel:

DIVUS VERUS.

DE VERGODE VERUS.

Op de tegenzyde ziet men de beeldenis des zelven Keyzers, naar de wyze der Vergode Vorsten op eene kar, door ons hiervoore (2) beſchreeven, en welke hier door vier Elefanten wordt voortgetrokken, onder dit ophelderend byſchrift:

CONSECRATIO.

VERGODING.

Naa deezes Keyzers Ryksgenoot
180. Marcus Aurelius elf jaaren laater met het leeven het Keyzerlyk gezag hadt afgelegd, zoo volgde hem, in die hooge waardigheyd des zelfs Zoon Lucius Antoninus (3) Commodus; welke ſtraks in den aanvang zyner regeeringe Decimus Septimius Albinus voor Landvoogd naar (4) Galliē zondt, zulks die, verſtaande hoe de over den Ryn woonende Vriezen de Batavieren ontrustten, in 't jaar honderddrieëntachtig tegen die afvallige 183.
volken zich te veld begaf, en hen in het opgevolgde gevecht zoodaanig verſloeg, dat zyn naam niet min by de Romeynen dan de aldus overwonne Vriezen en andere over den

(1) *Adolf. Occon. Imp. Rom. Num. fol.* 238.
(2) *Zie hier voore III. Boek fol.* 80.
(3) *Eutropii Hiſt. Lib. VIII. cap.* 15. Hujus ſucceſſor L. Antoninus Commodus, nihil paternum habuit, niſi quod contra Germanos feliciter & ipſe pugnavit.
(4) *Julii Capitolini C. Albinus fol.* 309. Deinde (*Albinus*) per Commodum ad Gallias translatus, in qua, fuſis Friſiis Transrhenanis, celebre nomen ſuum & apud Romanos & apud Barbaros fecit.

den Ryn woonende Barbaaren in eene ongemeene hoogachting raakte, en welke aldus behaalde zeege waarſchynlyk omtrent het thans genaamde Roomburg op de over den Ryn gekomene Vriezen zal behaald en daardoor ligt weer een voet gegeeven zyn, dat het naar deezen ALBINUS, ALBINIANA (1) in 't vervolg, ter gedachtenis zyner aldaar behaalde overwinninge, is genaamd geworden. Te meer, mids men de zelve daaromtrent woonende (2) Vriezen met hulpe van Brinio Hoofdbevelhebber der Kaninefaaten, in den aanvang van den Bataviſchen kryg dat ſlot of wapenhuys te voore nog eens heeft zien inneemen en verwoesten.

Hoe 't zy, Commodus (3) was zoo gevoelig wegens deeze door hem op de Vriezen behaalde zeege, dat hy aan Albinus den naam van Cæſar aanboodt, en vervolgens verlof gaf om den purperen mantel, naar de wyze der tot het ryk voorſchikte Keyzeren, te draagen. Tot welke hoogheyd hy zich dan ook, naa eerst Commodus in 't jaar eenhonderd-
192. tweeënnegentig om zyne toomlooze (4) wreedheyd, en ſedert binnen tachtig (5) dagen de hem, om zyne deugd, in 't ryk opgevolgde Pertinax, op eene ſnoode wyze insgelyks door zyne eyge lyfſchutbenden, als hy de zelven onder den ouden krygstucht wilde brengen, van 't leeven beroofd was, met de toeſtemming der Galliſche heiren, hoewel maar voor
weynige jaaren, verheven zag; Mids 193.
Lucius Severus, die naa den moord van Pertinax tot Keyzer door de onder zyn gebied ſtaande benden in Pannonië was opgeworpen, ſedert het leger van Albinus te (6) Lions
verſloeg; waarop die, mids zoo groot 197.
verloop zyner zaaken, zich (7) zelven den doodſteek gaf, en aldus Severus van het volkome bezit eener zoo woeste moogendheyd alleen meester wierdt. By wien de Batavieren niet alleen alsnog de lyfwachters, maar in zoo blaakende gunst waaren, ter oorzaake hy met hunne hulpe de andere lyfſchutbenden, welken den ouden Pertinax op zoo vermeete wyze gedood hadden, eerst ontwapend en voorts (8) naar verdienſten geſtraft hadt, dat zyne Bataviſche lyftrauwanten te dier tyden het recht (9) hadden om Wyngaard ſtok-

(1) *M. Alting. Not. Germ. Infer. parte I. fol.* 2. De Clodio Albino tradit Capitolinus, quod, miſſu Commodi Galliam obtinens, Friſios Rhenum transgresſos fuderit. Ut adeo Castra ad hunc amnem habere potuerit, quæ ſane ALBINIANA fuiſſent dicenda. Sed ideone hæc ipſa? nec affirmare nec refellere animus est.

(2) *Zie hier voore III. Boek fol.* 101.

(3) *Julii Capitolini C. Albinus cap.* 6. Quibus rebus accenſus Commodus, Cæſarianum ei nomen obtulit, & dandi ſtipendii facultatem & pallii Coccini utendi.

(4) *Aurel. Victor de Cæſarib. pag.* 135. Quibus rebus cum inſatiabilem Sanguinis cuncti horrescerent: conjuravere in eum maxime proximus, quippe dominationi adeo fidus nemo: ipſique ſatellites, dum incestam mentem pravamque putant, & Commodum quidem primo occultatius veneno petivere, anno regni tertio fere atque decimo: cujus vis frustrata per cibum, quo ſe caſu repleverat: cum tamen alvi dolorem causſaretur, auctore medico, principe factionis, in palæstram perrexit. Ibi per ministrum ungendi (nam forte is quoque è conſilio erat) faucibus, quaſi arte exercitii, Brachiorum nodo validius presſis, exſpiravit.

(5) *Eutropii Hiſt. Lib. VIII. cap.* 16. Huic Succesſit Pertinax grandævus jam; ut qui ſeptuagenariam attigisſet ætatem, Præfecturam urbi tum agens, ex Senatus-conſulto imperare jusſus. Octogeſimo imperii die Prætorianorum militum ſeditione, & Juliani ſcelere occiſus est.

(6) *Ibidem. Lib. VIII. cap.* 18. Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace ſocius fuerat Juliano, Cæſarem ſe in Gallia fecit: victusque apud Lugdunum est & interfectus.

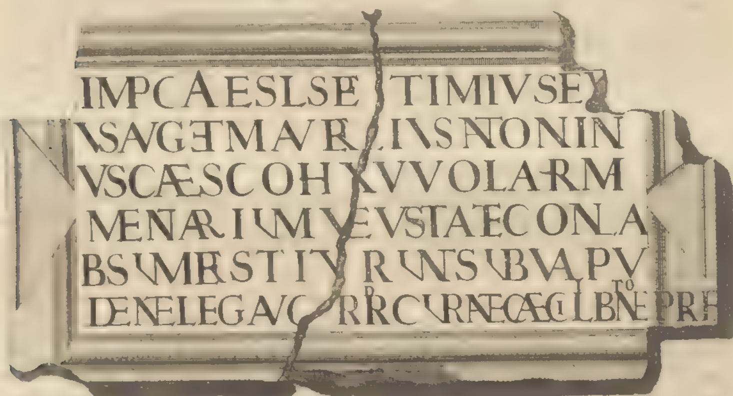
(7) *J. Xiphil. Epitom. in Severo fol.* 408. Albinus in domum quandam ad Rhodanum confugerat; quam ut ſenſit ſeptam undique custodia teneri, mortem ſibi conſcivit.

(8) *Herodian. Hiſt. Lib. VIII. fol.* 620. Etiamque inſidias ſuſpectabant, ne forte ab illis (*Germanis*) per fraudem exarmarentur, illique ut præſentes, facile in ipſorum locum ſubſtituerentur. MEMORES SEVERI PRINCIPIS, QUI ETIAM PERTINACIS INTERFECTORES EXAUCTORAVERAT.

(9) *Dion. Hiſt. Lib. LV. pag.* 563. Tum equites alienigenæ extraordinarii, Batavi appellati a Batavia, quæ est in Rheno inſula, cujus incolæ arte equitandi pollent. Eorum, ſicut & evocatorum ſummam dicere non posſum. Uti illis Augustus cœpit tum primum, quum veteranos patris contra Antonium convocavit, ſervavitque deinde: & SUNT una ADHUC legio peculiaris, SUOS HABENS FASCES, quem-

ſtokken, even als de (1) honderdmannen, in hunne handen te draagen, met welken die de traage ſoldaaten (2) voortdreeven, en de naalaatigen (3) ſtraften, even gelyk de Bataviſche knechten de trouwlooze lyfſchutbenden van den door hen vermoorden Pertinax op 's Keyzers bevel gedaan hadden. Zynde dit aan de Bataviſche benden daarom, zoo ik meen, toegeſtaane eerteken zoo hoog en zeldzaam, dat men zulks van geene andere volken des aardbodems, welken of in den dienst of verbond met de Romeynen waaren, gemeld vindt.

Hoewel de aan 't ryk geraakte Severus in 't verſpillen van 't geld (4) by andere voorvallen zeer ſchaars was, zoo zyn echter door hem verſcheydene nieuwe gebouwen geſticht, en onder die veelen, welken door den loop des tyds vervallen waaren, zoohier alsdaar herſteld geworden. Dus heeft hy niet alleen voor Bacchus en Herkules eenen zeer prachtigen tempel gebouwd, maar zelf onder de Batavieren, als welke volken om hunne hiervoorgemelde trouw by hem, gelyk zoo even gemeld is, in byzonderlyke hoogachtinge waaren, het in hun land zynde wapenhuys, 't gene maar tweeduyzend ſchreeden van Matilo lag, thans onder den naam van Roomburg bekend en toen door den ouderdom vervallen was, ſtaande de Landvoogdy van Valerius Pudens, onder 't beleyd van den overſten Cæcilius Bato doen herſtellen, als uyt deezen ſteen is af te meeten, welke ter langte van veertig en ter hoogte van negentien en een vierde duym in des zelfs gevel waarſchynlyk zal geſtaan hebben.

Dit ongemeen dierbaar gedenkſtuk der oudheyd wordt op de buytenplaats van

quemadmodum Centuriones. *NB. Dat dit Dio geſchreeven heeft, als Severus Keyzer was, gelyk blykt Lib.* 39. 46. 55.

(1) *Euſeb. Hiſt. Eccleſ. Lib. VII. cap.* 15. Honor quidem est Vitis nomen militaris honoris apud Romanos, qui obtinent, Centuriones fieri, ſi vacet locus.

(2) *Juven. Sat. VIII. vſu* 247.

Nodoſam post hæc frangebat vertice Vitem
Si lentus pigra muniret castra dolabra.

(3) *Plin. Hiſt. Natural. Lib. XIV. cap.* 1. Centurionum in manu Vitis & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipſam honorat.

(4) *Dion. Hiſt. Lib. LXXVI. pag.* 879. In ſumptu parciſſimus erat. Ædificia nova exſtruxit, vetera restituit. Quippe Baccho & Herculi templum maximum ædificavit.

van (1) den thans overleeden Heer Jakob van Duyvenvoorde tusſchen den Leydſchendam en Voorſchooten alsnog bewaard, en voert een dusdaanig opſchrift:

IMPerator CÆSar Lucius SEPTIMIUS SEVER-
US AUGustus ET Marcus AURELIUS ANTONIN-
US CÆSar COHortis XV VOLuntariorum ARMA-
MENTARIUM VETUSTATE CONLA-
BSUM RESTITUERUNT, SUB VALerio PU-
DENTE LEGato AUGustali PRO PRætore, CURANTE
CÆCILIo BATONE PRAEfecto.

KEYZER CÆSAR LUCIUS SEPTIMIUS SEVERUS AUGUSTUS, EN MARCUS AURELIUS ANTONINUS CÆSAR HEBBEN HET WAPENHUYS VAN DE VYFTIENDE KEURBENDE DER VRYWILLIGEN, ALSWANNEER DAT DOOR OUDERDOM VERVALLEN, EN VALERIUS PUDENS ALS KEYZERLYK LANDVOOGD SCHOUT WAS, ONDER 'T BELEYD VAN DEN OVERSTEN CÆCILIUS BATO HERSTELD.

Dit aldus herſtelde gebouw, was van geſtalte vierkant, ieder zydmuur (2) tweehonderd voeten lang, midsgaders elke hoek des gebouws met een hechten ronden tooren verſierd en geſterkt: en hoewel de gemelde muuren wel zes voeten dik waaren en des door hunne hechtheyd in ſtaat ſcheenen om eene reeks van eeuwen de wederwaardigheden des tyds te zullen konnen verduuren, zoo zyn de zelven echter, by de ſedert hier te land voorgevalle overſtroomingen der over den Ryn woonende barbaarſche volken, indiervoege verwoest geworden, dat 'er reeds voor den aanvang der zestiende eeuwe geene voetſtappen van zoo doorluchtig gebouw meer overig waaren, en wy des van de kennisſe zoo van deeze voorgevalle herſtellinge, als des zelfs waare grondgeſtalte voor eeuwig zouden zyn beroofd gebleeven, het en waar in het jaar vyftienhonderd en twee een huysman den grond met den ploeg roerende dus by geval niet min des zelfs reeds onder de aard verſchoole grondſlagen als den voorverbeelden gedenkſteen ontdekt hadt: welke, hoewel daarop geen jaar ſtaat, echter naa het jaar eenhonderdzesennegentig eerst gemaakt is, mids Severus, tegen Albinus zullende optrekken, door

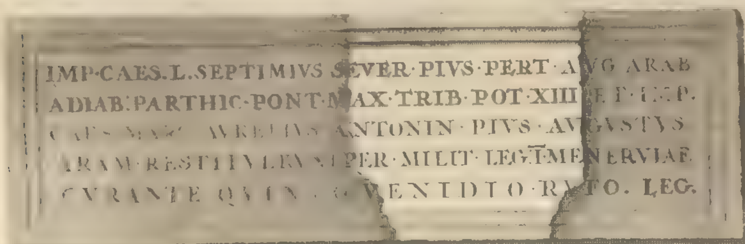

(1) *J. Gronovii Allocut. ad Dom. Jac. de Wassenaar, Lugduni Batav. in quarto MDCCIII.*

(2) *Corn. Aurelii Batavia Lib. I. pag.* 97. Anno igitur ſalutis nostræ ſupra milleſimum quingenteſimo ſecundo inventa ſunt obiter aratro humum proſcindente, prope Leidas ad jactum ſagittæ ab ipſo Rheno, vetustisſima Romanorum monumenta, grandibus inſculpta ſaxis, cum circumferentia ad quadrum & fundamentis magni palatii. Cujus ſane muri ſenos in latitudine, ducentos in longitudine pedes habebant & in ſingulis ejus quadraturæ angulis ſingulas opere ſphærico miræ amplitudinis turres.

door den Romeynſchen Raad aan zynen oudſten Zoon Basſianus den bynaam van ANTONINUS (1) hadt laaten geeven; en met welken naam wy den zelven op den voorbeſchreeven ſteen gemeld vinden.

Op gelyke wyze heeft ook Severus in het PRÆTORIUM AGRIPPINÆ of het thans genaamde *Huys te Britten*, van wiens (2) verwoestinge en herſtellinge wy (3) hiervoore gewaagd hebben, den voorheen aldaar geweest zynden altaar van Druſus thans van Marmer doen herſtellen, en in 't welke ook in het jaar twee- 205.
honderdenvyf naa des Heylands geboorte, alswanneer de gemelde Severus voor de XIII maale met de Gemeensmanlyke magt bekleed was, dees gedenkſteen is opgerecht.

Welke, by het afloopen der zee, onder de bouwvalligheden van dat Huys ſedert ontdekt, thans mede op de (4) buytenplaats van den meergemelden Heer Jakob van Wasſenaar alsnog wordt bewaard, en wiens volkome opſchrift misſchien de gedachtenis van het herſtellen des gemelden altaars, indiervoege, als door ons de ontbreekende woorden ter wederzyde van den zelven met een zigtbaar onderſcheyd zyn bygevoegd, kan bewaard, en dus te zaamen deezen zin uytgeleverd hebben:

Imperator Cæſar Lucius SEPTIMIUS SEVERUS PIUS PERT*inax* AU*Gustus Arabicus adiabenicus parthicus Pontifex* MAX*imus* TRIB*unitia* POT*estate* XIII & *Imperator Cæſar Marcus Aurelius* ANTONINUS PIUS AU*gustus*
*aram reſtituerunt p*ER MILIT*es* LEG*ionis* I (5) ME*nerviæ*
*curante quinto v*ENIDIO RU*fo legato.*

KEYZER CÆSAR SEPTIMIUS SEVERUS, DE GODVRUCHTIGE, PERTINAX, AUGUSTUS, DE ARABIER, DE ADIABENER, DE PARTHER, DE OPPERPRIESTER, MET GEMEENSMANLYKE MAGT TER XIII MAALE, EN KEYZER CÆ-

(1) *Eutropii Hiſt. Lib. VIII. cap.* 19. Sed Basſiano ANTONINI nomen a Senatu voluit imponi, itaque dictus est M. Aurelius Antoninus Basſianus.
(2) *Zie hier voore III. Boek fol.* 101.
(3) *Zie hier voore IV. Boek fol.* 160. *en* 161.
(4) *J. Gronovii Allocut. ad Dom. J. de Wasſenaar pag.* 41.
(5) *Quintil. inſtitut. Orator. Lib. I. cap.* 4. Quid? non E quoque I loco fuit? ut mEnerva & lEber & magEster & diiovE & vejovE, pro diiovI, & vejovI.

CÆSAR MARCUS AURELIUS ANTONINUS, DE GODVRUCHTIGE AUGUSTUS HEBBEN DEN ALTAAR, DOOR DE KRYGSKNECHTEN VAN HET EERSTE LEGIOEN, HET MINERVISCHE GEBYNAAMD, ONDER OPZIGT VAN DER ZELVER KORNEL QUINTUS VENIDIUS RUFUS, HERSTELD.

En hoewel het niet zeker is, (wat de herſtellinge des altaars aanbelangt) dat zulks juyst op den ſteen geſtaan heeft, en waarom wy het den leezer geenszins als eene vaste en zekergaande waarheyd, maar ſlechts als eene waarſchynlyke bedenking voordraagen, zoo blykt echter eensdeels uyt des zelſs nog voorhanden zynde overſchot, dat de krygsknechten van het eerste Legioen, 't gene het (1) Minerviſche gebynaamd en al in het jaar eenhonderdnegenentachtig ſtaande de regeering van Keyzer Commodus hier te land geweest was, thans nog, te weeten: in het jaar tweehonderdenvyf in het Huys te Britte in bezetting gelegen hebben, andersdeels ook uyt het opſchrift van eenen anderen (2) omtrent Bon ontdekten ſteen dat de gemelde Venidius Rufus nog QUINTUS genaamd en Kornel, of hoofdbevelhebber van dat eerſte Legioen ten tyde van Keyzer Severus geweest is.

Welk drie jaaren daarnaa, te weeten in 't jaar tweehonderdenacht, 208. tot het beteugelen der invallende Schotten, zich naar Britannië begaf: werwaart zich insgelyks zyne twee Zoonen M. Aurelius Antoninus en P. Septimius Geta vervoegden. En hoewel 'er zyn, welken meenen dat de Vader dien togt geenszins (3) door het eyland der Batavieren derwaart gedaan heeft, zoo ſchynt het echter dat zyne twee Zoonen, eer zy naar Britannië overſtaken, in Batavië geweest hebben; mids des zelſs inwoonders, als zynde Vrienden, Bondgenooten ja Broeders des Romeynſchen volks, en thans in de uyterſte hoogachtinge by den tegenwoordigen Keyzer, aan den Geleygeest van des zelſs twee thans op reys begeevende Zoonen, tot het wel en gelukkig voltrekken van den overzeeſchen togt, eene plegtige beloſte gedaan en betaald hebben; als blykt uyt eenen hier te land ontdekten (4) ſteen, wiens opſchrift dusdaanig is.

FOR-

(1) *J. Oudaan Roomſch. Moogendh. pag.* 26.
I. O. M. Junoni re
ginae, minervae
& genio loci T. Fl.
peregrinus d.
LEG. I MIN. Pro ſe
& ſuis V. S. L. M.
DUOBUS SILA
NIS COS.

NB. Uyt deezen ſteen, te Voorburg gevonden blykt, dat dit LEGIOEN *in het jaar* 189, *ook alhier in bezetting gelegen heeft, mids in dat jaar* JUNIUS SILANUS *en* Q. SERVILIUS SILANUS *Burgemeesters te Rome waaren.*

(2) *J. Gruterii Corp. inſcript. fol.* 79. *N.* 2.
fortunis
ſalutaribus . . .
aesculapio hyg. . . .
Q. VENIDIUS RUF . . .
marius maxim . . .
calvinianu . . . .
LEG. LEG. I M. P. . . .
leg aug. . . pra . . .
Provinc. ci. . . . c. . . .
D. . . . . .

(3) *A. Cannegieteri disſert. de Brittenburgo pag.* 113. Matthaeus Vander Hoeve nil dubitans ſcribit eum ante Bataviam adiisſe, quam in Britanniam transmitteret: . . . . at vero rei hujus auctoritatem ſi quæras, in illo libro nullam invenies, nec aliunde eam adferri posſe puto: quin ipſa itineris ratio reclamat.

(4) *J. Gruteri Corp. inſcript. fol. LXXIII. N.* 9.

FORTUNAE AUGustorum SACrum.
PRO SALUTE ITU AC
REDITU Dominorum Nostrorum
Marci AURelii ANTONINI PII
AUGusti, ET Publii SEPTIMII
GETAE NOBILISSimi CAESaris,
CIVes BATAVI,
FRATRES ET AMICI Populi Romani,
Vota Solverunt Lubenter, Meritoque.

AAN 'T GELUK DER VORSTEN TOEGEWYD.
DE BATAVISCHE BORGERS, BROEDERS EN
VRIENDEN DES ROMEYNSCHEN VOLKS,
HEBBEN,
VOOR DE GELUKKIGE HEEN- EN WEERREYZE
HUNNER HEEREN,
MARCUS AURELIUS ANTONINUS DEN GODVRUCHTIGEN AUGUSTUS,
EN
PUBLIUS SEPTIMIUS GETA DEN ALLEREDELSTEN (1) *CÆSAR,*
HUNNE GEDAANE BELOFTEN
VAN GOEDERHARTE, EN MET RECHT VOLDAAN.

Severus aldus in Britannië aangeland, heeft niet alleen in verſcheydene tyden de Caledoonen en andere ingevalle Barbaarſche volken van Schotland aangetast en geſlaagen, maar den (2) ſcheymuur door Hadrianus voorheen in dat eyland begonnen, ter langte van (3) tweeëndertigduyzend ſchreeden, en dus van de eene tot de andere zee voltrokken. Dan terwyl hy hier mede bezig was, overviel hem te (4) Jork eene ziekte, door welke zoo roemruchtige Keyzer den vierden (5) van Sprokkelmaand des jaars tweehonderdenelf 211.
uyt het leeven gerukt wierdt, wordende

(1) *Uyt welken tytel van* Cæsar, *dien Geta in dat zelve jaar zyner afreyze naar Britannië eerst bekomen hadt, blykt dat die ſteen, voor de dood van beyder Vader, en des wegens het doen hunner reyze naar Britannië is opgerecht. Mids die aan de tot het ryk voorſchikte opvolgers, en des, eer zy Keyzers waaren, gegeeven wierdt.*

(2) *S. Aurel. Vict. de Caeſ. pag.* 140. Britanniam, quæ ad ea utilis erat, pulſis hostibus muro munivit, per transverſam inſulam ducto, utrimque ad finem Oceani.

(3) *S. Aurel. Victoris Epitome pag.* 210. Hic in Britannia Vallum per triginta duo pasſuum millia a mari ad mare deduxit.

(4) *S. Aurel. Victor. de Caeſ. pag.* 141. Neque multo post Britanniæ municipio, cui Eboraci nomen, annis regni duodeviginti morbo exſtinctus est.

(5) *Dion. Hiſt. Lib. LXXVI. pag.* 878. Sed dum in iis rebus esſet, morbo exſtinctus est, pridie nonas februarii.

dende des zelfs gedachtenis onder anderen op deezen (1) penning bewaard, die, wegens de door hem aldaar behaalde overwinningen, gemunt is.

Rondom des Keyzers gelaurierde beeldenis, met welke men de voorzyde bestempeld ziet, staat in den rand der voorzyde dees tytel tot omschrift:

SEVERUS, PIUS, AUGustus.

SEVERUS, DE GODVRUCHTIGE AUGUSTUS

De tegenzyde verbeeldt eene voorttreedende Overwinning, welke eensdeels eenen zeegestandaard op de slinkere schouder draagt, andersdeels een kind, 't zinnebeeld van 's Keyzers aldaar zynde kinderen, met de hand leydt. Het bovengestelde randschrift is:

VICTORIAE BRITannicae.

TER EERE DER BRITANNISCHE OVERWINNINGE.

Naa vervolgens de staatlyke uytvaart des overleeden Keyzers, op eene zeer prachtige wyze gehouden, en de lykmyt door zyne twee aldaar zynde Zoonen Bassianus en Geta by die gelegenheyd ontstooken was, wierdt de asch van 't verbrande lighaam in eene (2) Albaste Lykbus gedaan; met welke zich die twee jonge aldus aan 't ryk geraakte Keyzeren het zy langs Batavië, het zy langs Bolognie naar Rome op reys begaven. Hier aangeland, namen zy beyden wel hun verblyf in een (3) huys, doch was hun onderlinge haat, afgunst, en tegen den anderen opgevat wantrouwen zoo groot, dat zy alle (4) binnendeuren des hofs, langs welke het een met het ander deel gemeenschap hadt, niet alleen lieten toemaaken, maar ieder zelf eene afzonderlyke lyfwacht verkoos, doch welke aan beyden den eed van getrouwheyd afleyde: by welk voorval de Batavieren, gelyk uyt het vervolg zal blyken, de lyfschutbenden van Geta, zynde een Vorst van eenen vry gemaatigden (5) inborst, geweest zyn; tot dat hy den vyfentwintigsten van Sprokkelmaand

(1) *Adolf. Occon. Num. Imp. R. fol.* 279.

(2) *Herod. Hist. Lib. IV. fol.* 538. Ita ambo pari honore imperium gerentes, solverunt ex Britannia, Romamque cum Patris reliquiis contendebant. Nam corpusculo ignibus tradito, cinerem ipsum cum odoribus in vasculum Alabastri conjectum Romam referebant.

(3) *Ibidem fol.* 539. Adolescentes jam, una cum matre Romam festinabant, seditionem etiam tum in itinere agitantes. Quippe diversoriis mensaque numquam eisdem utebantur: multumque suspicionis in cibo omni potuque, ne alteruter ante capto tempore, ipse clam aut per ministeria veneno rem gereret. Ob eamque causam etiam iter properantius faciebant; tutius rati victuros ubi jam in urbem pervenissent, divisaque inter se regia amplis & spatiosis ædibus, majoribus etiam reliqua urbe pro suo uterque arbitrio separatim agitarent.

(4) *Ibidem fol.* 540. Partiti inter se domum januisque secretioribus obstructis, publicis tantum atque atriensibus promiscue utentes. Quin & Custodes Corporis separatim sibi delegerunt.

(5) *Aurel. Victor de Cæs. pag.* 142. Geta, cui nomen paterno ab Avo erat, cum ejus modestiore ingenio frater angeretur, obsessus interiit.

212. maand des volgenden jaars door zynen ontaarden Broeder Basſianus in den (1) ſchoot van zyne moeder vermoord wierdt.

Hoewel de Bataviſche benden, als de zyde van Geta met veel naadruks hebbende aangekleefd, des geen kleyn (2) ongenoegen wegens den aan haaren meester bedreeven moord tot zoo verre betuygden, dat zy voor den daarop uyt de ſtad geweeken Basſianus de poorten ſlooten, en hem dus eene wyl tyds buyten Rome hielden; zoo heeft hy hen echter, als weetende hoe geducht een volk zy waaren, door 't geeven van geweldig groote geſchenken, eyndelyk tot bedaaren gebragt. En welke ongemeene aldus uytgedeelde gelden, ligt eenen voet konnen gegeeven hebben, dat de hier te land ſedert ontdekte Romeynſche geldſtukken daarom wel meest van des zelfs Vader zyn.

Basſianus aldus van het ryk alleen meester, en de aangevange beroerte der Batavieren geſust zynde, begaf
213. zich in het jaar tweehonderdendertien naar den Donau, ter beteugelinge van de daaroverwoonende volken, alwaar hy de Batavieren, uyt hoogachtinge hunner nu zoo lang gebleeke krygsdeugden, naar 't voorbeeld zyns Vaders en andere voorige Keyzers, tot (3) zyne lyfwachters aannam. Welken weer het aan hen opgedraage bewind, onaangezien dit laatſte voorval, met eene zoo ongekreukte trouwe en aankleevendheyd tot hunnen nieuwen meester hebben waargenomen, dat Basſianus in hun gedrag (4) een byzonder welbehaagen hebbende, tot hen eene ongemeene genegenheyd opvattede. Zulks hy, altemets het Romeynſche gewaad daarlaatende, met dat der Batavieren of wel in eenen met zilver verſierden krygskolder in 't openbaar verſcheen; mids deeze volken nu niet meer, even (5) als in den beginne, met het meeste gedeelte huns lighaams naakt liepen, maar, door den geſtaadigen ommegang met de Romeynen, niet min in hunne zeden dan kleedy beſchaafder geworden, en des op eene behoorlyke wyze gekleed waaren; konnende hunne kleedy, welke by hen te deezen tyde in gebruyk was, op den hier voor verbeeldden (6) ſteen gezien worden, als welke niet alleen de gevangen genome Velleda, maar ook eenige Duytſchers in hunne althans in zwang zynde kleederen verbeeldt. En hoewel zy in geene zaaken meer, dan in de wyze, op welke hunne hoofden verſierd en toegeſteld waaren, van de Romeynen verſchilden, zoo behaagde het echter aan den tegenwoordigen Keyzer zyn hoofd niet alleen eveneens op te tooyen, maar, om

(1) *Herod. Hiſt. Lib. IV. fol.* 544. Quare irrupto fratris cubiculo, nihil eum tale expectantem ſupra matris pectus multo undantem ſanguine ſævus obtruncat.

(2) *Ælii Spartiani Antoninus Geta cap.* 6. Occiſo eo pars militum, quæ incorrupta erat, parricidium ægerrime accepit, dicentibus cunctis, duobus ſe liberis fidem promiſisſe, duobus ſervare debere: Clauſisque portis diu non est Imperator admisſus. Denique niſi querelis de Geta editis, & animis militum [illegible] etiam STIPENDIIS datis, Romam Basſianus redire non potuit.

(3) *Herodian. Hiſt. Lib. IV. fol.* 547. Igitur Italia decedens, ad ripas Danubii pervenit, ac partes imperii Romani Septemtrioni ſubjectas ordinavit. Ibi aut corpus exercebat aurigando, cædendisque cominus omne genus beluis: aut jus dicebat, rarius id tamen; ſtatimque ac prompte ſententiam ferens ac reſpondens, pauculis dumtaxat auditis. Ceterum GERMANOS illic ſibi omnes adjunxit atque, in AMICITIAM CONSILIAVIT, ſic ut ex his ſocios bellorum, & CUSTODES CORPORIS, validisſimum quemque & pulcherrimum, ſibi adſciverit.

(4) *Ibidem. fol.* 555. Germani equites, quibus & delectabatur Antoninus, & custodibus corporis utebatur.

(5) *Zie hier voore I. Boek fol.* 9.

(6) *Zie hier voore III. Boek fol.* 154.

om aan zoo befaamde volken nog meer gelyk te zyn, zelf (1) eene paruyk of hoofdhulfel van 't geelkleeurig haair, en, naar de wyze der Batavieren toegefteld, te draagen. Zie hier vyf onderfcheydene kopftukken dier volken, welken te Nieumeege, als zynde eene (2) hunner voornaamfte woonfteden, in verfcheydene tyden by 't roeren des gronds zyn ontdekt, en hier ten bewys verftrekken op hoedaanige wys hunne hoofden zoo in als buyten den kryg waaren opgetooid.

Hoewel zy (3) allen groote oogen, een hoog voorhoofd, een fluursch gezigt, en eenen zwaaren baart hebben, zoo is het vyfde en laatfte echter, 't gene thans door den Heer Henrik (4) Kannegieter, Hoofdbeftierder der Latynfche fchoole te Arnhem bezeten wordt, om zyne ftyle en toegekrulde ooren aanmerkelyk, als uyt welken men nu eenigzins zou konnen opmaaken, wat den Romeynfche fchimpdichteren gelegenheyd gegeeven heeft, om met de (5) ooren der Batavieren en aan de kinderen (6) verfchriklyk, in hunne gedichten den fpot te

(1) *Herod. Hift. Lib. IV. fol.* 547. Sæpe etiam Romano cultu depofito, vestem Germanicam induebat, atque in eorum fagulis argento variegatis confpiciebatur: etiam flavam capiti Cæfariem imponens, ad modum Germanicæ tonfuræ: quibus læti barbari, mirifice eum diligere.

(2) *H. Cannegieteri Disfert. de Brittenburgo pag.* 27. Neomagum autem dico (complures namque fuerunt hoc nomine urbes) univerfae Gelriae nunc caput, olim etiam Batavorum, ut nonnulli prodiderunt.

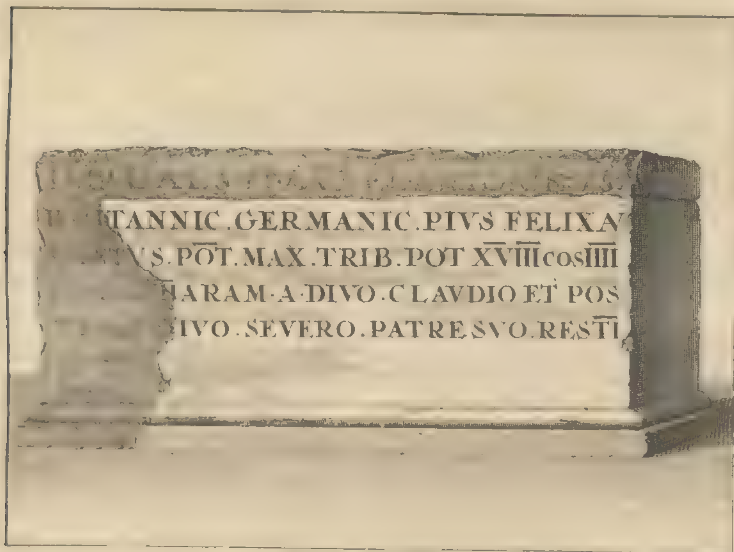
(3) *J. Smetii Antiq. Neomagenf. pag.* 70. Forma & facies fingulis diverfa, fed omnibus tetrica, & fevera est, frons alta, barba promisfa, oculi grandes, AURESque fere ARRECTÆ ET CAPACES, CAPILLUS IN NODUM CIRCA VERTICEM LIGATUS CONGLOBATUR.

(4) *H. Cannegieteri Disfert. de Brittenb. pag.* 144. Tales autem aures cognoscuntur in fignis ac imaginibus priscorum Batavorum, quarum unam dono mihi haud pridem dedit vir Amplisfimus J. M. Haesbaert Cliviæ Civitatis Vir Confularis & ftudiofus eruditionis antiquæ, raro, ut in illa gente, exemplo.

(5) *Martial. Lib. VI. Epig.* 82.
AUREM qui modo non habet BATAVAM.

(6) *Idem Lib. XIV. Epigram.* 176.
Sum figuli lufus rufi perfona Batavi,
Quæ tu derides, hæc timet ora puer.

te dryven. Van deeze (1) volken lag thans een regement in 't Huys te Britte in bezetting, en alwaar de tegenwoordige Keyzer in het jaar
215. tweehonderdenvyftien, als hy voor de achttiende maale met de Gemeensmanlyke magt bekleed, en de vierde maale Burgemeester was, met de gewoonlyke plechtigheden den altaar heeft doen inwyen; welken wy gemeld (2) hebben dat voorheen door Druſus op de uyterſte grenzen des ryks aan den rynsoever zou zyn opgerecht, en, ſedert door de Kaninefaaten verwoest zynde, eerst door des zelfs aan 't ryk geraakten Zoon (3) Claudius, en, naa die in den Bataviſchen oorlog een diergelyk lot wederom ondergaan hadt, nogmaals door den laatst overleeden Keyzer Severus aldaar herſteld was: als uyt het gebreklyk opſchrift van zekeren brok des gemelden altaars nog eenigszins is af te meeten, welke men onder de bouwvalligheden van het gemelde Huys, by 't ſterk afloopen der zee, voorheen gevonden heeft, en wiens ondergeſtelde verbeelding ons door den Historikundigen (4) Italiaan in zyne beſchryvinge van Nederland nog is bewaard geworden.

Hoewel nu het opſchrift, door het breeken des ſteens, als wy gemeld hebben, ge-

(1) *Henr. Cannegieteri disſert. de Brittenburgo pag.* 15. Hic autem quæ de Britannis præſidii cauſſa arci impoſitis ab Antonino memorat, refutantur hoc lapide invento in illa arce.

IMP
CAES
ANTO
AUG
COH
BAET
ORU
PE

Titulus namque hic ostendit tempore Antonini, quem Caracallam fuiſſe reor, cohortem Baetorum præfuiſſe huic arci.

(2) *Zie hier voore II. Boek fol.* 45.

(3) *Zie hier voore II. Boek fol.* 74.

(4) *Guicciardyn beſchryving der Nederlanden, fol.* 243.

gebreklyk, en des zelfs begin, bevattende waarſchynlyk de rede zyner eerſte oprechtinge verlooren is, zoo meen ik echter dat ten minſte de daarboven- en nevengeſtelde letteren op het overige en thans verloore gedeelte zullen geſtaan, en des gezamelyk nog deezen zin uytgeleverd hebben.

Imperator Caeſar Marcus Aurelius Antoninus,
*Bri*TANNIC*us*, GERMANIC*us*, PIUS, FELIX, AU
*gust*US, PO*ntifex* MAX*imus*, TRIB*unitia* POT*estate* XVIII, C*onsul* IIII,
Pater Patriæ, *Imperator* *III*, ARAM A DIVO CLAUDIO ET POS
*tea a d*IVO SEVERO PATRE SUO RESTI*tutam*,
dedicavit.

KEYZER CÆSAR MARCUS AURELIUS ANTONINUS, DE BRITANJER, DE DUITSCHER, DE GODVRUCHTIGE, DE GELUKKIGE AUGUSTUS, OPPERPRIESTER, MET GEMEENSMANLYKE MAGT TER XVIII, BURGEMEESTER TER IIII MAALE, DE VADER DES VADERLANDS, EN VELDHEER TER III MAALE, HEEFT DEN ALTAAR, (eerst) DOOR DEN VERGODEN CLAUDIUS, EN DAARNAA DOOR DEN VERGODEN SEVERUS ZYNEN VADER HERSTELD, INGEWYD.

Doch wat ook van het wel of niet wel inlasſen deezer bygevoegde letteren zy, het is zeker dat Basſianus zoo door deeze als andere reeds gemelde gunstbewyzen by zyne Duytſche lyfſchutbenden wel in byzondere hoogachtinge, doch by de Romeynen, mids het groot getal der doorluchtige perſoonen, 't gene op zyn bevel dagelyks gedood wierdt, zoodaanig in tegendeel gehaat was, dat hy, Meſopotamië doorreyzende en om het doen (1) zyns gevoegs wat ter zyde van zyne benden gegaan zynde, door eenen Martialis den achtſten van Grasmaand des jaars tweehonderdenzeventien omtrent 217.
Carrhis (zynde eene ſtad van het voorgemelde gewest) op eene verraadlyke wyze vermoord wierdt. Dit was niet zoodra van zyne Duytſche lyfſtrauwanten, aan welken hy zoo groo-

(1) *Herodian. Hiſt. Lib. IV. fol. 555.* Evenit autem haud multo post; quippe agens Carrhis (quæ est Meſopotamiæ urbs) Antoninus, deæ lunæ inviſit templum; quod in ea regione, distans aliquantum ab urbe, præcipuo honore ab incolis colitur. Eo ſecum paucos equitum eduxit, relicto exercitu cetero; ut Sacrificio facto in urbem reverteretur. Medio autem itinere, ventre urgente, uno tantum famulo comitatus, ac reliquis abſistere jusſis, recesſit ad requiſita naturæ. Quare averſis omnibus, & quam longisſime recedentibus, honoris ac reverentiæ cauſa, Martialis, qui omnes temporum captabat articulos, ut eum ſolum esſe animadvertit, ceu nutu principis ad videndum aliquid aut audiendum vocatus, accurrit illico; averſumque & ſubligacula ſibi deducentem pugione trajicit, quem celatum manu attulerat: & quum in ipſam juncturam ferrum incidisſet, letali ſcilicet vulnere de improviſo Antoninus minime defenſus occubuit. Quo facto, Martialis ſtatim equum inſcendit, ac fuga evadere conatur: ceterum GERMANI EQUITES, (QUIBUS ET DELECTABATUR ANTONINUS ET CUSTODIBUS CORPORIS UTEBATUR) propiores ceteris, primique facinus conſpicati, Martialem conſequuti, misſilibus confodiunt.

groote genegenheyd ſtaande zyn leeven betoond hadt, gemerkt, of die vloogen allen aanſtonds te wapen, renden den moordenaar, als die het te paard poogde te ontvlugten, ter wraakneeminge naa; wien zy dan ook eyndelyk achterhaald zynde, met hunne hiervoore beſchreevene (1) werpſchichten, om ſtryd doorreegen en aldus van 't leeven beroofd hebben.

De gedachtenis des vermoorden Keyzers wordt op deezen (2) penning bewaard, welke wegens naamaals voorgevalle vergoding gemaakt is.

Rondom zyne beeldenis, met welke de voorzyde beſtempeld is, leest men in den rand deezen tytel:

DIVO ANTONINO MAGNO.

AAN DEN VERGODEN ANTONINUS DEN GROOTEN.

Op de tegenzyde is de Vorstlyke Lykmyt (3) verbeeld; welke vyf verdiepingen hoog, van binnen met allerhande drooge en welriekende brandſtoffen gevuld, en buyten met goud geboorduurde tapyten behangen, midsgaders met veelvuldige yvoore beelden en verſcheydene ſchilderyen verſierd was, om te gelyk, nevens het lyk des overleeden Keyzers, verbrand te worden. Het rand- en byſchrift is:

CONSECRATIO SENATUS CONSULTO.

VERGODING OP 'T BESLUIT DES RAADS.

De

(1) *Zie hier voore I. Boek fol.* 16.
(2) *Adolf. Occon. Num. Imp. R. fol.* 296.
(3) *Herodian. Hiſt. Lib. IV. fol.* 541. Ubi, qua latisſime campus patet, ſuggestus quidam ſpecie quadrangula, lateribus æquis asſurgit, nulla prætorquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam. Id quidem interius totum est aridis fomitibus oppletum, extra autem intextis auro ſtragulis atque eboreis ſignis variisque picturis exornatum. Infra vero alterum minusculum quidem, poſitum est, ſed forma & ornatu perſimile, portis januisque patentibus. Tertiumque: item & quartum ſemper ſuperiore contractius: ac deinceps alia, donec ad extremum, quod est omnium brevisſimum, perveniatur. Posſis ejus ædificii formam comparare turribus his quæ portibus imminentes, noctu igne prælato, naves in tutas ſtationes dirigunt: pharos vulgo appellant. Igitur lecto in ſecundum tabernaculum ſublato, aromata & ſuffimenta omnis generis, fructus, herbasque ſuccosque omnes odoratos conquirunt, atque acervatim effundunt. Quippe neque gens est neque civitas, neque qui honore ullo aut dignitate præcellat, quin certatim pro ſe quisque ſuprema illa munera principis honori deferant. Ubi vero ingens aromatum acervus aggestus est, ac locus omnis expletus, tum circa ædificium illud adequitant, univerſis equestris ordinis certa quadam lege ac recurſu, motuque pyrrichio numeroque, in orbem decurrentibus. Currus item *decenti ſimiliter ordine* circumaguntur, inſesſi purpuratis rectoribus, qui perſonas ferant *quæ habent imagines* ducum omnium Romanorum principumque illustrium. Quæ ubi celebrata ſunt, facem capit imperii ſucceſſor, eamque tabernaculo admovet.

De vermoorde Vorst wierdt ſtraks door (1) Macrinus, die ſedert door (2) Antoninus Heliogabalus, dees weer door den van hem verzoonden (3) Alexander opgevolgd; doch welke allen in den tyd van achttien jaaren, de een naa den anderen op eene gelyke moorddaadige wyze van het ryk en leeven beroofd zyn: zulks even voor des laatſtens voorgevallen dood Maximinus (4) door het heir in Duytschland en omtrent het eynde
235. des jaars tweehonderdvyfendertig tot Keyzer verheven wierdt, om den hoon dien 't Roomſche volk, door 't koopen van eenen ſchandlyken vreede door Alexander, van de Duytſchers geleeden hadt, met de wapenen te wreeken. Terwyl hy dit op eene allerſchriklykſte wyze verrichtte, wierdt de Voorburgemeester (5) Gordianus en zyn Zoon tegen hem binnen Kartago tot Keyzers opgeworpen, doch die beyden eerlang door de overmagt van Capellianus onderdrukt, zulks de Raad (6) om zich voor de gevreesde woede van Maximinus te hoeden uyt het lighaam der Vroedſchap Cælius Balbinus en Clodius Pupiënus tot Keyzers tegen den door hem gevreesden Maximinus aanſtelde. Deęs deswege ten hoogſte (7) vergramd rukte des met het onder zyn bevel ſtaande leger nevens het puyk der Duytſche benden, wier magt geducht, en door hem eensdeels met geweld andersdeels door geſchenken in zyne belangen gebragt was, tegens de door den Raad aangeſtelde Keyzers naar Italië. Hier gekomen ſloeg hy het beleg voor Aquileja, om dat het zyne poorten voor hem geſlooten hadt. Dan mids de begonne aanvechtingen door den wakkeren tegenſtand der belegerden weynig vorderden, ſtrafte hy op eene vry onbezonne wyze de meeste zyner krygshoofden als of de vertraaging door hunne blooheyd veroorzaakt wierdt: zulks die niet langer zyne geweldenaaryen konnende verdraagen, des tegen Maximinus (8) opſtonden en hem en zynen jongen Zoon, dien hy tot ryksgenoot verklaard hadt, op het eynde van Lentemaand des jaars tweehonderd- 238.
achtendertig van 't leeven beroofden. Waarop des zelfs leger zich aan Pupiënus onderwierp, als die, gekomen om de ſtad te ontzetten, naa de dood van Maximinus, aldaar, als der zelver verloſſer, op eene zeege-

(1) *S. Aurel. Victor. de Cæſarib. pag.* 145. Dehinc Opilius Macrinus, qui præfecturam prætorio gerebat Imperator . . . a legionibus appellatur. . . . Qua gratia menſibus ferme quatuor ac decem vix retento Imperio, per quos creati fuerant interfecti ſunt.

(2) *Eutropii Hiſt. Lib. VIII. cap.* 22. Creatus est post hos M. Aurelius Antoninus: Hic Antonini Caracallæ filius putabatur: ſacerdos autem Heliogabali templi erat. . . . . Impudicisſime & obſcœnisſime vixit biennioque post & VIII menſibus tumultu interfectus est militari.

(3) *Ibidem cap.* 23. Succesſit huic Aurelius Alexander . . . . . . periit in Gallia, militari tumultu XIII. imperii anno, & die VIII.

(4) *Ibidem Lib. IX. cap. I.* Post hunc Maximinus ex corpore militari primus ad imperium accesſit, ſola militum voluntate, cum nulla Senatus intercesſisſet auctoritas, neque ipſe Senator esſet. Is bello adverſus Germanos feliciter gesto &c.

(5) *S. Aur. victor de Cæſarib. pag.* 148. Quis biennium ſummis potitis, haud incommode prœlio gesto contra Germanos, repente Antoninus Gordianus Africæ proconſul, ab exercitu princeps apud Thydri opidum abſens fit.

(6) *Ibidem pag.* 149. At ſenatus metuens, ne nullis rectoribus ſpecie captæ urbis atrociora acciderent, primo potestatum vices, mox conſcriptis junioribus Clodium Pupienum, Cælium Balbinum Cæſares conſtituit.

(7) *Herodiani Hiſt. Lib. V.II. fol.* 601. Hæc quum dixisſet, ac multa in civitatem Senatumque univerſum interpellatim probra jecisſet, manuumque gestibus minabundus, trucique vultu nutuque oris quaſi præſentibus irascens, profectionem in Italiam edicit. Diviſoque inter milites ingenti ſtipendio, uno tantum die interjecto, facere iter incepit, magnum ſecum exercitum atque univerſas adducens Romanas copias. Sequebatur eundem etiam GERMANORUM HAUD QUAQUAM NEGLIGENDUS NUMERUS, quos vel armis ſubegerat, VEL IN AMICITIAM SOCIETATEMQUE ADSCIVERAT.

(8) *Eutropii Hiſt. Lib. IX. cap.* 1. Aquilejæ occiſus est, deſerentibus eum militibus ſuis, cum filio adhuc puero, cum quo imperaverat triennio, & paucis diebus.

gepraalende wys wierdt ingehaald.

De burgerkryg tegen ieders verwachting aldus met zoo groote vaardigheyd zynde geëyndigd, wierdt het leger (1) vaneengescheyden en de krygsbenden naar de onderscheydene wingewesten gezonden, terwyl hy zelf met de Duytsche hulpvolken, welken met Maximinus in Italië gekomen waaren, zich naar Rome begaf, ter oorzaake hy zich geheel op de trouw dier daarom alom beroemd zynde benden verliet, te meer, mids hy, nog niet tot het ryk zynde gekomen, over de zelven eertyds het bevel gehad en dat weer op eene wyze, door welke hy by dezelven in hoogachtinge was geraakt, gevoerd hadt.

Deeze aankomst der Duytschers liep dan de andere Vorstlyke lyfwachters, welken geen goed hart den tegenwoordige Keyzers toedroegen, dewyl die door den Raad (2) buyten hun weeten over hen waaren aangesteld, niet weynig in 't oog, als bevreesd zynde, zoo zy iet euvels tegen de zelven zouden willen onderneemen, dat zulk bestaan door de in de stad gevoerde Duytschers, niet zou ongewroken gelaaten worden; even als by 't vermoorden van Caligula, het ontdekte verraad tegen Nero, en nog onlangs in Martialis, by 't vermoorden van Bassianus, gebleeken was. Dit is 't minst, zy hebbende een wroegend geweeten wegens de baldaadigheden, door hen staande de voorgemelde beroerenissen van den Staat gepleegd, waaren daarenboven bekommerd dat de tegenwoordige Keyzers, in 't hervormen der ingesloopene misbruyken dagelyks bezig, zoo zy eens der zaaken volkomen meester en zich dus weer naar vereysch gevestigd zagen, met hulpe dier om hunne trouw vermaarde volken, hen op 't onvoorzienst (3) wel eens mogten ontwapenen, en, even als Severus de moordenaars van Pertinax met hunne hulpe gedaan hadt, wegens hun voorig wanbedryf naar verdienste straffen, bestonden dan op den eenentwintigsten van Zomermaand des zelven jaars, als men de Kapitolynsche spelen hieldt, zeer onvoorziens het geweer opvattende eenen geweldigen oploop aan te rechten, en zich naar het vorstlyk paleys begeevende den moord der oude en by hen thans in kleynachting geraakte Keyzeren te vorderen.

Zoo dra (4) Pupiënus Maximus en van deezen opstand en hun voornee-

(1) *Herodiani Hist. Lib. VIII. fol.* 620. Igitur dimisso exercitu reliquo in provincias castraque propria, Romam revertitur ipse, cum stipatoribus iis quibus imperatorum custodia incumbebat, quique delecti a Balbino fuerant: neque non auxiliaribus GERMANIS, QUORUM POTISSIMUM FIDEI CONFIDEBAT, utpote quibus olim, nondum adepto imperio, cum potestate præfuerat, moderate se gerens.

(2) *Ibidem.* Indigne ferentes datos sibi a Senatu principes. Angebant præterea eos Germani, quos in urbe secum Maximus retinuerat. Nam futuros vindices sperabant si quid ipsi majus ausi forent.

(3) *Ibidem.* Etiamque insidias suspectabant, ne forte ab illis per fraudem exarmarentur, *illique ut præsentes, facile in ipsorum locum substituerentur*: memores Severi principis, qui etiam Pertinacis interfectores exauctoraverat. Quum itaque ludi Capitolini celebrarentur, deditis festo ac spectaculis omnium mentibus, repente dissimulatum diu sensum milites indicarunt. Namque ira instincti, ac vesano quodam motu unanimiter ad regiam concurrentes, senes principes ad necem [illegible].

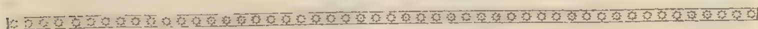
(4) *Ibidem cap.* 621. Nam audito Maximus venisse ad se occidendum milites, qui prætoriani appellantur, arcessere statim Germanos auxiliares statuerat; qui scilicet in urbe ipsa erant, ac posse resistere prætorianis videbantur: at Balbinus, dolum contra se compositamque aliquam suspectans fraudem, quod studere Maximo Germanos cognoverat, prohibuit acciri illos, negans ad prohibendos repellendosque Prætorianos convocari; sed id agi ut summa rerum solus Maximus potiatur. Ac dum inter se ad hunc modum disceptant, ecce tibi unanimiter milites, impetu in aulam facto, turbatis januarum custodibus, senem corripiunt utrumque; laceratisque vestibus, quas gerebant, vilioribus sane, utpote domi se continentium, nudos ipsos ex aula abstrahunt; ac per omnem ignominiam contumeliamque cædentes, irridentesque Senatorios Imperatores, barbamque & supercilia vellentes, neque ulli parcentes corporis totius ludibrio, per mediam urbem ad Castra deducebant; ne occidere quidem illos in regia decreti, sed lento mortis genere prius excarnificare, quo dolorem diutius perpeterentur

neemen bericht kreeg, wilde die ſtraks de door hem in de ſtad gevoerde Duytſchers in de wapenen rukken, als hen in ſtaat en wille oordeelende om de oproerigen het hoofd te bieden: dan Balbinus waanende daaronder eenen ſnooden toeleg tegen zyn leeven verborgen te weezen, ter oorzaake die volken Pupiënus byzonderlyk aankleefden, weerſtondt daarvan de uytvoering. Zulks, terwyl de twee Vorsten deswege onderling twistten, de oproeringen zich eerst van het hof, daarnaa van hunne perſoonen zelfs meester maakten, hen met eene yslyke raaſerny de kleederen van 't lyf en voorts naakt naar de ſtraat rukten. Hier hen voor ſlechts Raadsheerlyke Keyzertjers uytjouwende, trokken zy hen de baarden en winkbraauwen uyt, ja hen voorts nog ſlaande en met alle hunne verouderde lyfsdeelen den ſpot ſteekende, dreeven zy hen beyden midden door de ſtad naar hunne daarbuyten zynde legerſtêe om hen, naa veel pynigens, door een langzaame en traage dood van kant te helpen. Dan onder dit voortſtuuwen verſtaande hoe de Duytſchers, (1) ter hulpe der door hen mishandeld wordende Vorsten, de wapenen hadden opgevat, hebben zy de zelven maar ylings doorſtooten, by der lyken op ſtraat geſmeeten en den jongen Gordianus, neef van de voorheen in Afrika opgeworpene Keyzers van dien naam, omhoog heffende voor Keyzer gegroet, midsgaders, naa dit voorts aan de burgery was bekend gemaakt, naar hun leger gevoerd. Invoege de Duytſchers verſtaande hoe hunne voorige Meesters, ter wier beſcherminge zy de wapenen hadden opgevat, reeds vermoord en der zelver lyken op ſtraat mishandeld lagen, zich, als willende geenen vergeefsch gevecht ondergaan, voor Vorsten, welken reeds uyt den lyve geſcheyden waaren, vervolgens, zonder iet vyandlyks te beſtaan, naar den tyd geſchikt en hunne verblyfſplaatſen te rug begeeven hebben. De gedachtenis van deezen aldus alleen aan 't ryk geraakten en nog zeer jongen Keyzer, want hy was maar omtrent dertien jaaren oud, wordt op deezen (2) penning bewaard; welke wegens zyne verheffing gemaakt is.

Rondom zyn gelaurierd borstbeeld, met het welke de voorzyde beſtempeld is, leest

(1) *Herodian. Hiſt. Lib. VIII. fol.* 621. Sed ubi Germanos re deinde cognita, raptis armis, in auxilium concurrere nuntiatum prætorianis est, ſtatim illos nullo non ludibrio prius affectos contrucidant. Relictisque in ipſa via cadaveribus, tollentes in altum manibus Gordianum Cæſarem, quando aliud nihil in præſens occurrit, Imperatorem conſalutabant: identidem ad populum vociferantes, jacere ipſorum manu quos populus ab initio recuſaverat: electumque Gordianum Gordiani Nepotem, quem ipſe Romanus Populus ad Imperium compulisſet. Hunc igitur ſecum deducentes coiere in castra; clauſisque portis, quieti agitabant. At Germani, ubi occiſos projectosque audierunt, quorum cauſa properaverant, quum nollent irritum bellum pro viris vita defunctis ſuscipere, in ſua diverſoria revertuntur. Hunc finem vitæ habuerunt, indignum videlicet ac nefarium, ſancti & venerabiles Senes claritudine generis atque egregiis meritis ad imperii fastigium provecti. Cæterum Gordianus, quum annorum esſet ferme tredecim, princeps ab univerſis declaratus, Romanum ſuſcepit imperium.

(2) *Adolf. Occonis Num. Imp. Rom. fol.* 337.

leest men in den rand deezen tytel:

IMPerator CÆSar Marcus ANTonius GORDIANUS AUGustus.

KEYZER CÆSAR MARCUS ANTONIUS GORDIANUS AUGUSTUS.

En dewyl hy door de eendragtige genegenheyd der hoffoldaaten tot deeze waardigheyd verheven was, zoo is op de tegenzyde de trouw, als eene ſtaatlyk gekleede vrouw, tuſſchen de hiervoor (1) uytgeleyde letters S. C. verbeeld, welke in de rechter hand een opgerecht veldteken, en in de andere eenen ſtaf of ſpeer ten bewys der Godheyd houdt, verzeld van dit byſchrift:

FIDES MILITUM.

DE TROUW DER KRYGSKNECHTEN.

Gelyk dees jonge Keyzer aldus
wel aan 't volle bezit des ryks, doch
met een onder de hoede en in 't geweld
van die benden gekomen was, by welken de Duytſchers reeds te voore
verdacht en om het laatſte voorval
nu des nog meer in den haat geraakt
waaren, zoo is 't, dat die, wel ver
van lyfwachters des tegenwoordigen
Keyzers als voorheen te weezen,
des zekerlyk, zoo niet naar hun land,
ten minste uyt Rome naar elders in
bezetting zullen gezonden zyn. Dit
echter heeft deezes jongen Keyzers
regeering geenszins beſtandiger gemaakt, mids hy binnen 't zesde jaar,
en dus eer hy zelf den ouderdom van
twintig bereykt hadt, door de (2)
244. wispeltuurigheyd der Romeynſche
krygsknechten eerst naakt (3) uytgeſchud, en vervolgens, als tot den
last des ryks onbequaam, gedood is.

Door welk en de andere hiervoor
beſchreevene voorbeelden alengs de
deur geopend is, van dat de heiren
der onderſcheydene ryksoorden de
over hen bevel voerende legerhoofden tot Keyzer naar eyge welgevalle opwierpen; invoege men, ſtaande de regeering van den ſedert aan 't
ryk geraakten Galiënus, en Valerianus, wier eerſte negen jaaren daarnaa
zich tot die hooge waardigheyd ver- 253.
heven zag, omtrent dertig (4) dwingelanden in de verſcheydene gewesten tegen den anderen de wapenen
heeft zien opvatten, om zich, met
onderdrukking hunner tegendingeren,

(1) *Zie hier voore IV. Boek fol.* 157.

(2) *Zoſim. Hiſt. Lib. fol.* 641. Milites, arrepta de penuria commeatus occaſione, Gordianum, nulla decori ratione habita circumventum, veluti cujus culpa periret exercitus, interficiunt.

(3) *Julii Capitolini Gordianus tertius cap.* 30. Verum cum ſecum ipſe (*Philippus*) cogitaret amorem populi Romani & Senatus circa Gordianum & totius Africæ ac Syriæ totiusque orbis Romani, cum & nobilis esſet & nepos ac filius Imperatorum, & bellis gravibus totam Rempublicam liberasſet: posſe fieri ut factione quandoque militum Gordiano redderetur Imperium, cum recentes in Gordianum iræ militum famis cauſſa vehementes esſent, clamantem ante conſpectum duci jusſit, ac ſpoliari & occidi, quod cum primum dilatum esſet, post, ut jusſit, impletum est.

(4) *Trebell. Pollion. triginta Tyrann. fol.* 395. Scriptis jam pluribus libris, non historico nec diſerto ſed pedestri eloquio, ad eam temporum venimus ſeriem, in qua per annos, quibus Galienus & Valerianus rempublicam tenuerunt, TRIGINTA TYRANNI occupato Valeriano magnis belli Perſici necesſitatibus, exſtiterunt.

ren, van de aan hen opgedraage Keyzerlyke waardigheyd meester te maaken: waardoor de voorheen zoo onverwinnelyke krachten van den Staat geknakt zyn, en aan de onderſcheydene en tot dus lang in bedwang gehoudene gebuurvolken de weg gebaand is, om de daar door onbezet gelaatene rysksgrenzen langs alle kanten te doorbreeken, en dus, zoo ter wraakneeminge dier nu zoo lang in weerwil ondergaane beteugelinge, als uyt eene begeerte van buyt, met eene tallooze menigte de bloeyenſte Wingewesten eener voorheen zoo geduchte moogendheyd over den Eufraat, Ryn en Donau rukkende op de allerſchrikkelykſte wyze te verwoesten.

Invoege, mids aldus het ryk genoegzaam open en alom als ten proy lag, onder anderen ook de over den Ryn tot nogtoe gewoond hebbende Franken, naa 't veroveren der langs dien (1) ſtroom geſtichte Romeynſche ſteden en ſterkten, niet alleen het grootſte gedeelte van (2) Galliё afliepen, en dat uytplonderende wyd en zyd te vuur en te zwaard verdelgden, maar zelf hunne daar door verſchriklyk geworde wapenen te zelven tyd tegen het eyland (3) der totnogtoe zoo onverwinnelyk geweest zynde Batavieren, zoo uyt hoope van buyt, mids dat door den Britanniſchen koophandel zeer uytſtekend in rykdom en door het lang verblyf der Romeynen met allerhande wydluchtige gebouwen verſierd was, als ter wraakneeminge van dat door des zelfs inwoonders nu zoo lang de wapenen tegen hen ten dienſte des ryks gevoerd waaren, thans op hunne beurt gewend hebben: te meer, mids des zelfs voorheen zoo talryk geweest zynde inwoonders, met den eenen opgeworpen Keyzer tegen den anderen te onderſteunen, zeer merkelyk eensdeels in getal en krachten verminderd, anderdeels door de nog al duurende inwendige beroerten des ryks, van de tot nogtoe genoote en hen thans hoognoodig zynde beſcherming der elders belet zynde Romeynen ontzet waaren.

Zulks dit een en ander den aangevallene Franken dierhalve gelegenheyd gegeeven heeft om zich van het zelve, hoe zeer anders door zyne veelvuldige ſtroomen ontoegangelyk, meester (4) te maaken: doch 't gene, zoo men den krygszugtigen aardt der Batavieren aanmerkt, zekerlyk niet zonder het doen van eenen hardnekkigen tegenſtand, en gevolglyk geene geringere bloedſtorting en uytrooijing zoo van het grootſte gedeelte dier volken, als der aldaar zynde Romeynſche gebouwen en ſterkten zal zyn voorgevallen.

Hoe 't zy de opgaande jammerkreet
van deeze en andere aldus overheerde volken noodzaakte den thans aan 't
ryk geraakten Keyzer Probus in 't
jaar tweehonderdzesenzeventig en 276
het eerſte zyns ryks zich met een
magtig (5) leger naar Galliё te begeeven: alwaar hy de in 't ryk zoo
ver

(1) *Zoſimi Hiſt. Lib. I. fol.* 664. Et quoniam Civitatibus Germanicis, quæ a vicinis Rheno barbaris infestabantur &c.

(2) *Flav. Vopisci Probus Imperator cap.* 13. His gestis, cum ingenti exercitu Gallias petit: quæ OMNES, occiſo Postumio turbatæ fuerant; interfecto Aureliano, a Germanis posſesſæ.

(3) *Hoe wel in de oude ſchryvers het juyste jaar niet is aangetekend, in 't welke de Franken zich voor de eerſtemaal van Batavie meester gemaakt hebben, zoo is het zeker, als uyt het vervolg van dit verhaal zal blyken, dat dit een weynig tyds naa de dood van Keyzer Aurelianus, en dus voor de komst van Probus aan het Keyzerryk, is voorgevallen.*

(4) *Zoſimi Hiſt. Lib. I. fol.* 664. Alterum contra Francos prœlium pugnavit: quibus opera ducum ſtrenue victis, ipſe cum Burgundorum Vandilorumque copiis dimicavit.

(5) Monfaucon les Monum. de la Monarch Franc. tom. I. fol. 4. *Les François ſe rendirent les maitres de la Batavie, ils s'y établirent; & continuant leurs irruptions, ils eurent ſouvent les Romains à combattre; & tan-*

ver gedrongene Duytſchers in diervoege ſloeg, dat (1) 'er in de onderſcheyde voorgevalle gevechten vierhonderd duyzend gedood, zestienduyzend gevangen en de overige door het land verſpreydde Franken aldus genoodzaakt wierden, des Keyzers goedheyd aanroepende, om vreede te ſmeeken. Zulks Probus de onderwerpelingen gevolglyk in die landen zoo van Batavie als Galliё met de woon plaatſte, welken door de aldaar laatst voorgevalle verwoestingen, en aangerechte moorderyen genoegzaam ontvolkt waaren: ten eynde zy die ten dienſte des ryks zouden bebouwen, en met hunne jonge manſchap de Romeynſche benden, even als door de voorige en thans verſlaage volken voorheen geſchied was, voltallig maaken, midsgaders dat hunne aangefokte paarden ten dienſte der ruyterye gebezigd zouden worden. Invoege zich niemand moet verwonderen deezen (2) penning ter eere van Probus wegens eene overwinning gemaakt te zien, door welke hy daarenboven nog (3) zestig ſteden uyt het geweld dier ingevallene Duytſchers verlost hadt.

Het gelaurierd borstbeeld van zoo zeegenryken Keyzer is op de voorzyde omzoomd door deezen tytel:

IMPERATOR CÆSAR MARCUS AURELIUS PROBUS AUGUSTUS.

KEYZER CÆSAR MARCUS AURELIUS PROBUS AUGUSTUS.

Op de tegenzyde ziet men, tusſchen twee geboeid zittende Duytſchers, eenen opgerechten wapenſtandaard, verzeld van dit ophelderend byſchrift:

VICTORIA GERMANICA.

GERMAANISCHE OVERWINNING.

Dit

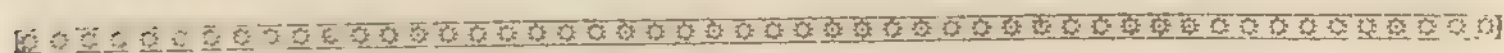
tôt vainqueurs, tantôt vaincus, ils faiſoient toûjours leurs courſes & leurs pilleries. Ce fut apparemment depuis leur établiſſement dans la Batavie, qu'ils commencerent à faire des courſes ſur mer. Ils paſſerent le Detroit de Gades ou Gibraltar, ravagerent Tarragone & toute la Contrée.

(1) *Epiſt. Probi ad Senat. apud Flav. Vopiscum fol.* 439. Ago Diis immortalibus gratias, Patres Conſcripti, quia vestra in me judicia comprobarunt. Subacta est omnis, qua tenditur late Germania. Novem reges gentium diverſarum ad meos pedes immo ad vestros, ſupplices ſtratique jacuerunt. Omnes jam Barbari vobis arant, vobis jam ſerunt, & contra interiores gentes militant. Supplicationes igitur vestro more decernite. Nam & quadringenta millia hostium cæſa ſunt, & ſedecim millia armatorum nobis oblata, & ſeptuaginta urbes nobiliſſimæ captivitate hostium vindicatæ, & omnes penitus Galliæ liberatæ. Coronas, quas mihi obtulerunt omnes Galliæ civitates aureas, vestræ, Patres Conſcripti, clementiæ dedicavi: & has Jovi optimo maximo, cæterisque Diis Deabusque immortalibus, vestris manibus conſecrate. Præda omnis recepta est; capta etiam alia & quidem major quam fuerat ante direpta. Arantur Gallicana rura Barbaris bobus, & juga Germanica captiva præbent nostris colla cultoribus: Pascuntur ad nostram alimoniam gentium pecora diverſarum: equinum pecus nostro jam fecundatur equitatui: frumento Barbarico plena ſunt horrea. Quid plura? Illis ſola relinquimus ſola, nos eorum omnia posſidemus.

(2) *Adolf. Occon. Num. Imp. R. fol.* 413.

(3) *Flavii Vopisci Probus Imp. cap.* 13. *fol.* 439. Tanta autem illic prœlia feliciter gesſit, ut a Barbaris ſexaginta per Gallias nobiliſſimas reciperet civitates; prædam deinde omnem, qua illi, præter divitias, etiam efferebantur ad gloriam.

Dit hoewel met een goed oogmerk aldus verricht en de zeegepraalende Keyzer ſedert (1) ook van hier naar Illyrië verreysd zynde, om dat op gelyke wyze van de aldaar ingevallene Sarmaaten te zuyveren, beſtonden de in Batavië met de woon geplaatſte Franken eerlang af te vallen, en zich by die gelegenheyd van de aldaar zynde ſcheepen der Romeynen meester te maaken, welken door dien landaardt zoo ter beveyliging der kusten, als tot handhaaving der gemeenſchap met het overgelege eyland Britannië, ſedert des zelfs onderwerping, aldaar onderhouden waaren. Zulks de Franken, die te voore, even als alle (2) de andere Duytſchers, maar uytgeholde boomen voor ſcheepen gebruykten, welken des maar ten hoogſte dertig man konden voeren, zich nu van eene talryke ſcheepsvloot, bequaam om den Oceaan te bebouwen, meester ziende, het dierhalve met de zelve langs het Naauw van Gades of de thans genaamde Straat van Gibraltar naar de Middelandſche zee gewend, vervolgens in Spanje geland zynde Tarragona (3) ingenomen en (4) verwoest, midsgaders alle naastgelegene kusten door hunne aldaar aangerechte zeeſchuymeryen doen beeven hebben. Dit is 't minst: een ander gedeelte dier volken, 't gene te voore naar de kusten der Euxiniſche zee gevanglyk gevoerd was, maakte zich mede op de zelfde wyze van eenige ſcheepen in dien oord meester: zulks men ook, deeze Franken, naa zy geheel Griekenland door hunne aangerechte rooveryen en vrybuyten in rep en roer gebragt hadden, eyndelyk in Sicilië heeft zien landen, alwaar zy (5) Syrakuza veroverd hebbende de allerſchriklykſte verwoesting aanrechtten, en vervolgens, onaangezien zy tegen Kartago iet diergelyks willende beſtaan, hunne in Afrika tot dat eynde aanland geſtapte manſchap was afgeweezen, echter onverhinderd en zonder eenige ſchaade op zoo verafgelegen togt geleeden te hebben, naar Batavië (6) gezeyld zyn, als welk eyland thans door hunne landgenooten overheerd was. En alwaar zy zich, onaangezien deeze bedreeve vyandlykheyd, mids de nog al duurende verdeeldheden des ryks en de ongenaakbaarheyd des eylands, ſedert verſcheydene jaaren naa den anderen

(1) *Flavii Vopisci Probus Imp. fol.* 440. Posthæc illyricum petiit; & prius quam veniret, Rhætias ſic pacatas reliquit, ut illic ne ſuſpicionem quidem ullius terroris relinqueret. In Illyrico Sarmatas ceterasque gentes ita contudit, ut prope ſine bello cuncta reciperet quæ illi diripuerant.

(2) *Plinus Lib. XVI. cap.* 40. Germaniæ prædones ſingulis arboribus cavatis navigant, quarum quædam & triginta homines ferunt.

(3) *Eutrop. Hiſt. Lib. IX. cap.* 8. Germani usque ad Hispanias penetraverunt & civitatem nobilem Tarraconem expugnaverunt.

(4) *A. Victor. de Cæſarib. pag.* 156. Francorum gentes, direpta Gallia: Hispaniam posſiderent, vastato ac pæne direpto Tarraconenſium oppido, nactisque in tempore navigiis pars in usque Africam permearet.

(5) *Eumenii Panegyricus Conſtantio Cæſari pag.* 178. Recuſabat quippe in animos illa ſub Divo Probo & paucorum ex Francis captivorum incredibilis audacia, & indigna felicitas, qui a ponto usque correptis navibus, Græciam, Aſiamque populati, nec impune plerisque Libyæ litoribus appulſi, ipſas postremo navalibus quondam victoriis nobiles ceperant Syracuſas, & immenſo itinere pervecti Oceanum, qua terras irrupit, intraverant: atque ita eventu temeritatis ostenderant, nihil esſe clauſum piraticæ desperationi, quo navigiis pateret accesſus.

Zoſimi Hiſt. Lib. I. fol. 666. Itidem quum Franci ad Imperatorem accesſisſent, & ab eo Sedes obtinuisſent: pars eorum quædam defectionem molita, magnamque navium copiam nancta, totam Græciam conturbavit. In Siciliam quoque delata, & urbem Syracuſanam adorta, magnam in ea cædem edidit. Tamdem quum & in Africam adpulisſet, ac rejecta fuiſſet, adductis Karthagine copiis: nihilo minus domum redire, nullum pasſa detrimentum, potuit.

(6) Monfauçon les Monum. de la Monarch. Franc. tom. I. fol. 4. *Ce fut apparemment depuis leur établisſement dans la Batavie qu'ils commencerent à faire des courſes ſur mer. Ils pasſerent le Détroit de Gades ou Gibraltar, ravagerent Tarragone & toute la contrée.*

deren gehandhaafd, en ſtaande dat verblyf met de hulpe (1) der over den Ryn woonende Saxers, door het achtervolgen van diergelyke zeerooveryen en andere vyandlykheden, de naastgelegene kusten van Britanniё en Galliё niet weynig ontrust hebben.

284. Zulks, als Diocletianus in 't jaar tweehonderdvierentachtig aan 't ryk geraakt, en door hem een jaar laater Maximianus om hem in dien zwaaren last te vervangen, tot Cæſar (2) verklaard was, zy aan eenen Valerius Carauſius, zynde een Brabander van geboorte (3) doch beroemd om zyne uytmuntende krygsdeugden ter beteugeling dier in Bataviё zynde Franken, midsgaders der met hen in verbond getreedene Saxers het bevel in Galliё opdroegen. Waarop Carauſius ingevolge van dien last, zich naar Bologne vervoegde, doch alwaar hy, wel ver van de afvallige Franken, volgens den aan hem gegeeven last, in 't geheel uyt te rooyen, hunne ſteeds nog al gepleegd wordende rooveryen, als (4) deelgenoot van den door hen gemaakten buyt, niet alleen door de (5) vingeren zag, maar zich, als het oog op het opperryksgezag gevestigd hebbende, in 't geheym met den thans niet weynig in magt en ontzag toegenomen (6) Koning Gennebon, die over de Franken in Bataviё alsnog het bevel voerde, verbondt, en des geenszins, gelyk hem bevoolen was, den heroverden buyt in 's Keyzers ſchatkist leverde. Waarom Maximianus, van deeze zyne trouwloosheyd zynde verwittigd, in 't geheym bevel zondt, om den by hem deswege met recht verdacht geworden Carauſius te dooden: doch welke, vooraf van dit tegen hem genome beſluyt verwittigd, dierhalve tydig naar 't overgelege eyland Britanniё week; alwaar hy, het momaanzigt volkomenlyk afligtende, zich zelven in 't jaar tweehonderdzevenen- 287.
tachtig tot Keyzer opwierp.

Dit voorval, en dat voorts Ægypte nog (7) door Achilles beroerd, Afrika door eenige opgeſtaane volken ontrust, en het Oosten door Narces Koning van Armeniё beoorloogd wierdt, deeden Keyzer Diocletianus den hiervoorgemelden Maximianus niet alleen van Cæſar tot zynen ryksgenoot aanneemen, maar hen beyden weer Conſtantius Chlorus

(1) *Eutrop. Hiſt. Lib. IX. cap.* 21. Post hæc tempora etiam Carauſius, qui viliſſime natus, in ſtrenuo militiæ ordine famam egregiam fuerat conſecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepiſſet, quod Franci & Saxones infestabant.

(2) *Ibidem cap.* 20. Ita (*Diocletianus*) rerum Romanarum potitus, cum tumultum rusticani in Gallia concitaſſent, & factioni ſuæ Bagaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum & Ælianum, ad ſubigendos eos MAXIMIANUM HERCULIUM CÆSAREM miſit.

(3) *S. Aur. Victor de Cæſar. pag.* 168. Quo bello Carauſius, MENAPIÆ CIVIS, factis promptioribus enituit.

(4) *Ibidem.* Quo bello Carauſius, Menapiæ Civis, factis promptioribus enituit: eoque, eum ſimul quia gubernandi (quo officio adolescentiam mercede exercuerat) gnarus habebatur, parandæ claſſi ac propulſandis Germanis maria infestantibus, præfecere. Hoc elatior cum parum multos opprimeret, neque prædæ omnia in ærarium referret; Herculii metu, a quo ſe cædi juſſum compererat, Britanniam hausto imperio capeſſivit.

(5) *Eutropii Hiſt. Lib. IX. cap.* 21. Multis barbaris ſæpe captis, nec præda integra, aut provincialibus reddita, aut Imperatoribus miſſa, cum ſuſpicio eſſe cœpiſſet, conſulto ab eo admitti Barbaros, ut tranſeuntes cum præda exciperet, atque hac ſe occaſione ditaret; a Maximiano juſſus occidi, purpuram ſumpſit, & Britannias occupavit.

(6) *Broweri Annal. Trevirenſ. tom. I. fol.* 198. Gennebon erat Francorum rex; qui nuper Batavia ſuam in potestatem redacta, Carauſio tyranno vires auxiliaque conſociaverat.

(7) *Eutropii Hiſt. Lib. IX. cap.* 22. Ita cum per omnem orbem terrarum res turbatæ eſſent, & Carauſius in Britanniis rebellaret; Achilleus in Ægypto; Africam Quinquegentiani infestarent, Narſeus Orienti bellum inferret, Diocletianus Maximianum Herculium ex Cæſare fecit Augustum, Conſtantium & Maximianum Cæſares.

291. rus en Cajus Galerius Maximianus tot Cæſars, dat is voorſchikte ryksopvolgers, verklaaren.

Aldus wierdt het alom aangetaste ryk door vier Vorsten te gelyk beſtuurd, en de last om den afgevallen Carauſius te beteugelen door Conſtantius op zich genomen: zulks die dan aanſtonds naar Gallië (1) vertrok en aldaar aangeland de ſtad Boulogne, niet tegenſtaande zy van binnen door eene talryke bezetting beſchermd en van buyten langs de zee door geene mindere vloot door Carauſius, onderſteund wierdt, zich van de zelve meester maakte. By gebrek der noodige ſcheepen nogthans kon hy niet aanſtonds, volgens zyne begeerte, naar Britannië overſteeken, mids Carauſius, dit onweer voorziende, die allen tydig derwaart gevoerd hadt. Dierhalve, terwyl men op de (2) Galliſche kusten in
292. het uytrusten van de daartoe vereyschte krygsvloote bezig was, beſloot Conſtantius geenen tyd immiddels vrugtloos te ſpillen, maar ten onderſtand der in hun land overheerd zynde Batavieren, als welken nu zoo lang de wapenen op zoo roemryke wyze voor 't ryk gevoerd hadden, tegen de nog aldaar zynde Franken te wenden. En hoewel dat eyland om zyne (3) wyde ſtroomen en meeren, door welken het of omvangen of doorſneeden is, zonder eene vloot ongenaakbaar ſcheen, dat ook de gronden moerig en gebrooken en des tot het beſtryden van den vyand weynig bequaam ſcheenen, midsgaders dat de daar zynde Franken zeer talryk en daarenboven dus begunſtigd dierhalve beſlooten hadden zich in het ingenome land tot het uyterſte te handhaaven, zoo hebben hem echter alle deeze zwaarigheden van de uytvoering des voorgenome beſluyts (4) geenszins afgeſchrikt, maar zyne daarin geraakte benden zoodaanig de Franken, onaangezien die zich door de bosſchen bevoordeeld zagen, met eene ongemeene kloekmoedigheyd aangetast, (5) verſlaagen en dus van alle kanten geperst en gedrongen, dat zy, nu door de zelfde ſtroomen het wegvlugten zynde belet, die hen te voore ten beſchutſel gediend hadden, zich allen eyndelyk nevens hunne vrouwen, kinderen en tilbaare goederen aan de beſcheydenheyd des

(1) *Eumenii Panegyricus Conſtantio Cæſari pag.* 169. Statim itaque Gallias tuas, Cæſar, veniendo fecisti. Siquidem illa celeritas, qua omnes ortus atque adventus tui nuncios prævertisti, cepit oppresſam Geſoriacenſibus muris pertinacem, tunc errore miſero Romanum piraticæ factionis, atque illis olim mari fretis alluentem portas ademit oceanum.

(2) *Ibidem pag.* 171. Potuisſet enim, Cæſar invicte, illo virtutis ac felicitatis tuæ impetu totum peragi continuo bellum, niſi ædificandis navibus dari tempus rei necesſitudo ſuaſisſet. Quo tamen omni nunquam ab eorum hostium everſione cesſatum est, quos adiri continens terra permiſit.

(3) *Ibidem.* Quanquam illa regio divinis expeditionibus tuis, Cæſar, vindicata atque purgata, quam obliquis meatibus Scaldis interfluit, quamque divortio ſui Rhenus amplectitur, pœne, ut cum verbi periculo loquar, terra non est. Ita penitus aquis imbuta permaduit, ut non ſolum, qua manifeste palustris est, cedat ad nixum, & hauriat presſa vestigium, ſed etiam ubi paulo videtur firmior pedum pulſu tentata quatiatur, & ſentire ſe procul mota pondus testetur. Ita, ut res est, ſubjacentibus innatat, & ſuſpenſa late vacillat, ut merito quis dixerit exercendum fuisſe tali ſolo militem ad navale certamen.

(4) *Ibidem.* Sed neque illæ fraudes locorum, nec, quæ plura inerant, perfugia ſilvarum Barbaros tegere potuerunt, quo minus ditioni tuæ divinitatis omnes ſeſe dedere cogerentur, & cum conjugiis ac liberis, ceteroque examine necesſitudinum, ac rerum ſuarum ad loca olim deſerta tranſirent, ut quæ fortasſe ipſi, quondam deprædando vastaverant, culta redderent ſerviendo.

(5) *Incerti Panegyricus Maximiano & Conſt. pag.* 192. Fortitudinem autem illius jam tum in principiis conſecutus es. Multa ille Francorum millia, qui Bataviam, aliasque eis Rhenum terras invaderant, interfecit, depulit, cepit, abduxit.

Eumenii Panegyricus Conſtantino Aug. pag. 204. Qui eodem exercitu virtute capto, clementia conſervato, dum ædificandis clasſibus Britanniæ recuperatio comparatur, terram Bataviam, ſub ipſo quondam alumno ſuo a diverſis Francorum gentibus occupatam, omni hoste purgavit, nec contentus vicisſe, ipſas in Romanas transtulit nationes, ut non ſolum arma, ſed etiam feritatem ponere cogerentur.

des Keyzers moesten onderwerpen. Zulks Conſtantius eensdeels veele duyzenden dier overwonnenen de akelige bosſchen en wildernisſen, die zy in Batavië vallende verlaaten hadden, op nieuws heeft doen betrekken, andersdeels een groot gedeelte tot de ſlaaverny verwyzende, of die landen door het bebouwen doen herſtellen, welken zy door hunne aangerechte verwoestingen bedorven hadden, of naar andere ryksoorden vervoerende, aldus het eyland der nu zoo lang aan het ryk getrouw geweest hebbende Batavieren van het drukkend juk dier ingevallene Franken verlost, en volkomelyk gezuyverd.

Dan als hy, dit zoo gelukkiglyk volvoerd hebbende, met het ten onderbrengen van Britannië ſedert bezig was, en dus elders de handen vol werks hadt, beſtonden de Franken uytgelokt door de goede geſteldheyd des eylands, te meer mids hunne krach-
296. ten door de voorige nederlaag in 't geheel nog niet verbrooken waaren, by het (1) toevriezen des Ryns het voorgemelde Batavië, met hulpe van veelvuldige andere gebuurvolken, nogmaals te overſtroomen.

Doch naaulyks waaren de over den Ryn woonende Duytſchers op deeze wys in dat eyland aangeland, of eene ſchielyke dooy verbrak het ys van dien ſtroom, 't gene hen den hertred benam; zulks zy zich dus, by gebrek van ſcheepen, op dat eyland buyten verwachting niet alleen bezet vonden, maar verſtaande, dat Conſtantius, naa het ten onderbrengen van Britannië, en de vereyschte ſcheepen thans aan de hand hebbende, tegen hen in optogt was, zich eerlang tot dat uyterſte gebragt zagen, dat zy zonder aangetast te zyn, zynde dit eene zaak zwaarer dan dat zy door de wapenen daartoe gedwongen geweest waaren, uyt eygen vryen wil, om zich van het zich op den hals gehaalde gevaar te verlosſen, de noodig geachte geyzelaars zelfs uytgekoozen, en die, naa vergiffenis van dit reukeloos beſtaan verzogt te hebben, ten onderpand van hunne beſtandiger trouwe, aan den tegen hen op weg zynden Keyzer gezonden hebben. Welke des aan de overigen den verzogten aftogt heeft ingewilligd, op dat zy aan de in hun land achtergelaate manſchap zelf tot getuygen zoo van hunne eedbreekinge als van de ſchande, door 't maaken van zoo bloohartig verdrag ondergaan, zouden verſtrekken.

Door den vrywilligen afſtand, welken (2) Diocletianus en Maximianus, als van den onafſcheydelyken last der regeeringe een afkeer hebbende, in het jaar driehonderdvyf 305.
van het Keyzerlyke gezag deeden, zagen zich de voorgemelde Galerius en Conſtantius gevolglyk van het zelve alleen meester. Wier eerste de beſtiering der Oosterſche (3) even als de tweede die der Westerſche landen op zich nam. Zulks Conſtantius om de rust van het door hem beteugelde Britannië tegen de Pikten en

(1) *Eumenii Panegyricus Conſtant. Aug. pag.* 205. Quid immanem ex diverſis Germanorum populis multitudinem, quam duratus gelu Rhenus illexerat ut inſulam, quam divortio ſui idem amnis amplectitur, pedestri agmine auſa transmittere repente laxato flumine clauderetur, & dimisſis ſtatim obſesſa navigiis, ita ſe dedere cogerentur, ut, quod difficilius est ſorte communi, eligeret, & ex æquo captivitati traderet, relatura cum reliquiis ſuis infamiam proditio- [illegible]

(2) *Eutropii Hiſt. Lib. IX. cap.* 27. Cum tamen ingravescente ævo, parum ſe idoneum Diocletianus moderando Imperio esſe ſentiret, auctor Herculio fuit, ut in privatam vitam concederent, & ſtationem tuendæ Reipublicæ viridioribus junioribusque mandarent, cui ægre collega obtemperavit, tamen uterque una die privato habitu, imperii inſigne mutavit.

(3) *Ibidem Lib. X. cap.* 1. His igitur abeuntibus, ad adminiſtrationem Reipublicæ Conſtantius & Galerius Augusti creati ſunt; diviſusque inter eos Romanus orbis, ut Galliam, Italiam, Africam Conſtantius; Illyricum, Aſiam, Orientem Galerius obtineret.

en Caledoonen te verzekeren, zich in perſoon ſtraks derwaart begaf; doch alwaar hy den vyfentwintigſten van
306. Hooimaand des volgenden jaars te Jork (1) overleedt. Wordende zyne gedachtenis op deezen (2) penning bewaard, welke in het zelfde jaar gemaakt is, als hy tot Cæſar verklaard voor de eerstemaal de ingevalle Franken uyt Batavië verdreef.

Zyn gelaurierd borstbeeld is op de voorzyde omzoomd door deezen tytel:

FLAVIUS VALERIUS CONSTANTIUS, NOBILISSIMUS CÆSAR.

FLAVIUS VALERIUS CONSTANTIUS, DE ALLER-EDELSTE CÆSAR.

Rondom den beſcherm- of geleygeest, die hier met een vat of maat, naar de wys der ouden, verbeeld is, en in de rechter hand eenen offernap, en in de ſlinkeren arm eenen overvloedshoorn houdt, leest men in den rand der tegenzyde dit randſchrift:

GENIO POPULI ROMANI.

AAN DEN BESCHERMGEEST DES ROMEYNSCHEN VOLKS.

Ingevolge der verklaaringe, welke de (3) overleede Conſtantius even voor zyne dood gedaan hadt, wierdt hy door zynen Zoon Conſtantinus, onaangezien die uyt Helena, zynde eene vrou van eene vry laage geboorte, geſprooten was, in de Hoogkeyzerlyke waardigheyd opgevolgd. Zulks die verſtaande hoe de Franken, ſtaande zyns Vaders ziekte onder 't beleyd van Arcaricus en Regaiſus wederom over den Ryn (4) gekomen en in Gallië gevallen waaren, zich aanſtonds derwaart begaf, en eerlang die eedbreekende volken indiervoege verſloeg, dat de twee hiervoorgemelde Koningen hem leevendig (5) in handen vielen; welken hy, zoo ten ſtraf

(1) *Eutropii Lib. X. cap.* 1. Obiit in Britannia, Eboraci, principatus anno tertiodecimo (*quintodecimo*) atque inter Divos relatus est.

(2) *Adolf. Occon. Num. Imp. Rom. fol.* 438.

(3) *Eutropii Hiſt. Lib. X. cap.* 2. Conſtantio mortuo, Conſtantinus, ex obſcuriore matrimonio ejus filius, in Britannia creatus est Imperator, & in locum patris exoptatisſimus moderator accesſit.

(4) *Eumenii Panegyricus Canſtantino Aug. pag.* 209. Sciunt posſe ſe Franci tranſire Rhenum, quos ad necem ſuam libenter admittas: ſed nec victoriam posſunt ſperare nec veniam. Quid ipſos maneat ex regum ſuorum cruciatibus metiuntur.

(5) *Ibidem.* Hæc est tua, Conſtantine, de Arcarici Regaiſique ſupplicio quotidiana atque æterna victoria, omnibus quondam ſecundis præliis anteponenda. Semel acie vincitur ſine finé documento. Cladem ſuam, quamvis multi pereant, vulgus ignorat; compendium est devincendorum hostium duces ſustulisſe.

ſtraf deezer trouwloosheyd als om de anderen door dit voorbeeld van een diergelyk beſtaan voor het toekomende af te ſchrikken, nevens (1) veelen hunner onderdaanen den beesten voorwierp.

Dan terwyl hy met het beteugelen van deeze en andere over den Ryn woonende Duytſchers aldus bezig was, ontſong hy de tyding, hoe te (2) Rome eene Maxentius, zoon van den voorheen van 't ryk afgeſtaanen Maximianus, door de Vorstlyke hoſſoldaaten tot Keyzer was opgeworpen. Zulks, mids des zelfs vader ſe-
307 dert op 't leeven (3) van Conſtantinus toeleide, dees dierhalve beſloot, naa hy den vader (4) te Marſeilje eerst onderdrukt hadt, eyndelyk ook den Zoon te beoorloogen.

Als dan Conſtantinus tot het doen van dien togt alles vervaardigd, en zich ſedert met alle de byeengerukte 312
krygsmagten tegen den voorgemelden Maxentius naar Italië in optogt begeeven hadt, zoude hem, den Hemel om zyne hulpe en byſtand tot het welgelukken deezer onderneeminge aanroepende, in des zelfs uytſpanſel by dag, of wel, gelyk anderen (5) willen, by nacht in zynen droom een kruys, nevens dit byſchrift *hier in zult gy verwinnen*, verſcheenen, en dat weer door hem, als op die beloften vertrouwende, in zyne krygsſtandaarden van goud, zilver en ander edelgeſteente geplaatst zyn. Waarop hy Maxentius tegentrok, en vervolgens dien opwerpeling verſloeg; invoege zoo wegens deeze overwinning, die hem het bezit van 't volle ryk verzekerde, als wegens het hem verſcheene gezigt de volgende penning gemaakt is,

Welke op de voorzyde rondom zyne beeldenis het randſchrift deezer tytelen voert:

CONSTANTINUS, PATER PATRIÆ, AUGUSTUS.

CONSTANTINUS AUGUSTUS, DE VADER DES VADERLANDS.

De

(1) *Eumenii Panegyricus Conſtantino Aug. pag.* 210. Puberes, qui in manus venerunt, quorum nec perfidia erat apta militiæ, nec ferocia ſervituti, ad pœnas ſpectaculo dati ſævientes bestias multitudine ſua fatigarunt.

(2) *Eutrop. Hiſt. Lib. X. cap.* 2. Romæ interea Prætoriani excitato tumultu, Maxentium Herculii filium, qui haud procul ab urbe in villa publica morabatur, Augustum nuncupaverunt.

(3) *Ibidem cap.* 3. Inde (*Maximianus*) ad Gallias profectus est, dolo compoſito, tamquam a filio esſet expulſus, ut Conſtantino genero jungeretur: moliens tamen Conſtantinum reperta occaſione interficere qui in Galliis & militum & provincialium ingenti jam favore regnabat, cæſis Francis, atque Alamannis captisque eorum regibus: quos etiam bestiis . . . . objecit.

(4) *Ibidem.* Detectis igitur inſidiis per Faustam filiam, quæ dolum viro enuntiaverat, profugit Herculius Maſſiliam, ibique oppresſus.

(5) [illegible] *Lib. XI. cap.* 7. Cumque in hæſitatione multa conſisteret, multaque ſecum de imminentis belli necesſitate pervolvens iter ageret, atque ad cælum ſæpius oculos levaret, & inde ſibi *auxilium divinum* precaretur, videt per ſoporem ad Orientem partem in Cælo ſignum crucis igneo fulgore rutilare. Cumque tanto viſu fuisſet exterritus, ac novo perturbaretur aspectu adſtare ſibi videt angelos dicentes: Conſtantine ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ. Quod est: *in hoc vince*. Fertur autem & ipſum Chrsitum apparuisſe ei & *ſignum monſtrasſe crucis* ac præcepisſe, ut figuram ſimilem faceret & in prœliis auxilium hoc haberet, quo victoriæ jura conquireret. Euſebius itaque Pamphilus *jurejurando* ipſo Imperatore dicente audisſe ſe refert quia circa meridiem, declinante jam ſole, crucis ſignum ex lumine factum, & ſcripturam conſertam ei dicentem IN HOC VINCE, vidisſet ipſe, & milites, qui cum eo tunc esſent. Pergenti namque cum aliquo exercitu pariter in loco, *hoc* inquit *ei miraculum ostenſum*. dumque cogitaret quid esſet, nox ſupervenit & dormienti Christus apparuit, cum ſigno, quod vi-

dit

De tegenzyde verbeeldt tusſchen twee Romeynſche ſoldaaten, een ſtaande krygsteken of ſtandaard, in wiens bovenſte gedeelte de Griekſche CHI en RHO of CH en R de eerſte twee, of drie Letteren van den naam van CHRistus geſteld zyn; verzeld van dit randſchrift:

GLORIA EXERCITUS.

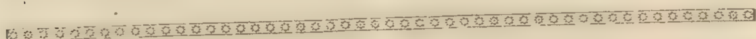
DE GLORI DES HEIRS.

Eyndelyk zoo ſtaan op den voorgrond de Letters (1) AQ. S; bediedende:

AQUILEJÆ SIGNATA.

TE AQUILEJE GEMUNT.

En hoewel men uyt deezen penning ſchynt te moeten beſluyten, dat door Conſtantinus niet het teken van het Kruys zelf, maar de eerſte letteren van den gekruysten CHRistus in zyne legertekens geſteld zyn, zoo is dit echter zeker, dat hy die heylwerkende leer van den gekruysten Heyland, welke zich thans, onaangezien de ſchriklyke vervolging der voorige heydenſche Keyzers, zeer ver hadt uytgebreyd, ook aanvaard en dus den (2) vreede, met het omver werpen aller afgodiſche (3) beelden aan die kerke verſchaft heeft. Invoege dees eerſte Christe Keyzer zekerlyk ook Christenen, als zynde zyne Geloofsgenooten en op welken hy zich daarom vertrouwde, en des geenszins, 't naar voorbeeld der voorige Keyzers, de Batavieren, mids die het Heydens wangeloof by uytnemeendheyd alsnog waaren toegedaan, tot zyne lyfwachters zal gehadt hebben. Hoe 't zy, Conſtantinus, naa het ryk met veele glori verſcheydene jaaren na den anderen ſedert nog beſtuurd te hebben, ſtierf eyndelyk te Nicomedië (4) den tweeëntwintigſten van Bloeimaand des jaars driehonderdzevenendertig. Waarop 337.
het wyd uytgebreyd gebied zyner achtergelaatene ſtaaten, onder zyne (5) drie Zoonen Conſtantinus, Conſtans en Conſtantius in 't eerst wel wierdt verdeeld, doch van 't welke, naa

dit in cælo, jusſitque ut fieret ejus ſigni figuratio, quæ foret auxilium in congresſionibus prœliorum. Tum vero lætus redditus & de victoria jam ſecurus, ſignum crucis, quod in Cælo viderat, in militaria vexilla transformat, ac labarum, quem dicunt, ex auro & lapidibus pretioſis, in ſpeciem crucis dominicæ exaptat.

(1) *Adolf. Occon. Num. Imp. Rom. fol.* 502.

(2) *Paulli Diaconi Hiſt. Lib. XI. cap.* 10. Igitur Conſtantinus decimoquarto imperii ſui anno totius Romani Imperii Monocrator effectus, omnem curam transtulit ad divina, eccleſias erigens & liberaliter has ex ratione publica ditans. Iste primam legem ſcripſit IDOLORUM TEMPLA his tradi, qui Christo ſunt deputati.

(3) *Ibidem cap.* 11. His ita gestis, pax profunda & tranquillitas obtinuit orbem, & exultatio fideles, concurrentibus adſidue omnibus nationibus ad fidem Christi & baptizatis, ac patria conquasſantibus ſimulacra.

(4) *Ibidem cap.* 16. Igitur Conſtantinus bellum adverſus Parthos moliens, qui jam Meſopotamiam fatigabant, triceſimo & ſecundo anno imperii, ætatis vero ſexageſimo & ſexto ægritudine captus, ex urbe Conſtantinopolitana, quaſi ad calidas aquas egresſus est Nicomediam: in villa publica morbo conſumptus est facto testamento tribus filiis, Conſulatu Feliciani & Tatiani undecimo Kalendas junii.

(5) *Eutrop. Hiſt. Lib. X. cap.* 9. Succesſores filios tres reliquit.

340. naa Conſtantinus (1) tegen zynen
Broeder Conſtans oorloogende was
350. verſlaagen, en Conſtans zelf tien jaa-
ren laater door eenen Magnentius ver-
moord, zich Conſtantius eyndelyk
alleen meester zag: mids hy zyns
353. broeders moordenaar binnen drie jaa-
ren ook zoodaanig in 't naauw bragt,
dat die met eyge handen zyne dood (2)
verhaastte.

Immiddels waaren de (3) Duyt-
ſchers, door de voorgemelde onder-
linge oorlogen der Romeynſche
Vorsten begunſtigd, volgens hunne
gewoonte wederom over den Ryn
gekomen, en, naa 't veroveren van
wel (4) veertig langs dien ſtroom ge-
legene ſteden, tot zeer diep in Gallië
gedrongen: waardoor het Ryk met de
uyterſte gevolgen in dien oord ge-
355. dreygd ſcheen. Invoege Conſtan-
tius, aan den door hem van Athene
ontbooden Julianus, welke de zoon
zyns Ooms, en thans in den bloei
zyner jeugd was, het hoog gebied in
Gallië, ter beteugelinge dier ingeval-
le Duytſchers, opdroeg: naa hy den
zelven te vooré tot Cæſar verklaard,
en, om hem te meer aan zich te ver-
knogten, zyne eyge zuster Helena
tot vrouw gegeeven hadt.

Julianus gevolglyk nog voor het
uytgaan des jaars in Gallië zynde aan-
geland, en in het tweede zyns ver- 357.
blyfs aldaar verſtaande, hoe omtrent
Straatsburg zich onder de aanvoerin-
ge van (5) verſcheydene met den
anderen in verbond getreedene Ko-
ningen omtrent (6) vyfendertigduy-
zend Duytſchers ophielden, trok
dan met de onder zyn bevel ſtaande
benden aanſtonds deeze in 't ryk ge-
vallen volken tegen. Welken ver-
volgens van zyn aannaderen verwit-
tigd zich in bequaame orde ten ſtryd
ſchaarden, en niet alleen den eersten
aanval der Romeynen weerſtonden,
maar de aangevalle rechtervleugel
met die dapperheyd ontfongen, dat
de Romeynſche ruytery, welke de
zelve dekte, doch zich van de ſlinker
vleugel door het ſterk voortzetten
des gevechts ziende afgeſcheyden,
het reeds op een vlugten (7) ſtelde.
Waarop de Duytſchers meerderen,
moed grypende zich nu met des te
grooteren nadruk tegen het voetvolk
wendden, en der zelver ſchilden,
welken zy by wyze van eene borst-
weering onderling zeer dicht in een
geſlooten hielden, met hunne zwaar-
den, onderſteund door de kracht hun-
ner groſlyvige gewrigten, alom aan
ſtukken hieuwen, en waardoor het
Romeynſche Leger op die wyze in
zeer groot gevaar gebragt wierdt.

In

(1) *Eutrop. Hiſt. Lib. X. cap.* 9. Conſtantinum porro fratri bellum inferentem, & apud Aquilejam inconſultius prælium aggresſum, Conſtantis duces interemerunt. Ita Respublica ad duos Augustos redacta est. Conſtantis Imperium, ſtrenuum aliquandiu & justum fuit; mox cum & valetudine improspera & amicis pravioribus uteretur ad gravia vitia converſus, cum intolerabilis provincialibus, militibus injucundus esſet, factione Magnentii occiſus est.

(2) *Ibidem cap.* 12. Magnentiusque diverſis præliis victus, vim vitæ ſuæ apud Lugdunum attulit.

(3) *Ibidem cap.* 14. Solus in Imperio Romano eo tempore Conſtantius Princeps & Augustus fuit. Mox Julianum Cæſarem ad Gallias miſit, patruelem ſuum, Galli fratrem, tradita ei in matrimonium Sorore; cum multa oppida barbari expugnasſent, alia obſiderent, ubique fœda vastitas esſet, Romanumque imperium non dubia jam calamitate nutaret.

(4) *Zoſimi Hiſt. Lib. III. fol.* 702. Cum autem [illegible] barbaricis incurſionibus interceptas: Francos, Alamanos & Saxones jam QUADRAGINTA ſitas ad Rhenum urbes CEPISSE.

(5) *Ammian. Marcell. Lib. XVI. cap.* 22. Quo dispalato fœdo terrore, Alemannorum reges Chonodomarius & Vestralpus, Urius quinetiam & Urſicinus cum Serapione & Suomario & Hortario in unum robore virium ſuarum omni collecto, conſedere prope urbem Argentoratum.

(6) *Ibidem cap.* 27. Hos ſequebantur potestate proximi reges numero quinque, regalesque decem, & optimatum ſeries magna armatorumque millia triginta & quinque ex variis nationibus partim mercede, partim pacto vicisſitudinis reddendæ quæſita.

(7) *Ibidem cap.* 29. Cum cornu ſinistrum altius gradiens urgentium tot agmina Germanorum vi nimia propulisſet, iretque in Barbaros fremens, equites nostri cornu tenentes dextrum, præter ſpem incondite discesſerunt.

In dit uyterfte (1) nogthans kwamen de alom geducht geworde Batavifcbe benden, 'welken om haare dapperheyd tot diergelyk geval buyten het gevecht gehouden waaren, onder 't beleyd hunner Koningen met eene zeer fnelle tred de dus geweldig in 't naauw zynde Romeynen ten onderftand, en hielden het gevecht met den vyand, onder welken, als der zeege zeker, nu een vroolyk gejuyg opgong, federt nog met die dapperheyd zoo lang ftaande, dat de aanvallers, door dien ontmoetten weerftand (2) eyndelyk afgemat, langs alle kanten het op een vlugten ftelden, en, om het dood (3) flaande zwaard der naazettende overwinnaars te ontduyken., met heele benden teffens zich in den Ryn fmytende in dien ftroom op eene elendige wyze omkwamen. Wegens het winnen van dit gevecht, in 't welke te land alleen zesduyzend (4) Duytfchers gefneuveld waaren, is dees (5) penning gemaakt; welken ik, mids de overwinning wel meest door het toedoen der Batavieren behaald was, daarom alhier plaats geeve.

Rondom de beeldenis van Julianus, met welke de voorzyde beftempeld is, leest men in den rand deezen tytel:

DOMINUS NOSTER CLAUDIUS JULIANUS, NOBILISSIMUS CÆSAR.

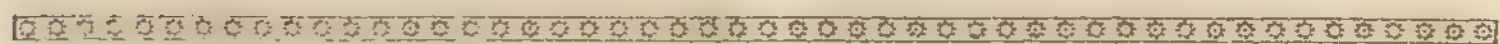
ONZE HEER CLAUDIUS JULIANUS, DE ALLEREDELSTE CÆSAR.

Op de tegenzyde ftaat de zelfde Vorst boven de letter R, ten bewyze dat dit geldftuk te ROME gemunt is, in een lang Vorstlyk gewaad, en houdt, tot een teken hy de Romeynfche werreld met de wapenen befchermd hadt, tusfchen twee gevange Duytfchers in de rechter hand eene fpeer, en op de flinker eenen bol, zynde het zinnebeeld des Romeynfchen ryks. Het randfchrift is:

VIRTUS CÆSARIS.

DE DAPPERHEYD DES VORSTS.

Op

(1) *Ammian. Marcell. Hift. Lib. XVI. cap.* 30. Sed violentia iraque incompofiti Barbari in modum exarfere flammarum, nexamque fcutorum compagem, quæ nostros in modum testudinis tuebatur, fcindebant ictibus gladiorum asfiduis. Quo cognito, opitulatum conturmalibus fuis celeri curfu BATAVI VENERE CUM REGIBUS (formidabilis manus extremæ necesfitatis articulo circumventos, fi juvisfet fors, ereptura) torvumque canentibus clasficis, adultis viribus certabatur.

(2) *Ibidem cap.* 31. Fesfi denique tot ærumnis, & ad folam deinceps ftrenui fugam, per diverfos tramites toto celeritatis gradu festinabant: ut è mediis fævientis pelagi fluctibus, quocumque avexerit ventus, ejici nautici properant victores.

(3) *Ibidem cap.* 32. Ultimo denique trudente discrimine Barbari cum elati cadaverum aggeres exitus impedirent, fubfidia fluminis petivere, quæ fola restabant, eorum terga jam perftringentis. Et quia curfu ab armis concito fugientes miles indefesfus urgebat, quidam nandi peritia eximi fe posfe discriminibus arbitrati, animas fluctibus commiferunt.

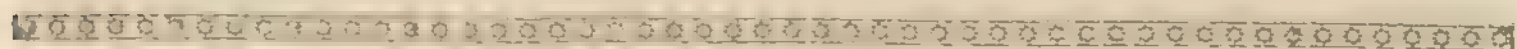
(4) *Ibidem cap.* 34. Ex Alemannis vero fex millia corporum numerata funt, in campo conftrata, & inæftimabiles mortuorum acervi per undas fluminis ferebantnr.

(5) *Adolf. Occon. Imp. Rom. Num. fol.* 496.

358. Op deeze roemryke wyze de Bovenryn van den ingevallen vyand met hulpe der Batavieren gezuyverd hebbende, wendde hy het in 't volgende jaar naar hunne grenzen, mids de (1) Salers, zynde een gedeelte der Franken en aldus genaamd om dat zy aan de rivier de SALA gewoond hadden, doch sedert door de zich achter hunnen rug onthoudende Saxers van daar (2) verdreeven, vervolgens over den Ryn gekomen, en zich op den Romeynschen grond op eene vry stoute wyze omtrent het toen genaamde Toxandrië, 't gene eenigen (3) meenen het thans genaamde Zeeland geweest te zyn, met de woon geplaast hadden.

Hoe 't zy, zoodra Julianus om hen van daar te dryven, omtrent Tongre was aangeland, verscheenen verscheydene Afgezanten dier volken by den zelven, hem om vreede (4) smeekende, onder voorwaarde, dat men de Salers in de ingenomene landen, als hen thans door de wapenen eygen zynde, niet wilde aantasten, of moeyelyk vallen. Dan mids dit verzoek in den raad ryplyk onderzogt zynde, vry trots en dubbelzinnig bevonden wierdt, heeft hy hunne Gezanten onder 't geeven van geschenken met een gelyk dubbelzinnig antwoord, van in de zelfde landen te vertoeven, afgevaardigd, doch met een onder 't beleyd van Severus eenige benden tegen de zelven doen optrekken, welken de zulks niet verwacht hebbende Salers (5) zoo vinnig op 't lyf vielen, dat die zich te gelyk aangetast en verslaagen zagen. Invoege, wel ver van nu het ingenome gewest door de wapenen als eygen te willen beschermen, zy zich nevens hunne kinderen, vrouwen en goederen aan de bescheydenheyd des overwinnaars onderwerpende, van den zelven in genaade zyn aanvaard, en hen voorts, mids het eyland der Batavieren door de voorige invallen niet weynig ontvolkt was, des ook in 't zelve het zy die het zy andere landen ten blyf aangeweezen, als in 't vervolg nog klaarer zal blyken.

Sedert ook den vreede met die Koningen van het over den Ryn gelege 358.
Duytschland (6) geslooten hebbende, op welken hy te Straatsburg den hier voorbeschreeven zeege met hulpe der Batavieren bevochten hadt, was hy voorts nog bezorgd om de langs

(1) *Ammian. Marcell. Hist. Lib. XVII. cap.* 17. Quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos videlicet, quos consuetudo SALIOS appellavit, ausos olim in Romano solo apud Toxandriam locum, habitacula sibi figere prælicenter.

(2) *Zosim. Hist. Lib. III. fol.* 707. Saliorum nationem Francorum a parte profectam ET VI SAXONUM in [illegible] SEDIBUS REJECTAM &c.

(3) *Ph. Cluverius de Rheni alveis pag.* 11. At eadem regione, qua nunc Selandi sunt, olim incoluisse Toxandros inde probatur, quod Cæsar ad Oceanum eos collocat.

( ) *K. Kolyn vs* 164.

Alte bouken ons verkonden
Das ti Saleo sint vertriben
En de baden om te bliven
Wonen onder Batteuewierden
Met ein ander Tiel begierden.

(5) *Ammian. Marcell. Hist. Lib. XVII. cap.* 17. Cui cum Tungros venisset, occurrit legatio prædictorum, opinantium reperiri Imperatorem etiam tum in hibernis, pacem sub hac lege prætendens, *ut quiescentes eos* TAMQUAM IN SUIS *nec lacesseret quisquam, nec vexaret.* Hos legatos negotio plene digesto, oppositaque condicionum perplexitate, *ut in iisdem tractibus moraturus* dum redeunt, muneratos absolvit. Dictoque citius sequutus profectos, Severo duce misso, per ripam subito cunctos aggressus, tanquam fulminis turbo, perculsit. Jamque precantes potius quam resistentes in opportunam clementiæ partem effectu victoriæ flexo, dedentes se cum opibus liberisque suscepit.

(6) *Ibidem Lib. XVIII. cap.* 5. Vadomario vero, qui suam locaturus securitatem in tuto & legationis nomine precator venerat, pro Urio & Ursicino & Versalpo regibus, pacem itidem obsecrans, interim responderi non poterat, ne, ut sunt fluxioris fidei Barbari, post abitum recordati nostrorum parum acquiescerent, per alios impetratis. Sed cum ipsi quoque, missis legatis post messes incensas, & habitacula, captosque plures & interfectos, ita supplicarent, tamquam ipsi hæc deliquissent in nostros, pacem condicionum similitudine meruerunt.

langs dien ſtroom gelegene ſteden en ſterkten te herſtellen, welken by den laatstgemelden inval der Duytſchers verwoest geworden, en tot nogtoe aldus gelaaten waaren. Dus zyn door hem niet alleen (1) Bing, Andernach, Bon, Nuys, Zante, en Qualberg, maar zelf in het eyland der Batavieren de voorbeſchreeve (2) LEGERSTEE VAN HERKULES, toen onder den naam van CASTRA HERCULIS bekend en in de Betuwe tienduyzend (3) treden beneden Nieumeege aan den Ryn gelegen, herbouwd, en voorts nog alom de noodige koornſchuuren en voorraadhuyzen opgerecht, op dat de krygsknechten, tegen den vyand 's zomers in 't veld zynde of in de gemaakte ſterkten des winters in bezetting leggende, uyt de zelven hun behoorlyk onderhoud zouden konnen bekomen. Om deeze aan te vullen, liet hy zeer veele (4) boomen in de Bataviſche Bosſchen omhakken, die dichts by den gemelden Rynsoever waaren, en 't welke ik des in die der Merwe achte geſchied te zyn, zoo om dat dat gewest om zyne geweldige (5) bosſchen tot in 't begin der elfde eeuwe genoegzaam nog is onbewoond geweest, als om dat het bekende Helium gelyk (6) wy gezien hebben, omtrent dien oord was en uyt het welke de Romeynen gewoon waaren naar Britannië over te ſteeken. Op deeze wyze achthonderd ſtygerbooten hebbende doen bouwen, heeft hy de zelven naar (7) Britannië gezonden, vanwaar zy het noodige koorn tot opvulling der door hem geſtichte voorraadhuyzen hebben aangebragt.

Onaangezien de aldus op alles achtgeevende Vorst onder anderen ook
voor de veyligheyd van het Bataviſche eyland bezorgd was, zoo wierdt
dat echter door de Saxers in 't jaar
driehonderdnegenenvyftig zeer on- 359.
voorziens overvallen en by die gelegenheyd den inwoonderen zoo groote ſchaade toegebragt, als zy, by de voorbeſchreevene invallen der Franken, totnogtoe niet geleeden hadden.

Deeze Saxers, welken men om hunne ongemeene vaardigheyd in het doen der aanvallen als (8) verſchrikkelyk beſchreeven vindt, beſloegen te die tyden de landen gelegen ten Zuyde, dat is achter den rug, der Groote (9) Chauchen, wel-

(1) *Ammian. Marcell. Lib. XVIII. cap.* 2. Id inter potisſima mature duxit implendum, ut ante prœliorum fervorem civitates multo ante excifas, introiret receptasque communiret: horrea quinetiam extrueret pro incenſis, ubi condi posſet annona, a Britannis ſueta transferri. Et utrumque perfectum est ſpe omnium citius. Nam & horrea veloci opere ſurrexerunt, alimentorumque in iisdem ſatias condita. Et civitates occupatæ ſunt ſeptem; CASTRA HERCULIS, Quadriburgum, Triceſimæ, Noveſium, Bonna, Antunnacum & Bingio.

(2) *Zie hier voore IV. Boek. fol.* 179.

(3) *Tabula Itinerar. Peuting.*

Leveſano	MP.	
Carvone	MP. . .	XIII
CASTRA HERCULIS . .	MP. . .	VIII
Neomagum	MP. . .	X.

(4) *Zoſimi Hiſt. Lib. III. fol.* 706. Ad extremos Germaniæ Limites, ubi Gallicæ cujusdam nationis ſedes ſunt, Rhenus in Atlanticum mare ſemet exonerat. Ab eo litore nongentis inſula Britannica ſtadiis distat. Itaque collectis lignis ex iis ſilvis, quæ ſilvæ flumini adjacent, octingentas naves lembis majores ſtruxit.

(5) *Chron. Camerac. Lib. III. cap.* 19. Erat SILVIS & paludibus INHABITABILIS, qui ab incolis MEREWE DA nomen accepit, ubi videlicet moſa & WAL fluvius de Rheno effluens, pariter corrivantur.

(6) *Zie hier voore IV. Boek fol.* 165.

(7) *Zoſimi Hiſt. Lib. III. fol.* 706. His in Britanniam misſis frumentum adferri curat, ejusque fluvialibus navigiis adverſo Rheno ſubvehendi rationem invenit. Quo ſæpius iterato, quod navigatio brevis esſet, abunde præbuit iis, quos opidis ſuis restituerat, unde partim victitarent, partim ſementem facerent, partim ad mesſem usque commeatum haberent.

(8) *Ammian. Marcell. Lib. XXVIII. cap.* 16. Quam ob Cauſam præceteris hostibus SAXONES, timentur ut REPENTINI.

(9) *Cl. Ptolom. Cosmograph. Lib. II. cap.* 2. Partem vero, quæ ſecus Oceanum est, habitant ſupra Buſactores, FRISII usque ad *Amiſium* fluvium. Post hos Cauchi, qui appellantur parvi usque ad fluvium Viſurgim. Deinde CAUCHI MAJORES dicti usque ad ALBIM fluvium. Deinde SUPRA DORSUM Cimbricæ Cherſoneſi SAXONES.

welken tusſchen de Elve en Wezer langs de Noordzee woonden. Wordende deeze Saxers, mids hunne wyduytgebreyde talrykheyd in verſcheydene volken, en van welken weer ieder zynen onderſcheyden naam hadt, verdeeld. Dus waaren de Quaden, beroemd door het (1) looslyk beleggen van hinderlaagen, niet alleen een (2) gedeelte der zelven, maar ook de Engelſchen en welken men daarom altemets onder den naam van ANGELSAXERS in de oude ſchryvers genaamd, en omtrent het midden der Elve (3) geplaatst vindt.

Naast deezen (4) woonden de Varners of WARNERS, welken met de Engelſchen de zelfde hoofdzeden hadden, als uyt hunne gemeene en nog voorhanden zynde (5) wetten is af te meeten, en dus alleen genaamd wierden, ter oorzaake zy toen aan de rivier de WAR hunne woonſteden hadden, welke door het thans genaamde Meklenburg (6) zich by WARMOND in de Oostzee ontlast.

Alle deeze onderſcheydene volken van QUADEN, ENGELSCHEN en WARNERS, onder den algemeenen naam van Saxers bekend, beſtonden (7) dan eenigen tyd herwaart, het zy het totnogtoe door hen bewoond geweest zynde land niet langer in ſtaat was om de groote aangeſokte menigte der inwoonders te voeden, het zy uyt eene begeerte om betere en vrugtbaarere landen meer westwaart op te zoeken, hunne voorige landen verlaatende zich gezamentlyk over (8) de Elve of Weizel in optogt te begeeven, en dus eyndelyk tot omtrent de Salers zynde gekomen, die volken uyt hunne landen, gelegen aan de rivier van dien naam, te verjaagen: zulks die, gelyk (9) hier voore reeds gemeld is, daardoor genoodzaakt wierden om, over den Ryn wykende, zich op den grond der Romeynen met de woon neer te ſlaan. Op deeze wyze de Saxers in Salland zynde gekomen, vertoonden zy zich eyndelyk in dit jaar op den Noordoever des Ryns, welke ſtroom alstoen nog het (10) gebied der Romeynen van dat der Duytſchers ſcheydde, en thans door de voorheen uyt Bataviё verdreevene Franken bewoond wierdt.

En hoewel aan de Quaden, die door

(1) *Zoſimi Hiſt. Lib. III. fol.* 709. Quamobrem Charicttone cum ſuis recepto, & iisdem è Saliorum numero compluribus adjunctis: hos noctu, velut exercitos Latrociniis in LATROCINANTES QUADOS emittebat.

(2) *Ibidem fol.* 707. Saxones omnium eas regiones incolentium barbarorum & animis & corporum viribus & laborum in prœliis Tolerantia, fortisſimi habiti, QUADOS, NATIONIS SUÆ PARTEM &c.

(3) *Cl. Ptolom. Lib. II. cap.* 2. ANGLI, qui magis orientales ſunt ad ſeptentrionem usque ad medium ALBIS fluvii & verſus Semnones.

(4) *Tacit. de Morib. Germ. cap.* 40. Reudigni deinde & Aviones & ANGLI & VARINI & Eudoſes & Suardones & Nuithones fluminibus aut ſilvis muniuntur.

(5) *G. Leibnitii Notæ ad rerum Germ. Scrip. tom. I.* [illegible] WERINOS, qui Procopio & Francis ſcriptoribus memorantur, fuisſe eosdem cum WARNIS, quia cum ANGLIS Conjunguntur in inſcriptione LEGIS ANGLORUM & WERINORUM *Zie ook deeze wetten zelfs by den zelfden ſchryver tom. I. fol.* 81.

(6) *Ibidem.* VARNI a Tacito trans Albim locantur ad WARNAM fluvium, ut apparet, qui hodie in Mechleburgenſi Ducatu fluit & ad opidum WARNEMUNDAM mare Balthicum influit.

(7) *Zoſimi Hiſtor. Lib. III. fol.* 707. Omnes jam propemodum in iis locis barbari ſpem omnem abjecerant, tantumque non ad internecionem perituras existimabant ſuorum reliquias: quum Saxones, omnium eas regiones incolentium barbarorum & animis & corporum viribus & laborum in prœliis tolerantia fortisſimi habiti, Quados, nationis ſuæ partem, in ſolum ab Romanis occupatum emittunt.

(8) *God. Leibnitii Notæ ad rerum Brunsv. Script. tom. I. fol.* 51. Hi omnes populi postea Albim aut Vistulam transgresſi, magnum ſibi nomen condidere

(9) *Zie hier voore IV. Boek fol.* 111.

(10) *Eumenii Panegyricus Conſtantio Aug. pag.* 209. Neque enim Rheni jam gurgitibus, ſed nominis tui terrore munimur . . . . . ille est inexpugnabilis murus, quem extruit fama virtutis. Sciunt posſe ſe Franci tranſire Rhenum, quos ad necem ſuam libenter admittas &c.

door hunne andere aannaderende Landgenooten vooruytgezonden (1) waaren, door de aldaar woonende Franken, uyt vreeze van anders doende de pas gesuste gramschap van Julianus weer op zich te zullen laaden, den van hen verzogten doortogt op eene rondborstige wyze geweygerd was, zoo staakte de aldus afgeweeze menigte der Barbaaren daarom echter geenszins haar eerste voorneemen: maar met den uytersten spoed verscheydene booten en houtvlotten op den Ryn vervaardigd hebbende, raakte zy des onaangezien over dien stroom en in het eyland der Batavieren, ter plaatse alwaar de Salers woonden, zynde een gedeelte der Franken, en onder wier gebied zy dierhalve te die tyden stonden. Doch welken, mids de onverwachte overstrooming dier tallooze menigte, zich thans genoodzaakt zagen om onder het straffe juk dier in 't land gevalle Saxers te bukken.

Hooglyk ontstelde dit voorval Julianus; doordien hy wel voorzag hoe, om de ongenaakbaarheyd des lands, de thans aldaar zynde Saxers geenszins met die vaardigheyd, als die 'er zich van meester gemaakt hadden, weer daaruyt te verjaagen waaren. Dierhalve gaf hy aan de nog aldaar zoo in deeze als gene sterkten in bezetting leggende Romeynsche krygsknechten bevel, van met naadruk de van het platte land aldus meester gewordene Saxers alom (2) te bevechten, doch vooral toe te zien van by dat voorval niemand der aldaar te voore geweest zynde Salers te dooden, maar in tegendeel al willens hen eenen weg open te laaten, langs welken die zich, by aldien zy daartoe gelegenheyd mogten hebben, het geweld dier in 't land gevalle vreemdelingen zouden konnen onttrekken; dewyl zy niet als vyanden om 't ryk te beschaadigen, maar door de Quaden uyt de aan hen toegestaane landen verdreeven zynde, zich thans alleen op den grond des ryks geplaatst hadden.

En voorwaar deeze voorzorg was niet vrugtloos! want de overheerde (3) Salers, ziende zich door 's Keyzers ongemeene goedheyd tegen hunne verwachting op zoo gulhartige wyze voorkomen, onttrokken zich dierhalve niet alleen willens het hen drukkend juk der van 't land meester gewordene Saxers, door zich eensdeels naar de uyterste eynden des eylands, andersdeels nevens hunnen Koning buyten het zelve te begeeven, maar stelden zich gewillig nevens hunne vrouwen, kinderen en goederen, voor zoo ver zy die de schenzieke handen der plonderaars hadden konnen ontvoeren, onder de bescherming der Romeynen, als van welken zy alhier met de woon voorheen geplaatst doch sedert, gelyk uyt dit verhaal blykt, weder afgeweeken waaren.

Se-

(1) *Zozimi Hist. Lib. III. fol.* 707. At finitimis Francis eos transitu prohibentibus, qui metuerunt; ne justam Cæsari caussam præberent, se rursus invadendi: navibus constructis Rheno prætervecti parentem Francorum Imperio regionem, in Romani juris solum contenderunt: & adpulsis ad Bataviam navibus, quam divisus Rhenus insulam efficit, quavis insula fluminea majorem, Saliorum nationem, Francorum a parte profectam & vi Saxonum in hanc insulam suis è sedibus rejectam, expulerunt. Hæc insula, prius Romanis in universum parens, a Saliis hoc tempore possidebatur.

(2) *Ibidem* Cæsar ea re cognita, Quados ille quidem vicissim adgrediebatur: sed jusso prius exercitu cum Quadis acriter dimicare, Saliorum neminem occidere, nec prohibere, quo minus in Romanorum fines illi transirent; quod non ut hostes Romanam regionem peterent, sed per vim & coactionem a Quadis pellerentur.

(3) *Ibidem.* Hac animadversa Cæsaris humanitate Salii partim ex insula cum rege suo Romanum in solum transjiciebant, partim ad limites inita fuga se conferebant; omnes Cæsari supplices facti sponte sua se cum rebus suis, ejus fidei permittebant.

Sedert dit voorval dorsten de Quaden en anderen in 't land gevalle Saxers zich voor de vuyst met de Romeynen in geen gevecht meer inlaaten, maar zich des daags in de akelige bosſchen ſchuyl houdende, beſtonden zy ſlechts des nachts de oude inwoonders des lands door gezwinde en onverhoedſche uytloopen te beſtooken, en aldus alle die genen, welken hen in handen vielen en van welken het getal niet gering was, van het leeven te berooven, zulks dit verblyf des Saxers in de bosſchen en het doen van veelvuldige uytloopen uyt de zelven den voet tot het bekende verdichtſel van het (2) WOUD ZONDER GENADE, in onze oude Chronyken, gegeeven heeft.

Als zy nu op deeze wys zeer veele inwoonders geveld, en Julianus en des zelfs Raaden, in 't uytvinden der noodige hulpmiddelen tot weering dier ongehoorde moorderyen, zich nu eene wyl tyds onderling beraadſlaagd hadden, boodt zich daartoe eyndelyk eene Chariotte aan. Dees zynde van eene ongemeene groote lighaams geſtalte en geene mindere dapperheyd des gemoeds, hadt, als zynde een Barbaar van geboorte, en des ook het nachtrooven dier volken kundig, door het zelve, hoewel daar toe onbevoegd terwyl hy zich te Trier ophieldt en de over den Ryn zynde volken de naast dien ſtroom gelegene ſteden voor de aankomst van Julianus dagelyks ontrustten, eenen zeer grooten naam verworven; en verzogt dierhalve (3) dat hem, tot het achtervolgen der zelven op de Saxers, om dus het eene mes door het ander in de ſcheê te houden, de daartoe noodig zynde manſchap mogt geleverd worden. Dit wierdt door (4) Julianus, als niet magtig zynde het zelve door zyne eygene benden te doen, gretig ingewilligd: veele Salers ook, gevoelig dat zy door de Saxers uyt Batavië gejaagd waaren, vervoegden zich op bevel van Julianus by den zelven, en deeden aldus gezamelyk langs alle kanten en tyden zoo veelvuldige onverhoedſche uyt-

(1) *Zoſimi Hiſt. Lib. III. fol.* 708. Cæſar non jam ad bellum gerendum promtos, & audentes amplius barbaros videns, ſed clamdestinis incurſionibus & latrociniis intentos haud levibus inde malis ac detrimentis regionem adficere: quid ageret dubius, hanc artem barbarorum prudenti ſtrategemate vicisſim ultus est. Erat quidam vasto ſupra ceteros omnes corpore: cui corporis magnitudini virilis animus reſpondebat. Huic natione barbaro, ceterisque cum barbaris latrociniis adſueto viſum est relictis ſedibus patriis ad ſubjectos Romanis Celtas migrare. Quumque Treviris ad aliquod tempus hæreret, quæ urbs, Transalpinarum gentium maxima est, ac Transrhenanos barbaros videret urbes in adverſa Rheni ripa ſitas incurſionibus vexare; omniumque fortunas, nullo prohibente rapere: quod ſane tum temporis accidit, quum necdum Julianus Cæſaris potestatem nactus esſet: de tuendis quidem opidis cogitabat; ſed, quod ejusmodi quid ipſe moliri non auderet, cui nulla lex, ut id faceret, permiſisſet; initio ſolus in denſisſimas ſilvas abditus, barbarorum impresſiones opperiebatur; eosque noctu adgresſus, ubi temulentia & ſomno jam conſopiti jacebant, capita quotquot poterat, barbaris abſcindebat & in urbem adlata, civibus ostendebat.

(2) Joh. Goete MS. Chronyk van Holland pag. 3. **Daer wone die wilde Nederſasſen, die om nuement en geven die daer leeft opter waerelt, en de 't waere dat ghy die avonture hadt dat ghy met deſen volcke daer dit Baſch comen mocht / ghy ſout terſtont beſtreden worden van dat volc. Doe ſeyde die Keyſer dit wout dat mach wel heten dat** WILDE WOUT SONDER GENADEN.

(3) *Zoſimi Hiſt. Lib. III. fol.* 708. Id inſtitutum continuans metum & cunctationem barbaris non exiguam injiciebat; ignorantibus quidem illis id, quod fieret; ſed ipſum tamen detrimentum ex eo deprehendentibus, quod in ſingulos prope dies eorum copiæ diminuerentur. Quum autem & alii latrones cum eo ſe conjunxisſent & ſingillatim collecti quandam ad multitudinem excrevisſent: tum vero Charietto (nam hoc nomen erat ei, qui primus inſidias hasce contra barbaros excogitaverat) adito Cæſare rem ei non multis antea cognitam aperit.

(4) *Ibidem.* Cæſar, cui facile non esſet cum exercitu nocturnas & clamdestinas barbarorum incurſiones coercere (nam exiguo numero, multisque locis disperſi latrocinabantur, & ubi dies illuxisſet neminem omnino videre erat, quod in ſaltus agris vicinos ſemet abderent, ex iis victitantes quæ hoc latrocinio adquirerent) quum ad animum revocasſet, quam difficulter hostes domiturus esſet: ad eam redactus est necesſitatem ut non exercitu tantum, ſed etiam latronum globo quodam latrones perſequendos ſtatueret. Quamobrem Charietione cum ſuis recepto & iisdem è Saliorum numero compluribus adjunctis, hos noctu, velut exercitos latrociniis in latrocinantes Quados emittebat: interdiu diſpoſitas ſub dio militum ſtationes habebat & omnes, qui latronum manus evadere potuerant, trucidabat.

uytloopen en aanvallen op de bynacht ſtroopende Quaden, dat die (1) zich daardoor eerlang in de bosſchen als belegerd, hun getal, met gevangeneeming van 's Konings Zoon, zeer merkelyk verminderd en dus eyndelyk tot dat uyterſte gebragt zagen, van des Vorsten goedertierenheyd aanroepende zich nevens hunnen Koning aan den zelven te onderwerpen.

Julianus ſtondt hen dan den van hem verzogten vreede, en 't rustig verblyf in het tot nogtoe genaamde Batavië toe, onder voorwaarde echter dat zy nooit tegen, maar naar 't getrouwe voorbeeld der oude Bataviſche inwoonders, nevens de Salers altyd voor het Romeynſche ryk de wapenen voeren, en hem, ter geſtanddoeninge dier beloften, nevens de voornaamſte edellieden des volks, ook 's Konings Zoon ten onderpand overleveren zouden.

Op deezen eysch, mids de Koning zynen Zoon in de voorgaande ontmoetingen reeds geſneuveld achtte, biggelde (2) dien vervolgens een vloed van traanen langs de wangen; en gaf, ter oorzaak zyn hart op 't hooren noemen van des zelfs naam door de daarom opgevatte droefheyd als verbrooken wierdt, onder 't maaken van een yslyg gegil, en van dit door hem gewaand verlies, en des ook met een van de onmoogelykheyd om aan dit verzoek te konnen voldoen, aan Julianus kennis. Zulks die, bewoogen met de ongemeene droefheyd des Vaders, ter zyner vertroostinge, des zelfs doodgewaanden Zoon liet te voorſchyn brengen; op dat hy, ziende hem ſtaande des zelfs gevangenis op zoo heuſche wyze gehandeld, wegens des zelfs van hem gevorderde verpanding zich niet zou hebben te bedroeven.

Vervolgens de overige gevorderde pandsluyden uyt den Adel aan Julianus hebbende overgeleverd, acht ik de Engelſchen zich in Rynland, ten zuyden des Ryns, even gelyk ook de Saxers, ten noorden des zelven ſtrooms, in en rondom de landen van het daarom alsnog genaamde (3) SASSENHEYM, dat is het LANDGEBIED der SAXERS, te hebben neergeſlaagen, als uyt het thans nog in zwang zynde woord HEYMraaden is af te meeten.

Gelyk de Quaden zich onder het gebied der Romeynen en gevolglyk mede aan de zuydzyde, zoo ſloegen zich de Varners of WARNERS in de landen aan de (4) Noordzyde van den by Katwyk in zeeloopenden Ryn neder; in welk gewest thans te tyd nog het dorp WARMOND gevonden wordt, en alwaar zich de WARNERS tot het jaar vyfhonderd vyfennegentig hebben gehandhaafd: alswanneer het Warniſche (5) Koning-

(1) *Zoſimi Hiſt. Lib. III. fol.* 709. Id facere non deſinebat, donec Quadi maximas ad angustias redacti, deque multis pauci facti, cum duce ſuo Cæſari ſe dederent: qui & magnam ſuperioribus impresſionibus captivorum multitudinem adeptus fuerat & inter alios, ipſum quoque regis filium, a Charietтone captum, haberet. Quum miſerabilem in modum ſupplices factos, obſides dare juberet, homines quosdam nobiles & in his ipſum regis filium.

(2) *Ibidem.* Dux barbarorum, lamentatione maxime miſerabili ſublata, cum lacrumis dejerabat; inter alios & filium ſibi periisſe. Quamobrem paternas miſeratus lacrumas Cæſar, filium ei commonstrat, qui delicate alebatur: ſimulque profesſus, eum ſe obſidis habere loco, deque numero nobilium aliis quoque præter hunc obſidibus acceptis, pacem ipſis ea largitus est lege, ne contra Romanos umquam arma caperent.

(3) M. Boxhorn Toneel van Holl. pag. 219. SASSENHEIM **is een wooninghe van die van** SAXEN. HEIM **beteeckent by de Duytſchen een huys / ende hier een Contreye.**

(4) *Procop. de bello Goth. Lib. IV. pag.* 467. VARNI Transdanubianus populus pertingit ad Oceani Septentrionalia & amnem Rhenum, qui ipſos a Francis aliisque ſedes Francis vicinas habentibus nationibus ſecludit.

(5) *Aimon. Hiſt. Franc. Lib. III. cap.* 83. Exercitus Childeberti cum VARNIS, qui rebellare tentabant, conflixit: quos etiam pene usque ad ſupremum exitio dedit.

ningryk door den Oostfrankischen Koning Childebert den II. is uytgerooid, gelyk als dan omstandig staat gemeld te worden.

Mids nu de aldus in 't land gekomene Saxers de overheerschende volken gevonden waaren, zoo is daarom sedert alle het land benede (1) Nieumeege, 't gene tusschen de Noordzee, de Maas, den Ryn en de Westfriesche Meeren tot het gehucht Asse, gelegen tusschen Heemskerk, Uytgeest en Beverwyk, lag, eyndelyk NEDERSAXENLAND genaamd, en aldus de geheugenis van het voorige Batavië, zoo beroemd totnogtoe door de dapperheyd zyner voorige inwoonders, slechts in het kleyne eyland van de BETUWE (2) bewaard gebleeven.

Hoewel het land aldus van naam veranderde, zoo bleeven de oude hulpbenden dier gewesten, welken onder de Romeynsche standaarden dienden, tot zelf in 't begin der volgende eeuwe, dien van BATAVIEREN behouden: niet tegenstaande die landaardt zoo door deezen als andere invallen indiervoege verminderd was, dat Julianus om de oude Batavische benden, by den voorigen oorlog merklyk verzwakt, weer voltallig te maaken, thans genoodzaakt was de vereyschte (3) nieuwelingen niet alleen uyt de oude Batavische inwoonders maar ook de thans aldaar zynde Salers en Quaden te ligten.

360.
Deeze volkligting geschiedde voornaamlyk ter oorzaake Julianus thans uyt het overgelege Britannië tyding ontfangen hadt, hoe door de gestaadige invallen der Schotten (4) en Pikten de aldaar zynde wingegewesten des ryks op eene zeer deerlyke wyze verwoest wierden, waardoor de rust des eylands verlooren en dat, zoo daarin niet tydig voorzien wierdt, met de uyterste gevolgen gedreygd scheen. Dierhalve heeft hy, met den aanvang des volgenden jaars, het beleyd om deeze woeste volken te beteugelen aan eenen Lupicinus, als beroemd om zyne krygskunde en dapperheyd, opgedraagen, en hem tot dat eynde niet alleen de ligtgewapende Herulen, maar ook de by hem door haare vroomheyd bekend geworden Batavische benden toegevoegd; en met welken die dan ook, naa de noodige scheepen daartoe op de kust van Boulogne waaren verzameld, met de zelven en den eersten hem daartoe dienenden wind derwaart is overgestooken.

Terwyl Julianus aldus met zoo ongemeene oplettendheyd den welstand des ryks behartigde, zoo hieldt hy echter aan den anderen kant een gedrag, waar uyt Constantius geenen

(1) *K. K*[illegible] 136.
De lande die gelagen
Tusschen Maer Zee ende Nimagen
Lien en Mase en torp Rosen
Al die goyen heten NEERSASSEN.
Melis Stokens inleyd: fol. 3. §. 1.
Ouden boeken hoer ic gewagen
Dat al 't lant beneden Nyemagen
Wilen N[illegible] hiet.

(2) *Ph. Cluverius de Rheni alveis pag.* 192. Nomen tamen post hoc ævum, quamvis corruptum, insulæ mansit, quo BATUA, ut supra retulimus, dicta fuit: unde nunc parti etiam nomen BETOW sive BETUWE.

(3) *Zosimi Hist. Lib. III. fol.* 709. His rebus ita constitutis & Salios Cæsar & Quadorum partem & quosdam incolentes insulam Bataviam, legionibus adscripsit: quorum ordines nostro quoque tempore superstites esse videntur.

(4) *Ammian. Marcell. Lib. XX. cap. I.* Consulatu vero Constantii decies, terque Juliani, in Britanniis cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum excursu, rupta quiete, condicta loca limitibus vicina vastarentur, & implicaret formido provincias præteritarum cladium congerie fessas, hiemem agens apud Parisios, Cæsar, distractusque in sollicitudines varias, verebatur ire subsidio transmarinis .... ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alemannis ad sævitiam etiamtum incitatis & bella. Mittere igitur ad hæc loca ad rationes componendas Lupicinum placuit, ea tempestate magistrum armorum, bellicosum sane & castrensis rei peritum.

nen kleynen argwaan tegen hem opvattede. Mids de eerſte het heydensch wangeloof, 't gene hy nu eene wyl tyds in zyn gemoed heymelyk hadt aangekleefd, (1) met verzaakinge des Chriſtendoms, thans openlyk aannam, zich des tot Opperpriester op eene plegtige wyze liet inwyen, en voorts met geenen minderen ernst toeley om den Christelyken Godsdienst te onderdrukken, dan wel Conſtantius bezorgd was om dien te handhaaven en voort te planten. Zulks die bekommerd van dat Julianus, door zich op deeze wyze voor de thans door hem onderdrukt wordende Heydenen te verklaaren, op het vermeesteren van het ryk toeley, hem dierhalve beſloot (2), nu op deeze dan op gene voorwendſelen, eerst van die benden, welken door haare dapperheyd de bloem zyns legers in (3) Duytschland totnogtoe hadden uytgemaakt, en vervolgens Julianus zelf van de voorheen aan hem opgedraage hooge waardigheyd, waar het moogelyk, te berooven.

Met dit oogmerk eerst twee (4) Legioenen, voorts nog (5) meer andere benden van Julianus verzogt en ook bekomen hebbende, heeft hy hem eyndelyk nog gelast de naar Britannië gezonde Herulen en oude Bataviſche (6) benden, als wier onlangs verkreege roem, wegens de laatst by Straatsburg bevochte zeege, thans nog op aller tongen reedt, te zynen onderſtand tegen de Parthen te zenden. Des wierden die vandaar te rug ontbooden, doch door de daartoe ongeneege zynde Hoofdbevelhebbers, als zy nu in Gallië waaren aangeland en tot het doen van dien togt zich gereed maakten, des (7) nachts eenige briefjes en boekjes onder de zelven geſtrooid, by welken zy de benden van het waare oogmerk des Keyzers tegen Julianus verwittigden.

Hierop de een den anderen tot gramſchap en haat ophitſende, renden zy gezamentlyk vroeg 's morgens, naa'er veelen met zuypen den nacht doorgebragt en dus zelf nog eenigen de

(1) *Paulli Diaconi Hiſt. Lib. XI. fol.* 887. Julianus repente religione mutata, cum prius Christianus eſſe putaretur, ſemetipſum pontificem nominabat & veniens ad templa paganorum ſacrificabat, ſuadebatque ſubjectis talia colere; & Christianorum baptisma, ſacrificiis & innovationibus, quas expiationes pagani vocant, & ſanguine immolationum ſtudebat abluere, & abrenuntiare Christianæ profesſioni.

(2) *Zoſimi Hiſt. Lib. III. fol.* 710. Quosdam animi morſus ſentiens, occaſiones captabat, quibus occaſionibus paullatim & animadvertente nemine Cæſaris vires imminuere posſet & hoc modo dignitatem ei ſuam adimere.

(3) *Eutropii Hiſt. Lib. X. cap.* 15. Neque multo post cum GERMANICI jam exercitus a Galliarum præſidio tollerentur.

(4) *Zoſimi Hiſt. Lib. III. fol.* 710. Quapropter ad eum mittit & ad ſe legiones duas Celticorum militum ablegari mandat: quaſi eorum auxiliis ipſe indigeret. Huic mandato quum ſtatim Julianus ſatisfecisſet, partim quod inſtitutum ipſius ignoraret, partim ne quam occaſionem ei ſuccenſendi præberet.

(5) *Ibidem.* Conſtantius autem & alios militum ordines a Cæſare ſibi mitti postulabat & impetrato, quod petierat, non multo post, alias quatuor alas ad ſe transmitti jubebat. Statim militibus ſignificat Cæſar ad profectionem ſe compararent.

(6) *Ammian. Marcell. Lib. XX. cap. V.* Ob hæc & ſimilia percitus metuensque ne augerentur in majus, ſtimulante (ut ferebatur) præfecto Florentio, Decentium tribunum & notarium miſit, auxiliares exinde protinus abſtracturum Herulos & BATAVOS, cumque petulantibus Celtas & lectos ex numeris aliis trecentenos, hac ſpecie jusſos accelerare ut adesſe posſint armis primo vere movendis in Parthos.

(7) *Zoſimi Hiſt. Lib. III. fol.* 710. Hærente vero Juliano Pariſii, quod opidulum est Germaniæ, quum milites ad iter inſtructi, propter ejus loci prætorium multam in noctem cenarent, nihil de iis conſiliis omnino cogitantes, quæ adverſus Cæſarem inirentur: tribuni quidam, qui reapſe verum comperisſent id, quod jam olim in eum cuderetur, libellos quosdam ab incertis præfectos auctoribus, inter milites clanculum hinc inde rejiciunt; iisque futurum ſignificant, ut Cæſar, qui ſtrategematis ſuis efficeret, ut propemodum omnes ipſi tropæa de barbaris ſtatuerent, & qui nihil a privato milite, quoties dimicandum esſet, differret, extremum in periculum conjiciatur, Imperatore Paullatim copias ejus ſuffurante, niſi omnes, concurſu facto, militum profectionem impedirent. Hos ita ſparſos libellos

de drinkkroezen in hunne handen hadden, naar 't verblyf van Julianus, wien zy, als by hen om 't aanvaarden van het Heydensch wangeloof in hoogachtinge zynde, naa 't verbreeken der hofpoorten te voorschyn haalden, vervolgens, even gelyk wy (1) van Brinio gemeld hebben, naar de oude wyze huns lands, op een schild zetteden, dus op hunne schouderen rond torsten, en hem, met geweld den Vorstlyken haairband op het hoofd gesteld hebbende, onder een algemeen gejuyg der toestemmende menigte tot Keyzer uytriepen: en waarom men hem straks met den nieuwen tytel dier verheffinge op den volgenden (2) penning, wegens deeze aan hem opgedraage Keyzerlyke waardigheyd gemunt, verbeeld vindt.

Zyn geharnast borstbeeld is op de voorzyde gestempeld, en ten blyk dier aan hem opgedraage Keyzerlyke waardigheyd, eensdeels met den Keyzerlyken haairband versierd, andersdeels met deezen nieuwen tytel omzoomd:

DOMINUS NOSTER FLAVIUS CLAUDIUS JULIANUS, PIUS, FELIX AUGUSTUS.

ONZE HEER FLAVIUS CLAUDIUS JULIANUS, DE GODVRUCHTIGE EN GELUKKIGE AUGUSTUS.

En dewyl de Heydenen voorgaven, dat door het invoeren van den Christelyken Godsdienst de Romeynsche Staat, als van de totnogtoe genoote bescherminge der Goden ontzet, des daarom aan zoo veele gevaaren der het ryk alom aantastende Barbaaren bloot stondt; zoo hebben die, ziende Julianus het Heydensch geloof aanneemende dat weer in zynen voorigen luyster herstellen, dit als eene wisse veyligheyd van het in gevaar geweest zynde ryk aangemerkt, en des den Os Apis, by de Egiptenaaren als eenen God geëerd, en wiens dienst thans door Julianus hersteld was, op de tegenzyde van deezen penning, nevens dit ophelderend byschrift, gesteld:

SECURITAS REIPUBLICÆ.

VEYLIGHEYD VAN HET GEMEENEBEST.

Eynde-

bellos ubi militum plerique legissent, & de re tota, quæ tractaretur, ad multitudinem retulissent; universos ad iram concitarunt. Quumque non sine magno tumultu de loco surrexissent, ipsosque calices manibus adhuc tenerent, ad praetorium contenderunt: perruptisque nullo ordine foribus, Cæsarem in publicum deducunt; & sublimem in Scutum quoddam elatum, Imperatorem Augustum adpellant, & vi diadema capiti ejus imponunt.

(1) *Zie hier voore III. Boek fol.* 101.

(2) *Adolf. Occon. Num. Imp. R. fol.* 502.

Eyndelyk zoo ſtaan nog op den voorgrond de letteren P. CON, betekenende:

P E R C U S S A CON S T A N T I N O P O L I.

TE KONSTANTINOPOLE GEMUNT.

361. Dan als ſedert eerst Conſtantius,
in zich ten kryg tegen Julianus toe te rusten, overleeden, en Julianus zelf twee jaaren daarnaa mede aan eene bekome (1) wond, tegen de Parthen vechtende, uyt het leeven gerukt was, wierdt zekere (2) Jovianus, onaangezien hy geene de minſte bediening in 't leger hadt, nog op dien zelfden dag, te weeten den zevenentwintigſten van Zomermaand des
363. jaars driehonderddrieënzestig, door
het zelve tot Keyzer gegroet, doch door hem, *onder voorgeeven dat hy (3) Christen was*, die aan hem aldus opgedraage waardigheyd van de hand geweezen. Dan als de benden hier op betuygden *ook Christenen te zyn en gevolglyk Christus voor hunnen God te houden*, liet hy zich zyne verheffing welgevallen en door zynen Schoonvader Lucillianus, midsgaders eenen Procopius en eenen Valentinianus aan de Bataviſche hulpbenden, welken waarſchynlyk met Julianus in 't Oosten gekomen en thans te Syrmië (4), zynde eene ſtad van het nu genaamde Hungaarye, in bezetting lagen, van deeze aan hem opgedraage waardigheyd, op dat zy aan hem in hunne handen den eed van getrouwheyd zouden afleggen, kennis geeven.

Hooglyk waaren die, als Heydenen zynde, zoo wegens de dood van den Heydensch geworden Julianus, als wegens deeze opgevolgde verheffing van eenen Christen Keyzer misnoegd: zulks zy de hoofden by eenſtaaken en als verwoed, mids zy het gebied dier aangelande Christen Bevelhebbers wraakten, op des tegenwoordigen Keyzers Schoonvader aanvielen, en dien, zonder op zyne hooge geboorte acht te geeven, van 't leeven beroofden. Procopius in tegendeel wierdt, uyt ontzag voor den laatst overleeden Keyzer, als van des zelfs maagſchap zynde, ongemoeid te rug gezonden; terwyl Valentinianus, ſtaande de beweegingen deezes opſtands, het geluk hadt van door eene tydige vlugt de ſchenzieke handen der niet min op hem verbitterde Batavie-

(1) *Eutropii Hiſt. Lib. X. cap.* 16. Hinc Julianus rerum potitus est, ingentique apparatu Parthis intulit bellum, cui expeditioni ego quoque interfui. Aliquot oppida & castella Perſarum in deditionem accepit, vel vi oppugnavit. Asſyriamque populatus, castra apud Cteſiphontem ſtativa aliquamdiu habuit: remeansque victor, dum ſe inconſultius prœliis inſerit, hostili manu interfectus est, ſexto Kalendas Julias imperii anno ſeptimo.

(2) *Ibidem. cap.* 17. Post hunc Jovinianus, qui tunc domesticus militabat, ad obtinendum imperium conſenſu exercitus electus est.

(3) *Paul. Diacon. Hiſt. Miscell. Lib. XI. cap.* 45. Qui cum violenter a militibus ad imperium traheretur, clamabat dicens: *nonſe velle paganis hominibus imperare, cum ipſe Christianus exſisteret.* Cumque vox omnium communiter proclamasſet, dicentium, *ſe quoque esſe Christianos*, ſuscepit Imperium.

(5) *Zoſimi Hiſt. Lib. III. fol.* 733. Jovianus, ſummo intentus Imperio quum alia disponebat, tum ad exercitus in Pannonia Lucillianum Socerum ſuum, & Procopium, & Valentinianum, qui ſecundum hæc factus est imperator, ablegavit, ut & Juliani mortem eis nuntiarent & ſe, post illum, principem lectum exponerent. Sed apud Sirmium BATAVI, qui ad opidi præſidium relicti fuerant, quum primum hæc audivisſent, Lucillianum veluti tantorum malorum nuntium, interfecerunt, adfinitatis Imperatoriæ nulla ratione habita: Procopium, cognationis cum Juliano reverentia tacti, dimiſerunt illæſum. Valentinianus autem fuga elapſus, morti ab eis imminenti ſemet eripuit.

tavieren te ontduyken. Welken, sedert zoo niet door geweld (gelyk ik achte) beteugeld, ten minste met den nieuwen Keyzer verzoend zyn, als men uyt deezen (1) penning schynt te moeten besluyten, welke te Syrmië, alwaar de opgestaane Batavieren inbezetting lagen, gemunt is.

De voorzyde is met de beeldenis van Jovianus bestempeld, welke nog geene (2) zeven maanden deeze Keyzerlyke waardigheyd bezat, en door den voorgemelden ontvlugten Valentinianus in 't ryk wierd (3) opgevolgd: Het randschrift bestaat uyt deeze tytelen:

DOMINUS NOSTER JOVIANUS, PIUS, FELIX, AUGUSTUS.

ONZE HEER JOVIANUS, DE GODVRUCHTIGE, DE GELUKKIGE AUGUSTUS.

De zelfde Vorst staat op de tegenzyde des pennings boven de vier eerste letteren van de Stad SIRMië, alwaar hy gemunt is, in lange krygskleeding, houdende in de rechter hand eenen standaard, welke, in tegenstellinge dier Heydensche en tegen hem opgestaane Batavieren, met de eerste letteren van CHRISTUS naam bestempeld is, en heeft voor zyne voeten eenen beteugelden Barbaar. Het randschrift is:

SECURITAS REIPUBLICÆ.

DE VEYLIGHEYD VAN DEN VRYENSTAAT.

364. Terwyl dit in 't Oosten voorviel, lag het Batavische eyland, door de aldaar sedert voorgevalle (4) gevechten der tegen den anderen opgestaane inwoonders als vertrapt. Mids de aldaar zynde Salers het heerschzugtig juk der laatst in 't land geplaatste Quaden niet langer konnende verdraagen de wapenen (5) t'hunner verlossinge tegen de zelven hadden opgevat: dus vielen 'er verscheydene zeer strenge gevechten onder de tegen den anderen te voet strydende benden voor, doch eyndelyk aan de Salers zoo groo-

(1) *Ad. Occon. Imp. Rom. Numism. fol.* 500.
(2) *Eutropii Hist. Lib. X. cap.* 18. Decessit imperii mense septimo, quarto decimo Kalendas Martias.
(3) *Pomponii Læti Hist. Rom. Comp. fol.* 546. Post Juviani mortem, exercitus Nicææ, quæ urbs caput [illegible]
(4) *Pacati Panegyricus Theod. Aug. pag.* 314. At- [illegible]
(5) *K.* [illegible] 16.
Der Quaden [illegible] van [illegible] teyle,
Wider te Salers overpeule.
En te Salers hadden geeren
Over mact te Battenewieren
En te landen in gehelden
Folkes die vermanken solden.
Dan zy wierden afgewezen.

groote neerlaag te beurt, dat zy, gee-
365. ne kans ziende om zich aldaar langer te handhaaven, zich nevens een (1) gedeelte der oude Batavische inwoonders, met de langs den Noordoever des Ryns woonende Sicambers, Usipeeten, Vrienzen en zeer veele andere volken onderling verbonden, om over dien stroom trekkende, onder het gebied van het thans zoo zeer verzwakt zynde Romeynsche Ryk, betere woonsteden op te zoeken.

Met dit inzigt dan en den aanvang des jaars, als de wegen door de strengheyd der vorste vry hard en tot het doen van dien togt aldus bequaam geworden waaren, zyn alle deeze met den anderen in verbond getreedene volken, te (2) zamen onder den (3) naam van Franken bekend, over den Ryn gekomen, en hebben zich in verscheydene hoopen verdeelende des ook langs verscheydene oorden de landen, staande onder het gebied der Romeynen, met eene ongemeene verwoedheyd aangetast, en die gevolglyk, mids de grootheyd van de door hen aangerechte verwoestingen, alom met geene kleyne schrik en vreeze vervuld.

Zulks (4) Carietto, welke in erkentenis van zyn afgericht beleyd, in het by nacht bestooken der in het Batavische eyland ingevalle Quaden eertyds (5) betoond, thans als Graaf zoo in Opper- als Nederduytschland het bevel voerde, tot stuyting dier over den Ryn gekomene volken, met de Batavische en andere onder zyn gebied staande benden, eenen dier door 't land verspreyde hoopen, met hulpe (6) van den ouden Graaf Severianus tegentrok en dien, langs eene brug genaderd zynde, straks door de zynen met schichten en ander werpgeweer deedt begroeten; 't gene door de zelven op de zelfde wyze wierdt beantwoord: tot dat zy elkander zynde genaderd, de stryd met kort handgeweer wierdt begonnen en sedert wederzydsch met eene onverschrokte dapperheyd zoo lang achtervolgd, tot dat de oude Graaf Severianus door eene werpspeer in den mond wierdt gequetst en dus van zyn paard gesmeeten, waardoor den Romeynen zoo groote schrik bevong, dat die straks daarop het alom op een vlugten stelden.

In dit uyterste smeet zich Carietto voor de vlugtelingen en poogde hen dus, onder 't verwyten hunner blooheyd, te doen stal houden; dan deeze

(1) *K. Kolyn vs* 176.
T'es geschiet met lanch na desen
Dat ti Sicambrinen Salen,
En ti Usipers Cimalen
Battenewiren en ti Friesen
Namen over Ryn te riezen
Als si deeden met veel ander
De eyne volgede malcander
Tegen Romen wilden zi STRIDEN
Des zi deden in ti tyden.

(2) *Ammian. Marcell. Hist. Lib. XXVII. cap.* 1. Alemanni post ærumnosas jacturas & vulnera, quæ congressi sæpe Juliano Cæsari pertulerant, viribus tandem resumptis, licet imparibus pristinis ob caussam expositam supra gallicanos limites formidati jam persultabant. Statimque post Kalendas Januarii, cum per glaciales tractus hiemis rigidum inhorresceret sidus cuneatim egressa multitudo licentius vagabatur.

(3) *K. Kolyn vs* 185.
Ende Francken zien by namen
Landen en luden al te samen.

(4) *Ammian. Marcell. Hist. Lib. XXVII. cap.* 1. Horum portioni primæ Carietto, tunc per utramque Germaniam Comes occursurus, cum milite egreditur ad bella ineunda promptissimo, adscito in societatem laboris Severiano itidem Comite, invalido & longævo, qui apud Calidona Divitensibus præsidebat & Tungricanis.

(5) *Zie hier voore IV. Boek fol.* 215.

(6) *Ammian. Marcell. Lib. XXVII. cap.* 1. Proinde confertius agmine in unum coacto, ponteque brevioris aquæ firma celeritate transmisso, visos eminus barbaros Romani sagittis aliisque levibus jaculis incessebant, quæ illi reciprocis jactibus valide contorquebant. Ubi vero turmæ congressæ strictis conflixere mucronibus, nostrorum acies impetu hostium acriore concussa, nec resistendi, nec faciendi fortiter copiam reperit, cunctis metu compulsis in fugam, cum Severianum vidissent equo deturbatum, missilique telo per os fixum. Ipse denique Carietto, dum cedentes objectu corporis & vocis jurgatorio sono audentius retinet, pudendumque diluere dedecus fiducia diu standi, conatur, oppetiit telo letali confixus.

ze zyne aangewende poogingen waa-
ren vrugtloos: hy zelf wierdt met
eene pyl gedood, en door de dus
ver overwinnaars geworde Duytſchers
al het geweld gevolglyk tegen de
Batavieren en Herulen gewend: zulks
die (1) voor de overmagt eyndelyk
ook moetende zwigten, dus het onge-
luk hadden van hunnen hoofdſtandaard
te verliezen. Onbeſchryvelyk is 't,
welk eene vreugde deeze zeegepraa-
lende volken wegens het bekomen van
dien buyt betoonden: zy ſtaaken
den zelven een- en andermaal om
hoog, als ſtoffende van thans eynde-
lyk die volken te hebben overwon-
nen, welken tot nogtoe op zoo
roemryke wyze ten dienſte des Ro-
meynſchen ryks de wapenen tegen
hen gevoerd hadden: doch die hen,
hoewel niet dan naa zeer ſtrenge
gevechten, ſedert weer is afgeno-
men, in welken zy zich door eenen
366. Jovinus in drie (2) onderſcheyde
ontmoetingen geſlaagen zagen. Des-
onaangezien zoo waaren zy daardoor
meer verbitterd dan neerſlagtig, en
des ook te raade geworden, om in het
volgende jaar dien inval te hervatten,
en dus wederom de naastgelegene 367.
ryksgrenzen op de allerſchriklykſte
wyze te verwoesten, mids Valenti-
nianus zich toen juyst van eene dood-
lyke ziekte in Gallië (1) vondt aan-
getast, doch van welke hy, tegen
ieders verwachting genas, en ver- 368.
volgens zich tegen de zelven per-
zoonlyk met een talryk leger wel in
't veld begaf, dan 't gene het onge-
luk hadt van door de thans moedig
gewordene Duytſchers geſlaagen te
worden. Zulks de Keyzer, met een
gedeelte zyner ontſnoerde benden de
verdere nederlaag door de vlugt in zy-
ne beſchanſte legerſteê zynde ontdoo-
ken, vervolgens met eene zeer onge-
meene naarſtigheyd liet onderzoeken,
wie de eerſte oorzaak tot dit hem op-
gekome ongeluk gegeeven hadt. Op
deeze wyze hebbende ontdekt, hoe
dit door de onbezonne vlugt der Ba-
taviſche hulpbenden veroorzaakt was,
heeft hy het leger doen in de wape-
nen komen, en aan 't zelve in eene
gedaane aanſpraak betuygd van zin
te zyn alle die genen, welken deeze
nederlaag door hun wangedrag ver-
oorzaakt hadden, als onwaardig van
ooit

(1) *Ammian. Marcell. Lib. XXVII. cap.* 1. Post cujus interitum Erulorum Batavorumque vexillum direptum, quod inſultando tripudiantes barbari crebro ſublatum altius ostendebant, post certamina receptum est magna.

(2) *Ibidem cap.* 2. Qua clade cum ultimo mærore comperta, correcturus hujusmodi gesta . . . Jovinus . . . . accingitur, & inſtructus . . . temporis brevi puncto præventam ad internecionem extinxit. Exultantes innoxii prœlii gloria milites ad alterius globi perniciem ducens, ſenſimque incedens rector eximius ſpeculatione didicit fida, direptis propius villis vastatoriam manum quiescere prope flumen: jamque adventans abditusque in valle denſitate arbustorum obscura, videbat lavantes alios, quosdam comas rutilantes ex more, portantesque nonnullos. Et nactus horam impendio tempestivam, ſigno repente per lituos dato, latrocinalia castra perrupit: contraque Germani, nihil præter inefficaces minas jactanter ſonantes & fremitum, nec expedire arma disperſa, nec componere aciem, nec reſurgere in vires permittebantur, urgente inſtanter victore. Quocirca forati pilis & gladiis cecidere complures absque his, quos verſos in pedes, texere flexuoſi tramites & angusti. Hoc prospero rerum effectu, quem virtus peregerat, & fortuna aucta fiducia Jovinus militem ducens diligenti ſpeculatione præmiſſa in tertium cuneum, qui restabat propere castra commovit . . . . . ſed reſistens animorum acri robore miles, ita lacertis eminuit ut hostium quatuor millibus ſauciis, ſex altera interficeret millia: ipſe vero non amplius ducentis amitteret, ducentis tantummodo vulneratis.

(3) *Ibidem cap.* 12. Imperator remediis multiplicibus recreatus vixque ſe mortis periculo contemplans exſtractum Gratianum filium ſuum, adulto jam proximum, inſignibus principatus ornare meditabatur.

(4) *Zoſimi Hiſt. Lib. IV. fol.* 739. Quippe TOTA GERMANORUM natio revocatis ad animos iis, quæ perpeſſa temporibus illis fuiſſet, quibus Julianus Cæſaris auctoritatem habuerat, ſimulatque de morte ipſius accepiſſent, excuſſo metu qui animis eorum infixus erat, & innata genti audacia reſumpta pariter univerſi ſubjecta Romano Imperio loca invadebant. Quibus Imperatore obviam profecto, prœlium acre ceptum est, quo barbari Romanum exercitum vincebant & citato curſu perſequebantur. Valentinianus minime fuga periculum declinare ſtatuit: ſed hoc caſu æquo animo tolerato, detrimenti accepti auctores perquirit, a quibus ſcilicet initium fugæ factum fuerat.

ooit weer voor 't ryk de wapenen te voeren, met het merkteken (1) hunner betoonde blooheyd voor hun geheel leeven te brandmerken. Dierhalve beval hy de uyt den ſtryd geweeke Batavieren te ontwapenen en hen ten voordeel van 's ryks ſchatkist aan de meest biedenden, even als ontvlugte ſlaaven, te verkoopen.

Op het hooren van zoo ſtraf een vonnis, ſmeeten zy zich allen voor 's Keyzers voeten ter aarde, en hebbende hem de groote krygsdienſten, welken zy en hunne Voorvaders aan 't ryk beweezen hadden, ſedert die met het zelve in verbond getreeden waaren, met veel naadruks vertoond, bezwoeren zy hem dierhalve van hen en het heir van die oneer te willen verſchoonen, onder belofte van, als mannen den Romeynſchen naam waardig (want veelen der zelven waaren met het Romeynſche (2) burgerrecht beſchonken) hun leeven, 't gene zy door hunne lafhartigheyd verbeurd hadden, tot het bekomen der overwinninge in een nader gevecht te willen opofferen.

Dit wierdt hen toegeſtaan: zulks zy de wapenen (3) wederop namen, en nevens de andere benden andermaal tegen den vyand buyten de verſchanſte legerplaats ten gevecht gevoerd wierden: in 't welke en de volgende de voorheen uyt den ſtryd gevloode Batavieren, volgens het doorluchtig voorbeeld hunner daarom zoo beroemd geweest zynde voorvaderen, zoo groote dapperheyd en heldenmoed betoonden, dat zy ſteeds de zeege wegdraagende, aldus de op zich gelaade blaam hunner eerſte blooheyd volkomelyk uytgewist en te gelyk het vertrouwen, 't gene de vooríge Keyzers op hunne dapperheyd geſteld hadden, thans ook weer by den tegenwoordigen verkreegen hebben.

De gedachtenis van deeze (4) zeege, vinde ik op den volgenden penning bewaard.

Het geharnaste bovenlyf des Keyzers, zynde met eene kroon van paarlen en edel ge-

(1) *Zoſimi Hiſt. Lib. IV. fol.* 740. Quæstione peraccurate inſtituta, quum legionem Batavorum ream peregisſet; jusſit, ut univerſus exercitus ſumtis armis conveniret, velut audituris militibus ea verba, quæ publice cunctis esſent uſui futura. Secundum hæc verbis uſus est, quæ auctoribus fugæ pudorem infamiamque omnem vitam irrogarent: jusſitque Batavos armis exutos, pretium offerentibus, veluti mancipia fugitiva, publíce abducendos alio, distrahi. Tum vero proni ad terram prolapſi omnes, ut exercitum penitus ejusmodi dedecore liberaret, obſecrabant: ſimulque futurum policebantur ut viros ſe præſtarent nomine Ramano dignos.

(2) *H. Cannegieteri Disſert. de Brittenburgo &c. pag.* 138. Multos namque ex his Civitate donatos certum est, & inde plurimi Batavi Romanarum familiarum nominibus inſignes fuere, inter quos ipſe Claudius Civilis una cum fratre Julio Paullo, atque alii, quos Romana hiſtoria & prisca monumenta narrant.

(3) *Zoſimi Hiſt. Lib. IV. fol.* 740. Quod quum ille deinceps ipſa re declarari jusſisſet, ubi de terra ſurrexisſent, ac ſemet ex uſu armasſent; pugnam redintegrabant: & extra vallum progresſi, tam eo ſe bello ſtrenue gesſerunt, ut, de barbarorum infinita multitudine, pauci domum incolumes redierint. Ac bellum quidem adverſus totam nationem Germanicam hujusmodi tunc exitum habuit.

(4) *Adolf. Occon. Imp. Rom. Num. fol.* 504.

gesteente rondom 't hoofd versierd, is op de voorzyde gesteld, 't gene eene piek in de rechter hand en een schild, bestempeld met het lettermerk van CHRistus, aan den slinkeren arm heeft. Het randschrift luydt aldus:

DOMINUS NOSTER VALENTINIANUS, PIUS, FELIX, AUGustus.

ONZE HEER VALENTINIANUS, DE GODVRUCHTIGE, DE GELUKKIGE AUGUSTUS.

De zelfde Keyzer, hebbende eenen verwonnen Duytscher voor zyne voeten, staat op de tegenzyde in lange kleeding, en houdt in de eene hand eenen standaard met het zelfde lettermerk, en in de andere eenen werreldkloot; binnen dit randschrift:

TRIUMPHATOR GENTium BARBARarum.

ZEEGEPRAALER DER BARBAARSCHE VOLKEN.

Eyndelyk zyn op den voorgrond der tegenzyde, ten blyke waar hy gemunt is, de letteren R en P gesteld; betekenende:

ROMÆ PERCUSSA.

TE ROME GEMUNT.

of

RAVENNÆ PERCUSSA.

TE RAVENNE GEMUNT.

En zekerlyk dat de Batavieren, door deeze hunne betoonde dapperheyd, in de gunst des Keyzers hersteld zyn, blykt uyt de gevolgen: want als die kort daarnaa uyt Britannië (1) de onaangenaame tyding bekwam, hoe die gewesten door de op nieuws ondernomene invallen der Schotten en Pikten, even als ten tyden van Julianus, op eene zeer elendige wyze verwoest wierden, zondt hy eenen (2) Theodosius, als beroemd om zyne krygsdeugd, aan 't hoofd der gemelde Batavische en andere

(1) *Ammian. Marcell. Lib. XXVII. cap.* 17. Profectus itaque ab Ambianis Treverosque festinans nuntio percellitur gravi, qui Britannias indicabat barbarica conspiratione ad ultimam vexatas inopiam &c.

(2) *Ibidem.* Postremo ob multa & metuenda, quæ super eadem insula rumores adsidui preferebant, electus Theodosius illuc properare disponitur, officiis Martiis felicissime cognitus, adscitaque ANIMOSA LEGIONUM & COHORTIUM pube tendebat [illegible] speciosa

dere hulpbenden derwaart. Zulks de aangeſtelde Bevelhebber, mids de in Batavië woonende (1) Saxers thans afgevallen en des nevens de Franken, dat zynde aldaar gebleeve Salers, door veelvuldige rooveryen, het in den brand ſteeken der huyzen, vervoeren der inwoonders en het bedryven van allerhande andere vyandlykheden, de naastgelege kusten van Gallië met hunne ſcheepen ontrustten, deeze hem toegevoegde benden, daarom niet uyt de Bataviſche havens, maar van Boulogne naar dat eyland overſcheepte, en, aldaar gelukkiglyk zynde aangeland, aan 't hoofd dier benden zich naar Londen, tegen de dus ver doorgedronge Schotten, in optogt begaf; vervolgens zyne manſchap in verſcheydene hoopen verdeeld hebbende, heeft hy de op roof loopende en van een verſpreyde vyanden, zynde niet min bezwaard door den geweldigen roof, dan belemmerd door het groot getal der gemaakte gevangen, langs verſcheydene kanten te gelyk op 't lyf vallende, verſlaagen, midsgaders van den aldus herwonnen buyt, naar hy de vermoeide krygsknechten daaruyt iet ter ververſinge hadt toegevoegd, het overige den inwoonderen dier uytgeplonderde ſtad doen wedergeeven; en alwaar hy des als hunne verloſſer op eene zeegepraalende wyze zyne intreede deedt. Aldus de rust van dien oord op zoo vaardige wys herſteld zynde, is door hem de onderlandvoogdy (2) van Britannië aan eenen Civilis opgedraagen: welken eenigen meenen niet alleen eenen Batavier geweest te zyn, maar zelfs, mids de gelykheyd des naams, van den befaamden en door ons hiervoorgemelden Claudius Civilis af te ſtammen.

Doch wat hiervan zy, terwyl 370.
Theodoſius aldus de geſtoorde rust in Britannië herſtelde, beſloot Valentinianus de afvallig gewordene Saxers in Batavië te beteugelen, mids zy niet alleen de Galliſche kusten door hunne zeeſchuymeryen, gelyk wy gemeld hebben, dagelyks zeer merkelyke ſchaade toebragten, maar te (3) ſcheep over de Waal zynde gezet, de naastgeleege gewesten verwoestten, en den aldus bekomen roof, naar hun-

(1) *Ammian. Marcell. Lib. XXVII. cap.* 18. Gallicanos vero tractus Franci & Saxones IISDEM CONFINES, quo quisque erumpere potuit terra vel mari, prædis acerbis incendiisque & captivorum funeribus hominum violabant. Ad hæc prohibenda, ſi copiam dediſſet fortuna prosperior, orbis extrema dux efficaciſſimus petens, cum veniſſet ad Bononiæ litus, quod a ſpatio controverſo terrarum angustiis reciproci distinguitur maris, attolli horrendis æstibus adſueti, rurſusque ſine ulla navigantium noxa in ſpeciem complanari camporum, exinde transmeato lentius freto defertur Rutupias, ſtationem ex adverſo tranquillam.

(2) *Ibidem.* Unde cum ſequuti BATAVI veniſſent & Heruli, Joviique, & victores fidentes viribus numeri, egresſus tendensque ad Lundinium vetus oppidum quod Augustam posteritas appellavit, diviſis plurifariam globis, adortus est vagantes hostium vastatorias manus, graves onere ſarcinarum & propere fuſis qui vinctos homines agebant & pecora prædam excusſit, quam tributarii perdidere miſerrimi. Denique restituta omni præter partem exiguam impenſam militibus feſſis, merſam difficultatibus ſuis antehac Civitatem, ſed ſubito qua ſalus ſperari potuit recreatam, in ovantis ſpeciem lætiſſimus introiit. Ubi ad audenda majora prospero ſucceſſu elatus tutaque ſcrutando conſilia futuri morabatur ambiguus, diffuſam variarum gentium plebem & ferocientem immaniter non niſi per dolos occultiores & improviſos excurſus ſuperari poſſe, captivorum confesſionibus & transfugarum indiciis doctus. Denique edictis propoſitis impunitateque promisſa deſertores ad procinctum vocabat, & multos alios per diverſa libero commeatu disperſos. Quo monitu ut rediere plerique, incentivo percitus retentusque anxiis curis, Civilem nomine recturum Britannias propræfectis ad ſe popoſcerat mitti, virum acrioris ingenii ſed justi tenacem & recti.

(3) *M. Stoke fol.* 3. *vs* 21.

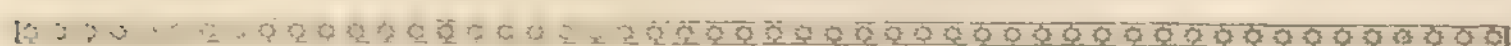
- - - - - Keyzer Valentiniaen
Goet kerstyn was hi ſonder waen/
In ſinen tiden waren ſi ghetogen
Die NEDERSASSEN, ende wilden pogen
Te nederen die Roomſche gewelt.
Daer beginceſe op een velt
Die keyzer ende wan hem (*) an   (*) hen
Haere ſtepe ende menich man
In 't nederland neven den Rine.
Doe wan hi vaert met ſire pine
Haer lant/ dat nach zere is vast.
Ende ſetter in ſommighen gast;
Die ſe ghiſelde ende dwonghen
Te dienen der Roemſche tonghen.

hunne bynaar ontoegangelyke (1) landen voerden. Des tegen hen zynde opgetrokken ontmoette hy de zelven omtrent den Ryn, ſloeg die volken, ten koste van veelen der hunnen uyt het veld, en zich van hunnen roof en ſcheepen meester gemaakt hebbende, deedt hy alles, naa geene kleyne moeite ondergaan te hebben, in hun land voor zyne zeegepraalende wapenen (2) bukken. Des de noodig geachte gyzelaars, ter verzekeringe hunner beſtandigere trouwe ontfangen hebbende, heeft hy deeze, gelyk ook de te voore door hem overwonne en langs den Ryn woonende Duytſchers, niet alleen gedwongen (3) een goed getal van hunne jonge manſchap te leveren, met welke hy zyne verzwakte benden voltallig gemaakt heeft, maar zelf daarin t' hunner beteugeling eene zwaare bezetting gelegd, naa hy vooraf langs den Ryn van de Neker tot den (4) Oceaan toe, en des ook in het thans genaamde Holland, verſcheydene nieuwe ſterkten, torens, en legerſteden geſticht en de voorheen geſtichte, die of vervallen of verwoest waaren, herſteld hadt.

375.

Door het overlyden van Valentinianus, 't gene vyf jaaren daarnaa op den (5) zeventienden van Slachtmaand voorviel, zag zich zyn Halvebroeder Valens van geen kleyn rugſteunzel ontzet, mids hy, door Valentinianus ſtraks by den aanvang van des zelfs regeeringe tot zynen (6) Ryksgenoot verklaard zynde, de beſtiering der Oosterſche (7) gewesten op zich genomen, en ſedert tot deezen tyd toe zeer zwaare oorlogen, met verſcheydene uytkomſten, eerst tegen de (8) Perſen, en ſedert tegen de opgetooge Gotthen gevoerd hadt.

Deeze volken, door de Hunnen (9) voorheen uyt hunne oude woonſteden gejaagd en vervolgens over den Donauw vlugtig, waaren door Valens in Thracië (10) met de woon geplaatst: doch, deeze weldaad ſedert vergeetende, en de naastgelege Romeynſche wingewesten door (11) hun-

(1) *Ammian. Marcell. Lib. XXX. cap.* 26. Inter hæc tamen caute gesta, jam converſos ad metuendam rabiem Saxons ſemper quo libet inexplorato ruentes, delatosque tunc AD MARITIMOS TRACTUS, quorum ſpoliis bene redierant onusti, maleſido quidem, ſed utili commento peremit, præda, [illegible]

(2) *Paulli Diaconi Hiſt. Lib. XII. cap.* 8. Valentinianus Saxones, gentem in OCEANI LITORIBUS & PALUDIBUS INVIIS SITAM, virtute atque agilitate terribilem, periculoſam Romanis finibus eruptionem magna mole meditantem, in ipſis francorum finibus oppresſit.

(3) *Zoſimi Hiſt. Lib. IV. fol.* 742. Qua propter maxima juvenum multitudine tum de barbaris Rheni adcolis, tum de ſubjectarum imperio Romano gentium agricolis collecta, numerisque militaribus adſcripta: ſic eos bellicis in rebus exercuit, ut horum militum exercitationis & experientiæ metu, totos novem annos nemo Transrhenanorum ſubjecta [illegible]

(4) *Ammian. Marcell. Lib. XXVIII. cap.* 14. At Valentinianus magna animo concipiens & utilia, Rhenum OMNEM a Rhætiarum exordio ADUSQUE FRETALEM OCEANUM, magnis molibus communiebat, castra extollens altius & castella turresque adſiduas per habiles locos & opportunos, qua Galliarum ex- [illegible]

(5) *Paulli Diacon. Hiſt. Lib. XII. cap.* 8. Ex animoſitate autem nimia & manuum plauſu vena corporis reciſa & plurimo erumpente ſanguine . . . . . voce amisſa ſenſu integer exſpiravit . . . . anno ætatis quinquageſimo & quinto, Conſulatu Gratiani & Equitii decimoquinto Kalendas Decembris.

(6) *Zoſimi Hiſt. Lib. IV. fol.* 734. Valentem fratrem deligit, ratus hunc omnium ſibi fidisſimum fore; illum igitur Imperii conſortem adpellat.

(7) *Ibidem fol.* 735. Viſum est Valentiniano, diviſo cum fratre imperio, curæ quidem illius Orientem ad Ægyptum usque Bithyniamque ac Thraciam permittere.

(8) *Ibidem fol.* 742. Dum hic rerum ad Occidentem ſtatus esſet, Valens Imperator contra Perſas in Orientem, quo tendebat initio, ſe parat.

(9) *Paulli Diaconi Hiſt. Lib. XII. cap.* 13. Ea tempestate gens Hunnorum, diu in propriis & inaccesſis clauſa montibus repentina rabie percita exarſit in Gothos eosque conturbatos ab antiquis ſedibus expulit.

(10) *Ibidem cap.* 14. Gothi, tranſito Danubio fugientes, a Valente ſine ulla fœderis pactione ſuscepti ſunt, tribuens eis terras Thraciarum ad habitandum.

(11) *Ibidem.* Barbari namque, cum Thracias tenuisſent, licenter Romanorum vastabant provincias, depopulantes vicinas civitates.

hunne uytloopen ontrustende, noodzaakten zy den tegenwoordigen Keyzer tegen hen, wegens deeze ongemeene trouwloosheyd, hoewel met meerderen moed dan geluk, de wapenen op te vatten: want als die zich eyndelyk, den negenden van (1)
378. Oogstmaand des jaars driehonderdachtenzeventig omtrent Nice, met de zelven in een algemeen gevecht hadt ingelaaten, wierdt hy door een pyl niet alleen zeer zwaar gequetst, maar zag zelf de eene bende naa de andere overhoopſmyten en dus eyndelyk zyn leger aan alle kanten ontſnoeren. In dit uyterſte poogde wel zeker Graaf Victor de Bataviſche (2) hulpbenden, welken tot diergelyke uyterſten in de achterhoede niet verre van den Keyzer geplaatst waaren, de zeegepraalende barbaaren tegen te werpen, om dus aan Valens ten minſte nog eenigen tyd tot de vlugt te geeven. Dan niemand der zelven meer overig vindende week hy te rug. Valens zelfs poogde het te paard te ontvlugten, dan ſtortte, mids de groote pyn van de in den ſtryd bekome wond, van het zelve, en wierdt des door de zynen naar (3) een zeer verachtlyk hutje gedraagen, om hem daarin, waar 't moogelyk, nog te verſteeken. Dan dat eerlang door de hem naagezette Gotthen omringd en vervolgens, onbewust dat de Keyzer daarbinnen was, in den brand gezet zynde, hadt die dus het ongeluk van te gelyk met het zelve door dien gloed te verteeren.

De gedachtenis van deezen aldus ongelukkig aan zyn eynd' gekomen Keyzer wordt op deezen (4) penning bewaard, welke wegens des zelfs verheffing in Gallië gemaakt is.

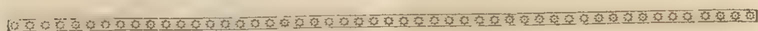

Zyn gekranst borstbeeld is op de voorzyde door deezen tytel omzoomd:

DOMINUS NOSTER VALENS, PIUS, FELIX, AUGUSTUS.

ONZE HEER VALENS, DE GODVRUCHTIGE, DE GELUKKIGE AUGUSTUS.

De tegenzyde is met 's Keyzers perſoon in lange kleeding beſtempeld, welke in de rechter

(1) *Paulli Diaconi Hiſt. Lib. XII. cap.* 16. Ipſe Imperator ſagitta ſaucius, verſusque in fugam ob dolorem nimium, dum equo laberetur in viliſſima deportatur caſa: ubi ſupervenientibus Gothis igne ſuppoſito incendio crematusest, quinto idus Augusti.

(2) *Ammian. Marcell. Lib. XXXI. cap.* 37. Eoque viſo Trajanus exclamat, ſpem omnem abſumptam, ni deſertus ab armigeris princeps, ſaltem adventicio tegeretur auxilio. Hocque audito Victor nomine Comes, BATAVOS in ſubſidiis locatos haud procul, ad Imperatoris præſidium raptim cogere properans, cum invenire neminem poſſet, gradiens retro discesſit.

(3) *S. Aur. Victoris Epit. pag.* 230. Hic Valens cum Gotthis lacrymabili bello commiſſo, ſagittis ſaucius, in caſam deportatur viliſſimam, ubi ſupervenientibus Gotthis, ignique ſuppoſito incendio concrematus est.

(4) *Adolf. Occon. Imp. Rom. Numism. fol.* 506.

rechter hand eenen ſtandaard en met de ſlinker een overwinningbeeldje, ſtaande op eenen bol, torst. Het bovengeſtelde randſchrift is:

RESTITUTORI REIPUBLICÆ.

AAN DEN HERSTELLER VAN DEN VRYENSTAAT.

Voorts ſtaat nog op den voorgrond, ten blyk waar hy gemunt is:

PERCUSSA LUGDUNI.

TE LIONS GEMUNT.

Door dit ongelukkig ſneuvelen van Valens, verviel het volle ryksgezag aan des zelfs Broeders Zoon (1)
379. Gratianus, welke, mids zyne jonge jaaren, eenen (2) Theodoſius (van wiens Vaders en (3) naamgenoots overwinningen met hulpe der Batavieren in Britannië behaald wy hiervoore (4) gewaagd hebben) tot ryksgenoot aannam, en hem voorts de beſtiering der Oosterſche landen aanbeval. Dan eerst Gratianus, en vervolgens ook Theodoſius, in het jaar
395. driehonderdvyfennegentig komende te ſterven, wierdt dees door zyne twee (5) Zoonen, te weeten: Arcadius in 't Oosten, en Honorius in 't Westen opgevolgd. Staande wier regeering de Wandaalen, Alaanen en Sueven, voorheen door de over den Donau gekomene Westgotthen uyt hunne oude woonſteden gejaagd, en thans bedektlyk door des Keyzers Honorius trouwloozen Schoonvader (6) Stilico, op hoope van dus zynen eygen Zoon Eucherius tot medegenoot des ryks te doen verklaaren, tot het doen van eenen inval in 't ryk zynde opgehitst, dien in het
jaar vierhonderdzes met dien naadruk 406.
ondernamen, dat zy niet alleen tot aan den Ryn in Duytschland, maar zelfs tot in Gallië (7) doordrongen, en voorts, onaangezien de daar woonende volken alle hunne krachten, om den verderen inval dier woeste volken te

(1) *Sext. Aurel. Victor. Epit. pag.* 229. Hic (*Valentinianus*) Valentem conſanguineum ſuum ſibi ſocium in Imperio adſcivit: ac demum Gratianum filium, necdum plene puberem, hortatu ſocrus & uxoris Augustum creavit.

(2) *Ibidem* 231. Hunnis, & Alanis, extremum periculum inſtare nomini Romano; accito ab Hispania THEODOSIO, cunctis faventibus, agenti annum a tricelimo tertium, imperium committit.

(3) *Paulli Diaconi Hiſt. Lib. XII. cap.* 11. Contra quem comes Theodoſius Pater Theodoſii, qui postmodum imperio præfuit, a Valentiniano majore miſſus.

(4) *Zie hier voore IV. Boek fol.* 225.

(5) *Ibidem Lib. XIII. cap.* 19. Anno ab urbe condita milleſimo centeſimo quadrageſimo ſexto, Arcadius Theodoſii filius in Oriente; HONORIUS frater ejus in Occidente . . . . . commune Imperium diviſis tantum ſedibus tenere cœperunt.

(6) *Ibidem cap.* 29. Interea, Stilico patricius Vandalorum perfidæ & doloſæ gentis genere editus, Eucherium, ut dictum est, filium jam à puero Christianorum perſequutionem meditantem, ut in Imperium ſubſtitueret, ante biennium Romanæ irruptionis, gentes copiis viribusque intolerabiles, hoc est Alanorum, Suevorum, Vandalorum, Burgundionum, multasque cum his alias gentes ultro in arma ſuſcitavit: & mox Rhenum fluvium tranſeunt.

(7) *Herm. Contract. Chron. ad ann:* 406. Vandali, Suevi & Alani, trajecto Rheno, tertio Cal. Januarii Gallias hostiliter ingreſſi ſunt.

te verhinderen, inſpanden, alles wyd en zyd tot zelf de uyterſte eynden
407. dier gewesten, welken voorheen door de ingevalle (1) Saxers verwoest waaren, voor het geweld hunner wapenen deeden zwigten; invoege noch ſtad (2), noch ſterkte door hen ongemoeid bleef: zulks een gedeelte der aldus in Galliё gekome Sueven, welken in onze Chronyken altemets onder den naam (3) van Zwindels bekend zyn, mids dit hen toelachgend gelùk, zich ook van de thans genaamde Zeeuwſche eylanden, onder 't bedryven der allerſchriklykſte verwoestingen, eyndelyk meester maakten, en, mids de ongenaakbaarheyd des lands, zich ſedert aldaar gehandhaafd hebben: dewyl men de Sueven, als in dat gewest woonachtig in 't vervolg zal gemeld vinden. Zulks dit hun beſtandig verblyf weer eenen voet gegeeven heeft, dat de aldaar met de woon gebleevene Sueven, by verzetting van de letter E, eyndelyk (4) SEVVEN of ZEEUWEN genaamd zyn geworden.

Onaangezien de overige Sueven, Wandaalen en Alaanen zich op de zelfde wys van de andere gewesten van Galliё insgelyks meester zagen, zoo hebben die, verſtaande (5) hoe de immiddels in 't ryk gevalle West-Gotthen, die hen voorheen uyt hunne voorouderlyke landen verjaagd hadden, thans weder tegen hen naar Galliё in optogt waaren, dat gewest, zoo men alleen de Zeeuwſche eylanden om hunne ongenaakbaarheyd uytzondert, in 't geheel weer verlaaten; vervolgens hunnen aangevangen togt naar Spanje achtervolgd, en dat, voor het meeste gedeelte eerlang veroverd hebbende, onderling ter bewooninge by 't lot (6) verdeeld; op hoope van zich, mids de ongebaandheyd van 't Pyreneeſche gebergte, achter het zelve met meerder voordeel tegen de voorgemelde Gotthen te zullen konnen beſchermen.

Welken, onaangezien zy door de (7) SCLAAVEN, HERULEN, VENETEN en meer andere Volken geweldigerhand onder hun gebied te brengen, ſedert eenen tyd herwaart tot een zeer geducht vermoo-

(1) *Prosperi Chron. ad Honorii ann.* 16. Saxonum incurſione devastatam Galliarum partem Wandali atque Alani vastavere.

(2) *K. Kolyn vs* 149.
Wan ti Swindel onbequame
Ti de landen overlopen
Mette kriegen woeste hopen
Scynden, barnen, en dan roven:
Alle konsten gaen verdoven.

(3) *Coll. Hiſt. Chronograph. Lib. III. cap.* 11. Post hæc cunctas Gallias Crocus cum Wandalis, Swevis & Alanis pervagatus, alias obſidione delevit, alias ingenioſe irrumpens vastavit. NEC ULLA CIVITAS, NEC CASTELLUM AB EIS IN GALLIIS LIBERATUM EST.

(4) *Ant. Matthæus, de Nobilit. pag.* 181. Iidem SUEVI hic qui Zelandi . . . . . ZEUWEN Belgice, qui hic SUEVI, & id vult vocum affinitas.

(5) *Jornandes de Rebus Geticis cap.* 31. Nam Wandali & Alani, quos ſupra diximus, permisſu principum Romanorum utraque Pannonia reſedere; nec ibi ſibi, metu Gothorum, arbitrantes tutum fore ſi reverterentur, ad Gallias tranſiere, ſed mox a Galliis, quas ante non multum tempus occupasſent, fugientes, Hispania ſe recluſere; adhuc memores ex relatione majorum ſuorum, quid dudum Geberich rex Gothorum, genti ſuæ præſtitisſet incommodi, vel quomodo eos virtute ſua patrio ſolo expulisſet.

(6) *Idatii Chron. ad ann. Honorii* 17. Subverſis memorata plagarum grasſatione Hiſpaniæ provinciis, barbari ad pacem ineundam, Domino miſerante, converſi, ſorte ad habitandum ſibi provinciarum dividunt regiones. Gallæciam Wandali occupant & Suevi, ſitam in extremitate oceani maris occidua. Alani Luſitaniam, & Carthaginienſem provincias: & Wandali, cognomine Silingi, Bæticam ſortiuntur.

(7) *Jornandes de Rebus Geticis cap.* 23. Post Herulorum cædem idem Hermanaticus in Venetos arma commovit, qui quamvis armis deſpecti, ſed numeroſitate pollentes primo reſistere conabantur. Sed nihil valet multitudo in bello, præſertim ubi & Deus permittit, & multitudo armata advenerit. Nam hi, ut initio expoſitionis vel catalogo gentis dicere cœpimus, ab una ſtirpe exorti, tria nunc nomina edidere, id est VENETI, Antes, SCLAVI qui quamvis nunc, ita facientibus peccatis nostris, ubique deſæviunt, tamen nunc OMNES HERMANARICI IMPERIIS SERVIERE.

moogen geſteegen waaren, zich echter (1) aan den laatstoverleeden Gratianus onderworpen, en ſtaande des zelfs en zyns ryksgenoots leeven in rust gehouden hadden. Dan ziende, naa Theodoſius dood, zyne aan 't ryk geraakte Zoonen, zich in allerhande minneryen verloopen en (2) zich zelfs voorts nog van de door der zelver vader ingewilligde voordeelen berooven, beſtonden zy tegen deszelfs zoonen eyndelyk op te ſtaan, en, naa 't verkiezen van eenen eygen (3) Koning, zich gelyker hand langs (4) Pannonië naar Italië in optogt te begeeven.

409. Zulks Honorius, (5) buyten ſtaat zynde om aan de aldus in Italië gekomene Westgotthen het hoofd te bieden, dierhalve aan de zelven, op dat zy Italië weer zouden verlaaten, de Galliſche gewesten, mids die door de Wandaalen, Alaanen en Sueven op de voorgemelde wys reeds vermeesterd waaren, ten verblyf afſtondt. Dan als de Westgotthen, mids door hen deeze aanbieding aanvaard was, zich daarop, zonder iet vyandlyks te bedryven, naar het aan hen afgeſtaane Gallië in optogt begaven, viel hen des Keyzers voorgemelde Schoonvader (6) Stilico in het Alpiſche gebergte, tegen het gemaakte verdrag, op 't lyf, en hadt des, ter ſtraffe dier trouwloosheyd, het ongeluk dat zyn heir verſlaagen, en het daardoor verbitterde leger der Gotthen integendeel te raaden wierdt, om onder zynen opgeworpen Koning Alarik te rug keerende, zyne zeegepraalende wapenen tegen Rome zelf, als de hoofdſtad des Ryks, te wenden.

Dit door hen gevolglyk met list 410.
zynde ingenomen (7) en die wereldſtad gelyk ook geheel Italië van zyne onnoemelyke ſchatten beroofd hebbende, hernamen de aldus verrykte Westgotthen den voorheen geſtaakten togt (8) naar Gallië. In 't welke zy, als geenen tegenſtand, mids het voor-

(1) *Jornandes de rebus Geticis cap.* 27. Ubi vero post hæc Theodoſius convaluit Imperator, reperitque Gratianum cum Gothis & Romanis pepigisſe fœdus; quod ipſe optaverat, admodum grato animo ferens, & ipſe in hac pace conſistit.

(2) *Ibidem cap.* 29. Postquam vero Theodoſius amator pacis generisque Gothorum rebus excesſit humanis; cœperunt ejus filii utramque Rempublicam luxurioſe viventes adnihilare, auxiliariisque ſuis, id est Gothis, conſueta dona ſubſtrahere.

(3) *Ibidem.* Mox Gothis fastidium eorum increvit, verentesque ne longa pace eorum reſolveretur fortitudo; ordinant ſuper ſe regem Alaricum.

(4) *Ibidem.* Mox ut ergo antefatus Alaricus creatus est rex, cum ſuis deliberans, ſuaſit eos ſuo labore quærere regna, quam alienis per otium ſubjacere: & ſumpto exercitu, per Pannonias Stilicone & Aureliano Conſulibus, & per Sirmium dextro latere, quaſi viris vacuam intravit Italiam.

(5) *Ibidem cap.* 30. Honorius Imperator . . . . . ſuoque cum Senatu inito conſilio, quomodo eos extra fines Italos expelleret, deliberabat. Cui ad postremum ſententia ſedit, quatenus provincias longe poſitas, id est Gallias Hispaniasque, quas jam pæne perdidisſet, Gizerichique eas Wandalorum regis vastaret irruptio; ſi valeret, Alaricus ſua cum gente, ſibi tamquam lares proprios vindicaret.

(6) *Ibidem.* Post quorum discesſum, nec quidquam mali in Italia perpetrato, Stilico patricius & Socer Honorii Imperatoris (nam utramque ejus filiam id est Mariam & Thermantiam quas ſibi princeps unam post unam conſocians utramque virginem & intactam Deus ab hac luce vocavit) hic ergo Stilico ad Polentiam Civitatem in alpibus Cottiis locatam doloſe accedens, nihilque mali ſuspicantibus Gothis, ad necem totius Italiæ ſuamque deformitatem ruit in bellum. Quem ex improviſo Gothi cernentes, primo perterriti ſunt, ſed mox recollectis animis &, ut ſolebant, hortatibus excitati, omnem pæne exercitum Stiliconis in fugam converſum, usque ad internecionem dejiciunt, furibundoque animo arreptum iter deſerunt, & in Liguriam post ſe, unde jam tranſierant, revertuntur.

(7) *Ibidem.* Ad postremum Romam ingresſi, Alarico jubente ſpoliant tantum: non autem, ut ſolent gentes, ignem ſupponunt, nec locis Sanctorum in aliquo penitus injuriam irrogari patiuntur. Exindeque egresſi, per Campaniam & Lucaniam ſimili clade peracta, Brutios accesſerunt.

(8) *Ibidem cap.* 31. (Italiam) derelinquens Gallias tendit. Ubi cum advenisſet, vicinæ gentes perterritæ, in ſuis ſe finibus cœperunt continere, quæ dudum crudeliter Gallias infestasſent, tam Franci, quam Burgundiones. Nam Wandali & Alani, quos ſupra diximus, permisſu Principum Romanorum utraque Pannonia reſedere; nec ibi ſibi, metu Gothorum, arbitrantes tutum fore ſi reverterentur, ad Gallias tranſiere ſed mox a Galliis, quas ante non multum tempus occupasſent, fugientes, Hispania ſe recluſere; adhuc memores ex relatione majorem, ſuorum, quid dudum GEBERICH rex GOTHORUM genti ſuæ præſtitisſet incommodi, vel quomodo eos virtute ſua patrio ſolo expulisſet; tali ergo caſu Galliæ Atavulvo patuere venienti.

voorgemelde vertrek der Wandaalen op hunne aankomst ontmoetende, zich diensvolgens wyd en zyd verſpreydden. Invoege de Sclaaven, welken voorheen onder de Gotthen hadden moeten bukken en des deezen togt nevens de zelven toen bywoonden, tot in het thans genaamde Zuydholland doordrongen, en, naa de meesten der aldaar zynde inwoonders by dit voorval of op de vlugt of door de kling gejaagd waaren, zich aldaar met de woon plaatſten; te weeten: de voorgemelde Sclaaven in en rondom het thans genaamde Vlaardinge, 't gene, als zynde dus de hoofdzetel huns verblyfs, des, volgens (1) onze oude Chronyken, toen SCLAAVENBURG zoude genaamd zyn.

Een ander gedeelte (2) der Sclaaven, onder den byzonderen naam van VENETEN, VITEN (3) of WILTEN bekend, achte ik dat zich, tusſchen deeze te Vlaardinge geplaatſe Sclaaven en de voorheen in 't land gekomene Engelſchen, in en rondom de WILTSVEENEN zullen hebben neergezet en die landen des van de aldaar gewoond hebbende WILTEN aldus genaamd zyn geworden; even gelyk ook eenigen meenen dat zekere ſtad (4) WILLANT of (5) WITLAM dien naam van de zelfde volken zou bekomen hebben: welke ten tyde der Romeynen de haven der (6) Britanniſche vloot, en, ſedert 'er de Wilten zich meester van gemaakt hadden, door haaren koophandel als op de Maas gelege wel zeer befaamd doch naamaals in het jaar achthonderdzevenendertig door de in 't land gevalle Noormannen is verwoest geworden. Invoege op deeze wys de voorheen alhier te land aangekomene Engelſchen tusſchen de by Saxenheym over den Ryn woonende Saxers, en de omtrent de Wiltsveenen zynde Wilten woonachtig waaren, zoo en indiervoege als men hun verblyf in de jaarſchriften (7) van Beda bepaald vindt.

Zulks, mids door deeze en andere voorverhaalde invallen der Franken, Salers en Quaaden, thans alle de voorheen hier te land geweest zynde Batavieren of verſlaagen, of verdreeven en hunne oude erflanden door de voorgemelde Engelſchen, Sclaaven en Wilten in bezit genomen waaren, niemand zich behoeft te verwonderen, dat de althans nog in dienst zynde het zy (8) oude, het

---

(1) *Chron. MS. de Traject. in Artic. de Willib. & Libuin.* Et dedicavit eccleſiam apud antiquam SLAVENBURCH, quæ nunc VLAERDINGEN.

Chronyk MS. van Claes Goete pag. 2. vſa. **Ende als hy uut Engeland quam / ſoe lande hy an** SLAVENBURCH **daer nu** VLAERDINGEN **ſtaet.**

(2) Chron. MS. van een ongenoemd Clerck pag. 2. vſa. **Ende** SLAVEN, **die men** WYLTEN **heet - - - - de** SLAVEN **wonnen al Hollant.**

Chron. MS. van Claas Goeten pag. 3. vſa. **Die** WILTEN, **die doe** SLAVEN **hieten / dit ſyn nu** HOLLANDERS, **die** NEDERSASSEN **dat ſyn nu Vrieſen.** (verſtaa Westvriezen.)

(3) *Eginbarti Annal. ad ann.* 789. Natio quædam SCLAVORUM est in Germania, ſedens ſuper littus Oceani, quæ propria Lingua Welatabi, FRANCICA (id est Theutonica) WILTZI vocatur.

Annal. Metric. de Gestis Caroli M. ad ann. 789. GENS est SCLAVORUM WILCI cognomine dicta.

Gobelin. Perſ. Cosmod. Æt. VI. cap. 23. Legi tamen in quadam Chronica, quæ proſequebantur progresſum ſtirpis Franciæ regum, quod hæc gens tertia quam Beda VITAS appellat, ſit GENS FRISONUM.

(4) *Synopſ. Hiſt. Franco-Merov. Lib. II. pag.* 724. Northmanni iterum Gallias graviter infestant; Andoverpum oppidum & WILLANT, emporium ſitum juxta ostium Moſæ, incendunt.

(5) *Annal. Fudens. ad ann.* 836. Nordmanni Anduverpam civitatem incendunt, ſimiliter & WITLAM, emporium juxta ostium Moſæ fluminis.

(6) *Zie hier voore IV. Boek fol.* 165.

(7) *Hiſt. Lib. I. cap.* 13. Porro de ANGLIS, hoc est de illa patria; quæ Anglia dicitur & ab eo tempore, usque hodie manere deſerta dicitur, INTER PROVINCIAS VITARUM ET SAXONUM perhibetur.

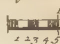
(8) *Notitia Imp. Occid. ultra Arcadii Honoriique tempora.* Intra easdam Gallias cum Comite & Magistro equitum Galliarum.

Equites BATAVI SENIORES.
Equites Corunti Seniores.
Equites BATAVI JUNIORES.

LANDKAART
van het
thans genaamde Holland,
zoo als dat,
in 't begin der vyfde eeuwe,
door de
Vriezen, Saxers,
Warners, Britten,
Engelschen, Sclaaven
en t' overschot der
Batavieren, Salers
Quaden en Franken
bewoond wierdt.

VRIEZ
Asse
SAXEN
Saxenheym
HET
RYK
Warmond
Brittie
ENGELSCHEN
WILTE
SCLAAVEN
SAXEN
Sclaavenburg
de Le
Witlam
HEL OF HELDINEZEE
SUEVEN
Schelde R.

Voetmaat van vyf Duyt...
weer vyfduyzend Romey...

ZUYDER
ZEE
X
E
R
S
D
E
R
DER
WARNERS
Antonia
N
Ryn R
OVERSCHOT DER BATAVIEREN
SALERS
L
A
N
D
Linge R
EN
FRANKEN
Waal R
Nieumeege
Yssel
Ryn R
Maas R

het zy (1) jongere, dat is laater opgerechte Batavische benden, andere landen binnen de paalen des Romeynschen Ryks ter bewooninge zyn aangeweezen. Dewyl de tegenwoordige Romeynsche Keyzers de gewoonte hadden van aan alle zoodaanige volken en benden, welken de belangen des ryks (2) aankleevende ter bescherminge van 't zelve wel de wapenen gevoerd, doch ter dier oorzaake het ongeluk gehad hadden van uyt hunne eyge erflanden door de in 't ryk gevalle Barbaaren verjaagd te worden, steeds andere landen, in erkentenis dier beweeze trouwe binnen de ryksgrenzen ter bebouwinge aan te wyzen. En welke aldus ten geschenk uytgegeeve landen toen TERRÆ (3) LÆTICÆ, en derzelver bezitters weer LÆTI genaamd wierden; even gelyk men de thans van haar vaderland beroofd zynde Batavische benden om die rede met dien (4) bynaam in de oude schriften zoo aan den Donau als in Galliё gemeld vindt.

En zekerlyk het blykt, uyt het gene reeds (5) hier voore door ons gemeld is, dat eenigen der Batavische benden aan den gemelden stroom ten dienste des ryks de wapenen gevoerd en haare legerstee omtrent de grenzen van het thans genaamde Beijere, gehad hebben, te weeten: op den Westhoek van het voorheen genaamde Rhætiё, alwaar de rivier Oёnus (6) (thans de Inn genaamd) zich in den Donau ontlast. Welke LEGERSTEE DER BATAVIEREN, naa hen die grond, mids het verliezen van hunne eyge vaderlyke erflanden, thans ter bewooninge was afgestaan, sedert in de Latynsche taale (7) BATAVA, en in de Duytsche (zoo my toeschynt) eerst BATSGOU (dat is land (8) der (9) Batavieren) is genaamd, doch met den tyd, volgens de gewoonte der Ouden, welken veeltyds (10) voor de B eene P schreeven, door de Latynen in (11) PATAVIA (12) of

(1) *Notia Imp. Occid. ultra Arcadii Honoriique tempora.* Intra Gallias cum viro illustri magistro equitum Galliarum. . . . . . .
Valentinianenses
BATAVI
BATAVI JUNIORES
Britones.

(2) *Codex Theod. Tit. II, de Censitorib. Lib. XIII, L. 9.* Quoniam ex multis gentibus sequentes Romanam felicitatem se ad Imperium nostrum contulerunt, quibus TERRÆ LÆTICÆ administrandæ sunt: nullus ex iis agris aliquid, nisi ex nostra notatione mercatur. Et quoniam, aut amplius quam meruerant, occuparunt, aut conludio principalium vel defensorum vel subreptitiis rescriptis majorem, quam ratio poscebat, terrarum modum sunt consequuti: inspector idoneus dirigatur, qui revocet, quæ male sunt tradita, aut improbe ab aliquibus occupata.

(3) *M. Vignerii Tract. de Origin. vet. Franc. fol.* 138. TERRÆ vero LÆTICÆ erant illæ, quæ ab Imperatoribus externis militibus, qui se ad eos militiæ gratia contulerant, intra IMPERII LIMITES HABITANDÆ, atque excolendæ CONCEDEBANTUR.

(4) *Notitia Imp. Occid. ultra Arcadii Honoriique tempora.* Præfectus LÆTORUM BATAVORUM & Gentilium Suevorum.

(5) *Zie hier voore IV. Boek fol.* 164. *en* 191.

(6) *M. Velseri Scholia in vitam Severini fol.* 667. ENI FLUMINIS) Melius Oeni, quidam Æni, Oenus Ræ̈tos a Noricis distinguit.

(7) *M. Velseri Scholia in vitam S. Severini fol.* 667. ENI FLUMINIS) melius Oeni, quidam Æni, Oenus Rhætos a Noricis distinguit, & ad BATAVA miscetur Danubio.

(8) *K. Kolyn vs* 16.
Toe de NederGAUWEN (†) waren (†) NederLANDEN.
Kiliani Duffl. Etymolog. Teuton. pag. 157. GOUW, vetus REGIO, AGER, RUS, TERRA, PAGUS: hinc multa regionum urbiumque nomina. Boonegouw, ager Boloniensis: Henegow, ager Haniæ, Hannoniensis.

(9) *K. Kolyn. vs* 26.
Al mit kraften overspanden
Ade BATTEN uten landen
Te verdrive.

(10) *M. Velseri Itinerariæ Schedæ explic. fol.* 729. *cap.* 4. B, P & consonantem V Litteras affines esse, P & V sæpius loco B scribi jam olim a grammaticis observatum. Ejus generis in lapidibus *pleps, apsens, probincia, serbus* pro *plebs, absens, provincia, servus.* Ex eodem capite in schedis *PATAVIA, fluvius PATABUS* aut BATABUS, pro *Batavia, fluvius Batavus.*

(11) *Annotatio Civit. & Metropol. desumpta ex codice qui anno Caroli Mag. XLII, imperii IX scriptus fol.* 123. CIVITAS PATAVIA.

(12) *Vita S. Severini cap.* 19. PATAVIS appellatur oppidum inter utraque flumina Enum videlicet atque Danubium constitutum, ubi beatus Severinus cellulam paucis solito more fundaverat.

of PATAVIS en door de Duytſchers, met uytſmytinge van de letter G, eyndelyk in PASSOU veranderd geworden. Invoege die ſtad, zoo befaamd door het verdrag tusſchen Keyzer Karel den V. en de Onroomſche Ryksvorsten op den tweeden van Oogstmaand (1) des jaars vyftienhonderdtweeënvyftig naamaals aldaar aangegaan, haare eenige en waare herkomst aan de aldaar thans met de woon geplaatſte BATAVIEREN verſchuld is; en men uyt dit alles weer kan opmaaken wat de oude Staatsſtukken en Chronyken gewild hebben, als die in het begin der tiende eeuwe niet alleen nog van een Bataviſch (2) Bosch en (3) Bisdom in dien oord gewaagen, maar als zeker geleerd (4) ſchryver de verwoesting van Pasſou in 't jaar negenhonderdnegenenzeventig willende verhaalen, die ſtad nog met haaren ouden oorſpronge lyken naam van *Batavia* uytdrukt.

Gelyk nu, behalven deeze aan den Donau geplaatſte Batavieren, zich daarenboven nog zeer veele andere benden van zoo roemruchtige volken te die tyden in Gallië en den dienst der Romeynen bevonden, zoo zyn ook aan de zelven andere landen in dien oord op gelyke wyze ten verblyf aangeweezen. Dus is een gedeelte, naa de laatstgemelde overſtrooming, eensdeels geplaatst, in en omtrent (5) BAJOCASSES (nu (6) *Le Besſin*) migsgaders te CONSTANTIA (nu (7) *Coutance*) beyden gelegen op de kusten van het westergedeelte van het thans genaamde Normandië, anderdeels te (8) Atrecht en NEOMAGUM CONTRAGINNUM, 't gene thans (9) *Conflans ſainte Honorine* genaamd, en ten zuydoosten van Atrecht gelegen is.

Doch in welke onderſcheydene landsoorden de aldus met de woon geplaatſte Batavieren, niet lang beſtandig zyn gebleeven, onaangezien de in Gallië gevalle Gotthen, dat gewest voor het grootſte gedeelte eerlang weer verlaaten en zich ſlechts in het aan hen afgeſtaane (10) Aquitanië (dat zyn de landen gelegen tusſchen het Pyreneeſche gebergte de

(1) *Zie dit verdrag by* Heisſ. Hiſt. de L'Emp. tom. IV. pag. 16.

(2) *Capitul. Lud. IV. Imp. apud Goldast. tom. I. fol.* 210. *Art.* 2. Navis, quæ ab occidentali regno venit, posteaquam SYLVAM BATHAVENSEM prætergresſa est, ſive Rosdorphii ſive alibi venundandi gratia appellitur, ſemidrachmam, hoc est unum ſcutatum, pendat.

Ibidem Art. 7. Naves Salinariæ SYLVAM BATHAVENSEM egresſæ nihil pendant, donec ad Ebersperg veniant. Si quis ad Moraviam navigat, de navi ſolidum ſolvat.

(3) *Annal. Schirenſ. pag.* 200. Erat ea tempestate Bojorum nomen latisſimum: nam ab oriente Hungaria, meridie vero Italia, terminabatur, continebatque Laureacenſem (*Ens*), Janavenſem (*Saltzburg*) Archiepiscopos; Aureatenſem (*Aichſtat*) Ratisponenſem, BATHAVINUM (*Basſaw Friſium*) Sabonenſem (*Brixen*) Episcopos.

(4) *Brouweri Annal. Trevirenſ. tom. I. ad ann.* 979. Capta vi BATAVIA & ad ſolum diruta.

(5) *Notitia Imp. Occident. ultra Arcadii Honoriique tempora.* In provincia Lugdunenſi ſecunda & tertia. Præfectus LÆTORUM Batavorum & Gentilium Suevorum, BAJOCASSIS ET CONSTANTIÆ, Lugdunenſis ſecundæ.

(6) *H. Valeſii Notitia Galliar. fol.* 74. Ab gente Bojocasſibus, vel ab capite Gentis Bajocasſis; aut à Gente ſimul & à capite Gentis Bajocasſinus pagus nomen accepit, in Capitulis Caroli Magni ita dictus; in Capitulis Caroli Calvi Bagiſinus, pro Bagaſinus aut Bagasſinus vulgo *le Besſin.*

(7) *Ibidem fol.* 156. In IV. Notitiis provinciarum & civitatum Galliæ memoratur CIVITAS CONSTANTIA in provincia Lugdunenſi ſecunda . . . . . Civitas Conſtantina, in libri VIII. capite XXXI. Conſtantina urbs, Conſtantienſis urbs veteri auctori vitæ S. Marculfi Abbatis. Vulgo *Coutance* dicitur, urbs oceano propinqua, quæ muris & fosſis & aquis (nam tenui rivulo asſidet) carere fertur.

(8) *Notitia Imp. Occident. ultra Arcadii Honoriique tempora.* In provincia Belgica prima & ſecunda.... Præfectus Lætorum Batavorum Nemetacenſium, ATTREBATIS Belgiæ ſecundæ. Præfectus lætorum Batavorum CONTRAGINENSIUM NOVIOMAGO Belgicæ ſecundæ.

(9) *H. Valeſii Notitia Galliar. fol.* 156. Inter Augustam Veromandorum & Augustam Suesſonum medium ponit Æthicus Contraginnum . . . . . vulgo *Conflans Sainte Honorine.*

(10) *Prosperi Chronic.* Conſtantius Patricius pacem firmat cum Walia (*rege Gothorum*), data eidem ad inhabitandum ſecunda Aquitania, & quibusdam civitatibus confinium provinciarum.

de Loire en Rhone) met de woon geplaatst hadden.

Want als op den eerſten inval dier Volken in Italië de meeste Romeynſche bezettelingen van den (1) Ryn derwaart ontbooden waaren, om dus te gemaklyker aan de tot dus ver doorgedronge Gotthen het hoofd te
413. bieden, beſtonden de Bourgonjers, dus genaamd om dat zy tot nogtoe over den Ryn in burgen (2) gewoond hadden, in het jaar (3) vierhonderddertien ten getale van meer dan tachtigduyzend man over dien onbezet gelaaten ſtroom te trekken, en, mids de tegenwoordige Keyzer in geenen ſtaat was om hen te rug te dryven, gevolglyk die landen (4) gewapender hand te veroveren en in te neemen; welken tusſchen Langres, Bazel, Noyon, Riviers en het Alpiſche gebergte gelegen, en, naa hen de zelven mede ten verblyf waaren afgeſtaan, ſedert het Bourgondiſche ryk genaamd zyn. Dit voorbeeld volgden ook de tot nogtoe zoo menigmaal afgeweezen Franken in het jaar vierhon-
429. derdnegenentwintig naa; des rukkende onder 't beleyd van hunnen Koning (5) Klodio mede over den Ryn, veroverden zy alle de landen van daar tot boven Doornik: en hoewel zy ſedert door de Romeynen onder Aëtius geſlaagen en des te rug gedreeven wierden, zoo hebben zy zich echter eyndelyk omtrent (6) Tongeren en Diest gehandhaafd. En waarom (7) eenigen met veele doorſlaande bewysreden hebben ſtaande gehouden, dat de laatstgemelde ſtad, het oude en zoo befaamde DISPARGUM dat is DIETSBURG zoude geweest zyn. Te meer, mids men aldaar, niet alleen twee plaatſen vindt (8) welke *Vrankryk* genaamd zyn, maar ook het *Franschbroek* de *Seelbeemden*, en *Selebeym*, dat zyn de *beemden* en 't *beym der Salers*; welke volken men weet dat een gedeelte der oude Franken hebben uytgemaakt.

Invoege, mids de Romeynen als dus buyten ſtaat geraakt waaren om langer zich zelfs, ik laat ſtaan de ſteeds om byſtand roepende Wingewesten te konnen beſchermen, die eyndelyk, van alle buytenhulp afziende, ſedert op hunne eyge behoudenis bedacht wierden. Dus hebben de thans genaamde Brabanders en verſchey-

(1) *Claudian. de Bello Getic. Lib. I. vſu* 421.
Tumque remotis
Excubiis, Rhenum ſolo terrore relinquunt.

(2) *Paulli Diaconi Hiſt. Lib. XII. cap.* 8. Burgundionum quoque novorum hostium cœpit nomen novum, qui plusquam octoginta millia, ut fertur, armatorum ripæ Rheni fluminis inſederunt. Hos quondam ſubacta Germania interiore, à Druſo & Tiberio adoptivis filiis Cæſaris, per castra diſpoſitos, in magnam coaluisſe gentem, atque ita etiam nomen ex opere præſumpſisſe, quia crebra per limitem habitacula conſtituta, Burgos vulgo vocant, eorumque esſe prævalidam & pernicioſam manum, Galliæ hodieque testes ſunt, in quibus præſumpta posſeſſione conſiſtant.

(3) *Petavii Rationar. Temp. Part. I. Lib. VI. cap.* 12. Gothi Ataulpho rege Gallias ingresſi ſunt anno 412, ac ſequenti anno Burgundiones Germaniæ populi.

(4) *N. Vignerius de Origin. Veter. Franc. fol.* 158. Ad id autem eos potisſimum impulere ea bella, quæ multa Honorius Imperator in Gallia atque in Hispania adverſus WISIGOTHOS, Wandalos aliosque his temporibus geſſit: quorum ejusmodi exitus fuit, ut Honorius eam Galliæ partem, quæ inter Ligerim Rhodanumque ſita est fluvios, nec non etiam Narbonenſem Provinciam Wiſigothis anno CCCCXIV. Burgundionibus vero illam regionem, quæ est ultra Rhodanum, habitandam permittere coactus fuerit.

(5) *Petavii Ration. Temp. Part. I. Lib. VI. cap.* 13. Clojo anno 428. aut 429. iniit, quinque ab morte Honorii annis elapſis, atque hic trans Rhenum in Gallias erupit. Sed ab Aetio duce repreſſus citimam Rheno partem illam amiſit Galliæ, quam cum ſuis occuparat.

(6) *Ibidem.* Illud quidem Argumento esſe poterit, circa id tempus THONGRIAM Francos invaſisſe, ac in illius pagis & civitatibus ſedes ſuas collocasſe.

(7) *Zie bier over in 't breede:* Godef. Henſchenius de tribus Dagobertis cap. 8.

(8) *Mantelii Hiſt. Losſenſ. pag.* 6. Nam inter Halen & Hercam est magnus campus VRANCKRYCK, & circa Hasſeletum ora est, cui etiam VRANCKRYCK est nomen; interque hæc ad fluvium Tameram pascua, inter istum Tameram & Emisſarium de Laeck jacentia, vocantur het *Fransbroek*, PASCUA FRANCICA. Sub territorio nunc Lumpnenſi, parœcia tamen Hercana, ſive Capellania Schulenſi, & infra, ſequuntur de *Seelbemden*, PRATA SALICA, inter Hercam & Lumpnam, ſub decimatione Hercana. Post quæ deinde ſequitur vicus *Selebeim*, quod est SALIORUM DOMICILIUM.

ſcheyden hunner gebuuren, gezamenlyk onder den naam van ARMORICHEN of ARBORICHEN ſedert bekend, zich onderling verbonden en eene vrye (1) Staatſche regeering, om zich op deeze wyze ten minste tegen de dus ver doorgedronge Franken, Slaaven en Sueven te beſchermen, onder hen opgerecht. Het zelve was door de Britten, als van 't erlangen der nu zoo lang doch te vergeefsch door hen verzogten onderſtand der thans tot het uyterſte gebragt zynde Romeynen (2) wanhoopende, naa 't wegjaagen der weynige aldaar zynde Romeynſche bezettelingen gedaan, om zich voorthaan onder hunnen Koning Vortigerius met eyge krachten tegen de ſteeds nog al achtervolgd wordende invallen der Schotten en Pikten te handhaaven. Dan naa lang oorloogens, zich zelfs, tegen deeze als in den kryg leevende Barbaaren, eyndelyk te zwak ziende, vonden zy (3) goed de toen in Nederſaxenland (verſtaa het thans genaamde Holland) woonende Engelſchen, Wilten en Saxers, als by hen door hunne hiervoor aangerechte zeeſchuymeryen geducht en in hoogachting zynde, t' hunnen onderſtand te verzoeken.

Zulks die onder hunne Vorsten Horst (4) en Hengist, omtrent het jaar vierhonderdnegenenveertig eerst 449.
met drie lange ſcheepen derwaart overſtaken; 't gene ſedert, mids zy gunſtig ontfangen en de landen ongemeen vrugtbaar waaren, niet alleen nog van een oneyndig getal andere Saxers, en (5) Wilten, maar ook van meest alle de Engelſchen tot zoo verre gevolgd is; dat van de laatſten geenen, of ten minſte zeer weynigen in hunne oude woonſteden, gelegen (6) tusſchen de Saxers en Wilten, bleeven: 't gene ligt de rede is, waarom van de hier geweest zynde Engelſchen geene de minſte voetſtappen gevonden worden.

Op deeze wys alle de Engelſchen, de meeste Saxers en een groot deel der

---

(1) *Zoſimi Hiſt. fol.* 826. Cuncta pro lubitu invadentes Transrhenani barbari, eo tum incolas inſulæ Britanniæ, tum quasdam Celticas nationes redegerunt, ut ab Imperio Romano deficerent, & Romanorum legibus non amplius obedientes, arbitratu ſuo viverent. Itaque Britanni, ſumptis armis, & quovis adito pro ſalute ſua discrimine; civitates ſuas a barbaris imminentibus liberarunt. Itidem totus ille tractus Armorichus, CETERÆQUE GALLORUM PROVINCIÆ, Britannos imitatæ; conſimili ſe modo liberarunt, ejectis magistratibus Romanis, & ſua quadam republica pro arbitrio conſtituta.

(2) *Paulli Diaconi Lib. XIV. cap.* 18. At vero reſidui Britannorum, dum continuo Scotorum impetus formidarent, ultra jam de Romanorum præſidio diffidentes &c.

(3) *Bedæ Hiſt. Eccleſiast. Lib. I. cap.* 14. Initum namque est conſilium quid agendum, ubi quærendum esſet præſidium ad evitandas vel repellendas tam feras tamque creberrimas gentium Aquilonalium irruptiones: placuitque omnibus cum ſuo rege Vortigerio, ut Saxonum gentem de transmarinis partibus in auxilium vocarent.

(4) *K. Kolyn vs* 113.

'T es geſchiet / als ixs bebonden
Mer den tyt ne binden konden
Das de Enchlen und de Saxen
Mit gewaren endt bardaren
Mitte baren ende blooten
Haben utten lande ſtooten
D'Imſater van de Britten /
Welcker Hertoch was gehitten
Haren Engist ende Horſe.

Bedæ Hiſt. Eccleſ. Lib. I. cap. 15. Advenerant autem de tribus Germaniæ populis fortioribus, id est SAXONIBUS, ANGLIS, VITIS.

(5) *Bedæ Hiſt. Eccleſ. Lib. I. cap.* 15. Tunc anglorum ſive Saxonum Gens invitata a rege præfato in Britanniam tribus longis navibus advehitur, & in orientali parte inſulæ jubente eodem rege locum manendi, quaſi pro patria pugnatura, re autem vera hanc expugnaturam ſuscepit . . . Quod ubi domi nuntiatum est ſimul & inſulæ fertilitas ac ſegnitia Britonum, mittitur confestim illo claſsis prolixior armatorum, ferens manum fortiorem, quæ præmisſæ adjuncta cohorti, invincibilem fecit exercitum.

(6) *Ibidem.* Porro de Anglis, hoc est de illa patria quæ Anglia dicitur & ab eotempore usque hodie manere deſerta dicitur inter provincias VITARUM & SAXONUM perhibetur.

MS. Chronyk van Claas Goeten pag. 4. **Nader geboorten ons Heeren Jeſu Christi** CCCC. **en** XLVI. **ſoe ſtaken hem te ſamen die Vrieſen met haren Coning Egistus ende Horſus ſyn Broeder ende met die wilde wreede** SLAVEN (te weeten dat gedeelte, 't gene WILTEN of VITEN hiet) **en toghen over in Ingelant en dreven daar uut die Ingelſche Brutoenen ende beheerden Ingelant ſelve / ende ſetten daer in Coningen na hoer ſelfs ſin.**

der in Vriesland geweest hebbende (1) Wilten naar Britannië zynde overgeſtooken, zoo beſtonden de over den Ryn woonende Vriezen, waarſchynlyk door de aldaar nog in bezetting leggende Romeynen, als met welken zy nu zoo lang in verbond geweest waaren, daartoe zynde uytgenoodigd, dien ſtroom tot bezitneeminge dier verlaatene landen te overſchryden en eerlang de overige aldaar gebleevene (2) Wilten en Sclaaven met dien uytſlag te beoorloogen, dat die, naar zeer zwaare nederlaagen ondergaan te hebben, mids de medehulpe zoo der weynige nog aldaar zynde Romeynſche bezettelingen als der te Warmond woonende Warnes (als men uyt het ſedert aldaar nog beſtandig verblyf van beyden moet beſluyten) eyndelyk uyt het thans genaamde Holland over den Ryn zyn gedreeven, doch by 't doen van welken aftogt de aldus verdreeve Wilten het geluk hadden van eene aldaar zynde ſterkte of burg, door de (3) Romeynen ter verzekeringe van den overtogt over den Ryn in dien oord eertyds gebouwd, te veroveren en voorts in bezit te houden; en welke des, naar deeze daarvan aldus meester geworde Wilten, ſedert (4) Wiltenburg en thans Uytrecht genaamd is.

Dit verjaagen der Wilten uyt het thans genaamde Holland, gaf aan de Vriezen voorts nog gelegenheyd om door 't ſedert vermeesteren der Zeeuwſche eylanden hun gebied tot aan de (5) Schelde uyt te ſtrekken. Invoege die gewesten, als door de Vriezen overheerd, toen wederom van naam veranderd, en ſedert onder den algemeenen naam van Vriesland (6) in de oude ſchriften bekend zyn.

Hoe groot deeze Staatsverwisſelingen in het thans genaamde Holland en Zeeland waaren, geene mindere ondergongen immiddels de over zee woonende Britten: mids zy tegen de Schotten en Pikten door de voorheen in hun land genoodigde Saxers, Engelſchen en Wilten op eene roemryke wyze wel beſchermd, doch die te gelyk daardoor tot zoo een geducht vermoogen geſteegen waaren, dat zy, naa 't verraadlyks gevangen neemen van (7) den Britſchen Koning en het ombrengen van wel driehonderd zyner voornaamſte Edellieden, ſedert met de Pikten een beſtand getroffen (8) hebbende, zich van Britannië zelf meester maakten, en

(1) *Gobelin; Perſon. Cosmodr. Æt. VI. cap.* 23. Legi tamen in quadam Chronica, quæ proſequebantur progresſum ſtirpis regum Franciæ, quod hæc gens tertia, quam Beda VITAS appellat, SIT GENS FRISONUM.

(2) *K. Kolyn vs* 140.
Tot zi van et wilde Vrzſen
Varde geklopt na wach verlisen
Wiltenborch habben begeven
Ende zunt over (*) ade getreven: (*) over 't water.
Zo dat 't lant hi al te zamen
Namacis hite Frieslant bij namen.

(3) *Zie hier voore IV. fol.* 178.

(4) MS. Chron. van Claas Goeten pag. 3. vſa. Ende als dit vernamen die SLAVEN ende die WILTEN, dit was dat volc dat in Suutholland woonde / deſe ſtaken hem te ſamen en quamen met groter macht en wonnen hem af deſen grooten toren / Anthonija en verſloghen / die ander ende ſij VERNAEMDEN deſen toren / die te voren Anthonia hiet en deden hieten W[illegible]

(5) *Melis Stoke fol.* 3. *vs* 5.
Vander Maſen ende van den Rine /
Die Schelt was dat West- ende ſine;
Also als ſi valt in die Zee.

(6) *Ibidem vs* 36.
Die Nederſasſen heten nu Vrieſen.

(7) *Nennii Hiſt. Briton. cap.* 48. Saxones autem amicabiliter locuti ſunt, & mente interim vulpino more agebant & vir juxta virum ſocialiter ſederunt. Et Hengistus, ſicut dixerat, vociferatus est, & omnes ſeniores. CCC. Guortigerni regis ſunt jugulati, ipſeque ſolus captus & catenatus est.

(8) *Bedæ Hiſt. Eccleſ. Lib. I. cap.* 15. Non mora ergo, confluentibus certatim in inſulam gentium memoratarum catervis, grandescere populus cœpit advenarum, ita ut ipſis quoque, qui eos advocaverant, indigenis esſent terrori. Tum ſubito inito ad tempus fœdere cum PICTIS, quos longius jam bello pepulerant, in Socios arma vertere incipiunt.

en gevolglyk, naa alles te vuur en te zwaard verwoest te hebben, de oude inwoonders, even als of zy hunne ſlaaven geweest waaren, op de allerongehoordſte wyze onderdrukten. Zulks veelen (1) hun huys en goed verlieten, doch achterhaald met hoopen teffens vermoord wierden, eenige weder, om maar eenig onderhoud tot beſtaan te hebben, zich tot een eeuwige ſlaaverny overgaven; anderen in tegendeel naar de akeligſte bosſchen vluchtten, doch alwaar zy door gebrek, koude en ongemak naa lang quynens eyndelyk mede omkwamen; terwyl de vermoogenſten nevens hun huysgezin en alles, wat zy de hen te magtig zynde Engelſchen hadden konnen ontdraagen, zich te ſcheep begaven, om hun Vaderland verlaatende, 't gene, naar de van het zelve meester gewor de Engelſchen, ſedert Engeland genaamd is, andere landen aldus ten verblyf op te zoeken. En van welke overzee gekome vlugtelingen zeer veelen den by Katwyk in zee vallenden (2) Ryn in voeren en, mids den tegenſtand der aldaar zynde Vriezen, zich met geweld onder 't ſloopen van huys en have van die landen meester maakten, welken wy gemeld (3) hebben dat eertyds, al naar de aldaar geplaatſte Britten ten tyde van Caligula, Brittië genaamd waaren, of, gelyk (4) anderen willen, van deeze aldus aangelande Britten toen maar eerst dien naam zouden bekomen hebben.

Dit is 't minst, Rome (5) zelf, 't gene tot nogtoe het gebied over de bekende
werreld gevoerd hadt, was immid- 451.
dels door den uyt Afrika ontboden Oostgotthiſchen Koning Genſerik nogmaals ingenomen, en veertien dagen naa den anderen uytgeplonderd. 't Gene ſedert door (6) Odovacer, Koning der Werlen in 't jaar vierhonderdzesenzeventig niet alleen is her-
vat, maar zelf Augustus, welke 476.
toen aldaar het Keyzerlyk gezag in handen hadt, doch die, om zyn gering vermoogen, by verachting veeltyds ſlechts AUGUSTULUS (dat is KEYZERTJE) genaamd was, des door hem gedwongen die hooge waardigheyd af te leggen. Waardoor de reeks der nu zoo lang beſtandig geweest zynde Keyzeren in 't Westen eyndelyk een eynde nam, terwyl die te Konſtantinopole ſedert nog veele jaaren achtervolgd, en dat ryksgebied, als alleen uyt de Oosterſche deelen van het voorige Ro-

(1) *Bedæ Hiſt. Ecclef. Lib. I. cap.* 15. Ruebant ædificia publica, ſimul & privata, pasſim ſacerdotes inter altaria trucidabantur, præſules cum populis, ſine ullo reſpectu honoris, ferro pariter ac flammis abſorbebantur: nec erat qui crudeliter interemptos ſepulturæ traderet. Itaque nonnulli de miſerandis reliquiis in montibus comprehenſi acervatim jugulabantur. Aliis fama confecti procedentes manus hostilibus dabant pro accipiendis alimentorum ſubſidiis æternum ſubituri ſervitium: ſe tamen non continuo trucidarentur. Alii TRANSMARINAS REGIONES dolentes petebant: alii perſtantes in patria trepidi, pauperem vitam in montibus, ſilvis vel rupibus arduis, ſuſpecta mente agebant.

(2) *K. Kolyn vs* 123.
Al die Brittense Serjanten
- - - - - - - - - - - - - - - - -
De zijnt den Rine inkomen
Unde ſlopen huus en have.

(3) *Zie hier voore II. Boek. fol.* 67.

(4) *J. a Leidis. Chron. Lib. I. cap.* 13. Quidam autem alii Britones fugientes ad Hollandiam, atque ad ostia Rheni fluminis, ubi Rhenus intrat mare prope Catwyck, vela diviſerunt, & ibidem Castrum munitisſimum conſtruxerunt, quod Britton appellaverunt, vicinumque populum eis ſubjecerunt.

(5) *Petavii Ration. Temp. Parte I. Lib VI. cap.* 18. Maximus Eudoxiæ Valentiniani conjugis potitus nuptiis, cum ſe ejus amore fasſus esſet in Valentiniani conſpirasſe mortem, id indigne illa ferens Genſericum in Italiam evocavit ex Africa. Cujus adventu territus Maximus in fuga pridie Eidus Junias laniatus a ſuis & in Tiberim projectus est vix altero imperii menſe confecto. Genſericus urbe capta S. Leonis Papæ oratione mitigatus incendio ac cædibus abſtinuit. Direptis tamen per dies 14. ſacris ac profanis opibus omnibus.

(6) *Ibidem.* Nam Odovacer Turcilingorum rex, cum Scyris & Herulis auxiliaribus Italiam occupavit decimo Calendas Septembris & 5. Calendas ejusdem Oreste cæſo, ejusque fratre Paulo, pridie Nonas Septembris Augustulum relegavit in Campaniam. Ita imperium Occidentale deſitum est, Baſilisco & Armaso Coſſ. indictione 14. anno Christi 476.

Romeynſche beſtaande, des ook het Oosterſche Keyzerryk genaamd is.

De gedachtenis van deezen afgezetten Keyzer wordt op den volgenden penning (1) bewaard; welken ik, mids die Vorst de laatſte der Westerſche Keyzeren was, alhier tot ſlot des vierden boeks aanhechte.

Zyn ſierlyk borstbeeld ſtaat op de voorzyde houdende in de eene hand eene ſpeer en aan den ſlinkeren arm een ſchild, op het welke een ruyter verbeeld is. Het randſchrift luydt aldus:

DOMINUS NOSTER ROMULUS AUGUSTUS, PIUS, FELIX, AUGUSTUS.

ONZE HEER ROMULUS AUGUSTUS, DE GODVRUCHTIGE, GELUKKIGE KEYZER.

Op de tegenzyde wordt door de Overwinning, tusſchen de letters R. M., ten blyk dat dees penning te Rome gemunt is, een kruys vastgehouden, verzeld van dit byſchrift:

VICTORIA AUGUSTORUM.

OVERWINNING DER KEYZEREN.

Eyndelyk ſtaan op den voorgrond der rugzyde de letters COMOB, in welken uyt te leggen het gevoelen der onderſcheydene Geleerden zoodaanig (2) verſchillend is, dat men onbeſchroomd mag beſluyten, dat de kennis van derzelver waare bediedenis, door het verloop zoo veeler eeuwen, verlooren is; en wy des buyten ſtaat geraakt zyn om van de zelven een volſlaage vastgaande uytlegging te geeven, als hiernaa nog nader zal gemeld worden.

(1) *A. [illegible] Occon. [illegible] Rom. Num. [illegible]* 554.

(2) A. Bogaerts Roomſche Monarchy pag. 272. Dit woord (COMOB) over welker uitleg de Geleerden verſchillen, verklaart de Hiſtoriſchrijver Cedrenus op deze wijze: C civitates, O omnes, M noſtrae, O obediunt, B beneficiationi. Dat is, [illegible] Maar alzo [illegible] in ſtede van [illegible] eene ongebruikelijke wijze van ſchrijven is, verſtaan andere deze letters dus: [illegible] Dat is [illegible] Of [illegible] dat [illegible] betekent. Dat dit niet wezen kan blijkt door veele zilvere penningen waar op dit woord gevonden werdt. Dat zelve woord vindt men ook op den nevensgaanden penning en van [illegible] en van [illegible] aldus [illegible] namelijk met een M in ſtede van een N, om welke reden zommige het opſchrift van COMOB dus lezen: Co Conſtantinopoli, N Nummus, OB obſignatus, *te Konſtantinopelen de penning getekent*; en aan COMOB dezen uitleg gegeven; Co Conſtantinopoli, M moneta OB obſignata, *te Konſtantinopelen de munt getekent*. Zoo dit de waarheit inſloot zouden alle de penningen, getekent met dat opſchrift en ſlechts met Com te Konſtantinopelen geſlagen zijn; doch hier tegen ſtrijden de munten der Dwingelanden die ſedert Valentiniaan den III. tegen de Oosterſche Keizers te Ravenne of elders, en niet te Konſtantinopelen het gebiedt geoeffent hebben en op welker penningen dit opſchrift op beide de gemelde wijzen gevonden werdt. Hier door beſluiten eenigen dat de waare betekenis dier opſchriften verlooren is noch dat die gereeder te verklaaren zijn dan [illegible] en diergelijke die op de penningen gevonden worden en dat alle die zulk ondernemen niet anders zullen verrichten dan zich zelven verwerren.

GERARD VAN LOONS

ALOUDE

HOLLANDSCHE HISTORI.

VYFDE BOEK:

Bevattende de Franſche Koningen van den eerſten ſtam; voor zoo ver die, ſedert den val des Romeynſchen ryks, volſlaage Vorsten van het thans genaamde Zuydholland geweest, zyn.

HOewel het Westerſche Keyzerryk aldus genoegzaam vernietigd was, zoo hadden de Romeynſche bezettelingen onder den (1) algemeenen Landvoogd Syagrius, welke zyn verblyf te Soisſon hieldt, nog een groot gedeelte van Gallië en daaronder Zeeland en verſcheydene ſterkten en alle de daarvan afhangende Vrieſche landen aan de zuydzyde des (2) Ryns, die van Duurſtede by Katwyk in de Noordzee valt, in het thans genaamde Holland in bezit; en dierhalve nog eenige, hoewel zeer geringe hoope overig, om, by gunſtiger gelegenheyd, zoo groot een verval des ryks te herſtellen: te meer, mids zy met de Armorichen of Arborichen, welken wy (3) gemeld hebben de tegenwoordige Brabanders en eenigen der gebuurvolken te zyn, in een zeer naauw verbond waaren.

Deeze volken hadden (zoo als door ons (4) mede verhaald is) ſtaande de regeering van den Romeynſchen Keyzer (5) Honorius zich

(1) *Fredegar. Hiſt. Francor. Epitom. cap.* 15. Siagrius Romanorum Patricius, apud civitatem Sexſonas, quam quondam pater ſuus tenuerat, ſedem habebat. *Greg. Turon. Hiſt. Lib. II. cap.* 27. His ita gestis, mortuo Childerico, regnavit Chlodoveus filius ejus pro eo; anno autem quinto regni ejus, Syagrius Romanorum rex, Egidii filius ad Civitatem Suesſionas, quam quondam ſupra memoratus Egidius tenuerat, ſedem habebat.

(2) *Aimon. Hiſt. Franc. Lib. I. cap.* 5. Eo in tempore Romano Imperio a ferrea firmitate in testaceam decidente fragilitatem; Burgundiones Lugdunenſem, Gothi Aquitanicam pervaſerant provinciam, eaque tantum pars Galliarum Romanæ ſuberat ditioni, quam *Rheni fluenta* ac amnis Ligeris determinant.

(3) *Zie hier voore IV. Boek fol.* 235.

(4) *Zie hier voore IV. Boek fol.* 236.

(5) *Zoſimi Hiſt. Lib. VI. fol.* 826. Cuncta pro lubitu invadentes transrhenani barbari, eo tum incolas inſulæ Britanniæ, tum quasdam Celticas nationes redegerunt, ut ab imperio Romano deficerent, & Romanorum legibus non amplius obœdientes, arbitratu ſuo viverent. Itaque Britanni, ſumtis armis, & quovis adito pro ſalute ſua discrimine; civitates ſuas a barbaris imminentibus liberarunt. Itidem totus ille tractus Armorichus, CETERÆQUE GALLORUM PROVINCIÆ, Britannos imitatæ, CONSIMILI SE MODO LIBERARUNT, ejectis magistratibus Romanis, & ſua quadam republica pro arbitrio conſtituta.

Voetmaat van vyftien Duytsche mylen, wier ieder weer vyfduyzend Romeynsche Schreden bevat.
ENGELAND
BRITANNISCHE of NOORDZEE
le Beffyn
BAYOCASSES
Coutances
CONSTANCIA
Kleyn Britannje
HET OVERSCHOT DES ROMEINSCHE RYKS
Tours
Loire
Poic tou
Poitiers
KONING RYK DER
Garonne
Gaskon
Aquitanie
PYRENEESCHE GEBERGTE
SPANIE
LANDKAART van GALLIË zoo in den tyd als KLOVIS zich van t'zelve meester maakte, als ook verbeeldende verscheyden laatere plaatsen, in het vyfde en zesde boek gemeld.

I.Deel Fol.241
Saxers
RYK DER WARNERS
VRYE STAAT DER ARBORI
HET RYK DER FRANKEN
KONING RYK DER THURINGERS
Wezer R.
Main R.
Duytschers
Donau R.
KONINGRYK DER BURGONDIERS
KONING-RYK DER OOST-GOTTHEN
ITALIE
Provance
Marseille
MIDDELANDSCHE ZEE

zich de gehoorzaamheyd der Romeynen onttrekkende onder hen wel eene onafhangelyke Staatſche regeering opgerecht, doch, als Christenen zynde, uyt gemeen Staatsbelang, nevens de Romeynen (1) den Franken, die Heydenen en omtrent het thans genaamde Diest en Tongeren woonachtig waaren, totnogtoe het verder indringen in Gallië gewapender hand verhinderd: onaangezien die landaardt onder Klodio (2) en andere hunne Koningen verſcheydene zeer hevige invallen tot zeer diep in 't land, en onder anderen, naa 't inneemen van Kameryk, tot zelf aan de Saine toe, gedaan hadt.

Klovis, welke thans Koning der Franken en, naar 't voorbeeld zyner voorgangeren, ook van zin was, om zyn reeds bekome gebied nog verder in Gallië uyt te breyden, trok
486. dan in 't jaar vierhonderdzesentach-
tig tegen den gemelden Romeynſchen Landvoogd Syagrius, welke thans de onder zyn bevel ſtaande landen als een onafhangelyk Vorst beheerschte, te veld, verſloeg des zelfs (3) leger, en hadt des het geluk van zich niet alleen van al het land ten Westen het nieuw geſtichte Koningryk van Bourgonje tot de Loire toe meester te maaken, zulks de in Gallië gewoond hebbende Batavieren op deeze wyze den Franken wierden ingelyfd, en waarom ons der zelver naam in de oude Schriften niet meer voorkomt, maar door 't onthoofden van Syagrius, dien de (4) hiervoor in Aquitanië geplaatſte Westgotthen hem hadden moeten overleveren, het duslang beſtandig geweest zynde gebied der Romeynen in dien oord voor altoos te vernietigen.

Dit zoo ongemeen vaardige krygs-
geluk en dat Klovis in het tiende jaar 491.
zyns Ryks de Thuringers ook uyt het (5) veld ſlaande aan zich ſynsbaar maakte, midsgaders, naa eene ongemeene overwinning op de Duytſchers
by Zulpik (6) bevochten te hebben, 495.
die volken mede onder zyne heerſchappy bragt, was bequaam om alle gebuurvorsten, wegens deeze zoo ſchielyk aanwasſende moogendheyd, eene rechtmaatige vreeze in te boezemen. Theodebert tegenwoordig Koning der Oostgotthen in Italië was onder allen het meest bekommerd, zoodra hy vernam dat Klovis zich gereed maakte, om met Alarik Koning der Westgotthen, wiens ryk zich van Provanſe langs het Pireneeſche gebergte tot Poictou uytſtrekte, het onderling gereeze geſchil met den degen te beſlechten. Dierhalve boodt hy aan (7) Alarik en

(1) *Procop. de Bello Goth. Lib. I. pag.* 174. Arborichi, quos Germani ut vicinos ſibi & libertatis avitæ deſertores, ſua ſub jura trahere volentes populatione omnibusque belli injuriis vexare. Per quæ nihil concusſa in Romanos fide Arborichi, viros ſe eo bello præſtitere.

(2) *Fredeg Hiſt. Franc. Epitom. cap.* 9. Clodio misſis exploratoribus ad urbem Cameracum perlustrans omnia, ipſe ſequitur, Romanos proterit, civitatem capit & inde usque Suminam fluvium occupavit.

(3) *Greg. Turon. Hiſt. Lib. II. cap.* 27. Super quem . . . . veniens, Campum pugnæ præparari depoſcit. Sed nec iste distulit, ac reſistere metuit. Itaque inter ſe utrisque pugnantibus, Syagrius eliſum cernens exercitum, terga vertit, & ad Alaricum regem, Tholoſam curſu veloci perlabitur.

(4) *Fredegarii Hiſt. Franc. Epitome cap.* 15. Clodoveus legatos ad Alaricum mittit, ut eum redderet, alioquin noverit ſibi bellum inferri. At ille metuens, ... Siagrium vinctum legatis tradidit. Quem Chlodoveus custodiæ mancipavit, regnoque ejus accepto cum gladio trucidare præcepit.

(5) *Greg. Turon. Hiſt. Lib. II. cap.* 27. Decimo regni ſui anno, Thoringis bellum intulit, eosdemque ſuis ditionibus ſubjugavit.

(6) *Ibidem cap.* 30. Cumque hæc (*Chlodoveus*) diceret, Alamanni terga vertentes, in fugam labi cæperunt. Cumque regem ſuum cernerent interemptum Chlodovei ſeditionibus ſubdunt.

(7) *Epiſt. Casſiod Variar. Lib. III. Epiſt.* 4. Quapropter ad exellentiam vestram illum & illum legatos nostros magno opere credidimus dirigendos, per quos etiam ad fratrem vestrum filium nostrum regem Alericum ſcripta nostra direximus, ut nullatenus inter vos ſcandala ſeminet aliena malignitas, ſed in pace perſeverantes, quæ ſunt inter vos, mediis amicis, placabiliter finire debeatis

en Klovis niet alleen zyne bemiddeling aan, maar zondt zelf eenige Gezanten aan de Koningen der Bourgonjers, Thuringers, Eurulen en Warners: welke laatſten aan de noordzyde langs (1) de uytwateringe des Ryns, die by Katwyk in zee valt, in het thans genaamde Ryn- en Kenmerland woonden, en van welke oude inwoonders de Dorpen Warmond (2) en Warmenhuyze hunne naamen zekerlyk nog zullen behouden hebben. Aan deeze Vorsten deedt hy door zyne afgevaardigde Gezanten eenen wydluchtigen (3) brief overhandigen, in welken hy hen het gemeene gevaar voor oogen geſteld hebbende, dierhalve aanmaande om hunne verdeelde krachten, ter beſcherminge van den gedreygden Alarik, thans by de zynen te voegen, als van wiens Vader Evarik of Henrik zy zoo veelvuldige weldaaden ontfangen en die daarenboven zoo meenigmaal verhinderd hadt, dat hunne vyanden hen met vrugt beoorloogd hadden. Dat zoo Klovis, naa 't verdelgen van het overſchot des Romeynſchen ryks, thans ook zyn oogmerk, door het ten onderbrengen van Alarik, bereykte, het dan eerlang ook hunne beurt zoude zyn, en dierhalve dat thans in hunne gemeene eendragt ieders byzondere behoudenis gelegen was.

Hoewel de bondigheyd deezer bygebragte beweegreden in ſtaat was, om de voorgemelde Warnes en andere volken het aangeboode verbond (4) ſtraks te doen goedkeuren, zoo wist Klovis echter van het zelve de voltrekking te voorkomen.

Want hy zelf en meer dan drieduyzend (5) der voornaamſten zyns heirs, ſedert de behaalde zeege by Zulpik, den Christelyken Godsdienst aanvaard en daardoor weer de eerst opgevatte afkeerigheyd der Arborichen weggenomen hebbende, boodt hy hen niet alleen den vreede aan, maar dat tot meerder bevestiging de twee volken, die nu een geloof hadden, door het onderling trouwen (6) zich op 't naauwſte verbinden, en den koophandel vry oeffenen zouden. Dit geſchiedde, en gaf hem met eene gelegenheyd om door zynen minzaamen ommegang zoodaanig de genegenheyd dier volken te winnen, dat zy, die door de wapenen totnogtoe niet hadden konnen gedwongen worden, door een zoo gunſtig onthaal buyten verwachtinge verlokt, zich eyndelyk zyne nieuw opgerechte heerſchappye goedwillig onderwierpen, en

(1) *Procop. de Bello Goth. Lib. IV. pag.* 467. Sub idem tempus Varnos inter & milites Brittiam tenentes inſulam bellum ac pugna orta est, qua de cauſa dicam. Varni transdanubianns populus pertingit ad Oceani Septentrionalia & amnem Rhenum, qui ipſos a Francis aliisque ſedes Francis vicinas habentibus nationibus ſecludit.

(2) *K. Kolyn vs* 211.

Met ti adel Waernemunde
Waren hyden unſe grunden.

(3) *Epiſt. Casſiod. Variar. Lib. III. Epiſt.* 3. Recolite namque Henrici ſenioris affectum, quantis vos juvit ſemper muneribus, quoties a vobis proximarum gentium imminentia bella ſuspendit. Reddite filio ejus gratiam, quam tantum agnoscitis vestris utilitatibus attributam, nam ſi tanto regno aliquid prævaluerit vos aggredi ſine dubitatione præſumet &c.

(4) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I, pag. 27. *Les Ambasſadeurs ayant trouvé ou mis le Roy de Bourgogne & ces trois autres Princes dans les diſpoſitions que leur Maistre ſoubaitoit &c.*

(5) *Greg. Turon. Hiſt. Lib. II. cap.* 31. Igitur rex omnipotentem Deum in trinitate confesſus baptizatus est . . . . De exercitu vero ejus baptizati ſunt amplius tria millia &c.

(6) *Procop. de Bello Goth. Lib. I. pag.* 174. Militabant id tempus Romanis Arborichi, quos Germani, ut vicinos ſibi & libertatis avitæ deſertores, ſua ſub jura trahere volentes, populatione omnibusque belli injuriis vexare, per quæ nihil concusſa in Romanos fide Arborichi, viros ſe eo in bello præſtitere. Cum vis non procederet, Germani eos federibus ſibi & connubiis illigare aggrediuntur. Volentibus id Arborichis fuit. Christiani enim, & hi, & illi erant. Ita in unam gentem coaliti magna incrementa virium ſumſere.

en dus in een gesmolten te zamen een zeer magtig volk wierden.

Invoege de nog weynige overige Romeynsche bezettelingen welke onaangezien de schriklyke omwenteling van zaaken in de landen, gelegen aan de (1) zuydzyde van den door Leyden loopenden Ryn, gelyk ook die in andere oorden, tusschen de Arborichen en de Brittansche zee (2) in bezetting lagen, dus vooraltyd de gemeenschap tusschen hen en het overige nog in 't Oosten bestandig zynde Keyzerryk hierdoor ziende afgesneeden, en dierhalve geene hoope meer hebbende om ooit weer naar Italië te zullen keeren, mids de Oostgotthen, welken Ariaanen waaren, zich daar van bereyds meester gemaakt hadden, alle dat land nevens de daarin voorheen gestichte sterkten den Franken en Arborichen op het eynde der vyfde eeuwe, onder het overleveren der Romeynsche legertekens, op deeze voorwaarden inruymden: van dat naamelyk zy en de aldaar zynde inwoonders naar hunne oude wetten en byzondere gewoonten leeven, elk zyn vaderlandsche dragt en kleedy (3) behouden en ten oorlog trekkende onder hunne eyge standaarden, even gelyk de Batavieren te voore voor het Roomsche ryk strydende gedaan (4) hadden, ook vechten zouden. Zulks men deeze aldus onder de Franken gekome inwoonders van het thans genaamde Zuydholland, zoo uyt krachte van dit aangegaane verdrag, als wel voornaamelyk om dat de Franken zelfs Duytschers zynde de zelfde hoofdzeden met hen gemeen hadden, ook de oude regeeringsform, zoo als die van de Batavieren door ons in het eerste boek beschreeven is, tot de tyden van Karel den Grooten en zynen Zoon Lodewyk, uytgezonderd in opzigte van de Koninglyke waardigheyd, zal zien behouden. Want dewyl ons in 't vervolg geene Koningen deezer volken, even als te voore van de Batavieren, Salers, Quaden, en Sclaaven zullen voorkomen, zoo meen ik dat de toen aldaar zynde volken dien wuydschen tytel, zoo 'er een Koning in dien tyd mogt geweest zyn, sedert deeze overgifte, volgens de gewoonte der (5) Fransche Koningen by 't veroveren der andere Koningryken steeds (6) gebruykt, ook hebben moeten achterlaaten, en even als de anderen slechts dien van Hertog, dat is Hoofdbevelhebber over de byzondere Graa-

(1) P. Daniel Hist. de Franc. tom. I. pag. 29. *Les Romains, quoique coupez de tous costez, s'étoient toûjours conservé quelques places & quelques Chasteaux vers les extremitez de la Gaule, c'est-à-dire, vers la mer sur les bords du Rhin & de quelques autres rivieres: leurs garnisons s'y estoient maintenuës pendant plusieurs années, & c'estoient là toûjours des esperances & des ressources pour l'Empire Romain en cas de quelque heureuse revolution. Mais ces soldats voyant les Arboriques unis si solemnellement aux François & qu'il n'y avoit plus nul moyen de tenir, ni de repasser en Italie, dont les Barbares estoient les maistres, ils demanderent à capituler avec les François.*

(2) *Procop. de Bello Goth. Lib. I. pag.* 175. A Romanis milites alii ad proxima Galliarum tutanda missi sunt, qui cum non viderent viam redeundi Romam, neque hostibus Ariano dogmate contactis vellent accedere, se cum signis, & quam tenebant regione, Arborichis & Germanis ita dedere.

(3) *Ibidem pag.* 175. Ut sua servarent moresque avitos retinerent, permanentes ad nostra usque tempora. Nam & hodie cognoscuntur legionum, in quas distributi fuere, nominibus, suisque sub signis ineunt prælia, & legibus vivunt quibus olim, habitumque Romanum, servant, etiam pedum tegmine.

(4) *Tacitus Hist. Lib. IV. cap.* 12. Transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant.

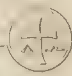
(5) P. Daniel Hist. de Franc. tom. I. pag. 353. *Nos* PREMIERS ROIS, *en recevant ces nations au nombre de leurs* SUJETS, *ou de leur tributaires, s'estoient engagez*, A CONSERVER TOUJOURS LE TITRE ET LE POUVOIR DE DUC.

(6) *Hist. de Landgrav. Turing cap.* 7. Iste Carolus (*Magnus*) in Alemania omnes reges deposuit, & ipsos & hæredes eorum in DUCES creavit. Similiter omnia regna in Alemania destruxit & in DUCATUS redegit. Nam fecit in Bavaria DUCEM & DUCATUM; in Polonia, in Austria, in Suevia, in Bohemia, in SAXONIA, in Thuringia, & Hassia, in Westphalia, item in Gelria, in Brabantia in Lotharingia in Franconia DUCES & DUCATUS.

Graaven des Gewests moogen voeren; te meer dewyl men weet hoe Vriesland ſedert in verſcheydene (1) Hertogdommen is verdeeld geweest, en waarom ons in 't vervolg meer dan eens zoodaanige Vrieſche Hertogen zullen voorkomen.

Klovis, aldus niet min den grondſlag van zoo magtig een ryk gelukkiglyk gelegd, dan dat ſedert nog merkelyk vergroot hebbende, ſtierf oud zynde (2) vyfenveertig jaaren,
511. in ſlagtmaand des jaars vyfhonderdenelf te (3) Parys, en wierdt aldaar in de hoofdkerk, die hy en zyne Gemaalin Chlotilde geſticht hadden, begraaven. Naa hy, om de onderwerpelingen te eerder hunne voorige meesters te doen vergeeten, alom het totnogtoe gebruykt zynde geld der Romeynen ſtraks (4) hadt doen ſmelten en met zyne beeldenis en muntmerken beſtempelen, doch de zelfde verdeeling, als was van de heele, halve (5) en een derde van een ſchelling (*ſolidus*), en welke geldſtukken ſedert Konſtantinus waaren in gebruyk geraakt;) te weeten: de heelen tot vyfentachtig en een derde van een greyn en de anderen naar gelang, volgens den voet des Romeynſchen Ryks, laaten behouden; mids der zelver gebruyk by die volken nog in verſcher geheugen was.

En dewyl de inwoonders van dat gedeelte van het thans genaamde Holland, 't gene zich aldus den Franken hadt onderworpen, diensvolgens nu ook het Franſche in de plaats van het voorige Romeynſche geld, in alle handelingen gebruykt hebben, zoo vley ik my met de hoope, dat der zelver inlasſing van die Franſche Koningen, welken ſedert aldaar het hoog gezag gehadt hebben, geenszins als overtollig zal gelaakt worden, en waarom ik des hier de vier volgende, mids men (6) die meent door Klovis gemunt te zyn, tot ſlot van des zelfs leeven aanhechte.

De voorzyde van het eerſte geldſtuk voert in den rand der voorzyde, die met 's Konings

(1) *Chron. MS. de Trajecto in Principio.* Friſia est valde magna & multæ provinciæ ſunt in ea, quare MULTI SUNT IBI, Episcopatus, DUCATUS & COMITATUS.

(2) *Greg. Turon. Hiſt. Lib. II. cap.* 43. Ætas tota, quadraginta quinque anni.

(3) *Ibidem.* His ita transactis, apud Pariſios obiit: ſepultusque in baſilica Sanctorum Apostolorum, quam cum Chrothilde regina ipſe conſtruxerat.

(4) Le Blanc Mon. de Franc. pag. 40.

(5) Ibidem. *Dans le prefac. pag.* 3.

(6) Ibidem pag. 46. & 48.

nings beeldenis bestempeld is, deezen tytel:

CLODOVIcUS REX.

KONING KLOVIS.

Op de tegenzyde staat ter wederzyde van een kruys, tot teken dat Klovis Christen geworden was, eene ALPHA en OMEGA, om de eygenschappen van den gekruysten Heyland uyt te drukken, welken hy zich in verscheydene (1) plaatsen van de Heylige Schrift toepast, alwaar hy zegt: *Ik ben de Alpha en Omega het begin en het eynde.*

Het tweede, wiens voorzyde wederom des Konings borstbeeld en den zelfden tytel voert, is op de tegenzyde met een kruys bestempeld, en dat weer door dit randschrift omzoomd:

PARISIIS CIVITATE.

IN DE STAD PARYS.

Welke door Klovis, naa die den Gotthischen Koning Alarik verslaagen, en zich van zyne schatten meester gemaakt hadt, tot den hoofdzetel des (2) Franschen ryks gemaakt was.

Het borstbeeld van den zelfden Koning wordt op de voorzyde van het naalaatste, en omringd door deezen tytel, gevonden:

CLODOVEus REX.

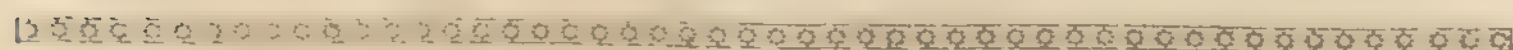
KONING KLOVIS.

De tegenzyde bevat een kruys, rustende op eenen voetstal van drie trappen, en voert in den rand den naam der stad, alwaar het gemunt is, te weeten:

TORNACUM.

DOORNIK.

Het randschrift van het laatste geldstukje, 't gene rondom Klovis borstbeeld op de voorzyde gesteld is, geeft te kennen dat het te Soissons gemaakt is. Op de tegenzyde houdt de zelfde Vorst eenen breeden degen, welke hy in de plaats van eenen schepter pleeg te voeren en FRANCISCA (3) genaamd wierdt. Waarschynlyk om dat hy met den zelven, by het doen der wapenschouwe, eenen (4) Soldaat doodsloeg, welke hem te voore op een onbeschofte wyze geweygerd hadt eene zilvere kas, uyt de kerk van (5) Ryms

(1) *Apocal. Joan. cap.* 1. *vsu* 8. Ego sum Alpha & Omega, principium & finis dicit dominus. *Item. cap.* 2. *vsu* 16. *& cap.* 22. *vsu* 13.

(2) *Greg. Turon. Hist. Lib. II. cap.* 38. Egressus autem à Turonis Parisios venit: ibique Cathedram regni constituit.

(3) *Aimon de gestis Franc. Lib. I. cap.* 12. Et extensa manu FRANCISCAM ejus terræ dejecit, quæ spata dicitur.

(4) *Ibidem.* Rex suam vagina exemit, ejusque cervici valido conamine illisit, dicens: sic tu Suessionis in urceo illo mihi fecisti.

(5) *Ibidem.* Inter cætera spolia de ecclesia Remensi urceum miri ponderis simul & decoris asportaverunt.

Ryms geroofd, uyt zynen te beurt gevallen krygsbuyt te laaten volgen. Het randſchrift bevat den naam van den

MUNTMEESTER BETTO.

BETTO MONETARIUS.

Klovis liet op zyn overlyden vier Zoonen (1) Dirk, Klodemir, Childebert en Klotaris achter, als in de nevensſtaande geſlachttafel der Franſche Koningen van den eerſten ſtam kan gezien worden, onder wie zyne wydluchtige Staaten verdeeld wierden. En hoewel Dirk, voor het aangaan van zyns vaders huuwelyk met Chlotilde, ſlechts uyt eene byzit gebooren was, zoo kreeg hy nogthans, als de oudſte zynde, het grootſte deel, te weeten: behalven verſcheydene landſchappen, die hy zelf ſtaande zyns Vaders leeven gewonnen hadt, al (1) het land van Bazel af tot aan de Britanniſche of Noordzee toe, 't gene tusſchen Reyms, Chalon op de Marne en den Zuydboord des Ryns gelegen is; en, mids het aan de Oostzyde van zyner andere Broederen Staaten lag, des daarom toen en ſedert altyd het OOSTFRANKISCHE RYK genaamd is: en dus onder andere het thans genaamde Zeeland, de Betuwe, en Zuydholland bevattede, dewyl de ſprank des Ryns, welke zich alstoen nog by Katwyk in de Noordzee ontlastte, zyn ryk (2) van dat der Warners ſcheydde; zynde deeze volken aldus genaamd om dat zy eertyds over de Elve by den ſtroom (3) War gewoond hadden, die zich by WARMOND in de OOSTzee uytſtort. Doch welken ſedert, nevens de Engelſaxen, in het thans genaamde Rynland zynde gekomen, dat gewest, naa de Engelſaxers uyt het zelve van daar naar (4) Britannië overgeſtooken waaren, totnogtoe in bezit gehouden hadden.

Staande de regeering van Koning Dirk genooten de inwoonders van het Oostfrankiſche Vriesland de zoete vrugten van eenen tweejaarigen vreede. Doch als zy aldus van binnen niet euvels te vreezen hadden, kwam hen van over de zee omtrent het jaar 513.
vyfhonderddertien geen kleyn onheyl op den hals: want op het onverwachtſte vertoonde zich eene zeer talryke vloot van Deenſche (5) Zeeroovers op de kusten van het Oostfrankiſche Vriesland, welke onder het bevel van hunnen Koning Chochliak

(1) *Greg. Turon. Hiſt. Lib. III. cap. I.* Defuncto igitur Chlodoveo rege, quatuor filii ejus, id est Theodoricus, Chlodomeris, Childebertus, atque Chlotharius, regnum ejus accipiunt, & inter ſe æqua lance dividunt.

(2) *Procop. de bello Goth. Lib. IV. pag.* 467. VARNI transdanubianus populus pertingit ad Oceani Septentrionalia & amnem Rhenum, QUI IPSOS A FRANCIS aliisque ſedes Francis vicinas habentibus nationibus SECLUDIT.

(3) *Notæ Leibnitii ad Rerum. Brunsv. Script. tom. I. fol.* 51. Varni a Tacito trans Albim locantur ad *Warnam* fluvium, ut apparet, qui hodie in Mechleburgenſi ducatu fluit, & ad opidum WARNEMUNDAM mare Balthicum influit. Non procul illis ANGLI verſus Cimbricam Cherſonneſum, *Rugii* verſus Viadrum. . . . . Hi omnes populi postea Albim aut Vistulam transgresſi magnum ſibi nomen condidêre, eoque credibilius est WARINOS, qui Procopio & Francis ſcriptoribus memorantur, fuisſe eosdem cum WARNIS, quia cum Anglis conjunguntur in inſcriptione LEGIS ANGLORUM & WERINORUM. Anglos autem ſitu & mentione Tacitus VARNIS junxit.

(4) *K. Kolyn vs* 113.

'T es geſchiet / als ics bevonden /
Mer den tyt ne vinden konde /
Das de Enchlen und de SAXEN
Mit gewaren endt bardaren
Mitte baren ende vlooten
Haben uten lande ſtooten
D'Imſater van de BRITTEN.

(5) *Greg. Turon. Lib. III. cap.* 3. His ita gestis Dani cum rege ſuo nomine Chochilaicho, evectu navali per mare Gallias appetunt.

G E S L A C

D

CHRISTENE FRANSCHE KONINGEN VAN D

Uyt welke blykt door hoedaanige Vorsten het thans genaamde Holland,
Oostfrankiſche ryk, van tyd t

KLOVIS verſlaat de Romeynen 486 onder Syagrius, en vernietigt het overige van 't Romeynſche gebied in Gallië. Naa de onderwerping der Arborichen, onderwerpen zich ook de Romeynſche bezettelingen en inwoonders zoo in Zeeland als in het thans genaamde Zuidholland tot den by Katwyk in Zee vallenden Ryn toe. Hy ſterft in Slachtmaand 511. en wordt te Parys begraaven.

1 *Gemaalin*

Eene Heydenſche Prinſes of byzit.

2 *Gemaalin*

CLOTHILDE, dochter van Childerik, zynde de Broeder van Gondebold, Koning van Bourgonje. Zy ſterft 548.

1

DIRK I, Zoon van Klovis en eene Heydenſche Prinſes, Koning van het Ooſtfrankiſche ryk, en bygevolge ook van het thans genaamde Zuydholland tot den door Leyden loopenden Ryn. Hy ſterft 534.

1 *Gemaalin*

N: N:

2 *Gemaalin*

SUAVEGOTHA, dochter van Sigismund, Koning van Bourgonje.

2

KLODOMIR, zoon van Clothilde, Koning van Orleans en de daarrondom gelegene landen, verſlaagen 524

Gemaalin

GUNDEUCA.

2

CHILDEBERT I, Koning van Parys en de daarrondom gelegene landen, ſterft 558, naalaatende zyn vermeerderd ryk aan zynen Broeder Klotaris den I, by gebrek van mannelyke kinderen.

Gemaalin

ULTROGOTHA.

2

KLOTARIS I, de jongſte zoon, Koning van Soisſons en de omgelegene Landen, wordt 555, naa 't kinderloos ſterven van zyns Broeders Kleynzoon Theodebald, Koning van 't Ooſtfrankiſche ryk, en eyndelyk 558 ook Koning van Parys, en dus van het geheele Franſche ryk. Hy ſterft 561.

1 *Gemaalin*

RADEGUND, dochter van Hermenfroy, Koning der Thuringers.

2 *Gemaalin*

GUNDEUCA, wed: van zynen broeder Klodomir.

3 *Gemaalin*

INGUNDIS.

4 *Gemaalin*

AREGUNDIS.

2

CLOTHILDE, dochter van Klovis en Clothilde, zy ſterft 531.

Gemaal

AMALARIK, Koning der Weſtgotthen, hy ſneuvelt 531.

1.

THEOBERT I, Koning van het Ooſtfrankiſche ryk, verjaagt 513 en verſlaat den Deenſchen Koning Chochliak, welke in Rynland gevallen was, ſterft zelf 547.

1 *Gemaalin.*

WIZIGARDIS, dochter van Wako Koning van Lombardië.

2 *Gemaalin*

DEUTERIA.

2.

THEUDECHILDIS, door haaren tweeden Gemaal verſtooten, ſticht de Abtdy van Sens, in welke zy als eene heilige gevierd wordt, ſterft 28 Juny 598

1 Ondertrouwd met

HERMIGISKLE, Koning der by Warmond in Rynland woonende Warners.

2 *Gemaal*

RADIGER, zoon van den voornoemden Hermigiskle, doch die haar wederwaardiglyk t'huis zendt, om de zuſter eens Konings van Engeland te trouwen.

THEOBALD vermoord 532 door zynen Oom Childebert.

GUNTHARIUS vermoord 532 door zynen Oom Childebert.

CLODOALD, eerſt verſtoken en zedert geeſtlyk geworden om een gelyk onthaal te ontgaan.

3.

GUNTRAM, Koning van Bourgonje en Orleans, ſterft 593. By gebrek van zoonen volgt hem zyns jongſten Broeders zoon Childebert de II in zyne ryken.

1 *Gemaalin*

VENERANDA.

2 *Gemaalin*

MERCATRUDIS.

3 *Gemaalin*

AUSTRIGILDIS.

4.

CHILPERIK I, Koning van Soisſons, vermoord 584 door het toedoen van Bruneſchild.

1 *Gemaalin*

AUDOVERA verbannen in een Klooſter, en 580 verbrand.

2 *Gemaalin*

GALZUNDE, oudſte dochter van Athanagid, Koning der Gotthen in Spanje, vermoord in haar bed gevonden.

3 *Gemaalin*

FREDEGUNDE, eerſt zyne byzit, en eindelyk zyne vrou, welke de Warners in Rynland tegen haars Gemaals broeders zoon Childebert den II ophiſt, zy ſterft 597.

3.

CHARIBERT de oudſte zoon, Koning van Parys, ſterft 567 zonder manlyke kinderen naa te laaten, zulks zyn ryk onder zyne drie Broeders verdeeld wordt.

3

SIGEBERT I, de jongſte zoon, Koning van het Ooſtfrankiſche ryk, wordt, Doornik belegerende, vermoord door 't beleyd van Fredegunde 575.

Gemaalin

BRUNECHILD, tweede dochter van Athanagid, Koning der Gotthen in Spanje, wordt 613 gevangen en om haare moorderyen aan de ſtaart van een wild paard gebonden, dus verſcheurd en haar lyk verbrand.

2

THEODEBALD of THIBAUT, Koning van het Ooſtfrankiſche Ryk, en bygevolge ook van het ten zuide des Ryns leggende thans genaamde Holland, ſterft 555 nalaatende, mids gebrek van kinderen, zyn ryk aan zyne twee Oudoomen Childebert den I, en Klotaris den I.

Gemaalin

WALDERADA, dochter van Wako, Koinng van Lombardië.

3

KLOTARIS II, Koning van Soisſons, en 613 van het geheele Franſche Ryk. Verſlaat 627 Berthold, Bevelhebber der Saxers en Vriezen, ſterft 628.

1 *Gemaalin*

HALDETRUDIS.

2 *Gemaalin*

BERETRUDIS.

3 *Gemaalin*

SICHILDIS.

3

KLODEBERT, 13 of 14. jaaren oud zynde, omtrent het jaar 580 overleeden.

3

SAMSON omtrent het jaar 577 mede overleeden.

3

DAGOBERT, in de wieg omtrent het jaar 580 ook overleeden.

MEROVEUS vermoord in 't jaar 577.

Gemaalin

BRUNESCHILD, weduw van Sigebert I, Koning van het Ooſtfrankiſche Ryk.

1

THEODEBERT overleeden in 't jaar 575.

1

KLOVIS, beſchuldigt van zyne twee broeders, zoonen van Fredegunde te hebben vergeeven, wordt op laſt van zyne ſtiefmoeder Fredegunde doorſtooken 580.

3

THEODERIK ſterft 584.

INGUNDIS ſterft 585.

Gemaal

HERMIGILD Prins der Weſtgotthen.

CHILDEBERT II, Koning van het Ooſtfrankiſche Ryk 575. en 593 ook Koning van Orleans, naa de dood van zynen Oom Guntram; rooit het ryk der Warners uyt en bekomt dus het overige van Ryn- en Kenmerland, ſterft 596.

1 *Gemaalin*

Byzit, wier naam niet bekend is.

2 *Gemaalin*

FALILEUBA ſterft 596.

2

EMMA.

Gemaal

EADBALD, Koning van Kent in Engeland.

1

N: N: zoon in zyne kindsheyd overleeden.

1

DAGOBERT I, Koning eerſt 622 van het Ooſtfrankiſche Ryk, veroverd Duurſtede en Uytrecht, ſticht in beyde de plaatzen een muntꞏhuys en in de laatſte de Sint Thomas Kerk, bekomt 636 het overige des ryks van zyns Broeders vergeeven zoon, ſterft 638.

1 *Gemaalin*

GOMATRUDIS 625.

2 *Gemaalin*

NANTHILDIS ſterft 641.

3 *Gemaalin*

WULFGUNDIS.

4 *Gemaalin*

BERCHILDIS.

5 *Gemaalin*

RAGNETRUDIS.

1

MEROVEUS overleeden 604.

2

CHARIBERT II, Koning van Aquitanië, ſterft 636.

Gemaalin

N. N:

THEODEBERT II, Koning van het Ooſtfrankiſche ryk, onder de voogdy van zyne Grootmoeder Bruneſchild; gevangen zynde door zynen Broeder Dirk, wordt op laſt van zyne Grootmoeder eerſt de kruyn geſchooren en eyndelyk 613 vermoord: zulks het Ooſtfrankiſche ryk op zynen jongeren Broeder Dirk den II komt.

1 *Gemaalin*

Eene byzit.

2 *Gemaalin*

BILICHILDIS.

3 *Gemaalin*

THEUDECHILDIS.

DIRK de II, Koning van Bourgonje 596 en 612, naa de geweldige dood van zynen Broeder en Broeders zoon, ook van 't Ooſtfrankiſche ryk, ſterft 613. aan de buykloop.

1 *Gemaalin*

Eene byzit.

2 *Gemaalin*

ERMENBERGA, dochter van Witterik, Koning der Weſtgotthen, doch ſtraks weer door haaren Gemaal verſtooten.

HTLYST
R

EN EERSTEN OF MEROVINGISCHEN STAM,

erst voor een gedeelte, daarnaa voor het geheel, als een gedeelte van het t tyd is beheerscht geworden.

5
IGEBERT II, Koning an het Oostfrankische ryk, ticht veele Kerken, ver- [illegible] Grimoalds zoon, dan krygt edert zelf eenen zoon, dien y 656 stervende onder de oogdy van Grimoald ach- erlaat.

Gemaalin
MMECHILDIS.

2
LOVIS II, Koning van et Westfrankische ryk en [illegible] wordt 656 [illegible] ronge zoon ook Koning van et Oostfrankische ryk, in e plaats van den naar Ier- and vervoerden Dagobert en II, doch sterft in Slacht- naand des zelven jaars.

Gemaalin
ATHILDIS eene Engel- che Prinses.

CHILPERIK volgt zynen Vader in 't ryk, doch sterft og in 't zelfde jaar, niet onder vermoeden van door ynen Oom Dagobert I te yn vergeeven.

MEROVEUS nevens zy- en Vader gevangen, en op st van zynen Oom Dirk de arsenen ingeslaagen.

1
IGEBERT tot zyns Va- ers opvolger uytgeroepen, och door zynen Neef Klo- aris den II gevangen en ver- oord.

1
ORBUS mede gevangen [illegible] 6 3.

1
HILDEBERT in den [illegible].

8
IEROVEUS mede in den ag gevangen, dan door Klo- ris II als zyn Peter alleen espaard, en buyten alle aatsgezag opgevoed.

BILICHILDIS, zwanger zynde, nevens haaren Gemaal vermoord.

Gemaal
CHILDERIK, Koning eerst van het Oostfrankische, daar naa van het geheele Fransche ryk.

DAGOBERT II, volgt zyn Vader in 't Oostfrankische ryk onder de voogdy van Grimoald, die hem den kruyn laat scheeren, en in Ierland in een Klooster steekt Raakt 674 door hulpe van Wilfrid Bisschop van Jork weer in 't bezit van 't ryk, doch wordt 678, te Stenay op de jagt zynde, vermoord.

Gemaalin
MATHILDIS, dochter van eenen Hertog der Engelsaxers, met welke hy staande zyn ballingschap getrouwd was, wordt benevens haaren man vermoord.

KLOTARIS III, wordt onder de voogdy van zyne Moeder Koning van het geheele Fransche ryk, doch sterft 669.

CHILDERIK II wordt 660 onder de voogdy van zyne Moeye Immechild Koning van het Oostfrankische ryk, en 670 naa zyne jongste Broeder was afgezet van het geheele ryk. Doch wordt nevens zyne vrouw op de jagt zynde 673 vermoord.

Gemaalin
BILICHILD zuster van Dagobert den II nevens haaren Gemaal vermoord.

DIRK III, naa zyns oudsten Broeders dood 669 Koning van het Westfrankische ryk en Bourgonje, doch om zyne slingsche regeering in 't volgende jaar, nevens zynen Groothofmeester Ebroin in een Klooster gestooken. Wordt naa zyn Broeder Childeriks moord weer Koning van het geheele ryk, door den Oostfrankischen Bewindvoerder Pipyn 687 gevangen, en nevens zyne vrou en kinderen, terwyl Pipyn als des zelfs Groothofmeester het ryk bestiert, te Maumaques opgesloten gehouden. Hy sterft 691.

Gemaalin
CHROTILDIS.

SIGEBERT wordt nevens zynen Vader en Moeder op de jagt zynde te gelyk vermoord.

ADELA, naa haars Gemaals dood Abtdis, stelt haaren kleynzoon onder de hoede van Bonifacius.

Gemaal
N. N: een onbekend Prins.

DIRK IV wordt naa zyns Vaders moord in de Abtdy van Celles opgevoed, door Karel Martel 720 daaruyt gehaald, en tot Koning van het Oost- en Westfrankische ryk aangesteld, sterft 737.

IRMINA Abtdis, schenkt Willebrord haare goederen te Epternag tot het stichten eener Abtdye, en sedert nog meer andere tot onderhoud der aldaar geplaatste Moniken.

KLOVIS, die door den uyt het Klooster gevlugten Ebroin, wordt verdicht Klotaris zoon te zyn en dus voor weynigen tyd tot Koning van 't Oostfrankische ryk eerst aan- en straks weer afgesteld.

N. N: Zoon nevens zynen Vader en Moeder vermoord.

CHILPERIK II wordt naa zyns Vaders moord in een Klooster gestooken, alwaar hy Monik zynde DANIEL genaamd is. Wordt 715 naa de dood van Dagobert den III Koning, 720 weer in 't Klooster gestooken, alwaar hy 727 sterft.

N. N. dochter nevens haare ouders te gelyk vermoord.

KLOVIS III wordt, onder het opzigt van zynen Groothofmeester Pipyn, 691 tot Koning van het Fransche ryk aangesteld, en sterft 695.

CHILDEBERT de III volgt 695 naa zyns Broeders dood, den zelven onder opzigt van zynen Groothofmeester Pipyn, in het Fransche ryk, wien hy, in erkentenis van het verslaan van Koning Radboud, met de in de Betuwe aangeslaagene goederen van den afgevallen Graaf Everard beschenkt, hy sterft 711.

ALBERIK.

Gemaalin.
WASTRADIS, begraaven te Suestre by Roermond.

CHILDERIK de III wordt, naa een tusschenryk van 5 jaaren, door den Groothofmeester Pipyn 742 tot Koning des Franschen ryks verheeven, dan die Staatsdienaar zich zelf tot Koning verheffende, 750 weer afgezet en in het Klooster van Sint Bertin gestooken, alwaar hy 754 sterft.

DAGOBERT de III volgt 711 zynen Vader in 't Fransche ryk, sterft 715. en wordt door zynen Neef Chilperik den II in 't ryk opgevolgd.

GREGOOR wordt door zyne Grootmoeder Adela 722 onder de hoede van Bonifacius gesteld, is eerst Abt van het door Willebrord gestichte Klooster te Uytrecht, wordt op bevel van Koning Pipyn tot Bisschop dier Kerke ingewyd, en raakt, mids de tegenkanting van den Bisschop van Kolen, eerst naa de dood van Bonifacius in 't bezit der zelve, sterft 776.

N: N: door eenige struykroovers op de reys zynde, vermoord.

Gemaalin
N. N.

DIRK V wordt door zyns Vaders Groothofmeester Pipyn, naa die zich zelf tot Koning verheeven hadt, in de Abtdy van Fontanelle, 750 Monik gemaakt, waardoor de eerste Koninglyke Stam der Fransche Koningen een eynde neemt.

ALBERIK, voor Karel den Grooten het bewind in Italië gevoerd hebbende, komt zynen Oom Gregoor drie dagen voor des zelfs dood bezoeken, en wordt, naa des zelfs overlyden, door Karel den Grooten 777 tot Bisschop dier Kerke verklaard, en door den Koolschen Bisschop ingewyd, sterft 784.

chliak met volle zeylen den Ryn by Katwyk invoeren, en vervolgens zynde te land geſtapt, het naastgelege gewest, (1) alwaar zich de voorheen uyt Britannië verjaagde Britten met de woon hadden te neer geſteld, op eene aller ſchriklykſte wyze verwoestten, de inwoonders tot ſlaaven opvongen, of, zonder aanzien van perſoonen, al wie hen maar tegenſtondt, van 't leeven beroofden. Invoege de meesten deezer Brittiſche inwoonders zich met de vlugt vandaar dieper (2) Vrankryk in begaven, alwaar zy gunſtig ontfangen, en aan hen die landen ten blyf aangeweezen zyn, welken men naar deeze (3) aldaar geplaatſte Britten, ſedert Britanje genaamd vindt.

En uyt welke alhier beſchreeve aankomst der Britten uyt Vriesland, zeer ligt nu de gronden konnen worden aangeweezen, op welken het verhaal van zulke (4) ſchryvers ſteunt, die in hunne ſchriften hebben aangetekend, dat zich omtrent deezen tyd eenige Vrieſche volken met de woon in het Franſch Britanje zouden hebben opgehouden, naamelyk die genen, welken zich nevens de Britten, Vriesland verlaatende, ook derwaart begeeven en in Britanje ter neer geſteld hebben.

Doch wat hier van zy, immiddels waaren de ingevalle Noordmannen tot in het land (5) der Attuariën, 't gene thans (6) Gelderland genaamd is, doorgedrongen, zulks zoo wegens de op nieuws aldaar als de te voore aangerechte verwoestingen, zoo ermbarmlyke jammerkreet alom opgong, dat de Oostfrankiſche Koning Dirk zich (7) genoodzaakt vondt, ter beſcherminge zyner Vriesſche en Attuariſche onderdaanen een zeer magtig leger onder zynen Zoon Theodebert, zynde toen een Prins van omtrent (8) achttien jaaren, ten ſpoedigſte te vergaderen, midsgaders geen minder getal van ſcheepen op de zich in de Noordzee ontlastende ſtroomen te laaten uytrusten, als van zin zynde deeze woeste menigte zoo te water als te land op eenen tyd te doen bevechten.

Alles begaf zich dan naar het Oostfrankiſche Vriesland in optogt, en waaren de Deenen, op de aankomst der Franſche benden en ſcheepen, reeds bezig om hunnen bekomen (9) buyt

(1) *Greg. Turon. Lib. III. cap.* 3. Egresſique ad terras, PAGUM unum de regno Theodorici devastant atque captivant.

(2) Vertot, Hiſt. Critiq. de l'Establisſ. des Bret. dans les Gaules pag. 63. *Qu'on ne doit placer leur pasſage dans les Gaules en forme de Colonie, qu'après la mort de Clovis & ſous le regne des Rois ſes enfans.*

Chron. Britan. ad ann. 513. Chlodoveo ſucceſſerunt Clotarius & Theodoricus filii ejus, Chlodomirus & Childebertus tempore hujus Clotarii venerunt transmarini Britones in minorem Britanniam.

Chron. Montis St. Michael. ad ann. 513. Venerunt transmarini Britanni in Aremoricam, id est minorem Britanniam.

(3) *K. Kolyn vs.* 123.

Al die Brittense Serjanten
. . . .
Die zund den tiine inkomen
Unde ſlopen huus en have
Wider vind te in daer ave.
Dan das zi vortegen waren
Haben in Gallien of kevaren
'T lant das ſi na irren namen
Hiten BRITANGEN al te ſamen.

(4) Vertot Hiſt. Critiq. de l'Establisſ. des Bret. dans les Gaules pag. 136. *Ce ſentiment de Mezerai est conforme à ce que rapporte le Baud Hiſtorien de Bretagne, ſur la foy d'Ingomar, qu'il y avoit* DES FRISONS *établis dans l'Armorique.*

(5) *Gesta Franc. cap.* 19. In illo tempore Dani cum rege ſuo nomine Chochilago cum navale hoste per altum mare Gallias appetunt, Theuderico pago Attuarios vel alios devastantes atque captivantes.

(6) P. Daniel Hiſt. de France tom. I. pag. 57. *Elle ..... porta le ravage & la deſolation jusques dans le païs des* ATTUARIENS *ſitué entre cette riviere & le Rhin; C'eſt aujourd'hui en partie le Duché de Gueldre.*

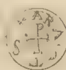
(7) *Gesta Francor. cap.* 19. Quod cum Theuderico nuntiatum fuisſet Teudobertum filium ſuum cum magno exercitu in illis partibus dirigens.

(8) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 57. *Le nombre de ces barbares estoit ſi grand, que Thierri fut obligé d'envoyer contre eux une armée conſiderable à la teste de laquelle il mit Theodebert ſon fils,* JEUNE PRINCE D'ENVIRON DIX-HUIT ANS.

(9) *Greg. Turon. Hiſt. Lib. III. cap.* 3. Oneratisque navibus tam de captivis quam de reliquis ſpoliis, reverti ad patriam cupiunt.

buyt en gemaakte ſlaaven op den oever der zee in te ſcheepen; zulks 's Konings Zoon ſtraks op de nog aan ſtrand zynde (1) benden van Chochliak, welken de inſcheeping dekten, met zoo groote dapperheyd en geluk aanviel, (2) dat hy de zelven geheel verſloeg, ja den Deenſchen Koning zelf met eyge handen velde.

Gevolglyk te ſcheep zynde geſtapt, wendde hy het naar de vyandlyke vloot, welke thans meerder met buyt dan ſoldaaten bevragt was, en zich eerlang met geene mindere dapperheyd (3) vondt aangegreepen en
veroverd. De zeegepraalende Prins
ſtelde dan zyne door hen voorheen
gevangen genomene onderdaanen
weer op vrye voeten, deedt den in-
woonderen het hen ontroofde goed
(4) wedergeeven en keerde gevolg-
lyk, belaên met de eer deezer door
hem behaalde overwinninge, tot zy-
nen (5) Vader. Welke in het drie-
ëntwintigſte jaar zyner (6) regee-
ringe het ſtervelyke te Mets, zynde 534
de hoofdſtad (7) zyns ryks, afleyde.
De nog (8) voorhanden zynde
munten van deezen Vorst acht men
de twee volgenden te weezen.

Zyn hoofd met kort haair, en eene parelſnoer verſierd, ſtaat op de voorzyde van de eerſte, binnen dit randſchrift:

THEODORUS.

DIRK.

Op de keerzyde ſtaat rondom een kruys, rustende op eene ronde bol, de naam van de hoofdſtad zyns ryks, alwaar zy gemunt is:

METTIS.

TE METS.

De voorzyde van de tweede voert wederom zyn borstbeeld, dan hier met de rechter wang naar buyten gekeerd, en verzeld van zynen naam, doch die op deeze verſchillende wyze geſpeld is:

TEUDERICᴜS.

DIRK.

Het

(1) *Greg. Turon. Hiſt. Lib. III. cap.* 3. Sed rex eorum in litus reſidebat, donec naves altum mare comprehenderent, ipſe deinceps ſecuturus.

(2) *Gesta Franc. Reg. cap.* 19. Qui conſequens eos, pugnavit cum eis cæde maxima, & proſtratum regem eorum interfecit.

(3) *Greg. Turon. Hiſt. Lib. III. cap.* 3. Qui interfecto rege, hostes navali prælio ſuperatos opprimit.

(4) *Gesta Reg. Franc. cap.* 19. Prædam tulit & in terram ſuam restituit.

(5) *Greg. Turon. Hiſt. Lib. III. cap.* 23. Nunciatur Theodoberto patrem ſuum graviter ægrotare.... ille his auditis, cunctis postpoſitis illuc dirigit.

(6) *Ibidem.* Non post multos dies obiit viceſimo tertio regni ſui anno.

(7) *Fredeg. Epitome cap.* 30. Sortitus est ſedem Theudericus Mettis.

(8) Le Blanc des Mon. de Franc. pag. 50. *Il nous reste deux tiers de ſol d'or, que je crois estre de Theoderic I.*

Het lettermerk van Christus ſtaat op de tegenzyde, met het woord

ARAST . . . S.

Welken eenigen (1) willen dat de naam zoude zyn van den Stedevoogd alwaar, of van den Muntmeester door wien dit geldſtuk gemunt is.

Theodebert aldus van pas te Mets gekomen zynde, wierdt ſtraks, naa zyns Vaders overlyden, aldaar tot Koning van het Oostfrankiſche ryk door alle de Baronnen (want dus wierden in dien tyd alle de zulken genaamd, welken (2) hunne goederen onmiddelyk van de kroon te leen bezaten) met groote toejuyginge erkend, en gevolglyk hem den eed van onderwerpinge afgelegd.

Veele en zeer zwaare oorlogen heeft hy ſtaande zyn regeertyd met geen minder geluk dan aanwas zyns ryks tegen de Oostgotthen in Italië gevoerd, doch welken hem belet hebben wegens den hoon wraak te neemen, welke hem Radiger tegenwoordig Koning der hiervoor eenen andermaal genoemde Warners aandeedt, door het hem wederwaardiglyk t' huyszenden van zyne zuster, met wie de Warnerſche Vorst naa zyns Vaders dood getrouwd was.

Deeze volken waaren door de twee voorgaande Koningen, naa zich de Oostfrankiſche Vriezen ſtaande de regeering van Klovis zyn ryk by 't voorgemelde verdrag hadden ingelyfd, mids de thans door Leyden loopende Ryn nu de wederzydſche (3) ryken van den anderen ſcheydde, by uytneemendheyd ontzien en gevolglyk hunne vriendſchap en verbindtenis op allerhande wyzen, tot handhaaving van den vreede in die verafgelege ryksoorden, gezogt geworden.

Met dit oogmerk hadt de overleede Koning (4) Dirk zyne Dochter aan Hermegiskle Koning dier over den Ryn woonende Warners, weduwenaar geworden zynde, tot eenen vasten band van onderlinge vriendſchap ten huuwelyk gegeeven. Welke Vorst voor den gemelden Radiger, Zoon van zyne eerſte Gemaalinne, een huuwelyks (5) verbond met de zuster van zekeren Koning der over

(1) Le Blanc des Mon. de Franc. pag. 50. *De l'autre coté il y a le monogramme de Christus, & pour legende* ARASTES, *qui apparemment étoit le Duc ou le Comte de la ville où la piece a été fabriquée; Car il me ſemble, que le monetaire marquoit toûjours ſa qualité où tout du long ou en Abregé, comme on pourra le remarquer ſur les monnoyes qu'on trouvera à la fin de cette premiere Race.*

(2) *Du Cange Gloſſ. Med. & Inf. Latin.* BARONES dicti vasſalli, qui tenent terras ſuas immediate de rege per ſervitium Militare, & alia feudorum conſueta ſervitia: quo ſignificatu vocem hanc uſurpatam pasſim conſtat Statuta Roberti III. regis Scotiæ cap. 1. §. 6. *Statutum est etiam quod quilibet Baro, vel alius tenens, de rege, &c.* Conſtit Sicul. Lib. 1. Tit. 44. *Per Comites, Barones, & eos qui a nobis tantum feuda in capite tenent, non qui Comitibus & Ba-*[illegible]

Matthæus Paris Hiſt. ad ann. 1110. Si quis Baronum meorum, Comitum vel aliorum qui de me [illegible]

(3) *Procop. de Bello Goth. Lib. IV. pag.* 468. Franci a Varnis medio tantum Rheno distant, cumque ſitu locorum vicini ſint.

(4) *Ibidem.* Varnis nuper imperaverat Hermegisclus nomine, qui firmando regno Theudeberti Francorum regis ſororem conjugio ſibi ſociaverat, amisſa non ita pridem quam habuerat uxore, filii unius matre, quem moriens Patri reliquerat, nomine Radigem.

(5) *Ibidem.* Ei puero pater virginem Brittia è gente desponderat, cujus frater apud Anglos regnabat magnamque ſorori dotem dederat.

Ibidem. Ego, inquit, eam curam habens maximam, ut ſine metu in otio vivatis, affinitatem cum Francis junxi, ducta inde uxore: filio autem ex Brittia quæſivi matrimonium. Nunc vero cum propinquam mihi mortem video, nullos ex ſecunda uxore habenti liberos, filium vero ad hunc usque diem expertem nuptiarum, aperiam vobis animi mei cogitata. Ea ſi vobis in publicum utilia videntur, vos, ubi mortalitatem explevero, approbate & rata facite, quod Deus fortunet. Sic igitur exiſtimo, conducere magis Varnorum rationibus Francos habere affines quam illos qui Brittiam inſulam habitant. Nam Brittii nobis ſe jungere, niſi ſero, idque magna cum difficultate nequeunt. Franci à Varnis me-

over de zee woonende Engelſchen, als van eene herkomst zynde, geſlooten hadt. Dan eer dat voltrokken wierdt, en als de vader nu eertsdaags zyne dood voorhanden waande, betuygde hy aan de voornaamſte en alstoen by hem zynde hovelingen, hoe hy best oordeelde en des daarom ook volſtrekt begeerde dat zyn Zoon Radiger ſtraks naa zyn affterven, niet tegenſtaande het reeds in Engeland getroffe huwelyks verbond, met zyne naa te laate weduwe, dochter van den voorgaanden Oostfrankiſchen Koning, zoude hebben te trouwen; dewyl de Frankiſche Vorſten thans van zeer groot vermoogen waaren, de wederzydſche ryken tegen den anderen aangrensden, en integendeel de toegezegde hulp van den overzeeſchen Koning zoo vaardig niet te bekomen was.

En dewyl dit huuwelyk, zoo als het de Vader in zyn leeven verzogt en bevolen hadt, naar (1) zyn overlyden, 't gene veertig dagen daarnaa voorviel, (2) ook wierdt voltrokken, was de daardoor achtergeſtelde Britſche Prinſes in 't eerst als raadeloos, en zondt des een plegtig Gezantſchap aan den thans getrouwden en in zyns Vaders ryk opgevolgden Radiger, om van hem de rede wegens zoo trouwloos een beſtaan te vorderen, te meer dewyl zy noch door het te buyten gaan van haaren pligt, noch op eenige andere wyze van haaren kant, hem daartoe vermeende de minſte aanleyding gegeeven te hebben.

Dan ziende des onaangezien haaren geweezen Bruydegom zyne Stiefmoeder tot haar leedweezen aankleeven, beſloot zy zich zelve door de wapenen dierhalve recht te verſchaffen. Tot dat eynde dan by de vierhonderd roeiſcheepen hebbende vervaardigd en daarop eene zeer groote meenigte in de wapenen gerukte knechten ingeſcheept, begaf zy zich verzeld van haaren Jongeren Broeder met deeze uytgeruste vloot en benden naar den mond des Ryns, alwaar die zich by het huys te Britte, dus genaamd om dat het in het toen genaamde BRITTIE lag, in de Noordzee ontlast.

Hier aan den (3) Noordoever zynde te land geſtapt, en zy zich met eenige weynigen op eene bequaame plaats verſchanst hebbende, rukte haar Broeder met alle de overige benden tegen den trouwloozen Radiger en de onder zyn gebied ſtaande War-

medio tantum Rheno distant, cumque ſitu locorum vicini ſint, imperii autem magnitudine validi: tam commodare nobis, quam nocere, utrumcunque voluerint, promtum habent. Nocebunt autem, niſi prohibeat affinitatis vinculum. Gravis enim per naturam hominibus quæcunque in vicino modum excesſit potentia & ad inferendas injurias parata. Neque enim deesſe posſunt præpollentibus quas in finitimos, quantumvis innoxios, obtendant bello cauſas. Hæc cum ita ſint, quæcunque à nobis ſponſalium nomine Brittia virgo accepit, ſibi habeat, ſpretæ conditionis ſuæ gentium ex jure ſolatium Radigis apud novercam deinceps habitet, ut mos patrius jubet.

(1) *Procop. de bello Goth. Lib. IV. cap.* 469. Hæc postquam dixerat præſignificata die quadrageſima fatum explevit. Filius ejus, ut in regnum ſuccesſit, conſilio virorum inter barbaros eminentium, ultimam defuncti voluntatem implet, repudium ſponſæ renuntiat, cum Noverca commoratur.

(2) *Ibidem.* Quæ ubi didicit ſponſa Radigis, intolerans contumeliæ in ultionem tota ferebatur. Tanto enim honore pudicitia apud Barbaros colitur, ut fæmina, de cujus nuptiis actum est, etiamſi corpore ſit integro, pro corrupta habeatur. Ante tamen amicorum ſuorum idoneos ad eum mittit, percunctatum cur ipſam dedecoret, non ſtupro a ſe non re alia læſus? Id ubi nihil profecerat viriliores ad curas verſa, in bellum accingitur: navibusque contractis quadringentis, impoſitoque exercitu non minus millium centenum, arma qui ferrent, ipſa Ducem ſe in Varnos præbet. Comitem ſibi rerumque adjutorem ſumſerat fratrem, non eum qui regnum obtinebat, ſed privatæ fortunæ alterum.

(3) *Ibidem cap.* 470. In ea, de qua dicere cœperam, claſſe, nemo erat vector, nautæ omnes, neque vero velis utentes, ſed remigio ſinguli ministrantes navigia. In continentem ut ventum est, Virgo dux Anglis, castris bene munitis ad IPSA RHENI OSTIA, ibi cum paucis reſedit, fratre miſſo in hostem cum toto prope exercitu. Varni eo tempore NON PROCUL OCEANO atque IISDEM RHENI OSTIIS ſtativa habebant, quo cum venisſent Angli, committitur prælium, infælix Varnis, quorum multi inter certandum periere, reliqui cum ipſo rege fuga ſe abſtulerunt.

Warners te veld, welken niet wydt van den Ryn, waarſchynlyk omtrent Warmond gelegerd en, zoodra de gelânde Engelſchen hen aldaar genaderd waaren, zich ſtraks met de zelven, hoewel met eene zeer euvele uytkomst, in een algemeen gevecht inlieten. Mids zy, en hun Vorst, naa'er zeer veelen in 't gevecht geſneuveld waaren, het leger eyndelyk geſlaagen ziende, niet dan door eene ſnelle vlugt het doodſlaande zwaard dier in 't land gevallene vreemdelingen ontdooken.

Naa de vlugtelingen, zoo veel in hun vermoogen was, want het waaren, mids de inval te ſcheep geſchied was, alle voetgasten, eene wyl tyds met veel naadruks op de hielen gezeeten te (1) hebben, keerde de Britſche Graaf, belaan met de glori deezer bevochte overwinninge, by zyne Zuster te rug. Welke, wel ver van deswege verheugd te zyn, in tegendeel hem haar ongenoegen met ſtraffe woorden betuygde, wegens dat 'er met zoo groote meenigte niet beters verricht was, dewyl zy dit bevochte voordeel zelf zeer gering achtte, zoo lang haar de trouwlooze Radiger zelf niet leevendig in handen geſteld was.

Des wierden de vaardigst te been zynde keurbenden alom wyd en zyd door 't land gezonden, om den ontvlugten Koning, waar 't moogelyk, op te zoeken en zich van zynen perſoon meester te maaken. 't Gene haar dan (2) ook, naa lang alle wegen, kanten en holen doorzogt te hebben, eyndelyk in een zeer digt bewasſe bosch gelukte, zulks zy den gevangen bekomen Radiger ſtraks geboeid aan zyne geweeze bruyd aanbooden. Welken, naa zy hem den ongemeenen hoon, die hy haar, door 't ſchenden zyner aangegaane ondertrouwe, hadt aangedaan, op het leevendigſt voor oogen geſteld te hebben, eyndelyk naar de rede van het verbreeken dier voorheen met haar aangegaane verbindtenisſe met veel ernst vraagde. Zulks als hy betuygde (3) dat tegen zynen zin op 's Vaders last en den raad zyner hovelingen gedaan te hebben, en dierhalve dat het nu maar aan haar ſtondt om hem over die ongelukkige gehoorzaamheyd te ſtraffen, zy hem daarop, tegens ieders verwachting, zoude geantwoord hebben. *De ſtraf dan, die ik u opleg, is dat gy aanſtonds myne mededing ſter wegjaagt, en aan my de plaats in uw hart en op uwen troon geeft, die my rechtswege toekomt.* Dit geſchiedde, Radiger wierdt losgelaaten, en aan Theodebert des zelfs verſtoote Zuster wederwaardiglyk te rug gezonden.

Deeze t'huys gezonde Koningin, hoewel Procopius haaren naam niet meldt, was zekerlyk (4) Theodechilde genaamd en door Dirk Koning van het Oostfrankiſche Ryk by zyne Gemaalin Suavegotha, Dochter van Sigismond Koning van Bourgonje ge-

(1) *Procop. de Bello Goth. Lib. IV. pag.* 470. Inhæſere eorum tergis quantum poterant pedites, & mox in castra reverſi ſunt. Eos reduces verbis asperis objurgavit virgo, maxima in fratrem inſectatione, nihil actum exercitu tanto dicens, quamdiu vivus non adduceretur Radigis. Itaque acerrimos ſuorum dilectos ex omni agmine mittit, id unum præcipiens, regem ut quovis modo captivum ſibi ſisterent.

(2) *Ibidem.* Illi dicto obedientes loca omnia diligenti inquiſitione obeunt, tandemque denſo latentem nemore inveniunt Radigem. Is ad ſponſam veterem adductus adſtitit tremens, mortem expectans, eamque non ſimplicem. Illa vero præter ſpem ipſius, neque occidit eum neque ſævi quicquam admiſit: ſed exprobrans, quod in ſe commisſum fuerat, quæſivit, qua de cauſa, contemta pactorum conventorum fide, aliam ſibi matrimonio ſociasſet, cum de ſponſæ pudicitia quæri non posſet?

(3) *Ibidem.* Captivus excuſationi patris jusſa, ſtudiumque Principum ſuæ gentis obtendere, ſupplicare, preces miscere purgationi, in necesſitatem transferre culpam, polliceri ſe cum ipſa victurum & quæ inique fecerat, ſanaturum pænitentia. Puella hæc probante, exſolvitur vinculis, comiterque habitus dimittit Theudeberti ſororem, & illam prius pactam rite uxorem capit.

(4) *J. Eckhart Comm. de Reb. Franc. tom. I. fol.* 79. Soror Theodeberti Regis Francorum ſine [illegible]

geteeld, met welke hy omtrent het jaar vyfhonderdtweeëntwintig getrouwd was. Sedert de voorgewalle ſcheyding van Radiger, ley de in Vrankryk te rug gekeerde Koningin op het bedryven van allerhande godvruchtige werken toe, ſtichtte de Abtdy van Sens, en begiftigde voorts nog, even als haare moeder de kerk (1) van Ryms, zoo ook anderen met zeer aanmerkelyke goederen. Zulks zy, eyndelyk omtrent (2) het jaar vyfhonderdachtennegentig in eenen hoogen (3) ouderdom zynde overleeden, om haar uytmuntend geweest zynde leevensgedrag in de door haar geſtichte Abtdye te Sens jaarlyks op den achtentwintigſten van Zomermaand als (4) eene Heylige gevierd wordt, en wier (5) Grafſchrift door Fortunatus gemaakt, des te recht getuygt, dat zy eene Kleyndochter, Dochter, Vrou en Zuster eens Konings geweest is: alle welke hoedaanigheden aan geene Franſche Prinſesſe in die tyden toepasſelyk zyn, dan aan Radigers verſtoote Gemaalin.

Wier thans op den Oostfrankiſchen troon geplaatſte Broeder in 't jaar
vyfhonderdzevenenveertig op de jagt 547.
door de takken (6) van eenen boom, welken een buffel door zyne horens omſmeet, zoodaanig gequetst wierdt, dat hy aan de bekome hoofdwond, naa eene veertienjaarige regeering, nog den zelven dag overleedt. Van deezen Vorst worden de vyf volgende geldſtukken gevonden.

I. De voorzyde van het eerſte verbeeldt Theodebert in Vorstlyk gewaad en met den ryks-

THEODECHILDIS Theoderico regi Francorum nata ex SUAVEGOTHA, Sigismundi Burgundionum regis filia, quam hic anno 522. duxerat.

(1) *Ibidem fol.* 80. A Radige rege ſeparata piis operibus operam dedit, & monaſterium SENONENSE conſtruxit, eccleſiisque beneficia varia elargita est.

Frodoard. Hiſt. Lib. II. cap. 1. Hujus (*Mapinii Episcopi Rhemenſis*) temporibus SUAVEGOTTA Regina Rhemenſi eccleſiæ tertiam partem villæ Viriſiaci, per testamenti paginam delegasſe reperitur. Quam partem villæ ipſe quoque præſul Theudechildi præfatæ reginæ filiæ uſufructuarie, per precariam, ſalvo eccleſiæ jure concesſit, ita duntaxat, ut post ejus obitum, absque ullo præjudicio, ſicut ab ea meliorata fuisſet, ad ditionem Rhemenſis revocaretur eccleſiæ. Quare ſcilicet Theudechildis regina postmodum non nulla per testamenti ſui auctoritatem, tempore domini Ægidii, Rhemenſi contulit eccleſiæ prædia.

(2) *J. Eckbart Comm. de Reb. Franc. tom. I. fol.* 79. Obiit ergo circiter anno 598.

(3) *Fortunatus Lib. IV. Carm.* 25.

Actibus his inſtans, terrena in luce relicta,
Ter quino lustro vixit in orbe decus.

(4) *J. Eckbart Comm. de Reb. Franc. tom. I. fol.* 80. In eccleſia Senonenſi colitur Sancta Theodechildis regina, die XXVIII menſis junii.

(5) *Fortunatus Lib. IV. Carm.* 25.

Inclyta nobilitas, genitali luce coruscans,
Hic properante die Theodichilda jacet.
Cui frater, genitor, conjux, avus atque priores
Culmine ſucciduo regius ordo fuit.

(6) *Agathiæ Hiſt. Lib. I. fol.* 15. Taurus vero jam

ryksappel in de rechter hand; binnen dit randſchrift:

DOMINI NOSTRI THEUDEBERTI, PATRIS PATRIÆ, AUGUSTI.

(BEELDENIS) VAN ONZEN HEER THEUDEBERT, AUGUSTUS, VADER DES VADERLANDS.

Op de tegenzyde leest men rondom een Overwinningbeeldtje:

VICTORIA AUGUSTORUM I.

EERSTE OVERWINNING DER (DRIE) AUGUSTUSSEN.

Te weeten van Theodebert en zyne twee Broeders Childebert en Klotaris, welken gezamelyk den oorlog aan Theodat, Koning der Oostgotthen in Italië verklaard hadden, en, zoo 't my toeſchynt, alhier den tytel van AUGUSTUS, hoewel zy geene Augustusſen of Keyzers waaren, echter alleen voeren; om met den Oosterſchen Keyzer Justiniaan den ſpot te dryven; ter oorzaake die, niettegenſtaande de zelve zoo over de Franken als de Duytſchers geen het minſte gebied hadt, zich echter den tytel van den (1) FRANKISCHEN en DUYTSCHEN, tot geene kleyne argernis dier over die volken gebied hebbende Vorsten, ten onrecht toepaste. Wat de letters CONOB, die op den voorgrond ſtaan, betekenen, zyn het de geleerden, gelyk (2) wy gemeld hebben, niet eens.

II. De voorzyde van het tweede, 't gene van goud is, verbeeldt hem, naar de wyze van den Keyzer Justiniaan, met eene ſpeer en ſchild, midsgaders het hoofd met eene Vorstlyke muts gedekt. Het randſchrift luydt aldus:

DOMINUS NOSTER THEODEBERTUS VICTOR.

ONZE HEER DE OVERWINNAAR THEODEBERT.

Naast de twee eerste letteren van het woord REmis (*Ryms*), ten blyke dat het aldaar gemunt is, ziet men op de tegenzyde een Overwinningbeeldtje door dit randſchrift omzoomd:

VICTORIA AUGUSTORUM I.

EERSTE OVERWINNING DER (DRIE) AUGUSTUSSEN.

III. Het derde is aan het voorgaande gelyk uytgezonderd dat uyt de twee Letters B. O. blykt, dat dit geldſtuk te BOULOGNE gemunt, en het randſchrift der rugzyde mede aldus is:

VICTORIA AUGUSTORUM I.

EERSTE OVERWINNING (DER) DRIE AUGUSTUSSEN

IV. Ge-

jam proprior factus impetu curſus delatus in arborem quandam non ita magnam fronte & cornibus eam ferit, & ſubverſa tota arbore & in ſolum depreſſa, maximus quidam ex iis, qui inde confracti erant, [illegible] capiti ejus sauciavit, ut lethali intolerabilique plaga accepta, confestim [illegible] domum reportatus eodem die è vita deceſſerit.

(1) *J. ab Eckbart de reb Franc. Orient. tom. I, fol. 75.* Postea vero cum Theodobertus graviter ferret, quod Justinianus Imperator ſe FRANCICUM & ALEMANICUM jactaret, ipſeque expeditionem contra eum meditaretur, reverentiam exuit.

P. Daniel. Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 105. *Il tacha de les piquer d'honneur, & leur envoya des Ambasſadeurs, pour leur demander, s'ils étoient reſolus de disſimuler toûjours les inſultes publiques, que Justinien faiſoit à tant de vaillantes Nations, en prenant par tout les titres de* GEPIDIQUE *& de* LONGOBARDIQUE *avec autant de faste, de vanité & de fausſeté, que celui d'*ALEMANNIQUE *& de* FRANCIQUE?

(2) *Zie hier voore IV. Boek fol. 239.*

IV. Gelyk de rugzyde van het vierde eene zittende Overwinning voert, zoo is het randſchrift der voorzyde, welke met 's Konings beeldenis beſtempeld is, dusdaanig:

DOMINUS NOSTER THEODEBERTUS.

ONZE HEER THEODEBERT

V. Rondom de beeldenis van den zelfden zeegryken Koning ziet men, op de voorzyde van het laatſte, vyf letteren van het woord:

VICTORIA.

OVERWINNING.

Een paal of praalgraf, op het welke METTIS (*METS*) ſtaat, ten blyk dat dit geldſtuk aldaar gemunt is, wordt op de tegenzyde door dit randſchrift omzoomd:

VICTORIA THEODIBERTI.

OVERWINNING VAN THEODEBERT.

Dees liet op zyn overlyden eenen (1) Zoon Theodebald of Thibout, welken hy by zyne tweede Gemaalin (2) Deuteria geteeld hadt, achter, en dewyl die maar omtrent den ouderdom van dertien jaaren bereykt hadt, waaren hem drie ſtaatsdienaaren van eene beproefde trouw en ervaarenheyd toegevoegd; welken, zoo draa de oude Vorst den geest gegeeven hadt, ſtraks ook te wege bragten, dat de Zoon voor zyns Vaders opvolger alom erkend wierdt.

Hunne eerſte zorg was voorts om den oorlog te doen eyndigen, welke eertyds tusſchen het Oosterſche Keyzerryk en den overleeden Koning met veel naadruks ontſtaan was. Dierhalve wierdt naar (3) Konſtantinopele een plegtig Gezantſchap afgevaardigd, 't gene verſcheydene Oostfrankiſche Engelſchen uyt het thans genaamde Zuydholland, onder zyn gevolg hadt, om daardoor aan de Grieken des te beter de groote uytgebreydheyd van zyns meesters ſtaaten te doen begrypen, als wiens onder zyn gebied ſtaande landen aan de eene zyde tegen het Oosterſche Keyzerryk aangrensden, en aan de andere zyde zich langs den Zuydboord van den thans door Leyden loopenden Ryn tot tegen de Britanniſche of Noordzee uytſtrekten. Dan deeze Oosterſche volken, als waanende dat alle de landſchappen, in welken eenige Engelſchen woonachtig waaren, ook onder het gebied der over de zee woonende Engelſche en geenszins der Franſche Koningen ſtonden, dree-

(1) *Agathiæ Hiſt. Lib. I. fol.* 15. Theodibaldus itaque ejus filius in regno ſuccesſit, qui quidem tametſi juvenis admodum, atque adhuc ſub magistri cura inſtitutioneque esſet, patria tamen lex eum ad regnum vocabat.

(2) *Greg. Turon. Lib. III. cap.* 27. Deuteria, de qua parvulum filium habebat, Theodualdum nomine.

(3) *Procop. de Bello Goth. Lib. IV. pag.* 467. Atque inde credi volunt Franci, ipſam quoque inſulam ad ſe pertinere, ſicut nuper cum Francorum rex ex amicis ſuis Byzantium ad Imperatorem Juſtinianum legatos miſisſet, Anglorum quosdam iis addidit, famam imperii in eam, quam dixi, inſulam quærens. Hæc de BRITTIA, quæ dicerem, habui.

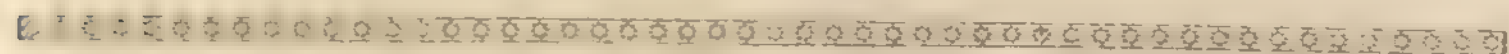
dreeven gevolglyk met dit Engelsch gevolg openlyk den ſpot, te meer, wyl zy zich inbeeldden het zelve, om hen door de grootheyd van het te breed uytgemeete ſtaatsgezag te misleyden, alleen daar by gevoegd te zyn.

Des onaangezien zoo wierdt de onderlinge (1) vreede naar wensch met Keyzer Justinianus herſteld, en was Thibouts zevenjaarige regeering vry gemaatigd, zulks zyne onder-
554. daanen wegens zyn afſterven, 't gene omtrent het jaar vyfhonderdvierenvyſtig voorviel, geene kleyne droefheyd betoonden, te meer mids hy geene Zoonen by zyne Gemaalin (2) Valdetrudis dochter van Wako Koning van Lombardië geteeld hebbende, dierhalve geene andere erfgenaamen dan zyne twee Oudoomen (3) Childebert en Klotaris beyden Zoonen van Klovis achterliet, van welken gevolglyk ieder in den beginne zyn recht op de opengevalle ervenis deedt gelden.

Maar dewyl Childebert, op het overlyden van zynen Neef, zich door den ouderdom reeds vry zwak en daarenboven nog zonder (4) wettige manlyke erfgenaamen bevondt, ſtelde zich Klotaris, en dat zelf met de toeſtemminge zyns (5) Broeders in het bezit van het Oostfrankiſche Ryk, en vondt zich des in ſtaat om wegens den hoon, welken zyn Broeder Dirk van de over den Ryn woonende Warners, door het wederwaardiglyk t' huyszenden van des zelfs Dochter Theudechild geleeden hadt, naar vereysch wraak te neemen. Invoege hy niet alleen onder 't beleyd van zynen Zoon Chilperik de toen nog in het thans genaamde Sasſenheym zynde (6) Saxers, welken voorheen nevens de Engelſchen en hunne andere landgenooten naar 't overgelege Britannië niet vertrokken waaren, maar zelfs de naastwoonende, en ligt met hen aangeſpanne Warners, als uyt het vervolg zal blyken, insgelyks overwonnen hebbende, aan het Oostfrankiſche ryk ſynsbaar maakte. 't Gene hy ſedert nog zes jaaren beſtierde: want hy ſtierf
in 't jaar vyfhonderdeenënzestig te 561.
(7) Kompiegne.

Van de verſcheydene geldſtukken, die den naam van Klotaris voeren, zie hier een, 't gene men hem (8) met zekerheyd kan toepasſen, mids zyne andere naamgenooten geene overwinningen op de Gotthen behaald hebben.

Dit

(1) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 111. *Le détail de ce qui ſe pasſa dans cette negociation à Conſtantinople n'eſt point venu jusqu'à nous. Un Hiſtorien contemporain qui eſtoit à la Cour de Juſtinien nous dit ſeulement en general, que les Ambasſadeurs y conclurent les affaires pour lesquelles ils eſtoient venus; c'eſt-à-dire qu'ils firent la paix avec l'Empereur; & que les François demeurerent en posſesſion de ce qu'ils avoient en Italië, ainſi qu'on le voit par la ſuite de l'Hiſtoire.*

(2) *Greg. Turon. Hiſt. Lib. IV. cap.* 9. Theodovaldus, vero cum jam adultus esſet, Vuldetradam duxit uxorem.

(3) *Agathiæ Hiſt. Lib. II. fol.* 51. Cum vero Childebertum & Chlotarium, utpote genere proximos lex patriæ ad hæreditatem juvenis vocaret, gravis ſtatim inter eos contentio est exorta.

(4) *Ibidem.* Childebertus enim jam ſenex erat .... accedebat etiam ſumma infirmitas ..... neque ulla ei erat proles mascula, quæ ſuccederet in regnum.

(5) *Ibidem.* Quo circa non adeunda dixit fratri bona Theodiboldi, quippe quod breve etiam ipſum Childeberti regnum ad ſe & filios ſuos esſet devolvendum. Neque eum fefellit ſua ſpes, ſenex enim ille ſua ſponte ipſi hæreditate cesſit.

(6) *Venantii Fortunati Carminum Lib. IX. Carm. I. ad Chilpericum regem.*

Quem Geta, Wasco tremunt, Danus, Estio, Saxo, Britannus.
Cum Patre, quos acie te domitasſe patet.

(7) *Greg. Turon. Hiſt. Lib. IV. cap.* 21. Exin regresſus, quinquageſimo primo regni ſui anno..... febre corripitur, & exinde Compendium villam rediit, in qua ...... ſpiritum exhalavit.

(8) Le Blanc des Monn. de Franc. pag. 62, *Mais il n'y a que la premiere, qu'on puisſe asſurer estre de Clotaire premier.*

Dit goude geldſtuk, 't gene des Konings gekroond borstbeeld op de voorzyde voert, heeft in der zelver rand deezen tytel:

CLOTHARIUS REX.

KONING KLOTARIS.

Tusſchen de letteren M A, zynde de twee eerſten van MArſeilje, alwaar het gemunt is, ziet men op de tegenzyde een kruys omringd door dit randſchrift:

VICTORIA GOTTICA.

GOTTHISCHE OVERWINNING.

Onder zyne vier (1) zoonen Charibert, Gunthram, Sigebert en Chilperik, wier drie eerſte hy by zyne derde Gemaalin Ingundis geteeld hadt, wierdt het thans weer in een geſmolte Franſche ryk op nieuws verdeeld, en viel aan Sigebert het Oostfrankiſche ryk, 't gene zyn Vader van des zelfs Neef Thibout geërfd hadt, en bygevolge ook het Oostfrankiſche Vriesland te beurt. En dewyl Sigebert van eenen vry ongerusten aardt was, zag men hem eerlang met de hulpe der Overrynſche (2) Volken een zeer vinnig oorlogsvuur ontſteeken, en met verſcheydene uytkomſten den aldus begonnen kryg tegen zynen Halvenbroeder Chilperik achtervolgen. Wien hy eyndelyk zoodaanig in 't naauw bragt, dat die zich, als in 't open veld tegen Sigebert niet langer beſtandig zynde, met zyne (3) vrou en kinderen onder de muuren van Doornik beſchanſte, om zich aldaar tot het uyterſte te verweeren.

En zekerlyk het leedt niet lang of hy zag zich binnen (4) die ſtad, op het bevel van den ſtaatzugtigen Sigebert,

(1) *Greg. Turon. Hiſt. Lib. IV. cap.* 22. Deditque ſors Chariberto regnum Childeberti, ſedemque habere Pariſios, Guntheramno vero regnum Chlodomeris, ac tenere ſedem Aurelianenſem: Chilperico vero, regnum Chlotharii patris ejus, cathedramque Suesſionas habere: Sygiberto quoque, regnum Theodorici, ſedemque habere Remenſem.

(2) *Ibidem cap.* 44. Sygebirtus rex gentes illas, quæ ultra Rhenum habentur, commovet, & bellum Civile ordiens, contra fratrem ſuum Chilpericum ire destinat.

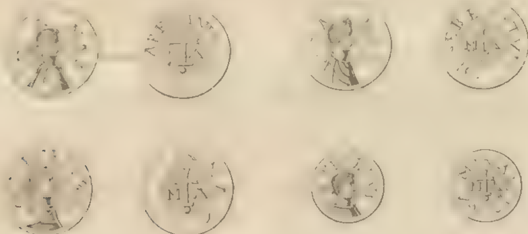
(3) *Ibidem cap.* 45. Chilpericus vero . . . . . . ſe infra Tornacenſes muros cum uxore & filiis ſuis communivit.

(4) *Ibidem cap.* 46. Ille vero (*Sigebertus*) hæc audiens, miſit, qui fratrem ſuum in ſupramemorata civitate obſiderent, ipſe illuc properare deliberans.

gebert, zonder eenige hoope van ontzet te zullen worden, op eene zeer ſtrenge (1) wyze belegert: welke niets onbeproefd liet om, nevens zoo aanzienlyke plaats, ook zynen Broeder, des zelfs vrou en kinderen en gevolglyk ook des zelfs ryk in zyn geweld te krygen.

In dit hooplooze uyterſte nam de belegerde Koningin Fredegunde ook de uyterſte middelen by de hand, en zondt (2) twee omgekochte jongelingen naar het verblyf van haaren zwager te Vitry, van welken, als zy beyden by Sigebert ter gehoor geleyd waaren en die Vorst op hun gewaand aanbrengen ſcherplyk acht gaf, ieder hem op 't onvoorzienst een venynig mes in 't lyf ſtiet en dus gezamelyk huns Vorsten Broeder, eerst om hulp roepende daarnaa ter aarde vallende, in 't midden zyner overwinningen en der rondom 575.
hem ſtaande hovelingen, van 't leeven (3) beroofden.

Volgens 't gevoele van (4) Bouteroue zouden de vier volgende geldſtukken door deezen aldus om 't leeven gebragten Koning gemunt zyn.

I. Rondom zyne beeldenis, die op de voorzyde geſteld en met een parelſnoer rondom het hoofd geſierd is, leest men in den rand:

M A S s I L I A.

M A R S E I L J E.

De twee eerſte letteren van den naam der zelfde ſtad ſtaan ter wederzyde van een kruys, binnen dit randſchrift, op de tegenzyde:

S I S A B E R T U S   R E X.

K O N I N G   S I G E B E R T.

II. Het

(1) *Gregor. Turon. Hiſt. Lib. IV. cap. 46.* Veniente autem illo ad villam, cui Nomen est Victoriacum, collectus est ad eum omnis exercitus.

(2) *Ibidem.* Tunc duo pueri cum cultris validis, quos vulgo Scramaſaxos vocant, infecti veneno, maleficati a Fredegunde regina, cum aliam cauſam ſuggerere ſimularent, utraque ei latera feriunt.

(3) *Ibidem.* At ille vociferans, atque corruens, non post multo ſpatio emiſit ſpiritum.

(4) *Recherch. des Monn. de Franc. fol.* 242, 243, vſo 244.

II. Het tweede is aan het voorgaande bynaar gelyk en ſtaat op de rugzyde alleen tot randſchrift :

SIGEBERTUS.

SIGEBERT.

III. De rand der voorzyde van het derde voert rondom 's Konings beeldenis des zelfs naam :

SIGEBERTUS.

SIGEBERT.

De beeldenis der rugzyde, die eveneens als die van het voorgaande is, wordt nog omringd door de drie eerſte letteren van

MASSILIA.

MARSEILJE.

IV. Gelyk op de voorzyde van het laatſte 's Konings naam en beeldenis geſteld is, zoo ziet men ook op de tegenzyde de twee eerſte letteren van den naam dier ſtad, alwaar het gemunt is, en die voorts op deeze wyze in den rand voluyt geſteld is :

MASSILIA.

MARSEILJE.

Dit ſneuvelen van Sigebert bragt een ander weezen aan 's ryks zaaken te wege, het aangevange beleg van Doornik wierdt opgebrooken, en op bevel van Chilperik des vermoordens weduw (1) Bruneſchild en haare kinderen te Parys in beſlag genomen, waarop hy zich zelven in 't bezit van zyns omgekomen Broeders Staaten geſteld hebbende, door zoo ongemeen vaardig toegenome vermoogen, aan de Saxers, Vriezen (2) en alle andere naastgelegene gebuurvolken tot vreeze ſtrekte: zulks die niets vyandlyks tegen de grenzen van het Oostfrankiſche ryk durvende onderneemen, zich des uyt ontzag zyns naams te die tyden in volle rust hielden.

Dan immiddels de (3) jonge Childebert de II langs een venſter uyt die ondergaane gevangeniſſe naar Mets zynde gevlugt, wierdt aldaar, onaangezien hy thans naauwlyks vyf jaaren bereykt hadt, tot opvolger zyns vermoorden Vaders niet alleen verklaard, maar ſedert door (4) zynen Oom Chil-

(1) *Fredeg. Epitome Franc. cap.* 72. Brunechildis cum filio ſuo Childeberto Pariſius ſub custodia tenebatur.

(2) *Venant. Fortunati Carminum Lib. IX. Carm. I. ad Chilpericum Regem.*

Terror & extremis *Friſonibus* atque Suevis
Qui neque bella parant, ſed tua frena rogant.
Omnibus his datus timor illo judice campo
Et terrore novo factus est altus amor.
In te, Rector, habet *regio circumdata murum*
Et levat excelſum *ferrea porta* caput.

(3) *Fredeg. Epitom. Franc. cap.* 72. Childebertus in Pera poſitus per fenestram a puero exceptus est, & ipſe puer ſingulis eum Mettis exhibuit, ibique a Gundoaldo vel Auſtraſiis in regno patrjs ſublimatur.

(4) *Ibidem cap.* 86. Childebertus relicta Guntrampi pace, ſe cum Chilperico... conjunxit.

Chilperik in deeze hoedaanigheyd erkend en gevolglyk zyne tot dus lang gevangen gehoude Moeder Buneſchild op vrye voeten geſteld.

588. In 't vervolg nogthans, als Chilperik door het toedoen van Bruneſchild op eene verraadlyke wyze (1) vermoord was, raakte Childebert de II. met des zelfs weduwe, de Koninginne Fredegunde, als Ryksvoogdes van haaren Zoon (2) Klotaris den II. in oorlog: ſtaande welke Fredegunde eenen meer dan vrouwlyken moed deedt blyken. Want een overmagtig heir hebbende vergaderd, ſtelde zy zich, verzeld van haaren (3) zeer jongen zoon, aan 't hoofd van 't zelve, en hadt het geluk van het tegen haar aangevoerde leger van Childebert omtrent Tourcy by nacht overvallende geheel te verſlaan.

Deeze ongemeene overwinning en de geſtadige (4) opſtookingen dier Zegepraalende Koninginne bragt de in het thans genaamde Ryn- en Kenmerland woonende Warners, onaangezien zy, ſedert de zameſmelting der Arborichen en Franken, met de zelven totnogtoe eene zeer naauwe vriendſchap onderhouden hadden, thans echter tot beſluyt, om ook van hunnen kant de uyterſte en tegen hen aangrenzende paalen van het Oostfrankiſche ryk, ter plaatſe daar die zich zoo langs den thans door Leyden loppenden Ryn, als tot tegen de Noordzee uytſtrekten, tot het maaken eener afwendinge te beſtooken; doch wel voornaamelyk om zich de Synsbaarheyd te onttrekken, aan welke, gelyk wy hiervoore gemeld hebben, zy zich, mids de wyduytgebreydheyd en de thans alom ontzaglyk geworde magt des Franſchen ryks, ſtaande de regeering van Koning Clotharis den I. al onderworpen hadden.

Childebert (5) aan den anderen 595.
kant, niet min gevoelig over deezen ondernoomen opſtand, dan ook indachtig hoe zyns Oudooms Dochter door Radiger Koning der Warners voorheen van hem verſtooten en, om een Brittiſche Graavin te trouwen, wederwaardiglyk te rug in Vrankryk gezonden was, beſloot dierhalve zoo veel in zyn vermoogen was, deeze tegen hem opgeſtaane Overrynſche volken de kracht zyner wapenen te doen gevoelen. En zekerlyk zyn tot dat eynde vergaderd en derwaart gezonde leger (6) behaalde op de afvallig geworde Warners niet alleen eene volkome zeege, maar

(1) *Fredeg. Epitom. Franc. cap.* 93. Chilpericus ad C[illegible] villam nec procul a Parisius, ab homine nomine [illegible], qui missus a Brunechilde fuerat, est interfectus.

(2) *Fredeg. Chron. cap.* 3. Cumque Guntramno perlatum fuisſet, eo quod frater ſuus Chilpericus esſet interfectus, festinans perrexit Pariſius, ibique Fredegundem cum filio Chilperici Chlotario ad ſe venire præcepit, quem in Riogilio villa baptizare jubet: & eum de ſancto lavacro excipiens in regno patris firmavit.

(3) *Anonymi Gesta regum Franc. cap.* 36. Inruerunt Franci cum ſtrepitu turbarum ſuper Austraſios & Burgundiones dormientes, cum Fredegunde & Chlothario parvulo. Interfeceruntque maximam partem de hoste illo & innumerabilis multitudo maximi valde exercitus a majore usque ad minorem ibi cecidit.

(4) P. Daniel. Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 250. *La seconde diverſion fut faite à l'autre extremité du Royaume de Childebert par les* VARNES.

Procop. de Bello Gotb. Lib. IV. pag. 468. Franci a Varnis medio tantum Rheno distant, cumque ſitu locorum vicini ſint, Imperii autem magnitudine validi: tam commodare nobis, quam nocere, utrumcunque voluerint, promtum habent.

(5) *J. Eckbart Rerum Franc. Comment. tom. I. fol.* 153. Varni ſub Radige jam domiti & Francicæ dominationi ſubjecti videntur. Nunc ii, cum cernerent, Childebertum a Fredegunde & Clothario impugnari, a Britannis quoque male exceptum, ad pristinam libertatem aſpirantes eidem rebellarunt. Sed non impune auſa hæc ſua tulerunt. Anno enim 595. Childebertus adverſus ipſos exercitum commovit, & prælio commisſo eosdem ſic attrivit, ut, Fredegario teste, ex genere hoc parum remaneret. Post hæc certe tempora nulla illius mentio apud historicos occurrit.

(6) *Chron. Fredeg. cap.* 15. Eo anno exercitus Childeberti cum Warnis qui REBELLARE conaverunt, fortiter dimicavit, & ita Warni trucidati ac victi ſunt, ut PARUM ex ipſis REMANSISSET.

maar maakte, naa de vyand dus buyten ſtaat geraakt was om hen eenigen tegenſtand te doen, onder de her- en derwaart op 't land woonende ingezeetenen zoo groote (1) ſlachting, dat de Warners genoegzaam uytgerooid, en men der zelver naam in dien oord en de oude ſchriften (2) ſedert niet meer gemeld vindt. Hoe wyd nu by dit voorval de Franken hun gebied in het thans genaamde Ryn- en Kenmerland hebben uytgebreyd, is volkomen onzeker, doch dit echter waar, dat het thans genaamde Westvriesland, meer dan eene eeuw daarnaa nog onder zyne eyge Vrieſche Koningen geſtaan heeft.

Niet lang leefde Childebert de II.
naa 't behaalen deezer ongemeene
overwinninge; want hy ſtierf in het
volgende jaar vyfhonderdzesenne- 596.
gentig, naa hy (3) twintig jaaren
het Oostfrankiſche Ryk met veele
glori beſtierd, en dat op de gemelde
wyze geduurende zyn leeven, door 't
uytrooijen der Warners, langs de
Noordzee niet weynig vergroot hadt.

De drie volgende geldſtukken worden met den naam van Childebert beſtempeld gevonden, dan dewyl 'er nog twee andere Koningen den zelfden naam gevoerd hebben, zoo is (4) daarom niet ten volle zeker, dat zy door deezen, en niet door de twee anderen gemaakt zyn.

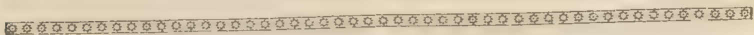
I. Rondom 's Konings beeldenis leest men in den rand der voorzyde van het eerſten dit gebreklyk omſchrift:

PETRA FICIT.

TE PETRA HEEFT HY 'T GEMAAKT.

Welke plaats, en veele meer anderen thans geheel onbekend zyn.

Een

(1) *Aimon. Hiſt. Franc. Lib. III. cap.* 83. Exercitus Childeberti cum Varnis, qui REBELLARE tentabant, conflixit: quos etiam pene USQUE AD SUPREMUM EXITIO DEDIT.

(2) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 252. *Non ſeulement il ſoumit ce peuple, mais il* L'EXTERMINA DE TELLE MANIERE, *qu'il n'en échappa presque perſonne, & le nom depuis ce temps là n'en a plus paru dans nostre biſtoire.*

(3) *Anonym. Gesta Franc. cap.* 37. Eo tempore mortuus est Childebertus rex junior regnavitque annos. XX.

(4) Le Blanc des Monn. de Franc. pag. 71.

Een kruys; het gewoonlyke muntteken der Christene Prinſen, ſtaat op de tegenzyde nevens 's Konings naam:

C H I L D E B E R T U S.

C H I L D E B E R T.

II. De voorzyde van het tweede voert wederom 's Konings beeldenis, binnen deezen tytel:

C H I L D E B E R T U S R e x.

K O N I N G C H I L D E B E R T.

Een kruys is op de tegenzyde geſtempeld, en omzoomd door dit randſchrift:

B A N I S F I T.

W O R D T T E B A R G E M A A K T.

III. Op de eene zyde van het laatſte ſtaat het lettermerk van Christus, en op de andere zyde:

E L D E B E R T U S.

C H I L D E B E R T.

Naa 's Vaders overlyden viel aan zynen oudſten Zoon Theodebert den II. (1) het Oostfrankiſche ryk, en aan Dirk zynen jongſten Bourgondië en voorts alle zyns vaders overige landen by verdeelinge te beurt, en wierden beyden die Koningryken door Bruneſchild (2) Grootmoeder dier twee jonge Vorſten als Ryksvoogdes in 't eerst beſtierd. Maar zy, naa een bewind van twee of drie jaaren, uyt het Oostfrankiſche (3) ryk gebannen, en vervolgens het hoog beſtier zelf door haare Kleynzoonen aanvaard zynde, ontſtondt'er eerlang, door de aanhitſing van de daardoor gehoonde Bruneſchild, een zeer bittere (4) Broederkryg, in welken aan den oudſten Theodebert niet alleen een- (5) en

(1) *Fredeg. Chron. cap.* 16. Childebertus . . . . defunctus est, regnumque ejus filii ſui Theudebertus & Theudericus adſumunt; Theudebertus ſortitus est Auster ſedem habens Metenſem; Theudericus accepit regnum Guntramni in Burgundia, ſedem habens Aurelianis.

(2) *Vita St. Lupi Ep. Senonenſ.* Illo itaque tempore Rex Theodericus cum Brunchilde avia regnum [illegible]

(3) *Fredeg. Chron. cap.* 19. Brunechildis ab Auſtraſiis ejecta est.

(4) *Ibidem cap.* 27. Cum Brunechildis Nepotem ſuum Theudericum integra aſſiduitate moneret ut contra Theudebertum moveret exercitum . . . . . tandem juſſu Theuderici movetur exercitus.

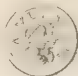
(5) *Ibidem. cap.* 38. Theudericus ſuperat Theudebertum, ejusque exercitum proſtravit.

en andermaal (1) eene zeer zwaare nederlaag te beurt, maar hy zelf nevens zynen zeer jongen zoon Meroveus eyndelyk in de handen van zynen ontaarden (2) Broeder viel. Welke bewoogen noch door de tederheyd van zyne jeugd, noch door de naabestaanheyd van 't bloed, dien ongelukkigen Prins (3) liet by de beenen grypen en de harsenen tegen de steenen inslaan.

De vader zelf, welke op den last van zyne grootmoeder Bruneschild het haair, tot een teken dat hy den Geestelyken staat aanneemende, van het ryk afstondt, eerst (4) geschooren, en gevolglyk in de kerker gesmeeten was, wierdt sedert, uyt vreeze dat hy het t' eenigen tyd mogt
612. ontvlugten, in den ouderdom van
zevenentwintig jaaren eyndelyk ook van kant geholpen.

Aldus en de Vader en Zoon op zoo Barbaarschen voet uyt den weg geruymd zynde, zag zich Koning Dirk de II. eyndelyk volkomen meester van het (5) Oostfrankische ryk en gevolglyk ook van al die landen, welken wy gezien hebben dat zyn Vader in het thans genaamde Holland onder zyn gebied gehad hadt. Doch welken hy, als die op zoo snoode wyze verkreegen hebbende, niet lang bezat: dewyl hem eene ongemeene buykloop te Mets op het lyf kwam,
door welken hy (6) binnen 't jaar, 613.
zynde het zesentwintigste zyns ouderdoms, uyt het leeven gerukt wierdt.

Geene gelden vindt men van deeze ongelukkige Koningen ergens met zekerheyd beschreeven, echter meent (7) Le Blanc dat het volgende van Koning Dirk en des zelfs ontaarde Grootmoeder Bruneschild, in hoedaanigheyd van Ryksvoogdesse, zoude weezen.

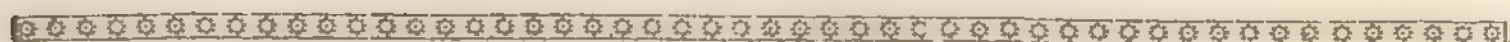

Op de voorzyde ziet men twee borstbeelden, wier een alleen eenen parelkrans voert. Het randschrift is:

BADULFUS MONETARIUS.

DE MUNTMEESTER BADULF.

Rondom

(1) *Fred. Chron. cap.* 38. Sed domino præcedente iterum Theudericus Theudebertum superat.

(2) *Ibidem.* Qui diligenter Theudebertum insequens, cum jam cum paucis fugeret, Theudebertum captum Bertharius Coloniam in conspectum Theuderici præsentat.

(3) *Ibidem.* Filius ejus nomine Meroveus parvulus, jussu Theuderici adprehensus a quodam per pedem ad petram percutitur, cerebroque ejus capitis erupto, amisit spiritum.

(4) *Vita St. Columbani cap.* 30. Quem cum recepisset, quia Theoderici partibus Brunechildis favens erat, furens Theodebertum clericum fieri rogavit; ac non post multos dies impie nimis, post clericatum, perimi jussit.

(5) *Fredeg. Chron. cap.* 38. Theudericus, cum jam totum Auster dominaret.

(6) *Ibidem cap.* 39. Ipso quoque anno . . . Theudericus Mettis profluvio ventris moritur.

(7) *des Monn. de France pag.* 72.

Rondom een kruys ſtaat op de tegenzyde tot randſchrift:

A U G U S T I D U N U M.

A U T H U N.

Zynde eene plaats, alwaar Bruneſchildt zich (1) veeltyds ophieldt, en verſcheyde overdeftige (2) gebouwen geſticht heeft.

Hoewel de overleede Vorst vier (3) zoonen, onder de beſtiering van zyne Grootmoeder de meergemelde Brunechild, achterliet, zoo volgden die, niet tegenſtaande zy den oudſten te Mets tot Koning hadt doen uytroepen, geenszins hunnen Vader in het hen achtergelaate ryk: want die hebbende even voor zyne ziekte aan zynen Neef (4) Klotaris den II. Koning van Soisſons, die een zoon van zynen Oudoom Chilperik den I. was, op eene ligtvaardige wyze den oorlog verklaard, zoo maakte die zich, naa 't winnen (5) van eenen veldſlag, in welken een (6) dier vier Prinſen vermist wierdt, niet alleen van hunne Staaten en de drie overige Prinſen, maar ook van hunne Overgrootmoeder Brunechild meester. Vervolgens haar hebbende verweeten hoe door haar toedoen alleen tien (7) Koningen of Koninglyke Prinſen op eene moorddaadige wyze waaren omgekomen, deedt hy haar, drie (8) dagen gepynigd zynde, naakt op eene kemel eerst door het 613.
geheele leger ten toon voeren, en vervolgens met haare eene hand, voet en hoofdhaair aan de ſtaart van een wild paard gebonden langs den grond ſleepen, aldus verpletteren en van een ſcheuren: naa dat hy van de drie gevangene Prinſen de twee (9) oudſten hadt laaten ombrengen, en den jongſten (10) Meroveus genaamd, mids hy des zelfs Peter was, uyt medogenheyd buyten alle Staatsgezag bevoolen op te voeden.

Aldus de naakomelingſchap van Koning Dirk zynde uytgerooid, of ten minſte van alle ryksgezag ontbloot, even gelyk hy te voore die zyns Broeders gedaan hadt, zoo vondt zich

(1) Le Blanc des Mon. de Franc. pag. 73. *La ville d'Authun, où Brunehaut ſe plaiſoit beaucoup, & où elle fit faire quantité de beaux edifices.*

(2) *Epiſt. Greg. magni Papæ, Epiſt.* 35. Epiſtolis autem vestris indicantibus agnoscentes eccleſiam vos Sancti Martini in ſuburbano Augustodunenſi, atque monaſterium ancillarum Dei, nec non & xenodochium in urbe eadem conſtruxisſe valde lætati ſumus.

(3) *Fredeg. Chron. cap.* 39. Brunechildis cum filiis Theuderici quatuor Sigoberto, Childeberto, Corbo & Meroveo Mettis reſidens, Sigobertum in regno patris inſtituere nitens.

(4) *Ibidem.* Ipſo quoque anno, jam exercitus (*Theuderici*) contra Chlotharium adgrediebat.

(5) *Ibidem. cap.* 42. Exercitus Sigoberti terga vertens redit ad proprias ſedes.

(6) *Ibidem.* Childebertus fugaciter (*equum*) ascendens, nunquam postea fuit reverſus.

(7) *Ibidem.* Reputans ei, quod decem reges francorum per ipſam interfecti fuisſent.

(8) *Ibidem.* Per triduum eam diverſis tormentis afflictam jubetque eam Camelo per omnem exercitum ſedentem perducere; post hæc comam capitis, uno pede & brachio ad vitioſisſimi equi caudam ligare. Ibique calcibus & velocitate curſus membratim disrumpitur.

(9) *Ibidem.* Sigobertus & Corbus, filii Theuderici jussu Chlotarii interfecti ſunt.

(10) *Ibidem.* Meroveus ſecretius jusſu Chlotarii in Neptriam perducitur, eundemque amplectens amore, quod ipſe de ſancto accepit lavacro, & Ingobodi Grafioni commendatur, ubi plures post annos vixit.

zich thans weer het geheele Franſche ryk, onder deezen Klotaris den II. (1) op nieuws vereenigd en ineengeſmolte.
622. Welken in 't jaar zeshonderdtweeëntwintig zynen oudſten zoon Dagobert tot Koning van het geheele (2) Oostfrankiſche ryk en by gevolge ook van die landen, welken daaronder in het thans genaamde Holland behoorden, om hem in den zwaaren last van zoo wyd uytgebreyd Staatsgezag te vervangen, aanſtelde.

Mids het nieuwe ryksbewind van deezen jongen Koning beſlooten de over den Ryn woonende Saxers de wapenen (3) tegen hem op te vatten, om zich van het betaalen der ſchattingen, welke hen de voorige Koningen hadden opgelegd, waar het moogelyk, te bevryden. Om dit met naadruk te doen, verbonden zy zich met alle de (4) omgelegene volken, en wel voornaamelyk met de te wederzyde van de Zuyderzee woonende Vriezen, welken, naar de voorgevalle uytroeijing der Warners nu tegen het Oostfrankiſche ryk aangrensden, en des thans aan de beurt leyden om, zoo het die magtige Vorsten eenmaal maar in den zin ſchoot, door de wapenen te worden aangetast.

De jonge Dagobert van dit voorneemen der Saxers, en de aangegaane verbindtenis met de Vriezen verwittigd, beſloot dierhalve, niet tegenſtaande de groote talrykheyd der in verbond getreedene volken, hen op hunnen grond, en eer zy den voorgenomen inval in zyne Staaten werkſtellig maakten, met zyn onderhoorig leger te beſtryden, en trok tot dat (5) eynde met het zelve over 627.
den Ryn.

Niet lang leedt het dierhalve, of de wederzydſche legers raakten handgemeen (6) en hadden de Saxers en de met hen in verbond getreedene Vriezen, mids hun overtreffend getal, het geluk van ſtaande het gevecht aan het Franſche leger eene zeer gevoelige (7) neep toe te brengen; doch 't gene, des onaangezien, door het heldhaftig gedrag van Dagobert aangemoedigd, zich in zyne ſtandplaats handhaafde. En zekerlyk de jonge Koning hadt zich ſteeds in 't heetſte van 't gevecht alom vertoond, zulks hem door eenen toegebrag-

(1) *Fredeg. Chron. cap.* 42. Firmatum est omne regnum Francorum, ſicut a priore Chlotario fuerat dominatum, cunctis theſauris ditioni Chlotarii junioris ſubjectis.

(2) *Ibidem. cap.* 47. anno XXXVIII. regni Chlotarii Dagobertum filium ſuum conſortem regni fecit, eumque per Auſtraſios regem inſtituit.

(3) *NB. Ik weet wel dat J. Eckhard* (Comm. Rerum Francic. tom. I. fol. 193.) *even gelyk ook anderen deeze heele geſchiedenis, als een verdichtſel verwerpen, om dat de tydgenootige ſchryvers van dat voorval niets melden: dan dewyl het zeker is dat 'er oneyndige oude ſchriften verlooren zyn, uyt welken de kort daarop gevolgde hiſtoriſchryvers hunne hiſtoriën hebben opgemaakt; en dat ook Klaas Kolyn en zeer veele anderen die als waar hebben te boek geſteld, zoo heeft my daarom goedgedacht deeze geſchiedenis hier echter te beſchryven, zoo om dat de Oudſte Rymkronykſchryver onzes lands getuygt zyne hiſtori uyt geloofwaardige ſtukken getrokken te hebben, als om dat men zyne andere niet min zeldzaame verhaalen, by het ſedert ontdekken van andere hiſtoriſchriften, door de zelven tekens heeft bevestigd gevonden. Waar nog by komt dat Bonifacius in zynen aan den Paus geſchreeven brief betuygt, dat de* OUDE *Koning Dagobert eene kapel in Wiltenburg geſticht heeft, welke* OUDE *Vorst geene andere dan dees Dagobert de I. kan zyn mids de II maar 36 jaaren voor Bonifacius komst in Vriesland vermoord was en des geenszins den bynaam van den* OUDEN *maar van den Jongen verdiende, zoo als men hem op het eynde der Chronyke van Fredegarius genaamd vindt. Behalven dat geen oud ſchryver meldt dat Dagobert de II Wiltenburg inneemende daar eene kapel geſticht heeft, even gelyk het laatſte door Bonifacius, en het eerste door zoo veel andere ſchryvers van den* OUDEN *of eerſten getuygd wordt.*

(4) *Anonym. Gesta Reg. Franc. cap.* 41. In illis quoque diebus Saxones rebellantes nimis commoverunt exercitum GENTIUM PLURIMARUM contra Dagobertum.

(5) *Ibidem.* Dagobertus vero, collecto hoste plurimo, Rhenum tranſiit, contra Saxones ad pugnam exire non dubitavit.

(6) *Gesta Regis Dagoberti I. cap.* 14. In illis quoque diebus Saxones nimium rebelles cum Bertoaldo duce commoverunt exercitum gentium plurimarum contra Dagobertum regem Auſtraſiorum. Dagobertus vero & ipſe collecto hoste plurimo Renum tranſit, contra Saxones ad pugnam exire non dubitat. Illisque valde pugnantibus Dagobertus ſuper galea capitis ſui percuſſus est, atque abſciſſa particula de capite cum capillis ad terram decidit. Adtira autem armiger ejus a retro ſtans collegit eam.

(7) *Anonym. Gesta Reg. Franc. cap.* 41. Illisque valide pugnantibus . . . . . at ille læſum cernens populum ſuum.

bragten ſlag, dien hy (1) op zynen helm ontfangen hadt, een gedeelte zyns haairs was afgehouwen. Dierhalve zondt hy zynen ſchildknaap, die het afgehouwe haair van de aarde hadt opgeraapt, met het zelve, als een blyk zyner betoonde dapperheyd, aan zynen (2) Vader, om van hem eene vaardige hulp, mids de overmagt der vyanden, te zynen onderſtand te bekomen.

De oude Vorst, verſtaande het gevaar zyns Zoons, rukte dan met zyn (3) leger ten ſpoedigſte over den Ryn, vervoegde zich nog tydig by den zelven, en ſloegen zy gezaamelyk hunne benden, onder 't maaken van een ongemeen gejuyg, vervolgens op den boord van (4) de Wezer neder. De Saxiſche Hoofdbevelhebber Bartold (5) nieuwsgierig wat deeze onverwachte vreugdegalm beduydde, naderde dierhalve aan den overkant van dien ſtroom en verſtaande dat het over de aankomst van Klotaris was, betuygde (6) dit bericht onwaar te zyn, mids hy wisſe tyding hadt, dat die Vorst weynige dagen te vooren overleeden was. Doch die juyst op dat pas daaromtrent ſtaande, ligtte de helm van zyn (7) hoofd en liet aan Bartold zyne lange haairen zien, die nu, mids zyne hooge (8) ouderdom, voor het meeste gedeelte grys waaren. Dees dierhalve hem kennende aan deeze Koninglyke eertekenen (want het draagen van lang haair (9) was den Franſchen Vorsten alleen eygen) hadt de onbeſchaamdheyd van den ouden Vorst eenige ' onbeſchofte ſcheldwoorden (10) naar 't hoofd te werpen.

Zulks

(1) *Anonym. Gesta Reg. Franc. cap.* 41. Dagobertus ſuper galea capitis ſui percusſus abſcisſa particula de capillius ejus ad terram, retro ſtans armiger ejus collegit eam.

(2) *Ibidem.* Dixit ad ipſum puerum ſuum: perge velociter festinus cum crine capitis mei nunc ad patrem meum, ut ſuccurrat nobis antequam cunctus exercitus corruat.

Gesta Regis Dagob. I. cap. 14. At ille læſum cernens exercitum ſuum dixit ad ipſum juvenem. Perges velociter festinus deferens crines capitis mei, nuncia patri meo, quatinus veniens ſuccurrat nobis antequam cunctus corruat exercitus. Qui ſtatim curſum arripiens Renum tranſiit, atque in Ardennam ſilvam, eo quod Rex Clotharius eo tempore inibi moraretur, Longolarium usque pervenit. Cumque nunciasſet ea quæ contigerant & deferens regi abſcisſam particulam de capite filii ſui adpræſentasſet, rex nimio dolore commotus cum ſtrepitu tubarum, & exercitu Francorum illico de nocte conſurgens, velociter Renum tranſiit, atque in auxilium filii ſui celerrime pervenit.

(3) *Anonym. Gesta Reg. Franc. cap.* 41. Ille (*pater*) . . . . nocte conſurgens cum exercitu ſuo Rhenum tranſiit, in auxilium filii ſui festinus pervenit.

(4) *Ibidem.* Simul conjuncti in unum hilari corde manibus plauderent, ſuper Wiſera fluvium tendentes fixerunt tentoria.

(5) *Ibidem.* Berthoaldus vero Dux Saxonorum ex alia parte ripæ hujus fluminis ſtans . . . . . audiens hunc tumultum populi interrogavit quid hoc esſet.

(6) *Ibidem.* Qui reſpondit cum ganno, dicens: mentitis vos, ... cum nos eum mortuum esſe auditum habeamus.

Gesta Regis Dagob. I. cap. 14. Cumque ſimul conjuncti in unum hilari corde manibus jocundisſime plauderent, ſupra Vuiſera fluvium tendentes fixere tentoria. Bertoaldus vero dux Saxonum ex alia parte ripæ fluminis ſtans paratus ut ad pugnam procederet, audiens tumultum Francorum interrogabat quid hoc esſet. At illi reſponderunt, dicentes. Dominus Clotharius rex advenit, & ob hoc lætantur Franci. Quibus reſpondit cum cachinno dicens: formidantes vos nimium mentimini delirantes, Clotharium enim quem vobiscum habere dicitis, nos mortuum esſe auditum habemus.

(7) *Anonym. Gesta Reg. Franc. cap.* 41. Rex quoque illic ſtans lorica indutus & galea in capite, crines cum canicie variatos obvolvit, cumque discopertus a galea aparuisſet caput regis, cognovit Barthoaldus esſe regem.

(8) *Gesta Regis Dogob. I. cap.* 14. Rex autem ſuper ripam fluminis ſtans galea induto capite, crinesque cum canicie variata obvolutos habens, & hæc audiens, galeam celerrime a ſuo capite depoſuit. Cum nudatum a galea apparuisſet caput regis agnovit eum Bertoaldus regem esſe, irridens ait: tu hic eras bale jumentum? rex vero hæc audiens valde indignatus & hoc convicium graviter ferens, Vuiſera fluvium impatienter ingresſus, cum equo velocisſimo transnatavit, atque ferus ut erat corde Bertoaldum perſequebatur. Francorumque exercitus ſequentes regem natando vix fluvium cum Dagoberto tranſibant per gurgites immenſos. Rex itaque Clotharius perſequutus Bertoaldum certabat valde cum eo. Dixitque ei Bertoaldus, o rex decede a me, ne forte interficiam te. Qui ſi prævalueris adverſum me, ita omnes homines dicent, quod ſervum, tuum Bertoaldum Gentilem interemeris. Si autem ego interfecero te, tunc rumor magnus in cunctis gentibus audietur, quod fortisſimus rex francorum a ſervo ſit interfectus.

(9) *Greg. Turon. Lib. II. cap.* 9. Primum quidem litora Rheni amnis incoluisſe: dehinc transacto Rheno, Thoringiam transmeasſe: ubique juxta pagos vel Civitates, REGES CRINITOS ſuper ſe creavisſe.

(10) *Anonym. Gesta Reg. Franc. cap.* 41. Tune hic eras bile jumentis.

Zulks (1) die, ongewoon zich gehoond te zien zonder daarvan aanſtonds wraak te neemen, ſtraks zyn paard de ſpooren gaf, en, naa 't doorwaaden van de Wezer, Bertold in 't gezelſchap van eenige weynigen naazettede: welke ziende dit ſtout beſtaan des Konings met den zelven den ſpot dreef, en des hem al (2) ſcherſende toeriep, *dat het veel te reukeloos voor eenen Franſchen Koning was, zich aldus bloot te geeven.* Doch Klotaris, onaangezien hy zwaar gewapend, en zyne (3) wapenrusting mids het doorwaaden van den ſtroom geweldig nat was, greep hem, zonder zich aan dat ſnorken te ſtooren (4) met zyn ſlagzwaard aan, en hadt het geluk van Bertold van (5) het leeven te berooven.

Immiddels was het Franſche leger, niet weynig bekommerd wegens den toeſtand des Konings, mede over de (6) Wezer gekomen, maar ziende hem overwinnaar en zelf het afgehouwe hoofd van Bertold op eene ſpeer draagen, greepen zy nieuwen moed, en met eene onverzaagde dapperheyd op ſtaande voet het leger der Saxers en Vriezen aan: 't gene, als zonder Hoofdbevelhebber zynde, ten koste van een groot gedeelte der wederzydſche volken, eerlang wierdt verſlaagen, het land gevolglyk wyd en zyd te vuur en te zwaard (7) verwoest, alle het (8) Vrieſche en Saxiſche manvolk, 't gene langer dan 's Konings (9) ſlagzwaard was, door de kling gejaagd en het kleyner zynde overſchot met (10) heele ſcheepen vol naar Vrankryk gevoerd, om aldaar voor ſlaaven, ten profyte van 's Konings ſchatkiste, aan de meest biedenden verkocht te worden. Doch van welken veelen door eenen Eloy, welke thans een zeer uytmuntend goudſmid aan 't hof van Klotaris was, uyt (11) medogendheyd ingekocht en, naa hy de zelven in de gronden van den Christelyken Godsdienst onderrecht hadt,

(1) *Anonym. Gesta Reg. Franc. cap.* 41. Rex vero, hæc audiens, valde indignatus hoc convicio, Wiſeram fluvium ingresſus cum equo velocisſimo, transnatavit, ferus, ut erat corde, Berthoaldum perſequebatur.

(2) *Ibidem.* Dixitque Bertholdus: Recede a me oro, ne forte interficiam te.

(3) *Gesta Regis Dagob. I. cap.* 14. Rex vero nequaquam adquievit dictis ejus, ſed fremens ira magis magisque inſurgebat ſuper eum. Equites itaque a longe ſequentes regem, clamabant dicentes, confortare contra adverſarium tuum Domine rex. Erantque manus regis valde graves. Erat enim rex loricatus & aqua ſinum ejus dum transnataret fluvium, replens indumenta omnia nimium adgravaverat. Sed diu, multumque decertantes tandem inſurgens rex ſuper Bertoaldum, interfecit eum. Tollensque caput ejus in conto, reverſus est ad Francos. Illique lugentes (nesciebant enim quid regi contigisſet) viſo eo gaviſi ſunt gaudio magno. Rex vero totam terram Saxonum devastans, & omnem populum interficiens, non ibidem majorem hominem viventem reliquit, quam longitudo gladii ſui, quem SPATAM vocant, habere videbatur.

(4) *Anonym. Gesta Reg. Franc. cap.* 41. Rex autem nequaquam adquievit dictis ejus: ſed magis conſurgebat animus illius, contra & ſupra eum.

(5) *Ibidem.* Conſurgensque rex ſuper eum, interfecit ipſum Berthoaldum, ſustulitque caput ejus in conto, reverſusque ad Francos.

(6) *Ibidem.* Francorumque exercitus ſequens regem, natantes vix fluvium cum Dagoberto transjiciebant per gurgites immenſos.

(7) *Ibidem.* Rex vero tota terra Saxonorum vastata, populo illo interfecto, non ibi majorem hominem reliquerunt viventem, niſi & gladius ſuus (quod Spatam vocant) per longum habebat.

Vita Faronis Episc. Meldenſ. cap. 77. Postmodum autem ipſa est gens a Clothario rege depopulata ex humano ſemine in tota terra illa, neminemque reliquit majorem, niſi ad eam menſuram, qua regis enſis ſe attollebat.

(8) *K. Kolyn. vs* 247.

Dagobert be,treet ti Frieſen /
Ende dede ir verlieſen /
Den ſlach mitten Bartuwelden
Ende wat Frieſen t behalden
Langer als zyn glavy / lite
Datelic dat hoeft afſmiten :

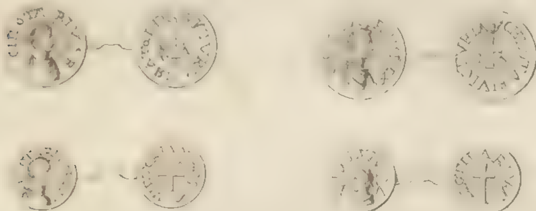
(9) *Ivonis Charnot Chron. fol.* 52. Clotarius filius Chilberici rex francorum octavus. Hic Saxonum terram adeo vastavit, ut non remaneret ibi homo longior ſpata ſua.

(10) *Vita Eligii Lib. I. cap.* 10. Sed præcipue ex genere Saxonorum, qui abunde eo tempore, veluti greges a ſedibus propriis evulſi, in diverſa distrahebantur.

(11) *Ibidem.* Sane ubicumque venumdandum intellexisſet, mancipium, magna cum miſericordia & festinatione occurrens, mox dato pretio liberabat captivum. Interdum, etiam usque ad viginti & triginta, ſeu quinquaginta numero ſimul a captivitate redimebat; Nonnunquam vero agmen integrum & usque ad centum animas, cum navi egrederentur utriusque ſexus ex diverſis gentibus venientes pariter liberabat.

hadt, op vrye (1) voeten gesteld wierden, ten eynde zy of naar hun Vaderland, zulks begeerende, konden te rugkeeren, of wel, in hoedaanigheyd eer van Broeders dan van slaaven, by hem blyven. En van welke laatsten eene Tituën was, welke, zynde een Sueef, dat is Zeeuw, van geboorte en eene wyl tyds kamerdienaar van Eloy geweest, eyndelyk tot (2) dat geluk steeg, dat hy de waarheyd van den Christelyken Godsdienst, die hem Eloy geleerd hadt, door het daarvoor verstorten van zyn bloed, bevestigde.

Dus zeegeryk was de laatste krygs-
togt van Klotaris, mids hy weynige 628.
maanden daarnaa in het (3) vierenveertigste jaar zyner regeeringe, het stervelyke afley; naa door hem, staande dat ryksbewind, deeze vier volgende geldstukken onder anderen (4) gemunt waaren.

I. De voorzyde van het eerste is met de beeldenis des Konings bestempeld, en die omzoomd door dit randschrift:

CHLOTARIUS REX.

KONING KLOTARIS.

Op de tegenzyde ziet men, tusschen de twee eerste letteren van MArseilje, alwaar dit geldstuk gemunt is, een kruys en in den rand dit omschrift:

VICTVRIA CHLOTARII.

DE OVERWINNING VAN KLOTARIS.

II. Het

(1) *Vita Eligii Lib. I. c.* 10. Redemptos enim captivos protinus coram rege statuens, jactatis ante eum denariis Chartas eis libertatis tribuebat; deinde trinam ipsis optionis proponebat electionem, id est, ut si qui velint jam liberi ad propriam remeare patriam, ipse eis in quantum suppetebat, præberet subsidium; si qui autem cum ipso velint parmanere, libens valde accommodabat assensum, ita dumtaxat non jam ut servi, sed potius ut fratres cum eodem degerent.

(2) *Ibidem.* Habebat præterea secum plures vernaculos in suo contubernio degentes sibique necessario jugiter obtemperantes, de quibus erat . . . Tituenus Genere Suevus, fidelis Cubicularius laicus, qui postea ad mercedis cumulum pervenit interemptus.

(3) *Anonym. Gesta Franc. Regum cap.* 42. Succedente vero tempore mortuus est Chlotharius rex, senex & plenus dierum, regnavitque annos XLIV.

(4) Le Blanc des Monn. de France. pag. 62.

II. Het gering onderſcheyd der verbeeldinge van het tweede, als hebbende de zelfde randſchriften, kan in de afbeelding gezien worden, en vereyscht dierhalve geene nadere beſchryving.

III. Het derde voert op de voorzyde het borstbeeld des Konings met een parelſnoer rondom het hoofd verſierd, en in den rand deezen tytel:

CHLOTARIUS REX.

KONING KLOTARIS.

Op de tegenzyde ſtaat wederom een kruys tusſchen de twee eerſte letteren van MArſeilje, doch in den rand dit verſchillend omſchrift:

VICTORIA REGIS.

DE OVERWINNING DES KONINGS.

IV. De voorzyde van het laatſte en kleynſte voert binnen den naam der ſtad, alwaar het gemunt, doch welke my onbekend is, wederom zyn borstbeeld en op de tegenzyde rondom een kruys zynen naam:

CLOTHARIUS.

KLOTARIS.

Dagobert, naa aldus ſtaande het leeven zyns Vaders, en de opgeſtaane Saxers en de met hen in verbond getreedene Vriezen op zoo eene voorbeeldlyke (1) wyze geſtraft te hebben, hadt voorts nog met hulpe van eenigen der uyt dien oord vlugtig zynde Landzaaten het beleg voor (2) Wiltenburg geſlaagen, zynde dit dus genaamd naar de (3) hiervoor zich daarvan meester gemaakt hebbende WILTEN. Doch 't gene thans onder de Vriezen ſtondt, naa zy het den Wilten weer hadden afgewonnen en dus die volken genoodzaakt andere landen tusſchen de Elve en Eider te beſlaan, en alwaar zy ons in 't vervolg zullen voorkomen.

Hoe 't zy, Dagobert het beleg met kracht voortzettende bedwong eyndelyk het zelve, doch liet, onaangezien hy'er zich door de wapenen van meester gemaakt hadt, aan de daarin zynde volken hun lyf en goed

(1) *Anonym. Gesta Reg. Franc. cap.* 41. Hoc ſignum in regione illa ſtatuit, reverſusque est rex victor in terra ſua.

(2) MS. van Claas Goete pag. 5. Deſe Coning Dagombaert / die belag Wiltenburch. En in dien tyden dat hy voer Wiltenburch lach / ſoe waren veel .... luden verdreven uut tricht ende dit volc / die aldus verdreven waren / die quamen mede in das Coninx Dagobaerts heir en belaghen met hem Wiltenburch. Daer na wart Wiltenburch opgegeven als dat die daer in waren / en de Kersten woude werden dat sy haer lyf en hun goet behouden ſouden en dat di ballingen van tricht nevens hem in woenen ſouden ende hier mede was alle onlede geſact.

(3) *Zie hier voore IV. Boek fol.* 237.

goed behouden, onder voorwaarde dat zy 't Christen geloof aanvaarden en zich laaten doopen zouden. Vervolgens gaf hy aan de andere rondom woonende heydenſche Vriezen insgelyks zynen vreede, mids dat zy voorthaan aan het Oostfrankiſche ryk (1) ſynsbaar zyn, en gevolglyk eene jaarlykſche ſchatting aan 't zelve betaalen zouden. En het is hierom, dat men door alle de oude Franſche Historiſchryvers van dien tyd de Vrieſche Vorsten geenszins meer (2) Koningen, gelyk hunne eyge inlandſche Schryvers doen, maar ſlechts Hertogen (3) genaamd vindt, om rede die wy hier (4) voore by het onderwerpen van het thans genaamde Zuydholland reeds gemeld hebben.

En gelyk alle de bewoonders deezer ſynsbaar gemaakte landen als nog in de diepe duysternis des heydendoms, even gelyk (5) nog veelvuldige andere onderdaanen des Franſchen ryks zelf, gedompeld lagen, zoo was Dagobert ſtraks bezorgd, van dat zich derwaart eenige Geestlyken (6) begaven, om aan deeze nieuwe onderdaanen het Christen geloof te preeken, op dat zy bekeerd en dus met de meeste Oostfranken van een geloof zynde, ook des te vaster aan dat ryk zouden verknocht weezen.

Met dit oogmerk ſtichtte hy in het door hem thans veroverde ſlot Wiltenburg eene kerk (7) of kapel aan Gode, ter gedachtenis van den Apostel Thomas, toegewyd, en voegde'er zoodaanige (8) inkomſten by, dat uyt de zelven en voor de derwaart gezondene Geestlyken hun behoorlyk onderhoud, en de kosten, die tot het bequaamlyk oeffenen van den ingevoerden Godsdienst vereyscht wierden, genoegzaam konden gevonden worden.

En op dat dit alles met de behoorlyke orde geſchiedde, ſtelde hy deeze nieuwe kerk en daarvan afhangende gemeente onder het opzigt van het (9) Koolſche Bisdom, met uytdrukkelyk bevel aan des zelfs Kerkvoogd van

(1) *Annal. Metenſ. ad ann.* 691. Ex hoc ergo tempore jam non de principatu Francorum, ſed de diverſarum gentium adquiſitione, quæ quondam FRANCIS SUBJECTÆ fuerant, invicto Principi (*Pipino*) certamen inſtabat, id est contra SAXONES, FRISIONES ..... harum enim gentium DUCES in contumaciam verſi, a Francorum ſe DOMINIO, per deſidiam præcedentium Principum, iniqua ſe præſumptione abſtraxerant.

(2) *Chron. MS. de Trajecto in Artic. de Willib. & Lebuino.* Tunc fuit ibi rex nomine Radbodus, ſed Cronica Franciæ nominant istum Radbodum NON REGEM ſed DUCEM, QUIA FRANCIA DOMINABATUR FRISIÆ, ET VOLUIT, QUOD NON REX, ſed DUX VOCARETUR DOMINUS FRISIÆ, ſed Friſones eum habebant UT REGEM.

(3) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 353. *C'estoit la conſideration qu'on avoit pour les familles regnantes dans lesquelles nos premiers Rois, en recevant ces nations au nombre de leurs ſujets* OU *de leurs* TRIBUTAIRES, *s'estoient engagez à conſerver toûjours le titre & le pouvoir de* DUC.

(4) *Zie hier voore V. Boek. fol.* 243.

(5) *Vita Eligii Lib. II. cap.* 2. Hoc ergo modo antiſtitem (*Eligium*) invitus detonſum conſtituerunt custodem urbium, ſeu municipiorum, his vocabulis, Vermandenſi, ſcilicet, quæ est metropolis urbs, Tornacenſi vero, quæ quondam regalis exſtitit civitas, Noviomagenſi quoque, & Flandrenſi, Gandenſi etiam, & Corturiacenſi. Ob hoc itaque eum vel maxime in his locis dederunt pastorem, QUOD INCOLÆ EJUSDEM REGIONIS MAGNA ADHUC EX PARTE GENTILITATIS ERRORE DETINEBANTUR.

(6) *Chron. J. de Beka Procemium. fol.* 4. Infra cujus emunitatem primordialis eccleſia conſtructa fuit in honorem Sancti Thomæ venerabilis Apostoli, IN QUA SANCTI SACERDOTES PLURIMOS LABORES EXPLEVERUNT PRO CONVERSIONE FRESINGENSIS POPULI.

(7) *K. Kolyn vs* 253.

Wiltenborch dede hi ſtoren
En om 't heyden diet (*) bekoren (*) volk te bekeeren.
Dede hi een kerke richten
Van S. Thomas op ti Trichten.

(8) *Diplom. Pipini Reg. apud Hedam fol.* 35. Quod anteceſſores nostri vel parentes, Clotharius quondam rex & Theodebertus quondam per authoritates eorum manu ſubſcriptas de villis Eccleſiæ S. Martini, quas ad præſens posſidebat.

(9) *Epiſt. Bonifac. apud Miræum in Cod. Donat. Piar. fol.* 14. Quia ab ANTIQUO rege Francorum Dagoberto Castellum Trajectum, cum destructa eccleſia, ad Colonienſem Parochiam donatum, in ea conditione fuisſet, ut episcopus Colonienſis gentem Freſonum ad fidem Christi converteret & eorum prædicator esſet

van aan de hem onderdaanig geworde Vriezen het geloof te verkondigen, en dus die volken, welken ſteeds tot de vryheyd en eene onbedwonge leevens wys geneygd waaren, waar het moogelyk, in den ſchoot der kerke te brengen.

Geene mindere zorg zal hy zoo door 't doen invorderen (1) der gewoonlyke Watertollen en andere fiskaalſche belastingen aldaar als het verder werreldlyk landsbeſtier gedraagen, en des alles naar de regeeringsform des Franſchen ryks geregeld hebben. Hoe 't zy, men vindt ſedert zoo te Duurſtede als te Uytrecht, naar 't voorbeeld van verſcheydene andere ſteden des Franſchen ryks, een munthuys opgerecht en aldaar ſedert deezen Dagobert, door de Oostfrankiſche Koningen van den eerſten ſtam, verſcheydene geldſtukken gemunt; welken, mids zy alleen des Muntmeesters naam voeren, en daarom aan geenen byzonderen Koning toepasſelyk zyn, en des ook nergens beter dan hier konnen geplaatst worden.

I. De beeldenis van den Oostfrankiſchen Koning wordt op de voorzyde van het eerſte, binnen dit randſchrift, gezien:

TRIECTO FIT.

WORDT TE UTTRECHT GEMAAKT.

De tegenzyde is met een ſtaande kruys beſtempeld en daarrondom in den rand geſteld des Muntmeesters naam:

MADELINUS MONETARIUS.

DE MUNTMEESTER MADELINUS.

Nie-

(1) MS. Chronyk van Claas Goete pag. 5. Ende daer moeſt men vertollen van allen goeden / dat den Ryn neder quam. Deſe Coningh Dagombaerd ſtichtede daer die eerste kersten kerk.

Niemand verwondere zich zoo op dit als de zeven volgende geldſtukken geenszins den naam des Konings, maar dien van zynen Muntmeester geſteld te vinden, mids de Franſche Koningen veeltyds het geldmunten aan den meestbiedenden verpachtten, onder beding (1) van hunnen naam en de plaats, alwaar het gemunt was, daarop te ſtellen, op dat men de Muntmeesters, wier geld of te ligt of te zeer in gehalte verzwakt was, deswege in rechte zou konnen betrekken.

II. Op de voorzyde van het tweede is het borstbeeld des Konings met eenen gepluymden helm verſierd en daarrondom in den rand geſteld:

TRIECTO FIT.

WORDT TE UYTRECHT GEMAAKT.

Rondom een kruys leest men in den rand der tegenzyde:

THRASEMUNDUS MONETARIUS.

DE MUNTMEESTER THRASEMUND.

III. De borstbeeldenis van den Franſchen Koning is op de voorzyde met een parelſnoer rondom het hoofd verſierd, even als in den rand geſteld:

TRIECTO FIT.

WORDT TE UYTRECHT GEMAAKT.

De tegenzyde is beſtempeld met een kruys even als den rand, met de naam van den Muntmeester

ANSOALDO.

IV. Van het vierde is de voorzyde eveneens als die van het voorgaande, uytgenomen dat 's Konings beeldenis hier met de rechtere wang naar buyten gekeerd is: Op de tegenzyde ſtaat wederom een kruys met dit randſchrift:

RIMOALDUS MONETARIUS.

DE MUNTMEESTER RIMOALD.

V. en VI. De twee volgenden zyn mede te Uytrecht, te weeten: het eerſte door den Muntmeester Boſo, en het tweede door Madelinus gemaakt als de randſchriften der tegenzyde te kennen geeven.

VII. Wel-

(1) Mezeray Hiſt. de Franc. tom. I. fol. 193. *Ils mettoient ſur leurs monnoyes, outre leur nom, celui du lieu où elles estoient frabriquées, & ceux du Comte & du Monetaire ou maistre de cette monoye, afin qu'ils fusſent reſponſables de la valeur des pieces & de la bonté de leur ouvrage.*

VII. Welke laatſte ook Muntmeester in het thans afgeſtaane Duurſtede geweest is, als uyt dit zevende kan worden afgemeeten: want rondom 's Konings borstbeeld ſtaat op de voorzyde:

DORESTATI FIT.

WORDT TE DUURSTEDE GEMAAKT.

En op de tegenzyde tot randſchrift rondom een kruys:

MADELINUS MONETARIUS.

DE MUNTMEESTER MADELIN.

Het laatſte heeft bynaar de zelfde verbeeldingen en randſchriften, en kan het kleyn verſchil daarom beter in de voorgaande verbeelding gezien dan hier beſchreeven worden.

Koning Dagobert, die ſtraks naa zyns Vaders afſterven zynen Jongeren (1) Broeder Charibert niet alleen geheel Gaskonje, maar nog verſcheydene andere landen en ſteden op de grenzen van Spanje hadt afgeſtaan,
636. zag 'er zich in het jaar zeshonderdzesendertig, niet zonder vermoeden dat hy van zyns Broeders (2) minderjaarigen achtergelaaten zoon Chilperiks dood bevorderd hadt, weder meester van.

Dierhalve hebbende het geheele Franſche Ryk, even als zyn Vader, onder zyn gebied, poogde hy ook (3) de gerechtigheyd te doen bloeijen, door de wetten, welken door zyne Voorgangers voor de onderſcheydene onder hun gebied gebragte volken van tyd tot tyd waaren opgeſteld, in een ligchaam te vergaderen, en van die ſtraffe en grove rechtoeffeninge te zuyveren, welken het zy uyt het vaſtgeworteld heydensch wangeloof, het zy uyt de ongemeene barbaarschheyd der voorige tyden nog herkomſtig, en tot nogtoe in gebruyk gebleeven waaren.

Dan als hy hiermede tot nut zyner verſchillende onderdaanen bezig was, verwekten hem de aangerechte beweegingen der Westgotthen geene kleyne zorgen, invoege hy, opvolgende het voorbeeld zyns Vaders, zich voor een gedeelte van den last van zoo wyduytgebreyd een ryksgebied ontſloeg, en dus eerst aan zynen oudſten Zoon Sigebert het (4) Oostfrankiſche, en weynigen tyd daarnaa nog aan Klovis zynen tweeden

(1) *Chron. Fredeg. cap.* 57. Tandem miſericordia motus, conſilio ſapientum uſus, citra Ligerem & limitem Spaniæ, qui ponitur partibus Vuasconiæ, ſeu & montes Pyrenæos, pagos & civitates fratri ſuo Chariberto ad tranſagendum . . . . . concesſisſe.

(2) *Ibidem cap.* 67. Charibertus rex moritur, relinquens filium parvulum nomine Chilpericum, qui nec post moram defunctus est. Fertur factione Dagoberti fuisſe interfectus. Omne regnum Chariberti una cum Wasconia Dagobertus protinus ſuæ ditioni redegit.

(3) *Capitul. Reg. Franc. apud Baluz. tom. I. fol.* 26. Theodericus rex Francorum, cum esſet Catalaunis, elegit viros ſapientes, qui in regno ſuo legibus antiquis eruditi erant. Ipſo autem dictante jusſit conſcribere . . . . . & quicquid Theodoricus rex propter vetustisſimam paganorum conſuetudinem emendare non potuit, post hæc Childebertus rex Glorioſisſimus inchoavit. Sed Clotharius rex perfecit. Hæc omnia Dagobertus rex glorioſisſimus per viros inlustres . . . . . . renovavit, & omnia vetera legum in melius transtulit, & unicuique genti ſcripta tradidit, quæ usque hodie perſeverant.

(4) *Vita Sigeb. Regis fol.* 592. (*Dagobertus*) Mettim adiit, ibique procerum & pontificum conventum adesſe jusſit, eorumque conſilio & conſenſu filium ſuum Sigibertum in regnum Austraſiorum ſublimavit.

den (1) het Westfrankische ryk overgaf.

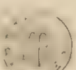
En hebbende sedert nog die van Gaskonje en Kleinbrittanje gedwongen om van hunne aangevangene vyandlykheden af te staan, stierf hy den negentienden van Louw-
638. maand des jaars zeshonderdachtendertig te Epinay (2), zynde een Lusthuys buyten Parys aan de Seyne.

Onder de verscheydene geldstukken, welken men met den naam van Dagobert bestempeld vindt, acht men de vier volgenden door hem gemaakt te zyn.

I. Zyn gepareld borstbeeld is op de voorzyde van het eerste door een randschrift omzoomd, 't gene, als zynde meest uytgesleeten, daarom onleesbaar is. Op de tegenzyde staat tusschen des Muntmeesters naam Eloy (ELIGIus) een kruys en rondom het zelve in den rand:

DAGOBERTUS REX.

KONING DAGOBERT.

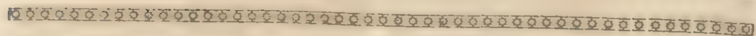
II. Het tweede, 't gene te Parys gemaakt is, als uyt het randschrift rondom 's Konings kopstuk op de voorzyde gesteld blykt, heeft het zelve rugstuk als het voorgaande, en vereyscht daarom geen nadere beschryving.

III. Rondom het borstbeeld des Konings, met het welke de voorzyde van het derde bestempeld is, staat in den rand:

PARISIUS FIT.

WORDT TE PARYS GEMAAKT.

Op

(1) *Vita Sigeb. regis fol. 592.* Qui Clodoveus est nuncupatus. Qui iterum cunctis primatibus Austrasiæ & Neustriæ in generali conventu congregatis, iterum divisionem [illegible] ordinavit, coram consilio & [illegible] confirmavit, [illegible] & acceptis invicem pactis & Sacramentis, ut scilicet determinato utriusque regni certo limite, Sigibertus regnaret super Austrasiam, Clodoveus vero regeret Neustriam.

(2) *Anonym. Gesta Reg. Franc. cap. 43.* Post hæc igitur rex Dagobertus a febre valida correptus, ægrotans mortuus est in Spinogilo villa in pago Parisiacense.

Op de tegenzyde leest men rondom een kruys, 't gene op eenen kloot rust, dit randschrift:

ELIGIUS MONETARIUS.

DE MUNTMEESTER ELOY.

IV. Met 's Konings borstbeeld is de voorzyde van het laatste bestempeld, en dat weer omzoomd door deeze woorden:

MONETA PALATII.

MUNT DES HOFS.

Mids de Fransche Koningen van dien tyd in alle (1) de Hoven, in welken zy hun verblyf hielden, van het aangebragte ruuwe goud en (2) zilver hunner Onderdaanen (want de schattingen wierden in dien tyd nog aldus betaald) naa dat gelauterd was, lieten geld munten.

Binnen een onleesbaar randschrift voert de tegenzyde wederom een kruys tusschen den naam van den Muntmeester

ELIGIUS.

ELOY.

Dees Eloy is zekerlyk de zelfde, van wien wy in het vrykoopen der Saxische en Vriesche slaaven (3) hiervoore gewaagd hebben. Invoege hy niet alleen (4) de Goudsmid, maar ook de Muntmeester zoo van den voorgemelden Koning Dagobert als van des zelfs vader geweest is, en in welke eerste hoedaanigheyd hy zeer veele goude (5) en zilvere vaten voor die twee Koningen gemaakt en des ook zeer veele schatten vergaard hadt, doch welken hy aan die en andere liefdaadige werken (6) indiervoege besteedde, dat hy, zoo daarom als om de veelvuldige andere Christelyke deugden, welken in zyn gedrag tot ieders verwondering uytblonken, eyndelyk, naa 't overlyden van Acharius (7) laatsten Bisschop van Noyon, tot des zelfs opvolger in het derde jaar der regeeringe van des laatstoverleeden Konings tweeden Zoon wierdt verkoozen, en

(1) *Capitul.* 3. *Carol. Magn. ann.* 805. *cap.* 17. De falsis monetis, quia in nonnullis locis contra justitiam & contra edictum nostrum fiunt, volumus ut nullo alio loco moneta sit, NISI IN PALATIO NOSTRO; nisi forte iterum a nobis aliter fuerit ordinatum.

(2) *Vita Eligii Lib. I. cap* 15. Cum omnis census in unum collectus regi pararetur ferendus, ac vellet domesticus simul te monetarius adhuc aurum ipsum fornacis coctione purgare &c.

(3) *Zie hier voore V. Boek fol.* 266.

(4) *Vita Eligli Lib. I. cap.* 5. Porro hoc fuit initium nechon & testimonium in palatio regis, honorandi credendique Eligium: ex hoc nempe ad altius consurgens factus est aurifex peritissimus atque in omni fabricandi arte doctissimus, invenitque gratiam in oculis regis.

(5) *Ibidem. cap.* 10. Fabricabat in usum regis utensilia quam plurima ex auro & gemmis.

(6) *Ibidem.* Et quidquid militare poterat aut eis in eleemosynam dabat, aut certe captivorum in pretia distrahebat; habebat enim maximum in hujusmodi opere studium.

(7) *Ibidem Lib. II. cap.* 2. Elegerunt ex merito Sanctitatis cunctis bonis operibus præditum ad Sacerdotale officium sanctum Eligium jam lumine radiatum ut præesset ecclesiæ Noviomagensi: decesserat enim in ipso anni circulo Acharius præfatæ urbis Antistes.

en (1) aldus aan hem; hoewel zelf in weerwil, de zorg zoo van die ſtad, als van Doornik, Vlaandre, Gent en Kortryk te meer aanbevoolen, mids de inwoonders der drie laatstgemelde plaatſen in dien tyd nog meest heydenen, of in zeer veele bygeloovigheden ingewikkeld en des, als verwilderde menſchen, bynaar onder geene geregelde tugt te brengen waaren.

En zekerlyk! naauwlyks zag zich Eloy tot deeze hooge kerklyke bedieninge verheven, of hy maakte ſtraks eenen aanvang van het Christen geloof niet alleen aan de nog heydensch zynde Vlaamingen te preeken, maar begaf zich ook tot de naastgelege (2) Suevên, dat zyn die volken, welken ſtaande de regeeringe van Keyzer Honorius in 't ryk zynde gevallen, zich vervolgens, gelyk (3) gemeld is, in de Zeeuwſche eylanden met de woon geplaatst hebben, en waarom men deezen Eloy als den eerſten geloofsverkondiger dier volken moet aanmerken.

Dit is 't minst! want zynde zoo door het uytrooijen der Warners als door de laatstbehaalde overwinninge van Dagobert nevens Duurſtede en Wiltenburg een groot gedeelte van de rondom leggende Vrieſche landen onder het Oostfrankiſche ryk gebragt, zoo beſtondt hy ook aan de nieuwe Vrieſche (4) onderdaanen, de weynige in het thans genaamde Rynland over gebleevene Warners, en voorts nog aan alle de overige Barbaarſche volken, welken in dien tyd de langs de Noordzee leggende kusten van het thans genaamde Zuydholland bewoonden, de boettrompet dier heylwerkende leere te ſteeken. En hoewel hy, onaangezien de eerſte afkeerigheyd dier woeste volken, met eene Apostoliſche vrymoedigheyd, dagelyks echter voortvoer in hen het geloof te verkondigen, de beelden hunner afgoden omver te werpen en zelf door het toedienen van den Christelyken doop eene zeer groote menigte in de ſchaapskooi van Christus kerke te brengen, zoo is 't echter, mids aan zoo vuurigen voorganger toen gelykyverige medehelpers

(1) *Vita Eligii Lib. II. cap.* 2. Hoc ergo modo aurificem invitum detonſum conſtituerunt Custodem urbium, ſeu municipiorum, his vocabulis Vermandenſi ſcilicet quæ est metropolis urbs, Tornacenſi vero quæ quondam regalis extitit Civitas, Naviomagenſi quoque, & Flandrenſi, Gandenſi etiam, & Corturiacenſi. Ob hoc itaque eum vel maxime in his locis dederunt pastorem, quod incolæ ejusdem regionis magna adhuc ex parte gentilitatis errore detinebantur & vanis ſuperſtitionibus ſatis dediti erant, quique velut agrestes feræ, nulluspiam ſalutaro verbum recipere poterant.

(2) *Ibidem cap.* 3. Præterea pastoris cura ſollicitus luſtrabat urbes vel municipia circumquaque ſibi commiſſa; ſed Flandrenſes atque Andoverpenſes Frisiones & suevi & Barbari quique circa maris littora degentes, quos velut in extremis [illegible] ferat, primo cum hostili animo & averſa mente ſus[illegible] gratiam Christi his verbum Dei inſinuare cœpiſſet, pars maxima trucis & barbari populi relictis idolis, con[illegible] ſicque demum factum est, ut quaſi cœlitus lumen oſtenſum, aut radius quidam ſolis erumpens, totam [illegible]

(3) *Zie hier voore IIe. Boek fol.* 230.

(4) *Vita Eligii Lib. II. cap.* 8. Multum præterea in Flandris laboravit, jugi inſtantia Andoverpis pugnavit, multosque erroneos Suevos convertit, fana nonnulla Christi clypeo protectus cum Apostolicâ auctoritate deſtruxit, Idololatriam quoque diverſi [illegible] Inter hæc autem cum ſemper ſobriam religioſis virtutibus teneret disciplinam, frequenter ab ingrato & perfido populo laceſſitus, & pene usque ad contumeliam provocatus, nullatenus à cœpta doctrina arcebatur, Sed magis ipſe lenis, patiens, [illegible], & mitis, pro eis Dominum deprecabatur: Nam cum circumquaque rura luſtraret, inenarrabili ſubtilitate blande atque compoſite deſides Barbarorum animos, & minus de ſpe futura ſollicitos, ſolerti ſatis ſtudio verbis blandis nitebatur ſtimulare, atque ad amorem ſupernæ patriæ accendere, prædicans infestis [illegible] docens omnes in unum ad Eccleſiam coire. Monasteria conſtruere, atque in bonis actibus Deo ſedule ſervire. Ad cujus videlicet hortatum ita nonnulla permutata est barbaries, ut ſubito in arido & ſqualenti [illegible] meſſis ſurrexiſſe: videres complures ad pœnitentiam [illegible] præ[illegible]

pers ontbraken, dat dit aldus voor de eerstemaal ontstooke licht des Christendoms, door de dikke duysternissen van het zoo veele eeuwen aldaar bestandig geweest hebbende wangeloof, voor alsnog belet is geworden, om in zynen vollen luyster, door te breeken: onaangezien de tegenwoordige Oostfrankische Koning Sigebert, die de oudste zoon van Dagobert den I. was, niet min godvrugtig van leeven dan Eloy was, en des zich meer met godsdienstige werken dan wel met staats- en krygszaaken bemoeide. Invoege, behalven zeer veele door hem begiftigde kerken, daarenboven nog wel (1) twaalf kloosters geteld worden, welken op zyne orde in de verscheydene oorden zyns ryks gesticht en uyt de inkomsten zyner kroone begiftigd zyn.

En zekerlyk dat hy meer Godvrugtig dan Staatkundig was, geeft zyn eenvoudig gedrag niet dan te veel te kennen, mids hy aan zynen Groothofmeester Grimoald, welke thans door een zeer loos beleyd bynaar zoo veel gezags dan de Koning in 't ryk hadt, op eene zeer plegtige wyze beloofde des zelfs (2) Zoon, byaldien hy geenen eygen erfgenaam kreeg, tot den zynen te zullen aanneemen. Dan eerlang zag de Godvrugtige Sigebert zyn huwelyk tegen alle verwachtinge door de geboorte van eenen Zoon gezegend, die naar zynen Grootvader (3) Dagobert genaamd wierdt, en slechts zeven of acht jaaren oud was, als zyn Vader in het eenendertigste jaar zyns
(4) ouderdoms, den eersten van Sprokkelmaand, uyt dit leeven gerukt wierdt. 656.
Van deezen Godsdienstigen Sigebert meenen eenigen dat de vier volgende geldstukken zouden gemunt zyn.

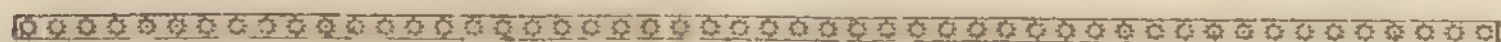

I. en II. De twee eersten, wier verschil alleen in des Konings beeldenis bestaat, voeren in den rand der voorzyden:

M A S I L I A.

M A R S E I L J E.

Op

(1) *Vita Sigeberti fol.* 593. Ipse autem Sigisbertus duodecim monasteria in diversis regni sui partibus ædificavit, eisque ex suis reditibus regia liberalitate necessaria suppeditavit.

(2) *Ibidem.* Quia vero Sigisbertus rex Grimoaldum majorem Domus sibi in omnibus fidelem, morigerum, & cooperatorem eatenus erat expertus, filium ejus Childebertum regni Austrasiorum heredem delegerat, hoc tamen proposito conditionis tenore si ipsum contingeret sine liberis obire.

(3) *Ibidem.* Rex quidem, utpote futurorum nescius, quod tunc sibi videbatur ex temporis convenientia fecit. Postea vero filium genuit, quem nomine patris sui Dagobertum vocavit, & priori testamento ad irritum tracto &c.

(4) *Ibidem.* Expletis autem ætatis suæ annis XXXI, ... rex terribilis apud omnes reges terræ . . . . in cœlesti curia ei contulit veræ dignitatis gloriam. Obiit Kalendis februarii &c.

G E S L A C
D
G R O O T H O F

Van welken de Fransche Koningen van den tweeden, en de Vriesche C

PIPYN van Landen, wordt 620 Groothofmeester van 't Oostfrankische ryk, sterft 21 February 639.

Gemaalin

ITTA of IDUBERG, dochter van den Markgraaf Arnold, zy sticht de Abtdy van Nivelle en sterft 650.

GRIMOALD Groothofmeester van Sigebert, en Ryksvoogd van Dagobert den II, die hy Monik maakt, voorts naar Schotland zendt, en zynen zoon in de plaats tot Koning verheft. Wordt omtrent het jaar 656, wegens dat bestaan te Parys in den Kerker gesmeeten, in welke hy, naa veele pynigingen uytgestaan te hebben, in Augustus overleedt, of, gelyk anderen willen, gedood wordt.

Gemaalin

LEUTRUDIS.

BEGGA wordt naa haars Gemaals dood geestlyk, en sterft 17 December 698

Gemaal

ANSIGISUS Hertog, zoon van Arnulf, naamaals Bisschop van Mets, doch wordt 698 vermoord, naa hy 27 jaar zyn Hertogdom bestierd hadt.

GEERTRUY, sticht eene Kapel op den boord der Heldinezee te Streyen door St. Amand ingewyd, wordt Abtdis te Nivelle, en sterft 17 Maart 664.

CHILDEBERT
nen vader, in de pla
lerland vervoerden
tot Koning van 't O
aangesteld, doch de
nen Vader zoo al n
656. beroofd, ten mi
ter gestooken, naa
maanden geheerscht

VULFETRUD
haare Moeye Geert
en den 23 van No
ouderdom van 30
den, en in een ma
Kerk van Sint Pete

PIPYN de Dikke
wordt Bewindvoerde
frankische ryk 678,

1 *Gema*

PLECTRUDIS
Hugobert.

2 Byzit

ALPAIDIS.

H T L Y S T
E R
M E E S T E R E N,

raaven in het thans genaamde Holland van den eerſten Stam afdaalen.

ordt door zy-
van den naar.
gobert den II,
frankiſche ryk
ge nevens zy-
van 't leeven
in een Klooſ-
ſlechts zeven
dt.

, Non onder
te Nivelle,
nber in den
ren overlee-
re kiſt in de
egraaven.

van Herſtalle,
an het Ooſt-
erſt 714.

dochter van

1
DROGO Hertog van Champagnië, ſterft 708.

Gemaalin

ANSTRUDIS, dochter van den Groothoſmeeſter Waratto, en Anſtledis.

2
KAREL, bygenaamd Martel, wordt ſtaande zyns vaders leeven tot eerſten Hertog der Uytrechtſche Kerk, dat is van Ripuarië of het Ooſtfrankiſche Vriesland aangeſteld. De gevangenis gelukkiglyk ontvlugt zynde, in welke hy door zyns vaders naagelaate weduwe geſteld was, wordt eerſt Bewindvoerder van het Ooſt- en eyndelyk ook van het Weſtfrankiſche ryk. ſterft 741.

1 *Gemaalin*

ROTRUDE.

2 *Gemaalin*

SONIHILDE.

3 Byzit.

N: N:

GRIMOALD Groothoſmeeſter, wordt naa de dood van zynen broeder Drogo Hertog van Champagnië, en even voor zyns Vaders dood door toedoen van Radboud, Koning van Vriesland, te Luyk in April 714 vermoord.

1 *Gemaalin*

THEUDESINDE, dochter van Radboud, Koning der Vriezen.

2 Byzit.

N: N:

ARNOLD, Hertog van Champagnië, begiſtigt Willebrord, in 't eerſte jaar van Koning Chilperik, met verſcheydene goederen te Bellane, voor des zelfs te Epternach geſtichte Abtdy. Zie 1 Deel fol. 303.

1
KAROLOMAN, volgt zynen vader in 't bewind van het Ooſtfrankiſche ryk, dan word Monik, naa hy het Ryksbewind aan zynen Broeder Pipyn hadt afgeſtaan.

1
PIPYN de Dwerg gebynaamd, Groothoſmeeſter van den Weſtfrankiſchen Koning Childerik, dan den zelven en des zelfs zoon in een Klooſter ſteekende, wordt 750 zelf Koning, en ſterft 23 September 768. van wien de Franſche Koningen van den tweeden ſtam afdaalen. Zie der zelver Geſlachtlyſt. II Deel fol. 2.

Gemaalin

BERTRADA zy ſterft den 4 July 783.

1
CHILTRUDIS, ſterft 754.

Gemaal

ODILO Hertog van Beyere, ſterft in September 747.

2
GRIPPON bewindvoerder over een gedeelte van 't Ooſt- en Weſtfrankiſche ryk en Bourgonje, doch wordt door zyne halvebroeders Karoloman en Pipyn van 't zelve beroofd, en krygt twaalf Graafſchappen, naar 't gebruyk der Hertogen.

3
BERNARD Hertog van Ripuarië of het Ooſtfrankiſche Vrieſland, van wien de Vrieſche Graaven van den eerſten Stam in het thans genaamde Holland afdaalen: zie der zelver Geſlachtlyſt II Deel fol. 11.

Gemaalin

GUNDLINDA, dochter van Adelbert, Hertog van Duytſchland.

3
REMIGIUS, Biſſchop van Rouan ſterft 770.

3
JERONIMUS.

Gemaalin

ERSCENSINDA.

THEODOBALD zoon van Grimoald en eene byzit, wordt naa zyns vaders bedreeven moord, door zynen grootvader Pipyn tot Groothoſmeeſter van Koning Dagoberd den III aangeſteld, doch ſtraks van 't zelve beroofd, en eyndelyk in 't Jaar 741 vermoord.

Op de tegenzyden ſtaat, tuſſchen de twee eerſte letters van den naam dier zelfde ſtad, een kruys omzoomd door deezen tytel:

SIGEBERTUS REX.

KONING SIGEBERT.

III. Rondom 's Konings borstbeeld leest men insgelyks dit randſchrift op de voorzyde van den derden:

SIGEBERTUS REX.

KONING SIGEBERT.

Een kruys ſtaat op de tegenzyde tuſſchen de twee eerſte letters van

MASSILIA.

MARSEILJE.

IV. De zelfde naam dier ſtad, want deeze vier geldſtukken zyn aldaar gemunt, ſtaat rondom het borstbeeld van Sigebert, die ſedert in de Roomſche kerk als heylig gevierd is, op de voorzyde van het laatſte; even als op des zelfs tegenzyde een kruys omvangen door den naam van

SIGEBERT.

SIGEBERTUS.

Hoewel de voorgemelde Groothofmeester Grimoald, reeds voor het afſterven van Koning Sigebert, tot dat vermoogen geraakt was, dat hy zich maar hadt op den troon te plaatſen om zelf Koning te zyn; zoo hadt echter die Vorst de onvoorzigtigheyd van op zyn doodbed leggende aan deezen hem reeds zoo gevaarlyk geworden Staatsdienaar en het Ryksgezag en de opvoedinge van zynen nog zeer jongen Zoon Dagobert den II. (1) te beveelen. Welke dan ook, zoodraa de Vader overleeden was, des zelfs minderjaarigen Zoon (2) tot Koning van het Oostfrankiſche ryk deedt uytroepen, midsgaders op des zelfs naam, als Groothofmeester en aangeſtelde ryksvoogd, het hooge ſtaatsgezag zelf by de hand vattede.

Dees Grimoald was de (3) Zoon, als in de nevenſtaande geſlachtlyst kan gezien worden, van den geweezen Groothofmeester Pepyn van Lande, en Itta (4) Dochter van den

(1) *Vita Sigeberti, fol.* 593. Hunc (*Dagobertum filium*) nutriendum commiſit Majori-domus Grimoaldo, ut ejus potentia contra omnes tutus ſublimaretur in Auſtraſiorum regno.

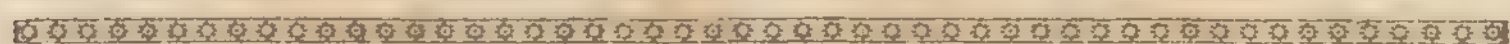
(2) *Chron. S. Benigni Divionenſ. apud d'Acheri; tom. II. fol.* 369. Defuncto Sigiberto Auſtraſiorum Francorum rege, filius ejus Dagobertus ſuccedit in regnum.

(3) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 644. Pipinus Major domus & Dux Sigiberti . . . . . obiit; post quem filius ejus Grimoaldus Major domus effectus est.

(4) *Chron. Breve Leodienſ. ad ann.* 661. Sancta Gertrudis virgo Abbatiſſa ſecunda Nivellæ obiit. Hujus mater Sancta Itta post obitum viri ſui Pipini Ducis &c.

den Markgraaf Arnold, welken daarenboven nog twee Dochters Begga en Geertruyd te zaame geteeld hadden. Wier eerſte (1) getrouwd met Anſigiſus Zoon van Arnulf naamaals Bisſchop van Mets, de moeder van Pepyn den Dikken geweest is. Haare zuster Geertruyd, als niet gezind zynde zich ooit in den echt te begeeven, hieldt zich, naa de dood haars Vaders, ſteeds by (2) haare moeder Itta, en zoonu zoodan omtrent Strye by het thans genaamde Oosterhout op, en ſtichte (3) ter dier plaatſe, alwaar thans de ſtad Geertruydenberg gebouwd is, eene kapel, welke door Amandus, tegenwoordig Bisſchop van Maastricht, aan wiens zielsbeſtieringe zy zich geheel hadt overgegeeven, aan Gode wierdt ingewyd, en op wiens (4) raad zy zich ſedert in 't door haar Moeder geſtichte klooster van Nivelle nevens de zelve begaf, alwaar zy als Abtdis de beſtiering van de aldaar zynde godgewyde maagden, onder 't lyden van een zoo voorbeeldlyk leeven, op zich nam, dat zy naa haare dood ſedert jaarlyks op den zeventienden van Lentemaand in de Roomſche kerk als eene Heilige is gevierd, en haare gedachtenis op de gastmaalen, door het drinken (5) van den GEERTEMINNEN DRONK, tot naa de twaalfde eeuwe bewaard geworden.

Zy aldus een zoo voorbeeldlyk leeven lydende, liep haar gevolglyk het ſtaatzugtige gedrag van haaren Broeder Grimoald niet weynig in 't oog. Want die liet weynigen tyd, naa des jongen Konings verheffing, alom een (6) gerucht verſpreyden, dat de onder zyne voogdy geſtelde Dagobert zeer gevaarlyk ziek, ja eyndelyk aan die ziekte overleeden was; invoege men alom met veele ſtaatſi des zelfs uytvaart hieldt. Terwyl hy in de daad onder 't opzigt van Dido (7) Bisſchop van Potiers, de kruyn geſchooren zynde naar Ierland, 't gene de ſchryvers van dien tyd Schotland noemen, in een zeer gering gewaad vervoerd, en

(1) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 646. His temporibus beata Virgo Gertrudis, filia Pipini, ſoror Grimoaldi Major domus, Nivellenſis cœnobii mater, virtutibus claruit. Hujus ſoror Begga & ipſa religioſa, Ansgiſo, Sancti Arnolfi filio nupſit, cui etiam Pipinum Juniorem peperit.

(2) *Vita S. Gertrud. cap.* 1. §. 3. Post annos vero quatuordecim cum pater ejus Pipinus de hac luce migrasſet, matrem in viduitate ſecuta est, eique in obſequio atque in Dei mandatis ſobrie & caste ſerviebat.

(3) *Diplom. Hilſundis Comit. de Stryen apud Miræum in Codic. Don. piar. fol.* 146. In primis ipſam Eccleſiam de Stryen, quæ est conſecrata in honore Mariæ virginis, montem littoris, UBI BEATISSIMA GERTRUDIS CORPORALITER CONVERSATA EST, ET CELLAM HABET A B. AMANDO CONSECRATAM.

(4) *Vita S. Gertrudis cap.* 1. §. 3. Cumque quotidie ſupradicta materfamilias tam de ſe, quam de ſua orphana filia, quid esſet factura, cogitaret; adveniens vir Dei Amandus Episcopus ad domum ſuam verbum Dei prædicans ex Domini jusſione, rogabat ut monaſterium ſibi ſuæque filiæ Dei famulæ Gertrudi & Christi familiæ conſtrueret: quæ ſtatim ut intellexit ignotæ rei notitiam ad ſalutem animarum pertinentem, ſacrum velamen accepit, & ſemet ipſam Deo tradidit, & omnia quæ habebat.

(5) Melis Stoke fol. 121. vs 56.
Hi ſeide: Heer Ghilebrecht / hier inne
Sel ic u Sinte Gheerden minne
Geven / eer wi henen riden
Men brochte den wyn ten ſelven tiden.
Die Grave hiet ſchenken den wyn
Ende ſeide: DRINCT VANDER HANT MYN
SINTE GHEERDEN MINNE, ende vaertwel.
Doe nam die verrader fel
Den wyn van 's Graven hant:
Ende keerde hem omme 't hant /
Ende ſeide blyf gheſont ic ga varen.

(6) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 300. *Après ſon départ, qu'on tint ſecret, on fit courir le bruit par tout le Royaume, que le jeune Prince estoit mort, & l'on en fit publiquement les Funerailles.*

(7) *Chron. Centulenſ. Lib. I. cap.* 24. Sigibertus quoque mortuus reliquit filium heredem nomine Dagobertum, quem Grimoaldus totondit & per Didonem Pictavorum profanatorem, non dico Episcopum, in exilium miſit, filiumque ſuum regem ſubſtituit.

Vita Sigeberti regis fol. 593. Mortuo Sigiberto rege, Grimoaldus major Domus Dagobertum filium ejus ſuæ fidei commendatum, ut Auſtraſiorum potiretur regno, tonſoravit in clericum, conſilio Didonis Pictavienſis Episcopi . . . . . & per manus ipſius Didonis inſontem puerulum in Scotiam direxit exilio inrevocabili.

en vervolgens aldaar in een klooster geſtooken wierdt.

Op zoo ſlingſche wyze Dagobert zynde uyt den weg geruymd, gelukte het daarenboven nog aan deezen trouwloozen Staatsdienaar zynen eygen (1) Zoon Childebert, op een voorgeeven dat die door den laatst overleeden Sigebert by verzooninge des zelfs huyze was ingelyfd, op den Oostfrankiſche troon, tot geen kleyn ongenoegen (2) van den tegenwoordigen Westfrankiſchen Koning Klovis te plaatſen, mids die door deezen ſlingſchen handel, zoo doorluchtig gedeelte des Franſchen ryks, 't gene eerst zyn Vader, en nog laatstlyk zyn Broeder Sigebert bezeten hadt, thans in een vreemd huys gebragt zag.

En hoewel veelen der Oostfrankiſche hoofdvazalen, welken Grimoalds ſtreng trekkende, diensvolgens ook deeze verheffing van des zelfs Zoon door hunne toeſtemminge bekrachtigd en goedgekeurd hadden, zoo waaren'er echter anderen, die met de nieuwe regeeringe geenszins (3) te vreede zynde, des de hoofden eerst byeen ſtaken, vervolgens ten voordeele van den zoo zeer benaadeelden Westfrankiſchen Koning Klovis eene zaamezweering tegen den geweldenaar aangongen en, zich dus eyndelyk door list van des zelfs perſoon meester gemaakt hebbende, den zelven naar Parys voerden; alwaar hy in de gevangenis zynde geſmeeten, naa veele pyningen uytgeſtaan te hebben, eyndelyk den geest gaf, of, 't gene waarſchynlyker is, van 't leeven beroofd wierdt. Grimoalds Zoon, naa dus ſlechts zeven (4) maanden geheerscht te hebben, zal, hoewel de oude Chronyken (5) daarvan zwygen, des zekerlyk van den troon geſchopt zynde, zoo al niet op eene gelyke wys van 't leeven beroofd, ten minſte naa 't gebruyk dier tyden, den kruyn geſchooren en in een klooster geſtooken zyn.

Aldus zag zich Klovis de II. van zyns Broeders bezete ryk, hoewel maar voor eenen korten tyd, meester, mids hy nog in (6) Slachtmaand des zelven jaars overleedt, naalaatende drie zeer (7) jonge en onmondige Zoonen Klotharis, Childerik en Dirk. Wier eerſte des, onder de voog-

(1) *Vita Sigeberti fol.* 593. Filium vero ſuum Childebertum Auſtraſiorum regno conſtituit regem.

(2) *J. Georg. ab. Eckhart, de Rebus Franc. Orient. tom. I. fol.* 235. Clodoveus tandem rex Neuſtriæ & Burgundiæ, videns ſe per Grimoaldum fratris hereditate privari, tantique regni faſtigium in privatos humeros ruere, quod, fratre mortuo & filio ejus Dagoberto exule, ad ipſum aut [illegible] ſuos pertineret, animum ad exitium Grimoaldi intendit. Auſtraſii quoque, ſuperbia Grimoaldi irritati, ut gesta Francorum produnt, in idem conſpirant.

(3) *Vita Sigeberti fol.* 593. Franci ægre ferentes [illegible] Parisius ad Judicium regis Clodovei, qui fuit frater Sigisberti. Quem Clodoveus vinculatum carceri mancipavit, & crudeliter, ut dignus erat, usque ad mortem [illegible]

Fragment. Hiſt. Incerti Auctoris ad ann. 674. Defuncto Sigeberto rege, Grimoaldus filium ejus parvulum nomine Dagobertum totondit & in Scotiam ad peregrinandum direxit, filium ſuum in regno conſtituens. Franci hoc valde indignantes, Grimoaldum capiunt, & ad condemnandum regi Francorum Clodoveo offerunt. Qui in Pariſius Civitate carceri mancipatus, ut erat dignus morte, quod in dominum ſuum exercuit, valido cruciatu finivit vitam.

(4) J. Georg. ab Eckhart de Rebus Franc. Orient. tom. I. fol. 235. *Sigebertum nempe ejus* (Clotharii II) *regnavit annos XXIII. Childebertus adoptivus filius Grimoaldi annos VII.* Ubi Pagius recte obſervat annos VII. mutandos esſe in menſes VII.

(5) *Ibidem fol.* 236. Quid Childeberto ejus filio factum ſit, hiſtorici non dicunt; veroſimile tamen est, eum ſolio dejectum atque vel Clericum factum vel occiſum esſe.

(6) *Ibidem.* Non diu tamen tribus Franciæ regnis præfuit Clodoveus. Eodem enim anno 656. & quidem menſe novembri, e vivis excesſit.

(7) *Wandregiſili Abbatis vita: cap.* 14. Postquam e vita excesſit Clodoveus rex, remanſit Bathildis regina cum tribus filiis Clothario videlicet, Childerico ac Theoderico; e quibus Clotharius, qui major natu erat, fastigium adeptus regni.

voogdy (1) van zyne Moeder Ba-
thild, tot Vorst over het geheele
Fransche ryk in 't eerst wierdt aan-
gesteld. Dan mids de Oostfranken
liever eenen eygen Koning hadden,
zag men des zelfs Broeder (2) Chil-
660. debert in 't jaar zeshonderdzestig
onder de voogdy van zyne Moeye
(3) Immechild, welke de Moeder
van den naar Ierland gevoerden Da-
gobert was, op den Oostfrankischen
troon plaatsen, en voorts, tot meer-
der bevestiginge, een (4) huuwelyks-
verbond tusschen hem en zyner
Voogdesse Dochter Bilichild, zuster
van den vervoerden Dagobert sluy-
ten. Invoege hun jonger Broeder
669. Dirk, niet voor het jaar zeshonderd-
negenenzestig, mids het (5) overlyden
van des zelfs oudsten Broeder (6)
Klotaris, in 't bezit van het West-
frankische en Bourgondische ryk
raakte; doch die beyden op zoo on-
bezonne wys bestierde, dat hy reeds
670. in 't volgende jaar (7) afgezet en, even
als zyn Groothofmeester Ebroin,
in een klooster gestooken wierdt:
zulks des zelfs Broeder Childebert by
dit toeval zich, even als zyn vader,
van alle drie de ryken eyndelyk mees-
ter zag, niet tegenstaande hy reeds
om zynen (8) oploopenden aardt,
niet min dan zyn afgezetten Broeder,
by veelen gehaat was, en 't gene
dan ook eerlang zynen val verhaast
heeft. Want als hy in 't vervolg te-
gen eenen Bodelo in zoo felle gram-
schap ontstak, dat (9) hy den zelven,
onaangezien die een der voornaam-
ste onderdaanen zyns ryks was, aan
eenen paal gebonden, naar de wy-
ze der slaaven, tegen het toen in
zwang zynde rechtsgebruyk der
Franken, hadt laaten geesselen,
zoo bestondt die, wegens deeze on-
beschofte behandeling op het dood-
lykst gevoelig, dierhalve eene za-
mezweering tegen den gemelden Chil-
derik te maaken, en vervolgens,
met hulpe zyner verdere eedverwan-
ten, zoo oploopenden Vorst, als
die in het bosch van Livri omtrent
Chelles op de jagt was, nevens des
zelfs (10) zwangergaande Gemaalin
Bilichild in 't jaar zeshonderddrieënze- 673.
ventig te vermoorden, van wien
men wil dat deeze drie geldstukken
zouden gemunt zyn.

Het

(1) *Gesta Francor. cap.* 44. Franci Chlotharium seniorem puerum ex tribus sibi regem statuerunt cum ipsa regina matre regnaturum.

(2) *Vita Sigeberti regis fol.* 593. Austrasii Hildricum filium Clodovei assumunt, & in regno Austrasiorum, quod Sigibertus Patruus ejus tenuerat, regem constituunt.

(3) *Diploma Childerici apud Eckhart de Reb. Francic. Orient. tom. I. fol.* 245. Et ego, dum propter imbecillitatem ætatis minime potui subscribere, manu propria subtersignavi & regina subscripsit. Signum Childerici regis. Immechildis regina subscripsi.

(4) *J. Georg. ab Eckhart de Reb. Francic. Orient. tom. I. fol.* 245. Egit inde cum hac & cum Optimatibus Austrasiis Bathildis ut Childericum filium suum in regem, qui, ubi adolevisset, Imnechildis filiam duceret uxorem, dum ipsa Imnechildis interea pueri regis tutelam gereret.

(5) *S. Wandregisili vita cap.* 21. Clotharius, qui major erat natu (*Filiorum Clodovei*) quartum decimum regni agens annum consortiis subito caruit humanis.

(6) *Chron. Fredeg. cap.* 93. Hisce diebus Chlotharius rex a valida febre correptus obiit in juventute . . . . . Theodoricus vero Frater in Austria (*Lege* Neustria) a Francis in regnum elevatus est.

(7) *Sigeb. Gemblac. Chron. ad ann.* 667. Theodoricus rex, propter insolentiam Ebroini, a Francis repudiatur, & frater ejus Hildericus, qui in Austria regnabat, à cunctis ad regnandum evocatur. Porro Theodoricus & Ebroinus tonsurantur, & Theodoricus Parisiis & in Cœnobio Sancti Dionisii, Ebroinus in Luxovio relegantur. *NB. Hoewel dit hier op het jaar 667 gesteld is, zoo is het zeker dat het zelve echter in 't jaar 670 is voorgevallen, als omstandig wordt beweezen door Eckhart*, de Reb. Francic. Orient. tom. I. fol. 236. *tot* 249.

(8) *Fredegar. Chron. cap.* 95. Erat ipse Childericus rex levis atque citatus nimis, gentem Francorum in seditionem mittens & in scandalum & derisum: donec odium non modicum inter ipsos crevit usque ad scandalum & ruinam.

(9) *Ibidem.* Quo ingravescente unum Francum nobilem, nomine Bodilonem, ad stipitem tentum cædere contra legem præcepit.

(10) *Chron. Fredeg. cap.* 95. Memoratus Bodilo super eum cum reliquis quamplurimis surrexit insidiaturis in regem in Lauchonia sylva, una cum regina prægnante, nomine Bilihilde (quod dici dolor est) interfecit.

Het gepareld borstbeeld van dien vermoorden Koning wordt op de voorzyde van het eerſte omringd door deezen tytel:

CHILDERICUS REX.

KONING CHILDERIK.

Boven de letters CONOB, van welken wy hier voore (1) een- en andermaal gewaagd hebben, ſtaat op de tegenzyde een kruys, binnen dit randſchrift:

CHLOTARIUS REX.

KONING KLOTARIS.

Dees was, gelyk wy gemeld hebben, de oudſte Broeder van Childerik, en bezat het Westfrankiſche ryk. Doch waarom dees naam op dit geldſtuk geſteld zy, kan niet wel gegist worden; het en waar het was om dat hy ook eenig recht in Marſeilje gehad hadt, alwaar dit geldſtuk gemunt is, als blykt uyt deeze twee ter wederzyde van het kruys geſtelde letteren van

MAssilia.

MARSEILJE.

II. De voorzyde van het tweede voert rondom het kopſtuk van den zelfden Koning zynen naam:

CHILDRICUS.

CHILDERIK.

En

(1) *Zie hier voore IV. Boek fol. 239. en V. Boek fol. 253.*

En mids dit geldſtuk te Mets gemunt is, zoo ſtaat rondom een kruys op de tegenzyde:

METIS.

METS.

III. Dit randſchrift leest men rondom 's Konings beeldenis op de voorzyde van het laatſte:

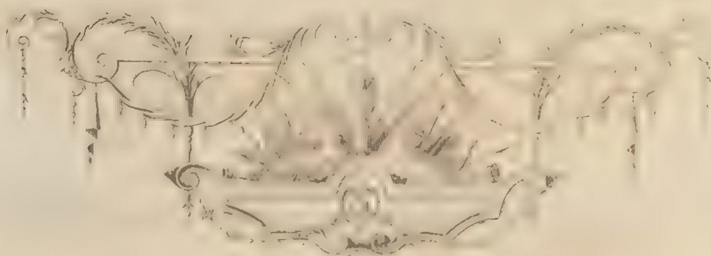
CHILDERICUS REX.

KONING CHILDERIK.

Het voorgemelde kruys en de twee eerſte letteren van MArſeilje, worden op de tegenzyde omvangen door dit randſchrift:

MASSILIAE CIVITATIS.

VAN DE STAD MARSEILJE.

GE-

GERARD VAN LOONS

A L O U D E

HOLLANDSCHE HISTORI.

Z E S D E   B O E K:

B E V A T T E N D E

De regeering der volgende Oostfrankiſche Koningen van den eersten ſtam,

E N

Der zelver Groothofmeesteren, ſtaande wier bewind het overige van het thans genaamde Holland en Vriesland onder die Vorsten gekomen en het Christengeloof aldaar gepreekt is.

DEes bedreeve moord van Koning Childerik bragt geene kleyne verandering zoo in het Oost- als Westfrankiſche ryk te wege: mids de voorheen in een klooster geſtooken Westfrankiſche Groothofmeester Ebroin uyt zyne
geestlyke (1) gevangenis naar het 673.
Oostfrankiſche ryk gevlugt zynde, aldaar, met hulpe zyner voorige aanhangeren, eenen (2) Klovis, wien,

(1) *Fredegarii Chron. cap.* 96. Ebruinus audiens has disſenſiones, conſilio accepto Francos invicem discordantes convocatis in auxilium ſociis, perſonis quam plurimis, cum multo comitatu exercituum a Luxovio cœnobio egresſus in Franciam regreditur.

(2) *Sigebert. Gemblac. Chron. ad. ann.* 680. Ebroinus a Luxovio egresſus vires reſumit, ... Clodovæum quendam, ſingens esſe filium Lotharii regis, regem ſibi facit, ad ejus ſacramentum quos potest pœnis, minis & blandimentis impellit.

wien hy valschlyk voorgaf eenen Zoon van Klotaris den III. te weezen, niet alleen op dien troon plaatſte, maar, als des zelfs Groothofmeester het hoog bewind van dat ryk in handen gekreegen hebbende, vervolgens met zoo veel gewelds den voorheen afgezetten Koning Dirk den III. beoorloogde, mids de Oostfranken (1) den zelven thans weer uyt het klooster gehaald en op den voorheen ontnomen troon herſteld hadden, dat die zich genoodzaakt vondt, t' zyner verzekeringe den (2) voorgemelden Ebroin nogmaals tot zynen Groothofmeester aan te (3) neemen; 't gene ſtraks weer van de afzetting van den verdichten Koning Dirk gevolgd wierdt.

Terwyl dit voorviel, en dat Ebroin als nu der zaaken meester zynde, alle zyne tegenſtanderen op eene aller ongehoordſte wyze onderdrukte, hadt men in het Oostfrankiſche ryk door de uyt Ierland komende ſchippers verſtaan, hoe (4) de voorheen derwaart gevoerde jonge Koning Dagobert de II. nog leefde, en thans aan allerhande ongemakken zynde blootgeſteld, als balling in Ierland omzworf. Zulks zyne bloedvrienden en verdere begunſtigers zekeren Wilfrid, Biſſchop van Jork, verzogten van aan dien buyten het land gevoerden Koning de behulpzaame hand te bieden, om hem, ter inteugelinge van het thans alom gehaat gezag van Ebroin, aan het hem voorheen ontnomen ryk van zynen Vaderen Sigebert, waar 't mogelyk, te helpen.

En zekerlyk, de godvruchtige Kerkvoogd was den ſmeekelingen in dit aan hem gedaane verzoek te wille, en ontfong dien onttroonden Vorst, welke, als die tot zyne manlyke jaaren gekomen was, zich met Machteld, Dochter van eenen Hertog der (5) Engelſaxers, in huuwelyk begeeven hadt, niet alleen in (6) zyn Biſſchoplyk hof, maar hem voorts nog al het noodige, naar den hoogen rang zyner geboorte, verzorgd hebbende, verſchafte hem daarenboven gelegenheyd, om met een wel uytgerust ſchip naar het Oost- 674.
frankiſche ryk over te ſteeken. En alwaar hy dan ook, mids de groote afgekeerdheyd, welke ieder van de geweldenaaryen van Ebroin hadt, zich

(1) *Sigebert. Gemblac. Chron. ad ann.* 679. Bodilo Francus. . . . . Hildericum in venatione exceptum cum Blitilde, uxore ejus prægnante, interficit: & Theodericus regno restituitur.

(2) *Vita S. Leodegarii cap.* 12. Suum facinus diutius Ebroinus perditus occultare non posſet, de rege, quem falſo fecit, (*Clodoveo nempe ſuppoſititio*) declinat ingenium, ut in Theoderici rediret palatium. Quorundam factione ſuscipitur & iterum ſubito Palatii Major- domus efficitur.

(3) *Sigeberti Gemblac. Chron. ad ann.* 685. Theodericus rex Ebroinum in gratiam recipit.

(4) *Vita S. Wilfridi cap.* 28. Post annorum circulum, amici & propinqui ejus (*Dagoberti*) viventem & in perfecta ætate florentem a navigantibus audientes, miſere nuntios ſuos ad beatum Wilfridum Episcopum, petentes, ut eum de Scotia & Hybernia ad ſe invitasſet, & ſibi ad regem emiſisſet.

(5) *J. ab Eckhart de Reb. Francic. Orient. tom. I, fol.* 259. Dagobertus, in Hibernia exul, Machtildem duxit Saxonum ſive Anglo- Saxonum Ducis filiam.

(6) *Vita S. Wilfridi cap.* 28. Sanctus Pontifex noster perfecit, ſuscipiens eum de Hybernia venientem, per omnia ditatum & viribus ſociorum elevatum, magnifice ad ſuam regionem emiſit.

G E S L A C
D
V R I E S C H E
EN HUNNE AFDAA

REGI
zynen
van Jutl
den ve
frid be
814 in

HERI
land, w
houdt h
neemt h
850 op
vermoo

THOR
heeft de
ter.

RORU
en bekon
thans ge
afgezet,
en maak
hand we

HEMM
bekomt
dom, en
't land ge
Walchere

N: N: zoon van Radboud, door Bisschop Wolfran gedoopt, doch korts daarnaa, als hy nog de witte doopkleeden aan hadt, gestorven.

GODEFRID, naa zyns Broeders dood, Koning van Jutland, beoorloogd 810 Vriesland, om het op de Fransche Vorsten te herwinnen, doch wordt door eenen Vrieschen lyftrauwant vermoord.

N: N: dochter van Radboud.

Gemaal

SIGEFRID Koning van Jutland.

HALPDAN wordt door zynen vader tot afgezant aan Keyzer Karel den Grooten 782 tot het achtervolgen van den Vreede afgevaardigd, volgt zynen vader in 't ryk, versterkt, met hulpe van den Vrieschen Hertog Ebbo, in Engeland 793 geland zynde, de Stad Jork, en recht vervolgens aldaar zeer groote verwoestingen aan.

ADGILLUS I, Koning van Vriesland, geeft aan Wilfrid Bisschop van Jork de verzogte vryheyd om aan de Vriezen het Geloof te verkondigen, sterft omtrent het jaar 688.

RADBOUD I, Koning van Vriesland, voert verscheyde Oorlogen tegen Pipyn en Karel Martel, in de font zyn been gezet hebbende, om zich te laaten doopen, scheydt 'er uyt en sterft 719 drie dagen daarnaa.

POPPO laatste Koning van Vriesland, wordt 736 door Karel Martel omtrent 't Bornsdiep verslaagen, en zyn veroverd ryk, volgens de gewoonte by de Fransche Koningen gebruykelyk, in een Hertogdom veranderd.

GEVA.

Gemaal

WITTEKIND, Vorst der Saxers, voert zeer lange oorlogen met Karel den Grooten, onderwerpt zich eyndelyk en wordt gedoopt, zie de Geslachtlyst II Deel fol. 15.

RENO

N: N:

ODRA
gen, hoe
DACILD

GONDEBOLD Hertog van Vriesland, trekt 778 met Karel den Grooten naar Spanje, wordt op den te rugtogt verslaagen en te Ronceveaux begraaven.

ADGILLUS II, Hertog van Vriesland, naa zynen verslaagen Broeder Poppo.

WYPR
bovenstaa
tog in Sa
dershuyze
vrou begr

THEUDESINDE.

Gemaal

GRIMOALD tweede zoon van Pipyn van Herstalle, wordt te Luyk 714, zyn gebed doende, door Rangarius op bevel van zyner Gemaalinne Vader vermoord.

RADBOUD II, Hertog van Vriesland, staat op tegen Karoloman, doch wordt 743 door den zelven met hulpe van des zelfs Broeder Pipyn bedwongen.

EBBO
naa het sne
Gondebol
zynen Ne
Jutland, 7
geland, en

H T L Y S T
E R
K O N I N G E N;
E N D E M A A G S C H A P.

UFRID wordt nevens oeder Heriold, Koning d, door de zoonen van oorden Koning Gode-rloogd, en eyndelyk n gevecht verflaagen.

LD Koning van Jut-dt Chriften 826 en be-Vriefche Hertogdom, 827 in bezit, wordt t van Keyzer Lotharis

Gemaalin

. wordt 826 gedoopt en eyzerin Judith tot Me-

. wordt 826 Chriften, het Hertogdom van het amde Holland, wordt lugt uyt de gevangenis 'er zich gewapender-meefter van.

NG wordt Chriften, Zeelandfche Hertog-vordt 837 door de in lle Noordmannen, te vermoord.

VELLA.

Gemaal

A, welke door eeni-l verkeerdlyk, SUN-genaamt word.

Gemaal

CHT, zoon van den den Wittekind, Her-n, Stichter van Wil-alwaar hy en zyne ven zyn. 834.

rtog van Vriesland, velen van zynen Oom doet met hulpe van Halpdan, Koning van eenen inval in En-erfterkt de Stad Jork.

GODEFRID helpt zynen Oom Roruk weer in 't bezit van het thans genaamde Holland, recht veele verwoeftingen federt in Vrankryk aan, valt naa de dood van Roruk in Holland, en bekomt 883 dat Hertogdom ten huwelyk en tot

Gemaalin

GIZELA, natuurlyke dochter van Koning Lotharis, bekomt, naa den moord van haaren Gemaal, ten onderhoud de Abtdy van Nivelle, en wordt eyndelyk Abtdis van de zelve.

N: N:

FREDERIK, wordt 817 door Keyzer Lodewyk den Godvruchtigen Biffchop van Uytrecht aangefteld, doch door het toedoen van 's Keyzers Gemaalinne Judith federt vermoord.

WALBRECHT of WALPRECHT volbouwdt Wildershuyzen en begiftigd het: en het is van hem dat de laatere Hollandfche Graaven van den Gentfchen Stam, langs de vrouwlyke zyde, afdaalen.

Gemaalin

ALTBURGIS.

GERBRAND, Graaf van Weftfiinge, fterft 10 Maart 845. kinderloos.

WOLBRAND, wordt naa zyns Broeders dood Graaf van Weftfiinge, en 868 verflaagen; waarfchynlyk by het verjaagen van zynen Hertog Roruk, die toen te Kokkinge woonde.

GUNTHERUS Aartsbiffchop van Kolen, dan het overfpeelig huuwelyk van zyne zufter met Koning Lotharis voor wettig verklaarende, wordt 864 afgezet.

WALDRADA begeeft zich eyndelyk in het Kloofter Ramiremont, naa zy met Koning Lotharis, ftaande zyner Gemaalinne leeven was getrouwd geweeft en by den zelven de volgende kinderen geteeld hadt.

N: N:

RADBOUD III Graaf van Weftfiinge, vecht tegen de in Walchere gevalle Noordmannen, doch wordt 875 geflaagen.

HUGO natuurlyke zoon van Koning Lotharis en Waldrada, wordt 868 Hertog van den Elzas, doch op laft van Keyzer Karel den Dikken, om zynen ondernomen opftand, de oogen uytgeftooken.

Gemaalin

FRIDERACH wed: van den door hem vermoorden Graaf Bernarius.

GIZELA natuurlyke Dochter van Lotharis en Waldrada, naa haars Gemaals dood Abtdis van Nivelle.

Gemaal

GODEFRID de Noordman, welke met haar het Hertogdom van het thans genaamde Holland 883 ten huuwelyk krygt, doch tegen den Keyzer opftaande, wordt te Herefpik 885. in de Betuwe vermoord.

RADBOUD in zyne jeugd by zynen Oom Guntherus opgevoed, verlaat den zelven, zoo dra die het overfpeelig huuwelyk van Waldrada goedkeurde, en begeeft zich by Karel den Kaalen, Koning van 't Weftfrankifche ryk, wordt eyndelyk 899. Biffchop van Uytrecht. fterft 917.

zich met de uyterste vreugde ontfangen en gevolglyk, naa zoo groote ondergaane staatsverwisselingen, eyndelyk weer op den hem voorheen ontnomen troon zyns Vaders verheven zag. Doch welke onverwachte en thans herkreege hoogheyd hem de zonderlinge weldaaden niet (1) deedt vergeeten, welken hy, buyten het land als balling omzwervende, van Bisschop Wilfrid op zoo gulhartige wyze ontfangen hadt.

Dees wierdt sedert door (2) Koning Egfrid, op het aanhitsen van des zelfs Gemaalinne Irmenburg zoodaanig vervolgd, dat Wilfrid zich eyn-
677. delyk in 't jaar zeshonderdzevenenzeventig genoodzaakt vondt, om uyt dat ryk naar de overzeesche landen te wyken. Des Bisschops vyanden, over deeze hem wel gelukte vlugt, niet weynig gestoord, zonden dan in der yl eenige Gezanten, met zeer heerlyke geschenken, aan het hof van Dirk, tegenwoordig Koning van het Westfrankische ryk, om des (3) zelfs Groothofmeester Ebroin te beweegen, van den ontvlugten Kerkvoogd, zoo die door zyns Konings staaten toog, nevens des zelfs medegezellen in een eeuwige ballingschap te verzenden, of hem ten minste, naa 't ombrengen van zyn oproerig gevolg, van alles te berooven. Maar eene gunstige tegenwind hadt Wilfrid niet in 't Westfrankische ryk, gelyk hy eerst voorgenomen hadt, maar tot zyn geluk in (4) het over den Ryn zynde Vriesland doen landen, alwaar Adgillus thans Koning was: van wien de snoode Ebroin dierhalven of het vermoorden of het hem gevangelyk toezenden van den in zyn ryk aangelanden Bisschop, onder plegtige eedzweering van hem daarvoor een mudde gouds te zullen geeven, door zyne naar Vriesland afgevaardigde Gezanten op het naadruklykste liet verzoeken, dewyl het door deezes Bisschops toedoen was, dat de tegenwoordige Koning Dagobert de II. thans weer te zynen naadeele in 't bezit van het hem voorheen zoo onwettig afgenomen ryk zyns Vaders geraakt was.

De Vriesche Koning deedt dan den brief, welken hem de aan zyn hof gekomene (5) Gezanten van Ebroin tot dat eynde hadden overgele-

(1) *Vita S. Wilfridi cap.* 28. Et hinc rex beneficiorum ejus memor erat.

(2) *Ibidem cap.* 24. Nam regis Ecgfridi regina, nomine Irminburg, suadente diabolo, invidia tunc temporis torquebatur.

(3) *Ibidem.* Inimici vero nostri præsulis . . . putantes in Austrum ad Quoentavic navigantem . . . præ[illegible] regem Francorum, & ad Efruinum impium Ducem, ut aut exilio majori damnarent, aut occisis sociis omni substantia sua spoliarent.

(4) *Ibidem. cap.* 25. Nam e contrario sanctus [illegible], Zephyro flante vento ab occidente temperanter versis navium rostris, ad Orientem, usquedum in Freis prospere cum omnibus pervenit . . . . ab Algiso rege eorum honorifice susceptus est.

(5) *Ibidem cap.* 26. Eodem quoque tempore Efruinus, Dux Theodorici regis Francorum, misit nuntios suos cum literis ad Aldgelsum regem Freis, salutans cum verbis pacificis, promittensque ei sub jurejurando modium plenum solidorum aureorum dare, petium utique sceleste, si Wilfridum Episcopum aut vivum deductum, aut caput ejus occisi sibi emisisset. Statimque rex, præsentibus NOBIS, & nuntiis coram populo suo in palatio epulantibus, omnibusque audientibus, legi literas jussit; post lectam vero chartam, accipiens inter manus suas, cunctis videntibus discedens dissipavit, & in ignem coram se ardentem projecit.

leverd, in de tegenwoordigheyd van alle zyne hovelingen, welken hy in zeer groot getal en op dien tyd juyst aan zyn hof op een banket onthaalde, midsgaders in 't byzyn van den ſchryver, die dit te boek ſteldt en den Bisſchop op dien togt verzelde, in 't openbaar voorleezen, en betuygde, onaangezien hy heydensch was, eenen zoodaanigen afſchrik van 't voorgeſlaage gruwelſtuk te hebben, dat hy den zelven uyt verontwaardiging met eygene handen in ſtukken ſcheurde en vervolgens in 't vuur ſmeet, 't gene, mids de guurheyd van den Herfst, in de eetzaal was aangelegd; ja gaf in tegendeel aan den aldaar gelanden Wilfrid, mids de wegen, door de vogtigheyd des naajaars, tot het voortzetten zyner reyze te land onbequaam waaren, volkome vryheyd (1) om het Christengeloof, ſtaande des zelfs verblyf in Vriesland, met volle veyligheyd aan zyne heydenſche onderdaanen te verkondigen.

Aldus wierdt het licht van 't Evangeli, 't gene de mensch geworde Heyland voor ruym zes eeuwen aan de Jooden verkondigd hadt, thans ook voor de eerste maal in die verafgelegene gewesten ontſtooken, en veele duyzenden van dien heydenſchen landaardt, en daaronder zelf de meeste Prinſen van 's Konings hof, door het ontfangen van den Christelyken doop, ſtaande de winter, in de ſchoot (2) der kerke gebragt.

Dan als nu met den voortyd des
volgenden jaars de wegen weder 678.
reysbaar geworden waaren, begaf (3) zich Wilfrid naar 't hof van Koning Dagobert, die zynen weldoender met de uyterſte tekenen van hoogachtinge ontfong, en alles aanwendde om hem in zyn ryk te houden; invoege hy hem tot dat eynde het ryke en thans opengevalle Bisdom (4) van Straatsburg aanboodt: doch Wilfrid ſloeg niet alleen die gunſtige aanbieding van de hand, maar vervolgde, naa hy echter door dien Koning met veele geſchenken en eergaaven was opgehoopt, ſedert zyne voorgenome reys naar Rome, en wierdt op de naadruklyke aanſchryving van Dagobert, zoo lang hy op des zelfs grond was, alom vrygehouden, en als een, die hem het leeven bewaard hadt, met veele tekenen van hoogachtinge allerwegen ontfangen.

Middelerwyl wierdt Dagobert niet ſteeds van zoo gelukkig een geſtarnte beſcheenen, maar nog in 't zelfde jaar, naa dat herkreege ryk vier jaa-
ren

(1) *Vitaſ. Wilfrid. cap.* 25. Tunc ſtatim Sanctus Pontifex noster cum licentia regis verbum Dei gentibus quotidie prædicavit .... Deinde eo anno accepta prædicatione omnes Principes, exceptis paucis, & multa millia vulgi in nomine Domini baptizavit:

(2) *Herm. Contract. Chron. ad an.* 678. Wilfridus, Episcopus, ab Egfrido rege, ſede ſua pulſus, multos ad Dominum prædicando convertit.

(3) *Vitaſ. Wilfridi cap.* 28. Postquam Deo amabilis pontifex noster in Freis hiemaverat, populum multum Domino lucratus, Verno tempore adveniente cœptum iter .... carpebat, veniens ad Francorum regem nomine Daegberth, qui eum cum honore manſuetisſime pro meritis ejus anteactis in eum, ſuscepit.

(4) *Ibidem.* Et hinc rex .... poscens ut in regno ſuo Episcopatum maximum ad Civitatem Streitburg pertinentem ſuciperet; & eum nolentem accipere cum muneribus & donis magnis ..... ad Apostolicam ſedem emiſit.

ren beheerscht te hebben, door eenigen zyner onderhoorige Hertogen en Bisſchoppen, daartoe door den ſnooden Ebroin, zynde opgehitst, voor den (1) vyfentwintigſten van Lentemaand, als hy omtrent (2) Stenay op de jagt was, nevens zynen Zoon (3) Sigebert vermoord. Zulks de Oostfrankiſche hoofdvazalen, onaangezien Dagobert, behalven twee dochters Irmina (4) en (5) Adela, nog eenen Zoon Dirk (6) achterliet, echter de Hertogen (7) Pipyn den Dikken, en des zelfs Neef Martyn, wier eerſte een (8) Zusters zoon van den voorgemelden (9) Grimoald was, tot bewindvoerders van het Oostfrankiſche ryk aanſtelden, niet tegenſtaande de Westfrankiſche Koning Dirk zich ſtraks tot opvolger van zyns vermoorden Neefs ryk verklaard hadt.

Dit was oorzaak dat die Vorst deeze twee aldaar tegen hem aangeſtelde Bewindsmannen den oorlog, onder het beleyd van Ebroin aandeedt, in welken Martyn eerlang (10) op eene verraadlyke wyze omkwam; zulks Pipyn het hoogbewind alleen in handen hieldt, het tegen hem in 't veld gebragte leger van Koning Dirk, naa de dood van Ebroin, in 't jaar zeshonderdzevenentachtig eyndelyk (11) 687.
verſloeg, ja dien ongelukkigen Vorst zelf nevens des zelfs ſchatten (12) in zyn geweld kreeg, en vervolgens nevens zyne vrou en kinderen in het hof (13) te Maumaques opgeſlooten houdende, op des zelfs naam als Groothofmeester nu ook het West-, even als te voore reeds het Oostfrankiſche ryk, met veele glori beſtuurde.

Gelyk de roem van Pipyns ongemeene oorlogsdaaden, door zich het hoog

(1) *J. Eckbart de Reb. Francic. Orient. tom. I. fol.* 262. Si ergo illo Christi anno tertius Theoderici regis annus ante diem XXV. Martii inchoatus est, primus ejus in Auſtraſia regnantis cœpit anno 678, ante diem XXV. Martii, atque ante eundem hunc diem Dagobertus rex interfectus est.

(2) *MS. Martyrolog. Adon. in Monaſt. S. Laurentii juxta Leod.* Paſſio S. Dagoberti regis Francorum, qui quadam die pergens venatum in ſaltu Vaurenſi, in loco, qui dicitur Scortias, tribus milliaribus distante a fisco Sataniaco (*Stenay nunc urbe munita ad Moſam*) in quo ipſe morabatur . . . . . X Kalendas Januarii martyrizatus est.

(3) *J. ab Eckbart de Rebus Francic. Orient. tom. I. fol.* 262. Interemptus est ſimul cum Dagoberto filius ejus Sigebertus, cujus vita S. Arbogasti Argentoratenſis Episcopi meminit.

(4) *Diplom. Dagoberti apud Henſchenium de Trib. Dagob. Lib. II. cap.* 10. Quod dilectisſima filia mea Irmina allodium ſuum &c.

(5) *Diplom. Adelæ in actis SS. ordin. S. Benedicti Sæcul. III. Part. I. fol.* 532. Adela in Christo Do- [illegible] QUONDAM FILIA &c.

(6) *Gesta Francorum in fine.* Franci THEUDERICUM II, Cálæ monaſterio enutritum, FILIUM DAGOBERTI JUNIORIS, regem ſuper ſe ſtatuunt.

(7) *Fred. Chron. cap.* 97. In Auſtria quoque . . . Martinus Dux & Pippinus filius Anſigili quondam, Franci nobiles dominabantur.

(8) *Herm. Contract. Chron. ann.* 646. His temporibus beata virgo Gertrudis, filia Pipini, ſoror Grimoaldi Majorisdomus, Nivellenſis Cœnobii Mater, virtutibus claruit. Hujus Soror Begga, & ipſa religioſa Ansgiſo, Sancti Arnolfi filio, nupſit, cui etiam PIPINUM JUNIOREM PEPERIT.

(9) *Zie de Geſlachtlyst fol.* 277.

(10) *Fred. Chron. cap.* 97. Martinus . . . . . cum Sociis omnibus interfectus est.

(11) *Fredegarii Chron. cap.* 100. Pippinus Victor extitit, perſecutusque eam regionem ſibi ſubjugavit.

(12) *Ibidem.* Pippinus Theodoricum regem accipiens cum theſauris & Domum palatii omnia peragens in Auſtria remeavit.

(13) *Annal. Metenſ. ad ann.* 690. His peractis regem illum (*Theodericum*) ad Mamaccas villam publicam custodiendum cum honore & veneratione mittebat. Ipſe vero præcinctus robore, comitante divino auxilio, regnum Francorum interius juſtitia & pace, exterius prudentisſimis conſiliis, atque invictis armorum præſidiis, auxiliante domino gubernabat.

hoog bewind van beyde de ryken, op zoo onverhoopte wyze, verzekerd te hebben, op ieders tong reedt, zoo hadt men ook in het over de zee gelege Britannië, by het wederkeeren van Wilfrid van Rome, uyt den zelven verſtaan, hoe'er thans goede gelegenheyd was, om aan de nog overige heydensch gebleevene Vriezen, (mids veelen der zelven door zyn toedoen reeds den Christelyken doop, ſtaande zyn verblyf aldaar, met veele graagte ontfangen hadden) de zaligmaakende leer van 't Evangeli te preeken. Zulks men eerlang in dien oord de afgebrooke geloofsverkondiging heeft zien hervatten.

In 't jaar (1) zeshonderdvierenzestig was een groot gedeelte van Engeland door eene zwaare voortſlaande pest op 't vinnigſte aangetast en verwoest; invoege veele voornaame inwoonders (2) en onder de zelven ook (3) eene Egbert, zynde uyt een zeer Adellyk geſlacht in Engeland geſprooten, zoo om de voortſlaande beſmetting als de aanlokſelen der eeuwe te ontgaan, zich naar Ierland in een klooster begaf. Dan die doodlyke quaal tot in dien oord (4) voortſlaande, wierdt ook de derwaart geweeke Egbert door de zelve (5) aangetast en, ziende zich dus in gevaar van te ſterven, van beſluyt om het Geestlyke gewaad aantrekkende nooit weer naar Engeland te keeren. Zulks hy, tegen ieders verwachting herſteld zynde, zich ſedert in 't klooster te Rathmelſige (6) ophieldt, zich in de kenniſſe der Godlyke boeken oeffende, en ſedert Priester gewyd zynde eyndelyk, naa de wederkeering van Wilfrid, op des zelfs raad een beſluyt nam, om het geloof aan de (7) overzeeſche Vriezen te preeken en tot dat eynde Engeland omvaarende (8) zich te ſcheep derwaart te begeeven.

Met dit oogmerk eenige geloofsyverende (9) mannen, welken hen op dien togt ſtonden te verzellen, hebbende verkoozen, deedt hy het noodige te ſcheep brengen, en begaf zich, niet tegenſtaande een zyner kloos- 688.

(1) *Bedæ Hiſt. Lib. III. cap.* 27. Anno Dominicæ incarnationis DCLXIV. . . . ſubita pestilentiæ lues depopulatis prius auſtralibus Brittanniæ plagis, Northanhymbrorum quoque provinciam corripiens, atque acerba clade diutius longe lateque deſæviens, magnam hominum multitudinem ſtravit.

(2) *Ibidem.* Erant ibidem (*in Hibernia*) eo tempore multi nobilium ſimul & mediocrium de gente Anglorum . . . . relicta inſula patria vel divinæ lectionis, vel continentioris vitæ gratia illo ſeceſſerant.

(3) *Ibidem.* Erant inter hos duo juvenes magnæ indolis, de nobilibus Anglorum Ædilhun & Ecgberct.

(4) *Ibidem.* Hæc autem plaga Hiberniam quoque inſulam pari clade præmebat.

(5) *Ibidem.* Hi ergo cum esſent in Monaſterio, quod lingua Scottorum Rathmelſigi appellatur, . . . correpti ſunt ambo morbo ejusdem mortalitatis.

(6) *Ibidem.* E quibus Ecgberct, ſicut mihi referebat quidam veracisſimus & venerandæ canitiei presbyter, qui ſe hæc ab ipſo audisſe perhibebat, cum ſe æstimasſet esſe moriturum . . . . Vovit etiam votum, quia adeo peregrinus vivere vellet, ut nunquam inſulam, in qua natus est, id est Britaniam, rediret.

(7) *Ibidem. Lib. V. cap.* 9. Eo tempore venerabilis . . . . . Sacerdos Ecgberct . . . . propoſuit animo pluribus prodesſe, id est, inito opere Apostolico verbum Dei aliquibus earum, quæ nondum audierant, gentibus evangelizando committere.

(8) *Ibidem.* Ad quos venire præfatus Christi miles circumnavigata Brittania dispoſuit, ſi quos forte ex illis irreptos Satanæ, ad Christum transferre valeret.

(9) *Ibidem.* Siquidem electis ſociis ſtrenuisſimis, & ad prædicandum verbum idoneis . . . præparatisque omnibus, quæ navigantibus esſe necesſaria videbantur &c.

kloosterlingen hem het doen dier overzeeſche reyze een- en andermaal met veel ernst hadt afgeraaden, nevens zyne (1) medegezellen naar het op de ree gereed leggende ſchip. Alhier eenige dagen op 't anker naar eenen gunſtigen wind vertoevende verhief zich immiddels des nachts een zeer geweldige ſtorm, door welken het van zyn anker gerukte ſchip op het ſtrand (2) geſmeeten wierdt. En hoewel Egbert niets, van 't gene op het zelve was ingeſcheept, by dit toeval verloor, zoo beſloot hy echter den (3) voorheen gegeeven raad van zynen kloosterling op te volgen en de uytvoering van de overzeeſche geloofs preekinge te ſtaaken. Een nogthans, met naame Wigbert, welke voorgenomen hadt hem op de reys te verzellen, begaf zich, zoodra het ſchip van de bekoome ſchaade herſteld was, op het zelve en hadt wel het geluk van de Vrieſche kusten te bereyken; maar vindende op zyne aankomst aldaar Koning Adgillus overleeden en hem door zynen Zoon (4) Radboud, die een groot haater der Christenen was, in 't ryksbeſtier opgevolgd, zag hy zich, naa twee jaaren preekens, eyndelyk genoodzaakt, zonder bynaar iet gevorderd te hebben, weder te rug naar Ierland by den aldaar gelaaten Egbert te keeren. Welke onaangezien deeze vrugtlooze poogingen van Wigbert, echter niet ophieldt van zekeren (5) Willibrord, zynde de Zoon van (6) Wilgis, eenen Nederſaxer van geboorte, tot het hervatten van die Christelyke onderneeminge met veel naadruks aan te maanen.

Dees, zynde in Northumberland gebooren, van zyne jeugd af in het klooster Herpen (7) in Engeland opgevoed, aldaar in den ouderdom van twintig jaaren Monnik geworden en ſedert Priester gewyd, beſloot dan eyndelyk, als zynde van de uyt Vriesland gekome Saxers (8) afkomstig en dus de Vrieſche (9) taale kundig, op de geſtadige aanmaa-

(1) *Bedæ Hiſt. Lib. V. cap.* 9. Ipſe vero, ... nihilominus tentavit iter diſpoſitum cum fratribus memoratis incipere.

(2) *Ibidem.* Cumque jam navi impoſuisſent, quæ tanti itineris necesſitas poscebat, atque opportunos aliquot dies ventos exſpectarent, facta est nocte quadam tam ſæva tempestas, quæ perditis nonnulla ex parte his, quæ in navi erant, rebus ipſam in littus jacentem inter undas relinqueret. Salvata ſunt tamen omnia, quæ erant Ecgbercti & Sociorum ejus.

(3) *Ibidem.* Tum ipſe . . . . . ſubtraxit ſe illi profectioni, & remanere domi pasſus est.

(4) *Ibidem.* At vero unus de ſociis ejus vocabulo Victberct .... ascendit navem, & Freſiam perveniens, duobus annis continuis genti illi ac regi ejus Rathbedo verbum ſalutis prædicabat. Neque aliquem tanti laboris fructum apud barbaros invenit auditores. Tunc reverſus ad dilectæ locum peregrinationis, ſolito in ſilentio vacare domino cœpit.

(5) *Ibidem, Lib. V. cap.* 10. Ut autem vidit vir Domini Ecgberct, quia nec ipſe ad prædicandum gentibus venire permittebatur .... nec Victberct illas deveniens in partes, quicquam proficiebat; tentavit adhuc in opus verbi mittere viros ſanctos & industrios, in quibus eximius Vilbrord Presbyterii gradu & merito præfulgebat.

(6) *Chron. de Traject. MS. de Sto. Willib.* In anglia fuit honestus vir natus de Saxonia inferiori vel FRISIA . . . vocatus Wilgiſus, & Deus concesſit isti viro filium & vocatus est Willibrordus.

(7) *Ibidem.* Et istum filium fecit nutriri & doceri in Monasterio a probatis monachis, quod Herpen vocabatur, & inſtitutus est ibi clericus & anno XX. tonſuratus est.

(8) *Epiſt. Bonif. apud Miræum in Cod. don. piar. fol.* 13. Venit ad limina SS. Apostolorum presbyter quidam .... generis Saxonum, nomine Willibrord.

(9) M. Stoke fol. 4. vs 39.

Ingels was Willibrord becant
Gheboren van Noorthomberlant;
Ende want d'Ingelſche zyn gewasſen,
Als men leest / van Nederſasſen /
Conſte hi te bet die Vreesſche tale /
Dit mach elc man proeven wale.

maaningen van den gemelden Egbert, in 't gezelſchap van den Diaken (1) Adelbert en nog tien andere kloosterlingen, die zich allen van een gelyk heylig vuur voelden aange-
690. daan, in het jaar zeshonderdnegentig, als uyt zyne (2) eyge gehoorde en nog voorhanden zynde aantekeninge blykt, uyt Engeland naar Vriesland over te ſteeken. Dus den Ryn by Katwyk zynde ingezeyld, begaf hy zich vandaar te land naar de geſterkte ſtad (3) Uytrecht, gelegen op den (4) zelfden ſtroom, en beſtondt ſtraks de zaligmaakende leer aan de aldaar woonende Vriezen te preeken: dan ziende de zelven en hunnen Koning Radboud het Heydensch wangeloof by uytneemendheyd aankleeven, vervoegde hy zich nevens zyne medegezellen by den Groothofmeester Pipyn, om hem van dit (5) loflyk voorneemen kennis geevende, daartoe zyne kragtdaadige hulpe en veelvermoogenden byſtand te verzoeken.

Dees, als zynde een begunſtiger der Geestlyken (want hy hadt hen nog (6) onlangs mede zitting in den hoogen ryksraad vergund) ontfong Willibrord dierhalve niet alleen op eene zeer minnelyke wyze, maar des Groothofmeesters Gemaalin Plectrudis, kogt op den ſtroom (7) Suestre, gelege by het thans genaamde Roermond, zekere landen van eenen Alberik en Haderik, welken zy naa daarop een klooster en bidplaats aan Gode, als den Zaligmaaker der te bekeere Heydenen, ter gedachtenisſe van de Apostelen Peter en Pauwels, met hulpe van haaren Gemaal geſticht te heb-

(1) *Vita St. Adelberti cap.* 2. Sed vir prudentisſimus, (*Ecgbertus*) optime ſciens de Dei miſericordia numquam desperandum; alios ministros ad ejusdem prædicationis ſubrogavit officium, virum ſcilicet Apostolicæ gratiæ Willibrordum Præsbyterum, clarisſimumque Christi confesſorem (de quo præfati ſumus) Adalbertum, cum decem aliis eodem fidei calore ferventibus.

(2) *Vide Præf. general. ad acta SS. fol. XLVI.* In nomine domini, Clemens Willibrordus anno ſexcenteſimo nonageſimo ab incarnatione Christi veniebat ultra mare in Francia.

(3) *Mabillonii Notæ ad vitam Willibrordi fol.* 610. Quod castellum vocatur etiam ab Alcuino aliisque pro more illius temporis auctorum, qui opida munita castra & castella, urbes vero inſigniores maxime Episcopales, urbes & civitates appellitabant. Cujus rei obvia ſunt exempla apud Gregorium Turonicum Episcopum ceterosque ejusdem ævi ſcriptores. Denique quod CASTELLUM dicit Alcuinus in vita proſaica, in vita metrica urbem nuncupat cap. II. id quod adnotarem fecit quorumdam recentiorum lapſus in hunc locum. Certe S. Liudgerus in vita S. Gregorii Abbatis Trajectenſis infra Trajectum antiquam Civitatem appellat.

(4) *Alcuinus in vita Willibrordi cap.* 6. Igitur vir Dei cum ſociis ſuis (ſicut prædiximus) Freſiam tamdiu navigavit, donec proſpero curſu in ipſa Ostia Rheni fluminis vela depoſuit, ibique optata telluris ſtatione refocillati ſunt, & mox ad Castellum Trajectum quod in ipſa ejusdem fluminis ſitum est ripa, pervenerunt: in quo etiam post aliquod tempus Deo donante & verbo fidei crescente idem S. Willebrordus ſedem Episcopatus ſui habuit; ſed quia eadem gens Freſonum in quo idem ædificatum est castellum, cum rege ſuo Radbodo paganis adhuc ritibus ſordebat, viſum est vero Dei contendere Franciam ac Ducem illorum adire Pippinum.

(5) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 7. Inferiorem itaque Franciam adire dispoſuit, ac principem illius accedere Pippinum de Harſtal, rectorem aulæ regis Franciæ, ac ſtrenuum virum, triumphis clarum, moribus probum. Cui dum protestatus fuisſet, cognovisſetque cujus cauſa negocii advenisſet, lætabatur corde, quod Dominus de cœlo in terram aspiceret, & audiret gemitus compeditorum, & ſolveret filios interemptorum, illum mittendo ad parandum populum ſibi acceptabilem, ſectatorem bonorum operum. Et nolens ſe, vel ſuam gentem tanto doctore privari, loca ei oportuna inter terminos regni Franciæ prævidit.

(6) P. Daniel Hiſt. de Fran. tom. I. pag. 317. *Les Evêques y eurent alors leur place ausſibien que la noblesſe. Car je doute fort qu'avant ce temps là ils eusſent ce privilege, au moins à la maniere & dans l'étendue, qu'ils l'eurent depuis.*

(7) *Diploma Pipini in Coll. nova E. Martene tom. I. fol.* 20. Ego in Dei nomine illuster vir Pippinus filius Ansgiſili quondam, & illustris Matrona mea Blittrudis filia Hugoberti, intuitu timoris Dei & pro animæ meæ remedio cogitans ut oratorium & cellulam in honore Salvatoris & SS. Petri & Pauli vel cæterorum Apostolorum & reliquiis Sanctorum, manſionele Suestra, ſitum in pago Moſariorum ſuper fluviolo Suestra, quod Blittrudis dato pretio ab Alberico & Haderico comparavit, & novo fundamine ædificare deberemus: quod ita & fecimus & ipſum manſionile ad ipſam Cellam delegavimus. Placuit nobis ut Apostolico patri Willibrordo Episcopo ipſam baſilicam tradidisſemus, quod ita & fecimus, in eo modo, ut ibidem fratres peregrinos & alios Deum timentes congregare debeat.

hebben, aan Willebrord (1) afſtonden, om zich nevens zyne verdere aangelande medegezellen voor eerst ter bekeeringe zyner nog Heydens zynde onderdaanen aldaar, als tegen Vriesland aangrenzende, op te houden; onder belofte van hem eerlang door de wapenen tot de verzogte geloofspreeking in Vriesland zelf bequaame gelegenheyd te zullen verſchaffen. Dewyl Pipyn wel voorzag dat de rust, die hy op zoo roemryke wyze zoo binnen het een als het ander ryk herſteld hadt, mids de Franſche Adel gewoon was als in den oorlog te leeven, zekerlyk van geenen langen duur konde zyn, zoo hem buyten het ryk geene nieuwe krygsbezigheden verſchaft wierden.

Dierhalve beſloot hy de paalen des ryks, zoo veel maar in zyn vermoogen was, uyt te breyden, door zyne zeeghaftige wapenen tegen de (2) Vriezen, Saxers, Duytſchers, Beijerſchen, Aquitaners, Gaskonjers en Brittanjers te wenden, als wier Vorſten voorheen aan de Francoyzen Synsbaar geweest, doch (3) begunſtigd door de onderlinge oorlogen der voorige Koningen, ſedert de ſtoutheyd gehad hadden, van zich, tot kleynachtinge des Franſchen ryks, genoegzaam weer onafhangelyk te maaken.

En wat de Vriezen aanbelangt, die hadden de ondergaane ſtrafpleeging (4) van Koning Dagobert den I. vergeetende, zich niet alleen van het door hem veroverde Duurſtede en Wiltenburg weer meester gemaakt, maar, als Heydenen zynde, de aldaar geſtichte (5) Thomaskerk tot den grond verwoest, de derwaart gezondene Geestlyken verjaagd, en het aldaar geplante Christendom tot aan den wortel te gemaklyker uytgerooid; mids de Bisſchoppen van Kolen, aan wie de zorg dier (6) nieuwgeſtichte kerke was aanbevolen, het bekeeren dier onderhoorige volken op eene lafhartige wyze (7) verzuymd hadden. Dierhalve beſloot Pipyn deezen Heydenſchen landaardt het eerst de kracht zyner wapenen te doen gevoelen en deedt geduurende de winter alles, wat tot de uytvoering van zoo gewigtig een voorneemen vereyscht wierdt, met de behoorlyke naarſtigheyd vervaardigen.

En hoewel men op andere tyden, 692.
by het ontſtaan van eenen kryg, de gewoonte hadt van ſlechts de naastgele-

(1) *Alcuinus in Vita S. Willibrordi cap. 6.* Qui eum cum omni honore ſuscipiens, ſed nolens tanto doctore ſe & ſuam privare gentem; loca ei opportuna intra terminos regni ſui prævidens, quo potuisſet idololatriæ ſpinas exſtirpare, & purisſima verbi Dei ſemina per mundi novalia abundantius ſpargere.

(2) *Annal. Metenſ. ad an. 591.* Ex hoc ergo tempore jam non principatu Francorum, ſed de diverſarum gentium adquiſitione, quæ quondam Francis ſubjectæ fuerant, invicto principi certamen inſtabat, id est contra Saxones, FRISIONES, Alemannos, Bajauvarios, Aquitanios, Wascones, atque B[illegible].

(3) *Ibidem.* Harum enim gentium Duces in contumaciam verſi, a Francorum ſe dominio, per deſidiam præcedentium principum, iniqua ſe præſumptione [illegible].

(4) [illegible]
Ende wat Friesen i behalden
Langer als zyn glavy lite
DateHe dat hoeft affmiten.
Wiltenborch dede hi ſtoren
En om 't heyden (*) Diet bekoren (*) Heydensch volk te bekeeren,
Dede ir een kerke richten
Van S. Thomas op ti Trichten.

(5) *Epiſt. Bonifac. apud Miræum in Cod. Don. piar. fol. 14.* Propter fundamenta cujusdam destructæ a paganis Eccleſiolæ, quam Willibrordus dirutam usque ad ſolum, in Castello Trajecto reperit.

(6) *Epiſt. Bonif. apud Miræum in Cod. Donat. piar. fol. 14.* Et refert, quia ab antiquo rege Francorum Dagobertho Castellum trajectum, cum destructa eccleſia, ad Colonienſem parochiam donatum, in ea conditione fuisſet, ut Episcopus Colonienſis gentem Freſonum ad fidem Christi converteret, & eorum prædicator esſet.

(7) *Ibidem.* Quod & ipſe non fecit; non prædicavit, non convertit Freſeos ad fidem Christi; ſed pagana manſit gens Freſorum.

gelegene volken in de wapenen te rukken, zoo deedt Pipyn nu door eenen algemeenen (1) opbod, als wel weetende met welken krygszugtigen Vorst hy te doen hadt, niet alleen alle de Oostfrankiſche Vazalen, maar ook die van de andere onder zyn bevel ſtaande landen opzitten, en trok met de zelven, naa het houden (2) van eenen grooten krygsraad, tegen den Vrieſchen Koning Radboud te veld. Welke, niettegenſtaande deeze bovengewoone krygsrusting, echter de (3) verwaandheyd hadt van, met zyne byeengerukte Vriezen het Franſche leger tegentrekkende, in het openveld ſlag te leveren. Dan hy in beleyd tegen Pipyn en zyne woeste volken in den wapenhandel tegen de Françoizen zeer ver te kort ſchietende, viel hem eerlang (4) zoo zwaare nederlaag te beurt, dat de meesten zyner in 't veld gerukte onderdaanen het leeven daar by inſchooten. Hy zelf met de vlugt ontkomen en gevoelig dat de uytſlag des (5) gevechts zyne dapperheyd niet hadt beantwoord, verzuymde niet van ſtraks door 't afzenden van verſcheydene Gezanten by den zeegepraalenden Pipyn om vreede te ſmeeken. Dees wierdt hem toegeſtaan, onder voorwaarden echter, dat hy en zyne Vrieſche onderdaanen voorthaan aan het Oostfrankiſche ryk, gelyk zy ſtaande de regeering der voorgaande Koningen geweest hadden, weer zouden Synsbaar (6) zyn, en, tot beter geſtanddoening dier althans gedaane beloften, eenigen zyner voornaamste onderdaanen in handen van den overwinnaar geſteld worden. En het is om deeze ſynsbaarheyd dat (7) hem de Franſche Kronykſchryvers ſlechts den naam van Hertog geeven, niet tegenſtaande hem zyne Vrieſche onderdaanen als hunnen Koning erkenden: mids alle ſynsbaar gewordene Koningen den Koninglyken tytel moesten afleggen, en dien van Hertog, om reden die wy (8) hiervoor gemeld hebben, in 't vervolg aanneemen.

Terwyl Pipyn met deezen oorlog bezig was, hadt Willibrord, zoodra hy verlof tot de voorgeſlaage preeking van den zelven bekomen hadt, zich naar Rome begeeven om, mids hy maar een Monnik was en zich des tot het zwaarwigtig preekampt uyt zyn eygen hoofde niet gemagtigd oordeelde, de hem daartoe noodig geachte (9) zending van den (10) te-

(1) *Annal. Metenſ. ad an.* 692. Anno ab incarnatione domini Nostri Jeſu Christri DCXCII. Pippinus exercitum UNIVERSALEM Francorum adunare præcepit.

(2) *Ibidem.* Tractatisque de utilitate Imperii conconſiliis occurrit Radbodi Friſionum Ducis obviare ſuperbiæ.

(3) *Ibidem.* Qui (*Radbodus*) tantæ ſtultitiæ involutus caligine fuit, ut contra Pippinum invictum Principem aciem parare præſumeret.

(4) *Ibidem.* In qua victus atque fugatus, maximam partem exercitus ſui perdidit.

(5) *Ibidem.* Seraque tandem pœnitentia ductus, legatos ad Pippinum dirigens pacem postulat, ſeque cum his quos regebat, ſuæ ditioni ſubdedit. Obſidibus quoque datis, Pippini tributarius efficitur.

(6) *Iperii Chron. St. Benigni cap. I, parte* 13. Pipinus Ratbodo Friſonum DUCE POSITO SUB TRIBUTO, Sanctum Willebrordum ad Friſones convertendos miſit.

(7) *Chron. Traject. MS. in vita Radbodi.* Tunc fuit ibi rex nomine Radbodus, ſed Cronica Franciæ nominant istum Radbodun NON REGEM ſed DUCEM; quia Francia tunc dominabatur Friſiæ, & VOLUIT QUOD NON REX, SED DUX VOCARETUR DOMINUS FRISIÆ, ſed Friſones eum habebant ut REGEM..

(8) *Zie V. Boek fol.* 243, *en* 269.

(9) *Joan. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 10. Willibrordus, mox ut comperit datam ſibi licentiam a Puppino Principe prædicandi in Friſia, acceleravit venire Romam, cui ſedi Apostolicæ tunc Sergius Papa præerat, ut cum ejus licentia, & benedictione, deſideratum opus evangelizandi gentibus iniret.

(10) *Propylæum ad acta SS. Maji. fol.* 111. *. Sergius, natione Syrus, Antiochiæ regionis, ortus ex patre Tiberio in Panormo Siciliæ . . . . electus anno DCLXXXVIII, circa XX Septembris vel Octobris, ordinatus XXII. Novembris in dominica; ſedit annos XIII, menſes VIII, dies XXIIII, obiit anno DCCII, XIIII. Augusti.

IANVARINVS
AMBACTHIVS

tegenwoordigen Paus Sergius den I. te verzoeken. Dees ontfong den aangelanden kloosterling met veele achtinge en was, als niets meer dan de uytbreyding des geloofs wenfchende, dierhalve Willibrord in dat (1) aan hem gedaan verzoek te wille. Zulks die, verftaande de groote zege, welke Pipyn immiddels op Radboud bevochten en ook de vryheyd, welke die Vorst om 't geloof te preeken in zyne Staaten by die gelegenheyd vergund hadt, met de uyterfte fpoed zyne reyze uyt Italië naar Vriesland verhaastte om ingevolge van de aan hem verleende zendinge eenen aanvang der geloofsverkondiginge vooraf in (2) Zeeland te maaken, mids der afgoden dienst aldaar van aloude tyden af zeer diepe wortelen gefchooten hadt.

Want, als de Romeynen nog van die gewesten meester waaren, hebben die en der zelver inwoonders, behalven de hiervoorbefchreevene (3) Goden, welken zy met alle de andere Duytfche volken gemeen hadden, voorts nog eenen Herkules, en van wiens dienst de hiervoore (4) in de Betuwe befchreeve legerfteê van Herkules haaren naam hadt, door beesten offeringen (5), naar 't voorbeeld van den Oorlogsgod Mars, geëerd. Want gelyk de Duytfchers, als fteeds in (6) den oorlog en het heromvoeren der wapenen (7) leevende, daarom den gemelden Mars, als zynde de befchermgod des krygs, des ook voor den grootften aller Goden (8) hielden, zoo was ook Herkules by hen onder den Duytfchen naam van MAGAZOHUIS (9) dat is VOEDSTERAAR bekend: dewyl de oude inwoonders des lands, op dat hunne kinderen, even als Herkules, van eenen dapperen en heldhaftigen aardt en des in hunnen manlyken ouderdom, tot het voeren der wapenen, zouden bequaam zyn, die van jongs af aan Herkules toewyden en als onder des zelfs befcherming (10) ftelden. Zynde dees Magazohuis de zelfde, welken men op eenen (11) in Zeeland gevonden fteen, naar de Latynfche taalbuyging, HERCULES MAGUSANUS gemeld vindt.

Behalven deezen Voestergod der kinderen was in 't zelfde gewest nog de nevensverbeelde NEHALENNIA als eene Stroomgodin zoo door

(1) *Joan. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 11. Porro beatisfimus Willibrordus, cum in omnibus apud fedem Apostolicam fui voti compos esfet, effectus prædicationis gratia rediit ad Frifiam.

(2) *Chron. MS. de Traject. in Artic. de Will. & Libuin.* Et applicuerunt primo ad infulam, quæ Walcheren vocatur, quod modo Zeelandia dicitur.

(3) *Zie hier voore I. Boek fol.* 17, 18.

(4) *Zie hier voore IV. Boek fol.* 179.

(5) *Tacit. de Morib. Germ. cap.* 9. HERCULEM ac Martem concesfis animalibus placant.

(6) *Ibidem. cap.* 14. Nec arare terram, aut exfpectare annum, tam facile perfuaferis, quam vocare hostes & vulnera mereri: pigrum quinimmo & iners videtur fudore acquirere, quod posfis fanguine parare.

(7) *Ibidem.* Si civitas, in qua orti funt, longa pace & otio torpeat, plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt, quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescunt.

(8) *Tacit. Hift. Lib. IV. cap.* 64. Redisfe vos in corpus nomenque Germaniæ, communibus deis, fed PRÆCIPUO DEORUM MARTI, grates agimus.

(9) *H. Cannegieteri disfert. de Brittenburgo &c. pag.* 147. Vetusta namque lingua nostra, MAGAZOHUIS NUTRICIUM fignificavit. Herculi autem tanquam nutricio Deo liberos commendarunt majores nostri.

(10) *Ibidem.*

HERCVLI MA
CVSANO ET
HAEVÆ VLP
LVPIO ET VL
PIA AMMAVA
PRO NATIS
V. S. L. M.

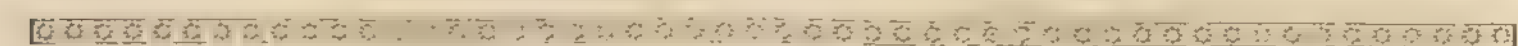
(11) *Volgens de aftekeninge des fteens, my door den Eerw. Heer Z. Visfcher, Bedienaar der Gemeente te Westkapelle, verzorgd.*

HERCULI
MAGVSANO
M PRIMI IVS
TERTIVS
V. S. L. M.

door de bootsgezellen als de zeebevaarende kooplieden eertyds geëerd en haaren gewaanden bystand tot het doen eener voorspoedige reyze aangeroepen; zulks die, mids men aan haar de wacht en magt over de stroomen en des ook het gelukkig of ongelukkig bevaaren der zelven toeschreef, daarom eensdeels nevens haar steeds eenen hond, als zynde het zinnebeeld der waakzaamheyd, andersdeels haaren slinkeren voet op den voorsteven van een schip, tot een teken haars vermoogen over het zelve, volgens den hiervoorverbeelden steen gesteld heeft, welke voorheen te Domburg gevonden, doch thans ten huyze van den Weledelen en Gestrengen Heer en Meester Caspar van Citters, Loontrekkend Raadsheer der Staaten van Zeeland, alsnog in weezen, en des zelfs daarnaar gemaakte aftekening my door den Weledelen en Gestrengen Heer Pieter de La Ruë, Rekenmeester van der Graaflykheyds goederen van dat gewest, verzorgd is.

Wat nu de naamrede deezer elders niet bekend zynde Stroomgodinne, wegens wier herkomste het gevoelen van verscheyden verschillend is, aanbelangt, zoo gelieve de leezer aan te merken, hoe boven het thans genaamde Tolhuys of Schenkenschans een zeker maatig riviertje, zoo als my de Heer Henrik Cannegieter, Hoogleraar der Historie en Hoofdbestierder der Latynsche schoolen te Arnhem, bericht heeft, in het land van Kleef gevonden wordt, 't gene uyt den Ryn zynen oorsprong neemt, doch eerlang zich weer met dien stroom vereenigt en de HEL genaamd is. Een weynig beneden deeze eerste HEL komt wederom uyt den Ryn een andere sprank, welke WYDER dan de eerste en daarom in de oude Duytsche spraake de WAHEL, dat is WYDE HEL, en by de Latynen, naar hunne taalbuyging (1) VAHALIS genaamd is.

Deeze voorby Nieumeege loopende Wahel, hoewel sedert met de Maas vermengeld, behoudt echter nog aan veele oorden den naam van HEL; als uyt TIHEL, BOMHEL, HELWY, BraakHEL, en andere langs dien stroom gelegene plaatsen van diergelyken naamklank is af te meeten, maar ontlastten zich oudtyds gezamelyk langs (2) verscheydene monden in de Noordzee: te weeten, tusschen BeukHELsdyk, BloemHELsdyk en den Briel of BREE-HEL, om zyne (3) ongemeene breedte aldus genaamd. Tusschen Goeree en Helvoet, dat is de VOET van den anderen HELsprank; tusschen Goeree en HELLEmeet en HELkerzee op 't eyland Schouwe; even gelyk ook tusschen dat eyland en Walchre; op welke hoogte zy zich met de (4) Schelde vereenigt. Zulks dit eyland, als leggende aan den uytersten zuydhoorn der Waale, daarom te recht (5) WALECORN, dat is HOORN der WAALE, in de

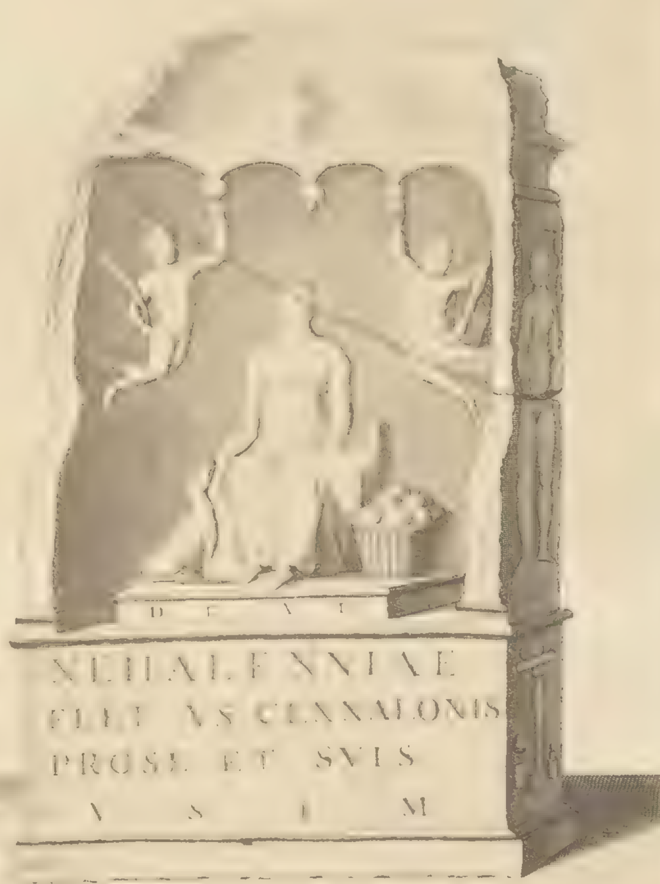
(1) *Tacit. Annal. Lib. II. cap.* 6. Rhenus uno alveo continuus aut modicas insulas circumveniens apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur: servatque nomen & violentiam cursus, qua Germaniam prævehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verso cognomento VAHALEM accolæ dicunt.

(2) *Cæs. de Bello Gall. Lib. IV. cap.* 10. RHENUS autem oritur ex Lepontiis, qui Alpes incolunt, & longo spatio per fines Nantuatium, Helvetiorum, Sequanorum, Mediomatricorum, Tribocorum, Trevirorum citatus fertur: & ubi Oceano appropinquavit in PLURES DIFFLUIT PARTES .... MULTISQUE CAPITIBUS IN OCEANUM INFLUIT.

(3) *Tacit. Annal. Lib. II. cap.* 7. Ad Gallicam ripam latior & placidior (*Rhenus*) adfluens verso cognomento VAHALEM accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat Mosa flumine, ejusque IMMENSO ORE eundem in Oceanum effunditur.

(4) *Cæsar. de Bello Gallico Lib. VI. cap.* 32. Ipse cum reliquis tribus ad flumen SCALDIM, QUOD INFLUIT IN MOSAM, extremasque Arduennæ partes ire constituit.

(5) *Annal. Saxo. ad ann.* 1007. Interim Balduwinus necessitate coactus humili supplicatione veniam impe-

D E A E
NEHALENNIAE
CENNALONIS
PRO SE ET SVIS
V S L M

de oude Chronyken genaamd is.

Uyt den eersten deezer vier monden, by (1) Plinius onder den naam van HELIUM, en in de middeleeuwe onder dien van HELdinezee bekend, staaken de Romeynen oudtyds uyt het daarvoor gelege eyland VOORN, als (2) wy gemeld hebben, met hunne scheepen in den Oceaan: dan het zy dat of deeze aldaar geweest zynde afvaart met den tyd verzand, verdronken of op eene andere wyze bedorven en dus ten onnut geworden is, of wel dat de Romeynen de afvaart gemaklyker van het thans genaamde eyland Walchre bevonden, zoo acht ik dat door hen daarom sedert eene andere have van dat eyland, te weeten te Domburg, is gebruykt geworden; welke nieuwe afvaart in tegenstellinge der oude het NIEUW, dat is NI-of NEHELIUM, en het eyland zelf in 't Duytsch WALCHRE, of de REE der WALE genaamd is.

Gelyk nu het bygeloovig Heydendom de groote stroomen als GODEN eerde, zoo wierden ook de kleyne en uyt de grooten voortspruytende takken, als GOD-INNEN of Stroomnymphen, om der zelver hulpe tot het wel en gelukkig bevaaren haarer killen, aangeroepen. Op deeze gronden wyden de Romeynen aan den RYN als eenen (3) GOD hunne (4) altaaren toe, en noemden hem des ook RHENUS PATER, (5) dat is, de VADER der uyt hem voortspruytende STROOMNYMPHEN: Zulks de WAAL als maar een sprank van den zelven, dierhalve ook maar voor eene GODIN bekend was; welken de Duytschers (want het was van hen dat de Romeynen de naamen der hier te land zynde stroomen geleerd hadden) om eene vrouw uyt te drukken, by het manlyke woord, ter oorzaake de man tot de vrou INgaat, op het eynde INNE voegende; en des op die wyze van MAN (6) MAN-INNE; van GOD, GOD-INNE; van KONING KONING-INNE en dus, om de NIEUWE en thans te Walchre bevaarend wordende Waalsprank uyt te drukken, van de zelve NI-HEL-INNIA maakten; zynde de laatste bygestelde A, gelyk den meesten bekend is, slechts de gewoonlyke uytgang van de vrouwlyke naamen der Latynen. Invoege NI-of NEHALENNIA niet anders is, dan de (7) Stroomnymph of Stroomgodin dier NI- of nieuw bevaaren wordende HEL te Walchre: en wier hulp en bescherminge tot het wel afleggen der reyze door de schippers en andere haaren stroom bevaarende reyzigers door het oprechten zoo van deezen tweeden, als

[illegible] petrat, & non longe post, per manus miles regis effectus, WALECORN & Valentinianam in beneficium adipiscitur.

(1) *Hist. Natural. Lib. IV. cap.* 15. Et aliæ Frisiorum, Chaucorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsaciorum, quæ sternuntur inter HELIUM ac Flevum. Ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus ab Septentrione in lacus, ab Occidente in amnem Mosam [illegible]

(2) *Zie hier voore fol.* 151, 165 *en*, 180.

(3) *Tacit. Hist. Lib. V. cap.* 17. RHENUM & Germaniæ DEOS in aspectu, quorum NUMINE capescerent pugnam.

(4) *Inscriptio Coloniæ in aureo S. Ursulæ Sacrario* [illegible]

I O M. [illegible]
GENIO LOCI
ET RHE
NO. CL. MAR
CELLINVS. BI
COS. V. S. L. M.
IMP. COMMODO
VI. COS.

(5) *Martial. Epigram. Lib. X. Epigr.* 7.
NYMPHARUM PATER, amniumque RHENE.

(6) I. B. Moses 2 hoofdst. vs. 23. Doe seyde Adam: dese is ditmael been van mijne beenen/ ende vleesch van mijnen vleesche: men salse [illegible] heeten; om datse uyt den man genomen is.

(7) *H. Cannegieteri: Dissert. de Brittenburgo &c. pag.* 14. Lapis namque in Zelandia inventus est, quam regionem sparsis per plura capita sub exitu in Oceanum aquis Occidentalis Rheni alveus olim irrigabat, ut & nunc nonnulla loca ibi inundat. Britannicianus autem hic negotiator sive ingresfurus [illegible], [illegible] di ob merces salvas votum fecit, solvitque.

als meer andere te Domburg nog voorhanden zynde ſteenen, is aangeroepen. Konnende nu niemand meer vreemd voorkomen van op de ſlinkerzyde van den zelven, welke door eenen *F. Cennalonis zoo voor zich als de' zynen ter voldoeninge zyner gedaane beloften* aldaar is opgerecht, den Zeegod Neptuyn geſteld te zien, ter oorzaake die, gelyk de oude verdichtſelen willen, mids alle de Rynſpranken zich in den Oceaan ontlasten, zich dus met haar vermengden en INgaande vervroolykten. En welke Zeegod door de oude inwoonders der thans genaamde Zeeuwſche eylanden, welken aan zoo veele gevaaren der zee, zoo door de geſteltenis des lands, als het ſteeds bebouwen van zoo toomlooze hoofdſtoffe, onderworpen waaren, des insgelyks om zyne beſcherming en gewaanden byſtand aldaar geëerd, en door 't oprechten van gedenkſteenen is aangeroepen; als uyt deezen derden is af te meeten, welke mede eertyds te Domburg gevonden en thans aldaar nog bewaard wordt: en op welken hy, als Bevelhebber over de zee en de daarin zynde Visſchen, daarom hier in de eene hand eenen drietand tot bevelſtaf, en in de andere eenen Walvisch of Dolfyn, als den grootſten der Waterdieren houdt.

En gelyk deeze Afgoden, hunne altaaren en tempel (zoo'er ooit een geweest is) in die (1) tyden door de alverſlindende zee, gelyk thans nog geenszins waaren ingezwolgen, zoo wierdt ook op deeze aankomst van Willibrord in het gemelde eyland Walchre daarenboven nog een zekere Afgod (2) Godan of Wodan dat is (3) Merkuur, en van welken onze WODEN- of WOENSDAG, gelyk wy (4) gemeld hebben, alsnog zynen naam heeft, met veele bygeloovige godsdienſtigheden voornaamlyk te Westkapelle, volgens het hier voorbeſchreeve gebruyk der oude Duytſche (5) volken alsnog aangebeden; zulks Willibrord ziende den blinden yver dier volken, en zich door een heylig vuur voelende ontſteeken, dien afgod (6) van deszelfs voetſtal rukkende ter aarde ſmeet en in 't gezigt zyner dienstlingen ſtoutmoedig (7) verbreyzelde. Wel is waar dat een der zelven, gevoelig wegens de oneer zynen afgod aangedaan, aan Willibrord met zyn zwaard zoo vinnigen

(1) *Dat deeze afgoden ten tyde van Willibrord in weezen, ja des zelfs verbrookene overblyfſelen ten tyde van Keyzer Lotbaris nog geenszins door de zee ingezwolgen waaren, wordt bevestigd door de geldſtukken van den laatſten; welken zoonu alsdan nevens de ſteenen van de bovengemelde Godinne Nebalennia te Domburg gevonden, en wier aftekeningen my, in Oogtsmaand des jaars* 1733 *te Middelburg zynde, door den Weledelen Geſtrengen Heer Pieter de La Ruë, Rekenmeester van der Graaflykheyd Rekenkamere van Zeeland vertoond zyn.*

(2) *Gobelin. Perſon. Cosmodr. æt. VI. cap.* 38. Mercurius vulgo GODAN, quaſi bonum faciens.... ſeu mutata litera WODAN apud incolas regionis illius, quam Saxones in Germania occupant, dicebatur.

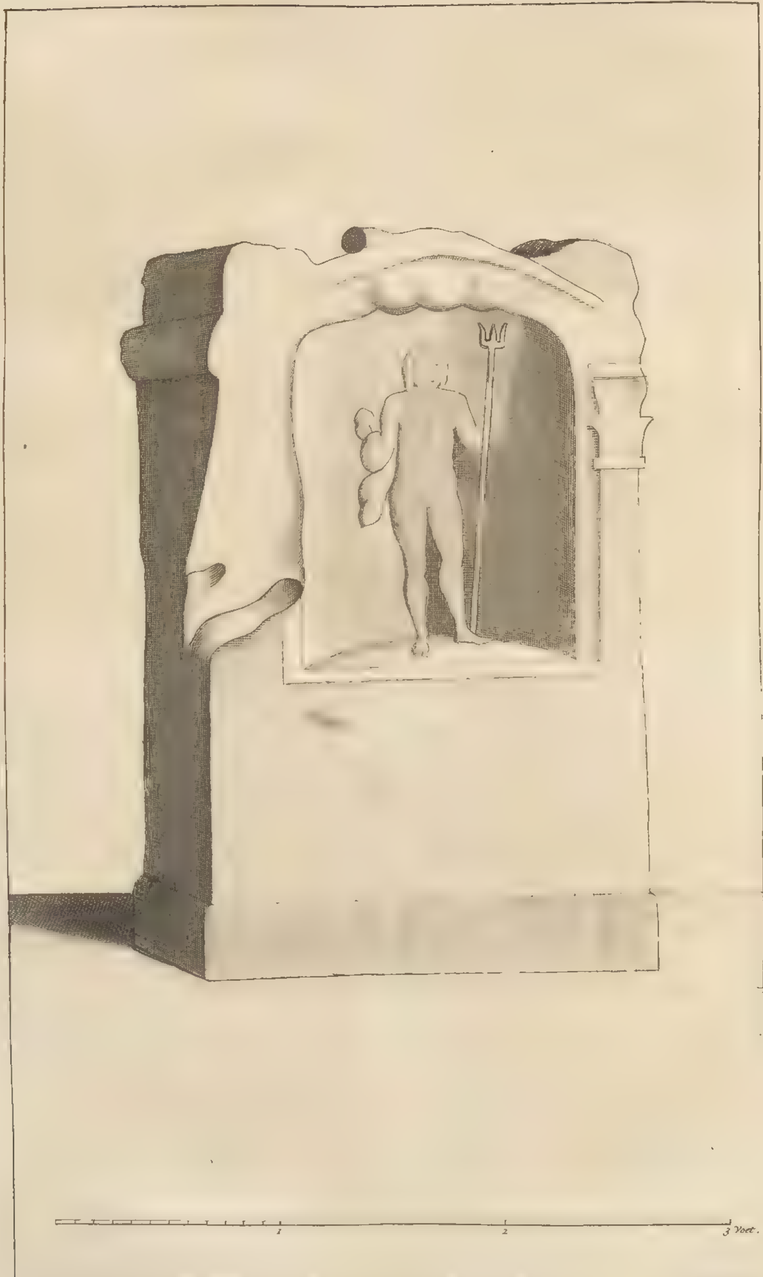
(3) Melis Stoke fol. 4. vs. 11.
Tot Westcappelen dat hi quam/
Daer hi aenbedende vernam
Mercurioſe over enen God.

(4) *Zie hier voore I. Boek fol.* 18.

(5) *Tacit. de Morib. Germ. cap.* 9. Deorum MAXIME MERCURIUM COLUNT, cui certis diebus, humanis quoque hostiis litare fas habent.
Cæſ. de Bello Gall. Lib. VI. cap. 16. Deum maxime Mercurium colunt. Hujus ſunt plurima ſimulacra; hunc omnium artium inventorem ferunt; hunc viarum atque itinerum ducem; hunc ad quæstus pecuniæ mercaturasque habere vim maximam arbitrantur.

(6) Melis Stoke fol. 4. vs 11.
Tot Westcappelen dat hi quam
Daer hi aenbedende vernam
Mercurioſe over (*) enen God (*) Voor
Dat beelde / doer ons heren gebod /
Brac hi / ende hevet volc geſchouden.

(7) *Chron. MS. de Trajeɛt. in cap. de Willib. & Libuin.* Et ibi invenerunt ydolum MERCURII & Willibrordus confregit illud ydolum in frustas.

A. van Dam delin.

gen ſlag op het hoofd gaf, dat dien geloofsverkondiger het bloed langs den (1) hals en ſchouderen afdroop; echter belettede de aldus mishandelde Willibrord, wel ver van deswege wraak te neemen, dat zoo blinde yveraar door de daarbyſtaande Christenen naar des zelfs verdienſte (2) niet geſtraft wierdt.

Willibrord zelf van deeze bekome (3) wond eerlang herſteld, achtervolgde ſedert met den zelfden yver de door hem aangevange (4) geloofsverkondiging, en kwam, naa de Zeeuwſche eylanden alom doorkruyst te hebben, dus Oostwaart (5) voorttrekkende, eyndelyk te Vlaardinge, 't gene wy gezien hebben dat eertyds van de aldaar gekome Sclaven, des Sclavenburg (6) zoude genaamd zyn geweest. Deeze plaats was thans ongemeen vermaard door haaren koophandel, als zynde gelegen aan de Noordzyde der Maaze, en daarenboven de zetelplaats van het Graafſchap van dien naam.

Naarmaate van het groot getal dier ingezetenen, zoo vermeerderde ook dagelyks het getal der nieuwbekeerden te Vlaardinge, zulks Willibrord goedvondt aldaar eene kerk te doen bouwen, welke, als zynde de eerſte Christekerk van het geheel omgelegen gewest, men daarom niet zonder rede oudtyds als de (7) Moederkerk van 't zelve genaamd vindt.

Met geenen minderen yver en aanwas van geloovigen die heylwerkende leer in alle andere oorden van het thans genaamde Holland verkondigende, zoo wierden ſedert ook nog, tot het verrichten van den ingevoerden Godsdienst, verſcheydene nieuwe (8) kerken, zoo te Kerkwerve, Welzerenburg, Pette als Heylo geſticht. Welke laatstgemelde plaats men als op het (9) zeeſtrand leggende in de oude Chronyken altemets beſchreeven vindt, ter oorzaake in die tyden het zoute water der met de zee gemeenleggende meeren tot daartoe over de thans bedykte polders ſtroomde. Zulks als op zekeren tyd, by gebrek van zoet water, Willibrords medegezellen eenen zeer fellen dorst leeden, en hem daarvan kennis gaven, hy zich in zyne opgeſlaage (10) tente en een zeer yverig gebed tot God begaf, ten eynde de zelve hem in deezen nood wilde te hulp komen. Vervolgens keerde

(1) M. Stoke fol. 4. vs 16.
[illegible] dat [illegible] hi ſwaer ontgouden
Want [illegible] die Marcomanſe wachte
Die [illegible] heeft ontſachte
Dat [illegible] bloet.
Chron. MS. de Traject. in Cap. de Willib. & Lib. Et Custos ydoli percusſit Willibrordum cum gladio & vulneravit caput ejus.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 24. Socii vero Sanctisſimi viri, hoc videntes pesſimam præſumtionem impii, morte vindicare concurrerunt: ſed a viro Dei pie de illorum manibus liberatus ac di- [illegible]

(3) *Chron. MS. de Traj. in Cap. de Willib. & Lib.* Et conſervatus a morte curatus fuit in brevi.

(4) *Ibidem.* Willibrordus prædicavit & docuit & convertit totum populum ad fidem Christi. Ergo Sanctus Willibrordus est ibi apostolus & patronus illius terræ Zeelandiæ.

(5) *K. Kolyn vs* 395.
Efter preekte i mit krachte
[illegible] Gods te recht.

(6) *Chron. MS. de Traj. in Cap. de Willib.* Et dedicavit eccleſiam apud antiquam SLAVENBURCH, quæ nunc VLEERDINGHEN est, & collegit Presbyteros multos.

(7) *Hedæ Hiſt. in Diplom. Wilb. Ep. fol.* 132. Mediam partem eccleſiarum, quæ infra nominatæ ſunt, quarum MATRES, videlicet hæ FLARDINGE &c.

(8) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 23. Et in oppidis Hollandiæ, & in pagis ſingulis eccleſias, ſeu baſilicas, ... dedicare. Conſecravit autem in propria perſona, ut fertur, eccleſiam in Vlaerdinghen, Kerewerf, Welzereburch, Heyligerloe, & Petten.

(9) *Chron. MS. de Traj. Cap. de quodam Mirac. Aquæ.* Quodam tempore venit Sanctus Willibrordus in Freſia IN LITTORE MARIS viſitare ſuos. Ita ut populus ſuus ſitiret & aqua ſalſa fuit & ſalerna defuit.

(10) *Ibidem.* Quibus compasſus (*Willibrordus*) Sanctus fecit unum ſibi familiarem tentorium ſuum explicare & fecit parvam fosſam fodi, & ſic ingresſus ſolus tentorium oravit Deum pro aqua. Et ſtatim fluebat recens aqua ſatis large ad bibendum ex ſalſo ſabulo, qui fons adhuc manet in villa, quæ dicitur Heylo prope Alcmariam, & vocatur usque hodie, *puteus Sancti Willibrordi.*

keerde hy weer tot de zynen, die reeds in eene aangeweeze plaats eene put hadden begonnen te graaven, welke, onaangezien de naabyheyd der zoute meeren, ſtraks een zeer zoet water, tot geene kleyne verwondering aller omſtaanderen, uytleverde en dus aan zyne dorſtlydende medemakkers een bequaam middel aan de hand gaf, om hunnen dorst te lesſen; en het is deeze alstoen gegraave put te Heylo, welke ten huydigen dage alsnog SINTWILLIBRORDSPUT genaamd is.

695. De Groothofmeester Pipyn (1) ziende den ongemeenen voortgang, dien Willibrord met hulpe van des zelfs medegezellen in het bekeeren der Vriezen maakte, besloot den zelven door den Paus tot Bisſchop, over de toen bekeerde volken in dien oord, te doen wyen. En hoewel Willibrord (2) daartoe in 't eerst geheel ongenegen was, zoo bewilligde hy eyndelyk, ziende alle zyne daartegen gedaane opwerpingen door Pipyn wederlegd, in het aanvaarden deezer hem als opgedronge Geestlyke hoogheyd en vertrok (3) tot dat eynde, met de noodige brieven van voorſchryvens, naar Rome; alwaar hem, onder den naam van Klemens, den twintigſten van ſlagtmaand des jaars zeshonderdvyfennegentig (volgens zyne (4) eyge gehoude aantekeninge) in de kerk der (5) Bloedgetuyge Cecilia die waardigheyd wierdt toegediend.

Staande dit afzyn van Willibrord, hadt zich des nachts een zeer zwaare ſtorm uyt den (6) Noorde, verzeld van eene geweldige (7) aardbeeving, door geheel Vriesland laaten voelen, door wier ſchudding en vreeslyke lugtbeweeging de zwaarlyvigſte boomen van hunne wortels gerukt en op die wyze de meeste bosſchen geveld waaren; 't gene de in Vriesland wedergekeerde Willibrord als een (8) wis voorteken van de aanſtaande uytrooijing des Heydenſchen Godsdiensts aanmerk-

(1) *Chron. MS. de Traj. in Cap. de Pipino.* Anno Domini VI[c] XCV. Pippinus, conſiderans conſtantiam beati Willibrordi in prædicando, rogavit eum ut iret Romam pro benedictione Papæ, ut Episcopus fieret.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 13. Quod cum viro Dei perſuadere tentaret, renuit primum, quod tantæ auctoritatis honore indignum ſe esſe referebat, enumeratisque Apostolicæ Sanctionis præceptis longe ſe inferiorem huic virtutum Catalogo asſerebat, quem egregius mundi prædicator filium ſuum Thimotheum erudiens, oportere Episcopum hábere cenſuit.

(3) *Ibidem.* Dux vero Pipinus reciprocis eum oraminibus religioſe ſuaſit excuſare non debere, quatenus tanto apertius ſanctæ prædicationis ſibi postmodum pateret ostium, quanto ſummi Pontificis fungeretur misſatico. Tandem omnium unanimitate victus, & quod verius est, Dei dispenſatione coactus, conſenſit magis volens plurimorum humiliter obedire conſilio, quam ſuam pertinaciter defendere voluntatem. Et ſic cum literis commendatitiis, & muneribus Apostolica auctoritate condignis Romam directus est.

(4) *Præf. General. Actor. SS. tom. I. fol. XLVI.* Anno ſexcenteſimo nonageſimo quinto ab incarnatione Domini, quamvis indignus, fuit ordinatus in Roma Episcopus ab Apostolico viro Domno Sergio Papa.

(5) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 13. Advocatis etiam venerabilibus Episcopis, publice in festo & in eccleſia Sanctæ Ceciliæ Martyris more Apostolico, eum ordinavit Archiepiscopum, monens Sacramentorum arcana, mysteriorumque Cælestium abdita jugiter meditari. Ordinato autem nomen impoſuit CLEMENS.

(6) *Chron. MS. de Traject. in Cap. de Pippino Duce.* Interim quando Sanctus Willibrordus fuit Romæ, VENTUS URENS ſurrexit BORIENTALIS & evertit omnes arbores in una nocte per totam Friſiam, & Slaviam.

(7) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 14. Tempore igitur, quo Sanctus præfatus Willibrordus Romæ pro Episcopali benedictione erat, arbores in Hollandia maximi nemoris ſine venia perventum validum & TERRÆ MOTUM in una nocte pro magna parte ceciderunt

(8) *Ibidem.* Reverſus ergo idem vir Sanctus, ut præfata percepit, ſtatim cogitavit hoc factum fuisſe de ſpeciali gratia Dei, volentis patriam illam ad ſe de erroribus ignorantiæ converti.

Chron. MS. penes me, de Traj. in Cap. de Pippino Duce. Postquam Sanctus Willibrordus benedictionem Papalem obtinuit & Episcopus effectus esſet, tunc licentiam petiit ab Apostolico redeundi ad populum ſuum. Et cum audisſet, quod omnes arbores everſæ esſent, tunc cogitavit futurum esſe præſagium Converſionis illius populi.

merkte: mids het in deeze zoo genaamde (1) heylige bosſchen was, dat niet alleen de oude Batavieren, gelyk wy hier voore gemeld hebben, ter oorzaake zy hunne Godheden te (2) groot achtten om binnen den omkring van eenige tempelen beſlooten te worden, maar ook de tegenwoordige zich in het thans genaamde Holland onthoudende inwoonders hunnen Godsdienst nog met zoo groote aangekleefdheyd verrichtten, dat zelf Keyzer Karel de Groote, naa het Christen geloof zoo aldaar als in alle zyne andere ſtaaten was ingevoerd, zich ſedert nog verpligt vondt, verſcheydene zeer ſtrenge bevelen, tegen het pleegen der oude bygeloovigheden in de zoogenaamde (3) heylige Bosſchen in 't licht te geeven, met last van die allen, waar zy ook gevonden wierden, te doen verwoesten en omhakken. Even gelyk dat reeds te voore door den laatstgemelden ſtorm in Vriesland voor een groot gedeelte geſchied was.

Des nam de aldaar te rug gekeerde Willibrord nu ook met des te meer vertrouwen de bekeering dier volken op nieuws by de hand, en wyde gevolglyk, in hoedaanigheyd van Bisſchop, (4) de kerken, welken op zyne orde, als gemeld is, voorheen al te Vlaardinge, Kerkwerve, Wilzerenburg, Heylo en
Pette-geſticht waaren; ja begaf zich 696.
zelf tot den Vrieſchen Vorst (5) Radboud, om dien door zyne tusſchenkomſte, waar 't mogelyk, tot het aanvaarden van den Christelyken Godsdienst te brengen.

Dan die daartoe (6) geheel onwillig zynde, reysde Willibrord naar de uyterſte paalen van des zelfs ryk, daar zy (7) tegen Denemarke aangrensden: alwaar hy het geluk hadt van dertig (8) jongelingen te bekeeren, die hy aanſtonds doopte en op zyne te rugreyze met zich nam. Staande die (9) togt, welke te ſcheep geſchiedde, wierdt hy en zyn gevolg door eenen opgekomen ſtorm met het ſchip op een eyland geſmeeten,

(1) *Tacit. Hiſt. Lib. IV. cap.* 14. Civilis primores gentis, & promtisſimos vulgi, ſpecie epularum, SACRUM IN NEMUS vocatos, ubi nocte ac lætitia incaluisſe videt.

(2) *Tac. de Morib. Germ. cap.* 9. Cæterum nec cohibere parietibus Deos, neque in ullam humani oris ſpeciem asſimilare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur, lucos ac NEMORA conſecrant.

(3) *Cap. Caroli M. an.* 789. *cap.* 63. Ideo præcipimus ut nec cauculatores, incantatores, nec tempestarii, vel obligatores non fiant, & ubicumque ſunt emendantur vel damnentur. Item de ARBORIBUS vel petris vel fontibus, ubi aliqui ſtulti luminaria vel alias obſervationes faciunt, omnino mandamus ut iste pesſimus uſus & Deo execrabilis ubicumque invenitur, tollantur, & DESTRUANTUR.

Sermo VI. St. Bonifacii. Omnia autem Sacrificia aut auguria paganorum ſacrilegia ſunt, quemadmodum ſunt ſacrificia circa defuncta corpora ..... ſive quæ immolant ſuper petras, ſive ad fontes, ſive AD ARBORES, Jovi vel MERCURIO.

Phil. Labb. & G. Cosſartii Collect. Conſil. Pat. tom. IV. fol. 1013. *cap. Caroli M. Incerti anni. cap.* 14. Ut obſervationes, quos ſtulti faciunt ad ARBORES vel petras vel fontes ubicumque inveniantur, TOLLANTUR & DESTRUANTUR.

(4) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 23. Conſecravit autem in propria perſona, ut fertur, eccleſiam in Vlaerdinghen Kerewerf, Welzereburch, Heyligerloe & Petten.

(5) *Ibidem. cap.* 14. Regem quoque ipſius Radbo[illegible] ſuo nitu ordinari permiſit, agnoscere monet.

(6) *Ibidem.* Sed virum Dei ille licet humiliter auscultaverit & humane tractaretur, nullis tamen vitæ fomentis ſaxeum ejus Cor ad conſenſum credendi emollire ab eo permiſit.

(7) *Ibidem cap.* 15. Beatus igitur Willibrordus Archiepiscopus ut cognovit apud regem Friſonum ſe fructificare non posſe, reſumpta evangeliſandi conſtantia, ad ferocisſimos Danorum populos iter convertit.

(8) *Ibidem.* Sed homo Dei omnino parvi pendens ſervitia, ubi illum obduratum, & nullam melioris vitæ ſpem habentem offendit, acceptis triginta ejusdem patriæ pueris, qui ſalutaribus acquieverant monitis ad electos a Deo populos regni Francorum reverti festinavit. In eo ipſo itinere Catechiſatos eosdem pueros vitæ abluit fonte, ne aliquod, propter pericula longisſimi navigii, vel ex inſidiis ferocisſimorum terræ illius habitatorum, damnum pateretur in illis.

(9) *Ibidem.* In ipſo autem itinere pervenit in Confinio Friſonum & Danorum, ad quandam inſulam, quæ a quodam Deo ſui erroris FOCITE, ab accolis terræ FOCITESLANT appellatur, quia in ea ejusdem Dei ſana fuere conſtructa.

ten, 't gene, naar zekeren afgod FOSITEN, FOSITENLAND genaamd was, mids die aldaar met zoo groot een ontzag gediend wierdt, dat niemand der heydenen de stoutheyd hadt, om eenig dier, 't gene zich aldaar ophieldt, te dooden, eenige van de aldaar zynde zaaken te bezigen, of uyt de aldaar zynde bron eenig water (1) dan in stilte te putten. Dan Willibrord (want die moest zich tot herstellinge der door den storm geleede schaade alhier eenige dagen ophouden) spottede met deeze (2) Heydensche bygeloovigheyd en doopte niet alleen drie Christengeworde inwoonders met het water van die bron, maar liet zelf eenigen van het aldaar graazende vee slagten en, tot het achtervolgen van den reys, aanboord brengen.

Hooglyk was (3) Radboud (want hy hadt alhier ook zyne wooning) wegens dit bestaan van Willibrord gestoord en liet des eenen van des zelfs gevolg, wien 't lot hadt uytgekoozen, om den ingebeelden hoon zynen afgod aangedaan te wreeken, anderen ten afschrik dooden. Willibrord zelf te (4) Hoof ontbooden zag zich in 't eerst door den vergramden Vorst, wegens de smaad den afgod aangedaan, niet weynig over den hekel haalen, doch in 't vervolg, niet tegenstaande hem Willibrord met eene Apostolische vrymoedigheyd by dit voorval nogmaals zyne wangeloovige blindheyd voor oogen stelde, door den zelven nog met eenige (5) eerbewyzingen, uyt ontzag voor den Groothofmeester Pipyn, te rug zenden.

Om dit voorval en dat Radboud 697.
daarenboven zich reeds met eenen Everard, wien 't land (6) en 't slot van Elst in de Betuwe toekwam, tot krenking van den voorigen vreede in 't geheym verbonden hadt, en dus ten naadeele van het Fransche ryk niet alleen zeer gevaarlyke aanslagen brouwde, maar (7) in 't zelve reeds eenige vyandlykheden gepleegd hadt, besloot Pipyn den Vrieschen Vorst op nieuws met naadruk te beoorloogen, om den zelven, wegens deeze trouwloosheyd straffende, eensdeels grooter uytbreyding in dien oord aan 't ryk, anderdeels aan den geloof-

(1) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 15. Qui locus a paganis in tanta veneratione habebatur, ut nihil illic vel animalium ibi pascentium, vel aliarum quarumlibet rerum quisquam gentilium occidere auderet. Nec etiam a fonte, qui ibi ebulliebat aquam haurire, nisi tacite, præsumebat, quo cum vir Dei tempestate jactatus est, mansit ibidem aliquot diebus quousque sedatis tempestatibus, oportunum tempus navigationis adveniret.

(2) *Ibidem.* Sed parvipendens stultam illius loci religionem ferocissimumque regis Radbodi animum, cujus habitatio in insula præfata erat. Qui violatores sacrorum illorum atrocissima morte damnare consueverat, tres homines diabolicis renunciantes culturis, in ipso fonte, cum invocatione Sanctæ Trinitatis, baptizavit. Sed & animalia, inibi pascentia, in cibaria suis mactare præcepit.

(3) *Ibidem.* Rex autem nimiæ crudelitatis furore accensus, in sacerdotem Dei summi injurias Deorum suorum ulcisci pertinaciter cogitabat, & per tres dies cum suis quotidie sortem mittebat, ut aut omnes, aut quoscunque sors ex illo Sancto Collegio demonstrasset, jugularet. Deo autem suos ad multorum salútem custodiente, & ut sibi placuit, illas sortes temperante, nullus hoc judicio permissus est ex eis mori, nisi unus. Qui & ipse ut cum palmá martyrii cursus sui angonem mereretur consummare sedulis orabat precibus.

(4) *Ibidem.* Tunc vir Venerabilis Willibrordus, sive Clemens, Archiepiscopus, vocatus ad regem Radbodum, & multum ab eo increpatus, quare sua sacra violasset, & injuriam Deo suo irrogasset. Preco veritatis constanti animo respondit: non est Deus, quem colis, sed diabolus qui te pessimo errore, o Rex, deceptum habet, ut animam tuam æternis tradat flammis.

(5) *Ibidem.* Ille vero, & si noluisset prædicatori veritatis scilicet beato Willibrordo credere verbis, tamen ad Pipinum Ducem Francorum cum honore cum remisit.

(6) *Hedæ Hist. in Diplom. Caroli Mart. fol.* 30. In pago Bathua villam juris nostri nuncupatam Eliste, in ipso loco Marithaime, quantumcunque ibi habuit vel possedit Everardus, DUM IPSE INFIDELIS REGI APPARUIT, & in regis Francorum infidelitate, FORIS PATRIA AD INFIDELES SE SOCIAVIT.

(7) *Annal. Metens. ad ann.* 697. Pippinus Princeps duxit exercitum contra Frisiones, & Radbodem Ducem ipsorum immitem, atque paganum, qui verba Principis Pippini sæpe contempserat, ET FINES PRINCIPATUS EJUS CREBRIS INRUPTIONIBUS VEXABAT.

loofyverenden Preeker bequaamer gelegenheyd te verſchaffen, om de reeds zoo wel gelukte bekeering der Vriezen in 't vervolg met meerder rust te konnen achtervolgen.

Des wierden eerlang de wapenen ter wederzyden aangeſchooten, en viel de opgevolgde veldſlag omtrent (1) Duurſtede voor, midsgaders by den zelven aan Radboud andermaal zoo groote nederlaag te beurt, dat hy zich genoodzaakt vondt, tot bekoming van den vreede, die koopryke ſtad, gelyk ook (2) Uytrecht en voorts meest alle die landen, welken thans onder den naam van Westvriesland bekend zyn, aan de Oostfrankiſche kroone af te ſtaan; midsgaders zyne Dochter (3) Theudeſinde aan Grimoald, tweeden Zoon van Pipyn, tot vrouwe te geeven. Desgelyks wierden alle de goederen van den voorgemelden Everard, mids die (4) zich met de ongeloovigen buyten het ryk op deeze wyze verbonden hadt, ter ſtraffe van deezen opſtand afgenomen, en gevolglyk de Koninglyke Schatkamer ingelyfd.

Mids het ontſtaan van deezen kryg en de daardoor veroorzaakte verhindering om de dus ver welgelukte geloofspreeking der Vriezen te achtervolgen, hadt zich Willibrord irnmiddels naar Trier by Irmina, Dochter van den laatstvermoorden Koning Dagobert den II, begeeven, als waarſchynlyk daartoe door den roem van haar uytmuntend leevensgedrag zynde aangezet, of wel om dat hy met haaren Vader, wanneer die in de Overzeeſche eylanden als balling omzworf, eenige kennis gehadt hadt. Hoe 't zy, de gemelde Prinſes, welke thans Abtdis der Abtdye van de Moedermaagd te Trier was, beſchonk (5) den aangelanden kerk- 698.
voogd, uyt aanmerkinge van des zelfs totnogtoe betoonden geloofsyver

(1) *Annal. Metenſ. ad ann.* 697. Adunato igitur exercitu, juxta Castrum, quod dicitur Dorestadum, castra metatus est. Cui occurit cum valida manu & pugna commisſa est. Ubi Friſiones ſuperba manu Radbodi in aciem properantes, valida pugna commisſa est, ubi Friſiones magna clade percusſi ſunt. Fugatoque Duce eorum Radbod, Pippinus victor extitit. Captis itaque innumerabilibus ſpoliis victor ad propria reverſus est.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 9. Verumtamen Deo disponente victorialis laus asſcripta est Pippino, Duci Francorum, Friſonibus occiſis, vel à bello profugatis. Castellum etiam Trajectenſe idem Pippinus ſub potestate ſua acquiſivit, & Radbodum regem præfatum ad interiora Friſiæ profugavit.

(3) *Chron. Fredegar. cap.* 104. Igitur Grimoaldus filiam Ratbodi Ducis Friſionum duxit uxorem.

Synop. Franco- Merov. Lib. I. pag. 649. Pipinus Grimoaldum filium ſuum in aula ejusdem regis Majoremdomus ſtatuit: eique filiam Rabodonis Friſonum Ducis, in uxorem desponſavit.

Iperii Chron. St. Bertin. cap. 1. *part.* 13. Pipinus filium ſuum Grimoaldum conſtituit Majoremdomus Franciæ & ei filiam Ratbodi Friſonum Ducis uxorem de[illegible].

(4) *Hedæ Hiſt. in Diplom. Carol. fol.* 30. In pago Bathua villam . . . . nuncupatam Eliste in ipſo loco Marithaime, quantumcunque ibi habuit vel posſedit Everardus, dum ipſe infidelis regi apparuit, & in regis Francorum infidelitate foris patria ad infideles ſe ſociavit, & propter HOC OMNES RES SUÆ IN FISCO REGALI FUERUNT REDACTÆ.

(5) *E. Martene Coll. nova tom. I. fol.* 9. Anno quarto regni Domini nostri Childeberti regis, ſub die Kal. Decembris. In nomine Patris & filii & Spiritus Sancti. Ego Irmina in Christi nomine Deo ſacrata ac ſi indigna gratia domini abbatisſa. Sane quidem Deo propitio mente ſanoque conſilio testamentum meum fieri rogavi, idque fratri in Christo meo Huncioni presbytero ſcribendum commiſi. Idcirco dono à die præſenti pro remedio animæ meæ vel pro mercedis meæ augmento in æterna beatitudine vel retributione, ad baſilicam, quæ est in nomine Sanctæ Trinitatis, vel in honore Sanctæ Mariæ genitricis domini nostri JESU CHRISTI, vel beatorum Apostolorum Petri & Pauli ſeu ceterorum Sanctorum, quæ est in villa nostra Epternaco conſtructa, ſita ſuper fluvium Sura, ubi domnus & pater noster in Christo WILLIBRORDUS episcopus, rector & gubernator esſe videtur, donatumque esſe volo, hoc est in ipſa villa Epternacon, quantumcumque ibidem ex ſucces ſione paterna vel materna mihi obvenit ad integrum, tam domibus quam ædificiis, caſis, manſis, mancipiis, vineis, campis, pratis, ſylvis, pascuis, aquis aquarumve decurſibus, cum appenditiis vel omnibus adjacentiis ſuis Baidelingo, Mathulfingo, vel portione mea in Oxinvillare, omnia ista cum adjacentiis eorum una cum pastoribus, vaccariis, porcariis, brevicariis, cum gregibus eorum vel omni peculio promiscuo, ad ſæpefata loca Sanctorum vel ad monasteriolum ibidem conſtructum in Dei nomine volo esſe donatum, exceptis hominibus illis, quos per epistolas nostras ingenuos relaxavi, quorum vocabula ſunt, Garario, Cumboaldo, Achilde, Theodfrido filio, Aldfrido, Chlodoare, Raocare, Warvinlinge, Baccelinde, Graucelebata, Gundulfo, isti toti denominati annis ſingulis unusquisque eorum in luminaribus unam libram ceræ ad ſupradicta loca

ver niet alleen met het dorp Epternach en de aldaar zynde kerk, alwaar hy reeds eene Abtdy van Benediktiner Moniken met haare medehulp hadt aangevangen te ſtichten, maar heeft ſedert, naa dit volvoerd was, nog verſcheydene zeer aanmerkelyke goederen, aan het nieuw aldus gebouwde klooster, tot onderhoud der aldaar geplaatſte Geestlyken, volgens de (1) twee hieronder geſtelde (2) giftbrieven, opgedraagen. Welk

---

loca Sanctorum in ipſa villa Epternaco conſtructa ad Nativitatem Domini reddere & disſolvere ſtudeant. Similiter dono ad jam dicta loca Sanctorum vineæ pedeturam unam in monte Viennenſi cum vinitore nomine Alithfrido cum omni peculiari ſuo. Ista omnia, ut ſuperius intimavi, ad memorata loca Sanctorum à die præſenti per præſentem paginam testamenti nostri tradimus atque transfundimus perpetualiter in Dei nomine posſidendum. Hæc ſunt quæ huic testamento meo annectere volui; ſi quæ lituræ vel caranaturæ adjectionis factæ ſunt, ego feci fierique jusſi, dum mihi mea ſæpius recenſetur voluntas. Nam ſi quis contra hoc meum testamentum venire tentaverit, aut aliquid irrumpere voluerit, ſit anathema, maranatha, indisſolubili vinculo in æternum damnatus, & ſit lepra percusſus Naaman Syri, & inſuper inferat fisco auri libram unam, argenti pondo duo, & nihilominus præſens testamentum firma ſtabilitate permaneat. Actum Treberi die & regno ſupraſcripto. Ego Huncio in Christi nomine presbyter, rogante & jubente domina mea Irmina abbatisſa, hoc testamentum perſcripſi & ipſa ſubter manu propria una cum testibus firmavit. Ego Irmina hoc testamentum meum relegi. Baſinus episcopus. Ego Leotwinus episcopus. Ego Theodfridus, Gundebertus, Bertwinus, Adelbertus, Traſibrictus, Garibertus, Gazobertus, Audobertus, Waltharius.

(1) *Edm. Martene Collect. nova tom. I. fol.* 10. Domino Sancto & in Christo patri WILLIBRORDO episcopo Irmina abbatisſa donatrix. Quicquid unusquisque homo de rebus ſuis propriis ad loca Sanctorum aut Servorum Dei ſpontanea voluntate aliquid condonaverit, hoc ſibi credit mercedis præmium recipere in futuro. Idcirco dono ad monaſterium vestrum, in villa Epternaco conſtructa ſuper fluvio Sura, quod ego à novo de fundo proprio ædificavi, vel ad illa loca SS. Petri & Pauli apostolorum ceterorumque Sanctorum conſtructa, donatumque eſſe volo à die præſenti, hoc est quantumcumque in miniſteria ipſorum Sanctorum condonavi, vel in qualibet præſidia dedi tam auro, quam argento, gemmis, vestimentis, altarium velis, cortinis, utenſilia tam ærea quam ferrea, ſeu & ligna operis quantumcumque in ipſa loca Sanctorum, vel in prædicto monaſterio ponere jusſi, aut in antea Christo præſule addere potuero, volo ut hac ex nostra munificentia in Dei nomine proficiat perpetualiter in augmentis. Similiter dono vobis à die præſenti ad ipſum monasterium vestrum Epternacenſe villam, cujus vocabulum est Montis, ſitam in pago Tulpiacenſi, quam de dulcisſima conſobrina mea Erminitrude filia Pontini dato pretio comparavi, hoc est tam domibus, quam ædificiis, manſis, caſis mancipiis, campis, ſylvis, pratis, pascuis, adjacentiis, aquis, aquarumque decurſibus, omnia ex omnibus ad integrum, vel quantum cumque in memorata villa Montis tempore præſenti posſidere videor, ſeu & peculii promiscuo utriusque generis nationum vobis, vel ad ſæpefatum monasterium vestrum Epternacenſe à die præſenti, ut ſuperius dixi, de potestate mea in jure & dominatione vestra vestrique monasterii per præſentem paginam donationis meæ manu mea firmatam trado atque transfundo, perpetualiter in Dei nomine posſidendum, ea ratione, ut quicquid ex hoc tam vos, quam fratres ipſius monasterii elegatis, faciendi, habendi, tenendi, commutandi liberam & firmisſimam in omnibus habeatis potestatem & nullius ex hoc calumniam habere pertimescatis. Nam ſi quis contra hanc cartam donationis, quam ego ſpontanea voluntate fieri decrevi, tentare conaverit, imprimitus iram Dei omnipotentis incurrat, & inferat fisco auri libras tres, argenti pondo VIII. & hoc quod repetit nullatenus valeat evindicare. Facta est hæc cartula donationis ſub die Kal. Julias anno V. regni domini nostri Childeberti regis. Ego Huncio in Dei nomine presbyter, rogante & jubente Irmina abbatisſa, hanc cartulam donationis perſcripſi, & ipſa ſubter manu propria una cum testibus firmavit. Ego Irmina hoc testamentum a me factum relegi. Baſinus episcopus, Leodowinus èpiscopus. Waltharius diaconus, Bertuinus diaconus, Tarobertus diaconus, Ethberictus presbyter, Garberictus, Transberictus, Boſa Aodebertus.

(2) *Ibidem. fol.* 12. Domino Sancto & in Christo apostolico Patri Willibrordo episcopo Irmina in Christo Deo ſacrata abbatisſa donatrix. Quicquid unusquisque homo de rebus ſuis ad loca Sanctorum & Servorum Dei ſpontanea voluntate condonaverit, hoc ſibi apud Deum mercedis præmium credit recipere in futuro. Idcirco ego Irmina dono vobis ad monasterium vestrum Epternaco, quod nos a novo conſtruximus, ſitum ſuper fluvio Sura in honore Sanctæ Trinitatis, vel Sanctorum, donatumque in perpetuum eſſe volo ad posſidendum, hoc est quantumcumque a die præſenti in villa STANCHEIM, ſita ſuper fluvio Sura, mea posſesſio vel donatio est, tam domibus, quam ædificiis, manſis, mancipiis, vineis, pratis, pascuis, Sylvis, aquis, aquarumque decurſibus, ſub ea conditione, ut quicquid a die præſenti vos vel pars monasterii exinde facere voluerit, liberam & firmisſimam in omnibus habeatis potestatem faciendi, & nullius repetitionem ex hoc habere vereamini. Si quis vero, quod fieri non credimus, tam ego quam aliquis de heredibus aut coheredibus meis, vel quælibet oppoſita perſona contra hanc nostræ donationis cartulam venire conatus fuerit aut eam irrumpere voluerit, primitus iram Dei omnipotentis incurrat, & inſuper inferat fisco auri libram unam, argenti pondo duo, nec ſic quod repetit ullatenus posſit evindicare, manente nihilominus firmitate. Actum Treberi VIII. Idus Maias, anno X. CHILDEBERTI regis. Ego Huncio in Christi nomine presbyter rogante domna Irmina abbatisſa, hanc cartulam donationis perſcripſi, & ipſa ſubter manu propria cum testibus firmavit. Ego IRMINA relegi & ſubſcripſi. BASINUS episcopus, RADOBERTUS, DAGOINUS, LEODOINUS, presbyter, GAUCEBERTUS, GARIBERTUS, MAGNOBERTUS, quitario, TRASEBERTUS, WALTHARIUS diaconus BOLO.

Welk voorbeeld sedert nog door eenen (1) Arnold, die de Zoon van Drogo Hertog van Champagnie en des de kleynzoon van den Groothofmeester Pipyn was, even gelyk ook door des zelfs Grootvader Pipyn zelf en zyne Gemaalin Plectrudis is naagevold; gelyk in 't vervolg staat gemeld te worden.

Immiddels de Vriesche kryg, op de voorgemelde wyze, ten voordeele van Pipyn beslecht zynde, keerde Willibrord te rug naar Vriesland, alwaar nu een zeer breed veld, om de overige aldaar zynde Heydensche inwoonders het geloof te preeken voor Willibrord geopend was: dewyl de zeegepraalende Pipyn een streng gebod aldaar hadt in 't licht gegeeven, door het welke hy deeze zyne nieuwe onderdaanen belastte geen het minste hinder aan den gemelden Willibrord, en des zelfs medegezellen, welken op zyn bevel zich weder derwaart begeeven hadden, in hunne (2) bedieninge toe te brengen. Dit, en dat Pipyn alle die genen, welken het geloof aanvaardden, straks met verscheydene weldaaden ophoopte, was oorzaak dat, doch wel voornaamelyk door de krachtdaadige medewerkinge van dien Geest, wiens geloof verkondigd wierdt, zich eene zeer groote menigte, in de door Radboud afgestaane landen, tot het zelve bekeerde.

Dierhalve begaf zich Willibrord naar het thans afgestaane slot, dat is, volgens de toen gebruyklyke spreekwyze, naar de gesterkte stad Uytrecht; alwaar hy (3) straks een doopfonte oprechtte, midsgaders een gebedenhuys ter gedachtenisse van het Kruys onzes Heylands aan God omtrent die plaatse inwydde, alwaar ten tyde van Koning Dagobert, den Ouden, dat is, den I., als gemeld is, eene kerk, ter gedachtenisse van den Apostel Thomas, was gesticht, doch door de Vriezen, naa zy zich van die plaats meester gemaakt hadden, sedert weer verwoest (4) geworden.

Gelyk Willibrord aldus in het preeken, doopen en andere kerkdiensten, met eenen onbezweeken yver dagelyks bezig was, zoo volgden ook zyne medegezellen zoo doorluchtigen voorganger op het zelfde spoor. Zwitbert in 't byzonder stelde (5) alle zyne krachten met zoo goede

(1) *Edm. Martene Coll. nova tom I. fol.* 21. In nomine domini Dei nostri Jesu-Christi. Ego ARNULFUS dux filius Drogonis quondam ducis, pro animæ meæ remedio & æterna retributione, dono per hanc cartulam testamenti ad monasterium Efternacum, quod est constructum in honore SS. Petri & Pauli super fluvio Sura ubi Willibrordus episcopus præesse videtur, in villa Bollane, [illegible], pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mancipiis ibidem aspicientibus, quantumcumque in villa Bollane mihi legibus obvenit, meam portionem in integrum dono atque trado, ut a præsenti die ipsam rem monachi possideant, & suis possidendum derelinquant. Si quis vero, quod fieri non credo, nos aut aliqui de heredibus nostris, vel ulla opposita persona contra hoc testamentum venire tentaverit, aut emutare voluerit, in primis a SS. Petro & Paulo excommunis fiat, & insuper inferat fisco auri libras duas, argenti pondus æris & quod repetit non valeat evendicare. Et ut hoc testamentum apud locum Sanctum firmum & stabile permaneat, manu propria subterscribimus, & testes qui subscriberent vel signarent in præsenti rogavimus, stipulatione subnixa. Actum publice castro [illegible], anno I. [illegible] regis.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 10. Quia igitur Pippinus . . . . . citeriorem Frisiam, expulso ibi Radbodo rege, ceperat, illo Willibrordum cum sociis suis ad prædicandum misit: ipse quoque imperiali auctoritate minans, ne quis prædicantibus quicquam molestiæ inferret, multos eos, qui fidem suscipere volebant, beneficiis attollit. Unde factum est, opitulante gratia divina, ut multos in brevi ab idolatria ad fidem converteret Christi.

(3) *Ibidem cap.* 11. Willibrordus . . . . . rediit ad Frisiam . . . . ad Castrum Trajectense venit, quod in potestate Francorum Orientalium eo tempore fuit, ubi prope [illegible] Ecclesiæ Sancti Thomæ Apostoli, superædificavit, in honore Sanctæ Crucis, oratorium; in quo renativi fontis primo consecravit baptisterium.

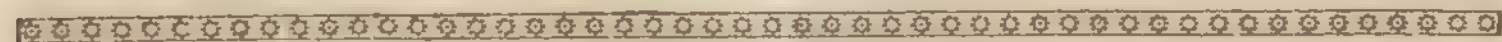
(4) *Epist. Bonif. apud Miræum in Cod. Don. piar. fol.* 14. [illegible] destructæ a paganis Ecclesiolæ, quam Willibrordus DIRUTAM usque ad solum, IN CASTELLO TRAJECTO REPERIT.

(5) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 12. Qui videlicet Switbertus effectus Episcopus, rediens in Hollandiam, ... consecravit Ecclesias in Dorestado & Dryswyck prope Dorestadum, &c.

goede uytkomst in het by deezen vreede afgeſtaane Duurſtede te werk, dat hy veele inwoonders dier groote ſtad bekeerde, veele kerken zoo aldaar als in de andere daarrondom gelegene landen ſtichtte, en, zynde ſedert mede tot Bisſchop ingewyd, met zeker eyland, 't gene thans Keyzerswaard genaamd is, door Pipyn, op 't verzoek van des zelfs (1) Gemaalinne Plectrudis, begiftigd wierdt.

Dees Groothofmeester; mids immiddels Koning Dirk de III. in 't jaar zeshonderdeenennegentig overleeden was, hadt eerst des zelfs oudſten (2) Zoon Lodewyk, den III. en, naa de zelve insgelyks vier jaaren daar naa het ſterflyke hadt afgelegd, des zelfs jongeren Broeder Childebert den III. op den aldus open gevallen troon geplaatst: welke in erkentenis van de groote overwinningen, die Pipyn nu een- en andermaal niet min tot aanwas des Franſchen ryks als tot uytbreyding van het Christengeloof op den Vrieſchen Vorst Radboud bevochten hadt, hem ſtraks voor 't eyndigen van den laatstbeſchreeven Vrieſchen kryg, met de in de Betuwe aangeſlaagene (3) goederen van den hiervoorgemelden Everard beſchonk. Doch welke aldus bekomene landen van Elst Pipyn weder aan zynen Natuurlyken Zoon Karel, dien hy by (4) zyne byzit Alpaide geteeld hadt, nevens het Hertoglyk gebied over alle de landen opdroeg; welken de Vrieſche Vorst Radboud by 't laatstgetroffe vreedeverbond aan de Franſche kroone hadt afgeſtaan: en het is hierom dat men den gemelden Karel by eenige (5) ſchryvers als den eerſten Hertog van de Uytrechtſe kerk, even gelyk die ſtad weer, als onder Vriesland (6) behoorende, gemeld vindt.

Terwyl Pipyn op den naam van deezen door hem op den troon gevoerden Koning Childebert het hooge ryksbeſtier op eene zoo gansch onbepaalde wyze in handen hadt, leyde hy voorts toe om dat, ſtaande het leeven van dien jongen Vorst, in zyn geſlacht ervelyk te maaken. Met dit oogmerk gaf hy (7) het Hertogdom Champagnie aan Drogo den oudſten zyner Zoonen, en het Groothofmeesterſchap van Koning Childebert aan den tweeden, die Grimoald genaamd was, en thans Theudeſinde dochter van (8) den Vrieſchen Vorst Radboud, volgens het voorheen met hem gemaakte vreedeverbond, tot vrouwe hadt: doch welke

(1) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 12. Pipinum petiit, qui interpellante Plectrude ſua Conjuge, dedit ei locum manſionis in inſula quadam Rheni, quæ lingua . . . . Theutonice Keyſerswaert &c.

(2) *Chron. Fred. cap.* 101. Mortuus est autem Theodoricus rex, regnavit autem annos XIV, Chlodoveum filium ejus parvulum elegerunt in regnum. Non post multos vero annos prædictus rex Chlodoveus ægrotans mortuus est, regnavit autem annos IV. Childebertus frater ejus in regnum reſedit.

(3) *In Diplom. Carol. Mart. Hedæ Hiſt. fol.* 30. In pago Bathua villam juris nostri nuncupatam Eliste, in ipſo loco Marithaime quantumcumque ibi habuit vel posſedit Everardus, dum ipſe infidelis regi apparuit, & in regis Francorum infidelitate, foris patria ad infideles ſe ſociavit & propter hoc omnes res ſuæ fisco regali fuerunt redactæ, QUAS GLORIOSUS REX HILDEBERTUS GENITORI NOSTRO PIPPINO DE SUO FISCO, ET EX LARGITATIS SUÆ MUNERE CONCESSIT, MIHIQUE GENITOR MEUS PIPPINUS JURE HÆREDITARIO IN PROPRIETATEM CONCESSIT SUPRA NOMINATAM VILLAM ELISTE, QUÆ ALIO NOMINE MARITHAIME VOCATA QUICQUID SUPRADICTUS EVERHARDUS IBI POSSEDIT.

(4) *Annal. Fuld. ann.* 714. Hujus filius Karlus ex Altheida, quam posthabita priore conjuge Waltrude duxit uxorem.

(5) *Chron. MS. de Traj. in Art. de Carol. Mart.* Et postea obiit Carolus Marcellus, PRIMUS DUX ECCLESIÆ TRAJECTENSIS.

(6) *Wippo in Vita Conradi Salici in fine.* Apud Trajectum, Civitatem Friſiæ.

Herm. Contract. Chron. an. 1046. Rex paschale festum apud Trajectum, Friſiæ urbem, egit.

(7) *Chron. Fredeg. cap.* 101. Drocus vero a Pippino Genitore eruditus, Ducatum Campanenſem accepit. Grimoaldus junior cum Childeberto rege Majordomus palatii ſuper Francos electus est.

(8) *Ibidem cap.* 104. Igitur Grimoaldus filiam Ratbodi Ducis Friſionum duxit uxorem.

708. welke eerlang zynen oudſten Broeder, naa die door eene hevige koorts uyt het (1) leeven gerukt was, in het Hertogdom van Champagnië opvolgde.

Pipyn aldus zyne huyslyke zaaken geregeld hebbende, wierdt zelf in 't
714. jaar zevenhonderdveertien van eene zeer zwaare ziekte te Bagoloſe aangetast. En hoewel die eerlang zoodaanig toenam, dat hy zich buyten ſtaat vondt van te konnen ſchryven, zoo was hy des onaangezien niet weynig bekommerd, dat in tyd en wyle, zoo naa zyn als Willibrords overlyden, des zelſs hier te land gekome medehulpers, die ſedert vierentwintig jaaren zoo groote moeiten om den Vriezen het geloof te preeken ondergaan, en zich in het voorheen door hem geſtichte Kloosters Suestre omtrent drieduyzend ſchreden van (2) Maſyk, gelegen tusſchen Maastricht en Roermonde, met de woon geplaatst hadden, wegens het verkiezen van eenen nieuwen Abt mogten ontrust worden. Dierhalve zag men hem, door zyne Gemaalin Pleɛtrudis in dit uyterſte, niet alleen zyne voorheen gedaane ſtichting van het Klooster Suestre bevestigen, maar aan de aldaar zynde geloofsverkondigers de magt geeven, om, naa Willibrords overlyden, eenen uyt de hunnen verkiezende tot Abt aan te ſtellen; als uyt deezen Giſtbrief is af te meeten.

Ik Pipyn (3) in Gods naam, doorluchtig Heer, zoon van den geweezen Ansgiſilus, nevens myne doorluchtige Bedgenoot Pleɛtrudis, Dochter van Hugobert, hebbe, zoo uyt aanmerkinge van Gods liefde als tot hulpmiddel myner ziele, beſlooten om eene verblyf- en bidplaats ter eere van den Zaligmaaker, de Heylige Peter en Pauwel en de verdere Apostelen ten verblyf der heylige overblyſſelen van de wooning Suestre, die in 't gewest Maasland en op den ſtroom Suestre gelegen, en door Pleɛtrudis voor gereed geld van Alberik en Hederik verkreegen is, van den grond af op te bouwen, gelyk wy gedaan en dus die plaats tot eene bidplaats vervaardigd hebben. Voorts heeft het ons behaagd die kerk aan den Apostoliſchen Vader en Bisſchop Willibrord te geeven, gelyk ook geſchied is, op dat de uytlandige Broeders en andere dienaaren Gods aldaar te zamen woonen. By al het welke ons thans nog dit te voegen behaagd heeft van

(1) *Chron. Fredeg. cap.* 102. Drocus filius Pippini a valida febre correptus mortuus est.

(2) *G. Henſchenius de Trib. Dagobertis pag.* 162. Est Suestra ſive Sustera illustre nobilium virginum monasterium cum oppido adjunɛto circiter ter mille paſſus a Moſa remotum, e regione fere Maſaci ſeu Maſecæ oppidi Trajeɛtum inter & Ruremundam, in pago ſive Comitatu Moſariorum ſive Maſaviorum, aut Maſelandiæ.

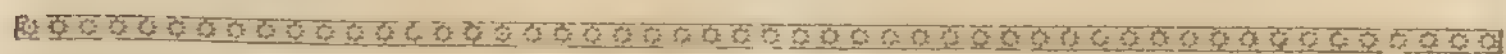
(3) *E. Martene Veter. Monim. Nova Colleɛt. tom. I. fol.* 20. Ego in Dei nomine illuster vir Pippinus filius Ansgiſili quondam, & illustris matrona mea Blittrudis filia Hugoberti, intuitu timoris Dei, & pro animæ meæ remedio, cogitantes ut oratorium & cellulam in honore Salvatoris & SS. Petri & Pauli, vel cæterorum apostolorum & reliquiis Sanɛtorum, manſionile Suestra, ſitum in pago Moſariorum ſuper fluviolo Suestra, quod Blittrudis dato pretio ab Alberico & Haderico comparavit, a novo fundamine ædificare deberemus: quod ita & fecimus, & ipſum manſionile ad ipſam cellam delegavimus. Placuit nobis, ut Apostolico Patri Willibrordo Episcopo ipſam baſilicam tradidisſemus, quod ita & fecimus, in eo modo, ut ibidem fratres peregrinos vel alios Deum timentes congregare debeat. Et illud nobis inſerendum placuit, ut cum ipſe Willibrordus de hac luce migraverit, ipſi fratres quem inter ſe elegerint, conſtituant abbatem, in ea ratione, ut nobis vel filio nostro Grimoaldo & filiis ſuis, vel filiis Drogonis nepotibus nostris in omnibus fidelis appareat, & ibidem ſecundum ordinem ſanɛte degat, & ſub nostro mundiburdio, & ipſius Grimoaldi filiorumque ſuorum, & Drogonis nepotum nostrorum defenſione perſistere debeat: & ſi quis Deum timentium tam de parte nostra, quam de reliquis hominibus, de rebus ſuis eis aliquid condonaverit, Deo propitio eis proficiat in augmentis. Si quis vero, quod minime futurum esſe credimus, ullus de heredibus aut propinquis nostris, ſeu quælibet extranea aut oppoſita perſona, quæ contra hanc nostram confirmationem quam nos pro divino intuitu vel animæ nostræ remedio fieri, aut firmare rogavimus, ve-

van dat de Broeders, als Willibrord deezer werreld zal verſcheyden zyn, dien genen, welken zy verkoozen hebben, tot Abt aanſtellen, met dien verſtande nogthans dat zy ons, onzen Zoon Grimoald, zyne Zoonen, en onze Neeven de Zoonen van Drogon in alles getrouw zyn, aldaar volgens den regel heyliglyk leeven, en onder onze beſcherming en de hoede van Grimoald en des zelfs en Drogons Zoonen onze Neeven verblyven.

Zoo eenige Godvreezende menſchen, 't zy van ons huys of ook anderen, iet van het hunne aan de zelven geeven, dat het hen door Gods gunſte ten voordeele ſtrekke: indien integendeel, 't gene wy geenszins gelooven te zullen geſchieden, iemand onzer erfgenaamen, of onzer naabeſtaanden of eenig vreemd of twistzoekend perſoon tegen deeze onze bevestiging, welke wy uyt aanmerkinge Gods en tot hulpmiddel onzer ziele op te ſtellen verzogt hebben, zich kanten en die verbreeken wilde, en hem dit geſchrift om te leezen zy aangebooden, en zich des onaangezien niet wil ſtilhouden; dat hy eerſtelyk op zich haale de gramſchap van den Almagtigen God, en van de gemeenſchap der Heyligen een vreemdeling zy, en dat hy aan die plaats, of de aldaar in den tyd God dienende Broeders of den genen, tegen wien hy het rechtgeding heeft begonnen, zoo veel en nog eens zoo veel, als hy de zaak verergerd heeft, betaale; voorts dat hy nog daarenboven aan den gevoegden Breukeyſcher gedwongen worde te betaale tien ponden gouds en twintig ponden zilvers, en 't gene hy eyscht, niet mag bekomen, maar dat de tegenwoordige bevestiging, by wyze van eenen uyterſten wil, door de opgevolgde overgifte des ſtoks bekrachtigd, ten allen tyde door eene wel geſterkte vastheyd beſtandig blyve.

Gedaan openlyk in 't gehucht Bagoloſo, den tweeden van Lentemaand, in 't IV. jaar van het ryk van Koning Dagobert. En dewyl wy uyt ziekte dit geſchrift zelf niet onderſchryven konnen, zoo hebben wy onze Gemaalin Plectrudis verzogt en ook gemagtigd, om het zelve in onze plaats te verſterken, gelyk zy ook gedaan heeft; even als wy ook verzogt hebben die genen, welken het onderſchryven en tekenen zouden. Plectrudis. Blendumen de Abtdis. Helmoinus. Remigius. Chrodoaldus. Geraldus. Adelbertus Abt. Chammingo Graaf. Crodegertus. Ik Adricharius heb, op 't bevel van mynen Heer Pipyn en van Plectrudis deeze gift geſchreeven en onderſchreeven.

Maar hoe ydel zyn de menschlyke raadſlaagen! want op den zelven tyd dat Pipyn, mids zyne doodlyke ziekte, het Klooster Suestre aldus naa zyn overlyden onder de hoede en beſcherming van zynen Zoon Grimoald ſtelde, zoo kwam die wel zynen

venire voluerit aut infringere, & ista carta ei oſtenſa fuerit ad relegendum, & ſe ex hoc compeſcere noluerit, imprimitus iræ Dei omnipotentis incurrat offenſam, & a liminibus Sanctorum efficiatur extraneus, & inferat patribus ejusdem loci & fratribus tunc tempore ibidem ſervientibus, aut cui litem intulerit, tantum & aliud tantum quantum res ipſæ eo tempore emeliorare valuerint, & inſuper inferat cum ſocio fisco auri libras X. argenti pondo XX. coactus exſolvat, & quod repetit evindicare non valeat, ſed præſens confirmatio ad inſtar testamenti conſtipulatio adnixa omni tempore firma ſtabilitate capiat firmitatem. Actum Bagoloſo villa publice die ſecundo Martii, anno IV. regni domni nostri Dagoberti regis. Et quia nos propter ægritudinem in ipſa carta ſcribere non potuimus, Blittrudem conjugem nostram rogavimus & potestatem dedimus, ut ipſam firmare ad nostram vicem deberet: quod ita & fecit, & qui ſubſcriberent vel ſignarent in præſenti rogavimus. Blittrudis. Blendumen abbatiſſa. Helmoinus, Remigius, Charodoaldus, Geraldus Adalbertus abbas, Chammingo Comes, Crodegertus. Ego Adricharius, juſſu domini mei Pippini & Plectrudæ, hanc donationem ſcripſi & ſubſcripſi.

zynen (1) Vader in dit uyterste bezoeken, om naa des zelfs overlyden het Groothofmeesterlyk bewind by de hand te neemen, dan te gelyk zich ook aan de doodlyke laagen blootstellen, welken hem zyner Gemaalinne Vader, de Vriesſche Vorst, te zynen ondergang bestooken hadt. Want Radboud, die wel voorzag dat hem, zoo Grimoald hierin des zelfs oogmerk bereykte, de gelegenheyd zou ontbreeken om het verlies, 't gene hy staande des Vaders bewind geleeden had, by 't opvolgen van des zelfs Zoon te herstellen, hadt daarom beslooten den gemelden Grimoald, niet tegenstaande die zyn Schoonzoon was, te doen ombrengen. De uytvoering van zoo snood een voorneemen nam Radbouds lyftrouwant Rangarius (2), die een Vries van geboorte en als Heydensch zynde dat wangeloof zeer toegedaan was, op zich; zulks dees nevens zyne verdere eedgenooten, en dat zelf met medeweeten van Grimoalds (3) Gemaalinne zelve, haaren man, als die in de Sint Lambertskerk te Luyk voor de herstellinge zyns Vaders, langer dan hy anders gewoon was, zyn gebed deedt, op eene (4) verraadlyke wyze van het leeven beroofde.

Hooglyk smartte dit ongeval Pipyn, welke echter, tegen alle menschlyke verwachting van zyne gevaarlyke ziekte eeniger maate genas, de moordenaars naar verdiensten deedt (5) straffen, en gevolglyk zynen (6) Kleynzoon Theodobald, niet tegenstaande hy nog maar een zeer jong kind en door Grimoald by eene byzit (7) geteeld was, tot Groothofmeester van Koning Dagobert den III. aanstelde: welken (8) Pipyn, naa 't overlyden van des zelfs hiervoorgemelden Vader Childebert, op den dus ledig geworden troon, voor drie jaaren als des zelfs erfgenaam, geplaatst hadt. Aldus naar eyge welgevallen niet min de Koningen op den troon, dan zyne kinderen tot Groothofmeesters der zelven verheffende, herviel hy zelf, korten tyd daarnaa, in zyne voorige ziekte, en stierf den zestienden (9) van Wintermaand des zelven jaars op zyn hof te Joinville, zynde een lusthuys omtrent Luyk by Herstal, naa hy, in hoedaanigheyd van Groothofmeester, twintig jaaren en zes maanden het hooge ryksbestier op zoo onbepaalde wyze gevoerdt hadt.

(1) *Anonym. Gesta Franc. cap.* 50. Habebat tum Grimoaldus uxorem in matrimonio, nomine Theutſindam filiam Rathodi Ducis Gentilis . . . . . eodem enim tempore ægrotante Pippino Duce Genitore ſuo, dum ad eum viſitandum acceſſiſſet &c.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 9. A Ravigario Satellite Radbodi, regis Friſonum.

(3) *Synopſeos Franco-Merov. Lib. I. pag.* 650. Anno Domini DCCXIV. ægrotante Pipino in Jopilla villa, quæ ſita est ſuper fluvium Moſacum, quum ad viſitandum eum Grimoaldus filius ejus properaſſet, in baſilica Beati Lamberti Martyris, dum jacens oraret, perfoſſus gladio a quodam Ragnario, milite Rabbodi, Ducis Friſonum, inſtinctu uxoris ejus, filiæ ejusdem Rabbodi, occubuit.

Iperii Chron. Sanct. Bert. cap. III. part. 2. Pupino principe ægrotante in Lopilla villa ſuper Moſam, ad eum viſitandum Grimoaldus filius ejus advenit; & dum una dierum Leodii in eccleſia Sancti Lamberti oraret, a quodam Satellite Rathodi Friſonum Ducis [illegible] ejusdem Rathodi [illegible]

(4) [illegible] ann. 714. Ægrotante Pippino in Jopila villa publica, quæ ſita est ſuper fluvium Moſam, cum ad viſitandum eum Grimoaldus filius ejus properaret, & ad orationem in baſilica Sancti Lamberti martyris proceſſiſſet, & diutius in oratione pronus perſiſteret, a nequiſſimo viro, nomine Rangario, gladio percuſſus occubuit.

(5) *Ibidem.* Pippinus vero Princeps de infirmitate convalescens omnes, qui in illo conſilio fuerant, justa ultione interemit.

(6) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 9. Tunc Pippinus dolens de occiſione filii ſui, aſſumpſit Theodobaldum, filium . . . . . filii ſui, & conſtituit eum Majorem domus in aula Regis Franciæ.

(7) *Ann. Metenſ. ad ann.* 714. Theobaldus vero, Grimoaldi ex concubina filius adhuc puer erat, qui etſi patri in principatu ſucceſſerat &c.

(8) *Chron. Fredeg. cap.* 104. Mortuus est his diebus Childebertus rex . . . . Dagobertus filius ejus ſedem regni patris ſui accepit.

(9) *Annal. Fuld. ann.* 714. Moritur. (*Pipinus*) anno ſecundo Anastaſii Imperatoris, qui est ab incarnatione Domini annus DCCXIV. in menſe Decembri.

Zyne naagelaate weduw Plectrudis, die zich vervolgens het zelfde hooggezag als Grootmoeder en Voogdes van den zeer jongen Groothofmeester Theodobald (1) aanmaatigde, liet ſtraks haars Gemaals natuurlyken Zoon Karel, welke voorheen tot Hertog van het veroverde Vriesland was aangeſteld, t'haarer gerustheyd
715. (2) te Kolen gevangen zetten. Dus wierdt het Oost- en Westfrankiſche ryk door eene vrouwe, hoewel maar voor eenen korten tyd, beſtierd: mids verſcheydene misnoegden eerlang tegen haar opſtonden, ja haare in 't veld gebragte benden in 't bosch (3) van Cuiſe verſloegen, zulks de minderjaarige Groothofmeester, onaangezien hy het gevaar met de vlugt ontkomen was, zich echter eerlang van dat Hoogſtaatsbewind beroofd zag, mids de Westfrankiſche vazalen (4) eenen Ragaufrid tot Groothofmeester van den voorgemelden Dagobert den III. verhieven. Dees beſloot ſtraks de Oostfranken, mids die hem weygerden in die hoedaanigheyd te erkennen, te beoorloogen, en tradt tot dat eynde met den Vrieſchen Vorst Radboud in een zeer naauw (5) verbond, als welke door deeze verbindenis de landen hoopte weer te krygen, welken hy in den laatstvoorgevallen oorlog tegen Pipyn verlooren hadt.

Dan terwyl deeze krygsbereydſe- 716.
len ter wederzyde gemaakt wierden, was de hier voorgemelde Karel gelukkiglyk (6) uyt zyne gevangenis gevlugt, door de Oostfranken als een hen toegezonde Beſchermengel niet alleen ontfangen; maar tot bewindsvoerder (7) van dat ryk, in de plaats zyns Vaders, aangeſteld, om het door zyne aangeboore bequaamheden, zoo tegen de voorgenome aanſlagen van den Westfrankiſchen Groothofmeester Raganfrid, als den Vrieſchen Vorst Radboud te beſchermen.

Dees, ſedert de dood van Pipyn, zyne opgekropte wraaklust den vollen toom geevende, trachtte thans op de nieuwe Christenen, die zich onder zyn gebied bevonden, op zyn beurt de ſchaade, welke hy ſtaande het hem ontzaglyk geweest zynde ſtaatsbeſtuur van Pipyn geleeden hadt, langs

(1) *Chron. Fredeg. cap.* 104. Post obitum quoque ejus (*Pipini*) Plichtrudis matrona præfata ſuo conſilio, atque regimine cuncta agebat &c.

(2) *Ibidem cap.* 105. His diebus Carolus Dux a præfata fæmina Plichtrude ſub custodia detentus.

J. a Leidis Chron. Lib. II. cap. 17. Quod cernens, Plectrudis, relicta Pipini, graviter tulit. Quapropter Carolum Martellum, privignum ſuum, captum in Colonia urbe, custodiæ firmæ mancipavit. Asſumensque Theodoaldum, filium Drogonis filii ſui, Majoremdomus regni, principatum cum co uſurpat.

J. Iperii Chron. Sanct. Bert. cap. III. part. 2. Sed eodem anno iterum (*Pipinus*) infirmatus obiit, relinquens filium elegantem parvulum, nomine Carolum, qui postea dictus Tudites ſeu Martellus, quem ex Alapiade concubina ſusceperat, quem Plectrudis relicta Pipini captum in Colonia custodiæ mancipavit, & cum nepote ſuo Theodoaldo majoritatem domus regis uſurpavit.

(3) *Chron. Fredeg. cap.* 104. Demum Franci mutuo in ſeditionem verſi, conſilio inutili, commisſa acie in Coacia Sylva contra Theudoaldum & Leudes Pippini quondam, atque Grimoaldum iniere certamen. Corruitque ibi immodicus exercitus. Theudoaldus itaque a ſodalibus ſuis (*relictus*) per fugam lapſus evaſit.

(4) *Chron. Fredeg. cap.* 105. Eo tempore elegerunt in honorem Majorisdomus quendam Francum nomine Raganfridum.

(5) *Chron. Fred. cap.* 105. Cum Radbodo Duce fœdus inierunt.

J. a Leidis Chron. Lib. II. cap. 17. Raginfredus vero timens Carolum Martellum, cum Ratbodo rege Friſonum fœdus amicitiæ percusſit, eumque in adjutorium cum multis Friſonibus acquiſivit.

(6) *Chron. Fred. cap.* 105. (*Carolus*) ſub custodia detentus Dei auxilio liberatus est.

(7) *Annal. Metenſ. ad ann.* 716. Secundo autem anno post discesſum patris ſui Pippini Karolus AUSTRASIORUM ſortitus est principatum.

Alberti Abbat. Stad. Chron. Anno Domini DCCXV. Pippinus Senior, Major domus, obiit. Cui KAROLUS SUCCESSIT.

Lambert. Schafn. Chron. ann. 714. Mortuus est Pipinus Major domus, cui ſuccesſit Carolus Martellus filius ejus.

Tornacenſe Chron. Breve ad ann. 713. Pippinus princeps obiit, Karolus Martellus ſuccedit.

langs al de hem maar moogelyk zynde wegen en middelen te wreeken. Dus, zoo veel in zyn vermoogen was, den afgeſchaften dienst (1) zyner afgoden alom herſteld hebbende, maakte hy zich met zyne in 't veld gerukte Vrieſche benden niet alleen van het door hem afgeſtaane Uytrecht en Duurſtede meester, maar drong te (2) ſcheep, langs den Ryn tot by Kolen door; daar hem Karel met de weynige benden, die hy in der yl vergaderd hadt, moedig tegentrok en in Lentemaand des jaars zevenhonderdzestien (3) ſlag leverde. Het gevecht was zeer hardnekkig, en wierdt des niet, dan door den opvolgenden (4) nacht geëyndigd. Zulks Karel zyne (5) benden in 't zelve zeer ongemeen geteystert ziende, zyn leger, door de duysterheyd begunſtigd zynde, afvoer, om dat door het doen van eene nieuwe volkligtinge, te verſterken.

Hier tegen rukte Radboud, door 't laatſte gevecht zynde begunſtigd, aan 't hoofd zyner Vriezen, dieper het Frankiſche ryk in, en vereenigde zich met het leger van Ragenfrid; 't gene langs het geweldig Bosch (6) van Ardenne hem te gemoet getrokken was; vervolgens naa deeze zamevoeging niemand in ſtaat oordeelende om hen eenigen tegenſtand te bieden, verwoestten zy het land wyd en zyd en vertoonden zich eyndelyk voor Kolen; werwaart zich Plectrudis met de ongemeene ſchatten van haaren overleeden Gemaal Pipyn, naa zy het hoog gezag hadt moeten afſtaan, begeeven, en ſedert ook aldaar totnogtoe gehandhaafd hadt. De ſterkte dier ſtad nogthans belettede aan 't zeeghaftig heir 't beleg te onderneemen, zulks het, naa ſlechts eene goede ſomme gelds van Pipyns Weduwe ontfangen te hebben, ſtraks naar het Koninglyke lusthuys Amblef, gelegen by de Abtdy van Stavelo, te rug trok; mids de voorgemelde verwoestingen het geen lang verblyf in dien oord toelieten.

Karel immiddels zyne benden weer verſterkt hebbende, deedt door de zelven aan het aftrekkende leger den toevoer, zoo veel maar doenlyk was, onderſcheppen, en was zelf met ſlechts vyfhonderd man (7) het vyand-

(1) *Leg. Sti. Bonif. ex MS. vetusto edit. cap.* 1. Per idem tempus hostilis disſenſio exorta inter Karolum primum glorioſum Principem Francorum & Radbodum Regem Freſonum, cujus Imperio maxima pars eccleſiarum Dei idolorum Culturæ reddebatur.

(2) *Fontanel. Chron. cap.* 3. Eodem denique anno [illegible] usque Coloniam urbem. Contra quem Carolus ſagacisſimus Exarchus bellum inſtauravit.

Quedlinburg. Chron. ad ann. 716. Pugnavit Carolus contra Radbodum regem.

(3) *Annal. Fuldenſ. an* 715. Post mortem Pipini Plecthrudis ejus relicta vidua incomparabili odio contra Carlum ſuccenſa, custodia eum publica obſervari jubet, unde ille divino auxilio liberatus primo certamine contra Ratbodum regem Friſonum, cui Coloniam usque venerat, menſe martio pugnans, cum fortiter dimicat, magnum exercitus ſui damnum conſequitur.

(4) *Annal. Metenſ. ad ann.* 716. Karolus autem præcellentisſimus Princeps de adventu Radbodi certior factus, occurrit ei. Initoque certamine, magna ex utraque parte clades extitit. Dirimente nocte cædem, hostis uterque ſuis ſeſe mandavit, Carolo autem viſum est ad reſistendum hosti copias augere.

Lemovicenſe Chron. Breve an. 716. Primum pugnav[illegible] D[illegible] R[illegible] ad Co[illegible].

(5) *Chron. Fredeg. cap.* 106. Radbodum Ducem invitant. Contra quem prædictus vir Carolus cum exercitu ſuo conſurgens, certamen invicem iniere, ſed non modicum ibi perpesſus est damnum de viris ſtrenuis, atque nobilibus.

(6) *Ibidem.* Chilpericus post hæc & Raganfridus adunata hostili plebe, Arduennam Sylvam tranſeunt ab alia parte, pæstolante Radbodo Duce, cum exercitu ſuo hactenus Coloniam urbem ſuper Rhenum fluvium pervenerunt, regiones illas pariter vastantes, munera multa & theſauros a præfata Plechtrude accipientes reverſi ſunt.

Annal. Fuld. ann. 716. Raginfridus Majordomus & Hilpricus rex cum exercitu fines Colonienſium, & regiones Rheno contiguas vastant, acceptisque a Plecthrude muneribus revertuntur.

(7) *Annal. Metenſ. ann.* 716. Ipſe (*Carolus*) vero cum quingentis ferme viris Arduennam ſilvam Amblavamque Villam aſcenſu ſuperat, & de ſumma colle hostium Castra copiasque conſiderans, quid illis damni inferre posſet prudentisſima meditatione tractabat. Erat autem exercitus grandis nimis, cooperiens planiciem, in qua Amblava villa publica ſita est.

vyandlyke leger heymelyk, by het
gemelde Koninglyke lusthuys, genaderd;
van wiens hoogte hy des zelfs
achteloosheyd, mids het geenen
vyand voor handen waande, met
vermaak aanſchouwde. Dierhalve
hebbende door eenen in den ſchyn
als overgeloopen ſoldaat het gerucht,
als of hy met een overſterk leger in
aantogt was, en te gelyk door de
daardoor opgevatte vrees alom de
verwarring onder de benden doen
ontſtaan, viel hy met zyne weynige
manſchap langs verſcheydene oorden
op de zelven en behaalde, mids hen
de vrees die als een groot leger hadt
doen aanzien, tegen alle menschlyke
verwachting eene (1) volkome overwinning:
welke, mids die eerlang
van eene tweede te (2) Kameryk
717. gevolgd wierdt, zyne halfwanhoopig
gewordene zaaken herſtelde, onaangezien
Ragenfrid de wisſe gevangenis,
door het toedoen van Wando
(3) Abt van Fontanelle ontkomen
was. Welken Karel, mids de
gemelde Abt zyn paard daartoe geleend
hadt, ten ſtraf dier verſchafte
hulpe ſtaande des zelfs leeven in 't
Klooster te Uytrecht verbande. Sedert
dwong hy niet alleen zyne
718. Stiefmoeder (4) Plectrudis aan hem
de Stad Kolen, en zyns Vaders achtergelaatene
ſchatten over te leveren,
maar zelf Eudo Hertog (5) van A- 719.
quitanië, als door wiens hulpe (6)
zy hunne verloopene zaaken gepoogd
hadden te herſtellen, naa hy zyne
benden insgelyks verſlaagen hadt,
den by hem gevlugten Westfrankiſchen
Koning Chilperik (7) den II.
in handen te ſtellen; welken de Westfrankiſche
Hoofdvazalen, naa de
dood van zynen Neef Dagobert
den III. in 't jaar zevenhonderdvyftien,
op den troon van dat ryk
(8) geplaatst hadden, naa wiens dood
hy des zelfs (9) Neef Dirk den IV,
zoon van den naar Ierland vervoerden
Dagobert den II, tot Koning van
het Oostfrankiſche ryk verklaarde,
en zich dus in ſtaat vondt, om aan
den Vrieſchen Vorst Radboud het
voorige vyandlyke beſtaan eyndelyk
betaald te zetten.

Doch wien hy eerlang overwonnen (10) hebbende, naa 't wedergeeven der Stad Uytrecht en alle de andere door hem ingenomene landen, den afgeſmeekten vreede inwilligde, mids Radboud het vry preeken van het Christengeloof in alle zyne onderhoorige Staaten zoude toeſtaan, ja zich (11) zelf, in de

(1) *Annal. Fuldenſ. ann.* 717. Raginfridus & Hilpricus rex in Vinciaco, die Dominica ante Paſcha cum Carlo pugnantes terga verterunt, quos Carlus fugientes cædendo perſequitur usque Pariſios.

(2) *Chron. Fredeg. cap.* 106. Vinciaco in pago Cameracenſi nimia cæde invicem colliſi. Chilpericus & Raganfridus devicti, in fugam lapſi, terga vertentes evaſerunt, quos Carolus perſecutus, Pariſius civitatem properavit.

(3) *Chron. Fontanel. cap.* 3. Cum vero comperisſet Carolus a ſibi dicentibus, quod ſcilicet Ragenfridus per equum Wandonis aufugisſet, jusſit eum illico de cœnobii hujus regimine projici & in Trajecto castro exilio trudi, quod antiquo gentium illarum vocabulo Viltaburg, id est oppidum Wiltorum vocabatur, nunc vero lingua gallica Trajectum nuncupatur.

(4) *Annal. Fuld. ann.* 718. Carlus victor regrediens Coloniam venit, receptisque a Plecthrude theſauris Patris ſui, regem ibi conſtituit Hlodarium, nomine, non potestate.

(5) *Chron. Fredeg. cap.* 107. Adverſus Carolum perrexerunt, at ille conſtanter & intrepidus eis occurrere properat. Eudo territus, quod reſistere non valeret, aufugit.

(6) *Annal. Fuld. ad ann.* 718. Hilpricus vero & Raginfridus, auxilio Eudonis Ducis Aquitaniorum inſtaurata rurſus acie, ſuperati fugantur a Carlo.

(7) *Chron. Fred. cap.* 107. Carolus per misſos ſuos amicitias cum Eudone Duce, faciens, ab eo prædictum Chilpericum regem cum multis muneribus recepit.

Annal. Fuld. an. 719. Carlus ad Eudonem mittit & Hilpricum, qui ad eum confugerat, per legatos recipit.

(8) *Chron. Fredeg. cap.* 107. Quo (*Chilperico*) mortuo Theodoricum regem ſtatuerunt in ſedem regni.

(9) *Annal. Fuldenſ. ann.* 720. Mortuo, Hilprico Carlus Teotricum in ſedem regni conſtituit.

(10) *Chron. MS. de Trajecto cap. de Carolo Marcello.* Karolus Marcellus filius Pippini fuit potens Dux Brabanciæ & rexit domum Franciæ. Et post mortem Pippini patris ſui, venit ipſe cum valida manu in Friſiam expugnare Radbodum & obtinuit eum & promiſit Radbodus quod Christianus fieret.

(11) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 18. Carolus itaque, dictus Martellus, tandem Ratbodum regem Friſiæ, aliàs in bello devictum, recepit ad veniam, pro eo, quod absque dolo promiſisſet, acceptare baptismi gratiam.

de gronden van den waaren Godsdienst genoegzaam onderrecht zynde, zoude laaten doopen.

Dus wierdt de vertraaging, welke de voorgaande oorlog veroorzaakt hadt, ryklyk geboed; Willibrord keerde te rug uyt Duytschland, en door de ingewilligde vryheyd van het geloof in Vriesland alom te moogen preeken, wierdt zekere (1) Wolfran, Bisſchop van Sens, opgewekt, om mede in den wyngaard des Heeren aldaar te arbeyden. Met dit oogmerk alles, wat tot het doen van zoo wydaſgelege reyze naar Vriesland vereyscht wierdt, hebbende verzorgd, begaf zich (2) Wolfran vooraf naar Hilbert, Abt van Fontanelle, gelegen in het thans genaamde Normandië, wien hy niet alleen dit voorneemen bekend maakte, maar daarenboven verzogt van hem zoodaanige Kloosterlingen uyt des zelfs Abtdye tot medehulpers en reysgenooten te willen toevoegen, welken die kloostervoogd, tot de uytvoeringe van zoo zwaarwigtige bedieninge, het bequaamst oordeelde. Dit geſchiedde: invoege de geloofsyverende Kerkvoogd zich aanſtonds, in gezelſchap dier hem toegevoegde Kloosterlingen, aldaar te ſcheep begaf, en vervolgens uyt de have dier Abtdye de Seine afzakkende naar Vriesland zeylde.

Hier was de gemelde Wolfran niet zoodraa aangeland of die maakte ſtraks eenen aanvang van het geloof aan de nog Heydensch (3) zynde Vriezen te verkondigen; ja begaf zich zelf op eenen tyd naar 't hof van den Vrieſchen Vorst Radboud, als die het feest van Merkuur of Woden, volgens de nu zoo lang in gebruyk zynde gewoonte der Duytſchen, welken (4) hem met menſchenofferingen eerden, ook op die wyze, door het doen ophangen van eenen jongeling, die Ono (5) of Ovo genaamd was, ſtondt te vieren. Hooglyk was de aangelande Kerkvoogd, op 't zien vervaardigen van den daartoe noodig zynden toeſtel, bedroefd, en beſtondt des den Vrieſchen Vorst en zyn by zich hebbende gevolg de afſchuuwelykheyd huns voorneemens met veel naadruk, mids de gewaande Woden, als maar eene menschlyke vinding zynde, diensvolgens ook niet Godlyks bezat, voor oogen te ſtellen, ja vermaande hen dierhalve *het door hem verkondigde geloof van een eeuwig, onveranderlyk en* ALMOOGEND *weezen te aanvaarden, of ten minſte aan hem den onſchuldig ter dood veroordeelden jongeling te ſchenken, om den zelven in de gronden van den hem aangepreezen Godsdienst te konnen onderwyzen.* Dan wel ver van Wolfran in dat verzoek te wille te zyn, floegen zy zoo heusch verzoek met eene ongemeene

(1) *Chron. MS. de Trajecto cap. de Carolo Marcello.* [illegible] ſis, admonitus a Deo ut in Friſiam properaret, adjuvare Archiepiscopum Clementem in converſione [illegible]

(2) *Acta SS. Menſ. Martii tom. III. in vita Vulfranni cap.* III. *fol.* 145. Aliquot autem annis in Præſulatu administratis, ſuperno est oraculo admonitus, ut genti Freſionum verbum domini evangelizaret: qui [illegible] rii navem ascendens navigavit Freſiam, & genti illi ac Duci ejus Rathbodo verbum Dei annuntiavit.

(3) *Vita S. Vulframni cap.* 3. Genti illi ac duci ejus Rathbodo verbum Dei annuntiavit, dicens deos non [illegible] æternum, omnipotentem & alia igitur proſequens libenter audiebatur, multique credentes ſacro fonte abluebantur.

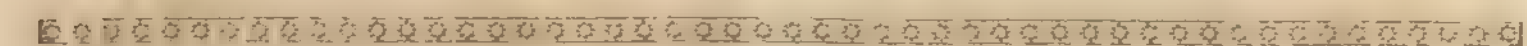
(4) *Tacit. de Morib. Germ. cap.* 9. Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus HUMANIS [illegible]

(5) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 21. Mos autem erat apud Friſones, ut quemcunque ſors contingeret, offerretur dæmonibus immolandus. Ad hoc tunc electus est ſorte quidem puer Ono nomine.

meene verachtinge van de hand, en verklaarden, om als met de almagt van den door hem aangepreezen God den ſpot te dryven, *hem* (1) *den ter dood gedoemden jongeling te willen ſchenken, byaldien zyn almoogend gewaande God, den zelven van de door 't lot te beurt gevalle offeringe konde verlosſen.* Op een zoo bits en ſchimpend antwoord, ſmeet zich Wolfran op zyne kniën ter aarde, en ſmeekte met veel naadruks den voor 't menschdom geſtorven Heyland *zyner voorheen gedaane beloften thans te willen gedachtig zyn, van alles te zullen geeven, 't gene men met een leevend geloof in zynen naam ſtondt te verzoeken, en diensvolgens ter verheerlykinge zyns naams thans zyne misachte almoogendheyd te doen kenbaar worden.* Dan als immiddels (2) de gemelde jongeling ter offeringe geſleept en gevolglyk gehangen (3) wierdt, brak, tegen ieders verwachtinge, de ſtrop; zulks Wolfran den ter aarde geſtorten jongeling, hierop by de hand grypende, hem niet alleen beval *in Gods naam op te ſtaan*, maar, ingevolge der voorgaande aan hem gedaane belofte, dien ook als zynen lyfeygen van Radboud ſtoutmoedig verzogt en behieldt. Zulks die ſedert gedoopt zynde, nevens Wolfran in de voorgemelde Abtdy van Fontanelle naamaals Monik wierdt, en door Regisland, Bisſchop van Rouen, Priester gewyd zynde, niet alleen verſcheydene boeken geſchreeven, maar dit wonderbaar voorval zyner verlosſinge, aan (3) den ſchryver van Wolfrans leeven zelf mondeling verhaald; even gelyk deeze zyne eyge getuygenis weer my alleen overgehaald heeft, om dat zeldzaam voorval, tegen myne totnogtoe onderhoude gewoonte, alhier plaats te geeven.

Mids deeze onverhoopte behoudenis van Ono, welke in het jaar (4) zevenhonderdnegenenveertig, als Austulph Abt van Fontanelle was, aldaar overleedt, aanvaarden verſcheydene (5) Vriezen het Christengeloof, en onder die zelf een Zoon (6) van Koning Radboud; doch welke weynige dagen, naa 't ontfangen van den doop en dus als hy nog het witte doopkleed droeg, uyt dit naar het ander leeven gerukt wierdt.

Hoewel dit zoo ſchielyk afſterven van zynen Zoon niet zonder rede aan Radboud ſmartlyk was, en hem voorts nog kon gelegenheyd gegeeven hebben, om het zelve, als eene ſtraf wegens het verlaaten der tot nog-

(1) *Acta SS. Menſ. Martii tom. III. in vita Vulfr. fol.* 146. *cap. V.* Prædicante autem Sancto Pontifice in populo contigit die quadam puerum ex ipſa Freſionum natione ortum diis immolandum duci ad laqueum. Orabat autem vir Sanctus incredulum Ducem, ut hujus pueri vitam ſibi donaret. Tunc animoſi gentiles unanimes frustrabantur ejus precem, dicentes; *ſi tuus* inquiunt, *Christus eum de tormento mortis eripuerit, ſit ejus tuusque ſervus ævo perenni.*

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 21. Appenſus est ergo puer prædictus in patibulo. Orante autem S. Wefranno dirupta ſunt vincula, quæ guttur ejus ſtringebant & illæſus corruit in terram. Qui tentus à Sancto, ſurrexit incolumis baptizatusque est & postea a Regislando Rothomagenſi Episcopo presbyter ordinatus, multos codices ranſcripſit monasterio Fontanellæ.

Acta SS. Menſ. Martii tom. III. in vita Vulfran. fol. 146. *cap. V.* Interea Sanctus Pontifex genua flectens ad dominum orationem fudit, qua completa ſurrexit. Mox igitur puer ille, ruptis divina virtute vinculis, quibus appenſus fuerat, ad terram ruit: cujus apprehenſa manu ſanctus dixit: *In nomine Domini nostri Jeſu Christi exurge ſanus.* Quo dicto incolumis ſurrexit: nullum illatæ ſibi pœnæ & mortis ſentiens dolorem.

(3) *Vitæ Vulfran. præf.* Nam penes nos ſuperſtes manet venerabilis vitæ presbyter Ovo, ex ipſa Freſionum natione oriundus, qui VIVA VOCE NARRAT, quanta per eundem Pontificem ſanctum in eadem gente Christus virtutem miracula operari ſit dignatus.

(4) *Chron. MS. brev. Fontanel.* Anno DCCXLIX obiit venerabilis Ovo Presbyter, Monachus Fontanellenſis. Iste est, quem B. Vulframnus de patibulo eripuit mortuum; dum in Friſia prædicaret.

(5) *Vita Vulfr. cap.* 5. Atque hoc facto plurimi converſi ſunt ad dominum, credentesque baptizabantur quotquot præordinati erant ad vitam æternam.

(6) *Ibidem. cap.* 3. Multique credentes ſacro fonte abluebantur: inter quos præfati Ducis filius credens baptizatus est, adhucque in albis poſitus, a carne ſolutus, mundus tranſivit e mundo.

nogtoe door hem geëerde afgoden, aan te zien, zoo betuygde die des onaangezien, zoo om dat Wolfran niet ophieldt, van hem tot het aanvaarden van den Christlyken Godsdienst by alle gelegenheden, aan te maanen, als om dat hy daarenboven door eene quynende ziekte, den hem (1) over zes jaaren al was aangekomen, dagelyks zyne krachten voelde verminderen, eyndelyk nog voor zyne dood, volgens de belofte, die hy aan den Groothofmeester Karel gedaan hadt, den Christelyken doop te willen ontfangen.

Dan als men nu (2) alles te Hoogwoude daartoe vervaardigd, ja de halfstervende Vorst zynen eenen voet reeds in de fonte (3) gezet hadt, bezwoer hy Wolfran in den naam van dien God, wiens geloof hy nu stondt te aanvaarden, van hem vooraf rondborstig te melden, *waar zyne ongedoopt (4) gestorvene voorouders waaren*, en verstaande *dat die zich allen in de hel onthielden*, trok hy zyn been, tegen ieders verwachting, uyt de font te rug, onder betuyging *van liever by alle zyne Vorstlyke voorouders in de zalige velden van den steeds door hem in zyn leeven gevierden god Wode, dan, met de (5) weynige arme en hem geheel onbekend zynde Christenen, in den Hemel naa zyne dood te willen weezen.*

Op zoo (6) onverwagte verklaaring riep de verbaasde kerkvoogd uyt: *O ongelukkige! nu bemerk ik eerst te recht dat de verleyder des menschdoms u ook misleyd heeft: des weet, 't en zy gy boete doedt en geloovende in den Drieëenigen God u laat doopen, dat gy nooit de deure des Hemels, maar volgens uwe begeerte wel de hel, doch om aldaar voor eeuwig gepynigd te worden, naa uwe dood zult ingaan.*

Dees onaangezien begaf zich Radboud te rug: dan het zy deeze zoo ernstige betuyging nog eenigen indruk op zyn verstokt gemoed gedaan hadt, het zy hy waande dat Wil-

(1) *Vita Ludgeri Lib. I. cap.* 4. His ita gestis Rex Radbodus infirmari cœpit infirmitate qua & mortuus est, & sex annis continuis ante diem mortis suæ paulatim traxit dolorem, cœpitque regnum ejus deficere.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap. XXI.* Post hæc prædicatione S. Welfranni Radbodus Rex Frisiæ in fide Catholica diligenter edoctus est, & ad fontem baptismatis in Hoghenwouda simulata devotione perductus est.

(3) *K. Kolyn vs. 262.*

Mer wen i sien voete plonte
En ti ander in te font:
Setten wolde sprak i mijn
Seg mal weet mijn Elteren zyn!
In ti himmelrijk of neder
In ti hel gevaren neder?

(4) *Acta SS. Mens. Martii tom. III. in vita Vulfranni append. fol.* 146. Præfatus autem Princeps Rathbodus cum ad percipiendum baptisma imbueretur, percunctabatur à Sancto Episcopo Vulfranno, juramentis eum per nomen Domini astringens, *ubi major esset numerus Regum & Principum seu nobilium gentis Fresionum, in illa videlicet cælesti regione, quam si crederet & baptizaretur percepturum se promittebat; an in ea quam dicebat Tartaream damnationem.* Tum Beatus Vulfrannus: *Noli errare, inclyte Princeps, apud Dominum certus est suorum numerus electorum: Nam prædecessores tui principes Gentis Fresionum, qui sine baptismi sacramento discesserunt, certum est damnationis suscepisse sententiam: qui vero abhinc crediderit & baptizatus fuerit, cum Christo gaudebit in æternum.* Hæc audiens Dux incredulus, jam ad fontem perrexerat, ut ferunt, pedem a sacro fonte retraxit, dicens: *non se carere posse consortio prædecessorum suorum principum Fresionum, & cum pauperum parvo numero residere in illo cælesti regno: quin potius non facile posse novis dictis assensum præbere, sed potius permansurum se in his, quæ multo tempore cum omni Fresionum gente servaverat.*

(5) *K. Kolyn vs 273.*

Wal sprac i ic laets u horen
Das ic bij das meerder erven
Van mien alteren / na mien sterven /
Dan wil wisen bij van schanden
In Wodins over zelige landen
Dan mit luttel armen Christen;
Ti mij mich nimmer wisten.

(6) *Acta SS. Mens. Mart. tom. III. in Vita Vulfranni fol.* 147. At Beatus Christi pontifex, *Heu pro dolor, inquit, deceptum te video a seductore, qui humanum genus decepit: sed nisi pœnitentiam egeris & credideris & in nomine Sanctæ Trinitatis baptizatus fueris, januam regni perennis non intrabis, sed æternæ damnationis pœna plecteris.* Hæc dicente & docente Sancto pontifice, multi Fresionum credebant & baptizabantur, prædicto Rege in Paganismo perseverante: nam a sacro fonte infeliciter recessit.

Willibrord hem zoo al niet beter voldoening, ten minſte gunſtiger hoope voor het toekomende ſtondt te geeven, zondt hy ſedert eenen zyner hovelingen aan dien kerkvoogd, met zeer ernſtig verzoek om hem voor zyne dood, die nu hand over de hand naderde, nog voor 't laatst te komen bezoeken.

Dees ontfong Radbouds afgevaardigden zeer minlyk, dan betuygde aan den zelven *dat*, *(1) dewyl des zelfs meester de heylzaame vermaaningen van Wolfran eertyds verſmaad hadt, hy thans ook de zynen, mids die hem niet gunſtiger ſtonden te zyn, eveneens zoude verachten.* Des beval hy hem *maar terug te keeren; als voor vast ſtellende dat Radboud reeds overleden was.*

En zekerlyk! op de weerreyze verſtondt de afgezant, hoe die rampzalige Vorst op den derden (2) dag, naa 't laatſte voorval met Wolfran, den geest gegeeven (3) hadt. Zulks hem zyn Zoon Poppo in 't Vrieſche (4) Koningryk opvolgde; welke, om de gunst van den Groothofmeester Karel te winnen en zich dus te beter in 't nieuwe ryk te vestigen, dierhalve zoo aan Willibrord als des zelfs verdere medehulpers het vry preeken van het Christengeloof in zyne Staaten toeſtondt.

Zulks, mids het getal der Christen gewordene Vriezen nu merkelyk toegenomen was, Willibrord eyndelyk een beſluyt nam om in de geſterkte ſtad Uytrecht, ter oorzaake de aldaar door hem voorheen gebouwde kapel van 't Heylige Kruys, by 't voorig heroveren dier ſtad door Radboud, ſtaande de laatſte oorlog, verwoest was, eene nieuwe en vry grooter kerk te ſtichten, en die aan Gode, als den (5) ZALIGMAAKER der thans bekeerde Vriezen, toe te wyen, om aldaar den ſtoel zyns Bisdoms voor altyd te vestigen.

De Groothofmeester Karel beaam-
de niet alleen dit voorneemen, maar, 722.
om dit nieuwe Bisdom een bequaam onderhoud te verzorgen, vondt hy ſedert goed, te weeten in het tweede jaar naa hy den voorgemelden Dirk tot Koning verklaard hadt, daartoe deezen (6) gunstbrief te verleenen.

Ik Karel in Gods naam doorluchtig Heer, Groothofmeester en Zoon van den geweezen Pipyn, overdenkende de gevallen der menschlyke broosheyd, hoe ik myne zonden kan afwaſſchen en door Gods gunſte tot de eeuwige vreugde geraaken, zoo geeven wy van den tegenwoordigen dag af aan door dit geſchrift

(1) *Acta SS. Menſ. Martii tom. III. in Vita Vulfranni fol.* 147. Et jam Wilbrordum Episcopum, cognomento Clementem & Doctorem præfatæ gentis, accerſiri jusſerat, ut ad ejus conſulta ſimul cum Beato Vulfranno in doctrinâ ſuæ religionis concordante efficeretur Christanus: ſed quoniam, ut ſcriptum est, in malevolam animam non introibit ſapientia, & quia dubitando per omnia in fide Catholica, & tentando Sanctos Antistites alloquebatur, ideo obtinere non meruit quod ficte quærebat. Cum vero ejus legatum ſuper hoc facto Beatus ſuscepisſet Willibrordus, respondisſe dicitur: *Quia prædicationem ſancti fratris nostri Vulfranni Pontificis Dux vester audire contempſit, meis qualiter obſecundabit edictis. Nam hac nocte vidi illum in viſu catena religatum ignea, unde certum fore conſtat damnationem jam illum ſubysſe æternam.*

(2) *K. Kolyn vs* 279.

Hen fonten is hy toghen
En tum DERDEN DAGHE gedroghen
GRAVEWAERTS om zien geſellen
Zien en ſpreken in den hellen.

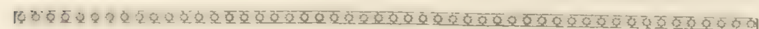
(3) *Bedæ Chron. breve* ad ann. 719. Radbodus obiit.

(4) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 23. Post mortem Radbodi regis, Poppo in Friſia regnat, dataque est licentia Beato Clementi, qui & Willibrordus Archiepiscopus Trajectenſis dicebatur, post mortem prædicti regis Friſionum, quocunque vellet ſecure pergeret in Friſiam &c.

(5) *Hedæ Hiſt. in Diplom. Caroli Mart. fol.* 30. Ad Baſilicam, quæ est conſtructa in HONORE SALVATORIS domini nostri Jeſu Christi.

(6) *Hedæ Hiſt. fol.* 28. Ego in Dei nomine illuster vir Carolus, Majordomus, filius Pippini, quondam, cogitans caſum humanæ fragilitatis, qualiter peccata posſim abluere & donante Deo ad æterna gaudia pervenire: idcirco donamus à die præſenti, per hanc paginam testamenti, & donatum in perpetuum esſe volumus, hoc est ad monasterium, quod est intra

ſchrift van uyterſten wil, en begeeren wy dat eeuwiglyk gegeeven zy, te weeten aan het klooster, 't gene binnen de muuren van het ſlot Uytrecht geſticht en gelegen is, en alwaar de Apoſtoliſche man, en Heer, onze Vader in Christus, de Aartsbisſchop Willibrord onder den regel van eene heylige zamenwoonend leeven hoofdbeſtierder is, alle de goederen onder 's Rentmeesters rechtsgebied ſtaande in het ſlot Uytrecht, het zy onder het zy buyten de muuren, alle aan en afhangelykheden met dat Weyland Gravening, of alles wat de Rentmeester aldaar tegenwoordig heeft. Dit alles, en het geheel van ieder ten eenemaale, mèt alle het gene 'er van voortkomt, en voortkomen zal, als ook in het dorp of ſlot genaamd Fethna, gelegen in het land Insterlake, met alle recht zyne grondvastig heden: alle aan- en afhangelykheden, welken zoo het dorp en 't ſlot Fethna of ook het voorgemelde ſlot Uytrecht, gelyk wy gemeld hebben, aangaan of toebehooren, zoo veel die aan 't deel van den Rentmeester, of aan ons tegenwoordig toebehooren met hunne ganſche volkomenheyd, en alle het gene gezegd of genoemd kan worden; dat is te zamen met de wooningen, landen, hutten, huyzen, gebouwen, inwoonders, lyfeygenen, ſlaaven, velden, beemden, weylanden, boſchen, wateren, en waterlopen, de kudden met de veehoeders van beyde ſlag en wederzydſche kunne, tilbaare en ontilbaare goederen volkomen en geheel, gelyk wy gemeld hebben, overleveren en voorſchikken wy van den dag van heden tot dat klooster of tot dat Godshuys om het eeuwiglyk in Gods naame te bezitten, op dat het aldaar ten allen tyde toeneeme in aanwasſinge, t'onzer vergeldinge. En al het gene hier naa de Vaders of Beſtierders van het gezegde klooster zullen voorneemen te doen, volgens hunne belangen, dat zy hiervan in alles eene vrye en volſlaage magt hebben. Doch by aldien 'er iemand was, 't gene wy niet gelooven dat zal geſchieden, het zy wy zelfs, of iemand van de erfgenaamen, of achter erfgenaamen, of eenige tegengekante of vreemde perſoonen, die tegen deeze gifte, welke wy by wyze van uyterſten wil uyt inzigte tot God, en voordeel onzer ziele beſlooten hebben te doen maaken en bekrachtigen, zou trachten op te komen of iet te onderwinden of die te verbreeken, dat hy eerst-

intra muros in Trajecto castro ſitum conſtructum, ubi & Apostolicus vir Dei & in Christo pater noster, Willebrordus Archiepiscopus, ſub Sanctæ converſationis cœnobitali ordine, custos præesſe videtur, omnem rem in fisci ditionibus quidquid in ipſo Trajecto castro, tam infra muros, quam à foris, cum omnibus adjacentiis vel appenditiis, cum illo pascuo Graveningo, vel quicquid ibi fisci ad præſens habere videtur, omnia & ex omnibus totum & ad integrum cum omni re quæſita & inquiſita, & ſimiliter villa vel castro nuncupante Fethna, ſitum in pago Inſterlaco, cum omni jure & ſoliditate ſua; omnes adjacentias vel appenditias, quod tam ad ipſam villam Fethnam castrum, vel etiam ad jam dictum Trajectum castrum, ut diximus, aspicere vel pertinere videtur, quantumcunque ad partem fisci, vel ad nostrum præſens esſe videtur, cum omni integritate eorum quicquid dici vel nominari potest, hoc est, una cum manſis, terris, caſis, domibus, ædificiis, accolabus, luitis mancipiis, campis, pratis, pascuis, ſylvis, aquis, aquarumque decurſibus: greges cum pastoribus utriusque generis & ſexus, mobilibus & immobilibus totum & ad integrum, ut diximus, a die præſenti ad ipſum monasterium, vel ad ipſam cauſam Dei tradimus atque delegamus perpetualiter in Dei nomine ad posſidendum, ita ut ibidem omni tempore pro nostrâ mercede proficiat in augmentis. Et quicquid exinde patres ante jam dicti monasterii, vel rectores pro eorum opportunitate facere decreverint, liberam & firmisſimam in omnibus habeant potestatem. Si quis vero, quod futurum esſe non credimus, ſive nos ipſi, vel aliquis de hæredibus vel prohæredibus, ſeu quælibet oppoſita vel extranea perſona, qui contra hanc donationem, quam nos pro divino intuitu & animæ nostræ remedio ad inſtar testamenti fieri & affirmari decrevimus, venire aut agere, vel eam infringere conaverit, in primis iram Dei cælestis incurrat, à liminibus ſanctorum, vel conſortio Christianorum efficiatur extraneus, inſuper inferat una cum ſocio fisco nostro auri libras quinque, argenti etiam pondera decem coactus exolvat, & quod repetit evindicare non valeat, ſed præſens donatio ad inſtar testamenti à me facta, omni tempore firma & ſtabilis permaneat, cum ſtipulatione ſubnixa. Actum Herestallio villa publica, ipſo die Kalendas Januarii. Anno II. Regnante

eerstlyk op zich haale de gramſchap van den God des Hemels, van de heylige Kerk of het gezelſchap der Christenen geweerd worde en voorts opbrenge te zamen met zyne gevoegden vyf ponden gouds aan onzen Rentmeester en ook gedwongen zy te betaalen tien ponden zilvers, en het gene hy bejaagt niet mag bereyken; maar dat de tegenwoordige gifte, door my by wyze van uyterſten wil gemaakt, ten allen tyde, met des ſtoks overleveringe bekrachtigd, vast en beſtandig blyve. Gedaan in 't Vorstlyk hof van Herſtalle op den eerſten dag van Louwmaand in het tweede jaar der regeeringe van den glorieuſen Heer Koning Dirk.

Teken van den doorluchtigen Heer Karel, den Groothofmeester.

Welke verzogt heeft dat deeze gifte zoude geſchieden en bekrachtigd worden. Het teken van Karoloman des zelfs zoon. Het teken van Hariaon. Het teken van Odo. Het teken van Baldrik. Het teken van Adalhard. Het teken van Thiedold des zelfs Neeve. Het teken van Bozo. Het teken van Wido. Het teken van Guntfrid. Ik Rodtbert heb het onderſchreeven. Ik Harirarda heb het onderſchreven. Ik Audoin Priester heb het onderſchreeven. Ik Chelnoin heb het onderſchreeven. Ik Chaldo Kanſellier van den bovengemelden Karel, daar toe verzogt, heb het geſchreeven en onderſchreeven.

En hoewel eenige meenen dat, het gene in deezen giftbrief van een klooster te Uytrecht opgerecht gemeld wordt, van de aldaar toen aangeſtelde Kanoniken dier kerke zoude moeten verſtaan (1) worden, ter oorzaake de zelven in die tyden in een huys (2) by een en in 't gemeen, gelyk thans nog de Moniken doen, onder 't opzigt van hunnen Bisſchop leefden, zoo is het echter zeker dat in den beginne te Uytrecht geenszins Kanoniken, maar ſlechts Moniken, door Willibrord geplaatst zyn, van welken eene Gregoor onder anderen Abt geweest, en in welke abtdy, gelyk wy (3) gemeld hebben, die van Fontanelle door den Groothofmeester Karel in ballingſchap verzonden is.

Terwyl het Christengeloof aan 't 724.
Noorden van 't Franſche ryk op deeze wyze zich meer en meer uytbreydde, ſcheen het in 't Westen met eene ganſche uytrooying door de Sarraſeenen gedreyd te worden: deeze Mahometaanen waaren voorheen uyt Afrika in Spanje overgeſtooken, ſedert, naa het ten onderbrengen van de

gnante glorioſo Domino Theodorico Rege.

Signum illustris Viri Karoli, Majorisdomus. Qui hanc donationem fieri & affirmari rogavit. Signum Karolomanni filii ejus. Signum Gariaonis. Signum Odonis. Signum Baldrici. Signum Abbonis. Signum Engilbaldi. Signum Adalhardi. Signum Thiedoldi nepotis ejus. Signum Boſonis. Signum Widonis. Signum Guntfridi. Ego Rodtbertus ſubſcripſi, Hariradus ſubſcripſi, Audoinus presbyter ſubſcripſi, Chelmoinus ſubſcripſi, Chaldo Cancellarius rogatus a Karolo ſupradicto ſcripſi & ſubſcripſi.

(1) *Vita S. Wolfgangi Episc. Ratisbon. cap.* 18. Omni ſagacitate & industria (*Episcopus*) emendare ſtuduit; primum quidem ut ſufficientiam victus & vestitus CONONICIS effatim exhiberet, deinde ut post ſe custodes idoneos provideret. Dispoſuit etiam ut in REFECTORIO SIMUL COMEDERENT, SIMUL DORMIRENT: ne claustrum incongruis horarum ſpatiis egrederentur, ne ſilentii ſtatuta frangere conarentur.

(2) *Buchelii Notæ in Chronica J. de Beka fol.* 12. *N.o.* CANONICORUM COENOBITALIUM ETC.] Abbas S. Gertr. Lovan. in Vita S. Gertrud. *Quamvis* (inquit) *monasterium & cœnobium origine fere pugnent, tamen constat ea indifferenter ab auctoribus uſurpari, adeoque ea, quæ videmus hodie Canonicorum Collegia, & Capitula, verè fuiſſe cœnobia & Canonicos ſimul communem vitam duxiſſe, ſimul habitaſſe, ſimul ediſſe: præter historias fidem faciunt quæ vocamus claustra, peristylia, refectoria.* ET BUZELINUS GALLO-FLANDRIÆ Lib. 2. cap. 25. DE CYSONIO; *Ita ſtatuendum, principio Canonicos habuiſſe ſeculares, ex B. Everardi fundatione, quibus in commune viventibus Abbas præfuerat: deinde portionibus in ſingulos Canonicos diviſis, præpoſitus.* Videatur etiam Molanus libro ſingul. de Canon. origine & inſtitutis. De Abbate Cathedrali in Aquisgranenſi eccleſia ſcribit. Pet. Beek in Aquisgrano ſuo capp. 2. & 4. Qui & eodem loco refert Trevirenſes Canonicos circa annum 966. communitatem vitæ regularis mutaſſe, hos ſecutos Spirenſes, Moguntinos, & alios, circa tempora Othonis 3. Imperatoris.

(3) *Zie hier voore fol.* 310.

de zich voorheen aldaar met de woon geplaatst hebbende Gotthen, van het zelve meester geworden en thans van zin om insgelyks het Westfrankische ryk te overstroomen. Eene ontelbaare menigte (1) dier Barbaarsche volken begaf zich dan langs Pampelone en 't Pyrineesche gebergte met dit oogmerk, onder 't maaken van zeer schriklyke verwoestingen, naar Vrankryk in optogt, en hadt het geluk (2) van straks het leger, met het welke Eudo Hertog van Aquitanië hen tegengetrokken was, geheel aan stukken te houwen, zulks alle steden, sloten en landschappen voor de overmagt dier zeegepraalende Bar-
725. baaren zwigtten. In dit uyterste rukte Karel zyne ervaarenste benden by een, stelde, staande zyn afzyn, de voornaamste plaatsen in handen (3) van zulke Graaven of Landvoogden, welken hem, behalven den gewoonlyken Koninglyken eed, nog eenen byzonderen van hunne trouwe t'hemwaart afleydden, en daarom onder den naam van (4) GETROUWEN sedert zyn bekend gebleeven. Dus tegen alle ongemakken van binnen het ryk hebbende voorzien trok hy de woeste menigte der ingedrongene Sarraseenen tegen, en hadt het geluk van de zelven zoodaanig tusschen Tours en Poitiers te slaan, dat, volgens de getuygenis van eenige schryvers, in dat gevecht, hoewel met weynige waarschynlykheyd, over (5) de driemaalhonderdduyzend Barbaaren zouden zyn omgekomen. Hoe 't zy, het was deeze overwinning, die hem naamaals den bynaam van Tudites of Martel, dat is (6) de sterke, verschaft (7) heeft, om dat hy, als een STERKTREFFENDE (8) HAMER, de in Vrankryk gedronge Sarraseenen eens slags verpletterd hadt.

Dit afzyn van Karel Martel gaf in Vriesland gelegenheyd tot zeer gevaarlyke onlusten, mids, hoe grooten voortgang het Christengeloof in dien oord ook dagelyks maakte, aldaar echter nog zeer veelen gevonden wierden, welken de Heydensche bygeloovigheden hardnekkig aankleevende, zich tegen de uytbreyding van 't Christendom uyt al hun vermoogen aankantten, het zelve allen hinder toebragten en tot dat eynde zich onderling verbindende zelf eenen geweldigen opstand, terwyl zich Karel door den voorgemelden kryg

[illegible]

(1) *Annal. Fuld. anno* 725. Sarraceni . . . . cum [illegible] veniunt, cunctis locis vastatis & ecclesiis igne crematis. Basilicam quoque Sancti Hilarii pictavis incendunt.

Annal. Vet. Franc. ab anno 670. *usq. ad ann.* 840. *fol.* 888. Anno DCCXXXII. Abderamam rex Spaniæ cum exercitu magno Sarracenorum per Pampelonam, & montes Pireneos transiens, Burdigalem [illegible]

(2) *Ibidem.* Tunc Eudo Princeps Aquitaniæ, collecto exercitu, obviam eis exiit in prælium super Garonna fluvium: sed inito prælio, Sarraceni victores existunt. Eudo vero fugiens, maximam partem exercitus sui perdidit, & ita demum Sarraceni Aqui- [illegible]

(3) *Contin. Fredeg. cap.* 109. Carolus Princeps regionem Burgundiæ sagaciter penetravit, fines leudibus suis probatissimis viris industriis ad resistendum gentibus rebellibus & infidelibus statuit.

(4) P. Daniel Hist. de Franc. tom. I. pag. 336. *Il . . . . confia le gouvernement des villes principales* [illegible] *que ces gouverneurs ne portoient pas seulement à cause de leur fidelité . . . . mais encore parce qu'ils lui faisoient un serment particulier de fidelité, & lui rendoient certains autres hommages en qualité de ses Vassaux.*

(5) *J. a Leidis Chron. Lib. III. cap. IV.* Quibus Carolus, Dei auxilio fretus, bello occurrit & ex eis trecenta millia octoginta quinque, cum rege suo Ab- [illegible]

(6) P. Daniel Hist. de Franc. tom. I. pag. 335. *On pretend, que ce fut de cette victoire, que Charles tira son nom de* MARTEL, *pour avoir comme un* MARTEAU *ecrasé les* SARRAZINS.

(7) *Vita Sanct. Riguberti Archiep. Rem. N.* 10. Et quia ab ineunte ætate fuerit vir bellicosus, & robore fortissimus postmodum MARTELLUS est cognominatus.

(8) *J. Iperii Chron. St. Bert. Cap. IV. part. I.* Merito igitur inclytus iste Carolus tot bellorum superator, tot provinciarum subactor, totque nationum perdomitor TUDITES appellatur. Tudites enim sunt fabrorum mallei, quibus omnis durities atteritur, etiam ipsius ferri, quod omnia domat.

kryg met de Sarrafeenen belemmerd vondt, onderwonden. Dit noodzaakte dan hem, naa hy de gemelde overwinning op die ingevalle volken bevochten en sedert eenige (1) oproerigen in Bourgonje gestrafd hadt, zich met zyne zeeghaftige benden in 't
726. volgende jaar naar Vriesland te begeeven, alwaar hy de zamengerotte Heydenen eerlang versloeg, veelen der zelven tot uytrooijens toe door den (2) kling joeg, en de overigen, welken om genade smeekten, eyndelyk den vreede gaf en hen geheel en voor altoos onderdaanig maakte.

Aldus deezen opstand in dien oord gedempt hebbende, heeft hy in Hooimaand daarnaa volgende zyne voorheen gedaane gifte aan de Kerk van Uytrecht, door het toevoegen van verscheydene andere goederen, welken hy van zynen Vader Pipyn in de Betuwe eertyds bekomen hadt, volgens den inhoud van deezen giftbrief, nog merkelyk vermeerderd.

Ik Karel (3) *in Gods naam doorluchtig Heer, Groothofmeester, Zoon van den geweezen Pipyn, overdenkende de gevallen der menschlyke broosheyd, hoe ik myne zonden kan afwasschen en door Gods gunst tot de eeuwige vreugde geraaken: daarom geeve ik, van deezen tegenwoordigen dag af aan, door dit geschrift van uyterften wil tot lossinge van myne ziele, en begeere dat in de plaats genaamd Marithaime, alwaar 't slot geweest is; eeuwiglyk gegeeven zy aan de Vorstlyke kerk, welke gesticht is ter eere van onzen Heer en Zaligmaaker Jesus Christus, de Heylige Maria Moeder Gods, en welke ook bekend is gebouwd te zyn ter eere van de Heylige Apostelen Peter en Pauwel, en alle de Apostelen, Sint Jan den Dooper of andere Heyligen, het dorp Eliste genaamd, gelegen in het land van de Betuwe, ons toebehoorende ter plaatse van Marithaime, zoo veel als Everard aldaar gehad of bezeten heeft, toen het bleek dat hy den Koning ongetrouw was, en staande die ongetrouwheyd tegens den Koning der Franken, buyten het vaderland met de ongeloovigen aangespannen heeft, en waarom alle zyne goederen door 's Konings schatkamer zyn aangeslaagen geweest, welken de glorieuse Koning Hildebert aan onzen Vader Pipyn uyt het Vorstlyk goed, en volgens 't gunstbewys zyner milddaadigheyd gegeeven heeft, en welk bovengemeld dorp Marithaime myn Vader Pipyn my in erflyken eygendom afgestaan heeft,*

(1) *Annal. Fuld. ann.* 727. Carlus Burgundiam petens, Lugdunum & civitates reliquas suæ ditioni subegit.

Annal. Novesiens. ad ann. 730. Sarraceni cum omnibus famulis suis, quasi in Galliis habitaturi Garonnam transeunt, omnia devastant, ecclesias Dei cremant. Quibus Carolus, Dei auxilio fretus, bello concurrit & ex iis trecenta octogintaque millia cum rege suo Abdirama peremit, & mille quingentos suorum amisit... *ad ann.* 731. Carolus Lugduno, aliisque civitatibus captis BURGUNDIAM sibi subjugat.

(2) *Annal. Vet. Franc. ab anno* 670. *usque ad ann.* 840. *fol.* 888. Carolus ingressus est in Frisia cum exercitu magno, delevit eam usque ad internecionem, ac suo subjugavit Imperio.

Annal. Metens. ann. 734. Karolus princeps in Frisiam proficiscitur omnesque rebelles ejus gentes trucidavit ceterosque, quos vivos reliquit, acceptis obsidibus, suæ ditioni subjugavit.

Annal. Franc. ab A. 708. *usque* 800. *apud du Chesne tom. II. fol.* 7. DCCXXXIV. Karolus perrexit in Frisiam usque internecionem.

Albert. Abbat. Stad. Chron. Anno Domini DCCXXXIII. Karolus, Majordomus, Fresiam vastat.

(3) *Hedæ Hist. fol.* 30. Ego in Dei nomine inluster vir, Karolus, Majordomus, filius Pippini quondam, cogitans casum humanæ fragilitatis, qualiter peccata abluere possim, & donante Deo ad æterna gaudia pervenire. Idcirco trado a die præsenti per hanc paginam testamenti pro redemtione animæ meæ, donatumque in perpetuum esse volo in loco nuncupante Marithaime, ubi castrum fuit, ad Basilicam, quæ est constructa in honore Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, & beatæ Mariæ genitricis Dei. Sed & beatorum Apostolorum Petri & Pauli, omniumque Apostolorum, Sanctique Joannis Baptistæ, vel cæterorum Sanctorum noscitur esse ædificata, quæ est sita in pago Bathua villam juris nostri nuncupatam Eliste, in ipso loco Marithaime, quantumcunque ibi habuit vel possedit Everardus, dum ipse infidelis regi apparuit & in regis Francorum infidelitate, foris patria ad infideles se sociavit, & propter hoc omnes res suæ in fisco regali fuerunt redactæ, quas gloriosus Rex Hildebertus genitori nos-

heeft, alle het gene de bovengemelde Everard aldaar bezeeten heeft, te gelyk met de wooningen, landen, hutten, huyzen, bosſchen, velden, ſlaaven van beyde de kunne, beemden, weylanden, wateren en watervlieten, tilbaare en ontilbaare goederen, geheel en volkomelyk: dit alles overleveren wy aan de voorgemelde kerk, en alles wat Everard in de Betuwe gehad af bezeeten heeft: zulks dat de Heer Bisſchop Willibrord de bovengemelde goederen onder zyn rechtsgebied en Heerſchappye ontſange en om van zyne opvolgeren in Gods naam bezeeten te worden: invoege die aldaar ten allen tyde toeneemen in aanwasſinge ten voordeele onzer ziele. Doch byaldien 'er iemand was, 't gene ik niet geloof dat geſchieden zal, die tegen dit geſchrift van overgifte eenige onrechtvaardige verſtooring wilde onderneemen, dat hy eerstlyk over zich haale de gramſchap van den Almogenden God, en dat hy van den ingang der Heylige Kerke Gods geweerd, en in den vloek en vermaledyd zy, met de zelfde vermaledydinge, die gevallen is op Dathan en Abyron, welken de aarde leevendig ingezwolgen heeft; en het geen hy bejaagt niet mag bereyken, maar dat de tegenwoordige overgift door ons, by wyze van uyterſten wil gemaakt, en door des ſtoks overleveringe bekrachtigd, ten allen tyde vast en beſtandig blyve. Gedaan te Zulpig op het Vorstlyk ſlot den negenden dag van Hooimaand in 't zesde jaar der regeeringe van Dirk den Glorieuzen Koning der Franken.

Het teken van den doorluchtigen Heer Karel.

Die deeze overgifte gedaan, en te bevestigen verzogt heeft. Het teken van den Graaf Salecon. Het teken van den Graaf Folkart. Het teken van den Graaf Bergeteſienis. Het teken van den Graaf Maginhart. Het teken van Luidolf. Het teken van Odo. Het teken van Agilo. Het teken van den Graaf Herigert. Het teken van den Graaf Erkenfrid, welke de voorſpraak des Bisſchops geweest is, en deeze overgift met eyge handen nevens zynen eygen Heer ontſangen heeft. Ik Aldo ſchryver, op 't bevel van mynen Heer Karel, heb dit geſchrift van uyterſten wil geſchreeven en onderſchreeven, in Gods naam gelukkiglyk, Amen.

Deezen Odo, welke den voorgaanden gunstbrief van Karel als getuygen onderſchreeven hadt, acht ik den Vader van zekeren Graaf Ebroin geweest te zyn, welke ziende het Uytrechtſche Bisdom aldus opgerecht en begiftigd, naar het voorbeeld zoo van den Groothofmeester als van zy- 727.
nen

nostro Pippino de ſuo Fisco, & ex largitatis ſuæ munere concesſit, mihique genitor meus Pippinus jure hæreditario in proprietatem concesſit ſupra nominatam villam Eliste, quæ alio nomine Marithaime vocata, quicquid ſupra dictus Everhardus ibi posſedit, una cum manſis, terris, caſis, domibus, ſylvis, campis, mancipiis utriusque ſexus, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decurſibus, mobilibus & immobilibus totum & ad integrum: hæc omnia, tradimus ad præfatam Eccleſiam, & quicquid Everardus habuit in Bathua, vel posſedit; eâ ratione, ut Dominus Willebrordus Episcopus præfatas res in jus & Dominium ſuum recipiat, ſuorumque ſuccesſorum in Dei nomine ad posſidendum, ita ut ibidem omni tempore proficiat in augmentum pro remedio animæ meæ. Si quis vero, quod futurum esſe non credo, contra hanc traditionis chartam aliquam injustam interpellationem facere voluerit, in primis iram Dei omnipotentis incurrat, & a liminibus Sanctæ Dei Eccleſiæ efficiatur extraneus, & ſit anathematizatus, ſitque maledictus eadem maledictione, quæ descendit ſuper Dathan & Abyron, quos terra vivos abſorbuit; & quod repetit, evindicare non valeat, ſed præſens traditio ad inſtar testamentia nobis facta omni tempore firma & ſtabilis permaneat ſtipulatione ſubnixa. Actum Tulpiaco castro publico menſe Julio, nona die, Anno ſexto regnante glorioſo Rege Francorum Theodorico.

Signum Karoli illustris Viri.

Qui hanc traditionem fecit & affirmare rogavit. Signum Saleconis Comitis. Signum Folcarii Comitis. Signum Bergeteſienis Comitis. Signum Maginharii Comitis. Signum Luidolphi. Signum Odonis. Signum Agilonis. Signum Herigeri Comitis. Signum Erkenfridi Comitis, qui advocatus fuit Episcopi & hanc traditionem manu ſua cum domino ſuo ſuscepit. Aldo Clericus jusſus a domino meo Karolo ſcripſi & ſubſcripſi hanc testamenti chartam in Dei nomine feliciter, Amen.

nen eigen Vader; een jaaren laater het inkomen dier kerk, door het toevoegen van nog verſcheyden zyner goederen, volgens inhoud van deezen giftbrief, niet weynig heeft vermeerderd.

In Gods naam, Amen. Ik (1) *Graaf* (2) *Ebroin zoon van Oda, den geweezen begiftiger, heb beſlooten iets van myne goederen aan de Godgewyde plaatſen, tot hulpmiddel zoo van myne ziel, als van myne zeer beminde Gemaalin Theodolinde te geeven: dat is aan de kerk van St. Peter den Prins der Apostelen, of van Sint Jan den Dooper, of van de verdere Heyligen, welke gebouwd is te Reynaren in 't gewest Dublen, op de rivier den Ryn, alwaar de Heer Vader, Kerkvoogd, en Bisſchop Willibrord thans beſtierder is, geef ik in de plaats Nitrie ons toebehoorende, drie lyfeygelyke bouwhoeven, met de vrouwen en kinderen, de landen met het woon- en boerenhuys, midsgaders dat'er by legt en tot die plaats behoort. Desgelyks geef ik myn aandeel in de plaats Hemmi, zynde een bosch my toebehoorende geheel en al, even gelyk ook de helft van een bosch, 't gene my te Doensburg volgens de wetten eygen is en tot de zelve plaats behoort; en in onze plaats Meri een bouwhoef met de vrouw, en kinderen, met de landen, en het gene hen toebehoort, en de gedeeltens van 't bosch. En in 't gehucht Millingen de kerk van Onze Vrouwe Maria in 't geheel, welke wy aldaar gebouwd en aan den zelven Heyligen Vader gewild en beſlooten hebben te onderwerpen, gelyk ook onzen lyfeygen Folſarius ons aldaar dienende met zyne vrouw en kinderen, Godefrid met zyne vrou en kinderen, en in de plaats Megrim Walamnus met zyne vrou en kinderen, midsgaders twee eyge nichten nevens de landen en in 't gehucht Dagerborg Oda met zyne vrou, kinderen en 't gene hem toebehoort. Dit alles in 't geheel, dat is, zoo met de woon- als met boerenhuyzen, velden, beemden, weyen, bosſchen, wateren, watervlieten, roerende en onroerende, of reeds verkreegene of nog te verkrygene zaaken, of die in tyd en wyle daartoe betreklyk zyn, geef ik aan de bovengemelde heylige plaats, en wil dat die voor eeuwig gegeeven zyn, zoo tot vermeerdering des gebeds, als tot het plegtiger doen der Misſe voor my en de mynen. Dierhalve dat het die heylige plaats en der zelver behoeders hebben, houden en bezitten, en dat zy tot alles, wat zy daarmede zouden willen doen, een volkomen vrye magt hebben.*

Indien echter, 't gene ik niet geloof dat

(1) *NB. Uyt deezen Graaflyken tytel blykt dat dees Ebroin geenszins de Groothofmeester Ebroin is, te meer mids van den eersten hier de Gemaalin Theodolinde, en die* (*) *van den tweeden Leutrudis is genaamd geweest.*

(*) *Acta SS. Ordin. St. Bened. Part. II. Seculi IV. fol.* 544. Leutrudis Ebroini Major Domus uxor.

(2) *Volgens een afſchrift, my door den Heer Henr. Cannegieter, Profesſ. Hiſt. en Rector te Arnhem gegeeven.* In Dei nomine Amen. Ego Ebroinus Comes filius Oda quondam donator, aliquid de rebus meis ad loca Sanctorum pro remedio animæ meæ ſeu delectisſimæ conjugis meæ Theodolindæ dare dispoſui; hoc est ad Baſilicam SS. Petri Apostolorum principis, ſeu Joannis baptistæ vel ceterorum Sanctorum, quæ conſtructa est in loco Reynaren in pago Dublen, fluvio Rheno, ubi nunc dominus Pater, Pontifex Willibrordus Episcopus Custos esſe videtur, dono in loco Nitræ villa nostra Caſatos tres cum uxoribus & infantibus, terras cum ſala & curtule meo vel adjacentia & ad eundem locum pertinentia, & portionem meam in loco Haemmi ſylvam juris mei totam & integram dono, ſed & hoc quod mihi legibus in Doensburg medietatem Sylvæ ad eundem locum pertinentem jure meo, & in villa nostra Meri caſatum cum uxore & infantibus, cum terris & peculiari eorum & portiones de Sylva; & in villa nostra Millingen Baſilicam Dominæ nostræ Mariæ cum omni integritate, quam ibidem ordinavimus ad eundem S. Petrum ſubrogari volumus & decrevimus; & ſervum nostrum Folſarium ibidem ſervientem, cum uxore & infantibus, Godefredum cum uxore & infantibus; & in loco Megrim Walamnus cum uxore & infantibus cum terris duas ſoborinas, & in villa Dagerborgh Oda cum uxore & infantibus & peculiari ſuo. Hæc omnia cum integritate, id est, cum caſis quam curtielis, campis, pratis, pascuis, ſylvis, aquis, aquarum decurſibus, re mobili & immobili, re exquiſita & inexquiſita vel reliqua opportunitate ibidem aspiciente ad ſupra dictum locum ſanctum dono, datumque perennis temporibus volo pro

dat geschieden zal, wy zelfs, 't gene ver zy, of iemand onzer erfgenaamen, of achtererfgenaamen tegen den brief deezer gifte zich zoude willen aankanten, en den zelven trachten te verbreeken en iet van de gemelde zaaken, by wyze van erfrecht, poogen te ontvreemden, dat hy de gramschap van den Almagtigen God, en der Heylige Engelen op zich haale, van den ingang der kerke Gods en de gemeenschap der Heyligen geweerd zy, en onder de melaatsheyd van Giezi, en de straffe van Ananias en Saphyra vervalle, midsgaders deel hebbe met Judas den Iskarioter, die den Heere verraaden heeft, en dat hy, naa deeze maledydinge en bandoeninge, voorts nog tien ponden gouds en twintig ponden zilvers aan den geheyligden Breukeyscher betaale.

Gedaan in 't openbaar te Rinharen in 't zevende jaar van 't onverwinnelykste ryk van onzen Heer Dirk den allerglorykſten Koning.

Ik Ebroin heb deezen uyterſten wil, in myn byweezen opgeſteld, achtergelaaten en met myne eyge hand bevestigd.

Ik Virgilius onwaardig priester heb den zelven, op 't verzoek van Graaf Ebroin geschreeven en onderschreeven. Kunebrecht, Polikbert, Godebrecht, Raadbaisus (met) Reduald des begiftigers Zoon.

In de voorgemelde Betuwe waaren op de aankomst van Willibrord nog zeer veele heydensche inwoonders: zulks hy, om die tot het Christengeloof te brengen, zekeren Priester Werenfrid, die met hem van over de zee hier te land gekomen was, derwaart zondt, en ziende het groote getal van menschen door hem aldaar bekeerd, des de bestiering (1) der kerke aan den zelven in dien oord opdroeg. Deeze zoo zwaarwigtige bediening heeft Werenfrid met eenen onbezweeken yver tot zyne dood toe waargenomen; welke, naa hy eyndelyk door eene hevige koorts was aangetast, den twaalfden van Oogstmaand (2) te Westervoert voorviel, wordende zyn lyk ſedert te (3) Elst, 't gene eertyds Everard toebehoorde en thans aan de kerk van Uytrecht gegeeven was, op eene ſtaatlyk wyze begraaven.

Met eenen gelyken goeden uytſlag was ook de Diaken (4) Adelbert door Bisſchop Willibrord in Ken-

pro orationum lucro vel misſarum ſolennius celebrandi perpetualiter pro me & meis. Et locus iste ſanctus & custodes ejus hoc habeant, teneant & posſideant & quicquid exinde facere potuerint liberam & firmisſimam in omnibus potestatem habeant.

Si quis vero, quod futurum esſe non credo, nos ipſi quod abſit, aut aliquis ex hæredibus aut prohæredibus nostris contra hanc donationis cartulam venire tentaverit, & eam infringere voluerit & de dictis rebus aliquid quaſi hæreditario jure auferre conaverit, penitus iram omnipotentis Dei incurrat & Sanctorum Angelorum & a liminibus eccleſiæ Dei vel coronæ Sanctorum extraneus efficiatur & leprum Giezi, vel percusſionem Ananiæ & Saphyræ conſequatur, partemque habeat cum Juda Iscariote, qui Dominum tradidit post maledictionem & excommunicationem, auri libras X, argentique pondo XX, una cum ſacratisſimo fisco exſolvat.

Actum publice Rinharos Anno Invictisſimi regni Theodorici Domini nostri glorioſisſimi VII. Ego Ebroinus hoc testamentum coram me factum reliqui & propria manu firmavi.

Ego Virgilius indignus presbyter rogante Ebroino Comite in Dei nomine ſcripſi & ſubſcripſi: Cunebrechtus. Polikbertus, Godebrectus, Raedbaiſus (cum) Redualdo Heri filio.

(1) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 42. Quendam locum ſuæ diœceſis Elste vocatum, & in medio inſulæ Batuæ nuncupatæ ſitum . . . . eccleſiæ eidem Beato Werenfrido ſanctæ prædicationis curam regendam commendavit.

(2) *Ibidem.* Deinde cum verbo & opere in his duobus locis omnem populum ad fidem convertisſet, apud vicum Westervoert prænominatum, qui in Rheni fluminis ripa ſitus esſe cognoscitur, vi febrium correptus, viris religioſis ad ſe vocatis, migraturum ſe esſe ab hac luce & carne revelabat. Nec longo post intervallo plenus bonis operibus, ibidem in pace quievit decimo nono Calendas Septembris.

(3) *Ibidem.* Sanctumque corpus usque ad Elst produxerunt . . . . illic quoque . . . . corpus ejus ſepulturæ commendatur.

(4) *Ibidem cap.* 41. Miſit Sanctum Athalbertum Archi-diaconum ſuum in Kenemariam ad evangelizandum, ... qui ibidem plurimorum corda ad fidei ſalutem erexit, in loco, qui nunc Egmunda nuncuatur.

Kenmerland gezonden, alwaar hy door de minzaamheyd (1) zyns gedrags de aangeboore woestheyd dier volken indiervoege wist te temmen, dat zeer veelen, den tot nogtoe in zwang geweest hebbenden dienst der afgoden verlaatende, hunne ſtraffe nekken onder 't zoete juk der Christelyke leere boogen. Waartoe niet weynig hielp dat Adelbert alles (2), 't gene hy hen met den mond aanprees, zelf eerst werkſtellig maakende, dus met zyn voorbeeld bevestigde.

Aldus van plaats tot plaats voortgaande kwam hy eyndelyk te Egmond, 't gene (3) in dien tyd DE HEGGE genaamd was, alwaar hy, onder andere inwoonders eenen Eggo bekeerde, en dien eerlang, mids des zelfs ſtraks daaropgevolgde zeer voorbeeldlyke leevens wys, tot zynen zonderlingen (4) boezem vriend aannam; invoege Adelbert ſteeds, alswanneer hy zich te Egmond moest ophouden, zyn verblyf by den door hem bekeerden Eggo nam, ja zelf, wanneer dien een zoon gebooren wierdt, als fondheffer of getuygen by het (5) toedienen van den doop ſtondt. 't Gene in die tyden geenszins zoo ligtvaardig dan tegenwoordig aanvaard wierdt, mids de fontheffer op Peter den nieuwgedoopten voor de kerk als zynen Zoon aannam en des (6) voor de Christelyke opvoeding inſtaande zich tot borg ſtelde, om des zelfs welzyn uyt al zyn vermoogen te bevorderen. Zulks hunne onderlinge vriendſchap door dit geestlyk aangegaane maagſchap aldus dagelyks meer en meer aangroeijende den voorgemelden Eggo dierhalve geene kleyne droefheyd (7) beving, als hem de Diaken Adelbert, des avonds by hem aan tafel zittende, onder andere redenvoeringen zyn beſluyt te kennen gaf, van zich eerdaags vandaar naar zyn Vaderland te willen begeeven, om zyne vrienden en bloedverwanten, die allen van eene zeer hooge geboorte waaren, nog eens voor zyne dood te zien en, waarſchynlyk voor het laatst, vaarwel te zeggen.

Deeze overzeeſche reys (8) volvoerde Adelbert gelukkiglyk; dan als hy uyt Engeland met zoo veel ſpoeds, als zoo verafgelege reys konde geſchieden, weer te rug in Vriesland gekeerd was, wierdt hy door eene doodlyke

(1) *Vita St. Adalb. cap.* 4. Fuit ergo in Beato Adalberto tanta morum lenitas, ut omnes ad ſui imitationem ejus alliceret ſuavitas.

(2) *Ibidem.* Quidquid verbis ſuadebat jubendo, factis præmonstrabat exequendo; maximo ſe reputans dispendio mutilatum, ſi non ejus dicta actuale commitaretur exemplum.

(3) *K. Kolyn vs.* 288.

Die de Hegge plach te heten/
Eer des bedehuus te weten
Daer in lange was gestichte.

(4) *Vita St. Adabert cap.* 5. Sæpius tamen in Hæcmunda loco vocato manſitabat, hujusque recesſibus, Importunitatis frequentiam aliquantisper declinabat. Ubi inter plures, quos fama virtutum ejus attraxerat, quidam Eggo vocabulo, ad eum veniens, in brevi ejus familiaritatem adeptus, ejus inhæſit contubernio attentius; in tantum, ut vir Dei Adalbertus ejus frequentius uteretur hospitio.

(5) *Ibidem.* Ad roborandum quoque hujus Caritatis tenorem, filium ejus de ſacro fonte ſuscepit; & ut decuit, plerisque ſuis ſecretis intimum habuit.

(6) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 549. *Elle avoit eu l'adresſe, quand Charles fut baptiſé, de le faire tenir ſur les fonts de baptesme par Lothaire. C'estoit là alors en France . . . . un des liens les plus ſacrez, par lesquels on pust attacher un Prince à la protection de celui dont il ſe faiſoit le Parrain.*

(7) *Vita St. Adalbert. cap.* 5. Factum est quadam die inter cænandum, dum ſolitis oblectaretur Colloquiis, ut Pater Sanctus amico profesſus esſet, ſe patriam, parentesque velle reviſere, quatenus etiam eis aliquid gratiæ ſpiritualis posſet impertiri. Ille vero, nimis ægre ferens tantæ benignitatis præſentia frustrari, cœpit de ejus reditu lacrimoſa curioſitate ſciscitari.

(8) *Ibidem cap.* 6. Qui juxta condictum Friſiam reverſus, tanto ardentiori omnium unanimitate ſuscipitur, quanto ejus ſanctitas evidentiori virtutum attestatione & propheticæ ſponſionis præſentiali exhibitione quaquaverſum nobilitaretur.

lyke ziekte aangetast, welke (1) hem den vierentwintigften van Zomermaand (het jaar echter is onbekend) te Egmond, tot geen kleyne droefheyd van de door hem bekeerde Vriezen uyt het leeven rukte. Zulks zy, naa des overleedens uytvaart op eene plegtige wyze gehouden te hebben, des zelfs (2) lyk in geestlyk gewaad en met (3) een goud kruys op de borst, onder eenen grooten toeloop te Egmond niet alleen begroeven, maar boven zyn graf eene houte kapel (4) of gebedehuys, zoo veel de ruuwe bouwkunde van dien tyd toeliet, uyt erkentenisfe ftichtten: welke naamaals door de in 't land gevallene Deenen een- en andermaal zoodaanig is verwoest (5) geworden, dat men, mids het fneuvelen en vervoeren der voorige inwoonders, reeds in 't begin der tiende eeuwe geheel onkundig was, waar het lighaam van deezen zoo yverigen bekeerder der Westvriezen voorheen ter aarde beftеld was.

Dees dagelyks nog al toeneemende aanwas van 't Christengeloof in het thans genaamde Noordholland liep de over de Zuyderzee woonende Vriezen geweldig in 't oog, als welke hen met eene geheele omkeering zoo niet van den Staat, ten minfte van hunnen Heydenfchen Godsdienst dreygde. Zulks zy onder de hulp van hunnen Vorst Poppo daarvan niet alleen de verdere uytbrey- 636.
ding by alle gelegenheden dwarsboomden, maar zelf de ftoutheyd hadden van door 't bedryven van verfcheydene vyandlykheden, tegen Karel Martel wederom op te (6) ftaan: invoege die eyndelyk een befluyt nam om, door 't geheel verdelgen van het tot dus lang beftandig gebleeve Vriefche ryk, zoo naadeeligen hinderpaal voor altoos uyt den weg te ruymen.

Totnogtoe waaren die volken van de landzyde telkens aangetast en beftreeden, dan gedwongen zynde zich binnen hunne wyde ftroomen en ontoegangelyke moerasfen beflooten te houden, waanden zy zich daar achter in volle veyligheyd en niemand in ftaat, om hen aldaar met voordeel te konnen aantasten: zulks zy nu min ingetoogen des ook het anders zoo zeer geducht vermoogen van Karel Martel, door het hervatten hunner nu zoo menigmaal geftrafte opftanden, fcheenen te verachten. Hy dierhalve liet dan op den Ryn, de Maas en andere zich in de Noordzee ontlastende ftroomen eene bequaame (7) vloot vervaardigen, fcheep-

te

(1) *Vita St. Adalb. cap.* 7. Igitur de virtute in virtutem proficiens, quod feliciter cœpit, felicius confummavit; & immarcesfibilem fui agonis percepturus coronam, tenebrofam præfentis feculi convallem lacrymarum, mutavit cum paradifo deliciarum. Christo itaque Jefu, cui fideliter inhæfit, VII. Kalendas Julii fanctisfimam animam reddidit.

(2) *Ibidem.* Corpus autem beati viri Adalberti a fidelibus tunc temporis, qui ejus exequias procurabant, diligentisfime conditum, ac humanitatis more terræ mandatum, fanctæ refurrectionis præftolatur edictum.

(3) *J. de Beka Hift. fol.* 29. Ecce quamprimum clerus fepulchrum ejusdem almiflui patris aperuit, pallium fanctisfimi corporis integrum ab omni labe corruptionis apparuit, crux etiam aurea fuper pectus ejusdem ibidem inventa est.

(4) *Vita St. Adalb. cap.* 7. Supra quod conftruentes Ecclefiam, in quantum rudes adhuc talium rerum poterant, ejus frequentabant memoriam.

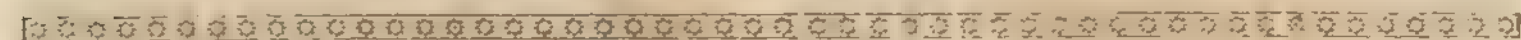
(5) *Ibidem.* Sed Nordmannicæ irruptionis impetu ipfa ecclefia SÆPIUS diruta, ac quæque circumpofita atrocius funt devastata.

(6) *Iperii Chron. St. Bertin. cap. IV. Part.* 1. Frifones, mortuo fuo Duce Radbodo, cum fuo fuccesfore Poppone, contra Carolum Teuditem rebellant.

(7) *Fredeg. Chron. cap.* 109. Itemque . . . . in gentem durisfimam maritimam Frifionum nimis crudeliter rebellantem, præfatus Princeps (*Carolus*) audacter navali evectione properat, certatim altum mare ingresfus navium copia adunata.

Annal. Metenf. ad ann. 736. Perfida gens Frifionum fidem, quam dudum Karolo promiferat, fraudare conatur; contra quos Karolus navali evectione præparat exercitum.

te zyne in de wapenen gerukte manſchap op de zelve, en, zynde als om ſtryd van de thans genaamde Hollandſche kusten met eenen gunſtigen wind in volle zee geſtooken, wendde het naar de Vrieſche eylanden (1) Oost- en Westergouwe. Mids Vriesland zelf nog tot in het jaar twaalfhonderdtweeëntwintig (2) door eene zeer groote binnenzee wierdt vaneen geſcheyden; welke by Berlekum inkwam en zich voorby Leeuwaarde, Wirdum, Rauwert en Goutum Westwaart uytſtrekte; doch die ſedert zynde bedykt het nieuwe land genaamd en dus het beginſel van den grooten rykdom der aldaar gegoede kloosterlingen in Vriesland geweest is. Wiens inwoonders, welken Karel Martel, van eenen anderen oord verwacht, en dierhalve alle de toegangen tegen het Oostfrankiſche ryk tot nogtoe achter hunne ſtroomen zeer naauw bezet gehouden hadden, in 't eerst niet weynig verbaasd waaren op de wisſe tyding van dat de Franſche benden tot in het hart van hun land waaren doorgedrongen. Dierhalve de tot dus lang te vergeefsch bezet gehoudene ſtroomen verlaatende trokken zy alle hunne verſpreyde benden in een lighaam byeen, en, naar maate hunner menigte, met des te meer vertrouwen de gelande Franken tegen; die nu het land dieper zynde ingetrokken aan de voorgemelde Meer of Poel (3) Burdine, welke thans het Borndiep genaamd en toen het Oost- van 't Westergouwe ſcheydde, in volle ſlagorde geſchaard ſtonden en niet min dan de Vriezen naar het aanvangen van den ſtryd haakten. Verſchrikkelyk was het opgevolgde gevecht, als in het welke door de inwoonders niet min voor de behoudenis van hunnen Staat dan den nu zoo lang geoeffenden Godsdienst, en door de Franken om eenmaal zoo afgodiſchen bronader uyt te rooijen, geſtreeden wierdt. Dan Karel, ziende naa veel bloedvergietens de Vriezen eyndelyk aan 't deynzen, ſtelde zich aan 't hoofd van zyne uytgeleezenſte benden, en zynde met de zelven aan dien oord aangevallen, alwaar onder 't oog van den Vrieſchen Vorst Poppo nog wel de grootſte tegenſtand gebooden wierdt, drong eyndelyk door, velde met eygene (4) handen dien

(1) *Fredeg. Chron. cap.* 109. Anistarchiam & Weſtarchiam inſulas Friſionum penetravit, ſuper Burdone Fluvio Castra ponens.

Annal. Metenſ. ad an. 736. Altumque mare ingresſus, navium copia adunata, ad Wistriamchi & Wastrachia inſulas pervenit, ſuper Bordinem vero fluvium castra ponens.

(2) MS Chronyk van Vriesland, onder my berustende en door eenen Broeder Peter van het Klooster Tabor geſchr. pag. 53. vſa. **Item doemen ſcreef duſent CC ende XXII, doe was die middel zee noch in Frieslant / die by Berlicum in quam ende ghinck verby Lewerden, Wirdum / Rauwert / Goutum / voert westwert weder op / dat nu hiet Nyelant / ende plach daer te ebben en te vloyen. Daer omme worden grote gueden biden zeedicken aenſlags ende overdraghen den Cloesteren die doe vele volckis hadden / ſoe komen die Cloesteren aan groete gueden aan die zeedicken.**

(3) *M. Alting. Notit. Germ. Infer. fol.* 31. BURDINE ſic quidem ſcriptum reperitur apud Fredegorium Scholasticum ſeculi VIII. ſcriptorem, ſed librarii vitio opinor, nimis quam proclivi, propter eandem prope figuram litterarum Longobardicarum N. & P. Burdipe enim ſeu Boerdiep verum ſinui nomen fuit, qui post Romanorum tempora aliquot ſeculis, late patuit inter Westergoam & Ostergoam, atque jam dudum in terræ quoddam uber iterum converſus est. Scholasticus hujus ostium, quod claſſe ſubiit Carolus Martellus anno IↃCCXXVIII. ponit inter duas inſulas ſeu OGEN vel AGEN, qua a plaga occidua & eöa ignoratis nominibus propriis distinguit. Emo Werumenſis Abbas, ad annum CIↃCCXXIV. BORDENAM ſcripſit Membrana Trajectina quæ ejusdem ſeculi XIII. est friſiam, quam *Orientalem* Hollandi dixere per Bornedam bipartitur, hinc ad *Stauriam*, inde ad *Lavicam*. Quibus vocibus proprius accedunt ad alteram appellationem BORNE & BORNDIEP, qua etiam uſi ſunt Friſii, de ſinu pariter & amniculo in illum ab OLDEBORN profluente. Auctus auſtrini ſinus hujus fuit interitus. Atque per hæc exploſa putem vulgata de Burdone commenta.

(4) *Annal. Metenſ. ad an.* 736. Poponem Gentilem Ducem illorum interfecit, exercitumque proſtravit, fana eorum deſtruxit, & cum innumerabilibus ſpoliis, Christo auſpice, ad propria est reverſus.

Fredeg. Chron. cap. 109. Popponem gentilem Ducem

dien Vorst en verhaastte aldus de algemeene nederlaag. Met heele benden dan wierden de vlugtelingen in den naastgelegen ſtroom Burdine gejaagd, met groote (1) menigte de her- en derwaart op het land verſpreydde Vriezen verſlaagen, en, naa dus alles van een geſcheurd, geveld of op de vlugt gedreeven was, het geheele land aan 't zeegepraalende leger ten roof gegeeven, der afgoden (2) beelden verbryzeld, hunne tempelen en altaaren geſlecht en dus op zoo roemruchtige wyze het voorheen zoo lang beſtandig gebleeve Vrieſche ryk eyndelyk met de Oostfrankiſche kroone volkomelyk vereenigd, van het welke 't Hertoglyk bewind, volgens het (3) gebruyk, by de Franſche Koningen totnogtoe onderhouden, uyt achtinge (4) voor het oude Vorstlyk Huys, aan des geſneuveldens Broeder Adgillus den II. is gelaaten; doch welke aangeſtelde Hertogen; als van den ouden Koninglyken ſtam afdaalende, men door de Vrieſche historiſchryvers zoo nu zoodan echter nog met den Koninglyken (5) naam gemeld vindt.

Willibrord hadt wel het genoegen van deeze groote omwenteling van zaaken te beleeven, dan zynde nu omtrent tachtig jaaren oud is, hy nog den zesden van (6) ſlachtmaand des
zelven jaars, of, gelyk anderen wil- 737.
len, een jaar laater uyt dit tegenwoordige naar het ander leeven overgegaan en zyn lyk (7) in een marmere kist in de Abtdy van Epternach, op de rivier Sura in 't land Bidbug omtrent Trier begraaven: welke hy, gelyk wy hiervoore gemeld hebben, met hulp van Irmina, Dochter van Koning Dagobert den II. in den tweeden oorlog met Radboud reeds geſticht, en, volgens deezen zynen voorheen reeds gemaakten uyterſten wil, op zyn overlyden niet weynig begiftigd heeft.

„ In den (8) naam van Christus. „ Het is noodig den Christenen den „ weg der waarheyd te kennen, „ langs welken zy hunnen Schepper „ waardiglyk door hunne verdienſten „ moogen dienen, op dat de opdragt hunner liefdegiften, en „ hunne godvrugt hen gedeyde „ tot zaligheyd, volgens 't gene „ het

---

cem illorum fraudulentum conſularium interfecit, exercitum Friſionum prostravit.

J. Iperii Chron. cap. IV. Part. 1. Quos (*Friſones*) aggresſus Popponem cum multis interfecit & Friſiam iteru n ſubjugavit.

(1) *Hildensheimenſe Chron. ad ann.* 15. *Carol. Martelli.* Karolus navali evectione Freſonum regnum penetravit. Interfectis Freſonibus Popponem Ducem interemit, lucos, & fana ſubvertit victor cum præda magna revertitur.

(2) *Fredeg. Chron. cap.* 109. Fana eorum idolatriæ contrivit, atque combusſit igni, cum magnis ſpoliis & prædis victor reverſus est regnum Francorum.

Annal. Fuldenſ. ad an. 729. Carlus navali evectione regnum Freſorum ingreditur, interfectisque quam plurimis, Popponem Ducem eorum interemit, ſubverſisque lucis, fanis victor cum præda magna revertitur.

(3) *Hiſt. de Landgrav. Turing. cap.* 7. Iſte Carolus . . . in Alemania OMNES REGES DEPOSUIT, & ipſos & hæredes eorum in DUCES creavit. Similiter OMNIA REGNA in Alemania DESTRUXIT & in DUCATUS redegit.

Bothon. Chron. Brunsvic. Pict. fol. 295. **Van dusſenem Haertogen Radoden en eyn Here der Freſen quemen Eddele ſlechte/** HERTOGEN **und** GREVEN **in Freslant.**

(4) P. Dan. Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 353. *C'estoit la conſideration, qu'on avoit pour les familles regnantes, dans lesquelles nos premiers Rois en recevant ces nations au nombre de leurs ſujets, ou de leurs tributaires s'estoient engagez à conſerver toûjours le titre & le pouvoir de* DUC.

(5) *Chron. de Traject. MS. in Art. de Willibrordo &c.* Tunc fuit ibi rex nomine Radbodus, ſed Cronica Franciæ nominant istum Radbodum NON REGEM ſed DUCEM, QUIA FRANCIA TUNC DOMINABATUR FRISIÆ ET VOLUIT QUOD NON REX ſed dux vocaretur dominus Friſiæ ſed Friſones; eum habebant ut regem.

(6) *Chron. Joan. de Beka fol.* 10. Anno Domini DCCXXXVII. Clemens VII. idus Novembris felicem creatori reddidit animam, postquam annos XL. digne gubernasſet eccleſiam. Cujus ſacrum Corpus ad Epternacenſe translatum est Cœnobium, ordinis beati Benedicti Treverenſis diœceſis, quod ipſe pridem de patrimoniis discipulorum ſuorum ſumptuoſis adornavit ædificiis.

(7) *J. a Leidis Chron. Lib. II. cap.* 35. Cum ergo illud ſanctisſimi viri Corpus in excifa de marmore arca a discipulis condereretur.

(8) *Miræi Cod. don. piar. tom. I. fol.* 11. & 12. In Christi nomine. Oportet Christianos viam veritatis agnoscere, per quam Creatori ſuo digne meritis

„ het Opperweezen zelf getuygt: „ GEEFT EN U LIEDEN ZAL GE- „ GEEVEN WORDEN: DOET LIEF- „ DEGIFTEN EN ZIET ALLES ZAL „ U LIEDEN ZUYVER ZYN. Waarom ik Klemens Willibrord Bisſchop „ in Gods naam overdenkende de gevallen der menschlyke broosheyd, „ hoe ik myne zonden kan afwasſchen, en door des Heeren gunst tot „ de eeuwige vreugde mag geraaken, „ van deezen dag af geeve en wille dat „ eeuwiglyk gegeeven zy aan het „ klooster Epternach ('t gene op de „ rivier Sura in het land Bidburg legt) „ in den naam des Vaders, en des „ Zoons en des Heyligen Geests, „ midsgaders der Apostelen Peter en „ Pauwel, Sint Jan den Dooper of de „ verdere Heyligen, en van 't welke ik toeziender of beſtierder ben, „ en alwaar, zoo 't Christus behaagt, myn lighaam rusten moet. „ Dit is het gene ik aan die heylige „ plaats Epternach geeve of overlevere: alle goederen of hoven of „ ſlaaven, welken de vrygeboorene „ Franken zoo uyt liefde als voor „ hunne zaligheyd aan my overgeleverd of gegeeven hebben. Desgelyks die goederen, welken de „ Heer (1) Pipyn of zyne Gemaa- „ lin

tis ſuis ſervire posſint, ut oblatio eleëmoſynarum eorum & devotio perveniat ad ſalutem: ipſo Summo dicente: DATE ET DABITUR VOBIS, & FACITE ELEEMOSYNAM, ET ECCE OMNIA MUNDA SUNT VOBIS.

Idcirco ego in Dei nomine Clemens Willibrordus, Episcopus, cogitans caſum humanæ fragilitatis, qualiter peccata mea posſum abluere, & donante Domino ad æterna gaudia pervenire, dono a die præſenti, donatumque esſe perennibus temporibus volo, hoc est, ad Monasterium Epternacum, quod est conſtructum ſuper fluvio *Sura*, in pago *Bedenſi*, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti & SS. Petri & Pauli Apostolorum, & S. Joannis Baptistæ, vel cæterorum Sanctorum, ubi ego ipſe Clemens Willibrordus Custos vel Gubernator præesſe videor, &, ſi Christo placet, corpus meum ibidem requiescere debet. Hoc est quod dono vel trado ad ipſum Sanctum locum Epternacum omnem rem vel villas, ſeu mancipia, quæ mihi ingenui Franci, pro amore eorum & ſalute, tradiderunt, vel condonaverunt.

Similiter illas res, quas dominus Pipinus mihi condonavit, vel delegavit, ſeu matrona ſua Plictrudis, ſive filius ſuus Dominus noster Carolus, Major Domus: quas res ipſas Dominus Carolus, & Genitor Pipinus tam me vivente, quam de ista vita migrante, pro eorum mercede, condonaverunt.

Et illas alias res ex parte denomino, vel homines qui mihi eas tradiderunt, vel delegaverunt, id est ut hæc ſcriptura ſolenniter, pro temporum ſerie confirmare debeat, & hi ſunt homines nominibus his nominati.

Rohingus mihi condonavit, vel tradidit eccleſiam aliquam, quæ est conſtructa in Antverpo Castello, ſuper fluvio Scalde, in pago Renenſium, cum appendiciis ſuis, villas denominatas his nominibus Bacwalde, Winnelinchieme, Furgalare, & in ipſo Castello Antverpo tertiam partem de illo telonio. Et Heribaldus Clericus mihi condonabat, & tradidit eccleſiam aliam in pago Marſum, ubi Moſa intrat in Mare, cum appendiciis ſuis & mariscum unde berbices nascuntur: Et Angilbaldus mihi condonabat vel tradidit villam quæ vocatur Wadradoch, in pago Taxandro, ſuper flumine Duthmala. Et Ansbaldus mihi condonabat vel tradebat omnem portionem ſuam in villa quæ vocatur Busloth, in pago Taxandrio. Et Berethinda, Deo ſacrata femina mihi condonabat vel tradebat omnem portionem ſuam in villa Bobanſchot, in pago Taxandrio. Et Henricus mihi condonabat in villa quæ vocatur Pieplo. Et Engelbertus mihi quondam donabat vel tradebat mihi omnem portionem ſuam, in villa quæ vocatur Hineſloten, in pago Taxandrio. Item quod Engelbertus mihi condonabat vel tradebat villam, quæ vocatur Alpheim, in ipſo pago Texandrio. Item Ansbaldus Clericus mihi condonabat vel tradebat villam, quæ vocatur Diosna, in pago Taxandrio, ſuper fluvio Digena. Et Thietbaldus mihi condonabat vel tradebat eccleſiam aliquam, quæ est in villa Montnahim, quæ Araride vocatur cum appendiciis ſuis. Et illuster vir Hedenus mihi condonabat vel tradebat omnem portionem ſuam in villa quæ vocatur Aimiſtadi, ſuper fluvio, Wielheo, in pago Turingasnes.

Superius nominatas vel ſcriptas res ego Clemens Willibrordus trado atque transfundo ad illam caſam Dei ſuperius nominatam Epternacum, vel ad illam ſanctam congregationem fratrum ibidem Deo ſervientium; ea vero ratione, ut quidquid de iisdem rebus ſuperius nominatis facere decreverint, in omnibus habeant potestatem faciendi, ut & ibidem omni tempore pro nostra mercede, vel Seniore nostro Carolo Majore domus ſeu eorum hominum, qui mihi ſuas res tradiderunt, proficiant in augmentis.

Et illud placuit nobis inſerendum. Si fuerit ullus de heredibus vel proheredibus meis, ſeu quælibet oppoſita aut extranea perſona, ſeu judiciaria potestas, quæ contra hoc testamentum vel donationem meam, quam ego Clemens Willibrordus Episcopus ſana mente plenoque conſilio & devotione integra fieri jusſi, venire aut agere vel eam infringere voluerit, & fista Charta ei ostenſa ad relegendum fuerit præſentata, ſe ipſe exinde compescere noluerit, in primis iram Dei omnipotentis incurret, & ſanctorum Angelorum, & ab omnibus eccleſiis vel conſortio Christianorum efficiatur extraneus, & habeat partem cum Juda, qui Dominum tradidit, & cum Dathan & Abiron, quos terra vivos deglutivit: & inſuper inferat cum forio fisco auri libras decem, argenti pondo quinquaginta coactus exſolvat, & quod repetit evindicare non valeat.

Actum anno VI. regnante Theodorico Rege.

(1) *Diplom. Pipp. apud G. Henſchenium de tribus Dagobertis pag.* 114. Ego in Dei nomine illustris vir Pipinus, filius Ansgiſi quondam, necnon illustris matrona mea Plectrudis, filia quondam Hugoberti, reputantes varios nobiscum humanæ fragilitatis caſus: quo nimirum & præteritæ vitæ posſimus abluere ſordes, & donante Domino ad æterna gaudia pervenire;

„ lin (1) Plectrudis, of zyn Zoon „ Karel onze Heer en Groothofmeester aan my gegeeven of gemaakt heeft. Welke zelfde goederen de Heer Karel en zyn Vader Pipyn, zoo staande myn leeven als tot op myn afsterven tot hunne vergelding gegeeven hebben. Ook benoem ik ten deele die andere goederen of persoonen, welken my overgegeeven of gemaakt hebben, ten eynde dit geschrift dezelven plegtiglyk in 't vervolg van tyden bevestige. En deeze menschen zyn dusdaanig genaamd. „ Rohingus (2) heeft my zekere kerk gegeeven of overgeleverd welke gebouwd is in 't slot Antwerpe op de rivier de Schelde in 't land Rene, met het gene van de zelve afhangt, de dorpen genaamd Bacwalde Winnelinchieme, Furgalare, en in 't slot Antwerpe zelf het derde deel van des zelfs tol. De Priester Heribald heeft my gegeeven en ter hand gesteld in 't land Marsum, daar de Maas in de zee valt, eene andere kerk met het gene tot de zelve behoort en de moeren, in de welken barbeelvisschen

re; donamus monasterio in loco, qui cognomentum gerit Epternacum, pagoque Bedensi ad Suram amnem extructo, cui virum strenuum & Dei cultorem, Apostolicum Willibrordum Episcopum cum turba monachorum imposuimus, illud Epternaci dimidium, quod Theodarius quondam Dux ibidem obtinuit & postea filius ejus Theodhardus nobis quondam tradidit, iis tamen facultatibus exceptis, quas Irmina in ipso Epternaco possedit. Actum Gaimundis III. idus Majas regni D. N. Childeberti anno XII. Pipinus & Plectrudis, item Chutbertus, Bernarius, Charibaldus, Constantius, Josephus, Winetharius subscripsêre.

(1) *Ed. Martene Vet. Scrip. Coll. tom. I. fol.* 15. Semper humana fragilitas casus inevitabiles debet perpendere, ut quandoquidem repentina supervenerit transpositio, non habeat in nobis quod puniat, sed inveniat quod coronet, juxta mandatum Domini DATE & DABITUR VOBIS. Et illud FACITE ELEEMOSYNAM, ET OMNIA MUNDA SUNT VOBIS. Idcirco ego in Dei nomine inluster vir Pippinus filius Ansgisili quondam, nec non illustris Matrona mea Plectrudis filia Hogoberti quondam, cogitantes casum humanæ fragilitatis, qualiter peccata nostra possemus abluere, & Deo donante ad æterna gaudia pertingere, concedimus domno patri nostro viro Apostolico Willibrordo Episcopo de Monasterio Epternaco, sito in pago Bedense, super fluvio Sura, quod ipse donante Deo ædificavit in rebus proprietatis nostræ, & unde ipse beatus Willibrordus testamentum confirmavit ut sub nostra defensione haberemus ac heredum nostrorum: unde placuit nobis, ut Apostolico patri nostro Willibrordo ipsum monasterium confirmaremus, quod ita & fecimus, eo modo, ut ibidem fratres peregrinos vel alios Deum timentes congregent, ut ibidem secundum ordinem sanctum degere & conversari debeant. Et illud ibidem nobis placuit inserendum, ut cum ipse beatus Willibrordus de hac luce migraverit, ipsi fratres quem ex semetipsis elegerint, sibi constituant Abbatem, ea ratione, ut heredibus nostris in omnibus fidelis appareat, & ibidem secundum ordinem sanctum degat & sub nostro mundiburdio vel defensione persistant. Et si quis Deum timens tam de parte nostra, quam & de reliquis hominibus, de suis rebus & ad ipsum Monasterium condonare & confirmare deliberaverint, vel quicquid ibidem, Deo inspirante, de collatis bonis obvenerit, Deo propitio, eis proficiat in augmentis. Si quis vero, quod minime credimus esse futurum, si quis fuerit ullus de heredibus aut propinquis nostris, seu quælibet extranea aut opposita persona, quæ contra hanc nostram confirmationem, quam nos pro divino intuitu vel animæ nostræ remedio fieri, aut firmare rogavimus, venire voluerit aut infringere, & ista carta ei ostensa fuerit ad relegendum, & se ex hoc compescere noluerit, imprimitus iræ Dei Omnipotentis incurrat offensam, & a liminibus Sanctorum efficiatur extraneus & inferat partibus ejusdem loci & fratribus tunc tempore ibidem servientibus, aut cui litem intulerit, tantum & aliud tantum quantum res ipsæ eo tempore emeliorare valuerint, & insuper inferat cum socio fisco auri libras X. argenti pondo XX. coactus exsolvat, & quod repetit evindicare non valeat, sed præsens confirmatio adinstar testamenti constipulatio adnixa omni tempore firma stabilitate capiat firmitatem. Actum Gamundias publice sub die III. idus Majas anno XII. regni domini nostri Childeberti Gloriosi regis. Pippinus & Plectrudis. Droda, Chugobertus, Gerbaldus, Bernarius, Constantinus, Josephus, Episcopi. Winitharius, Agione, Remedius. Ramingus jussus a Pippino & Plectrude scripsi, & Hardoino.

(2) *Miræus Cod. Donat. Piar. tom. I. fol.* 10. Credimus mercedis lucra conquirere, si aliquid de rebus nostris, pro peccatis nostris redimendis, sacerdotibus Dei conferimus.

Igitur ego in Dei nomine Rohingus, & conjux mea Bebelina donamus Apostolico domino & patri nostro Willibrordo Episcopo, donatumque in perpetuum esse volumus, hoc est, ecclesiam quæ constructa est infra castrum Antwerpis super fluvium Scalde, quam, dominus Amandus Pontifex in honore SS. Petri & Pauli Apostolorum Principum, vel cæterorum Sanctorum construxit & nos pro ipsa ecclesia, vel quidquid ibidem aspicere videatur, venerabili viro Firmino, abbati de Monasterio Quorcolodora locellum nostrum nuncupatum *Tumme* in concambio dedimus, & nos postea a die præsenti jam dictam ecclesiam, una cum terris, domibus, ædificiis; accolabus, mancipiis, mansis, silvis, Campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, adjacentiis, appendiciis, ibidem aspicientibus, farinariis, gregibus cum pastoribus, mobilibus & immobilibus, re acquisita & inacquisita, totum & ad integrum quidquid dici vel nominari potest, tam de dote quam de

„ ſchen voortfokken. En Angilbald „ (1) heeft my ook gegeeven of „ ter hand geſteld het dorp Wadradoch genaamd, in 't land Taxandre op de rivier Duthmala. En „ Ansbald (2) heeft my gegeeven en overgeleverd zyn geheel „ aandeel in het dorp, genaamd Busloth, in 't land Taxandre. En „ Berethinde, eene God toegewyde „ vrou, heeft (3) my geſchonken of „ overgegeeven al haar aandeel in het „ dorp Bobanſchot in 't land Taxandre. En Henrik heeft my geſchonken het dorp, 't gene genaamd wordt Pieplo. En Engelbert ſchonk of gaf my nog onlangs „ al zyn aandeel in het dorp genaamd

de comparato, vel de qualibet re ad nos noscitur pervenisſe, nos a die præſenti ſupraſcripto Domino Willibrordo donamus atque tradimus: & illud telonium, quod ad partem nostram ibidem venerat, hoc est, illam tertiam partem ad integrum ei concesſimus atque donavimus: in ea ratione ut ibi thus vel luminaria debeant esſe procurata, & presbyteri, qui ibi ſerviunt pro peccatis nostris Domini miſericordiam debeant exorare: & ut ipſe ſupraſcriptus Dominus Willibrordus ipſam eccleſiam vel quidquid ibidem aspicere videtur, ſeu ipſum telonium habeat, teneat, atque posſideat, dandi vel commutandi, vel quidquid exinde facere voluerit, liberam & firmisſiman in omnibus habeat potestatem.

Si quis vero, quod futurum esſe non credo, heredum vel proheredum meorum, vel quælibet oppoſita perſona contra hanc donationis cartulam venire tentaverit, & eam infringere conatus fuerit, primitus iram Dei Omnipotentis incurrat, & Sanctorum Angelorum, & a liminibus eccleſiæ alienetur, partemque habeat cum Juda, & ultione Ananiæ & Saphiræ, vel lepræ Giezi percutiatur: inſuper inferat fisci juribus auri libras duas, argenti pondo quinque. Nec ſi quid repetit, evindicare valeat, ſed firma & immobilis hæc donatio perennibus temporibus permaneat ſtipulatione ſubnixa.

Actum publice est hoc Weimodo, regia Villa, cum fecit October dies viginti, regnante Theoderico rege anno ſexto.

(1) *Martene Vet. Scrip. Coll. tom. I. fol.* 14. Domino vere Sancto & Apostolico patri Willibrordo Episcopo Aengilbaldus filius Hildiboldi quondam donator ſalutem in Domino. Dum quisque in præſenti ſæculo converſare videtur, cogitare necesſe est, qualiter animam ſuam de peccato & pæna æterna liberare debeat. Idcirco ego Aengilbaldus pro ſalute animæ meæ vel requie ſempiterna trado tibi Willibrordo Episcopo terram in loco vel villa nuncupata Waderlo ſuper fluvium Dutmala, cum omnibus qui ibidem hereditario jure vel laboratu legitime posſidere viſus ſum, totum a die præſenti tibi trado, atque in tuam potestatem transfundo: id est tam terras aratorias, cum campis pratis, pascuis, aquis, aquarumque decurſibus, mobilibus & immobilibus, & ſilvam ad eumdum locum pertinentem & VIII. caſatas cum hominibus & mancipiis & cum omni peculio ſuo. Hæc omnia a die præſenti tibi dono, donatumque perennis temporibus esſe volo, ut habeas, teneas atque posſideas, tuisque ad habendum derelinquas & quicquid exinde facere volueris, liberam atque firmisſimam in omnibus habeas poteſtatem. Siquis vero quod futurum esſe non credo, heredum vel proheredum meorum, vel quælibet oppoſita perſona, contra hanc donationis cartulam venire tentaverit, & eam infringere conaverit, primitus iram Dei omnipotentis incurrat, & ſanctorum angelorum & a liminibus Eccleſiæ alienetur, partemque habeat cum Juda & ultionem Ananiæ & Zaphiræ, vel lepra Giezi percutiatur, & inferat fiſci juribus auri libram unam, argenti pondo X, nec ſic quod repetit evindicare valeat, ſed firma & immobilis hæc donatio perennis temporibus permaneat ſtipulatione ſubnixa. Actum publice in loco Bittinum, coram testibus anno X. regni domni nostri Childeberti glorioſisſimi regis, ſub die calendas octobris. Ego Aengilbaldus hanc cartulam relegi & confirmavi, Onsbaldus, Eburumes, Edilhardes, Robertes, Tolebaldes, Etrele, Eutlinde, Bertlinde ſubſcripſerunt. Ego Elduinus presbyter, rogante Aengilbaldo viro illustri, ſcripſi & ſubſcripſi, ſignumque crucis adfixi. †

(2) *Mart. Vet. ſcript Coll. tom.* 1. *fol.* 18. In Chriſti nomine dilectisſimo & ſanctisſimo patri Willibrordo pontifici Ansbaldus monachus filius Wigibaldi quondam donator. Leges & jura ſinunt, & convenientia ſæcularium perſonarum eſt ut de rebus ſuis propriis, unusquisque. Quod facere voluerit liberam habeat poteſtatem, & hoc ſolemni ſcriptura pro temporum ſerie firmetur, quod cum ita eſt, Ego Ansbaldus perpendens in mente mea fragilitatem præſentis vitæ, cogitavi aliquid de rebus meis tibi pro remedio animæ meæ ſeu orationum tuarum lucro dare & delegare: quod & ita facio, hoc eſt quod tibi dono in loco Haeslaos, in pago Texandriæ ſuper fluvio Dudmala, totum ad integrum quod mihi genitor meus Wigibaldus quondam hereditario jure dereliquit, vel quicquid ego ibidem juste laborare viſus ſum, hoc eſt caſis, curticlis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decurſibus, cum Watriscapo, & aratoria terra, mobili cum immobili, cum manentibus ibidem aſpicientibus, X. ſervientes Gafergarias, Hochofinnas, cum ingresſu & egresſu, cum omnibus adjacentiis a die præſenti tibi ad integrum dono, donatumque perennis temporibus esſe volo: hoc habeas, teneas, posſideas atque defendas, tuisque posſidendum derelinquas, vel quicquid exinde facere volueris, liberam potestatem habeas. Siquis vero, quod futurum esſe non credo nos ipſi, quod abſit, aut aliquis de heredibus aut proheredibus nostris contra hanc donationis nostræ cartulam venire tentaverit, & eam infringere voluerit, & tibi de istis jam rebus aliquid quaſi hereditario jure auferre conaverit, primitus iram omnipotentis Dei incurrat & ſanctorum angelorum & a liminibus Eccleſiæ Dei vel communione ſanctorum extraneus efficiatur, & lepram Giezi, vel percusſionem Ananiæ & Saphiræ conſequatur, partemque habeat cum Juda Schariothe, qui Dominum tradidit, & inſuper inferat tibi una cum cogente fisco auri libras V. argenti pondo XV. & nec ſic quidem quod repetit evendicare valeat, ſed frustrata ejus vanitate, hæc carta perennis temporibus firma & immobilis permaneat a ſtipulatione ſubnixa. Actum publice in monasterio Suestra, anno I. Dagoberti regis, die VIIII. calendarum novembrium. Ego Laurentius indignus Presbyter, rogante Ansbaldo Dei ſervo ſcripſi.

(3) *Mart. Vet. Script. Coll. tom. I. fol.* 17. In Chris-

„ naamd Hinefloten, in 't land Taxan-
„ dre. Engelbert (1) gaf of fchonk
„ my nog het dorp, 't welke ge-
„ naamd wordt Alpheim, in 't zelve
„ land van Taxandre. Desgelyks
„ heeft my de Priester (2) Ansbald
„ gefchonken en overgeleverd het
„ dorp Diosna genaamd, in 't land
„ Taxandre op den ftroom Dige-
„ na. En Thietbald heeft my ge-
„ fchonken en overgeleverd zekere
„ kerk, welke is in 't dorp Montna-
„ heim, en Araride genaamd wordt,
„ met alles wat'er aan behoord. En
„ de

Christi nomine. Domino Sanctisfimo & venerabili patri W. episcopo Bertilendis filia Wigibaldi, confecrata Deo donatrix. Quisquis ad Dei partes vel ad loca fanctorum aliquid de rebus fuis dare vel delegare voluerit hoc folemni fcriptura firmetur, ut præfeptorum ferie fides rata atque probata celebretur: quod & faciendum æftimans, & confiderans hujus vitæ incertum fragilemque ftatum, aliquid tibi de rebus meis, domne pater pontifex, pro remedio animæ meæ, feu orationum tuarum immarcefcibili fructu, donandum decrevi: quod & ita feci: dans tibi in pago Texandrenfi, loco Hoccafcaute, fuper fluvio Dudmala, quod mihi mater mea Oadrada hereditario jure legitime reliquit hoc eft, cafatas V. cum fala & curticle meo, quod ad præfens habere vifa fum, cum mancipiis quinque & uxoribus, & infantibus eorum, hæc omnia tibi à die præfenti pro mercedis meæ augmento dono, ac de mea in tuam transfundo potestatem, cum omni peculiari eorum, hoc eft cafis curticlis, filvis, terris, pratis, pascuis, & aratoria terra, aquis, aquarumque decurfibus, farinariis, mobili, & immobili, cum ingresfu & egreffu & watriscafo, & vasfallos VI. cum tribus puellis & filvam in loco Hulislaum, & quicquid mihi ibidem legitime provenit, & in alio loco dicto Heopurdum terras & filvas, & quicquid ex matre mea ibi posfidere vifa fum hoc tibi do, donatumque perennis temporibus volo. Si quis vero, quod futurum effe non credo heredum, vel proheredum meorum, vel quælibet oppofita perfona, contra hanc donationis cartulam venire tentaverit, & eam infringere conaverit & primitus iram Dei omnipotentis incurrat, & Sanctorum angelorum, & a liminibus Ecclefiæ alienetur, partemque habeat cum Juda, & ultionem Ananiæ & Zaphiræ, vel lepra Giezi percutiatur, & inferat fisci juribus auri libram unam, argenti pondo X. nec fic quod repetit evindicare valeat, fed firma & immobilis hæc donatio perennis temporibus permaneat ftipulatione fubnixa. Actum publice in loco calæ, IV. calendas Augufti, anno XVI. regni domni noftri Childeberti gloriofisfimi regis, cum testibus Ansbaldo Folebaldo, Aengelberto, Roberto, Adlefo, Werengato, Nanduino, Wigberto. Ego Laurentius presbyter, rogante Bertilende illustri femina atque Deo confecrata virgine, fcripfi & fubfcripfi.

(1) *Martene Vet. Script. Coll. tom. I. fol.* 16. In Christi nomine, domno Sanctisfimo & dilectisfimo patri W. Episcopo Aengelbertus filius Gaoberto quondam donator. Dum leges & jura finunt, & convenientia Francorum est, ut de facultatibus fuis quisque quod facere voluerit liberam habeat potestatem, & necesfe est, ut quisque pro incerto hujus vitæ exitu de rebus fuis aliquid ad Dei partem committat ut per hoc indulgentiam facinorum fuorum percipiat. Idcirco ego Aengelbertus pro remedio animæ meæ feu retributione æterna, aliquid tibi, domine pater & pontifex W. de rebus meis donare decrevi: quod & ita feci: hoc est in pago Texandriæ in loco nuncupante Alfheim, quod mihi ex paterno jure legitime provenit: hoc est cafatas XI. cum Sala & curticle meo, quem ad præfens habere vifus fum, cum mancipiis, & omni peculio eorum. Hæc omnia tibi a die præfenti trado atque transfundo cum omni integritate vel adjacentiis eorum, hoc est cafis, curticlis, filvis, terris, pratis, pascuis, & aratoria terra, aquis, aquarumque decurfibus, mobili & immobili, egresfu vel ingresfu, & Watrischafo, hæc omnia tibi do, donatumque esfe perhennis temporibus volo: hoc habeas, teneas, posfideas, tuisque ad posfidendum relinquas, & quicquid exinde facere volueris, liberam & firmiffimam in omnibus habeas poteftatem. Si quis vero, quod futurum esfe non credo, ego ipfe, quod abfit, aut aliquis de heredibus aut proheredibus nostris contra hanc donationis noftræ cartulam venire tentaverit, & eam infringere voluerit, & tibi de istis jam rebus aliquid quafi hereditario jure auferre conaverit, primitus iram omnipotentis Dei incurrat, & fanctorum Angelorum, & a liminibus Ecclefiæ Dei vel communione Sanctorum extraneus efficiatur, & lepram Giezi vel percusfionem Ananiæ & Saphiræ confequatur, partemque habeat cum Juda Schariothe, qui Dominum tradidit, & infuper inferat tibi una cum cogente fisco auri libras V. argenti pondo X. & nec fic quod repetit evendicare valeat, fed firma & immobilis hæc nostra donatio permaneat, adftipulatione fubnixa. Actum publice Tilliburgis, XII. calendas Junias, anno XV. Childeberti gloriofisfimi regis. Et do tibi in pago Testeventi fuper Mofam, loco birni, cafatam unam cum omni peculio. Ego Virgilius presbyter fcripfi Aengelbertus, Werengatto frater ejus Paulus presbyter, Aldrao, Alduino, Nardgaoto, Egisgaro, Nanduiano.

(2) *Ibidem fol.* 19. In Christi nomine, domno fanstisfimo ac beatisfimo patri Willibrordo Ansbaldus fervorum Dei famulus. Dum quisque in præfenti fæculo converfari videtur, cogitare debet quatenus animæ fuæ confolationem pro eleëmofyna fanctorum locorum vel orationum fubfidia hîc adquirere posfit, dicente Domino: date eleëemofynam, & ecce omnia munda funt vobis. Et iterum: ficut aqua extinguit ignem, ita eleëmofyna extinguit peccatum. Qua propter ego Ansbertus filius Willibaldi quondam, dono pro remedio animæ meæ, & pro retributione æternæ falutis feu orationum tuarum, tibi domno patri ac pontifici, aliquid de rebus meis propriis in pago Texandriæ, loco Diesne, cafatas VI. cum Sala, curticle meo, cum VI. mancipiis & infantibus eorum. Hos tibi cum omni peculiare fuo, cum omni integritate trado, cafis curtilibus, campis, pratis, pascuis, filvis, aquis aquarumque decurfibus, & aratoria terra, mobili vel immobili, cum egresfu vel ingresfu, vel vatriscafo Item do tibi in pago Texandriæ, loco Levetlaus, fuper fluvio Dutmala, cafatas VII. cum Sala & curticle meo, cum VIII. mancipiis, & uxoribus & infantibus eorum, cum cafis, curticlis, campis, pratis, pascuis, filvis, aquis, aquarumque decurfibus, & aratoria terra, mobili & immobili, ingresfu & egresfu. Si quis vero, quod minime credimus esfe futurum, fi quis fuerit ullus de heredibus aut propinquis noftris, feu quælibet extranea aut oppofita perfona, quæ contra hanc nostram

„ de doorluchtige man Heden (1)
„ heeft my gegeeven of overgele-
„ verd al zyn aandeel in 't dorp
„ Aimistaidi genaamd, 't welke op
„ den ſtroom Wielheo in 't land Tu-
„ ringasnes legt. De bovengenoem-
„ de of beſchreevene goederen gee-
„ ve en overlevere ik Klemens Wil-
„ librord aan 't boven gemelde Gods-
„ huys Epternach, of aan de Heyli-
„ ge vergadering der Broederen,
„ die aldaar God dienen, op deeze
„ wyze van dat zy tot alles, 't gene
„ zy van de voorgemelde goederen
„ beſlooten hebben te doen, vol-
„ komelyk magt hebben, op dat zy
„ aldaar ten allen tyde voor onzen
„ loon, en voor onzen Heer den
„ Groothofmeester Karel of voor
„ die perſoonen, die my hunne goe-
„ deren gegeeven hebben, in aan-
„ wasſinge toeneemen. Nog heeft
„ ons goedgedacht hierby te voe-
„ gen: by aldien 'er iemand waar
„ van myne erfgenaamen of achter-
„ erfgenaamen of eenige tegenge-
„ kante of vreemde perſoonen of
„ rechtoeffenende magt, die zich
„ zou willen tegenkanten of tegen-
„ ſtellen of tegen deezen uyterſten
„ wil of myne gifte inbreeken, wel-
„ ken ik Klemens Willibrord Bis-
„ ſchop met rype zinnen, vollen
„ raad en uyt volſlaage Godvruch-
„ tigheyd heb doen opſtellen, en
„ zoo hem dit geſchrift vertoond, en,
„ om het te herleezen aangebooden
„ zynde, hy zich vervolgens niet
„ wilde beteugelen, dat hy eerste-
„ lyk op zynen hals haale de gram-
„ ſchap van den almoogenden God,
„ en der heylige Engelen, en dat hy
„ van alle kerken of de gemeen-
„ ſchappen der Christenen geweerd,
„ en zyn lot zy met Judas, die den
„ Heere verraaden heeft, en met
„ Dathan en Abiron, die de aard
„ leevendig ingezwolgen heeft, en
„ voorts nog aan den gevoegden
„ van den Fiskaal, inbrenge tien
„ ponden gouds, en gedwongen zy
„ te betaalen vyftig ponden zilvers,
„ en

tram confirmationem, quam nos pro divino intuitu vel animæ nostræ remedio fieri, aut firmare rogavimus, venire voluerit aut infringere, & ista carta ei ostenſa fuerit ad relegendum, & ſe ex hoc compescere noluerit imprimitus iræ Dei omnipotentis incurrat offenſam, & a liminibus Sanctorum efficiatur extraneus, & inferat partibus ejuſdem loci & fratribus tunc tempore ibidem ſervientibus, aut cui litem intulerit, tantum & aliud tantum quantum res ipſa eo tempore emeliorare valuerint, & inſuper inferat cum ſocio fisco auri libras X. argenti pondo XX. coactus exſolvat, & quod repetit evindicare non valeat, ſed præſens confirmatio ad inſtar teſtamenti conſtipulatio adnixa omni tempore firma ſtabilitate capiat firmitatem.

Actum publice Waderloe cal. Junii anno 11. Dagoberti regis. Ego Ansbaldus monachus hanc cartam a me factam relegi & propria manu ſubſcripſi.

(1) *Martene Veter. Script. Coll. Nova tom. I. fol.* 13. In Chriſti nomine. Dum in præſenti vita quiſque converſari videtur, & hanc caducam vitam morte finiendam vigilanti mente perſpexerit, cogitare debet, quatenus animæ ſuæ in futuro apud Deum mercedem & refrigerium, dum ipſe vivit, conquirat. idcirco ego Hedenus vir illuster, una cum conjuge mea clarisſima Theodrada, aliquid de rebus nostris pro amore Christi, & remisſione peccatorum nostrorum, & mercede futura, Deo & domno patri nostro in Christo Willibrordo episcopo dare dispoſuimus, quod & ita fecimus: id eſt curtem nostram in loco nuncupante Arneſtali, ſuper fluvio Huitteio, cum omni integritate ſua, id eſt caſis, curtilis, campis, pratis, pascuis, ſilvis, aquis, aquarumque decurſibus, mobili & immobili, mancipiis, & jumentis, vaccariis, pastoribus, porcariis, & quicquid ad ipſam pertinere videtur, a die præſenti totum ad integrum in tuam potestatem, domine pater venerande, trado atque transfundo, ut habeas, teneas & posſideas, & cui volueris in Dei nomine dimittas & in Caſtello Mulenberge donamus tibi tres caſatas cum mancipiis, unà cum omni peculiari eorum, & centum diurnales, id eſt jugera de terra aratoria, propter aquam & ligna trahenda; & in curte noſtra alia nuncupante Monhore donamus tibi VII. hobas, & VII. caſatas, & CCCC. diurnales de terra, & tertiam partem de ſilva ad eamdem curtem pertinentem & prata ad L. carradas ſecandas, & porcarios duos cum L. porcis, & vaccarios duos cum XII. vaccis; has caſatas ibidem manentes cum omni peculio vel laboratu eorum, quod habent vel habere noſcuntur, totum tibi ad integrum trado; has res omnes ſuperius intimatas tibi domno & patri in Christo nostro damus, donatumque esſe perennis temporibus volumus, ut habeas tuisque habendum derelinquas, vel quicquid exinde facere volueris, liberam & firmisſimam in omnibus habeas potestatem. Si quis vero, quod futurum esſe non credo, nos ipſi, quod abſit, aut aliquis de heredibus aut proheredibus nostris contra hanc donationis noſtræ cartulam venire tentaverit, & eam infringere voluerit, & tibi de istis jam rebus aliquid quaſi hereditario jure auferre conaverit, primitus iram omnipotentis Dei incurrat & Sancto-
rum

„ en het geene hy bejaagt, niet mag „ bekomen. Gedaan in 't zesde „ jaar van Koning Dirk.

Staande het leeven van Willibrord, te weeten: in het jaar zevenhonderdzeventien (1) was, op het gerucht van den grooten voortgang, dien het Christengeloof onder de krachtdaadige befcherming van den Groothofmeester Pipyn in Vriesland maakte, zeker Monik, welke in de Engelfche taal Winfrid en in de Latynfche (2) Bonifacius genaamd was, met de toeftemminge van zynen Abt, in gezelfchap van nog twee andere geloofsyverende Kloosterlingen, te fcheep langs den Ryn te Duurftede gekomen. Naa alhier eenigen tyd verbleeven te hebben, zoo om zich van de ongemakken der overzeefche reyze te herftellen, als om den Vriefchen Vorst Radboud af te wachten, zoo begaf die zich, verftaande dat die Vorst van den hiervoor (3) gemelden krygstogt tegen Karel Martel uyt Vrankryk weer te rug te Uytrecht gekomen was, derwaart, om van den zelven de noodige toeftemming, tot het preeken van het Christengeloof aan des zelfs Heydenfche onderdaanen, te verzoeken. Dan (4) Radboud wel ver van Bonifacius hierin te wille te zyn, fpande integendeel te die tyden alle zyne krachten in, om in de Christenkerken, welken onder 't opzigt van Willibrord in Vriesland reeds gefticht waaren, den voorheen reeds afgefchaften dienst zyner Afgoden te herftellen en in te voeren. Te meer, dewyl hy naar de dood van Pipyn zich in dien tyd met Raganfrid, Groothofmeester van het Westfrankifche ryk verbonden, en gevolgelyk de wapenen tegen Karel Martel niet alleen opgevat, maar des zelfs leger, gelyk wy gemeld (5) hebben, omtrent Kolen verflaagen hadt. Invoege, Bonifacius, ziende aldaar niets met vrugt te konnen verrichten, eerlang uyt Vriesland te rug naar Engeland keerde, om de verkiezing (6) van eenen nieuwen Abt van zyn klooster, mids de voorige overleeden

rum angelorum, & a liminibus Ecclefiæ Dei vel communione Sanctorum extraneus efficiatur, & lepram Giezi, vel percuslionem Ananiæ & Saphiræ confequatur, partemque habeat cum Juda Schariothe qui Dominum tradidit, & infuper inferat tibi una cum cogente fisco auri liberas V. argenti pondo XV. & nec fic quidem quod repetit evendicare valeat, fed frustrata ejus vanitate, hæc carta perennis temporibus firma & immobilis permaneat astipulatione fubnixa. Actum publice in caftello Virteburh fub die Kalendas maias anno X. regni domni Childeberti gloriofi regis; ego Laurentius indignus presbyter, jubente Domino Hedeno duce viro illustri, hanc donationis cartulam fcripfi & in Dei nomine fubfcripfi; ego Hedenus hanc donationis cartam a me factam & ante me lectam propria manu firmavi & fubfcripfi cum Theodrada. Ego Thuringus filius Hedeni donationem; patris mei firmavi †. Racchus, Doda.

(1) *Legenda Sti. Bonif. cap.* 1. Temporibus Leonis IV. Imperatoris, anno ejus primo, Sanctus Bonifacius, prius dictus Winfrid, relicta patria, humanoque favore cum duobus fratribus, ex Abbatis fui licentia ad locum, qui antiquo Anglorum & Saxonum vocabulo appellatur LUNDENWICK; deponitur ad Dorftet, ubi aliquantulum commorans Deo laudes die noctuque perfolvit.

(2) *Notæ Joan. Mabillon. ad Vitam Bonifacii, in act. SS. ordinis Sancti Benedicti part. II. Seculi III. fol.* 16. Jam ante ordinationem fuam Winfridus nomen habebat Bonifacius, ut conftat ex Epift. Gregorii Papæ II. ab Othlono relata Lib. I. cap. 9. *data idibus Maii, anno tertio Imperii Leonis indicti fecunda* id eft anno DCCXIX. quæ tamen epistola *Bonifacio religiofo presbytero* infcripta eft. Extat & alia Buggæ Abbatisfæ eodem anno directa Bonifacio five Winfredo, dignisfimo dei presbytero: quæ Epistola inter Bonifacianas eft 35.

(3) *Zie bier voor VI. Boek fol.* 309.

(4) *Legenda Sti. Bonifacii cap.* 1. Sed cum per idem tempus hostilis disfenfio exorta inter Karolum primum gloriofum Principem Francorum & Radbodum regem Frefonum, cujus imperio maxima pars ecclefiarum Dei idolorum culturæ reddebatur, ideoque vir Dei ex illius partibus discesfit & per Utrecht, ibique aliquantis commorans diebus advenientem Regem Radbodum allocutus est, obfecratus, ut a tanta jam pravitate quiesceret. Post hæc peragratis illius terræ partibus, exploravit, an alicubi in ea prædicationis fibi pateret locus. Cumque intelligeret, fe frustra prædicando ibidem laboraturum, ad natale folum transmigravit.

(5) *Zie bier voor fol.* 309.

(6) *Legenda Sti. Bonifacii, cap.* 2. Interea accidit, ut Monasterii fui pater diem claufcrit extremum. Omnes ipfum deprecabantur, ut pastoralem fuper eos fuscipere curam, non dedignaretur. At ille humiliter renuens dicit; *fe peregrinare pro Christi nomine velle.* Qui cum omni karitate & licentia fratrum, vota fua obtinuit.

den was, by te woonen. Wel is waar dat hem zyne medemoniken die opengevalle waardigheyd aanbooden, dan Bonifacius ſloeg deeze verheffing niet alleen van de hand, maar begaf zich, zoo dra de verkiezing van eenen nieuwen Kloostervoogd voltrokken was, met de door hem verzogte brieven van voorſchryvens van zynen Bisſchop (1) Daniel (2) by Paus Gregoor den II. naar Rome. Welke hem in 't jaar zevenhonderdnegentien (3) eene wyduytgebreyde volmagt verleende, om, als zyn daartoe gemagtigde zendeling, het geloof aan de totnogtoe Heydensch gebleevene onderdaanen des Franſchen ryks te preeken. Des begaf zich Bonifacius door Tirol naar Beijere (4), alwaar hy eenen aanvang van het geloof te preeken maakte. Op gelyke wyze heel Duytschland doorreyzende kwam hy eyndelyk te Turinge. Dan hier verſtaande hoe de groote haater der Christenen, de Vrieſche Koning Radboud (5) overleeden, en de Stad Uytrecht weer onder 't gebied van Karel Martel gekomen was, begaf hy zich, te ſcheep den Ryn afzakkende, derwaart.

Met zeer groote (6) vreugde en tekenen van hoogachtinge ontfong Willibrord aldaar deezen tot den preekdienst gemagtigden Kloosterling, mids, gelyk de bekeering der Vriezen in dien tyd op een nieuw nu weer begonnen, des ook de last, om die te volvoeren, buyten allen twyfel groot was. Des beſtondt hy zoo ten zuyden (7) van Alkmaar, als te Achtienhove, gelege aan de Meije by de Vecht, even gelyk ook by het Vlie, met eenen Apostoliſchen yver en de medehulp van eenen Gembert het geloof (8) te preeken, de reeds bekeerde Vriezen te doopen, en den afgodiſchen dienst, zoo veel maar in zyn vermoogen was, in alle oorden van dat gewest, met dien goeden uytſlag en zoo groote vreugde van Willibrord, uyt te rooijen, dat die, opmerkende zyne eyge zwakheyd en den hem dagelyks bekruypende ouderdom, eyndelyk een beſluyt nam, om zoo yverigen Geloofsverkondiger tot zynen opvolger in het Bisſchoplyk (9) be-

(1) *Legenda Sti Bonifacii cap.* 2. Adiit etiam ipſius loci Episcopum, nomine Danielem, petens ab eo litteras commendatitias, cum quibus Romam usque perveniens, vota ſua obtinuit.

(2) *Notæ Mabillonii ad vitam Bonifacii fol.* 12. Hic est Daniel occidentalium Saxonum Episcopus qui, teste Beda in lib. V. cap. 19. una cum Aldhelmo ſuccesſit Pecthelmo Episcopo, anno DCCV, eratque ſuperstes anno DCCXXXI quo Beda historiam ſuam abſolvit.

(3) *Epiſt. Greg. II. Papæ apud Sirm. Con. Gall. tom. I. fol.* 511. Data idus Maii imperante Domino piisſimo Augusto Leone a Deo coronato. Anno tertio imperii ejus, indictione ſecunda.

(4) *Legenda Sti. Bonif. cap.* 4. His igitur acceptis literis . . . . profectus vero exinde incognitos Bajoariorum & Germaniæ terminos perlustrans in Turingiam devenit.

(5) *Legenda Sti. Bonifacii cap.* 5. Interea vero audita Radbodi Freſonum regis morte, qui perſecutionem magnam per idem tempus in Christianos exercuit, magno repletus gaudio in Freſiam navigando devenit.

(6) *J. a Leidis Chron. Lib. III. cap.* 1. Vir autem Dei Willibrordus cernens illum ad hujus ministerii vicem ſanctum & ſtrenuum, exhilaratus de ſuo adventu, cum gaudio & honore illum ſuscepit. Salutaribus etenim monitis eum exhortari cœpit, ut ſibi fautor ad opus Evangelizandi existeret, & gentem Friſonicam Christi imperio cum eo ſubjugaret: nam illa gens adhuc fide recens ex maxima parte diis & dæmonibus cæcato corde ſerviebat, & æternæ felicitatis viam nesciebat.

(7) *Vita Greg. Episc. Traject. cap.* 3. Cum ipſe electus Dei Bonifacius Martyr post tredecim annos peractæ in Friſonia prædicationis, quibus in AUSTRALI PARTE LACI ALMARI pauper evangelicus & propemodum ſolitarius ſanctam Sesſionem ſuam TRIBUS in locis peregisſet, quorum vocabula locorum hæc ſunt. Primus vocatur Wyrda, (*Keyzerswaard*) in ripa fluvii Rheni ubi ſeptem annis habitavit. Secundus vocatur ATTINGOHEM, juxta amnem Fehta (*Vecht*) ubi habitavit annis tribus: quo in loco primum cœpit habere discilum nomine Gembertum. Tertius locus appellatur Feliſa (*'t Flie*) qui propior erat gentilibus & paganis.

(8) *Leg. Sti. Bonifacii cap.* 5. Ubi Willibrordum Trajectenſis eccleſiæ præſulem invenit, cui per triennium inſeperabiliter adhæſit prædicando, fanos destruendo, eccleſias conſtruendo, in omnibus negotiis divinis ejus cooperando.

(9) *Otblonus Fuld. in Vita Bonif. cap.* 11. *apud Caniſ. tom. III, fol.* 333. Unde factum est, ut quia prædictus pontifex (*Willibrordus*) ætate jam decrepita gravatus, ſuggerentibus discipulis, ſolatium ſuæ ſenectuti providere cupiebat, hunc Dei famulum ad

bewind van dien oord by zyn leeven in te wyen. Dan Bonifacius tot zoo hoog een kerkbewind zich, mids zyne jongheyd, ganſch onwaardig verklaarende, wees deeze aanbieding insgelyks van de hand, en begaf zich, naa drie jaaren het geloof aldus in Vriesland gepreekt te hebben, voor de tweede maal (1) op de ontfangе bevelbrieven van Paus Gregoor den II. naar Rome, als aan wien hy den grooten voortgang, welken het Christengeloof zoo in Vries- als Heſſenland dagelyks deedt, door eenen afgevaardigden (2) met naame Bina bekend gemaakt hadt.

De Paus uyt den mond van Bonifacius zelf de bevestiging van alles, 't gene des zelfs afgezonde hem te voore verhaald hadt, met vreugd verſtaande, was zoodaanig wegens het totnogtoe gehouden gedrag van Bonifacius voldaan, dat hy, om de aangevange geloofsbekeering grooteren voortgang te doen hebben, den zelven op den (3) laatſten dag van Slagtmaand des jaars (4) zevenhonderddrieëntwintig, als men den feestdag van den Apostel Andries vierde, tot Bisſchop, inwyde, maar met verſcheydene brieven van voorſchryvens zoo aan de (5) Bisſchoppen en verdere Geestlyken des Franſchen ryks, de Christengewordene (6) gemeente der Thuringers, als ook aan den Groothofmeester (7) Karel Martel te rug zondt. Zulks die hem onder zyne beſcherming nam en gevolgelyk aan alle de Bisſchoppen, Hertogen, Graaven en andere Staatsdienaaren eenen brief (8) afvaardigde, by welken hy hen belastte den te Rome tot Bisſchop gewyden Bonifacius by alle gelegenheyd de behulpzaame hand, in 't voortplanten des geloofs, te bieden. Dit was 't minst, dees alom zoo aangepreeze Bisſchop wierdt ſedert nog door Paus Gregoor den III. tot de Aartsbisſchoplyke (9) waardigheyd verheven, naa hy te voore reeds, te weeten in 't jaar zevenhonderdzevenëndertig, met het opengevalle Bisdom van Ments (10) door Karel Martel was begiftigd.

Dees hebbende aldus het Groothofmeesterlyke bewind met geene mindere glorië dan gemaatigdheyd, ſedert zyne herkreege vryheyd, (11) ruym

ad Episcopalis regiminis ſuscipiendum gradum, regendumque ſibi commisſum populum unice obſecraret. Sed ille talia humiliter respuens, minime ſe dignum esſe Episcopali gradu referebat & ne ſibi in annis adolescentiæ adhuc conſtituto tantæ dignitatis fastigium imponeret, præcibus omnibus inſtabat.

(1) *Legenda Bonif. cap.* 8. Cum autem vir Sanctus delatas ſibi Apostolicas legisſet literas, ſeque inter cætera invitatum ad ſanctam Sedem Apostolicam intelligens, mox obediens, Italiæ fines adiit Romamque intrans ad Papam ſe ultra adire disponens.

(2) *Ibidem cap.* 7. Quemdam ex ſuis fidelibus, nomine Binam, ad Romam literis dirigens, præſuli Apostolico univerſa, quæ circa illum divina pietas egerit, innotuit, qui cuncta ſibi commisſa fideliter complens, quantocyus cum Apostolicis literis rediit.

(3) *Ibidem cap.* 9. Adveniente igitur ordinationis ſuæ die, quæ erat pridie Kalendarum decembris, hoc est, in natali Sti. Andreæ Apostoli, impoſuit ei Papa Episcopatus ordinem & alterius nominis, quod est BONIFACIUS.

(4) *Ut patet ex ſacramento a Bonifacio manu ſua Romæ ſcripto. Apud Sirmund. in Concil. Gall. tom. I. fol.* 512.

(5) *Epiſt. Greg. II. Papæ ad Episcop. & alios omnium ordinum clericos, commend. eundem Bonif. Apud Sirmund. Concil. Gall. tom. I. fol.* 513.

(6) *Epiſt. Greg. II. ad Clerum & plebem Turingenſem. Apud eundem tom. I. fol.* 514.

(7) *Epiſt. Gregor. II. ad Carolum Ducem Majorem domus Reg. Franc. apud eundem tom. I. fol.* 512.

(8) *Caroli Majoris domus Epiſt. de ſuscepto in tuitionem ac defenſion. Episc. Bonifacio, apud eundem tom. I. fol.* 517.

(9) *Epistol. Gregor. III. Papæ ad Bonif. Archiep. mittens ei pallium, apud Sirmund. Concil. Gall. tom. I. fol.* 521.

(10) *Legend. Bonif. cap.* 17. In ipſa ſynodo depoſitus est Gewilinus Episcopus Moguntin: ob homicidium per ipſum perpetratum, mortem ſui patris vindicantem. Quo depoſito ſtatim S. Bonifacius..... eccleſiæ Moguntinenſi præficitur.

(11) *Annal. Metenſ. ad ann.* 741. Veniens ad Cariſiacam villam ſuper fluvium Iſera ſitam, perrexit. In qua valida febre correptus in pace obiit . . . rexitque populum Francorum annis XXVI, menſibus VI. tranſiitque itaque XI. Kalend. Novembris.

Annal. Saxo. in principio. Anno Dominicæ incarnationis VIICXLI, Karolus filius Pipini Major domus & bellicoſisſimus Dux Francorum obiit anno XXVI. principatus ſui, postquam Gothis ſuperatis, Saxonibus & FRESONIBUS ſubactis, expulſis Sarracenis, Provincialibus receptis, pacem & quietem regno Francorum reddiderat.

ruym zesentwintig jaaren bediend, en ſtaande het zelve geene mindere uytbreyding door de wapenen aan 't ryk, dan door zyne aan Willibrord en de andere geloofsverkondigers verleende beſcherming aan den Christelyken Godsdienst verſchaft, wierdt
741. eyndelyk in 't jaar zevenhonderdeenenveertig van eene doodlyke ziekte aangetast; welke hem den tweeëntwintigſten van Wynmaand des zelven jaars op zyn hof te Quercy uyt het leeven rukte: naa hy op zyn ſterfbedde het tot nogtoe gevoerde ryksbewind, 't gene hy met zyne dood ſtondt te ontruymen, ten overſtaan van alle (1) de hooge Ryksvazalen onder zyne wettige Zoonen verdeeld hadt. Aan zynen oudſten, Karoloman (2) genaamd, gaf hy het bewind over het Oostfrankiſche ryk, en gevolglyk over het thans genaamde Holland, midsgaders Duytschland en Thuringe, even gelyk aan Pipyn zynen tweeden het bewind over het Westfrankiſche (3) Bourgonje en Provance. Van welk wederzyds aldus verdeeld Staatsgezag, te weeten van het Oost- en Westfrankiſche ryk midsgaders Bourgonje, hy ſedert, op het aanhoudend verzoek van zyne tweede Gemaalinne Sonichilde, welke eenigen ſlechts zyne (4) byzit noemen, voor haaren Zoon Grippo, nog eenig gebied afſcheyde, doch welk aandeel hem eerlang, naa zyns Vaders dood, door zyne twee halvebroeders, als hy tegen hen was opgeſtaan, ten ſtraf ontnomen (5) en hy zelf gevangen gezet wierdt. Behalven deeze kinderen hadt Karel Martel by eene byzit, wier naam in de historiën niet gemeld wordt, nog drie (6) Zoonen Jeroen, Remigius en Bernard geteeld, welken laatſten, getrouwd met Gundlind dochter van Adelbert Hertog van Duytschland, ik achte, dat Hertog van Ripuarië en des ook van het thans genaamde Holland, even als zyn Vader, eer die Groothofmeester wierdt, zal geweest zyn. Dit is zeker dat hy onder anderen eene dochter (7) Theodrada achterliet, welke trouwde met Dirk Hertog van Ripuarië, van welken de laatere Graaven van een gedeelte van het thans genaamde Holland afſtammen, als in 't vervolg omſtandiger ſtaat verhaald te worden.

Hoewel Karel Martel, naa de dood van Dirk den IV, welke in het jaar zevenhonderdzevenendertig was voorgevallen, geenen anderen Koning op den daardoor opengevallen troon geplaatst en des, hoewel zonder den Koninglyken tytel, het Franſche ryk genoegzaam als Koning beſtierd hadt, zoo maakte zyn Zoon Pipyn echter een eynde van 742.
dat

(1) *Annal. Metenſ. ad ann.* 741. Dum . . . . Carolus ſe ægrotare cerneret, congregatis in unum omnibus optimatibus ſuis, principatum ſuum inter filios ſuos æqua lance diviſit.

(2) *Ibidem.* Primogenito ſuo Karolomanno Austriam, Alamanniam, Turingiamque ſubjugavit.

(3) *Ibidem.* Filio vero Juniori Pippino Niustriam, Burgundiam, Provinciamque conceſſit.

(4) *Annal. Metenſ. ad ann.* 741. Karolus . . . tertio filio ſuo Gripponi, quem ex Sonihilde . . . habuit, ſuadente eadem concubina ſua, partem ei in medio principatus ſui tribuit; partem videlicet aliquam Niustriæ, partemque Austriæ & Burgundiæ.

(5) *Ibidem.* Cernens autem Grippo quod minime poſſet evadere in fiduciam fratrum ſuorum venit; Quem Carolomannus accipiens, in nova castella custodiendum transmiſit.

(6) *J. ab Eckhart de Reb. Francic. Orient. tom. I. fol.* 385. De duabus Caroli uxoribus Rotrude & Sonihilde ſuis locis egimus. Ex priore Carolomannum, Pippinum & Chiltrudem; ex posteriore Griffonem vel Gripponem; ex concubina Remigium, Hieronymum & BERNARDUM ſuscepit.

(7) *Ibidem fol.* 387. Bernardus quinque utriusque ſexus liberos reliquit Adelhardum & Walam ambos ex comitibus Abbates Corbejenſes; Bernarium Monachum, Gundradam virginem & Sanctimonialem in monasterio S. Radegundis Pictavienſi; THEODRADAM viro orbatam & jam parentem, ſueſſionenſis S. Mariæ Monasterii Abbatiſſam.

dat tusſchenryk, en plaatſte, het zy uyt ſtaatkunde, het (1) zy op 't verzoek der voornaamſte vazalen, die nog eenige genegenheyd voor de naakomelingſchap van Klovis hadden, eenen Childerik den III, zoon van Chilperik den II, die in zyne jeugd Monik geweest en toen Daniel genaamd was, op den Westfrankiſchen troon, naa wiens verheffing hy echter het hem te beurtgevalle ryksgezag op eene niet min onbepaalde wyze in handen hieldt.

Karoloman aan den anderen kant hadt in het zelfde jaar eene kerkvergadering te l'Estine, zynde eene plaats by Binsch in Henegouwe, beſchreeven, in welke hy zich den (2) tytel van Hertog en Prins der Franken geeft en men voor de eerſtemaal de jaarrekening, nu niet meer naar den regeertyd des Konings, maar naar de geboorte onzes Heylands gemeld vindt.

Deeze kerkvergadering hadt ook de voorgemelde Bonifacius, Bisſchop van Ments, bygewoond, wien Karoloman, mids ſedert het overlyden van Willibrord de Uytrechtſche kerk tot nogtoe ſlechts door eenen aangeſtelden * Hulpbisſchop was beſtierd (3) geweest, thans eenen eygen tot des zelfs opvolger aldaar (4) beval in te wyden. Dit geſchiedde, en wierdt dus tot die hooge geestlyke bediening eene (5) Gregoor, zoo om zyn uytmuntend gedrag als om zyne hoogvorstlyke afkomst, verheven: want hy was de zoon van (6) Vastradis en (7) Alberik, dees

* *Coadjutor.*

(1) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 348. *Pepin, ſoit de luymesme, par politique, ſoit à l'instance des ſeigneurs François, qui avoient encore de l'attachement pour la famille Royale, mit fin à l'interregne, qui avoit duré depuis la mort de Thieri III, & éleva ſur le throne Childeric.*

(2) *Baluzii Capitul. reg. Franc. tom. I. fol.* 146. In nomine Domini nostri Jeſu Christi. Ego Karlomannus DUX & PRINCEPS FRANCORUM anno AB INCARNATIONE CHRISTI DCCXLII. XI. videlicet Kalendas majas cum conſilio ſervorum Dei & Optimatum meorum Episcopos, qui in regno meo ſunt cum Presbyteris ad Concilium & Synodum pro timore Christi congregavi, id est, BONIFACIUS ARCHIEPISCOPUS &c.

(3) *In Epistol. Bonif. apud Miræum in Cod. don. piar. tom. I. fol.* 14. Et ſibi Coepiscopum ad miniſterium implendum conſtituit.

(4) *Ibidem.* Princeps autem Francorum Carolomannus commendavit mihi ſedem illam *ad conſtituendum, & ordinandum Episcopum; quod feci.*

(5) *Legenda Bonifacii cap.* 17. Tali ergo autoritate ſuffultus S. Bonifacius Wiliboldum & Burckhardum Episcopos conſtituit. Priorem Eistadenſem, alium Wurtzburgenſem GREGORIUM USTRECHT EPISCOPALI ordine conſecratum direxit.

Othlonus, vita Bonif. Lib. I. cap. 38. Nam præter multos quos antea conſtituit Epiſcopos, in quibus erant venerabiles viri Willibaldus & Burchardus, quorum priorem, in loco Eichstat nuncupato, Epiſcopum, alium vero in urbe quæ Wirzburg dicitur Epiſcopum conſtituit; tunc GREGORIUM ad Trecht Epiſcopali ordine conſecratum direxit.

Ludgerus in vita Gregorii cap. 14. Deinde Seneſcente eo (*Willibrordo*) in opere Dei & ſtabilito Episcopatu in loco, qui nuncupatur TRAJECTUM, & alio nomine WILTABURG & migrante ad dominum de hac luce ſuccesſit S. Bonifacius idem archiepiscopus & Martyr, QUEM OCULIS MEIS IPSE VIDI CANDIDUM CANITIE & DECREPITUM ſenectute, plenum virtutibus & vitæ meritis. Quo tempore in ejus discipulatu ſicut ſupra memoravi B. GREGORIUS PRÆCEPTOR MEUS ab ineunte ætate fuerat enutritus, cui & ſuccesſit pius hæres ejuſdem gentis Freſonum paſtor & prædicator ORDINATUS a Domino & a PRINCIPIBUS ſupradictis ECCLESIÆ DEI.

(6) *Chron. Breve Leodienſ. ad ann.* 896. Sancta autem vastradis mater prædicti S. Epiſcopi Gregorii corpore quiescit ibidem (*in eccleſia Sustrenſi*).

(7) *Ludgerus in vita Gregorii cap.* 3. Cœperunt autem ad ipſum ſanctum convivium plus quam epulas, ſolatium ſanctæ Scripturæ expetere, quo fieret fides audientium accenſa, ſpesque & caritas renovata in Deum, qui vult omnes homines ſalvos fieri & ad agnitionem veritatis venire. Tunc quæſitus eſt lector & juxta Dei voluntatem inventus eſt electus puer Gregorius, qui per idem tempus nuper a Schola & Palatio reverſus, ſub laico adhuc habitu quaſi quartum-decimum aut decimum-quintum agens ætatis annum, Dei inſtinctu venit ad AVIAM SUAM id eſt ad MATREM PATRIS ALBRICI SUPRADICTAM ABATISSAM Deum timentem ADDULAM: datusque eſt ei liber, qui accepta benedictione, cœpit legere & juxta modum ætatis ſuæ bene perlegere. Intelligens vero Magiſter ſagacem mentem pueri bonamque indolem, cœpit eum conſummata lectione his verbis moderate laudare & dicere: bene legis, fili, ſi intelligis quæ legis. Ipſe autem adhuc temporis ſapiens ut parvulus & loquens ut parvulus, ſe ſcire profesſus eſt quæ legebat. Dic mihi, inquit, quomodo intelligis quæ legis? ipſe vero repetebat ab exordio lectionem ſuam, volens legere ſicuti prius. Præceptor autem Sanctus diſtulit eum paullulum & dixit: non ita, fili, quæro ut dicas mihi lectionem tuam, ſed ſecundum proprietatem linguæ tuæ, & ſecundum naturalem parentum tuorum loquelam edisſere mihi quæ legis. Hac ille ratione

dees weer van Adela, welke (1) de Dochter van den voorheen naar Ierland vervoerden jongen Koning Dagobert den II. en des ook de Nicht van den tegenwoordigen Koning Childerik den III. was.

Naa Gregoor zyne jeugd ten Hove en in het leeren der lees- en ſchryfkunde hadt doorgebragt, was hy eyndelyk, den ouderdom van veertien of vyftien jaaren bereykt hebbende, in 't jaar zevenhonderdtweeëntwintig zyne voorgemelde Grootmoeder Adela in de Abtdy, welke zy omtrent Trier geſticht, en in welke zy, weduwe geworden zynde, het geeſtlyk gewaad aanvaard hadt, op eenen tyd komen bezoeken, als de voorgemelde Bonifacius zich ook aldaar bevondt. Zulks de jonge Prins by dat voorval eenige hoofdſtukken der gewyde ſchriften ſtaande het maal voorlas, en die door Bonifacius met eene zoo zielroerende geleerdheyd hoorende uytleggen, ſtraks in zoo (2) groote genegenheyd tot den zelven ontſtooken wierdt, dat hy van zyne Grootmoeder verlof verzogt en ook eyndelyk, hoewel niet dan naa eenen langen tegenſtand, bekwam, om zich onder des zelfs beſtiering te ſtellen: zulks hy dien Geloofsverkondiger in die zwaarwigtige bediening niet alleen ſedert alom verzelde, maar zelf geeſtlyk wierdt en dus eyndelyk, gelyk wy gemeld hebben, tot Bisſchop der Uytrechtſche kerke is ingewyd, doch van welke hy niet ſtraks kon in bezit raaken, mids Hildegarius, Bisſchop van Kolen, zich uyt al zyn vermoogen tegen des zelfs opvolginge aankantte. Op wat gronden dit nu geſchied zy, kan niet beter dan uyt deezen brief worden (3) afgemeeten, welken Bonifacius deswege naamaals aan den Paus zondt.

Aan den zeer eerwaardigen, beminbaaren, en met de Apoſtoliſche waardigheyd bevoorrechten Heer, Steven Paus wenscht Bonifacius, de geringe Afgezant der Algemeengeloovige en Apoſtoliſche kerke in Duytschland, de gewenschte liefdeszeege in Christus. Ten tyde van Sergius, Paus des Apoſtoliſchen Stoels, is zeker Priester van eene wonderbaare onthoudinge en heyligheyd, zynde een Saxer van afkomst, met naame Willibrord, of welke ook anders Klemens genaamd wierdt, by de kerk

ne convictus, confesſus eſt, quia non poſſet facere. Sanctus vero ait Bonifacius: vis fili, ut ego tibi dicam: volo, inquit; tunc B. Bonifacius: repete, ait, ab exordio lectionem tuam & discrete lege. Quod dum faceret, exorſus eſt ſanctus Magister & clara voce cœpit prædicare & Matri & omni familiæ.

(1) *Diploma Adulæ in Actis SS. ordinis St. Bened. Sæcul. III. part. 1. fol.* 532. Adela in Christo Domino Sacrata abbatisſa DAGOBERTI, REGIS QUONDAM FILIA. Cum pervulgatum notumque bonis omnibus ſit quemadmodum nos monasterium in villa, quæ dicitur PALATIOLUM, in ripa poſitum fluminis Moſellæ &c.

(2) *Ludgerus in vita Gregorii cap.* 4. Quæ prædicatio ex quo fonte procesſerit, claret in converſione Gregorii ingenioſi pueri & ſagacis, quia non ab humana facundia, quæ frequenter ad tempus deludit; ſed ex Spiritus Sancti gratia, ſecundum promisſum Evangelii, in modum fluminis aquæ vivæ de ventre fluxit doctoris: & cor prudens ac docile pueri Gregorii tanta virtute & velocitate penetravit, ut ad unam incogniti eatenus magistri exhortationem & prædicationem oblivisceretur & parentum & patriæ. Ipſaque hora, dum complesſet magister ſanctus prædicationem ſuam, nolens ab eo ultra disjungi ivit ad aviam ſuam prædictam Abbatisſam venerabilem Addulam, dicens ſe velle cum homine pergere & ad discendos divinos libros diſcipulatum ejus ſubire. At ipſa carnali affectu conſtricta, ilico repulit eum & omnimodis hoc fieri posſe renuit: quia utique non nosſet hominem neque quo iret. Sed ſicut ſcriptum eſt, *aquæ multæ non potuerunt exſtinguere caritatem*, puer Gregorius in propoſito ſuo permanſit, & dixit ad Addulam aviam ſuam: Si non vis mihi dare equum ut equitare posſim cum eo pedibus ambulando absque dubio vadam cum illo. Sic ergo altercando de ignoto itinere diutius disceptabant ad invicem: ſed tandem prævaluit caritas electi pueri Gregorii, & ut dignum erat carnalem amorem vicit dilectio ſpiritalis. Videns ergo famula Dei Addula, quia prudens erat femina, animum inflexibilem pueri dedit illi pueros & equos & dimiſit eum ire cum Sancto magistro in opus quod compleverunt ſimul usque ad Sanctum Martyrium ejus.

(3) *Miræi Codex don. piar. tom. I. fol.* 13. Venerando ac diligendo Domino, Apostolatus privilegio prædito, Stephano Papæ, Bonifacius exiguus legatus, vel misſus Germanicus Catholicæ, & Apostolicæ Ro-

kerk der Heylige Apostelen gekomen, welken de voornoemde Paus tot Biſſchop heeft ingewyd en naar de kusten der Noordzee gezonden, om het nog heydensch zynde Vrieſche volk het geloof te preeken. Welke naa vyftig jaaren preekens het voorgenoemde Vrieſche volk voor het grootſte gedeelte tot het Christengeloof heeft bekeerd, de Afgoden en hunne tempelen verwoest, kerken gebouwd en eenen Biſſchoplyken ſtoel en kerke ter eere van den Zaligmaaker in zekere plaats of ſlot, 't gene Uytrecht genaamd wordt, oprechtende is hy in dien ſtoel en die kerke onzes Zaligmaakers, welke hy zelf geſticht hadt, preekende, tot zynen zeer hoogen ouderdom gebleeven; heeft eenen Medebiſſchop tot waarneeming van den dienst nevens zich aangeſteld en is ten laatſten, zyne dagen in eenen hoogen ouderdom eyndigende, naar den Heere in vreede vertrokken.

Karoloman, Prins der Franken, heeft my dierhalve dien ſtoel aanbevolen om aldaar eenen Biſſchop aan te ſtellen, en in te wyen; 't gene ik gedaan heb.

Dan thans maatigt zich de Biſſchop van Kolen den ſtoel van den voorgemelden Biſſchop Klemens, tegen het recht, aan, en beweert dat die hem toebehoort, ter oorzaake van de grondſlagen van zeker door de Heydenen voorheen verwoest kerkje, 't welke Willibrord op zyne komſte geheel vernietigd vondt, en door zynen eygen arbeyd van den grond af weer opgebouwd en ter eere van het Heylige kruys ingewyd heeft.

Hierby brengt hy nog in, dat door den ouden Franſchen Koning Dagobert het ſlot Uytrecht met dat verwoeste kerkje aan het Keulſche Bisdom onder voorwaarde gegeeven is, van dat de Biſſchop van Kolen het Vrieſche volk tot het Christengeloof moest bekeeren, en dus hun geloofspreeker zyn; 't gene hy niet gedaan heeft. Hy heeft niet gepreekt, hy heeft het Vrieſche volk tot het geloof niet bekeerd; maar het Vrieſche volk is Heydensch gebleeven tot dat de eerwaardige Sergius, Paus van den Roomſchen ſtoel, den bovengemelden dienstknecht Gods, Biſſchop Willibrord, om aan 't voorgemelde volk het geloof te preeken, gezonden heeft, en welke ook dat volk, gelyk ik hiervoore gemeld heb, tot het Christengeloof bekeerd heeft.

En

Romanæ eccleſiæ, optabilem in Christo Charitatis Salutem.

Tempore Sergii Apostolicæ ſedis Pontificis, venit ad limina SS. Apostolorum Presbyter quidam miræ abſtinentiæ & ſanctitatis, generis Saxonum, nomine Willibrord, & alio nomine Clemens vocatus, quem præfatus Papa Episcopum ordinavit & ad prædicandam paganam gentem Freſonum, transmiſit in littoribus Oceani occidui.

Qui per quinquaginta annos prædicans præfatam gentem Freſonum maxima ex parte convertit ad fidem Christi, fana & delubra deſtruxit, & eccleſias conſtruxit & ſedem Episcopalem & eccleſiam in honore S. Salvatoris conſtituens, in loco & castello quod dicitur Trajectum, & in illa ſede & eccleſia S. Salvatoris, quam conſtruxit, prædicans usque ad debilem ſenectutem, permanſit, & ſibi Coepiscopum ad ministerium implendum ſubſtituit, & finitis longævæ vitæ diebus, in pace migravit ad Dominum. Princeps autem Francorum Carolomannus commendavit in ſedem illam ad conſtituendum, & ordinandum Episcopum, quod & feci.

Nunc autem Colonienſis Episcopus, illam ſedem præfati Episcopi Clementis, a Sergio Papa ordinati ſibi uſurpat, & ad ſe pertinere dicit, propter fundamenta cujusdam destructæ a paganis Eccleſiolæ, quam Willibrordus dirutam uſque ad ſolum, in Castello Trajecto reperit, & eam proprio labore a fundamento conſtruxit, & in honore *S. Crucis* (*) conſecravit.

Et refert, quia ab antiquo rege Francorum Dagobertho Caſtellum Trajectum, cum deſtructa eccleſia, ad Colonienſem parochiam donatum, in ea conditione fuisſet, ut Episcopus Colonienſis gentem Freſorum ad fidem Christi converteret, & eorum prædicator esſet: quod & ipſe non fecit. Non prædicavit, non convertit Freſeos ad fidem Chriſti; ſed pagana manſit gens Freſorum, uſque quo venerandus Pontifex Romanæ ſedis Sergius ſupradictum Servum Dei Willibrordum Episcopum ad prædicandum ſupradictæ genti transmiſit, qui illam gentem, ut præfatus ſum, ad fidem Christi convertit.

Et

(*) *Miræus heeft* van den Heiligen Maarten, *doch dat ſtrydt tegen de Hiſtori, en is beter zoo als het hier geſteld en by Beka gevonden wordt.*

En nu wil de Koolſche Biſſchop den ſtoel van den bovengemelden geloofsprekker Willibrord onder zich trekken om te beletten, dat'er geen Biſſchoplyke ſtoel, den Roomſchen Paus onderhoorig zy.

Aan wien ik heb geantwoord, even gelyk ik geloofde beter en voordeeliger te zyn, dat het bevel van den Apostoliſchen ſtoel, de ſchikking van Paus Sergius en de zending van den eerwaardigen Preeker Willibrord ſtand grype, op dat'er een Biſſchoplyke ſtoel, onderhoorig aan den Roomſchen Paus, werde opgerecht tot het preeken der Vriezen, wier groot gedeelte nog Heydensch is, dan dat men acht geeve op de geringe grondſlagen van een vernietigd kerkje, 't gene door de Heydenen reeds verwoest, en door der Biſſchoppen achteloosheyd verwaarloosd was. Maar hy ſtemt dit niet toe.

Dierhalven laat my uw Vaderlyk oordeel hierop toekomen, en, zoo dit antwoord van klem is en het u behaagt, 't gene ik den Koolſchen Biſſchop gegeeven heb, door uw gezag bevestigd worden, op dat het bevel van Paus Sergius, en die ſtoel beſtandig blyve.

Dus kont gy ons, zoo 't u behaagt, helpen met my te doen toezenden, uyt de Charterkamer uwer kerke de afſchriften en voorts alles, van 't gene Paus Sergius aan den voorgemelden Biſſchop Willibrord inwydende gelast en bevolen heeft: op dat ik, door het gezag uwer Heyligheyd, de tegenſpreekers overtuygen en overwinnen mag.

Indien het ander gevoelen echter aan uwe Heyligheyd rechtvaardiger voorkomt; zoo gelief my uwen Vaderlyken raad maar bekend te maaken, op dat ik dien volge.

In 't zelfde jaar, dat de voorgemelde Kerkvergadering omtrent Binsch gehouden wierdt, beſtonden de ſteeds tot den afval genegen zynde Saxers tegen (1) Karoloman de wapenen op te vatten, en hoewel zy ſtraks bedwongen wierden, verſtoutten zy zich in het jaar zevenhonderd- 744
vierënveertig dien met nog grooteren naadruk te hervatten: mids zy ook zekeren Radboud den II in den zelven inwikkelden; welke, volgens eene oude Chronyk der Egmondſche Abtdye, beſchryvende het geſlacht der Heeren van Egmond, een Broeders zoon van den (2) hiervoor verſlaagen Poppo zoude geweest en als Heer, dat is Hertog, over geheel Nedervriesland, verſtaa het thans genaamde Holland, het hoog gebied gevoerd hebben. Hoe 't zy, Karoloman, ziende deeze geweldige zamenzweering, verzogt zynen Broeder Pipyn ten

---

Et modo vult Colonienſis Episcopus ſedem ſupradicti Willibrordi prædicatoris ſibi contrahere, ut non ſit Episcopalis ſedes ſubjecta Romano Pontifici prædicans gentem Freſorum.

Cui reſpondebam, ut credidi, quod majus & potius fieri debeat præceptum Apoſtolicæ ſedis, & ordinatio Sergii Papæ, & legatio venerandi prædicatoris Willibrordi: (ut & fiat ſedes Episcopalis ſubjecta Romano Pontifici, prædicans gentem Freſonum, quia magna pars illorum adhuc pagana eſt) quam destructæ eccleſiolæ fundamenta diruta, & a Paganis conculcata, & per negligentiam Episcoporum derelicta. Seb ipſe non conſentit.

Sed modo Paternitatis vestræ judicio mihi intimare dignemini: & in hoc justum ſit reſponſum, & vobis placeat, quod illi Colonienſi Episcopo reddidi, veſtra autoritate corroborare, ut præceptum Sergii Papæ, & ſedes illa ſtabilis permaneat.

Sic enim potestis nos, ſi vobis placet, adjuvare, ſi de ſcrinio eccleſiæ vestræ exemplare jubetis, & mihi transmittere, quidquid præfato Episcopo Willibrordo ordinato Sanctus Sergius præciperet & conſcriberet, ut ex authoritate Sanctitatis vestræ contradicentes convincere & ſuperare valeam.

Si aliter autem justius Sanctitati vestræ videatur, conſilium paternitatis vestræ mihi inſinuare dignemini, ut ſequar.

(1) *Annal. Franc. Astron: ad an.* 743. Carolomannus ſolus in Saxoniam profectus eſt; & Castrum, quod dicitur Hochſiburg & in eo Thederichum Saxonem illius loci primarium in deditionem accepit.

(2) *Chron. MS. Domin. de Egmond cap.* 4. Quo (*Poppone*) defuncto ſine filiis, factus est Aldgillus frater ejus rex totius Friſiæ; qui Aldgillus Rex genuit Sanctum Gondebaldum regem & martyrem ſibi ſuccedentem, & RADBODUM, DOMINUM INFERIORIS FRISIÆ.

ten onderſtand. Zulks zy gezamelyk tegen de andermaal afgevalle Saxers en den hen toegevallen (1) Radboud zich te veld begaven, en, alles wyd en zyd te vuur en te zwaard verwoest hebbende, dus zoo zeer weerbarſtige volken eyndelyk geheel tot rede (2) bragten.

Hoewel Karoloman dus een- en andermaal de opgeſtaane Saxers en de hen te hulp gekomene Vriezen op zoo roemryke wyze door de wapenen bedwongen hadt, zoo beſloot hy (3) zich echter van alle werreldſche Grootheyd te ontdoen en vertrok met dat oogmerk op het eynde
746. des jaars zevenhonderdzesënveertig naar Italië, wierdt aldaar Monik en begaf zich (4) eyndelyk op den raad van Paus Zacharias in 't Benediktiner klooster van den berg Kasſin.

Door den afſtand, dien hem zyn Broeder voor des zelfs vertrek gedaan hadt, zag zich gevolgelyk Pipyn van alle het geheele ſtaatsgezag eener zoo woeste mogendheyd meester en beſloot dierhalve zelf op den Franſchen troon te ſtygen, en dus eenen ſtap te doen, dien zyn Vader en Grootvader, onaangezien zy het zelfde wydluchtige gebied in handen gehad hadden, om des zefs bynaar ontebovenkomelyke gevaarlykheyd, niet hadden durven onderneemen.

Sedert eenen geruymen tyd herwaart hadden de eerſte Staatsdienaaren, als uyt het voorgaande genoegzaam is af te meeten, op den naam van Groothofmeesters (5) het hooge ryksgezag volkomelyk in handen gehad, en des aan de door hen aangeſtelde Koningen niet dan dien wuytſchen tytel overgelaaten. Zulks die ſlechts vergenoegd van met lang ongeſchoore haair en eenen grooten baard op den Koninglyken troon te zitten, dus de van alom afgevaardigde Gezanten te ontfangen, en, zoo als 't hen gelast was, en zy van buyten geleerd hadden, antwoord te geeven. Hebbende voorts niets in eygendom dan een hof tot hun verblyf, en een matig inkomen, naar 't welgevallen der Groothofmeesters geregeld; uyt het welke de weynige hen toegevoegde bedienden onderhouden wierden. Moesten zy ergens heentrekken, dat geſchiedde op eene kar en eene gansch boerſche wys door osſen voortgetrokken. Dus verſcheenen zy op de jaarlykſche landdagen, om nog een zweemſel van de Majesteyt der voorige Koningen te verbeelden, en wierden zy

(1) *Chron. breve Senonenſe Sanctæ Columbæ ad ann.* 743. Carlomannus & Pippinus contra RATBODUM.

(2) *Annal. Franc. Astron. ad ann.* 744. Iidem Fratres Carolomannus & Pipinus JUNCTA MANU Saxoniam ingresſi ſunt, prædictumque Thederichum iterum in deditionem acceperunt.

Annal. Fuldenſ. ad ann. 745. Carlmannus & Pipinus SIMUL Saxonum perfidiam, vastata eorum regione, ulciscuntur.

(3) *Annal. Saxo. ad ann.* 745. Karlomannus confesſus est fratri Pippino, quod mente dispoſuisſet pro amore Dei terrenum regnum deſerere, ut in futura vita Centuplicatum reciperet.

(4) *Ibidem ad ann.* 746. Karlomannus Romam perrexit, ibique ſe totondit, & in Soracti monte Monasterium ædificavit in honore Sancti Silvestri, ibique per aliquod tempus moram faciens exinde ad S. Benedictum in Casſinum usque pervenit, & ibi monachus effectus est.

Annal. Bertin ad ann. 746. Carlomannus Romam perrexit, ibique ſe totondit, ... & inde ad Sanctum Benedictum in Casſinum usque pervenit, ibique monachus effectus est.

(5) *Eginhart. in Vita Caroli M. fol.* 434. Gens Merovingorum, de qua Franci reges ſibi creare ſoliti erant, usque in Hildericum regem . . . . duraſſe putatur: quæ licet in illo finita posſit videri: tamen jam dudum nullius vigoris erat, nec quicquam in ſe clarum præter inane regis vocabulum præferebat: Nam & opes & potentia regni penes palatii præfectos, qui Majoresdomus dicebantur, & ad quos ſumma Imperii pertinebat, tenebantur: neque regi aliud relinquebatur, quam ut regio tantum nomine contentus crine profuſo, barba ſubmisſa, ſolio reſideret ac ſpeciem dominantis effingeret, legatos undecumque venientes audiret, eisque abeuntibus responſa, quæ erat doctus, vel etiam jusſus, ex ſua velut potestate redderet: Cum præter inutile regis nomen, & præcarium vitæ ſtipendium, quod ei præfectus au-

zy, naa deeze plegtigheyd volvoerd was, onder eene goede wacht, weer te rug naar hun verblyf gebragt; alwaar zy als opgeſlooten hun leeven in eene vadzige ledigheyd nevens hunne vrou en kinderen ſleeten. Terwyl alles, ondertusſchen op den naam van deezen ingebeelden Koning, door des zelfs Groothofmeester zoo in ſtaat- als krygszaaken op eene gansch onbepaalde wyze verricht wierdt. Pipyn nogthans, hoewel hy deeze hooge bediening als by eene vastgeankerde erfvolging (1) bezat, bevroedde echter wel van hoe groot een gewigt het was de uytvoering van dit zoo ſtout en door hem voorgenoome beſtaan door den Paus te doen goedkeuren, en nam des den Bisſchop (2) Bonifacius in den arm, als wiens gezag althans zoo groot aan 't Pauslyke Hof was.

En zekerlyk, die voerde den hem aanbetrouwden last, door den naar Rome gezonden Priester Lullus, zoo wel uyt; dat de Paus, verſtaande hoe op de voorbeſchreeve wyze ſlechts de naam by de tegenwoordige Franſche Koningen, doch de daad en het vermoogen by hunne Groothofmeesters was, eyndelyk verklaarde *het gevoeglyker te weezen, dien Koning* (3) *te noemen, die het vermoogen in handen hadt, dan den zulken, die van het zelve ontzet was.*

Dit ſcheen genoeg om den tegenwoordigen Koning Childerik den III. 750.
van den troon ſtootende (4) het haair te ſcheeren, hem en zynen Zoon Dirk gevolgelyk in een klooster te ſteeken, en des zelfs Groothofmeester Pipyn tot Koning te verheffen. De zalving geſchiedde twee
(5) jaaren laater te Soisſons door den 752.
Aartsbisſchop Bonifacius, wien men kort daarnaa, als Beſtierder der Uytrechtſche kerk, gemeld vindt. En op wiens verzoek dees nieuwe Koning in het tweede jaar; naa hy den Franſchen troon beklommen hadt, de Uytrechtſe kerk, wier beſtiering hy aan Bonifacius, hangende het geſchil met den Koolſchen Bisſchop, hadt aanbevolen, in alle de voordeelen, welken zy van zyne voorouders eertyds ontfangen hadt, door deezen (6) gunstbrief bevestigde.

Pipyn doorluchtig Heer, Koning der Franken, by aldien wy de gebeden *der*

aulæ, prout videbatur, exhibebat, nihil aliud proprii posſideret, quam unam præparvi reditus villam, in qua domum, ex qua famulos ſibi necesſaria ministrantes atque obſequium exhibentes, paucæ numeroſitatis habebat. Quocunque eundum erat, carpento ibat, quod bubus junctis & bubulco rustico more agente trahebatur: ſic ad palatium: ſic ad publicum populi ſui conventum, qui annuatim ob regni utilitatem celebrabatur, ire, ſic domum redire ſolebat. At regni administrationem & omnia quæ vel domi vel foris agenda ac disponenda erant, præfectus aulæ procurabat.

(1) *Eginbart. in vita Caroli M. fol.* 434. Quo officio tum cum Hildericus deponebatur, Pipinus pater Karoli regis jam velut hæreditario jure fungebatur.

(2) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 362. *Il s'engagea donc à propoſer l'affaire au Pape & luy envoya pour ce ſujet un prestre nommé Lulle, qu'il chargea d'une Lettre contenant diverſes difficultez, ... il y a beaucoup d'apparence que ces affaires ſecretes estoient celles dont-il s'agit. &c.*

Hamelenſe Chron. fol. 508. Iste Pipinus princeps multum dilexit beatum Bonifacium, eo quod PRIMITUS JUVIT EUM CONGREGARE REGNUM ET EJICERE HILDERICUM lubertum, & effœminatum.

(3) *Annal. rerum Franc. quæ a Pipino & Carolo M. gesta ſunt, ad ann.* 749. Et Zacharias Papa mandavit Pipino, ut melius esſet illum regem vocari, qui potestatem haberet, quam illum, qui ſine regali potestate manebat, ut non conturbaretur ordo.

(4) *De Majoribus domus Libellus ex editione du Cheſne tom. II. fol.* 2. Detonſo igitur Hildrico, & in monasterio detruſo, mox Franci Pippinum ſibi regem conſtituunt.

(5) *Eginb. Annal. ad ann.* 750. Hoc anno ſecundum Romani pontificis ſanctionem Pipinus rex francorum appellatus est; & ad hujus dignitatem honoris unctus ſacra unctione manu ſanctæ memoriæ Bonifacii Archiepiscopi & martyris, & more Francorum elevatus in ſolium regni in civitate Suesſiona.

Annal. Metenſ. ad ann. 750. Ex conſultu Beati Zachariæ Papæ urbis Romæ Pippinus Princeps a Bonefacio Archiepiscopo unctus rex Francorum conſtituitur.

(6) *Hædæ Hiſt. fol.* 36. Pipinus Rex Francorum vir illuster, ſi petitionibus Sacerdotum in omnibus non negamus Dominum exinde retributorem habere confidimus: ideoque venerabilis Vir Bonifacius Archie-

der Priesteren in alles niet weygerig zyn, zoo vertrouwen wy den Heer tot eenen vergelder te hebben: daarom heeft de zeer eerwaardige man en Aartsbisſchop Bonifacius van ons verzogt, dat wy zouden willen vernieuwen de bevestiging der goederen zyner kerke, van ſint Maarten, die op de rivier den Ryn gebouwd is in de plaats, welke Uytrecht genaamd wordt, en welke Pipyn, Karel, of Karloman aan Sint Maarten gegeeven hebben. Daarom alles, wat Pipyn, Koning (lees HERTOG) *der Franken, aan het huys Gods of het Bisdom geſchonken heeft, als zyn de tienden, van de landen, ſlaaven, tollen of koopmanſchappen, of uyt wat hoofde de cynſen aan den Rentmeester ſchynen toe te behooren, al dat deel, gelyk wy gezegd hebben, der tienden hebben wy bevestigd aan dat huys Gods van Sint Maarten, over 't welk wy den Heer Bonifacius Aartsbisſchop bewaarder te weezen vergund hebben, zoo voor 't kerklicht als het leevensonderhoud der Moniken of Kanoniken, welken aldaar de Heydenen tot de Christenheyd bekeeren, en volgens de godlyke barmhartigheyd aan hen, die zy bekeerd hebben, leeren, en dat op den voet, zoo als de andere Christenen het Christendom onderhouden en de regelen ſchynen te bevatten, welken onze voorgangers de meergemelde Pipyn, Karel en Karloman aan dat huys Gods by hunne giftbrieven gegeeven, en wy op eene recht- en redelyke wyze door onze bevestiging aan het zelve met een gunſtig gemoed vergund en bevestigd hebben. Des weet, op dat dit gezag onzer bevestiginge beſtandiger gehouden en in de volgende tyden beter bewaard worde, dat wy beſlooten hebben deezen met het teken onzer hand hier onder te verſterken.*

Het teken van Pipyn, den gloriryken Koning der Franken.

Ik Widmar, hier toegelaſt, heb het overzien en geſchreeven. Gegeeven, gelyk hy gedaan heeft, in bloeimaand den 23. dag, in het tweede jaar van den zelven gloriryken Koning. Gedaan in 't Vorstlyk hof te Virmere in des Heeren naam gelukkiglyk.

Naa 't bekomen deezer bevestiginge Bonifacius in 't gezelſchap van (1) verſcheydene Geestlyken ſedert te ſcheep den Ryn zynde afgezakt, begaf zich langs de Alkmaarſche meeren naar het thans genaamde Noordholland. Welk gewest in die tyden nog

chiepiscopus nobis expetiit, at confirmationem de rebus Eccleſiæ ſuæ S. Martini, quæ eſt extructa in vico, qui dicitur Trajecto, ſuper fluvium Rheni ea quæ Pipinus donavit S. Martino Seu Karolus vel Karolomannus, renovare vellemus. Ideoque quicquid Pipinus Rex (*Dux*) Francorum ad caſam Dei conceſſit, vel ad illum Episcopatum, ut omnem decimam de terris ſeu de mancipiis, aut de teloneis, vel de negotiis, aut undecunque a partibus Fisci cenſus ſpectare videbatur, ſicut diximus, omnem decimam partem ad ipſam caſam Dei S. Martini, in qua D. Bonifacium Archiepiscopum cuſtodem præeſſe conceſſimus & confirmamus, in luminaribus ſeu in ſtipendiis Monachorum vel Canonicorum, qui ibidem gentiles ad Christianitatem convertunt & Domini miſericordiâ ipſos, quos habent converſos docent, juxta quod alii Christiani, eorum Christianitatem conſervant, & eorum præceptionibus contineri, videtur, quæ anteceſſores nostri ſæpe dicti Pippinus & Karolus, Karolomannus ad ipſam caſam Dei per eorum inſtrumenta condonaverunt juste & rationabiliter nos per nostram confirmationem, ei gratanti animo conceſſimus vel confirmavimus. Cognoscite, & ut hæc authoritas confirmationis nostræ firmior habeatur, & per tempora melius conſervetur, manus nostræ ſignaculis ſubter eam decrevimus roborare.

Signum Pippini glorioſi Regis Francorum.

Widmarus juſſus recognovi & ſubſcripſi. Datum, quod fecit, menſe Majo die XXIII. anno ſecundo regni ipſius glorioſi regis.

Actum Virmeria palatio publico in Dei nomine feliciter.

(1) *Willibaldus*, *Vita Bonif. cap.* 11. Diebus non multis interpoſitis ab accepto ſe minime retraxit itinere, ſed ſumptis ſecum conviatoribus navem adſcendit ac per Rheni fluminis Alveum penetrans, nocturna portuum navigio exquiſivit loca: donec aquoſa Freſonum arva ingrediens, trans ſtagnum, quod lingua eorum dicitur *Elmere*, ſospes pervenit, infecundaque Divino germine litora inſpiciendo circuit, cumque periculoſum fluminum marisque & ingentium aquarum evaſiſſet discrimen.

nog door veelvuldige (1) met de zee gemeen leggende wateren in verſcheydene eylanden was verdeeld, die allen niet min onderſcheydelyk genaamd dan der zelver inwoonders wild en woest van aardt, voor het meeste gedeelte afgodendienaars, en dat Heydenſche wangeloof byzonderlyk toegedaan waaren. Dierhalve, ten hoogſte gevoelig wegens de blindheyd dier volken, beſtondt hy hen met eenen Apostoliſchen yver het (2) Christengeloof te preeken. Tot dat eynde reysde hy nu naar 't eene dan naar het andere eyland, deedt, zoo veel maar in zyn vermoogen was, den duslang in zwang geweest hebbenden dienst der afgoden afſchaffen, alom kerken tot het oeffenen van den Christelyken Godsdienst ſtichten, en dus verſcheydene duyzenden, door het toedienen van den doop, het heylwerkend geloof aanvaarden.

Niet weynig wierdt hy in zoo zwaarwigtig werk door eenen Doban, of gelyk hem anderen noemen Eoban, onderſteund, welken hy, mids zyne hooge ouderdom, tot zynen * medehulpper te Uytrecht, nevens verſcheydene nieuwe Priesters en Diakens, hadt aangeſteld.

* Coadjutor.

Op de zelfde wyze, ſedert ook in het over de Zuyderzee leggende Vriesland (3) zeer veele inwoonders tot het Christengeloof bekeerd, en hen gevolglyk den doop toegediend hebbende, begaf hy zich in het
jaar zevenhonderdvyfenvyftig naar 755.
Dokkum, gelegen op de rivier Borne die toen het Oost- van het Westergouwe ſcheyde, en omtrent welken ſtroom Karel Martel, als die voorheen zich te ſcheep tegen den Vrieſchen Koning Poppo naar dat gewest begeeven hadt, zyne te land geſtapte benden, gelyk (4) wy hiervoore gemeld hebben, deedt neêrſlaan.

Hier liet hy door zyn gevolg, mids ter dier plaatſe nog geene kerken waaren, de mede gevoerde tenten oprechten, om als Biſſchop, door 't opleggen der handen, de nieuw gedoopten (5) in het door hen aanvaarde geloof te bevestigen. Als nu op den vyfden (6) van Zomermaand, want die dag was tot het verrichten dier kerkdienſten geſchikt, de zon zich bereyds (7) boven haare kimme verheven, en men des eerlang de te rugkomst der voorheen naar huys gezondene nieuwgedoopten te verwachten hadt, wierdt integendeel aan

(1) *Willibaldus, Vita Bonif. cap.* 11. Gentemque paganam Freſorum viſitavit, quæ interjacentibus aquis in multorum agrorum dividitur pagos, ita ut diverſis appellati nominibus unius tamen gentis proprietatem prætendant.

(2) *Ibidem.* Per omnem igitur Freſiam pergens, verbum Domini, paganico ritu repulſo & erroneo gentilitatis more destructo, inſtanter prædicabat, ecclesiasque nomine confractro delubrorum ingenti ſtudio fabricavit, & multa jam millia hominum virorum & mulierum, ſed & parvulorum cum commilitone ſuo Coëpiscopo Coëbaneo baptizavit, quem ad ſubveniendum ſuæ ſenilis ætatis debilitati Freſonibus injuncto Epiſcopio in urbe, quæ vocatur Trecht ſubrogavit &c.

(3) *Ibidem. fol.* 23. Poſtquam igitur fidei, ut prædiximus, per Freſiam illuxerat ſplendor, & felix ſanctæ hujus vitæ appropinquaret finis, jam quidem ſecus ripam fluminis, quod dicitur *Bordne*, quod eſt in confinibus eorum, qui rustica dicuntur lingua *Ostar* & Westher, ſuorum tantum ſtipatus clientum numero, erexit tentoria.

(4) *Zie hier voore VI. Boek fol.* 324.

(5) *Willibald. Vita Bonif. fol.* 23. Sed quia festum confirmationis Neophytorum diem, & nuper baptizatorum ab Episcopo manus impoſitionis & confirmationis populo prædixerat, jam longe lateque diſperſo ad propriam unusquiſque reverſus eſt domum, ut ſecundum definitam ſententiam Sancti Episcopi univerſi prædeſtinato confirmationis eorum die præſentarentur.

(6) *Ibidem, fol.* 26. Et ſic ordine ſupradicto die NONARUM Junii martyrii triumpho remuneratus migravit ad Dominum.

(7) *Ibidem, fol.* 23. Cum autem prædictus dies illuxisſet, & aurora lucis orto jam ſole prorumperet, tunc etiam verſa vice pro amicis inimici, & novi denique lictores pro novitiis fidei cultoribus advenerant, hostiumque ingens in caſtra vibrantibus armis hastata atque ſcutata irruerat multitudo.

aan den eenen oord der betrokke legerſtede op het onverwachtst een zeer verward geluyd, en te gelyk eene opgaande jammerkreet gehoord; mids eene groote menigte te zamen gerotte Heydenſche inwoonders, de wapenen hebbende opgevat, het zy om den voortgang van den betekenden kerkdienst te ſtremmen, het zy om zich met den verhoopten buyt te verryken, met eene ongehoorde verwoedheyd op de aldaar gelegerde Christenen aanviel. Wier eenigen, om het lighaamlyk leeven van die genen te beſchermen, die hen, tot het geloof bekeerende, het leeven naar de ziel verzorgd hadden, ook ſtraks de (1) wapenen opvatteden, om aldus het aangedaane geweld met geweld te keeren.

Bonifacius (2) nogthans, mids deeze alom opgaande wapenkreet, verzeld van alle zyne byeengeroepene Geestlyken, uyt zyne tent zich by die genen vervoegd hebbende, welken voor hem de wapenen hadden opgevat, beſtondt hen ſtraks het achtervolgen van het reeds aangevangen gevecht met deeze woorden te verbieden: *myne (3) kinderen, die ik in den Heere geteeld heb, houdt tog op van ſtryden, dewyl ons de Heylige ſchrift te recht leert, dat men geen quaad met quaad, maar zelf het quaad met goeddoen vergelden moet. De lang gewenschte dag onzer vrywillige ontbindinge is nu voorhanden; des verſterkt u in den Heere, en ſtelt uwe hoope nevens my op hem, en hy zal uwe zielen verloſſen.* Vervolgens zich naar zyne Priesters, Diakenen en (4) verdere nevens hem ſtaande Geestlyken wendende, vermaande hy hen thans dapper van moed te zyn. *Vreest, voor hen niet,* (want dusdaanig waaren zyne woorden) *die het lighaam wel dooden, doch de (5) onſtervelyke ziel niet beſchaadigen konnen, maar verheugt u integendeel in den Heere, en vestigt het anker uwer hoope op God; die tot eene eeuwigduurende vergelding aan u lieden eerlang, nevens de Engelen en andere Godszaligen, ook verblyf in zyn hemelsch hof zal verſchaffen. Des laaten u de ydele aanlokſelen deezes leevens niet bezwaaren, maar wilt deezen korten doodſtryd kloekmoedig uytſtaan, om met Christus eeuwiglyk in den Hemel te heerſchen.*

Terwyl hy hen op deeze wyze met een hart brandende van liefde opwekte, en voorts bereyd was, om hen nog meerderen moed by te zetten, viel de verwoede (6) menigte, mids zy nu geenen tegenſtand meer ontmoette, op Bonifacius en des zelfs gevolg

(1) *Willibald. Vita Bonif. fol.* 24. Tunc repente ex adverſo pueri e castris proſilientes, utrobique ſe armis impetunt, & ſanctos; contra inſenſatum postmodum martyres, furentis populi exercitum defendere gestiunt.

(2) *Ibidem.* Sed vir Dei ſtatim audito tumultuantis turbæ impetu, accerſito ad ſe Clericorum choro, ſumtis ſanctorum reliquiis, quas ſecum indeſinenter habere conſueverat, ex tentorio procedit, & confestim increpando pueris pugnæ interdixit certamen.

(3) *Ibidem.* Cesſate pueri a conflictu, pugnæque deponite bellum, quoniam ſcripturæ testimonio veraciter erudimur, ne malum pro malo, ſed etiam bona pro malis reddamus: jam enim diu optatus est, dies, & ſpontaneum reſolutionis nostræ tempus imminet. Confortamini igitur in Domino, & permisſionis ſuæ gratiam gratanter ſufferte, ſperate in eum, & liberabit animas vestras.

(4) *Ibidem.* Sed & adſtantes tam presbyteros, quam etiam diaconos, inferiorisque ordinis viros, Dei ſubditos ſervitio, patris admonens voce.

(5) *Ibidem.* Viri fratres, forti estote animo, & ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, quorum animam manentem ſine fine necare non posſunt, ſed gaudete in Domino, & ſpei vestræ anchoram in eum defigite, qui extemplo perpetuo reddet vobis remunerationis mercedem, & cælestis aulæ ſedem cum ſupernis Angelorum civibus condonabit. Nolite vos vanæ hujus mundi delectationi ſubjicere, nolite caducis gentilium adulationibus delectari, ſed ſubitaneum hic conſtanter ſubite mortis articulum, ut regnare cum Christo posſitis in ævum.

(6) *Ibidem.* Cumque tali doctrinæ hortamento discipulos ad coronam martyrii affabiliter incitabat, confestim ſuper eos furens paganorum tumultus cum gladiis cunctaque militiæ armatura irruit, & felici ſanctorum cæde corpora cruentavit.

volg aan, en hen, ter getale (1) van drieënvyftig, van 't leeven (2) beroovende baande zy hen dus den weg tot eenen beſtandigeren heylſtand.

Vervolgens zich wegens deeze ingebeelde zeege ten hoogſte verheugende, en van de in de tenten (3) zynde kisten, welken zy waanden met goud en zilver gevuld te weezen, des te greetiger meester maakende, voerden zy de zelven, nevens den weynigen voorhanden zynden wyn, naar de op den ſtroom leggende ſcheepen.

Hier ſtraks (4) met geene mindere gulzigheyd dat aantrekkelyke vogt te lyfſlaande, wierden zy eerlang dronken, en dus ook, wegens het onderling verdeelen van den gewaanden buyt, zoodaanig oneenig, dat zy de wapenen, met welken zy den voorgaanden moord gepleegd hadden, nu met zoo dolle raazerny tegen den anderen wendden, dat de meesten ſtaande het daarop volgende gevecht, hun hiervoor reeds verbeurd gemaakt hebbende leeven daar by inſchooten. De weynige overig gebleevene overwinnaars begaven zich dan naar de tot nogtoe geſlooten gebleevene koffers, en openden de zelven, doch waaren niet weynig verwonderd van in de geopende kisten, wel ver van het ingebeelde geld, niet dan eenige ſchriften en verſcheydene boeken te vinden, welken zy, als hen van geen nut zynde, eensdeels (5) in eenen digt met riet bewasſen poel ſmeeten, andersdeels langs 't veld verſtrooiden. En van welke boeken huyden ten dage nog (6) drie in de vermaarde abtdy van Fulde, die Bonifacius elf jaaren (7) te voore in Duytschland geſticht hadt, bewaard worden. Wier een nog met des zelfs vergoote bloed be-

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 36. Novisſime tranſiens ad Friſios, ex quibus etiam multos ſubjugavit fidei, cum ſociis quinquaginta duobus apud vicum Dockingem in Ostrachia martyrio coronatur.

(2) *Annal. Franc. ab ann.* 708. *uſque ad ann.* 800. *apud du Chesne tom. II. fol.* 7. DCCLIV. Bonefacius Martyrium ſuscepit.

Annal. ab ann. 741. *usq. ad an.* 814. *ibidem fol.* 25. Domnus Bonefacius Archiepiscopus in Friſia nuncians verbum Domini & prædicando martyr Christi effectus est.

Eginh. Annal. ad ann. 754. Eodem anno Bonifacius Archiepiscopus Moguntiacenſis in Friſia verbum Dei prædicans a paganis interfectus, Martyrio coronatus est.

(3) *Willibaldus, Vita Bonif. fol.* 24. Statimque mortali justorum multata carne tripudians gentilium turba victricem ſuæ damnationis prædam arripuit, castraque depopulans manubias diripiendo impertivit. Sed & Thecas, quibus multa inerant librorum volumina & reliquiarum capſas abſtulit, magnam ſe ibi tam auri argentique copiam credens, ad naves, quibus quotidianus inerat clericorum ac puerorum victus, & aliquantulum adhuc reſiduum ejusdem ſtipendii vinum, obſeratis ut erant vasculorum claustris asportavit.

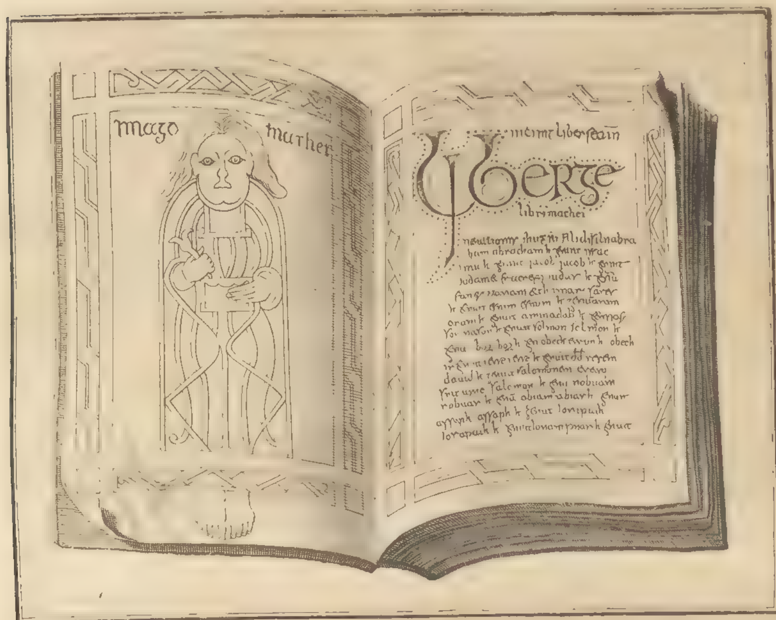
(4) *Ibidem.* Ac repente comperto liquoris haustu cœpit guloſam ventris ſatiare ingluviem & vino madidum inebriare ſtomachum, tandemque de acceptis prædæ ſpoliis inito conſilio mirabili omnipotentis Dei dispoſitione tractare, & qualiter non viſum quidem aurum vel argentum inter ſe invicem dispertiretur conſulere, cumque prolixius de tanta pecuniarum æstimatione ſermocinarentur, jam jamque jurgiorum disceptatio exorta est, & tanta discordia demum inimicitiæ inchoata, ut furore etiam veſaniæ inſaniens turba in duas diviſa est factiones & ad extremum arma, quibus ſanctos antea Martyres jugulaverunt, in ſe ipſos crudeliter pugnando verterunt. Tunc itaque maxima inſanientis turbæ parte proſtrata jam qui ſupervixerant, ad lucrum animarum vitæque damno acquiſitum jacentibus adverſariis, qui ſuper ſibi deſiderato cupiditatis theſauro obſistebant, gaudentes cucurrerunt, & cunfractis librorum repoſitoriis pro auro volumina, pro argento divinæ ſcientiæ chartas repererunt.

(5) *Ibidem.* Sicque pretioſo auri argentique pretio privati, codices quos invenerunt, alios per Campi planitiem disperſerunt, alios paludum arundineto inferentes, alios etiam in diverſis quibuscumque locis abſcondentes projecerunt; ſed tam omnipotentis gratia quam etiam precibus S. Bonifacii ſummi pontificis atque martyris illæſi & intemerati magno postea dilapſo temporis ſpatio inventi ſunt, & ad domum in qua usque hodie animarum proſunt ſaluti a ſingulis quibusque inventoribus remisſi.

(6) *Notæ in Caniſium Tom. II. fol.* 247. Tres fuerunt illi Codices. I. canones novi Testamenti: II. martyris cruore rubricatus epistolam S. Leonis ad Theod. Sermonem B. Ambroſii de Spiritu S., ejusdem libellum de bono mortis, libellum S. Fausti Confesſ. Epistolam Agnelli ad Ariminum de ratione fidei, Notitiam regionum in quibus Apostolorum Corpora requiescunt III. Evangelium IPSIUS BONIFACII MANU EXARATUM.

(7) *Annal. Fuld. ann.* 744. His temporibus fundari cœptum est Fuldenſe cœnobium a S. Bonifacio in ſolitudine Boconia.

beſprenkt, en door de daarop gegeevene houwen en ſteeken alom geſchonden is, en het ander zynde het hieronder verbeeldde Evangeliboek, 't gene niet door de eyge hand van dien uytmuntenden Geloofsverkondiger der Vriezen, gelyk eenigen (1) gewild hebben, maar (2) door eenen Vidrug, waarſchynlyk eenen zyner geſneuvelde medegezellen met naame Wintrug, in drieënzestig bladen op (3) pergament geſchreeven is.

Dit (4) verricht hebbende keerden de moordenaars bedroefd wegens den gemisten buyt wel ongemoeid naar huys, doch ontgingen de hen op de hielen volgende wraak niet, mids dit hun doemwaardig beſtaan ſedert alom

(1) *Brouweri Antiq. Fuld. pag.* 135. Tertius liber est Evangeliorum in octava breviuscula, hoc ſanctior litterarum fulci, manu Divi Bonifacii item impresſi &c.

(2) *Joan. Frid. Scannat Conſpect. trium &c. fol.* 227. In ultimam codicis paginam ubi deſinit Evangelium S. Joannis . . . . . immediate ſequentia: FINIT. AMEN. DEO GRATIAS AGO. VIDRUG SCRIBSIT.

(3) *Ibidem fol.* 224. Codex Evangeliorum ſimplici corio rubro obductus, formæ octavæ minoris, ac prope quadratæ integer & illæſus, conſtat foliis ex rudi membrana LXIII.

(4) *Willibald. Vita S. Bonif. fol.* 25. Carnifices autem ſuper æstimatæ amisſione pecuniæ contristati domum majus reverſi domesticarum rerum post trium inducias dierum damnum, ſed & vitæ dispendium mortis recepto talione perceperunt: quia omnipotens mundi conditor ac reformator ulcisci ſe voluit de inimicis, & fuſum per ſe ſanctorum ſanguinem conſuetæ miſericordiæ zelo puniri ac diu protelatam idolorum cultoribus iram novo recentis malitiæ furore permotus publice ostendere: cumque inproviſa ſanctorum Martyrum temporalis interemtio exin, per pagos ac vicos, omnemqne provinciam volitaret, repente Christiani corporali comperta Martyrum morte, maximam congregantes expeditionem exercitus confinium terminos prompti postmo-

alom zynde ruchtbaar geworden, de Christenen met eenen magtigen hoop volks derwaart rukten, de moordenaars op 't lyf vielen en die en veelen hunner begunſtigers van 't leeven beroofden. Integendeel het lyk van den vermoorden Bisſchop met veel eerbied te ſcheep gebragt zynde, (1) wierdt langs de Alkmaarſche meeren, dat is de thans genaamde Zuyderzee, gelyk ook die der andere bloedgetuygen, met eenen gunſtigen wind weynige dagen daarnaa naar Uytrecht gevoerd en aldaar, hoewel ſlechts voor eenen korten tyd, begraaven. Mids de Bisſchop van Ments, verſtaande zyns voorzaats dood, eenige Geest- en Werreldlyken met een ſchip naar die Bisſchoplyke ſtadt zondt, om met het zelve Bonifacius lyk, naar de voorgemelde en door hem geſtichte Abtdy van Fulde, volgens des overleedens voorheen gegeeven bevel, te voeren.

Dan als een Hadda, (want het was aan (2) hem dat de voorgemelde Bisſchop van Ments het uytvoeren van dien last, om zyn deugdzaam leevensgedrag, hadt aanbevoolen) nevens zyne verdere reysgenooten te Uytrecht aanlandde, was niet alleen, om dat te beletten, eene goede hoop volks zamengeſchoold, maar zelf een naadruklyk verbod door den Stedevoogd dier ſtad, op voorgeeven van daartoe een uytdrukkelyk bevel van Koning Pipyn ontfangen te hebben, tegen de voorgenome vervoering afgekondigd. Dan ſedert naa veel tegenſtribbelens in de verzogte vervoering zynde bewilligd, is het lyk van den vermoorden Bisſchop, onder 't zingen van Pſalmen en Geestlyke lofzangen, en eenen ongelooflyken toevloed der rondom woonende ingezeetenen, door wier landen het als in zeegepraal gevoerd wierdt, op den dertigſten dag naa zyne dood te Ments en ſedert vandaar,

modum futuræ ultionis bellatores expetunt, & revoluta ſupradicta dierum ſupputatione infidelium ſospites, ſed indevoti hospites aggrediuntur terram, ac paganos eis è diverſo obviantes ingenti ſtrage proſtraverunt. Sed qui pagani primo populi Christiani impetui obſistere non valebant, in fugam verſi magna etiam clade corruerunt & terga vertentes vitam ſimul cum intestina eorum ſupellectili, & heredibus perdiderunt, ſicque Christiani ſuperſtitioſorum tam uxoribus, quam etiam filiis, necnon ſervis & ancillis deprædatis ad propria redierunt.

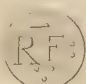
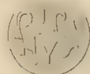
(1) *Willibald. Vita Bonif. fol.* 25. Corpus verò B. Pontificis prosperis velis ventorumque flatibus trans fretum, quod dicitur Elmere, & aliorum Martyrum poſt dies non multos perductum eſt ad ſupradictam urbem, quæ dicitur Trecht, ibique conditum ac ſepultum, donec à Maguntia religioſi & fideles in Domino fratres à Lullo Episcopo, ſucceſſore quidem hujus S. Pontificis & Martyris Christi, directi navigio ad perducendum beati viri cadaver, ad monasterium, quod eo vivente conſtruxerat, & ſecus ripam fluminis, quod dicitur Fulda, ſitum eſt, advenerunt.

(2) *Ibidem.* Quorum unus, qui & auctor itineris, comitatus quod aliorum extiterat, ſingularem Sanctimoniæ ac privatam castimoniæ continentiæque gerebat vitam, nomine Hadda cui privatim præfatus præſul legationis hujus nuntium, ſanctique corporis advectionem cum fratribus ſecum proficiscentibus impoſuit, ut major ſancto reverentiæ viro devotionis impenderetur honor, & plurimorum amplius testificatio in his, quæ auditu vel viſu perciperent, prævaleret, cumque honorabiles tam ſanctæ conſocietatis fratres ad prædictam urbem pervenirent, tunc quippe aliquantula obviam eis populi erat congregata collectio, ejus denique urbis præfecti eis audientibus, quemadmodum à glorioſo rege Pippino exivit edictum, intonuit interdictum, & ne inde prædicti pontificis corpus amoveretur indictum eſt. Sed quia omnipotentis magis, quam hominum convalescit fortitudo, mirabile ſtatim ac memorabile cunctis adſtantibus angelica magis quam hu-

daar, onder geleyde van (1) alle de
Geestlykheyd dier ſtad, in de voor-
gemelde Abtdy van Fulde begraa-
ven.

755. Pipyn ſedert den (2) Longobar-
den het door hen aangevange be-
leg van Rome hebbende doen op-
breeken, en door hen aan den Paus-
lyken ſtoel die landen afſtaan, wel-
ken ſedert de Kerklyke Staat ge-
naamd zyn, wierdt te Parys van
eene (3) waterzugt aangetast, die
hem den vierëntwintigſten van
Herfstmaand des jaars (4) zeven- 768.
honderdachtenzeventig in den ou-
derdom van vierenvyftig jaaren
ten grave ſleepte. Van deezen
Vorst, welke op zoo behendige wy-
ze de Koninglyke waardigheyd in
zyn geſlacht gebragt heeft, vinde
ik deeze drie (5) geldſtukken ge-
munt te weezen.

Zy zyn allen ruuw van maakſel en hebben geene verbeelding, maar voeren op de voorzyde zynen naam:

PI-

humana peractum cognitione, auditum eſt miraculum, ac Eccleſiæque Cloccum in ſignum admonitionis ſancti corporis, humana non contingente manu, commotum eſt, ita ut omnes repentino timoris pavore percusſi maximo timore obſtupuisſent, & juſti hujus reddendum esſe corpus proclamarent, ſicque ſtatim redditum est, & à prædictis ſanctæ recordationis fratribus cum Pſalmis Hymnisque honorifice ablatum ac ſine remigantium labore triceſima obitus ſui die perductum eſt ad civitatem ſupradictam Maguntiam.

(1) *Willibald. Vita Bonif. fol.* 26. Quapropter geminis his cauſis exſistentibus compuncti cordibus cum presbyteris & diaconibus omnique gradu Eccleſiaſtico ad eum, quem vivens prædestinaverat locum, perduxerunt, & novo in Eccleſia confecto ſarcophago ex more ſepelientes poſuerunt.

(2) *Astron. Annal. Franc. ad ann.* 755. Pipinus rex invitante atque ſuggerente prædicto Romano Pontifice, propter erepta Romanæ eccleſiæ per regem Langobardorum dominia, Italiam manu valida ingreditur: reſistentibus Langobardis & claustra Italiæ tuentibus, ad ipſas montium angustias, quas cluſas vocant, acerrime pugnatum est: cedentibusque Langobardis, omnes copiæ Francorum viam quamvis difficilem non magno labore ſuperarunt. Haistolfus vero rex Langobardorum manum conſerere non auſus, in civitate Papia a rege Pipino obſesſus est: qui ante obſidionem non ſolvit, quam firmitatis cauſa pro restituendis, quæ Romanæ eccleſiæ ablata fuerant, obſides XL. recepisſet.

(3) *Eginb. in vita Caroli. M. fol.* 3. Pipinus . . . apud Pariſios morbo aquæ intercutis diem obiit.

(4) *Annal. Metenſ. ad ann.* 768. Rex Pippinus in pace obiit VIII. Kalendas Octobris.

(5) Le Blanc Mon. de Franc. pag. 89.

P I P I N U S.

P I P Y N.

Op de tegenzýden, die mede geene opgeſtempelde verbeelding hebben, zyn de letters R en F geſteld, welken betekenen.

R E X F R A N C O R U M.

K O N I N G D E R F R A N K E N.

BLAD-

BLADWYZER
DER
VOORNAAMSTE ZAAKEN.

a. *betekend de eerste colom.* b. *de tweede; daar deezen niet gevonden worden, wordt de doorgaande regel verstaan.*

A.

C.

G.

B L A D W Y Z E R.

J.

K.

Room-

Q.

R.

Riem-,

S.

T.

ver-

E Y N D E.

DRUK-

DRUK- en andere FEYLEN aldus te verbeteren.

a *betekent de eerste kolom*, b *de tweede: daar deezen niet gevonden worden verſtaat men de doorgaande regels.*

Fol. 2 *b* regel 33 Ditwordt, *lees* Dit wordt. fol. 3 *a* regel 38 Sarmatos, *lees* Sarmatas. fol. 5 *b* regel 46 agrariis Ligibus, *lees* agrariis Legibus. fol. 5 *b* regel 55 Romano, *lees* Romano &c. fol. 10 *b* regel 57 habent, *lees* hebent. fol. 11 *b* regel 28 gloriantius, *lees* gloriantur. fol. 11 *b* regel 4. Jampuer, *lees* Jam puer. fol. 11 *b* regel 41 Ceſariem, *lees* Cæſarium. fol. 11 *b* regel 44 lavent, *lees* lavant. fol. 11 *b* regel 57 GERMANIÆ, *lees* GERMANICÆ. fol. 12 *b* regel 26 aangekondig, *lees* aangekondigd. fol. 12 *b* regel 49 Suetus, *lees* ſuetus. fol. 12 *b* regel 50 Justin. de Hist, *lees* Justin. Hist. fol. 14 *a* regel 50 Ammiam, *lees* Ammian. fol. 16 *b* regel 34 atque ferrum, *lees* atque ſimul ferrum. fol. 17 *a* regel 10 Cikambers, *lees* Sikambers. fol. 19 *a* regel 37 illuc inter, *lees* illic inter. fol. 23 *a* regel 5 Cikamberen *lees* Sikamberen. fol. 29 *b* regel 22 omrigden teſſens, *lees* omringd en teſſens. fol. 29 *b* regel 37 conſiderent, *lees* conſiderent. fol 32 *b* regel 30 dierhalven, *lees* dierhalve. fol. 33 *b* regel 38 quare, *lees* qua re. fol. 34 *a* regel 13 om den zelven, *lees* om van den zelven. fol. 35 *a* regel 36 ridiculoſisſimosſe, *lees* ridiculoſisſimos ſe. fol. 35 *b* regel 46 quippe quam *lees* quippe quum. fol. 76 *a* regel 24 pag. 476 *lees* pag. 478. fol 76 *a* regel 26 illi cohorti hastis infectis, *lees* illi coorti hastis infestis. fol. 36 *b* regel 24 Imperatoris, *lees* Imperatoriis. fol. 36 *b* regel 41 Theſſalia Tempe, *lees* Theſſalica Tempe. fol. 76 *b* regel 42 applicaretur, *lees* applicaret. fol. 76 *b* regel 64 pæninſulam, *lees* peninſulam fol. 37 *b* regel 37 procusſit, *lees* percusſit. fol. 39 regel 2 Hooggezaghebber, *lees* Veldheer. fol 39 *b* regel 44 Couſpiratum, *lees* Conſpiratum. fol. 40 regel 11 Hooggezaghebber, *lees* Veldheer. fol. 40 regel 14 Hooggezaghebber, *lees* Veldheer. fol 41 *a* regel 36 libris, *lees* liberis. fol. 41 *a* regel 44 nomemque, *lees* nomenque. fol. 41 *b* regel 31 ſe euntes, *lees* ſed euntes. fol. 42 *b* regel 25 van den Romeynſchen Staats, *lees* van den Romeynſchen Staat. fol. 42 *b* regel 52 [illegible], *lees* [illegible]tium. fol. 43 *a* regel 22 Burgeryk, *lees* Burgerkryg. fol. 43 *a* regel 55 urbis præſidium destinasti [illegible] quadrifariam [illegible], *lees* urbis præſidio destinati [illegible] quadrifariam hi diviſi. fol 44 *a* regel 8 vergengens *lees* vervolgens. fol. 45 *a* regel 44 dejecerant, *lees* disjecerant. fol. 47 *a* regel 7 welke Gallie, *lees* welke het vaste land van Gallie. fol 49 *a* regel 39 ex Octavia *lees* ex Octavia filiam Domitio (quamquam &c.) desponderunt. fol 53 *a* regel 42 genitus Augustæ Nepos, *lees* genitus, Augusti nepos. fol. 53 *b* regel 13 geëyndig, *lees* geëyndigd. fol. 53 *b* regel 30 ſtrekkende, *lees* trekkende. fol 53 *b* regel 44 cedentem avia, *lees* cedentem in avia. fol. 55 *b* regel 48 armentarium, *lees* armamentarium. fol. 65 *lees* 56. fol. 59 *b* regel 2 den ſtroom in, *lees* den ſtroom. fol. 60 *b* regel 49 ant, *lees* aut. fol. 62 *a* regel 31 quod, *lees* quo. fol 65 regel 14 tribunitiæ potestatis, *lees* tribunitia potestate. fol. 65 regel 15 Hooggezaghebber ter VII en Gemeensman, *lees* Veldheer ter VII en met Gemeensmanlyke magt. fol. 66 *a* regel 9 waarom Caligula, *lees* waarom hy Caligula. fol. 66 *b* regel 18 lyſtog, *lees* lyſtogt. fol. 70 *b* regel 46 fol. *lees* fol. 61. fol 71 *a* regel 49 de, *lees* &. fol 71 *b* regel 35 nimium, *lees* nimirum. fol. 72 regel 27 tribunitiæ potestatis, *lees* tribunitia potestate. fol. 72 regel 29 Gemeensman, *lees* met gemeensmanlyke magt. fol. 73 *a* regel 33 primun, *lees* primum. fol 75 *b* regel 20. Sidius, *lees* Hoſidius, fol. 75 *b* regel 43 Sidius, *lees* Hoſidius. fol. 75 *b* regel 52 barbari, *lees* barbaris. fol. 76 regel 13 tribunitiæ potestatis, *lees* tribunitia potestate. fol 76 regel 15 Gemeensman, *lees* met gemeensmanlyke magt. fol. 76 regel 15 Hooggezaghebber, *lees* Veldheer. fol. 77 *a* regel 51 is naras, *lees* ignaras. fol. 83 *a* regel 9 venynige, *lees* ſcherpe. fol. 83 *b* regel 40 emulatione, *lees* æmulatione. fol 83 *b* regel 42 aſpernentibus, *lees* aſpernantibus. fol. 81 *b* regel 14 Batavia, *lees* Batavië. fol. 84 *a* regel 41 a, *lees* ac. fol. 84 *b* regel 1 Amicetus, *lees* Anicetus. fol. 84 *b* regel 53 horrorum, *lees* horrorem. fol. 86 *a* regel 18 ſcheyden, *lees* ſcheydden. fol. 88 *b* regel 33 markt zynde gekomen, *lees* markt gekomen. fol. 91 *b* regel 13 Brigantinus, *lees* Briganticus. fol 92 *b* regel 46 de flagrante, *lees* deflagrante. fol. 94 *a* regel 14 of, *lees* met. fol. 95 *b* regel 35 feneratus, *lees* funeratus. fol. 96 *a* regel 34 twist, *lees* twists. fol. 100 *a* regel 42 hihernis, *lees* hibernis. fol. 104 *b* regel 44 pavosque, *lees* parvosque. fol. 107 *b* regel 38 aderent, *lees* aderant. fol. 109 *a* regel 19 geſchreuw, *lees* geſchreeuw. fol. 109 *b* regel 50 Civil[1] *lees* Civilis. fol. 110 *a* regel 27 gehym, *lees* geheym. fol. 111 *b* regel 2 ſchreuwenden, *lees* ſchreeuwenden. fol. 112 *b* regel 15 opborrellende, *lees* opborrelende. fol. 113 *a* regel 38 nobilliscimis, *lees* nobilisſimis. fol. 114 *b* regel 19 't leger, *lees* de aangevochte legerſteê. fol. 116 *b* regel 47 fortismus, *lees* fortisſimus. fol. 119 *a* regel 40 palem, *lees* palam. fol. 122 *a* regel 51 ſimultatum, *lees* ſimulatum. fol. 125 *a* regel 38 ſatellibus, *lees* Satellitibus. fol. 128 *b* regel 28 kwam en, *lees* kwamen. fol. 132 *a* regel 21 Langues, *lees* Langres. fol. 136 *b* regel 23 Konstans, *lees* Koblens. fol. 138 *a* regel 21 aldus, *lees* de zelven aldus. fol. 138 *b* regel 4 tweedrag, *lees* tweedragt. fol. 139 *a* regel 3 van, *lees* aan. fol. 139 *a* regel 4 onderwierp, *lees* onderwierpt. fol. 139 *b* regel 39 convollentium, *lees* convellentium. fol. 141 *b* regel 17 verbrooken, *lees* doorgebrooken. fol. 142 *b* regel 13 verwinnaars, niet zonder 't toedoen der Goden, ſchielyk, *lees* Verwinnaars ſchielyk. fol. 142 *b* regel 40 obſtituit, *lees* obſtitit. fol. 148 *b* regel 17 Zanten, *lees* Arenacum. fol. 149 *a* regel 9 Zanten, *lees* Arenacum. fol. 152 regel 48 dominoroum, *lees* dominorum. fol. 152 *b* regel 50 feminal, *lees* femina. fol. 153 *a* regel 37 recipiscere, *lees* reſipiscere. fol. 154 *a* regel 27 Arctaos, *lees* Arctoos. fol. 155 *a* regel 10 geſchut, *lees* geſchud. fol. 156 *a* regel 32 nota-, *lees* nota. fol. 160 *b* regel 9 naa dat prachtig, *lees* naa dat dat prachtig. fol. 162 *a* regel 8 bete eebouwd, *lees* beter bebouwd. fol. 162 *a* regel 36 opſida, *lees* oppida. fol 163 *b* regel 21 vliedenden, *lees* vlietenden. fol 166 *a* regel 19 in dat beroemd eyland, *lees* in het Bataviſche eyland. fol. 166 *a* regel 34 gelyd, *lees* gelyk. fol. 169 *a* regel 23 vereyſcht, *lees* vereyſch. fol. 170 *a* regel 54 lutuoſæ, *lees* lutoſæ. fol. 171 *a* regel 16 ryſtafelen, *lees* reystafelen. fol. 171 *b* regel 15 ryſtafelen, *lees* reystafelen. fol. 172 *a* regel 53 [illegible], *lees* Termes. fol. 174 *b* regel 24 waarſcheynlyk, *lees* waarſchynlyk. fol. 175 *a* regel 47 (3) tabula, *lees* (4) tabula. fol 177 *b* regel 37 etiner, *lees* itiner. fol. 178 *b* regel 34 to-, *lees* oor-. fol 180 *a* regel 49 effuditur, *lees* effunditur. fol. 180 *b* regel 29 de, *lees* ſtand-. fol 181 *b* regel 25 berykte, *lees* bereykte. fol. 191 *b* regel 4 conſiliavit, *lees* conciliavit. fol. 192 *a* regel 15 ſtyle, *lees* ſteyle. fol. 124 *b* regel 26 Charris, *lees* Charren. fol. 195 *b* regel 6 wegens naamaals, *lees* wegens zyne naamaals. fol. 198 *b* regel 4 byder *lees* beyder. fol. 200 *b* regel 45 Vandilorum, *lees* Vandalorum. fol. 202 *a* regel 50 recuſabat, *lees* recurſabat. fol. 202 *b* regel 42 nancta, *lees* nacta. fol. 203 *b* regel 26 narces, *lees* narſes. fol. 204 *a* regel 10 angeland de ſtad, *lees* aangeland by de ſtad. fol 204 *b* regel 44 invaderant *lees* invaſerant. fol 210 *a* regel 41 victores, *lees* vectores. fol. 211 *b* regel 35 condicionum, *lees* conditionum. fol. 213 *a* regel 39 Tolerantia Sordisſimi, *lees* tolerantia fortisſimi. fol. 215 *a* regel 14 des Saxers, *lees* der Saxers. regel 27 Chariotte *lees* Carietto. regel 30 Clamdestinis, *lees* clandestinis. fol. 214 *a* regel 38 Zozimi, *lees* Zoſimi. fol. 216 *a* regel 34 yſlyg, *lees* yſlyk. fol. 217 *b* regel 1 ook de, *lees* ook uyt de. fol. 220 *a* regel 46 nonse, *lees* non ſe. fol. 220 *b* regel 54 (5), *lees* (4). fol. 222. *a* regel 7 Vrienzen, *lees* Vriezen. fol. 224 *b* regel 39 Ramano, *lees* Romano. fol. 226 *a* regel 26 gevangen, *lees* gevangenen. fol. 227 *a* regel 30 Saxons, *lees* Saxones. fol. 228 *a* regel 32 crematusest, *lees* crematus est. fol. 230 *b* regel 43 Hermanaticus, *lees* Hermanaricus. fol. 232 *b* regel 23 Quaaden, *lees* Quaden. fol. 235 *a* regel 46 rege, *lees* rege. fol. 234 *b* regel 17 ten zuyden van Atrecht, *lees* beneden Parys aan de Seine. fol. 236 *a* regel 40 continuo, *lees* continuos. fol. 236 *b* regel 8 Horst, *lees* Hors. fol. 236 *b* regel 44 cotempore, *lees* eo tempore. fol. 237 *a* regel 19 Warnes, *lees* Warners. fol 238 *a* regel 50 aliis fama, *lees* alii fame. regel 52 ſe tamen, *lees* ſi tamen. fol. 241 *b* regel 45 ſeditionibus, *lees* ſe ditionibus. fol. 242 *a* regel 37 transdanubianns, *lees* transdanubianus fol. 242 *b* regel 5 Warnes, *lees* Warners. fol. 246 *a* regel 50 transgreſſi, *lees* transgreſſi. fol. 247 *a* regel 16 ten blyf, *lees* [illegible] blyf. fol. 251 *a* regel 45 delectos, *lees* delectus. fol. 255 *b* regel 8 Theudechild, *lees* Theodechild. fol. 258 *a* regel 23 Bruneſchild, *lees* Brunechild. regel. 25 bragt, *lees* bragten. fol. 261 *a* regel 24 Bruneſchild, *lees* Brunechild fol. 262 *a* regel 13 Bruneſchild, *lees* Brunechild. fol. 264 *a* regel 51 tekens, *lees* telkens. fol. 265 *a* regel 24 capillius ejus ad terram, *lees* capillis ejus ad terram decidit. fol. 266 *b* regel 38 Bartuwelden, *lees* Bartuwalden. fol. 269 *a* regel 52 invitus, *lees* invitum. fol. 272 *a* regel 18 dat hy van, *lees* van dat hy. fol. 275 *a* regel 33 Naviomagenſi, *lees* Noviomagenſi. fol. 278 *a* regel 27 Lyden, *lees* Leyden. *b* regel 11 Lyden, *lees* Leyden. fol. 280 *a* regel 7 Childebert, *lees* Childerik. regel 28 Childebert, *lees* Childerik. fol. 284 *a* regel 19 Dirk. *lees* Klovis. fol. 285 *b* regel 12 dierhalven, *lees* dierhalve. regel 34 Theodorici, *lees* Theodorici. fol. 288 *b* regel 41 irreptos, *lees* ereptos. fol. 288 *a* regel 43 præmebat, *lees* premebat. fol. 290 *a* regel 26 præsbyterum, *lees* presbyterum. fol. 290 *b* règel 22 vero, *lees* viro. fol. 295 *b* regel 54 ſalvasvotum, *lees* ſalvas votum, fol. 296 *b* regel 28 verbreyzelen, *lees* verbryzelen. fol. 298 *b* regel 42 perventum, *lees* per ventum. fol. 300 *b* regel 40 et ſi, *lees* etſi. fol. 305 *a* regel 21 kloosters, *lees* klooster. fol. 308 *a* regel 23 Ragaufrid, *lees* Ragenfrid. fol. 312 *a* regel 48 ranſcripſit, *lees* tranſcripſit. fol 313 *a* regel 8 den, *lees* die. regel 41 Atteren, *lees* Alteren. fol. 314 *a* regel 39 Christanus. *lees* Christianus. fol 316 *b* regel 29 gedreyd *lees* gedreygd. fol. 317 *b* regel 4 ſchryvers, *lees* ſchryveren. fol. 319 regel 39 testamentia *lees* testamenti a, fol. 321 *b* regel 53 nuncuatur, *lees* nuncupatur. fol. 322 *b* regel 3 op, *lees* of. fol. 325 *a* regel 42 est regnum, *lees* est in regnum. fol 333 *a* regel 35 præcibus, *lees* precibus. fol. 335 *a* regel 54 Ludgerus, *lees* Lutgerus. fol 335 *b* regel 32 Ludgerus, *lees* Lutgerus. fol 336 *a* regel 44 Ludgerus, *lees* Lutgerus. fol. 338 regel 46 ſeb, *lees* ſed. fol. 342 *a* regel 41 confractro, *lees* confracto. fol. 345 *b* regel 11 majus reverſi, *lees* reverſi, majus. fol. 346 *b* regel 29 comitatus quod aliorum, *lees* comitatusque aliorum.

GERARD VAN LOONS

ALOUDE HOLLANDSCHE

H I S T O R I.

T W E E D E D E E L.

GERARD VAN LOONS
ALOUDE HOLLANDSCHE
HISTORI
DER
KEYZEREN, KONINGEN,
HERTOGEN EN GRAAVEN;

welken, ſedert de komst der Batavieren in het thans genaamde

HOLLAND,

tot de herſtelling van 's Graaven

FLORENTS DEN EERSTENS ZOON,

aldaar het Hooggebied gehad hebben.

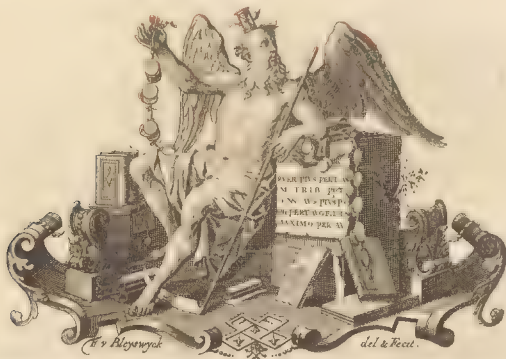
BEWEEZEN EN BEVESTIGD

door de woordlyke getuygeniſſen van zoodaanige Schryvers, welken in en naast die tyden geleefd hebben, als de beſchreevene zaaken zyn voorgevallen:

EN VOORTS NOG VERSIERD EN OPGEHELDERD

met de noodige Landkaarten, Geſlachtlyſten, Keyzer- en Koninglyke Penningen en veelvuldige andere Gedenkſtukken, in die overoude tyden gemaakt.

TWEEDE DEEL.

IN 's GRAAVENHAAGE,
By PIETER DE HONDT.
MDCCXXXIV.

GERARD VAN LOONS
ALOUDE
HOLLANDSCHE HISTORI.

ZEVENSTE BOEK:

Bevattende de aanſtelling der Jutlandſche Hertogen, uyt den Vrieſchen ſtam, in het thans genaamde Holland, Zeeland en Vriesland.

Elyk de voorheen reeds tot Bisſchop ingewyde Gregoor, mids het geſchil, tusſchen hem en den Koolſchen Kerkvoogd te zynen voordeele door den Paus beſlecht was, ſtraks in 't bezit der Uytrechtſche kerke, naa de voorgemelde marteldood van Bonifacius, raakte, en hy des den zelven in de beſtieringe des Uytrechtſchen Bisdoms opvolgde, zoo erfden ook, naa de dood

768. van Koning Pipyn, des zelfs twee achtergelaatene zoonen (1) Karel en Karoloman huns vaders wydluchtige Staaten; en viel aan den laatſten, behalven alle de landen, die zyn Vader over den Ryn in Duytschland bezeeten hadt, nog het Oostfrankiſche (2) ryk, en des ook geheel (3) Vries- en het thans genaamde Holland, even als aan zynen oudſten Broeder Karel alle het overige ten deel. Niet lang ſtondt nogthans het ryksbeſtier van Karoloman, mids dees den vierden (4) van Wintermaand des jaars zevenhonderdeen-
771. enzeventig het ſtervelyke afleyde. En hoewel de overleede Vorst onder andere kinderen eenen zoon achterliet, zoo maakte (5) Koning Karel, mids de Moeder, raadloos over de ſchielyke dood van haaren Gemaal, met haare kinderen naar (6) Deſyderius Koning der Longobarden in (7) Italië gevlugt was, zich met de toeſtemming der voornaamſte vazalen van alle zyns overleeden Broeders Staaten, en gevolgelyk van het thans genaamde Holland meester; en liet zich des deeze vlugt zyner Zwagerinne, niet tegenſtaande hy de zelve voor te (8) voorbaarig uytkreet, onder de hand echter welgevallen. Onaangezien dit zoo korte ryksbewind van Karoloman, zoo vindt men nogthans des zelfs gedachtenis op het volgende geldſtuk bewaard; het gene ik, mids het thans genaamde Holland onder het hem te beurt gevalle ryksaandeel lag en hy des van het zelve Vorst geweest is, niet overtollig achte, om hier inlasſende te beſchryven.

Eene kerk, het teken van den Christelyken Godsdienst, is op de voorzyde omzoomd door deeze woorden:

XPISTIANA RELIGIO.

DE CHRISTELYKE GODSDIENST.

Op

(1) *Andelm. Franc. reg. Annal. ad an.* 768. Filii vero ejus Carolus & Carlomannus conſenſu omnium Francorum reges creati.

(2) *Eginbart. in vita Caroli M. fol.* 3. Carolus eam partem, quam pater eorum Pipinus tenuerat, Carolomannus vero eam, cui Patruus eorum Carolomannus præerat, regendam ſusciperet.

Annal. Metenſ. anno 741. Primogenito ſuo Karolomanno (*Karolus Martellus*) AUSTRIAM, Alamanniam, Turingiamque ſubjugavit.

(3) *Godefrid. Viterb. in Carolo Craſſo. fol.* 320. Porro Arnulphus totam ORIENTALEM FRANCIAM, quæ hodie Teutonicum regnum vocatur, id est Bavariam, Sueviam, Saxoniam, Thuringiam, PHRYSIAM, & Lotharingiam rexit.

(4) *Andelmi Annal. ad an.* 771. Cunque ibi aliquandiu moraretur, Carlomannus frater ejus pridie Nonas Decembris deceſſit in villa Salmonciaca.

Eginbart. in vita Caroli M. fol. 4. Carolomannus quidem post administratum communiter biennio regnum morbo deceſſit.

Annal. Saxo. ad ann. 771. Karlomannus rex in villa Salmoniaco defunctus est, & Remis ſepultus II. Non. Decembris.

Annal. breves Franc. ab ann. 707. *usq. ad. ann.* 790. *ad ann.* 771. Karlomannus obiit II. non. Decembris.

(5) *Eginb. in vita Caroli M. fol.* 4. Carolus autem fratre defuncto conſenſu omnium Francorum rex conſtituitur.

(6) *Andelmi Annal.* 771. Rex (*Carolus*) ad capiendum ex integro regnum animum intendens, in Carbonacum villam venit. Ibi Wilharium Episcopum ſedunenſem, & Fulradum Capellanum & alios plures ſacerdotes, comites etiam, atque primates fratris ſui .... ad ſe venientes, ſuscepit.

(7) *Eginb. in vita Caroli M. fol.* 4. Defuncto Carolomanno uxor ejus cum filiis, & quibusdam, qui ex optimatum ejus numero primores erant Italiam fuga peteret, & nullis existentibus cauſis ſpreto mariti fratre, ſub Deſyderii regis Langobardorum patrocinium ſe cum Liberis ſuis offerret.

(8) *Andelm. Annal. ad ann.* 771. Rex (*Carolus*) autem profectionem eorum in Italiam, quaſi ſupervacuam, patienter tulit.

G E S L A C

D E

FRANSCHE KONINGEN VA

Uyt welke blykt door hoedaanige Vorſten het thans genaamde Holla
Karel den Eenvou

PIPYN de dwerg, gebynaamd, Groothofmeeſter van Koning Childerik den III, dan dien en des zelfs zoon in een Klooſter ſteekende, wordt 750 zelf Koning, en ſterft 23 September 768. Zie de Geſlachtlyſt der Groothofmeeſteren, I Deel fol. 276.
Gemaalin
BERTRADA ſterft in July 783.

KAROLOMAN Koning van Ooſtfrankryk, en by gevolge ook Vorſt van het thans genaamde Holland, ſterft 4 December 771.
Gemaalin
BERTHA van Lombardië, die met haare minderjaarige kinderen, naa haars Gemaals dood, naar Italië vlugt.

KAREL de Groote, Koning eerſt van het Weſt- en naa zyns broeders dood, 771 ook van het Ooſtfrankiſche ryk, en des ook van Holland. Wordt 801 door den Paus tot Keyzer van het Weſterſche Keyzerryk verklaard, ſterft 16. January 814.
1 *Gemaalin*
HERMENGARDE van Lombardië, van hem verſtooten.
2 *Gemaalin*
HILDEGARD, dochter van Hertog Hildebrand, ſterft 30 April 783.
3 *Gemaalin*
FASTRADA, dochter van Graaf Roul, ſterft 794.
4 *Gemaalin*
LIUTGARD dochter van Frederik, ſterft 800.

2
KAREL wordt by zyns vaders leeven, nevens veelvuldige andere Staaten, tot Koning van het Ooſtfrankiſche ryk en by gevolge ook van geheel Vriesland verklaard, dan ſterft nog den 4 December 811, en dus voor zynen vader.

2
LODEWYK I, de Godvruchtige gebynaamd, by zyns vaders leeven tot Koning van Aquitanië verklaard, wordt naa des zelfs dood, mids het vooroverlyden van zyne twee oudere broeders, Vorſt van het geheel Weſterſche Keyzerryk en by gevolge ook van het thans genaamde Holland, hy ſterft 18 Juny 840
1 *Gemaalin*
HERMINGARD, dochter van Engelram, ſterft 818.
2 *Gemaalin*
JUDITH, dochter van Welf, Hertog van Beyeren, ſterft den 19 April 843. Zie de Geſlachtlyſt van Wittekind II Deel fol. 14.

2
PIPYN wordt by zyns vaders leeven Koning van Italië genoemd, dan ſterft 810 nog voor zynen vader.

1
LOTHARIS I Keyzer, bezit Italië, en alle de landen tuſſchen den Ryn, de Rone en de Maas tot de Noordzee, en des ook het thans genaamde Holland. Bekomt 843 van zynen Broeder Karel, Zeeland; 't gene hy aan Heriold geeft, ſterft te Prume 29 September 855.
Gemaalin
HERMINGARD, dochter van Graaf Hugo.

1
PIPYN, by het leeven van zynen vader, Koning van Aquitanië, dan ſterft nog 838 voor den zelven.
Gemaalin
ENGELTRUDE, dochter van Tietbert Graaf van Mets.

1
LODEWYK, Koning van Duytſchland en alle de landen over den Ryn tot de Noordzee toe, en des ook van Vriesland. Bekomt 870 uyt de Erfenis van Lotharis II by verdeeling ook het thans genaamde Holland, in 't welke hy het Boſch Wasda aan Graaf Dirk II ſchenkt, ſterft 27 Aug. 876.
Gemaalin
HEMMA, uyt Spanje, zy ſterft 876.

2
KAREL de Kaale, Koning van Weſtfrankryk tot de Maas, en des ook van Zeeland 't gene hy 843 aan Lotharis I afſtaat, doch 870 uyt de erfeniſſe van Lotharis II by verdeeling te rug krygt, hy ſterft 6 Oct: 877.
1 *Gemaalin*
HERMENTRUDIS, dochter van Graaf Vodon.
2 *Gemaalin*
RICHILD, dochter van Bozon, Koning van Provanſe.

BERNARD Koning van Italië, doet aan Keyzer Lodewyk zynen Oom hulde van zyn ryk, dan ſedert tegen den zelven opſtaande wordt de oogen uytgeſtooken, waaraan hy ſterft.
Gemaalin
KUNIGUND, welke naa haars Gemaals dood het Klooſter van S. Alexander te Parma ſticht.

LOD
zer en
ſterft
komeli

ENG

LOT
van all
Berg J
en Sch
Lotter
genaam
land,
bevatt

TH
hem

WAL
van F
Uytre
KAR
Prova
ſterft

KAR
van
Maart

HIL

LIT
rintië.
LOD
van L
van h
Holla
land, ſt
der m

LIU
van
Saxen
KAR
zer en
land e
ren d
Staat
kinde
888.

RIC
verſto

LOD
mera
van
11 A

ANS

ALE

H T L Y S T

R

N DEN TWEEDEN STAM.

nd, als een gedeelte van Lotteringe, tot de gevangenneeming van ligen, is bezeeten.

EWYK II Key- Koning van Italië, onder manlyke na- igen in Aug. 875.
Gemaalin
ELBERGA.

HARIS II Koning de landen van den ra tusfchen den Ryn elde; 't gene het ngfche ryk federt d is, en ook Hol- eeland en Vriesland de, fterft 869.
Gemaalin
ETBURG van rlaaten.
Byzit
DRADA, Moey dboud Bisfchop van ht.
EL Koning van fe en Bourgonje, 52 zonder kinderen.

LOMAN, Koning eijere, fterft 20 880.
1 Gemaalin
EGOND.
2 Byzit. . . .
WINDA van Ka-

EWYK Koning tteringe, en des ook t thans genaamde l, Zeeland en Vries- rft 20 Jan. 882 zon- lyke kinderen.
Gemaalin
GARD, dochter tto, Hertog van

EL de Dikke, Key- Koning van Duytfch- naa zyner Broede- od ook van hunne , fterft afgezet en oos den 10 January
Gemaalin
IARD, van hem te wordt Abtdis.

EWYK III de Sta- , Keyzer, Koning Veftfrankryk, fterft il 878.
1 Gemaalin
GARDE.
2 Gemaalin
YDIS.

HUGO, Hertog 881 van den Elzas, dog om zynen opftand de oogen uytgeftooken 885.
Gemaalin
FRIDERACH, wed: van den door hem vermoorden Graaf Bernarius.

GIZELA naa haars Gemaals dood Abtdis te Nivelle.
Gemaal
GODEFRID de Noordman, Hertog van het thans genaamde Holland, te Herefpik 885 vermoord.

2
ARNOLD de Baftaard, eerft Koning van Duytfchland, daarnaa Keyzer, fterft 29 November 900.
1 Gemaalin
OUTTE zufter van Luitpold Hertog van Beijere.
2 Byzit
ELLINRAT.

1
LODEWYK IV, Keyzer van Duytfchland, naa de dood van zynen Baftaardbroeder Zuentibold ook Koning van Lotteringe, en des van Holland en Zeeland, fterft 21 January 911 zonder nakomelingen, zulks de manlyke naakomelingfchap van Karel den grooten in Duytfchland een eynde neemt en 't ryk verkiesbaar wordt.

2
ZUENTIBOLD, wordt 895 Koning van Lotteringe en des ook van het thans genaamde Holland, Zeeland en Vriesland, verflaagen 900. en te Sueftre begraaven.
Gemaalin
ODA, dochter van Otto Hertog van Saxen. Zie de Geflachtlyft II Deel fol. 15.

BENEDICTA Non en eyndelyk Abtdis te Sueftre: mids dat Kloofter, ten tyde van Willebrord wel voor Moniken gefticht, doch thans door vrouwen bewoond wierdt.
CECILIA eerft Non, en daarna ook Abtdis te Sueftre.

RELENDIS, opgeflootene by onze Lieve vrouw te Flemal.

1
LODEWYK Koning van Vrankryk, jong 882 geftorven.

1
KAROLOMAN, Koning van Vrankryk, jong 884 geftorven.

2
KAREL de eenvoudige, Koning van Vrankryk, erft, naa de dood van Keyzer Lodewyk den IV. een gedeelte van Lotteringe en daaronder Holland en Zeeland, wordt afen gevangen gezet, en fterft in de gevangenis den 7 October 929.
1 Gemaalin
FREDERUNE fterft 917.
2 Gemaalin
OTGIVE zufter van Eduard Koning van Engeland.

2
LODEWYK, de overzeenaar gebynaamd, wordt 936 Koning van Vrankryk, tracht met hulpe van Dirk Graaf van Holland and andere Lotteringfche Vazalen zich van Lotteringe weer meefter te maaken, doch moet dat Koning Otto den I laaten behouden, en fterft 953.
Gemaalin
GERBERGA, dochter van Henrik I, de Vogelaar gebynaamd, Koning van Duytfchland, en wed. van den in den Ryn verdronken Gizelbert, Hertog van Lotteringe.

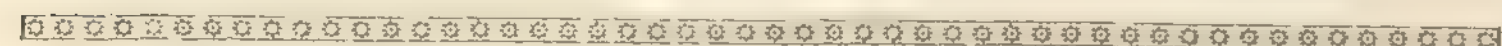
Op de tegenzyde ſtaat een kruys, het gewoonlyk muntmerk dier tyden, en rondom het zelve in den rand dees tytel:

CARLOMANNUS REX.

KONING KAROLOMAN.

772. Op deeze wyze Karel zoo groot een ryk alleen in handen hebbende, deedt hy de Saxers, welken tegen zynen Oom Karoloman met hulpe van den Vrieſchen Vorst Radboud den II voor achttien jaaren waaren opgeſtaan, ſtraks de kracht zyner wapenen gevoelen, hun land (1) te vuur en te zwaard verwoesten, midsgaders, naa 't inneemen van het befaamde ſlot Eresburg, (2) den aldaar zynden tempel van hunnen Afgod Ermenſul vernietigen: dus tot de Wezer doorgedrongen, gaf hy hen, naa 't ontfangen (3) van twaalf
774. pandsluyden zynen vreede. Doch welke van geenen langen duur was, mids de Saxers twee jaaren daarnaa dien door het aantasten (4) der Heſſen verbraken. En hoewel hy hen door verſcheydene nederlaagen zoo in het (5) zelve als het (6) volgende jaar tot rede bragt; zoo was'er naauwlyks een jaar dat zy, tot den afval maar gelegenheyd hebbende, dien niet ſtraks weer op de aanhitſinge van hunnen Vorst Wittekind, welke met (7) Gena, (dat is (8) Gerberga) Dochter van den Jutlandſchen Koning Sigefrid getrouwd was, hervatteden. Zulks als Koning Karel zich in 't jaar (9) zevenhonderdzesenzeventig naar Italië 776.
begaf, dees eedbreekende landaardt de wapenen, volgens zyne oude gewoonte wederom opvattede, zich eerst voor het bovengemelde (10) ſlot Eresburg of Heresburg ten beleg, en dat met verwarring hebbende moeten opbreeken, voor dat van Deſenburg (11) rukte; doch wiens bezetting geene mindere dapperheyd liet blyken en des de aanvallers op eene gelyke wyze afwees.

Op-

(1) *Andelm. annal. ad ann.* 772. Saxoniam bello aggredi ſtatuit: eamque ſine mora ingresſus ferro & igni cuncta depopulatus, Eresburgum castrum cepit: idolumque, quod Irminſul a Saxonibus vocabatur, evertit.

(2) *Annal. Saxo. an.* 772. Et primo impetu Heresburch Castrum cepit, & ad Hermenſul usque pervenit & ipſum fanum deſtruxit & aurum & argentum, quod ibi reperit, abſtulit.

(3) *Annal. Fuld. ann.* 772. Saxones juxta Viſurgim Fluvium ad regem venientes, datis obſidibus XII. cum eo pacificantur.

(4) *Ibidem ad ann.* 774. Interea Saxones in Heſſis terminos Francorum vastant.

(5) *Annal. Saxo. ad ann.* 774. Karolus . . . miſit quatuor turmas in Saxoniam. Tres cum Saxonibus pugnam inierunt, & Deo adjuvante vicerunt; quarta non habuit pugnam, ſed cum magna præda reverſi ſunt in Franciam.

(6) *Annal. Fuld. ad ann.* 775. Carlus Saxonum perfidiam ultus, omnes eorum regiones ferro & igni depopulatur.

(7) Chron. Rhytmicum Princip. Brunsvic. cap. III. vſ. 33.

Widekindt wardt er da genannt /
Der Hertzog aus Sachſen-landt
Nach der warheyt / ſo die ſcrifft
Von Enger / uns urkindt gibt /
Und ſeine FRAWE GENA
HERTZOGIN.

(8) *J. G. Eccardi Stemma Witichindi M. ducis Saxonum fol.* 14. Unicum Chronicon rhythmicum & Botho Chronici Brunsvicenſis picturati author, quem veteres ſcriptores deperditos non unos legisſe animadverti, eam GEVAM, hoc est GERBERGAM nominant, & SIGIFRIDI REGIS DANORUM FILIAM FUISSE BOTHO prodit.

(9) *Regin. Chron. ad ann.* 776. Carolus rex Italiam ingresſus, Forojulii partes petivit.

(10) *Ibidem.* Interea Saxones, cognita abſentia regis, more ſolito, ruptis ſacramentis in unum conglobati Heresburgh Castrum aggrediuntur.

(11) *Ibidem.* Ex prædicto igitur loco cum tanta confuſione discedentes, venerunt ad aliud Castrum, quod appellatur Deſuburgh, ubi volucrunt ſimiliter facere, ſed, Deo auxiliante, Francisque eis viriliter repugnantibus, nihil prævaluerunt.

Op 't bericht van deezen hervatten afval keerde Karel met de uyterſte ſpoed uyt Italië te rug naar Saxenland, deedt aldaar alles, wat de wapenen opgevat hadt, door (1) zyne tegenwoordigheyd verſtuyven, de opgerechte verſchanſingen der weerſpannelingen onder den voet werpen, midsgaders alles, 't gene aan de belegerd geweest zynde ſterkten beſchaadigd was, ten ſpoedigſte (2) herſtellen. Voorts hebbende ſedert te Herſtalle het Kersfeest ge-
777. vierd (3) begaf hy zich naar Nieumeege, alwaar (4) hy met ongemeene plegtigheden, gelyk men in die tyden jaarlyks aan 't Hof gewoon was te doen, de kerkdienſten zoo van de Goedeweek als de daarnaavolgende Paaschdagen niet alleen bywoonde, maar hieldt zich, zoo om de vermaaklykheyd van dien oord als het regelen van verſcheydene Staatszaaken, tot in Zomermaand, onder eenen grooten toeloop van alle de naastgelegene Hertogen, Graaven en Geestlyken ter dier plaatſe op. Onder deeze laatſten wierdt zeker Priester Albrik geteld; welke de volle Neef van den hiervoorgemelden Uytrechtſchen Bisſchop Gregoor, diensvolgens ook uyt het geſlacht der Franſche Koningen van den eerſten ſtam en des geen kleyn ſteunſel (5) van dat doorluchtig Huys was. Sedert eenige jaaren herwaart hadt hy zich in Italië en den dienst des tegenwoordigen Konings opgehouden, doch in 't voorgaande jaar het genoegen van drie of vier dagen, eer zyn Oom Gregoor te Uytrecht overleedt, in die Bisſchoplyke ſtad aan te landen, en alwaar hy dan ook tot des zelfs opvolger (6) in het daardoor opengevalle Uytrechtſche Bisdom door den tegenwoordigen Koning benoemd is; wien het voorts nog behaagde, uyt aanmerkinge van zoo hoog gebooren opvolger, de kerklyke inkomſten des Uytrechtſchen Bisdoms, door het toevoegen van nog verſcheydene nieuwe goederen, volgens den inhoud van deezen aan hem (7) te Nieumeege verleenden giftbrief, niet weynig te vermeerderen.

Ik Karel door Gods genade Koning der Franken en Longobarden, midsgaders Patricius van Rome. Indien wy uyt het gene, de Godlyke barmhartigheyd ons belieft heeft te verleenen, iet

aan

(1) *Regin. Chron. ad ann.* 776. Itaque rex ... mox Saxonum fines penetravit, & velut ingens tempestas omnia proſternit, munitiones irrumpit.

(2) *Ibidem.* Tunc rex una cum Francis restauratavit Heresburgh Castrum & aliud Castrum ſuper Lippam.

(3) *Ibidem.* Reformatis autem Castellis custodiisque diſpoſitis, Carolus in Franciam revertitur, & celebravit natalem Domini in Heristellio & Pascha in NOVIOMAGO.

Astronomi Annal. ad ann. 777. Rex prima veris aspirante temperie Noviomagum profectus, & post celebratam ibidem Paschalis festi ſolennitatem &c.

(4) *Poeta Saxo ad ann.* 777. *indict. XIV.*

Aspirante novi placido cum tempore veris
Horrida jam tranſisſet hyems, rex Noviomagum
Adveniens, celebravit ibi ſolennia Paschæ.

(5) *Vita Gregorii cap.* 21. Tunc cœperunt conqueri & contristari qui ibidem adfuerunt, utriusque ſexus necesſarii amici tam de ejus tranſitu citius imminente, quam de tardatione electi filii ejus Albrici, in quo TOTIUS DOMUS SPES MAGNA INCUBUIT. Qui tunc temporis in Italia erat regali Servitio occupatus, & nemini notum quando esſet venturus. Hæc audiens Pater Deo dilectus Gregorius, cœpit condolere mærentibus de ſe ipſo ſecurus & de filio ſollicitus: & conſolatus eos cæpit ſicut frequenter ſanus corpore ante ſolebat inter communia colloquia, propheticum illud proferre ac dicere: *nolite timere non, tranſibo*, inquit, *antequam ipſe veniat*: quod quam veraciter ſpiritu prænosceret, rei probavit eventus. Nam triduo vel quatriduo ante tranſitum ejus venit diu optatus & electus filius ejus Albricus inopinate, cunctis nescientibus, excepto patre SPIRITALI, qui ejus adventum longè antè prædixit.

(6) *Vita Ludgeri cap.* 13. Sed & Abbas Gregorius migravit ad dominum & ſuscepit curam pastoralem ALBRICUS NEPOS EJUS.

(7) *Hedæ Hiſt. fol.* 41. Karolus Dei gratia rex Francorum & Longobardorum, ac Patricius Romanorum. Si enim ex his, quæ divina pietas nobis largiri dignata est, locis venerabilibus concedimus; hoc nobis ad æternam beatitudinem procul dubio pertinere confidimus. Ideo compertum ſit omni fidelium nostrorum magnitudini, qualiter donamus ad Baſilicam Sancti Martini, quæ est conſtructa in Trajecto veteri ſubtus Dorestado, ubi venerabilis vir Albricus presbyter, atque electus rector præesſe videtur, hoc est, villam nostram nuncupante LI-

SI-

aan de eerwaardige plaatſen afſtaan, zoo betrouwen wy, dat dit buyten twyfel tot onze eeuwige zaligheyd zal ſtrekken. Dierhalve dat het aan alle de groote menigte onzer getrouwen kennelyk zy, hoe wy aan de kerk van Sint Maarten, welke in het oude Trecht benede Duurſtede gebouwd, en alwaar de zeer eerwaarde man en Priester Albrik gekooze kerkvoogd is, tegenwoordig ſchenken ons landſchap, Liſiduna genaamd, in 't gewest, 't gene Flehite genaamd wordt, op den ſtroom Hemi, met alle zyne aan- en afhangelykheden volkomelyk, dat is, met de landen, wooningen, huyzen, gebouwen, ſlaaven, bosſchen, velden, beemden, weylanden, wateren, watervloeten tilbaare en ontilbaare goederen, alle en in 't geheel, voor zoo veel die Graaf Wigger aldaar door ons te leen bezeeten heeft, gelyk ook die Bosſchen, wier naamen zyn Hengestſchote, Fornheſe, Mokoroth, en Widok, welken leggen ter wederzyden van den Hemi. Even zoo geeven wy ook aan de hoofdkerk van Sint Maarten die kerk, welke boven Duurſtede geſticht en Ubkirika genaamd is, midsgaders rondom de zelve duyzend voeten lands, zulks de gemelde kerk in alle tyden honderd tienvoetige roeden moet bezitten, en met die nog den watertol op de Lek en dat eyland, aan de Oostzyde by de genoemde kerk, tusſchen den Ryn en de Lek. Dit alles geeven wy van den huydigen dag af aan de gemelde heylige plaatſen, om het eeuwiglyk te bezitten. Dierhalve hebben wy bevoolen dit bevel van ons gezag in geſchrift te ſtellen, op dat van deezen dag af de gemelde Priester Albrik en zyne opvolgers, welken beſtierders dier Heylige plaatſe zullen zyn, de voorgemelde plaatſen ten behoeve van de nu gemelde kerk hebben, houden, beſtieren, regeeren en 'er van beſchikken, midsgaders tot alles voorthaan, wat zy ten voordeele der gemelde heylige plaatſe verkiezen te doen, vrye magt hebben. En dat niemand der rechtoeffenenden, magt hebbenden of eenig ander perſoon den gemelden Priester Albrik of des zelfs opvolgers wegens de gemelde goederen ontrustte of, tegen het gewoonlyk gebruyk, te eenigen tyde eenigen hoon verwekke; maar dat de gemelde kerk, volgens het allergeſtaafſte recht, dit bevel onzer milddaadigheyd geniete. En op dat dit gezag te beſtandiger zy en in te langer tyden onderhouden worde, hebben wy dat hieronder met ons eyge handteken beſlooten te bekrachtigen en met

SIDUNA, in pago qui vocatur FLEHITE, ſuper alveum Hemi, cum omni integritate vel adjacentiis ſeu appenditiis ſuis, id est, cum terris, manſis, domibus, ædificiis, mancipiis, ſylvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decurſibus, mobilibus, & immobilibus, omnia, & ex omnibus quantumcunque Wiggerus Comes ibidem per nostrum beneficium tenuit, etiam & forestas illas, quarum vocabula ſunt Hengestſchote, Fornheſe, Mokoroth, Widock, quæ ſunt de ambabus partibus Hemi. Similiter donamus ad Baſilicam S. Martini Eccleſiam quæ est ſuper Dorestad conſtructa, & vocatur Ubkirika, de omnique parte centum perticas terræ, ut omni tempore prædicta Baſilica ſpacium terræ centum (*) perticas habere debeat, & cum ea ripaticum illum ſuper Lockiam & inſulam illam prope ipſam Eccleſiam ad partem Orientalem inter Rhenum & Lockiam; hæc vero omnia tradimus a die præſenti ad præfata ſancta loca perpetualiter posſidendum. Ideo hanc præceptionem authoritatis nostræ ſcribere jusſimus, ut ab hac die jam memoratus Albricus presbyter ſive ſuccesſores, qui fuerint rectores ejusdem ſancti loci, prædicta loca ad opus jam dictæ Baſilicæ habeant, teneant, gubernent, regant, atque disponant, & quicquid exinde ad profectum ipſius ſancti loci facere elegerint, libero perfruantur arbitrio; & nullus quislibet de judiciaria potestate, aut quælibet perſona prædicto Albrico presbytero, neque ſuccesſoribus ſuis de jam dictis rebus inquietare aut contra rationis ordinem vel calumniam generare quoquo tempore præſumant ſed per nostrum largitatis præceptum prædicta Baſilica jure valeat obtinere firmisſimo; & ut hæc authoritas firmior habeatur, vel diuturnis temporibus conſervetur, manu propria ſubter eam decrevimus roborare, & de annulo nostro jusſimus ſigillari.

Signum Karoli glorioſisſimi regis.

Data VII idus junii, anno nono ejusdem glorioſisſimi regis. Actum Numaga palatio publico, in Dei nomine feliciter.

(*) *Du Cange Gloſſ. med. & inf. Lat. tom. III. fol. 251.* PERTICA: certus agri modus decem pedibus conſtans, quæ ideo PERTICA DECEMPEDA dicitur.

met onzen ring bevolen te verzegelen.

Het teken van Karel den glorirykſten Koning.

Gegeeven den zevenden van zomermaand in het negende jaar van den zelfden glorirykſten Koning. Gedaan te Nieumeege in het koninglyk hof, in Gods naam gelukkiglyk.

Uyt welke onderſchryving blykt dat dees roemryke Vorst reeds het ſedert zoo zeer beſaamd geworde Hof te Nieumeege geſticht (1) hadt, om op het zelve by 't vervolg, als de Koninglyke hofſtad van Nederſaxenland, Vriesland, het thans genaamde Holland, en andere omgelegene gewesten, de gewoonlyke landdagen, zoodra het de ſtaatszaaken dier landſchappen vereyschten, van tyd tot tyd te houden.

Deezen wierden, naar de gemeene gewoonte der oude Duytſche volken, ten tyde der eerſte Franſche Koningen, mids die (2) Sikambers dat is Duytſchers waaren, onder de wapenen in MAART, in het open veld, en waarom zy CAMPUS (3) MARTIUS genaamd wierden, jaarlyks, op de ontſange aanſchryvinge dier Vorſten, gehouden; even gelyk hiervoore van de Bataviſche (4) Koningen gemeld is. En overmids Pipyn, Vader van deezen tegenwoordigen Koning, die ſedert in MEY beſchreef, zyn die landdagen, onaangezien zy nu niet meer in 't openveld, maar in de veelvuldige Koninglyke paleyzen, tot dat eynde in alle de oorden des ryks gebouwd, jaarlyks gehouden wierden, ſedert CAMPUS (5) MADIUS genaamd en tot onderhoud dier paleyzen veelvuldige landen aan de zelven, op den naam van fiskaalſche goederen, (6) gehecht geworden. Welke fiskaalſche landen, hoewel veelen der zelven ſedert zoo door de Franſche als Duytſche Keyzeren aan de (7) laatere Hollandſche Graaven, in erkentenis der aan hen betoon dedienſten, zoonu zoodan zyn geſchonken, echter daarom in onze Nederduytſche taale tot den huydigen dag toe, onder den naam van (8) HOFLANDEN, te recht zyn bekend gebleeven.

Het was op deeze landdagen dat de Franſche Koningen aan de Afgezanten der (9) gebuurvorſten gehoorgaven, de opgelegde ſchattingen (10) der Synsbaar gemaakte volken, en

(1) *Eginhart. in vita Caroli M. fol.* 8. Inchoavit & palatia operis egregii, unum haud longe a Moguntiaco juxta villam cui nomen est Ingelheim: alterum NOVIOMAGI ſuper Wahalem fluvium, qui Batavorum inſulam a parte meridiana præterfluit.

(2) *Fortun. in Laud. Chariberti Lib. VI. cap.* 4. *vſu* 97.

Cum ſis progenitus clara de gente SICAMBER.

(3) *Anonym. Gesta Franc. cap.* 10. Juſſit cum ARMORUM apparatu advenire ostenſuram in CAMPO MARTIO omnium armorum nitorem.

Remigii Rem. Episc. vita. Omnem exercitum juſſit cum armorum apparatu venire ſecundum morem in campum MARTIUM. Sic enim conventum illum vocabant a MARTE, quem pagani Deum belli credebant, a quo MARTIUM menſem & tertiam feriam diem Martis appellaverunt. Quem conventum posteriores Franci MAI CAMPUM, quando reges ad bella ſolent procedere, vocari inſtituerunt.

(4) *Zie hier voor I. Boek fol.* 12.

(5) *Fredeg. Chron. ad an. 766. fol.* 777. Ibi placitum ſuum CAMPO MADIO, quod ipſus primus pro CAMPO MARTIO pro utilitate Francorum inſtituit.

(6) Le Blanc mon. de Franc. pag. 128. *Cet Hiſtorien* (Eginhard) *nous aprend, que Nimegue étoit ce qu'on appelloit* VILLA PUBLICA, *&* FISCALIS, *c'eſt à dire qu'elle apartenoit au Domaine.*

P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 452. *Ces maiſons avoient de grandes terres, qui en dependoient, & qui fournisſoient aux Princes non ſeulement les plaiſirs de la chasſe, mais encore pendant tout le temps, qu'ils y demeuroient, les vivres, le fourage, & tout ce qui estoit necesſaire pour l'entretien de tous ceux, qui estoient à leur ſuite.*

(7) In diplom. Ludov. Germ. anno 869. Caroli ſimplicis An. 922, Ottonis III. ann. 985. Frederici I. dantis thelonium in Gervliet, & Henrici VI. illud ann. 1195. confirmantis, &c.

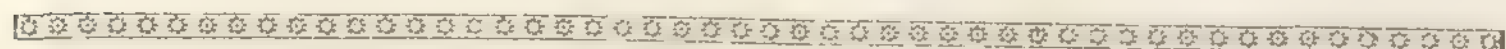
(8) *Dusdaanig Hofland legt onder anderen nog te Pynaker buyten Delft, 't gene Keyzer Karel de V, om den togt naar Afrika te doen, met de daar aangehechte vrydommen verkogt heeft en van 't welk myn Vader Mr. Anth. van Loon in zyn leeven by koop eygenaar geworden is.*

(9) *Annal. Fuld. ad ann.* 826. MENSE autem MAIO apud Ingelenheim habito conventu diverſarum gentium legationes auditas abſolvit.

(10) *Astron. annal. ad ann.* 827. Imperator autem duobus conventibus habitis uno apud Noviomagum . . . . altero apud Compendium in quo & ANNUALIA DONA SUSCEPIT.

en hunne breuken in de onderſcheydene Graafſchappen (1) uytgewonne van de ten hove gekomene Graaven ontſongen; midsgaders wegens den welſtand van het ryk met de beſchreevene Bisſchoppen (2) Abten, Hertogen en Graaven raadpleegden. Dus wierdt ieder afgevraagd hoedanige zaaken hy, om overwoogen te worden, zyn byzonder gewest aangaande, de vergadering hadt voor te draagen; het welke te doen niet alleen aan ieder vry ſtondt, maar wel ſtrenglyk (3) gebooden was: te weeten, of de gebuurvolken in rust, of tot het aanvangen van eenen oorlog en om welke oorzaake genegen waaren: of 'er eenige beroerenis, gemor of ongenoegen by de onderdaanen van hunne aanbetrouwde landen beſpeurd wierdt. Zoo 'er nu eenen oorlog aan te vangen beſtemd was, wierdt alsdan tot het zelve de noodige orde geſteld, en voor het ſcheyden der vergaaderinge aan de wegtrekkende Hertogen en Graaven last gegeeven, om hunne onderhoorige landzaaten tydig te doen opzitten en naar de betekende verzamelplaats afzakken. En het is om deeze en diergelyke beweegreden, dat men in het (4) vervolg, zoodra het de ſtaatszaaken van het thans genaamde Holland vereyschten, verſcheydene landdagen op dit Nieumeeſche Hof, zoo door de volgende Franſche Vorſten als de laatere Duytſche Keurkeyzeren, zal zien houden.

Karel dan, naa alhier de noodige ſtaatszaaken geregeld en de Uytrechtſche kerk op zoo zonderlinge wyze begiftigd te hebben, begaf zich eyndelyk van Nieumeege tot het houden van eenen diergelyken landdag naar (5) Paderborn, werwaart alle de Saxiſche Grooten, uytgenomen de befaamde Wittekind, want die was by zynen Schoonvader Sigefrid naar Denemarke gevlugt, in een zeer groot getal verſcheenen, veelen der zelven gedoopt wierden, en den voorgehouden eed van getrouwheyd, volgens hunne gewoonte, aan hem afleyden, onder uytdrukkelyk voorbeding *van hunne vryheyd, even gelyk ook hunne kinderen, het recht te zullen verliezen van in hunner overleedene ouderen ervenis op te volgen, byaldien zy of het thans aangenome Christengeloof weer verzaakten of de trouw, aan den Koning, zyne kinderen en het Franſche volk beloofd, te eenigen tyd, door het*

(1) *Cap. Caroli Magn. anno 793. cap. 5.* Si Comites ipſas cauſas cum moverint ad requirendum illam, tertiam partem ad eorum recipiant opus, DUAS VERO AD PALATIUM. Et ſi per ſuam regligentiam remanſerint . . . . tunc volumus ut ipſe Comes illam tertiam partem non habeat, ſed CUM INTEGRITATE AD PALATIUM VENIAT.

(2) *Vita Ludov. Pii cap.* 11. Imperator conventum generalem coire jusſit in loco, cujus vocabulum est Attiniacus, in quo convocatis ad concilium Episcopis, Abbatibus . . . . nec non & regni ſui proceribus.

(3) *Epiſt. Hincmari Archiep. cap.* 36. Regis erat interrogatio, quid unusquisque ex illa parte regni, qua veniebat, digna relatu vel retractatu ſecum afferret; quia & hoc eis non ſolum permisſum verum etiam arctius commisſum erat . . . . ſi populus in qualibet regni parte, regione, ſeu angulo turbatus, quæ cauſa turbationis esſet, ſi murmur populi obſtreperet, vel tale aliquid inæquale reſonaret unde generale concilium tractare aliquid necesſarium esſet, & cetera his ſimilia. Extra vero ſi aliqua gens ſubdita rebellare vel rebellata ſubdere ſic necdum tacta inſidias regni moliri, vel tale aliquid oriri voluisſet &c.

(4) *Te weeten in de jaaren* 806, 815, 826, 827, 837, 838, 856, 896, 898, 911, 948, 986, 1003, 1006, 1018, 1031, 1039, *en dus tot dat het Nieumeegſche ſlot door Godefrid den II. Hertog van Lotteringe verbrand is: naa welk voorval de Duytſche Keyzers ſteeds te Uytrecht zyn verſcheenen, tot dat het zelve door Keyzer Frederik den I. weder herbouwd is.*

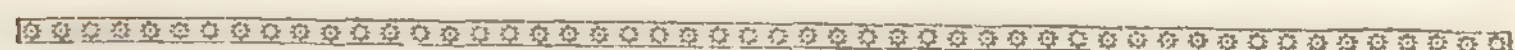
(5) *Regin. Chron. ad ann.* 777. Rex Saxoniam ingresſus, placitum tenuit in loco, qui dicitur Padresbrunna: ubi omnes Saxones convenerunt, excepto Widichindo, qui cum paucis Saxonibus in partibus Nortmanniæ confugit. In eundum etiam locum venerunt Sarraceni de partibus Hispaniæ . . . . ubi etiam multitudo Saxonum baptizati ſunt & Sacramenta ſecundum conſuetudienem dederunt, *ut perderent ingenuitatem & omnem hæreditatem, niſi conſervarent ſusceptam Christianitatem & promisſam fidelitatem regis & filiorum ejus, nec non etiam & Francorum.*

het aanvangen van eenen nieuwen opſtand, ſchonden.

Voor het ſcheyden van deezen landdag verſcheen op den zelven (1) zekere Ibinajarabi, zynde een Emir of Prins der Sarraſeenen in Spanje, om zich en de onder zyne magt geſtelde (2) Steden aan Koning Karel te onderwerpen. Deeze onverwachte aanbieding was te voordeelig om te worden van de hand geweezen, des begaf zich Karel te rug (3) naar Vrankryk en liet aan de Vriezen, en veele andere onder zyn gebied ſtaande volken, zeer naadruklyke bevelen afgaan *om tegen het aanſtaande voorjaar, tot het bywoonen van den togt naar Spanje, zich tydig gereed te maaken.*

Zulks, zoodra dan de winter voorby en de betekende tyd, om in 't veld te rukken, verſcheenen was, de opontboodene Vriezen ten getale (4) van zevenduyzend man, zich by Karels leger, onder het beleyd van eenen Hertog Gondebold of Galdebod vervoegden. Welke een kleynzoon (5) van Koning Radboud den I., en Broeder van (6) den laatstgemelden Hertog Radboud den II. was, en wien de ſchryvers, welken dit te boek ſtellen, Koning noemen, niet om dat het Vrieſche Koningryk in dien tyd meer beſtondt, (want dat was reeds onder Poppo geheel vernietigd) maar wel, of om dat Vriesland eertyds een Koningryk geweest en hy van 't Koninglyke geſlacht was, of om dat de Vriezen de over hen bevelvoerende (7) Hertogen, gelyk wy hiervoore reeds zoo van Radboud als van Adgillus den II. hebben aangemerkt, voor Koningen hielden.

Hoe 't zy, Koning Karel trok met deeze Vrieſche en een groot getal andere hem (8) van alom toegevloeide krygsbenden door het Pyreneeſche gebergte naar Spanje, en hadt het geluk van zich niet alleen van Pampelona (9) maar ook zoo van Saragosza, als van veele andere ſteden en plaatſen, midsgaders alle het omgelege gewest meester te maaken. Zulks hy, naa de muuren der eerstgemelde ſtad geſlecht, en de aangeboodene pandsluyden van het omgelege land ontfangen te hebben, op eene zeegepraalende wyze langs den

(1) *Annal. Astronomi ad ann.* 777. Venit iisdem & loco & tempore ad regis præſentiam de Hispania Saracenus quidam, nomine Ibinajarabi, cum aliis Saracenis ſociis ſuis, dedens ſe ac civitates, quibus cum rex Saracenorum præfecerat.

(2) *Annal. Saxo. ad ann.* 777. In eodem loco venerunt ad eum Sarraceni de partibus Hispaniæ, quorum hæc ſunt nomina: Ibinajarabi & filius Devizefi, qui Latine Joſeph nominabatur, & gener ejus.

(3) *Annal. Astronomi. ad ann.* 777. Idcirco Rex peracto memorato conventu in Franciam reverſus.

(4) *Turpinus de Gest. Caroli M. cap.* 11. Cum Carolo in Hispañiam profectus est Galerus, Galinus, Salomon ſocius Estulti, Balduinus frater Rolandi, GALDEBODUS REX FRISIÆ CUM SEPTEM MILLIBUS HEROUM &c.

(5) *J. a Leidis Chron. Lib. IV. cap.* 22. Gundeboldus rex Friſiæ, filius Algilli regis, filii Radbodi regis Friſiæ.

(6) *Chron. Egmondenſe de gestis Dominorum de Egmonda MS. cap.* 5. Hujus Sancti Gondeboldi regis, frater erat, ut dictum est in præcedenti capitulo, Rathbodus Dominus inferioris Friſiæ, cujus dominium erat, circa Alcmariam & Egmondam.

(7) *Chron. MS. de Traject. penes me, de Radbodo.* Tunc fuit ibi rex nomine Radbodus, ſed Cronica Franciæ nominant istum Radbodum NON REGEM SED DUCEM, quia Francia dominabatur Friſiæ, & VOLUIT QUOD NON REX, SED DUX VOCARETUR DOMINUS FRISIÆ, ſed Friſones eum habebant ut regem.

(8) *Eginhart. in vita Caroli M. fol.* 5. Diſpoſitis per congrua confiniorum loca præſidiis, Hispaniam quam MAXIMO POTERAT belli APPARATU aggreditur, ſaltuque Pyrenæi ſuperato, omnibus quæ adierat oppidis atque castellis in deditionem acceptis, ſalvo atque incolumi exercitu revertitur.

(9) *Annal. Astronomi ad ann.* 778. Superatoque in regione Vasconum Pyrenæi jugo, primo Pampelonem Navarrorum oppidum aggresſus, in deditionem accepit. Inde Iberum amnem vado trajiciens, Cæſaraugustam præcipuam illarum partium civitatem accesſit: acceptisque, quos Ibina-Larabi & Abithaur, quosque alii quidam Saraceni obtulerunt obſidibus, Pampelonem revertitur. Cujus muros, ne rebellare posſet, ad ſolum usque deſtruxit: ac regredi ſtatuens, Pyrenæi ſaltum ingresſus est. In cujus ſummitate Vascones inſidiis collocatis, extremum agmen adorti, totum exercitum perturbabant magno tumultu.

den zelfden weg, hoewel geenszins met het zelfde geluk, te rugkeerde.

Want als het Fransche leger door de ongebaandheyd der wegen van het Pyreneesche gebergte belemmerd was, vielen de Gaskonjers, welken zich tot dat eynde op de hoogte in eene hinderlaag totnogtoe gehouden hadden, op 's Konings achterhoede; by welke zich de lastbeesten, die de paakkaadje torsten, en, om die te beter te doen gadeslaan, ook de voornaamste Bevelhebbers des legers bevonden. En hoewel de zelven by deeze (1) gelegenheyd eenen ongemeenen heldenmoed betoonden, zoo hadden zy echter, mids het gewigt hunner wapenen en de belemmering des gronds, (2) het ongeluk van meest allen, met verlies der pakkaadje verslaagen te worden. Onder welke alhier gesneuvelde Bevelhebbers, niet alleen de befaamde Roeland, van wien sedert zoo veele fabelen verdicht zyn, maar ook de voorgemelde Vriesche Hertog (3) Galdebod geteld en door eenigen, mids hy tegen de ongeloovige Mahometaanen, als voor het geloof strydende, gesneuveld was, daarom als een Bloedgetuyge (4) te boek gesteld wordt. Wier lyken (5) eenigen meenen dat Koning Karel te Belin, anderen weder onder eene door hem daarnaa gestichte Kapel, omtrent driehonderd schreeden (6) der Abtdye van Roncevaux zouden begraaven zyn. Want men vindt niet alleen verscheydene naamen dier gesneuvelde Bevelhebberen en deeze voorgevalle geschiedenis op de buytenste muur dier Kapelle, hoewel eerst in laateren tyd aldaar gesteld en verbeeld, midsgaders onder de zelve in eene verwulfde kelder, dertig voeten groot, zeer veele doodsbeenen, maar ook in 't ronde buyten die kapel zelve nog dertig zeer zwaarlyvige doch geheel eenvoudige steene graffteden, ter hoogte van vier voeten boven den grond. Dit

(1) *Annal. Astron. ad ann.* 778. Et licet Franci Vasconibus tam armis quam animis præstare viderentur; tamen & iniquitate locorum & genere imparis pugnæ inferiores effecti sunt. In hoc certamine plerique aulicorum, quos rex copiis præfecerat, interfecti sunt, direpta impedimenta, & hostis propter notitiam locorum statim in diversa dilapsus est.

(2) *Eginhart. in vita Caroli. M. fol.* 5. Nam cum agmine longo, ut loci & angustiarum situs permittebat, porrectus iret exercitus, Vascones in summi montis vertice positis insidiis (est enim locus ex opacitate sylvarum, quarum maxima est ibi copia, insidiis ponendis opportunus) extremam Impedimentorum partem & eos, qui novissimo agmine incedentes, subsidio præcedentes tuebantur; desuper incursantes, in subjectam vallem dejiciunt: consertoque cum eis prælio, usque ad unum omnes interficiunt: ac direptis impedimentis, noctis beneficio, quæ jam instabat, protecti, summa cum celeritate in diversa disperguntur. Adjuvabat in hoc facto Vascones & levitas armorum & loci in quo res gerebatur situs. Econtra Francos & armorum gravitas & loci iniquitas per omnia Vasconibus reddidit impares. In quo prælio Eghartus regiæ mensæ præpositus, Anshelmus Comes palatii & RUTLANDUS Britannici littoris præfectus, cum aliis compluribus interficiuntur.

(3) *Chron. MS. Egmond. de Dominis de Brederode cap.* 4. Et proh dolor traditione Gavalonis quasi omnes Christiani principes, ibi a Sarracenis, pro fide Christi, interfecti & martyrisati sunt.

(4) *Turp. Hist. cap.* 29. Apud Belinum sepelitur Oliverius & Galdibodus rex Frisiæ.

(5) *J. a Leidis Chron. Lib. IV. cap.* 24. Beatum ergo Rolandum Carolus vehi fecit ad ecclesiam sancti Romani, quam ipse olim ædificaverat, & sepelivit eum ibi . . . . postea sepulti sunt Sancti martyres, Oliverius, GONDEBOLDUS REX FRISIÆ &c.

(6) P. Daniel Hist. de Franc. tom. I. pag. 416. *Il y a . . . à trois cens pas de l'Eglise de l'Abbaye de Roncevaux une Chapelle bastie en quarré-long. Elle a en longueur en dehors soixante pieds, quarante-cinq de large & un peu plus en hauteur depuis le rez-de-chaussée. Au millieu de cette Chapelle est une ouverture large de deux pieds & demy & longue de trois, qui sert à descendre dans une cave, profonde d'environ trente pieds, bien voutée, dont la capacité est egale à celle de la chapelle. L'auteur de la relation dit qu'avec un flambeau il vit au fond quelques ossemens. Autour de la Chapelle en dehors il y a un cloistre ceintré, basti sous une espece d'apentis. Ce cloistre n'a du jour, que par de petits trous, pratiquez dans les arcades, par où l'on voit au dehors trente tombeaux fort grands & fort simples. Ils sont élevez de la hauteur de quatre pieds, & ne sont faits, que de grandes pierres sans aucune inscription. Le mur exterieur de la chapelle à la hauteur des tombeaux est peint à fresque, & la peinture représente la Journée de Roncevaux. On y voit quelques inscriptions & entre autres celles-ci: Thierry d'Ardennes, Riol du Mas, Guy de Bourgogne, Olivier, Roland. Parmi les preuves que l'on pourroit rapporter, pour montrer, que cette peinture n'est pas du temps de Charlemagne, ces inscriptions, qui y sont meslées, le demontrent: car en ce temps-là les Seigneurs François ne se surnommoient pas encore de leurs terres, ni de leurs Comtez ou Duchez, qui n'estoient point hereditaires & estoient tout au plus & tres-rarement à vie. Mais pour ce, qui est de la Chapelle, de la cave & des tombeaux,* la

Dit ver afzyn des (1) Konings gaf aan de Saxers en t' huys gebleevene Vriezen, gelegenheyd, om, niet tegenstaande de harde voorwaarden, op welken hen de laatst afgebede vergiffenis verleend was, hunnen nu zoo menigmaal gestraften afval te hervatten, en drongen, door de opstooking van den uyt Denemarken weer te rug gekeerden Wittekind, onder 't bedryven der allerschrikkelykste (2) wreedheden, tot aan den boord des Ryns door; alwaar zy Deventer en des zelfs kerk (3) op eene elendige wyze verwoestten: welken voorheen reeds, staande de geloofspreeking van eenen Priester Liafwin, zynde een (4) Engelsman van geboorte, door de Christen geworde inwoonders ten tyde van den Uytrechtschen Bisschop Gregoor (5) gesticht was. Dan verstaande dat de Koning, onaangezien de voorbeschreeve nederlaag, het (6) gevaar ontkomen, ja het tegen hen gezonde leger der Françoizen hunne grenzen reeds genaderd was, begaven zy zich ten spoedigste weer te rug. En hoewel de vlugtelingen, aan de Adarne achterhaald, geene kleyne nederlaag ondergongen, en dat Karel het zy zelf, het zy door zyne Bevelhebbers in de
twee daaraanvolgende jaaren telkens 779,
(7) een nieuw leger tegen hen in 780
't veld bragt, zoo bestonden zy, en
door den meergemelden Wittekind 781.
wederom zynde opgeruyd, zoo dra
(8) Karel uyt hun land naar Vrankryk
te rug gekeerd was, in 't jaar zeven- 782.
honderdtweeëntachtig op nieuws de wapenen op te vatten, de in hun land gestichte kerken te verwoesten, midsgaders de aan hen gezondene geloofspreekers, op de allerschriklykste wyze, te vervolgen en dood te slaan. Zulks Willehad, welke sedert eenigen tyd herwaart omtrent (9) Dokkum de nog Heydensch zynde Vriezen het geloof gepreekt (10) hadt, en vandaar naar Saxenland zynde vertrokken, althans de kerk van Breme bestuurde, dit ongemeen gevaar niet, dan met over de zee naar Vriesland te vlugten, ontkwam.

Karel

la tradition du Païs paroist fort vray-semblable; sçavoir que la cave est l'endroit où Charlemagne fit enterrer les corps de ses soldats tuez en ce combat; que ces tombeaux sont une espece de mausolée, où il fit mettre les corps des plus considerables Seigneurs & qu'il bastit & fonda la Chapelle, afin qu'on y priast Dieu pour le repos des ames de tous ces morts.

(1) *Regin. Chron. ad ann.* 778. Interea Saxones audientes quod Carolus cum Francis tam longa terrarum spatia ab eis esset separatus, suadente Widichindo, secundum consuetudinem, iterum rebellati sunt & ad Duriam Castrum, quod Coloniæ civitati contiguum est, usque venerunt, cædibus, rapinis, & incendiis omnia davastantes.

(2) *Annal. Astronomi ad an.* 778. Interea Saxones velut occasionem nacti, sumptis armis ad Rhenum usque profecti sunt; sed cum amnem trajicere non possent, quicquid a Duicia civitate usque ad fluenta Mosellæ vicorum villarumque fuit, ferro & igne depopulati sunt: pari modo sacra profanaque pessundata, nullum ætatis aut sexus discrimen ira hostis fecerat, ut liquido appareret, eos non prædandi, sed ultionis exercendæ gratia, Francorum terminos introisse.

(3) *Vita Ludgeri Lib. I. cap.* 13. Post S. Liafvuini obitum iterum impii Saxones vastaverunt locum illum & succenderunt ecclesiam.

(4) *Ibidem cap.* 11. Venit quidam Presbyter Sanctus & doctus de Genere Anglorum nomine Liafvuinus ad Abbatem Gregorium.

(5) *Ibidem cap.* 12. Post hæc etiam ædificaverunt ei ecclesiam in littore orientali ejusdem fluminis in loco, cujus vocabulum est Daventre.

(6) *Regin. Chron. ad an.* 778. Saxones audientes incolumitatem regis & adventum Francorum, in fugam conversi sunt, quos Franci e vestigio sequentes repererunt eos super fluvium, cujus vocabulum est Adarna . . . Franci auxiliante Deo victores extiterunt, & multitudo Saxonum est ibi occisa.

(7) *Annal. Fuld. ad ann.* 779. Carlus more suo Saxonum perfidiam in loco, qui dicitur Hocholtz, per se ulciscitur.

Ibidem ann. 780. Carlus habito conventu in Saxonia iterum eam subigit.

(8) *Regin. Chron. ad ann.* 782. Peracto placito, reversus est rex in Franciam. Saxones iterum fidem violant, arma corripiunt, suadente Windichindo.

(9) *Vita Willehadi Episc. cap.* 2. Quam ille peregrinationem libentissimo suscipiens animo, quantocius mare, quod erat adjacens, transmeavit, venitque in Frisiam ad locum, qui dicitur Docyncyrea, quod est in pago Hostarcha, ubi & domnus Bonifacius Episcopus, jam olim martyrio coronatus fuerat.

(10) *Ibidem. cap.* 6. De Wigmodia transire in Utriustri, ibique conscendens navim, mare circa Fresiam transfretavit: sicque opitulante Christi gratia persecutionem eorum evasit.

G E S L A C

D

V R I E S C H E

In het thans genaamde Holland; zoo als die, langs Theodrada, kl

KAREL, gebynaamd Martel, wordt ſtaande zyns vaders leeven tot eerſten Hertog der Uytrechtſche Kerke, dat is van Ripuarië of het Ooſtfrankiſche Vriesland aangeſteld. De gevangenis gelukkiglyk ontvlugt zynde, in welke hy door zyns Vaders nagelaate weduwe geſteld was, wordt eerſt Bewindvoerder van het Ooſt- en eyndelyk ook van het Weſtfrankiſche ryk, ſterft 741.

1 *Gemaalin*
ROTRUDE.

2 *Gemaalin*
SONIHILDE.

3 Byzit

1
KAORLOMAN, volgt zynen vader in 't bewind van het Ooſtfrankiſche ryk, dan wordt Monik, naa hy het ryksbewind aan zynen Broeder Pipyn hadt afgeſtaan.

1
CHILDETRUDIS, ſterft 755.

Gemaal
ODILO Hertog van Beyere, ſterft in Sept. 747.

3
BERNARD Hertog van Ripuarië of het Ooſtfrankiſche Vriesland.

Gemaalin
GUNDLINDA, dochter van Adelbert, Hertog van Duytſchland.

3
REMIGIUS Biſſchop van Rouan ſterft 770.

3
JERONIMUS.

Gemaalin
ERSCENSINDA.

2
GRIPPON Bewindvoerder over een gedeelte van het Ooſt-en Weſtfrankiſche ryk en Bourgonje, doch wordt door zyne halve broeders Karoloman en Pipyn van 't zelve beroofd.

1
PIPYN de Dwerg gebynaamd, Groothofmeeſter van den Weſtfrankiſchen Koning Childerik den III, dan den zelven en des zelfs zoon in een Klooſter ſteekende wordt 750 zelf Koning, en ſterft 23 Sept. 768.

Gemaalin
BERTRADA, zy ſterft den 4 July 783.

ADELHARD, Paltsgraaf en naamaals Abt van Korbeye.

WALA, eerſt Graaf, daarnaa Abt van Korbeye, welke aan Keyzer Lodewyk den Monik Anſcharius voorſlaat, om Heriold naar Jutland te verzellen.

BERNARDUS, Monik.

GUNDRADA, Non in het Klooſter van St. Radegunde te Poitiers.

THEODRADA, Abtdis te Soiſſons, naa de dood van haaren

Gemaal
DIRK I, Hertog van Ripuarie of het Ooſtfrankiſche Vriesland, en aangehuuwde Neef van Keyzer Karel den Grooten, trekt 782 op tegen de afgevalle Saxers, en verſchanſt zich aan de Wezer. Trekt tegen en verſlaat met zyne onderhoorige Vriezen 791 de Hunnen: Keert langs Boheeme te rug. Zyn leger wordt 793 door de Saxers verſlaagen, hy maakt 811 den vreede tuſſchen Karel den Grooten en den Jutlandſchen Koning Hemming.

KAROLOMAN, Koning van 't Ooſtfrankiſche ryk, ſterft 4 Decemb. 771; waarop zyn broeder zich van des zelfs ryk meeſter maakt.

KAREL de Groote, Koning van het Weſt-, en, naa zyns Broeders dood, ook van het Ooſtfrankiſche ryk; ſterft 16 Jan. 814.

IDA, welke in de Roomſche Kerk als eene Heilige gevierd wordt

Gemaal
EGBERT Hertog van Saxenland van den Ryn tot de Wezer, zoon van Bruno Hertog van Angarië, en Gizela dochter van Wittekind. En van welken de Hertogen van Saxen van den eerſten Stam afdaalen. Zie de Geſlachtlyſt II Deel fol. 14.

GEROLF I, Doorluchtig Graaf in Vriesland, ſtaat 811 nevens nog vertien andere Graaven, als getuyge over den uyterſten wil van Keyzer Karel. Wordt door Keyzer Lodewyk den Godtvruchtigen naar Rome gezonden om de aanſtelling van Anſcharius tot Biſſchop van Hamburg, door den Paus te doen beveſtigen. Trekt op tegen de in 't land gevallene Deenen, dan zyn leger wordt eerſt te Rynsburg en hy zelf zedert te Voorburg, by het ſtormenderhand overgaan dier plaatze, 837 verſlaagen.

LODEWYK, de Godvruchtige, doet door Graaf Gerolf de beveſtiging van het door hem opgerechte Bisdom van Hamburg van den Paus verzoeken, ſterft 18 Juny 840.

1 *Gemaalin*
HERMENGARD ſterft 818.

2 *Gemaalin*
JUDITH, dochter van Welf, Hertog van Beyere.

DIRK II Gr
Vriesland bekom
het Boſch Waſd
Lodewyk Konin
Duytſchland, en
nevens nog elf Gr
door de Deenen
bekſtorf verſlaage
gaders, als voor
loof geſneuveld
ook als een bloedg
in de Roomſche K
vierd.

1
LOTHARIS K
ſterft 29 Sept. 85

1
LODEWYK,
van Duytſchland,
van 't Lotteringſc
van zyns Broeder
leeden zoon Loth
erfd hebbende, be
zynen bovenſt
Neef Dirk, G
Vriesland, 869 n
Boſch Waſda, en
Aug. 876.

Gemaalin
HEMMA, v
van haaren Gem
Boſch Waſda voo
den II Graaf in
land, zy ſterft 87

2
KAREL de Kaa
ning van Vrankry
den 6 Octob. 87

H T L Y S T
E R
G R A A V E N

eyndochter van Karel Martel, van den Karolynſchen Stam afdaalen.

aaf in / 869, / a van / van / wordt, / aven, / e Eb- / ,mids- / et ge- / ynde, / etuyge / erk ge-

eyzer, / r.

Koning / de helft / he ryk / over- / ris ge- / chenkt / anden / aaf in / et het / erft 27

erzoekt / aal het / r Dirk / Vries- / 5.

e, Ko- / , ſterft / r.

GEROLF II Graaf in Vriesland te Zuydhardeshage by Bodelograve en Afgezant van zynen Hertog Godefrid by Keyzer Karel den Dikken 885. Zyn Graafſchap wordt door de Deenen aangeſlaagen, doch bekomt, het naa 't verſlaan der zelven, weder. Trekt 889 op tegen de Abodriten. Bekomt eenige goederen van Keyzer Arnoud 889 in eygendom; en ſneuvelt eyndelyk, voor het Vaderland vechtende, door de ſchuld van zynen Hertog Everard, welke van de Deenen afſtamde.

LODEWYK, Koning van het Ooſtfrankiſche ryk, belegert te vergeefs Nieumeege, door de Deenen veroverd, ſterft 882 zonder manlyke kinderen.

KAREL de Dikke, Koning van Duytſchland, erft zyner broederen ryken, wordt Keyzer en geeft aan den Noordman Godefrid 883 het Vrieſche Hertogdom van het thans genaamde Holland naa 't vergeefſche beleg van Haslou. Gerolf de II verzoekt van hem, als Afgezant van zynen Hertog Godefrid, verſcheydene landen in Duytſchland te vergeefſch. Karel zelf afgezet, ſterft 888.

KAROLOMAN, Koning van Beyere en Pannonië, ſterft zonder wettige kinderen naa te laaten.

HILDEGARD. Zie II Deel fol. 171.

Gemaal

WIGMAN de III of de Oude gebynaamd, Graaf van Hameland, ſterft 944. doch van wien de laatere Graaven van Holland uyt den Gentſchen Stam afdaalen.

DIRK III, wordt in zyn minderjaarigheyd door zyner moedere zuſter Anna, ſtaande de Deenſche invallen, in Vrankryk opgevoed; wordt Graaf van Holland, by Bodelograave, ſticht boven het gevonde Lyk van S. Adelbert eene Kapel en herbouwt het Nonne-Klooſter te Egmond van hout. Is Middelaar en borg van den vreede te Bon 921 tuſſchen Koning Henrik I en Karel den Eenvoudigen Koning van Vrankryk, ſterft 923.

Gemaalin

GEVA dat is GERBERGA, van een onbekend Geſlacht.

WALGER Graaf van Tysterband vermoort zynen Hertog Everard 898, mids door des zelfs naalaatigheyd zyn vader geſneuveld was. Herſtelt 't vervalle Klooſter te Thiel, ſtaat op, als Borg van den vreede te Bon geſlooten, tegen Keyzer Otto den I. wordt verſlaagen aan den Rhyn by Zanten, en Tysterband 936. bedorven.

Gemaalin

ALBERADA, welke het door haaren man herbouwde Klooſter te Thiel zeer merkelyk begiftigt.

ARNOUD natuurlyke zoon, volgt zynen Oom Karel den Dikken in 't ryk, beſchenkt Gerolf den II, met den eygendom van verſcheydene goederen, en ſterft 29 Nov. 900.

DIRK IV, wordt ſtaande zyns vaders leeven 922 tot Klooſtergraaf der Abtdye van Egmond door Koning Karel den Eenvoudigen, en ſedert nog door den zelven den 5 van Grasmaand 923 tot Graaf van Holland Rynen Kenmerland aangeſteld. Brengt het gevonde Lyk van St. Jeroen naar Egmond, welke Abtdy hy van ſteen herbouwt. Verplaatſt de Nonnen daaruyt naar Bennebroek, en ſtelt 'er Moniken in de plaats. Hy verſchynt op 't Tournoyſpel, als Prins des Ryks, door Hendrik zoon van Koning Henrik den I beſchreeven. Trekt op tegen de in 't land gevalle Hunnen. Sticht de Kapel te Rynsburg, naa 't verſlaan der ingevalle Vriezen aldaar. Staat op, naa de dood van Koning Henrik, tegen Otto den I. des zelfs zoon, en wordt 942 te Andernach aan den Ryn verſlaagen, en zyn lyk vermiſt.

Gemaalin

HILDEGARD, welke naa 't ſneuvelen van deezen haaren man trouwt met Graaf Dirk zoon van Wigman den IV, en van Liutgard dochter van Arnoud den I Graaf van Vlaandre. Zie de Geſlachtlyſt deezer Graaven II Deel fol. 171.

RATBOUD, Graaf van Amude, en bezitter van eenige goederen te Lakenen Isla, welken hem door Keyzer Otto I worden ontnomen en aan de Kerke van Uytrecht gegeeven. 944.

POPPO bezitter van eenige goederen te Arkel en den tol van Amuden en Loene, die Keyzer Otto I. hem ontneemende, de Kerk van Uytrecht 953 geeft. Evengelyk Keyzer Otto III de landen van Arkel 998 aan dezelve Kerk ſchenkt.

HATTO of OTTO Graaf van Loene.

ARLINDE, zy was zeer ſchoon, doch hadt een gebrek aan 't oog; van 't welke zy door de voorſpraake van St. Adelbert zoude geneezen zyn. Zy is geweeſt de eerſte Abtdis der van Egmond verplaatſte Nonnen te Bennebroek.

EGBERT, de Brittenaar gebynaamd, om dat hy in Brittië, dat is, (het eyland omtrent Katwyk) gebooren was. Wordt by 't leeven zyns vaders Diaken, door de voorſpraak van St. Adelbert van eene kwynende koorts geneezen en 978 Aartsbiſſchop van Trier. Vindt aldaar het Lyk van St. Celſus. Herſtelt de Kerk, die de Noordman Godefrid, naamaals Hertog van het thans genaamde Holland verwoeſt hadt, uyt zyne eygene goederen. Verwerft 985 van Keyzer Otto III verſcheydene goederen in eygendom voor zynen ſtiefvader Dirk den Gentenaar, toen Graaf van Holland. Hy ſterft 993, naalaatende den eygendom van het Boſch Wasda aan zynen halven Broeder Arnoud en het recht van de jagt in 't zelve aan zyne Trierſche Kerke.

Karel, wegens deeze geſtadige trouweloosheyd dier volken niet zonder rede vergramd, zondt dan een magtig leger onder drie zyner voornaamſte Krygsbevelhebberen derwaart; by welken zich Graaf (1) Dirk, een naabloedverwant des Konings, met die benden vervoegde, welken hy, verſtaande den afval der Saxers, in Ripuarië, t' hunnen onderſtand vergaderd hadt.

Welken Dirk ik voor vast ſtel, dat Hertog (2) van Ripuarië, dat is van (3) Nieumeege, Thiel en de uyterſte langs de Noordzee gelegene landen, en gevolglyk ook over de Graaven in het thans genaamde Holland zal geweest zyn; dewyl men den zelven in 't vervolg altyd aan 't hoofd dier volken zal zien, even gelyk zyne benden in die gewesten vergaderen, 't gene, mids men de krygsknechten in die tyden geenszins even als thans in de verſcheydene landſchappen wierf, maar ieder Hertog die onder zyne onderhoorige Graaven deedt opzitten, diensvolgens deeze ſtelling onwederſpreekelyk bevestigt: te meer, wyl wy gemeld (4) hebben, hoe deezes Dirks Gemaalinne Grootvader, Karel Martel, eer dees Groothofmeester wierdt, de zelve bediening van Hertog (5) der Uytrechtſche kerke bekleed heeft. En alwaar ook des zelfs Oudmoeije Geertruyd zich veeltyds opgehouden, en in 't Graafſchap Strye eene Kapel, gelegen op den OEVER der (6) HELDINEZEE, geſticht hadt.

En zekerlyk dees Dirk, gelyk ook Ekhart (7) bewyst, kan niet wel anders de naabloedverwant van den tegenwoordigen Koning Karel, dan langs zyne Gemaalin Theodrada, dochter van Hertog Bernhard, weezen; welke, gelyk in de nevenſtaande geſlachttafel kan gezien worden, de zoon van Karel Martel, die weer de Grootvader van den tegenwoordigen Koning was, geweest is. En dewyl dees Dirk den zelfden naam, als de meesten der laatere hier te land geweest zynde Graaven, voert, welken alle onze Chronyken getuygen, dat van (8) de Franſche Koningen van den

(1) *Andelm. annal. ad an.* 782. Quibus in ipſa Saxonia obviavit Theodoricus Comes, propinquus regis, cum his copiis, quas audita Saxonum defectione, raptim in *Ribuaria* congregare potuit.

(2) *J. ab Eckhart. de reb. Franc. Orient. tom. I. fol.* 751. THEODERICUS RIPUARIORUM & Saxonum inter Rhenum & Viſurgim DUX cum ſuis in eos per Friſios ivit.

(3) *Hiſtor. de bello Saxon. Lib. III. vſu* 81.
Conſuetas juvenum ducens ad bella phalanges,
RIPHEAS habitant urbes, THILEN, NIMAGUMQUE
EXTREMOS REGNI FINES, ubi bella moventur
Semper & hostili crudescit ſanguine terra.

(4) *Zie hier voore VI. Boek. fol.* 304.

(5) *Chron. MS. de Trajeƈt. in art. de Carolo Mart.* Et postea obiit Karolus Marcellus PRIMUS DUX ECCLESIÆ TRAJECTENSIS.

(6) *Diplom. Hilſundis comit. de Stryen apud Miræum in Codice donationum piar. fol.* 146. In primis ipſam eccleſiam de Stryen, quæ est conſecrata in honorem Mariæ Virginis MONTEM LITTORIS, ubi beatisſima Gertrudis corporaliter converſata est.

(7) *J. ab Eckhart de reb. Franc. Orient. tom. I. fol.* 751. Propinquus (*hic Theodoricus*) vero Caroli vix aliter quam per uxorem esſe potuit. Ostendimus autem in quaternione veterum monumentorum & quidem in Notis ad vitam Hathumodæ Abbatisſæ Gandeshemenſis pag. 30. eum uxorem habuisſe Theodradam filiam Bernhardi Carolo Duce, Caroli magni avo, geniti.

(8) *Hedæ Hiſt. fol.* 58. Stirpeque antiquorum regum Francorum oriundo.

J. de Beka Chron. fol. 28. Hic igitur Theodoricus primus Hollandiæ Comes . . . ſicut quidam tradunt, de regali proſapia Principum Francigenarum oriundus fuit.

Chron. MS. van een ongenoemd Clerck van de laege Landen aan de Zee pag. 8. vſa. **Dideriche of Dirck / die des Princen Walcherius Broeder / was geboren van der Crone van Vranken.**

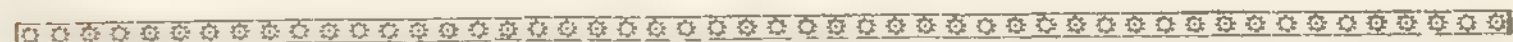
J. a Leidis Chron. Lib. VI. cap. 1. Porro hic egregius (*Theodoricus*) Comes Hollandiæ primus non ſolum extitit ingenuus, ſed & ſpeƈtabilis genere fuit enim de nobili proſapia . . . . antiquorum regum Franciæ ortus.

Chron. MS. de Hollandia pag. 3. Et iste Haghenus rogavit Karolum obnixe pro juniore nepote ſuo ut daret ei provinciam Hollandiæ cum parte Friſiæ. Viſo quod NATUS FUIT DE ALTO SANGUINE FRANCIÆ.

Chron. van Holl. MS. geſchreev. 1417. pag. 2. **Dideric geboren uter Croon van Vrancryc wort eerſte Grave van Hollant.**

den tweeden ſtam afdaalen, zoo meent Heda (1) dat hy de ſtamvader der zelven zou geweest zyn; 't gene wy, zoo uyt aanmerkinge deezer zamenloopende eygenſchappen, als om dat het de tydrekenkunde lydt, insgelyks vastſtellen, tot dat nader bewyzen ter bevestinge van het tegendeel te berden gebragt worden.

Hoe 't zy, dees Dirk gaf hen dan goeden raad (2) *van eerst de legerplaats en 't gedrag der afvallige Saxers te verſpieden en, naar de gelegenheyd des gronds, hen dan van alle kanten te gelyk op 't lyf te vallen.* Met dit oogmerk (3) waaren wel de vier Bevelhebbers den Sunthalſchen berg, aan wiens Noordzyde de Saxers lagen, met hunne onderhoorige benden genaderd, doch drie der zelven te raade geworden zonder Graaf Dirk den ſtryd afzonderlyk te waagen; mids zy (4) hem de eer der verhoopte overwinninge misgunden. Gelyk dan het opgevolgde gevecht aldus ter quaader trouwe (5) was aangevangen, zoo wierdt het ook laſlyk ſtaande gehouden, het aangevalle Franſche leger geheel verſlaagen, en het weynig ontkome (6) overſchot gedwongen naar Graaf Dirk, die zich met zyne by hem gebleeven benden aan den anderen kant des bergs by de Wezer verſchanst hadt, met ſchande te wyken. Koning Karel gevoelig wegens deeze ondergaane nederlaag der zynen, rukte in der yl met verſcheydene (7) nieuwe benden ten onderſtand van zynen Neef Dirk derwaart, bragt eerlang de zeegepraalende Saxers tot rede, en deedt (8) vyfenveertighonderd der zelven, welken wel de voornaamſte aanraaders van den laatſten afval geweest waaren, op eenen dag, anderen ten af ſchrik op eene plaats, die Verde (9) genaamd was, onthoofden. En dewyl de aangekleefdheyd tot den nu zoolang geoeffenden Heydenſchen Godsdienst wel byzonderlyk de Saxers en de met de zelven in verbond getreedene Vrieſche volken telkens tot het heropneemen der wapenen aanzettede, meenen (10) eenigen niet zonder

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 59. Quamvis enim non ſit dubium, quin ipſe Theodoricus princeps fuerit alti ſanguinis & militia inſignis, armisque potens, ita ut propter egregia facinora omni laude dignus celebretur, QUEM AB IPSO THEODORICO ILLUSTRI COMITE, QUI CONSANGUINEUS CAROLI MAGNI & ejus temporibus per Friſios in Saxoniam & Pannonias exercitum formidabilem duxit, DESCENDISSE CREDAM.

(2) *Andelmi Annal. ad an.* 782. Is festinantibus legatis conſilium dedit, ut primo per exploratores ubi Saxones esſent, vel quid apud eos ageretur, ſub quanta fieri posſet celeritate cognoscerent; tum, ſi loci qualitas pateretur, ſimul eos adorirentur.

(3) *Ibidem.* Cujus conſilio collaudato, una cum illo usque ad montem, qui Suntal appellatur, in cujus ſeptentrionali latere Saxonum castra erant poſita, pervenerunt.

(4) *Ibidem.* Veriti ſunt ne in nomen Theodorici victoriæ fama tranſiret, ſi eum in eodem prælio ſecum haberent, ideo ſine illo, cum Saxonibus congredi decernunt.

(5) *Ibidem.* Quo cum esſet male perventum, etiam pugnatum est, nam commisſo prælio circumventi a Saxonibus, pene omnes interfecti ſunt.

(6) *Ibidem.* Qui tamen evadere potuerunt, non in ſua, unde profecti ſunt, ſed in Theodorici castra, quæ trans montem erant, fugiendo pervenerunt.

(7) *Ibidem.* Cujus rei nuntium cum rex accepisſet, nihil ſibi cunctandum arbitratus, collecto festinanter exercitu, in Saxoniam proficiscitur.

(8) *Annal. Saxo. ad ann.* 782. Hoc audiens rex cum Francis, quos ſub celeritate congregare potuit, illuc perrexit, & venit usque ad locum, ubi Alara confluit in Wiſaram. Iterum omnes Saxones convenientes ſubdiderunt ſe potestati regis, & Widikindum hujus ſceleris auctorem proclamabant. Sed illum, quia aufugit, tradere non valentes, ex his, qui ei conſenſerant, quatuor millia quingentos tradiderunt, qui omnes una die jusſu regis decollati ſunt.

Andelmi Annal. ad ann. 782. Cæterorum, qui perſuaſioni ejus morem gerentes tantum facinus peregere, usque ad MMMMD. traditi & ſuper Alarum fluvium, in loco qui Fredi vocatur, jusſu regis omnes una die decollati ſunt.

Annal. Fuld. ann. 782. Quorum mors quatuor millium & quingentorum hominum decollatione vindicata est.

(9) *Annal. Saxo. ad ann.* 782. Cæterorum qui perſuaſioni ejus morem gerentes tantum facinus peregerunt, usque ad 4500. traditi: & ſuper Alaram fluvium, in loco, qui Ferdi vocatur, jusſu regis omnes una die decollati ſunt.

(10) *J. ab Eckhart de Reb. Franc. Orient. tom. I. fol.* 773. Meliores natu parvuli, nunc & in antecedentibus expeditionibus capti, Romam misſi, ut ibi fidei fundamenta addiscerent. Anastaſius Leonis III reditum Romam, anno 800. factum deſcribens, omi-

G E S L A C

V

K O N I N G E N V

En der Jutlandſche Prinſen, welken, als van het voorige Koninglyke

naamde Holland, Zeeland

SIGEFRID Koning van Ju
Gezantſchap, en zynen oudſten
't zelve, aan Karel den Groote
vende laat drie zoonen en eene
Gema
N: N: dochter van Radboud Ko

GODEFRID als tweede zoon wordt Koning van Jutland naa zyns Broeder Halpdans dood, valt 810 met eene vloot van 200 ſcheepen in Vriesland, ſlaat die volken driewerf, keert te rug, wordt door zyn lyftrouwant, zynde een Vries van geboorte, op de aanhitzinge van zyne vlugtige zoonen in zyn bed vermoord.
Gemaalin
N: N: van hem verſtooten om eene andere te trouwen.

N: N: derde zoon van Koning Sigefrid.
Gemaalin
N. N.

GEVA
gefr.d, t
begraave

WITTE
voert la
den Gro
derwerp
doopt,
Angarie

N. N: oudſte zoon van Godefrid, naa de dood van Koning Hemming tegen zyns Ooms zoonen Heriold en Regenfrid, om de kroon ſtrydende wint den ſlag, doch verlieſt 814 in den zelven het leeven.

HORIK verſlaat 814 Koning Regenfrid, en verjaagt Koning Heriold uyt het ryk, ſtoot zyne twee Broeders 819 van den troon, nodigt Heriold 821 weer in 't ryk, jaagt dien 827 andermaal uyt het zelve, en wordt alleen Koning; beſtookt Heriold 834, 835 en 836 te Duurſtede, desgelyks 837 des zelfs Broeder Hemming in Zeeland. Sluyt 840 eenen vreede met Keyzer Lodewyk, wordt beoorloogd door zyns verjaagden Broeders zoon Gudurn; in welken ſlag van drie dagen Horik 855 ſneuvelt.

N: N: zoon van Godefrid, verjaagt met hulpe van zyne Broeders de Koningen Heriold en Regenfrid van den troon, wordt 814 voor een gedeelte Koning. Nodigt 821 Heriold in 't ryk; jaagt hem 827, Christen geworden zynde, weder uyt het zelve, wordt eyndelyk door zynen Broeder Horik van het hem te beurt gevalle ryksaandeel beroofd.

GUDURN kleynzoon van Koning Godefrid, begeeft zich, naa zyn vader van den troon geſchopt was, aan 't vrybuyten, neemt de wapenen tegen zynen Oom Horik op, doch komt in den ſlag, die drie dagen duurde, in 't jaar 855 te ſneuvelen.

N: N: na de dood van Koning Hemming nevens zyne vier Broeders, tegen de Koningen Heriold en Regenfrid om het ryk ſtrydende, wint den ſlag en ſtygt 814 voor een gedeelte op den troon, doch wordt door zynen Broeder Horik van 't ryk beroofd.

N. N: is balling in Zweede, ſtygt voor een gedeelte 814 op den troon zyns vaders; doch wordt door Horik en door nog eenen anderen Broeder van 't zelve beroofd.

N. N: dochter van Koning Godefrid.
Gemaal
N: N:

SIGEFRID of SIGURDUS ſtrydt, naa de dood van Koning Hemming, met zynen Neef Anul, zynde de oudſte zoon van zynen Oudoom Halpdan, om de Kroon, doch wordt 812 verſlaagen.

REGINBALD oudſte zoon, woont den Oorlog by, dien zyn Oom Koning Godefrid tegen de Abotriten aanvangt; doch ſneuvelt 808 in dien togt.

HEMMING volgt zynen vermoorden Oom Godefrid 810 in 't ryk, maakt 811 vreede met Karel den Grooten, en ſterft 812 kinderloos.

WYPRE
Graaf
voor 't jaa
Gema
ODRA
door an
SUNDAC
DA verk
lyk gena
dochter
Radboud
Hertog
Vriesland
de Geſlac
I Deel fol

WALBR

ALTBU

WIKBE
Biſſchop
Verden,
908.

H T L Y S T

N DE

A N J U T L A N D,

*luys van Vriesland afſtammende, vervolgens Hertogen van het thans ge-
en Vriesland geweeſt zyn.*

and, zendt 782 een plegtig
oon Halpdan aan 't hoofd van
Koning van Vrankryk. Ster-
ochter achter.
lin
ing van Vriesland.

ochter van Koning Si-
Bethlehem by Osnaburg

Gemaal
IND Vorſt der Saxers,
e Oorlogen met Karel
en, zich eyndelyk on-
de, wordt 785 ge-
n overleeden zynde te
egraaven.

HALPDAN oudſte zoon van Sigefrid, is 782 Afgezant wegens zynen Vader by Karel den Grooten, volgt den zelven in 't ryk, doet nevens Ebbo, Hertog in Vriesland, eenen inval in Engeland, en verſterkt Jork, ſtervende wordt door zynen Broeder Godefrid in het ryk opgevolgd.

HT
rft
34.
r
A,
ren
IL-
de-
nd,
van
n II
an
Zie
fel
84.

GISELA.
Gemaal
BRUNO van Angarië, van wien Koning Henrik de I en de volgende Saxiſche Keyzers afdaalen. Zie de Geſlachttafel II Deel. fol. 15.

CHT in 't jaar 872.
Gemaalin
GIS.

T
van
erft

REGINBERT Hertog van Vriesland en Weſtfaale, wordt tegen de Deenen vechtende 884 verſlaagen.
Gemaalin
MACHTELD, die van de Vrieſche Vorſten en Deenen afſtamde, welken in Vriesland het bevel gevoerd hebben. En het is van deeze twee dat de Hollandſche Graaven uyt het Hamelandſche of Gentſche huys afſtammen.

ANUL oudſte zoon van Halpdan, ſtrydt naa de dood van Koning Hemming tegen zynen Neef Sigefrid, dochters zoon van Koning Godefrid om het Jutſche ryk, doch den ſlag winnende ſneuvelt 812 in den zelven.

HERIOLD wordt, naa de bevochte zeege van zynen geſneuvelden Broeder Anul, Koning van Jutland, het Christengeloof aanneemende wordt 826. te Ingelenheym gedoopt, bekomt het Vrieſche Hertogdom tusſchen den Ryn en Wezer tot een pillegift, neemt van den Troon geſchopt 827 van het zelve bezit. Verklaart zich 841 voor Lotharis, tegen Lodewyk, die hem zyn Hertogdom afneemt, voor 't welke hy door Lotharis met het Hertoglyk beſtier der Zeeuwſche Eylanden wordt begunſtigd, dan verdacht wordende, dat hy de in 't land vallende Deenen daartoe aanzettede, wordt door Lotharis Bevelhebbers 850 vermoord.
Gemaalin
THORA wordt nevens haaren Gemaal 826 te Ingelenheym gedoopt, en heeft de Keyzerin Judith tot Fontheſſter.

REGENFRID wordt nevens zynen Broeder Heriold, naa 't ſneuvelen van hunnen oudſten Broeder, Koning van Jutland, eenen Veldſlag tegen de zoonen van Godefrid verlooren hebbende, bekomt 813 onderſtand van Karel den Grooten, andermaal 814 met de vier Zoonen van Koning Godefrid zich in een gevecht inlaatende wordt verſlaagen.

GODEFRID wordt te Worms 882 gedoopt, bekomt het Hertogdom Holland, 't gene zyn Oom Roruk hadt bezeeten. Wordt 885 te Herespik door Everard, Graaf van Hameland, vermoord.
Gemaalin
GIZELA natuurlyke dochter van Koning Lotharis, naa haars Gemaals dood Abtdis te Nivelle.

RORUK wordt 826 te Ingelenheym gedoopt, bekomt het Hertogdom Holland tot eene pillegift, en neemt 'er 827 bezit van. Wordt door Lotharis 849 in hechtenis geſteld, doch raakt 'er uyt en geweldiger hand weer Meester van Holland, 't gene hem Lotharis I te leen geeft. Begeeft zich 856 met eene Vloot naar Deenemarke, ſtygt aldaar voor een gedeelte op den troon, doch behoudt het Hollandſche Hertogdom, uyt het welke hy door de Kokkingers 868 verjaagt, doch zich voor Karel den Kaalen verklaarende, 869 herſteld wordt. Verſlaat 874 zynen opgeſtaanen Neef Rodulf.

HEMMING jongſte zoon van Halpdan, is verpand by Karel den Grooten, wordt op 't verzoek van zyne Broeders Heriold en Regenfrid 812 weer op vrye voeten geſteld, ſedert te Ingelenheym 826 gedoopt zynde, bekomt als Hertog het beſtier der Zeeuwſche eylanden, alwaar hy door de onderdaanen van den Jutlandſchen Koning Horik beſtookt en den 15 Juny des jaars 837 nevens zynen onderhoorigen Eghard Graaf van Walchere vermoord wordt.

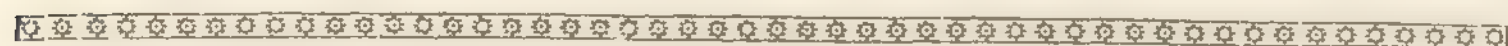
GODEFRID wordt 826 te Ingelenheym gedoopt, heeft Keyzer Lotharis tot Fontheffer of Peter, bekomt, naa de dood van zynen Oom Hemming, het Graafſchap Walchere, doch ſtelt zich, naa den bedreeven moord zyns Vaders aan 't hoofd der afgevalle Deenen, berooft 851 Vriesland, wendt het met zyne vloot en benden naar de Schelde, wordt aldaar bezet, en door bemiddeling van Karel den Kaalen door Lotharis in genade ontfangen, en tot Hertog van Zeeland aangeſteld. Mids de ontſtaane verdeeldheden in Deenemarke legt zyne bediening in Zeeland af, begeeft zich 854 naar Deenemarke, doch dit niet lukkende komt weer te Duurſtede, en wordt van Lotharis II met het voorige bewind begiſtigd.

RODULF wordt 826 te Ingelenheym gedoopt, naa zyn Vaders vlugt uyt Jutland bekomt een Graaflyk gebied in Vriesland, wordt om zyne getrouwheyd 864 door Lotharis II begiftigd, biedt 873 nevens zynen Oom Roruk zyne hulp aan Karel den Kaalen aan, doch te veel eyſchende wordt afgeweezen. Des neemt hy de wapenen op, en wordt door zynen Oom Roruk 874 verſlaagen.

der reden dat door Karel de voornaamſten der by dit voorval gevangen bekomen Vrieſche jongelingen voorts nog naar Rome, om in de gronden des Christendoms onderweezen te worden, zouden verzonden zyn; en dit weer den voet tot het oprechten der Vrieſche ſchoolen in die ſtad gegeeven hebben.

Op deeze wys niet min in de geloofsonderwyzinge der Vriezen voorzien, dan de Saxers op zoo voorbeeldlyke wyze geſtraft hebbende, deedt dit ieder, ja zelf den naastgelegen Jutlandſchen Koning Sigefrid, mids die totnogtoe de Saxers tegen den Koning Karel door zynen by hem gevlugten Schoonzoon Wittekind hadt opgeruyd, thans naar des zelfs vriendſchap omzien. Zulks men nog in dat jaar op den Landdag, welken Karel in Nederſaxenland ter plaatſe daar (1) de Lippe zynen aanvang neemt, van alle de omgelegene Bisſchoppen, Hertogen, en Graaven beſchreeven hadt, een zeer plegtig Gezantſchap van (2) Sigefrid Koning van Jutland, welke de Dochter van den geweezen (3) Vrieſchen Koning Radboud tot Gemaalinné gehad hadt, om het achtervolgen van den vreede, zag verſchynen; aan wiens hoofd des zelfs oudſte Zoon met naame (4) Halpdan was, en wien ik hier te liever melde, mids die (5) eensdeels de Broeder van den volgenden Jutlandſchen Koning Godefrid, andersdeels de Vader van Heriold, Roruk en Hemming geweest is; welken naamaals, als uyt het voorgaande Koninglyke huys van Vriesland afſtammende, het Hooghertoglyk gebied in Vriesland, het ſedert genaamde Holland en Zeeland, als aangeſtelde leenroerlyke Hertogen der Oostfrankiſche kroone, gevoerd hebben.

De gevlugte Wittekind echter was door de voorgemelde ondergaane ſtrafpleeging zyner Landgenooten niet afgeſchrikt, maar alsnog van zin om de nu zoolang genoote vryheyd zyns Vaderlands tegen de overmagt der Franſche wapenen te handhaaven, des beſluytende voor 't laatst uyt al zyn vermoogen, tot bereyking van dat hooge voorneemen, nog eene proef te doen, bragt hy, als zynde zyne Gemaalin de kleyndochter van den geweezen Vrieſchen Koning Radboud, het door de geſleepenheyd zyner tonge zoo ver, dat ook de Heydenſche Vriezen van Oostergouwe zich tot dat eynde met hem in een (6) verbond inlieten, ter oorzaake

omnes ei obviam ivisſe dicit, *ſimul etiam cunctas Scholas* PEREGRINORUM, *videlicet Francorum*, FRISONUM, *Saxonum atque Langobardorum.*

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 782. Carlus habuit conventum in loco, ubi Lippia oritur, cum omnibus primatibus Saxonum, excepto Widichindo rebelle & eis, qui cum eo erant.

Regin. Chron. ad ann. 782. Carolus Coloniam veniens, Rhenum tranſiit, & ſynodum, tenuit ubi Lippa conſurgit.

(2) *Annal. Andelmi ad ann.* 782. Generalem conventum habendum cenſuit, trajectoque apud Coloniam Rheno, cum omni Francorum exercitu ad fontem Lippiæ venit; & Castris poſitis per dies non paucos ibidem moratus est. Ubi inter cætera negotia, etiam legatos Sigifredi regis Danorum & quos ad ſe Caganus & Jugurrus principes Hunorum, velut pacis cauſa miſerunt, & audivit & abſolvit.

(3) Chron. van Vriesl. door Broer Peter, Monik van Tabor beſchr. pag. 14. **Radbodus was Gotfridus Oltvader.**

(4) *Vita Caroli M. incerti Autb. ann.* 782. Illuc etiam convenerunt Nordmanni nuncii Sigifredi regis, id est HALPDAN cum ſociis ſuis.

(5) *Annal. Fuld. ad ann.* 837. Nordmanni tributum exactantes in Walchream inſulam venerunt, ibique Eggihardum ejusdem loci comitem, & HEMMINGUM HALPDANI FILIUM cum aliis multis XV. Calendas julii occiderunt.

Andelm. annal. ad ann. 812. HARIOLDUS & Ragenfridus, reges Danorum, misſa ad Imperatorem legatione pacem petunt, & FRATREM SUUM HEMMINGUM ſibi remitti rogant.

Annal. Fuld. ad ann. 850. RORUC natione Nordmannus, qui temporibus Hludovvici imperatoris, cum FRATRE HARIALDO &c.

(6) *Ann. Franc. ad ann.* 785. *du Chesne tom. II. fol.* 16. Tunc rebellati ſunt Saxones & pars aliqua Frixonum.

Vita Caroli M. incerti Autb. ad ann. 784. Et rebellaverunt iterum Saxones ſolito more & cum eis pars aliqua Friſonum.

J. Bekæ Hiſt. fol. 21. His temporibus, ſcilicet anno Do-

zaake zy, tot hun ongemeen leedweezen door eenen Priester Lutger, alom in dien oord het tot dus lang beſtandig geweest zynde wangeloof hunner afgoden zagen uytrooijen.

Dees Lutger was de kleynzoon van Wurzingus (1) eenen Edelen Vries van geboorte, wien Koning Radboud, ziende hoe hy den onderdrukten en armen, naar 't voorbeeld der Christenen, onaangezien hy Heydensch was, by alle gelegenheyd voorſtondt, daarom, uyt haat van dat Christelyk ſchynend gedrag, van alle zyne (2) goederen beroofd hadt. Zulks Wurzingus, nevens (3) zyne Gemaalin Adalgarde, naar de landen ſtaande toen onder het bewind van Grimoald tweeden zoon van Pipyn week; alwaar hem Christen geworden zynde een zoon (4) Thiatgrim gebooren wierdt, welke even voor de dood van Radboud, zich door dien Vorst in zyns vaders afgenome goederen (5) herſteld zag, en des zoo zelf, als alle die (6) van zynen huyze zeer groote vriendſchap zoo met Willibrord als Bonifacius houdende, de voortplanting van het Christengeloof in hun Vaderland uyt al hun vermoogen begunſtigden. Immiddels de gemelde Thiatgrim (7) by zyne Gemaalin Liafburg den voorgemelden Lutger (8) hebbende geteeld, hieldt hy ſteeds een zeer waakend oog over des zelfs Christelyke opvoeding, en zondt hem nu ryper jaaren bereykt, hebbende, naar Engeland by (9) den zeer vermaarden Alchuin ter ſchoole; die om zyne ongemeene geleerdheyd thans in zeer hooge achtinge (10) by Koning Karel was. Lutger ſedert uyt Engeland in zyn vaderland zynde weer gekeerd, alwaar hy zich in de gewyde Letterkunde (11) op de Uytrechtſche Schoole by uytneemendheyd oeffende, wierdt hem door den voorgemelden Uytrechtſchen Kerkvoogd Albrik, naa die te Kolen tot Bisſchop even als Lutger tot Priester gewyd was in 't jaar

---

Domini DCCLXXXV. Widekindus Dux prædictus cum Freſonibus adverſus Carolum regem rebellare cepit.

(1) *Vita Lutgeri Lib. I. cap.* 2. Fuit in diebus Radbodi regis Freſonum vir quidam nobilis in ea gente Vurſingus nomine, cognomento Ado qui, quamvis fidem ſanctæ Trinitatis nondum ſciret, erat tamen adjutor pauperum, defenſor oppresſorum, in judicio quoque justus.

(2) *Ibidem.* Sed vir præfatuſſe minime ſubſtrahens, quo minus veritatem coram rege & ejus principibus defenderet, nullius perſonam in judicando juste & amplectendo veritatem respiciebat. Qua de re contigit, ut magnas a rege crudeli inſidias pateretur, ita ut juberet illum callide interfici & facultates ſuas tolli.

(3) *Ibidem. cap.* 3. Tunc Wurſingus una cum conjuge ſua Adalgarda & filio uno, quem habebat Nothgrimo nomine, & cum paucis domesticis ſuis occulte fugiens ad Ducem Francorum, nomine Grimoaldum pervenit. Qui benignè ab eodem Duce ſusceptus, habitavit in regione Francorum, & imbutus fide catholica baptismi conſecutus est gratiam, una cum conjuge ſua & filio ac domo reliqua.

(4) *Ibidem.* Uxor vero ejus in peregrinatione ejus alterum ſibi genuit filium nomine Thiatgrimum & filias novem.

(5) *Ibidem. cap.* 4. Infirmatus autem (*Radbodus*) miſit ad virum memoratum Wurſingum, postulans ut ad ſe rediret recepturus hæreditatem ſuam, inſuper & alia multa ſe daturum ei ſpopondit, ſi pacem ſecum tenere voluisſet. Sed vir Catholicus precibus ejus non acquievit. Iterum autem Radbodus miſit ad eum postulans, ut ſi ipſe venire noluisſet, ſaltem filium ſuum ad ſe mitteret, & juravit ſe ei daturum quicquid ſibi promiſerat. Igitur Wurſingus precibus victus miſit ad eum filium ſuum juniorem, quem ille benigne ſuscipiens fecit honorifice habitare ſecum, & restituit ei hæreditatem patris.

(6) *Ibidem cap.* 5. Habuitque progenies illa magnam familiaritatem cum S. Willibrordo, nec non cum Sancto Bonifacio.

(7) *Ibidem.* Post obitum vero Patris Thiatgrimus filius Junior . . . duxit uxorem nomine Liafburch.

(8) *Ibidem pag.* 7. In puero quoque post paucos dies edito nulla læſionis macula apparuit. Baptizatus autem accepit vocabulum LUTGERUS.

(9) *Ibidem cap.* 10. Tunc parentes ejusdem Lutgeri & Gregorius quandoque precibus evicti, direxerunt eum ad præfatum magistrum Eboraicæ civitatis Anglorum, præbentes, quæ illi opus erant in via: quem magister illustris Alchuinus cum magno ſuscepit gaudio.

(10) *Herman. Contract. Chron.* ad ann: 793. Alcuinus, qui & Albinus, his temporibus clarus habetur.

(11) *J. a Leidis Chron. Lib. IV. cap.* 6. Crevit autem Lutgherus, &, depoſito habitu ſæculari in Trajecto monasterio, totum ſe contulit ad ſtudium artis ſpiritualis.

G E S L A C

V

W I T T E K I N D, H E R

Van wien zoo de Duytſche Keurkeyzeren uyt het Saxiſche Huys, als
Vrouwen a

WITTEKIND de I, Hertog der Saxers, hitſt zyne onderdaanen 776 tegen Karel den Grooten op, dan moetende voor de overmagt des Franſchen Konings zwigten, begeeft zich by zynen Schoonvader Sigefrid, Koning van Jutland. Hy hervat 782 en 784 den kryg met hulp der Vriezen, doch onderwerpt zich eyndelyk, en, het Christengeloof 785 aanneemende, wordt te Attigni gedoopt.
Gemaalin
GENA, dat is GERBERGA, dochter van Sigefrid Koning van Jutland, en van N: N: dochter van Radboud den I, Koning van Vriesland.

GIZELA of HAZALA.
Gemaal
BRUNO Graaf van Angarië.

HEDWIG.
Gemaal
WELF, Hertog van Beyere.

JUDITH.
Gemaal
Keyzer Lodewyk de Go
vruchtige, zoon van Ke
zer Karel den Grooten. Z
de Geſlachtlyſt II Deel fol.

EGBERT Graaf of Hertog van Saxen, ſticht op 't bevel van Keyzer Karel den Grooten 809. de ſtad Itzehoa over de Elve, zie II Deel fol. 27.
Gemaalin
IDA, dochter van Dirk Hertog van Ripuarië, en achterkleyndochter van den Groothofmeeſter Karel Martel, zie de Geſlachtlyſt, II Deel fol. 10.

KOBBO Hertog van We
ſaxenland.

ADDILA, naa haars G
maals dood, Abtdis van He
fort.
Gemaal
N: N:

LUDOLF, Hertog va
Ooſtſaxenland ſterft 864.
Gemaalin
ODA, dochter van Gra
Billing en Ada eene Franſch
Prinſes.

WARINUS Abt van Ko
beye, naa bloedverwant va
Keyzer Lodewyk den Go
vruchtigen.

WIKBERT of WYPRECHT Hertog van Saxenland, Stichter van Wildershuyze, alwaar hy voor 't jaar 834. begraaven is, even als ook zyne
Gemaalin
ODRADA, welke door eenigen SUNDACHILDA, hoewel te onrecht genaamd wordt. Is de Dochter van Radboud den II. Hertog van Vriesland, en die weer de kleynzoon van Radboud den I Koning van Vriesland. Zie de Geſlachtlyſt der Vrieſche Vorſten I Deel fol. 285.

WALBRECHT Graaf 872. volbouwt Wildershuyze en begiftigt het.
Gemaalin
ALTBURGIS.

WIKBERT Biſſchop va
Verden, ſterft 908.

REGINBERT Hertog i
Vriesland en Weſtfaale, di
zyn Vaderland van de Dee
nen verloſt.
Gemaalin
MACHTELD, naa d
dood van haaren Gemaa
Abtdis te Herford.

H T L Y S T

A N

T O G D E R S A X E R S;

le Hollandsche Graaven van den tweeden of Gentschen Stam, langs de fdaalen.

KAREL, de Kaale gebynaamd, Koning van Vrankryk.

OTTO Hertog van Saxen, sterft 912.
Gemaalin
HEDWIG, dochter van Everard, Markgraaf van Frejoel in Italië, en Gizela, die de dochter was van Keyzer Lodewyk den Godvruchtigen, sterft 903.

BRUNO Hertog in Saxen wordt te Ebbekstorf, nevens Dirk den II. Graaf in Vriesland 880 door de Deenen verslaagen.

LUITGARD sterft 885.
Gemaal
LODEWYK II. Koning van Duytschland sterft 882. Zie de Geslachttafel II Deel fol. 3.

HATHUMODA Abtdis van Gandersheym, sterft 874.

GERBERGA, Abtdis van Gandersheym, sterft 885.

CHRISTINA Abtdis van Gandersheym sterft 919.

ODA.
1 Gemaal
ZUENTIBOLD, Koning van Lotteringe, verslaagen 911 en te Sueslre begraaven.
2 Gemaal
GERARD Graaf in Lotteringe.

HENRIK, de Vogelaar gebynaamd, eerst Hertog van Saxen, daarnaa 916. Koning van Duytschland, sterft in July 936. en wordt te Quedlingburg begraaven.
Gemaalin
MACHTELD, stichteres van het Klooster Northuys, overlydt den 14 Maart 968. en begraaven te Quedlingburg by haaren Gemaal.

OTTO de I. eerst Koning van Duytschland naa zynen Vader, wordt eyndelyk Keyzer, sterft den 7 Mey 973.

AMALRADA, sterft 13 September.
1 Gemaal
EVERARD, eerst Graaf van Hameland, en eyndelyk Hertog van het thans genaamde Holland. Van wien de Hollandsche Graaven van den tweeden of Gentschen stam afdaalen.
2 Gemaal
BILLING Graaf in Saxen, en het is van hem dat het tweede Saxische Huys afdaalt.

DIRK Hertog in Vriesland en Westfaale.
Gemaalin
REINSCHILD, afkomstig van de Vriesche en Deensche Vorsten, die in Vriesland het bevel gevoerd hebben.

BIA overleeden den 25 Mey.
FRIDERUNA, overleeden den 11 January.
N: N: Graaf van Tysterband naa 't sneuvelen van Graaf Walger.
Gemaalin
N: N: Graavin van Huy.
ROBBERT Bisschop van Trier.
ANSFRID Graaf van vyftien Graafschappen.

ANSFRID, Graaf van Teysterband en Huy; doch welk laatste hy aan de Kerk van Luyk schenkt, en wordt 995, naa zyner Gemaalinne dood, Bisschop van Uytrecht, sterft 3 April 1010.
Gemaalin
HILZUNDIS, Graavin van Stryen, sticht de Abtdy van Thorn, en sterft 994.

BENEDIKTA Abtdis der door haare moeder gestichte Abtdye van Thorn.

WITTEKIND de II Graaf in Saxenland.

IMED de I, Graaf, en stamvader van het Imedische Huys.

VOLKWART.

IMED de II, in 't beleg van Ments 953 met een pyl dood geschooten.

EMMIHOLD eerst Abtdis van Ringelheym.

MEINWERKUS, mede in 't beleg van Ments, 953 met een pyl doodgeschooten.

IMED III. Graaf, sterft 29. January.
1 Gemaalin
N: N:
1 Gemaalin
ADELA, dochter van Wigman den V. Graaf van Hameland en Kunigund, dochter van den Landgraaf van Thuringe.

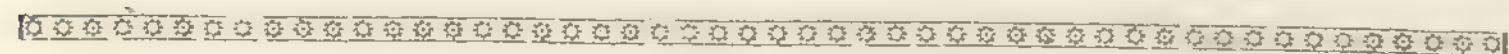
REGINBERT, Graaf in Vriesland, welke aldaar te Allen en te Huchingen verscheyden zyner goederen aan de Abtdy van Fulde schenkt.

GERBERT, welke te tyden van Hadomarus Abt van Fulde geleefd heeft, en in de stukken dier Abtdye, als Graaf in Vriesland gemeld wordt.

jaar zevenhonderdzevenenzeventig het bekeeren (1) der Heydenſche Vriezen te Oostergouwe omtrent Dokkum aanbevoolen. Met eenen onbezweeken yver volvoerde hy dien opgelegden last, en zeer veele in woonders wierden dagelyks tot het waare geloof bekeerd, en, in de plaats van de afgeſchafte tempelen der afgoden, alom kerken tot het verrichten van den Christelyken Godsdienst geſticht. Met deeze heylwerkende bekeering der Vriezen zoude de derwaart gezonde Lutger nog al hebben voortgevaaren, het en waar de voorgemelde opſtand dier
784. volken, welke in 't jaar zevenhonderdvierentachtig zynen aanvang nam, met eene ongehoorde razerny was voorgevallen.

Want de Vriezen zynde met den voornoemden Wittekind, als gemeld is, in verbond getreeden, beſtonden ſtraks zoo deezen als de andere geloofspreekers geweldiger hand uyt hun land (2) te jaagen, de kerken alom te verwoesten, de Geestlyken onwillig om te vertrekken op eene allerwreedſte wyze te vermoorden, ja zelfs tot de Zuyderzee of 't Vlie toe alle hunne Christengewordene landgenooten te noodzaaken om, met verzaaking van dat aanvaarde geloof, aan de door hen weer herſtelde afgoden te offeren.

Op de tyding van deezen afval, rukte Karel (3) twee legers tegen de oproerigen in 't veld, over wier een hy zelf, even gelyk over het ander zyn Zoon, die mede Karel genaamd was, het bevel voerde; welke de Saxiſche en Vrieſche (4) weerſpannelingen, omtrent de rivier de (5) Lippe, hebbende aangetroffen, geheel uyt het veld ſloeg; terwyl zyn Vader langs Thuringe tot de Elf zynde doorgedrongen, alles voor zyne zeeghaftige wapenen deedt zwigten. Vervolgens benam hy de opgeſtaane Saxers en Vriezen, volgens de aan hem voorheen beloofde voorwaarde, het recht van dat hunne kinderen in de (6) ervenis hunner overleedene ouders, zonder van hem daartoe uytdrukkelyk verlof gekreegen te hebben, zouden moogen opvolgen; dewyl hy dit middel als het bequaamſte oordeelde, om zoo hardnekkige volken in behoorlyke onderdaanigheyd te houden. Dit en wel voornaamelyk dat Wittekind, opſtooker der voorige beroerenisſen, in het daaraanvolgende
jaar zich aan Karel (7) te Attigni 785.
onderwierp, ja zelf het Christengeloof

(1) *Vita Lutgeri Lib. I. cap.* 15. Albricus autem cum in Colonia gradum accepisſet Episcopalem, fecit & Lutgerum ſecum presbyterii percipere gradum & conſtituit eum Doctorem eccleſiæ in pago, cui nomen Ostrache (id est Ostergou) in loco, ubi S. Bonifacius martyrio est coronatus.

(2) *Ibidem. cap.* 18. Cumque vir Dei Lutgerus in eadem regione annis fere ſeptem in doctrinæ ſtudio perſisteret, conſurrexit radix ſceleris Wutukint Dux Saxonum eatenus gentilium, evertit Friſones a via Dei combusſitque eccleſias & expulit Dei famulos & usque ad FLEO fluvium fecit Freſones Christi fidem relinquere & immolare idolis juxta morem erroris pristini. . . . . . tunc Lutgerus neceſsitate compulſus deſeruit partes illas.

(3) *Annal. Saxo. ad ann.* 784. Karolus ingresſus est Saxoniam, eo quod iterum rebellasſent, & cum eis aliqua pars Freſonum, & pervenit usque Huculiu circueundo & vastando omnia. Erat autem nimia aquarum inundatio. Ipſe igitur per Thuringiam ab Orientali parte intravit ſuper Ostfalaos, porro filium Karolum dimiſit cum valida manu contra Westfalaos. Ipſe per Thuringiam venit usque ad flumen Albiæ & inde ad Tagnofort, deinde ad Scamnigge

(4) *Chron. MS. Traject. pag.* 14. Dux Widichundus, de quo ante locuti ſumus, conjunxit ſe Friſonibus & rebellavit Karolo regi Franciæ. Et Karolus bellavit contra eum, & triumphavit Karolus, OCCISIS MULTIS FRISONIBUS, cæteris omnibus perdomitis.

(5) *Annal. Saxo ad ann.* 784. Westfalai vero congregaverunt ſe juxta Lippam, quibus occurrit filius regis in pago, qui dicitur Dragini, & inierunt pugnam, quibus viriliter ſuperatis reverſus est ad regem Wormatiam.

(6) *Astronomi vita Ludov. Pii cap.* 10. Hoc etiam tempore Saxonibus atque Friſonibus jus paternæ hæreditatis, quod ſub patre (*Carolo*) ob perfidiam legaliter perdiderant, Imperatoria restituit (*Ludovicus*) clementia.

(7) *Annal. Fuldenſ. ad ann.* 785. Witukind Saxo Attiniaci ad fidem Carli venit, & baptizatus est, & Saxonia tota ſubacta.

loof aanneemende gedoopt wierdt, maakte een eynde zoo van den nu zoo lang geduurd hebbenden Saxiſchen als Vriesſchen oorlog. Vervolgens (1) acht Bisdommen, tot het beter bekeeren dier volken, zoo te Bremen, Halberſtad, Hildesheym, Verden, Paterborn, Minde, Osnabrugge en het thans genaamde Munſter hebbende opgerecht, wierdt de bovengemelde Lutger tot eerſten Bisſchop (2) van 't laatſte aangeſteld: welke ſtaande dit bewind zich naar het beſaamde eyland (3) Foſiteland begaf, aldaar den afgod en des zelfs tempel (4) en bygeloovigen dienst der Vriezen tot den wortel uytrooide.

De Vilzen of Wilten nogthans,
789. zynde een volk, 't gene wy gemeld
(5) hebben dat door de Vriezen,
Wiltenburg inneemende, uyt dien oord verdreeven en thans tusſchen de Elve en Eyder omtrent den boord der Oostzee woonachtig was, beſtonden vier jaar laater deeze bekome rust, door het aantasten der Abodriten, welke in Mekelenburg woonden en den Franſchen Synsbaar of der zelver bondgenooten waaren, weder te ſtooren. Invoege Koning Karel (6) met een magtig leger te Kolen over den Ryn en voorts door Saxenland naar de Elve trok, werwaart de (7) door hem opontbodene Vriezen, langs de rivier Habola, zich ook met hunne ſcheepen vervoegden, van welken hy twee bruggen over de Elve ſloeg, en van wier eene hy de wederzydſche eynden, zoo op den eenen als den anderen oever, deedt beſchanſen. Aldus over de Elve geraakt, is hy het land der Wilten (8) ingetrokken, heeft die volken, naa verſcheydene zeegen bevochten te hebben, zyne heerſchappye onderworpen, en is gevolglyk, naa hem de (9) gevorderde Pandsluyden waaren overgeleverd, over de geſlaage Bruggen te rug naar Duytschland ge-
trokken: alwaar hy te Worms aan 790.
een plegtig gezantſchap der Hunnen
(10) gehoor gaf, 't gene aan hem, wegens het regelen der wederzydſche grensſcheydingen, was afgezonden.

Dit geſchil nogthans berstte in 't
volgende jaar tot eenen openbaaren 791.
oorlog uyt, invoege Koning Karel, om dien met naadruk voort te zetten, zelf de verafgelegenſte volken, als waa-

(1) *Ditmari Chron. Lib. VII. fol.* 418. Carolus ad ſuæ virtutis & bonæ operationis deaurationem in una die IIX. Episcopatus in Saxonia, Christo ſubdita, diſpoſitis ſingularibus parochiis, conſtituit.

(2) *Vita Lutgeri Lib. I. cap.* 20. Interea per diſpoſitionem miſericordis Dei Saxones converſi ſunt ad Dominum, & rex Karolus eundem virum Dei Lutgerum pastorem in Orientali parte Saxonum conſtituit, cujus parochiæ ſedes est principalis in loco. Mimigernefor, ubi Domino ipſe honestum conſtruxit monasterium, ſub regula canonica Domino famulantium.

(3) *Zie hier voore VI. Boek fol.* 300.

(4) *Vita Lutgeri Lib. I. cap.* 19. Curavit quoque ulterius doctrinæ derivare flumina & concilio ab Imperatore accepto transfretavit in confinio Friſonum atque Danorum ad quandam inſulam quæ a nomine Dei ſui falſi FOSETE, FOSETESLANT est appelata . . . . pervenientes autem ad eandem inſulam, deſtruxerunt omnia ejusdem Foſetis fana, quæ illic fuere conſtructa, & pro eis Christi fabricaverunt eccleſias.

(5) *Zie hier voor fol.* 237. *en* 268.

(6) *Andelm. Annal. ad ann.* 789. Comparatoque ingenti exercitu, Rhenum apud Coloniam trajecit, inde per Saxoniam ter agens, cum ad Albiam perveniſſet, castris in ripa poſitis amnem duobus pontibus junxit.

(6) *Annal. Fuld. ad ann.* 789. Freſones quoque per Habola fluvium navigio venientes, conſtructis duobus pontibus, quorum alterum ex utraque parte castellis munivit.

(8) *Annal. Saxo. ad ann.* 789. Rex Renum Coloniæ tranſiit, & Saxoniam ingresſus ad Albiam fluvium venit, ibique duos pontes conſtruxit & ex utraque parte pontis Castella fecit ex lignis & terra, & inde progresſus Slavorum fines intravit, & Slavos, qui vocantur Wilzi, ſuo dominio ſubjugavit. Fuerunt cum eo in hac expeditione Franci & Saxones. Freſones vero per Habolam fluvium navigio venerunt.

(9) *Andelmi annal. ad ann.* 789. tum ille ſubacto illo populo & obſidibus, quos dare juſſerat, acceptis, eâdem viâ, qua venerat, ad Albiam regresſus eſt; & exercitu per pontem reducto . . . in Franciam reverſus eſt.

(10) *Ibidem ann. ad* 790. Sed in Wormatia reſidens, legatos Hunorum & audivit . . . . agebatur inter eos de confinibus regnorum ſuorum, quibus in locis eſſe deberent.

waaren de Vriezen, onder hunnen Graaf Dirk zynen Neef, tydig naar Beijere deedt (1) optrekken. Dus alles, 't gene tot die onderneeminge vereyscht wierdt, hebbende klaar (2) gekreegen, deelde Karel zyne benden in drie legers. Het eene, over het welke hy zelf het bevel voerde, trok langs den Zuydoever (3) van den Donau: het tweede, 't gene uyt Vriezen (4) en Saxers beſtondt, en over het welke aan Graaf Dirk en 's Konings Grootkamerling Meginfrid het bevel was opgedraagen, nam zynen weg langs den Noordkant van den zelſden ſtroom, op welken het derde leger, uyt Beijerſchen (5) beſtaande en 't gene den lyftogt aanvoerden, te ſcheep tot aan den mond van de Inn afzakte. Karel den ſtroom vervolgens zynde overgetrokken, hadt ſtraks zyne voorhoede het geluk van de verſchanſing der Hunnen ſtormenderhand (6) te overweldigen, en de verweerders by dat toeval zoo groote nederlaag, als zy in (7) lang niet geleeden hadden, toe te brengen; zulks maar aan honderdvyftig der zelven het leeven gegund wierdt. Dit ongeval verbaasde (8) zoodaanig alle de overige inwoonders, dat zy, wel ver van hunne ſteden en ſchanſen te beſchermen, die verlieten, en met hunne ſchatten en tilbaare goederen in de ontoeganglyke bosſchen weeken. Dierhalve maakten zich de Franken van Weenen, de ſterkte op den (9) Kumelberg, midsgaders van nog eene tweede op den ſtroom Kam, welke omtrent Boheeme zynen oorſpronk neemt, zonder eenigen tegenſtand meester; gaven die gevolglyk aan 't vuur ten beste en drongen zelf tot aan den mond van (10) de Raab door. Vanwaar zy, naa eenige dagen uytrustens, mids'er geen tegenſtand meer gedaan wierdt, langs den zelven oord, dien zy gekomen waaren, te rugtrokken. De Vriezen (11) in 't byzonder namen hunnen weg langs Boheeme, en hielden, ſtaande dees aftogt naar hun verafgelege land, zoo goede krygstucht, dat hen ſteeds een overvloed van leevensmiddelen wierdt aangebragt, en niemand aan de minſte zaak gebrek hadt.

De

(1) *Chron. Reginon. ad ann.* 791. Carolus ad partes Bajoariorum perrexit . . . . ubi & exercitum ſuum convenire jusſit.

(2) *Adelmi Annal. ad ann.* 791. Comparatis igitur ad hoc ex omni regno ſuo quam validisſimis copiis, & commeatibus congregatis, bipertito exercitu iter agere cœpit.

(3) *Ibidem.* Ipſe cum alia parte, quam ſecum retinuit, Auſtralem ejusdem fluminis ripam, Pannoniam petiturus, occupavit.

(4) *Ibidem.* Cujus partem Theodorico Comiti & Meginfrido Camerario ſuo, committens, eos per Aquilonarem Danubii ripam iter agere jusſit. (*& postea*) Saxones autem & Friſones cum Theodorico.

Regin. Chron. ad ann. 791. Rex itaque littora Danubii de Australi parte tenuit: Saxones autem cum quibusdam Francis & PLURIMA MULTITUDINE FRISONUM de Aquilonari, & ita pergentes pervenerunt, ubi jam dicti Avari habebant munitiones paratas.

(5) *Adelmi Annal. ad ann.* 791. Bajoariis cum commeatibus exercitus, qui navibus devehebantur, per Danubium ſecundâ aquâ deſcendere juſſis, ac ſic inchoato itinere prima castra, ſuper Aniſum poſita ſunt.

(6) *Ibidem.* Pulſis igitur Hunorum præſidiis ac deſtructis munitionibus, . . . ferro & igni cuncta vastantur.

(7) *Littera Caroli M. ad Fastrad. de Vict. Avariaca in coll. du Chesne tom. II. fol.* 187. Et dedit eis Deus omnipotens pro ſua miſericordia victoriam & multitudinem de ipſis Avaris interfecerunt in tantum ut dicunt, quod in multis diebus major ſtrages de ipſis Avaris facta non fuit . . . & centum quinquaginta de ipſis Avaris vivos comprehenderunt.

(8) *Reginon. Chron. ad ann.* 791. Itaque Avari, cum ex utraque ripæ parte vidisſent exercitum & clasſem per medium fluvium venientem: tantus terror, Deo favente, illos invaſit, ut dimisſis præſidiis munitionum fugæ latibula quærerent.

(9) *Adelm. Annal. ad ann.* 791. Pulſis igitur Hunorum præſidiis, ac deſtructis munitionibus (quarum una ſuper Cambum fluvium, altera juxta Commagenos Civitatem in monte Cumeoberg vallo firmisſimo extructa erat) ferro & igni cuncta vastantur.

(10) *Annal. Fuld. ad ann.* 791. Pannoniam ingresſi ſunt, Hunis perterritis & fugientibus, omnes eorum regiones usque ad Raba fluvium ferro & igne devastat.

(11) *Adelmi Annal. ad ann.* 791. Saxones autem & Friſones cum Theodorico & Megnifrido per Begaminos (ut jusſerat) domum regresſi ſunt. Facta est hæc expeditio ſine omni rerum incommodo.

792. De zamenzweering van Pipyn nogthans tegen zynen (1) Vader belettede hem eensdeels in het volgende jaar den aangevangen oorlog te achtervolgen, en gaf andersdeels aan Ubbo Hertog van Vriesland gelegenheyd om zich, tot het doen van eenen inval in Engeland, met zynen Neef Halpdan te verbinden. Welke, als uyt de (2) geſlachtlyst der Vrieſche Vorſten blykt, een Dochters Zoon van den geweezen Vrieſchen Koning Radboud, voorheen aan den tegenwoordigen Koning Karel voor (3) Afgezant door zynen Vader Sigefrid gezonden, doch thans, mids het overlyden van den zelven, op den daardoor opengevallen Jutlandſchen troon geſteegen was. Deeze Noordſche volken waaren in het (4) jaar zevenhonderdnegenentachtig voor de eerſte maal met drie ſcheepen naar Engeland overgeſtooken en hadden, te Portland geland zynde, het geluk van den tegen hen opgetrokken (5) Koninglyken Veldheer der Westſaxers te verſlaan, en vervolgens geenen kleynen roof op de aldaar woonende volken te bekomen. Zulks zy, zoo door dit als eenen ſedert nogmaals wel gelukten inval zynde aangemoedigd, dierhalve met nog grooter magt beſlooten deeze reeds zoo wel gelukte invallen, met hulpe der met hen thans in verbond getreedene Vriezen, onder het beleyd zoo van hunnen eygen Koning Halpdan als van den Vrieſchen Hertog Ubbo, voor de derdemaal te hervatten. Tot dat eynde dan met eene zeer talryke krygsmagt naar Engeland zynde overgeſtooken, verdeelden zich de aldaar gelande Noordmannen en Vriezen in drie onderſcheydene legers. Wier een de voorheen verwoest zynde muuren van Jork herſtelde, om, zich binnen de zelven in rust ophoudende, over het daarrondom gelege land te heerſchen: terwyl de twee anderen met rooven, branden en moorden de landen der Oostſaxers op de allerſchriklykſte wyze verwoesten. Dus wierden (6) de Priesters aan de altaaren gedood, de Godgewyde maagden onteerd, de van der moederen borſten gerukte kinderen tegen den grond verpletterd, of door de bloeddorſtige handen dier Barbaaren van een gereeten. Invoege noch geſlacht noch ouderdom in zoo lange ge-

(1) *Adelmi Annal. ad ann.* 792. Rege vero ibidem æstatem agente, facta est contra illum conjuratio a filio ſuo majore, nomine Pipino, & quibusdam Francis.

(2) *Zie hier voor I. Deel fol.* 284.

(3) *Zie hier voor II. Deel fol.* 8.

(4) *Asſerii Annal. ad ann.* 789. Eo etiam tempore primum III. naves Normannorum (id est Danorum) applicuit in inſula, quæ dicitur Portland.

(5) *Radulfi Higdeni Polii Chron. ad ann.* 789. Hoc anno Dani primum Angliam venerunt, quibus præpoſitus regis Westſaxonum, cum paucis improvide occurrens, interfectus est.

(6) *Tranſlat. & miracul. S. Cuthberti Episc. cap.* 3. Deus omnipotens juſtè miſericors miſericorditerque justus, gentem Anglorum, dum pro ſuis multiplicibus offenſis flagellare disponeret, paganarum gentium, Freſonum videlicet atque Danorum, immanitatem illi permiſit dominari. Istæ igitur gentes Ubba Duce Freſorum, & Halfdene Rege Danorum agentibus, in Brittanniam, quæ nunc Anglia dicitur, venientes, in tres turmas mox diviſæ, tribus in partibus terram pervaſerunt, nam Eboracæ civitatis mænia una ex his reſtauravit, regionemque in circuitu incolens ibidem pauſavit. At vero reliquæ duæ, multo ab hac ferociores, regnum Merciorum terramque auſtralium Saxorum mox occupabant, omniaque incendiis, rapinis atque homicidiis quaquaverſum exterminantes, divina æque ut humana contagione barbarica contaminabant. Quanti tunc ab eis nobiles & præclari Sacerdotes circa ipſa quibus Dominici corporis & ſanguinis ſacro-ſancta myſteria confecerant, altaria trucidabantur! ut propheticum illud rectè tunc compleretur, quod dicit: *Effuderunt ſanguinem ipſorum tamquam aquam in circuitu Jeruſalem.* Et illud: *Incenderunt igni Sanctuarium tuum in terra, polluerunt tabernaculum nominis tui.* Videres tunc Virgines rapi, matronalia jura ſolvi, infantes ab ipſis matrum uberibus avulſos ad terram alios elidi, per pedes alios ſuſpendi, inter manus barbarorum alios diſcerpi, postremo neque ſexui, neque ætati, nec ulli quoque gradui à tam crudelibus parci. Nec ſic tamen bestialis illa crudelitas ſatiari potuit, niſi omnes etiam regii generis, per quos ſuæ ditioni aliquid timebat periculum, exſtinxiſſet. Unde illius poteſtatis rabiem ſolus ex omni regio ſemine pater primi Eadwaldi regis Elfredus vix effugit. Hic ne ſimili plecteretur ſententia, tres quibus illa debacchari permiſſa est barbaries annos, maxima cum penuria, in Glestingienſibus lactitabat paludibus.

geſpaardt wierdt, tot dat het geheele
Koninglyke geſlacht, zoo men alleen
Elfrid vader van Koning Eadwald
den I. uytzondert, by 't bedryven
deezer moorderyen van 't leven be-
roofd was.

Immiddels hadt de in Vrankryk
ondernome opſtand van Pipyn tegen
zynen Vader geenszins diergelyke
gevolgen, en des Karel, naa door
hem het ſnoode voorneemen zyns
zoons verydeld en des zlefs aanleg-
793. gers geſtraft (1) waaren, het gewel-
dig druk, in alle het noodige tot het
voortzetten van den over twee jaaren
begonnen Hunniſchen kryg, te
laaten vervaardigen. In welken de
hiervoorgemelde Graaf Dirk weder-
om een byzonder leger, uyt Saxers
en Vriezen beſtaande, even als
over twee jaaren, ſtondt te gebieden.
Hierom hadt hy zich tydig naar Ri-
puarië begeeven, ten eynde zyne
onderhoorige Vrieſche vazalen aldaar
te doen opzitten en de zelven uyt (2)
Vriesland naar Saxenland te geleyden,
om zich met de in de wapenen geruk-
te inwoonders van dat land te veree-
nigen. Dan als hy met deezen op-
togt bezig was, wierden zyne byeen-
getrokke Vrieſche benden door de in
de wapenen gerukte Saxers, van
wier afval hy volkomen onbewust
was, in 't Graafſchap (3) Rhiustri
omtrent de Wezer op 't onvoorzien-
ſte aangegreepen en geheel uyt het
veld geſlaagen.

Karel verſtaande deeze ongemee-
ne nederlaag zyner Vrieſche benden,
ſtaakte dan den voorgenomen togt
tegen de Hunnen en begaf zich in
het volgende jaar met twee (4) le- 794.
gers tegen de afgevalle Saxers te veld;
welken in (5) 't begin eenen veldſlag
ſcheenen te willen waagen, doch ſe-
dert ziende zich van twee kanten om-
ringd, volgens hun gedaan verzoek
echter vreede bekwamen, onder be-
ding nogthans dat de oproerigſten,
welken wel een derde (6) des Saxi-
ſchen legers uytmaakten, zich elders
in Vrankryk, mids die zich in hun
eyge Vaderland niet konden in rust
houden, moesten ter woon begee-
ven. Doch dit maakte echter alsnog
geen eynde aan de nu zoo menigmaal
hervatte muyteryen; mids de tusſchen
de Eyder en Wezer woonende Saxers 798.
vier jaaren daarnaa, tegen de der-
waart (7) gezondene Rechters des
Konings niet alleen de wapenen we-
der opnamen, maar die allen dood-
ſloegen, ja zelf eenen Godeſchalk,
als hy uyt zyn (8) gezantſchap van
't Deenſche hof te rug kwam, van
het leeven beroofden.

Dees hervatte opſtand viel juyst
op eenen tyd voor, als Koning Ka-
rel

(1) *Annal. Fuldenſ. ad ann.* 792. Conjuratio Pipini contra patrem facta in Bajoaria, cito detecta & compresſa est, auctoribus factionis partim morte, partim exilio & cæcitate damnatis.

(2) *Anonymi Poëtæ Annal. Caroli M. ad ann.* 793.
Cum rex ad cœptum ſtatuisſet conficiendum
Belli certamen, Hunos invadere rurſus
Comperit extinctas, Theodricus Dux legiones
Quas per Freſonum pagum, Hriustri vocitatum
Ducebat. Nam Saxonum periere doloſis
Inſidiis, captæ Wiſuræ prope littora pulcræ.

(3) *Andelmi Annal. ad ann.* 793. Cum rex bellum a ſe inchoatum conficere cuperet, & Pannoniam iterum petere conſtituisſet, allatum est ei copias, quas Theodoricus Comes per Phriſiam ducebat, in pago Htinstri juxta Wiſuram fluvium a Saxonibus esſe interceptas atque deletas. Cujus rei nuntio accepto, magnitudinem damni disſimulans, iter in Pannoniam intermiſit.

(4) *Ibidem ad ann.* 794. Quibus peractis, rex bipertito exercitu, Saxoniam petere ſtatuit eo videlicet modo, ut ipſe cum dimidia parte copiarum ab Australi parte intraret; Carolus vero filius ejus, cum alia medietate Rhenum apud Coloniam trajiceret & in eandem regionem ab occidente veniret.

(5) *Reginon. Chron. ad ann.* 794. Saxones congregantes ſe in loco, qui dicitur Sinisfelt præparaverunt ſe ad pugnam. Cum vero audisſent, ſe ex duabus partibus esſe circumdatos . . . . ſe . . . . fideles regi promiſerant.

(6) *Annal. Fuldenſ. ad ann.* 794. Saxones in Sinitfeldt congregati a Carlo ſubacti ſunt, & tertius ex eis homo translatus.

(7) *Andelmi Annal. ad ann.* 798. Saxones Transalbiani occaſionem nacti, legatos regis, qui ad eos ob justitias faciendas misſi erant, comprehenſos interficiunt.

(8) *Ibidem.* Trucidantes cum cæteris & Godescalcum Regis Legatum, quem ille ante paucos dies ad Sigefridum Regem Danorum miſerat.

800. rel naar Rome (1) gereysd was: alwaar Paus Leo de III., wanneer die Vorst op Kersdag in de Sintpeters-
801. kerk, om de Mis te hooren, voor het hooge altaar knielde, den zelven, volgens het raadsbesluyt (2) op den voorigen dag in 't byweezen des Konings, deszelfs Hovelingen, Bisschoppen en verdere Geestlyken genomen, in 't opryzen eene goude kroon op het hoofd zettede (3) met betuyginge, *dat men hem voortbaan niet meer PATRICIUS* (dat is Beschermer) *van Rome, gelyk totnogtoe geschied was; maar* (4) *Keyzer van het Westersche ryk zoude noemen.* Vervolgens met de overige Keyzerlyke ryksgewaaden zynde versierd en in die hoedaanigheyd, naar 't gebruyk der voorige Keyzers, van ieder aangebeeden, dat is op eene staatlyke wyze begroet, begaf hy zich, naa 't eyndigen van den kerkdienst en alsnog aanhebbende de voorgemelde ryksieraaden naar zyn hof, onder den drang der toegevloeide menigte; welke hem in 't voorbygaan toeriep: *lang* (5) *leeve Karel de doorluchtige, door de hand Gods gekroond, veele jaaren en overwinningen aan den Grooten en vreedelievenden Keyzer der Romeynen.* Welke voorgevalle Krooning dus het beginsel aan het voorheen vervalle Westersche Keyzerryk weer gegeeven, Karel zich dit bestaan wel laaten gevallen en dus den Keyzerlyken tytel aanneemende dien sedert, zoo in zyne (6) staatsschriften als op zyne geldstukken, gevoerd heeft; gelyk onder anderen uyt dit (7) volgende kan worden afgemeeten.

Zyne beeldenis, naar de wyze der oude Romeynsche Keyzeren, is op de voorzyde

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 800. Inde reversus, propter Leonis Papæ causam, Romam proficiscitur.

(2) *Veteres Annal. Franc. apud Marten. in antiq. monument. Coll. tom. V. fol.* 907. Cum enim apud Romam tunc præfatus Imperator moraretur, dilati quidam sunt ad eum, dicentes, quod apud Græcos nomen Imperatoris cessasset, & finem apud eos nomen imperii teneret. . . . . Audito Leo Papa & omnis conventus Episcoporum, & Sacerdotum seu Abbatum, & Senatus Francorum, & omnes majores natu Romanorum, cum reliquo Christiano populo concilium habuerunt, ut ipsum Carolum regem Francorum Imperatorem nominare deberent, qui Romam matrem Imperii tenebat, ubi semper Cæsares & Imperatores, sedere soliti fuerant . . . . Ideo justum visum est omnibus ut prædictus rex cum Dei adjutorio & universo Christiano populo petente, ipsum nomen Imperatoris haberet: quorum petitionem ipse rex Carolus negare noluit, sed cum omni humilitate subjectus Deo, & petitioni sacerdotum universalique populo Christiano in ipsa nativitate Domini nostri Jesu Christi cum consecratione domini leonis Papæ suscepit.

(3) *Annal. Fuldens. ad ann.* 801. In die Natalis Domini ante Confessionem Beati Petri Apostoli, cum rex ab oratione surgeret, Leo Papa Coronam capiti ejus imposuit.

(4) *Ibidem.* Et post laudes, more antiquorum Principum, adoratus est, atque ablato Patricii nomine, Imperator & Augustus est appellatus.

(5) *Ibidem.* Et a cuncto Romanorum populo acclamatum est: CARLO AUGUSTO A DEO CORONATO, MAGNO ET PACIFICO IMPERATORI ROMANORUM VITA ET VICTORIA.

(6) *E. Martene in veter. Monum. Collect. tom. I. fol.* 59. *in diplom. Caroli M.* In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. KAROLUS SERENISSIMUS AUGUSTUS, A DEO CORONATUS, MAGNUS, PACIFICUS IMPERATOR, ROMANORUM GUBERNANS IMPERIUM, QUI ET PER MISERICORDIAM DEI REX FRANCORUM ET LANGOBARDORUM &c.

(7) Le Blanc. Monn. de Franc. pag. 103.

zyde met eenen lauwerkrans verſierd, en in den rand omzoomd door deezen nieuwen tytel:

DOMINUS NOSTER KARLUS, IMPERATOR AUGUSTUS,
REX FRANCORUM ET LONGOBARDORUM.

ONZE HEER KAREL, DOORLUCHTIG KEYZER,
KONING DER FRANKEN EN LONGOBARDEN.

En dewyl dees zeegeryke Vorst alom zoo veele (1) kerken geſticht, zoo veele (2) Bisdommen opgerecht en zoo groote uytbreyding aan het Christengeloof verſchaft hadt, zoo is te recht op de andere zyde eene Christenkerk, omringd door dit randſchrift, afgebeeld:

X·P I S T I A N A   R E L I G I O.

D E   C H R I S T E L Y K E   G O D S D I E N S T.

De nieuwe Keyzer (3) ſedert den geheelen winter te Rome hebbende
802. doorgebragt, begaf zich nevens zynen Zoon Pipyn den vyfentwintigſten van Grasmaand naar Padua, waaromtrent, te weeten: in de vlakte tusſchen Verçelli en (4) Ivrea, hy aan de Gezanten van den Koning van Perſië gehoor gaf; welken hem uyt den naam huns Meesters, onder andere zeldzaamheden, eenen (5) Elefant met naame Amhulater, zynde de (6) eerſte waarſchynelyk, welke in Gallië ſtaande de regeering der Franſche Koningen gezien was, ten geſchenk aanbooden. Danklyk wierden deeze eergaaven aanvaard, en dierhalve, als zy, naa eenige maanden verblyfs in Vrankryk, naar hun land ſtonden te rug te reyzen, aan de zelven tot een tegengeſchenk eenige Spaanſche paarden en muylezels, midsgaders eene groote menigte zoo witte, gryze, purpere, als ſafierkleurige Vrieſche (7) lakens, mids het in Vriesland was dat zoodaanige lakens het best van geheel Europa in dien tyd gemaakt wierden, voor hunnen Koning mede te geeven.

En zekerlyk dat en de verw- en de (8) weefkonst hier te land al van zeer oude tyden is bekend geweest, kan uyt

(1) *Chron. Bremenſ. apud Meibomium tom. II. fol.* 19. Anno Domini ſeptingenteſimo octuageſimo octavo, Beatus Karolus, qui juxta numerum Literarum Alphabeti in Almaniæ partibus ad laudem omnipotentis Dei ejusque dignisſimæ genetricis ſolemnes fundavit eccleſſias.

(2) *Ditmarus Lib. VII. fol.* 418. Carolus ad ſuæ virtutis & bonæ operationis deaurationem in una die IIX. Episcopatus in Saxonia, Christo ſubdita, diſpoſitis ſingularibus parochiis, conſtituit.

(3) *Annal Franc. Astronom. ad an.* 801. Ordinatis deinde Romanæ urbis, & Pontificis totiusque Italiæ non tantum publicis, ſed etiam eccleſiasticis & privatis rebus (nam tota hyeme non aliud fecit Imperator) misſaque in Beneventanos iterum expeditione, cum Pipino filio ſuo post Pascha VII. Calend: Maii Roma profectus.

(4) *Ibidem* Imperator de Spoleto Ravennam venit, & aliquot dies ibi moratus, Papiam perrexit, ibi nunciatum est ei, legatos Aaron regis Perſarum portum Piſas intrasſe, quibus obviam mittens inter Vercellas & Eporediam eos ſibi fecit præſentari.

(5) *Regin. Chron. ad ann.* 802. Eodem anno XIII. Calend: Augusti, venit Iſaac cum Elephante & cæteris muneribus a rege Perſarum misſis in præſentiam Imperatoris; nomen Elephantis erat AMBULATER.

(6) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 472. *On transporta l'Elephant en France avec beaucoup de précautions. C'estoit apparemment la premiere fois, qu'on y en avoit vu depuis que les François regnoient dans les Gaules.*

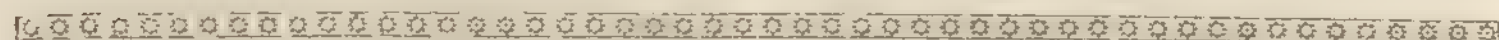
(7) *Monach. S. gall. de Reb. bell. Caroli M. Lib. II. cap.* 14. Porro autem Imperator regi Perſarum direxit nuncios, qui deferrent equos & mulos Hispanos, palliaque Freſonica alba, cana, vermiculata, vel ſaphyrina, quæ in illis partibus rara & multum cara comperit.

(8) *Zie hier voore I. Deel fol.* 10.

uyt de dragt der Batavifche Vrou-
wen worden afgemeeten, als wier
hoofdhulfels niet alleen van (1)
geweeve lywaad, maar veeltyds
zelf door de toegebragte purperkleu-
ren verfchillende waaren. Deeze
Vriefche lakens waaren gemeenlyk
genopt, federt (2) GEFRISEERD
genaamd, dat is op zyn VRIESCH
gemaakt en daarom ter dier tyden in
eene zeer ongemeene (3) hoogach-
tinge. Zulks de oude Chronyken
(4) niet alleen melden, hoe deezes
Keyzers Zoon Lodewyk naamaals
de gewoonte gehad heeft, om zyne
mindere hovelingen op den Goeden
Vrydag jaarlyks met Vriefche Sarges
van allerhande kleur te befchenken,
maar dat het gebruyk der Vriefche la-
kens om hunne pracht den (5) Mo-
niken, tot het maaken hunner kappen,
verbooden was; hoewel men weet,
dat de Geloofsverkondiger en Bis-
fchop Bonifacius (6) om een zoo-
daanig kleed gefchreeven heeft.

De Keyzer, naa op deeze wyze
het Perfifche Gezantfchap te hebben
afgevaardigd, begaf zich vervolgens
naar Vrankryk (7) om de afgevalle
Saxers by de eerfte opkomende gele-
genheyd, wegens de laatstgepleegde
moorderyen van zyne derwaart ge-
zondene rechters, naar verdienfte te
ftraffen, en hen voorts de middelen te
beneemen om, ftaande zyn afweezen,
iet diergelyks in 't vervolg te onder-
neemen. Tot dat eynde met zyne by- 804.
eenvergaderde benden federt over de
Elve zynde gerukt, deedt hy (8) tien-
duyzend huysgezinnen der oproerig-
ften hun land verlaaten, wees de zel-
ven andere van een verfpreyde woon-
plaatfen in de andere oorden zyns ryks
aan, en gaf de aldus ontvolktgewor-
dene landen aan de Abodriten; om
(9) dat hy van hunne beftandige trou-
we veelvuldige blyken ontfangen
hadt, en zy die aanbetrouwde gren-
zen, tegen de geduchte magt der
Deenfche Koningen, uyt erkentenis
zouden befchermen.

Aldus in de zekerheyd zyner ryks- 806.
grenzen tegen Denemarke hebbende
voorzien, was hy federt niet minder
bezorgd om de rust onder zyne drie
Zoonen, Karel, Pipyn, en Lodewyk,
door het maaken van eenen zeer
wydluchtigen uyterften wil, te verze-
keren; in welken hy zyne achterte-
laatene (10) ftaaten by zyn leeven in
dier-

(1) *Tacit. de Morib. Germ. cap.* 17. Nec alius feminis quam viris habitus, nifi quod feminæ fæpius lineis amictibus velantur, eosque purpura variant.

(2) *Ottonis Sancti vita fol.* 420. Igitur quidquid ex præfata pecunia fustani & purpuræ, FRISSATI, FRITSALI quoque, feu alterius cujuslibet optimi generis vel coloris pannorum coëmere poteris, in farcinas concludes.

(3) *Le Roman d'Auberi MS.*
Mantelet CHER, QUE TESSURENT FRISONS.

(4) *Monach. Sangall. Lib. II. cap.* 31. Præcipue in illa die, qua Christus mortali tunica exutus incorruptibilem refumere parabat. In qua etiam cunctis in palatio ministrantibus & in curia regia fervientibus juxta fingulorum perfonas donativa largitus est, ita ut nobilioribus quibuscumque aut Baltheos aut Flascilones, preciofisfimaque vestimenta a latisfimo imperio perlata distribui juberet. Inferioribus vero SAGA FRESONICA omnimodi coloris darentur.

(5) *Statut. Petri Venerab. pro Cluniac. cap.* 16. Statutum est ut nullus fratrum nostrorum pannis, qui dicitur gallibruni vestiantur, nec iis qui vocantur fcalfarii vel FRISII.

(6) *Epift. Bonif.* 42. Quare non transmittis vestimenta, quæ debuisti mittere de FRESARUM PROVINCIA.

(7) *Regin. Chron. ad ann.* 801. Ipfe (*Carolus*) vero, celebrato die nativitatis fancti Joannis Baptistæ apud Eborejam, Alpes transgresfus, in Galliam reverfus est.

(8) *Eginhart in vita Caroli M. fol.* 5. Decem hominum millia ex iis, qui utrasque ripas Albis fluminis incolebant, cum uxoribus & liberis fublatos transtulit, & huc atque illuc per Galliam & Germaniam multimoda divifione distribuit.

(9) *Reginon. Chron. ad ann.* 804. In Saxoniam cum exercitu perrexit, omnesque qui trans Albiam in Wihmodi habitabant, Saxones cum mulieribus & infantibus transtulit in Franciam, & pagos transalbianos Abrotidis dedit.

(10) *Adelmi Annal. ad ann.* 806. Conventum habuit Imperator cum primoribus & optimatibus Francorum de pace conftituenda & confervanda inter filios fuos, & divifione regni facienda in tres partes; ut fciret unusquisque illorum, quam partem tueri & regere debuisfet, fi fuperftites illi eveniret.

diervoege verdeelde, als zy die naa zyne dood ſtonden te bezitten, om aldus alle geſchillen te voorkomen, welken wegens het bezit van zoo wydluchtige ervenis, naa zyn overlyden, onder de zelven ontſtaan konden. En op dat dees zyne ontworpe, ryksverdeeling in 't vervolg van meerder kracht zoude zyn en te ongeſchondener naagekomen worden, beſchreef hy in 't jaar achthonderdeneen eenen algemeenen landdag, beſtaande uyt de voornaamſte Biſſchoppen, Hertogen en Graaven zyns ryks, te (1) Didenhove. By het openen van den zelven liet hy zynen ontworpen uyterſten wil en de daaringedaane ryksverdeeling zoo aan zyne daar tegenwoordig zynde Zoonen als alle de beſchreevene Ryksvazalen in 't openbaar voorleezen, dien zy gevolglyk met algemeene toejuyging niet alleen goedkeurden, maar des zelfs naarkoming by eygenhandige onderſchryving en plechtige eedzweeringe (2) hoofd voor hoofd bevestigden. Welke landen nu aan iederen dier drie Prinſen te beurt viel is hier de plaats niet om wydloopig te beſchryven, als ons vernoegd houdende met alleenlyk hier aan te tekenen, dat hy aan zynen oudſten Zoon Karel, nevens Thuringe, Saxen, en eene groote reeks van veelvuldige andere Vorſtendommen en Koningryken, ook geheel (3) Vriesland en des gevolglyk het thans genaamde Holland aanbedeelde.

Dit aldus met wederzydsch genoegen verricht zynde, begaven zich ſtraks Pipyn (4) en Lodewyk naar de hen toegedeelde ſtaaten, om het bewind der zelven van nu af aan, onder 't hooge opzigt huns Vaders, by de hand te neemen. Welke gevolglyk ook van Didenhove te ſcheep (5) langs de Moeſel, Ryn en Waal naar Nieumeege afzakte: 't gene, gelyk ook Duurſtede, althans de hoofdſtapel van den overzeeſchen koophandel was, en door de tollen, gelegt op alle de uytheemſche in 't landkomende goederen, geen kleyn ſteunſel aan zyne ſchatkist verſtrekte; en waarom hy, de Abtdy van Sint Germeyn by Parys willende bevoorrechten, de zelve van alle tolbetaalingen en andere Fiskaalſche belastingen, die zoo te Duurſtede als Nieumeege (6) uyt zynen naam geheven wierden, by zyne plegtige gunstbrieven voor altyd onthief. Op dit door hem geſtichte hof vierde de aangelande Keyzer met de gewoonlyke plegtigheden het hooge Paaschfeest, naa hy den voorafgaanden vasten van veertig dagen, in 't regelen der ſtaatszaaken zoo van het thans genaamde Holland als de andere rondom gelegene landen hadt geſleeten. En zekerlyk dees op

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 806. Partitio regni Francorum ab Imperatore facta in villa Theodonis inter filios ſuos, ut ſciret unusquisque eorum, quam partem tueri & regere debuisſet, ſi pater eum ſuperſtitem relinqueret.

(2) *Adelmi Annal. ad an.* 806. De hac partitione & testamentum factum & jurejurando ab optimatibus Francorum confirmatum & conſtitutiones cauſa conſervandæ pacis factæ.

(3) *Charta diviſ. regni Franc. inter Carolum, Pipinum & Ludov. fol.* 88. Austriam, Nuistriam, Turingiam, Saxoniam, FRISIAM, & partem Bajoariæ, quæ dicitur Northgow, dilecto filio nostro Karolo concesſimus &c.

(4) *Annal. Bertin. ad ann.* 806. Imperator dimisſo utroque filio in regnum eis deputatum, Pippino ſcilicet & Hluduico.

(5) *Ibidem.* De villæ Theodonis palatio per Moſellam & Rhenum ſecunda aqua Noviomagum navigavit. Ibique ſanctum quadrageſimale jejunium, & ſacratisſimæ Paſchæ festivitatem &c.

(6) *In Diplom. Caroli M. apud Hedam fol.* 44. Propterea præſenti præcepto decernimus . . . . ut non per ullos portus, neque per civitates . . . . neque in Dorestado, vel Neomago &c.

op alles achtgeevende Keyzer, verftaande hoe de (1) Graaven en andere inwoonders hier te land, welken eenige Koninglyke Fiskaalfche goederen tot dat hof behoorende van hem te leen bezaten, de dienstknechten dier landen, in hunnen eygen dienst indiervoege gebruykten, dat de Koninglyke leengoederen zelfs onbebouwd en verwilderd bleeven leggen; ja dat zelf eenigen de ftoutheyd hadden om de hen te leen gegeevene goederen (2) aan anderen als erfhaftig goed te geeven, om die voor de rechtbanken door 't wedergeeven van de daarvoor ontfangene kooppenningen, tegen de aan hem beloofde trouw, dan als vrye goede-
808. ren zich weder eygen te maaken, begaf zich in 't begin des jaars achthonderdenacht andermaal (3) naar zyn hof te Nieumeege, alwaar ook op zyn aanfchryven alle de rondom zich onthoudende Geestlyken, Hertogen en Graaven verfcheenen, ten wier overftaan hy tegen dit een en ander wangebruyk eene zeer ftrenge wet maakte, onder bedryging, *dat hy alle die genen, welken zich tegen de zelven vergreepen, zoo van zyne gunst* (4) *als de hen te leen gegeevene eerampten, ja van hunne eyge vrye goederen zoude berooven en ontzetten.* Dierhalve geboodt hy alle de zulken, welken totnogtoe het doen der gewoonlyke leenverheffingen (5) aan hem verzuymd hadden, *thans den eed van getrouwheyd uyt dien hoofde aan hem af te leggen.* Voorts hebbende in acht genomen de groote dierte der graanen, door het misgewas des voorgaanden jaars ontftaan, beval hy (6) de Bisfchoppen, Abten, Abtdisfen, Hertogen, Graaven en alle andere zyne onderdaanen, *de hen toevertrouwde Koninglyke lyfeygenen uyt de hen te leen gegeeve Fiskaalfche*; (dat is Koninglyke) *leenen en die van hun eyge huysgezin uyt de vrugten van hunne eygene goederen te onderhouden; midsgaders, alle het overige, van het welke zy zich zouden willen ontdoen, te weeten: de mudde Haver voor twee, de mudde Gerst voor drie, de mudde Rogge voor vier en de mudde Tarw voor zes Denariën, volgens de thans door hem geregelde en alom in zwang zynde maate, en geenszins tot eenen hoogeren prys te verkoopen.* Met het beraamen van deeze en veelvuldige andere maat-

(1) *Capit. Caroli M. ad Neumag. apud Goldast. Conftit. Imp. tom. III. fol.* 150. *cap.* 7. Auditum habemus, qualiter & comites & alii homines, qui nostra beneficia habere videntur, comparant fibi proprietates de ipfo nostro beneficio, & faciunt fervire ad ipfas proprietates fervientes nostros de eorum beneficio, & curtes nostræ remanent defertæ & in aliquibus locis ipfi vicinantes multa mala patiuntur.

(2) *Ibidem cap.* 8. Audivimus quod aliqui reddant beneficium nostrum ad alios homines in proprietatem, & in ipfo placito, dato precio, comparant ipfas res iterum fibi in alode: quod omnino cavendum est.

(3) *Annal. Bertin ad ann.* 808. Imperator Noviomagum profectus, transacto ibi quadragefimali Jejunio, celebrato etiam fancto Pascha, iterum Aquis reverfus est. Et quia nunciabatur Godefridum regem Danorum in Abodritos cum exercitu trajecisfe &c.

(4) *Cap. Caroli M. ad ann.* 808. *cap.* 8. Qui hoc faciunt, non bene custodiunt fidem, quam nobis promisfam habent. Et ne forte in aliqua infidelitate inveniantur, qui hoc faciunt per eorum voluntatem ad aures nostras talia opera illorum non perveniunt. Deinceps ergo caveant fe omnino a talibus, ne a propriis honoribus, a proprio folo, á Dei gratia & nostra extorres fiant.

(5) *Ibidem. cap.* 2. De Sacramento, ut hi, qui antea fidelitatem partibus nostris non promiferunt, promittere faciant, & infuper omnes denuo repromittant.

(6) *Ibidem càp.* 18. Confideravimus itaque, ut præfenti anno, quia per plurima loca fames valida esfe videtur, omnes Episcopi, Abbates, Abbatisfæ, Optimates, & Comites, feu domestici, & cuncti fideles, qui beneficia Regalia, tam de rebus ecclefiasticis, quamque & de reliquis, habere videntur, unusquisque de fuo beneficio fuam familiam nutricari faciat & de fua proprietate propriam familiam nutriat. Et fi Deo donante, fuper fe, & fuper familiam fuam aut in beneficio aut in alode annonam habuerit, & venundare voluerit, non carius vendat, nifi modium de avena denariis duobus, modium de ordeo contra denarios tres, modium unum de fecale contra denarios IV. modium unum de frumento parato contra denarios VI. Et ipfum modium fit quod omnibus habere conftitutum est, ut unusquisque habeat æquam menfuram, & æqualia módia.

maatregels zoo op 't ſtuk der (1) Koninglyke tollen, het onderhouden (2) der langs het landloopende bedelaars, tegen den dagelyks (3) toeneemenden woeker, het naakomen der ryksverdeelinge (4) onder zyne zoonen over twee jaaren beraamd, en andere hoogwigtige zaaken den geheelen vasten hebbende geſleeten, vierde hy andermaal het hooge Paaschfeest met geene mindere plechtigheden dan over twee jaaren op zyn hof te Nieumeege.

Staande 's Keyzers verblyf aldaar (5) zag men Eardulf, Koning van Northumberland uyt zyn ryk te ſcheep in het thans genaamde Holland komen, vanwaar hy zich by den Keyzer te Nieumeege vervoegde, om van zoo magtigen Vorst *eenige hulp tegen zyne opgeſtaane onderdaanen* te verzoeken; mids die hem van den troon geſchopt, ja uyt zyn ryk gejaagd hadden. Karel ontfong den onttroonden Vorst zeer minnelyk, en raadde hem *vooraf naar Rome te gaan, om des Pauzen voorſpraak te erlangen.* Welke hy verwierf, zulks de Britſche Koning, in gezelſchap van des (6) Keyzers en Pauzen Gezanten, ſedert naar zyn ryk keerde en zich nog in 't zelfde jaar weder op den troon herſteld zag.

Naauwlyks was de Keyzer ſedert van Nieumeege te Aken gekomen, of hy kreeg van de grenzen tyding hoe de Deenſche Koning Godefrid, welke zynen overleeden Broeder Halpdan thans in 't Jutlandſche (7) ryk was opgevolgd, niet alleen een beſluyt genomen hadt, om de (8) Abodriten te beoorloogen, welken Karel, in de plaats van de door hem vervoerde oude inwoonders, langs de Deenſche grenzen met de woon geſteld hadt, maar dat hy reeds weezenlyk, met dat oogmerk en eene zeer groote krygsmagt, over de Eyder getrokken was. En hoewel dees ontzaglyke Noordman, by 't doen van dien inval, verſcheydene ſloten der (9) ſlaaven veroverd, der Abodriten Bevelhebber Drasko uyt des zelfs gemaakte verſchanſinge gejaagd, eenen anderen Hertog Godelief, met list gevangen hebbende, doen ophangen, en wel twee derde deelen der aldaar met de woon geplaatſte Abodriten aan zich (10)
Syns-

(1) *Capitul. Caroli M. ad ann.* 808. *cap.* 11. De Theloneis & Cispaticis, ſicut in alio Capitulare ordinavimus, teneant id, ut ubi antiqua conſuetudo fuit, exigantur, & ubi nova fuerint inventa, deſtruantur.

(2) *Ibidem cap.* 10. De mendicis, qui per patrias discurrunt volumus, ut unusquisque fidelium nostrorum ſuum pauperem de beneficio, aut de propria familia enutriat, & non permittat alicubi ire mendicando. Et ubi tales inventi fuerint, niſi manibus laborent, nullus eis quicquam tribuere præſumat.

(3) *Ibidem. cap.* 12. Uſura est, ubi amplius requiritur, quam debetur; verbi gratia, ſi dederis ſolidos decem, & amplius requiſieris: vel ſi dederis modium vini, frumenti, & iterum ſuper aliud exegeris.

(4) *Ibidem cap.* 3. Ut ea, quæ inter filios nostros propter pacis concordiam ſtatuimus, pleniter omnes conſentire debeant.

(5) *Regin. Chròn. ad ann.* 808. Interea rex Nortdanibrorum de Britannia inſula, nomine Eardurf, regno & patria pulſus, ad Imperatorem, dum adhuc Niumagæ moratur, venit, & patefacto adventus ſui negotio, Romam proficiscitur, Romaque rediens, per legatos Romani pontificis & Imperatoris in regnum ſuum reducitur.

Chron. Turon. ad Annum Imperii Caroli VII. Tunc Carolus Imperator Eadulfum regem Nordanhymbrorum, qui regno pulſus ad eum confugerat, in regno ſuo restituit.

(6) *Annal. Bertin. ad ann.* 808. Romaque rediens, per legatos . . . . Imperatoris, in regnum ſuum reducitur . . . . ab Imperatore miſſi Abbates duo, & Hruotfridus notarius, & Nantharius de cœnobio Sancti Bertini.

(7) *Olai Trygguini vita ex binis Arnæ Magnæi Membr. Runic. apud T. Torfæum, Lib. III. cap.* 15. A Þeim tima er Karlamagnus var Konungr. Þa red fyrir Jotlandi ſa Konungr er Godefridus het: (*dat is*) Carolo rege magno imperante Jutiæ rex præfuit, Godefridus dictus.

(8) *Annal. Fuldenſ. ad ann.* 808. Godofridus Rex Danorum Abodritos bello aggresſus. *Chron. Abbat. Stad. ad ann.* 808. Imperator Karolum, filium ſuum, miſit contra regem Danorum, Godefridum, qui Obodritos inpugnavit.

(9) *Reginon. Chron. ad ann.* 808. Godefridus, expugnatis aliquot Sclavorum castellis, cum magno copiarum ſuarum detrimento in patriam reverſus est.

(10) *Ibidem.* Nam licet Drasconem, Ducem Abrotidorum, loco pepulisſet, Godelaibum alium Ducem dolo captum patibulo ſuspendisſet, Abrotidorum duas partes ſibi vectigales fecisſet, optimos tamen militum ſuorum & manu promptisſimos amiſit, & cum eis filium fratris ſui nomine Reginbaldum, qui in oppugnatione cujusdam oppidi . . . . . interfectus est.

Synsbaar gemaakt hadt, zoo keerde hy echter eerlang met kleyn voordeel te rug, mids de meesten zyner ervaarenſte hopluyden en ſoldaaten, nevens zyns Broeders Zoon Reginbald, ſtaande dees ondernome krygstogt, waaren omgekomen. Voor zynen aftogt echter deedt Godefrid zyne landen, die tegen Saxenland aangrensden, van de (1) Oost- tot de Noordzee langs den Noordoever van den Eyder ongemeen ſterk verſchanſen; en welke thans nog in weezen zynde overblyfſelen, als door de Deenen gemaakt, daarom nog onder den naam van DANEWERK (2) bekend zyn.

809. En dewyl Godefrid wel voorzag dat zoo ſtout een beſtaan niet lang ſtondt ongewrooken te blyven, gaf hy door eenige (3) afgezondenen aan (4) Hertog Rorek, die van 's Keyzers wege over de byzondere Graaven in Vriesland het bevel voerde, zyne genegenheyd tot het uyt den wegruymen der voorgevalle verwyderinge te verſtaan. Invoege Karel bevroedende hoe'er meerder moeite dan voordeel, met hem door de wapenen te willen dwingen, buyten twyfel te ondergaan was; ligtlyk in dit door hem gedaan verzoek bewilligde, en acht volmagtigden naar de Elve zondt. De zamenkomst wierdt gevolglyk aldaar wel aangevangen; doch echter, naa 'er veel tyds in 't doen der wederzydſche (5) klachten geſpild was, eyndelyk vrugteloos, en zonder iet gevorderd te hebben, afgebrooken. Zulks de Keyzer zich op deeze wyze misleyd ziende, en hoorende hoe de gemelde Godefrid niet dan van zeer gevaarlyke voorneemens zwanger gong, beſloot eene (6) ſtad, welke aan dien krygszugtigen Noordman voorthaan tot een breydel zou verſtrekken, over de Elve te bouwen; mids Godefrid ſedert nog den voorgemelden Drasko (7) Hertog der Abodriten verraadlyk, hadt doen ombrengen. Dierhalve en de noodige manſchap en bouwſtoffen tot het ſtichten dier ſtad, zoo uyt Vrankryk als (8) Duytschland hebbende byeengebragt, vertrok hy met het byeenverzameld leger langs Vriesland in perſoon over de Elve, baakte de plaats, daar de ſtad moest geſticht worden, af, en droeg de volvoering van dat gewigtige werk aan zekeren Graaf

(1) *Reginon. Chron. ad ann.* 808. Limitem regni ſui, qui Saxoniam respicit vallo munire conſtituit, eo modo, ut ab orientali maris ſinu, quem illi Hoſarſalet dicunt, usque ad occidentalem Oceanum, totam Egidoræ fluminis aquilonarem ripam munimentum valli prætexeret una tantum porta dimisſa, per quam carra & equites emitti & recipi potuisſent; diviſo itaque opere inter duces, domum reverſus est.

(2) *J. ab Eckhart de reb. Francic. Orient. tom. II. fol.* 54. Restant adhuc valli ingentes reliquiæ DANEWERC vocatæ & a me non ſine admiratione viſæ ſunt, cum anno 1711. rarisſimos codices Gudianos ex Holſatia Guelferbytum transportarem.

(3) *Adelmi annal. ad ann.* 809. Interea Godefridus rex Danorum, per negotiatores quosdam mandavit *ſe audisſe quod imperator ei fuisſet iratus, eo quod in Abodritos anno ſuperiore duxit exercitum, & ſuas ultus est injurias*, addens *velle ſe purgare ab eo quod objiciebatur fœderis ruptionem ab illis fuisſe inchoatam prius, quam ſe bellum.* Petebat etiam, *ut conventus comitum imperatoris atque ſuorum juxta terminos regni ſui ad Albim fieret, in quo res invicem gestæ proferri, & emendatione digna inter partes enumerari posſent.*

(4) *Olai Trygguini vita ex binis Arnæ Magnæi Membr. Runic. apud T. Torfæum Lib. III. cap.* 15. **Hann drap Hraerek Friſa Hofdingia:** (*dat is*) hic Hrærecum Friſorum Ducem occidit.

Snorron. Sturlon. Hiſt. reg. Septent. Part. VI. cap. 22. *fol.* 220. **Thenna Samma Giotrek ſlog ihal Rorek ſom war Hofding ofwer Friesland** *dat is:* (*Godefridus*) Rorecum interfecit Frieslandiæ Ducem.

(5) *Adelmi annal. ad ann.* 809. Colloquiumque trans Albim habitum cum primoribus Danorum in loco qui dicitur Badenfliot, multisque hinc inde profatis, atque enumeratis rebus negotio penitus infecto discesſum est.

(6) *Ibidem.* Imperator autem, quum ei multa de jactantia & ſuperbia regis Danorum nunciarentur, ſtatuit trans Albim fluvium Civitatem ædificere, Francorumque in ea ponere præſidium.

(7) *Ibidem.* Trasco Dux Abodritorum in emporio Reric ab hominibus Godefridi per dolum interfectus est.

(8) *Ibidem.* Cumque ad hoc per Galliam atque Germaniam homines congregasſet, armisque ac cæteris ad uſum necesſariis rebus inſtructos per Friſiam ad locum destinatum pergere jusſisſet.

Graaf (1) Egbert op, welke daarvan omtrent het midde van Lentemaand een begin maakte. En het is deeze ſtad, die thans (2) Itzehoa genaamd en in Holſteyn gelegen is.

810 Hoewel Godefrid deeze aangevange ſtichting niet kon verhinderen, zoo rukte hy in der yl een zeer talryk heir te zaamen, en viel door hulpe eener vloote, die tweehonderd (3) ſcheepen ſterk was, met de zelve langs drie (4) kanten in Vriesland. Dewyl dees krygzugtige Vorst met het uyterſte leedweezen hebbende vernomen, hoe, ſtaande de regeering van zynen geweezen Oom Poppo (5) laatſten Koning van Vriesland, die Koninglyke waardigheyd niet alleen vernietigd maar dat Land zelf door Karel Martel de Oostfrankiſche Kroone in 't geheel ingelyfd was, thans beſlooten hadt, mids zyne moeder (6) den befaamden Koning Radboud tot vader gehad hadt, op de uyt zyn huys ontvreemde Vrieſche landen zyn recht door de wapenen te doen gelden. Dan dewyl de meeste inwoonders thans, als Christenen zynde, daarom het juk van dien Heydenſchen Koning, onaangezien die op de voorgemelde wyze van de voorige Vrieſche Koningen was afſtammende, wraakten, zoo vatteden die, om de aldus in 't land gevalle Heydenen af te keeren, in verſcheydene oorden wel de wapenen op, doch hadden het ongeluk van, met omkominge van den thans over hen Bevelvoerenden Hertog (7) Rorek, in drie (8) onderſcheydene gevechten, door de ſteeds als in den kryg leevende Deenen geſlaagen te worden. Welken, verbitterd wegens deezen onverwachten tegenſtand, gevolglyk al het omgelege land te vuur en te zwaard verwoest, en dus onder anderen het thans genaamde (9) Groeninge, onaangezien den dapperen tegen-

(1) *Adelmi Annal. ad ann.* 809. Imperator, postquam locum civitati extruendæ fuerat exploratus, Egbertum Comitem huic negotio exequendo præficiens, Albim trajicere, & locum juſſit occupare. Est autem locus ſuper ripam Sturiæ fluminis, vocabulo Eſelsfelth: & occupatus est ab Egberto, & Comitibus Saxonicis, circa idus Martias & muniri cœptus.

(2) *B. Struvii Corp. Historiæ Germ. tom. I. fol.* 146. Et Civitatem Eſesfelt hodiernum Itzehoam in Holſatia.

(3) *Regin. Chron. ad ann.* 810. Imperator Aquis morabatur, ubi nuntiatum est ei Claſſem ducentarum navium de Nortmannia in Phryſiam applicuisſe, ternaque prælia cum Phryſonibus commiſisſe, Danosque victores tributum victis impoſuisſe, etiam C. libras argenti a Phryſonibus eſſe ſolutas, regemque Godefridum hæc omnia agere dixit.

(4) *K. Kolyn vs* 221.
Als Koninck was zekerlicke
Karel de Groote van Frankryke
Quamen ti Noren by geleyde
Van iren man Gottric/ beyde
Mit ſcuten CC, en onſe vele.

(5) *Zie hier voore I. Deel fol.* 325.

(6) MS. Chron. van Vriesland, door Broer Peter Monik van Tabor pag. 14. Rabbodus was Gotfridus Oltfader / daerom meynde hy die Vrieſen mede te bedwynghen / en ynden eyghendom te brengen om dat Rabbodus Friesland ſoe ſchandelick hadde verloren.

(7) *Olai Trygguini vita ex binis Arnæ Magnæi Membr. Runic, apud T. Torfæum Lib. III. cap.* 15. Hann drap Hraerek Friſa Hofdingia. *Dat is:* Hic (*Godefridus*) Hrærecum Friſiorum Ducem occidit.

(8) *K. Kolyn vs.* 226.
Roefden Frieslant an drie delen /
Ende ſloegen ti Frieſen beyde
Harde in drie ſtaende ſtriden.

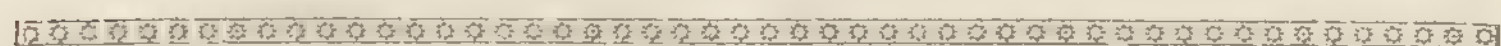
(9) *J. a Leidis Chron. Lib. V. cap.* 25. Hi (*Dani*) ergo Friſoniam intrantes tribus præliis cum Friſonibus confligunt & in duobus victores existunt & defenſores patriæ illius prout potuerunt, interfecerunt. Friſones tamen conſtanti corde ſimul conglobati hostile agmen in tertio bello retrocedere cogebant, ſed quia tantæ multitudini non æquis viribus occurrerunt, laborem diutius tolerare non poterant. Igitur inſtantes acriter Normanni Friſonicam manum majori vi opprimebant. Friſonibus itaque in fugam converſis, deſtruxerunt omnes munitiones eorum ut quoscumque invenerunt, inaudita membrorum debilitate, cruciabant. Illisque venientibus ad villam, quæ vocatur Groninghen, viri ad arma fugientes hostium impetum viriliter ſustinerunt, ſed mulieres arreptis parvulis fugerunt. Hostes igitur, undique in munitionem irruentes, plurimos occiderunt, ceterique fugerunt. Tunc Norwegiani omnia igni tradiderunt & eccleſiam Sancti Martini ibidem conſtructam incenderunt, in vero, cum redirent, beatum Walfridum in oratione poſitum invenerunt, & Christiana ab eo profesſione audita, præfatum Sanctum ſecum ad claſſem deduxerunt. Qui diverſo tormentorum genere diu cruciatus capitalem tandem ſententiam accepit, Christoque, cui ſervierat fideliter, feliciter reddidit animam.

genſtand van des zelfs inwoonderen, geweldiger hand ingenomen hebben; alwaar zy de toen aldaar geſtichte Sint Maartenskerk aan 't vuur ten beste gaven. By welk voorval hen een zeker voornaam Vries, met naame Walfrid, in handen viel; dien zy gevangelyk naar hunne vloot ſleepten en, naa zeer veele pynigingen, zoo tot het bekomen van het van hem gevorderde losgeld als om hem zyn geloof te doen verzaaken, op verſcheydene wyzen te hebben aangedaan, eyndelyk, mids zyne ſtandvastige geloofsbeleyding, uyt haat wegens den gedaanen tegenſtand der Christenen, onthoofden.

Wiens lyk nogthans zyne ouders en vrienden, door 't geeven van eene goede (1.) ſomme gelds, ſedert van de Noordmannen bekwamen, en nevens dat van des zelfs Zoon Rathfrid (want die was mede by (2) dat voorval van 't leeven beroofd) in des zelfs huys en ter dier plaatſe (3) begroeven, alwaar ſedert te Groeninge aan Gode, ter gedachtenisſe zoo van (4) de Moedermaagd Maria en den Apostel Pauwel, als deezen voor 't geloof geſtorven Walfrid, eene kerk den tweeëntwintigſten van Zomermaand is ingewyd.

Op gelyke wyze wierden meer andere (5) Christen gevangen bekome Vriezen van 't leeven beroofd, alle de Vrieſche eylanden wyd en zyd uytgeplonderd, en dus der zelver inwoonderen genootzaakt, om diergelyke rooveryen en wreedheden te ontgaan, naa zich Synsbaar gemaakt te hebben, van honderd (6) ponden zilvers tot brandſchatting aan de van 't land meester geworden Noordmannen te betaalen.

En dewyl zich Godefrid daarenboven aanſtelde als of hy van zin was voor altyd zynen Zetel in 't graafſchap (7) Maasland te vestigen, om vervolgens zyne reeds bekome overwinningen indiervoege (8) voort te zetten, dat men eerlang (9) des zelfs ſtandaards voor de Vorstlyke verblyfplaats Aken zoude geplant zien; beval de Keyzer *alle de naastgelegene Graaven met hunne onderhoorige vazalen op te zitten*, en vertrok zelf, met achterſtellinge van alle andere zaaken, uyt zyn hof te Aken naar

(1) *J. a Leidis Chron. Lib. V. cap.* 25. Parentes autem illius, collata pecunia, ſanctisſimum corpus ab inimicis redemerunt, & infra domum ejus, in cella una, quam orationis conſtruxerat cauſa, maximo cum honore ſepelierunt.

(2) *Ibidem.* Interea conjux beati Walfridi filium ſuum a circunſtantibus requirebat; illoque nusquam reperto, quendam famulum ſuum, ut diligentius quæreret, mittebat. Cumque ille Rathfridum ubique diu quæreret, tandem invenit eum juxta domum ſuam a Normannis interemptum.

(3) *Ibidem.* Placuit ergo eis, in eodem loco ſepulchrum fieri, & Sancti Corpus ibidem ſepeliri.

(4) *Ibidem.* Tandem eccleſia ibidem fabricata & conſecrata est in honore Sanctisſimæ Dei Genitricis Mariæ, Sanctique Apostoli Pauli, & Sancti Walfridi Martyris, decimo Calendas Julii.

(5) *Ibidem.* Igitur inſtantes acriter Normanni Friſonicam manum majori vi opprimebant. Friſonibus itaque in fugam converſis, deſtruxerunt omnes munitiones eorum, ut quoscunque invenerunt, INAUDITA MEMBRORUM DEBILITATE CRUCIABANT.

(6) *Regin. Chron. ad ann.* 810. Ternaque prælia cum Phryſonibus commiſisſe, Danosque victores tributum victis impoſuisſe, etiam C libras argenti a Phryſonibus esſe ſolutas, regemque Godefridum hæc omnia agere dixit.

(7) *Monach. Sangall. Lib. II. cap.* 21. Godefridus rex Nordmannorum abſentia ejus (*Caroli*) animatus, fines regni Francorum invaſit, MOSELLANNUMque PAGUM in ſedem ſibi prælegit.

(8) *Eginhartus vita Caroli M. fol.* 7. Rex Godefridus adeo vana ſpe inflatus erat, ut totius ſibi Germaniæ promitterat potestatem. FRISIAM quoque & Saxoniam haud aliter atque SUAS PROVINCIAS ÆSTIMABAT.

(9) *Donati Accioli vita Caroli Mag. fol.* 825. Jamque Godifridus nimia ſuperbia & temeritate elatus, FRISIÆ, Saxoniæ atque omni Galliæ arma minaretur, palamque jactaret ſe brevi AQUISGRANUM, ubi Caroli regia erat, cum ingentibus copiis petiturum.

Richardi Pictav. Chron. fol. 1163. Godefridus vero rex Normannorum ab ea vana ſpe inflatus erat, ut ſibi totius Germaniæ potestatem promitteret, Friſiam, Saxoniam ſuas provincias æstimabat, jactabat enim ſe brevi Aquisgrani venturum cum magnis copiis: quod revera facere inchoasſet, niſi morte præventus esſet.

naar den Nederryn, daar de (1) Lippe zich in dien ſtroom ontlast, om den ingedrongen Jutlandſchen Koning, mids die voorgaf *een gevecht* (2) *te willen waagen*, by de eerſte gelegenheyd eerst te water en vervolgens te land te beſtryden. Dan, onaangezien dit moedig (3) voorgeeven, was Godefrid met zyne vloot, en den op den tocht gemaakten buyt, voor 's Keyzers aankomst, naar Jutland (4) te rug gezeyld; alwaar hy eerlang door eenen zyner Lyftrauwanten, zynde een Vries (5) van geboorte en des op hem wegens de in Vriesland aangerechte verwoestingen gebeeten, volgens de ophitſing (6) zyner vyf uyt het ryk gevlugte Zoonen, ter oorzaake hy hunne moeder om eene andere (7) te trouwen verſtooten hadt, zoodaanig met een mes (8) in den buyk, terwyl hy te bed lag, gegriefd wierdt, dat hy eerlang, tot geene kleyne vreugde der door hem mishandelde Vriezen, met het leeven te gelyk het Koninglyke bewind afleyde: zulks zyns Broeders Zoon (9) Hemming, mids het afweezig zyn van Godefrids eygene Zoonen, hem in het zelve opvolgde.

Dees nieuw aangeſtelde Koning, wien de vreede om zich tegen deeze totnogtoe vlugtig geweest zynde Zoonen van den vermoorden Godefrid te handhaaven vooral noodzaaklyk was, ſloot ſtraks eenen ſtilſtand van wapenen met den Keyzer; welke in 't volgende jaar, zoodraa de (10) 811. wegen reysbaar waaren, nevens den Vrieſchen Graaf (11) Dirk zynen Neef, des zelfs behuuwde Zoon Egbert, midsgaders eenen Wigman, dien ik acht Graaf van Hameland geweest te zyn, gelyk ook nog vyf andere ge-

(1) *Astronomi Annal. ad ann.* 810. Qui nuncius adeo Imperatorem concitavit, ut miſſis in omnes circumquaque regiones ad congregandum exercitum nunciis, ipſe ſine mora palatio exiens, primo claſſi occurrere, deinde transmiſſo Rheno, in loco qui Lippenheim vocatur, copias quæ nondum convenerant, ſtatuit operiri. Ubi dum aliquot dies moraretur, Elephas ille, quem ei Aaron rex Perſarum miſerat, ſubita morte periit.

(2) *Anonym. Annal. Franc. ab ann.* 801. *ad* 822. *fol.* 104. Nam rex ille ſuperbus vaniſſima ſpe victoriæ inflatus, cum Imperatore ſe congredi velle jactabat.

(3) *Astron. Annal. ad ann.* 810. Nam rex ille vaniſſima ſpe victoriæ inflatus, acie ſe cum Imperatore confligere velle jactabat.

(4) *Ibidem.* Sed dum Imperator in memorato loco ſtativa haberet, diverſarum rerum nuncii ad eum perferuntur. Nam & claſſem quæ Friſiam vastabat, domum regreſſam; & Godefridum regem a quodam ſuo ſatellite interfectum, &c.

(5) MS. Chron. van Vriesl. door Broer Peter, Monik van Tabor beſchreeven pag. 14. **Ghelijc als die wedue Judith den Hertoghe Holofernes dat hoevet afſloech / alſoe is dye Connick van Deenemaercke Gotfridus yn ſyne** PAULWUE **oeck wonderlicke gheſlagen van den Fryeſen. Rabbodus was Gotfridus Oltfader daerom meynde hy die Vrieſen weder te bedwynghen en ynden eyghendom te brenghen / om dat Rabbodus Frieslant ſoe ſcandelick hadde verloren / als voergheſcreven is. Dem Frieſen en Saſſens worde doe groete blijtſcap en grote froude van Gotfridus doet.**

(6) *Mutii Chron. de Germ. Lib. VIII. cap.* 58. Cum hic Rex Gotfridus in animo haberet majus aliquid gerere, esſetque in exercitu majore, quam unquam antea habuerat, interficitur a ſuo ipſius filio, propter repudiatam matrem ſuam & aliam a patre ductam. Dani alium mox elegerunt regem, qui cum Carolo componit pacem.

(7) *Anonym. Annal. ab anno* 801. *usque ad ann.* 822. *fol.* 104. Godefridum regem a quodam ſatellite ſuo, ſive ut quidam dicunt, a filio, cujus matrem nuper alia conjuge ducta dimiſerat, interfectum.

(8) *Herman. Corneri Chron. fol.* 482. Hic (*Godefridus*) fuit bellicoſiſſimus & totam Teuthoniam jam ſexto ſibi fecit tributariam & Danis. Subjugavit etiam ditioni ſuæ Sueciam & FRISIAM. Contra hunc Godefridum venit Karolus magnus cum exercitu magno cui Godefridus ultra Albiam occurrens . . . . . post plurima autem bella cum Karolo, . . . Laudabiliter peracta, TANDEM A PROPRIO MILITE CUM CULTELLO TRANSFIXUS EST IN VENTRE.

(9) *Regin. Chron. ad ann.* 810. Godefrido, ut diximus, mortuo, Hemmingus filius fratris ejus, in regnum ſucceſſit pacemque cum Imperatore fecit.

Elnonenſe Chron. St. Amandi ad ann. 809. Godefridus rex Danorum interficitur a quodam ſuo ſatellite, cui ſucceſſit Heniaungus filius fratris ejus.

(10) *Regin. Chron. ad ann.* 811. Condicta vero ab Imperatore & Hemmingo rege Danorum pax, propter hyemis asperitatem, quæ inter partes commeandi viam claudebat, in armis tantum jurata ſervatur, donec redeunte veris temperie, viis apertis, advenientibus ex utraque parte Francorum & Danorum XII primoribus ſuper fluvium Agidoram datis viciſſim, ſecundum ritum ac morem ſuum, Sacramentis, pax confirmaretur.

(11) *Ibidem.* Proceres autem de parte Francorum hi fuere: Walach, Burchardus, Bernardus, Egbertus, THEODERICUS, Abo, Osdag, Wichman, omnes Comites.

Gemagtigden van den zelfden rang naar de Eyder zondt, alwaar zy met de Jutlandſche Gezanten het verbond van vreede troffen, by 't welke bedongen wierdt dat die ſtroom voorthaan de ſcheyding (1) tusſchen de wederzydſche ryken zoude maaken.

De Keyzer ſedert dit verbond te Aken bevestigd (2) hebbende, verſcheen nog in 't zelve jaar te Boulogne (3) en Gent om de ſcheepen, die hy aldaar in 't voorgaande jaar tegen Koning Godefrid hadt laaten bouwen, met opmerkinge te bezigtigen. Dit verricht hebbende keerde hy te rug naar Aken; alwaar hem de twee Jutlandſche Gezanten (4) Aou en Hepbi ontmoetten, en, onder betuyginge *van den laatstgetroffen vreede heyliglyk te zullen naakomen*, hem niet alleen verſcheyde geſchenken uyt den naam van hunnen Meester, maar zelf des Konings eygen Neef Hemming tot pandsman van den zelven aanbooden. En het is dees Jutlanſche Prins, welke zynde de Zoon van den hiervoorgemelden Deenſchen Afgezant (5) Halpdan, in Zeeland het hoog bevel naamaals gevoerd heeft, en aldaar door zyne te Walchere gelande (6) Heydenſche Landgenooten in 't jaar achthonderdzevenendertig is vermoord geworden. Mids nogthans de kort daarop gevolgde dood van den (7) nieuwen Koning zelf, welke nog in 't jaar achthon- 812.
derdtwaalf voorviel, ſtraks wegens het bezit van 't Jutlandſche Ryk door Sigefrid dochters zoon van den laatst vermoorden Koning Godefrid, en (8) Anul oudſten Broeder van Heriold de wapenen tegen den anderen zynde opgevat, viel'er voor den uytgang van 't zelfde jaar een zoo bloedige veldſlag voor dat zy beyden nevens omtrent (9) elfduyzend hunner in de wapenen gerukte aanhangeren in dat gevecht omkwamen. Het leger van den geſneuvelden Anul bevocht nogthans eene volkome overwinning, en ſtelde gevolglyk Heriold en Regenfrid des zelfs Broeders (10) op den Jutlandſchen troon, om dat ryk gezamelyk te beſtieren: welken ſtraks door het afzenden van een plegtig gezantſchap hunne (11) genegenheyd betuygden, *om den vreede, nog onlangs door hunnen Voorganger met den Key-*

---

(1) *Chron. Slavor. cap. III. N.* 12. Tandem extincto cœlitus Godefrido, Hennig ei ſuccesſit, Patruelis ejus, qui mox pacem cum Imperatore faciens, Egdoram fluvium accepit regni terminum.

(2) *Regin. Chron. ad ann.* 811. Imperator itaque, pace cum Hemmingo firmatâ, & placito generali ſecundum conſuetudinem Aquis habito &c.

(3) *Ibidem.* Imperator ad claſſem videndam, quam præcedenti anno fieri & fabricari jusſerat, ad Boniam venit, ... inde ad Scaldim fluvium veniens, in loco, qui vocatur Gant, naves ad eandem claſſem ædificatas aspexit.

(4) *Ibidem.* Circa medium Novembris Aquas venit, ubi obviaverunt ei legati Hemmingii Regis Aoum & Hephi munera regis & verba pacifica regis deferentes.

(5) *Vita Caroli M. incerti Auctoris ann.* 782. Nuncii Sigifredi regis, id est HALPDAN cum ſociis ſuis.

(6) *Annal. Fuld. ad ann.* 837. Nordmanni tributum exactantes in Walchram inſulam venerunt, ibique Eggihardum ejusdem loci Comitem & HEMMINGUM HALPDANI FILIUM cum aliis multis, XV. Calend. Julii occiderunt.

(7) *Regin. Chron. ad ann.* 812. Anno Dominicæ incarnationis DCCCXII. Hemmingus, Danorum rex, moritur.

(8) *Ibidem.* Cui cum Sigefridus, nepos Godefridi & Anilo, Nepos (*Lege fratrem*) Herioldi, ſuccedere voluisſent, neque inter eos de diviſione regni conveniret, comparatis copiis, & commisſo prælio ambo moriuntur.

Annal. Fuld. ad ann. 812. Hemmingo Danorum rege defuncto Sigifridus nepos Godofridi regis & Anulo nepos Herioldi ſuccedere volentes, cum inter eos de primatu convenire non posſet, commisſo prælio ambo moriuntur.

Snorron. Sturlon. Hiſt. regum. Sept. capite de Christian. relig. propag. per Daniam. fol. 220. Rex autem Hemmingus eodem anno vita functus est, tum in Jutlandia ad ſummum regiminis fastigium ſe evexerunt, Sigurdus vel, Sigrodus, Godefridi ex filia Nepos.

(9) *Annal. Fuldenſ. ad ann.* 812. In eo prælio X. millia, DCCCCXL. viri cecidisſe referuntur.

(10) *Ibidem.* Pars tamen Anulonis adepta victoriam, Herioldum & Reginfridum FRATRES EJUS reges ibi conſtituit, quod necesſario pars victa concesſit.

(11) *Regin. Chron. ad ann.* 812. Herioldus & Reginfridus, reges Danorum, misſa ad Imperatorem legatione, pacem petunt.

Keyzer gemaakt, *te willen bevestigen.* Invoege Karel wederom zestien (1) Gezanten over de Elve naar de Deenſche grenzen zondt; alwaar door de wederzydſche eedzweeringen de voorheen gemaakte vreede op nieuws bevestigd en, op het aanhoudend verzoek dier (2) twee nieuwe Koningen, aan de zelven hun hiervoore verpande Broeder Hemming te rug gezonden wierdt.

813. Immiddels hadden de vyf Zoonen van den voorigen Koning Godefrid, die nevens hunne aanhangeren totnogtoe in Zweede (3) als ballingen, naa het verſtooten van hunne Moeder, hadden omgezworven, een talryk leger in 't veld gebragt, en eer lang het geluk van dat der twee nieuwe aangeſtelde Koningen, door hulpe van de hen van alom toegevloeide begunſtigers, zoodaanigen nederlaag toe te brengen, dat zy, om het onvermydelyk doodsgevaar te ontgaan, genoodzaakt waaren, nevens hunnen voorheen verpand geweest zynden Broeder Hemming, naar de ontoegangelyke (4) bergen en wildernisſen te vlugten. Aan eenen dier Vorſten nogthans gelukte het, naa lang omzwervens van buyten het ryk te raaken en zich, tot het erlangen van onderſtand, by den Keyzer te Aken te vervoegen. Welke hem minlyk ontfangende met verſcheydene eergaaven niet alleen begiftigde, maar daarenboven, mids Karel tyding hadt hoe de onderdaanen van de aldus op den troon geſteege Jutlandſche Koningen reeds te (5) ſcheep in zyne Vrieſche landen zynde gevallen aldaar alles geroofd en veelen dier inwoonderen in ſlaaverny weg gevoerd hadden, een magtig leger ten onderſtand inwilligde, om zich aan 't hoofd van 't zelve by zynen omzwervenden Broeder te vervoegen, en dus gezamelyk hun verloore ryk, waar het moogelyk, te herwinnen. Aldus zoo merkelyk een onderſtand ontfangen en de bekomene hulpbenden voorts (6) nog met verſcheydene geſchenken niet weynig begiftigd hebbende, keerde de verjaagde Prins aan 't hoofd der zelven weer te rug naar Deenemarke.

De Keyzer ſedert, volgens een beſluyt op den door hem te Aken gehouden landdag genomen, aan de Vriezen (7) en alle andere onder zyn

(1) *Adelmi Annal. ad ann.* 813. Misſi ſunt de hoc conventu quidam Francorum & Saxonum primores trans Albim fluvium, ad confinia Nordmannorum, qui pacem, ſecundum petitionem regum illorum facerent, & fratrem eorum redderent. Qui cum pari numero (nam ſexdecim erant de primatibus Danorum) in loco deputato occurrisſent. Juramentis utrinque factis pax confirmata & regum frater eis redditus est.

(2) *Ibidem, ad ann.* 812. Harioldus & Ragenfridus, reges Danorum, misſa ad Imperatorem legatione pacem petunt, & FRATREM SUUM HEMMINGUM ſibi remitti rogant.

(3) *Ibidem, ad ann.* 813. Cum reverſi esſent & fratrem ab Imperatore misſum recepisſent, filii Godefridi regis & ex primoribus Danorum non pauci, qui jam dudum relicta patria apud Sueonos exulabant comparatis undique copiis bellum eis intulerunt & confluentibus ad ſe pasſim ex omni Danorum terra popularium turmis, commisſo prælio etiam regno non multo eos labore pepulerunt.

(4) *Chron. Moisſiac. ad ann.* 813. Postea venerunt filii Godofredi cum exercitu, expuleruntque Beraldum, & Reganfredum, atque Amingum, de regno ipſorum, & illi fugerunt usque ad abdita.

(5) *Ibidem.* Exierunt autem Normanni cum navibus ſuis in Friſia, & fecerunt ibi grande malum. Ceperunt viros, mulieres, & prædam magnam.

(6) *Ibidem.* Inde militia Domni Imperatoris Karoli accepit ab eo dona multa, & remiſit eum cum honore & adjutorio ad fratrem ſuum, ut iterum acquirerent regnum ipſorum.

(7) *Capitul. Caroli M. ann.* 813. *apud Goldast. Conſtit. Imperial. tom. III. fol.* 151. Volimus atque præcipimus, ut OMNES DITIONI NOSTRÆ, Deo auxiliante, SUBJECTI, tam Romani quam Franci Alamani, Bajovarii, Saxones, Turingii FRESONES, Galli, Burgundiones, Brittones, Langobardi, Wascones, Beneventani, Gothi, Hispani, CÆTERIQUE NOBIS SUBJECTI OMNES, licet quocunque videantur legis vinculo conſtricti vel conſuetudinario more connexi, hanc ſententiam quam ex ſexto decimo Theodoſii Imperatoris libro, Capitulo videlicet XI. ad interrogata Ablavii ducis illi & omnibus reſcriptam ſumpſimus, & inter nostra capitula pro lege tenendam conſultu omnium fidelium nostrorum tam clericorum quam & laicorum poſuimus, lege cunctis perpetua tenendam &c.

zyn gebied ſtaande volken een bevel hebbende laaten afgaan, *van dat men, op het ſtuk der gekooze Bisſchoppen tot rechters en de enkele getuygenis dier Kerkvoogden, de bekende Wet van Keyzer Theodoſius, welke in 't elfde hoofdſtuk van zyn zestiende Wetboek gevonden wordt, zoude hebben op te volgen*, bragt ſedert omtrent de gemelde ſtad Aken den Herfst met (1) jaagen door, en wierdt eyndelyk in
814. Louwmaand des volgenden jaars eerst van eene felle (2) koorts en ſedert nog van een vastgezet (3) zyeuvel zoo vinnig aangetast, dat hy (4) den zesentwintigſten der zelve maand des morgens ten drie uuren het ſtervelyke in die ſtad afleyde; alwaar zyn gebalſemd lyk, naa het op eenen gouden troon zittende in zyne (5) plegtgewaaden aan 't toegevloeide volk vertoond was, in de hoofdkerk dier ſtad, door hem op (6) eyge kosten geſticht, nog dien zelfden (7) dag is begraaven. Verſcheydene geldſtukken worden van deezen Vorst, zoo voor als naa hy door den Paus tot Keyzer verklaard was, in verſcheydene gewesten gemunt (8) gevonden; doch van alle welken ik alleen deeze zeven inlasſe, mids het eerſte te Uytrecht, het tweede te Walchere in Zeeland, en de vyf laatſten te Duurſtede gemaakt zyn.

I. De voorzyde van het eerſte, die geen beeldwerk heeft, is beſtempeld met 's Vorsten naam:

C A R O L U S.

K A R E L.

Op de tegenzyde, hebbende mede geene verbeelding, leest men dierhalve den naam der ſtad, alwaar het gemunt is, naamelyk.

T R I J E C T UM.

U Y T R E C H T.

II. De

(1) *Eginhart. Vita Caroli M. fol.* 12. Non longe a regia Aquenſi venatum proficiscitur, exactoque in hujusmodi negotio quod reliquum erat autumni, circa Calendas Novembris Aquisgrani revertitur.

(2) *Ibidem.* Cumque ibi hyemaret, menſe Januario febre valida correptus decubuit.

(3) *Ibidem.* Sed accedente ad febrem lateris dolore, quam Græci Pleureſim vocant.

(4) *Ibidem.* Septimo postquam decubuit die ſacra communione percepta, deceſſit anno ætatis ſuæ LXXII. & ex quo regnare cœperat XLVII, V. Calendas Februarii, hora diei tertia.

(5) *Monach. Egolismenſ. Vita Caroli M. fol.* 87. Corpus ejus (*Caroli*) aromatizatum est & in ſede aurea ſedens poſitum est, in curvatura Sepulcri, enſe aureo accinctus, Evangelium aureum tenens in manibus. . . . . Vestitum est Corpus ejus vestimentis Imperialibus . . . & ſceptrum aureum & ſcutum aureum, quod Leo Papa conſecraverat, ante eum poſita ſunt dependentia, & clauſum & ſigillatum est ſepulchrum ejus.

(6) *Eginhart. Vita Caroli M. fol.* 12. Tandem omnium animis ſedit nusquam eum honestius tumulari posſe, quam in ea Baſilica, quam ipſe propter amorem Dei, & Domini nostri Jeſu Christi & ob honorem Sanctæ & æternæ virginis genitricis, ejus proprio ſumptu in eodem vico conſtruxit.

(7) *Ibidem.* In hac ſepultus est eadem qua defunctus die, arcusque ſuper tumulum deauratus cum imagine & titulo extructus.

(8) Le Blanc Monn. de Franc. pag. 99. & 100.

II. De voorzyde van het tweede is wederom met 's Konings naam, even als de tegenzyde met dien van het eyland bestempeld, alwaar het gemaakt is:

WALACARIO.

TE WALCHERE.

III. en IV. Op de voorzyden van het derde en vierde, welken gelyk ook de drie volgenden my eerst zyn ter hand gekomen, naa de voorgaande plaat reeds gemaakt was, staat des Keyzers naam

CAROLUS.

KAREL.

En leest men, mids de scheepsvaart voornaamlyk te Duurstede omtrent deezen tyd bloeide, op de tegenzyden, boven eenen scheepshamer en bytel, de naam dier Stad:

DORSTATus.

DUURSTEDE.

V. De keerzyde van het vyfde, 't gene met het zelfde opschrift op de voorzyde bestempeld is, heeft behalven den voorgemelde hamer en bytel, voorts nog een gedeelte van een scheepsanker, verzeld van dit byschrift:

DORSTADum.

DUURSTEDE.

VI. 's Keyzers naam staat wederom op de voor- even als boven eenen hamer en bytel op de tegenzyde van het zesde:

dorSTATDUS.

DUURSTEDE.

VII. Het laatste is aan het voorgaande gelyk, uytgezondert dat op de keerzyde, hier niet boven maar onder den meergemelden scheepshamer en bytel, staat:

DORSTATUS.

DUURSTEDE.

Koning Lodewyk, die, mids het vooroverlyden van zyne twee andere Broeders (1) Karel en (2) Pipyn, zynen Vader in des zelfs (3) achtergelaatene ryken en den Keyzerlyken tytel opvolgde, zyne regeering met een zonderlinge blyk van goedaardtigheyd willende aanvangen, heeft aan de Saxers en (4) Vriezen vergund en toegestaan, dat de kinderen in de erveniss e hunner overleedene ouders zouden opvolgen; van welk gewoonlyk erfrecht zyn Vader, als gemeld is, die volken, toen zy tegen hem, door het aanhitsen van den befaamden Wittekind, opgestaan en door hem overwonnen waaren, eertyds beroofd hadt, om die te beter in behoorlyke onderdaanigheyd te houden. Zulks veele Hovelingen, ziende deezen vond aan den overleeden Vorst toen wel gelukt te zyn, dit gedrag van des zelfs Zoon thans (5) voor onvoorzigtig uytkreeten; mids hen geen bequaamer middel dan dit toescheen, om zoo woeste volken in behoorlyke onderdaanigheyd te houden. Doch by 't vervolg bleek het echter, dat de Vriezen, door dit zonderling gunstbewys van 's Vorsten ongemeene goedheyd t'henwaart overtuygd, aan den zelven sedert (6) altyd ten volle zyn onderdaanig gebleeven.

Met geene mindere tederheyd ontfong (7) Keyzer Lodewyk den uyt zyn ryk gejaagden Jutlandschen Koning Heriold, onaangezien die Heydensch was, thans aan zyn Hof. Welke ongelukkige Vorst door den ontfangen onderstand, dien de overleede Keyzer in het voorgaande jaar op het verzoek van des zelfs Broeder naar Deenemarke gezonden hadt, nevens zynen Broeder den Koning Regenfrid zich aldus weer aan het hoofd van een zeer ontzaglyk leger (8) gezien en des geene kleyne hoope gehad hadt, om, met hulpe zyner onderdaanen, die hem nog genegen waaren, het kroongeschil, tusschen hen en de Zoonen van den vermoorden Koning Godefrid gereezen, door het waagen van eenen nieu-

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 811. Interea Carolus, qui Imperatoris filius major natu erat, II. Non. Decembris obiit.

(2) *Poëta Saxo. ad ann. DCCCX, indictione II.*
Pipinus rex Italiæ . . . .
Francorum nitido lætum cum duceret ævum,
Flore vigens simul ætatis, mentisque decore,
Cui præclara fuit virtus, cui gloria summa,
Omnia fallacis pariter cùi prospera mundi
Tunc aderant, morbo vitam finivit acerbo.

Chron. Quedlinb. ad ann. 810. Pippinus filius Caroli Imperatoris, rex Italiæ VIII. idus julii obiit.

(3) *Annal. Fuld. ann.* 814. Carlus Imperator, dum Aquisgrani hyemaret . . . . V. Kalend. Febr. rebus humanis excessit, cui Hludouvicus filius ejus successit.

(4) *Aimon. Vita Ludov. Pii. cap.* 16. Hoc etiam tempore Saxonibus atque Frisonibus jus paternæ hæreditatis, quod sub Patre ob perfidiam legaliter perdiderant, Imperatoria restituit Clementia.

(5) *Ibidem.* Quod alii liberalitati, alii assignabant improvidentiæ, eo quod hæ gentes naturali assuefactæ feritati talibus deberent habenis coerceri, ne scilicet effrenes in perduellionis ferrentur procacitatem.

(6) *Ibidem.* Imperator autem eos sibi arctius vinciri ratus, quo eis beneficia largiretur potiora, non est spe sua deceptus: nam post hæc easdem gentes semper sibi devotissimas habuit.

(7) *Astron. Annal. ad ann.* 814. Quo facto Heriholtus rebus suis diffidens, ad Imperatorem venit & se in manus illius commendavit.

(8) *Adelmi Annal. ad ann.* 814. Herioldus & Reginfridus Reges Danorum, qui anno superiore a filiis Godefridi victi & regno pulsi fuerunt, reparatis viribus iterum eis bellum intulerunt.

nieuwen veldſlag, waar het moogelyk, t'hunnen voordeel te beſlechten. Het gevecht, 't gene dan eerlang tusſchen de om de kroon ſtrydende Prinſen voorviel, was zeer hardnekkig en bloedig; zulks in 't zelve de oudſte van Godefrids (1) Zoonen aan den eenen, gelyk ook Koning Regenſrid aan den anderen kant ſneuvelde; en zyn overgebleeve Broeder Heriold, mids hem de nederlaag andermaal te beurt viel, by zoo groot een verloop zyner zaaken, zich gevolglyk genoodzaakt vondt by den thans op den troon geſteegen Keyzer Lodewyk in Vrankryk te begeeven.

Dees (2) geboodt hem *in Nederſaxenland*, dat is het thans genaamde Holland, mids oudtyds alle het land beneden (3) Nieumeege in 't byzonder Nederſaxenland, even gelyk al het overige leggende tusſchen de Elve en Schelde in 't algemeen (4) Vriesland genaamd was, *immidels op te houden, en aldaar de bequaamheyd van 't weer af te wachten, om aan den zelven de hulpe, die hy van hem op nieuws verzogt hadt, tot het herwinnen van des zelfs verloore ryk te verzorgen.* En zekerlyk, deeze beloften waaren niet ydel; want de Keyzer verſcheen nog in Wynmaand (5) des volgenden
jaars op, zyn hof te Nieumeege; 815.
werwaart, volgens de gewoonten in die tyden gebruyklyk, alle de omgelegene Hertogen en Graaven zich in groot getal vervoegden: ten wier overſtaan men beſloot de hulp, die de Keyzer aan den zich in Vriesland onthoudenden Heriold beloofd hadt, hem by de eerst opkomende vorst te geeven. Des wierden (6) de Saxers, dat zyn de Vriezen, gelyk ook de hoogeropwoonende Abodriten gelast van zich tydig tot den togt naar Deenemarke te vervaardigen, om by het toevriezen der Elve, waar het moogelyk, over dien ſtroom te raaken.

Een- en andermaal begaaven zy zich dan, zoodra die ſtroom met ys overdekt was, derwaart; doch het telkens invallend (7) dooijend weer, verydelde ook een- en andermaal dit voorneemen: dan in 't midden van
Bloeimaand des volgenden jaars, als 816.
(8) de wegen alom opgedroogd en des tot het doen van dien togt bequaam waaren, zyn alle de Saxiſche, dat

(1) *Adelmi Annal. ad ann.* 814. In quo conflictu & Reginfridus & unus de filiis Godefridi, qui major natu erat, interfectus est.

Chron. Turon. ad ann. 814. Tunc Karioldus & Reginfredus reges Danorum, qui a filiis Godefridi victi & regno pulſi fuerant, reſumtis viribus iterum cum eis pugnant, iterumque vincuntur. Reginfridus etiam ibi occiditur quo facto, Arioldus ad Ludovicum Imperatorem fugit qui ei auxilium ſuum promiſit.

(2) *Adelmi Annal. ad ann.* 814. Quem ille ſusceptum in Saxoniam ire, & opportunum tempus expectare jusſit, quo ei ſicut petierat, auxilium ferre posſet.

(3) *K. Kolyn vs* 133.
En ti Saren overquamen
In Brtangen angeſpannen
Unde verriben van de Nozmannen
Gaan de lande / die gelagen
Tusſen Maar / Tee, ende Nymagen
Rien en Maſe en tozp Asſen
AL DIE GOIJEN HETEN NEERSASSEN.

(4) *M. Stoke in zyne inleyding vs* 1.
Ouden boeken hoer ic gewagen /
Dat al 't lant / benede Nyemagen
Wilen Nederſasſen hiet:
Alſo als die ſtroem verſchiet
Van der Maſen / ende van den Rine
Die Schelt was dat Westende ſine
Alſo als ſi valt in die zee:
Oest ſtrekende min no mee
Dan toter Lauere of ter Elve.

(5) *In Diplom. Ludov. Pii apud Edm. Martene Veter. Monum. Collect. nov. tom. I. fol.* 62. Data VII. Calend. Novembris anno Christo propitio SECUNDO imperii Domni Hludovici piisſimi Augusti, Indictione nona. Actum NIUMAGA PALATIO REGIO, in Dei nomine feliciter Amen.

(6) *Adelmi Annal. ad ann.* 815. Jusſum est ab Imperatore, ut Saxones & Abotriti ad hanc expeditionem præpararentur, tentatumque in illa hyeme duabus vicibus, ſi Albia tranſiri potuisſet.

(7) *Ibidem.* Sed mutatione ſubita aëris mollitie, glacie fluminis reſoluta negotium remanſit imperfectum.

(8) *Ibidem.* Donec tandem, hyeme transacta circiter medium fere Majum menſem opportunum proficiscendi tempus adriſit.

dat is Vriesche, Graaven, en Abodritische benden, verzeld van 's Keyzers Afgezant Balderik, over de Eyder naar Zeeland (1) getrokken. Invoege zy op den zevensten dag, naar 't overtrekken van dien stroom, den oever der Oostzee bereykten. Naa drie dagen toevens, mids de Zoonen van den voorigen Koning Godefrid op een eyland, 't gene drie uuren van den oever lag, nevens hun leger en eene vloote, die twee honderd scheepen sterk was, zonder een gevecht te willen waagen, zich onbeweegelyk schuylhielden, vernoegden (2) zy zich van het omgelege land wyd en zyd te verwoesten; waarnaa zy, dit verricht en voorts nog veertig gyzelaars uyt de vermoogenste inwoonders geligt te hebben, zonder iet anders te onderneemen te rug trokken, en zich Heriold by den Keyzer te Paterborn vervoegde: alwaar die Vorst thans (3) eenen algemeenen landdag hieldt, en op welken onder anderen besblooten wierdt de belangen van (4) den onttroonden Koning te blyven ondersteunen. Invoege de Zoonen van den omgebragten Godefrid, ziende door Heriold den aangevangen kryg met hulpe van den Franschen Vorst sedert even onvermoeid tegen hen voortzetten, in 't volgende jaar door 817.
't afzenden van een plechtig gezantschap Keyzer Lodewyk om vreede smeekten, *onder belofte, zoo hen die wierdt toegestaan, den zelven heyliglyk te zullen naakomen;* dan de Keyzer wel bevroedende dit verzoek alleen geschied te zyn, om hem daardoor van de belangen van Heriold af te trekken, heeft dien gedaanen voorslag niet (5) alleen van de hand geweezen, maar op nieuws zyne hulpe den onttroonden Koning toegevoegd. Invoege men den Keyzer, zoo om daartoe het noodige te regelen, als om eenen nieuwen Bisschop te Uytrecht aan te stellen, even als in 't voorgaande jaar, op zyn hof te Nieumeege heeft zien verscheynen.

Want door het afsterven van Ritfrid laatsten Bisschop dier kerke, 't gene den (6) vyfden van Wynmaand voorviel, was die Bisschoplyke stoel open gevallen, en des de tegenwoordige Keyzer van besluyt geworden, om aan eenen Frederik, mids des zelfs uytmuntend gedrag en hooge geboorte (want hy was van de oude Vriesche (7) Koningen, en Hertogen afkomstig) die hooge kerklyke waardigheyd op te draagen; en hadt des aan de Geestlyk-

(1) *Adelmi Annal. ad ann.* 815. Tunc omnes Saxonici Comites omnesque Abodritorum copiæ, cum legato Imperatoris Balderico (sicut jussum erat) ad auxilium Harioldo ferendum, trans Egidoram fluvium in terram Nordmannorum, vocabulo Sialandiam, perveniunt; & inde profecti septimo tandem die in littore Oceani castra ponunt.

(2) *Ibidem.* Ibique stativis triduo habitis, cum filii Godefridi (qui contra eos magnis copiis & ducentarum navium classe comparata, in Insula quadam tribus millibus a continenti separata residebant) congredi non auderent, vastatis circumquaque vicinis pagis, & acceptis popularium obsidibus XL. ad Imperatorem in Saxoniam reversi sunt.

(3) *Ibidem.* Ipse rex, tunc temporis, in loco, qui dicitur Padebrunno, generalem populi sui conventum habebat.

(4) *Ibidem.* Ordinatis tunc Sclavorum & Herioldi rebus, ipsoque in Saxonia dimisso cum ad Franconofurd palatium venisset, &c.

(5) *Ibidem. ad ann.* 817. Filii quoque Godefridi regis Danorum, propter assiduam Herioldi infestationem, missa ad Imperatorem legatione pacem petunt, eamque à se servandam pollicentur. Sed cum hæc simulata magis quam veracia viderentur, velut inania neglecta sunt, & auxilium contra eos Harioldo datum.

(6) *J. a Leidis Chron. Lib. IV. cap.* 27. Obiit autem (*Ritfridus*) tertio nonas Octobris & sepultus est in ecclesia Sancti Salvatoris.

(7) *Ibidem Lib. V. cap.* 1. Episcopi igitur beati Ritfridi temporibus natus fuit in Orientali Frisia, in villa Sexbilerim super Adelen Castellum, quidam juvenis nomine Fridericus, nobilis, ex genere Frisonum, sed nobilior erat virtute & sanctitate. Nobilis genere, quia mater ejus dicebatur Ronowella filia Ratbodi quondam Regis Frisonum.

lykheyd dierkerke bevel (1) gezonden *van den voorgemelden Frederik tot opvolger te verkiezen en dienvervolgens aan hem op zyn paleys te Nieumeege aan te bieden.* Dit geſchiedde, mids ieder met hart en ziel des zelfs verhooging wenschte: Frederik nogthans kantte 'er zich alleen met veele hevigheyd tegen. Zulks hem de Keyzer (2) by zich op het hof te Nieumeege ontboodt, op zyne aankomst zeer tederlyk omhelsde, en over zich op eenen ſtoel deedt nederzitten, terwyl hy de hem verkoozen hebbende en daar tegenwoordig zynde Uytrechtſche Geestlyken, ten overſtaan der aan 't hof zynde Grooten, afvroeg *wien zy tot hunnen Kerkvoogd begeerden.* Welken allen daarop, als uyt eenen mond (3) ſpreekende, *den voorgemelden Frederik tot hunnen Kerkvoogd* van den Keyzer verzogten. Waarop die hem beval *met des zelfs Geestlyke kleederen te naderen, om tot die waardigheyd te worden ingewyd.* Dit onverhoopt beſluyt trof den benoemden Frederik als een donderſlag in 't oor, hy ſprong van zynen ſtoel op, een (4) vloed van traanen biggelde langs zyne wangen, en ſmytende zich voor de voeten des Keyzers, ſmeekte hy denzelven door het doen eener allerzielroerendſte redevoeringe, *van eenen waardigeren, dan hy was, tot die Kerklyke Bediening te willen verheffen.* Maar wel ver van dat dit zyn vertoog den godvruchtigen Lodewyk van beſluyt zou doen veranderen, oordeelde die hem de toegeſchikte Bediening daarom te meer waardig, en des den zelven op zyne beurt (5) in Gods naam bezweerende *van zich aan des Hemels ſchikking te onderwerpen*, ſtelde hy aan den benoemden Frederik naa vooraf daartoe des zelfs toeſtemming bekomen te hebben, den Bisſchoplyken ſtaf ter bevestiginge in handen, waarop de gekooze Kerkvoogd, door de daar tegenwoordig zynde Bisſchoppen, tot die hooge bedieninge in 's Keyzers tegenwoordigheyd wierdt ingewyd.

En zeker! de gunſtige gevoelens, welken de Keyzer van de vereyschte eygenſchappen van den door hem aangeſtelden Frederik hadt opgevat, waaren niet los of ongegrond; maar vonden zich by de eerstvoorkomende gelegenheyd bevestigd: want verſtaande hoe in Zeeland de Broeders met hunne eyge Zusters ſchaamteloos trouwden en andere diergelyke bloedſchandige huuwelyken ſtrafloos

(1) *Vita Frederici Episc. Traj. cap.* 2. §. 7. Qui (*Ludovicus*) etiam, comperto præſulis obitu, per legatos mandaverat, ſuis ſenioribus Sanctæ Trajectenſis eccleſiæ ut Beatum Fredericum ſibi vellent Episcopum acclamare.

(2) *Ibidem* §. 7. Misſi ſunt iterum viri potentes ex PALATIO, qui nuntiarent illi, ſi vellet regis habere gratiam, ut ad eum, quantocius posſet, cum majoribus natu circa Rhenum veniret. At ille ſine mora conſurgens *non est*, inquit, *contradicendum regis nostri Imperio, ſed ad ejus obſequium, quodcumque jusſerit, nobis est faciendum.* Hæc enim loquens æstimabat apud regem excuſare, ſe præſulatu dignum non esſe, plebisque ſcitum prodigere: Rhenumque ſic tranſiens ad regis usque pervenit REGIAM. Quem ut Ludovicus elevatis oculis ex adverſo ſibi videret adſtare: *bene* & ait, *ſerve Dei gratulor advenisſe*, datoque osculo ſesſum ſuper appoſitam eum rogavit ire ſellam. Tunc cunctis, qui aderant, acccerſitis arcomegistris, & magnatis palatii, rex plebem interrogat, Trajectenſem quem deſiderat habere rectorem, ſeſeque promittit eumdem illi ſuperponere, quem ipſa vellet eligere.

(3) *Ibidem cap.* 2. Cui omnes, dum adhuc conquiescerent, a minimo ad maximum tale dedere responſum. Vivit Dominus Deus, quia non eligitur hodie alius, quam dominus, qui præſens est, Fredericus. Hunc agnoscimus. Hic ab infantia ſua nobiscum est converſatus; Opus quod Deo fuit placitum, hactenus est operatus. Quo dicto, rex beato viro jubet Sacerdoti, ut Sacerdotali veste vestitus, accedat ordidandus, dicens, *hoc esſe Dei velle, quod omnes habebant in mente, & contra ſe nullo modo debere reſistere.*

(4) *Ibidem* §. 10. Vir autem Dei, ut hæc hauſit, obortis ſurrexit lacrymis, regemque pronus adoravit, & infit: precor te, Domine mi rex, ne eis acquiescas in hoc, quod postulant; ſed ſanctiorem me, te jubente, eligant, &c.

(5) *Ibidem* §. 11. Taliter cum ſermonem ſuum duceret in longum, rex illi, per nomen adjurato Christi, baculum tradidit pastoralem; eum quoque ordinari Episcopum in ſua præſentia præcepit-

loos aldaar aangegaan en als wettig gehouden wierden; heeft hy (1) zich ſtraks naa zyne verheffing te ſcheep naar Walchere begeeven, alwaar hy wel van eenige weynigen vriendlyk (2) ontfangen, doch door de meesten, welken zich aan de voorgemelde en diergelyke misdaaden ſchuldig bevonden, naa het opvatten der wapenen, met de uyterſte gevolgen, indien hy de aangegaane huuwelyken zoude willen vernietigen, gedreygd wierdt. Desniettegenſtaande beriep hy eene kerkvergadering, op ſtraffe voor de wegblyvenden, dat zy zich het kerklyke banvonnis zouden op den hals haalen. Op welke 'er echter ſlechts eenige weynigen verſcheenen, die hy, ziende de verhardheyd der overigen, beval met verdubbelde krachten het ingekroope (3) wangebruyk te keer te gaan, en den inwoonderen de verſchikkelykheyd dier onwettige huuwelyken voor oogen te ſtellen; terwyl hy nevens de verdere hem verzellende Geestlyken door een vuurig gebed in de naaste kerk zich voor God zou vernederen. Dit wierdt verhoord: want den volgenden dag zag men tegens ieders verwachting eene tallooze menigte uyt alle oorden des eylands met een demoedig gedrag zich voor des Kerkvoogds voeten werpen, met betuygingen *van tot het doen der verſchuldigde boete bereyd te zyn.* Dierhalve beval de deswege niet weynig verblyd zynde Bisſchop de aldaar verſcheene mans *bunne voorheen onwettig getrouwde vrouwen aanſtonds te verlaaten, en voorts onder (4) plegtige eeddoeninge niet alleen te belooven van de zelven nooit naa deezen te zullen bekennen, maar zich voorts nog aan de ſtrafwetten te onderwerpen; welken door de onderſcheyde kerkvergaderingen van tyd tot tyd tegen zoodaanige misdaaden waaren beraamd geworden.* Aldus hadt de nieuwe Kerkvoogd het genoegen (want dit alles wierdt naagekomen) van een zoo diep geworteld wangebruyk eensſlags in

Zee-

(1) *Vita Frederici Episc. Traj. cap.* 4. §. 21. Ipſum ſibi commisſum cupiens lustrare pontificium, ad inſulam jam dictam (*Walachram*) primum ob Evangelizandi ſtudium iter diſpoſuit ſuum.

(2) *Ibidem* §. 22. Salutatis quidem ex ordine fratribus domus, navem conſcendit Episcopus, & vento proſpero, ut libuit, Walchram applicuit, ingrediensque inſulam perrexit ad eccleſiam, & interim viridibus in pratis ſuum jusſit figi tentorium. Quem dum incolæ illius viderent adesſe patriæ, multi, quibus ſana fuerat mens, undique confluxerunt ad eum, & cum honore condigno ſusceperunt; pluriumque vero ſupradictis polluti criminibus, adverſus eum jam arma parabant, velut ad prælium, dicentes illum interimi, ſi ipſis aliquid faceret incommodi. Hoc dum ad præſulis pervenisſet auditum, ſanctam jusſit cunctis annuntiari Synodum, & quicumque non veniret, ſe ſciret excommunicandum, & post vitæ tranſitum, æternum ſupplicium minabatur. At illi, cùm ista pro nihilo ducerent, & in perverſitate ſua permanerent, ſoli Seniores ad ſanctam venerunt Synodum, & in omnibus, ut justum fuerat, extiterunt obedientes.

(3) *Ibidem* §. 23. Beatus autem Pontifex ut vidit indurata corda eorum & ſe frustra in acquiſitione eorum laborare, flendo omnes, qui aderant, ſuppliciter rogitabat Senes, ut in deſtruendis tam inviſis conjugiis, quam melius posſent, adjutores existerent & Domino talentum duplicatum offerrent. Quod illi complentes ubique perrexerunt, ſupradictos admonentes, & postulantes ut ita non facerent, ſed veniam Episcopi, cui ad regendum erant commendati, quærerent, & culpabiles ſe in omnibus redderent, ne, ſi forte hæc negligerent, dominus plagis, aut in Barbaris, aut aliis in pestibus vel in fame totam illam conſumeret terram, eo quod illum ſuperpoſitum illis deſpicerent, pastorem: ipſe enim cum clericis in ſancta remanſit eccleſia gemitibus inenarabilibus orans & deprecans Dominum, ut aperiret corda illorum, & daret eis ſenſum agendi pœnitentiam, ac bono in opere permanendi conſtantiam, ne post emendationem ſcelerum, veluti canes, redirent ad vomitum.

(4) *Ibidem* §. 24. Tunc ejus oratio exaudita est pro certo: nam ſequenti illo cum clericis de divina ſermocinanti ſcriptura, ex villis per gyrum fit ad eum populi concurſio maxima quærens ex corde veniam, & promittit dignam de omnibus agere pœnientiam. Præſul de talibus continuo mirum in modum lætus effectus, ſanctam introivit Synodum, & dixit eis, nullam posſe agere dignam pænitentiam, niſi prius relinquerent, & execrarent conjugia & juramine firmarent, ne ea post hæc repeterent. Quod, dum cuncti devote peregisſent, & jam pœnitentiam ſusciperent, ſecundum commisſum, vir Dei, per aliquos inibi manſit dies, docens eos illa, quæ ſunt Dei.

Zeeland uyt te rooijen en zag zich diensvolgens in ſtaat om zich langs (1) de Alkmaarſche meeren naar Vriesland te begeeven; alwaar de Ariaanſche wangevoelens op het ſtuk der Drieëenigheyd eenen vry grooten opgang reeds gemaakt hadden: doch welken hy echter door de medehulp van zekeren by hem (2) ontbooden Odulf, welke totnogtoe Pastoor te Ooirſchot geweest was, en zich toen te Uytrecht bevondt, gelukkiglyk uytrooide: en waarom hy den zelven, om een waakend oog op het gedrag dier volken te houden, de beſtiering der Staverſche kerke aanbeval.

Terwyl de nieuw aangeſtelde Bisſchop met zoo veel yvers den last zyner bedieninge op die wyze torstte, hadt Keyzer Lodewyk meer andere zaaken ſtaande zyn verblyf te Nieumeege geregeld, en was, naa zich aldaar nog eenigen tyd met de jagt (3) verlustigd te hebben, te (4) rug naar Aken gekeerd; met een voorneemen om, naa 't voorbeeld zyns Vaders, hoewel hy geenszins dat zelfde hoog ontzag als de overleede Keyzer bezat, onder zyne drie Zoonen Lotharis, Pipyn en Lodewyk, welken hy by zyne Gemaalin (5) Hermengarde geteeld hadt, ook zyne wydluchtige ſtaaten by zyn leeven te verdeelen. Vooraf dan eene vaste van drie (6) dagen hebbende doen houden, verklaarde hy (7) *zynen jongſten Zoon Lodewyk tot Koning van Beijere, even gelyk Pipyn zynen tweeden tot Koning van Aquitanië, doch beyden (8) afhangelyk en leenroerig van hunnen oudſten Broeder Lotharis; wien hy, nevens zich tot Medekeyzer (9) aanneemende, alle het overige, en gevolglyk ook het thans genaamde Holland, Zeeland en Vriesland, tot zyn aandeel toeſchikte.*

Gelyk dit, hoewel te vergeefsch als uyt het vervolg zal blyken, alleen ge-

(1) *Vita Frederici Episc. Traj. cap.* 5. §. 29. Per idem fere tempus, diabolo inſtigante & adminiſtrante, Freſonicus populus de agnitione ſanctæ & individuæ Trinitatis adeo multis erravit in locis, ut Sabellii, Ariique ſectam ſecundo putares esſe disſeminatam, & exortam. Quod cum præſulis verberaret aures, excanduit, citusque flendo, & ejulando Alechmere fluvium transmeavit, pagos & villas docendo peragrans. Sed, proh nefas! neque per ſemet ipſum, neque per ſuos commilitones diram nequibat corrigere gentem. Tunc Athleta Dei fortis quid ageret ignorans, tandem accepto conſilio Trajectum miſit legatum, ut ſanctum Odulphum, quam citius posſet, ad eum in Friſiam pergere rogaret, ſi forſitan Deus aliquam illi populo per eum daturus esſet ſalutem.

(2) *Ibidem.* §. 30. Quo viſo Episcopus magno repletus est gaudio, datoque invicem osculo ambo divini verbi armati gladio, totam illam regionem circuierunt prædicando & populum cor gerentem belluinum, Domini vivifico pascentes pabulo, mitigatum velut agnem ad fidem Catholicam reduxerunt. . . . . Sancto autem ODULPHO, cum conſilio cleri, & fidelium illius patriæ Laicorum, quamvis invito, Staverenſem ad regendum commendavit eccleſiam, cunctisque bene dispoſitis, Trajectum reverſus est.

(3) *Adelmi annal. ad ann.* 817. Postquam id acciderat die, Noviomagum præfectus, venatu ſeſe exercebat.

(4) *Ibidem.* Unde reverſus, generalem populi ſui conventum Aquisgrani, more ſolito, habuit: in quo filium ſuum primogenitum Lotharium, coronavit & nominis atque imperii ſui ſocium ſibi conſtituit. Cæteros reges appellatos, unum Aquitaniæ, alterum Bajoariæ.

(5) *Chron. Alb. Abb. Stad. ad ann.* 818. Hermingardis Regina, V. nonas Octobris obiit, quæ genuit Imperatori Lotharium, Pippinum & Lothewicum.

(6) *Epiſt. Agobard. ad Imp. Lud. fol.* 330. Propter quam cognoscendam injunxistis, ut facerent omnes Jejunium triduanum.

(7) *Charta diviſion cap.* 1. *apud Baluz. tom. I. fol.* 575. Volumus ut Pipinus habeat Aquitaniam & Wasconiam & Marcham Toloſanam totam & inſuper Comitatus quatuor, id est, in Septimania Carcasſenſem, & in Burgundia Augustudunenſum & Avalenſem & Nevernenſem. Item Hludouvicus volumus ut habeat Bajoariam & Carentanos & Boheimos, & Avaros, atque Slevos, qui ab orientali parte Bajoariæ ſunt, & inſuper duas villas dominicales ad ſuum ſervitium in pago Nortgaoe Luttraof & Ingoldestat.

(8) *Epistol. Agobardi ad Lud. Imp. N.* 4. Ceteris filiis vestris deſignatis partes regni vestri ſed ut UNUM REGNUM ESSET, NON TRIA, PRÆTULISTI eum (*Lotharium*) illis, quem participem nominis vestri fecistis.

(9) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 817. Ludovicus Imperator Lotharium primogenitum ſuum Imperii conſortem, Ludovicum & Pipinum filios ſuos Bojoariæ & Aquitaniæ reges præfecit.

Anonym. Chron. Vetus a Carolo M. usque ad Fred. II. fol. 8. Lothario a Moſa usque ad Rhenum fluvium, Belgica Gallica cesſit. Quæ usque hodie. Lotharingia ſuo nomine ſolita est appellari.

geſchiedde, om den gewoonlyken twist, aan alle Vorstlyke huyzen zoo doodlyk, onder de Koninglyke Broeders te voorkomen; zoo hadt immiddels deeze zoo gevaarlyke hofpest de vier in Jutland bevelvoerende Koningen tegen den anderen indiervoege verbitterd en gaande gemaakt, dat twee der zelven zich onderling verbonden, om hunne twee andere Broeders van het hen te beurt gevalle ryksaandeel geweldiger hand te berooven. Invoege men eerlang met veel verbittering de wapenen wederzydsch aanſchoot, en de zich thans in Vriesland onthoudende Heriold (1) van den Keyzer bevel kreeg, om by zoo gunſtig een gety, ook zyn kroonrecht aldaar te doen gelden. Des begaf zich Heriold met 's Keyzers ſcheepen, en veele Abodritiſche benden naar Jutland en voegde zich (2) ſtraks by die twee van de vier in oorlog zynde Broederen, welken hem wilden belooven, van, naa 't uytjaagen der twee anderen, het ryk met hem te zullen deelen. Invoege de Keyzer door zyne naar Deenemarke gezondene Gezanten aan die twee met Heriold in verbond getreedene Prinſen (3) den voorheen verzogten vreede toeſtondt. En zekerlyk de aldaar uyt Vriesland aangelande Koning, onaangezien veelen deeze aan hem gedaane beloften maar (4) met list, en des om de zelven nooit naa te komen, gedaan achtten, ſpande echter in 't voortzetten des krygs alle zyne krachten in, en hadt des het geluk, naa twee jaaren oorloogens, van de twee tegen (5) hem in de wapenen zynde Vorsten uyt het ryk te jaagen, en dat gevolglyk met de twee anderen, die met hem in verbond getreeden waaren, volgens de voorheen aan hem gedaane belofte, onderling (6) te verdeelen.

De Keyzer hadt wel het genoegen 818.
van deeze herſtelling van Heriold te verſtaan, dan in het volgende jaar het ongeluk van zyne Gemaalin Hermingard den vyfden (7) van Wynmaand te verliezen, invoege hy zich het jaar daarnaa met Judith (8) Dochter van Welf Hertog van Beijere voor 819.
de tweedemaal in huuwelyk begaf, doch met een tegen Bloeimaand des jaars achthonderdeenentwintig eenen 821.
grooten (9) Landdag, ter geruſtſtellinge van zyne Zoonen uyt zyn eerſte huuwelyk, te Nieumeege beſchreef: mids die het ryk met de uyterſte gevolgen dreygden, by aldien hun Vader, by 't vrugtbaar zyn van dit tweede, t'eenigen tyd van zin wierdt om in de reeds gedaane ryksverdeeling t'hunnen naadeel eenige verandering te maaken. Zulks Keyzer Lo-

(1) *Adelmi Annal. ad ann.* 819. Harioldus quoque, juſſu Imperatoris ad naves ſuas per Abodritos reductus in patriam, quaſi regnum ibi accepturus navigavit.

(2) *Ibidem.* Cui ſe duo filiis Godefridi, quaſi una cum eo regnum habituri, ſociasſe dicuntur.

(3) *Annal. Fuld. ad ann.* 817. Et misſa trans mare legatione cum filiis Godofridi amicitias junxit.

(4) *Adelmi Annal. ad ann.* 819. Sed hoc dolo factum putatur.

(5) *Ibidem.* Aliis duobus patria expulſis.

(6) *Ibidem ad ann.* 821. Harioldus a filiis Godefridi in Societatem regni receptus.

(7) *Annal. Fuld. ad ann.* 818. Irmingardis regina V. nonas Octobris deceſſit.

(8) *Ibidem, ad ann.* 819. Imperator, inſpectis plerisque nobilium filiabus, Judith filiam Huelpi Comitis duxit uxorem.

Theganus de Gestis Lud. Pii cap. 26. Sequenti vero anno accepit filiam Welfi Ducis, qui erat de nobilisſima ſtirpe Bavarorum, & nomen virginis Judith, quæ erat ex parte matris nobilisſimi generis Saxonici, eamque reginam conſtituit.

(9) *Adelm. Annal. ad ann.* 821. Iterumque conventus menſe Majo Noviomagi habendus condictus est, comites, qui illuc venirent deputati. Eo anno Dominus Imperator post festi Paschalis expletionem per Moſam navigavit ibique conſtitutam annis ſuperioribus, atque conſcriptam inter filios ſuos regni partitionem recenſuit ac juramentis optimatum, qui tunc adesſe poterant confirmavit.

Annal. Bertin. ad ann. 821. Iterumque conventus, menſe Majo Noviomagi habendus condictus est; &c.

Annal. Fuld. ad ann. 821. Hludouvicus Imperator Noviomagi diviſionem regni fecit inter filios ſuos.

Sigebert. Gembl. Chron. ad ann. 821. Ludovicus Imperator partitionem regni, inter filios ſuos factam, confirmat ſacramentis optimatum ſuorum.

Lodewyk te ſcheep langs de Maas derwaart tydig afzakte, by 't openen van den zelven aan alle de aldaar verſcheene Bisſchoppen, Hertogen en Graaven de hiervoor door hem gemaakte ryksverdeeling op nieuws voordroeg, en der zelver naakominge door hen allen hoofd voor hoofd, onder plegtige eedzweeringe, deedt belooven.

Keyzer Lodewyk in het daaraan-
822. volgende jaar eenen diergelyken landdag te Frankfort houdende, heeft de in zyn ryk aangelande Gezanten zoo van Koning Heriold als der (1) twee andere aldaar thans op den troon zynde Zoonen van Godefrid in zyne tegenwoordigheyd ſtaande die ryksvergadering toegelaaten, midsgaders de klachten, die de eene Koning tegen den anderen inbragt, met opmerkinge gehoord, en der zelver Gezanten voor het ſcheyden van dien Landdag, in 't gezelſchap van Ebbo (2) Aartsbisſchop van Ryms als Pauslyken Afgezant, naar hun land te ruggezonden; om het Christengeloof in die verafgelege Noordſche gewesten, onder de beſcherming van Heriold, zoo aan hem als aan des zelfs nog Heydensch zynde onderdaanen te preeken. Dan Heriold waanende, of dat zyne voorheen naar Frankfort afgevaardigde Gezanten den Keyzer zyne belangen niet krachtig genoeg hadden voorgedraagen, of wel dat hy dat zelf met meerder naadruks meende te konnen doen, verſcheen
dierhalve perſoonlyk in 't jaar acht- 823.
honderddrieëntwintig op den beſchreeven landdag te Compiegne om hulp (3) tegen de twee Zoonen van Godefrid by den Franſchen Vorst te verzoeken; mids die, tegen de voorheen gemaakte ryksverdeeling, hem dreygden andermaal van den Jutlandſchen troon te ſtooten.

De Keyzer, wien in dit jaar een zoon, Karel de Kaale (4) naamaals gebynaamd, uyt dit zyn (5) tweede huuwelyk op het hof te Frankfort gebooren wierdt, ontfong den aan zyn hof verſcheenen Heriold met de uyterſte tekenen van hoogachtinge, dan nam die gelegenheyd waar, om hem het zy zelf, het zy door anderen op het naadruklykst aan te maanen, *van (6) zich tot het waare Christelyke geloof te begeeven, als zynde dat het weezenlykſte en wisſte middel, door het welke hy en van de thans door hem verzogte hulpe des Keyzers en van alle des zelfs Christene onderdaanen konde ver-*

(1) *Adelmi Annal. ad ann.* 822. Ipſe vero peracta autumnali venatione, trans Rhenum, ad hyemandum in loco qui Franconofurd appellatur, profectus est, ibique generali conventu congregato, necesſaria quæque ad utilitatem orientalium patrium regni ſui pertinentia, more ſolenni cum optimatibus, quos ad hoc evocare jusſerat, tractare curavit. In quo conventu omnium orientalium Sclavorum, id est Abodritorum, Soraborum, Vultzorum, Bohemiorum, Moramorum, Prædenescentorum, & in Pannonia reſidentium Avarum, legationes cum muneribus ad ſe directas audivit. Fuerunt in eodem conventu & legationes de Normannia, tam de parte Herioldi, quam filiorum Godefridi. Quibus omnibus auditis ac dimisſis, &c.

(2) *Erm. Nigell. de rebus Lud. Pii Lib. IV. vſu* 12.
Nort- quoque Francisco dicuntur nomine *manni*,
Veloces, agiles, armigerique nimis.
Ipſe quidem populus late pernotus habetur,
Lintre dapes quærit, incolitatque mare.
Pulcher adest facie, vultuque ſtatuque decorus,
Unde genus Francis adfore fama refert.
Victus amore Dei, generisque miſertus aviti,
Temptat & hos Cæſar lucrificare Deo.
Indoluitque diu, nullo monitante, perisſe
Tot getnis populos, totque greges Domini.
Concilio accepto quærit, quem mitteret illuc
Quærere lucra Dei perdita tanta diu.
Mittitur ad hoc opus Remenſis Episcopus Ebo,
Quo faciente, queant credere nempe Deo.

(3) *Adelmi Annal. ad ann.* 823. Venerat & Harioldus de Normannia, auxilium petens contra filios Godefridi, qui eum patria pellere minabantur:

(4) *Annal. Metenſ. ad ann.* 869. Carolus CALVUS comperiens certa relatione Lotharium regem obisſe mox regnum illius occupare nititur.

(5) *Hugon. Flaviacenſ. Chron. ad ann.* 823. Anno ipſius Ludovici octavo, ab incarnatione Domini DCCCXXIII, natus est ei filius Carolus in Franconofurt palatio novo.

(6) *Vita Anſcharii cap.* 3. Qui (*Herioldus*) ſereniſſimum adiit Imperatorem Ludovicum, postulans, ut ejus auxilio uti mereretur . . . . qui eum ſecum detentum tam ipſe quam per alios ad ſuscipiendam Christianitatem cohortatus, quo ſcilicet inter eos ita major familiaritas esſe posſet, populisque Christianis ipſi ac ſuis promptiori voluntate in adjutorium ſic veniret, ſi uterque unum coleret Deum.

verzekerd weezen. En hoewel Heriold alstoen nog betuygde *den zoo lang geoeffenden dienst zyner Goden, door wier hulp zyne Vorstlyke voorouders zoo veele weldaaden ontfangen hadden, op zoo ligtvaardige wyze niet te konnen verlaaten*, beſloot de Keyzer echter (1) om zoo gewigtige zaak
824. nader te onderzoeken, de Graaven Teothaar en Ruodinand, zoodra Heriold te rug naar Jutland keerde, met hem derwaart te zenden: alwaar zy en dat geſchil en den ſtaat der Noordſche ryken naar wensch ontdekten en van hun wedervaaren den Keyzer by hunne te rugkomst volkomelyk onderrechtten.

Op deeze weerreyze waaren zy
825. van den voorheen derwaart vertrokken Aartsbisſchop Ebbo verzeld, door wiens preeken niet alleen reeds een zeer groot getal van dien Heydenſchen Landaardt tot het Christengeloof (2) bekeerd, maar Heriold zelf, ſedert zyne te rugkomst in zyn ryk, zoodaanig van de geheymenisſen des zaligmaakenden Geloofs (3) onderrecht geworden was, dat hy een beſluyt nam, om de door hem voorheen gedaane belofte te voldoen, van (4) zich en zyn geheel Koninglyk huysgezin op eene plegtige wyze in Vrankryk te zullen laaten doopen, byaldien hem door de aangeroepe hulp van der Christenen God, gelyk ook op eene zonderlinge wyze ſedert geſchied en hy daardoor deelgenoot des ryks geworden was, de overwinning van den opvolgenden ſtryd, tegen de twee door hem ſedert uyt het ryk gejaagde Zoonen van Godefrid verleend wierdt. Met dit oogmerk dan, en tot het doen dier voorgenome reyze deedt hy eene zeer groote vloot ten ſpoedigſte uytrusten, midsgaders van dit beſluyt door den voorgemelden Aartsbisſchop Ebbo den (5) Keyzer vooraf verwittigen.

Met eene onuytſpreekelyke vreugde ontfong de Godvruchtige Lodewyk, die zich wederom in de (6) Lente deezes jaars op zyn hof te Nieumeege vervoegd en daaromtrent met de jagt verlustigd hadt, zoo (7) zonderlinge tyding: hy liet ſtraks door zyn geheel ryk eenen plechtigen (8) dankdag houden, midsgaders het Koninglyke hof te Ingelenheym by Ments, 't gene zyn (9) Va-

(1) *Adelmi Annal. ad ann.* 823. Ob cujus cauſam diligentius explorandam ad eosdem filios Godefridi Theotharius & Ruodinandus Comites misſi fuerunt: qui & cauſam filiorum Godefridi & ſtatum totius regni Normannorum diligenter explorantes, adventum Harioldi præcesſerunt, & Imperatori omnia, quæ in illis partibus comperire potuerunt, patefecerunt.

(2) *Ibidem.* Cum quibus & Ebbo Remorum Archiepiscopus, qui conſilio Imperatoris & auctoritate Romani Pontificis prædicandi gratia ad terminos Danorum accesſerat, æstate præterita & multos ex eis ad fidem venientes baptizaverat, regresſus est.

(3) *E. Nigellus de reb. Ludov. Pii Lib. IV. vſu* 148.
Ebo Sacer dudum Nortmannica regna peragrans,
Munia clara dabat nominis apta Dei.
Jam Herolde tuas præſul pervenerat arces,
Et tua de Christi dogmate corda replet.

(4) *Olaſi Trygguini vita, ex binis Arnæ Magnæi Membr. Runic. apud T. Torfæum Lib. III. cap.* 15. **J Peirri orrostu het Haralldr Piu til figrs ſer of hann kaemz or orrostu Peirri. At hann Skyldi taka Skirn med. ollu skulldalidi ſinu. J. Piem bardaga feck feck hann ſigr.** *Dat is:* Eo prælio Haraldus, obtinendæ victoriæ gratia, voto ſe obſtrinxit recipiendi cum univerſa familia ſacri baptismatis, ſi ſalvus evaderet.

(5) *E. Nigellus de Reb. Lud. Pii Lib. IV. vſu* 155.
Perge, ait, ad regem: hæc ſibi dicta refer.
Cernere namque placet Francorum regna, fidemque
Cæſaris, arma, dapes, Christicolumque decus, &c.

(6) *Astron. Annal. ad ann.* 825. Sacro Paſchali festo ſolenniter Aquisgrani celebrato, arridente jam verno tempore, Imperator venandi gratia Noviomagum profectus.

(7) *E. Nigellus de reb. Lud. Pii Lib. IV. vſu* 170.
Ebo redit gaudens, lucrisque propheta futuris
Æſtuat, & regi vota placenda refert,
Qualiter Heroldus Danorum rector opimus
Sacra lavacra Dei ſuscipienda petat.

(8) *Ibidem vſu* 173.
Et jubet ex templo imperii perjura ſubacti,
Omnibus obnixo ſolvere vota Deo.

(9) *Eginb. vita Caroli M. fol.* 8. Inchoavit & palatia operis egregii, unum haud longe a Moguntiaco juxta villam cui nomen est Ingelheim.

Vader op honderd marmere (1) zuylen gebouwd, en onder anderen met verſcheydene ſchilderyen, verbeeldende de zonderlinge (2) overwinningen op de Vriezen, ſtaande het ryksbewind van zynen Grootvader Karel Martel behaald, onder anderen verſierd hadt, op het prachtigst toetooijen; om aldaar, als zynde het middelpunt zyns ryks, de voorgenome doop van Heriold en des zelfs geheel Koninglyk huysgezin in 't oog van de heele Christe werreld met eenen luyster, beëvenaarende de grootheyd dier geloofsgeheymenisſen, te doen verrichten. Voorts hebbende op den te Aken door hem gehouden algemeenen ryksdag de aldaar aangelande Gezanten der (3) Zoonen van Koning Godefrid, wie de aanſtaande geloofsverwisſeling van Heriold niet weynig bekommerde, en welken des *het beſtandig blyven van den voorheen aan hen verleenden vreede op 't naadruklykſte* verzogten, met een antwoord aan hunne Meesters afgevaardigd, *van dat hy den zelven in Wynmaand aanſtaande, door 't ſluyten van een nader verbond op hunne grenzen zoude laaten bekrachtigen*, begaf hy zich, nevens (4) zynen oudſten Zoon Lotharis, nog voor het eynde deezes jaars wederom naar Nieumeege, om op des zelfs overprachtig hof den uyt Deenemarke vertrokken Koning te verbeyden.

En zekerlyk het leedt niet lang of men kreeg nog voor het uytgaan deezes jaars aldaar tyding, hoe de Deenſche vloot, zynde honderd ſcheepen (5) ſterk, met eenen gunſtigen wind den Ryn kwam opzeylen. Invoege de Keyzer, zoodra hy, uyt de hoogte (6) van het thans genaamde Valkenhof, de vloot in de haven en het Vorstlyk gezin den oever genaderd zag, ſtraks zekeren Graaf Matfrid, aan 't hoofd van eene geheele bende Adellyke jongelingen, den Deenſchen Koning te gemoet zondt, zoo om Heriold over des zelfs gelukkige aankomst te begroeten, als om hem, de Koningin zyne Gemaalin, de Koninglyke Prinſen, en hun verder Vorstlyk gevolg, met de te gemoet gezondene paarden, die allen met zeer heerlyke dekkleeden op het prachtigſte waaren uytgedost, naar het Koninglyke hof te geleyden.

Heriold, den Keyzer genaderd zynde, betuygde, (7) naa de eerſte pligtplee-

(1) *E. Nigell. de reb. Lud. Pii Lib. IV. vſu* 179.
Engelin, ipſe pius placito tunc tramite, *beim*
Advolat induperans conjuge cum ſobole
Est locus ille ſitus rapidi prope flumina Rheni,
Ornatus variis cultibus & dapibus.
Quo domus alma patet centum perfixa columnis
Quo reditus varii, tectaque multimoda.

(2) *Ibidem vſu* 285.
Hinc Carolus primus Friſonum Marte magister
Pingitur, & ſecum grandia gesta manus.

(3) *Astron. Annal. ad ann.* 825. Peracta venatione Aquasgrani rediens, generalem populi ſui conventum more ſolenni menſe Augusto habuit. In quo conventu inter cæteras legationes, quæ è diverſis regionibus venerunt, etiam filiorum Godefridi de Nordmannia legatos audivit, ac pacem, quam iidem ſibi dari petebant, cum iis in Marca eorum menſe Octobri confirmari fecit.

(4) *Ibidem.* Completis itaque omnibus negotiis, quæ ad illius conventus rationem pertinere videbantur, Noviomagum cum majori filio ſecesſit.

(5) *E. Nigellus de reb. Lud. Pii Lib. IV. vſu* 297.
Ecce volant centum per Rheni flumina puppes,
Velaque candidolis conſociata modis,
Denorum populis oneratæ munere, nec non
Heroldum regem prima carina vehit,
Te, Hludouvice, petens.

(6) *Ibidem, vſu* 302.
Jamque propinquabant ripæ, portumque tenebant.
Cæſar ab excelſa hæc proſpicit arce Pius
Matfridumque jubet, juvenum comitante caterva
Ocius occurrat, pro pietate viris.
Mittit equos faleris multos ostroque paratos
Qui revehant homines ad ſua tecta navos,
Francisco ſubvectus equo Heroldus adibat
Conjunx, atque domus cuncta venire parat.

(7) *Ibidem., vſu* 303.
Heroldus regem adclinis affatur opimum,
Incipit ore ſua vota referre prior.
Cæſar opime, tuas quæ res me vexit ad arces
Meque domumque meam, & genus omne ſimul.
Incipiam narrare, jubet ſi vestra potestas,
Cæſareis promptus auribus, atque canam.

pleegingen wederzydsch waaren afgelegd, *in Vrankryk met zoo groot gevolg gekomen te zyn, niet om gelyk voorheen, van den troon geſchopt zynde, des Keyzers krachtdaadigen onderſtand te verzoeken, maar om het heylwerkend geloof, 't gene hem de toegezonde Aartsbisſchop Ebbo op eene zoo* (1) *onwederlegbaare wyze gepreekt en beweezen hadt, met verzaakinge van de door hem tot nogtoe aangebedene* (2) *Afgoden, door het ontfangen van den Christelyken doop te aanvaarden, en dus, met den Keyzer* (3) *een geloof hebbende, zich op 't naauwst ook met den zelven te verbinden.* Zulks die den Deenſchen Koning, wegens zoo heylzaam voorneemen, geluk wenſchende vermaande *den Hemel wegens deeze ontfange* (4) *genade te bedanken*, en betuygde voorts aan Heriold *in de uytvoering van dat aan hem gedaane verzoek te zullen te wille zyn.* Vervolgens beval hy zyne Hovelingen *de vervaardigde* (5) *ſpyzen op te disſen, om de aldaar aangelande Vorstlyke gasten op eene Koninglyke wyze te onthaalen, ten eynde die zich van de ongemakken, ſtaande de overzeeſche reyze ondergaan, naar vereysch zouden konnen herſtellen.* Zulks die aldus niet min verfrischt, dan voorts het overige des jaars te Nieumeege met de (6) jacht geſleeten zynde, eyndelyk het geheele hof naar Aken verreysde, zoo om aldaar den winter door te brengen, als de overgekomene Noordmannen tot het ontfangen van den door hen verzogten doop te bereyden.

In 't midden van Bloeimaand dan des 826.
volgenden jaars (want het was tot dien tyd dat zich de Keyzer te Aken ophieldt) vertrok hy verzeld van zyne Gemaalinne (7) zyne Zoonen Lotharis en Karel, Heriold en des zelfs verder Vorstlyk gevolg vandaar naar 't vervaardigde hof te Ingelenheym; doch alwaar hy, mids de groote naaſleep, niet dan omtrent het eynde dier maand aanlandde. Onbeſchryvelyk was alhier (8) de toeloop der Ryksprinſen, overgroot ook het getal der van alom afgevaardigde Vorstlyke Gezanten en onder welke laatſten die der Zoonen (9) van Godefrid des ook geteld wierden; zoo om den jaarlykſchen en thans aldaar beſchreeven landdag volgens gewoonte by te woonen, als om den doop van zoo veele Koninglyke perſoonen en der zelver talryk gevolg te zien verrichten. Dees geſchiedde nog, met ongemeene Koninglyke pracht, voor het

(1) *E. Nigellus de reb. Lud. Pii Lib. IV. vſu* 317.
Ebo ſacer vester dudum Nortmannica rura
Ingrediens aliter predicat, atque probat.

(2) *Ibidem vſu* 309.
Namque diu patrum ſectatus jura priorum
More mei generis hactenus usque tuli
Et mea ſacra meis ſemper Dis atque Deabus
Perſolvi ſupplex & pia vota dedi.
Scilicet ut horum ſuffragia regna paterna
Servarent, Populum, prædia ſive lares,
Auferrentque famem, ſeu noxia cuncta potenter
Abstraherentque darent, prospera cuncta ſuis.

(3) *Ibidem vſu* 353.
Hanc, mihi, Cæſar, amans Præſul ſanctisſimus Ebo
Ecce fidem vestram cenſuit ore ſuo.
Cujus ego exemplo verbis recreatus honestis
Credo Deum verum, respuo ſculpta manus.
Idcirco ad vestrum properavi remige regnum,
Ut mihi vestra fides conſociata foret.

(4) *Ibidem, vſu* 360.
Cæſar ad hæc: Heralde, tibi, quæ poscis amice,
Rite dabo, & grates inde rependo Deo.
Quo miſerante, diu ſectatus jusſa Celydri
Christicolam tandem poscis adire fidem.

(5) *Ibidem vſu* 310.
Cæſar eum gaudens celſa ſuscepit ab aula,
Ordinat expenſas distribuitque dapes.

(6) *Astron. Annal. ad ann.* 825. Ipſe, autumnali venatione completa, circa hyemis initium Aquisgrani reverſus est.

(7) *Ibidem ad ann.* 826. Imperator vero medio Majo Aquisgrano egresſus, circa Calendas Junii ad Ingelheim venit.

E. Nigellus de rebus Lud. Pii Lib. IV. vſu 179.
Engelin, ipſe prius placido tunc tramite *heim*
Advolat induperans conjuge cum ſobole.

(8) *Astron. Annal. ad ann.* 826. Habitoque ibi conventu NON MODICO, multas & ex diverſis terrarum partibus misſas legationes audivit & abſolvit.

(9) *Ibidem.* Legati quoque filiorum Godefridi regis Danorum pacis ac fœderis cauſa misſi.

het uytgaan (1) van Bloeimaand, en wierdt die door Otgarius (2) Aartsbisſchop van Ments aan Heriold bediend: wien de Keyzer, mids die als getuyge (3) over des zelfs doop ſtondt, by het uyttreeden der fonte, volgens de gewoonte in die tyden (4) by het toedienen van den doop in de kerk gebruyklyk, een (5) wit lynwaate kleed aantrok. Op de zelfde wyze ſtondt de Keyzerin Judith (6) als getuyge (7) over den doop van Heriolds Gemaalinne, die Thora (8) genaamd was. Desgelyks (9) Lotharis, 's Keyzer Zoon en verklaarde Ryksgenoot, over Godefrid (10) den oudſten Zoon van Heriold; even gelyk ook andere Keyzerlyke (11) Prinſen als Fontheffers over Rudolf 's Konings tweeden (12) Zoon, Roruc (13) en Hemming Heriolds (14) Broeders en de verdere Deenſche Prinſen en medegekomene Grooten van hun gevolg. Alle welken, naa het doopen geëyndigd was, zich in ſtaatlyke orde met hunne (15) witte doopkleeden weer naar 't Koniglyke hof begaven.

Hier beſchonk Keyzer Lodewyk den nieuwgedoopten Vorst met eenen Koninglyken mantel, purper kleed en gordel, die ſtyf van gouddraad en alom met edel geſteente (16) bezet waaren, gespte zyn eyge zydgeweer, wiens beſlag van 't zelve metaal was en van diamanten ſchitterde, Heriold om 't lyf, en zette-

de

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 826. Menſe autem majo apud Ingelenheim habito conventu, diverſarum gentium legationes auditas, abſolvit. Quo tempore Herialdus cum Uxore, & magna Danorum multitudine, apud Magontiam baptizatus est.

(2) *Acta SS. Menſe Febr. tom. I. in notis ad vitam Anchar. fol.* 392. §. 4. Quo Haistulfi ſuccesſor Otgarius Magontinus Archiepiscopus Herioltum regem baptizavit.

(3) *Theganus de Gestis Lud. Pii cap.* 33. Quem (*Herioldum*) Dominus Imperator elevavit de fonte baptismatis.

(4) *Leidardi Episcop. Lugdun. Lib. de Sacram. Baptism. cap.* 8. Baptizati albis induuntur vestibus, ut ipſo etiam habitu exterioris hominis demonstrent innovationem & emundationem interioris.

(5) *E. Nigellus de reb. Lud. Pii Lib. IV. vſu* 368.
Cæſar honore Dei Heroldum ſuscepit ab undis
Vestibus albidulis ornat & ipſe manu.

(6) *Ibidem vſu* 371.
Judith Reginam Heroldi pulcra Induperatrix
Fonte levat ſacro, vestibus atque tegit.

(7) *Thegan. de gestis Lud. Pii cap.* 33. Et uxorem ejus elevavit de fonte Domina Judith Augusta.

(8) *Olai Wormii ex Codice Runic. Reg. Dan. ſeries, fol.* 4. Succesſit Haroldus Blatand rex, primus qui Christo nomen dedit in Dania. Thora dicta est ejus Regina.

(9) *E. Nigellus de Reb. Lud. Pii Lib. IV. vſu* 373.
Hlutharius Cæſar, Hludowici filius almi
Heroldi natum ſustulit a latice.

(10) *Annal. Bertin. ad ann.* 852. Godefridus Herioldi Dani filius, qui quondam ſub Imperatore Ludowico Maguntiaci fuerat baptizatus.

(11) *E. Nigellus de reb. Lud. Pii Lib. IV. vſu* 375.
Regis honoratos proceres relevantque decorant
Ast alios plures turba levavit aquis.

(12) *Annal. Bertin. ad ann.* 864. Rudolfo Nortmanno Herioldi filio.

Chron. Turon. ad ann. XIII. Lud. Herioldus rex Danorum cum Uxore & FILIIS Moguntiæ baptizatur; pro quo Imperator PARTEM FRISIÆ & alia munera ei dedit.

(13) *Annal. Fuld. ad ann.* 850. Roruc natione Nordmannus, qui temporibus Hludouvici Imperatoris, cum fratre Harialdo, &c.

Albert. Abbat. Studenſ. Chron. ad ann. 826. Haroldus . . . : Christianæ fidei Catechismo imbutus, apud Moguntiam cum uxore, FRATRE . . . . baptizatus est.

(14) *Adelmi Annal. ad ann.* 812. HARIOLDUS & Ragenfridus reges Danorum, misſa ad Imperatorem legatione, pacem petunt. Et FRATREM ſuum HEMMINGUM ſibi remitti rogant.

(15) *E. Nigellus de reb. Lud. Pii Lib. IV. vſu* 381.
Vestibus albatus Herold, ſeu corde renatus
Jam PATRIS eximii candida tecta ſubit.

(16) *Ibidem vſu* 383.
Cæſar ei celſus prægrandia munera donat,
Qualia Francorum gignere rura valent.
Conſertam Clamydem gemmis ſeu murice rubro
Aureus in gyro, quam quoque Lymbus arat.
Dat lateri inſignem Cæſar, quem geſſerat, enſem,
Aurea quem comunt cingula rite data.
Aurea mox geminos conſtringunt vincla lacertos.
Femora gemmatus balteus ejus obit.
Et caput inſigni donatur rite corona,
Perstringuntque pedes aurea plectra ſuos.
Aurea per dorſum reſplendent tegmina latum
Ornaturque manus tegmine candidulo.

de hem, als zynen aangenomen Zoon, eene Koninglyke kroon van eene bynaar onwaardeerlyke waarde op 't hoofd.

De Keyzerin Judith gaf ook, naa 't voorbeeld van haaren Gemaal, aan Heriolds Gemaalinne (1) geene mindere geſchenken, beſtaande in dierbaare arm- en halsbaggen, goude en purpere kleeden, en eene kroon of hoofdhulſel van diamanten, wiens glans ieders oogen tot zich trok. Gelyke geſchenken deedt Lotharis (2) als Peter aan den Deenſchen Kroonprins Godefrid, en desgelyks de Keyzer aan (3) alle die genen, over welken zyne Ryksprinſen, by het ontfangen van den doop, als getuygen geſtaan hadden.

Dus ieder met de ontfangene eergaaven en naar de Franſche Hofdragt op het prachtigst zynde uytgedost, keerde de Keyzer, de Keyzerin, Heriold, zyne Gemaalin, Zoonen, Broeders en hun verder nieuw gedoopt gevolg, zoo dra de klok het teken tot den Godsdienst gegeeven hadt, in ſtaatlyke orde naar de voorige kerk te rug. Alwaar de (4) Hoofdmis onder trompet geſchal verricht wierdt; welke de voornaamſte Prinſen (dat (5) zyn Graaven) des ryks met de gewoonlyke kroonen op hunne hoofden, midsgaders in hunne verdere plegtgewaaden, tot geene kleyne verwondering van (6) het geheele Deenſche Hof, wegens den ongemeenen pracht van deezen nieuw-

(1) *E. Nigellus de rebus Lud. Pii Lib. IV. vſu* 391.
Munera præterea matronæ regia Judith
Congrua namque dedit, gratificumque decus.
Scilicet ex auro tunicam gemmisque rigentem,
Conficit ast qualem arte Minerva ſua.
Aurea vitta caput gemmis redimitta coronat,
Atque munile tegit, pectora grande nova.
Flexilis obtorti per collum it circulus auri
Armilæque tenent brachia fœmineæ.
Femora lenta tegunt auro gemmisque peracta
Cingula, dorſa tegit aurea cappa ſuum.

(2) *Ibidem vſu* 401.
Nec minus interea Hlutharius ornat amore
Heroldi natum vestibus aurigeris.

(3) *Ibidem vſu* 403.
Cetera namque cohors Francisco more paratur
Vestimenta ſibi Cæſar amore dedit.

(4) *Ibidem vſu* 405.
Interea misſarum aderant jam ſacra parata,
More vocat ſignum ad culmina ſacra homines.
Tecta nitent vario Clero repleta corusco.
Ordine mirifico vernat amœna domus.
Turba ſacerdotum Clementis dogmate conſtat
Levitæque micant ordine namque pii.
Theuto Chorum Cleri disponit rite canentum,
Adhalluitus adest, fertque manu ferulam,
Percutit inſtantesque, viam componit honore
Cæſaris & procerum, conjugis & ſobolis.
Atria Cæſar ovans per læta petebat in aulam,
Sedulis officiis adfore ſæpe ſacris.
Resplendens auro nimium gemmisque refulgens
Innixus famulis lætus abibat iter.
Hilduinus habet dextram, Heliſacharque ſinistram
Sustentat; Gerung pergit at ipſe prior.
Virgam more gerit, ſervans vestigia regis,
Aurea quibus habet quippe corona caput.
Hluthariusque pius, Heroldus & ipſe togatus
Pone ſequuntur eos, muneribusque micant.
Ante Patrem pulcher Carolus, puer inclitus auro
Lætus abit, plantis marmora pulſat ovans.
Judith interea regali munere fulta
Procedit, renitens munere mirifico,
Quam proceres gemini ſummo comitantur honore
Matfridus ſive huc conſociando gradum.
Atque coronati Dominam venerantur honestam;
Vestibus auratis celſus uterque micat.
Heroldi ſequitur propius quam denique conjunx
Induparatricis munera læta piæ.
Et Fridugiſus abit, ſequitur quem discipulorum
Turba ſagax, candens vestibus atque fide
Ordine compoſito ſequitur de hinc cætera pubes,
Vestibus ornata munere cæſareo.
Cæſar ut eccleſiam gresſu pervenit honesto.
Exposcit votis more ſuo Dominum.
Mox tuba Theutonis clare dat rite boatum,
Quam ſequitur Clerus protinus atque chori

(5) *Notæ Greg. Leibnitzii in vitam Comit. Macht tom. I. fol.* 633. Atto Princeps] nempe COMES, nam illis temporibus & multo adhuc post, etiam Comites SUB PRINCIPUM NOMINE comprehendebantur.

(6) *E. Nigellus de rebus Lud. Pii Lib. IV. vſu* 354.
Miratur Herold, conjunx mirantur & omnes
Proles & ſocii culmina tanta Dei.
Mirantur Clerum, mirantur denique templum
Atque ſacerdotes officiumque pium.
Regis præcipue mirantur prœmia magni,
Imperiis cujus currere tanta vident.

nieuwaanvaarden Godsdienst, bywoonden.

Naa 't eyndigen van deezen kerkdienst, wierdt 's middags een overheerlyk (1) gastmaal in het hof te Ingelenheym gehouden, tot het welke uyt alle oorden van zoo wyduytgebreyd ryk het noodige in grooten overvloed was te hoop gebragt; en wierdt de toebereyde ſpys, met geene mindere konst dan heerlykheyd, op marmere tafels en in goude vaten door 's Keyzers Leyjonkers in verſcheyde orde verſcheydene maalen opgedist. Aldus het overige van den dag in allerhande vroolykheden zynde gesleeten, zag men op den (2) volgenden eene zeer heerlyke jagt, onder 't opzigt van den Grootjagtmeester Wido, op zeker eyland, 't gene niet ver van 't hof in den Ryn lag, houden. In wiens digt belommerd bosch veelerhande wilde beesten uyt alle de onderſcheydene landſchappen voorlang waaren te zamengevoerd, met veel zorg aangefokt en tot vermaak des Keyzers onderhouden geworden. Welke nevens zyne Gemaalin, zyne Zoonen Lotharis en Karel, midsgaders Heriold, de Deenſche Prinſen en de verdere Keyzer-en Koninglyke hofſtoet, zynde allen met boogen, pylen en zwynſpieſen voorzien, zich dan te paard tydig derwaart begaf. Op 's Keyzers aankomst (3) weergalmde het geheele bosch zoo door 't algemeen gejuyg des toegevloeiden Adels, als het gebaf der te jagt gevoerde honden. De waldhorens lieten zich alom

---

(1) *E. Nigellus de rebus Lud. Pii Lib. IV. vſu* 463.

Interea reverenter opes parabantur heriles,
Atque cibi varii multimodumque merum
Pistorum Petrus hinc princeps, hinc Gunto coquorum
Accelerant, menſas ordine more parant
Candida præponunt niveis mantelia villis,
Marmoreo disco diſpoſuere dapes.
Hic Cererem ſolitus, hic carnea dona ministrat.
Aurea per discum vaſa ſedere vides.
Nec minus Otho puer pincernis imperat ardens
Præparat & Bacchi munera lenta meri.
Cultibus almificis transactis rite verenter
Venerat unde prius Cæſar abire parat
Aureus; & Conjunx, proles auratus & omnis
Cœtus abit, clerus denique candidolus.
Inde pius moderando gradum pervenit in ædes
Quo ſibi Cæſareo more parantur opes.
Discubuit lætus lateri Judith quoque pulcra
Juſſa, ſed & regis baſiat ore genu.
Hlutarius Cæſar nec non Heroldus & hospes
Parte ſua reſident, rege jubente, thoro.
Miranturque dapes Deni, mirantur & arma
Cæſaris, & famulos & puerile decus.
Ille dies lætus Francis Denisque renatis
Namque fuit merito, post recolendus erit.

(2) *Ibidem vſu* 490.

Alter namque dies primo veniebat Eoo
Cedunt astra polo, ſole calescit humus.
Venatum ire parat Cæſar, Francique ſolentes,
Et ſecum Heroldum Cæſar abire jubet.
Inſula propter adest Rheni quoque gurgite cinta
Quo viret herba recens, & nemus umbriferum
Illuc quippe feræ multæ variæque fuerunt
Et late ſilvis turba jacebat iners
Hanc quoque complerunt venantum hinc inde manipli
Atque molosſorum magna caterva ſimul.
Cæſar veloci reſidens terit arva caballo,
Wito pharetratus cui Comes ibat equo.
Plurima turba fluit juvenum, nec non puerorum
Inter Hludarius quos celer ibat equo.
Atque ſimul Deni, nec non Heroldus & hospes
Spectandi ſtudio huc quoque lætus adest.
Jam pia ſcandit equum Judith pulcherrima conjunx
Cæſaris, ornata, comtaque mirifice.
Quam proceres ſummi Dominam ſeu turba potentum
Præterit & ſequitur regis honore pii.

(3) *Ibidem vſu* 507.

Jam nemus omne ſonat crebris latratibus ictus
Hinc hominum voces, hinc tuba crebra furit.
Disſiliuntque feræ, fugiuntque per aspera dumi.
Nec fuga ſubſidio, nec nemus estque latex,
Inter cornigeros cecidit quoque damula cervos
Dentifer ipſe cadit cuspide fixus aper.
Cæſar lætus enim dat corpora multa ferarum
Ipſe neci, propria perculit atque manu.
Hlutariusque celer florens, fretusque juventa
Percutit urſorum corpora multa manu.
Cetera turba virum pasſim per prata trucidat
Diverſi generis multimodasque feras
Forte canum infestante fugit damella caterva
Per nemus umbriferum, perque ſalicta ſalit.

alom tot ſchrik van 't wild gedierte hooren; 't gene, aldus uyt zyne betrokke legers en holen gejaagd, in groote menigte door 's Keyzers hand geveld wierdt. Veele Beeren ook wierden door Lotharis met hulpe van den hem verzellenden Adel betrapt, vervolgd, gedood; en voorts door de andere jagtgenooten een bynaar oneyndig getal van harten, zwynen, dasſen, ſteenbokken, en allerhande ander wild, of leevendig gevangen, of in 't naajaagen van 't leeven beroofd.

Immiddels hadt men, op last der Keyzerinne, eene zeer groote ruymte door veelverwige ſtoffen, die aan zeer ſierlyk geſchoore palmboomen in 't ronde waaren opgehangen, in 't midden van 't bosch afgebaakt, den grond van 't lang gras en de heesters ontbloot, midsgaders eene verhevenheyd met lywaat, tot het (1) houden van een jagtbanket, gedekt. Alwaar de ſpyzen met geene mindere orde en pracht, dan voorheen ten hove, aan de Hoogvorstlyke perſoonen wierdt opgedist; terwyl het minder Hofgezin, 't gene in de groente was neergezeeten, met het wildbraad en andere ſpyzen van 's Keyzers tafel komende, t'zyner verquikkinge onthaald en niet minder beſchonken wierdt. Ja de Keyzer ſedert naar zyn hof gekeerd, werwaart het gevelde wild door de Adellyke jeugd in groote menigte als in zeegepraal gebragt wierdt, hadt de goedheyd van het zelve, volgens zyne gewoonte, onder zyne Hovelingen en de aldaar zynde Geestlyken te laaten uytdeelen.

Heriold, (2) ondertusſchen ziende de weergaalooze orde, met welke dit alles toegong, de groote pracht des hofs, alwaar ieder op 's Keyzers wen-

(1) *E. Nigellus de reb. Lud. Pii Lib. IV. vſu* 541.
Jam Pater eximius Cæſar, ſeu cetera pubes
  Venatu gravidi tecta ſubire parant.
Sed tamen in medio nemoris viridantia claustra
  Judith prudenter conſtruit atque tegit
Vimine præraſo, nec non & tonſile buxo,
  Palleolis cingit, linteolisque tegit.
Atque pio Regi viridanti ruris in herba
  Ipſe ſedile parat, ordinat atque dapes.
Mox manibus lotis Cæſar, ſeu pulcra jugalis
  Aurato ecce thoro discubuere ſimul.
Hlutarius pulcher, Heroldus & hospes amatus
  Accumbunt menſæ, Rege jubente pio.
Cetera gramineo reſidet nam rure juventus
  Per nemus umbriferum corpora laſſa fovet.
Pinguia tosta ferunt juvenes mox exta ferarum
  Cæſareis dapibus mixta ferina coit.
Aufugit acta fames dapibus, dant pocula buccis,
  Pellitur atque ſitis ipſa liquore pio.
Lætificatque bonus mox pectora fortia Bacchus
  Lætanter repetunt aulica tecta viri.
Aulai ut venere fovent mox corda Lyæo
  Et vespertinis pergitur officiis.
His quoque transactis ſolite digneque verenter
  Inde palatinas jam ſubiere domus.
Ecce manus juvenum venatus munera tollens
  Multa fluit, cupiens regis adesſe oculis.
Millia cervorum prægrandia cornua, nec non
  Urſorum referunt tergora, ſeu capita.
Plurima ſetigerum revehunt & corpora aprorum
  Capreolos, damas, fert puerile decus,
Ille pius prædam famulos partitus in omnes
  More ſuo, Clero pars quoque magna cadit.
(2) *Ibidem vſu.* 573.
Interea Heroldus cum talia cerneret hospes,
  Multimoda verſat pectore conſilia.
Regia jura videns ſtupet imperiumque fidemque.
  Officiumque Dei currere jure ſuo.
Sed tandem incertos tergit de pectore motus.
  Conſiliumque capit, quod Deus ipſe dedit.
Ecce fide plenus, Regi hæc quoque verba profatur,
  Sponte ſua veniens procidit ante pedes
Cæſar opime, Dei cultor, rectorque tuorum
  Quos tibi cunctipotens contulit alme Deus
Cerno, quod inſignis, patiens, fortisque, piusque
  Armiger & clemens ſis, tribuente Deo.
Dives opum nimium, nec non largitor egentum
  Blandus ſubjectis, atque quietus ades.
Omnia virtutum video tibi credita Cæſar
  Flumina, ſidereo pectora rore madent.
Colla jugo Christi en monitans mea vestra ſubegit
  Suaſio, & æternis traxit ab usque focis.
Deque errore malo memetque domumque ſubactam.
  Abſtulit, & vero pectora fonte replet.
Inſuper en donis variisque juvatus, & armis
  Corde Deo plenus, corpus abundat ope.
Talia quis faceret, ni Christi ignitus amore
  Ingratæ plebi munia tanta ferens?
Credo quidem in terris vos nunc caput eſſe bonorum.
  Christicolum imperii rite tenere decus.
Idola cuncta mihi ut cedunt pro nomine Christi
  Sicque potestates nomine quippe tuo.
Cedat jamque potens antiqui gloria ſecli,
  Dum viget imperium, dante Tonante tuum.
Forte aliquis æquandus erat tibi munere & armis:
  Præcellis cunctos ſed quoque amore Dei.

wenken draafden, midsgaders den ongemeenen luyster, met welken de Godsdienst dagelyks aan 't hof en in 't byzyn des Keyzers verricht wierdt, ſtondt eene wyl als opgetoogen en buyten zich zelven, dan betuygde eyndelyk *zyne deswege opgevatte verwondering aan den Keyzer, en welke vreugde hy hadt, van door des zelfs Vorstlyke tusſchenkomſte en zich en zyn geheel Koninglyk huysgezin uyt de diepe duysternis des Heydendoms niet alleen getrokken, maar met zoo veele dierbaare geſchenken, weldaaden, en eergaaven, begiftigd en opgehoopt te zien. Een gedrag voorwaar! zoo zonderling* erkende hy *alleen aan den grootſten Koning der Christenheyd te pasſen, als welke door de liefde tot eenen God, wiens dienst hy, met verzaakinge zyner voorheen aangebedene Afgoden, althans aanvaard hadt, alleen beſtierd wierdt.* Dierhalve konnende niet (1) langer zyne reeden achtervolgen, mids hem nu de traanen in groot getal langs de wangen biggelden, viel hy eyndelyk voor den Keyzer op zyne kniën ter aarde, en betuygde aan den zelven voorts nog met korte woorden *dat hy zich zelven en zyn geheel ryk aan den Keyzer in erkentenis opdroeg, en des voorthaan niet dan afhangelyk van zoo grooten Koning, en als des zelfs Leenman, het gebied in Deenemarke wilde voeren.*

De Keyzer, hoewel met recht verwonderd over zoo onverwachte betuyging, nam deeze gedaane aanbieding danklyk aan, en vattede, tot een teken dat nu het Deenſche ryk met het Franſche vereenigd, en Heriold zelf een vazal dier kroone geworden was, niet alleen de zamengevouwene handen des Deenſchen Konings tusſchen de zynen, maar deedt den zelven, volgens de wyze (2) der Franken in dien tyd gebruykelyk, als zynen aangenomen Leenman, een wel uytgerust paard en de gewoonlyke krygswapenen ter hand ſtellen. Hoewel Keyzer Lodewyk voorts nog in hoedaanigheyd van Leenheer aan den hem aldus leenroerig geworden Deenſchen Koning *van zyne krachtdaadige hulpe tegen alle des zelfs vyanden* op de allerplegtigſte wyze verzekerde, zoo was hy echter niet zonder rede bekommerd, dat hem dees gedaane opdragt, doch wel voornaamelyk de door hem aangegaane geloofsverwisſeling, in tyd en wyle mogt ſchaadlyk zyn; ja zelf beducht dat de Christengeworde Heriold (3) ter dier oorzaake door des zelfs verbitterde Heydenſche onderdaanen in 't vervolg wel mogt van den troon geſchopt worden. Dierhalve beſloot de Godvruchtige Lodewyk van nu af, zoo aan Heriold als des zelfs twee Broeders Roruk en Hem-

(1) *E. Nigellus de rebus Lud. Pii Lib. IV. vſu* 609.
Sed quid agam jam jam? cur me mea verba retardant?
Et ſermone brevi prodere tanta volo.
Mox manibus junctis regi ſe tradidit ultro
Et ſecum regnum, quod ſibi jure fuit
Suscipe Cæſar, ait, me, nec non regna ſubacta:
Sponte tuis memet confero ſervitiis.
Cæſar at ipſe manus manibus ſuscepit honestis
Junguntur Francis Denica regna piis.
Mox quoque Cæſar ovans Francisco more veterno
Dat ſibi equum, nec non, ut ſolet, arma ſimul.
Festa dies iterum ſurgit renovata nitescens
Francis & Denis concelebrata micat.

(2) *Contin. Fredeg. ad ann.* 746. *fol.* 164. Remistanus .... ad prædictum regem veniens, ſacramenta multa & fidem prædicto regi Pipino promiſit, ut ſemper fidelis tam prædicto regi, quam & filiis ſuis omni tempore esſe deberet. Rex vero Pipinus IN SUAM DITIONEM EUM RECEPIT, & multa munera auri & argenti, & prætioſa vestimenta, EQUITES ET ARMA LARGIENDO ditavit.

(3) *Adelmi Annal. ad ann.* 826. Veritus autem piisſimus Imperator, ne ob tale factum negaretur ei habitatio ſoli naturalis &c.

Hemming, mids hunne Grootmoeder de dochter (1) van den Heydenſch geſtorven Vrieſchen Koning Radboud geweest was, in het gemelde Vriesland zoodaanige landen af te ſtaan, in welken zy, by zoo onverhoopt geval, zich, volgens den rang hunner hooge geboorte, met den vereyschten luyster zouden konnen ophouden.

Hy gaf dan aan Heriold de ſtad (2) Duurſtede, zynde in die tyden de magtigſte en (3) ſcheeprykſte koophaven op den Nederryn, midsgaders alle het daaronderhoorende gewest, in 't welke men wel zestig (4) kerken telde, gelyk ook het bygeleege Graafſchap (5) Ruiſtri en voorts nog een (6) groot gedeelte van het over de Zuyderzee leggende Vriesland, onder den Hertoglyken (7) tytel, van de Franſche kroone te leen; mids dat gewest in die tyden een Hertogdom was, en onder anderen CUMMINGE gelege in Westergouwe (8) bevattede.

Aan Roruk, 's Konings eenen (9) Broeder, wierdt, als (10) Hertog van het thans genaamde Holland, het opperbewind zoo over het Graafſchap (11) Kinmerland als alle de andere daarrondom gelegene Graafſchappen en Fiskaalſche goederen van de Franſche kroon te leen gegeeven. Welk afgeſtaane gewest, mids dat toen mede Vriesland genaamd en eertyds een Koningryk geweest is, daarom waarſchynlyk door eenen ſchryver van de aan Roruk afgeſtaane landen gewaagende, het VRIESCHE KONINGRYK (12) genaamd wordt. Hoe 't zy, mids te dien tyd in het thans genaamde Holland geene ſteden, ten minſte van eenig aanzien waaren, zag men aan dien Deenſchen Prins insgelyks (13) de ſtad Duurſtede, tot het houden van zyn hof, afſtaan.

Eyndelyk wierden die landen, welke thans Zeeland genaamd zyn, en onder welke het Graafſchap (14) van Walchere behoorde, aan zynen anderen Broeder Hemming onder den Her-

(1) MS. Chron. van Vriesl. van Broed. Peter Monik te Tabor pag. 14. **Radbodus was Gotfridus** (Koning van Deenemarke) **Oltfader / daer om meynde hy die Vriesen mede te bedwinghen.**

(2) *Annal. Fuld. ad ann.* 850. Roruc natione Nordmannus, qui temporibus Hludouvici Imperatoris, cum fratre HARIALDO VICUM DORESTADUM JURE BENEFICII TENUIT.

(3) *Annal. Bertin. ad ann.* 834. EMPORIUM, quod vocatur Derestadus.

(4) *J. a Leidis Chron. Lib. V. cap.* 32. Dorestadum nomine, quæ nunc Wyc Dorestat vocatur, in qua (ut etiam ferunt) Sexaginta eccleſiæ in Dei nomine & Sanctorum honore fuerant conſtructæ.

(5) *Astron. Annal. ad ann.* 826. In qua (*Friſiæ*) provincia Comitatus, qui Rhiustri vocatur, eidem datus est, ut in eum ſe cum rebus ſuis, ſi necesſitas exigeret, recipere posſet.

Joan. de Lemmege Chron. apud Anth. Matth. Anal. tom. I. pag. 103. **Dat ſevende Zeelant is** RUSTINGERLANT.

(6) *Tegan. de gestis Lud. Pii cap.* 33. Quem (*Herioldum*) Dominus Imperator elevavit de fonte baptismatis . . . . tunc dominus Imperator magnam PARTEM FRISONUM dedit ei.

(7) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 17. *Louis le Débonnaire avoit donné à Heriolte Roy d'une partie des Normands un* DUCHE *dans la* FRISE.

(8) *Diploma Lud. Pii circa ann.* 839. *apud Schaten Annal. Paderb.* Cumminge in pago Westarcha in DUCATU FRISIÆ.

(9) *Alberti Abbat. Stad. Chron. ad ann.* 826. Fratri ejus Horico, ut piratis obſiſteret, partem Freſiæ concesſit. Quæ adhuc Dani, quaſi legitima ſui juris, reposcunt.

(10) *Annal. Bertiniani Franc. ad ann.* 882. Carolus autem nomine Imperator contra Nortmannos venit cum multo exercitu usque ad illorum firmitatem. Quo veniens concidit cor ejus & placida mente Gotafridum cum ſuis ut baptisma ſusciperet, & FRISIAM aliosque honores, QUOS RORICUS HABUERAT, reciperet interventione quorumdam obtinuit.

(11) *Annal. Fuld. ad ann.* 882. COMITATUS & beneficia, quæ Rorich Nordmannus . . . . in KINNIN tenuerat.

(12) *Chron. de Normann. gestis ad ann.* 882. Cui Imperator REGNUM FRISONUM, quod olim Roricus rex Northmannorum tenuerat, dedit &c.

(13) *Annal. Fuld. ad ann.* 850. Roruc natione Nordmannus, qui temporibus Hludouvici Imperatoris, cum FRATRE HÆRIALDO vicum Dorestadum jure beneficii tenuit.

(14) *J. ab Eckhart reb. Franc. Orient. tom. II. fol.* 301. Appendix thegani, ſub anno XXIV. Ludovici Imperatoris *Danai* inquit, *nave venientes ad unam ſedicionem* (ſive præſidium in inſula Walachria conſtitutum) *& interfecerunt ibi innumerabilem multitudinem Christianorum, & ibi cecidit* HEMMINCH, QUI ERAT EX STIRPE DANORUM, DUX CHRISTIANISSIMUS.

Hertoglyken tytel insgelyks afgeſtaan, zynde dees Prins de zelfde, welke (1) voorheen aan Keyzer Karel tot naakoming van den getroffen vreede door den Deenſchen Koning tot Pandsman gegeeven, en ſedert door den Keyzer op 't verzoek van des zelfs Broeders, Regenfrid en Heriold beyde Koningen van Jutland weer op vrye voeten geſteld en te rug naar dat ryk gezonden was.

Invoege op deeze wyze, geheel Vriesland zoo aan den Deenſchen Koning als zyne twee broeders van de Franſche kroone te leen, of, gelyk men toen ſprak, in (2) BENEFICIUM gegeeven is. Te weeten aan Hemming dat gedeelte, 't gene tusſchen de Schelde en Maas lag, aan Roruk het Hertogdom van het thans genaamde Holland gelegen tusſchen de Maas en de Zuyderzee, en eyndelyk aan den Deenſchen Koning zelf dat gedeelte, 't gene over den Ryn tusſchen de Zuyderzee en de Wezer lag, als uyt het vervolg nog klaarer zal blyken. Hoe 't zy Keyzer Lodewyk (3) hoopte deeze Christengewordene Prinſen en hun verder Vorstlyk gevolg voorts nog met zoo veele geſchenken op, beſtaande in de aller raarſte en dierbaarſte zaaken, welken in zoo wyduytgebreyd een ryk gevonden wierden, dat met de (4) zelven de in Vriesland leggende Deenſche vloot genoegzaam bevragt, en, men in Deenemarke, by haare te rugkomst, op 't zien dier medegebragte geſchenken, niet weynig verſteld ſtondt: zulks dit onder anderen dien woesten landaard in 't vervolg zekerlyk ook zal hebben aangezet, om langs alle kanten des Franſchen ryks, in 't welke zoodaanige ſchatten gevonden wierden, zoo veelvuldige invallen te onderneemen.

Het wegſchenken van deeze wyduytgebreyde en bynaar ontoeganglyke aan zee gelegene gewesten, hoewel het beste daarmede beoogd was, heeft echter aan duyzenden der inwoonderen deezes lands ſedert het leeven gekost, en eenen voet tot de allerongehoordſte verwoestingen, zoo hier als in de gebuurlanden, gegeeven. Zulks de oude jaarboeken, in welken men het ſmartlyk verhaal dier ondergaane rampen gemeld vindt, meer met bloed dan ink geſchreeven zyn; en van welken de gevolgen alsnog met recht beklaagd worden; mids die ons, door het vernielen der oude ſchriften, ook voor een groot gedeelte van de kennisſe der ſtaatsgevallen onzer landgenooten voor eeuwig beroofd hebben.

De Keyzer ſedert het afſtaan deezer landen eene keer te ſcheep langs de Main naar (5) Frankfort gedaan hebbende, keerde in 't midden van Wynmaand weer te rug op zyn hof te Ingelenheym, om den door hem al-

(1) *Adelmi Annal. ad ann.* 812. HARIOLDUS & Ragenfridus, reges Danorum, misſa ad Imperatorem legatione, pacem petunt, & FRATREM SUUM HEMMINGUM ſibi remitti rogant.

Ibidem ad ann. 813. Cum (*Herioldus & Regenfridus*) reverſi esſent, & FRATREM ab Imperatore misſum recepisſent &c.

(2) *Charta Balduini Comitis Hann. apud Miræum in Cod. donat. Belg. fol.* 515. Excepto quod Abbas vel ſuccesſor ſuus pro molendino ſuo unoquoque anno ſolvat militibus, quibus contingit BENEFICIUM, quod vulgo dicitur FOEDUM &c.

(3) *Adelmi Annal. ad ann.* 826. Multisque muneribus ab Imperatore donatus, per Friſiam, qua venerat via, reverſus est.

(4) *E. Nigellus de reb. Lud. Pii Lib. IV. vſu* 621.

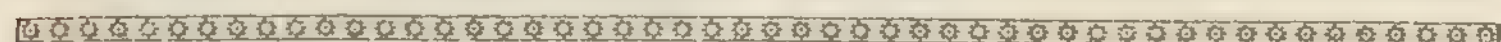
Interea Cæſar Heroldum jamque fidelem
Munere donat opum pro pietate ſua. . . . .
Munera quanta quidem, ſeu qualia donat habenda,
Ingenium vincunt, exſuperantque melos.
Interea nautæ, pelagi qui pignora norant,
Stipe rates onerant, regificisque cibis.

(5) *Astron. annal. ad ann.* 826. Tranſactaque autumnali venatione circa calendas Octobris per Mœnum fluvium usque ad Franconofurt ſecunda aqua navigavit; inde ad Ingelheim medio octobri veniens, generalem ibi, ut indictum erat, populi ſui conventum habuit.

aldaar beſchreeven Herfstlanddag by te woonen, op welken, als zynde algemeen, des ook uyt alle de oorden van een zoo wyduytgebreyd ryk de toevloed zoo van Geestlyken als werreldlyken ongemeen groot was. Aan wie de Keyzer ſtraks *het ongemeen (1) voordeel, 't gene het Christendom by het vervolg uyt de zeldzaame bekeering van zoo veele Vorstlyke perſoonen te wachten hadt*, op 't leevendigſte niet alleen voor oogen ſtelde, maar wel byzonderlyk de daartegenwoordig zynde Bisſchoppen en Abten belastte *van naar bequaame Geestlyken ieder in zyn kerkgebied om te zien, welken den Christengeworden Koning naar des zelfs (2) Noordſche landen zouden verzellen, zoo om den Christen geworden Vorst door hunne voorbeeldlyke deugd in 't nieuw aanvaarde geloof te verſterken, als ook om dat aan des zelfs Heydenſche onderdaanen, onder de Koninglyke beſcherming, met den behoorlyken yver, te preeken.*

Ieder prees wel zoo godvruchtig een voorneemen des Keyzers, doch verklaarden alle de aldaar verſcheene Geestlyken (3) *niemand te kennen, welke zich tot die voorgeſlaage bediening, mids der zelver gevaarlykheyd, zoude willen laaten gebruyken.* Wala Abt van 't nieuw Korbye, 't gene dees Keyzer in 't jaar achthonderdvyftien (4) in Saxenland (5) geſticht hadt, betuygde (6) eyndelyk *eenen Monik, met naame Anſcharius, in zyn klooster te hebben, welke, als zynde van geene mindere geleerdheyd dan van een voorbeeldlyk leeven, zekerlyk zoo gevaarlyke bediening zoude aanvaarden.* Dees wierdt (7) dan ten hove ontbooden, en, Lodewyk vervolgens uyt zynen eygen mond verſtaande, *hoe hy bereyd was ſyn leeven voor de geloofsuytbreyding van eenen God op te offeren, die om hem te verlosſen het zyne vooraf aan 't kruys ten beste gegeeven hadt*, deedt hem en nog eenen, met naame Autbert, die hem als medehulper, volgens zyne gedaane (8) verkiezing, derwaart verzellen zou, en dit alles in 't leeven van Anſcharius zelf zeer omſtandig beſchryft, de hen noodig zynde (9) kerkvaten, eetwaaren, kisten, tenten en voorts alles, wat tot het doen van zoo lange reyze vereyscht wierdt, ten ſpoedigſte verzorgen.

Aldus alles zynde vervaardigd, begaf

(1) *Vita Anſcharii cap.* 3. De hoc itaque prædictus Augustus in publico conventu optimatum ſuorum, cum ſacerdotibus ceterisque fidelibus ſuis tractare cœpit, & ut ſibi aliquem ad tale opus & voluntarium & condignum invenirent, ſollicitius omnes rogare.

(2) *Ibidem.* Cœpit diligentius quærere ſi quem inveniret ſanctæ devotionis virum, qui cum eo ire posſet, eique continuo adhæreret, fieretque illi & ſuis ad corroborandam, ſuscipiendamque fidem Domini magister doctrinæ ſalutis.

(3) *Ibidem.* De hoc itaque prædictus Augustus in publico conventu optimatum ſuorum, cum ſacerdotibus ceterisque fidelibus ſuis tractare cœpit, & ut ſibi aliquem ad tale opus & voluntarium & condignum invenirent, ſollicitus omnes rogare.

(4) *Annal. Corbejenſes ad ann.* 815. Kal. Julii in ſolempni curia, quam in Patherbrun habuit Lothewicus, Karuli filius, fundatio Corbejæ Saxonicæ, ob votum patris & laudabilem pietatem regis, decreta & cœpta est.

(5) *Adami Brem. Hiſt. Lib. I. cap* 15. Luthewicus Imperator novam in Saxonia CORBEJAM exorſus, religioſisſimos Franciæ monachos, ad illud congregavit cœnobium, inter quos præcipueis legitur ſanctisſimus Pater noster ac Philoſophus Christi Ansgarius.

(6) *Vita Anſcharii cap.* 3. Abbas monasterii vestri Wala, qui memorato Imperatori dixit unum ſe ſcire monachum in monasterio ſuo, qui multo ardore circa divinam religionem ferveret, ac pro Dei nomine multa pati deſideraret: cujusque pariter inſtitutionem ac mores laudavit & quod ad hoc opus ſatis esſet idoneus judicavit.

(7) *Ibidem cap.* 3. Jubente rege evocatus eſt ad palatium Anſcharius.

Ibidem. Cum ab ipſo (*Imperatore*) interrogaretur utrum pro Dei nomine, cauſa in gentibus Danorum Euangelium prædicandi comes fieri vellet Herioldi, omnino ſe velle conſtanter respondit.

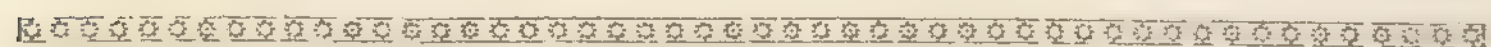
(8) *Ibidem cap.* 3. §. 12. Cujus perſonam, cum Abbas inquireret, & ille fratrem Autbertum nominaret.

(9) *Ibidem cap.* 3. § 13. Ipſe (*Rex*) dedit eis & eccleſiastica ministeria & ſcrinia atque tentoria cæteraque ſubſidia, quæ tanto itineri videbantur necesſaria, & cum præfato Harioldo ire præcepit.

gaf zich Heriold, naa hy van den Keyzer, de Keyzerin en het geheele Keyzerlyke Huys op de allertederſte wyze afſcheyd genomen, en zynen (1) Zoon en Neef tot pandsluyden zyner beloofde trouwe by den Keyzer gelaaten hadt, nevens zyn overig Vorstlyk gevolg en in gezelſchap der twee hier voor gemelde Geestlyken van Ments op reys: welken, mids die in 't eerst te land geſchiedde, en Heriold (2) en zyn gevolg nog van eenen vry woesten aardt was, ſtraks al den last van het op zich genomen bewind gewaar wierden. Te Kolen nogthans voorzag hen de Bisſchop (3) Hadebold niet alleen van alles; aan 't welke zy reeds onderwege gebrek gehadt hadden, maar liet hen in een ſchip twee kamertjes ten ſpoedigſte vervaardigen, in 't welke zy met meerder gemak de aangevange reys te water zouden konnen voortzetten. Heriold zelf (4) nam in een dier twee vertrekken zyn verblyf, kreeg gevolglyk, met die twee (5) Geestlyken gemeenzaamer omgaande, meerder achting voor de zelven, en dus Anſcharius ook de hem noodig zynde beſcherming van dien Vorst.

Aldus zakte Heriold, en zyn verder gevolg langs den Ryn naar het aan hem afgeſtaane (6) Duurſtede af, nam het zelve in bezit, en zyne verdere reys, door de overige aan hem afgeſtaane Vrieſche Staaten, te land naar zyne gereed leggende vloot voortzettende, ſcheepte zich nevens zyn geheel huysgezin op de zelve, ſtak aanſtonds, mids de winter (7) op handen was, van de thans genaamde Hollandſche kusten in zee, en keerde aldus, nog voor het eynde deezes jaars, zonder eenige ramp op dien togt geleeden te hebben, in zyne Noordſche ryken te rug.

Hier hadt Anſcharius ſtraks het geluk van verſcheydene Jutlanders te doopen, welken tot het aanvaarden van het Christengeloof, door 't voorbeeld hunner landgenooten, die dat (8) te Duurſtede voorheen reeds gedaan hadden, waaren aangeſpoord en overgehaald; zoo tot geene kleyne vreugde der wederzydſche volken, als ongemeenen aanwas van den reeds zoo bloeijenden koophandel van Duurſtede zelf; ter oorzaake deeze Christengewordene Jutlanders zich nu buyten alle vrees (9) naar die

(1) *E. Nigellus de rebus Lud. Pii Lib. IV. vſu* 635.
Filius, atque nepos ipſius regis in aula
Excubiis vigilant, Francica jura colunt.
Heroldus dapibus variisque refertus & armis
Per mare fluctivagum propria regna petit.

(2) *Vita Ancharii cap.* 3. § 13. Herioldus quoque, cui commisſi fuerant, adhuc rudis & Neophytus, ignorabat qualiter ſervi Dei tractari debuisſent. Sui quoque tunc nuper converſi, & longe aliter educati, non multa ſuper eos cura intendebant. Cum gravi itaque difficultate hanc ſuſcipientes peregrinationem, pervenerunt Coloniam.

(3) *Ibidem.* Ubi tunc temporis venerandus antistes Hadeboldus compatiens eorum necesſitati dedit eis navem optimam ubi ſua reponerent, in qua erant duæ manſiunculæ ſatis optimæ præparatæ.

(4) *Ibidem.* Herioldus conſpiciens, elegit in eadem navi cum illis manere ut ipſe una, & illi potirentur altera manſiuncula.

(5) *Ibidem.* Sicque inter eos familiaritas cœpit & benevolentia crescere ſui quoque ex hinc ſervitium eis diligentius impendebant.

(6) *Ibidem.* Inde ingresſi per Dorstadum & vicina Friſonum tranſeuntes, ad confinia pervenerunt Danorum.
Vita Anſcharii metrica cap. 20. *vſu* 20.
Hinc per Dorſtadum Freſonum prætereuntes,
Proxima Danorum ſistunt in littore naves.

(7) *E. Nigellus de rebus Lud. Pii Lib. IV. vſu* 631.
Et jam vela vocant auræ, ventusque morantes
Arguit, atque hyemis ſigna tremenda monet.
Navibus æquatis tamdem velisque novatis
Cum licitu Heroldus intrat honore ratem....
Heroldus dapibus variisque refertus & armis,
Per mare fluctivagum propria regna petit.

(8) *Vita Anſcharii cap.* 11. § 42. Multi namque ibi antea erant Christiani, qui vel in Dorſtado vel in Hammaburg baptizati fuerant. . . . . . quorum exemplo multi quoque alii & viri & feminæ relicta ſuperſtitioſa idolorum cultura ad fidem Domini converſi baptizabantur.

(9) *Ibidem.* Factumque eſt gaudium magnum in ipſo loco, ita ut etiam gentis hujus homines abſque ullo pavore, & quod antea non licebat, & negotiatores tam hinc quam ex Dorſtado vicum ipſum libere expeterent, & hac occaſione facultas totius boni inibi exuberaret.

die ſtad, en der zelver inwoonders weer naar Deenemarke, 't gene totnogtoe verbooden geweest was, tot het dryven van den koophandel in volle veyligheyd begaven.

Niet weynig wierdt deeze aangevange geloofsbekeering door Heriold zelf voortgezet en onderſteund: mids hy ſtraks op zyne te rugkomst in alle oorden zyns ryks, aller afgoden tempelen en altaaren liet omverwerpen, de totnogtoe in zwang geweest hebbende offerplegtigheden afſchaffe, ja zelf de Wichelaars (1) en offerpriesters voor altyd uyt zyn ryk verbande.

827. Dan deeze aangevange geloofsverandering, door de medehulp der naar Jutland gevoerde Saxers, verſtaa zyne nieuwe Vrieſche onderdaanen, met grooteren yver dan vereyschte ſtaatkunde aldus geweldiger hand wordende ingevoerd, zag men de twee andere Heydenſche Koningen, Zoonen van den meergemelde Godefrid, deeze onbezonne geloofsverandering van Heriold thans tot eenen dekmantel van hunnen voorheen reeds ontworpen aanſlag neemen, en dus zelf, met hulpe zyner eyge Heydenſche en daarom afkeerig gewordene onderdaanen, hem (2) nog in 't volgende jaar, onaangezien hunne vreedelievende betuyging, die zy op den naastlaatſten (3) Landdag aan Keyzer Lodewyk gedaan hadden, van den Jutlandſchen troon ſtootende andermaal uyt het ryk jaagen. Zulks de onttroonde Koning, zyn Zoon Godefrid, zyne Broeders Roruk en Hemming en alle hunne Christengewordene aanhangeren genoodzaakt waaren, naar de hen in Vriesland afgeſtaane landen te wyken; om zich en hun gevolg aldaar, als in eenen veyligen oord, ter woon neêr te ſlaan.

En het is van deeze Deenſche of Noordſche overgekome volkplanting dat niet alleen Noordwykopzee, Noordwykbinnen, Noordwykerhout, Kampen, Tiel, Winkel, de Aa, Schage, Berge Valkenburg, Jierlem, Workum (4) Breda en het Deenehuys ter Heyde by die ſtad; maar ook zekere (5) landen tusſchen den Amſtel en de Bovenvecht althans nog (6) **Deenemarke**, ja zelfs Zeeland en (7) Oeland, of, gelyk men thans ſchryft, Holland, hunne naamen naar die plaatſen en landen, welken deeze overgekomene

(1) *Saxo. Grammat. Hiſt. Lib. IX. fol.* 158. Hic itaque ſanctisſimi tenoris ſpecimen a Romanis ritibus mutuatus, profanato perfidorum errore delubra diruit, victimarios proſcripſit, flaminium abrogavit, atque inconditæ patriæ Christianismi ſacra primus intulit.

(2) *Adelmi Annal. ad ann.* 827. Interea reges Danorum, filii videlicet Godefridi, Herioldum de conſortio regni ejicientes, Nordmannorum finibus excedere compulerunt.

(3) *Astron. Annal. ad ann.* 826. Legati quoque filiorum Godefridi regis Danorum pacis ac fœderis cauſa misſi.

(4) *M. Boxhorn. Theat. Holl. pag.* 5. Civitatum autem atque pagorum vocabula apud nos atque illos (*Nordmannos*) fere eadem. Hujuscemodi ſunt Schaga, Berga, Valkenburgum, Jierlem, Worckemium, Woerdenum, & Nortvicus: ut affirmant omnes, qui illas regiones peragrarunt. Quamobrem Hollandiæ nomen ab hoc fonte profluxisſe perſuaſisſimum ſibi habent antiquitatis nostræ ſtudioſi.

(5) *Menſo Alting. not. Germ. Infer. Part. II. fol.* 43. Terræ tractus hodie valde exiguus est, inter *vechtam* ſuperiorem & *Amestellam*: quondam haut dubie amplisſimus, cum *Normanni* illum iterato invaderunt anno DCCCLXXXIV. Duisburgo occupando *Rhenum* ascendentes; teste Reginone. Postea illustris familiæ peculium factum est, cui nomen gentilitium de Denemarca. Jacobus XLIV. Episcopus Traj. ejus ventis fuit. Superest vocabulum prope *Vinkeveen*, Trajectum inter & *Amſtelædamum*.

(6) *Guil. Herm. Ollandiæ Gelriæq. bellum cap.* 6. Cujus arcis (*puerorum*) originem non abs re fuerit commemorare. Equidem vetustis in codicibus legi Theodiricum filiumque primos Olandiæ comites illic manſitasſe, REGEMQUE FRISORUM (DACUS IS ERAT) CUM MULTIS DACORUM MILLIBUS ILLIC PERIMISSE.

(7) *Hedæ Hiſt. fol.* 59. Attamen Hollandiam Zelandiam, & DENEMARCAM provinciam nomina ab illis hominibus ſeptentrionalibus, quos Danos & Normannos vocant, indita crediderim.

mene Vorſten te voore in Deenemarke beſtierd en hunne onderhoorige Landzaaten aldaar bewoond hadden, volgens de aangeboore (1) neyging aller volken tot hun vaderland, ook zullen bekomen hebben: Even gelyk men weet, hoe door de naar de Indiën overgeſtookene Hollanders, Franſchen en Engelſchen naamaals de naamen van Batavia, Nederland, Vrankryk en Engeland aan verſcheydene plaatſen dier gewesten gegeeven zyn. En welke toegepaste naambekoming te meerderen grond heeft, mids men die gewesten nooit voor, maar ſtraks naa de aankomst dier Noordſche volken hier te land, zoodaanig in de oude ſchriften genaamd vindt. Niet dat ik hier wil ſtaande houden, dat door den naam van Holland eertyds alle die landen, welken het nu bevat, zouden zyn betekend geworden, maar eerst ſlechts en alleen een zeker gehucht of (2) Dorp, gelegen tusſchen KOKKINGE omtrent Maarſche, Bodelograave aan den Ryn, en Achttienhove by Kameryk: want het is in dien oord, dat men althans nog niet alleen (3) DER HOLLANDEREN KADE, DER HOLLANDEREN WEG, DER HOLLANDEREN DYK, ja zelf DER HOLLANDEREN MEENT, dat is gemeene wey, vindt; even gelyk meer andere Dorpen zoodaanige gemeene MEENTEN, tot het weyden van hun gemeen VEE, als nog bezitten. Te meer, dewyl men omtrent veertig jaar hiernaa zal zien, hoe de daar omtrent woonende Vriezen van 't bovengemelde Kokkinge (4) deezen aldaar thans aangelanden Deenſchen Prins Roruk van daar verjaagd hebben. Welk Dorp of woonplaats Holland, waarſchynlyk om de doorluchtigheyd van deezen Noordſchen inwoonder, even als de Steden Limburg, Luxemburg, Gelder, Kleef en meer anderen, aan alle het omgelege en zoo wyduytgebreyde gewest den naam van Holland op laateren tyd indiervoege heeft bygezet, dat het niet alleen in 't vervolg het Hollandſche (5) Landdekenſchap van 't Uytrechtſche bisdom, onderſcheyde van dat van Maasland, Westflinge, Rynland, Kenmerland, Amſterland en de Betuwe, maar eyndelyk ook het Graafſchap van Holland, te weeten als het nog in zyn eerſte kleyn begrip, en omtrent Bodelograave (6) gelegen was, is genaamd, en op die wyze ook eyndelyk de algemeene naam van alle de omgelegene kleyne Graafſchap-

(1) *Ovid. Epiſt. ex Ponto Lib. I. Epiſt.* 8. *vſu* 31. & 32.

Nescio qua natale ſolum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non ſinit esſe ſui.

(2) *Hedæ Hiſt. fol.* 59. Fuit & VICUS HOLLANT, a quo forſan nomen cœptum, ſicuti Gelria, Clivis, Juliacum, Brabantia.

(3) In diplom. Wilh. Comitis apud Matth. de Nobil. pag. 50. Ende voorts den ouden Rhyn langhs, tot aen den Bzuyndyck toe / ende voorts door den Bzuyndyck der HOLLANDER MEENT langhs tot KOCKENGEN toe/ en voorts door KOCKENGEN achter aan Spengen by der Ruygerzuytweyde / en van daer voirt die HOLLANDER weeh op ſtreckkende &c.

(4) *Annal. Bertin. ad ann.* 867. Inde revertens, hostem ad patriæ defenſionem per regnum ſuum indicit, quaſi contra Nortmannos, putans RORIGUM, QUEM INCOLÆ, QUI CONKINGI NOVO NOMINE DICUNTUR, a Freſia expulerant.

(5) *Buchelii notæ in Hedæ Hiſt. fol.* 68. Ubi inter decanos rurales diœceſeos Trajectenſis nominatur DECANUS DE HOLLANT, cujus jurisdictio per magnam inſulam nunc Zuythollandiam extendebatur, & distinctus erat a decanis Moſelandiæ, Westlingiæ (*thans Noortholland*,) Renolandiæ, Kinemariæ, Amſtelandiæ, Betuæ &c.

(6) *K. Kolyn vs* 480.

By Bodeloden grave gelage
Daer ſin Vaderes Grceffchepe gelach
Als 't was op deſen dach.

Goudſche Chronykje pag. 24. So quam die Bisſchop met een nieuwen heyre volcks buyten Bograven: Daer teghen ſoo quam Grave Dirck van Hollant met een alte cleynen heyr van volc . . . . . Ende doe TOOCH GRAEF DIRK METTEN BISSCHOP TOT HOLLANT WAERT.

ſchappen geworden, naa die het Hollandſche waaren ingelyfd.

Keyzer Lodewyk deswege hooglyk vergramd, te meer mids Horik Zoon van Koning Godefrid, gelyk hy (1) hem te doen beloofd hadt, zich in perſoon wegens dit beſtaan niet hadt komen verantwoorden, beſchreef dan te Nieumeege, als de hofſtad des Gewests, eenen Landdag uyt, op welken men de aangelande Prinſen in 't bezit niet alleen der voorheen aan hen afgeſtaane landen ſtelde, maar beſloot de belangen van den onttroonden Vorst door de wapenen te onderſteunen, dan vooraf te beproeven, of men, by wyze van onderhandelinge, de herſtelling zoo van Heriold als van den daardoor gebrooken pays zoude konnen te weeg brengen.

828. Tot dat eynde dan begaven zich, ingevolge van het beſluyt op den voorigen Landdag te Nieumeege genomen, bynaar alle (2) de Saxiſche (dat is Vrieſche) Graaven en Markgraaven naar de grenzen van Deenemarke, alwaar men in 't kort die zaaken in zoo verre eens wierdt, dat ieder nu den vreede als herſteld achtte, mids de ontworpene voorwaarden reeds wederzyds bezwooren en de gevorderde Pandsluyden door de Deenſche Vorſten, tot geſtanddoening dier gedaane belofften, overhandigd waaren. Dan het zy Heriold by de bedongene verdragspunten zyne rekening niet ſtondt te vinden, het zy zyn onbezonne gedrag, gelyk de ſchryvers willen, hem enkellyk daartoe aanzettede, zoo heeft hy den reeds zoo ver gevorderden vreede, door 't verwoesten en verbranden van eenige Deenſche plaatſen, reukeloos gebrooken. Invoege de twee daardoor gehoonde Koningen ylings een magtig leger op hunne grenzen by een- en (3) met het zelve over de Eyder trokken, vervolgens op het aan den oever verſchanſte leger der Françoizen aanvielen, dien landaardt, als zulks niet verwacht hebbende, eerlang op de vlugt dreeven en alles, 't gene in de verlaate legerplaats gevonden wierdt, op die wyze tot buyt maakten. Wel is waar dat zy, om de ophanden zynde wraakneeming te voorkomen, door het afzenden van een plegtig gezantſchap, aan Keyzer Lodewyk te kennen gaven, *hoe zeer gedwongen en met welken weerzin zy het voorgaande ondernomen hadden*, en (4) *des tot eene eerlyke voldoening bereyd te zyn, welke zy zelf aan het ſteeds zoo rechtvaardig zynde oordeel van den Keyzer overlieten; op dat de vreede, van welken men de voorwaarden reeds getroffen hadt, tusſchen de wederzydſche ryken mogt beſtandig blyven.*

829. Dan onaangezien deeze vreedelievende betuyging, zoo verſpreyde zich in 't volgende jaar op 't onvoorzienst een gerucht: *van dat de voorgemel-*

(1) *Astron. Annal. ad ann.* 827. Imperator autem duobus conventibus habitis, uno apud Noviomagum propter falſas Hohrici filii Godefridi regis Danorum pollicitationes, quibus ſe illo ad Imperatoris præſentiam venturum promiſerat.

(2) *Ibidem ad ann.* 828. Interea cum in confinibus Nordmannorum tam de fœdere inter illos & Francos confirmando, quam de Heriholti rebus tractandum esſet, & ad hoc pene totius Saxoniæ Comites ſimul cum Marchionibus illo convenisſent, Heriholtus rerum gerendarum nimis cupidus, condictam & per obſides firmatam pacem rupit, incenſis ac direptis aliquot Nordmannorum villis.

(3) *Ibidem.* Quod audientes filii Godefridi contractis ſubito copiis ad marcam veniunt, & nostros in ripa Egidoræ fluminis ſedentes, ac nihil tale opinantes tranſito flumine adorti, castris exuunt, eisque in fugam actis cuncta diripiunt ac ſe cum omnibus copiis ſuis in ſua castra recipiunt.

(4) *Ibidem.* Deinde inito conſilio ut ultionem hujus facti prævenirent, misſa legatione ad Imperatorem, quam inviti & quanta necesſitate coacti id fecerint, expoſuerunt, ſe tamen ad ſatisfactionem esſe paratos, & hoc Imperatoris esſe arbitrio, quatenus ita fieret emendatum, ut de reliquo inter partes pax firma maneret.

gemelde krygszugtige (1) Koningen van zin waaren de over de Elf woonende Saxers (verſtaa de Vriezen van Heriolds Hertogdom) te beoorloogen: ja dat de Noordſche benden, welken daartoe geſchikt waaren, reeds de Ryksgrenzen naderden. Invoege Keyzer Lodewyk ſtraks verſcheydene (2) renbooden naar alle zyne aan dien oord gelegene ſtaaten afvaardigde, met bevel van *dat alle de Graaven met hunne onderhoorige vazalen ten ſpoedigſte hadden op te zitten, en by hem in Saxenland te komen;* als van zin zynde in 't midden van Hooimaand (3) omtrent Nuys over den Ryn te trekken. En hoewel in het vervolg bleek dit alom verſpreyde gerucht (4) toen ongegrond te weezen, zoo was echter dit voorneemen, tegen den zich in Vriesland onthoudenden Heriold, door de twee meergemelde Deenſche Koningen niet dan tot het aan de hand komen van gunſtiger gelegenheyd uytgeſteld; die ook eerlang voorkwam: doch wat daartoe de aanleyding gegeeven heeft, ik volſlaage noodzaaklyk oordeel hier wat hooger te moeten ophaalen.

Keyzer Lodewyk hadt ſedert den aanvang zyner regeeringe totnutoe meest alle zyne (5) ondernomene raadſlagen alom wel met eenen goeden uytkomst bekroond, doch, ſedert de voorgemelde geboorte van zynen Zoon Karel uyt dit zyn tweede huwelyk, zyn gemoed ſteeds (6) ook met zeer knellende gedachten bezwangerd gevonden; ter oorzaake hy by zyne eerſte te voorbaarig gedaane ryksverdeeling alle zyne ſtaaten onder zyne drie oudſte Zoonen indiervoege reeds verdeeld hadt, dat 'er niets overig was, om aan zynen jongſten Zoon te konnen aanbedeelen. Gelyk hem dan het wis en geducht misnoegen zyner oudſte Zoonen aan den eenen kant weerhieldt, zoo zettede hem de tedere liefde eens vaders tot den jongſten aan, om in de voorgaande verdeling eenige verandering te maaken. Hier kwam by, dat de tegenwoordige Keyzerin met bidden, ſmeeken en de allervloeïjenſte uytdrukkingen, die de moederlyke tederheyd haar op de tong leyde, onder 't ſtorten van veelvuldige traanen haaren Gemaal *om zich zyns jongſten zoons te ontfermen*, dagelyks lastig viel, en dus hem eyndelyk tot het doen eener herdeelinge van des zelfs ſtaaten overhaalde. Met dit oogmerk dan verklaarde Lodewyk eensdeels zekeren Bernard Hertog van (7) Gaskonje, om aan den zelven, by zoo hachlyke onderneeming, een bequaam rugſteunſel te hebben, tot zynen grootkamerling, en dien voorts nog den eerſten perſoon des ryks gemaakt hebbende, beval

(1) *Astron. Annal. ad ann.* 828. Imperator diverſis occupationibus usque ad Calendas Julii Aquisgrani moratus tandem, ad conventum Wormatiæ habendum cum comitatu ſuo menſe Augusto ſtatuit proficiſci; ſed priusquam inde moveret, nuntium accepit Nordmannos velle Tranſalbinam Saxoniæ regionem invadere, atque exercitum, qui hoc facturus esſet, nostris finibus appropinquare.

(2) *Ibidem.* Quo nuncio commotus, miſit in omnes Franciæ regiones, & juſſit, ut ſumma festinatione tota populi ſui multitudo in Saxoniam veniret.

(3) *Ibidem.* Indicans ſimul velle ſe apud Noveſium medio Julio Rhenum tranſire.

(4) *Ibidem.* Sed ibi vanam eſſe compererat, quæ de Nordmannis fama disperſa erat, ſicut conſtituerat medio Augusto Wormatiam venit, ibique habito generali conventu, & oblata ſibi annua dona, ſolenni more ſuſcepit.

(5) *Agobardi Apologeticus pro filiis Lud. pii adverſus patrem* §. 2. Igitur cum prædictus domnus & Imperator quietus est in domo & florens in palatio ſuo, &c.

(6) *Nithardi Hiſt. Lib. I. fol.* 86. Karolo quidem nato, quoniam omne Imperium inter reliquos filios pater diviſerat, quid huic faceret, ignorabat.

(7) *Ibidem.* Ad quod Bernardum quendam ducem Septimaniæ pater in ſupplementum ſibi ſumens, Camerarium conſtituit, Karolumque eidem commendavit, ac ſecundum a ſe in Imperio præfecit.

beval hy aan den zelven de opvoeding van zynen jongen Zoon Karel, andersdeels herriep hy alle de ballingen en herſtelde die (1) in hunne voorheen afgenomene goederen, om die insgelyks aan zyne belangen te hechten. Dit is 't minst; hy haalde zelf zynen oudſten Zoon Lotharis ſedert in zoo verre over, dat die (2) onder plegtige eedzweeringe niet alleen zyne toeſtemming gaf van dat ook aan zynen Jongſten Broeder Karel, over wien hy (3) peter was, eenige der reeds verdeelde ſtaaten mogten worden aanbedeeld, maar beloofde den zelven tegen ieder, welke zich daartegen zoude willen kanten, uyt al zyn vermoogen te zullen beſchermen.

Vervolgens beſchreef Keyzer Lodewyk in (4) dit jaar te Worms eenen algemeenen Landdag, ſtaande welke hy zynen Zoon Karel Duytschland, Retie en een gedeelte van Bourgonje (5), ten overſtaan van zyne Zoonen Lotharis en Lodewyk, aanbedeelde. Naauwlyks was dit verricht of men ontdekte ſtraks een algemeen misnoegen by alle de voornaamſte Ryksvazalen, en wel voornaamelyk by 's Keyzers Zoon Pipyn, te meer: mids deeze verdeeling, ſtaande zyn afweezen, geſchied was. Des viel hem de (6) misnoegde menigte aan, (want die hadt zich door haare grootte uytgebreydheyd reeds ontzaglyk gemaakt) met beklag *wegens hy zich, door het toedoen van den voorgemelden Hertog Bernard, voor een gedeelte zyner ſtaaten beroofd zag, dierhalve dat des zelfs heerſchzugtig gedrag niet langer te lyden was, wyl die, door een overſpelige gemeenzaamheyd met de Keyzerin, zyns Vaders koets in 't oog van al de werreld bevlekte en echter dien goeden Vorst zoodaanig blindhokte, dat die, wel ver van deswege wraak te neemen, van zoo ſnood een beſtaan zelf geene de minſte kennis hadt.* En zekerlyk dit uytgeſtrooid gerucht van der Keyzerinne te last gelegd overſpel won eerlang zoodaanigen grond, dat het niet alleen by den gemeenen man, maar zelf by de eerſte (7) Geestlyken des ryks als waarachtig geloofd wierdt, en waarom die zich des openlyk zoo tegen de Keyzerin, als tegen den Keyzer, mids die haar desonaangezien de hand boven het hoofd hieldt, met veel yvers verklaarden. Zulks onder het getal der zoodaanigen niet alleen de voorgemelde Wala, Abt van Korbeije, maar zelf Frederik tegenwoordige Bisſchop van Uytrecht (8) geteld wierden; mids de laatſte, als uyt

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 821. Imperator . . . . . in Villa Theodonis omnes, qui ſuo tempore in exilium misſi fuerunt, revocavit & ſingulos in ſtatum pristinum restituit, posſesſiones quoque judicio legis in fiscum redactas magna liberalitate restituit.

(2) *Nitbardi Hiſt. Lib. I. fol.* 86. Karolo quidem nato, quoniam omne imperium inter reliquos filios pater diviſerat, quid huic faceret, ignorabat; cumque anxius pater pro filio rogaret, tandem Lodharium conſenſit, ac ſacramento testatus est, ut portionem regni, quam vellet, eidem pater daret, tutoremque ac defenſorem illius ſe fore contra omnes inimicos ejus in futuro jurando firmavit.

(3) *Astron. Annal. ad ann.* 840. Lotharius quidem junioris fratris curam gereret, CUJUS SE SPIRITUALEM ESSE PATREM & fratrem meminisſe deberet: Carolus autem tanquam PATRI SPIRITUALI & fratri ſeniori debitum honorem deferret.

(4) *Annal. Fuld. ad ann.* 829. Imperator generalem conventum menſe Augusto Wormaciæ habuit.

(5) *Charta diviſ. apud Pithoeum pag.* 283.

(6) *Astron. Annal. ad ann.* 829. Freti ergo multitudine & asſenſu plurimorum, filium Imperatoris Pipinum adeunt, prætendentes, abjectionem ſui, morum Bernhardi inſolentiam deſpectionem cæterorum, asſerentes etiam eum, quod dictu nefas est thori incestatorem paterni. Patrem porro adeo quibusdam eluſum præstigiis, ut hæc non modo vindicare, ſed nec advertere posſit.

Ratbertus vita Walæ Lib. II. cap. 8. Fit palatium prostibulum, ubi Moechia dominatur & Adulter regnat.

(7) *Ibidem cap.* 9. De adulterio nulla univerſis remanſit dubitatio.

(8) *Hedæ Hiſt. fol.* 49. Hic Fredericus quamvis præcibus Ludovici pii Imp. Aug. ad Pontificatum promotus fuisſet; Judith tamen filiam nobilisſimi Welphii Ducis Bavarorum anno DCCCXIX. ab eodem Ludovico Pio Aug., defuncta pridem Ermigarda, in conjugium asſumtam (quia ejusdem Ludovici neptis & ab alio ſtuprata dicebatur) decreto aliquorum Pontificum eos divortantium, ſacro velamine vestiens, detruſit in Monasterium: unde occaſio cædis ſuæ.

uyt des zelfs hier voorbeſchreeve vlyt, in 't beletten der bloedſchandige huuwelyken te Walchere ligtlyk is af te meeten, zich ſteeds een doodvyand van zoodaanige ongeregeldheden verklaard hadt, en welke alhier, hoewel te onbezonne yver eenigen meenen de rede geweest te zyn, om welke hem naamaals eenige booswigten; door de beleedigde Keyzerin (1) tot dat eynde opgemaakt, op eene allerſnoodſte wyze van het leeven beroofd hebben.

830. Deeze zaamengeſpanne (2) menigte, op den ſchyn dan van deeze aan al de werreld als in 't oogloopende boeleeringe te willen weeren, maakte zich van de Keyzerinne haare twee Broeders, en jongen Zoon Karel meester, ja zettede de drie eerſten, naa der Keyzerinne Broeders het haair geſchooren te hebben, in verſcheydene kloosters gevangen, om in de zelven het overige huns leevens in (3) boetvaardigheyd door te brengen. Dit is 't minst, het zelve meende zy ook aan den Keyzer, naa Lotharis zich mede by de oproerigen gevoegd hadt, eerlang werkſtellig te maaken.

Dan die hadt, door de tusſchenkomſte van zekeren (4) Monik Guntbold, de behendigheyd van zyne Zoonen Pipyn en Lodewyk, onder belofte van hun ryksaandeel te zullen vergrooten, voor zich te doen verklaaren: invoege de half afgezette Keyzer in 't jaar achthonderddertig te Nieumeege (5) eenen Landdag beſchreef, op hoope van in dien oord, welken hy in 't voorgaande (6) jaar nog doorreysd en des zelfs beſtiering twee jaaren vroeger aan de hier te land gekomen Noormannen opgedraagen hadt, by dien hem aldus verpligt zynden landaardt, zoo 't de nood vereyschte, ook de noodige hulp te zullen vinden.

Des begaven zich de rondom woonende Saxers en voorts alle des Keyzers begunſtigers (7) uyt de andere oorden des ryks in zeer groot getal derwaart; zulks die, met hunne hulpe, onaangezien Lotharis aan 't hoofd (8) veeler benden omtrent Nieumege verſcheenen was, zich van het hoogvorstlyk gezag weer volkome meester maakte en Lotharis zelf ziende deeze onverwachte omkeering van zaaken, zich voor zyns Vaders voeten wierp, om vergiffenis ſmeek-

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 49. Nam Judith ab Augusto revocata, mortem per ministros ei intentavit, ut in vita ejus ſcribitur. Martyrio coronatur ſub eodem Ludovico Augusto, confosſus inguina per ministros regios: pasſus apud Trajectum XV. Kalend. Augusti anno DCCCXXXVIII.

(2) *Annal. Bertin. ad ann.* 830. Compendium perrexit; ibique veniens Pippinus cum multitudine populi, conſenſu Hlotharii omnem potestatem regiam, uxoremque ejus tulerunt ac velantes eam miſerunt Pictavis ad monasterium Sanctæ Radegundis.

Nithardi Hiſt. Lib. I. fol. 86. Reginam velaverunt, fratribus ejus Conradum & Rodulfum totonderunt, atque in Aquitaniam ſervandos Pippino commiſerunt.

(3) *Ratbertus vita Walæ Lib. II. cap*, 10. Ita tamen ut ſub ſacro velamine deinceps degat & pænitentiam gerat.

(4) *Nithardi Hiſt. Lib. I. fol.* 86. Asſumptoque Guntboldo quodam monacho, ſub ſpecie religionis in hoc negotio ad Pippinum Ludovicumque filios ejus occulte direxit promittens, ſi in restauratione una cum his, qui hoc cupiebant, adesſe voluisſent, regnum utrisque ſe ampliare velle.

(5) *Astron. Annal. ad ann.* 829. Circa tempus porro quadrageſimale cum Imperator loca mari circumjacentia peragraret, factionis iniquæ principes, ultra ferre non valentes, occultatum diu vulnus detegunt.

(6) *Ibidem ad ann.* 830. obtinuit tamen ſententia Imperatoris, ut Neomagi populus convenirent.

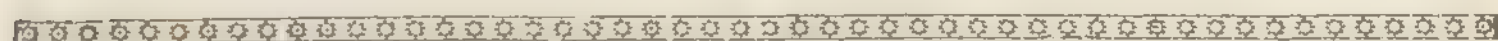
Thegan. de gestis Lud. Pii cap. 37. Ipſo anno pervenit Dominus Imperator ad Noviomagum Castrum, quod ſitum est ſuper fluvium quod dicitur Valum, & multitudo hominum ex omnibus regnis ſuis venit ad eum.

(7) *Ibidem cap.* 12. Tandem ergo Neomagum ventum est, omnisque Germania eo confluxit, Imperatori auxilio futura.

(8) *Annal. Bertin. ad ann.* 830. Alium conventum domnus Imperator cum filio ſuo Hlothario circa Kalendas Octobris Noviomago condixit, ubi Saxones & Orientales Franci convenire potuisſent. Nam illuc ex utraque parte ſcilicet domni Imperatoris & Hlotharii, multorum congregatus est exercitus, ibique Domnus Imperator, recuperato Imperio &c.

ſmeekte, en, mids hy onder (1) eede beloofde *zulks nooit weer te zullen beſtaan*, de verzogte genade erlangde. Vervolgens Wala in zyne Abtdy (2) gebannen en de andere oproerigen in verzekerde bewaaring (3) geſteld hebbende, keerde de Keyzer naar (4) Aken, de uyt het klooster gehaalde Keyzerin wierdt ook derwaart gebragt, en, volgens de gedaane uytſpraak zoo van Paus Gregoor den IV. als de verdere Geestlyken, ontſchuldig verklaard zynde, door den Keyzer in die ſtad weder voor zyne Gemaalin aangenomen.

Dus was wel de opſtand gedempt, doch het eens vonk gevatte vuur van
833. ongenoegen onder zyne Zoonen geenszins geheel uytgedoofd. Want hoewel Keyzer (5) Lodewyk volgens de voorheen door hem gedaane belofte het ryks aandeel van Pipyn merklyk vergroot hadt, zoo beſtondt die in 't byzonder ſedert zynen Vader in alles te dwarsboomen. Zulks de Keyzer zoo weerſpannigen zoon te Trier liet (6) gevangen zetten, dien des zelfs ryksaandeel (7) ontnam, en van 't zelve Aquitanië aan (8) zynen jongſten Zoon Karel ſchonk. Dan Pipyn ſedert, uyt die gevangenis gevlugt, beſtondt, gelyk ook Lotharis en Lodewyk, de wapenen openlyk tegen hunnen Vader op te vatten; welke wel aan 't hoofd van een talryk leger zyne weerſpannige Zoonen in den Elzas tegentrok, dan zag zich, door 't overloopen zyner benden eerlang genoodzaakt om zich (9) nevens zynen jongſten Zoon in der zelver geweld te
ſtellen: welken ſtraks hunnen (10) Broe- 834.
der Karel in de Abtdy van Prume gevangen zetteden, en des zelfs Moeder naar (11) Tortona, eene ſtad in Italië, verbanden. De Vader zelf wierdt eerst naar de Abtdy van (12) Sint Medard vervolgens naar Soisſons gevoerd, in welk eerstgemelde klooster zy hem ſedert noodzaakten, wegens verſcheydene aangetichte misdaaden, op een (13) verachtlyk kleed voor het hooge autaar plat ter aarde leggende aan alle de Geestlyken, die aldaar onder 't opzigt van den hiervoorgemelden Aartsbisſchop Ebbo vergaderd waaren, openlyk om vergiffe-

(1) *Thegan. de gestis Lud. Pii cap.* 37. Et Lotharius filius ejus cum juramento fidelitatem promiſit, ut post hoc nunquam talia committere debuisſet.

(2) *Ibidem ad ann.* 830. Walach abbas jusſus eſt ad monasterium redire Corbeiæ, ibique regulariter obſervari.

(3) *Annal. Bertin ad ann.* 830. Domnus Imperator, recuperato imperio jusſit auctores illius facti . . . . . . in custodiam mitti.

(4) *Thegan. de gestis Lud. Pii cap.* 37. Venit Imperator Aquis ad ſedem ſuam, & ſupradicta conjux venit ibi obviam ei, quam honorifice ſuscepit, jubente Gregorio, Romanorum Pontifice, cum aliorum Episcoporum justo judicio.

(5) *Nithard. Hiſt. Lib. I. fol.* 86. Pippinus quoque & Lodhuwicus, quanquam eis regna ſicut promisſum fuerat, aucta fuisſent, tamen ut Imperio post Patrem primi esſent, uterque laborabant. At illi per quos tunc respublica tractabatur, voluntati eorum obſistebant.

(6) *Astron. annal. ad ann.* 832. Pipinus vero propter pravorum morum correctionem ſub custodia privata Treverim perduci jusſus.

(7) *Annal. Fuld. ad ann.* 832. Hludouvicum . . ., reverſus in Aquitaniam Pipinum filium regno privavit.

(8) *Nithard. Hiſt. Lib. I. fol.* . Per idem tempus Aquitania Pippino dempta Karolo datur.

(9) *Annal. Fuld. ad ann.* 833. Imperator. . . . . In Aliſatiam profectus, atque ibi a ſuis deſertus ac proditus & in filiorum potestatem redactus est.

(10) *Astron. annal. ad ann.* 833. Lotharius (. . . . .) Carolo Prumiæ commendato, nec tamen attonſo, ipſe venationi indulſit.

(11) *Ibidem.* Uxor patris, exilio iterum deportatur in Civitatem italiæ Cortonam.

Andreæ Presbyteri Chron. breve fol. 95. Honor autem major, id eſt, Imperialis crescebat cottidie Lothario, cui inimici homines conſilium dederunt, quatenus Juditham novercam ſuam genitori ſuo tollerent, & in Italiam abducerent, ſicut fecerunt in Civitate Dartonenſi, & in custodiam miſerunt.

(12) *Astron. annal. ad ann.* 833. Suesſionum urbem adiit, ibique in Monasterio Sancti Medardi Patrem ſub arcta custodia esſe præcepit.

(13) *Acta exautoration. Lud. Pii apud du Chesne tom. II. fol.* 332. & proſtratus in terram ſuper cilicium ante ſacroſanctum altare, confesſus eſt coram omnibus ministerium ſibi commisſum ſatis indigne tractasſe, & in eo multis modis deum offendisſe &c.

giffenis te bidden. Zulks die hem, naa (1) het afleggen zyner ryksſieraaden eene haaire zak aantrokken, om aldus, onbequaam om ooit weer de wapenen te voeren, in boetvaardighéyd het overige zyner dagen te eyndigen.

Hoewel nu zyne drie ontaarde oudſte Zoonen, op zoo ongehoorde wys, zich van huns Vaders ſtaaten meester zagen en die, met uytſluyting van hunnen jongſten Broeder Karel onderling naar hun (2) welgevallen ſedert verdeeld hadden, zoo was de geſtoorde rust daardoor echter geenszins in 't ryk herſteld: mids de een de anderen wantrouwende, zy dierhalve meer toeleyden om zich in het byzonder tegen elkanderen, dan wel gezamelyk (3) het ryk, tegen de voorheen reeds (4) gedaane bedreygingen van den Deenſchen Koning Horik, te beſchermen.

Welke zynen anderen Broeder nu mede van den troon geſchopt en des het Koninglyk gebied van Jutland alleen in handen hebbende, dierhalve een beſluyt nam om, uyt weerwraake van de voorheen gepleegde vreedebreuk van Heriold, hem thans in Vriesland dat beſtaan betaald te zetten; te meer mids het Franſche ryk, door den voorgemelden opſtand van 's Keyzers drie oudſte Zoonen tegen den Vader, in de uyterſte verwarring en des ook Heriold van den onderſtand, dien hy totnogtoe aldaar van den zelven bekomen hadt, geheel beroofd en ontzet was.

Tot dat eynde dan eene talryke ſcheepsvloot zynde uytgerust, zag men de zelve in het jaar achthonderdvierendertig voorby het (5) oude Uytrecht den Ryn opzeylen, en, mids niemand iet diergelyks verwacht hadt, het daarop geſcheepte krygsvolk onverhinderd te land ſtappen; vervolgens wierden veelen der naastgelegene Vrieſche gewesten verwoest, de huyzen verbrand, de kerken beroofd en eyndelyk het beleg voor het aan Heriold afgeſtaane Duurſtede geſlaagen; 't gene zy innamen en uytgeplonderd hebbende voor een groot gedeelte aan 't vuur ten beste gaven. Met dit rooven, plonderen en moorden, ſedert in de twee volgende jaaren (6) een- en 835.
(7) andermaal op gelyke wyze in en
dien oord hervat, zouden zy zekerlyk 836.
nog al hebben voortgevaaren, het en waare zy verſtaan hadden hoe de voorheen afgezette Keyzer, zoo door de medogenheyd van des zelfs Zoon (8) Lodewyk, als door de hulpe van (9) Eggard Graaf van Walchere, en andere hooggezaghebberen

(1) *Acta exautoration. Lud. Pii apud du Chesne, tom. II. fol.* 334. Ac deinde cingulum militiæ depoſuit, & ſuper altare collocavit, & habitu ſeculi ſe exuens, habitum pœnitentis per impoſitionem manuum Episcoporum ſuscepit, ut post tantam talemque pœnitentiam nemo ultra ad militiam ſecularem redeat.

(2) *Thegan. Vita Ludov. Pii cap.* 14. Præter hæc autem jam populo juramentis obſtricto, Imperium inter fratres terna ſectione partitur.

(3) *Nithard. Hiſt. Lib. I. fol.* 87. Et quoniam quisque eorum propria quærebat, rempublicam penitus negligebant.

(4) *Zie hier voor II. Deel. fol.* 57.

(5) *Annal. Bertin. ad ann.* 834. Interim etiam claſſis de Danis veniens in Friſiam, aliquam partem ex illa devastavit, & inde per vetus Trajectum ad Emporium, quod vocatur Dorestadus, venientes, omnia diripuerunt, homines autem quosdam occiderunt, quosdam captivatos abduxerunt, partemque ejus igni cremaverunt.

(6) *Ibidem ad ann.* 835. verum dum in eodem placito moratur, Nordmanni ſecunda inruptione Dorestadum irruentes vastaverunt, atque hostiliter deprædati ſunt.

Annal. Fuldenſ. ad ann. 835. Normanni Dorestadum vastaverunt.

(7) *Annal. Bertin. ad ann.* 836. eodem tempore Nordmanni Dorestatum & Friſiam rurſum depopulati ſunt.

(8) *Thegan. de gestis Lud. Pii cap.* 48. Ludewicus vero filius ejus pervenit ad eum, & honeste ſuſcepit & reduxit iterum ad Aquis ſedem ſuam & Deo jubente, restituit eum in regnum & locum ſuum.

(9) *Astron. Annl. ad ann.* 834. Cui Egghardus Comes & alii illius pagi proceres, magna coacta manu obviam pro liberatione Imperatoris pugnaturi processerunt.

ren van dien oord, thans weer op zynen troon herfteld en dus in ftaat was, om hen, mids men nu het Franfche ryk alom weer in volle rust zag, met een magtig leger eerlang op den hals te komen. Dierhalve en den gemaakten buyt en flaaven ten fpoedigfte hebbende ingefcheept, keerden zy, hoe verhit anders op den roof, voor de derdemaal naar hunne koude landen te rug.

Horik zelf (1) bekommerd, dat zulk een beftaan, mids de herftelling des Konings, niet lang zou ongewrooken blyven, zondt dierhalve een plegtig Gezantfchap aan den zelven. Het gene in 't voortzetten zyner reyze omtrent Kolen het ongeluk hadt, dat verfcheydene zyns gevolgs door de aldaar woonende landzaaten, waarfchynelyk uyt weerwraake wegens de aangerechte verwoestingen omtrent Duurftede, met fchennisfe van het recht der volken, vermoord (2) wierden. Zulks de Deenfche Afgezanten op den befchreeven landdag te (3) Worms by Keyzer Lodewyk gehoor hebbende, *wegens dit vyandlyk gedrag niet alleen ftraf vorderden maar het achtervolgen van den vreede op het naadruklykst verzogten; mids hun Vorst betuygde de in Vriesland aangerechte verwoestingen buyten zyne orde en kennisfe gefchied te zyn, en dierhalve in eene nadere gehoorhebbing te Aken verzogten dat hen een ftaat (4) van de aldaar vermoorde of weggevoerde ingezetenen mogt worden overgeleverd.*

Hoewel de Keyzer ten volle verzekerd was, dat zoo groote uytrusting ter zee door de Deenfche onderdaanen zonder de kennisfe en de ftilzwygende toeftemminge des Jutlandfchen Konings tot driewerf niet kon gefchied zyn, zoo nam hy echter in die verontfchuldiging, mids het gedrag zyner drie oudfte Zoonen hem niet zonder reden als nog verdacht was, ten volle genoegen, en deedt (5) zyne onderdaanen, welken aan de gepleegde moorderyen te Kolen fchuldig waaren, naar verdienfte ftraffen. Vervolgens in de zekerheyd van zyne Vriefche ftaaten zoo door 't aanftellen van nieuwe (6) Prinfen, dat (7) zyn Graaven, als het afzenden van zeer ftrenge bevelen tot het beter bezethouden van der zelver ftranden en de zich in de zee ontlastende ftroomen hebbende voorzien (8), begaf zich Lodewyk in het volgende jaar. naar den door hem be- 837.
fchreeven Landdag te Diedenhove, alwaar hy, naa 't ontfangen der jaarlykfche fchattingen van der Synsbaargemaakte Vorsten, aan de aldaar befchreeve vergadering bekend maakte: *zich in dat jaar nog naar Italië te zullen begeeven, zoo uyt Godvrugt, als om*

(1) *Annal. Bertin. ad ann.* 836. Sed & Horich rex Danorum per legatos fuos in eodem placito amicitiæ atque obedientiæ conditiones mandans, fe nullatenus eorum importunitatibus asfenfum præbuiste testatus.

(2) *Ibidem.* De fuorum ad Imperatorem misforum interfectione conquestus est, qui dudum circa Coloniam Agrippinam quorundam præfumptione necati fuerant.

(3) *Astron. Annal. ad ann.* 836. Post folennitatem porro Paschalem atque Pentecosten, Wormatiam ad conventum indictum proficiscitur.

(4) *Annal. Bertin. ad ann.* 836. Ubi etiam misfi ejusdem Horich venerunt, quærentes fummam eorum, quos ipfe captos ex his interfici fecerat, qui in nostros fines talia jam-dudum moliti funt.

(5) *Ibidem.* Quorum necem etiam Imperator, misfis ad hoc folum legatis, justisfime ultus est.

(6) *Ibidem ad ann.* 837. Imperator vero generali conventu habito, publice cum his questionem habuit, QUOS PRINCIPES AD EANDEM CUSTODIAM DELEGAVERAT.

(7) *Notæ God. Leibnitzii in vitam Comit. Machtildis tom. I. fol.* 633. ATTO PRINCEPS) nempe comes; nam illis temporibus & multo adhuc post etiam COMITES fub PRINCIPUM NOMINE comprehendebantur.

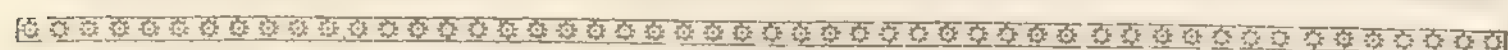
(8) *Annal. Bertin. ad ann.* 837. Igitur Imperator dispofita Frifiæ maritimaque custodia, menfe Maio ad Theodonis villam veniens & annualia dona recipiens, iter fuum Romam, defenfionis fanctæ Romanæ ecclefiæ atque orationis gratia, indixit.

om dat zyne tegenwoordigheyd aldaar ter beſcherminge dier kerke ten hoogſte vereyscht wierdt.

Dan als men van dit beſluyt aan den (1) aldaar zynden Lotharis kennis gegeeven hadt, ten *eynde hy zynen Vader met een behoorlyk ontzag zoude hebben te ontfangen, en ook het noodige tot het voortzetten van dien togt tydig te laaten vervaardigen*, kreeg men ten hove de onaangenaame tyding (2) *hoe, niet tegenſtaande de voorige vreedelievende betuyging der Deenſche Gezanten, die eedbreekende landaardt echter, met nog eene vry grootere ſcheepsmagt, dan voorheen, op nieuws in 's Keyzers aanzeeleggende ſtaaten, en over welken de Deenſche Prins Hemming het gebied hadt, gevallen waaren, om hem, even gelyk deeze Jutlanders des zelfs Broeder Heriold in de drie voorige jaaren gedaan hadden, thans ook op zyne beurt te beſtooken.*

En zekerlyk de Deenen, zynde verwittigd van de goede maatregels, die men om hen af te keeren in het thans genaamde Holland genomen hadt, wendden het dierhalve naar de Schelde en andere Zeeuwſche ſtroomen. Dus wierdt (3) Antwerpen by verrasſing ingenomen en in koolen gelegd, desgelyks Witlam of, gelyk het anderen noemen (4) Willant of Wiltland eene koophaven toenmaals nog in weezen en gelegen aan den mond der Maaze, waarſchynelyk op het eyland Goerêe by de Oostduynen, door dien ter dier plaatſe nog zeer zwaarlyvige ſteenbrokken en andere aanmerkenswaardige overblyfſelen van eene zeer oude verwoeste ſtad of haven gevonden worden, welken ſedert door de zee ingezwolgen en by de ſtuurlieden onder den naam (5) van OUDE WERRELD als nog bekend zyn, en, gelyk wy hiervoore (6) gemeld hebben, voorheen de have der Britanniſche vloote, als het Romeynſche ryk nog in vollen ſtand was, van die volken geweest is.

Hoe 't zy; de gelande Noordmannen dwongen de daaromtrent woonende Vriezen aan hen ſchatting te betaalen, even gelyk ook de inwoonders van 't eyland (7) Walchere, alwaar zy Eggehard des zelfs Graaf, door wiens (8) hulpe de Keyzer onder anderen thans weer op den troon herſteld was, midsgaders den Jutlandſchen Prins Hemming, zynde de Zoon van Halpdan, en aan wien de Keyzer, naa hy gedoopt was, het Hoog (9) Hertoglyk gebied van Zeeland, gelyk gemeld is, hadt opgedraagen, nevens

(1) *Annal. Bertin. ad ann.* 837. Directis interim ad Lotharium legatis monentibus ut eum paterna reverentia ſusciperet, atque itineris apparatum decenter opportuneque procuraret.

(2) *Astronomi Annal. ad ann.* 837. Simul etiam jubebat ſibi parari ſtipendiarias annonas, ſtativaque congrua per omne iter, quo Romam itur. Dicebat enim ſe limina beatorum Apostolorum inviſere velle. Hoc vero ne fieret, irruptio Nordmannorum in Friſiam inpedivit, ad quorum comprimendam inſolentiam ipſe expeditionem in Friſiam ſuscepit.

(3) *Annal. Fuld. ad ann.* 836. Normanni Anduverpiam civitatem incendunt, ſimiliter & Witlam emporium juxta ostium Moſæ fluminis, & a Friſionibus tributum acceperunt.

(4) *And. Sylv. Synop. Hiſt. Franco-Merov. Lib. II. cap.* 724. Northmanni, iterum Gallias graviter infestant; Andoverpum oppidum & WILLANT emporium, ſitum juxta ostium Moſæ incendunt.

(5) Bericht der Burgem. en Vroedſch. der ſtad Vlaardinge tegen de Haringkopers te Rotterd. fol. 4. **Daer het integendeel, niet te praeſumeren is, dat Vlaerdinge, indien dat gelegen was geweest omtrent Goeree, aan de Ooſtduynen aen het ſtrant, of nu in zee, op een plaats, die men de** OUDE WEERELT **noemt.**

(6) *Zie hier voore I. Deel. fol.* 195.

(7) *Annal. Fuldenſ. ad ann.* 837. Nordmanni tributum exactantes in Walachram inſulam venerunt, ibique Eggihardum ejusdem loci Comitem, & Hemmingum Halpdani filium, cum aliis multis XV. Kalendas Julii occiderunt & Dorestadum vastaverunt.

(8) *Astron. Annal. ad ann.* 834. Cui Eggihardus Comes & alii illius pagi proceres, cum magna coacta manu obviam pro liberatione Imperatoris pugnaturi procesſerunt.

(9) *Appendix Thegani ſub anno 24. Ludov. Imp.* Dani nave venientes ad unam ſedicionem (*ſive præſidium in inſula Walachria conſtitutum*) & interfecerunt ibi innumerabilem multitudinem Christianorum, & ibi CECIDIT HEMMINCH, qui erat ex ſtirpe Danorum, DUX CHRISTIANISSIMUS.

vens veele andere (1) zyner in de wapenen gerukte onderdaanen, die de oude Chronyken, als onder het gebied der Franſche Koningen ſtaande, daarom Franken (2) noemen, den vyftiende van Zomermaand vermoorden en dus den tegenwoordig in bezit zynden Jutlandſchen Koning van eenen der op des zelfs Ryk eyschmaakende Prinſen ontlastten.

Vervolgens de Waal zynde opgezeyld en Duurſtede (3) op nieuws verwoest hebbende, kwamen zy langs de veelvuldige met de zee gemeen leggende Westfrieſche meeren in de Haven te (4) Egmond; 't gene, gelyk ook het overige van het thans genaamde Holland, onder de Hertoglyke beſtiering van des vermoorden Hemmings Broeder Roruk geſteld was, en zekerlyk de rede zal geweest zyn, dat zy ook door 't plonderen, moorden en branden alle de in dien oord aanzee gelegene landen op des te ſchriklyker wyze mishandeld hebben. By dit voorval wierdt ook de voorheen (5) te Egmond geſtichte Kapel van Sint Albert verwoest, en de roofzuchtigte menigte te raaden langs de hooge landen van Kenmerland tot Noordwyk toe door te dringen. Hier viel haar zekere Jeroen, zynde een Engelsman (6) van geboorte en Pastoor van dien oord, in handen; welken deeze op den Christen Godsdienst verbitterde Heydenen, naa veele verſmaadheden en pynigingen (7) te hebben doen ondergaan, eyndelyk, mids hy des onaangezien even volſtandig by zyn geloof bleef, den vyftienden van (8) Hooimaand, en dus net een maand naa 't ſneuvelen van Hemming, onthoofden. Wel is waar dat verſcheydene inwoonders, ziende hun land aldus te vuur en te zwaard verdelgen, aan verſcheydene oorden des gewests de wapenen opvatteden, om, zoo niet de ingedronge Deenen weer te verdryven, ten minſte aan de zelven hunne huyd en have ten dierſte te verkoopen.

Dus was met dit oogmerk eene goede hoop volks in het thans genaamde Rynland, onder 't beleyd van zekere twee Vrieſche Graaven Tibbold en Gerolf, byeengerukt; wier laatſte zekerlyk de zoon van den hiervoorgemelden Graaf Dirk, (9) naabloedverwant van Keyzer Karel, en ook de zelfde Gerolf zal geweest zyn, welke eensdeels by 't lee-

(1) *K. Kolyn vs* 307.
Zelande zi oec beroven
Daer Greve Eggaert / Halpdams zone
Bleve in ti weer ti gone /
Ti reden datten wederſtoet.

(2) *Elnonenſe Sti. Amandi Chron. Breve ad ann.* 839. Normanni in Waleras interfecerunt FRANCOS.

(3) *J. a Leidis Chron. Lib. V. cap.* 32. Moverunt etiam Dani castra ſua & exercitum ad villam magnam, non longe a Trajecto ſituatam, Dorestadum nomine . . . . vastaverunt . . . . deinde applicuerunt ad Hollandiam.

Chron. de Nortman. Gestis ad ann. 837. Northmanni in inſula, quæ Walacria dicitur, multos trucidaverunt, & aliquandiu inibi commorantes, cenſu exacto Dorastadum pervenerunt, & tributa ſimiliter exegerunt.

(4) *K. Kolyn vs* 283.
Korts dar na ſien wedercomen
Over zee / die fel / onvrome /
Wrede Noren / ende roven
Al dat lant an zee / geſonden
In tie havene van Hegmonde.

(5) *J. a Leidis Chron. Lib. V. cap.* 34. Etiam Egmondam, eccleſiam ſancti confesſoris Athalberti inibi conſtructam dilapidaverunt.

(6) *Ibidem cap.* 24. Circa hæc tempora floruit in Hollandia beatus Ieron, Sacerdos Domini. Hic in Anglia juxta Sæculi dignitatem parentibus nobilibus progenitus.

(7) *K. Kolyn vs* 302.
En ti heylige Jeroen
Grepen zi en deden wylen
Grote pien / ſtaken mit pylen
In 't lyve / en vornden over zere
En te ſpotten allen zere.
Onſen Here / ende onthoven.

J. a Leidis Chron. Lib. V. cap. 33. Dani . . , . Virum Sacerdotem Dei Jeronem, juxta Noortwyck populum regentem, ... repererunt.

(8) *Ibidem.* Decollatus est martyr Domini . . . . Sextodecimo Calendas Septembris.

(9) *Zie hier voor II. Deel fol.* 11.

't leeven van Keyzer Karel den Grooten, (1) nevens Meginhart Graaf van Hameland en nog dertien andere Graaven, als getuygen over des zelfs uyterften wil geftaan heeft; andersdeels, gelyk ons de oude (2) fchriften getuygen, door deezen tegenwoordigen Keyzer Lodewyk nog over weynigen tyd naar Rome gezonden was, om de bevestiging zoo van het door den Keyzer opgerechte Bisdom van Hamburg, als de benoeming van den thans uyt Jutland verjaagden Anscharius tot het zelve, van den Paus te bekomen. Doch wat van deeze ftellinge zy, dit is zeker, dat deeze twee Graaven, nevens hunne in de wapenen gerukte Landzaaten, de fteeds nog al dieper in het land dringende Deenen tot by (3) Rynsburg tegentrokken, en aldaar met de zelven in een zeer ftreng gevecht raakten: Dan die zagen eerlang door de overmagt dier Barbaaren hunne volken ontfnoerd en zich gevolglyk op de vlugt gedreeven. Zulks de twee hier voorgemelde Vriefche Graaven Gerolf en Tibbold met het ontroerde overfchot zich in het flot by Voorburg wierpen, 't gene eertyds, gelyk hiervoor (4) gemeld is, door Keyzer Hadrianus tot eene gemeene Markt of Beurs voor de met het ryk zoo naauw in verbond zynde Batavieren geflicht was, en by dit geval door de hechtheyd zyner muuren den inwoonderen thans tot eene veylige Burg of Vryplaats verftrekte; in welken zy des het geweld der dus ver in 't land gedrongene Noordmannen hoopten te zullen konnen verduuren. Dan die volgden de vlugtelingen op de hielen derwaart, waarfchynlyk langs dien weg, welke tot den huydigen dag toe daarom omtrent 's Graavenhaage nog de DEENEWEG genaamd is.

Hoe 't zy, de hen naavolgende Noordmannen floegen 'er het beleg voor, rammeyden de muuren met hunne ftormgevaarten, en maakten zich, met omkominge (5) dier twee gemelde Vriefche Graaven, en alle de daarin leggende bezettelingen ftormender hand van het zelve meester, waarnaa zy het aan 't vuur ten beste gaven, als uyt de by dat voorval gefmolte en uyt de aard federt aldaar opgegraave metaal brokken is af te meeten. Aldus wierdt zoo doorluchtig overblyffel der oudheyd verwoest, dat 'er in onze dagen, niets dan flechts de hoogte, op het welke het gebouwd is geweest, befchouwd wordt en flechts zoonu zoodan eenige oude fteenen, Romeynfche penningen, gebrooke aardewerk dier vol-

(1) *Testam. Caroli M. apud J. ab Eckhart de reb. Francic. Orient. tom. II. fol.* 63. COMITES Walach, Meginherus, Othulfus, Stephanus, Unrochus, Burchartus, MEGINHARTUS, Hatto, Richwinus, Eddo, Erchangarius GERHOLTUS, Bero, Hildegern, Roculfus.

(2) *Vita Anfcharii cap. V.* §. 19. In civitate Hammaburg fedem (*Imperator*) conftituit Archiepiscopalem . . . . ad hanc ergo fedem domnum & Patrem nostrum Sanctisfimum Anfcharium prædictus Imperator folemniter confecrari fecit Archiepiscopum . . . & ut hæc omnia perpetuum fuæ ftabilitatis retinerent vigorem eum honorabiliter ad fedem direxit Apostolicam & permisfos fuos venerabiles Bernoldum & Ratoldum Episcopos, & GEROLDUM ILLUSTRISSIMUM COMITEM omnem hanc rationem fanctisfimo Papæ Gregorio intimari fecit confirmandam.

(3) *K. Kolyn vs* 292.
End zunt to Nurtika komen
Daer zi tegen trak die vrome
Greve Gerolf en Tibbold / agen
Rinesburge / daer zi lagen /
En te wan dat Noertse here
Was te krafticy in te were
En te euvel wurt edragen
Bleven zi te beyde flagen.

(4) *Zie hier voor I. Deel fol.* 166. *en* 167.

(5) *J. a Leidis Chron. Lib. V. cap.* 34. Hollandenfes autem, cernentes crudelitatem Danorum, in magna multitudine congregati convenerunt ad Castrum Arindalii Regis, videlicet Efeloer, prope Voeburch: ibique cum armis & aliis inftrumentis ad hoc aptatis fe defendere tentabant; fed, Deo volente ac permittente, virum peccatis populi exigentibus, prædicti pagani illud Castrum bellicofa manu ceperunt & duos gloriofos Hollandenfes milites, fcilicet dominos Geerlacum & Dibbaldum cum tota eorum multitudine fatis crudeliter pro fide Christiana & patria pugnantibus occiderunt, castrumque jam dictum deftruentes, terræ adæquarunt.

volken, verſcheyde Franſche geldſtukken, en daaronder de zelven die zelfs van den tegenwoordigen Keyzer Lodewyk, by 't roeren des gronds, zyn ontdekt geworden.

Naa het uyt den weg ruymen van deezen hinderpaal, wierden alle omgelegene landen uytgeplonderd en verwoest, de vrouwen en (1) kinderen in ſlaaverny weggevoerd, en alle het bejaarde manvolk, 't gene hen zoohier zoodaar in handen gevallen was op eene elendige wyze mishandeld en van 't leeven beroofd.

Door deeze en meer andere diergelyke wreedheden het land als eene wildernis zynde geworden, begaven zich deeze Noordſche roofvogels, mids zy tyding hadden dat Keyzer (2) Lodewyk met een ontzaglyk (3) leger tegen hen in perſoon naar Nieumeege op weg was, met hunne vloot, die met den gemaakten buyt en ſlaaven niet weynig bevragt was, ten ſpoedigſte van de thans genaamde Hollandſche kusten in zee; alwaar hen ſedert zoo vreeslyk onweer (4) beliep, dat de meesten hunner met roof belaadene ſcheepen door de woeste zeegolven wierden ingezwolgen, zy gevolglyk dien buyt weder quyt, en, van zoo groote menigte, zeer weynigen in behoude haven raakten.

En zekerlyk Keyzer Lodewyk verſtaande hoe de weer op nieuws ingevallene Deenen, onaangezien de bevelen, die hy in 't voorgaande jaar tot beveyliging der thans genaamde Hollandſche kusten gegeeven hadt, zoo ongehoorde verwoestingen aldaar hadden aangerecht, ſtaakte (5) niet alleen de voorgenome reys naar Italië, maar kwam in perſoon op zyn hof te Nieumeege; werwaart zich ook op de ontfange uytſchryvinge, alle de Vrieſche, Saxiſche, en andere naastgelegene Hertogen en Graaven, tot het bywoonen van dien algemeenen Landdag, ten ſpoedigſte vervoegden.

By 't openen van den zelven haalde, de met recht vergramde Keyzer, de in 't voorgaande jaar naar het thans genaamde Holland gezondene Graaven, aan wie hy (6) de bewaaring dier landen hadt aanbevoolen, niet weynig over den hekel; hy verweet hen in 't openbaar *hun wangedrag*, en beval voorts *die zaak ten naauwſte te onderzoeken; als van zin zynde die genen, welken in 't betrachten van hunnen pligt naalaatig geweest waaren, voorbeeldlyk te ſtraffen.* Dit geſchiedde, en bleek by naarſtig onderzoek, dat de geleede ſchaade veroorzaakt (7) was, eensdeels door de thans genaamde Hollandſche Onderdaanen zelfs, mids die op den aangekondigden krygsban wel in de wapenen verſcheenen waaren, doch echter veelen der zelven geenszins aan de bevelen

(1) *J. a Leidis Chron. Lib. V. cap.* 34. Inſuper & omnia opida & loca totius Hollandiæ, nolentes prædictos Danos cum pace recipere, & eorum obtemperare voluntati contrita ſunt ab ipſis, ac in ſolitudinem redacta. Accipientesque ſpolia Hollandiæ in prædam, & occidentes omnes masculos in ore gladii, abduxerunt in captivitatem uxores & pueros & diverſa ſpolia.

(2) *Chron. Nortmann. ad ann.* 837. Quibus Ludovicus Imperator auditis, ad Noviomagum Castrum properare non distulit, cujus adventu Northmanni audito, continuo recesſerunt.

(3) *Astron. Annal. ad ann.* 837. Hoc vero ne fieret, irruptio Nordmannorum in Friſiam impedivit, ad quorum comprimendam inſolentiam IPSE EXPEDITIONEM IN FRISIAM SUSCEPIT.

(4) *Annal. Bertin. ad ann.* 838. Inter quæ Danorum Pyratæ patria egresſi, ortoque ſubito maritimorum fluctuum turbine, vix paucisſimis evadentibus ſubmerſi ſunt.

(5) *Ibidem ad ann.* 837. Quibus Imperator auditis, prætermisſo memorato itinere, ad Noviomagum Castrum, vicinum Doreſtado, properare non distulit; cujus adventu Nordmanni audito, continuo recesſerunt.

(6) *Ibidem.* Imperator vero generali conventu habito, publice cum his questionem habuit, quos principes ad eandem custodiam delegaverat.

(7) *Ibidem.* Qua discusſione patuit, partim imposſibilitate, partim quorumdam inobedientia, eos inimicis non potuisſe reſistere.

velen hunner Graaven hadden gehoorzaamd, andersdeels ook door gebrek der noodige ſcheepen: zulks de Noordmannen, de ſtroomen alom met hunne talryke vloot bezet hebbende, het te zamenvoegen der byzondere Graaven hadden verhinderd, en, als men in den beginne de benden naar den kant van Zeeland hadt doen optrekken, zy het dan ylings met den eerſten gunſtigen wind naar Duurſtede, en derwaart zynde getrokken, het dan ſtraks weer naar Egmond gewend en op deeze wyze alom met gemak de overhand behaald hadden.

Op dit bericht beval (1) de Keyzer *op den Ryn, de Maas, Schelde en andere zich in de zee ontlastende ſtroomen de noodig geoordeelde ſcheepen ten ſpoedigſte te vervaardigen*, en zondt, om de betoonde ongehoorzaamheyd der thans genaamde Hollanderen (2) te beteugelen, eenige door hunne dapperheyd vermaarde Graaven en Abten derwaart. Door welke laatſten geene Geestlyken, maar Kloostergraaven, die om hunne zonderlinge dienſten met de eene of (3) andere Abtdy beſchonken waaren, moeten verſtaan worden: even gelyk men hiernaa in 't jaar negenhonderdtweeëntwintig zekeren Dirk; Zoon des Graaven van Holland, tot Kloostergraaf der Koninglyke (4) Abtdye van Egmond (welke aldus genaamd is, mids zy door de voorige (5) Koningen geſticht was) in erkentenis van zyns Vaders dienſten, door Karel den Eenvoudigen zal zien aanſtellen. Welk wegſchenken der Abtdyen aan Werreldlyken alle (6) Schryvers eenpaarig getuygen, dat door Karel Martel, als de Koninglyke ſchatkist door de geſtaadige oorlogen was uytgeput, is ingevoerd; en waarom eenige daardoor benaadeelde Geestlyken hem deswege, als eeuwig verdoemd zynde, met eene zwarte kool in hunne ſchriften hebben afgemaald.

Onaangezien deeze en andere genomene maatregels, zoo beſchreef de Keyzer (7) tegens Bloeimaand des volgenden jaars wederom eenen Landdag te Nieumeege, zoo om te zien of de bevelen, die hy in den voorigen, ter beveyliginge der thans genaamde Hollandſche kusten, gegeeven hadt, ſtiptlyk waaren uytgevoerd, als om het gene, nog verder noodig (8) geoordeeld wierdt, aldaar werkſtellig te maaken. En zekerlyk, de beraadſlagingen op dit ſtuk

(1) *Annal. Fuldenſ. ad ann.* 838. Naves contra Nordmannos ædificantur.

Annal. Bertin. ad ann. 827. Et ut deinceps illorum incurſionibus facilius obſisti queat, *clasſis quaquaverſus diligentius parari* jusſa est.

(2) *Ibidem.* Unde & ad comprimendam Freſionum inobedientiam ſtrenui Abbates ac Comites directi ſunt.

(3) *Chron. Cameracenſ. Lib. I. cap.* 70. Tunc temporis Iſaac Comes, Abatiunculam beati Humberti, cui, ut paulo ſuperius diximus, Episcopum Stephanum rex Carolus præfecerat, posſidebat.

(4) *J. a Leidis Annal. Egmond. in prologo pag.* 1. Ex injuncta Reverendi in Christo egregii Patris & Domini mei Domini Nicolai de Adrichem hujus nominis ſecundi REGALIS abbatis monasterii S. Adalberti in Hæcmunda.

(5) *Du Cange glosſar. med. & infim. Latinitat. tom. II. fol.* 604. Monasteria Regalia vocant, quæ a rege nude dependent, quæ ad jus regium proprie pertinent, ut apud monachum Sangallenſem Lib. I. cap. 14. *quæ ad regem pertinent:* apud Abbonem Floriacenſem in Canonib. c. 19. *quæ pendent de manu regia:* apud Baldricum Noviom. Lib. III. c. 20. *quæ ab imperio dependent:* in Chronico Senonenſi Lib. II. c. 1. *quæ ſunt juris regii &c.*

(6) *Ibidem tom. I. fol.* 12. Id vero primum feciſſe Carolum Martellum conſentiunt ſcriptores omnes, eoque nomine æternaliter perditum ſeu damnatum finxerunt quidam, ut est apud Baronium ad ann. 889. N°. 31.

(7) *Annal. Bertin. ad ann.* 838. Sicque remisſo ad propria, ut menſe Maio Imperatori in Noviomago occurreret, injunctum est.

(8) *Annal. Bertin. ad ann.* 838. Nam illo juxta condictum Imperator progredi disponebat, quatenus ſua præſentia damnum quod annis præteritis pyratarum importunitate, nostrorumque deſidia contigerat, vitaretur.

ſtuk met de ten hove verſcheene Hertogen en Graaven waaren veelvuldig, en de middelen ter beveyliginge der (1) zeekusten, volgens de aldaar genomene beſluyten, ſedert nog by de hand gevat, niet minder.

Naa 't eyndigen van dien Landdag Lodewyk zich ſedert met de jagt te (2) Kompiegne hebbende verlustigd, gaf te Attigni aan de Gezanten van den Jutlandſchen Koning Horich wederom gehoor; welken by die gelegenheyd den Keyzer bekend maakten *hoe hun Meester, uyt (3) hoogachtinge voor den zelven, de voornaamſte uytvoerders van de laatst in Holland gedaane invallen, en welken de op de zee geleede ſchipbreuk ontkomen waaren, niet alleen hadt laaten gevangen zetten, maar met de dood ſtraffen, en dierhalve nu ook verzogt, dat aan hem de Vriezen en Abodrieten, welken onder Heriold (4) den voorheen reeds gemaakten vreede zoo reukeloos, verbrooken hadden, mogten werden overgeleverd:* doch welk verzoek, als ſtrekkende tot kleynachtinge des Keyzers, diensvolgens ook als (5) onbillyk wierdt van de hand geweezen.

839. Deeze ſchriklyke in Holland ondergaane verwoesting wierdt ſedert van het verſchynen eener (6) zeldzaame Staartſtarre in het teken van de Maagd verzeld, ter plaatſe daar die met de voeten zoo de ſtaart van de ſlang als de Raaf nadert. Zulks, mids zy tegen de gewoonte der andere dwaalſtarren niet alleen haaren loop naar 't Oosten ſtrekte, maar in vyfentwintig dagen het teken van den Leeuw, de Kreef en Tweelingen doorloopende, eyndelyk in 't hoofd van den Stier onder de voeten van den Wageman haare totnogtoe uytgeſchootene vuurſtraalen eensſlags afley, dit de oplettenheyd veeler nieuwsgierigaards niet weynig bezig hieldt, ja zelf den Keyzer, mids die een beminnaar der Sterrekunde zynde, deeze ook eerst gezien hadt, aanzettende om zekeren Starrekundigen, wiens ſchriften wy nu zoo menigmaal hebben aangehaald, by zich te ontbieden, om, wegens zoo zeldzaam verſchynſel, 't gene veelen als eene voorzegging van der Vorsten dood, of Oorlogen of zwaare Watervloeden aanzagen, des zelfs gedachten te innen.

En hoewel het belachgelyk is, aan deeze onbezielde lighaamen eenige voorzeggende kracht toe te ſchryven, zoo kwam de alstoen in het thans genaamde Holland woonende volken nog voor het eynde des zelven jaars geen kleyn onheyl uyt de zee op den hals. Want den (7) tweeden Kersdag, als men het Feest van den eerſten Christenbloedgetuygen den Diaken

(1) *Annal. Bertin. ad ann.* 838. Habitoque conventu fidelium, copioſus circa maritima apparatus distributus est.

(2) *Ibidem.* In Verno, Compendio ceterisque circumjacentibus locis venationi congruis ſtativa habuit.

(3) *Ibidem.* Ubi etiam miſſi Horich venientes, pyratarum in nostros fines dudum irruentium maximos a ſe, ob Imperatoris fidelitatem, captos, atque interfici juſſos retulerunt, petentes inſuper ſibi dari Friſiones, atque Abodritos.

(4) *Zie hier voore II. Deel fol.* 56.

(5) *Annal. Bertin. ad ann.* 838. Cujus petitio quanto Imperatori indecens ſive incongrua viſa est, tanto vilius ſpreta & pro nihilo ducta est.

(6) *Astronom. Annal. ad ann.* 839. Hoc anno circa festum Paschatis dirum ſemper ac triste portentum Cometa in ſigno Virginis apparuit, in ea parte, qua pedes ejus caudam Serpentis Corvumque contingunt: quod cum non more errantium ſeptem ſyderum orientem verſus peteret, per XXV. dies (mirum dictu) & Leonis & Cancri nec non Geminorum tranſiens ſigna, tandem in Capite Tauri ſub Aurigæ pedes igneum globum vibrarumque prolixitatem, quas usquequaque porrexerat, depoſuit; quod cum Imperator talium ſtudioſiſſimus primus, ut tunc conſtitit, conſpexiſſet, antequam quieti ſe daret, me, qui hæc ſcripſi, & qui hujus rei ſcientiam habere tunc credebar, accitum percontari ſtuduit, quid de hoc cometa mihi videretur.

(7) *Annal. Bertin. ad ann.* 839. Præterea die ſeptimo Kalendas Januarii, die videlicet paſſionis beati Stephani protomartyris, tanta inundatio contra morem maritimorum æstuum per totam pene Friſiam occupavit.

ken Steven alom in de kerke vierde, verhief zich een ongemeene ſtormwind, door welken de zee tot in haare afgronden beroerd, vreeslyk aan 't woeden ſloeg, en haare hemelhooggaande baaren de wyde monden der zich in de zee ontlastende ſtroomen inrollende dus den afvloed ſtremde; zulks de binneſtroomen, door de daardoor veroorzaakte zwelling, alle boorden, kanten en oevers zoo ongemeen overſchreedden, dat 'er een oneyndig getal van huyzen en (1) bosſchen omvergeſpoeld wierdt, en niet alleen verſcheydene duyzenden van 't vee, 't gene zich in de laage landen onthieldt, elendig omkwamen, maar wel tweeduyzendvyfhonderdzevenendertig (2) menſchen, door de geweldige kracht van het over het land ſtroomende water, verdronken waaren.

Door welken aldus ontſtaanen ſtorm voorts nog geene kleyne verandering, in opzigte van den zich totnogtoe by Katwyk in zee ontlast hebbende Rynſprank, is voorgevallen: want, dewyl de oude Romeynſche historiſchryvers al in hunnen tyd getuygen, dat die, hoewel voorheen de (3) ſnelſte van afvloed, ſedert het graaven der gragten zoo van Druſus als van Corbulo, reeds zoodaanig in ſchaarsheyd van water ten tyde van Civilis was toegenoomen, dat deeze rynſprank al genoegzaam zonder water (4) was, zoo dra maar door den zelven de door Druſus gemaakte Rynsdyk in de Betuwe was doorgeſtooken, zoo was deeze ſchaarsheyd ſedert nog merkelyk vermeerderd; dewyl des zelfs afvlietend opperwater, by het dagelyks dieper worden dier nieuwe afleydingen, zich ook overvloediger zoo in de Maas als Zuyderzee ontlastte. Zulks, mids dit aldus ongemeen verminderen van 't water, de afvloed nog meerder vertraagd, en dus door het meer en meer zinken van de afgevoerde kley, ter oorzaake de ſtroom de kracht niet meer hadt van de zelve in de zee te voeren, eyndelyk een voet gegeeven is, dat de dus dagelyks by Katwyk ondieper gewórden Rynskil, thans eyndelyk door het by deezen ſtorm aan 't gaan geraakt zynde zand voor 't meeste gedeelte is verſtopt (5) geworden. En waarom, mids deeze verſtopping niet in eens door het verſtuyvend duynzand, gelyk men gemeenlyk voorgeeft, maar vooraf

(1) *J. a Leidis Chron. Lib. V. cap.* 30. CIRCA annos Dominicæ incarnationis octingentos, quadraginta, ... Signum mirabile apparuit in cœlo. Stellæ enim viſæ ſunt undique tanquam ex alto Horizontis mari, profluere circa poli cardinem omnes fere invicem inter ſe concurrere. Quod prodigium ſecutæ ſunt tristes calamitates, aeris videlicet maxima intemperies, crebri ventorum intolerabiles turbines, fluminaque terminos longe ſuos ultra ſolitum transgredientia, quaſi quædam Cataclysmi imago. Nam Rhenus, qui per Dorestadum, Trajectum, Leyden & Catwyck, in occiduo mari fluere ſolitus erat, propter nimiam maris exuberantiam, ſicut quondam Jordanis, ſic modo Rhenus, converſus est retrorſum ita, quod in Hollandia & Batua homines & jumenta, in maxima quantitate ſuffocati, miſerabiliter perierunt. Arbores & Sylvæ in eisdem locis propter ſalſedinem aquæ marinæ, quæ violenter a Catwyc ſurſum influxit, eadem procelloſa ventorum tempestate arentes, quaſi unanimiter conruerunt.

(2) *Annal. Bertin. ad ann.* 839. Et omnia quæcumque involverat, tam homines quam animalia cætera & domos abſumpſerit, quorum numerus diligentisſime comprehenſus, duorum millium quadringentorum triginta ſeptem relatus est.

(3) *Tacit. Annal. Lib. II. cap.* 7. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas inſulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur: ſervatque nomen & VIOLENTIAM CURSUS, QUA GERMANIAM PRÆVEHITUR, DONEC OCEANO MISCEATUR; AD GALLICAM RIPAM latior & PLACIDIOR adfluens verſo cognomento VAHALEM accolæ dicunt.

(4) *Tacit. Hiſt. Lib. V. cap.* 19. Quin & diruit molem a Druſo Germanico factam RHENUMQUE prono alveo in Galliam ruentem, disjectis quæ morabantur, effudit. Sic veluti abacto amne TENUIS ALVEUS INSULAM INTER GERMANOSQUE, continentium terrarum ſpeciem FECERAT.

(5) *J. a Leidis Chron. Lib. V. cap.* 30. Obſtructo itaque antiquo Rheni fluminis meatu, ſcopuli in Catwyc ubi Rhenus fluxit, reintegrati ſunt, quod ſic antiquum illud Castrum, quod dicebatur Britannicum, in idiomate Teutonico DIE BURCH TE BRITTEN, in marinis fluctibus, ut in præſenti cernitur, est deſertum.

vooraf reeds door de afgevoerde en aldaar gezonke kley alengs veroorzaakt was, men, by 't booren (1) van het ſtrand te Katwyk, de aldaar geweest zynde rynskil geenszins geheel met zand, maar pas omtrent tien voeten onder 't zelve met kley, op welke onder anderen nog een Romeynſche penning lag, ter hoogte van des zelfs wederzydsch geweest zynde oevers, heeft geſtopt gevonden.

En zekerlyk, dat'er al in dien tyd duynen langs de zeekust gelegen hebben, is buyten alle bedenkelykheyd, dewyl ons de tydgenootige historiſchriften verzekeren, hoe het opgedronge zeewater, mids het aanhouden des ſtorms, tot die hoogte geklommen was, dat het met de toppen der langs het ſtrand toen leggende zandbergen bynaar gelyk ſtondt. Welke zandbergen, volgens den ſchryver, die dit te boek ſtelt, de alhier woonende volken in dien tyd al (2) DUYNEN noemde: tot een onwederſpreekelyk bewys dat hunne landtaal toen de Duytſche, en geenszins de Latynſche was, gelyk eenigen, hoewel te onrecht, hebben willen ſtaande houden.

Deeze is ook altyd geweest de Hoftaal zoo der oude als tegenwoordige Franſche Koningen. Dus vindt men van Klovis al aangetekend, hoe hy, den Bisſchop van Ryms met zekere landen beſchenkende, die in zyne moedertaal (3) BISCOFESHEIM noemde. Koning Charibert, in zeker gedicht wegens zyne taalkunde wordende gepreezen, zoo getuygt des zelfs maaker, dat die Vorst zyn Latyn zoo goed als (4) zyne moedertaal ſprak. En het is ook hierom dat de oude Saliſche en Ripuariſche Wetten met oneyndige Duytſche woorden, doorſpekt zyn. Zulks men in de zelven WEREGILDUM (5) voor verweergeld; HELMUM (6) voor eenen helm; BAINBERGAE (7) voor beenbeſchutſels; FREDUM voor (8) vreede; GRAFIO voor (9) Graaf; SEUSIUM voor eenen (10) hond, die op de ZEUGEN past; SPARVARIUS voor (11) eenen Sparwer; SCURIA voor (12) eene ſchuur,

(1) *A. Matthæus de nobil. pag.* 768. Anno 1571. prima Augusti, ipſo die Petri ad vincula geweest tot Catwyck in Hollant/ alwaer gegraven worde met 300. mannen geordineert by den Staten/ van Catwyck op zee aende Oostſyde/ ende dat ter plaatſe ende in passagie daer den Rhyn plach te lopen tot in zee/ in meyninge om het binnenlantſche water/ ſo dair nu te vorens een groot inbreuck van wateren geweest hadde/ dair door te losſen in de zee/ ende is bevonden/ dat de gront van den ouden ſtroem des Ryns wel belopen was met ſant van den duynen ontrent de hoochte van tien voet/ ende onder dat ſant van de duynen worde bevonden ſchoone blauwe potcley ontrent ſes voet hoochte na het oogh te ſien/ ende int midſen van de duynen inde potcley worde gevonden een ſchoone copere medalye met een Keyſers hooft vanden ouden Romeynen/ aen d'een ſyde met inſcriptie van letteren/ maer vermits de ſouticheyt des waters waren de letteren uytgegeten/ dat men die niet wel leſen en konde/ ende was groot ontrent de groote van een halven daler.

(2) *Annal. Bertin. ad ann.* 839. Ut ageribus arenarum illic copioſis quos DUNOS vocitant, fere coæquaretur.

(3) *In Testam. S. Remigii apud Miræum in Cod. don. piar. fol.* 2. Cum duabus villis, quas Ludovicus, a me ſacro baptismatis fonte ſusceptus, amore nominis mei BISCOFESHEIM SUA LINGUA vocatis, mihi tradidit.

(4) *Fortunat. Lib. VI. cap.* 4. *vſu* 109.

Cum ſis progenitus clara de gente Sicamber
Floret in eloquio lingua Latina tuo.
Qualis es IN PROPRIA docto ſermone loquela,
Qui nos Romanos vincis in eloquio.

(5) *Leges Ripuar. cap.* 46. Si quis quadrupes hominem occiderit, ipſe quadrupes, qui eum interfecit, in medietatem WEREGILDI ſuscipiatur.

(6) *Ibidem cap.* 36. §. 11. HELMUM cum directo pro ſex ſolidis tribuat.

(7) *Ibidem.* BAINBERGAS bonas pro ſex ſolidis tribuat.

(8) *Ibidem. cap.* 70. §. 1. Tunc absque FREDO culpabilis judicetur.

(9) *Ibidem. cap.* 51. De eo, qui GRAFIONEM ad res alienas invitat.

(10) *Leges Salicæ cap.* 6. §. 1. Si quis canem SEUSIUM furaverit.

(11) *Ibidem cap.* 7. §. 4. Si quis SPARVARIUM furaverit.

(12) *Ibidem cap.* 18. §. 3. Si quis . . . SCURIAM cum animalibus vel fenile incenderit.

ſchuur, SCLUSA voor (1) een ſlot, SCHILLA voor (2) eene ſchel; DRUPILUM (3) voor eenen drempel en dus nog oneyndige andere Duytſche woorden, met eene Latynſche buyging, alom gemeld vindt. Voorts getuygen ons ook de oude ſchriften, hoe de Groothofmeester Pipyn, ſtaande wiens bewind het Christen geloof alhier door Willibrord gepreekt is, *zynen Zoon*, die hem uyt Alpaïde gebooren wierdt, *naar zyne* (4) *Moedertaal* KAREL noemde. Even zoo weet men ook, hoe Keyzer Karel de Groote de Duytſche naamen aan de (5) winden en (6) maanden gegeeven heeft; zulks men in de plaats van JANUARY toen WINTHERMONET en desgelyks de anderen op zyn Duytsch moest noemen. Van den tegenwoordigen Keyzer Lodewyk getuygt de (7) Historiſchryver zyns leevens, dat hy ook de Griekſche en Latynſche taal kundig was, doch de eerſte beter verſtondt dan ſprak, en de laatſte zoo goed als zyne moedertaal kon ſpreeken. En zekerlyk deeze alom zorgdraagende Keyzer, bemerkende dat de Bybel, mids des zelfs Latynſche (8) vertaaling, alleen voor de geletterden en geleerden was, deedt die gewyde ſchriften, ſtaande zyne regeering, ten gebruyk zyner Duytschſpreekende onderdaanen in die taal door eenen (9) Saxer overzetten; mids die by de zynen, als by uytnemeendheyd ervaaren in de Duytſche taale, geacht wierdt; en welke dichtmaatige overzetting ik meen, dat de oudſte in onze Taale geweest is.

Hoewel door Keyzer Lodewyk, ſedert het weer beklimmen van den hem voorheen ontnomen troon, aan zyne twee Zoonen (10) Pipyn en Lodewyk (11) alle de door hen veroorzaakte beroerenisſen met de uyterſte tederheyd vergeeven, en zy des weer in genade ontfangen waaren, zoo hadt Lotharis echter nog eene wyl tyds zynen ondernomen opſtand door de wapenen tegen zynen Vader ſtaande gehouden. Zulks die zoo hardnekkigen Zoon van de aan hem voorheen opgedraage Keyzerlyke waardigheyd niet alleen vervallen verklaarde, maar eyndelyk zoo-

(1) *Leges Salicæ. cap.* 24. §. 3. Si quis SCLUSAM de farinario alieno ruperit.

(2) *Ibidem cap.* 29. §. 3. Si quis SCHILLAM de caballis furaverit.

(3) *Ibidem cap.* 61. Et ſtare in DRUPILE hoc est in liminare.

(4) *Fredeg. Scholast. Chron. cap.* 103. Igitur præfatus Pipinus aliam duxit uxorem nobilem & elegantem nomine ALPHEIDAM, ex qua genuit filium, vocavitque nomen ejus LINGUA PROPRIA Carolum.

(5) *Eginh. in vita Caroli M. fol.* 11. Menſibus etiam juxta patriam linguam nomina impoſuit, cum ante id tempus apud Francos partim Latinis, partim barbaris nominibus appellarentur. Item ventos duodecim nominibus propriis inſignivit, cum prius non amplius quam vix quatuor ventorum vocabula inveniri posſent: menſium quidem Januarium appellavit WINTHERMONET &c.

(6) *Radulfi Chron. ad ann.* 794. Menſibus anni juxta PROPRIAM id est TEUTONICAM linguam, vocabula impoſuit.

Engelbuſii Chron. fol. 1064. Karolus etiam inter cætera bona menſibus & ventis impoſuit nomina juxta PATRIAM SUAM loquelam. Unde Januarium vocavit WINTERMAEN .... Ventos etiam ſic nominavit OSTERWYNT, SÜDWYNT, NORDWYNT, & WESTENWYNT.

(7) *Thegan. in vita Lud. pii cap.* 19. Lingua Græca & Latina valde eruditus, ſed Græcam magis intelligere poterat, quam loqui, Latinam vero ſicut NATURALEM æqualiter loqui poterat.

(8) *Præf. in Lib. Sacrot, àntiq. Lingua Saxon. metric. ſcriptos.* Nam cum divinorum librorum ſolummodo litterati atque eruditi prius notitiam haberent, ejus ſtudio ..... mirabiliter actum est nuper, ut cunctus populus ſuæ ditioni ſubditus, Theudisca loquens lingua, ejusdem divinæ lectionis nihilominus notionem acceperit.

(9) *Ibidem.* Præcepit namque cuidam uno de gente Saxonum, qui apud ſuos non ignobilis vates habebatur, ut vetus ac novum testamentum in GERMANICAM LINGUAM poëtice transferre ſtuderet.

(10) *Nithard. Hiſt. Lib. I. fol.* 87. Pippinum ad ſe venientem benigne excepit, gratias in eo quod pro restitutione ſua laboraverat, egit.

(11) *Ibidem.* Lodhuwicum venientem gratanter excepit.

zoodaanig in 't naauw bragt, dat (1) die by plegtige eedzweeringe moest belooven, van zich over 't Alpiſche gebergte naar Italië te zullen begeeven, aldaar in rust en met dat ryk voldaan te houden, midsgaders nooit weer, zonder zyns vaders bekome toeſtemminge in Vrankryk te zullen komen. Dus en van 't hoog gebied en zoo veele ſtaaten, die de Keyzer aan Lotharis te voore hadt afgeſtaan, ten volle meester, beſchreef Lodewyk in 't jaar achthonderdzevenendertig eenen landdag (2) te Aken, op welken hy aan zynen jongſten Zoon Karel een groot gedeelte, der aldus weergekreegene Vorſtendommen en Ryken, en onder die, nevens meer anderen, geheel (3) Vriesland afſtondt. Invoege Heriold, en Roruk het Hertoglyk Bewind der hen in Vriesland opgedraagene landen, in den naam van den Jongen Karel aldaar voorthaan ſtonden te voeren.

Dus hadt nu de jonge Karel wel een zeer groot aandeel in zyns Vaders ſtaaten, doch geenszins alsnog die jaaren bereykt, dat hy de zelven, op 't overlyden van den ouden Vorst, 't gene men, mids het (4) bezwyken van des zelfs krachten, eerlang te gemoet zag, naar vereysch zoude konnen beſtieren, en des in gevaar was, van naa zyns Vaders dood, door zyne andere Broeders onderdrukt te zullen worden.

839.

Dierhalve beſloot de Vader, op de geſtaadige aanhoudingen zyner Gemaalinne en de eerſten zyns ryks, welken de belangen van haaren Zoon Karel onderſteunden, zynen oudſten Zoon Lotharis des zelfs beſcherming op zich te doen neemen; zoo door hem in de afgenome Keyzerlyke waardigheyd te herſtellen, als met des zelfs ryksaandeel, door 't doen eener nieuwe ryksverdeelinge te vergrooten; als waartoe de dood van zynen Zoon Pipyn, in dit (5) jaar voorgevallen, hem thans eene bequaame gelegenheyd aan de hand gaf. Dit dan aan Lotharis zynde

(1) *Nitbard. Hiſt. Lib. I. fol.* 88. Quamobrem cum nec fugæ, nec prœlii locum (*Lotharius*) videret, ea pactione novisſime prœlium diremit, ut infra dies ſtatutos Alpibus excederet, ac deinceps, ſine patris jusſione, fines Franciæ ingredi non præſumeret, & extra patris voluntatem in ejus imperio deinceps nihil moliri temptaret: quod & ita ſe & ſuos ſervaturos, tam is quam & ſui ſacramento firmaverunt.

(2) *Ibidem.* His ita compoſitis pater ut & cum quibus conſueverat, Imperium regebat. Videns autem quod populus nullo modo diebus vitæ ſuæ illum relinquere, uti conſueverat, vellet, conventu Aquis hieme indicto, portionem regni his terminis notatam Karolo dedit, id est a Mari per fines Saxoniæ usque ad fines Ribuariorum, TOTAM FRISIAM, & per fines Ribuariorum Comitatus Moilla, hæc craham, molant, maſagovuvi. Deinde vero quicquid inter Moſam & Sequanam, usque Burgundiam.

(3) *Charta diviſ. Imp. inter Pippinum Ludovicum & Carol. anno.* 837. *in gen. Conventu cap.* 14. Ad Bajuvariam Toringiam totam, Ripuarios, Atrarios, Saxoniæ, FRISIÆ, Ardennæ &c.

(4) *Nitbard. Hiſt. Lib. I. fol.* 88. Veruntamen ingruente ſenili ætate, & propter varias afflictiones pene decrepita imminente, mater ac primores populi, qui in voluntate patris pro Karolo laboraverant, metuentes, ſi infectis rebus decederet odia fratrum usque ad internecionem ſibi inſurgere, ratum duxerunt ut quemlibet è filiis pater in ſupplemento ſibi asſumeret, & ſi post discesſum ejus cæteri concordes esſe nollent, ſaltem hi duo unanimes effecti, valerent reſistere invidorum factioni: cumque necesſitate inſtante, ac per hoc asſiduis meditationibus in hac electione verſarentur, univerſorum ſententia conſenſit, ſi Lotharius certum ſe in hoc negotio præbere vellet, cum eo fœdus iniri debere.

(5) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 839. Pipinus rex Aquitaniæ, filius Imperatoris, menſe novembris obiit.

de bekend gemaakt en door (1) hem gratig aanvaard, midsgaders de afgevorderde befcherming zyns jongften Broeders by plegtige eeddoeninge beloofd hebbende, beval hem (2) zyn Vader het geheel Franfche ryk, uytgenome Beijere en alle de landen, die de overleede Vorst over den Ryn veroverd, en hy aan zynen tweeden Zoon Lodewyk nevens Duytschland voorheen al toegeweezen hadt, in twee gelyke deelen te fcheyden. Dan die zich (3) daartoe geheel onbequaam verklaarende, deedt (4) het de Keyzer zelf, te weeten: dat'er een rechte (5) lyn van den oorfpronk der Maaze tot aan die der Rhone zoude getrokken worden, welken nevens die ftroomen de twee ryken voorthaan zoude vaneenfcheyden, van welken hy het doen der Keuze aan zynen Zoon Lotharis overliet. En dewyl (6) die de landen gelegen aan de Oostzyde deezer fcheylinië koos, zoo ftondt hy gevolglyk, nevens den Keyzerlyken tytel, alle de Staaten in Italië, het thans genaamde Zwitferland, en den Elzas, voorts alle de landen tusfchen den Ryn en de Oostzyde der Maaze tot de Noordzee toe, en gevolglyk (7) ook het Graaffchap Hameland, het Graaffchap van de Betuwe, het Graaffchap Teysterbant, Duurftede en dus met een woord het Hertogdom Vriesland, dat is het thans genaamde Holland, van de Zuyderzee tot den mond der Maaze toe te bezitten. Zulks, ingevolge deezer nadere verdeelinge, het Vriefche Hertogdom van Heriold, onder het ryksaandeel van Lodewyk; dat van het thans genaamde Holland, over 't welk de Noordman Roruk het bevel voerde, onder dat van Lotharis, even gelyk de thans genaamde Zeeuwfche eylanden, als leggende aan de zuydzyde der Maaze, onder dat van Karel ftonden te weezen.

Onder welk Hertogdom van het thans genaamde Holland, mids die (8) veeltyds uyt twaalf onderhoorige

(1) *Nitbard. Hift. Lib. I. fol.* 89. Quamobrem misfos deligunt, & in Italiam ad Lodharium mittunt, promittentes, fi patris voluntatem deinceps erga Karolum confervare vellet, omnia, quæ in illum hactenus deliquerat, remitti, & omne regnum, absque Bojoaria inter illum & Karolum dividendum. Quæ quoniam Lodhario & fuis rata videbantur, utraque ex parte fic velle ac fic fe perficere juraverunt.

(2) *Annal. Astronimi ad ann.* 840. Datisque ei triduo induciis totum imperium, fuis in confilium adhibitis, eum partiri jusfit.

(3) *Ibidem.* Lotharius cum fuis divifionem regni Imperatori committunt, affirmantes fe hanc divifionem nequaquam exequi posfe.

(4) *Nitbard. Hift. I. fol.* 89. Quamobrem pater, ut æquius valuit, regnum omne, absque Bojoaria, cum fuis divifit.

(5) P. Daniel Hift. de Franc. tom. I. pag. 591. *Il . . . fit de la Meufe la borne des deux états; & l'on tira depuis fa fource une ligne jusques au Rhosne par le Comté de Bourgogne d'aujourd'hui.*

(6) *Astron. Annal. ad ann.* 840. His peractis & filiis univerfoque populo evocatis, data fibi optione, Lotharius a fluvio Mofa Auftralem fibi partem delegit, occiduam Carolo fratri habendam reliquit.

Nitbardi Hift. Lib. I. fol. 89. Et a Mofa partem Auftralem Lodharius cum fuis elegit; quinimo & accepit, Occiduam vero ut Karolo conferretur, confenfit, & una cum patre coram omni populo ita fe velle, annunciavit.

(7) *Annal. Bertin. ad ann.* 839. DUCATUM FRISIÆ usque Mofam, Comitatum Hamarlant, Comitatum Batavorum, Comitatum Testrabenticum, Doreftado . . . . & fic per decurfum Mofæ usque in Mare.

(8) *Eginbart. Annal. ad ann.* 748. Domumque reverfus, Grifonem more Ducum, XII. Comitatibus donavit.

Vita Aldrici Episc. Cenom. cap. 1. Rex autem hæc

ge Graafſchappen beſtonden, men dierhalve de Graafſchappen Amuyde, (1) Texel, (2) Westflinge, dat is het thans genaamde Noordholland, Kenmerland, Maasland, Teysterband, (3) Hameland, de Betuwe, Loene, Bodelograave, Holland en Vlaardinge telde. Welk laatſte ook wel als een (4) Markgraafſchap in de oude ſchriften genoemd wordt; mids het aan de Oostzyde der Maaze leggende, die de twee ryken nu vaneenſcheydde, gevolglyk een GRENS- dat is MARKgraafſchap, volgens deeze verdeeling, geworden was: en waarom Keyzer Karel ook zyne ſtaaten onder zyne drie Zoonen verdeeld hebbende de zelven wel ſtrenglyk verboodt, dat de een des anders (5) MARKEN, dat is GRENZEN, niet zoude hebben te ontrusten. Het is ook om de zelfde rede, mids de Ryn aan den anderen kant de ſcheyding tusſchen het ryk van Lotharis en zynen anderen Broeder Lodewyk maakte, dat zeker eyland gelegen in de Zuyderzee, langs welke zich die ſtroom in de groote Noordzee ontlast, thans te tyd nog het eyland MARKE, dat is GRENSEYLAND genaamd is.

Deeze nieuwe ryksſcheyding gevolglyk wederzyds zynde goedgekeurd en (6) beëedigd, keerde Lotharis weer te rug naar Italië, en gaf zyn Vader aan het Deensch Gezantſchap gehoor, 't gene thans met eenen vry grooteren luyster dan voorheen door den Jutlandſchen Koning Horik aan hem was afgezonden. Want het beſtondt niet alleen uyt den eerſten gunſteling, maar den eygen (7) Neef van dien Noordſchen Vorst; welken, onder 't aanbieden van zeer heerlyke geſchenken, zeer ernſtig verzogten *dat de vreede tusſchen de twee ryken, om de laatst beſchreevene vyandlykheden in het thans genaamde Holland en Zeeland voorgevallen, niet mogt verbrooken, maar integendeel, door het aangaan van een nader verbond, nog meer bevestigd worden.*

De Keyzer, nu zwak van lighaam en des niets meer dan het handhaaven van de rust zoekende, ontfong hen met vreugde, beſchonk de Jutlandſche Afgezanten ook van zynen

---

hæc audiens oppido tristatus est, promittensque ei DUODECIM & amplius Comitatus ſe daturum, ſi hoc dimitteret, & in ſua militia perſeveraret. Id est, DUCATUM.

(1) *M. Stoke fol.* 18. *vs* 19.
Dit recht willen wi dat hem coemt
In die Graefſchap / die men dus noemt
Kinhem / Texele en Maeslant.

(2) *Diplom. Henr. IV. in Hedæ Hiſt. fol.* 129. Comitatum omnem in WESTFLINGE & circa oras Rheni, quem Theodoricus Comes habuit.

(3) *K. Kolyn vs* 480.
By Bodeloden grave gelage.
Hedæ Hiſt. fol. 107. Qui Comitatui, ubi nunc Bodegrave ac Zwadammerdam vici ſunt.

(4) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1046. Subſequutis diebus navali expeditione in Phladirtingam, fretum trajiciens, pagum quemdam, quem Theodericus MARCHIO ſibi uſurpaverat, ab eo eripuit.

(5) *Charta diviſ. Imp. Caroli M. cap.* 1. Ut nullus eorum fratris ſui terminos, vel regni limites invadere præſumat, neque frandulenter ingredi ad conturbandum regnum ejus vel MARCAS minuendas.

(6) *Annal. Bertin. ad ann.* 839. Sacramentisque multifariam a Lothario ſusceptis, eum in Italiam redire permiſit.

(7) *Ibidem.* Direxit & Oricus misſos ad Imperatorem, quendam videlicet, cujus conciliis præ cunctis fidere, & omnia agere videbatur & cum eo Nepotem ſuum munera gentilitia deferentes, pacis amicitiæque arctius ſtabiliusque gratia confirmandæ.

nen (1) kant, en zondt niet alleen verſcheydene welgemoedigde Hertogen naar Vriesland, om eenige ſchuldigen, over welken zy, wegens verſcheydene bedreeve vyandlykheden, klachtig gevallen waaren, voorbeeldlyk ſtraffende hen aldus recht te doen erlangen, maar zelf eenige Gezanten naar de grenzen van Deenemarke. Welken aldaar het geluk hadden van eenen onverbreekelyk geachten vreede, onder plegtige (2) eedzweeringe, te ſluyten.

Aldus niet min de rust onder zyne
840. Zoonen, dan in het achtervolgen van den pays met de Deenen, zoo veel in zyn vermoogen was, voorzien hebbende, is dees goedaardtige Vorst den achtienden van (3) Zomermaand des jaars achthonderdveertig in een voor (4) hem op een eyland vervaardigd verblyf by Ments overleeden. Onder de verſcheydene geldſtukken van deezen Keyzer, welken by (5) de liefhebberen nog in vry groot getal gevonden worden, is dit volgende, 't gene door den Heer Frans van Mieris bezeten wordt, geen van de minſten en onze byzondere opmerking wel waardig; mids het in de meermaalgemelde ſtad Duurſtede, waarſchynlyk eer die verwoest wierdt, gemunt is.

De voorzyde is met 's Keyzers kopſtuk, en dat weer met eenen vorstlyken lauwerkrans verſierd, door welken het gevoelen van den geleerden Coringius wederlegd wordt, van dat naamelyk ſedert Konſtantyn, de volgende Keyzers geene lauwerkranſen, maar die van paarlen of edel geſteente gemaakt waaren, zouden hebben gedraagen. Het randſchrift is dusdaanig:

HLUDOUVICUS IMPERATOR AUGUSTUS.

LODEWYK, DOORLUCHTIG KEYZER.

(1) *Annal. Bert. ad ann.* 839. Quibus hilariter ſusceptis atque muneratis, quia propter quædam incommoda ſuper Friſionibus querebantur, Duces ſtrenui destinati ſunt, qui tempore conſtituto illis de omnibus justitiam adimplerent.

(2) *Ibidem.* Sed & legati Imperatoris ad Gorich pacis gratia directi, receptis Sacramentis indisſolubilem pepigerunt.

(3) *Annal. Fuld. ad ann.* 840. Imperator . . . . . prope Ingilenheim delatus, morbo invalescente, XII. Calend. Julii diem ultimum clauſit.

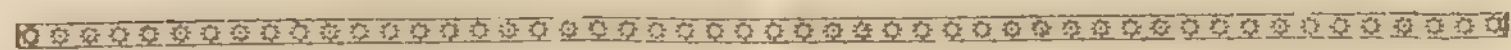
(4) *Astron. Annal. ad ann.* 842. Cœpit namque ab eo tempore fastidio tabescere, & nauſeanti ſtomacho cibum potumque interdicere, crebris ſuspiriis urgeri, ſingultibus quati, atque omnino viribus destitui: Natura enim ſuis deſerta comitibus, necesſe est victa fatiscat. Quod cernens jusſit ſibi parari habitacula æstiva expeditionalia in inſula quadam contigua Moguntiacæ civitati, ibique viribus deſertus lectulo ſeſe committit.

(5) Le Blanc Monn. de Franc. pag. 110.

Mids Duurſtede de aanzienlykste en ſcheeprykste koopſtad in dien tyd van den geheelen Nederryn was, zoo is op de tegenzyde een ſchip, en rondom het zelve dit randſchrift geſteld:

D O R E S T A T U S (1).

D U U R S T E D E.

(1) *Ik weet zeer wel dat zeker geleerd ſchryver* (J. Harduini opera varia fol. 592. *dit woord anders uytlegt, en des van iedere letter een woord maakende, begeert, dat het zou betekenen* Decimam Obtulerunt Restitutori Edui, Sexageſimam Tutori Augustodunenſes, Triceſimam Victori Solverunt. *Dan zoodaanige ongeboorde Letterſplitſing wordt, als zynde zonder bewys, des ook als overſtout en belachlyk, te recht door den geleerden Jeſuit Jobert* (kenniſſe der gedenkp. pag. 102. &c.) *even gelyk ook door alle andere penningkundigen verworpen.*

GERARD VAN LOONS

ALOUDE

HOLLANDSCHE HISTORI.

ACHTSTE BOEK:

Bevattende den verdere voort- en eyndelyken ondergang der Jutlandſche regeeringe in het thans genaamde Holland.

840. Elyk de drie Zoonen, ſtaande het leeven van hunnen Vader, tegen den zelven, zoo zyn zy, naa des zelfs overlyden, ook tegen den anderen, wegens de laatstgedaane verdeeling zyner wydluchtige ſtaaten, met veele verbitterdheyd opgeſtaan: mids Lotharis, als de oudſte, naar het volle (1) bezit der (2) Heerſchappye over zyne twee andere Broeders dong; even gelyk dat zyn Vader, in hoedaanigheyd van Keyzer over zyns Broeders zoon Bernard Koning van Italie gevoerdt hadt. Tot bereyking van dit hooge voorneemen, liet hy alle de Graaven en hooge Ryksvazalen door veelvuldige in der yl afgevaardigde (3) renbooden be-

(1) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 2. *Il prétendit faire revivre le droit, qu'il y avoit eu autrefois, lorsqu'il fut asſocié par ſon pere à l'Empire. Et en effet s'il estoit demeuré dans ce droit, & qu'il eust ſuccedé à l'Empire ſelon cette premiere diſpoſition, le Royaume d'Aquitaine, qui avoit esté donné à Pepin ſon frere, & celuy de Baviere, qui avoit esté donné a Louis ſon autre frere, auroient relevé de luy en qualité de Roy de France, au moins ſi nous en jugeons par ce qui arriva après la mort de Charlemagne: car Bernard petit-fils de ce Prince ſe trouvant alors Roy d'Italie, comme Pepin ſon pere l'avoit esté, fit ſerment de fidelité & hommage de ſon Royaume à Louis le Debonnaire, & en fut privé quelque-temps après pour crime de felonie. L'Italie, la Baviere, l'Aquitaine avoient esté unies au Royaume de France par Charlemagne, & quand il erigea ces états en Royaume, il en fit comme des fiefs mouvants de la Couronne de France. Ses enfants ausquels il en donna l'investiture, le reconnoisſoient comme leur Souverain. Ce fut aux mesmes conditions que Louis le Debonaire en investit ausſi ſes trois fils. De ſorte que ſi Lothaire avoit esté Roy de France ſelon le premier projet de ſon pere, il auroit eu les mesmes droits à l'egard de ſes freres, que Louis avoit eus & avoit exercés à l'egard de Bernard Roy d'Italie. Mais les Choſes avoient entierement changé d'estat & de nature. Lothaire n'éstoit point Roy de France c'éstoit Charles, qui ſeul avoit ce titre, parce qu'il posſedoit ce qui s'appelloit proprement le Royaume de France; ſçavoir tous les pais entre la Meuſe, le Rhone, la Loire & l'Ocean; Lothaire en qualité de Roy d'Italie auroit plustots relevé de la France, que la France de luy. Mais Louis le Debonnaire en luy donnant la Couronne & la qualité d'Empereur l'avoit ſoustrait à cette dependance; & il est hors de doute qu'il rendit auſſi le Royaume de Baviere independant de la France pour oster le plus qu'il pourroit, tout ſujet de disſention & de querelle. La pretention de Lothaire estoit donc de faire revivre la premiere diſpoſition que l'Empereur ſon pere avoit faite en ſa faveur, en l'asſociant d'abord à l'Empire.*

(2) *Transl. St. Mauri Abbat. in Monaſt. Fosſat cap.* 19. Tempore illo quo inter glorioſisſimum regem Karolum & ejus Fratrem Lotharium longa certatio PRO REGNI FASTIGIO exorta est, quam, Deo ſe protegente, ſerenisſimus rex Carolus ſtrenue ſatis armis decertando publico bello evindicavit.

(3) *Nithard. Hiſt. Lib. II. fol.* 91. Audiens Lodharius patrem ſuum obisſe, confestim, nuntios ubique, præſertim per totam Franciam, mittit, qui ſe venturum in Imperium, quod olim fuerat illi datum, affirment: promittens unicuique honores a Patre concesſos ſe concedere, & eosdem augere velle. Dubios quoque fidei Sacramento firmari præcepit. Inſuper autem jusſit ut quantocius posſent, obviam illi procederent. Nolentibus vero, capitale ſupplicium, ut prædiceretur, indixit.

bekend maaken, *dat hy hen niet alleen in hunne voorheen verkreegene waardigheden bevestigde, maar daarenboven van zin was die genen, welken hem tot het zelve de behulpzaame hand stonden te leenen, met nieuwe weldaaden op te hoopen.* En beval dierhalve aan alle de Ryksgraaven, *dat zy aan 't hoofd hunner onderhoorige in de wapenen gerukte Landzaaten, onder het beleyd der over hen gestelde Hertogen, zich ten spoedigste by hem hadden te voegen; onder bedreyginge van dat de zulken, welken hierin naalaatig waaren, aanstonds met de dood,* gelyk hy hen hadt laaten bekend maaken, *anderen ten voorbeeld zouden gestraft worden.*

Ingevolge van deeze en diergelyke beloften wist Lotharis den onttroonden Jutlanschen Koning Heriold, onaangezien des zelfs voorheen in Vriesland bekome Hertogdom aan de Noordzyde des Ryns en des onder het (1) ryksaandeel van Koning Lodewyk lag, tegen de trouw, die hy uyt dien hoofde aan den zelven verschuld was, voor zich te doen verklaaren, met het Hertogdom, 't gene de overleede Vorst hem voorheen te Ments tot eene pillegaave geschonken hadt, door het toevoegen van nog (2) eenige landen, welken de Jaarboeken van (3) Sint Bertin *Gaula Crusalia* noemen, tot geene kleyne ergernis der oude Christene inwooners, te vergrooten. Dewyl die, aanmerkende de schriklyke verwoestingen door de Noordmannen in het thans genaamde Holland en andere aan zee gelegene Vriesche gewesten over eenige jaaren aangerecht, ter oorzaake de zelven aan de verjaagde Jutlandsche Vorsten een verblyf en om dat ryk uyt de zelven by alle gelegenheden te ontrusten, gegeeven waaren, dierhalve deeze nog meerder uytbreyding van gebied in dien oord, over de van ouds geweest zynde Christenen, aan zulke volken ten hoogste (4) mispreezen; welken nog onlangs het wierooksvat voor hunne afgoden gezwaaid, en, ligt meer uyt staatsbelange dan uyt eene zuyvere overtuyging van hun gewisse, het Christengeloof aanvaard hadden.

Desonaangezien zag Lotharis (5) 841.
door deeze en andere by de hand gevatte middelen het getal zyner aanhangeren eerlang zoodaanig vermeerderd, dat zyne twee jongere Broeders niet zonder rede deswege ten hoogste bekommerd waaren. Zulks zoo wel Lodewyk als Karel op het naadruklykste hem tot het afleggen der wapenen aanmaanden; ja de laatste zelfs door zyne aan hem afgevaardigde Gezanten (6), en onder

(1) *Zie hier voor het II. Deel fol.*

(2) P. Daniel Hist. de Franc. tom. II. pag. 17. *De plus Louis le Debonnaire avoit donné a Heriolte, Roy d'une partie des Normands, un Duché dans la Frise. Lothaire le gagna, & le fit declarer pour luy en ajoutant encore quelque Territoire à son Duché, & grossit par là son armée de quelques troupes de Normands.*

(3) *Annal. Bertin. ad ann.* 841. Herioldo, qui cum ceteris Danorum maritimis incommoda tanta sui causa ad Patris injuriam invexerat, Gaula Crusalia, quæ vicina loco, hujus meriti gratia in beneficium contulit.

(4) *Ibidem.* Dignum sane omni detestatione facinus, ut, qui mala Christianis intulerant, iidem Christianorum terris & populis Christique ecclesiis præferrentur: ut persecutores fidei Christianæ Domini Christianorum existerent, & dæmonum Cultoribus Christiani populi deservirent.

(5) *Nithardi Hist. Lib. IV. fol.* 105. Lodharius Nortmannos causa subsidii introduxerat, partemque Christianorum illis subdiderat, quibus etiam, ut ceteros Christianos deprædarent, licentiam dabat.

(6) *Nithard. Hist. Lib. II. fol.* 91. Per idem tempus, Karolus Bituricas ad Placitum quo Pippinum sui juraverant venturum, venerat, ad quod quidem, ex omnibus nuntio recepto, missos, videlicet Nithardum & Adelgarium, delegit, & uti ocius valuit, ad Lodharium direxit, mandans ac deprecans, ut memor sit sacramentorum, quæ inter se juraverant, & servet quæ inter illos Pater statuerat: insuper etiam fraternæ filiolique conditionis meminerit. Haberet sua sibi, & quod illi pater suo consensu concesserat, absque conflictu ullo habere permittat; promittens si hoc faceret, FIDELEM se illi & SUBJECTUM fore velle ita ut PRIMOGENITO FRATRI ESSE OPORTERET. Insuper etiam quicquid

der welken de ſchryver, die dit te boek ſtelt, gevonden wierdt, met veele tederheyd aanboodt, *van, byaldien hy ieder het hem te beurt gevalle ryksaandeel liet behouden, dan van hem als zynen Oudſten Broeder, onaangezien hun Vader hen zyn ryksaandeel onafhangelyk gegeeven hadt, dat echter, volgens den voet by de eerſte ryksverdeeling beraamd, thans afhangelyk te willen houden.*

Dan Lotharis, welke, naar maate
842. van de meerderheyd zyner krachten, zich thans ook met de hoope vleyde, van alles eerlang te zullen vermeesteren, wees deeze en andere Broederlyke aanmaaningen van de hand: zulks het ontſtaane ryksgeſchil niet dan door het waagen van eenen veldſlag kon beſlecht worden. Dees viel eyndelyk den vyfentwintigſten van Zomermaand te (1) Fontenay voor, en by den zelven, naa 'er wederzydsch zeer hardnekkig gevochten, en des ook zeer veel menſchenbloed vergooten was, aan den halstarrigen Lotharis een volſlaage (2) Nederlaag te beurt.

Gelyk de Zeegepraalende Broeders, zoodra zy de overwinning zeker zagen, ſtraks het verder (3) doodſlaan verbooden, zoo vlugtte Lotharis naar Aken, herſtelde ſtaande de winter zyne gebrooke krachten,
en bragt met hulpe van den Hertog He- 843.
riold in 't volgende jaar een nieuw leger te veld; 't gene hy onder het beleyd van dien onttroonden Koning, en nog twee andere Bevelhebbers achter de Moezel deedt nêerſlaan, om aan zyne aannaderende Broeders het komen over dien ſtroom te verhinderen. Dan als de benden van (4) Heriold zagen dat de tegen haar opgetrokkene krygsmagten der twee andere Vorsten, des niet tegenſtaande zich in de byeen gebragte ſcheepen wierpen, om den overtogt te waagen; begaaven zy zich alom op de vlugt; zulks Lotharis zelf eerst naar Aken, alwaar hy zyne bygebleevene aanhangers uyt zyns Vaders aldaar gevondene ſchatten ryklyk beſchonk, en voorts met eenige weynigen naar de Rone week.

Op zoo onverhoopte wyze en zonder eenige bloedſtortinge het weer in 't veld gebragte leger van Lotharis verſtrooid zynde, begaven zich Lodewyk en Karel naar de door hunnen Broeder ontledigde ſtad (5) Aken, werwaart ook meest alle de omge-

quid hactenus in illum deliquerat, pollicitus est ſe ex corde remittere, deprecatus ne amplius ſuos ſollicitet ne regnum ſibi a Deo commisſum perturbet, cederent undique paci atque concordiæ, & hoc ſe ſua ſuorumque ex parte ratum videre ac per hoc conſervare velle mandavit. Quod ſi alter hoc ita esſe non crederet, quocunque vellet modo, ex his illum certum ſe efficere promiſit.

(1) *S. Florentii Salmurienſis breve Chron. ad ann.* 841. Prælium factum est inter fratres apud FONTANETUM.

(2) *Nitbardi Hiſt. Lib. II. fol.* 97. Cumque utrumque adesſet, prælium ſuper Riudam Burgundionum, magno certamine committunt; & Ludhuvicus quidem ac Lodharius in loco, qui Brittas dicitur, ſtrenue confligunt. Quo ſuperatus Lodharius, terga vertit. Pars autem exercitus, quam Karolus in loco, qui Fagit vulgo dicitur, excepit, protinus fugit. Pars vero, quæ in Solennat Adhelardum ceterosque quibus haud modicum ſupplementum, domino auxiliante PREBUI, appetiit, ſtrenue conflixit; quo & utrique vicerunt. Sed novisſime omnes a parte Lotharii fugerunt.

(3) *Nitbardi Hiſt. Lib. III. fol.* 98. Quidam autem & maxime reges miſerantes fratris plebisque & ut judicio Dei, & hac plaga represſi ab iniqua cupiditate reſipiscerent, &, Deo donante, deinceps unanimes in vera justitia devenirent, piis visceribus, ſolito more, optabant. In quo negotio Dei miſericordia ut præſtolaretur, ſuadebant. Quibus cætera multitudo asſentientes a prælio & præda discesſerunt, & fere mediante die, ad castra redeunt.

(4) *Ibidem fol.* 103. Quod cum Otgarius Moguntiæ ſedis Episcopus, Hatto Comes, HERIOLDUS ceterique viderent, quos Lotharius ob hoc inibi reliquerat, ut illis tranſitum prohibuisſent, timore perterriti litore relicto fugerunt. Lodharius quoque ut fratres ſuos Moſellam tranſisſe in Sinciaco didicit, confestim & ipſe abire & regno & ſede non destitit, donec ſe ſuper ripam Rodani cum paucis, qui ſe ſequi deliberaverant, cæteris omisſis, excepit.

(5) *Ibidem Lib. IV. fol.* 104. Usque Ludhwicus & Karolus Lodharium a regno ſuo abisſe certis indiciis cognovere, Aquis palatium, quod tunc ſedes prima Franciæ erat, petentes, ſequenti vero die

omgelegene Bisſchoppen van het verlaate ryk zich vervoegden, en van wie de zeegepraalende Broeders verzogten *te moogen weeten, wat hen nu verder in dit gewrigt van zaaken te doen ſtondt.* Zulks die opmerkende aan den eenen kant (1) hoe Lotharis zynen Vader eertyds op zoo onwaardige wyze afgezet, ſedert zyne Broederen te ontterven getracht en dus het ryk met allerhande gruwelen vervuld hadt, en aan den anderen kant zyne opgevolgde nederlaag, en eyndelyke vlugt uyt het hem te beurtgevalle ryk, dierhalve verklaarden *dat het zelve, 't gene hy volgens Gods ondoorgrondbaare voorſchikking op zoo onverwachte wyze verlaaten hadt, ook volgens de zelfde Godlyke wraakneeming wegens zyne veelvuldige begaane misdaaden thans hem ontnomen, en aan zyne jongere Broeders vervallen was, op dat zy het zelve met meerder gerechtigheyd zouden beſtieren.* Zulks, naa *dit te doen volgens* (2) *hun uyterſte vermoogen* zoo door Lodewyk als Karel beloofd was, zy hen dierhalve uyt Gods naam ſmeekten, aanraadden ja gebooden *het aldus hen toegeweeze ryk op dien voet te beſtieren.* Twaalf gemagtigden, en van welken de Schryver, die dit te boek ſtelt, een was, wierden dan tot het verdeelen van het door Lotharis ontruymde ryk zoo door den eenen als anderen Koning benoemd, onder wederzydſche beloften van zich aan de verdeeling, zoo als die door de vierentwintig Gemagtigden beraamd wierdt, in alles ſtiptlyk te zullen gedraagen. Zulks, ingevolge van die door hen ſedert gemaakte ryksſplitſing, aan Koning Lodewyk, behalven veelvuldige andere ſtaaten en vorſtendommen, geheel Vriesland, en des ook het thans genaamde Holland, als zynde van het zelve geen kleyn gedeelte te beurt viel.

Vervolgens door Lodewyk in (3) Saxenland, en door Karel in het hem te beurtgevalle ryksaandeel alle die genen, welken nog iet ten voordeele van Lotharis aldaar zouden willen onderwinden, met gelyke vaardigheyd ſedert alom onderdrukt zynde, was dien geene de minſte hoope overig om zyne zoo zeer verloopene zaaken ooit of ooit weer te zullen konnen herſtellen. Zulks Lotharis tot dit uyterſte zynde gebragt nu zelf door ver-

quid conſultius de populo ac regno a fratre relicto agendum videretur, deliberaturi. Et primum quidem viſum est, ut rem ad Episcopos Sacerdotesque, quorum aderat pars maxima, conferrent, ut illorum conſultu, velut numine divino, harum rerum exordium, atque auctoritas proderetur. Et hoc illis, quoniam merito ratum videbatur, commisſum est.

(1) *Nitbardi Hiſt. Lib. IV. fol.* 104. Quibus abinitio gesta Lodharii conſiderantibus, quomodo patrem ſuum regno pepulerit, quoties populum Christianum perjurum ſua cupiditas effecerit, quoties idem ipſe hoc quod patri fratribusque juraverat frustraverit, quoties post patris obitum fratres ſuos exhereditare atque delere emptasſet, quota homicidia, adulteria, incendia, omnigenaque facinora univerſalis eccleſia, ſua nefandisſima cupiditate perpesſa ſit: Inſuper autem neque ſcientiam gubernandi rempublicam illum habere, nec quoddam vestigium bonæ voluntatis in ſua gubernatione quemlibet invenire posſe, ferebant. Quibus ex cauſis non immerito, ſed justo Dei omnipotentis judicio, primum a prælio, & ſecundo a proprio regno fugam inisſe ajebant. Ergo omnibus unanimiter viſum est, atque conſentiunt quod ob ſuam nequitiam, vindicta Dei illum ejecerit, regnumque fratribus ſuis melioribus ſe, juste ad regendum tradiderit.

(2) *Ibidem.* Verumtamen haudquaquam illis hanc licentiam dedere, donec palam illos percontati ſunt, utrum illum per vestigia fratris ejecti, an ſecundum Dei voluntatem regere voluisſet. Respondentibus autem, in quantum nosſe ac posſe Deus illis concederet, ſecundum ſuam voluntatem ſe & ſuos gubernare & regere velle, ajunt: & auctoritate divina ut illud regatis, monemus, hortamur atque præcipimus. Hic autem uterque illorum duodecim e ſuis ad hoc opus elegit, QUORUM UNUS EXTITI, & ſicut illis congruum ut inter illos hoc regnum divideretur viſum est, contenti ſunt. In qua diviſione non tantum fertilitas aut æqua portio regni, quantum affinitas & congruentia cujusque optata est. EVENITQUE LODHUVICO OMNIS FRISIA &c.

(3) *Ibidem.* Quibus peractis quique illorum e populo, qui ſe ſequutus est, ſuscepit, & ſibi, ut deinceps fidelis esſet, Sacramento firmavit. Et Karolus quidem Moſam regnum ſuum ordinaturus trajecit; Ludhuvicus vero, Saxonum cauſa Coloniam petiit.

verſcheydene (1) Afgevaardigden, onder plegtige ſchuldbekentenis van *dat hy tegen God en zyne twee Broeders misdaan hadt*, *zyne opgevatte genegenheyd tot het uyt den weg ruymen der tot dus lang geweest zynde geſchillen*, aan zyne Broeders liet bekend maaken, en voorts nog tot dat eynde van de zelven verzoeken *of wel dat zy hem boven het ryksaandeel, 't gene hy van zynen Vader geërfd hadt, nog eenige landen wilden toeleggen, op dat hy den rang van Keyzer naar vereysch zoude konnen voeren; of wel dat men het ryk, uytgenome Beijere, Aquitanie en Italie, als over welken geen geſchil was, op nieuws nevens hem in drie gelyke deelen onderling ſplitſte.*

Naa veel raadſlaagens wierdt dit (2) laatſte eyndelyk aanvaard, een getal van veertig perſoonen door iederen der drie Broederen tot het beraamen dier verdeelinge benoemd, vervolgens de zamenkomst eerst te Mets geopend, en, naa veel handelens, eyndelyk te (3) Koblens tot volkome genoegen der drie tot dus lang in oorlog geweest zynde Broederen, gelukkiglyk voltrokken. By deeze nader ryksverdeeling bleef Lodewyk en Karel alle hunne voorheen bezeetene ſtaaten behouden, uytgezonderd dat door den laatſten aan zynen Broeder Lotharis (4) nog alle die landen wierden afgeſtaan; welken tusſchen de Maas, de Haine, de Schelde, het Kamerykſche, en zoo voorts tot op de kusten der Noordzee toe gelegen waaren.

Invoege hy op dien voet nu niet alleen het thans genaamde Holland als voorheen, maar ook de Zeeuwſche eylanden ſtondt te bezitten. Zulks hy de beſtiering der zelven ſtraks aan (5) Heriold opdroeg, of wel om dien, als zynde thans waarſchynlyk door Lodewyk van het Overrynſche Hertogdom, om zynen hiervoor tegen hem ondernomen opſtand beroofd, dat verlies te boeten, of wel om dien Noorman, wegens

(1) *Nitbardi Hiſt. Lib. IV. fol.* 105. Joſippus Eberhardus, Egbertus una cum cæteris a parte Lodharii ad illos venerunt dicentes quod, Lodharius cognovisſet, ſe in Deum & illos deliquisſe, nolletque amplius ut altercatio inter illos & Christianum populum esſet. Si vellent aliquid illi ſupra tertiam partem regni, propter nomen Imperatoris, quod illi pater illorum concesſerat, & propter dignitatem imperii, quam avus regno Francorum adjecerat, augere, facerent: ſin aliter tertiam tantummodo partem totius absque Longobardia, Bajoaria & Aquitania illi concederent, regeretque quisque illorum, Deo favente, portionem regni ſui prout melius posſet. Frueretur alter alterius ſubſidio ac benevolentia, concederent pacem & leges invicem ſibi ſubjectas esſetque inter illos, Deo autore, pacta pax perpes.

(2) *Ibidem fol.* 106. Jurant illi, quod tunc fratres ſui jurejurando, prout æquius posſent, regnum omne absque Longobardia, Bajoaria & Aquitania in tribus partibus dividerent, esſetque ſuper his ſua electio, ut quam vellet harum acciperet, ac diebus vitæ ſuæ eandem illi concederent, in eo, quod ille illis ſimiliter faceret: & hæc omnia ſi aliter non crederet, ſacramento ſic ſe facturos promitterent. Jurat etiam Lodharius ſic ſe velle, ac ſua ex parte ſic perficere in eo, quod fratres ſui uti misſi illorum tunc illi juraverant, adimplesſent.

(3) *Ibidem. fol.* 107. Tum tandem pro commoditate omnium hinc inde viſum est, ut Confluentum misſi illorum, centum decem videlicet, absque obſidibus, convenirent, inibique regnum, prout æquius posſent, dividerent.

(4) *Ibidem fol.* 106. Qui, cum ad Lodharium venisſent, repererunt illum paululum minus ſolito more animatum, ajebat enim ſe non esſe contentum in eo quod fratres ſui illi mandaverant, quia æqua portio non esſet, querebaturque inſuper ſuorum qui ſe ſequuti ſunt cauſam, quod in præfata parte, quæ illi offerebatur, non haberet, unde illis ea QUÆ AMITTEBANT, RESTITUERE POSSET. Quamobrem, ignoro qua fraude decepti, hi, qui misſi fuerant, AUGENT ILLI SUPRA DEFINITAM PARTEM USQUE IN CARBONARIAS.

P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 27. *Lothaire, outre l'Italie & ſa qualité d'Empereur, eut tout le païs d'entre le Rhin, &* L'ESCAUT, LE HAYNAUT, LE CAMBRESIS, ET QUELQUES AUTRES COMTEZ D'EN DEÇA DE LA MEUSE, *& depuis la ſource de cette riviere juſqu'au Conflant de la Soane & du Rhône & depuis le Conflant tout le Rhône jusqu'à la Mer avec les Comtez d'en deça & d'au dela.*

(5) *Commentar. prævius ad vitam S. Anſcharii* §. *IX. in actis SS. Menſ. Febr. tom. I. fol.* 399. Defuncto Imperatore Ludovico Pio, ſecutus Herioltus, rex olim Danorum, partes Lotharii Imperatoris, ab eo obtinuit Walchram ſeu Walacras in Selandia Belgica, aliaque vicina loca anno DCCCXLI. in BENEFICIUM COLLATA, ut tradunt antiqui Annales MSS. Hospitalis S. Nicolai prope Cuſam.

gens den voorheen aan hem verſchaften onderſtand, uyt erkentenis te beloonen. Integendeel zoo ontzettede Lotharis, zoo dra hem maar bekend was, wat ryksaandeel hem ſtondt te beurt te vallen, ſtraks alle die genen van hunne (1) Ampten en Waardigheden af, welken hem, al was het zelf gedwongen, verlaaten hadden, als hy genoodzaakt was geweest naar de Rone te wyken.

Daarenboven zynde wantrouwend uyt den aardt, was het minſte gerucht zelf bequaam om hem van zyne allertrouwſte Vazalen een quaad vermoeden te doen opvatten. Zulks Heriold, onaangezien hy door hem thans met het gebied der Zeeuwſche eylanden beſchonken was, van 't zelve weynige jaaren hiernaa ook de bittere en hem doodlyk zynde uytwerkſels ſmaakte; 'mids de Noordmannen verſtaande (2) den in Vrankryk ontſtaanen Broederkryg, en hoe de wacht der zeekusten daarom verzuymd wierdt, hunne voorheen in Vriesland gedaane invallen, ſedert met geen mindere raazerny dan voorheen hervatteden.

En zekerlyk men zag deezen bar-
845. baarſchen (3) Landaardt in 't jaar
achthonderdvyfenveertig, waarſchynlyk uytgelokt door de voorheen behaalde voordeelen, met een magtig leger wederom te ſcheep in Vriesland komen: alwaar de gelande Noordmannen, naa 't verliezen van den eerſten ſtryd, eyndelyk in de twee volgenden overwinnaars wierden, zulks zy alle dat land wyd en zyd verwoest en, volgens hunne gewoonte, gebrandſchat hebben.

Dit wierdt niet alleen in het vol-
gende jaar, alswanneer zy, naa 't 846.
verſlaan der in de wapenen gerukte Vriezen, zich bynaar van dit geheele (4) gewest en dès ook van het thans genaamde Holland meester maakten, en de inwoonders naar hun welgevallen eene zeer aanzienlyke ſomme gelds tot brandſchatting wederom afgeperst, maar ook in het tweede
met nog grooteren naadruk hervat. 847.
Zulks zy de voorheen aan Heriold afgeſtaane Stad (5) Duurſtede op nieuws veroverd, uytgeplonderd en verbrand hebben.

Dierhalve, mids de Deenen hunne nu zoo meenigmaal ondernome invallen telkens in de aan Heriold toevertrouwde ſtaaten gedaan hadden, zoo vattede Lotharis van dien geweezen Koning eyndelyk een vermoeden op, als of hy zelf zyne Heydenſche Landgenooten daartoe hadt opgehitst: zulks die ongelukkige (6) Vorst, naa de ſlibberigheyd van het wisſelvallige geluk op de voor-

(1) *Nitbardi Hiſt. Lib. IV. fol.* 106. Lodharius autem, jam ut ſibi videbatur, de electione regni partium ſecurus, Aduennam venatum petit, omnesque primores ſuæ portionis populi, qui a ſe, dum a regno abiret, necesſitate coacti deſciverant, honoribus privavit.

(2) *Chronica S. Benigni Divionenſis ad ann.* 840. Exorta, ut diximus, discordia inter fratres, tunc demum inter regni primores conglobantur horribilia bella veluti intestina: DESERITUR CUSTODIA LITTORUM OCEANI MARIS: augescit numerus hostium: CRESCIT INNUMERABILIS MULTITUDO NORTMANORUM, DANORUM atque Britonum.

(3) *Annal. Fuld. ad ann.* 845. Normanni . . . in Freſia quoque tribus præliis conflixerunt, in primo quidem victi, in ſecundis vero duobus ſuperiores effecti magnam hominum multitudinem prostraverunt.

(4) *Annal. Bertin. ad ann.* 846. Piratæ Danorum Freſiam adeuntes, recepto pro libitu cenſu, pugnando quoque victores effecti, tota pene provincia potiuntur.

(5) *Ibidem ad ann.* 847. Alii (*Dani*) quoque Danorum emporium, quod Dorastadum dicitur, & Inſulam Batavam occupant atque obtinent.

Annal. Fuld. ad ann. 847. Nordmanni Dorestatum incendentes vastaverunt.

(6) *Ibidem ad ann.* 852. Herioldus . . . . . cum per plures annos honorifice inter Francos haberetur, tandem Principibus borealium partium & custodibus Danici limitis quaſi lubricæ fidei & molimine proditionis cœpit esſe ſuſpectus, unde & ab eis occiſus est.

voorverhaalde wyzen nu zoo meenigmaal beproefd te hebben, door 's Keyzers Graaven, wien de wacht in dien oord tegen de Deenen door hem was aanbevoolen, eyndelyk op eene geweldige wyze wierdt van kant geholpen.

Dus ongelukkig was het eynde van den eerften Jutlandfchen Hertog in Vriesland; door wien ik meen dit (1) geldftukje, het eenige 't gene men van Vriefche Hertogen bezit, gemunt te weezen.

Zyn kopftuk ftaat op de voorzyde zonder Koninglyke kroon, als thans Vazal van Lotharis zynde, en in den rand dit half uytgefleete omfchrift:

DUCE HAROALDO.

DOOR DEN HERTOG HERIOLD

Mids men in de oude (2) Chronyken zynen naam ook wel zoodaanig gefpeld vindt. Op de tegenzyde ftaat een kruys, zynde het teken dat hy Christen geworden was, midsgaders in den rand de half uytgefleete naam der ftad, welke hem eertyds was afgeftaan en alwaar dit geldftuk gemunt is:

DURESTADU VICO.

IN DE STAD DUURSTEDE.

Dewyl nu de Onderdaanen van den Jutlandfchen Konink Horik, onaangezien den eeuwigen vreede, dien hy met den overleeden Keyzer voorheen gemaakt hadt, niet alleen dus tot driewerf in Vriesland, maar ook op den zelven tyd in de Landen die Koning Lodewyk tusfchen de Elve en den Ryn bezat, gelyk ook in het Westfrankifche ryk, 't gene aan Koning Karel was te beurt gevallen, geene mindere verwoestingen hadden aangerecht, zoo befloot Lotharis en ook zyne twee andere Broeders zich door dien loozen Vorst, even of dit alles alsnog zonder zyne toeftemminge verricht wierdt, niet langer te laaten om den tuyn leyden, en zonden dierhalve uyt hunnen gemeenen naam nog in dit zelve jaar eenige Gezanten (3) naar Deenemarke, om aan dien Koning te verklaaren dat, *byaldien hy in het toekomende zyne Onderdaanen het achtervolgen*

(1) Bouteroue, Recherche des Monn. de Franc. Fol. 351.

(2) *Lambecii notæ in Remb. de vita Anfcbarii cap.* 12. *vfu* 3. Privatus fceptris Herildus] Heroildus, Herioldus, Harioldus, Haraldus, HAROALDUS unum & idem nomen est.

(3) *Ann. Bertin. ad ann.* 847. Hlotharius, Hlodouvicus, & Carolus, legatos ad Oric Danorum regem destinant, mandantes ut fuos Christianorum infestationibus cohiberet, fin alias, bello fe impetendum nullatenus dubitaret.

Conventus Marsnam. trium Reg. apud Baluz. Capitul. reg. Franc. tom. II. cap. 11. *fol.* 42. Ut fimiliter ad regem Nordmannorum legati mittantur, qui eum contestentur, quod aut pacem fervare ftudebit aut communiter eos infenfos habebit.

gen dier geweldenaaryen niet belette-de, zy hem gezamelyk dan ook van hunnen kant den oorlog zouden aandoen.

Hoe 't zy, in de voorgemelde ongenade van Heriold, vondt zich ook zyn Broeder Roruk, tegenwoordig Hertog van het thans genaamde Holland, gewikkeld. Want die was omtrent den zelfden tyd op last van Lotharis in den (1) kerker gesmeeten, en van het hem voorheen te leen gegeeve Hertogdom beroofd, op een voorgeeven, en gelyk het gerucht wilde, dat hy, even als zyn omgebragte Broeder, verraad brouwde, en met die van zynen landaardt geheyme verstandhouding, ten naadeele des Keyzers, onderhieldt.

849. Dan hy, uyt die ondergaane gevangenis (2) sedert gelukkiglyk ontkomen, week over den Ryn onder het gebied van Koning Lodewyk, en hieldt zich eene wyl tyds in Nedersaxenland omtrent de grenzen van Deenemarke op, alwaar hy binnen 't jaar geenen kleynen hoop volks van zynen landaardt en verscheydene scheepen byeenkreeg, met welken het Roruk, geholpen door zynen Neef (3) Godefrid, zynde (4) die de zoon van den voorheen verslaagen (5) Koning Reginfrid, langs de kusten van het thans genaamde Holland en Zeeland op een vrybuyten (6) stelde, en dus temet tot dat vermoogen raakte, dat hy, den Ryn
850. en (7) Waal met zyne althans ontzaglyk geworde vloot stoutmoedig invaarende, zich van Duurstede, de Betuwe, en voorts alle de landen van het thans genaamde Holland, welken hy voorheen van de Fransche kroone aldaar te leen bezeeten hadt, eyndelyk geweldiger hand weder meester maakte: vervolgens langs de Waal naar Vlaandre zynde gezeyld, hebben zy dat gewest verscheyde maalen uytgeplonderd en mishandeld.

Hoe geweldig ook zoo stoute onderneeming Lotharis tegen de borst was, zoo zag hy echter geene kans om Roruk uyt het thans genaamde Holland (8) gewapenderhand te verjaagen, zoo om de ongenaakbaarheyd des lands door de veelvuldige aldaar zynde stroomen, als om dat de van het zelve meester geworde Noordman steeds op zyne hoede zynde, altyd t'zyner bescherminge, de in 't land gebragte vloot weluytgerust op de stroomen hieldt, om, zoo hy wierdt aangetast, aanstonds den hem noodig zynden onderstand daarmede uyt Deenemarke te bekomen. Dierhalve dit alles in 's Key-

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 850. Roruc natione Nordmannus, qui temporibus Hludouvici Imperatoris cum fratre Harialdo vicum Dorestadum jure beneficii tenuit, post obitum Imperatoris, defuncto fratre, apud Hlutharium, qui patri succesit in regno, proditionis crimine falso, ut fama est, insimulatus, tentus & in custodiam missus est.

(2) *Ibidem.* Unde fugâ lapsus in fidem Hludouvici regis Orientalium Francorum veniens, cum per annos aliquot ibi moraretur & inter Saxones, qui confines Nordmannis sunt, mansitaret.

(3) *Chron. Fontanalensis fragm. ad ann.* 850. Dum hæc in Brittannicis finibus geruntur Classis Danorum in regnum Clotharii appulit, Ducibus Rorico & Godefrido. Nec mora de Walo fluvio recedentes absque ulla præda, Flandrensem adorti regionem, variis deprædationibus populati sunt.

(4) *Append. Geneal. A. Abbat. Stadens. fol.* 328.
Reginfridus, Herioldus, Hemmingus, Eric.
Godefridus.

(5) *Zie hier voore II. Deel fol.* 35.

(6) *Annal. Fuld. ad ann.* 850. Collecta Danigenarum non modicâ manu cœpit piraticam exercere, & loca regni Hlutharii septentrionalis oceani littoribus contigua vastare; venitque per ostia Rheni fluminis Dorestadum & occupavit eam atque possedit.

(7) *Annal. Bertin. ad ann.* 850. Rorich, ... qui nuper a Lothario defecerat, assumptis Nortmannorum exercitibus, cum multitudine navium, Fresiam & Batavum Insulam, aliaque vicina loca per Rhenum & Vahalem devastat. Quem Lotharius cum comprimere nequiret, in fidem recepit, eique Dorestadum, ET ALIOS COMITATUS LARGITUR.

(8) *Annal. Fuld. ad ann.* 850. Et cum a Hluthario Principe sine periculo suorum non posset expelli, cum consilio Senatus, legatis mediantibus, in fidem receptus est.

's Keyzers raad ryplyk zynde overwoogen, vondt men goed zich naar den tyd te ſchikken en de tegen Roruk ingebragte beſchuldiging, als onwettig gedaan te verklaaren; en hem voorts de veroverde landen, te weeten: de ſtad Duurſtede en de andere Graafſchappen van het thans genaamde Holland, van het aan Lotharis te beurt gevalle ryksaandeel op nieuws als Hertog dier gewesten te leen te laaten behouden: onder voorwaarden echter dat hy de Synzen en andere inkomſten, tot de Koninglyke (1) ſchatkamer behoorende, getrouwlyk zoude waarneemen en die gewesten tegen de op roof leevende Deenen beſchermen. Waarop des zelfs Neef Godefrid, Zoon van den voorheen verſlaagen Koning (2) Regenfrid, als in dit verdrag niet begreepen, zich nevens eenen Sydrok het (3) naar Vrankryk wendde, en aldaar den negenden van Wynmaand twee jaaren laater de Seine zynde ingezeyld, verſcheyde jaaren naa den anderen zeer ſchriklyke verwoestingen zoo toen als by de ſedert nog gedaane invallen aldaar aanrechtte.

851. Niet zonder rede was deeze laatstgemelde voorwaarde hierbygevoegd, mids men in 't volgende jaar, onaangezien de bedrygingen, die Lotharis en zyne twee Broeders nog onlangs aan het Jutlandſche Hof hadden laaten doen, wederom dien Barbaarſchen landaardt geheel Vriesland en het thans genaamde (4) Holland zag afloopen, en, naa het uytplonderen aller inwoonderen, het vervolgens langs de Schelde naar Gent wenden, alwaar zy de overoude Abtdy van Sint Baaf in koolen leyden.

Met tweehonderdtweeënvyftig (5)
ſcheepen wierdt een jaar laater dees 852.
inval, onder 't bedryven van geene mindere verwoestingen in Vriesland hervat: Mids Godefrid, die, naa het ſneuvelen van den (6) hiervoorgemelden Graaf Eggehard, denzelven wel in 't Graaflyk gebied van (7) 't eyland Walchere was opgevolgd, doch, als zich geenszins, naa zyns Vaders dood, op Lotharis vertrouwende, daarom ſedert uyt het land geweeken en by zynen op roof leevende Heydenſchen landaardt (8) vervoegd hadt, om wegens de aan zynen Vader bedreeven moord, met hulpe zyner landgenooten by de eerſte hem voorkomende gelegenheyd, op eene voorbeeldlyke wyze wraak te neemen.

En zekerlyk hy zag zich eerlang (9) aan 't hoofd van eene tallooze menigte, midsgaders geen mindere ſcheepsmagt; met welke hy, als der ſtroomen en kusten kundig, het nog in 't zelfde jaar naar Vriesland wendde en voorts aldaar al het overige weg-

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 850. Ea conditione ut tributis cæterisque negotiis ad regis ærarium pertinentibus fideliter inſerviret & piraticis Danorum incurſionibus obviando reſisteret.

(2) *Zie hier voore II. Deel fol.* 35.

(3) *Chronic. Fontanall. fragm. ad ann.* 852. Anno DCCCLII. Claſsis Sydroc & GODEFRIDI DUCUM Danorum VII. idus Octobris Sequanam ingreditur & usque Augustudunas accedit &c.

(4) *Annal. Bertin. ad ann.* 851. Post hæc pyratæ Danorum Freſiam & Batavos populantur. Sed & usque ad Monasterium Sancti Bavonis, quod Gant dicunt, debacchantes, idem monasterium incendunt.

(5) *Ibidem ad ann.* 852. Normanni CCLII navibus Freſiam adeunt, acceptisque multis, prout ipſi ſtatuerunt, ad alia divertunt.

(6) *Zie hier voore II. Deel fol.* 63.

(7) *Fragm. annal. Bertin. ab J. ab Eckbart Citatum in Comment. de reb. Franc. Orient. tom. II. fol.* 417. Godefridus Herioldi Dani filius, qui quondam ſub Imperatore Ludowico Moguntiaci fuerat baptizatus, a Lothario, IN CUJUS REGNO PLURA BENEFICIA ET INTER CÆTERA INSULAM WALACRIAM HABEBAT, DEFICIENS AD SUOS SE confert.

(8) *Annal. Bertin. ad ann.* 852. Godefridus Herioldi Dani filius, qui quondam ſub Imperatore Ludowico Moguntiaci fuerat baptizatus, a Lothario deficiens ad ſuos ſe confert.

(9) *Ibidem.* Unde congregata manu valida Freſiam cum multitudine adgreditur.

wegroofde en vernielde, 't gene ſtaande de voorige invallen of niet verwoest of den ingezetenen ontnomen was.

Op deeze aan 't hof gekome tyding van Godefrids af-en inval, rukte Lotharis niet alleen met verſcheydene zyner onderhoorige benden te veld, maar verzogt zelf zynen Broeder Karel dat die hem, in dit uyterſte, tegen de verre uytziende aanſlagen van den afgevallen Godefrid, wilde de behulpzaame hand bieden. Zulks, als die van het door hem ter wraakneeminge uytgeplonderde Vriesland met zyne talryke Deenſche vloot naar de (1) Schelde wendde, om zich van de Zeeuwſche eylanden over welken zyn Vader voorheen het Hertoglyk bewind gehad hadt, door de wapenen insgelyks meester te maaken, hy zoo den eenen als anderen oever van dien ſtroom op zyne aankomst door de legers dier twee hem tegengetrokke Koningen zeer naauw bezet vondt.

Aldus de een den anderen alhier, onaangezien de ſtrengheyd van 't winterweer, poogende te verduuren, zag men, tot verwondering toe, in de twee langs de Scheld geſchaarde legers zelf het Kersfeest (2) met zeer groote plegtigheden, even gelyk men dat aan 't hof in die tyden gewoon was te doen, door de wederzydſche Koningen vieren. De onmoogelykheyd echter van hier den geheelen winter te konnen blyven, en dat de benden van Koning Karel zich ook onwillig toonden (3) om met de Deenen ten voordeele van eenen anderen in gevecht te komen, was oorzaak dat voor 't eynde des zelven jaars nog een verdrag getroffen wierdt, uyt krachte van 't welke, met vergeetenisſe van alle het voorgaande, Godefrid weer in genade (4) wierdt aangenomen, vervolgens het Hertoglyk bewind der Zeeuwſche eylanden aan hem afgeſtaan en zyne onderhoorige krygsmagt verpligt waaren, zich van daar elders te begeeven. Dit geſchiedde echter (5) 853.
niet dan in de Lentemaand daar aan volgende, ſtaande welken tusſchentyd dees barbaarſche hoop op eene ongehoorde wyze alles daaromtrent wegroofde en verbrandde, ja zelf veele inwoonders, tot het bekomen van losgeld, gevangen nam.

Terwyl de onderdaanen van den 854.
Jutlandſchen Koning Horik aldus de zeekusten van het thans genaamde Holland en Zeeland, om het verblyf der op zyn ryk eyschmaakende Prinſen aldaar, geſtadig ontrustten, kreeg hy zelf binnen het zelve de handen vol werks: mids zyns Broeders Zoon (6) Gudurn, wiens Vader hy van den troon geſtooten, en waarom des zelfs Zoon zich nu eene wyl met zeerooven geneerd hadt, eyndelyk tot dat vermoogen kwam, dat hy, met hulpe van verſcheyden zyner aanhangeren, de wapenen zelfs tegen zynen Oom den Koning opvattede om, waar 't mogelyk, weer op den troon zyns Vaders te ſtygen. Hier-

(1) *Fragm. Annal. Bertin. ab. J. Eckhart Citatum in Comment. de reb. Franc. Orient. tom. II. fol.* 417. Deinde vicina Scaldis fluminis ad postremum ingreditur quo occurrentibus Lothario & Carolo, cum omni ſuo exercitu utramque ripam ejusdem fluminis obſident.

(2) *Annal. Bertin. ad ann.* 853. In qua obſidione Dominicæ nativitatis festivitatem celebrant.

(3) *Ibidem.* Sed nolentibus qui ex parte Caroli erant, inire bellum, absque utilitate, recesſum est.

(4) *Ibidem.* Carolus eundem Godefridum quibusdam pactionibus ſibi conciliat.

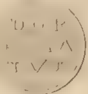
(5) *Ibidem.* Ceteri Danorum usque ad menſem Martium inibi absque ulla formidine reſident, cuncta eo furioſius quo liberius diripiunt, cremant, atque captivant.

(6) *Annal. Fuld. ad ann.* 854. Ibique inter Horuc regem Danorum & Gudurn filium Fratris ejus, qui eatenus ab eo regno pulſus piratico more vixit, orta contentione ita ſe mutua cæde mactaverunt.

Hierdoor raakte het (1) geheele ryk in de wapenen, mids van veele inwoonders; deezen zich voor den regeerenden Koning, en genen weer voor den Zoon van hunnen geweezen Vorst verklaarden. Zulks Hertog Roruk en de voorgemelde (2) Godefrid, verſtaande deezen in hun Vaderland ontſtaanen burgerkryg, zich, met toeſtemminge van Keyzer Lotharis, zoo uyt het thans genaamde Holland als Zeeland naar Jutland vervoegden, om, in dit troebel water visſende, ook door de wapenen hun recht op de Jutlandſche kroon te doen gelden.

855. Door het vertrek dier twee Deenſche Prinſen het Hertoglyk bewind van het thans genaamde Holland en Zeeland zynde opengevallen, droeg de Keyzer, verheugd van op dien voet de hem zoo gevaarlyk zynde bewindsmannen geloosd te hebben, het hoog gebied van het aan hem te beurt gevallen Vriesland, beſtaande uyt het thans genaamde Holland en Zeeland aan zynen Tweeden (3) Zoon, die mede Lotharis genaamd was, aanſtonds op; zoo om die landen tegen de nu zoo menigmaal ingevallene Noordmannen, met beter trouw dan de vertrokke Prinſen gedaan hadden, te beſchermen, als om dat hy zich zelven bereyds zeer zwak van gezondheyd bevondt. Zulks hy nog in 't zelfde jaar van eene doodlyke ziekte wordende aangetast, zich gevolglyk naar de Abtdy van Prume liet brengen en, naa van zyne overige ſtaaten (4) ook afſtand gedaan te hebben, uyt wroeging van (5) het gedrag eertyds tegen zynen Vader gehouden, aldaar het haair ſcheeren, en eene monikskap aantrekken; waarſchynlyk eer om in dat gewaad te (6) ſterven, dan boete te doen, mids zyne ziekte buyten hoope zynde, hy nog den negenentwintigſten van Herfstmaand het ſtervelyke aldaar afleyde.

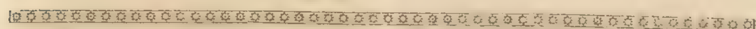
Onaangezien Duurſtede zoo ſtaande zyne regeering, als ook te voore een- en andermaal door de Noordmannen, naa 'er Heriold het bezit van gekreegen hadt, op zoo ongehoorde wys verwoest was, zoo vindt men echter deeze twee (7) geldſtukken door deezen Keyzer aldaar gemunt.

Een kruys is op de voorzyde omvangen door dit randſchrift:

HLO-

(1) *Annal. Bertin. ad ann.* 854. Dani intestino inter ſe prœlio dimicantes.

(2) *Ibidem ad ann.* 855. Roric & Godefridus patriam, id est Daniam, repedant, ſpe potestatis regiæ nanciscendæ.

(3) *Ibidem.* Lotharius totam Freſiam filio ſuo Lothario donat.

(4) *Annal. Fuld. ad ann.* 855. Hlutharius Imperator renuncians omnibus, quæ habuit, Prumienſe monasterium ingresſus, effectusque ibi monachus VI. Calendas Octobris mortalem hominem exuit & ad vitam perrexit æternam.

(5) *Fragm. Chron. Andeg. apud Labbeum tom. I. concil. fol.* 284. Hlotharius moritur, prius factus monachus in monasterio Prumiæ OB PECCATUM PERSECUTIONIS PATERNÆ.

Annal. Bertin. ad ann. 855. Lotharius Imperator morbo correptus, vitamque desperans monasterium Promeæ in Arduenn a conſtitutum adiit.

Regin. Chron. ad ann. 855. Lotharius . . . . valedicens ſuis, mundum reliquit atque in Prumiam monasterium veniens, comam capitis depoſuit habituque ſanctæ converſationis ſuscepto, in religionis professione diem clauſit extremum.

(6) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 50. *Il* (Lothaire) *ſe fit tranſporter à l'Abbaye de Prum dans les Ardennes, y renonça à l'Empire & à tous ſes Etats, ſe fit couper les cheveux & prit l'habit de Moine,* PLUSTOST APPAREMMENT POUR MOURIR EN CET ESTAT, QUE POUR Y VIVRE EN PENITENT; CAR SA MALADIE ESTOIT SANS REMEDE, ET IL EXPIRA SIX JOURS APRES, LE 29: DE SEPTEMBRE DE L'ANNE'E 855.

(7) Le Blanc Monn. de Franc. pag. 113.

HLOTHARIUS, IMPERATOR AUGUSTUS

LOTHARIS, DOORLUCHTIG KEYZER

De tegenzyde, die geene verbeelding heeft, voert dit opſchrift:

DORESTATUS.

DUURSTEDE.

De voorzyde van het tweede, is eveneens als die van het eerste, en behoeft dierhalve geene beſchryving. Op de tegenzyde leest men rondom eene kerk dit randſchrift:

DORESTATUS MONETA.

MUNT VAN DUURSTEDE.

Van zyne drie achtergelaatene Zoonen bekwam Lodewyk, als de oudſte, Italië (1) en de waardigheyd van (2) Keyzer: Karel de (3) jongſte het oude Koningryk Bourgonje over den Berg Jura, en eyndelyk Lotharis de II. het Oostfrankiſche ryk van dien berg tot de Noordzee toe, welk hem te beurt gevalle deel, naar deezen bezitter, ſedert (4) het Lotteringſche ryk genaamd is, even gelyk wy het ook in 't vervolg ſtaan te noemen: hoewel anderen (5) meenen dat het reeds onder den voorgaanden Keyzer dien naam bekomen hadt. Invoege Lotharis de II., even als zyn overleede Vader en naamgenoot, volgens deeze ryksverdeeling twee derde deelen van Vriesland, te weeten: het thans genaamde Holland en Zeeland bezat, en in die hoedaanigheyd aan Godefrid en Roruk het Hertoglyk bewind dier landen, welken zy voorheen ſtaande zyns Vaders leeven bezeeten hadden, op nieuws ter (6) hand ſtelde; mids zy geene kans hebbende gezien, om alsnog iet met voordeel in Jutland te onderneemen, thans weer vandaar te Duurſtede gekomen waaren.

Dan ſedert verſtondt men hoe naa hun vertrek aldaar in een voorgevallen gevecht, 't gene drie (7) dagen met

(1) *Annalista Saxo ad ann.* 855. Lotharius Imperator convocatis primoribus filio Lodovico Italiam tradidit & Imperatorem conſtituit.

(2) *Gervaſii Tilberienſis otia imperialia deciſ. II. cap.* 20. Ipſoque mortuo, imperavit ſolus Lotharius & proceſſu temporis filium ſuum Ludovicum Imperatorem erexit.

(3) *Annalista Saxo ad ann.* 855. Karolo, qui inter fratres junior natu erat, provinciæ regnum largitus est.

P. Daniel, Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 50. *Il laisſoit ausſi trois fils legitimes, Louïs, Lothaire & Charles. Louïs, Roy d'Italie & Empereur, avoit deja ſa part. Lothaire eut pour partage le Royaume d'Auſtraſie . . . Charle le cadet de tous eut . . . ce qui estoit de l'ancien Royaume de Bourgogne au dela du mont Jura.*

(4) *Annal. Saxo, ad ann.* 855. Lothario regnum, quod ex ſuo nomine vocatur, conceſſit.

Annal. Metenſ. ad ann. 855. Æquivoco vero ſuo, id est Lothario, regnum quod ex ſuo nomine vocatur, conceſſit.

(5) *Regin. Chron. ad ann.* 842. Porro Lotharius, qui & major natu erat, & Imperator appellabatur, medius inter utrosque incedens regnum ſortitus est, quod hactenus ex ejus vocabulo Lotharingia nuncupatur. *Het zelve getuygen ook:* Marianus Scotus ad ann. 855. Sigebertus Gemblac. ad ann. 844. Hugon, Flaviac. Chron. fol. 121. Chron. regium Sti Pantaleonis ad ann. 842. &c.

(6) *Annal. Bertin. ad ann.* 855. Roric & Godefridus nequaquam arridentibus ſibi ſucceſſibus Doreſtado ſe continent, & parte maxima Freſiæ potiuntur.

(7) *Ibidem ad ann.* 854. Dani intestino inter ſe prœlio dimicantes adeo tridui concertatione obſtinatisſima bacchati ſunt ut Orico rege, & ceteris cum eo interfectis regibus, pene omnis nobilitas interierit.

met eene ongehoorde hardnekkigheyd geduurd hadt, niet alleen veele duyzenden der tegen den anderen in de wapenen gerukte landzaaten, maar zelf de Jutlandſche Koning Horik, zyn tegen hem opgeſtaane Broeders Zoon (1) Gudurn, en alle de Prinſen van 't Koninglyke Huys, uytgenomen alleen een jong kind, waaren omgekomen, en dus de overwinnaars genoodzaakt geworden om het zelve op den daardoor opengevallen Jutlandſchen troon te plaatſen.

Mids deeze onverwachte verandering en de hem zoo gunſtig zynde toeſtand van zaaken, verzuymde Roruk niet eene menigte van wapenen te vergaderen, zyne in het thans genaamde Holland te hoop gerukte benden dagelyks in den wapenhandel te oeffenen, en, ten ſpoedigſte, dat doenlyk waar, eene ontzaglyke vloot in de aan hem te leen gegeevene ſtaaten te doen uytrusten. Terwyl hy dus alles, 't gene tot het uytvoeren van zoo gewigtige onderneeming vereyscht wierdt, met veel yvers hier te land liet klaarmaaken, verſcheen Koning Lotharis de II. in Zomermaand op zyn Hof (2) te Nieumeege, waarſchynlyk zoo om deeze ondernome krygsrusting te bezigtigen, als om orde op de inſcheeping van die benden te ſtellen, welken den Hertog Roruk naar Jutland ſtonden te verzellen.

Doch wat van dit laatſte zy, dit is echter zeker, dat de gemelde Roruk van den Koning, als zynen Leenheer, tot het doen van dien togt verlof (3) verzogt, en ook verkreegen hadt; zulks hy met zyne uytgeruste Zee- en Landmagt, uyt de havens van het thans genaamde Holland in het jaar achthonderdzesen- 856.
vyftig zich in zee begaf, en het naar de kusten van Jutland wendde: alwaar hy zynen voorgenomen aanſlag zoo gelukkiglyk uytvoerde, dat de toen aldaar regeerende zeer jonge (4) Koning Horik de II. genoodzaakt was, hem dat gedeelte zyns ryks, te weeten alle de landen, welken Roruk tusſchen de Oostzee en den Eyder veroverd hadt, in volle rust te laaten behouden.

Niet tegenſtaande Roruk zich op zoo onverhoopte wyze voor een gedeelte op den troon van zynen omgebragten Broeder Heriold gevestigd zag, zoo bleef hy echter het voorheen aan hem gegeeve Hertogdom van het thans genaamde Holland van het Lotteringſche ryk ſedert nog te leen behouden: doordien men in de oude geſchiedenisſen, naa Roruk met die hooge waardigheyd bekleed was, nog vindt aangetekend, dat dees Noordſche (5) KONING, verſtaan-

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 854. Ibique inter Horuc regem Danorum & Gudurm filium fratris ejus, qui eatenus ab eo regno pulſus piratico more vixit, orta contentione ita ſe mutua cæde maſtaverunt, ut vulgus quidem promiscuum innumerabile caderet, de ſtirpe vero regia niſi unus puer nullus remaneret.

(2) *In diplom. Lotharii II. apud E. Marténe in vet. monum. Coll. nova tom. I. fol.* 147. Data IV Calendas Julii, anno, Christo propitio domni Hlotharii glorioſi regis I, indictione IV. actum NEOMAGA PALATIO REGIO, in Dei nomine feliciter, amen.

(3) *Annal. Fuld. ad ann.* 857. Ruoruc Nordmannus, qui præerat Dorestado, cum conſenſu domini ſui Hlutharii regis, clasſem duxit in fines Danorum.

(4) *Ibidem.* Et conſentiente Horico Danorum rege, partem regni, quæ est inter mare & Egidoram, cum ſociis ſuis posſedit.

(5) *Vita Sti Adalberti cap.* 12. Alio quoque tempore, res miranda ſatis evenit. Ex marinæ ſiquidem tempestatis eruptione continua (ſicut his cognitum est qui maris vel viderunt vel inhabitant contingua) plurima littoris arenarum ſubvehitur copia: quæ per urgenti vi ventorum tantis cumulantur acervis, ut montibus videatur altisſimis coequari: hujuscemodi denique perfuſio nimis proxima ſancti viri quodam tempore conſedit oratorio, quod dum forte RORICUS barbarorum REX appulisſet, cunctis ſibimet OBSEQUENTIBUS indixit ut ocius ab ædificio ſacro montem arenoſum demoverent. Quod cum mane ſequenti fuisſet univerſis PLACITUM; invenerunt præfatum arenæ montem, per ſanctisſimi Adalberti merita, quantum jactus lapidis omitti potest, longius esſe ſecretum.

ſtaande hoe het thans weer herbouwde kerkje van Sint Albert, gelegen onder zyn Hertogdom te Egmond, gedreygd wierdt van door het verſtuyvend duynzand overſtolpt te worden, mids zich een geheele berg, by 't ontſtaan van eenen geweldigen ſtorm, tegen het zelve hadt op een geſtapeld, aan alle de onder zyn gebied ſtaande onderdaanen van dien oord bevel zondt, van hierin ten ſpoedigſte te voorzien, door dien zandberg elders heen te kruyen. Dan als de daartoe opontboodene inwoonders ten beſtemden dage in zeer groot getal met de noodige gereedſchappen zich naar de Sint Albertskapel vervoegd hadden, vonden zy den gemelden zandberg door eenen anderen wind tot hunne groote verwondering eene ſteenwerp verder van die kapel verplaatst; zulks zy dit zonderling voorval aan de voorbidding van dien eerſten geloofsverkondiger, mids zyn lighaam in die gedreygde Kapel begraaven lag, eenpaarig toeſchreeven.

Dit gedrag van Roruk is des te aanmerkenswaardiger, dewyl men hem ſedert het hoog Hertoglyk gebied in dien oord niet min trouwloos dan te voore, heeft zien voeren. Want de op roofleevende Deenen wederom te (1) ſcheep in de aan Roruk afgeſtaane landen gekomen zynde, veroverden nogmaals ſtormenderhand de ſtad Duurſtede, en hebbende de geheele (2) Betuwe en alle omgelegene landen van het thans genaamde Holland met roof en moord vervuld, ſloegen zy eyndelyk het beleg voor de Biſſchoplyke ſtad (3) Uytrecht. Hier zich op eene ongemeene wyze in 't ronde beſchanſende bevochten zy de verweerders onophoudelyk met hunne ſlingergevaarten en ſchichten, en hebbende door de aangevoerde rammeijen en 't andere Stormtuyg de muuren en torens dier Biſſchoplyke ſtad eerlang geveld, maakten zy zich insgelyks ſtormenderhand eerst van de zelve, en ſedert ook nog van haar ſlot onder 't aanrechten van een yslyk bloedbad meester: invoege de meeste inwoonders by dit toeval omkwamen en de tegenwoordige Biſſchop (4) Hungerus, ziende zyne zetelſtad aldus in 't geweld dier barbaaren, en op zoo jammerlyke wyze verwoest, zich met eenige weynige Kanoniken, welken den algemeenen moord ontvlooden waaren, in 't volgende jaar by Koning Lotharis, zoo draa die in de 858.
Abtdy van Prume was aangeland, met eene ongemeene jammerklacht vervoegde.

De (5) Koning, op 't gezigt dier vlugtelingen met een Vorstlyk medelyden over hun ongeval bewoogen, beſloot de verjaagde Geestlyken in dit uyterſte tegemoet te komen, en be-

(1) *Annal. Bertin. ad ann.* 857. Alii (*Dani*) Danorum emporium, quod Dorſtatum dicitur, vi capiunt, totamque Batavorum inſulam & cetera loca contermina diripiunt.

(2) *K. Kolyn vs* 235.
Merewals tot andere tyden
Deden di Noren groete ſchaden:
Onder Noric zi beſtraden
Uterichte en namen
Betenen/ Wyke te Duirſtede zamen.

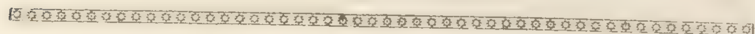
(3) *Chron. J. de Beka fol.* 28. Demum iidem Dani vallaverunt urbem Trajectenſem, per circuitum devastantes cives ſagittis & fundibulis per asſultum creberrimum, donec tandem egregiam civitatem bellanti manu caperent, nihilominus & castri præſidium armipotenter invaderent; & ecce cruenti prædones univerſum populum & totum pene clerum (proh dolor) occiderunt: quinimo turres, antemuralia, portas & propugnacula civitatis & castri funditus devastarunt.

(4) *Ibidem.* Ita quod Hungerus Antistes ſolus cum paucis canonicis ægre diffugerit, & ad præſentiam Lotharii regis in Prumicenſe monasterium ſe receperit.

(5) *Ibidem.* Lotharius vero motus miſericordia bonitatis regiæ contulit Canonicis Trajectenſis eccleſiæ Monasterium montis Odiliæ, quatenus ibidem ab incurſione Danorum quiete reſiderent & divini nominis cultum devotisſime celebrarent.

beſchonk hen dierhalve met het klooster van Sint Odilenberg by Roermonde, om aldaar de wreedheden der in 't land gevalle Noordmannen te ontduyken, en in volle rust hunne geſtremde kerkdienſten te achtervolgen, als uyt den inhoud van deezen (1) giftbrief is af te meeten.

In den naam van den almagtigen God en onzen Heer Jeſus Christus Lotharis door Gods voorkomende genade Koning. Indien wy aan de plaatſen, tot den Godlyken dienst geſchikt, iet onzer giften toeëygenen, zoo betrouwen wy dat zulks buyten twyfel ons tot bevordering der eeuwige zaligheyd zal ſtrekken. Dierhalve dat het aan de oplettendheyd aller onze zoo tegenwoordige als toekomende getrouwe van Gods heylige kerk kennelyk zy, hoe wy door het verhaal van Guntharus Aartskapellaan van ons heylig Paleys en van Hungarus Eerwaardige Biſchoppen onderrecht zyn, dat de Uytrechtſche kerk, welke men weet ter eere van Maarte, den Beleyder van Christus, geſticht te zyn, door de verwoedheyd der ingevalle barbaaren bynaar verwoest en geheel vernietigd is, en van de Kanoniken, welken voorheen aldaar den Heere dienden, eenigen in verſcheydene plaatſen verſtrooid, anderen weder zelf vermoord zyn; zulks die in deezen allergrootſten dringenden nood onze Hoogheyd geſmeekt hebben, ten eynde wy aan den gemelden heyligen ſtoel, eene veylige en geruste verblyfplaats in ons ryk ten wyk en ter verquikkinge dier Kanoniken zouden geeven. Aan welke allerheylzaamſte, en alleroprechtſte verzoeken wy, zoo ter liefde van den Heere onzen behoeder, als tot voordeel en hulpmiddel der ziele van Lodewyk onzen Grootvader, van Lotharis onzen vader godvruchtiger gedachteniſſe, eertyds Keyzeren, gelyk ook van onze Moeder Hermingard, midsgaders tot zaligheyd van ons en de beſtandigheyd des ryks, zeer willig onze toeſtemming geevende dit hoogſte gunstbewys onzer milddaadigheyd hebben doen opſtellen; by 't welke wy in 't gewest Maasland, op de rivier de Roer, het klooster ter eere van Sint Peter geſticht, 't gene BERG genaamd wordt, aan den gemelden Uytrechtſchen ſtoel geheellyk en voor altoos overgeeven, midsgaders tot verquikking en veyligheyd der beſtierderen van dien zelfden ſtoel en der aldaar in dienst zynde Geestlyken ſchenken, ten eynde het

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 57. In nomine Omnipotentis Dei & Domini nostri Jeſu Christi, Lotharius divina præveniente gratia rex. Si locis divino cultui mancipatis quippiam muneris confirmamus, id nobis procul dubio ad æternam beatitudinem nanciscendam adfuturum eſſe confidimus. Igitur comperiatur omnium fidelium Sanctæ Dei eccleſiæ, & nostrorum præſentium, ſcilicet & futurorum industria. Quia ex relatu Guntharii Sacri palatii nostri, ſummi Capellani, & Hungarii venerabilium Episcoporum didicimus, quod Trajectenſis eccleſia, quæ in honore Christi confesſoris Martini conſtructa eſſe dignoscitur, barbarica imminente nequitia, pene deſtructa, & ad nihilum redacta ſit, canonicique olim in ea Domino militantes pasſim per diverſa loca quidam disperſi, quidam etiam interempti ſunt, hac denique incumbente maxima necesſitate deprecati ſunt Celſitudinem nostram, ut memoratæ ſanctæ ſedi intra regnum nostrum quietum & pacificum locum ad conſolationem & refugium canonicorum tribueremus. Quorum ſaluberrimis & ſyncerisſimis ſuggestionibus pro amore Domini protectoris nostri, ob emolumentum etiam ac remedium animæ avi nostri Lutovvici, & piæ memoriæ genitoris nostri Lotharii quondam Augustorum, nec non & genitricis nostræ Hermingardæ, ſeu pro ſalute nostra, regni ſtabilitate, libentisſimum præbentes asſenſum, hos clementiæ nostræ apices fieri jusſimus per quos in pago Maſo, ſuper fluvium Ruræ, monasterium in honore Sancti Petri conſtructum, quod Bergh nuncupatur, ad præfatam ſedem Trajectenſem, ſub omni integritate tradimus, per omnia tempora, ad conſolationem & tutamentum rectorum ejusdem ſedis, vel Cleri famulaturum concedimus, qualiter præſignati ſervi Dei, nostra præcepta liberali munificentia, eos Domini miſericordiam pro nostra ac prædecesſorum nostrorum ſalute liberius exorare delectet.

Et ut hæc nostræ traditionis ſeu pietatis largitio per futura tempora inviolabilis perſeveret, manu propria eam ſubterfirmavimus, & annuli nostri impresſione asſignari jusſimus.

Signum Lotharii glorioſi regis.

Daniel notarius recognovi, ſcripſi & ſubſcripſi. Data IV nonas Januarii, anno Christo propicio regni Domini Lotharii glorioſisſimi regis tertio. Indictione ſexta. Actum Prumia Monasterio in Dei nomine feliciter, Amen.

het aan de gemelde dienstknechten Gods, naa 't ontfangen van dit gunstbewys onzer milddaadigheyd, behaage voor de zaligheyd zoo van ons als onze voorgangeren met meerder vryheyd te bidden. En op dat dit geſchenk van onze overgifte of godvruchtigheyd in de volgende tyden te ongeſchondener blyve, hebben wy het zelve met onze eyge hand hieronder bekrachtigd, en met het indrukſel onzes rings gelast te verzegelen.

Teken van Lotharis den gloriryk-ſten Koning.

Ik Daniel geheymſchryver heb het overzien, geſchreeven en onderſchreeven. Gegeeven den tweeden van Louwmaand in het derde jaar des ryks, door Christus gunſte, van den Heer Lotharis, allerglorirykſten Koning, de zesde indictië. Gedaan in 't klooster van Prume in Gods naam gelukkiglyk. Amen.

Lotharis waanende den Uytrechtſchen Bisſchop Hungerus, door dit zonderling gunstbewys volkomelyk in zyne belangen gewikkeld te hebben, om, naa 't verſtooten zyner wettige Gemaalinne Theutberge, des zelfs verzogte toeſtemming te bekomen van zich met Waldrada, Zuster van den (1) Koolſchen Bisſchop Guntherus, op wiens verzoek de voorgemelde gifte aan de Uytrechtſche kerk geſchied was, in huuwelyk te moogen begeeven, beſchreef dan tot dat eynde, tegen den negen-
entwintigſten (2) van Grasmaand des 862.
jaars achthonderdtweeënzestig, eene kerkvergaderinge van verſcheydene hem gunſtig zynde Bisſchoppen te Aken; zulks dan ook de voorgemelde Bisſchop van Uytrecht aldaar verſcheen: welke nevens de Aartsbisſchoppen van Kolen en Trier, midsgaders de Bisſchoppen van Mets, Verdun, Tongre en Straatsburg verklaarde, dat het den Koning vryſtondt niet alleen zich van zyne Gemaalinne, om het haar aangetygde overſpel, te ſcheyden, maar zelf, tot vermeyding van de anders gevreesde ontugt, eene andere te (3) trouwen. Invoege Lotharis, uyt krachte deezer verklaaringe zich openlyk met zyne byzit Waldrada in huuwelyk begaf en haar gevolglyk in de plaats van de door hem verſtoote Theutberge, tot Koningin verklaarde.

En hoewel deeze uytſpraak door 863.
eene nadere kerkvergadering, in het volgende jaar te Mets beſchreeve en op welke geenszins (4) de Uytrechtſche Bisſchop, mids zyne ziekte, maar wel

(1) *Catal. Archiep. Colon. apud Meibomium tom. II. fol.* 5. Iste Lotharius, Lotharii filius habuit concubinam nomine Walburgam, Guntheri Episcopi ſororem, quam inſtinctu præfati Episcopi Colonienſis uxori ſuæ Thebergæ ſuperinduxit.

(2) *Concilium Aquisgr. III. apud Ph. Labbeum tom. VIII. fol.* 739. Anno DCCCLXII. indictione X, die III. Kalend. Majarum ex vocatione domni Hlotharii glorioſisſimi regis, Archiepiscopi eorumque coepiscopi Aquis convenerunt: videlicet Guntharius Agrippinenſis Archiepiscopus, & ſacri palatii Archicapellanus, nec non & Theutgaudus Trevirenſis Archiepiscopus, Adventinus Mediomatricorum Episcopus, Atto Viridunenſis Episcopus, Arnulfus Tullenſis Episcopus, Franco Tungrenſis, Episcopus HUNGARIUS TRAJECTENSIS Episcopus, Rotaldus Argentoratenſis Episcopus, ut divina auxiliante clementia, pro utilitate ac necesſitate ſanctæ matris eccleſiæ apud memoratum ſerenisſimum Principem fideliter ac ſalubriter pastorali proviſione intervenirent.

(3) *Regin. Chron. ad ann.* 864. Hanc diffinitivam ſententiam protulerunt: Credimus illam non fuisſe idoneam ac legitimam conjugem, neque a Deo præparatam esſe uxorem, quæ publica confesſione incestuoſo fornicationis crimine denotata probatur. Quo circa glorioſo principi nostro pro ſua in divino cultu devotisſima asſertione atque victorioſisſima regni tuitione, cui non ſolum nos, verum etiam canonica auctoritas interdixit incestuoſum conjugium, legitimum matrimonium a Deo illi concesſum non denegamus, juxta indulgentiam dicentis Apostoli, melius est nubere quam uri. His ita patratis, Waldrada jam in publicum procedit, ſtipata obſequentium multitudine, omnisque regia aula reſultat, Waldradam reginam esſe.

(4) *Annal. incerti auctoris apud Labbeum tom. VIII. Concil. f.* 766. *ad ann.* 863. In regno Lotharii, pro eo quod dimisſa uxore legitima alteram duxit, Synodus in Metis congregata est omnium Episcoporum ejus, præter HUNGARIUM TRAJECTENSEM, QUEM ÆGRITUDO DETINUIT. Aderant & misſi Nicolai Romani Pontificis ob eamdem cauſam diligenter investigandam directi.

wel twee afgezondenen des Paus verscheenen, ten genoege des Konings bevestigd wierdt, zoo namen, mids de Paus zelf en dit een en ander besluyt in eene sedert door hem te Rome (1) gehoude kerkvergaderinge voor onwettig verklaarde, de verdeeldheden in 't ryk daardoor alom zoodanig toe, dat Lotharis meer bezorgd scheen om het besluyt dier twee eerste kerkvergaderingen tegen den Paus, dan wel zyn ryk zelf tegen de nog al achtervolgd wordende invallen der Noordmannen (2) te handhaaven.

Invoege men nog in louwmaand des zelfden jaars, door het toedoen van den Eedbreekenden Noordman Roruk, geene kleyne menigte van dien Heydenschen landaardt met volle zeylen den Ryn door de hem aanbetrouwde stroomen tot by Kolen zag opvaaren en (3) vervolgens, zich van de befaamde stad Duurstede (4) wederom meester maaken, werwaart zich, om haare grootte, de Vriezen, uyt verbaasdheyd, wegens deezen nieuwen inval, in zeer groot getal met de vlugt begeeven, en dus nu het ongeluk hadden, dat veelen dier volken, en onder die zelfs eenige voornaame koopluyden, by dit toeval elendig vermoord en in nog grooter getal gevangen wierden.

Immiddels raakten alle de rondom woonende landzaaten, mids het opgaan van de daardoor veroorzaakte wapenkreet, en op het uytdrukkelyk bevel van Koning Lotharis in de wapenen. Zulks, als de Noordmannen het vervolgens naar zeker eyland omtrent Nuys gewend hadden, zy straks zoo door dien Koning (5) den eenen, als door de Saxers den anderen oever des Ryns en voorts alle verdere toegangen alom tot in Grasmaand zeer naauw bezet vonden, en dierhalve, geene kans ziende om aldaar met vrugt iet verders te ondernemen, zich eyndelyk op den raad van Roruk, even gelyk hy hen tot het doen van dien inval hadt aangezet, zoo ook thans (6) vandaar elders en buyten het Lotteringsche ryk begaven.

In deeze en andere trouwloosheden van Roruk, hadt zyne thans ook in Vriesland bevelvoerende Neef Rodulf, want die was een Zoon van zynen Broeder Heriold, geen het minste part en deel genomen, maar zich en zyne onderhoorige Noordmannen tegen zynen afvalligen Oom in den dienst en de bezoldiginge van Lotharis begeeven. Zulks die eene schatting (7) van vier Deniers, zynde ieder de

(1) *Concilium Roman. III. apud Labbeum tom. VIII. fol.* 767. Synodum, quæ nuper, id est sub piissimo Imperatore Ludovico per indictionem XI. mense junio in Metensium urbe ab Episcopis, qui nostrum prævenerunt judicium, collecta est, quique Apostolicæ sedis instituta temere violarunt, extunc, & nunc, & in æternum judicamus esse cassatum.

(2) P. Daniel Hist. de Franc. tom. II. pag. 80: *Le soin, qui occupoit le plus alors le Roy de Lorraine, n'estoit pas d'empecher les descentes des Normands sur ses terres.*

(3) *Annal. Bertin. ad ann.* 863. Dani mense Januario per Rhenum versus Coloniam navigio ascendunt & depopulato emporio, quod Dorestatus dicitur, sed & villam non modicam, ad quam Frisii confugerant, occisis multis Frisiorum negociatoribus & capta non modica populi multitudine usque ad quandam insulam secus castellum Novesium perveniunt.

(4) *Chron. de Northmannis ad ann.* 864. Northmanni mense Januario per Rhenum versus Coloniam navigio ascendunt, & Dorestato depopulato villa ad quam Frisii confugerant, occisis multis Frisonum negociatoribus, & capta populi multitudine, usque ad quandam insulam secus castellum Novesium perveniunt; sed consilio accepto, sicut accesserant, recedunt.

(5) *Annal. Bertin. ad ann.* 863. Quibus Lotharius ex una parte Rheni cum suis, & Saxones ex alia parte aggrediuntur, & usque circa Kalendas Aprilis consident.

(6) *Ibidem.* Unde iidem Dani consilio Rorici, sicut accesserant, & recedunt.

(7) *Ibidem, ad ann.* 864. Lotharius Lotharii filius de omni regno suo quatuor denarios ex omni manso colligens, summam denariorum cum multa pensione farinæ, atque pecorum, nec non vini ac siceræ, Rodulfo Nortmanno Herioldi filio ac suis, locarii nomine, tribuit.

de (1) twaalfde part van eene goude Fransche schelling, te betaalen van jedere boerewooning door zyn geheel ryk uytschreef en met de daarvan gekomene gelden, midsgaders nog met veele andere eergaaven, bestaande in graan, vee, wyn, en Siderdrank, zoo aan den voorgemelden Rodulf, als de zynen, in het jaar achthonderdvierënzestig uyt dierbaare erkentenis deezer aan hem beweeze hulpe danklyk beschonk.

868. Sedert stelde Lotharis zynen natuurlyken Zoon Hugo, dien hy by zyne byzit Waldrada geteeld hadt, tot Hertog van den (2) Elzas aan, en deedt door zyn geheel ryk eene heirvaart aankondigen om, gelyk hy voorgaf, tegen den hem nu zoo menigmaal afgevallen (3) Roruk op te trekken. Mids die door de inwoonders van het dorp Kokkinge, gelegen by de Vecht omtrent Maarse en (4) der Hollanderen meent, om zyne onverdraagelyke geweldenaaryen uyt het thans genaamde Holland verjaagd zynde, thans weer eene zeer ongemeene krygsrusting maakte, om zich, met hulpe zyner Deensche aanhangeren, van die door hem voorheen zoo lang bezeetene landen gewapender hand weder meester te maaken.

Dan in de plaats van dit heylzaam voorneeme ter uytvoeringe te brengen, als naar 't welke zyne Hollandsche onderdaanen met hart en ziel verlangden, begaf zich (5) Lotharis, tegen ieders verwachting, naar Italië, om zyn overspelig huuwelyk, 't gene hy met Waldrade, onaangezien zyne eerste vrouw Theutberge als nog leefde, tot geen kleyne ergernis zyns ryks hadt aangegaan, door den Paus, waar 't moogelyk, te doen wettig verklaaren. Alle zyne poogingen, tot dat eynde by dien Kerkvoogd aangewend, waaren echter vrugteloos; zulks hy onverrichter zaaken weer van Rome vertrok, doch op die te rugreyze te Placense in (6) 869.
Hooimaand des jaars achthonderdnegenënzestig overleedt, naalaatende alleen twee onwettige kinderen, te weeten de voorgemelde (7) Hugo Hertog van den Elzas en Gizela, die hy by zyne byzit Waldrada, moeije (8) van Radboud naamaals Bisschop van Uytrecht, geteeld hadt. Wier dochter en des Bisschops Nicht ik hier te liever noeme, mids die met den (9) Noordman Godefrid

(1) *Vetus agrimensor, de ponderibus in glossar. Carol. du Cange tom. I.I. fol.* 52. Juxta Gallos vigesima pars unciæ denarius est, & XII. denarii solidum reddunt.

(2) *Annal. Bertin. ad ann.* 867. Lotharius .... filio suo de Waldrada Hugoni Ducatum Elizatium donat.

(3) *Ibidem.* Inde revertens, hostem ad patriæ defensionem per regnum suum indicit, quasi contra Nortmannos: putans Rorigum, quem incolæ, qui CONKINGI novo nomine dicuntur, a Fresia expulerant, cum auxiliatoribus Danis reverti.

(4) In diplom. Wilhelm Comit. apud A. Matth. de nobilit. pag. 50. **Ende voorts door den Wuyndyck der** HOLLANDER MEENT, **langhs tot** KOCKENGEN **toe.**

(5) *Annal. Fuld. ad ann.* 868. Hlutharius rex Romam profectus, summo studio nisus est Waldradam, cum consensu & favore Nicolai Pontificis, sibi matrimonio conjungere.

(6) *Ibidem ad ann.* 869. Hlutharius rex infecto negotio, propter quod Romam venerat, in regnum suum redire volens, apud Placentiam Italiæ urbem mense Julio diem obiit.

(7) *Ibidem ad ann.* 881. Rex .... Hugonem Hlutharii ex Waldrata filium ad se venientem in suum suscepit dominium.

(8) *Catalog. Archiep. Colon. apud Meibom. tom. II. fol.* 5. Iste Lotharius Lotharii filius habuit concubinam nomine Walburgam, GUNTHERI Episcopi SOROREM.

Hedæ Hist. fol. 71. Radbodus sive Radbodo vir illuster, & regio Sanguine ortus (siquidem maternus Atavus erat Radbodus rex Frisiorum, & GUNTHERUS Coloniæ Agrippinæ Episcopus EJUS AVUNCULUS) urgente Arnulpho Imperatore Episcopus XIV. constituitur.

Vita Sanct. Radbodi cap. 1. Primæ ætatis tempus exegit apud Guntherum Coloniensem Archiepiscopum avunculum suum, litteris operam navans; sed cum illi Episcopo res adversæ accidissent, puer egregiæ indolis, hortantibus suis, plerisque etiam adjuvantibus primo ad Caroli (*Calvi*) regis Francorum inde ad Ludovici ejus filii aulam se contulit.

(9) *Regin. Chron. ad ann.* 882. Novissime rex Godfridus Nortmannorum ea conditione Christianum se fieri pollicetur si ei munere regis Frisia provincia concederetur, & Gisla, filia Lotharii in uxorem daretur.

frid trouwende naamaals het Hertogdom van het thans genaamde Holland, als van de Vriesche Koningen afstammende, ten huuwelyk (1) kreeg. Van haaren Vader, welke staande zyn leeven van zynen kinderloos overleeden Broeder Karel een groot gedeelte zyner achtergelaatene staaten gëerfd hadt, zyn nog deeze (2) twee geldstukken in weezen.

Een kruys staat op de voorzyde van het eerste, en rondom het zelve tot randschrift:

HLOTARIUS REX.

KONING LOTHARIS.

Naa wiens overlyden zyne geweeze byzit, zich in 't (3) klooster Ramiremont begaf. De tegenzyde, die geene verbeelding heeft, is bestempeld met den naam der stad, alwaar het gemunt is:

STRASBURG CIVITAS.

DE STAD STRAATSBURG.

Het tweede voert op de voorzyde de zelfde verbeelding en ook het zelfde randschrift als het voorgaande, en op de tegenzyde eene kerk, zynde het zinnebeeld van den Christelyken Godsdienst, omringd door deezen naam der stad, alwaar het gemaakt is:

VIRIDUNUM CIVITAS.

DE STAD VERDUN.

Hoewel Keyzer Lodewyk, die in Italië heerschte, tot de opengevalle ervenis zyns Broeders, mids die zonder wettige manlyke naakomelingschap overleedt, de naaste (4) was, zoo vondt hy zich thans echter buyten staat, om aan 't hoofd van een zoo talryk leger en met dièn spoed, als wel tot eene vaardige bezitneeming vereyscht wierdt, zich derwaart in optogt te begeeven; zoo om dat hy van dit te doen door den zwaaren oorlog met de Sarraseenen, als het aangevange beleg van Barry eene stad

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 882. Nam comitatus & beneficia, quæ Rorich Nordmannus Francorum regibus fidelis in Kinnim tenuerat, eidem hosti (*Godefrido*) suisque hominibus ad inhabitandum delegavit.

(2) Le Blanc Monn. de Franc. pag. 113.

(3) P. Daniel Hist. de Franc. tom II. pag. 108. *Valdradre prit un parti semblable, & se renferma dans le Monastere de Remiremont.*

Acta SS. mens. Jan. tom. II. in Vita Diocoli Abbat. fol. 208. Audiens autem Vualderata, femina nequissima, omnia, quæ acciderant in via Romana, . . . Deum quærere simulavit; Monasteriumque S. Romarici hypocrita intravit.

(4) Hadriani Papæ II, epistola ad proceres regni Lotharii, qua hortatur ut fideles sint Ludovico, Imperatori illius fratri, cui regnum hæreditario jure debebatur. *Apud Labbeum tom. VIII. Concilio. fol.* 916.

ſtad in Apulië verhinderd (1) wierdt, 't gene hy nu ſedert vier jaar herwaart met de uyterſte hardnekkigheyd achtervolgd hadt.

Dierhalve beſloot des zelfs Oom Karel de Kaale Koning van Vrankryk, mids deeze belemmering zyns Neefs, en dat ook Lodewyk Koning van Duytschland te Regensburg zeer gevaarlyk (2) krank lag, zich van het naastgelege (3) Lotteringſche ryk meester te maaken; als tot het welke hy thans de handen ruym, en in het zelve daarenboven, mids hem die landen eertyds door zynen Vader in zyne jeugd voor zyn ryksaandeel eens gegeeven waaren, alsnog zeer veele aanhangeren hadt. Op wier aanhoudend verzoek Koning Karel dan met den uyterſten ſpoed te Verdun verſcheen, alwaar zeer veele voornaame hoofdvazalen van dien oord, naar 't voorbeeld des Bisſchops zoo van die ſtad als van Toul, hem voor hunnen Vorst erkenden en voorts van daar naar Mets verzelden, mids des zelfs Bisſchop, even gelyk ook die van Tongeren, zich reeds voor hem verklaard hadden. Met deeze en andere zoo Geestlyke als Werreldlyke van alom toegevloeide aanhangeren wierdt dan eene zeer groote (4) vergadering te Mets gehouden, in welke de Bisſchop dier ſtad het woord voerde, en door de geſleepenheyd zyner tonge het zoo ver bragt, dat alle de aldaar vergaderde Geestlyken en Werreldlyken den Franſchen Koning voor Vorst van het Lotteringſche ryk erkenden. Vervolgens Karel hebbende by eeden beloofd, *dat hy het volk volgens hunne wetten beſtuuren, en de Geestlykheyd by haare vryheden handhaven zoude*, wierdt hy onder de toejuyging der aldaar vergaderde menigte tot (5) Koning, ten overſtaan van zeven Bisſchoppen, gezalfd.

Naaulyks was deeze plegtigheyd verricht of de gekroonde Vorst vertrok van Mets naar (6) Aken, om bezit van des zelfs Vorstlyk paleys, als zynde de hoofdzetel van 't Lotteringſche ryk, te neemen, en zettede in die ſtad aangeland zoo aldaar als in de andere oorden des ryks van (7) hunne waardigheden alle die genen af, welken, ingevolge deezer voorgevalle krooninge, hem weygerden voor hunnen Vorst te erkennen.

(1) *Leo Ostienſis Lib. I. cap.* 36. Ludowicus Barim contendens quatuor illam annis obſedit.

(2) *Annal. Fuld. ad ann.* 869. Hludovicus rex apud Radasbonam Bojoariæ civitatem gravi detinebatur infirmitate, ita ut medici illum ſanitatem recuperare poſſe desperarent.

(3) *Annal. Bertin. ad ann.* 869. Carolus (*mortem Lotharii*) apud Silvanectis Civitatem degens . . . . non incerto comperiens nuncio, ab ipſa civitate movens, Attiniacum venit. Ubi a quibusdam Episcopis, ſed & ab aliquibus primoribus regni quondam Lotharii misſos directos ſuscepit, ut ibi reſideret, & in regnum, quod Lotharii fuerat, non intraret, donec frater ſuus Ludoicus rex Germaniæ ab expeditione hostili de Winedis, cum quibus præſenti & præterito anno ſæpe cominus ſui congredientes, aut nihil aut parum utilitatis egerunt, ſed damnum maximum retulerunt, reverteretur. Petierunt ergo ut in Palatio Ingiliheim reſidens ad eum misſos ſuos dirigeret & ei mandaret ubi & quando ſimul convenirent, & de regni ipſius diviſione tractarent. Plures autem ſaniori conſilio illi mandaverunt, ut quantocius commode poſſet usque Mettis properare ſatageret, & ipſi tam in itinere quam ad ipſam civitatem ei occurrere maturarent. Quorum conſilium Carolus acceptabilius & ſalubrius eſſe intelligens, juxta eorum ſuggestionem agere festinavit. Veniens ergo usque Viridunum, plurimos de eodem regno, ſed & Hatonem ipſius Civitatis Episcopum, & Arnulphum Tullenſis urbis Episcopum ſibi ſe commendantes ſuscepit. Indeque Mettis Nonas Septembris veniens, Adventium ipſius Civitatis præſulem, & Franconem Tungrenſem Episcopum, cum multis aliis in ſua commendatione ſuscepit. Sicque V. idus ipſius menſis ab Episcopis, qui adfuerunt, coeuntibus omnibus, in baſilica beati Stephani hæc quæ ſequuntur denunciata & gesta fuere hoc modo &c.

(4) *Vide Concilium Metenſe apud Labbeum tom. VIII. fol.* 1532. &c.

(5) *Annal. Fuldenſ. ad ann.* 869. Qui (*Carolus*) etiam pravorum uſus conſilio in urbe Mettenſi diadema capiti ſuo ab illius civitatis Episcopo imponi & ſe Imperatorem & Augustum quaſi duo regna posſesſurus appellare præcepit.

(6) *Annal. Saxo ad ann.* 870. Inde Aquisgrani palatium ingresſus est, ubi multo plures ad eum confluxerunt.

(7) *Annal. Fuld. ad ann.* 869. Carolus rex . . . regnum Hlutharii invaſit & ſecundum libitum ſuum diſpoſuit, atque ad ſe de eodem regno venire nolentes, publicis privatisque rebus privavit.

nen. Op deeze wyze het getal zyner aanhangeren dagelyks meer en meer vergrootende, verſcheen hy in
870. den aanvang des volgenden jaars op het Vorstlyke hof te Nieumeege (1), om ook alle de daar rondom zynde Geestlyke en Werreldlyke vazalen voor zich te doen verklaaren. En zekerlyk hier verbondt zich Karel met den hiervoor verjaagden Noordman Roruk, zulks ik den zelven gis, uyt krachte deezer verbindtenisſe, in de Hertoglyke bedieninge van het thans genaamde Holland herſteld te zyn: mids men hem ſedert aldaar, even als te voore het hoog gebied zal zien voeren. Dit voorbeeld is ook zekerlyk door den tegenwoordigen kerkvoogd van Uytrecht naagevolgd; ter oorzaake men van deezen (2) Koning, behalven het eerſte muntſtuk, 't gene te Nieumeege gemaakt is, nog de twee volgende geldſtukken, ſtaande deeze bezitneeming van Lotteringe, in die Bisſchoplyke ſtad gemunt vindt.

Op de voorzyde van het eerſte leest men rondom 's Konings gewoonlyk merkteken, beſtaande uyt de zamengekoppelde letteren van Karels naam, dit randſchrift:

GRATIA DEI REX.

DOOR GODS GENADE KONING.

De tegenzyde is met een kruys, binnen dit randſchrift, beſtempeld:

HNOVIOMAGUM.

NIEUMEEGE.

Dit tweede, 't gene de zelfde voorzyde heeft, is op de tegenzyde rondom een kruys met dit randſchrift beſtempeld:

IN TRIJECTO PORTO.

IN DE HAVEN TE UYTRECHT.

Zyn-

(1) *Aim. de gestis Franc. cap.* 24. Anno DCCCLXX. inde ad Rorici Nortmanni colloquium apud Noviomagum palatium, perrexit, quem ſibi fœdere copulavit.
(2) *Le Blanc Monn. de Franc. pag.* 130.

Zynde het woord HAVEN (*Portus*) hier zeer aanmerkelyk en waarſchynlyk, even gelyk zeker (1) ſchryver van de ſtad Chalon getuygt, thans alleen by 't zelve geſteld om dat, naa het nu zoo menigmaal verwoesten van Duurſtede, aldaar thans 's lands ſcheepen lagen. Hoe 't zy, het derde heeft de zelfde verbeelding en het zelfde randſchrift op de voorzyde, en op de tegenzyde, rondom een kruys in den rand, dit verſchillend byſchrift:

TRIETTO MONETA.

MUNT TE UTTRECHT.

Immiddels waaren de Zoonen van Lodewyk Koning van Duytschland, naa 't behaalen (2) van verſcheydene overwinningen op de verafgelegenſte volken, met hunne aanbetrouwde benden by hunnen Vader te Regensburg te rug gekeerd, en die zelf, tegen ieders verwachtinge, van zyne zoo zeer gevaarlyk geweest zynde ziekte (3) geneezen. Invoege Lodewyk zich daardoor thans in ſtaat ziende om ook zyn voorgewend recht op het reeds in bezit genome Lotteringſche ryk te doen gelden, zich met veel ſpoeds naar Frankfort begaf; alwaar hy den tweeden van Sprokkelmaand aanlandde, veele Lotteringſche vazalen, welken zyne komst nu eene wyl rekhalzende (4) verwacht hadden, onder zyn gebied ontfong en in het bezit van alle die goederen en waardigheden, welken hen, als gemeld is, door Koning Karel waaren afgenomen, niet alleen herſtelde; maar daarenboven, wegens de ſchaade, by dat toeval geleeden, zelf met nieuwe geſchenken en weldaaden ophoopte.

Onder de ter deezer oorzaake begifte Graaven vinde ik eenen Dirk, die zekerlyk dien naam naar zynen hiervoorgemelden (5) Grootvader voert, en Zoon van den (6) te Voorburg geſneuvelden Gerolf, midsgaders een byzonder Graaf in het thans genaamde Holland te Teysterband zal geweest zyn; wiens kleynzoon en naamgenoot in 't vervolg tot Graaf van 't kleyne Graafſchap Holland is aangeſteld, even als dees zyn Grootvader wegens de belangen van Koning Lodewyk tegen des zelfs Broeder Karel aan te kleeven, op 't verzoek van Lodewyks Gemaalinne Hemma, die zes (7) jaar hiernaa te Regensburg overleedt en aldaar in de kerk van den Bloedgetuygen Emmeraam begraaven wierdt, door dien Vorst

(1) *Eumenii Panegyricus Conſtant. Aug. pag.* 213. Tunc quidem tua, Imperator, cura, qua refovendis eorum viribus a CABILLONENSI PORTU NAVIGIA provideras, feſtinantibus pœne non placuit.

(2) *Annal. Fuldenſ. ann.* 869. Omnes autem Hludouvici regis filii in diverſis locis rebus proſpere geſtis, ſine damno militum ſuorum, cum triumpho regreſſi ſunt.

(3) *Ibidem, ad ann.* 870. Hludouvicus rex de infirmitate ſua convalescens menſe Februario in purificatione Sanctæ Mariæ ad Franconofurt villam regni ſui pervenit.

(4) *Ibidem.* Ibique plurimos de optimatibus Hlutharii diu illum opperientes in ſuum ſuscepit dominium & beneficium, illis a Carolo ſublatum, reſtituit.

(5) *Adelmi Annal. ad ann.* 782. Obviavit THEODORICUS COMES PROPINQUUS REGIS, cum his copiis, quas, audita Saxonum defectione, raptim in Ribuaria congregare potuit.

(6) *K. Kolyn vs* 292.

End zunt to Nurtika komen /
Daer zi tegen trak die Vrome
Grave GEROLF en Tibbold / agen
Rinesburge / daer zi lagen.
En te wan dat Noertse here
Was te kraftich in te were
En te euvel wurt edragen
Bleven zi te beide ſlagen.

(7) *Annal. Fuld. ad ann.* 876. Hemma regina apud Radasbonam Boioariæ civitatem obiit, ſepultaque eſt in eccleſia Sancti Emmerammi Martyris.

Vorst met den eygendom van het bosch Wasda, 't gene in zyn Graafschap lag, volgens den inhoud van (1) deezen giftbrief beschonken.

In den naam der Heylige en onverdeelbaare drieëenigheyd: Lodewyk door Gods genade Koning. Dat het aan alle onze zoo tegenwoordige als toekomende getrouwen kennelyk zy, hoe onze zeer beminde Gemaalin, de Koningin Hemma, onze hoogvorstlyke tegenwoordigheyd naderende ootmoediglyk verzogt heeft, dat wy aan zekeren ONZEN GETROUWEN, *te weeten Graaf Dirk het bosch Wasda, in 't* ZELFDE GRAAFSCHAP GELEGEN, *met de weylanden, wateren, zaaylanden, en in- en uytwateringen en andere zaaken tot het voorgemelde bosch behoorende in 't geheel door ons Koninglyk gebod zouden geeven; en willende aan dat verzoek, gelyk het betaamt, gunstig zyn, zoo geeven en schenken wy aan den bovengemelden Graaf het voornoemde bosch, op dat hy het hebbe, houde en bezitte met alles, 't gene tot het zelve behoort, zoo hy, als zyne erfgenaamen, of die aan welken hy of zyne erfgenaamen het zouden willen verkoopen, of te leen geeven, en dat zonder iemands tegenzeggen. En op dat dit te vaster en onverbreekelyker worde naagekomen, hebben wy hem dit bevel doen geworden, en, met ons eyge handschrift bekrachtigd hebbende, met onzen ring geboden te zegelen.*

Teken van den Heer Lodewyk den allerglorirykften Koning.

Gezo Kanselier, in de plaats van den Heer Othildrik Aartsbisschop en Opperkanselier, heeft het naagezien en ondertekend. Gegeeven in 't jaar onzes Heeren 869, den 13 van Grasmaand regeerende de Heer Lodewyk in het 26 jaar, de 2 indictië, Amen.

Niemand verwondere zich dat ik hier niet het jaar 868, gelyk men alom doet, maar 869 stelle, dewyl de voorgemelde 2 indictië op het jaar 869 der menschwordinge valt, zynde dit ook het 26 jaar, en niet het 16, gelyk men in den brief verkeerdlyk geschreeven vindt, van Lodewyks regeeringe, te weeten: naa Lotharis de II. in Hooimaand te voore was overleeden, gevolglyk Koning Lodewyk naar de bezitting van zyns Neefs achtergelaate ryk stondt, en men

(1) *Volgens een onder my berustend afschrift, in 't midden der dertiende eeuwe met die verkortingen, als het hier volgt, gemaakt.*

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDUAE TRINITATIS LODEWICUS DEI GRATIA REX NOTUM SIT OMNIBUS FIDELIBUS NOSTRIS, TAM PRAESENTIBUS QUAM FUTURIS, QUOD DILECTA CONJUX NOSTRA, HEMMA REGINA, ADIENS NOSTRAE CELSITUDINIS PRAESENCIAM HUMILITER DEPRECATA EST, UT CUIDAM NOSTRO FIDELI, SCILICET THEODERICO COMITI, FORESTUM WASDA IN EODEM COMITATU CUM PRATIS, AQUIS TERRISQUE ARATORIIS, EXITIBUS ET REGRESSIBUS, CUMQUE REBUS PERTINENTIBUS AD PRAEDICTUM FORESTUM, PER INTEGRUM NOSTRO DAREMUS PRAECEPTO. CUJUS PETITIONIBUS (DIGNUM PROUT EST) FAVENTES PRAEDICTO COMITI PRAEDICTUM DAMUS ATQUE LARGIMUR FORESTUM, UT HABEAT, TENEAT, POSSIDEAT SUIS CUM AD SE PERTINENTIIS; TAM IPSE QUAM SUI HAEREDES, SEU CUI IPSE, SUIQUE HAEREDES VENDERE VEL MANCIPARE VOLUERINT SINE OMNI CONTRADICTIONE. ET UT FIRMIUS MANEAT INCONVULSUMQUE SERVETUR, HOC EI PRAECEPTUM FIERI JUSSIMUS, ET MANU PROPRIA SUBTER FIRMANTES ANNULO NOSTRO JUSSIMUS SIGILLARI.

SIGNUM DOMINI LODEWICI GLORIOSISSIMI REGIS.

GEZO CANCELLARIUS, AD VICEM DOMINI OTHILDRICI ARCHIEPISCOPI SUMMIQUE CANCELLARII, RECOGNOVIT ET SUBSCRIPSIT. DATUM ANNO DOMINI DCCCLXVIII (*) IDUS APRILIS, REGNANTE DOMINO LODEWICO ANNO X(†)VI, INDICTIONE XII, AMEN.

(*) *Moet zyn DCCCLXVIIII.*

(†) *Moet zyn XXV. en de X der indictië by het jaartal der regeeringe gesteld worden, en dan komen de jaaren van de geboorte Christi en der regeeringe van Lodewyk met de II. indictië, midsgaders met het sterfgeval van Lotharis den II. overeen. Als konnende in 't uytschryven de I in 't eerste overgeslaagen en de X in het tweede jaartal verplaatst zyn.*

men in dien tyd, met de daaraanvolgende Paaſche, het jaar 870 begon te tellen.

Het gemelde bosch Wasda meen ik dat in de Thielerwaart, omtrent het thans genaamde Dordrecht, heeft gelegen, en van welk BOSCH en de veelvuldige (1) MEEREN, naamaals een groot gedeelte des eylands MEREWASDA, of MEREWEDA en by verkortinge de MERWE genaamd is. Te meer, dewyl wy in 't vervolg zullen zien, hoe om de visſery dier MEEREN en de jagt van dit (2) BOSCH WASDA, door de volgende Graaven, mids die zich uyt krachte van deezen giftbrief van 't zelve, naa 't afſterven van Egbert Aartsbisſchop van Trier, volgens erfrecht den (3) eygendom toeſchreeven, in 't vervolg zeer zwaare oorlogen tegen de Bisſchoppen van Uytrecht en Trier (4) gevoerd zyn, en welke laatſten, waarſchynlyk uyt krachte eener gifte door den voorgemelden Aartsbisſchop Egbert ten behoeve van des zelfs kerke gedaan, deeze hunne aanſpraak op de jagt van dat bosch zullen gevestigd hebben.

Dierhalve heeft dit bosch geenszins in Zeeland of het eyland (5) Walchere, 't gene al lang (6) te voore onder dien naam bekend was, veel min in het land van WAAS gelegen, gelyk (7) eenigen verkeerdlyk gewild hebben: dewyl ieder uyt de voorverhaalde ryksverdeelingen genoegzaam kan afmeeten, dat de gemelde Koning Lodewyk met de daad nooit het eyland Walchere of het land van Waas onder zyne heerſchappye gehad heeft. Daarenboven zoo getuygt dees giftbrief, dat het in Dirks (8) Graafſchap lag, welke immers in dien tyd geen Graaf dier gewesten, maar van Teysterband was, onder 't welke de Merwe en andere daaromtrent gelegene landen behoorden; en waarom op laateren tyd zyn Zoonszoon (9) Walger, midsgaders des zelfs Zoon (10) Radboud dat gewest, te weeten de eerſte geheel, de tweede voor een gedeelte, als Graaven beſtuurd hebben.

Koning Lodewyk, door den toevloed van deeze en andere hooge Lotteringſche vazalen, zich nu nog meer dan ooit te voore in ſtaat ziende om door de wapenen naar de bezitting van dat opengevalle ryk te ſtaan, liet zynen (11) Broeder Karel aanzeg-

---

(1) *Chron. Camer. Lib. III. cap.* 19. Erat etiam locus quidam SILVIS ac PALUDIBUS inhabitabilis, qui ab incolis MEREWEDA nomen accepit, ubi videlicet MOSA & WAL fluvius de Rheno effluens pariter corrivantur.

(2) *K. Kolyn vs* 705.
Van de JACHT en VISSERYEN
Namen in / als eyge / mitsdyen
Het HOLT MEREWEDA te male.

(3) *Ibidem vs* 710.
DIT WAS TIDERICX GRONT.

(4) *Chron. Cam. Lib. III. cap.* 19. Eratque Episcoporum TREVIRENSIUM videlicet ac Coloniensium, ſed & aliquot Abbatum in PISCATIONE & VENATIONE communis posſesſio.

(5) *Chron. J. a Leidis Lib. VI. cap.* 5. De bulla donationis de Forrestio in Walsda, QUÆ ZELANDIA.

Egg. Beninga Hiſt. van Oostv. in Anal. A. Matth. tom. VII. pag. 45. Dit lant Wasda heft in voorige tyden vele nahmen gehadt. Is oock genaemet wurden WALCHEREN.

(6) *Annal. Fuld. ad ann.* 837. Nordmanni tributum exactantes in WALCHRAM INSULAM.

(7) *Hedæ Hiſt. fol.* 171. Quæ vocatur WASIA ſive WASDA.

(8) *In diplom. Lud. Germ. citat.* Forestum Wasda in eodem Comitatu.

(9) *K. Kolyn vs* 368.
WALGERE is alzoe geſtorven
Ende TEYSTERBANDE bedorven /
DAT í HADDE ALS GREVE VERCREGEN.

(10) *In diplom. Otton. I. apud Hedam fol.* 83. Quod WALGERUS, & postea FILIUS EJUS RADBODUS, ex nostra parte in beneficium habuerunt.

(11) *Aimon de gest. Franc. cap.* 24. Præter ſpem a fratre ſuo Ludovico Germaniæ Rege ſibi nuntiantes legatos accepit, ut ſi quam ocysſime Aquisgrani non egrederetur & regnum quondam Lotharii penitus non defereret, idemque regnum, ſicut Lotharii HOMINES TEMPORE OBITUS EJUS HABEBANT EIS TENERE PACIFICE NON CONCEDERET, ſine ulla retractatione illum bello appeteret.

zeggen, *dat byaldien, hy niet aanſtonds en de hoofdſtad Aken, ja het geheele Lotteringſche ryk ontruymde, en des zelfs daarin zynde vazalen het vreedig bezit hunner voorige aldaar gehad hebbende waardigheden liet behouden; hy hem dan ylings met de benden, die hy thans aan de hand hadt, den oorlog zoude aandoen.*

Karel over zoo ſtoute aankondiging verzet, en meer tot het achtervolgen van den vreede, dan het aanvangen van eenen onwisſen oorlog genegen zynde, betuygde dierhalve *het in geſchil zynde ryk*, onaangezien hy reeds tot Koning van 't zelve gekroond en ook het grootſte gedeelte van des zelfs landen onder zyne magt gebragt was, *met zynen ouderen Broeder te willen*, (1) *deelen.* Invoege de Afgezanten dier twee Koningen, te weeten drie Bisſchoppen en vyf Graaven, by voorraad den zesden van (2) Lentemaand te Aken een verdrag ſlooten; by 't welke zy beloofden in eene nadere zamenkomst de ingewilligde verdeeling dan indiervoege te zullen doen, als die met de belangen der wederzydſche ryken het best zoude overeenkomen.

En zekerlyk, ingevolge van deeze te Aken beraamde voorwaarde, verſcheen Karel (3) Koning van Vrankryk te Herſtalle, en zyn Broeder Lodewyk, Koning van Duytschland, te Marſe in 't begin van Oogstmaand, ieder in gezelſchap van vier Bisſchoppen; tien raadslieden, en dertig (4) hunner voornaamſte vazalen, op de Maas; alwaar door die wederzydſche Gezanten het beloofde verbond der verdeelinge van het Lotteringſche ryk naa veel handelens eyndelyk wierdt getroffen, en den (5) achtſten van Oogtsmaand ondertekend. By 't welke, behalven veele andere landen, aan Koning Karel de ſteden Tongre (6) Kameryk, Maubeuge, Maastricht, Mechelen, Lier, Kondé, Meerbeke, 't Graafſchap Kempenland, en een (7) derde deel van Vriesland, te weeten het thans genaamde Zeeland van de Schelde tot de Maas toe; en aan zynen Broeder Lodewyk, onder zyne andere wederhelfte, onder anderen, de ſteden Kolen, Trier, Uytrecht, Berg, Epternach, 't Graafſchap Teysterband, de Betuwe (8) en de twee overige derde deelen van Vriesland zoo van de Maas tot den Ryn, als vandaar tot de Weezer toe te beurt viel, invoege het tegenwoordig genaamde Holland en Vriesland onder Lodewyks aandeel lag.

Ver-

(1) *Annal. Bertin. ad ann.* 870. Carolus misſos ſuos, Odonem ſcilicet Belgivagorum Episcopum, & Odonem atque Harduinum Comites ad fratrem ſuum Ludoicum ad Franconofurt dirigens, petiit ut ad regnum Lotharii dividendum ſimul convenirent.

(2) *Pactio Aquisgran. apud Miræum in Codice don. piar. fol.* 27. Anno incarnationis Domini nostri Jeſu Christi DCCCLXX indictione III, pridie nonas Martii.

(3) *Annal. Bertin. ad ann.* 870. Ipſeque (*Carolus*) Pontigonem petens, ibi Misſos fratris ſui accepit, nunciantes illi ut ad Heristallium pergeret, & frater ſuus Ludoïcus ad Marsnam venturus foret.

(4) *Ibidem.* Et in meditullio eorumdem locorum Kalendas Augusti colloquerentur & unusquisque eorum quatuor Episcopos & decem Conſiliarios, & inter ministeriales & vasſallos XXX. tantummodo ad idem colloquium ducerent.

(5) *Charta diviſion. apud Miræum in Cod. don. piar. fol.* 28. Anno incarnationis Dominicæ DCCCLXX regni Caroli XXXIII, indictione III. VI idus Augusti.

(6) *Ibidem fol.* 30. Hæc est portio, quam Carolus de eodem regno ſibi accepit . . . Tungris . . . Cameracum . . : Melbarium . . . S. Servatii . . . Malinas, Ledi, . . . Condatum, Merrebecchi . . . Comitatum Taxandrum . . . de Friſia TERTIAM PARTEM.

(7) *Aimon. de gest. Franc. Lib. V. cap.* 25. Hæc est portio, quam Carolus de eodem regno ſibi accepit . . . de Friſia tertiam partem.

(8) *Charta diviſion. apud Miræum in cod. donat. piar. fol.* 28. Hæc est portio, quam ſibi Hludovicus accepit, Coloniam Treveros, UTRECHT . . . . BERCH, ... Epternacum, Comitatum Testrebant, Batua . . . . de FRISIA DUAS PARTES.

Vervolgens den tienden (1) dier
zelfde maand, de twee Koningen van
den anderen affcheyd genomen heb-
bende, begaf zich Koning Lode-
872. wyk naar Italië by zynen Neef den
Keyzer; met wien hy (2) te Tren-
te, door de tusfchenkomfte van des
zelfs Gemaalinne Engelberge, een
zeer geheym verbond floot; uyt
krachte van 't welke Koning Lode-
wyk, tegen de belofte aan de hem
toegevloeide Lotteringfche Vazalen
eertyds gedaan, zyne te Herftalle
bekome helft van 't Lotteringfche
ryk aan dien Keyzer, tot geen kleyn
ongenoegen zoo van Roruk en zyne
andere Lotteringfche vazalen als gee-
nen minderen argwaan van zynen hal-
ven broeder Karel den Kaalen op-
droeg. Mids die wel bevroedde dee-
zen afftand alleen gefchied te zyn,
om, by 't Kinderloos affterven van
dien Keyzer, zich van die hooge
waardigheyd en des zelfs Staaten
meester te maaken.

Dierhalve begaf zich Karel de Kaale, terwyl zyn Broeder Lodewyk zich met dat oogmerk in Italië ophieldt, van Compiegne den negentienden van Louwmaand des jaars achthonderd drieënzeventig naar zeker klooster (3), werwaart de Hollandfche Hertog Roruk, verzeld van zynen Neef Rudolf, insgelyks was aangeland, en met wie de aldaar gekome Koning een geheym gefprek hieldt zoo om te zien, of hy die twee ontzaglyke Noordmannen kon in zyne belangen brengen, als wel om door hen de genegenheyd hunner onderhoorige Graaven te weeten, en of die zich met hem, tot het veroveren van de wederhelfte van het door hem voorheen afgeftaane Lotteringe, in een verbond zouden willen inlaaten; by aldien de Keyzer, door deeze overdragt van Koning Lodewyk, tegen den zin van Roruk en der andere Lotteringfche Grooten, thans van 't zelve eygenaar geworden zynde, te eenigen tyd kinderloos overleedt.

En mids op zoo gewigtig een ftuk in deeze eerfte zamenkomst geen verbond alsnog wierdt aangegaan, zoo begaf zich de Franfche Koning nog voor het eynde des zelven jaars, in den fchyn van te (4) willen jaagen naar 't bosch van Ardenne, doch waarlyk, om de in 't geheym aangevange handeling met den Hertog van het thans genaamde Holland en des zelfs Neef Rudolf, waar 't mogelyk, tot een goed eynde te brengen, in Wynmaand te fcheep langs de Maas naar (5) Maastricht; mids de voorgemelde Hertog Roruk insgelyks aldaar gekomen was: met wien hy dan het voorgeflaage verbond trof, en dus, ingeval de Keyzer kinderloos overleedt, in zyne belangen wikkelde.

In deeze tweede zamenkomst was Roruk wederom van (6) zyns Broeders Zoon met naame Rudolf verzeld,

(1) *Aimon. de gestis Francor. Lib. V. cap.* 25. Postridie, fcilicet IV. idus ejusdem menfis fimul iterum convenerunt & valedicentes fibi mutuo, ab invicem discesferunt.

(2) *Ibidem cap.* 28. Ipfe (*Ludovicus*) apud Trientum cum Engilberga loquens, partem regni Lotharii, quam contra Carolum accepit, neglectis facramentis inter eos pactis, fine confenfu ac confcientia hominum quondam Lotharii, qui fe illi commendaverant, clam reddidit.

(3) *Annal. Bertin. ad ann.* 872. Compendio denique movens, XIII Kalendas Februarii iter arripuit ad monasterium locuturus cum Rorico & Rodulpho Nortmannis, rediturus in initio quadragefimæ iterum ad Compendium.

(4) *Aimon. de gest. Franc. Lib. V. cap.* 28. Carolus autem a Burgundia ad Gundulfi villam, placitum illuc, antea conditum, habiturus Kal. Septembribus revertitur, ubi aliquantisper immoratus, cum quæ fibi vifa fuere difpofuisfet, venandi gratia Ardennam petiit.

(5) *Ibidem.* Et octobrio menfe, navigio per mofam usque Trajectum veniens, cum Rorico & Rodulpho Nortmannis (qui obviam ei navigio venerant) locutus, Roricum fibi fidelem benigne fuscepit.

(6) *Annal. Bertin. ad ann.* 864. Rodulfo Nortmanno Herioldi filio.

Annal. Fuld. ad ann. 850. Roruc natione Nordmannus, qui temporibus Hludouvici Imperatoris cum FRATRE HARIALDO &c.

zeld, welke, om zich insgelyks voor Karel te verklaaren zeer groote en des ook zeer verre uytziende zaaken vorderde, en dierhalve, zonder iet bekomen te hebben, van 't gene hy tot dat eynde verzogt hadt, wederwaardiglyk van hem (1) wierdt afgeweezen. Zulks Rudolf ziende zich aldus veracht en waanende dit door de opstookinge van zynen Oom Roruk geschiedt te zyn, zich aanstonds buyten het land, naar Deenemarke be-
873. gaf, alwaar hy eerlang eenen goeden hoop van zynen landaart by een kreeg, met welken hy (2) te scheep naar Vriesland, gelegen onder het gebied van Roruk zeylde, en vervolgens aldaar zeer groote verwoestingen aanrechtte, om de Vriesche inwoonders van 't Graafschap van Abdagius te noodzaaken van aan hem, even als in eenen openbaaren oorlog, brandschatting te betaalen. Dan die wel ver van aan zyn gebod te gehoorzaamen, betuygden *aan niemand anders dan hunnen wettigen Koning Lodewyk eenige schatting verschuld te weezen*; des liep ieder onder het beleyd van zekeren Deenschen Prins, die voorheen al Christen geworden was, en zekerlyk zyne hiervoorgemelde Oom, Roruk zal geweest zyn, gelykerhand te wapen, om dien eerst af- 'en thans ingevallen Noordman te bevechten. En hoewel de aldus in de wapenen verscheene landzaaten vry minder dan de Deenen in getal waaren, zoo stelden zy des te grooter vertrouwen op (3) God, en vielen met zoo ongemeene dapperheyd op deeze ingevalle Noordmannen aan, dat zy, met onkominge van Rudolf zelf, nog achthonderd zyner landgenooten doodsloegen, waarop het ontsnoerde overschot, als in 't veld niet meer bestandig zynde, in een naastgelege en op den oever staande huys week, om zich, zynen gemaakten buyt en op den stroom gelegene scheepen tot het uyterste te beschermen.

Eerlang dan zagen de afvalligen zich binnen deeze betrokke standplaats in 't ronde berend, doch ook eerlang onder de aanvechters eenen zeer grooten twist wegens 't voortzetten der aanvechtingen ontstaan: zulks de Bevelvoerende Deensche Prins zich aan 't hoofd zyner benden zettende, die aldus (4) aansprak: *laat*

(1) *Aimon. de gest. Franc. Lib. V. cap.* 28. Et Rodulphum, infidelia machinantem & superflua expetentem, dimisit inanem.

(2) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 873. Normanni Fresiam superbe classe petentes & tributum exigentes, pugna victi & Duce Ruddolfo, cum DCCC amisso & cuncta pecunia multati, turpiter redierunt.

Annal. Fuldens. ad ann. 873. Mense junio Hruodulphus quidem Nordmannus de regio genere, qui regnum Karoli prædis & incendiis vastaverat, classem duxit in regnum Hludouvici regis in comitatum scilicet Abdagi; missisque nunciis præcepit habitatoribus loci illius tributa sibi solvere. Qui, cum respondissent, se non debere tributa pendere nisi Hludouvico regi ejusque filiis & se nequaquam in hoc negotio ei assensum esse præbituros, ille vehementer iratus, juravit præ superbia se cunctis maribus occisis mulieres & parvulos cum omni substantia illorum in captivitatem esse ducturum, ignarus vindictæ, quæ cum de cœlo erat secutura.

(3) *Ibidem.* Statimque terram illorum ingressus, bellum adversus eos instauravit. Illi autem dominum invocantes, qui eos sæpius ab hostibus liberavit, hosti infestissimo armati occurrerunt, consertoque prælio, ipse Hruodulphus cecidit primus & cum eo octingenti viri, cæteri vero, cum ad naves effugere non potuissent, in quodam ædificio se tutati sunt. Quod Frisiones obsidentes conferebant ad invicem se quid de eis facere debuissent.

(4) *Ibidem.* Cumque diversi diversa dixissent, unus Nordmannus, qui Christianus effectus longo tempore cum eisdem Frisionibus conversatus est, & ejusdem certaminis dux erat, cæteros hoc modo affatus est: *O boni commilitones sufficit nobis huc usque pugnasse, quia quod modo nos pauci contra plurimos prævaluimus hostes, non nostris deputandum est viribus, sed Dei gratiæ. Scitis etiam quod oppido lassi sumus, ut plurimi nostrûm graviter vulnerati; Isti autem qui hic intus latitant, in desperatione positi sunt, si contra eos pugnare cœperimus, nos eos (non) sine cruenta obtinebimus victoria. Si autem illi fortiores extiterint (varius enim eventus est prælii) forsitan nobis expugnatis, securi discedent iterum nocituri: Consultius ergo mihi videtur, ut obsides ab eis accipiamus, & quosdam ex illis illæsos abire patiamur ad naves, & obsides interim retineamus, donec mittant universam pecuniam, quam in navibus retinent: prius tamen præstito sacramento ne ultra in regnum Hludouvici regis redeant.* Hujus itaque

laat het u, myne goede Spitsbroeders, genoeg zyn, tot nogtoe met een zoo groot voordeel gevochten te hebben; want dat veelen door weynigen overwonnen zyn, moet men niet aan onze eyge krachten, maar Gode alleen dank weeten. Het is u lieden ook bekend hoe veelen van ons gequetst, hoe veelen ook gewond zyn, en dat de afvalligen, als van hunne ontkominge wanhoopende, des ook hun leeven ten dierste zullen verkoopen. Dierhalve raade ik u lieden hen vryen aftogt te gunnen, onder belofte van nooit weer 's Konings landen te ontrusten, van alle het geroofde geld en goederen, met welken hunne scheepen bevracht zyn, aan ons over te leveren en straks, by 't sluyten des verdrags, tot naakominge van 't zelve, eenigen der voornaamsten van hunnen landaardt tot pandsluyden te geeven. Dit, met eene Veldheerlyke deftigheyd zynde voorgedraagen, wierdt van ieder aangenomen en goedgekeurd, en des den belegerden, naa 't overleveren van den gemaakten buyt en de afgevorderde Pandslieden, volle vryheyd vergund om vandaar trekkende zich buyten het ryk van Koning Lodewyk te begeeven.

874. Naaulyk waaren de ingezeetenen op zoo gelukkige wyze van dit gevaar verlost, of die vonden zich in het volgende jaar door een vry grooter leger dier uyt Engeland geweekene Noordmannen op 't onvoorzienst overvallen. Want deeze woeste volken zich by verdrag vandaar hebbende te scheep begeeven, om naar Vrankryk over te steeken, wierden op de zee (1) van eenen zeer hevigen storm beloopen; zulks zy, om het doodsgevaar te ontgaan, het naar de eerste kust als de beste wendden, en dus op het onvoorzienst op de ree van Walchere vervielen, alwaar zy onder het beleyd van hunnen Hoofdbevelhebber Rollo landdden, naa zy de inwoonders, die, om den Noordmannen het dieper in 't land dringen te beletten, de wapenen hadden opgevat, onder 't maaken van een yslyk bloedbad verslaagen, veelen der zelven gevangen, en de overigen het veld doen ruymen hadden. Zulks zoo door de daarop gevolgde vlugt aller inwoonderen, als het langduurig verblyf dier Noordmannen in dien oord, doch wel voornaamelyk door het onbezonne ruyten en rooven, hen aldaar eyndelyk de leevensmiddelen begonnen te ontbreeken, door 't welke zy zich eerlang van eenen wissen hongersnood gedreygd zagen, byaldien hen uyt Engeland door Koning Alfrid, met wien Rollo het voorgemelde verbond van vriendschap gemaakt hadt, geen twaalf scheepen bevragt met koorn, wyn en spek waaren toegezonden. Welk onverhoopt gunstbewys Rollo zoo danklyk aannam, dat hy door de brengers, naa die ryklyk beschonken te hebben, aan hunnen Meester liet boodschappen; *hoe die, in erken-*

que consilio cæteri assenserunt & obsidibus acceptis quosdam ad naves ire permiserunt. Illi autem miserunt pecuniam valde multam, & obsides, quos dederant, receperunt; prius tamen, ut dixi præstito sacramento, ne ultra in regnum Hludouvici regis redirent. Ac deinde cum magna confusione ac suo detrimento, etiam sine duce a finibus illis discesserunt.

(1) *Dudo Hist. Nordm. Lib. II. fol.* 74. Audientes autem Walgrenses, quod gens barbara tempestate marisærociter quassata, suis littoribus esset advecta, congregata multitudine pagensium, Rollonem Ducem tempestuoso mari vix ereptum insperate assilierunt; qui solito more concitus contra illos debellando perrexit, atque plures illorum nece prostratos orco transmisit, residuosque illorum aut fugavit aut cepit. Cumque diutissime morulans Walgras depopularet, reminiscens Alstenus Rex Anglorum Christianissimus, omnium regum probitate præcellentissimus, amicitiæ qua se & Rollonem colligarat in fœdera sempiterna duodecim naves frumento, vino atque lardo oneratas, quin etiam totidem armato milite repletas Duci præcelso transmisit in Walgras. His Rollo donis lætus, legatos muneribus permaximis ditatos cum gratiarum actione ad regem remisit, seque per eos famulaturum regi mandavit.

kentenis van deeze aan hem beweeze weldaad, zich altyd van zyne hulpe tegen alle des zelfs vyanden konde verzekerd houden.

Immiddels die van Walchere, uyt het ontfangen van deezen overzeeſchen leeftogt, een vaſt (1) vermoeden opvattende, dat deeze Heydenſche volken van zin waaren, om zich voor altoos in hun land met de woon te vestigen, lieten niet naa hunne gebuuren, te weeten zekeren Ragenier, Hertog van het thans genaamde Brabant, midsgaders den Westvrieſchen Prins, dat is (2) Graaf Radboud den III. tot hunne hulpe in deezen dringenden nood te verzoeken. Welke laatſte, zynde een Zoon van Wolbrand en achterkleynzoon van den laatstgemelden Radboud den II., tegen wien Karloman en Pipyn eertyds optrokken, thans, het Graaflyk gebied in het nu genaamde Westvriesland voerde. Zulks die, mids een zelfde ongeval hen eerlang dreygde op den hals te komen, dierhalve een zeer talryk leger, beſtaande uyt de wederzydſche onderhoorige vazalen, in 't veld rukten om de gelande Noordmannen, waar 't moogelyk, uyt Walchere te verdryven.

Hier tegen ſtelden Rollo en de zynen, verſtaande wat onweer hen eerlang ſtondt op te komen, op alles orde, en hadt, als zynde in den kryg by uytneemendheyd afgerecht, dierhalve het geluk van deeze wederzydſche aanvallers (3) met geene kleyne nederlaag te rug te dryven: waarnaa hy, mids dit door de ophitſing van de zich in Walchere onthoudende landzaaten geſchied was, dierhalve dat eyland te vuur en te zwaard op eene allerſchriklykſte wyze deedt verwoesten.

Dit is 't minst, Rollo zelf beſloot de voorgemelde Westvriezen, ter oorzaak die onder hunnen Graaf Radboud op zoo verwaande wyze ten onderſtand van die van Walchere de wapenen tegen hem hadden opgevat, zoo ſtoute daad betaald te zetten. Tot dat eynde dán zyne vloot van de Zeeuwſche kusten naar de Alkmaarſche ſtroomen (4) hebbende gewend, deedt hy zyne Noordſche volken aldaar terſtond aan land ſtappen, mids de bewoonders van dien oord nevens hunne gebuuren, op de eerſte aankomst dier Noordmannen ſtraks in eene zeer groote menigte de wapenen hadden opgevat, om, niet tegenſtaande de voorige ontfange nederlaag, waar 't moogelyk, het verder indringen dier Barbaaren in hun land te beletten. Welken dan ziende deeze Vriezen en Vrieſche hulpbenden met dat oogmerk in eene welgeregelde ſlagorde op

(1) *Dudo Hiſt. Nordm. Lib. II. fol.* 74. Æstimantes autem Walgrenſes propter deportati frumenti copiam omni tempore Rollonem Walgris moraturum, convocaverunt Raginerum Longicolli, Hasbacenſen & Hainaucenſem ducem, & RADBODUM FRISIÆ REGIONIS PRINCIPEM.

(2) *Notæ God. Leibnitzii ad vitam Comit. Machtildis tom. I. fol.* 633. Atto Princeps) nempe Comes; nam illis temporibus & multo adhuc post etiam comites ſub principum nomine comprehendebantur.

(3) *Dudo Hiſt. Nordman. Lib. II. fol.* 74. Et conglobato exercitu aliorum pagorum invaſerunt Rollonem; qui, ſicut ſæpius, ad bellum indubitanter porrexit, & multa millia illorum occidit, atque Raginerum Longi- Colli & Radebodum Friſonem ad ſua castra fugavit. Deinde totam terram Walgrorum devastavit atque incendio concremavit. Posthinc hujus rei cauſa indignatus, Freſones celeriter expetivit, terramque illorum devastare cœpit.

(4) *Ibidem.* Tunc Friſones multorum congeriem populorum concite coacervantes, ſibique multitudinem plebium in confinio Friſiæ commorantium accumulantes fluvio ALMERÆ commorantem agminibus multis præparatis, accelerata incurſione conantur invadere Rollonem. Rollo vero & qui cum eo erant, genuflexo, armorumque ingruente horrore ſcutorum tegmine coopertus, ſtrictæque aciei mucronibus choruscis complicatis, expectabant initium certaminis. Friſones ergo parvisſimam esſe putantes multitudinem illorum, inierunt bellum ſibi non profuturum.

op hen afkomen, zich in 't eerst, als of 't was uyt vreeze, met uytgetooge geweer achter hunne breede ſchilden knielende, zeer ſtil hielden. Zulks de aannaderaars waanende daarom den vyand in kleyn getal te zyn, onder 't losſen van al hun ſchietgeweer te ſtoutmoediger aanvielen. Dan als op deeze wyze de meeste ſchigten der Vriezen vrugtloos geſpild waaren, rechtten (1) zich de tot duslang geknield hebbende Noordmannen ſchielyk op, en maakten onder de aangevalle Westvriezen zoo groote ſlachting, dat hen, behalven een oneyndig getal gemeenen, daarenboven nog zeer veele Graaven leevendig in handen vielen; welken zy, met ketens overlaaden, voor ſlaaven naar hunne op den ſtroom leggende ſcheepen ſleepten.

Naa deeze ontſange nederlaag niemand der inwoonderen van dien oord meer in ſtaat zynde om aan den zeegepraalenden Rollo het hoofd te bieden, wierdt de naastgelege (2) kapel van Sint Adelbert te Egmond andermaal verwoest, het omgelege land wyd en zyd bedorven, en, met een woord alles, 't gene of onvervoerbaar of voor de roofzugt te gering was, in dien oord aan 't vuur ten beste gegeeven.

Dit is 't minst; deeze ontzaglyke vreemdelingen ſedert hunnen togt langs die landen voortzettende, welken, van deeze heirvaart van Rollo, tot op den huydigen dag toe nog ROLLEVAARDSVEENEN of Roelevaartjesveen genaamd zyn, drongen zelfs tot in 't hart van het thans genaamde Holland door. Zulks des zelfs ingezeetenen den overwinnaar ſedert in alles, wat hy hen geboodt, moesten ten dienst ſtaan, de hen opgelegde ſchattingen opbrengen, ja aan dien ontzaglyken Noordman, als hen hebbende door de wapenen overheerd, den (3) eed van gehoorzaamheyd en onderwerpinge afleggen.

Naa aldus den ingezeetenen ſtaande de opvolgende winter door de van tyd tot tyd afgeperſte (4) ſchattingen tot het gebeente toe uytgemergeld en hunne op den ſtroom leggende

(1) *Dudo Hiſt. Nordman Lib. II. fol.* 74. Daci vero exilientes in illos irruentes usque ad internecionem proſtraverunt pluresque principes ceperunt, innumerabilemque manum ad naves duxerunt. Friſones igitur reſidui, diffidentes ſui, exhinc tributarii effecti ſunt, Rollonis præceptis per omnia obedientes.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. V. cap.* 34. Et ex tunc furioſus iste populus, cum exercitu ſuo veniens etiam Egmondam, Eccleſiam Sancti confesſoris Athalberti inibi conſtructam dilapidaverunt. Inſuper & omnia oppida & loca totius Hollandiæ, nolentes prædictos Danos cum pace recipere, & eorum obtemperare voluntati contrita ſunt ab ipſis.

(3) *Epitaf. Rollonis apud Orderic. Vital. Hiſt. Lib. V. fol.* 567.

Frixones, Walcros, Halbacenſes, Hainaucos,
Hos ſimul adjunctos Rollo dedit profugos.
Egit ad hoc Freſios, per plurima vulnera victos,
Ut ſibi jurarent, atque tributa darent.

(4) *Dudo Hiſt. Nordm. Lib. II. fol.* 74. Congesto & exagerato atque dato Friſiæ tributo, illico liberat, in altum Carbaſa navibus data, vertitque proras ad Raineri prolixi juguli terras, ulcisci ſe cupiens de ipſo, qui affuit Walgris, cum Friſonibus jam proſtratis in prælio; pererrato ponto, intrat Scaldi alveum, cis citraque, terram depopulans ſuper Longi-Colli Raginerum venit ad quandam Abbatiam dictam nomine Condatum. Rainerus vero multa prælia contra eum fecit, ſed ex omnibus Rollo victor potens extitit. Devastabatur terra utriusque exercitus mala perpesſa, præ-valida fames exoritur, quia terra aratro non ſcinditur, vulgus penuria affligitur, fame bellisque atteritur. Diffidunt vivere cuncti; ſalute victus privati. Quodam igitur die Rainero loco inſidiarum clam commorante, ſuper Dacos cupiente irruere, Daci eum hinc inde congresſi vallaverunt, eumque nimium debellantem manciparunt, victumque ad Rollonem duxerunt. Ipſa namque die Ragineridæ, Dacorum ut caperent aliquos, latebris commorantes invaſerunt duodecim milites præcipuos Rollonis, & conſtanti virtute ceperunt. Tunc uxor Ragineri flens, & ejulans, ſuper eo, convocatis principibus ſuis miſit ad Rollonem ut pro duodecim Comitibus captis redderet ſibi ſuum ſeniorem. Illico Rollo ſuscepta legatione, remiſit ad eam dicens: non reddetur tibi Raginerus, ſed decollabitur, niſi reddideris prius meos Comites: mihi inſuper dederis quidquid auri est & argenti ſui Ducaminis, cum juramento Christianæ religionis, quin-etiam tributum istius regionis. Mox conjunx Ragineri lugubri legatione afflicta, Comites captos Rolloni remiſit, aurumque & argentum, quod usque invenire potuit, quin etiam quod erat ſacris altaribus concesſum, pariterque vectigal illius Ducaminis cum jurejurando, quod plus metalli non haberet, nec exigere posſet ſupplicibus verbis & deprecativis, miſit ad Rollonem, ut redderet ſibi ſuum virum.

de talryke vloot met den verzamelden roof en aldus bekomene gelden tot zinkens toe bevragt te hebben, wendden zy het eyndelyk, met den voor-
875. tyd des volgenden jaars, langs de Schelde naar het thans genaamde Brabant, om des zelfs Hertog de hulpe, die hy tegen hen aan die van Walchere verschaft hadt, op gelyke wyze betaald te zetten.

Wel is waar dat die den gelanden Rollo met een magtig leger tegentrok en met den zelven verscheydene gevechten waagde, maar de Noordmannen behaalden telkens de overwinning; ja hadden eyndelyk het geluk van, in eene hinderlaag by Kondé, den gemelden Hertog Ragenier zelf gevangen te krygen. Zulks zy den zelven niet eer weer op vrye voeten stelden, voor dat aan dien barbaarschen hoop alle het goud en zilver, 't gene zoo by Rageniers onderdaanen als in de kerken van des zelfs gebied gevonden wierdt, door zyne Gemaalin Alberada was ter hand gesteld. Ragenier tot deezen prys zyne vryheyd herkreegen (1) hebbende tradt gevolglyk met Rollo in een onderling verbond van vriendschap, welke hem, tot een teken zyner grootmoedigheyd, sedert niet alleen met zeer veele geschenken ophoopte, maar zelf de helft van het goud en zilver, 't gene voor zyne verlossing gegeeven was, weer ter hand stelde. Vervolgens begaf zich Rollo met zyne zeeghaftige benden naar Vrankryk, alwaar hy, geduurende zyn veeljaarig verblyf, zoo ongemeene verwoestingen aanrechtte, dat dat voorheen zoo ontzaglyk geweest zynde ryk zich door de zelven eyndelyk tot op den oever van zynen ondergang bynaar gebragt zag. In het zelfde jaar dat deeze gevangeneeming van Raginier, voorviel, te weeten in Oogstmaand des jaars (2) achthonderdvyfenzeventig overleedt Keyzer Lodewyk in Italië; zulks zyn Oom Karel de Kaale Koning van Vrankryk, onaangezien de overleede Keyzer den oudsten Zoon (3) van Lodewyk Koning van Duytschland tot zynen eenigen en algemeenen erfgenaam benoemd hadt, in der yl met een talryk leger derwaart (4) trok, en zich voorts nog van alle des zelfs aldaar zynde staaten meester maakte; zulks hy door Paus Johan den VIII., naa dees door den Franschen Vorst met veele geschenken was opgehoopt, op Kersdag (5) daaraanvolgenden tot Keyzer gekroond wierdt.

Hooglyk speet dit zynen Broeder Lodewyk, doch welke, wel ver van zich tegen deeze onderneeming door de wapenen te konnen kanten, in het daaraanvolgende jaar 876.
op

(1) *Dudo Hist. Nordm. Lib. II. fol.* 75. His dictis Ragineri Crura solvuntur compedibus; statimque Rollo fœderatum muneribusque & donis præmaximis ditatum, quin etiam reddita medietate legatorum munerum, ad uxorem suam lætum remisit Raginerum &c.

(2) *Annal. Fuld. ad ann.* 875. Interea Hludouvicus Italiæ Imperator obiit, cujus corpus translatum Mediolani in basilica Sancti Ambrosii sepultum est.

(3) *Eutropius Presbyter. de jurib. & privil. Impp. in Imp. R. apud Goldast. tom. I. Monarchiæ Imperii fol.* 10. Eo vero (*Ludovico II.*) infirmante, & ad extremum propinquante, quia non habebat filium, voluit sibi succedere Carolomagnum (*Carolomannum*) . . . moritur Ludovicus . . . mittitur . . . missus ab uxore Imperatoris Engelberga, vel a suis primatibus ad Carolomannum ostendens ei vota defuncti. Et quia longius erat, noluit tam cito venire, ut impedire posset iter Caroli Calvi.

(4) *Annalist. Saxo ad ann.* 875. Eodem anno Karolus Patruus ejus, rex Galliæ, Romam perrexit, &, datis Apostolico Johanni multis muneribus, Imperator creatur.

(5) *Annal. Bertin. ad ann.* 876. Anno domini DCCCLXXVI. in die nativitatis domini, beato Petro multa & pretiosa munera offerens, in Imperatorem unctus & coronatus, atque Romanorum Imperator appellatus est.

op zyn (1) hof te Frankfort den zevenentwintigſten van Oogstmaand insgelyks het ſtervelyke afleyde, naalaatende van zyne voorgemelde Gemaalinne Hemma, die in 't begin des zelven jaars te Regensburg overleeden was, behalven vier Dochters, nog drie (2) Zoonen; te weeten: Karloman, Lodewyk en Karel, den Dikken gebynaamd. Het Geldſtuk van hunnen overleeden Vader is het volgende.

Het gene op de voorzyde, rondom een kruys, dit randſchrift voert:

HLUDOVVICUS REX.

KONING LODEWYK.

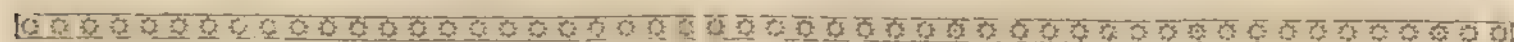
Het rugſtuk is met den voorgevel van eene kerk, even als des zelfs rand met dit omſchrift beſtempeld:

MOCONCIA CIVITAS.

DE STAD MENTS.

Op de tyding van Lodewyks dood, welke aan Koning Karel den Kaale tot geene kleyne (3) vreugde ſtrekte, zoo beweerde die ſtraks dat aan hem, als opvolger van zynen Neef Lodewyk, nu ook de wederhelft van het Lotteringſche ryk toekwam, ter oorzaake het voorheen door zynen Broeder, als gemeld is, aan dien Keyzer te Trente was opgedraagen; en begaf (4) zich des ten ſpoedigſte aan 't hoofd van een zeer talryk leger (want het beſtondt uyt meer (5) dan vyftigduyzend man) eerst naar Aken en voorts vandaar naar Koolen om zich, in gevolge van het verbond, 't gene hy met Hertog Roruk, wegens het thans genaamde Holland, te Maastricht hadt aangegaan, met hulpe zoo van den zelven als de andere hem genegen zynde Lotteringſche Hoofdvazalen, van het zelve meester te maaken.

Maar zyns overleeden Broeders twee-

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 876. Hludouvicus ægrotare cœpit, crescente quotidie infirmitate, V Calendas Septembris in palatio Franconofurt diem ultimum clauſit.

(2) *Ibidem.* Carlmannus, & Hludouvicus atque Carolus Ludouvici regis filii.

(3) *Annal. Metenſ. ad ann.* 876. Carolus Calvus audito quod frater obisſet, nimio, ut aiunt, exultavit gaudio, arbitratus portionem regni Lotharii, quam Frater tenuerat, in ſuos libitus concesſuram.

(4) *Regin. Chron. ad ann.* 876. Exercitum ergo quanta potuit celeritate adunavit, & cum omnibus viribus regnum ingresſus ad Aquas palatium venit, ubi paucis diebus moratus Coloniam profectus est.

(5) *Ibidem.* Tunc primum animadvertit Carolus ſe a castris Ludovici esſe illuſum. Movit vero absque mora exercitum cum quinquaginta & eo amplius, ut fuerunt, millibus in pago Meginenſe non longe ab Andernaco castello adverſus eum ad pugnam procedit.

tweede Zoon Lodewyk, die mede een ſterk leger om die landen te beſchermen hadt op de been gebragt, viel hem den achtſten (1) van Wynmaand omtrent Andernach met eene onverſchrokte dapperheyd op 't lyf. Naauwlyks was 't gevecht begonnen of Graaf (2) Raginarius, die 's Keyzers hoofdſtandaard voerde, wierdt geveld; zulks Lodewyks leger daardoor moed grypende te ſtraffer aandrong, de eene bende naa de andere (3) overhoop ſmeet, en, met omkominge van Karels vornaamſte Krygsbevelhebbers, des zelfs leger eyndelyk (4) geheel op de vlugt bragt: in welk gevecht ik vertrouw dat ook de Hollandſche Hertog Roruk zal zyn omgekomen, mids men in de oude Chronyken ſedert van hem niet meer gewaagd vindt.

Hoe 't zy, Karel, ziende zyne benden (5) alom van een geſnoerd of verſlaagen, ontkwam zelf ter naauwernood dit gevaar niet dan door eene ongemeen ſnelle vlugt; zulks hy, uyt deeze bekome nederlaag thans afmeetende, hoe gevaarlyk het is op eens anders ſtaaten alleen uyt ſtaatzugt toe te leggen, dierhalve van zyn voorgewend erfrecht op de wederhelfte van Lotteringe afzag.

Des verdeelden zyns Broeders drie achtergelaatene Zoonen huns Vaders ſtaaten in volle rust te (6) Saulifelt. Karoloman bekwam Beijere, (7) Pannonië, Karinthië, Slavonië en eenige andere daarby gelegene landen: Lodewyk (8) Oostfrankenland, Thuringe, Saxen, de helfte van Lotteringe en des de twee hiervoorgemelde derde deelen van Vriesland: en eyndelyk (9) Karel de Dikke geheel Duytschland, en eenige ſteden, welken van het Lotteringſche aandeel t' zynenthalven waaren afgenomen.

Lodewyk volgens deeze verdeeling onder andere van het thans genaamde Holland en Vriesland zynde meester geworden, wierdt eerst zyn Oom Karel de Kaale den (10) zesden
van Wynmaand des jaars achthon- 877.
derdzevenenzeventig in Italië, en vervolgens een jaar laater ook des
zelfs Zoon en opvolger Lodewyk 878.
de (11) Stameraar te Kompiegne, beyde Koningen van Vrankryk, uyt dit leeven gerukt. En hoewel des laatſte, behalven eene bezwangerde Weduw, nog twee Zoonen van zyne eerſte Gemaalinne Ansgarde tot erfgenaamen des Franſchen ryks ach-
terliet, zoo begaf zich Lodewyk, 879.
Koning van Lotteringe, met een (12) mag-

(1) *Reginon. Chron. ad ann.* 876. Acta est autem hæc Strages VIII. idus Octobris.

(2) *Ibidem.* Inito certamine Reginarius Comes, qui regium vexillum ferebat, primo impetu extinguitur.

(3) *Ibidem.* Confertisſimæ acies Ludovici a ſociis irrumpuntur, & ſicut ignis in ſtipulam immisſus furit, & in momento cuncta devorat, ita vires adverſariorum ferro conterunt & terræ proſternunt.

(4) *Ibidem.* Exercitus Caroli graviter cæſus terga vertit & Ludovici victoria fuit.

(5) *Ibidem.* Carolus, videns ſuos fugere & ipſe fuga vitam ſervavit, ſero ſecum revolvens, quanti discriminis ſit, æquitatis jura divinarum humanarumque legum inſtitutionibus roborata, immoderatæ cupiditatis ambitione violare velle.

(6) *Ibidem.* Poſt hæc convenerunt tres ſupradicti fratres in loco qui dicitur Saulifeld, ibi diviſerunt paternum regnum.

(7) *Ibidem.* Carolomannus ſortitus, est Bajoariam, Pannoniam, & Carnutum, quod corrupte Carantanum dicitur, nec non & regna Sclavorum, Beheimenſium & Marahenſium.

(8) *Ibidem.* Ludovicus Orientalem Franciam, Thuringiam, Saxoniam, *Friſiam* & partem regni Lotharii.

(9) *Ibidem.* Porro Carolus Alemaniam & aliquas civitates ex regno Lotharii.

(10) *Ibidem ad ann.* 877. Carolus Senior Romam ſecundo profectus est, ubi jam pridem Imperatoris nomen a præſule ſedis Apostolicæ Joanne, ingenti prætio emerat, regnumque Italiæ magis in tranſeundo vidit, quam fruendo potitus est . . . Obiit vero pridie Nonas Octobris . . . cui ſuccesſit in regnum filius Ludovicus.

(11) *Ibidem ad ann.* 878. Paucis interjectis diebus Ludovicus rex, filius Caroli, qui Balbus appellatur, eo quod impeditioris & tardioris esſet eloquii, ab hac luce ſubſtractus est.

(12) *Ibidem ad ann.* 879. Ludovicus, qui Austraſiis imperabat, cognita morte æquivoci ſui, regnum illius invadere dispoſuit, & transvadata Moſa Imperii fines occupavit.

magtig leger derwaart om het zelve, waar het mogelyk, te vermeesteren. Zyne nog zeer jonge Neeven, om hem tegen te gaan, ſtelden zich wel aan 't hoofd hunner (1) benden, doch door de tusſchenkomſte der wederzydſche Afgezanten wierdt een vreede getroffen, by welken zy de wederhelft (2) van 't Lotteringſche ryk, welke hun Vader en Grootvader, ſedert de dood van Lotharis den II., bezeeten hadden, nevens de Atrechtſche Abtdy van Sint Vast aan Lodewyk (3) afſtonden.

Dees, aldus van geheel Lotteringe en bygevolge ook van Zeeland meester, hadt daarenboven nog het geluk van, omtrent Tuin in Luykerland, eene overgroote menigte ingedrongene Noordmannen (4) te verſlaan: doch in welk gevecht zyn Natuurlyke Zoon Hugo, als die de vlugtelingen met te grooten yver trachtte te verdelgen, tot geene kleyne droefheyd zyns Vaders, onder 't naajaagen niet alleen wierdt gevangen, maar in 't geweld dier Barbaaren door zyne bekome wonde uyt het leeven gerukt.

880. Dit hartewee wierdt ſedert nog merkelyk vergroot door de aan het hof gekome tyding, hoe de zelfde landaardt in Nederſaxenland gevallen was, en aldaar eene zeer ongemeene overwinning op 's Konings volken, met omkominge van Hertog Bruno (5) zyner Gemaalinne Broeder, den tweeden van Sprokkelmaand des zelven jaars te Ebbekſtorf, gelegen onder het Bisdom van het thans genaamde Munſter, behaald hadt. Want die, nevens twaalf Graaven en twee Bisſchoppen, aan 't hoofd van een zeer ontzaglyk leger deezen Barbaarſchen hoop over het ys, mids de ſtrengheyd van (6) de vorst deezes jaars, derwaart zynde tegengetrokken, zag het zelve, door het opkomen van eene ſchielyke doy, het breeken van het daardoor broos geworde ys, en het hand over de hand aanwasſende ſneeuwater, tegen ieders verwachting, eerlang zoodaanig omringd, dat zyne krygsvolken, als de Noordmannen op hen aanvielen, geen gronds genoeg (7) hadden, om zich in bequaame ſlagorde te ſchaaren; Invoege deeze (8) aldus beknelde benden, naa zy zich eenen zeer langen tyd met eene weergaalooze dapperheyd verweerd hadden, eyndelyk genootzaakt wierden zich aan de daardoor verbitterde Noordmannen over te geeven. Welken, om de dood hunner verſlaagene Spitsbroeders te wreeken, alle de Christene Bevelhebbers, die hen by deeze overgaaf waaren in handen gevallen,

(1) *Regin. Chron. ad ann.* 879. Cui occurrerunt duo memorati fratres cum valida manu; ſed intercurrentibus vicisſim legationibus, nequaquam pugna committitur, ſed pax roboratur.

(2) *Ibidem.* Adolescentes, quo impetu fœderatus ab eis recederet Ludovicus, portionem regni Lotharii, quam avus paterque tenuerat, ex integro illi concesſerunt.

(3) *Ibidem.* Addita inſuper Atrabatis Abbatia Sancti Vedasti.

(4) *Ibidem.* Cum in regnum idem rex reverteretur, repente obviam habuit Nortmannorum innumeram multitudinem juxta Carbonatiam, in loco, qui vocatur Thimnin, . . . cum quibus absque mora conflixit & Deo propitiante maximam ex eis partem gladio proſtravit. Reliqui fuga dilapſi in fiscum regium ſe communiunt, ubi Hugo, filius regis ex pellice natus, cum incautius dimicaret, graviter vulneratus ab hostibus rapitur, & inter adverſariorum arma recidit.

(5) *Ditmari Chron. Lib. II. fol.* 335. Duce Brunone, qui a Ludovico rege in expeditionem ad Danos misſus, cum Episcopis duobus Thiedrico & Marquardo, cæterisque militibus IV nonas Februarii fluminis inundatione interiit.

(6) *Annal. Fuld. ad ann.* 880. Hiems aspera & ſolito prolixior. Nam Rhenus & Mœnus fluvii glaciali rigore conſtricti, longo tempore ſe calcabiles præbuerunt.

(7) *Witichind. Monachi Annal. Lib. I. fol.* 634. Bruno, cum Ducatum administraret totius Saxoniæ, duxit exercitum contra Danos, & inundatione repentina circumfuſus, non habens locum pugnandi periit cum omni exercitu.

(8) *E. Gelenius in S. Fastis Agrippinenſ.* In glacie circumdatos a Nordmannis & Danis idololatris, propter fidei Christi propugnationem interfectos esſe &c.

vallen, in koelen (1) moede vermoordden, en voorts nog een ontelbaare (2) menigte van het gemeene Volk in ſlaaverny medeſleepten, 't gene, gelyk ook het wegvoeren van den zelven landaard zoo te voore als naamaals in verſcheydene tyden voorgevallen, ik achte de waare oorzaak te zyn, waarom naamaals nog ten tyde van den Jutlandſchen Koning Kanutus eene Vrieſche (3) volkplanting aldaar gevonden wordt.

Hoe't zy, by dit ongelukkig voorval waaren, behalven achttien Koninglyke lyftrauwanten (4) met hunne benden, nog twee Biſchoppen en twaalf Graaven nevens de bovengemelde broeder van 's Konings Gemaalinne omgekomen: onder welke Graaven niet alleen zekere Wigman, waarſchynlyk Graaf van Hameland en Kleynzoon van den (5) voorgenoemden, maar ook eene (6) Dirk geteld wordt; welke zekerlyk de zelfde zal zyn, die door 's Konings Vader eertyds met het bosch Wasda wierdt beſchonken.

Deeze zeegepraalende Barbaaren ſedert veelvuldige plaatſen en kloosters in 't Lotteringſche ryk hebbende uytgeplonderd en verwoest, hebben eyndelyk Bajorzuna, alwaar (7) de meeste Vriezen woonden en 't gene eenigen (8) meenen het thans genaamde Bergen-op-zoom geweest te zyn, aan het vuur ten beste gegeeven, en het vervolgens te ſcheep langs de Waal terug naar Nieumeege gewend, die ſtad ingenomen hebbende met hechte wallen en muuren verſterkt, 881.
midsgaders in het Koninglyke hof een bequaam verblyf vervaardigd, om aldaar te overwinteren. Wel is waar dat Koning Lodewyk, de in Nieumeege geweekene Noordmannen, met een magtig heir aantastte; dan heeft, zoo (9) om de ſtrengheyd deezes winters, als de ſterkte der plaatſe, weynig gevorderd; te meer, wyl de Noordmannen, ſtaande deeze inſluyting, zeer veele uytvallen deeden, in eenen van welken de belegerden zekeren Everard, Zoon van de Meginard, Graaf van Hameland, gevangen kreegen, en hem mids hy, als van de (10) Deenen afſtammende, zich thans tegen die volken verklaard hadt, ook niet eer weer op vrye voeten ſtelden, voor dat zyne Moeder Enesſa eene goede ſom gelds om zyne ontſlaaging te bekomen, aan hen betaald hadt.

Koning Lodewyk, ziende dierhalve dat hy weynig met zyne ondernome aanvechtingen vorderde, brak dan eyn-

(1) *Ad. Bremenſis Hiſt. Eccl. Lib. I. cap.* 34. Tunc Saxonia a Danis vastata est, vel Nordmannis, Brun dux occiſus, cum aliis XII comitibus, Tiadericus & Marquardus Episcopi obtruncati.

(2) *Witichindi Monachi Ann. Lib. I.* Innumerabiles in captivitatem abducti.

(3) *Chron. Slavor. cap. 70. N. 5.* Kanutus fuga elapſus, venit in Saxoniam, post modicum tempus, rurſum venit in Daniam, ut receptus est a FRESONIBUS, qui habitabant JUTHLANDIÆ.

(4) *Annal. Fuld. ad ann.* 880. In Saxonia cum Nordmannis infeliciter dimicatum est: nam Nordmanni ſuperiores existentes duos Episcopos . . . & duodecim Comites . . . occiderunt, præterea XVIII. Satellites regios cum ſuis hominibus proſtraverunt.

(5) *Zie hier voore II. Deel fol.* 29.

(6) *Annal. Fuld. ad ann.* 880. Duodecim Comites his nominibus appellatos: Brun Ducem, & fratrem Reginæ, WIGMANNUM, Bardonem, alterum Bardonem, & tertium Bardonem, Thioterium, Gerricum, Luitolfum, Folcuvartum, Auan, THIOTRICUM Liutharium, cum omnibus, qui eos ſequebantur, occiderunt.

(7) *Ibidem.* Nordmanni in Gallia prædas & incendia exercent, & inter plurima loca & Monasteria, quæ depopulati ſunt, etiam Bajorzuna, ubi pars maxima Friſionum habitabat, incendio concremarunt & inde revertentes Noviomagum vallo firmisſimo & muris circumdante, hyemandi ſibi locum in palatio Regis paraverunt.

(8) *J. ab Eckhart de rebus Franc. Orient. tom. II. fol.* 655. Bajorzuna est urbs Brabantiæ nunc *Berga ad Zomam* omnem dicta.

(9) *Regin. Chron. ad ann.* 881. Ludovicus . . . . absque dilatione cum exercitu venit & munitionem obſidione clauſit. Conſerto nonnullis diebus certamine non adeo prævaluit, quia palatium ingentis magnitudinis, mirique operis hostibus tutisſimum præbebat receptaculum; in qua congresſione captus est adverſarius Everhardus Saxo, filius Meginardi Comitis, & captivus ducitur, quoad postea Mater Eneſſe, magno pretio dato, incolumem recepit.

(10) *K. Kolyn vs* 360.

Deſe Walger t' eender wrake
Dede voer zin Vader ſmake
ERHARDE DEN NOERMAN ti doet
DIE ER UITTEN ŻADE SKOET.

eyndelyk het beleg onder (1) deeze voorwaarde op, van dat de belegerden zyn ryk voor altyd zouden hebben te verlaaten. Doch naauwlyks was het Lotteringſche leger afgetrokken of de Noordmannen ſtaken het (2) overdeftig Koninglyk hof, 't gene, gelyk wy gemeld hebben, door Keyzer Karel (3) den Grooten op zoo heerlyke wyze aldaar gebouwd te zyn, midsgaders alle hunne aldaar gemaakte houte verſchanſingen in den brand en begaven zich, te ſcheep geſtapt zynde, naar den mond des Ryns, daar die zich met de Maas vermengeld; alwaar zy zich by zekeren Deenſchen Koning Godefrid vervoegden. Welke (4) voorheen het thans genaamde Holland voor zynen Oom Roruk hadt helpen herwinnen en ſedert naar Vrankryk gezeyld was, doch verſtaande des zelfs voorgevalle dood, zich thans weer van daar naar Lotteringe in optogt begeeven hadt, om op het Hollandſche Hertogdom, 't gene Roruk voorheen in Vriesland van het Lotteringſche ryk te leen bezeeten hadt, als of het aan hem, naa des zelfs overlyden by erfvolging vervallen was, zyn gewaand erfrecht door de wapenen (5) te doen gelden.

Om deeze voorgewende rechtvordering met meer naadruks te onderſteunen, was hy op het eynde des voorleeden jaars uyt het Westfrankiſche ryk, in 't welke hy ſedert eenen geruymen tyd herwaart de allerſchriklyſte verwoestingen aldaar hadt aangerecht, eerst tot omtrent Kortryk, en, naa (6) aldaar overwinterd te hebben, ſedert naar Gent afgezakt. Alhier zyne voorheen in dien oord achtergelaatene ſcheepen herſteld (7) hebbende, wendde hy het met de zelven langs de Schelde naar de Zeeuwſche eylanden, welken hy niet alleen wyd en zyd verwoestte, maar van de aldaar nog woonende (8) SUEVEN, die zich ſedert de tyden van Keyzer Honorius in die ontoeganglyke gewesten gehandhaafd hadden, de meesten en dus tot uytrooijens toe door de kling joeg, en vervolgens nog voor 't eynde des zelven jaars te weeten: in Slagtmaand verzeld van nog eenen anderen Koning Sigefrid, met eene bynaar tallooze menigte zoo te voet als te paard langs de Maas in het Graafſchap Teyſterbant aanlandde, zich met de van Nieumeege afgezakte Noordmannen vereenigde, en dus verſterkt, de Maas verder opvaarende te (9) Haslou of Ascloha, gelyk

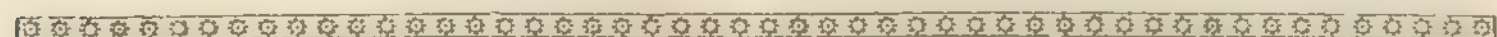
(1) *Regin. Chron. ad ann.* 881. Postremo rex, accepta pollicitatione, quod, ſi ab obſidione ceſſaret, Nortmanni continuo e regno ejus decederent, cum omnibus copiis receſſit.
(2) *Ibidem.* illo recedente pagani palatium una cum munitione exurentes flammis, navibus accenſis, ostia Rheni repetunt.
Synopſ. Franco-Meroving. Lib. II. pag. 742. Inde Wal fluvium ingreſſi totam Batuam, palatium etiam Neomagi incendunt, ſacri ordines in utroque ſexu ministri ubi poterant, oportunius latebant.
(3) *Eginhart. in vita Caroli Magn. fol.* 8. Inchoavit & palatia operis egregii . . . Noviomagi ſuper Wahalem fluvium, qui Batavorum inſulam a parte meridiana præterfluit.
(4) *Zie hier voore II. Deel fol.* 84, 85.
(5) *Adelbert. Abbat. Stad. Chron. ad ann.* 826. Fratri ejus Horico ut piratis obſisteret, PARTEM FRISIÆ conceſſit, quæ adhuc DANI, QUASI LEGITIMA SUI JURIS, REPOSCUNT.
(6) *Chron. de Northman. gest. ad ann.* 880. Northmanni deinde Tornacum civitatem & omnia monasteria ſupra Scaldis fluvium ferro & igni devastant, interfectis accolis terræ atque captivatis. Deinde ſedem ſibi mutaverunt & Cortriaco Castrum ad hiemandum conſtruunt.
(7) *Ibidem ad ann.* 881. Tunc Northmanni per Gandavum redeuntes, reparatis navibus, terra marique iter facientes, Moſam ingreſſi ſunt, & in Haslac ſedem firmant ad hiemandum.
(8) *Ibidem ad ann.* 880. Indeque Menapios & SUEVOS usque ad internecionem deleverunt.
(9) *Chron. Regin. ad ann.* 881. Eodem anno menſe Novembri duo reges Nortmannorum Godefridus & Sigefridus cum inæstimabili multitudine peditum & equitum conſederunt in loco, qui dicitur Haslou, juxta Moſam.

lyk het in de Jaarboeken van Fulden (1) genoemd wordt, om te overwinteren neerſloeg. Welke plaats thans Elsloe genaamd is, en op den Oostboord der voorgemelde rivier benede Maastricht, omtrent veertien uuren van den Ryn legt, en alwaar Godefrid zich ongemeen verſchanste, om hem, by het doen van den aftogt, ſteeds tot eene veylige wyk te verſtrekken.

Aldus in zyne zekerheyd hebbende voorzien, naamen zyne benden Luyk in, 't gene (2) zy, naa 't uytgeplonderd te hebben, verbrandden; daarnaa ook Maastricht en Tongere, welken een zelfde lot te beurt viel: vervolgens zich tusſchen de Maas en den Ryn wyd en zyd verſpreydende, verwoestten zy Kolen, Bon, Zulpik, Nuys en kwamen eyndelyk voor de Keyzerlyke ſtad Aken, welke zy en haar Koninglyk hof, van alle der zelver ongemeene ſchatten beroofd hebbende, aan (3) het vuur ten beſte gaven. Gelyke verwoesting viel
882. ook de Abtdyen van Malmedi, Stavelo, en Prume, midsgaders eene menigte van dorpen en gehuchten op den hals.

Wel is waar dat eene groote menigte der rondom woonende landzaaten, door deeze ongehoorde verwoestingen als tot de wanhoop vervoerd, de (4) wapenen t'haarer beſcherminge opvattede; maar die wierdt, als in den wapenhandel weynig ervaaren, door de ſteeds in den krygleevende Barbaaren eer, als redelooze ſlachtbeesten by hoopen vermoord, dan in een regelmaatig gevecht verſlaagen. Zulks de Noordmannen, belaaden met zoo ongemeenen buyt, onverhinderd te rug naar hunne verſchanſing te Haslou keerden.

Niet weynig hadt de gevaarlyke (5) ziekte, door welke Koning Lodewyk zich ſedert eenen tyd herwaart te Frankfort hadt aangetast gevonden, deeze onderneemingen der Noordmannen begunſtigd; mids hy zich door de zelve dus buyten ſtaat bevondt, om, volgens zyne gewoonte, aan de Noordſche roofvogels in perſoon het hoofd te bieden. Dierhalve ſlechts hebbende, ter beſcherminge zyner om hulp roepende onderdaanen, de in de wapenen gekomene benden gelast tegen de dus ver in 't ryk gedrongene plonderaars op te trekken, is zoo roemruchtige Vorst nog den (6) twintigſten van Louwmaand des jaars achthonderdtweeëntachtig op zyn hof te Frankfort overleeden, en vervolgens (7) by zynen Vader Lodewyk in de door dien Vorst geſtichte kerk te Laurisheym begraaven.

(1) *Annal. Fuldenſ. ad ann.* 882. Reverſi ſunt in ſuam munitionem, quæ circumſepta conſtabat ſecus littus Moſæ fluminis, loco, qui dicitur ASCLOHA, de Rheno milliar. XIV.

(2) *Regin. Chron. ad ann.* 881. Leodium civitatem, Trajectum Castrum, Tungrenſem urbem incendio cremant. Secunda incurſione Ribuariorum finibus effuſi cædibus, rapinis ac incendiis omnia devastant, Coloniam Agrippinam, Bonnam Civitates, cum adjacentibus castellis, ſcilicet, Tulpiacum, Vilipiacum & Nuis igne comburunt, post hæc Aquis palatium, indam Malimundarias, & Stabilius monasteria in favillam redigunt.

(3) *Chron de Northman. gest. ad ann.* 882. Northmanni famoſisſimum Aquisgrani palatium igne cremant, & monasteria, atque civitates, Treveris nobilisſimam, & Coloniam Agrippinam. Palatia quoque regum & villas cum habitatoribus terræ interfectis, igne cremaverunt.

(4) *Regin. Chron. ad ann.* 882. Innumera multitudine peditum ex agris & villis in unum agmen conglobata eos expugnatura aggreditur; ſed Nortmanni, cernentes ignobile vulgus non tantum inerme, quantum disciplina nudatum, ſuper eos cum clamore irruunt, tantaque cæde proſternunt, ut bruta animalia non homines mactari viderentur. His itaque patratis onerati præda ad castra redeunt.

(5) *Ibidem.* Dum hæc aguntur Ludovicus rex morbo gravatus apud Frankfurt &c.

(6) *Necrologium Laureshamenſe.* XIII Kalendas Februarii Ludovici regis; *ſcilicet obitus dies.*

(7) *Chron. Lauresham. fol.* 112. Ludouvico rege Germaniæ filio Ludouvici defuncto & juxta patrem apud Lauresham in eccleſia, quæ dicitur Varia (quam ipſe hujus rei gratia conſtruxerat) ſepulto, Karolus frater ejus a Johanne Papa Imperator ordinatus paternæ fraternæque pietatis erga ipſum locum imitator enituit.

ven. Zyne gedachtenis wordt op dit geldſtuk bewaard, 't gene te TRECHT gemunt is, welke plaats, by gebrek van nader bepaalinge, des zoo wel Maastricht als Uytrecht kan zyn, mids beyde die ſteden onder het hem te beurt gevalle ryksaandeel lagen.

Rondom een kruys is in den rand der eene zyde dit kantſchrift geſteld:

I N V I C O T R I J E C T O.

I N D E S T A D T R E C H T.

Op de tegenzyde is het lettermerk van zynen Broeder Karoloman geſteld, mids deeze twee Broeders zoo groote (1) genegenheyd onderling tot elkanderen hadden, dat zy huns vaders ryk verdeelende, verſcheydene ſteden, zoo tot het laaten munten van het geld als het dryven, van den koophandel in 't gemeen en onverdeeld gehouden hadden. Het in den rand geſtelde omſchrift luydt aldus:

H L U V V I C U S R E X.

K O N I N G L O D E W Y K.

Onbeſchryvelyk was de verſlaagenheyd, als het gerucht van Lodewyks dood zich alom door 't ryk verſpreyde, mids ieder de uyterſte gevolgen te gemoet zag, zoo om dat de Noordmannen zoo wyd in 't ryk gedrongen waaren, als om dat het tegen hen in optogt zynde leger, wel ver van de zelven te bevechten, op 't (2) ontfangen dier naadeelige tydinge ſtraks den moed hadt laaten vallen, en des onverrichter zaake te rug gekeerd was. Invoege de Noordmannen, over 's Vorſten dood (3) en de daaruyt ontſtaane verſlaagenheyd niet weynig verheugd, het op nieuws op een rooven ſtelden. Dus rukten zy naar Trier, 't gene zy op den Wittendonderdag innamen, en uytgeplonderd hebbende aan koolen leyden: vervolgens wendden zy het naar Mets hoofdſtad van 't oude Oostfrankiſche ryk, wiens Biſſchop Walo (4) en Graaf Andelhard eenige benden inderyl

(1) *J. ab Eckbart de reb. Franc. Orient. tom. II. fol.* 642. Vidimus ſupra, inter Ludovicum & Carolum Germaniæ & Alamanniæ reges amicitiam adeo arctam fuiſſe, ut nihil ſupra. Cum regnum Lotharingiæ inter ſe dividerent, certa quædam loca commerciis & monetariis officinis florentia indiviſa reliquiſſe videntur.

(2) *Annal. Fuldenſ. ad ann.* 882. Quod audiens exercitus, qui contra Nordmannos fuerat miſſus, ab expugnatione hostium deſistens, infecto negotio rediit.

(3) *Regin. Chron. ad ann.* 882. Nortmanni audita morte Regis nimio exultabant tripudio . . . . . igitur . . . . . exiliunt & Trevirorum nobiliſſimam Civitatem Galliarum nonas Aprilis, die ſacratiſſimæ Cœnæ Domini occupant . . . . deinde Civitatem flammis exurentes Mediomatricum dirigunt aciem.

(4) *Ibidem.* Quod cum reperiſſet ejusdem urbis Epis-

deryl te zamen trokken, om deezen Barbaarſchen hoop het hoofd te bieden. En hoewel deeze byeengerukte manſchap, met omkominge van dien Kerkvoogd geheel wierdt verſlaagen, zoo trokken de zeegepraalende Noordmannen geenszins, volgens hun eerſte voorneemen, naar die ſtad, maar voor eerst naar hunne vloot te rug, om den ongemeenen buyt, welken zy in de veroverde ſteeden en plaatſen bekomen hadden, in de achtergelaatene ſcheepen te laaden, en vervolgens met de zelven naar hunne verſchanſing te (1) Haslou, om het leger, met het welke Keyzer Karel, om zyne zwaarlyvigheyd de (2) dikke gebynaamd, tegen hen in aantogt was, aldaar, als in eenen veyligen oord, af te wachten.

Dees hebbende zoo van zynen oudſten Broeder Karoloman eerſt het (3) Beijerſche, even als van den laatstgemelden Lodewyk ſedert nog het Lotterinſche ryk geërfd, ter oorzaake zy beyden zonder wettige Zoonen naa te laaten waaren overleeden, was daarenboven nog, naa de dood van Keyzer Karel den Kaalen Koning van Vrankryk, door den Paus met (4) den Keyzerlyken tytel begiftigd, en met den aanvang zyner regeeringe door dien nieuwen Keyzer een groote (5) landdag te Worms gehouden, tot het uytvinden der middelen, om de dus ver ingedronge Noordmannen uyt het op hem vervalle ryk te verjaagen.

Ingevolge van het beſluyt, ſtaande die ryksvergadering in die ſtad genomen, wierdt dan een zeer talryk leger zoo van de Vrieſche (6) als alle andere opontboodene Ryksvazalen vergaderd, en dat, om zyne grootte, te Andernach in drie lighaamen verdeeld. Over het (7) eerſte, 't gene uyt Beijerſchen beſtondt, hadt Arnold natuurlyke Zoon van den overleeden Karoloman, wien dees Keyzer (8) Karinthië hadt laaten behouden, om zyne ongemeene dapperheyd het bevel. Over het tweede, onder 't welk zich de Franſche dat zyn Lotteringers (9) met hunne Vazalen bevonden, hadt zekere Graaf Henrik, en over het laatſte en grootſte de Keyzer zelf het opperbeleyd. Dit een en ander leger ver-

Episcopus Walo, adjuncto ſibi Bertolfo Episcopo, & Andelhardo Comite ultro illis obviam ad pugnam procedit. Inito certamine Nortmanni victores extiterunt. Idem Walo Episcopus cecidit, cæteri fugerunt. Pagani iter, quod cœperant, deſerentes cum ingenti præda, ſumma celeritate ad clasſem revertuntur.

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 882. Nordmanni ereptis quas poterant rebus omnibus . . . . quibusdam concrematis reverſi ſunt in ſuam munitionem, quæ circumſepta conſtabat ſecus littus Moſæ fluminis loco, qui dicitur Ascloha.

(2) *Joach. Vadian. de coll. Mon. Germaniæ Lib. II. fol.* 69. *Grosſus* autem ſeu *Crasſus* a corporis habitu (ut creditur) cognominatus est.

(3) *Annal. Fuld. ad ann.* 880. Carlmannus frater Hludouvici & Caroli, XI. Calend. Aprilis obiit.

(4) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 881. Carolus rex, frater Ludovici, Romam veniens, una cum Regina Richarda, Imperiali unctione a Joanne Papa coronatur, & omnes Italorum Episcopi, præter Papam, Imperatori jurejurando ſubjiciuntur.

(5) *Annal. Fuld. ad ann.* 882. Deinde (*Carolus*) Wormatiam veniens cum ſuis undique venientibus conſiliatus est, quomodo Nordmannos de ſuo regno expelleret.

(6) *Annal. Metenſ. ad ann.* 882. Qui (*Carolus*) nihil tardatus cum omnibus copiis in Franciam venit, & cum Langobardis, Bajoariis, Alamannis, Thuringis, Saxonibus, FRESONIBUS, & cum omnibus regnis ſuæ ditioni SUBDITIS Normannos in ſupradicto loco obſidere exorſus est.

(7) *Annal. Fuld. ad ann.* 882. Post hæc præparatis copiis, ex omni regno ſuo, Longobardis, Alamannis, Francisque ſecum asſumptis, ille ex occidentali parte contra Nordmannos, Bojoarii ex orientali Rheni fluminis usque ad Antrinacha, tandem ſe transmiſerunt: ibi diviſo exercitu Bojoarii cum Principe eorum Arnolfo &c.

(8) *Annal. Metenſ. ad ann.* 880. Concesſit autem idem rex Arnulfo Carantanum, quod ei pater jam pridem concesſerat.

(9) *Annæl. Fuld. ad ann.* 882. Franci cum Heimrico misſi manu cum valida ante regem & exercitum ut quaſi incautos & inæstimantes quandam partem inimicorum extra munitionem invenirent & inſidiis caperent.

verſcheen in 't begin (1) van Hooimaand in 't gezigt van Haslou, en omringde (2) zoo wel die plaats als de daarrondom gemaakte beſchanſing der Noordmannen.

Naa een beleg van twaalf dagen, ſtaande 't welke zeer veele hardnekkige gevechten, mids de geſtaadige uytvallen der belegerden, zoonu zoodan voorvielen, gebeurde 'er eene (3) zaak, welke niet min de belegerden dan de belegeraars eene ongemeene ſchrik op het lyf joeg. Tot nogtoe hadt het dagelyks onverdraagelyk heet weer geweest; maar den negentienden (4) van Hooimaand zag men 's Hemels uytſpanſel alom met zoo dikke wolken betrokken, dat het bynaar zoo duyster als in den nacht wierdt. De felle donderſlagen, verzeld van (5) beurtlingſche blixemſchichten, deeden alles op zyne grondſlagen beeven, te meer: mids zich onder de zelven een vreeslyke dwarlwind mengde, die de zwaarlyvigſte boomen van hunne wortels rukte, en de tenten aan flarden ſcheurde; zulks de paarden door de neerſtortende hagelſteenen, die niet glad, maar getakt en wel anderhalven duym (6) in de rondte dik waaren, op 't vinnigst wordende getroffen, hunne halsſtrengen in ſtukken rukkende als verwilderd (7) tomloos door 't leger renden: ja de aarde wierdt als tot in de ingewanden beroerd, en door der zelver beeving zoo groot ſtuk muurs van Haslou te (8) grond geworpen, dat men langs de aldus gemaakte walbreuk met eene bende ruyters in volle geleden zou hebben konnen inryden, zoo de daarrondom leggende beſchanſing der Noordmannen dat te doen niet verhinderd hadt. Dit was 't minst; de lucht zelve wierdt door zoodaanige bederving ontſtooken, mids de geweldige ſtank (9) der langs het veld verſtrooid leggende lyken, dat zich eerlang eene ongemeene ziekte onder de benden wyd en zyd verſpreydde, en ſedert ieder meer op eyge behoudenis, dan om elkanderen aan te tasten, bedacht was.

Dit ongehoorde toeval, en dat de belegerden, buyten weeten van de andere Raadslieden, mèt welken des Keyzers Vader zich gewoon was te beraaden, zekeren trouwloozen Bisſchop Luitward, onderſteund en geholpen door Graaf Wikbert, hadden (10) weeten om te koopen, was oorzaak dat niet alleen de begonne aanvechting wierdt geſtaakt, maar zelf een vreedehandel aangevangen. Zulks een dier twee Deenſche Vorsten, met naam Sigefrid, naa 't bekomen der gevorderde

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 882. Rex arrepto itinere cum omni exercitu fines & munitionem Nordmannorum ipſis cum eorum regibus, id est, Sigifrido & Godefrido . . . . . . intus incluſis occupavit.

(2) *Ibidem.* Castra exercitus in circuitu prope civitatem fieri præcepit, ſicque per dies XII obſesſam conſtrinxit.

(3) *Ibidem.* Mira itaque res & ſtupenda obſidentibus & obſesſis quadam die occurrit.

(4) *Ibidem.* Nam XII Calendas Augusti post medium diem tenebroſa ſubito caligo tota castra operuit.

(5) *Ibidem.* Fulgure & tonitru concrepante.

(6) *Ibidem.* Et talis grando, ut nullus antea mortalium ſe tale quid vidisſe profiteretur: non (ut ſolitum est) lapides deſcendere plana & æquali ſuperficie, ſed cornuta & inæquali & aspera facie, omnibus cernentibus inſolitum & magnum præbuit ſpectaculum. Mirabile & incredibile dictu, ut vix groſſitudo eorum potuerit pollice & medio circumdari.

(7) *Ibidem.* Nam & ita equi ſtupefacti fuerunt ut effractis ſudibus & habenis, partim extra castra, partim in castris errore & ſtupore verſarentur.

(8) *Ibidem.* Civitatis quoque quam obſederant, propter impetum aeris magna pars corruit, ita ut una cohors coacervatim posſet equitando ingredi, niſi vallo, quod circumierat, ſuspenſa conſtaret.

(9) *Ibidem.* Igitur per tot dies obſidens tam magnus exercitus æstivo in tempore propter putredinem cadentium hominum ægritudine correptus & pertæſus est.

(10) *Ibidem.* Cumque jam expugnanda esſet munitio & hi, qui intus erant, timore perculſi mortem ſe evadere posſe deſperasſent, quidam ex conſiliariis Augusti nomine Liutwardus, Pſeudo-Episcopus, cæteris conſiliariis, qui patri Imperatoris asſistere ſolebant, ignorantibus, juncto ſibi Wicberto Comite fraudulentisſimo Imperatorem adiit & ab expugnatione hostium pecunia corruptus deduxit.

derde Pandsluyden, uyt zyne beſchanſing kwam, en zich zes uuren vandaar (1) by den Keyzer vervoegde; met wien hy eerlang een zeer gunſtig verdrag trof: te weeten, dat hy noch de zynen, ſtaande het leeven van dien (2) Keyzer, geene de minſte uytloopen op des zelfs landen zouden onderneemen, mids aan hem en zyne ſoldaaten het veylig blyven te Haslou vergund en een geſchenk van tweeduyzendvierhonderdtwaalf ponden zoo in goud als zilver gegeeven wierdt: om welke overgroote geldſom te vinden, de Keyzer genoodzaakt was, de goude (3) en zilvere vaten der kerken, die men uyt vreeze dier Barbaaren verborgen hadt, te doen voordendag brengen en ſmelten.

Aan den Koning Godefrid wierdt het Hertogdom van het thans genaamde Holland, 't gene zyn Oom Roruk voorheen te leen van het Lotteringſche (4) ryk bezeeten hadt, op den zelfden voet afgeſtaan. Daarenboven moest (5) Gizela, Natuurlyke Dochter van den geweezen Koning Lotharis den II., welke hy by zyne byzit Waldrada geteeld hadt, aan hem tot vrouwe, en aan Hugo haaren Broeder, afſtaande van des zelfs totnogtoe voorgewende rechteyſchen op zyns vaders geweeze Lotteringſche ryk, de inkomſten van het thans openſtaande Bisdom van Mets (6) gegeeven worden; waar tegen de Noordman Godefrid van zynen kant beloofde het Christengeloof te zullen aanvaarden.

Dit verdrag aldus getroffen zynde, hingen de Noordmannen een ſchild, tot een teken van den getroffen vreede, volgens de wyze by die Noordſche volken in dien tyd gebruyklyk, op hunne verſchanſingen en openden te gelyk der zelver poorten. Dan als de Christenen (7) zich hierop verlaatende, het zy om te handelen, het zy om de vestingwerken dier vreemdlingen te bezigtigen, reukeloos in groote menigte binnen de zelven kwamen, trokken zy het opgeſtooke vreedeſchild op 't onverwachtst weder in, en vielen verraadlyks op de binnengekomene Christenen; van welken zy'er veelen doodſloegen en de overigen gevangen hebbende in de boeijen hielden, tot dat die eene goede ſomme gelds voor hunne verloſſing betaald hadden.

Desonaangezien liet de Keyzer, zich deezer ongehoorde trouwloosheyd weynig (8) bekreunende, alle die

(1) *Annal. Fuldenſ. ad ann.* 882. Conſultum est ex utraque parte, ut datis ex nostra parte obſidibus, Sigifridus rex, qui manu validior erat, veniret extra munitionem ſupra VI. milliaria ad regem.

(2) *Ibidem.* Primum juramento contestatus est, quod ex illa hora & ultra usque dum Karolus Imperator viveret, nunquam in ſuum regnum hostili prædatione esſet iturus.

(3) *Ibidem.* Nam theſauros Eccleſiarum, qui propter metum hostium absconditi fuerant, abſtulit, & auri purisſimi atque argenti ad confuſionem ſui totiusque exercitus, qui illum ſequebatur, libras II. CCCCXII. ejusdem dedit inimicis.

(4) *Aimon de gestis Franc. Lib. V. cap.* 41. Et Friſiam aliosque honores, quos Roricus habuerat, exciperet.

Annal. Fuld. ad ann. 882. Nam comitatus & beneficia, quæ Rorich Nordmannus, Francorum regibus fidelis, in KINNIN tenuerat eidem hosti ſuisque hominibus ad inhabitandum delegavit.

(5) *Regin. Chron. ad ann.* 882. Novisſime rex Godfridus Nortmannorum ea conditione Christianum ſe fieri pollicetur, ſi ei munere regis FRISIA PROVINCIA concederetur, & Gisla, filia Lotharii, in uxorem daretur.

(6) *Aimon de gestis Franc. Lib. V, cap.* 41. Carolus autem Hugoni Lotharii junioris filio facultates eccleſiasticas Metenſis Episcopi . . . . . , ad conſumendum commiſit.

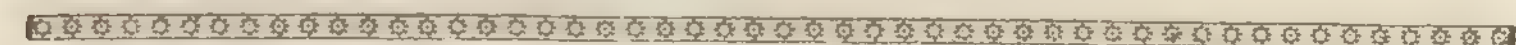
(7) *Annal. Fuld. ad ann.* 882. Et ut pax ex illorum parte rata non dubitaretur, Clypeum juxta morem ſuum, in ſublime ſuspenderunt, & portas munitionis aperuerunt, nostrates autem calliditatis illorum expertos, eandem munitionem ingresſi ſunt; alii quidem cauſa negotiandi, alii vero pro loci firmitate conſideranda: at Nordmanni ad conſuetam calliditatem converſi clypeum pacis deponunt, portas claudunt, & omnes ex nostris intus inventos aut occiderunt, aut catenis ferreis ligatos ad redimendum ſervaverunt.

(8) *Ibidem.* Sed Imperator tantam contumeliam exercitui ſuo illatam floccipendens, ... præterea quisque de ſuo exercitu in defenſione ſanctæ eccleſiæ Zelo Dei commotus aliquem de Nordmannis, qui castra invadere tantabant, occidit, aut eum jugulare aut ei oculos eruere præcepit.

die genen, welken maar eenen in zyn leger gekomen Noordman uyt weerwraake by dit voorval gedood hadt, aanſtonds verworgen of ten minſte de oogen uytſteeken. Dus begunſtigd en, naa'er ſedert wegens het treffen deezes vreedes twee dagen (1) in 't gaſtreeren geſleeten waaren, zonden deeze Noordſche roofvogels tweehonderd ſcheepen (2) met den gemaakten buyt en ſlaaven naar het aan hen afgeſtaane land, en de nieuwe Hertog van het thans genaamde Holland verzelde den Keyzer naar Koblents, alwaar Godefrid gedoopt (3) wierdt en dien Vorst tot Peter hadt.

Hooglyk was het geheele Keyzerlyke leger (4) over de ingewilligde voorwaarden van deezen vreede misnoegd: want hoewel Hugo, Natuurlyke Zoon van den geweezen Koning Lotharis, by dit verdrag van zyne totnogtoe voorgewende rechtſpraake op het Lotteringſche ryk hadt afgeſtaan, zoo bevroedde men echter wel, dat aan hem nooit gelegenheyd of middelen zouden ontbreeken, om, zoodra het hem maar in den zin ſchoot, zyn voorgewend erfrecht te doen herleeven: mids'er veelvuldige voorbeelden in het Franſche Huys waaren, dat ook onwettige Zoonen in de ryken huns Vaders waaren opgevolgd. Waartoe was anders het huuwelyk van zyne Zuster met den nieuwen Hertog van het thans genaamde Holland doorgedrongen, dan om dien oorlogsgezinden Vorst tot een rugſteunſel te hebben, en langs die ongenaakbaare landen te water uyt Deenemarke de noodige krygsvolken te bekomen; by mangel van welken zyne voorheen reeds aangewende poogingen totnogtoe alleen vrugtloos geweest waaren?

Desonaangezien wierden de hiervoor bedongene voorwaarden naagekomen. Godefrid, van Koblents te rug gekomen, ſtelde zich in 't bezit (5) van het aan hem afgeſtaane Hertogdom, alwaar hy, volgens het gemaakte verdrag, zyne medegebragte Noordmannen hunne woonſteden aanwees. Wel is waar dat de oude Ingezeetenen, om zich van zoo haatlyk een gebied te ontſlaan, tegen hem ſedert opſtonden; maar die wierden eerlang door de wapenen zoodaanig onder 't juk gebragt, dat hy hen allen dwong met eenen ſtrop om den (6) hals te gaan, om ieder, die iet diergelyks in 't vervolg zoude willen be-

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 882. Duos ibi dies læti ſimul verſabantur.

(2) *Ibidem.* Nordmanni vero de Theſauris & numero captivorum CC naves onustas miſerunt in patriam.

(3) *Regin. Chron. ad ann.* 882. Qui (*Godefridus*) ut optavit, adeptus, baptizatus est & ex ſacro fonte ab Imperatore ſusceptus.

Annales Fuld. ad ann. 882. Sed Imperator tantam contumeljam exercitui ſuo illatam floccipendens prædictum Gotafridum de fonte baptismatis levavit & quem maximum inimicum, & deſertorem regni ſui habuerat, conſortem regni conſtituit.

Herm. Contracti Chron. ad ann. 882. Eumque Christianitatem profesſum, de baptismo ſuscepit, datisque mutuo muneribus, & firmata pace & amicitia digresſi ſunt.

(4) *Annal. Fuld. ad ann.* 882. Unde exercitus valde contristatus dolebat ſuper ſe talem venisſe principem, qui hostibus favit.

(5) *Ibidem.* Sed Imperator . . . . Comitatus & beneficia, quæ Rorich Nordmannus Francorum regibus fidelis in Kinnin tenuerat, eidem hosti, SUISQUE HOMINIBUS AD INHABITANDUM delegavit.

(6) *Chron. Joannis de Beka fol.* 31. Godefridus rex exinde Freſones ſibi rebellantes redegit in vile ſervitutis improperium, ita quod omnes circa collum circumaſtrictum bajularent laqueum, ut unumquemque ſine mora ſuspenderet, qui contra Majestatem ſuam aliquo modo rebellare præſumeret.

J. a Leidis Chron. Lib. VI. cap. 12. Idem ergo Godefridus, cum Friſones adverſus eum rebellarent, redegit eos manu armata in vile ſervitutis improperium. Itaque omnes circa collum, ſicut fures & raptores, circumaſtrictum bajularunt laqueum, ut unumquemque ſine mora ſuspenderet, qui contra Majestatem ſuam aliquo modo rebellare præſumeret.

Chron. MS. van een ongenoemd Clerck geboren wyten laghen land: aen zee pag. 10. **Ende Coninck** GOEDEVAERT **ſoude met haer** (Gizele) **hebben te mede gabe** DIE PROVINCIE **van Vrieslant / dat volcomelick geſchiede. Die Vrieſen en wouden in geenre wyſe Coninck Godevaert en-**

G E S L A C

D

G R A A V E N   V A

Van welken die van Holland van der

WIGMAN de I, Graaf van Hameland, maakt in 't jaar 811 den Vreede, tusschen Keyzer Karel den Grooten en Hemming Koning van Jutland, aan de de Elve. Zie II Deel fol. 29.

MEGINHARD de I, Graaf van Hameland, staat nevens Gerolf, Graaf in Vriesland en nog dertien andere Graaven, als getuygen over den uytersten wil van Keyzer Karel den Grooten. Zie II Deel fol. 65.

WIGMAN de II, Graaf van Hameland, wordt in 't jaar 880, nevens Dirk Graaf in Vriesland en nog tien andere Graaven, door de Deenen te Ebbekstorf verslaagen. Zie II Deel fol. 111.

MEGINHARD de II Graaf van Hameland.

Gemaalin

ENESSA, die haaren zoon Everhard, door de Deenen 881 staande het beleg van Nieumeege gevangen, voor een zwaare somme gelds vrykoopt. Zie II Deel fol. 111.

EVERHARD Graaf van Hameland, wordt 881 door de Deenen te Nieumeege gevangen, doch door zyne Moeder vry gekocht, en zyn Graafschap 884 door de Noordsche onderdaanen van Godefrid, Hertog van het thans genaamde Holland berooft, wien hy deswege te vergeefsch zyn beklach gedaan hebbende, op last des Keyzers 885 te Herespik van 't leeven berooft. Zulks hy uyt erkentenis van deeze aldaar betoonde dapperheyd zelf Hertog van het thans genaamde Holland, tot zoo groot ongenoegen van Walger Graaf van Teysterband, wordt; dat die den zelven 898 op de jagt zynde vermoord.

Gemaalin

AMALRADA, zuster van de Keyzerinne Machteld, en beyde Dochters van Dirk Hertog van Vriesland en Westfaale en van Reinschild, die van de Deensche en Vriesche Vorsten, welken aldaar het bevel gevoerd hebben, afstamde. Zie de Geslachtlyst II Deel fol. 15. Na deezen bedreeven moord haars Gemaals trouwde zy met Billing Graaf in Saxen. Zie de Geslachtlyst II Deel fol. 170.

MEGINHARD de III, naa zyns broeders bedreeven moord Hertog van het thans genaamde Holland.

EKBERT
staat op nev
Broeder Wig
Koning Otto

WIGMAN
Graaf van Ham
Oude gebynaa
gens zyne Mo
van Koning H
I. staat op tege
Zoon Koning
I. doch zynen
den zelven ge
bende, is den
zyne dood toe
welke 944 vo

Gemaa

HILDEGAR
ter van Gero
Graaf in het
naamde Holla
Geslachtlyst de
Graaven uyt
lynschen Stam
fol. 11.

DIRK, word
schop van Me
in eenen hoog
dom den 7
983

GODESCHA
tog van het
naamde Holla
het Renspel by
ning Henrik
Maagdenburg
schreeven.

H T L Y S T

E R

N H A M E L A N D:

tweeden of Gentschen Stam afdaalen.

I, Graaf,
ns zynen
an tegen

de III
eland, de
d. We-
der Neef
nrik den
des zelfs
Otto den
Pays met
aakt heb-
elven tot
getrouw,
viel.

, doch-
den II,
hans ge-
. Zie de
Vriesche
n Karo-
II Deel

962 Bis-
, sterft
n ouder-
ptember

K, Her-
ans ge-
, woont
door Ko-
n I, te
33, be-

WIGMAN de IV. Graaf van Hameland, de Jongere gebynaamd. Wordt 949 door zynen Neef Koning Otto den I, Graaf van 't nieuwe slot over Gent, Heer van Aalst en de vier Ambachten aangesteld. Staat sedert op tegen den zelven en wordt eyndelyk 967 verslaagen door Mizaka Hertog der Sclaven.

Gemaalin

LIUTGARD, dochter van Arnoud den I, Graaf van Vlaandre en van Aliza, dochter van Heribertus Graaf van Vermandois, sterft 29 September 961.

EGBERT II, Graaf, staat insgelyks op nevens zynen Broeder tegen Koning Otto den I; doch onderwerpt zich eyndelyk aan den zelven, door de bemiddeling van 'sKonings Broeder Bruno, Aartsbisschop van Kolen en eersten Aartshertog van Lotteringe.

DIRK, wegens zyne Grootmoeder 942 Graaf van Holland, wegens zyn Vader 967 Graaf van het nieuwe slot over Gent, Heer. van Aalst en de vier Ambachten, sterft 988, begraaven te Egmond, en van wien de laatere Graaven van Holland afdaalen. Zie de Geslachtlyst II Deel fol. 178.

Gemaalin

HILDEGARD, wed: van Dirk den IV. Graaf van Holland, sterft 986. Zie de Geslachtlyst der Vriesche Graaven, uyt den Karolynschen Stam, II Deel fol. 11.

WIGMAN de V, Graaf van een gedeelte van 't Oude Hameland, bezitter van 't Eyland Urk, en Nadringerland, stichter der Abtdye te Elte, overleeden voor het jaar 990.

Gemaalin

KUNEGOND, dochter van den Landgraaf van Thuringe.

LIUTGARD.

Gemaal

LODEWYK, Graaf van Loon, zynde hy de Vader van Baldrik van Loon, Bisschop van Luyk, uyt zyn eerste huuwelyk met Aleyd Graavinne van Limburg.

LIUTGARD, eerste Abtdis van het door haaren Vader gestichte Klooster te Elte, wordt door het toedoen van haare zuster Adela vergeeven.

WIGMAN VI, Graaf over een gedeelte van 't oude Hameland, door den last van zyne zuster Adela 1016 vermoord.

Gemaalin

N: N: dochter van Godefrid Voogd van Gelderland.

ADELA, sterft 6. Aug. doch om haare bedreevene moorderyen onwaardig der begraavenisse, wordt haar lyk weer ontgraaven en in den Ryn gesmeeten.

1 *Gemaal*

IMED de III Graaf van Renkom by Arnhem in de Veluwe, sterft 29 January. Zie de Geslachtlyst van Wittekind II Deel fol. 15.

2 *Gemaal*

BALDERIK Graaf van Twent, anderen willen van Kleef, doch broeders zoon van Godefrid Voogd van Gelderland, sterft te Hangebag 1021.

N: N: volgt zynen Vader in des zelfs Staaten, onder de voogdy van zynen Neef Bernard, Hertog van Saxen, en rechtsvorderaar van zynen vermoorden Vader.

DIRK, Graaf van Renkom door het toedoen van zyne moeder vermoord den 7 April 1014.

MEINWERKUS, wordt 1009 Bisschop van Paderborn, sterft den 5 Mey 1036.

GUSMOD sterft den 5 February.

Gemaal

RETINGUS Graaf in Beyere, die by haar eene dochter Frederune teelde, welke trouwde met Hartwig Paltsgraaf in Beyere.

ADELA, Non te Elte.

bestaan, aanstonds te doen ophangen.

Hoe 't zy dees Christengeworde Hertog gaf door zyn gedrag genoeg te kennen, dat de Keyzer weynige hulp van hem te verwachten hadt:
884. Want hy gaf in 't jaar achthonderdvierentachtig aan die Noordmannen, welken zich in 't voorgaande, volgens het gemaakte vreedesverdrag in (1) Kinmerland en Deenemarke, zynde een gewest omtrent den Amstel, gelyk wy hiervoor hebben aangemerkt, met de woon hadden neergeslaagen, op een trouwloose wyze, wel ver van hen te beteugelen, in tegendeel volle vryheyd gaf om den Ryn op te vaaren ter beroovinge van het naastgelege Graafschap Hameland, 't gene onder anderen, de (2) Veluwe bevattede: en thans onder 't Graaflyk bewind van eenen Everard (3) stondt, van wien de laatere Graaven van het thans genaamde Holland van den tweeden stam afdaalen: als uyt de nevensgestelde geslachtlyst is af te meeten.

De Noordmannen aldus in het Hamelandsche Graafschap te scheep zynde gekomen maakten zich meester van Deventer, sloegen veelen van des zelfs (4) inwoonderen dood, en gaven, dat uytgeplonderd hebbende, aan het vuur ten beste. Gevolglyk veroverden zy ook Doesburg, 't gene zy, naar hunne Noordsche gewoonte, met houte en aarde wallen versterkten, en alwaar zy dan ook den geheelen winter bleeven: ja zy zouden dien aangevangen inval nog verder voortgezet hebben, byaldien de Keyzer niet aanstonds Graaf Henrik, die met zoo veel beleyds over een gedeelte zyns legers voor Haslou het bevel gevoerd hadt, derwaart aan 't hoofd van een talryke krygsmagt hadt gezonden; welke de uyt Kinnim en Deenemarke gekome Noordmannen in verscheydene ontmoetingen de eene nederlaag op de andere toebragt en op die wyze steeds zoo naauw in hunne opgeworpene (5) verschansingen bezet hieldt, dat zy, geene kans ziende om hun verder roofzugtig voorneemen in 't Hamelandsche Graafschap uyt te voeren, met den voortyd, naa 't verbranden hunner houte vestingwerken, weer te rug, naar de aan hen voorheen afgestaane en langs de zee leggende landen van het thans genaamde Holland, keerden.

Niet min trouwloos was het gedrag van

onderdaen noch gehoorsaem wesen. Hy en moste mit Cracht ende mit moegentheyt daer toe dwinghen / zoe dat hyse ten lesten verwan. Ende dwancse daer toe dat elk man moste dragen eenen bast om zynen hals tot een onderdanicheyt op dat mense rechte voert aanhangen mochte / zoo wanneer zy tot eenigen tyt hem tegen des Koninger mogentheit versetten.

(1) *Regin. Chron. ad ann.* 884. Eodem anno Nortmanni, qui in Chinheym & Denemarcam venerant, adsentiente Godefrido Rhenum navigio ascendunt, & Duisburch oppido occupato munitionem in eodem loco more solito construunt & in ea tota hyeme resident.

(2) *M. Alting. Notit. Germ. Infer. tom. II. fol.* 8. AMELANDE tractus terræ est, quo continetur *Stevere*, *Lovenem*, Eerdbeke / Suythempe & IV. *forestæ* seu Vierholten. Loci omnes pagi *Feluæ*; uti patet ex diplomate Henrici III. Imp. CIↃXLVI. Cujus jam facta mentio ad *Agastaldaburg* & postea fiet sæpius. Certum igitur AMELANDIÆ & FELUÆ quoddam commune solum esse, quod omne affirmare non ausim: quia alterutra latioribus finibus alteram comprehendere potuit. Qui FELUÆ fines? videbitur suo loco. De finibus AMELANDIÆ vox ipsa fidem facit, iis comprehendi *Auchorum* agros marginatos flevionem lacum ambientes quasi ommelanden van 't Flie.

(3) *J. ab Eckhart de reb. Franc. Orient. tom. II. fol.* 680. Ipse interim EVERHARDUM COMITEM HAMELANDIÆ, cujus bona Godefridus diripuerat, excitat.

(4) *Annales Fuld. ad ann.* 882. Nordmanni portum, qui Frisiaca lingua Taventeri nominatur, ubi sanctus Liobomus requiescit, plurimis interfectis succenderunt.

(5) *Regin. Chron. ad ann.* 884. Contra quos, Henricus dux castra posuit & nullatenus prædas agere permisit. Redeunte vernali tempore, castris exustis, ad maritima loca se recipiunt.

Annal. Fuld. ad ann. 882. Heinricus quoque missus est contra Nordmannos, ibi prospere, prout potuit, dispositis rebus reversus est.

van Hugo, Broeder van Godefrids Gemaalinne: want die een goed getal misnoegde Graaven aan zyne belangen verbonden hebbende, rechtte geene mindere (1) wanorde en geweldenaaryen, dan die Heydenſche plonderaars, aan: ja beſluytende tegen den Keyzer zynen Neef openlyk de wapenen op te vatten, zondt hy eenige Gezanten (2) in 't geheym aan Godefrid, Hertog van het thans genaamde Holland; dien bloedshalve aanzettende om hem door des zelfs byſtand op den troon zyns overleeden Vaders te helpen, onder beloſte, zoo dat hooge voorneeme gelukte, van dan aan zynen Zwager de helfte van het door hem veroverde Lotteringſche ryk, in vergeldinge, te zullen afſtaan. Dit was genoeg om Godefrid zynen voorheen gedaanen eed (3) te doen vergeeten;
885. zulks hy in Zomermaand des jaars achthonderdvyfentachtig eene zeer ongemeen groote krygsmagt met dit oogmerk op de grenzen zyns gebieds langs den oever (4) des Ryns hadt op de been gebragt, niet tegenſtaande hy zyne Gemaalin Gizela nog in 't voorgaande (5) jaar op den Landdag te Worms aan den Keyzer haaren Neef gezonden hadt, om dien eensdeels van de beſtandige trouwe haars Gemaals t'zynwaart te verzekeren, andersdeels wegens den door hem toegelaaten togt zyner onderhoorige Noordmannen naar 't Graafſchap Hameland, ten beste dat doenlyk waar te ontſchuldigen. Dan de Keyzer, 't zy hy in die verſchooning geen genoegen nam, 't zy hy haar (6) tot Pandsvrouwe, wegens het gedrag van haaren Gemaal, voor eerst wilde by zich houden, heeft haar niet, dan naa een vry lang verblyf ten Hove, aan haaren Gemaal te rug gezonden.

Deeze wederkomst van Gizela verhaastte de uytvoering van den ontworpen aanſlag van Godefrid. Dan willende echter den Keyzer, aan wien hy nog onlangs door zyne Gemaalin zoo plegtige betuyging wegens de beſtandigheyd zyner trouwe hadt laaten doen, niet verraadlyks op het lyf vallen, zonder daartoe ten minſte eenige ſchynreden te hebben, zondt hy aan den zelven zynen onderhoorigen Graaf (7) Gerolf den II., Zoon van Graaf Dirk den II, die met het bosch Wasda eertyds (8) begiftigd en tegen de Noordmannen ſtrydende nevens nog elf andere Graaven te Ebbekſtorf geſneuveld was, nevens ze-

(1) *Regin. Chron. ad ann.* 883. Tantaque rapina & violentia ab his in regno fit, ut inter horum & Nortmannorum malitiam nil differret, præter quod a cædibus & incendiis abſtinerent.

(2) *Ibidem, ad ann.* 885. Hugo rebellare disponens contra Imperatorem legatos ad Godefridum in Friſiam occulte dirigit, eo quod illi esſet affinitate conjunctus, propter Sororem, quam in conjugium acceperat, hortaturque, ut in patriam mitteret, auxiliorum validam manum undique contraheret, & cum omnibus viribus ſibi opem ferret, quatenus regnum paternum evindicare armis posſet: & ſi id ejus industria, virtutisque ſuffragio, prosperitatis effectum obtineret, medietatem ipſius regni pro munere pollicetur.

(3) *Ibidem.* His ſuaſionum promisſionibus Godefridus veluti veneno infectus, occaſionis fomitem inquirit, qualiter ac ſi juxta rationem a fidelitate Imperatoris ſe ſubducere prævaleret.

(4) *Annal. Fuld. ad ann.* 885. Gotafrid Nordmannus, qui Christianus effectus fidem Imperatori & Christiano populo ſe ſervaturum esſe ſacramento firmavit, fidem mentitus exercitum non modicum de ſua gente congregavit, & per alveum Rheni fluminis ascendere & plurima loca ſuæ ditioni ſubjugare dispoſuit, quod dum mediante menſe Maio facere inſtituisſet, &c.

(5) *Ibidem ad ann.* 884. Venit etiam illuc filia Hlutharii a Gotafrido, cui tradita fuerat in matrimonium, ad Imperatorem transmisſa.

(6) *Ibidem.* Quam Imperator ſecum aliquanto retinuit tempore & ad maritum redire non permiſit.

(7) *Regin. Chron. ad ann.* 885. His ſuaſionum promisſionibus Godefridus veluti veneno infectus, occaſionis fomitem inquirit, qualiter ac ſi juxta rationem a fidelitate Imperatoris ſe ſubducere prævaleret, ſtatimque Gerolphum & Gardolphum, Comites Friſonum, legatos ad Cæſarem dirigit.

(8) *Zie hier voore II. Deel fol. 99. midsgaders ook de geſlachtlyst fol.* 18.

zekeren Gordolf, die mede een byzonder Graaf in het thans genaamde Holland was, onder verzekering van zyne bescherming en eene ryke vergelding, aan den zelven (1) te zullen bezorgen, zoo Gerolf het verzoek, om 't welke die was afgevaardigd, konde te wegebrengen.

Zy begaven zich dan ten spoedigste ten hove, en vertoonden by hunne gehoorhebbing *hoe hun Hertog ten hoogste gevoelig en zich ook zeer verpligt oordeelde, wegens de goedheyd des Keyzers van hem met zoo welgelegene landen te hebben beschonken; te meer: mids die ongemeen vis-vee-en houtryk waaren; doch dat zy geenen wyn voortbragten, zynde dit eene zaak aan welke dierhalve hun Hertog en des zelfs Noordsche onderdaanen ten hoogste gebrek hadden. Zulks zyn Neef, aangemoedigd door de voorige weldaaden, nu met des te meer vertrouwen van zynen aangehuuwden Neef en Peter verzogt van hem in dat gebrek te gemoet te komen, met hem Koblents, Andernach (2) Zintzig en verscheydene andere daarrondom gelegene landen te schenken; mids die jaarlyks eene genoegzaame menigte wyns voorbragten. Dat zoo het den Keyzer behaagde deeze bede aan hunnen Hertog toe te staan, hy niet alleen in den zelven, maar alle des zelfs Deensche onderdaanen, de trouw, welke Godefrid by zyne aanstelling aan den Keyzer beloofd hadt, altyd zoude gewaar worden; ja zelf van des Hertogen hulpe in het beschermen der aan hem toevertrouwde grenslanden tegen alle zyne vyanden, zonder zelf de andere Noordmannen uyt te zonderen, altyd zoude verzekerd weezen.*

De Keyzer op 't hooren van dit listig (3) verzoek, zwol van spyt, als wel bevroedende de voorgemelde landen door Godefrid alleen geëyscht te zyn, om, zoo die aan den zelven wierden afgestaan, des zelfs Barbaarschen landaardt tot in het hart van Lotteringe gevoerd hebbende, dan op de eerste hem gunstig zynde gelegenheyd te loeren, zich van het overige meester te maaken, of, zoo die aan den zelven geweygerd (4) wierden, eenige schynreden te hebben, tot het aanvangen van den reeds besloten oorlog. Nogthans ontveynzende zyne deswege opgevatte gramschap, gaf hy den Afgezanten (5) tot bescheyd, *hoe hun althans gedaan verzoek van vry groot gewigt was, en hy dierhalve besloten te hebben dat in zynen Raad te brengen; dat hy, naa 't ingenome besluyt, eenen zyner Raadslieden aan zynen Neef zou afzenden, om die zaak, ten beste der wederzydsche onderdaanen te beslissen. Dierhalve dat hy immiddels hunnen Hertog ten dierste aanbeval de trouw, welke de zelve aan hem als des zelfs Neef, Fontheffer en Leenheer schuldig was, altyd vooroogen te houden.*

Met

(1) *K. Kolyn vs* 322.
I ging zo den Noren ave
Ti 'em hadden gelooft veel gave
Lande i de vrede betraken.

(2) *Regin. Chron. ad ann.* 885. Mandatque, si vellet, cum ea, quam pollicitus fuerat, fidelitate perseveraret, finesque regni sibi commissos ab incursione propriæ gentis defenderet, Confluentem, Andernacum, Sucicham & nonnullos alios fines obsequiis imperialibus deditos, sibique largiretur propter vini affluentiam, quæ in his locis erat, eo quod terra, quam ex munificentia principis possidendam perceperat, minime vini ferax esset.

(3) *Ibidem.* Quorum Callida Machinamenta & factionum conspirationes cum persensisset Imperator &c.

(4) *Ibidem.* Agebat autem hoc ea animi intentione, ut, si petita sibi largirentur, suos in visceribus regni immiscere posset, & varios eventus speculari; si autem denegarentur, nihilominus offensus in sibi prohibitis, quasi justitia dictante, rationabilius desævire posset, rebellionisque causam suscipere.

(5) *Ibidem.* Legatos igitur responso suspensos absolvit, & ad Godefridum redire permisit: asserens, per suos missos de omnibus legationum suarum causis ea responsa redditurum, quæ sibi & eidem Godefrido essent convenientia, tantum ut in cœpta fidelitate perseveraret.

Met dit beſcheyd dan trokken de Vrieſche Gezanten naar hun land te rug, alwaar de gemelde Gerolf met geene mindere verwonderinge dan leedweezen gewaar wierdt, hoe Godefrid zich van zyn Graafſchap, ſtaande dit voor hem ondernome (1) gezantſchap, hadt meester gemaakt; zulks hy zich de gehoorzaamheyd van zynen (2) eedbreekenden Hertog onttrok, en zyne twee minderjaarige Zoonen Walger en Dirk by zyner Gemaalinne Zuster Anna (3) in Vrankryk en allerhande Christelyke en riddermaatige deugden immiddels liet opvoeden; ter oorzaake hy de groote omkeering van zaaken te gemoet zag, met welke niet alleen het hem ontnomene Graafſchap maar ook het geheele Hertogdom gedreygd wierdt.

Ondertusſchen wierdt door den Keyzer, welke wel bevroedde dat'er, om de ongenaakbaarheyd (4) des lands, met openbaar geweld tegen den afgevallen Godefrid niet uyt te rechten was, de hiervoor een-en andermaal gemelde Graaf Henrik, als zynde een man niet min ſtaatkundig dan ervaare in krygszaaken, gelyk nog laatstlyk door het ingeſlooten houden der Noordmannen te Doesburg nogmaals gebleeken was, met zeer gewigtige bevelen aan den Hollandſchen Hertog ten ſpoedigſte (5) afgevaardigd, om te verhinderen, dat Godefrid, met zyne reeds op den Ryn gereed leggende vloot en benden, niet euvels op de daarrondom gelegene landen ondernam.

Dees Afgezant alvoore zich by Godefrid te voegen, zondt ondertusſchen aan eenigen (6) zyner lyftrouwanten, van wier trouwe en bequaamheyd hy verzekerd was, in het geheym bevel, *om langs Nederzaxenland met eenige hunner ervaarenſte Soldaaten, niet in een lighaam, maar vaneengeſcheyden en ook, zoo veel doenlyk was, in ſtilte op zekeren afgeſproken dag de Betuwe te naderen*; alwaar de zamenkomst ſtondt gehouden te worden. Dit geſchiedde, en nam Graaf Henrik, in 't doorreyzen van Kolen, des zelfs Bisſchop (7) Willibert met zich, als zynde een man zeer achtbaar door zynen hoogen ouderdom, om dus te meer alle gedachten aan Godefrid te beneemen, dat hy iet euvels tegen den zelven in den zin hadt.

Niet zoodra hadt Godefrid de aankomst deezer twee Keyzerlyke afgezanten verſtaan, of hy begaf zich naar

(1) *K. Kolyn vs* 316.
Die 'em ſant hiet Gotefriet
Ende ander wiel verriet
't Noertſe volck met zine hoede/
Hoe yh daer ave was te moede
Mach een yder proeven wale.

(2) *Ibidem vs* 321.
Wat hilp in of veele tale
J ging zo den Noren ave.

(3) *Ibidem vs* 352.
Kinder ad i twee by namen
Tideric en Walger zamen
Beyde jonge zonder tide
Ende onbequame ti ſtride
Ti irren Mouderes zusteren Anke
Nameſe to ſi onder ti Franken
Ende leerdeſe kerstynhede
Ende ridderlyke zeden.

(4) *Regin. Chron. ad ann.* 885. Imperator, cum Henrico viro prudentisſimo, altiori conſilio pertractat, quo ingenio hostem, quem in regni extremitatibus introduxerat, extinguere posſet, & ſciens loca inaccesſibilia exercitui, propter diverſarum aquarum innumeros decurſus, & impenetrabiles paludes, magis id arte quam ex virtute experiri ſtatuit.

5) *Ibidem.* Post hæc, Henricum ad eundem virum mittit.

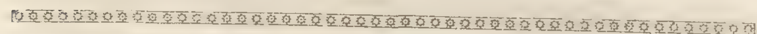
(6) *Ibidem.* Qui ſuis Satellitibus ſecreto imperat, ut per Saxoniam properantes, non agmine facto, ſed ſparſim ſibi occurrerent, loco & die, quo eis edixit.

(7) *Ibidem.* Ut fraus, quæ ſtruebatur, occultaretur, cum eo Willibertum venerabilem Episcopum Coloniæ Agrippinæ. . . . Ipſe cum paucis Coloniam venit & asſumpto cum præfato Episcopo mox in Batuam proficiscitur.

naar (1) Herespik, eene plaats toen gelegen op de punt der Betuwe, daar de Ryn zich in tween. ſcheydt en alwaar ſedert Schenkenſchans gebouwd is. In de eerſte zamenkomst, die op dat eyland gehouden wierdt, deedt ieder op 't naadruklykst zyn beklag, doch voor het ſcheyden der vergaderinge en eer de twee Keyzerlyke Afgezanten, mids het vallen van den avond, weer te rug over den Ryn, naar hun verblyf keerden, gaven zy aan Godefrid echter eenige hoope *dat de zweevende geſchillen in eene nader byeenkomst zouden konnen worden bygelegd :* zulks men onderling beſloot die den volgenden dag te hervatten.

Immiddels deedt Henrik de meesten der voorheen derwaart ontboodene hopluyden des nachts over den Ryn in de Betuwe trekken, en zich in de kreupelbosſchen, die het digtſte by de vergaderplaats waaren, met hunne manſchap, verſchuylen: midsgaders door den Bisſchop de Hertoginne (2) Gizela by zich in des zelfs verblyf noodigen, in den ſchyn om over het bevestigen van den in gevaar zynden vreede te handelen. Dit alles aldus beſteld hebbende, en ziende de gemelde Gizela, volgens het gedaan verzoek, den Kerkvoogd in des zelfs verblyf te bezoeken; vertrok hy, met achterlaatinge van den zelven, en onder geleyde van de overigen zyner hoplieden, midsgaders in gezelſchap van Everard Graaf (3) van Hameland, naar de voorige vergaderplaats, ter oorzaake hy den zelven, tot het wel uytvoeren van zyn waare voorneemen, het bequaamſt oordeelde; zoo om des zelfs meermaal betoonde dapperheyd als om den ongemeenen haat, dien de zelve tegen de Noordmannen in 't byzonder hadt opgevat, wegens zy hem te Nieumeege gevangen hebbende, toen niet alleen zeer groote (4) geldſommen voor des zelfs verlosſinge afgeperst, maar ſedert nog, by 't inneemen van Deventer, des zelfs onderhoorig Graafſchap Hameland verwoest, en dus een- en andermaal aan den zelven zeer groote ſchaade toegebragt hadden.

Invoege, zoodra Godefrid verzeld van zyne lyfwacht ter beſtemde plaatſe was aangeland, de gemelde Everhard (want die was nu van Henriks voorneemen ten volle onderrecht,) volgens den aan hem (5) gegeeven last, de daarop aangevange zamenſpraak ſtraks beſtondt af te breeken, en op eene forſe wyze te betuygen *dat hy, eer men in't handelen verder ging, uyt den naam des*

(1) *Regin. Chron. ad ann.* 885. Godefridus audito eorum adventu, illis obviam procedit ad locum, qui dicitur Herispich, in quo Rheni fluenta & Wal uno ſe alveo reſolvunt, & ab invicem longius recedentes Batuam Provinciam ſuo gurgite cingunt. Hanc inſulam ingredientes Episcopus & Comes, multa a Godefrido audiunt, multa ex parte Imperatoris respondent: dies ad occaſum vergitur, ſoluto colloquio inſula excedunt, hospitia repetunt, in crastinum reverſuri.

(2) *Ibidem.* Heinricus Episcopum hortatur, ut die ſubſequenti Gislam, uxorem Godefridi, extra inſulam evocaret, eamque ad pacis ſtudium revocare ſatageret, interim ipſe cum Godefrido cauſam Eberhardi Comitis agitaret, cui rerum posſesſio ab eo violenter diripiebatur.

(3) *J. ab Eckhart. de reb. Francic. Orient. tom. II. fol.* 680. Henricus ſub vesperam Archiepiscopo auctor est, ut die ſequenti Giſelam, uxorem Godefridi ex inſula ad ſe invitaret, pacisque ſtudium illi commendaret. Ipſe interim EVERHARDUM, COMITEM HAMELANDIÆ, cujus bona Godefridus diripuerat, excitat, ut de injuria ſibi facta coram omnibus quereretur, & ſatisfactionem postularet.

(4) *Regin. Chron. ad ann.* 881. In qua congresſione captus est adverſarius Eberhardus Saxo, filius Meginardi Comitis & captivus ducitur, quoad postea Mater Eneſſe, magno pretio dato, incolumem recepit.

(5) *Ibidem ad ann.* 885. Deinde perſuadet eidem Eberhardo, ut de injustitia, quam patiebatur, in medio adſurgens ſe proclamaret. Et cum a ferocis & barbaræ gentis homine durius & contumelioſius verbum ſibi esſet prolatum absque mora evaginato gladio, eum ſummo anniſu in capite percutit, antequam a terra elevari posſet.

des Keyzers vooraf recht vorderde, wegens alle de ongehoorde wreedheden en verwoestingen, welken Godefrid in zyn onderhoorig Hamelandsche Graafschap, met ontneeminge van het zyne, hem hadt aangedaan. Dees boven maate vergramd wegens zoo stoutmoedige beschuldiging, zag hem in 't eerst met een stuurs gelaat aan, en beantwoordde Everhard voorts met geene mindere (1) scharpheyd; zulks die in der yl zynen Sabel trok en Godefrid met den zelven zoodaanigen houw in 't hoofd gaf, dat die zwymende voor zyne voeten ter aarde stortte. Op dit teken trok ook Henrik en zyn gevolg van leer, en, naa Godefrid voorts te (2) hebben afgemaakt, vielen zy gelykerhand op zyne lyftrouwanten, welken, wyl die niets minder dan zulk een onthaal verwacht hadden, dierhalve eerlang allen insgelyks geveld wierden. Toen stelde zich Henrik aan 't hoofd van zyne tot dus lang schuyl gehoudene benden, rende het eyland van de Betuwe door en sloeg alles dood, wat van zoo gehaaten landaardt aldaar nog gevonden wierdt.

Welk voorbeeld Graaf(3) Gerolf de II. en voorts alle de byzondere Graaven van het thans genaamde Holland, ieder in zyn onderhoorig gebied, mids zy niet dan met weerzin aan de bevelen van eenen buytenlandschen Hertog totnogtoe hadden moeten gehoorzaamen, met gelyke vaardigheyd en geluk hebben naagevolgd: invoege op deeze wyze alle de Noordmannen, behalve die, welken met het aan den Ryn vergaderd leger opgetrokken waaren, ongetwyfeld om hals kwamen. Hugo zelf, der Hertoginne Broeder, sedert by den Keyzer ontbooden en van zyn (4) gesmeed verraad met Godefrid overtuygd, wierdt, op des zelfs bevel, weynige dagen daarnaa door Graaf Dirk de oogen uytgestooken, in 't vervolg van tyd door Reginon, Abt van Prume, gelyk dees in zyne schriften getuygt, zelf de kruyn geschooren en voor het overige zyns leevens in een klooster gevangen gezet, 't gene niet lang was, mids hy eerlang stierf en aldaar begraaven wierdt. Wat de Hertogin Gizela zelve aanbelangt, aan die is, mids zy geen part of deel in haars Gemaals ontworpene raadslagen hadt, de Abtdy van Nivelle tot haar onderhoud voor haar leeven te leen (5) gegeeven. Invoege zy zich derwaart met de woon begaf, sedert aldaar het Geestlyke gewaad aannam, en dus nog eyndelyk Abtdis (6) van dat zoo vermaarde klooster wierdt.

Dit

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 885. Nam (*Godefridus*) ab Heimricho aliisque fidelibus Imperatoris ad colloquium invitatus & infidelitatis correptus cum eos convitiis variisque ludibriis exacerbaret, occisus est, & omnes, qui cum illo erant, Domino illi condignam infidelitatis suæ mercedem retribuente.

(2) *Regin. Chron. ad ann.* 885. Quid plura? ab Eberhardo primo percussus & satellitibus Heinrici confossus Godefridus moritur, omnesque Nortmanni, qui in Batua reperti sunt, trucidantur.

(3) *K. Kolyn vs* 311.

Greve Gerolf wan zin goed/
Dat ti Noren onderwonden
Te beroven/ wan ze versonden
In gesantschepe na den schyne
An den Keyzer Kaerle en pyne
Die 'em saut/ hiet Gotefriet.

(4) *Reginon. Chron. ad ann.* 885. Non multis post interpositis diebus, Hugo, ejusdem Heinrici consilio, ad Gundulfi villam promissionibus attractus dolo capitur, & jussu Imperatoris ab eodem Henrico ei oculi eruuntur, omnesque faventes dehonestantur: post hæc in Alemania in Monasterium Sancti Galli mittitur, inde postea in patriam revocatur. Novissime temporibus Zundibolchi regis, in Prumia monasterio MANU MEA attonsus est. Eram enim tunc temporis in eodem loco dominici ovilis, quamvis non idoneus, tamen custos, ubi non post multos annos moritur & sepelitur.

(5) *J. ab Eckhart de reb. Francic. Orient. tom. II. fol.* 773. Gisela hic nominata, quæ Nivellense monasterium in beneficium habuit, erat filia Lotharii regis, quæ Godofredum Normannum maritum habuerat.

(6) *Diploma Ludov. Regis apud J. ab Eckhart de reb. Francic. Orient. tom. II. fol.* 818. Atque abbatiam nomine Fossas per præstariam a GISLA ABBATISSA (*Nivellensi*) sua consanguinea (*Lotharii Regis filia*) suæ voluntatis consensu acquisitam &c.

Dit alles was met die vaardigheyd uytgevoerd, dat de moord alom volbragt was, eer het reeds in 't veld gerukte leger van Godefrid van des zelfs omkomen (1) bericht hadt; dewyl het zelve, wel ver van den uytslag der onderhandelinge af te wachten, zich reeds naar Nedersaxenland in optogt begeeven, wyd en zyd het landuygeplonderd en zyne medegevoerde scheepen tot zinkens toe, met de bekomen buyt gelaaden hadt, door dien de overvalle inwoonders, teen zoo groote menigte niet bestandig het alom in 't eerst op een vlugt stelden: maar sedert, verstaande wat er in de Betuwe was voorgevallen, nieuws moed schepten, allen te zaamen liepen, ja op hen van vooren invielen, terwyl de Vriezen van het Graafschap (2) Teysterband, (genaamd om dat het een volk is, 't welk aan zynen Heer byzonderlyk verbonden en verknocht was, met hunne kleyne scheepen, welken zy steeds gewoon zyn te gebruyken, tot hun onderstand te zelven tyd zynde geland, dat ook van achteren deeden. De beknelde Noordmannen verweerden zich in den beginne echter met eene ongemeene hardnekkigheyd; maar wierden eyndelyk zoodaanig geslaagen, dat'er weynigen de (4) scherpte des zwaards ontkwamen: te meer, mids de te hulp gekome Vriezen met hunne ligte vaartuygen de met roof over laadene scheepen der Noordmannen aanklampten, die allen insgelyks veroverden, en by deeze gelegenheyd zoo grooten buyt van geroofd goud, zilver, en andere overkostlyke goederen maakten, dat ieder, tot den minsten Vazal toe, ryk in zyn Vaderland by de zynen te rug keerde.

Op zoo bloedige wyze nam de regeering der Deensche Hertogen in het thans genaamde Holland een eynde. Gerolf raakte dus door de wapenen weer (5) in 't bezit van het hem voorheen ontnome Graafschap, en wierdt het overige van dat gewest, in 't welke men nog de Graafschappen van, Maasland (6) Kinmerland, Texel, Westflinge, Bodelograave

---

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* ... Nordmanni nescientes quid factum erat ... tum ire pergebant, quibus cum Saxoniam prædarissent & tantæ multitudini rel... Saxones occurga verterunt. ... timuissent, ter-

(2) *J. ab Eckbart de rebus Fr... rient. tom. II. fol.* 681. Godefridus, ut Annal... beciani referunt; Normannos ad invadendam ... niam invitaverat, ut vires Imperatoris ... imminueret. Debacchabantur ... distractas, Westfaliam. Aliqui Saxonum ... inferiorem cum viribus inferiores essent, ... jam facti, quebantur fugientes, navibus suis ... Infeni. Sed, ecce, Frisii, quos *Destar*... Normanterbantios vocabant, naviculis suis ... Teisniunt, barbaros a tergo aggrediu... superve... hoc cernentes, animos colligunt & ... xones, rant. Normanni ad internecionem ... instau... Naves spoliis opimis repletæ in Fri... untur. veniunt eosque ditant. ... ianus

(3) *Annal. Fuld. ad ann.* 885. Inter ... qui vocantur DESTARBENZON, qua... es, destinati, parvissimis, ut eis est consue... ino ... naviculis vecti supervenerunt & eos a tergo impugnare cœperunt, quod cum vidissent Saxones, qui prius fugerant, reversi sunt & graviter eis repugnando insistebant, integratumque est prœlium ex utraque parte contra Nordmannos.

(4) *Ibidem.* Tanta denique in eos Christiani cæde bachati sunt, ut pauci de tanta multitudine relinquerentur. Quibus gestis iidem Frisiones eorum naves invaserunt, tantumque thesaurum in auro & argento, variaque supellectile repererunt, ut omnes a minimo usque ad maximum divites efficerentur.

(5) *K. Kolyn vs* 311.

Grebe Gerof wan zin goed
Dat ti Noren onderwonden
Te beroben, wan ze versonden
In gesantschepe na den schine
An den Keyzer Kaerle, ...

(6) M. Stoke fol. 18. vs 19.

Dit recht willen wi dat coemt
In die Graafschap, die men dus noemt
Kinhem / Texele en Maaslant.

ve (1), Vlaardinge (2) en anderen gemeld vindt, des nog eene wyl, volgens de oude regeeringsform, door verſcheydene byzondere Graaven als Koninglyke Leenmannen van het Lotteringſche ryk, onder eenen algemeenen Hertog beſtierd.

Welk aldus opengevalle Hertoglyk bewind van het thans genaamde Holland aan den voorgemelden (3) Everard, Graaf van Hameland, is opgedraagen, zoo om dat men hem, welke thans te tyd maar een byzonder Graaf was, naamaals met dien Hertoglyken tytel gemeld (4) vindt, en hy die gene geweest is, door wiens (5) manmoedig beleyd de voorgemelde moord aan Godefrid zoo gelukkig was uytgevoerd.

Hoe 't zy, de Keyzer genoot niet lang de vrugten van deezen weluytgevoerden aanſlag van Graaf Henrik; want door de onverdraagelyke (6) pyn in 't hoofd, en de daarop gevolgde opening, die hy in 't zelve hadt laaten maaken, eenigszins (7) krankzinnig, en dus ook tot den last van 't zwaarwigtige ryksbeſtier genoegzaam onbequaam zynde geworden, 887.
wierdt hy van de zynen verlaaten en eyndelyk, dewyl het ryk aan de ingevalle Barbaaren, mits zyne opgegevalle Barbaaren, mits zyne opgekome zwakheyd, alom open en als ten proye lag, naa het houden van eenen Landdag te Trïur, van zyne Keyzer- en Koningyke waardigheyd (8) afgezet, misgaders daardoor tot die laagte gebgt, dat Karel, wilde hy leeven, van zynen opvolger (9) eenige lagoederen tot zyn onderhoud met verzoeken. Zulks, het zy uyt oenoegen, wegens deeze zeldzne omkeering van zaaken, het ; door zyne te voore reeds opgeme ziekte, hy tien maanden daar, op den dertienden dag (10) s jaars achthonderdachtentachtiget ſtervelyke afleyde. 888.

De gedachte van deezen ongeluk-

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 107. Accesſit quidam Theodricus cognomento Bavo circa oras Rheni, qui COMITATUI (UBI NUNC BODEGRAVE ac Zwadammerdam vici ſunt) præerat Episcopo fide beneficiali . . . obnoxius.

(2) *Herm. Contracti Chron. ad ann.* 1046. Rex paschale festum, apud Trajectum, Friſiæ urbem, egit, & ſubſequutis diebus navali expeditione in PHLADIRTINGAM fretum trajiciens, pagum quendam, quem Theodericus Marchio ſibi uſurpaverat, ab eo cripuit.

(3) *Conringius de finibus Imper. tom. II. pag.* 105. Igitur tunc quidem certe Hollandia Selandiaque DUCEM Gothofredum accepit a Francorum rege. Ejusdem auctoritate Gothofredo SUCCESSIT FORTE EBERHARDUS SAXO & huic FRATER MEGINHARDUS anno 898. Ex quo etiam videre est; DUCIBUS illis ſubjectos fuisſe illius Provinciæ Comites, ut Gothofredo Dano Gerolfum & Gardolfum atque Eberhardum Saxonem post a Walgario Gerolphi filio interfectum.

(4) *Regin. Chron. ad ann.* 898. Per id tempus EBERHARDUS DUX, filius Meginardi.

(5) *J. ab Eckhart de reb. Francic. Orient. tom. II. fol.* 780. Eberhardus . . . . cum Comes Hamalandiæ in Confinio inſulæ Batavorum esſet, Godefridum Normannorum in Friſia Principem, Giſelæ Lothario rege natæ maritum, occidit, atque ob virtutem contra Normann tatam DUCIS FRISIÆ NOMEN MERUIT.

(6) *Annal. F. ad ann.* 887. Imperator Eliſacia magna infirm adgravatur. Postea . . . . pro dolore capitis nem accepit.

(7) *Chron. o. ad ann.* 883. *Karolus* multis in imperio ous malis animo & corpore deficiens.

(8) *Ibidem* imatibus regni ad ſupradictum Arnolfum, C nni fratris ſui filium, Ducem Carinthiæ c transſeuntibus, regno (*Carolus*) dejicitur adeo ut desperatis rebus non jam de regno victu cogitans ab Arnolfo ſubſidia vitæ pr exposceret.

(9) *Fuld. ad ann.* 887. Omnes penitus ab eo defione, ut & jam ministri ab eo defecti, ſub celerius ad Arnolfum regem ſe junxerunt. dum ſe undique a ſuis deſertum ſentit ſera quid ſui cauſæ conſilium posſit fieri: tanta ad regem direxit exposcens ſua gratia loca in Alamannia ſibi ad uſum usque in vitæ ſuæ largiri, quod rex ita fieri con-

Idem. Nam paucos dies in locis a Rege ſibi religioſe morabatur, post Christi nativitaidus Januarii ultimum diem feliciter clau-

lukkigen Keyzer vinde ik op de twee volgende geldſtukken bewaard, welken, ſtaande zyne regeering, te Rome gemunt zyn.

De voorzyde van het eerſte voert rondom des Keyzers gewoonlyk naamteken, beſtaande uyt de letters K, R, O, L en S, tot randſchrift:

SANCTUS PETRUS.

SINT PETER.

Op het vlak der tegenzyde ſtaat de naam der ſtad ROMA, alwaar het gemunt is, en rondom van zelven:

MARINI PAPÆ.

VAN PAUS MARNIUS.

Zulks uyt dit geldſtuk blykt, dat de Hiſtoriſchryver Platina zich vergist, als hy deezen Paus, welke in Wintermaand (1) des jaars achthonderdtweeëntachtig, tot die Waardigheyd verheven wierdt, en in Bloeimaand twee jaaren daarnaa ſtierf, MAARTE den II. (2) noemt. En dewyl hy gelyken misſlag in Marinus den II. (3) begaat, zoo moet de door hem genaamde Paus Maarte de IV., ſlechts de II, en desgelyks de V. maar de III. genaamd worden.

Het tweede voert rondom den naam der ſtad ROMA, die mede in 't midde der voorzyde ſtaat, dit randſchrift:

CAROLUS IMPERATOR.

KEYZER KAREL.

Wel-

(1) *J. Vignolii antq. Pontif. Rom. denar. pag.* 37. Marinus, Palumbi filius, electus menſe Decembris anno Christi DCCCLXXXII, obiit menſe Maio anno Christi DCCCLXXXIV. Impp. Baſilio & CAROLO CRASSO augg.

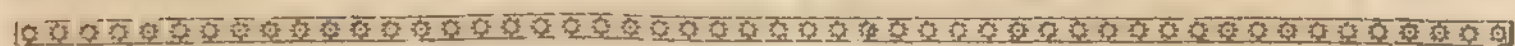
(2) *Platina de vitis Pontific. fol.* 109. MARTINUS ſecundus, natione Gallus, Patre Palumbo, post Johannem Pontificatum iniit.

(3) *Idem pag.* 38. Antiquus præterea error illorum, Raphaelis Volaterani præſertim & Platinæ, qui hunc Pontificem MARTINUM II. appellant, non aliunde magis, quam ex hoc denario perſpici poterit. Est enim optime ſervatus, ubique MARINI, non MARTINI PP. diſerte legitur. Quum autem hoc idem de Marino ſecundo error erepſerit, qui pariter inter Martinos fuit ab eisdem perperam recenſitus, propterea qui quartus dicitur, Martinum ſecundum, qui vero quintus, tertium fuiſſe non amplius ambigi poterit.

Welke om zyn zwaarlyvigheyd de DIKKE gebynaamd was. De tegenzyde voert in 't midden de letters S, E, P en H aan de eynden van een kruys, zynde het naammerk van den Paus (1) Steven den V., welke den (2) zevenden van Oogstmaand, des jaars achthonderdeenënnegentig uyt het leeven gerukt wierdt. Het randschrift is:

SANCTUS PETRUS.

SINT PETER.

(1) *J. Vignolii antq. Pontif. Rom. denar. pag.* 39. Carolus Imperator cognomento Crassus, qui XIX. Kalend. Februarii A. C. 888, hoc est, Pontificatus Stephani quarto, e vivis excessit.

(2) *Propylæum ad act. SS. Maii fol.* 144*. Stephanus, natione Romanus, de regione Via lata, titulo SS. Quatuor Coronatorum Presbyter, imperantibus Carolo Crasso & Basilio Macedone ordinatus, anno DCCCLXXXV, XXV Julii in Dominica; sedit annos VI, dies XIIII, defunctus DCCCLXXXXI, VII Augusti: & vacavit Episcopatus mensem I, dies XI.

GE-

GERARD VAN LOONS

A L O U D E

HOLLANDSCHE HISTORI.

NEGENDE BOEK:

Bevattende de volgende Hollandſche Graaven uyt den Karolynſchen ſtam.

KEyzer Karel aldus (1) van zyne hooge waardigheyd zynde afgezet, wierdt door Arnold, die een natuurlyke Zoon van zynen overleeden Broeder Karoloman was en over een gedeelte zyns legers voor Haſlou tegen den Noordman Godefrid het bevel gevoerd hadt, in de (2) meesten zyner wydluchtige ſtaaten, en onder andere ook in het thans genaamde (3) Holland, Zeeland en Vriesland opgevolgd. Dees in den aanvang zyner regeerin-
889. ge van zin zynde de afgevalle Abodriten, welken over de Elve woonden, door de wapenen tot rede te brengen, beſchreef tot dat eynde eenen Landdag te (4) Forashem, uyt krachte van welke aanſchryving, mids die algemeen was, alle de omgelegene en dus ook de in het thans genaamde Holland woonende Graaven aan 't hoofd hunner onderhoorige gewapende Vazalen ter beſtemde verzamelplaatſe moesten verſchynen. Invoege de hiervoorgemelde Graaf Gerolf de II., welke als Afgezant door zynen Hertog Godefrid voorheen aan Keyzer Karel gezonden was, zich zekerlyk ook aldaar liet vinden, midsgaders dien heirtogt bywoonde. Naa die, hoewel (5) geensſins met den verhoopten uytſlag, voltrokken was, beval Arnold aan de zamengetrokkene benden, zich van een te ſcheyden, en begaf zich met veel ſpoeds naar Frankfort; alwaar hy deezen Gerolf, waarſchynlyk in erkentenis zoo wegens zyn pryslyk gedrag in 't voorgemelde verdelgen der Noordmannen in zyn graafſchap be-

(1) *Chron. Laurish. ad ann.* 883. Carolus . . . animo & corpore deficiens, optimatibus regni ad ſupradictum Arnolfum, Carlomanni fratris ſui filium, ducem Carinthiæ certatim tranſeuntibus, regno dejicitur.

(2) *Witichindi Annal. Lib. I. fol.* 637. Arnulfus Imperator, qui Seniorem Carolum Germania expulit, post mortem ejus, omne regnum ipſius ſibi vindicavit.

(3) *Godefrid. Viterb. Part. XVII. N°.* 469. Porro Arnulphus totam orientalem Franciam, quæ hodie Teutonicum regnum vocatur, id est, Bavariam, Sueviam, Saxoniam, Thuringiam, PHRYSIAM & Lotharingiam rexit.

(4) *Annal. Fuld. ad ann.* 889. Rex apud villam, quæ dicitur Forahhem GENERALE conventum habuit . . . . . inde itaque edictum est, in exercitum ire in Abodritos . . . . . cum maximo exercitu.

(5) *Ibidem.* Sed tamen ibi parumper rebus prospere gestis: Rex data exercitui licentia ad Franconofurt celeri festinatione reverſus est.

betoond, als wegens de ſchaade door 't aanſlaan (1) van het zelve te voore geleeden, op des zelfs eyge verzoek en zonder iemand anders tusſchenkomſte, niet weynig, volgens den inhoud van deezen (2) gunstbrief begiftigde, welke met die verkortingen hier onder in 't Latyn geſteld is, als hy in een handſchrift der Egmondſche Abtdye in 't begin der dertiende eeuwe is uytgeſchreeven, en welk echt ſtuk door my alsnog wordt bezeeten.

In den naam der Heylige en onverdeelbaare Drieëenigheyd. Arnold door Gods gunſtig zynde genaade Koning. Wy willen, dat het kennelyk zy zoo aan alle geloovigen van Gods Heylige Kerk, als onze getrouwen, te weeten de tegenwoordige en toekomende, hoe zekere getrouwe en achtbaare Graaf met naame Gerolf, onze zagtmoedigheyd gebeden heeft, dat wy eenige goederen ons rechtswege toebehoorende aan hem in eygendom zouden vergunnen. Aan wiens verzoek wy gaarn toeſtemmende beſlooten hebben, dat het alzoo geſchiedde: want wy hebben hem gegeeven tusſchen den Ryn en Suithardeſchagen in zyn Graafſchap te Northa en Osprehtachem genaamd, een bosch en een bouwakker, en in de plaats, die Bodokenlo genaamd wordt, eene hoef: In Alburch ook twee hoeven, en in Hornum een hoef: en in de plaats, Huui genaamd, eene wooning, en in de plaats Theole eene wooning, en in Aske eene wooning, en alles wat tot alle de zelve hoeven en wooningen gerechten wetlyk toebehoort met de huyzen en gebouwen, lyfeygenen, velden, akkers, beemden, bosſchen, wateren, en watervlieten, molens, visſcheryen, wegen en onwegen, toe- en uytgangen, bekome of nog te bekome, bebouwd en onbebouwd, met alle het aanhangende en byleggende tot de gemelde hoeven gerechtlyk behoorende. En hebben wy gelast, dat hem van 't zelve dit bevel van ons gezag gemaakt werde, door 't welke wy willen en vastlyk gebieden dat de voorgemelde onze getrouwe van deezen huydigen dag af, en voorts ten allen tyde vrye en veylige magt hebbe van dit alles te houden, wegſchenken, verkoopen, verwisſelen of alles te doen, wat hy in 't vervolg zou willen, zonder door iemand verbinderd te worden. En op dat het gezag van deeze onze vergunninge

---

(1) *K. Kolyn vs* 311.
Grebe Gerolf wan zin goed
Dat tt Heren onderwonden
Te beroven / wan ze versonden
In gesantſchepe.

(2) IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDUAE TRINITATIS. ARNOLDUS DIVINA FAVENTE GRATIA REX. NOTUM ESSE VOLUMUS OMNIBUS SANCTAE DEI ECCLESIAE FIDELIBUS QUAM NOSTRIS, PRÆSENTIBUS SCILICET ET FUTURIS QUALITER QUIDAM FIDELIS ET VENERABILIS COMES NOSTER NOMINE GEROLFUS MANSUETUDINEM NOSTRAM DEPRECATUS EST UT EI QUASDAM RES JURIS NOSTRI IN PROPRIUM CONCEDEREMUS. CUJUS PETITIONI LIBENTER ANNUENTES, ITA FIERI DECREVIMUS. DEDIMUS NAMQUE EI INTER RHENUM ET SUITHARDE-CHAGHE IN COMITATU IPSIUS IN NORTHA ET OSPREHTACHEM NOMINATIS SILVAM UNAM ET TERRAM ARABILEM UNAM ET IN LOCO, QUI DICITUR BODOKENLO, HOBAM UNAM: IN ALBURCH QUOQUE HOBAS DUAS, ET IN HORNUM HOBAM UNAM, ET IN LOCO HUUI VOCATO MANSUM I, ET IN LOCO THEOLE MANSAM I, ET IN ASKE MANSAM I, ET QUIDQUID AD EASDEM HOBAS ET MANSAS OMNES JURE LEGITIMEQUE PERTINERE VIDETUR, CUM CURTILIBUS ET AEDIFICIIS, MANCIPIIS, CAMPIS AGRIS, PASCUIS, SILVIS, AQUIS AQUARUMQUE DECURSIBUS, MOLENDINIS, PISCATIONIBUS, VIIS ET INVIIS, ACCESSIBUS ET REGRESSIBUS QUÆSITIS ET INQUISITIS, CULTIS ET INCULTIS, ET CUM UNIVERSIS APPENDENTIIS ET ADJACENTIIS, FINIBUS AD PRÆFATAS HOBAS JUSTE ASPICIENTIBUS. ET JUSSIMUS EI INDE HOC NOSTRAE AUCTORITATIS FIERI PRÆCEPTUM, PER QUOD VOLUMUS FIRMITERQUE JUBEMUS UT ANTETITULATUS FIDELIS NOSTER DE HIS OMNIBUS AB HODIERNA DIE ET DEINCEPS OMNI TEMPORE LIBERAM SECURAMQUE HABEAT POTESTATEM TENENDI, DONANDI, VENDENDI CONMUTANDI, ET QUICQUID EXINDE VOLUERIT FACIEN-

ninge te vaster gehouden en in de toekomende tyden van onze getrouwen waarachtiger geloofd en naarstiger onderhouden worde, hebben wy dat met onze hand hieronder bekrachtigd en ook door onzen ring bevolen te zegelen.

Teken van den Heer Arnold den onverwinnelykſten Koning.

Ik Aſpert Kanſellier, in de plaats van Otmar den Aartskanſellier, heb het overzien en geſchreeven. Gegeeven den 4 *van Oogtsmaand der menschwordinge onzes Heeren* 889, *de* 7 *indictië, het tweede jaar van den allergodvrugtigſten Koning Arnold. Gedaan te Frankfort in Gods naam gelukkiglyk, Amen.*

891. Hoewel 't deezen Vorst in het tweede jaar daarnaa gelukte de in zyn ryk gevalle Noordmannen omtrent Loven (1) aan den Dyl zoodaanig te ſlaan, dat, volgens de Historiſchryvers van dien tyd, van de in dien ſtroom geſtorte vlugtelingen alleen by de honderdduyzend te gelyk omkwamen, zoo voelde zich echter Arnold door den geweldigen last van het op zich genome ryksbewind, mids de ſteeds in de andere oorden des ryks voorvallende beroerten, indiervoege gedrukt, dat hy eyndelyk beſloot zich van het zelve, naar 't voorbeeld der voorige Koningen, voor een gedeelte te ontdoen, door zynen natuurlyken (2) Zoon Zuentibold tot Koning van het Lotteringſche ryk te doen verklaaren. Tot
dat eynde beſchreef hy in 't jaar acht- 894.
honderdvierennegentig eenen Landdag te Worms, dan mids de uytvoering van dat voorneemen, om de onwilligheyd der voornaamſte Lotteringſche hoofdvazalen, alstoen mislukte, wierdt die ryksvergadering
aldaar (3) in het daaraanvolgende 895.
jaar hervat, en, door de krachtdaadige medewerking van (4) Ragenier, Hertog van het thans genaamde Braband, Haspengou en Henegou, in de voorheen gedwarsboomde verheffinge van Arnolds natuurlyken Zoon bewilligd, en waarom de aldus op den Lotteringſchen troon gevoerde Zwentibold, in erkentenis van dit van hem ontfange gunstbewys, den voorgemelden Hertog (5) Ragenier ſtraks met verſcheydene inkomſten der

CIENDI ABSQUE ULLIUS IMPEDIMENTO. ET UT HÆC CONCESSIONIS NOSTRAE AUCTORITAS FIRMITER HABEATUR, ET PER FUTURA TEMPORA A FIDELIBUS NOSTRIS VERIUS CREDATUR AC DILIGENTIUS OBSERVETUR, MANU NOSTRA SUBTER EAM FIRMAVIMUS ANNULOQUE NOSTRO SIGILLARI QUOQUE JUSSIMUS.

SIGNUM DOMINI ARNULFI INVICTISSIMI REGIS.

ASPERTUS CANCELLARIUS AD VICEM OTMARI ARCHICAPELLANI RECOGNOVI ET SCRIPSI. DATA PRIDIE NONAS AUGUSTI INCARNATIONE DOMINI DCCCLXXXVIIII. INDICTIONE VII. ANNO SECUNDO REGNI ARNULFI PIISSIMI REGIS. ACTUM FRANCONOFORT, IN DEI NOMINE FELICITER, AMEN.

(1) *Annal. Fuld. ad ann.* 891. Nordmanni devastata ex maxima parte Hlotharici regni regione prope fluvium Dyla, loco qui dicitur Lovonnium ſepibus (more eorum) munitione cepta, ſecuri conſederunt . . . . . Nordmanni fugæ præſidium quærentes, flumen quod antea eis a tergo pro muro habebatur, pro morte occurrebat. Nam inſtantibus ex altera parte cæde Christianis, coacti ſunt in flumen præcipitari, coacervatim ſe per manus & colla cruribusque complectentes, in profundum per centena millia numero mergebantur, ita ut cadaveribus interceptum alveum amnis ſiccum appareret.

(2) *Reginon. Chron. ad ann.* 894. Post (*Arnulfus*) Vuormatiam venit, ibique placitum tenuit, volens Zundibolch filium ſuum regno Lotharii præficere, ſed minime optimates prædicti regni ea vice asſenſum præbuerunt.

(3) *Ibidem. ad ann.* 895. Post hæc Arnolphus Wormatiam venit, ibique optimatibus ex omnibus regnis, ſuæ ditioni ſubditis ſibi occurrentibus, conventum publicum celebravit; in quo conventu, omnibus asſentientibus atque collaudantibus Zundibolch filium regno Lotharii præfecit.

(4) Butkens trophees de Brab. tom. I. fol. 35. *Entre ceux, qui advancerent les pretenſions de Suendebold, fut un des premiers, le Prince Raginier, à qui le nouveau Roi donna, pour gratifier, l'Egliſe ou Abbaye de S. Servais à Mastricht.*

(5) *Ziet de giftbrief hiervan by Butkens onder de bewys ſtukken tom. I. fol.* 13.

der Kerke of Abtdye van Sint Servaas te Maastricht beſchonk.

898. Omtrent het derde jaar van Zuentibolds regeeringe, zynde het (1) elfde, naa aan zynen Vader Arnold, mids het afzetten van Karel den Dikken, het hooge ryksbewind was opgedraagen, ſchynt de hiervoorgemelde Vrieſche Graaf Gerolf, die nog onlangs zoo merkelyk door Koning (2) Arnold te Frankfort beſchonken was, voor het Vaderland vechtende (doch hoe of waar is onbekend) door (3) de naalaatigheyd of ſchuld van den over hem geſtelden Hertog (4) Everard te zyn geſneuveld. Dees Gerolf liet, behalven eene Dochter Hildegard, die naamaals met Wigman, den (5) Ouden, Graaf van Hameland trouwde, nog twee Zoonen Dirk (6) en Walger achter, en welke thans beyden hunne manlyke jaaren bereykt hadden. En waarom aan Dirk het Graaflyk bewind over die landen is opgedraagen, welke omtrent (7) Zuydhardeshage by Bodelodengrave lagen, en door zynen Vader Gerolf den II., wien daarom de visſery (8) omtrent dien oord in den Ryn hadt toegekomen, als Graaf in zyn leeven waaren beſtierd geweeſt. Ja het is ook dees Dirk, die gemeenlyk in de oude Chronyken als de (9) eerſte Graaf van Holland gemeld wordt, niet om dat hy de (10) eerſte Graaf in het thans genaamde Holland geweeſt is, want het tegendeel blykt genoegzaam uyt de voorgaande Historië, maar om dat hem het bewind van het by Zuydhardeshage leggende Graafſchap, alsdan eerst is opgedraagen, naa dat het den naam van Holland van de Deenen (11) bekomen, en de Hertoglyke regeering dier Noordmannen over het zelve een eynde genomen hadt; en waarom wy hem in 't vervolg ook Graaf van Holland ſtaan te noemen, onaangezien hy van het thans genaamde Holland ſlechts maar een kleyn gedeelte bezat.

Aan deezes Graaven Broeder Walger wierdt het opengevalle Graaflyk bewind van (12) Tysterband opgedraagen, in 't welke, gelyk wy hiervoore (13) gemeld hebben, het Bosch en de Meeren van Wasda lagen, en die aan zynen Grootvader Dirk den II., door Koning Lodewyk, op 't verzoek van des zelfs Gemaalinne Hemma, over zevenëntwintig jaaren waren geſchonken.

Gelyk

(1) *Chron. magn. Belg. div.* 74. Cœpit autem prædictus Comes THEODORICUS (*Gerolfi filius*) anno domini non genteſimo primo (*octavo*) IMPERII vero Arnulphi ANNO UNDECIMO.

(2) *Zie hier voore II. Deel fol.* 130.

(3) *K. Kolyn vs* 346.
Die wanneer i op ter ſtraten
Hadde in Porenborg zien lief elaten
Was den lande ZONDER GREVE.

(4) *K. Kolyn vs* 360.
Deſe Walger T'EENDER WRAKE
DEDE VOER ZIN VADER SMAKE
ERHAUDEN ten Noerman TI DOET.

(5) M. Voſſius Hiſt. jaarb. van Holl. pag. 23. De papieren / welken in het klooster van Blandinien (te Gent) worden bewaard .... zeggen dat HILDEGERT geweest is een DOCHTER VAN DEN GRAAF van Holland / en Dirk (de II.) de ſoon van WIGMAN (haaren Gemaal.)

(6) *K. Kolyn vs* 352.
Kinder ad i twee by namen
Tideric en Walger zamen.

(7) *K. Kolyn vs* 479.
Tot Suuthardeshage
By Bodoloden grave gelage /
DAER SIN VADERES GREEFSCHEPE GELACH.

(8) *Hedæ Hiſt. fol.* 65. Piscatio, quam GERULPHUS habuit in extrema parte Rheni fluminis, ſexta pars pertinet ad Sanctum Martinum.

(9) M. Stoke fol. II. vs. 19.
. . . . Dus began
HOLLANT grave te vangen an.

(10) *K. Kolyn vs* 45.
Vele Greven zonder falen
Haben 't lant bericht te minne.
Schriben nochte ic ne kinne
Waren zi geſtorven waren /
Ofte aen 's lants bericht gevaren.

(11) *Zie hier voore II. Deel fol.* 54 *en* 55.

(12) *K. Kolyn vs* 368.
WALGERE is alzoe geſtorven
Ende TEYSTERBANDE bedorven /
DAT i HADDE ALS GREVE VERCREGEN.

(13) *Zie hier voore II. Deel fol.* 100.

Gelyk nu Dirk ſtraks eensdeels alles regelde (1) om, zoo de Noordmannen hunne voorige invallen hier te land zouden willen hervatten, hen dan naar vereysch te konnen afkeeren, en andersdeels ook het voorheen verwoeste (2) Klooster en (3) des zelfs kerk te Egmond, op dat de verſtrooide Nonnen ten minſte aldaar eenig verblyf zouden hebben, van hout weer deedt opſlaan; zoo beſloot ook Walger zyns Vaders dood, die, gelyk wy hiervoore gemeld hebben, door het toedoen of verzuym van des zelfs Hertog Everard veroorzaakt was, by de eerſte gelegenheyd te (4) wreeken. Zulks,
898. als die zich in 't jaar achthonderdachtennegentig ter verlustiginge op de jagt begeeven hadt, hy den zelven op eene (5) listige en ſlingſche wyze van 't leeven beroofde. En dit waarſchynlyk nog te meer, mids hy den zelven te voore, even als Gerolf, maar een byzonder Graaf zynde, boven het hoofd zyns vaders, als Hertog des geheelen gewests, onaangezien zyn Vader van de Franſche Koningen en Everard in tegendeel van de Noordmannen, waarſchynlyk langs zyne Moeder Eneſſe, afſtamde, hadt zien aanſtellen, niet tegenſtaande Gerolf, den Keyzer (6) getrouw blyvende, ſtraks van zyn Graafſchap (7) en goederen door zynen afgevallen Hertog Godefrid was beroofd, en ſedert, in 't uytrooijen van dien Barbaarſchen Landaardt niet min dan Everard zyne dapperheyd hadt doen uytmunten. Doch welke ook de waare rede van zoo ſnood beſtaan geweest zy, dit is zeker, dat dees moord door ieder niet zonder rede wierdt verfoeid en het daardoor opengevallen Hertoglyk bewind (8) van den vermoordden Everard aan des zelfs Broeder Megenard door Koning Arnold, even gelyk door des zelfs Zoon Zuentibold de Abtdy van Sint Servaas te Maastricht aan het (9) Bisdom van Trier in dat zelve jaar is opgedraagen; niet tegenſtaande hy de zelve, gelyk wy zoo even gemeld hebben, reeds te voore aan Ragenier, Hertog van het thans genaamde Brabant, gegeeven hadt. En dewyl de aldus verongelykte Hertog weygerde aan dit bevel, als ſtrydig met de voorheen aan hem gedaane gifte, te (10) gehoorzaamen, raakte

(1) *Chron. J. a Beka fol.* 28. Hic igitur THEODORICUS PRIMUS Hollandiæ Comes . . . . de regali proſapia Principum Francigenarum oriundus fuit, QUI JURISDICTIONIS SUÆ TERMINOS CONTRA DANORUM INCURTIONEM EGREGIE REXIT.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. VI. cap.* 13. Cum autem præclariſſimus Theodoricus, Comes Hollandiæ, jam in provecta ætate multis virtutibus fulgeret, ex magno devotionis affectu LIGNEUM CONSTRUXIT IN EGMONDA MONASTERIUM.

(3) M. Stoke fol. 12. vs 3.
Ende maecte op hem EEN KERKE
HOUTEN, ende van zulken werke
Als doe lovelic ende ſede.

(4) *K. Kolyn vs* 360.
Deſe Walger T'EENDER WRAKE
Dede VOER ZIN VADER ſmake
ERHAUDEN ten NOERMAN ti doet/
Die 'er uytten . . . . zaden skoet/
Op ti jachte onder 't jagen.

(5) *Regin. Chron. ad ann.* 898. Per id tempus Eberhardus DUX, filius Meginardi, a Waltgario Friſone, filio Gerolphi, cum venatum pergeret, dolo trucidatur.

(6) *K. Kolyn. vs* 322.
J ging zo den Noren ave/
Ti en hadden gelooft veel gabe
Konde i de vrede betraken
Dat zy kortelinge braken
Ende namen daar toe das ſine.

(7) *Ibidem vs* 311.
Greve Gerolf wan zin goed
Dat ti Noren onderwonden
Te beroven/ wan ze verſonden
In geſantſchepe na den ſchine
An den Keyzer Kaerle. . . . .

(8) *Regin Chron. ad ann.* 898. Per id tempus Eberhardus dux, filius Meginardi a Walgario Friſone, filio Gerolphi, cum venatum pergeret dolo trucidatur. Ducatus, quem tenuerat MEGINARDO FRATRI AB IMPERATORE committitur.

(9) *Diploma Zuentib. apud Miræum Lib. II. cap.* 14.

(10) Butkens troph. de Brab. tom. I. fol. 35. *Une Diete & aſſemblée generale en la ville d'Aix l'Archeveſque Ratbode y propoſa des doleances, ſur ce que contre toute raiſon & droict ou lui avoit despouillé de la dicte Egliſe de S. Servais, ſoubs prætext fauſement inventé qu'à ce il auroit porté ſon adveu & conſentement, enſuite de quoy le Roy Suendebold . . . . ordonna par ſes lettres*

raakte het oploopend gemoed van Zuentibold niet weynig aan 't zieden; zulks hy den door Rollo voorheen losgelaaten Hertog thans op eene vry onbezonne wyze, onaangezien die hem tot nogtoe altyd een zeer getrouw raadsman geweest en alsnog een der eerste vazalen zyns ryks was, van des (1) zelfs Hertoglyke bedieninge afzettede; met bevel *van binnen veertien dagen zich buyten de paalen zyns ryks te begeeven.* Zulks die, op hoope van in dit uyterste by de thans genaamde Hollanders nog eenige hulpe te erlangen, mids hy de zelven voorheen op zoo gulhartige wyze tegen de in Zeeland gelande Noordmannen hadt bygestaan, zich thans, staande dit ballingschap, verzeld van zekeren Graaf (2) Odaker en verscheydene andere aanhangeren, hunne bedrukte Gemaalinnen en kinderen, midsgaders al hun Vorstlyk huysraad naar zekere plaats Durfos genaamd, gelegen aan de Maas en in of op de grenzen (3) van het Graafschap Teysterband begaf, van 't welke des zelfs Neef (4) Walger, wel Graaf, doch door den aan zynen Hertog bedreeven moord thans zekerlyk in de ongunst des Konings en des tot de hulpe van den door hem verbannen Ragenier genegen was, en alwaar die en de zynen zich dan ook straks ontoegangelyk verschansten.

Zuentibold, wegens deeze onverwachte ongehoorzaamheyd ten hoogste vergramd, verzuymde dierhalve niet van hem nog in 't zelfde jaar met een magtig heir, 't gene hy inderyl hadt te zamen gerukt, aldaar (5) te belegeren. Alle zyne poogingen echter waaren vruchtloos, zoo door de ongenaakbaarheyd des lands, als het beurtlings reyzen der Maaze: door 't welke het als toen nog onbedykt leggende land wyd en zyd steeds onderwater en dus zyn voorneemen eyndelyk te niet liep.

Niet zoodra hadt Zuentibold het aangevange beleg van Durfos, ter zyner schande, moeten opbreeken, of de afgezette Hertog vervoegde zich nevens zyne aanhangeren by (6) Karel den Eenvoudigen, jongsten zoon van Lodewyk den Stameraar, en tegenwoordig Koning van Vrankryk; wien zy hunne hulp en bystand tot het veroveren van het Lotteringsche ryk met veel naadruks aanbooden: te meer, mids zy voorgaven, *dat die kroon, naa de voorgemelde afzetting van des zelfs Neef Karel den Dikken, volgens erfrecht aan hem vervallen was: ter oorzaake de tegenwoordige Keyzer Ar-*

tres que ladicte Eglise seroit restituée à l'Archevesque, ce que toutes fois nostre Prince refusa de faire, maintenant par les armes le Droict, qu'il s'imaginoit y avoir.

(1) *Regin. Chron. ad ann.* 898. Zundibolch, Reginarium Ducem sibi fidissimum & unicum consiliarium, nescio cujus instinctu a se repulit, & honoribus, hæreditatibus, quas in suo regno habebat, interdictis, eum extra regnum infra XIV. dies secedere jussit.

Annal. Saxo ad ann 898. Zuendibolh rex Reginarium sibi fidissimum a se reppulit, honoribus ejus & hæreditatibus, interjectis in, XIIII. diebus e regno secedere jubet.

(2) *Ibidem.* Ille adjuncto sibi Odacro Comite & quibusdam aliis cum omni familia & supellectili in loco tutissimo Durfos se communivit.

Regin. Chron. ad ann. 898. Ille adjuncto sibi Odocro Comite & quibusdam aliis, cum mulieribus, parvulis & omni supellectile in quendam tutissimum locum, qui Durfos dicitur, intravit ibique se communivit.

(3) *J. ab Eckhart de reb. Franc. Orient. tom. II. fol.* 781. Locus hic *propter paludes & multiplices refusiones* quas ibi Mosa fluvius facit, aditu difficillimus prope Dordrechtum, aut in ipso Dordrechto quærendus est, quia Mosa hic in varia brachia dividitur.

(4) *Zie de volgende Geslachtlyst van Koning Koenraad.*

(5) *Regin. Chron. ad ann.* 898. Quod cum rex cognovisset, coadunato exercitu, castrum expugnare conatus est; sed minime prævaluit propter paludes & multiplices refusiones, quas in prædicto loco Mosa fluvius facit.

(6) *Ibidem.* Rege ab obsidione recedente, præfati Comites Carolum adeunt, & eum cum exercitu in regnum introducunt.

Arnold, als zynde maar een Bastaard-zoon (1) van zynen overleeden Neef Karoloman, desgelyks ook des zelfs Zoon Zuentibold, mids die mede in (2) overspel geteeld was, by mangel van wettige geboorte tot het zelve geensins gerechtigd waaren.

En dewyl zy hem daarenboven deeden begrypen, *dat de uytvoering van den voorgeslaagen aanslag ligtlyk te doen was, door de groote verstandhouding, die zy alom met de voornaamste vazalen van dat ryk hadden, welken misnoegd wegens het onbezonne gedrag van Zuentibold niet dan naar verandering haakten*, bewilligde Karel eyndelyk in hun aan hem gedaan verzoek, en, zich gevolglyk aan 't hoofd zyner benden gesteld hebbende, trok met een magtig leger Lotteringe in; alwaar hem, gelykerwys zy voorspeld hadden, straks geen kleyn getal der voornaamste Lotteringsche Grooten toevielen. Zulks hy niet alleen de Keyzerlyke (3) Stad Aken innam, maar met eenige keurbenden zelf in persoon naar Nieumeege afzakte, om ook het Hertogdom van het thans genaamde Holland, en des zelfs onderhoorige Graaven, waar het moogelyk, in zyne belangen te brengen.

In dit uyterste, gelyk Zuentibold deeze voorheen in Vrankryk gemaakte krygsrusting in 't eerst verwaandlyk versmaad hadt, zoo vlugtte die nu ook met geene mindere (4) blooheyd naar Franko, Bisschop van (5) Luyk; welke hem ten beste, dat doenlyk was, weder een hart onder den riem stak. Zulks hy hierdoor op nieuws moedgrypende, nevens den gemelden Bisschop en de weynigen hem nog bygebleveene aanhangeren, over de (6) Maas trok, en zich dus langs eenen grooten omweg, om door de tot Nieumeege doorgedronge vyanden niet onderschept te worden, te rug naar het thans genaamde Holland begaf.

Vervolgens te (7) Vlaardinge, hoofdzetel van het Graafschap van dien naam, zynde gekomen, vervoegden zich *ALLE* de Ryksgraaven van dien oord aan 't hoofd hunner onderhoorige benden by hem, en onder welke Graaven dierhalve ook die van Strye zal geweest zyn; mids men weet, hoe dees Koning Zuentibold den Graaf van Strye met den vollen eygendom van verscheydene Koninglyke (8) goederen in dien oord beschonk, welken sedert door des zelfs Kleyndochter Hilzundis aan 't door haar gestichte Klooster Thorn gegeeven zyn. Invoege door den toevloed van deeze en andere Graaven de hiervoor gevlugte Koning Zuentibold althans weer

(1) *Hedæ Hist. fol.* 67. Arnulphus filius Karolomanni, quem ille, cum sibi ex legitimo matrimonio soboles nata non esset, propter conjugis infecunditatem, ex quadam nobili fœmina suscepit, Arnulphumque nominari voluit.

(2) *Ibidem.* Genuit (*Arnulphus*) ex pellice filium, quem a Zuendiboldo rege Marahensium Sclavorum (is enim ipsum ex sacro fonte levavit) id nomen sortiri voluit.

(3) *Annal. Metens. ad ann.* 898. Carolus recto itinere aquis venit, deinde Niumagam perrexit.

(4) *Ibidem.* Zuentibolch, quamvis fero, intelligens se circumventum, cum paucis fuga dilabitur.

(5) *Annal. Saxo ad ann.* 898. Karolus recto itinere Niumagum perrexit. Zuendibolh cum Francone Leodicensi Episcopo & paucis suorum &c.

(6) *Annal. Metens. ad ann.*, 898. Interea Zuendibolch ad Franconem Episcopum venit & eum cum omnibus suis secum assumens Mosam transiit.

(7) *Ibidem.* Et ad FLARTTHINGAS venit, ubi OMNES proceres regni, qui in illis partibus erant, ad eum confluxerunt.

(8) *Diplom. Hilzundis Comitissæ de Stryen in Codice Miræi diplom. Belg. fol.* 146. Itaque amicos mihi faciens de mammona iniquitatis, attuli ad dictam ecclesiam omne alodium meum, quod in terra mea de Stryen gloriosus rex Zuendiboldus olim perdonaverat.

weer een (1) zeer talryk leger, tegen zyne verwachting, byeen hadt, en zich dus in ſtaat vondt, om den Franſchen Koning, by langer verblyf te Nieumeege, aldaar te belegeren.

Dan die, zyn oogmerk op het thans genaamde Holland hierdoor mislukt ziende, begaf zich tydig van Niemeege (2) naar de Abtdy van Prume, om zich aldaar by zyn achtergelaate leger te vervoegen, met het welke hy dan ook Zuentibold aanſtonds tegentrok.

Als men dierhalve, mids de wederzydſche heiren nu elkander zeer digt genaderd waaren, niets dan eenen zeer bloedigen veldſlag, welke het ontſtaane kroongeſchil moest beſlechten, voor handen waande, wierdt'er integendeel door (3) de tusſchenkomſte der wederzydſche afgezanten, een onverhoopte pays getroffen; by welken Karel op geene min ligtvaardige wys, dan hy deeze onderneeming eertyds hadt aangevangen, thans ook van zyn wettig erfrecht afzag en dus de vreedzaame bezitting van het Lotteringſche ryk aan Zuentibold overliet.

Dees, om dit voorval, nu nog meer dan ooit voorheen op den afgezetten Hertog van het thans genaamde Brabant verbitterd, ſloeg (4) dierhalve op nieuws, zoodraa de Franſche Koning met zyne benden over de Maas naar des zelfs ryk te rug getrokken was, met den aanvang
van het daaraanvolgende jaar 't beleg 899.
voor Durfos. Dan welke middelen hy, die hem zyne getergde gramſchap inbloes, thans wederom by de hand vattede, om de aangevochte ſterkte te dwingen, zoo waaren die, door de zelfde hinderpaalen, welken hem het eerſte beleg hadden doen opbreeken, ook in dit tweede vrugtloos: Zulks Zuentibold, raazende van ſpyt, thans door het Geestlyk zwaard poogde uyt te werken, 't gene hy totnogtoe door het werreldlyke niet hadt konnen te wege brengen: en verzogt dierhalve de daar tegenwoordig zynde Bisſchoppen *het Kerklyk banvonnis (5) tegen den geweezen Hertog van Brabant, den Graaf Odaker en de verdere weerſpannelingen uyt te blixemen.* Dan die, met recht, hiertoe onwillig zynde, raakte het reeds zoo zeer onſtuymig gemoed van Zuentibold, mids hy het beleg nu ten tweedemaale moest opbreeken, nog meer op hol; zulks hy niet min tegen de belegerden dan tegen de onwillige Bisſchoppen met veelvuldige (6) bedreygingen, zeer ſchampere verwytingen en onbeſchofte ſcheldwoorden uytvoer.

Het jaar negenhonderd was aan- 900.
merkelyk door de dood van Koning Arnold, welke den (7) achtſten van Wintermaand te Regensburg aan eene

(1) *Annal. Metenſ. ad ann.* 898. Ex desperatis itaque rebus vires ſe recepisſe congaudens, reſumpta fiducia, contra æmulum ad pugnam proficiscitur.
Annal. Saxo ad ann. 898. Ubi regni proceres illarum partium ad eum confluxerunt. Ex deſperatis rebus reſumpta fiducia contra æmulum proficiscitur.

(2) *Annal. Metenſ. ad ann.* 898. Carolus a Niumaga revertens, Prumiam venit & inde adverſus Zuentibolch copias transfert.

(3) *Ibidem.* Sed appropinquantibus ex utraque parte exercitibus nequaquam pugna committitur, ſed intercurrentibus legatis pax firmatur, ſacramenta jurantur, Carolus transvadata Moſa in ſuum regnum regreditur.
Annal. Saxo ad ann. 898. Karolus a Niumago Prumiam, & inde adverſus Zuentibolh copias transfert, pugna tamen non committitur, ſed, intercurrentibus legatis, ſacramentis pax firmatur.

(4) *Annal. Metenſ. ad ann.* 899. Zuentibolch denuo cum exercitu ad Durfos venit, munitionem totis viribus expugnare molitur.

(5) *Ibidem.* Sed cum minimè conatus ejus proficeret, Episcopis jubet ut Reginarium, & Odacrum, & Socios eorum anathematiſarent.

(6) *Ibidem.* Sed cum illi anathematis ſententiam proferre recuſarent, minis, exprobrationibus, & contumeliis utitur. Et ſic ſoluta obſidione unusquisque ad propria rediit.

(7) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 900. Arnolfus Imperator Ratisbonæ, ubi frequentius manebat, obiit VI. idus Decembris anno regni XII.

(1) eene luysziekte overleedt. Wiens eenigen wettigen doch zeer jongen Zoon Lodewyk (want zyn Vader hadt hem twee jaaren, voor de verheffing van Zuentibold (2) tot Koning van Lotteringe, by zyne Gemaalinne Oute (3) geteeld) de Duytſche Hoofdvazalen gevolglyk op den aldus opengevallen troon (4) van des zelfs Vaders plaatsten: 't gene ook door die van het Lotteringſche ryk te Diedenhove (5) eerlang wierdt naagevolgd; mids Zuentibold, om zyn onbezonne gedrag reeds van ieder gehaat, en des ook van de meesten verlaaten was.

Dees echter, willende het hem ontzinkend gezag door de wapenen ſtaande houden, liet zich met de weynige hem nog bygebleevene aanhangeren eyndelyk op eene (6) vry reukelooze wyze in een gevecht: zulks dit beſtaan en van de nederlaage zyns legers en eyge dood gevolgd wierdt. Dit ſneuvelen van Zuentibold, wiens lyk in de kloosterkerk (7) te Suestre begraaven wierdt, verzekerde gevolglyk het vreedzaam bezit van Lotteringe, en des ook van het thans genaamde Holland, Zeeland en Vriesland aan den pas op den troon verheven Lodewyk. Welke van het duslang beſtandig geweest hebbende Lotteringſche ryk ſtraks een Hertogdom (8) maakte, en de beſtiering van 't zelve aan eenen Gebehard, hoewel maar voor eenen korten tyd, opdroeg: Mids dees jonge Koning (9) nog in 't jaar ne- 911.
genhonderdenelf, zynde het twaalfſte zyns ryks te Regensburg kinderloos (10) overleedt: wiens gedachtenis men op de twee volgende geldſtukken bewaard vindt, welken te Rome, ſtaande het Pausſchap van Benedictus den IV, gemunt zyn.

Rondom den naam der ſtad ROMA leest men in den rand der voorzyden:

LUU-

(1) *Luitprand. Lib. I. cap.* 9. Profectusque in propria, turpisſima valetudine expiravit. Minutis quippe vermibus quos pedunculos ajunt vehementer afflictus ſpiritum reddidit.

(2) *Annal. Fuld. ad ann.* 893. De qua ei non multum post filius nascebatur, quem Hado Mogontiacenſis Archiepiscopus & Adalpero Augustæ Vindel. Episcopus ſacro fonte baptismatis chrismantes, nomine avi ſui HLUDOUVICUM appellaverunt.

(3) *In diplom. Ludov. apud Getzerum in appendice fol.* 535. Per interventionem nostræ dilectæ genetricis OUTÆ.

(4) *Annal. Fuld. ad ann.* 900. Ludowicus filius ejus, qui unicus tunc parvulus de legali uxore natus illi erat, in regnum ſuccesſit.

(5) *Annal. Saxo ad ann.* 900. Zuendibol propter asſiduas deprædationes & bella, quæ in regno fiebant, & quia cum mulieribus & ignobilibus regni negotia disponens, honestos nobilesque dejiciebat & dignitatibus ſpoliabat, odioſus omnibus efficitur. Certatim igitur priores regni ejus Ludovicum introducunt, in Theodonis villa manibus datis ejus dominationi ſe ſubjiciunt.

(6) *Annal. Fuld. ad ann.* 900. Cujus f ater de concubina, Zwentiboldus nomine, Gallicanum regnum ſecum retinens, res & eccleſiarum crudelitate ſua immoderate affectans, maximum crimen, eo quod Rotpodo Trevirenſi Archiepiscopo contra Sacerdotalem honorem baculo ſuo in capite percutiens intulit, à ſuis tam Episcopis quam comitibus omnibus deſertus est. Ipſe vero recuperare nitens cum paucis contra eos incaute dimicans, vitam cum regno finivit.

(7) *Leodienſe Chron. breve ad ann.* 896. Hic Xenderboldus hortatu prædicti patris Ordinis Comitis filiam nomine Odam uxorem duxit. Sed cum quinque annis regnasſet a Lotharienſibus in bello perimitur .... Corpus autem beati regis Ceinderboldi ſepelitur in eccleſia Suſtrenſi, quam ipſe fundaverat.

(8) *Gobelin. Perſon. Cosmod. Æt. VI. cap.* 46. Eodem tempore regnum Lotharingiæ per Lodewicum regem redactum est in Ducatum, qui commisſus est Gebehardo.

(9) *Hugon. Flaviacenſ. Chron.* Anno DCCCC. Arnulfus imperator obiit & Ludovicus filius ejus ſuccesſit. Hic duodecim annis administrato imperio obiit.

(10) *Chron. Auſtrale ad ann.* 911. Ludovicus rex obiit.

LUUDOICUS IMPERATOR.

KEYZER LODEWYK.

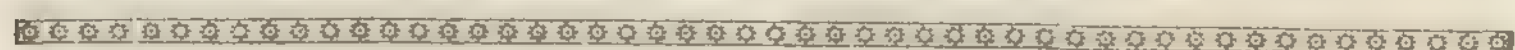
Het vlak der rugzyden van beyden is met het lettermerk van den gemelden Paus beſtempeld; welke den (1) vierden van Grasmaand des jaars negenhonderd tot die waardigheyd verheven wierdt, en den twintigſten van Wynmaand vier jaaren laater overleedt. De randſchriften van beyden de rugzyden zyn dusdaanig:

SANCTUS PETRUS.

SINT PETER.

Dit kinderloos (2) afſterven van Lodewyk, door 't welke de manlyke (3) naakomelingſchap van Keyzer Karel den Grooten in Duytschland een eynde nam, gaf dierhalve aanleyding dat de by den anderen vergaderde Duytſche Vorsten, onaangezien Karel de Eenvoudige, tegenwoordig Koning van Vrankryk, des overleedens naaste en eenige manlyke erfgenaam was, op den raad van Otto Hertog (4) van Saxen, eenen Koenraad, den Saliſchen gebynaamd, op den aldus opengevallen troon van Duytschland by verkiezinge plaatsten: mids die, als uyt de nevenſtaande geſlachtlyst blykt, langs de Vrouwen van het voorgaande Koninglyke Huys afdaalde.

Hoewel Koning Karel de Eenvoudige deeze verheffing van Koenraad niet kon verhinderen, zoo begaf die zich echter, zoo draa hy de wisſe tyding van het kinderloos overlyden van zynen Neef Lodewyk ontfangen hadt, met veel ſpoeds naar Lotteringe, om zich, als zynen naasten erfgenaam, van die achtergelaatene landen meester te maaken. Met dit oogmerk op het Vorstlyk hof te (5) Nieumeege zynde verſcheenen, gelukte het hem dan ook de voornaamſte hoofdvazalen, zoo aldaar als van de andere oorden des gewests, door het toedoen van den geweezen Hertog Ragenier, die zich naa de opgebrooke belegering van Durfos onder zyne beſcherming geſteld hadt, in zyne (6) belangen te brengen. Zulks hy de Hertoglyke bediening van de aldus geërfde Lotteringſche landen eerst aan Ragenier (7) en ſedert, naa des zelfs dood, aan des Hertogen Zoon Gizelbert, uyt aanmerkinge van des zelfs Vaders ge-

(1) *Propylæum ad act. SS. maii fol.* * 149. Benedictus, natione Romanus, ex parte Mammolo, imperantibus Berengario iterum & Leone, ordinatus VI. Aprilis in Dominica pasſionis, anno DCCCC; ſedit annos IV, menſes VI, dies XV. obiit XX. Octobris, anno DCCCCIV.

(2) *Gobelin. perſon. Cosmodr. Æt. VI. cap.* 46. Ludewicus iste ſine liberis decesſit.

(3) *Chron. Valciodorenſ. fol.* 709. Rex Ludovicus proſapia Caroli magni ultimus.

(4) *Gobelin. perſon. Cosmodr. Æt. VI. cap.* 46. Principes regni Teutoniæ pro novo rege eligendo convenerunt. Et cum Ottonem Ducem Saxoniæ decernerent eligendum, ipſe ſe propter ſenium excuſavit, & ſuaſit, eligi quendam potentem ex genere Francorum Conradum nomine, & conſenſerunt principes in illum. Et cesſavit ſtirps regalis Teutoniæ a Carolo M. descendens.

(5) *In diplom. Caroli Simplic. apud E. Martene Veter. Scriptor. Collect. tom. II. fol.* 40. Data II. idus Aprilis indictione XV. anno vigeſimo regnante domno CAROLO rege, redintegrante XV, LARGIORI VERO HÆREDITATE INDEPTA I. actum NEUMAGA PALATIO in Dei nomine feliciter, Amen.

(6) *Annal. Saxo ad ann.* 912. Karolus jam tandem occidentalium rex regnum etiam Lothariense recepit.

(7) *Ibidem ad ann.* 916. Hac tempestate Raginerus princeps nobilis PARTIUM KAROLI FIDISSIMUS TUTOR, finem vitæ accepit, cujus exequiis Karolus interfuit. GISILBERTO FILIO ejus jam adulto paternum honorem coram principibus, qui confluxerant liberaliter contulit.

G E S L A C

Uyt welke blykt o

KEYZER KOENRAAD VAN DEN K

E N

W A L G E R, G R A A F V

in het dertiende lid

KAREL MARTEL, eerſt Hertog der Uytrechtſche Kerk, en daarnaa Groothofmeeſter des Franſchen ryks, ſterft 741.
1 *Gemaalin*
ROTRUDIS.
2 Byzit
N: N:

1
PIPYN, de dwerg gebynaamd, eerſt Groothofmeeſter en daarnaa Koning des Franſchen ryks, ſterft 768.
Gemaalin
BERTRADA, ſterft in July 783.

KAREL de Groote eerſt Koning van het geheele Franſche ryk, daarnaa Keyzer van het Weſterſche ryk, ſterft 814.
Gemaalin
HILDEGARD, ſterft den 30 April 783.

LODEWYK I, de Godvruchtige gebynaamd, Keyzer en Koning van Vrankryk, ſterft 18 Juny 840.
Gemaalin
HERMINGARD, ſterft 818.

IDA.
Gemaal
EKBERT, van wien de Hertogen van Saxen van den eerſten ſtam afdaalen. Zie de Geſlachtlyſt II Deel fol. 14.

2
BERNARD zoon van Karel Martel en eene byzit, Hertog van Ripuarië en der Uytrechtſche Kerk.
Gemaalin
GUNLINDA, dochter van Albert Hertog van Duytſchland.

THEODRADA, Abtdis van Soisſons, naa de dood van haaren
Gemaal
DIRK I, Hertog van Ripuarië, en der Uytrechtſche Kerk.

GEROLF I, Doorluchtig Graaf in Vriesland, te Voorburg door de Deenen verſlaagen, 837.

H T L Y S T,

hoedanige wyze

AROLYNSCHEN STAM AFDAALT,

MET

AN TEYSTERBAND,

vermaagschapt was.

GIZELA.
Gemaal
EBERHARD, Markgraaf van Frejoul in Italië.

JUDITH.
Gemaal
WERINHARIUS, Graaf.

EBERHARD Graaf, hy sterft 902.

EVERARD, Hertog staat 936 op tegen Keyzer Otto den I, doch wordt te Andernach, over den Ryn zynde getrokken, en als hy aan de tafel zat 942. verslaagen.

KOENRAAD Graaf, wordt vermoord 905. door Albert van Bamberg.
Gemaalin
GLISMUDA.

KOENRAAD, eerst Hertog van Frankenland, en, naa het uytsterven van de manlyke naakomelingschap van Karel den Grooten, gekooze Koning van Duytschland, sterft 919.

HEILWIG of HEDWIG, sterft 903.
Gemaal
OTTO Hertog van Saxen, sterft 912.

HENRIK, eerst Hertog van Saxen, en, naa de dood van Koning Koenraad, gekooze Koning van Duytschland, hy sterft 936.
Gemaalin
MACHTELD, zy sterft 14 Maart 968.

ODA.
Gemaal
ZUENTIBOLD Koning van Lotteringe.

LODEWYK II, Koning van Duytschland, sterft 876.
Gemaalin
HEMMA.

KAROLOMAN Koning van Duytschland, sterft 880.
Gemaalin
HILDEGOND.
Byzit
LITOWINDA van Karinthië.

ARNULF zoon van Karloman en eene byzit, wordt Koning van Duytschland, naa de afzetting van Karel den Dikken, sterft 900.
Gemaalin
OUTA, dochter van Dirk Hertog van Beyere.

LODEWYK IV, Koning van Duytschland, sterft 911. met wien de manlyke naakomelingschap van Karel den grooten een eynde neemt.

LOTHARIS Keyzer, sterft 29 Sept. 855.
Gemaalin
HERMENGARD dochter van Graaf Hugo.

ERMENGARD.
Gemaal
GIZELBERT Graaf van Mansuarië.

RAGENIER Hertog van het thans genaamde Brabant wordt door Rollo gevangen en los gelaaten, en door Zuentibold een- en andermaal te Durfos belegerd, sterft 916.
Gemaalin
ALBERADA.

GIZELBERT, wordt 916 Hertog van Lotteringe, staat op tegen Koning Otto den I, doch overvallen wordende, en willende het ontvlugten, verdrinkt te Andernach 942 in den Ryn.
Gemaalin
GERBERGA dochter van Koning Henrik den I.

WALGER Graaf van Teysterband, by Zante 936 verslaagen.
Gemaalin
ALBERADA.

DIRK II Graaf in Vriesland, door de Deenen te Ebbekstorf verslaagen.

GEROLF II, Graaf in Vriesland by Bodelograve, door de naalaatigheyd van zynen Hertog Everard verslaagen.

DIRK III Graaf in Vriesland by Bodelograve, sterft 923.
Gemaalin
GEVA of GERBERGA.

gebleeke genegenheyd t'zynwaart, opdroeg; om die, mids Karels tegenwoordigheyd in Vrankryk vereyscht wierdt, ſtaande des zelfs afweezen, tegen de rechteyſchen van den op den troon van Duytschland gevoerden Koenraad, naar vereysch te beſchermen.

Deeze voorzorg was niet ydel, dewyl Koenraad, ter oorzaake zyn voorganger Lodewyk de Lotteringſche landen op des zelfs overlyden bezeeten hadt, ſtraks, uyt krachte zyner verheffinge, beweerde die thans ook aan hem toe te behooren. Zulks, zoo draa Karel naar zyn ryk te rug gereysd was, men in 't volgende jaar den gemelden Koenraad aan 't
912. hoofd van een (1) talryk leger in Lotteringe zag verſchynen en, zoo ſtaande die, als de (2) volgende
913. veldtogt, zich gewapender hand, en met hulpe zyner aanhangeren van het zelve meester maaken. Onder welke begunſtigers de hiervoorgemelde Teysterbandſche Graaf Walger moet geteld worden, mids die hoewel ſlechts een verre Neef (3) des Konings zynde, als uyt deeze geſlachtlyst mede blykt, thans echter in zeer groot aanzien ten hove was; en des, zoo hy door den voorbeſchreeven manſlag aan zynen Hertog begaan, al in ongenade vervallen was en gevolglyk van zyne Graaflyke bedieninge toen mogt zyn beroofd geweest, nu weder door zynen thans aan 't ryk geraakten Neef in dat bewind zal herſteld zyn; mids men uyt de oude ſtaatſtukken weet, hoe dees Walger, als de voorgemelde Koning Koenraad, naa 't ten onderbrengen van Lotteringe, naar Duytschland te rug gekeerd was, by den zelven
te (4) Willineburg verſcheen, en 914.
aldaar door zyne tusſchenkomſte (5) te wege bragt, dat de Uytrechtſche Kerk, op 't verzoek van (6) den tegenwoordigen Bisſchop Radboud, welke over veertien (7) jaaren den Bisſchoplyken ſtoel dier kerke beklommen hadt, in alle die voorrechten door Koning Koenraad wierdt bevestigd, welke zy totnogtoe van alle de voorgaande Vorsten ontfangen hadt.

Hoewel dees Vorst by het aldus veroveren van Lotteringe den hiervoorgemelden Gizelbert in de Hertoglyke (8) bedieninge van dat gewest bevestigd hadt, zoo beſtondt die, als zynde wispeltuurig uyt den aardt en ziende hoe Arnold (9) Hertog van Beijere, Buchard Hertog van Zwabe, en Henrik Hertog van Saxen te gelyk de wapenen tegen Koen-

(1) *Chron. Sti. Galli ad ann.* 912. Ipſo anno (*Conradus*) Francos, qui dicuntur Lotharingi, hostiliter invaſit.

(2) *Ibidem ad ann.* 913. Item Conradus cum exercitu regnum Lotharingorum ingresſus est.

(3) *Meerbout Chron. Belgic. MS. ad ann.* 914. Walgerus Comes, nepos Imperatoris, his diebus magnus habebatur.

(4) *In Diplom. Conrad. apud Hedam fol.* 73. Actum apud WILLINABURGH in Dei nomine feliciter, amen.

(5) *Ibidem.* Cujus petitioni, quam per Udonem conſanguineum nostrum, WALTGERUMQUE COMITEM nobis obtulerat.

(6) *Ibidem.* Notum fieri volumus omnibus Sanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus tam præſentibus quam futuris RADBODONEM VENERABILEM EPISCOPUM VETERIS TRAJECTI ECCLESIÆ ... SUGGESSISSE majestati nostræ PER QUOSDAM NOBIS FAMILIARES.

(7) *Regin. Chron. ad ann.* 899. Ea tempestate Odilbaldus, ſanctus vir, Trajectenſis Eccleſiæ præſul rebus humanis ſublatus ad cœleste regnum transivit, in cujus loco ſubrogatus est RATBOLDUS venerabilis antistes.

(8) *Luitprand. Hiſt. Lib. II. cap.* 7. Sub quo (*Conrado*) potentisſimi Principes Arnoldus in Bajoaria, Burcardus in Suevia, Everhardus Comes Potentisſimus in Francia, Giſilbertus dux in Lothoringia erant. Quos inter Henricus Saxonum & Thuringorum dux præpotens clarebat.

(9) *Ibidem.* Memorati Principes huic, præſertim Henricus, rebelles extiterant.

Koenraad opvatteden, ook dit (1)
voorbeeld naa te volgen, op hoope
van zich tot eenen onafhangelyken
Vorst van Lotteringe te maaken. En
waarom hy aan alle die genen, welken
hem tot het bereyken van dat hooge
voorneemen maar konden behulp-
zaam zyn, veelvuldige Koninglyke
fiskaalſche goederen, als of hy reeds
Vorst van Lotteringe was, te leen af-
ſtondt. Deeze verwarring van Ko-
ning Koenraads zaaken, welke door
den opſtand zoo veeler Prinſen
veroorzaakt wierdt, gaf dierhalve
aan Karel den Eenvoudigen Koning
van Vrankryk gelegenheyd om nog-
maals zyn wettig erfrecht door de
wapenen op de Lotteringſche landen
te doen gelden. Des trok hy met
zyne krygsbenden derwaart, en hadt
het geluk, onder beloſte (2) van ieder
die leenen te zullen laaten behouden,
welken zy van den thans afgevallen
Hertog Gizelbert voorheen beko-
916. men hadden, van zich in 't jaar ne-
genhonderdzestien, tegen ieders ver-
wachting, weer van het zelve en des
ook van het thans genaamde Holland
(3) meester te maaken en zich ſedert
in 't bezit van het zelve, ſtaande de re-
geering van den voorgemelden Koen-
raad, door de wapenen te handhaa-
ven. Mids Karel, door het maaken
van eenen Vreede met den voorheen
in zyn land gevallen Rollo, thans daar-
toe de handen ruym hadt: want dees
onverwinnelyke Noordman hadt,
naa het loslaaten van den voorgemel-
den Ragenier, geweezen Hertog van
het thans genaamde Brabant, door
de ongehoordſte verwoestingen in
Vrankryk ſedert eenige jaaren alom
(4) aangerecht, aan Karel de han-
den vol werks gegeeven, doch nu
van pas zynen pays met den zelven
gemaakt, onder voorwaarde, dat
aan den Christen te worden Rollo,
nevens Gizela (5) Karels Dochter,
dat gedeelte zyns ryks voor eeuwig
te leen zou gegeeven worden, 't ge-
ne van deeze Noordſche volkplan-
tinge ſedert Normandië genaamd is.

Naa de dood van Koenraad, wel-
ke den negentienden van Wynmaand
des jaars (6) negenhonderdnegen- 919.
tien voorviel, wierdt de hiervoorge-
melde Henrik Hertog van Saxen, on-
aangezien hy tot 's Konings overley-
den toe, den ondernomen opſtand te-
gen den zelven achtervolgd hadt, zoo
op des zelfs (7) gedaane aanpryzinge, 920.
als om dat hy mede van de voorige
Fran-

(1) *Sigeb. Gemblac. Chron. ad ann.* 914. Contra Conradum regem potentiores regni principes rebellionem meditati, ſcilicet Arnoldus de Bajoaria, Burchardus de Suevia, Everardus de Francia, Gisleberstus de Lotharingia, & horum omnium præcellentior, Henricus Dux Saxoniæ.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 916. Karolus a Celtica est regresſus contra Belgas, quorum dux erat Giſilbertus. Belgæ non auſi reſistere, oppidis & municipiis ſe includunt. Rege promittente eis ſe omnia daturum, quæ a Giſilberto prius in beneficium habuerant, per ſacramenta ad eum redeunt, & contra Giſilbertum pariter ſurgunt.

(3) *Sigeb. Gemblac. Chron. ad ann.* 916. Carolus, rex Francorum, regnum Lotharingiæ RECEPIT.

(4) *Chron. breve Lyrenſis monasterii ad ann.* 875. Occupavit Rollo Normanniam . . . . idem anno DCCCCXII. baptizatus est & vocatus Robertus.

(5) *Hedæ Hiſt. fol.* 51. Reſidui fide accepta baptizati ſe Imperatoribus ſubdiderunt hoc pacto quod filia Caroli regis Rollino daretur in conjugium & cum ea Neustria in dotem quæ jam Normannia ab eo cognominatur.

J. Iperii Chron. Sti Bertin. cap. 22. part. I. Eo tempore erant duo cognati duces eorum, quorum unus Rollo alter Gorlo vocabatur. Carolus igitur rex Francorum de conſilio optimatum ſuorum dedit Rolloni, qui major erat inter eos, Gillam filiam ſuam in uxorem, eo tamen pacto ut baptizaretur . . ipſe (*Rollo*) vero patriam ſibi datam a ſuæ gentis vocabulo, id est, a Normannis, Normanniam appellavit, quæ prius Neustria dicebatur.

(6) *Ditmari Chron. Lib. I. fol.* 325. Festino ejus obitu, in VIII ordinationis ſuæ anno, XIV. Calend. Novemb., pro dolor! completo.

(7) *Cont. Regin. Chron. ad ann.* 919. Cunradus rex obiit.

Ibidem. Qui (*Conradus*) cum obitus ſui diem imminere ſentiret, vocatis ad ſe fratribus & cognatis ſuis, majoribus ſcilicet Francorum, mortem ſibi imminere prædixit, & ne in eligendo post ſe regem disſidium regni fieret, paterna eos voce præmonuit, ſed & Heinricum, Saxonum Ducem, filium Ottonis virum ſtrenuum & industrium, præcipuumque pacis ſectatorem, ut eligerent, jusſit.

G E S L A C

D

D U Y T S C H E K

En der zelver afdaalende naakom

OTTO Hertog van Saxen, ſterft 912. Zie de Geſlachtlyſt van Wittekind II Deel fol. 14.

Gemaalin

HEDWIG, dochter van Everard, Markgraaf van Frejoul in Italië, en van Gizela, die dochter was van Keyzer Lodewyk den Godtvruchtigen en des zelfs eerſte Gemaalin Hermingard, zy ſterft 903.

HENRIK Hertog van Saxen, wordt 920 tot Koning van Duytſchland verkooren, beſchryft 933 een Ridderſpel te Maagdenburg, op 't welke Gotſchalk Hertog van Holland verſchynt, verdryft de in 't ryk gevallene Hungaaren, ſterft in July 936.

1 Gemaalin

HATBURG, dochter van Erwinus, Heer van Alſtad, door hem uyt het Klooſter gehaald, doch zedert weer te rug in 't Klooſter gezonden.

2 Gemaalin

MACHTELD, dochter van Dirk, Hertog van Vriesland en Weſtfaale en van Rineſchild, afkomſtig van de Deenſche en Vrieſche Vorſten, die aldaar het gebied gehad hebben. Zie de Geſlachtlyſt II Deel fol. 14. Sticht het Klooſter Nordhuyze, overlydt den 14 Maart 968 en wordt te Quedlinburg by haaren Gemaal begraaven.

THANKMARU
broeder Koning Otto
door de zynen te Ma
ven beroofd.

GERBERGA ſterf
1 G
GIZELBERT H
in den Ryn by Ande
en zyn lyk, even als
Graaf van Holland,
2 G
LODEWYK, de O
Koning van Vrankryk
den voorn: Gizelbert
land, het Lotteringſ
ren, doch moet dat
Duytſchland laaten b

BRUNO, te Uy
hebbende geſleeten,
ſchop van Kolen en
van Lotteringe; 't g
derlotteringe verdeelt
het Graafſchap van H
te Ryms den 6. Octo

OTTO de I, eerſt
naa zyns Vaders dood
land, verſlaat den te
Walger, Graaf van T
len van des zelfs goe
Uytrecht, wordt ey
7 Mey 973.
1 Ge
ETHEYD, docht
van Engeland, ſterft
2 Ge
ADELHEYD, do
II Koning van Bourg
tharis den II Koning

HEDWIG.
Ge
HUGO, Hertog v

HENRIK eerſt He
ſchryft een Ridderſpe
IV Graaf van Hollan
gen zynen Broeder K
dermaal op, doch m
Wordt Hertog eerſt
delyk van Beyere, ſt
Ge
JUDITH, dochter
van Beyere.

HTLYST II Deel Fol. 141.

ER

URKEYZEREN

lingschap uyt het Saxische Huys.

, tegen zynen halven
en I opstaande, wordt
chburg 939 van 't lee-

den 5 Mey.
aal
tog van Lotteringe,
ach 942 verdronken,
dat van Dirk den IV
rmist.
naal
erzeenaar gebynaamd,
tracht met hulpe van
Dirk Graaf van Hol-
e ryk te vermeeste-
tto den I Koning van
houden, sterft 954.

echt zyne leerjaaren
vordt eerst Aartsbis-
yndelyk Aartshertog
he hy in Op-en Ne-
en onder welk laatste
lland behoorde, sterft
965.

Hertog van Thuringe,
Koning van Duytsch-
gen hem opgestaanen
eysterband, geeft vee-
eren aan de Kerk van
delyk Keyzer, sterft

naalin
r van Eduard Koning
den 26 Jan. 947.
naalin
chter van Rudolf den
onje, en wed: van Lo-
van Italië, sterft 999.

2

naal
an Frankenland.

2
ertog van Saxen, be-
d, op 't welke Dirk de
d verschynt. Staat te-
Koning Otto een- en an-
oet zich onderwerpen.
van Lotteringe en eyn-
terft 955.
naalin
r van Arnoud, Hertog

1
HENRIK, Hertog van Lotteringe jong 945 gestorven.

1
WILTRUDIS, naa haars Gemaals dood eerst Abtdis van het door haar gestichte Klooster Berg in 't Bisdom Aichstad.
Gemaal
BERTHOLD, Hertog van Beyere, sterft 945.

2
LOTHARIS, Koning van Vrankryk, sterft 2 Maart 986.
Gemaalin
EMME, dochter van Adelheyd en Lotharis den II Koning van Italië.

LODEWYK Koning van Vrankryk, sterft 987 zonder kinderen, zulks de manlyke naakomelingschap van Keyzer Karel den Grooten ook in Vrankryk een eynde neemt.

2
KAREL, Hertog van Lotteringe.
1 *Gemaalin*
BONNA van Ardenne.
2 *Gemaalin*
AGNES van Vermandois.

1
OTTO, Hertog van Nederlotteringe, sterft 1005 zonder kinderen.

1
GERBERGA.
Gemaal
LAMBERT Graaf van Loven.

ERMENGARD.
Gemaal
ALBERT Graaf van Namen.

1
LUDOLF, door zynen Vader tot Koning benoemd, sterft in Italië voor den zelven 957.
Gemaalin
IDA, dochter van Heriman Hertog van Zwaben, sterft 986.

2
LIUTGARD, sterft 999.
Gemaal
KOENRAD Hertog van Lotteringe, sneuvelt 955 tegen de Hungaaren.

2
BRUNO jong gestorven 8 Sept. 957.

2
OTTO de II, geboore 955 te Worms, 961 tot Koning gekoozen, volgt 973 zynen vader in 't Keyzerryk, sterft 7 Decemb. 983.
Gemaalin
TEOPHANA, dochter van Romanus, Keyzer van Konstantinopole, sterft 991 te Nieumeege den 16 van Zomermaand.

OTTO de III, volgt zynen Vader in het Keyzerryk, beschenkt Dirk den V uyt het Hamelandsche Huys, Graaf van Holland met den eygendom van verscheydene goederen, sterft 1002 zonder kinderen.

ZOPHIA Abtdis van Gandersheym.

ADELHEYD Abtdis van Quedlinburg.

MACHTELD.
Gemaal
EZON Graaf van de Paltz.

HENRIK de II, Hertog van Beyere, schaakt met hulpe van Poppo, Bisschop van Uytrecht den jongen Keyzer Otto den III, doch moet zich onderwerpen, en sterft 995.
Gemaalin
GIZELA dochter van Koenrad, Hertog van Bourgonje, sterft 1007.

GERBURG Abtdis te Gandersheym.

HENRIK de III Hertog van Beyere, wordt, naa de dood van Otto den III, Keyzer, komt te Thiel, bedwingt de Vriezen, beveelt zynen Neef Dirk Graaf van Holland, des zelfs volkplanting in de Merwe weg te doen, en niet gehoorzaamende aan Godefrid, als Hertog van Nederlotteringe, dat met geweld te weeg te brengen. Doch des Hertogs leger geslaagen zynde, ontneemt hy den Graaf van Holland, ten straf van des zelfs hardnekkigheyd, de Zeeuwsche eylanden, sterft 1024 kinderloos, waardoor het Keyzerlyke Huys van Saxen een eynde neemt.
Gemaalin
KUNIGUND, dochter van Sigifrid den I, Graaf van Luxemburg en des zelfs Gemaalin Hedwig. Zy sterft 1033. of 1040.

Franſche Koningen langs de vrouwen afſtamde, door de keus der Duytſche (1) Ryksprinſen op den opengevallen troon van dat Gewest tot Koenraads opvolger geplaatst, en des, naa het dempen der inlandſche beroerenisſen, ſtraks te raade, de voorheen gedaane (2) aanſpraak op de Lotteringſche landen op zyne beurt door de wapenen te doen herleeven.

921. Tot dat eynde dan met een maggtig leger zich naar Lotteringe begeevende, ſloeg hy met hulpe van den voorheen afgezetten Gizelbert het beleg voor (3) Mets, ja dwong des zelfs (4) Bisſchop Wigger, hoe groote tegenſtand ſtaande de aanvechtingen door dien kerkvoogd, als Karels erfrecht voorſtaande, ook gedaan was, van zich, naa 't overgeeven dier Stad, voor wettigen Vorst van Lotteringe te erkennen. Vervolgens, naa de gemelde Gizelbert in de hem voorheen afgenome Hertoglyke bedieninge van Lotteringe herſteld te hebben, wendde het Koning Henrik met zyne benden naar Nederlotteringe, alwaar hy verſtondt hoe de Uytrechtſche kerk haaren laatstgemelden Bisſchop Radboud, den zevenentwintigſten (5) van Slagtmaand des jaars negenhonderdzeventien verlooren hadt; van wiens Moeder (6) de hiervoorgemelde (7) Vrieſche Hertog Radboud de II. de Overgrootvader, even als dees Bisſchop zelf weer de (8) Neef van des vermoorden Hertoge Godefrids Gemaalinne Gizela geweest was, en welke Kerkvoogd, om de te Uytrecht voorheen voorgevalle verwoestingen der Noordmannen, zynen Bisſchoplyken ſtoel, ſtaande dat kerklyk bewind, te Deventer verplaatst (9) hadt.

Dierhalve heeft Koning Henrik, als zynde onderricht op hoe elendige wys die Bisſchoplyke ſtad, om de bovengemelde reden, alsnog verwoest lag, midsgaders dat de kerken meest verbrand, en der zelver Geestlyken wyd en zyd verſtrooid waaren, niet alleen dat hoog kerklyk bewind, aan eenen Baldrik, zoon van Rixfrid Graaf van Kleef, mids die te voore reeds zeer uytmuntende blyken zoo van zyne dapperheyd als geleerdheyd gegeeven hadt, maar ook in 't vervolg de opvoeding van zynen (10) jong-

(1) *Cont. Regin. Chron. ad ann.* 920. Heinricus Dux, conſenſu Francorum, Alemanorum, Bavarorum, Thuringorum & Saxonum, rex eligitur.

(2) *Witichind. Annal. Lib. I. fol.* 637. Cumque regnum ab antecesſoribus ſuis ex omni parte contuſum civilibus atque externis bellis colligeret & pacificaret & adunaret, ſigna movit contra Galliam & Lotharii regnum.

Annal. Saxo ad ann. 921. Erat & contentio ipſi Heinrico cum Karolo propter regnum Lotharii, quod ſitum est inter Moſam & Rhenum, qui Karolus & Odo antecesſor ejus ab Arnulfo id ſusceperant, quod Heinricus, qui regnum Arnulfi posſideret, jure ſuccesſionis a Karolo exigendum judicabat.

(3) *Ibidem, ad ann.* 923. Rex Heinricus adjunctis ſibi Rotgero Archiepiscopo & Giſilberto Duce, Metenſem urbem obſedit, & Wiggerum, licet diu reluctantem, ſibi obedire coegit.

(4) *Ibidem, ad ann.* 925. Wiggerus Metenſis Episcopus obiit.

(5) *Hedæ Hiſt. fol.* 71. Migravit (*Radbodus*) ex hoc ſæculo III Kalendas Decembris anno DCCCCXVII, translatus Daventriam.

(6) *Hedæ Hiſt. fol.* 71. Radbodus ſive Radbodo vir illuster, & regio ſanguine ortus, ſiquidem maternus atavus erat Radbodus, rex Friſiorum.

(7) *Vita Sti Radbodi Episc. cap.* 1. Beatus Radbodus e nobili Francorum genere prognatus parentes Christianisſimos habuit . . . Dux Friſonum Radbodus quem alii Regem vocant, matris ejus atavus fuit; cujus nomen ei mater impoſuit.

(8) *Zie de geſlachtlyst van 't Vrieſche Huys, I. Deel fol.* 285.

(9) *Ibidem cap.* 6. Cum autem Trajectenſem eccleſiam Dani vastasſent, ſæpius Daventriæ morabatur, animo tamen ſemper Trajecti inhabitans.

Adam. Bremenſ. Hiſt. cap. 31. Friſia depopulata est, Trajectum civitas exciſa, Sanctus Radbodus Episcopus urbis cedens perſecutioni Daventriæ ſedem conſtituit.

(10) *Vita Brunonis cap. IV.* Eo tempore generoſa regum proles, annos circiter quatuor habens, liberalibus literarum ſtudiis imbuenda Baldrico venerabili Episcopo, qui adhuc ſuperest, Trajectum, misſa est. Ubi cum ipſe disciplinabiliter, utpote bonæ indolis puer, ingenio ſagaci proficeret, inviſa Nordmannorum tyrannis, quaſi per hujusmodi obſidem aliquantum refriguit, & eccleſiæ demum cæteraque ædificia, quorum ruinæ vix extiterant, hac occaſione restauratæ ſunt.

jongſten Zoon Bruno; zoodra die maar den ouderdom van vier jaaren bereykt hadt, te liever (1) opgedraagen, ten eynde de zoo zeer verwoestte ſtad des te beter, ſtaande de beſtiering van zoo afgerechten Bisſchop, het hoofd weder zoude opbeuren.

En zekerlyk die ſpande daartoe, mids deeze aanbetrouwde opvoeding van 's Konings zoon hem thans goede gelegenheyd aan de hand gaf, alle zyne krachten in. Hy verzamelde de her- en derwaart verſtrooide Kanoniken (2) en ſtelde nieuwen aan, in de plaatſe der genen, welken, ſtaande de voorgaande invallen der Noordmannen of geſneuveld, of, om een gelyk onthaal te ontgaan, elders heen gevlugt waaren.

Op de tyding van deezen inval en dat Henrik ook in het opengevalle Bisdom van Uytrecht des Hertogen van Kleefs Zoon tot Kerkvoogd hadt aangeſteld, rukte Karel de Eenvoudige met zoo veele benden, als hem de verwardheyd zyner eygene ryksžaaken te vergaderen in dien tyd toeliet, wel den dus ver ingedrongen Henrik tegen; dan zag de zelven, als zeer veel in krygsbeleyd tegen den Duytſchen Vorst te kortſchietende, in verſcheydene (3) ontmoetingen geſlaagen, en zich des genoodzaakt met den zelven eenen vreedehandel aan te gaan.

Tot dat eynde dan verſcheenen den vierden van Slagtmaand Koning Henrik aan (4) de Noord- en Karel te Bon aan de Zuydzyde des Ryns, ieder met een ſtaatlyk gevolg van verſcheydene Bisſchoppen en Graaven, door wier tusſchenkomſte eerlang de vreede herſteld en 't bezit van dat gedeelte (5) van Lotteringe, 't gene tusſchen de Noordzee, den Ryn, de Maas en Schelde lag, volgens des zelfs voorwaarde aan Karel, en alle het overige, gelegen over den Ryn van Paderborn tot boven Hamburg aan de Noordzee toe, als uyt de onderſchryving der wederzydſche borgen is af te meeten, aan Henrik wierdt gelaaten. Invoege drie dagen daarnaa die twee Vorsten zich naar een ſchip (6) 't gene in 't midden van den Ryn lag, welke nu de twee ryken van een ſcheydde, op eene ſtaatlyke wyze verſcheenen, en in 't zelve de herſtelde vriendſchap met plegtige eedzweeringen bevestigden, onder de borgblyving der (7) wederzydſche vazalen en wel voornaamlyk van die landen, welken by deeze ryksverdeeling aan iederen dier twee Koningen waaren te beurt geval-

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 75. Baldricus ob egregia ſua facinora cognominatus pius, nobili ſanguine Præfectorum ſive Comitum Clivenſium oriundus patre Rixfrido ex Comite, post Radbodum, dignitatem Cathedræ Episcopalis Trajectenſis XV. asſequitur.

(2) *Diplom. Baldrici apud Hedam fol.* 76. Canonicos ab his ecclesiis fugatos & multimodè disperſos, ad ipſas ecclesias revocavi, ſubſtituendo alios canonicos in loca mortuorum.

(3) *Annal. Saxo ad ann.* 923. Cumque regnum ab antecesſoribus ſuis ex omni parte confuſum civilibus & externis bellis colligeret, pacificaret, adunaret; Castra (*Henricus*) movit contra Carolum, ejusque ſæpe fudit exercitum.

(4) *Pactum Bonn.* Convenerunt enim ambo illustres reges, ſicut inter ſe discurrentibus legatis convenerant, II. Non: Novembris feria prima. Domnus enim Karolus ſuper Rhenum flumen ad Bonnam Castrum, & ſtrenuus Heinricus ex altera parte Rheni.

NB. Uyt den bovengemelden dag der maand en dien der weeke, zoo blykt dat deeze zamenkomst in 't jaar 921. is gehouden, mids het alleen in dat jaar is, dat de 4 van Slagtmaand op eenen Maandag valt.

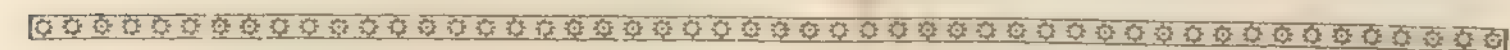
(5) *H. Mutii Chron. de Germ. Lib. XII. fol.* 716. Lotharingiam, præterque eam quicquid inter Rhenum & Moſam est, Burgundiam reddit Carolus Henrico.

(6) *Pactum Bonn.* Verum feria quarta VII. idus Novembris in medio Rheni fluminis ſæpius dicti principes in navibus quisque ſuis in tertiam ascenderunt, quæ ancorata in fluminis medio, gratia eorum colloquii fixa erat; ubique in primo hanc ſibi vicisſim convenientiam ob ſtatum pacis juramento ſanxerunt. ita.

(7) *Ibidem.* Hæc ſunt nomina Episcoporum, qui cum nobilibus ac fidelibus laicis . . . . collaudando acceptaverunt, & manibus ſuis ſacramentum firmaverunt nunquam a ſe destruendam.

vallen. Mids men toen geenszins de (1) Gebuurvorſten, even als thans te tyd, daartoe verzogt, van dat het beloofde heyliglyk zoude worden naagekomen: zulks, zoo tegen het zelve iet gedaan wierdt, hunne borggebleevene vazalen niet alleen ongegehouden waaren de uytgeſchreevene heirvaarten by te woonen, maar zelf de magt hadden van tegen hunnen eygen verbondbreekenden Vorst de wapenen op te vatten. Even gelyk naamaals wegens dit verbond geſchied, en dat weer de ondergang van het tegenwoordige Graaflyk Huys van Holland geweest is: want van Karelswege ſtelde, behalven de Bisſchoppen van (2) Kolen, Trier, Kameryk en Chalons, zich ook de nieuwe Uytrechtſche Bisſchop Baldrik, mids zyn Bisdom onder Karels te beurt gevalle ryksaandeel behoorde, als borg des verbonds. Het zelve deeden ook Walger Graaf (3) van Teysterband, Dirk Graaf van Holland, des Konings voornaamſte gunſteling Hagano, even gelyk ook zekere Graaf Izaäk en nog zes anderen van den zelfden rang. Als borgen voor Koning Henrik (4) worden de Bisſchoppen van Ments, Mimmogerneferd dat is Munſter, Osnabrug, Worms, Paterborn en Konſtans, midsgaders de (5) Graaven Everard, Chonrad, Heirman, Hato, Godefrid bygenaamd de Zwarte, Otto, Heirman, Kobbo, Megenhard Friderik en Foldak geteld.

Staande de regeering van deezen aldus borg gebleeven Dirk den III, Graaf van Holland, was hem door eene Non der Abtdye van Egmond, met naame (6) Wilffit de plaats in zekeren (7) grond, die hem eygen was, ondekt en aangeweezen, alwaar de voorheen te Egmond Christen gewordene Vriezen het lyk van hunnen bekeerder Adelbert eertyds begraaven hadden: invoege de Graaf van Holland, uyt hoogachtinge van 's mans alom bekende deugden en den weergaaloozen arbeyd in 't preeken van 't Christengeloof eertyds ondergaan, zich derwaart begaf, aldaar den grond deedt roeren en, tot zyne overgroote vreugde, des zelfs gebeente overdekt door zynen mantel, die nog onvergaan en met een goud kruys

(1) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 648. *On voit par cette piéce en quelle forme ſe faiſoient alors les traitez, & qu'on n'avoit point en ce temps la recours aux Princes étrangers, pour en estre les garants; que c'estoient les Vasſaux mesmes, qui cautionnoient leur Souverain, & que quand on les voit dans l'Hiſtoire s'unir & prendre les armes contre luy, ce n'estoit pas toûjours une révolte injuste; mais quelquefois l'effet d'une garantie, à laquelle ils s'estoient obligez par ſerment, & à quoy le Prince avoit conſenti, ſuppoſé, qu'il manquast à l'obſervation du Traité.*

(2) *Pactum Bonn.* Episcopi ex parte domni regis Karoli. Herimannus Archiepiscopus Agrippinæ, quæ modo est Colonia vocitata, Rodgerus Archiepiscopus Trevirorum, Stephanus præſul Cameracorum, Bovo Episcopus Catalaunenſium, Baldricus TRAJECTENSIUM EPISCOPUS.

(3) *Ibidem.* Hæc nomina Comitum. Matfredus, Erkengerus; HAGANO, Boſo, WALTKERUS, ISAAC, Ragenberus, THEODRICUS, Adalardus, Adelelmus.

(4) *Ibidem.* Episcopi ex parte regis inclyti Heinrici. Herigerus Archiepiscopus Moguntiacorum, Nithardus Episcopus Mimmogerneferdæ, Dodo Episcopus Osnobroggæ, Ricawdo Episcopus Vangionum, quæ nunc dicitur Wormatia, Hunvardus Episcopus Paderbonenſis, Notingus Episcopus Conſtantiæ Alemannicæ.

(5) *Ibidem.* Hæc ſunt nomina Comitum. EVRARDUS, Chonradus, Herimannus, HATO GODEFREDUS, OTTO, Herimannus, Cobbo, Magenhardus, Fridericus, Foldac.

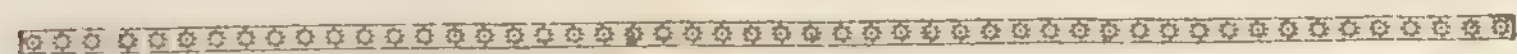
(6) *Vita Sti. Adalberti. cap.* II. §. 13. Apparuit amabilis Christi confesſor Adalbertus in ſomnis cuidam, ſanctimoniali Wilffit nomen habenti, dinuntians ut prætioſisſima ſui corporis osſa, quæ more cæterorum profundius ſub humo recondita tenebantur, eminentius elevata cunctis in conſpectu locarent.

(7) *Ibidem.* Quæ ne ſtringeretur inobedientiæ reatu Theodorico primo Comiti, qui locum eundem, ſicuti nunc posteri ejus retinent, proprietatis jure posſidebat haud ſegnis intimatrix, per ſumnium ſibi revelata ſuggerere properabat. Ille vero, ſicuti ſemper in illis, quæ religionis ſunt promptus & officioſus extitit operator, ita in exequendis his, quæ ſanctimalielis retulerat, velox fuit executor. Paratis ergo quæcumque fuerant tali operi congrua, ſancta levari fecit pignora.

(1) kruys op de borst verſierd was, in eene kist vondt, ter plaatſe, alwaar thans te tyd nog de put van (2) Sint Adelbert gezien wordt. Dierhalve hebbende door de daar tegenwoordig zynde Geestlyken de gevondene overblyfſelen uyt de oude kist doen opneemen en in eene nieuwe, die zeer ſierlyk gemaakt was, met den vereyschten eerbied leggen; zyn de zelven, onder den toeloop van eene tallooze menigte, wier voorouders de overleede tot het Christengeloof gebragt hadt, met zeer groote ſtaatſi naar het daaromtrent zynde (3) Nonneklooster (4) gevoerd, 't gene eertyds door de Oostfrankiſche Koningen geſticht, en ſedert door deezen Graaf Dirk den III, naa het ſtaande de laatſte inval der Noordmannen was verwoest geworden, op nieuws van (5) hout herbouwd was, en welke aldaar woonende Nonnen, die naar den alstoen nog maar alleen bekenden kloosterregel (6) van Sint Benedictus leefden, hy voorts nog met verſcheydene renten, zoo te Vroone, Alkmaar (7) als Hallinge beſchonk, op dat zy des te beter leeven en zyns en zyner Gemaalinne, die (8) Geve volgens de wys der oude (9) Duytſche Vrouwen, dat is in de Latynſche taale Gerberga, genaamd was, in haare dagelykſche gebeden zouden gedachtig weezen.

By deeze zyne vrou, van wier geſlacht, afkomst of voorouders men door geene oude Schryvers iet gewaagd vindt, hadt hy eenen Zoon Dirk den IV geteeld, welke thans door 922.
Koning Karel den Eenvoudigen tot Kloostergraaf der voorgemelde (10) Abtdye van Egmond, (waarſchynlyk zoo uyt erkentenis van zyns Vaders ongemeene dienſten by het maaken van den laatstgemelden Bonſchen Vreede aan hem beweezen, als om het door des zelfs Vader herbouwde Nonneklooster tegen de geſtadige invallen der Noordmannen te beſchermen) volgens deezen (11) giftbrief wierdt aangeſteld.

In den (12) naam der heylige en onver-

(1) *J. de Beka Hiſt. fol.* 29. Et ecce quam primum clerus ſepulchrum ejusdem almiflui patris aperuit, pallium ſanctisſimi corporis integrum ab omni labe corruptionis apparuit, crux etiam aurea ſuper pectus ejusdem ibidem inventa est.

(2) *Vita Sti. Adalbert. cap.* 11. §. 14. Tunc ſubtus Sarcophagum repertus est fons mira limpiditate perspicuus, qui usque in hodiernum diem ad recuperandam ſanitatem incluſo ſpe, multis extat idoneus. Apertoque locello pallium, quo ſancti corpus velabatur, ut requiescentis vivacitas apprehenderetur ab omni corruptione putredinis immune conſpiciebatur.

(3) *J. de Beka Hiſt. fol.* 29. Et ſanctas reliquias ad monaſterium puellarum transferre.

(4) M. Stoke fol. 11. vs 44.
In ſinen tiden is 't ghesciet
Dat ſint Aelbrecht was vonden
Bi eenre nonnen / die tien ſtonden
Den Grave wysde waer hi lach.
Doe ghinc hi op eenen dach
Ende dede ſijn beente verdraghen
Ter ſteden / daer hi nu leit bi daghen.

(5) *Vita Sti. Adalb. cap.* 2. §. 15. Prædictus vero (*Theodericus*) Comes in loco, qui Hallen nuncupatur, ex ligni materia conſtruxit oratorium.

(6) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 522. *Tous les monaſteres d'hommes ayant esté ſoumis à la régle de St. Benoist.*

(7) Melis Stoke fol. 12. vs 9.
In Vroenle gaf hi hem rentende dingen
In Alcmaer ende in Hallinge
Daer ſi mede leven mochten
Ende Gode dienen op dat ſy 's rochten.

(8) Ibidem fol. 11. vs. 42.
Diederic had een vrouwe
Die Gheve bi namen hiet.

(9) *Catalog. de Nominib. prop. quibus Alem. quondam appell. fol.* 146. GEZA, Gestlind, GEVA, Gezuuib, Giſa &c.

(10) *Hedæ Hiſt. fol.* 59. Hunc ergo posteriorem Theodoricum dixerim patrem Theodorici primi Comitis, QUI ABBATIAM EGMONDENSEM IN BENEFICIUM OBTINUIT.
M. Stoke fol. 12. vs 30.
Die Diederik (die God had vercoren)
Wan eenen SOEN an zyn wyf Gheven
Die Diederik is geheten bleven.

(11) *De volgende giftbrief is met die verkortinge geſchreeven, zoo als hy in zekere Chronyk van Meerhout gevonden wordt, welke ik thans bezit en in het midden der dertiende eeuwe geſchreeven is.*

(12) IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDUAE TRINITATIS KAROLUS DIVINA PROPICIANTE CLEMENTIA REX FRANCORUM. REGALIS CELSITUDINIS EST NOSTROS FIDELES DONIS MULTIPLICIBUS HONORARE. IDCIRCO

verdeelbaare Drieëenigheyd, Karel door Gods ontfermende bermhartigheyd Koning der Franken. Het betaamt de Koninglyke hoogheyd onze getrouwen met veelvuldige giften te vereeren. Daarom willen wy dat het aan alle geloovigen van Gods heylige kerk, te weeten de tegenwoordige en de toekomende kennelyk zy, hoe de achtbaare Graaf Hagano onze tegenwoordigheyd naderende verzogt heeft, dat aan onzen getrouwen, met naame Dirk, door onze zagtmoedigheyd eenige goederen zouden gegeeven worden: te weeten de kerk te Egmond, met alles, 't gene haar gerechtlyk toebehoort van de plaats af, welke Suithardeshage genaamd wordt, tot Fortrape en Kinnem toe. Wiens verzoek wy gunstiglyk, zoo als het betaamt, aanneemende, geeven wy aan onzen voorgenoemden Getrouwen dat alles volkomelyk met de lyfeygenen, die nu zyn en weezen zullen, beemden, bosschen, wyen, wateren of watervlieten. Voorts belastende gebieden wy, dat, gelykerwys hy zyne andere bezittingen volgens erfrecht gebruykt, hy zoo ook al den tyd van zyn leeven en alle zyne naakomelingen deeze goederen, volgens de milddaadigheyd onzer moogendheyd hier toe geschikt, veyliglyk moogen genieten. En tot dat eynde hebben wy deezen brief onzer goedertierenheyd deswege voor hem doen beschryven, door welken wy beveelen en gebieden, dat hy dit alles vry hebbe en bezitte, met magt van over het zelve, naar zyn welgevallen, in alles volgens Gods genade te beschikken en doen, zonder door iemand ontrust te worden. En op dat de gift deezer onze milddaadigheyd in de volgende tyden te vaster zy, en oplettender onderhouden worde, hebben wy de zelve met onze eyge hand hieronder bekrachtigd, en door het indruksel onzes rings bevoolen te zegelen.

Teken van Karel den allerglorirykften Koning.

De Geheymschryver Hagano heeft het, in de plaats van den Aartsbisschop en Opperkansellier Rotger, overzien. Gegeeven in 't jaar 922, den 15. van Hooimaand, de elfde indictie, in het 30 jaar der regeeringe van den Heer Koning Karel, het vyfentwintigste des vol-

CO NOTUM FIERI VOLIMUS OMNIBUS FIDELIBUS SANCTAE DEI ECCLESIAE PRÆSENTIBUS SCILICET ATQUE FUTURIS, QUOMODO ADIENS PRÆSENTIAM NOSTRAM HAGANO VENERABILIS COMES EXPETIIT A MANSUETUDINE NOSTRA DARI CUIDAM FIDELI NOSTRO, NOMINE THEODERICO QUASDAM RES; ECCLESIAM VIDELICET EKMUNDE CUM OMNIBUS AD EAM JURE PERTINENTIBUS, A LOCO QUI DICITUR SUITHARDECHAGHE USQUE AD FORTRAPA ET KINNEM. CUJUS PETITIONEM BENIGNE, UTI DECEBAT, SUSCIPIENTES CONCEDIMUS PRÆFATO FIDELI NOSTRO HAEC OMNIA EX INTEGRO, CUM MANCIPIIS QUESITIS ET INQUIRENDIS, PRATIS, SILVIS, PASCUIS, AQUIS CUM AQUIS DECURRENTIBUS. PRÆCIPIENTES QUOQUE JUBEMUS UT SIQUI RELIQUIS POSSESSIONIBUS, QUIBUS JURE HAEREDITARIO VIDETUR UTI, ITA ET HUJUS NOSTRI MUNERIS LARGITATE REBUS IMPENSIS VALEAT SECURE OMNI TEMPORE VITAE SUAE FRUI, IPSE ET OMNIS EJUS POSTERITAS. UNDE ET HOC PRÆCEPTUM NOSTRAE CLEMENTIAE SUPER HYS EI CONSCRIBI JUSSIMUS: PER QUOD PRÆCIPIMUS ATQUE MANDAMUS UT LIBERE ISTA OMNIA TENEAT ATQUE POSSIDEAT, HABEATQUE POTESTATEM DE HYS JUXTA LIBITUM SUUM ORDINANDI SEU FACIENDI, DEO IN OMNIBUS PROPITIANTE ET NEMINE INQUIETANTE. ET UT HOC NOSTRAE LARGITIONIS MUNUS PER SUCCEDENTIA TEMPORA FIRMIUS HABEATUR ET ATTENTIUS OBSERVETUR, MANU PROPRIA SUBTER FIRMAVIMUS ET ANNULI NOSTRI IMPRESSIONE JUSSIMUS SIGILLARI.

SIGNUM KAROLI GLORIOSISSIMI REGIS.

HAGANO NOTARIUS, AD VICEM ROTGERI ARCHIEPISCOPI SUMMIQUE CANCELLARII, RECOGNOVIT. DATUM ANNO DOMINI DCCCLXIII, XVII, KALENDAS JULII, INDICTIONE XI, ANNO XXX REGNANTE DOMINO KAROLO REGE, REDINTEGRANTE XXV, LAR-

vollen ryks en het elfde der breeder verkreege ervenisse. Gedaan in 't Hof Pladelle gelukkiglyk, Amen.

Dat nu dees gunstbrief in het bovengemelde jaar 922, en niet in het jaar 863 of 913 of, gelyk weer anderen willen, in het jaar 923 gegeeven is, blykt uyt verscheyde onbetwistbaare beweegredenen. Want Karel de Eenvoudige in het jaar 892 (1) voor een gedeelte Koning van het Fransche ryk zynde geworden, zoo was dit tegenwoordige bygevolge *het dertigste jaar zyner regeeringe.* Vyf jaaren laater Koning Otto komende te sterven, en Karel toen (2) van het geheele Fransche ryk zynde meester geworden, zoo was dat ook *het vyfentwintigste zyns volle ryks*, even gelyk ook *het elfde van zyne breeder ervenisse*, mids Lodewyk de IV. Koning van Duytschland, van wien hy die breeder ervenisse van Lotteringe bekwam, in 't jaar (3) negenhonderdenelf kinderloos overleeden was. Zulks het jaar, 't gene door 't uytschryven bedorven was, te recht aldus hersteld wordt; te meer, mids dees Dirk in den gemelden Giftbrief nog geenszins Graaf genoemd wordt, tot een overtuygend bewys, dat die zekerlyk voor het jaar negenhonderddrieëntwintig, als hy met de Graaflyke waardigheyd begiftigd wierdt, op 't gemelde Hof Pladelle vergund is.

Het welke, sedert Bladel genaamd, by (4) Reuzel in de Meijerysche (5) Kempen legt, en te die tyden een zeer prachtig en door zyne graggten omvange vierkant Hof in het Taxandersche Graafschap was, doch thans veeltyds (6) de NEDERZAALE (*Sala inferior*) genaamd is. En hoewel het sedert geheel verwoest is geworden, en in de voorgaande eeuwe des zelfs verwulfde kelders, zwaarwigtige muurbrokken, en andere overblyfsels van 't voorgaande gebouw ontbetwistbaare getuygenis van des zelfs oude deftigheyd gaven, zoo worden thans aldaar slechts de vierkante grond op welken het is gebouwd geweest, en de rondom den zelven gedolvene watergragten, zoo en indiervoege, gevonden; als die hiernaast verbeeld, en op orde van den Heer Elias de Joncourt, Predikant in de Walsche gemeente, en Hoogleeraar in 's Hertogenbosch, op de plaats zelve afgetekend zyn.

Wat

LARGIORE VerO HaerEDITATE INDEPTA (XI.) ACTUm PLADELLA VILLA FELICITer AMEn.

(1) *Regin. Chron. ad ann.* 892. Carolus filius Ludovici, ex Adelheyde Regina (ut supra meminimus) natus, in regnum elevatur.

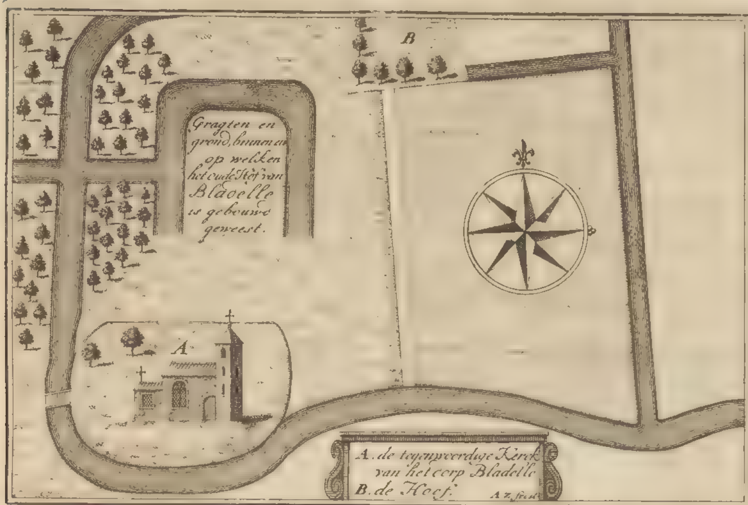
(2) *Ibidem ad ann.* 898. Anno Dominicæ incarnationis DCCCXCVIII. Otto rex ægritudine pulsatur & mensis Januarii die tertio diem clausit extremum, & apud Sanctum Dionysium cum debito honore sepulturæ mandatur. Principes in unum congregati, pari consilio & voluntate, Carolum super se constituunt.

(3) *Regin. Chron. ad ann.* 911. Anno dominicæ incarnationis DCCCCXI. Ludovicus rex filius Arnolphi Imperatoris obiit.

(4) *Le Roy Marchion. S. R. I. fol.* 437. Bladelle & Reusel vicini pagi sunt myriceto Postellensi contermini; ambos remur esse agri Antverpiensis, quamvis hodie pareant præturæ Kemplandiæ sitæ in ditione Silvaducensi.

(5) Resol. der Staat: Gener. 15. Sept. 1723. fol. 583. **Is ter vergaderinge gelesen de requeste van Oudtscheepenen/Oudtburgemeesteren/Armmeesters/Landthoevenaars/nevens de medegeerfdens** VAN HET DORP BLADEL, **quartier van Kempelandt/ Meijerye van s' Hertogenbosch/ enz.**

(6) *Wendelin. ad leg. Salic. cap.* 16. *fol.* 108. Pladellæ enim fuit superestque in ruinis hactenus villa publica, seu LANTHAM, publicum in Comitatu Taxandrico palatium, & SALA, ut vocatur, INFERIOR (*die Nedersaal*, vulgo) nomen retinet; cujus ostenduntur ingentes caveæ, murique ac fundamenta palatii veteris amplitudinem testantia.

Wat nu de hoedaanigheyd van Kloostergraaven, in de Latynſche taale der middeleeuwen (1) ABBACOMITES, en in de Franſche ſedert ADVOUEZ genaamd, aanbelangt; die zyn, gelyk wy hiervoore (2) al gemeld hebben, door Karel (3) Martel allereerst aangeſteld, en beſtondt hun bewind in 't recht der Abtdye, als een beſtandig voorſpraak, by het houden der rechtsgedingen, en in oorlogstyden, doch voornaamlyk by de ondernomene invallen der Noordmannen, als een krygsbevelhebber, aan 't hoofd der dienstmannen van 't Klooster met den (4) degen te beſchermen: en voor welke op zich genome beſcherming hen eyndelyk een gedeelte der kloosterlyke (5) tienden, inkomſten en goederen, welke in de voorgaande giftbrief tusſchen Suithardeshage, Kin-

(1) *Gesta Conſul. Andag. cap. IV.* §. 1. Nam recepta est Christianâ devotione & fidelitate potestas illa, quæ ſuo tempore cum reverentia pia & humilitate ABBACOMITATUS est dicta.

Chron. Camerac. Lib. I. cap. 70. Tunc temporis Iſaac Comes abbatiunculam S[ti]. Humberti, cui ut paulo ſuperius diximus, Episcopum Stephanum rex Carolus præfecerat, posſidebat.

Hugon. Flaviac. Chron. parte II. cap. 15. Cui tamen plurimum reſtitit Hugo Antiſiodorenſis, qui abbicomes dicitur.

Gerbertus. Epiſt. 17. Scire cupit & an Hugo, quem vestra lingua ABBACOMITEM dicitis, uxorem duxerit.

(2) *Zie hier voore II. Deel. fol.* 67.

(3) *Ambaſiæ Castri Dominor. gesta cap.* 5. Post Carolus Martellus regnum obtinuit, qui per omnia bonus fuit, excepto quod DECIMAS eccleſiis PRIMUS abſtulit.

P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 345. *Dans quelques vies de Saints de ce temps-la on voit des revélations, ſelon les-quelles Charles-Martel est damné, pour avoir donné des biens des Egliſes à des gens de guerre.*

(4) *Du Cange gloſſ. mediæ & infim. Latinit. tom. I. fol.* 14. Ea Scilicet tempestate, qua bellis intestinis ac NORMANNORUM irruptionibus conflagrabat Gallia, vel certe eccleſias ipſas ac MONASTERIA bonorum ſuorum protectores illos delegisſe quibus, ut in ſui tuitionem ac PROTECTIONEM EOS OBSTRINGERENT, PARTEM BONORUM eccleſiasticorum, IPSASQUE DECIMAS CONCESSERE.

(5) *Aventini Annal. Schirenſ. ad ann.* 920. Arionulphus . . . . Conſilio & ſuaſu procerum ſuorum (qui tot monachis nihil opus esſe multis de cauſis asſeverabant) mortuo aliquo abbate, cœnobium alicui primorum in fidem tradebat, qui monachis ſatis quidem pro religione victum & amictum præberet; id vero, quod reliquum foret, pro ſtipendio militari acceptaret. Sed (ut ſunt ingenia moresque nobilium) hoc pacto pleraque monasteria ad ſummam inopiam ſolitudinemque redigebantur.

Kinnem en Voortrappe bepaald zyn, ter belooninge wierden toegelegd. Op de zelfde wys zyn ook de laater Graaven (1) van Holland Kloostergraaven geweest van de Abtdy van Sintruyde, wegens de Stad Alburch, vanwaar dat klooster weeklyks zyne visch kreeg, en in welke Graaf Gerolf de II. twee hoeven van (2) Keyzer Arnold bekomen hadt.

Dit aldus bekome gezag wierdt eerlang nog merkelyk vergroot: want zyn Vader Dirk de I, Graaf van Holland, doch de III. van dien naam, in den aanvang des jaars (3) negenhon-
923. derddrieëntwintig komende te ſterven, zoo wierdt zyn lyk in de Abtdy te Egmond, even gelyk ook weynigen (4) tyd daarnaa dat zyner Gemaalin Geve aldaar begraaven en des zelfs daardoor opengevalle Graaflyk bewind op (5) Paasch avond daaraanvolgenden door den hiervoor meergemelden Koning Karel aan des overleedens eenigen achtergelaaten Zoon Dirk den IV opgedraagen. En hoewel de eygenlyke aanſtelbrief tot nogtoe van niemand ontdekt, en waarſchynlyk ook niet meer in weezen is, zoo vindt men dien echter by Klaas Kolyn in rym bewaard, van welken de inhoud (6) omtrent dusdaanig is.

In den naam der Heylige Drievuldigheyd, Karel Koning van Oost- en West-vrankryk. Gelyk het billyk is en wy ook verſtonden, onze lieve getrouwen, welken zich onder ons gebied onthouden, tegen alle uytheemsch geweld te beſchermen, zoo is't dat wy uyt onze Koninglyke magt onzen getrouwen Dirk, met gelyk vermoogen over de lieden en goederen en indiervoege als 't behoort en GELYK DAT TE VOORE IN ZYN GRAAFSCHAP EN DAEROMTRENT IS BEKEND GEWEEST, *aanſtellen. En op dat hy daaraf blyke geeve en ieder, volgens den inhoud van deezen brief en de Christelyke pligt, hem volge, zoo geeven wy hem, naa ryp overleg, dat gebied over lieden en landen, hiernaa genoemd, op dat alle die genen, welken hem niet onderworpen waaren, nu ook onder der zelver getal zouden zyn. Eerstlyk dan ſtellen wy hem en de zynen in 't oud gebied, over alles, wat hem uyt dien hoofde eyge was. Dat hem God ſterke in het Christengeloof met alle magt voor te ſtaan tegen alle kracht en geweld van dat Heydensch volk, midsgaders*

(1) *Chron. Sti. Trudon. Lib. X. fol.* 692. Contigit eccleſiam nostram de Alburg decidisſe in potestatem Episcopi Trajectenſis Conradi . . . . eo anno, quo intravi in Abbatiam ulterius Trajectum in Sti. Joannis festivitate & per auxilium Dei & ADVOCATI NOSTRI COMITIS DE HOLANT, FLORENTII &c.

(2) *Zie hier voore II. Deel den giftb. van Keyzer Arnold fol.* 130. In Alburch quoque hobas duas.

(3) *Herman. Corneri Chron. fol.* 517. Quarto anno Henrici, qui est domini DCCCCXXIII. Theodericus primus Comes Hollandiæ moritur, ſecundum Sigibertum, confectus ſenio, & in Egmund Monasterio ſepelitur, cui ſuccesſit in Comitatu filius ſuus Theodericus.

(4) Melis Stoke fol. 12. vs 34.
Hi ende Vrou Ghebe ſyn wyf
Waren t Egmonde begraven.

(5) *K. Kolyn vs* 498.
Gegeven te Aken in di ſtat
Oppe Paes-avont/ ten leste
Met onſen vingerlink bevestc.

(6) *Klaas Kolyn vs* 434.
Inder Drievoudigheden
Name/ Kaerle Koninck geliek
Van Oest- en Westfrankriek.
Als billick is en wi verſtonden
Onſe liven op onſe gronden
Tegen alle Wtheims gewalt
Te beſchouwen/ dus zi geſtalt
Al by onſer mogenthede
Mit volle macht ane te ſeden
Ende ave na behoren
Zo das was hie te voren
In zine Greefſcepe bekent
Ende over datr omtrent
Onſen getrouwen Tiderike
Dat i daer af geve blike
Ende elk hem volge heden
Met deſen brive na kersten zeden.
Dus gaven wy hem das gebiet
Na goet en rype beliet
Over landen ende luden/
(Als hier nevens wy beduden)
Ti hem eygen ne waren niet al
Voertan zint bi dat getal.
Jerstlik ni beresten.
Over ti nakommers te leste

Hem

gaders de valſche ſtreeken der eedbreekende Christenen. Tot welk eynde wy hem het zwaard in handen ſtellen, om wyd en zyd daar over vrylyk het gebied te hebben, uytgenomen over eenige landen, die aan onze ſtamme eygen zyn, (verſtaa de fiskaalſche goederen behoorende aan 't Hof te Nieumeege) *van welken hem nogthans de breuken en tiendheffingen vergund worden; blyvende die ter dier plaatſe voor 't overige met hunne rechten ons eygen en niets van de zelven verminderd. Het land, dat hy dan zal berechten, is Oostwaart bepaald tegen het Sticht, by Zuydhardeshage omtrent Bodelograave, alwaar zyns Vaders Graafſchap eertyds geweest en alsnog op deezen dag is: ten Weste by het eynde van Katwyk: ten Zuyde by Fortrape, en ten Noorde by de beek Kinheim. Dierhalve willen wy dat hem van deezen dag af ieder van 't zelve het vreedig bezit laat genieten, en men de zulken, welken hem in dit opzigte tegenſtaan, hunne have doe ontruymen of ſtraffe naar 's lands gebruyk, alwaar de misdaad begaan is. Aldus gedaan in 't jaar naa onzes Heeren wonderlyke geboorenisſe uyt eene Maagd, negenhonderdtweeëntwintig op Paasch avond in de Stad Aken, en is dees brief met onze handtekening en ons zegel bekrachtigd.*

De leezer gelieve aan te merken, dat de aldus begiftigde Graaf by deezen brief, welke den vierden van Grasmaand verleend is, eerstlyk in het (1) oud opengevalle gebied van het Graafſchap Holland, 't gene zyn (2) Vader te Zuydhardeshage omtrent Bodelograave bezeeten hadt, wordt bevestigd en voorts nog ten tweede aangeſteld over het thans genaamde Ryn- en Kenmerland. En welk laatſte en nieuw hem toegevoegde gebied zich des te recht Oostwaart te Zuydhardeshage (3) by Bodelograave naar den kant van het Sticht, mids Bodelograave in die tyden onder 't Sticht hoorde en waaromtrent ook het Hollandſche Graafſchap, 't gene zyn vader bezeten hadt, alsnog lag; ten Weste by het eynde van

Hem en de Zine an 't oud gebied
Van al wat hem eygen hiet:
Dat hem God ſtarcke daer boven
Over het kersten globe
Voer te ſtaen al mit macht
Jegens dat heydens diets kracht
En gewalt/ en ave treken
Van kerstens/ die trouwe breken:
Dus geven wy hem daer vrank
Das ſwaert over bread en lanck
Te gebieden allen kanten:
(Wtgenomen eenige landen/
Ti onſe ſtamme eygen ſiunt/
Daer em die breuke of wart gegunt
En ti tienden te heffen mede.
Deſe blyven ons ter ſtede
Met haren rechten bewaert als voor
Datter niet ave ga te loor)
'T land dat hy zal berichten
Oestwairt bepaelt na ti Trichten/
Tot Suuthardeshage
By Bodeloden grave gelage;
Daer ſin Vaderes Greefſchepe gelach
Als 't was op deſen dach:
Tot 't Westen by Katiks ende:
Suutwairts Fortrape belende:
Ende Noirtwerts zy 't and/
Daer men ti Beke Kinheim vant.
Aldus gedaen ziende op heden
Willen wy dat em zi vrede
Van iegelicke in zin bezit.
Ende die 'em tegens ſtit/
Dat men hem ave doet rumen/
Ofte ſtraffen nader Couſtume/
Daer die mesdaet gelegen is.
In 't jaer der geborenes
Ons Heren hoig verwondert
Uut einen Maghet negenhondert
Ende XXII. dat.
Gegeven tot Aken in di ſtat
Oppe Paes-avont/ ten leste
Met onſen Vingerlink beveste.

(1) *K. Kolyn. vs* 457.
Jerstelike/ NI BERESTEN,
Over ti nakommers te lesten
Hem en de zine AN 'T OUD GEBIED
VAN AL WAT HEM EYGEN HIET.

(2) *Ibidem vs* 479.
Tot Suuthardeshage
By Bodeloden grave gelage/
DAER SIN VADERES GREEFSCHEPE GELACH.

(3) *Ibidem vs* 477.
'T land/ dat hy zal berichten
Oestwairts bepaelt na ti Trichten
Tot Suuthardeshage
By Bodeloden grave gelage
Daer ſin Vaderes Greefſchepe gelach
Als 't was op deſen dach,
Tot 't Westen by Katiks ende.

van Katwyk; ten Noorde by de (1) beek Kinheym, welke eenigen willen een waterloop te zyn geweest beneden Alkmaar (2) en het ſedert gebouwde ſlot Middelburg en van welke beek het Graafſchap Kinmerland zynen naam hadt; en eyndelyk ten zuyde (3) Fortrape, dat is het (4) TARP of DORP VEUR, gelegen op de ſcheyding van het thans genaamde Ryn- en Delftland.

En dewyl deeze aanſtelling geſchiedde, *op den voet zoo en indiervoege als die (5) in zyn Graafſchap en daaromtrent hier te voore bekend was*, zoo acht ik het ten hoogſte noodzaaklyk alhier kortlyks, en als met eene te rugtred, uyt de Koninglyke wetten, op het ſtuk der Graaflyke bediening, zoonu zoodan in 't licht gegeeven, den leezer te moeten aantoonen, hoedaanig het Graaflyk bewind eertyds geweest en althans nog was, op dat hy weete op hoedaanigen voet deeze aanſtelling geſchied zy, en waarom verſcheydene Keyzers de leenverheffing naamaals altemets gevorderd en die door de volgende Graaven nooit geweygerd, maar ſteeds naar tydsvereysch, vooral by 't uytſterven van den manlyken tak, tot zelf ten tyde van Maximiliaan den I., uyt hoofde van (6) zyne Gemaalin Maria, gedaan zyn.

Het bewind dan der Graaven en hunne Honderdmannen (*Centenarii*) dat zyn de hoofden der gehuchten, was op den zelfden voet, zoo als wy het onder de (7) Bataviſche Koningen beſchreeven hebben, ſtaande de regeering van alle de Oostfrankiſche Koningen, ſedert Klovis tot de dood van Keyzer Lodewyk den Godvruchtigen, gebleeven; zoo uyt krachte van het (8) verdrag, by hunne onderwerping eertyds aangegaan, als wel voornaamlyk, om dat de Franken (9) Sikambers, dat is Duytſchers zynde, zy dierhalve de zelfde hoofdzeden met de Batavieren gemeen hadden.

Daarenboven zoo blykt het uyt de wetten der zoo even gemelde Franſche Koningen, welken zy, als Opper-

---

(1) *K. Kolyn vs* 485.
Ende noirtwerts zy 't and
Daer men ti Beke Kinheym vant.

(2) *J. a Leidis Chron. Egmond. cap.* 6. Kynhem est quidam fluvius infra Alcmariam & Middelburgh Castrum, a quo nominatur Kynnemaria, & quandoque ponitur pro comitatu Kynnemariæ.

(3) *K. Kolyn vs* 484.
Suutwaerts Fortrape belende

(4) *Het blykt uyt Plinius* (Lib. XVI. cap. 1.) *dat de oude langs de zee woonende volken, als de landen nog onbedykt en met de zee gemeen lagen, om voor het altemets overland ſtroomend water beſchut te weezen, hunne eerſte hutten op hoogten, by hen* TARPEN *genaamd bouwden, en waarom de op het platte land zynde zamenwooningen, naar die hoogten, op welken zy geſteld waaren, eerst* TARPEN *of* TORPEN *en eyndelyk om de zagter uytſpraak thans* DORPEN *genaamd zyn. Wat nu belangt dat 'er* TRAPE *en niet* TARPE *geſchreeven ſtaat, zal niemand vreemd dunken, die weet hoe de Ouden de letter* R *veeltyds verplaatst hebben, en dus voor* GRAS, GARS *geſchreeven hebben. Zie Kiliaan op het voorgemelde woord* GARS.

(5) *K. Kolyn vs* 442.
Mit volle macht ane te leden/
Ende ave na behoren.
ZO DAS WAS HIE TE VOREN,
IN ZINE GREEFSCEPE BEKENT
ENDE OVER DAIR OMTRENT.

(6) Chartres de Vilvorde, in de 7 bovenkas, ende lade waar op ſtaat LETTRES DE GELDRE, en het diploma zelf gequoteerd 11. Item een andere brief van den voorz. Keyzer Frederik in dato als voore daar mede verklaard wordt / dat de gemelde Aartshertog (Maximiliaan) uyt den naam van zyne Gemaalin Maria van Bourgonje van hem te leen ontfangen heeft de Hertogdommen / van Brabant Lottheringe / Limburg / Luxemburg / en Gelder / midsgaders het Graafſchap Vlaandre / voor zoo veel het Roomſche ryk dat te leen geeft / voorts ook de Graafſchappen van Bourgongnie HOLLAND, ZEELAND, Namen en Zutphen / 't Paltsgraafſchap van Henegouwe / 't Markgraafſchap van Antwerpen / de Heerlykheden van VRIESLAND, Salyn en Mechelen.

(7) *Zie I. Deel fol.* 13. 14. 15. 16.

(8) *Procop. de bello Goth. Lib. I. pag.* 175. Ut ſua ſervarent, moresque avitos retinerent, permanentes ad nostra usque tempora. Nam & hodie cognoscuntur legionum, in quas distributi fuere, nominibus, ſuisque ſub ſignis ineunt prælia, & legibus vivunt quibus olim, habitumque Romanorum ſervant, etiam pedum tegmine.

(9) *Fortunat. in laud. Charib. Lib VI. cap.* 4. *vs* 97.
Cum ſis progenitus clara de gente Sicamber.

pervorſten van het Oostfrankiſche ryk, en bygevolge ook van het thans genaamde Holland, in verſcheydene tyden hebben in 't licht gegeeven, dat de Graaven, dewyl zy (1) GRAAFSCHEPENS of hoofdrechters over (2) GREVE dat is zwaarwigtige rechtzaaken van hun (3) GREEFSCHEPENDOM of Graafſchap waaren, dierhalve op eene behoorlyke wyze in 's lands rechten, op dat de vonnisſen naar 't recht geveld en de (4) wetten op geene onbehoorlyke wyze verdraaid zouden worden, moesten ervaaren, en ſteeds van eenen (5) Geheymſchryver verzeld weezen; om de vonnisſen in geſchrift behoorlyk op te ſtellen. In welken uyt te ſpreeken hem niemand (6) mogt hinderlyk zyn. En op dat de Graaf zoude zyn buyten allen ſchyn van zich in den drank te hebben verloopen, moest hy de rechtdagen, welken maandlyks gehouden (7) wierden, nuchtere (8) bywoonen. Van iedere rechtzaak hadt hy eene (9) ſchelling, gelyk ook een derde van alle de breuken en opgelegde boeten (10) door hem uytgewonnen, anders kwamen die geheel in 's Konings ſchatkist des hofs te Nieumeege. Hooglyk was het hem, ja zelf op verbeurte (11) van zyn Graaflyk ampt (want die wierden in die tyden naar (12) 's Vorſten welgevallen en aan- en afgeſteld) verbooden, ten naadeele der onſchuldigen eenige giften of gaaven te ontfangen. De zorg, om het land van dieven, roovers en landloopers te zuyveren, door die alom te doen opvangen, ſtondt aan den Graaf en moest ieder tot dat eynde een (13) gevangenhuys hebben, en, om 't welke uyt te voeren, zoo de Graaf zich te zwak bevondt, hy verpligt was de ſterke hand van den over hem geſtelden Hertog (14) des ge-

(1) *Gloſſa de Art.* 53. *Lib. II. ſpecul. Saxon. pag.* 511. **Ein Graf bedeut / nach alten Sachſiſchen Deutſchen /** EIN RICHTER / **darumb haben dieſen nahmen viel unterſcheidene richter.**

Excerpta ex Chron. Brem. J. Rhode Archiep. fol. 259. Item omnes *Judices Superiores* in terra Kedinga nuncupati GREVEN.

(2) *Diplom. Caroli M. apud Meibom. tom. III. fol.* 40. Quapropter in illa parte Saxoniæ Trutmannum virum illustrem ibidem Comitem ordinamus, ut reſideat in curte ad Campos, in MALLO PUBLICO AD UNIVERSORUM CAUSAS AUDIENDAS vel RECTA JUDICIA TERMINANDA, isque advocatum omnium presbyterorum in tota Saxonia fideliter agat, ſuperque VICARIOS & SCABINOS, quos ſub ſe habet, diligenter inquirat & animadvertat, ita ut officia ſua ſedulo peragant.

(3) *K. Kolyn vs* 445.

In zine GREEFSCEPE **bekent.**

vs 481.

Daar ſin vaderes GREEFSCEPE **gelach.**

Alfric. Præpoſitus, **Gereſa ouwe provost** a **Greef / Gerifscipe /** conſulatus.

(4) *Capit. Caroli M. anno* 803. *cap.* 4. Comites... legem ſciant, ut ante eos injuste quis nemini judicare posſit, nec ipſam legem mutare

(5) *Ibidem, ann.* 805. *cap.* 3. Et ſinguli Comites ſuum Notarium habeant.

(6) *Capitul. Ludov. pii anno* 819. *cap.* 5. Volumus ut Comes potestatem habeat in placito ſuo facere quæ debet, nemine contradicente.

(7) *Capit. III. Caroli M. anno* 812. *cap.* 8. Ceteris vero menſibus unusquisque Comitum placitum ſuum habeat & justitias faciat.

(8) *Capit. Caroli M. cap.* 38. *Baluz. tom. I. fol.* 761. Nec placitum Comes habeat niſi jejunus. *Item. cap.* 3. *ann.* 803. *cap.* 15.

(9) *Capit. VI. Caroli M. anno* 803. *cap.* 2. Comes de notitia ſolidum unum accipere debet.

(10) *Capitul. Caroli M. anno* 793. *cap.* 5. Si Comites ipſas cauſas commoverint ad requirendam, illam tertiam partem ad eorum recipiant opus, duas vero ad palatium. Et ſi per ſuam negligentiam remanſerint . . . . tunc volumus ut ipſe Comes illam tertiam partem non habeat, ſed cum integritate ad palatium veniat.

(11) *Ibidem ad ann.* 791. *cap.* 28. De præmiis & muneribus, ut munera ſuper innocentem nullus accipiat . . . . & ſi, quod abſit, forte Comes hoc fecerit, honorem ſuum perdat.

(12) *Greg. Turon. Lib. VI. cap.* 22. Rex igitur pervaſis Chilpericus civitatibus fratris ſui, NOVOS COMITES ordinat, & cuncta jubet ſibi urbium tributa deferri.

(13) *Capit. II. Caroli M. ann* 813. *cap.* 11. Ut Comes unusquisque in ſuo comitatu carcerem habeat.

(14) *Capit. regis Dagoberti tit. II. cap.* 5. §. 4. Si talis homo potens hoc fecerit, quem ille Comes distringere non potest, tunc DICAT DUCI SUO, & Dux illum distringat ſecundum legem.

Cap. Dagoberti anno 630. *cap.* 36. §. 6. Et ſi est talis perſona, quam Comes, in placito, vel Centenarius vel misſus Comitis distringere non potest, tunc eum dux legitime distringat, plusque quærat Deo placare quam homini, ut nullum neglectum in anima Ducis a Deo requiratur.

gewests te verzoeken. Echter hadt hy, onaangezien dit aan hem opgedraage Graaflyk bewind, de magt niet om de zulken, welken over dievery of andere misdaaden wettig ter dood veroordeeld waaren, het (1) leeven te ſchenken

Wat het krygsbewind des Graafs aanbelangt, dat vindt men ook door verſcheydene wetten bepaald. Dus moest hy, de Koninglyke bevelbrieven tot den heirban hebbende ontfangen, die zyne onderhoorige landzaaten aankondigen, midsgaders zyne volken, onder 't beleyd der *Centenarii* of Honderdmannen der dorpen, op de verbeurte van zestig (2) ſchellingen, van ieder die hierin naalaatig was, in het veld rukken, en tydig naar de betekende (3) verzaamelplaats, met de behoorlyke wapenen, doen afzakken. Welken waaren een ſchild, ſpeer of boog (4) voorzien met twee ſnaaren, en twaalf pylen, midsgaders een pantſer, helm en verdere wapenrusting, over welken de wapenſchouw den Graaf was aanbevoolen. Even gelyk ook het opzigt (5) over de troswagens, den aanvoer der leevensmiddelen, beſtaande uyt twee derde deelen van 's lands vrugten, de ſlingergevaarten en die 'er het bewind van hadden, de legermolens, vragtſcheepen, bruggen en verdere grove naaſleep. Midsgaders dat zyne onderhoorige benden buyten het bevel van zynen Hertog niets met geweld onderwege in zyn Graafſchap roofden, 't graan of hooi (6) medevoerden, of de huyzen in den brand ſtaaken: op verbeurte (7) van de ſchaade, zoo hy 'er geen onderzoek naar deedt, dan zelf te boeten. Eyndelyk zoo ſtondt het geenszins aan den Graaf, onaangezien die een derde (8) der breuken wegens het achterblyven trok, aan iemand daartoe verlof te geeven, maar moest, zoodanig verlof desonaangezien gegeeven hebbende, de daaropſtaande (9) boete zelf betaalen.

Uyt dit alles is nu ligtlyk op te maaken hoedaanig het Graaflyk bewind was ten tyde van Keyzer Lodewyk den Godvruchtigen. Dan als des zelfs ryk, gelyk wy (10) hiervoor gezien hebben, onder zyne drie Zoonen Lotharis, Lodewyk en Karel den Kaalen by des zelfs leeven op nieuws verdeeld, en aan Lotharis by die nadere verdeeling dat deel te

(1) *Capit. II. Caroli M. aan.* 813. *cap.* 13. Quia postquam Scabini eum dijudicaverint, non est licentia Comitis . . . . ei vitam concedere.

(2) *Capit. III. Caroli M. anno* 813. *cap.* 9. De Hoste pergendi, ut Comes in ſuo Comitatu per bannum unumquenique hominem per ſexaginta ſolidos in hostem pergere bannire ſtudeat, ut ad placitum denuntiatum ad illum locum, ubi jubetur, veniant.

(3) *Capit. I. Lud. pii anno* 815. *cap.* 1. Eo videlicet modo, ut ſicut ceteri liberi homines cum Comite ſuo in exercitum pergant, & in Marcha nostra juxta rationabilem ejusdem Comitis ordinationem atque admonitionem explorationes & excubias quod uſitato vocabulo *Wactas* dicunt, facere non negligant.

(4) *Cap. III. Caroli M. anno* 813. *cap.* 9. Et ipſe Comes prævideat quomodo ſint parati, id est, lanceam, ſcutum aut arcum cum duabus cordis & ſagittis duodecim . . . . habeant, loricas vel galeas & temporalem hostem, id est, æstivo tempore.

(5) *Ibidem cap.* 10. Ut regis ſpanſa in carra ducatur . . . . farinam, vinum, baccones & victum abundanter, molas, dolatorias, ſecures, faretros, fundibulas & illos homines, qui exinde bene ſciant jactare. . . . . Et unusquisque Comes duas partes de herba in ſuo comitatu defendat ad opus illius hostis, & habeat pontes bonos, naves bonas &c.

(6) *Capitul. Bajoar regis Dagob. ann.* 630. *cap.* 5. §. 1. Si quis in exercitu infra provinciam, ſine jusſione Ducis ſui, per fortiam hostilem aliquid deprædare voluerit, aut fœnum tollere, aut granum vel caſas incendere, hoc omnino testamur ne fiat; & exinde curam habeat Comes in ſuo Comitatu. Ponat enim ordinationem ſuam ſuper Centenarios & Decanos, ut unusquisque provideat ſuos quos regit, ut contra legem non faciant.

(7) *Capit. Dagoberti anno* 630. *cap.* 5. §. 3. Et ſi ille Comes neglexerit inquirere, quis hoc fecit, ille omnia de ſuis rebus restituat; tamen tempus requirendi habeat.

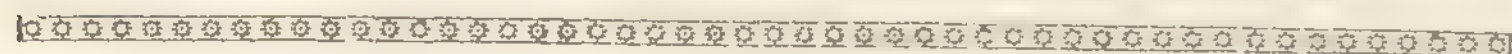
(8) *Capit. Caroli M. ann.* 812. *cap.* 11. Et ei (*comiti*) exinde tertiam per jusſionem nostram donet.

(9) *Capit. I. Caroli M. ann.* 812. *cap.* 3. Qui dicat, quod jusſione Comitis . . . . is, per cujus jusſionem illa remanſit, bannum nostrum reuvadiet atque perſolvat ſive ſit Comes &c.

(10) *Zie hier voor II. Deel fol.* 73.

te beurt gevallen was, 't gene ſedert het (1) Lotteringſche ryk genaamd is, en onder 't welke het thans genaamde Holland en Westvriesland behoorden, zoo is in opzigte der Graaflyke bedieningen eene zeer merkelyke verandering voorgevallen. Want deezen ſtraks, naa huns vaders dood wegens die verdeeling onderling in oorlog raakende, trachtte ieder de Graaven van zyns Broeders ſtaaten, door het toevoegen van eenige totnogtoe (2) onbezeetene voordeelen, aan zyne belangen te hechten. En dus zyn aan de Hertogen en Graaven, welken totnogtoe hunne bedieningen maar tot wederzeggens bezeeten hadden, de zelven voor hun geheel leeven IN BENEFICIUM, gelyk men dat toen noemde, dat is, volgens de (3) laatere uytdrukking, TE LEEN gegeeven. Op deeze wys getuygen ons de oude ſchriften, dat die zelfde Lotharis (4) aan den Noordman Roruk, van wien wy hiervoor zoo menigmaal gewaagd hebben, verſcheydene Graafſchappen in het thans genaamde Holland, die hy voorheen als Hertog aldaar bezeeten hadt, in *beneficium* of te leen gegeeven heeft, onder beding dat hy de Synzen en andere zaaken tot de Koninglyke ſchatkamer behoorende getrouwlyk zoude waarneemen en die gewesten, tegen de alom in 't land vallende Deenen, beſchermen. Een voorbeding, 't gene ook by deeze aanſtelling van Graaf Dirk wordt in achtgenomen, mids Koning Karel, naa 't ſlechts afſtaan (5) der breuken en tiendheffingen, den eygendom der Fiskaalſche Hoflanden van Nieumeege en der zelver dienstmannen aan zich behoudt, op dat'er niets af te loorgaa, maar die, als zynen ſtam eygen zynde, met hunne rechten gelyk voorheen bewaard blyven. En wier jaarlykſche inkomſten en de twee derde deelen der uytgewonne breuken door de Graaven aan de Koninglyke ſchatkamer van het (6) Hof des gewests, als was dat van Nieumege in opzigte van het thans genaamde Holland, jaarlyks ook moesten worden overgeleverd.

Om welke hiervoorgemelde Deenen

(1) *Lud. Pii vita cap.* 19. *in fine.* Lotharius vero partem Franciæ ſibi vindicavit, quæ usque in hodiernum diem, ex ſuo nomine, LOTHARII regnum appellatur.

(2) *Nitbardi Hiſt. Lib. II. fol.* 91. Quibus artibus univerſum Imperium liberius invadere posſet, deliberare cœpit.

Ibidem. Audiens Lodharius patrem ſuum obiſſe, confestim nuntios UBIQUE ..... MITTIT ... PROMITTENS UNICUIQUE HONORES à PATRE CONCESSOS, ſe concedere, & EOSDEM AUGERE VELLE.

P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 2. *Il envoya ſecretement diverſes perſonnes par tout l'Empire François, mais principalement en France a pluſieurs Seigneurs pour leur declarer ſes intentions* LEUR PROMETTANT D'AUGMENTER LEURS PRIVILEGES ET DE LEUR FAIRE DE GRANDS AVANTAGES, *s'ils vouloient le reconnoistre pour leur Souverain & leur donna en mesme temps ordre ſous peine de la vie, de le venir joindre auſſi-tost qu'il auroit paſſé les Alpes. Tandis qu'il tâchoit ainſi ſous main de debaucher les Sujets de ſes freres &c.*

(3) *Charta Balduin. Comit. Hann. ann.* 1078. *In Miræi Cod. Donat. Belg. fol.* 515. Excepto quod abbas vel ſuccesſor ſuus pro molendino ſuo unoquoque anno ſolvat militibus, quibus contingit BENEFICIUM, quod vulgo dicitur, FEODUM.

(4) *Annal. Fuld. ad ann.* 850. Roruc, qui ... vicum Dorestadum jure BENEFICII tenuit ... in fidem receptus est ea conditione ut tributis cæterisque negotiis ad regis ærarium pertinentibus fideliter inſerviret & piraticis Danorum incurſionibus obviando reſisteret.

(5) *K. Kolyn vs* 470.
Wtgenomen eenige landen
Ti onſe ſtamme eygen ſunt/
Daer 'em die breuke of wart gegunt
En di tienden te heffen mede.
Deſe blyven ons ter ſtede
Met haren rechten bewaert als voor/
Datter niet ave ga te loor.

(6) *Capit Caroli M. anno* 793. *cap.* 5. Si Comites ipſas cauſas commoverint, ad requirendum, illam tertiam partem ad eorum recipiant opus, DUAS VERO AD PALATIUM. Et ſi per ſuam negligentiam remanſerint .... tunc volumus ut ipſe Comes illam tertiam partem non habeat, SED CUM INTEGRITATE AD PALATIUM VENIAT.

nen met meerder magt te konnen afkeeren, men, tegen de (1) voorheen in zwang geweest zynde gewoonte, aan eenen en den zelfden Graaf verſcheydene, ja altemets tot (2) vyftien onderſcheydene Graafſchappen, even als aan deezen Graaf Dirk eerst het Kloostergraafſchap der Egmondſche Abtdye, en nu die van Holland en Kenmerland, te gelyk opdroeg; doch echter altyd met de zelfde afhangelykheyd tot den Koning, gelyk die te voore geweest waaren.

De ſmaak van een zoo vergroot en langduurig bewind, en dat de Graaven, (3) zoo ſtaande de veelvuldige invallen der Noordmannen langs alle oorden des ryks, als ſtaande de onderlinge Broederkryg, hunnen dienst en trouw, meer dan ooit te voore, den Vorsten noodzaaklyk hadden doen worden, gaf hen de lust en gelegenheyd om van de aldus benarde Koningen verſcheydene tot nogtoe ongehoorde gunſten en onder anderen de opvolging (*ſurvivance*) voor hunne Zoonen, welken zich tot dat eynde aan 's Vorſten hof (4) ſtaande hunne jeugd ophielden, reeds by hun leeven te bekomen. Welk gunstbewys in 't eerst iet zeldzaams was, doch met den tyd zelf eeniger maate eene gewoonte wierdt.

Zulks, daar men te voore geene wetten of regel wegens de aanſtelling eens Graafs ergens gemeld vindt, want dat hong toen geheel af van 's Konings enkel welgevallen, men nu, mids deeze ingevoerde verandering, Lotharis jongſten Broeder, te weeten Karel den Kaalen, naa die een gedeelte zyns ryksgebieds, te weeten Aquitanië, (5) aan zynen Zoon Lodewyk den Stameraar hadt opgedraagen, deeze (6) orde daarop in 't jaar achthonderdzevenenzeventig zag in 't licht geeven.

Indien een Graaf in dat ryk overlydt, wiens Zoon by ons is, zoo zal onze Zoon (verſtaa Lodewyk de Stameraar) *nevens onze verdere getrouwen orde over die genen ſtellen, welken by den zelven Graaf het gemeenzaamst en het naast geweest zyn, die nevens de dienstmannen des Graafſchaps, en den Biſſchop, onder wiens Bisdom het gelegen is, over het Graafſchap zullen opzigt hebben, tot dat het ons bekend gemaakt zy, op dat wy zynen Zoon,* *die*

(1) *Monach. Sangall. Lib. I. cap.* 14. Carolus nulli Comitum, niſi his, qui in confinio vel termino barbarorum conſtituti erant, plus quam UNUM COMITATUM aliquando concesſit.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 995. Inde a patre ſuo Ansfrido, XV Comitatuum ſtrenuo Comite &c.

(3) *Chron. Sti. Benign. Divionenſ. ad ann.* 840. Filii ejus (*Ludovici*) gravi pernicie in ſemet disſidentes, unitum prius pulcherrima de diverſis nationibus compage Francorum regnum fœda ſectione ſciderunt. Qua de re contigit ut dum Optimates aulæ uniuscujusque filiorum regis adverſus alterutrum affectare ſe ſimulant GRATIAM, QUIDQUID UTILE SIBI FORE EXISTIMASSENT, EXPETERE NON DUBITARENT. At regii adolescentes dum ſibi quisque conſulit, & ne alter ei præferatur, cavet, injustis aliquando petitionibus, invito nihilominus aliquoties animo, favere cogebantur.

(4) *Capit. Caroli Calvi anno* 877. *cap.* 3. Si Comes de isto regno obierit, CUJUS FILIUS NOBISCUM SIT.

(5) *Annal. Bertin. ad ann.* 867. Ubi primores Aquitaniorum ſibi obviam accerſivit, & filium ſuum Ludovicum, ordinatis illi ministerialibus de palatio ſuo, eisdem Aquitanis regem præfecit.

(6) *Capit. Caroli Calvi ann.* 877. *cap.* 3. Si comes de isto regno obierit, cujus filius nobiscum ſit, filius noster cum cæteris fidelibus nostris ordinet de his, qui eidem Comiti plus familiares propinquiores fuerunt, qui cum ministerialibus ipſius Comitatus, & cum Episcopo in cujus parochia fuerit ipſe Comitatus, ipſum Comitatum prævideant usque dum nobis renuntietur, ut filium illius qui nobiscum erit, de honoribus illius honoremus. Si autem filium parvulum habuerit isdem filius ejus cum ministerialibus ipſius Comitatus, & cum Episcopo in cujus parochia conſistit, eundem Comitatum prævideant, donec obitus præfati Comitis ad notitiam nostram perveniat, & ipſe filius ejus per nostram concesſionem de illius honoribus honoretur. Si vero filium non habuerit, filius noster cum cæteris fidelibus nostris ordinet qui cum ministerialibus ipſius Comitatus & cum Episcopo proprio ipſum Comitatum prævideat, donec jusſio nostra inde fiat. Et pro hoc ille non irascatur, qui illum Comitatum præviderit, ſi eundem Comitatum alteri, cui nobis placuerit, dederimus, quam illi, qui eum eatenus prævidit.

die by ons is, van des zelfs (1) eerampten (dat is GRAAFSCHAP) *deelachtig maaken. Zoo de Graaf flechts eenen jongen Zoon achterlaat; zoo zal die Zoon nevens de Dienstmannen* (verstaa de CENTENARII) *van het zeldfe Graafschap en met den Bisschop, onder wiens Bisdom het Graafschap gelegen is, opzigt over het Graafschap hebben, tot dat het overlyden van den gemelden Graaf tot onze kennisse kome, en wy zynen Zoon met des zelfs eerampten vereeren. Zoo hy nogthans geenen Zoon gehad heeft, zoo zal onze Zoon met de verdere (2) getrouwen* (VAZALEN) *en met de Dienstmannen van het zelve Graafschap, en met den Bisschop, onder wien 't behoort, over het Graafschap opzigt hebben tot dat ons bevel deswege geschiedde. Voorts dat die gene, welke opzigt over het Graafschap gehadt heeft, zich niet belge, zoo wy dat Graafschap aan iemand anders, die ons behaagt, dan dien schenken, welke uyt krachte deezes over 't zelve het opzigt gehaad heeft.* Uyt deeze wet, hoewel geene erfvolging der Graafschappen in dien tyd kan worden beweezen, zoo is 't echter dat men ziet hoe de Zoonen der overleedene Graaven voor anderen tot de opvolging dier opengevalle waardigheyd als voorschikt waaren.

Omtrent vyftig jaaren, naa 't maaken van deeze wet, staande welke tusschentyd de opvolging der Zoonen in de Graafschappen hunner overleedene Vaders nu genoegzaam, door de slappe en toegeevende regeering der volgende zeer jonge Koningen, als eene vaste wet geworden was, zulks daarom; mids ook volgens het voorgaande (3) gebruyk ieder Graafschap nu niet meer naar zynen Graaf, maar ieder Graaf integendeel thans naar zyn Graafschap genaamd wierdt, door Koning Karel den Eenvoudigen, Zoonszoon van deezen Karel den Kaalen, niet by erfvolging, maar by eenen daar toe op nieuws verleenden aanstelbrief, en dat wel op eenen voet, *zoo die te voore (4) in zyn Graafschap bekend was*, en door ons thans beschreeven is, in het hiervoor gemelde Graaflyk BEWIND is aangesteld.

Ik schryve GRAAFLYK BEWIND: dewyl uyt dien aanstelbrief, niet tegenstaande die zekerlyk door de dichtmaat, ten voordeele der Hollandsche Graaven, als aan wien de Schryver zyn werk opdragt, niet weynig zal ver-

(1) *Leg. Longob. Lib. I. tit: 25. cap.* 68. Si Comes sine culpa per invidiam aut occasionem injustam, nisi per justitiam & pacem faciendam, hominem diffecerit, HONOREM SUUM perdat & legibus illi, contra quem injuste fecerit, pœnam quam intulerit, emendet.

(2) P. Daniel. Hist. de Franc. tom. I. pag. 418. *Il confisqua certaines terres, qui n'avoient plus de maitres, ou dont les Seigneurs estoient morts les armes à la main contre luy, ou estoient en fuite pour quelque autre Crime, & les donna en* BENEFICE, *ainsi qu'on parloit alors*, A DES FIDELES, *appellez autrement* VASSAUX, *ou* VASSEURS *ou* VAVASSEURS; *C'estoient ordinairement des officiers d'armées, qui tenoient ces sortes de terres à* FOY & HOMMAGE, *avec obligation d'aller à la guerre, quand ils estoient commandez, & d'y mener leurs propres vassaux, c'est-à-dire, ceux, qui habitoient ces terres, ou qui les faisoient valoir & leur en faisoient à eux-mesmes hommage.*

(3) *Pistoreus in præfation. tom. III. Historicorum A.* 4. Quod istius seculi consuetudini tribuemus quæ nobiles, Comites, ipsosque Duces sine habitationis loco & præfecturis, vel familiæ cognomentis absolute simplicissimeque propriis nominibus notabat: forte quod, qui tum Conradus & inde Dux certi loci & gentis esse cognoscebatur, posteris omnibus, quis olim fuisset, eodem modo exploratum compertumque futurum esse, simplices nostri & non nimium curiosi majores arbitrarentur: vel quod ex dignitatibus, QUÆ IN FAMILIIS NON INHÆREBANT, NEC AD FILIOS PROGREDIEBANTUR, non posse familiarum distingui status judicarent.

H. Meibom. Rerum Germ. Script. tom. III. fol. 41. Comites olim non a territoriis gubernatis nomen accepisse, sed eis impertitos.

(4) *K. Kolyn vs* 440.

- - - - Dus zi gestalt
Al by onser mogenthede
Mit volle maght ane te leden;
- - - - - - - - - - - - -
ZO DAS WAS HIE TE VOREN
IN ZINE GREEFSCEPE BEKENT,
ENDE OVER D'AIR OMTRENT.

verwrongen zyn, nooit zal konnen worden beweezen, dat de EYGENDOM VAN HET GRAAFSCHAP zelf aan hem is opgedraagen. Ja ik durf my vleijen niemand in ſtaat te zyn, van een Graafſchap onder het gebied der Franſche Koningen te konnen aantoonen, van 't welke de ONAFHANGELYKE EYGENDOM door de Vorsten van dien tyd aan iemand hunner Werreldlyke (1) onderdaanen is afgeſtaan. Want het ſtrydt tegen de *fundamenteele* regeeringsform dier tyden, in welken de Koningryken zelfs, als die onder de Zoonen verdeeld wierden, altyd van den oudſten (2) leenroerig waaren.

Dus heeft Keyzer Karel de Groote zyne ryken onder zyne drie Zoonen Karel, Pipyn en Lodewyk verdeelende, de twee laatſten niet dan leenmannen van den oudſten aangeſteld. Daarom heeft Keyzer Lodewyk, door 't afſterven van zyne Broeders Karel en Pipyn, het oudſte mansoir zynde geworden, ſedert zynen Neef Bernard, Zoon van zynen (3) laatstgemelden Broeder Pipyn, als Koning van Italië aan (4) zich hulde doen doen. Op de zelfde wys ſtelde dees Lodewyk zynen tweeden Zoon Pipyn tot Koning van Aquitanië en zynen jonſten Lodewyk tot (5) Koning van Beijere, doch beyden afhangelyk van Lotharis (6) zynen oudſten, dien hy tot medegenoot des Keyzerryks verklaarde, invoege'er geene drie (7) maar een onafhangelyk Koningryk was. En 't gene ook, als zyn Vader die afhangelykheyd zyner twee jongere Broeders, om den ondernomen opſtand van Lotharis, ſedert (8) vernietigde, naa des Vaders overlyden de rede geweest is, waarom die tegen zyne twee jongere (9) Broeders Lodewyk en Karel de wapenen opnam.

Ja dees Karel de Eenvoudige zelf, als hy door den in zyn land gevallen Rollo, gelyk wy (10) gemeld hebben, zoodaanig door de wapenen was in 't naauw gebragt, dat hy, nevens

(1) Werreldlyke onderdaan) *Want hoewel men weet hoe de Vorsten van dien tyd den eygendom van veelvuldige landen en* GRAAFSCHAPPEN *aan de Bisdommen afſtonden, zoo verlooren zy daarom echter geenszins den eygendom; mids zy, nog in die tyden en lang daarnaa, by 't openvallen eens Bisdoms, zelfs weder nieuwe kerkvoogden, door het overgeeven van den Biſchoplyken ring en ſtaf, aanſtelden; invoege deeze giften der Graafſchappen niet zoo zeer voor eenen weezenlyken afſtandt, dan voor eene beſtandige* HECHTING *aan die kerken moet worden aangemerkt.*

(2) *Rutbertus in Vita Walæ.* Regum vasſalli etiam filii eorum.

(3) *Poëta Saxo ad ann.* 811.
Hoc quoque Bernhardo regnum concesſerat anno
Italicum pius Augustus, nam filius idem
Pipini merito patri ſuccesſerat hæres.

(4) *Thegan. vita Lud. pii cap.* 12. Eodem tempore venit Bernhardus filius fratris ſui Pippini, & tradidit ſemetipſum ei ad procerem & FIDELITATEM ei cum juramento promiſit.

Astron. Annal. ad ann. 814. Bernhardum regem Italiæ nepotem ſuum ad ſe evocatum muneribus donavit & in regnum remiſit.

P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 519. *Il fit venir d'Italie ſon Neveu le Roy Bernard, qui luy fit hommage de ſon Royaume & ſerment de fidelité.*

(5) *Adelmi Annal. ad ann.* 817. Generalem populi ſui conventum Aquisgrani more ſolito, habuit; in quo filium ſuum PRIMOGENITUM LOTHARIUM coronavit & nominis atque IMPERII ſui ſocium ſibi conſtituit, cæteros REGES APPELLATOS, unum Aquitaniæ, alterum Bojoariæ.

(6) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 549. *Lothaire avoit esté asſocié à l'Empire deſigné ſuccesſeur de tout le reste des Estats de ſon pere & mesme de* SA SOUVERAINETE SUR SES AUTRES FRERES.

(7) *Epiſt. Agobardi ad Lud. Imp. N°.* 4. Ceteris filiis vestris delignatis partes regni vestri, ſed ut UNUM REGNUM ESSET, NON TRIA, PRÆTULISTIS eum (*Lotharium*) illis, quem participem nominis vestri fecisti.

(8) *Vita Walæ Abb. Corbejenſ. Lib. II. fol.* 502. Qui (*Lotharius*) erat longe diu conſors a patre & ab omnibus procreatus Imperator, removetur a potestate, repellitur a conſortio, Sacramenta univerſorum, quæ illi facta fuerant, auctoritate paterna violantur.

(9) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 2. *Il pretendit faire revivre le droit qu'il y avoit eu autrefois, lors qu'il fut asſocié par ſon pere à l'Empire.*

(10) *Zie hier voor II. Deel fol.* 140.

nevens zyne Dochter Gizele aan dien ingevallen vreemdling dat gedeelte zyns ryks moest afſtaan, 't gene naar de volkplanting van dien ontzaglyken Noordman, ſedert Normandië genaamd is, zoo heeft hy den zelve echter dat Hertogdom niet in eenen onafhangelyken eygendom, maar (1) ſlechts te (2) leen, of, gelyk men dat toen noemde, in BENEFICIUM gegeeven.

Daar nu de Koningryken by de verdeeling onder de Zoonen, ja daar de Hertogdommen door de wapenen afgeperst niet dan leenroerig geweest zyn, is het wel te denken, dat aan eenen byzonderen Graaf in het Hertogdom van het thans genaamde Holland de onafhangelyke eygendom vrywillig zou zyn afgeſtaan? te meer mids Koning Karel wel ver van in den brief daarvan het minſte gewag te maaken gelyk hy, als van het gewoonlyke (3) gebruyk afwykende, doen moest, in tegendeel wel uytdrukkelyk verklaart, dat des zelfs aanſtelling geſchiedt niet op eene geheel *nieuwe* maar op eene wys, *zoo als die in zyn Graafſchap en daaromtrent te voore gebruyklyk was*, en alwaar immers de voorige Graaven geenszins onafhangelyk geweest waaren?

Dierhalve mag ja moet men met volle zekerheyd beſluyten, dat het hem in BENEFICIUM, dat is te leen, gegeeven is; even gelyk dat (4) Heda, Beka (5) en het opſchrift, 't gene (6) in 't Karmelieter Klooster te Haarlem geſtaan heeft, midsgaders zeker naamloos Klerk (7) uyt de laage landen aan de zee, en die zyn werk aan Graaf Willem (8) van Beijere opdraagt, eenpaarig getuygen: 't gene de laatſte zekerlyk niet zou hebben durven te boek ſtellen, het en waar die zaak als zoodaanig door den Graaf zelf erkend was, en waarom die naamaals ook, met vierentwintig ſcheepen naar Engeland zynde overgeſtooken, aldaar in 't jaar veertienhonderdachttien van Keyzer Sigismond het leen (9) van Holland, en daarom naamaals geſteld onder de derde (10) kreyts van 't ryk, verheft, en ook het verley voor zyne eenige Dochter Jakoba, hoewel te vergeefſch, verzogt heeft.

Invoege dees Graaf Dirk uyt krach-

(1) *Fragment. Hiſt. Francicæ a Lud. pio usq. ad Robertum regem. fol.* 339. Rex quoque adjecit donationi, quam prius Rolloni donaverat, totam Britanniam ſicut jam dudum posſederat, ut per hoc etiam BENEFICIUM efficeret illum ſibi FIDELISSIMUM VASSALLUM.

(2) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 221. *Ce Duché estoit toûjours* TRIBUTAIRE *de la France &* SUJET A L'HOMMAGE.

(3) *NB. Hierom worden door alle de oudheyd kundige ſchryvers alle zoodaanige giftbrieven als verdicht en valſch verworpen, in welken men den eygendom van eenig Graafſchap of Hertogdom voor de tyden van Keyzer Otto den I aan iemand vindt afgeſtaan* Zie Chron. Gottwicenſ. part. I. fol. 124. *en des zelfs ten tyde van dien Keyzer geene opvolging in de Graafſchappen als nog gevonden, dan by uytdrukkelyke daartoe verleende brieven van die Vorsten.* Ibidem fol. 173.

(4) *Hiſt. fol.* 58. Hollandia autem recte deſcribitur ut ea pars ſit, cui Theodoricus Comes a Carolo præfectus fuit, hoc est in PRÆSTARIAM ſive PRÆCARIAM, uti ajunt, id est AD VITAM ſuam ſolum accepit.

(5) *Chron. fol.* 28. Theodoricus ET SUA POSTERITAS eandem ditionem FEUDALI JURE posſiderunt.

(6) Chron. MS. van een ongenoemd Clerck van de lage landen aan zee. **Dese Graefe Dirck en** ZYN NACOMELINGEN **hebben van dien tyt bewaert die eedele** GRAEFSCAP HOLLANT IN RECHTE MAN LEEN BESEETEN.

(7) Op het Stadhuys te Haarlem in de baanderol des Herauts.

Ter saken van desen (dat sul dy weten)
Is hem doen Hollant oock toeghesthreven /
In welken hy heeft hem rechts vermeten
En heeft'et VOOR KEYZERLYCK LEEN UITGHEGHEVEN.

(8) In het begin zyns werks. **Een ongenoemt Clerck geboren wyten laegen landen byder zee / die wyt vryen zinnen begerende is / waerachtige Historie te beschryven wenschet zynen geduchten ende genadigen Lantheer Hertoch Willem van Beyeren . . . grote zeeghe en zaltcheyt met verstandenisse de waarheyt.**

(9) *Eb. Windeckii vita Sigism. Imper. apud Menkenium tom. I. fol.* 1104. Und do enfing Herzog Wilhelm sein LEHEN von dem Romischen Konig / und versprach do / dem Romischen Konig sein schuffinge zu leihen uber den zee.

(10) *J. Ph. Datt, volumen rer. Germ. fol.* 180. item. Der dritte kreyts sol sin der Ersbischaff zu Collen mit den Bischoven / Utracht und lutiche ... Furstenthum Brabant / Hollant.

924.

krachte van den eersten giftbrief, in 't voorgaande jaar aan hem verleend, nu Kloostergraaf der Egmondsche Abtdye en omgelegene landen was; welke, als aan de Westzyde van 't Flei gelegen, altemets ook het (1) WESTFLINGISCHE Graafschap genaamd worden: even gelyk ook uyt krachte van deezen tweeden giftbrief eerst van 't oude Graaflyk gebied van Holland, 't gene zyn Vader by Bodelograave gehad hadt, en ten tweede ook nog in dat van het thans genaamde Ryn- en Kenmerland, als Leenman van Lotteringe is aangesteld geworden.

Onaangezien deeze zoo merkelyk toegenome grootheyd van den Hollandschen Graaf, als wiens onder zyn gebied staande landen zich nu van het Vlie tot de grenzen van het Graafschap Maasland en Vlaardinge uytstrekten, zoo bestonden de tot den afval steeds genegen zynde Westvriezen, tegen hem de wapenen (2) op te vatten, en hoewel hy de zelven ook eerlang tot rede (3) bragt, zoo zag men die volken echter in 't volgende jaar dit hun voorneemen met nog grooter raazernye werkstellig maaken. Want naa het verwoesten van Alkmaar, midsgaders het verbranden van het (4) Nonneklooster te Egmond, 't gene deezes Graaven Vader van hout herbouwd hadt, vervulden zy het geheele Kenmerlandsche Graafschap met moord en brand, ja drongen zelf door tot voor den Leydschen burg, dien ik achte door de aldaar bevel gevoerd hebbende Deenen op de grondslagen van het oude (5) MATILO eertyds gesticht te zyn, met oogmerk om den zelven, als de hoofdsterkte des gewests, te vermeesteren.

In dit uyterste rukte ook Graaf Dirk, in hoedaanigheyd van Kloostergraaf der aldus mishandelde Egmondsche Abtdye, zoo veel de tyd toeliet, alle zyne (6) onderhoorige landzaaten in de wapenen om, waar het moogelyk, de belegeraars, eer zy zich van 't slot meester maakten, te bevechten. Welken wel ver van hem

(1) *Diplom. Henrici IV. apud Hedam fol.* 129. Comitatum omnem in WESTFLINGE, & circa oras Rheni, quem Theodoricus Comes habuit, cum omnibus ad bannum regium pertinentibus, universisque ad EUNDEM COMITATUM RESPICIENTIBUS, hoc est, ABBATIA IN EGMONDE.

(2) *K. Kolyn vs* 539.
In dese Tidericks tyden
Waren vele wichen en striden
Metten Friesen / si ne dulden
Woude / nochte billic hulden.
Toch si worden wale gedwongen
Dat se hem over Heere hulden

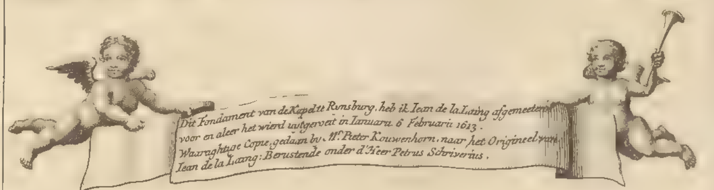
(3) *J. a Leidis Chron. Lib. VII. cap.* 2. Porro cum Frisones rebellassent adversus jam dictum Comitem . . . . idem Gloriosus Theodricus, Comes Hollandiæ, congregans fortes armigeros & pugiles decrevit cum eisdem temperare arrogantiam & rebellionem Frisonicæ gentis. Tunc præfatus Comes inclytus, collectis quasi arena maris fortium militum copiis, quo potuit, adiens terram sive provinciam Frisonum archipotenter est ingressus cum cornibus horrisonis & vexillis fulgidis. Et oppida ac vicos capiens armata manu & debellans depopulatus est, atque in ore gladii innumerabile mactabat hominum genus. Quod videntes Frisones, cum non haberent resistendi copiam, petiverunt sibi dexteras ab eodem Comite dari. Quod cum ita factum fuisset, promiserunt de cætero obedire & subesse præceptis Comitum Hollandiæ.

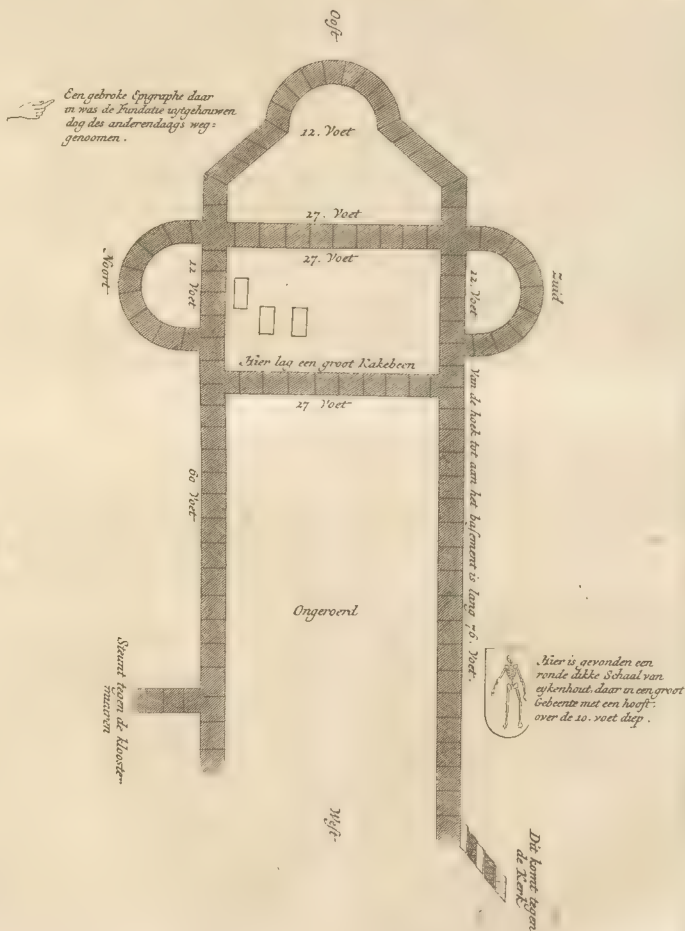
(4) *Ibidem.* Sed, prô dolor, & quod nefas est dicere, post recessum a Frisia jam dicti Comitis, quasi post annum, Frisones non servantes fidem, ruperunt pactum, confregerunt jugum, rebellaveruntque satis crudeliter, adversus Comitum Hollandiæ. Nam transmeantes ad Hollandiam cum exercitu copioso devastaverunt oppidum Alcmariense trucidantes habitatores loci illius, & ipsum oppidum comburentes tradiderunt igni devorandum. Et exinde armata manu infestaverunt totam Kenemariam occidentes atque necantes immaniter eos, qui resistebant, verum etiam jam dicti Frisones destruxerunt Monasterium Egmundense, & ad nihilum redigerunt. Sicque cum multis bellatoribus comburentes omnes pagos in itinere existentes, usque ad castrum & oppidulum Leydense pervenerunt, ut illud caperent, & comburerent sicut fecerant oppido Alcmariensi.

(5) *Zie hier voore I. Deel fol.* 176.

(6) *J. a Leidis Chron. Lib. VII. cap.* 2. Theodoricus autem, his agnitis, ad Leydense oppidum properavit & determinavit statuere Frisonibus locum & diem ad campestre bellum. Frisones vero expectare (nolentes) tempus determinatum petierunt, immediate inire certamen minime diffidentes de obtinenda victoria. Quapropter Theodoricus Comes necessitate compulsus, extemplo collegit, sicut potuit, bellatores fortes, & eduxit ex oppido Leydensi, & ex Hollandia perpulchrum exercitum, ut expugnaret Frisonum crudelitatem.

II. Deel. Fol. 158.

hem op de betekende plaats af te wachten, in tegendeel, mids zy eens zoo ſterk dan 's Graaven leger waaren, hem ſtraks tot Rotelnashem, 't gene thans (1) Rynsburg genaamd, en omtrent drie vierde van een uur van Leyde gelegen is, in volle ſlagorde tegentrokken.

Het gevecht, 't gene gevolglyk hier voorviel, was ongemeen hardnekkig en bloedig: ter oorzaake de Westvriezen, naa de eerſte benden ontſnoerd waaren, telkens weer met nieuwe manſchap het gevecht even moedig (2) hervatteden. Dan het beleyd en de dapperheyd van den Hollandſchen Graaf boette het kleyn getal der zynen; invoege hy, tegen ieders verwachting, de aanvalleren alom eyndelyk op de vlugt bragt en by die gelegenheyd zoo groote ſlagting onder de zelven maakte, dat de meeste tegen hem in de wapenen gerukte Westvriezen in dat gevecht omkwamen en hy de zelven gevolglyk andermaal dwong om van de aangevangene vyandlykheden afſtaande, hem voorthaan als aangeſtelden Graaf van Westflinge te erkennen.

Wegens deeze behaalde overwinning was de zeegepraalende Graaf zoodaanig gevoelig, dat hy een jaar laater in erkentenis wegens den byſtand, ſtaande dit gevecht van den Hemel ontfangen, ter plaatſe daar (3) het zelve was voorgevallen, eene kruyskerk of kapel, zynde zevenentwintig voeten wyd en meer dan honderd lang, ſtichtte, om voor de rust der in den ſtryd geſneuvelde knechten te bidden, even gelyk wy hiervoor omſtandig gemeld hebben, hoe Keyzer Karel de (4) Groote, naa het voorgevalle gevecht in de valey van Roncevaux, gedaan hadt. En hoewel deeze alstoen geſtichte kerk niet meer in weezen is, zoo zyn der zelver grondſlagen in het jaar zestienhonderddertien, als de Heer van Poelgeest den (5) grond deedt omgraaven, echter ontdekt en door den Heer Johan van Lalain zeer naauwkeurig afgetekend, zoo en indiervoege als in de nevensſtaande afbeelding kan gezien worden.

Dit een en ander voorval hadt de gemelde Dirk, in hoedaanigheyd van Kloostergraaf der Egmondſche Abtdye, doen zien, dat de aldaar tot nogtoe gewoond hebbende Nonnen, mids de daar naast woonende Westvriezen dus wel beteugeld, doch ech-

(1) *Hedæ Hiſt. fol. 66.* In Rotelnashem, quod modo dicitur Rinesburg.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. VII.* 2. Cum ergo exercitus Friſonum in duplo major existeret, idem Theodoricus cum exercitu ſuo, ſicut placuit Friſonibus occurrit eis armipotenter ad bellum cum tubis & vexillis in aere fulgurantibus. Commisſo ergo gravi prœlio Theodoricus comes, egregius Princeps inperterritus tubis exclamantibus adverſus hostes viriliter cum ſuis prœlium ingresſus est, quibus inopinatum triumphum potenter adeptus est, quia cecidit ibi quaſi totus exercitus Friſiæ, cæteri vero terga vertentes, in fugam converſi ſunt. Contigit autem hæc cruenta ſtrages prope Leyden in eodem loco, quo nunc monasterium Sanctimonialium ordinis Sancti Benedicti ſituatum est in Rensburch. Sic ergo Theodoricus Comes archipotenter coegit Friſones ad obedientiam ſuam. Qui fecerunt eidem fidelitatis homagium, recipientes ipſum cum magna, ſicut decuit, gloria pro vero domino.

(3) *Ibidem.* Statimque in gratiarum actiones post annum idem Comes in eodem loco jusſit ædificari pulchram eccleſiam, quæ eccleſia postmodum per Petronillam Comitisſam Hollandiæ mutata est, ut liquet, in Abbatiam ſanctimonialium ordinis St. Benedicti, ſicut patebit in ſequentibus.

(4) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. I. pag. 417. *Ces tombeaux ſont une espece de Mauſolée, ou il fit mettre les corps des plus conſiderables Seigneurs, & qu'il* BASTIT ET FONDA LA CHAPELLE, AFIN QU'ON Y PRIAST DIEU POUR LE REPOS DES AMES de tous ces morts.

(5) *Oudaan R. Moogendh. pag. 30.* **Te voren in den jaare 1613. was by den Heere van Poelgeest insgelyks een gedeelte doen opgraven ende heeft van het zelve de Eerwaardige Johan van Lalaing op alles ſcherpelyk achtſlaande / de grondtekening waargenomen / de muuren nageſpeurt en afgemeten: doende zig oostwaarts op een rondmuurwerk / dat binnen muurs twaalef voeten velds beſloeg en aan eenige kantmuuren gehecht van eenen anderen ſtreek muurs / van zevenentwintig voeten lang geſloten wierd / die met twee gelyke ronden of halfronden zuid en noordwaarts uitſpringende / en wederom van eenen muur geſloten / een langwerpig vierkant maakte / ter lengde van zevenentwintig / en ter breedte van zeventien en een halve voet.**

echter geenszins geheel overheerd waaren, ſteeds aan den overlast van zoo onrustige volken zouden bloot (1) ſtaan; zulks hy de zelven ſedert vandaar naar Bennenbroek (2) verplaatſte, en zyne eenige Dochter Arlinde, welke hy by zyne Gemaalin Hildegard geteeld hadt, en die tot den Geestlyken ſtaat genegen was, aldaar over de zelven tot eerſte Abtdis (3) aanſtelde; hoewel met last van geene nieuwe (4) Nonnen aan te neemen, op dat die zouden uytſterven.

Welke Arlinde, volgens de getuygenis van zekeren ſchryver, zeer bevallig (5) van weezen zoude geweest zyn, uytgenomen dat zy zeker gebrek aan haar eene oog, eene wyl tyds gehad hadt, doch van welke ongemak zy, door de voorbidding van den te Egmond gevierd wordenden Adelbert, zoude (6) geneezen zyn. Dan wat ook van deeze bovennaatuurlyke herſtellinge zy, dit is zeker dat Graaf Dirk de Egmondſche (7) kerk en het klooster, door zynen Vader van hout herbouwd en thans by dit voorval verwoest, als Kloostergraaf dier Abtdye van ſteen, onaangezien de grond geheel (8) zandig was, naa 't wegneemen der voorige houte overblyfſelen niet alleen wederopbouwde, maar het aldus ontruymde klooster, in de plaats van de naar Bennenbroek verplaatſte Nonnen, door Moniken (9) van de Sint (10) Benedictus ordre, als zynde de eenigſte (11) kloosterregel, welke alstoen bekend was, ſedert deedt bewoonen, en van welke Moniken eene (12) Wonobold de eerſte Abt geweest is; die ſtraks zyn uyterſte vermoogen inſpande om het hem aanbetrouwde klooster en de daarin woonende kloosterlingen naar vereysch te beſtuuren.

Staan-

(1) M. Stoke fol. 15. vs 15.
Die Nonnen heeft hi danen ghedaen
Om dat die Vriesen (ſonder waen)
Hem waren ſo fel ende ſo ſwaer.

(2) *K. Kolyn vs* 552.
Die Nonnen dic ſonde ic menen
Heefte hy mede onverlet
Over to Binnebruk gezet

(3) *Ibidem vs* 571.
Arlinde ſcank en misgewade
Kostelycke en van ſtade/
Ende was/ als ic hou gewis/
Tot Bennebrucke ti ierste Abdis.

(4) *J. a Leidis Chron. Lib. VII. cap.* 3. Et idem Comes locavit Sanctimoniales præfatas non longe ab oppido Harlemenſi prope villam Heemſtede in loco, qui dicitur Bennenbruec, PROHIBENS IPSIS, ne de CÆTERO SANCTIMONIALES ASSUMERENT AUT INVESTIRENT, ut ſic tandem deficientibus perſonis, vita illarum ad finem deduceretur, & redditus ad monasterium Egmundenſe redirent.

(5 *J. a Leidis Chron. Lib. VII. cap.* 1. Hic accepit in uxorem Hildegardam . . . genuitque egregius Comes ex ea . . . Aleydam ſeu Eylindam, PUELLAM VENUSTATIS EXIMIÆ, ATQUE PULCHERRIMAM.

(6) *Vita Adalberti cap.* 3. §. 20. Fuit eidem Comiti filia Cariſſima nomine Erlinda, quæ diu unius oculi est uſu frustrata, ſed quomodo tantum confesſorem non ſentiret ſibi placabilem, quem patris ſui ſedulitas tot munificentiis fecit debitorem. Recepit ergo viſum plus gaudens ex restitutionis beneficio, quam ſi nunquam naturali careret officio.

(7) *K. Kolyn vs* 549.
Ende het holte kloister daer
Dat ontdede hy voirwaer
Ende richte het weder van ſtene.

(8) *Vita Adalberti cap.* 3. §. 1. Nec ſunt memoriæ ſubſtrahenda, quæ temporibus Theodorici JUNIORIS, PRÆDICTI videlicet COMITIS FILII, NOS IPSI VIDIMUS, declarata miracula. Is enim paternæ devotionis ferventiſſimus æmulator in honorem ſancti Confesſoris Christi Adalberti Lapideam baſilicam, non ſine magna conſtruxit difficultate: quippe cum tellus hæc ARENOSA TENUIS EXILITATE nimium ſit egena lapidum & calcis opportunitate.

(9) M. Stoke fol. 15. vs 18.
Ende hi ſette Moniken daer
Daer noch op den dach heden
'T Convent woent aldaer ter ſteden.

(10) *K. Kolyn vs* 555.
Ende zetter in wat vorder
Die van Benedictes order.

(11) *Annonym. Vita Lud. Pii ad ann.* 817. Itidemque conſtituit idem Deo amabilis Imperator Benedictum Abbatem & cum eo Monachos ſtrenuæ vitæ per omnia, qui per omnia Monaſteria Monachorum euntes redeuntesque uniformem traderent cunctis Monasteriis, tam viris quam ſtanctimonialibus feminis, vivendi ſecundum Regulam Sancti Benedicti incommutabilem morem.

(12) *J. a Leydis Annal. Egmond. cap.* 22. Huic igitur ſolemni monasterio inſtituitur primus Abbas Wonoboldus nomine, qui cura ſuscepta ut fidelis dispenſator res eccleſiæ prout potuit, cum ſubditis ſibi commisſis, dignegu bernare ſagetabat.

Staande het leeven van deezen Abt, wierdt naamaals het gebeente van den voorheen voor 't geloof onthoofden Jeroen (1) door eenen te Noordwyk woonende Nothbod in zeker naastgelege bosch by geval ontdekt, als die, om de hem (2) ontvreemde paarden op te zoeken, zich in het zelve begeeven hadt. Zulks Graaf Dirk, van dit voorval hebbende bericht gekreegen, ten overſtaan van den Uytrechtſchen Bisſchop, naa het houden van eenen driedaagſchen vasten, deeze te Noordwyk ontdekte (3) overblyſſelen, door de tot dat eynde opontboodene Geestlyken, onder 't zingen van Pſalmen en Geestlyke liederen, op eene ſtaatlyke wyze van het gemelde Noordwyk langs het zeeſtrand naar het onder zyn gebied ſtaande Klooster te Egmond deedt voeren; 't gene ſedert den toevloed der in bedevaart komende menſchen derwaart, en dit weer den rykdom dier kloosterlingen, door het doen van veelvuldige offergiſten, naar 't voorbeeld van deezen tegenwoordigen Graaf en die van zynen Huyze, niet weynig heeft vermeerderd.

Want die beſchonk de alhier door hem geplaatſte Moniken, niet alleen met den geheelen tol (4) te Almeere, maar ook met de kerk te Voorhout, verſcheydene tienden, en een zeer groot getal van Landeryen zoo te Schage, Heemſtede en andere oorden van het thans genaamde Holland, als in den hieronder aangehaalden Chronykſchryver wydloopig is aangetekend.

Niemand verwondere zich ondertusſchen van door den voorlaatſten Giftbrief des Franſchen Konings deeze Egmondſche Abtdy aan eenen Werreldlyken ter vergeldinge te zien ſchenken, dewyl de inkomſten dier Vorsten, door de beweeze milddaadigheden der voorige Koningen, reeds zoodaanig waaren uytgeput, dat men weet hoe Koning Lotharis, die weynigen tyd hiernaa den Franſchen

(1) *K. Kolyn vs 545.*
Sinte Jeroens gedenkenis
Die van dese Tiederic is
Van Nortika to Egmont gedragen/
Dat i noch licht zinder lagen.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. VII. cap.* 21. Contigit equos dum forte esſet in pastu, pastore dormiente, a furibus ſubſtrahi, & in absconditis fugitivorum locis abscondi, quos, collectis amicorum & ſervorum manipulis, per devia quæque requirens, vesperante jam, devenit ſecus locum bis ſibi a Domino ostenſum, ... & dimisſa cætera multitudine, cum ipſi tantum duo arreptis ſarculis in deſignato ſibi loculo fodere cœpisſent, mox cœlestis theſauri conſpiciunt thecam . . . . Hi autem videlicet Sanctus Baldricus Episcopus, & Comes Theodricus, admodum piæ vitæ dediti, non mediocriter lætificati ſunt. At prudentium conſilio triduano, tam ſe quam omnes provinciales, purificaverunt jejunio.

(3) *Ibidem cap.* 22. Tunc pretioſa pignora mundistima obvolventes Sindone humeris impoſuerunt, & cum pſalmorum jubilo canore, hymnorumque dulci melodia, ſecus mare iter, quod ad locum ſuperius dictum mittit, ingrediuntur, cumque ſaltum, qui Rynmeera dicitur, tranſirent, ecce hinc inde popularis ala diverſi ſexus & ætatis circumfluit pia devotione certans, qui eorum tam ſalubris bajulus mereretur fieri oneris &c.

(4) *Ibidem cap.* 5. Obtulit etiam idem Comes præfatæ eccleſiæ multas posſesſiones videlicet in Scagen ſex manſus, in Haragam undecim manſus & quartam partem manſus: in Renighen octo manſus: juxta clauſtrum duos manſus; inter villam Elebentere Hennerke, quæ nominatur Suterhem, manſus quatuor & dimidium in Wymnem manſum & dimidium, & ab eodem manſu usque ad Aerem octo turni, inter Aremersver & Wynersver pertinebat monasterio, Aremersver conſistit in meridionali plaga a monasterio Inſenbachem & Wynersver existit in Aquilonari parte monasterii prope Wynen, ut patet intuenti. Inſuper adhuc dederunt prænominato monasterio in Wallehem manſus tres, in Osden manſus duos, & dimidium, in Lymbern manſus ſeptem & dimidium, in Sunthem manſus duos, in Haren manſus tredecim & dimidium, in eodem loco adhuc manſus novem, in Bachem manſus tres, in Ordenbolla manſus duos, in Thoſe manſum unum, in Ovigen manſum unum, in Hemstede manſum unum, juxta flumen Bemestra manſum unum inter rivulum Schulinghe & Hurestede manſus quatuor una cum piscatione. In Velzom ſex manſus & altare ejusdem eccleſiæ a nona usque ad nonam in die Sanctæ Agathæ: in Voorhout eccleſiam cum decimatione, & Merstgau cum decimatione. In Alcmere omne theolonium.

ſchen troon beklom, niets (1) meer dan eenige Koninglyke lüsthuyzen en de geſterkte ſtad Laon in vollen eygendom bezat. Zulks de tegenwoordige Koning Karel de Eenvoudige, willende de aan hem beweezene dienſten van den voorgemelden Staatsdienaar Hagano beloonen, insgelyks genoodzaakt was aan den zelven de ryke Abtdy van Chelles, (2) tot zoo groot ongenoegen der voornaamſte Franſche Vazalen, te geeven, dat die deswege en (3) uyt haat van dien te hoog verheeven Staatsdienaar, gelyklyk tegen dien Koning zelf opſtonden, eenen Hertog Robbert, zynde de Broeder van den geweezen Koning Otto, ook tot Koning verhieven, en gevolglyk Karel zelf te Sint Quintyn met list gevangen namen; zulks die ſedert zyn (4) leeven op het ſlot Thieri, naa eene lange (5) gevangenis, eyndigde. Staande wiens regeering, te weeten naa hy het Lotteringſche ryk geërfd hadt, ik meen door dien ongelukkigen Koning dit geldſtuk, 't gene eenigen (6) aan Karel den Kaalen te onrecht toeëygenen, als Vorst van Lotteringe, gemunt te zyn; midsdien de geldſtukken van zynen Grootvader en naamgenoot, volgens des zelfs bevel (7) op het ſtuk der munte in 't licht gegeeven, op eene andere wyze moesten gemerkt zyn.

Want op de eene zyde leest men rondom een kruys dit randſchrift:

KARoLUS REX.

KONING KAREL.

De

(1) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 299. *Dans l'estat. . . . . où ſe trouvoit Lothaire ſon ſucceſſeur, reduit à n'avoir presque aucun domaine où il fust le maistre, excepté quelques maiſons Royalès & la ville de Laon.*

(2) *Frodoard. Chron. and ann.* 922. Haganonem, cui rex Abbatiam Rothildis amitæ ſuæ, ſocrus autem Hugonis, dederat nomine Calam &c.

(3) *Chron. Abbat. Usperg. in Hiſt Henrici I. fol.* 152. cæpit quendam Haganonem ex mediocribus extollere & ſuper omnes principes diligere, adeo ut. . . . ipſe regio lateri ſolus hæreret multaque regii juris ad ſuum jus torqueret. Unde primates indignati . . . . quærebant illum de regno abjicere: Multa itaque adverſus eum moliti ad ultimum convenerunt Ruperturnque Ducem, fratrem Ottonis regem conſtituunt.

J. Iperii Chron. Sancti Bertini cap. 22. *parte* 2. Robertus etiam prædictus de Francorum principibus quos poterat a Carolo pervertit, occaſionem nactus ex eo quod Carolus familiarem quendam habebat nomine AGANUM, cujus nobilitas ignorabatur a Francis, quem quia ceteris conſiliariis familiarius honorabat, Franci . . . . . vero in ſuo durantes intento, Robertum prædictum, Eudonis quondam fratrem, regem ſibi ſtatuunt, & per Walterum Senonenſem coronari faciunt.

(4) *Ibidem.* Carolus nimis confidens, ad ſancti Quintini Viromandis castrum venit; Heribertus ſibi lautisſium Convivium præparavit: facta nocte cum vino ſepulti esſent Heribertus jusſit eorum arma tolli. Mane facto Heribertus regem Carolum cepit & in custodia mancipavit. Milites Caroli confugientes ad arma, cum ea non reperisſent, confuſi ad propria remearunt. Heribertus autem regem Carolum duxit in Castrum quod dicitur Perona Scotorum, ubi eum incluſum tenuit usque ad diem mortis ejus.

(5) *Chron. incerti auctoris ab ann.* 688. *usq. ad ann.* 1015. *fol.* 351. Karolus ſimplex post LONGAM CARCERIS MACERATIONEM defunctus est in ipſa custodia, & ſepultus in baſilica Sancti Furſei confesſoris, quæ est in ipſo Parrona Castro.

(6) Le Blanc Monn. de Franc. pag. 134.

(7) *Capit. Carol. Calvi ad ann.* 864. *cap.* 11. Ut in denariis novæ nostræ monetæ ex una parte nomen nostrum habeatur in gyro, & in medio nostri nominis monogramma; ex altera vero parte nomen civitatis; & in medio crux habeatur.

De tegenzyde bevat in 't midden zyn gewoonlyk merkteken uyt de letteren zyns naams bestaande, en in den rand dit omschrift:

DORESTADO.

TE DUURSTEDE.

Wel is waar dat de hooge Lotteringsche vazalen, naa het voorgemelde gevangen zetten van Karel den Eenvoudigen, mids zyn jonge Zoon Lodewyk nevens zyne Moeder naar Engeland gevlugt was, zich gevolglyk aan (1) Rudolf, dien de oproerigen (2) naa 't sneuvelen van den eerst opgeworpen Koning Robbert, hadden op den troon gevoerd, in den aanvang zyns gebieds te Mouson onderwierpen en door monde van den hiervoorgemelden Wigger, Bisschop van Mets, hem van hunne bestandige trouwe verzekerden: maar Henrik (3) tegenwoordig Koning van Duytschland, op den raad van den voorheen afgezetten Hertog Gizelbert en Rotgarius Bisschop van Trier, met een magtig leger den Ryn zynde genaderd, wist zoo wel door de (4) tusschenkomste van zyne Gemaalinne Machteld, mids die van 's Moeders zyde zoo van de Vriezen, en (5) waarom die aldaar gegoed was, als van die Deensche Prinsen afstamde, welken in Vriesland (6) het hooggebied gevoerd hadden, en alwaar thans Wigman de III., zoon van haare zuster (7) Amalrada, Graaf van Ameland was, de genegenheyd der onder Karel gestaan hebbende Lotteringers op eene (8) behendige wyze te winnen, dat die, onaangezien de hiervoor zoo plegtige betuyging aan Rudolf gedaan, den zelven afvallende hem eyndelyk voor hunnen Vorst erkenden. Zulks Henrik den voorheen afgezetten Gizelbert in des zelfs (9) Hertoglyke bedieninge van Lotteringe, doch nu als een leen des Duytschen ryks op nieuw bevestigde; midsgaders, om dien te meer (10) aan zyne belangen en het ryk te hechten, sedert zyne Dochter Gerberge, die hy by zyne tweede (11) Gemaalin

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 927. Karolus rex Francorum sub Heriberti custodia exul & martyr moritur. Omnes etiam ab ejus filio in Hibernia exulante deficientes, Rudolfo regi se subdiderunt.

(2) *Ibidem ad ann.* 923. Sucssionis inter Karolum regem & Rotbertum invasorem regni, tanta pugna commissa est ut pene utrimque victores esse viderentur. Karolus tamen ori sacrilego Rotberti ita lanceam infixit, ut diffissa lingua cervicis posteriora penetraret.

(3) *Frodoard. Chron. ad ann.* 923. Henricus, invitantibus se Gisleberto Comite & Rotgario Trevirorum præsule, qui necdum se Rodulfo subdiderant, Rhenum transmisisse, regnumque Lotharii deprædari nunciatur, depopulatus est autem quod inter Rhenum & Mosellam interjacet.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 921. Interea vero assiduis ejus profectibus augebat etiam dei gratia honorem dignitatis, cooperante Mathilde regina.

(5) *Hr. Bodonis Syntag. de Eccles. Gandersheim. fol.* 710. Machtilda regina prædium unum in Frisia ad idem cœnobium dedit.

(6) *Vita Machtildis Imperat. cap.* 1. *N.* 4. A posteris ergo ejusdem Witikindi egregii Ducis processit stirps beatissimæ Mathildis, cujus pater nomine THIETRICUS IN OCCIDENTALI REGIONE COMES fuerat gloriosus, & venerabilem Reinhildam DANORUM FRESONUMQUE GERMINE PROCREATAM.

Zie ook de Geslachtlyst II. Deel fol. 15.

(7) *Vita Theodor. Episc. Metens. cap.* 1. Deodericum, ex pago Saxoniæ Hamalant oriundum, Comite Everardo Patre, & Amalrada matre accepimus progenitum. . . . . Matrem nempe ejus scimus Mathildis reginæ fuisse sororem, quæ ex Henrico rege genuit Ottonem majorem, & Heinricum ducem &c.

Zie ook de Geslachtlyst II. Deel fol. 118.

(8) *Chron. Abb. Usperg. in Hist. Henrici I.* Henricus autem rex audiens casum Caroli dolebat . . . judicavitque abstinere quidem ab armis, verum potius ARTE SUPERANDOS putavit LOTHARINGOS.

(9) *Ibidem.* Deinde videns adolescentem valde industrium genere ac potestate divitiisque clarum, liberaliter cæpit habere, ac postremo desponsata sibi filia sua, nomine GERBERGA AFFINITATE PARITER ET AMICITIA JUNXIT EUM SIBI SUBLEGATO ET OMNI LOTHARII REGNO.

(10) *Contin. Reg. ad ann.* 929. Gisalbertus dux Gerburgam filiam Heinrici regis duxit uxorem.

(11) *Chron. Regium S. Pantal. fol.* 884. Genuit autem Heinrico Mathilda ante regni susceptionem filiam Gerburgam quam Gisilberto Duci Belgicæ dederat.

lin Machteld geteeld hadt, tot vrouwe gaf. En het is op deeze wyze, dat ook dat gedeelte, 't gene aan Koning Karel by den vreede van Bon gelaaten was, en bygevolge ook het thans genaamde Holland, Zeeland en Uytrecht van de Franſche kroone voor eeuwig is afgeſcheurd en ſedert aan het Duytſche ryk verknocht gebleeven. Naaulyks hadt Henrik het thans genaamde Holland, Zeeland en andere Lotteringſche gewesten op deeze wyze onder zyne heerſchappy gebragt, of die ſcheenen, door den ondernoomen inval der woeste Hungaaren, met geen kleyn onheyl gedreygd te worden, ter oorzaake deeze Barbaarſche volken, welken nu in verſcheydene (1) jaaren, ſedert de dood van Keyzer Arnold, zeer groote verwoestingen in 't Duytſche ryk, en dat zelf (2) tot op de grenzen van Lotteringe, ſtaande hunne ondernomene invallen, ſtrafloos gepleegd hadden,
924. in 't jaar negenhonderdvierentwintig dien met nog grooter naadruk dan ooit voorheen beſtonden te hervatten, ja zelf het beleg voor Augsburg te ſlaan; doch 't gene zy, ziende den ongemeenen tegenſtand, dien de belegerden op de aanmaaninge van den Biſſchop (3) Vodalrik tegen hunne verwachting deeden, eyndelyk weder opbraken. Sedert zich in verſcheydene hoopen verdeeld hebbende, verſpreydden zy zich wyd en zyd, tot lesſing van hunne onverzaadlyke roofdorst, door geheel Duytschland. Dus begaf zich een gedeelte naar den kant der Abtdye
van Sint Gal, alwaar zekere godge- 925.
wyde Maagd Wiborada, welke, zich ſedert (4) negen jaaren aldaar hadt opgeſlooten, mids zy beſtandig by haar geloof bleef, door eenen dier ingevalle Barbaaren van 't leeven (5) beroofd wierdt. Op de zelfde wys was een ander gedeelte te Worms (6) over den Ryn getoogen, en niet alleen tot in het thans genaamde Westfaale en Gelderland, maar zelf tot op den boord der (7) Noordzee in Vriesland doorgedrongen; invoege door hen, ſtaande die inval geene mindere verwoestingen, dan door de Noordmannen voorheen, zoo aldaar als in de andere rondom gelegene landen zyn aangerecht. En van welke hunne in dien tyd betrokke legerſteden tot den huydigen dag toe, nog twee beſchanſingen, te weeten, de eerſte tusſchen Wageninge en Arnhem, aan den noordoever des Ryns, en

(1) *Continuat. Regin. ad ann.* 908. Hungari iterum terminos transgresſi Saxoniam & Thuringiam vastaverunt.

Ibidem ad ann. 909. Hungari Alemaniam ingresſi ſunt.

Ibidem ad ann. 912. Hungari iterum nullo reſistente Franciam & Thuringiam vastaverunt.

Ibidem ad ann. 915. Hungari totam Alemaniam igne & gladio vastaverunt, ſed Thuringiam & Saxoniam pervaſerunt, & usque ad Fuldam monasterium pervenerunt.

(2) *Ibidem ad ann.* 917. Hungari per Alemaniam in Alſatiam & usque ad fines Lotharienſis regni pervenerunt.

(3) *Ekkebardus Junior de caſib. monast. S. Galli cap.* 5. Ungari auditis tempestatibus regni, Noricos abridi invadunt & vastant, Augustaque diu obſesſa precibus Vodalrici Episcopi repulſi, Alemanniam nemine reſistente, TURMATIM pervadunt.

(4) *Herman. Contract. Cbron. ad ann.* 916. Wiborada incluſa est.

(5) *Ibidem ad ann.* 925. Ungaris item Alemanniam vastantibus & ad cœnobium S. Galli venientibus, Wiborada virgo incluſa a quodam eorum perempta martyrio coronatur. Rachildisque contectalis ejus illæſa divinitus conſervata est.

(6) *And. Silvii Hiſt. Franco. Meroving. pag.* 761. Hungari per Auſtraſiam & Alemaniam, multis civitatibus igni & gladio conſumptis, Wormatiæ Rheno tranſito, ... & ſic usque ad OCEANUM Gallias vastant.

(7) *Cbron. de Germ. Lib. XII. fol.* 718. Qua cauſa Ungari Germaniam usque AD FRISIAM depopulati ſunt.

en de andere in het (1) midden der Veluwe omtrent de Utlermeer worden gevonden en welke beyden, mids zy door deeze in 't land gevalle Hunnen (2) of Hungaaren in dien tyd zyn opgeworpen, daarom alsnog onder den naam van Hunneſchanſen by den inwoonderen bekend zyn, even gelyk in Saxenland nog zeker ſtroom (3) HUNNENTRENCTE, wegens de aldaar voorgevalle doorwaading dier volker, genaamd is.

Koning Henrik om aan de dus ver doorgedrongene vyanden, zoo veel in zyn vermoogen was, het hoofd te bieden, begaf zich dierhalve naar Westfaale en deedt alle de Graaven, zoo van dat gewest als de naastgelegene landen nevens hunne onderhoorige vazalen, ter beſcherminge van het aldus verwoest wordende land, ten ſpoedigſte in 't veld rukken; en het is by deeze gelegenheyd dat men door eenen Schryver (4) gemeld vindt hoe de tegenwoordige Hollandſche Graaf Dirk, onder 't beleyd van den Hertog van Zwaben en aan 't hoofd van de onder zyn gebied ſtaande volken, zich mede tegen deeze ingevalle Heydenen in optogt begaf.

Op deeze wyze een magtig heir zynde byeen gekreegen, trok Henrik met het zelve by (5) Werle, zynde eene plaats van Westfaale, de dus alles te vuur en te zwaard verwoestende Hungaaren over de Wezer tegen. En hoewel hy, om de ongeoeffendheyd zyner in der yl opontboodene volken, zich met deeze ſteeds als in den kryg leevende Barbaaren in geen volle gevecht durfde inlaaten, zoo hadden echter eenigen zyner uytgeſchikte benden het geluk, van eenen der voornaamſte Hungaariſche Prinſen gevangen te (6) krygen; voor wiens verloſsing zyne volken *zeer groote ſchatten zoo in goud als zilver* aanbooden: dan die geweygerd en integendeel *het maaken van eenen vreede* verzogt zynde, wierdt in 't jaar negenhonderdzesëntwintig (7) 926.
een ſtilſtand van wapenen, en dat zelf, zonder het betaalen der voorheen al ingewilligde jaarlykſche ſchattingen, voor den tyd van negen jaaren getroffen.

Staande dit aangegaane beſtand, ſpan-

(1) *J. Iſ. Pontan. Hiſt. Gelr. Lib. V. fol.* 67. Superſunt hodieque rudera ad locum ſive paludem Velaviæ, vulgo *Utlermeer* vocant, castri ingentis rudera quæ HUNNENSCHANS appellant populariter.

(2) *Martin. Minorotæ flores temporum ad ann. XXX Karoli M. fol.* 1605. HUNNI ſive Ungari munera offerentes; *wordende aldus deeze naamen door de ſchryvers der middeleeuwe veeltyds vermengeld, mids de Hungaaren thans die landen bewoonden alwaar te voore de Hunnen geweest waaren. Herm. Corn. Chron.* 887. *fol.* 500. Gens Ungarorum a Scythia egresſa. . . . in Pannoniam venit, & ejectis inde Avaribus ſive Hunis usque hodie ibidem permanet.

(3) *H. Meibomii Notæ in Widichindi Annal. tom. I. fol.* 686. Appellatur enim in hodiernum diem non modo rivus quidam, haud procul a porta aquilonari in loco aquoſo, DIE HUNNENTRENCTE Hunnorum aquatio, ſed etiam amplisſima ſolitudo ab eadem porta aliquanto remotior, DIE STREITHEIDE, campus pugnæ, in quo aliquando graviter depugnatum esſe etiam oſsa & arma ſæpe cum ex terra effosſa tum in cavis arboribus reperta, ostendunt.

(4) *J. Douſæ filii Bataviæ Hollandiæq. Annal. pag.* 392. Nec plura de rebus gestis hujus Comitis vetustiora Patriæ nostræ monumenta, ante ducentos abhinc annos trecentosve calamo exarata prodiderunt: niſi quod ex hastiludiorum per Germaniam editorum ſcriptore, Georgio Ruxnero, Armorum (ut vocant) rege, hoc præterea cognoscimus, IN BELLO CONTRA HUNNOS, AUSPICIIS HENRICI Imperatoris gesto MILITASSE COMITEM HUNC NOSTRUM SUB SIGNIS DUCIS SUEVIÆ.

(5) *Annal. Saxo ad ann.* 924. Civilibus bellis cesſantibus Ungari tantis incendiis & cædibus Saxoniam percurrunt, ut ultimam depopulationem comminarentur. Rex in præſidio WERLE conſistens rudi adhuc militi & bello publico inſueto contra tam ſævam gentem non credebat.

(6) *Ibidem.* Contigit quemdam de principibus Ungariorum capi, vinctumque ad eum deduci. Ungarii vero ipſum in tantum diligebant, ut pro redemptione illius innumera auri & argenti pondera offerrent. Rex aurum ſpernens, expostulat *pacem*, redditoque captivo cum muneribus in annos novem pax firmata est.

(7) *Sigeb. Gemblac. Chron. ad ann.* 924. Rex Henricus pacem cum Hungaris in novem annis firmat.

ſpande Henrik, mids hy immiddels ook alle de binnen het ryk ontſtaane beroerten in dien tyd zeer gelukkiglyk gedempt hadt, alle zyne krachten in, om de ſtaat- en krygsorde te herſtellen, welke, onder de zwakke regeering der (1) voorige Vorsten, niet dan te veel vervallen en 't gene ook weer de rede geweest was, waarom de voorgemelde Hungaaren eensdeels zoo ver doorgedrongen waaren, en hy zich anderdeels in geen gevecht met de zelven hadt durven inlaaten.

Dierhalve beſtondt hy aan verſcheydene groote (2) vlekken en gehuchten, die tot nogtoe aan zeer veele ſtrooperyen bloot gelegen hadden, met gragten en wallen te verſterkén: zulks men in gevolge van dit voorbeeld des Konings den door hem voorheen aangeſtelden Uytrechtſchen Bisſchop Baldrik, even gelyk die te voore reeds de verwoeste kerken van Sint Maarte en onzen Zaligmaaker, zoo veel in zyn vermoogen was, herſteld hadt, zoo thans ook, die zetelſtad met hechte wallen (3) en gragten, midsgaders de noodig geachte rondeelen of krygstoornen heeft zien verſterken. En in welke aldus omwalde ſteden en gehuchten, uyt krachte van 's Konings naadruklyk gebod, zich het negende (4) deel van alle de op het land woonende krygsknechten beurtelings ter bezettinge moest begeeven, om zoo voor de op 't land gebleevenen aldaar de noodige huyzen als voor de op te leggen graanen de vereyschte voorraadſchuuren te bouwen, terwyl de acht overige deelen, zich in 't bebouwen van het platte land zouden benaarſtigen, en tot onderhoud der in de ſtad leggende bezettelingen het derde (5) deel der jaarlyks ingezamelde vrugten in de vervaardigde koorenſchuuren opleggen; op dat de gemaakte ſterkten niet min van de noodige krygsknechten, dan die weer van den vereyschten nooddruft ſteeds zouden voorzien zyn. Voorts rechtte hy in alle (6) de ſteden zekere Genoodſchappen of Gulden, om onderling naar den prys te ſchieten, op; ten eynde de burgers aldus den wapenhandel in den vreedestyd zouden leeren, wiens kennis zy, by 't ontſtaan van eenen oorlog, zekerlyk zouden van nooden hebben.

Met geen minder beleyd bragt ook dees op alles achtgeevende Vorst, het ryksleger op eenen beſtandigen voet. Totnogtoe hadden de voorige Koningen bynaar nooit anders dan met de in de wapenen gerukte inwoonders van die gewesten, waaromtrent

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 933. Olim ex omni parte CONFUSUM IMPERIUM NOSTRUM a quantis periculis modo ſit liberum vos ipſi melius nostis, qui civilibus discordiis & externis totiens attriti, laboratis.

(2) *Ditmar. Chron. Lib. I. fol.* 328. Quoque URBES AD SALUTEM REGNI, & templa domino ob remedium animæ devota mente FABRICAVIT.

Præcept. Henrici Reg. apud Goldast. tom. I. fol. 211. Quæ (*oppida*) aut diruta refici, aut minus firma præcipimus muniri.

(3) *Diplom. Baldrici apud Hedam fol.* 75. Pontem transfosſatum, urbemque cum portis & murum cum propugnaculis contra hostium inſultum conſtruxi & erexi.

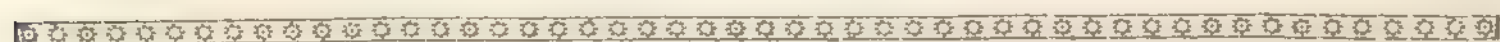
(4) *Annal. Saxo ad ann.* 927. Heinricus post pactum pacis ab Ungariis acceptæ, IN MUNIENDA PATRIA contra barbaras nationes, mira prudentia, invigilans, ex agrariis militibus nonum quemque eligens in urbibus habitare fecit, ut cæteris octo confamiliaribus habitacula conſtrueret, frugum omnium tertiam partem exciperet & ſervaret, cæteri octo ſeminarent & meterent & novo colligerent, ſuisque locis reconderent.

(5) *Sigeb. Gemblac. Chron. ad ann.* 925. Rex Henricus agrarios milites, recenſens, ut octo eorum in agris nonus vero in urbe moraretur, ut octo in agris & ſibi & nono laborarent, nonus vero in urbe tertiam partem omnium frugum illorum reſervaret in ædibus a ſe ad hoc extructis, ut in bello nihil alicui eorum deesſet, urbesque rebus & viris plenæ esſent.

(6) *Annal. Saxo ad ann.* 927. Concilia, conventus & convivia in urbibus voluit celebrari, quibus extruendis die & nocte operam dabat, ut in pace discerent, quid in necesſitate agendum esſet.

trent zich het oorlogsvuur ontſtooken hadt, den kryg gevoerd, als uyt het voorgaande verhaal genoegzaam is af te meeten. En het is hierom, dat men bynaar niets van de oude inwoonders deezes lands, voor de tyden van Keyzer Karel den Grooten, te weeten: naa hy door 't uytbreyden zyns ryks tot op de grenzen van Deenemarke, met die krygszugtige Gebuurvorſten in oorlog raakte, gemeld vindt. Dan dewyl de aldus met den ſpoed opontboodene volken veeltyds, mids de zeer lang genoote rust, in den wapenhandel geheel onervaare, en daardoor weder zoonu zoodan geene kleyne rampen geleeden waaren, beſloot Koning Henrik ook op zoo gewigtig ſtuk te voorzien, en beval dierhalve dat in alle (1) voornaame ſteden zekere Ren- of Steekſpelen van tyd tot tyd zouden gehouden worden, op dat der zelver inwoonders, aan wie het paardryden anders weynig ter harte gaat, dat op die wyze zouden leeren, en vervolgens by 't hervatten van den Hungaariſchen kryg, in het behoorlyk wenden, keeren en andere paardbehandelingen temet zouden worden afgerecht, en dus, by 't bevechten der ſteeds te paardſtrydende Hungaaren, insgelyks beſtandig weezen.

En dewyl de gemeente ſteeds haare zeden naar 't voorbeeld haarer overheden regelt en ieder yvert om de zelven zoo wel in 't quaade als 't goede naa te volgen, beſchreef Koning Henrik, den eerſten zaturdag (2) naa den dertienden van Louwmaand des jaars negenhonderddrieëndertig, een riddermaatig renſpel, beſtaande uyt de voornaamſte Hertogen, Prinſen, Graaven en Baanderheeren zyns ryks te Maagdenburg; om aldaar in vollen luyster te verſchynen, en ten zynen overſtaan tegen den anderen met de ſpeer te loopen; zulks men ter beſchreeve plaatſe wel achtentwintig zoo Graaven als Baanderheeren, en elf zoo Prinſen als Hertogen zag aanlanden;

(1) *Bothonis Chron. Brunsv. ad ann.* 927. De wiſe ſatte de Keyſer torney unde ſteckeſpel in den ſteden/ upp dat ſick de lude in den ſteden in dem wapen fuſt bet wenden unde keren konden/ wan ſé echt to ſtrydé ſcholden.

(2) *Goldast. conſtit. Imperial. tom. I. fol.* 213. Statutum in Maidenburgo, die ſabathi post octavam trium Regum, anno Dominicæ incarnationis DCCCCXXXVIII (lege DCCCCXXXIII.) in præſentia omnium procerum & optimatum Imperii ex Germania, Gallia, & Sclavorum gentibus convocatorum, quorum hæc ſunt nomina, juxtra distributionem exercituum, quos Imperator contra hostes Imperii ordinaverat ad ejus magnitudinem conſervandam & augmentandam.

HENRICUS IMPERATOR ET REX FRANCORUM.

DUCES ET PRINCIPES.

GOTSCHALCUS DUX HOLLANDIÆ.
Barnimus Princeps Pomeraniæ & Vinidarum
Arnoldus Palatinus Saxoniæ
Johannes Palatinus Thuringiæ
Fredericus Burggravius Meydburgenſis.
Theodo Princeps & Comes Wittenſis.
Bilmarus Princeps Ruſſiæ.
Boleslaus Princeps Delmantriæ.
Reinerus Comes Provincialis Thuringiæ.
Otho Comes Limitaneus ſeu Marchio Stadenſis
Otho Comes & Princeps Ascaniæ.

COMITES ET BARONES.

Ulricus Comes Aldenburgenſis,
Philippus Comes Valeſius
Reinerus Comes Harracortius,
Guntherus Comes Schwartzburgenſis,
Ernestus Comes à Weisſenfels,
Sigismundus Comes à Gleichen,
Johannes Burggravius à Leisneck,
Wilhelmus Comes à Greutſch,
Ludovicus Comes ab Eberſtein,
Joannes Comes ab Eyſenburg,
Rupertus Comes Rettelius,
Henricus Comes à Winsſenburg,
Fridericus Comes à Wunsſdorff,
Wilhelmus Comes Uffenſis,
Wilhelmus Comes à Louuenrode,
Theodorus Comes à Rochlitz,
Henricus Comes Pedemontanus,
Sigismundus Comes Alenconius,
Henricus Comes à Brenn,
Joannes Comes à Leisneck
Rudolphus Rhauugravius à Casſel,
Ernestus Comes à Woldenburg,
Bruno Comes ab Eckersberg,
Erricus Comes à Pein,
Wilhelmus Comes ab Arnsshag,
Andreas Comes à Lobdiburg,
Philippus Comes Norttingenſis,
Wernerus Comes à Ploysſigk,

den;

den; en van welke laatſten zekere Gotſchalk, die den voorgemelden Meginard thans in 't Hertoglyk bewind van Holland was opgevolgd, en des waarſchynlyk des zelfs Zoon (1) zal geweest zyn, in die hoedaanigheyd de eerſte was.

Dit als iet nieuws en door 's Vorſten voorbeeld aldus grooter achtbaarheyd zynde bygezet, won aanſtonds grond, en wierdt door 's Konings twee oudſte Zoonen, te weeten: Otto Hertog van Thuringe, en Henrik (2) Hertog van Saxen eerlang naagevolgd, en op wiens laatſtens beſchreeve Ridderſpel, de Historiſchryvers aantekenen dat behalven vyftien Hertogen, Prinſen, of Markgraaven zich nog twaalf Ryksgraaven vervoegden, aan 't hoofd van welke laatſten Dirk de IV. van dien naam, doch de II. van het Graafſchap Holland, de eerſte geſteld is.

En welke nooit voorheen met zoo groote pracht gehoude ſpiegelgevechten, thans dien luyster aan de volgenden hebben (3) bygezet, door welken zy zoo zeer ſedert by alle volken zyn vermaard geworden, en in welken de Duytſchers, die men ROYERS (4) noemde, tegen de Gaulers, dat zyn de Lotteringers, die onder den naam van POYERS bekend waaren, op eene Riddermaatige wyze met de ſpeer onderling te paard, ter betooninge hunner handigheyd zoo in 't ryden, als in 't behandelen van 't geweer, om den prys en glori ſtreeden.

Dan als met het regelen (5) van deeze en andere rykszaaken de tyd des getroffen beſtands op het eynde
liep, zag men in 't jaar negenhonderdvierëndertig de Hungaariſche 934.
Gezanten aan 't hof van Koning (6) Henrik verſchynen, om, mids het eyndigen der vergunde quytſcheldinge, op nieuws de ſchattingen te erlangen, welke de voorige Koningen, mids de inwendige verwardheyd des ryks,

(1) *Zie de Geſlachtlyst van 't Hamelandſche Huys II. Deel. fol.* 118.

(2) *Palatii Aquila Saxonica fol.* 31.

HENRICUS DUX SAXONIÆ ALTER IMPERATORIS FILIUS.

DUCES AC PRINCIPES.

Rodolphus Dux Bavariæ Superioris,
Eſico Princeps Ascaniæ,
Joannes Burgravius à Zorbick,
Aldebertus Comes à Morsberg,

PRINCIPES IMPERII SEORSIM VOCATI.

Uratislaus Dux Sileſiorum,
Eberardus Dux Lotharingiæ,
Meſsico Dux Poloniæ,
Gotfridus Dux Thungrenſis & Bullonenſis,
Mestebæus Princeps Vinidarum,
Uratislaus Dux Pomeraniæ & Vinidarum,
Nestrico Dux Sileſiæ,
Uratislaus Dux Bohemiæ,
Rudigerus Marchio Auſtriæ,
Polislaus Marchio à Merhern,
Vislaus Princeps Milſiniorum,

COMITES IMPERII SEORSIM VOCATI.

THEODORICUS II. COMES HOLLANDIÆ,
Eſico Comes Ascaniæ,
Gunthramus Comes Habspurgenſis,
Wilhelmus Comes Montfortenſis,
Conradus Comes à Kalb,
Ludovicus Comes à Furſtenberg,
Henricus Comes Werthemiæ,
Henricus Comes Hennenbergenſis,
Arnoldus Comes Cliviæ,
Otho Comes Naſſavienſis,
Wolffgangus Comes à Katzenelnbogen,
Adolphus Comes à Reineck.

(3) *B. Stuvii Corp. Hiſtoriæ Germ. tom. I. fol.* 224. *Probat.* 61. Tales enim ludos equestres Wormatiæ celebratos deſcripſit Nithardus libro tertio de disſenſionibus filiorum Ludovici Pii. Licet facile adſentiar, ſingularia torneamenta, prout ſequiori ætate tanta pompa, tantaque ſolennitate fuerunt celebrata, ſequiori demum ætate fuisſe adornata, ita tamen, ut ejusmodi ludi equestres anteriorum temporum anſam dederint & fundamentum.

(4) A. Matthæi Analect. tom. I. pag. 428. **Ende waren twee Coninghen d'Armes gemaect .... omme in ordere te ſtellen de blaſons van den Edelen mannen / bewarende elcken ſynen ſtaet ende hoocheyt / dat 's te wetene: den Coninc d'Armes van den** ROIJERS **omme al de Edelheit van** GERMANIEN, **ende de Coninc d'Armes van den** POIJERS, **omme al de Edelheit van den** GAULES **&c**

(5) *Annal. Saxo ad ann.* 933. Rex itaque Heinricus per novem annos induciarum, quas Ungari pepigerant, qua industria domi & militiæ ſubditis proſpexerit, quibus conciliis contra omnium nationum vim Saxoniam præmunierit, quibusque artibus manum militum PRIUS RUDEM ad confidentiam animaverit, dicto vel ſcripto explicari non facile potest.

(6) *Ibidem ad ann* 934. Interea legati Ungarorum pro ſolitis muneribus eum adierunt, ſed ab eo ſpreti vacui redierunt.

ryks, voorheen aan die Barbaaren, om het zelve niet te ontrusten, jaarlyks te geeven beloofd hadden: dan Henrik wel ver van die aangelande Gezanten in zyne tegenwoordigheyd toe te laaten, heeft hen, mids hy nu zyne krygsbenden, ſtaande het negenjaarige beſtand door de gemelde Ridderlyke oeffening in den wapenhandel hadt (1) afgerecht, in de plaats van de verzogte gelden, een ſchurſt teefje, 't gene van ſtaart (2) en ooren beroofd was, doen ter handſtellen, en op deeze wederwaardiglyke wys te rug gezonden.

De Hungaaren hunne Gezanten dus ſmaadlyk gehandeld ziende, begaven zich aanſtonds in de wapenen en ſloegen, naa de grenzen des Duytſchen ryks op de allerwreedſte wyze verwoest te hebben, het beleg (3) voor Jechelburg, alwaar zy hun talryk leger in tween deelden en met een deel, 't gene vyftigduyzend man ſterk was, naar Westfaale, en met het ander (4) het naar Saxenland, als de Vaderlyke ſtaaten van Koning Henrik, wendden. Dan de Saxers en Thuringers zich vereenigd hebbende vielen den eenen hoop dier ingedrongene Barbaaren met zeer groote dapperheyd op 't lyf; zulks zy dien uyt het veld ſloegen en van het vlugtend overſchot de meesten ſedert nog of door de koude, honger en dorst verteerd, of door de verbitterde landsluyden voorts gedood of gevangen wierden.

De anderen, welken immiddels Merzeburg belegerd hadden, verſtaande in den opvolgenden nacht dit ondergaane verlies en dat Koning Henrik hen met zyn (5) leger omtrent Riede genaderd was, beſtonden ſtraks hunne wyd en zyd in 't land op roof loopende benden, door 't aanſteeken van zeer geweldige vuuren, te rug te ontbieden, om aldus, waar 't moogelyk, een tweede gevecht te ontwyken. Dan Henrik den vyand hiertoe geenen tyd geevende, dwong hem ſtal te houden, en hadt des in den opgevolgden veldſlag het geluk van ook dit tweede leger in diervoege te (6) ſlaan, dat hy niet alleen alle de door hen gemaakte gevangenen (7) verloste, maar van de Barbaaren zelfs over de (8) dertigduyzend in dat gevecht omkwamen, behalven die genen, welken in den naastgelegen vloed verdronken, of vlugtende gevangen wierden.

Deeze eene en andere zeege wierdt eerlang nog merkelyk vergroot,

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 933. Postremo cum haberet EQUESTREM MANUM PRÆLIO PROBATAM, certamen contra Ungaros præſumens &c.

(2) *Chron. Mindenſ. apud Meibom. tom. I. fol.* 558. Henricus vero Imperator, in ſignum rebellionis, medio tempore terram oppidis munivit, prætendens ne Chistiani ſic amplius a paganis præmerentur. Completis autem IX. annis Ungari per legatos petierunt tributum, abjectionis & contemtus eorum, miſit ejus Catulam absciſſis auribus & cauda pro tributo.

(3) *Bothon. Chron. Brunvic. Pictur. fol.* 305. Unde kemen in dat lant to Doringh / unde beleyden Jecheberch mit vefftich duſent / unde mit den anderen vefftich duſent toghen ſe in Saſſen wente vor den Melium.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 934. Igitur quam potuerunt repentino impetu intrant Thuringorum fines hostiliter pervagantes, ibi diviſis ſociis Saxoniam ab occidente & meridie nitebantur intrare: ſed Saxones cum Thuringis congregati inito certamine cum his, qui in occidente erant, cæſis Ducibus eorum cæteros per totam regionem errare fecerunt; quorum alii fame conſumpti, alii frigore diſſoluti, alii vel capti, ut digni erant, miſerabiliter perierunt.

(5) *Ibidem.* Ea vero nocte audientes de caſu Sociorum, regisque ſuper eos adventu cum valido exercitu, nam rex castrametatus erat juxta locum, qui dicitur Riede, timore perculſi, relictis castris, more ſuo igne & fumo ingenti agmina diffuſa collegerunt.

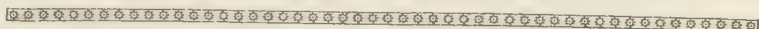
(6) *Herm. Contracti Chron. ad ann.* 932. Heinricus Ungaros in Suirbia interfecit.

(7) *Annal. Saxo ad ann.* 934. Castra vero invaſa & omnis Captivitas liberata est.

(8) *Frodoard. Chron. ad ann.* 933. Omnes usque ad internecionem ſternit; quorum triginta ſex millia cæſa referuntur, præter eos, quos abſorbuit fluvius & qui vivi capti ſunt.

groot, mids de roofzugtige Noord-
mannen, gedachtig aan den grooten
buyt, dien zy voorheen in verſchey-
dene tyden op de Vriezen behaald
hadden, in 't jaar negenhonderd-
935. vyfendertig, tot lesſing van hunnen
onverzaadlyken roofdorst, wederom
te ſcheep in Vriesland (1) gevallen
waaren. Zulks Henrik op de eerſte
tyding van deezen hervatten inval,
ter beſcherminge zyner onderdaanen
in dien oord, met een goed tal ben-
de derwaart rukten, de gelande plon-
deraars ylings op 't (2) lyf viel en die,
met gevangeneeming van hunnen Ko-
ning Nubam, of Chuipiam, gelyk hem
andere noemen, geheel verſloeg. Wel-
ke niet eer weer op vrye voeten ge-
ſteld wierdt, voor dat de zich aan den
overwinnaar Synsbaar maakende het
Christengeloof aanvaard en gevolglyk
den doop dier kerke ontfangen hadt.

Dan op den tyd, dat men wegens
deeze behaalde overwinningen aan
's Konings hof in volle vreugde was,
ſtondt de droefheyd voor de deur,
dewyl Henrik, als die zich om (3)
naar Rome te reyzen, gereed maak-
te, nog voor het uytgaan deezes
jaars door eene (4) zeer zwaare be-
roerte wierdt aangetast, welke, mids
die hand over de hand verzwaarde,
hem ook van zyne aanſtaande dood
verzekerde. Des regelde hy zoo
de zaaken des (5) ryks als die van
zynen huyze door 't maaken van zy-
nen uyterſten wil, en is vervolgens
in den ouderdom (6) van zestig jaaren
en het zeventiende zyns ryks in hooi-
maand des jaars negenhonderdzesen-
dertig te Meminlebe overleeden, en 936.
te Quedlinburg, 't gene hy zelf ge-
ſticht hadt, vervolgens begraaven.
Gelyk de overleede Vorst zynen
oudſten Zoon Otto, uyt aanmerkinge
(7) van des zelfs ongemeene be-
quaamheden, by zynen voorge-
melden uyterſten wil tot zynen eeni-
gen opvolger verklaard hadt, niet
tegenſtaande hy reeds (8) gebooren
was, eer zyn Vader den Koningly-
ken troon beklom, zoo wierdt die
nu ook door de (9) verkiezing
der voornaamſte ryksvorſten in die
toegedachte hoogheyd bevestigd en
gevolglyk nog in 't zelfde jaar te
Aken met de gewoonlyke plegtig-
heden ten overſtaan der voornaamſte
Ryksprinſen (10) gekroond, welke
hy allen (11) ryklyk beſchonk, en
onder

(1) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 935. Rex Henricus Danos, qui per piraticam Friſones incurſabant, vincit, & tributarios facit, & Chuipiam, regem eorum baptizari, fecit.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 935. Heinricus rex victorioſisſimus, cum omnes in circuitu nationes ſubjecisſet, Danos, qui navali latrocinio Freſones incurſabant, cum exercitu adiit, vicitque & tributarios faciens, Regem eorum nomine Nubam baptizari fecit.

(3) *Ibidem.* Postremo Romam proficisci ſtatuit, ſed infirmitatte corporis præreptus iter intermiſit.

(4) *Contin. Regin. ad ann.* 935. Anno Dominicæ incarnationis DCCCCXXXV. Heinricus rex paralyſi percutitur.

(5) *Chron. Abb. Ursperg. in Hiſt. Henrici I. fol.* 155. Testamento itaque legitime facto, & rebus omnibus rite compoſitis defunctus est.

(6) *Ditmari Chron. Lib. I. fol.* 328. Post innumera virtutum inſignia idem decurſo vitæ ſuimet ſtadio, ſexto decimo regni, ætatis autem ſuæ ſexageſimo anno ſexto nonas julii in Miminleve moritur & in Quedlinburg, quam ipſe a fundamento conſtruxit, ſepultus, & cunctis optimatibus merito defletur.

(7) *Liutprand. Lib. IV. cap.* 7. Quantæ fuerit prudentiæ, quantæque rex Henricus ſcientiæ, hinc probari potest, quod optimum & potentisſimum & religioſisſimum natorum ſuorum regem conſtituit.

(8) *Annal. Saxo ad ann.* 936. Ottonem Maximum natu Francorum OMNI IMPERIO præfecit, in quo quantæ ſapientiæ & religionis fuerit, probari potest, quod eum, quem potisſimum & religioſisſimum noverat LICET IN IMPERIO NATUS NON ESSET.

(9) *Contin. Regin. ad ann.* 936. Heinricus rex ... VI. nonas Julii diem clauſit extremum, cui filius ſuus Otto, conſenſu primorum regni ſuccesſor eligitur.

(10) *Witichindi Chron. Lib. II. fol.* 642. Cumque illuc (*Aquisgrani*) ventum esſet duces ac præfectorum principes, cum cætera principum militumque manu congregati in ſistorio, Baſilicæ magni Caroli cohærenti collocarunt novum ducem, in ſolio, ibidem conſtructo, manus ei dantes, ac fidem pollicentes, operamque ſuam contra omnes inimicos ſpondentes, more ſuo fecerunt eum regem.

(11) *Annal. Saxo ad ann.* 936. Rex autem post hæc unumquemque principum juxta munificentiam regalem congruenti ſibi munere honorans, cum omni hilaritate dimiſit multitudinem.

G E S L A C

D

H E R T O G E N V A

Van den tweeden Stam, welken uyt

BILLING Graaf in Saxenland. *Gemaalin* ADA, eene Fransche Prinses.

ODA. *Gemaal* LUDOLF Hertog van Saxen, sterft 864. Zie de Geslachtlyst van dat Huys II Deel fol. 14.

OTTO, Hertog van Saxen, sterft 912. *Gemaalin* HEDWIG, dochter van Everard, Markgraaf van Frejoul in Italië en van Gizela, die de Dochter was van Keyzer Lodewyk den Godvruchtigen en des zelfs eerste Gemaalin Hildegard, zy sterft 903.

HENRIK, Hertog van Saxen wordt 920 Koning van Duytschland, sterft 936. 1 *Gemaalin* HATBURG, door hem uyt een Klooster gehaald, doch sedert weer door hem in 't zelve terug gezonden. 2 *Gemaalin* MACHTELD, dochter van Dirk, Hertog van Westfaale en Vriesland. Zy sterft den 14 Maart 968 en wodt te Quedlinburg begraaven.

2
OTTO de I, eerst Koning van Duytschland naa zyns Vaders dood, wordt eyndelyk Keyzer, sterft 7 Mey 973. Zie de Geslachtlyst van dit Huys II Deel fol. 141.

BERNARIUS Graaf, sterft omtrent het jaar 845.

BILLING Graaf. *Gemaalin* AMALRADA, zuster van de Koningin Machteld, en beyde dochters van Dirk, Hertog van Westfaale en Vriesland, en Rineschild, die van de Deensche en Vriesche Vorsten, die aldaar het gebied gevoerd hebben, afstamde. Zie II Deel fol. 14. En weduw van Everard, eerst Graaf van Hameland en daarnaa Hertog van het tusschen de Maas en 't Vlie leggende Vriesland. Wordt vermoord 898 door zynen onderhoorigen Graaf Walger Graaf van Teysterband. Zie de Geslachtlyst II Deel fol. 11. By wien zy te voore onder anderen Wigman den Ouden Graaf van Hameland geteeld hadt. Zie II Deel fol. 119.

HERIMAN, halve broeder van Wigman den Ouden, eerst Graaf, daarnaa door Keyzer Otto den I tot Hertog van Saxenland aangesteld. Weerstaat telkens de aanslagen van zynen Neef Wigman den Jongen, sterft eyndelyk den 1 April 973. *Gemaalin* HILDEGARD eens Edelmans dochter van Westerburg.

AMELINGUS Bisschop van Verden.

MACHTELD, sterft 1009. 1 *Gemaal* BALDUIN de III Graaf van Vlaandre, sterft 1 Jan. 961. 2 *Gemaal* GODEFRID Graaf van Ardenne en Verdun.

LIUTGERUS, sterft 27 Febr. 1011 zonder naakomelingen. *Gemaalin* EMMA Voordochter van Imed Graaf van Renkom en halve zuster van Meinwerkus Bisschop van Paderborn, zy sterft 1042.

SUANEHILD. 1 *Gemaal* THIETMARUS Markgraaf en Broeder van Gero, Bisschop van Kolen, sterft 978. 2 *Gemaal* EKHARD Markgraaf, zoon van Gunterus, vermoord den 30 April 1002.

BENNO of BERNARD de I Hertog van Saxen, sterft 9 Feb. 1011 begraaven te Lunenburg. *Gemaalin* BEYLA, dochter van den Hertog van Stettyn.

A R N
Graaf v
30 Maa

SUZA
van Ber
van Ital
1003.

A L B
van Ve

GOZE
Op- en,
ders do
lottering

GOD
van
sterft 10

HEZE
Enham,

N: N:
bert, G

B E R
Hertog
gestelde
deren v
Graaf
sterft 10

E L I K
Henrik
Suinvo

BRUI
Odenbu

GODA

DITM
MARU
stryd,
Keyzer
1020 do

HTLYST

R

N SAXENLAND

het oude Huys van Billing afdaalen.

1
OUD de II
n Vlaandre sterft
t 988 of 989.
Gemaalin
NNA dochter
ngarius, Koning
ë, sterft 27 Jan.

2
ERO Bisschop
dun, sterft 992.

2
LO Hertog van
naa zyns Broe-
d, ook Neder-
e, sterft 1044.

2
FRID Hertog
ederlotteringe,
23.

2
LO Graaf van
sterft 1028.
Gemaalin
ochter van Al-
raaf van Mets.

NARD de II
van Saxen, aan-
Voogd der kin-
n Wigman den
an Hameland,
59.
Gemaalin
A dochter van
Markgraaf van
de.

O Bisschop van
rg.

ASTI Abtdis.

ER of THIET-
S in eenen twee-
en overstaan van
Henrik den II,
odgebleeven.

BALDUIN de IV Graaf van Vlaandre en bekomt Zeeland van zyner Gemaalinne Oom, Keyzer Henrik den II, sterft 30 Mey 1036.
Gemaalin
OTGIVA, dochter van Frederik Graaf van Luxemburg. Zie de Geslachtlyst van 't Luxemburgsche Huys, II Deel fol. 211.

GEERTRUY, sterft 1113 en te Veurne begraaven.
1 *Gemaal*
FLORENTS de I, Graaf van Holland verslaagen 1062.
2 *Gemaal*
ROBBERT de Vries Graaf van Zeeland, en sedert van Vlaandre, sterft 12 Octob. 1093.

HERIMAN Graaf, zonder naazaaten overleeden.

ADOLF of ORDULF, Hertog van Saxen, sterft 1071.
Gemaalin
WIFHILD, dochter van Olaph Koning van Deenemarke.

BALDUIN de V Graaf van Vlaandre en Zeeland, sterft den 1 Sept. 1067.
Gemaalin
ADELA, dochter van Robbert Koning van Vrankryk.

1
BERTA, sterft verstoote 1094.
Gemaal
PHILIPS Koning van Vrankryk, sterft 1108.

1
DIRK Graaf van Holland, sterft 1092.
Gemaalin
ODA of OTHILD dochter van Heriman, Graaf van Werla en van Richenza; welke Richenza, naa de dood van Heriman, met Otto Graaf van Northeim en Hertog van Beyere trouwde. Othild sterft 1110.

2
ROBBERT de II Graaf van Vlaandre, sterft 1112.
Gemaalin
KLEMENTIA dochter van Willem den II Graaf van Bourgonje.

MAGNUS Hertog van Saxen, verbindt zich 1069 met Otto afgezetten Hertog van Beyere. Wordt eerst gevangen en 1072 weer op vrye voeten gezet. Stelt zich aan 't hoofd der afgevallene Saxers, beoorloogt Keyzer Henrik den IV en brengt hem tot het uyterste, sterft 1106.
Gemaalin
SOPHIA dochter van Bela, en zuster van Ladislaus, beyden Koningen van Hungarië.

BALDUIN VI Graaf van Vlaandre en van Berge door zyne
Gemaalin
RICHILD, Graavin van Henegouwe, Weduw van Heriman Graaf van Berge, zy sterft 15 Maart 1086.

ROBBERT, de Vries gebynaamd, Graaf 1067 van Zeeland en 1070 van Vlaandre, sterft 1093.
Gemaalin
GEERTRUY, dochter van Bernard den II Hertog van Saxen, en Weduw van Florents den I Graaf van Holland, zy sterft 1113, en is begraaven te Veurne.

MACHTELD.
Gemaal
WILLEM Hertog van Normandië, en 1066 Koning van Engeland.

WIFHILDIS.
Gemaal
HENRIK de zwarte Hertog van Beyere.

ELICA.
Gemaal
OTTO Graaf van Balenstede.

ARNOUD de III Graaf van Vlaandre vermoord, naa de nederlaag zyns legers 1070.

BALDUIN, Graaf van Berge.
Gemaalin
IDA, zuster van Lambert Graaf van Loven.

onder anderen aan Walger, Graaf van Teysterbant en Oom van den tegenwoordigen Graaf van Holland, den tol te (1) Amuyde, tot een teken zyner gunſte, opdroeg.

Mids deeze nieuwe regeering zag men ook ſtraks, gelyk 't gemeenlyk geſchiedt, geene kleyne verandering onder de Amptenaaren voorvallen, en dus onder anderen den nieuwen Koning zyn voornaamſte vertrouwen en genegenheyd op zynen, hoewel zeer jongen, Neef Herman, Zoon (2) van Graaf Billing en Amalrada des overleeden Konings gemaalinne (3) zuster vestigen, welke Prinſes te voore was getrouwd geweest met (4) Everhard, Graaf van Hameland, dien wy gezien hebben (5) dat door Walger Graaf van Teysterbant op de jagt zynde, is vermoord geworden, naa die by deeze zyne Gemaalin, die van haarer Moedere zyde van de (6) Deenſche en Vrieſche Vorsten, welken aldaar het gebied gevoerd hadden, afſtamde, drie Zoonen te weeten: Dirk, Egbert, en Wigman geteeld hadt. Welke Dirk (7) door Koning Otto naamaals in 't jaar negenhonderd tweeënzestig tot Aarts-Biſſchop van Mets wierdt aangeſteld, even gelyk Wigman, die zynen Vader in 't Graaflyk bewind van Hameland opvolgde, zich met Hildegard (8), zuster van Dirk den III, des tegenwoordigen Graaf van Hollands Vader, in huuwelyk begaf.

Gelyk nu de gunst der Vorsten de kortſte weg ter grootheyd is, zag men door den tegenwoordigen Koning een nieuw en totnogtoe ongewoon Opperbevelhebberſchap over de Krygsbenden (9) oprechten, en dat aan den gemelden Heriman, zoon van den gemelden Billing, tot zoo groot ongenoegen van zynen ouderen Halvenbroeder Wigman opdraagen, dat die, onwillig om onder des zelfs bevel, te ſtaan, op voorgeeven van eene hem aangekome ziekte zich van het onder 't bevel zyns Halvenbroeders ſtaande leger niet alleen afzonderde, maar, ziende hem des onaangezien de overwinning bevechten, zich nog meer tegen zynen te hoog verheven Broeder verbitterde, en by zekeren Everhard vervoegde, welke insgelyks nydig van Heriman over de Saxers het hoog bevel te zien voeren, des eenige benden byeentrok en met de zelven de Stad (10) Almeere, als aan Heriman toebehoorende,

(1) *Diplom Ottonis I. apud Hedam. fol.* 86. Telonium quoque juste ad eandem villam (*Amudam*) pertinens, quod Walgero jam olim in beneficium concesſimus.

(2) Stadtwegii Chronicon ad ann. 940. De HERMEN und was Bilinges Sone.

(3) *Vita Theod. Metenſ. Episc. cap.* 1. Matrem nempe ejus (*Herimanni*) ſcimus Mathildis Reginæ fuisſe Sororem, quæ ex Heinrico rege genuit Ottonem &c.

(4) *Ibidem.* Teodericum ex pago Saxoniæ Hamalant oriundum, Comite Everardo patre & Amalrada matre.

(5) *Zie hier voore II. Deel fol.* 133.

(6) *Vita Machtild. Reg. cap.* 1. §4. Procesſit ſtirps beatisſimæ Mathildis cujus pater nomine Thietricus in occidentali regione Comes fuerat glorioſus & venerabilem Reinhildam Danorum Freſonumque germine procreatam.

(7) *Annal. Saxo ad ann.* 962. Eodem anno Adalbero vir venerabilis Metenſis Episcopus obiit, pro quo Theodericus Conſobrinus Imperatoris Episcopus ſubrogatur.

(8) *Zie de Geſlachtlyst van het Hemelandſche huys hier voore II. Deel fol.* 119. *en die van Wittekind II. Deel fol.* 14.

(9) *Witichindi Annal. Lib. II. fol.* 643. Placuit igitur novo regi novum principem militiæ conſtituere: elegitque ad hoc officium virum nobilem & industrium, ſatisque prudentem, nomine Herimanum. Quo honore non ſolum cæterorum principum ſed & fratris ſui Wichmanni offendit invidiam. Quapropter & ſimulata infirmitate amovit ſe ab exercitu. Erat namque Wichmannus vir potens & fortis, magnanimus, belli gnarus, & tantæ ſcientiæ ut a ſubjectis ſupra hominem plura nosſe prædicaretur. Herimannus autem cum esſet in prima acie, in introitu regionis in hostium pugnam incidit, eosque fortiter vicit, & ob hoc majori invidia inimicos accendit.

(10) *Ibidem. fol.* 644. Saxones imperio regis facti glorioſi, dedignabantur aliis ſervire nationibus, quæs-

rende, geweldiger hand met omkoming aller inwoonderen innam en aan 't vuur ten beste gaf. Dan als Wigman bemerkte hoe die van zynen aanhang, by welken zich zelf Thankmarus, des Konings natuurlyke (1) broeder, gevoegd hadt, tot die baldaadigheyd uytſpatteden, dat zy Gevehard, Broeders (2) Zoon van Heriman Hertog van den Elzas, van 't leeven beroofd hadden, en voorts meer andere buytenſpoorigheden bedreeven, heeft de, als van zulke ſnoodheden eene afſchrik hebbende, zich van de oproerigen afgeſcheyden, met den Koning zynen pais gemaakt, en is (3) den zelven tot zyne dood toe, welke in 't jaar (4) negenhonderdvierenveertig voorviel, ſedert altyd getrouw gebleeven; naalaatende van zyne Gemaalinne Hildegard, Zuster (5) van Dirk den III. van dien naam, en den I. Graaf van Holland, onder anderen eenen Zoon Wigman; welke, tot onderſcheyd van zynen Vader en Naamgenoot in de oude Chronyken Wigman de (6) JONGERE genaamd is, en van wien wy, mids hy tot zyne dood toe de wapenen tegen Koning Otto gevoerd heeft, in 't vervolg omſtandiger ſtaan te handelen.

Van grooter gevolg was de afval van Henrik Konings Broeder, welke gevoelig dat die tegen de ryksverdeeling, totnogtoe onder de Koninglyke Zoonen gebruykelyk, te zynen naadeele thans tot eenigen en algemeenen Vorst van ieder erkend was, dierhalve, als zynde niet min dapper (7) van gemoed dan onrustig van aardt, beſloot insgelyks de wapenen tegen zynen Broeder (8) Otto op te vatten. Te meer mids hem Hertog (9) Everard, Broeder (10) van den voorlaatſten Koning Koenraad, even gelyk ook de voorgemelde Gizelbert Hertog van Lotteringe van hunne hulpe verzekerden op een voorgeeven *van hem (11) aan de Koninglyke kroon, als die hem volgens zyne geboorte voor een gedeelte toekwam, te zullen (12) helpen;* hoewel de laatſte onder dien ſchyn op het bekomen dier hooge waardigheyd in de daad zelf toeleyde.

De

quæsturasque, quas habuere ullius alius, niſi ſolius regis gratia habere contemſerunt. Unde iratus Everhardus contra BRUNINGUM collecta manu ſuccendio tradidit civitatem illius vocabulo Elveri, interfectis omnibus ejusdem civitatis habitatoribus.

Annalista Saxo ad ann. 937. Unde iratus Eberhardus contra Bruniggum collecta manu incendio tradidit civitatem ipſius vocabulo ELMERI interfectis omnibus ejusdem civitatis habitatoribus.

(1) *Witicbindi Annal. Lib. II. fol.* 644. Nam mater ejus filia materteræ erat Sifridi, de qua genuit rex Henricus Thancmarum.

(2) *Ibidem.* Junctus est autem & Thancmarus Everhardo, collectaque valida manu oppugnabat præſidium, quod dicitur Badiliki, in quo erat Henricus junior, dataque præda urbis ſuis commilitonibus, abiit ſecum abducens Henricum quaſi vile quoddam mancipium. Interfectus est autem ibi Gevehardus Udonis filius fratris Herimanni ducis: ob cujus necem, Deo omnia ordinante, Duces Francorum inter ſe ſunt diviſi.

(3) *Ibidem.* Wichmannus autem, qui ſe primum alienavit a rege, audiens tantum facinus ſeditioſorum, converſus pacem fecit cum rege, quia prudentisſimus erat, & utilis & fidelis IN FINEM permanſit.

(4) *Necrolg. Fuld. apud Leibnitz. tom. III. fol.* 763. DCCCCXLIV. Wigman Comes.

(5) *Zie de Geſlacbtlyst II. Deel fol.* 119.

(6) *Witicbindi Annal. Lib. III. fol.* 654. Thiadericus, JUNIORQUE Wicmannus ei præfuere . . . Wicmannus autem admodum corruptus, PATRUUM (*Herimannum*) exin arguere, PATERNÆ hæreditatis raptorem dicere &c.

(7) *Ibidem, Lib. I. fol.* 638. Genuit quoque ei & alios filios clara & nobilisſima ac ſingularis prudentiæ regina nomine Mathtilda, primogenitum mundi amorem, nomine Oddonem, SECUNDUM patris nomine inſignitum, virum FORTEM & INDUSTRIUM HENRICUM.

(8) *Hugon. Flaviac. Cbron. ad ann.* 936. Henrico igitur magno Imperatore ſub eisdem diebus obeunte., CONTENTIO INTER FILIOS EJUS DE REGNO AGITATUR.

(9) *Contin. Regin. ad ann.* 939. Eberhardus enim & Giſalbertus cum Heinrico, fratre regis adverſus regem conjurant.

(10) *Annal. Saxo ad ann.* 919. Igitur Everhardus Frater Conradi regis peractis regis exequiis in Vuilineburg.

(11) *Liutprand. Lib. IV. cap.* 9. Si tamen rex velis fieri, nostrum te dominum conſtituimus.

(12) *Ibidem cap.* 10. Gislebertus autem arte hac Henricum decipere voluit & dum ſuo adjutorio regem devinceret, ipſum deponeret, ſibi regni ſolium obtineret.

De opſtand aldus beſlooten zynde, hieldt Henrik een zeer prachtig (1) gastmaal te Salsfeld, alwaar hy veelen der genoodigden, om zynen ſtreng te vergrooten, met ongemeene geſchenken ophoopte, en voorts, naa de ſteden in Saxenland wel bezet en in handen van zyne vertrouwelingen geſteld te hebben, zich op 't onverwachtst nevens de voorgemelde eedgenooten naar (2) Lotteringe begaf, mids des zelfs Hertog Gizelbert, reeds tot uytvoering van dit voorneemen, een zeer groot (3) leger met hulpe der voornaamſte Lotteringſche Vazalen, om den nieuwen Vorst in 't bezit van het opgedraage ryk te handhaaven, hadt byeengerukt: en onder welken niet alleen Everhard Graaf van Twent, midsgaders zekere Graaf Godefrid, de Zwarte bygenaamd, maar ook, als uyt het vervolg zal blyken de Teysterbantſche Graaf Walger, Oom van den Hollandſchen Graaf Dirk, den IV. van dien naam, moet geteld worden. Zulks hy en zyne verdere aanhangeren, in dien oord zich ſtraks van verſcheydene (4) goederen, landen, tienden, en andere bezittingen, tot de kerk van Uytrecht behoorende, meester maakten; ter oorzaak de tegenwoordige Bisſchop Baldrik, als zynde geweest de leermeester, van des tegenwoordigen Konings jongſten Broeder Bruno, dierhalve zich thans tegen des zelfs vyanden met veel naadruks verklaard hadt.

Otto in 't begin (5) aan deezen opſtand geen geloof konnende ſlaan, begaf zich echter, verſtaande dit aantasten der Kerklyke goederen van zyns Broeders geweezen leermeester, met de benden, die hy in der yl vergaderen kon, tegen de afvalligen te veld en zakte zelf, naa hem de Stad Trotman door zyns Broeders bezettelingen was overgegeeven, naar den kant van Wezel af, om, omtrent (6) Burik, over den Ryn trekkende, den aangetasten Bisſchop van Uytrecht te hulp te komen. Dan als, tot dat eynde een gedeelte zyner benden te ſcheep over dien ſtroom geraakt, den groven naaſleep en pakkaadje naar (7) Zante voerde, kreeg men bericht hoe het geheele leger der zaamgezwoorenen ten ſtryd kwam. En zekerlyk naaulyks hadt de overgeſtooke voorhoede zich te paard begeeven en de wapenen ter beſcherminge aangeſchooten, of het Lotteringſche leger viel haar van alle kanten op 't lyf. Zulks Otto, mids het tusſchenleggen des Ryns, thans buyten (8) ſtaat zynde om de aange-

(1) *Witichindi Corb. Annal. Lib. II. fol.* 645. Post hæc Henricus ardens cupiditate regnandi celebre parat convivium in loco, qui dicitur Salaveldun. Cumque esſet magnus ac potens majestate & potestate regali plurimis plurima donat, & factionis hujuscemodi plurimos ob id ſibi asſociat.

(2) *Ibidem fol.* 646. Commilitonum itaque conſultu, Saxonia, ut diximus, relicta & urbibus Saxoniæ, vel in Thuringiorum terra præſidio militari traditis ipſe cum amicis Lotharios adit.

(3) *Ibidem.* Igitur copias belli parantes Henricus & Giſelbertus decreverunt ad Rhenum occurrere regi.

(4) *Diploma Baldrici Episc. apud Hedam. fol.* 76. Fideliumque nutu Dei ad me confluentium adjutario inimicos de terra propulſavi, terras, prædia, decimas & posſesſiones ad S. Trajectenſem Eccleſiam pertinentes potenter de inimicorum manibus liberando.

(5) *Ibidem.* Rex autem audita hujuscemodi, fama primum non credidit: postremo certum de belli negocio probans, nihil moratus cum exercitu perſecutus est fratrem. Et ut appropiat urbi præſidiis fratris munitæ, quæ dicitur Throtmanni, milites qui erant in ea, non immemores fortunæ Thancmari, nequaquam ſunt auſi inibi regem expectare, ſed egresſi urbe, tradiderunt ſeipſos regi.

(6) *Liutprandi Hiſt. Lib. IV. cap.* 11. Regis milites, ſupra Rhenum ad locum vocabulo Bierzuni pervenerant, Rhenique alveum tranſire cœperant, ignorantes, quod Henricus cum præfatis Comitibus tanta vicinitate eis jam esſet proximus. Perpaucis denique è navibus egresſis, vix equos ascendere ſeſeque armis induere poterant, quum prænominatorum legiones non nunciantur properantes, ſed intuitu ipſo cernuntur præſentes.

(7) *Witichindi Corb. Annal. Lib. II. fol.* 646. Qui autem erant in ulteriori ripa ſarcinas & impedimenta quæque ransmittunt in locum, qui dicitur Xantum: ipſi vero parati hostes expectant.

(8) *Ibidem.* Rex autem his auditis dolorem animi motu corporis non celabat, eo quod non adesſent naves, per quos Rhenum transcendere posſet, & ingens flumen aliud iter non præbebat, nec tem-

gegreepene benden door het by zich hebbende leger te onderſteunen, dierhalve zyn betrouwen alleen op God vestigde, van (1) zyn paard zich nevens alle de overigen zyns legers op zyne knien ter aarde ſmeet, en, onder 't aanroepen van den Godlyken byſtand, *de noodige hulp* van den zelven in dit uyterſte voor de zynen verzogt.

Zoo vuurig gebed van zoo godvrugtigen Koning bleef niet onverhoord; want zyne (2) weynige benden behaalden, tegen alle menschlyke verwachting, op het hen zoo zeer in getal overtreffend leger der weerſpannelingen eene volſlaage zeege, met omkoming van zeer veelen der aanvalleren, en onder welke gesneuvelden de hiervoorgemelde Graaf Godefrid de (3) Zwarte, naa die zich zeer moedig gequeeten hadt, desgelyks ook Everard Graaf van Twent, midsgaders de meergemelde Walger (4) Graaf van Teysterbant geweest zyn: te meer mids men (5) deeze twee laatſten op de doodlyst der Abtdye van Fulden, als in 't jaar negenhonderdzesendertig overleeden, vindt aangetekend.

Mids deeze behaalde overwinning heeft Koning Otto, ſedert met het overige des legers zynde over den Ryn geraakt, ſtraks alle de naastgelegene landen (6) der Lotteringſche eedgenooten wyd en zyd verwoest, Teysterband (7) bedorven en het bewind van dat Graafſchap aan 's Konings Moederlyken Oom en vader van zekeren Ansfrid, die naamaals eerst van 't zelve ook Graaf (8) en ſedert Bisſchop van Uytrecht wierdt, niet alleen opgedraagen, maar aanſlaande de goederen van alle die genen, welken zich in dien oorlog hadden ingewikkeld, heeft hy ſedert de hem trouwgebleeve Uytrechtſche (9) kerk met die tollen beſchonken, welken de verſlaage Walger van hem in 't Graafſchap Amuyde voorheen hadt te leen ontfangen. Doch welk Graafſchap (10) zelf, gelyk ook de Koninglyke leenen te Isla (11) en Laken, midsgaders de (12) nieuwe van ſteen

---

pus ſubitanei certaminis in ulteriori ripa conſtituros aliud ſinebat cogitare, niſi aut coram hostibus cadere deberet, aut certe armis vitam defenderet. Unde ad Deum ſupplices expandens manus, rex ait, Domine, inquit, omnium rerum auctor reſpice populum tuum, cui me præesſe voluisti, ut ereptus ab inimicis, ſciant omnes gentes, ullum mortalium tuæ dispoſitioni contraire non posſe, qui omnia potes & vivis & regnas in æternum.

(1) *Luitprandus Lib. IV. cap.* 11. Rex denique ſuorum tantam conſtantiam non ſine divino inſtinctu conſiderans, quoniam fluvio intercedente, corporali præſentia ſubvenire ſuis non poterat . . . . protinus de equo deſcendit, ſeſeque cum omni populo, lacrymas fundens ante victoriferos clavos manibus Domini nostri Jeſu Christi affixos, ſuæque lanceæ impoſitos, in orationem dedit.

(2) *Ibidem.* Eo namque orante, quum ex ſuis nullus occumberet, hostes ſunt omnes in fugam converſi, nonnullique eorum quur fugerent penitus ignorabant: quoniam quidem præ paucitate ſeſe inſequentes hostes videre non poterant. Cæſis igitur plurimis, Henricus est vehementer in brachio percusſus &c.

(3) *Witichindi Corb. Annal. Lib. II. fol.* 646. Ex parte Lothariorum bene pugnasſe prædicabatur illo certamine Godofridus, Niger cognominatus, ſed & Macincia, cujus ſupra mentionem fecimus, eo die cecidit.

(4) *K. Kolyn vs* 365.

Ende wurt oic zelve ſlagen /
- - - - - - - - - - - - -
Walgere is alzoe geſtorven
Ende Teysterbande bedorven /
Dat i hadde als Grebe vertregen.

(5) *Necrologium Chronologicum Fuld. apud Leibnit. tom. III. fol.* 763. DCCCCXXXVI. Burghart Comes, Eburhart Comes, WALAGER COMES.

(6) *Godefr. Viterb. Chron. de Ottone I. fol.* 324. Belgicos, dum ei tranſitum Rheni prohiberent, vertit in fugam TOTAQUE TERRA BELGICA IGNE FERROQUE VASTATA.

(7) *K. Kolyn. vs* 369.

Walgere is alzoe geſtorven
Ende TEYTERBANDE BEDORVEN,
Dat i hadde als Grebe vertregen.

(8) *Chron. MS. de Trajecto.* Anfridus fuit XVIII. Episcopus Trajectenſis XV. annis, primo fuit COMES DE TYSTERBANT.

(9) *Diplom. Otton. I. apud Hedam fol.* 86. Quicquid in villa Amuda habere videbamur, Telonium quoque juste ad eandem villam pertinens, QUOD WALGERO JAM OLIM IN BENEFICIUM CONCESSIMUS, ad prælibatam eccleſiam perpetualiter in proprium donavimus.

(10) *Ibidem, fol.* 87. In comitatu Ruotbodonis villam AMUDAM.

(11) *Ibidem, fol.* 83. Totum quod in pago Lake & Isla hactenus habuimus, quod Walgerus & POSTEA FILIUS EJUS RADBODUS, ex nostra parte in beneficium HABUERUNT.

(12) *Ibidem fol.* 86. Monasterium in loco Tiela con-

ſteen opgebouwde Stad Thiel en haare kerken, die Graaf Walger gebouwd en nevens zyne Gemaalin Alberada (1) niet weynig begiftigd hadt, voor eerst aan des zelfs Zoon Radboud zyn gelaaten, dan in 't vervolg mede aan de voorgemelde kerk geſchonken, waarſchynlyk tot boeting der ſchaade, welke zy, des Konings zyde aankleevende, by deezen oorlog geleeden hadt.

937. Doch wat hiervan zy dit is zeker dat Henrik ſedert dit laatſte voorval, verzeld van ſlechts negen (2) krygsknechten, zich naar Merzenburg begaf, mids alle zyne andere in Saxenland bezet gelaatene ſteden, uytgenome die Stad (3) en Scheydinge, verſtaande zyne voorgevalle nederlaag, zich aan Koning Otto hadden onderworpen. Welke dierhalve zynen gevlugten Broeder (4) ſtraks op de hielen volgde, het beleg voor die plaats (5) ſloeg, en dus hem binnen twee maanden dwong de zelve, onder 't bedingen van eenen vryen uyttogt, over te geeven. Invoege hy zich ſtaande de ingewilligde ſtilſtand van dertig dagen, nevens zyne aanhangeren, uyt Saxenland by zynen Zwager Gizebert in Lotteringe (6) begaf, om met hulpe van den zelven den tot duslang tegengeloopen kryg met beter geluk te hervatten.

938. Om dit voorneemen te verydelen verſcheen ook Otto in 't volgende jaar met zyne byeengerukte benden in Lotteringe, verwoestte de (7) landen van Gizelberts Hertogdom desgelyks wyd en zyd, en (8) ſloeg, mids die zich te Chevremont eene ſterke plaats, omtrent een kleyn uur boven (9) Luyk, ophieldt, het beleg voor de zelve; doch uyt welke ſterkte, hoe naauw die ook in 't ronde berend was, de gemelde Hertog (10) echter het geluk hadt van te ontkomen.

Zulks die ſtaande dit beleg, 't gene, mids de ongenaakbaarheyd der plaatſe, weynig vorderde, zich by den tegenwoordigen Franſchen Koning Lodewyk, als zynde de Zoon (11) van den hiervoor genoemden Karel den Eenvoudigen, vervoegde, mids-

conſtructum cum nova atque lapidea, in eodem loco, civitate, omnibusque eccleſiis, prædiis, famuliis, mancipiis, ſylvis, aquis, piscationibus, pascuis, pratis omnibusque ad præfatum Monasterium, vel ad eccleſias a Waldgero & filio ejus RADBODONE, nec non & HATTONE, & illorum antecesſoribus ad jam dictum monasterium &c.

(1) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. I. cap.* 8. Monasterium quoque Sanctæ Walburgæ irrumpentes, vestesque ſanctas quodam Comite Waltgero conſtructore ipſius loci & SUA CONJUGE, DOMINO DIGNA ALBERADA, ibidem collocatas, auferentes &c.

(2) *Witichindi Corb. Annal. Lib. II. fol.* 647. Audiens vero de defectione urbium ſuarum Henricus, fractusque recenti regis victoria CUM NOVEM TANTUM ARMATIS iter arripuit, Saxoniamque jam tardius adiens, Mersburg ingresſus est.

(3) *Ibidem.* Ipſi (*Henrico*) autem duæ tantummodo ex omnibus remanſerant urbes, Mersburg & Schidingi.

(4) *Ibidem.* Regi autem post victoriam viſum est perſequi fratrem ſuum, generumque.

(5) *Ibidem.* Quo rex comperto, & ipſe reverſus est Saxoniam, urbemque, in qua frater erat, cum exercitu obſedit. Sed cum non posſet fortiori ac majori reſistere, post duos ferme menſes tradita urbe egresſus est Henricus ad regem. Datæ ſunt autem ei induciæ XXX. dierum, quatenus cum militibus ſibi cohærentibus ſecederet a Saxonia: ſi cui vero illorum regem adire placuisſent, locum veniæ haberet.

(6) *Ibidem.* Henricus igitur discedens a Saxonia, Lotharios iterum adiit, & cum genero ſuo, Duce ſcilicet Giſelberto, cum ſuis militibus aliquandiu moratus est.

(7) *Ibidem.* Iterum ducitur exercitus a rege contra Giſelbertum & omnis regio Lothariorum illius imperio ſubjacens igni traditur.

(8) *Contin. Regin. ad ann.* 939. Quos rex inſequens usque ad Caprimontem pervenit, castellumque in eo ſitum firma undique obſidione circumdedit.

(9) *Miræi notæ in Diplom. Belg. fol.* 254. In Caprimonte, vulgo Chevremont ad Weſam fluvium, ſecundo a Leodio lapide, fluit olim, arx inſignis, ac pene inacceſſibilis, ideoque Leodienſibus ſummopere infesta. *En van 't welke ik nog in 't jaar* 1730. *de oude overgebleeve bouwvalligheden aan de Oostzyde van dien ſtroom; als ik van* CHAUFONTAINE *kwam, gezien heb.*

(10) *Witichindi Corb. Annal. Lib. II. fol.* 647. Obſesſusque in arce quæ dicitur Kievermont, ELAPSUS INDE proficiscitur.

(11) *Annal. Saxo ad ann.* 937. Rodolfus rex Galliæ moritur, post quem LUDOWICUS KAROLI FILIUS in regnum patris conſilio Hugonis Ducis, filii Rodberti, ex transmarinis partibus ad Gallias reducitur.

midsgaders hem *tot het herwinnen van de Lotteringſche landen*, aanmaande, *welken, volgens den te Bon gemaakten vreede, zynen Vader voorheen hadden toebehoord, doch door Koning Henrik, ſtaande Karels ſedert voorgevalle gevangenis, op eene zeer (1) behendige wys van het Franſche ryk waaren afgeſcheurd.*

De waarheyd deezer ſtellingen en vooral de aangeboore begeerte der Vorsten, om hun gebied te vergrooten, deeden Lodewyk tot het herwinnen van het zynen Vader afgenome Lotteringe beſluyten; te meer, mids hem Gizelbert niet alleen *van zyne hulpe maar ook van die der andere Lotteringſche (2) Hoofdvazalen* verzekerde, welken of zelfs of hunne Vaders voorheen voor de naakoming van den vreede te Bon zich tot borgen geſteld hadden.

En zekerlyk, gelyk zekere Graaf Izaak, wegens het heylig naakomen van dien aldaar getroffen pais, den zelven eertyds ten behoeve van Koning Karel ondertekend hadt, zoo verklaarde (3) die, zoodra des zelfs Zoon Lodewyk beſlooten hadt, zyn recht op de Lotteringſche landen door de wapenen te doen gelden, zich aanſtonds voor den zelven. Dit voorbeeld wierdt ook door Dirk den IV. tegenwoordig Graaf van Holland naagevolgd, zoo om dat zyn Vader Dirk de III. zich mede (4) tot borg voor den Bonſchen vreede geſteld hadt, als wel voornaamelyk uyt erkentenis wegens des tegenwoordigen Lodewyks Vader hem voorheen eerst tot Kloostergraaf der Egmondſche (5) Abtdye, en ſedert tot Graaf van Holland (6) Ryn- en Kenmerland hadt aangeſteld. Eyndelyk zoo verklaarde zich ook deezes Dirks Neef Hatto of (7) Otto tegenwoordig Graaf (8) van Loene voor dit verbond; waarſchynlyk om de dood van zynen Vader Walger te wreeken, te meer; mids die voorheen mede het handhaaven van den te Bon gemaakten pais by plegtige onderſchryving beloofd hadt.

Doch wat de Lotteringſche Bisſchoppen aanbelangt, welken den zelfden vreede eertyds mede (9) onderſchreeven hadden, die zagen zich genoodzaakt, hoe groote genegenheyd de meesten voor Koning Lodewyk hadden, de verklaaring op zoo gewigtig ſtuk tot nader (10) gelegenheyd uyt te ſtellen, mids Otto, hier voor bevreesd, de zelven nu op deeze, dan op gene voorwendſelen als geyzelaars ſteeds by zich hieldt.

Des onaangezien en terwyl Koning Otto den geheelen winter het ſlot Chevremont, om het door 't uythongeren tot de overgaaf te dwingen, zeer ſtrenglyk berend hieldt, wier-

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 924. Rex Heinricus audiens caſum Karoli, condoluit, & humanæ mutabilitatis communem fortunam miratus, judicavit abſtinere ab armis, & Lotharingos, ut bellis asſuetos mobilesque ad rerum novitates, ARTE SUPERARE.

(2) *Chron. Abbat. Ursperg. in Hiſt. Otton. I. fol.* 158. Conſilio Giſelberti DUCIS BELGICÆ, ET THEODERICI COMITIS, ſacramento ſibi (*rex Franciæ Ludovicus Lotharingos*) astringebat.

(3) *Frodoardi Chron. ad ann.* 939. Lotharienſes iterum veniunt ad regem Ludowicum, & PROCERES IPSIUS REGNI, Gislebertus ſcilicet Dux & Otho, ISAAC atque THEODORICUS COMITES, eidem ſe regi committunt.

(4) *Pactum Bonnenſ. apud Miræum in Cod. donat. piar fol.* 38. Ex parte Domni regis Caroli . . . Hæc nomina Comitum, Matfredus, Erkengerus, Hagano, Boſo, Waltkerus, ISAAC, Ragenbertus, THEODRICUS, Adalardus, Adelelmus.

(5) *Zie hier voore II. Deel fol.* 145.

(6) *Zie hier voore II. Deel. fol.* 148. *en* 149.

(7) *Diplom. Otton. I. apud Hedam fol.* 86. A Waldgareo & filio ejus Radbodone nec non HATTO &c.

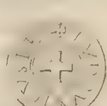
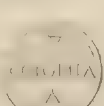
(8) *Ibidem. fol.* 87. Inſuper etiam terram, quam HATTO, COMES IN LONA, habuit.

(9) *Pactum Bonnenſ.* Episcopi ex parte domini regis Caroli
Herimannus Archiepiscopus Agrippinæ, quæ modo est Colonia vocitata,
Rodgerus Archiepiscopus Trevirorum,
Stephanus Præſul Cameracum,
Bovo Episcopus Catalaunenſium,
Baldricus, Trajectenſium Episcopus.

(10) *Frodoardi Chron. ad ann.* 939. Episcopi vero, quoniam rex eorum Otho ſecum detinebat obſidatum, Ludovico regi ſe committere differunt.

wierden in Vrankryk, gelyk ook in de Graafſchappen van Holland, Loene en elders door geheel Lotteringe zeer zwaare krygsrustingen gemaakt, en begaf zich Lodewyk, zoodra het gras maar was uytgeſchooten, met een magtig leger tot het herwinnen van het hem aangeboo-
939. de Lotteringe, in 't jaar negenhonderdnegenendertig, naar den (1) Elzas. En het is, ſtaande deeze onderneeming, dat de twee volgende geldſtukken op den naam des Franſchen Konings, als Vorst van (2) Lotteringe, zoo te Marſal, als te Kolen gemunt zyn; mids Herman, Bisſchop dier laatstgemelde (3) kerke, zich eertyds mede by 't ſluyten van het vreedeverbond te Bon voor deezes Konings Vader tot borg geſteld heeft.

Het eerſte voert rondom een kruys, zynde het gewoonlyk muntmerk dier tyden, deezen tytel tot randſchrift der voorzyde:

LUDOUVICUS GRATIA DEI REX.

LODEWYK, DOOR DE GENADE VAN GOD, KONING.

Het randſchrift der tegenzyde, die wederom met een kruys beſtempeld is, geeft de plaats te kennen, alwaar het gemunt is, te weeten:

MARSALLO VICO.

IN DE STAD MARSAL.

De voorzyde van het tweede is rondom een kruys door dit randſchrift omzoomd.

LUDOUVICUS REX.

KONING LODEWYK.

De tegenzyde, die geene verbeelding heeft, voert den naam der ſtad, alwaar het gemunt is:

COLONIA.

KOLEN.

Op de tyding van deezen inval des Franſchen Konings brak Otto het beleg van Chevremont, onaangezien hy het (4) nu zoo lang hadt ingeſlooten gehouden, eyndelyk op, en begaf zich met den uyterſten ſpoed naar den Elzas, alwaar het hem gelukte zoo in dit als het volgende
jaar den ingevallen Franſchen Koning 940
dat gewest weer te doen ontruy- en
men, zulks hy, om eenen diergelyken 941.
aanſlag te beletten, het beleg voor het ſlot Brizak ſloeg, als zynde de hoofdſterkte van Everards (5) Hertogdom. Im-

(1) *Godefrid. Viterb. Chron. de Othon. I. fol.* 324. Ludovicus, filius Caroli regis occidentalis Galliæ, terram Belgicam, quam pater ſuus perdiderat, ſub hac occaſione recuperare intendens, Alſatiam provinciam ingreditur.

Contin. Regin. ad ann. 939. Interim Ludovicus rex Galliæ Romanæ, filius Caroli, conſilio Inimicorum regis, ſub obtentu requirendi Lotharienſis regni, quod pater ſuus perdiderat, Alſatiam invaſit: ibiquæque poterat, plus hostiliter quam regaliter geſſit.

(2) Le Blanc Mon. de Franc. pag. 142.

(3) *Pactum Bonnenſ.* Episcopi ex parte domni regis Caroli HERIMANNUS ARCHIEPISCOPUS AGRIPPINÆ quæ modo est COLONIA vocitata.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 942. Rex Otto Kievermontis obſidionem ſolvit. Lodowicum regem Karoli filium Alſatia expulit, quam conſilio inimicorum regis ſub obtentu requirendi Lotharienſis regni invaſerat, ubi quæque potuit, plus hostiliter quam regaliter, geſſit: quo expulſo rex Briſacam Castellum munitisſimum obſedit.

(5) *Witichindi Corb. Annal. Lib. II. fol.* 648. EA TEMPESTATE REX ERAT PUGNANS CONTRA BRISEG ET ALIAS URBES, QUÆ ERANT EVERHARDI DITIONIS.

Immiddels waaren de Hertogen Gizelbert en Everhard, midsgaders de andere Lotteringsche bondgenooten,
942. en des ook Dirk Graaf van Holland, tot het maaken eener afwendinge omtrent Andernach, nevens hunne benden over (1) den Ryn getoogen, en om die weder het hoofd te bieden zekere Udo, Broeder van Heriman Hertog van den Elzas, midsgaders Koenraad, bygenaamd de Wyze, door Koning Otto met verscheydene benden te gemoet gezonden. Doch welke Bevelhebbers, mids de verbondenen hen te zeer in getal overtroffen, zich met de zelven in geen gevecht durfden inlaaten, maar hen, die nu met den alom bekomen (2) buyt overlaaden waaren, slechts van ver naavolgden. Dan sedert uyt eenen door hen beroofd zynden Priester (3) verstaande, *hoe de meeste benden reeds over den Ryn te rug getrokken waaren, en dat de voornaamste Lotteringsche legerhoofden, verheugd wegens de grootte van den gemaakten buyt, zich nog aan geene zyde van dien stroom elkanderen zorgloos op een gastmaal onthaalden*; rennden zy (4) met lossen toom derwaart en vielen de aldaar zynde disgenooten zoo onvoorziens op 't lyf, dat zy Hertog Eberhard nog over tafel zittende verrasten en afmaakten, en Gizelbert, naar 't gevoelen van eenigen, genoodzaakt was met zyn paard in den Ryn te springen; of, gelyk anderen (5) willen, zich nevens meer andere Bevelhebbers in een boot smeet, die door den te zwaaren last in 't overvaaren te grond gong. Invoege hy, het zy het een, het zy het ander dier twee verhaalen waar zy, in dien stroom (6) sneuvelde, even gelyk alle (7) de overige Legerhoofden geene uytgezonderd of doodgeslaagen of gevangen gemaakt wierden.

By welk voorval, mids dit zoo algemeen sneuvelen der hooge Bevelhebbëren, ik vaststel dat ook Dirk de IV., tegenwoordig Graaf van Holland, als welke zich in dit verbond mede hadt ingelaaten, zekerlyk zal zyn omgekomen en, aldus buyten het land gereysd en verongelukt zynde, zyn lyk, even als dat (8) van Gizelbert, vermist geworden; gelyk als dat de Goudsche (9) Kronyk van den tweeden Graaf Dirk voor Arnoud getuygt, geschied te zyn.

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 942. Everhardus & Gisilbertus apud Andernacum Rhenum transeunt. Udo frater Herimanni Ducis Alsatiæ & Conradus, cognomento Sapiens, copiis illorum impares occurerre non ausi, tamen spoliis oneratos pone sequebantur.

Chron. Abb. Ursperg. in Hist. Ottonis I. Eberhardus autem & Gisilbertus audientes regem esse in partibus Alsatiæ, COLLECTO PERMAGNO EXERCITU, alveum Rheni apud Andernacum transeunt.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 942. At Gisilbertus Dux injuriam ultum ire festinans, collecto exercitu post hostem accelerat transiensque Rhenum, TERRAM ILLAM SOLOTENUS INCENDIIS VASTAT, ARMENTORUM ET PECUDUM PRÆDAM NIMIAM ADDUCIT, jam flumen ingredi parabant.

(3) *Chron. Abbat. Ursperg. in Hist. Ottonis I.* Quidam sacerdos flens & ululans, eis obviavit, interrogatusque ab eis unde veniret aut cur fleret: ab istis inquit prædonibus unicum paupertatis meæ solatium quod habui, ablatum est jumentum. Quem cum interrogarent si Gisilbertum & Eberhardum vidisset, aut ubi essent; cunctis, ait, cum præda, Rhenum transmissis copiis, soli cum SUIS ELECTIS, quod nec bene vertat, cibum capiunt.

(4) *Ibidem.* Hoc illi audientes SUMMA CUM CELERITATE super eos irruunt, moxque Eberhardus occiditur, Gisilbertus vero in fluentem equo prosiliens, undis submergitur.

(5) *Witichindi Annal. Lib. II. fol.* 648. Giselbertus autem fugiens, navem cum pluribus ascendit, quæ onere prægravata succumbens mergitur, ipseque dux cum CÆTERIS mersus nunquam est inventus.

(6) *Contin. Regin. ad ann.* 939. Nam Eberhardus occiditur, & Gisalbertus in Rheno SUBMERSUS necatur.

Necrol. Fuld. DCCCCXXXVIII. Eburhard Dux, Gisalbraht dux.

(7) *Ursperg. Abbat. Chron. in Hist. Ottonis I.* CETERORUM VERO NULLUS AUFUGIT, quin aut vivus caperetur, aut gladio truncaretur. *Het zelve getuygen ook Continuat. Regin. ad ann.* 939. *Gisb. Gembl. Chron. ad ann.* 943. *Annal. Saxo ad ann.* 942. *enz. enz.*

Liutprandi Hist. Lib. IV. cap. 16. Cæterorum vero nullus aufugit, qui non aut vivus caperetur, aut gladio truncaretur.

(8) *Frodoardi Chron. ad ann.* 939. Gislebertus Dux Lothariensium, trans Rhenum profectus prædatum, Saxonibus se, dum revertitur, insequentibus, in Rhenum fertur desiluisse cum equo, ibique vi enecatus undarum, POSTEA REPERIRI NON POTUIT.

(9) Pag. 18. **Dese Grave Diderich / doe hy langhe geregeert hadde / doe** TOOCH HY WYTEN LANDE SOO DAT MEN NIET EN WEET, **hoe langhe dat hy regeerde of hoe langhe dat hy levede /** OF WAER DAT HY STARF.

G E S L A C

D

H O L L A N D S C

UYT DEN TWEEDEN

EVERARD Graaf van Hameland wordt 881 te Nieumeege door de Deenen gevangen, en door zyne moeder vrygekogt. Zyn Graafschap wordt 884 door de Deensche onderdaanen van Godefrid Hertog van het thans genaamde Holland geplonderd. Dien hy deswege zyn beklag vrugtloos gedaan hebbende te Herespik in de Betuwe 885 verslaat. Zulks hy om deezen betoonden heldenmoed den verslaagen in zoo groot Hertogdom tot des zelfs ongenoegen van Walger Graaf van Teysterband, opvolgt, dat die hem 898 op de jagt zynde, daarom vermoord. Zie de Geslachtlyst II Deel fol. 118.

Gemaalin

AMALRADA wegens haare moeder Rienhild afkomstig van de Vriezen en Deenen, die in Vriesland het hoog gebied gehad hebben: Naa den moord van deezen haaren Gemaal trouwt zy voor de tweede maal met Graaf Billing. Zie de Geslachtlyst van Wittekind, II Deel fol. 15.

EGBERT Graaf.

WIGMAN de III, of de Oude gebynaamd, Graaf van Hameland, sterft 944.

Gemaalin

HILDEGARD, dochter van Gerolf den II, Graaf in Vriesland omtrent Zuydhardeshage. Zie de Geslachtlyst van de Vriesche Graaven uyt den Karolynschen Stam I Deel fol. 11.

DIRK wordt 962 Bisschop van Ments, sterft in eenen zeer hoogen ouderdom, den 7 Septemb. 983.

WIGMAN de IV, of de jongere gebynaamd, Graaf van Hameland, wordt 949 door zynen Neef Keyzer Otto den I tot Graaf van 't nieuwe slot over Gent, Heer van Aalst en de vier Ambachten aangesteld, midsgaders 967 verslaagen, door Mizaka Hertog der Sclaven.

Gemaalin

LIUTGARD dochter van Arnoud den I Graaf van Vlaandre, en van Alisa dochter van Heribertus Graaf van Vermandois, sterft 29 September 961.

EGBERT Graaf, en deelgenoot van zyns Broeders opstanden en oorlogen tegen Keyzer Otto den I.

WIGMAN de V, voor een gedeelte Graaf van Hagerland, bezitter van Nardinland, het eyland Urk enz. Stichter der Abtdye van Elte, overleeden voor het jaar 990.

Gemaalin

KUNIGUND, dochter van den Landgraaf van Thuringe.

DIRK de V, wegens zyne grootmoeder 942 Graaf van Holland, Kenmerland en Westflinge, wegens zyn Vader 967 Graaf van het nieuwe slot over Gent, Heer van Aalst en de vier Ambagten, sterft 988, begraaven te Egmond.

Gemaalin

HILDEGAARD, wed: van Dirk den IV Graaf van Holland, sterft 987. Zie de Geslachtlyst van de Vriesche Graaven uyt den Karolynschen Stam, II Deel fol. 11.

LIUTGARD.

Gemaal

LODEWYK van Loon, zynde hy de vader van Baldrik van Loon, Bisschop van Luyk, uyt zyn eerste huuwelyk met Aleyd Graavinne van Limburg.

BA
als
Gift
vad
wor
rech

ARI
land
land
Hee
Aml
Wir
zen.

LI
van
Lux
zyn
100

HTLYST

R

HE GRAAVEN

F GENTSCHEN STAM.

DUIN, tekent 962 dste zoon het eerst den ief van zynen Groot- Wigman den IV, Bisschop van Uyt- en sterft 994.

OUD Graaf van Hol- Zeeland, Westvries- het slot over Gent, van Aalst en de vier ten verslaagen te l 1003 door de Vrie-

Gemaalin 980

TGARD dochter gifrid den I Graaf van nburg en van Hedwig Gemaalinne, zy sterft

DIRK de VI, Graaf van Holland en Zeeland, sterft 1039.

Gemaalin

OTHILD uyt den huyze van Saxen, sterft 1044. en is in Saxen begraaven.

ADELBERT Graaf van het slot over Gent, Heer van Aalst en de vier Ambagten, en van wien de laatere Slotvoogden afdaalen. Is 1016 in het slot van Trier, by Krygslist overrompeld, door zynen broeder Sikko verslaagen.

SIGIFRID, of op zyn Vriesch, SIKKO genaamd, eerst Graaf van Westvriesland, en naderhand ook van Kenmerland, bekomt verscheydene goederen in Luxemburg van Poppo, Bisschop van Trier, wegens het overrompelen van des zelfs slot, doch by welk voorval zyn Broeder Adelbert sneuvelt, hy zelf sterft 1030 den 5 January.

Gemaalin

TIETBURG van Kastrikum, sterft 27 January.

GEERTRUY, brengt Islegowe ten huuwelyk aan haaren

Gemaal

LUDOLF, Graaf van Brunswyk, zoon van Bruno den II, en van Gizela, dochter van Herman, Hertog van Zwaben. Hy sterft 20 April 1038.

DIRK de VII, Graaf van Holland en Kenmerland, verovert ook de Graafschappen van Maasland en Vlaardingen. Wordt te Dort 1050 met een fenynige pyl gewond, waaraan hy, zonder ooyt getrouwd geweest te zyn, overleedt en is te Egmond begraaven.

FLORENTS I Graaf van Westvriesland en, naa zyns broeders dood, ook Graaf van Holland, Kenmerland, Maasland, Vlaardingen, en de landen in de Merwe. Wordt verslaagen 1062 te Hemert, en begraaven te Egmond.

Gemaalin

GEERTRUYD dochter van Bernard den II Hertog van Saxen en van Elika dochter van Henrik Markgraaf van Suinvorde. Zy sterft 1113.

DIRK Stamvader van het Huys van Brederode, Baanderheer van Sevenburg.

GODEFRID, de Luxemburger gebynaamd, zoo uyt hoofde van zyne Grootmoeder, als om dat hy de goederen in Luxemburg bekwam, die Poppo Bisschop van Trier aldaar aan des zelfs vader gegeeven hadt.

BRUNO III, Graaf van Brunswyk, sterft 1057.

EGBERT I Markgraaf van Meizen, sterft 1068.

Gemaalin

IRMENGARD, Wed: van Otto, Hertog van Zwaben, dochter van den Markgraaf Magenfrid.

BERTA verstooten zynde, sterft 1094.

Gemaal

PHILIPS de I Koning van Vrankryk sterft 1108.

DIRK de VIII, wordt 1077 naa het inneemen van het slot te Ysselmonde, Graaf van Holland, Westvriesland, Kenmerland, Maasland en andere hem voor heen ontnomene staaten, sterft 1092 en is te Egmond begraaven.

Gemaalin

OTHILD, of ODA dochter van Heriman, Graaf van Werla, en van Richenza; welke Richenza, naa Herimans dood, met Otto Graaf van Northeym, en Hertog van Beyere trouwde, Othild sterft 1110.

EGBERT de II Markgraaf van Meysen en Stavere, bezit wegens zyne Grootmoeder ook Islegowe in Vriesland, dan dat wordt hem door zynen Neef Keyzer Henrik den IV 1075 afgenomen, en sedert 1086 aan de Kerk van Uytrecht geschonken, sterft 1091.

Gemaalin

ODA, dochter van Otto van Orlamunde, Markgraaf van Meysen.

GEERTRUY.

1 *Gemaal*

DIRK van Katlenburg.

2 *Gemaal*

HENRIK de Vette, Graaf van Northeym, en voogd van de kinderen van Dirk den VIII Graaf van Holland, doch vermoord door de Vriezen 1101.

GERARD VAN LOONS
A L O U D E
HOLLANDSCHE HISTORI.

TIENDE BOEK:

Bevattende de Hollandſche Graaven, uyt den Hamelandſchen of Gentſchen ſtam, tot de dood van Graaf Arnold, bygenaamd den Heyligen.

DEes aldus buyten het land vermiste Graaf liet alleen twee kinderen achter, want van meerdere vindt men in de oude (1) ſchryvers niets gemeld; te weeten: de hiervoorgemelde (2) Arlinde Abtdis der te Bennenbroek verplaatſte Egmonder Nonnen, en Egbert die ſtaande het leeven van zynen Vader reeds (3) geestlyk geworden was; zulks, mids het geestlyk zyn van deezen zynen eenigen Zoon, dit opengevallen Graaflyk bewind van Holland door Koning Otto aan des zelfs Neef Dirk is opgedraagen, mids die de kleynzoon van des overleedens Graaven Moeije Hildegard was, welke getrouwd (4) met Wigman den III. of den OUDEN gebynaamd, Zoon van Everard, die eerst Graaf van Hameland was, en, naa den door hem wel uytgevoerden Moord (5) van Godefrid, zelf Hertog van het thans genaamde Holland wierdt, en te zamen deezes nieuwen Graaven Vader Wigman den JONGEREN geteeld hadden, als uyt de nevensgeſtelde geſlachttafel is af te meeten.

En dewyl dees nieuwe aangeſtelde Graaf van Holland, Kenmerland en Westflinge mede Dirk genaamd was, heeft dit aan de des onbewust zynde ſchryvers gelegenheyd gegeeven om van deeze twee Dirken eenen maakende aan den zelven eenen zoo langen en gansch (6) ongelooflyken regeertyd toe te ſchryven: niet tegen-

---

(1) *Anth. Matth. notæ in Chron. J. a Beka Annal. tom. V. pag.* 503. Nemo VETERUM hujus meminit . . . . & nec est qui ARNULFUM SECUNDI FACIT FILIUM.

(2) *Vita Adalberti cap.* 3. §. 2. Fuit eidem Comiti filia cariſſima nomine Arlinda.

(3) *Ibidem* §. 1. Hic itaque tam eximiæ liberalitatis Comes genuit filium Egbertum, quem divini amoris intuitu CLERICATUS FECIT DELEGARI SORTI.

(4) M. Voſſii Hiſt. Jaarb. pag. 23. **De papieren/ welken in het Kloester van Blandinen worden bewaert/ . . . . . ſeggen dat Hildegert geweest is een dochter van de Graef van Hollandt en Dirck de Soone van** WICHMAN.

En te recht, te weeten Hildegard de vrou van Wigman den III, en Dirk de Zoon van Wigman den IV. van welke twee Wigmannen eenigen nogthans eenen maaken en des ook door Vosſius te onrecht aan den zelven twee Vrouwen worden toegevoegd.

(5) *Zie hier voore II. Deel. fol.* 126.

(6) *Hedæ Hiſt. fol.* 61. Hunc vero Theodoricum ſecundum ſolum regnasſe annis LXXXVIII. (rara avis!) hoc enim ſpacium integram ætatem etiam hominis ſanisſimi, & ſenis bene complexi, nedum regnantis, ut plurimum complectitur.

genstaande de een wordt gezegd (1) vermist en de ander weer te (2) Egmond begraaven te zyn. Te meer, mids dees Dirk met Hildegard Weduwe van zynen in den Ryn gesneuvelden Neef trouwde, welke hem behalven eenen Zoon Balduin, die naamaal Bisschop van Uytrecht wierdt, voorts nog eenen tweeden met naame Arnoud baarde, en welke des, als uyt den Gentschen (3) Stam en op het slot (4) over Gent geboore, met recht daarom de Gentenaar (5) genaamd is, welke dus ook maar de Halvebroeder van Egbert was en mids het geestlyk zyn van den zelven, onder andere ook in het Burgschepenschap van Leithem of Leyden wegens zyne Moeder, als welke dat reeds met haaren eersten man bezeeten en ligt aan deezen tweeden ten huuwelyk gebragt hadt, naa zyns Vaders dood, als tweede Graaf van Holland uyt den Gentschen stam, opvolgde.

Deeze zoo volkome zeege wierdt sedert van de overgaave (6) van Brizak en alle de andere steden van Everards Hertogdom in dien oord gevolgd: zulks Otto het met zyne zeegepraalende benden wederom naar Lotteringe wendde, en gevolglyk dat afgevalle gewest in 't volgende jaar onder zyn bedwang bragt; mids 943.
zyn Broeder Henrik, ziende zich den ingang van het slot Chevremont door (7) zyne Zuster Gerberga, Weduwe van den verdronken Gizelbert, geweygerd, zich uyt Lotteringe naar Vrankryk by den tegenwoordigen Koning Lodewyk vervoegde. Welke dus geene hoope meer hebbende, om zich van die landen te zullen konnen meester maaken, des ook, door de tusschenkomste der wederzydsche (8) Gezanten, nog in 't zelve jaar eenen vreede met Koning Otto sloot; uyt krachte van welken zich Henrik aan zynen Broeder (9) onderwierp, en niet alleen vergiffenis van alle het voorgaande verwierf, maar zelf met de opengevalle bestieringe van het thans aan Otto gelaate Hertogdom Lotteringe (10) door den zel-

(1) Goudsch. Chron. pag. 18. Dese Graef Dierick / doe hy langhe geregeert hadde / doe tooch HY WYTEN LANDE: SOO DAT MEN NIET WEET, hoe langhe dat hy regeerde / hoe langhe dat hy levede / of waer dat hy STARF.

(2) *K. Kolyn vs* 595.
Dese Tideric voirscreve
Is gevaren ten lange leven
TOT HEGMONDT, daar i ter uutvaert
Twee / jaren na Hildegaert
Isse gelegt en BEGRAVEN.

(3) P. Scriverii toetsteen op het Goudsche Chron. pag. 221. Alle dese teeckenen wysen desen Graaf Aernout en zyn Wyf midsgaders syn Vader en Moeder / tot Gent in Vlaendren t'huys. Datter Graven enckelyck van Gent geweest syn / is uyt veel schryvers kennelyck: wat raet nu om te beweeren / dat onse Graeven die Gentenaers niet en syn / dewyl het rondtom de eyghen naemen syn, verstandigen verstaen wat ick seggen wil. In Vlaendre (ik sal 't met een woort seggen) moet ghy dese Graven soecken / in wysselyck bedencken / of den oorspronck van onse Graven daer niet van daen en komt / en niet van de Vriesen / veel min dan uyt Aquitanie.

(4) *K. Kolyn vs* 517.
Jegens zin wive Hildegaert
Tie 'em Aernout heeft gebaert
TE GANTE.

(5) *Ibidem vs* 605.
Arenout ti (*) twede Greve
Zynen Zoene is gebleven
Aen 't bestier / ti men voirwaer
Ecmet ARENT TI GENTENAER.
Want hi van zin moederes weghen
Te burchscepe hade vercregen
Voir EGEBRECHT zin ALVE BROER,

(*) te weeten: uyt den Gentschen stam.

(6) *Contin. Regin. ad ann.* 939. Quo audito Brisacenses Castellani regiæ dominationi subduntur & castellum obsidione absolvitur; tunc iterum Lotharienses adiens omnes suo subjugavit Imperio.

(7) *Annal. Saxo ad ann.* 942. Heinrico Kievermont ingredi volente soror ejus vidua Gisilberti prohibuit eum dicens: *Non te miseriarum mearum, quas marito perempto patior, piget? quin etiam munitionibus meis te includendo regis iram super banc regionem velut aquam effundas; non patiar, nec tanta mibi vecordia erit innata, ut ex meis incommodis commoda tua compares.* His auditis, Lotharios deseruit & in regnum Ludovici secessit.

(8) *Cbron. Abbat. Ursperg. in Hist. Otto I.* Post hæc rex Otto cum Ludovico rege per legatorum interventum consiliatur.

(9) *Contin. Regin. ad ann.* 939. Fratrem suum (*Henricum*) projectis armis ad se venientem solita sibi suscepit misericordia.

(10) *Ibidem ad ann.* 940. Henrico fratri regis Lothariensis Ducatus committitur.

zelven begiftigd wierdt. Dit is 't minst; Koning Lodewyk trouwde zelf met de (1) naagelaate Weduwe van Gizelbert, die hem in 't vervolg twee Zoonen, te weeten: Lotharis (2) en Karel baarde: zulks dit opgevolgd echtverbond niet min de herstelde vriendschap tusschen de wederzydsche Koningen, dan aan Otto in 't byzonder de bezitting van het aan hem afgestaane Lotteringe verzekerde. Invoege dat sedert altyd (3) met het Duytsche ryk is verknocht gebleeven en men daarom alle de opvolgende Graaven van Holland de zelfde onderwerping, door het verschynen op de beschreeve landdagen, het bywoonen der aangekondigde heirvaarten en het te leen verheffen huns Graafschaps, aan de volgende Duytsche Keur-Keyzeren zal zien bewyzen, even gelyk zy, zoo lang Lotteringe met Vrankryk vereenigd was, aan de voorige erflyke Fransche Koningen tot nogtoe gedaan hadden.

944. Otto aldus met zoo veele glorië ten eynde van eenen zoo gevaarlyken kryg geraakt zynde, beschreef dan in het jaar negenhonderdvierënveertig eenen (4) landdag te Doesburg, om wegens 's Lands welzyn met de derwaart ontboodene Lotteringsche Hoofdvazalen raadpleegende, eensdeels de schuldigen te straffen, andersdeels de hem trouwgebleevenen in erkentenis met de aangeslaagene goederen der oproerigen te begiftigen.

En gelyk hy Frederik Aartsbisschop van Kolen, ter oorzaake die (5) tien dagen voor het laatst voorgevalle gevecht den Koning afvallende zich voor de oproerigen verklaard, en het slaan van het voorgemelde geld op den naam des Franschen Konings in zyne stad geduld hadt, reeds deswege naar de (6) Abtdy van Fulde, even gelyk ook Rotgard (7) Bisschop van Straatsburg om de zelfde rede naar die van Korbeije verbannen hadt; zoo zagen zich thans ook Robbert Aartsbisschop van Trier en Richarius Bisschop van Luyk, als deelgenooten des voorgaanden opstands, door het toedoen van Hertog Koenraad op deezen landdag by (8) den Koning aangeklaagd; dan hunne onschuld genoegzaam doende blyken, hadden zy het geluk van eerlang weder in des zelfs gunst hersteld te worden. Op de zelfde wys heeft Koning Otto te Rene in de Veluwe zynde gekomen, aan Radboud 's Graaven Walgers Zoon, waarschynlyk als deelgenoot des laatsten oorlogs, die goederen, welke hy te Lake en Isla van hem te leen alsnog bezat

(1) *Frodoard. Chron. ad ann.* 939. Ludovicus rex in regnum Lothariense ingressus, relictam Gisleberti Gerbergam duxit uxorem, Othonis scilicet regis sororem.

(2) *Hugon. Flaviac. Chron. ad ann.* 854. Ludovicus itaque præfatus rex Francorum eodem anno moriens duos dimisit liberos Lotharium & Carolum, quos genuit ei Gerberga soror Ottonis Imperatoris.

(3) *Otto. Frising. Lib. VI. cap.* 19. Rex vero Belgium ingreditur, totumque in deditionem accepit, & ex hinc PROVINCIA ILLA A REGIBUS TEUTONICORUM, ABSQUE CONTRADICTIONE, POSSIDETUR.

(4) *Contin. Regin. ad ann.* 944. Rex apud Duisburgam in Rogationibus placitum cum primoribus Lothariensium & Francorum habuit.

(5) *Annal. Saxo ad ann.* 942. Fredericus Archiepiscopus X. diebus ante prænominatorum necem discedens a rege Mogontiam, nilque ibi moratus Metensem adiit urbem, ubi cum ea Heinricus disposuerat, redeuntibus Eberhardo & Gisilberto, regi maximum bellum præparare.

(6) *Contin. Regin. ad ann.* 939. Fridericus Archiepiscopus ad Fuldam monasterium mittitur.

(7) *Gobelini personæ Cosmod. ætas VI. fol.* 249. Fridericus Archiepiscopus Coloniensis regi suspectus deponitur & ad monasterium Fuldense dirigitur. Et Rothardus Episcopus Strasburgensis seu Argentinensis eadem de causa ad monasterium Corbiense detruditur.

(8) *Annal. Saxo ad ann.* 944. Ubi factione Conradi Ducis Rotbertus Treverensis, & Richarius Leodicensis Episcopi apud regem infidelitatis arguuntur, sed in brevi ab objecto crimine liberantur.

bezat, afgenomen, en met de zelven de kerk van Uytrecht, volgens den (1) ondergeſtelden giftbrief, beſchonken, even gelyk (2) in het jaar te voore de jacht van Harten, Beeren, Geyten, wilde Zwynen, en Elanden, die de hiervoorgemelde Graaf Everhard in de Twentſche bosſchen hadt toebehoord, en thans mede aangeſlaagen waaren, aan de zelve kerke hadt opgedraagen.

948. Sedert, te weeten: in Grasmaand des jaars negenhonderdachtenveertig begaf zich Koning Otto nogmaals, tot het regelen van 's lands zaaken naar de grenzen van het thans genaamde Holland, en verſcheen des tot het houden van den beſchreeven landdag op zyn (3) hof te Nieumeege, alwaar, mids die algemeen (4) was, niet alleen Robbert, Aartsbisſchop van Trier, Wikfrid, Aartsbisſchop van Kolen, Baldrik, Bisſchop van Uytrecht, Dudo, Bisſchop van Paderborn, Farabert, Bisſchop van Luyk, de Hertogen Koenraad en Heriman, de Graaven Hezzo, Godefrid, Rodulf en Reginher, maar voorts meest alle de andere Bisſchoppen, Prinſen, Graaven, Edelen, Raaden, Grooten en Hoofdvazalen van geheel Lotteringe verſcheenen. En hoewel de oude Chronyken verzuymd hebben aan te tekenen welke landszaaken op deeze zoo algemeene ryksvergadering geregeld zyn, zoo weet men echter dat het den aldaar verſcheenen Koning behaagd heeft de hem trouwgebleeve Uytrechtſche kerk, op dat men in de zelve zoo voor hem als voor de rust van de ziele zyner in 't (5) voorgaande jaar overleede

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 83. In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. Otto divina favente clementia Rex. Noſſe cunctos ſanctæ Dei Eccleſiæ nostrosque fideles ambimus charisſimum fratrem nostrum una cum charisſimo præceptore illius domino Baldrico ſanctisſimæ eccleſiæ Trajectenſis episcopo, nostram ſupplicasſe regalitatem, quod quia à Domino vel genitore nostro P. M. Henrico rege ad præfatam collatus est Eccleſiam, ibidemque famulantium Eccleſiis S. Salvatoris nostri & Beatisſimi Confesſoris ejus Martini, in cujus etiam honore præfatæ Præſulatus urbis habetur dedicatus, est ſuppeditatus quasdam Fisci regalis proprietates, & nos ſimiliter quædam illuc donaremus. Quorum obſecrationi pro æterna obtemperantes remuneratione in eleemoſyna prælibati germani fratris nostri uſibus, fratrum præmemoratæ Pontificialis Cathedræ in duobus monasteriis inibi Deo famulantium, unum in honore ſancti Martini dedicatum, alterum vero ſanctæ Dei Genitricis, omniumque ſanctorum, totum quod in pago Lake & Isla hactenus habuimus, quod Walgerus & postea filius ejus Radbodus ex nostra parte in beneficium habuerunt cum omnibus illic legaliter pertinentibus agris, mancipiis, pratis, pascuis, ſylvis, aquarumve decurſibus, terris, cultis & incultis, piscationibus, cunctisque quæſitis & inquirendis, hoc præcepto jure perenni in proprium donavimus manu nostra ſignato, & annuli nostri impresſione roborato.

Signum Domini Ottonis Serenisſimi Regis.

Brun Cancellarius ad vicem Fritherici Archicapellani recognovi; data X V I. Kalendas Augusti, anno Domini D C C C C X L I V. Anno domini Ottonis V I I I. Actum in Renen, in Dei nomine feliciter amen.

(2) *Ibidem.* In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, Otto divina favente clementia Rex, Notitiæ omnium fidelium nostrorum tam præſentium quam futurorum ſignificamus, quod venerabilis Baldrici Trajectenſis Eccleſiæ præſulis voluntati obtemperantes, ex hoc in antea præſenti privilegio authoritatis nostræ interdicimus, ut nullus Comitum aliorumve hominum in pago Forestenſi, qui est in Comitatu Everhardi, cervos, urſos, capreas, apros, bestias inſuper, quæ Teutonicâ linguâ Elo aut Schelo appellantur, venari absque prælibatæ Cathedræ præſulis permisſu præſumat. Volumus quoque, firmiterque regalis edicto munificentiæ præcipientes jubemus, ut in eodem pago, aut in ſylva quæ nuncupatur Fulnabo, ac univerſis finibus ejus ac præfati pagi adusque adjacentes cæteras regiones prædictæ Traj. Eccleſiæ jus ſervetur Forestenſe, ut nobis & nostris. Ac ut hæc traditionis nostræ concesſio firmiorem in Dei nomine obtineat vigorem, veriusque per ſuccedentium curricula temporum ab omnibus credatur, inviolabiliterque ſervetur, ac incorrupta jugiter perduret, manus nostræ ſcripto illud firmavimus, & annuli nostri impresſione jusſimus corroborari.

Signum Domini Ottonis Serenisſimi Regis.

Brun Cancellarius ad vicem Fretherici Archicapellani recognovi. Data V I. Kalendas Decembris, anno domini D C C C C X L I I I. Indictione prima, anno Domini Ottonis invictisſimi Regis V I I. Actum in loco qui dicitur Walahuſen.

(3) *Diplom. Otton. I. apud E. Martene veter. Mon. Coll. tom. I. fol.* 290. Data Kalendas Junii, anno domini D C C C C X L V I I I, indictione V I I, regnante pio rege Ottone anno X I I I I. Actum Nimaga, in domino feliciter amen.

(4) *Diplom. Otton. I. Ibidem fol.* 289. Habito GENERALI placito apud Niumagam, in conventu TOTIUS populi tam Episcoporum quam Comitum & procerum ac judicum diverſarum potestatum, omniumque conventu nobilium, cunctorum fidelium nostrorum, quorum nomina hæc ſunt: Rotbertus Archiepiscopus, Wicfridus Archiepiscopus, Baldricus Episcopus, Adelbertus Episcopus, Dudo Episcopus, Farabertus Episcopus; Cuonradus Dux, Herimannus Dux, Hezzo Comes, Godefridus, Comes, Ruodolphus Comes, Reginherus Comes, & cæterorum &c.

(5) *Lambert. Schafnab. Chron. ad ann.* 947. Etheit regina obiit.

leede Gemaalinne Etheyd de behoorlyke gebeden zouden doen, nog met de visserye, welke, als Fiskaalsche Goederen zynde, en des totnogtoe de Koninglyke kroon zoo te Amuden als Almeere hadt toebehoord, volgens den inhoudt van deezen (1) gunstbrief te begiftigen.

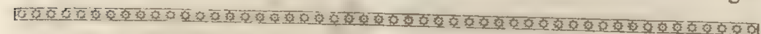
In den naam der Heylige en onverdeelbaare Drieëenigheyd, Otto door Gods genade Koning. Dat het kennelyk zy alle onze getrouwen, zoo tegenwoordige als toekomende, hoe wy tot hulpmiddel zoo van onze ziele als ook van onze zeer beminde Gemaalin Etheyd, van zaliger gedachtenisse, de geheele vissery, welke totnogtoe te Amuson en Almeere aan onze Koninglyke kroon heeft toebehoord, en allen den Syns, die gemeenlyk Kogschuld genaamd wordt, door het bevel van ons Hoogvorstlyk gezag voor eeuwig in vollen eygendom aan de kerk van Sint Maarte gegeeven hebben; welke gebouwd is in de plaats Trecht genaamd en over welke de Eerwaarde Baldrik is aangesteld. En op dat de gift van deeze onze milddaadigheyd in den loop der volgende tyden bestandig en ongequetst blyve, hebben wy de zelve met onze eyge hand hieronder versterkt en gelast met het indrukſel van onzen ring te verzegelen.

Het teken van den Heer Otto alleronverwinnelykſten Koning.

Ik Brun Kanſellier, in de plaatſe van Robbert den Aartskanſellier, heb het overzien. Gegeeven den 30 van Zomermaand in 't jaar 948, de 7 indictië, in het 13 jaar der regeeringe van den Godvruchtigen Koning Otto. Gedaan te Nieumeege in den Heer gelukkiglyk amen.

De voorgemelde Bruno zynde, gelyk wy gemeld (2) hebben, in zyne jeugd, te Uytrecht opgevoed, was de (3) jongste Broeder van Koning Otto, welke hem niet alleen tot Aartsbisschop (4) van Kolen maar ook, mids de Lotteringers zynen voorheen aangestelden Broeder Henrik (5) uyt dat Hertoglyk bewind verjaagd hadden, sedert ook tot Hertog van (6) dat gewest aanstelde; zulks dees Bruno de eerste geweest is, welke, als alle de andere Hertogen zoo door zyne hooge geboorte, als zyne Geestlyke bedieninge in rang voorbystreevende, daarom de **EERSTE** dat is **AARTSHERTOG** van Lotteringe in de oude Chronyken genaamd wordt.

Het is ook dees Bruno, welke aanmerkende hoe de Graaven, mids het te gelyk bezitten van verscheydene Graafschappen, door de totnogtoe over hen het bevel gevoerd hebbende PROVINSIAALE Hertogen naar vereysch niet meer konden bedwongen

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 84. In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, Otto Dei Gratia rex. Notum sit omnibus fidelibus nostris præsentibus atque futuris, qualiter nos pro remedio animæ nostræ, vel etiam dilectissimæ conjugis nostræ beatæ memoriæ Etgidis, totam piscationem, quam hucusque in Amuson & in Almere ad nostrum regale jus habere videbamur, omnemque Censum, qui vulgariter COC-SCHULT vocatur, hoc nostræ auctoritatis præcepto ad ecclesiam Sancti Martini, quæ est in loco Trecht vocato, constructa, ubi venerabilis Baldricus præesse videtur, in proprium concessimus jure perenni. Et ut hæc nostræ condonationis largitio firma & inconvulsa per succedentium temporum curricula perduret, manu propria nostra subter eam firmavimus, & annuli nostri impressione signar præcepimus.

Signum Domini Oddonis invictissimi regis.

Brun Cancellarius ad vicem Roberti Archicapellani recognovi. Data I. Calendas Julii anno Domini DCCCCXLVIII. indictione VII. Regnante Pio rege Oddone anno XIII. Actum Numagæ in domino feliciter, amen.

(2) *Zie II. Deel fol.* 141. *en* 142.

(3) *Annal. Saxo ad ann.* 945. Junior vero fratrum Domnus Bruno, magnus erat ingenio.

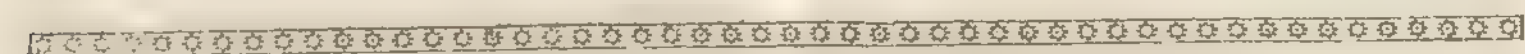
(4) *Ibidem ad ann.* 953. Eodem anno Wicfridus Coloniensis Ecclesiæ Archiepiscopus obiit, cui Bruno frater regis vir gloriosus in Episcopatu succedens totius Lothariensis regni Ducatum & regimen cum Episcopatu suscepit. Ita cum magna religione usus est officio sacerdotis, & exigente necessitate functus est virtute magnanimi Ducis.

(5) *Contin. Regin. ad ann.* 940. QUI (*Henricus*) mox eodem anno a Lotharienſibus expellitur.

(6) *Chron. Sig. Gemblac. ad ann.* 959. Bruno Archiepiscopus & ARCHIDUX LOTHARINGIÆ, secundas partes in regno fratris sui potenter & indrustrie administrans &c.

gen worden, daarom het aan hem opgedraage Lotteringsche Aartshertogdom, in het jaar negenhonderdnegenënvyftig, met afschaffinge van alle de totnogtoe daarin geweest hebbende kleyne Hertogen, slechts in de Hertogdommen van Op- en Nederlotteringe (1) verdeelde. Welk Opperlotteringe, in 't Huys van Bar eyndelyk ervelyk zynde geworden, dus den oorspronk aan de tegenwoordige Hertogen van Lotteringe gegeeven heeft. Wat Nederlotteringe aanbelangt, dat is door verscheydene van tyd tot tyd aangestelde Hertogen bestierd, welken over de byzondere Graaven van dat gewest en des ook over die van het thans genaamde (2) Holland het hooggezag hadden; en waarom men, naa den voorgemelden Hertog Gotschalk, geenen byzonderen Hertog van het thans genaamde Holland meer gemeld vindt; maar in 't vervolg de aldus aangestelde Hertogen van Nederlotteringe, als hunne onderhoorige Hollandsche Graaven, ten naadeele des ryks, de wapenen hadden opgevat, des Keyzers (3) bevelen, aan 't hoofd der overige Lotteringsche Vazalen, tegen de zelven zal zien werkstellig maaken, en die daarom weer altemets zelfs Hertogen van (4) Holland genaamd vinden.

949. Dit alles op deeze wyze geregeld hebbende, zag zich Otto in staat om, volgens het aanhoudend verzoek zoo van (5) Arnoud Graaf van Vlaandre, als van zyne eyge Zuster Gerberge aan haaren tegenwoordigen Gemaal (6) Lodewyk Koning van Vrankryk de hem noodig zynde hulpe, zoo tegen Richard Hertog van Normandië, Zoonszoon van den (7) hiervoorgemelden (8) Rollo, als zyne verdere tegen hem opgestaane ryksvorsten, te geeven: welken zich van Koning Lodewyk hebbende meester gemaakt, den zelven niet eer weder op vrye voeten gesteld hadden, voor hy eensdeels aan Dirk Graaf van Chartres de sterke Stad Laon, welke hy (9) nog maar alleen

(1) Butkens Troph. de Brab. fol. 6. *Qui* (Brunon) *comme Prince prevoiant & sage s'accommoda avec eux & leur donna quelque sorte d'appaisement & afin d'oter toute matiere de dissention & diviser les forces d'un si puissant corps il partagea la Lorraine en deux provinces, & constitua en chascune d'icelles en l'an* DCCCCLIX. *des Ducs ou Gouverneurs particuliers, reservant à soy la surintendence ou dignité Archi-ducale, d'ou est procedè que de la en avant il y eut deux Ducs de Lothier ou Lorraine, l'un vers les Rivages de la Meuse, Rhin & Escaut qu'on nomme la Lorraine* INFERIEURE, *& l'autre vers la Moselle, qu'on appelle la* LORRAINE SUPERIEURE.

(2) Ibidem fol. 8. *Cette Duché* (Lorraine inferieure) *comprennoit dans ses limites partie des Ardennes, ou elle se divisoit de la Lorraine superieure, Limbourg, Juliers, l'Eyfle, Liege, Namur, Los, Hasbaing, Gueldres, Cologne, Cleves, Brabant, Anvers,* HOLLANDE, UTRECHT, FRISE, *Haynaut, Valencienes, Cambray, Tournay &c. avec tout ce qu'étoit entre la Meuse & l'Escaut, & entre la Meuse & le Rhin tirant vers la mer, de quelle province le siege Imperial étoit en la ville d'Aix.*

(3) *Alpert. de diversit. Temp. Lib. II. cap.* 21. IMPERATOR, vias mercatorum patefieri volens, Adelbaldum Episcopum & DUCEM GODEFRIDUM ad se vocans MANDAT UT FRISIOS ADEANT.

Klaas Kolyn vs 900.

Dat ti HERTOGE van Braban
Ti Biscop van Keulene / an
Ti Heare van Cuuk mede
UTES KEIZERS NAME STREDE
OP GREVE FLORENS.

Ibidem vs 965.

HERTOGE GODEFROI van Arden
- - - - - - - - - - - - - - -
De Keyzere tot zikke
Volgens onzagte breven gewan
Sommige dingen / als VORSTEN MAN, &c.

(4) Heiss. Hist. de l'Empire tom. I. pag. 139. *Outre grand nombre de princes Ecclesiastiques, qui assisterent à cette election, Benno Duc de Saxe* . . . GOSILO DUC DE HOLLANDE ET DE ZELANDE . . . . . *se trouverent à cette cermonie avec grand equipage.*

(5) *Meyeri Annal. Flandr. ad ann.* 949. Otho Cæsar, ..., accitus per Arnulphum Comitem in Galliam, Ludovicum regem captivitate liberavit.

(6) *Witichindi Annal. Lib. III. fol.* 651. Rex vero in Galliam proficiscens expeditionem, coacto apud Cameracam urbem exercitu festinat intrare regnum Caroli, vindicandæ caussa injuriæ generi sui Lothowici.

(7) *Dudo. Hist. Nordm. Lib. III. fol.* 129. Rollone avo Richardi Ducis.

(8) *Zie II. Deel fol.* 104. *&c. en* 140.

(9) Harangue du Roy Voy. P. Daniel, Hist. de Franc. tom. II. pag. 290. *Qu'il n'estoit sorti de cette seconde prison qu'en rachetant sa liberté par la cession de la ville de Laon, l'unique place forte qui luy restast en propre de tous ses estats.*

leen in vollen eygendom bezat, hadt afgeſtaan, andersdeels den bovengemelden Richard in alles op nieuws bevestigd, 't gene aan des zelfs (1) Grootvader Rollo door Karel den Eenvoudigen voorheen gegeeven was.

Des trok Otto met een zeer talryk leger, want het beſtondt wel uyt tweeëndertig (2) ſlagordren, te zamen omtrent honderdduyzend man ſterk, niet alleen Vrankryk in, maar hebbende zich van Lions en Ryms, (3) naa een beleg van weynige dagen, meester gemaakt, zondt hy, op den raad van Arnoud Graaf van Vlaandre, zyne uytgeleezenſte benden, onder 't beleyd van zekeren zynen Neef, naar Rouen om de benden der Noordmannen, zoo die zich buyten die ſtad bevonden, te bevechten. Dit geſchiedde, dan mids de uytgezonde Saxiſche benden, met omkominge van 's Konings Neef, geheel (4) wierden geſlaagen, vattede Otto van den Graaf van Vlaandre een quaad vermoede op, als die het doen van deezen togt, om hem dit onheyl te berokkenen, alleen hadt aangeraaden. Zulks de Duytſche Vorst in zynen beroepen krygsraad (5) voorſloeg om den gemelden Graaf van Vlaandre gevangen te neemen, en door den zelven vervolgens in de handen van den Hertog van Normandië te leveren, als wiens Vader hy over weynige jaaren vermoord hadt, zich aldus uyt het gevaar, in 't welke zich het Duytſche heir door deezen te reukeloos ondernomen togt bedrayd vondt, ten koste van den hem aldus verdacht geworden Graaf van Vlaandre te redden. Dan dit als trouwloos (6) door de te raadgeroepe menigte niet alleen afgekeurd, maar de Graaf Arnoud zelf van 's Konings tegen hem opgevat wantrouwe en den daaruyt voortſpruytenden haat onderricht zynde, ſcheydde die op 't onverwachts zyne benden des nachts van 's Konings leger, en trok met de zelven en den uyterſten ſpoed te rug naar Vlaandre, 't gene ook van den aftogt van Otto zelf gevolgd wierdt. Welke, om zich wegens deezen hoon te wreeken, Vlaandre gevolglyk introk, dat wyd en zyd (7) verwoestte, ja zelf, mids Graaf Arnoud zich

(1) *Chronica Sti. Stephani Codonenſis ad ann.* 942. Anno DCCCCXLII occiditur Willelmus filius Rollonis XVI. Kal. Januarii, ſuccesſit Ricardus vetus.

(2) *Witichindi Annal. Lib. III. fol.* 651. Et revera cum esſet magnus valde exercitus, tringinta ſcilicet duarum legionum.

(3) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 949. Rex Otto Lugdunum capit, Hugonem intra Pariſios concludit, Remos capit.

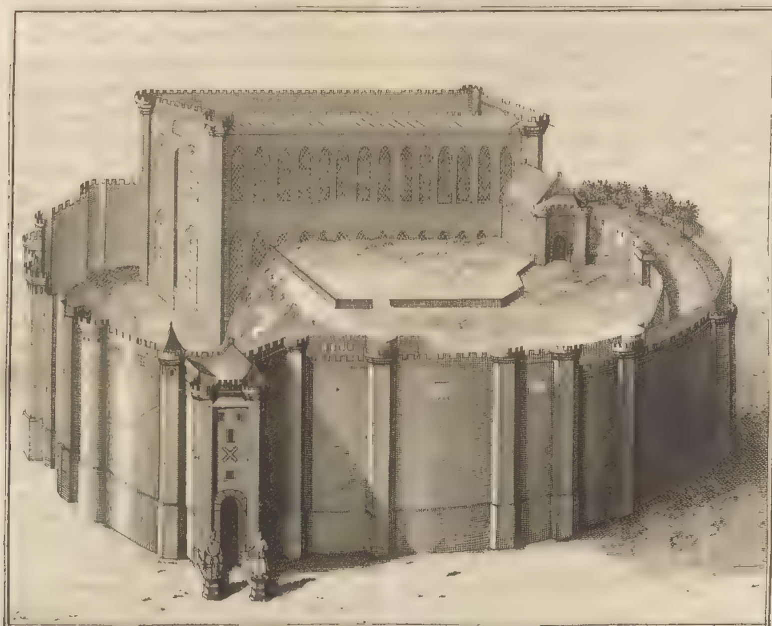
(4) *Dudo Hiſt. Nordm. Lib. III. fol.* 131. Saxones vero fictæ fugæ ~~ſimultate~~ hilares, taliumque caſuum eventu eos adamantes, perſequebantur eos hostiliter: Tandem vero nepos regis congresſus ſuper pontem portæ Beluacenſis putabat expugnare mœnia urbis. Northmanni vero hinc inde armati congredientes, & ſuper eos, ut Leones ſuper pecudes, exilientes, cœperunt eos lacerare proſternentes, & occidere telis mucronibusque coruscis atque diſcerpere ſecuribus videntes ut lupi. Multis vero Saxonibus interfectis, pluribusque attritis & vulneratis, defungitur ſuper pontem mucronibus & lanceis Nepos regis: Tandem Northmanni victoria potiti capiunt multos principum in conflictu mortiferi certaminis &c.

(5) *Ibidem.* Optimatibus (*rex Otto*) dixit .... præcatu regis Ludovici comitisque Arnulfi ſub dolo Sophismate decepti huc venimus, quo non honorem recuperantes, ſed damnum verecundiamque, atque confuſionem nostri honoris turpiter potimur. .... Maleficum, ſi vobis placet, Sophistam capiam Arnulphum, vinctumque catenis Richardo Comiti mittam eum, ut vindicet de eo patrem ſuum, quia fraudulenter coegit nos huc properare ... tunc Præſules & Optimates responderunt regi Otthoni, dicentes: exſecrabile cunctis, atque vituperabile omnibus erit ſi capietur, ſique Richardo ad puniendum mittetur &c.

(6) *Ibidem. ad ann.* 133. Arnulfus vero Comes relatu quorundam, ut præviderет ne caperetur, edoctus, obſcuræ noctis conticinio expergefacto ſuo exercitu, castris tentoriisque complicatis ſecretius, utque ſupellectili oneratis equis, & plaustris; noctu ſilenter, cauteque ac clanculum profectus, repetebat rura Flandrenſia velocisſimus.

(7) *Meyeri Annal. Fland. ad ann.* 949. Rothomagum caput Nordmanniæ una cum rege ac Comite obſedit: qua in obſidione amiſso quodam ſuo nepote nobili viro in Arnulphum, debacchari cœpit, ferturque de necando ipſo aut capiendo cogitasſe, ut Flandriam invaderet, ſed eo Flandrus intellecto dolo nihil cunctandum ratus magnis continuo itineribus do-

zich thans met de oproerigen in Vrankryk verbonden hadt, een ſterk ſlot aan de Noordzyde van de Leije recht tegen over Gent ſtichtte, zoo om die ſtad, gelegen aan de zuydzyde van dien ſtroom en onder het ryksgebied der Franſche Koningen, te beteugelen, alom de vier Ambachten Asſene, Boekholt, Axel, Hulst en het land van Waas, welken onder het Duytſche ryk behoorden, tegen de gevreesde invallen der Gentenaaren te dekken. Van welk ſlot en de voorgemelde landen de Koning het Graaflyk bewind aan zynen Neef Wigman, als zynde de kleynzoon van Amalrada 's Konings Moeije en Everard, geweezen Graaf van Hameland, om des zelfs uytmuntende dapperheyd en hooge afkomst opdroeg. En van welk aldus geſtichte ſlot, 't gene, mids de ſedert voorgevalle uytlegging van Gent, thans binnen die ſtad legt, men meent het onder verbeelde nog een gedeelte te weezen, hoewel dat thans te tyd door verſcheydene ſedert daar by gevoegde gebouwen, welke in deeze verbeelding willens zyn achtergelaaten, niet weynig veranderd en vergroot is.

Dees nieuwe aangeſtelde Burggraaf was Wigman de JONGERE (1) gebynaamd, in tegenſtellinge van zynen Vader Wigman den Ouden, en

domum ſe recipit: quem inſecutus hostiliter Otho magnum toti Flandriæ incusſit terrorem, incendiisque ac rapinis quaqua potest graſſatus, Gandavum populabundus pervenit. Contra Gandenſes qui tum intra Chaldem & Ligiam tantum incolebant, arcem validam eduxit in ripa Ligiæ, ex qua arce Cæſariana præſidia cum Gandavenſibus odio implacabili continenter digladiabantur ad Balduini Inſulani uſque principatum; adhæc Cæſar terram quatuor officiorum occupavit . . . . ac finem Imperii eſſe voluit.

(1) *Annalist. Saxo ad ann.* 953. Theodoricus Dux, ac JUNIOR WICHMANNUS ei præfuere.

en Gemaal van Hildegard (1), Zuster van Dirk den III. van dien naam doch den I. Graaf van Holland, en waarom hun kleynzoon Dirk, naar zyner Grootmoedere Broeder dus genaamd en dien dees nieuwe Burggraaf by zyne tegenwoordige Gemaalin Liutgard, Dochter van den voorgemelden Arnoud, Graaf van Vlaandre, geteeld hadt, zynen in den Ryn vermisten Neef Dirk den II. Graaf van Holland, reeds in dat Graaflyk bewind was opgevolgd, en in 't vorvolg ook deezen zynen Vader in de aldus bekome flotvoogdye van 't Keyzerlyke Vlaandre opvolgde.

De roem der meest alom zoo
wel gelukte oorlogsdaaden van Koning Otto, welke nog in het jaar
950. negenhonderdvyftig de Kerk van
Uytrecht (2) met het klooster te
Tiel en alle de aangeslaagene Goeden, door Graaf Walger en des zelfs Zoon Radboud aan het zelve eertyds gegeeven, beschonk, was thans zelf tot in Italië doorgedrongen; alwaar, sedert de dood van Keyzer Lodewyk den IV., met wien wy (3) gezien hebben dat de manlyke naakomelingschap van Karel den Grooten in Duytschland een eynde genomen hadt, de Keyzerlyke tytel door (4) verscheydene opgeworpene Prinsen totnogtoe gevoerd was. Dan dewyl der zelver regeering, om hunne gepleegde geweldenaaryen, by ieder onverdraagelyk geworden was, wierdt de voorgemelde (5) Koning Otto door den Paus en andere hoofdvazalen van dat gewest, eyndelyk uytgenoodigd om hem van de reeds te lastig geworde regeeringe van den thans op-
geworpen (6) Berengarius te ver- 951.
losfen. Des trok Otto met een talryk leger derwaart en joeg (7) den zelven niet alleen uyt het hem aangemaatigde ryk, maar hebbende Adelheyd, weduw van den door hem (8)
vergeeven Lotharis, geweezen Ko- 952.
ning

(1) M. Vossius Hist. Jaarb. van Holl. pag. 23. De papieren, welke in het klooster van Blandinien (over Gent) worden bewaert, ... seggen dat HILDEGERT geweest is een Dochter van de Graef van Hollandt, en Dirck de Soone van Wichman, *te weeten:* DEN JONGEREN *en den IV. van dien naam.*

(2) *Hedæ Hist. fol.* 86. In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, Otto divina favente clementia Rex. Notum sit omnibus fidelibus nostris præsentibus scilicet & futuris, qualiter nos ob amorem Dei nostræque remedium animæ Monasterium in loco Tiela constructum cum nova atque lapidea in eodem loco civitate, omnibusque, Ecclesiis, prædiis, familiis, mancipiis, sylvis, aquis, piscationibus, pascuis, pratis, omnibusque ad præfatum Monasterium, vel ad Ecclesias à Waldgero & filio ejus Radbodone, nec non & Hattone, & illorum antecessoribus ad jam dictum Monasterium in proprium concessis jure pertinentibus ad Episcopalem sedem Traj. in honore Sancti Martini constructam, cui nunc venerabilis Baldricus Episcopus præest, insuper etiam Salictum juxta supradictam civitatem Tiele situm jure perenni in perpetuum donavimus. Jussimus quoque inde hoc præsens præceptum conscribi, per quod volumus, firmiterque jubemus, ut nullus successorum nostrorum videlicet Regum aliquid de his nostro dono collatis prælibatæ Traj. sedis Ecclesiæ auferre habeat potestatem, manu nostra subtus firmatum, annulique nostri impressione roboratum.

Signum Domini Ottonis Serenissimi regis.

Brun Cancellarius, ad vicem Wigfridi Archicapellani, recognovi. Data XII. Kalendas Maji, anno Dominicæ incarnationis DCCCCL. indictione VII. Anno verò regni Ottonis regis XV. Actum Quindelingeburg in Dei nomine feliciter Amen.

(3) *Zie II. Deel fol.* 138.

(4) *Compil. Chronolog. a Temporib. Carol. M. ad ann.* 902. Lodewicus tertius, dictus infans, imperat: cujus tempore dividi cœpit imperium, ut unus in Italia, alter in Almania imperaret, usque ad Ottonem primum, qui utrobique imperavit.

(5) *Chron. Lunenb. fol.* 1333. Disse Johannes sande na dem Koning Otten, unde bat in, dat he to Langbarden komen wolte, dat he den stol to Rome erloste van der unrechter gewalt des Koning Berengeres van Langbarden.

(6) *Annal. Saxo ad ann.* 951. Rex Otto in Italiam ire volens, multo se ad hoc iter apparatu præstruxit, quomodo Adeleidam a vinculis & a custodia, in qua tenebatur a Berengario, liberare sibique eam in matrimonium assumere nitebatur.

(7) *Ibidem ad ann.* 952. Rex expulso Berengario cum suis fidelibus in Italia Papiæ natale domini celebravit, & celebratis juxta magnificentiam regalem nuptiis, &c.

(8) *Frodoardi Chron. ad ann.* 950. Berengarius quidem Princeps Italiæ, veneno, ut ferunt, necato Lothario rege Hugonis filio, rex efficitur Italiæ.

ning van Italië, uyt haare gevangenis (1) verlost, begaf zich Otto, mids het overlyden van zyne eerſte Gemaalin Etheyd, met de zelve in huuwelyk.

953. Aldus zoo groote uytbreyding aan 't ryk, en zich ſtaande die togt eene nieuwe (2) Gemaalin verſchaft hebbende, behaagde het den te Quidlingburg weder gekeerden Vorst de Uytrechtſche kerk nog met die leenen te beſchenken, welken de verſlaage Walger te Amude en Loene, midsgaders zyn zoon Hatto te Eki bezeeten hadden en welke laatſten insgelyks om des zelfs hier voorgemelde misdryf, thans aangeſlaagen waaren; als uyt deezen (3) giftbrief is af te meeten.

In den naam der Heylige en onverdeelbaare drieëenigheyd. Otto door Gods verzoenende goedertierenheyd Koning. Dat het kennelyk zy aan alle onze vernuftige getrouwen zoo tegenwoordige als toekomende, dat wy, thans in de bemiddelende gebeden van onzen zeer beminden Broeder Bruno en onzen achtbaaren Bisſchop Baldrik bewilligende, eenige goederen van ons recht aan de kerk van Sint Maarte, die geſticht is in de plaats, Trecht genaamd, en alwaar kennelyk is, dat de voorgemelde Bisſchop Baldrik het Opperbeſtier heeft, in eygendom vergund hebben; te weeten, alle het gene wy hadden in het dorp Amude, als ook den tol, die aan het zelve dorp gerechtlyk toebehoord, welken wy voorheen te leen aan Walger gegeeven hadden, aan de voorgenoemde kerk eeuwiglyk in eygendom geſchonken hebben. Wy hebben, te weeten: de geheele visſery, die wy in Almeere, als onze kroon toebehoord hebbende, gehadt hebben, voor eeuwig en gerechtiglyk aldaar afgeſtaan. Daarenboven zoo ſchikken wy aan haar vastlyk toe het land, het welke Hatto, Graaf te Loene, gehadt heeft. Zelf ook alle het gene kenbaar is dat wy hadden aan beyde de zyden van de rivier, die de Vecht genaamd wordt, met de landen, bosſchen, wateren, watervlieten, visſcheryen; gelyk ook de poelen en meeren, die uyt de zelve rivier haaren oorſpronk neemen, geeven wy in hun volle geheel over. Wyders voor het overige hebben wy het land, 't gene Hatto hadde in de plaats Eki, leggende op den boord des Ryns, EN OM DESZELFS MISDRYF NAAR RECHTSWEGE ONDER ONZE KONINGLYKE MAGT AANGESLAAGEN WAS, *aan*

(1) *Herm. Contracti Chron. ad ann.* 950. Otto rex italiam petit, ſibique eam ſubjecit & pulſo Beringario, dominam Adelheiden liberavit.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 951. Igitur invictisſimus rex Otto ad Adelheidam Reginam, Deo amabilem, vultu decoram, conſilio providam, morum omni honestate valde præclaram, & regali Avorum Attavorumque proſapia ortam, conjuge illustrisſimo rege ſcilicet Lothario jam tunc viduatam, connubiali ſibimet ſociandam acquiſivit, Deoque ſibi asſistente totius Italiæ posſesſor efficitur.

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 86. In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, Otto divina propitiante clementia rex. Noverit omnium fidelium nostrorum præſentium, nec non & futurorum ſolertia, quod nunc intervenientibus Brunonis nostri dilectisſimi germani, & Balderici venerabilis Episcopi nostri præcibus conſentientes, quasdam res juris nostri ad eccleſiam Sancti Martini, quæ est conſtructa in loco Trecht vocato, ubi præfatus Episcopus Baldricus præesſe dignoscitur in perpetuum concesſimus, id est, quicquid in villa Amuda habere videbamur, telonium quoque juste ad eandem villam pertinens quod Walgero jam olim in beneficium concesſimus, ad prælibatam eccleſiam perpetualiter in proprium donavimus. Omnem videlicet piscationem, quam in Almere ad nostram regalitatem habuimus pertinentem jure perenni illuc relaxamus: inſuper etiam terram, quam Hatto, Comes in Lona, habuit firmiter illuc delegamus; quin etiam quicquid in utraque parte fluminis habere dignoscebamur, quod dicitur *Fecht*, cum omni integritate transfundimus, terris, ſylvis, aquis, aquarumque decurſibus, piſcationibus & ſtagna & lacus, quæ ex eodem flumine Fecht derivantur. De cætero terram, quam Hatto in loco Eki habere videbatur, & ad NOSTRUM REGALE JUS JUDICIARIO MORE PRO SUI IPSIUS COMMISSO FISCATA ERAT; ad ſupedictam eccleſiam tradidimus, quæ etiam ſita eſt ſuper ripam fluminis Rheni; prælibato quippe concedimus Epis-

aan de meergemelde kerk gegeeven. Voorts geeven wy aan den voorgemelden Bisſchop verlof van Geld te ſlaan in de voorzyde plaats, Trecht genaamd, en wy verbieden ten eenemaale dat geen Graaf, wie hy ook zy, magt hebbe, om eenigen tol of andere ſchuld, wegens dit geldmunten uytgedacht, te eyſchen: maar hebben toegeſtaan, dat voorthaan de Bisſchop der voorzyde ſtad en der zelve kerke de magt hebben, om alles, 't gene van 't zelve te eyſchen zal zyn, in te vorderen. En op dat het gezag van deeze onze gunst vaster en zekerer in Gods naam onder onze getrouwen blyve, hebben wy deezen met onze eyge hand onder bevestigd, en met onzen ring bevoolen te zegelen.

Teken van den Heer Otto, onverwinnelykſten Koning.

Ik Brun Kanſellier, in de plaats van den Aartskanſellier Robbert, heb. het overzien. Gegeeven den 19. *van Grasmaand in 't jaar onzes Heere* 953, *de* 6 *indictië, het* 17 *jaar der regeeringe van den Godvruchtigen Koning Otto. Gedaan te Quidlingburg in den Heer gelukkiglyk, Amen.*

Dit tweede aangenaame huuwelyk des Konings was aan zynen Zoon Ludolf, welken hy by zyne eerſte Gemaalin Etheyd (1) geteeld hadt, niet weynig tegen de borst: zulks die zich, bedroefd wegens dit nieuwe echtverbond, van zynen (2) vader verwyderde en, ziende zich thans (3) met het Hertoglyk bewind van Beijere begunſtigd, de totnogtoe betoonde onderdaanigheyd, door 't opvatten der wapenen, aan zynen Vader niet alleen vergat, maar alles aanwendde, om door anderen aan zynen ſtreng te verknochten, aan den zelven in alle oorden des ryks nieuwe vyanden te verwekken.

Invoege, als zyn Vader tegen hem optrok, en, om des Konings leger te verſterken, de (4) Saxiſche benden onder 't beleyd van zekeren Hertog Dirk en den voorgemelden Wigman Graaf van het nieuw geſtichte ſlot over Gent, zich in optogt naar Ments begeeven hadden, 's Konings afgevalle Zoon zoo door geſchenken als beloften den voorgemelden Wigman, Vader van den te-

Episcopo licentiam in præſcripto loco Trecht nominato monetam faciendi, & ut nullus comes neque alia perſona, quælibet judiciaria potestatem habeat, teloneum vel aliud quodlibet debitum ſive quæſitum ex ipſa moneta exigendi nostræ ſerenitatis regia authoritate omnino interdicimus, ſed quicquid inde exigendum erit ad integrum Episcopo prædictæ urbis & eccleſiæ eidem potestative in posterum habendi concesſimus. Et ut hæc nostræ concesſionis authoritas firmius veriusque a fidelibus nostris in Dei nomine habeatur, manu propria nostra ſubter eam firmavimus, annuloque nostro ſigillari jusſimus.

Signum domini Ottonis invictisſimi Regis.

Brun Cancellarius ad vicem Roberti Archicapellani recognovi. Data XI. Calendas Maii, anno Domini DCCCCLIII. Indictione VI, regnante pio rege Ottone anno XVII. Actum Quindilingeburg in domino feliciter, Amen.

(1) *D'tmari Chron. Lib. II. fol.* 331. Juvit eum ad hoc beatæ Edith memoriæ quibuscunque potuit, quæ innumera virtute prædita ut ſignis post obitum claruit, ita inducias vitæ istius ſibi concesſas domino hominibusque accepte perduxit. Fuit hæc cum viro ſuo X. & IX. annos, & ordinationis ſuæ obiit XI. anno 7. Kal. Febr. unicum relinquens filium nomine Luidulfum.

(2) *Witichindi Annal. Lib. III. fol.* 652. Quo fideliter experto, in Conjugium ſibi eam ſociavit, cumque ea urbem Papiam, quæ est ſedes regia, obtinuit. Quod cum vidisſet filius ejus Luidulfus, tristis a rege decesſit.

(3) *Ibidem. fol.* 651. Videns autem rex filium ſuum Luidulfum virum factum, dedit ei conjugem divitiis ac nobilitate claram Ducis Herimanni filiam nomine Idam. Quam cum accepisſet, in brevi post hæc ſocer moritur, cum Ducatu omni ei posſesſione relicta. Accepta autem potestate animum tranquillum, quem in puero gesſit, exuit armatumque militem in Italiam ducens, aliquantis ibi urbibus captis, & ſub custodia traditis, ipſe revertitur in Franciam.

(4) *Ibidem fol.* 654. Cum novus exercitus a Saxonia ad ſupplementum veteris mitti debuisſet: Thiadericus JUNIORQUE WICMANNUS ei præfuere. Attingentes terminos Francorum a Liudolfo duceque Cunrado ſubito circumfuſi, in deſertum quoddam coguntur castellum: quod cum oppugnare nituntur, jactu rotæ ſignifer ante portam brachium perdidit quo facto bellum est ſedatum induciæque concesſæ trium dierum in Saxoniam revertendi. Thiadericus a Liudulfo magnis promisſionibus est tentatus, Wicmannus autem, admodum corruptus, PATRUUM exin arguere, paternæ hæreditatis raptorem, dicere & ſuorum theſaurorum prædonem vocare cœpit.

tegenwoordigen Graaf van Holland, in dien opſtand wist in te wikkelen. Zulks die in Saxenland te rug gekeerd, ſtraks tegen zynen Oom Heriman, Hertog van dien oord, mids die, als nog in even groote gunst by den Koning zynde, des ook zich tegens des zelfs vyanden alom openlyk verklaarde, in heevige ſcheldwoorden niet alleen uytvoer, even als of die hem in zyns Vaders erveniſſe te kort gedaan hadt; maar ziende door de hulpe van zynen Broeder Graaf Ekbert onderſteund, zelf openlyk tegen hem opſtondt, en gezamelyk niets naalieten om hem by alle gelegenheden te ontrusten.

Heriman, hoewel (1) hy van alle de geheyme voorneemens, onderlinge verbindteniſſen en dagelykſche poogingen zyner Neeven ten volle onderricht was, wachtte zich echter wel van met de zelven in een volkomen gevecht te komen, maar, als in den krygsdienst byzonderlyk zynde afgerecht, heeft hy zich ſlechts vergenoegd met hunne geſmeede aanſlagen telkens te verydelen; uyt vreeze van anders eenen nieuwen oorlogsvlam, zoo hy hen met den anders vereyschten ernst aantastte, mids het afzyn des Konings, in dien oord te ontſteeken.

En zekerlyk Koning Otto, naa hy zich (2) drie maanden omtrent Ments hadt opgehouden, vierde in Nederſaxenland eyndelyk het Kersfeest, en hoorde de klachten, welken Hertog Heriman tegen des Graaven van Hollands Vader en des zelfs aanhangeren inbragt. En hoewel de Koning des 945.
Hertogs gehoude gedrag aan den eenen kant goedkeurde en aan den anderen kant de aangerechte beroereniſſen zyner Neeven laakte, en dat ook veelen der te raad geroepene Prinſen der zelver moedwil naar vereysch wilden geſtrafd hebben, zoo beſloot de Koning echter, als hen nog beminnende, voor deeze maal hunne aangerechte beroereniſſen door de vingeren te zien; doende dierhalve alleen zynen Neef Wigman, als aanſtooker der zelven, binnen zyn hof, onder 't opzigt van eene goede wacht, bewaaren.

Otto, ſedert genoodzaakt zynde zich wederom naar Beijere te begeeven, beval dan zynen aldus in beſlag genomen Neef Wigman hem op dien togt te verzellen; dan die zich ziek en des tot het doen dier reyze buyten (3) ſtaat veynzende, ſtelde hem de goedaardtige Vorst zyn gehoude wangedrag voor oogen, en hoe hy hem, van Vader en Moeder beroofd zynde, als zynen eygen Zoon eerst opgevoed en voorts niet alleen met zyns vaders hooge bedieningen, maar onder anderen met hoog gebied

(1) *Witichindi Annal. Lib. III. fol.* 654. Ipſe autem (*Herimannus*) conſilii nequaquam ignarus quanta ſapientia, quantaque prudentia, contra PROPINQUOS & hostes manifestos vigilaverit, difficile est omnimodis ediscere, jungitur quippe Ecbertus Wicmanno eademque ſententia conſurgunt in Ducem, nullumque ei dant quietis ocium. Ille autem nobili patientia juvenum furorem frangens, cavet tumultum aliquem rege abſente illis in partibus accrescere.

(2) *Ibidem.* Agens tres menſes integros, a Mogontia recedens rex in illis regionibus, demum circa Kalendas Jan: infecto negotio amisſis duobus principalibus viris ac potestate claris, Immede ac Mainwerco, quorum uterque ictu ſagittarum periit alter Mogontiæ, alter in itinere Bajoariam pergentibus revertitur in Saxoniam. Cauſas dicentibus coram rege Herimanno ſuisque NEPOTIBUS omnes justi tenaces ſententiam Ducis laudavere, adolescentes castigandos judicantes. Rex autem amans parcebat illis, ſub custodia militari tantum intra palatium tradens Wicmannum.

(3) *Annal. Saxo ad ann.* 954. Igitur, ut ſupra retulimus, cum deficeret in reddenda ratione Wichmannus contra patruum ſuum, intra palatium custoditur. Cum vero rex in Bawariam proficisci vellet, ſimulata infirmitate, ipſe iter negavit, unde monitus ab Imperatore, quia destitutus patre & matre loco filii ab eo asſumptus ſit, quodque ab eo liberaliter educatus ſit, eumque honore paterno promoverit, rogavitque eum, ne ei molestus esſet, cum aliis pluribus gravaretur. Ad hæc nihil utile audiens Imperator discesſit commendato eo Iboni Comiti.

bied van het door hem nieuwlyks geſtichte ſlot over Gent en de daar onderhoorige landen beſchonken hadt, en vermaande hem des, als zich zelven door andere vyanden meer dan te veel gedrukt vindende, door het achtervolgen van zoo ſtrafbaar gedrag dien last niet te willen verzwaaren. Dan hierop geenszins eenig antwoord tot genoegen ontfangende, heeft hy den zelven onder de bewaaring van zekeren Graaf Ibo gelaaten.

Naa 't vertrek des Konings en dat Wigman zich eenige dagen onder de hoede en 't opzigt van den gemelden Graaf hadt opgehouden, verzogt die van den zelven in zeker daaromtrent gelege bosch, ter zyner (1) verlustiginge te moogen jaagen. Dit hem zynde ingewilligd, en hy zich by die genen vervoegd hebbende welken zich ter zyner hulpe aldaar een wyl tyds ſchuyl gehouden hadden, rende met de zelven naar zyn Vaderland; alwaar, naa 't inneemen van verſcheydene ſteden en plaatſen, zich ook zyn Broeder Egbert andermaal by hem voegde en zy dus ook andermaal de wapenen tegen den Koning gezamenlyk opnamen. Door het wys beleyd nogthans van hunnen Oom Heriman, zagen zy nogthans alle hunne aangewende poogingen wederom vrugteloos, en zich des genoodzaakt, als tegen den zelven niet beſtandig zynde, by de Sclaven, welken over de Elve woonen, te vervoegen.

955.
Hier verbondt zich Wigman met de twee (2) Broeders Nakko en Stoinneg, beyde Onderkoningen dier over de Elf woonende Barbaarſche volken: welken ſedert eenige jaaren herwaart de naastgelegene Saxers, door 't doen van verſcheydene ſtrooperyen, reeds niet weynig ontrust hadden. Als zy nu in zekere ſtad, die de jaarboeken (3) van den Monik Witichind Suithleiskranne noemen, zich onderling beraadſlaagden, rukte hun Oom Heriman met eenige Saxiſche benden en geenen minderen ſpoed dan geheym derwaart, invoege hy hen te gelyk met de ſtad zekerlyk zoude verrast hebben, zoo niet de ontydig opgaande jammerkreed hen nog tydig de wapenen hadt doen aantrekken. Invoege Hertog Heriman, naa hy ſlechts veertig der uyt de ſtad geſpatte bezettelingen verſlaagen hadt, onverrichter zaaken te rug keerde. Dit in 't begin der vaste zynde voorgevallen, zag men ſtraks naa Paaſche de voorgemelde Barbaaren, onder de aanleydinge van Graaf Wigman, hunnen ontworpen inval werkſtellig maaken, even gelyk ook Hertog Heriman met geene mindere dapperheyd, om dien te verydelen, de ingedrongenen tegentrekken. Dan mids (4) de Vyand aan den eenen kant zeer

(1) *Annal. Saxo ad ann. 954.* Aliquantis diebus cum eo degens, petit post hæc ut venandi gratia in ſilvam ire liceret. Ibi absconditos ſocios ſecum ſumens perrexit in patriam, & occupatis aliquibus urbibus, juncto ſibi Ekberto arma ſumit contra Impe ratorem. Industria autem Ducis Herimanni facile eos oppresſit & trans Albiam coegit.

(2) *Ibidem ad ann. 955.* Dum hæc aguntur, ex parte Slavorum bellum ingruit horridum hortatu Wigmanni & Eberti. Qui cum ſenſisſent ſe Duci Herimano reſistere non posſe, ſociaverunt ſibi duos ſubregulos Barbarorum Saxonibus jam olim infestos Nacconen & Stoinnegin fratrem ejus.

(3) *Witichindi Annal. Lib. III. fol. 657.* Ductus exercitus a Duce (*Herimanno*) reperti ſunt in urbe, quæ dicitur Suithleiscranne: & pene erat, ut caperentur cum urbe, ni clamore cujusdam excitarentur, & ad arma proſilirent: cæſis tamen ante portam urbis ad quadraginta armatis, cœſorumque ſpoliis potitus Dux Herimannus discedit. Erant autem qui eum adjuvarent, Henricus præſes cum fratre Sigifrido, viri eminentes & fortes domi militiæque optimi.' Facta ſunt autem in initio quadrageſimalis jejunii. Barbari vero post proximum Pascha irruunt in regionem, ducem habentes Wicmannum ad facinus tantum non ad Imperium.

(4) *Ibidem.* Nullam moram agens ſed & ipſe dux Herimannus cum præſidio militari adest, videnſque exercitum hostium gravem, ſibique parvas admodum belli copias adesſe. Civili bello urgente arbitra-

zeer ver zyne benden in getal overtrof en de burgerkryg tusſchen den Koning en des zelfs Zoon aan den anderen alsnog duurde, beſloot hy het gevecht, zoo veel in zyn vermoogen was, te verwylen, ja beval aan de verbaasde menigte, welke op 't gezigt der Barbaaren in eene naastgelege Stad geweeken was, op allerhande wys, die maar moogelyk was, een verdrag met de belegeraars te maaken. Dit, hoewel des zelfs krygsknechten niet weynig wegens deezen ontfangen last morden, geſchiedde echter, en wierdt ook aan den ſtedelingen den verzogten vreede gegund, op voorwaarde dat de vryen, vrouwen en kinderen zich ongewapend op den wal zouden begeeven, en de dienstbaaren en alle tilbaare goederen in 't midden der ſtad hen ten proy gelaaten worden. Dan als de Barbaaren, ingevolge van dat verdrag, ter bekominge van den zamengevoerden buyt, in de voor hen open geſtelde ſtad rukten, zag een der zelven zyne geweeze ſlaavin, doch thans met eenen vrygebooren getrouwd, en welke hy dan ook haaren man poogde te ontweldigen. Dan die, als daartoe onwillig, den aanvaller eenen ſlag met zynen vuyst geevende, ontſtondt 'er ſtraks een algemeen geroep, *dat de Saxers van hunne kant den getroffen vreede geſchonden hadden.* Zulks de ingedronge Barbaaren alom het geweer trokken, alle het bejaarde mansvolk in koelen bloede vermoordden, ja de vrouwen en kinderen gevangen namen en, nevens den verderen roof, onverhinderd naar hun land, by 't doen van den aftogt, medeſleepten.

Koning Otto (1) gevoelig over deeze gepleegde trouwloosheyd, beſloot dierhalve zoo ſnood beſtaan, mids hy immiddels den burgerkryg gedempt en de in zyn ryk gevalle Hungaaren gelukkiglyk verſlaagen hadt, voorbeeldlyk te wreeken, en trok gevolglyk, zich aan 't hoofd van een ontzaglyk leger geſteld hebbende, het land dier Barbaaren in, naa men den by hen geweeken Wigman en des zelfs Broeder Egbert voor vyanden des ryks verklaard, doch aan de met hem aangeſpanne Saxers, by aldien zy zich nog tydig onderwierpen, eene volle vergeetenis van alle het voorgaande beloofd hadt.

Wel is waar, dat eenige Afgezanten (2) der Sclaven, om deeze ophanden zynde wraakneeming te voorkomen, by den Koning verſcheenen, en hem de jaarlykſche ſchatting tot be-

tratus est conſultius differre certamen in dubiis rebus conſtitutis, multitudinique imperare, quæ maxima in unam urbem confluxerat, dum cæteris diffiderent, quoq; pacto posſent, pacem expostularent. Quod tamen conſilium milites ægre valde tulerunt, & maxime Sigfridus, qui erat bellator acerrimus. Faciunt tamen cives Cocares cemiorum, ut dux imperarat, pacemque eo pacto obtinent, quo liberi cum uxoribus & natis ſupra murum inermes ascenderent, conditione ſervili & omni ſupellectile in medio urbis hostibus relicta. Cum intra urbem irruerent Barbari, quidam illorum ſuum mancipium agnoscit in cujusdam liberti uxore, quam cum rapere de manu viri niteretur, ictum pugni accipit, irritumque pactum ex parte Saxonum proclamitat: unde fit, ut omnes ad cædem verterentur nullumque relinquerent, ſed omnes perfectæ ætatis neci darent, matresque cum natis captivos ducerent.

(1) *Witichid. Annal. Lib. III. fol.* 658. Quod ſcelus Imperator ulcisci gestiens, victoria jam de Ungaris parta, regiones Barbarorum hostiliter intravit. Conſultum de Saxonibus, qui cum Sclavis conſpiraverant, judicatumque est Wicmannum & Ecbertum pro hostibus publicis habere oportere, cæteris vero parcere, ſiquidem remeare voluisſent ad ſuos.

(2) *Ibidem.* Aderat & legatio Barbarorum tributa ſocios ex more velle perſolvere nuncians, cæterum dominationem regionis velle tenere: hoc pacto pacem velle, alioquin pro libertate armis certare. Imperator ad hæc respondit, pacem quidem eis non negare, ſed omnimodis dare non posſe, niſi injuriam perpetratam digno honore ac emendatione purgarent, omniaque vastando & incendendo per illas regiones duxit exerçitum.

bekoming van den vreede aanbooden, met verzoek *van alleen als te voore hunne eyge regeering te moogen behouden*, of zoo hen dit geweygerd wierdt, dan van zin te zyn *hunne aangeboore vryheyd met de wapenen tot het uyterſte te willen beſchermen.* Hoewel nu hen deeze voorwaarde wierdt ingewilligd, zoo bleeven zy echter onwillig, om eene behoorlyke voldoening, wegens den door hen hiervoor gepleegden moord, te geeven. Des rukte het Koninglyke leger hunne landen in, en beſtondt de zelven alom wyd en zyd te vuur en te zwaard te verwoesten, tot dat het leger, (1) den boord van zekeren ſtroom bereykt hebbende, zich eensdeels door de naastgelegene moeren en poelen belemmerd, andersdeels door de alom op de toegangen geplaatſte Barbaaren in het achtervolgen van den optogt verhinderd zag. Waar nog bykwam, dat de achter den rug gelaate vyand, door 't omhakken der boomen, de wegen om weer te keeren, geheel onbruykbaar gemaakt, en voorts nog zeer naauw met krygsknechten alom bezet hadt.

Des bevondt zich 's Konings leger alhier binnen weynige dagen in zeer groot gevaar, mids dat eerlang van een algemeen gebrek van eetwaaren, dit weer van eene voortſlaande ziekte onder de benden gevolgd wierdt. Dierhalve zondt Koning Otto zekeren Graaf Gero, aan den Hoofdbevelhebber der Barbaaren, om hen tot vreedzaamer gedachten te brengen. Dan Stoinef, want dus was de naam van den Hoofdbevelhebber der Sclaven, ſloeg niet alleen de gedaane voorſtelling (2) van de hand, maar ſpottede zelf niet min met den op den boord genaderden Gero, dan met den Koning zelf, mids hy van 't ongemak, in 't welke des zelfs leger zich gedraaid vondt, onderrecht zynde, zich vastlyk inbeeldde dat het onmooglyk waar dat gevaar te ontkomen.

De Koning (3) gaf dan aanſtonds aan zyne benden bevel om den ſtryd met naadruk aan te vangen, in den ſchyn, als of hy van zin was, geweldiger hand over dien ſtroom te trekken. Dan als de Barbaaren, om dit te verhinderen, alle hunne krachten, aan den overkant hadden byeengerukt, begaf zich de voorgemelde Graaf Gero, met eenige zyner benden

(1) *Witichind. Annal. Lib. III. fol.* 658. A tergo namque via arborum robore obſtruitur, eademque armatorum manu vallatur. Ex adverſo fluvius, fluvioque contigua palus, & cum ingenti exercitu Sclavus, bellatores & ab ore & ab itinere prohibens. Vexatur autem & aliis incommodis exercitus, morbo pariter ac fame. Dum talia agerentur per plures dies, mittitur ad principem Barbarorum, qui dicebatur Stoinef, Gero Comes, quatenus Imperatori ſe dedat, amicum per id adepturum, non hostem experturum. Erant quippe in Gerone multæ artes bonæ, bellandi peritia, in rebus civilibus bona conſilia, ſatis eloquentiæ, multum ſcientiæ, & qui prudentiam ſuam opere magis ostenderet, quam ore: in acquirendo ſtrenuitas, in dando largitas, & quod optimum erat, ad cultum divinum bonum ſtudium.

(2) *Ibidem.* Igitur præſes ſuper paludem & flumen, cui palus adjacens erat Barbarum ſalutabat. Cui Sclavus æqualia respondit ad quem præſes, ſatis tibi esſet, ſi bellum gereres contra unum nostrum de ſervis domini mei, & non etiam contra dominum meum regem, quis tibi exercitus, quæ arma, ut talia præſumas? Si aliqua vobis virtus asſit, ſi artes, ſi audacia, date nobis locum ad vos tranſeundi, ſive nos vobis huc veniendi, & æquato loco fortitudo appareat pugnatoris. Sclavus barbarico more frendens, & multa convitia evomens, irriſit Geronem Imperatoremque & omnem exercitum, ſciens eum multis molestiis aggravatum.

(3) *Ibidem.* Gero reverſus in castra retulit, quæ audierat. Imperator vero de nocte conſurgens jubet ſagittis & aliis machinis ad pugnam hostem provocare, & quaſi vi flumen paludemque transcendere velle. Sclavi autem hesterna comminatione nihil aliud arbitrati, ad pugnam pariter conſpiravere, iter totis viribus defendentes. At Gero cum amicis Ruanis milliari ferme uno a castris dicedens, hoste ignorante tres pontes celeriter conſtruxit: & misſo nuncio ad Imperatorem totum exercitum revocavit.

den en de uyterſte ſtilte, uyt het leger naar eene plaats, omtrent een uur (1) vandaar, alwaar het hem gelukte drie bruggen over dien ſtroom te ſlaan. Door dit middel (2) Otto met zyne uyt den ſtryd herroepe volken den overkant bereykt hebbende, viel aanſtonds van alle kanten de Barbaaren op 't lyf, ſmeet de eene benden voetgasten naa de anderen overhoop, en behaalde aldus, onder 't maaken van eene overgroote ſlagting, eene volkome zeege.

Stoinef (3) van eene hoogte ziende aldus de zynen alom verſlaagen, poogde wel met zyne ruyterbenden het doodſlaande zwaard des overwinnaars te ontrennen, maar door eenen Hozed achterhaald, wierdt hem het hoofd afgehouwen, en dat nevens zyne uytgeſchudde wapenrustig den Koning aangebooden; die, den brenger ryklyk uyt erkentenis hebbende beſchonken, het zelve in zyn leger, nevens nog zeventig anderen der gevangen bekome Barbaaren, op ſpeeren deedt ſtellen, welken hy ten ſtraf van den hiervoor gepleegden moord, anderen ten afſchrik, hadt laaten onthoofden.

's Graaven van Hollands Vader en Oom (4) ondertusſchen, mids zy zich, naa deeze ondergaane nederlaag, by die woeste volken niet meer zeker waanden, waagden het dan dwèrs door 's Konings land, naar Hugo Graaf van Parys, en des eerſtens Schoonvader, Arnoud Graaf van Vlaandre, te ontvlugten.

Ruym twee jaaren hieldt zich ſedert de aldus gelukkiglyk ontvlugte Wigman in Vrankryk en in rust op, ſtaande welke tyd 's Konings oudſte Zoon Ludolf op den (5) zesden van Herfstmaand des jaars (6) negenhonderdzevenenvyftig in 957.
Italië overleedt en te Ments begraaven wierdt, dan in het daaraan- 958.
volgende jaar verſtaande hoe de meeste krygsbenden, op bevel van Koning Otto, uyt Saxenland elders heen getrokken waaren, begaf die zich, nevens zynen Broeder Egbert in 't geheym (7) by zyne Gemaalinne Liutgard derwaart, om in dien oord, ſtaande het afzyn des Konings, eenige nieuwe beweegingen te maaken. Dan hun Oom Heriman hadt niet zoodra beyder aankomst in hunne ſtaaten verſtaan, of die rukte zoo veele benden, als hem maar eenigszins doenlyk was, byeen, en met de zel-

(1) *Gernrodenſ. Annales fol.* 420. At Gero cum paucis miliare ferme unum a Castris discendens, hoste ignorante, tres pontes celeriter conſtruxit, ac miſſo nuncio ad Imperatorem, totum exercitum revocavit.

(2) *Witich. Annal. Lib. III. fol.* 658. Quo viſo Barbari & ipſi obviare legionibus contendunt. Pedites Barbarorum dum longiorem viam currunt, & certamen ineunt, fatigatione disſoluti militibus citius cedunt: nec mora dum fugæ præſidium quærunt, obtruncantur.

(3) *Ibidem.* Stoinef autem colle eminentiori cum equitibus eventum rei exſpectabat: ſocios inire fugam cernens, fugit & ipſe, lucoque quodam cum duobus ſatellitibus repertus a viro militari, cujus vocabulum erat Hoſed, certamine fatigatus armisque nudatus, capite cæſus est. Satellitum alius vivus captus, Imperatorique cum capite & ſpoliis reguli ab eodem milite præſentatus est. Ex hoc Hoſed clarus & inſignis habitus: merces tam famoſi gesti donativum imperiale cum reditu viginti manſuum. Eo die castra hostium invaſa & multi mortales interfecti vel capti, cædesque in multam noctem protrahebatur. Postera die caput ſubreguli in campo poſitum circaque illud ſeptuaginta captivorum capite cœſi, ejusque conſiliarius oculis erutis lingua est privatus, in medioque cadaverum inutilis relictus.

(4) *Ibidem.* Wicmannus vero & Ecbertus ſcelerum conſcii in Galliam profecti, ad Hugonem Ducem fuga elapſi ſunt.

(5) *Necrolog. Fuldenſ. in collect. Leibnitz. tom. III. fol.* 764. DCCCCLVII. Liutulf rex filius regis VIII. Id. Septembr.

(6) *Annal. Saxo ad ann.* 957. Liudolfus filius regis, cum fidem vult ſervare amicis patria cesſit, Italiamque cum eis adiit quo agens annum fere totum, diem extremum obiit, toto Francorum Imperio relinquens morte ſua vulnus durum, funus autem ejus a militibus debito honore curatum, & ab Italia Mogontiam translatum in baſilica Albani martyris ſepultum est cum luctu & planctu omnium Francorum.

(7) *Witich. Annal. Lib. III. fol.* 659. Eodem tempore Wicmannus ſciens Saxoniam bellatoribus vacuam, a Gallia profectus Saxoniam occulte intravit domum conjugemque reviſit.

zelven zoo vaardig tegen zyne onrustige Neeven (1) te veld, dat zy, geene kans ziende om hun oproerig voorneemen aldaar werkſtellig te maaken, zich ten tweedemaale by de Sclaven (2) vervoegden, om dan ten minſte, met hulpe dier Barbaarſche volken, het voorheen zoo gelukkig uytgebluste oorlogsvuur in dien oord op nieuws te ontſteeken. Om dit echter te voorkomen, als door 't welke aan des Konings andere hooge voorneemens geene kleyne vertraaging ſtondt te worden toegebragt, ſpande des zelfs jongſte Broeder Bruno Aartsbisſchop van Keulen, alle zyne krachten in. En zekerlyk zyne daartoe aangewende poogingen waaren geenszins vrugtloos, mids Egbert (3) zich van zynen Broeder Wigman afſcheydende, op de aangeboode bemiddeling van dien afgerechten Kerkvoogd, den Koning onderwierp en van den zelven de verzogte vergiffenis van alle het voorgaande verwierf, 't gene dus een eynde van zynen opſtand maakte.

Wigman aldus van zyns Broeders hulpe eensdeels ontzet, andersdeels door den voorgemelden Graaf Gero, die zich door 't ſlaan der drie bruggen, ſtaande de oorlog der Sclaven, zoo zeer beroemd gemaakt hadt, onophoudelyk wordende aangemaand, om zich mede den Koning te onderwerpen en dat zelf onder plegtige (4) borgblyving van voor hem eene gelyke vergiffenis by den Koning te zullen verwerven; volgde eyndelyk ook het voorbeeld van zynen Broeder Egbert, en ſtelde zich des onder de beſcherming zoo van den Gemelden Gero als van zynen eygen Zoon Dirk Graaf van Holland, welken dan ook by den Keyzer moesten te weeg brengen en dat hy zich by zyne Gemaalin, en der zelver Vlaamſche Staaten zoude moogen ophouden. En zekerlyk naa Wigman, hoewel des onverzogt, vooraf onder de allerſchriklykſte eedzweeringe beloofd hadt, *van nooit iets tegen den Koning of des zelfs ryk met raad of daat te zullen onderneemen*, is hy in vreede verzonden en door den Keyzer zelf, met de hoope eener volkome vergeevinge en veelvuldige andere beloften, voor eerst niet weynig geſtreeld geworden.

Niet lang nogthans genoot Liutgard het byzyn van haaren Gemaal Wigman, mids die hooggeboore Vrou, het zy door ziekte, het zy het voorgaande wangedrag haars mans haar het hart doorgriefd hadt, den negenentwintigſten (5) van Herfſtmaand des jaars negenhonderdeenen- 961.
zestig uyt dit leeven gerukt en haar lyk in de kapelle van de Maagd Maria der by Gent gelege Abtdye van Sint Peter begraaven wierdt.

Dit overlyden van Liutgard ſmertte niet min haaren vader Arnold Graaf van Vlaandre, dan haaren Gemaal Wigman Graaf van het nieuw geſtichte ſlot over Gent; zulks de laatſte,

(1) *Witich. Annal. Lib. III. fol. 659.* Ductus exercitus contra Wigmannum tertia vice.

(2) *Ibidem.* Inde ſe iterum alienigenis immerſit.

(3) *Ibidem.* Ecbertus vero interventu magni pontificis Brunonis in gratiam recipitur.

(4) *Ibidem.* Wigmannum tertia vice, vix obtinuit, ut in fide Geronis filiique ſui ſuſciperetur, ipſique apud Imperatorem obtinerent, quo patria conjugisque patrimonio cum gratia Imperiali frueretur. Injusſus ſacramentum terribile dedit, ſe contra Imperatorem, Imperatorisque regnum nunquam aliquid inique conſilio aut actu facturum. Ita fide data in pace est dimisſus, & bonis promisſionibus ab Imperatore erectus.

(5) *Meyeri Annal. Fland. ad ann. 961.* Eodem anno tertio Calendas Octobris fato concesſit Lutgardis Soror Balduini, uxor Wigmanni Comitis novi Castri Gandavenſis, ſepulta Blandinii in ſacello beatæ virginis.

laatfte, volgens het gebruyk dier tyden, in welken men zich inbeeldde den Hemel als te konnen bekomen, door 't afftaan van een gedeelte zyner goederen aan de in de kloosters leevende Geestlyken, daarom aan de Abtdye van Sint Peter, gelegen op den Blandynsberg, mids in haare kerke zyner Gemaalinne lyk ter aarde befteld was, het Dorp (1) Desfelberg, met des zelfs Kerklyke rechten, lyfeygenen, landen, beemden, visferyen, en voorts alles, wat hem in 't zelve toebehoorde, voor eeuwig, ten overftaan zoo van zyner geweeze Gemaalinne Vader, als van zynen eygen Zoon Dirk, tegenwoor-
962. dig Graaf van Holland Kenmerland
en Westflinge, in 't volgende jaar; afftondt; als uyt deezen giftbrief (2) is af te meeten.

In den naam des Vaders, des Zoons en des Heyligen Geests, midsgaders der onverdeelbaare Drieëenigheyd. Als de wysheyd van den Almagtigen Vader, desgelyks de Kracht en het Woord Gods alle weezens door een enkel woord en gebod uyt niet fchiep, heeft zy zonder uytzonderinge aan alle fchepfelen voorgefchreeven, dat het maakfel den maaker zoude gehoorzaamen.

Als nu alles door den grootften en goeden God zeer goed gefchaapen te voorfchyn gebragt was, heeft hy dat aan des menfchen gebruyk onderworpen, welken hy tot die verhevenheyd opvoerde, dat hy den zelven Gode gelyk maakte en boven al het door hem gefchapene op de aarde ftelde.

Maar wee de naar de aard gebooge gemoederen! welken ontbloot van het Hemelfche van hunnen Schepper ontaarden! Al zoodaanig Schepfel zal vergaan, 't gene t' eenigen tyd in zich niet gewaar wordt, dat het van 't quaade moet afwyken en het goede doen. Waarom, op dat de Mensch, dien God zelf gefchapen heeft, niet geheel vergaa, heeft hy den Mensch aangenomen, en dien boven het Hemelfche verheven . . .

Voorts heeft hy den weg geleerd, hoe, aan den ootmoedigen van geest en liefdegiften doenden, de ingang tot de Hemelfche verblyven openftaat, en hoe wy, voor het Aardfche, het Hemelfche konnen vermangelen.

Waarom ik in Gods naam Wigman, door Gods genade, en niet door myne verdienften, Graaf, blaakende door de liefde tot de Hemelfche ervenisfe, en wenfchende een kleyn gedeelte der Zaligheyd nevens die genen te bereyken, welken, naa 't wettiglyk overleveren haare ervelyke goederen aan den Heere reeds de Hemelfche erfbeuring bereykt heb-

(1) *Notæ Miræi in Codic. donat. piar. fol.* 46. Thasla-villa nunc Desfelberg, vicus prope Gandavum.

(2) *Miræi Codex donat. piar. fol.* 45. In nomine patris & filii & fpiritus fancti, & individuæ trinitatis. Cum omnipotentis patris fapientia, eademque & virtus, & verbum Dei, cuncta esfentia conftituit, ex nihilo, folo verbo & imperio, univerfaliter hoc omni creaturæ conftituit, ut factum fequeretur factorem.

Et cum jam cuncta procesfisfent valde bona a fummo & bono Deo creata, omnia fubdidit ufui hominis, quem in hanc excellentiam componebat, ut confimilem Deo faceret & univerfis a fe fuper terram creatis præferret.

Sed væ curvæ in terris animæ & cælestium inani, degeneranti a fuo factore! Deperit omnis ea Creatura, quæ nec aliquando per fe animadvertit, ut declinaret a malo & faceret bonum. Unde ne homo penitus periret, quem ipfe creavit Deus, hominem induit, quem etiam fuper cælestia exaltavit. . . . .

Præterea documenta dedit, quomodo fpiritu humilibus, & eleëmofynam facientibus pateret ingresfus cælestium ædium, & qualiter de terrenis negotiaremur cælestia. . . . . .

Quapropter in Dei nomine ego Wicmannus, gratia Dei, non meis meritis Comes, flagrans amore cælestis hæreditatis, cupiens adipisci quandam particulam beatitudinis, cum his, qui patrimoniis fuis Domino legaliter traditis cælestem pervenerunt ad hereditatem, falubre hoc mihi vifum est ut ex bonis, a clemente Domino mihi collatis, aliquam providerem æternæ felicitatis mihi portionem.

Idcirco ad Monasterium Blandinium a fanctæ recordationis patre Amando antiquitus conftitutum & in honore principis Apostolorum Petri, doctorisque gentium Pauli confecratum, ubi requiescunt corpora SS. Wandregifili, Ansberti, Vulframni, Archipræfulum

hebben, voordeelig geoordeeld heb, dat ik uyt de goederen, door den goedgunſtigen Heer my verleend, aan my ook zeker gedeelte der eeuwige zaligheyd zou verzorgen.

Hierom ten behoeve van het Klooster Blandinië, 't welk van oude tyden door Vader Amandus heyliger gebeugenisſe geſticht en ter eere van Peter Prins der Apostelen, en van Pauwel Leeraar der Heydenen, toegewyd is, en alwaar berusten de lighaamen van de Heylige Aartsbisſchoppen Wandregiſilus, Ansbertus, Vulframnus, nevens de zalige Maagd van Christus Amalberga, wiens beſtierder en Abt is de Godsdienaar Womarus, hebbe ik, overleggende en bevroedende, door het ingeeven van Gods Hemelſche goedertierenheyd, toegeſchikt en overgegeeven aan God den Heere, zynen Heyligen Apostel Peter en de andere aldaar berustende Heyligen, en aan de dienaaren Gods, welken in de zelfde plaats nu tegenwoordig en in het toekomende ſtryden zullen, het gehugt van myn vry recht, genaamd Thasla, met het kerkrecht, de ſlaaven bouwlanden, beemden, weylanden, bosſchen en alle erven, die'er aan behooren en al wat'er te verwachten is, als een deel der voorzyde ervenisſe.

Dit alles, gelyk ik boven gemeld hebbe, overgeeve, draage, en toeſchryve ik aan het zelfde eerwaardige klooster Blandinië tot hulpmiddel myner ziele en myner overleede Gemaalinne Liutgard, en myn recht afſtaande, voorſchikke en geeve ik aan dat klooster den eygendom, van het recht en de magt over de zelve plaatſe, op dat die zelve dienaaren Gods dit van nu af en voorthaan tot bevordering hunnes voordeels ontfangen, hebben, houden en bezitten, zonder iemands betwistinge of tegenſpraake; ten eynde die zelve Gods dienaaren, aldaar leevende, volgens den regel van S. Benedictus, en God vrymoediger en godvruchtiger dienende, voor my en myne thans overleede Gemaalin en alle myne voorzaaten de goedertierenheyd van God Almagtig en van zyne Heyligen verbidden.

Dan zoo eenig lasterend tegenſpreeker van myne naazaaten, erfgenaamen of achtererfgenaamen, eenig vreemd perſoon (het gene ik niet denke, dat zal geſchieden) tegen deeze myne overgifte wilde opſtaan en het gene met het gezag van veelen geloovigen bevestigd is, krachtloos maaken, dat hy in de gramſchap vervalle eerst van de Heylige Drieëenigheyd en van de Heylige Moeder Gods Maria, van Sint Peter en voorts van alle de Heyligen: dat hy voor zyn ongelyk onderworpen zy aan de eeuwige vervloekin-

ge

lum cum beata Christi virgine Amalberga, cujusque rector exſtat & Abbas Deo devotus Womarus, cogitans ac pertractans, ſuperna Dei inſpirante clementia, delegavi & tradidi Domino Deo, ſanctisſimo ejus Apostolo Petro, ac ceteris ſanctis ibidem requiescentibus, atque ſervis Dei in ipſo loco, nunc & in futurum militaturis, mei villam juris Thaslam dictam, cum Eccleſia, mancipiis, culturis, pratis, pascuis, ſilva & omni hæreditate, quæ ad ipſam reſpicit, & quidquid ſperatur pars prædictæ hereditatis.

Hæc omnia, ſicut præfatus ſum, ad idem venerabile Cœnobium Blandinienſe pro remedio animæ meæ & conjugis meæ defunctæ Luitgardis, trado, transfundo atque tranſcribo, & de jure meo cedens ei, juris potestatisque dominium ejusdem loci deſtino atque concedo, ut ipſi ſervi Dei amodo & deinceps hæc recipiant ad utilitatis ſuæ profectum, habeant, teneant, posſideant absque ullius contradictione vel refragatione: quatenus, ipſi ſervi Dei ibidem ſecundum regulam S. Benedicti viventes, Deoque ſervientes liberius & devotius pro me & conjuge mea nunc defuncta, cunctisque prædecesſoribus meis omnipotentis Dei, Sanctorumque ejus exorent clementiam.

Si vero, quod futurum minime credo, quisquam de ſuccesſoribus meis, heredibus, aut proheredibus injurioſus contradictor, ſeu quælibet extranea perſona traditioni meæ contraire voluerit, & infirmare, quod multorum firmatum est fidelium auctoritate, inprimis S. Trinitatis & S. Dei Genetricis Mariæ, B. Petri, ac deinde omnium Sanctorum iram incurrat, ob offenſam, perpetuæ maledictioni ſubjaceat, & partem habeat cum iis qui hereditatem Domini voluerunt delere in terra. Tamen iniqua præſumptio non obtineat effectum, ſed hæc nunc traditio firma permaneat & inconvulſa.

Actum publice in monasterio Blandinio, Kalendis No-

ge, en dat zyn lot zy met de genen, die het erfdeel Gods hebben willen vernietigen op de aarde; en dat des niettemin de onrechtvaardige vermeetenheyd geene uytvoeringe bekome; maar deeze tegenwoordige overgeeving bestandig en ongekrenkt blyve.

Gedaan in 't openbaar en het klooster Blandinië den eersten van Slachtmaand, in 't jaar van des Woords vleeswordinge 962, *de* 5 *indictië, in het* 14 *jaar van Lotharis, Koning* (van Vrankryk) *en het* 8 *van den Heer Abt Womar.*

Teken van Wigman den Graaf zelf, die deeze gift gedaan, en verzogt heeft, dat door de getuygenisse veeler doorluchtige persoonen zou bekrachtigd worden.

Teken van den doorluchtigen Graaf Arnoud Vader der voorgenoemde Graavinne Liutgard.

Teken van (*) *Graaf Dirk.*

Teken van Balduin.

Teken van Arnouf.

Teken van Erik.

Teken van Everwyn.

Ik Wichard, hoewel onwaardig Monik, heb'er tegenwoordig geweest, en deezen onderschreeven.

Mids het ontydig overlyden van Ludolf, 's Konings oudsten Zoon, hadt die Vorst in 't voorgaande jaar op den door hem te Worms beschreeven Landdag, met de toestemminge aller Ryksprinsen, zynen nog zeer jongen Zoon Otto, die hem zyne tegenwoordige Gemaalin (1) Adeleyd over (2) zeven jaaren ter wereld gebragt hadt, tot zynen ryksopvolger (3) verklaard, en zich sedert in persoon naar Italië begeeven. Vervolgens het Kersfeest deezes jaars te (4) Padua gevierd hebbende, wierdt hy, te Rome zynde aangeland, door Paus Johan (5) den XII. tot Keyzer des Roomschen ryks, onder de toejuyginge der toegevloeide menigte, nevens zyne (6) Gemaalin, gezalfd. En het is sedert deezen tyd dat dees hem opgedraage Keyzerlyke tytel aan alle de volgende Koningen (7) van het Duytsche ryk, tot op den huydigen dag toe, is verknocht

---

Novembris, anno Verbi incarnati DCCCCLXII, indictione V, Lotharii Regis anno XIV. Domini Womari Abbatis VIII.

Signum ipsius Wicmanni Comitis, qui hanc traditionem fecit, & illustrium virorum testimonio firmari petiit.

Signum illustris Arnulphi Comitis Patris supradictæ Liutgardis Comitissæ.

Signum Theodorici (*) Comitis.

Signum Balduini.

Signum Arnulfi.

Signum Erici.

Signum Everwini.

Ego quoque Wichardus, etsi indignus Monachus, interfui & subscripsi.

(*) *Te recht wordt Dirk staande het leeven zyns Vaders alhier Graaf genaamd, mids hy, gelyk wy hiervoor gezien hebben, naa 't overlyden van zynen Neef en Naamgenoot, het Graafschap van Holland te voore reeds bekomen hadt. Daar integendeel Boudewyn en Arnold, beyde des Graaven van Hollands Zoonen, als zoodaanige waardigheyd als nog niet bezittende, daarom hunne naamen eenvoudiglyk en zonder het byvoegen van den Graaflyken tytel stellen.*

(1) *Ditmari Chron. Lib. III. fol.* 333. Æquivocus Imperatoris, junior inquam Otto, quem peperit inclyta mater ADELHEIDIS.

(2) *Contin. Regin. ad ann.* 955. Otto filius regi nascitur.

(3) *Ibidem ad ann.* 961. Rex (*Otto*) in Italiam ire disponens, maximam suorum fidelium multitudinem Wormatiæ coadunavit; ubi consensu & unanimitate regni procerum totiusque populi, filius ejus Otto rex eligitur. Indeque progrediens, convenientia quoque & electione omnium Lotharienfium Aquis rex ordinatur.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 962. Rex natale domini Papiæ celebravit indeque progrediens Romæ favorabiliter susceptus acclamatione totius populi & cleri ab Apostolico Johanne Imperator & Augustus vocatur & ordinatur.

(5) *Luitprandi Hist. Lib. VI. cap.* 6. Dehinc Romam similia facturus adiit, ubi miro ornatu, miroque apparatu susceptus, ab eodem summo pontifice & universali Papa Joanne unctionem suscepit imperii.

(6) *Ditmar. Lib. II. fol.* 333. Insuper benedictionem a Domino Apostolico Johanne, cujus rogatione huc venit, cum sua conjuge, anno regni ejus XXIX. promeruit Imperialem ac patronus Romanæ effectus ecclesiæ.

(7) *Chron. Martini Minoritæ fol.* 1613. Otto Imperator efficitur, & ex tunc soli Teutonici Imperium Romanum usque nunc tenuerunt.

knocht gebleeven, en waarom wy dien ook aan de zelven in 't vervolg ſtaan te geeven.

Dit afzyn des Keyzers in Italië, mids die zich aldaar langer, dan men verwacht hadt, ophieldt, gaf aan Wigman, als onverduldig zynde dat zyne beloofde verzoening zoo lang (1) vertraagd en dus nog onafgedaan bleef, dierhalve de lust en gelegenheyd tot het doen eener reyze naar Deenemarke, om te zien, of hy Heriold, die thans aldaar het Koninglyk gebied voerde, konde overhaalen, ten eynde die zyne wapenen tegen Keyzer Otto wendde: dan dewyl de Noordſche Vorst betuygde *zich met Wigman in geen verbond te konnen inlaaten, het en waar die zynen Hertog gedood of door 't bedryven van een ander diergelyk ſchelmſtuk zich onverzoenbaar by den Keyzer gemaakt hadt*, zoo keerde Wigman aldus afgeweezen en buyten hoope van in dien oord eenen nieuwen kryg te konnen berokkenen, naar zyn Vaderland te rug.

Alwaar nu Keyzer Otto ook im-
965. middels (2) aangeland en men, van deeze hoe zeer in 't geheym gedaane voorſlagen van Wigman, door eenen van daar gekomen Koopman, onderrecht was, ſtraks eenigen, van die zich met den zelven tot dat eynde hadden ingelaaten, op 't onvoorzienst door den Hertog Heriman zag by den kop vatten, en anderen ten afſchrik verworgen. Zulks Wigman, om een diergelyk onthaal te ontgaan, nevens zynen Broeder Egbert naar den hiervoorgemelden (3) Graaf Gero vlugtte; welke eensdeels gedachtig aan zynen voorheen gedaane beloften van hem de verzogte vergiffenis te zullen verwerven, andersdeels hem ziende niet alleen aangeklaagd, maar zelf ſchuldig bevonden, dierhalve den by hem gekome Wigman in handen der Sclaven overleverde; mids Gero hem de voorwaarden, op welken Wigman eertyds door hem was ontfangen, niet hadt konnen te weeg brengen.

Deezen ontfongen hem met de uy- 966.
terſte (4) vreugde, niet om tegen den Keyzer den kryg te hervatten, maar op dat hy hen, mids zy onderling in oorlog waaren, tegen hunne vyanden zoude te hulp komen. En zekerlyk hy behaalde tweemaal eene zeer merklyke zeege op Mizaka, Koning van die Sclaven, welken Licikaviki genaamd worden; ja benam zelf onder 't maaken van eenen grooten buyt, deezes Konings broeder het leeven.

Sedert vervoegde zich Wigman by eenen (5) Selibur, Koning der Waren, welke tegen den Koning der

(1) *Witich. Annal. Lib. III. fol.* 659. Enimvero donatus patriæ Wigmannus æquanimiter ſe continuit, donec Imperatoris adventum ſperavit. Cum ejus reverſio differretur, ad Aquilonares partes ſe contulit, quaſi cum Danorum rege Haraldo bellum ab integro machinaturus. At ille mandavit ei, *ſi Ducem necasſet vel alium quemlibet principem nosſet, ſine dolo eum ſibi ſociare vellet, aliter rem fraudulenter agitasſe non dubitaret.*

(2) *Ibidem.* Interea ab emptore prætereunte latrocinia ejus produntur, ſociorumque aliqui comprehenſi, & tanquam contra publicam rem agentes, a Duce damnati ſtrangulo vitam perdiderunt. Ipſe autem cum fratre vix evaſit.

(3) *Ibidem fol.* 660. Gero igitur Comes non immemor juramenti, cum Wigmannum accuſari vidisſet, reumque cognovisſet, Barbaris, a quibus eum asſumſit, restituit.

(4) *Ibidem.* Ab eis libenter ſusceptus longius degentes Barbaros crebris præliis contrivit. Miscam regem, cujus potestatis erant Slavi, qui dicuntur Licicaviki, duabus vicibus ſuperavit, fratremque ipſius interfecit, prædam magnam ab eo extorſit.

(5) *Ibidem.* Erant duo ſubreguli Herimanno Duci inimicitiæ a patribus vicariæ relicti, alter vocabatur Selibur, alter Mistaw. Selibur præerat Waaris, Mistau Abodritis. Dum invicem, quum ſæpe accuſantur, victus tandem ratione Selibur, condemnatus est quindecim talentis argenti a Duce. Eam damnationem graviter ferens, arma ſumere contra Ducem cogitavit. Sed cum ei belli copiæ non ſufficerent, misſa legatione, postulat præſidium a Wigmanno contra Ducem.

der Abodriten met naame Mistau ten hoogste verbitterd was, ter oorzaake die zich door den voorgemelden Mistau by Heriman, Hertog van 't Naastgelege Saxen, als aan wien zy beyden Synsbaar waaren, voorheen zynde aangeklaagd, zich in vyftien talenten zilvers hadt zien verwyzen.

Dierhalve besloot die wegens deezen ontfangen hoon, zich des Hertogen Synsbaarheyd onttrekkende, tegen den zelven de wapenen op te vatten, en verzogt des, als alleen te zwak zynde, den voorgemelden Wigman *om hem tegen des zelfs Oom de behulpzaame hand te bieden.* Welke, mids die niets meer wenschte (1) dan om aan den zelven eenig hinder te konnen toebrengen, zich des ook straks by deezen afgevallen Sclaafschen Prins vervoegde, doch eerlang ook weer binnen zekere stad door de benden van Mistau eerst berend, en eyndelyk door Hertog Heriman zynen Oom ten volle belegerd zag.

Doch uyt welke belegerde plaats, het zy (2) hem het geluk, het zy hem zyne aangeboore loosheyd by dit toeval te stade kwam, hy ontvlugtte, in den schyn als of het was om de noodige benden tot hulpe der aangevochte Stad by de Deenen te gaan verzamelen.

Dan binnen weynige dagen hadden de belegerden gebrek aan spys en hunne paarden en vee aan voeder, zulks veelen ziende den oorlog zoo ongeregeld door volken begonnen, welken van hunne jeugd af in den kryg als waaren opgevoed, dierhalve beslooten het stuk des aangevangen krygs by de Sclaven niet recht met ernst, en dat weer door den Hertog zelf aldus bestooken te weezen, om aan zynen Neef Wigman den heylstand, dien hy by de Sclaven eertyds verlooren hadt, door den te wege gebragten ondergang dier volken, thans weer in zyn Vaderland te bezorgen. Doch wat hier van zy, de belegerde stedelingen zagen zich (3) door het gemelde gebrek van eetwaaren en den stank der van den honger gesneuvelde beesten, eerlang zoodaanig gedrukt, dat zy zich aan des Hertogen bescheydenheyd moesten overgeeven; welke dierhalve des gevangen gekreegen Konings gebied, aan des zelfs by hem verpandden Zoon opdroeg, de daaringevondene krygsknechten van Wigman op verscheydene wyzen deedt straffen, en eyndelyk de Stad zelve aan zyne benden ten roof gaf.

Wigman hoorende het overgaan 767.
der Stad, en de opgevolgde wraakneeming over zyne aanhangeren, verbondt zich, uyt het Noorden sedert zynde weergekeerd, met de Vulonische Sclaven om den Vorst Mi-

(1) *Witichind. Annal. Lib. III. fol. 660.* Ille vero nihil jucundius ducens, quam aliquam molestiam inferre patruo, cito cum sociis adest Sclavo. Ut autem suscipitur in urbem Wigmannus, statim urbs obsidione vallatur, ab inimico. Ductus quoque exercitus a Duce urbem obsedit.

(2) *Ibidem.* Interim casu nescio, an prudenti consilio, Wigmannus cum paucis urbem est egressus, quasi ad extrahenda sibi de Danis auxilia. Pauci dies intererant, dum victus bellatoribus & pabulum jumentis defecerant. Fuerunt etiam qui dicerent Sclavum quidem speciem belli gessisse, non verum bellum: incredibile omnimodis fore, hominem a puero bellis assuetum, bellicas res tam male præparatas habuisse: sed id consilii machinatum Ducem, ut quoquo pacto posset nepotem vinceret, ut saltem in patria salutem recuperaret, quam inter paganos penitus perdidisset.

(3) *Ibidem.* Fame itaque urbani & fœtore pecorum aggravati, urbe egredi sunt coacti. Dux Sclavum austerius alloquens, de perfidia & nequam ejus actibus arguit, hoc quoque ab eo responsi accepit. Quid me, inquit, de perfidia arguis? Ecce quos nec tu, nec dominus tuus Imperator vincere potuistis, in ea perfidia inermes assistunt. Ad hæc dux conticuit, eum suæ ditionis regione privans, filio ipsius, quem antea obsidem accepit, omni ipsius potestate tradita. Milites Wigmanni variis pœnis afflixit, urbis prædam suis militibus donavit, simulacro Saturni ex ære fuso quod ibi inter alia urbis spolia reperit, magnum spectaculum populo præbuit, victorque in patriam remeavit.

Mizaka, mids die een (1) vriend van Keyzer Otto was, met hulpe dier volken, te beſtooken. Zulks die Sclaafſche Prins, door den onderſtand van zynen Zwager den Vorst van Boheeme, een talryk leger zoo te voet als te paard tydig byeen kreeg, en dus, met het zelve Wigman zynde tegengetrokken, door zyne voetgasten hem ſtraks van voore deedt aantasten; dan dewyl dit al deynzende geſchiedde, en Wigman de gewaande vlugters met veel yvers naazettende zich van de zynen te ver verwyderd hadt, liet hy den zelven door zyne ruytery, naa 't doen van eenen grooten omweg, ook van achteren aantasten. Zulks Wigman mids dit uyterſte gevaar zich ſtraks tot de vlugt gereed maakte, dan hierom door zyne ten ſtryd gevoerde medemakkers, dit voorneemen bemerkende, *niet min van verraad dan van bloheyd* zynde (2) beticht, ſteeg hy van zyn paard, en vervoegde zich te voet by zyne alsnog in 't gevecht gewikkelde voetgasten, 't gene hy dan ook tot laat in den avond toe met veele dapperheyd ſtaande hieldt. Onder de gunst der opvolgende duysterniſſe nogthans zich te voet hebbende op de vlugt begeeven, bereykte hy, niet weynig zoo door de langte des wegs als het gewigt zyner wapenen zynde afgemat, eyndelyk zeker voorpleyn; alwaar hy nogthans in den opvolgenden morgen ſtond van de hem naagezondene vyandlyke benden eerlang ontdekt wierdt, welken, Wigman kennende aan de deftigheyd zyner wapenrustinge, hem des met veel ernst tot het afleggen der wapenen aanmaanden, onder beloſte van hem onbeſchaadigd in handen van hunnen Heer te zullen ſtellen, ten eynde hy van den zelven verwierf, dat die hem weer den Keyzer zynen Neef overleverde.

Doch Wigman in dit uyterſte, nog aan zynen hoogen (3) adel en voorige dapperheyd gedachtigd, betuyde, *zich geenszins aan dat ſchuym van 't volk, maar wel hunnen Koning Mizaka zelf te willen overgeèven.* Dan als de Sclaafſche (4) Grooten zich daarop naar Mizaka, om hem van dit beſluyt te verwittigen, begeeven hadden, beſtonden de rondom geſchaarde gemeenen, onverduldig van hunne weerkomst te verbeyden, des Graaven van Holland beknelden Vader van alle kanten zeer ſtreng te bevechten, by welk voorval die ook weer van zynen kant zich zeer dapperlyk verweerde en des verſcheyden van 't leeven beroofde. Zulks als Wigman aldus zelf

(1) *Witich. Annal. Lib. III. fol.* 660. Audiens autem Wigmannus urbem captam, ſociosque afflictos, ad orientem verſus iterum ſe paganis immerſit, egitque cum Sclavis, qui dicuntur Vuloini, quomodo Miſicam amicum Imperatoris bello laceſſerent, quod cum minime latuit, qui miſit ad Boluzlaum regem Bohemorum: gener enim ipſius erat: accepitque ab eo equitum duas acies, cumque contra eum Wigmannus duxiſſet exercitum, pedites primum ei immiſit, cumque ex juſſu Ducis paulatim coram Wigmanno fugerent, a castris longius protrahitur, equitibus a tergo immiſſis, & ſigno fugientes ad reverſionem hostium revocantur.

(2) *Ibidem.* Cum ex adverſo & post tergum præmeretur Wigmannus, fugam inire tentavit. A ſociis igitur arguitur ſceleris, quia ipſe ad pugnam eos inſtigaverit, fidensque equo, cum neceſſe fuerit, fugam facile inierit. Coactus itaque equo ceſſit, pedestris cum ſociis certamen iniit, eoque die viriliter pugnans armis defenditur. Jejunio autem & longiori via, qua per totam noctem armatus inceſſit, mane cum paucis admodum aream cujusdam feſſus intravit. Optimates autem hostium cum eum reperiſſent, ex armis agnoscunt, quia vir eminens eſſet, interrogatusque ab eis quisnam eſſet, Wigmannum ſe eſſe profeſſus est. At illi arma deponere exhortati ſunt: fidem deinde ſpondent, ſalvum eum domino ſuo præſentari, hocque apud ipſum obtinere, quatenus incolumem Imperatori restituat.

(3) *Ibidem.* Ille licet in ultima neceſſitate ſit conſtitutus, non immemor pristinæ nobilitatis & virtutis, dedignatus est talibus manum dare: petit tamen, *ut Miſacæ de eo annuncient, illi velle arma deponere, illi manum dare.*

(4) *Ibidem fol.* 661. Dum ad Miſacam ipſi pergunt, vulgus innumerabile eum circumdat, eumque acriter impugnat. Ipſe autem quamvis feſſus, multis ex eis fuſis, tandem gladium ſumit, & potiori hostium, cum his verbis, tradidit.

zelf veelvuldige wonden ontfangen hadt, en door de zelven zyne krachten voelde bezwyken, hy eyndelyk aan den voornaamſten der aanvalleren zyne wapenen, onder 't doen deezer aanſpraake, overgaf. *Ontfang*, want dus waaren (1) zyne woorden, *deezen degen en geef hem aan uwen Heer, tot een teken zyner overwinninge, op dat hy hem aan zynen vriend den Keyzer zendde, en die zich niet min over 't ſneuvelen van zynen vyand verheuge, dan over het verlies van zynen bloedverwant bedroeve.* Vervolgens zich naar 't ooste keerende heeft hy, naa 't doen van een kort gebed in zyne moedertaale tot God, zyne veege ziele (2) uytgeblaazen.

Dus ongelukkig was het eynde van den ſteeds in zyn leeven zoo onrustig geweest zynden Wigman, wiens eene Zoon, Dirk tegenwoordig Graaf van Holland, thans zynen Vader in de ſlotvoogdye van Gent en 't Graaflyk bewind der Vlaamſche landen, gelegen tusſchen de Leije en Honte, opvolgde.

Zyne eenige dochter (3) Liutgard trouwde ſedert met Lodewyk, Graaf van Loon, naa die by zyne eerſte Gemaalin Aleydis, zynde (4) uyt het Graaflyk huys van Limburg, onder anderen Baldrik van Loon geteeld hadt, welke ſedert Bisſchop van Luyk wierdt, en van wien wy in het vervolg omſtandiger zullen handelen.

Eyndelyk de jongſte Zoon (5) van den aldus geſneuvelden Wigman, mede Wigman genaamd, volgde zynen vader alleen in Nardingerland, Urk, en in een gedeelte van 't Graafſchap Hameland, te weeten die landen, welken zoo beneden als boven den Ysſel aan de Noordzyde des Ryns gelegen zyn, mids des zelfs geſneuvelden Vaders wydluchtige overige (6) aangeſlaagene goederen, eensdeels aan de Abtdy, welke des zelfs Oom Heriman te Lunenburg geſticht hadt, andersdeels aan die van Keminada, omtrent de Weezer, door Keyzer Otto gegeeven wierden.

Dees Wigman de V. hadt by zyne Gemaalin, die eenigen (7) willen dat Kunigund genaamd en eene dochter

(1) *Witich. Annal. Lib. III. fol.* 661. *Accipe*, inquit, *hunc gladium, & defer domino tuo, quo pro ſigno victoriæ illum teneat, Imperatorique amico transmittat, quo ſciat aut hostem occiſum irridere, vel certe propinquum deflere.* Et his dictis converſus ad orientem, ut potuit, patria voce Dominum exoravit, animamque multis miſeriis & incommodis repletam, pietati Creatoris omnium effudit.

(2) *Meyeri Annal. ad ann.* 697. Wigmannus Comes novi Castri Gandenſis, Otthoni Augusto diu rebellis, a Miſacha Sclavorum regulo Otthonis amico interficitur.

Sigeb. Gemblac. Chro. ad ann. 967. Wichmannus diu contra Ottonem Imperatorem, rebellis, a Miſacha, Sclavorum regulo, Imperatoris amico & milite, perimitur.

(3) *Mantel. Hiſt. Losſenſis Lib. III. pag.* 38. Illi duæ fuerunt uxores, prior Aleidis de Lemborch, cujus deinde cognati facti Limburgii Comites circa annum 1050. Lutgardis . . . . . posterior, natique ex utraque Liberi: ex Aleide Baldricus Secundus Leodienſis Episcopus & Gislebertus; ex Lutgarde Arnulfus tertius hujus nominis Comes Losſenſis, Otto & Hermannus Canonicus & Archidiaconus Leodienſis.

(4) *Chron. Magn. Belg. div.* 97. Baldricus, hujus nominis ſecundus XLVII. a beato Materno, & XVIII. Leodienſis Episcopus, filius pius Ludovici Comitis Losſenſis ex filia Ducis Lymburgenſis, & Archidiaconus Campaniæ, omni morum honestate præclarus. Conſecratus a Beato Heriberto Colonienſi Archiepiscopo, anno Domini MVIII, pontificatus vero Sergii Papæ quarti anno primo.

(5) *Zie de Geſlachtlyst van 't Hamelandſche Huys II. Deel fol.* 118.

(6) *Annal. Saxo ad ann.* 967. Hereditatem Wigmanni Imperator diviſit in duas partes, & unam ex his tradidit Monasterio, quod Herimannus Dux in Liunenburh conſtruxerat, alteram concesſit Abbatiæ, quæ dicitur Keminada juxta Wiſaram fluvium. Hæc duo cenobia dono Imperatoris maxime fundata ſunt & regali auctoritate corroborata.

(7) *Chron. der Fursten und Herren zu Gulich, Cleve und Berge pag.* 21. *vſa.*

Der Herren landgraffen tochter/
Aus Turingen zur ghenam 'er
In thugent/ zu aller zeit.
Cunigunda ſie genand wer.

ter van den Landgraaf van Thuringen zou geweest zyn, behalven eenen (1) Zoon Wigman den VI., van wien wy in 't vervolg ſtaan te handelen, nog twee dochters Liutgard (2) en Adela, ſtaande het leeven zyns Vaders, geteeld. Welken, hoewel zy beyden uyt het (3) magtigſte geſlacht van Nederſaxenland gebooren, en zelfs aan het Keyzerlyke Huys vermaagdſchapt waaren, echter niet weynig van de andere in gedrag verſchilden. Want gelyk haare jongſte zuster Adela wraakzugtig, hoogmoedig, wulps en tot alles, wat de vleeslyke lusten ſtreelt, genegen was, zoo zag men in haare oudere zuster Liutgard (4) eene wonderbaare zeegbaarheyd en voorts allerhande andere deugden, meer dan men in eenen vrouwperſoon verwachten kon, by alle voorvallen uytmunten. Zulks haar Vader ziende Liutgard geheel tot den Geestlyken ſtaat geneegen op eenen zeer hoogen berg, Elte genaamd, en gelegen in zyn Graafſchap Hameland, niet alleen van den grond af een overdeftig klooster voor deeze zyne dochter ſtichtte, maar dat tot hulpmiddel zoo van zyne ziele als van zynen (5) verſlaagen Vader en verdere voorouders, even gelyk ook Keyzer Otto, uyt aanmerkinge van zyner Nichte voorbeeldlyk leeven, met 968. zeer veele goederen in het volgende jaar, volgens den inhoudt van deezen (6) brief, begiftigden.

In den naam der Heylige en onverdeelbaare Driceënigheyd. Otto door Gods gunſtig zynde barmhartigheyd doorluchtig Keyzer. Dat alle onze getrouwen, zoo tegenwoordige als toekomende weeten, hoe wy op de tusſchenkomſte van onze welbeminde Gemaalin Adelheyd en Dirk eerwaardig en Bisſchop van Mets zekere zaaken, ons Keyzerlyk recht eygen, gegeeven hebben aan zeker klooster van Godgewyde Maagden, 't gene Graaf Wigman, op den boord des Ryns in 't Graafſchap Hameland en de plaats Elte, van zyne grondſlagen af heeft opgebouwd, en die Godvrugtige vergaring der Godtoegewyde dochters met veelvuldige zeer deftige goederen begiftigd; aan wiens verdienſten wenſchende deelachtig te zyn, zoo hebben wy aan de zelve kerk afgeſtaan alle het gene de zelf-

(1) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. I. cap.* 1. Apud Germanos qui circa Rhenum incolunt, duo DITISSIMI WICMANNUS & BALDERICUS ſummis opibus inter ſe de potentatu contendebant. Sed Wicmannus gratia & amicitia regis, multorumque Germanorum nitebatur.

(2) *Ibidem cap.* 2. Exinde post hinc biennium ob plerasque injurias, quos ADELA SORORI Dominæ LIUTGARDÆ inrogabat.

(3) *Ibidem.* Præterea res ista vehementer est admiranda has ſorores parentibus clarisſimis ortas, tam diviſas a ſe esſe potuisſe, ut quot reprehenſiones in una notarentur, tot in altera virtutes prædicarentur. . . . Nostro vero ſilentio illa prætermittenda ſunt, quæ de Adela dicebantur, quod erat clamoſa in voce, lasciva in verbis, veste compoſita, animo disſoluta, & quod inſtabilitatem mentis nutibus oculorum præferebat.

(4) *Ibidem cap.* 3. At vero Liutgardis longe disſimilis huic. Nam moribus honestis erat celeberrima, virtutibus omnibus ultra quod credi potest præclarisſima, hospitalitate tam adſueta, ut in adventu hospitum maxime delectaretur, tandemque, ſi quando abesſent, quod tamen raro contigit, quandam quaſi mæsticiam in vultu præferebat &c.

(5) *Diplom. Ottonis III. apud Pontan. Hiſt. Geld. fol.* 72. Wichmannus Comes pro animæ ſuæ remedio SUORUMQUE PARENTUM.

(6) *Ant. Math. Annal. tom. VI. pag.* 45. In nomine Sanctæ & individuæ trinitatis. Otto divina favente clementia Imperator Augustus. Noverint omnes fideles nostri præſentes ſcilicet & futuri, qualiter nos quasdam res nostri imperatorii juris interventu dilectæ conjugis nostræ Adelheydis, & Theoderici venerabilis Metenſis Episcopi condonavimus ad quoddam Monasterium Deo ſacratarum, quod Wichmannus Comes in littore Rheni, in Comitatu Hanumelant, loco Eltene & a fundamentis usque conſtruxit, & religioſo Deo ſacratarum collegio multisque opimis facultatibus dotavit. Cujus meritis & nos participes fieri deſiderantes concedimus eidem eccleſiæ quicquid idem Wichmannus Comes beneficii, nos vero prædii in territorio, Urch, in pago Salo habere viſi ſumus, in quibuscunque rebus fuisſet, mancipiis utriusque ſexus, ædificiis, terris, cultis & incultis, pratis, pascuis, ſilvis, aquis, aquarum decurſibus, exitibus & redditibus, quæſitis, & inquirendis. Ad hæc quicquid prænominatus Comes in Comitatu Nardinclant beneficii, nos vero prædii, ad eam diem habuimus, quic-

zelfde Graaf Wigman te leen en wy in eygendom in het gewest Urk en het landſchap Salo hadden, in wat zaaken dat zulks, ook zoude moogen beſtaan, als lyfeygenen van beyden de kunne, gebouwen, landen bebouwd en onbebouwd, beemden, wegen, bosſchen, wateren, waterloopen, uyt- en ingangen reeds bekomen, of nog te bekomen. Hier by nog alle het gene de voorgenoemde Graaf in 't Graafſchap Nardingerland te leen en wy in eygendom tot deezen dag toe gehadt hebben. Voorts nog alles, 't zy van landen en zaaken den Breukeyſcher in 't Graafſchap Hameland toebehoorende, van alle het welke wy het gebruyk en de vrye bezitting aan de vergadering van het voorgemelde klooster overgegeeven, gegund, en gelast hebben, dat de Abtdis van dat klooster voorthaan vrye magt hebbe van het te bezitten, te verhandelen, en alles wat hen lust, den broederen en zusteren daarmeê te doen vry ſtaa. En op dat dit bevel van ons gezag vast en beſtandig blyve, hebben wy deezen brief doen opſtellen en met het indrukſel van onzen ring doen verſterken. Welken wy met onze eyge hand hier onder hebben geſterkt.

Teken van den Heer Otto den grooten, onverwinlykſten en Doorluchtigen Keyzer.

Poppo Kanſellier in de plaats van Hubert den Aartskanſellier. Gegeeven den negenentwintigſten van Zomermaand, in 't jaar der menschwordinge des Heeren 968, *de* 11 *indictië, in 't* 33. *jaar des ryks van den Heer Otto, en het* 7 *des Keyzerryks. Gedaan te Piza.*

Niemand verwondere zich, dat deeze zoo zonderlinge gift gedaan is op 't verzoek van Dirk Aartsbisſchop van Mets, mids die eensdeels de Zoon van (1) Amalrada des Keyzers Moederlyke Moeije, andersdeels de Oudoom zoo van deezen Wigman den V. ſtichter der Eltiſche Abtdye, als van des zelfs Broeder Dirk tegenwoordig Graaf van Holland was; Gelyk uyt de hiervoor bygebragte geſlachttafel (2) der Wigmannen met den eerſten opſlag des oogs is af te meeten. Deeze gift heb ik hier te liever willen inlasſen, mids die de grondſlag geweest is, volgens welken alle die goederen uyt het Huys der Wigmannen thans aan die Abtdy, en van de zelve voor een gedeelte weder met het Graafſchap van Holland, in den Perſoon van Florents den V, als uyt het Hamelandſche huys afſtammende, naamaals vereenigd zyn.

Dit jaar is nog aanmerkenswaardig door (3) de dood van de overoude Koninginne Machteld, moeder des tegenwoordigen Keyzers, welke, naa verſcheydene kloosters geſticht en, ſedert het afſterven van haaren Gemaal Koning Henrik, een zeer voorbeeldlyk leeven geleyd te hebben, dat den veertienden van Len-

quicquid itidem in Comitatu Hamalant, rerum fuit ac prædiorum ad fiscum pertinentium, horum omnium uſum ac posſesſionem liberam collegio monasterii ante nominati contulimus, concesſimus, conſtituimus, ut Abbatisſa ejus monasterii liberam deinceps habeat potestatem posſidendi, disponendi, & quicquid ſibi collibitum fuerit, hoc, modo in fratres & ſorores ſit, inde faciendi. Et ut hoc nostræ auctoritatis præceptum firmum ac ſtabile permaneat, hanc chartam conſcribi, & annuli nostri Impresſione ſinari jusſimus. Quam & propria manu ſubtus fimavimus.

Signum domini Ottonis magni & invictisſimi Imperatoris Augusti.

Poppo Cancellarius ad vicem Huberti Archicapellani. Data III. Kal. Julii, anno dominicæ incarnationis DCCCC. ſexageſimo octavo, indictione undecima, anno autem regni Domini Ottonis XXX. tertio, Imperii vero VII. Actum Pistoriæ.

(1) *Vita Theod. Metenſ. Episc. cap.* I. Deodericum, ex pago Saxoniæ Hamalant oriundum, Comite Everardo patre, & Amalrada matre . . . . matrem nempe ejus ſcimus Mathildis reginæ fuisſe ſororem, quæ ex Heinrico rege genuit Ottonen majorem.

(2) *Zie de Geſlachtafel II. Deel. fol.* 118.

(3) *Annal. Saxo ad ann.* 968. Post hæc Sancta Machtildis illustris regina pridie idus Martii migravit ab hoc ſeculo, ſepultaque est coram altari Christi præſulis Servatii juxta ſeniorem ſuum regem Heinricum, quia quem viventem dilexerat, huic ſe mortuam conjungi, quandiu vixit ſemper imploravit.

Lentemaand afleyde en vervolgens nevens haaren gemaal, gelyk zy hem in zyn leeven bemind hadt, zoo ook naa haare dood, volgens haare begeerte, te Quidlingburg begraaven. Deeze dood ſmartte ook niet weynig het tegenwoordige Graaflyk huys van Holland, mids zy de Overoudmoeije van Graaf Dirk, en dus de band was, langs welken die den tegenwoordigen Keyzer Otto in den bloede beſtondt.

970. Welke zeeghaftige Keyzer, hoewel hy zich in het jaar negenhonderdzeventig als nog in Italië ophieldt, echter op verzoek van den hiervoorgemelden Graaf Wigman zyne voorgaande gifte, aan des zelfs nieuw geſtichte Abtdy van Elte gedaan, niet weynig, volgens deezen (1) giftbrief, heeft vermeerderd.

In den naam der Heylige en onverdeelbaare Drieëenigheyd, Otto door Gods gunſtig zynde genade Keyzer der Romeynen. Wy willen dat het kennelyk zy hoe onze in den Heer getrouwe Graaf Wigman, tot hulpmiddel zyner ziele, de Keyzerlyke Majesteyt verzogt heeft dat het ons behaage door onzen bevelbrief aan de kerke, ter eere van den Zaligmaaker en den Heyligen bloedgetuygen Vitus ingewyd, en gebouwd op den berg, die Elte genaamd is, midsgaders aan de Godgewyde maagden, welke Gode in de gemelde plaats Godvruchtiglyk dienen, iet af te ſtaan en ſchenken. Aan wiens verzoek wy om de liefde Gods onze toeſtemming hebben gegeeven, en des aan de kerk van den Zaligmaaker en den bloedgetuygen Sint Vitus op den gemelden berg Elte gebouwd, gelyk ook aan de aldaar Goddienende Nonnen die ervenisſe, welke Wigman zelf daaraan gegeeven hadt, door deezen brief van ons bevel gegund en geſchonken, dat is, de landwooningen Heltre, en Fernoe, en Voorthuyzen, en Embrik, en Hamma, en Lyemarſche, en Rynharen, en Redechem en Ringart, en Greſe, en Hoffla, en Thumna Liende, Leyda, Tornes, Thuyly Neest, Nachelt, en alles wat in deeze vier Graafſchappen te weeten: Hernesſa, Fomelga, Mermo, Teurne, Midage de voorgemelde Graaf Wigman bezit of van ons aan hem gegeeven is, en al het gene aan de gemelde ombeynde huyzen behoordt, met de kerkrechten, gebouwen, lyfeygenen en bebouwde en onbebouwde landen, velden, akkers, beemden, weijen, bosſchen, wateren, waterloopen, molens, molegronden, visſeryen, jagten, reeds bekomen of nog te bekomen, wegen en onwegen, in- en uytgangen, tilbaare en ontilbaare zaaken, en alle het aanhoorende

(1) *Ant. Matth. Analect. tom. VI. pag.* 43. In nomine Sanctæ & individuæ trinitatis Otho divina favente clementia, Romanorum Imperator. Notum esſe volumus, quod pro animæ ſuæ remedio Wichmannus Comes in domino fidelis noster Imperiali Majestati ſupplicavit (*ut*) per nostri præcepti paginam ad eccleſiam in honorem Salvatoris & S. Viti martyris conſecratam in monte, qui dicitur Altina, conſtructam, & Sanctimonialibus in eodem loco devote famulantibus concedere atque donare dignaremur. Cujus petitioni propter divinum amorem asſenſum præbemus ad eccleſiam Salvatoris & S. Viti Martyris in prædicto monte Altina conſtructam, & Sanctimonialibus in eodem loco Deo famulantibus ipſam hæreditatem, quam Wichmannus ipſe donavit, per paginam nostri præcepti concedimus, atque donamus, id est, Curtem Heltre, & Fernoe, & Vorthuyſen, & Embrick, & Hamma, & Lyemerſche, & Rynharen, & Redichem, & Ringart, & Greſe, & Hoffla, & Thumna, Liendle, Leyda, Torves, Thuly, Nest, Nachelt, & quæcunque in his quatuor Comitatibus, ſcilicet Hernesſa, Fomelga, Mermo, Tuerne, Midage, prædictus Comes Wichmannus habere videbatur, ſive a nobis illi datum fuisſet, & omnia, quæ prædictis videntur pertinere curtibus, cum eccleſiis, ædificiis, mancipiis, terrisque, cultis & incultis, agris, campis, pascuis, pratis, ſilvis, aquis, aquarum decurſibus, molendinis, molendinorumque locis, piscationibus, venationibus, quæſitis & exquirendis, viis & inviis, exitibus & reditibus, mobilibus & immobilibus rebus omnibusque pertinentiis, & adjacentiis, quæ dici, vel nominari posſunt, jure legitimeque pertinentibus, ut jam prædiximus ad præfatam eccleſiam Salvatoris & S. Viti Martyris in prædicto monte Altine ædificatam, & Sanctimonialibus in eodem loco Deo devotisſime famulantibus, quatenus melius illas delectet omni tempore pro nobis atque ſtabilitate regni nostri miſericordiam domini attentius exorare? Et ut hæc authoritas concesſionis nostræ atque donationis firmior habea-

rende en byleggende, welken gezegd of genoemd konnen worden, en volgens recht wettiglyk 'er aan behooren, geeven wy, gelyk wy voorzeyd hebben, aan de voornoemde kerk van den Zaligmaaker en den Heyligen bloedgetuygen Vitus op den voorzeyden berg Elte gebouwd, midsgaders aan de Nonnen in de zelve plaats God getrouwlyk dienende; op dat het hen des te beter behaage, ten allen tyde voor ons om de beſtandigheyd van ons ryk Gods barmhartigheyd te aanroepen. En op dat het gezag van deeze onze vergunninge en overgifte te hechter zy en in de opvolgende tyden zoo van de tegenwoordige als toekomende getrouwen zoo van Gods Heylige kerk als van ons te waarachtiger geloofd en te naarſtiger onderhouden werde, hebben wy het met onze eyge hieronder geſchreeve hand bevestigd, en bevolen met het indrukſel van onzen ring te zegelen.

Teken van den Heer Otto, den grooten, onverwinnelyken en doorluchtigen Keyzer.

Ik Lutgerus Kanſellier, in de plaats van Robbert den Bisſchop en Aartskanſellier, heb het overzien en onderge-ſchreeven. Gegeeven den derden van Oogstmaand in 't jaar der menschwordinge van den Heere 970, *de* 13 *indictië, in 't* 35 *jaar van 't ryk van den Allerdoorluchtigſten Koning Otto, dan het* 9 *zyns Keyzerryks. Gegeeven in Apulië by de Stad, die Bentz genaamd wordt, in den naam des Heeren Jeſus Christus, Amen.*

Naa de Keyzer zich aldus verſcheydene jaaren in Italië hadt opgehouden hieldt hy, vandaar in Duytschland zynde wedergekeerd, in
het jaar negenhonderddrieënzeventig 973.
(1) te Quidlinburg eenen grooten ryksdag, op welken onder anderen de hiervoor zoo menigmaal gemelde Hertog Heriman, Oudoom van den tegenwoordigen Graaf van Holland, verſcheen, doch die nu geenen minderen ouderdom dan roem door zyne bedreevene oorlogsdaaden berykt hadt, den eerſten van Grasmaand (2) tot eene zeer ongemeene droefheyd des Keyzers het ſtervelyke afleyde. En zekerlyk men zag, wegens dit afſterven van zoo getrouwen Staatsdienaar, dien grooten Vorst ſteeds van eene zeer ongemeene droefgeestigheyd (3) tot zyne dood toe verzeld; welke nog den (4) zevenden van Bloeimaand des zelven jaars te Memenlebe voorviel. Zyne gedachtenis vinde ik op dit geldſtuk bewaard, 't gene, ſtaande het Pausſchap

habeatur, & per futura tempora a cunctis fidelibus Sanctæ Dei eccleſiæ nostrisque præſentibus & futuris, verius credatur, atque diligentius conſervetur, manu propria ſubſcripta eam firmavimus, & annuli nostri Impresſione ſignari jusſimus.

Signum domini Othonis magni & invictisſimi Imperatoris Augusti.

Lutgerus Cancellarius ad vicem Roberti Episcopi Archicapellani recognovi & ſubſcripſi. Datum tertio Nonas Augusti anno Dominicæ incarnationis DCCCC. ſeptuageſimo, indictione tertia decima, anno regni ſerenisſimi regis Ottonis XXXV, Imperii vero ſui IX. Actum in Apulia ad civitatem quæ dicitur Bentz in nomine Domini nostri Jeſu Christi, Amen.

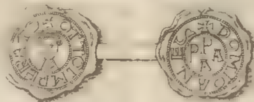
(1) *Annal. Saxo ad ann.* 973. Dehinc ivit ad Quidelingeburh proximum pascha divinis laudibus humanisque peragens gaudiis. Illuc confluebant Imperatoris edicto Miſeco & Bolizlaus Duces, & legati Græcorum, Beneventanorum, Ungariorum, Bulgariorum, Danorum, Slavorum, cum omnibus regni totius primariis, conſummatisque pacifice cunctis ditati muneribus magnis reverſi ſunt ad ſua lætantes.

(2) *Ibidem.* Herimannus autem Dux ibi tunc moriens Kal. Aprilis Imperatoris gaudia turbavit. Qui prudentiæ ac justitiæ, miræque vigilantiæ in rebus civilibus & externis, cunctis retro mortalibus æternam reliquit memoriam.

(3) *Ibidem.* Igitur Imperator manens Quidelingeburch X. & VII. non amplius diebus deſcendit inde ascenſionem domini apud Mersburh celebraturus: tristis autem loca illa perambulabat propter obitum optimi viri Ducis Herimanni.

(4) *Ibidem.* Tertia autem feria ante Pentecostem in locum devenit, qui dicitur Miminleve . . . Itaque defunctus est Nonas Maii, IIII. feria ante Pentecostem Imperator Romanorum & rex gentium.

ſchap van Johan den XII., welke den eenentwintigſten (1) van Lentemaand des jaars negenhonderdzesenvyftig tot die waardigheyd wierdt ingewyd, en ſedert den veertienden van Bloeimaand van het jaar negenhonderdvierenzestig overleedt, te Rome gemunt is.

Rondom de beeldenis van Keyzer Otto, die, als uyt den voorgaanden Giftbrief blykt, de GROOTE gebynaamd wierdt, leest men in den rand der voorzyde dit opſchrift:

OTTO IMPERATOR.

KEYZER OTTO.

Strekkende dees tytel tot een overtuygend bewys dat dit geldſtuk eerst geſlaagen is, naa Koning Otto door Paus Johan den XII. tot Keyzer gezalfd was; en wiens naam op de andere zyde zoo in den rand als het vlak dusdaanig geſteld is:

DOMinus JOANnES PAPA.

HEER JOHAN PAUS.

Otto de II., die ſtraks zynen (2) overleeden Vader in zoo wyduytgeſtrekt ryk opvolgde en om zyn (3) ros weezen de ROSSE gebynaamd was, in de genegenheyd tot de Uytrechtſche kerk volhardende, welke zyn Vader ſtaande des zelfs leeven voor haar gehad hadt, heeft in het tweede jaar zyner (4) regeeringe het dorp Amude, gelegen in het land Insterlake en het Graafſchap van Radboud, voor zoo ver het die kerk nog niet toebehoorde, even gelyk ook den Tol, dien des zelfs Vader Graaf Walger aldaar eertyds vorderde, aan de Uytrechtſche kerk, even gelyk weer derzelver Bisſchoplyke beſtiering, naa de dood van den voorgemelden Bisſchop Baldrik, aan eenen (5) Popo opgedraagen: welke de Zoon was van Berno Graaf van de Palts, doch wien men in de lyst der Uytrechtſche Kerk-

(1) *Vignolii. antiq. Pontif. R. denarii pag.* 55. Joannes XII. Aberici urbis conſulis filius Romanus ordinatus X. Kal. Aprilis DCCCCLVI, obiit prid. Id. Maii DCCCCLXIIII. Impp. Nicephoro, Phoca & Ottone Augg.

(2) *Hugon. Flaviac. Chron. ad ann.* 972. Succesſit Othoni primo ſecundus Otho, qui & RUFUS, de quo dictum est proverbium, quia ſuccesſit Otho ad Imperium ut floreret ſeculum.

(3) *Annal. Saxo ad ann.* 974. Imperator Otto ſecundus hujus nominis, cognominatus RUFUS, vivente adhuc patre, in Imperatorem Augustum conſecratus.

(4) *Diplom. Otton. II. apud Hedam fol.* 87. Ad Sanctum Martinum Trajectenſemque eccleſiam in proprium damus, in pago Instarlake, in Comitatu Ruotbodonis villam Amudam vocatam, in quantum ejus prius ad præfatam non pertinebat eccleſiam.... taleque teloneum, quale prius Walger in eodem Comes exigebat loco &c.

(5) *Vita Sti. Joannis abb. Gorzienſ. cap.* 47. Forte ibi tunc Trajectenſis ſeu Dabentrenſis eccleſiæ Pontifex clarisſimus, atque in grege doctorum admodum celebratus Domnus POPO, adfuerat festis natalis Dominici, in communicationem gaudiorum, ab eodem nostro antistite cum ſuo, id eſt ipſius Poponis genitore, viro in rerum publicarum cura ſtrenuisſimo atque Comite Palatino, cui nomen BERNO adſcitus.

Kerkvoogden ('t gene iet zeldzaams is) geenszins gemeld vindt.

977. Geene mindere milddaadigheyd bewees in het tweede jaar daarnaa de tegenwoordige Hollandſche Graaf Dirk (1) en zyne Gemaalin Hildegard aan de Abtdye van Sint Peter, gelegen op den Blandynſchen berg by hun Slot over Gent: want die beſchonken die overoude Abtdy, met het vermaarde dorp Keyham of Kleyham gelegen omtrent Dixmuyde, ten overſtaan van hunnen Zoon Arnoud, welke, mids hem zyne moeder Hildegard (2) op het ſlot over Gent ter werreld gebragt hadt, daarom in de oude ſchriften de (3) Gentenaar genaamd, en als uyt eene en de zelfde moeder doch van eenen verſchillenden Vader gebooren, daarom de Halvebroeder van zyner moedere Voorzoon Egbert was.

978. Welke, mids die voorheen reeds geestlyk geworden was, en zyn Stiefvader den tegenwoordigen Keyzer Otto den II. in den bloede beſtondt, zich des in 't jaar negenhonderdachtënzeventig tot eene der eerſte Geestlyke bedieningen van geheel Lotteringe zag verheeven: want het Trierſche Bisdom, door 't overlyden van Dirk, laatſten Bisſchop dier Stad, zynde opengevallen, wierdt de gemelde Egbert door den tegenwoordigen Vorst tot des (4) overleedens opvolger, zoo uyt aanmerkinge van zyne zonderlinge deugd, als hooge afkomst, verheeven. En zekerlyk hy was eensdeels, gelyk wy gemeld hebben, met het doorluchtig geſlacht van Keyzer Karel den (5) Grooten vermaagſchapt, andersdeels van die Brittiſche Prinſen afgedaald, welken, onwillig om zich onder 't juk der zich van Britannië meester gemaakt hebbende Engelſchen, Wilten en Saxers te buygen, hun vaderland verlaaten en zich te ſcheep langs den mond (6) des Ryns by Katwyk in het thans genaamde Rynland voorheen ter woon begeeven hadden, zulks dat land ſedert (7) Brittië, en dees Egbert, als in dat Brittië of (8) Britannië gebooren en van 't welk zyn Vader Graaf geweest was, daarom met recht met den naam van den Brittenaar bekend is.

Niet zoodra was Egbert tot de beſtiering der Aartsbisſchoplyke kerke van Trier benoemd, of die heeft ſtraks alle zyne doorluchtige bloedver-

(1) *Meyeri Annal. Fland. ad ann.* 977. Eodem anno Theodoricus Comes cum conjuge Hildegarde dedit monasterio Blandinienſi Cleiham in pago Flandrenſi anno Regis Lotharii XXII & Abbæ Womari XXIII ſubſcribentibus Arnulpho Marchiſo & Arnulpho filio Theodorici Comitis indictione tertia. Hic Arnulphus filius Theodorici, is (ut reor) erat, qui occiſus fuit a Friſonibus, ad quem ulciscendum filius ejus Theodoricus Gandavenſis, ut ſcribit Sigebertus, in Friſiam est profectus anno domini 1018. Cleiham vero eſſe puto quod jam vocatur prope Dixmudam Keiham, ejus ministerium eccleſiæ ſervat adhuc hodie abbas Blandinienſis.

(2) *K. Kolyn vs* 517.
Jegens zin Wive Hildegaert
Tie 'em Aernout heeft gebaert
Te Gante, in hare mogenthede.

(3) *Ibidem, vs* 605.
Arenout ti twede Grebe
Zynen Zoene is gebleben
Aan 't beſtier, ti men voirwair
Nemet Arent ti Gentenair.

(4) *Gesta Trevir. Archiep. cap.* 8. Cui ſucceſſit æternæ memoriæ Ekbertus Episcopus. Hic de Britannia ortus, patre Theoderico Comite, matre Hildegarda nomine, divitiis & Nobilitate Anglorum primoribus, divinitus, ut credimus, huic ſedi est prædestinatus.

(5) *Zie hier voor II. Deel fol.* 11.

(6) *K. Kolyn. vs* 125.
Die zund den Kine inkomen
Unde ſlopen huus en habe.

J. a Leidis Chron. Lib. I. cap. 13. Quidam autem alii BRITONES fugientes ad Hollandiam, atque ad ostia Rheni fluminis, ubi Rhenus intrat mare prope Catwyck vela diviſerunt .... QUOD BRITTON APPELLAVERUNT, VICINUMQUE POPULUM EIS SUBJECERUNT.

(7) *Procop. de bello Goth. Lib. IV. pag.* 467. Brittia ad extima Galliæ, quæ oceano alluitur, accedit, ab Hispania BRITANNIAQUE SEPTENTRIONEM VERSUS SEMOTA .... Brittiam Inſulam tres populi tenent, ingenti hominum numero, SUO quisque SUB REGE; nomina populis Angli, Friſones, & cognomines inſulæ BRITTONES.

(8) *K. Kolyn vs* 565.
Egbert iren Zoene fier
Tie Aartsbiscoppe van Trier
IN BRETANGEN van ir geboren.

verwanten, vrienden en goede bekenden, welken zich in het hiervoorgemelde Brittië, Holland en Vlaandre met de woon ophielden, *tegen het aanſtaande (1) Kersfeest naar Trier* genoodigd *om zyne inwyding*, welke alsdan ſtondt verricht te worden, *op het prachtigst by te woonen.* Zulks ieder om dit, volgens des zelfs gedaan verzoek, en met dien luyster te doen, als des zelfs Hoogvorstlyke afkomst vereyschte, zich op het heerlykst uytgedost, midsgaders onder eenen grooten naaſleep van bedienden en met alles, wat ieder maar dierbaar in zyn gezin bezat, tot vergrooting der ophanden zynde ſtaatſy, derwaart vervoegde. Egbert tot dus ver zyn oogmerk bereykt hebbende wist ſedert nog zyne aldaar aangelande Vrienden indiervoege te bepraaten, dat zy alle die medegebrachte zeldzaamheden aan hem afſtonden, met welken en voorts nog met die genen, welken hem ſedert nog uyt Holland en Vlaandre door zyne aldaar te ruggekeerde ouders en vrienden wierden toegezonden, hy de ongemeene ſchaade herſtelde, welke zyne Aartsbisſchoplyke kerk van de tot dus ver doorgedronge Noordmannen, onder 't beleyd (2) van Godefrid, eer aan den zelven nevens Gizela natuurlyke dochter van Koning Lotharis het Hollandſche Hertogdom ten huuwelyk gegeeven was, in het jaar achthonderdtweeëntachtig geleeden hadt.

Onaangezien dit verafzyn van Egbert, en dat die voorts nog de vervallene kloosters (3) zyner ſtad herſtelde, de hen ontnomene goederen aan de zelven deedt wedergeeven en, met een woord, in het benaarſtigen van het aan hem opgedraagen Bisſchoplyk beroep zich geheel overgaf, zoo vergat hy echter geenszins (4) op welken grond hy gebooren was; en beſchonk dierhalve de Abtdykerk van Egmond, over welke zyn Vader door Karel den Eenvoudigen voorheen tot eerſten Kloostergraaf was aangeſteld, thans met een goud kruys, een dierbaar Kaſuifel verſcheydene kerkgewaaden, een Mis- Wet- en Martelaarsboek, midsgaders een zeer ſierlyk gewerkte kist, gevuld met de beenderen en andere overblyfſelen der afgeſtorve Heyligen. En dit waarſchynlyk uyt eene dankbaare erkentenis, mids Egbert, als hy nog maar Onderdiaken was, zich van (5) eene zeer ſleepende koorts, die

(1) *Gesta Trever. Archiep. cap.* 8. Nam ut primum Christo Treberenſibus conſulente, hanc ſedem conſcendit, multifariam ejus inopiam caritate & miſericordia, quæ in eo abundavit, ſic in perpetuum relevavit, ut quamdiu hic mundus volvitur, ejus memoria digne celebranda judicetur. Mox etenim omnibus ſuis ſecundum carnem & ſpiritum in BRITANNIA propinquis mandavit, *ut ad ſe inviſendum, ſuæque generoſitatis indicium declarandum ſe præpararent & proximo natali Domini cum omni pompa & ambitione Treberim properarent.* Quod cum ipſi ſtudioſe & ſtrenue implevisſent, ipſe caritate mediante omnibus, quas detulerant, rebus & pecunia ſpoliavit, iisdemque in patria reverſis multo plura remittentibus, & pretioſiora adjicientibus, Eccleſiam ſuam paganorum & Christianorum rapina exinanitam, largisſima liberalitate ditavit, aureis & argenteis crucibus, plenariis, caſulis, dalmaticis, tunicis, palliis, cappis, velis, cortinisque & posſesſionibus auxit.

(2) *Zie hier voore II. Deel fol.* 114.

(3) *Gesta Trevir. Archiep. cap.* 8. Monasteria urbis rapina & provincialium prædiis exausta, recollectis ubique manu potestativa posſesſionibus, reparavit Abbatiam Sancti Servatii, dono Ottonis III recepit.

(4) M. Stoke fol. 17. vs 3.

Dese doe hi Aertsbisschop was
Ghedocht 'em wel in 't herte das
Wanen hi comen was van gronde
Ende eerde 't Gods huus t' Egmonde
Als sine Vorders daden na rechte
Ende offerde Sinte Aelbrechte
Een gouden Cruus van scoenre maniere
Ende oec een Casuffel diere
Een Almatike / ende een missael
Capitulaer en Passionael
Ende ander goede boke daer met
Ende d' oude ende die nyewe wet
Beschreven in lettren syn
Ende vol heilichdoms een scryn.

(5) *Vita Sti Adalberti cap.* 3. *N.* 1. Qui dum, jam in adulta ætate ſubdiaconatus ministerio fungeretur, quodam anno ſequente die palmarum valida vi febrium est invaſus: cujus acerbitate usque ad festivitatem Sancti viri, quæ est ſeptimo Calendas Julii graviter est vexatus. Cum vero ſacræ festivitati

die hem ſedert den Palmenzondag tot den Feestdag van Sint Adelbert was bygebleeven, door de voorſpraak van dien Heyligen in deeze Egmondſche kerk, als in welke zyn gebeente rustte, op eene zoo volkome en des bovennatuurlyke wyze betuygde herſteld te weezen, even als of hy nooit te voore van eenige koorts of ziekte was aangetast geweest.

980. Doch wat ook van deeze wonderbaare geneezinge zy, de Trierſche Kerkvoogd behartigde ook niet min den welſtand van zynen huyze: want aanmerkende hoe zyn Halvebroeder Arnoud, reeds over verſcheydene jaaren zynen huuwbaaren ouderdom bereykt hadt, was hy bezorgd om hem eene Gemaalin, als tot het welke hem het beklimmen van den Aartsbisſchoplyken ſtoel van Trier thans goede gelegenheyd aan de hand gaf, volgens den rang van des zelfs hooge geboorte te bezorgen. Onder de verſcheydene Prinslyke huyzen, welken daartoe in opmerking kwamen, was dat van zekeren Graaf Sigifrid wel het voornaamſte; dewyl die eertyds Kloostergraaf der Abtdye van Sint Maximin buyten Trier geweest, thans by verruyling eerſte Graaf van Luxemburg geworden, en voorts zyn huuwelyk, met zekere (1) Graavinne Hedwig aangegaan, met verſcheydene kinderen gezegend zag. Want behalven zes zoonen, wier naamen en bedieningen in de nevensgeſtelde geſlachtlyst konnen gezien worden, hadt hy die by deeze zyne voorgemelde Gemaalin nog twee dochters Kunigund (2) en Liutgard (3) geteeld. Welken, hoe wel beyden zeer ſchoon van lighaamsgeſtalte, echter nog veel uytmuntender van leevensgedrag en deugden waaren. Invoege, gelyk de eerſte daarom naamaals de Vrouw van den in de Roomſche kerk voor Heyligen gevierd wordenden Henrik, Hertog van Beijere wierd, en met deezen haaren Gemaal eyndelyk den Keyzerlyken troon beklom, zoo is ook thans tusſchen de tweede en des tegenwoordigen Graaven van Hollands Zoon Arnoud, die mede ſedert als een Heylig gevierd wordt, een onderling trouwverbond tot een weergaloos genoegen der wederzydſche Huyzen geſlooten, en nog in het jaar (4) negenhonderdtachtig met eenen luyster, de hoogheyd der wederzydſche geſlachten beëvenaarende, te Trier, en des ook waarſchynlyk ten overſtaan van zynen Halvenbroeder Egbert, Bisſchop dier Stad, voltrokken. En zekerlyk dat Dirk tegenwoordig Graaf van Holland en Vader van Arnoud, midsgaders Sigefrid Vader van Kunigund Arnouds Gemaalinne zich in dien tyd te Trier ophielden, blykt

tati fiducia meritorum piisſimi confesſoris cum cæteris interesſe decerneret, ita penitus ab omni adverſa valetudine est abſolutus, quaſi nunquam ab ea fuisſet pulſatus.

(1) *Diplom. Sigifr. Com. Luxemb. apud Miræum in Cod. donat. piar. fol.* 147. Idcirco ego SIGIFRIDUS Comes, cum CONJUGE MEA HADEWICH.

(2) *Dat Kunigond Gemaalin van Keyzer Henrik den II, de dochter van Sigefrid den I. Graaf van Luxemburg geweest is; wordt op eene onwederſpreekelyke wyze beweezen by* Du Chesne Hiſt. de la Maiſon de Luxembourg, Partie I. chap. 1.

(3) *Dat nu Lutgard een zuster van de Keyzerin Kunigond, en gevolglyk een dochter van Sigefrid, Graaf van Luxemburg geweest is, getuygt* Ditmarus, *welke in dien tyd leefde, in Chron. Lib. VI. fol.* 380. Freſones rex (*Henricus II.*) navali exercitu adiens, ab incepta contumelia deſistere, & magnum zelum LUIDGARDÆ SORORIS REGINÆ (*Cunigundæ*) placare coegit; *en waarom by deezen Dirk Graaf van Holland en zoon van Liudgard noemt* (*Chron. Lib. VIII. fol.* 425.) Imperatricis (*Cunigundæ*) nostræ nepotem Thiedricum.

(4) M. Stoke fol. 17. vs 17.

Aernout zyn Broeder nam met eren
Een wyf in 't jaer ons Heren
Negenhonderd jaer en de tachtich
Van gheſlachte groot ende machtich
- - - - - - - - - - - -
Die gheheten was LUUTCAERT.

G E S L A C

VA

H U Y S V A N L

Uyt welke blykt, hoe de Graaven van Holland de Keyzerin Kunigund, Gen

GODEFRID Graaf van Ardenne, volgens eenigen de zoon van Graaf Rikuin.

- GIZELBERT Graaf.
- SIGIFRID eerst Kloostergraaf van Sint Maximin by Trier, doch wordt eyndelyk in 't jaar 963 zelf Graaf van Luxemburg.
  Gemaalin
  HEDWIG.
  - HENRIK Graaf van Luxemburg, wordt 1003 Hertog van Beyere, sterft 1023.
    - HEN
      1047.
  - JUDITH.
    Gemaal
    WELF Hertog van Karintie, zoon van Rudolf en Ida.
  - FREDERIK Graaf van Luxemburg, sterft 1019.
    - GIZ
      burg.
    - OTG
    - BAL
      dre,
      den I
      op dat
      nen N
      zoude
    - FRE
      teringe
      velo.
    - GER
      chius
      dochte
      van L
  - SIGIFRID Graaf van de Palts.
  - DIRK, wordt 1016 Bisschop van Mets, sterft den 20 April 1046.
  - KUNIGUND, Keyzerin 1002 geworden, sterft den 3 Maart 1036. of 1040.
    Gemaal
    HENRIK de II Keyzer 1002. sterft 1024 zonder naakomelingen, waardoor de Regeering der Saxische Keyzers een eynde neemt.
  - LIUTGARD sterft 1005.
    Gemaal, 980
    ARNOUD Graaf van Holland, Kenmerland, het Gentsche slot, Heer van Aast, de vier Ambachten, Zeeland, Westvriesland, Islegowe, Stavere, Oost- en Westergouwe; verslaagen 1003.
    - ADE
      Gent,
      bagten
      den v
      zelfs
      GEE
      gowe,
    - LUD
      zoon
      dochte
      ben.
    - DIRI
      Zeelar
      zynen
      Oom K
      en aar
      Graaf
    - OTH
      van Sa
      begraa
      SIGI
      Westv
      digt zy
      schop
      1030.
    - THI
  - ADALBERO Proost van St. Pauwel en gekooze Bisschop van Trier, wien 1017 door zynen Neef Sigifrid, dat is op zyn Vriesch Sikko, Graaf van Westvriesland, het door hem in bezit genome Triersche slot door eene Krygslist wordt afgenomen.
  - GIZELBERT, Graaf van Salins, verslaagen 1005 voor Pavië.
- GODEFRID Graaf van Ardenne.
  Gemaalin
  ALPAIDIS Graavin van Hugarde, Stichteres van St. Pauwels Kerk te Luyk 980.
  - ADALBERO in 't jaar 968 Bisschop van Ryms, sterft 23 Jan:
  - GODEFRID Graaf van Ardenne.
    Gemaalin
    MACHTELD, dochter van Heriman, Hertog van Saxen, en wed: 1 Jan. 961 van haaren eersten Gemaal Balduin de III, Graaf van Vlaandre; sterft 1009. Zie de Geslachtlyst van het tweede Saxische huys II Deel fol. 170.
    - GOD
      denne
      van N
      1018
      Zeelan
      HER
      GOZ
      naa zy
      van N
      mets o
      land ge
      ADA
      sterft
  - HENRIK Graaf.

H T L Y S T
N 'T
U X E M B U R G;
aalin van Keyzer Henrik den II, en die van haaren huyze bestaan hebben.

RIK Hertog van Beyere, sterft

LBERT Graaf van Luxem-

NE of OTGIVE.
Gemaal
UIN de IV Graaf van Vlaan-
elke Zeeland van Keyzer Henrik
zyner Gemaalinne Oom krygt
hy dien tegen des zelfs opgestaa-
ef Dirk, Graaf van Holland,
elpen, sterft 30 Mey 1036.

ERIK Hertog van Nederlot-
sterft 1065, begraaven te Sta-

Gemaalin
ERGA dochter van Eusta-
raaf van Boulogne en Machteld
van Lambert den II, Graaf
ven.

BERT Graaf van het slot over
Heer van Aalst en de vier Am-
in 't slot te Trier door de ben-
zynen Broeder Sikko, by des
errompeling verslaagen.
RTRUY Graavin van Isle-
Stavere, Oost- en Westergouwe.
Gemaal
OLF Graaf van Brunswyk, en
n Bruno den II en van Gizela;
van Heriman Hertog van Zwa-

de VI Graaf van Holland en
, dan dit laatste wordt hem, om
ndernomen opstand, door zynen
eyzer Henrik den II afgenomen,
des zelfs Neef Balduin den IV,
an Vlaandre gegeeven, sterft 1039.
Gemaalin
ILD, dochter uyt den huyze
en, sterft 1044. en is in Saxen
en.

FRID of SIKKO Graaf van
iesland en Kenmerland, ontwel-
nen Oom Adalbero, gekoozen Bis-
van Trier des zelfs slot, hy sterft

Gemaalin
TBURG, sterft 27. Jan.

EFRID, eerst Graaf van Ar-
en 1005 en vervolgens Hertog
derlotteringe, wordt gevangen
oor Dirk Graaf van Holland en
, sterft 1023.
MAN Graaf van Daburg.
ELO, eerst Hertog van Op- en
ns Broeders dood ook eyndelyk
ederlotteringe, en daarom alte-
k Hertog van Holland en Zee-
naamd, sterft 1044.
LBERO Bisschop van Verdun,
92.

BALDUIN de V, Graaf van Vlaandre en Zeeland, sterft 1067.
Gemaalin
ALEYD dochter van Robbert, Koning van Vrankryk.

BALDUIN de VI Graaf van Vlaandre en Berge, verslaagen 1069.
Gemaalin
RICHILD, Graavin van Henegouwe wed: van Heriman, Graaf van Berge, sterft 1081.

ROBBERT de Vries gebynaamd, eerst Graaf van Zeeland en daarnaa van Vlaandre, sterft 12 Octob. 1093.
Gemaalin
GEERTRUY dochter van Bernard den II Hertog van Saxen, en wed: van Florents den I Graaf van Holland; sterft 1113.

MACHTELD, sterft 1083.
Gemaal
WILLEM Hertog van Normandië, en 1066 Koning van Engeland, helpt zynen Neef Dirk weer aan Holland, en sterft 1087.

DIRK de VII Graaf van Holland en Kenmerland, ongehuuwd gesneuveld 1060 te Dordrecht.
FLORENTS I Graaf van Westvriesland, doch naa zynen broeder ook Graaf van Holland en Kenmerland; verslaagen te Hemert 1062.
Gemaalin
GEERTRUY dochter van Bernard den II, Hertog van Saxen, en naa haars eersten Gemaals dood, getrouwd met Robbert den Vries, sterft 1113, begraave te Veurne.

DIRK de VIII, Graaf van Holland door hulpe van zynen stief-Oom Koning van Engeland, sterft 1092.
Gemaalin
ODA of OTHILDE, dochter van Heriman Graaf van Werla en Richenza, welke naa haars eersten Gemaals dood, trouwde met Otto van Northeym, afgezetten Hertog van Beyere.
BERTHA, sterft verstooten 1094.
Gemaal
PHILIPS Koning van Vrankryk, sterft 29 July 1108.

DIRK Stamvader van het huys van Brederode, en Baron van Zevenberge.

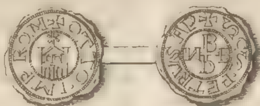
GODEFRID, wegens zyne Grootmoeder en de in Luxemburg bekomene goederen, de Luxemburger gebynaamd.

GODEFRID Hertog van Opperlotteringe, 't gene hem in 't jaar 1045 om zynen opstand wordt afgenomen, bekomt, 1053 zich met den Keyzer verzoend hebbende, dat van Nederlotteringe 1061, sterft 1070.
1 *Gemaalin*
N: N:
2 *Gemaalin*
BEATRIX wed: van den Markgraaf Bonifacius in Italië, wordt 1055 door Keyzer Henrik den III uyt Italië naar Duytschland gevangelyk gevoerd, om dat zy tegen des zelfs zin met den gemelden Godefrid getrouwd was.
GEZELO Hertog van Nederlotteringe, sterft 1046.

1
GOZELO verpand zynde 1045 aan Keyzer Henrik den III, sterft staande zyne verpanding.
1
GODEFRID met den Bult, Hertog van Nederlotteringe, op zyn slot by Delft vermoord 1076. en te Verdun begraaven.
Gemaalin
MACHTELD dochter van den Markgraaf Bonifacius en des zelfs vrouw Beatrix. Scheydt zich in 't laatst van haaren Gemaal af, zulks die zonder naakomelingen sterft.
1
IDA.
Gemaal
EUSTACHIUS de II Graaf van Boulogne, die den Vreede tusschen Robbert den Vries en Philips Koning van Vrankryk bewerkt.

blykt uyt (1) zekeren brief door hen beyden als getuygen onderſchreeven, by welken Egbert, Aartsbisſchop van Trier, de kerke en 't klooster van Sint Paulin, op des zelfs jaarlykſchen vierdag met verſcheydene goederen en voorrechten beſchonk.

981. Dit huuwelyk van Arnoud aldus voltrokken zynde, verzelde des zelfs Halvebroeder (2) Egbert drie jaaren den Keyzer in des zelfs ondernomen togt naar Italië: welke alleen derwaart geſchiedde, om zich (3) van Apulië, en Kalabrië, als het huuwelyks goed van zyne Gemaalinne Theophana, meester te maaken. Dan de Grieken, mids het overlyden van der Keyzerinne Vader, tot de overgifte dier landen thans onwillig zynde, ontſtondt 'er een oorlog; die met verſcheydene uytkomſten drie jaaren achter een, en dus tot de dood des Keyzers, toe achtervolgd wierdt: welke te Rome, naa hy op eene behoorlyke wyze zynen uyterſten wil gemaakt, en zich aan den Paus gebiegt
hadt, den (4) zevenden van Win- 983.
termaand des jaars negenhonderddrieëntachtig, niet zonder vermoede van vergeeven te zyn, voorviel; wordende zyn lyk in het voorpleyn der Kerk van Sint Peter, naast de kapel der Moedermaagd Maria, in eene marmere (5) kist begraaven, en in welke ſtad ook dit geldſtuk wordt gemunt gevonden, 't gene des zelfs gedachtenis bewaart.

In den rand der voorzyde, wier vlakte met den voorgevel van eene kerk beſtempeld is, leest men deezen tytel:

OTTO IMPERATOR ROMANORUM.

OTTO, KEYZER DER ROMEYNEN.

De

(1) *Diplom. Egberti Archiepisc. apud Brouwerum Annal. Trevir. tom. I. fol.* 485. Acta feliciter ſunt hæc anno Dominicæ incarnationis DCCCCLXXXI, indictione VIII, regnante Ottone ſecundo Rom. Imperatore Augustis. . . . Signnm THEODORICI COMITIS, ſignum Christiani Comitis cognomento Veſani, ſignum Regeneri rerum Sanctæ Mariæ advocati, ſignum SUFFRIDI COMITIS & rerum ſancti Maximini advocati.

(2) *Joan. a Leidis Chron. Lib. VIII. cap.* 2. Iste namque Egbertus, Archiepiscopus Treverenſis, . . . cum Ottone magno, & glorioſisſimo Imperatore Augusto, cujus conjux, filia Theophani, Imperatoris Græcorum in Italia conſtituti per triennium &c.

(3) *Chron. reg. S. Pantaleon. fol.* 895. Defuncto post hæc Johanne Imperatore Græcorum patre Theophanu, alioque rege in loco ejus ſubſtituto cum ſibi de Calabria uxoris ſuæ hæreditate conſuetum denegaretur tributum, affirmantibus Græcis Calabriam non Theophanu Imperatricis, ſed hæreditatem & dotem esſe ſanctæ Crucis, quam Helena regina Jeroſolymis inventam, partem ibidem reliquit, Conſtantinopolim invexit. Unde idem Imperator ira commotus cum exercitu, quem habebat in præſenti, numero pauciorem Calabriam ingreditur, & Græcis bellum indicit.

(4) *Ditmar. Chron. Lib. III. fol.* 347. Namque Imperator cum Romam veniret, relicta matre ſua venerabili in Papia civitate, graviter infirmatus ut extrema præſenſit adesſe, omnem ſuimet pecuniam partes diviſit in quatuor, unam eccleſiis, ſecundam pauperibus, tertiam dilectæ ſuimet ſorori Mechtildæ, quæ Abbatiam in Quidilingeburg devota Christo famula obtinuit, quartam ſuis tristibus donavit ministris ac militibus, factaque lætialiter confesſione coram Apostolico, cæterisque coepiscopis atque presbiteris, acceptaque ab eis optata remisſione VII. id. Decembris ex hac luce ſubſtractus est, terræque commendatus ubi introitus orientalis Paradiſi domus Sancti Petri cunctis patet fidelibus, & imago Dominica honorabiliter formata venientes quosque ſtans benedicit.

(5) *Otto Friſingenſis Lib. VI. cap.* 25. Ipſe vero IX Imperii ſui anno Romæ moritur, ac ante Beati Petri Eccleſiam in Concha marmorea honorifice humatur.

De aan een kruys gehechte letteren B, E, N, D op de tegenzyde zyn het naammerk van Paus BENEDICTUS den VII; welke den negentienden van Wintermaand des jaars (1) negenhonderdvyfenzeventig tot die hooge waardigheyd ingewyd, en den achtsten van Hooimaand negen jaaren daarnaa uyt het leeven gerukt wierdt. Het randschrift dier zyde luydt aldus:

SANCTUS PETRUS APOSTOLUS.

SINT PETER, APOSTEL.

By zyne voorgemelde Gemaalin Theophana, hadt de overleede Vorst, behalven drie (2) dochters Sophia, Adelheyd, en Machteld, eenen zoon Otto geteeld; welke, onaangezien hy nog maar drie (3) jaaren oud was, den Vader in het achtergelaate Keyzerryk opvolgde.

Als hiervan de tyding te Uytrecht kwam, wierdt Henrik, des jongen Keyzers Neef en geweeze Hertog van Beijere, welke om zynen ondernomen opstand tegen den laatstoverleeden Vorst voorheen van die (4) waardigheyd afgezet, sedert (5) eenen andermaal gevangen, en eyndelyk over vyf (6) jaaren onder de bewaaring van den hiervoorgemelden Uytrechtschen Bisschop Poppo gesteld was, door den zelven niet alleen (7)
984. op vrye voeten gesteld, maar zelf in het door hem ontworpe voorneemen ondersteund, om zich eerst van des jongen Konings persoon, en vervolgens van des zelfs ryk meester te maaken.

Tot dat eynde dan begaven zy zich beyden, verzeld van zekeren Graaf Ekbert, die mede te Uytrecht in Ballingschap verzonden was, naar Kolen (8) by Warinus tegenwoordig Aartsbisschop dier stad, als aan welken de laatst overleede Vorst, voor zyn vertrek naar Italië, zynen nog zeer jongen Zoon ter opvoedinge hadt toevertrouwd; doch door wien thans, het zy die Kerkvoogd door de vrees op 's Hertogen aankomst overmand, of wel door 't geeven van giften en gaaven in zyne belangen gebragt was, de hem toevertrouwde jonge Keyzer aan den gemelden Hertog Henrik den II, als naasten mansoir, in handen gesteld wierdt: mids des zelfs Vader Henrik de I, die met Gizelbert Hertog van Lotteringen en Dirk Graaf van Holland eertyds hadt aange-

(1) *J. Vignolii antiq. Pontif. Rom. denarii pag.* 64. Benedictus VII Davidis filius Romanus, ordinatus XIV Kalendas Jan. a. C. DCCCCLXXV, obiit VI id. Julii a. C. *DCCCCLXXXIIII Impp. Basilio*, & Constantino *& Ottone II augg.*

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 991. Hæc quoque de fructu ventris sui decimas Deo obtulit filias suas, unam Quideliggeburh Adelheidam nomine; alteram Gandersheim, quæ Sophia dicebatur, tertia Machtild nomine Herimanni Comitis Palatini filio Ezoni nupsit.

(3) *Ibidem, ad ann.* 880. Otto tertius Imperator futurus hoc anno natus est.

(4) *Ibidem, ad ann.* 976. Heinricus, Dux Bavvariorum honore & communione privatus Boëmiam fugit.

(5) *Ibidem, ad ann.* 977. Heinricus quondam dux (*Bojoariæ*) cum consilio minoris Heinrici filii Bertoldi, Pataviam Civitatem invasit, ibique, ut dictum est, ab Imperatore obsessus, tandem coactus ejus se subdidit potestati.

(6) *Ibidem, ad ann.* 978. Heinricus quondam dux cum Heinrico minore & Ekbertus Comes apud Imperatorem accusati, Jussu Imperatoris Magdaburh capti sunt, & exilio longo deputati.

(7) *Ibidem, ad ann.* 984. Solvitur interim a Trajectensi custodia Dux Heinricus & ab eo rex tenellus ad nutriendum sive ad degradandum a Warino, Coloniensi Archiepiscopo, cujus firmæ fidei ab Imperatore is commissus fuit, assumitur.

(8) *Ibidem.* Præfatus vero Dux, cum Poppone venerabili Episcopo Trajectensi, sub cujus potestate diu tenebatur, & cum Ekberto Comite monoculo Agrippinam veniens, regem patronus legalis a Warino, ut dictum est, Archipræsule suscepit, ejusque auxilium, cum omnibus, quos ad sui gratiam convertere poterat, firmiter est adeptus.

geſpannen, de (1) Broeder van Keyzer Otto den I. en gevolglyk hy weer des Oudooms zoon van den (2) tegenwoordigen Otto den III. was.

Naauwlyks zagen zy zich aldus van des jongen Konings perſoon meester, of des gewaanden Voogds waare voorneemen wierdt eerlang werreldkundig, door het te zaamen roepen der voornaamſte Ryksprinſen tegen Palmenzondag te Maagdenburg, aan wie hy dan ook (3) zyn oogmerk bekend maakte, en welke hem des op den daaraanvolgenden Paaschdag te (4) Quidlingburg *tot Koning* uytriepen.

Hooglyk mishaagde zoo trouwloos gedrag zoo aan Willigiſus, tegenwoordig Aartsbisſchop van Ments, als ook nog aan de meesten der Lotteringſche prinſen en gevolglyk ook zekerlyk, als uyt het vervolg zal blyken, aan Dirk tegenwoordig Graaf van Holland. Zulks men hen (5) alom de wapenen ter verlosſinge van den ontvoerden jongen Vorst zag opvatten, en in zoo groot getal omtrent Hesſeburg byeenrukken, dat de pas opgeworpe Koning Hendrik, niet zonder rede voor zwaarer gevolgen beducht zynde, dierhalve goedvondt den voorgemelden Uytrechtſchen Bisſchop (6) Poppo, als op wiens trouw hy zich geheel verliet, dan wel voornaamlyk om dat de Uytrechtſche Kerkvoogd by de in de wapenen gerukte Lotteringſche Prinſen alom bekend was, aan de zelven te zenden, om hen of wel tot de gevorderde onderwerping over te haalen, of ten minſte de knoop van het onderling aangegaane bondgenootſchap, op eene listige wyze, te verbreeken. Dan wel ver van het een of ander deezer oogmerken te bereyken, wierdt 'er ſlechts een ſtilſtand van wapenen, voor weynige dagen geſlooten, om ſtaande die tusſchen tyd zoo gewigtig ſtuk in eene nadere byeenkomst te beſlisſen.

Tot dat eynde dan verſcheen de opgeworpe Koning Henrik te Weſenſtad, dan vondt de aangekleefdheyd der in de wapenen gerukte bondgenooten (7) tot den door hem vervoerden jongen Keyzer zoo groot, dat hy zich eyndelyk in weerwil genoodzaakt vondt, om hen den zelven te Rarheim op den negen-

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 975. Heinricus Bawariorum Dux captus est, & ad Engelenheim ductus caute custoditur. Hic erat filius Heinrici Ducis, fratris primi Ottonis, natus ex filia Arnoldi Ducis quondam Bawariæ.

(2) *Zie hier voore de Geſlachtlyst der Duytſche Keyzeren uyt het Saxiſche Huys II. Deel fol.* 140.

(3) *Ditmari Chron. Lib. IV. fol.* 347. Qui cum palmarum ſolennia in Magdeburg celebrare voluisſet, omnes regionis illius principes huc convenire rogavit, atque præcepit, tractans quomodo & ſuæ potestati ſubderent, regnique cum fastigio ſublevarent.

(4) *Ibidem, fol.* 348. Inde egresſus Henricus proximum Paſcha Quidilingiburg festivis peregit gaudiis. Quo magnus regni primatus colligitur, a quibusdam venire illo nolentibus, ad omnia diligenter inquirenda nuntius mittitur. Hac in festivitate idem a ſuis publice rex appellatur, laudibus divinis attollitur.

(5) *Ibidem.* Multi ex his fidem violare ob timorem Domini non præſumentes paululum evaſerunt, & ad civitatem Hesſeburg, quo conſocii eorum adverſus Ducem jam palam conſpirantes conveniebant, festinavere: quorum hæc ſunt nomina. Ex Oriente hi Comites cum Bernhardo Duce & THIEDRICO MARCHIONE, Ekkihard, Bio, Eſico, Bernwardus Comes & clericus, Sifrith ejusque filius Fridericus & Ciazo Confratres. Conprovincialium autem Thiedricus & Sibert, Confratres, Hoico, Ekkihard & Bezico Germani, Brunig & ſui, militesque Sancti Martini Jusſu archipreſulis Willigiſi, QUIBUS ADHÆREBAT OCCIDENTALIUM MAXIMA MULTITUDO.

(6) *Ibidem.* Quod Dux comperiens . . . Popponem miſit Episcopum, ut adverſantes ſibi disjungeret, vel reconciliare tentaret. Qui cum cœpto itinere perſisteret hostes congregatos, jamque Ducem petere paratos, inveniens, vix pacem mutuam, in loco, qui ſenſum dicitur, ad conditum pepigit diem.

(7) *Ibidem.* Magontinæ tunc proviſor eccleſiæ Willigiſus cum Duce Conrado cæterisque optimatibus huc venit. Hos Dux quibuscunque valuit modis ſibi conjungere tentans, eosque a promisſa regi ſuo cum ſacramentis fide nunquam vita comite recesſuros unanimi eorum responſione percipiens, coactus est futuri timore duelli cum juramentis affirmare, ut III Cal. Julii ad locum, qui Rara vocatur, veniret, puerumque matri ſuæ, illisque redderet.

genentwintigsten van Zomermaand
niet alleen in handen te stellen, maar
zich eyndelyk (1) zelf, mids weder-
krygende het hem voorheen afgeno-
985. me Hertoglyk bewind van Beijere, in
het volgende jaar te Frankfort aan
den zelven te onderwerpen.

Wat lot de Uytrechtsche Bisschop Poppo, als door wien de voornaamste aanleyding tot deezen gevaarlyken opstand gegeeven was, by dit toeval gehad heeft, vinde ik in de oude historiën geenszins gemeld, dan ik achte den zelven, zoo niet kort daarnaa van hartewee overleeden, ten minste van zyne waardigheyd afgezet en die aan eenen Volkmarus, zynde geen Vries van geboorte, gelyk eenigen (2) verkeerdlyk gemeld hebben, maar de Zoon (3) van Adelbero Graaf van de Palts, en moederlyke Oom van Berward naamaals Bisschop van Hildesheym, en voorheen Diaken te Luyk geweest, opgedraagen te zyn: zoo om dat men den laatsten straks als Bisschop dier kerke en integendeel eene Bisschop Bobbo of (4) Poppo, welke geene ander dan de eerstgemelde kan weezen, eerst vyf jaaren laater als overleeden gemeld vindt.

Dees opstand aldus gelukkiglyk gedempt en dat weer van de gemelde onderwerpinge van den afgevallen Henrik te Frankfort gevolgd zynde, verreysde de jonge Koning voorts nog in 't zelve (5) jaar vandaar naar zyn hof te Nieumeege, zoo om orde op 's ryks zaaken te stellen, als de zulken met weldaaden op te hoopen, welken hem doorslaande blyken van hunne getrouwheyd, door hem uyt de handen zyns tegen hem opgestaanen Neefs te verlosſen, t'zynwaart gegeeven hadden: en onder welken ik voor vaststel, dat ook de tegenwoordige Graaf van Holland, als die met het tegenwoordige Keyzerlyk huys langs twee kanten vermaagschapt was, moet geteld worden.

Hoe 't zy, het behaagde deezen jongen Vorst, op 't verzoek zoo van zyne Moeder en (6) Voogdesse Theophana, als op de tusschenkomsten van Egbert, Aartsbisschop van Trier, Voorzoon van 's Graaven van Hollands Gemaalinne, midsgaders van den thans herstelden Henrik, Hertog van Beijere, den tegenwoordigen Graaf van Holland met den vollen eygendom van verscheydene (7) landen en goederen te beschenken, welken die en des zelfs voorgangers zoo-hier

(1) *Annal. Saxo ann. ad* 985. Interea supramemoratus Dux Heinricus divino instinctu ad se reversus, & vana exaltatione se dejectum conspiciens veniente Rege in Franconevord, illuc ipse adveniens in conspectu totius populi, complicatis manibus, humilis habitu & actu, vera compunctus pœnitentia Regiæ se tradidit potestati. Quem digno honore susceptum & DUCTORIA itidem dignitate sublimatum inter fidelissimos, ut jus propinquitatis exigebat, eum deinceps habebat.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. VII. cap.* 25. Consecratus est . . . Episcopus, natione Friso, cui nomen Volcmarus erat.

(3) *Bernwardi Episc. Hildesb. vita Capit.* 1. Ortus est igitur egregiæ indolis puer Bernwardus Claro nostræ gentis sanguine, ex filia Alhelberonis Palatini Comitis: & traditur Domino Osdago nostro Episcopo a SUO AVUNCULO RELIGIOSO DIACONO FOLCMARO, post quoque TRAJECTENSI EPISCOPO.

Ibidem, cap. 2. Inter Patrem (*Adelberonem*) quoque & filium Dominum videlicet Episcopum Folcmarum inter nuntius sæpe discurrebat, magnamque inter illos familiaritatis gratiam conciliabat.

(4) *Necrologium Fuldens. fol.* 765. DCCCCXC Huug Episcopus, Bobbo Episcopus.

(5) *Diploma Ottonis III. in Coll. nova E. Martene tom. I. fol.* 336. Data XIII Calendas Septembris, anno dominicæ incarnationis DCCCCLXXXV. indictione XIII, anno vero regni tertii Othonis secundo. Actum NOVOMAGII in Dei nomine feliciter, amen.

(6) *Ditmari Chron. Lib. IV. fol.* 349. Rex a suimet matre aviaque diligenter susceptus, *& fol.* 351. Adelheidis . . . (*regem*) vice matris secum tamdiu habuit, quoad ipse protervorum consilio juvenum depravatus tristem illam dimisit.

(7) *Herm. Corneri Chron. fol.* 546. Theodericus secundus Comes Hollandiæ, secundum Sigibertum, præcibus Egberti Treverensis Archiepiscopi & Theophaniæ sive Cleophæ Imperatricis matris Ottonis quicquid in beneficiis tenuerant antecessores ejus, ipse suscepit in proprietatem.

hier zoodaar in de verscheydene Graafschappen van het thans genaamde Holland totnogtoe maar te leen van het ryk gehouden hadden, als uyt deezen (1) giftbrief is af te meeten.

In den naam der Heylige en onverdeelbaare Drieëenigheyd Otto door Gods begunstigende genade Koning. Wy willen dat het aan alle onze getrouwen, te weeten de tegenwoordige en toekomende, openbaar zy, hoe wy op de begeerte en uyt liefde van onze welbeminde Moeder te weeten Theophana de Doorluchtige Keyzerinne, als ook op 't verzoek van onzen getrouwen Egbert den Eerwaardigen Aartsbisschop der Triersche kerke, en van onzen Neef Henrik Hertog van Beijere, aan onzen getrouwen Graaf Dirk in eygendom gegeeven hebben, alle het gene hy totnogtoe door onze vergunning tusschen de twee rivieren, die genaamd worden Liora en Hisla, met alle het toebehooren, 't gene hy in 't zelve leen door de Koninglyke vergunninge by wyze van vrugtgebruyk te leen bezeeten heeft: even gelyk wy, alles 't gene hy door onze Koninglyke bewilliging in het dorp, Sunnemere genaamd, te leen van onzen t'wege tusschen de twee rivieren Medemelacha en Chinnelosara Gemarchi genaamd, gehouden heeft, met alle aanhanglykheden tot het zelve leen behoorende, om 't insgelyks in eygendom te houden, gegeeven hebben. Daarenboven ook het geheele leen, 't welke hy in 't land genaamd Texla, by overgifte van ons recht gehouden heeft, met alle het voordeel diensaangaande; uytgenomen 't gene in de gemeene spraake Huslada genaamd wordt, geeven wy geheel in eygendom, in de aldus genaamde Graafschappen Masaland, Kinnem en Texla. En op dat hy van de voorgemelde goederen vrye magt hebbe van de zelven te schenken, verwisselen of met de zelven te doen zoo als hy zal willen, hebben wy dit bevel van ons gezag doen beschryven en met het indruksel onzes rings verzegelen, en hieronder met onze eyge hand bevestigd.

Het teken van den Heer Otto allerglorirykften Koning.

Ik

(1) *Volgens eene MS. Copy der Abtdy van Egmond onder my berustende en in 't midden der dertiende eeuwe geschreeven.* IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDUAE TRINITATIS OTTO DIVINA FAVENTE CLEMENTIA REX. CUNCTIS FIDELIBUS NOSTRIS PRÆSENTIBUS SCILICET ATQUE FUTURIS MANIFESTUM ESSE VOLUMUS, QUOMODO NOS OB VOTUM ET AMOREM DILECTAE GENITRICIS NOSTRAE THEOPHANAE VIDELICET IMPERATRICIS AUGUSTAE, NEC NON ET INTERVENTU FIDELIUM NOSTRORUM EKBERTI TREVERENSIS ECCLESIAE VENERABILIS ARCHIEPISCOPI, AC NEPOTIS NOSTRI HENRICI BAIORORUM DUCIS, FIDELI NOSTRO THEODERICO COMITI QUIDQUID NOSTRO CONCESSU HACTENUS IN BENEFICIUM TENUIT INTER DUO FLUMINA, QUÆ VOCANTUR LIORA ET HISLA IN PROPRIUM DEDIMUS, CUM OMNIBUS UTENSILIBUS, QUÆ IN EODEM BENEFICIO REGIO CONCESSU PER FRUCTUARIUM USUM ANTE HAC POSSEDIT, ET TOTUM QUOD NOSTRA REGIA CONCESSIONE IN VILLA, SUNNEMERE DICTA, BENEFICIARIO USU USQUE MODO HABUIT. CUM OMNI UTILITATE ILLUC ASPICIENTE EI ETIAM IN PROPRIUM DEINCEPS TENENDUM, DONAVIMUS. ADHUC QUOQUE QUICQUID BENEFICIUM NOSTRA DE PARTE INTER DUO FLUMINA MEDEMELACHA ET CHINNELOSARA GEMARCHI DICTA TENUIT, CUM OMNIBUS APPENDITIIS AD IDEM BENEFICIUM PERTINENTIBUS, SIMILITER IN PROPRIETATEM HABENDUM DEDIMUS. AD HAEC ETIAM TOTUM QUOD DE NOSTRO JURE IN PAGO TEXLA NUNCUPATO IN BENEFICIUM TENUIT CUM OMNI UTILITATE AD HOC APPENDENTE: EXCEPTO QUOD VULGARI LINGUA DICITUR HUSLADA, AD INTEGRUM SIBI IN PROPRIUM TRADIDIMUS IN COMITATIBUS ITA NUNCUPATIS MASALANT, KINHEM, TEXLA. ET UT DE PRÆDICTIS REBUS LIBERAM HABEAT POTESTATEM DONANDI, COMMUTANDI SEU QUIDQUID VOLUERIT FACIENDI, HOC NOSTRAE AUCTORITATIS PRÆCEPTUM CONSCRIBI ET ANNULI

 Nos-

Ik Hildebald Bisſchop en Kanſellier, in de plaats van den Aartskanſellier Willigiſus, heb het overzien. Gegeeven den 23 van Oogstmaand, in het Jaar des Heeren menschwordinge 985, de 13 indictië en het tweede jaar der regeeringe van Otto den III. gedaan te Nieumeege gelukkiglyk, Amen.

987. Twee jaaren, naa deeze zonderlinge (1) begiftiging hadt de zoo merkelyk begiftigde Graaf het ongeluk van zyne Gemaalinne Hildegard op den elfden (2) van Grasmaand te verliezen, wier lyk gevolglyk te Egmond, met veele ſtaatlykheden ter aarde beſteld wierdt, als welke Abtdy zy, behalven de offergiften by 't leeven van haaren eerſten Gemaal aan de zelve gedaan, ſedert nevens deezen tweeden nog met eene met zilver en goud overtrokke Altaartafel beſchonken hadt: in welke niet alleen verſcheydene Topaazen, Robynen, Safieren, Onixen, Smaragden, Jaspisſen, Agaaten en andere eedel geſteenten op eene zeer konstryke wyze gekast, maar op den zelven ook verſcheydene zinryke verbeeldſelen zeer ſierlyk gewrogt waaren. Want in de vierhoeken waaren, in de gedaante van vier oude mannen, van wie ieder op zyne uytſtortende waterkruyk leunde, de (3) Tygris, Eufraat, Phiſon en Geon verbeeldt; welke ſtroomen de Bybel getuygt dat eertyds uyt het Paradys gevloeid hebben. Voorts was in 't midden, tusſchen de twaalf Apostelen midsgaders de drie Hoofddeugden het Geloof, de Hoop en Liefde, de gekroonde beeldenis des Heylands aan een kruys gehecht, hebbende aan de ſlinkerhand Sint Willibrord en Maarten, den eerſten als Stichter en den tweeden als Beſchermheylig des Uytrechtſchen Bisdoms, midsgaders aan de rechterhand de beeldenisſen van Sint Adelbert en Bavo; wiens eerſtens overblyfſelen in de kerke dier Abtdye en des tweedens in die van Blandinië over Gent bewaard wierden: welk laatſte klooster onder het ſlotvoogdyſchap der Vlaamſche landen van deezen

NOSTRI IMPRESSIONE SIGILLARI JUSSIMUS, MANUQUE PROPRIA SUBTER FIRMAVIMUS.

SIGNUM DOMINI OTTONIS GLORIOSISSIMI REGIS.

HILDEBALDUS EPISCOPUS ET CANCELLARIUS VICE WILLIGISI ARCHICAPELLANI RECOGNOVI. DATA VIII. KALENDAS SEPTEMBRIS ANNO DOMINICAE INCARNATIONIS DCCCCLXXXV, INDICTIONE XIII, ANNO AUTEM TERTII OTTONIS REGNANTIS SECUNDO. ACTUM NOVIOMAGO FELICITER AMEN.

(1) *K. Kolyn vs 595.*

Deſe Tideric voirſcreve
Js gevaren ten lange leven
Tot Hegmondt daer i ter uutvaert
TWEE JAREN NA HILDEGAERT
Jſe gelegt en begraven
God heeft vider de zielen ave
Want i ſtarf 't jaar waerachtigh
IX^c en LXXXIX.

(2) *J. a Leidis Chron. Egm. cap.* 14. Similiter uxor ejus Hildegardis tertio idus Aprilis.

(3) M. Stoke fol. 15. vs 50.

Si gaf hem een tafel diere
Beyde van ſilver ende van goude
Ende van ſtenen menigvoude.
Men vint in Roemſche rike clene
Des gelike diere ſtene /
Dan in die tafel ſtaen.
Daer in vant men ſonder waen
Den Topaes mitten Robine /
Den Sophier en tie Orangheline
Onikel ende Calcedone
Ende Miraude menighe ſcone
Liguriuſe ende Elitrope
Jaspre groen van dieren cope
Den Camalien ende den Akaet /
Den Oestelaen die niet nes quaet
Hem die ongeſien wil gaen;
Was oec mede daerin gedaen.
Deſe tafle diere ende waert
Gaf Sint Albrecht Hildegaert
Van Hollant / die ander Grabinne.

Hedæ Hiſt. fol. 90. Item & tabulam altari ſuperpoſitam fulvo auro compactam, præcioſis lapidibus resplendentem, miro ſculptoris ingenio fabre exculptam. Est enim forma menſæ ſeu tabulæ quadrata, Romanam vetustatem redolens; continet in circumferentia literis majusculis Romanis, ſive verius Atticis, hanc ſcripturam: *hoc altare in Dei & ſancti Apostolorum principis Petri, Christique egregii confesſoris Adelberti honore conſtructum Theodricus Comes venerandus, una cum ſibi Charisſima conjuge Hildegarda. auro gemmisque ornantes ſub ſpe æternæ remunerationis ſibi ſuisque parentibus & proli ex eis ortæ Deo & ſanctis prædictis devotisſime obtulerunt.* In quolibet Angulo decumbit ſenex, annoſus, amplectens urnam ſive urceum ſub humero, quali effigie antiquitas, Danubium, Rhenum, Tyberim, ac cætera flumina depingere

zen haaren tweeden Gemaal was gelegen, tot een overtuygend bewys dat dees offergift eerst gedaan is, naa de beſtiering van het Hollandſche Graafſchap aan het Gentſche huys was gekomen. Eyndelyk las men rondom in den rand der tafele, op dat de naakomelingſchap weeten zou door wie deeze zoo zonderlinge gaaven geofferd waaren, dit volgende opſchrift met Gottiſche letteren in de Latynſche taale: *De eerwaarde Graaf Dirk nevens zyne zeer beminde Gemaalin Hildegard hebben dit altaar, opgerecht ter eere van God, den Heyligen Peter, Prins der Apostelen, en Adelbert den kloekmoedigen beleyder van Christus, met goud en geſteente verſierende op hoope eener eeuwige vergeldinge zoo voor zich, hunne ouders als de uyt hen geboore kinderen, aan God en de voorgenoemde Heyligen godvruchtiglyk toegewyd.*

In de zelfde (1) Abtdykerke vondt ook eerlang het lighaam van deezen Graaf zelf zyne rust naa die op den (2) zesden van Bloeimaand des jaars ne-
989. genhonderdnegenentachtig, tot geene kleyne droefheyd van die van zynen huyze, het ſtervelyke hadt afgelegd. Zulks zyn Zoon Arnoud, welke uyt dit huuwelyk gebooren, en thans, gelyk wy gezien hebben, met Liutgaard van Luxemburg getrouwd was, den Vader in het Graaflyk bewind zoo van des zelfs Vlaamſche als Hollandſche (3) en Westvrieſche ſtaaten opvolgde.

Naauwlyks was Arnoud, mids zyn oudſte Broeder Balduin, naa de dood van Volkmarus, den Biſchoplyken ſtoel van Uytrecht beklommen hadt, aldus aan het volle beſtier van alle zyns vaders Graafſchappen geraakt, of daar wierdt ſtraks in den aanvang des zelven jaars door Koenraad, Hertog van Oostfrankenland, te Rotenburg aan den Tubar, volgens de gewoonte door Koning Henrik den I. voorheen ingevoerd, een zeer befaamd Tornoy- of Ridderlyk renſpel beſchreeven; op 't welke, behalven vier Hertogen, ook nog tweeëntwintig Graaven of Baronnen des ryks op het prachtigst uytgedost verſcheenen: en onder welken de (4) bovengemelde Arnoud, Graaf van Hol-

gere conſuevit. Primo a dextris aſcribitur Phiſon, ſequenti Tigris, Tertio Eufrates, ultimo Geon. Inter ſuperiores duos fluvios, ſex Apostoli in habitu venerando cum eorum nominibus adnotatis S. Johannes, S. Andreas, S. Petrus, S. Paulus aliquanto depresſius, S. Philippus, S. Jacobus: ſex item Apostoli inter inferiores fluvios S. Thomas, S. Bartholomeus, Sanctus Thadeus, S. Symon, S. Jacobus, S. Matthias, in medio menſæ crux cum diademate in quo effigies Salvatoris. Crucis autem dextro brachio inſcribitur Charitas, ſinistro ſpes pedi fides cum imaginibus condecentibus. Extra crucem adſtat brachio dextro figura angeli, aſcribitur Cherubin: cui verſus marginem quadraturæ S. Adelbertus, huic S. Bavo junguntur: Sinistro brachio apponitur Seraphin, cui S. Martinus, huic S. Willebrordus ſociatur. Inter fluvium Phiſontem & crucem S. Johannes ſedens cum pulpito & libro incipiente *in principio.* Ex oppoſito inter Tigrim & crucem S. Mattheus cum pulpito & libro continente *liber generationis.* Inter Eufratem & crucem Sanctus Lucas cum cornu loco ſcripturæ. Ex oppoſito inter Geonem & crucem S. Marcus cum libro inſcripto *Ecce mitto*, & ſingulis Euangelistis adſtat ſuum animal in Apocalypſi Johannis deſcriptum, &c.

(1) *K. Kolyn vs 595.*
Deſe Tideric voirſcreve
Is gebaren ten lange leven
Tot Hegmondt daer i ter uutbaert
Twee jaren na Hildegaert
Iſe gelegt en begraven
God heeft bider de zielen abe
Want i ſtarf waerachtich
IX^c en LXXXIX.

(2) *Leonis Monachi Egm. breviculi pag.* 147. Secundo Nonas Maii obiit Theodericus Hollandiæ Comes. Hujus uxor Hildegardis nomine tertio Calendas Aprilis requievit in pace; quorum corpora ſub hac petra ſunt pariter collocata.

J. a Leidis Chron. Egmond. cap. 14. Obiit ſecundo Nonas Maii, ſimiliter uxor ejus Hildegardis tertio idus Aprilis.

(3) Du Chesne Hiſt. Genealog. de la Maiſon de Gand fol. 38. *Le mesme Comte Arnold tint auſſi de grands biens en Hollande, ſoit de ſon propre chef, ou plutost de celui de Hildegarde, ſa mere, que quelques vieilles Genealogies & Lindanus diſent avoir esté* SOEUR DE THEODERIC II (III) *Comte de Hollande.*

(4) *J. Palatii Aquil. Saxon. fol.* 32.

CONRADUS DUX FRANCIÆ ORIENTALIS.

DUCES ET PRINCIPES.

Vicetislaus, Dux Bohemiæ.
Dedo, Dux Westphaliæ.
Henricus, Dux Meronis.
Etthico, Dux ab Engern.

COMITES ET BARONES.

Arnoldus II Comes Flandriæ,

Holland, als Vorst des ryks, de tiende plaats bekleedde.

Wiens langs de Zuyderzee gelege-
991. ne landen in het jaar negenhonderdeenènnegentig uyt zee met geen kleyn onheyl ſcheenen gedreygd te worden: mids op 't onverwachtst eene ſterke bende zeeroovers zich te ſcheep in de zuyderzee vertoonde, en voorts onverhinderd, mids niemand iet diergelyks verwacht hadt, in 't Graafſchap Stavere te land ſtapte: alwaar zy de hoofdſtad van dien naam, zynde in dien tyd zeer befaamd om haaren bloeijenden koophandel, geweldigerhand innamen en haar uytgeplonderd (1) hebbende op eene zeer erbarmelyke wyze, even gelyk ook nog verſcheydene andere aan de zeeleggende gehuchten en dorpen, verwoestten.

Welk voorval, doch wel voornaamelyk om de zeer gevaarlyke geſchillen te beſlisſen, welken tusſchen Liutgard en Adela, beyde Dochters van Wigman den V, Graaf van Hameland en Oom van den tegenwoordigen Graaf van Holland, wegens haars Vaders achtergelaate ervenis over eene wyl reeds ontſtaan, en thans tot zeer gevaarlyke daadlykheden uytgeborsten waaren, des Keyzers komſte te Nieumeege, en het houden van eenen zeer grooten landdag aldaar zal verhaast hebben.

Dees Wigman, gelyk als hier voore (2) reeds gemeld is, hebbende de Abtdy van Elte, ten behoeve van zyne eene en tot den Geestlyken ſtaat genegen zynde Dochter Liutgard niet alleen van den grond af geſticht, maar de zelve met de toeſtemminge van Keyzer Otto den I met de meesten zyner Heerlyke goederen begiftigd; zoo beweerde zyne andere Dochter Adela, welke voorheen met Imed, Graaf van Redichem nu Renkom, gelegen by Arnhem in de Veluwe, getrouwd was, zoo dra haar Vader het ſtervelyke hadt afgelegd, *dat de overmaatige begiftiging zoo van den zelven als haare Zuster uyt de haar te beurt gevalle erfgoederen ſedert nog ten behoeve dier Abtdye gedaan, volgens het Saxiſche landrecht niet beſtaan kon, als by 't welke alle vervreemding dier riddermaatige goederen, zonder de uytdrukkelyke bewilliging der naaste (3) erfgenaamen, wel ſtrenglyk verbooden was.*

Op deeze gronden haare rechteyſchen

Claudius Comes Tholoſanus,
Ludovicus Comes Montisbeliardi,
Wilhelmus Comes Vaudemontius,
Henricus Burggravius Neoburgenſis,
Otho Comes à Reineck,
Fridericus Comes Aspermontenſis,
Albertus Comes Firnenberg,
Rupertus Comes Schlusſelburgenſis,
Arnoldus Comes Hollandiæ,
Joannes Comes Genevenſis,
Antonius Comes Bononienſis,
Ludovicus Comes Armeniacus,
Joannes Comes à Castel,
Otho Comes Arnsbergenſis,
Wilhelmus Comes Plawenburgenſis,
Ulricus Comes ab Hanaw,
Wolffgangus Comes ab Hohenloë,
Wilhelmus Comes Waldeccenſis,
Eberhardus Comes Raffenspergenſis,
Philippus Comes Montici,
Henricus Comes à Kammerſtein.

Dat nu dit Ridderſpel niet by 't leeven van Koning Henrik gebouden is, blykt uyt Arnoud Graaf van Holland en Arnoud Graaf van Vlaandre, mids de eerſte thans was eerst Graaf geworden, en de tweede weynig tyds hiernaa overleedt, en dienvolgens dat het in dien tusſchentyd moet voorgevallen zyn.

(1) *Ann l. Hildesh. ad ann.* 991. Piratæ etiam Staverum deprædando vastaverunt, aliaque in littore loca perdiderunt.

(2) *Zie II. Deel fol.* 303.

(3) *Vita S. Meinwerci apud Leibnitz. tom. I. cap.* 103. Nobilis quoque quidam Hathamarus nomine prædium quoddam in loco Lemonshus dicto, hereditario jure posſedit, quod cuidam Haoldo ſeniori ſuo, promisſionibus illius illectus, absque voluntate hæredis legitimi tradidit. (*Et mox:*) Berthilt mater Hathamari in præſentiam Conradi Imperatoris ejulando venit, ſuumque prædium injuste ſibi ablatum, multum conquerens, regali clementia ſibi reſtitui ſuppliciter petit. Imperator vero miſericordia motus . . . . eidem Berthildi prædium injuste ablatum potestative reſtituit.

Conradi III. Imp. Charta apud Christ. Knaut de pagis & comitatib. princ. Anhaltini pag. 53. Notum ſit &c. qualiter venerabilis Arnoldus ſanctæ Nigerburgenſis eccleſiæ abbas quoddam Burgwardium Cluze

ſchen vestigende, beſtondt Adela op allerhande wyzen, vooral naa de dood van haaren voorgemelden Gemaal Imed, by wien zy twee Zoonen (1) en twee Dochters geteeld hadt, haare Zuster Liutgard, met hulpe van eenen Baldrik, Broeders Zoon van (2) Godefrid, tegenwoordig Voogd van Gelderland, mids haare Zuster haar het trouwen met den zelven verhinderde, by alle voorvallen te ontrusten, midsgaders allen hinder en bedenkelyken hoon toe te brengen. Invoege haar Neef Graaf Godizo, welke voorheen met Adela en thans met Liutgard eene zeer naauwe vriendſchap onderhieldt, ziende de laatſte door haare Zuster op zoo onheuſche wyze ſteeds mishandeld, zich eyndelyk met eenige benden, om deswege wraak te neemen, voor 't ſlot van (3) Adela rukte, dat geweldiger hand innam, en, naa de zynen dat hadden uytgeplonderd, aan 't vuur ten beste gaf.

Dit voorval verbitterde nog meer de Wraakzugtige Adela, zulks die, naa zy het voorgaande gevaar, begunſtigd door de duysterheyd des nachts en eene gezwinde vlucht ontkomen was, ſedert, gelyk het gerucht wil, een beſluyt nam om haare Zuster (4) Liutgard door vergift van kant te helpen; 't gene dan ook eyndelyk door eenige omgekochte booswigten geſchiedde; doch welken ſedert gevangen en deswege de oogen uytgeſtooken, echter den naam van Adela, als aanlegſter van 't ſchelmſtuk, tot haar geluk verzweegen. Zulks die, ziende haare Zuster op die wyze uyt den weg geruymd, met hulpe van eenen Baldrik, welken zeker geleerd Schryver wil dat (5) Graaf

ze vocatum, cum omnibus appendiciis ſuis, ultra Mildam in pago Cluze, in Comitatu Adelberti Comitis a quodam Suidegero, SUIS LEGITIMIS HÆREDIBUS CONSENTIENTIBUS, datis quadraginta marcis in beneficium acquiſivit.

Alia apud eundem anno 1148. *pag.* 55. Qualiter dilectus noster in domino Arnoldus &c. Burchwardium quoddam ſecus Mildam in pago Cluze *&c.* a Suithero quodam nobili ac LEGITIMIS HEREDIBUS EJUS, multo labore ac rerum ſuarum attenuatione emtum, præfato ſuo monasterio acquiſivit.

(1) *Vita S. Mienwerci apud Leibnitz. tom. I. fol.* 518. De quorum nobili proſapia ortus est Imed in eadem provincia, qui virtutis & probitatis majorum ſuorum factus hæres legitimus & ſtrenuus, comitatum ſuo tempore in ejusdem provinciæ adminiſtravit partibus, qui . . . nobilem duxit uxorem de terra Saxoniæ Athelam nomine: de qua processu temporis genuit. Thiedericum & Meinwercum, Glismod & Azelam.

(2) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. I. cap.* 1. Wicmannus autem aliquos annos post PRÆFECTI GODEFRIDI, AVUNCULI BALDERICI, filiam in matrimonium ſumſerit.

(3) *Ibidem, cap.* 2. Erat antea tempus, cum Baldericus ſuæ uxoris ullam ſpem potiundi ne quidem existimaret: propterea, quod habebat ſororem nomine Liutgardam Abbatiſſam Eltnenſis montis, qua nolente, nullam contumeliam ſuo generi degeneri connubio inferre audebat. Videbatur enim ille, ſecundum quorundam opinionem, quamvis loco nobilitatus, genere tamen vilis, & quidam Godizo Richizonis filius, vir magnarum opum, qui inter ſe, in illo ſpatio temporis, ſocietatem & fidem firmaverant, in clientelam Liutgardæ ſe devoverat, ejusque obſequiis & imperiis obtemperarat. Erat enim Godizo conſanguineus harum ſororum, & primum ad amicitium alterius ſe addicavit, eique ſtudium ſuum & auxilium præſtiterat; ſed cum animi ejus levitatem & mores faciles animadverteret, ab ejus familiaritate ſe removit, & ad dominæ Liutgardæ clientelam ſe contulit: exinde post hinc biennium ob plerasque injurias, quos Adela ſorori Dominæ Liutgardæ inrogabat, adjuncto ſibi Balderico, castellum illius ſubito irrumpens præda & incendio conſumſit. Ipſa vero comperto eorum adventu paulo ante mediam noctam cum paucis profugit.

(4) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. I. cap.* 3. Patrimonium quoque omne, quod ſibi hereditatis parte ſuccesſerat, eccleſiæ, cui ipſa præerat, contulit. Id ſoror ejus factum graviter ferens, traditionem illam ſæpius reſcindere moliebatur, ſed cum id efficere non posſet, in vitæ illius necem cogitabat, & conſilio cum quibusdam pestiferis inito, illam veneno, ut fertur, extinxerat. Nos eam rem pro magnitudine ſceleris parum nobis compertam, existimatione vulgi ruminandum relinquimus. Sed illi, qui venenum confecerant, capti atque oculis dampnati ſunt. Post mortem ejus, cum omnes ubique ſobrietatem tantæ mulieris cum luctu & planctu deplorarent, ſoror illius locum furibunda invadit & omne patrimonium, quod ſoror, pia intentione, eccleſiæ contulit, ad ſuam potestatem retorſit.

(5) *Tesſchenmacheri Annal. Cliviæ fol.* 211. Porro Baldericus tertius, Clivenſis Comes decimus tertius (ut ad eam redeamus) Adelam, Wichmanni, Comitis Zutphanienſis filiarum alteram. Imadi, qui ex ea, ut Jeſuita Browerus vult, S. Meinwercum Episcopum Paderbornenſem ſustulit, viduam, uxorem duxit; quæ cum rerum Eccleſiæ Altinenſi donatarum Jura, juxta Saxonicam legem, ob quam ſine ejus conſenſu pater nullam traditionem facere poterat, mediam partem postulasſet.

Graaf van Kleef zoude geweest zyn, zich van haars Vaders goederen, zoo door hem als haare zuster aan de Abtdy vanElte geſchonken, geweldigerhand, hoewel maar voor eenen korten tyd, meester maakte. Mids zy zich eerlang op bevel des tegenwoordigen (1) Keyzers weer uyt het bezit der zelven, als geenen man hebbende, die haar de hand boven het hoofd hieldt, met ſchande gejaagd zag: Dierhalve om in dit gebrek te voorzien, heeft zy, naa den raad haarer vertrouwlingen geïnd te hebben, zich eyndelyk met den voorgemelden Baldrik, als met wien zy reeds tevoore eene opſpraaklyke gemeenzaamheyd gehouden hadt, in huuwelyk begeeven: welke daad, zoolang haare zuster leefde, zy zich wel zoude gewacht hebben, van ooit, mids de ongelykheyd van geboorte, in haare gedachte te neemen.

Naauwlyks was dit ongelyk huuwelyk aldus voltrokken, of men zag den gemelden Baldrik op den raad zyner Gemaalinne gewapenderhand niet alleen het Dorp Elte inneemen, maar zelf de in het klooster geweekene dorplingen zoo vinnig met allerhande ſlingergevaarten bevechten, dat daardoor niet min de altaaren geſchonden, dan de verweerders genoodzaakt wierden, hem dien genen, op welken zyne Gemaalin wel het meest gebeeten was, in handen te ſtellen; zulks hy den zelven als in zeegepraal gevanglyk uyt dat klooster medevoerde.

Dit tweede voorval verhaastte dan de hiervoorgemelde komst des Keyzers (2) te Nieumeege: werwaart ook op zyne aanſchryving een zeer groot getal zoo van Geestlyken als der rondom gelegene Ryksvorsten, om zoo gewigtige zaak naar vereysch te onderzoeken, zich tydig begeeven hadt. En gelyk Baldrik, door de tusſchenkomſte van veele zynen vrienden en het geeven van eene goede zomme gelds, reeds vooraf des Keyzers tegen hem opgevatte gramſchap gezust hadt, zoo zag men ook ſtaande deeze ryksvergadering het geſchil wegens de begiftigingen door Graaf Wigman aan 't klooster van Elte eertyds gedaan, volgens den inhoud des volgenden (3) briefs, beſlechten.

In den naam der Heylige en onverdeelbaare Drieëenigheyd, Otto door Gods gunſtigzynde bermhartigheyd Doorluchtig Keyzer der Romeynen. Indien wy de plaatſen en kloosters, door de Godsdienſtige en Godtoegewyde perſoonen gebouwd, door ons Keyzerlyk gezag trachten te ſterken, zoo gelooven wy dat dit buyten twyfel zoo tot welſtand van ons tegenwoordig ryk als ons tot

(1) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. I. cap.* 3. Sed non multo post, expræcepto Ottonis tertii Imperatoris cum dedecore expulſa, his adverſitatibus præviderí cogitabat, ac conſilio cum ſuis accepto, cum post virum priorem ſine occultatione capitis vixisſet, & cupienti ſui copiam non negasſet; postquam vidua lasciva ſecundum dictum Sancti Apostoli diu luxuriata fuisſet, illum, de quo ſupra diximus, Baldericum duxit maritum; cum vivente ſorore, neutiquam copulam alterius ne mente quidem concipere auderet. Nec multo post inſtigante illa, cum armata manu montem Eltne ſubito occupat. Cum oppidani repentino metu perculſi fuga ſalutem quererent, in monasterio ſe abdiderant; expugnatoque monasterio & jaculis altaribus trajectis, unum, quem ſibi inimicum exiſtimari voluit, captivum duxit.

(2) *Ibidem.* Sed cum id regi compertum foret, graviterque factum hoc ferret, delictum Balderici, depræcatorum auxilio pecunia expiatum est. Rex vero altiori concilio imposterum loci illius ſtabilitatem prævidere volens, Noviomago concilio indicto, cum undique frequentisſimi illuc convenirent, tractandum de prædicto loco ſtatuit.

(3) *Pontan. Hiſt. Geldr. Lib. V. fol.* 72. In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, Otto divina favente clementia Romanorum Imperator Augustus. Si loca vel monasteria a religioſis perſonis ac Deo devotis conſtructa nostra Imperiali auctoritate corroborare conamur, hoc procul dubio & ad præſentis nostri regni ſtatum, & ad æternæ beatitudinis præmium nobis profuturum fore credimus. Quapropter omnibus in Christo fidelibus nostris ſcilicet præſentibus & futuris notum esſe volumus, quomodo,

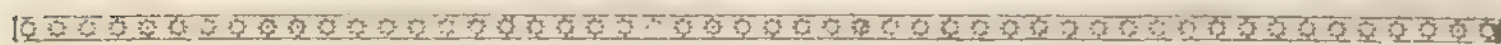
tot vergelding der eeuwige gelukzaligheyd ſtaat te verſtrekken. Daarom willen wy, dat het aan alle onze getrouwen in Christus, te weeten de tegenwoordige en toekomende kennelyk zy, hoe ten tyde van onzen Grootvader, godvruchtiger gedachteniſſe, den vergoden Otto Doorluchtigen Keyzer, Graaf Wisman tot hulpmiddel zoo van zyne als zyner voorouderen zielen, op zekere plaats Elte, genaamd, een klooster en vergadering van Godgewyde Maagden, ter eere van onzen Heere Jeſus Christus en den Heyligen Vitus, volgens de doorluchtige nyging zyner milddaadigheyd heeft gebouwd; gelyk ook een groot gedeelte zyner eygene goederen, wier naamen hieronder ſtaan uytgedrukt, midsgaders ook dat leen, 't gene myn Grootvader van godvruchtige gedachteniſſe hem eerst te leen, en naamaals om zynen naarſtigen dienst in eygendom gegeeven hadt, gewillig in eygendom aan't zelve klooster afgeſtaan, en zyne dochter, met naame Liutgard, tot Abtdiſſe over de andere godgewyde Maagden aangeſteld. In 't vervolg van den tyd als de zelfde Graaf Wigman den avond zyns leevens bereykt en den tol der natuure betaald hadt, heeft zyne andere door hem geteelde dochter met naame Adela dat voorheen afgeſlaane gedeelte zyner goederen geeyscht en beweerd, dat haar Vader, volgens het Saxiſche recht, zonder haare bewilliging en toelaatinge in 't geheel geene overgiften kon doen, en dierhalve de gedaane gift haars Vaders voor onwettig verklaardt. De beroerenisſen wegens dit geſchil hebben tot de tyden van onzen zeer beminden vader geduurd en hoewel onze welbeminde Vader uyt al zyn vermoogen den wortel dier geſchillen heeft getracht uyt te rooijen, zoo heeft hy dat echter, tot dat hy het leeven eyndigde, geenszins tot een goed eynde konnen brengen. Een zeer langen tyd daarnaa als de Abtdis van 't zelfde klooster, te weeten de dochter van den voorgemelden Wigman, den weg van alle vlees hadt ingegaan, en eene andere in haare plaats, volgens het recht van ons Keyzerlyk gezag, ſtondt op te volgen, zoo hebben wy in ons hof, 't gene Nieumeege genaamd wordt, eene zameſpraak bevolen en aldaar ten minſten van dusdaanige beroerenisſen een eynde gemaakt. Baldrik Gemaal van de voorgemelde Adela heeft dan volgens onze begeerte, aanmaaninge en verzoek, het gemelde klooster, zoo met zyne eyge als zyner Gemaalinne hand, openlyk in onze hoede geſteld, en is met eene ſtok, gelyk het de gewoonte by de leeken is, van de geſchilgoederen eens uytgegaan; ten eynde wy volgens ons Koninglyk gebod, en 't bevel onzes briefs een zoodaanig goeddunken van vryheyd voor eeuwig aan dat zelve klooster zouden geeven, gelyk wy weeten, dat de andere vergaderin-

do, temporibus Avi nostri piæ memoriæ Divi Othonis Imperatoris Augusti, Wichmannus Comes pro animæ ſuæ remedio ſuorumque parentum, in quodam loco Altenis dicto Monasterium & Sanctimonialium congregationem in honorem domini nostri Jheſu Christi & Sancti Viti, amplifico benignitatis conamine conſtruxit, nec non magnam certæ proprietatis ſuæ partem, cujus nomina infra tenentur, ſimul & beneficii, quod dilectus avus noster piæ memoriæ ei concesſit, in beneficium postea pro ſervitute ſedula ſibi condonavit in proprium ad edi libenter contradidit monasterium, ſuamque ipſius filiam, nomine Lutgardam, cœteris monialibus præconſtituit abbatisſam, ſuccedente vero tempore cum idem Wichmannus Comes ſemel ad vesperam mortis inclinasſet penitusque naturæ concesſisſet, altera ſuæ procreationis filia nomine Adela, quondam proprietatis jam traditæ partem exposcens, dicensque, quod pater ejus ſecundum Saxonicam legem absque ejus conſenſu & licentia nullam potuisſet facere traditionem, totam patris ſui donationem perduxit in errorem. Hujus itaque ſeditionis perturbatio usque ad tempus dilecti patris nostri perdurabat, ipſeque noster caritativus pater eandem contentionis cladem extinguere pro viribus inſudabat, & hoc quoad ipſe vitam finivit, minime ad unguem usque perduxit. Exacto autem longo temporis intervallo, cum ejusdem monasterii Abbatisſa prætitulati videlicet Wichmanni filia univerſæ carnis viam intraret, aliaque in ipſius locum imperialis nostræ potestatis jure accederet, in palatio nostro, quod dicitur Novimagum nimirum, jusſimus fieri colloquium, ibique ſaltem hujuscemodi ſeditionis fecimus finem. Baldericus enim prædictæ maritus Adelæ pro nostra voluntate, exhortatione ſimul & peti-

ringen van Godgewyde Maagden te Asſene, Quedlinburg en Ganderhem bezitten. Voorts heeft Balderik alle de landen van 't zelve klooster, welken de voorgaande Abtdis ten minſte onder haar bedwang gehad heeft, gelyk ook het verley aan de overblyfſelen van Sint Vitus, in onze tegenwoordigheyd en van zeer veele onze getrouwen, gegund, gegeeven en overgeleverd, wier naamen hier zyn geſchreeven: Geltmon, Furnon, Honthuyſen met alle de voordeelen tot de gemelde plaatſen gerechtlyk en wettiglyk behoorende; Emrik voor de helft gelyklyk verdeeld, in Hamnië de helft, Apel te Ternik de helft, Herveld de helft, Arnhem de helft, Redichem de helft, Lyenden de helft, Brumme de helft, Tule de helft, Malsme de helft, Olbrug de helft, Ratho de helft, Honnepe de helft, Thelden de helft, Trijende de helft, Putten in de plaats opgebouwd de helft. Hierby nog de vier gedeelten van 't bosch Sternewolt te Offer; Wichey, Mulo, en Subort: in deeze vier bosſchen zal by geen het minſte recht hebben, dan op het woord en met de toelaatinge der Abtdisſe, om eenig hert of hinde te jaagen. En zoo 't gebeurde, dat eenig hert of hinde uyt deeze bosſchen liep, zoo zal het aan de jaagers der Abtdisſe, vryſtaan die in andere bosſchen te vervolgen. Uyt het bosch, in 't welke Elte geſticht is, zullen jaarlyks uyt de herten en hinden twaalf aan de Abtdisſe geleverd worden. En op dat de gift deezer overleeveringe beſtandig en ongequetst blyve, heeft de laatste Abtdis, met naame Liutgard, aan den voorgemelden Gemaal van Adela, de vier omheinde huyzen met naame Rinharn, Helikaubel, Linthuyzen, en Reelo, met alle werktuyg tot de zelven behoorende, in eygendom overleverende ter vergeldinge gegeeven; ten eynde naa deezen, gelyk wy hiervoor gezegd hebben, het onderpand van vreede en vriendſchap daardoor des te beſtandiger blyve. Deeze gift heeft de zelfde Balderik eensdeels danklyk ontfangen, even gelyk wy op den raad van onze getrouwen, te weeten den Aartsbisſchop Willegiſus, den Bisſchop Heldeboldus, den Markgraaf Heggebardus, van veele andere getrouwen en zoo en in diervoege die Balderik te geeven verzogt heeft, by onze mogendheyd, aan dat zelve klooster andersdeels gegund hebben; op dat het, als de andere voorgenoemde kloosters, *van*

petitione, idipſum monasterium ſua propria, ſuæque conjugis manu in nostrum publice contradidit mondiburdium. Et ſicut mos est laicorum, cum festuca ab eodem ſemel exivit prædio, ex ratione uti nos nostris regali Imperio ac deſcriptionem præcepto tale libertatis arbitrium eidem monasterio perpetualiter condonaremus, qualiter cæteras monialium congregationes videlicet Asſindio, Quiddenlingenburch, & Gauderſem habere cognovimus. Inſuper Baldericus omnia ejusdem monasterii prædia, quæprior Abbatisſa duntaxat in ſua habuit potestate & investitura ad reliquias Sancti Viti ad præſentiam nostram, nostrorumque plurimorum fidelium concesſit, tradit atque contradidit, quorum nomina hic ſunt inſcripta: Geltmon, Furnon, Honthuyſen, cum omnibus utilitatibus ad ea loca juste & rite pertinentibus Emrica media pars æque diviſa, in hamnio media pars, Apel, Ternicko media pars, Hertvelt dimidia pars, Arnhem media pars, Redinchem media pars, Lyenden dimidia pars, Brummen dimidia pars, Tule dimidia pars, Malsme dimidia pars, Olbrug dimidia pars, Ratho dimidia pars, Honnepe dimidia pars, Thelden dimidia pars, Tryenden dimidia pars, Putten in loco conſtructo dimidia pars. Adhæc quatuor partes foresti Sternrewolt in Offer, Wichey, Mulo & Subort: in his quatuor forestis cervum & cervam nullam habeat venandi licentiam, niſi verbo & conſenſu Abbatisſæ. Et ſi cervus vel cerva de his effugiat forestis eos in alias ſilvas ſequi ſit licentia Abbatisſæ nunciis. In foresto, in quo Eltena est conſtructa ſingulis annis inter cervos & cervas duodecim fere tribuantur Abbatisſæ: Ut autem hujus traditionis donatio firma & inconvulſa permaneat, posterior Abbatisſa nomine Lutgarda prælibatæ Adelæ maritatæ quatuor Curtes nomine Rinharn, Helikaubel, Linthuyſen, Reelo cum omnibus utenſilibus ad ea pertinentibus in proprium trahendo ad ea recompenſavit quatenus post hoc, ſicut prædiximus, pacis & amicitiæ pignus eo permaneat tenacius. Hanc igitur idem Baldricus traditionem grate uni fronte recepit, nec non de fidelium nostrorum ſcilicet Willegiſi Archiepiscopi, Heldeboldi Episcopi, & Heggebardi Marchionis, cæterorumque multorum ſidelium conſilio, ſicut idem Baldricus donando postulavit, eidem monasterio potestative concesſimus ut amodo, ſicut cæte-

van nu af ten eeuwigen tyde zynen volkomen vrydom geniete. Daarenboven door ons bevel geeven en vergunnen wy voorthaan alle de landeryen, die de doorluchtige Keyzer in eygendom aan Wigman gegeeven heeft, byzonderlyk de genoemde in Naardingerlant, Urck, Barknegos, Otmes; boven dien de Landeryen in Vriesland, al het gene de Abtdis van de milddaadigheyd van onzen Grootvader zoude ontfangen hebben in de vier Graaffchappen, te weeten Hunesco, Fualgo, Merme, Mecheta tot nut van de Abtdisse en zusters; die God en den Heyligen Vitus aldaar dienen met alle voordeelen boven gezegd, te zaamen met dien eygendom in de gronden, gebouwen, bebouwde en onbebouwde landen, akkers, beemden velden, vyvers, bosfchen, visferyen, Molens, kerkrechten, in gebaande en ongebaande wegen, in 't gaan en 't wederkeeren, in al dat 'er bekomen is en te bekomen zal zyn, en in alle toebehooren, zoo als men die noemen kan. Voorts het Vortslyk recht en den tol van de visfery in 't land Salon en de riviere Ifsala, gemeynlyk genaamd den Catertol. En 't gene onze beminde Vader aan het zelve klooster heeft verleend, dat overgeeven Wy op de zelfde wyze om die eeuwige vergeldinge: en Wy begeeren nogmaals en gebieden kragtiglyk door dit ons Keyzerlyk bevel aan alle onze getrouwen in Christus, dat niemand in 't zelfde klooster of de plaatfen dat toebehoorende, 't zy Hertog, Graaf of Burchgraaf, dat geen Markgraaf of eenige Schout of ander gerechtsperfoon de landrechtsvergaadering zal houden, noch paardenlast, noch fchattingen, noch eenigen baatlyken dienst afeyfchen; dat niemand van het volk der zelfde Abtdis, in welk Graaffchap hy ook mogt woonen, zal op den landdag van eenen anderen Graaf verfchynen; dan alleenlyk tot dien van den genen, welke, de Abtdis, volgens haar welgevallen, zich tot Kloostervoogd en befchermer zal verkooren hebben. Voorts tot onzer ziele verzoeninge, hebben wy gegund aan 't zelfde klooster, dat voorthaan ten eeuwigen tyde, als de Abtdis van 't zelfde klooster door krankheyd uytgeteerd fal komen te fterven, de Nonnen eene onder haar, die zy wenfchen, vrylyk zullen uytkiezen, te zaamen met bewilliginge van den Bisfchop van Uytrecht, in wiens Bisdom zy gelegen zyn, zonder eeniger menfchen tegenfpraa-

cætera monasteria fupradicta, libero perenniter fruantur arbitrio. Præter hoc, quicquid prædii divus Imperator femper Augustus Wichmanno in proprium donavit, præcipue, quæ dicuntur in Nardincklant, Urck, Barbnegos, Otmes; prædia infuper in Frifionibus quicquid Abbatisfæ in quatuor Comitatibus videlicet Hunesco, Fualgo, Merme (*Merwe*) Mecheta tributaria, munificentia Avi nostri recepisfet nos nostro deinceps præcepto ad Utilitatem Abbatisfæ & Sororum ibidem Deo Sanctoque Vito famulantium, largimur & concedimus, cum omnibus utilitatibus infuper dictis, fimul & in ista proprietate arcis, ædificiis, terrisque cultis & incultis, agris, pratis, campis, piscinis, filvis, piscationibus, molendinis, ecclefiis, viis & inviis, exitibus & reditibus, quæfitis & inquirendis, cunctisque appendicibus, quæ dici posfunt. Nec non fiscum & Telonium de piscatione in pago Salon & in fluvio Ifula, quod vulgari nomine Catertol dicunt. Et quod dilectus genitor noster eidem monasterio concesfit eodem modo pro æterna remuneratione nos contradimus, & nos adhuc volumus nostro Imperialique præcepto cunctis nostris in Christo fidelibus firmiter jubemus, ut in eodem monasterio vel locis ad id pertinentibus nullus Dux, Comes vel Vicecomes, nullus Marchio, vel quilibet Schuldacio, vel alia judiciaria perfona ullum habeat placitum nec parafredes, nec pratas faciendas, nec aliquid exigatur fervile fervitium priusquam ejusdem Abbatisfæ fervus in cujuscunque habitet comitatu alterius Comitis non eat placitum, fed ad ejus folummodo quemcunque Abatisfa fibimet eligere velit Advocatum. Ceterum pro animæ nostræ expiaculo, eidem largiti fumus Monasterio, ut post hac perpetualiter cum ejusdem monasterii Abbatisfa morbo confumpta moriatur, fanctimoniales inter fe unam, quamcunque velint, fimul confenfu Trajectenfis Episcopi, in cujus pofitæ funt diœcefi, absque mortalium omnium contradictione licenter eligent. Et ut hujus monasterii ftatus ab adverfariorum omni incurfione maneat intactus, ficut Wichmannus Comes inftituit, de eodem monasterio ad limina S. Petri Principis Apostolorum Romani argenti tot annis libra deferatur. Postremo ipfa videlicet Abbatisfa cum omnibus rebus fuis nostro femper pareat Imperio & fub nostro confistat mondibur.

ſpraake. En op dat de ſtand van dit Klooster van aller tegendingeren geweld blyve onbeſchaadigd, en zoo als het de Graaf Wigman geſticht heeft, zal ieder jaar een pond zilvers tot het graf van Sint Peter, Prins der Apostelen, te Rome opgedraagen worden. Eyndelyk die Abtdis met al dat haar aangaat zal altyd ons gebied onderdaanig zyn, en onder onze Voogdy ſtaan, op dat het de Abtdisſe en haare Zusters te liever behaage altyd voor ons te bidden. En op dat het gezag deezer onzer gifte ſtandvastig en te geloofwaardiger zy by de geloovigen van Gods Heylige Kerke, en by onze getrouwen te vaardiglyker worde onderhouden, hebben Wy dit tegenwoordig gebod doen beſchryven, en met onzes rings indruckinge bezegelen; het welk wy met onze eyge hand hier onder hebben bevestigd.

Teken van den Heer Otto den grooten, doorluchtigen Keyzer.

Ik Hildebald Bisſchop en Kanſellier, in de plaats van den Aartsbisſchop Willegizus, heb het overzien. Gegeeven den achttienden van wintermaand in 't jaar van des Heeren menschwordinge negenhonderdnegentig, de zesde indictië, in het tiende jaar der regeeringe van Otto den III., doch het derde zyns Keyzerryks. Vergund op het hof te Nieumeege. Amen.

Dan terwyl de Keyzer zich aldus tot het regelen zoo van deeze als verſcheydene andere hoogwichtige rykszaaken eenige maanden naa den anderen te Nieumeege ophieldt, wierdt zyne (1) bewindvoerende Moeder Theophana eyndelyk op dat hof door zoo treffende ziekte aangetast, dat die Vorstin nog den zestienden van Zomermaand, tot geene kleyne droefheyd zoo van den jongen Keyzer haaren Zoon, als van de van alom toegevloeide Ryksprinſen, aldaar het eynde haarer dagen bereykte. Zulks haar lyk, bygeleyd door alle de op dien landdag beſchreevene Grooten, volgens haare begeerte, naar Kolen gebragt, en in de Koninglyke Kloosterkerk van Sint Pantaleön (want die was door Bruno (2) Oom van haaren geweezen Gemaal geſticht) volgens haare begeerte ter aarde beſteld wierdt, naa dat haare uytvaart door Evergerus, Aartsbisſchop dier ſtad, op eene Koninglyke wyze gehouden was.

Immiddels beſtierde Egbert des Graaven van Hollands Halvebroeder de hem aanbetrouwde Aartsbisſchoplyke kerk van Trier alsnog met eenen gelyken yver ſedert zyne te rugkomſte uyt Italië; vanwaar hy onder anderen het gebeente (3) van Sint Se-

burdio, quatenus ipſam, ſororesque ejus pro nobis jugiter exorare melius delectet. Et ut hæc nostræ concesſionis authoritas obtineat firmitatem & a ſanctæ Dei eccleſiæ fidelibus nostrisque melius credatur, & diligentius obſervetur, hoc præſens præceptum conſcribi & annuli nostri impresſione ſigillari jusſimus, quod & propria manu ſubtus firmavimus.

Signum Domini Ottonis magni Imperatoris augusti.

Hildebaldus Episcopus Cancellarius vice Willegiszi Archiepiscopi recognovi. Datum quinto decimo Kalend. Januarii, anno dominicæ incarnationis noningenteſimo nonageſimo, ſexta indictione, decimo Anno autem tertii Ottonis regnantis, Imperio vero tertio, Datum in palatio Noviomagi. Amen.

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 991. Hugo vero cum eadem Imperatrice, filioque ſuo quocumque proficiscuntur famulando proſequitur, usque dum Niumagun perventum est; ibi ergo dum quaſi compede totum ſua ditione collegisſet Imperium, conſummato in bonis vitæ ſuæ curſu, quod est dictum miſerabile, immatura morte disſolvitur XVI Kalendas Julii, indeque Lugubri Imperatoris filii ſui, ceterorumque ſuorum fidelium comitatu evecta, ad urbem defertur Agrippinam & in eccleſia ſancti Pantaleonis martyris, ut ipſa decreverat ſepulta est, ab Evergero Colonienſi Archiepiscopo, præſente filio, ac multa pro remedio matris fratribus largiente.

(2) *Vita Brunonis Archiep. apud Leibnitz. tom. I. fol.* 282. item *Herm. Corn. Chron. apud Eccard tom. II. fol.* 532. Bruno Archiepiscopus Colonienſis, ſecundum Sigebertum, Cœnobium S. Panthaleonis conſtruxit in urbe Colonienſi, magnis bonis ipſum dotans & ditans.

(3) *Gest. Trevir. Archiep. cap.* 9. Cum Ottone magno & glorioſisſimo Imperatore Augusto, cujus conjux Theophanu in Italia per triennium fere conſtituti, multa ſanctorum Corpora collegerunt, quæ ad

Severus, voorheen in de Tarrentynſche valey begraaven, midsgaders die der Bloedgetuygen Gregoor en Pontiaan hadt medebragt. Dan door eene ongemeene droogte des jaars negenhonderddriëntachtig (1) ziende de inwoonders zyns Bisdoms met een misgewas van eetwaaren en gevolgelyk met eenen daaruytvoortſpruytenden hongersnood gedreygd, heeft hy in de derde week naa (2) belooke Paaſche drie vast- en bededagen, onder 't doen van ſtaatlyke ommegangen met kruyſen zoo langs de valeijen als de wegen zyns Bisdoms, voor den goeden wasdom der aardvrugten jaarlyks ingeſteld; en welke door hem aldus in zwang gebragte bededagen, alsnog op den zelfden tyd des jaars onder den naam van kruysdagen, mids de aangekondigde ommegang met het draagen van kruyſen geſchiedde, tot den huydigen dag toe nog jaarlyks in de Roomſche kerk gevierd worden.

Voorts hebbende eene kapel, ter gedachtenisſe van den Apostel Andries, in het noorde gelegen aan de rechterzyde zyner kerke (3) geſticht, liet hy niets onbeproefd om, waar 't moogelyk, eenige overblyfſelen der voorheen aldaar begraavene Bisſchoppen te ontdekken, welken, om hun uytmuntend leevensgedrag, door de onderhoorige ledemaaten zyner kerke reeds als Heyligen gevierd wierden. Dierhalve verſcheyde werklieden tot het roeren van den grond (4) door hem zynde aangeſteld, zoo ontdekten die dan ook eyndelyk in 't kerkhof van Eucharius het gebeente van Celſus in eene krytſteenige kist, zynde met eene marmere zark overdekt, op welke des overleedens graafſchrift in zes Latynſche dichtregelen wydluchtig geſteld was. Dierhalve hebbende de ontdekte (5) kist verzegeld, en by de zelve ter bewaaringe eene goede wacht geſteld, gaf hy te Ingelenheym zynde aangeland, aan alle de Bisſchoppen en Abten, welken op 't bevel (6) en onder 't opzigt des Keyzers, zoo uyt alle de Nederlandſche kerken, als

---

ad ſedes ſuas transmiſerunt. Ekbertus S. Severum primum in Tarrentina valle ſepultum, . . . , adjutorio regis ſupra nominati adquiſivit. Adquiſivit in Spoleto Civitate osſa Gregorii martyris & Pontiani martyris.

(1) *Brouweri Annal. Trev. ad ann.* 983. *tom. I. fol.* 486. Hoc etiam anno ſiccitate in Treveris & finitimis circumquaque regionibus plurimum laboratum; id malum Egbertus Jejunio, quod hodieque BANNITUM, ſeu a rei ſeu ſpatii Sanctione vel pœnali indictione appellant, expiari, pacemque Dei ambarvali ſupplicatione expoſci, tertia a paſchalibus hebdomade, ſemper deinceps prælatis Crucibus atque reliquiarum fertulis voluit.

(2) *Gest. Trevir. Archiep. cap.* 9. Jejunium pro ſiccitate terræ imminente, & rogationes, muciumque & ſanctarum reliquiarum gestationes per circuitum Vallis Trebericæ, ab omnibus qui ſunt in ſua parrochia, tertia post pascha hebdomada fieri præcepit.

(3) *Acta SS. menſe febr. in vita Celſi tom. III. fol.* 397. Doluit (*Egberto*), ſiquidem frequenter nudisque luminibus alta multotiens ſuspiria traxit, quod ſacellum, in quo prætioſus Domini Archipræſul Eucharius, una cum beatisſimis cum manipularibus ſuis, in pace pauſitat & adventum redemptoris expectat, humili nimis atque paupertino tot labentibus annis duraret inſtrumento, ſecum anxius in archivo mentis volvens, quatenus vitam ſospitate comitante, condigno, quantum ad hominum æstimationem apparatu, jactato novo fundamine tantis patronis omnigeno uti decuerit, ornatu dominicalem unguetenus perpoliret eccleſiam, nauci pendens istam nostram & ex obliquo vocans eam redituum repoſitorium.

(4) *Ibidem, fol.* 398. Cumque jam per dies aliquot fodiendo laboratum fuisſet repente fosſores inopinis ictibus in ter quaterque beati Celſi, uti Divinitati placuit, polyandrum (*hoc est ſepulcro*) impegerunt. Erat autem Sarcophagus ipſe, in quo reſurrectionis nudum granum maturandi gratia per tot tempora latuit, miri candoris petra, quam vulgus Cretam vocat, & tabula deſuper marmorea, in qua ſanctitatis ejus index titulus fuit caraxatus, hunc modum continens:

Sollicitus quicumque cupis cognoscere tumbam,
Præclarus jacet hic nomine vel meritis
Celſus, quem dominus vero inſignivit honore,
Non ſegnis patriæ ſemper ubique vigens;
Qui genus atque ortum claro de ſtemmate traxit;
Affectuque pio conditur hoc tumulo.

(5) *Ibidem.* Beati pignoris taphum de loco depoſitionis movere nequaquam præſumpſit, ſed tantum auctoritatis ſuæ ſigillo ſub vigilum excubiis ſignare curavit.

(6) *Ibidem.* Non multo post corrogata est imperiali edicto ſolennis ſynodus quam plurium Episcoporum atque Abbatum, patrum videlicet Belgicæ nec non Germanicæ apud regale palatium, quod barbarico vocabulo Engilenheim vocatur &c.

als ook uyt een groot gedeelte van Duytschland, aldaar vergaderd waaren, *van deeze zyne gedaane ontdekkinge* kennis. Alle (1) welken, mids de zonderlinge deugden, die in den overleeden, ſtaande des zelfs leeven hadden uytgeſcheenen, dierhalve aan den Trierſchen Kerkvoogd bevel gaven van, *des zelfs ontdekte gebeente uyt de oude kist opneemende in eene nieuwe te leggen en in 't gezigt van al de werreld op eene verheve plaats des altaars te ſtellen.* Dit geſchiedde onder 't zingen van pſalmen, en den toevloed der (2) voornaamſte Geestlyken zyns Bisdoms; en by welke ſtaatlyke overvoeringe de Trierſche Bisſchop (3) zelf, zoo dra de ontdekte overblyfſelen ter kerke wierden ingevoerd, met eene heldere ſtem den Ambroſiaanſchen Lofzang ophief.

Omtrent den zelfden tyd, te weeten: den (4) zestienden van Grasmaand
993. des jaars negenhonderddrieënnegentig verwierf de zelfde Trierſche Kerkvoogd door 't doen (5) van eenen voetval voor Keyzer Otto den III., dat zyne kerk, even gelyk wy hiervoor gemeld hebben dat (6) Koning Zwentibold ook gedaan hadt, in 't bezit der Abtdye van Sint Servaas te Maastricht weer herſteld wierdt, mids die ſedert de tyden van Keyzer Otto den I. door dien Vorst van dezelve weer was ontzet geweest.

Vervolgens de Feestdag (7) van Sint Eucharius voorhanden zynde, heeft zich Egbert nog in het zelve jaar naar des zelfs Klooster begeeven om aldaar perſoonlyk den Godsdienst te verrichten. Naa 't doen der Misſe verzogten hem de Kloosterlingen van *zich en zyn gevolg te willen ontnuchteren*, dan dit, als hen willende tot geenen last zyn, beleefdlyk zynde van de hand geweezen, heeft hy zyne te rugreyze naar zyne ſtad verhaast, dan onder wege, als hy den ſtroom Olivia genaderd was, overviel hem eene ziekte; welke den Trierſchen Kerkvoogd, in zyne Aartsbisſchoplyke ſtad zynde te rug gekeerd, den tienden (8) van Wintermaand des zelven (9) jaars uyt het leeven rukte, wordende zyn lyk, in de door hem geſtichte Andries Kapel begraaven en boven 't zelve een

(1) *Acta SS. menſe febr. in vita Celſi tom. III. fol.* 399. Post hæc ſacro placuit conſilio *quatenus Augusti proſtagmate præeunte atque Episcoporum indisgregabili conſenſu comitante Trevericus Vates naviter ſedem ſuam reviſere debuisſet & glebam B. Celſi una cum ſubice clero de tumulo proprio levare atque ſublimiter in arcella . . . ſacro altari imponere.*

(2) *Ibidem.* Inter hæc ſacræ modulationis otia ſacerdos domini Egbertus reverenter depopulavit tumbam, auferens ab ea osſa exſucta & albida & poſuit in Sindone munda & Candida, jubilans cum omni clero.

(3) *Ibidem.* Cumque Deo amabilis archipræſul cœlesti dote locupletatus & tanta credentium numeroſitate circumfultus idem monasterium fuisſet ingresſus, ille hymnum . . . TE DEUM LAUDAMUS ipſe primus diapaſontica voce inchoavit.

(4) *Diplom. Otton. III. apud Edm. Martene Veter. Monim. Coll. tom. IV. fol.* 157. Data XIV. Cal. Maii anno dominicæ incarnationis DCCCCXCIII, indictione VI, anno autem Ottonis regnantis X, actum Ingilenheim feliciter.

(5) *Ibidem, fol.* 156. Præfatus Archiepiscopus Egbertus flexis genibus & vocelacrimabili nostram Clementiam præcatus est, ut pro redemtione animæ ipſius jam dicti avi nostri, qui eandem Trajectenſem Abbatiam a jure S. Petri abſtulit, & pro remedio animarum beatæ memoriæ ejus æquivoci, genitoris nostri Imperatoris Augusti, nostræque genitricis Theophaniæ Imperatricis Augustæ, Trevirenſi eccleſiæ ablatam abbatiam, novo nostro celſitudinis donativo redderemus & restitueremus, &c.

(6) *Zie hiervoor II. Deel fol.* 133.

(7) *Gest. Archiep. Trevir. cap.* 11. Adveniente quondam festivitate S. Eucharii, ipſe pro celebrando ibidem divino officio ad ejus monasterium perrexit; cumque post expleta misſarum ſolemnia a fratribus peteretur *obnixe cibi & potus caritatem ſumere*, ne eis oneroſum fortasſe existeret, ſi tanta comitatus ambitione ibidem reficeret, *oblatam a fratribus Caritatem omnino refutare* & reditum ſuum in urbem maturare. Cumque venisſet ad flumen Oliviam, cœpit infirmitate gravi deficere, nec mora ad ſuam ſedem perveniens, diem clauſit extremum. Sepultus est ibidem in parva Eccleſia quam ipſe in honore S. Andreæ conſtruxerat in latere eccleſiæ dextro.

(8) *Notæ G. Henſchenii ad vitam Adalberti in actis SS. tom. V. fol.* 104. Egbertus, creatus est Archiepiscopus Trevirenſis circa initium anni 978. mortuus 10. Decembris anni 993.

(9) *Annal. Saxo ad ann.* 993. Posthæc Ekbertus Treverenſis Archiepiscopus obiit, cui Liudolfus ſuccesſit.

een grafſchrift geſteld, 't gene uyt zes Latynſche (1) dichtregels beſtaande, van deezen inhoudt was:

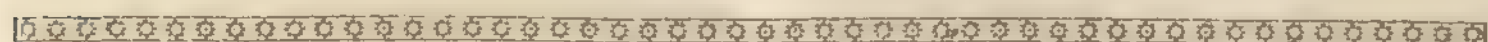
Hier legt begraaven Egbert, Bisſchop van Trier, de ſtichter deezer Kapelle, de luyſter der Bisſchoppen, het helder licht der kerke, de vreede en liefde der gemeente, en de glori aller Kerklingen; welke uyt (2) Luxemburgland beroepen zestien jaaren deeze kerk beſtierd heeft. Des weest allen in uwe gebeden zoo welbeminden voorſpraak gedachtig.

994 Gelyk de Trierſche kerk thans door dit overlyden van Egbert, zoo verloor ook die van Uytrecht door de dood (3) van Balduin, dien wy gemeld hebben, dat den voorgemelden (4) Volkmarus in die waardigheyd ſedert was opgevolgd, een jaar laater zynen Bisſchop. Welken eenige (5) ſchryvers getuygen dat van het tegenwoordige Graaflyke Huys van Holland langs Sikko of Sigefrid, jongſten Zoon van den tegenwoordigen Graaf Arnoud, zoude zyn afgedaald; doch 't gene de tydsrekening geenszins lydt, mids de gemelde Sikko op dien tyd, als Balduin overleedt, ten hoogſte nog maar (6) elf jaaren, kon bereykt hebben, en des ook geenszins de Vader van den gemelden Bisſchop, maar die wel des zelfs Vaderlyke Oom en de zelfde geweest zyn; welken wy hiervoore nevens zynen Broeder Arnoud (7) zyns Grootvaders giftbrief, by welken die de Abtdy van Sint Peter met het dorp Desſelberg en des zelfs kerklyke gerechtigheden beſchonk, hebben zien onderſchryven.

Zeker is 't dat wy van hem dit geldſtuk, zynde het oudſte der Uytrechtſche Bisſchoppen, naa hen (8) het recht van Geldmunten door Keyzer Otto den I. verleend was, alsnog bezitten; het welke ik thans alhier te liever inlasſe, mids die door hun geheel onderhoorig Bisdom en des ook in het thans genaamde Holland zekerlyk zullen gangbaar geweest zyn; ter oorzaake de Hollandſche Graaven in dien tyd alsnog geenszins een diergelyk muntrecht van de Duytſche Keyzers ontfangen hadden.

De voorzyde is beſtempeld met des Bisſchops beeldenis, houdende den ontfangen Harderlyken ſtaf in de rechter hand, dan hebbende het hoofd zonder myter; als welk eerteken te voeren de Uytrechtſche Bisſchop in dien tyd nog geenszins van den Paus ontfan-

(1) *P. Scriverius Graav. van Holl. pag.* 31.
Pontificum decus, Eccleſiæ clarisſima lampas,
Pax & amor populi, totius gloria cleri
Hic jacet Eclebertus LUCIS REGIONE repertus
Præſul Trevericus, ſed & aulæ conditor hujus;
Rexit & eccleſiam ſenos denosque per annos.
Omnes dilectum prece commendate patronum.

(2) *Uyt deeze woorden ſchynt men te moeten beſluiten, hoewel de Trierſche Chronyken daarvan zwygen, dat dees Egbert, eer hy den Aartsbisſchoplyken ſtoel van Trier beklom, zekerlyk de eene of andere Geestlyke Bediening in Luxemburgerland moet bekleed hebben.*

(3) *Chron. Joan. de Beka fol.* 36. His diebus, ſcilicet anno Domini DCCCCXCIV. Balduinus Episcopus ad quatuor annos eccleſiæ Trajectenſis Pastor existens, VI idus Maii requievit in Christo, tumulatus cum prædictis Pontificibus in Trajecto.

(4) *Zie hiervoor II. Deel fol.* 217.

(5) *Hiſt. Hedæ fol.* 92. Volcmaro Episcopo defuncto, ſuccedit Baldevinus filius Sifridi cognomento Sicconis præfecti Kenemariorum, fratris Theodrici tertii ejus nominis, quarti Comitis Hollandiæ XVII Episcopus.

(6) *Want Arnoud de Vader van den gemelden Sikko of Sigifrid, was, als uyt het verhaalde is af te meeten, in het jaar negenhonderdtachtig eerst getrouwd, en hadt behalven deezen, nog twee oudere Zoonen Dirk en Adelbert, geteeld.*

(7) *Zie hiervoor II. Deel fol.* 198.

(8) *Zie hiervoor II. Deel fol.* 189.

fangen hadden: en 't gene des hier tot bewys ſtrekt, dat (1) dit geldſtük van deezen en niet den laateren Bisſchop Balduin is; mids die dat recht reeds bezat en dierhalve ook met eenen myter zou zyn verbeeld geweest. Het randſchrift luydt aldus:

BALDUVIN'US EPISCOPUS.

BISSCHOP BALDUIN.

Rondom een kruys, het gewoonlyk muntmerk dier tyden en met het welke de tegenzyde beſtempeld is, leest men tot randſchrift:

TRAJECTUS.

UYTRECHT.

Hoewel men totnogtoe de gewoonte gehad hadt om, by 't openvallen eens Bisdoms, in des zelſs ſtoel den eenen of anderen uyt de kloosters getrokkene geestlyken te plaatſen, en waarom veelen der voorige Uytrechtſche Bisſchoppen Moniken van de Benediktiner ordre geweest zyn, zoo beſloot thans echter Keyzer Otto dit aldus opengevalle bewind der Uytrechtſche kerke, op den raad van Notgarus, Bisſchop van Luyk, aan eenen werreldlyken, te weeten Ansfrid (2) tegenwoordigen Graaf van Streije, Teysterband, Huije en meer andere gewesten op te draagen: mids dés zelſs Vader (3) de Broeder van des tegenwoordigen Keyzers Overgrootmoeder Machteld geweest was, en, des niet min doorluchtig van afkomst, gelyk uyt de hiervoorgeſtelde (4) geſlachtlyst van Wittekind is af te meeten, dan van zyne jeugd af van een zeer voorbeeldlyk leevens gedrag geweest was. Want de kinderſchoenen hebbende afgelegd, hadt hem zyn Oom, die mede (5) Ansfrid genaamd en Graaf van wel vyftien Graafſchappen geweest was, aan des zelſs zusters (6) Zoon Bruno Aartsbisſchop van Kolen en Broeder van Keyzer Otto (7) den I., om hem in den wapenhandel te onderwyzen, ſtaande deezes Bisſchops

(1) *Notæ Buchelii ad Chron. Joan. de Beka fol.* 36. Habeo apud me nummum argenteum, ſed ſane exiguum, quem hujus Balduini esſe non dubito; cum ejus vultum absque Infula (cujus uſu, usque ad Godebaldi tempora, caruere Antistites) nudum exhibeat & perinde, non ad posteriorem Balduinum, ſed priorem hunc pertinere certum ſit.

(2) *Hedæ Hiſt. fol.* 92. Balduino defuncto, ſuccedit Aufridus, vir illuster & Comes præpotens, XVIII Episcopus; qui gloriam ſecularem cum magna ſanctitate, & ſpirituali dignitate commutavit.

(3) *Zie hier de bewyzen. Alberici Monach. Triumfont. Chron. ad ann.* 921. Factus est Trevirenſis Archiepiscopus Rupertus filius Theoderici Saxoniæ Ducis, FRATER MATHILDIS REGINÆ ALEMANNIÆ. *Welke Robbert weer de* VADERLYKE OOM *van Ansfrid Bisſchop van Uytrecht was, volgens Ditmarus Lib. IV. fol.* 354. Vir felicis memoriæ Comes profecto ANSFRIDUS, vir omni, inquam, bonitate conſpicuus, dum adhuc esſet alto progenitorum germine puerulus, cum omni lege mundana a PATRUO RUPERTO Trevericæ civitatis Episcopo, tum divina, adprime est inſtitutus. Inde a PATRUO SUO SCILICET SUO ÆQUIVOCO QUINDECIM COMITATUUM COMITE STRENUO, domino Brunone Archiepiscopo Agrippinenſi traditur ad res militares. *En diensvolgens Ansfrids Vader weer de Broeder van de Koningin Machteld, Overgrootmoeder van den tegenwoordigen Keyzer.*

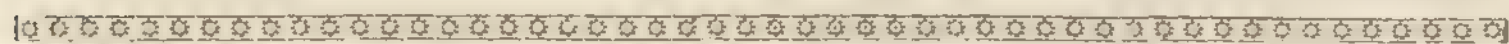
(4) *Zie II. Deel fol.* 14.

(5) *Ditmari Chron. Lib. IV. fol.* 354. Videtur etiam optumum quædam ejusdem temporis facta memorare, quæ nonnullis puerilia & multum mirabilia esſe videbantur, ſed hæc a Deo prædeſtinata in ſuis virtutibus agnoscuntur. Vir felicis memoriæ Comes profecto Ansfridus, vir omni, inquam, bonitate conſpicuus dum adhuc esſet alto progenitorum germine puerulus cum omni lege mundana a Patruo Ruperto Trevericæ Civitatis Episcopo tum divina adprime est inſtitutus. Inde a Patruo ſuo, ſcilicet ſuo æquivoco XV comitatuum Comite ſtrenuo Domino Brunone Archiepiscopo Agrippinenſi traditur ad res militares.

(6) *Zie de Geſlachtlyst van Wittekind II. Deel fol.* 15.

(7) *Zie de Geſlachtlyst der Saxiſche Keyzeren II. Deel fol.* 140.

ſchops Aartshertogſyk bewind van Lotteringe, aanbevolen. Aldus onder het hooge opzigt van zoo grooten leermeester zich niet min in allerhande weetenſchappen, dan het behandelen der wapenen hebbende afgerecht gemaakt, begaf hy zich eyndelyk in den dienst van zynen Neef Koning Otto den I., en woonende dus voor de eerſte maal den veldtogt by, als die zich met zyne benden ter bemagtiginge van Rome naar Italie begaf. By welk voorval hy desgelyks volgens den ontfangen last van (1) den voorgemelden Vorst, zyne tent, welke gelyk alle zyne verdere uytrusting ſteeds zeer prachtig en welgeregeld was, over die des Konings plaatſte: welke hem zynen Zwaarddraager maakte, en des, by 't doen zyner intreede te Rome, bevel gaf om zyn blood geweer, tewyl hy zyn gebed in de kerk der Apostelen zoude doen, hem ſteeds boven het hoofd te houden; mids hem de trouwloosheyd der Romeynen, aan de voorgaande Keyzeren zoonu zoodan beweezen, te wel bekend was. Onaangezien dit nieuwe bewind, was hy dagelyks bezig in 't leezen des bybels, en mengde des onder de (2) voorvallende zaameſpraaken ſteeds eenige ſpreuken dier gewyde ſchriften. Zulks zyne Spitsbroeders, aan wie zoo ongewoon leevensgedrag in 't oog liep, met het zelve altemets den ſpot dreeven, en hem, die met Hilzundis, Graavin van Strye getrouwd was, ſlechts *voor eenen monik met krygskledereen vermomd* uytkreeten. By deeze Gemaalin (3) hadt hy eene Dochter Benediĉte geteeld, die, niet min dan haare ouders van zeer deugdzaam gedrag zynde, des tot het Geestlyk leeven geneege was. Invoege haare Moeder de beſaamde Abtdy van Thoorn by Roermonde aan de Zuydzyde der Maaze op den raad van haaren Gemaal Ansfrid ſtichtte, die met verſcheyden haarer goederen in 't jaar negenhonderdtweeënnegentig begiftigde, ja zelf, nevens deeze haare dochter, in de zelve het Geestlyk gewaad aannam. Sedert Ansfrids Gemaalin overleeden, en van de dood des laatstgemelden Bisſchops van Uytrecht, aan den tegenwoordigen Keyzer in 't leger (4) bericht gegeeven zynde, deedt die Ansfrid, door Otgarus Bisſchop van (5) Luyk, aan wiens kerk de zelve voorheen reeds zyn Graafſchap en de ſtad Huy met bewilliging (6) des Keyzers hadt afgeſtaan, by zich roepen

(1) *Ditmari Chron. Lib. IV. fol.* 354. Sic bonæ indolis adolescens penes ipſum quotidie proficiebat, donec primi Ottonis magni Imperatoris Romam cum exercitu jam acquiſituri mancipatus est ſervitio. Qui in initio militiæ ejus injunxit, ut tentorium ſuum, quod adeo pulchrum videbatur, quotidie poneret e regione contra Imperiale & ſpatam ſuam duceret, ut in hoc probaret ſi Palatinus ſe agiliter initiaret . . . Romam ſane prædiĉto Cæſare ingrediente non minimum confiſus in juvene fecit eum ſpataferium ſuum, dicens: Dum hodie ego ad ſacra limina Apostolorum perorabo, tu gladium continue ſuper caput meum teneto, nam fidem romanam antecesſoribus nostris ſæpius ſuſpeĉtam non ignoro.

(2) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. I. cap.* 11. Quicquid vero in jugi & quotidiana confabulatione loquebatur hoc divinarum ſcripturarum exemplis blande leniterque condiebat, & ſi quando contigit ut a ſecularibus negotiis quietus esſe poterat, aut justa judicia traĉtabat, aut leĉtioni tanto ſtudio inſistebat, ut a quibusdam inſipientibus monachicam vitam illum agere derideretur.

(3) *Diplom. Hilzundis Com. de Strye apud Miræum Diplom. Belg. fol.* 146. Ego Hilzondis Comitisſa terræ de Stryen, ſequi cupiens eum, qui est ſponſus virginum, de conſilio domini mei Ansfredi ecclеſiam conſtruxi in alodio meo de Thorne, ubi ego & filia mea Benediĉta, ſub regula ſanĉtæ obedientiæ &c.

(4) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. I. cap.* 12. Cum vero Batruwinus Sacerdos Trajeĉtenſis vita decederet, nunciusque in castra venisſet, rex Ansfridum ſeorſum manu ducens ſacerdotium illud ei offerre cœpit.

(5) *Ditmari Chron. Lib. IV. fol.* 355. Quod dum in exordio per intentionem agitur, a tertio Ottone Imperatore ad Episcopatum Trajeĉtenſem per Notgerum Leodii pontificem ſumma necesſitate vocatur.

(6) *Diplom. Ottonis III. Imp. apud Miræum in Cod. don. piar. cap.* 41. Quia adiit Celſitudinem nostram venerabilis & fidelis noster in omnibus executor Notherus Tungrenſium ſive Leodienſium Episcopus ut ei vel ſuccesſoribus ſuis S. Mariæ Sanĉtoque Lamberto deſervituris Comitatum Hojenſem, qui

pen, om hem tot Bisſchop der thans
995. ledigſtaande kerke van Uytrecht aan te ſtellen. Ansfrid, zoo dra hem de Keyzer met de hand op zyde geleyd en van dat voorneemen opening gedaan hadt, ſtondt niet weynig verſteld, en vertoonde des, om zich dien last te onttrekken, *hoe hy niet geestlyk maar in den (1) krygsdienst verouderd zynde, des het aanvaarden van zoo hoog Geeſtelyk beroep met recht, als ſtrydig tegen het totnogtoe onderhoudc gebruyk, by ieder als onbetaamelyk zoude worden uytgekreeten.* Dan des onaangezien door den Keyzer dit aan hem gedaan verzoek met des te meer ernst ziende aandringen, verzogt hy *eenigen tyd om zich met de zynen deswege te beraaden.* Dit hem zynde ingewilligd verreysde Ansfrid naar (2) Aken en ſmeet zich voor 't altaar, aan Gode ter eere van de Moeder maagd toegewyd, op zyne knien ter aarde, haar zeer vuuriglyk ſmeekende *ten eynde zoo ongewoone aanſtelling, zoo die wettig was, mogt voltrokken, zoo niet, door haare voorſpraake verhinderd worden.* Dan ziende zich immiddels zoo door den Keyzer als door Evergerus Aartsbisſchop van Kolen, alle des zelfs onderhoorige Bisſchoppen, midsgaders de verdere omſtaande menigte met eene gemeene ſtem tot Bisſchop uytroepen, beaamde hy eyndelyk *in de hem aldus als opgedronge verheffing.* Des leggende zyn (3) ridderlyk zwaard, 't gene hy totnogtoe op zyde gevoerd hadt, op den voorgemelden altaar neder, betuygde de benoemde kerkvoogd *dat, gelyk hy met het zelve voorheen de werreldſche eer hadt bekomen, en ook totnogtoe met het zelve Gods vyanden en die der weduwen en weezen te keer gegaan, zich zoo thans ook in haare hoede en voorſpraak, op dat hy ook de eeuwige eer en zaligheyd erlangen mogt, ten dierſte aanbeval.* Deeze verklaaring, met zeer veel naadruks zynde gedaan, trok de traanen uyt aller omſtaanderen oogen, en wierdt Ansfrid gevolglyk door den voorgemelden Evergerus tot Bisſchop der Uytrechtſche kerke gewyd, midsgaders zyn Neef (4) Unroch, in des zelfs plaats, tot Graaf van het daardoor opengevalle Graafſchap (5) Teysterband door den Keyzer aangeſteld.

Welke ſedert in zynen derden togt naar Italie en het jaar duyzenden-
twee, zoo als eenige (6) ſchryvers 1002
wil-

qui in nostra ditione hactenus erat, quemque Ansfridus Comes illuster vir, qui illum ad præſens tenebat, pro Dei honore & prædictorum ſanctorum veneratione ipſiusque Episcopi amore reddiderat, perpetuo habendo concederemus, &c.

(1) *Alpertus de diverſ. temp. Lib. I. cap.* 12. Cumque ille remitteretur, *jamque ſe ſenem in militaribus armis omni tempore vitæ ſuæ verſatum, clericatus officia ſuscipere omnino abſurdum videri* contenderet, & rex vehementer inſtans ut ad ſuscipiendum compelleret; perſpiciens quia regi reſistere non posſet, *ut cum ſuis rem deliberaret*, exposcit. Quare impetrata & ab ſuis oratione accepta, quæ rex imperarat ſe facturum pollicetur.

(2) *Ditmari Chron. Lib. IV. fol.* 355. Illud profecto dum audivit Capellam Aquenſem introiit, & mundi Dominam exoravit, *ut ſi esſet a Deo Canonice, perficeretur, ſi non, miſericorditer annullareter.* Sed postquam Evergerus Colonienſis Archiepiscopus ſuffraganeorum conſenſu, Imperatori ſibique in medium conſuluit, vellet, nollet ad Episcopum acclamatur.

(3) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. I. cap.* 12. Atque accepto gladio, quo erat accinctus, ſuper altare Sanctæ Mariæ poſuit, dicens: *hactenus hoc honorem terrenum obtinui, & hostes pauperum Christi & viduarum expuli; me deinceps huic Dominæ meæ Sanctæ Mariæ, qua virtute honorem & ſalutem obtineam, commendo.* Hæc cum diceret omnium obortis lacrimis, applauſu omnium, qui aderant, dignis, ejus meritis tribuitur infula Pontificalis.

(4) *Ibidem, cap.* 16. Aderat in exequiis ejus filia ipſius venerabilis Abbatisſa Tornenſis monasterii, conſanguineusque ejus de quo ſupra diximus, Unruoch Comes.

(5) *Diplom. Henrici II. apud Hedam fol.* 100. In comitatu Unrochi Comitis in pago Testerbant.

(6) *Reynerus in Vita Walbodonis Leodienſ.* §. 9. Crescentii uxor ſpe imperandi Imperatorem ad ſuum illexerat amorem. Sed cum doleret repatriantem & nuptiis ſe frustrari, misſo clam veneno illum interfecit.

Vita Meinwerci cap. 10. Rex ergo cum isto Sylvestro papa Natali domini Tudertinæ celebrato, cum confuſionem tam in beati Petri eccleſia quam in republica factam decenter compoſuisſet, incidit
in

willen, door Stephania, wier man Krescentius hy, om des zelfs opſtand, hadt laaten onthoofden, en met welke weduwe hy zich ſedert in minneryen ſtaande zyn verblyf te Rome hadt ingelaaten, zou vergeeven zyn; als hy zich gereed maakte om te rug naar Duytschland te keeren, en zy aldus de opgevatte hoope verlooren hadt, van met dien vorst in den echt te zullen treeden. Hoe 't zy; hy overleedt den vierentwintigſten van Louwmaand des zelven jaars in zyn leger te Paterne omtrent (1) het Fuciner meer, wordende zyne ingewanden te (2) Augsburg en zyn overig lyk, volgens den door hem gegeeven last, te Aken begraaven.

Otto de III op deeze zoo ongelukkige wyze en zonder eenige (3) kinderen naa te laaten uyt het leeven gerukt zynde, wierdt zyn Neef Henrik de III. Hertog van Beijere, wiens Grootvader Henrik de I, nevens Gizelbert Hertog van Lotteringe, tegen zynen Broeder (4) Koning Otto den I, even gelyk zyn vader zelf tegen den laatſten Keyzer by den aanvang van des zelfs regeeringe waaren opgeſtaan, op den beſchreeven landdag (5) te Werla door de keus der voornaamſte ryksvorſten op den aldus opengevallen troon des Duytſchen ryks verheven en gevolglyk den (6) zesden van Zomermaand door Willegizus Aartsbisſchop van Ments, in die hoedaanigheyd gezalfd: dan mids dit in het afweezen der voornaamſte Lotteringſche ryksprinſen geſchied was, verſcheen de nieuwe Vorst nog in 't zelve jaar te Aken, alwaar de voorheen gedaane keus door alle de in die ſtad verſcheene Lotteringſche Prinſen op nieuws (7) bevestigd, even gelyk ook de krooning vernieuwd wierdt.

Op welke verkiezing en opgevolgde krooning, door de Lotteringſche Ryks-

in inſidias mulieris malæ, ejus videlicet, cujus virum Crescentium ſibi rebellantem captum jusſerat capitalem ſubire ſententiam: quam formæ elegantisſimæ nimis inſipienter thoro ſuo ſocians, ab ea non præcavens, quamvis a Sancto viro Heriberto ſæpius esſet admonitus, veneno intra cubiculum dormiens infectus est; & ſequenti die, beato Heriberto pestem, quam perceperat, confesſus, cum ſe mori ſenſisſet ut corpus ſuum Aquisgrani ſepeliendum transferret, petiit: & ſic Paternum ingresſus, cum generali omnium dolore nono Kalendas Februarii obiit.

(1) *Collect. actor. SS. in Notis ad vitam Lamberti Tuitienſis cap.* 1. Paternum ad lacum fucinum ſitum fuisſe dicunt.

(2) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1001. Otto Imperator in Italia 10 Calend. Febr. obiit, & intestina ejus Augustæ, reliquum corpus Aquisgrani ſepelitur.

Hepidanni Monachi Annal. ad ann. 1088. Otto Imperator Romæ ſine herede defunctus est: Cui ſuccesſit Heinricus.

(3) *B. Struvii Corpus Hiſt. Germ. tom. I. fol.* 270. Certum igitur, quod ſine liberis fuerit defunctus.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 1002. Erat hic Heinricus filius Heinrici ducis, qui fuit natus de Heinrico Duce fratre primi Ottonis.

Chron. Com. de Marka fol. 382. Prædicto Ottone defuncto, Henricus Dux Bavariæ, filius Henrici Ducis, qui fuit genitus de Hinrico fratre primi Ottonis Imperatoris ſuccedit, & unguitur in Regem ab Archiepiscopo Moguntino.

(5) *Ditmari Chron. Lib. V. fol.* 365. Hujus (*Lotharii*) conſilio Dux quendam militem ad civitatem, quæ Werlu dicitur, ad Neptes ſuas conſorores Sophiam & Ethelheidam & ad omnes, qui tunc ibi convenerunt, regni primates, miſit. Quo omnibus in unum collectis, legationem ſuam aperuit, auxiliantibusque domino ſuo ad regem bona plurima promiſit; cui mox a maxima multitudine vox una respondit: Henricum Christi adjutorio & jure hæreditario regnaturum ſe paratos ad omnia, quæ ſibi unquam ſcirent esſe voluntaria. Hocque dextris manibus elevatis affirmatur.

(6) *Ibidem, fol.* 367. Dux autem Henricus, habito de his rebus cum ſuis conſilio, ſimulato in Bavariam reditu, tranſituque quaſi desperato, ad urbem Larſem ubi S. requiescit Nazarius, venit. Deindeque ad Magontiam celeriter properando, Rhenum ſecurus enavigat. Hic VIII idus Junii ibidem communi devotione in regem electus a Willigiſo, ejusdem Sedis Archiepiscopo, ſuffraganeorumque ſuimet auxilio, accepta regali unctione, cunctis præſentibus Deum collaudantibus, coronatur Francorum & Muſelenenſium primatus, regi manus tunc applicans gratiam ejusdem meruit.

(7) *Adelbold. Traject. Episcop. in Vita Henrici cap.* 12. Cum plurima igitur difficultate ſedato tumultu, castigatisque illis, quorum ſtultitia cauſa ſeditionis extitit: Inde Rex Dinsberg properat & illic Lotharienſium adventum exſpectat. Occurrunt primi Leodicenſis, & Cameracenſis Episcopi, nil de regis prudentia dubitantes, nil de fide ejus hæſitantes. Occurrit etiam Colonienſis Archiepiscopus, ſed quanto ditior, tanto moroſius; erat inſuper cauſa dilationis Moguntiæ accepta corona benedictionis. Hi ſimul regis efficiuntur, fidem promittunt, promisſam ſacramento concludunt. Cum his rex Aquasgrani perveniens, cæteris Lotharienſibus convenientibus in nativitate, post partum virginis eligitur, collaudatur, in regiam ſedem extollitur, glorificatur.

Ryksprinſen gedaan, ik voor vastſtel, dat ook Arnold tegenwoordig Graaf van Holland zal zyn verſcheenen, mids de nieuwe Keyzer met Kuningund, zynde de zuster van Liutgard 's Graaven Gemaalinne, getrouwd en gevolglyk uyt dien hoofde des zelfs zwager was.

En zekerlyk men zag den aldus te Aken gekroonden Keyzer Henrik ſtraks nog in (1) 't zelve jaar te Uytrecht, en in het volgende, naar 't voorbeeld zyner voorgangeren, op zyn hof te Nieumeege (2) verſchynen; zoo om die van zynen huyze in dien oord te bezoeken en de noodige maatregelen ter beteugelinge der tegen zynen zwager opgeſtaane Vriezen te beraamen, als om de twistigheden in haare geboorte te ſmooren; welken tusſchen Baldrik Graaf van Kleef en de Abtdy van Elte thans op nieuw weer ontſtaan waaren.

Want dees hadt niet zoodraa de ongelukkige (3) dood des voorgaanden Keyzers in Italie verſtaan, of vergeetende de plegtige beloften, die hy nog laatstlyk aan den zelven gedaan hadt, rukte, door de opſtooking zyner heerschzugtige Gemaalinne, zyne onderhoorige landzaaten in de wapenen en met de zelven naar het klooster van Elte, 't gene hy, onaangezien die kerk door eenen dyk, in gelykenis van eenen wal, omringd was, echter innam, en der zelver dienstknechten noodzaakte hem in alles, tot deeze aankomst des Keyzers te Nieumeege, ten dienſte te ſtaan. Welke, naa die zaak onderzogt te hebben, den onrustigen Balderik in 't ongelyk, en de ingenome abtdy (4) wederom in vryheyd ſtelde. Vervolgens zich te Elst in de Betuwe vervoegd hebbende, behaagde het hem den tweeden van Herfstmaand de Bisſchoplyke kerk van Uytrecht niet weynig, volgens deezen (5) giftbrief, te begiftigen.

In den naam der Heylige en onverdeelbaare Drievuldigheyd Henrik door Gods gunſtigzynde genade Koning. Indien wy toegelegd hebben, om aan de plaatſen, tot den dienst van God toegewyd, eenig byvoegſel van eer of eygendom te beſchikken, zoo gelooven wy, buyten alle twyfel, dat dit ons tot zaligheyd van onze ziel en lighaam zal vergolden worden. Daarom wenſchen wy dat aan alle onze getrouwen zoo tegenwoordige als toekomende bekend zy, hoe dat wy tot hulpmiddel van onze en van onzer vooroudcren ziele, gelyk ook nog op de tusſchenkomſte en ootmoedige bede van Ansfrid eerwaardig Bisſchop der Uytrechtſche kerke, en van Franko onzen zeer eerwaardigen Kerkvoogd, aan

(1) *Diplom. Henr. II, in Syllog. Num. Goslar. J. Mich. Heiueccii fol.* 4. Dat. VI Kl. Septemb. anno dnicæ incarnat. M° II' indiƈt. XV, anno vero Domni Heinrici regis I. Aƈtum TRAJECTI feliciter. Am.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 1003. Inde ad Neumogun commeans plurimis diebus quadrageſimæ ibi commoratur, primo regnum Dei, Justitiamque ejus quærere; postea humanæ fragilitati ſtudens necesſaria ſuggerere.

(3) *Alpertus de diverſ. temp. Lib. I. cap.* 4. Post hæc vero Imperator tertius Otto bonæ indolis adolescens in Italia moritur, corpusque ejus ad equisgranum effertur, & ibi cum regio honore ſepelitur. Post cujus mortem Baldericus rupit fidem & hostili manu adgresſus ad montem Eltnæ, vallum, qui eccleſiam ad inſtar castelli, ambiebat, ſcidit, familiamque omnem ſibi ſervire coegit.

(4) *Ibidem, cap.* 5. Ubi vero Henricus ſumma rerum potitus est, iterum locum illum in priorem ſtatum reduxit.

(5) *Hedæ Hiſt. fol.* 100. In nomine ſanƈtæ & individuæ trinitatis, Henricus ſuperna favente clementia rex. Si locis divino cultui mancipatis alicujus honoris ſeu proprietatis ſupplementum præbere ſtuduerimus, in nostræ animæ & carnis felicitate, nobis divinitus remunerari proculdubio credimus. Quapropter optamus, ut omnibus nostris fidelibus notum ſit, præſentibus atque futuris, qualiter nos ob animæ nostræ remedium, parentumque nostrorum, necnon interventu & ſupplici rogatu Ansfredi S. Trajeƈtenſis eccleſiæ venerabilis Episcopi & Franconis venerandi præſulis nostri, prædiƈtæ ſedi Trajeƈtenſis eccleſiæ in honore Sanƈti Martini conſtruƈtæ dedimus, largiti ſumus, & omnino concesſimus omnem districtum ſuper villam Bomele & ſuper cuncta,

aan de gemelde ſtoel der Uytrechtſche kerke, geſticht ter eere van den Heyligen Maarten, gegeeven, vergund en in 't geheel verleend hebben alle het gebied over de Stad Bommel, en over alles, 't gene tot die Stad behoort; te weeten, 't gene de Vorstlyke inkomſten onderhoorig is, de tollen, de munt, en de algemeene gisthandel van 't bier, die Gruyt genaamd wordt, ja alles wat nu de genoemde Stad tot het openbaare rechtsgezag of gebied ſchynt te behooren in 't Graafſchap van Graaf Unroch, in 't landſchap genaamd Teysterband gelegen, gelyk ook het zelve gebied met de munt, rechtsgezag, tollen en 't gebruyk der heele Vorstlyke inkomſten, geeven wy aan het voorgemelde klooster van den beleyder Sint Maarten. Daarenboven geeven wy hem alles, 't gene Poppo, Zoon van Walger, te leen in 't zelve Graafſchap en de Stad Arkel gehad heeft, om het in vollen eygendom te houden, en dat wel op die wyze, dat de voorgemelde zeer Eerwaardige Biſſchop Ansfrid, en des zelfs naavolgeren deeze door onze bevestiging overgeleverde zaaken houden, beſchikken, beveelen en gebruyken buyten alle tegenſpraak, zoo van ons, als alle de onzen in der eeuwigheyd. En op dat dit geſchrift van ons gezag beſtandig blyve, zoo hebben wy het zelve met ons eyge handteken verſterkt, en bevolen te zegelen.

Teken van Heer Henrik, den onverwinnelykſten Koning.

Ik Engelbert Kanſellier, in de plaats van Willegiſus den Aartsbisſchop, heb het overzien. Gegeeven den 2 van Herfstmaand in 't jaar van onzes Heeren geboorteniſſe 1003. *de* 1 *indictië, in het* 1 *jaar van den Heer en Koning Henrik. Gedaan te Elst.*

Naauwlyks was Keyzer Henrik, naa aldus niet min orde in het Geestlyke (1) als het Werreldlyke geſteld te hebben, van de grenzen van het thans genaamde Holland, tot het regelen van verſcheydene andere rykszaaken, vertrokken, of zyn Zwager Graaf Arnoud beſloot; volgens den last, dien hy zekerlyk daartoe van den Keyzer ontfangen hadt, de in de wapenen gerukte onderdaanen van het Westflingſche Graafſchap, mids die zoodra de tyding van des voorigen Keyzers dood, en der ontſtaane verdeeldheden wegens het verkiezen van eenen nieuwen aldaar gekomen was, tegen hem waaren opgeſtaan, als Kloostergraaf der Egmondſche Abtdye, naar vereysch te beteugelen; mids zy door ruyten en rooven de

ta, quæ ad eandem villam pertinent, videlicet publicæ rei ſubjecta, teloneum vero, monetam, & negotium generale fermentatæ Cereviſiæ, quod vulgo Gruit nuncupatur; imo quicquid jam dicta villa ad publicum bannum ſive districtum pertinere viſum est, in Comitatu Wrochi Comitis in pago Testerbant dicto, ſitum atque eundem districtum, cum moneta, banno, teloneo & totius publicæ rei fruitione prælibato cœnobio S. Martini confesſoris tradimus. Inſuper ſibi donavimus quicquid Poppo filius Walgeri habuit in ministerium in eodem comitatu & in villa Arclo, proprietario jure habendum tali ordine, ut præfatus Ansfridus venerabilis præſul, ſuique ſuccesſores easdem res per nostram confirmationem traditas, teneat, disponat, ordinet & perfruatur nostra omniumque nostrorum perpetualiter remota contradictione. Et ut nostræ authoritatis pagina firma permaneat, hanc manu propria corroboravimus & ſigillari præcepimus.

Signum Domini Henrici regis invictisſimi.

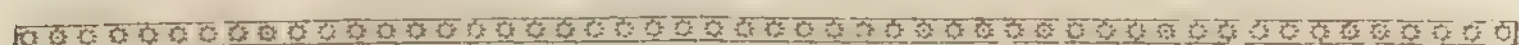
Egilbertus Cancellarius, vice Willigiſi Archiepiscopi, recognovi. Data III nonas Septembris anno dominicæ incarnationis (a) CIↃXIII indictione I anno vero domini Henrici regis I. Actum Eliſta.

(a) *NB. In deezen giftbrief ſtaat gemeenlyk* CIↃXIII *doch quaalyk, mids hy in 't eerſte jaar van Henriks verheffinge is gegeeven, die* CIↃII *aan 't ryk kwam, diensvolgens de* X *te veel is.*

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 1003. Inde ad Neumagun commeans plurimis diebus quadrageſimæ ibi commoratur, primo regnum Dei, justiciamque ejus quærere, postea humanæ fragilitati ſtudens necesſaria ſuggerere.

de hem toebetrouwde kloosterlyke goederen, in het thans genaamde Noordholland, op eene zeer erbermlyke wyze bedierven. Des rukte hy, naa 't vertrek zyns Zwagers, eenen goeden hoop volks by een, en met den zelven de in de wapenen zynde Westvriezen, tot Winkel (1) tegen. Dan hier zyn leger, mids het gebrek van zoet water, eerlang ziende eenen zeer fellen dorst lyden, begaf zich Arnoud, naar 't voorbeeld van Willibrord, in een zeer vuurig gebed (2) tot God, ten eynde die hem en de zynen in dit drukkend ongeval wilde te hulpe komen. En zekerlyk dit gedaan verzoek des godvruchtigen Graafs bleef niet onverhoord; mids zyne dorstlydende knechten eerlang, tegens ieders verwachting, een zeer zoet opwerpend water t' hunner verquikking in eene plaats aantroffen, alwaar de Graaf, zyn gebed geëyndigd zynde, hen gelast hadt eenen put te graaven.

Dan onderwyl ieder aldus met het ontdekte water zynen dorst leste, vielen de afgevalle Westvriezen met de uyterſte (3) raazerny op 's Graaven benden; van welken zy, mids dees geweldige aandrang, verſcheyden hier over hoop ſmeeten, daar op de vlugt bragten en dus ſtaande die verwarring alom geene kleyne ſlachting maakten. Invoege in dien oord, alwaar zich de Graaf bevondt en tot het aanmoedigen zyner dus hevig aangevochte benden alle krachten inſpande, het gevecht nog meerder verdubbelde: dan, 't zy dit voorig ongeval hen den moed reeds hadt doen ontvallen, 't zy 't getal der aanvalleren dat der verweerders te zeer overtrof, die raakten eyndelyk, met omkominge (4) des zich op de vlugt begeevenden Graafs zelf, den zeventienden of gelyk anderen (5) willen den achtienden van Herfstmaand, geheel uyt het veld geſlaagen. Wiens mishandeld lyk in de naastgelegen (6) Abtdykerke van Egmond met zeer groote ſtaatſy begraaven wierdt;

(1) M. Stoke fol. 21. vs 37.
In 't zelve jaar begosten rieſen/
Ende ſtriden die Westvriesen
Jeghen den Grave Aernoude
Die haer Here weſen ſoude
Op winkelmeet/ dat ſi doe quamen
Die Grave en die Vriezen te ſamen.

(2) *Chron. J. de Beka fol.* 35. His diebus, ſcilicet anno Domini DCCCCXCIII, XIV Calendis Octobris Campestre bellum indictum est in planicie pratorum de Winkel, apud pagum Westfriſiæ, ubi decenter advenerunt electi pugiles de principatu totius Hollandiæ, qui ſecundum relationem antiquorum, ardore ſitis intollerabilis illic multum afflicti fuerant, quia modicam aquam & eandem Salmaticam ad potandum invenerunt. Arnulphus vero Pius Comes oratione præmisſa locum, ſibi divinitus, inſpiratum, indicavit, ubi foſſo puteo recentis aquæ copia magna fuit.

(3) *Ibidem.* Interea Friſiones, ad arma convolantes advenerunt ad prælium, ut virtute magna disturbarent Hollandienſem exercitum: econtra quidem Arnulphus Comes cum tubis perſtrepentibus, vexillis coruscantibus & armis præliatoribus armipotenter occurrit & cum eisdem Friſonibus acre bellum egit. Demum post ſtragem multorum pugilum aggravatum est prælium adverſus eundem Comitem, qui ibidem, Deo permittente, pro republica peremptus, imo Martyriſatus & exhinc apud Egmondenſe Monasterium luctuoſis exequiis ſuis progenitoribus conſepultus est.

(4) *Laurentii Mon. Leod. Hiſtor. fol.* 1051. *cap.* 5. Arnulfus Comes GANDAVENSIS contra Freſones dimicans, victus FUGA SALUTEM MEDITATUS EST; ſed præventus ab illis occiſusque nequicquam attentavit.

(5) *Leon. Monach. Egm. brevicul. pag.* 149. Anno domini DCCCC nonageſimo tertio XIII Calendas Octobris obiit Arnulphus Comes Hollandiæ.

(6) M. Stoke fol. 21. vs 44.
So dat hi op hen quam met here
Ende bleef verſleghen in die were/
Met grooter menye van den ſinen
Dat te ſcade ende ſeer te pinen
Den lande wert een langhe ſtonde.
Begraven wert hi t' Egmonde.

NB. Niemand verwondere zich dat ik, tegen de getuygenis van alle onze Chronyken, het ſneuvelen van Arnoud tien jaaren laater ſtelle, dewyl hy nog in 't jaar 998, de Abtdy van Sint Peter by Gent met de kerk van het dorp Matere beſchonken heeft, en dus geen vyf jaaren vroeger kan overleeden, veel min deeze gift vroeger gedaan zyn, mids Arnoud in het jaar 980 eerst getrouwd zynde, des ook zyne Zoonen Dirk en Adelbert den zelven niet zouden hebben konnen onderſchryven.

wierdt; mids men hem, zoo om zyn voorgaande onbeſprooke leevensgedrag, en als in den dienst der kerke en het beſchermen der hem aanbetrouwde geestlyke goederen geſneuveld zynde, ſedert ook in de kerk als éenen Heylig gevierd heeft; waartoe ik achtte, dat zyne milddaadigheyd aan de Geestlyken ſtaande zyn leeven betoond, ook niet weynig geholpen heeft. Want hy hadt niet alleen aan 't klooster te Egmond verſcheydene Goederen en Inkomſten zoo te Kastrikum, Velſe, Voorhout, Noordwyk, Sasſenheym Vlaardinge (1) midsgaders in en omtrent Leyden en andere oorden van het thans genaamde Holland, maar ook nog over vyf jäaren, ten overſtaan van den jongen Balduin, Graaf van Vlaandre, aan de vermaarde Abtdye van Sint Peter, op den Blandynſchen berg by Gent, het kerklyk recht van het dorp Matere geſchonken. Welke laatſte en hieronder geſtelde giftbrief behalven den gemelden Balduin, voorts nog door zyne (2) twee oudſte Zoonen Adelbert en Dirk ondertekend was: en aan wier eerſten, naa dit ongelukkig omkomen des Vaders, thans als den oudſten by erfvolging voor zyn aandeel het ſlot van Gent, het Graafſchap van Aalst, de vier Ambachten Asnede, Boukhout, Axel en Hulst, en dus, met een woord, alle zyns Grootvaders Vlaamſche ſtaaten te beurt vie-

(1) M. Stoke fol. 21. vs 7.
Deſe twee goeden ooc mede
T' Egmonde 't clooster / ende die ſtede
In thoſen / ende in Castrichem
In Velſen ende in Sasſenem
In Voerhout ende in Noerdike mede
In Lopſen / ende in een ander ſtede
'T enen watre / dat men die Maerne ſeide
Ende ooc in die poort te Leyde
Ende te Berghen bi westen Rine /
Vlaerdinghen die kerke ſine
Gaf hi hem / en tie tiende mede
Tusſchen Mattinghe ende Durlede.

(2) *Du Chesne Hiſt. de la Maiſon de Gand Livre II. fol.* 50. In nomine patris & filii & ſpiritus ſancti, ſanctæ & individuæ trinitatis Amen. Cum ſatis notæ traditionis teneatur hoc præſens ſæculum æternaliter non habere ſubſistere, nec vitam hominis perpetualiter in eo manere honestam eam utilitatem Christiana providit ſibi devotio, illuc unumquemque tendere, ubi futurus æternus foret cum Deo atque cum univerſis hoc arduum iter difficile foret ſcandere; ſalvator omnium bonis actibus illuc currendo facile ſtatuit perveniri elemoſynas facientibus & pauperes Christi ſublevantibus, cum maxime hiis qui terrenis patrociniis cœlestes theſauros hereditarunt. Quapropter ego in Dei nomine Arnulfus gratia Dei Comes una cum conjuge Lietgarda & filio Adalberto conſequi cupiens portiunculam beatitudinis cum hiis, qui patrimoniis ſuis Domino Legaliter traditis cœlestem pervenerunt ad hæreditatem, ſalubre hoc viſum est, ut ex bonis mihi a Deo clementer collatis, aliquam mihi providerem æternæ beatitudinis portionem. Idcirco ad monasterium Blandinium vocabulo a Sanctæ memoriæ Amando patre in primimitus conſtructum & in honore principis Apostolorum Petri, Doctorisque gentium Pauli conſecratum, proceſſu vero temporis ab Arnulpho Glorioſo Marchiſo nobiliori funditus reædificatum ædificio, pro remedio animarum nostrarum, ad prædictum locum Deo Sanctoque Petro perpetuo posſidendum contrado allodium meum, id est, eccleſiam in villa Materna, cum omni integritate ad ipſam pertinente, in culturis terris, mancipiis, his hominibus dictis, Geſelino, Otberto, Odulfo, Lamberto, Stemaro, Udone, Riperto, Theodorico, Thietboldo, Gerberto, Thiefelino, Uthelrico, Gerluida, Bernemuf, Aduluvino, Baldrico, Litardo, Bertſuinda, Berengero, Adalnuit & reliquis omnibus ad ipſam eccleſiam pertinentibus, cum omni posteritate eorum & quidquid ſperetur pars hujus eccleſiæ. Hæc omnia a præſenti in futurum jugi ævo posſidenda ipſis famulis Dei regularibus inſtitutis in eodem cœnobio ſervientibus contrado: quatenus hæc absque ullius refragatoris infestatione hæreditarie posſideant, quo expeditiores ſint in exequendis mandatis, ſecundum regulam Sancti Benedicti ſibi traditis, atque pro me meisque prædecesſoribus Domini devotius exorent clementiam. Siquis autem de ſuccesſoribus meis, hæredibus aut prohæredibus injurioſus contradictor, ſeu quælibet extranea perſona huic traditioni meæ contraire voluerit: in primis Dei omnipotentis & Sancti Petri & Sanctisſimæ Virginis Amelbergæ, cujus etiam cognoscitur prædicta posſesſio extitiſſe, deinde omnium Sanctorum incurrat iram & offenſam æternæque maledictioni ſubjacent ac tam iniqua præſumtio non obtineat effectum, ſed hæc nunc traditio firma permaneat. Actum publice verbi incarnati DCCCCXCVIII. indictione XII. Roberto rege regnante in Francia, domno abbate Rodboldo regente idem Cœnobium.

Signum ipſius Arnulfi, qui hanc traditionem fecit & confirmari petiit.
Signum Balduini Junioris Marchefi.
Signum Adalberti Comitis filii Arnulfi.
Signum Theoderici Comitis filii Arnulfi Comitis.
Signum Balduini, Huberti, Walcheri, Geldolfi, & filii ejus Walkeri, Stephani, Unidonis, item Stephani, Heregaudi, Asſerici, Bernardi, Goteri, Gerardi, Lietberti, item Lietberti, Gonteri.

Ego quoque Vuicardus Monachorum indignisſimus vidi & notavi.

vielen; en van welken Adelbert alle de laatere ſlotvoogden van Gent en Graaven van Aalst, tot dat die landen eyndelyk met Vlaandre vereenigd wierden, afſtammen; als in de nevensſtaande Geſlachttafel, zoo als men die door (1) Butkens voor een gedeelte vindt opgeſteld, kan gezien worden.

Behalven deezen Zoon Adelbert hadt de gemelde Graaf Arnoud by zyne Gemaalinne Liutgard nog twee anderen, te weeten: Sigifrid (2) en den gemelden Dirk geteeld, aan wier eerſten doch jongſten, dus genaamd naar zyner Moedere Vader Sigifrid Graaf van Luxemburg, ſlechts het Westflingiſche Graafſchap, dat is het thans genaamde (3) Westvriesland, evengelyk aan den tweeden dat van Holland, Kenmerland en voorts alle zyns Vaders overige ſtaaten te beurt vielen; als uyt het vervolg volkomelyk zal blyken.

Eyndelyk liet dees aldus ongelukkig aan zyn eynd' gekome Graaf nog eene Dochter Geertruy achter: welke zich in huuwelyk begaf (4) met Ludolf, Graaf van Bronswyk, en Zoon van Bruno den II., en van Gizela, Dochter van Heriman, Hertog van Zwaben. Uyt welk huuwelyk, behalven een Zoon Bruno den III. Graaf van Brunswyk, nog een tweede, met naame Egbert de I., Vader van Egbert den II. en Geertruy Vrou van Henrik de Vette, Graaf van Northeym, gebooren is. En welke twee Egberten, de een naa den anderen, als uyt het Vrieſche Huys langs de eerstgemelde Geertruy afdaalende, des ook in 't vervolg Graaven van Oost- en Westergouwe, Stavere en Islegowe geweest zyn; en van welke beyden wy, in 't vervolg deezer Historië, ſtaan te handelen.

(1) *Zie* Troph. de Brab. tom. I. fol. 151.

(2) *Herm. Corn. Chron. apud Eccard. tom II. fol.* 549. Cui ſuccesſit Theodericus filius ejus UNA cum fratre ſuo Sigifrido.

(3) *K. Kolyn vs* 631.

Op 't leste wurde et gedaingt
En te i van Kaneinerlaingt
En Frieslant geholt overware
Jegens zin Broeder openbare

(4) *Zie de Geſlachtlyst van het Gentſche Huys II. Deel fol.* 178, *en dat omſtandig beweezen by J. G. van Ekbard* in Hiſt. Geneal. Princip. Saxon. ſuper. fol. 282.

G E-

G E S L A C

D

GRAAVEN VAN HET

Heeren van Aalst en de vier Ambachten; uyt welke kan gezien worden
en met Vlaand

ARNOUD, Graaf van het slot over Gent, Heer van Aalst, de vier Ambachten, Holland, Zeeland, Kenmerland, Westvriesland, Stavere, Islegowe, Oost- Westergouwe; verslaagen 1003 door de Vriezen.
Gemaalin
LIUTGARD dochter van Sigifrid den I, Graaf van Luxemburg en des zelfs Gemaalinne Hedwig, overleeden 1005.

DIRK, Graaf van Holland en Zeeland, sterft 1039.
Gemaalin
OTHILD, uyt den huyze van Saxen, sterft 1044.

ADELBERT Graaf van het slot over Gent, Heer van Aalst en de vier Ambachten; verslaagen, door de Benden van zynen Broeder Sikko, by 't overrompelen van het Slot van Trier.
Gemaalin
N: N:

ROUL Graaf van het slot over Gent, Heer van Aalst en de vier Ambachten, dan hem wordt in 't jaar 1046 door Balduin den V, Graaf van Vlaandre, het Slot over Gent afgenomen, en dat aldus met Vlaandre vereenigd.
Gemaalin
N: N;

GIZELB
van Willem
Koning van
den van Folk
en laat aldaar
komelingscha

BALDUI
zoon, Heer
vier Ambacht
Ge
ODA.

ROBBERT
telt *Chambrier*
raar der inkom
dre.

SIGIFRID of SIKKO, Graaf van Westvriesland en Kenmerland, sterft 1030.
Gemaalin
TIETBURG sterft den 27 January.

GEERTRUY brengt Stavere, Islegowe, Oost- en Westergouwe ten huuwelyk aan haaren
Gemaal
LUDOLF, Graaf van Brunswyk, zoon van Bruno den II en van Gizela, dochter van Heriman Hertog van Zwaben, sterft den 20 April 1038.

H T L Y S T
R
SLOT OVER GENT:

op hoedaanige wyze die gewesten uyt het Hollandsche Huys vervreemd e vereenigd zyn.

RT, bekomt Veroveraar en geland, de lan- gam in dat ryk, ne deftige naa- achter.

N de I oudste an Aalst en de n.
aalin

welke zich ty- dat is invorde- en) van Vlaan-

GIZELBERT, Stichter der Abtdye te Vorst by Brussel.

ENGELBRECHT Heer van Peteghem en Cisoing, waarschynlyk door zyne Gemaalin.

BALDUIN de II, de Vette gebynaamd, Heer van Aalst en de vier Ambachten.
Gemaalin
MACHTELD of RINEWIDE.

WOUTER van Gent.

GEERTRUY.
Gemaal
ARNOUD de Oude, Heer van Ardres.

LIUTGARD, Non in het door haaren Broeder gestichte Klooster te Vorst.

ADA.
Gemaal
DIRK, Heer van Beverne en Dixmuyde.

BALDUIN de III, Heer van Aalst en de vier Ambachten, sterft 1128.
Gemaalin
LIUTGARD van Grimberge.

IWAIN, maakt zich, naa zyns broeders dood, ten naadeele van des zelfs dochter Beatrix, van haare Staaten meester.
Gemaalin
LAURENTIA, dochter van Dirk, Graaf van Vlaandre.

BEATRIX.
Gemaal
HENRIK Slotvoogd van Bourburg.

DIRK Heer van Aalst en de vier Ambachten, sterft 1191.
Gemaalin
LAURENTIA dochter van Balduin den IV Graaf van Berge, dan dewyl haar Man geene kinderen by haar teelde, stelde die zynen Neef Philips Graaf van Vlaandre, want die was zyner moedere Broeders zoon, tot erfgenaam der zelven. En aldus zyn die Landen aan Vlaandre gehecht, naa dat 'er een oorlog tusschen Philips Graaf van Vlaandre en Arnoud Heer van Ardres, om de zelven gevoerd was.

GERARD VAN LOONS

A L O U D E

HOLLANDSCHE HISTORI.

E L F D E   B O E K:

Bevattende de Staatsgevallen van het thans genaamde Holland, ſedert den aanvang der regeeringe van 's Graaven Arnouds Zoonen, tot de dood van Graaf Florents den I.

1004 DEezes Graaven van Hollands ontydige dood was des te ſmartlyker, mids de weerbarſtige Vriezen (1), verachtende het Vrouwlyk ſtaatsbewind, 't gene des geſneuveldens weduw Liutgard als moeder en voogdes van haaren jongſten Zoon Sigifrid voerde, nu des te onbedwongener hunnen voorheen geſusten opſtand zoo in dat als het volgende jaar hervatteden; invoege dit haaren Zwager Keyzer Henrik den II.
1005 noodzaakte zich in het jaar duyzendënvyf naar (2) Thiel te begeeven, als in welke ſtad, naa het zoo menigmaal verwoesten van Duurſtede, thans de (3) koophandel op Grootbrittanje by uytneemendheyd bloeide, en dus ook den aangelanden Keyzer door zyne ſcheeprykheyd te bequaamer gelegenheyd tot het uytrusten eener vloote verſchafte, met welke hy van zins was, om, (4) ten onderſtand van zyner Gemaalinne zuster, de tot dus lang ſtrafloosgepleegde invallen der Westvriezen, eens naar vereysch, te beteugelen.

Met dit oogmerk en het toerusten der hem daartoe noodig zynde vloote zich te Thiel den geheelen Vasten hebbende opgehouden, begaf hy zich dan eyndelyk, met zyne vervaardigde ſcheepsmagt, naar de anders geheel ontoeganglyk zynde Vriezen, en heeft hen op die wyze niet alleen gedwongen van de totnogtoe gepleegde geweldenaaryen af te ſtaan, maar zich met eene grondhartige gene-

(1) M. Stoke fol. 22. vs. 3.

Dat te ſcade ende zeer te pinen
Den lande wert een LANGE STONDE.

(2) *Annal. Hildesh. IV. ann. 4. Henrici II.* Rex NATALEM domini Thornburh feriavit, & in partibus Saxoniæ, usque ad tempus quadrageſimæ habitavit XL Thielæ.

Annalist. Saxo ad ann. 1005. Anno Dominicæ incarnationis MV rex natale Domini Thorneburh feriavit, & in partibus Saxoniæ usque ad tempus quadrageſimæ; in quadrageſima autem THIELE DEGEBAT.

(3) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. II. cap.* 20. Unde mercatores TIELENSES, . . . crebro regem interpellabant ut pro ſua gratia eos ab his injuriis defendat: Si id non faciat, neque ſe cauſa NEGOTIANDI in INSULAM venire, neque ad ſe BRITANNOS commeari poſſe.

(4) M. Stoke fol. 25. vs 1.

Ende hem wert helpe des ghelike
Ghesent van den Keyzer Heynrike.

negenheyd, zoo als dat ten minſte uyterlyk bleek, met de Graavinne (1) Liutgard, zuster der tegenwoordige Koninginne Kunigund, te verzoenen. Doch welke voorheen ondergaane wederwaardigheden haar het hart reeds zoodaanig doorgriefd hadden, dat zy (2) door 't opgekropt hartewee den (3) tienden van Bloeimaand uyt het leeven gerukt, en by haaren verſlaagen gemaal Arnoud te (4) Egmond, 't gene zy nevens den zelven in haar leeven zoo ryklyk begiftigd hadt, met eene ſtaatſy, de hoogte haarer geboorte beëvenaarende, begraaven wierdt.

Dit voorval, doch vooral het vertrek des Keyzers, gaf den Vriezen gelegenheyd om ſtraks nieuwe blyken van hunnen onbedwingzaamen aardt te toonen, mids zy het ſtaatsgezag des geſneuvelden Graaven Oudſten zoon Dirk (ik achtte in hoedaanigheyd van voogd van zynen jongſten Broeder Sigifrid) thans niet min, dan voorheen dat zyns Vaders, weygerden te erkennen. Echter liet de Hollandſche Graaf, onaangezien de begaane moord zyns vaders hem wettige reden aan de hand gaf om deswege wraak te neemen, zoo onrustige volken (5) voor eerst in rust, op dat zy zich immiddels op zoo gewigtig ſtuk beraaden zouden. En zekerlyk zy ziende eensdeels den nieuwen Prins in den bloei zyner jeugd, andersdeels door het rugſteunſel des Keyzers zynen Oom geſtyfd, betuygden (6) eyndelyk, als bevreesd zynde voor quaader gevolgen, *zyn gezag te willen erkennen, op voorwaarden echter, dat hy hen al het voorgaande zou quytſchelden en vergeeven, zonder ooit of ooit aan 't leed, zynen Vader of hem aangedaan, te gedenken.* Dit wierdt hen ingewilligd: zulks zy den Graaf beloofden *niet alleen de gewoonlyke tienden te zullen betaalen, en die door hem, zonder echter in meer andere lasten gehouden te zyn, jaarlyks te laaten innen, of naar zyn welgevallen vermangelen, maar ook op hunne eyge kosten, de krygsban hen zynde aangekondigd, ten allen tyde tegen zyne vyanden te zullen optrekken.* En welke alhier beloofde hulp dier oorlogsgezinde volken, onder 't beleyd van zynen ſedert meerderjaarig gewordenen Broeder Sigifrid, hem in 't vervolg, gelyk wy als dan zien zullen,

(1) *Ditmari Chron. Lib. VI. fol.* 380. Freſones rex navali exercitu adiens ab incepta contumelia deſistere & magnum zelum LIUDGARDÆ, SORORIS REGINÆ placare coegit. *Het zelfde getuygt ook* Ann. Saxo ad ann. 1005.

(2) *K. Kolyn. vs* 667.
Zin wive ſtarf kort na jem
VAN DROEFHEYT, des gehoerden wi hem.
NB. Door 't welke ook beweezen wordt dat Arnold geenszins in 't jaar 993 geſneuveld is, mids Liutgard, welke, als uyt het bovenſtaande blykt, tot 1005 geleefd heeft, dus niet kort, maar wel 12 *jaar naa haaren Gemaal eerst zou geſtorven zyn.*

(3) *Leon. Monach. Egmund. breviculi pag.* 149. Quæ ſcilicet Lutgardis obiit tertio idus Maii.

(4) M. Stoke fol. 22. vs. 5.
Begraven wert hi t' Egmonde
Ende daer naer ſyn wyf Lutgaert
Die hi lief had ende waert.

(5) *K. Kolyn vs* 675.
Aerenouts outſte zoene / tie
Te Kieſe Frieſen / al zo mie
Wilten ontfaen / wie zin fader.
Dus liet i ze te gader
Jen peis / dat ze zick beraden
Weder jem hulden wouden of ſlaen.

(6) *Ibidem, vs* 681.
Ti Frieſen na ripen rade
Ende te vreſen voir skade
En wrake voir des Greven doit /
Haben Tidericke geboit
Se walden jem hulden op condiſe
Dat ſe die ierſte priſe
En pine ſcelden zolden quiet
Nenre gedenken to gender tiet
Jegens 't leit jem wedervaren
Jefte zin Vader over den haren.
Dat ze de Tianden gaven vry
An den Greva / en dat i
Ze zelve zoude laten garen
Ofte vermangelen / zonder ſwaren /
Na zin wille ende geer
Ende watter toe hoirt meer.
Ente op hoir costen varen
Jegens zines vyants skaren
(Dat em wale quam dar nae)
Sus gaf i ze zine genae
En 't worde gedaingt.

len, tot geen kleyn ſteunſel verſtrekt heeft.

1006 Dees twist met de Vriezen aldus gelukkiglyk en zonder eenige bloedſtortinge zynde beſlist, ontſtondt 'er eerlang een nieuwe in Vlaandre, ter oorzaake Balduin de IV. Graaf van dat gewest, welke met Ogina (1) of Otgiva Broeders dochter der tegenwoordige Keyzerinne Kunigund getrouwd was, zich niet alleen van de (2) Keyzerlyke ſtad Valenſyn, maar ook van het ſlot over Gent, ten naadeele van 's Keyzers Neef Adelbert Graaf van 't zelve, meester gemaakt hadt.

Dierhalve verſcheen Keyzer Henrik in 't jaar duyzendenzes op zyn hof te Nieumeege, zoo om aldaar (3) het Paaschfeest te vieren, als om de noodige krygsrusting tot het bedwingen van den voorgemelden Graaf van Vlaandre te beraamen. Vervolgens in dien oord, door 't op ontbieden van alle de rondom woonende Lotteringſche hoofdvazalen, onder welken ik voorvast ſtel dat ook de tegenwordige Graaf van Holland zal geweest zyn, mids die togt door zynen Oom en het herwinnen niet alleen van Valenſyn, maar ook van zyns Broeders ontnomen ſlot geſchiedde, een talryk leger hebbende vergaderd, rukte Henrik met het zelve ten beleg der (4) eerstgemelde ſtad. Dan het zy, om dat Robbert Koning van Vrankryk (5) en Richard Hertog van Normandië ten onderſtand van den aangegreepen Graaf van Vlaandre zich met een zeer magtig heir in optogt begeeven hadden, het zy door de (6) tegenwoordige groote dierte en daarop volgende ſterfte, zulks de reeds quynende begraavers nevens de lyken altemets dood in de vervaardigde graven ſtortten, die ſtad niet konnende dwingen, onaangezien de geſtaadige aanvallen die hy op de zelve hadt laaten doen, zoo ſtelde (7) hy de thans aangevange onderneeming tot het volgende jaar uyt; met uytdrukkelyk bevel nogthans aan alle zyne onderhoorige Vazalen zoo van 't Ooster-als Westergedeelte zyns ryks *van zich tot dien togt, ſtaande de winter, tydig vaardig te maaken.*

En zekerlyk de Keyzer, hebben- 1007
de tot dat eynde andermaal een zeer (8) ontzaglyk leger byeen gebragt, rukte met het zelve naar de Schelde; wier overtogt hem de Graaf van Vlaandre uyt al zyn (9) vermoogen

(1) *Meyeri Annal. Fland. ad ann.* 989. Post hæc ſuperata barbatus pueritia coercuit ſtatim inobedientium omnium audaciam, ac duxit UXOREM OGINAM GISLEBERTI LUCEBURGENSIUM DUCIS FILIAM.

(2) *Herm. Corn. Chron. ad ann.* 1005. Valentianas Castrum ſitum in Marchia Franciæ, ſecundum Vincentium, & Lotharingiæ . . . quod Balduinus Flandrenſium Comes invaſerat.

Sinopſ. Franco-Merov. Lib. III. pag. 781. Balduinus Comes Flandrenſis, Castrum Imperatoris, quod vocatur Valencianas, ſitum in Marchia Franciæ & Lotharingiæ invaſit.

(3) *Annal. Saxo ad ann.* 1006. Rex natale domini Palithi egit, Paſcha in Niumago celebravit.

(4) *Ditmari Chron. Lib. VI. fol.* 383. Interea Balduinum Ducem juventus & rerum affluentia ac mala iniquorum inflatio adverſus regem armavit, & Valentianam urbem posſidere, potestatique ſuimet ſubdere ſuaſit. Quod rex ubi primum comperit, ipſe cum ſuis militaribus accedens eripere eandem asſidua pugnatione tentavit, & nil proficiens, abiit, expeditionem ſuam in proxima æstate ſuper Balduinum fieri orientalibus & occidentalibus firmiter indicens.

(5) *Gesta Episcop. Leodienſ. cap.* 26. Contigit autem non multo post Nocherum Episcopum, ut conciliaret amicitias inter Robertum Francorum regem & Imperatorem nostrum Heinricum, Pariſius devenire. *Zie hierop de voorrede van Martene fol. 8. art.* 20.

(6) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 1006. Fames & mortalitas tam graviter per totum pene orbem invaluit, ut ſepelientium tædio vivi adhuc ſpiritum trahentes obruerentur cum mortuis.

Reineri Monachi Chron. ad ann. 1006. Rex Henricus obſidet Valentiam (*Valentianas*), fames valida, apparente cometa diu.

(7) *Annal. Saxo ad ann.* 1006. Sed nihil proficiens abiit, expeditionem ſuam in proxima æstate ſuper Balduwinum orientalibus & occidentalibus firmiter indicens.

(8) *Ibidem, ad ann.* 1007. Rex Heinricus collecto grandi exercitu ad Sceldam fluvium contra Balduwinum venit.

(9) *Ibidem.* Ibi ſe Balduwinus cum armata manu præſentans, tranſitum regi prohibere frustra nititur.

gen, door de daarachtergeſchaarde Vlaamingen, poogde te verhinderen. Dan eerst eenigen van 's Keyzers benden te ſcheep langs eenen anderen oord, en ſedert ook het geheele overige leger, door de voorigen geholpen, over (1) dien ſtroom geraakt zynde, ſmeet zich Balduin, ter beſcherminge van Gent, nevens de meesten zyner benden, in die ſtad. Welke eerlang uyt het over de Leije leggende Gentſche ſlot, naa'er de Keyzer (2) zich van ten behoeve van des Graaven van Hollands Broeder weder meester van gemaakt hadt, uyt de opgerechte (3) ſlingergevaarten op eene niet min hevige wyze wierdt aangevochten, dan door Balduin en de by zich hebbende bezettelingen moedig beſchermd. Invoege de belegeraars, mids zy tweemaal met veele dapperheyd waaren afgeſlaagen, vervolgens hunne raazerny tegen het platte land wendden. Dus wierden de Dorpen verbrand, de ſloten verwoest, de huyzen geplonderd, het in 't veld graazende vee met heele kudden byeengejaagd en ontvoerd, en, met een woord, het geheele platte land, uytgezondert de Abtdy (4) van Sint Peter en haare onderhoorige goederen, op eene zeer erbermelyke wyze verdorven; zoo om dat der zelver kloosterlingen den Keyzer op zyne komst zeer beleefdlyk ontfangen hadden, als om dat die Abtdy onder het Burggraafſchap van 's Keyzers Neef Adelbert, Broeder van den Graaf van Holland, was gelegen. Deeze aangerechte verwoesting echter, dan wel voornaamelyk dat verſcheyden (5) van den voornaamſten Vlaamſchen Adel door 's Keyzers aftrekkend leger tot pandsluyden waaren medegeſleept, noodzaakte Balduin eyndelyk palm in 't vuur te leggen. Zulks die zich te (6) Aken den Keyzer zyner Gemaalinne behuuwden Oom onderwierp, en, mids dit zyn deemoedig gedrag, doch wel voornaamelyk door het geeven (7) van eene goede ſomme gelds, het geluk hadt van thans op die wyze in des Keyzers gunst herſteld zynde, ſtraks de ſtad Valenſyn, gelyk ook in 't vervolg, als te zyner plaatſe zal gemeld worden, meer andere goederen van den zelven te leen te ontfangen.

Naa de Keyzer ſedert nog in 't zelve jaar het Bisdom van Bamberg, ten overſtaan van een zeer groot getal te (8) Frankfort beſchreeve Biſſchop-

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 1007. Nam regis milites navibus alio transvecti præſumptionem ejus ex improviſo irruentes confundunt. Quo fugiente rex in christo lætatus flumen transgreditur regionemque contiguam populatur.

(2) *Sig. Gembl. Chron. ad ann.* 1007. Henricus Imperator, quia de obſidione Valentianenſi inefficax redierat, contra Balduinum profectus, CASTRUM GANDAVUM INVADIT.

(3) *Meyeri Annal. Fland. ad ann.* 1007. Acriter Cæſar ulturus injuriam comitante eum cum mulis Nodigero Leodienſium Episcopo, menſe augusto Gandavum adoritur, portum hoc est oppidum, IMPERIALI PRÆCIPUE EX ARCE ſumma vi oppugnat, ſed adfuit Balduinus cum delectisſimo præſidio, hostemque fortisſime pugnando ſemel atque iterum a mænibus repulit. Ita cæſar postquam expugnandi oppidi omnis eum fefellisſet ſpes in agros inermes, nulloque præſidio tutos bellum convertit, nec impedire Flandrus potuit, quo minus villas, pagos, Caſtella, vicosque diriperet incenderet, deleret, ingentemque ſimul hominum pecorumque trahens prædam, domum ſe incolumem reciperet.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 1007. Cumque autem ad Abbatiam, quæ Gent dicitur, veniret, a fratribus illius loci ſuſceptus loco eidem & bonis adpertinentibus cunctis pepercit.

(5) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 1007. Depopulata terra, aliquot primores Flandrenſium capit. Unde Balduinus perterritus Imperatori ſatisfacit, Valentianas redit, datisque obſidibus cum Sacramento fidelitatis manus ei dedit.

(6) *Synopſ. Franco-Merov. Lib. III. pag.* 782. Unde Balduinus perterritus in Aquenſi palatio Imperatori ſatisfecit.

(7) *Herm. Corn. Chron. ad ann.* 1005. Quod Gratiam regis & ipſum Castrum in beneficium ſibi dari PECUNIA promeruit.

(8) *Annal. Saxo ad ann.* 1007. Igitur pacificatis occiduis partibus, generale concilium in Franconevorde a Rege ponitur & hoc omnibus Ciſalpinis Episcopis aditur.

ſchoppen, hadt (1) opgerecht, van welken de hiervoorgemelde Uytrechtſche Bisſchop Ansfrid een was, en, niet tegenſtaande zyne opgekome (2) blindheyd, dien oprechtingbrief de veertiende (3) in rang, naa Ratherus Bisſchop van Paderborn ondertekend hadt, zoo ſtelde de
1009 Keyzer, verſtaande *dat de laatstgemelde Kerkvoogd, den (4) zesden van Lentemaand des jaars duyzendennegen, deezer werreld overleeden was*, eenen Meinwerkus, zynde een achterneef van den tegenwoordigen Graaf van Holland, en Zoon van de hiervoor zoo meenigmaal gemelde onrustige Adela, tot (5) des zelfs opvolger in dat Bisdom. Mids die, zynde van het Keyzerlyke Huys en in zyne jeugd nevens den tegenwoordigen Keyzer te Hildesheym (6) opgevoed thans des zelfs (7) Kapellaan was, even gelyk hy die zelfde bediening te voore (8) by Keyzer Otto den III. ook hadt waargenomen.

In dit zelve jaar kwam die van Thiel, alwaar, gelyk wy gezien hebben, de koophandel op Grootbrittannië by uytneemendheyd bloeyde, midsgaders de rykdom overgroot en des ook de dartelheyd ongemeen was, van over de zee een zeer treffend onheyl, waarſchynlyk ten ſtraf van hun daaruyt voorſpruytende ongeregeld levensgedrag, zeer onvoorziens op den hals. Want des zelfs Inwoonders waaren niet alleen (9) ſtuurs van aardt, maar naauwlyks onder eene geregelde tugt te houden; zulks zy het recht, niet naar de wetten, maar ſlechts naar hun eyge goeddunken uytſpraken: op een voorgeeven dat hen zulks te doen by plegtige gunstbrieven der voorgaande Keyzeren vergund en bevestigd was. Zoo iemand hen iet geleend (10) hadt, en op den vervaldag weerom eyschte, lochenden zy het ſtoutmoedig; jaa zwoeren zelfs niets ontfangen te hebben. Zulks als zy eene zoo kleyne zaak in de ſlinkerhand hielden, dat die in de vuyst konde bedekt weezen, waaren zy bereyd de rechter opſteekende onder eeden te verklaaren, de zelve niet te hebben. Het (11) over-

(1) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1007. Henricus rex ſummo ſtudio apud Castrum ſuum Babenberg dictum, nobilem & divitem conſtruxit Episcopatum in honore S. Georgii martyris.

(2) *Hedæ Hiſt. fol.* 102. Circa annum Domini MV privatus lumine extitit.

(3) *Udalrici Bubenbergenſis Codex Epiſt. LVII.* Willigiſus Sanctæ Moguntienſis Eccleſiæ Archiepiscopus, qui eidem Synodo vice Romanæ eccleſiæ præſidebam, collaudavi & ſubſcripſi. Ratherus Padelprunnenſis Eccleſiæ Episcopus interfui & ſubſcripſi. . . . Ansfridus Trajectenſis Episcopus interfui & SS, Theodoricus Mindenſis Episcopus interfui & SS. &c.

(4) *Vita Meinwerci cap.* 15. Venerabilis Episcopus (*Ratherus*) anno Dominicæ incarnationis milleſimo nono . . . pridie nonas Martii . . . . . asſumptus, ut credimus, ad gaudium ſempiternæ conſolationis

(5) *Annal. Saxo ad ann.* 1009. Retharius Patherbrunnenſis Episcopus pridie nonas Martii obiit, cui Meinwercus Regis Capellanus ſuccesſit.

(6) *Vita Meinwerci cap.* 4. Meinwercus igitur liberalibus ſtudiis & ſpiritualibus imbuendus disciplinis, in præfata Halverſtadenſi Eccleſia tenerioris ætatis rudimenta; provectioris vero in Eccleſia Hildeneshemenſi peregit: ubi Heinricus filius Ducis Bajoariæ Heinrici, cum aliis plurimis, honori & decori Eccleſiæ Christi ſuo tempore profuturis, ſecum theoriæ ſtudiis continuam operam dedit.

(7) *Ibidem, cap.* 15. Rege autem in promptu, quod daret, non habente, Meinwercus Capellanus ejus &c.

(8) *Ibidem, cap.* 6. Meinwercus autem regia ſtirpe genitus, regio obſequio, morum elegantia idoneus adjudicatus evocatusque ad palatium, regius Capellanus efficitur.

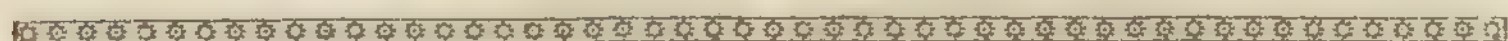
(9) *Alpertus de diverſitate temp. Lib. II. cap.* 20. Homines ſunt duri, & pene nulla disciplina adſuefacti. Judicia non ſecundum legem, ſed ſecundum voluntatem decernentes & hoc ab Imperatore Karta traditum & confirmatum dicitur.

(10) *Ibidem.* Si quis quicquam ab alio mutuum ſive accommodatum acceperit & ille ad conſtitutas inducias rem ſuam repetit, conſtanti animo inficias it, & ſine mora ſe nihil ab illo accepisſe jurat, & ſi quis deprehenſus fuerit publice pejurasſe, a nullo redargui posſe confirmant. Si rem quoque una manu tenuerit, ſi tantilla est, ut pugno includi posſit, cum altera juramento denegabit.

(11) *Ibidem.* Adulterium in culpam non ducunt, quamdiu uxor tacuerit; virum per nefaria ſcelera ſordescere licitum habent; & talia agentem neminem, præter uxorem, in Synodo interpellare debere. Summo mane potare omnes ſtudent, & quisquis ibi altiori voce turpes ſermones ad excitandum riſum & ad vinum indocile vulgus provocandum protulerit, magnam apud eos fert laudem.

overſpel achtten zy voor geen quaad, zoo lang de vrou het ſchennis verzweeg; diensvolgens den mannen vry te ſtaan alle ſchandlykheden te bedryven, wyl niemand dan de vrouwen recht hadden, van deswege in de kerkvergaderingen eenige aanklachten te moogen brengen. Vroeg 's morgens gaven zy zich over tot den drank, en wie dan met te luyder ſtem de ongezoutſte taal voorbragt, het zy om gelag te verwekken, het zy om de onbezonne menigte tot wynzuypen aan te zetten, behaalde by hen de grootſte eer. Tot dat eynde (1) maakten zy eene gemeene beurs, en zetteden de aldus byeengekreegene penningen op woeker uyt; met welken bekome rentgelden zy dan in verſcheydene tyden des jaars verſcheydene dranken inkogten, om zich op de hooge feestdagen, even als of zy die op deeze wyze het best vierden, van de zelven te bedienen. Invoege de ſchryver, die dit te boekſtelt en in dien tyd leefde, daarom in zyne ſchriften, betuygt, dat'er niets (2) aan Gode aangenamer zou konnen verricht worden, dan hierover by den Keyzer klachtig te vallen. Dan de Hemel zelf nam deswege wraak, als wy nu gaan melden.

Want als Godefrid, tegenwoordig Voogd van Gelderland, zyner Dochtere (3) Gemaal Wigman den VI., Broeder (4) van de onrustige Adela, en kleynzoon van des tegenwoordigen Graaven van Hollands Overgrootvader, thans te Thiel aan zyn hof onthaalde, zag men op 't onverwachtst eene zeer talryke vloot van Noordmannen het langs (5) de Merwe met volle zeylen naar die ſtad wenden. Zulks de langs de Waal woonende landsluyden, midsgaders de Thielſche ingezetenen verſchrikt, wegens het groot getal van die uyt de verſcheydene eylanden van den Oceäan byeengeſchoolde Barbaaren, het ſtraks met zoo grooten ſpoed op een vlugten ſtelden, dat zy, ſlechts het voordehand zynde geld, mids zy meest koopluyden waaren, uyt hunne huyzen medeneemende, voorts alle hunne overige goederen den aannaderende vreemdelingen ten prooi achterlieten. Invoege Godefrid *van de aankomst der Noordmannen en de onbezonne vlugt (6) der te zeer verſchrikte inwoonderen* verwittigd, zich ſtraks, onaangezien hy reeds (7) zeer oud, ſtyf, en daarenboven thans zoo zieklyk was, dat hy naauwlyks op zyne voeten ſtaan kon, echter te paarde begaf, om de aange-

(1) *Alp. de diverſ. temp. Lib. II. cap.* 20. Siquidem ob hoc pecuniam ſimul conferunt & hanc partitam ſingulis ad lucra distribuunt, & ex his quoscunque potus certis temporibus in anno cernunt, & in celebrioribus festis, quaſi ſolempniter ebrietati inſerviunt.

(2) *Ibidem.* Si quis Dei fidelium apud Imperatorem intercedat, ut hæc ſcelera interdicat, ne tot animæ cotidie pereant, magnam profecto a Deo remunerationem ſibi donandam ſperare potuerit.

(3) *Ibidem, Lib. I. cap.* 1. Wicmannus autem aliquos annos post, præfecti Godefridi, Avunculi Balderici filiam in matrimonium ſumſerat.

(4) *Ibidem, cap.* 8. Wicmannus ſortita conjuge, ut ſupra diximus, præfecti filia ſibi in omnibus imperare fidemque illi & amicitiam ſervare conſtituit & frequenter alter ab altero adcitus convivio communem ſibi cauſam fecerant.

(5) *Ibidem.* Pyratæ ex diverſis inſulis Oceani cum magna multitudine navium emerſi per flumen Meriwido, magna celeritate vecti usque ad portum Tyle pervenerunt. Populi vero, qui circa littora Vual fluminis habitaverant, comperto tantæ multitudinis adventu, ſpem omnem ſalutis in fuga ponentes, ſua pene omnia præter pecuniam, quia mercatores erant, alienisſimis reliquerunt.

(6) *Ibidem.* Præfectus vero prudens conſilio, veritus ne agris hominibus deſtitutis, hostibus facilior pateret ingresſus, vi qua poterat, ascenſo equo, fugientem vix retinuit populum.

(7) *Ibidem.* Cumque jam ſenio confectus & ægritudine ita deprehensſus esſet præfectus, ut vix pedibus incederet, pyratæ &c.

GESLACHTLYST,

Vertoonende het onderlinge verwantſchap,

TUSSCHEN DE

VOOGDEN VAN GELDERLAND, GRAAVEN VAN KLEEF EN HAMELAND

by den aanvang der elfde Eeuwe.

- MEGENGAUDUS. *Gemaalin* ADELHEYD, dochter van Godefrid, Graaf van Ardenne en Alpaïs, Graavinne van Hugarde.
  - GODEFRID, Voogd van Gelderland, ſterft 1011. *Gemaalin* N: N:
    - WITTEKIND, naa zyns vaders dood Voogd van Gelderland, dan om zyne onbequaamheyd door Keyzer Henrik den II afgezet.
    - N: N: dochter van Godefrid, Voogd van Gelderland. *Gemaal* WIGMAN de VI Graaf van Hameland, vermoord 1016 op den laſt van zyne zuſter Adela.
      - N: N: volgt zynen vader in 't Graafſchap Hameland, onder de Voogdy van zynen Neef Bernard den II, Hertog van Saxen, en rechtsvorderaar zyns vermoorden vaders.
  - BERTA, Non.
  - ADELHEYD, Non te Bon, ſterft 1011.
  - WITTEKIND. *Gemaalin* N: N:
    - BALDRIK, Graaf van Kleef, wordt in de plaats van zynen afgezetten Neef Wittekind Voogd van Gelderland, ſterft 1021. *Gemaalin* ADELA zuſter van Wigman den VI. Graaf van Hameland, en Wed: van Imad Graaf van Renkom. Haar lyk wordt ontgraaven, en om haare begaane gruweldaaden de begraavenis onwaardig, in den Ryn geſmeeten.
    - N: N: zuſter van Baldrik. *Gemaal* N: N:
      - N: N: zoon wordt belaagd door Gebehard, een der aanhangeren van Graaf Wigman den VI, doch ontvlugt het in de Kerk.
      - N: N: andere zoon, door Gebehard, aanhanger van Graaf Wigman, den VI gevangen.

gevange vlugt der inwoonderen te verhinderen.

Terwyl hy hiermede bezig was, en de verbaasde landzaaten, nu door bedrygingen, dan door gebeden, zoo veel maar in zyn vermoogen was, trachtte te doen ſtal houden, hadden de ingevalle Noordmannen met hunne ſcheepen reeds (1) de haven van Thiel bereykt. Zulks zy, de zeylen laatende vallen en de ankers uytwerpen, zich van de halfverlaate ſtad, en alwaar zy gevolglyk geenen merklyken tegenſtand ontmoetten, eerlang meester maakten, en des by die gelegenheyd zeer veele leevensmiddelen en andere goederen tot buyt bekwamen, met welken zy ſtraks hunne in de haven leggende ſcheepen bevrachtten. Immiddels ook op het klooster van Sinte (2) Walburg zynde aangevallen, 't gene eertyds door Walger Graaf van Teysterband in die ſtad geſticht, en voorts nog, zoo door hem als zyne Gemaalin Alberade, met zeer dierbaare kerkſieraaden begiftigd was, maakten zy zich van het zelve meester, beroofden het klooster, de kerk en haare altaaren van alles, ſleepten den aldaar bekomen kerk- en kloosterroof te ſcheep, en gaven eyndelyk de aldus geheel uytgeplonderde ſtad aan het vuur ten beste; te meer, mids, op de in der yl afgevaardigde renbooden van Godefrid, eene ongelooflyke menigte (3) van de daarrondom woonende Landzaaten zich eerst in de wapenen, en, met den aanvang des volgenden dags, voorts naar Thiel in vollen optogt begeeven hadden.

En dewyl de Gelderſche Landvoogd zelf, mids zynen hoogen ouderdom en tegenwoordige zwakheyd, tot het voeren van het gebied zich buyten ſtaat bevondt, droeg hy het bevel over de in de wapenen verſcheene ingezeetenen zoo aan zyns Broeders zoon Baldrik, Graaf van Kleef, die met Adela zuster van den bovengemelden Graaf Wigman den VI getrouwd was, als ook aan des tegenwoordigen Bisſchop van Uytrechts Neef Unroch, Graaf van (4) Teysterband op, mids de laatſte, ſtaande de togt van Keyzer Otto den III. naar Italie, zeer ongemeene blyken zoo van zyne hooge krygskunde als ongemeene dapperheyd gegeeven hadt.

Op 't gezigt deezer (5) zoo vaardig genoome maatregels zakten de Noordmannen, met de uyterſte ſpoed en half vlugtende, met hunne met buyt bevrachte ſcheepen den ſtroom weder af, terwyl hen de gewapende landslieden, onder 't beleyd dier twee

(1) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. cap.* 8. Hostes usque Thyle venientes, vela depoſuerunt & portum nullo reſistente ingresſi, copiam victus magnam repererunt, qua celeriter exportata, vicum incendio vastaverunt.

(2) *Ibidem.* Monasterium quoque ſanctæ Walburgæ irrumpentes, vestesque ſanctas, a quodam Comite Waltgero conſtructore ipſius loci & ſua conjuge Domino digna Alberada ibidem collocatas, auferentes, & altare ſpoliato & præterea quam plurimis rebus eccleſiasticis exportatis, eccleſiam quidem incolumem relinquentes, ad clasſem ſe recipiunt.

(3) *Ibidem.* Statimqne nunciis a præfecto in omnes partes dimisſis, postero die ſummo mane maxima multitudo convenit, & quia præfectus exercitui præesſe non poterat, Balderico, de quo ſupra diximus, itemque Unruocho Comiti ſtrenuo viro, qui in exercitu tertii Ottonis Imperatoris in Italia in re militari opinatisſimus habebatur, bellum committitur.

(4) *Ibidem, fol.* 100. In Comitatu Unrochi Comitis in pago Testerbant.

(5) *Alp. de diverſ. temp. Lib. I. cap.* 8. Nostris viſis & celeri eorum adventu hostes perterriti, naves quam citius ſolventes recedebant, adeo ut ſimilis fugæ recesſus videretur. Nostri inſequentes & ex utraque parte fluminis levibus præliis factis & utrinque paucis aut vulneratis aut occiſis ne cupiditate prædæ a ripa longius hostes vagarentur, prohibebant.

twee voorgemelde bevelhebberen, zoo langs den eenen als den anderen oever van dien ſtroom in goede orde en onder de wapenen volgden. Invoege ſtaande die aftogt verſcheydene ligte ſchermutſelingen, in welken zoo van de eene als andere zyde al eenigen gequest, ja zelf gedood wierden, zoonu zoodan voorvielen: mids de Noordmannen, onaangezien den tegenſtand dien de hen tegen gerukte landzaaten, om dat te beletten, deeden, alle de langs dien ſtroom (1) gelegene gehuchten, zoo veel maar in hun vermoogen was, aan 't vuur ten beste gaven, ja eyndelyk des morgens omtrent negen uuren allen uyt hunne ſcheepen wederom te land ſprongen, zich in bequaame ſlagorde ſchaarden, en aldus de hen naavolgende menigte, op eene vry ſtoute wyze, als ten ſtryd uyttartten. Dan die hieldt zich, op 't ontſange bevel dier twee gebiedvoerende Graaven, in haare betrokke ſtandplaatſen, zoo om dat de meesten tot dien togt in der haast geprest waaren, als ook om dat veelen, zoo door de voorgemelde ongemeene dierte van eetwaaren, en de ſedert daarop gevolgde ſterfte des voorgaanden jaars, zich nog vry uytgeput van krachten en zieklyk van lighaamen bevonden. De Noordmannen (2) ziende dierhalve niemand, tegen hunne verwagting, ten ſtryd komen, en achtende aldus genoegzaame blyken van hunne onverſchrokte dapperheyd gegeeven te hebben, begaven zich dan andermaal weer te ſcheep, en met de zelven en den bekomen buyt, zonder eenig merkelyk verlies by 't doen van dien inval geleeden te hebben, naar hunne overzeeſche landen te rug; hoewel met een voorneemen om dien aldus welgelukten togt in 't volgende jaar met meer naadruks, te hervatten.

En zekerlyk! men zag als dan (3)
wederom eene niet min ontzaglyke 1010
Noordſche vloot, want zy beſtondt uyt negentig lange ſcheepen, de Lek opzeylen, doch ook met een, op 't eerſte gerucht van deezen hervatten inval, ſtraks eene ongelooflyke menigte der inwoonders, zoo te voet als te paard, niet alleen de wederzydſche oevers, maar met de voor de hand zynde ſchuyten en ſcheepen, hoewel niet zeer groot in getal, dien ſtroom zelf bezetten. Invoege de vyandlyke voorhoede, over deeze onverwachte toebereydſelen, om haar af te keeren, verzet, in 't midden van den ſtroom haare ankers liet vallen, om de overige achternaavolgende ſcheepen in te wachten.

Op die wyze de (4) geheele Noordſche vloot zich byeen gevoegd hebbende, zoo bevroedden echter haare bevelhebbers wel, dat aldaar, in weer-

(1) *Alp. de diverſ. temp. Lib. I. cap.* 8. Vicis vero juxta littus, quos adire poterant, exustis, nona hora diei omnes de navibus deſilierunt, aciem confertisſimam inſtruxerunt, nostrisque potestatem pugnandi præbuerunt. At nostri loco ſe continuerunt, & quia plurimi ex agris coacti convenerant, cum his ad uſum belli imperitis & ſuperioris anni propter ſterilitatem inopia familiaris rei vexatis, prælium committere non audebant.

(2) *Ibidem.* Ubi Barbari neminem ad pugnam procedere conſpicerent, ſatis ad ostentationem ſuæ audaciæ factum existimantes, ad naves ſe recipiunt, & nullo prohibente regresſi ſunt.

(3) *Ibidem, cap.* 9. Sequenti anno iterum quidam pyratarum, cum nonaginta longis navibus per flumen Laicam veniebant. Nostri extemplo coacta magna multitudine equitum & peditum & paucarum navium per ripam inſtructi armis adventum hostium expectabant. At primi Barbarorum viſa tanta multitudine perterrebantur & in medio fluminis alveo anchoris naves ſtatuentes reliquos expectare disponunt.

(4) *Ibidem.* Postquam in unum conveniebant, & ſententiis inter eos collatis, invitis nostris tranſire diffidebant, legatos ad eos miſerant, ut ipſos per fines eorum transportari paterentur ſibi esſe in animo. Sine injuria & maleficio ire velle & ut id eorum pace & licentia liceret precari, & impetrata eo die pace uſi ſunt.

weerwil der in de wapenen gerukte landzaaten, niet voordeeligs te verrichten was, en zonden dierhalve, naa eenen gehouden krygsraad, eenige afgevaardigden met verzoek aan de zelven *van hen onverhinderd langs dien oord, den aangevangen togt te laaten achtervolgen; dewyl zy niet euvels tegen hen in den zin hadden.* Dit wierdt toegeſtaan en des het overige van dien dag in volle rust wederzydsch geſleeten: dan als de Noordſche vloot den volgenden vandaar gezeyld, en door der zelver voorhoede reeds de Ryn bereykt was, zyn eenige hen te ſcheep naagevolgde landzaaten, onder 't maaken van een groot (1) geſchreeuw, met hunne weynige gewapende ſcheepen op de niet euvels waanende achterhoede der Barbaaren aangevallen. Zulks de andere reeds vooruytgezeylde ſcheepen der Noordmannen, mids de daardoor alom opgaande wapenkreet, van deezen onverwachten aanval der landzaaten verwittigd, aanſtonds de ſtevens wendden, en ten onderſtand hunner aangegreepe achterhoede niet alleen te rug keerden, maar zelf den eenen oever, om de onzen van het verder aanvallen af te ſchrikken, nog voor het vallen van den avond, bezetteden.

Staande de opvolgende nacht alle de hen te land naagevolgde inwoonders over dien ſtroom geraakt, en daardoor onder de op anker leggende ſcheepen een valsch (2) gerucht verſpreyd zynde, *hoe door der zelver ruytery reeds een ſtreng gevecht met den vyand gedaan, ja zelfs een goed gedeelte van des zelfs vloot vernield was*, wilde ieder de eerſte zyn, om op het gewaande overſchot aan te vallen. Des alles met een ſchriklyk geſchreeuw en beroerenis vervullende, wenden zy, hoewel zonder bevelhebbers en de minſte krygsorde, het vervolgens naar den vyand; dan waaren ſtraks niet weynig verſteld zoo dra zy den zelven met onverminderde krachten, en in bequaame ſlagorde op hen zagen afkomen. Dierhalve hunne ſcheepen verlaatende ſtelde zich ieder met geene mindere blooheyd, dan hy te voore den vyand reukeloos was tegengetrokken, thans alom op de vlugt: zulks de hen naazettende Noordmannen alles, wat zy van de vlugtelingen achterhaalen konden, by zoo verwarde hertred in koelen bloede van 't leeven beroofden.

Het gerucht van deeze ontfange nederlaage zich wyd en zyd, en des ook eerlang tot in de Bisſchoplyke ſtad (3) Uytrecht, en dat zelf, gelyk gemeenlyk gaat, boven de waarheyd verſpreyd hebbende, vervaardigde zich ſtraks ieder zoo in die ſtad als haar ſlot niet alleen tot het doen van eenen wakkeren weerſtand, maar deedt men zelf alle de buyten die ſtad en aan den mond der haven ſtaan-

(1) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. I. cap.* 9. Sequenti die cum claſſem movisſent, jamque primi Hrenum esſent ingresſi nostri cum paucis navibus clamore magno novisſimos adhorti bello lacesſere cœperunt. Quo clamore ab aliis audito, celeriter occurrunt & armatis circa littus diſpoſitis nostros ne adpropinquare auderent, perterrent.

(2) *Ibidem.* Intermisſo noctis ſpatio & omnibus nostris flumine transportatis & diluculo ad nostros, qui in navibus erant, falſa fama pervenisſet, equites cum hostibus magno certamine conflixisſe, jamque quasdam naves direptas esſe, nihil reliqui ad celeritatem ſibi fecerunt, tumultu & clamore omnia complentes, nullo duce, nullo certo ordine, ut quique ſibi celeriores videbantur hostibus, appropinquabant. Quibus viſis in unum hostes conglobati occurrerunt: at nostri qui in navibus erant, ut viderunt Nordmannos integris viribus occurrisſe, relictis navibus præcipites ſe fugæ dederunt, quos hostes conſectati tot in ea fuga peremerunt, quot curſu conſequi potuerunt.

(3) *Ibidem, cap.* 10. Trajectenſes de adventu Barbarorum certiores facti, ne hostibus commodi aut uſui ad obſidionem castelli foret, portum omnem ipſi incenderunt.

ſtaande huyzen uyt voorzorge verbranden, om dus te verhinderen, dat de in 't land verwacht wordende vyand, het ſlot willende belegeren, zich 't hunnen naadeele van de zelven niet mogt meester maaken.

Naauwlyks was dit verricht, of de voor de (1) ſtad gekomene Noordmannen betuygden *zich ten hoogſte gevoelig, van dat om hunnen t'wil deeze zoo ongemeene verwoesting geſchied was;* dewyl zy voorgaven *niet euvels tegen die plaats in den zin gehad te hebben*, en dierhalve althans nog verzogten *van binnen het ſlot gelaaten te worden, zoo tot het doen van hunne gebeden, als om zoo wyd beſaamde kerken met hunne offergiften te vereeren.*

Onaangezien dit ſchoon voorgeeven en dat de inwoonders met eene manmoedige ſtandvastigheyd betuygden *geenszins zoo groot getal van gewapenden binnen hunne vesting te konnen laaten koomen*, zoo vertrokken de aldus voor het hoofd geſtoote Noordmannen, zonder (2) echter iet tegen de anders vry zwak zynde ſtad te onderneemen, naar hun land te rug; het zy uyt een waarachtig ontzag voor de Heyligheyd dier plaatſe, 't zy uyt hoogachting, gelyk zy zelfs betuygd hadden, voor den thans aldaar regeerenden Bisſchop Ansfrid; als wiens zeldzaame leevenswys thans een zeer groot gerucht in alle de omgelegene landen maakte.

Dees Kerkvoogd, van wiens zonderlinge (3) aanſtelling en opgekome (4) blindheyd wy hiervoor gewaagd hebben, hadt zich nu eene wyl tyds zes (5) mylen buyten Uytrecht omtrent Amersfort op eenen heuvel onthouden; welke aan de eene zyde door de Eem, en voor het overige door een wyd moeras omringd was, zulks'er geen toegang tot de zelve, dan te ſcheep, gegeeven wierdt.

Alhier, naa de op den kruyn des bergs ſtaande boomen verhouwen waaren, eerst een (6) gebedenhuys, ſedert voor hem eene Sel, en eyndelyk meer anderen, in de gedaante eens kloosters, hebbende laaten bouwen, heeft Ansfrid niet alleen eenige Benedictiner Moniken onder eenen Abt derwaart met de woon ontbooden, maar zelf het (7) gewaad dier ordre aantrekkende, bynaar de laatſte jaaren zyns leevens in 't oeffenen van allerhande liefdaadige werken aldaar geſleeten. Dus getuygen ons de oude ſchriften van dien tyd, dat aldaar dagelyks (8) tweeënzeventig

ventig

(1) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. I. cap.* 10. Portu exusto, conquesti ſunt Barbari cur tantum incommodum esſet admisſum, ſe nullum malum adverſus locum moliri, præſertim cum Ansfridus, tantæ ſocietatis vir, eidem præesſet Episcopus. Religionis tamen cauſa, ut in castellum intromitterentur, orabant; Eccleſias oblationibus ſuis venerari ſe velle dicebant, quibus oppidani asſumto vultu & conſtantia respondent, ſe aditum armatis præbere non posſe.

(2) *Ibidem.* Et quamvis facillima expugnatio esſet, tamen cognoscentes ſanctum locum & tantum Sacerdotem ſuis fortunis alias obſistere posſe, nullam læſionem Civitati inferentes abierunt. Quis hic meritis Sancti Episcopi non adſcribat oppidanos contra ſpem metu liberatos & periculum evaſisſe & locum illum inviolatum permanſisſe?

(3) *en* (4) *Zie hier voor II. Deel fol.* 230. *en* 241.

(5) *Alpertus de diverſ. temp. Lib. I. cap.* 14. Est collis ſex milibus a Trajecto distans, undique circumciſus, una ex parte flumen limoſum, reliquum ſpatium perpetua palus eademque latisſima ambiendo omnem aditum excludit.

(6) *Ibidem.* Huc adacta navicula trans flumen illud ſe ferri jubet, & quia orationis cauſa tumultus hominum vitare cupiebat, verticem collis ſucciſis arboribus & fruticibus in planitiem deduxit: Imprimis oratorium, dein ſibi Cellam conſtrui fecit; post aliis conſtructis & claustro effecto conventiculam monachorum ibidem collocavit & Abbatem præfecit.

(7) *Ibidem.* Vestem delicatiorem depoſuit, indumenta ne dicam vilia, ſed potius angelica ad inſtitutionem Sancti Benedicti ſumpſit.

(8) *Annal. Saxo ad ann.* 995. In ſenectute ergo ſua caligantibus jam oculis factus est Monachus: ſeptuaginta duos pauperes propria manu quotidie pavit. Illorum quippe infirmioribus, camerario præcedente, cœcus ipſe ab uno vallis ad ſumma montis balneum portans præparavit in nocte & mutatoria cæteraque necesſaria corporis præbuit, jubens eos in pace recedere, ut ſic ſua opera celare posſet.

ventig arme menſchen geſpysd, en door hem niet alleen gediend wierden, maar dat hy zelf de zwakken altemets van den voet tot den top des bergs, door zynen kamerling, mids zyne opgekome blindheyd, zynde voorgegaan, op zyne ſchouderen torste, ja de zieken ter verquikkinge in een daartoe vervaardigd bed (1) de leden wies, en voorts, na hen van kleederen en andere noodzaaklykheden wel voorzien te hebben, zoo geheym als immers moogelyk was, naar huys zondt, om dit zyn zonderling gedrag voor de oogen der menſchen, zoo veel doenlyk, te verbergen.

Sedert den Kersdag des voorleeden (2) jaars was hy door eene zeer zwaare ziekte te Uytrecht aangetast, en hadt zich gevolglyk, om meer rust te hebben, naar (3) den door hem betimmerden berg omtrent Amersfort laaten brengen. Als hem hier nu eyndelyk de dood naderde, (4) betuygde de zieke Kerkvoogd, hoe blind hy ook totnogtoe geweest was, *zeker kruys in een venſter te zien ſtaan*, 't gene, naa hy met dit ongeval bezogd was geworden, men aldaar gemaakt hadt. Dierhalve overvloeijende van inwendige vreugde, en in den lof van God uytberſtende, hoorde men hem deeze gewyde ſpreuke met luyder ſtemme uytgalmen: *Rondom u, o Heere! is het licht, 't gene nooit vergaan zal.* Te voore ook van de Sakramenten zyner kerke bediend zynde, heeft hy eyndelyk op den dag der kruysvindinge, dat is den derden van Bloeimaand, zyne ziel in de (5) handen van zynen Schepper en de tegenwoordigheyd van zyne Dochter, de Abtdis van Thorn, uytgeblaazen.

Als deeze nu (6) nevens des overleedens bloedverwant Unroch, Graaf van Teysterband, en aan wien de Voogd Godefrid, om zyne beproefde dapperheyd het bevel onder anderen tegen de in de Thielerwaard gevallene Noordmannen in 't voorgaande jaar, gelyk wy hiervoor gemeld hebben, hadt opgedraagen, met de op dien berg woonende Geestlyken zyne uytvaard hieldt en ook beſlooten hadt *om haars overleeden Vaders lyk 's daags daarnaa aldaar ter aarde te beſtellen*, zag men een zeer groot getal van Uytrechtenaaren, op de tyding dat hun Bisſchop Ansfrid overleeden was, blootvoets, ja met de traanen (7) in

(1) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. I. cap.* 14. Aqua hausta redit, igne calefacit, dolium ipſe infundit; leproſum, cujus corpus miſerabilis ſanies totum obduxerat, pannis exutum in balneum depoſuit, putrescentia membra manibus perlustratis diligentisſime lavit, lotum in lectulum ipſius collocavit & vestibus novis vestitum ante lucanum ſubtestatione, ne quis id ſciret, abeunti præcepit.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 1010. A Natale Domini usque ad inventionem Stæ. Crucis, infirmabatur.

(3) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. I. cap.* 16. Igitur cum illi virium imbecillitas adoresceret, & languore corpus ad occaſum vergere intelligeret, ad ſupradictum collem transferri jubet.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 1010. Appropinquante jam Carnis ejus disſolutione crucem in fenestra, quæ ibi post Caligationem oculorum ejus facta fuit, vidit & circumſtantibus ſe videre, manifestavit, laudans Deum & dicens: *In circuitu tuo, Domine! lumen est, quod numquam deficiet.*

(5) *Vita Meinwerci Episc. Paderb. cap.* 20. Anno ſecundo, Dominicæ incarnationis MX. indictione VIII Ansfridus venerabilis Trajectenſis Episcopus, cujus mira laudum præconia in gestis ſuis inveniuntur, ad cœlestem vitam ſustollitur.

Lamb. Scaffnab. ad ann. 1010. Ansfridus Trajectenſis Episcopus obiit.

(6) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. I. cap.* 16. Aderat in exequiis ejus filia ipſius venerabilis Abbatisſa Tornenſis monasterii, conſanguineusque ejus, de quo ſupra diximus, Unruoch Comes, corpusculumque in oratorio poſitum a fratribus ſolitis frequentabatur officiis, futurum ut postero die in ipſa eccleſia, ut ipſi animo firmaverant, tumularetur. Interim Trajectenſes, qui frequentisſimi convenerant, corpus exanime Trajectum deferendum auferre moliebantur. Ad hæc peragenda Dominum adjutorem in eccleſia juxta feretrum proſtrati totis gemitibus precabantur.

(7) *Annal. Saxo ad ann.* 1010. Post cujus obitum Trajectenſes nudis pedibus & armatis manibus venerunt flentes, orantes & domesticis ejus dicentes: Pro Dei nomine, date nobis pastorem nostrum, quo portetur ad ſuæ ſedis tumulum.

in de oogen, doch te gelyk met de wapenen in de handen, ter dier plaatſe verſchynen; ten eynde het hen mogt vryſtaan 't lyk van hunnen zoo wydbefaamden Bisſchop naar Uytrecht te voeren, om het aldaar in zyne zetelkerk te begraaven. Dan als (1) zyne Dochter, gelyk ook de aldaar zynde Kerkdienaaren en verdere Bisſchoplyke trouwanten betuygden *van het ter dier plaatſe te willen begraaven, alwaar Ansfrid overleeden was*, en zich dierhalve op dat ſtuk ſtraks een zeer gevaarlyk geſchil verhefte, zag men op 't onvoorzienst aan (2) de eene zyde des bergs, het zy by geval, het zy by uytdrukkelyke toelaatinge des Hemels, in het naastgelege werkhuys eenen zeer geweldigen brand opgaan. Zulks, als de Bisſchoplyke bedienden, om dien te blusſen, allen derwaart liepen, de aldaar gekome Uytrechtenaars de baar, op welke het lyk lag, in ſtilte opnamen, naar den naastgelegen ſtroom torsten en in een bootje ſtelden, om het over den zelven te voeren.

Terwyl men nu hier mede bezig was, en zeer veelen eerst te voet, zoo ver de ondiepte het toeliet, en voorts zwemmende, daar het te diep was, poogden over dien ſtroom te raaken, mids de ſchuyt te kleyn was, om hen allen gelyklyk over te voeren, kwamen de Bisſchoplyke (3) bedienden van den geblusten brand te rug; en ziende, ſtaande dit hun afweezen, op deeze wyze huns geweezen Meesters lyk geroofd, vloogen zy allen te wapen, eensdeels om de verdere uytvoering van dat voorneemen te beletten, andersdeels om zich, wegens zoo ſtout beſtaan, op de ontſchaakers te wreeken.

In dit uyterſte ſmeet zich de godvruchtige (4) Abtdis in 't midden van haars overleeden Vaders in de wapenen gerukte huysgenooten en trouwanten, met zamengewrongene handen (5) plat ter aarde, en bragt zoo veel, door haare traanen, ernſtig ſmeeken en bidden, by de thans als zinloos geworde menigte te wege, dat die niet alleen van dat bloeddorſtig voorneemen afſtondt, maar zich, even als of 'er niets was voorgevallen, by de aftrekkende Uytrechtenaars met eene volle vriendſchap vervoegde; en dus gezamelyk (6) het lyk, onder 't zingen van pſalmen en andere kerklyke lykzangen, naar den Ryn voerden. Langs welken het met een daartoe vervaardigd ſchip naar Uytrecht wierdt gebragt, aldaar onder eenen grooten toeloop der bedrukte ſtedelingen ontfangen, en den volgenden dag in de Bis-

(1) *Annal Saxo ad ann.* 1010. Quod contra venerabilis Abbatisſa ejus videlicet filia ſacratisſima, cum capellanis & militibus respondit; in eodem loco debet ſepeliri, ubi vita præſenti a Deo permisſus est exui.

(2) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. I. cap.* 16. Tum ſubito ex uno latere collis officina quædam ſive caſu ſeu jusſu Dei igne correpta est, omnibusque ad restinguendum ignem concurrentibus & omnino in ea re occupatis, feretrum Trajectenſes, in quo corpus viri Dei poſitum est, leviter levantes ad flumen usque progrediebantur & poſitum in naviculam flumen tranſire cœperunt, & quia navicula paucos capere poterat, cæteri quandui vadum permiſerat, deinde natatu, ſequebantur.

(3) *Ibidem.* At hi, qui ad ſubmovendum ignem concurrerant, cum non prius concilium eorum animadverterent, quamvis brevisſimum ſpatium intereſſet, quo illi naviculam ad aliud littus ſubducerent, ſumtis armis, eorum conata advertere parabant.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 1010. Prope erat, ut armati ex utraque parte periculoſisſime convenire, & plures vita deberent carere, ſed Domna Abbatisſa ſe in medio eorum proſtravit, & pacem inter illos ad momentum impetravit.

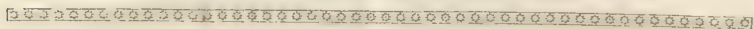
(5) *Alpert. de divertſit. temp. Lib. I. cap.* 16. Ibi Abbatisſa, de qua præfati ſumus, pasſis manibus ſoloque proſtrata, ne recedentes inſequerentur, vix precibus obtinuit.

(6) *Ibidem.* Sicque isti & illi cum ſumma tranquillitate invicem conjuncti cum Pſalmis & Hymnis levisſimum onus Rhenum usque deportantes in navim, ad hoc ibi paratam conſtituerunt & Trajectum pervenerunt.

Bisſchoplyke kerk, ter gedachtenis van den Heyligen (1) Maarten aan Gode toegewyd, op eene zeer plegtige wyze begraaven.

Vervolgens wierdt, mids dit overlyden van Ansfrid, de beſtiering van de daardoor opengevalle Bisſchoplyke kerk, door den tegenwoordigen Keyzer Henrik, volgens het toen nog (2) in zwang zynde gebruyk, aan eenen (3) Adelbold, die te voore nog maar Priester zynde te Luyk (4) gewoond hadt, door het hem ter hand ſtellen van den Bisſchoplyken ring en ſtaf opgedraagen: zoo om dat die, (5) Hofraad des Keyzers zynde, thans by dien Vorst in zeer (6) hoog aanzien was, als wel voornaamlyk om dat hy niet min bequaam tot het voeren van de (7) pen, dan de wapenen, en gevolglyk in ſtaat geoordeeld wierdt, om de hem aldus aanbetrouwde landen, zoo die nogmaals door de Noordmannen mogten worden aangetast, naar vereysch te zullen konnen beſchermen.

En zekerlyk dat dees nieuwe Bisſchop de Uytrechtſche kerke geenszins van het voeren der wapenen vervreemd was, wordt bevestigd door het deel, 't gene hy ſtraks in den oorlog nam, welke onder zyn Bisdom tusſchen den voorgemelden Wigman den VI. Graaf van Hameland, en des zelfs Zustere Gemaal Baldrik, tegenwoordig Graaf van Kleef, ontſtondt. De oude en door ons hiervoorgemelde Godefrid, Voogd van Gelderland, welke Vaderlyke Oom van den tweeden en Schoonvader van den eerſten was, hadt weynig tyds naa 't vertrek der Noordmannen uyt de Thielerwaard, te gelyk met (8) het hem reeds lastig geworden leeven die hooge bediening afgelegd: doch welk bewind door den tegenwoordigen Keyzer Henrik aan des zelfs achtergelaaten (9) Zoon Wittekind, zoo om des zelfs Vaders hooge geboorte en ongemeene dapperheyd als andere ſteeds betoonde bequaamheden, is opgedraagen; onaangezien de (10) Zoon van

(1) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 16. Cumque in littus exponeretur, concurſu populi magnis oblationibus honorabatur, & ſequenti die in eccleſia Sancti Martini, ubi ipſe ſedem Episcopalem habebat, religioſe ſepelitur.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 1004. Rex Heinricus BACULO Arnulfi præſulis clerum & populum cum reddenda ſummo judici ratione TAGINONI venerando patri COMMISIT, ET EUM IN CATHEDRAM EPISCOPALEM IPSE CONSTITUIT.

Idem, ad ann. 1009. Rex paſcha celebravit in Civitate Augusta. Ibi cum electione omnium præſentium PASTORALEM CURAM MERSBURGENSIS ECCLESIÆ in III feria post Paſcha CUM BACULO, THIETMARO dedit, &c.

(3) *Ibidem, ad ann.* 1010. Huic (*Ansfrido*) Adelboldus ſucceſſit.

Lamb. Schafnab. Chron. ad ann. 1010. Ansfridus, Trajectenſis Episcopus obiit, cui Adelboldus ſucceſſit.

(4) *Lobienſium Abbatum Gesta fol.* 744. Scripſit ſub ſua & Adelboldi perſona Leodienſis clerici, postea vero Ultrajectenſis Episcopi.

(5) *Hedæ Hiſt. fol.* 107. Adelboldo etenim viro nobili & PROCONSULARI MAGNÆ APUD HENRICUM Imperatorem auctoritatis in locum beati Anfridi XIX Episcopo ſuffecto.

(6) *Sigeb. Glemblac. Chron. ad ann.* 1004. Gerardus Cameracenſis Episcopus & ADELBOLDUS (*postea*) Ultrajectenſis Episcopus, MAGNI in eccleſia & IN PALATIO HABENTUR.

(7) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 2. Adelboldi Episcopi, qui celebri fama omnium nostræ ætatis ſapientisſimus & Latiali lingua longe facundisſimus & maximi vir ingenii est habitus, auxilia ſibi adſcivit.

(8) *Ibidem, cap.* 1. Postquam præfecti Godefridi & item Wigmanni res in amicitiæ fœdus convenerant, eamque rem utrique imposterum ſatis ſibi præſidii futuram existimarent, præfectus moritur.

(9) *Ibidem.* Filioque ſuo propter probitatem patris & ſummam conſilii diligentiam, qua ſemper viguit, PRÆFECTURA TRADITUR.

(10) *Ibidem.* Sed quia iners, nulliusque conſilii, nulliusque pene valetudinis erat, amicitiæ tamen conventionem, quam patri Wicmannus devoverat, conſulto ipſi conſervare conſtituit, ſperans ſi eum ſibi adjunctum haberet, facile ſe ſuorum omnium dominari poſſe. Ex eo tempore inter ipſum & Baldricum ſimultates nascebantur, & cum neuter alterum ſibi ſuperiorem eſſe pateretur; conventu tamen ſæpius inter ſe facto, ſuſpecta amicitia utebantur. Sed res illa conatui Wicmanni obſtabat, quod eandem copiam agrorum in Gallia, quam Baldericus, non habuerat, quamvis & ipſe latos fines in Germania teneret, & nihil quam quod cum uxore acceperat, cis Rhenum haberet; quod tamen alterius copiis æquari non poterat. Unde quibusdam Cisrhenanis familiaritate ad ſe vinctis eis quid ſui ſit conſilii proponit.

van zeer geringe ervaarenheyd en dapperheyd, en des ook tot zoo hooge bediening geheel onbequaam was. Zyn Schoonbroeder Wigman, aan den anderen kant des te loozer, onderhieldt met den zelven, onaangezien deeze onbequaamheyd, de zelfde vriendſchap, welke hy voorheen met den Vader gehouden hadt. Niet zoo zeer uyt hoogachtinge voor des zelfs perſoon dan wel om den zelven op die wyze aan zich ten naauwſte verknocht en dus weer genoegzaam op des zelfs naam zoo hoog gezag in handen te hebben. En dewyl hy niemand dan zyner zustere Gemaal Baldrik in ſtaat oordeelde om dit zyn voorneemen te dwarsboomen, beſloot hy, op den raad zyner over den Ryn woonende aanhangeren, eene ſterkte op de Maas te bouwen; zoo om zich aldus met den tyd van dat hoog gezag meester te maaken, als om zynen Zwager Baldrik, wiens Gemaalin Adela met den tegenwoordigen (1) Dirk, Graaf van Holland in den vyfden graad, vermaagſchapt was, zoo zy zich daartegen kantte, te gemaklyker te konnen bedwingen.

Eene hoogte, omringd (2) door eene wyde moeras, gelegen niet wyd van de Maas, en dus alleen te ſcheep te naderen, wierdt dan tot dat eynde uytgekoozen, en des, met dat inzigt, en de noodige gewapende manſchap, derwaart te ſcheep zynde getoogen, de aldus in bezit genome hoogte, door de in der yl opontboodene huyslieden, ten ſpoedigſte met wallen, gragten en toornen geſterkt. Voorts hebbende deeze nieuwe ſterkte met de vereyschte bezetting, die weer met de noodige wapenen voorzien, beſtondt Wigman ſtraks over het omgelege land als te heerſchen, ja dwong de rondom woonende huysluyden het noodige onderhoud voor de aldaar in bezetting leggende manſchap te bezorgen.

Dit zoo ſtout beſtaan (3) trof zynen Zwager Baldrik, mids die aan deeze zyde des Ryns Wigman zeer ver in Rykdom van goederen en manſchap overtrof, en des hem in gebied aldaar geenszins boven hem (4) wilde lyden, als een donderſlag in 't oor. Dierhalve door veelvuldige in de yl afgevaardigde renbooden zyne vrienden en aanhangeren hebbende byeengeroepen, ſtelde hy hen *dit ongehoord beſtaan van Wigman en het*

(1) *Zie de biervoor ingelaste Geſlacbttafelen van bet Hamelandſcbe en Hollandſcbe Huys, II. Deel fol.* 118 *en* 178.

(2) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. II. cap.* 2. Est ſtagnum palustre a moſa flumine duobus paſſibus distans, infra quod erat collis exiguus, difficilis aditu, nam niſi navi propter altitudinem ſtagni, & impeditionem paludis nequaquam adiri poterat, ſtudenti novis rebus castellum efficiendum promittebat. Hunc locum per amicos cognitum advectis navibus adiit Wicmannus. Quo explorato extemplo coegit magnam multitudinem armatorum & rusticis undique evocatis, & foſſa in circuitu facta editiorem admodum fecit; quem vallo circumdedit, & turribus excitatis munitionem ſatis firmam perfecit. Dein finitimis non ſine arrogantia imperare, ut commeatus ad oppidum apportarent. Custodes ipſos, qui ei conſilium dederant, munitioni apponit. Quem locum in reliquum tempus ad obtinendam præfecturam & Baldericum, ſi quid conaretur, facilius reprimendum, ſatis idoneum existimabat.

(3) *Ibidem.* Qua re audita Baldericus vehementer perterrebatur, ſuisque fortunis difficillimam credidit, & niſi his adverſitatibus ſumma cura non proſpiceret, maximum ſuæ dignitatis honorem ſe amisſurum non dubitabat. Itaque convocatis clientibus ſuis, quorum magnum numerum habebat, & legatis circumquaque miſſis, Lantbertum, cujus ſupra mentionem fecimus & Gerhardum, cujus ſingulari amicitia uſus est, & cæteros amicos in unum coegit, ipſisque præſentibus, quidnam contra ſe pararetur, exponit; illi cauſa cognita ſeſe in eam partem futuros, quam ille conſtituisſet, dixerunt: quibus cum magnifice gratias egisſet, ipſis hortantibus atque cupientibus ad munitionem acceſſit eamque, in quantum ſitus paludis permiſit, obſedit.

(4) *Ibidem*, *cap.* 1. Sed res illa conatui Wicmanni obſtabat, quod eandem copiam agrorum in Gallia, quam Baldericus, non habuerat, quamvis & ipſe latos fines in Germania teneret, & nihil, quam quod cum uxore acceperat, cis Rhenum haberet; quod tamen alterius copiis æquari non poterat.

het hem daaruyt te duchten gevaar zoo wel voor oogen: dat niet alleen Lambert Graaf van Loven en Gerard Graaf van Maasland, maar ook alle zyne andere derwaart ontboodene gunſtelingen hem *van hunne hulpe en verzogten byſtand*, *tot het winnen der nieuw geſtichte ſterkte* verzekerden. Des zag zich de in de zelve leggende bezetting door Baldrik en zyne aanhangeren, voor zoo ver (1) het de gronds geſtalte toeliet, eerlang wel berend doch echter weynig bekommerd; mids het omgelege moeras door zyne wydte den aanvechteren verhinderde hunne pylen met vrugt te losſen. Zulks die, zich achter haare opgeworpe bostweeringen ſlechts in rust houdende, de uytkomst dier onderneeminge ſcheen te willen afwachten. Wel is waar, dat de benden van Baldrik, om de belegerden naar vereysch te konnen naderen, ſedert eene brug over het anders ontoeganglyk zynde moeras begonden te maaken: dan als de belegeraars in het toeſtellen van dat gevaarte nu eene wyl tyds al hun vernuft en vermoogen te kost gelegd hadden, bemerkten die eyndelyk dat ook dit voorneemen, om de groote diepte des waters, onmoogelyk te volvoeren was, en ſtaakten des eerlang dien aangevangen arbeid. De Belegeraars daarom ſedert hebbende (2) eenige vragtſcheepen aaneengekoppeld, midsgaders op de zelven de noodige ſtormgevaarten geſticht en die door de voor de zelven geſpanne jukbeesten in het moeras en tegen de ſterkte laaten voeren; ontzonk dien van binnen, mids zy nu gebrek aan eetwaaren begonden te krygen, eyndelyk de moed: te meer, dewyl zy geen ontzet voorhanden zagen. Dierhalve, hoopende thans nog gunſtiger by 't overgeeven dier aanbetrouwde ſterkte, dan naamaals, als zy overwonnon waaren, te zullen gehandeld worden, zonden zy eenige gemagtigden aan Baldrik: die hen eenen vryen uyttogt vergunde onder voorwaarde echter, dat zy de voorheen geſtichte ſterkte zelfs weer zouden in den brand ſteeken en verwoesten. Dit geſchiedde, en begaf zich de uytgetooge bezetting by Wigman: welke (3), ziende zich tegen dit zamengetrokke leger niet beſtandig, ſtaande het voorige beleg zich in 't geheym reeds over den Ryn begeeven en aldaar zeker ſlot, 't gene Munne genaamd en op eenen ſtylen berg gelegen was, zoodaanig weer met wallen en toornen, om zich tegen Baldrik te handhaaven, immiddels geſterkt hadt, dat het, mids zyne moeijelyke gronds-

(1) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. II. cap.* 2. Nam natura loci totum circumvallare ſinu ſtagni latius porrecto non ſinebat. Oppidani vero certi, quod telum in tanto ſpatio ad ſe adigi neque remitti posſet, vallo tuto ſeſe continebant & eventum rei expectabant. At hostes experti, quod in nullis omnino locis vado tranſire posſent, pontem facere inſtituunt. Sed cum diu in hoc opere inſisterent, & effectum nullum labor operantium propter immenſitatem aquæ dare poterat, incepto deſtituerunt.

(2) *Ibidem*, Denique adductis onerariis navibus, adjungunt, animalia & in ſtagnum trahere parant, ut ſuper naves machinis exſtructis ad munitionem adpropinquarent, & pugnam committerent. Cumque complures dies in his operibus verſarentur, illi, qui intra oppidum erant, deſperantes ne obſesſione a ſuo Domino liberarentur, & timentes ne victi inclementius tenerentur, jamque illis victus deficere cœpisſet, legatos de deditione ad Baldricum, miſerunt. Cognitis eorum postulatis, ut munitionem ipſam, quam fecerant, ſuis manibus ipſi incenderent atque deſtruerent jusſit. Quod, ut factum est, illæſos cum ſuis omnibus abire permiſit.

(3) *Ibidem*. His rebus confectis cum vires hostium Wicmannus ſustinere diffideret, Rhenum clam tranſiens Munnam Castellum aggere & turribus editius extulit. Et quia ſupra montem erat poſitum, tam facile illud munivit, ut niſi obſidione expugnari non potuerit. Hostes vero vicos & vicina loca crebris incurſionibus, ne castellanis uſui forent, rapinis & plerumque cæde vastarunt. Adjuvabat etiam res Baldrici, quod adhuc gratia Imperatoris multa utebatur, & Colonienſis Sacerdotis, & Domini Adelboldi Episcopi, qui celebri fama omnium nostræ ætatis ſapientisſimus, & Latiali lingua longe facundisſimus & maximi vir ingenii est habitus, auxilia ſibi adſcivit.

grondsgeſtalte, niet dan door een volſlaagen beleg te dwingen was. Waar tegen de aanhangeren van Baldrik, door het doen van geſtadige ſtrooperyen alle het daarrondom gelege land, niet alleen bedorven maar zelfs alle huyzen en plaatſen met moord vervulden, op dat de Slotvoogd dier ſterkte uyt de zelve geen voordeel zou konnen trekken. Immiddels hadt zich de Uytrechtſche Bisſchop Adelbold in 't leger van zynen Vriend Baldrik vervoegd, dan te (1) ſcheep langs den Ryn willende te rugkeeren, het ongeluk, dat zyne togtpaarden, welken hem langs den oever verzelden, door de onderdaanen van eenen Godizo, Graaf van Bodegraave, mids die thans de ſtreng van Wigman trok, omtrent Aspola onderſchept en, als in eenen openbaaren kryg bekomen roof, onderling verdeeld wierden. De Uytrechtſche Kerkvoogd wegens dit verlies ten hoogſte gevoelig en willende wegens den hoon, hem door de onderdaanen van zynen eygen Leengraaf aangedaan, ten ſpoedigſte wraakneemen, rukte ſtraks de inwoonderen zyns Bisdoms in de wapenen, en die by de benden van Baldrik vervoegende op 't onvoorzienst aan den eenen kant ten beleg van Aspola; mids het aan den anderen door eene bygelege poel en moeras omringd, en des genoegzaam aan dien oord ongenaakbaar was.

Als nu verſcheydene dagen in het aanvechten (2) dier ſterkte geſleeten, en, om de zelve te dwingen, alle bedenkelyke middelen by de hand gevat waaren, zoo zagen de belegeraars wel dat zy, om de ſterkte der plaatſe en de hoogte der toornen, weynig vorderden; dierhalve wanhoopende van die te zullen konnen dwingen, wierdt het beleg opgebroken zoo op de ingekome tyding van dat een magtig onderſtand, om de belegerden te hulp te komen, op weg was, als ook om dat Graaf Godizo door eenige afgezonden aan den vergramden Kerkvoogd hadt laaten bekend maaken *van alle de ſchaade, die hem van zyne onderdaanen door 't neemen van des zelfs paarden was toegebragt, op eene redelyke wyze te willen vergoeden.*

Dit aldus beſlecht en ſedert de Graaven (3) Wigman en Baldrik by den Keyzer in 't leger ontbooden zynde, om, naa 't hooren der weder-

(1) *Alpert. de diverſit. tem. Lib. II. cap.* 3. Post hæc cauſa extitit, qua dominus Adelboldus Trajectenſis ſacerdos castra imprimis adiit, & his, propter quæ venerat, peractis, navi per Rhenum reportatus est. Equi vero ejus per ripam ejusdem fluminis juxta Aspolam a ſuis reducuntur. Quos clientes Godizonis, propterea quod favebant, partibus Wicmanni, interceperant atque inter ſe distribuerant. Qua de re Episcopus necesſario commotus, & his injuriis quam citius mederi cupiens, omnibus ſuis copiis cum Baldrico adſcitis de improviſo veniens Aspolam ex una parte obſedit, nam ex altera palude & ſtagno interjecto inaccesſibilis erat.

(2) *Ibidem.* Cumque aliquot diebus acriter ab utrisque pugnaretur, & omnia ſtudio oppugnandi experirentur, propter firmitatem loci & altitudinem turrium nihil proficere poterant. Sed cum frustra laborem ſe ſumere viderent, & ſpes potiundi oppidi a ſe discederet, ſimul etiam, quia dicebantur hostes cum exercitu adventasſe, oppugnatione deſtiterunt & in ſuas ſedes ſe receperunt. Episcopus vero his de cauſis, quod ante obſidionem castelli Godizo ad ſe in petenda pace legatos miſerat, & de injuriis a ſuis ſibi inlatis omnibus rationibus ſatisfacturum promiſerat, quamvis illum dolo loqui ſuspicaretur, & ideo nullam conditionem pacis dare voluisſet, & ſuum dolorem jam ſatis expiatum esſe populatione agrorum & vicorum & hostes jam ad ſanitatem reverti arbitraretur, ab hac procella ſeditionis ſe ſubtraxit, & quem exitum res esſet habitura interius quietus expectare cœpit. Balderico tamen ſtudium ſuum & auxilium ſemper præſtitit.

(3) *Ibidem, cap.* 4. Munna exſtructa & firmata Wicmannus, audacius reſistere & ſpem ſuis augere, plerumque hostibus improviſus adveniens, eos in fugam conjecit. Sed cum diu inimicitia inter eos exercerentur & homicidia fierent & inſidiæ ab utrisque ponerentur, & invicem alter ab altero fugaretur, tandem utrique a Rege in castra ſunt vocati. Et cum diu cauſæ eorum discuterentur & Rex ſine offenſione multorum neutrum familiarem in reconciliando habere posſet, inter ſe regia potestate pacem jusſit, qua ſacramento firmata discesſerunt.

derzydſche klachten, eens een eynde dier dagelyks nog al toeneemende vyandlykheden te maaken, wierdt eyndelyk een vreede, tusſchen de twee in oorlog zynde Zwagers, door de tusſchenkomſte des Keyzers bewerkt. Zulks die, op deeze wys de rust in zyne aan zee gelegene landen herſteld hebbende, zich nevens zyne Gemaalin Kunigund, die moey van den tegenwoordigen Graaf van Hol-
1013 land was, naar Italië (1) begaf; zoo om ook de aldaar gereezene beroerenisſen te dempen, als (2) zich, volgens de gewoonte dier (3) tyden, door Paus Benedictus tot Keyzer te doen kroonen.

1014 Dit verafzyn des Keyzers gaf aan de onrustige Graavinne Adela gelegenheyd, om haare aangeboore wraakzugt den losſen toom te vieren; zulks zy om haaren tegenwoordigen Gemaal Baldrik, ter belooninge van dat hy haar in haare ſtaatzugtige voorneemens totnogtoe zoo wel de hand geleend hadt, aan het Graafſchap van Rekom te helpen, 't gene haar Zoon Dirk, geteeld by haaren eerſten Gemaal Imed, volgens wettig erfrecht toekwam, alle banden der (4) nature vergeetende, op den raad van zynen Stiefvader Baldrik, den zevenden van Grasmaand des jaars eenduyzendenveertien door eenige omgekogte booswigten op zyn ſlot Uplag, niet verre van Elten en aan den Ryn gelegen, op de allerſnoodſte wyze liet vermoorden.

Dit ſnood beſtaan van Adela wierdt niet alleen door haaren Neef Dirk, tegenwoordigen Graaf van Holland en alle de verdere telgen van het Hamelandſche Huys en inwoonderen (5) van dien oord ten uyterſte verfoeid, maar zelf van zeer zigtbaare tekenen van 's Hemels daardoor getergde gramſchap gevolgd, mids en het Graafſchap Hameland en voorts ook alle de verdere langs de zee gelegene landen; doch wel voornaamelyk de in Vlaandre en in het eyland (6) Walchre woonende volken, nog in het zelfde jaar zich door eenen zeer geweldigen waternood vonden aangetast.

Sedert den negenentwintigſten van Herfstmaand was de lucht drie nachten naa den anderen door zoo dik opeengepakte en als onbeweegelyk ſtaande wolken bezet, dat de har-

(1) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1014. Henricus rex Romæ Imperiali benedictione, coronatur a Benedicto Papa.

(2) *Caſaurienſ. ſive Piscarienſ. Chron. Lib. II. cap.* 13. Incarnationis ergo Domini anno milleſimo decimo tertio Henricus rex venit Romam, & coronatus est a Papa Benedicto.

(3) *Annal. Saxo ad ann.* 1013. Rex ad occidentis regiones pergens, iter ſuum in Langobardiam diſpoſuit. *Ibidem, ad ann.* 1014. Henricus rex inclitus XII ſenatoribus vallatus . . . Cum regina CUNIGUNDA ad eccleſiam venit S. Petri, clero & populo exſpectante.

(4) *Vita Meinwerci Ep. Paderb. cap.* 34. Ad ejus (*episcopi filii ſui Meinwerci*) itaque contumeliam & majorem invidiam Baldericum comitem, licet hominem fortem, divitem & potentem, non tamen ejus matrimonio congruentem, maritum accepit: & ejus conſilio filium proprium, Comitem Thiedericum, Episcopo quaſi animam ſuam dilectum, eo in Longobardia cum rege Heinrico manente, VII idus Aprilis, Uplage urbe munitisſima juxta Eltene ſita, ab hominibus ejus occidi præcepit. Et multa nefanda dictu & relatu horrenda, quæ ullo modo potuit excogitare & investigare, non erubuit probare & perpetrare.

(5) *Ibidem.* Igitur fama, malum quo non aliud velocius ullum, mobilitate viget, volat per populos; pavore & horrore pro innocentis nece concutit univerſos: tinniunt, audientium præ immanitate ſceleris aures: Stupent omnes, a remotis & ignotis innocentia & modestia occiſi auditur, in communi ab omnibus de parricida ultio expetitur.

(6) *Annal. Saxo ad ann.* 1014. Res miſeranda nimiumque ſtupenda contigit III Kal. Octobris in partibus occidentalium regionum Walacheri & Flanderi: horrendæ nubes apparuerunt, quæ per tres noctes miro modo immobiles minas intuentibus dederunt. Tertia vero die tonitrui inauditus fragor turbavit maria, ita ut terribiliter intumescerent & incredibiliter crescendo nubibus cohærerent. Cumque gementes incolæ repentinæ calamitatis miſeriam in tantæ inundationis mole conſpicerent, & ſicut post mortem Juliani Apostatæ naves ad prærupta montium penderent, timore mortis terga vertere cœperant, ſed peccatis præpedientibus multa millia hominum interierunt, quia vultum Domini iratum effugere non potuerunt.

harten aller aanſchouweren uyt vreeze van het ophanden zynde onheyl, hoe zeer anders gewoon de zee te bebouwen, in dien tyd als verſtyfden. En zekerlyk ten derden dage, raakten de dus lang ſtilgeſtaan hebbende wolken in de uyterſte beweeging, de daardoor veroorzaakte donderſlagen deeden niet alleen den Hemel en aarde op hunne grondſlagen beeven, maar de daardoor weer veroorzaakte ſtormwinden, de beweegbaare zeegolven tot zoo uytgelaate raazerny voortſlaan, dat en het water en de wolken elkanderen ſcheenen te raaken, en die zoo wyd anders van eengeſcheydene hoofdſtoffen onderling als vermengeld te weezen. Zulks de raadeloos gewordene inwoonders, ziende de aldus gegeesſelde zeebaaren als breydeloos alle dyken en dammen, hoe hoog ook, overſchryden, en een tallooze menigte van huyzen, ſchuuren, en boomen geveld, midsgaders de van hunne ankers gerukte ſcheepen tot op de toppen der langs de kust leggende zandbergen gevoerd, wel ver van op het afkeeren van het hand over de hand toeneemend zeewater bezorgd te zyn, onder 't maaken van eenen algemeenen jammerkreet, integendeel het alom op een vlugten, naar de nog boven het water uytſteekende hoogten, ſtelden: terwyl het in de laage beemden graazende vee, door de wyd en zyd over het land voortſpattende zeegolven met heele kudden te gelyk eensdeels wierden ingezwolgen, andersdeels veele duyzenden dier verſchrikte vlugtelingen, te vergeefsch de ſtraffe geesſelroede van Gods getergde gramſchap poogende te ontduyken, hun voorheen al verbeurd gemaakte leeven daarby inſchooten. Zulks, naa zoo ongehoorde ſtorm eyndelyk weer bedaard was, hier de ouders hunne verdronkene kinderen, daar de vrouwen haare verſmagte mans, gins weer de eene vriend des anders lyk her- en derwaart geſmeeten, en, met een woord, het gevaar ontworſtelde overſchot alle wegen, velden en kanten wyd en zyd met de lighaamen der verdronkene landzaaten als bevloerd zag.

Hoe groot ook dit verlies was, 1015 niet min groot was de ontſteltenis van den Bisſchop Meinwerk als die en van den moord zyns Broeders en hoe die op 't bevel van zyne eyge Moeder Adela verricht was, in Italië de wisſe tyding ontfing: werwaart hy den Keyzer zynen Neef verzeld hadt. Zulks de Kerkvoogd, vandaar 1016 nevens den Keyzer zynde herwaart (1) gekeerd, zoo ontmenschte moeder volgens de kerkwetten aanklaagde. Waarop de zelve, en haare begunſtigers te Dortmund, gedagvaard, en, van den begaanen moord haars Zoons overtuygd zynde, niet tegenſtaande zy van het Keyzerlyke huys was, op deeze aanklachte van haaren eygen Zoon, ter dood veroordeeld wierdt.

Dan veelen (2) echter, dit vonnis verſtaande, waaren met een verkeerd mede-

(1) *Vita Meinwerci Episc. Paderb. cap.* 34. Amplius autem Episcopo, post reditum Imperatoris cum principibus, non nimietate doloris, ſed ſinceritate Dei amoris & canonici rigoris inſtante, illa maledicta per legales inducias cum ſuis fautoribus Drotmanniam vocatur, & majestatis rea, filiique proprii parricida morti adjudicatur.

(2) *Ibidem.* Quibusdam autem inhumanitatem Episcopi erga matrem ſuam falſa compasſione cauſantibus, & pro correctione culpæ veniam & vitam postulantibus, Episcopus diu multumque reſtitit, & carnem, quæ peccaverat, temporaliter puniendam, ut ſpiritus ſalvaretur in die Domini, asſeruit, tandem victus inſtantia postulantium vix acquievit, & accedens ad Imperatorem ejus judicio & arbitrio quomodo terminaretur, ſecundum quod honori imperii congrueret, & animæ ejus expediret, commiſit.

mededoogen bewoogen, welken, gelyk zy aan den eenen kant de rechtvaardige ſtrafvordering des Zoons, om den door haar bedreeven kindermoord, niet konden afkeuren, zoo ook weer, aan den anderen kant de leevensbehouding van die hem het leeven gegeeven hadt, uyt geheel hun hart waaren wenſchende; des ſmeeten zy zich, onder 't ſtorten veeler traanen en om vergiffenis voor zyne ontaarde Moeder ſmeekende, voor 's Bisſchops voeten neder, welke, naa hy hen dit, op een voorgeeven *van het Vleesch te willen ſtraffen om de Ziel van zyne Moeder te behouden*, eene wyl tyds hadt afgeſlaagen, eyndelyk in dit aan hem gedaan verzoek bewilligde; en zich des by den Keyzer vervoegende het regelen van zoo gewigtige zaaken, indiervoege als het met de eer des Ryks en ter bevorderinge haarer zaligheyd best overeenkwam, aan des zelfs hooge wysheyd overliet.

Welke dierhalve, naa deeze zaak ryplyk overwoogen (1) te hebben, aan zyne Nicht Adela het door haar bedreeve ſchelmſtuk vergaf, onder beding *dat zy, tot ſtraf des begaanen moords, eenige haarer ervelyke goederen, aan hem, ten behoeve van de Bisſchoplyke kerk van haaren Zoon Meinwerk, zoude afſtaan*, 't gene dan ook den tienden van Louwmaand des zelfden jaars te Dortmund ten overſtaan des Keyzers door Graaf Baldrik, als Man en Voogd van Adela, geſchiedde; en welke ſedert deeze gift door 't afſtaan van die goederen, welken hy in 't Graafſchap (2) van Udo bezat, met bewilliginge des Keyzers en ten overſtaan van den Uytrechtſchen Bisſchop Adelbold, en met de uytdrukkelyke toeſtemminge (mids die gift anders volgens het Saxiſche Landrecht, niet beſtaan kon) zoo van zynen Zwager Wigman, als van zyne Neeven Bernard, Hertog van Saxen en Dirk, tegenwoordig Graaf van Holland, nog merkelyk vermeerderde.

Deeze gewigtige zaak aldus door den Keyzer beſlist zynde, hadt het overlyden van Liutolf (3) Aartsbisſchop van Trier geene mindere verdeeldheeden voorheen al in het Keyzerlyke Huys te wege gebragt, mids Adelbero Proost van de Sint Pauwels kerk dier ſtad, als zynde de Broeder der tegenwoordige Keyzerinne Kunigund en gevolglyk Oom van Dirk, Graaf van Holland, van Adelbert, Slotvoogd van Gent, en van Sikko of Sigifrid, Graaf van Westvriesland, zich van dat Bisdom, in weerwil van den Keyzer zynen Zwager, poogde mees-

(1) *Vita Meinwe Episc. Paderb. cap.* 34. Conſulentibus ergo, qui aderant: prædia quædam in Saxonia, quæ hæreditario jure posſederat, quæque ei ad temporalis vitæ ſubſidia post mortem patris ſui Episcopus concesſerat, inter quæ principales ſortes ſunt istæ; Immedeshuſon, Walmontheim, Hauverlon, Hukelhem, Mondelbike, Golzbiki, Dodonhuſon, Hokisneslevo, Wakereslevo, cum manu Balderici Comitis mariti ſui & advocati, cum conſenſu hæredum ſuorum Imperatori potestative contradidit; & ſic interventu omnium, vitam carnis obtinuit, & æternam mortem animæ incurrit. Imperator autem prece & devotione admonitus Episcopi venerabilis, dilecti ſui Nepotis, quem ſe ſuaque omnia divino ſervitio mancipare cognovit, eadem prædia ſuis appendiciis, quæ dari ſolent, vel nominari valent, utilitatum omnium attinentiis, ei ſuæque eccleſiæ, omnium hominum contradictione remota IV idus Januarii anno Domini incarnationis MXVI, indictione XIII in Drotmannia tribuit.

(2) *Ibidem, cap.* 36. Baldericus quoque Comes prædictus per conſenſum ſuæ, contectalis Athelæ petente Meinwerco Episcopo in præſentia Heinrici Imperatoris, Archiepiscoporum quoque Meingoz Treverenſis, Heriberti Colonienſis, Episcoporum etiam Athalbaldi Trajectenſis, Thiederici Mimigardevordenſis, Thietmari Osnebrugenſis, Arnoldi Halverſtadenſis, laicorum quoque BERNHARDI DUCIS, Liudolfi, THIEDERICI, WICMANNI COMITUM & aliorum multorum, prædium quoddam in Comitatu Udonis præſidis in Himmerveldun ei in proprium tradidit.

(3) *Hiſt. Trev. fol.* 214. Liudolfo autem defuncto ea fiducia quod ſoror ſua (*Cunigunda*) Henrico Imperatori nupta fuerat, Episcopatum (*Adelbero*) invaſit, milites in ſua ſacramenta jurare præcepit, palatium, quod ſitum est in eadem urbe occupavit, pontem quoque Moſellæ turribus munivit. Henricus autem Imperator Episcopatum Mangaudo præpoſito Eccleſiæ Moguntinæ dedit, qui cum pararet potentiæ Adelberonis reſistere &c.

meester te maaken; des tot dat eynde de krygsknechten onder zynen eed bragt, en met de zelven niet min' het Bisſchoplyk hof, dan de ſtad zelve bezet hieldt. Zulks de Keyzer het paleys te Trier door 't geweld van wapenen hebbende aangetast, toen aldaar eenen Meingaud (1) Proost van Ments: en, die in het voorgaande jaar overleeden zynde, thans eenen Poppo (2) tot Bisſchop dier kerke aanſtelde, ter oorzaake hy den zelven in ſtaat oordeelde om Adelbero te bedwingen; welke totnogtoe, door 't bezet houden van verſcheydene ſloten, dat Bisdom niet weynig ontrustte.

En zekerlyk de nieuwe Bisſchop was naauwlyks (3) in 't bewind der aan hem opgedraage kerke getreeden, of hy vergaderde aanſtonds verſcheydene benden; by welken zich de voorgemelde (4) Sikko Graaf van Westvriesland, ter gunſte van Keyzer Henrik zynen Oom, onder anderen vervoegde: met wiens hulpe de nieuwe Bisſchop het geluk hadt van zich van de ſloten Berenkastel en Siſitra meester te maaken. Invoege Adelbero nog maar het ſlot van Trier, ter eere van het Heylig kruys gebouwd, in zyn geweld hadt; doch uyt het welke Adelbert, ſlotvoogd van Gent, welke in 't zelve het bevel voor zynen Oom Adelbero voerde, te met zelfs tot voor het Bisſchoplyke Hof zeer vinnige uytvallen deedt, en aldus die Bisſchoplyke ſtad, tot geen kleyn ongenoege des Bisſchops ontrustte; mids die zich, om des zelfs ſterkte, buyten ſtaat vondt van dat door geweld te konnen dwingen.

In deeze belemmering riep de benarde Bisſchop alle de hem te hulp gekomene Bevelhebberen byeen, om hem, in zoo gevaarlyke zaak, met hunnen wyzen raad en veelvermoogenden byſtand te onderſteunen; zulks, naa op deeze wyze ieders gevoelen geïnd was, de voorgemelde Sikko Graaf van Westvriesland zich eyndelyk (5) aanboodt *om zich van deeze aan den Bisſchop zoo lastig vallende ſterkte, onaangezien die door zynen eygen Broeder Adelbert, Heer van 't land van Aalst, ten behoeve van zynen Moederlyken Oom Adelbero bezet gehouden wierdt, het zy door geweld, het zy door list, ten voordeele van den Aartsbisſchop Poppo, te zullen meester maaken.*

Met dit oogmerk vervoegde zich de gemelde Sikko, in den ſchyn van eenen zeer grooten dorst te lyden, op zekeren dag voor de poort van het Trierſche ſlot, verzoekende van den ſlotvoogd *dat hem, tot lesſinge van den zelven eene kan wyns mogt gegeeven wor-*

(1) *Hiſt. Trev. fol.* 214. Tunc Imperator Henricus cum exercitu Treverim venit, & palatium obſedit a dominica post Albas usque ad Kalendas Septembris.

(2) *Ibidem, fol.* 215. Obeunte Meingaudo Henricus Imperator Popponem in Rabenberg educatum, ad offenſam Adelberonis præſulem conſtituit, ita dicens: talem virum debco dirigere, qui tuæ veſaniæ valeat reſistere.

(3) *Vita Meinwerci Episc. Paderb. cap.* 41. Poppo autem Episcopatum adeptus, Berencasdel Castellum a prædonibus Athelberonis defenſum, deſtruxit; & aliud castellum cujusdam Tyranni Athelberti, quod dicitur Siſitra, ad terram ſimiliter dejecit. Qui videlicet Athelbertus Castellum Treveris, quondam in honore Sanctæ Crucis conſtructum, posſidebat, unde frequenter cum multitudine militum erumpens ad curiam Episcopi, quicquid ibi ad ejus obſequium parabatur, violenter auferens abducebat. Cujus rei ignominia confuſus Episcopus videlicet quod hostem cotidianum ſibi tam proximum ob munitionem castelli non posſet debellare, multis ad amicos ſuos habitis querimoniis, ad hujuscemodi infamiam depellendum conſilium & auxilium cœpit inquirere.

(4) *Ibidem.* Erat autem in exercitu ejus eo tempore vir potens divitiis & viribus fortis, Sicko nomine.

(5) *Ibidem.* Erat autem in exercitu ejus eo tempore vir potens divitiis & viribus fortis, Sicko nomine, qui promiſit, ſe tentaturum ſiquo modo posſet invenire hujus mali medicamentum. Episcopo ſibi ſatis congratulante, egreditur ille occaſionem nacturus, quomodo periclitanti ſubveniret.

worden. Welke, als die (1) gebragt en door hem met eene teug, als of 't was om zynen ongemeenen dorst te lesſen, uytgedronken was, daarop tot zyns Broeders ſchenker zeyde, *gaa en betuyg aan uwen Heer myne deswege rechtmaatige dankbaarheyd en vergeet hem voorts ook niet te zeggen, dat ik hem, zoo God my het leeven ſpaart, deeze aan my betoonde beleefdheyd, binnen weynigen tyd, hartgrondig zal betaald zetten.*

Hierop zynde weggegaan, liet hy dertig aamen vervaardigen, en in ieder der zelven zich eenen welgemoedigden krygsknecht met des zelfs pantſer, helm en zwaard verbergen, en wier eene bodem ſlechts van linne was, op dat de in de aamen verborge manſchap op eene behoorlyke wys zoude konnen adem haalen. Voorts hebbende ieder aam met de noodige hangſels van touw, en door de zelven weer de vereyschte draagboomen laaten klaarmaaken, deedt hy die door (2) zestig om hunne dapperheyd beroemde mannen, doch die uyterlyk zeer gemeen gekleed waaren, nevens hunne in de zelven verborge wapenen op die wyze naar 't gemelde ſlot torsſen. Werwaart hy zich, terwyl niemand van des zelfs voorneemen verwittigd was, in gezelſchap van eenige weynige vermonde krygsknechten te gelyk vervoegde. Hier zynde aangeland, klopte Sikko ſtoutmoedig op de poort, en zynde gevraagd *wie hy was, en wat hy begeerde*, beval hy den deurwagter, aan des zelfs Heer te boodſchappen, *dat hy den zelven uyt goeder harte thans den wyn bragt, welke hy aan des zelfs meester voorheen te geeven beloofd hadt, als die, tot lesſinge van zynen grooten dorst, hem hiervoore de verzogte kanne wyns hadt laaten toekomen.*

Op dit aan Adelbert gebragte bericht (3) wierden zy, volgens zynen gegeeven last, nevens Sikko ingelaaten; welke daarop de dekkleederen deedt afneemen, en te gelyk Adelbert verzoeken *van het thans aangebragte geſchenk te willen aanvaarden.* Op dit woord (want dat was de leus, die hy hen gegeeven hadt) ſtelden de draagers ſtraks alle de binnen getorste aamen op den grond, en, naa 't afwerpen der looze linnebodems, zich te gelyk in 't bezit van hun duslang daarin verſchoolen geweest zynde geweer. Zulks, naa de overige gewapende dertig knechten uyt de tonnen zich by hen vervoegd hadden, zy gelyklyk, onder 't beleyd van Sikko, zoo moedig op de in 't ſlot zynde bezetting aanvielen, dat zy zich van 't zelve, met omkominge niet alleen van de meesten der

(1) *Vita Meinwerci Episc. Paderb. cap.* 41. Quadam ergo die pergit ad portam castellique fores, rogat ſibi ab Athelberto ad refocillandum poculum mitti. Quod cum celeriter allatum ebibisſet, tanquam nimium ſitis fervorem patiens, pincernam alloquitur, dicens: *Domino tuo ex parte mea magnas gratiarum actiones nuntiato: pariter & hæc verba narrare curato, quod vita ſospite, hoc poculum rependam ſibi citisſime grata voluntate.* Et his dictis abiit. Captato deinde oportuno tempore triginta hamas præparat, ſingulos milites electos, loricatos & galeatos, enſibusque præcinctos in ſingulis collocat, & deſuper linteis opertos, funes, quibus vectes ad portandum inſererentur, aptat.

(2) *Ibidem.* Deinde LX viros nihilominus electos & plebeja veste amictos, enſibus eorum in hamis reconditis gestatores conſtituit, nulloque hominum hujus fraudis præter prædictos, conſcio, ipſe Sicko cum his & aliis paucis militibus vallatus ad castellum tetendit, fores pulſavit. Servo ſciscitante, quid ſit & quid velit? *Dic domino tuo* ait, *me ſibi vinum magnæ dilectionis gratia olim promisſum deferre, quando ipſum non piguit mihi ſitienti poculum dirigere.*

(3) *Ibidem.* Jusſu ergo Athelberti illi ſunt intromisſi, & Sicko post alios intrans jubet auferri linteorum velamina; rogat Athelbertum ſuscipere dilectionis munera. Portitores ſicut erant docti, uno pariter momento omnia hamarum velamina dejicientes, gladios ſuos arripiunt, inſidiæ de hamis exilientes gladios ſtringunt; fortiter undique ferientes, ipſum Athelbertum occidunt, cæteros æditos crudeliter mactantes, castellum in ſolitudinem redigunt.

der bezettelingen, maar ook van den Slotvoogd Adelbert zelf, welke in de hitte des gevechts gesneuveld was, eerlang meester maakten.

Hoewel Sikko, uyt erkentenisse wegens het zoo listig veroveren van het Trierſche Slot, door Poppo, Aartsbisſchop dier ſtad, ſtraks met zeer veele (1) aanzienlyke leengoederen in Luxemburgerland wierdt beſchonken, zoo behaalde hy echter, door de aldus veroorzaakte dood van zynen Broeder Adelbert, den haat van het geheele Luxemburgſche Huys, en wel byzonderlyk van zynen Broeder Dirk (2) Graaf van Holland en Zeeland, op zich. Zulks hy, om de gevreesde aanſlagen van Adelberoos bloedverwanten te ontgaan, zich naar Kastrikum by eenen Gozewyn, herkomſtig uyt Vriesland, vervoegde: welke hem zeer gunſtig ontfong en indiervoege zoo door de geſleepenheyd zyner tonge, als de aanlokſelen van zyne Dochter Thydburg wist te begochelen, dat hy, vergeetende de hoogheyd zyner geboorte, want zyne moeder was de zuster der tegenwoordige Keyzerinne geweest, een zeer ongelyk en hem geheel ſchandlyk zynde huuwelyk met haar aangong. 't Gene de onderlinge vyandſchap tusſchen hem en zynen Broeder Dirk, mids die zoo ongelyk echtverbond door de wapenen poogde te verhinderen, indiervoege ontſonkte, dat Sikko, zoo als de oude ſchriften getuygen, volgens de hem als aangeboore loosheyd, en welke nog laatstlyk zoo wel te Trier gebleeken was, ook op 't leeven zyns Broeders ſedert zoude hebben toegelegd. Hoe 't zy, mids uyt deezen vinnigen Broedertwist den landen niet dan veel onheyls te wachten ſtondt, wierdt 'er, door de tusſchenkomſte van goede vrienden, eyndelyk een verdrag getroffen; uyt krachte van 't welke, behalven het reeds bekome Westvriesland, hem ook het Graaflyk bewind van Kenmerland voor zyn leeven door zynen Broeder wierdt overgegeeven.

Dus was wel de rust in Holland door dit verdrag herſteld, doch echter het onrustig gemoed van Adela, door 't laatst ondergaane doodsgevaar, geenszins van zyne te diep ingewortelde heerschzugt geneezen. Want (3) zy, verſtaande hoe haar Broeder Wigman, zich verlaatende op het laatstgemaakte verbond van vriendſchap, thans naar Italië verreysd was, dagt dit den rechten tyd te zyn, om haaren Gemaal Baldrik aan hooger gezag te helpen: des valt zy (4) hem aan met dreygen

(1) *Vita Meinwerci Ep. Pad. cap.* 41. Sic Dei miſericordia Episcopus a Tyrannide Athelberonis mirifice est liberatus, & Sicko pro victoria ab Episcopo BENEFICIIS MAGNIFICE est illustratus.

(2) *K. Kolyn vs* 621.

Sicke genant / ti ic nare
Jen doet ſloeg / doer vare
Toeg i na Kastrichem / daer i
Eene Goswin wt Frieslant / bli
Wirde geholden en ontfaen
Waer ute is ontſtaen
Doer praten en wyve trien
Ofte andere toveryen
Datti Tietburge nam te wive.
Zin Broeder wilde ontlyven.
Op 't leste wurde gedaingt
En te i van Kanemerlaingt
En Frieslant geholt overware
Jegens zin Broeder openbare.

(3) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 4. Wicmannus cum rem in commodiorem ſtatum collocatam existimaret, & nihil mali dehinc ſuspicaretur, ut rupto fœdere aliqua ſeditio rurſus oriretur, orationis cauſâ limina Sancti Petri adire parabat, atque comparatis his, quæ ſibi in itinere necesſaria erant, profectus est ad urbem. In eo itinere dum esſet, uxor Baldrici quietis impatiens, atque ſemper prona ad res novas excitandas, hac oratione interpellat maritum.

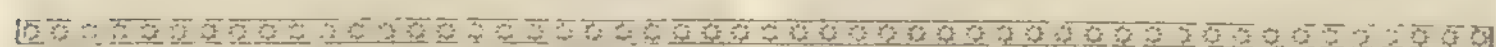
(4) *Ibidem, cap.* 5. Saxonem istum in tanta propinquitate ædificiorum vicinum pati non posſum, & quem parem tibi esſe ferre non valeo, ſi ſuperiorem conſpexero, vivere nolo. Proinde quæſo utere conſiliis meis, & verba mea cæteris curis postpoſitis menti tuæ reconde. Ex hoc enim fortunatisſimum te fore licebit; ecce iste hostis noster videns Nepotem tuum esſe ſine ſcientia, ullius conſilii falſis adulationibus indies deludit, & dignitatem ſuam

gen en ſmeeken onder betuygingen *van niet langer te willen leeven, zoo zy haaren Broeder, wien zy in gelyken rang zelf nevens haar niet dulden kon, op eens anders naam langer boven haar het gebied moest zien voeren. Bemerk*, dus waare haare woorden, *hoe onze buyten het land gereysde vyand, ziende den Voogd van Gelderland, uwen Neef, buyten kenniſſe en ervaarenheyd, dien door zyne vleijeryen dagelyks misleydt en, u in weerwil, zich van des zelfs hoog gezag meester maakt. Wel is waar, mids de onderlinge pais nieuwlyks bezwooren is, dat u geene ſchynreden thans aan de hand zyn, om hem openlyk te beoorloogen. Des vervoeg u by den Keyzer, onzen Neef, en tragt van den zelven het gebied van uwen daartoe geheel onbequaamen Ooms Zoon, zoo om uwe naabloedverwantſchap met den zelven, als om dat het bewind door die van uwen huyze nu zoolang bediend is, te bekomen. En waar toe, zoo gy eenige zaaken, tot het doen van geſchenken te hoof, noodig hebt, ik die met veel vermaaks zal bezorgen.*

Door deeze en veel meer andere door haar bygebragte beweegreden gelukte het de onrustige (1) Adela haaren Gemaal, mids die uyt zynen eygen heerschzugtigen aardt daartoe niet dan te veel genegen was, eerlang over te haalen. Dierhalve vervoegde die zich by den Keyzer, ja wist aan den zelven, onder 't geeven van zeer veele heerlyke geſchenken te hoof, die zaak zoodaanig voor te draagen, dat aan Baldrik het hoog gebied zyns Neefs en aan de ingezetenen te gelyk een zeer ſtreng bevel gegeeven wierdt, *van geene nieuwigheden, uyt welken een kryg ontſtaan kon, ter deezer oorzaake aan te vangen.*

Baldrik, aldus tot Voogd van Gelderland zynde aangeſteld, maakte zich ſtraks op zyne te rugkomst van zyns Neefs ſlot Gennip, door de hulpe van eenen van hem weggeloopen krygsknecht, meester, en leyde, naa 't uytjaagen van des afgezetten Voogds krygsvolken, de zynen aldaar in bezetting. Onbeſchryvelyk is 't, wat gerucht het bekomen van deeze door hem onderkroope waardigheyd, en de daarop gevolgde verovering van het ſlot Gennip alom in den lande maakte.

Wigman, als hy zich van Rome te rug naar (2) zyn land op reys begeeven hadt, ontfong van dit voorval omtrent

ſuam te invito jam invaſit. Denique ille ſtolidus existimat, illum vera affinitate adductum ſincere ſuis rebus favere, & non potius ob hoc, ut illum in proximo principatu dejiciat, & ipſe locum ejus nimia ſua calliditate arripiat; & cui dubium est, illum jam pridem adverſum te prava moliri? Egone ſi vir esſem, eum in his regionibus conſistere ſinerem? & ſi nunc, pace facta, justa occaſio nulla intercedit, qua cum eo palam contendere posſis; hoc ſaltem facito; Regem adito & præfecturam, quæ justius ex linea conſanguinitatis & proſapia majorum tuorum tibi obtingit, postulato. Si propter hoc aliquis tumultus ab hoste adverſum te contrahitur; ipſe tibi prius peccabit, tuque Sacramento adſtrictus non teneberis. Quid tibi obſistit? quid impedit? Amplisſima domus, latisſima prædia, milites numeroſi; vires tibi & favorem adtribuent, neminem quam te hoc honore esſe digniorem. Muneribus quoque dandis auri, argenti, pretioſæ vestis non deerit tibi copia. Incunctanter omnia tribuam. Perſuadet facile cupido, & more hominum, qui honoribus expleri neſciunt, ſuſcipit negotium, non ſolum ad ſuæ familiaris rei damnum; ſed etiam ad perpetuam ruinam ſuæ ſalutis. Et quamvis graves cauſæ irarum inter eos antecesſisſent; tamen hæc fomes & initium utriusque extitit exitii.

(1) *Alpertus de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 6. Paracta profectione, venit ad Regem, a quo & benigne ſuscipitur, oblatis his, quæ adtulerat, cauſas adventus ſui exponit, & regem ad voluntatem ſententiæ ſuæ perduxit. Denique tradita est ei præfectura, & ne ob hoc civiles disſenſiones, unde arma excitari posſent, nascantur, ſummopere interdictum est. Qui mox, ut rediit, Ganipæ munitiunculam præfecti propinqui ſui occupavit, & per ſervum fugitivum, qui ſe jam pridem his, qui in turri erant, devoverat, & ſtudium ſuum promiſerat, dolo introductus est, & eos quos propinquus ſuus ad tuendam turrim reliquerat, expulit, præſidiaque ſua ibi ponit.

(2) *Ibidem, cap.* 7. Inter Alpes, Wicmanno redeunti, res gesta nunciatur, magnaque cura afficiebatur, quod remedium huic incommodo repperire posſet.

trent het Alpiſche gebergte de tyding, verhaastte dierhalve den togt, en trachtte, t'huys gekomen zynde, vooral den Uytrechtſchen (1) Bisſchop Adelbold, welke, mids hem zyne paarden te Aspola door Godizo ontnomen waaren, zich voorheen voor Baldrik verklaard hadt, nu, waar 't moogelyk, in zyne belangen te brengen. Dit gelukte hem: zulks Adelbold, ziende de daarom ontſtaane verwyderingen dagelyks hand over de hand toeneemen, en des niet zonder rede bevreesd, dat die eyndelyk tot eenen openbaaren kryg, en geene kleyne ſchaade der wederzydſche onderdaanen, mogten uytbarſten, vervolgens een beſluyt nam, om daarvan door zyn hoogkerklyk gezag den voortgang te ſtremmen, en hen dierhalve wederzydsch eenen dag tot het houden van eene onderlinge zaameſpraak betekende.

Dees met het inbrengen (2) der wederzydſche klachten tot den avond zynde geſleeten, wierdt de aldus onafgedaane zaak tot eene nadere byeenkomst verſchooven, en ſlechts een ſtilſtand van de wederzydſche vyandlykheden voorgeſlaagen; mids door Wigmans aanhang nog weynige dagen te voore het verblyf van Baldriks zuster op eene ongehoorde wyze was overvallen. Invoege zy, naa 't omkomen van veelen haarer huysgenooten, haaren eenen Zoon den moord naauwlyks in de kerk ontſnapt hadt gezien, en den anderen op eene vyandlyke wyze wegvoeren. Zulks Balderik op dien gedaanen voorſlag rond uyt betuygde, *geenen vreede met de zoodaanigen, van welken hy en zyne Zuster zoo groot ongelyk geleeden hadt, zonder het erlangen van eene rechtmaatige vergoeding, te konnen aangaan.* Dan als, zoo door deeze als meer andere redevoeringen, nu een geweldig oproer ontſtondt, betuygde een der omſtaanders, Baldrik naderende, en dat wel met te luy-

(1) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 7. Ideo primum in his elaborandum esſe decrevit, ut etiam auxilia Episcopi domini Adelboldi ab eo detraheret, & ſpem ad illum ſe recipiendi ulterius non haberet, amicitiam ejus ſibi adjungeret; ejus auctoritate & ſubſidio hostem ab incepto deterreri posſe existimavit. Sed quia nondum bono animo in ipſum ex his injuriis, quas Godizo illi inferebat, videbatur; primum per legatos hominem temptare diſpoſuit. Cumque aditum in ejus amicitiam patere cognovisſet, eo quod Baldrico ex his rebus, de quibus ſupra demonſtratum est, amicus non erat; venit ad eum & (cum) de his injustitiis, quæ Episcopus questus est a ſe & a ſuis amicis ſibi inlatas, ſatisfaciendum in potestatem ejus permitteret; pro temporis opportunitate fidem & amicitiam inter ſe ſanxerunt, quamvis de conventione illorum Baldricus parum moveretur, tamen potestate Episcopi in locis, qui ad præfecturam pertinebant, jus dicere prohibitus est. Episcopus videns adcrescere disſenſiones & indies lites augeri, metuens, ne temeritate eorum plebs laberetur, & ſperans controverſias ſua auctoritate minui posſe, diem colloquio conſtituit, eosque ad hanc venire fecit.

(2) *Ibidem, cap.* 8. Postquam eo ventum est, Episcopus hoc initium orationis habuit: Se ægre ferre tot motus indies inrationabiliter adcrescere, oportere ad cognitionem ſuam & omnium, quo justa decernere velint, referre, & has improbas ſeditiones, quibus plebs læditur, agri depopulantur, debere comprimi. Si vero pertinacia desistere nollent, Imperatoris potestate & ſuis copiis vi coacturos, ut ab incepto tumultu abſistant, demonſtrat. Ad hæc Wicmannus reſpondit; intelligere ſeſe, quæ commemoraret de orto tumultu esſe verum, nec quenquam plus doloris quam ipſum exinde capere, & ſe in potestatem ſuam dediturum, & omnibus rationibus, ſiqua culpa criminatur, ſatisfacturum promittit: ſeſe tamen permoveri, quod Baldricus, post amicitiam inter eos firmatam, belli initia primus concitaverit: præfectum propinquum illius, cui fide & conſilio prodesſe debuit, omni honore ab eo ſpoliatum etiam principatu dejectum, ipſi & omnibus nationibus; ad quas fama tantæ inhumanitatis pervenire potuit, detestabile videri: qui niſi ab his injuriis discedat, & liberam facultatem illi in ſuis legibus uti permittat; ex illa ſaltim affinitate, quod ſororem ſuam in conjugium duxerat, ejus injurias non neglecturum, neque hæc faciendo quicquam maleficii adverſus gratiam Imperatoris ſe acturum, præſertim cum omnibus, unde lites augentur, ſtudio pacis ſummopere ſe interponere, & ea ſubmovere velle confirmat. Baldricus huic ſententiæ hæc retulit: Non a ſe fidem læſam neque a ſe commisſum, unde amicitia disſolvi debuisſet, ſcire ſe quidem propinquum ſuum non illa ſcientia aut prudentia esſe, ut ſibi commisſæ dignitatis curam habere posſet: Ideo ſe illius rebus intermiſisſe, ut ei potius prodesſet, quam obesſet & id ſua voluntate jam pridem agere voluisſe, ſi ipſe copiam cum eo colloquendi habere potuisſet; ſed ita illum quaſi ſub quadam custodia ſemper a Wicmanno devinctum, & tali disciplina conſtrictum, ut neque ad momentum ab latere ejus dis-

luyder ſtem, op dat het door ieder der zynen zoude konnen gehoord worden, *dat hy van die plaats niet leevendig zouden te rugkeeren, het en waar hy dat gene deedt, 't welk te doen hem de Bisſchop en Wigman hadden afgevorderd*; bewilligde Baldrik, verſchrikt wegens zoo ſtoute betuyging, eyndelyk in den aangedrongen ſtilſtand: invoege die door wederzydſche eedzweeringen, hoewel met geene beter trouw dan voorheen, wierdt bekrachtigd.

Want als Wigman den (1) volgenden dag, om zyne Zuster Adela te bezoeken, zich over den Ryn begeeven, en door eenigen het bericht van haare en haars gemaals aankomst bekomen hadt, verſcheenen ook op 't onverwachtst aldaar de zelfde volken, welken den voorgemelden aanſlag op 't Huys van Baldriks Zuster gedaan hadden, en die thans vooruyt haar te gemoet trekkende, aldus, zonder ontdekt te worden, tot by 't verblyf van zyne Zuster raakten. Wier gevolg, tot het bekomen van voeder, zich langs het te veldſtaande koorngewas, zonder iet euvels te vermoeden, ter oorzaake van het op den voorigen dag bezwooren vreede verbond, wyd en zyd zorgeloos verſpreyd hadt. Dan als die eyndelyk zagen, hoe Wigmans vooruytgeſpatte aanhangers met losſen toom op hen aanzetteden, ja zelf langs verſcheydene oorden begosten aan te vallen, vervoegden de eerst van eengeſpreyde volken van Baldrik zich in twee lighaamen byeen, om zoo onverwagt geweld met geweld te keeren; invoege zich daardoor eerlang een zeer ſtreng gevecht aan alle oorden verhefte. En hoewel het geluk, naa eene wyl vechtens, zich voor Baldrik begon te verklaaren; zoo begaf die zich echter bloohartig uyt den ſtryd, en met eene aan den oever leggende boot op de vlugt. Dit wierdt eerlang van alle zyne man-

discedere auderet: ſi præcepta quoque Imperatoris ſervari deberent, hoc quod ſibi propria manu dederat, injustum esſe ab ullo interdici, quod vero diceret ex affinitate injurias ejus non neglecturum, ſe ipſum illi propiorem esſe conſanguinitate, qui avunculi ipſius existeret filius, & ideo illam dignitatem ex parte majorum ipſi justius præter nepotem, quam alteri obvenire: quod vero ſe dixerit ad lites ſedandas interponere velle, neminem quam ſe ipſum in communi ſalute civium conſulenda ſtudioſiorem; testimonium esſe ejus rei, quod non ex ipſius arbitrio, ſed, Imperatore largiente, negotium ſusceperit. Talia & multa alia cum jam in longum diem ab utrisque proferrentur, Episcopo tandem litibus eorum plenius cognitis in alios conventus rem differre placuit, & interim pacem inter eos firmari conſtituit. Baldricus vero, quod memoria tenebat ſororis ſuæ domum paucis diebus ante quosdam ex parte Wicmanni invaſisſe, &, quibusdam interfectis, filium illius alterum inter Eccleſiam vix necem aufugisſe, & item alterum ab indignis captum & abductum esſe; & ideo cum his, a quibus tanta contumelia ſibi & ſuis illata fuisſet, nullam pacis amicitiam ſine ſatisfactione habere posſe demonſtravit. Ad hæc Wicmannus, ſicut ferri, inquit, injuriæ debent, unam harum hanc esſe iniquisſimam, quod a ſororis ſuæ filiis nondum adultis ſervili agmine congregato, præfectum cum paucis item ſecure agentem & nihil mali a quoquam ſuspicantem, magna inſolentia, de improviſo adortum & in fugam conjectum, & in ſacra æde contutatum, vix morte ſubtractum: Neminem fore tam patientem, qui talem actam periculoſam contumeliam inultam tranſire pati potuisſet. Baldricus ubi manifestius intellexit, ſibi reſisti dixit: Nequaquam rem exitum illum, quem illi existimarent, esſe habituram. Et cum ex hoc tumultus pene excitaretur, accesſit ad eum quidam dicens, & id clariori voce, ut magna pars ſuorum audiret; illum ex eo argo vivum non exiturum, niſi hoc faceret, quod Episcopus & Wicmannus conſtituisſent. Qua voce perterritus, annuit, ut pax fieret, quæ ab utrisque ad certam diem ſacramento firmata est.

(1) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap. 9.* Quod ex eventu hic ſequentium facile cognosci potest. Nam postero die ad Sororem ſuam colloquendam cum paucis Rhenum tranſivit: Compertoque ejus per exploratores adventu, illi, de quibus prædiximus, qui domum ſororis ſuæ impetiverant, ex Munna egresſi cum magno equitatu, ripam Rheni latenter deſcendentes, ei adpropinquarunt. Nec antea viſi ſunt, quam propius vicum accesſisſent. At isti in pastum per ſegetes dimisſis equis, & nihil timentes, propterea, quod pridie ejus diei pax esſet inter eos conſtituta & firmata, remisſius ſeſe agebant. Sed cum hostes obſtinacius curſu impetum in eos facere cernerent, celeriter revocatis equis & bipartito equitatu diviſo & pro angustia temporis acie inſtructa, eos exceperunt, cumque acriter ab utrisque pugnaretur, etiam res in eo esſet, ut ſuperiorem manum Baldricus habere debuisſet, præter opinionem omnium ſubito converſo equo fugæ ſe dedit, & ad ripam naviculam nactus ea profugit. Quod cæteri conſpicientes itidem fugam hac & illac inierunt. Plures in Eccleſia ſe concluſerunt. Wicmannus autem forte ab illo

Vvv 2 loco

manſchap naagevolgd, zulks verſcheyden zich in eene naastgelege kerk wierpen. Op dit oogenblik kwam ook Wigman zelf aanrennen, geboodt *die kerk te overweldigen en de in de zelve geweekene knechten gevangelyk naar het door hem geſterkte Munne te voeren.* Waardoor de pas afgelegde vyandſchap veel vinniger dan ooit voorheen en te gelyk de deur tot nog grootere bloedſtortingen geopend wierdt.

De naabyheyd (1) hunner wederzydſche wooningen, zulks de een voor des anders laagen geen oogenblik zeker was, bragt nogthans te wege, dat'er wederom een nieuw beſtand voor eenige dagen geſlooten wierdt, te meer, mids de Keyzer aan den Biſſchop Adelbold, midsgaders aan de Graaven Wigman en Baldrik omtrent dien tyd een naadruklyk bevel zondt, *van onder het gezag van Godefrid Hertog van Nederlotteringe tegen Lambert, tegenwoordigen Graaf van (2) Loven, aan 't hoofd hunner benden, op te zitten.* Dan mids Baldrik (3) een byzonder Vriend, van den Graaf van Loven en daarom door hen t' huys gelaaten was, nam die voor eene reys naar den Bisſchop van Kolen, als zynde zyn Boezemvriend, te doen: doch naauwlyks hadt hy zich met dit inzigt op den weg begeeven of wierdt door eenen Gevehard, die den voorgemelden aanval op zyner zustere huys gedaan hadt, op 't onverwachtst onderſchept, en vervolgens gevangelyk naar het door Wigman geſterkte ſlot Munne gevoerd; alwaar hem veele wederwaardigheden zoo door het uyttrekken van zynen baard, als het geeven van kaakſmeeten wierden aangedaan, ja zich met de dood gedreygd zag, het en waar hy de ſterkte Aspola overgaf, welke Graaf Godizo, aan eenen (4) Gerard als voogd zyner dochteren, op des zelfs overlyden hadt achtergelaaten, en die weer aan Balderik, als wiens gebied daaromtrent

---

loco non longe aberat, prælio per legatum accepto, celeriter accurrit, Eccleſiam irrumpit, eosque, qui in ea ſe abdiderant, cepit, graviusque retineri jusſit, & Munnam adductos in vincula conjecit. Ex eo enim iterum redivivæ inter eos ſeditiones ortæ ſunt: & quamvis Baldrico cauſæ justiores in hac, ut prædiximus, lite existerent, tamen in hoc inferiorari, quod milites ſui, crebris expeditionibus defatigati, pro tanto labore parva prœmia conſecuti ſunt, & uxor ſua dedignanter eos appellando, & ignaviam & ſocordiam improperando a ſuo obſequio eos disſuevit, &, multo infideliores, quam antea esſent, effecit.

(1) *Alpertus de diverſ. temp. Lib. II. cap.* 10. In disſenſione vero, quæ nunc orta est, quia neuter eorum in tanta propinquitate agrorum, tuto ſeſe ab altero cavere posſet, concordia interim inter eos ad certum diem condicta est. In quo ſpatio temporis extitit cauſa, qua ab Imperatore exercitus in Bratuspantium fines mitteretur. Audierat enim a quibusdam importunis & ſeditioſis hominibus, regionem frequentibus incurſionibus devastari, cui exercitui Adelboldus Episcopus & Dux Godefridus & Wicmannus præerant.

(2) *Sigb. Gemblac. Chron. ad ann.* 1012. Henricus Imperator Godefridum ducem, cum exercitu in fines Bratuspantium, mittit, ad obſidendum castrum Lovanium, ſed inefficax rediit.

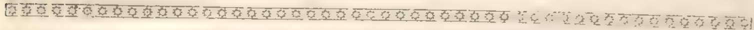
(3) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 10. Baldricum, quia his, adverſus quos exercitus ducebatur, amicus erat, ſecum habere nolebant. His profectis, Baldricus dabat operam Gerhardo, de quo ſupra diximus, qui jam multis diebus munitiunculam Hengibach obſedit in altisſimis namque rupibus ſita, inexpugnabilis erat. Sed tamen diutisſima obſidione oppidani fatigati, & omnibus, quæ ſecum habebant, conſumtis, ſe dediderunt. Itineribus Baldrici exploratis, Gevehardus, qui domum ſororis ſuæ viduæ prædictæ invaſerat, omnes vias obſedit, & ſumma diligentia, ſi eum imparatum aliquatenus adire posſet, cum ſuis omnibus invigilabat. Nec fefellit fortuna conſilium hominis. Nam Baldricus clientibus ſuis in ſua loca hac & illac dimisſis cum paucis Coloniam verſus iter incautius adgresſus est. Quem mox hostis conſpicit, & celeri curſu inſequitur. Cum ille de improviſo perterritus & viribus disſolutus, ut nec quidem ascenſum equi accuratioris, qui juxta eum ducebatur, temptaret, captus est, & ab indignis barba ex parte evulſa & colafis infractis omni indignitate est habitus. Ad Munnam castellum Wicmanni cum ſummo probro deductus est, ibique minis & nimia furia victorum, ut Aspolam traderet, niſi capite maluisſet plecti, compellebatur. Ille vero legatum, quem illuc mitteret, expostulat. Quo impetrato, aliqui ex ſuis ad eum venerunt, & ex caſu ejus multo dolore & gemitibus affectis munitionem tradi jusſit.

(4) *Ibidem cap.* 11. Godizo is, de quo ſupra diximus propinquus venerabilis Liutgardæ & uxoris Baldrici moriens Hengibach & Aspolam in Gerhardi fidem, quia propinquus erat, ut uxorem & filias ejus parvulas nutriret, tradidit. Gerhardus Aspolam, quia proxima erat, Baldrico commiſit, & Hengibach viduæ ſuis custodiis adhibitis, tueri jusſit. Quæ muliebribus rebus agitata accitum Gevehardum ad ſe

trent gelegen was, ter bewaaringe aanbevoolen. Des was hy genoodzaakt, om de dood te ontgaan, het aan hem vertrouwde ſlot Aspola over te geeven, en tot het bekomen van zyne vryheyd, voor de betaalinge van tweeduyzend ponden zilvers borg te ſtellen.

Als Baldrik tot naakominge dier bezwoore beloften, van alle kanten, het afgeſprooke geld byeenzamelde, van 't welke hy in mindering reeds vierhonderd ponden zilvers betaald hadt, keerde zyn Zwager (1) Wigman en Bisſchop Adelbold van den ondernomen heirvaart uyt Brabant te rug, en bragten door hunne bemiddeling te wege, dat Gevehard met het reeds ontfange geld genoegen nam, naa Baldrik beloofd hadt *den door hem aangedaanen hoon uyt ter harte te vergeeven*

Welk onverwacht gunstbewys eerlang van eene (2) volkome verzoening tusſchen Baldrik en Wigman gevolgd wierdt, zulks men ſedert den eenen den anderen niet alleen zag bezoeken; maar den anderen met een volkome vertrouwen aan de tafel onthaalen. Dan als op die wyze Graaf Wigman zynen Zwager zeer prachtig op zekeren dag onthaald, met veele eergaaven opgehoopt en zelf een eynde wegs te rug geleyd hadt, nodigde hem Baldrik te zynen huyze te gast; 't gene Wigman in 't eerst afſloeg, dan duchtende dat deeze zyne weygering ten quaadſte mogt geduyd worden, bewilligde die eyndelyk, hoewel tegen den raad zyns (3) gevolgs, in Baldriks verzoek. Zulks als zy nu de Plaats van Adelaas verblyf, welke Uplad genaamd was, te met genaderd waaren, beſtondt Wigman zynen Zwager aldus aan te ſpreeken: *zie tegen de begeerte myner knechten begeef ik my in dit ſlot onzeker wat my ligt aldaar ſtaat op te komen: dan ik verlaat my op God en onze gemaakte vriendſchap.* En hoewel Baldrik over dit zeggen niet weynig ontzet was, zoo verzekerde

ſe admiſit, & ſibi in conjugium copulavit. Hic miles primum Baldrici fuerat. Sed quia hæc omnia eo inſciente & ſine ejus conſilio peregerat, & Aspolam, quæ ſub ſua potestate erat, ex parte uxoris appetiturum cognoverat, qua carere nolebat, amicitiam ejus repulit & militem abdicavit; qui cum ejus potentiæ reſistere non posſet, Wicmanno ſe devovit, ejusque imperiis ſe ſubdidit. Hæc erat cauſa quæ Gevehardum contra Baldricum accenderat, & inter eós disſidium fecerat. Aliquot diebus Baldricus, cum in vinculis teneretur, postulavit, ut accepta pecunia quantam voluisſet, dimitteretur. Cumque, ut ille hoc laudare vellet, vix cogeretur; conſtituit ut intra brevisſimum ſpatium temporis duo millia librarum argenti profiteretur. Ea quidem ratione dimisſus est, & ille obſidibus de pecunia cavebat.

(1) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. II. cap.* 11. Cumque hæc conquireretur & conferretur, etiam pars quædam data esſet, Episcopus & Wicmannus cum exercitu redierunt, rem gestam a referentibus cognoverunt, & eventum tantis infortuniis ſuis exigentibus eximia obtemperantia uxoris commiſerati ſunt, &, indicto conventu, ſimul conveniunt, Gevehardum adhibuerunt, &, ut illam pecuniam præter quadringentas libras argenti Baldrico indulgeret, perfecerunt, & ille, de his omnibus, quæ in eum commisſa ſunt, nullam unquam ultionem expeteret, ſacramento firmavit.

(2) *Ibidem cap.* 12. Non multo tempore posthæc familiaribus amicisque Baldrici & Wicmanni complacuit, ut deinceps omni ſimultate postpoſita pax ſtabilis & fides firma inter eos ſanciretur. Quod cum omnes uno animo collaudarent, ad conſtitutam diem iterum omnes conveniunt. Post multa colloquia tranſierunt XI. cum Baldrico & totidem cum Wicmanno, juramento inter ipſos habituram pacem & fidem & dilectionem ſumma alacritate omnium ſe obligaverunt. Quod ut factum est, ſatis fida amicitia ſine ulla ſuspicione, ut quibusdam videbatur, postea uſi ſunt. Sed cum procederet jam non multum ſpatium temporis, ſive nondum peracto anno, Wicmannus ad convivium Baldricum invitavit, quo pacto, & amplisſimis donis oblatis & benigne his ſusceptis dimiſit eum & eum abeuntem comitatus est. Quibus euntibus Baldricus postulavit Wicmannum, ut vicem illi rependeret, ad domum ſuam veniret, epulasque ſibi decenti apparatu exhibere liceret.

(3) *Ibidem.* Atque primum renitebatur, ſed, cum tantam amicitiam & dilectionem inter eos conflatam recoleret, ut nefas putaret, ſi non voluntati ejus acquiesceret, ſuis militibus disſuadentibus & quaſi jam caſum ejus divinantibus, tamen annuit & deducentem ſubſecutus est, & cum jam ante introitum castelli nomine Upladii venisſent, Wicmannus converſus dixit ad alterum: *Ecce contra voluntatem meorum militum hoc castellum ingredior, in eo quid mihi ſit eventurum ignorans, ſed Deo & nostræ fidei me medium interpono.* Cumque ille vehementer admirans ſuper verbo hoc, *dixisſet, nihil incommodi Deo disponente, aut averſitatis, ſed omnia, quæ ſuæ ſaluti & honori congruerent, ſibi eventura.*

de hy zynen Zwager ſtraks daarop, *dat die, onder Gods hulpe, niet euvels te duchten, maar integendeel alles, 't gene tot des zelfs welſtand en eere kon ſtrekken, te verwachten hadt:* waarop Wigman ſtoutmoedig binnen tradt.

Hier wierdt hy door Baldriks (1) Gemaalin met eenen drang van hoofſche betuygingen verwelkomd, en by die gelegenheyd geene vleijery verzuymd, om des te meer haaren tegen hem opgevatten haat te bedekken; volgens welken zy beſlooten hadt thans haaren aangelanden Broeder, even gelyk zy te voore haare Zuster de Abtdis Liutgard gedaan hadt, door vergift van kant te helpen. En hoewel dat geenszins volgens haare wensch zyne (2) werking deedt, zoo voelde Wigman echter eene ongemeene pyn door 't lyf, en beſloot dierhalve hoe eer hoe liever naar huys te keeren: 't gene dan ook des anderen dags, of, gelyk anderen (3) willen, nog eenen dag laater geſchiedde, naa hy, als zynde onbewust van het hem toegebragte vergift, zyne Zuster *wegens alle de van haar ontfange beleefdheden* op 't naadruklykst bedankt hadt.

Doch die ziende haaren Broeder de gelegde laagen ontſnapt en thans door haaren Gemaal een eynde wegs uytleyden, zondt hem twee haarer knechten naa, wier een, als Wigman nu een uur van 't ſlot gevorderd en ſlechts met eenen zyner vertrouwlingen vooruytgereeden was, hem zeer verraadlyks op 't lyf vallende van 't leeven beroofde: doch die eerlang weer op zyne beurt door (4) eenen toeſchietenden knecht van den verſlaagen Wigman even gelyk dees weer door die van Baldrik doorſtooten wierdt.

Op dit gerucht kwam ook Baldrik (5) aanrennen, wien ſtraks, ziende zynen zwager op zoo ſnoode wyze vermoord, een vloed van traanen (want hy was van den aanſlag onbewust) langs de wangen biggelden, zyn elendig ſterflot beklaagde, dan, ziende zich, om hunne voorige vyandſchappen, als den aanleg-

(1) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. II. cap.* 12. Ingresſus est, uxorque Baldrici ſolo corpore, non animo, procedens plurimis verbis, ut mos est adulantium, illum ſuscepit. Sane quidem in ſingulis ſententiis contra eam bellum ſuscipere videor, dum invitus, quæ de illa referuntur, necesſario ordine exponere cogor. Illa ſtatim, ut ingresſus est, de morte hominis tractare cœpit, & primum venenis extinguere ipſum temptavit. Sed cum hoc nihil ſe proficere animadvertit, inſciente marito, conſilio cum duobus inito, uno ex militibus, & altero ſervo ipſius, perditis hominibus promisſione firmata, datis dextris, ut eum quomodocunque interficerent, obtinuit.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 1016. Primo itaque optime ſusceptus, mox potione veneno infecta turbatur, nimioque dolore ingravescente vix ſequentem diem ibidem expectabat: cumque quaſi bene remuneratus & caritative ſalutatus abisſet.

(3) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 12. Tertio die, finito convivio, magno comitatu cum lætitia & jocunditate Baldricus deducit abeuntem. Quibus proficiscentibus quidam ex parte uxoris Baldrici intuens Wicmanni elegantiam & honestatem hominis, dixit ad ſocium: tam prudentem virum, & tam probis moribus decoratum & tot virtutibus præclarum non facile quisquam repperiet. Cui alter reſpondit: expecta paulisper & videbis istius invidisſimi hominis gloriam in brevi perituram. Ex qua re colligitur vere contra eum factam conſpirationem fuisſe. Sed cum non longe miliario ab oppido progrederentur, & Wicmannus cum uno de ſua re familiari ſecum agente paululum præcederet, & ſui ante eum per agrum ſparſi, nullam opinionem timoris habentes præcesſisſent, illi nefarii homines de improviſo eum adgresſi ſubito interficiunt, & rapido curſu ſe inde proripiunt.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 1016. Tunc unus militum Wicmanni eundem ſervum occidens, mox interficitur, fugiente Baldrico, & conſcientiam in hoc manifestante.

(5) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 12. Cumque concurſus fieret & alius alium quidnam tumultus ſignificaret clamoſis vocibus percontaretur, & nemo quid certi, nondum re cognita, reſpondere potuisſet, tandem cæde comperta, & cadaver ſanguine conſperſum juxta viam jacens cernerent, clamore & planctu magno ſublato hoc ſcelus unanimiter in Baldricum conferebant: tale ejus & conſilium & fidem esſe, & quamvis innocens hujus conſilii esſet; nullus tamen ex omnibus adduci potuit, ut illum culpa non teneri arbitraretur, ita propter malitiam uxoris in odium ejus omnium fama conſentiens erat. Baldricus vero, ut audivit Comitem esſe occiſum, animo conſternebatur, lacrymis & multis gemitibus deflens interitum viri & metuens, ne contra ſe ex recenti dolore tumultus excitaretur, celeriter ſe recipit in oppidum.

legger des moords by ieder verdacht, begaf hy zich ſtraks, als bevreesd dat Wigmans knechten de wapenen ook tegen hem mogten opvatten, met eenen losſen toom naar zyn ſlot te rug; doch 't gene echter het reeds tegen hem opgevatte vermoede nog meerder vergrootte. Zulks, mids het gerucht van deeze nieuwe bedreeve euveldaad zich eerlang alom verſpreyd hadt, ſtraks (1) Godefrid, Hertog van Nederlotteringe, als onder wiens Hertogdom Baldriks Graafſchap lag, en desgelyks ook de Uytrechtſche Bisſchop Adelbold, door afgevaardigde renbooden, den Keyzer, welke zich toen met zyn leger in Bourgonjë ophieldt, van Wigmans elendig omkomen bericht gaven. Hooglyk ſmertte dit voorval dien Vorst, welke niet alleen de beſtiering van zyns vermoorden Neefs goederen, en de voogdy (2) van des zelfs nog zeer jongen Zoon aan des geſneuveldens Neef Bernard den II Hertog van Saxen, opdroeg, maar aan den Hertog Godefrid en den Bisſchop Adelbold bevel zondt *van den aanraader des moords te vervolgen, en alle des zelfs goederen by voorraad in beſlag te neemen, als van zin zynde zich eerstdaags, tot beſlisſing van zoo gewigtige zaak, in perſoon derwaart te begeeven.*

Ingevolge van deezen last wierden alle Baldriks (3) goederen, gelegen onder het Uytrechtſche Bisdom, aangeſlaagen, en door Adelbold zelf, onderſteund door den aangeſtelden Voogd Bernard aan den eenen kant, even gelyk door Dirk (4) Bisſchop van Munſter, welke Wigmans lyk ter aarde hadt doen beſtellen, aan den anderen kant, het beleg voor Uplad geſlaagen: 't gene Baldriks Gemaalin, naar hy zelf nog tydig (5) uyt het zelve geweeken was, met eene meer dan Vrouwlyke dapperheyd beſchermde. Want terwyl de belegeraars van buyten alles, om de ſtad met geweld aan te tasten, vervaardigden, plaatste zy van binnen, als of 'er eene zwaare bezetting in de ſtad

(1) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. II. cap.* 13. Hac re ubique divulgata ſtatim ab domino Adelboldo Episcopo & Duce & cæteris amicis eorum legationes ad Imperatorem mittuntur, qui tunc cum exercitu in Burgundia Immorabatur, ab his de Wicmanni cæde cognoscat. Qui de morte amicisſimi & familiarisſimi viri vehementer commotus, auctorem cædis ut perſequantur & bona ejus diripiant, jusſit, ſeque illico venturum denunciat.

(2) *Ibidem cap.* 14. Henricus Burgundia rediens Munnam & omnia, quæ Wicmanni erant, Bernhardo Duci, ut filium ſuum parvulum nutriret, donec adolesceret, commiſit.

(3) *Ibidem cap.* 13. Adelboldus Trajectenſis Episcopus, qui illi ex hac re omnium infenſisſimus factus est, hostem judicaverunt, & bona ſua publicaverunt, ſummaque diligentia clam, ne id ad cognitionem ejus perveniat, legationes inter ſe mittere cœperunt, ut quisquis prout posſit, copias cogat & ad conſtitutam noctem & certum locum conveniant, & intra munitionem Baldricum, ſi fieri posſet, obſideant.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 1016. Igitur Teodericus Monasterienſis Episcopus primus advenit, & dilecti amici obitum mærore inſolabili questus corpus ad Fretheni civitatem comitatur, hocque ad patres ſuos cum omni ſtudio collocavit; dehinc misſis per omnem regionem nuntiis, affines & amicos ſuos ad hæc vindicanda incitavit; Itaque valida manu urbem Baldrici nomine Upplan obſedit, contigua quæque devastans & igne conſumens. Advenit tandem Bernhardus, qui filii Comitis adhuc parvuli tutor & ſceleris ultor extabat, qui, quantum valuit, milites ſolatus urbem die noctuque oppugnat.

(5) *Alp. de diverſ. temp. Lib. II. cap.* 13. Quod cum a cupientibus celeriter administraretur, hostis (*Baldricus*) conſuetudine ſua ante primam confectam vigiliam, timens periculum obſesſionis, oppido cum paucis egresſus est. Qui in tenebris, conſpectu adempto, hostes videre non potuit; ſed ex audito tumultu adventantium perterritus celeri fuga evaſit. Castellum obſidetur, omnes vici & privata ædificia ad ſe pertinentia ubique vastantur & magno numero pecoris & cæterarum rerum potiuntur. Deinde, quæ ad pugnam præparaverant, expediunt: ſumma vi ab utrisque certatur: ſed oppidanos in hoc ſuperari, quia cum multi accesſisſent, & defatigatis alii ſuccesſisſent, propter paucitatem defendentium ex his nihil ab eis fieri potuit. Mulieres quoque galeis capitibus ſuperpoſitis per murum diſpoſuerunt & per eas ſpeciem pugnantium præbuerunt, ut viſa quaſi copia armatorum deſperationem oppidi potiundi hostibus darent. Talibus incommodis fatigati aliquot diebus ægre oppugnationem ſustinent. Sed hæc ſola res remedio illis erat, quod locus ex planitie natura paululum adclivis & aggere egregie elevatus & muro, quod in illis locis rarisſimum est, circumdatus erat. Huic firmitati potius, quam ſibi ipſis confidebant. Sed cum Impera-

ſtad lag, de vrouwen met helmen op haare hoofden achter de borstweeringen der wallen. En hoewel, niet tegenſtaande al het omgelege land vlak, die ſtad echter op eene hoogte gelegen, voorts met hooge toornen en wallen, en dat zelf van ſteen, 't gene in die tyden en gewesten iet zeldzaams is, omringd was, zoo ſchrikte dit de belegeraars niet af van de begonne aanvechtingen dag en nacht voort te zetten. Zulks die van binnen, verſtaande hoe de Keyzer, de rykszaaken in Bourgonjë hebbende geregeld, te ſcheep naar de belegering afzakte, ja dat zelf eenigen zyner benden zich reeds voor die ſtad begonnen neer te ſlaan, eyndelyk de moed ontzonk, en des eenige Gemagtigden, om wegens de overgaave der ſtad te handelen, zoo aan den Bisſchop Adelbold als den door den Keyzer aangeſtelden Voogd Bernard zonden: welken aan de Graavinne Adela *de verzogte vergiffenis, midsgaders eenen vryen uyttogt zoo voor haaren perſoon als goederen* vergunden. Vervolgens wierdt die ſtad, naa de wallen geſlecht, en de muuren verwoest waaren, aan het vuur ten beste gegeeven; niet tegenſtaande Heribert (1) Aartsbisſchop van Kolen, als zynde een byzonder Vriend en Leenheer van Baldrik, van den Keyzer reeds verworven hadt, dat die ſtad, tot nader uytſpraake, in zyne handen moest geſteld worden.

Dit verricht zynde begaf zich de Keyzer naar (2) Polda, daar hy het Kersfeest vierde, en Baldrik, aldus van alle zyne ſtaaten en voorig gezag beroofd, zich onder de (3) beſcherming van den Bisſchop van Kolen: welke hem niet alleen een veylig verblyf in zyne ſtad, maar zelf een jaarlyksch onderhoud toeleyde.

Het genoegen, 't gene de Uytrechtſche Bisſchop Adelbold hadt, van deeze zaak van zoo verre uytzigt, volgens 's Keyzers bevel, zoo vaardig volvoerd te hebben, wierdt niet weynig door eenen in zyne wooning ontſtaanen brand (4) verminderd. Welke, niet tegenſtaande alle aangewende middelen, zoo geweldig de overhand nam, dat door dien gloed niet alleen de verblyfplaatſen der Kanoniken en alle de daarnaast ſtaande huyzen verteerd wierden, maar de hoofdkerk zelve, welke Bisſchop Baldrik, ten tyde van Koning Henrik den I., met zoo veele kosten gebouwd hadt, eyndelyk ook wierdt aangetast, en dus op die wyze zoo prachtig gebouw, 't gene nog geen honderd jaaren geſtaan hadt, insgelyks in koolen gelegd. De Bisſchop hoe zeer ook over dit zonderlinge verlies gevoelig, was echter door 't zelve niet neêrſlagtig geworden, maar deedt de puyn ſtraks opruymen, en vervolgens

ratorem ad propinquasſe cognoscerent, & ejus castra procul exſtrui animadverterent, deſperata ſalute de deditione ad hostes legatos miſerunt: Quibus Adelboldus Episcopus & Bernhardus veniam dederunt, & uxorem Baldrici cum ſuis rebus omnibus abire permiſerunt. Castellum vero muro diruto & ſubverſo incendio conſumpſerunt.

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 1016. Archiepiscopus autem Colonienſis Heribertus pro parte ſui militis Baldrici multum ſollicitus, Imperatorem ſæpe interpellat, ut urbem diu obſesſam ſuæ ſubderet potestati. Cujus asſidua petitione devictus Imperator conſenſit.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 1017. Imperator Natale Domini Palithi celebravit.

(3) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 16. Baldricus domo expulſus, & omnibus fortunis amisſis ad Sacerdotem Colonienſem abiit, qui ejus recentes calamitates commiſerans ſedem in civitate delegavit, ſtipendiumque conſtituit.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 1017. Curtis regalis in Palithe pars maxima, & in Trajecto major eccleſia cum omnibus ædificiis & manſionibus Othelbaldi præſulis, Ilburch quoque urbe Thiederici Comitis caſu accidente combusta ſunt.

gens den grondſlag tot het bouwen van eene nieuwe kerk leggen, wier beſtek (1) in ſchoonheyd dat der voorige zeer overtrof.

Terwyl men met den opbouw van zoo zwaarwigtig werk te Uytrecht bezig was, wierdt (2) in 't Noorder deel van 's Hemels uytſpanſel, te weeten: omtrent het teken van de Wagen, vier maanden naa den anderen eene ongemeene bleeke-ſtaartſtar gezien, wier langhaairige vuurroede, in de gedaante van (3) eenen grooten balk, den langs de Noordzee woonende landzaaten de aldaar ophanden zynde beroerenisſen ſcheenen te voorſpellen; welken zoo door den ontgoedden Baldrik als door der Keyzerinne Neef, (4) Dirk Graaf van Holland, om 't bezit der Merwe, ſtonden veroorzaakt te worden.

De eerſte beweegingen wierden door Graaf Baldrik aangevangen: want dees ten hoogſte gevoelig van dat hy, hoewel onſchuldig aan den bedreeven moord van Wigman den VI., echter op de voorgemelde wyze uyt zyn goed gezet was, hadt zich (5) door de verſtandhoudinge met eenen te Munne in bezetting leggenden Krygsknecht, welke, om Baldriks tegen hem opgevatte gramſchap te ontgaan, zich voorheen in den dienst van den gemelden Wigman begeeven hadt, onder 't beleyd van eenen Berthold van het zelve meester gemaakt, en gevolglyk de benden, welken die ſterkte voor des vermoordens minderjaarigen Zoon bewaarden, geweldiger hand uyt de zelve gezet. Zulks dit geweldig beſtaan als het teken tot eenen nieuwen kryg was, en de Keyzer, zoo om van het zelve de gevreesde gevolgen te verhoeden, als wel voornaamlyk om de klachten te onderzoeken, welken de Thielſche inwoonders met veel naadruks tegen zyner Gemaalinne Neef, den tegenwoordigen Graaf van Holland, ſedert eenigen tyd herwaart ten hove gebragt hadden, tegen den (6) veertienden van Lentemaand des volgenden jaars te Nieumeege eenen zeer grooten Landdag beſchreef.

Ingevolge van welke afgevaardig- 1018
de bevelen des Keyzers, nevens een zeer groot getal van Bisſchoppen, ook de Uytrechtſche Kerkvoogd Adelbold, desgelyks ook Godefrid Hertog van Nederlotteringe, Bernard den II, Hertog van Saxen, als aangeſtelde Voogd van Wigmans minderjaarigen Zoon, Dirk Graaf van Holland, als

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 110. Eccleſiam Trajectenſem a Baldrico inchoatam, ſecundum aliquos continuavit, ſecundum alios, diruto priore opere a fundamentis novam baſilicam MAGNIFICENTIUS octennio exſtruxit.

(2) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 19. Tertio quoque anno Cometes in Aquilonari parte cœli longisſimis crinibus, & pallida ſpecie viſus est. Sequuntur hoc ſignum multa bella, & in plurimis nationibus maximus ſanguis hominum per prælia fuſus est.

(3) *Chron. Sigeb. Gemblac. ad ann.* 1017. Cometes ſolito mirabilior, in modum trabis maximæ, per quatuor menſes apparuit.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 1018. Cometa viſa est, quæ luctum vastationis Galliæ partibus PER THEODERICUM IMPERATRICIS NEPOTEM, pestilentiam inſuper & mortalitatem mundo nunciavit.

(5) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 15. In Munna erat ſervus cujusdam partium Baldrici, ad fallendum valde callidus, hic nescio, quo de crimine reus, domino ſuo multis diebus fugitivus erat. Qui excogitato conſilio posſe domino ſuo in hoc reconciliari, ſi castellum illi traderet, clam venit ad eum, certisſime promittens, ſi eum ſequi vellet, in medium Munnæ, absque ullo periculo deducturum. Ille autem, ut est conſuetudo adolescentium, nimium in pollicitatione ejus exultans, magna ei promittit munera, &, ut quam celeriter id efficiat, hortatur. Ille vero fidem dat, ſe ita facturum, & ad conſtitutum tempus reſeratis portis ſummo mane dominum ſuum intromiſit. Oppidani in lectulis adhuc ſomno gravati inopinato clamore hostium ſubito excitantur. Cumque per hospitia hac & illac discurrerent, & quo ſe reciperent, ignorarent, inermes capiuntur, uno tantum in prima occurſione interfecto, cæteri omnes de castello expelluntur.

(6) *Annal. Saxo ad ann.* 1018. Menſe Martio XVII. Kal. Aprilis magna Synodus fit in Niumagon.

als door de Thielſche inwoonders by den Keyzer aangeklaagd, en voorts nog meest alle de overige Graaven van het Nederlotteringſche Hertogdom te Nieumeege, als de Hofſtad der aan de zee gelegene landen, tegen den betekenden dag verſcheenen.

Dees wierdt dan, zoo dra Keyzer Henrik aldaar was aangeland, met het regelen van verſcheydene kerklyke zaaken geopend, en onder anderen vastgeſteld, *dat de Priesters, in 't doen der Misſe, (1) de Kelk aan de rechter, en het Misbrood aan de ſlinker hand voorthaan zouden hebben te ſtellen.*

Sedert ook de twist, welke tusſchen Hertog (2) Godefrid en zynen onderhoorigen Maaslandſchen Graaf Gerard nu eene wyl tyds met veele vinnigheyd geblaakt hadt, door 't hoog gezag des Keyzers zynde bygelegd, kwam de moord van Wigman en het overrompelen van Munne door Graaf Baldrik op het tapyt. Welke, volgens de aan hem verleende vryheyd des Keyzers (3), van veylig te moogen komen en ook weer van daar te rug keeren, insgelyks op dat hof verſcheenen was, om de beſchuldigingen te aanhooren; welken Godefrid als zyn Hertog, midsgaders zyn Neef Bernard als aangeſtelde Voogd van Wigmans Zoon, en rechtsvorderaar des vermoorden Vaders, tegen hem ſtonden in te brengen.

En zekerlyk, gelyk zy beyden aan den eenen kant, om hem ſchuldig te doen verklaaren, met (4) geenen minderen ernst dan bitterheyd den Keyzer hunne aanklagten tegen Baldrik inbragten, zoo poogde die weer aan den anderen kant zyne onſchuld te bewyzen. Dan als dees eyndelyk betuygde *bereyd te zyn zyne onnozelheyd met plegtige eedzweeringe te bekragtigen*, kantten'er zich de Hertogen Godefrid en Bernard met veele heftigheyd tegen, onder voorgeeven, *dat aan Baldrik de gewoonlyke eedzuyvering door de Wetten ontzegd was; ter oorzaake 'er reeds te voore tusſchen hem en Wigman ter bevestiginge van den vreede reeds zoo veele eeden gezwooren, en door hem ſteeds het eerſte op eene myneedige wyze verbrooken waaren, en dierhalve dat het doen der aangeboode eedzuyveringe van eenen, die door zoo veele omſtandigheden genoegzaam als overtuygd was, maar eenen voet tot het pleegen van eene nieuwe myneedigheyd zou gegeeven worden.* Baldrik poogde (5) wel dit zeggen te weerleggen, maar zyne beſchuldigers vielen hem aanſtonds in zyne reden, ja begonden met zoo veele heftigheyd tegen hem, als die niet waardig was dat hy langer voor hun gezigt geleeden wierdt, uyt te vaaren, dat hy zekerlyk door hunne daardoor gaande geraakt zynde aanhangeren op ſtaanden voet van het leeven zoude beroofd zyn geworden, het en waar Baldrik 's Keyzers be-

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 1018. Ibi etiam conſtitutum est, antiquo exemplari perlecto, ut corpus Dominicum ad ſinistram, & Calix ad dextram Sacerdotis poneretur.

(2) *Ibidem.* Godefridus quoque Dux & Gerhardus Comes Imperatoria potestate reconciliantur.

(3) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 17. Imperator Baldricum, publica data fide, advenire juſſit.

(4) *Ibidem.* In quem cum acerrimæ ſententiæ proferrentur, & ille ſummo conatu ſe inculpabilem per omnes justitias, quas Imperator conſtitueret, demonſtrare cuperet, Dux Godefridus & Bernhardus omnem purgationem ſui faciendam legibus interdixerunt, propterea quod ſæpius inter illum & Wicmannum pax ſacramento firmata, ſemper ille prior disſidium fecerit, & ideo ejus ſatisfactionem ulterius non recipiendam eſſe, qui convictus tam manifestis indiciis perjurus existeret.

(5) *Ibidem.* Cumque loqui conantem vocem ejus, ne cauſam ſuam diceret, interciperent & in eum frenderent, ſævientes ob innocentis mortem & vix conſpectum ejus ferrent, res jam pæne in eo erat, ut militum manibus discerperetur.

beſcherming luydkeels hadt (1) aangeroepen: en die weer van zynen zetel opſtaande, door het uytſteeken van zyne hand dit te doen belet, en den zelven voorts, volgens het aan den aangeklaagden verleende vrygely, *uyt zyn gezigt te vertrekken* gebooden hadt. Des begaf zich Baldrik in 't eerst naar Kolen en ſedert naar Hengibach, alwaar hy drie (2) jaaren daarnaa overleedt. Zulks zyn lyk te Sefluche by zyne voorouders begraaven wierdt. Een geluk voorwaar! 't gene zyne ontaarde Gemaalinne niet mogt gebeuren, mids haar lyk, als de aarde onwaardig, naa haare dood ontgraaven, en vervolgens (3) in den Ryn, geſmeeten wierdt; doch welke, door zyne daarop gevolgde overſtrooming en het verbolgen worden zyns vloeds, het ontfangen van zoo gehaat voorwerp binnen zynen boezem zelf ſcheen te weygeren; ter oorzaake dat ſtaande zyn leeven de voorgemelde gruuwelen gepleegd en door die weer genoegzaam het overoude Hamelandſche Huys verdelgd hadt. Dusdaanig was het eynde van Baldrik, dusdaanig de uytvaard der bloeddorſtige Adela; wier moorddaadigen leevensloop ik hier voore te liever heb willen inlasſen; mids zy eensdeels de Dochter van des tegenwoordigen Graaven van Hollands Oudpom, andersdeels de Nicht van Keyzer Henrik den II. geweest is.

Welke aan Heribert Aartsbisſchop van Kolen, en Gerard (4) Graaf van Maasland het ſlot Munne, op dat uyt het zelve geene ſtrooperyen ten naadeele van de daarrondom woonende landzaaten in 't vervolg weer zouden ondernomen worden, zonder tydsverzuym beval te verwoesten. Dit geſchiedde. Alle de huyzen wierden tot den grond geſloopt, de wallen geſlecht, en het overige aan 't vuur ten beste gegeeven; naa de Slotvoogd Berthold (5) en deszelfs medepligtigen, welken die ſterkte hadden overrompeld, door de tegen hen opgeſtaane ingezeetenen den Keyzer waaren in handen geſteld.

Met het beſlisſen van deeze en andere gewigtige rykszaaken verſcheydene weeken zynde geſleeten, vierde Keyzer Henrik op zyn Hof te Nieumeege met de gewoonlyke ſtaatſy niet alleen het Palm- maar ook het (6) hooge Paaschfeest. In wiens week eene zeer (7) zwaare Zonnetaaning voorviel; welke de vrees, wegens de verſcheene ſtaartſtar te voore opgevat, thans niet weynig vergrootte.

Naa

(1) *Alpert. de diverſ. temp. Lib. II. cap.* 17. Cumque videret, ſe in arto poſitum & evadere poſſe diffideret, voce magna clamavit, petens auxilium Regis. Clamore ejus audito ſurrexit Rex, & extenſa manu, ne publicam datam fidem læderet, ex manibus ſævientium eripuit, & jam disperatum abire a facie ejus jusſit.

(2) *Ibidem.* Quem Archiepiscopus ſuscipiens magna cura tuebatur, & ab hostibus vix ereptum Coloniam remiſit. Qui posthinc triennium æger factus in Hengibach moritur, corpusque ejus in posſesſionem ſuam Sefluche defertur & ibi ſepelitur.

(3) *Vita Meinwerci Episc. cap.* 40. Et illa Coloniam divertens, habensque aliquandiu de Eccleſia principali, itemque de Eccleſia Tuicienſi præbendam, ibidem moritur, & ante Eccleſiam beati Petri ſepelitur: ſed tempestate adeo ſæviente, ut totius civitatis interitum minitaretur, effosſa in Renum projicitur. Ipſeque Renus ſui inundatione & fluctuum colliſione plurimis diebus ita efferbuit, quaſi ſe maledictam illam non poſſe ferre manifeste protestaretur.

(4) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 16. Nam Noviomago conſilio indicto, cum multi advenisſent, Imperator Munnam, ne aliquod incommodum aut præda ex ea regioni fieret, deſtrui jusſit. Ad ejus deſtructionem Heribertum Archiepiscopum & Gerhardum Moſellenſem, & alios multos miſit, qui funditus ædificia omnia ſubruentes, ignem immiſerunt, & ſpem omnibus ibi ulterius conſtituendæ munitionis ademerunt.

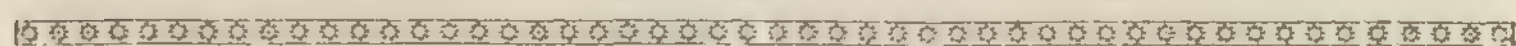
(5) *Annal. Saxo ad ann.* 1018. Bertoldus Mundæ civitatis invaſor Imperatoriæ potestati ſponte cum ſuis fautoribus traditur, & urbs continuo concrematur.

(6) *Ibidem.* Imperator Palmas & ſanctum Pascha in prædicto loco celebravit.

(7) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 19. Anno uno ante quam Concilium Noviomago indictum esſet, luna post mediam noctem hyberno tempore defecit, & rege ſequenti anno in eodem loco conſistente in Paschali hebdomada ſolis Eclipſis facta est.

Naa de feestdagen aldus gevierd waaren, wierden de ingebragte klachten van verſcheydene Geestlyken en der Thielſche inwoonderen, ter oorzaake de Hollandſche Graaf het Bosch en de Vissery (1) der Merwe in bezit genomen hadt, door den Keyzer onderzogt. Dit gewest ter plaatſe (2) gelegen, alwaar de Waal en Ryn zich te zaamen vermengelen, was in 't jaar achthonderdzeventig, gelyk wy (3) hiervoore gemeld hebben, door Lodewyk Koning van Duytschland, op 't verzoek van zyne Gemaalinne Hemma, aan Graaf Dirk, Vader van Gerolf den II., by plegtige gunstbrieven geſchonken, en des zelfs aldus verkreege eygendom, by nederdaalende erfvolginge, eyndelyk op Egbert Biſchop van Trier gekomen. Dan die in 't jaar (4) negenhonderddrieënnegentig komende te ſterven, zoo beweerden ſedert de naa hem volgende Trierſche Kerkvoogden, waarſchynlyk uyt krachte eener gifte t'hunnen voordeele door den gemelden Egbert gedaan, even gelyk ook nog verſcheydene Abten, aan welken de Jagt in het Bosch Wasda was afgeſtaan, niet om zich aldus te verlustigen, maar (5) om met de vellen der gevangene dieren hunne boeken te bekleeden en met der zelver vlees de zieke kloosterlingen te verquikken, *volgens verſcheydene aan hen verleende Keyzerlyke gunstbrieven, het recht der jagt en visſerye (6) in het gemelde Bosch en de meeren van Wasda, toe te behooren*, onaangezien de eygendom van het zelve, naa 't overlyden van Bisſchop Egbert, eerst op des zelfs Halvenbroeder Arnoud den Gentenaar, en, naa deezes overlyden, thans op des zelfs Zoon Dirk, (7) tegenwoordigen Graaf van Holland, gekomen was. Welke ziende den grond ongemeen vrugtbaar, en dien echter om zyne zwaare bosſchen en veelvuldige meeren ſlechts door zeer arme lieden, zich met visſchen geneerende, totnogtoe bewoond, dierhalve vermeynde van het zelve meerdere vruchten te konnen trekken, door een gedeelte van dat bosch te doen verhouwen, en derwaart eenigen zyner Vrieſche onderdaanen, ter (8) bebouwinge van den kaalgemaakten grond, met de woon neer te zetten. 't Gene hy dan ook niet alleen werkſtellig maakte, maar beſtondt zelf op eene aldaar geſtichte hoogte eene ſterkte, ter beſcherminge van zyne aldaar gedaane volkplantinge te bouwen; welke door hem

Doer-

(1) *K. Kolyn vs* 705.
Van de Jacht en Visseryen
Namen in als eyge mitsdyen
Het holt Merweda te male.

(2) *Chron. Camer. Lib. III. cap.* 19. Erat enim locus quidam ſilvis ac paludibus inhabitabilis, qui ab incolis Mereweda nomen accepit, ubi Videlicet Mosa & Wal fluvius de Rheno affluens pariter corrivantur.

(3) *Zie hiervoor II. Deel fol.* 99.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 993. Post hæc Ekbertus Trevirenſis Archiepiscopus obiit, cui Liudolfus ſucceſſit.

(5) *Fragm. diplomat. Caroli M. pro Monast. S. Dionyſii ad ann.* 774. *apud J. ab Ekhart de reb. Franc. Orient. tom. I. fol.* 635. Ex quorum coriis libros ipſius ſacri loci cooperiendos (*conſtituit*) nec non etiam ex ſupradicta venatione infirmorum fratrum corpora ad tempus reficienda, reparanda, & roboranda.

(6) *Chron. Camer. Lib. III. cap.* 19. Eratque Episcoporum Trevirensis videlicet ac Colonienſium, ſed & aliquod Abbatum in piscatione & venatione communis posſesſio.

(7) *K. Kolyn vs* 705.
Van de jacht en visſerijen
Namen in als eyge mitsdyen
Het holt Mereweda te male
Dair die Maze en ti Wahle
Jem vermangen / tier ſtont:
Dit was Tiderickx gront.

(8) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 20. Antequam hoc prodigium in cælo appareret circa littus Oceani bellum coortum est. Hujus belli hæc cauſa fuit. Pars Friſiorum, ſedibus ſuis relictis, in ſylva Meriuuido, de qua ſupra diximus, habitacula conſtruentes conſederant, & adjunctis ſibi prædonibus magna mercatoribus dampna intulerant.

DOERTRECHT (1) genaamd, als dus het beginſel aan die ſtad van dien naam, en te gelyk aan hem eenen voet gegeeven heeft, om van alle de veelvuldige op- en afvaarende ſcheepen zekeren tol of lastgeld te vorderen.

Hier kwam nog by, dat zich ſedert eenigen tyd herwaart zeer veele vrybuyters op die wyde ſtroomen der Hedinezee onthouden hadden; welken, met hulpe der aldaar met de woon gekome Vriezen, door 't neemen en plonderen der naar en van Thiel vaarende ſcheepen (want het was in die ſtad, gelyk wy (2) gemeld hebben, dat de Koophandel op Grootbrittannië by uytneemendheyd bloeyde) zoodaanig in getal en magt waaren toegenomen, dat zy zich recht over het nieuw geſtichte Doertricht neêrzetteden, aldaar ook eene ſterkte bouwden, en, naa 't voorbeeld des Hollandſchen Graafs, niet alleen de voorbyvaarende ſcheepen deeden tol betaalen, maar zelf verſcheydene aldaar met de woon gekomene Vriezen zich hebbende (3) onderdaanig gemaakt, die dwongen de boſchen dagelyks nog meer en meer uyt te rooijen, en het aldus kaalgemaakte land, onder 't betaalen van eene jaarlykſche Syns, te bebouwen: naa het vooraf door 't graaven van veelvuldige (4) flooten in onderſcheydene akkers verdeeld was, op dat de aldus in pacht uytgegeevene landen, door de hooge vloeden altemets overſtroomd, eensdeels te eerder van het water zouden konnen ontlast worden, en zy, te eenigen tyd wordende aangetast, in zoo gebroke land zich andersdeels te beter beſchermen.

Dit een en ander beſtaan gaf den voet tot de voorgemelde klachten zoo van de Geestlyken als de Thielſche inwoonders. De eerſten, mids die door 't verhouwen der Bosſchen van het jagtrecht verſteeken, en de tweeden, ter oorzaake zy van hunnen overzeeſchen koophandel zoo niet geheel ontzet, ten minſte in den zelven zeer merkelyk belemmerd wierden. Invoege, zoo draa die zaak op deezen landdag in overweeging genomen wierdt, de Thielſche kooplieden, welken uyt hunnen (5) eygen aardt tot het doen van klachten ſteeds zeer genegen waaren, den Keyzer openlyk betuygden, *dat, zoo hy hen tegen de tolgeeving en andere daardoor veroorzaakte ſteurnisſen zoo van zynen eygen Neef, als den totnogtoe geleeden overlast der gemelde roovers niet beſchermende, zy om koophandel te dryven geenszins in Grootbritannië, noch ook die van Grootbritannië om te handelen by hen komen, en gevolglyk hunne ingezeetenen de haar opgelegde ſchattingen, die zy aan den Key-*

(1) *K. Kolyn vs* 710.
Dit was Tidericx gront.
Des i zift opmaeckte en werpen
Daer op ten beste en Terpe
En nanden 't Doer Tricht
Dat men voet hive op licht
En zwaer mangelinch en vrachte/
Ti bi dage of nachte
Die Ade ope of neder vaer.

(2) *Zie II. Deel fol.* 241.

(3) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 20. Prædones vero eis postea ſubjugatis, ſingulis ad modum uniuscujusque culturæ ad extirpanda novalia terram diviſerunt, eamque colere jusſerunt, & ſibi vectigales fecerunt

(4) *Ibidem cap.* 21. Campum omnem fosſis præfoderant ſive ad defendendum majorem æstum maris, qui in plenilunio validior ſolet fieri, ſive ad impediendum iter hostium.

(5) *Ibidem cap.* 20. Unde mercatores Tielenſes, qui etiam ſpecialiter præ cæteris facile ad quascunque querimonias excitandas accenduntur, crebro regem interpellabant ut pro ſua gratia eos ab his injuriis defendat. Si id non faciat, neque ſe cauſa negotiandi in inſulam venire, neque ad ſe Britannos commeari posſe, & ideo vectigalia ſibi, ut oportebat, plenius provenire non posſe dicebant.

Keyzer verſchuld waaren, onmoogelyk betaalen konden.

De (1) Keyzer dierhalve, als genegen zynde om den loop des koophandels, ten nutte zyns ryks, ongeſtremd te zien, gaf dan aan den meergemelden Godefrid, als Hertog van Nederlotteringe en bygevolge ook van de in geſchil zynde gewesten, gelyk ook den naastgelegen Bisſchop (2) Adelbold van Uytrecht, als 's Graaven Leenheer (3) bevel, *van zoo wel de gemelde vrybuyters vandaar te verjaagen als de Vrieſche volkplanting zyns Neefs gewapenderhand uyt te rooijen.*

Wel is waar, dat de Graaf van Holland den Uytrechtſchen Bisſchop door alle bedenkelyke middelen het uytvoeren van dit aan hem gegeeven bevel zyns Ooms trachtte af te raaden, dan ziende den gemelden Kerkvoogd tot dit verzoek onwillig, verzogt (4) hy, mids de landdag nog niet geeyndigd was, van den Keyzer zynen Oom *verlof om te moogen vertrekken*, en betuygde, onder ſcherpe bedrygingen aan den Uytrechtſchen Bisſchop in 't weggaan, *dat hy wel middelen zoude weeten uyt te vinden, om, ter beſcherminge der op zynen eygen grond geplaatſte onderdaanen, de uytvoering van den aan hem gegeeven last te beletten.*

Deeze en meer andere zaaken van het uyterſte gewigt aldus geregeld zynde, vertrok Keyzer Henrik, naa zoo lang verblyf te Nieumeege, vandaar naar (5) Aken om de kruysdagen, door Egbert Bisſchop (6) van Trier eertyds ingeſteld, in die ſtad te vieren: en was men, mids des Graaven van Hollands onwilligheyd, geweldig bezig, in 't maaken der noodige krygsrustingen zoo te land als te water. De eerſte vyandlykheden vielen echter te land voor.

Want zeker Dirk Bavo, die naa de voorgemelde dood (7) van Graaf Godizo, tot Graaf van Bodelograve in des overleedens plaatſe, door den Uytrechtſchen Kerkvoogd was aangeſteld, beſtondt ſtraks de grenzen van het Graafſchap Holland, als tegen het zyne aanleggende, door het doen (8) van dagelykſche invallen, volgens den ontfangen last des Uytrechtſchen Bisſchops, te ontrusten. Dan de aangetaste Graaf van Holland viel dien op zyne beurt met eene zoo ontzaglyke krygsmagt op 't lyf, dat de Bodeloſche Graaf zich eerlang uyt het veld geſlaagen, gevolglyk van het hem toevertrouwde Graafſchap (9) beroofd, en dus verpligt zag, naar den Uytrechtſchen Bisſchop zynen Leenheer te vlugten.

Wel-

(1) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 21. Imperator vias mercatorum patefieri volens Adelbaldum Episcopum & Ducem Godefridum ad ſe vocans mandat ut Friſios adeant, eosque ab his ſedibus, quas injuste occuparant, propellant & prædones ſubmoveant.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 1018. Unde Imperator Episcopo Trajectenſi præcepit ea loca incendi, & conquerentibus reddi.

(3) *Ibidem.* Theodericus enim Othelbaldi Trajectenſis Episcopi infaustus ſatelles erat.

(4) *Ibidem.* Cumque Episcopum a talibus mandatis infaustus juvenis compescere nequivisſet, licentiam abeundi petiit & ſe id prohibiturum minatus est.

(5) *Ibidem.* Imperator post longam habitationem, a Niumagon discedens ſolemnes dies Rogationum Aquisgrani ſtudioſe celebravit.

(6) *Zie hiervoor II. Deel fol.* 225.

(7) *Diplom. Henr. IV. Imp. apud Hedam fol.* 130. Item ſurſum ab occidentali parte Rheni usque in Bodegraven, & post Wiroch Godezo, post GODEZONEM, THEODORICUS BAVO FILIUS POSSEDIT &c.

(8) *J. de Beka fol.* 37. Quidam enim Comes Theodoricus Bavo beneficiatus fuit juxta Bodegraven ab Adelboldo Pontifice, qui Theodoricum Comitem Hollandiæ non quievit infestare quotidiano certamine.

(9) *Ibidem.* Hollandienſis vero Comes contra copioſum exercitum aggregans Theodoricum Bavonem victorioſe ſubegit, & eundem a posſesſionibus ſuis violenter ejecit.

Welken, gevoelig wegens dit voorval, met alle de benden, die hy immiddels te Uytrecht, om den togt naar de Merwe te onderneemen, hadt byeen vergaderd, zich ſtraks, ter herſtellinge van zynen verjaagden Leenman, tegen Graaf Dirk te veld begaf; doch welke, als nu ook (1) door de benden van zynen Broeder Sikko, Graaf van Westvriesland en Kenmerland verſterkt, het Bisſchoplyk leger tegentrok, en eerlang, te weeten: den tienden (2) van Hooimaand, met het zelve in een zeer ſtreng gevecht raakte. Mids door de twee Graaflyke Broeders om het bekome voordeel te behouden, en door den Bisſchop en des zelfs verjaagden Leenman om de verloorene landen te heroveren, met eene ongemeene hardnekkigheyd ter wederzyde geſtreeden wierdt. Naa lang hardebollen nogthans verklaarde zich eyndelyk de zeege voor den Hollander; zulks, behalven een zeer groot getal gemeenen, zoo ſtaande het gevecht als de opgevolgde vlugt geſneuveld, nog de Bisſchoplyke Voorſpraak Wiggert, en die des zekerlyk in die hoedaanigheyd het hoogbevel zal gevoerd hebben, desgelyks Unroch (3) Graaf van Teysterband en Godezo verjaagde Graaf van Bodelograve; de Ridders Alger, Lazo en Zweſer, en voorts nog zeer veele andere beroemde Schildknaapen het leeven daarby inſchooten.

Het geluk te land, den Bisſchop aldus tegenloopende, ſtelde die des al zyn vernuft en vermoogen ſedert te werk in het uytrusten eener vloote, met welke men de benden, welken uyt alle gewesten van het Nederlotteringſche Hertogdom tot den krygsdienst beſchreeven waaren, naar de Merwe moest voeren. Want de Hertog Godefrid, zoo dra hem (4) door den Keyzer den voorgemelden last, tot het doen van den togt naar de Merwe, gegeeven was, hadt ſtraks aan Ragenier Graaf van Berge, Heribert Bisſchop van Kolen, Gerard Bisſchop van Kameryk, Baldrik van Loon Bisſchop van Luyk, en voorts aan alle de overige hoofdvazalen van het Nederlotteringſche Hertogdom bevel gezonden, *om in perſoon en ieder aan 't hoofd hunner onderhoorige Leenmannen en der zelver in de wapenen*

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 108. Theodricus itaque injuria provocatus, cum Syffrido (Siccone) fratre in Bavonem Comitem non ſpernendum ducens exercitum, ipſum profligavit, omni exuens Dominio.

(2) *J. de Beka fol.* 37. Igitur anno Domini 1018. V idus Junii prædictus Episcopus cum vexillis fulgurantibus, & tubis ſtridentibus ad locum certaminis decenter advenit; & econtra Theodricus Hollandienſis Comes cum vexillis fulgidis & cornibus horriſonis & papilionibus ſuis exiens in pratis virentibus armipotenter occurrit. Nec mora quin Trajectenſes & Hollandienſes populi perniciter in invicem irruerunt pro corona victoriæ laborioſe decertantes, & cruentam ſtragem ab utraque parte crudelisſime committentes. Denique post aliquantulum temporis robur Episcopalis exercitus quamplurimum attritum est in occiſione magnanimorum Principum, qui in eodem duro certamine corruerunt, videlicet Vegerus Advocatus Eccleſiæ, Vilringus & Godezo Comites, Lazo, Algerus & Swesſerus milites, cum aliis tyronibus multis, & plurimis armigeris laude dignis.

(3) *Diplom. Henrici II. apud Hedam fol.* 100. In COMITATU UNROCHI COMITIS in pago TESTERBANT.

(4) *Anſelmus in Baldrico cap.* 63. Ea nimirum tempestate, Deodericus Comes Freſoniæ bellis & ſeditionibus, regnum exagitabat Galliæ, & ob ſui firmitatem loci & difficultatem vel opum potentiam; quietem perturbabat ſerenitatis Imperatoriæ: Cujus audaciam cum publicis detrimentis regni, non est pasſus Imperator Henricus, diutius impune bacchari. Unde Gozeloni Duci Lotharienſis regni mandat, ut paratis militum copiis, illius inſaniæ obviam iret, ejusque inſolentiam manu valida opprimeret, ſe conqueri & irasci vehementer de ipſius ignavia cum profecto bellicoſa juventus illi non deesſet, quæ barbaras nationes ſubjugare, & Romani magnitudinem nominis valeret extendere. Ille fideli animo, regiæ majestatis paret Imperio, ostendit Ducis industriam, ſuos ſcribit ad militiam, nec EPISCOPOS GALLIÆ AB HAC EXCLUDIT PROFECTIONE. Suggerit Episcopo nostro, ſicut cæteris Coepiscopis ut communibus reipublicæ ferat auxilium negotiis.

penen gerukte onderdaanen, omtrent het midden van Hooimaand, in het eyland van de (1) Betuwe omtrent Nieumeege by een te komen, om de gemeene landszaaken, door de wapenen, te helpen handhaaven.

De Luykſche Bisſchop (2) echter, mids hy zich in dien tyd zeer zieklyk bevondt, verzogt hem dierhalve *van het bywoonen van den aangekondigden krygstogt verſchoond te moogen weezen; zoo om dat hy zyne getrouwheyd voor 't ryk by andere gelegenheden genoeg hadt laaten blyken, als ook om dat de plaatſen bynaar ongenaakbaar en de volken, tegen welken men het heir wilde voeren, geheel Barbaarsch waaren. Zulks hy den Hertog Godefrid, als geenen goeden uytſlag te gemoet ziende, daarom in bedenken gaf, of het ten voordeele des ryks niet beter zoude zyn, den ſoldaat van zoo zwaaren en vergeefſchen arbeyd te verſchoonen.*

Hooglyk vertoornde (3) dit antwoord den Hertog: hy ſcholdt den Luykſchen Kerkvoogd *voor eenen ontrouwen verachter van 's Keyzers bevelen uyt, als die zyne voorgewende ziekte ſlechts tot eenen dekmantel gebruykte, om niet verpligt te zyn tegen dien genen de wapenen te voeren, welken hy, weynig vraagende naar 's Keyzers eer of welvaaren, in zyn gemoed de overwinning bloedshalve, toewenschte.* Mids Baldriks Stiefmoeder Liutgard, gelyk wy hiervoore gemeld (4) hebben, de zuster van des tegenwoordigen Graaven van Hollands Grootvader geweest was.

Zulks Baldrik, om deeze en meer andere (5) blaamen te ontgaan, welken de quaadwilligheyd zyner misgunners hem nog hadt konnen te last leggen, zich met zyne in de wapenen gerukte benden, en reeds bezwykende van lighaam naar de Betuwe begaf, dan kon het echter niet verder dan tot Thiel brengen: alwaar (6) hy nog den negenentwintigſten van Hooimaand het ſtervelyke afleyde. Waarop zyn lyk naar Luyk gebragt, in de door hem geſtichte benedekerk van Sint (7) Andries, mids de bovenkerk van Sint Jakob nog niet (8) voltrokken was, onder eene zark ter aarde beſteld wierdt, welke, rondom des zelfs beeldenis, op eene kopere ingekaste plaat, dit grafſchrift voerde.

IN 'T JAAR ONZES HEEREN DUYZENDENZES HEEFT DE ZALIGE BALDRIK BISSCHOP DER STAD LUYK, DEEZE KERK AAN U, Ô HEERE

(1) *K. Kolyn vs.* 722.
Ti Keyzer op zulc vermaen
Jeft 'em getroest / en gebaden
An Hertoge Godenfrade
Van Ardenne / heirvaert
Te beſchziven in 't BATAUWER WAERT
Ende van NIMAGEN te faren.

(2) *Anſelmus in Baldrico cap.* 63. A Societate hujus belli primo ſuam benigne Antistes verbis excuſat præſentiam, prætendit corporis, qua jam laborabat, molestiam, ſibi hac vice fore parcendum, ob præteritæ fidelitatis ſtudium; barbaras & remotas esſe nationes, ad quas ductare intendebat exercitum, locos difficiles; gravisſimo militum labori & irrito, conſulendum.

(3) *Ibidem.* Dux Gozelo, his auditis, vehementer ira accendi, *infidelem* vocare, *regii contemptum præcepti* objicere, *non cauſa morbi, ſed ſimulationis, ab hoc Comitatu ſe velle ſubtrahere.* Post hæc, aliam impingit calumniæ notam, videlicet, OB SOCIETATEM COGNATI SANGUINIS, *illum favere partibus inimici, illi victoriam, ſibi fugam votis optare, parum curare de Augusti Cæſaris vel honore vel ſalute.*

(4) *Zie hiervoore II. Deel fol.* 202.

(5) *Anſelmus in Baldrico cap.* 63. Ad hæc Episcopus, ut ab ſe harum occaſionum removeret ſuspicionem, & alia, quæ ſtudio malitiæ ſuggeri poterant, faceretque palam ſe nunquam infidelitatis ſubisſe flagitium, licet corporis indies augeretur incommodum, tamen ſecundum virium quantitatem, ſuam mature paravit profectionem.

(6) *Annal. Saxo ad ann.* 1018. Itaque (IV.) Kal. Augusti III. feria . . . eodem die Baldericus Leodienſis Episcopus obiit in Tiele, cui Walbodo ſuccesſit.

(7) *Anſelmus in Baldrico cap.* 63. Cujus ſervat cineres Cripta, quam condidit, & in honore beati Andreæ Apostoli dedicavit.

Gesta Episc. Leod. cap. 28. Ipſo die, eademque hora, qua prælium apud Flardenges committebatur, in quo maxima nostratum cædes facta est, vitalem flatum exhalavit.

(8) *Fiſen Hiſt. Leodienſ. Lib. VII. fol.* 163. Leodium Episcopi corpus relatum est, & post justa ab omnibus ordinibus, magno doloris ſenſu, perſoluta, terræ mandatur in crypta S. Andreæ, nam S. Jacobi templum ad fenestras dumtaxat asſurrexerat.

G E S L A C

D E

G R A A V E N

Uyt welke blykt, op hoedaanige wys Dirk de VI Graaf van Holland
gaders op welke wyze Lodewyk de III Graaf van Loon, en Gema

GIZELBERT Graaf van Loon.
Gemaalin
N: N:

ARNOUD I Graaf van Loon, Haspengou enz.
Gemaalin
ERMENGARDE dochter van Arnoud Graaf van Cheny en Luxemburg zonder naakomelingschap.

LODEWYK de I, Graaf van Loon.
1 *Gemaalin*
ALEYD, dochter van den Graaf van Limburg.
2 *Gemaalin*
LIUTGARD, dochter van Wigman den IV, Graaf van Hameland, en Slotvoogd over Gent, en van Liutgard dochter van Arnoud den I Graaf van Vlaandre. Zie de Geslachtlyst der Hollandsche Graaven II Deel fol. 178.

2
HERIMAN van Loon, Aartsdiaken van Kempenland, Kanonik van S. Lambert te Luyk, stichter van het Gasthuys te Borgloon.

2
OTTO Graaf van Loon Haspengou, Duras enz. naa het kinderloos overlyden van zynen Halvenbroeder Arnoud.
Gemaalin
LIUTGARD dochter van Albert Graaf van Namen en Ermingard van Lotteringe.

1
ARNOUD de II Graaf van Loon, naa de dood van zynen Vader, legt begraaven naast zynen Broeder Baldrik, sterft kinderloos 1 Nov. 1021.

1
GIZELBERT van Loon, Beschutsheer (*Advoué*) van Sint Jakobs Kerk te Luyk, sterft 1016.

1
BALDRIK van Loon, wordt 1008 Bisschop van Luyk, stichter van de Sint Jakobs Kerke aldaar, sterft te Thiel 1018 als hy in eene heirvaart tegen zynen Neef Dirk den VI Graaf van Holland, onder 't bevel van Godefrid Hertog van Nederlotteringe, was opgetrokken.

SUANEHILD van Loon.

BERTHA van Loon.
Gemaal
DIRK, Graaf van Hatalenburg; zoon van Graaf Udo en van Bertrade van Zwaben, vermoord. 1056.

MARGRIET van Loon.
Gemaal
WICHARD, Voogd van Gelderland.

EMMO Graaf van Loon, Haspengou en Duras enz.
1 *Gemaalin*
ERMINGARD, erfdochter van Koenraad, Heer van Hoorne.
2 *Gemaalin*
MACHTELD, dochter van N: N: Graaf van Gulik.

OTTO van Loon, Graaf van Duras, en Beschutsheer (*Advoué*) der Abtdye te Sint Truye.
Gemaalin
ODA, dochter van N: N: en van Herlinde.

SOPHIA v
Loon.

ARNOUD
III, Graaf v
Loon en Haspe
gou, sterft 22 A
gust.
Gemaalin
N: N:

GEERTRU
van Loon.
Gemaal
WILLEM, oud
zoon van Eus
chius den II, Gra
van Boulogne
van Ida zuster v
Godefrid met d
bult Hertog v
Lotteringe.

H T L Y S T
R
V A N L O O N;

, Neef van Baldrik van Loon, Bisschop van Luyk, geweest is, mids-
aal van Ada Graavinne van Holland, van dat Geslacht afdaalt.

HENRIK van Loon, Heer van Steynvorden, gelegen anderhalf uur van Hasselt.

ARNOUD de IV, Graaf van Loon, stichter der Abtdye van Everbode, 1140 den 11 April.
Gemaalin
AGNES, dochter van den Hertog van Beyere en zuster van Otto, naa haaren Gemaal overleeden.

REINALD van Loon Kanonik van Sint Lambert.

DIRK van Loon Kanonik van Kolen en Huy, sterft 1115.

GEERTRUY van Loon.
Gemaal
JAN, Heer van Arkel.

ELIZABET van Loon.
Gemaal
DIRK, Heer van Renesse, sterft 1207.

LODEWYK de II, Graaf van Loon, sterft 28 July 1170 of 1171.
Gemaalin
ERMINGARD of AGNES erfdochter van Gerard Graaf van Ryneche by Wurtsburg, zy sterft 1175 en is begraaven by haaren man by de Begynen te Loon.

PHILIPS van Loon, overleeden omtrent het jaar 1164.

GERARD van Loon die eenen zoon Otto teelde, welke verdronk.

AGNES van Loon.

EMMA van Loon.
Gemaal
WALTER van Mombek Heer van Vallery.

ALEYD van Loon.
Gemaal
EGIDIUS, Graaf van Duras.

IMME van Loon, Abtdis van Munsterbilze, naa de dood van haaren
Gemaal
GODEFRID den III, Hertog van Lotteringe en Brabant.

SOPHIA van Loon, sterft 1209.
Gemaal
WALTER Berthout, Heer van Mechelen, sterft 1178.

LODEWYK van Loon de oudste zoon, doch voor zynen Vader 1167 overleeden.

GERARD de I Graaf van Loon, Haspengou, Reneche enz. stichter der Abtdye van Herkenroode by Hasselt, sterft 1190 of 1191.
Gemaalin
MARIA, dochter van Henrik den I, Graaf van Gelder, en van Seinara dochter van den Hertog van Brabant.

HUGO van Loon, ontschaakt de bruyd van eenen zyner broederen, wordt voor 't jaar 1216 Monik te Hermenroode, sterft 31 Jan.

AGNES van Loon.
Gemaal
OTTO, Paltsgraaf van Scheyre en Wittelbach, sterft 1183.

GEERTRUY van Loon.
1 *Gemaal*
ALBERT de II, Graaf van Loven, Moha en Daesburg.

2 *Gemaal*
THEOBALD Graaf van Kempenland.

LAURENTIA van Loon.
Gemaal
THEOBALD Graaf van Bar.

LODEWYK de III Graaf van Loon, Haspengou, Holland enz. verheft de Leengoederen zyner Gemaalinne 1207. in Engeland, sterft vergeeven den 29 July 1218.
Gemaalin
ADA, erfdochter van Dirk Graaf van Holland, ontvlugt uyt de gevangenis van Texel naar Engeland, doch wordt aldaar straks wederom gevangen, en in 't jaar 1207 eyndelyk losgelaaten, blyvende haars Gemaals broeder Arnoud, Heer van S. Wildre, aldaar voor haar verpand. Zy sterft naa haaren Gemaal en is in de Abtdykerk van Herkenroode begraaven.

HENRIK van Loon, eerst Proost van Maastricht en naderhand Graaf van Duras, nevens zynen Broeder 1218 vergeeven.
Gemaalin
MACHTELD van Viane wed: van Lotharis Graaf van Hostede.

DIRK van Loon, trekt naar 't Heylig land, wordt Heer van Bitinië, Seneschalk van 't Oostersche ryk en verslaagen voor eene stad, die de oude Chronyken RUFIUM noemen.

ARNOUD van Loon, Heer van S. Wildre, voor zyns Broeders vrou de Graavinne Ada in Engeland verpand zynde, ontduykt de algemeene vergeeving en wordt dus eyndelyk de V van dien naam Graaf van Loon, sterft kinderloos den 6 Octob. 1223.
Gemaalin 1218
ALEYD jongste dochter van Henrik, Hertog van Lotteringe en Braband.

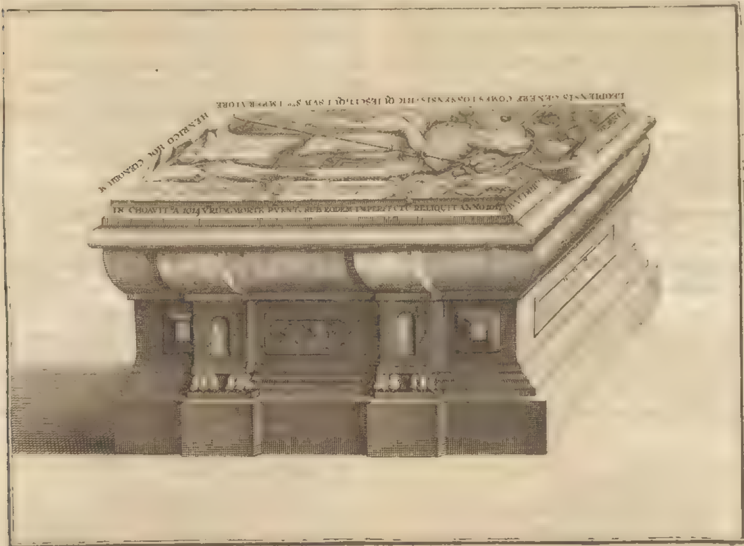
WILLEM trekt mede naar 't Heylig land, volgt zynen gesneuvelden Broeder Dirk aldaar in des zelfs bedieningen op, doch wordt eyndelyk door de Sarraseenen gevangen.

GERARD Graaf van Reyneche, sterft mede op den zelven tyd vergeeven 1218. en van wien de laatere Graaven van Loon afdaalen.
Gemaalin
ALEYD, dochter van Dirk Graaf van Kleef.

HEERE CHRISTUS! ter eere van Jakob den minderen (1) GESTICHT, GELYK OOK DE BENEDEKERK IN ZYN LEEVEN ZELF INGEWYD; ALWAAR HY, EYNDELYK OVERLEEDEN ZYNDE, NEVENS ZYNEN BROEDER DEN GRAAF VAN LOON, IN RUSTE BEGRAAVEN IS.

Wie nu dees Broeder geweest is, kan uyt de nevensgeſtelde geſlachtlyst blyken; welken ik my de moeite gegeeven heb om op te ſtellen, op dat de leezer met een zoude konnen zien, op wat wyze hem de laater Lodewyk de III, Graaf van Loon beſtaan heeft, die naamaals met Ada, Graavinne van Holland, in den aanvang der dertiende eeuwe, getrouwd is.

Hier is des zelfs gebeente tot het jaar (2) zestienhonderdzesenveertig gebleeven, alswanneer de Heer Dozin Abt van dat klooster, het zelve in 't midden van 't hooge Choor onder dit verheeve praalgraf van zwart en rood marmer, door zynen voorganger gemaakt, geplaatst heeft. Wier aftekening ik, als van dat Huys langs Johanna Erfgraavinne van Loon, en Willem van Oreille, Heer van Rumunde in de veertiende voortteelinge afſtammende, my verſtout hebbe alhier in te lasſen.

Immiddels waaren ook alle de andere (3) opontboodene Lotteringſche vazalen ter beſtemde verzamelplaatſe afgezakt, en zoo groote me-

(1) Anno milleno Domini decimo quoque ſexto
Divus Baldricus præſul urbis Leodinæ
Hanc tibi, Christe! domum Jacobi ſub honore minoris
Fundavit, ſed & hanc Criptam vivens benedixit.
Tandem defunctus est, & cum fratre ſepultus
Losſenſi Comite, requies quos alma recepit.

(2) *Epitaph. ejus in Eccleſ. Sti. Jacobi.*

D. O. M.
D. Baldrico ac Leod. Epo fundatori
ſiro hanc tumbam conſtrui fecit
R. D. Ægidius Lambrecht abbas
H, L, A°. 1646, erigi curavit
R. D. Dozin ejus ſucceſſ.

(3) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 21. His mandatis acceptis immenſam multitudinem cogunt, cla-

menigte, ſlechts bequaam en afgerecht om te paard, en in 't openveld te ſtryden, nu zonder paarden op de vervaardigde en hem ongewoon zynde pleyten, ſchuyten en booten ingeſcheept. Graaf Dirk (1) aan den anderen kant, als wiens Vrieſche onderdaanen ſteeds te ſcheep leefden, hadt daarom beſlooten hen op het water omtrent het (2) overoude ſlot Gizenburg ſlag te leveren, en was met dat oogmerk langs de waal den vyand derwaart te gemoet gezeyld. Doch dit (3) mislukte door de duysterheyd des nachts, zulks de Hertog, met (4) den vloed de hoogte der Merwe bereykt hebbende, alle zyne medegevoerde volken, uytgezonderd eenige weynigen, deedt te land ſtappen, die hy beval met de ontledigde ſcheepen op den ſtroom te gaan leggen; zoo op dat zy, by 't vallen van 't water, niet mogten aan den grond vast raaken, als om de aldus op den ſtroom leggende ſcheepen te beter alom, daar het de nood vereyschte, te konnen gebruyken.

De in het bosch woonende (5) Vriezen, ziende zoo groot heir te land ſtappen, verlieten hol over bol hunne huyzen en weeken ſtraks tot die genen, onder welken de meergemelde ſtruykroovers voorheen hunne ſterkte geſticht hadden. Graaf Dirk ook aan eenen anderen oord met zyn heir in den morgenſtond (6) zynde te land geſtapt en vindende zich van zyne eyge ſterkte, die nu in 't ronde berend (7) was afgeſneeden, ſchaarde het zelve onverzaagd echter de voorheen gedolve watergragten, te meer mids de Lotteringers van geene paarden voorzien, en in tegendeel zyne Vriezen door den dagelykſchen arbeyd en de huysluydlyke hanteering (8) zeer rad ter been waaren. Invoege, zoo die zich al te zeer hier of daar mogten bekneld vinden, zy hun heyl dan nog altyd in de gezwindheyd hunner voeten zouden konnen aantreffen.

De Hertog, ondertusſchen bemerkende dat het onmoogelyk was den Graaf van Holland aan te tasten zonder het overtrekken dier watergragten;

clariſſimos quoque viros, & adprime in re militari inſtructos QUI TAMEN EQUITARE OMNI VITA [illegible], NAVI NIHIL POTERANT, ſecum [illegible].

(1) *K. Kolyn vs* 730.
T'welck hi ester verstaen
En trock mette Frieſen oppe
En te beſatten en ſtoppen
Te Gizenbrugge.

(2) Byvoeghſel door W. van Gouthoeve fol. 78. Gysenburgh aan de Gysen gheleghen, is een oudt ſlot en Heerlyckheyt.

(3) *K. Kolyn. vs* 733.
- - - des man
Nevame op 't water an
Mit ſcuten; BI NACHT zonder ſkieten.

(4) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 21. At noſtri cum tota claſſe pleno æſtu acceſſerunt ad Flaridingun, ſic enim hæc regio Friſiorum vocatur. In cujus littus cum exponerentur milites, dux ceteram omnem multitudinem egredi juſſit, paucis relictis, qui naves in altum reducerent, ne iterum commutato æſtu in arido conſiſterent, ut ſi quid opus eſſet eis liberi uti potuiſſent.

(5) *Ibidem.* At illi, qui ſylvam occupabant, ut compererunt per exploratores de adventu exercitus, reliquerunt domos, & ad eos, inter quos prædones [illegible] confluxerant, fuga ſe receperant.

(6) *K. Kolyn vs* 751.
Dus haben de Frieſen begonnen
Ende warpen die tonnen
AVE IN TI MORGEN RAET

(7) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 21. Friſii, ubi eos cum tanta [illegible] agminibus campos complere cernerent, & neque ab his, qui in munitione erant, [illegible] confiderent, eo quod illi circumjecta tanta multitudine nullum effugium haberent, editioribus locis in ſtationibus coadunati, quid conſilii hoſtes caperent expectabant.

(8) *Ibidem.* Hæc tamen res in loco eos continuerat, eo quod illos ſine equis adveniſſe cognoverant, ſe autem labore cotidiano & ruſtica exercitatione pedibus plurimum poſſe confidebant, & ſi ab hoſtibus premerentur, ſtabant ad fugam præparati atque expediti. Una res erat illis magno uſui, quod campum omnem foſſis præfoderant ſive ad defendendum majorem æſtum maris, qui in plenilunio validior ſolet fieri, ſive ad impediendum iter hoſtium. Quas cum duci videretur cum multitudine tranſeundas, juſſit ut, qui ſigna ferebant, redirent, & circuitis foſſis in locis planis conſiſterent, ut ſi Friſii dimicare vellent eos excipiendi expeditior facultas eſſet

ten; tot het welke hem de noodige bruggen ontbraken, en waar achter het Vriesche heir geschaard stondt, besloot dan, de zelven hooger omtrekkende, een uytgestrekter veld te gaan beslaan; zoo om aan zyne groote menigte aldus de vereyschte uytbreyding te konnen verschaffen, als om de Vriezen, indien die genegenheyd tot vechten hadden, aldaar in bequamer orde af te wachten.

Dierhalve zondt hy aan zyne vooruytgespatte benden, welken nevens hunne legertekens reeds tot op den boord der gragten genaderd waaren, bevel *van aanstonds in behoorlyke orde te rug te keeren.* Als nu dit, in gevolgen van den (1) last, doch met zeer grooten haast en des ook met eenige wanorde, geschiedde, bestondt een naabestaande dier roovers, welke zich by geval onder de aftrekkende achterhoede bevondt, met luyder stemme te roepen, *dat de Hertog in de voorhoede door de Vriezen aangegreepen reeds uyt den stryd geweeken, en dierhalve door ieder, die slechts zyn leeven lief hadt, hoe eer hoe liever dit voorbeeld te volgen was.* Dit wierdt geloofd: des raakte de daardoor bevreesd gemaakte achterhoede alom op de vlugt; welke, onder een geweldig (2) en algemeen geschreeuw van VLIEDT VLIEDT, op de voorsten stortende die insgelyks ontsnoerde en vervolgens dit laf (3) voorbeeld deedt volgen; waarop ieder pak en zak, schild en geweer her- en derwaart langs het veld smeedt, en in die steeds nog al toeneemende verwarring heele benden te gelyk zich zelven eyndelyk in den stroom wierpen; alwaar de voorsten door de volgenden overstolpt, en de een door den anderen belemmerd met honderden te gelyk versmagtten; en van welken eenigen, door de zwaarte hunner malikolders tot de knien in den modder gezakt, naamaals recht over eynde onder 't water staande gevonden wierden. Anderen min bezwaard trachtten de op den stroom leggende scheepen door het zwemmen te bereyken; doch wier eersten, door de te groote menigte overlaân, en het groot getal van opklauteraars eerst op zyde, en eyndelyk naar den grond getrokken, te gelyk met de ingenome vragt door de golven ingezwolgen wierden. Zulks het wyderafleggende overschot der vloote, om een gelyk onheyl te ontgaan, straks, zonder zich met de naar hen toezwemmende medemakkers te bekreunen, de riemen buyten boord smytende, het op een vlugten stelde. En het was ook op deeze wys dat de Uyt-

(1) *Alpert. de diversit. temp. Lib. II. cap.* 21. Et cum exercitus Ducis signa referre cœpissent, ortus est inter novissimos eorum clamor a quodam scelestissimo propinquo prædonum, dicens, *ut quisque vitæ suæ consuleret, Ducem in prima acie impetu Frisiorum pressum fuga prœlio cessisse.*

(2) *K. Kolyn vs* 758.
Ein stem riep: vliet vliet
Men ne weet ven waer 't luit is komen.

(3) *Alpert. de diversit. temp. Lib. II. cap.* 21. Hac falsa fama per exercitum perlata omnes in fugam versi sunt, & tanto timore sunt perterriti, ut nemine urguente in flumen se præcipitarent. Multi confisi viribus ad naves transnatare cupiebant, quas cum prehendissent, & in eas summo studio ascendere conarentur, multitudine circumstipante naves demersæ sunt. Et eo modo plures perierunt, quod quisque carum suum & propinquum in mortis natatu periclitasse conspiciens, dum subvenire illi vellet, circumfunditur innumerabile vulgus, navesque in profundum trahunt, & sic pariter omnes suffocati sunt. Pauci videntes hæc & timentes periculum submersionis, &, ut solet fieri, quod plerique in tali perturbatione non recipiunt miserationem, ne simili modo perirent, incitatis remis fugam accelerant. Cum plures vero metu & lassitudine & pondere armorum pressi, sicuti cursu intrabant, ita sub aqua recti & exanimati stabant.

Uytrechtſche Bisſchop Adelbold (1) met eene boot de algemeene nederlaag tegen zyne eyge hoope en verwagting ontkwam.

Dit alles door (2) de in de ſterkte in bezetting leggende roovers met verwonderinge zynde gezien, verwittigden zy van dit voorval zoo door hun geſchreeuw als het doen der afgeſprookene leuzen, het alsnog achter de ſlooten gelegerd heir van den Hollandſchen Graaf; zulks dat op het nog te land zynde overſchot, en by 't welke zich de Lotteringſche Hertog bevondt, met veel verwoedheyd aanviel; welke gelyk ook meer andere nevens hem ſtaande Bevelhebbers, verſchrikt wegens zoo onbezonne vlugt, en het onnoemelyk getal der geſneuvelden, door verſteldheyd als verſtyfd ſtonden. Zulks veelen der zelven, welken in andere voorvallen eenen zeldzaamen heldenmoed betoond hadden, nu zonder het doen van tegenweer, door de aangevalle Vriezen geveld wierden. Van welken verſcheyden zich ondertusſchen naar den ſtroom begeevende voorts alle die genen, welken nog met het water worſtelden, met hunne pylen doorſchooten, en dus van het leeven beroofden.

Dit verricht en ook immiddels de meeste omſtaanders van den Hertog geveld zynde, vielen de Vriezen op den zelven te vinniger aan; zulks die, door dit gevaar als uyt eenen diepen ſlaap gewekt, zich nu met eene ongemeene dapperheyd begon te verweeren, en de tegen hem uytgeſchootene pylen door zyn ſchild af te keeren. Voorts hebbende eenen Vries, welke hem van achteren aangreep, door zyne ſpeer geveld, deedt dit den eerſten aandrang der overigen een weynig verminderen.

Omtrent den zelven tyd (3) ſpatteden de in bezetting leggende roovers uyt hunne ſterkte, en renden te paard over de lyken der geſneuvelden naar dien oord, alwaar de Hertog door de aangevalle Vriezen als nog beſtreeden wierdt: zulks zy den zelven kennende en ziende hem reeds dwars door zyn been gequetst, zich van den zelven, als die nu op het punt ſtondt om van 't leeven beroofd te worden, nog van pas meester maakten, en op die wyze dat gevaar onttrekkende, nevens Raginier (4) Graaf van Berge en meer andere Legerhoofden, gevangelyk naar hunne ſterkte ſleepten.

Doch

(1) *K. Kolyn vs* 765.
- - - - - - ti Biscop
Kwam cume met kleine trop
In ein ſcep / en is 't ontlopen
Tegen zin wane en hope.

(2) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 21. At hi, qui in munitione erant, cum viderent, concurſum fieri & certatim ſe de littore in aquam præcipitari, animadverterant eos perturbatos fugam iniſse, & mox nutu & vocibus de fuga eorum Friſiis ſignificare cœperunt. Dux vero videns fugam multitudinis cum ſuis, ſtabat ſtupefactus, fortisſimi quoque quorum cor ut leonum erat, ita pavore ſolutum est, ut loco, in quo conſtiterant, ſe movere non posſent, acciditque, nescio quod divino judicio quaſi inauditum miraculum, adeo ut Friſii, ex ſignificatione oppidanorum evocati, accurrerent, & eos quaſi ſaxa immobilia ſtantes interficerent, & ita Dei jusſu ſunt in ſuis membris obligati, ut nemo ex tanta copia clarisſimorum virorum manum ſtricto gladio ad reſistendum erigeret, vel ſcutum ad ſe protegendum opponeret. Quibus peremptis celeri curſu perveneruut ad littus, & complures, qui per crepidinem littoris in aqua manibus reptabant, jaculis confodiunt. Alii namque, dum Ducem ſolum ſtare conſpicerent, circumſistunt, ſed ille conſumto ſpiritu fortiter reſtitit, & misſa pila excepit: Unum tamen a tergo ſe impetentem averſa hasta trajecit, Quo exanimato reliquorum impetum paululum represſit.

(3) *Ibidem.* Interim prædones ex oppido jam læti de victoria ſubito erumpunt, omnia cadavera mortuorum perequitant, illuc, ubi Ducem a multitudine circumdatum cernebant, contendunt. Quem cognitum & jam in adverſum os vulneratum, & pene deſperatum ſtatim ex periculo eripiunt, & cum paucis captis in castellum perducunt.

(4) *Chron. Lobicenſ. ad ann.* 1018. Dux Godefridus, cum Comite Reinero, perdito exercitu, capitur in Friſia.

Doch naauwlyks waaren zy binnen de zelve gekomen of de roovers ſmeeten (1) zich, uyt ontzag wegens de hoogheyd van 's Hertogen geboorte, voor des zelfs voeten neder, ja bezwoeren hem *van hen in dit voorval goeden raad te geeven, en, zoo by den Keyzer als den Uytrechtſchen Bisſchop Adelbold, wegens de door hen tot nog toe aldaar gepleegde rooveryen, vergiffenis te willen verwerven.* Dit beloofde hen de Hertog onder voorwaarde echter *van dat zy hem en alle de overigen, die nog in 't leeven en by hen gevangen waaren, op vrye voeten zouden ſtellen. Hiertoe*, betuygden zy, *bereyd te zyn*, doch vertoonden hem met eenen *den grooten haat, dien zy, wegens dit voorval van alle de ouders en bloedverwanten der geſneuvelden op zich gelaaden hadden; en begeerden des dat die allen op zekeren beſtemden dag ook zouden zweeren, nooit deswege wraak te zullen neemen.* Dit hen mede zynde toegeſtaan, wierdt de dag en plaats betekend, wanneer en waar dit geſchieden zou, en gevolglyk de Hertog op vrye (2) voeten geſteld, doch alle de overigen gevangen gehouden, tot dat deeze aan hen beloofde voorwaarden zouden weezen naagekomen.

Naauwlyk was de aldus losgelaate Hertog vertrokken of (3) de roovers vielen, volgens hunnen roofzugtigen aardt, op de lyken der geſneuvelden en ſchuddeden de zelven moedernaakt uyt, zulks die door de ebbe en den vloed ſedert wyd en zyd gedreeven de naastgelegene oevers ter langte van meer dan twee mylen met de zelven bezet en dus geheel wit ſcheenen, even als of zy door het te bleeken gelegd zynde lywaad overdekt geweest waaren.

En zekerlyk het getal zoo der verſlaagenen als der drinkelingen, was zoo groot, dat in geene geheele (4) eeuw iet diergelyks was voorgevallen. Bynaar alle de Soldaaten, zoo van (5) den Luykſchen als Kamerykſchen Bisſchop, hadden by dit voorval het leeven ingeſchooten. Onder de lieden van naam wierden niet alleen de (6) Priester Folkard, de Diaken Bartold, de Ridders Hiddo, Halmarik, Volſellin, Hubert, en Hildebold, maar ook de Graaven Johan en Godefrid geteld, niet zonder beklag hun-

(1) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 21. Pedibusque ejus provolvuntur, eique ſe dedunt, obſecrant ut rebus ſuis conſulat & apud Imperatorem & Episcopum Adelbaldum pro eis de negotio confecto interveniat. Quibus, cum dixisſet, omnia quæ ab eo postularent, ſeſe facturum, tantum, ut ipſum & cæteros, qui ſuperesſent & capti erant, illæſos abire permitterent; reſponderunt, magnas inimicitias parentum & propinquorum illorum, qui occubuerant, ipſos incurrisſe. Si impunitatem illius facti juramento ſibi confirment, ut nullam unquam vindictam ab ipſis exigant, ſeſe facturos, quæ postularet, ostenderunt. Cumque Dux hæc laudaret, conſtituunt diem & locum, quando hæc omnia fieri debeant, illos autem qui capti fuerant usque ad inducias condictas in vinculis retinent, Ducem abire permittunt.

(2) *Chron. Sigeb. Gembl. ad ann.* 1019. Dux Godefridus, impetrata Friſonibus totius injustitiæ impunitate a captivitate ſolvitur.

(3) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 21. Quo abeunte irruerunt ſuper occiſos, & obliti omnis humanitatis omnia corpora vestimentis exuerunt, ut nec pannum quidem relinquerent, quo verenda tegerentur. De his quoque hæc feruntur, quod quædam corpora horum longe in altum ab incolis propter fœtorem expulſa, ab avibus & bestiis & marinis feris, quæ cupidisſimæ humanorum cadaverum ſunt, illæſa & intacta permanſerint. Et dum iterum ad littus per æstum projicerentur per duo miliaria aut amplius candor eorum viſus est, quaſi littus candidisſimis linteis esſet expanſum.

(4) *Ditmari Chron. Lib. VIII. fol.* 426. Post tempora Caroli una die vel anno aliquid in his regionibus tale non accidit, ſicut vetustas asſerit.

(5) *Ibidem.* Balderici præſulis & Cameracenſis Episcopi, milites pene omnes prædicta oppetierunt in inſula.

(6) *J. a Beka fol.* 38. Ceciderunt enim iterum ex parte Pontificis Adelboldi viri ſtrenui bellanti manu necidati, videlicet Folcardus Presbyter, Bartoldus Diaconus, Joannes & Gotfridus Comites, Hiddo, Halmaricus Volcellinus, Hubertus ac Hildeboldus, milites.

hunner (1) hooggeboorene bloedvrienden. Met een woord daar was in de drie (2) naastgelegene gewesten geen huys, of daar ontbrak ten minſte een inwoonder by den laatſten krygstogt omgekomen. Welk overzwaar onheyl, behalven de reeds gemelde Hemeltekenen, nog door een in dien tyd voorgevalle (3) vogelgevecht ſchynt voorſpeld te zyn; mids de overwinning behaald hebbende hoop, naa'er een ontelbaar getal ſtaande het onderling kampgevecht geſneuveld was, juyst de zelfde plaats eertyds hadt ingehouden, alwaar deeze ſlachting ſedert des (4) Woendags, zynde de (5) negenentwintigſte van Hooimaand, ook is voorgevallen.

Zeer groot was ook de ontſteltenis van (6) Keyzer Henrik, als hy van het elendig omkomen van zoo ontzaglyk leger, tegen de voorheen aan hem gedaane verzekering bericht kreeg: dierhalve ten hoogſte gevoelig wegens de betoonde weerſpannigheyd van zynen Neef, den Graaf van Holland, heeft hy den zelven de vyf Zeeuwſche eylanden, welken door hem aan des zelfs Vader Arnoud, als zynen Zwager, nevens Islegowe Stavere, Oost- Westergouwe eerstyds gegeeven waaren, ten ſtraf van dit beſtaan thans weder afgenomen, en die aan zynen behuuwden (7) Neef Boudewyn den IV. Graaf van Vlaandre (want die was met 's Keyzers (8) Gemaalinne Broeders dochter (9) Otgiva getrouwd) onder deeze voorwaarde geſchonken, dat hy hem, zoo het de nood vereyschte, met zyne Vlaamſche benden tegen de weerſpannelingen van zynen Huyze de behulpzaame hand zoude bieden. Dan 't gene den voet tot de geweldige (10) oorloogen gegeeven heeft, welken ſedert, om de bezittinge dier eylanden, tusſchen de Hollanders en Vlaamingen, by de driehonderd jaaren, met veele verbitteringe en ongemeen ſneuvelen der wederzydſche onderdaanen, zyn gevoerd geworden.

Hoe 't zy, Keyzer Henrik bemerkende dat die genen, welken totnogtoe hem en het ryk tot een vast ſteunſel verſtrekt hadden, by dit voorval waaren omgekomen en des geen

(1) *Ditmari Chron. Lib. VIII. fol.* 425. Godefridus Comes occiditur, Johannes autem optimus miles jacet, quem ſemper patria deflet.

(2) *Ibidem fol.* 426. Et in proximis tribus provinciis non ſupererat una domus, ubi ſaltem non deesſet habitator unus.

(3) *Annal. Saxo ad ann.* 1018. Hanc inſuperabilem ærumpnam aves undique congregatæ & ſemet ipſas invicem interficientes, quæ inumerabiles erant, præſignaverunt, & locum, ubi postea corruerunt, præoccupaverunt.

(4) *Ibidem.* Itaque (IV.) Kalendas Augusti, III feria petiit Othelboldus Episcopus prædictum Theodericum.

(5) *Alpertus de diverſit. temp. Lib. II. cap.* 21. Quamvis Cædes IV. Kalendas Augusti facta fuisſet.

(6) *Acta SS. Menſ. April. tom. II. fol.* 860. *in vita Walbodonis.* Permotus est Imperator cum audisſet.

(7) *Iperii Chron. Sti. Bertini cap.* 34. Post hoc Imperator SEDITIONE SUORUM COACTUS, Balduinum ad ſe vocavit, cujus auxilio ſibi rebelles omnino ſubegit. Tunc Imperator ei Valenthianas beneficiavit, & TERRAM DE VOLKARA ſuperaddidit.

Sigeb. Gemblac. Chron. ad ann. 1007. POSTEA imperator SEDITIONE SUORUM COACTUS, Valentianas Balduino Comiti beneficiavit, ut SIBI CONTRA MOTUS SUORUM AUXILIO ESSET, POSTEA ei etiam WALACHRAS addidit.

(8) *Genealog. Com. Fland. cap.* 3. Iste Balduinus vir pulcher, formoſus corpore, & ſtatura grandis, uxorem accepit OGIVAM filiam Gilesberti Comitis Lizelenborg, cujus fratres fuerunt hii, Adalbero Metenſis Episcopus, Fredericus Dux Lotharingiæ, Henricus Dux Bajoariæ, Gislebertus Comes de Salinis, Theodericus de Luzelenburch.

(9) *Chron. Quedlinburg. ad ann.* 1019. Hoc ipſo anno Fridericus frater Cunigundæ Imperatricis defunctus est.

(10) *Meyeri Annal. Fland. ad ann.* 1007. Tantumque ab eo iniit gratiam ut & Valachrias cum aliis Zelandiæ inſulis dono ab eo accipere mereretur, QUÆ QUIDEM RES ORIGO FUIT LONGISSIMÆ INTER FLANDROS ATQUE HOLANDOS DISCORDIÆ AC BELLI QUOD QUADRINGENTOS PROPE PER INTERVALLA TENUIT ANNOS, CONTENDENTIBUS USQUE HOLANDIS ZELANDIAM JURE OPTIMO ESSE SUAM.

geen kleyn gewigt van zaaken in 't vervolg zyne ſchouderen (1) ſtondt te drukken, ter oorzaake die van zynen Huyze zelf, door zich tegen zyne bevelen op zoo ongehoorde wyze te kanten, hem verhinderden hunne buytenſpoorigheden te beteugelen, zakte met geene mindere ſpoed dan bekomering aanſtonds den Ryn af: dan verſtaande onderwege de beloften, die de losgelaate Hertog zoo aan de Vriezen, als de zich in de Merwe onthoudende roovers gedaan hadt, zondt hy zynen Kapellaan Walbod, welken hy in de plaats van den te Thiel overleeden Baldrik, tot Bisſchop van Luyk hadt aangeſteld, naar Vriesland, ter oorzaake die in zyne jeugd eerst Kanonik daarnaa Schoolaster te Uytrecht (2) geweest, en des in dien oord by ieder bekend was. Welke dan op zyne aankomst, gelyk ook de anderen hem (3) verzellende Gezanten, de door den Hertog aan hen beloofde en door (4) hem ſedert verworve vergifſenis aan de (5) roovers uyt 's Keyzers naam verkondigden. Zulks die, naa deeze en de andere door hen bedongene voorwaarden, ſedert insgelyks waaren naagekomen, de overige by hen totnogtoe gevangen gehoudene Bevelhebbers, ook op vrye voeten ſtelden.

1021 En hoewel Graaf Dirk, by 't ontſtaan van deezen oorlog, alle de Bisſchoplyke (6) goederen en inkomſten, gelegen onder zyn Graaflyk gebied, hadt aangeſlaagen, en voorts nog in 't bezit bleef van de Merwe, Alblas, (7) en de andere daarrondom gelegene landen en ſtroomen, zoo wierdt'er echter ten overſtaan van Keyzer Henrik, welke daarom nevens zyne Gemaalin in Hooimaand te Nieumeege (8) gekomen was, door de tusſchenkomſte van den Hertog Godefrid; hoewel genoegzaam gedwongen, by voorraad eene (9) verzoening tusſchen den Graaf van Holland en den Uytrechtſchen Kerkvoogd ſedert getroffen: mids Dirk wederom de wapenen tegen den Bisſchop Adelbold opvattende, niemand aldaar

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 1018. Imperator ex Burgundia reverſus nil de promisſis percipiens, & parum ſibi renitentibus nocens . . . . mox per Rhenum ſollicitus deſcendit. Nam cooperatores ſui & columnæ regni maxima ex parte jam ceciderant, ſibique grave pondus in occulto imminabet quare fidei ſimulatores occultis ei inſidiis per extraneos reſistere nitebantur, ut non liceret ei libertate debita congruenter imperare, eorumque injustam temeritatem & libertatis inſolentiam in aliquo minorare.

(2) *Vita Walbodon. in Actis SS. menſ. April. tom. II. fol.* 857. Dehinc juventute ſpectabili ut palma florens . . . . . omnes in clero præcellebat eccleſiæ Ultrajectenſis, in qua etiam fuerat Canonicus, . . . Magister denique Scholarum.

(3) *Ibidem fol.* 860. Atque Walbodonem cum legatis Freſoniam miſit, quod genere & ſanctitate clarus eo locorum haberetur.

(4) *Hiſt. Monasterii Sti. Laurentii Leodienſ. in Walbodone cap.* 5. Godefridus dux Lotharingiæ ab Imperatore misſus est, & conſerto prælio, vox repente, nescitur unde, ab omnibus audita est: *fugite, fugite, capite, capite.* Cunctis actutum inſtar locustarum fugientibus, multisque adverſariorum hinc inde peremtis, dux ipſe Godefridus ab hostibus capitur. Pro cujus liberatione venerabilis Episcopus Walbodo, eo quod ſibi notus esſet & carus, transmisſus est . . . . . quid multa? Prædonibus veniam ab Imperatore obtinuit, Ducem ſanum recepit, pacatis omnibus, bellorum impetus quievit.

(5) *Anſelmus de Walbodon. cap.* 67. Quid multa? PRÆDONIBUS veniam ab Imperatore obtinuit, Ducem ſanum recepit, pacatis omnibus bellorum impetus conquievit.

(6) *Diplom. Wilb. Episc. Traject. apud Hedam fol.* 132. Sed a Theodrico Comite & filio ejus Theodrico, fratreque ejus Florentio INVASÆ.

(7) *K. Kolyn vs* 770.

Dus hild Gzeva Tieric dat velt
Met grote bote, en blef houwen
Merewede, Allebas en ti Gouwen
En ſtromen in zin gewout.

(8) *Diplom. Henrici II. Imp. apud. Leibnit. Script. Brunsv. tom. II. fol.* 378. Data anno ab incarnatione domini nostri Jeſu Cristi Milleſimo XXI, ind. IV. anno vero domini Henrici Romanorum invictisſimi Imperatoris augusti, ſcilicet regnante vigeſimo, imperante autem octavo. ACTUM 10. KALEND. AUGUSTI NOVIOMAGO feliciter Amen.

(9) *Annal Saxo ad ann.* 1018. Sed Godefridi Ducis auxilio Othelboldus antistes cum Theoderico hoste reconciliatur, non voluntate ſed necesſitate, quare non erat regionis illius præpotens defenſor, ſi inimicus acrior inſurgeret.

daar in ſtaat geoordeeld wierdt, om den zelven tegen zoo magtigen te konnen beſchermen.

Dus ongelukkig was de laatſte krygstogt van den anders zoo zeer beroemden Hertog Godefrid, mids (1) hy nog in 't zelve jaar naa 't maaken deezer verzoeninge, overleedt, en gevolglyk door Keyzer Henrik aan des zelfs jongeren Broeder Gozelo dat daardoor opengevallen Hertoglyk bewind van Nederlotteringe wierdt opgedraagen. Zulks die, mids onder den zelven in die hoedaanigheyd onder anderen ook de Graafſchappen (2) van Holland en Zeeland ſtonden, daarom altemets zelf door eenige ſchryvers (3) HERTOG VAN HOLLAND EN ZEELAND genaamd wordt.

1022 Ingevolge van dit te Nieumeege geſloote verdrag, vervoegde zich Dirk, Graaf van Holland, met den aanvang des jaars duyzendtweeëntwintig te Tulpe, 't gene thans (4) Zulpig genaamd is, mids ook de Keyzer zyn Oom, om het hiervoor gemaakte verdrag zyn volle beſlag te doen hebben, aldaar gekomen was. In wiens (5) tegenwoordigheyd en ten overſtaan van den Aartskanſellier Aribo; de Aartsbisſchoppen Anno van Kolen, Everard van Trier, Adelbert van Hamburg; den onderkanſellier Udelrik en meer andere Bisſchoppen, Graaven en Vazalen des Keyzerryks, Graaf Dirk het leen der Graafſchappen van Holland (6) en Kenmerland, van Adelbold Bisſchop van Uytrecht, als zynen wettigen Leenheer verheft heeft. Naar welk voorbeeld de zelfde leenverheffing ſedert door Graaf Florents den V. eerst (7) van Johan den I., en daarnaa van (8) Johan den II., en door Graaf Willem (9) den III. van Guido Bis-

(1) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 1019. Dux Godefridus . . . . . a captivitate ſolvitur, ſed non multo post moritur, frater vero ejus Gothelo in Ducatu ſubſtituitur.

(2) Butkens Troph. de Brab. tom. I. fol. 8. *Cette Duché comprennoit dans ſes limites . . . . Anvers*, HOLLANDE, *Utrecht*, *Friſe &c.*

(3) Heiss. de l'Emp. tom. I. pag. 139. *Gozelo Duc d'*HOLLANDE, *& de* ZELANDE.

(4) *Acta SS. menſ. Febr. tom. I. fol.* 923. Deinde Coloniæ Ubiorum Lipſanis Sanctorum ſalutatis, TOLPIACUM divertit. Vicus is quondam, nunc oppidum in citeriori verſus Rhenum Ardenna, ſecundo ſuper Marcodurum milliario altiori loco poſitum, quod hodie communiter TULPETUM & a populi voce ZULPIG indigitatur.

(5) *Diplom. Adelb. Ep. Traject. apud Hedam. fol.* 112. Prænominati omnes feudales Eccleſiæ in generali Synodo Episcopi Trajectenſis tenentur, & debent perſonaliter intereſſe, QUI FEUDUM SUUM A ME RECEPERUNT in homagium ac fidelitatem præſtiterunt coram Domino Henrico II Romanorum Imperatore invictisſimo Augusto, præſentibus Aribone Archiepiscopo & Archicapellano, Annone Colonienſi, Everhardo Treverenſi, Adelberto Hammelburgenſi Archiepiscopis, Udalrico Vicecancellario & pluribus aliis Episcopis, Comitibus, & regni fidelibus. Actum in Tulpiaco Castro anno Domini MXXI, IV Nonas Januarii feliciter, Amen.

(6) *Iibem fol.* 111. Comes Hollandiæ est liber feudalis Episcopi Trajectenſis, & tenet in feudum COMITATUM HOLLANDIÆ & terram KENEMARIÆ, cum terris, manſis, ſylvis, campis, pratis, pascuis, mancipiis, aquis, aquarum decurſibus, & justitia . . . . . & dictus Comes Hollandiæ vocatur & est MARESCHALCUS Episcopi Trajectenſis.

(7) *Annal. Anth. Matth. tom. V. pag.* 583. Johannes Dei gratia Trajectenſis electus univerſis præſentes literas inſpecturis ſalutem in Domino ſempiternam. Noverint univerſi præſentes & futuri quod nos illustri vero Domino Florentio Comiti Hollandiæ, conſanguineo nostro prædilecto, decimas novalium per totum districtum terræ ſuæ concesſimus in feudum cum aliis bonis ſuis tenendis ab eccleſia nostra Trajectenſi & a nobis & a nostris ſuccesſoribus Episcopis Trajectenſibus, ſicuti alia bona ſua, quæ ab eccleſia nostra tenet & a nobis. In cujus rei testimonium præſentem literam fecimus fieri & ſigillo nostro ſigillari. Actum & datum anno Domini CIↃCCLXXXI, in octavis asſumptionis beatæ Mariæ virginis.

(8) *Ibidem pag.* 585. Johannes Dei & Apostolicæ ſedis gratia Episcopus Trajectenſis univerſis & ſingulis, ad quos præſentes literæ pervenerint, ſalutem in eo, qui est omnium vera ſalus. Tenore præſentium recognoscimus & dilucide demonſtramur, quod nos feuda, quæ magnificus vir & potens Dominus Florentius Comes Hollandiæ, Zelandiæ ac dominus Friſiæ & progenitores ſui ab eccleſia nostra Trajectenſi & nostris prædecesſoribus ab antiquo tenuit, & tenuerunt, ipſi Domino Florentio prædicto concesſimus a nobis & ab eccleſia nostra Trajectenſi tenenda titulo feudali. In cujus rei testimonium ſigillum nostrum præſentibus duximus apponendum. Datum apud Trajectum in Castrino Luciæ virginis anno Domini CIↃCCXCIV.

(9) *Ibidem.* Nos Guido Dei Gratia Episcopus Trajectenſis notum facimus univerſis præſentia vi-

Bisſchop van Uytrecht, even gelyk ook door andere Graaven van andere Kerkvoogden gedaan, of, by 't overgeeven van eenigen dier landen, te doen, bedongen is.

Uyt hoofde van deeze leenverheffing, vindt men Graaf Dirk, in het daar van gemaakte getuygſchrift, als Maarſchalk der Uytrechtſche kerke genoemd; mids de Bisſchoppen in die tyden zich geenszins met het werreldlyk bewind huns Bisdoms bemoeiden, maar dat, het zy op den naam van (1) Advokaat, Graaf of Maarſchalk, aan den eenen of anderen opgedroegen; dan in 't vervolg deeze aldus aangeſtelde Advokaaten en Graaven, gelyk uyt het laatſte voorval van deezen (2) Leenman blykt, zich van de hen toevertrouwde kerklyke goederen, ten naadeele der Bisſchoppen, meester maakende, hebben die het bewind ſedert zelf by de hand gevat, en, voor zoo ver het toen nog in hunne magt was, zich van de onderdrukkinge der hen nu gevaarlyk gewordene Bewindsmannen zoo niet geheel ontſlaagen, ten minſte die goederen, gelyk hier, van hunne kerken door hen te leen doen houden.

Door het bewind van Maarſchalk wierdt toen geen Hoogkrygsgezaghebber, gelyk thans te tyd, maar ſlechts een LANDDROST verſtaan. Wier bewind beſtondt in de rust en (3) eendragt van het hem toevertrouwde platte land te handhaaven, alle geweld en beleediging te weeren, de misdaadigers op te zoeken, in den kerker te ſmyten, en, om geſtraft te worden, voor den rechter te brengen. Zoodaanige Maarſchalken waaren 'er verſcheyden in 't Uytrechtſche Bisdom. Dus was'er een Maarſchalk van 't (4) OPPER- even als ook een van 't NEDERSTICHT (5) desgelyks van het platte land rondom (6) Duurſtede, en zoo was dan ook de tegenwoordige Graaf van Holland over die landen, welken hy, volgens de bovengemelde leenverheffing, van de Uytrechtſche kerk, als der zelver Vazal, bezat.

Door deeze opgevolgde leenverheffing kreeg dan de te voore gemaakte verzoening, tusſchen den Graaf van Holland en den Bisſchop van Uytrecht, zyn volle beſlag, en ley des de laatſte, als van alle kryg althans ontlast zynde, ſedert toe om zyne kerk van de rampen, die de zelve, zoo door den laatstgemelden inval der Noordmannen, als den te Uytrecht

ſuris vel audituris, quod nos nepotem nostrum dilectum Wilhelmum Comitem Hannoniæ, Hollandiæ &c. anno Domini CIƆCCC. tredecimo dominica post octavam Epiphaniæ apud Harlem infeodavimus de omni feodo, quod prædecesſores ſui Comites Hollandiæ a nostris prædecesſoribus Episcopis Trajectenſibus & ab Eccleſia nostra Trajectenſi tenere conſueverunt, atque illud eidem concesſimus tenendum a nobis & nostris ſuccesſoribus Episcopis Trajectenſibus & ab omni eccleſia nostra Trajectenſi eo jure, quo prædecesſores ſui tenuerunt & habuerunt. Dictus vero Nepos noster coram nobis & eccleſia nostra præſtitit corporaliter Sacramentum fidelitatis modo debito & conſueto. In cujus rei testimonium ſigillum nostrum præſentibus duximus apponendum. Datum anno Domini CIƆCCCXV. menſe Martio.

(1) *Aventini Annal. Schirenſ. ad ann.* 938. Nam ea tempestate ſacerdotes rei familiaris administrationem ac curam ut leviusculam ac ſe indignam in COMITEM quempiam relegabant; ſubſequentis tamen ætatis ſacerdotes, repudiata hujusmodi Advocatorum Patronorumque oppresſione ac onere, inſolentiaque, ipſi ſibi novum creavere Magistratum, quem Præpoſitum nominant.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 1018 THEODERICUS enim Othelbaldi Trajectenſis Episcopi INFAUSTUS SATELLES erat.

(3) L. Un. C. de Irenarch. L. pen. C. de jure Fisc. L. pen. C. th. eod. L. 6. ff. de custod. & exh. reor., L. ult. §. Irenarchæ ff. de mun. & hon., L. ult. C. th. de Patrocin. Vicor.

(4) *Math. de Nobil. pag.* 350. In ſuperiori diœceſi Johannes de Clarenburch / Godtſchalck van Winſen MAERSCHALCK van Eemlant en Amersfoert.

(5) *Ibidem pag.* 342. Want Frederich upt den Ham / Maarſchalk van den NEDERSTICHTE.

(6) *Ibidem pag.* 351. In inferiore ſeu 'T Nederquartier .... BATAVODURANI Joannes van Renese / van Wulve / Willem van Zuylen Nyvelt op Schonauwer enz.

trecht voorgevallen brand geleeden
hadt, te herſtellen. En zekerlyk de
historiën getuygen ons hoe Bisſchop
Adelbold aan de Thielſche (1) kerk,
welke by den voorgemelden inval
der Noordmannen van haare ſieraaden
en gewyde vaten beroofd was, niet
alleen het noodige verzorgde, maar
in de plaats der totnogtoe aldaar ge-
weest zynde Nonnen, welken voor-
heen door Graaf Walger, zynde de
Broeder van Dirk den III. Graaf van
Holland, aldaar geſteld en door des
zelfs (2) Gemaalinne Alberada niet
weynig begiftigd waaren, thans een
Kapittel van Kanoniken oprechtte.

Met geenen minderen yver hadt hy
ook den aangevangen opbouw zyner
te Uytrecht voorheen afgebrande
hoofdkerke voortgezet, zulks dat
1023 zwaarwigtig werk in 't jaar (3) duy-
zenddrieëntwintig voltrokken, en tot
het doen der inwydinge alles vaardig
was. Om deeze by te woonen ver-
ſcheen Keyzer Henrik, verzeld van
zynen (4) Broeder Bruno, Aartsbis-
ſchop van Augsburg, in 't midden van
dat jaar te Uytrecht: alwaar den zes-
entwintigſten van Zomermaand de
kerkwyding met zeer ongemeene
plegtigheden en onder eenen grooten
toevloed van de voornaamſte inwoon-
ders der rondom gelegene gewesten,
ten overſtaan van Peligrim, Aartsbis-
ſchop van Kolen, Everard Aartsbis-
ſchop van Trier, Aribo Aartsbisſchop
van Ments, Everhard eerſten Bisſchop
van 't nieuw geſtichte Bamberg, Ge-
vehard Bisſchop van Regensburg,
midsgaders nog een groot getal van
andere Bisſchoppen, Graaven en eer-
ſte Vazalen des ryks, geſchiedde.

De Keyzer ſedert deeze nieuw in- 1024
gewyde kerk met het (5) Graafſchap
van Twent, van 't welke eene Bal-
drik totnogtoe Graaf geweest was,
en die licht de hiervoorgemelde Bal-
drik Gemaal van de Wraakzugtige
Adela kan geweest zyn, den vyfden
dag des volgenden jaars te Bamberg
begiftigd hebbende, wierdt nog in 't
zelve jaar door eene zoo gevaarlyke
ziekte

(1) *Hedæ hiſt. fol.* 110. Eccleſiam præterea divæ Walburgis in Tiela coævam eccleſiæ Trajectenſi a Danis & piratis paulo ante deſtructam, reſtauravit & perfecit, deputans in illa Collegium Canonicorum, ubi dudum Walgerus Princeps & Comes Frater Theodrici (uti volunt primi) Comitis Hollandiæ, templum ſtruxerat, & virgines ſacras, (quas Sanctimoniales vocant) pro obſequio Divino inſtituerat.

(2) *Alpert. de diverſit. temp. Lib. I. cap.* 8. Monasterium quoque Sanctæ Walburgæ irrumpentes, vestesque ſanctas, a quodam Comite Waltgero conſtructore ipſius loci & SUA CONJUGE DOMINO DIGNA ALBERADA ibidem collocatas auferentes &c.

(3) *Hedæ Hiſt. fol.* 110. In cujus conſecratione interfuere Henricus Imperator, & inter alios Prælatos ac Nobiles Piligrinus Agrippinus, Everhardus Trevirenſis, Arebo Moguntinus, Everhardus Bambergenſis primus, Geberhardus Ratisbonenſis, Bruno Augustrenſis Frater Henrici Auguſti, Reginboldus Spirenſis, Bruno Tullenſis, Walbodo Leodienſis, Adalbertus Hammelburgenſis, Heymannus Verdunenſis Episcopi, qui etiam interfuere conſecrationi Sancti Michaëlis Bambergenſis, anno MXXI. Dedicata est autem VI Kalendus Julii MXXIII.

(4) *Annal. Saxo ad ann.* 1002. Hujus Henrici regis frater erat Brun Auguſtenſis postea ſedis Episcopus.

(5) *Diploma Henrici III. Imp. apud Hedam fol.* 112. In nomine Sanctæ & individuæ trinitatis, Henricus dei gratia Romanorum Imperator Auguſtus. Cuncta quæ aut poſſidemus aut posſidere videmur, ab ipſo accepimus, qui nos & potenter ex nihilo fecit & miſericorditer usque ad hoc, quod nunc ſumus, perduxit; ipſe dator, ipſe nutritor, ipſe noster & protector. Ex acceptis autem aut condemnabimur, aut glorificabimur. Nam ſi eis ſecundum ſuggestionem inimici ad pompam nostram abutimur, ex eis quaſi commisſi talenti defraudatores infeliciter condemnabimur. Si autem eis ad gloriam & laudem nominis illius, qui dedit, utimur, ex eis ut fideles diſpenſatores glorificabimur. Nihil quippe quod proſit habemus quod ab ipſo non accepimus, qui ideo dat ut recipiat, & non ideo recepit, ut indigeat, ſed ut nos earum rerum, quas recepit, poſſeſſores æternaliter faciat. Nam quicquid ei donamus non amittimus, ſed hinc nobiscum portamus, quod autem retinemus non hinc nobiscum portamus, ſed hic amittimus. Qua propter notum ſit omnibus S. Dei Eccleſiæ fidelibus, tam futuris, quam præſentibus, quod nos ob perpetuale remedium anteceſſorum nostrorum, & nostri ac dilectisſimæ conjugis nostræ Cunigundæ S. Trajectenſis Eccleſiæ nostris temporibus conſtructæ, & nobis præſentibus dedicatæ ſub patrocinio beatiſſ. Martini Archiepiscopi, interventu conjugis noſtræ & Adelboldi ejusdem Eccleſiæ Episcopi, ac Haymonis Verdunenſis Episcopi, & Comiti Bertolphi fidelis nostri Comitatum de Thrente per hanc Imperialem paginam nostra jusſione conſcriptam deinceps habendam damus & concedimus. Quæ donatio ut ſtabilis & inconvulſa nunc & in perpetuum permaneat, hanc paginam inde conſcriptam ma-

ziekte aangetast, dat die hem den elfden (1) van Hooimaand uyt het leeven rukte; zulks zyn lyk in de kerk te Bamberg, welke door hem ſtaande zyn leeven van den grond af geſticht was, tot geene kleyne droefheyd zoo van zynen Neef den Graaf van Holland, als het geheele Keyzer-ryk begraaven wierdt, dewyl hy geene (2) kinderen naalaatende, ſtraks het ryk, wegens de verkiezing van eenen nieuwen Keyzer, zich door zeer gevaarlyke verdeeldheden beroerd zag.

De Keyzerin (3) Weduwe echter, meer het heyl des ryks dan haare rechtmaatige droefheyd, wegens haar ondergaan verlies, te raade gaande, en onderſteund door haare Broeders Dirk Bisſchop van Mets, en Hezelo dat is Henrik Hertog van Beijere, liet ſtraks zeer naadruklyke bevelbrieven aan alle de Ryksprinſen afgaan, om, tot het verkiezen van eenen nieuwen Keyzer, in eene groote vlakte, die KAMBAM (4) genaamd en omtrent (5) Ments en Worms gelegen was, onder tenten ter (6) wederzyde des Ryns by den anderen te komen. Zulks de toevloed zoo der Bisſchoppen, Hertogen als Graaven des ryks derwaart, zeer ongemeen was, en des ook Graaf Dirk, zoo om zyne naamaagſchappye met de tegenwoordige Keyzerinne weduwe, als in hoedaanigheyd van Prins des ryks onder (7) Gozelo, tegenwoordig Hertog van Nederlotteringe, en by gevolge ook (8) van Holland en Zeeland, aldaar verſcheenen is.

Als men nu, naa de aankomst van zoo veele Vorſten, in 't open veld, naar de wys der oude Duytſchers, wegens de aanſtaande verkiezing in beraad tradt; was ieder (9) tusſchen vrees en hoope, en ſcheen de ſtaat door de onderlinge tweeſpalt te zullen worden vaneengeſcheurd; dan eyndelyk kwamen, door de behendigheyd van Abbo, Aartsbisſchop van Ments, de meeste ſtemmen overeen. Zulks (10) Koenraad, Hertog van Zwaben, zoon van Henrik Hertog van

manu nostra propria corroboravimus, & ſigilli nostri impresſione inſigniri curavimus. Signum Domini Henrici Romanorum invictisſimi Imp. Aug. Aribo Archiepiscopus & Archicapellanus recognovi. Data Nonis Januarii, anno Dominicæ incarnationis CIↃ XXIV. Indictione VI. anno Domini Henrici regis XXII. Imperii X. Actum Babenbergh feliciter Amen.

(1) *Wippo de vita Chunradi Salici fol.* 461. Anno ab incarnatione Domini milleſimo XXIIII. Imperator Henricus.... Corporis correptus est infirmitate, qua invalescente III. Idus Julii hanc vitam excesſit. Cujus corpus de Saxonia ad ſepeliendum ducitur ad locum, qui dicitur Pabenberg, ubi ipſe bono zelo ac ſtudio fundavit Episcopatum.

(2) *Ibidem fol.* 462. Nam cum Imperator ſine filiis obiisſet, quilibet potentisſimus ſecularium Principum, vi magis, quam ingenio nitebatur, aut fieri primus, aut quacunque pactione a primo ſecundus, ex qua re diſcordia pene totum regnum invasſit.

(3) *Ibidem. fol.* 462. Imperatrix vero Chunigunda, quanquam maritali vigore deſtituta foret, tamen conſilio fratrum ſuorum, Theoderici Metenſis Episcopi, & Hetzelonis Ducis Bavariæ, pro viribus reipublicæ ſuccurrebat, & ad reſtaurandum Imperium aciem ingenii mentisque ſolicita conſideratione direxit.

(4) *Herm. Contract. Chron. ad ann,* 1024. Habito conventu apud villam KAMBAM.

(5) *Wippo de vita Chunradi Salici fol.* 463. Inter Moguntiæ confinia & Wormatiæ locus est amplitudine planiciei cauſſa multitudinis maximæ receptibilis: ex inſularum recesſu ad ſecretas res tractandas tutus & habilis.

(6) *Ibidem.* Ibi, dum convenisſent cuncti primates, & ut ita dicam, vires & viscera regni cis & circa Rhenum Caſtra locabant.

(7) *Ibidem fol.* 462. Duces autem ſupradictis viris contemporanei hi fuerant Benno Dux Saxoniæ, Adelbero Dux Hiſtriæ, Hetzilo Dux Bojoariæ: Erneſtus Dux Alemanniæ, Dux Lutaringorum Fridericus, RIBUARIORUM DUX GOZELO, Cuno Wormatienſis, Dux Francorum; Udalricus Dux Boemiæ &c.

(8) Heiſſ. Hiſt. de l'Empire tom. I. pag. 139. *Outre grand nombre de Princes Eccleſiastiques, qui asſisterent à cette election.... Goſilo* DUC DE HOLLANDE ET DE ZELANDE.... *& autres Princes ſeculiers ſe trouverent à cette Ceremonie avec grand equipage.*

(9) *Wippo de vita Chunradi Salici fol.* 463. Queritur de re ſumma, dubitatur de Electione incerta: inter ſpem & metum ſuspenſi, alterna deſideria cum in vicem cognati, tum inter ſe familiares diutisſime explorabant.

(10) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 1024. Cono, Dux præpotens, cum ad Imperium aspirare vellet, repudiatur instinctu Abbonis Moguntini Archiepiscopi, & aliquorum regni primatum, & Conradus ad imperium ſublimatus.

van Frankenland, tot die hooge waardigheyd, buyten ieders verwachting, den achtſten van Herfstmaand wierdt verheven, vervolgens daarop ook door dien Bisſchop te Ments gekroond, en nog den dertienden (1) der zelver maand te Heriveld, ten overſtaan van alle de aldaar zynde Bisſchoppen, Hertogen en Graaven des ryks, en onder welke laatſten ook de tegenwoordige Dirk, Graaf van Holland, geteld wierdt, een groote landdag gehouden. Op welken onder andere zaaken, zeker geſchil tusſchen Hildegond Abtdis van Gizeke, en Meinwerk Bisſchop van Paderborn, wegens verſcheydene landgoederen door eenen Sigebod en des zelfs Gemaalinne Embilan aan die Bisſchoplyke kerke eertyds opgedraagen, met veel naadruks ter wederzyde wierdt bepleyt, en, ten overſtaan van Bernard Hertog van Saxen, volgens de uytſpraake van den bovengemelden Dirk, Graaf van Holland en nog elf andere Graaven, ten voordeele van den voorgemelden Bisſchop Meinwerk, 's Graaven Neef, eyndelyk uytgeſprooken. Welke Kerkvoogd en zyne Zuster (2) Adela of Azela, die in de Eltiſche Abtdy, voor haare Moeije Liutgard eertyds geſticht, ook Geestlyk geworden was, thans onderling de geheele en van hunne Moeder opgekome naalaatenſchap, en des ook onder anderen die goederen verdeeld hebben, welken zoo te Teysterbant als in het overige van 't Uytrechtſche Bisdom lagen, en, als van dat Huys langs Hildegard, (3) zuster van Walger Graaf van Teysterbant, afſtammende, doch thans, door 't overlyden (4) van hunne beyder ontaarde Moeder Adela, op hen verſtorven waaren, en eensdeels door dien Bisſchop aan zyne kerke, andersdeels door zyne zuster aan de Eltiſche Abtdy in 't vervolg geſchonken zyn.

Deeze verheffing van Koenraad was nogthans tegen den zin van Gozelo, Hertog van Nederlotteringe, geſchied; zulks die, met de hulpe van verſcheyden (5) zyner onderhoori- 1026
ge Lotteringſche Graaven, in het volgende jaar geene kleyne beweegingen in het ryk veroorzaakte. Dan de nieuwe Keyzer in allen ſpoed naar Aken zynen

(1) *Vita Meinwerci Epiſc. Paderb. cap.* 93. An. Dom. incarn. MXXIV. ab U. C. MDCCCLXXV. octogeſimo quinto loco ab Auguſto VI. Idus Sept. illud obtinuit, & Magontiæ Regiæ conſecrationis Dominium accepit. proxima Idus Septembris, facto iterum conventu principum præſente Meinwerco Episcopo in loco, qui Hirtveldun dicitur, meritis ſanctisſimæ Idæ inſigni, Hildigunda Abbatisſa de Geſike cum Bernhardo nepote ſuo & advocato, prædia Viliſi, Veſperdun, Hoddingahuſun, quæ olim a Sigebodone & a ſua uxore Embilan pro quadam emendatione Patherbrunnenſi Eccleſiæ tradita fuerant, infirmare voluit. Sed in præſentia Bernhardi ducis Saxoniæ, Herimanni Comitis & filiorum ejus Heinrici, Conradi, Athelberti, Bernhardi, Comitum quoque Ekkike de Aslan, Erph, Amulungi, THIEDERICI FRESONIÆ, Widikindi, Ekkike, Tiamma, fratrisque ejus Eſici & aliorum multorum justo judicio convicta, ab omni executione penitus cesſavit.

(2) *Ibidem Cap.* 4. Azela vero castitatis æmulatione agnum ſecutura, ſanctimonialium cœtui in Eccleſia pretioſi Martyris Viti Eltenæ aſſociatur.

(3) *Zie de Geſlachtlyſt van 't Hamelandſche Huys hier voore. fol.*

(4) *Chron. Magn. Belg. diviſ.* 104. Anno Imperii ejusdem Conradi ſeptimo, Meynwertus Episcopus Paderbornenſis, Eccleſiam Monaſterii SS. Petri & Pauli in Paderborna, quam tunc conſummaverat, dedicavit ſecunda die menſis Novembris, & multa prædia de paterna hæreditate, tam in diœceſi Trajectenſi, quam DE COMMITATU TESTERBANT, & de Comitatu Radichen, quæ ex diviſione facta, cum quadam ſorore ſua, fundatrice monialium in Elten, ad eum pertinebant, in diœceſi Paderbornenſi ac aliis locis existentia, ipſi monaſterio liberaliter conferebat: ubi fuerunt præſentes Archiepiscopus Magdeburgenſis, S. Godehardus Hildesheymenſis ac Myndenſis & Monaſterienſis Episcopi.

Vita Meinw. Episc. Paderb. cap. 40. Mortua igitur matre ſua, hoc modo Episcopus cum ſorore ſua bona hæreditaria in inferiori terra diviſit, & illa partem ſuam ſancto Vito in Eltene conferente, ipſe ſuam cœnobio, quod in civitate Patherbrunnenſi, ut prædictum eſt, inchoaverat, delegavit.

(5) *Sigeb. Gemb. Chron. ad ann.* 1026. Gothelone Duce, qui propter privatum odium gravabat regnum Conradi, & aliis Principibus ad pacis unitatem adductis, Regi prosperitas, & regno accrevit tranquillitas.

G E S L A C

D

F R A N K I S C H

Staande de elfde eeuwe; uyt welke kan gezien worden, op hoedaa

DIRK Hertog van Vriesland en Westfaale afdaalende van den befaamden Wittekind, die met Karel den Grooten zoo lange geoorlogd heeft. Dees Dirk was de zoon van eene Machteld, welke na haars mans dood Abtdis te Herford geweest is.
Gemaal
RIENSCHILD afkomstig van Vriesche Vorsten en de Deenen, die in Vriesland het gebied gevoerd hebben, sterft den 11 Mey.

FRIDERUNA zuster der Keyzerinne Machteld overleeden den 11 January.

BIA, zuster der Keyzerinne Machteld, overleeden den 25 Mey.

MACHTELD Stichteres van het Klooster Nordhuyzen, overleeden 14 Maart 968. en begraaven te Quedlingburg.
Gemaal
HENRIK de I, zoon van Otto Hertog van Saxen en Hedwig, wordt Koning van Duytschland 920, sterft in July 936.

AMALRADA wegens haare moeder Rienschild afkomstig van de Deenen en Vriezen, die aldaar het hoog gebied gehad hebben, sterft 13 Sept.
1 *Gemaal*
EVERARD Graaf van Hameland, en sedert Hertog van het thans genaamde Holland, wordt 898 door Walger Graaf van Teysterband vermoord.
2 *Gemaal*
BILLING Graaf in Saxen; van wien de Hertogen van Saxen van den tweeden Stam afdaalen. Zie II Deel fol. 170.

HENRIK de I eerst Hertog van Lotteringe, namaals van Beyere, sterft 955.
Gemaalin
JUDITH, dochter van Arnoud, Hertog van Beyere.

BRUNO Aartsbisschop van Kolen en Aartshertog van Lotteringe, sterft te Ryms den 6 Octob. 965.

OTTO I gebooren 912, wordt Koning van Duytschland 936, Keyzer 2 Feb. 962, sterft 7 Mey 973.
1 *Gemaalin*
ETHEYD dochter van Eduard Koning van Engeland, sterft den 26 Jan. 947.
2 *Gemaalin*
ADELHEYD, dochter van Rudolf den II, Koning van Bourgonje en wed: van Lotharis den II, Koning van Italië, sterft 7 Feb. 999.

1
WIGMAN de III, de Oude gebynaamd, Graaf van Hameland, sterft 944.
Gemaalin
HILDEGARD dochter van Gerolf den II Graaf in Vriesland omtrent Zuydhardeshage.

1
LUDOLF door zynen vader Koning benoemd, sterft voor den zelven in Italië 957.
Gemaalin
IDA, dochter van Heriman, Hertog van Zwaben.

2
LUDGARD Abtdis naa haars mans dood, sterft 999.
Gemaal
KOENRAAD Hertog van Lotteringe, sneuvelt tegen de Hungaaren 955.

2
OTTO II gebooren 955, te Worms 961 tot Koning gekoozen, volgt 973 zynen vader in 't Ryk, sterft 7 Decemb. 983.
Gemaalin
THEOPHANA, dochter van Romanus den jongeren, Keyzer van Konstantinopele, sterft te Nieumeege 991.

WIGMAN IV de jongere gebynaamd, Graaf van Hameland wordt 949 Graaf van 't nieuwe Slot over Gent, Heer van Aalst en de vier Ambagten, en 967 verslaagen door Mizaka Hertog der Sclaaven.
Gemaalin
LIUTGARD dochter van Arnoud den I, Graaf van Vlaandre, sterft 29 September 961.

EGBERT Graaf.

OTTO Hertog van Karintië.
Gemaalin
JUDITH.

WIGMAN de V Graaf van Hameland, stichter der Abtdye van Elte, overleeden voor het jaar 990.
Gemaalin
KUNIGUND, dochter van den Landgraaf van Thuringe.

DIRK V wegens zyne Grootmoeder 942 Graaf van Holland, wegens zynen vader 967 Graaf van het nieuwe Slot over Gent, en de vier Ambagten, sterft 988.
Gemaalin
HILDEGARD, wed: van Dirk den IV Graaf van Holland, sterft 986.

LIUTGARD.
Gemaal
LODEWYK Graaf van Loon, zynde hy de vader van Baldrik van Loon, Bisschop van Luyk, uyt zyn eerste huuwelyk met Aleyd Graavin van Limburg.

H T L Y S T

R

E K E Y Z E R S,

...ige wys zy de Graaven van Holland in den bloede bestaan hebben.

...RUNO, wordt ... op den naam van ...egoor den V Paus, ...ft 18 Feb. 999.

...OENRAAD. *Gemaalin* ...ACHTELD, doch... van Koenraad Ko... g van Bourgonje.

...ENRIK, Hertog ... Frankenland. *Gemaalin* ...DELBERTA of ...ELHEYD uyt ... der edelste Ge... hten van Lotte... ge gebooren.

...ILHELM wordt ...8 Bisschop van ...aatsburg.

...NOUD Heer ... Aalst en de vier ...bagten, Graaf van ...land, Zeeland, ... slot over Gent, ...merland, West... esland, Stavere, ...gowe Oost- en ...estergouwe, ver... gen 1003 door de ...ezen. *Gemaalin 980* ...UTGARD doch... van Sigifrid den I ...aaf van Luxem... g en Hedwig, zyne ...maalin, sterft 1005.

GEBHARD Bisschop van Regensburg 1036. vermoord den 7 April 1088.

KOENRAAD II, wordt 1024 Koning van Duytschland, Keyzer gekroond 1027; sterft in Juny 1039 te Uytrecht.
Gemaalin
GIZELA dochter van Herman Hertog van Zwaben en van Kirberga, dochter van Koenraad Koning van Bourgonje, naa zy wed: was geweest eerst van Bruno den II Graaf van Brunswyk, en ten tweede van Ernest den I Hertog van Zwaben: zy sterft 14 Feb. 1043.

ADELBERT Graaf van het Slot over Gent, Heer van Aalst en de vier Ambachten, en van wien de laatere slotvoogden afdaalen. Zie II Deel fol. 236.

DIRK de VI Graaf van Holland en Zeeland, sterft Anno 1039.
Gemaalin
OTHILD uyt den huyze van Saxen, sterft 1044 en is in Saxen begraaven.

GEERTRUY brengt Islegowe, Stavere, Oost- en Westergouwe ten huuwelyk aan haaren
Gemaal
LUDOLF, Graaf van Brunswyk, zoon van Bruno den II, en van Gizela, dochter van Heriman Hertog van Zwaben, sterft 20 April 1038.

SIKKO eerst Graaf van Westvriesland, en naderhand ook van Kenmerland, sterft 1030 den 5 July.
Gemaalin
TIETBURG van Kastrikum, sterft 27 January.

MACHTELD.
Gemaal
HENRIK de I, Koning van Vrankryk, sterft den 4 Augusty 1060.

HENRIK III, de Zwarte gebynaamd, gebooren 28 Octob. 1017, wordt 1025 tot 's vaders opvolger verklaard, dien hy ook 1039 opvolgt, sterft 5 October 1056.
1 *Gemaalin*
KUNECHILD, dochter van Kanutus, Koning van Engeland en Deenemarke, sterft 1038.
2 *Gemaalin*
AGNES, dochter van Willem van Pitou.

DIRK de VII Graaf van Holland, Maasland, Vlaardinge, Kenmerland en Rynland, wordt verslaagen te Dort 1050, zynde ongehuuwd.

FLORENTS de I, Graaf van Westvriesland, en naa zyns broeders dood Graaf van des zelfs achtergelaate, staaten verslaagen te Hemert 1062.
Gemaalin
GEERTRUY, dochter van Bernard II, Hertog van Saxen en Elika dochter van Henrik Markgraaf van Suinvorde, sterft 1113.

1
BEATRIX Abtdis van Quedlingburg, sterft te Rome 1077.

2
KOENRAAD Hertog van Beyere, jong gestorven.

2
MACHTELD.
Gemaal
RUDOLF, Hertog van Zwaben.

2
HENRIK IV gebooren te Goslar 13 Novemb. 1050. volgt zynen vader in 't ryk, sterft in den ban en afgezet 6 Augusti. 1106 te Luyk.
1 *Gemaalin*
BERTA dochter van Otto Markgraaf van Italië, sterft 1088 te Ments.
2 *Gemaalin*
ADELHEYD dochter van den Koning der Russen en wed: van Henrik, Graaf van Staden, zoon van Udo den I Graaf van Staden en Othilda, dochter van Heriman Graaf van Werla.

2
JUDITH.
Gemaal
BODISLAUS Hertog van Poolen.

2
SOPHIA.
Gemaal
SALOMON Koning van Hungarië.

2
ADELHEYD Abtdis van Quedlingburg.

DIRK de VIII wordt, nevens zynen stiefvader Robbert, door Godefrid, Hertog van Nederlotteringe, uyt zyne Staaten gejaagd. Maakt 'er zich 1077 gewapenderhand weer meester van. Beschenkt 1083 de Egmondsche Abtdy, sterft 1092.
Gemaalin
ODA of OTHILDA, dochter van Heriman Graaf van Werla, en van Richenza. En wed: van Udo den I, Graaf van Staden, sterft 1110.

1
HENRIK V staat op tegen zynen vader, sterft te Uytrecht 23 Mey 1125 zonder manlyke naakomelingen.
Gemaalin
MACHTELD, dochter van Henrik Koning van Engeland.

1
KOENRAAD gebooren 1071 en straks gestorven.

1
KOENRAAD staat op tegen zynen vader en sterft in Italië 1103 niet zonder vermoeden van te zyn vergeeven en is te Florentse begraaven.

1
AGNES.
Gemaal
FREDERIK, Hertog van Zwaben.

zynde afgezakt, en aldaar zynen nog
zeer jongen Zoon Henrik (1) tot aan-
ſtaanden opvolger des ryks door Pi-
ligrim (2) Aartbisſchop van Kolen
hebbende doen kroonen, heeft hy
eerlang dien ondernomen opſtand in
zyne geboorte gedempt, en zich ver-
1027 volgens vandaar, in gezelſchap zy-
ner hoogzwanger zynde Gemaalin-
ne, naar (3) Uytrecht begeeven; mids
Adelbold Bisſchop van dat Gewest,
door wien het leeven van den voor-
gaanden (4) Keyzer wel zeer wyd-
loopig beſchreeven, doch welk ge-
ſchrift tot merkelyk achterdeel der
Hollandſche geſchiedenisſen totnog-
toe niet dan voor een gedeelte (5)
ontdekt is, aldaar den zevenentwin-
tigſten van (6) Slagtmaand overlee-
den, en daardoor weer eene zeer ge-
vaarlyke tweeſpalt onder de Geestly-
ken dier ledigſtaande kerke ontſtaan
was. Zyne Gemaalin, die Gizela (7)
genaamd was, kon het echter, mids
de ongemakken van den togt en haare
zwangerheyd niet verder dan tot Oos-
terbeeke brengen; zulks zy aldaar haar
verblyf by eenen Bernulf of Benno
Pastoor van dat dorp nam, en te zynen
huyze van eenen (8) Zoon verloste.

Zoo gewenschte tyding wierdt
dan door den voorgemelden Bernulf
te Uytrecht aan den Keyzer gebragt,
welke deswege niet weynig ver-
heugd, dierhalve den zelven, uyt er-
kentenis van het aanbrengen van zoo
aangenaam nieuws, met het openge-
valle (9) Bisdom van Uytrecht be-
ſchonk. Zulks hy ſtraks tot Bisſchop
dier kerke wierdt ingewyd en in die
hoedaanigheyd in het zelve (10) jaar,
nevens nog tweeëntwintig andere
Bisſchoppen, op de kerkvergadering
verſcheen; welke door Aribo, Aarts-
bisſchop van Ments, te Frankfort be-
ſchreeven en aldaar in het byzyn des
(11) Keyzers gehouden wierdt.

Welke nog in het jaar duyzenden- 1030
dertig, te weeten zes jaar naa Key-
zer Henrik overleeden was, zeer naa-
druklyke bevelen tot het houden
van eenen landdag tegen den (12)
veer-

(1) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 1027. Conradus rex filium ſuum adhuc puerum, Henricum in regnum ſublimat Aquis.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 1028. Imperator natale Domini Leodii celebravit, paſcha vero Aquisgrani feſtive feriavit ubi & filius ejus Henricus regalis nominis Coronam a Piligrimo Archiepiscopo, cleri, plæbisque electione honorifice percepit.

(3) *Hedæ Hiſt. fol.* 118. Adelboldo defuncto ingens in clero ſuboritur contentio de novo pontifice deſignando, unde cum ex nimia pertinacia convenire nequirent, ne quid Respub. ex hoc pateretur detrimenti, Conradus Aug. Divi Henrici Succesſor, ad componendum discordes animos, Ghiſela Augusta conjuge ſua gravida, ex fatigatione itineris, apud vicum Oesterbeeck dimisſa, celerrime descendit Trajectum.

(4) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 1024. Henricus Imperator. . . . moritur, hujus vitam Adelboldus, Episcopus Ultrajectenſis ſcribit.

(5) *Vide illud fragmentum in collect. Leibnitii rerum Brunſv. ſcriptorum tom. I. fol.* 430.

(6) *Hedæ Hiſt. fol.* 110. Decesſit anno MXXVIII. (*debet eſſe* MXXVII *ut poſtea patebit*) quinto calendas Decembris, ſepultus in baſilica, quam ædificaverat Trajecti.

(7) *In Diplom. Conradi Imp. apud Hedam fol.* 113. Qualiter nos interventu dilectæ CONJUGIS NOSTRÆ GISELÆ videlicet reginæ.

(8) *Hedæ Hiſt. fol.* 118. Quod cum fruſtra tentaret, atque de unione deſperaretur, tandem utraque factio ſubmiſit ſe arbitrio Regio, ut eccleſiæ provideret. Dum hæc aguntur, conjux regia Bernulphi ſive Bernoldi, (ut aliis placet) ſacerdotis loci excepta hospitio, peperit filium, denuncians id regi per eundem ſacerdotem.

(9) *Ibidem.* Unde tam fœlici accepto nuncio, plurimum lætatus juxta regiam munificentiam decrevit digna congratulationis præmia; Bernoldum virum alioqui justum & pium dignitate præſulatus ſublimans, & per annulum & baculum pastoralem, juxta ritum a tempore Caroli Magni ſequaciumque Imperatorum investiens, congaudenti clero ac populo univerſo exhibuit honorandum. Bernulphus itaque XX. ordinatus Episcopus &c.

(10) *Annal. Saxo ad ann.* 1027. Eodem item anno Aribo Mogontinus Archiepiscopus Franconevorde Concilium Synodi habuit cum Episcopis.

(11) *Ibidem.* In occidentali parte Imperator conſedit & a dextris ejus Piligrimus Colonienſis Archiepiscopus cum ſibi ſubditis Sigiberto Mindenſi, Sigifrido Monasterienſi, BENNONE TRAJECTENSI &c.

(12) *Vita Meinw. Episc. Pad. cap.* 102. Decimo octavo Kal. Octobr. ſequentis anni, qui fuit post obitum Heinrici Imperatoris ſextus, facto in Hirutveldun conventu Principum, Episcopus Meinwercus aderat, ibique veniens Brun Comes cum uxore ſua Ida, infirmare voluit traditionem, quam in prædiis Judesburch, Betanun, Wallenſtedi, fecerat.

 Epis-

veertienden van Herfstmaand te Hirtvelden aan alle Bisschoppen en Vorsten des ryks, volgens gewoonte, afvaardigde. Invoege onder den grooten toevloed der aldaar verscheenene Prinsen, zich ook Dirk, tegenwoordig Graaf van Holland, even gelyk ook de hiervoorgemelde Meinwerk, Bisschop van Paderborn, midsgaders zekere Graaf Bruno, verzeld van zyne Gemaalinne Ida, aldaar, ingevolge van de ontfange aanschryvinge des Keyzers, bevonden. Door wiens hoog Keyzerlyk gezag, de gemelde Graaf Bruno thans de gift, welke hy en zyne Gemaalin van hunne landen Sudesburg, Betanum en Wallensted aan Bisschop Meinwerk eertyds gedaan hadden, thans trachtte te doen vernietigen: doch welke zaak, naa ryp overleg eyndelyk, ten overstaan van Dirk Graaf van Holland, des zelfs Neef Bernard Hertog van Saxen, en nog zeven andere Graaven op deeze wyze in der minne wierdt bygelegd: van dat naamelyk de gemelde Bisschop de in geschil zynde landen wel zoude behouden, doch aan de Graavinne Ida, haar leeven lang geduurende de jaarlyksche vrugten van tachtig ploegen lands, onverhinderd laaten genieten.

Weynig tyds te voore, te weeten op den (1) vyfden van Oogstmaand des zelven jaars, was Sigifrid jongste Broeder van den Graaf van Holland uyt het leeven gerukt, naa die by zyne voorgemelde Gemaalin Tietburg twee Zoonen (2) Dirk en Godefrid geteeld hadt. Wier eerste niet alleen de Stamvader van het sedert zoo zeer vermaarde geslacht van Brederoode, maar ook de eerste Baanderheer van Zevenburge geweest is. Wat den tweeden aanbelangt, die is zynen Vader in des zelfs Luxemburgsche landen en goeden, welken aan den zelven zoo uyt zyne moederlyke ervenisse, als by gifte van (3) den Bisschop Poppo, naa 't veroveren van het Triersche slot, waaren opgekomen, voor zyn aandeel opgevolgd, en waarom hy, zoo ik achtte, onder den naam van den LUXEMBURGER bekend is.

Hoe 't zy, gelyk Sigifrid (4) in hoedaanigheyd van Kloostergraaf der Egmondsche Abtdye staande zyn leeven verscheydene landeryen en renten, zoo te Akersloot als elders aan 't zelve gegeeven hadt, zoo is des zelfs lyk in de kerke van dat klooster begraaven. Alwaar ook zyne (5) Gemaalin Thietburg onder andere Offergiften eene goude kas, om'er de overblyfselen der heyligen in te bewaa-

---

Episcopus autem quasi sapiens, tanta prædia perdere nolens, domnæ Idæ usque ad exitum vitæ suæ LXXX. aratra in reconciliationem dedit, & astantibus legitimumque huic rei testimonium perhibentibus Bernardo Duce, Hermanno Comite, & filiis ejus Henrico, Conrado, Athalberto, Bernardo, Comitibus quoque Ekkika de Aslan, Bernardo, Erphone, Theodorico Fresoniæ, Widukindo, Eckika, Amulungo & fratre ejus Ecberto, legali jure hæc firmata obtinuit: hoc fideliter decernens, ut si aliquis aratra, domnæ Idæ concessa, auferret, illa omnia prædia sua sine contradictione reciperet.

(1) *Leon. Monach. Egmond. brevicul. pag.* 150. Circa annum Domini CIↃ. tricesimum, nonis Augusti obiit Syfridus, qui & Sicco cognomine, præses & Frater Theodorici Comitis Hollandiæ, qui cum uxore sua Thetburga nomine sub hoc lapide jacet tumulatus.

(2) *K. Kolyn vs* 635.

Tese Siwaert kreeg ien Soen
Tideric genant schoen
Wt Tietburge / tie na desen
Van Breaderhode ieft gewesen
Die ierste Baroen van Zevenburch
En Godefried van Lutzelburch.

(3) *Zie hier voore II. Deel fol.* 260.

(4) M. Stoke fol. 23. vs 27.

Sivaert Sicke (heb wi vereest)
Gaf aldaer 't lant op die gheest
Twaelf pont ter jare in Aker-sloet
Ende in Baves gaf hi die groet
Van twee pont ghelts / daer ter stede
Leghet hi ende sin wyf mede
Die schoone Clenode aldaer ter stonde
Sint Helbrecht gaf t'Egmonde.

(5) *Leon. Monach. Egm. brevic. pag.* 150. Uxor autem ejus inter continuas curialitates, quas fecit huic Monasterio, consimili modo contulit ad altare Beati Adalberti SCRINEUM AUREUM cum aliis oblationibus devotis.

waaren, heeft opgedraagen, en zy zelve naa haare dood, welke op den (1) zevenentwintigſten van Louwmaand voorviel, doch in welk jaar is onzeker, ſedert mede ter aarde beſteld is.

Door dit overlyden van Sigifrid was het bewind der Graafſchappen van Weſtflinge en Kenmerland opengevallen, en dat door des zelfs Broeder Dirk, onaangezien de aanſpraak, welke de Bisſchop van Uytrecht op 't eerſte voorgaf te hebben, in (2) bezit genomen: zulks dit ligt de oorzaak kan geweest zyn, waarom
1031 Keyzer Koenraad de eerſte daaraanvolgende Paaſche (3) op zyn hof te Nieumeege verſcheen, ten eynde deswege in deezen oord geen nieuwe oorlog ontſtonde. En hoewel de oude Chronykſchryvers hier van niets melden, zoo is 't echter zeker dat hy, niet min dan zyn Voorganger, getracht (4) heeft, om den daarom nog ſmeulenden twist tusſchen Dirk, Graaf van Holland en den Uytrechtſchen Bisſchop Bernulf, waar het moogelyk, eens geheel uyt te dooven, te meer mids hy die kerk in 't bezit van Teysterbant, onder het welke het Bosch van Wasda lag, by zyne komſte aan 't Keyzerryk ſtraks hadt bevestigd.

Door deeze dood van Sigifrid wierdt nu Graaf Dirk volkomelyk van de vrees ontlast, welke hem de onrustige aardt zyns Broeders, ſtaande des zelfs leeven, gegeeven hadt. Zulks hem ſedert de lust (5) bekroop om, niet tegenſtaande geen der voorige Graaven zulks ooit beſtaan hadt, zich uyt godvrugt naar 't Heylig land te begeeven en aldaar het graf zyns Heylands en de verdere beruchte plaatſen te beſchouwen; welken Gods Zoon het vlees hebbende aangenomen, eertyds bewandeld, en, ter bevestiging zyner alom verkondigde heylleere, door zoo veele wonderdaaden verheerlykt hadt.

Staande dit afzyn van Graaf Dirk, 1033
overleedt den derden van Lentemaand des jaars duyzenddrieëndertig, of gelyk anderen (6) willen, zeven jaaren laater, des zelfs Moey (7) Kunigund, weduwe van Keyzer Henrik

(1) *Leon. Monach. Egm. Brevic. pag.* 144. Hic habuit uxorem Thetburgam nomine, quæ obiit ſexto Calendas Februarii, & cum marito ſub hoc lapide quieſcit.

(2) *K. Kolyn vs* 792.

Alſe zin broder Sikke mede
Dade/ en ſtarf, en legget terſtont
Met zinem wive al tot Hegmont
Na lem hielt Tideric weder
Kenijem ave.

(3) *Annal. Saxo ad ann.* 1031. Anno Dominicæ Incarnationis M X X X I. Conradus Imperator Natale Domini Padherbrunnæ Paſcha Nieumago celebravit.

(4) *In diplom. Henrici IV. Imp. apud Hedam fol.* 129. Qualiter nos ea bona, quæ injuſtè ablata fuerunt ſanctæ Dei Eccleſiæ Trajectenſis a Theodorico Comite ejusque filiis a tempore Henrici ſecundi & Adelboldi ejusdem ſedis Episcopi, PRO QUIBUS & idem Imperator Henricus & AVUS NOSTER CONRADUS, & pater noſter.... PLURIMUM LABORAVERUNT.

Diplom. Conradi Imp. apud Hedam fol. 114. In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Conradus divina favente..... Comitatum in Teiſterbant ſitum, ad Trajectum ſancto Martino & ejusdem ſedis Episcopo, ſuisque ſuccesſoribus post futuris, cum omni utilitate, quæ pertinet ad eundem Comitatum, perpetualiter habendum tradimus.

(5) *K. Kolyn vs* 782.

Sunder krege hi dat gepens
Dat i wolde varen mit eeren
Tot des helieg graf ons Heren
Ti ierſte Greva di dat beſtoet.

M. Stoke fol. 23 *vs*.8.

Deſe quam in ſin ghepens
In ſinen wille in ſinen ghere
Pilgrym te zyn over mere
Ende was d'eerſte van den Graven
Die met ghebede ende met haven
Eerde 't heilighe graf ons Heren.

(6) *Comment. præv. ad vitam S. Cunigund. Imp. cap.* 27. Quindecim in ſancto propoſito ſupervixit annos: *ut infra Num.* 14. *habetur & conveniunt in iis annis quindecim omnia Acta tam manu exarata quam typis vulgata. Ergo necesſario vixit ad annum uſque MXL. cum vero asſeratur* V. Nonas Martii *ex hac vita decesſisſe, ſi id dicto anno MXL contigit, defuerunt ad integritatem illius anni menſes IV. & dies XI. Si anno ſequenti MXLI. ſtatuatur obiiſſe, ſupervixiſſet præter* quindecim annos *jam indicatos, menſes VII. dies XX. judicium lectori permittimus.*

(7) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1033. Kunigund Imperatrix obiit.

Stedeburgenſe Chron. ad ann. 1036. Kunigundis Regina obiit.

rik den II. Welke, gelyk zy in haar leeven als de algemeene moeder (1) der armen en weezen van ieder erkend was, zoo ook naa haare dood in de Roomſche kerk als eene Heylige (2) gevierd wordt.

Haar Neef Dirk, Graaf van Holland, in tegendeel voltrok de door hem ondernome reys naar en van Jeruzalem (3) gelukkiglyk, en keerde des eyndelyk in volle gezondheyd weer tot de zynen: zulks, gelyk hy de Jeruzalemſche kerk aldaar zynde met zyne gedaane offergiften verrykt hadt, thans zynde wedergekeerd, uyt eene diepe erkentenis wegens zoo zonderling geluk, ook die van Egmond, welke ſedert zyns Broeders dood onder zyn Graaflyk bewind gekomen was, niet alleen verſcheydene renten zoo te (4) Radenburg, Radenburgerbroek, Zwiete, als elders, maar ook twee zeer dierbaare voorhangſels ſchonk, welken men ſedert, ter gedachtenis van den geever, aldaar op de voornaame hoogtyden voor het Altaar hong.

Sedert, te weeten in 't jaar duy-
zendnegenendertig overviel hem, 1039
naa hy het land nu zesendertig jaaren naa zyns Vaders omkomen beſtierd hadt, eene zeer geweldige ziekte; welke hem den (5) zevenentwintigſten van Bloeimaand uyt het leeven rukte. Dees Graaf, wiens lyk met veele (6) ſtaatſy by dat zyns Vaders te Egmond begraaven wierdt, liet twee Zoonen Dirk en Florents achter, welken hy by zyne Gemaalin Othild, of Witichild die onze Chronyken willen dat eene Dochter (7) uyt den Huyze van Saxen zou geweest zyn, geteeld hadt. Wier oudſte, met naame Dirk, (8) hem in de Graafſchappen van Holland, Kenmerland, Rynland en de Merwe, even als zyn jonger Broeder Florents in het Graafſchap Westflinge (9) of Westvriesland, en dat zekerlyk met 's Keyzers toeſtemminge, opvolgde. Mids Koenraad, ſedert den aanvang der Vaste en des al ſtaande de laatſte ziekte van den laatst overleeden Graaf, zich wederom op zyn hof te (10) Nieumeege vervoegd hadt, om gelyk

(1) *Chron. regium St. Pantal. ad ann.* 1038. Eodem anno Cunigunt Imperatrix, mater pauperum Christi... obiit.

(2) *Chron. St. Mich. Hildesh. cap.* 12. Canonizata est Sancta Cunegundis Imperatrix.

(3) *K. Kolyn vs* 786.

Ente alſe hi weder goet
Was gekomen bi den zinen
Bedachte hi teſen pine
Te gevan anc Sint Alebrecht
Tot Hegmonde te recht
Vele dingen ter ſtede.

(4) M. Stoke fol. 23 vs 14.

Deſe gaf Sint Aelbrecht t'eren
In Radenburch tien pont ten jare
Ende in Radenburch-broec daer nare
Seſtien onſen Renten mede
Ende in zweten t'eenre ſtede
Vertien onſen ghelt ende lant
In Waldunen hi verbant
Seſtien onſen Sint Aelbrecht
In ſin Bzutghers hi berecht
Seſtien onſen penninghen mede
Daar toe offerde hi ter ſtede
Twee diere pellen/ die men daer
Te Hoochtide hanct openbaer

(5) *Leon. Monach. Egm. brevicul. pag.* 148. Hic jacet ſepultus Theodericus Comes Hollandiæ quartus, qui obiit anno Domini CIↃ XXXIX Sexto Kalendas Junii.

(6) M. Stoke fol. 25 vs 21.

.... ende met der waerde
Was hi gebzocht 't Egmonde ter aerde.

(7) Ibidem fol. 23 vs 4.

So dat hi te wive nam
Eene hiet Othilt/ daer hi an
Bi Godts gracie twee kinder wan/
Eenen Diederic ende Florens.

J. a Leidis Chron. Lib. IX. cap. 1. Hic Theodericus Comes præclarus, duxerat, patre ſuo Arnulpho adhuc vivente, in uxorem Witilhindim filiam, Ottonis Ducis Saxonum, ex qua genuit Theodricum ſibi ſuccedentem, & Florentium, Friſiæ Orientalis Comitem.

(8) *K. Kolyn vs* 804.

.... ik zeg zunt
Is in 't berichte gebaren
Zin kint Tiedric overwaere.

(9) *Chron. MS. Comit. Holl. cap.* 6. Sed poſt mortem patris hic Florentius PRIMO FUIT COMES de Oeſtfriſia XXII. annis.

(10) *Annal. Saxo ad ann.* 1039. Imperator purificationem Sanctæ Mariæ Altſtide egit, deinde compendioſo itinere peragrata Saxonia Orientali, rebusque pacificatis Niumagon tetendit, ibique tempus quadrageſimæ & ſanctum Paſcha & Aſcenſionem Domini podagra laborando conſedit. Inde ad celebrandam Pentecosten Trajectum venit, & ibi quidem in ſumma lætitia ſanctum diem ſcilicet in regalis diadematis decore procedendo peregit.

lyk men nu zóo menigmaal de voorige Keyzers heeft zien doen, ook orde op 's lands zaaken, by 't overlyden des Graafs te ſtellen.

Doch naauwlyks was de Keyzer aldaar aangeland of hy wierdt zelf van een zeer vinnig voeteuvel aangetast, 't welke hem tot naa den Hemelvaartsdag het bed deedt houden. Dan omtrent Pinxſtre van die ſmartlyke quaal genoegzaam herſteld zynde, begaf zich Koenraad in gezelſchap van zyne Gemaalin, zynen Zoon Henrik, en eenen ongemeenen ſleep zoo van Geestlyke als Wereldlyke Grooten zyns Ryks naar Uytrecht, zoo om met des zelfs Bisſchop wegens de nog al zweevende geſchillen tusſchen hem en den nieuwen Graaf van Holland te ſpreeken, als om het op handen zynde Pinxſterfeest met den vereyschten luyster in die Bisſchoplyke ſtad te vieren.

En zekerlyk de aldaar aangelande (1) Keyzer hebbende den Godsdienst, nevens zynen Zoon en Gemaalin, in hunne Vorstlyke plegtgewaaden des morgens met veel luysters bygewoond, begaf zich nevens de zelven des middags aan de tafel: alwaar, mids dit in 't openbaar geſchiedde, dierhalve met meer dan gewoonlyke pragt wierdt opgedist. In 't midden deezer uyterlyke vreugde, gevoelde de Keyzer eene inwendige pyn door 't lyf, doch die hy, op dat de vroolykheyd van zoo hoogen dag niet mogt geſtoord worden, alstoen ontveynsde. Doch op den (2) volgenden verzwaarde die quaal zoodaanig, dat hy, naa zyne Gemaalin (3) en Zoon zich volgens zyn bevel in een ander vertrek aan tafel gezet hadden, van flaauwte neerzeeg en naaulyks zoo veel tyds hadt, dat hy zyne biegt behoorlyk ſpreeken, vervolgens de Sakramenten zyner kerke ontfangen, en van den Koning zynen Zoon en de Keyzerin zyne Gemaalinne op de vereyschte wyze voor het laatst afſcheyd neemen kon: want hy ſtierf nog des dynsdags zynde de vierde van Zomermaand.

Onbeſchryvelyk was de droefheyd van het geheele Hof wegens zoo ſchielyke en onverwachte dood des Keyzers: wiens uytgenomene (4) ingewanden in de nieuwe kerk, die door den voorigen Bisſchop Adelbold naa den voorgevallen brand te Uytrecht gebouwd was, voor het hooge altaar onder eenen ſteen ter aarde (5) beſteld wierden; welke dit (6) eenvoudig opſchrift voerde.

DE

(1) *Wippo de vita Chunrad. Salici fol.* 482. Ipſo anno diem ſanctum Pentecostes apud Trajectum, civitatem Friſiæ, celebravit, ubi cum ſacratisſimam ſolennitatem venerando, magnificè cum filio & Imperatrice coronatus procederet ad menſam, mediocri dolore correptus est, tamen ne tantæ diei lætitiam perturbaret, dolorem disſimulavit.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 1039. Sed ſequenti die hora diei ſexta pridie Non. Junii menſæ, gratia reficiendi, adſidens ſubita defectione præreptus vixdum confesſionis ſententia prolata flebiliter exſpiravit.

(3) *Wippo de vita Chunrad. Salici fol.* 482. Sequenti die, cum morbus letalis vehementer inſisteret, Imperatricem cum filio rege ad prandium exire jubet de cubiculo. Inter ea Imperator finem ſibi imminere ſentiens, ſicut in vita ſanus, in actu ſemper conſtans & ſtrenuus fuit, ita in extremis nihil ſegnioris fidei permanſit: & vocatis Episcopis, corpus & ſanguinem Domini, & crucem ſanctam cum reliquiis Sanctorum apportari fecerat; & erigens ſe cum lacrymis valde affectuoſis, in confesſione pura & oratione intenta, Sanctorum communionem ad peccatorum remisſionem devotisſime accipiens, Imperatrici & filio regi Henrico per fida monita valedicens, ex hac vita migravit XI. Nonas Junii, feria II. indictione VII.

(4) *J. a Beka fol.* 39. Eodem anno Conradi Cæſaris viſcera in Trajecto morientis recondita ſunt in Eccleſia majori: & Henricus gener (*filius.*) ejusdem electus ſublimatus est in throno regali.

(5) *Wippo de vita Chunradi Salici fol.* 482. Viſcera Imperatoris apud Trajectum condita ſunt, & Rex locum ſepulturæ donis & prædiis ampliavit.

(6) *Notæ Buchelii in Chron. J. de Beka fol.* 41. In capite ſummi templi, ante eum locum, ubi olim altare maximum ſtetit, etiamnum pavimentum oſtendit lapides inſcriptos hiſce literis memoriam hujus rei conſervantibus: EXTA CONRADI SECUNDI IMPERATORIS MXXXIX.

DE INGEWANDEN VAN KETZER KOENRAAD DEN TWEEDEN CIↃXXXIX.

Des overleedens Zoon Henrik de III., gevolglyk het bewind der regeeringe zelf hebbende by de hand gevat, beschonk den zestienden dag naa zyns Vaders dood by drie onderscheydene Giftbrieven de Uytrechtsche kerk zoo met (1) Groeninge als ook nog met verscheyde (2) andere (3) landen en goederen; en

(1) *Diploma Henrici III. Imp. apud Hedam fol.* 121. In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Henricus divina favente clementia rex. Cuncta quæ aut possidemus aut possidere videmur, ab ipso accepimus, qui nos & potenter ex nihilo fecit, & misericorditer usque ad hoc, quod nunc sumus, perduxit, ipse dator, ipse nutritor, ipse noster est protector. Ex acceptis autem aut condemnabimur, aut glorificabimur. Nam si eis secundum suggestionem inimici ad pompam nostram abutimur, ex eis quasi commissi talenti defraudatores infeliciter condemnabimur. Si autem eis ad gloriam & laudem nominis illius, qui dedit utimur, ex eis ut fideles dispensatores feliciter glorificabimur. Nihil enim quod pro sit habemus, quod ab ipso non accepimus, qui ideo dat ut recipiat, & non ideo recipit, ut indigeat, sed ut nos earum rerum, quas recepit, possessores æternaliter faciat. Nam quicquid ei damus non amittimus, sed hinc nobiscum portamus, quod autem retinemus non nobiscum portamus, sed hic amittimus. Quapropter ne vos videamur abuti bonis nobis divinitus concessis omnium Christi nostrique fidelium, tam præsentium quam post futurorum universitati notum fieri volumus, qualiter nos S. Trajectensi Ecclesiæ in honore Sancti Martini constructæ pro Deo animæque patris nostri, piæ memoriæ, Conradi Imp. remedio, cujus ventris interiora in eadem sepelivimus Ecclesia, cui venerabilis Bernoldus Episcopali dignitate dignoscitur decenter & cum utilitate præesse, nec non ob æternum nostri nominis memoriale, tale prædium, quale visi fuimus tenere in villa Groninga nuncupata in Comitatu Thrente situm cum areis, ædificiis, mancipiis, agris, cultis & incultis, pratis, campis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, piscationibus, viis inviis, exitibus & reditibus, quæsitis & inquirendis cum omni ejusdem Comitatus districtione, monetis, teloneis causis agendis & discutiendis cum omnibus appenditiis & pertinentiis, quæ ad præsens retinere videtur, aut quicquid in posterum ibi Deo adjuvante acquiri potuerit, libera manu donando concedimus & concedendo stabilimus, eo videlicet tenore, ut supradictum prædium perpetualiter respondeat servitio & utilitati fratrum ibi Deo incessabiliter servientium, sc. ut ex ejusdem prædii utilitate quotannis habeant XXX. carradas vini, & quicquid remanserit, in usus ipsorum à præposito fideliter expendatur. Verum volumus, atque immutabiliter statuimus, ut ex ejusdem proficuis nemo aliquid auferre præsumat, aut in aliquam partem distribuere audeat, donec illud speciale tributum de carradis vini fratribus persolvatur. Et ne aliqua imperialis, vel regalis, aut episcopalis persona, vel aliquis publicus exactor hujus donationis nostræ authoritatem præsumat infringere, præsentem paginam exinde conscribi, manuque propria ut subtus videtur, corroborantes aurea nostræ imaginis bella jussimus insigniri. Signum Domini Henrici tertii regis invictissimi. Theodericus Cancellarius vice Bardonis Archicapellani recognovi. Datum XII. Cal. Junii, indictione VIII. anno Dominicæ incarnationis cIↄxL. Anno autem Domini Henrici regis tertii ordinationis XIII. regni I. Actum Trajecti feliciter Amen.

(2) *Ibidem fol.* 120. In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Henricus divina favente clementia rex, si loca Deo devota terrenis rebus augere studuerimus, cœlestibus bonis à Deo nos remunerandos, nullo modo ambigimus: Etiam nostræ celsitudinis dignitatem credimus stabilius permanere, si sanctarum Ecclesiarum honorem toto nisu laborabimus augere., & si Deo ejusque sanctis divina officia pro vivis & mortuis offerentes, nostro fuerunt adjuti juvamine, omnipotentis Dei auxilio & consilio nos carituros, non credimus in nostro regimine. Quocirca ne talium bonorum omnino expertes videamur omnium S. Dei Ecclesiæ fidelium, & nostrorum præsentium sc. & futurorum universitas agnoscat, eorumque industriæ pateat, quod nos pro æterna Dei gloria atque bonæ memoriæ patris nostri Conradi Imp. anima, sanctæ Traj. ecclesiæ ad honorem beati Martini confessoris dicatæ, cujus sedi Bernoldus venerabilis Episcopus merito præesse videtur & in cujus Ecclesia quasi pro pignore paterna sepelivimus viscera, ut beatus Martinus à nobis quasi debitoribus nostra requirat servitia, hæc prædia scilicet Uphelte, Witthelte, Pithelot, quæ Ulffo & frater ejus in Comitatu Trente tenere & possidere visi fuerunt, & postea pro nefanda temeritate in judicio victi digne & laudabiliter perdidere, cum areis, ædificiis, mancipiis, agris, cultis & incultis, pratis, pascuis, campis, aquis, aquarumve decursibus, molendinis, piscationibus, viis, inviis, exitibus & reditibus, quæsitis & acquirendis, & cum omnibus suis pertinentiis & utilitatibus, quæ unquam inde provenire possunt, nostra præceptali authoritate concedimus & stabiliter donamus. Et ut hoc nostrum donum perpetualiter inconvulsum permaneat, corroborando confirmamus. Præterea ut hæc nostra concessio omni tempore inviolata persistat & hujus nostræ confimationis nemo violator existat, præsentem paginam inde conscriptam manu propria roborantes, sigillo nostro jussimus insigniri. Signum D. Henrici tertii regis invictissimi, Theodoricus Cancellarius vice Bardonis Archicapellani recognovi. Data XII. Kal. Junii, anno dominicæ incarnationis cIↄ. xL. indictione VIII. anno autem domini Henrici tertii, regis ordinationis XIII. regni I. Actum. Trajecto feliciter.

(3) *Ibidem fol.* 121. In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Henricus divina favente clementia rex, honor nostri regni in hoc debet vigendo florere, si justis ac venerabilibus locis videamur præbere aliquid de nostris locis, quia sicut legitur, si Deo servire regnare est, ergo & nos esse regnaturos nullo modo ambigimus, si Ecclesiasticas res augendo honorare studuerimus, quapropter omnium Sanctæ Ecclesiæ fidelium, & nostrorum tam & præsentium, quam & futurorum sagacitas cognoscat, quod nos pro honoranda Dei gloria atque bonæ memoriæ patris nostri Conradi Imp. anima S. Traj. Ecclesiæ ad honorem beati Martini confessoris dicatæ, cujus sedi Bernoldus Episcopus digne & laudabiliter præesse videretur, & in cujus Ecclesia quasi pro pignore paterna sepelivimus viscera, ut B. Martinus à nobis nostræ devotionis habeat servitia, hæc prædia videlicet Lintherunge: Euen, quæ Ulffo & frater ejus in Comitatu Rodolphi tenere &

en liet zyns Vaders lyk over Kolen, begeleyd door alle de Geestlyken zoo dier ſtad als van Ments en Worms, naar Spier voeren: alwaar het, den achtendertigſten dag naa des zelfs overlyden, met de vereyschte plegtigheden begraaven wierdt.

Sedert te weeten: in den aanvang
1040 van het volgende jaar, tot het byleggen (1) van verſcheyde ontſtaane beroerenisſen een landag te Augsburg, onder eenen grooten toevloed van verſcheydene ryksprinſen door den Keyzer zynde gehouden, verſcheen die naar Paaſche over Kolen op zyn hof te Nieumeege: alwaar hy den Hemelvaartsdag vierde en zekerlyk ook de zweevende geſchillen, welken tusſchen den Uytrechtſchen Bisſchop Bernulf en den nieuwen Graaf van Holland, door het ſchielyk afſterven zyns Vaders, waaren onvereffend gebleeven, door zyn hoog gezag zullen zyn (2) bemiddeld; te meer mids men tot het jaar
1044 duyzendvierenveertig van geene beweegingen in de oude Historiſchriften tusſchen hen beyden iet gewaagd vindt: tot welken de dood van den hiervoorgemelden Gozelo (3) Hertog van Op- en Nederlotteringe nogthans alsdan aanleyding gaf.

Want als de Keyzer aan des overleedens oudſten zoon Godefrid ſlechts het bewind van Opperlotteringe opdroeg, en over dat van Nederlotteringe, 't gene zyn vader mede bezeten hadt, des zelfs (4) jongeren Broeder Gozelo aanſtelde, vattede Godefrid zoodaanig misnoegen wegens deeze ſplitſing tegen den Keyzer op, dat hy, het bewind van 't eerſte ook hebbende afgeſlaagen, openlyk de wapenen tegen den zelven aangreep, en dus door zyn branden, blaaken en plonderen het ryk aan verſcheydene oorden geene kleyne ſchaa-
de toebragt. Dan in het volgende 1045
jaar zich zelf, als niet beſtandig zynde, vrywillig in handen des Keyzers ſtel-

& posſidere viſi fuerunt, & postea pro nefanda temeritate judicio convicti juste perdidere, & quicquid de eorum prædio est inter Emeſe & Laveke, cum areis, ædificiis, mancipiis, agris, cultis & incultis, pratis, pascuis, campis, aquis, aquarumve, decurſibus, molendinis, piscationibus, viis, inviis, exitibus & reditibus, quæſitis & acquirendis, & cum omnibus ſuis pertinentiis & utilitatibus, quæ unquam inde provenire posſunt, nostra præceptali autoritate concedimus & ſtabiliter donamus. Et ut hoc nostrum donum perpetualiter inconvulſum permaneat, corroborando confirmamus. Præterea ut hæc nostra concesſio omni tempore inviolata perſistat, & hujus nostræ confirmationis nemo violator existat, præſentem paginam inde conſcriptam manu propria roborantes, Sigillo nostro jusſimus inſigniri. Signum D. Henrici tertii regis invictisſimi, Theodoricus Cancellarius vice Bardonis Archicapellani recognovi. Data XII. Kal. Junii, anno dominicæ incarnationis cIɔ. XL. Indictione VIII. anno autem Domini Henrici tertii, regis ordinationis XIII. Regni I. Actum Trajecto feliciter.

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 1040. Rex Incarnationem Domini Ratisponæ decenter peregit & purificationem Sanctæ Mariæ, Auguſtæ degens placitum habuit cum Cisalpinis principibus de Reipublicæ ſtabilitate, cunctisque pro velle diſpoſitis Franciam repetens, tempus quadrageſimæ juxta Rhenum in locis opportunis conſedit, Paſcha vero in Engelenheim honorifice feriavit, ubi ad eum Primates Burgundiæ humiliter cum muneribus venerunt, qui inde læti gratia ipſius ſimul & muneribus condonati redierunt. Illuc etiam post Paſcha Metropolitanus Mediolanenſis adveniens, & de omni ſua controverſia, quam contra Imperatorem Conradum exercuit, ſatisfaciens interventu principum gratiam Regis promeruit, & iterum juramentis pacem fidemque ſe ſervaturum affirmavit, ſicque regem Agrippinam proſecutus inde ad patriam cum pace ſimul & gratia Regis remeavit. Rex Aſcenſionem Domini Niumago, Pentecosten vero Leodio celebravit.

(2) *Chronica Joan. a Beka fol.* 39. Bernulphus itaque XX. ordinatus Episcopus cum principibus Hollandiæ pacem fecit.

(3) *Annal. Saxo ad ann.* 1044. Gozelo Dux Lotharingiæ obiit, cujus filius Godefridus nobilisſimæ indolis juvenis atque in re militari admodum exercitatus, qui Ducatum patris obtinere non potuit, arma contra Rempublicam corripuit.

(4) Butkens Troph. de Brab. fol. 9. *Gotbelon fils ſecond au Duc ſusdict ſucceda en la basſe Lorraine & au Marquiſat d'Anvers par benefice de l'Empereur Henry III, ce que toutes fois offenſa ſon frere aisné Godefroy Duc de Lorraine Moſellanique, qu'il revolta contra ledict Empereur.*

ſtellende, liet die hem wel in 't eerst op 't ſlot (1) Gibekenſtyn gevangen, doch eerlang, op het ernſtig verzoek van verſcheydene Ryksprinſen, weer op vrye voeten ſtellen; naa hy den Keyzer echter vooraf zynen Zoon (2) tot pandsman zyner beſtandigere trouwe hadt overgeleverd.

Terwyl dit aan den eenen kant voorviel, raakte Dirk Graaf van Holland met de naastgelegene Graaven van Maasland en Vlaardinge overhoop, zulks men nog in 't zelfde jaar Balduin den V. Graaf van Vlaandre met verſcheydene zyner vlaamſche benden (3) (ik acht ten onderſtand van Graaf Dirk zynen Neef, want zy waaren zusters en broeders achterkinderen) in Vrieslang zag verſcheynen. Welke met hulpe dier Vlaamingen zich eerlang van het Graafſchap (4) Vlaardinge, en, zoo 't my voorkomt, ook van dat van Maasland, hoedaanig een landſtreek de oude Schryvers van dien tyd door het woord (5) *pagus* uytdrukken, meester maaken; zulks Balduin met de glori deezer welgelukte onderneeminge en zyne naar Vriesland gevoerde benden onbeſchaadigd te rug naar Vlaandre keerden.

Hoewel Graaf Dirk op deeze wys zeer merkelyk in vermoogen was toegenomen, zoo hadt hy echter door dit beſtaan op zich den haat des Keyzers gelaaden. Zulks die omtrent (6) Paaſche des volgenden jaars te Uy- 1046
trecht verſcheen; alwaar hy ſtraks de naastgelegene volken in de wapenen, en voorts veele ſcheepen byeenbragt; met welken hy weynige dagen daarnaa ten beleg van Dordrecht zeylde.

Onder de genen, welken deezen heirtogt bywoonden, wierdt ook (7) Lambert de III, Graaf van Brabant, en desgelyks de Luykſche Bisſchop Wazo geteld: doch welke beyden den zelven meer gedwongen dan uyt vryen wil bywoonden; voornaamelyk de laatſte; mids die, bewust welke rampen de Luykſche benden onder Baldrik eertyds in dien oord waaren opgekomen, zich thans ſlechts als aanſchouwer met de zynen ſteeds in de achterhoede (8) ophieldt, om te zien, wat uytſlag dees aangevange togt

(1) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1045. Dux Godefridus a rege in deditionem acceptus, in Gibekenſtein misſus est custodiendus, ſicque regnum brevi tempore quietum & pacatum manſit.

(2) *Ibidem.* Sed (*Godefridus*) filium ſuum obſidem dans relaxatur.

(3) *Meyeri annal. Fland. ad ann.* 1045. Balduinus expeditionem duxit in Friſiam, fuſisque hostibus victorem exercitum reduxit ſine damno in Flandriam.

(4) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1046. Rex paſchale festum apud Trajectum, Freſiæ urbem, egit, & ſubſequutis diebus navali expeditione in Phladirtingam, fretum trajiciens, *pagum quendam, quem Theodericus Marchio ſibi uſurpaverat*, ab eo eripuit.

(5) *Du Cange gloſſ. Med. Latin. Tom. III. fol.* 88. Ita pagus pars est regionis atque ut regio in pagos, ita pagi in villas, oppida & burgos tributi erant.

(6) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1046. Rex paſchale feſtum apud Trajectum, Friſiæ urbem, egit & ſubſequutis diebus navali expeditione in Phlardirtingam, fretum trajiciens, pagum quendam, quem Theodericus Marchio ſibi uſurpaverat, ab eo eripuit.

Chron. Augustenſ. ad ann. 1046. Heinricus rex Phladirdingam petiit.

(7) *Magn. Chron. Belg. diviſ.* 106 *fol.* 114. Lambertus ſecundus, qui & Baldricus, dictus cum Barba, Comes Lovanienſis & Marchio Sacri Imperii, Henrico fratri ſuccedens cœpit anno Domini MXXXIX imperii Conradi hujus nominis ſecundi anno XV & ultimo rexit annos XVI.

(8) *K. Kolyn vs* 817.

Ti Marcgreva fan Brabau
Al mit menic ſtoute man
Zi kamen ave te ſcepe
Na Fleretelingen ſlepen
Daer ti Greva Tieric was
Jc moete u zagen das
Ti Biscop Waſe had groeten vaer
Als iet wale blick daer naer
Zin volck te ledene ter heervaert.
Hi bleef after in ti ſtaert
Ende wurde alzins te moe
Dat hi blotelicke zag toe
Hoe ti wiech zolde vergaen.

togt des Keyzers ſtondt te hebben.

Desonaangezien wierden de aanvechtingen voor Dordrecht van buyten begonnen, en door die van binnen aan den anderen kant een ongemeene weerſtand gedaan; zulks die ſterkte eyndelyk (1) niet wierdt gewonnen, dan naa dat een groot gedeelte des zomers, met het voortzetten der aanvechtingen, geſpild was. Invoege die genen, welken den last van dit beleg wel byzonderlyk getorst hadden, met veel naadruks wegens dit ſtilzitten der Luykenaars, by den Keyzer hunne aanklachten deeden en des den Bisſchop Wazo (2) op den eerstvolgenden landdag te Uytrecht, niet alleen *als eenen overtreeder van 's Keyzers bevelen, maar als of die zich in 't (3) geheym met den tegen den Keyzer opgeſtaanen Hertog Godefrid en des zelfs aanhangeren, verbonden hadt;* by den Keyzer beſchuldigden. Wel is waar, dat Wazo zich van dien opgelegden blaam, zoo veel moogelyk was, poogde te zuyveren, dan aan de eene zyde door het geweldig gemor der op hem verbitterde krygsknechten, aan de andere zyde ook door de andere daar tegenwoordig zynde Bisſchoppen, dit te doen hem belet zynde, zag hy geene andere uytkomst dan zich voor de voeten des vergramden Keyzers te werpen, en *wegens het aan hem mishaagend gedrag vergiffenis* te verzoeken. Deeze wierdt hem toegeſtaan, onder voorwaarde echter, dat *by by andere voorvallen zynen pligt beter zou waarneemen, en tot boete, wegens zyn voorig begaan wangedrag, driehonderd (4) ponden zilvers in de gemaakte krygskosten, zoude hebben te draagen.*

Naa aldus den Luykſchen Kerkvoogd wegens zyne naalaatigheyd geſtraft te hebben, zoo zag men den Keyzer ſedert integendeel, wegens de hulp die hem de Uytrechtſche Bisſchop, zoo by dit voorval als voorheen beweezen hadt, des zelfs Bisſchoplyke kerk, nog voor 't uytgaan deezes jaars, met het hiervoore zoo meenigmaal genoemde Graafſchap Hameland, te Spier, beſchenken: of om dat dit Graaflyk Huys, 't gene de bedreeve (5) moorderyen van de wraakzugtige Adela tot op den boord zyns ondergangs reeds voorheen gebragt hadden, thans was uytgeſtorven, of wel, zoo dit te eenigen tyd geſchiedde, dus den aan hem reeds te groot geworden Graaf van Holland van alle aanſpraak, welke die als van dat Huys afſtammende, op het zelve alsdan zou konnen maaken, van nu af aan voor eeuwig te ontzetten. Hoe 't zy, des

---

(1) *K. Kolyn vs* 830.
Ti keiſere ging beſlaen
Zin here al om den Doer-tricht/
EN WAN TI VESTE NIE LICHT.

(2) *Anſelmus in vita Wazon. Ep. Leod. cap.* 107. Alio quodam tempore, cum edictum fuisſet, ut gens Friſonum, quæ duce Theodorico Imperatori repugnabat, bello navali undique impeteretur, Episcopus, paterno affectu timens militiæ, hujusmodi præliis necdum asſuetæ, ne hostium illuderentur inſidiis, ne tantis periculis ſe vel ſuos exponeret reſidendi conſilium habuit. Itur in Friſiam & reditur ab exercitu navalibus belli inſtructo, cum non multo post, pontifex ad colloquium accerſitur transgresſionis Imperatorii edicti arguitur. Sed cum ſe purgaturus quod non contemptus vel obstinationis typho peccasſet, ſatisfacere paratus fuisſet; negatâ ſibi excuſandi copiâ, ſucclamante hinc regiæ partis adulatorum fremitu, hinc Episcoporum adhortante cœtu, ſoli in tanto turbine deprehenſo, diutius reniti Imperiali potentiæ, nequaquam conſtantia fuit. Tandemque quia potentis indignatio non aliter viſa est posſe leniri, ad pedes ejus acquievit incurvari, & quaſi pro culpis redimendis, quæ non erant trecentas argenti libras coactus est polliceri. *Eadem in Gestis Episc. Leod. cap.* 63 *narrantur.*

(3) *Gesta Episc. Leod. cap.* 54. Vir Dei apud Imperatorem falſi criminis est accuſatus, quod data fide Godefrido, contra Imperatoriam majestatem regnique ſalutem pactum fecerit &, quod de tanto viro nefas est opinari, eidem confidentiam dederit belligerandi.

(4) *K. Kolyn vs* 867.
Ti keyſere ſelves kwam
Kume daer ave t'Utrecht/ gram
Op Biscop Wasſo tier ſtonden
En te dwongen CCC ponden
Zilvers ave/ ware het recht.

(5) *Zie hier voore II Deel fol.* 271.

des Keyzers deswege verleende giftbrief, is van deezen (1) inhoudt.

In den naam der Heylige en onverdeelbaare Drieëenigheyd, Henrik door Gods gunstig zynde barmhartigheyd Koning. Dat het aan 't snedig beleyd aller onze in Christus Getrouwen, zoo tegenwoordige als toekomende kennelyk zy, hoe wy uyt liefde van den Almagtigen God en van onzen zeer beminden Vader Koenraad, te weeten: den doorluchtigen Keyzer, als ook op de tusschenkomste en het verzoek van onze zeer beminde bedgenoote, de Koninginne Agnes, en om den langduurigen beweezen dienst van Bernulf, zoo eerwaardigen Bisschop der Uytrechtsche kerk, ter eere van den Heyligen Maarten gebouwd, eenen zoodaanigen eygendom aan de zelve kerk hebben afgestaan en bevestigd; als wy in de plaats, die Deventer genaamd is, schynen in handen en onder onze magt te hebben, in opzigte van de munt, de tollen, rechtbanken, met al het Koninglyk rechtsgebied, en met alle nut en voordeel, 't gene op eenige wyze van de zelven komen kan: benevens het Graafschap Hameland, volgens de bepaaling, die wy van dat Graafschap hieronder geeven: van Rathon tot Hunne, van Hunne tot Weggestapel, en vandaar tot Westerfle, van Westerfle tot Agastaldaburg, van Agastaldaburg door het bosch tot Stevere; en aan de andere zyde van den Ysel van Lovenen tot Erbeke, van Erbeke tot Zuythempe, gelyk aan de andere zyde van den Ysel tot Ascete; te weeten: op deeze voorwaarde van dat geen rechter, of hoog rechteyscher, of kleyner persoon eenige magt hebbe met het zelve iet te doen zonder de toelaatinge des Bisschops, maar dat de voorgemelde Kerkvoogd en zyne naavolgers van deeze bovengemelde Koninglyke giften volle magt hebben, van die te bezitten, veranderen, te leen te geeven of alles tot gebruyk dier gemelde kerke te doen, zoo als hen zal behaagen. En op dat deeze gift van ons Koninglyk gezag, bestandig en ongekreukt in den loop der volgende tyden blyve, hebben wy dit daarvan opgestelde geschrift met onze eyge hand versterkende, gelyk onder kan gezien worden, met het indruksel van ons zegel bevoolen te zegelen.

Teken van den Heer Henrik den III. den onverwinnelykften Konning.

Ik Dirk Kansellier, in de plaats van Bardo den Aartskansellier, heb het overzien. Gegeeven den 23 *van Oogstmaand, in 't jaar van des Heeren menschwordinge* 1046, *de* 14. *indictië,*

---

(1) *Hedæ Histor. fol.* 123. In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Henricus divina favente Clementia Rex: Noverit omnium Christi nostrorumque fidelium solers industria, tam præsentium, quam & futurorum, qualiter nos ob Dei omnipotentis amorem, nostrique Patris dilectissimi Conradi videlicet Imperatoris Augusti, nec non interventu ac petitione nostræ dilectæ conthoralis Reginæ Agnetis, jugeque Bernoldi Trajectensis Ecclesiæ in honorem sancti Martini constructæ venerabilis Episcopi servitium fideliter nobis persæpe adhibitum, talem proprietatem eidem Ecclesiæ, qualem visi sumus manu sub potestate tenere in loco Daventre dicto, in moneta, teloneis, placitis, cum omni Regali districtu, omnique utilitatis commoditate, quæ ullo modo inde poterit provenire, & cum Comitatu in Amelande sito, termino ejusdem Comitatus hic subter denotando: De Rathnon ad Hunne, de Hunne ad Weggestapelen, & inde ad Westerfle, de Westerfle ad Agastaldaburg, de Agastaldaburg ad Stevere per Sylvam, & in alia parte Islæ, de Lovenen usque ad Erbeke, de Erbeke ad Suythempe, & item ex alia parte Islæ ad Ascete in proprium tradidimus & stabilivimus, eo scilicet tenore, ut nullus Judex aut exactor major aut minor persona ullam potestatem habeat inde aliquid exigendi absque licentia Episcopi; sed ut prædictus Præsul ejusque successores de his supradictis Regiis donis, liberam dehinc potestatem habeant obtinendi, commutandi, precariandi, vel quicquid sibi placuerit ad usum prænominatæ Ecclesiæ inde faciendi. Et ut hæc Regiæ nostræ donationis authoritas stabilis & inconvulsa per succedentium temporum momenta maneat, hanc paginam inde conscriptam manu propria corroborantes, ut infra poterit videri, Sigilli nostri jussimus impressione signari.

Signum Domini Henrici III regis invictissimi.

Theodoricus Cancellarius vice Bardonis Archicapellani

dictië, in 't jaar der aanſtellinge van den Heer Henrik den derden het 18, *en het* 7 *zyns ryks. Gedaan te Spier.*

Graaf Dirk zich aldus en van het Bosch Wasda, de door zynen Vader aldaar geſtichte ſterkte Doertrecht door de overmagt des Keyzers beroofd, en door deezen verleenden giftbrief van alle aanſpraak op het Graafſchap Hameland voor eeuwig verſteeken ziende, beſtondt des, als zynde wegens dat geleede verlies ten hoogſte gevoelig, zich openlyk aan des zelfs (1) gehoorzaamheyd te onttrekken, en gevolglyk met zynen Neef den voorgemelden Hertog Godefrid, mids (2) thans zyn voorheen verpandde Zoon geſtorven, en de Vader kaal en berooid zynde niet dan naar nieuwigheden, ter herſtellinge zyner verloopene zaaken haakte, een onderling verbond tegen den Keyzer aan te gaan. By 't welke op het aanhitſen van Godefrid, zich ſedert ook nog hun beyder Neef, Balduin (3) Graaf van Vlaandre voegde.

Ingevolge van deeze onderling aangegaane verbindtenis, rukte ieder zoo veele benden, dan hem immers moogelyk was, ten ſpoedigſte byeen, en Godefrid met de zynen in 't volgende jaar naar Verdun: welke ſtad, 1047 door list hebbende (4) veroverd, hy en haare overprachtige (5) hoofdkerk aan 't vuur ten beste gaf. De Graaf van Vlaandre gelyk die Verdun (6) hadt helpen veroveren, maakte zich insgelyks niet alleen van de Bisſchoplyke ſtad Kameryk, maar, naa 't veroveren (7) van het ſlot over Gent en 't ſtichten (8) eener ſterkte over Audenaarde, van een groot gedeelte van Brabant tot den Dender toe meester. Zulks de Keyzer zynen voorgenomen togt naar (9) Pannonië ſtaakte en integendeel met een talryk leger, onaangezien Hertog Godefrid hem, door 't afzenden van verſcheydene looze gezantſchappen, gepoogd hadt te misleyden, ter bedwinginge van den Graaf van Vlaandre, naar Neerland afzakte. Dan Balduin (10) wist zich zoo wel nu achter de grens-

pellani recognovi. Data X. Calendas Septemb. anno Dominicæ incarnationis, CIↃXLVI. Indictione XIV. anno autem Domini Henrici tertii ordinationis ejus XVIII. Imperii VII. Actum Spiræ.

(1) *Hermanni Contract. Chron. ad ann.* 1046. Unde idem (*Theodoricus*) POSTEA REBELLIONIS CAUSAM SUMPSIT.

(2) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 1045. Quo (*filio*) defuncto in obſidatu ad rebellandum (*Godefridus*) grasſatur.

Lamb. Schafnab. Chron. ad ann. 1046. Dux Godefridus custodia abſolutus, dum videret, nec intercesſionem principum, nec deditionem, quam ſponte ſubierat, ſibi aliquid profuisſe, & rei indignitate, & INOPIÆ FAMILIARIS tædio permotus, bellum rusſus de integro ſumpſit.

(3) *Sigeb. Gemblac. Chron. ad ann.* 1046. Inſtinctu Godefridi, Comes Flandrienſis Balduinus contra Imperatorem rebellat.

(4) *Herm. Contracti Chron. ad ann.* 1047. Godefridus inter alia, quæ contra regem gesſit, Virdunenſem Civitatem dolo captam incendit & evertit.

(5) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1046. Civitatem Verdunenſem cepit, majorem in ea eccleſiam concremavit.

(6) *Virdun. Episc. Hist. Brevis fol.* 241. Secundo enim Episcopatus ſui anno civitas Verdunenſis combusta est, a Duce Godefrido & Comite Balduino, una cum Monasterio Beatæ Dei Genitricis Mariæ, qua combustione civitas ista magnum dispendium pasſa est:

(7) *Meyeri annal. Flandr. ad. ann.* 1046. Eo bello... arcem Gandenſem diu ab Imperatoribus occupatam obſedit, eamque tandem ſingulari virtute Lantberti nibilis viri de Cæſarianis cœpit.

(8) *Genealog. Com. Fland. cap.* 4. Balduinus apud Adelhardam castellum conſtituit, per quod everſo per Eham Castello, Brachantum usque fluvium Teneram de regno Lotharienſi ſibi uſurpavit.

(9) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1047. Per idem tempus, cum expeditionem in Pannonias, ad Petrum ulciscendum, disponeret, Godefridus Dux cum Balduino de Flandris, & aliis nonnullis rebellionem innovasſe, bellumque copiis collectis paravisſe. Theodericus quoque de Phlardirtinga Marchio, rebellavisſe, & Episcopatus ſibi contiguos, ad injuriam Imperatoris, populatus esſe, nunciatur.... Quibus ex cauſis, dilata expeditione illa, cum Gotefridus quoque Dux rebellionem ſuam callidis legationibus disſimularet.

(10) *Genealog. Comit. Fland. cap.* 4. Rex itaque Lotharienſis, qui & Cæſar & Imperator Auguſtus, hostiliter ſuper Comitem Balduinum venit, & per ante Attrebatum, Comite Balduino inter exercitum ſuum obstruſis etiam portis vix detinente, ferme uſque ad Arkas villam St. Bertini procesſit, falſo putans ſaltem illac ſeſe posſe ingredi Flandrias. Comes namque & illic & ubicumque per ſiccum patebat introitus in Flandriis, vallo & aggere & pali fixo contra eum munierat. Cæſar ergo caſſo labore fatigatus, ſicut venerat rediit. Comes vero eum quaſi fugientem uſque ad Rhenum hostiliter est proſecuus, & nobili ejus palatio apud Neumagum incenſo, rediit cum ſano exercitu.

grensſtroomen, dan weer achter de door hem in der yl opgeworpene landwallen en gragten, te legeren, dat het den Keyzer onmoogelyk was in Vlaandre te dringen. Gevolglyk, zonder iet in dien oord verricht te hebben, moetende aftrekken, viel hem de Vlaamſche Graaf, by 't doen van deezen hertred, onophoudelyk in den ſtaart, tot dat de Keyzer op die wyze, half vlugtende eyndelyk de Waal, zynde de westarm des Ryns, by Nieumeege bereykte. Welke ſtad de Graaf van Vlaandre, door de benden onder Hertog Godefrid, en, waarſchynlyk ook door die van Dirk, Graaf van Holland onderſteund, mids dit haveloos vertrek des Keyzers, innam, en vervolgens des zelfs Vorstlyk (1) ſlot, 't gene door Karel den Grooten over ruym tweehonderd jaaren, op zoo prachtige wyze aldaar gebouwd was, en in 't welke men nu zoo veele landdagen, zoo door hem zelf als de volgende Keyzers, hadt zien houden, ten ſpyt van den tegenwoordigen, in den brand ſtaaken, en dus op eene bynaar onherſtelbaare wyze verwoestten.

Dit voorval, doch wel voornaamelyk, dat de Graaf van Holland door het doen van veelvuldige uytloopen, de naastgelegene (2) Bisdommen, daarenboven nog tot hoon des ryks, dagelyks ontrustte, bragt den Keyzer, onaangezien de ondernome kryg tegen de Vlaamingen, zoo euvelen uytſlag ſtaande de zomer gehad hadt, eyndelyk tot beſluyt, om ten minſte ſtaande (3) de Herfst eenen ſcheepstogt tegen den Hollandſchen Graaf, naar het door hem veroverde Graafſchap (4) Vlaardinge, te onderneemen.

Tot dat eynde dan, wierdt aan alle de hem nog getrouw gebleevene Lotteringſche Hoofdvazalen, bevel gezonden, *om met hunne onderhoorige volken opzittende*, *naar die ſtroomen tydig af te zakken*, alwaar immiddels de noodige ſcheepen wierden vervaardigd, met welke men de aangelande benden ſtondt over te voeren.

Mids deeze alom rugbaar geworde ſcheepsrusting des Keyzers, vervaardigde ook Graaf Dirk van zynen kant een zeer groot getal ligtgewapende koggen en pleyten; met welken, als die Vorst met zyne zwaare ſcheepen eyndelyk naar Vlaardinge afzakte, hy op des zelfs achterhoede aanviel, en op die wyze aan de Keyzerlyke vloot zoonu (5) zoodan al eene merklyke ſchaade toebragt. Waar nog by ſloeg, dat (6) twee van 's Keyzers groot-

(1) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1046. Bellum (*Godefridus*) rurſus de integro ſumpſit. Inter alias, quas reipublicæ intulit clades, Neomagum, domum regiam miri & incomparabilis operis incendit.

Sigeb. Gemblac. Chron. ad ann. 1047. Godefridus palatium Neomagi incendit, & irreparabiliter deſtruit.

J. Iperii Chron. Sancti Bertini cap. 37. *part* 2. Balduinus Comes hos præſentiens, populum ſuum undique collegit, & fosſato Flandriam claudi fecit ab illa parte, quod fosſatum per novem leucas in longum, ducens, id est a Castro Urhoult usque ad Basſejam in ſolis tribus diebus & noctibus conſummavit, & ibidem Imperatori reſtitit, admirans Imperator fortalitium & multitudinem armatorum, via qua venerat recesſit. Comes vero cum ſuis ipſum per Flandriam inſequens uſque Neomagum, palatium Imperatoris combusſit, & ſic in Flandriam rediit.

(2) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1047. Theodericus quoque de Phladirtingæ Marchio, rebellavisſe, & Episcopatus ſibi contiguos, ad injuriam Imperatoris, populatus esſe, nuntiatur.

(3) *Ibidem.* Quibus ex cauſis, dilata expeditione illa cum Gotefridus quoque Dux rebellionem ſuam callidis legationibus disſimularet, AUTUMNALI TEMPORE navali exercitu collecto, contra Theodericum, in Phlardirtingam, arma commovit.

(4) *Chronicon Augustenſe ad ann.* 1047. Imperator Phladirtingam ſuorum damno petiit.

(5) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1047. Adverſariis marino curſu levibus ſcaphis, latrocinantium more ſequentibus, & extremos quosque incurſando cædentibus, non modicam in exercitu cladem pertulit.

(6) *K. Kolyn vs* 833.

Ente trac ave te Flaretelingen
Greva Tidric quame beſpringen
Met lichte ſcuta groet getal
Ti grove Scepen ni ſmal

Volg-

grootſte ſcheepen met de achterebbe tegen den grond ſtieten, ja zelfs in het ſlyk bleeven vastzitten.

Desonaangezien bereykte de Keyzerlyke vloot de hoogte van Vlaardinge, en hadt het te land geſtapte heir het geluk van zich van die plaats meester te maaken. Vervolgens rukte het zeegepraalend leger naar Kenenburg, zynde waarſchynlyk de hoofdſterkte van het Maaslandſche Graafſchap en dus alleen genaamd, om dat het een burg is, welke omtrent den ſtroom de Keen gebouwd is. Staande het beleg dier ſterkte, en eer die tot de overgaave gebragt was, hadt Graaf Dirk aan verſcheydene oorden den (1) naastgelegen Maasdyk zoodaanig doen verzwakken, dat, als het water naar gewoonte wies, door des zelfs perſing de halfdoorgeſtooke dyk met geweld eyndelyk doorbrak. Zulks de over het land voortſpattende vloed op 't onvoorzienst alle akkers, velden en polders, als eene baare zee, onder water zettede; door 't welke 's Keyzers legerſteê alom blank in 't water ſtondt, hy en zyne krygsmagt niet weynig bekneld, en des aan hen de weg tot het verder voortzetten van den kryg in dien oord geheel afgeſneeden was: te meer mids de Graaf van Holland, ziende by dit ongeval het daardoor verbaasd geworde Keyzerlyk leger aan alle oorden vaneenſcheuren, de geleden zwenken en alles wyd en zyd in rep en roer, ſtraks met zyne by zich hebbende koggen des Keyzers op den ſtroom leggende vloot aantastte en de zelve, dewyl zy door het voorheen te land geſtapte en thans door 't water aldus bekneld zynde heir, by gebrek van bruggen, niet kon onderſteund worden, in 't gezigt des Keyzers veroverde. Zulks die, mids hen daardoor de hertred te water was afgeſneeden, die nu te land, langs de nog boven het water uytſteekende ſcheykaden, met gebrooke leden moest onderneemen. By welk toeval Graaf Dirk, als de gronden en ſtroomen kundig, door zyne met de booten (2) naaroeyende Vriezen op de aftrekkende en van een geſcheurde Keyzerlyke achterhoede van tyd tot tyd aanviel, en dus, eer die den hoogen grond van het Uytrechtſche Sticht bereykt hadt, in verſcheyde ontmoetingen zeer merklyke ſchaade toebragt.

Naa dit haveloos vertrek des Keyzers, welke zich ſtraks naar Duytschland begaf, tot het houden van (3) eenen

---

Volgde nare/ mette ebbe
T'wi ſtiter jegen die grebbe
Ende zat vaſte in 't murch
Ti dage wurt Kenenburch
En Fleretelingen alle berast

(1) *K. Kolyn vs* 842.

Mare alſe het watere vaſt
Woes en ti jonge Grave
Ane quam, en daer ave
Ten diek ſctlicke doerbrack/
Dien ter halverwegen ſtak/
Zat Keizer Henricx here
Al om blanc in dat mere.
Ti Keizer zelve liep gevaer;
Sus kunde i ja daer en naer
Verdere nederwaerts ni geraken/
En moeste de tocht ſtaken
Onberricht en kerene weer.
Greva Tierick/ zinde das Heer
Breken en ti gewaren ſwanken/
Al in roere en datte planken
Ontbraken/ vil met menic boet
Op tie ſcepen en namze: daer ſtoet
Ti mogende Keiſere begrepen
Van wenige Freſen zonder ſcepen
In 't ſlyke/ en trac ave.
Daer vil ti jonge Grave
Metten zinen in ti ſtaert.
't Here worde te varentaert/
En ontdane, wo vil daer bliven
Zolen wi ja ni licht ſcriven.

(2) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1047. Imperator expeditione in Phladirtingam trajecta, aquoſis impedientibus locis parum proficere potuit, & revertens adverſariis marino curſu levibus ſcaphis latrocinantium more ſequentibus, & extremos quosque incurſando cædentibus non modicam in exercitu cladem pertulit.

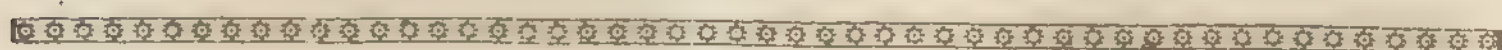
(3) *Ibidem ad ann.* 1048. Imperator natalem domini in Saxonia moratus, confestim per Wurciburgum in Alemaniam venit, & Ulmæ colloquium habens Othonem de Suinfurto Marchionem, Suevis Ducem conſtituit.

eenen landdag te Ulm, maakte zich de zeegepraalende Hollandſche Graaf, niet alleen van Kenenburg en Vlaardinge, maar ſedert ook, met zyne benden naar de Merwe zynde gerukt, van de ſterkte (1) Doertrecht en alle de door zynen Vader in dien oord bezetene landen weder meester. Dit is 't minst, hy gevoelig dat de Bisſchoplyke benden van Kolen en Luyk aldus een- en andermaal deezen heirtogt tegen hem hadden helpen uytvoeren, deedt dan tot boeting der ſchaade, die hy door hun toedoen geleeden hadt, alle de op- en afvaarende Luykſche en Koolſche ſcheepen (2), te Doertrecht niet alleen als te voore tol betaalen, maar zelfs in beſlag neemen; gelyk ook de ſchippers en alle andere perſoonen van dien landaard, en van welken zelf eenigen by dat toeval omkwamen, in de boeijen ſmyten. Waar door het vuur van den voorigen oorlog nog vinniger wierdt aangeblaazen.

Want de twee daardoor beleedigde Kerkvoogden, om nu hun eyge en byzonder leed te wreeken, (3) verbonden zich met Egbert den I, Graaf van Stavere, Oost- Westergouwe, en hebbende een aanzienlyk getal benden in 't veld gebragt, rukten dezelven nog in 't zelfde jaar naar Doertrecht; alwaar zy, door eenige op hunne zyde gewonnene inwoonders, verraadlyks wierden binnen gelaaten, en daardoor weer des Graaven naastgelegene landen aan veelvuldige ſtrooperyen, dier tegen hem vereende bondgenooten, alom blootgeſteld.

Dit overrompelen van Doertrecht trof den Hollandſchen Graaf als een donderſlag in 't oor: des ſloeg hy met eenige in der yl byeenvergaderde benden derwaart, zoo veel doenlyk was in ſtilte, op weg, en zynde door de hulpe van eenen Gerard van Putten des nachts (4) daar binnen geraakt, ſchaarde hy aanſtonds zyne binnen gevoerde benden ten ſtryd: mids onder de aldaar in bezetting leggende Bisſchoplyke volken reeds alom een wapenkreet opging, en ieder het geweer begon op te vatten om den verderen indrang te ſtuyten. Dan ziende, naa'er nu meer dan vierhonderd in 't opgevolgde gevecht geſneuveld waaren, alle hunne poogingen tot het inhouden dier ſterkte onnut, zyn de twee Bisſchoppen, de gemelde Graaf en alle hunne aldaar zynde benden, zoo ſchielyk als immers doenlyk was, langs eene nog in hunne magt zynde poort, uyt Doertrecht geweeken.

Niet lang genoot nogthans Graaf 1049
Dirk de vrugten deezer wel gelukte onderneeminge; mids op 't bevel des Keyzers, de Graaf van Loven,

(1) *K. Kolyn vs* 872.
Grave Tirick trak recht
Op den Doerdrecht ane / en wanze.

(2) *Excerpta Florarii Temp. MS. apud P. Scriverium de Comit. Holl. fol.* 24. Comes in Hollandiam combusſit omnes naves mercatorum territorii Colonienſis & Leodienſis, occiſis & captis omnibus mercatoribus *Excerpta MS. infimæ vetustatis ſtilo Interpol. apud P. Scriverium de Com. Holl. fol.* 24. Comes, Dordraci receptus, omnes ex ſuperiori Germania atque Colonienſium præcipue mercatorum naves exusſit, captis ac grandi ære mulctatis (dum ſe mercesque ſuas pecunia redimere coguntur) omnibus ejus gentis, qui in oppido erant, negotiatoribus. Quibus etiam omnem per terras ſuas commeatum & commerciorum uſum in posterum interdixit.

(3) *Ibidem.* Quapropter Episcopi Colonienſis & Leodienſis congregantes infinitam militiam, adjutorio Marchionis Brandenburgenſis, venerunt in magno livore ad Hollandiam ubi ſtatim traditorie per quosdam oppidanos Dordracenſes in Dordracum intromisſi ſunt, volentes ex Dordraco depopulare totam Hollandiam.

(4) *Ibidem.* Quo comperto, Comes valde motus adunavit egregrium exercitum & caute quadam nocte, adjutório Domini Gerardi de Putte, etiam in Dordracum venit & ſtatim ordinatis aciebus bellicis per plateas plusquam CCCC nobiles incautos trucidavit, cum aliquibus ſatellitibus. Episcopi vero cum Marchione & reſidua electa militia celeriter & occulte ex una portarum egresſi, fugam inierunt.

ven, de Bisſchoppen van Uytrecht, Mets (1) en Luyk, met de hulpe van eenige langs de zee woonende Ridders en Graaven, welke laatſten ik acht de door Dirk verjaagde Graaven van Vlaardinge en Maasland geweest te zyn, eenen aanſlag op des zelfs perſoon maakten, en tot wiens uytvoering hen eene zeer ſtrenge opkomende vorst ook gelegenheyd verſchafte. Zulks eenige door hen derwaart gezondene knechten over 't ys heymelyk in Doertrecht raakten, en den Graaf, als die zich met een kleyn gevolg door zeker naauw ſtraatje begaf, op 't onvoorzien overvielen, en met eene venynige (2) pyl zoodaanig in de dy troffen, dat die het ten derden dage, te weeten: op den (3) veertienden van Louwmaand beſtierf. En van welk droevig voorval, tot den huydigen dag toe, die wyk alsnog het Graavenſtraatje (4) zoude genaamd zyn.

Hoe 't zy, de verbondene Vorsten van den welgelukten moord des Graafs hebbende bericht gekreegen, vielen gelykerhand met hunne gereed gehoudene benden, langs verſcheydene kanten in de onderhoorige (5) Graafſchappen van den verſlaagen Dirk, en maakten zich dus van de zelven eerlang geheel meester. Wel is waar dat Hertog Godefrid ten behoeve van zyns geſneuvelden Bondgenoots Broeder, te weeten: Florents Graaf van Westflinge, de zelven eerlang heroverde, dan die hadt ſedert het ongeluk dat zyn leger geſlaagen, hy naauwlyks het gevaar met de vlugt ontkwam, en dus het geheele gewest onder de gehoorzaamheyd des Keyzers eyndelyk gebragt wierdt.

Zulks die, zoo gunſtige omkeering 1050
van zaaken verſtaande, om orde op de aldus onder zyne gehoorzaamheyd gebragte landen te ſtellen, zich in de (6) daarnaavolgende Paaſche, mids het hier voorvermelde verwoesten van zyn hof te Nieumeege, nu te Uytrecht vervoegde. Alwaar ik voorvast ſtelle dat Florents Graaf van Westflinge, naa hy 't lyk van zynen (7) ongehuuwd geſneuvelden Broeder te Egmond in de Kapel van Sint (8) Lauwrents begraaven hadt, zich zekerlyk den Keyzer zal onderworpen hebben, en des in de opengevalle Graafſchappen van Holland, Ryn- en Kenmerland zyn bevestigd geworden. Te meer, dewyl men geenszins tegen Florents, even als

(1) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1049. Interea glaciali hyeme ſuppeditante, nonnulli de partibus maritimis milites & principes, cum Leodinenſi Episcopo, Trajectenſi & Metenſi congregati, Theoderico in Phladirtinga inſidias tendunt, commisſaque pugna, victum occidunt.

(2) *K. Kolyn vs* 874.
Daer begaffen de kanſe
Dat ti Hertoge van Braban
Van ten zinen himble zan
T'Oerdrecht ave den Boom / datſe
Ti Adel Greva Tierick verraste
Als mit ten feninige ſtrael.

(3) *Leon. Monach. Egm. brevic. pag.* 152.
Per capræ Sydus, dum Janus volveract idus
Cæſar erat fomes, quod cadit iste Comes.

(4) *Excerpta ex MS. infimæ vetustatis, ſtilo interpolato apud P. Scriverium de Com. Holl. fol.* 24. Obiit Comes paulo post ex ſagitta quadam venenata a Colonienſi neſcio quo emisſa in quadam parva platea, quæ adhuc vocatur DES GRAVENSTRAETKEN.

(5) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1049. Commisſaque pugna, victum occidunt, & provinciam illam Imperatori ſubjiciunt: quam tamen non multo post Gotefridus occupans, ab eisdem pugna petitus & victus, vix aufugit.

(6) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1050. Imperator Pachale festum apud Trajectum moratur.

(7) *K. Kolyn vs* 880.
't Is geſciet als ic verhael
Dat i ſtarf vane dat hinder /
Sonder wyve / zonder kinder
Alſus opten Doertricht.
Neven jaren ieft i bericht.

(8) *Annal. Egmund. cap.* 15. Corpus vero ejus translatum est Hæcmundam, ibi ſepultum.

als tegen den Hertog (1) Godefrid en Balduin Graaf van Vlaandre het Kerklyk banvonnis, om 't achtervolgen van hunnen opſtand, door den Paus op 's Keyzers verzoek heeft zien uytblixemen. En door 't welke de eerſte zoodaanig verſchrikt wierdt, dat die zich eensdeels van zoo vermoogenden Bondgenoot beroofd, andersdeels geen beter geluk, door 't achtervolgen van den kryg, te gemoet ziende, nog in 't zelve jaar te Aken met den Keyzer zynen Pais, door de tusſchenkomſte van den thans in Duytschland gekomen Paus Leo den IX. maakte. Met wien hy zich (2) naar Italië en aldaar weer eerlang buyten weeten en des tot groot misnoegen des Keyzers met de weduwe van Markgraaf Bonifacius, (3) in huuwelyk begaf: 't gene gevolglyk den voet tot het heropvatten der wapenen in dien oord gegeeven heeft.

Dit een en ander voorbeeld wierdt ook door Balduin Graaf van Vlaandre, naa dat'er een groot gedeelte zyner landen (4) door 's Keyzers leger ſedert verwoest was, eyndelyk nog voor 't uytgaan des zelven jaars naagevolgd; zulks hy den Keyzer de verzogte Pandsluyden zyner beſtandigere trouwe overleverde, en vervolgens het verbond van onderwerpinge tekende.

Deeze vreugde des Keyzers, van 1051
op zoo (5) voordeelige wys den gevaarlyken oorlog in zyne aan de zee gelegene ſtaaten geeyndigd te zien, wierdt in 't volgende jaar door de geboorte (6) eens Zoons, die mede Henrik genaamd wierdt, en den Vader naamaals in 't ryk opvolgde, wel vergroot, doch twee jaaren laater door eenen nieuwen oorlog, om het voorgemelde huuwelyk van Godefrid met den zelven, gelyk ook met den gemelden Graaf van Vlaandre niet weynig verminderd.

Want des laatſten oudſte Zoon Balduin de VI., mede zonder (7) de toeſtemminge des Keyzers zich met Richild, weduwe van Herman Graaf van Berge, hebbende in huwelyk begeeven, en vervolgens gewapenderhand in 't bezit dier uytgebreyde (8) ſtaaten geſteld, zoo was Keyzer Henrik niet zonder rede bekommerd

(1) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1050. Secuta æstate, cum Imperator expeditionem contra Gotefridum & Balduinum, a Domino Papa excommunicatos pararet, Godefridus tam contra vim Imperatoris, quam Papæ excommunicationem, Aquisgranum venit, & opitulante Papa gratiam Imperatoris promeruit.

(2) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1051. Imperator natalem Domini Wormaciæ celebravit, ubi Leo papa ei valefaciens, mediocriter compoſitis & cauſis Eccleſiaſticis & regni negotiis, Romam reverſus est, abducens ſecum Godefridum Ducem.

(3) *Ibidem ad ann.* 1053. Marchio Italorum, Bonifacius, obiit, cujus viduam Beatricem Dux Godefridus accipiens, marcham & cæteras ejus posſeſſiones, conjugii prætextu, ſibi vendicavit: quo comperto, Imperator Heinricus gravi ſcrupulo perurgeri cœpit, reputans ne fortè per eum animi Italorum, ſemper avidi novarum rerum, ut à regno Teutonicorum deficerent, ſolicitarentur.

(4) *Herm. Contr. Chron. ad ann.* 1050. Balduinus vero utrumque contemnens, vastata ab exercitu magna ex parte provincia ſua, tandem obſides dedit, & pactum cum Imperatore fecit.

(5) *Annal. Saxo ad ann.* 1050. Heinricus Imperator anno X. regni ſui, imperii autem IV. quasdam partes Galliæ invaſit contra Godefridum & Baldewinum Duces, quibus ad deditionem coactis, regnoque in his partibus pacificato, victor cum triumpho revertitur.

(6) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1051. Natus est Imperatori filius Henricus IIII rex, III idus Novembris.

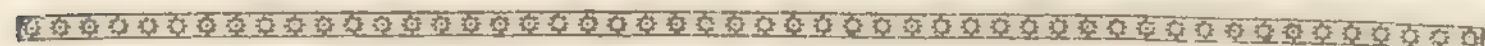
(7) *Synopſ. Franco-Merov. Lib. III. pag.* 793. Balduinus Comes Flandrenſis, Inſulanus, cum filio ſuo Balduino, rebellat contra Imperatorem Henricum invaſo Monte Castriloco. Modus autem invaſionis hic fuit. Harmanno Comite Montenſi mortuo, Balduinus junior, filius Balduini, uxorem duxit Richildem, relictam Herimanni Comitis INCONSULTO IMPERATORE. & ſic Hainonenſium invaſit Comitatum.

Joan. Iperii Chron. St. Bertin. cap. 37. *parte II.* Hermanno Montenſi Comite defuncto, viduam ejus Balduinus Pius filius Balduini Inſulani jam dicti duxit uxorem, IMPERATORE NON CONSULTO & Hannoniæ Comitatum invaſit.

(8) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 1051. Balduinus Flandrenſis, invaſo Hagionenſi Comitatu contra Imperatorem rebellat.

merd dat, gelyk de Moeder, door het geestlyk maaken (1) haarer kinderen van het eerste bed, zich van de zelven, reeds hadt meester gemaakt, zoo ook die wydluchtige grenslanden door haar tweede huuwelyk met Vlaandre, 't gene onder Vrankryk hoorde, thans zynde vereenigd, van het ryk in 't vervolg
1053 wel zou worden afgescheurd. Des zag men op 's Keyzers bevel, eerlang alle de Nederlandsche Hoofdvazalen en onder anderen ook de nieuwe Graaf van Holland, met hunne onderhoorige landzaaten tegen dien van Vlaandre in 't veld verschynen; 't gene Florents zekerlyk niet zou gedaan hebben, zoo hy, gelyk wy gemeld hebben, zyne verzoening hiervoore met den Keyzer niet gemaakt hadt. Hoe 't zy, terwyl Balduin naar den kant zoo van (2) Doornik als van Sluys in Vlaandre, door 's Keyzers andere benden de handen vol werks gegeeven wierdt, viel Florents met eene talryke scheepsmagt in Zeeland, 't gene zyn Vader eertyds bezeten hadt, en hem, gelyk wy (3) gezien hebben, om den ondernomen opstand tegen zynen Oom, Keyzer Henrik den II, door den zelven ontnomen en aan Vlaandre gehecht was. Des spande nu Florents, tot het weerkrygen van 't zelve, alle zyne krachten in, en maakte zich, met hulpe zoo van eenige der Keyzerlyke benden als van de onder zyn gebied staande Vriezen en Hollanderen, van de vyf Zeeuwsche eylanden, hoewel maar voor eenen korten tyd, meester. Mids de Graaf van Vlaandre straks zynen jongsten Zoon Robbert, aan 't hoofd van een zeer aanzienlyk leger, derwaart zondt; welke, als zynde krygszugtig van aardt, en in het stuk des oorlogs byzonderlyk afgerecht, vervolgens ook het geluk hadt van de (4) reeds verloorene eylanden op den Hollandschen Graaf te heroveren.

Naaulyks hadt de Keyzer in 't volgende jaar, 1054 zynen (5) nog zeer jongen Zoon en naamgenoot, door Herman, Aartsbisschop van Kolen, tot zynen aanstaanden opvolger te Aken laaten kroonen, of hy ontfong tyding hoe te Uytrecht des zelfs Bisschop Bernulf, naa de zelve die kerk zeventwintig jaaren bestierd hadt, den (6) achttienden van Hooimaand was overleeden, zulks dat daardoor opengevallen Bisdom aan eenen Willem, (7) Broeder van Wi-

(1) *Geneal. Balduin. de Avennis fol.* 287. Mortuo dicto Hermanno dicta Richildis maritata est Balduino, filio Comitis Flandriæ, cui peperit duos filios; quos ita vehementer diligebat, quod primum filium, quem Hermanno pepererat, Clericum fecit & procuravit ipsum fieri Episcopum Catalaunensem & filiam monialem. Postea tantum fecerunt dictus Balduinus & Richildis erga filium suum Episcopum Catalaunensem, tum per denarios, tum per alia, quod Comitatus Hainoniensis remansit filiis dicti Balduini.

(2) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 1054. Imperator.... contra Balduinum proficiscitur, qui Scaldim fluvium, Balduino fugiente, transiens omnia depopulatur, & insuper apertis sibi Clausulæ portis (*Sluys*) multam cædem inimicorum facit & ultra progressus.... multos etiam Flandrensium primates, exercitum suum prosequentes concludit intra urbem Tornacum, & obsessos capit.

(3) *Zie hier voore II Deel fol.* 282.

(4) *Meyeri Annal. ad ann.* 1053. Balduinus Princeps una cum duobus filiis Balduino ac Roberto.... acerrime adversus Cæsarem administrat bellum, Lotharingiam longe incursat. Ipse Tutlinium, Balduinus filius Hoyum incendit. ZELANDIÆ autem insulas ab Cæsarianis atque Hollandis occupatas ROBERTUS RECUPERAT.

(5) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 1054. Henricus Imperator filio suo Henrico, puero quinquenni, in regem sublimato Aquis &c.

Annal. Novesiens. ad ann. 1054. Henricus Imperator Aquisgrani ab Herimanno Coloniensi Archiepiscopo in regem consecratus est.

(6) *Hedæ Hist. fol.* 118. Postquam sedisset annis 28 (debet esse 27) migravit ad Dominum 14 Kalend. Augusti anno Domini MLIV tempore Henrici III.

(7) *Ibidem fol.* 128. Dum hæc agerentur Wilhelmus Frater Comitis Gelriæ, qui Bernoldo in Episcopatu XXI. successit, vir admodum strenuus atque magnanimus, in rebus administrandis sagax, & apud Henricum Imperatorem in pretio habitus.

Wichard, tegenwoordigen Voogd van Gerderland, en die om zyne uytmuntende bequaamheden zeer hoog in de gunst des Keyzers stondt, door den zelven wierdt opgedraagen.

Vervolgens eene reys naar Italië ge-
1055 daan en Godefrids aldus getrouwde Gemaalin (1) naar Duytschland gevoerd hebbende, scheen de nog duurende Vlaamsche kryg zyne tegenwoordigheyd in Nederland te vereyschen: maar hebbende Paus Victor (2) den I met zeer ongemeene plegtigheden te Goslar ontfangen, overviel hem in 't zesenvyftigste jaar dee- 1056
zer eeuwe te Botvelde eene ziekte; door welke hy den vyfden van Wynmaand uyt het (3) leeven gerukt wierdt. De gedachtenis van (4) deezen Vorst wordt op de twee volgende geldstukken bewaard, welken in de even gemelde stad Goslar gemunt zyn.

De gekroonde borstbeeldenissen van Keyzer Henrik den III zyn op beyde de voorzyden zoo en indiervoege verbeeld; als men die op deezes Keyzers zegelen ook gesteld vindt. De randschriften zyn dusdaanig:

REX HEINRICUS IMPERATOR.

KONING HENRIK, KEYZER.

Op de tegenzyden heeft men de borstbeelden van Simon en Judas, Beschermheyligen van Goslar, ieder met eenen kring rondom het hoofd, als het gewoonlyk teken van Heyligheyd, binnen deeze randschriften verbeeld:

SANCTUS SIMON, SANCTUS JUDAS.

SINT SIMON, SINT JUDAS.

Mids dit afsterven van Keyzer Henrik den III.; zag men des zelfs minderjaarigen Zoon Henrik den IV. niet min onder de voogdye van zyne moeder in 't ryk, dan in het onvereffend geschil met den Graaf van Vlaandre opvolgen. Doch welke echter in 't eerste jaar zyner regeerin- 1057
ge, door de tusschenkomste zoo van den bovengemelden Paus als den Franschen Koning Henrik, in eenen vreede wierdt verwisseld. By welken,

(1) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1055. Imperator prædictam Beatricem inde abduxit captivam, quippe multum moleste ferens Duci Gotefrido esse copulatam.

(2) *Annal. Saxo ad ann.* 1056. Henricus Imperator cordetenus conpunctus infirmari cœpit & perductus usque ad mortem sapienti tamen usus consilio, ab omnibus quibus potuit veniam petens, quibusdam prædia, quæ abstulit, restituens, cunctis qui contra eum culpas damnabiles fecerunt, relaxans, filium suum Heinricum Romani Pontificis cæterorumque Principum electione Regem constituit. Erat enim præsens Victor Romanus Pontifex Aquilejensis Patriarchus & Patruus Imperatoris Gebehardus Ratisponensis Episcopus & alii inumerabiles tam Laici quam Ecclesiastici Ordinis dignitates. Decessit autem in Saxonia in Silva, quæ dicitur Harz, in loco Botvelde nominato, ubi autumnali tempore exercitandi gratia venationem agens morabatur.

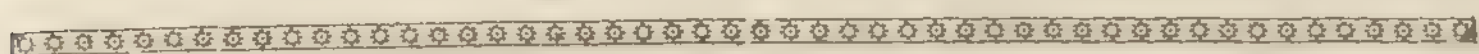
(3) *Ibidem.* Igitur omnibus rebus suis, prout possibilitas vitæ admisit, bene dispositis III. non. Octob. præsentem vitam in Domino finivit. Corpus ejus juxta patrem suum Conradum Imperatorem Spiræ sepultum est.

(4) *Job. Heineccii Sylloge numor. Goslariens. fol. 6.* Unde recte colligere mihi videor, numos hos Heinricianos ante isthæc tempora signatos, atque adeo antiquissimos, & Heinrici ætate dignos esse.

ken, onaangezien de langduurige weerſpannigheyd van den Graaf van Vlaandre, behalven de goedkeuring van des zelfs Zoons aangegaane huuwelyk met de Graavinne Richild, voorts nog aan den Vader alle de door hem ingenomene (1) en tusſchen de Schelde en Dender leggende landen, het ſlot over Gent, en de vyf Zeeuwſche eylanden te leen van 't ryk gelaaten wierden.

Onbeſchryvelyk is 't, wat ongenoege Graaf Florents wegens den inhoud van deezen vreede opvattede, mids hy den weerſpannigen Vlaaming zoo ryklyk beloond, en zich, die met zoo veel trouw de wapenen voor den Vader gevoerd hadt, niet alleen van de hoop op de Zeeuwſche eylanden, maar ook die van zynen huyze van het hen toebehoorende Slot over Gent door den Zoon beroofd zag: onaangezien hy, naa 't ſneuvelen zyns Broeders, by 't aanvaarden van des zelfs achtergelaate Graaflyk bewind, de door zynen Vader en Broeder gemaakte rechteyſchen op de Merwe, tot herkryginge van 's Keyzers gunst niet hadt ſtaande gehouden. Dierhalve zich op deeze wyze ten hoogſte beleedigd achtende, dacht hem, mids het zwakke vrouwlyk ryksbewind der Keyzerinne Weduwe, thans den rechten tyd geebooren te zyn om met vrugt, door het wederopvatten der wapenen, zyn totnogtoe niet gevorderd erfrecht op de Merwe te doen gelden. Tot dat eynde dan alles hebbende vervaardigd, maakte hy zich eerlang van 1058
die in (2) geſchil zynde landen meester; dan 't gene, gelyk ook de door hem ingevoerde tolvordering, ſtraks gelegenheyd tot eenen nieuwen oorlog gaf.

Want op de hiervan te hoof gekoome tyding zondt de Keyzer aan alle zyne naastgelege Lotteringſche Hoofdvazalen naadrukkelyke (3) bevelen om geweld met geweld te keeren, en, waar 't mogelyk, door de wapenen den afgevallen Graaf van Holland van zyne wederleevend gemaakte rechteyſchen op de Merwe te doen afſtaan. Des zag (4) men niet alleen Wichard, voogd van Gelderland, ten onderſtand van zynen
Broeder den tegenwoordigen Bis- 1059
ſchop van Uytrecht, maar ook Lambert Graaf van Loven, Herman Graaf

(1) *Meyeri annal ad ann.* 1057. In Synodo Agrippinenſi Victor Pont. Romanus & Henricus Francorum rex pacis authores fuiſſe dicuntur, quæ Balduino Principi Godefridoque; Arduennenſi a Cæſare Henrico data est. Ea pace terram omnem inter flumina Scaldem & Teneram, quinque inſulas Zelandicas, Castrum Gandenſe, cum quatuor officiis Balduinus retinuit.

Sigeb. Gembl. Chron. ad ann. 1057. Balduinus Junior Marchiſus, Nerviorum (*Hannoniæ*) Comitatum Imperiali munificentia, & auctoritate Apostolica ſuſcepit.

Melis Stoke fol. 29. vs 30.

Dese Boudyn (als men ons seecht)
Die wert Keyser Heynrics Man/
Om dat hi an hem gewan
Walchren/ en tie vier Ambochte/
Ende over Scelt lant/ dat hi sochte.
Dit ghesciede in ons Heren jaer
Dusent seven en vyftig daer naer.

J. Iperii Chron St. Bertini cap. 37. *pars II.* Postmodum in Tornaco per Henricum Francorum regem pax facta est inter eos, ſicque Comiti Flandriæ remanerent perpetuo & hæreditarie pars illa Brabantiæ, quam ipſe Balduinus conquiſierat ultra Teneram fluvium & Comitatus Alostenſis cum terra quatuor officiorum inſuper in Zelandia quinque inſulas Imperator ei ſuperaddidit cum conditione quod eos ab Imperatore teneret.

(2) *K. Kolyn vs* 904.

. . . Greve Florens/ om dat
I in zin gewout bezat/
Ente, als zin vorders/ hiere
Het tricht op ti Merwa/ griven
In doer groete lasten zwaer.

(3) *Ibidem vs* 899.

't Is jem overkamen/
Dat ti Hertoge van Braban
Ti Biscop van Keulene/ an
Ti Heare van Cuuk mede/
Utes Keisers name strede
Op Greve Florens.

(4) *J. a Leidis Chron. Lib. XI. cap.* 6. Convenerunt in unum Archiepiscopus Colonienſis, Episcopus Leodienſis, Marcgravius a Brandenburch, Lambertus Comes Lovanienſis, Wichardus tutor Gelriæ, & Hermannus Comes de Cuyck, congregantes inæstimabilem exercitum, ut deſcenderent & debellarent Florentium Comitem Hollandiæ.

Graaf van (1) Kuyk, Anno Aartsbisſchop van Kolen, Theoduin Bisſchop van Luyk, en Egbert den I. Markgraaf van Stavere en Islagowe, des Graaven van Hollands eyge Neef, hunne onderhoorige landzaaten tegen den Hollandſchen Graaf in 't veld rukken.

Dit zamengevoegde leger was zoo ontzaglyk, dat Florents beſloot den hem aldus in magt overtreffenden vyand, veel eer door eene krygslist dan door openbaar geweld, te overwinnen. Des deedt hy tot dat eynde in de toegangen (2) voor zyne betrokke legerſteê, langs welken de in aantogt zynde vyand, wilde die hem aantasten, noodwendig komen moest, verſcheydene zeer diepe kuylen graaven, die met horden en ligt reys, en deezen weer met aarde overdekken. Naauwlyks was dit volvoerd of 's vyands leger kwam met zeer groote haast en te ſneller tred aanrennen; als zich vleijende, mids zyn overtreffend getal, dat der Hollanderen dus gemaklyker te zullen konnen onderdrukken. Dan deeze buytengewoone haast verhaaste ook hunne nederlaag: want als de voorſten (3) met heele benden te gelyk in de gemaakte kuylen ſtortten, die weer door de volgenden overſtolpt wierden, en dus alom door 't breeken der ſlagorden de verwarring zich onder de overigen wyd en zyd verſpreyde, viel Graaf Florents met zeer digt geſloote leden, en zoo geweldigen naadruk op den belemmerden vyand, dat die alom, onder 't maaken van een yslyk bloedbad, wierdt verſlaagen, midsgaders zeer veelen, en onder die zelf de gemelde Voogd (4) van Gelderland, de Graaf van Loven, en verſcheydene andere uytmuntende legerhoofden hem in handen vielen. Welken niet, dan naa het betaalen van zeer groote geldſommen, weer op vrye voeten geſteld wierden.

Naa 't behaalen van zoo merkelyke overwinning deedt de zeegepraalende Graaf, zoo nog in dat zelve als het volgende jaar, de kracht zyner wapenen indiervoege aan alle de omgeleegene (5) gewesten gevoelen, dat zyn voorheen zoo moedig geweest zynde vyand thans zich in geene ſtad of ſterkte langer zeker waande. En hoewel de Bisſchop van Uytrecht, te wiens behoeve dees togt onder anderen begonnen was, zich daarom (6) ſedert dien twist onttrok, zoo wierdt de zelve echter, onaangezien het ſtilzitten van dien Kerkvoogd, in 't jaar duyzendeenenzestig tegen den ontzag- 1060 1061

(1) *Zie de Geſlachtlyſt der Hollandſche Graaven van den tweeden Stam, II Deel fol.* 178. *en deeze bloedverwantſchap beweezen door Joan. Georg. Eccardus* in Hiſt. Genealog. Princ. Saxon. ſuperioris fol. 282.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. XI. cap.* 6. Jusſit fodi per totam Suythollandiam, ubi ſciebat inimicos ſuos venturos, puteos & fosſata & cooperuit eos cum fœno, & ſtraminibus, ne cognoſcerentur ab inimicis, ut in illis eos miſerabiliter laquearet.

(3) *Ibidem.* Et ecce, cum infinitus exercitus inimicorum jam per Suythollandiam iter ageret ad devastandum Dordracum, ignorantes puteos absconditos, ceciderunt mirabiliter in illis, ſuffocantes alterutrum, & facta est ruina per totum exercitum.

(4) *Ibidem.* Captivus tamen ductus est Lambertus Comes Lovanienſis, cum Wichardo tutore Ghelriæ. Qui tandem laxati a priſione, pro abſolutione & pacis conſideratione unusquisque præſtitit Florentio Comiti duo milia marcarum argenti.

(5) M. Stoke fol. 29 vs 46.

Florens dwanc op ende neder
Sine vianden haren tare;
So dat hi ſe brochte in vaere /
Ende maket ſe oec alſo mat
Dat nyement waende in ſine ſtat
Seker weſen / daer hi lach.

(6) *K. Kolyn vs* 909.

Dus togen zi op aldaer /
Mare worden tegen wille
Ontdaen. Daer ſat ſtille
TI BISCOP AL VAN UUTRICHT
ENTE NE DARVE ZIK IN DEN TWICHT
Steken / wt anxte en vare.
Florensce mare
Ome over dat lant /
Zo dat zine felle viant
Jin gien poert peinsde zeker weſen.

zaglyk geworden Graaf van Holland zoo door den voorgemelden Graaf van Kuyk, den Koolschen (1) Bisschop, als den Graaf van Loven en den voorgemelden Markgraaf van Stavere, hervat.

Om deeze tegen te gaan hadt zich Florents met zyne benden tydig in 't veld begeeven, en eerlang het geluk van de twee eersten, eer zy zich met de opweg zynde hulpbenden van den Graaf van Loven vereenigd hadden, op het onverwachtst aangrypende, andermaal (2) uyt het veld te slaan; dan als de zeegepraalende Graaf zich te zeer op dit bevochte voordeel verlaatende, omtrent Hemert, gelege in de Bommelerwaard over Heusden, nevens zyne in 't gevecht vermoeid gewordene knechten, onder de schaduw van het (3) geboomte uytrustte, herzamelde de Graaf van Kuyk zyne ontsnoerde volken byeen, vervoegden zich vervolgens nevens de zelven by de daarop aangelande hulpbenden, welken Allard des Graaven van Lovens Broeder hem ten onderstand aanbragt (4), en viel, door deeze hulp nu merkelyk versterkt zynde, nog den negentienden van Bloeimaand op zyne beurt de alom langs 't veld verspreydde Hollanders op 't lyf. Wel is waar dat die zoo veel de tyd toeliet, straks wel de wapenen opvatteden en zich met de uyterste hardnekkigheyd verweerden; doch hoe groote dapperheyd zy ook by dit voorval betoonden, zoo zagen zy zich echter eyndelyk met omkominge van den Graaf zelf, en wel zestienhonderd der zynen, verslaagen.

Het lyk van den gesneuvelden Florents wierdt door zyne achtergelaate (5) Gemaalin Geertruy, te Egmond ter aarde besteld: welke was de Dochter van den hiervoorgemelden Bernard den II. Hertog van Saxen, en geweezen voogd van des vermoorden Wigmans minderjaarigen Zoon, midsgaders van Elika, dochter van Henrik Markgraaf van Suinvorde, als in de hiervoor ingelaste geslachttafel van den Huyze (6) van Saxen kan gezien worden. By deeze zyne Gemaalin hadt de gesneuvelde Florents, behalven twee Dochters, Bertha en Machteld, nog eenen Zoon Dirk geteeld, welke thans nog zeer jong was, en des ook niet, dan onder de voogdye van den eenen of anderen persoon, in zyns Vaders achtergelaate Graaflyk bestier kon opvolgen.

Mids deeze onverwachte dood des Graafs

(1) *J. a Leydis Chron. Lib. XI. cap: 7.* Archiepiscopus Coloniensis & Marcgravius de Brandenburch cum Comite Kuick cogitaverunt iterum cum exercitu copioso venire ad Hollandiam.

(2) *Ibidem.* Florentius Comes Hollandiæ, his agnitis, confestim collegit exercitum fortem, & sicut Princeps imperterritus adversus superiores Comites perrexit, & in occursum inimicorum suorum cum expeditione valida, satis egregie ordinatis aciebus properavit atque cum impetu magno hostium Cuneos non solum penetravit, sed & divisit plurimisque cum triumphali laude occisis & prostratis, alios fugam inire compulit.

(3) *K. Kolyn vs 919.*
't Es geschiet / alse wi lesen /
Op ienen dach / dat i sloech
By hamert vreeselicke genoech
Tusken ti Mase ende Wahle /
Ente ging mat onder ien boem
Liggen tot raste toten droem:
Aldaer quamen ane gereden
Ti Heren van Cuuk in zine geleden /
Tie em verraste en sloeg em doet.

(4) *Chron. MS. de Holl. in vita Florent.* Et Improvise supervenit Allaerdus princeps frater Ducis Brabantiæ & percussit ibi, lasso exercitu Florencium, & occidit eum cum mille & sexcentis viris. Anno MLXI. XIIII. Kal. July & sepultus est in Egmonda.

(5) *K. Kolyn vs 930.*
Dus voeren zi ten langen leven /
Ende begraven tot Hegmunt:
Alle 't lant stont over unt.
Dit heft zick alzo vervaren
Als men schreef Godts geboerte jaren
MLX ende ien.

(6) *Zie hier voore II Deel fol. 170.*

Graafs en deeze minderjaarigheyd van des zelfs eenigen achtergelaaten Zoon, ftondt het land ter dier oorzaake alom overeynd; en vervoegde zich des de Keyzer, mids die by 't affterven eens Graafs in die tyden en nog lang daarnaa, den voogd over des zelfs minderjaarigen zoon in 't Graaflyk bewind aanftelde, onder
1062 de opzigt van zyne bewindvoerende Moeder omtrent Paafche des volgenden jaars te (1) Uytrecht; alwaar hy, even als alle de Keyzers, zyne voorgangers by 't overlyden der andere Hollandfche Graaven gedaan hadden, zekerlyk ook orde op het vlottend landsbeftier zal gefteld hebben. En hoewel de fchryvers van dien tyd, verzuymd hebben aan te tekenen, welke of hoedaanige zaaken aldaar geregeld zyn, zoo weet men echter dat door eene plegtige vergadering van verfcheydene byeengeroepene Bisfchoppen, alle die kerken in handen van den Uytrechtfchen (2) Bisfchop gefteld zyn, welke de Abtdy van Epternach, volgens den voorheen gemaakten uyterften wil van (3) Willibrord, wel eygen, doch ftaande de voorige oorlogen om 't bezit der Merwe, eerst door Graaf Dirk den VI., in beflag genomen, en federt door des zelfs Zoonen Dirk en Florents aldus gehouden waaren.

(1) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1062. Henricus rex apud Trajectum, Frifiæ urbem, diem Pafchæ cum matre Imperatrice egit.

(2) *In Diplom. Wilb. Epif. apud Hedam fol.* 133. Sed a Theodrico Comite, & Filio ejus Theodrico, Fratreque ejus Florentio invafæ, atque propter continuam bellorum feditionem omni Episcopali jure neglecto, in potestatem Episcopi Synodali auctoritate redactæ fuerant.

(3) *Zie hier voorê I Deel fol.* 326. *enz.*

GE-

GERARD VAN LOONS

A L O U D E

HOLLANDSCHE HISTORI.

TWAALFDE BOEK:

Bevattende de Staatsgevallen ſedert de dood van Florents den I, tot de herſtelling van des zelfs verjaagden Zoon Dirk, voorgevallen.

NAa de overgifte dier aan het Epternachſche kloosrer toegeweezene goederen, is (1) door de Graaflyke Weduwe, het zy als Moeder het zy als aangeſtelde Voogdesſe van haaren minderjaarigen Zoon, het Hollandſche ſtaatsbewind ſtraks wel by de hand genomen, doch dit eerlang door het toedoen van Robbert, (2) tweeden Zoon van Balduin den V. Graaf van Vlaandre, niet weynig beroerd geworden. Dees, als (3) onrustig van aardt en niet dan den oorlog naajaagende, hadt daardoor aan zynen Vader geene kleyne zorgen veroorzaakt, van dat hy zynen oudſten Broeder ſtondt te ontrusten, zoodra die, naa de dood des Vaders, in 't volle ſtaatsbewind van Vlaandre ſtondt op te volgen. Dierhalve willende aan Robbert, die zoo greetig naar de heerſchappy en als tot den oorlog gebooren ſcheen, eenig middel overlaaten, met het welke hy, buyten bekommering zyns oudſten Broeders, aan zynen krygszugtigen aardt voldoen kon, hadt hem zyn Vader, zoodra die den laatſten vreede met den Keyzer gemaakt hadt, eene wel uytgeruste (4) ſcheepsvloot ter hand geſteld om zyn geluk op de althans in Spanje regeerende Sarraſeenen te beproeven.

Des zich Robbert met eene groote

(1) *K. Kolyn vs 938.*
Tin Wyve Geertruut is bleeven
An 't beſtier jegens hair kroest.
Melis Stoke fol. 31 vs. 1.
Syn wyf offerde te dier tyt
Twee Caſuffele / ende een tapyt
Voer haren Man / ende helt in hant
Met haren kindren vort Hollant.

(2) Melis Stoke fol. 33. vs 3.
Robrecht / Grave Boudyns Sone /
DIE JONCXSTE WAS hi die gone
Van de twee van Vlaenderlant.

(3) *Meyeri annal. Fland. ad ann.* 1063. Erat enim Robertus vir animo audaci ac præferoci, Imperii cupidus, armisque adeo deditus, ut non niſi bello videretur natus.

(4) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1071. Ruberto, ubi primum ætas faciendis ſtipendiis matura viſa est naves paravit, aurum, argentum & ceteras longinquæ profectionis impenſas affatim præbuit, jusſitque ut ad gentes exteras iret &, ſi vir esſet, propria ſibi virtute regnum divitiasque pararet. Ille patri acquiescens, asſumpta ſecum multitudine, qua regio prægravari videbatur, navem aſcendit, & in Gallitiam ire, eamque, ſi votis Deus ſuccesſum annuisſet, ſibi ſubdere cogitavit. Cumque post paucos dies ad ignota quædam littora applicuisſet & egresſus in terram, ab incolis loci prædas agere cœpisſet, illi ex omnibus partibus ad arcendam vim ilico armati conveniunt.

te menigte volks te ſcheep begeevende, met voorneemen om het naar Gallitië te wenden, en dat ryk, waar 't mogelyk, de uyt Afrika overgeſtookene Sarraſeenen te ontweldigen, verviel hy, na eenige dagen zeylens, op eene der hem onbekend zynde kusten des Spaanſchen ryks. Hier ſtapte hy en zyne benden te land en beſtondt ſtraks de rondom woonende landzaaten reukeloos te berooven, welken dierhalve allen 't hunner beſcherminge te wapen liepen en niet alleen 't geweld met geweld afkeerden, maar eyndelyk de gelande vreemdelingen met die dapperheyd (1) aantastten, dat zy, onaangezien des Graaven Zoon het daaropgevolgde gevecht eene wyl tyds met zeer groote kloekmoedigheyd hadt ſtaande gehouden, voor het meeste gedeelte geſlaagen, en de weynige overigen met bebloede koppen genoodzaakt wierden naar hunne op de kust ten anker leggende ſcheepen te vlugten: met welken en de tyding dier ontfange nederlaage gevolglyk Robbert by zynen (2) Vader te rug keerde. Doch welke hem, mids de overzeeſche togt zoo quaalyk beleyd was, wederwaardiglyk afwees. Dierhalve beſloot Robbert het geluk nogmaals te beproeven en door nieuwe blyken van dapperheyd de reeds op zich gelaade blaam, waar het moogelyk, uyt te wisſen. Tot dat eynde andermaal verſcheydene ſcheepen uytgerust, en de vereyschte krygsknechten vergaderd hebbende, ſtak hy op nieuws van de Vlaamſche kusten in zee, doch alwaar hem weynige dagen daarnaa zoo groote ſtorm beliep, dat hy, veelen zyner voorraadſcheepen verlooren en des aan alles gebrek hebbende, eyndelyk ter naauwer nood dat gevaar ontkwam, en met een naakt lyf weer aan 't land geraakte.

Wel is waar dat hy ſedert onder de oogen zyns vergramden Vaders niet durvende verſchynen, en door de Noordmannen, welken onder den Griekſchen Keyzer in 't Oosten dienden, derwaart zynde uytgenoodigd, om hem aan 't gebied van Griekenland te helpen, een gering (3) pelgrims kleed aantrok, en in den ſchyn van des Heylands Graf te willen bezoeken, zich derwaart op weg begaf, dan onderwege verſtaande, hoe dit zyn voorneemen reeds ontdekt, alle toegangen om zich naar Griekenland te begeeven, zeer naauw bezet, en voorts nog door den Griekſchen Keyzer om hem op den weg te vermoorden alom last gegeeven was, heeft hy, van die verafgelegene onderneeminge afziende, zich buyten zyns vergramden Vaders ſtaaten naar Vriesland en in den dienst van Graaf

(1) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1071. Facta congresſione eum, cum aliquandiu pugnam fortiter ſustinuisſet, in fugam vertunt; fugientem usque ad naves perſequuntur, ſociosque ejus penè ad internecionem proſternunt.

(2) *Ibidem.* Ipſe cum paucis vix fuga elapſus, ad patrem tantæ calamitatis nuncius rediit, a quo propter male gestas res, contumelioſe repulſus, alia rurſum via, quomodo hæc non ſuccesſisſet, fortunam tentare adgreditur; omnia paratus, etiam extrema perpeti, ut maculam veterem factis recentioribus elueret. Reparatis navibus, & numero militum instaurato marinis iterum fluctibus ſe credidit, in regionem longinquam, ubi ſedem vaganti Deus ostendisſet, iter facturus. Et ecce post paucos dies, tempestate infestisſima circumventus, multis ſuorum naufragio amisſis, ipſe nudus, omniumque rerum egens vix & ægre in littus evaſit.

(3) *Ibidem.* Dehinc asſumpto plebejo, inter eos, qui Hieroſolymam cauſa orationis pergebant, Conſtantinopolim ire parabat, vocatus eo crebris legationibus Nortmannorum, qui ſub Imperatore Conſtantinopolitano militabant, quique ei, ſi illuc veniret, totius Græciæ principatum pollicebantur. Sed Imperator Conſtantinopolitanus, comperto hoc conſilio, omnia flumina, per quæ tranſitus in Græciam esſe poterat, appoſitis custodibus, obſervari fecit, ut deprehenſus ilico trucidaretur. Sic conatus cæptumque ejus irritum fuit. Tandem advertens ſic infeliciter ſibi cedere, quamcunque viam tentasſet amplificandæ gloriæ ſuæ, deinceps in perpetuum, ab oppugnatione exterorum gentium animum avocavit.

G E S L A C

V

R O B B E R T

Uyt welke kan gezien worden, op hoedaanige wyze de zelve Philips

ROBBERT zoon van Hugo Kapet, wordt 996 Koning van Vrankryk, sterft in July 1031.
1 *Gemaalin*
BERTHA dochter van Koenraad Koning van Bourgonje, doch van den zelven, om te maagschappye, gescheyden.
2 *Gemaalin*
KONSTANTIA dochter van Willem Graaf van Arles.

HENRIK I wordt 1031 Koning, sterft den 4 Augusty 1060.
Gemaalin
MACHTELD dochter van Keyzer Koenraad.

ALEYDIS of ATHELA.
1 *Gemaal*
RICHARD III Hertog van Normandië.
2 *Gemaal*
BALDUIN V, wordt 1034 Graaf van Vlaandre, 1060 Voogd van Philips Koning van Vrankryk., sterft 1067.

PHILIPS I wordt 1
dy van zynen Oom
sterft 1108.

BERTHA dochter v
van Geertruy, dochte
Zy sterft verstooten zy

ROBBERT, de V
Vader, op zyns Broede
len maaken, en krygt
en de Zeeuwsche eyla
van Florents den I, Gra
Balduin, die hem beoo
onmondige zoonen en
van Vlaandre; 't gene
Vrankryk, trouwende
tha, en, sedert hy uy
jaagd was, by den vr
Balduin wordt gelaaten

GEERTRUY doch
en weduw van Florent

BALDUIN de VI
der Robbert 1069 vers

RICHILD Graavin
Graaf van Berge, we
van de kinderen uyt
den Gemaal ten huuw
Willem Graaf van H
den Vries verslaagen
aan de Luyksche Kerk
ter leen ontfangt, ster

MACHTELD ster

WILLEM II Herto
Engeland zynde gewo
IV schreef, om Robb
goeden Neef Balduin
tusschen Balduin en R
berts Gemaalinne vo
met hulpe der Holla
van Godefrid met den
de hem ontnomene H

H T L Y S T

A N

D E N V R I E S:

Koning van Vrankryk, en Willem Koning van Engeland bestondt.

60 Koning van Vrankryk onder de voog-
Balduin den V Graaf van Vlaandre. Hy

Gemaalin

an Florents den I Graaf van Holland, en
van Bernard den II, Hertog van Saxen.
de 1094.

2

es gebynaamd, belooft 1063 aan zynen
s Vlaamsche Staaten geen aanspraak te zul-
des de Slotvoogdye van 't Slot over Gent
den ten huuwelyk met Geertruyd Wed:
f van Holland, verslaat 1069 zynen Broeder
logt, eyscht de voogdy over zyns broeders
naakt zich, dit gewygerd zynde, meester
hem eerst 1070 door Philips Koning van
et Robberts Gemaalinne voordochter Ber-
Holland door Godefrid met den Bult ver-
ede 1077 gesloten, ook door Richild en
Hy sterft den 12 van Wynmaand 1093.

Gemaalin

er van Bernard den II, Hertog van Saxen,
den I, Graaf van Holland.

2

Graaf van Vlaandre wordt door zynen Broe-
agen.

Gemaalin

van Henegouwe en weduwe van Herman
Graafschap, mids het Geestlyk worden
t eerste bed, zy aan deezen haaren twee-
lyk bragt. Naa zyne dood trouwt zy met
fort in Normandië, welke door Robbert
ordt 1070. Zy draagt 1071 haar Slot Berge
op, van wie het haar zoon Balduin weer
1086.

2

1083.

Gemaal

van Normandië, welke 1066 Koning van
len, in 't jaar 1071 aan Keyzer Henrik den
t den Vries, ten voordeele van zynen ont-
te beoorloogen; doch de vreede 1077
bert gesloten zynde, geeft hy aan Rob-
zoon Dirk een Vloot ten onderstand, om
lsche Ballingen, die staande de regeering
Bult in zyn Ryk gevlugt waaren, zich van
llandsche landen meester te maaken.

LODEWYK Koning van Vrankryk 1108, sterft 1 Augusti 1137.

Gemaalin

ADELHEYD, dochter van Humbert Graaf van Maurienne in Savoye.

HENRIK jong gestorven.

KONSTANTIA.

1 *Gemaal*

HUGO Graaf van Trecasfin, dan dit huuwelyk om de te naamaagschappye verbrooken zynde, neemt zy voor haaren

2 *Gemaal*

BOADMUND Prins van Bar.

ARNOUD de III, Graaf van Vlaandre 1069 onder de Voogdy van zyne Moeder, en wordt, naa het verliezen van den Veldslag te Kassel, door eenen Gerbodo en het toedoen van zynen Oom Robbert den Vries 1070 vermoord, en te Sint Omeer begraaven.

BALDUIN wordt tot Graaf van Vlaandre naa de dood van zynen broeder Arnoud benoemd, doch kan het niet meester worden, maar moet dat by den vreede 1077 gesloten, zynen Oom Robbert laaten behouden. Naa dat het voorgenome huuwelyk met Robberts Nicht of Dochter om haare mismaaktheyd geenen voortgang hadt, nam hy tot

Gemaalin

IDA, dochter van Henrik, Graaf van Loven.

Graaf (1) Florents begeeven, ſtaande de voorige oorlogen om het bezit der Merwe door zyn ſtout beſtaan aldaar veel lofs behaald en dus te gelyk zich zeer diep in de gunst der voornaamſte inwoonderen des lands weeten te wikkelen. Met wier behulp men hem ook ſtraks naa des Graaven dood het vrouwlyk landsbeſtuur in zoo verre heeft zien ontrusten, dat hy eyndelyk de wapenen tegen des zelfs naagelaate Weduwe, onaangezien de voorheen aan haar hof ontfange weldaaden, openlyk opnam.

En hoewel zyne aldus in 't veld gebragte benden tot tweemaal toe de nederlaag (2) te beurt viel, zoo betoonde hy echter genoegzaam door zyn gedrag beſlooten te hebben, of in de wapenen te willen ſterven, of zich, zoo niet in 't geheel ten minſte voor een goed gedeelte, van haare aanbetrouwde Staaten meester maaken. Invoege dit zyn wanhoopig beſluyt aan den eenen, en de groote aanbiedingen zyns Vaders aan den anderen kant, om zich van zoo krygszugtigen Zoon te ontlasten, eyndelyk de oorzaak waaren, dat'er een zonderling huuwelyksverbond tusſchen Robbert en de Graaflyke (3) weduwe, tot wegneeminge der inlandſche verdeeldheden, van welken anders geen eynde te gemoet gezien wierdt, met wederzydſche goedkeuringe wierdt ontworpen en ten overſtaan van allen den beſchreeven Vlaamſchen adel te Audenaarde voltrokken. By welke gelegenheyd, gelyk Robbert aan den eenen kant tot Voogd van de naagelaatene kinderen van Graaf Florents erkend wierdt, zoo ook weer aan den anderen (4) door zynen Vader met de vyf Zeeuwſche eylanden, het Burggraafſchap van 't ſlot over Gent, en des zelfs onderhoorige landen, als welken het Graaflyk Huys van Holland eertyds hadden toebehoord, nevens eene goede ſomme gelds beſchonken: naa hy echter alvoore onder plegtige eedzweeringe beloofd hadt, met deeze aan hem afgeſtaane landen genoegen te neemen, en nooit hiernaa zynen Oudſten Broeder of des zelfs naakomelingen, wegens

(1) *Synopſ. Franco-Merov. Wilb. Abbat. Andern. Lib. III cap.* 4. Juraverat (*Robertus*) ſe numquam patre vivente, absque ejus juſſu in Flandriam intraturum, & etiam post mortem ejus nihil reclamaturum IN FRISIAM DISCESSIT ET APUD COMITEM FLORENTIUM MANSIT.

(2) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1071. Bis ibi commiſſo prælio, victus ac fugatus est. Tandem incolæ loci multis certaminibus exhausti, cum animum ejus vel ad mortem, vel ad victoriam obſtinatum cernerent, ultro ſe ei dediderunt.

(3) *K. Kolyn vs* 938.

Din wyve Geertruut is bleeven
An 't bestier jegens hair kroost:
Ende want zi behoifde troist,
Ende helpe, die ze ſtuwde;
Is 't beslagen, dat ze huwde.

Herm. Contract. Chron. ad ann. 1063. Robertus Junior filius Baldowini Comitis Flandriæ & Frater Baldowini tertii, ſecundum Wilhelmum, Ghertrudem Comitisſam relictam Florentii Comitis Hollandiæ ſibi matrimonialiter copulans, Comitatum Hollandiæ & Friſiæ per ipſam obtinuit.

(4) *Meyeri Annal. Fland. ad ann.* 1063. Aldenardæ indictus ab Pio optimatium conventus, confectum ibi matrimonium inter Robertum Pii filium natu minorem, ac Gertrudem viduam Florentii Comitis Hollandiæ. Inſtitutus Robertus procurator Hollandiæ, ac tutor filiorum Florentii ex voluntate legatorum Hollandiæ. Asſignatæ Roberto pro ſua hæreditaria portione quinque inſulæ Zelandicæ, Walachria, Scaldia, Zuutbevera, Nortbevera, Borſelia; Comitatus ad hæc Alostanus, cum terra quatuor officiorum ac grandi ſumma pecuniæ. Adactus a patre jurejurando, ut his contentus nunquam fratri foret injurius. Erat enim Robertus vir animo audaci ac præferoci, imperii cupidus, armisque adeo deditus, ut non niſi bello videretur natus.

Narrat. reſtaur. Abb. Sti Martin. Tornac. cap. 12. Balduinus. . . . timens ne post mortem ſuam ſeditio nasceretur inter filios ſuos Balduinum & Robertum, totam terram ſuam (*Flandriæ*) in vita ſua Balduino dedit, & optimates ſuos hominium & fidelitatem promittere fecit, ita ut apud Aldenardam ſuper reliquias ſanctorum præſente patre & filio, multisque principibus idem Robertus publice juravit, quod nec ipſi Balduino nec heredibus ejus aliquo modo de terra Flandriæ noceret. Quo jurameto completo, de Flandria exivit & IN FRISIAM SECESSIT.

Oderici Vitalis Hiſt. Eccl. Lib. IV. ad ann. 1071. Rotbertus. . . . jam dudum patrem offenderat, a quo repulſus & ejectus AD FLORENTIUM DUCEM FRESONUM PATRIS SUI HOSTEM SECESSERAT.

ge der overigen, te yk vallen.

o wierdt ook nog in 't zel- door den Uytrechtſchen Bis- Willem de helft van alle die ken aan den Abt van Epternach opgedraagen, welken hem, gelyk wy hier voore gemeld hebben, in het thans genaamde Holland, volgens 't beſluyt eener gehoude kerkvergaderinge, door de Graaflyke weduwe ſtraks, naa haars Gemaals omkomen, waaren afgeſtaan. Welken nu deeze goedereh en Kerken zyn, en op welken voet deeze overgifte geſchied is, kan uyt deezen nog voorhanden zynden giftbrief worden afgemeeten.

Dat het kennelyk (1) zy aan alle geloovige Christenen, zoo tegenwoordige als toekomende, hoe ik Willem, hoewel onwaardig geroepe Biſſchop van de Uytrechtſche kerk, door de handen van Gerolf mynen Advokaat, aan den eerwaarden Reginbert, Abt der heylige kerke van Epternach en zynen Advokaat Dirk, in eene heylige vergaderinge toegeſtaan hebben de helfte der Kerken, die hieronder genoemd worden: van welken de Moederkerken (te weeten Flardinge, Kerwerve, Velſereburg, Heylegelo Pethem) eertyds van Karel en andere rechtgeloovige voorouders aan Sint Willibrord, onzen Patroon en eerſten Biſſchop van onzen ſtoel, voor de zelve kerke van Epternach overgegeeven waaren: doch door GRAAF DIRK EN DIRK ZYNEN ZOON, EN FLORENTS DES ZELFS BROEDER IN BESLAG GENOMEN ZYN, *om de geduurige oproeren der oorlogen, alswanneer alle 't Biſſchoplyk recht vertreeden lag, zyn die, door 't gezag eener kerkvergaderinge, in des Biſſchops magt geſteld, met de naagenoemde Kapellen, Harago, Schie, Rinesburg, Warmunde, Liethemuten, Rinſaterwald, Asclekerwald, Agathenkirica, Hemezenkirca, Ascumannedilf, Sparnewald, Sloten, Egmunde, Alcmere, Scirmere, Alisven, Woggenum, Aldenthorp, Vronlo; welken nog binnen de paalen van de tegenwoordige Moederkerken zyn, mids aldaar nog geene inwyding geſchied, noch eenige bepaling was, noch die zelfs niet gewyd waaren; en waarom alle tienden, naar den inhoud der Geestlyke rechten, nog in handen van den Biſſchop waaren. Te weeten: op die voorwaarde, dat de gezegde eerwaardige Abt en allen, die hem in de zelve kerk van Epternach zullen opvolgen, de helfte zullen hebben van alle de zelve kerken, vry van allen Biſſchoplyken dienst, noch zullen iet toeleggen tot het kerklyk bezoekrecht, noch offergiften aan den Biſſchop, noch dienstgewaaden aan den Proost, nocht tot het bouwen, inwyden of*

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 132. Notum ſit omnibus, in Christo fidelibus, tam præſentibus, quam futuris, qualiter ego Wilhelmus Trajectenſis Eccleſiæ licet indignè vocatus Episcopus per manus Advocati mei Gerolphi, Regimberto venerabili ſanctæ Epternacenſis Eccleſiæ Abbati, ejusque Advocato Theodrico in Sancta Synodo recognovi mediam partem Eccleſiarum earum, quæ infra nominatæ ſunt, quarum matres, videlicet, hæ Flardinge, Kirckwerve, Velfereburgh, Heilegelo, Pethem, aliquando à Carolo & orthodoxis Patribus aliis, beato Willebrordo Patrono nostro, ac primo ſedis noſtræ Archiepiscopo ad eandem Eccleſiam Epternacenſem traditæ fuerant. Sed à Theodrico Comite, & filio ejus Theodrico, fratreque ejus Florentio invaſæ, atque propter continuam bellorum ſeditionem omni Episcopali jure neglecto, in potestatem Episcopi Synodali auctoritate redactæ fuerant, cum capellis infra nominatis: Harago, Schie, Rinesburgh, Warmunde, Liethemuthen, Rinſaterwald, Aſclekerwald, Agathenkyreca, Hemezenkireca, Aſcumannedilf, Spernerewald, Sloten, Egmunde, Alcmere, Scirmere, Alisven, Woggenum, Aldenthorp, Vronlo, quæ neque in termino earum, quæ modo matres ſunt, quippe ubi neque conſecratio, neque terminatio ulla erat, neque ipſæ conſecratæ erant, atque ideo omnis decima, ſecundum conſtituta canonum, in manibus Episcopi erat, ea ſcilicet conditione, ut idem venerabilis Abbas omnesque ejus ſucceſſores ad eandem Eccleſiam Epternacenſem medietatem habeant earundem Eccleſiarum omnium, liberam ab omni ſervitio Episcopali, neque circaturam, neque oblationes Episcopo, neque ſervitium Præpoſito, neque ad ædificandas ſive conſecrandas, vel ad terminandas easdem Eccleſias ullum ſupplementum præbeant. Neque ad Synodum coacti veniant,

of bepaalen der zelve kerken, noch zy zullen niet gedwongen zyn ter kerkvergaderinge te verſchynen. Zy zullen aldaar zelfs dienaaren moogen ſtellen, die hun aandeel inzamelen, ook Priesters ſtellen, die de zelve kerken bedienen, en gelyke magt zullen hebben als de Bisſchop. Zy zullen de helfte van alle voordeelen hebben, die van de gezegde kerken komen, 't zy in der zelver vrykoopinge; of den aanwas van tienden of in 't afmaaken der gedaane ſchaade, uytgezonderd de Bisſchoplyke ban. En zoo aldaar iet door der Priesteren ſchuld verzuymd is, zoo zal dat tot hun naadeel geenszins ſtrekken.

Gedaan te Kolen in 't jaar der Zaligheyd 1063, *in 't* 9, *jaar der aanſtellinge van den Heer Koning, Henrik den IV, en het* 7 *jaar zyns ryks.*

Doch welke hier overgegeevene kerken, ſedert in het jaar elfhonderdzesënvyftig, door Gerard Abt (1) van Epternach, aan Dirk Graaf van Holland en des zelfs Gemaalinne Sophia, midsgaders hunnen Zoon Florents, by vermangeling weer zyn afgeſtaan.

Immiddels was 'er ook geene kleyne verandering aan het Keyzerlyke hof voorgevallen; want als de jonge Keyzer nevens zyne Moeder en Ryksvoogdes laatstlyk van Uytrecht, naa 't regelen der voorgemelde zaaken, zich naar Keyzerswaard begaf, hadt de (2) Koolſche Kerkvoogd zich van des zelfs perſoon meester gemaakt, en den zelven naar die Aartsbisſchoplyke ſtad vervoerd; op een voorgeeven dat het ryk niet naar behooren door de Keyzerinne Weduwe beſtuurd wierdt. Zulks die Vorstin, onaangezien dees ondergaane hoon, de rust des ryks boven haar aangeboore voesterrecht en aan anderen zoo eyge zynde heerschzugt ſtellende, zich (3) ſedert gewillig van het totnogtoe door haar gevoerde ryksgezag ontdeedt, naar Rome begaf, en aldaar het overige haars leevens amptloos doorbragt. Waardoor het hooge ryksbeſtier genoegzaam alleen by de Bisſchoppen, midsgaders de Hertogen van Op- en Nederlotteringe was, zulks zy, om dat altyd in handen te houden, den jongen Vorst in allerhande kinderlyke ſpeelen zich lieten verlustigen (4), en dus van alle Staatsbehandelingen verwyderd hielden.

Welke Bewindvoerders, vooral 1064
de

niant, ipſi ministros locare poterint, qui ſuam partem colligant. Ipſi Presbyteros ponere qui ad easdem Eccleſias ſerviant, ſimilem cum Episcopo potestatem habeant, ipſi in omni utilitate, quæ de eisdem Eccleſiis provenire posſunt, ſive in redemptione earum, ſive in acquiſitione Decimarum, ſive in compoſitione illati damni, excepto Episcopali banno, in omnibus mediam partem accipiant. Si quid vero culpa Presbyterorum neglectum fuerit, nullum inde damnum incurrant. Actum Coloniæ, anno Salutis M. LXIII. anno ordinationis Domini Henrici quarti Regis IX. Regni vero Septimo.

(1) *Brouveri annal. Trev. Tom. II fol.* 62. His quoque diebus, Gerardus Epternacenſis Abbas, amplisſima, quæ in intimis Bataviæ & Zelandiæ recesſibus eccleſiarum jura perantiquis veterum Francorum donationibus & S. Willebrordi Apostoli reſpectu quæſiverant majores terra culta inſulæ Scolden, ad centum & novem dimenſiones, cum Theodorico Hollandenſium Comite, Sophia Conjuge, filioque Florentio mutavit, indictione quarta regnante Frederico Imperatore, anno ordinationis ejus quinto, Imperii ſecundo. Affuere permutationi, testes Walterus Ecmondenſis Eccleſiæ Abbas, Godefridus de Breda, Florentius a Worzan, Theodoricus ab Alena, Albero de Im.

(2) *Sigeb. Gemblac. Chron. ad ann.* 1062. Anno, Episcopus Colonienſis concilio primorum regni, indigne ferentium, per Agnetem, Matrem Imperatoris Henrici, regnum non viriliter gubernari, puerum, violenter & induſtrie captum, ſub tutela ſua accepit, & imperii regimen a matre ejus amovit.

Herm. Contracti Chron. ad ann. 1062. Henricus rex apud Trajectum, Friſiæ urbem, diem Paſchæ cum Matre Imperatrice egit. His diebus Hanno Agrippinæ Coloniæ Archiepiscopus, adnitentibus quibusdam regni principibus, Henricum regem, cum lancea & aliis Imperii inſignibus a Matre Imperatrice vi arripuit, ſecumque Coloniam abduxit.

(3) *Sigeb. Gemblac. Chron. ad ann.* 1062. At Imperatrix necesſitatem vertens in voluntatem, ut obſtrueret os loquentium de ſe iniqua, non ſolum honore regni, ſed etiam honore ſeculi rejecto, Romæ ad limina Apostolorum ſe contulit, ibique usque ad finem vitæ omnibus bonis exemplo & miraculo fuit.

(4) *Vita Henrici IV. in principio.* Fuit hæc perfidia vel maxima, quod cum quaſi ſub ſigillo ſervandum in puerilibus actis ſuæ potestati relinquebant, ut & ſic elicerent ab eo, quod affectabant.

de Bisſchop van Uytrecht geene mindere bekommering, wegens Robberts huuwelyk met de Weduwe van Holland, als zynde buyten 's Keyzers bewilliging aangegaan, thans opvatteden, even gelyk te voore dat zyns Broeders met de Graavinne Richild, ook buyten weeten des Keyzers voltrokken, den voet tot den (1) laatstgemelden Vlaamſchen oorlog gegeeven hadt.

En zekerlyk de Graaf van Vlaandre zag zich, zoo door dit een als ander voltrokke echtverbond zyner Zoonen, zeer merklyk in vermoogen toegenomen, mids hun gezamelyk gebied zich nu van de Zuyderzee tot boven Atrecht en Berge, langs de Noordzee, uytſtrekte. En des, daar hy te voore reeds den Keyzer zoo naadeeligen vreede (2) voor 't ryk hadt weeten af te wringen, daardoor te meer thans in ſtaat geoordeeld wierdt, om niet alleen den overzeeſchen koophandel, tot handhaavinge van welken de voorige oorlog van de Merwe wel voornaamlyk gevoerd was, geheel af te ſnyden, maar zelf, zoodraa 't den zelven maar in den zin ſchoot, met die vereende magten, zich van geheel Nederlotteringe te konnen meester maaken: te meer, mids hy over (3) drie jaaren daarenboven nog Voogd van den minderjaarigen Koning van Vrankryk, zynen Neef, geworden zynde, zich met de magt van dat geduchte ryk geſtyfd zag.

Des was de opgevatte bekommering niet zonder rede, en ſtrekten alle de raadſlagen en poogingen der Geestlyke en Werreldlyke Bewindvoerders des ryks, om, zoo zy Robbert al het in weerwil behuuwelykte gewest niet konden doen ontruymen, ten minſte zyn aldaar aangematigd ſtaatsgezag, zoo veel maar in hun vermoogen was, t' hunner gerustheyd te verkleynen.

En dewyl over eenenveertig jaaren ten tyde van des laatstgeſneuvelden Graaven Vader, ten overſtaan van Keyzer Henrik den II, te Zulpik gebleeken was, dat het Graaflyk Huys van Holland geene aanſpraak op Waterland, midsgaders (4) het Westfrieſche of Westflingiſche Graafſchap hadt, maar die beyden de kerk van Uytrecht geheel toebehoorden, zoo wierdt het laatſte ter verkleyninge van Robberts magt, volgens den inhoud van den volgenden Keyzerlyken (5) giftbrief, om van den zelven in tyd en wylen gebruyk te konnen maaken, aan den tegenwoordigen Uytrechtſchen Bisſchop Willem toegeweezen.

In den naam der Heylige en onverdeelbaare Driceënigheyd, Henrik door Gods gunſtigzynde barmhartigheyd Koning. Alzoo wy naavolgende de voorbeelden van onze rechtgeloovige Voor-

(1) *Zie hier voore II Deel fol.* 305.
(2) *Zie hier voore II Deel fol.* 307.
(3) *Geneal. Comit. Fland. cap.* 3. Mortuo autem Henrico prædicti regis Franciæ Roberti filio, filium ejus Philippum præfatus Comes Balduinus usque ad ætatem ejus regno habilem nutriendum ſuscepit, & regnum viriliter gubernavit, jurata ſibi fidelitate ab omnibus regni principibus, ſalva tamen fidelitate Philippi pueri ſi viveret, ſin autem utpote justo hæredi regni per uxorem.
(4) *In Diplom. Adelb. Epiſc. apud Hedam fol.* 111. Exceptis dictarum terrarum decimis, & TERRA WATERLANDIÆ ET WESTFRISIÆ, QUÆ TOTALITER PERTINET AD EPISCOPUM ET ECCLESIAM TRAJECTENSEM.
(5) *Hedæ Hiſt. fol.* 128. In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Henricus divina favente Clementia Rex. Patrum nostrorum orthodoxorum exempla ſecuti, qui rebus ſuis Eccleſias Dei ædificaverunt, ædificatas non minus rebus ad Regium fiscum pertinentibus, quam propriis hæreditatibus honoraverunt, penſante quoque benignum remuneratorem Deum precioſaque commercia dum pro temporalibus mereamur æterna, terrenis cœlestia, caducis in æternum manſura, æquum & honestum duximus, primitias adolescentiæ nostræ hujuscemodi ſtudiis

Voorouders, die Gods Kerken met het hunne gesticht, en de gestichten niet alleen met de Koninglyke rentmeesterlyke goederen, maar met hunne eyge byzondere ervenissen vereerd hebben: ook overweegende hoe God een goedertiere vergelder, midsgaders hoe voordeelige verwisseling het is, als wy voor het tydlyke het eeuwige, voor het aardsche het Hemelsche, 't gene blyft, en voor de vergangelyke de eeuwigduurende goederen bekomen, hebben wy redelyk en eerlyk geoordeeld de beginselen onzer jonge jaaren met zulke begeerten te ontginnen, op dat het tydlyk leeven ons langer zy, en wy onze dagen in de rust des vreedes gelukkiglyk moogen volbrengen. Dierhalve willen wy dat alle Christenen onze getrouwe lieden zoo toekomende als tegenwoordige, kennelyk zy, hoe wy tot hulpmiddel onzer ziele, ter Godvrugtiger gedachtenisse van onzen Vader Henrik den doorluchtigen Keyzer, als ook op de tusschenkomste en den raad van onze getrouwen, te weeten: Anno den Aartsbisschop van Kolen, Everhard Aartsbisschop van Trier, Adelbert Aartsbisschop van Hamburg, Burchard Bisschop van Halberstad, Frederik Bisschop van Mimigarford (dat is Munster), van de Hertogen Godefrid, Frederik en Gerard, alsmede om den getrouwen dienst van Willem, Bisschop van Uytrecht, aan de zelve Gods heylige kerk van Uytrecht in eygendom overgeeven, en, om eeuwiglyk zonder iemands tegenspreeken te bezitten, vergund hebben het geheele Graafschap van Westflinge, omtrent den oever des Ryns gelegen; 't gene Graaf Dirk gehad heeft, met alles wat den Koninglyken ban aangaat, en alles wat tot het zelve Graafschap behoort, dat is de Abtdy te Egmond en de slaaven, zoo mannen als vrouwen, gronden, gebouwen, akkers, beemden, wegen, bebouwde en onbebouwde landen, wateren en waterloozingen, visscheryen, uyt- en inkomsten, wegen en onwegen, en wat 'er van komt of komen zal, markten, munten, tollen, en bosschen. En op dat deeze onze gift ten allen tyde vast en onverbreekelyk blyve, hebben wy deezen gunstbrief doen beschryven, en den zelven, met onze eyge hand bevestigende, bevolen, dat hy met het indruksel van ons zegel verheerlykt worde.

Het teken van den Heer Koning, Henrik den vierden.

Ik Sigehard Kansellier, in de plaats van Sigefrid den Aartskansellier, heb het overzien. Gegeeven den 29 van Grasmaand in 't jaar van de menschwordinge des Heeren 1064, de tweede indictië, in 't negende jaar der verheffinge van den Heer Koning Henrik den IV. en het achtste van zyn ryk. Gedaan te Werde in Gods naam gelukkiglyk: Amen.

Dit

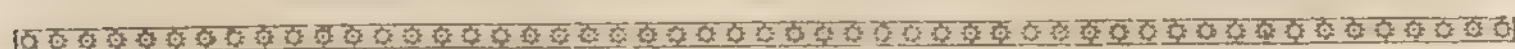
studiis initiare, ut vita longævior sit in tempore, & tempora jucundiora in tranquilla pace. Unde notum esse volumus omnibus Christi nostrisque fidelibus, tam futuris, quam præsentibus, qualiter nos ob remedium animæ nostræ, & piæ memoriæ patris nostri Henrici Imperatoris Augusti, interventu quoque & consilio nostrorum fidelium, scilicet Annonis Coloniensis Archiepiscopi, Everhardi Trevirensis Archiepiscopi, Adelberti Hammaburgensis Archiepiscopi, Burchardi Halverstadensis Episcopi, Frederici Mimigarfordensis, id est Monasteriensis Episcopi, Gotefridi, Frederici, Gerhardi Ducum, nec non ob fidele servitium Wilhelmi Trajectensis Episcopi, Comitatum omnem in Westflinge, & circa oras Rheni, quem Theodoricus Comes habuit, cum omnibus ad bannum Regium pertinentibus, universisque ad eundem Comitatum respicientibus, hoc est, Abbatia in Egmonde, utriusque sexus mancipiis, areis, ædificiis, agris, pratis, pascuis, terris, cultis & incultis, aquis, aquarumque decursibus, piscationibus, exitibus & reditibus, viis & inviis, quæsitis & inquirendis, mercatis, monetis, teloneis, forestis, eidem Sanctæ Dei Ecclesiæ Trajectensis in proprium tradidimus, & in æternum, omni contradictione remota, possidendum concessimus. Et ut hæc nostra traditio stabilis & inconvulsa omni permaneat ævo, hanc cartam inde conscribi, eamque manu propria corroborantes, Sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum Domini Henrici quarti regis.

Sigehardus Cancellarius vice Sigefridi Archicancellarii recognovi, data II. Kalendas Maji, anno Dominicæ incarnationis CIↃ LXIV. Indictione secunda, anno autem ordinationis Henrici quarti Regis IX. Regni vero VIII. Actum Werde in De nomine feliciter Amen.

Dit is 't minst, drieëntwintig dagen laater zag men, op het verzoek der thans in bewind zynde Bisschoppen en Werreldlyke Prinsen, door den jongen Keyzer nog eenen naderen brief in de zelfde plaats verleenen; by welken Bisschop Willem in den eygendom, niet alleen van die kerken en goederen, van welken zich de Hollandsche Graaven, staande de laatste oorlog om het bezit der Merwe hadden meester gemaakt, maar ook van het geheele Graafschap Holland als totnogtoe geweest zynde een leen dier kerke, gesteld wierdt. Gelyk uyt (1) des zelfs inhoud, die dusdaanig is, kan worden afgemeeten.

In den naam der Heylige en onverdeelbaare Drieëenigheyd Henrik door Gods gunstigzynde barmhartigheyd Koning. Wy willen dat het kennelyk zy aan alle Christengeloovigen, zoo toekomende als tegenwoordige, hoe wy die goederen, welken de Heylige Uytrechtsche kerke Gods onrechtvaardiglyk afgenomen zyn door Graaf Dirk en zyne Zoonen, al van de tyden af van Henrik den II., en Adelbold Bisschop van den gemelden stoel, en om welken zoo de voorzyde Keyzer Henrik als onze Grootvader Koenraad, en Henrik onze Vader, zaliger gedachtenisse, zeer veel gearbeyd, veele oorlogen gevoerd, en wy zelf en onze getrouwe lieden ook veele moeiten aangewend hebben; wy willen, zeg ik, dat het kennelyk zy hoe wy de zelven tot hulpmiddel van onze ziel en om de tusschenkomste en den raad onzer Prinsen de Aartsbisschoppen Anno van Kolen, Sigefrid van Ments, Adelbert van Breeme, en Everhard van Trier, midsgaders Burchhard Bisschop van Halberstad, de Hertogen Frederik, Godefrid, Gerard, en andere onze getrouwen, als ook om den getrouwen dienst van Willem, Bisschop des zelven stoels wederom geeven en herstellen, midsgaders door ons gezag aan de zelve heylige kerk bevestigen; te weeten deezen: In de plaats, die gezegd wordt Krempenes, vier stukken lands van 't eynde der rivier Alblas tot Merweede, vandaar tot Menkenesdrecht de helfte van het geheele land, met alles wat'er onder legt, voorts nog van Reyde naast de Merwede tot Sleydrecht toe, insgelyks nog vandaar naast Merwede tot in Thuredrecht, vandaar tot in Duble, vandaar tot in Duvelhara, vandaar tot aan de Waal, vandaar weder in Merwede tot in Thuredrecht, met de kapel nieuwlyks gebouwd. Van Thuredrecht Oostwaart op tot Godekenes Hoffstad; welke is by Werkenemunde. In Holtreka zeven, in Valkenburg zestien landhuyzen met den grond tot de zelven behoorende, en aldaar nog drie stukken lands.

(1) *Hedæ Hist. fol.* 129. In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, Henricus divina favente clementia Rex. Notum esse volumus omnibus in Christo fidelibus, tam futuris, quam præsentibus, qualiter nos ea bona, quæ injustè ablata fuerunt sanctæ Dei Ecclesiæ Trajectensi à Theodorico Comite ejusque filiis à tempore Henrici secundi, & Adelboldi ejusdem sedis Episcopi, pro quibus & idem Imperator Henricus, & avus noster Conradus, & pater noster piæ memoriæ Henricus plurimum laboraverunt, & multa bella fecerunt, nos quoque nostrique fideles multum laboris impendimus. Notum inquam esse volumus, qualiter ea ob remedium animæ nostræ, & pii patris nostri Henrici, aliorumque antecessorum nostrorum interventu quoque & consilio Principum nostrorum Annonis Coloniensis, Sigefridi Moguntini, Adelberti Bremensis, Everhardi Treverensis Archiepiscoporum, Burchardi Halverstadensis Episcopi, Frederici, Godefridi, Gerardi Ducum aliorumque fidelium nostrorum, nec non ob fidele servitium Wilhelmi, ejusdem sedis Episcopi reddimus & restituimus, & Regali authoritate eidem sanctæ Ecclesiæ confirmamus. Sunt autem hæc: in loco qui dicitur Crempene IV. mansi de fine fluminis Alblas usque Merwede, inde usque Menkenesdrecht dimidietatem totius terræ, cum omni districtu, item de Ryede juxta Merwede usque Slydrecht. Item juxta Merwede in Thuredrecht, inde in Duble, inde in Duvelhara, inde in Waal, inde iterum in Merwede usque in Thuredrecht cum capella noviter constructa. De Thuredrecht ad orientem usque GODEKINES HOFFSTAT, quod est juxta Werkenemunde, in Holtreka VII. mansi, in Valckenbourgh XVI. curtilia cum terra ad ea pertinen-

lands. Zeker eyge bosch tusschen Valkenburg en Groterhenekestegron tot Litte toe; zoo tot den houthak, de jagt, als beestenweyden, en voorts alle ander voordeel. In Hemstede, een stuk lands; de kerk in Flardinge met de kapellen, Kiriwerva met de kapellen, Voreholt en Northgo met de kapellen, Pethem en Aldathorpe met de Kapellen. Daarenboven nog het geheele Graafschap in Holland, met alles wat tot den Koninglyken ban behoort. Daarenboven het leen, 't gene Graaf Wirich van den Bisschop Adelbold gehouden heeft; van de plaats, die genaamd is Sigeldrecht, tot Rinesmuthen en voorts opwaart aan de Westzyde van den Ryn tot in Bodegrave: en welk leen naa Wirich Godezo, naa Godezo Dirk Bavo de Zoon bezeeten heeft, dien Graaf Dirk uyt het zelve gedreeven, en dat met geweld den Heyligen Maarten ontnomen heeft. Wy gebieden ook dat geen Graaf noch eenig persoon onder den Graaf by Isla en Lake in de plaatsen, die aan de twee kloosters toebehooren, eenige magt hebben; maar dat die aan de Broeders, die in de twee kloosters dienen, zullen eygen zyn, naar den inhoud der vrybrieven van Otto den I., die de zelven eerst aan den Heyligen Maarten heeft gegeeven, gelyk ook van anderen onzer voorgangers. En op dat het gezag van deeze onze bevestiginge volslaage en onverbreekelyk blyve, hebben wy deezen brief, deswege opgesteld, met onze eyge hand bevestigende, met het indruksel van ons zegel gebooden te verheerlyken.

Het teken van den Heer Koning Henrik den vierden.

Ik Sigehard Kanselier, in de plaats van Sigefrid den Aartskanselier, heb het overzien. Gegeeven den tweeden van Bloeimaand in 't jaar der menschwordinge onzes Heeren 1064., de II. indictie, in 't negende jaar der verheffinge van den Heer Henrik den IV., en het VIII. van zyn ryk. Gedaan te Werede in Gods naam gelukkiglyk, Amen.

Van deeze zoo wydluchtige gunstbrieven des Keyzers heeft men echter den daarby begunstigden Uytrechtschen Kerkvoogd, straks geen gebruyk zien maaken, maar de uytvoering, om der zelver gevaarlykheyd, tot het aan de hand komen van bequaamer gelegenheyd, uytstellen: zoo om dat hem de krygszugtige aardt van Robbert den Vries, tegenwoordig stiefvader en Voogd van den minderjaarigen Graaf van Holland, midsgaders het overgroot vermoogen van des zelfs vader, te wel bekend was, als om dat hy zelf (1) beslooten hadt, volgens eene drift, die thans onder zeer veele menschen heerschte, zich naar 't Heylig Land te begeeven.

En

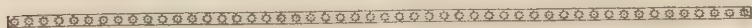
tinenti, ibidemque III. mansi: Sylva quædam propria inter Valckenbergh & Groterhenekestegron usque Litte, in cædendis lignis & venatione, & pascuis, & omni utilitate. In Hemstede mansus I. Ecclesia in Flardinge cum capellis, Kircwerva cum capellis, Voreholt, & Northgo cum capellis, Pethem, Aldathorpe cum capellis. Ad hoc Comitatus omnis in Hollandt, cum omnibus ad bannum Regalem pertinentibus. Præterea beneficium, quod Comes Wirich ab Episcopo Adelboldo tenuit, ab eo loco; qui dicitur Sigeldrecht usque Rinesmuthen, item sursum ab occidentali parte Rheni usque in Bodegraven, & post Wiroch Godezo, post Godezonem, Theodoricus Bavo filius possedit, quem Theodoricus Comes expulit, & vi sancto Martino abstulit. Præcipimus etiam ne quis Comes, nec aliqua sub Comite persona juxta Islam & Lake, in locis ad duo Monasteria pertinentibus, ullam potestatem habeat, sed propria fratrum sint ad duo Monasteria servientium, sicut continetur in immunitatibus Ottonis primi, qui ea primus Sancto Martino tradidit aliorumque antecessorum nostrorum. Et ut hæc nostræ confirmationis authoritas rata & inconvulsa permaneat, hanc paginam inde conscriptam manu propria roborantes, Sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum Domini Henrici quarti regis.

Sigehardus Cancellarius, vice Sigefridi Archicancellarii, recognovi. Data VI. nonas Maji, anno Dominicæ incarnationis CIↃ LXIV, indictione secunda, anno autem ordinationis Domini Henrici IV. (nono) regni vero VIII. Actum Werede in Dei nomine feliciter, Amen.

(1) *Sigeb. Gemblac. ad ann.* 1064. Wilhelmus Ultrajectensis Episcopus cum Sigefrido Moguntino & aliis Episcopis Hierosolymam proficiscitur.

En zekerlyk deeze was thans te tyd zoo groot, mids de een den anderen dietsmaakte het eynde der werreld voor handen te weezen, dat men in dit jaar meer dan zevenduyzend (1) het zy ryke het zy arme perſoonen, en onder die zelf verſcheydene Bisſchoppen telde; welken deeze verafgelege bedevaart ondernamen. Dees optogt dan geſchiedde naa den feestdag van Sint Maarte in (2) den Herfst met meerder pracht dan Godvrugtigheyd; mids de Bisſchoppen niet alleen tegen zeer (3) prachtige tapyten gezeeten, maar zelf hunne medegevoerde ſchotelen en andere tafelvaten van goud en zilver waaren; dan door welke onnutte pracht zy op zich geen kleyn onheyl (4) gehaald hebben: mids eerst de nieuwsgierig-
1065 heyd, daarnaa weer de rooflust der van alom toegevloeide Barbaaren, op 't zien dier ſchatten, eyndelyk zoo groot wierdt, dat, als de Christenen des daags voor Paaſche omtrent de ſtad Ramula gekomen waaren, de roovers op de derde uure des dags gewapenderhand, op hoope van dien te pronk gevoerden ſchat te zullen meester worden, met zoo dolle raazerny van alle kanten aanvielen, dat'er zeer veele pelgrims gedood, gewond of ten minſte moedernaakt uytgeſchud wierden. Van welke laatſten de Uytrechtſche Bisſchop was; wiens arm bynaar verlamd en welke zelf van 't hoofd tot de voeten uytgeſchud zynde, onder de lyken der geſneuvelden voor dood was blyven leggen: terwyl de overigen onder 't werpen van ſteenen afdeynzende, zeker ſlot, Kervazalim genaamd, bereykten; alwaar zy zich ſtraks belegerd vonden en ook eerlang tot de overgaave zouden gedwongen zyn, het en waar de bevelvoerder van Ramula de noodlydenden op den tweeden Paaschdag met zyne benden was te hulp gekomen: waarop hy hen, naa 't ontfangen (5) van eene goede ſomme gelds eerst naar Jeruzalem, en ſedert vandaar naar de ingehuurde ſcheepen bygeleyde; met welken het ontkome overſchot, ten getale van omtrent maar tweeduyzend, en onder dat ook de Uytrechtſche Bisſchop, naar

(1) *Herman. Corn. Chron. ad ann.* 1064. *fol.* 601. Sigifridus Archiepiscopus Moguntinus Guntherus Episcopus Babenbergenſis, Wilhelmus Episcopus Trajectenſis, aliique quam plures præſules & nobiles multo comitatu uſque ad SEPTEM MILIA voto orando Jeroſolymam petentes &c.

(2) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1064. Sigefridus Moguntinus Episcopus, & Gunderus Babenbergenſis, & Otto Ratisponenſis, & Wilhelmus Trajectenſis Episcopi, item alii quamplures, columnæ & capita galliarum, autumnali tempore Hieroſolymam proficiscuntur.

(3) *Marian. Scoti Chron. ad ann.* 1064. POST TRANSITUM SANCTI MARTINI Hieruſalem plus 7000 perrexerunt; ubi vero Episcopi ſedebant, dorſalia pallia pendebant, ſcutellas & vaſa aurea & argentea habebant.

(4) *Lamb. Schafn. Chron. ad ann.* 1065. Interea prædicti Episcopi Hieroſolymam pergentes, dum magnitudinem opum ſuarum gentibus, per quas iter habebant, inconſultius oſtentarent, ultimum ſibi periculum conſciverunt, niſi rem humana temeritate prolapſam divina miſericordia reſtituisſet.

Ibidem. Nam Barbaros, qui ex urbibus & agris ad ſpectandos tam illustres viros catervatim profluebant, primo peregrini cultus ac magnifici apparatus ingens miraculum, deinde ut ſit non minor prædæ ſpes ac deſyderium cepit. Itaque cum tranſita Lycia, fines Sarracenorum introisſent, & jam à civitate, cui Ramulo nomen est, una vel Paulo plus manſione abesſent proxima Paraſceve ante Paſcha, circa tertiam diei horam, incurſionem paſſi ſunt ab Arabitis, qui comperto tam inſignium virorum adventu, undique ad ſpolia diripienda, frequentes armatique confluxerant. Plerique Christianorum religioſum putantes, manu ſibi auxilium ferre, & ſalutem ſuam, quam peregrè proficiſcentes Deo devoverant, armis corporalibus tueri, prima ſtatim congresſione proſtrati, vulneribus multis confecti, & omnibus quæ habebant, à filo ſubtegminis uſque ad corrigiam caligæ exſpoliati ſunt. Inter quos Wilhelmus quoque Trajectenſis Episcopus, brachio pene plagis debilitato, nudus ac ſemivivus relictus est.

(5) *Mariani Scoti Chron. ad ann.* 1065. In quoddam Castellum, nomine Carvaſalim, nostri fugerunt, ibique ſe contra jacula Arabum defenderunt.... feria vero II. post Paſcha, quidam de nostris, qui evaſerant, petierunt Ducem de Ramula in auxilium. Statim Deo annuente, venit cum multo exercitu, & fugatis Arabibus accepit quingentos Biſantios aureos, captivumque Ducem Arabem, inimicum multo tempore regis Saracenorum: & duxit Christianos Hieruſalem & iterum inde ad navim. Dominus autem ſecundum ventum dedit. Sic uſque ad Christianos venerunt, ſed duo tantum millia ex 7000 reverſi ſunt.

naar zyn vaderland te rug keerde.

Gelyk dit in Palestina, ſtaande het voorgaande Paaschfeest was voorgevallen, zoo wierdt het tegenwoordige door den jongen (1) Keyzer, mids Bisſchop Willem van dien afgelegen togt te Uytrecht thans was weêrgekeerd, met zeer veele plegtigheden aldaar gehouden: doch ſtaande welke tyd, veertien nachten naa den anderen eene zeer ongemeene (2) ſtaartſtarre aan 's Hemels uytſpanſel gezien wierdt; welke eenigen als een wis voorteken van nieuwe en op handen zynde oorlogen aanzagen, en welken waarlyk in het volgende jaar, tusſchen Robbert, Voogd van Holland, en zynen Broeder Balduin, Graaf van Vlaandre, met zeer groote vinnigheyd hun begin namen.

Want als beyder Vader in 't jaar duyzendzevenenzestig (3) overleedt, volgde den zelven wel zyn oudſte Zoon Balduin de VI., die te voore, gelyk wy gemeld hebben, het Graafſchap (4) Berge behuuwelykt hadt, nu ook in dat van Vlaandre. Doch welke ſtraks beweerde dat door zynen overleeden Vader, tegen (5) het totnogtoe in zwang geweest zynde Vlaamſche landrecht, 't gene het van een ſplitſen der Vorstlyke ſtaaten verboodt, ſtaande des zelfs leeven aan zynen Jongeren Broeder Robbert, welke, mids hy in Vriesland getrouwd en aldaar Voogd was, daarom (6) de Vries genaamd wierdt, het Burggraafſchap van 't ſlot over Gent, des zelfs onderhoorig gewest, en de vyf Zeeuwſche eylanden waaren afgeſtaan, gevolglyk die gedaane ſplitſing onwettig te weezen en dierhalve de aldus vervreemde ſtaaten aan hem, als den oudſten, in 't geheel toe te behooren.

Des was hy naauwlyks in zyns 1068
Vaders achtergelaate Graafſchap van Vlaandre opgevolgd, of men zag hem ſtraks (7) zeer zwaare krygsrustingen maaken, om zynen Broeder Robbert tot het wedergeeven der voorheen aan hem afgeſtaane ſtaaten, zoo hy dat niet goedwillig doen wilde, door de wapenen te noodzaaken. Eer dit echter tot eenen openbaaren oorlog uytborstte, zondt hem Robbert (8) een plegtig gezantſchap, door 't welke hy Balduin om alles wat heylig was bezwoer *van zich liever te willen herinneren, dat hy zyn Broeder was, dan door hem te beoorloogen den band*

(1) *Herm. Contract. Chron. ad ann.* 1066. Henrichus rex natalem domini. . . . Paſcha autem apud Trajectum egit.

Lamb. Schafnab. Chron. ad ann. 1066. Rex Paſcha Trajecti celebravit.

Annal. Saxo ad ann. 1066. Rex natale Domini Goslariæ celebravit, Paſcha Trajecti.

(2) *Ibidem.* Cometa per totum orbem diu apparuit.

Lamb. Schafnab. Chron. ad ann. 1066. In feſtis Paſchalibus, per quatuordecim fere noctes continuas, cometa apparebat.

Sigeb. Gembl. Chron. ad ann. 1066. Cometes apparuit in tota Paſchali hebdomada.

(3) *Ibidem ad ann.* 1067. Obiit Balduinus, potentisſimus Flandriæ Marchiſus, Inſulæ ſepultus.

(4) *Synopſ. Hiſt. Franco-Merov. Lib. III. pag.* 797. Qui (*Balduinus Junior*) utrumque Comitatum tenebat, Flandrenſem per Patrem, Hainonenſem per Richildem Comitisſam, viduam Herimanni Comitis Montenſis, cui nupſerat.

(5) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1071. In Comitatu Balduini ejusque familia id multis jam ſeculis ſervabatur, quaſi ſancitum lege perpetua, ut unus filiorum, qui patri potisſimum placuisſet, nomen patris acciperet, & totius Flandriæ principatum ſolus hæreditaria ſuccesſione obtineret. Cæteri vero fratres aut huic ſubditi, dictoque obtemperantes, ingloriam vitam ducerent, aut peregre profecti, magis propriis rebus gestis florere contenderent, quam deſidiæ ac ſocordiæ dediti, egestatem ſuam vana majorum opinione conſolarentur.

(6) *K. Kolyn vs* 944.

. . . . Dat i zou zyn
Voegt jegens ten jongen Grave:
Daer om dese Robbregt ave
Den name Robbert die Vriese behalt.

(7) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1071. Quod ubi frater ejus Balduinus comperit (jam enim pater ejus morbo ac ſenio confectus naturæ concesſerat) armata multitudine his eum ſedibus proturbare, magna vi, magno moſimine parabat.

(8) *Ibidem.* Rubertus legatos obviam miſit, obtestans per Deum ut ſe fratrem ſuum reminisceretur, nec jura germanitatis, apud Barbaros quoque ſemper ſacroſancta & inviolata, pollueret: miſereretur potius peregrinationis, laborum & calamitatum, in quibus totam ætatem ſuam detrivisſet, gauderet ipſe beatus ſorte ſua, quod totam communis Patris hæreditatem, quam jure gentium ſecum dividere debuisſet, ſolus ſine conſorte obtineret.

band van zoo naamaagſchappye, die zelf by de Barbaarſche volken in achting gehouden wordt, zoo reukeloos te ſchenden. Voorts hebbende hem *alle de moeiten, rampen en wisſelvalligheden, welken hy, ſtaande zyne langduurige uytlandigheyd ondergaan hadt*, op't leevendigst voor (1) oogen geſteld, ſmeekte hy zynen Broeder diensvolgens *van zich met de volle ervenis van het wydluchtig Vlaandre, 't gene volgens het natuurlyk recht, onderling zou moeten verdeeld worden, te willen voldaan houden, en geenszins op het veroveren van het geringe Burggraafſchap van het ſlot over Gent en des zelfs onderhoorig gewest of de Zeeuwſche eylanden, als die met Vlaandre in geene vergelyking kwamen, door geweldmiddelen toe te leggen: dewyl ieder genoeg bekend was, die hem afgeſtaane ſtaaten geenszins een gedeelte van 't oude Vlaandre te weezen, en dierhalve dat hun Vader, gelyk des zelfs (2) Vader en hy (3) zelf de landen van de goedheyd der Keyzeren eertyds te leen ontfangen hadden, die ook, zonder zynen oudſten Zoon te benaadeelen, aan zynen jongeren hadt konnen ſchenken.* Eyndelyk liet hy'er nog tot ſlot door zyne Gezanten byvoegen, *dat hy (4) gevolgelyk, op dit onbetwistbaar recht ſteunende, vastlyk beſlooten hadt, daar geſchiedde, wat'er ook mogt, die aan hem afgeſtaane ſtaaten in bezit te willen houden of als eene veylige rustplaats voor den hem dagelyks bekruypenden ouderdom, of immers als eene plaats voor eene eerlyke begraavenis.*

Door zoo naadruklyk vertoog wierdt echter (5) Balduin niet bewoogen en des Robbert genoodzaakt tot handhaaving der voorheen aan hem afgeſtaane landen zich insgelyks te wapenen. Dus was ieder om 't zeerſte bezig om zich ten kryg te vervaardigen, en liet Robbert aan alle zyne onderhoorige jonge manſchap, als van welke zyn land ryklyk voorzien was, tot het bywoonen van den ophanden zynden kryg, volgens de gewoonte, den heirban aankondigen.

Als nu alles ter wederzyde om 1069
dien aan te vangen was vervaardigd, viel eyndelyk de Graaf van Vlaandre met zyne in 't veld gerukte benden in de landen van zynen (6) Broeder Robbert. Welke aanſtonds met de hulpe der Vlaamingen, Zeeuwen, Hollanderen en Vriezen zynen ingevallen Broeder tegentrok, en hem nog den (7) zestienden van Hooimaand des jaars duyzendnegenenzestig ſlag leverde. Met ongemeene dapperheyd wierdt'er zoo aan de eene als andere zyde eenen langen tyd vry hardnekkig geſtreeden; dan als Balduin bemerkte dat de zynen het grootſte naadeel leeden, ja zelf eenigen zich reeds op de vlugt begaven, ſtelde hy zich, om zyne bezwykende benden nieuwen moed by te zetten, aan 't hoofd der zelven en deedt met het uyterſte geweld eenen

(1) *Lamb. Schafn. Chron. ad ann.* 1071. Nunc laboribus exhaustum, adverſitatibus defatigatum, vix & ægre parvisſimo terrarum angulo inſedisſe, cujus nullam partem conſtet ad ejus Dominium pertinere.

(2) *Zie hier voore II Deel fol.* 283.

(3) *Zie hier voore II Deel. fol.* 307.

(4) *Lamb. Schafnab. ad ann.* 1071. Postremo id ſe animo fixum habere, neç à ſententia ulla vi ulla necesſitate abduci posſe, ut hic aut inſtantis jam ſenectutis requiem, aut honestæ ſaltem mortis ſepulchrum ſit habiturus.

(5) *Ibidem.* Nihil ille his verbis motus, exercitum haud ſegniter ad Friſiam admovebat. Tum Rubertus necesſitate compulſus, armata juventute, quam ſecum lectisſimam habebat, obviam ei procesſit.

(6) *Ibidem.* Commisſoque prœlio, ex parte Balduwini multi occiſi, plures vulnerati, omnes in fugam verſi ſunt. Quos dum ipſe loco pulſos ſistere, pugnamque reſtituere ſummo conamine moliretur, in confertisſimos hostium cuneos temere invectus, occiditur.

(7) *Breve Chron. Elnonenſe Sti. Amandi ad ann.* 1070. XVII. Calendas Augusti obiit Balduinus Junior Comes, Hasnonio defertur tumulandus.

nen nieuwen aanval: doch by die gelegenheyd zich te zeer bloot geevende hadt hy het ongeluk van door zyns Broeders volken eerst omringd en eyndelyk geveld te worden; 't gene eerlang van de volkome nederlaag zyns geheele legers gevolgd wierdt: welke Robbert in het rustig bezit der hem voor heen afgeftaane ftaaten bevestigde.

De verflaage Boudewyn liet twee minderjaarige (1) Zoonen, Arnoud en Balduin achter, welken hy by de meergemelde Richild, Graavinne van Berge geteeld hadt. Zulks die, ziende haaren tweeden Gemaal verflaagen, ftraks des zelfs *oudften Zoon Arnoud*, onaangezien die (2) nog maar omtrent vyftien jaaren bereykt hadt, *tot zyns Vaders eenigen opvolger in het Graaffchap Vlaandre*, met toeftemminge des Franfchen Konings verklaarde, en op des zelfs naam als Moeder en Voogdes de beftiering zyner ftaaten, hoewel met eene zoo euvele uytkomfte, by de hand vattede; dat de Vlaamfche gewesten, welken federt eenige jaaren herwaart door de genoote rust een Paradys van wellusten geweest waaren, zich eerlang, mids haar trots en ongewoon ftaatsbeftier, door allerhande vinnige partyfchappen, verdeeld en bygevolge in eenen geweldigen jammerpoel van veelerhande onlusten gedompeld vonden. Zulks veele voornaame hoofdvazalen niet alleen hun rechtmaatig ongenoege wegens zoo ongehoord gedrag, maar zelf hunne genegenheyd tot Robbert den Vries openlyk betuygden, zoo om zyne dapperheyd, met welke hy nog onlangs zyne ftaaten befchermd, als om zyn wys ftaatsbeleyd, met het welke hy totnogtoe de hem te beurt gevalle voogdye van zyner Gemaalinne voorzoon Dirk in Holland beftuurd hadt.

Dit algemeen misnoegen won nog te meer gronds, zoodra men vernam dat de ftaatzugtige Moeder, om zich altyd in het bezit van het aanvaarde ftaatsgezag in Vlaandre te handhaaven, reeds eene onderhandeling (3) begonnen hadt om zich, voor de derdemaal, met Willem Graaf van Herford, zynde een onderdaan van den Hertog van Normandië, in huuwelyk te begeeven: dewyl ieder niet zonder rede bekommerd was, dat zy door dien aanftaanden Stiefvader ook deeze haare tegenwoordige kinderen van de Vlaamfche erfvolging zou trachten te ontzetten, even gelyk zy, door hulpe van haaren tweeden Gemaal Balduin, haaren Zoon Robbert uyt het eerfte huuwelyk, geestlyk maakende en tot het Bisdom (4) van Chalons vorderende, van des zelfs Vaderlyk Graaffchap Berge voorheen (5) beroofd hadt.

Dierhalve begaf zich Robbert de Vries,

(1) *J. Iperii Chron. Sancti Bertini cap.* 38. *parte* 2. Hic (*Balduinus*) adhuc vivente patre duxit uxorem Richildem, viduam Germanni Comitis Montenfis, de qua duos habuit filios, Arnoldum fcilicet & Balduinum.

(2) *Geneal. Com. Fland. fol.* 382. *cap.* 7. Marito fiquidem ejus defuncto, per ejus muliebrem infolentiam & filii ejus Arnulfi vix quindennis imprudentiam, paradifus Flandriæ deliciis pacis fuæ cœpit casfari, & inde apud fe & apud Deum acriter conqueri, & virtutem famofam Roberti fratris Comitis-Boni nuper defuncti.

(3) *Ibidem.* Quod perfpiciens mulier rixofa & Callida. . . . . . nec erubefcens trigamiam, conatur adhuc nubere cuidam Guillelmo Subcomiti fuperbo de Normannia: in hoc etiam commovens amplius contra fe quosdam Flandriarum principes & populum.

F. Vinchant Annal. du Comté d'Haynaut fol. 189. *Richilde pour plus s'authorifer en fes entreprifes, prit en troifièmes nopces, Guillaume Comte de Herfort, Seigneur de Breteuil, auquel elle fit donner le nom de Comte de Flandres.*

(4) Vinchant Annal. du Comté d'Haynaut fol. 184. *Robert, qui estoit boiteux & infirme, lequel après les fecondes noces de fa mere* (Richild) *fut follicité de fe faire de l'Eglife, & fut advancé à l'Evefché de Chaalons.*

(5) *Geneal. Com. Fland. fol.* 381. *cap.* 6. Hæc enim tunc vidua Herimanni Comitis Montenfis pepererat ei filium, quem vitricus ejus Balduinus pro nimia fimplicitate minus fæculo idoneum, clericatû & Cathalaunenfi Epifcopio fublimare procuravit, ejus hæreditate ita fibi ufurpata.

Vries, op het aanhoudend verzoek der Vlaamſche Hoofdmisnoegden, eyndelyk (1) naar Gent, en liet, als naaste mansoir van zyns overleeden Broeders minderjaarige Zoonen, aan des zelfs naagelaate Weduwe *de door haar aangeſtaane (2) voogdy en te gelyk de beſtiering van Vlaandre* op eene ſtaatlyke wyze afvorderen: dan die, wel ver van aan dat verzoek te wille te zyn, beantwoordde het zelve op eene ſcherpe wyze, ja ſtelde zich in ſtaat, om, zoo Robbert haar tot die overgifte door geweldmiddelen zoude trachten te noodzaaken, zich, met hulpe van haaren derden Gemaal, dien zy reeds den tytel van Graaf van Vlaandre gegeeven hadt, ook in het aanvaarde bewind, door de wapenen te handhaaven.

Eer dit echter tot wederzydſche daadlykheden uytborstte, vervoegde zich (3) Robbert by Philips, Koning van Vrankryk, als weetende van hoe groot belang het voor hem was, zyne reeds ontworpene voorneemens door den zelven, als Leenheer van Vlaandre, te doen goedkeuren. En zekerlyk Robbert ſtelde by deeze gelegenheyd den Franſchen Vorst *de gevaarlyke gevolgen voor oogen, welken zyn ryk, uyt het thans alvoltrokke huuwelyk van Richild met den voorgemelden Willem, Graaf van Herfort, en onderdaan van den Hertog van Normandië in 't vervolg te duchten hadt; mids de Hertog, welke door het op den troon ſtygen van Engeland (4) hem reeds te zeer ontzaglyk geworden was, door dit huuwelyk van zynen onderdaan in 't vervolg nog ontzaglyker ſtondt te worden.* Dierhalve ſmeekte hy met veel naadruks den Franſchen Koning *niet te willen afkeuren, dat hy zich, als naaste mansoir en tot weeringe van dien vreemdeling, de beſtiering van Vlaandre langs alle de hem daartoe bequaam zynde middelen verzekerde; dewyl hy hem, dat oogmerk bereykt hebbende, alsdan met geene mindere trouw, dan zyn Vader Balduin eertyds gedaan hadt, ook zoude ten dienst ſtaan.*

Deeze bygebragte reden waaren van dien klem dat de Franſche Koning aan zynen Neef Robbert, want die was een Zoon van zyne Moeije (5) Athela, *des zelfs verzoek* inwilligde, en hem voorts beval *ten ſpoedigſte naar Vlaandre (6) te rug te keeren en, tot bereyking van dat voornemen, alles, wat maar wapenen voeren kon, te doen opzitten, onder verzekeering van hem, zoo het de nood vereyschte, met zyne krachtdaadige hulp te zullen onderſteunen.*

Richild

(1) *Geneal. Com. Fland. fol.* 383. *cap.* 8. Robertus igitur in Friſia degens, cognita fratris morte, ſimulque Richildis tyrannide, Flandriam repetiit, & uſque Gandavum pervenit, quo prædictam mulierem accerſiens, & de paterno regno ſibi reddendo ei ſuggerens femineo furore exagitata, injurioſis reſponſionibus protestatur.

Si capi nollet, illinc tunc concitus isſet,
Nam partem regni nec totum non daret illi:
Hinc ſi repoſcit, Werram virtute tenebit.
Non his quæ tenuit Dominus ſuus, ipſa carebit.
Sic donec vivet, nihil horum provida perdet.

(2) *J. a Leidis Chron. Lib. XIII. cap.* 4. Robertus his agnitis veniens Gandavum apud Comitisſam Rikelandam petiit primo benigne ab ea, quatenus ubi, tamquam vero tutori Flandriæ, permitteret regere Comitatum ad utilitatem nepotum ſuorum.

(3) *Geneal. Comit. Fland. fol.* 383. *cap.* 8. Quod audiens Dux, & ſuperbiam mulieris graviter ferens, regem adiit, eique per ordinem omnia retulit.

(4) *J. perii Chron. Sti. Bertini cap.* 35. *part.* 3. Baldainus, vir magnificus atque probus, qui habuit uxorem Athelam filiam Francorum regis Roberti nuper defuncti, ſororem Henrici pueri heredis regni, de qua genuit filios duos, Balduinum Pium & Robertum Friſonem primum, filiam quoque Mathildem poſtea uxorem Willelmi Nothi conquiſitoris Anglorum.

(5) *Geneal. Com. Fland. fol.* 380. *cap.* 3. Qui (*Balduinus Inſulanus*) duxit Athelam filiam Roberti regis Francorum, quæ peperit ei duos filios Balduinum Montenſem ET ROBERTUM FRISONEM & filiam Mathildem nomine. Hæc autem nupſit Guillelmo Comiti Normanniæ & Conquiſitori Angliæ.

(6) *Ibidem fol.* 384. *cap.* 8. Rex itaque Philippus de injuria Nepoti ſuo illata vehementer indignans, quantocius eum in Flandrias redire, & quoscumque adunare poſſet præcepit, ſeque illi auxilium conſtantisſimè præbiturum ſpopondit.

Richild verſtaande dit beſluyt des Franſchen Konings, en hoe (1) Robbert ingevolge van 't zelve met de hulpe der misnoegden zich bereyds van haars minderjaarigen Zoons ſtaaten meester maakte, was in 't eerst als raadloos; dan begaf zich ſedert op (2) den raad van Anſelmus van Mailli en Dreux van Couſy, als volgens wier raad zy in dien tyd meest alle haare voornaamſte ſtaatszaaken beſtierde, nevens haaren minderjaarigen Zoon Arnoud, insgelyks by den Franſchen (3) Koning, en bezwoer hem *van zynen onmondigen Vazal en Neef, als zynde de Kleynzoon van dien genen, die met des Konings Moeije getrouwd en als des zelfs voogd, met zoo veel trouw en wysheyd, ſtaande zyne minderjaarigheyd (4) zyn ryk beſtierd hadt, thans op zyne beurt de hand boven het hoofd te houden, en des niet toe te laaten dat die door des zelfs heerschzugtigen Oom Robbert, welke zich reeds van eenige ſteden meester gemaakt hadt, die zy van zyne Koninglyke mildheyd bezaten, niet geheel onderdrukt wierdt.*

Dit met eene moederlyke tederheyd, onder 't ſtorten veeler traanen, zynde voorgedraagen, en voorts nog door een geſchenk van (5) vierduyzend ponden gouds onderſteund, deedt Philips zyn voorheen gegeeve woord vergeeten, en aan Robbert een tegenbevel, in opzigte van de hem ingewilligde bezitneeming van Vlaandre afvaardigen. Zulks die van zyne reeds opgevatte hoope aldus verſtooken zynde, zich gevolglyk, niet tegenſtaande hy nu een groot gedeelte van Vlaandre onder zyne beſtiering gebragt hadt, op den raad (6) van Adolf, Hertog van Saxen, zyner Gemaalinne Broeder, vandaar te rug naar Vriesland begaf, en, als van die zaak afziende, den daaraanvolgenden Winter ophieldt.

Richild integendeel door Robberts vertrek van de voorheen opgevatte vreeze voor altyd ontlast, ja zich door 't rugſteunſel des Franſchen Konings nu volkomen zeker waanende, vierde nu op te onbezonnener wyze den toom haarer opgekropte wraake en vervolgde des met eenen onverzoenbaaren haat, niet alleen alle die genen, welken (7) zich voor haars Zwagers belangen by 't laatſte voorval verklaard hadden, maar beſtondt zelfs de kerken, Kloosters en andere

(1) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 1072. Balduino juniore, Flandrenſium Comite defuncto, Robertus, frater ejus, conſenſu Flandrenſium, contra Arnulphum, fratruelem ſuum, Flandrias occupat.

(2) *Malbranc. de Morinis tom. II. Lib.* 8. *cap.* 60. *pag.* 799. Belle isti viduæ rem agebant: at ſiniſtris Coucyus & Anſelmus Maillius, ambo Picardici ſanguinis proceres & Flandris latenter offenſi conſiliis transverſum agere Richildem, ut nihil Arnulphi veri Comitis nomine omnia ſuo expediret & firmaret, omnia in ſanos proboſque monitores crudeliter moliretur.

(3) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1071. Filius erat Balduino impubis adhuc adoleſcens, & nec dum armis militaribus maturus: is repentè, & perempti patris & hoſtilis irruptionis atroci nuncio attonitus, ad regem Francorum, Philippum nomine, confugit, auxilium & necis paternæ vindictam expetens, eo quod pater ejus tam ipſi, quam majoribus ejus ſæpe in arduis rebus commodiſſimè affuisſet, & civitates quaſdam ex his, quas Rubertus occupaverat, pro donativo ab eo accepisſet.

(4) *Synopſ. Hiſt. Franco-Merov. Lib. III. pag.* 795. Non multo poſt defuncto patre, puer poſitus eſt ſub custodia Balduini V. Flandrenſis Comitis, qui eum fideliter, & nobiliter educavit, & regnum ejus ſtrenue rexit, & defendit.

(5) *Geneal. Com. Fland. fol.* 383. *cap.* 8. Richildis autem regis comperto conſilio, animum ejus IV. millia librarum auri ſponſione corrupit, & ab incepto ne gotio fraudulenter revocavit.

J. a Leidis Chron. Lib. XIII. cap. 4. Quod percipiens Rikelanda Comitiſſa caute conſulta ivit ad regem, & eum corrupit pro ſumma quatuor milium librarum auri, & Rex promiſit ſibi facere asſistentiam. Quod cum Robertus intellexisſet: rediit ad Hollandiam.

(6) *Geneal. Com. Fland. fol.* 383. *cap.* 8. Friſio denique ſpe ſua frustratus, conſilio ſoceri ſui Bernardi Ducis Saxonum Friſiam revocavit, & ibi aliquamdiu hiemavit.

NB. In den perſoon mist de Schryver; mids Bernard, Hertog van Saxen, al in 't jaar 1059. *overleeden was. Zulks, zoo het op den raad van den toen in leeven zynden Hertog van Saxen geſchied is, het van zyner Gemaalinne Broeder moet zyn, welke Adolf genaamd was.*

(7) *J. a Leidis Chron. Lib. XIII. cap.* 4. Porro Rikelanda, volens ſupprimere omnes fautores Roberti, infregit plebiſcita & jura opidorum, proſcribendo & occidendo omnes fautores Roberti Tutoris Hollandiæ.

andere (1) Geestlyken van 't hunne te berooven, tot het weerkrygen van die gelden; welke zy, om den Franſchen Koning op haare zyde te brengen, voorheen aan des zelfs hof zynde, met zoo groote overdaadigheyd onder de aldaar gezaghebbende hovelingen, verſpild hadt. Des was het misnoegen, wegens zoo onbezonnen handel, by alle de Vlaamſchen Hoofdvazalen nu nog grooter dan voorheen, en voor hen geene uytkomst dier ſteeds nog al toeneemende elenden, dan door de krachtdaadige hulp van den uyt hun land geweeken Robbert te wachten. Dierhalve (2) valt men hem aan met ſmeeken, *van zich hunner te erbarmen, onder beloften, wilde hy zich maar in Vlaandre vertoonen, van allen gelyklyk de wapenen zynen t'halve te zullen opvatten, als beſlooten hebbende liever in 't veld vechtende roemryk te ſneuvelen, dan zich, door de ſtraffe regeering eener wraakzugtige Vrouwe, op eene zoo ganſch ſlaafſche wyze, langer onderdrukt te zien.*

1070 Robbert, op 't ontfangen deezer beden, beſloot dan zyne onderdruktwordende aanhangeren in Vlaandre, te hulp te komen, en begaf zich tot dat eynde over de zee naar den kant van Kales, en vandaar met zeer groot geheym naar Kasſel; 't gene hy, met de hulpe van den Slotvoogd Bonifacius, zonder eenigen tegenſtand, in zyn geweld kreeg. Dit (3) was niet zoo dra door die genen, welken van zynen aanhang waaren, verſtaan, of die begaven zich ſtraks met heele benden derwaart, en voorzagen het veroverde ſlot niet alleen van allerhande wapenen en den noodigen voorraad, maar ſtraks de hand aan de ſpa ſlaande beſtonden het, door 't maaken van verſcheyde nieuwe werken, te verſterken. Dit is 't minst: die van Gent, Viviën, Sintwynoxberge, Veurne, Ypere, Belle Roetſelaar, Aldenburg, Harlebeeke, Aardenburg, Bourburg, Kortryk, en meer andere ſteden en plaatſen, vatteden de wapenen op, en zich in optogt naar Kasſel begeevende, vleyden zich onder Robberts ſtandaarden. Welke, hoe zeer ook zyne magt door den toevloed deezer volken verſterkt was, echter zyne legerſteê ongemeen deedt verſchanſen, om zoo tegen Richild en haaren nieuwen Gemaal, die zich met een merkelyk onderſtand van den Hertog van Normandie verſterkt zag, als

(1) *Geneal. Com. Fland. fol.* 383. *cap.* 8. Interea nonnulla Satraparum nimia crudelitate mulieris, qua in clerum & populum ſæviebat, graviter offenſi, & maxime de Eccleſiarum ſpoliationibus quas fecerat, ingenti mœrore affecti.

(2) *Ibidem.* Legatos ad Friſonem deſtinant, ſuamque voluntatem erga eum apicibus inſinuant. Quo ille nuncio plurimum exhilaratus, ocius trans mare advehitur, & prudentia Bonifacii Castellani uſque ad castrum Casſel latenter perducitur. Quod agnoſcentes qui parti ejus favebant illo catervatim properarunt, & castrum armis & munitionibus firmaverunt.

J. a Leidis Chron. Lib. XIII. cap. 6. Flandrenſes vero, veluti filii Iſraël in Ægypto ſub Pharaone ſuppresſi, de conſilio Gandenſium, Brugenſium, & fere omnium opidorum Flandriæ petierunt Robertum, quatenus ſuſciperet gubernationem totius Flandriæ.

(3) *Geneal. Com. Fland. fol.* 383. *cap.* 8. Hoc dum fama volitante ad aures pervenit Richildis, illa & filius ejus Arnulfus miræ probitatis juvenis, exercitum adunavit, diverſarum regionum agmina in auxilium convocant, & cum ingenti multitudine ad prædictum properant caſtellum. Convenerunt undique ſuppetiarum copiæ, Comites, Duces, Caſtellani, & diverſæ bellatorum turmæ, Attrebatenſes, Valentienſes, Cameracenſes, Tornacenſes, Nivellenſes, Castrilocenſes, Andomarenſes, Bolonienſes, Ardenenſes, Sanctipolenſes, Bethunienſes, Hosdanenſes, Albenienſes, Gisnenſes, Tornelienſes, Aldenardenſes, Ostervandenſes, Locrenſes, & alii quamplures. Advenit & Rex Philippus, & cum eo validus armatorum cuneus. Guffridus Pariſienſis Episcopus frater Euſtachii Comitis Boloniæ, Episcopus Lugdunenſis, Episcopus Ambianenſis, Franci, Normanni Rocinenſes, Noviomenſes, Campanienſes, Senonenſes, Torotenſes, Remenſes, Catalaunenſes, Carnotenſes, Aurelianenſes, Stampenſes, Cocinienſes, Quintinienſes Corbeienſes, Peronenſes, Negilienſes, Montiacutenſes, Ribelmontenſes, Suesſionenſes, Andegavenſes, Pictavienſes, Barrolonenſes, Nadavernenſes, Burgundienſes, & ceteri innumerabiles. Hi omnes ad debellandum Friſionem in campo ſub monte Caſſel reſederunt. Ille vero adverſus tam vastam multitudinem multo pauciores, ſed, ut rei probavit eventus, validiores in arma produxit, Gandenſes, Vivaacenſes, Coclarenſes, Bergenſes, Furnenſes, Yprenſes, Belliocenſes, Roslarenſes, Aldenburgenſes, Herlebeccenſes, Erdeborgenſes, Broburgenſes, Curtriacenſes, & ipſos Casletenſes.

als den Franſchen Koning zelf beſtandig te weezen.

De eerſte hadt nu een ongemeen talryk leger, verſtaande het verlies van Kasſel en het derwaart trekken zoo veeler volken, zoo uyt Artois, Valenſyn, Kameryk, Doornik, als verſcheyde andere plaatſen haars gebieds byeengerukt, en zich met de zelven by het leger van den Franſchen Koning, 't gene door de toegebragte hulp van Godefrid, Bisſchop van Parys, zynde die de Broeder van Euſtachius Graaf van Boulogne, midsgaders van veele andere Bisſchoppen, Hertogen en Graaven niet min ontzaglyk was, verzeld (1) van haaren Zoon Arnoud vervoegd; en waaren zy beyden aan 't hoofd hunner talryke benden tot in 't gezigt van Robberts leger omtrent Kasſel genaderd, om hem, of gewapenderhand, mids hunne tallooze menigte, te onderdrukken, of ten minſte, zyn leger in 't ronde insluytende, door het afſnyden van den toevoer, van deeze door hem by de handgevatte en verre uytziende onderneeminge te doen afſtaan.

Dan Robbert, hoewel hem de voorheen reeds ondergaane tegenſpoeden, te wel geleerd hadden, wegens eene zoodaanige met de haast (2) byeengerukte menigte niet ſtraks neerſlagtig te zyn, hieldt echter in den (3) uyterlyken ſchyn een gedrag, als of hy voor deezen, hem zoo zeer in getal overtreffenden vyand, bekommerd was. Want by alle voorvallen het aangeboode gevecht ontwykende, hielt hy zich, zonder het doen van de minſte beweeging, in zyne voordeelige legerplaats beſlooten. Dit zoo zeer bevreesdſchynend gedrag, vermeerderde het reeds te groot opgevatte vertrouwen zyner vyanden; zulks Robbert, ziende de zelven daardoor nog reukeloozer geworden, eyndelyk op den (4) dag van Sint Peters Stoel, zynde de tweeëntwintigſten van Sprokkelmaand, naa 't doen van (5) een kort doch vuurig gebed, zeer onvoorziens langs alle kanten, met eene ongemeene dapperheyd op de zorgloos gewordene benden, zoo van den Franſchen Koning, als van Richild ſtortte, de eene naa de andere overhoop ſmeet en dus tegen ieders verwachting, zoo met omkominge (6) van Richilds derden Gemaal als de gevangenneeminge dier (7) heerschzug-

(1) *Vita Lietberti Epiſcopi Camerac. cap.* 58. Ad cujus violentiam refragandam prædicta Richeldis Comitisſa cum filio ſuo Arnulfo, cum quo, ſicut prædictum eſt, dominum noſtrum Lietbertum de captione Hugonis extraxerat, Regem franciæ Philippum evocavit, ejusque auxilio apud Castellum bellare paravit: ſed Flandrenſibus, quorum dolo Robertus ille Flandrias intraverat, doloſe pugnantibus, & terga vertentibus, ipſe puer Arnulfus occiditur; quo mortuo, fugataque matre totus Marchionatus cesſit Roberto.

(2) *Lamb. Schafnab. Chron. ad. ann.* 1071. Ille (*Philippus Rex*) rei indignitate gravisſime permotus, ſtatim temere ET TUMULTUARIO TANTUM MILITE collectum exercitum duxit in Flandriam, de magnitudine virium ſuarum & hoſtis imbecillitate nimium præſumens.

(3) *Ibidem.* Sed Rupertus, quo viribus erat impar, eo magis, ut rem astu tractaret, intentus, ſimulato aliquandiu metu & fugiendi ſtudio, ex inſperato atque ex inſidiis copias ſuas ſuper exercitum Regis effudit, tantumque eis terrorem incusſit, ut abjectis armis, fugiendo ſaluti conſulere ſumma ope conarentur.

(4) *J. Iperii Chron. Sti. Bertini cap.* 38. *part.* 3. Prædicta victoria juxta Casletum in die Cathedræ Sancti Petri contigit.

(5) *Geneal. Com. Fland. fol.* 384. *cap.* 8. Procedunt tandem hii non ſolum ferro ſcepti, ſed etiam fide muniti, lineis veſtibus abjectis, laneis indumentis ſub armis, & terræ procumbentes, ſupernorum juvamina postulabant contra Regem terrenum dimicaturi, tam parva manu cauſam ſuam Regi cælorum committunt. Quid moror? conſerto quidem totis viribus prælio, fit ſtrages maxima de exercitu regio. Perfunditur tellus ſanguine, tegitur campus occiſorum multitudine.

(6) *Ordelrici Vital. Hiſt. Eccl. Lib. IV. ad ann.* 1071. Balduinum Nepotem ſuum, & Guillelmum Comitem telis ſuorum occidit.

(7) *Geneal. Com. Fland. fol.* 384. *cap.* 8. Richildis quoque tantæ cædis rea capitur, & carceri teneproſo mancipatur.

J. Iperii Chron. St. Bertini cap. 38. *part.* 3. Nec multo poſt bellum commisſum eſt, in quo Richildis capta eſt & incarcerata.

zugtige Vorstinne zelve, eene volkome zeege bevocht. Zulks de Fransche (1) Koning zich met zyn geslaage leger naar Montruyl begaf, terwyl de jonge Graaf Arnoud, met het overschot van zyner moedere ontsnoerde benden, zich met de vlugt poogde te redden: dan die hadt het ongeluk dat hy door (2) eenen Gerbodo, zynde een amptenaar van zyne Moeder, staande die vlugt, op eene verraadlyke wyze van 't leeven (3) beroofd, en vervolgens in de Abtdykerke van Sint Bertin te Sint Omeer (4) begraaven wierdt.

Doch welke Gerbodo, uyt leedweezen (5) wegens deeze gepleegde verraadery, sedert in bedevaart naar Rome trok, en van Paus Gregoor den VII. verzogt, *dat hem zyne schenzieke handen, met welken hy den moord zyns Meesters volvoerd hadt, ten straffe van zoo snood bestaan mogten worden afgekapt.* Dees over zoo ongehoord verzoek niet weynig versteld, beval dan zynen Meesterkok *het verzogte te werk te stellen*, doch gaf hem in 't geheym last, *van niet toe te slaan, byaldien Gerbodo zyne handen by 't nederdaalen des byls ten eynde toe onbeweegelyk hieldt;* gelyk ook geschiedde. Zulks de Paus, uyt dit gedrag van des zelfs oprecht leedweezenten volle overtuygd, hem onder de bestieringe van Hugo, Abt van Klugny stelde, op wiens aanmaaning hy sedert in dat klooster monik wierdt, en, naa een zeer boetvaardig leeven geleyd te hebben, eyndelyk aldaar overleedt.

Niet min wonderlyk was immiddels het lotgeval van Robbert: want als zyne eyge benden door (6) eene te groote drift in 't vervolgen der ontsnoerde vlugtelingen, zich te ver van den zelven hadden afgescheyden, wierdt hy zelf door die van Eustachius, Graaf van Boulonje gevangen, en door die weder aan eenen Ulrich Rabello, Slotvoogd van Sint Omeer, in handen gesteld, met bevel van Robbert aldaar in hechtenis te houden, tot dat'er orde van den Franschen Koning, wat men met des zelfs persoon te doen hadt, zoude zyn ingekomen. Dan Robbert wist, zoo door zyn deemoedig gedrag, als door de beloften *van de door hem gevangen bekome Richild weer op vrye voeten te zullen stellen*, terwyl hy naar de gevangenis gesleept wierdt, de genegenheyd der inwoonderen van Sint Omeer indiervoege te winnen; dat die, t'zyner verlossinge,

(1) *Ibidem.* Rex Franciæ victus secessit Monsterolum.

(2) *Hist. Andaginens. monast. cap.* 34. Erat non longe à majore Ecclesia fiscus Caviniacus ex patrimonio Richeldis Montensis Comitissæ, quæ viduata Balduino juvene Flandrensium Comite, Flandrias amiserat, occiso filio suo Arnulfo a patruo ejus Roberto Frisone, per manus cujusdam Gerbadonis.

(3) *Tornacens. Chron. breve ad ann.* 1072. Arnulfus puer Comes Flandriæ filius supradicti Balduini a Roberto patruo suo apud Casfellum perimitur.

(4) *Geneal. Com. Fland. fol.* 384. *cap.* 8. Prosternitur & filius ejus, nisi esset hostis, nimium plangendus, Comes Ernulfus, & in Ecclesia beati Andomari sepelitur.

(5) *Hist. Andaginens. monast. cap.* 34. Qui Gerbaldo non multo post confusus conscientia tantæ injustitiæ & temeritatis Romam petiit, & manus, quibus dominum suum interfecerat, Domno Papæ Gregorio septimo, pro pænitentia ejusdem criminis, detruncandas obtulit. Gregorius executionem hujus detruncationis magistro Coquorum suorum publice commisit. Educto Gerbodone ad pœnam, quam decreverat pati, prædictum ministrum Papa revocari præcepit, eique secreto edixit, ut si elevato ferro aliquo modo manibus motis titubaret continuo eas incideret; si vero constanter persisteret, patientiæ persistentis statim retento ictu parceret. Gerbodo ad ictum perstitit, statimque incolumem deputatus percussor Papæ repræsentavit. Lætatus Papa sic provenisse, pœnitentia Gerbodonis manus quas detruncandas obtulerat, jam non suas sed Domini esse judicavit, præcepitque ut per Domnum Hugonem Cluniensem abbatem revertens referret ei omnem rei ordinem, seque ejus consilio crederet. Ille ad abbatem veniens, ejus exhortationibus credidit, & postea eximius sub eo monachus claruit.

(6) *Geneal. Com. Fland. fol.* 384. *cap.* 8. Frisio denique dum forte sociis hostes longius prosequentibus, solus equitaret, capitur, & ab Eustachio ad castrum Andomarense ducitur, atque Castellano Wlurico Rabello custodiendus traditur.

ge, alle (1) aanftonds te wapen liepen, het flot, op 't welke hy gevangen zat, berenden, en door ftorm op ftorm, den Slotvoogd eyndelyk dwongen den by hem gevangen gehouden Robbert uyt zyne hechtenis te ontflaan, 't gene dan ook, ingevolge der voorgaande belofte, van de loslaatinge (2) van Richild gevolgd wierdt.

De Franfche Koning, gelyk hy door 't gevangen hebben van den overwinnaar, niettegenftaande de ondergaane nederlaag, een roemryk eynde van deezen zeer gevaarlyken oorlog meende bereykt te hebben, was dierhalve, verftaande des zelfs federt voorgevalle ontflaaging, niet weynig op die van Sint (3) Omeer verftoord en rukte des met zyn herzameld leger van Montruyl derwaart, gaf niet alleen des zelfs voorfteden, maar, door de hulpe van den verftoorden Slotvoogd (4) in die ftad by nacht geraakt zynde, de zelve aan zyne in den laatften veldflag berooid gewordene benden ten moord, brand en plonderinge over; zulks men de kerken beroofd, de Moniken gehoond, de Geestlyken mishandeld de vrouwen onteerd, en, met een woord, noch ftaat, ouderdom of geflacht, by dit toeval, ontzien of verfchoond zag.

Terwyl (5) de Franfche Koning op zoo fchriklyke wyze de inwoonders van Sint Omeer, wegens de aan Robbert verzorgde vryheyd ftrafte, hieldt zich de Bisfchop van Parys te Sperlake op, en hebbende eenen afkeer van ten voordeel van de ftaatzugtige Richild langer eenen zoo landverdervenden oorlog te achtervolgen, overleyde de Paryfche Kervoogd des by zich zelven, op wat wyze hy zynen Broeder Euftachius, Graaf van Boulogne, die in den laatften (6) veldflag gevangen was, zoude konnen verlosfen, door de zweevende verfchillen, ten voordeele van Robbert te doen eyndigen. Met dit oogmerk liet hy den zelven door eenige in 't geheym afgevaardigde vertrouwlingen *van zyne genegenheyd* verzekerende, te gelyk bekendmaaken, *hoe hy befloten hadt hem aan 't vreedig bezit van Vlaandre te helpen, byaldien hy eensdeels zynen Broeder op vrye voeten ftelde, andersdeels aan hem zelf den eygendom van zeker bofch, Bethlo genaamd, wilde afftaan.* Dit door den Voogd van Holland graaglyk zynde ingewilligd, en dat overgegeeve bofch weer door dien Kerkvoogd aan zynen

(1) *Geneal. Comit. Fland. fol.* 384. *cap.* 8. Quod dum cives cernerent, castellum illico obfidionibus vallant, telis ac diverfis machinamentis fortiter impugnant. Quid plura? Comes vi extrahitur, & gaudentibus cunctis, cum honore redditur fuis. Relaxatur etiam Richildis, & fic inter eos bellum diu vario eventu protrahitur.

(2) *Sigeb. Gemb. Chron.. ad ann.* 1072. Arnulphus autem cum Philippo, Francorum rege, occurrit patruo fuo Roberto, & pugna conferta Arnulphus perimitur, Philippus Rex fuga liberatur, & multis occifis hinc Richildis, Arnulphi mater, illinc Robertus capitur, & altero pro altero relaxato, bellum inter eos vario eventu protrahitur.

(3) *J. Iperii Chron. Sti. Bertini cap.* 38. *part.* 3. Rex præfumens Audomarenfes Frifoni favere, de Monfterolo rediit, & nocte villam Audomarenfem intravit, quam cædibus, incendiis, & rapina graviter devastavit, non parcens fexui vel ætati, & eft hæc plaga pejor quam Audomarenfes funt perpesfi ex quo villa fortificata fuit.

(4) *Geneal. Com. Fland. fol.* 384. *cap.* 8. Cumque (*rex*) ad burgum fancti Audomari pervenisfet, fuburbana incendit, & fraude Wlurici caftellani civitatem intravit. Hoftes per plateas prædando difcurrunt, Burgenfes latebras fugiendo quærunt. Spoliantur Ecclefiæ, injuriantur monachi, lacerantur clerici, dehonestantur matronæ, luget urbs plena confufione.

(5) *Ibidem.* Talia Rege agente, Guffridus Epifcopus in villa quæ Sperleka dicitur, refidens, & qualiter Frifioni fubveniret mente pertractans, misfis ad eum litteris fpondet, quod fi dominio ejus filvam, quæ Bethlo dicitur, concederet, paterno illum regno reftitueret.

(6) F. Vinchant Annal. du Comté d'Haynaut fol. 190. *Ce qui eut paffé plus advant, fi Godefroy Evefque de Paris & Chancelier de France, frere à Euftache Comte de Boulogne, qui estoit fait prifonnier par le Comte Robert n'eut destourné l'entreprife, lequel pour mettre fon frere en liberté, rompit les deffein du Roy.*

nen daarop losgelaaten Broeder (1) afgeſtaan, zoo verklaarde de laatſte zich (2) ſtraks niet alleen voor Robbert, maar wierdt door den op deeze wyze overgehaalden Bisſchop (3) met den uyterſten ſpoed aan den Koning bericht gezonden van *zich, zoo hy zynen welſtand lief hadt, ten ſpoedigſte van Sint Omeer te begeeven, dewyl hy hem verzekerde, dat niet alleen Robbert, maar zelf ook, tot zyn leedweezen, zyn eyge en thans losgelaate Broeder, de Graaf van Boulogne met vereende magten tegen hem in optogt waaren; en des, zoo hy het niet ylings op een vlugten ſtelde, in een onvermydelyk gevaar te zyn, van door beyder benden te zullen gevangen worden.*

Deeze tyding, mids de Koning niet euvels van den Kerkvoogd zynen Kanſellier vermoedde, deedt hem den volgenden nacht met zoo grooten ſpoed van Sint Omeer te rug naar Vrankryk wyken, dat een groot (4) gedeelte der pakkaadje en groven naaſleep, Robbert in handen viel, mids die (5) waarlyk den volgenden dag met zyne benden en die van den Graaf van Boulogne te Sint Omeer aanlandde.

Hooglyk was hy, wegens de ſchaade door de ſtad ondergaan, bedroefd, en troostte (6) des, zoo veel in zyn vermoogen was, niet alleen de berooide burgery, onder het verleenen veeler voorrechten, maar beſchonk haar met de rondom de ſtad leggende weylanden tot eene gemeene meent, midsgaders met alle de moeren, wateren en visſeryen, welken eertyds door eenen Adroald aan de Abtdy van Sint Bertyn waaren geſchonken, even gelyk der zelver bezitting weer nog onlangs door Robberts Vader aan dat Klooster bevestigd geworden, doch thans door den Zoon, des zelfs kloosterlingen des onaangezien wierden afgenomen; mids, door het afweezen van den Abt Heribert, niemand gevonden wierdt, die deeze onrechtvaardige wegſchenking durfde tegenſpreeken.

Dees (7) havelooze aftogt des Franſchen Konings wierdt ſedert nog, door het toedoen van den zelfden Bisſchop, van eenen vreede gevolgd, by welken de volle bezitting van het (8) wydluchtige Vlaandre aan Robbert gelaaten wierdt, en de Koning niet alleen van de (9) beſcherminge van Richild en haaren Zoon afzag, maar tot meerder beſtandigheyd van dit ver-

(1) *Geneal. Com. Fland. fol.* 385. *cap.* 8. Epiſcopus ergo fratrem ſuum Euſtachium Comiti (*Roberto*) reConcilians, prædictam ſilvam ei concesſit, quæ tali cauſa uſque hodie à Comitibus Boloniæ jure hereditario posſidetur.

(2) *J. Iperii Chron. Sti. Bertini cap.* 38. *part.* 3. Friſo condolens Audomarenſibus Euſtachium Boloniæ Comitem, & fratrem ejus Goffridum Pariſienſem Epiſcopum Franciæ Cancellarium ſibi confœderavit.

(3) *Geneal. Com. Fland. fol.* 384. *cap.* 8. Comite vero annuente, Episcopus celeri nuncio Regi mandat, quatenus ſuæ ſaluti conſuleret, & quantocius abiret, adjungens Ducem Flandriæ & Comitem Boloniæ cum magno exercitu adeſſe, & niſi fugam accelераret, capiendum ſe fore. Quo ille nuncio territus, relictis ſarcinis, nocte urbem reliquit, & verſus Galliam properavit.

(4) *J. Iperii Chron. Sti. Bertini cap.* 38. *part.* 3. Tunc prædictus Epiſcopus Regi ſecreto ſcripſit, qui niſi cito recederet, Friſonem cum Comite Boloniæ ſuper ſe improviſe videret: quo audito, Rex nocte receſſit, de ſuo plurima relinquens.

(5) *Geneal. Com. Fland. fol.* 385. *cap.* 8. Rege itaque fugiente Comes in craſtinum adveniens urbem recepit, ſed de injuriis Eccleſiarum vehementer condoluit.

(6) *J. Iperii Chron. Sti. Bertini cap.* 38. *part.* 3. Friſo mœſtos Audomarenſes conſolans, privilegiis eos & pascuis, quæ à nobis abstulit, honoravit, nempe pascua & totam circa villam Sancti Audomari terram palustrem, cum aquis & piſcariis nobis confirmaverat pater ejusdem Balduinus Inſulanus, quæ antea nostra fuerant ex dono Adroaldi: abſente namque domno abbate noſtro Heriberto, dum non eſſet qui contradicere auderet, Friſo illa de paludibus & pascuis nostris abstulit, & Audomarenſibus in communes paſturas dedit.

(7) *Ibidem.* Rex nocte recesſit de ſuo plurima relinquens, PACE REFORMATA.

(8) *Geneal. Com. Fland. fol.* 385. *cap.* 9. Robertus denique cognomento Friſio adverſariis undique ſuperatis totius Flandriæ Monarches efficitur.

(9) *Synopſ. Hiſt. Franco-Merov. Lib. III. pag.* 798. Rege vero conſilio Epiſcopi Pariſienſis, & Comitis Euſtachii inde recedente, Richildis cum filio ſuo Balduino Regis auxilio deſtituta, ad Comitatum Hainonenſem triſtis, descesſit; ſicque Robertus perjurus, injuſte, & fraudulenter Comitatum Flandrenſem invaſit.

verbond, zich ſedert met Bertha in (1) huuwelyk begaf; welke Robberts tegenwoordige Gemaalin Geertruy by haaren eersten Gemaal Florents, Graaf van Holland, geteeld hadt. By deeze zyne Gemaalin won Koning Philips twee Zoonen Lodewyk en Henrik, wier eerste den Vader in 't ryk opvolgde, en de tweede jong ſtierf, midsgaders eene Dochter Konſtantia, welke (2) eerst met Hugo Graaf van Trecasſin, en naamaals, naa dat huuwelyk om de te naamaagſchappye verbrooken (3) was, met Boadmund, Prins van Bar, trouwde, by wien zy verſcheydene kinderen teelde. Doch wier Moeder Batha in 't vervolg door Koning Philips verſtooten en naar (4) 't Graafſchap Ponthieu verbannen wierdt, alwaar zy, naa een wyl tyds in ballingſchap geleefd te hebben, eyndelyk van opgekropt hartewee overleedt, en zonder eenige ſtaatſy begraaven is.

Aldus zag zich Robbert, naa zoo veele ondergaane ſtaatsverwisſelingen, van alle het langs de zee leggende land van de Zuyderzee, zoo men alleen de Heerlykheyd van Aalst, en de vier Ambagten uytzondert, tot boven Sint Omeer toe meester, 't gene hy voornaamlyk aan zyne dapperheyd en de daardoor weer te Kasſel behaalde overwinning hadt dank te weeten. En zekerlyk hy was zoo gevoelig wegens deeze aldaar (5) bevochte zeege, dat hy in 't volgende jaar eene Kanonikaale kerk in dat ſlot ſtichtte, en, mids hem op den dag van Sint Peters Stoel de voorgemelde overwinning was te beurt gevallen, de zelve ook ter gedachtenis van Sint Peter aan Gode toewydde, ja zelf ter dier plaatſe, op zyn overlyden wilde begraaven zyn.

Aan Willem Hertog van Normandië en tegenwoordigen Koning (6) van Engeland, liep ook deeze thans zoo grootgeworde magt van zynen Zwager Robbert, doch wel voornaamelyk het huuwelyk van des zelfs Gemaalinne Voordochter met den Franſchen Koning, in 't oog, en wenſchte des, ter verkleyninge van Robberts benydwordend ſtaatsgezag, zynen jongen Neef Balduin, dien de moeder ſtraks naa het ſneuvelen van des zelfs oudſten Broeder Arnoud met bewilliging des Franſchen Konings, tot opvolger van (7) Vlaandre verklaard hadt, door

(1) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 394. *Il avoit deja eu trois enfans de la Reine Berthe ſa femme, fille de Florent Comte de Friſe; ſçavoir, Louis Thibaud, qui fut ſon ſucceſſeur, & connu dans l'Hiſtoire ſous le nom de Louis le Gros; une fille nommée Conſtance, & un autre fils nommé Henri, qui mourut jeune.*
Dinteri Chron. MS. Lib. I. cap. IV., Hic Philippus Rex filiam FLORENTII Ducis Friſonum Bertham in uxorem duxit, ex qua Ludovicum & filiam Conſtantiam genuit, quæ cum adulta esſet usque ad nubiles annos, Hugoni Trecasſino Comiti nupſit, a quo poſtea disjuncta propter conſanguinitatem nupſit Balduino Comiti viro magnanimo & ſtrenuo.

(2) *Translatio Sindulfi & Stæ. Helenæ cap. 9.* Inter hos etiam affuerunt .... filia Philippi regis Francorum Conſtantia, uxor Comitis Trecasſinenſis Hugonis fratris ejusdemque Stephani.

(3) *Synopſ. Hiſt. Francio-Merov. Lib. III. pag.* 795. Defuncto tutore ſuo Balduino, Comite ſuo, conſilio Roberti Friſonis filiam Florentii Ducis Friſonum, Bertham in uxorem duxit, ex qua Ludovicum & filiam Conſtantiam genuit. Quæ cum adulta esſet uſque ad nubiles annos, nupſit Hugoni Trecasſino Comiti; a quo postea disjuncta propter conſanguinitatem Boadmundo Principi Barrienſi nupſit viro magnanimo & ſtrenuo.

(4) *Vita Arnulfi Episcop. Sueſſ. Lib. I. cap.* 17. Dum omnibus patet, quod eadem Regina (*Bertha*) poſt aliquot annos regis offenſam inremediabiliter incurrerit, ob quam a totius regni conſortio rejecta in pagum PONTIVUM cum dedecore transpoſita ſit, ibique diuturna calamitate detenta, more plebeio defuncta ſit & ſepulta.
Andrenſ. Monaſt. Chron. fol. 791. Philippus Rex anno regni ſui XXXV. excommunicatur ab Urbano Papa cum toto regno ſuo, qui, vivente uxore ſua, Bertradam Comitis Andegavenſis adhuc viventis uxorem ſuperduxerat.

(5) *J. Iperii Chron Sti. Bertini cap.* 38. *part.* 3. Quoniam prædicta victoria juxta Casletum in die Cathedræ ſancti Petri contingit, in memoriam triumphi Casleti in caſtello ſuo Eccleſiam Canonicorum fundavit in honore beati Petri Apoſtoli anno Domini MLXXI. in qua ſepultus jacet.

(6) *Geneal. Rollionis primi Ducis Norman. apud d'Aschery tom. II. fol.* 494. Iste Willelmus cum magno exercitu & forti transivit in Angliam, & factus est Rex Angliæ primus de Ducibus Normannorum.

(7) *Synopſ. Hiſt. Franco-Merov. Lib. III. pag.* 197. Quo (*Arnulfo*) interempto ſtatim Philippus Rex, & Richildis Comitisſa, Balduinum, fratrem Arnulfi, vix decennem Comitem ſtatuunt.

door de hulpe van Keyzer Henrik den IV. in 't bezit der hem ontnomene Vlaamſche ſtaaten te helpen. Tot dat eynde dan ſchreef hy eenen zeer wydluchtigen brief (1) aan dien Keyzer, hem op 't naadruklykſt ophitzende, *om, naa 't eyndigen van den thans onderhanden zynden kryg, met achterſtellinge aller andere rykszaaken, zyne zeeghaſtige wapenen tegen Robbert te wenden, ja betuygde zelf in alle zulke plaatſen, welken hy hem tot dat eynde betekenen zou, te willen komen, om gezaamelyk, tot inteugeling van Robberts gevaarlyk gewordene magt, de noodige maatregelen te beraamen.*

1071 Zulks Henrik, zoo op dit ernstig ſchryven van den Koning van Engeland, als uyt eyge ſtaatsbelang, tot het regelen dier gewigtige rykszaaken, zich in 't volgende jaar naar Kolen vervoegde; alwaar hy het Paaſchfeest vierde, even gelyk weer Robbert, om des Keyzers tegen hem opgevat ongenoegen te doen bedaaren, ſtraks eenige Gezanten, en onder die (2) eenen Balduin Kloostergraaf der Abtdye van Sint Maarten te Doornik, derwaart afvaardigde, om den aangelanden Henrik van zyne onderdaanigheyd en trouw te verzekeren, welke hy den zelven, wegens de van het ryk te leen gehoudene landen, verſchuld was. Dan als die nu Kolen naderden, ontmoette hen eene zeer achtbaare doch geheel onbekend zynde vrouw, die de Gezanten naar de oorzaak hunner komste met veel naadruks vraagde, en, ziende de zelven onwillig om deswege eenige opening te geeven, vervolgens betuygde *dat het haar bekend was, hoe zy Afgezanten van Robbert, Graaf van Vlaandre, en door hem aan den Keyzer gezonden waaren, en dierhalve hen moest bekend maaken, dat hun Meester, zyn Zoon en Kleynzoon het veroverd Vlaandre wel in ruſt zouden behouden, doch de laatſte zonder naakomelingſchap overlyden, en dus de bezitting van Vlaandre aan eenen Deenſchen Prins* (3) *ſtondt over te gaan,*

---

(1) *Udalrici Babenberg. Codex Epiſt.* 185. Heinrico Imperatori IV. Dei gratia Rex Anglorum intimo ſuo dilectionem & veram amicitiam. De prosperitate atque deliberatione tua ſcias me gaudere, & de adverſitate, quod abſit, ſicut temetipſum dolere. Audivi a legatis meis atque tuis & Duce Bohemienſi te in exercitum iturum ſuper inimicos tuos ad præſens. Gaudeo plane, quia multos tecum ituros de fidelibus tuis audivi, ita quod facillime poteris eos devincere Deo auxiliante. Modo ſuggero prudentiæ tuæ, ſi hoc Deus annuerit, quod adimplere posſis, quod videlicet de exercitu nullo modo dimittas in hoc anno ſive per bellum, ſive per placitum, quod ad honorem tuum pertineat, ad finem quin perducas. Quod ſi protelaveris, ſcio re vera maximum impedimentum tibi fore futuro anno ad hoc perficiendum, & quando, Deo adjuvante ad unguem perduxeris, nullum negotium incipias hujusmodi donec ſuper Rodbertum exercitum tuum dirigas, & ego & tu ſimul loquamur & habilem locum inveniamus. Vale in Domino & bene agas in ſeculo, prospera utriuſque vitæ percipias commoda & quicquid exoptatur in amicitia.

(2) *Narrat. reſtaur. Abbat. Sti. Mart. Turon. cap.* 13. Robertus autem ſtatim legatos ad Henricum Imperatorem direxit rogans ut, ſi necesſe esſet ſibi adjutor exiſteret. Ex his legatis fuit unus Balduinus Advocatus Tornacenſis, qui postea Monachus fuit Domini Anſelmi Cantuarienſis Archiepiſcopi, quique retulit, quod dum Coloniæ propinquasſent, obviaverunt cuidam matronæ honeſtæ & ignotæ, a qua requiſiti *qui eſſent, unde venirent, quo tenderent*, cum nollent ei rem, ſicut erat relevare; *ſcio* inquit, *vos eſſe legatos Roberti Flandrenſis Comitis, qui juramentum, quod patri ſuo pro germano ſuo fecerat prætergreſſus, filium ejus interfecit, & terram ejus invaſit; vos quoque nunc ad Imperatorem Henricum propter obtinendam gratiam & amicitiam dirigit. Sciatis itaque vos prosperum iter & gratiam Cæſaris habituros, ipſumque Robertum cum filio ſuo Flandriam pacifice posſesſurum, ſed nepotem ſuum, qui ex filio ſuo genitus fuerit, ſine prole moriturum: cui ſuccedet quidem pulcher juvenis de Dacia veniens, qui tamen & ipſe ſine prole morietur: poſt quem duo alii de Flandria contendent, alterque eorum alterum interficiet, & victor Flandriam obtinebit, ipſiusque heredes Flandriam posſidebunt, uſque ad tempus Anti-Chriſti.* Hæc ego adhuc parvulus a præfato Balduino Tornacenſi Advocato, qui unus ex legatis fuerat, narrari audivi, nunc autem jam in ſenium vergens vera esſe propriis oculis, ſicut dixerat, conſpicio.

(3) *J. Iperii Chron. Sti. Bertini cap.* 38. *part.* 3. His ita gestis Friſo pro confœderatione nuntios ad Imperatorem Henricum miſit quibus elegans domina prope Coloniam obvians, quo tenderent petiit, & cum dicere nollent, ait: Scio quod nuntii Friſonis estis ad Imperatorem pro confœderatione quam libenter ſuſcipiet: Sed Friſo perjurus eſt, & ideo filius filii ſui herede cariturus eſt, & juvenis de Dacia terram habebit, quo etiam ſine herede mortuo, duo

gaan, ter ſtraffe van dat Robbert tegen den eed, dien hy aan zynen Vader te Audenaarde gedaan hadt, zyns Broeders Zoonen van het hen toebehoord hebbende Vlaandre, beroofd hadt. Wat ook van deeze en meer andere door haar gedaane voorzeggingen zy, dit is zeker dat die meest allen naamaals haare vervulling gehad hebben, en door den bovengemelden Afgezant Balduin aan den Schryver, die dit in zynen ouderdom te boek ſtelt, in des zelfs jeugd mondelings verhaald zyn.

De Keyzer dan, ontfing de hem te gemoet gezondene Afgezanten niet alleen beleefdlyk, maar vleyde die zelfs met de hoope van eenen goeden uytſlag, als van zin zynde die gewigtige zaak op de door hem te Luyk beſchreeve vergaderinge naar vereysch te zullen onderzoeken. En zekerlyk op de kort daarop gevolgde aankomst des Keyzers en van des zelfs Gemaalinne (1) in die ſtad, vervoegden zich niet alleen Rudolf Hertog van Duytschland en Welf Hertog van Beijere, maar ook de nieuwe aangeſtelde Hertog Godefrid derwaart; welke om zynen hoogen rug de bultenaar gebynaamd, en in dit jaar door Keyzer Henrik, mids het overlyden (2) van zynen Vader en naamgenood, tot die hooge Hertoglyke bedieninge van Lotteringe gevorderd was; desgelyks zoo verſcheenen ook aldaar de Bisſchoppen van Kolen, Verdun, Bamberg, Kameryk, Vercelli, Sedan en Uytrecht, ter oorzaake de groote voorſpoed van Robbert den Vries aan den laatſten thans niet min dan de andere Gebuurvorsten gevaarlyk geworden, en aan den zelven daardoor genoegzaam alle hoope benomen was van ooit in 't bezit van die landen en kerken te zullen geraaken, welken aan dien Uytrechtſchen Kerkvoogd by de twee hier voor bygebragte gunstbrieven door den Keyzer geſchonken waaren.

Dit een en ander voorbeeld wierdt ook door de Graavinne Richild, verzeld van haaren ontgoeden (3) Zoon Balduin, zelve naagevolgd, op hoope van door de tusſchenkomſte van deeze en andere te Luyk aangelande Werreldlyke en Geestlyke Grooten des Keyzers krachtdaadige beſcherming, tegen haaren zeegepraalenden Zwager Robbert, te erlangen.

Tot bereyking van dit bedoelde oogmerk, liet zy geene middelen onbeproefd, des weetende in hoe blaakende gunst de tegenwoordige Luykſche Bisſchop Theoduin thans by den Keyzer ſtondt, boodt (4) zy, zoo om de veelvermoogende voorſpraak van dien Kerkvoogd by den Keyzer, als om van dien Bisſchop zelf de haar noodig zynde gelden, tot het op de been brengen van een nieuw leger, te bekomen, *haar Graafſchap en ſlot Berge, midsgaders zeer*

duo unus Orientalis & alter Occidentalis pro comitatu diſceptabunt, ſed Orientalis obtinebit, cujus posteri uſque ad antichristum in terræ Dominio durabunt. Hæc dixit & diſparuit, quæ numquam ante vel postea fuit ibidem viſa, & licet ignoretur quæ fuit ipſa, de ejus tamen dictis quædam viſa ſunt, & de futuris novit Altiſſimus.

(1) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1071. Paſcha (*Henricus Rex*) Coloniæ celebravit .... exacta ſolennitate paſchali LEODIUM abiit.

(2) *Ibidem ad ann.* 1070. Dux Lotharingorum, Godefridus, omnibus pene terris magnitudine ſuarum rerum gestarum compertus & cognitus obiit, & Verdunis ſepultus eſt: Cui filius ejus, Godefridus, ſucceſſit, præſtantis quidem animi adolescens, ſed gibboſus.

(3) *Ibidem ad ann.* 1071. Filius Balduini, cum deinceps parum ſpei in armis Francorum poneret, asſumpta Matre ſua, ad Regem Teutonicorum, Henricum, Leodii (ut prædictum eſt) tum temporis poſitum, venit, opemque ejus adverſus Patrui violentiam ſupplex imploravit.

(4) *Ibidem.* Atque ut magis eum ſibi obnoxium faceret, Comitatum Raginheri quondam Comitis, cum caſtello munitisſimo, Mons nomine, quæ ſcilicet prædia mater ejus a priore marito ſuo, dotis nomine acceperat, Sancto Lamperto tradidit.

zeer veele andere doorluchtige goederen, met toestemminge des Keyzers, ten behoeve zyner kerke op te draagen, om die, voor haaren onmondigen Zoon, van hem weer te leen te ontfangen. Deeze aanbieding was te voordeelig om te worden van de hand geweezen, des wierdt zy aanvaard en daar tegen door dien Kerkvoogd (1) van zynen kant beloofd *dat hy den Graaf, aan 's Keyzers Hof geroepen wordende, altyd als zynen leenman zoude kost- en schaadeloos houden, dien (2) tegen ieder, welken den zelven zoude willen bezwaaren, uyt al zyn vermoogen beschermen, en eyndelyk (3) hem met zes pak kleeren, ieder ter waarde van drie mark zilvers, midsgaders iederen zyner slotvoogden met twee ter halve waarde op Kersdag jaarlyks beschenken.* Dit verdrag aldus onderling gesloten zynde, zag men straks alle die goederen, welke zy en haar Zoon voor deeze hulpe te geeven beloofd hadde, volgens beyder bewilliging en den inhoud van deezen (4) Keyzerlyken Giftbrief, aan de Luyksche kerke afstaan.

In den naam der Heylige en onverdeelbaare Drieëenigheyd. Ik Henrik door Gods gunstigzynde barmhartigheyd Koning. Indien wy aan Gods kerken eer bewyzen, en zorg draagen om de zelven van haare onderdrukkers te verlossen, zoo hebben wy een vast vertrouwen dat daaruyt eene bestandigheyd voor 't ryk, en de zaligheyd aan de onzen, zoo in dit als in het toekomend leeven zal voortvloeijen. Daarom willen wy dat het in het geheele ryk kennelyk, en openbaar zy, 't gene wy gedaan hebben ter eere van God, en van de Heylige Moeder Gods Maria, en van den heyligen Lambert. Mids de sloten van Berge en Beaumont, dat Bisdom zeer lang en veelmaal lastig gevallen hebben, zoo heeft Theoduin, Bisschop der zelve kerke, onze Majesteyt zeer eerbiediglyk naderende, verzogt, door de tusschenkomste, te weeten: van onze godvruchtige Gemaalinne Bertha, van Anno Aartsbisschop van Kolen, van WILLEM BISSCHOP VAN UYTRECHT, *van Dirk Bisschop van Verdun, van Herman Bisschop van Bamberg, van Liebert Bisschop van Kameryk, van Joris Bisschop van Vercelli, van Ermenfrid Bisschop van Sedan, midsgaders van Godefrid Hertog van Lotteringe, van Rudolf Hertog van Duytschland, van Welf Hertog van Beijere, en andere onze Prinsen*

(1) *Genealogica Balduin. de Aven. fol.* 287. Tunc ipsa Comitissa cum filio suo Balduino ad se confortificandum confœderationem inierunt cum Thieduino Leodiensi Episcopo, Comitatum Hainoniensem in feodum recipientes ab eo in hunc modum: . . . . Item cum Imperator vocat Comitem ad curiam suam pro quacumque re, tenetur eum Episcopus ducere & reducere in expensis suis & respondere ac remanere pro ipso.

(2) *Ibidem.* Et si aliquis vellet gravare Comitem, Episcopus tenetur eum juvare cum magna potestate in suis, scilicet Episcopi, propriis expensis.

(3) *Ibidem fol.* 288. Item debet Episcopus Comiti dare anno quolibet in Natale Domini tria paria vestium, quorum quodlibet valere debet sex marcas Leodienses. Et cuilibet Castellanorum unum par similiter sex marcarum.

(4) *Vinchant. Annal. du Comté d'Haynaut fol.* 191. In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Ego Henricus, favente Dei Clementia Rex. Si Dei ecclesiis deferamus honorem, easque ab oppressoribus suis liberare curemus, certam habemus fidem, ex his rebus stabilitatem regno, nostrisque salutem provenire, tam in hac vitâ, quam etiam in futura. Unde vulgatum & publicatum esse volumus in toto regno quod fecimus ad honorem Dei, sanctæque Genitricis Mariæ, sanctique Lamberti, ecclesiæ Leodiensis. Cum enim castella Mont & Belmont Episcopatum illum diu multumque sæpe vexassent, adiit venerabiliter Majestatem nostram Theoduinus Episcopus ejusdem ecclesiæ, interventu scilicet piæ conjugis nostræ Berthæ, Annonis Coloniensis Archiepiscopi, Willelmi Episcopi Ultrajectensis, Episcopi Virdunensis Theodorici, Babergensis Episcopi Hermanni, Episcopi Cameracensis Lyeberti, Episcopi Vercellensis Gregorii, Episcopi Sedunensis Ermenfridi; Ducis quoque Lotharingiorum, Godefridi, Ducis Alemaniæ Rodulphi, Ducis Bajoariæ Welfonis, aliorumque Principum & fidelium nostrorum, ut eadem castella daremus sanctæ Mariæ, sanctoque Lamberto, ob perpetuam tranquillitatem & pacem, quod libenter annuimus, memores quoque servitii quod

ſen en getrouwen, dat wy die zelve ſloten, tot eene eeuwige rust en vreede, aan de Heylige Maria en Sint Lambert zouden geeven; 't gene wy gaarn hebben toegeſtaan, als gedachtig zynde den dienst, dien hy getrouwlyk zoo aan my als mynen Vader beweezen heeft, en vooral ook om de trouw en getrouwheyd, welke wy ten allen tyde in den zelven zoo t' onswaart als ons Ryk beſtandig gevonden hebben. Wy hebben dan aan den zelven en zyne kerke gegeeven Berge en Beaumont, en het mark Valenſyn, gelyk ook de Abtdyen van de Heylige Waltrudis, en de Heylige Aldegunde met haare proostdyen, de Abtdy van Sint Gillain, de Abtdy van Oldenburg, de Proostdy van Sint Vinſent, de Proostdy van Sint Salvus, de Proostdy van Kondé, de Proostdy van Sint Peter te . . . . . de Proostdy van Sint Landelin, en de Proostdy van Sint Jan. Dierhalve geeven wy in de tegenwoordigheyd en met toeſtemminge van de Graavinne Richild zelve en van haaren Zoon Balduin, dit alles, met de Graafſchappen, Leenen, Advokaatſchappen, tollen, munten, bosſchen, en alle aanhanglykheden der zelven. Welke daad, op dat die ook den naakomelingen kennelyk worde, wy hebben in geſchrift doen brengen, en dat, door onze eyge handtekeninge verſterkt zynde, met het indrukſel van ons zegel doen bekrachtigen.

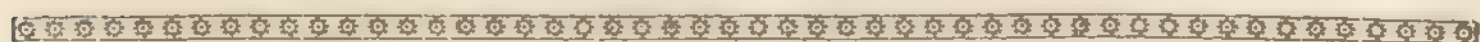
Adelbero Kanſellier, in de plaats van Sigefrid den Aartskanſellier, heeft het overzien. Gegeeven den 11 *van Bloeimaand in 't jaar van des Heeren menschwordinge* 1071., *de* 9 *indictië, doch het* 17 *jaar der aanſtellinge van den Heer Henrik den IV.*, *en het* 15. *van des zelfs ryk. Gedaan te Luyk gelukkiglyk. Amen.*

van den Heer

Teken *Henrik den IV,*

den onverwinnelykſten *Koning.*

Richild tot deezen (1) zoo dieren prys eerst de voorſpraak van Theoduin, door die weer de haar noodig zynde hulpe des Keyzers als gekogt hebbende, zoo beval die gevolglyk den daarby zoo merkelyk bevoordeelden Bisſchop van Luyk, midsgaders den Gebultrugden Hertog Godefrid, en de andere hoofdvazalen van Nederlotteringe den ontgoedden Balduin

quod devote tam mihi, quam patri meo libenter impendit; præcipue autem fidei & fidelitatis, quam omni tempore ſtabilem experti ſumus in eo, erga nos & regnum nostrum. Dedimus ergo illi & eccleſiæ ſuæ Mont & Belmont, & marcham Valentianas, Abbatias quoque Sanctam Waldetrudem, ſanctam Aldegundam cum præpoſituris ſuis, Abbatiam Sancti Gillani, Abbatiam Oltmontem, præpoſituram Sancti Vincentii, præpoſituram Sancti Salvi, præpoſituram Condatenſem, præpoſituram Sancti Petri in Lodouſa, præpoſituram Sancti Landelini, præpoſituram Sancti Joannis. Igitur preſente & annuente ipſa Comitisſa Richilde cum filio ſuo Balduino dedimus omnia hæc cum comitatibus, beneficiis, advocatiis, teloniis, monetis, forestibus & omnibus appendiciis eorum, quod factum, ut etiam posteris in notitiam veniret, litteris mandari jusſimus, easque manu propria roboratas, ſigilli noſtri munimine firmari.

Adelbero Cancellarius vice Sigefridi Archicancellarii recognovit. Data V. idus Maji anno Dominicæ incarnationis MLXXI, indictione Nona, anno autem ordinationis Domini Henrici IV, XVII. regni vero XV. Actum Leodii fæliciter, Amen.

Domini

Signum Henrici IV.

Regis invictisſimi.

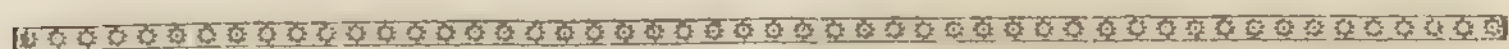
(1) *Lamb. Schafn. Chron. ad ann.* 1071. Hoc rex quaſi pretio redemptus, Epiſcopo Leodienſi, atque Duci Godefrido, item aliis Lotharingiæ principibus præcepit, ut in arduis rebus præſidio illi esſent, & Rubertum, ſi injuſte invaſis ſedibus ultro excedere nollet, vi & armis expellerent.

duin de behulpzaame hand te bieden, en Robbert, zoo die niet goedwillig die landen ontruymde, welken de zelve in 's Keyzers Vlaandre veroverd, en in het thans genaamde Holland de Uytrechtſche kerk, tegen zyne voorheen verleende giftbrieven, totnogtoe onthouden hadt, door 't geweld van wapenen uyt de zelven te jaagen.

Om dit met eene goede uytkomst te doen, wierdt'er beſlooten den zeegepraalenden Robbert langs twee kanten te gelyk aan te tasten, en begaven zich gevolgelyk de gemelde Godefrid, als Hertog van Nederlotteringe en Bisſchop Willem, ſtraks daarop van Luyk naar Uytrecht, om ter uytvoeringe van dat voorneemen in dien oord de noodige krygsrusting te maaken; te meer mids die Kerkvoogd aan Godefrid beloofd hadt *aan den zelven het oude Graafſchap* (1) *Holland, even gelyk het de voorige Vrieſche Graaven* (2) *totnogtoe bezeeten hadden, van zyne kerk te leen te zullen geeven, byaldien de Hertog haar in 't bezit van dat en de overige landen konde helpen, welken hem by de twee* (3) *hiervoorgemelde Keyzerlyke giftbrieven wel gegeeven, dan desonaangezien door Robbert tegen der zelver inhoud totnogtoe onthouden waaren.*

Niet min groot waaren de bezigheden van den Luykſchen Bisſchop aan den anderen kant, zoo in 't op de been brengen der noodige benden, als om aan Richild en de met haar in verbond getreedene Vorsten die gelden te bezorgen, welken hy haar, voor de aan zyne kerk afgeſtaane (4) goederen, te geeven beloofd hadt. Zulks hy zich genoodzaakt vondt de tafels, kelken, kandelaars, lampen en andere goude en zilvere vaten zyner kerken te doen ſmelten: met welke daarvan gekome en omgedeelde overgroote geldſommen (want het geſmolte goud van Sint Lamberts kerk alleen beliep over de honderd pond) niet min Hertog Godefrid op de grenzen van Holland, als Albert Graaf van Namen, Henrik Graaf van Loven, Lodewyk Graaf van Cheny, Kuno Graaf van Scherpenheuvel in Ardenne, en de andere Lotteringſche Vorsten, volgens het ontfange bevel des Keyzers, de noodige krygsrusting op de grenzen van Vlaandre maakten, en alwaar dan ook de eerſte vyandlykheden voorvielen.

Want hoewel Richild zich op deeze wys door de magt zoo veeler met haar in verbond getreedene Vorsten onderſteund zag, vervolgens met hunne hulpe een zeer ontzaglyk leger thans weer in 't veld gebragt, en met het zelve reeds (5) eenen inval in

(1) *J. a Leydis Chron. Lib. XIV. cap.* 1. Godefridus Gibboſus Dux Lotharingiæ . . . . . Comitatum Hollandiæ feudali jure de manu Wilhelmi Episcopi Trajectenſis ſuscipiens eandem patriam ſubjecit etiam dominio ſuo.

(2) *Zie hier voor II Deel fol.* 284.

(3) *Zie hier voor II Deel fol.* 317. *en* 318.

(4) *Æg. Aureæ vall. in vita Theod. pag.* 12. Theoduinus autem Episcopus habito Leodienſis eccleſiæ ſuorumque fidelium nobilium & misterialium conſilio tanta allodia tanto honere inſignita gratanter ſuscepit, quæ quidem ipſi Richildi & ejus filio Balduino in feudo ligio tenenda concesſit, maximamque pecuniam proinde eis tribuit: quæ quidem coemtio conventuales eccleſias Leodienſis Episcopatus in theſauris ſuis auri & argenti graviter afflixit. Nam de majori eccleſia centum libras auri conſilio Domini Hermanni, Præpoſiti, Walteri Decani, cæterorumque fidelium ſuorum accepit, de theſauro præfatæ eccleſiæ calicem magnum aureum, cum patena, crucem etiam auream, in qua erat lignum Domini, monile aureum, Cristam auream, duas armillas aureas, calices argenteos cum patenis, Urceos, Candelabra, tabulam argenteam, cum argento alio circiter marcas CLXXV. Hæc quidem omnia fosſis ſub teſtimonio Ducis Godefridi Bullionis, & Alberti Comitis Namurcenſis, & Comitis Lovanienſis, & Comitis Chimacenſis, & Comitis Montis-acuti in Ardenna, & aliorum Leodienſis eccleſiæ quam plurium fidelium nobilium & ſervilis conditionis virorum, ordinata fuerunt.

(5) *Meyeri annal. Fland. ad ann.* 1072. Hic grandi ab Theoduino impetrata pecunia Gothofredum Bulionenſem Euſtaihii Comitis Bononiæ filium, Albertum Namurcenſem, Henricum Lovanienſem, Comitesque præterea Alti-montis & Montis-acuti in Arduen-

in Vlaandre gedaan hadt, zoo ſchrikte dit echter haaren Zwager Robbert niet af, om met de onder zyn bevelſtaande volken haar tot in Henegouwe tegentrekkende omtrent het dorp Gotigny, benede Sint Denis by Berge, andermaal ſlag te leveren. Het gevecht, 't gene dan met veele hardnekkigheyd ter wederzyde aldaar wierdt ſtaande gehouden, was zoo ongemeen bloedig, dat de plaats, alwaar dat voorviel, tot den huydigen dag toe, om 't groot getal der geſneuvelden, nog het BRAAMBOSCH DER DOODEN genaamd, en ſedert te Gotigny eene Kapel, om voor de ruſt zoo veeler in dien ſtryd aldaar (1) geſneuvelde knechten te bidden, geſticht is.

Hoe 't zy, aan Richild echter viel andermaal de nederlaag te beurt; invoege haar Zwager met zyn zeegepraalend leger de Haine zynde overgetrokken, rondom Berge het platte (2) land wyd en zyd te vuur en te zwaard verwoeſtte, vervolgens langs Valenſyn te rug keerende, nog het geluk hadt van het ſlot Werchin te vermeeſteren, in 't welke hy, naa het met nieuwe gragten en ſtormpalen verſterkt te hebben, eene bezetting van driehonderd man (3) ley, zoo om uyt die ſtrekte Henegouwe, door 't doen van geſtadige ſtrooperyen, te ontrusten, als om het door hem veroverde Vlaandre tegen de aanſlagen van Richild, ſtaande zyn afzyn, te dekken. Mids Robbert zich ſtraks hierop vandaar naar Holland begaf, om, gelyk hy zich in 't veroverd Vlaandre tegen Richild gehandhaafd hadt, ook dat en de overige in dien oord zynde landen van zyner Gemaalinne Voorzoon, tegen den Lotteringſchen Hertog Godefrid te beſchermen. Dewyl die, ter uytvoeringe van 's Keyzers ontfange bevelen, ſtaande Robberts verblyf in Vlaandre, alle zoo Geest- als Werreldlyke omgelegene Vazalen, aan 't hoofd hunner benden, in het Uytrechtſche Bisdom hadt byeengerukt: en onder welken zich des ook Egbert (4) de II., tegenwoordig Graaf van Stavere, Islegowe, Oost- en Westergouwe bevondt; om, even als zyn Vader Egbert Florents den I (5) Graaf van Holland, ten voordeele des Keyzers, by 't overweldigen van het Graafſchap Teysterband, eertyds bevochten hadt, zoo ook den tegenwoordigen Gemaal van des zelfs naagelaate weduwe, als een onderdaan des Franſchen ryks en des een Vreemdling

Arduenna cum aliis multis in Societatem armorum ſibi adjungit, reparatoque bello incurſus aliquot in Flandriam facit. At Friſius nihil timens fœminæ jam victæ conatus, profectus raptim in Hanoniam ad Brochoriam vicum, hostes adeo cecidit, ut a mortuorum multitudine DUMUS MORTIS loco manſerit nomen.

(1) Vinchant annal. du Comté d'Haynaut fol. 192. *Ayant trouvé l'ennemy pres de Mons au desſus de Saint Denys, ſans redouter tous ces braves Chefs, qui luy tenoient tes te, les alla choquer, dont la meslée fut ſi furieuſe, que la victoire chancela longtemps, mais enfin la journée demeura au Comte Robert & la defaite fut ſi grande que le lieu en porta le nom de Buisſon ou Haye-des-Morts, & en memoire ſe voit encor à Gotigny, lieu du combat, la Cenſe del-Haye, ou l'on a fondé une Chapelle pour y prier pour les ſoldats.*

(2) *Meyeri Annal. Fland. ad ann.* 1072. Fluvioque Heyena dehinc ad Thuram transmisſo regionem omnem curſim depopulatur, reditque præter Valentianas, atque Vorechiacum ad ripam Scaldis emunit, ubi relicta parte copiarum, quæ crebris incurſibus propinqua infeſtant loca, ipſe in Flandriam revertitur.

(3) Vinchant annal. du Comté d'Haynaut fol. 192. *Le Comte Robert inſolent de cette nouvelle victoire, pasſa la Hayne lez Bousſoit & devant que ſe retirer en Flandre cottoya les villes de Mons & Valentiennes, ruinant le plat pays, & s'estant rendu maistre en paſſant du Chasteau de Werchin; il y plaça trois cents hommes pour courir l'Haynaut.*

(4) *Hedæ Hiſt. fol.* 138. Huic Conrado Henricus quartus contulit Comitatum in Stavero, quem Egbertus Marchio Imperatoris Conſanguineus (qui Comites Hollandiæ ex Orientali (*) Friſia VIOLENTER EXPULERAT ET SPOLIAVERAT) ob perfidiam per ſententiam Principum publicus hoſtis judicatus, amiſit.

(*) *Verſtaa door dat Oostvriesland, het thans genaamde Westvriesland, mids het thans genaamde Zuidholland eertyds Noordholland genaamd was.*

(5) *Zie hier voore II Deel fol.* 308.

ling zynde, uyt de door dat huuwelyk in des zelfs geweld geraakte landen te verjaagen. Te meer, dewyl het te duchten was, zoo Robbert zich in 't bezit der zelven nog eene wyl konde handhaaven, dat alle die zoo doorluchtige landſchappen uyt het oude Hollandſche Huys in dat van Vlaandre, te zynen naadeele, ſtonden te worden overgebragt. Mids de Grootmoeder van deezen Graaf Egbert, gelyk wy gemeld (1) hebben, de Dochter van Arnoud, Graaf van Holland geweest, en door dien weer, als den Zwager van Keyzer Henrik den II. zynden, ook het Graaflyk bewind over die Vrieſche landen in des zelfs leeven zekerlyk gevoerd was, welken ſedert langs zyne dochter Geertruy op deezen Egbert den II. haaren Kleynzoon in Vriesland waaren afgedaald.

Hoe 't zy, Robbert was niet zoodra in Holland aangeland, of die rukte alles, wat maar wapenen voeren kon, ten ſpoedigſte in dien oord byeen, en met de aldus verzamelde benden den reeds tot (2) Leyden doorgedrongen vyand eerlang tegen. Omtrent die plaats dan raakten de wederzydſche legers handgemeen, en hoewel Robbert alhier geene mindere dapperheyd, dan in de twee voorgemelde veldſlagen zoo te Kasſel als te Gotigny, betoonde, zoo hadt hy echter het zelfde geluk niet. Zyn leger wierdt door de overmagt van het overtreffend leger ontſnoerd, en eyndelyk alle zyne in der yl te hoop gerukte krygsbenden, zoodaanig geſlaagen, dat de oude (3) Chronyken, in welken men deeze ondergaane nederlaag gemeld vindt, die als tot uytrooijens toe hebben te boek geſteld. Gevolglyk niemand in dien oord meer in ſtaat zynde om zoo magtig en thans zeegepraalend leger het hoofd te bieden, boog zich al het omgelege land wyd en zyd onder den overwinnaar: zulks (4) Robbert, mids deeze zeldzaame omkeering van zaaken, zich thans genoodzaakt vondt het over acht jaar behuuwlykte gewest (5) hals over kop te verlaaten, en, nevens zyne Gemaalin, haaren Voorzoon, en zyne eyge ſedert by haar geteelde kinderen, naar het door hem veroverde Vlaandre te vlugten.

Die van 't Graafſchap Westflinge, dat is het thans genaamde Westvriesland, als zynde het verst van dien oord gelegen, alwaar de veldſlag was voorgevallen, hadden dierhalve tyd om zich, terwyl Godefrid met het ten onderbrengen van de andere langs de Maas en Ryn gelegene gewesten bezig was, eeniger maate te verſterken; als beſlooten hebbende het juk van zoo geduchten Vreemdling af 1072

(1) *Zie de Geſlachtlyſt van het Hollandſche Huis uit den Gentſchen Stam, II Deel fol.* 178. *en fol.* 236.

(2) *Hedæ Hiſt. fol.* 131. Anno itaque MLXXI. Godefridus ut advocatus, una cum Epiſcopo, ſumptis armis intrat Hollandiam, cui Robertus cum exercitu occurrens apud Leydim inita pugna cum magna ſtrage ſuorum in fugam vertitur.

J. a Leidis Chron. Lib. XIV. cap. 1. Godefridus Gibboſus Dux Lotharingiæ, Brabantiæ & Moſellanorum, Comesque Ardennienſis, Comitatum Hollandiæ feudali jure de manu Wilhelmi Epiſcopi Trajectenſis ſuscipiens, eandem patriam ſubjecit, etiam dominio ſuo, omnes ſibi reſistentes fugavit vel occidit, opida & villas Hollandiæ ſibi ſubjiciens.

(3) *Sigeb. Gemblac. Chron. ad ann.* 1071. Godefridus Dux, ulteriores Friſones bello aggreſſus, EOS PENE AD INTERNECIONEM DELET.

(4) *K. Kolyn vs* 958.
Robbregt moſt ruumen ti ſtede
En te trak na Vlaenderlant
Dat hy krege als Grave in hant.

(5) M. Stoke fol. 35. vs. 25.
Die van ſorghen ende van verlieſe
Wt Hollant wert verdreven
Syn Stiefſone is met hem bleven
Die noch toe jonc was en clene
Te Ghent quam hi ontgoet al rene
Men ſcreef duſent (als dit gevel)
Ende eenentſeventig alſo wel.

af te keeren. Zulks Godefrid in het daarnaavolgende jaar met een zeer magtig (1) leger derwaart trok, veelen dier volken door de kling joeg en, omze tot onderdaanigheyd te brengen, alom een zeer groot getal van huyzen en vlekken (2) aan 't vuur ten beste gaf. Aldus alles voor de overmagt zyner wapenen doende verſtuyven, begaf hy zich nevens eenigen zyner benden naar Alkmaar: doch binnen 't welke Godefrid, als die zich inbeeldde de naastgelegene Vriezen op de voorgemelde wyze genoegzaam onder 't juk gebragt te hebben, door de zelven (3) zich op 't onverwachtst belegerd vondt; zoo om die plaats dwingende den op hen gemaakten buyt te heroveren, of, om zich van den aanvoerder des krygs meester ziende, dien met beter geluk, wegens de ondergaane ſchaade, tegen den Uytrechtſchen Bisſchop te hervatten.

Heftig dan wierdt de belegerde plaats van buyten aangevochten, heftig ook van binnen beſchermd: dan Godefrid ziende, naa een beleg van verſcheydene weeken, het getal der belegeraars dagelyks toeneemen en naar maate van dien aanwas ook de aanvechtingen verdubbelen, liet den Uytrechtſchen kerkvoogd in 't geheym te zynen onderſtand verzoeken. Zulks die zich met zyne uytgeleezenſte benden op weg begaf, en, naa het beleg nu over de acht weeken achtervolgd was, de voor de plaats gelegerde (4) Vriezen met dien uytſlag deedt aangrypen, dat zy, onaangezien hunne alhier betoonde dapperheyd, met omkominge van een zeer groot deel der hunnen, het dus ver voortgezette beleg moesten opbreeken. Zeer groot was, ook het getal der gevangenen; van welken Godefrid de (5) voornaamſte aanraaders dier onderneeminge anderen ten afſchrik het hoofd liet afſlaan. Dit bragt alom zoo groote verbaasdheyd te wege, dat een oneyndig getal der overige ingezeetenen, die de voorgaande regeering uyt al hun vermoogen begunſtigd en des de wapenen hier tegen Godefrid gevoerd hadden, om eene gelyke wraakneeming van den overwinnaar te ontgaan, eensdeels naar Vlaandre, andersdeels over de zee naar Engeland vlugtte: als in welk ryk des verjaagden Robberts Zwager thans den troon beklommen hadt.

Dit was 't eynde (6) van den kryg 1073
in dien oord; Bisſchop Willem raakte

(1) *J. a Leidis Chron. Lib. XIV. cap.* 2. Dux itaque Godefridus cernens, quod fortuna ſibi arrideret, cogitavit & Friſiam obtinere. Quapropter & ordinavit denuo exercitum fortem militesque ſtipendiarios recolligens in cuneum unum, Caſtrametatus eſt in Friſia: Terramque illam ſibi ſubjugavit armata manu, & magnam prædam multimodæ facultatis ſecum glorioſus asportavit.

(2) M. Stoke fol. 37. vs 5.

In 't jaer Gods duſent ſeventig ende twee
So dede hi den Oestvrieſen wee/
Ende ſloegh hem of menighen man/
Groten roef hi hem of wan
Ende verbornde dorp ende ſteden
Met herde groter meghentheden.

(3) *J. a Leidis Chron. Lib. XIV. cap.* 2. Friſones autem videntes eum recesſiſſe, & audientes, quod in Alcmaria confidenter reſideret, contractis hinc inde pugilum immenſis copiis, cum cornibus horriſonis Ducem prædictum, in Alcmaria conſiſtentem ad novem hebdomadas obſederunt, ut captam prædam excuterent, vel pro illata contumelia crudele bellum agerent. Porro Godefridus Dux, attendens ſibi & ſuis præliatoribus quotidie periculum mortis imminere, miſit ad Wilhelmum Epiſcopum Trajectenſem pro recenti ſubſidio.

(4) *Ibidem.* Episcopus itaque Wilhelmus, colligens expeditum exercitum, properavit concito gradu verſus Alcmariam, ut in virtute magna liberaret circum obſesſum opidum. Friſones autem cum Trajectenſibus & Epiſcopo dimicantes amiſerunt in bello præfato octo millia virorum fortium, qui omnes necati corruerunt in prælio. Ceterorum vero magna pars captiva ducta eſt.

(5) *Chron. MS. de Hollandia in vita Roberti.* Et perierunt VIII. millia Friſonum & multi fuerunt capti & DECAPITATI, & ſic Godefridus obtinuit Oeſtfriſiam & Westfriſiam.

(6) *J. a Leidis Chron. Lib. XIV. cap.* 2. Et ſic Godefridus dux auxilio Episcopi Wilhelmi obtinuit Friſiæ provinciam. Siluitque terra in conſpectu ejus a tumultu & ſtrepitu belli quatuor annis.

te in 't volle bezit van het aan hem voorheen geſchonke Graafſchap Westflinge, en Godefrid wierdt door dien Kerkvoogd, volgens de voorheen gedaane belofte, met het Graafſchap (1) Holland en de daarafhangende landen, als een leen der Uytrechtſche kerke, beſchonken. Zulks de Lotteringer, om zich in het aldus verkreege bezit tegen alle aanſlaagen van den daaruytverdreeven Robbert te handhaaven, ſtraks een overſterk ſlot tusſchen (2) Ryswyk en Ouderſchie ſtichtte; 't gene eenigen willen, dat den aanvang der Stad Delft naamaals zoude gegeeven hebben. Hoe 't zy, deeze ſterkte alleen ter beteugelinge der overheerde inwoonderen aldus zynde voltrokken, begaf zich Godefrid in 't
1074 jaar duyzendvierenzeventig, aan 't hoofd der (3) Vrieſche, Tielſche, Bommelſche, Nieumeegſche en andere onder zyn gebied ſtaande volken, ten onderſtand van Keyzer Henrik naar Saxen; mids de voor eene wyl aldaar ontſtaane burgerkryg, ter oorzaake de (4) thans op den Pauslyken ſtoel geſteegen Gregoor den VII., de belangen der tegen den Keyzer in de wapenen zynde Saxers begunſtigende, dagelyks meerder toe- dan afnam.

Sedert de tyden van Karel den Grooten waaren de (5) Roomſche Pauzen, zoo niet allen door de Keyzers aangeſteld, ten minſte volgens de door hen gegeevene wetten verkoozen, en gekoozen zynde bevestigd geworden: ja hadden zoonu zoodan voor de Keyzers zelfs te recht geſtaan. De tegenwoordige zoude niet alleen tegen deeze nu zoo lang in zwang geweest zynde gewoonte zyn gekoozen, maar vergeetende (6) den eed, dien hy gedaan hadt van nooit die waardigheyd te zullen aanneemen, de zelve daarenboven nog buyten weeten des Keyzers aanvaard hebben, ja beſtondt zelf ſedert deeze zyne verheffing het aldus bekome kerklyk gezag op eene (7) wyze te doen gelden; welke in negen voorgaande eeuwen totnogtoe was onbekend geweest.

Dus willende Henriks perſoonlyk gedrag, 't gene zoo om des zelfs ontucht als het verkoopen der kerklyke bedieningen te recht ſtraf- en laakbaar was, verbeteren, raakte hy met

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 131. Godefridus Dux Comitatum Hollandiæ de manu Episcopi in beneficium accipiens, orientalem ſive ulteriorem Friſiam armis ſubjecit &c.

(2) *Ibidem.* At Godefridus Dux quo ſibi ac hæredibus ſuis dominium perpetuo ſtabiliret, placida fruens pace, ædificavit inter vicos Ryswyck & Ouderſchie, quoddam oppidum & arcem munitisſimam, quod Delft nuncupavit.

(3) *Hiſt. de bello Saxon. Lib. III. vſu* 97.
Poſt hos inſignis Dux agmen agit GOTEFRIDUS
Corda gerens Patris, quamvis ſit corpore dispar,
Conſuetas juvenum ducens ad bella phalanges,
RIPHEAS HABITANT URBES, THILEN NIMAGIUMQUE
EXTREMOS REGNI FINES, ubi bella moventur
Semper, & hoſtili crudescit ſanguine terra.
Et Weſtvalvorum, FRESONUM, BOJEMIORUM &c.

(4) *Sigeb. Gemblac. Chron. ad ann.* 1076. Gregorius Papa, totus in Henricum Imperatorem invehitur & quoscunque poteſt, ab eo verbis & ſcriptis avertit, animum etiam Agnetis, matris ipſius, ab eo alienat.

(5) Zie dit zeer wydloopig beweezen by *Le Blanc dans ſa Disſertation Hiſt. ſur quelques monum: de Charlemagne, de Louis le Debonnaire, de Lothaire & de leurs ſuccesſeurs, in 4. a Amſterd.* 1692.

(7) *Sentent. Episcop. Imperial. damnans Hildeb. Papam.* Tu ipſe bonæ memoriæ Henrico Imperatori teipſum corporali ſacramento obſtrinxisti, quod numquam vivente ipſo Imperatore aut filio ejus Domino noſtro glorioſo rege ..... Papatum aut ipſe ſuſciperes aut alium, quantum in te eſt, ſuscipere patereris, absque asſenſu & laudamento vel patris, dum viveret, vel filii dum ipſe viveret. Atque hujus ſacramenti ſunt hodie teſtes plerique Episcopi, qui hoc tunc & oculis ſuis videre & auribus audiere, &c.

(8) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 388. *On voit dans ces maximes le plan du gouvernement de ce Pape, ſoit par rapport aux Evéques ſoit par rapport aux Souverains, & il le ſuivit*, TOUT PEU CONFORME QU'IL ESTOIT A LA CONDUITE DES PAPES DES NEUF PREMIERS SIECLES DE L'EGLISE.

met den zelven, wegens het aanſtellen der Bisſchoppen en 't begeeven van andere geestlyke waardigheden (1) in zeer groot geſchil, en door dat weer alle de geestlykheyd tegen de andere onderling verdeeld; mids de eene de belangen van den Paus, de andere weer die van Keyzer Henrik aankleefde.

Gelyk nu Willem, tegenwoordig Bisſchop van Uytrecht, welke thans alles (2) by den Keyzer vermogt, naar 't voorbeeld der Luykſche, Kamerykſche en veelvuldige andere naastgelegene Kerkvoogden, by 't ontſtaan van dit geſchil, zich tegen den Paus voor de belangen des Keyzers met veel naadruks verklaarde, zoo hadt ook Hertog Godefrid, ſtaande zyn verblyf in Saxen, door zyne dapperheyd niet weynig des Keyzers zaaken aldaar bevorderd: want als des zelfs leger, in zeker aangegaan gevecht, op het punt ſtondt (3) om door de aangevalle Saxers uyt het veld geſlaagen te worden, viel Godefrid met zyne (4) Vrieſche en andere derwaart gevoerde hulpbenden, met zulkèn naadruk, de reeds zoo ver doorgedrongene vyanden op 't lyf, dat die deezen aanval niet langer konnende weerſtaan, het eerlang op een vlugten (5) ſtelden, en met het veld de glori der overwinninge, ten koste van veele duyzenden der hunnen, den Keyzer in handen lieten.

1075 Dan als Godefrid, naa het dus gloriryk eyndigen zoo van deezen als den volgenden veldtogt, zich eyndelyk met zyne onderhoorige hulpbenden ſedert uyt Saxen weer naar het thans genaamde Holland begaf, kwam hem Herman (6) Bisſchop van Mets den derden zondag voor Kersmis op des zelfs ſlot Bouillon, terwyl de Hertog zich aldaar eenige dagen ophieldt, onaangezien de ſtrengheyd van de als toen zynde vorst, bezoeken. Welke hoorende naa middernacht, eenige klokken luijen van Godefrid, die met dien Kerkvoogd in de zelfde kamer ſliep, vroeg *wat dit zoo ontydig geraas beduydde*, en verſtaande *dat zulks was om de door zyn vader aldaar*

(1) P. Daniel Hist. de France Tom. II. pag. 387. *Gregoire ne fut pas plustost ſur le trone de S. Pierre, qu'enviſageant les étranges dereglemens qui regnoient dans l'Egliſe en Allemagne, en Italie, en France, en Eſpagne, il prit la reſolution d'y apporter remede quoy qu'il en puſt arriver .... Il regarda l'établisſement de l'autorité & de la puisſance abſolue du S. Siege dans l'Egliſe & ſur tous les Souverains, comme le moyen general, & le ſeul efficace pour mettre en execution ce qu'il meditoit ſur tout cela. C'eſt où il viſa d'abord & toujours & à quoy il fit ceder tout le reſte. Dans ce desſein il s'appliqua principalement à rendre les Eveques dependans de Rome & à diminuer leur dependance des Princes. Ses predecesſeur avoient deja beaucoup gagné ſur ce point-là & le gouvernement Hierarchique à cet égard estoit alors tout different de celuy, que l'hiſtoire nous repreſente ſous nos Rois de la premiere Race.*

(2) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1076. Is (*Wilhelmus*) eo tempore Regi admodum carus acceptusque erat, eique Rex omnium, quæ privatim quam publice agenda erant, poſt ſe ordinationem delegaverat, vir ſecularibus literis apprime eruditus, ſed faſtu nimio inflatus, vix ſeipſe ferebat.

(3) *Ibidem ad ann.* 1075. Et Regi frequentes nuncii, ſalutem ſuorum in extremo ſitam, nuntiabant; . . . tum Gozelo, Dux Lotharingorum, multis prius periclitantium in prælio legationibus & ſupplicationibus fatigatus, ſuas uterque copias, incitatis ad curſum aquis, immittit. Non ultra Saxones vim multitudinis ſustinere poterant.

(4) *Hiſt. de bello Saxon. Lib. III. vſu* 78.
Et Weſtvaluorum, Freſonum, Bojemiorum
Exibant acies accitu Regis alacres
Millia multa nimis decorata nitentibus armis.
His comitatus inter Rex ultor tendit in hoſtes.

(5) *Ibidem vſu* 199.
Sic transportatus cum turmis Dux Gotefridus
Hoſtes ex undis ſervatos irruit armis
Fervidus innumeras proſtravit & ipſe catervas,
Circumquaque premit fugientes, atque peremit.

(6) *Hiſt. Andag. Monaſt. cap.* 38. Accidit ut Domnus Hermannus Metenſis Episcopus ad eum Bulonium veniret. Erat autem dominici adventus dominica ſecunda, & ut ſuum est ejus temporis inhorruerat pasſim hiems aſperrima. Exceptus a Duce, ut decebat tantum Pontificem, cum poſt cœnam in lecto Ducis pauſaret, Duce altrinſecus in eadem camera quieſcente, primo gallicinio apud ſanctum Petrum ſurrexerunt ad vigilias fratres, Theoderico abbate tunc cum eis ibi demorante. Miratus Episcopus ea tali hora ſe campanas audire, interrogavit Ducem quo vel ad quid ſonarent. Respondit Dux fratres apud ſanctum Petrum ad vigilias ſurgere, eosque ex eleemoſyna patris ſui ibidem locatos conſiſtere.

daar gestichte Moniken van Sint Peter, naar de kerk, tot het doen der gewoonlyke morgengebeden, te doen komen, riep die (1) kerkvoogd, onder 't doen van zeer zwaare verzugtingen, uyt: *O wy ongelukkigen, die ons leeven in zoo groote weelde en wellust doorbrengen, terwyl de strengheyd van de tegenwoordige vorst die Kloosterlingen niet af schrikt om zoo vroeg den lof Gods te zingen! Doch gy zyt van alle die de ongelukkigste, wyl gy, verachtende uws Vaders uyterslen wil, aan zoo Godsdienstige Geestlyken die gelden onthoudt, welken hen by den zelven besprooken waaren.* Zoo onverwachte vermaaning trof het hart van den totnogtoe onwillig gebleeven Godefrid; zulks die met traanen in de oogen daarop dien kerkvoogd betuygde *van eerlang aan zyns Vaders gedaane maakinge te zullen voldoen.* En zekerlyk den volgenden dag den Abt Dirk van het gemelde klooster by zich ontbiedende, ontfong hy dien Kloostervoogd niet alleen met meerder beleefdheyd dan voorheen, maar hebbende van den zelven *wegens zyne totnogtoe betoonde hardnekkigheyd vergiffenis* verzogt, heeft hy voor die gelden, welken hy dat klooster duslang onthouden hadt, verscheyden zyner daaromtrent leggende goederen aan het zelve in eygendom opgedraagen.

Aldus aan zyns Vaders uyterslen wil alhier voldaan, en sedert nog zynen Neef (2) Henrik, Aartsdiaken van Verdun, door zyne voorspraak by den Keyzer tot het opengevalle Bisdom van Luyk gevorderd hebbende, verreysde hy (3) eyndelyk naar Uytrecht: alwaar Godefrid door Bisschop Willem met de uyterste tekenen van hoogachtinge wierdt ontfangen, en sedert met zeer groote staatsy voor het laatst het hooge Kersfeest in die Bisschoplyke stad vierde.

Vervolgens begaf hy zich naar 't slot

(1) *Hist. Andag. Monast. cap.* 38. Ad hæc Episcopus altius ingemiscens, ô, inquit, nos infelices, quos in tantis deliciis quiescentes Deo condemnant tales vigiliæ. Felices econtra, quos nec torpor mediæ noctis, nec horror hujus asperrimæ hiemis reprimit a laudibus omnium creatoris Dei. Tu quoque infelicior infelicissimis, quem necdum emolliunt vel timor Dei vel amor patris tui, qui eleemosynam ejus defraudaveris, & fratribus tam devotis adhuc eam detraxeris. Ad hæc Godefridus compunctus in lacrymas erupit, & gratias agens rationabili ejus castigationi, quidquid ex hoc neglexerat, emendaturum amodo se promisit. In crastinum uterque abbatem mandavit, venienti Dux officiosissime assurrexit, & nihil tale de eo speranti coram Pontifice & quibusdam curialibus suis vadium humillimæ satisfactionis genu flexo porrexit, se errasse, se peccasse in Deum & patrem suum est confessus, errorem quoque suum amodo se correcturum professus. Miratus abbas & lætatus in Domino, qui ad quod vult inclinat corda omnium filiorum hominum, suggerente Episcopo, dum recredidit quod sibi porrexerat vadium, in verbo scilicet viventis adhuc patris sui, quo eum adjuraverat, vitæ suæ & honoris conditione interposita; statim ille pro his quæ de præfato thesauro subduxerat abbati, Bellam vallem ad usum fratrum ei deposuit, & Ecclesiam Montis Madiensis cum tribus mansis terræ B. Petro in perpetuum possidendam legaliter tradidit.

(2) *Ibidem cap.* 39. Eodem anno Theoduinus Episcopus vita decessit, exortaque contentione inter quosque potentes agendæ electionis, dum plures fieri voluissent Episcopi, nulli eorum ut Episcopus fieret contigit. Nam Dux Godefridus qui tunc forte morabatur cum Henrico rege, cum vix tenuiter persensisset Episcopum obiisse, precibus suis obtinuit apud eum, nemini concedendum donum Episcopii, nisi quem ille præsentaret ei: moxque ad Henricum Virdunensem Archidiaconum misit, & ei ut remota omni dilatione ad se veniret mandavit. Festinavit ille Duci occurrere, incertus omnino quid vellet. Leodienses vero pro contentione præfata nulla adhuc electione firmata, ne videretur injuriosum Regi, baculum Pontificalem paulo morosius deferri, ut eum referret injunxerunt Theoderico abbati. Quidam autem de clericis alter alterum anticipans curiam irrepserant, sperans quisque vel sibi proventurum eventum rei, vel paratus gratia vicissitudinis ferre suffragium alteri. Interea suggessit Dux clericum adesse cui Episcopium donandum destinasset, dignaretur Rex, ut est ejus donationis agendæ pro tribunali sedere & vocatis Leodiensibus Episcopum illis constituere. Leodienses vocati licet morderentur latenter nemini illorum, quod speraverant provenisse, ne tamen voluntati Regiæ, quæ in negotio præponderabat, viderentur deesse, Theoderico abbati ex consilio referendam imposuerunt Domni Henrici electionem. Qui cum ceteris assistens Regi, ut erat vir urbanæ elegantiæ promptusque Latialis eloquentiæ: eligat, inquit eum Deus, & ab eo præelectum nos quoque voluntarie eligendum decrevimus.

(3) *Ibidem cap.* 43. In sequenti solemnitate Dominici natalis Dux Godefridus natalitiam curiam celebravit in magna gloria Trajecti, infelix certe & nimis improvidus sui & cui ultima fuit pompa hujus suæ ostentationis; nam inde descendens Frisiam, dum apud Castrum Flardingis moraretur per quosdam necessarios Roberti. Comitis Flandrensis, in secessu per posteriora percussus interiit.

ſlot (1) Delft, 't gene hy, gelyk wy gemeld hebben, onder 't rechtsgebied van het geweeze Graafſchap Vlaardinge gebouwd hadt. Dan als hy zich, zoo om orde op 's lands regeering te ſtellen, als tot het doen van eenen nieuwen togt naar Saxen alles te vervaardigen, aldaar eene wyl tyds ophieldt, wierdt hy, zyn gevoeg doende, in Sprokkelmaand
1076 — des jaars duyzendzesenzeventig door zynen (2) eygen (3) Kok, met naame Gizelbrecht, zynde een geweezen knaap van den jongen verjaagden Graaf Dirk, verraadlyks met een mes of dolk zeer zwaar in den aars gequetst; zulks Godefrid, als in dien oord niet veylig genoeg zynde, zich van Delft te ſcheep weer naar Uytrecht liet voeren. Doch alwaar hy, zonder de (4) gewoonlyke Sakramenten der kerke ontfangen; of eenige kinderen (5) by zyne van hem (6) geweeke Gemaalin Machteld, die eene (7) dochter was van den hiervoorgemelden Markgraaf Bonifacius, geteeld te hebben, den vyfentwintigſten (8) van Sprokkelmaand aan zyne bekome wond overleedt. Vervolgens wierdt zyn lyk naar Luyk (9) gebragt en aldaar door Bisſchop Henrik, mids die en van zyne maagſchap en door des zelfs gedaane voorſpraak tot die waardigheyd verheven was, verzeld van alle de Geestlyken en voornaame borgers ontfangen, en, naa op de allerplegtigſte wyze des Hertogs uytvaard aldaar in alle kerken dier Bisſchoplyke ſtad gehouden was, volgens des overleedens begeerte, te Verdun by zyne voorouders begraaven.

Keyzer Henrik verſtaande den aan Godefrid bedreeven moord, vervoegde (10) zich met de uyterſte ſpoed naar Uytrecht: alwaar hy het aldus opengevalle Hertogdom van Nederlotteringe aan zynen eygen en oudſten Zoon Koenrad, en het Markgraafſchap van Antwerpe aan Godefrid Graaf van Bouillon, zoon van Euſtachius Graaf van Boulogne en van (11) Ida des overleedens zuster, gaf; als zynde een jongeling in het ſtuk van den kryg byzonderlyk afgerecht, gelyk

(1) *K. Kolyn vs* 987.
Zittende op een himmelickhede
Tot Dalft / wirt hi benede
In zine fondamente getreft /
Van Tidriks knape Gyzelbrecht;
Ende lieten t' Uutrechte dragen /
Dair i ſtarf met felle plagen.

(2) *Meerbout Chron. Belgic. MS. ad. ann.* 1072. Godefridus Dux Gibboſus ſecesſum petens latrinarum, ut ventrem purget, graviter & turpiter quodam Gilleberto Theoderici filii Florentii Comitis VI. famulo proprio, vulneratus eſt & navi impoſitus jusſu ſuo Trajectum usque translatus, poſt paululum V. Kal. Maii obiit.

(3) *Bertold. Conſtant. appendix. ad ann.* 1076. Godefridus Dux filius Godefridi Ducis turpiter a quodam COQUO per posteriora, cum ad necesſarium ſederet, vulneratus ante medium noctis exſpiravit.

(4) *Brunon. Hist. belli Sax. fol.* 208. Godefridus Dux, qui fuit maximus hostis Saxoniæ, periit in ſecretiori corporis parte perfosſus ſævo mucrone, nec purgatur ultima confesſione nec munitus ſacra Communione.

(5) *J. a Leydis Chron. Lib. XV. cap.* 4. Hic Godefridus Dux ſine liberis obiit.

(6) *Hist. Andaginenſ. Monast. cap.* 35. Nam uxor ejus Mathildis relicto eo Longobardiam rediit, ſæpiusque mandante marito ut rediret &c.

(7) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1076. Machtilda derelicta Ducis Lotharingiorum Gozelonis, filia Bonifacii Marchionis & Beatricis.

(8) M. Stoke fol. 37. vs 24.
Ende daer dede hi zyn ende
Voor maerte op die vyfde Kalende

(9) *Hiſt. Andaginenſ. monast. cap.* 43. Cujus corpus, ſicut vivens depoſuerat, Virduni ad ſepulturam transferendum, dum perlatum esſet Leodium, Henricus Episcopus tanto amico deſtitutus in pompa maximi doloris procesſit ei cum clero & populo totius civitatis, perque ſingulas congregationes præſens ipſe circumferri jusſit, exceptoque ſolemniter misſas celebrari inſtituit.

(10) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1076. Paſcha Trajecti celebravit ibique Ducatum Lotharingiæ filio ſuo Cunrado, marchiam vero quæ dicitur Antwerpia, Godefrido conſobrino, Gozelonis Ducis, filio, Euſtachii Comitis impigro & ad rem militarem acerrimo adolescenti tradidit.

(11) *Chron. Sti. Medardi Sueſſ. fol.* 493. Euſtachius accepit uxorem filiam Godefridi Ducis, Idam nomine nobilem genere & moribus; & genuit ex ea quatuor filios, Guillermum, Godefridum, qui nunc est Dux Lotharingiæ, Balduinum & Euſtachium. Godefridus vero & Balduinus fuerunt Reges Jeroſolymorum.

gelyk naamaals in des zelfs ondernomen kruystocht naar Jeruzalem genoegzaam gebleeken is. Doch wat de Hollandſche landen aanbelangt, welken door Hertog Godefrid van de Uytrechtſche kerk te leen gehouden, en thans door des zelfs dood opengevallen waaren, de zelven heeft de Keyzer den Uytrechtſchen Bisſchop Willem, mids die allom zoo grooten yver voor zyne belangen betoond hadt, met achterſtellinge van den hiervoorgemelden Egbert den II, Graaf van Stavere, niet tegenſtaande die van 't verjaagde Hollandſche Huys en, gelyk uyt deeze geſlachttafel blykt, voorts nog met den Keyzer vrynaa vermaagdſchapt was, in 't geheel (1) laaten behouden. Invoege de Staverſche Graaf, ziende zich, onaangezien hy in 't verjaagen van Robbert den Vries ook het zyne hadt toegebragt, zich thans van die hoope ontzet, welke hy, by 't verdryven van den Vlaaming, wegens het bekomen van die landen voorheen hadt opgevat, zich thans openlyk tegen den Keyzer verklaarde, en de wapenen opvattende zich by (2) de Saxers, doodvyanden des Keyzers, vervoegde. Zulks Henrik van deezen afval hebbende bericht gekreegen, des zelfs in Vriesland bezeetene Graafſchappen aanſloeg, en die aan eenen (3) Odalrik van Godesheym, in erkentenis van de aan hem beweeze trouwe, thans opdroeg.

De Bisſchop aldus, door 's Keyzers gunſte, in 't volle bezit van des verjaagden Dirks landen geſteld zynde, voorzag wel dat de zelven geenen aanſtoot, dan alleen te ſcheep van den kant van Zeeland, 't gene des zelfs Stiefvader Robbert bezat, te verwachten hadden. Dierhalve deedt Bisſchop Willem, even gelyk Godefrid te voore omtrent Delft gedaan hadt, zoo nu ook een overſterk (4) ſlot op de Merwe, te weeten: aan den zuydhoek van den mond des Ysſels bouwen, om tegen de gevreesde aanſlagen der Zeelanders zyne aldus van den Keyzer bekomene landen te verzekeren.

Wiens komst te Uytrecht wel voornaamlyk gericht was, om zich met Bisſchop Willem te beraaden, wegens de dagelyks nog al grooter wordende verwydering tusſchen hen en den Roomſchen Paus. En zekerlyk, die hadt niet alleen het kerklyk (5) banvonnis tegen het koopen en verkoopen van alle Geestlyke bedieningen en de zoohier zoodaar in ontugt leevende Geestlyken, maar ook tegen

(1) *Hedæ Hist. fol.* 137. Godefrido ſublato, cum Wilhelmus Episcopus ſperasſet hæredes exterminatos & Comitatum Imperatori devolutum, impetravit illum, ut de cætero juris ſui esſet.

(2) *Diplimo Henrici IV. Imp. apud Hedam fol.* 139. Qualiter nos Egberto Marchioni rebellionem quam ipſe adhuc puer cum cæteris Saxonibus adverſum nos exercuerat, cum ad requirendam gratiam nostram humiliatus fuisſet, respectu ætatis ejus & conſanguinitatis, qua nos contingebat, indulſimus, ſua ſibi miſericorditer & restituentes, & alia ſuper addere meditantes, qui denuo non ratione, non aliqua inductus vel juſta vel probabili cauſa, ſed ſolo ſuperbiæ ſpiritu elatus, contra pietatem, justitiam, fidem & facta nobis Sacramenta fidelitatis, non ſolum honorem, ſed & vitam nostram impugnare conatus est. Adeo ut reconciliatos nobis Saxones & Thuringos quoscumque potuit adverſus nos concitaret, & erecto ſigillo Saxoniam & Thuringiam, nobis quam obtinere juraverat, prohiberet.

(3) *Analist. Saxo ad ann.* 1075. Denique Ekberti Marchionis de Bruneswic, qui Saxonibus nullum fecerat auxilium, ſed Regi, utpote valde propinquo genere, toto animo favebat, posſesſiones prius invaſit deditque illas Othelrico de Godesheim, qui quia prorſus timorem Dei abjecerat, Godeshaz agnomen habebat.

(4) *Hedæ Hiſt. fol.* 137. Godefrido (ſublato) cum Wilhelmus Episcopus ſperasſet hæredes exterminatos & Comitatum Imperatori devolutum, impetravit illum, ut de cætero juris ſui esſet. Et idcirco arcem in Iſelmonda incœpit munitisſimam, eo anno quo obiit, quam Conradus iste perfecit, pinnis & propugnaculis adornans.

(5) *Sigeb. Gembl. Chron. ad ann.* 1074. Gregorius Papa celebrata Synodo Simoniacos anathematizavit, Uxoratos Sacerdotes a divino officio removit & Laicis misſam eorum audire interdixit.

G E S L A C

D

GRAAVEN VAN OOST- EN WESTE

Uyt welke blykt, op wat wyze Egbert de II van het Holland

HERIMAN Hertog van Zwaben, sterft 1003.
Gemaalin
KIRBERGA, dochter van Koenraad, Koning van Bourgonje.

GIZELA sterft den 14 Febr. 1043.
1 *Gemaal*
BRUNO de II, Graaf en Stichter van Brunswyk, geweeze Gemaal van Gizela van Werla. Zie de Geslachtlyst II Deel fol. 358.
2 *Gemaal*
ERNEST de I, Hertog van Zwaben.
3 *Gemaal*
KOENRAAD eerst Hertog van Frankenland, daar naa 1024 Koning van Duytschland, Keyzer gekroond 1027. Sterft in Juny 1039 te Uytrecht. Zie de Geslachtlyst, II Deel fol. 288.

1
LUDOLF, Graaf van
20 April 1038.
Gemaalin
GEERTRUY, dochter
graaf van 't slot over Gent,
bagten, Graaf van Zeeland,
land, Westvriesland, Staver
en Westergouwe, en van
xemburg. Zie de Geslachtlyst
en fol. 236.

2
ERNEST de II, Hertog

2
HERIMAN, Hertog van

3
HENRIK de III, Keyze
bynaamd, gebooren den 28 O
1025 tot zyns Vaders opvolg
klaard, dien hy 1039 opvolgt,
ber 1056.
1 *Gemaalin*
KUNIGUND, dochter
ning van Engeland en Dee
1038.
2 *Gemaalin*
AGNES, dochter van Will

3
MACHTELD.
Gemaal
HENRIK, Koning van V
Aug. 1060. Zie de Geslachtlyst

H T L Y S T

E R

RGOUWE, STAVERE EN ISLEGOWE;

ſche Huys afſtamt, en Neef van Keyzer Henrik den IV was.

Brunswyk, ſterft

an Arnoud, Burg-
Heer der vier Am-
Holland, Kenmer-
, Islegowe Oost-
Liutgard van Lu-
II Deel. fol. 210

van Zwaben.

Zwaben.

, de zwarte ge-
ctob. 1017. wordt
er in 't ryk ver-
ſterft den 5 Octo-

van Kanutus Ko-
nemarke, ſterft

em van Pitou.

ankryk, ſterft 4
t II Deel fol. 312.

BRUNO de III, Graaf van Brunswyk, verſlaagen 1057.

EGBERT de I, Graaf van Meizen, Oost- en Westergouwe, Stavere en Islegowe, beoorloogt 1059 op laſt van Keyzer Henrik den III, zynen Neef Florents den I Graaf van Holland, als die zich van 't Graafſchap Teysterband meeſter maakte, ſterft 1068.

Gemaalin

IRMENGARD, dochter van den Markgraaf Magenfrid, en wed: van Otto Hertog te Suinvorde.

1

BEATRIX, Abtdis van Quedlingburg, ſterft te Rome 1077.

2

KOENRAAD, Hertog van Beyere, jong geſtorven.

2

MAGTELD.

Gemaal

RUDOLF, Hertog van Zwaben.

2

HENRIK de IV Keyzer naa zynen Vader, ontneemt zynen Neef Egbert den II des zelfs Graafſchappen in Vriesland, en ſchenkt die eerſt aan eenen Odalrik van Godesheym, en eyndelyk aan de hem getrouw zynde Uytrechtſche Kerk, ſterft in den ban en afgezet te Luyk den 6 Auguſt. 1106.

1 *Gemaalin*

BERTHA, dochter van Otto Markgraaf van Italië, ſterft te Ments 1088.

2 *Gemaalin*

EUPRAXIA, of op zyn Duytſch ADELHEYD, dochter van den Koning van Rusland en wed. van Henrik, Graaf van Staden, die de zoon was van Udo den I Graaf van Staden en van Oda en Othilda, dochter van Heriman Graaf van Werla en van Richenza.

2

JUDITH.

Gemaal

BODISLAUS, Hertog van Poolen.

2

SOPHIA.

Gemaal

SALOMON, Koning van Hungaarye.

2

ADELHEYD Abtdis van Quedlingburg.

EGBERT de II, Graaf van Meyzen, Oost- en Westergouwe, Stavere, en Islegowe. Verjaagt 1071, op laſt van Keyzer Henrik den IV. onder 't beleyd van Godefrid Hertog van Neder-Lotteringe, Robbert den Vries uyt Holland. Naa wiens moord, mids Egbert in 't veroverde Holland niets bekwam, hy zich tegen dien Keyzer zynen Neef by de afvallige Zaxers vervoegt. Zulks des zelfs Vrieſche Graafſchappen 1075 eerſt aan Odalrik van Godesheym, en zedert 1086 Islegowe, Oost- en Weſtergouwe, even als een jaar laater ook Stavere aan de Kerk van Uytrecht worden gegeeven. Wordt verſlaagen 1090.

Gemaalin

ODA, dochter van Otto van Orlamunde, Markgraaf van Meizen, en van Adela dochter van Henrik den II Graaf van Loven.

GEERTRUY ſterft 1117.

1 *Gemaal*

DIRK, Graaf van Katelenburg.

2 *Gemaal*

HENRIK de Dikke, of Vette, Graaf van Northeym, Voogd van Florents den Vetten Graaf van Holland, door de Zeelieden in Vriesland 1101 doodgeſlaagen.

3 *Gemaal*

HENRIK van Ilburch, Markgraaf van Meizen.

1

HENRIK de V Keyzer, ſtaat op tegen zynen vader, ſterft te Uytrecht 23 Mey 1125 zonder manlyke naakomelingen.

Gemaalin

MACHTELD, dochter van Henrik Koning van Engeland.

1

KOENRAAD geboore 1071 en ſtraks geſtorven.

1

KOENRAAD ſtaat op tegen zynen Vader, en ſterft in Italië 1103 niet zonder vermoeden van te zyn vergeeven, en is te Florentſe begraaven.

1

AGNES.

Gemaal

FREDERIK, Hertog van Zwaben.

gen alle die genen uytgeblixemd, welken (1) de bevestiging der Bisdommen, Abtdyen en andere mindere Geestlyke bedieningen van de Werreldlyken ontfangen of Werreldlyk zynde die aan de Geestlyken gegeeven hadden. En dewyl de Keyzer, volgens het voorbeeld (2) zyner voorgangeren, in 't geeven der hem aldus betwist wordende bevestigingen des onaangezien (3) voortvoer, hadt hy zich door 's Pauzen Gezanten (4) naar Rome zien dagvaarden, en, wegens dit totnogtoe ongehoord bestaan, eene zeer groote zamenkomst van Bisschoppen te Worms beschreeven. Wier meesten straks een besluyt namen *dat de tegenwoordige Paus Gregoor de VII. moest geacht worden als een, die slechts door list en slingsche* (5) *middelen de Pauslyke waardigheyd bekomen, door een groot getal van zeer gevaarlyke nieuwigheden Gods kerk beroerd en zich des dat beroep onwaardig gemaakt hadt. Dierhalve dat de Keyzer, volgens zyne hoogvorstlyke oppermagt en de voorbeelden zyner voorgangeren, den voornoemden Paus van die waardigheyd diende te zetten, en eenen anderen in des zelfs plaats aan te stellen.*

Dan als Adelbero (6) Bisschop van Wirtsburg en Heriman Bisschop van Mets met veel naadruks betuygden, *dit zoo voorbaarig besluyt ongehoord, en tegen de kerkregels te weezen; zoo om dat de Paus afweezig, daartoe geene algemeene kerkvergadering beschreeven, en de ingebragte beschuldiging door geene wettige getuygen beweezen was;* zoo vattede de Uytrechtsche Bisschop Willem, als die des Keyzers zaak uyt al zyn vermoogen alom voorstondt, thans ook met veele heftigheyd het woord op, en verklaarde hen *dat zy, nevens de overige Bisschoppen, of des Pauzen afzetting te onderschryven of de trouw, aan den Koning door hen eertyds by eeden beloofd, maar te verzaaken hadden.*

Ge-

(1) *Hugon. Flaviac. Chron. ad ann.* 1074. Eodem anno in Romana Synodo 50 Episcoporum, consedente Presbyterorum & Abbatum multitudine juxta decreta Pontificialia & institutiones Canonicas ne hoc amplius a quoquam præsumeretur, prohibuit sub interminatione anathematis decretum faciens in hæc verba: Si quis deinceps Episcopatum vel Abbatiam de manu alicujus Laicæ personæ susceperit, nullatenus inter Episcopos vel Abbates habeatur, nec ulla ei ut Episcopo vel Abbati audientia concedatur. Insuper & gratiam beati Petri & introitum ecclesiæ interdicimus quoad usque locum quem sub crimine tam ambitionis quam inobedientiæ, quod est scelus idolatriæ, cœpit desistere. Similiter etiam de inferioribus ecclesiasticis dignitatibus constituimus. Item: Si quis Imperatorum, Ducum, Marchionum, Comitum vel quilibet secularium potestatum aut personarum investituram Episcopatus vel alicujus ecclesiasticæ dignitatis dare præsumserit, ejusdem sententiæ vinculo se astrictum sciat.

(2) *Hedæ Hist. fol.* 118. Bernoldum virum alioqui justum & pium dignitate præsulatus sublimans & per ANNULUM ET BACULUM PASTORALEM JUXTA RITUM A TEMPORE CAROLI MAGNI SEQUACIUMQUE IMPERATORUM INVESTIENS &c.

(3) *P. Langii Chron. Citicens. ad ann.* 1088. Post regem Henricum pro investitura properavit, qui tunc Veronæ id est Beru trans Alpes erat: qui causam itineris audiens ægre cœpit ferre, ejus quod sine permissione electus fuit. Illo quippe tempore sub regia potestate libertas ecclesiæ periclitabatur.

(4) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1076. Aderant præterea Hildebrandi Papæ legati, denunciantes Regi, ut secunda feria secundæ hebdomadæ in quadragesima ad Synodum Romæ occurreret de criminibus, quæ objicerentur causam dicturus; alioquin sciret, se absque omni procrastinatione, eodem die, de corpore sanctæ ecclesiæ Apostolico Anathemate abscindendum esse. Quæ legatio Regem vehementer permovit, statimque abjectis cum gravi contumelia legatis, omnes, qui in regno suo essent, Episcopos & Abbates Wormatiæ dominica septuagesima convenire præcepit.

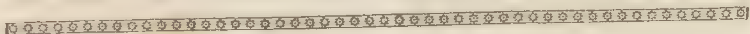
(5) *Sentent. Episc. damnans Hildeb. Pap.* Quin ergo & introitus tuus tantis perjuriis initiatus est, & ecclesia Dei tam gravi tempestate per abusionem novitatum tuarum periclitatur, . . . obedientiam, quam tibi nullam promisimus, nec de cætero ullam servaturos esse, renuntiamus.

(6) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1076. Cumque cæteri omnes damnationi ejus nihil hæsitantes subscriberent, Adelbero, Wirtzeburgensis Episcopus, & Herimannus, Mettensis Episcopus, aliquandiu restiterunt; dicentes incongruum valde & contra Canonum scita esse, ut Episcopus aliquis absens, absque generali consilio, sine legitimis & idoneis accusatoribus & testibus, nec dum probatis criminibus, quæ objicerentur, condemnaretur; nedum Romanus Pontifex, adversus quem nec Episcopi, nec Archiepiscopi cujusquam recipienda sit accusatio. Sed Wilhelmus, Trajectensis Episcopus, qui causam Regis pertinacius tuebatur, vehementer imminebat ut aut cum cæteris condemnationem Papæ subscriberent aut Regi, cui sub jurejurando fidem spopondissent, protinus renuntiarent.

Gevolglyk hadt (1) dit besluyt zynen voortgang, en wierdt van 't zelven, uyt den naam der te Worms vergaderde Bisschoppen en Abten, door eenige naar Rome afgevaardigde Gezanten, aan den Paus kennis gegeeven. Welke, op 't ontfangen dier onaangenaame tydinge, ten overstaan (2) van honderdtien Bisschoppen, *niet alleen* (3) *Sigifrid Aartsbisschop van Ments*, *Willem Bisschop van Uytrecht*, *Robbert Bisschop van Bamberg en hunne verdere medestanders*; *maar ook den Keyzer zelf in den ban deedt*, *hem van het ryk vervallen* (4) verklaarende, *alle des zelfs onderdaanen van den aan hem gedaanen eed* (5) *van gehoorzaamheyd* ontsloeg en *hen op gelyke straffe* verboodt *met de zelven eenige gemeenschap te onderhouden.*

Van dit alles kreeg Keyzer Henrik, terwyl hy nog te Uytrecht was, door zynen (6) van Rome wedergekeerden Gezant, bericht; doch welk banvonnis hy op den raad van den Uytrechtschen Bisschop als krachtloos in den wind sloeg. Willem echter bevreesd, dat zyne onderhoorige gemeente, zoodra dit by de zelve kenbaar wierdt, zich niet min van hem dan van den Keyzer mogt affcheyden, nam zoo op (7) den Paaschdag als andere (8) hoogtyden de gelegenheyd waar, om, by 't doen der Misse, volgens zyne gewoonte, eene naadruklyke aanspraak tot de zamengevloeide gemeente te doen, in welke hy de zelve van het gemelde banvonnis op eene schertzende, ja altemets zelf vry scherpe wyze, kennis gaf, en ook met eene, volgens zy-

ne

(1) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1076. Igitur ex nomine omnium, qui convenerant Episcoporum & Abbatum plenæ contumeliarum literæ Romam destinantur, quibus denuncietur Romano Pontifici, ut Pontificatu, quem contra ecclesiasticas leges usurpasset, sese abdicet, sciatque, post eam diem quicquid agat, jubeat, decernat, irritum haberi. Legati, ut jussum fuerat, summo conatu iter accelerantes, pridie, quam Synodus indicta celebraretur, Romam ingressi literas tradunt.

(2) *P. Langii Chron. Citicens. ad ann.* 1073. Hic (*Gregorius*) concilio CX Episcoporum habito, Henricum Imperatorem excommunicavit.

(3) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1076. Papa nihil permotus atrocitate nuntii, postera die, cum clerus & populus ad Synodum frequens confluxisset, in auribus omnium literas recitari fecit & sic cunctis, qui convenerant, Episcopis id fieri decernentibus, Regem excommunicat, & cum eo Archiepiscopum Moguntinum Sigifridum, Episcopum Trajectensem Wilhelmum, Episcopum Babenbergensem Rubertum; cæteris, qui conspirationis hujus participes extiterant, diem statuit, qua nisi Romæ præsentati causam dicerent, novæ hujus & inusitatæ contra sedem Apostolicam rebellionis, similem cæteris excomunicationis sententiam sortirentur.

(4) *Brunonis Hist. bell. Saxonic. fol.* 199. Deinde cunctis acclamantibus ne talis contumelia remaneret inulta, omnium consilio & consensu Henricum Synodali judicio damnatum, regisque nomine & honore privatum anathematis gladio percussit.

(5) *Lehmann. Chron. Spirens. Lib. V. cap.* 31. *fol.* 393. Dei Patris, & filii, & spiritus sancti per tuam (*Petre*) potestatem & auctoritatem Henrico Regi ... qui contra tuam ecclesiam inaudita superbia insurrexit, totius regni Teutonicorum & Italiæ gubernacula contradico, & omnes Christianos a vinculo Juramenti, quod sibi fecerunt, vel facientabsolvo, & ut nullus ei sicut Regi serviat interdico. Dignum est enim ut qui studeat honorem ecclesiæ tuæ imminuere, ipse honorem amittat, quem videtur habere.

(6) *Brunon. Hist. bell. Saxon. fol.* 207. Legatus Regis reversus, quum regi, qui tunc erat Trajecti, quod erat excommunicatus indicaret. Wilhelmi ipsius urbis Episcopi consilio rex excommunicationem illam nihili pendit. Episcopus quoque idem timens ne si populus hoc audisset, a rege sicut ab excommunicato discederet, intra missas sermonem faciens ad populum derisorie quod Rex esset excommunicatus indicavit, sed hanc excommunicationem nihil valere, quibus poterat verbis (utpote facundus homo) confirmavit.

(7) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1076. Wilhelmus Trajectensis Episcopus, causam Regis (ut supra dictum est) contra bonum & æquum obstinate tuebatur, & studio partium Regis multa in injuriam Romani Pontificis, omnibus pene diebus solennibus, inter missarum solennia, valido ore declamabat perjurum eum, adulterum, & pseudoapostolum appellans & tam a se quam a cæteris Episcopis sæpenumero excommunicatum pronuncians.

(8) *Gregorii Papæ VII. vita cap.* 80. Nam post excommunicationis diem, Paschalis diei solemnitate cum regio apparatu & comitatu pompaticæ multitudinis ad ecclesiam divinitus sibi clausam venire nequaquam abhorruit. Jussu itaque Regis quidam Episcopus, si fas est, imo hæreticus & Simoniacus ad missæ se præparavit officium: Tandem perlecto Euangelio ex more facturus popularem sermonem Pontifex idem pulpitum conscendit. Parum autem de tractatu locutus Euangelico statim se ad blasphemiam Papæ Gregorii cæco corde, menteque vesana prorupit, quæ pro nimio sui horrore silentio prætirire complacuit.

ne gewoonlyke welſpreekendheyd, een zeer groot getal beweegreden bybragt, om welken hy *het beweerde geheel onwettig, en bygevolge ganſch krachtloos te weezen en dierhalve dat de aan hen geboode afſcheyding niet diende naagekomen te worden.*

Dan op de (1) zelfde plaats, alwaar hy deeze aanſpraak tot zyne toehoorders gedaan hadt, getuygen verſcheydene ſchryvers van dien tyd, dat hy zich van eene doodlyke ziekte nog dien zelven (2) dag, anderen weder eenen korten tyd daarnaa, vondt aangetast. Zulks, als zeker hoveling des Keyzers, ziende des Bisſchops dood voorhanden, van den zelven vroeg, *wat die voor 't laatst aan zynen thans van daar gereysden meester te beveelen hadt*, hy aan den zelven zoude geantwoord hebben: *verklaar aan den zelven dat hy, ik en alle anderen, die zyne misdaaden begunſtigd hebben, eeuwiglyk verdoemd zyn.* En als hem de daar tegenwoordig zynde Geestlyken, het voeren van zoo wanhoopige taal met veel ernst afrieden, zoude hy voorts nog betuygt hebben: *wel wat kan ik anders zeggen, dan 't gene ik voorzie waarachtig te weezen? want ziet de duyvelen ſtaan reeds rondom myn bed gereed, om my, zoodra ik den geest zal gegeeven hebben, weg te voeren. Dierhalve, verzoek ik u lieden en alle geloovigen, wanneer ik zal overleeden zyn, zich niet te quellen van voor de rust myner ziele te bidden.*

Doch wat van zoo wanhoopige betuyging en uytgang zy, dit is zeker, dat de Uytrechtſche Bisſchop nog voor het uytgaan van (3) Grasmaand des zelven jaars, zonder het nachtmaal ontfangen (4) te hebben, overleedt en zyn lyk, mids hy als aanhanger des Keyzers in den kerklyken ban geſtorven was, zoo lang onbegraaven bleef, tot dat men daartoe, op dat het volk door den ſtank niet met eenige beſmetting mogt worden aangedaan, van den Paus verlof kreeg; het gene dan ook, hoewel zonder het doen van eenige kerkdienſten, en in ſtilte geſchiedde.

In het aldus opengevalle Uytrechtſche

(1) *Brunon. Hist. belli Saxon. fol.* 207. Nam in ipſo loco, in quo Romano Pontifici derogabat, ejusque potestatem verboſus adnihilare laborabat, ipſe mala valetudine corripitur, in qua usque ad miſerandum miſeræ vitæ finem detinetur. Itaque morbo magis & magis ingravescente, dum esſet cum eo quidam homo Regis, eumque rogaret ut ſe cum ſuo mandato remitteret ad Regem. *Hoc* inquit, *ei mitto mandatum, quod ipſe & ego, & omnes ejus iniquitati faventes, damnati ſumus in perpetuum.* Quumque a ſuis, qui aderant, clericis, ne talia loqueretur, esſet admonitus. *Quid aliud*, inquit, inquit *loquar, niſi quod verum esſe viſibiliter intueor? Ecce enim dæmones lectum meum circumſtant, quatenus me mox, ut expiravero, rapiant. Itaque quum fuero de corpore eductus, rogo vos & omnes fideles, ne ſe fatigent pro me faciendo ſupplicationes.* Hac igitur in deſperatione defunctus, nullis orationibus Deo reconciliatus, diu jacebat inſepultus, donec Romam mittitur, & inde quæſito conſilio, ne populus fœtore corrumpatur, apostolico jusſu ſine commendationibus ſepelitur. Het zelve getuigt: *Langii Chron. Citicenſ. ad ann.* 1089. Desgelyks ook: *Bertoldi Constan. Chron. ad ann.* 1076. midsgaders *Chron. Hist. de Germ. auth. Monach. Helverd. fol.* 429. Hugo. Flaviae, &c.

(2) *Vita Gregor. Papæ cap.* 80. Episcopum vero illum blaſphemum ſubito percusſum divina ultio interemit. Sed antequam vitam penitus exhalaret, ministros ſuo exitio præparatos, quales esſent compulſus est dicere. Video me, inquit, igneis loris adſtrictum, tetris trahentibus imaginibus ex hac vita convelli: ſed tamen ite & dicite Regi ut flagitium, quod in Deum & beatum Petrum ejusque Vicarium commiſit emendet, ne me præeuntem ad inferi loca ſequatur, hæc dicens, exſpiravit.

(3) M. Stoke fol. 37. vs 26.
Willem die Bisſchop ſtarf al ſo wel
Daer na in uytgaende Aprel.

(4) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1076. Is brevi posteaquam Rex, exactis Paſchalibus feriis, Trajecto decesſerat, repente gravisſima ægritudine correptus est. Cumque per acerrimos cruciatus animæ ac corporis urgeretur, miſerabili ejulatu coram omnibus, qui aderant, vociferabatur, justo Dei judicio ſe & præſentem vitam amiſisſe & æternam, quod Regi ad omnia, quæ perperam intendisſet, operam ſuam ſummo anniſu præbuisſet atque in ſpem gratiæ ejus Romano Pontifici ſanctisſimo, & Apostolicarum virtutum viro, graves contumelias ſciens & prudens innocenti irrogasſet. In hanc vocem (ut asſerunt) ſine communione ſine ulla ſatisfactione expiravit.

ſche Bisdom volgde (1) zekere Koenrad van Zwaben, door het toedoen des Keyzers; mids die eertyds des zelfs opvoeder geweest en tegenwoordig (2) Kamerling van den thans in ban gedaanen Aartsbisſchop van Ments was. Zulks hy niet min dan zyn voorganger zich tegen de pogingen des Paus verklaarde, en ziende desonaangezien veele inwoonderen van het thans genaamde Holland het gedrag des Roomſchen Hofs onder den duym begunſtigen, des, om zich in 't bezit van dit gewest te handhaaven, het voorgemelde Ysſelmondiſche (3) ſlot, 't gene door zynen voorganger aan den mond des Ysſels gebouwd was, thans nog met ſtormpaalen en andere veelvuldige nieuwe werken liet verſterken; te meer mids de Keyzer, om het ſedert voorgevalle verloop zyner zaaken, thans in geenen ſtaat was, om dien Kerkvoogd, zoo die wierdt aangetast, den noodigen onderſtand te bezorgen.

En zekerlyk! mids Henrik van zyn ryk door den Paus vervallen verklaard was, hadden zich ſedert den veertienden van Wynmaand, ten overſtaan van 's PAUZEN (4) gezanten, Otto van Northeym, afgezette Hertog van Beijere, de Saxiſche Hertog Magnus, Broeders Zoon van de thans uyt Holland verjaagde. Graavinne Geertruyd, die van Zwaben, en voorts nog een zeer groot getal der voornaamſte Prinſen en Bisſchoppen des Roomſchen ryks, by den anderen vervoegd, om den tegenwoordigen Keyzer af te zetten, en by meerderheyd van ſtemmen eenen anderen te verkiezen. Zulks Keyzer Henrik, die zich in dien tyd met zyne weynige aanhangeren in zeer groote bekommeringe te Oppenheym (5) bevondt, uyt vreeze, zoo de vergaderde Prinſen in dit voorneemen voortvoeren, van dan zyn ryk te zullen verliezen, dierhalve verſcheydene Gezanten, om dat te voorkomen, aan de over den Ryn vergaderde Prinſen zondt, met belofte *van alles, wegens 't welke zy tegen hem klachtig vielen, te willen verbeteren.* En hoewel dit in den beginne geenen ingang vondt, mids zy betuygden *dat hy te voore zoo menigmaal (6) zyne aan hen gedaane beloften geſchonden hadt*, zoo kwam men echter eyndelyk over een van, *dat de in den ban gedaane Keyzer zich aan den Paus on-*

---

(1) *Hedæ Hist. fol.* 137. Wilhelmo Episcopo defuncto, Conradus natione Suevus electus & promotus intuitu Henrici quarti Imperatoris, cujus nutricius fuisſe asſeritur, XXII. Episcopus conſtituitur.

(2) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1076. Succesſit ei (*Wilhelmo*) in Episcopatum Cunradus Moguntini Archiepiscopi Camerarius.

(3) *Hedæ Hist. fol.* 137. Quam (*arcem Iſelmondam*) Conradus iste perfecit, pinnis & propugnaculis adornans.

(4) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1076. Statuta die, juxta condictum, principes Sueviæ, & Saxoniæ Tiburiam convenerunt amplisſimo numero, obſtinatis mentibus, ad ſubmovendum a negotiis regni Regem Henricum, & alium, in quem communis electio conſenſisſet, creandum. Aderant una Legati Apostolicæ ſedis, Sigehardus, Patriarcha Aquilejenſis, & Altmannus, Patavienſis Episcopus, vir Apoſtolicæ converſationis, & magnarum in Christo virtutum, cui Papa vices ſuas in diſpoſitione ecclesiasticarum cauſarum delegaverat, & laici nonnulli (qui magnis opibus relictis, ultro ſe ad privatam tenuemque vitam, propter Deum contulerant) misſi a Romano Pontifice, ut palam omnibus per Gallias contestarentur, juste de cauſis excommunicatum esſe Regem Heinricum, & ad eligendum alium Regem Apostolici conſenſus & authoritatis ſuffragium pollicerentur.

(5) *Ibidem.* Rex Heinricus, contractis in unum ſuæ partis asſertoribus, in villa, quæ dicitur Oppenheim, ſe continebat, Rheno fluvio utraque castra dirimente, frequentesque ad eos indies legatos mittebat, pollicens omnium, quæ eos offenderant, in reliquum emendationem; ſe veterum injuriarum memoriam ſequentibus, beneficiis, ſi vita Comes foret, aboliturum, nihilque deinceps circa rerum publicarum adminiſtrationem absque communi conſenſo acturum.

(6) *Ibidem.* Ad hæc illi, nulla, inquiunt, jam ſuperſunt argumenta, quibus toties recognita atque ſpectata fides ejus probari ultra vel obligari valeat, cum toties morum ſuorum emendationem, coram oculis omnia cernentis Dei quam ſancte pollicitus, omnia, quibus ſe obſtrinxerat, vincula, ubi primum calamitas quæ ad præſens urgebat, præteriit, tanquam aranearum telas ruperit & ſemper ſeipſo deterior, curſum mali operis, ſicut equus impetu vadens in prœlium, effrenata libertate repetiverit.

onderwerpende, voor het verjaaren (1) *van het tegen hem uytgebliksemde banvonnis, te Rome ontslaaging zou verzoeken, op staanden voet alle zyne in den ban* (2) *gedaane aanhangers van zich verwyderen en immiddels zich te Spiers, in 't gezelschap van den Bisschop van Verdun en eenige weynige hem toegestaane Raaden, zonder 't verhandelen van eenige rykszaaken, ophouden.*

Als nu ingevolge van dit verdrag de Bisschop van Uytrecht, naar 't voorbeeld van zeer veele anderen zyner voorige aanhangeren van het Hof des Keyzers verwyderd en die gevolglyk van des zelfs hulpe, zoo staande deeze beloofde bedryveloosheyd, als des zelfs sedert opgevolgde reys naar Italië, verstooken was, dacht de met Richild nog in oorlog zynde Robbert dit thans den rechten tyd te zyn, om zyner Gemaalinne uyt Holland verjaagden Voorzoon Dirk, in dat hem ontnome gewest te konnen herstellen.

Des, om de handen ruymer tot de uytvoering van dat hooge voorneemen te hebben, sloot hy nog in 't zelve jaar, door de bemiddeling van verscheydene naastgelegene Prinsen, eenen vreede met de totnogtoe met hem in oorlog geweest zynde Richild. Uyt krachten van welken het rustig bezit van (3) Vlaandre aan Robbert, door dien weer dat van Henegouwe aan Richild en haaren Zoon Balduin wierdt gelaaten; welke, tot meerder bevestiging van het aldus getroffen verbond, zich (4) met de Nicht, of, gelyk anderen willen, met de Dochter van Robbert moest in den echt begeeven, en nevens haar de stad Douay tot eene huuwelyksgifte ontfangen. En hoewel Balduin, om de mismaaktheyd van deeze hem toegeschikte Gemaalinne, de zelve in 't vervolg wygerde te trouwen, en des ook Robbert in 't bezit van Douay bleef, zoo bracht het sluyten van deezen vreede echter eene volle herstelling van vriendschap niet alleen tusschen hem, Richild en Balduin, maar ook tusschen Robbert en zynen Zwager Willem, tegenwoordigen Koning van Engeland, te wege.

Zulks die, gelyk hy te voore tot handhaaving van zynen Neef Balduin in Henegouwe, Keyzer Henrik tegen Robbert hadt opgehitst, zoo ook nu, mids aan Balduin thans het vreedig bezit van dat gewest gelaaten was, zich voor Robbert, om des zelfs Gemaalinne Voorzoon Dirk, in de hem afgenomene landen te herstellen, met geenen minderen yver verklaarde. Des wierden tot dat eynde verscheydene scheepen in dat ryk (5) uytgerust; op welken zich

(1) *Lamb. Schafnab. Chron. ad ann.* 1076. Quod si ante diem anniversarium excommunicationis suæ, suo præsertim vitio, excommunicatione non absolvatur, absque retractatione, in perpetuum causa ceciderit.

(2) *Ibidem.* Omnes quos ille excommunicavit, extemplo a convictu contubernioque suo amoveat, ipse in urbem Spirensium, dimisso exercitu, secedat, ibique solo Verdunensi Episcopo, paucisque ministris quos tamen sententia principum ab hac excommunicatione integros incorruptosque probaverit, contentus privatam interim vitam agat, ecclesiam non ingrediens.

(3) Mel. Stoke fol. 36. vs 15.
Ende Robbrecht quam dus te lande
Ende hadde Vlaendren in hande
Sident dreentwintich jaer

(4) *Genealogica Bald. de Aven. fol.* 288. Per auxilium Episcopi Leodiensis confortata Comitissa, & filius ejus Balduinus, per quosdam mediatores tandem pacificati sunt cum Roberto Frisone Comite Flandriæ, & Comes Balduinus quamdam neptem dicti Roberti ducere in uxorem debebat, & ad hoc faciendum invadiat villam Duacensem, quam tunc possidebat. Die vero assignata, qua illam desponsare debebat, tantum abhorruit eam propter turpitudinem seu deformitatem ejus, quod noluit eam ducere; propter quod Robertus retinuit Duacum, nec postea recuperare potuit Balduinus.

(5) MS. Chron. van een ongenoemd Klerck uyt de laege Landen by der Zee. Des jaers daer nae wert joncheer Dirck mit syne Vrienden te rade / dat hy mit hulpe Robbrecht syns Stiefvader / ende MIT HULPE DES KONINCKS VAN ENGE-

zich die Hollanders (1), welken, naa 't ontzetten van Alkmaar, om eene gelyke wraakneeming van den zegepraalenden Godefrid te ontgaan, naar dat ryk gevlugt waaren, thans om ſtryd inſcheepten en vervolgens zich by die krygsrustinge, welke zoo in Zeeland als Vlaandre ten behoeven van den verjaagden Graaf Dirk gemaakt wierden, ter verſterkinge vervoegden.

1077 Als dan de verjaagde Dirk, die nu de kinderſchoenen hadt afgelegd en des (2) te graager naar het herkrygen van het hem voorheen ontnome gezag was, zich aldus eyndelyk met de hulpe zoo van zynen Stiefvader als den Koning van Engeland, aan 't hoofd van eene bequaame krygsmagt geſteld zag, begaf die zich met de zelve van de Vlaamſche en Zeeuwſche kusten onder zeyl naar (3) de Merwe: dewyl hy tyding hadt dat de Uytrechtſche Bisſchop, welke, op 't gerucht (4) dier in Vlaandre tegen hem gemaakte krygsrustingen met Geerlag Graaf van Zutfen een onderling beſchermend verbond hadt aangegaan, zich met zyne vloot daaromtrent ophieldt, om hem den ingang naar Holland, uyt al zyn vermoogen, te betwisten.

Omtrent Ysſelmonde dan op de Merwe, want de Maas wierdt tot by Vlaardinge in dien tyd alzoo genaamd, raakten de wederzydſche vlooten in een zeer ſtreng gevecht; 't gene zoo van den eenen als anderen kant met gelyke dapperheyd al eenen vry (5) langen tyd wierdt ſtaande gehouden. Dan als de Bisſchoplyken het eyndelyk (6) begonden te quaad te krygen; zulks veelen der zelven geveld, en ook geen kleyn getal hunner ſcheepen of vernield of vry reddeloos geworden waaren, vloodt Bisſchop Koenraad, gevoelig wegens dit eerſte ondergaan (7) verlies, onder 't byzetten aller zeylen, naar 't Ysſelmondiſche ſlot, om zich by die benden te voegen, welken onder het beleyd van den gemelden Geerlag, Graaf van Zutfen, tot dekking dier ſterkte daaromtrent gelegerd waaren.

Dan dit door Graaf Dirk zynde gemerkt, zat die de vlugtelingen des te meer op de hielen, en deedt ook zyne medegevoerde Hollandſche, Vlaamſche, Zeeuwſche en Engelſche hulpbenden, ter bequaamer plaatſe aan land ſtappen, om de zeege, die hy reeds te water behaald hadt, op het aan land zynde leger des Bisſchops te achter-

ENGELANT ende anders zyne magen / Bisſcop Coenraat beſetten woude op Yſſelmonde / ende zyn Vaderlyke erve mit Cracht wedercrygen.

(1) MS. Chron. van een ongenoemd Klerck uyt de laege Landen by der Zee. Die HOLLANDERS quamen mitten SCUTTEN VAN ENGELANT ende van VLAENDEREN ſtoutelic an / mit haeren blinkende teykenen heerlick geluyt ſlaande.

(2) M. Stoke fol. 39. vs 2.
... Diederik had groete langheneſſe /
Dat Lant te hebben weder algader /
Dat Grave Florens was ſyns Vader;
Met bede ende met ſire klaghe
Verſamende hi vriende en maghe
Ende ſyn Stiefvader halp hem echt
Van Vlaendre de Vriese Robrecht.

(3) *K. Kolyn vs* 1008.
Greva Tierick en ging beſlaen
Alomme / en trak zine ſcepen
Tegen op 't Mereweda / daer grepen
Zi mit forze ien ander an.

(4) *J. a Leydis Chron. Lib. XV. cap.* 1. Conradus autem Episcopus, horum omnium præſcius, commilitones & brugenſes ſuos legatione præmonuit, & ab eis ſub die determinata, manuale præſidium & juvamen expetiit. Nec mora, quin ad cæptum Conradi Episcopi copioſus aggregatus est exercitus, cum vexillis fulgurantibus & vexillis (tubis) perſtrepentibus.

(5) MS. Chron. van een ongenoemt Klerck van de laage Landen aan Zee. Daer wert een dag van vront / want die STRYT, DIE DUEERDE LANGE, ende daer bleven aan beyde ſyden veel goeder mannen doot.

(6) *K. Kolyn vs* 1008.
Greva Tierick en ging beſlaen
Alomme / en track zine ſcepen
Tegen op 't Mereweda / daer grepen
Zi mit forze ien ander an /
DIEDERIK WAS 'T, TI DE WYGE WAN.

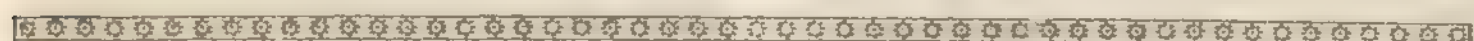
(7) M. Stoke fol. 39. vs 19.
En wan met ſchepen die wyck mede /
Aldaer in die Merwede.

achtervolgen. 't Gene, hoewel door deezen uyt den ſlag ontkomen onderſtand zeer merkelyk verſterkt, echter thans den voorheen opgevatten (1) moed niet weynig hadt laaten vallen. Eerlang dan raakten de wederzydſche legers wederom handgemeen, en dat des Bisſchops ook andermaal, met omkominge van Graaf (2) Geerlag, den Proost van Deventer, Walnaar de Priester van (3) Oudmonſter, de Ridders Werenbold en Gysbregt, midsgaders een zeer groot getal van gemeenen, eyndelyk ontſnoerd en verſlaagen.

Staande deeze verwarring, week het eene gedeelte van het uyt het veld gedreeve leger naar de op den ſtroom (4) leggende ſcheepen, alwaar veelen door den verwarden drang in 't water ſtortende, dus elendig omkwamen en verdronken: terwyl het ander en grootſte deel, by 't welk zich de Uytrechtſche Bisſchop Koenraad bevondt, zich in 't naastgelege (5) Yſſelmondiſche ſlot wierp, 't gene hy, gelyk wy hier voore reeds gemeld hebben, ongemeen verſterkt en, tot het doen van eenen langen tegenſtand, van alles ryklyk voorzien hadt.

Desonaangezien vondt zich de Uytrechtſche kerkvoogd, nevens zyne by zich hebbende benden, op het zelve eerlang door Graaf Dirk zoo te land als te water in 't ronde belegerd en zeer ſtrenglyk van alle kanten aangevochten: want de Hollandſche (6) vlugtelingen, op hoope van dat veroverd hebbende, eerlang weer in 't bezit hunner ontnomene goederen te raaken, rammeyden zonder ophouden met hunne aangevoerde ſtormbokken indiervoege het voorhof, dat zy, alle des zelfs wyghuyzen en borstweeringen hebbende geveld, (7) zich eyndelyk van 't zelve meester maakten; terwyl de Vlaamſche (8) boogſchutters, welken wonderlyk in 't behandelen van den voetboog waaren afgerecht, door hunne ſteeds wel uytgeſchootene pylen, het dien van binnen zoo bang maakten; dat niemand der bezettelingen, zonder aanſtonds gequetst te worden, zich op de boventranſen en borstweeringen konde vertoonen.

Als nu zestien (9) dagen op deeze wys zoo by dag als by nacht het ſlot zelf onophoudelyk beſtreeden was, ontſtondt eyndelyk, door de daaringeworpene, vuurwerken, in 't zelve

(1) MS. Chron. van een ongenoemd Klerck uit de laage Landen aan Zee. Ende om des groet verlies wille / verloes des Bisſcops heer zeer den moet.

(2) Ibidem. Ende zonderlinge bleven aen des Biscops ſyde doot / van namen Grave Geerlant / Lambert die Proeſt van Deventer / Werenbout en Gysbrecht Ridders / mit menigen goet man van wapenen.

(3) M. Stoke fol. 39. vs 21.
Die Proefſt van Deventer bleef daer /
Van Oudemonſter die Pape Walnaer /
Ende een Grave hiet Gheerlach /
Ende menich ander op die dach.

(4) MS. Chron. van een ongenoemd Klerck uyt de laage Landen aan de Zee. Ende om des groete verlies wille verloes des Biscops heer zeer den moet / zoe dat die geene / dier levende gebleven waren / pynden hem wech te comen ende LIEPEN ONSEDELICKEN TE SCEPEN, ZOE DATTER VEEL VERDRANC.

(5) MS. Chron. van Claes Goeten in 't leeven van Godefrid. Daer dreef desen Jonchеer Diric van Hollant de Biscop van Utrecht . . . . Zoe / dat zi weken op dat Casteel tot Yſelmonde.

(6) MS. Chron. van een ongenoemd Klerk &c. Biscop Coenraat / als hy ſach die bitter ſtryt ende dat groote verlies van zynen Volcke / ende die HOLLANDERS HOERS STORMENS aen den Casteel nyet of en lieten mit hoir inſtrumenten / zoe dat die WYCKHUYSEN en dat voirburch zeer braken.

(7) MS. Chron. van een naamloos en onbekend Schryver in 't leeven van Godefrid. Dair vallen die Hollanders voir / ende worpen dair in uyt blinden ende uyt magnelen / ſoe dat ſi hem dat voirborcht off wonnen ende braken. Ende die Vlemynge myt huere ſcutte verdreven die burchſaten van der mueren.

(8) MS. Chron. van een ongenoemd Klerk uit de laage Landen aan de Zee. Ende di Vlamingen verdreven die lude van der muyren mit haeren ſcutte / ſoe datter nyemant en conſte gedueren.

(9) MS. Chron. van Claas Goete. Daer volgde Jonchеer Diric na / ende belach dat Casteel XVI. daghen lanc.

ve zoo vinnige brand, dat alles, wat moeite de bezetting ook aanwendde om des zelfs voortgang te ſtuyten, (1) vergeefsch was; zulks zoo verwoede hoofdſtoffe hand over hand langs alle kanten toenam, en dus de belegerde Bisſchop, die ſtaande het beleg zelf (2) al gequetst was, eyndelyk genoodzaakt wierdt, om zich en zyne daarinleggende bezettelingen aan de beſcheydenheyd des zeegepraalenden Graafs over te geeven.

Dees ontfong den gevangen bekomen (3) Kerkvoogd met eene ongemeene goedaardtigheyd, ja ſtelde den zelven en de zynen eerlang, zonder deswege eenig losgeld bedongen te hebben, weer op vrye voeten, naa die echter aan den jongen Graaf vooraf onder eedzweeringe en voorts nog op de allerplegtigſte wyze afſtand gedaan hadt *van alle recht en aanſpraak op die landen, om wier bezitting zoo door hem als de voorige Uytrechtſche Bisſchoppen, ſedert ruym vyftig jaaren herwaart, ten koste van zeer veel vergoote menſchenbloed, zoo zwaare en hardnekkige oorlogen gevoerd waaren.*

Aldus keerde de losgelaate Bisſchop Koenraad eerlang weer naar Uytrecht: aan wiens kerk Keyzer Henrik, naa die van Rome te rug gekeerd was, eerst (4) te Vehemar niet alleen het Graafſchap van Oost- en Westergouwe en ſedert te Regensburg (5) dat van Islegowe, maar eyndelyke ook dat

(1) *K. Kolyn vs* 1013.
Ende ſtormede op 't ſlot/
Ende ſcoter oppe/ tot
Iet in den BRANDE ROCHTE;
DAER HULP GIEN WATER; WATZE BROCHTEN
TI KNECHTEN, het most ane den gront.

(2) *K. Kolyn vs* 1018.
Biscop Coenraad wurde gewont
En gevaen/ zo men mi zeyde.

(3) *J. à Beka Chronica fol.* 43. Ita ut Conradus Episcopus demum necesſitate coactus in deditionem transiret, & Hollandiam cum castro, Domicello Theodorico libere reſignaret. His itaque gestis idem Theodoricus Conrado Pontifici condignam exhibuit honorificentiam, quem cum aliis captivis a priſione ſolutis, remiſit ad Civitatem propriam.

(4) *Hedæ Hiſt. fol.* 139. In nomine S. Tr. Henricus d. f. Cl. Rom. Imp. Aug. Univerſis Dei nostrisque fidelibus, tam futuris quam præſentibus notum esſe volumus, qualiter nos Egberto Marchioni rebellionem, quam ipſe adhuc puer cum cæteris Saxonibus adverſum nos exercuerat, cum ad requirendam gratiam nostram humiliatus fuisſet, respectu ætatis ejus & conſanguinitatis, qua nos contingebat, indulſimus, ſua ſibi miſericorditer & restituentes, & alia ſuper addere meditantes, qui denuo non ratione, non aliqua inductus vel justa vel probabili cauſa, ſed ſolo ſuperbiæ ſpiritu elatus; contra pietatem, justitiam, fidem & facta nobis Sacramenta fidelitatis non ſolum honorem ſed & vitam nostram impugnare conatus est. Adeo ut reconſiliatos nobis Saxones & Thuringos quoscumque potuit adverſus nos concitaret, & erecto ſigillo Saxoniam & Thuringiam, nobis quam obtinere juraverat, prohiberet. Ob ejusmodi culpam illius comprovinciales, tam Saxones quam Thuringi cum cæteris principibus nostris coram nobis ex jure gentium inde Sententiam proferentes, ipſum ſicut manifestum hostem regni & imperii Romani perſequendum cenſuerunt, prædio vero ejus & quæ à nobis habuerat beneficia imperiali nostræ ditioni & potestati adjudicaverunt, ex eisdem beneficiis B. Martino ad Eccleſiam Trajectenſem, cum pro remedio animæ nostræ, tum ob fidele ſervitium dilecti nostri Conradi ejusdem ſedis Episcopi, quendam Comitatum Friſiæ nomine Ooſtrogouwe & Weſtrogauwe cum omni jure & utilitate quam Egbertus in hoc Comitatu habuit in proprium tradidimus, cujus nostræ donationis authoritas, ut in perpetuum ſtabilis & inconvulſa permaneat, hanc cartam inde conſcribi, quam ſicut infra apparet manu nostra roborantes ſigilli nostri impresſione jusſimus inſigniri. S. Domini Henrici Rom. Imp. Aug. Harmannus Cancellarius vice Wezelonis Archicapellani recognovi. Data VII. Id. Februar. Anno ab incarn. Dom. M. LXXXVI. Ind. IX. anno autem D. Henrici Imp. regni quidem XXXI. Imp. vero II. Actum in villa Thuringiæ, quæ dicitur Wehemar, præſente D. H. Imp. exercitu, mox ut in Egbertum fuerat judicium pronuntiatum. In dei nomine feliciter.

(5) *J. G. Eccardi Hiſt. Geneal. Princ. Saxon. ſuper. fol.* 307. In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. Henricus divina favente clementia Romanorum tertius Imperator Augustus, univerſi Dei nostrisque fidelibus tam futuris quam præſentibus notum esſe volumus, qualiter nos Marchionem Egbertum post priorem rebellionem, quam ipſe adhuc puer cum cæteris Saxonibus in nos exercuerat gratiam nostram requirentem data venia ad nos benigne recepimus, receptum omnino ſicut filium amplexi ſumus, magis videlicet ætati ejus & conſanguinitati condescendentes, quam impietatis facta penſantes: deinde cum univesſa Thuringia & Saxonia nobis reconſiliata obedire cepisſet, Ecce de improviſo adoptivus ille noster filius Egbertus, quaſi ex ipſo dilectionis nostri ſinu proſiliens; arma corripuit, pietate, fide, legibus & ſacramentis ſuis promiscue violatis, Saxones & Thuringos quoscunque potuit, in ſocietatem furoris ac ſceleris attrahens absque omni justa vel probabili cauſa, non ſolum exinanire dignitatem nostram, ſed & vitam nostram erecto vexillo moliebatur extinguere, ob hujusmodi culpam

dat van (1) Stavere te Worms, ſchonk. Mids de hiervoor gemelde Odalrik van Godesheym, die den Keyzer naar Italië verzeld, en aldaar gebleeven zynde het bevel, over de bezettelingen van het te Rome geſtichte ſlot, ſedert gevoerd hadt, door eene aldaar (2) onder de benden ontſtaane ziekte, mede uyt het leeven gerukt was. Door welke dood aan den Keyzer gelegenheyd gegeeven wierdt, om op de voorgemelde wys aan den Uytrechtſchen Bisſchop de ſchaade te boeten; welke die Kerkvoogd, door 't aangaan van het laatstgemelde Ysſelmondiſche verdrag met Graaf Dirk, ſtaande des zelfs afzyn in Italië, geleeden hadt.

Doch wat ook van dit laatſte zy, het is zeker dat de gemelde Graaf, het Ysſelmondiſche ſlot tot den grond (3) zoodaanig liet verwoesten, dat van zoo zwaarlyvig gevaarte geene voetſtappen meer overig zyn, maar ſlechts de grond, op welken het geſtaan heeft, om de aldaar voorgevalle ſtormen, tot den huydigen dag toe, nog de Stormpolder genaamd is. Op deeze zoo zeegepraalende wys raakte de jonge Graaf weer in het bezit van alle de voorheen hem ontnomene ſtaaten, en des ook van het Kloostergraafſchap van Egmond. Zulks hy om 't gemoed zyner nieuwe onderdaanen en voornaamlyk dat der thans met den Paus tegen den Keyzer heulende Geestlyken te ſtreelen, ſedert te Vlaardinge op den eerſten dag van (4) Oogstmaand des jaars duyzenddrieëntachtig 1083
de Egmondſche Abtdye niet alleen in alle die goederen bevestigde, welken aan de zelve door de voorgaan-

pam comprovinciales ejus Saxones & Turingi præſentibus nobis & principibus nostris in ipſum judiciario ordine quæſitam ſententiam proferentes, eum ſicut manifestum inimicum imperii nostri, proſequendum cenſuerunt prædia vero, & quæ à nobis tenuerat beneficia, nostræ ditioni ex jure gentium & conſenſu omnium qui aderant, adjudicaverunt. Ex eisdem bonis nos Comitatum quendam nomine Islegowe, cum omni jure & utilitate quam Egbertus exinde habuerat, cum pro remedio animæ nostræ, tum ob fidele ſervitium dilecti nostri Conradi Trajectenſis Episcopi beato Martino ad Eccleſiam Trajectenſem in proprium tradidimus: cujus donationis auctoritas ut in perpetuum ſtabilis permaneat, hanc cartam . . . . conſcribi quam, ſicut, infra apparet, manu propria roborantes impresſione ſigilli nostri jusſimus inſigniri. Signum domini Henrici tertii Romanorum Imperatoris Augusti, Heremannus Cancellarius vice Wezelonis Archicancellarii recognovi.

Data III. Nonas Aprilis Anno Domini MLXXXVI. Indictione IX. anno autem Domini Henrici, Regni quidem XXXI. Imperii vero III. Actum Ratisbonæ, in Christi nomine feliciter Amen.

(1) *Hedæ Hiſt. fol.* 139. In nomine S. & individuæ Trinitatis. Henricus divina favente Clementia Rex. Lex est & jus gentium inimicos regis aperte deprehenſos, aperte communem totius regni perſecutionem pati, ut ſicut perjurii infamia ſunt ex leges, ita bonorum omnium ſuorum fiant exheredes. Inſuper tam ipſi quam posſesſiones eorum regali ſententiæ puniendi ſubjaceant. Justum est enim ut ſumma nequitia deprehenſi ſumma vindicta mulctentur, & regni dominum perſequentes regni perſecutionem. patiantur. Hæc ſententia principum nostrorum judicio ſuper Egbertum quondam Marchionem dicta est, ut quod in nos exercere non timuit, in ſe recipiat, videlicet ut in regno partem non habeat, qui nos integro regno privare laborat. Unde de bonis justo judicio ſibi ablatis, B. Martino ſpeciali Traject. Eccleſ. patrono, cui fidelis noster Conradus Episcopus præſidet, Comitatum quendam de Stavero in proprium tradendo firmavimus, firmando tradidimus ea ratione ut idem Conradus Episcopus eundem Comitatum posſideat, ſuisque ſucceſſoribus posſidendum custodiat. Cujus traditionis testem cartam præſentem ſcribi jusſimus, quam, ut infra videlicet manu nostra corroboratam & ſigilli nostri impresſione inſignitam omnibus ſeculis relinquimus. S. D. Henrici IV. Regis invictisſ. Geberhardus Cancellarius recognovi Anno Domin. incarnat. M. LXXVII. Indict. I. data III. Kal. Novembr. anno autem D. Henrici ordinat XXIV. Regni XXII. Actum Wormatiæ in Christi nomine feliciter.

(2) *Acta Gregorii Papæ VII. ex Chron. Bertoldi Conſtantienſ. collecta fol.* 146. Reverſo ergo Henrico Longobardiam, milites ejus, quos in caſtello prope S. Petrum dimiſit, repentina mors fere omnes invaſit. Inter quos & UDALRICUS GOSCEZEHIM absque Eccleſiastica communione, heu miſer! interiit, auctor hujus ſchismatis & incenſor conſpirationis.

(3) *Hedæ Hiſt. fol.* 137. Capta itaque arce & DEMOLITA, ad civitatem ſuam redire permittitur. Et Theodricus in Comitem ſublimatur.

(4) *J. a Leydis Chron. Lib. XV. cap.* 4. Anno domini milleſimo octuageſimo tertio Theodoricus, Comes Hollandiæ ſeptimus, (ſextus) ad petitionem bonæ memoriæ Stephani Abbatis Egmondenſis quinti, ſtatim post mortem ejus de Abbate renovavit, confirma-

gaande Graaven en Graavinnen van het thans genaamde Holland eertyds gegeeven waaren, maar ook zoo uyt zyne eyge beweeginge, als

firmavit, & ex parte donavit omnes posſesſiones prius a Comitibus Hóllandiæ. monasterio Egmondenſi ſequentibus ſuper hoc conſectis & ſigillatis in hunc modum. In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis: Theodoricus, Dei gratia, Hollandiæ Comes. Reputans mecum incertos caſus humanæ fragilitatis decrevi justis petitionibus asſenſum præbere, ut divinam miſericordiam in illo districto examine placabilem merear habere. Quapropter notum ſit omnibus, tam præſentibus quam futuris Christi fidelibus, quod Stephanus bonæ memoriæ, Abbas Egmondenſis Eccleſiæ quasdam authoritates donationum detulit manſuetudini nostræ, qualiter piisſimi Comites (*) antecesſores nostri, ex propriis posſesſionibus, & à regibus jure hereditario ſusceptis eandem eccleſiam Dei conſtruxerunt, dotaverunt & honoraverunt. Theodoricus, Walgeri frater, primus Hollandiæ Comes cum legitima conjuge ſua Geia imprimis ligneam conſtruxit Eccleſiam ibi Sanctimonialium inſtituens vitam & offerens Deo ad eundem locum in Fronloe manſus novem, in Alcmere duos manſus, in Callinghe medietatem totius posſesſionis. Theodoricus ſecundus, prædicti Theodorici filius, cum Hildegarde conjuge ſua conſtruxit ex lapidibus magno ſumtu Eccleſiam, amovens inde ſanctimoniales fæminas, & inſtituens monachicam vitam. Obtulit & ipſe ad eundem locum in Hagen ſex manſus, in Hareghen undecim manſus & quartam partem manſus, in Winnen manſum & dimidium, & ab eodem manſu usque ad Aren omnem terram cultam in agris, & pascuis Eccleſiam Heylighilo, in Alcmere omne theoloneum, in Offden manſus duos & dimidium, in Limbam manſus ſeptem & dimidium, in Snintan manſus duos in Vachun manſus tres, in Ordebolla manſus duos, in Thoſi manſum unum, in Obeghem manſum unum, in Hermſtede manſum unum, in Silſon ſex manſus, & altare ejusdem Eccleſiæ a nona usque ad nonam, in festivitate Sanctæ Agathæ juxta flumen Banceſtra manſum unum, inter rivulum Sculmglike & Hureslede manſus quatuor, una cum piscatione, in Forenholta eccleſiam cum decimatione, in Noortga Eccleſiam cum decimatione, in Saxnen eccleſiam cum decimatione, in Noortga eccleſiam cum decimatione. Ornata ergo bonis moribus uxor prædicti Comitis Hildegarda venerabilis obtulit & ipſa Deo ſanctoque Athalberto tabulam altaris fabricatam auro claro, gemmisque pretioſis, textum Euangeliorum ex auro gemmisque decoratum, historiam tripartitam, & unum medicinalem librum. Egbertus, nominati Comitis filius, Dei gratia, Trevirenſis Eccleſiæ Archiepiscopus, honorat eundem locum Egmundenſem, offerens Deo & ſancto Adelberto crucem auream, caſulam pretioſam, ſtolam pulcherrimam, cingulum auro intextum, dalmaticam ſubtilem, misſale, capitulare, historiam vetus novumque testamentum continentem, multosque alios libros, ſcrineum argenteum plenum reliquiis ſanctorum. Arnulphus (†) Comes, cum conjuge uxore ſua Liutgarda, obtulit ad prædictum locum in Thoſa manſus duos in Castuchem manſus duos, & quartam partem unius, in Velſen tres manſus & unum argum, in Saxnem dimidium manſum, in Forenholta tres manſus, in Noortga manſus quinque, in Lopſen novem manſus, juxta flumen Mairne manſum & quartam partem unius, in villa Leyghen manſum, & ſextam partem unius, in villa Bargham ab occidente Rheni poſita tres manſus Eccleſiam Vlaerdinghe cum decimatione terræ inter flumen Mathlingle & rivulum Thierlede, qui vocatur Hargha. Theodoricus tertius (‡) prædicti Arnulphi filius, cum conjuge ſua Othilhilda obtulit ſancto Athalberto in Rodenburch quatuor manſus, & decem libras ſingulis annis ſolventem, in Rodenburche Bruecke terram ſedecim uncias ſolventem, in Comitatu Fritgarſa terram ſedecim uncias ſolventem, in Swietem terram tredecim uncias ſolventem, in Waleman Venme terram ſedecim ſolventem. Sifridus, cognomento Sicho, prædicti Theodorici frater, dedit S. Adelberto pro animæ ſuæ remedio terram ſuper Glest nominatam Noorthope, Smithem, Aldghrmgerlant Hildebrandeslant, Suydingelant, quinque viertelen landts ſemade in Ackerſloote, duodecim libras in banes, duas libras. Florentius ſecundi (§) Theodorici filius cum bonæ memoriæ uxore ſua Gertrude obtulit ad ſæpe dictum monasterium in Escumdelff quinque libras & unam unciam ſolventem, in Buchuſa manſum triginta duas uncias ſolventem, in Scherwich manſum viginti octo uncias ſolventem; juxta Delff decem manſus, ex altera parte Delff novem manſus. Hujus Florentii filius fui ego quintus (Sextus) Theodoricus, quem humiliter deprecatus est prædictus abbas Stephanus pro amore Dei & reverentia Athalberti renovarem & confirmationem facerem authoritate mea prædecesſorum meorum dona, ad Egmondenſem pertinentia Eccleſiam, cujus petitioni libenter asſenſum præbui & ſumma charitate confirmavi ut omnia ſuperſcripta, teneat posſideatque prædictam eccleſiam, & à terra Bynnoſwetausque, Aren, quia est tota ejusdem eccleſiæ, nullus mortalium audeat Plautum habere ſine Abbatis permisſione, vel injuſte inde aliquid eripere, hominesque ejusdem Eccleſiæ in toto Comitatu nostro, ſive thelonio esſe nullusque debeat eos opprimere, ſi ſunt ſub abbatis poteſtate, & cum cauſidico ſuo placitum cum eis haberet. Ipſeque ſi aliquis ex eis quæ ex parentibus ſuis juste pertinuit, ad istum locum migrare, & condicere voluerit: liceat memorato Abbati ſuisque ſuccesſoribus, cum advocato ſuo illum tenere, & ad justitiam trahere, in cujuscunque miniſterio ſit, ſimpliciter faciat de redditibus ſuis, quicunque ſedet ſuper terram prædictæ eccleſiæ, & non vult ſolvere, quod debet juste. Advocatus intret domum illius, & tantum de rebus accipiat, quantum debet ille, ſine alicujus contradictione. Siquis vero (quod futurum non credimus) nostrorum vel extraneorum hanc libertatem Eccleſiæ voluerit infringere, iram Dei & omnium ſanctorum ejus incurrat, & hoc quod nititur, nunquam perficere valeat: Sed cum Juda traditore Domini & diabolo & angelis ejus in die judicii & cum his, quorum vermis non moritur, & ignis non extinguitur, partem posſideat. Qui autem homo rerum conſervaverunt præceptum gratiam & honorem, & benedictionem percipiant à Domino, & miſericordiam conſequantur, & gratiam inveniant in auxilio oportuno.

(*) *Te recht* Voorgangers *en niet* Voorvaders, *mids by van den tweeden ſtam was en dus van de twee naa den anderen opgevolgde Dirken niet afdaalde.*

(†) *Is zeer aanmerkelyk dat dees Graaf Arnoud geenszins de Zoon van Dirk den II genaamd, mids, niet die, maar Dirk Zoon van Wigman den IV, des zelfs Vader geweest is.*

(‡) *Te weeten: niet van naam, maar de derde Graaf uyt het Hamelandſche Huys.*

(§) *Van naam uyt het Hamelandſche Huys.*

G E S L A C

V

ODA OF OTHILDA VROU VAN DIE

Uyt welke blykt, waarom, naa de dood van deezen haaren Gemaa
Henrik de Dikke Graaf van Northeym en eyndelyk Kuno, Graaf
Ryksvoogden over Florents den II haaren onmon

HERIMAN I, Graaf van Werla.

- GIZELA sterft zonder kinderen geteeld te hebben by haaren

  Gemaal

  BRUNO den II, Graaf en Stichter van Brunswyk.

- RUDOLF, Graaf van Werla.
  - HERIMAN II, Graaf v

    Gemaalin

    RICHENZA, naa de bo Gemaal Heriman overleeden haaren

    2 *Gemaal*

    - OTTO, Graaf van North Beyere, doch die wordt doo den IV 1069. van die waar zulks hy zich daarom met M Saxen en Broeders zoon v weeze Graavinne van Holla zy dus gezamelyk, met de h Saxers, dien Keyzer tot op d nen ondergang brengen. Hy 1083.

SIGIFRID de I, Graaf van Northeym.

Gemaalin

MACHTELD.

- BENNO, Graaf van Northeym.

  Gemaalin

  EILIKA.

- SIGIFRID de II, Graaf, welke den Markgraaf Ekhard, tweeden Gemaal van Suanehild, dochter van Heriman Hertog van Saxen, 1002. vermoord. Zie de Geslachtlyst II Deel fol. 171.

.. H T L Y S T
.. A N
..K DEN VIII, GRAAF VAN HOLLAND;

.., eerst Koenraad, Graaf van Werla, haar Heelebroeder, en daarnaa ..van Bichlinge, haare halvebroeders, door Keyzer Henrik den IV tot ..igen zoon, de een naa den anderen zyn aangesteld.

.. Werla.

..engemelde haar ..was, neemt voor

..ym, Hertog van .. Keyzer Henrik ..igheyd beroofd; ..nus Hertog van .. Geertruy ge..d, verbindt; en ..lpe der overige ..n boord van zy.. sterft 11 January

1

KOENRAAD, Graaf van Werla, naa de dood van zyner zusters Gemaal Dirk den VIII, Graaf van Holland, door Keyzer Henrik tot Voogd over haare onmondige kinderen aangesteld. Doch wordt nog in 't zelfde jaar 1092. door de Mazaater Vriezen dood geslaagen.

1

ODA of OTHILDA, sterft 1110.

1 *Gemaal*

UDO de I, Markgraaf van Staden, sterft den 4 Mey 1083.

2 *Gemaal*

DIRK de VIII, Graaf van Holland, sterft 1092.

2

SIGIFRID Graaf van Boumeneburg.

2

KUNO Graaf van Bichlinge, volgt naa de dood van zynen Broeder Henrik den Dikken, den zelven in 't Vriesche bewind, doch wordt mede vermoord 1103.

Gemaalin

KUNIGUND, dochter van Otto Markgraaf van Orlagemunde, en wed: van den Koning van Rusland.

2

N: N:

Gemaal

KOENRAAD Graaf van Arnesburg, van wien de laatere Graaven van Arnesburg afstammen, en wiens kleyndochter de vrou was van Godefrid, Graaf van Kuyk, die Florents den Zwarten vermoorde.

2

I D A.

Gemaal

THIMON of DITMARUS, Graaf.

2

ETHILINDA.

1 *Gemaal*

WELF, Hertog van Beyere, die haar verstoot.

2 *Gemaal*

HERIMAN de I, Graaf van Kalverla.

2

HENRIK, de Dikke gebynaamd, Graaf van Northeym, wordt naa zyns halvenbroeders moord, Voogd der onmondige kinderen van Dirk den VIII, Graaf van Holland; doch insgelyks 1101. door de Zeelieden in Vriesland vermoord.

Gemaalin

GEERTRUY, zuster van Egbert den II, afgezetten Graaf van Oost- en Westergouwe, Stavere en Islegowe. Zy ontvlugt een gelyk gevaar. Zie haar Geslachtlyst II Deel fol. 179, 236 en 344.

HERIMAN de III, nevens zynen Vader van de Mazaater Vriezen dood geslaagen.

1

ADELHEYD.

1 *Gemaal*

FREDERIK Paltsgraaf van Patalenthorp.

2 *Gemaal*

LODEWYK de oude, Graaf van Thuringe.

1

RUDOLF Graaf van Frekenleve, sterft 1124.

Gemaalin

RICHARDIS, dochter van Heriman Graaf van Maagdenburg.

1

SIGIFRID, Markgraaf van Staden, by afstand zyns Broeders, doch wordt door Hertog Lotharis, halvebroeder van Petronella, Graavinne van Holland, 1112. gevangen genomen, 't gene den voet tot den oorlog van den Keyzer tegen Lotharis en de Graavin Petronella gaf.

1

UDO de II, Markgraaf van Staden, naa zynen kinderloos overleeden Broeder Henrik; doch die staat dat weder af aan zynen Broeder Sigifrid.

Gemaalin

IRMENGARD, zuster van Helperik, Graaf van Ploceke.

1

HENRIK, Markgraaf van Staden, sterft 1087.

Gemaalin

EUPRAXIA, dat is in 't Duytsch ADELHEYD, dochter van den Vorst van Rusland, welke weduw geworden zynde 1089. trouwde met Keyzer Henrik den IV. doch by wien zy geene kinderen teelde.

2

FLORENTS de II of de Vette gebynaamd, Graaf van Holland, sterft 1122.

Gemaalin

PETRONELLA, Halvezuster van Keyzer Lotharis den II, en dochter van Dirk, Hertog van Opperlotteringe, en van Hedwig wed: van Gevehard Graaf van Supplenburg.

2

MACHTELD.

HERIMAN de II Graaf van Kalverla.

RICHENZA, sterft 1141.

Gemaal

LOTHARIS, zoon van Hedwig en Gevehard, Graaf van Supplenburg, wordt, naa de dood van Magnus, 1106. Hertog van Saxen, en 1125. Keyzer; alswanneer hy aan het Graaflyke Huys van Holland, 't gene zich reeds van Staveren had meester gemaakt, ook Oost- en Westergouwe, mids het kinderloos sneuvelen van zyner Gemaalinne Oom Graaf Egbert den II, schenkt. Sterft 4 Decemb. 1137.

GEERTRUY.

1 *Gemaal*

HENRIK Graaf van Meizen.

2 *Gemaal*

SIGIFRID, Paltsgraaf aan den Ryn.

als (1) op 't verzoek van zyne Gemaalinne (2) Othilda, of Oda, nog merklyk vermeerderde. Welke, als uyt de nevensgeſtelde geſlachtlyst blykt, eene dochter was van Hereman den II. Graaf van Werla en Richenza: welke Richenza, naa de dood van haaren eerſten Gemaal, zich ten tweedemaale in huuwelyk begaf met Otto Graaf van Northeym, en ſedert afgezette Hertog van Beijere: door wiens laatſtens toedoen de tegenwoordige Keyzer Henrik de IV. tot de voorbeſchreeve laagte gebracht, en des ook door den thans herſtelden Hollandſchen Graaf het huuwelyk met de Voordochter van des zelfs Gemaalinne, tot het hebben van een bequaam rugſteunſel van zoo magtig huys, aangegaan is. Uyt het welke men nu ook kan opmaaken waarom, naa het overlyden van den tegenwoordigen Graaf Dirk, 't gene in 't jaar 1092. voorviel, eerst der voornoemde Othilda of Odaas Heelebroeder, Koenraād Graaf van Werla, en naa die en des zelfs Zoon Heriman door de Mazater Vriezen vermoord was, ſedert der zelver Halvebroeder Henrik, Graaf van Northeym, tot Voogden van des overleeden Graaven van Hollands minderjaarige kinderen, door Keyzer Henrik den IV., zyn aangeſteld geworden.

tuno. Ut autem istius nostræ concesſionis authoritas ſtabilis, & invulſa omni tempore permaneat, hanc chartam conſcribi fecimus, & benevolentiæ, dilectionisque nostræ ſigillo corroborari. Hujus rei testes ſunt Dominus Abbas Stephanus Folcutus, & Ancelmus presbyteri. Achelbutus Hermannus filius Popponis. Engelbertus Stataloth Tarſius Aeswyn Castellanus, tres germani, Gherbrandus, Isbrandus, Gruytwater, Dodo de Ryswyck, Thuedaed Thiebald, Turgart, Blanchaert, aliique plurimi. In eodem die mutuavi coram eisdem testibus contra S. Athelbertum novem manſus in Maeslant à Scupleda in Moſa & in Westerbeyra tres manſus à Moſa in Vroyanſlant dans cenſum in Alcmær octo librarum ſingulis annis. Inſuper, precante & adjuvante Othilheda uxore mea dilecta, concesſi Abbati Stephano ſuisque ſuccesſoribus judiciariam potestatem in Alcmere, quod ambocht vocatur Theutonice. Actum est hoc in Vlaerdinghen coram populi multitudine, anno Dominicæ Incarnationis milleſimo octuageſimo tertio, Indictione ſexta, regnante Henrico IV. viceſimo octavo imperii ſui anno, Conradi Trajectenſium Eccleſiæ Episcopi anno episcopatus ſui octavo, Domini Stephani Abbatis anno viceſimo ſexto ſuscepti pastoralis officii ſui, die ſeptimo Calendas Augusti, in Dei nomine feliciter Amen.

(1) *Diplom. Theod. apud J. a Leydis Lib. XV. cap.* 4. Inſuper precante & adjuvante OTHILHEDA UXORE MEA. &c.

(2) *K. Kolyn vs* 1023.
Hy berichte dat lant in breede
Vyftien jaren/ ende nam mede
Ene vrouwe/ di hiete OTHILT.

GERARD VAN LOONS

SLUYTREDEN:

Bevattende de veranderingen in de regeeringsform van Holland, ſtaande de voorgaande Histori voorgevallen.

HOewel Graaf Dirk op deeze wyze meest alle de onderſcheydene Graafſchappen, uyt welken wy gezien hebben, dat het oude Vrieſche Hertogdom van het thans genaamde Holland eertyds beſtondt, onder zyne magt gebragt en dat aldus vernietigd hadt, zoo weet men echter, dat hy en alle zyne opvolgers, als zich tot geenen Hertog konnende verheffen, dierhalve ſlechts den tytel van GRAAF (1) DER HOLLANDEREN of (2) VAN HOLLAND gevoerd hebben; niettegenſtaande aan eenige Hollandſche Graaven, de hooger tytel van (3) HERTOG zoonu zoodan door eenigen gegeeven is: niet om dat zy weezenlyke HERTOGEN waaren, maar, door 't in een ſmelten van zoo veele Graafſchappen, toen de zelfde magt en het zelfde vermoogen, als de oude VRIESCHE HERTOGEN, VAN HET THANS GENAAMDE HOLLAND bezaten.

Onaangezien zich nu op deeze wys zoo veele (4) Graafſchappen onder de beſtiering van een hoofd vereenigd vonden, zoo bleef echter ieder Graafſchap zyne eyge wetten, keuren en regeeringsform behouden; en het is uyt dit grondbeginſel, dat de onderſcheydene Heemraadſchappen van Rynland, Kenmerland en anderen ook nog tot den huydigen dag toe, zoo onderſcheyde regeeringsform, maaten, gewigten en andere verſchillende zaaken, hebben en gebruyken.

Zulks om ieder gewest, volgens eyge wetten des zelfs te berichten, de Graaf nu in 't een, dan in 't ander te recht zat, en, mids hy te gelyk alom

(1) Vander Schelling tiendrecht tom. II. pag. 9. **Welke heeft een zegel.... dog deze letteren van het omſchrift volkome leesbaar:** THEODERICUS DEI GRACIA HOLLANDENSIUM COMES.

(2) *Diplom. Theod. Comitis apud J. a Leydis Lib. XV. cap.* 4. In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, THEODORICUS Dei gratia HOLLANDIÆ COMES.

(3) Goudſche Chron. pag. 117. **Dese Edel** HERTOG **Willem van Hollant wort Ridder geslagen/ en daarna so belach** HERTOCH **Willem van Hollant Gasperen.**

Gobelin Perſona Cosmod. ætat. VI. cap. 89. Hoc anno Leodienſes obſederunt Trajectum ſuper fluvium Moſæ ſitum; quia abdicabant Dominum electum Leodienſem, fratrem DUCIS Hollandiæ.

Orderic. Vital. Lib. VII. ad ann. 1031. Philippus vero 47 annos post patris mortem regnavit, & Bertam Florentii Friſonum DUCIS filiam, in conjugium duxit.

Ant. Math. de nobil. pag. 60. **Daeromme ſo hoets hem aen igelic / dat hi geen onredelicke woorden en roere op Heeren en op goede Luden / en ſonderlinge op den** HERTOGEN **van Hollant.**

Miracula S. P. Benedicti cap. 24. Hic (*Philippus*) DUCIS Friſiæ filiam, nomine Bertam, in matrimonium accepit.

(4) Te weeten: *Holland, Westflinge, Kenmerland, Rynland, Bodelograve, Maasland, Vlaardinge, en de in geſchil geweeſt zynde Landen der Merwe of 't Boſch Wasda.*

alom niet kon tegenwoordig zyn, over de onderſcheydene gewesten (1) MISSI of (2) VICECOMITES, by ons onder den naam van HOOFDBALJUWEN bekend, zynde van eenige (3) wettige en Edele geboorte, ſtelde, om het GRAAFDINGE, dat is 's Graaven hooge vierſchaar, te ſpannen; 't gene, by (4) voorbeeld in 't geweeze Graafſchap Kenmerland des Maandags, Dynsdags en Woensdags, naa Sint Pontiaansdag te Haarlem of Egmond wierdt geopend, en door eenen Edelen Welgebooren man, die Ridder was, des Donderdags of Vrydags voltrokken. En aan welke en andere door hen aangeſtelde Baljuwen en Ambachtsheeren zy het derde deel van alle door hen geïnde breuken, welken zy zelfs van de Franſche Koningen eertyds (5) ontfangen hadden, te gelyk (6) afſtonden.

In geene zaaken of ampten echter viel grooter verandering dan in de CENTENARII of HONDERDMANNEN voor. Want daar deezen eertyds door de ingezeetenen van elk gehucht of karſpel, ten overſtaan van den Graaf (7), gekoozen wierden, zoo zyn die allen ſedert deezen Graaf niet alleen ervelyk aangeſteld, maar de gehuchten zelfs aan die ervelyke CENTENARII of HONDERDMANNEN in eeuwiglyke (8) huure, erfpagt, of, om beter te zeggen, te leen van het Graafſchap uytgegeeven: en het is hierom dat men, myns weetens, geene (9) HEERLYKHEDEN in Holland vindt, welken geene leenen der Graaflykheyd zyn. Tot een overtuygend bewys dat de Heeren door den Graaf, en niet de Graaf door de Heeren, gelyk (10) eenigen gewild hebben, zyn aangeſteld. Want wat ſchyn van rede is 'er, dat die Heeren, welken eerst, volgens die ſtelling onafhangelyk, vry, ja Souvrainen zouden geweest zyn, zich ALLEN, zonder dat men van deeze ſtaatsverwisſeling in de oude historiën de minſte voetſtappen vindt, aan den door hen aangeſtelden Graaf ſedert zouden leenroerig of dienstmannen gemaakt hebben.

Dit beſtandig bezit en het geſtadig verblyf der bezitters, in de hen te leen gegeevene (11) hoeven en gehuchten, heeft den voet tot het bouwen

(1) *Cap. Dagoberti anno* 630. *cap.* 36. § 1. Conventus autem ſecundum conſuetudinem antiquam fiat in omni Centena coram Comite aut MISSO & coram Centenario.

(2) *Capit. Carlomanni tit. II. cap.* 9. COMES præcipiat ſuo VICECOMITI ſuisque Centenariis ac reliquis ministris reipublicæ.

(3) Previl. en Handv. van Kenmerl. pag. 41. **In den eerſten ſullen wy hen ſetten een** BALLIUW, **die wy hen met eere zetten mogen en van eener** WETACHTIGEN-BEDDE **is.**

(4) Ibidem. **Onſe Schout en die Schepenen ſullen** BANNEN **het** GRAEFDINGE **des Maendaghs/ des Dingysdaghs/ en des Woensdaghs naar Sint Pontiaen dage tot Haerlem of tot Egmonde te rechten des Donderdaghs/ des Vrydaghs na den banne/ ende daer ſullen** WY ZELVE WESEN **ter antwoerde aldaar/ te rechten den Klager** NA KENNEMER RECHTEN, **en na Schepenen doen &c.**

(5) *Capit. Carol. M. ann.* 793. *cap.* 5. Si Comites ipſas Cauſas commoverint ad requirendum, illam TERTIAM PARTEM ad eorum recipiant opus, duas vero ad palatium. Et ſi per ſuam negligentiam remanſerint . . . . tunc volumus ut ipſe Comes illam tertiam partem non habeat, ſed cum integritate ad palatium veniat. *Verſtaa door dit Paleys in opzigte van Holland, dat van Nieumeege.*

(6) Privil. van Vrou Marg. 10 Mey 1346. **Voert zullen de Ambocht Heeren hebben** DEN DERDEN PENNING VAN ALRE VERBORENISSE, DAT ONSEN BAILLIOUW **behoort te rechten &c.**

(7) *Capit. Carol. M. anno* 809. *cap.* 22. Ut. . . . Centenarii. . . cum Comite & POPULO ELIGANTUR & conſtituantur ad ſua ministeria exercenda.

(8) Gift van Jan Graaf van Holl. 4 Aug. 1298. van de Heerlykheyt Nieuwenbroek. **Dat wy** VERHUYERT **hebben ter** EEUWILICHER HUYERE **ende in eenen** ERFFPACHTE **uytgegeven onsſen broek &c.**

(9) *Zie hier over vander Schellings* TIENDRECHT *tom. I. pag.* 172.

(10) H. de Groot Oudh. der Batav. Repub. cap. 20.

(11) Uitgiftb. van Jan Graaf van Holl 4 Aug. 1298. **Alle boeten van vechten/ ſonder wonden/ ende van kenningen ſullen weeſen thien Schellinge en nyet meere/ de landtwinge van beſterfte/ van arve/ toff van cope/ ſal weeſen twee Schellingen Holl. den** HEER VAN DEN HOVEN.

wen van zoo veele Adellyke huyzen, met welken de oude (1) historiën gewaagen, dat het land alom vervuld is geweest, in de zelven gegeeven; en zyn deeze ervelyke CENTENARII, naar 't voorbeeld (2) der gebuurlanden, omtrent deezen tyd zelfs HEEREN van die gehuchten, zynde de waare oorſpronk van de oude Adellyke ſtamnaamen, en die gehuchten zelfs weer HEERLYKHEDEN genaamd geworden; ter oorzaake van de verſchuldigde HEERvaarten, die de bezitters ten dienſte des GRAAFS moesten doen.

En zekerlyk, daar men totnogtoe in de voorgaande Historië onzes Lands van geene of zeer weynige HEEREN of HEERLYKHEDEN gewaagd vindt, zoo is 't, dat men in de ſchryvers, het leeven van den laatstgemelden Graaf beſchryvende, ſtraks de HEEREN (3) van Brederode, van Theylinge, van de Lek, van Salchena, van Putten, van Ryswyk enz. zal genoemd vinden.

En het is op deeze wys, dat de tytel van HEER, het draagen van SPOOREN den te paard ſtrydende Ridderen, en van 't ZYDGEWEER aan allen den overigen ter HEERvaart trekkenden Adel, tot zoo verre, is eygen geworden, dat men hunne vrouwen, onaangezien die geenszins in den oorlog MILITEERDEN, en des ook geene MILITES waaren, echter met den naam van (4) MILITISSÆ eyndelyk genaamd vindt.

In den eerſten oorſpronk hadden de (5) CENTENÆ niet dan een laag rechtsgebied, en het is ook hierom, dat alle Heerlykheden geen ander bezitten; maar de halszaaken wierden door den VICECOMES, dat is Baljuw, als den Graaf van het byzonder Graafſchap verbeeldende, en waarom die ook ſteeds of 's Graaven Zoonen of Broeders geweest zyn, alom (6) bericht; het en waar die in Halsheerlykheden door plegtige brieven des Graafs (van welken nog verſcheyden voorhanden zyn) het zy by haare eerſte ervelyke uytgift, het zy by nader gunstbewys zyn verheven. En heeft dit verſchil eyndelyk den oorſpronk aan de (7) VRYHEEREN en AMBACHTSHEEREN (8) gegeeven.

Niet tegenſtaande nu deezen ervelyken en leenroerenden eygendom, zoo waaren en bleeven zy, even gelyk

(1) *Zie een deel deezer huyzen opgeteld en aangeweezen in de beſchryving van 't Graafſchap Holl. by Scriverius in zyne Graaven van Holland.*

(2) P. Daniel Hiſt. de Franc. tom. II. pag. 322. *Ce fut alors, que pluſieurs Seigneurs, qui n'estoient ni Ducs ni Comtes, commencerent a ſe* SURNOMMER DU NOM DE LEURS TERRES ET DE LEUR CHASTEAUX, *au lieu, qu'autrefois chacun n'avoit que ſon nom propre, auquel depuis quelque temps, pour distinguer ceux du mesme nom, on ajoutoit quelquefois un ſurnom tiré de la couleur de leur viſage, ou de leur ſtatue, ou de leur force, comme le blanc, le Noir, le Fort, & d'autres ſemblables.*

(3) *J. a Leydis Chron. Lib. XV. cap.* 8. Hujus igitur Theodorici Comitis temporibus viguerunt plerique nobiles in Hollandia; quorum majores fuerunt Albertus, Florentius, Petrus Domicelli Hollandiæ, fratres ejusdem Theodorici Comitis Canonici Leodienſes, Wilhelmus DOMINUS de Brederoeden Gerardus DOMINUS DE THEYLINGHEN, . . . DOMINUS de Lecka, filius Domini de Brederoeden, Dominus de Salchena, Dominus de Putta &c.

(4) *Annal. G. Dumbar tom. I pag.* 16. Venit autem ad illas DOMINA Swedera de Runen MILITISSA, devota vidua.

(5) *Cap. III. Caroli M. anno* 812. *cap.* 4. Ut nullus homo in placito CENTENARII, neque ad MORTEM, neque ad LIBERTATEM SUAM AMITTENDAM, aut ad RES REDDENDAS vel MANCIPIA JUDICETUR; ſed ista aut in PRÆSENTIA COMITIS, vel miſſorum nostrorum judicentur.

(6) Uitgift van Jan Graaf van Holl. 4 Aug. 1298. Ende ſullen hem ſetten ioff doen ſetten ONSSEN BAILLIUW VAN NOORTHOLLANT.

(7) Vander Schelling Thiendrecht tom. I. pag. 157. Want in verbolg van tyd zyn de Heeren der Heerlykheden onderſcheiden in VRYHEEREN, hoedanige een hooge / dat is / Crimineele of halsſtraffelyke. . . . Jurisdictie. . . . hebben.

(8) Ibidem pag. 158. En in AMBACHTSHEEREN, die alleen een middelbare en lage (dat is Civile) jurisdictie hebben.

lyk de CENTENARII (1) of HONDERDMANNEN te voore geweest waaren, Raaden des Graafs, met welken die in de verſcheydene oorden zyns Graafſchaps de HOOFDZAAKEN vonniste, zich in STAATSZAAKEN beraadſlaagde, en beſtondt dierhalve des zelfs hooge Landraad, mids de HEERvaarten of te PAARD of te VOET geſchiedden, uyt RYDERS of RIDDERS (*Equites*) en EDELEN (*Milites*), ieder van welken een leenroerende HEERlykheyd bezat; en waarom alsnog geene Edellieden in 's lands Hooge Staatsvergaderinge worden toegelaaten, het en waar de zelven een zoodaanig Riddermaatig LEENGOED bezitten.

En niet zonder rede, mids die geenszins uyt hoofde van hunne perſoonlyke hoedaanigheyd, maar in 't eerst als verkiesbaare CENTENARIËN van hunne CENTENEN en federt als ervelyke HEEREN van hunne te leen gegeeve HEERLYKHEDEN in dien Landraad des Graafs alleen zitting gehadt hebben.

Onder de goede opzigt deezer Heeren, welken, mids zy nu ervelyk geworden waaren, en des te grooter zorg voor den welſtand der hen te leen gegeevene gehuchten hadden, zyn die ook in getal van inwoonders, aanwas van hoophandel en allerhande handteeringen eyndelyk zoodaanig toegenomen, dat verſcheyden, naar maate hunne Heeren in blaakende gunst by den Graaf ſtonden, van den zelven ook t'hunner beſcherminge (2) verworven hebben, dat die zich met gragten en wallen, tegen allen aanval van buyten, mogten beſchermen.

En het is uyt dit grondbeginſel dat men het geſlacht van HAARLEM de ſtad Haarlem, dat van Kats de Stad Gouda, dat van Wena de Stad Rotterdam, gelyk ook andere Heeren andere ſteden van den Graaf heeft zien te leen beziften; en waarom men ook die ſteden, by 't uytſterven dier Heeren, weer aan de Graaflykheyd heeft zien vervallen, even gelyk zy de zelven, nog maar gehuchten zynde, van den Graaf bekomen hadden: Zynde het voorts aanmerkenswaardig, dat daarom ook alle leenen in Holland, als geacht wordende uyt den boezem des Graafs en niet der bezitteren te zyn voortgevloeid, voor QUAADE LEENEN, die alleen op het manlyk oir overgaan, door het (3) Hof verklaard zyn, het en waar het tegendeel uyt de brieven zelfs bleek.

Niet tegenſtaande verſcheydene gehuchten aldus in wel bemuurde ſteden veranderd waaren, zoo bleeven zy echter verpligt (4) de meergemelde heervaarten onder hunne Heeren ten dienſte des Graafs te doen. En dewyl, naar de menigte der inwoonderen, ook het getal der te veld trekkende Stedelingen grooter, dan dat der gehuchten was, zoo heeft men ook door 's lands Graaven veelvuldige voorrechten aan de Doelen van de Schutterye der Stedelingen, die wy gezien hebben dat haare oprech-

(1) *Tacit. de morib. Germ. cap.* 12. CENTENI ſingulis ex plebe Comites, CONSILIUM ſimul & auctoritas adſunt.

(2) *Zie hier van een zonderling voorbeeld in die van Gouda, in de beſchryving dier Stad door J. Walvis pag.* 4, 5, *en* 6.

(3) *In het tweede Geluwe Register der Rekenkamere van Holland fol.* 152.

(4) Diplom. van Florents V, by Walvis beſchr. van Gouda pag. 4. **Voort soo sellen ons die Poorters van der Goude dienen** IN ONSER RECHTER HEERVAERT, MIT VYF MANNEN OP HOIREN COSTEN. Het zelve vind men ook van andere Steden by andere Handvesten bepaald.

rechting aan Koning Henrik den I (1) verſchuld zyn, van tyd tot tyd zien (2) geeven; op dat die aldus tot den wapenhandel in den vreedestyd meer zouden worden opgewekt, en daar door weer des Graaven leger uyt manſchap, ervaare in den wapenhandel, ſtaande die ſteeds voorvallende heirvaarten, beſtaan zou.

Met het vermoogen der Heeren groeide ook der zelver hoogmoed; zulks hunne eerſte land- of buytenhuyzen met den tyd door de pragt overſterke ſloten wierden; tot zoo verre, dat de bemuurde ſteden zelve deswege geene kleyne argwaan opvatteden. En waarom men aan die van Dordrecht, ter geruſtſtellinge, naamaals door Graaf Willem van Beijere (3) eene Handveste zal zien verleenen; by welke hy zich verplicht, van dat de muuren van de op het platte land zynde ſloten der Edellieden, derd'halve myl rondom die ſtad, niet dikker dan van anderhalven ſteen mogten weezen.

Uyt dit alles kan nu de leezer oordeelen, hoe ongegrond het totnogtoe alom in zwang geweest zynde gevoelen van die genen is; welken beweerd en in hunne ſchriften ſtaande gehouden hebben, dat de HOOGE OPPERMAGT oudtyds in den boezem van 's lands Ridderen en Edelen zou berust hebben. Wonderlyke OPPERVORSTEN voorwaar! welke niet eer die hooge waardigheyd bezaten, voor en aleer zy vazalen (dat is Dienstmannen) des Graafs geworden waaren.

Zoo iemand echter het ſtrydige gevoelen desonaangezien beter oordeelde, dat het hem ook vryſtaa, dat, even als ik het myne, aan te kleeven; mids ik my voldaan houdende met de oude geſchiedenisſen onzes lands, niet volgens eyge uytgedachte herſenſchimmen, en waarom de gevoelens van verſcheyden op dit ſtuk ſteeds zoo verſcheyde en van den anderen verſchillende zyn, maar uyt de tydgenootige ſchryvers te hebben aangeweezen, voor 't overige geenszins van zin ben tegen alle die genen het harnas aan te ſchieten; welken, ter beſcherminge van het totnogtoe in de MODE geweest zynde gevoelen, de wapenen zouden willen opvatten.

(1) *Annal. Saxo ad ann.* 927. Concilia, conventus & convivia in urbibus (*Henricus I*) voluit celebrari, quibus extruendis die & nocte operam dabat, ut IN PACE DISCERENT, QUID IN NECESSITATE AGENDUM ESSET.

(2) *Van Goude, zie Wulvis in de beſch. dier Stad pag.* 149. *en van de andere Steden, de andere beſchryvingen.*

(3) Balen beſchryv. van Dordrecht pag. 508. Dat niement / die binnen derdalf myl na onſer voorſ. Stede ghezeten is / deste noch borghe maken en mach / noch doen maken / vorder DAN ANDERHALVEN STEEN DIKKE enz.

E Y N D E

DES

Tweeden en laatſten deels.

BLAD-

B L A D W Y Z E R

D E R

V O O R N A A M S T E Z A A K E N.

a. *betekent de eerste colom.* b. *de tweede ; daar deezen niet gevonden worden, wordt de doorgaande regel verstaan.*

A.

B L A D W Y Z E R.

B.

van

C.

D.

H.

I.

Geeft

M.

over-

Key-

E Y N D E.

DRUK-

DRUK- en andere FEYLEN aldus te verbeteren.

a *betekent de eerste kolom*, b *de tweede: daar deezen niet gevonden worden, verstaat men de doorgaande regels.*

Fol. 2 *a* regel 26 en 41, en *b* regel 32 en 44 Andelm, *lees* Adelm. fol. 3 *a* regel 27 Andelm, *lees* Adelm. fol 4 *b* regel 42. Ludgeri, *lees* Lutgeri. fol. 8 *a* regel 26 in, *lees* en. regel 52 ipsus, *lees* ipse. fol. 6 *b* regel 20 betoon dediensten, *lees* betoonde diensten. fol. 10 *a* regel 52 Ludgeri, *lees* Lutgeri. fol. 11 *a* regel 29 Andelm, *lees* Adelm. fol. 11 *b* regel 4 dees, *lees* die. fol. 12 *a* regel 37 en *b* 40 Andelm, *lees* Adelm. fol. 13 *a* regel 43 en *b* regel 41 Andelm, *lees* Adelm. fol. 14 *a* regel 36 præfatusse, *lees* præfatus se. fol. 16 *a* regel 54 en *b* 56 Andelm, *lees* Adelm. fol. 16 *b* 31 ter agens, *lees* iter agens. fol. 18 *a* regel 30 dit, *lees* deezen. fol. 19 *a* regel 12 zlelf, *lees* zelfs. fol. 19 *a* regel 46 en *b* regel 48 Andelm, *lees* Adelm. fol. 21 *b* regel 25 te geeven, *lees* gegeeven. fol. 22 *b* regel 27 eenen zeer wydluchtigen uytersten wil, *lees* eene zeer wydluchtige ryksverdeeling. fol. 23 *a* regel 16 zynen ontworpen uytersten wil en de daaringedaane ryksverdeeling, *lees* zyne ontworpe ryksverdeeling en de daarin gedaane schikking. fol. 25 *b* regel 23 slaaven, *lees* Sclaven. fol. 27 *b* regel 51 in, *lees* inde. fol. 28 *b* regel 39 promitterat, *lees* promitteret. fol. 30 *b* regel 33 fratrem, *lees* fratrer. fol. 36 *a* regel 44 millibus, *lees* milibus. fol. 37 *a* regel 3 dienvervolgens, *lees* dien vervolgens. fol. 38 *b* regel 36 inenarabilibus, *lees* inenarrabilibus. fol. 39 *a* regel 46 agnem, *lees* agnum. en *b* regel 39 Augustudunensum, *lees* Augustudunensem. fol. 41 *a* regel 36 patrium, *lees* partium. en *b* regel 33 getnis, *lees* gentis. fol. 45 *b* regel 2 Roruc, *lees* Roruk. fol. 48 *b* regel 2 spyzen *lees* spys. fol. 52 *b* regel 23 en dit alles in 't leeven van Anscharius zelf, *lees* even gelyk dit alles in 't leeven van Anscharius des zelfs leerling Rembert. fol 52 *b* regel 60 præcipueis, *lees* præcipuus. fol. 53 *a* regel 37 Ancharius, *lees* Anscharius. fol. 54 *b* regel 40 ventis, *lees* gentis. fol. 58 *b* regel 46. præcibus *lees* precibus. fol. 59 *a* regel 43 fratribus *lees* fratres. fol. 61 *b* regel 50 annl. *lees* annal. fol. 62 *a* regel 40 præbuiste, *lees* præbuisse. fol. 62 *b* regel 31 der *lees* de. fol. 63 *a* regel 20 waaren, *lees* was. fol. 66 *a* regel 2 daaronder, *lees* onder. fol. 68 *b* regel 43 studiosissimus, *lees* studiosissimus. fol. 73 *a* regel 2 graatig, *lees* graaglyk. fol. 74 *b* regel 36 frandulenter, *lees* fraudulenter. regel 42 conciliis, *lees* consiliis. fol. 75 regel 19 Coringius, *lees* Conringius. fol. 76 *a* regel 7 fol. 592, *lees* fol. 592) regel 8 iedere letter, *lees* iederen letter. fol. 77 regel 5 den verdere, *lees* den verderen. fol. 80 *a* regel 45 emptasset, *lees* temptasset. fol 81 *b* regel 26 Noorman *lees* Noordman. fol. 82 *a* regel 8 waardigheden af, *lees* waardigheden. fol. 86 *b* regel 13 waaren, *lees* was. fol. 87 *b* regel 32 Arduenn a, *lees* Arduenna. fol. 91 *a* regel 26 beleyder, *lees* belyder. regel 19 getrouwe *lees* getrouwen, fol. 103 *a* regel 20 Abdagius *lees* Abdagus. fol. 108 *a* regel 16 Kaale, *lees* Kaalen. fol. 109 *a* regel 8 Raginarius, *lees* Reginarius. fol. 111 *a* regel 41 ut, *lees* et. fol. 111 *b* regel 41 omnem *lees* amnem. fol. 112 *b* regel 7 aldaar hadt, *lees* hadt. fol. 114 regel 8 Koroloman, *lees* Karel. regel 13 Hluvvicus, *lees* Hludovvicus. fol. 116 *a* regel 30 en wel anderhalven duym (6) in 't ronde dik waaren, *lees* en met den duym en middelsten vinger niet omvatbaar waaren. fol. 117 *a* regel 54. tantabant *lees* tentabant. fol. 121 *a* regel 1 Gordolf, *lees* Gardolf. fol. 123 *b* regel 1 te bezoeken, *lees* bezoeken. fol. 124 *b* regel 15 Dirk *lees* Henrik. fol. 127 regel 8 van zelven *lees* den zelven. regel 9 Papaæ *lees* Papæ. regel 10 Marnius *lees* Marinus. *a* regel 29 idem pag. *lees* idem Vignolius pag. fol. 131 *b* regel 40 vicc, *lees* vicc. fol. 137 *a* regel 34 non gentesimo, *lees* nongentesimo. fol. 133 *b* regel 17 Megenard, *lees* Meginard. fol. 134 *b* regel 13 reyzen, *lees* ryzen. regel 25 tegenwoordig, *lees* tegenwoordigen. fol 137 *a* regel 10 Vaders, *lees* Vader. fol. 138 *a* regel 21 den Salischen gebynaamd, *lees* Hertog van Frankenland. en regel 40 prosapia, *lees* ex prosapia. fol 141 *b* regel 9 Hertoge, *lees* Hertogen. fol. 143 *b* regel 41 prætiosissima *lees* pretiosissima. en regel 51 Sanctimalie lis, *lees* Sanctimonialis. fol. 144 *a* regel 36 incluso, *lees* inclusa. fol. 151 *a* regel 19 hem, *lees* hen. *b* regel 56 placare, *lees* placere. fol. 155 *a* regel 7 zeldse, *lees* zelfde. regel 52 Pistoreus, *lees* Pistorius. fol. 156 *b* regel 7 jonsten, *lees* jongsten. fol 157 *a* regel 1 G'zel [illegible] *lees* [illegible] fol. 158 *b* regel 32 Comitam, *lees* Comitem. fol 159 [illegible] regel 41 quibus, *lees* [illegible] fol 16[illegible] *b* regel [illegible] daarin, *lees* in het zelve. regel 51 [illegible], *lees* [illegible] regel 58 dignequ [illegible] fagetabat, *lees* digne gubernare fatagebat. fol 16[illegible] *a* regel [illegible] *lees* carnero. fol. 164 *a* regel 49 abre di *lees* rabidi. fol 170 *a* regel 13 zukten, *lees* zukte. regel 19 de, *lees* [illegible] fol. 17[illegible] *b* regel 49 ransm[illegible], *lees* trans[illegible] fol 17[illegible] *a* regel 45 [illegible] *lees* fuit. fol [illegible] *a* regel 41 ibiqurque, *lees* ibi quæque. fol. 178 *a* regel 45 solotenus, *lees* solo tenus. fol. 179 *a* regel 27 Annal, *lees* Anal. fol. 185 *b* regel 17 Arnouf, *lees* Arnoud. regel 46 utque, *lees* atque. fol. 186 *a* regel 8 alom, *lees* als om. fol. 189 *a* regel 10 voorzyde, *lees* voorzeyde. *b* regel 1 aangenaame, *lees* aangegaane. fol. 191 *a* regel 46 Eberti, *lees* Ecbertus. *b* regel 21 jammerkreed, *lees* jammerkreet. fol. 193 *b* regel 49 dicedens, *lees* discedens. fol. 194 *a* regel 33 discendens, *lees* discedens. *b* regel 33 cœsi, *lees* cæsi. fol. 198 *a* regel 25 Arnouf, *lees* Arnoud. fol. 200 *b* regel 48 simulacro, *lees* simulacro. fol. 203 *b* regel 33 Annal, *lees* Anal. fol. 204 *a* regel 46 sinari *lees* signari. fol. 206 *b* regel 19 berykt, *lees* bereykt. fol 210 *b* regel 4 die by, *lees* by. fol. 213 *a* regel 42. cum, *lees* eum. fol. 214 *b* regel 32 inter nuntius, *lees* internuntius. fol. 225 *b* regel 18 graafschrift, *lees* grafschrift. fol. 226 regel 53 vocelacrimabili, *lees* voce lacrimabili. fol. 228 *a* regel 33 pertine re, *lees* pertinere. fol. 229 *a* regel 9 woonende, *lees* woonde. fol. 229 *b* regel 15 Thoorn *lees* Thorn. fol. 236 *a* regel 22 overige, *lees* Zeeuwsche. *b* regel 6 Bronswyk, *lees* Brunswyk. fol. 243 regel 32 Imad, *lees* Imed. fol. 245 *b* regel 8 hadden, *lees* hadt. fol. 248 *b* regel 49 uno, *lees* imo. fol. 249 *a* regel 43 adoresceret, *lees* adcresceret. fol. 251 *b* regel 2 de, *lees* der. fol. 257 *a* regel 34 Meinwe, *lees* Meinwerci. fol. 259 *a* regel 34 vermonde, *lees* vermomde. fol. 261 *a* regel 7 waare, *lees* waaren. fol. 263 *b* regel 12 begosten, *lees* begonden. fol 263 *b* regel 32 argo, *lees* agro. fol. 268 *a* regel 37 ad propinquasse, *lees* adpropinquasse. fol. 273 *a* regel 2 die *lees* de. fol. 275 *b* regel 3 en Godezo verjaagde Graaf van Bodelogravе. *lees* midsgaders ook zekere Graaf Godezo. fol. 273 *b* regel 30 beschermende, *lees* beschermde. fol. 278 *b* regel 14 echter, *lees* achter. fol. 279 *a* regel 14 hunne, *lees* haare. fol. 280 *b* regel 29 Raginir, *lees* Ragenier. fol. 284 *a* regel 49 necidati, *lees* neci dati. fol. 283 *a* regel 9 bekomering, *lees* bekommering. regel 33 imminabat, *lees* imminebat. fol. 284 *a* regel 2 magtigen, *lees* magtigen vyand. fol. 285 *a* regel 15 opgedraagen, *lees* opdroegen. fol. 287 *b* regel 41 hiss. *lees* hist. fol. 288 *a* regel 54 voore, fol. *lees* voore. fol. 179. fol. 289 *a* regel 34 plæbisque, *lees* plebisque. fol. 294 *a* regel 20 pro fit, *lees* profit. regel 63 bella, *lees* bulla. *b* regel 43 confimationis, *lees* confirmationis. fol. 295 *a* regel 11 een landag, *lees* eenen landdag. fol. 296 *a* regel 20 Vrieslang zag verscheynen *lees* Vriesland zag verschynen. regel 28 maaken, *lees* maakte. fol. 303 *a* regel 46 volveraſt, *lees* volverat. fol. 305 *a* regel 10 zou, *lees* zouden. fol. 306 *a* regel 2 Gerderland, *lees* Gelderland. fol. 307 *b* regel 38 hiere, *lees* hieve. fol. 324 *b* regel 33 J. perii, *lees* J. Iperii. fol. 325 *b* regel 36 ne gotio, *lees* negotio. fol. 326 *a* regel 33 nonnulla, *lees* nonnulli. fol. 327 *b* regel 36 hii non solum ferro scepti, *lees* hi non solum ferro septi. fol. 331 *a* regel 17 Batha, *lees* Bertha. fol. 339 *a* regel 36 flipendiarios, *lees* stipendiarios. fol. 340 *b* regel 22 in negen, *lees* in de negen. fol. 344 *a* regel 38 Diplimo, *lees* Diploma. fol. 360 *b* regel 15 ik, *lees* my. geslachtl. fol. 237 kolom 7 regel 6, sterft 1191 *lees* sterft 1165.

